EVSEBIVS

BORCHART

BENTINCK

Ingrid Jost.
1958.

HET Schilder-Boeck

waer in Voor eerst de leerlustighe Iueght den grondt der Edel Vry SCHILDERCONST in Verscheyden deelen Wort voorghedraghen

Daer nae in dry deelen t'leuen der Vermaerde doorluchtighe Schilders des ouden, en nieuwen tyds

Eyntlyck d'wtlegghinghe op den METAMORPHOSEON pub. Ouidy Nasonis Oock daerbeneffens wtbeeldinghe der figueren. Alles dienstich en nut den schilders Const beminders en dichters, oock allen staten van menschen

Door Carel van Mander Schilder.

Mander Inuetor Matham sculp.

Voor PASCHIER VAN WESBVSCH Boeck vercooper
Tot HAERLEM 1604.
Met Priuilegie

Extract oft Copie van de Privilegie.

Op den 19. Julij/ Anno 1603. hebben de Staten Generael der vereenighde Nederlanden/ Paſſchier van VVeſtbuſch, Boeckvercooper tot Haerlem/ gheconſenteert/ conſenteren en octroperen hem midts deſen/ dat hy alleene binnen deſe vereenighde Provincien/ gheduerende den tijdt van acht Jaren naeſtcomende/ in de Nederlandtſche en ander talen ſal moghen doen drucken/ uptgheven en vercoopen het Schilder-Boeck. Waer inne voor eerſt de leer-luſtighe Jeught den grondt der edel vry Schilder-Conſt in verſcheyden deelen wort voorghedragen. Daer nae/ in dry Deelen/ het leven der vermaerde doorluchtighe Schilders des ouden en nieuwen tijts. En eyndlijck d'Wtlegginghe op den Metamorphoſin Publij Ovidij Naſonis: oock daer beneffens Wtbeeldinge der Figueren. Interdicerende en verbiedende allen ende een yeghelijck/ van wat conditie ofte qualiteyt hy zy / den voorſz. Schilder-Boeck / in't gheheel ofte deel / den voorſz. tijdt van acht Jaren gheduerende / binnen deſe vereenighde Landen naer te drucken / ofte elders naeghedruckt in de ſelve te brenghen/ om ghediſtribueert te worden in eenigher manieren/ ſonder conſent van den voorſz. Paſſchier van VVeſtbuſch , op de verbeurte van alſulcke naer ghedruckte Exemplaren / ende daerenboven van de ſomme van dry hondert ponden van veertigh grooten : t'appliceren een derdendeel voor den Officier / een ander derdendeel voor den Armen/ ende t'reſterende derdendeel voor den voorſz. VVeſtbuſch. Aldus ghedaen ende gheoctroyeert ter Vergaderinghe van de voornoemde Heeren Staten Generael/ ten daghe ende Jare als boven/ in ſ'Graven Haghe.

Onder ſtondt/

N. van Berckoſt.

Ter Ordonnantie van de ſelve Heeren Staten.

C. Aerſſens.

Erntfeste, Achtbare, EerWeerde, Wijse, en seer voorsienighe Heeren, mijn Heeren, d'Heer Niclaes Suycker *Schout, d'Heeren Burgermeesteren, midtsgaders Vroedtschappe, en Regeerders der Wijdt vermaerde edel Stadt* Haerlem, *mijn goetgunstighe en ghebiedende Heeren.*

Ademael seer eervveerdighe Heeren, dat ick langen tijdt my veel vvilligher als vermoghende hebbe bevonden, V. E. eenige dienstbaerheyt oft aengenaem danckbaerheyt te bevvijsen, om eenvuldigh mijn vvelmeenende ghemoedt met een vverckelijck teecken t'openbaren, voor de ghenaedlijcke, redelijcke, en loflijcke regeringhe en beschserminghe, die ick als een mede-borgher deser edel ouder vermaerde Stadt Haerlem, door Gods goedertierenheyt, met ander ingheboorne en invvoonderen gheniete en deelachtigh ben. Ghelijck dan mijn Ambt is, my te gheneeren met Boeck-binden en vercoopen, en dat ick onlangs heb laten drucken een Boeck, ghenaemt het *Schilder-Boeck*, beschreven door *Carel van Mander*, die ontrent tvvintigh Iaren hier een Borger deser Stadt is ghevveest. Soo heeft groote toegheneghentheyt my ghedronghen, dit uyt te gheven onder V.E.namen: het vvelck my ooc niet onvoeghlijck docht, om dies vville dat dese loflijcke Stadt van heel ouden tijdt af altijt met seer edel gheesten in de Schilder-const is begaeft

ghevveeſt,ghelijck of Haerlem een milde Voedſtervrouvv deſer Conſt en haerder oeffenaers oyt vvaer ghevveeſt, en noch teghenvvoordigh is. Devvijl oock dat ſich deſer Conſt hebben ghevveerdight, Keyſers, Coninghen, en de meeſte Princen der VVeerelt: ſoo heb ick oock eenichſins hope en vertrouvven, dat mijn E. Heeren, mijn cleenheyt overſiende, ſullen, als liefhebbers van alle conſtighe oeffeninghen en edel vvetenſchappen, mijn goetjonſticheyt en goetvvillicheyt oock met ſoo goeden ooghen aenſien, en met vvilligher herten aennemen in danck. Des ick dan dit V. E. mijn ghebiedende Heeren, opoffer en aenbiede, met oock mijn vermoghen, om onderdanighlijck te ghehoorſamen mijne E. Heeren. Biddende den Almoghenden Heere, V. E. te behoeden en ſparen in langh gheduerighe vvelvaert, gheluckighe, lofſijcke, en ſalighe regeringhe. Te Haerlem, den eerſten Decembris, 1604.

Van V. E. ootmoedighen en onderdanighen dienaer,

Paſſchier van Weſtbuſch.

Aen seer Achtbaren, Erentfesten, en Const-liefdigen Heer *Melchior Wyntgis:* eerst Raedt, en generael Meester van der Munten der vereenighde Nederlanden: nu Meester van de Munt des Landts, en Graeflijckheyt Zeelandt, mijnen besonderē Heer en goeden vrient.

M dat in de gantsche Natuere onder Menschen, tot vasten, ghemeenen spoedighen welstandt, niet nutter, bequamer, noch beter is, dan onderlinge lieflijck en vredigh t'onderhouden suyver oprechte vrientschap; en dat daerenteghen door te oeffenen nydighe bitter vyandtschap, de Weerelt in't alderdiepste verderf jammerlijck comt te vervallen: Soo vind' ick my ghenoech door noodlijcke oorsaken ghedronghen, en willigh, aen u, mijn goet-jonstigh Heer, en hertlijck vriendt, mijns herten vriendt-houdige ghenegentheyt, nae mijn gheringhe macht te bevestigen, daedlijck te bewijsen en openbaer te maken, om ten minsten een cleen danckbare vriendlijcke wraeck te doen over de voorhenen ontfangen vriendtschappen, daer V.E. my verre in overtroffen en verwonnen heeft. Doch is my (nae mijn duncken) in langen tijdt geenen middel soo voeghlijck voorgecomen als desen, dat is, dit mijn Boeck (de Jeught aenleerende den grondt der edel vry Schilder-Const) V.E. in aller eerbiedinghe op t'offeren. Doe ick doch te vooren, sonder eenighen hooghen staet t'aenmercken, hadde rontom ghesien, alleen daer toe als weerdigh uyt te kiesen yemandt, die onse Const door rechte kennis in liefden ernstigh was toeghedaen, ghelijck V.E. voorneemlijck in der daedt en in aller volcomenheyt is: soo dat ick ghewis verhope, dat mijn aenbiedinge sal comen ter plaetse, daerse niet met dweersen ooghen aengesien en werdt: te meer, dat het Rijm-dicht is, en dat V.E. verscheyden spraeck en letter-condigh de Dicht-Const oock somtijts uyt lust verstandigh oeffent, alst zijn noodtsaken ghehenghen willen, en sal dan de slechtheyt van mijn Musa *niet schimpigh, maer jonstigh en vriendlijck in zijn tegenwoordicheyt belacht oft toeghelacchen worden, daer nae soetlijck omhelst, en ontfanghen, om datse met allen vlijt den aerdt en wesen van zijn lieve vriendinne de edel Schilder-Const loflijck en eerlijck in alle*

deelen nae vermoghen teelt, baert, en voor ooghen stelt. Alree door soo goet betrouwen versekert, is onse Schilder-Const self vrolijcken hertlijck verblijdt, siende haer soo weerdt en wel ghewilt, en dit haer Boeck in haer beminders handen soo dancklijck aenghenomen te worden, ghelijck sy wel grootlijcx oorsaeck heeft te verheughen: want en hadde sy geen sulcke edel beminders, sy self, en haer constighe ghebruyckers, sonder in eeren opstyghen oft verheven worden, souden onder ander grove handt-wercken en handt-werckers gherekent, in oneeren en verachtinghé midden t'onwetende verstandloos volck moeten blijven. Maer t'ghelucks oft goedertieren Avontuere voeght gemeenlijck in alle Eeuwen oft tijden, dat onse Const, en haer constighe oeffenaers, eenighe treflijcke goede Liefhebbers zijn toeghedaen. Den ouden Griecksschen Schilder Bularchus *hadde tot beminder den Lydischen Coningh* Candaulum. *Den Thebeschen* Aristides *hadde* Mnason, *Tyran oft Coningh van* Elatea, *en den Natolischen Coningh* Attalum. Protogenes, *Schilder van* Caunus, *hadde den Egyptschen Coningh* Demetrium. Pamphilus *en* Melanthus *hadden* Aratum *en* Tholomeum. Apelles *hadde* Alexandrum, *en* Zeuxis *d'Agrigentijnen. Voort nae dese oude*, Ioannes van Eyck *hadde den Graef* Philips van Charlois: Albert Durer, Carolum Quintum: Hans Holbeen, Henricum *de achtste, Coningh van Enghelandt.* Franciscus Monsignori *hadde den* Marquijs *van* Mantua. Michael Agnolo, *en* Raphael van Vrbijn, *de Const-liefdighe Pausen:* Spranghe r, *en* Hans van Aken, *den Keyser* Rhodolphum, *en wy hebben* Melchior, *mijnen* Mecœnas, *oft om beter seggen*, Apollo, *welcken ick mijn slecht onghehavent ghedicht, een eenigh Schaepken te ghelijcken, nu gantsch opdraghe en offere. Dat welcke V.E. soo willigh aenneme, als of het van vermoghender handt der uytnemende Dichters, waer een hondertfoudighe* Hecatombe, *d'onvolcomen gave met de goetwillicheyt des ghevers bedeckende en oversiende. Uwer E. dan niet langher ophoudende, oft van zijn belangh verhinderende, bidde den eenighen oorsaker aller volcomenheyt en schoonheyt, dat hy u, mijnen Heer en goeden vriendt, gheve en verleene alle zijns herten goeden wensch en begheeren. T'Hemskerck, op't huys van Sevenbergh, den derden Junij, 1603.*

Van uwer E. goetwilligh vriendt en dienaer,

Carel van Mander, Schilder.

Voor-reden/ op den grondt der edel vry Schilder-const.

DE seer vermaecklijcke vernuft-barende edel Schilder-const/ natuerlijcke Voedster van alle deughsaem Consten en wetenschappen (ghelijck den letter-condigen Gheleerden ghenoegh kennijck is) wás by ben meesten Heeren/ en hoogh-gheleerden/ opt in seer hoogher eeren en weerden: Jae by den ouden wijsen Griecken in sulcken aensien/ dat syse ten tyde van den constighen Schilder Pamphilus, by den anderen vrye Consten in ghelijcken graet oft plaetse der eeren stelden. Maer of nu in oft door dit t'saemvoeghen onse uytnemende Schilder-const/ door haer weerdighe tegenwoordichheyt oft bycomist den anderen Consten niet meerder eere heeft toegelangt/ dan sy van henlieder gheselschaps weerdichheyt weghen heeft ontfanghen/ wat ick daer van ghevoele wil ick geeren verswijghen/ om niet met dweersen ooghen te worden berispt/ qualijck ghedanckt/ oft veel tistenissen te veroorsaken. T'is niet te wederspreken doch/ oft sy en is by de ander haer plaetse wel weerdigh/ van waer sy noyt van yemandt is uytghestooten ghewor-den/ des sy te rechten wel vry mach gheheeten worden. Het bevestighen oock haer edelheyt/ en hooghweerdicheyt/ veel oude heerlijcke ghedachtnissen en daden. Eerstlijck/ waren noyt ander vry Consten in soo groot achtinghe nerghen/ datse by verbodt niet waren toeghelaten den ghemeenen volcke te leeren: ghelijck het met de Schilder-const sich heeft toeghedraghen/ daer voortijts niemandt dan Edelen gheboren de selve toeghelaten was te leeren.

Institut. lib. 2. paragrapho 27.

Waer beneffens staet noch des Roomschē Cæsaris Iustiniani Wet/ dat eens anders beschildert bardt/ oft penneel/ den constigen Schilder mach eygen worden en volghen/ als hy daer op geschildert heeft: maer niet eens anders Pergament/ oft Papier/ moet volghen den constighen Schrijver/ al hadd' hyer met gulden Letteren op ghescreven: dan blijft den eyghenaer eyghen toe behoorende. Noch is t'aenmercken/ wat schoone heerlijcke zeghe-teeckenen onse Pictura tot haer vercieringhe heeft. Hier sietmen alree des grooten Alexanders weereltschen Conings-staf met Apellis Pinceelen vereenight/ en t'samen ghebonden ophangen: ginder d'alderschoonste Campaspe den Schilders deel wesen. Elder t'goudt des Lydischen Conings Candauli in waghe teghen de Schilderye Bularchi. Hier den rijckdom der Steden/ teghen Tafereelen van Apelles, Echion, Melanthus, en Nicomachus. Daer staet teghen een vierverwigh stuck van Apelles een mudde vol goudt: en elder ligghen tachtentigh Talenten gouts voor een Medea en Aiax, geschildert door Timomachum. Noch verder liggen hondert Talenten voor een Tafereel van den constighen Aristides van Theben, ghecocht in eenen uytroep: En noch staet Coningh Attalus bedroeft/ dat hem voor ses duysent Sesterces eenen gheschilderden Bacchus ghewEyghert en ontseyt wort. Maer dat noch te verwonderen is/ siet/ eenen rouwen doeck/ van Apelles en Protogenes slechs een weynigh betrocken/ wort meer geacht/ als al de costlijcke stucken in't Paleys van Cæsar. Oock is dit heerlijck/ en prijslijck/ dry Steden/ Rhodes, Cicionia, en Siracusa, dancken met grooter eerbiedinge onse Const/ datse door den wreeden

Mars en rasende Bellona niet bloedigh verdorven zijn gheworden: dit zijn al uytnemende litteeckenen. Maer die daer nieuwer begheerde / die en hoefde (soo't hem gheleghen waer) maer te gaen tot Praga / by den teghenwoordigen meesten Schilder-const-beminder der Weerelt/te wetẽ/ den Roomschen Cæsar Rhodolphus de tweedde/ sien in zijn Keyserlijcke wooninghe/ en oock elder/in alle Const-camers der machtighe Lief-hebbers/ alle d'uytnemende costlijcke stucken/ ondersoeckende/ overslaende/ en rekenende yeders weerde en prijs/ om te sien wat merckelijcke somme hy vinden sal. Ick acht/ dat hy verwonderende veroorsaeckt sal wesen te bekennen / onse Schilder-const te zijn een edel uytnemende heerlijcke deughtsaem oeffeninghe / die voor geen ander Natuerlijcke/ost vrij Consten te wijcken heeft. Ick dan(so veel het zy) een Oeffenaer/ en naevolgher deser soo loflijcker Const/ welcke (hoe weerdigh) ick verhope my niet onweerdigh sal achten/dat ick haren gront/aerdt/ ghestalt en wesen/ haer vernuftighe lieve naevolghende Jeught(soo veel ick vermach)voordraghe/ghelijck ick heel willigh ghenegen ben: te meer/dat ick niemant in onsen tijdt sagh / noch en vernam/soo treflijcke en ghenuechlijcke stoffe/tot nut der Const-liefdighe Jeught/by der handt nemen: ghelijck my oock een stoute begeerte aenlockte / hier in te volghen den verr'-voorhenen grooten en seer blinckenden Apelles, Antigonus, Xenocrates, en ander / onse oude voorganghers / welcke (als ghehoort sal worden) in Boecken hebben vervaet/ en schriftlijck (nae hun wetenschap) alle de verborghentheden der Const/den jonge Schilders voor oogen ghestelt/en gheopenbaert. Yemandt spraeck-condigher hadde moghen dit veel schoon-taliger en constiger te weghe brenghen: doch waer te besorghen/indien hy self geen Schilder en waer/ dat hy in onse dinghen/en eyghenschappen/ hem dickwils soude hebben verloopen: ghelijck het voortijden is ghesch iet den Peripatetischen wijsghieren Phormion, die binnen Ephesien met cracht van wel segghen wilde uytbeelden alle de deughtsaem deelen en wetenschappẽ/ die een uytnemende Hooftman behoeft te hebben: met welcks redenen den teghenwoordighen grooten krijghsman Hanibal niet dede dan lacchen / om de groote latendunckenheyt en onverstandicheyt/ die hy in den Man verstondt te wesen. Ick hebbe dan/ siende niemant met desen schrijf-lust ost yver bevrucht / sonder vergheefs na ander wachtẽ/van over eenige Jaren van deser stoffe mijn tijtverdrijf en wandelen gemaeckt/en desen Schilder-consten grondt te stellen in Vlaemsch Rijm-ghedicht/aenghevangen/dewijl de Jeught veel tijts tot ghedicht gheneyght/oock beter van buyten onthoudt/en in ghedacht heeft. Ick hadde dit bestaende geen recht verstandt van de Fransche dicht-mate / dan evenwel geen behaghen in onse ghemeen oude mancke wijse. Ick segghe manck/ om dat wy de reghelen niet op eenderley mate en gebruyckten: daerom volghd' ick de langde van d'Italiaensche Octaven: dan op onse wijse overslegen. Ick heb geen een-syllabige rijm-woorden/oft die op de leste syllabe den rijmclanck hebben/gebruyckt/dat zijn die de Fransche Masculin noemẽ/en ick op Vlaemsch staende rijm-woorden: maer hebbe overal genomẽ die den clanck op een nae lest hebben/die ick vallende noeme/en de Fransche Feminin. Hebbe oock vermijdt/die op twee nae de lest den clanck hebben/die ick struyckeldichtẽ noem op d'Italische wijse/diese heeten Druccioli. Ick hadde vermijdt in hondert reghelen ghelijck rijm te stellen / dan met byvoeghen en anders

can

can daer in wel overtreden zijn. Wtheemsche woorden heb ick niet heel vermijdt / om dies wille datse in onse dinghen somtijt soo ghenoemt/ en anders qualijck ghesept connen worden. T'hadde misschien den Dicht-verstandighen beter behaeght / dat ick dit mijn ghedicht met Fransche voeten hadde laten voort-treden : dan t'hadde my swaerder/en de Ieught duysterder moghen vallen. Ick bekenne wel/datmen Gallischer wijse/ op Alexandrijnsche mate wel wat goets soude doen : dan daer hoeft groot opmerck/ en langhen tijt toe/om vol schoon stoffe/en vloepende te wesen: en bevinde ooc seer goet/ en wel luydende/datmen zijn tweedde syllabe altijts hardt oft langh neme/en d'eerste cort ghelijck sulcx in onse sprake eerst in't gebruyck is ghecomen door den grooten Dichter d'Heer Ian van Hout,Pensionaris der stadt Leyden/die uyt Petrarcha,Ronsard, en ander/sulcx van in zijn jeught waerghenomen/en ghevolght heeft. Nu ick van de Dicht-const beginne verhalen/wil ick(als oft hier voeghde)heel cort mijn ghevoelen/ en welmeyninghe daer van segghen/ te weten/ van de opstijghende/ en by ons in swanck comende Fransche wijse en maet/stellende eenighe voorbeelden van goede en quade reghelen. Eerst/in de Commune van thien en elf syllabē/desen regel van elven/met zijn feminijn oft vallende rijm/acht ick goet :

Schoon jonghe Ieught,Meesterse van mijn leven.

Goet / om dat hy binnen zijnen vier-syllabighen rust-clanck begrijpt eenen volcomen sin / en cier-woorden by zijn stoffigh woordt / dat de Latynen segghen Adiectivum by het Substantivum. Oock om dat t'ghevolgh des regels eenen volcomen sin in hem selven begrijpt/ sonder van t'naevolgende te moeten ontleenen. Desen volghenden van thien syllaben / met staenden rijm / is niet soo goet:

Een Man die wel ervaren is ter Zee.

Want zijnen rust-clanck comende op wel/moet van t'naevolgende ontleenen. Nu aengaende de ses-voetige Alexandrijnen/van twaelf en derthien syllaben/ die op de seste dē rust-clanck hebben/acht ick desen regel van derthienen goet:

In Gods gheplanten Hof, in't lustigh Oostigh Eden.

Want hy binnen rust-clanck / en in zijn gheheel/volcomen sin begrijpt. Desen anderen van twaelf/ gantsch quaet/oft slecht.

Daerom ick bidd' u,wilt noch lijdtsaem wesen: want.

Om dat hy buyten zijnen rust-clanck moet ontleenen/ noch lijdtsaem wesen: oock/om dat hy in zijn geheel niet en besluyt/noch begrijpt: en dat/want/ moet van den naevolghenden regel ontleenen : daerom can want/noch maer/ oft dergheliicke/voor cesure oft rust-clanck/noch rijm t'eynden regel/niet bestaen/ als men yet te dege wil doen. Ten anderen/is desen lesten regel / uytgenomen t'woort lijdtsaem/ niet anders als ghemeenen slechten huys-praet/ daer d'Alexandrijne/als sy met verstandt niet wel ghecastijdt en zijn/om hun langte seer toeghenegen zijn : maer den voorighen van derthienen / is vol schoon stoffe van woorden / en cier-woorden / en van allen huys-praet afgescheyden. Dees voorbeelden/en weynigh woorden/acht ick genoech/om mijn meeninghe bekent te maken. Nu zijnder wel eenige dinghen meer by sommighe onsen Nederlandtsche Dichters in ghebruyck/ die my niet bevallen/ die oock niet te verantwoorden zijn: dat sy niet achtende op t'smilten der vocalen/ brenghen een woordt/dat met een enckel vocael eyndight/teghen een an-

der/dat met een enckel vocael begint/en by datmen aen de syllaben der regelen bevindt/daer geen versmiltinge waer en nemen/ sonderlinghe alst hun soo te pas comt: gelijck als men seggen soude/de achste/de elfste/de ander/geacht/en dergelijcke: dã als men seght te eer/ de eerste/te hebbẽ/en sulcke meer/die met een enckel vocael tegẽ een dubbel comen/ daer bevind' ick noodlijck geen smiltinghe te moeten volgen/acht oock den toeblaes h.neffens de vocael so trachtigh als een ander vocael te wesen. Nu saegh ick noch geern een gemeen overeencomst van den geslachtẽ/ getalẽ/en dergelijcke dingẽ/gelijck by den Fransoysen / en ander volcken wort ghebruyckt: want sy segghen tot een Man Seigneur, en Signor, maer wy seghhen Heer/ en elder Heere / Siel / en Siele/ Eer/en Eere/en/en ende/ en veranderen/ naer het ons in syllaben oft rijmen te pas comt. Hier in/en in meer/sal traeghlijck voorsien wordẽ: want veel gebreken (daer ick my niet suyver van roem) vind' ick/die wel verbeteringe behoefden: welcke ick verstandighe/diens werck het is/overghevẽ/en bevolen laet. En keere my tot mijn Schilder-jeught/welcke ick my hebbe onderstaen te leeren schilderen/en niet dichten. Daerom segh ick zijnder nu bequaem/oft begrijplijcke jonghe gheesten oft vaten / tot onse Schilder-const leer-liefdigh oft lustigh wesende/welcker Sielen uyt de seer hooghe hooghte afstijghende/ zijn doorghevaren ter ghelucklgher tijt / de vernuft-barighste Hemel-teeckenen oft lichten/ doe sy den lichamen met een roerende leven toeghevoeght zijn gheworden/oft die in't ghenieten van der eerster Locht uyt soo goede gesterten hebben ghesoghen / oft inghestort een gantsche toegheneghentheyt / in onse Schilder-const behendigh te wesen/op Philosoophsche wijse te spreken/ die moghen desen mijnen willighen dienst dancklijck aennemen / en snel-geestigh opmercklijck achten op d'onderwijsighe deelen / die ick in desen mijnen Schilder-consten gront/oft gantschen Schilder-boeck/ hen voor ooghen stelle oft voordraghe. Ick verhope dat sy geen cleen voordeel oft nut daer door deelachtigh sullen worden. Hier toe soud' ick hen geern een willigh hert aenspreckẽ/en eenen moedt gevẽ. Gelijck de voortijtsche Roomsche Hooftmannen plochten / die door constighe vermaninghen / aen t'spies-swicken der krijghslieden/hun vrymoedicheyt levende verweckt te wesen conden mercken: Soo bespreeck ick/datse onvertsaeghdlijck toetreden/en aengrijpen voor eerst het besonderste deel der Consten/ te weten/ een Menschlijck beeldt te leeren stellen / oock eyndlijck alle ander omstandighe deelen t'omhelsen / oft immers als Natuere en Geest anders niet willen toelaten / eenigh besonder deel / om daer in uytnemende te moghen worden: want het niet daeghlijcx gheschiet/ dat een alleen alles vermagh/leeren/begrijpen/oft in alles uytnemende worden can. Sulcx bevintmen onder onse Const/van in den ouden oft Antijcken tijt te wesen toeghegaen/ dat d'een in d'een/en d'ander in d'ander geschickter en beter Meester gheweest is/gelijck men in hun levens sal bevinden. Want Apollodorus leyde sonderlingh toe op de schoonheyt. Zeuxis maeckte te groote hoofden: maer was goet Fruyt-schilder. Eumarus ghewende hem alles te doen nae t'levẽ. Protogenes con eerst maer scheepkens schilderen. Apelles was in alles gracelijck. Parasius, goet van omtreck. Demon, vol inventien. Tymanthes, verstandigh: in zijn werck was altijts eenighen verborghen sin oft meyninghe. Pamphilus was gheleert. Nicomachus, veerdigh. Athenion, diepsinnigh. Nicophanes, net en suyver. Amulius, schoon van verwen. Pausias, fraey

van

van kinderen/en bloemen. Asclepiodorus, goet van mate/ oft proportie. Amphyon, vā ordinerē. Serapio, fraep in't groote. Pyreicus, in't cleen. Anthiphilus, in cleen/en groot. Dionisius con alleen Menschen beelden schilderen. Euphranor, alles. Nicias, beesten/besonder Honden. Nicophanes, copieren/en was supver in zijn werck. Mechopanes, te rouw in zijn verwen. Nealces, fraep van uytbeeldinghe. Aristides, van affecten. Clesides, nae t'leven/oock by onthoudt: en Ludius, van Landtschap. De selve verschepdenheden salmen oock vinden by den dees-tijdtsche Italianen en Nederlanders te zijn geweest / hier te lang te verhalen: waer by de Jeught gheleert sal wesen / om in de Const volherden/te grijpen nae t'ghene Naturere meest aenbiedt. Ist niet de volcomenhept in beelden en Historien/ soo mach het wesen Beesten/ Keuckenen/ Frupten/ Bloemen/ Landtschappen/ Metselrijen/ Prospectiven / Compartimenten/ Grotissen/ Nachten/ branden/ Conterfeptselē nae t'leven / Zeen/ en Schepen/ oft soo pet anders te schilderen. Maer boven al behoort oft behoeft peder op t'upterste pverigh en vperigh te trachten / om d'eenighe opperste heerschappije onser Consten tot hem te trecken en te vercrijghen / waer toe men sonder eenigh ghevaer/ krijgh oft bloetvergieten/ gheraken can/ als men maer ernstigh met stadighen vlijt de milde Natuere te baet comt: ghelijck ick nu voor eerst mijn lieve Schilder-Jeught/met een hertlijcke vroplijcke aenporrende vermaninghe/ben lustigh daerom t'haren besten aen te spreken/en met een en haer te raden/geensins afgeschepden / noch vreemt te wesen van alle deught/ eere/vriendlijckhept/en beleefthept/dat welcke doch stadighe/trouwe/ en ghemeensaem ghesellinnen der Consten/ by alle edel fraep gheesten behooren te wesen. Vaert wel.

CAROLO VERMANDERO, POETAE ET PICTORI INGENIOSISSIMO, OPTIME de sæculo merito.

O Qui carmine, quiq́ penicillo
Romanos proceres, meosq́ Belgas
Pavisti toties: novoq́ libro
De Flandris Batavisq́ sic mereris:
Dic ô Carole, sæculi voluptas,
Ecquæ præmia sæculum rependet?
Nam valde insipidum sit improbumq́,
Si neget tibi debitos honores.
Non tu chrysolithos, gravesq́ myrrhas,
Non crystallina flexa, non smaragdos,
Non quos Thimica lima perpolivit
Annellos cupis. Ergo quid rependet
Tantis pro meritis, honoribusq́?
Si quid judico, magne vir: mereris
Cani carmine, sed tui Maronis,
Dignum dignus ut intonet Poëta,
Idem, judicio meo, mereris
Tradi postgenitis, foroq́ poni
Pictâ conspiciendus in tabellâ
Parrhasi, puta, Zeuxidisve. Sed quis
Os hîc suggeret optimi Poëtæ,
Pictorumq́ celebrium colores?
Hæc nos cura coquit, nec invenitur
Aut Pictor satis aptus aut Poëta.
Quare ô Carole, si cupis videri,
Et qualis fueris legi, necesse est
Ipse ut sis tibi Pictor & Poëta.

P. SCRIVERIUS H.
Lugduni Batavorum, cIↄ. Iↄ.c. IIII.
Pro prid. Id. Mart.

ODE, op het Schilder-Boeck van den Const-rijcken Carel van Mander.

TSus Timmermans en Smeden hardt gheclop,
Ghy krijghs-rommoer van trom en bus houdt op,
    Ghy weer, windt, locht, wilt u gheruys bedwinghen,
    Weeſt ſtil, en wilt hier geen ghetier voortbringhen:
Dat ghy niet ſtoort in ſijnen ſtillen ſin
Van Mander, daer hy nu ſoo diep is in,
    Dat d'effenheyt van ſijne cloeck' indachten
    Niet over hoop gh'en ſtoot met u rouw ſchachten.
Sijn Schilder-gheeſt ontwerpt en teeckent vaſt
Een ſchoon nieuw beeldt (daer op hy neerſtich paſt)
    Een beeldt, dat noyt te vooren Schilder maeckte,
    Oft immers noyt ſijn rechte weſen raeckte.
Niet dat hy maelt door eenigh fijn pinceel
Een beeldt met verf op eenigh glat paneel:
    Maer in't taeffreel van ſijn gheſchaefde ſinnen
    Gaet hy een beeldt, dat lijfloos is, beginnen.
T'is oock gheen beeldt, dat in het wat'righ oogh
Gheeft ſijnen ſchijn: maer welckes recht vertoogh
    T'gheeſt-vlammigh oogh der Hemel-lichte ſinnen
    Can alleleen ontfanghen wel van binnen.
Der Schilder-conſt (ſegh ick) het naeckte beeldt,
Een oprecht beeldt der beelden hy ons teelt,
    Een alghemeen patroon van alle ſaken,
    Die yemandt wil door beeldtenis nae maken:
Want ſoo ſlechts dit alleen wordt wel beooght,
End' naeghevolght, ſiet, ſtracx ſal ſijn vertooght
    Volcomentlijck, en levendigh met allen,
    Dat eenichſins ons in't gheſicht can vallen,
En dat ſoo fraey en net, dat ſelf de Mey,
Die fraey bemaelt ſoo menigh veldt en wey,
    Als Schilder groot des Weerelts, niet ſou moghen
    Sijn Tulipa veelverwigh bet vertoghen.
Wat is dan dit voor beeldt, dus Conſte-rijck,
Dat ghy daer met maeckt alle dings ghelijck?
    Alleens of g'hadt maer eenen ſilvren beker,
    Daer met ghy dan voortaen daer nae voorſeker
Soudt maken nae, van wat fatſoen ghy woudt,
Seer lichtelijck, ſchoon bekers menichfout.
    Ghewiſſelijck, hoe conſtlijck oock regierde
    Paraſius t'pinceel, hoe wel't oock ſtierde
Apelles cloeck, oft Zeuxis wijdt vermaert,
(Daer van de eer noch door de Weerelt vaert,)
    Sulcx dat de dees der Voglen ſcherpe ooghen
    Met ſijnen druyf gheſchildert heeft bedroghen.
End' of wel ſchoon Paraſius t'gheſicht
Van Zeuxis ſelf deed ſoo een loos bericht,
    Dat hy ſijn verf voor een gordijn aenſchouwde,
    Die op't taeffreel ſick open en toe vouwde:

Of

Of oock alſchoon Apelles wordt gheſeght
Door Schilder-Conſt te hebben aenghehecht
Aen muer en wandt, het ghene datmen dochte,
Dat geene Conſt t'afſchilderen vermochte:
Wie van haer al nochtans heeft oyt ghedaen
Een ſchildery ſoo conſtigh, die mocht ſtaen
Als een Meeſterſ', om alle beeldteniſſen
Te maken nae natuerlijck, ſonder miſſen:
Ghelijck als ſoeckt de Philoſooph een ſteen,
Die dienen ſou tot alles in't ghemeen,
Om alle ſieckt' end' quale te gheneſen,
End' al metael te gheven beter weſen?
Siet, ſoo een Beeldt der ſchoone Schilder-Conſt
Maeckt Mander hier, u Schilder-jeught tot gonſt.
Hy wijſt oock aen, wie dat de Ouders waren,
Die deſe Conſt begoſten eerſt te baren:
Haer Vaders wie, als Charmas, Dinias,
Timagoras daer nae, end' Phidias:
Haer Moeders oock, Olympias, Irene,
Lala de maeght, Calypſo, Alciſtene:
In't cort, de wiegh' end' t'kindtſheyt van dit beeldt
En heeft ons hier van Mander niet verheelt:
Haer queeckers oock, en Voedſters gaet hy toonen,
Haer Cieraers mee, die met een rijck beſchoonen
Allencxkens haer in haer volmaeckt cieraet
Dus ſtelden voort, als nu ſy daer in ſtaet.
Waer in hy dan maer een groof faut bedrijvet,
Soo hy ſich ſelf daer onder niet en ſchrijvet
Als principael: want hebben ſy dit Beeldt,
Elck nae ſijn macht, verciert end' bejuweelt,
D'een met een ringh, en d'ander met een keten,
Dees met een bagg', en die, iſt wel te weten
Met wat gheſteent: ſoo heeft van Mander haer
Verſorght een Croon van enckel peerlen claer.
Daerom dan weer, ghy ſinnelijcke Maghet,
Ghy Schilder-Conſt, hem ſijne eer toedraghet:
Midts dat hy u hier afgheſchildert heeft,
Dus gheeſtichlijck, dat ghy nu eeuwich leeft:
Wilt weer aen hem u Schilder-macht beſteden,
Het beeldt zijns naems maelt af met groote leden,
Niet in een doeck oft berdt, datm' hanghen can
In Kerck oft huys, maer op het rondt gheſpan
Van't ruyme doeck des Hemels wijdt verbreedet,
Oft waghenſchot, dat d'Aerd rontſom becleedet.
Maeckt ſoo de verf ſoo immeer duerigh vaſt,
Dat nemmermeer die werde aenghetaſt
Van't ſtof oft roock der doo vergheteniſſe,
Die immermeer dit beeldt ſijns faems uytwiſſe.

A. V. M.

Sonnet.

COmt leer-lustighe Ieught, wilt ghy grondigh verstaen
D'edel vry Schilder-Const, daer door men werdt vermaert:
Siet, hier is Manders Boeck, dat u t'secreet verclaert,
Hoe ghy beginnen moet, en neerstigh voort moet gaen.
Hy u bereydt het padt, en wijst u duydlijck aen
Den wegh die ghy moet in. Dus volght hem onvervaert,
En grijpt een cloecken moedt: want hy heeft niet ghespaert,
Om u al te voldoen, en geensins mis te slaen.
Nu rester maer alleen, dat ghy hem danckbaer zijt,
En dadelijck betoont u neersticheyt met vlijt:
Oft anders ist al niet, zijn moeyt blijft u verloren.
Nochtans soo sal de faem, met Trompetten gheclanck,
Verbreyden Manders eer, in al s'Weerelts omvanck,
En u loyheyt en sal zijn lof niet connen smoren.

Ionckheyt faelgeert. P. Bor.

1.

WAt sal Momus nu doch aenrechten?
Hier is geen stof om te bevechten,
Noch te berispen, hoe nau hy siet:
Al had hy Argus hondert ooghen,
Soo can hy hier geen fauten tooghen,
Noch Manders werck verbeteren niet.

2.

Nochtans sullen eenighe dooren
Haer onverstandt haest laten hooren,
Oock luyaerts, die selfs niet willen doen,
Die sullent noch derven mispriisen,
Last'ren en schelden met afgriisen,
En steken seer fel als schorpioen.

3.

Maer wat sal baten al haer baffen?
Haer self sullense onrust schaffen,
Elck openbaren wat datse ziin:
Die nijdicheyt boos, die in haer groeyt,
Sal te recht werden van elck verfoeyt,
Dies sy sullen bersten van feniin.

4.

Dit is altiit t'loon der Zoïlisten,
Die stadigh teghen goet werck twisten,
En selfs niet goets connen brenghen voort:
Sy ziin seer licht te onderkennen
Aen haer quaetspreken, schimpigh schennen:
Om eel Const en deught ziinse verstoort.

5.

Dies niettemin sal Mander leven,
En naer ziin doot bliiven verheven
By alle vrome Const-beminders,
Die haren tiidt eerliick besteeden,
Sullen altiits ziin lof verbreeden,
En versmaden des deughts verslinders.

6.

Hoe soet en ernstigh is ziin vermaen,
Dat de Ieught ledicheyt sal versmaen,
En waernemen den costliicken tiidt:
Met wat honich-vloeyender talen
Lockt hy de Ieught, om niet te dwalen,
Tot eere, voordeel, en haer profiit.

7.

Niet isser dat hy heeft vergeten
Den Const-lievende te doen weten,
Van al dat tot t'wel schildren behoort,
Soo wel t'inventeren, als wercken,
Teeckenen, trecken, wel te mercken,
Schoon te coleuren aen elcken oort.

8.

Dit heeft hy al cierliick beschreven,
Met Exemplen betoont daer neven,
Om de Lesers te maken lustigh
Van t'lesen tot t'wercken te treden,
En te schildren veel fraeyicheden,
De gheesten te vermaken rustigh.

9.

En om de swaerheyt niet te vreesen,
Gheeft hy oock in ziin Boeck te lesen
T'leven van veel Constenaers vermaert:
Niet alleen oude, maer oock jonghen:
VViens lof en priis noch werdt ghesonghen,
Nochtans niet volghliick in al haer aerdt.

10.

Des Poeets Ovidij segghen
Heeft hy constigh derven uytlegghen,
Tot behulp van d'een en van d'ander:
Iae al dat behoort tot de Conste,
Schenckt hy mild'liick. Dus roept uyt jonste,
Lof en priis zy Carel van Mander.

P. Bor.

Tot Car el van Mander, op zijn Schilder-Boeck/

Sonnet.

DEr Menſchen cloeck vernuft noyt ſtouter Conſt voortbracht,
Als die den Menſch, end' al dat ſchietlijck gaet verdwijnen,
Oft ſijn ghedaent verlieſt, met welcken oft met quijnen,
Met een uytbeeldend' ſtuck langh leven gheven tracht.
Die Schilder-Conſt, die door een gheeſtigh denckens cracht,
Dat eertijts is ghebeurt, met vreucht, oft oock met pijnen,
Den Menſch voor d'ooghen ſet, en daedlijck doet verſchijnen:
Iae ſelver oock den Menſch, als hem de langhe nacht
Brengt in't verghetel-boeck, ſijn weſen gaet verlanghen:
Is hier in ſoo vernuft, dat of men wil oft niet
Haer boven alle Conſt vernuftheyts prijs moet langhen.
Maer in den prijs met-deelt die geen arbeydt ontſiet,
(Als ghy nu Mander doet) al ſijn verſtandt te hanghen,
Om yeder een hier in te gheven cloeck bediedt.

2.

En iſt niet vreemt, dat veel, oock onder wijſe luyden,
Die trachten nacht en dagh by Son en by de lamp,
Om naer haer doot in naem te gheven niemant camp,
De Schilder-Conſt licht achte, off' hadt niet te beduyden?
Al leertſ' ons anders niet, als dat de gheen die huyden
In goeden doene leeft, en morghen dwijnt in damp,
Door haer noch langh hier blijft: jae dat des lichaems ramp
Oft leempte niet en can ſijn ſchildery' uytruyden:
Soo ſoud' t'eergierigh volck noch echter groote eer
Dees ſtomme Poëſy ghedwonghen ſijn te gheven,
Dewijl dat ſy nae doot noch langer tijdt brengt weer
Het weſen van den Menſch, dat raſch hier is verdreven:
Iae dickmael meer als t'ſchrift tot ſtichtingh ſtreckt en leer:
Want treflijck weſen wijſt den Menſchen oock haer leven.

3.

Maer heeft de Schildery, noch yemandt vraghen mocht,
Niet anders om het lijf, als datſ' ons ſtelt te vooren
Het weſen van den gheen, die w'hebben hier verlooren?
O Neen. Sy ſtelt voor t'oogh, al dat den Menſch oyt docht
Te ſijn, oft connen ſijn, op Aerdt, oft in de locht:
Al wat oock t'loſſe ſchrift in't ſchrijven moet verſmooren,
Dat doetſ' in t'oogh u ſien, end' in u hert u hooren:
Iae brengt dickmael te weegh oock meer als t'ſchrift verknocht:
Want t'Spreeckwoordt ſeyt ſeer wel, dat t'ſien gaet voor het ſegghen,
En gheeft al meer invals, als t'ſchrift van pen oft ſtift:
Vermaeckt oock ſonderlingh, daer t'ſchrift heel by laet legghen.
Maer Mander, ghy reyckt uyt van beyds een ſchoone ghift,
Dat Goltzî conſtig' handt met verruw' gaet uytlegghen,
Dat doet ghy meed: en leght t'oock uyt met u gheſchrift.

Petrus van Veen.

Iacob Claesz. **tot den Const-rijcken Mr.** Carel van Mander,

Sonnet.

W*At hoeftmen prijsen dy, die sick doch ghenoech prijst,*
O Mander! *door't betoogh van dijn prijslijcke wercken:*
Nochtans dewyl prijs prijs toecomt in alle percken,
Soo moetmen prijsen dy, die sich prijs waerdt bewijst.
T'is dijn lustlijcke lust, daer door lust in ons rijst
Te prijsen dijnen lust, die lust in ons comt stercken,
Om dijnen lust met lust eens lustelijck t'aenmercken:
En die te prijsen dan, t'spijt Momus *die't begrijst.*
Wie soud' niet prijsen doch dijn lust niet om volprijsen,
Dijn lust die ander prijst, ander gaet onderwijsen,
En als een Leyd-steer stiert tot kennis en verstandt.
Dijn hert, dijn sin, dijn mondt, dijn handen, en dijn ooghen
Const-saeyend' eysschen prijs; als ons dit Boeck can tooghen,
En oock wel is bekent in menigh Stadt en Landt.

Bemint en hoopt.

WEl aen mijn Luyte schoon, ghedooght doch goedertierigh,
Dat ick uw' snaren slae: en speel op u manierigh
Een Lof-sangh, soo't betaemt:
Voor *Een, t'is noodigh:* want soo wy dat niet en deden,
T'ghemoedt ons wroeghen sou, van groot onachtsaemheden,
En blijven heel beschaemt.

ALdergrootste t'allen tijden
Hoortmen Godes naem belijden:
Hy voedt, en troost al dat leeft:
Sijn cracht en verborgentheden
Volckeren leert, end' elck mede
VVonderlijck sijn Consten gheeft.

Musen jaghen droefheyts smerten
Door ghesangh uyt droeve herten:
Prijsen Godes goetheyt seer.
Pieriden gieten hare gaven
In elcx hert, en coment laven,
In *Pegasums* soete meer.

Yv'righ worden dan *Poëten,*
Maken condt (als goe *Propheten*)
Godes lof: dit sietmen wel
Aen dy, *Mandre*, vriendt vol eeren:
Hoe du pooght dijn pondt te meeren
Elcker een, door letter-spel.

Den tijdt di-er veel ontvaret,
En voor niemant tijdt en sparet:
Is dy costlijck ende duer:
VVant du grijpt met beyd' dijn handen
Die, en sluyt in vaste banden,
Sonder t'achten d'arbeydt suer:

Nacht en dagh t'gheduerigh schrijven
(Segh ick) nae dijn huys-bedrijven:
VVort de leerlingh hier bekent,
Die met ernst pooght te lesen
t'Schilder-boeck, wel weerdt ghepresen:
Dat g'hem schenckt tot een present.

Bartjens.

Godt is mijn heyl.

CArel vriendt, het waer wel tijdt,
Dat mijn Pen schreef, t'uwer eeren,
Vwen lof, in *Momi* spijt:
Doch wie can den selven meeren?
Niemandt: want dijn overheeren
In't ghedicht, bekent seer wijt,
Toont wel met u vlijtigh leeren,
Dat gh'een Man der Mannen sijt.

Recht moet recht zijn. Z. *Heyns.*

Sonnet, **op het Schilder-boeck van** C. v. M.

GHy hoogh-begaefd', in Const van Schilderijen,
Draeght doch geen moedt, al is van duysent een
Nau uws ghelijck. V goet verstandt door reen,
Toont in d'hoovaerd te setten gants besijen.
Die Const is schoon, maer schoonder t'allen tijen
Een constigh gheest, die gheestlijck hem laet leen:
Dees, door GODS GHEEST, *die gaef can onderscheen,*
En oock door dien Weet eyghen eer te mijen.
Soo Mander *heeft ghebreydelt d'eyghen eer,*
Dat ick (alst hoord') zijn lof niet dar uytspreken:
Dies swyght mijn Pen, die anders sou veel meer
Der nieuwer lof by d'oud' hebben verleken,
Heerlijck ten toon: daerom prijs' ick niet seer.
Hun eyghen strael, sal als de Son doorbreken.

Israël Iacobsz. tot Hoorn.

Clinck-ghedicht.

ALso Pictura sou, met Pallas hulp, doorgronden
Dit Schilder const-rijck Boeck, de Ieught tot nut en baet,
D'ervaren grijs tot lof, van dees' heylsame daet
Was sy verwondert seer, en sprack ten selven stonden:
Aen dy ick grootlijcx ben, O Mander vriendt, verbonden.
Och of de Fata noyt affneden dijnen draet:
Doch leven sal dijn Boeck, soo langh de Weerelt staet,
By die de Pallas leer verstaen, en reyn vermonden.
Want al wat in my is, brengt ghy hier claer in't licht,
Alsso dat elck nae lust Const-vroedigh wort ghesticht.
Dies vaert voort, laet doch niet om Momus dijn moedt sincken,
Die alle Const versmaedt, en selfs niet doen en can:
Soo sal mijn naem, en dijn, by elck Const-gierigh dan,
Als Phœbi stralen schoon, vol lofs en eeren blincken.

Elck toon betringh. I. *Detringh.*

**

Sonnet, **oft Clinck-ghedicht.**

O Mander, *dit u werck, schand', eer, haet, liefd', recht strydigh*
(Nae d'oordeel siend', oft blindt, der lesers) dy verweckt.
Den Mugghe-sifter doch der Consten aerdt beghekt:
Den Momus *van ghelyck, en dichter dwaes Pierydigh.*
Maer siet in't teghendeel, voor laster, afgonst nydigh,
Door Pallas *kinders vroet dijn eere werdt ondeckt,*
Met een recht liefdigh hert: want g'lijck Seylsteen naetreckt
Het yser, noch al meer dyn Const hun lievers blydigh.
O gulden eeuw' en tydt, wel hem die dy beleeft,
Die ons den tweed' Hippiam *begaeft van Gode gheeft,*
Een Tucht-vaer, Meester goet der Schilders jonghe sinnen.
Een lof, jae t'leven oudt van menigh Const-vroet Man,
Een licht Ovidi *claer, dies wilt hem loven dan,*
O Red'ners, Schilders ghy, en al die Const beminnen.

Reyn liefde croont. I. Targier.

LOFDICHT, **Op het Schilder-Boeck van den Const- en reden-rijcken** CAREL VAN MANDER

VAn ouder eeuwen af, in alle s'Weerelts deelen,
Veel Schilders sijn gheweest, die door haer Const-pinceelen
Wtmuntend' by gheval, sijn wijdt en breedt vermaert.
Hun werck en naem noch leeft onsterflijck nae d'uytvaert
By Menschen, van daer rijst de Son met nieuwe stralen,
Tot daers' haer Peerden mat laet spaed' in rusten dalen.
Maer dit is wonderbaer, dat onder velen groot
Soo weynigh sijn gheweest, die d'eyghenschappen bloot,
Gheheymnis, cracht en aerdt, der mael-const wel verstonden.
Wie can volcomen recht d'afbeeldings diept' doorgronden!
Apelles van Coa. Apelles van Coa heeft eerst alsulcx bestaen,
En Boecken voortghebracht, diepsinnigh, wel ghedaen,
Van d'edel Schilder-Const, tot nut van all' die ghenen,
Die dese weet met lust beherten recht end' meenen.
Euphranor. Euphranor, Schilder oock, een beeldenaer ghelijck,
Welcx paer noyt is gheweest in Const end' reden-rijck,
Symmetria. *T'glijckformigh lichaem heeft ghestelt in Boeck-gheschriften
De mael-const soo verlicht met cierlijck verwen stiften.
Pieter uyt Burgo. Pieter uyt Burgo cloeck die Perspective-const
Met een Boeck heeft gheleert, den lievers tot nut-gonst.
Carel Vermander stijght tot s'Hemels hoogh' casteelen,
Met een twee-toppigh hooft, end' overtreft gheheelen,
Met Schilder en Dicht-Const, by menighen besocht:
Maer onder velen hy dit alleen heeft volbrocht.

Schrevelius.

LOFDICHT, Ghesonghen ter eeren van den wijdt-vermaerden Vlaemschen Apelles ende Apollo, als hy zijn Schilder-Boeck in yeders handen door den Druck ghegheven heeft.

Die geeren hoort, en leest, van seldtsaem oude dinghen,
Comt voeght u by der handt, en hoort van *Mander* singhen,
Van wie, hoe, en wanneer, de waerde Schilder-const
Van eenen *Phydias* bedacht is, en begonst:
Hoe dat een Herder heeft de schim van sijne Schapen
Ghetrocken eerst in't sandt, hoe eerst t'Atheensche wapen
Van over eeuwen langh, ghemaeckt was op paneel:
VVie eerst de Verwen schoon, en aldereerst t'Pinceel
Ghenomen heeft in d'handt, by Griecken oft Latijnen.
VVat werck *Zeux* en *Parras* de Son heeft doen beschijnen:
VVat *Venus* wonder schoon, wat Druyf, Gordijn, Patrijs,
Oyt maeckte haer Pinceel: wie eerst *Latona* wijs
V Soons ghestraelde hooft, en glinsterende haren
Heeft connen trecken nae, gaet *Mander* u verclaren.
Hy, wie van den *Parnas*, oft *Heliconschen* tsop
Begoten werdt altijt op sijn ghebladen cop.
VVie die *Pierides*, wie *Phœb*, en al de Goden
Beminnen al ghelijck, en wien der Goden Bode
Lijck hy d'*Itaacker* dee, de dierbaer *Molys*-spruyt
Ghegheven heeft uyt liefd': van wie een eer-gheluyt
Ghehoort werdt over al, gaet u voor ooghen stellen
Het leven, en het werck van Schilders niet om tellen.
En ghy die met t'Pinceel besteedt u diere tijdt
Aen *Polygnoti* Const, en die met alle vlijt
V selven nacht en dagh niet doet dan stadigh terghen,
Om brenghen weer in't licht, dat *Momus* wil verberghen.
Ghy gheesten, die den wegh van *Aecken*, *Lucas*, *Duyr*,
Heemskerck, *Mabuys*, *Blocklandt*, naetreedt met hijghen suyr,
En *Floris* wijdt vermaert, *Bassan*, twee *Frederijcken*,
Raphael, en *Titziaen*, *Corregio* van ghelijcken,
Goltz, *Bloemaert*, langhe *Pier*, en duysent Meesters meer,
Nae oeffent in dees eeuw, comt hoort doch *Manders* leer.
Siet, segh ick, wat hy hier in Rijmen heeft ghschreven,
Rijmen, die altijt wel en eeuwigh sullen leven,
En die in *Lethes* vloet (spijt, wie het oock benijdt)
Verdrencken sullen niet: ô *Mander*, uwe vlijt
Verdient een grooter lof, als Menschen connen gheven.
V naem, en Dicht-gheschrift, behoort te sijn verheven,
Tot aen t'ghesterde rondt, alwaer *Latonaas* soon
Sijn vier'ghe Paerden vier t'ontstallen is ghewoon,
Tot daer, daer hy die weer gaet drencken in de baren
Van d'onghebaende plas, by d'onghelongde scharen.
VVie heeft oyt onse Tael doen spreken dese Const?
VVie heeft de *Bataviers* bewesen dese gonst?
VVie heeft den *Mantuaen* doch Neerlandts leeren spreken?
VVie heeft der *Muses* lof, wie heeft met soete treken
Phœb uwen lof ghespeelt, op wel ghestelde Lier?
VVie heeft uyt Bosch en Put, uyt *Vela* en uyt Rivier,
De Goden al ghelijck meer vreughden doen vergaren,
Langs den bebloemden cant van't veel beseylde *Sparen*?
T'is *Mander*, ons Poët: wiens wel verdienden Lof
Moet dueren eeuwen veel, en nemen nemmeer of.

Soo lang de Sonne duert, de Maen, en oock *Pleiaden:*
Soo lang den *Sodiack* met Sterren blijft ghcladen:
Soo lang t'bekaarste rondt omgordt dees Aerden Cloot:
Soo lang de swarte nacht naevolght *Aurora* root:
En soo lang, als met kiel *Neptunus* rugghe boven
Sal moghen zijn ghevoort, beseylt, en overschoven.
Soo langhe moet u Naem, u werck, u Dicht-ghesch rijf,
O *Mander*, zijn vermaert, of wel de Doot u lijf
Sal trecken, nae ghewoont, in aller Menschen haven:
Soo sal doch werden niet u naem met u begraven.
OoRdeeLt sondER twiSt.

Een ernstlijck Lof-dicht, ter eeren des wederghebozen Apellis, ende Nederlandtschen Maronis, Caroli Vermander.

O Wonderbaer Ghesint'! vry-peynsende ghemoedt!
Hoe ontrooft ghy my mijn! ghy houdt my g'heel verwoedt!
Wel! hoe! wat dinck! de oud' ghesinte een Vermander
Ghegrift werdt in mijn hert', ick waend' de Geest een ander,
Als sy verscheyd', verkoos, ick dacht' (oock meer met mijn
Eertijts) als t'lichaem cout verbrandt was, dat dees Schijn
Al swermend' gints en weer socht een beter woonstede,
Een lichaem teer, bequaem, Const-liefhebbende leeden.
Ick herdenckend' aen u, Vermander, duysentmael,
Ghy zijt voorwaer Mabuys, oft' Angelus Michael,
Die eertijts Lucas heet', door wiens Const t'vermaerd' Leyde
Sijn Nijls vloet (nu ghestremt door zijn doot) wijt uytspreyde.
Du bist, du bist Mabuys, oft dien Apellis gheest,
Voortijts die soo gheacht, end' vermaert is gheweest,
Nae dat hy onbekent hadd' over al gaen sweven,
En nerghen niet en vondt, dan in u, zijn voor-leven,
Apellis, jae Marons schijn op u is ghedaelt,
Ick u op den Parnas, oock twee-toppigh ghezaelt,
Op t'voet-ghevleughelt Ros heb dickwils hooren rijden,
D'hooghst steygerend' alleen, end' putten sonder mijden
D'eeuwigh makenden born. Dees schijnlijcke Ghesint
Werdt (als ick aen u denck) in mijne hert gheprint.
Wat! ist Euphorbi droom? Met recht-toecomend' eere
Sijt ghegroet ô Apell', Luca, ghegroet Durere.
Dit werdt ghenoech befaemt. Nu siet, en wonder hoort,
Hert-knagende Momist, end' grimmend' Haet verstoort,
Wiens dweers-siende ghesicht, end' slang-briesend' ghewelden
Vellend' hier teeg' haer schicht, niet eene brijs en gelden.
Aensiet, insiet, doorsiet, ghy Const-liefhebbers jonst'
Dit onvolprijslijck werck, wonderlijckbare Const':
Wie cant prijsen ghenoech, waer toe veel prijs gheclancken?
Daer t'werck soo prijslijck is, t'vergheefs zijn de Clijfs rancken.
Heb hier den hooghsten prijs, en lof, ô Mander eel,
S'ghelijck ick voortijts gaf u Borghers op't toneel,
Tot lof end' eer van u, voor t'fray' afghemaelt ronde,
By den Camers drie-mans, daer de Liefd' is de gronde.
H. Godt is wonderlijck. S, van Delmanhorst.

Op het Schilder-boeck des Const-rijcken Carels van Mander, Sonnet.

MEt Wat Pen, met Wat inckt, ofst op Wat pampier goet,
Sal ick van Manders *lof ghenoech in als vermeeren?*
Die met zijn Schilder-boeck de ionghe Ieught comt leeren.
Als een School-meester cloeck, en seer goedertier soet,
Hy leydt den vasten grondt, en met dees manier doet
Hy d'ooghen open claer van die de Const verkeeren,
En d'edel Pinceel slechts met onverstandt onteeren,
Waer van elck een van dees schaemroot nu staen schier moet.
O al ghy Ionghers leert, leert dit Boeck Wel verstaen,
Apelles *leert u hier, neemt zijn les doch Wel aen:*
Soo sult ghy t'selfde Boeck in eeuwicheyt beminnen.
En danckt van Mander, *die den arbeydt heeft ghedaen:*
In't vinden, schildren oock, is hy u voorghegaen:
Volght doch zijn paden naer, en Wilt zijn deught bekinnen.

Reden vervvint.

I. Duym.

Clinck-Dicht, op het Schilder-Boeck / ghemaeckt door Mr. *Carel van Mander.*

VEel Schilder-gheesten cloeck men oyt ghevonden heeft,
Die ghierigh ooghen-lust vernoeghden met hun vvercken:
Maer onder allegaer, in vvijde Weerelts percken,
Sulck *Mander*, Schilders nut, en heefter noyt gheleeft,
Die ons soo claer uytbeeld', als die ghebeeldt ons gheeft
Nu Schilder-consten grondt, daer Schilder-Ieught can mercken,
Hoe welstandt alles beeldts moet vvel staen, om verstercken
Des vvercks vercierfel schoon, dat vverckers eer niet sneeft.
Die dese Const' eerst baerd', end' dies' opvoedden vierigh,
End' al die haer vereert met beeldingh hebben cierigh,
Hy door zijn beeldenis van *Lethes* poel oock vrijdt.
Dus soo hy, die vernielt van *Atropos* zijn gierigh,
Als levend' hier uytbeeldt, alsoo oock goedertierigh
Sijn Name leven sal, als wech is zijnen Tijdt.

In liefde ghetrouwe.

Op het Schilder-Boeck van Mr. Carel van Mander,

Sonnet.

DE Schilder-Const hebt ghy (*Vermander*) veel
De Ieught gheleert: maer dit u Boeck gheschreven
Van Schilder-Const, oock Schilders werck en leven,
Behouden wel mach zijn voor t'beste deel.
Als dijn handt rust te wijsen met t'Pinceel,
Sal dit u Boeck noch onderwijsingh gheven,
Met menigh schoon exempel hier beneven
Van Schilders cloeck, met haer schoon trecken eel.
Dus door u schrift, dijn veder maeckt onsterflijck
Veel Constenaers, al meer dan een bederflijck
Beeldt oft colom van coper oft van steen.
Want veder vlieght, daer marbren oft metalen
Haer nemmermeer en connen achterhalen:
Dies *Fama* groot volght dijne veder cleen.

Niet sonder dat.

I. V. Mosscher.

Op't Schilder-Boeck des Const-rijcken C. v. M.

Sonnet.

DAt door verloop des tijts bynae heel lagh versoncken
In Lethes *diepe vloedt, jae tot der doot ghestreckt,*
Wordt weder nu van nieuws, als uyt der doot verweckt,
Door Manders *vierigh werck, dat hy hier doet ontvoncken:*
Want hy nu, tot gherief der groeysaem groene troncken,
Van Schild'ren d'edel Const, den grondt diep onbevleckt,
In deelen openbaer, haer wijdt en breedt ontdeckt,
Als die op Helicon *Hengst-water heeft ghedroncken.*
Van Schilders *oudt en nieuw hy t'leven oock verheft,*
Die in vermaertheyt groot veel hebben overtreft:
Sijn goede jonst,, vol const,, men nerghens siet ontbreken.
Hem comt toe prijs en danck, soo langh alst Oostwaert daeght,
Voor dat hy soo veel vlijt, en arbeydt heeft ghewaeght:
Maeckt Atropos *hem stom, zijn wercken sullen spreken.*

Ick wensch om t'beste.

Celosse.

O D E,

Op't Schilder-Const-Boeck/ ghemaeckt door Mr. Carel van der Mander.

Met grooten vlijt brengt menigh Vader
Tot s'kinders nut veel schat te gader,
Op hoop, dat sulcx door hunnen plicht
Sal winnen meer: Soo oock den Mensche
Die Const voortbrengt, begeert te wensche,
Dat sy toeneem, en yeder sticht.

VVant door die hoop en goede jonste,
Mercurius *van Letter-Conste*
Gheworden is den vinder eest,
Palamedes, Epicarm' *mede,*
Simonides, *en* Cadmus *dede*
Oock blijcken wel den cloecken gheest.

Tot dien eyndt liet oock van ghelijcken
Sijn cloeck verstandt ghenoechsaem blijcken
Gygis *ghenaemt, een Lydiaen,*
Die Schilder-Const eerst gingh ontdecken,
En Philocles *de Schilder-trecken,*
En Cleophant *de verf daer aen.*

Voorwaer veel vreught elcx gheest sou baren
Mocht Larthes *soon hun gaen verclaren,*
Hoe dat hun Const, die sy seer slecht
Voortbrachten eerst, als eerste vinders,
Van handt ter handt, door trouw beminders,
Gheworden is gheheel oprecht.

Iae soo volmaeckt, dat nu vol wonder
D'Assyerij maeght alleen bysonder,
Als Genius *werckt met voorspoet,*
VVel vlijteijck can leeren d'ander,
D'welck eenen Const-vermaerden Mander
Door zijne daedt hier blijcken doet.

VVant naer hy uyt Castalij *vloeden*
Eens was ghelaeft, socht hy te voeden
Met lust altijt t'Const-lievigh hert,
Met handt-ghedaedt en woorden wijslijck,
VVaer door zijn naem van Fama *prijslijck*
De VVeerelt door gheblasen werdt.

Maer nu den tijdt is wech ghevaren,
Die van hem nam veel vruchtbaer jaren,
Heeft hy zijn Pen in't werck ghestelt,
En heeft bequaem en fraey nae t'leven
Apelles *Const leersaem beschreven,*
En neemt soo weer des tijts gheweldt.

Of Atropos *alschoon nu brake*
Sijns levens draedt, dwelck is een sake,
Die hier (eylaes) elck een verwacht,
Soo sal altijt zijn leeringh grondigh
Van Schilder-Const, al spraeck hy mondigh,
VVel blijven gaen in volle cracht.

VVant soo als t'cruydt door Son en reghen
Vruchtbarigh wast, soo sal te deghen
Toenemen Const by hun, die met
Natuer en lust om leeren pooghen,
Als hun zijn Pen claer leght voor ooghen
De Const-rijck oude Schilders net.

End' als sy sien hoe hy de wercken,
De Const, den gheest, en d'edel Clercken,
Soo aerdigh met zijn veder maelt,
Dat elck schier schijnt, door t'soet verhalen,
Te sien, die in de doncker salen
By Pluto *langh al zijn ghedaelt.*

Oock als sy hier in sullen lesen,
Den aerdt, manier, en t'naeckte wesen
Van Schilders, die t'Pinceel vermaert
Nu noch ter tijdt te wercke stellen
Soo bootsigh, dat het schijnt vertellen
D'history claer, door beeldens aerdt.

Hierom ghy groen leersame jeughden,
Laet dese gift by u met vreughden
Veel winst op winst doch brenghen voort:
Soo sal u daedt oprecht hem gheven
Meer prijs en danck, dan of ghy sweven
Liet in elcx oor u lofbaer woordt.

Oock ghy, die nu als Meesters wacker
VVel diep herploeght der Consten acker,
VVaer door Clio *u heerlijck croont:*
Soo u wat nuts hier comt ter handen,
T'geen langhe scheen door tijts wree tanden
Te zijn vernielt: met vrucht hem loont.

Gheen loon hem gheeft, als Midas *gierigh*
Vercreegh: maer soo, dat Conste cierigh
Hier door vercier, en vast beclijv',
Dat elck een merck, dat desen offer
Besloten niet en leyt in coffer,
Maer soet van reuck elcx hert doordrijv'.

Dwingt u tonghe.

Op't Schilder-Boeck van Carel van Mander,
Sonnet.

DOor Nylis *overvloedt Egypten gheeft zijn vrucht:*
Tot Wasdom Mander *oock door t'*Mole-*beeckſche vlieten,*
Den Schilder-ſpruyten laeft met leerlyck mildt begieten,
Waer door met ſacht gheruys vervult is al de lucht.
O Jeught, tot Conſt gheſint, neemt vlijtigh hier toevlucht:
Wan-luſtigh laet u vlijt noch arbeydt niet verdrieten:
Des Manders *ſtroomen ſoet danckbarigh wilt ghenieten,*
Ghy wordter door gheſtijft in deught, Conſt, eer' en tucht.
Ghy meught u ſpieglen hier, en ſien op't Schilders leven,
Hoe datſe zijn gheraeckt, in voorſpoet, oft in ſneven,
Door Naſo *ſcheyden leert het weldoen van t'vergrijp.*
Siet, Mander *u verclaert wat duyſter was gheſchreven:*
Danckt hem, die menigh hert in vreughden heeft doen ſweven,
En t'ſwaer ghemoedt verlicht, met Herp, Trompet, en Pijp.

Per P. D. Ketelaer, van
Coolſcamp.

Geern d'eene vriendt ghedenckt de ander:
Soo doet oock met u *Carl Vermander.*

Sonnet.

V*Ermander* goede vriendt, ghy die t'ghemeene nut
Der Ionghelinghen cloeck, uyt liefden ſoeckt te meeren:
De Schilder-Conſt ghy recht beſchrijft, om vvel te leeren:
Hier inne ghy voorwaer hun allen zijt een ſtut.
Die niet onachtſaem zijn, haeſt comen uyt den dut:
Door grondigh onderwijs, verſaden veel t'begeeren,
En ſullen danckbaer weer der Conſten lof vermeeren:
Dus vaert doch vriendt vry voort, de Heere zy u ſchut.
Terwijl *Een noodigh is*, ſoo laet ons dat ghedencken,
Dan ſal de Conſte ſchoon, de ſiele oock niet krencken.
Den reynen iſt al reyn, t'hert blijft gheruſt en ſtil.
Het Hemelſch Godlijck beeldt gheſtadigh doet ons wencken,
Om ons door zijnen Gheeſt het eenigh een te ſchencken:
Dit *Een is noodigh:* dus ick wenſch, *T'gae ſoo Godt wil.*

T'gae ſoo Godt wil.

Op het Schilder-Boeck van Carel van Mander,
Sonnet.

Waer zijt ghy nu ô Faem, *met u Basuyne guldigh,*
V vleughels wel betongt doch nae beneden slaet,
En siet hoe Manders *vloedt nu los zijn vlieten laet,*
Dat sy doorbreken sterck, om u te zijn ghehuldigh.
Den Styx *en* Lethes *stroom, en haelt soo menichvuldigh*
Weer uyt t'vergeetsel graf, en Plutos *doncker straet,*
Pictturas *gheesten cloeck, die ghy om haer Const-daedt*
Hier voormaels hebt vermaert, door uwen plicht, als schuldigh.
Sooo dat nu weer hel clinckt u Claroen, die ghestopt
Was door den grijsen Tijdt, dat Cedrigh weer ghetopt,
En Lauwrigh schoon verciert, sy staen als Lenten ieughdigh.
En soo Nijls *overswalp Egypten maeckt vruchtbaer:*
Soo teelt dit Manders *vocht oock menigh Constenaer:*
Dies ghy verbonden zijt, hem staegh te roemen deughdigh.

Trouw Moet Blijcken.

Clinck-dicht, op't Schilder-Boeck van Meester Carel van Mander.

Al saghmen Lydiaen Meonia *verlaten,*
(Daer hem Meanders *vloet omvloeyd' aen elcken cant)*
Om haren Schilder-Const, in vreemt Egypten-landt:
Soo can natueren naem doch eyghenschap niet haten.
Want Mander *(die met naem* Meander *schijnt vervaten,*
End' niet Egyptschen Nijl *), soet-vloeyigh goederhandt,*
Bevloeyt dees Lydi-maeght *noch jonstigh (vol verstandt)*
Tot Conste-lievers lust: end' leerbaer Jeught ter baten.
Die niet in Elysi, *maer voort in* Manders *vloedt*
Nu connen claerlijck sien de gheesten leven soet:
Die Gygis *vindingh oyt (met Const) vereerden erflijck.*
De welcke niet en schaedt, Erebi *dochters spoedt:*
Want hun dees Swane-vliet uyt Lethes *comen doet:*
Dus hunn' (end' zijnen) gheest sal zijn hier door onsterflijck.

Doorsiet den grondt.

Winckel-Liedt/voor de Schilder-Ieught/nae de wijse: Een aerdigh Venus Dier// Heeft my in haer bestier/ etc.

De Gheest.

COmt Lust, des Gheests vriendin,
Met my in hert en sin
Omhelsẽ nu de Ieught, vry vã getruyre,
Maeckt dat ick haer bekin,
Om Const te teelen in
Begeerlijckheyt, ontsteeckt ghy t'minnen vuyre.

Lust.

Liefd' opent de Natuyre,
Dat sy ontfangt mijn saedt,
Om baren t'haerder baet
Twee vruchten t'eender uyre.

Gheest.

Dees vruchten ons bequaem,
Seer eerlijck en lossaem,
Als d'eerst een soon, moet Arbeydt zijn geheeten,
De tweede haren naem,
Een dochter sonder blaem,
Zy Neersticheyt, genegẽ tot veel weten,
Een Boeck vol van secreten
Werdt haer ten dienst ondeckt,
Van onsen vriendt verweckt,
Door Liefd', en ons toemeten.

Lust.

Mijn lust nae s'gheests ghebien
De Ionckheyt te bestrien,
En t'hert met yver groot tot Const te leyen.
Ick gheest wils' oock tot dien
Met goet begrijp versien:
Nu laets' ons bey gelijck den wegh bereyen,
Ras Ieught wilt u vermeyen,
Pictura wel ghesindt
Tot die haer recht bemindt,
Comt self u noon en vleyen.

De Ieught.

O Gheest, mijn Heeren Man,
Dien ick oyt vruchten wan,
Als ick my u te wil ghetrou gingh voeghen,
Die't soude hindren dan
Dat die zijn in de ban,
Als traecheyts onlust, die niet geerne ploeghen,
Een leersaem onvernoeghen
Doch in mijn hert ontsteeckt,
Op dat my niet ontbreeckt,
Noch quelt versuymens wroeghen.

Gheest.

Weest Ionckheyt wel te vreen,
Wy sullen u besteen,
Den grondt der Schilder-const met vlijt te leeren.

Lust.

Ick Lust sal u voor treen
In't School, nu elck ghemeen,
Goet onderricht sal u t'verstant vermeeren,
Staegh oefning, meer begeeren,
Met Pacientich spoen,
V sullen voordeel doen,
Soo ghy haer houdt in eeren.

Besluyt.

Dus Ieught, die zijt bereyt
Met lust tot neersticheyt,
Ick wil u leyts-vrou zijn door s'gheests ingheven.

Lust.

Wordt van u niet ontseyt
Haer Broeder den Arbeydt,
Dijn welvaert schenck ick dy voor al u leven:
Sijt ghy van liefd' ghedreven,
Den tijdt sulcx openbaert,
Ghy werdt in Const vermaert,
Als Goden hoogh verheven.

Deught verwint. P.C.Ketel.

Winckel-Liedt voor de Schilder-Jeught / op de wijse: De lustelijcke Mey / etc.

1.

Verlangend' Hert.

NU leer-gierighe Jeught,, met my verheught,, en vrolijck werdt,
Ons wensch, ons lust, en hope,, is te coope.

Leer-gierighe Ieught.

Dit weten brengt my vreucht,, en doet my deught,, verlangend' Hert,
Dies ick door liefdes nope,, daer nae loope:
Want my de gheest,, tot Const verweckt
Met lust, die elck meest,, tot leer-sucht yvrigh treckt,
Door Manders *onderrichten, t'welck ons duystere ghesichten*
Comt verlichten.

2.

Leer-gierighe Ieught.

Recht als een swangher Vrouw,, in't hert lijdt rouw,, en is ontrust,
Soo sy haer lusts verwerven,, langh moet derven,
Ick mijn begeert aenschouw,, tot leeren nou,, geheel belust,
Om Const door arbeydts swerven,, te beerven.
Neersticheyt wordt,, van my ghebaert,
Die my Geest instort,, met lust en liefd' ghepaert,
Goet onderwijs by desen,, sal mijn Meesters ghepresen
Mildt nu wesen.

3.

T'verlangend' Hert.

Ghelyck t'vermoeyde Hert,, uyt dorstigh smert,, nae t'water haeckt,
Een Visch die leyt op't drooghe,, langt nae t'hooghe,
Vind' ick my aenghecert,, in sin verwert,, die vierigh blaeckt
Tot dit (daer ick om pooghe),, nut vertooghe:
Een lusthof schoon,, ons seer bequaem,
Die elck hier te noon,, zijn wy meest aenghenaem:
Dus laet ons bloemkens plucken, en wijn uyt druyven drucken,
T'sal ghelucken.

4.

T'verlangend' Hert.

Comt Voort-porrende sin,, rasch leydt ons in,, de Boomgaert ryck,
Om plucken van zijn vruchten,, met ghenuchten.
Des Hoveniers ghewin,, is dat elck min,, vry nae hem strijck,
Wy hebben niet te duchten,, quaey ghenuchten,
Haghel noch windt,, oft couden swaer,
Geen ryp die verslindt,, het bloeysel wit te gaer,
Geen stekel-wormen schadigh,, is Pallas *by ons stadigh*
Wijs beradigh.

Voort-

5.

Voort-porrende Sin.

Den lusthof fraey verciert ,, bevonden wierdt ,, aen elcken oort
Met schoon figueren goedigh ,, overvloedigh ,
Hoop , lust , liefd' ghemaniert ,, elck een bestiert ,, staend' aen de poort ,
Haer ambt d'intreders vroedigh ,, dienstigh spoedigh.
T'insicht dat lockt , t'gheneghen noydt ,
Het begheeren rockt ,, en t'padt met bloemkens stroyt ,
Tot oeffenings prieele ,, Ervarentheyts ghespeele ,
Oudt en veele.

6.

Besluyt.

Apelles *wijdt vermaert ,, een Prins verclaert ,, der Schilder-const ,*
En Zeuxis , *in hen leven ,, hoogh verheven ,*
Hier hebben schat vergaert ,, duysenden waerdt ,, oock eer en gonst ,
In t'gheen van hen bedreven ,, is beschreven :
Dit maeckt ons lust ,, den arbeydt licht ,
De nacht-waeck als rust ,, door hoop aen Const verplicht ,
Tot dat Pictura *schoone ,, ons werde in persoone*
Eens te loone

Deught verwint. P. C. Ketel.

Landtschap-Schilder-Liedt / nae de wijse : Schoon lief ghy zijt prijs waerdt alleene.

NV *Tithons* bruydt ,, *Aurora* schoone
Haer aensicht vroegh ontdeckt ,, zijt Ieught van slaep ontweckt ,
Ten bed springt uyt ,, maeckt u ghewoone
T'vroegh opstaen, geeuwt noch reckt ,, u cleedren rasch aentreckt :
Dijn gangh naer buyten streckt ,, siet daer perfect
Sol onbevleckt ,, doorbreken ,
De wolcken hoogh ,, zijn hooft uytsteken ,
T'al siende oogh ,, groot Hemel-teecken ,
Des Weerelts licht , dat elcx ghesicht
Hier openbaert ,, t'gheen is op d'Aerdt.
Neemt kool en krijt ,, pen , inckt , pampiere ,
Om teeck'nen dat ghy siet ,, oft u de lust ghebiedt ,
Hebt acht altijt ,, op t'ooghs bestiere ,
Hoe t'gheen van veers verschiet ,, al tot een *Centrum* vliedt ;
Wat ghy van bys bespiedt ,, te nae sitt niet ,
Om welstandt die't ,, doet hinder :
Set u afstandt ,, (als recht bekinder)
Wat veer van handt , ghy wordt bevinder ,
V werck dat sal ,, het ooghs gheval

Sijn

Sijn aenghenaem ,, en feer bequaem.
Leer-lustigh' Ieught ,, zijt neer ghefeten
By *Tityr* in het woudt ,, en daer u nut aenschout,
Het gheen u deught ,, can doen te weten,
De dinghen menichfout ,, van veers naeby ghebout,
Hoe t'veerst van t'naest verflout ,, dat ghy onthoudt
Des voorgrondts stout ,, voorcomen :
Siet op't herdt loof ,, der voorster bomen ,
En merckt hoe doof ,, van veers de blomen
Vertoonen haer ,, ghy wordt ghewaer,
Wat herdt oft soet ,, men schildren moet.
Al t'gheen u greyt ,, in *Pans* warande ,
T'zy bosch , t'zy bergh, oft Grot ,, waer t'oogh op werpt het lot,
Nae conterfeyt ,, maer met verstande,
Hier Stadt , Casteel , en Slot ,, daer Boer-huys , hut , oft cot,
Gins weghen , brugghen , tot ,, geen overschot,
Der vvater-vlot ,, Rivieren :
Hier beecxkens meldt ,, fonteynkens cieren,
Op't grasigh veldt ,, viervoete dieren
Ghy vinden sult ,, met vreught vervult,
Gaend' in de vvey ,, daer elck vermey.
Boerinnekens soof' ,, haer Koeykens melcken ,
Al singhend' overluydt ,, siet Oost, West, Noordt en Suydt,
De Iaghers loos ,, met honden telcken
Oock t'bosch gins springhen uyt ,, t'vvildt vlien doen als hen buyt.
Wat naerder in een schuyt ,, door s'Meys virtuyt ,
Men hoort t'gheluydt ,, der snaren .
Merckt eens hoe vry ,, daer t'samen paren
Een hy en sy ,, in't meerken varen ,
En hoe met lust ,, d'een d'ander kust,
Slaet dit al gae ,, en bootst het nae.
Keert vveer naer Stadt ,, ghy jonghe spruyten ,
Als t'lommer u begheeft ,, t'vvelck u beschaduvvt heeft,
Stelt t'huys al dat ,, ghy saeght hier buyten ,
T'geen ghy in't Boeck beschreeft ,, sulcx lantschaps doen aencleeft,
Met vervven die ghy vvreeft ,, maeckt dat het leeft
(In schijn), soo svveeft ,, de *Fame* ,
En brengt u vverck ,, een groote name ,
Door t'goet opmerck ,, bevrijdt van blame,
Liefhebbers veel ,, der Consten eel
Crijght ghy haer gheldt ,, daer voor ghetelt.

Deught verwint. *P.C.Ketel.*

Iaer-Liedt/ wordt ghesonghen van ses personagien/ Orden, Const, Tijdt, Oorbaer, Pictura, **en** Reden. **Op de wijse:**

Verheught// in deught// ghy Rhetorijcksche Ieught.

Orden.

T'Valt mijn ,, een pijn ,, aldus vercleynt te zijn
By Consten leerlings veel ,, als schier vergeten heel,
Voor wijn ,, fenijn ,, voor soet sy suer asijn
Te drincken , dunckt hen eel ,, daer schade schijnt voordeel ;
Soo dom ,, is Jeughts ghespeel ,
Welcx blom ,, valt van haer steel ,
Sy hiet Onachtsaemheyt ,, *die tijdt quist , en afleydt*
Dat vleyt ,, Cleyn-insicht *maer*
Sulck feyt ,, ontseyt ,, goet oordeel , *die't misgreyt*
Met my in't nieuwe Iaer, *met my* in't nieuwe Iaer.

Const.

Comt Ieught ,, *en veught ,, u onder mijne deught ,*
Goe Orden *nu aenvaert ,, ghy die zijt goet van aerdt ,*
V vreught ,, gheneucht ,, en al dat u verheught ,
Laet zijn mijn Liefde *waert ,, hier voor geen moeyten spaert ,*
Schuw't , vliedt ,, die traecheyt baert ,
Sy niet ,, dan scha vergaert ,
Dies onlust *van u smijt ,, s'is teghen u profijt ,*
V Tijdt ,, *neemt voortaen waer ,*
Den strijdt ,, met vlijt ,, aenvaert , om dien ghy vrijdt ,
Met lust in't nieuwe Iaer, *met lust* in't nieuwe Iaer.

Tijdt.

Siet toe ,, ick doe ,, een yeghelijck te goe ,
Die op my hebben acht ,, met hert sin en ghedacht :
Denckt hoe ,, ick spoe ,, als die niet werde moe ,
My te ghebruycken tracht ,, ick Tijdt *nae niemant wacht ,*
Die sluymt ,, by daegh oft nacht ,
Versuymt ,, baet geen naeclaght ,
T'verlies tot zijnder schandt ,, van t' costelijckste pandt,
In't Zandt begraven daer ,
Niemandt ,, weer vandt ,, dus oeffent u verstandt
Met my in't nieuwe Iaer, *met my* in't nieuwe Iaer.

Oorbaer.

De Wet ,, *gheset ,, om weeren al dat let ,*
Neemt u te nutte *aen ,, zijt* Orden *onderdaen ,*
Te bet ,, ghy met ,, de Tijdt *soo sonder smet*
Der Consten *padt sult gaen ,, haer in den grondt verstaen ,*

Dit

Dit is ,, de rechte baen ,
Ghewis ,, geen ydel waen ,
V oorbaer *en ghesont ,, die't oyt te recht verstondt ,*
T'verbondt ,, viel hem niet swaer ,
Ghy condt ,, goet rondt ,, vermeerderen u pondt
Hier door in't nieuwe Iaer , *hier door* in't nieuwe Iaer.

Pictura.

Nu groeyt ,, en bloeyt ,, mijn spruytkens vocht besproeyt
*Met s'*gheests *natuer en douw ,, weest* neerstigh *in't ghebouw :*
Lust *voeyt ,, cloeck roeyt ,, geen arbeydt u vermoeyt ,*
Ick u Priasses *en Vrouw , sal gheven u mijn* trouw,
Dijn naem,, *ick voor behou,*
De faem,, *die't oyt vergou*
Met rijckdom , gheldt , en eer ,, om leven als een Heer,
T'welck veer ,, moet zijn van haer ,
Die teer ,, in leer ,, maer in't versuymen meer
Hier zijn in't nieuwe Iaer , *hier zijn* in't nieuwe Iaer.

Besluyt. Reden.

Mijn Ze ,, oyt me ,, de Ionckheyt *voordeel de,*
Wilt ghy niet zijn ghehoont ,, my voor u Tuchtster *croont :*
Rust, Vre ,, *in ste(,, van* Tweedracht *staen alre ,*
Soo ghy my Reden *toont ,, dat* Orden *by u woont,*
Met Const ,, *werdt ghy verschoont ,*
Tijdts *jonst ,, u billijck loont ,*
Den Oorbaer *brengt u* vrucht ,, Pictura *baert* gherucht,
Tot Tucht *voeght u te gaer ,*
Ontvlucht ,, d'onducht ,, ghedreven tot leer-sucht ,
Door Liefd', in't nieuwe Iaer , *door* Liefd', in't nieuwe Iaer.

Goe Orden , Const , en Tijdt,
Met Oorbaer , hier in trachten
V Ionckheyt tot profijt :
P.C.Ketel. *Wilt Reden niet verachten.* Deught verwint.

Clinck-Dicht tot de Ieught.

DEr goeden ghever danckt , ô Schilder-Ieught leer-gierigh,
Van sulck Leer-meester cloeck , jae Vader weerdt bemint :
Want nutter Vader is, die t'kindt leert , dan die't wint,
En sonder tucht opbrengt, gantsch dertel, en hayr-cierigh.
Als van dijn Vader dan , aenveert sijn lessen vierigh,

Arbey-

Arbeydigh en nutſaem, als Mier, en Bie, gheſint:
Oock leeuwigh ſterck, ghehert in deughden, als haer vrindt,
Dijn ſelfs, en ander nut, ghy werdt vol eeren dierigh.
Soo oock in Schilder-conſt, van dijn Leer-meeſter goet
Ontfangt ghy onderwijs: jae ſulcx, dat ghy Conſt-vroet
Met halven arbeydt werdt: hier van looft, danckt *Vermander.*
Want recht gh'aenmerckt dees deught, geen ſilver oft goudt root
Ghenoech hem loonen can: en dies danckbaerheyt groot
Te meer ghy ſchuldigh zijt hem liefdigh voor al ander.

Reyn liefde croont.

Tot den ſnellen Beriſper en Laſteraer/
Sonnet.

Ick ben ſoo niet beſchroomt voor Momus *ſchimpigh ſmalen,*
Als ander Dichters zijn. Waerom? Ick ben geen Godt.
Is in mijn Werck ghebreck, oft iſt te grof en bot,
Men denck' ick ben een Menſch: en Menſchen connen falen.
Ick vreeſ' oock Zoilum *niet: aen my is niet te halen.*
Ick ben Homerus *niet: my hindert geen gheſpot.*
Het mach my dienſtigh zijn, miſſchien den Pauw-ſteert ſot
Van latendunckentheyt te doen vlack neder dalen.
Blindt oordeel anderſins en is maer ydel Windt.
Wie met verſtandt beriſpt, doet datmen voordeel Wint,
Om op een ander tijdt op alles beter letten.
Maer lof, der ghecken vreught, doet menigh zijn onwijs.
Dus acht ick ſpot, noch lof, dan Wel goet onderwijs.
Mijn dichten hoeven dan Lof-dichten noch Sonnetten.

Een is noodigh.

Den Grondt der Edel vry Schilder-const:

Waer in haer ghestalt / aerdt ende wesen / de leer-lustighe Jeught in verscheyden Deelen in Rijm-dicht wort voor ghedraghen.

Door C. V. M.

Exhortatie, oft Vermaninghe / aen d'aencomende Schilder-jeucht.

Dat eerste Capittel.

1 O Hebes spruyten/ Genius Scholieren/
Ghy die hier en daer/ in plaetse van schrijven/
Hebt becladdert/ en verbult u Pampieren/
Met Mannekens/ Schepen/ verscheyden dieren/
Dat ghy nau ledighe plaets' en laet blijven/
Schijnend' of Natuer' u voort wilde drijven/
Een Schilder te wesen/ soo dat u Ouders
V daer toe aenvoeren op lijf/ en schouders.

D'Ouders seggen lichtelick, sy willen hun kinders Schilders maken, doch t'is hun werck oft in hun macht niet.

2 By ghemeyn oordeel wordt u toegheweſen/
Te zijn een Schilder/ t'woort is licht te spreken/
Maer Schilder/ en Schilder/ siet/ tusschen desen
Leyt soo hooch eenen grooten Bergh gheresen/
Dat veel de reyse moeten laten steken/
T'is hier niet te doen met Maenden oft Weken/
Maer volcomen Jaren hier toe behoeven/
Aleer dat ghy eenich ghenuet sult proeven.

Tusschē Schilder en Schilder light eenē grootē bergh.

3 Ten waer niet goet datmen u hier aen riede/
Dees Const is self van aensoetender mijnen/
Licht aen te vatten/ elcken te ghebiede/
Maer elck sie toe/ dat hem niet en gheschiede
Als de simpel Mugghe / verblijdt in't schijnen/

De Schilderconst is aensoetich, maer swaer te leerē.

Van t'blinckende keers-licht/ t'haerder ruwijnen
Dwaselijck gheneghen/ daer in te vlieghen/
Want sghelijcx hier veel haer selven bedrieghen.
4 Sijt dan ghewaerschouwt/ want der Consten kele
Looft soetelijck nae de Serenes stemmen/
Aenlockend' elcken bevallijck ten spele/
Maer by haer te comen moetmen al vele
Weghen besoecken/ en waters doorswemmen/
Noch isser soo hoogh eenen bergh te clemmen/
Ghy en comtter niet over vroegh noch late/
Of ghy en hebt de Natuere te bate.

Sonder Natuere canmen geen Schilder worden.

5 Want Natuere heeft op veelderley trappen/
Eenen winckel oft doorganck/ in den welcken
Zijn alle Const en Ambacht ghereetschappen/
Hier door alle Jonghe kinderen slappen/
Eer sy noch Moederlijcke borsten melcken/
En de milde Natuere gheeft hier elcken
Eenich bysonder Instrument in handen/
Om zijn broodt te winnen in s'Weerelts landen.

Natuere gheneyget yeder Jeught meest tot yet bysonders.

6 Verscheyden zijn haer giften en Juweelen/
Hier gheeftse Ploeghen/ daer Hamers/ daer Bijlen/
Hier Truffels/ daer Boecken/ ginder Pinceelen/
Maer d'onverstandighe Ouders verdeelen
Wel dickwils de natuerelijcke stijlen/
En soo comet (eylaes) datter somwijlen
Natuerlijcke Schilders gaen achter ploeghen/
En Bouweren haer aen Pinceelen voeghen.

Ouders behooren vlijtich te mercken op de genegentheyt der Ieught, na t'schrijven Platonis, in de derde tsaemspraeck van zijn Republ.

7 Doet u Natuer het Pinceel niet verwerven/
Soo mocht ghy wel in tijts keeren te rugghe/
Latend' u ydel voornemen versterven/
Sparende tijt en cost/ om niet bederven
V selven/ als de voor-verhaelde Mugghe/
Al te langh en smal sal u zijn de brugghe/
In't begin uytscheyden is minder schande/
Dan dat men in't leste valt door de Mande.

Vroech is te mercken, of yemandt een goet Schilder sal worden.

8 Of ghy de Natuer hebt t'uwer vriendinnen
By den aerdt dijns gheests salmen vroech afmeten/
Want t'moet schier van in de Wieghe beginnen
Slanghen verworghen/ dat nae sal verwinnen
Nemeetsche Leeuwen/ en Monsters van Creten,
Oft ghehoofde Lernen/ seer quaet van beten/
Cacussen / Cerberen/ wreede Centauren/
Om t'hooft t'hebben becranst met groene Lauren.
9 Cruyden/ die wy Distel oft Netel nommen/
Van nieuws wassende vroech steken en bijten/
Oock sal hem by tijts t'hout beginnen crommen/
Dat eens haeck sal worden/ dus t'eender sommen/

Onder der Graphidis Conſten ſubditen/
Jonghers die namaels de ghemeyn limiten
Hebben t'overvlieghen/ ſullen opheffen
En vroech beginnen/ ander overtreffen.

10 Doch drijft u Natuere tot ſulcke weghen/
Met behendich vernuſt/ daer toe bevallijck/
Hebbend' een ſulck deel uyt haer handt vercreghen/
Dat ghy in uwen gheeſt/ ſin en gheneghen/
Bevoelt leven inbeeldinghen ontallijck/
Naer den prijs te ſchieten/ u niet en ſal ick
Ontraden/ ter avontueren oft mochte
Ten eynd' eens ghelucken dat het gherochte.

11 Doch geenen arbeydt laet u verdrieten/
Die aenhoudt/ mach op verwinninghe hopen/
Nae t'beſueren machmen t'ſoete ghenieten:
Want t'is hier eenen Papegaey te ſchieten/
Die van hondert nauw een can recht ghenopen/
Dus blijft de Conſt als eenen Ethiopen
Orientaliſchen Peerel op eerden/
Altijts verheven in ſeer grooter weerden.

Van hondert comt nauw een tot volcomenheyt.

12 Natuere gheeft ſomtijts haer Schilder-gaven
Daer tijdt noch middel is te moghen leeren/
Maer noots bedwanck/ om den coſt te beſlaven/
Dat ſulck edel gheeſt moet blijven begraven/
Als verborghen ſchat/ een jammer verſeeren:
Maer als gaef en middel te ſamen keeren
By oeffeningh/ luſt en ſtadich bevlijten/
Dan baert arbeydt verſoetende profijten.

13 Nu dan ghy jonghe Pictoriael ſinnen/
Laet varen al onnutte kinder prachten/
Wilt ghy ten Throone deſer Conſten binnen/
Ghy moetſ' aenhanghen en ſtadich beminnen/
Want ſy jeloers is/ en oock ſeer te wachten/
Op t'ghepluymde bedde moet ghy niet achten/
De ſlaperighe traecheyt moet ghy ſwichten/
Oock Bacchi cruyck en Cupidinis ſchichten.

De Conſt is jeloers, daerom moetmen haer tegēdeel vermijden.

14 Wilt u altijts mede-jonghers verkieſen/
Die haer geeren tot neerſticheyt verſnellen/
Hoe ſchoon t'weder is in doyen oft vrieſen/
En ſoeckt nemmermeer veel tijdt te verlieſen
Met de weeldighe wittebroots gheſellen/
Quelt een weynich/ om niet eeuwich te quelen/
Gheeft tijdt u tijdt/ wilt tijdts tijdt niet verſpelen/
Weyghert tijdt u tijdt/ wilt tijdts tijdt ontſtelen.

Tijts waerneminghe wort gheraden, en tijdt van tijdt te nemen.

15 Coornhert een Poeet/ neerſtich van zeden/
Had in den mondt voor een Spreeckwoort gemeynich/
Als hy eenighe ſach/ die niet en deden

Dan hunnen tijdt overdadich besteden/

Spreecwoort vā Coornhert.

Sy hebben te veel/ dat ick heb te weynich/
Nochtans wy's even veel hebben/ pleynich
Meynende tijdt/ die hy veelsins bestierich
Socht te winnen met vlijt/ altijt tijtgierich.

16 Daer zijn noch tijdt-arem wel derghelijcke/
Die elcken tijdt in drien wel wilden splijten/
Makende tijdt van ontijdt met practijcke:
Dan vintmer die altijts zijn even rijcke
Van tijdt/ hoe coever sy den tijdt verslijten/

Dit is van Goltzio voormael aerdich uytghebeelt.

Soo dats' hem ongheacht daer henen smijten/
Met Potten/ Croesen/ Colven en Rincketten/
Wants' op zijn weerdicheyt niet veel en letten.

Hoe costelijc den tijdt is.

17 Nochtans (eylaes) wat sal ons doch ten lesten
Meer als den costelijcken tijdt ontbreken/
Als wy moeten ruymen dees Aerdsche nesten?
Teghenwoordich heden is noch ten besten/
Gister in eeuwicheyt voor by ghestreken/
En morghen onghewis/ niemant te spreken
En weet/ of hy dien sal moghen becommen/
Summa/ den tijdt passeert alle rijckdommen.

18 Doch minder achtmen (met sanck/ Luyten/ Herpen/
Met wandelen/ om verteeren de spijse/
Oft yet soo gheheeten/ om t'sins verscherpen)
Den tijdt te verliesen/ dan wech te werpen
Goudt oft Silver/ doch van leegheren prijse

Tijt en oorsaeck, oft tijts gelegentheyt voorby, niet weder te becomen.

Als tijdt/ en zijn occasie propijse/
De welck'/ eens wesende voor by ghevloghen/
Wy nemmermeer weder crijghen en moghen.

19 Soo is dan tijdt-verlies een groote schade/
Niet te verhalen met ghelt noch met goede:
Dus Jonghers/ boven Goudt houdt tijdt te rade/

Traecheyt moeder van alle quaet, en voester van armoede.

En verdrijft traecheyt/ die van allen quade
Is moeder/ en voester van armoede:
Dan brengt noch med' elck quaet zijn eyghen roede
Tot rechter straffe/ jae en gheen en vreester
Wreedelijck te slaen zijn Autheur oft Meester.

Alle ondeucht brengt haer straffe mede.

20 Den Dronckaert valt in de slijckighe goten/
En moet beroyt veel ongheniacx verdraghen/

Van des droncken-schaps quaet, ende quade vruchten.

Jae wat zijnder uyt dronckenschap ghesproten
Al schandelijck en grouwelijck exploten/
Die nuchter-sinnich seer zijn te beclaghen/
Bysonder d'onbeterlijcke dootslaghen/
Daer Menschen handen brekende aenraken
Gods hantwerck/ dat niemant can weder maken.

21 Siet/ wat dit garsten sop al can uyt rechten/
Hoe menich maket noch van Menschen Vercken/

Ghe-

Ghelijck als men leest van Vlissis knechten:
Maer wat schadelijcker dingh is het vechten/
En hoe seer ghemeyne/ tot sulcx versterckén
T'sotte Weerelts lof/ die in sulcke wercken
De corsel-coppighe noemt/ cloecke helden/
En verduldighe wonderlijck can schelden.

Dat het vechtē van onverstandige ghepresen, nochtans groote schande is.

22 Nochtans is veel stercker (nae t'woordt der Wijsen)
Die zijn eyghen ghemoedt verwint gheheelijck/
Dan die ander doodet/ en meer te prijsen/
Al doet den naem Moorder elcken afgrijsen/
Den naem Dief is al schandelijcker leelijck/
Om vooren te spreken/ in t'recht appeel ick/
Doch can wel den Dief t'pack wederom gheven/
Maer den Moorder den dooden niet doen leven.

23 Dus de dronckenschap met haer quade vruchten/
Die te langh/ en t'onnut zijn om verhalen/
O leersaem sinnen/ wilt wijselijck vluchten/
Op dat der Consten verkeerde gheruchten
In den afgrondt Stigis eens mochten dalen/
Als van Schilder cranck-hooft / en oock mocht falen
T'ghemeyn volcx Spreeckwoort/ hoe Schilder hoe wilder/
En verkeerde in/ hoe Schilder hoe stilder.

Dat de Schilder-jeught, dronckēschap vermijden moet.

T'spreeckwoort moest wech, van hoe Schilder hoe wilder.

24 Want t'schijnt of de Const door eenighe Luyden
Moet zijn verciert/ met dat segghen/ t'is jammer
Dat desen fijnen Gheest neffens zijn stuyden
Is eenen soo droncken/ wilden en ruyden
Corsel-cop/ en soo licht en fel vergrammer/
Doch sulcx vercoelt menich Const-liefdich vlammer/
Oock dies te nooder eenighe beminders
De Const willen laten leeren haer Kinders.

Dwaes voornemē van eenige Constenaren, te willē gheruchtich zijn door een quaet leven.

25 Verschrickt u niet/ o edel Schilder-jeuchden/
Dat om eenighe qua-vruchtighe rancken
Moet wesen ghehoort/ tot onser onvreuchden/
Of meeste Constenaers alderminst deuchden/
Waer van men somtijts soo eenen mach dancken/
Dieder eenen grooten hoop can bestancken/
Zijnde wederspannich d'edel Natuere
Der Schilder stilwesighe study puere.

Valsche meeninge, dat de meeste Constenaren zijn, de meeste deuchnieten: want het is tegen de Nature der Schilder-const.

26 Sy zijn onweerdich onder Constenaren
Gherekent/ die alsoo brenghen verloren
Haren edelen gheest/ ghelijck oft waren
Woeste/ ongheschickte / ruyde Barbaren,
Daer doch oyt soo sonderlingh uytvercoren
Den naem der Schilders was by Oratoren/
Senatoren/ Philosophen/ Poeten/
Princen en Monarchen hooghe ghesteten.

Datse naem onweerdich zijn onder Constenaren, die onghescheict van leven zijn.

Schilders waren oyt liefghetal, by dē Princen, en Gheleerden.

27 Die met zijn constich werck/ soetelijck prangen

Can

Schilder-consten grondt,
Can d'ooghen der Menschen/ dat uyt de wonste
Des herten haer ghemoedt daer aen blijft hanghen/
Die behoorde oock elcx vrientschap bevanghen
Met vroom en eerbaer zijn/ welck is een Conste
Boven alle Consten/ om goede jonste/
Ghenade en vrientschap/ nae herten wenschen/
Vercrijghen by Gode end' alle Menschen.

> Ghelijck als den constigen Schilder met zijn werck dē Mensch aenlockt te sien, moest met de Const des eerlijcken levens yders hert en vriendtschap na hē treckē.

28 Onder al die Schilder-const name voeren/
Behoorde sonderlinghe te regieren
Die edel beleefthejt / die self der Boeren
Herten dickwils can beweghen/ beroeren/
Met haer redelijcke soete manieren:
Summa/ alle gheschickte/ goedertieren
Bescheydenheyt/ most zijn begrepen/ onder
Den naem oft t'woordt Schilderachtich bysonder.

> Onder Schilders moest de beleeftheyt d'overhandt hebben.

29 De Schilders van Schilderachtich behoorden
Neder te legghen/ slechten/ en verdrijven
Alle benijdinghe/ twist/ en discoorden/
Met sachte/ wijse/ redelijcke woorden/
En niet met vechten/ quaetspreken oft kijven/
Als op de Merckt visch-vercoopende Wijven/
Die vele malcanders fame beroofden/
En licht smijten de korven nae de hoofden.

> Beleeftheyt vermach vele. Alle bescheydenheyt onder t'woordt Schilderachtich begrepē.
>
> Schilders moestē vechten, noch kijven, maer met wijsheyt alle geschillē slechten.

30 Men sal oock niet volghen Waghenaers lessen/
By wien de beleefthejt heeft weynich stede/
En slechten haer querelen en processen
Onder malcander/ met vuysten en messen/
Want onverstandt is moeder van onvrede:
Maer den rechten aerdt der Consten brengt vrede/
Dat de verstandighst' in Consten gheresen
Behoorden oock alder beleefst te wesen.

> Onverstandt is moeder van onvreden.

31 Nadien der Griecken en Romeynen Zele
Ginck tot Pictura soo vierich vermeeren/
Dat sy verboden met straffen bevele/
Datmen niet en soude / dan alleen Ele
Ghebooren kinderen/ t' schilderen leeren/
Soo betaemt dan noch wel/ de Const ter eeren/
Alle deucht en beleefthejt hun beneven/
Die nu den Edelen Pinceel aencleven.

> Leest hier vā in't leven van Pamphilus dē Macedonischē Schilder.
>
> Plutarchus seght ooc, dat Emilius Paulus, onder ander edel Consten, zijn Sonen leerde beelt-houwen en schilderen.

32 Iovis Dochters/ de Gratien haer derder/
Worden gheschildert/ datter een gaet stappen/
Y biedende den rugghe/ en dan werder
Twee teghen-comende ghemaeckt wat verder/
Welck bewijst/ dat wy voor een / twee vrientschappen
Wederom ontfanghen/ om niet verslappen
In beleefthejt/ maer te zijn altijts cloecker/
Over al daer mede te drijven woecker.

33 Dat

33 Dat den Schilder-prins Appelles bescheyden
En beleeft was/ en is niet te miswanen/
Connend' Alexander soo soet aenleyden/
Dat hy hem dagheliicx quam sien arbeyden:
Noch is zijn beleeftheyt weert te vermanen
Aen Protogenem by den Rhodianen,
Den Persoon en t'werck brenghend' in extime/
Ghelijck noch volghen sal/ doch niet in rijme.

Exempel der beleeftheyt aen Appelles.

34 Oock Raphael, Hooft-schilder t'zijnen tijde/
Menich goet Meester daer oock loon verdiende/
In zijn gheselschap arbeydende blijde/
Eendrachtich van sinnen/ bevrijdt van nijde/
En gheen en was den anderen t'onvriende/
Den beleefden Raphael maer aensiende/
Het scheen dat dreef uyt haren sin met crachten
Alderley onedel snoode ghedachten.

Leest hier van in't leven van Raphael.

35 Hoe Schilder hoe stilder dan nu voort henen/
Niet Schilder hoe wilder/ die doncker misten
Moeten drijven uyt den ooghen verdwenen/
Wesende soo helder en claer beschenen
Van twee soo blinckende nobel Artisten:
Dus dan o jonghe Pictorialisten/
Yeder hem de deuchtsaemheyt soo ghewenne/
Dat elck den rechten Consten aerdt bekenne.

36 Y zijn twee de principaelste/ met namen
Des ouden en nieuwen tiits/ tot Exempel/
Dat de Const en de beleeftheyt betamen
Altijts by den Constenaer te versamen/
Souden sy gheraken over den drempel
Van der onsterffelijcker Famen Tempel/
Of sy zijn anders in grooten dangiere
Van te verdrincken in Lethes Riviere.

Fabel uyt Ariosto, eñ is genomen uyt *Il furioso.* Cant.34.&.35.

37 Want indien de Poeten niet en dwalen/
Een oudt Man isser/ die hem niet vermijden
Can van snellijck te loopen sonder dralen/
Wt en in het huys van de drie Fatalen/
Om de namen van alle dies' affnijden/
En looptse schooten vol (wie't mach benijden)
In de coude Riviere Lethes gieten/
Op datser in sincken/ oft henen vlieten.

38 Het schijnt gheen Hert en mach soo snel ghedraven
Als desen ouden Grijs/ over en weder/
Ende langs t'water/ welck ontfangt zijn gaven/
Vlieghen al crijtende Gieren en Raven/
Met menich Voghel van verscheyden veder/
Dees uyt t'water daer sy toe dalen neder
Brenghen eenighe namen voort van allen/

By desen ouden Man verstaet den tijdt.

Maer

Maer latenſe haeſt daer weder in vallen.

Onder veel duyſent eenē wort door Conſt gheruchtich.

39 Wt veel duyſenden deſer namen toever
Wordter ſomtijts weerdich ghevonden eenen/
Die niet en verdrinckt/ maer blijft aen den oever
Ligghen op t'ſant/ des ſchijnt den Man te droever/
Die uyt der Riviere wilt laten gheenen/
Maer twee witte Swanen/ teghen zijn meenen/
Daer mede henen vlieghen ende ſwemmen/
Tot daer eenen heuvel op is te clemmen.

Van den Tempel der Fame.

40 Op deſen bergh ſtaet/ van ſchoonen ghebouwe/
Eenen Tempel/ als van eender Goddinne/
Daer uyt comt een Nimphe, oft ſchoon Jonckvrouwe/
Dees namen afnemen van die ghetrouwe
Soet ſinghende Swanen/ verblijdt van ſinne/
En brengt dees namen ten Tempelwaert inne/
Die in eeuwicheyt daer blijven gheſchreven
Op den Pilaer/ die dat beeldt draeght verheven.

Beduydenis deſer Fabel.

41 Dees Fabel beteyckent/ t'ghemeyne ſterven/
Ghelecken by Lethes gheſeyt vergheten/
Daer wy metter tijdt al plaetſe beerven/
Want dien ouden looper wilt niemant derven/
Maer Swanen/ Hiſtori-ſchrijvers/ Poeten/
Vroplijck tot de Nimph onſterflijckheyt weten
Te brenghen eenighe gheeſten bequame/
In den Tempel van die eeuwighe Fame.

42 Lof-tuyters/ aenbrengers/ ſtrijckers der pluymen/
Hebben ſomtijts te verheffen vercoren
Sommighen/ om t'vet van den pot te ſchuymen/
Als Raven en Gieren/ quaet van coſtuymen/
Daer ſulck' in Lethes doch blijven verloren/
Te weten Menſchen/ ſchijnende gheboren
Slechs om eten en drincken/ want ſ'en gheven
Gheen ander ghedachtenis van haer leven.

Dat het geen goede Conſt is, gewonnen goedt onnut door te brenghen.

43 De Schiltpadden cropen ſchier uyt hun ſchelpen/
Aleer dees hun oudt quaet voornemen miſten/
Oft onmatelijcken luſt ſouden ſtelpen/
T'ghewonnen goedt van de Weerelt te helpen/
Oft wat d'Ouders met ſweet/ commer/ oft liſten
Hadden vergadert/ te ſtropen en quiſten/
Tot dat ſy hun huyſgheſin en hun ſelven
Een ſtadigh' jammer en verdriet op welven.

44 Met duyſenden vele dus henen varen/
Den tijdt verlieſend' als onnut en ſnoode/
Waer van de Weerelt niet meer en heeft maren/
Dan of ſyer noyt op gheweeſt en waren:
Want de namen ligghen al by de doode
Afgrondich verſoncken/ ſwaer als den loode/

In Lethes onsuyver vuyl waterstroomen/
Daer van geen wetenschap en is te droomen.

45 Constenaers/ Gheleerde/ veel t'eender sommen/
Princen/ Capiteynen/ door't onderdrucken
Der luyheyt/ zijn met arbeydt op gheclommen
Tot vermaertheyt/ en ter eeren ghecommen/
Met swaer oeffeningh' en heerlycke stucken/
T'soud' ons in de Weerelt qualijck ghelucken/
Sonder des arbeydts oeffeninghe deuchdich/
Wiens vruchten zijn nuttich/ rustich en vreuchdich.

Nut des vlijts ende arbeyts.

46 Dit hoorend'/ o Jonghers/ treedt als den radden
Den wegh des arbeydts/ want t'eynd' is besoeten/
Schildert/ teyckent/ crabbelt/ wilt vry becladden
Een deel Pampiers/ als die geeren veel hadden/
Steelt armen/ beenen/ lijven/ handen/ voeten/
T'is hier niet verboden/ die willen/ moeten
Wel spelen Rapianus personnage/
Wel ghecoockte rapen is goe pottage.

Aenporringe tot de Schilder-const.

47 De Dicht-const Rhetorica soet van treken/
Hoe lustich/ aenvallijck/ soeckt te ontvluchten/
Doch self en heb ickse noyt veel besweken/
Maer t'heeft my vry uyt den weghe ghesteken
Van de Schilder-bane/ dat is te duchten/
T'is wel een schoon bloeme/ droeghe sy vruchten/
Soo dat sy brochte het meel in de Keucken/
Dan mochte den sin haer t'hanteren jeucken.

Rhetorica, een schoone bloeme sonder vrucht, om der Schilder-consten jalousie ontraden.

48 Op Winckel werckende met ander knechten/
Staend' onder een Chaert/ om niet te crackeelen/
Al waert ghy den besten/ wilt met den slechten
Helpen onderhouden Winckels gherechten/
Hebt acht op Meesters Pallet en Pinceelen/
Op vaghen/ bereyden/ doecken/ panneelen/
Fijn verwen wrijven/ op reyn houden passen/
Niet te veel temperen/ smalten/ noch assen.

49 Begindy de suyver borsten te suyghen
Der vernufte Maeght aendraghende wapen/
En uyt Iuppiters herssens quam/ nae tuyghen
Der Poeten/ soo wilt u geeren buyghen
Onder t'ghemeyn oordeel/ hier in verknapen
Appelles, want ghy sult dickwils yet rapen/
Soo ghy daer toe doet lindtsamighe ooren/
Van het gheen u onbekent was te vooren.

Op des ghemeenen volcx oordeel behoeftmē ooc te letten.

50 Verstoort u oock niet in Midas Herauten/
Verkeerde oordeelen/ die qualijck sluyten/
Maer hoedt u selven voor Momus flauten/
Al dunckt u te zijn merckelijcke fauten/
In Meesters werck en willet soo niet uyten/

In quaet oordeel der onverstandighe hem niet te verstooren.
Niet lichte-

lijck Meesters fautẽ yemant toonen.

Want u en cander doch niet goets uyt spruyten/
Dan spot oft smaet/ jae oft cryght voor u winsten
Heymelijcken ondanck ten alderminsten.

Sijn mede-jongher met beleeftheyt zijn fauten aenwijsen.

51 Doch sulcx meuchdy doen aen u mede-jongher/
Maer beleeftheyt moet ick altijt bedinghen/
T'sal hem te beter smaken/ heeft hy hongher:
Maer en wilt/ als smeecker oft dobbel tongher/
T'soete Placebo niet voor ooghen singhen/
En dan achter rugghe de kele dwinghen
Tot herde cadencen en valsche toonen/
By zijnd' yet prijsen/ en afwesich hoonen.

Latendunckenheyt sal men vermijden.

52 Latendunckenheyts gheest wilt van u keeren/
Die u mocht verblinden/ met licht ghenoeghen/
Jae en doen u hert in hoochmoedt vermeeren/
Soo dat ghy soudt willen/ versaedt van leeren/
V voortaen rusten/ sonder verder ploeghen:
Want die t'ghenoeghen by hun hebben voeghen/
Te wonder ghelucktich zijn dergheltjcke/
Oock die te vreden zijn (seytmen) zijn rijcke.

53 Doch in onsen dinghen moetmens hem wachten/
Soude men in Consten comen te boven/
En altijts om verder te comen trachten/
Oock niet lichtelijck yemants werck verachten:

Geen dingh soo flecht, of daer is somtijts yet goets in.

Want dickwils soo slecht geen dinghen verschoven/
Men vindter wel yet in weerdich te loven/
Dat eenen aerdt heeft/ aengaende de reste/
Wat salmen veel segghen/ elck doet zijn beste.

Men sal hem selven noch prijsen noch laken.

54 Men sal oock zijn selven prijsen noch laken/
Noch sghelijcx het werck van zijn eyghen handen/
Want t'prijsen u dwaesheyt bekent sal maken/
En t'verachten al wat eergierich smaken/
Dus strecken dees beyde weghen tot schanden/
Latent dan oordeelen goede verstanden:
Want zijn selven te loven staet seer sottich/
En zijn selven verachten is bespottich.

55 Veel die op de Merct pleghen te staen rasen
Om eenighe lapsalverie te venten/
Die hebben de ghewoont alsoo te blasen/
Prijsend' hun selven end' hun vijsevasen/
Verachtend' ander van hun Adherenten/
Maer al watter schuylt in Helicons tenten/
Hem dies vermijde/ sie wel toe/ en schaffe
Niet te lijden der Pierides straffe.

56 Al wat hem laeft van Caballini water/

Niemants werck licht te beschimpen.

Sie dat het hem selven niet en bederve
Met soo een beschimpich Ertter ghesnater/
Jae als den roemenden ghevilden Sater,

Oft

Oft Arachnis straffe niet en verwerve/
Die haer dorst vermeten teghen Minerve,
Dus indien ghy in Consten wort gheruchtich/
Wacht u van eyghen behaghen eersuchtich.

Die geschict is in de Const, sal hem op zijn gaven niet verheffẽ.

57 Al waerdy als Hert ter Const-bane pleynich/
En ander als Slecken traghter en sachter/
En ghy waert versekert den Prijs alleynich/
Aensiende besijden u geen oft weynich/
Dan vele swaermoedich u volghen achter/
Soo en weest van sinnen niet onbedachter
V op de gaven Gods te verhooveerden/
Als Pagen sittend' op haers Heeren Peerden.

Godt salmen dancken van zijn gave.

58 Op t'gheen u gheleent is zijt stout noch coene/
Maer danckt ootmoedich die't u laet ontfanghen
Tot uwer nootdruft dijns levens sapsoene/
Want ten is maer slechs om den cost te doene/
T'zy Const oft Constenaer/ t'moet al verganghen/
Hoe fraey/ hoe gheestich/ in breydels bedwanghen/
Al trecket de Doot/ als geens dings bemercker/
Diep onder in zijnen donckeren kercker.

Het ghene ons van Godt ghegheven is, can ons ghenomen worden.

59 Al en is de Conste niet onderdanich/
Ghelijck als Rijckdom/ den loop der Fortuynen/
En weest daerom niet te meer overwanich/
Want niet stadichs in dit Aerdtsche dal tranich/
V ghesichte nu claer/ mach doncker bruynen/
Oock dijn Lichaem van den plant totter cruynen
Onderworpen d'ellend/ yet mocht toevallen/
V Consten ghebruyck en waer niet met allen.

Hoochmoedt afgheraden.

60 Dus rad' ick/ in Consten hoe rijck bedeghen/
Vernedert/ ghemeynsaem altijts te blijven/
Niet doende nae t'sotte ghemeyne pleghen/
Wat tijdelijck slijcks hebbende ghecreghen
Nieuwelijer met eenich handels bedrijven/
Soo is het dickwils van thienen van vijven/
Of sy haer meer gheweerdighen te vraghen
Nae schamel kennisse/ vrienden/ oft maghen.

61 Eerlijck zijn best doen is niet te versmaden/
Om niet te blijven steken in de modder/
De goed' oeffeninghe der handt ghedaden
Van joncx te bevlijten oock niet t'ontraden/
Om al zijn leven niet te zijn een brodder/
Soo wilt vermijden den dertelen lodder/
Cupido vrypage lust/ wiens opsetten
Veel de Jeught ter deucht den toegangh beletten.

Het vryen te jong ontradẽ.

62 De Sinnen als Honden ter Jacht verstroyen/
Die haer Meesters vleys voor spijse verslinden/
Om t'sien van Diana, niet om vermoyen/

Exempelen van Acteon, en Paris,

Jae

Jae t'vyer van Paris maeckt tot aſſchen Troyen/
Daer ſoo veel fraeyicheyt in was te vinden/
Dus menich goet Ingien door deſen blinden
Luſt-godt/ jongh verleydt/ blijft verteert in voncken/
Oft als kindt/ eer't het water kent/ verdroncken.

Van lichte Schilders Houwelijck.

63 Sy oordeelen meeſt met Paris ten dwaeſten/
t'Schilders Houwlijck is veel van ſulcker moden/
Schoonheyt ghelijckt haren ſin wel ten naeſten/
Doch ſiet toe/ en willet ſoo niet verhaeſten/
Laet den Wijn-ſoon Hymen by d'ander Goden/
Denckt ten ſal ſoo haeſt niet werden verboden/
Teghen Hooftſweere wordt ſeer goet ghehouwen
Vroech ombijten/ en langh wachten van trouwen.

Niet te vroech te trouwen.

Niet te vroech can men wel trouwen: om qualijck, niet te ſpade.
Eē goet Houwelijcx lof.

64 Om weldoen cannent niet te vroech aenvatten/
Noch om qualijck doen niet te langh ghetoeven/
Alſt wel gheluckt/ ſonder ditten oft datten/
Soo iſt een dinghen boven alle ſchatten/
Den ruſtelijckſten ſtaet teghen t'bedroeven/
Doch tijdt te ſtellen en is geen behoeven/
By Petrum Miſſiæ is beſcheydt te ſiene/
In zijn tweede Boeck/ Capittel derthiene.

Een Dochter moeſt thien Iaer jongher zijn als den Gheſelle in den Echt.

65 T'ſchijnt daer/ of de Dochter ontrent zijn moſte
Thien Jaren wel jongher als den Gheſelle/
Soo in zijn Satiren ons oock ontloſte
Den ſoet-vloeyenden Poeet Arioſte:
Maer onſen Schilder (ſoo hem niet en quelle
Ghewichtigh' oorſaeck) aleer hy hem ſtelle/
Mocht wel ter Weerelt in eenighe hoecken/
Ter liefden der Conſt/ de Landen beſoecken.

De Room-reyſe ongheraden, om datter veel middel is, t'ghelt onnut te verteeren, ende niet wel om winnen.

66 Doch ick ſoud' u gantſch tot reyſen verwecken/
Vreeſd' ick niet of ghy mocht comen in dolen/
Want Room is de Stadt/ daer voor ander plecken
Der Schilders reyſe haer veel toe wil ſtrecken/
Weſende het hooft der Picturæ Scholen/
Maer de rechte plaetſe/ daer quiſtecolen
En verloren Sonen haer goedt doorbrenghen/
T'is ſchromich zijn Jeucht die reyſe ghehenghen.

67 Door ervaringhe men dat oock bevroedet/
Als menich van daer comt beroyt en pover/
Want een huys daer men de dolinghe voedet/
Jae een verradich neſt/ daer men in broedet
Al t'quaet heden verſpreyt de Weerelt over/
Soo noemet Petrarca, en wat hy grover
Daer van noch verhaelt/ hier te langh om ſegghen/
Is qualijck met waerheyt te wederlegghen.

68 Doch op ſ' Landts ſoetheyt ſoude men verlieven/
Oock Italus volck van Ianus gheſproten/

Die

Die opt wel veel onse Conste verhieven/
En zijn in't ghemeyn Verraders noch Dieven/
Maer subtijl/ en vol beleeftheyts doorgoten/
Doch met open mondt en handt toe ghesloten:
Want onder de Son en leeft schier geen Nacy/
Sy en heeft haer bysonder faut en gracy.

Den aerdt der Italianen.

69 Maer sult ghy reysen/ latet niet gheschieden
Sonder uwen lust/ en u Ouders wille/
Cleyn Herberghen/ quaet gheselschap wilt vlieden/
En laet over u niet veel ghelts bespieden/
En u verre reyse verberght oock stille/
Zijt eerlijck en beleeft/ vry van gheschille/
Hebt altijt wel ghelt/ maer wacht u met eenen
V eyghen oolijck Landt-volck veel te leenen.

Onderwijs voor de Schilder-jeucht, om in't reysen te ghebruycken.

70 Leert over al kennen des Volcx manieren/
Het goede naevolghen/ en vlieden t'quade/
Reyset vroech uyt/ en wilt oock vroech logieren/
En om mijden plaghen oft vuyle dieren/
De bedden en lakens slaet neerstich gade:
Maer sonderlinghe onthoudt u ghestade
Van lichte Vrouwen/ want boven de zonden
Mocht ghy zijn u leven daer van gheschonden.

Door lichte Vrouwen worden veel verdorven.

71 Ghy behoefdet wel somtijts als de Valcke/
Comend' in Italy/ t'ghesicht te missen/
Door de schoone Circe, met al haer schalcke/
Aengaende daer t'werck/ dats op natten calcke
Te maken Landtschappen by de Grotissen,
Want d'Italianen ons altijts gissen
Daer fraey in te zijn/ ende sy inbeelden/
Dan ick hoop of wy haer deel oock ontsteelden.

72 Jae hoop hier in te zijn geen ydel hoper/
Sy sien self alree ghenoech d'apparency/
In doecken/ steenen/ en platen van coper/
Oock ghy Jonghers siet toe/ grijpt moet/ al droper
Al veel door de mande/ doet diligency/
Op dat wy gheraken t'onser intency/
Dat sy niet meer en segghen op haer spraken/
Vlaminghen connen gheen figueren maken.

Vlijt te doen gheraden, om d'Italianẽ hun Spreeckwoort te benemen.

73 Optreckend' u reys/ en wilt niet versloffen/
Liever afcomende besoeckt Almaengen,
Of daer meer Ghelt als Const mocht zijn ghetroffen/
End' (en waren niet veel van quader stoffen
De Fransche paeysen) Provencen/ Brittaengen/
Gantsch Vranckerijck/ Bourgongien/ en Spaengen/
Over al is te becomen die fijne
Indiaensche geele en witte mijne.

Datmen in't afcomen van Italien, ander landẽ besoecken mach, om met veel ghewonnen ghelt t'huys te comen, dan is men welcom.

74 Een goet deel schrijven van sulcken allopen

Mede

Mede t'Huys te brenghen ſoude wel clincken/
Om u Ouders en vrienden te verbroyen/
Oock hem tamelijck en eerlijck op toyen
En ſal u comſte voor niemant doen ſtincken/
Men ſal u wellecomen en beſchincken/
Wech dan lichte ſchoenen/ niet meer men reyſter/
Men wort al haeſt gheblockt vaſt aen de Breyſter.

75 Ten leſten ſiet toe/ niet te keeren ledich
Van t'gheen daer ghy om uyt gaet t'uwer baten/
Brengt van Roome mede teyckenen zedich/
En t'wel ſchilderen van de ſtadt Venedich,
Die ick om den tijdt beſijden moſt laten/
Want ick heb oock ghereyſt ſommighe ſtraten/
Welck ick (nu ick mijn vermaningh opſchorte)
V een weynich ſal verhalen in't corte.

Te Roome leertmẽ teeckenen, ende te Venetien ſchilderen.

76 Door Pictura ben ick daer toe ghecommen/
Als dat ick met luſt/ verſoetſel der pijnen/
In Helvetia ben over gheclommen/
De beſneeuwde Alpes, hoogh om verſchrommen/
En oock de verdrietelijck' Appenninen,
Door wiens nevel en onweders bruwijnen/
Hannibal den grooten Martialiſte
Daer over te comen t'voornemen miſte.

Helvetia, is Switſerlandt.

77 Ick quam ſoo verr' ick ſach/ en woonde binnen
De begheerde Stadt/ die (ſoo men mach leſen)
Van twee Voeſterlinghen eender Wolvinnen
Op Palatinus bergh nam cleyn beginnen/
Wiens faem in al de Weerelt is ghereſen/
Vervallen bouwinghen my onderweſen/
En betuyghden met een ſeker belijden/
Hoe heerlijcken Roome was in voortijden.

78 Somtijts hebb' ick my met d'Italianen
Om de Conſt hanteren buyten beghêven/
Daer ſach ick Cicerons Dorp Tuſculanen,
T'oude landt Latium, en t'langh Albanen,
Oock den bergh van Circe hoochte verheven/
Daer Vliſſis knechten waren ghedreven
In't Verckens kot (nae der Poeten dichten)/
En den wegh Appia, met meer gheſtichten.

79 Diverſche Wateren/ weerdt te verclaren/
Hebb' ick om de Conſt oock gheſien met ſpoede/
Oock met onghewoon onghemack ghevaren
Door der Tirrhenei gheſouten baren/
Den Wijn-rijcken Tyber, turbel van vloede/
Sach ick/ end' oock Padus, hooghe van moede/
Een edel gherucht hebbende ghewonnen
Door een ongheluckich Voerman der Sonnen.

80 Den onstadighen Arnus, somtijts drooghe/
Somtijts overvloeyend' ick oock aenschoude/
Waer Hannibal heeft het ghecost zijn ooghe/
Schijnend' een wraeck/ om dat hy met oorlooghe
Haer Hetrussche Landen alsoo benoude/
T'water Trebbia sach ick/ daer oock roude
Sempronium zijnen hoochmoedt te spade/
Der Romeynen heyrcracht tot groote schade.
81 Noch heb ick bevaren twee schoon Rivieren/
Daer d'ander niet by en dienen ghreleken/
Want sy als voornaemst' Europa vercieren/
Eerst Danubius, in ander quartieren
Ister ghenaemt/ die (soo eenighe spreken)
In Mare majus soo hardt comt ghestreken/
Dat de soute golven haer wijcken moeten/
En laten haer veertich mijlen versoeten.

Herodot. in Melpo. lib. 4. acht den Danubium de meeste Riviere van allen.

82 Rhenus de Riviere heerlijck bequame/
Jonstich toevloeyend' onse Nederlanden/
Acht ick daer nae de weerdichste van fame/
Dees Wateren en veel Steden eersame
Heb ick besocht/ om met beter verstanden
Te begrijpen de Const/ die ick voor handen
Nu hebbe ghenomen/ om metter penne
Nae te beelden/ ghelijck als ickse kenne.
83 Want nadien ick dus in mijn jonghe daghen
Soo menighen voetstap hebbe ghetreden/
Doch soo veel het is/ om haer te behaghen/
Behoort sy billijck my wel te verdraghen/
Dat ick ontdeck haer natuerlijcke leden/
Jae onderscheydelijck Wetten en zeden/
Om d'aencomende leerjonstigh' Ingienen
In haer voornemen een weynich te dienen.
84 Hier in hop' ick te doen nae mijn vermoghen/
Niet blindelijck/ want om vlieden erreuren/
Heb ick't uyt diversche borsten ghesoghen/
Een weynich ghevonden/ en veel ghetoghen
Soo wel uyt oud' als moderne Autheuren/
Want dit vind' ick ghemeynlijck te ghebeuren/
Dat oock selve wel treffelijcke Schrijvers
Hebben moeten visschen in ander Vijvers.

Eynde der vermaninghe.

Van het teyckenen / oft Teycken-const.

Het tweede Capittel.

DEn Vader van t'schilderen mach men nommen
Teyckenen / oft de Teycken-const verheven/
Ja den rechten toegang machment ooc rommen

Teyckenen, dē vader van't wel schilderē, oft het teyc-

Oft

kenen is het Lichaem, eñ t'schilderen is den Gheest van het teyckenen.

Oft de deur om tot veel Consten te commen/
Goudt smeden/ bouwen/ en meer/ jae de seven
Vry Consten sonder haer niet mochten leven:
Want Teycken-const omhelsend' alle dinghen/
Houdt alle Consten in matighe stringhen.

De Schilder-const, die in de Teyckẽ-const bestaet, is de Voedster van alle goede Consten ende wetenschappen.

De Schrijf-const wordt ghesooght van de Teycken-const.

2 Sy is een Voedster aller Consten goedich/
Soo Natalis Comes ons wil verhalen/
Jae oock d'edel Grammatica bevroedich/
Is door haer ghehooght en ghewassen spoedich/
Leerend' haer letters en caracten halen/
Waer door de Menschen in verscheyden talen
Malcanders meeninghe verstaen accoordich/
Seer wijt van een soo wel als teghenwoordich.

3 Des Teycken-consts volcomenheyt moet drijven
Wt ghesont verstandt/ en aen crachten raken
Moet t'verstandt door oeffeningh/ en beclijven
Door natuerlijcken gheest/ die tot verstijven
Edel vernuftich is/ en snel ontwaken/
Sulcx met goet oordeel doet Constenaer maken
Voor-beworp in zijn ghedachte van allen/
Hem met handt te bewerpen mach bevallen.

VVat het teyckenen, oft Teyckẽ-const eygentlijck is.

4 Desen Vader dan van t'Schilderen/ wercklijck
Is om verborghen meeninghe t'ontdecken
Een uytdrucksel/ en Verclaringhe mercklijck/
Jae t'voornemens ghetuyghe/ welcken stercklijck
Bestaet in trecken/ betrecken/ omtrecken/
Van alles watter binnen de bestecken
Des ghesichts ter Weerelt mach zijn begrepen/
Bysonder t'Menschen beeldt heerlijckst gheschepen.

Het ey-rondt ende cruys seer noodich te verstaen.

5 Nu Jonghers/ om nae dees mate te jaghen/
Dats om in Teycken-const worden verstandich/
Moet ghy beginnen met groot behaghen
Aen het ey-rondt/ en t'cruys daer in gheslaghen/
Om een tronje leeren stellen ghehandich
Van alle sijden/ seer noodich: want schandich
Sietmen veel Schilders den tronjen misstellen/
Niet lettend' op't cruys/ te vergeefs sy quellen.

Daer hoefde wel een Boec, tot een begin der Schilder-jeught, om op eẽ lichte wijse een Beeldt te leeren stellen, ende so voort tot meer volcomenheyt leydende,

6 Voorts nae handelinghe/ is niet te versmaden
Een boots leeren stellen/ vast sonder wancken/
Op eenen voet/ die t'lichaem heeft gheladen/
Ghelijck in d'Actitude wordt gheraden:
Laet op den staenden voet de heup uyt swancken.
Nu grootlijcx waer een groot Meester te dancken/
Die in sned' uytgaef u/ o Jeucht/ ter jonsten/
Een A. b. boeck/ van t'begin onser Consten.

7 Ick valler te bloot in/ als t'onbequame/
Maer ander/ ghenoechsaem zijnd' in't vermoghen/

Vallen te weyngherigh/ ick vreese blame/
En sy de moeyte/ dus o Jeught eersame/
Wort u soo vorderlijck een nut ontoghen :
In ouden tijdt/ die nu langh is vervloghen/
Was ons Const vervaet in verscheyden Boecken/
Die men om vinden vergheefs soude soecken.

D'oude Antijcke constighe Schilders hebben verscheydē Boecken van hun Const ghe-schreven.

8 In Boecken leeren de Jonghers ter Scholen
De seven vry Consten/ jongh' Apotekers/
En Chirurgienen/ om niet te verdolen/
Zijn schriften/ en Boecken ghenoech bevolen:
Doch voor u Schilder-jeught wasser niet sekers
In onse spraeck/ om u als nieuwe Bekers/
Nutte leersaem stoffe maken deelachtigh/
Daer ghy van mocht houden den roke crachtigh.

In onse spraec was voortijts niet tot Schilders onderwijs geschreven.

9 Daerom een goet Meester waer goet ghevonden/
Voor eerst/ om goede manier aen te wennen/
En om te leeren seker vaste gronden
Int stellen/ handelen/ omtrecken/ ronden/
Dagh/ en schaduws plaetsen wel leeren kennen/
Eerst met Colen dan met Crijen oft Pennen/
Aerdich trecken op den dagh/ datment nouwkens
Sien mach / en daer schaduw valt harde douwkens.

Den jongers is nut by een goet Meester, hun begin aē te nemen.

Soet op den dagh te trecken.

10 Ghy meught van als doen/ artseren/ en wasschen/
Nae den lust ws gheests met een vierich pooghen/
In het conterfeyten in handen rasschen/
Tot Kool' en Crijt/ op Papier graeuw als asschen/
Oft een bleeckachtich blaeuw/ om op te hooghen/
En op te diepen: doch wilt niet ghedooghen/
Hooghsel/ en diepsel malcander t'aencleven/
Wilt grondt tusschen beyden vry plaetse gheven.

Te teyckenē op Papier dat grondt heeft, om hoogē en diepen is seer voorderlijck.

Datmen hooghsel en diepsel niet sal te by malcander brenghen.

11 Niet te veel te hooghen wilt vlijtigh wachten/
Wast ghy met sapkens/ oft waterigh' inckten/
Wilt op een soet verdrijven altijts trachten/
Oft werckt ghy met kool' en crijt/ hebt u schachten
Met boomwoll' in/ tot sulcx de meetse tinten
Doet weersijds vloeyen/ t'zy of ghy nae printen
Doet/ oft nae rondt/ dat niet en can beweghen/
Elck doet geeren daer hy toe is gheneghen.

Mizza tinte is den grouwē gront, oft half verwe.

12 Fraey printen met gronden/ en hooghsels cluchtich
Hebben menigh gheest zijn ooghen ontsloten/
Ghelijck daer zijn die van Parmens gheruchtich/
En ander/ dus om zijn in Consten vruchtich/
Begreffijt uwen gheest met sulcke loten/
Of doet nae pet fraeys van plaister ghegoten/
En merckt op de daghen wel in het legghen :
Want de hooghsels vry al mede wat segghen.

Dat het goet na printen oft handelingh is te doen, daer diepsel en hooghsel is, oock nae het rondt.

Dat het hoogen veel doet in der Teycken-const.

13 Als ghy de handt hebt wacker sonderswaerheyt

B Nu

Datmen veel na t'leven doē moet.

In het leven, is een ſeker ſoete ſimpel doenlijcheyt.

Nu ghemaeckt/ door oeffeninghe ghedueldich/
En d'ooghen aenvanghen te hebben claerheyt/
Gaet van de vercieringhe totter waerheyt/
Dat is/ tot het leven ons meeſt ghehuldich/
In welck een doenlijcke ſoetheyt eenvuldich
Oprecht is blijckend' in't ſtilſtaen en rueren/
Dat zy u Leydſterr'/ om tſchip nae te ſtueren.

T'leven der Schildery, leydtſterre, grontſteen, en ſchiet-wit.

14 Dits t'wit om nae ſchieten/ den grondt om bouwen/
Gheenen beteren Text is t'allegeren/
Schoonder/ noch vaſter voorbeeldt om betrouwen/
Als volcomen naeckten van Mans/ en Vrouwen/
De gheleertſte Boecken om in ſtuderen/
Zijn dit/ als een oneyndigh practiſeren
Soo zijn Kinder-naeckten/ en alle Dieren/
T'waer anders onnogh'lijck om te verſieren.

In't leven vindtment al.

15 T'is wonder wat graey men ſiet uytſtorten
De Natuer in't leven/ aen alle ſijden/
Hier is al te vinden wat ons mach ſchorten
Van werckinghe/ ſteldſel/ en ſchoon vercorten
Omtreck/ en binne-werck/ om ons verblijden:
Door veel doen/ en herdoen/ met langhe tijden
Naecktmen ervaren als Meeſter ter eeren:
Maer uyt zijn ſelven doen moetmen oock leeren.

Datmen uyt zijn ſelvē doē moet, om inventie te hebben.

Memorie, moeder der Muſes, daerō gheheeten Mnemoſyne, ſiet Plutarchum in zijn Kindertucht.

16 Inventy van jonghs moet oock med' opwaſſen/
Anders wy qualijck ordineren ſouden/
En moeſten dan om ſien naer anders caſſen/
Wy moeten oock op proporty wel paſſen/
Als wy vergrooten/ oft vercleenen wouden/
En ſonderlingh moeſten wy wel onthouden/
T'ghene wy teeckenen om worden vroeder/
Want ſiet/ Memoria is de Muſes Moeder.

Voorbeeldt, dat is, het naect, datmen voor heeft te conterfeytē, niet te by te hebben.

17 T'is de ſchatcamer der wetenheyt mede/
Maer conterfeytende hebt ghy te letten/
U voorbeeldt te gheven zijn rechte ſtede/
Want menigh Schilder daer in opt miſdede/
Niet te hoogh/ te lagh'/ of te by te ſetten:
Sommighe ghebruycken ruyten en netten/
Of raemkens met draden cruyſ wijs gheſpannen/
Om uyt t'conterfeyten fauten te bannen.

Dit velum, is een raem met draden geſpānen in ruyten, die men oock op t'papier treckt om vaſt te ſtellen, ſiende zijn principael door t'velum.

18 Dits t'Velum dat ick in mijn ordinancy
Voor by gae/ en elcken doch vry wil laten
Te ghebruycken/ oock alderley ſubſtancy/
Want t'is even eens hoe men ter playſancy
Zijn werck can brenghen en ter rechter maten/
Noch comt grootlijcx de teycken-conſt te baten/
Wel te verſtaen (met dooden te ſien villen)
Waer Muſchels beginnen/ oft eynden willen.

19 Dit is wel noodigh in alder manieren/
Om zijn naeckten verstaen al t'lichaem henen:
Doch moetmen hem wachten in sulck bestieren/
Datmen al te hardt den Musen/ oft Spieren/
Niet upt en beelde: want anders soo schenen
Onse Beelden van magherhept verdwenen/
Men moet niet versupmen door onbedachthept/
S'levens poeselighe/ en gladdighe sachthept.

Musculen moeten verstaen zijn, maer weynigh gheroert, dan alst past.

20 Doeselen/ dats crijt met boom-wol verdrijven
Meuchdp/ of rueselich soetkens verwercken
Sonder artseren/ of met pet te wrijven:
Wilt ghp in artseren constich beclijven/
Van dunne tot grof u slaghen wilt stercken/
Dats van boven af halen/ met opmercken
Musculen/ oft anders wel upt te beelden/
Als of al de Gratien daer in speelden.

Datmen van boven zijn artseer-slagen sal halen.

21 Crpons maecktmen van verschepden colueren/
Die men wrijft met Lijm die half is verdorven/
Waer mede de ghedaenten der Natueren
Men nae bootsen can/ jae alle figueren
Verwe gheven/ t'zp jeuchdich/ oft verstorven:
Hier mede can eere worden verworven/
Want is Tepcken-const van Schilderen Vader/
Gheen dingh malcander can ghelijcken nader.

Cryons hoemense maeckt. Cryons zijn nut, om nae t'leven de verwen waer te nemen.

22 Summa/ Tepcken-const can alderlep staten
Behulpich wesen/ t'zp jonghen/ oft grijsen/
Jae Vorsten/ Capitepnen/ en Soldaten/
Soo om van der Conste gheschickt te praten/
Als om de ghelegghentheden aenwijsen/
Van stercten en plaetsen/ daerom te prijsen/
Is d'edel Tepcken-const/ van welcks verclaren
Willen wp voort tot de Proportp varen.
Epnde van de Tepcken-const.

Teycken-const is nut voor Vorsten, Capiteynen, en Soldaten, stedē en stercktē te betreckē, leest t'eerste deel van t'leven der Schilders, hoe Lucius Scipio dē Broeder Africani, Carthaginio inneminge hadde afghebeeldt,

Analogie Proportie, oft maet der Lidtmaten eens Menschen Beeldts.

Het derde Capittel.

1 PRoporty, oft ghelijckmatichept puere/
Is (ghelijck Plutarhus verhaelt in reden)
Een schoon heerlijck cieraet in der Natuere/
Dees Proporty in ghebouw oft figuere/
Noemt Vitruvius (als Constigh van zeden)
Een seker over-een-comingh der leden/
Oft epghenschappen als ghebouws in orden/
Als sp wel belepdt nae der Conste worden.
2 Want nae zijn segghen zijn by een ghelepcken/

Een Menſchē Lichaem met zijn ledē vergelekē by eenen Tempel met zijn deelen.

Eens Menſchen Lichaem/ en Tempel bequame/
Dit accordeert wel met des Heeren ſpreken/
Daer hy ſeyde van den Tempel te breken/
En meende den Tempel zijn reyn Lichame:
De forme van eens Menſchen lijf eerſame
Is edel/ en van Natuere te wonder/
Ghevoeght te ſamen met conſte byſonder.

Den Menſch is thien aenſichten langh, en reyckt ſoo wijdt als hy langh is,

3 Van daer t'hayr aen t'voorhooft begint te waſſen/
Tot onder den kin/ dat wy t'aenſicht nommen/
Is het thiende deel van des Lichaems maſſen/
In de lengde begrepen/ oock ſal paſſen
De lengde des handts/ van daer ſy can crommen/
Aen den aerem tot t'eynden uyt/ en commen
Recht op de mate des Aenſichts/ te weten/
Tot t'eynde des middel vinghers ghemeten.

Acht hoofdē langh is den Menſch.

4 Indien men de mate van den gheheelen
Hoofde meet/ van kop tot kin/ men ſal vinden
T'achtſte deel des Lichaems/ en ſpantmen ſeelen
Achter van kop tot t'eynden hals/ acht deelen
Salmen oock hebben/ en van het beginnen
Des hayrs aen t'voorhooft/ afdalende binnen
Op s'Menſchen borſt/ in het hooghſte verheffen/
Een recht ſeſte deel ſalmen vinden effen.

ſ'Menſchen aenſchijn dry neuſen langh.

5 Wilt ghy totter cruyn' u mate verhooghen/
Een vierde deel Lichaems ſuldy aenſchouwen/
Wilt ghy nae de mate des aenſchijns pooghen/
Van t'hooft hayrs begin te meten nae d'ooghen/
Boven de neuſe tuſſchen den wijnbrouwen
Is een derdendeel/ om t'aenſchijn te bouwen/
De neuſ' is een deel/ en van den neuſgaten
Tot onder den kin/ van ghelijcker maten.

S'menſchen voet op t'langſt ghemetē, is t'ſeſte deel van zijn lengde.

Vier Cubitus is dē Menſche langh.

6 Den voet van daer de hiele begint ronden/
Tot t'eynden den tweeden teen ongheloghen/
Is een ſeſte deel des Lichaems bevonden/
Den Cubitus oock/ op dat wy't verſtonden/
Den arme van t'vouwen/ oft elleboghen/
Tot t'eynden den langſten vingher/ ſal moghen
Altijt een vierde deel Lichaems beſtrecken/
Dus heeft t'Lijfs ghebouw zijn ſeker beſtecken.

Den Cubitus der Antijckē, is ſes palmen: elcken palm vier duymen, en vier palmē tot eenē voet.

Des Mēſchē navel is zijn middel punct.

7 Nu de borſt ghemeten van s'buycks aenvanghen/
Wat boven den navel/ tot onder teghen
Den kin/ houdt in mate ghelijcke ganghen/
Stelt op den navel t'punct van eenen langhen
Paſſer/ daer eenich Menſch is plat gheleghen/
Gheheel uytgheſtreckt/ laet dan gaen zijn weghen/
T'ander punct in't rondt/ en een circkel maken/
Juyſt ſuldy teen en vinghers eynden raken.

8 Soo dat natuerlijck den Navel van desen
Menschlijcken Lichaem t'middel punct is blijcklijck/
En alsoo dees ronde form' uytghelesen
In hem wort ghespeurt/ soo vindtmen in wesen
Oock in hem een oprecht vierkant ghelijcklijck/
Meet van den top totten voetplanten rijcklijck/
Weder van ghestreckt' aermen vinghers eynden/
Tot ghelijcke mate sal hem dit weynden.

Den Mensch canmen in rondt en vierkant begrijpẽ.

9 Sulcx heeft Vitruvius my voorgheschreven/
En sie oock Plinium dit accorderen/
Hoe dat alsoo den Menschе langh is even
Als hy reycken can/ men can't oock in't leven
Ghenoech ondervinden met practiseren:
Nu zijnder die van t'Proportioneren
Seer veel hebben by een ghebracht in Boecken/
Bysonder Durerer, niet om verclocken.

10 Doch van minuten/ oft deelen van duymen/
En soo veel hooftbrekens heb ick niet vooren
Schilder-jeught soo wijdt den wegh in te ruymen/
Groote Meesters oft Beeldtsnijders costuymen
Zijn voor de Jeught al t'onvoeghlijcke spooren/
Ick hebbe den Schilders wel segghen hooren/
Die te veel meten/ vast metende blijven/
En ten lesten niet besonders bedrijven.

Nae der Geometers mate, minuten oft greynen zijn het vierde des dwersen vingers, vier vingheren doen dry duymen.

Vijf minuten is een once, een graedt is twee voeten.

Al te veel metens den Schilders onnut, oft weynich, dewijl hun schietwit is t'wel schilderẽ: dan het meten is den Beelthouwers noodich.

11 Vitruvius een van de cloeckste Reusen
In Bouwmeesters Const/ om niet te verdolen/
Die wijst immer geenen periculeusen
Wegh: want siet/ met hoofden/ voeten/ en neusen
Te meten moeste de Jeught zijn bevolen/
Van des Menschen hooft op tot zijn voedtsolen
Acht hoofden/ elck hooft van vier neusen zijnde/
Ick cort en gherieflijck te meten vinde.

12 Om recht te meten sonder eenich quellen
Den Mensch met acht hoofden/ soo salmen trachten
Zijn Beeldt op hanghende liny te stellen/
T'hooft van kop tot kin men voor een sal tellen/
Van kin tot mids tepels oock een van achten/
Van daer ten navel/ voorts tot des ghеslachten
Voort-teelich lidt is vier/ d'ander vier moeten
Zijn/ half dgie/ knie/ half schene/ plant der voeten.

De maten vã des lichaems lengde, op een hangẽde liny middens lijfs af te meten.

13 Dus salm' oock in breedd' in't meten hem richten/
Van rechts naer slincks/ t'zy ghecleedd' oft ontcleedde/
s'Mans schouders twee hoofden breet/ twee aensichten
De heupen/ nu des Vrouwen lijfs ghestichten
In lengten ghelijcken/ maer heupen breedde
Bedraeght van hooftmaten het rechte tweedde
Deel/ end' hen schouders in breedde ghespannen/

Een Vrouw en Man hebben een proportie: dan dẽ Mans schouder een neuse breeder is, en der Vrouwen heup ooc een.

 Maer

Maer twee aensichten/ contrary den Mannen.

Vrouwen meer ronder van vlees als den Mannen. Kinderen vijf hoofdē langh, eñ zijn tē dry Iaren half soo langh, als sy te wordē hebbē. Beelden lang 9 10, jae 12. hoofdē heeft men ghesien van M. Agnolo, om gracelijckheyt in't buyghen en wenden, hy seyde den Passer in d'ooghe en niet in de handt most wesen.

14 Doch de Vroukens moeten hardicheyt derven
In den musculen/ welcke gheheel sachtich
Moeten verliesen/ oft aerdigh versterven/
Poeselich van vlees/ met vouwkens en kerven/
Kuylkens in handen/ als kinderachtich:
Den Kinderen worden wy nu ghedachtich/
Vijf hoofden hooghe zijn sy in't verkleenen/
Tot schamelheyt dry/ twee zijn dye/ en beenen.

15 Verscheyden proportien wedervaren
Salmen in't leven/ cortschotich/ en ranckich:
Kinderen hebben (nae Plinij verclaren)
T'half ghewas van hen lengte ten dry Jaren:
Nu Schilder-jeucht/ dit weynich zy u danckich/
Ick sal u voort wijsen/ hoe ghy onwanckich
Een Beeldt sult stellen/ doen wercken/ en roeren/
Om in rechter welstandt alles uyt voeren.

Eynde des Proportijs.

Van der Actitude, welstandt/ ende weldoen eens Beeldts.

Het vierde Capittel.

1 DEn Hemel/ als wesende mildt en jonstich/
Heeft d'Edel Natuer' oock willen by voegen/
Beneffens meer gaven met haer inwonstich/
De deucht der schoonheyt/ welstandich en constich/
D'ooghe ghevend' een volcomen benoeghen:
Maer als wy oorspronck en middel doorploeghen/
Soo vinden wy omstandighe waeromnen/
Dat Natueren schoonheyt schoon is volcommen.

Natuere is schoon, om verscheyden deuchden oft gaven die sy heeft.

Schoonheyt is minder, wāneer eenighe omstandighe deelen haer ontbreken.

2 Dits ooghenschijnich wel aen veel manieren
Der Natuerlijcke dinghen t'onderscheyden/
Dat schoonheyt vermindert wordt met oncieren/
Naer datter omstandicheden faelgieren/
Het welck ons sal tot ons propoost inleyden/
Hoe dat wy Schilders/ met neerstich arbeyden/
Somtijts een Beeldt niet en connen ghemaken/
Dat ons vernoecht/ niet wetende d'oorsaken.

Eenige jonghe Schilders maken somtijts eē Beeldt dat hun mishaeght, niet wetende waer het schort, daerom dit navolghende onderwijs.

3 Al ist oock dat ons omtrecken teghen
Malcander wijckende ghenoech uyt springhen/
Soo faelter somtijts een roerlijck beweghen
Aen d'Actitude, of t'Beeldt is gheneghen
Tot vallen/ oft t'heeft eenen sonderlinghen
Onwelstandighen aerdt/ om dese dinghen/
Die soo abuyselijck zijn/ voorts t'ontvlieden/
Dient hier van wel onderwijs te ghschieden.

4 Dus laet ons nu dan ordentelijck setten/
Onder ghevoeghlijcke omstandicheden/
Ghewisse regulen en vaste Wetten/
Die door veel deelen waernemich opletten
Ons de Natuer heeft vercondicht met reden/
Op dat wy onwetende niet en treden
In eenich stelsel der postueren/ buyten
Ghewisse maten/ rechten en statuyten.

Natuere leert en stelt self goede wettē.

5 Om een staende Beeldt te planten/ wy moghen
Een rechte liny/ als op loot ghewichte/
Van boven nederwaert brenghen ghetoghen/
Dese sal zijn als de Pese des Boghen/
Teghen t'uytswancken des Corpus ghestichte/
En sal uyt den keel-put af dalen dichte/
Tusschen den last-draghenden voets aenclauwen/
Soo moghen wy vast een staende Beeldt bauwen.

Hoe men een Beeldt sal planten.

6 Want siet/ den Mensch end' een Colomne tsamen
Worden in standt en stellinghe gheleken/
En t'hooft als het swaerste let des Lichamen
Met t'lijf ondersteunt zijnde / moet betamen
Den voet voor Basis daer onder ghesteken/
En dan op welcken den last comt ghestreken/
Die draeght het hooft/ soo recht/ datmen in't dalen
Een loot-streke tusschen beyden mocht halen.

Een Mensch by der Colomne gheleken.

7 Dees perpendiculaer linie loodich/
Oft hanghende streke/ die ick notere/
En acht ick juyste niet ghetrocken noodich/
Om in het teyckenen niet te vallen bloodich/
Maer datmens' in den sin imaginere/
En vastelijcken wel considerere/
Dat den keel-put com/ als ghelooddde draden/
Recht midden den voet / die t'Lijf heeft gheladen.

8 Want t'hooft mach wel naer d'een schouder oft d'ander
Vallen oft buyghen/ maer dat past somtijde/
Doch hooft en Lijf contrarie malcander
Moeten helden oft om spreken verstander/
Is de meyninghe/ datmen neerstich mijde/
Dat t'hooft niet en hangh op de selve sijde/
Daer henen men t'Lijf laet hanghen oft buyghen/
Of het werck sal ons onverstandt betuyghen.

Dat het hooft niet soude hanghen daer het Lijf henē buyght oft hangt.

9 Den ledighen voet t'samen metten beene
Mach voorwaerts uyt spelen/ om een versoeten/
Maer daer is een Natuerlijck dingh ghemeene
Noch acht te nemen/ en dat niet alleene
Aen den Mensch/ maer aen Dieren met vier voeten/
Hoe t'recht voor-been en t'achter slincke moeten
T'samen heffen/ stappen/ en dalen neder/

Hoe een Beeldt sal roeren.

 En

En oock d'ander twee van ghelijcke weder.

> Een gemeen actie in Menschen en Dieren, in gaē oft voort stappē.

10 Sulcke roerend' acty/ loopend' oft gaende/
Sietmen den Mensche natuerlijck vertoonen/
Soo wel werckend' als in postuere staende/
In onsen dinghen dit wel gade slaende/
Soo in Kinders/ Mannen/ als Vrouw persoonen/
Sal onsen arbeydt welstandich vertoonen/
Op een sijd' eens Beeldts wy niet en behooren
Arem en been uyt te doen steken vooren.

> Van een cruyswijse actie te ghebruycken, waer van d'oude en nieuwen tijts Meesters ons voorbeeldt hebben ghegheven.

11 Maer dat wy een wisselinghe ghedincken/
Den rechten arem voor uyt comen laten/
En t'rechter been achter doen henen sincken/
T'slincke been voor uyt/ daer teghen den slincken
Arem achter wech laten gaen by maten/
Altijt cruys wijs/ t'zy of de Beelden saten/
Oft stonden/ soo sal haer de troenge weynden
Naer den arem/ die men voor uyt sal seynden.

12 Sulck' Actitude hebben laten blijcken
Raphael d'Vrbin, Machael Angel mede/
In hun constighe wercken/ van ghelijcken
Is dit oock te speuren in den Antijcken/
Aen diversche Beelden/ constich van snede/
En te Fiorencen in die schoone Stede
Is sulcken aerdt oock bysonder te mercken/
Aen Bolongen wel gheschulpeerde wercken.

13 Natuerlijck sietmen in staende postueren/
T'hooft ghemeynelijcken ghekeert te wesen
Soo den voet gherecht is/ noch salmen spueren/
Dat t'Lijf hem altijt wil schicken en rueren
Nae t'weynden des hoofts/ als steunsel van desen:

> Van t'hooft te weynden anders als t'lichaem.

Maer dit wordt in de stellinghe ghepresen
Werckelijcker/ nae Actitudens orden/
t'Hooft elders als t'Lichaem gheweynt te worden.

14 Oft tammighen onaerdt wil ons ontpaepen/
Dus moetmen op veelderley wijse pooghen
Ter beste welstandicheyt t'hooft te draepen/
Want sulcx can gantsch bederven oft verfraepen
Den aerdt eens Beeldts/ in verstandighen ooghen:

> Geestelijcke Beelden hoeven niet veel omdraeyen des hoofts.

Doch gheen omdraepen is wel te ghedooghen
Aen gheestlijcke Beelden/ die men op't beste
Soeckt te maken devotich en modeste.

> Men sal allesins nae welstant trachtē, ende somtijts wat veranderen.

15 Sghelijcx salmen altijt niet zijn ghebonden
Aen onse voor-verhaelde Actitude:
Maer/ ghelijck het noodich sal zijn bevonden/
Hier in veranderen t'sommigher stonden;
Want Orpheus zijn Harp/ soet van ghelupde/
Wel heeft verandert/ en met snaren ruyde

Speeld'/ hoe dat de Reusen al bleven t'onder/
Verslaghen van den vreeselijcken donder.
16 Weder werdt zijn spel veel soeter beseven
Op een ander tijdt/ doen hy heeft ghesonghen
Van jonghe Meyskens/ de welcke ghedreven
Door sotte liefde/ zijn comen in sneven:
In dese Fabel/ siet/ zijn wy ghesprongen/
Om toonen/ datmen somtijts is ghedwonghen
(Nae den aerdt of het werck in onse dinghen)
Te ghebruycken sulcke veranderinghen.
17 Ghelijck wanneer men maeckt bootsen oft standen/
Die niet stocken steken oft seelen trecken/
Eensydich moeten uyt voeten en handen/
Met aermen en beenen die t'samen spanden/
Oft steylden/ soo t'werck de leden doet strecken:
Maer sonderlingh salmen mijden/ te decken
Met armen t'naeckt Corpus/ op dat het immer
(Ist moghelijck) vry zy van alle limmer.

Van werckende bootsen, den leden te schicken nae hun actiẽ.

Vã t'lichaems zijn schoonheyt niet te bedecken, dat het nergens belet zy aen omtreck oft anders.

18 Dus moghen wy noch meer (naer onsen weten)
Eens Beeldts onwelstandicheden hier nommen/
Ghelijck wanneer een bootse is ghesetten
Met de voeten ter sijden uyt ghesmeten/
En de knyen inwaert nae malcander crommen/
Wort niet ghepresen/ maer t'sal beter commen/
De knyen van een uytwaert te laten schieten/
En d'hielen inwaert/ om welstants ghenieten.

Hoe de knien eens sittenden oft liggenden Beelts crommen moeten, oft niet.

19 Doch te maken de voeten van een Vrouwe
Al te wijt van een ghestaen oft gheleghen/
Sonderlinghe staend'/ is ghedaen ontrouwe
Teghen den welstandt/ vereysschende nauwe
De voeten by een/ van eerbaerheyts weghen:
Dan moet men oock mijden somwijlen/ teghen
Welstandt trongen oft soo yet te vercorten/
Want sulcx te veel doet cleyn gracy uytstorten.

Hoe een Vrouw beelts beenen ende voeten gestelt moetẽ wesen.

Te veel vercortinge niet prijselijck.

20 Veel vermaerde Schilders noch (als den mancken)
In eenen merckelijcken onwegh dwalen/
Dat is (soo sy't my niet qualijck en dancken)
De selve schouder/ welcks heup sy uytswancken/
Datse die de hooghst op schorten en halen/
Daer sy altijt leegher behoort te dalen/
Waer de heup uytswanckt: want den aerdt is ditte
Der Consten/ t'zy of t'Beeldt stae/ ligg' oft sitte.

Daer t'beelts heupe uyt swanckt, moet de schouder leeghst zijn.

21 Noch isser oock een onverstandich teycken/
Als men den arem van de laeghste schouder/
Daer de boots' uytswanckt/ om hooghe doet reycken/
Ten wil tot welstandt niet wel schoone bleycken/
Al worde t'ghebruyck hier van tweemael ouder/

Desghelijcx den arme, die om hoogh reyckt, moet wesen die op

d'ander sijde van het swancken.

Dus naer den rechten aerdt/ liever men souder
Die van de hoochste schouder toe ghebruycken/
Om eenen oncierlijcken standt t'ontduycken.

Datmen beyde armen oft beyde beenen niet sal laten gelijcke actie doen, tē waer het Beeldt yet moest soo wercken.

22 Noch verder/ om allen welstandt versterchen/
Isser oock een stuck weerdich te betreffen/
Voor cloecke sinnen/ die op alles mercken/
Te weten/ siet/ Beelden die niet en wercken/
Sullen niet ghelijck t'samen opheffen
Beyde handen oft armen/ te besellen
Is wel dat veranderingh can verblijden/
Oock salment aen beenen en voeten mijden.

Men sal niet te seer wildt zijn, in een Beeldt onmatelijck te draeyen.

23 Het schijnt oock dat eenighe niet ghestillen
En connen haren gheest/ als sy yet maken/
Latende (met verlof) borsten en billen
T'samen ghelijck sien/ het schijnt sulcke willen
Met den Camerspeelders in't perck gheraken/
Die derghelijck onnatuerlijcke saken/
Springhen en beutelen/ voor Conste achten/
Maer Schilders moeten hun daer vooren wachten.

Datmen een Beeldts leden niet te seer verwringhen sal.

24 Jae van slecht volck worden wel wedersproken
Die hun werck daer mede vercieren wanen/
Oft soo onmoghelijcke dinghen coken/
Verwronghen/ verdraeyt/ de leden ghebroken/
Oft *stropiato*, nae d'Italianen/
Hier van zijn meer specien te vermanen/
Als handt aen arem verdraeyt en bedwonghen/
En den voet contrary den knye ghewronghen.

Hoe verre men t'Beeldt sal doen reycken, bocken, en draeyen.

25 Dus moet men houden matelijcke ganghen/
In wenden en buyghen/ volghende t'leven/
Als een opsiende troenge door verstranghen/
T'hooft achter over niet te laten hanghen
Hoogher/ dan dat de ooghen staen verheven
Recht op ten Hemelwaert/ noch daer beneven
Sal niet neder t'bockens mate betamen/
Dan dat schouders ende navel versamen.

26 T'hooft en salmen oock niet omdraeyen wyder/
Dan den kin recht over d'ocksel verschoven/
Maer armen en beenen die zijn wat vryder/
Doch salmen waernemen/ hoe dat een yder
Handt hoogher te heffen niet is te loven/
Dan dat den elleboghe come boven
D'ocksel/ desen en derghelijcken Reghel
Bevesticht Natuere met vasten zeghel.

Van een dragende Beeldt.

27 Den Mensch oock opheffend' eenich ghewichte/
Soo ons d'ervarentheyt leert alle daghe/
Den eenen voet voor uyt stelt hy seer lichte/
Tot ondersteuninghe van t'Lijfs ghestichte/

Op

Op dat ſoo het been als een ſchoone draghe :
Want den Menſche ſchickt hem/ dat in de waghe
Zijn leden blijven in ſtuppen en buyghen/
Ghelijck als eenighe Gheleerde tuyghen.

28 Daer een ſchouder draeght/ op de ſelve ſijde
En heeft oock het been om ſpelen geen ſtaey/
Maer dat het ſtijfſtandich t'laſt op hem lijde :
Noch is oock toe te ſien/ dat niet en ſchrijde
Ons ſtaende Beeldt buyten Natuer en gratey/
Dats/ als voet van voet meer dan voet heeft ſpaey :
Maer weet/ dat d'Antijcken achten wel ſtaende/
Standen ghelijck als ſtappend' ende gaende.

Van een gaende actie, ende ſtaende poſture.

29 Met een ſchoon en gracelijcke maniere
Swanckende weynich/ oft ſchier niet met allen/
Doch bewijſen ſy voor alle Conſt-giere
Een ſoete roerend' actey goedertiere/
Die een yeghelijcken wel moet bevallen :
Nu gheſchiedet ſomtijts/ dat op de ballen
Van den plant/ oft op de teenen der voeten/
De hoochreyckende bootſen ruſten moeten.

30 Ghelijck als dertel Nimphe Vrouw perſoonen/
Danſſende/ ſpringhende ſom van der eerden
Met beyde beenen/ ander op de toonen/
Dit wel te treffen mach ons werck verſchoonen :
En ſoo wy eenich Exempel begheerden/
Canachus hier voortijts conſtich in weerden/
Was (alſoo ons Plinius is ontknoper)
Een Statuarius in ſteen en coper.

Van aerdige actien, in danſen, ſpringen, ende dierghelijcke.

31 Eenen Hert/ het zy coperen oft ſteenen/
Had hy ghedaen/ tot een wonder verwecken/
Staende ſoo conſtich en los op de beenen/
Datmen onder al de vier voeten eenen
Draet ſchier door henen hadde moghen trecken/
Van achter ſcheen hy hem licht op te ſtrecken
Op zijn teenen/ tot eenen ſprongh met luſten/
Van vooren ſcheen hy op zijn hielen ruſten.

Exempel van eenen coperen Hert.

32 In werckende bootſen ſalmen met ſcherpen
Natuer opmercken/ de leden doen ſlaven/
T'zy handen/ vinghers/ op Luyten oft Herpen/
Spelen/ ſchieten/ oft met eenich dingh werpen/
Houwen/ ſlepen/ draghen/ ſpitten oft graven :
Dat oock alle de leden mede draven/
Aen loopende bootſen/ voorts met een roeren/
All' actien conſtelijcken uyt voeren.

De leden eens Beeldts te doen wercken, in ſpelen, ſchieten, werpen, oft anders, nae der Conſt.

33 Dat conſtich werck van Demon van Athenen
Moghen wy hier tot een Exempel voeghen/
Van twee Hoplitis Soldaten/ die ſchenen

D'een

Exempel van loopende actie, oft een vermoeyt beeldt.

D'een te sweeten/ d'ander (werpende henen
Zijn wapen) vermoeyt te hijghen en swoeghen/
Hier in hadde t'volck wonder groot benoeghen/
Want daer en was t'zijnen tyde geen Schilder/
Die d'affecten socht uyt te beelden milder.

Van de gracelijcheyt waer te nemen.

34 Lustich behendich sullen oock verschijnen
Alle roeringhen van leden oft letten
Der Nimphen, Goddinnen en Concubijnen/
Ghelijck Ariosto beschrijft Alcinen,
Die niet eenen voetstap en ginck versetten/
Het en waren al stricken ende netten
Der Liefden/ om in te vanghen Roggieren/
Met een gracelijck en aerdigh bestieren.

35 Noch is dit een van der Picturæ deuchden/
Bootsen nae den ouderdom t'onderschepden/
Alvooren der jongh' eenvuldighe jeuchden
Ghestalten te maken ghenepcht tot vreuchden/
Verrel en simpel in al haer beleyden/
Oock Vrouwen/ als onghewoone t'arbeyden/
Haer postueren en zijn niet seer te prijsen/
Als sy een Mannelijck ghewelt bewijsen.

Van yeder Beeldt gestalt te geven, naer den aert oft ouderdom.

36 Noch moeten wy over Plinius drempel/
Om zedichept ons Vroukens in te planten/
En halen hier voort een seer oudt Exempel
Wt eenen Antijcken vervallen Tempel/
Daer men noch in sach/ niet om verplaysanten/
Gheschildert Helena by Athalanten,
Maer in Athalanta bleeck/ met vertsaeghden
Blooten cuysschen wesen/ t'ghestalt der Maeghden.

Vā sommigh Beeldt eerbaer en zedich wesen te gheven, Exempelen.

37 Zeuxis Schilder/ in Consten seer besnedich/
Zijn Penelope dient oock t'onser lesse/
Want in dit Beeldt had hy vergaert bestedich
Te samen all' eerlijcke gesten zedich/
Die daer zijn betamelijck een Princesse:
Oock Castiglion wil zijn Vrouw Noblesse
Niet toelaten Manlijcke wercken crachtich/
Dan Vrouwlijck'/ en noch met een wesen sachtich.

Il Cortegiano, lib.3. fol.121.

38 Ons Maeghden en Vrouwen met zedich wesen
Laet dan vercieren/ om welstandts versterchen/
Al heeft Zeuxis Homerum (soo wy lesen)
Elders al te vele ghelooft in desen/
Dat hy in Wijfs beelden heeft laten mercken
Oock ernstighe/ herde/ en grove wercken/
Al welcke dinghen sullen den volwassen
Jonghelinghen/ oft Amasones passen.

Vrouwen standen en actien soet en zedich.

39 Sonderlinghe stercke ghestelde Mannen
Sullen doen gheweldigh' acten en standen:

Standen en actien nae de macht der Beelden.

Maer

Maer Jonckheyt/die swaermoedicheyt wil bannen/
Moet wesen wacker met leden ontspannen/
Gants vry en los/ nu de stellinghe van den
Oude Mannen/ die sullen metten handen
Yet vattend' hun swacke lijf onderhouden/
Met vermoeyde beenen gheneyght om vouden.

40 Summa/ nae Persoons crachten en ghemoeden
Sullen dan alle bootsen zijn bevonden/
Oock nae hun doen/ als wel is te bevroeden:
Want hem een vecht-boots al anders sal spoeden/
In stellingh en acty woester ontbonden/
Dan een Philosophe/ die diepe gronden
Schijnt te bedisputeren aen zijn gesten/
Dit moetmen al onderscheyden ten besten.

Onderscheyt der actien, nae gemoeden oft staten der Mēschen.

41 Desen sal schijnen/ met vingher op vingher
Sijn Argumenten te beduyden vlijtich:
Nu zijnder veel dinghen/ oock niet gheringher
Const wel uyt te Beelden/ ghelijck een Singher/
Of t'onderscheyden een lachend' oft crijtich/
Verschrickt/swaermoedich/ hooveerdich/ en spijtich/
Maer van dees en dergelijcke subjecten/
Vindt ghy in d'uytbeeldinghe der Affecten.

Dese onderwijsinge reyckt tot den Affectē, daer mach men breeder lesen.

Eynde der Actitude.

Van der Ordinanty ende Inventy der Historien.

Het vijfde Capittel.

1 IN gheschickte gheregheltheyt vol zeden/
Oft Ordinanty/ bestaen alle dinghen/
Soo wel Gods schepselen boven/ beneden/
Als Coninckrijcken / Landen / vrye Steden/
Huysghesinnen/ en diversch' oeffeninghen/
Die de vernuftighe Menschen by bringhen/
Oock sietmen ordeningh/ in stomme Dieren/
Als nutsame Bien en vlijtighe Mieren.

Ordeninge in alles noodigh, wort oock vā den Dierē onderhouden.

2 De Schilders is d'Ordinanty bevonden
Oock hooghnoodich/ want daer in d'Excellency
En cracht der Consten t'samen leyt ghebonden/
Soo perfecty/ gheest/ als verstandts doorgronden/
Aendacht/ universael experiency/
Daerom zijnder soo weynich van Inventy
Volmaeckt/ bequame/ die wy hooren loven/
In samen ander gheclommen te boven.

Ordinantie is noodigh dē Schilders.

3 Nadien dit soo is/ o Pictoriale/
Laet ons dan op Ordinantie letten/
In onse composity principale/
T'zy op buyten gronden/in huys oft sale/

Oft

Oft waer wy ons bootsen hebben te setten/
En dat op seker Regulen en Wetten/
Nae dat d'History/ die wy hebben vooren/
Selve vereyssehende sal toebehooren.

4 Want eenes bootsen oft Beeldts composicy
Is van veel leden in eenen Lichame/
All begrepen binnen de superficy:
Maer de History heeft (nae haer condicy)
Van bootsen oft Beelden daer toe bequame
Haer compositie ghevoeght te same:
Dan siet/ om dese te stellen te deghen/
Zijn seven Motus, oft roerende weghen.

Superficium, is de omtreck, wat d'Historie oft ordinantie is.

Van de seven Motus, oft bewegingen, in der ordinantie t'onderhouden.

5 Ten eersten/ om hoogh nae boven toe staende/
Naer onder nederwaert/ ter rechter sijden/
Ter slincker/ en van ons wijckend' oft gaende/
Dan teghencomend'/ in't rondt oock bestaende
Circkel wijs de plaetse/ doch t'allen tijden
Hem nae des percks grootte schicken/ en mijden
Dat de Beelden de lijsten niet en draghen/
Oft datse benouwt als in kisten laghen.

Hem te schicken nae de grootte des panneels oft doecks.

6 Stelt u volcxken wat los/ om een versoeten/
Laet uwen gheest soo wijdt niet zijn ontsprongen/
V dinghen soo groot te maken/ dat moeten
In de lijsten loopen handen oft voeten/
Oft onbequamelijck ligghen ghewronghen/
Om dat ghy door de plaetse zijt ghedwonghen:
Vaeght uyt/ en verstelt/ nae der Consten gaven/
Ghy zijt doch vry/ en maeckt u volck geen slaven.

Datmen in een cleen stuck niet te groote Beelden sal maken, oft te seer verdronghen.

7 Houdt u altijts liber binnen den percke/
En wilt u gronden niet te seer beladen:
Maer als ghy u inventy stelt te wercke/
Wilt eerst wel grondich met goeden opmercke
Op dijns voornemens meyninghe beraden/
Met lesen/ herlesen/ ten mach niet schaden/
Vastelijcken drucken in u memory
Den rechten aerdt der voorhandigh' History.

Los te zijn in't ordineren.

Eerst lesen oft wel overlegghen t'ghene men schilderen wil.

8 Beschildert eerst ws sins imaginacy
Met gheestighe byvoeghelijcke stucken/
Om u materie met schoone gracy
(Als goed' Oratoren doen hun oracy)
Heerlijck/ constich/ en bequaem uyt te drucken/
En op dat u te beter mach ghelucken/
Meucht ghy daer van eenighe schetsen maken/
Jae vry soo veel/ tot dat het mach gheraken.

Alles gracelijck uyt te beelden.

Eerstontwerpselen maken.

9 Laet vloeyen uwen gheest/ om Const vergroenen/
Meucht oock nae desen/ als d'Italianen/
Vyt u schetsen teyckenen u Cartoenen/

Van Cartons te maken.

Alsoo

Alsoo groot als u werck/ doch met vertoenen/
Vry en onbeschroomt/ dit moet ick vermanen/
Op dat ghy u vermijdet van soodanen
Maniere die swaer is/ en niet wel stellijck/
Al te ghestenteert/ moeyelijck oft quellijck.

Te vermijden een sware maniere.

10 Oock in uwen Cartoen/ om niet te dolen/
Meuchdy wel veel te passe brenghen t'leven/
T'zy met Aquarellen/ cryen oft kolen/
Ghehooght en ghediept/ alles zy bevolen
Uwen keur/ en u ten wille ghebleven:
Maer wilt ghy u ordinantien gheven
Bevallijcke schoon welstandighe crachten/
Ghy moet noch op verscheyden dinghen achten.

T'leven in't teyckenē der Cartoenē ooc te gebruyckē.

11 Eerst suldy bevinden uyt ondersoecken
In u ordinancy welstants fundacy/
Wanneer ghy u perck alle beyde hoecken
Bequamelijck vervult met uwen cloecken
Voorbeelden/ bouwingh'/ oft ander stoffacy/
En dan de middelste vry open spacy/
Gh'en sult soo weynich daer niet brenghen binnen/
Of ten sal stracx eenen welstandt ghewinnen.

Van weder-sijds de hoecken wel te vullen.

12 Want ons ordinancy moeste ghenieten
Eenen schoonen aerdt/ naer ons sins ghenoeghen/
Als wy daer een insien oft doorsien lieten
Met cleynder achter-beelden/ en verschieten
Van Landtschap/ daer t'ghesicht in heeft te ploeghen/
Daerom moghen wy dan oock neder voeghen
Midden op den voorgrondt ons volck somwijlen/
En laten daer over sien een deel mijlen.

Vā een doorsien te laten, alst te pas mach comē.

13 Maer sonderlingh wy cleyn gracy besluyten
In ons ordinancy/ wanneer als anders
Dan wel ghedaen zijn onse achter-uyten/
Waer toe d'Italianen ons van buyten
s'Landts toe ghebruycken/ want de Nederlanders
Achten sy in Landtschap cloecke verstanders/
Als sy ons yewers in souden verheffen/
Maer willen ons in Beelden overtreffen.

Dat d'achter-uyten oft Landtschappen niet wel ghedaen zijnde, t'werck ontcieren.

14 Men sal op veelderley wijse noch proeven
Wel t'ordineren/ en wat tijdt versnoepen/
Lijdtsamelijck/ sonder haest te bedroeven/
Schickend' alle Beelden nae het behoeven/
Oock als d'Italianen/ die veel roepen
Van t'ordineren met verscheyden groepen/
Welck zijn hoopkens oft tropkens volck/ te weten/
Hier ghestaen/ gheleghen/ en daer gheseten.

Van t'ordineren met verscheyden hoopkens, en ondertusschē wat grondts te laten.

15 Hier in Bataille sullen vreeslijck horten/
Eenen hoop in't verschieten elders zijn vluchtich/

Voor

Voor aen ſullen over malcander ſtorten
Peerden en Ruyters/ ſom aerdich verrorten/
Hier een hoopken ligghen wraſtelen cluchtich/
En daer oock een hoopken verſlaghen ſuchtich/
Dus met hoopkens t'ordineren verhal' ick/
Als ick heb gheſien/ niet te ſtaene qualick.

Exempel van Ordineerders.

16 T'is veel t'ghebruyck gheweeſt van Tinturetten
T'ordineren/ ſoo met groeppen oft knoopen/
En Angelus oordeel is oock veel metten
Hoopkens gheordineert/ maer doch beſmetten
Eenighe zijn eere/ niet om de hoopen/
Maer dat hy om de Beelden hem verloopen
Heeft/ in t'gheen d'ordinanty mach belanghen/
Datter niet en zijn inſichtighe ganghen.

M. Agnolo in zijn oordeel, heeft meer ghelet op de Beeldē als ordinantie.

17 Niet latende ſien/ als eenighe ſouden/
Een inſien van eenen Hemel ontſloten/
En voor aen yet groots/ ſoo ſy't wenſchen wouden:
Maer wie en ſal dit niet ten beſten houden/
Siende dit werck al vol Conſten doorgoten/
Van de gheleerde handt des Bonarroten,
Soo veel acten verſcheyden van fatſoene
Der naeckten/ daer het hem om was te doene.

18 Oock can een yeder lichtelijck bevroeden/
Dat ſ'Wets ordinanty is om de Lieden/
Maer niet het volck om de Wet te behoeden:
Want Wetten en dienen t'volck maer ten goeden/
Op dat hun gheen ſchad' en ſoude gheſchieden/
Wat hadden anders Wetten te bedieden/
Soo machmen ſulcke Meeſters excuſeren/
Die Beelden meer achten als t'ordineren.

VVetten dienen den Menſchen ten beſten.

T'is goet als Ordinantie en Beelden welſtant hebben, en maeckt ſchoon Harmonie.

19 T'is ſeer lovelijck der Beelden playſancy
Te ſoecken/ en gheenſins daer van te wijcken:
Maer het gheeft noch een meerder abondancy
Van welſtandicheyt/ wanneer d'Ordinancy
Daer wel med' over een comt van ghelijcken/
En als veelderley gheluydt der Muſijcken
Maeckt Harmonie/ van die ſonghen en ſpeelden/
Alſoo doen hier oock veel verſcheyden Beelden.

Door de verſcheydenheyt is Natuere ſchoon.

20 Door verſcheydenheyt is Natuere ſchoone/
Dat ſietmen/ als ſchier met duyſent colueren
Het Aerdtrijck ghebloeyt om prijs ſtaet ten toone/
Teghen den ſterrighen Hemelſchen throone/
Als noch aen meer dinghen is te beſpueren
Bevallijck ghenoeghen: want ſonder trueren/
Het volck verluſticht/ aen Tafel van ſpijſe
En dranck voorſien/ op menigherley wijſe.

21 Oock d'Hiſtory/ daer veel aen is gheleghen/

Daer

Haer Beelden behoeven te zijn verscheyden/
In stellinghen/ bootsen/ werckelijck pleghen/
Ghestalt/ natuere/ wesen/ en gheneghen/
En soo wy van de seven weghen seyden/
Soo sullen eenighe bootsen met beyden
Beenen voorwaert/ naer ons uyt staen/ oft schrijden/
Ander met troeng' en lichaem van ter sijden.

Van veel verscheydenheyt der Beeldē in't ordineren.

22 Eenighe van achter sullen de hielen
Toonen/ eenighe sitten/ ligghen/ cruypen/
Op climmen/ dalen/ opstaen/ neder knielen/
Somtijts eenighe bootsen/ offe vielen/
Alst te passe comt/ oft heymelijck sluypen/
Eenigh' om hooghe sien/ lenen/ oft stuypen/
T'behoefde wel datmen ghemenghelt maeckte/
Onder een ghecleedt/ half ghecleedt/ en naeckte.

Verscheyden werckinghen der Beelden, in't ordineren.
Van t'ondermengen ghecleedde, en ontcleedde,

23 Veel Ordineerders op een dingh oock gissen/
Daer ick mede niet teghen en wil dringhen/
Te weten/ dat sy sullen den ghewissen
Gantschen Scopus hunner gheschiedenissen/
Als besloten in een Circkels beringhen/
Op dat alsoo een deel bootsen bevinghen
d'Histoty/ die als t'Centre punct in't midden
Blijft staend'/ als Beeldt/ dat veel aensien oft bidden.

Van het ordinerē ringwijs met t'scopus in middē.

24 Maer t'can d'Ordinanty qualijck besalven
Met gratie/ naer mijnen sin oft meenen/
In de lijst te laten loopen ten halven
Lijven van Menschen/ Peerden/ Stieren/ Calven/
Oft ander figueren/ ten zy dat eenen
Gront daer vooren come/ het sy van steenen/
Oft soo yet anders/ datmen heeft te temen/
Dat sulcx t'ghesicht van de rest mach benemen.

Dit schrijf ick nae mijn goede meeninge, en niet tot verachten vā groote Meesters, die sulcx niet waer genomen hebben.

25 Want t'ghebruyckien (alst past) constighe gheesten
In d'Histoty een overvloet te bouwen/
Van Peerden/ Honden/ oft meer tamme Beesten/
Oock dieren/ en voghelen der foreesten:
Maer sonderlinghe lustich/ om aenschouwen/
Frissche Jonghelinghen/ en schoon Jonckvrouwen/
Oude Mannen/ Matroonen/ alle soorte
Van Kinderen/ oudt en jongh van gheboorte.

Van rijckelijc zijn Ordinantie te vervullen.

26 Daer beneffens Landtschap/ en metserije/
Oock cieraten/ ghetuygh/ en ornamenten/
Menigherley aerdighe fantasije
Der Copia/ en t'maeckt schoon Harmonye
Der welstandicheyt in Picturams tenten/
Nae t'ghetuyghen van moderne Schrijbenten/
Als Leon Baptistæ de Albertis,
En Rivius, van wient oock nae behert is.

Leon was eē Florentijn, schreef ontrēt Anno 1481. Gualt. Rivius mat. zijn Boec is ghedruckt Anno 1547.

C 27 Doch

Van dit Velum heb ick in't Capittel van het Teyckenen verhaelt, van copiose en eensaem Historiē.

27 Doch van hun Velum, oft alsulck een glose/
Wil ick hier swijghen/ en liever verhalen/
Datter zijn Historien copiose/
En eensame/ op dat yeder verkose
Het gheen/ daer zijnen sin meest toe mach dalen:
Maer goede Meesters van den principalen
D'overvloet oft Copia veel vermijden/
En in't weynich eensaem/ weldoen verblijden.

Groote Meesters maken niet veel copiose Historiē, verghelijcken groote Heerē, die weynigh doch aēdachtigh spreken.

28 Sulcke (by ghelijckenis) conterfeyten
Niet de Procureuren oft Advocaten/
Die veel woorden ghebruycken in het pleyten/
Maer bootsen nae de groote Majesteyten/
Sommighe en machtighe Potentaten/
Die niet veel sprake van hun uyt en laten/
Maer gheven mondelijck/ oft metter Pennen/
In weynich woorden hun ghemoedt te kennen.

29 En soo eensaem redenen verselschappen
Hun reputaty met veel meerder eeren/
Dan overvloedich rammelen en snappen/
Als ydel vaten / die ten meesten clappen:
Dus schijnet dat ons groote Meesters leeren/
Hun oock veel totter eensaemheyt te keeren/
En met weynich beelden weten te gheven
Hun dinghen een schoon bevallijck aencleven.

Exempel der eensaem Historien, by dē Comediē, oft Gastmalen.

30 En dat door groote perfecty bevonden
In hun Beelden/ die schier levende roeren/
Schijnende bouwen op Poeetsche gronden/
Die Comedy oft Tragedy bestonden
Met weynich Personnagen uyt te voeren/
Oft volghen Varro, die het groot rumoeren
Van veel Gasten ter taf'len niet en sochte/
Als hy heerlijck maeltijdt te houden plochte.

Rouwe dingē in eensaem Historien, niet te prijsen.

31 Maer om verblijden nae zijnen opsette/
Een tamelijck ghetal volcx uytghelesen
En liet hy maer roepen t'zijnen banckette/
Neghen oft thien/ op dat niet en belette
Den een den anderen vroylijck te wesen:
Maer onder eensaemheyt zijn niet ghepresen
Ten meesten rouwe lichtveerdighe dinghen/
Die dooghen geen Harmonije toe bringhen.

Ghelijckenis van een Schilderie, en een Blōrijcke velt, daer de oogen den Biekens geleken, nae veelderley cōstighe verscheyden Bloemkens lustich zijn.

32 Oock als Zephirus Flora comt ontmoeten/
Daer sy hen voortijts meerder ondercusten/
En ghevlerckte Sanghers Aurora groeten/
Jae daer de nieu Blomkens de Lucht versoeten/
De Heunich soeckers/ die nae soetheyt lusten/
Connen niet altijts op Adonis rusten/
Crocus en Smilax willen sy niet missen/

Ajaxen, Hiacinten, noch Narcissen.

33 S'ghelijcks de ooghen/ die hen geeren weyden
In alle schoonheyt van Picturams hoven/
Soecken veel plaetsen om hen te vermeyden/
Al waer hen lust met behaghen gheleyden/
Behonghert om meer sien onder en boven/
Als lecker Gasten/ nae veelderley proven:
Want in verscheydenheyts ghebruyck met conste
Hebben geeren de Charites hen wonste.

Als veel verscheyden dingen by eē wel ghedaen zijn, ist een goet vermaeck te sien.

34 Dan sommigh' Historien wel eensamer
Als ander vereysschen te zijn bysonder/
Oock zijnder om ordineren bequamer/
Daer men mach doen ghelijck den Cramer/
Die zijn goet ten tooghe stelt schoon te wonder/
Op hooghe borden/ ter sijden en onder/
Soo maecktmen d'History beschouwers eenich/
Op heuvels/ boomen/ oft op trappen steenich.

Van dē Beelden te bedeelen hoogh en leegh.

35 Oft houdend' aen colomnen der ghestichten/
Oock ander voor aen op den grondt beneden/
Noch doet het d'History lieflijck verlichten/
Daer in veel en verscheyden aenghesichten
Te brenghen/ als t'heerlijckste let der leden/
En ghelijck als veel zijn des Weerelts seden/
t'Bevallijckst en t'vermakelijckste vooren
Te stellen/ en sal niet qualijck behooren.

Van veel tronien in't werc te pas te brenghen.

36 De heerlijcke Beelden sullen uytsteken/
In hoocheyt staend' oft sittende ghere sen/
Boven die ander: en die hun aenspreken/
Vernedert/ bewijsen ghehoorsaem treken/
Ter verworpelijcker plaets' en verknesen/
Soo voorts al ons personagen/ tot desen
Sy ghestelt zijn sullen aen alle canten/
Hun acten doen/ als fijn Comedianten.

Van de heerlijcke Beelden te verheffen, en ander ootmoedich te maken.

37 Soo sulcke gracelijck doen al hun saken/
In gaen/ staen/ strijden/ vrijden/ spelen/ dancen/
Verschrickt/ verwondert/ den droevighen maken/
Hantdadich bewijsen den sin der spraken:
Summa/ al der affecten continancen
Actituden, Reflexen, wederglancen/
Wat onser Const belangt/ al t'eender masse/
Moet in d'History ghebracht zijn te passe.

Dat in d'Historie alles wordt ghebracht, wat onse Const omhelsen oft begrijpē can.

38 Ten gheeft d'History oock gheen cleyn verciceren/
Als een der bootsen ghewent nae de lieden
Is gheordineert/ op sulcker manieren/
Als wilde hy hun/ met neerstich bestieren/
Medelijdich eenich jammer bedieden/
Of yet dat schrickelijck staet te gheschieden/

Van te makē een beeldt, dat den volcke schijnt aen te spreken, en te toonen yet jammerlijcx datter ghescheidt.

En doet schier t'Ghemhaels beschouwers toevloepen/
Door zijn aenwijsen/een druckich bemoepen.

39 In d'Ordinantie en salmen niet vlechten/
Noch seer laten haspelen d'een door d'ander/
Armen en beenen/ schijnende te vechten/
Maer eenvloedich/ ghelijckelijck/ in rechten
Ganck laten die dinghen volghen malcander:
Oock heb ick veel hooren prijsen/ als van der
History de Beelden veel t'eender sommen/
Gants onghebroken gheheel moghen commen.

40 Om den aerdt der Consten houden te vriende/
Makende Beeldt oft troeng' alst mach ghevallen/
Soo sullen wy maken/ datmen is siende
Een ander daer achter/ jae al en diende
Oft en behoefde daer schier niet met allen/
Want dan sal moghen (als in doncker stallen)
Den beschaduwden achterstant te wijcken/
En ons voorbeeldt uyt te comen ghelijcken.

41 Oock behoorden wy sonderlingh te wachten
In d'History/ soo wy elders ontblooten/
Dat wy over hoop veel schaduwen brachten/
Sonder soo schielijck te laten met crachten
Ons herde bruyn teghen claer licht aenstooten/
Maer wel teghen graeuwen/ dan eenen grooten
Veel vlack licht sullen wy oock t'samen hoopen/
Doent oock alst bruyn in't graeu verloren loopen.

42 Langh' heeft voortijts ghereguéert een disorden
Onder Schilders/als dwalighe ghesinten/
Dat hun Historien van verre worden
Aenghesien oft Marbre waer/ oft schaeck-borden/
Bringhende swart op wit/soo Druckers printen:
Maer nu comen d'Italy Mezza tinten
In u soo halfverwighe soete graeuwen/
Die't achter allencx bedommelt verflaeuwen.

43 Nu behoefde wel/ dat wy niet en heelden/
Maer dat wy neerstelijck ginghen doorgronden/
Der Historien sin wel uyt te beelden/
Blijvende nochtans in ons vryheyts weelden/
Niet als Andromed' aen de roots ghebonden:
Want de Schilders/ nae Horaty oorconden/
In alles wat sy bestaen oft vermeten/
Hebben ghelijcke macht met den Poeten.

44 Wy sien ons Vooronders/ wanneer sy naemlijck/
Een devoot' History wilden beleyden/
De besonderste Beelden sy bequaemlijck/
Voor aen uytmuntich (soot wel is betaemlijck)
Seer mercklijck stelden/ om wel t'onderscheyden

Van niet te seer te haspelē in d'Historie, dat d'eē d'ander niet en belette, soeckēde oock soo veel den Beelden heel te maken, alst mogelijck is.

Oock op dē Beelden te letten, die achter den principael voorbeelden staen, hoe sy op den gront staen oft sittē, oock achter een voortronie te maken een ander die bruyn comt, om d'ander doen voort comen.

Te maken voor oft in midden een vlacke lichtheyt, die wedersijts afwijckt van graeu nae bruyn.

Dingē die so hart teghen bruyn licht comen, by t'schaecbordt vergheleken.

Men behoeft wel op den sin der Historien te voor mercken, doch heeftmen alleen, oft meest op welstant te letten: want Schilders en Poëten hebbē ghelijcke macht.

Soo dat d'aenſchouwers ſonder langhe beyden
Den ſin oft d'Hiſtory wel raden conden/
Sulcx te volghen is nut en goet ghevonden.

45 Eenighe ſoecken/ door ſoo vreemde paden/
Met verſcheyden byvoechſelen behende/
By te brenghen d'Hiſtoriale daden/
Datmen qualijck den ſin ſoude gheraden/
Of men al ſchoon de gheſchiedenis kende/
Waer van ick hier een exempel voorwende/
Welck verhaelt Jacobus/ Poet verſchenen
Wt der Stadt/ ghenaemt nae een der Syrenen/

46 Gheſticht van de Chalciden oft Cumanen:
Deſen gaet in zijn Arcady verclaren/
Hoe dat de ſchaephoedigh' Arcadianen
Op Pales feeſtdagh/ als haer onderdanen
T'ſamen nae den Tempel ghecomen waren/
Om offeren op de roockend' Altaren/
Maer ſaghen boven de poorte gheſchildert
Heuvels en boſſchen/ met boomen verwildert.

47 Daer ſachmen weyden in de groene beemden
Veel kudden verſpreyt / end' hen verſelſchappen
Ontrent thien hondert/ die als Wachters teemden/
Datſe verſtroyt niet en ſouden vervreemden/
Van deſer in t'ſant ſachmen de voetſtappen/
En de Herders eenighe ſachmen ſlappen
De ſtijve Vlders/ van melcke gheſwollen/
Ander de ghelockte vlieſen ontwollen.

48 Eenigh' op Sackpijpen ſachmen daer ſpelen/
Ander ſchenen/ wilden oock in hun ſinghen
T'gheluydt nae bootſen met den voys der kelen:
Maer het ghene dat in d'ooghen van velen
Had eenen behaeghlijcken ſonderlinghen
Welſtandighen aerdt/ boven ander dinghen/
Dat waren Nimphen, al naeckte compagnen/
Half bedeckt achter eenen ſtruyck Caſtagnen.

49 Die aldaer voor hen eenen Ram aenſaghen/
En t'ſamen belachten vreuchdich bevanghen/
Om dat hy daer ſtondt met ſoo groot behaghen/
Om aen eenen eyckenen crans te knaghen/
Die hem voor zijne ooghen was ghehanghen/
Ende vergat/ door ſulck ydel verlanghen/
Rontomme zijn voeten de groene graſen/
En ſoo bequame weyd' om hem te aſen.

50 Middeler tijdt daer vier Satiren t'ſamen/
Met hoornen op het hooft/ en Geyten beenen/
Door een Maſtickboom ſtruyck al ſoetgens quamen
Van achter reyckend' / op dat ſyſe namen

Devote Hiſtory Beelden uytmuntich te maken.

Hoe dat eenighe hun Hiſtorien vreemdelijck uytbeelden, en ſchier onkenlijck maken, waer van een exempel uyt Sannazarus Poët van Napels.

Hier volght tot exempel, een verſierde ſchilderye in Pales Tempel, om te leeren by voeghen.

By hen schouderen/ daer sachmen met eenen/
Die alree hun comst en archlistich meenen
Hadden vernomen/ snel nae t'bosch toe vluchten/
Sonder voor struycken oft bramen te duchten.

Carpinus.

51 De snelste van dese sachmen gheresen
Op eenen Ahornboom/ hebbend' in handen
Eenen langhen tack/ die sy had ghelesen/
En verweerd' haer alsoo/ ander en presen
Noch en betrouwden gheen Aerdtsche waranden/
Maer in een Rivier/ om vlieden de schanden/
Ghesprongen swommen/ end' hen witte lijven
Sachmen in't doorschijnich storm-water drijven.

52 Als haer verlossinghe nu was voor ooghen/
Zijnd' over t'water ten anderen boorde/
Blasend' en swoeghende door arbeydts dooghen/
Ginghen t'ghenatte hayr daer sitten drooghen/
En het scheen dat sy van daer met accoorde
Hen vervolghers met den werck' ende woorde
Bespottelijck verweten/ sonder swijghen/
Dat syse niet en hadden connen crijghen.

53 In eenen hoeck aen een water den blonden
Apollo sachmen daer oock sitten lenen
Op een wildt olijfstock/ als ten dien stonden
Over t'kudde van Admetus bevonden
Een Herder te wesen/ en heeft gheschenen
Ernstich t'aensien in den velde daer henen
Twee stercke Stieren/ die malcander groetten
Metten hoornen / en fortselijck ontmoetten.

54 Niet siend' hoe Mercurius den subtijlen
(Aen hebbend' een Geyten huyt/dat hem voechde/
Onder t'slincke schouder/ nae Herders stijlen)
Hem zijn Koeyen heeft ontstolen terwijlen :
Daer stondt oock Battus, die als d'onvernoechde
Dese dievery' openbaerlijck wroechde/
In een steen verandert/ op sulcker ghijsen/
Als schijnende metten vingher te wijsen.

55 Aen eenen grooten steen/ noch meer beneden/
Sat Mercurius met wanghen verheven/
Spelend' op een Ruyspijp/ met loose zeden
En dweerse ooghen/ aensiende ter steden
Een witte Veerse/ die hem stont beneven/
En scheen dat hy gants met schalckheyt doordreven
Bedachte/ hoe best soude wesen moghen
Den gheooghden Argus van hem bedroghen.

Cetrus.

56 Aen d'ander sijde was in slaep gheleghen
Een Herder midden zijner Geyten onder
Eenen seer hooghen Eycken-boom vast teghen/

Oock

Oock eenen Hondt rieckende scheen gheneghen
Wat upt zijn male te crijghen bysonder/
Welcke onder zijn hooft lach/ maer met wonder
Blijd' ooghe de Mane aensiende desen/
Vermoeddement Endymion te wesen.
57 Hier by was oock Paris, en had begonnen
In een Olmeboom schorss' Enone schrijven
Met een seyssen/ maer wesend' overronnen
Van dry Goddinnen/ en haddet niet connen
Gants eyndighen/ maer alsoo laten blijven/
Om gheven oordeel tot belet van kijven/
Tusschen dees dry/ wie schoonst den prijs waer weerdich/
En daerom al naeckt voor hem stonden veerdich.
58 Maer t'gheen t'overlegghen en te aensiene
Stondt/ seer vernuftich/ bevallijck/ ydoone/
Was de groote aendacht/ fraey van ingiene/
Van desen discreten Schilder/ door wiene
Daer stonden ghemaeckt/ uytnemende schoone
Iuno en Minerva elcke persoone/
Soo gants volcomen/ als dat hy van beter
Te doen niet hadde moghen zijn vermeter.
59 Nu hy Venus dan schoonder/ nae t'behooren/
Als d'ander twee te maken niet en wiste/
Heeft hy/ daer dese twee stonden van vooren/
Venus gheschildert subtijl in't orbooren/
Met den rugg' om ghewent/ als wijs Artiste/
Ontschuldighende t'behaghen met liste/
Ghevende t'bedencken/ mocht sy haer keeren/
Sy soude des anders schoonheyt onteeren.
60 Veel meer fraeyicheyt diveersch van condicy
Stondt daer gheschildert/ nae Poeten dichten/
Doch dese ginghen doen hun Sacrificy
Voor het Beeldt van Pales, met exercicy
Van veel Ceremony/ in die ghestichten:
Maer dit zijn Exempelen/ die ons lichten
Overvloedich en gheestich t'ordineren/
En daer in lustich te Poetiseren.
61 Wie verweckt sal nu den gheest niet ontdecken/
In Ordinancy volghende die sporen
Der Comedien/ daer Buffonsche ghecken/
Oft ander personnagen yet in trecken/
Alleen tot vermaken der Spectatoren:
Want soo eenighe dinghen/ t'is verloren/
Ghedaen/ sy en hebben gheenen perfecten
Aerdt/ sonder additien oft adjecten.
62 Dus machmen eensaem Histoory vermeeren/
Als ons hier voorbeeldt sulck schrift des Poeten/

Dit is nu het scopus der History, te weten, t'vonnis van Paris.

Merckt hier een aerdighe vercieringhe uyt t'leven vā Timanthes nae gheboost, om d'aenschouwers te doen bedencken, dat Venus soomense van voor mocht sien, de schoonste van al soude wesē, ghelijck men Agamemnon bedeckt den droefsten oordeelde.

Sannaſarus was een Napels Edelman, en wiſt dus vã t'ſchilderen te ſchrijven, hoe men Poëtelijc mach by voeghen.

En t'verwondert my ſeer/ dat ſulcke Heeren/
Die miſſchien noyt ſchilderen ghinghen leeren/
Soo heel ſchilderachtich hebben gheweten
Te ſchrijven van ons gheeſtighe ſecreten/
Dat my dunckt/ wy ons behooren vernoeghen
Met dit exempel/ hoe men by ſal voeghen.

63 Oock weetmen wel/ dat op ſ'Weerelts tooneele
Alle ſoorten van perſonnagen ſpelen/
Hier ſietmen de Coninghen in crackeele
Om Scepters en Croonen/ elders ten deele
Verliefde jeuchden in ſotte querelen/
Hier de Boeren t'Vercken meſſen en kelen/
Daer hipp'len en ſpringhen grove Boerinnen/
Ginder bet voort reyen dertel Goddinnen.

64 Dit meen ick/ dat van wonder veel colueren
Gheſtalten/ en weſens zijn al de geſten/
Die in den aertſchen Theatre ghebueren/
Van ydel ghenoechte/ en ſorghvuldigh trueren/
En van alles/ wat den Schilder mach reſten/
Soo vindt hy hier ſtoffe ghenoech ten beſten/
Om bouwen volcomelijcke welſtanden/
Nae ſulck Hiſtory/ als hy heeft voor handen.

Noch hoe men eenſaem Hiſtoriẽ mach vermeerderẽ, t'zy geeſtelijc oft anders.

Exempel van d'Hiſtorie van Abrahams offerhande.

65 Men can oock noch vermeerderen eenſame
Hiſtorien/ op diverſche manieren/
Ghelijck of men t'amplificeeren name
D'eenſaem offerhande van Abrahame/
Mochtmen gheeſtelijcke Beelden verſieren/
Op dat in der Sacrificy beſtieren
Elcke van dees hem behulpich gheriefde/
Als te weten/ Gheloove/ Hop'/ en Liefde.

66 t'Gheloof mocht Iſaac ghebonden in dwanghen
Houden by der touw/ Abraham uytſtrecken
Die handt/ Hope hem het keelmes toelanghen:
Want hy hopt'/ ick mach hem weder ontfanghen/ *Heb. 11. 19.*
Nae dien Godt oock can de dooden verwecken/
En door t'Gheloof bracht hy hem daer ter plecken/
Liefd' en haer kinders t'vier mocht zijn bevolen/
Want ſy daer branded' als vierighe colen.

Exempel, de boodtſchap Succarij, en eẽ Mary-beeldt van Roſſo, waer van elders in zijn leven volght.

67 Exempel hier oock de boodtſchap Succary/
Vermeerdert met Enghelen en Propheten/
En in t'leven van Roſſo door Vaſary
Beſchreven/ daer leſen wy van een Mary
Beeldt/ met de ſlangh' onder voeten verſmeten/
Oock ons eerſt' Ouders in banden gheſeten
Aen der zonden boom/ en ſy track de zonde
Door appel uytghebeeldt/ hun uyt den monde.

68 End' in teycken dat ſy met Son en Mane

Becleedt was/ noch door Rossen ghemaeckt/ vloghen
Boven in de Locht Phœbus en Diana,
Twee naeckte Beelden/ hoe wel dat soodane
Dinghen tot vermeerderinghe gheploghen
Niet alleen en zijn/ maer ghenaemt zijn moghen
Wtbeeldinghen/ Poetelijck'advijsen/
Die eenen sin beteyckenend' aenwijsen.

69 Nealces, een van de oude vermaerde/
Was in der Inventy constich ervaren/
Ghelijck hy metten Pinceel openbaerde/
Eenen stant te schepe makende/ daer de
Persianen teghen d'Egyptenaren
Op Nilus Riviere strijdende waren/
Waer quelde/ verleghen zijnde een wijle/
Om uyt te beelden t'water van den Nijle.

Merckt hier Exempel van vernuft, om Riviere oft plaets uyt te beelden.

70 Het was hem onmoghelijck/ om dieswille
Dat het Nijl en het Zee-water gheleken/
Soo heeft hy gheschildert een Crocodille/
Die scheen te loeren heymelijck al stille
Op eenen Esel/ die daer quam ghestreken
Op den watercant/ en hadde ghesteken
De muyl in de Rivier/ met t'hooft ghesoncken/
Ghelijck of hy daer uyt hadde ghedroncken.

71 Op dat yeghelijck lichtelijck gheriede/
Hoe dat dit Oorloghs ontmoeten toeginghe
Op de Rivier Nilus, alsulcx ghesciede/
Want dit is t'voedtsel en de plaetse/ die de
Crocodillen begheeren sonderlinghe/
Sulcke Natuerlijcke beteyckeninghe/
Soo in Persoonen/ Steden/ als Rivieren/
Gheven onse dinghen een schoon vercieren.

72 T'zy Water/ Zee/ Meyr/ Rivier/ oft Fonteyne/
Sy hebbent al voortijts by den Antijcken
Toegheeyghent eenighe Godtheyt reyne/
En bysonder uytbeeldingh' in't ghemeyne
Hier van ghelaten/ om t'wesens ghelijcken/
Onder Menschelijcke ghedaenten blijcken/
Exempel deser uytbeeldinghen eene/
Desen Nilus van witten Marmor steene.

73 T'zy oft hy door Griecken/ Italianen/
Oft Egyptenaers handen is bedeghen/
Dat schoon antijck is/ is niet te miswanen
In den Roomschen Pauslijcken Vaticanen
Hof/ onder den blauwen Hemel gheleghen/
En soo constich als daer is het gheneghen
Des Nijls uytghebeelt/ jae Natuer en wercken/
Dat is wonderlijck/ en weerdich t'aenmercken.

74 Ghelijck Herodianus heeft beſchreven/
Is t'opperſt' al naeckt/ en om uyt te beelden
Eenighe verborghentheyt / daer beneven
Hangt zijn hayr ende baert ſeer lanck ghedreven/
Op zijn lijf en beenen ſitten/ als ſpeelden/
Seſthien kinderkens/ langh zijnde/ſoo veel den
Arem is van handt tot den ellenboghen/
Wt Philoſtratus wort den ſin ghetoghen.

75 Beſchrijvende van de Beelden der Goden/
Gaet hy van dees kinderen oock bevlijten/
Hoe den Nyl is waſſend' in ſulcker moden/
Dat hy comt over Egypten ghevloden/
Hoogh over de boorden van zijn Limiten/
Tot ſeſthien elleboghen oft Cubiten/
Dus zijn dees ſeſthien kinderen een teycken/
Dat des Nyls vloeden ſulck ghetal bereycken.

76 T'gheſchiet eens des Iaers ten ſekeren tijde/
Maer als t'ghetal vier Cubiten is minder/
Soo en is t'volck in Egypten niet blijde/
Want ſy zijn verwachtend' aen elcke ſijde/
T'naervolghende Iaer des dieren tijts hinder/
Soo was dan ghemaeckt t'ſeſthiende der kinder/
Hoogh op zijn Cornucopia gheſeten/
Waer by t'vruchtbare Iaer was afghemeten.

Sphinx wort niet ghemaeckt ſonder Voghel-vleughelen, ende is achter Hont eñ Drake ſteert. Plin.lib.5. cap.9. ende lib.18. cap.18.

77 Langs t'rechter arem laet hy neder ſincken
Den overvloedighen vrucht-rijcken hooren/
Lenend' op een ghedierte metten ſlincken/
Welck veel t'onrecht Sphinx te weſen bedincken/
Achter zijnd' als een Leeuw/en Maeght van vooren/
Maer t'beteyckent dat dit Aerdtrijcx verſmooren
Daer in t'Landt gheſchiet/ als den loop der Sonnen
In Leo en Virgo plaetſ' heeft ghewonnen.

78 Rontom is ghemaeckt/ in den boordt der vaſen/
Diverſch ghewas/ als daer in de maraſſen/
Rieten/ papyren/ boomen/ Colocaſen/
Oock diverſche Dieren die hen daer aſen/
Als vloet-peerden/ die in dat water plaſſen/
Met Peerde rugghen en manen ghewaſſen/
Oock als t'wilt ſwijn ſteert en tanden/ nae boven
De muyl ſtomp/ voeten als Oſſen ghecloven.

Prolo.lib.4. Plin.lib.8.25.

79 Dan oock Indy ratten/ Iben/ en Scincen/
Daerenboven die cleyn miſmaeckte dwerghen/
Tentiryſtes uyt d'Egyptſche Provincen/
Die de Crocodilen als cloecke Princen
Met hun cleyne Scheepkens quellen en terghen/
Datſe moeten wijcken end' hen verberghen
Voor dees leeuwhertighe Helden ghepreſen/

Noch wy van een ander Nilus beeldt leſen.
80 In't ſeſſendertichſte Boeck gaet ontknopen
Plinius, hoe d'Egyptenaren vonden
Een ſoorte van Marbre in Ethiopen/
Van verwen als Yſer/ oock herdt om nopen/
Baſaltes gheheeten/ door ſulcke gronden
Van deſen Marber in voorleden ſtonden
Veſpaſianus een Nilus beeldt dede
Stellen te Room/ in den Tempel van vrede.
81 Oock neffens dit Beeldt ſachmen ſoo hantieren
Seſthien Kinderen bly geſten van vreuchden/
In teycken des waſdoms deſer Rivieren/
Maer een der voornoemde Crocodijls dieren
Was by t'ander Beeldt oock midden de jeuchden/
Tot verſtercken der uytbeeldinghen deuchden/
In welcken al des Schilders gheeſt is liber/
Nu dient gheſproken van den Roomſchen Tiber/
82 Het Tiber beeldt is in't voornoemd' hof binnen
De Stadt der Pictoriael Academen
Oock conſtich uytghebeeldt metter Wolvinnen/
Die daer leydt en ſchijnt vol jonſtigher minnen/
Als Voeſter om ſooghen by haer te nemen
De twee kinderkens Romulen en Renen,
Maer op t'hooft heeft hy eenen crans van bladen/
Ter rechter handt den vrucht-hooren ghcladen.
83 Vervult met Cooren/ Druyven/ ende Fruyten/
In d'ander handt eenen roeyer ghenepen/
Bewijſende/ datmen langs de conduyten
Zijns waters/ met groote Schepen en Schuyten
Van Roome ter Zee mach varen en ſchepen/
Over en weder/ ghelijckt ſtaet begrepen
In zijnen Baſis/ tot meerder verclaren/
Daer Schepen ghemaeckt op en neder varen.
84 Oock heeft Eutychides ſoo conſtich conen Pin.lib.34.
Voormaels uytbeelden in een Beeldt Euroten, cap.8.
T'welck de Rivier is der Lacedemonen/
Soo datter gheſeyt werdt van al den gonen
Die't ſaghen/ dat t'werck vol conſten doorgoten
Was/ veel claerder dan dat water ghevloten
In't voornoemd' Rivier/ welck om zijn verfellen/
Toegh'eyghent is de Furien der Hellen. Plin lib.4.
85 Alle Rivieren en ſtroomende vloeden cap.8.
Loopen en draeyen uyt end' in met hoecken/
En worden oock veel om ſulcx te bevroeden/
Ghehoorent gheſchildert/ welck mach ten goeden
Onſen gheeſt in het uytbeelden vercloecken/ Transfor.
Want Ovidius noemt oock in zijn Boecken lib.14.

Den

Den ghehoorenden Numicius, desen
Wiesch af AEneam zijn sterffelijck wesen.
86 Men mach oock uptbeelden Steden en Landen/
Ghelijck Parasius dede voor henen/
Die heeft gheschildert met gheleerde handen
t'Athenische Beeldt/ daer sulcke verstanden
Van cloecker uptbeeldinghen in verschenen/
Datmen daer in sach van die van Athenen/
Manieren/ Conditien alder weghen/
Hun zeden aerdt/ en ghewoonelijck pleghen

Pet. Mess. lib.2. cap.16.

87 Roome s'Weerelts Hooftstadt wordt als Palassen
Wtghebeeldt ghehelmt/om haer vailli ance/
Ghewapent sittend' op een deel harnassen/
En ander dinghen/die tot strijden passen/
In de rechter handt met een Spiets oft Lance/
Voort een cleen Victory-beeldt/ metten crance
Van Lauwerboom/ en Pallemtack oock mede
In de slincker handt/ nae heerlijcker zede.
88 Jonstighe leer-jeught/ghy zijt my veel stappen
Ghevolght/ om History wel leeren schicken/
Tot verscheyden dinghen met eyghenschappen
Te beelden upt/ nu willen wy dees trappen
Af dalen/ en het vervolgh overschricken/
Indien ick tijt hebb' /en lust met verquicken/
Sullen wy een andermael/t'ander plecken/
Dees groote Matery breeder uptstrecken.

Eynde der Ordinantien.

Wtbeeldinghe der Affecten/ passien/begeerlijckheden/ en lijdens der Menschen.

Het seste Capittel.

1 GHeen Mensch soo stantvastich/ die mach verwinnen
Soo gantschlijck zijn ghemoedt en swack gheneghen/
Of d'Affecten en passien van binnen
En beroeren hem wel zijn hert' en sinnen/
Dat d'uptwendighe leden mede pleghen/
En laten door een merckelijck beweghen/
Soo in ghestalten/ ghedaenten/ oft wercken/
Bewijselijcke litteyckenen mercken.

Niemant vry van passien, Affecten, oft Menschelijck swack gheneghen.

2 De Natuer-condighe laten ons hooren/
Onderscheydelijck de namen der dinghen/
Affecten gheheeten/eerst en al vooren
Liefde/ begeerlijckheyt/ vreucht/ smert en tooren/
Commer en droefheyt/die t'herte bespringhen/
Cleynmoedicheyt/ vreese quaet om bedwinghen/
Oock opgheblasentheyt/ en nijdich veeten/

VVat s'Menschen Affectē oft passien zijn.

Dees

Dees en dergheliick/ al Affecten heeten.
3 Aristides van Theben heeft dese stucken
(Ethe gheheeten/ zijnde by de Griecken)
Alder eerst met de verwe gaen uytdrucken/
Soeckend' oock in der Consten hof te plucken
Schoon nieuwe Bloemkens/ die lovelijck riecken/
Van zijn ghewondt Wijf ende zijnen siecken/
Waer door zijn vermaertheyt seer is ghewassen/
Sal ons oock noch/ in dit propost wel passen.
4 Dees Affecten/ zijn niet soo gaer en lichte
T'exprimeren/ als sy wel zijn te loven/
Eerst met de leden van den aenghesichte/
Thien oft wat meer van diverschen ghesichte/
Als/ een voorhooft/ twee ooghen/ en daer boven
Twee wijnbrauwen/ en daer onder verschoven
Twee wanghen/ oock tusschen neus ende kinne
Een twee-lipte mondt/ met datter is inne.
5 Hier heeft den Schilder wel neerstich te waken/
En t'natuerlijck wesen wel te doorloeren/
Om dees gheleders soo ghestelt te maken
Teghen malcanderen/ dat sy de saken
Te kennen gheven/ die t'herte beroeren/
Om met s'Lichaems gesten sulcx uyt te voeren:
Want al wat d'affecten moghen bedrijven/
Wijst Natuer al meer/ dan men can beschrijven.
6 Dach ten waer niet behoorlijck/ dat wy heelden
Eenighe maniere/ reghel en orden/
Om nu dese dinghen wel uyt te beelden/
Op dat al onse personnagen speelden
Nae Histrionica Const/ en ontgorden
Sulcke gesten/ daer sy toe sullen worden
Op de Scena ghestelt/ t'zy in Comedy
Met blijschap/ oft in droeflijcke Tragedy.
7 Laet ons nu dan tusschen Mannen en Vrouwen
Eerst in ons werck/ nae der specien ganghen/
T'affect der Liefden uytbeeldinghe bouwen/
Met een vriendelijck toelachend' aenschouwen/
Met omhelsinghen/ en aermen omvanghen/
En de hoofden toeneyghende doen hanghen
Nae malcander/ als vol Liefden doorgoten/
Met de rechte handen in een ghesloten.
8 Oock tusschen ghelievers der Liefden grootheyt
Can haer swaerlijck veynsen/ maer lichte wroeghen/
Door pijnelijcke schaemt/ en s'herten blootheyt/
Verwende t'aenschijn met een Roose rootheyt/
En hier van willen wy Exempel voeghen/
(Tot bevestingh'/ en om t'propoost vernoeghen)

Aristides den eersten uytbeelder der Affecten.

Met wat leden des aenschijns d'affecten uyt te beelden zijn.

Natuere wijst d'Affecten.

Histrionica zijn gesten, ghelijck die de Comedy spelers ghebruycken.

Van t'affect der Liefden uyt te beeldẽ.

Een exempel van een Historie van Antiochus, en zijn Stiefmoeder Stratonica.

Van Antiochus, welcken heymelijcke
Beminde zijn Stiefmoeder Stratonijcke.

9 Veelsins den sotten lust socht hy t'ontvluchten/
Wanhopich hier van te moghen verwerven
Eenich gheniet van troostelijcke vruchten/
Ten laetsten door langhe trueren en suchten
Lach cranck te bedd'/ en wilde/ met te derven
Lichamelijck voedtsel/ hem laten sterven:
Maer den Doctor Erasistratus kende
Wel haest/ dat het was der Liefden ellende.

10 Maer op wien het was niet connende speuren/
Gingh neerstich op t'Jonghelings wesen achten/
T'elcken dat yemandt tradt binnen der deuren/
Of t'aenschijn niet root en soude coleuren/
En meer ander dinghen/ die de ghedachten
De affecten oft d'inwendighe crachten
Der Menschen/ door beweghelijck oprijsen/
Met uytwendighe teyckenen bewijsen.

11 Maer daer en gheschiede gants niet te gader/
Van t'elcken Stratonica in de camer
Quam alleen/ oft met Seleucus zijn Vader/
Doen sloech zijnen Puls als beroerde ader/
Den voys werdt ghebroken met een ghestamer/
T'aenschijn vierich root/ sweetende bequamer:
Summa/ gheen teycken aen hem daer en faelde/
Van al wat Sappho schrijvende verhaelde.

12 Al wist den Medecijn door menich teycken
Nu schoon tot wat Vrouwe zijn sinnen vielen/
Wist hem doch gheen hulpighe handt te reycken/
Jae siende nochtans hem daghelijcx bleycken
In swaer verlanghen/ met benouder sielen/
En de sieckte vleysch meer en meer vernielen:
Hy dachte vast/ wat raedt sal hier orboren/
Dat s'Conings Sone niet en gae verloren.

13 Hadt juyst niet gheweest zijn eyghen Stiefmoeder/
En soo schromich een dinghen onghewone/
Hy haddet den Coningh wel ghemaeckt vroeder:
Doch ten lesten versekert/ door de goeder-
tierenheyt en groote liefde/ de gone
Die hy wist Seleucus droegh zijnen Sone/
Werdt hy verstout/ dat hy seyd' ofte briefde/
Dat zijns Soons siecten oorsake was Liefde.

Listicheyt van Erasistratus den Medecijn.

14 Doch (seyd' hy) een Liefde niet om ghenesen:
Want voor hem en can niet worden vercreghen
T'ghliefde Vrouw-mensch. Den Coningh mits desen
Seer beroert vraeghde/ wie dat het mocht wesen?
Antwoordende/ heeft den Meester verswveghen

De

De rechte waerheyt/ ende seyde teghen
Den Coningh/ t'is mijn Wijf/ daer onder allen
Zijns herten sin soo seer op is ghevallen.

15 Och (seyde de Coningh)/ ghy ons ydoene
Lieve vriendt zijnde/ soudt ghy niet toelaten
t'Houwelijck tusschen u Echte persoone
En mijnen Sone/ die ons Rijck en Croone
(Als ghy weet) alleen mach houden in staten?
Ghy die hem Vader zijt/ vol caritaten/
Al liefd' hy Stratonica, t'is te dencken/
(Sprack d'ander) ghy en soudtse hem niet schencken.

16 Och vriendt/ of my Godt soo veel gracy gonde/
Jae of eenighe Menschen soo veel deuchden/
Dat ick dees liefde ghewisselen conde
Aen mijnder Vrouwe/ tot mijns Soons ghesonde/
En dat hy mocht leven verfraeyt in jeuchden/
Ick gaefse hem geerne met liefd' en vreuchden/
Oock gantsch mijn Rijcke/ was s'Conings vermanen/
Met t'herte vol drucks/ en d'ooghen vol tranen.

17 Doen greep den Meester zijn rechter handt coene/
Segghende: hebt acht/ als wijse ghesinde/
Op dijns huys welvaert ten desen sapsoene/
Ghy en hebt voorts mijn hulp niet meer van doene/
Ghy s'Minnaers Vader/ en Man der beminde/
Oock Coningh wesende/ soo meught ghy in de
Sake nu selve ten besten voortvaren:
Dus liet hy stracx zijn volck in raedt vergaren.

18 s'Conings raedt gingh voort/ niet tegen en mochter
Ander goetduncken van Vrienden oft Princen:
Want de Vaderlijcke liefde soo wrochter/
Dat die eerst zijn Wijf was/ wert zijn Schoondochter/
Den Soon oock verlost van t'hertseerich pincen/
Vercreegh noch hier boven een deel Provincen/
Dits in Rijm ghebootst uyt Plutarchi prosen/
Op t'punct/ dat liefd' haer selven wroeght met blosen.

VVonder liefde van Seleucus tot zijnen Soon.

19 Een Spreeckwoordt isser/ om nu voort te menen/
Als/ waer handt waer seer/ waer liefde waer ooghe/
Dits van beyden waer / want aen hooft oft schenen
Ghevoelende t'seer/ de handt moeter henen:
Oock t'ghesicht' altijt met neerstighe pooghe
Sal hem door des herten wil en ghedooghe
Naer het gheliefde goedt wenden en draeyen/
Als Clytie doet nae der Sonnen raeyen.

Een Spreeck-woordt, waer liefde waer ooghe: want d'ooghe een bode is des herten.

20 Helena by Menelaum gheseten/
Paris van Troyen daer zijnde te gaste/
Met zijn ooghen/ nae t'segghen der Poeten/
Liet hy haer veelsins zijn begheerten weten/

In

In smeeckender wijse/ soo dat sy vaste
Besorght was/ ofter haren Man op paste/
En crygheude t'verstant van sulcke gesten/
Dat hy hem sulcx niet en name ten besten.
21 Maer van Moederlijcke liefde loyale/
Die Sannazary Arcadien lase/
Vol soete Poeterie Pastorale/
Die vonde door de Artificiale
Mantegni handen beschildert een vase
Van boven beneden tot voet oft base/
En daer in neffens ander fraepicheden/
Een Nimph' al naeckt/ seer schoon in alle leden.

Een Vase, is een Kan.

22 Dan dat haer voeten als der Geyten waren/
En sat op een Bocken huydt vol van wijne/
Sooghend' een Satyrken cleyn/ jongh van Jaren/
Dit soo teerder en sachtelijck met haren
Ooghen aenschouwend'/ en met sulcken schijne/
Als off' haer selven/ door de soete pijne
Der Liefden/ gants soude brenghen te nieten/
By dat haer gesten openbaren lieten.

Van Moederlijcke affectie uyt te beeldē.

23 De een borst heeft dit Kindeken ghesoghen/
Op d'ander ghelept zijn handeken teere/
De Mamme aensiend' uyt al zijn vermoghen/
Vreesend' offe hem mocht worden ontoghen:
Euphranor den Schilder die wert oock seere
Gheprefen/ en behaelde groote eere/
Hebbende ghemaeckt den Tropaenschen Paris,
Soo constich/ dat het om ghelooven swaer is.
24 Want het schijnt/ men sach in dat aenghesichte
Affecten diversch inwendich bevoelen/
Eerst verstandt/ en cloeckheyt ghenoech/ om lichte
Tusschen de Goddinnen te doen gherichte/
En met de schoonheyt eens lustighen boelen/
De liefd' aen Helena, sonder vercoelen/
Oock een Manlijck wesen/ stout van bestane/
Om den stercken Achilles te verslane.

Den Troyschen Paris geschildert, in welcx troenge en beeldt veel affecten te sien waren.

25 De ooghen mochten wel van dees figuere
Ghenoech openstandich wijsheyt bewijsen/
En de Manlijckheyt een stercke postuere/
Een lachende mondt/ amoureusheyt puere/
Dan zijn oock veel des ghemeyn volcx advijsen
Hier in seer voordeerlijck/ met hooghe prijsen:
Nu de begeerlijckheyt/ die doetmen blijcken/
Met ooghen die ernstich yet bekijcken.

Raminge, hoe dit mocht toe gaen.

26 Laesmen Plinium, Natuer-condich plegher/
En oock de schriften des grooten Alberten,
Men bevonde des begeerlijckheyts legher

Te wesen de ooghen/ oock nieuwers degher
Te speuren de liefd' en droevighe smerten/
T'zijn spieghelen des gheests/ boden des herten/
Die daer openbaren jonst/ en benijden/
Stadicheyt/ beweghen/ sachtmoedt/ verblijden.

De ooghen den legher der begeerlijckheyt.

27 Wt dees twee Lichten/ die t' Lichaem ghelepen/
Melijdighe tranen/ en droefheyts beken/
T'bloeyende veldt der wanghen overspreyen/
T'hert hem ontlossende/ met bitter schreyen/
Dat wonder is/ als den druck is ontweken/
Waer soo groot een vochtich plas heeft ghesteken/
Ende verborghen blijft/ stil en gherustich/
Als men van herten is vroplijck en lustich.

28 Dus een blijd' herte/ dat druck is verstroplijck/
Op dat wy dat wel uyt te beelden wisten/
Wy sullen d'ooghen half toe maken moplijck/
Den mondt wat open/ soet/ lachende/ vroplijck:
Oock behoefde wel/ dat wy mede gisten
Op't woordt lætæ frontis, der Latinisten/
Een blijde voorhooft/ dat slecht is en simpel/
En niet belemmert met menighe rimpel.

Om vrolijckheyt des ghemoedts uyt te beelden.

29 Op't voorhooft (welck de Heydensche ghestachten
Genius toewijdden) segg' ick/ behoeven
Wy te letten/ nadien't eenighe achten
De Siel-wroegher / en t'aenschijn der ghedachten/
Jae t' Boeck des herten/ om lesen en proeven
Des Menschen ghemoedt: want kreucken en groeven
Daer bewijsen/ dat in ons is verborghen
Eenen bedroefden gheest/ benout/ vol sorghen.

Vā het voorhooft, wroeger der Sielen, ende t'Boeck des herten.

30 Jae t'voorhooft ghelijckt wel de Lucht en t'weder/
Daer somtijts veel droeve wolcken in waeyen/
Als t'hert is belast met swaerheyt t'onvreder:
Maer alle doncker misten vallen neder/
Door troostighen windt en vreuchdighe raeyen/
Schoon/ suyver/ asuerich/ om s'gheests verfraeyen/
Wordt den Hemel ghevaeght/ en t' Licht der Sonnen
Triumpheert/ als Heldt/ die strijdt heeft verwonnen.

T'voorhooft by den Hemel ghelecken.

31 T'voorhooft ontrimpelt hem in druck ontvlieghen/
En d'ooghen haer oock dan vroplijck verclaren:
Want Genius is niet goet te bedrieghen/
De Natuere (seytmen) en can niet lieghen:
Maer die een blijde voorhooft openbaren/
En hebben een herte vol boos beswaren/
Die zijn dobbel voorhoofdich/ jae en t'heeten
D'arghste vyanden/ die vriendtschijnich veeten.

Van dobbel voorhoofdige, eñ wat d'argste vyanden zijn.

32 Oock waernemende t'verscheyden opheffen
Der ooghen beschutlijcke twee wijnbrouwen/

Van den wijnbrauwen, dat daer s'mēschen gedachten zijn te treffen.

Soo tammen wreetheyt oft sachtmoedt beseffen/
Hier zijn des Menschen ghedachten te treffen/
Van jae/ oft neen/ men can hier oock aenschouwen
Zijn hooveerdicheyt/ want hier wiltse houwen
Haren legher/ al comts' uyt t'herte drijven/
Daer gheclommen ten hooghsten/ is haer blijven.

33 Doch Focion, die men goets aerdts mocht nommen/
Heeft om zijn wijnbrauwen soo wreedt gheschenen/
Dat niemandt lichtelijck/ sonder verschrommen/
Om hem te spreken en hadde ghecommen/
Die hem niet en hadde ghekent voor henen:
Lachend' om zijn wijnbrauwen t'volck t'Athenen,
Sy mis doen niemandt/ (seyd' hy) maer soodanen
Ydel lachen/ cost dese Stadt veel tranen.

34 Maer t'mach wel/ dat hy zijn eyghen gheneghen
(Als Philosophen deden) oock verherde/
Latend' hem niet soo snellijcken beweghen
Van den toornighen aerdt/ maer dede teghen
Dat van hem Physiognomia leerde/
Maer die in dit propoost tot Trogum keerde/
Tot Adamanty, oft Aristotelem,
T'langhe vreemde gheraes licht verdrote hem.

35 Wy willen der Philosophen disputen
Ons niet bemoeyen/ maer die drijven laten/
Als dinghen die voor ons niet en besluyten/
Maer op den motus des Lichaems van buyten/
T'veranderen en t'roeren der lidtmaten/
Moeten wy achten/ tot constigher baten/
Dat een yeghelijck mach lichtelijck mercken/
T'gheen onse Beelden lijden/ ofte wercken.

Schilders cōnen qualijck onderscheydē een lachende en crijtende tronie.
Hoe men t'lachen uyt sal beelden.

36 Sy en hebbent niet crom/ die ons verwijten/
Dat wy soo qualijck connen onderscheyden/
In onse troengen het lachen en t'crijten/
Maer wy sien/ als wy het leven bevlijten/
Dat door t'lachen mondt ende wanghen breyden
En rijsen/ t'voorhooft daelt/ en tusschen beyden
D'ooghen half toegheduckt zijn en ghedouwen/
Makende nae d'ooren toe cleyne vouwen.

37 Maer crijtende troengen soo niet en ronden/
De wanghen die smallen/ oock neder dalen/
D'onderste lippen/ en hoecken der monden/

Hoe men het crijten sal uytbeelden.

Sulcx in den ouden tijdt oock al verstonden
Wel eenighe/ die men hier mocht verhalen/
Als Praxiteles wel den principalen
Meester in marber te wercken bysonder/
Bedrijvend' in Consten ter Weerelt wonder.

38 Twee Beelden maeckte hy/ van onghelijcken

Affecten/

Affecten/ eerſt een eerlijcke Matroone/
Die welcke ſchreyende liet droefheyt blijcken/
Daer beneffens met conſtighe practijcken/
Een openbare lichte Vrouw perſoone/
Lachende vriendelijck met blijden toone/
Die hy (ſeydemen) conterfeytte naer de
Cortiſane Phryne, een ſeer vermaerde.

39 T'ſcheen in die troenge condemen beſpueren
Zijn jonſte tot haer/ en het goet behaghen/
Hem van haer ghedaen/ nae zijn ſins becueren/
Maer Demon Athener met zijn colueren/
Een excellent Schilder te zijnen daghen/
T'ſcheen zijn Beelden onderſcheydelijck ſaghen/
Onſtadich/ gram/ boos/ goedertieren/ ſachtich/
Bevreeſt/ ſtoutmoedich/ootmoedich/ en prachtich.

Demon was conſtich in uytbeelden der affecten, leeſt in zijn leven.

40 Jae verſcheyden affecten ſocht hy tſamen
Oock te begrijpen in een Beeldt alleenich:
Timanthes uyt Cypren quam oock ter ſamen/
Hebbende gheſchildert/wel nae t'betamen/
De groote droefheyt en t'jammer beweenich/
Daer men ſach gheſtelt voor den Altaer ſteenich
Iphigenia de Maeght/ die ſy dachten
Onnooſelijck t'eenen offer te ſlachten.

Ooc Timanthes in't uytbeelden des voorgenomē offers van Iphigenia, leeſt oock zijn leven.

41 Om de gramme Diana te payſieren/
En de raſende Zee-tempeeſten ſliſſen/
Daer beweſen die t'werck ſouden beſtieren/
Oock den omſtandt melijdighe manieren/
Calcas ghelaet ſachmen vol droeffeniſſen/
Maer noch al ſeerder bejammert Vliſſen
Den Oom/ hertelijck verſchrickt zijnde van de
Grouwelijcke moordadigh' offerhande.

42 Als nu den Schilder alle droeve geſten/
Handen wringhen/ weenen en ſuchten clachtich/
Hadt in alle deſe ghebruyckt ten beſten/
Heeft boven al uytnemende ten leſten
Agamemnon den Vader alſoo crachtich
Gheſchildert miſtrooſt/van herten onmachtich/
Dat hy niet en mocht met aenſienden ooghen
Den wreeden dootſlach aen zijn Kindt ghedooghen.

43 Dit bracht hy door deckinghe des gheſichten
Te weghe/ met cleyderen/ oſt met handen/
Op dit conſtighe ſtuck heeftmen gaen ſtichten
Diveerſche veerſen/ en Poeetſche dichten/
Tot een heerlijck gherucht in verre Landen/
Altijts eenighe verborghen verſtanden
Heeftmen in zijn wercken beſpueren connen/
Colotes en Demon heeft hy verwonnen.

Hoe men inwendighe droefheyt sal uytbeelden met uytwendighe roeringen der leden.

44 Om nu een droef ghelaet/ vol medelyden/
En inwendighe passy/ sonder storten
Der tranen/ te maken/ alst beurt somtijden/
Salmen de wijnbrauwen ter slincker sijden
Met d'ooghe half toe wat om hoogh' opschorten/
En laten derwaert trecken en vercorten
T'vouken/ dat van de neuse loopt in wanghe/
Soo salmen uytbeelden een wesen banghe.

45 T'hooft sal oock hanghen eensijdich ghestopen/
De wanghe nae t'voornoemt ooghe verheven
Sal op die sijde den mondt trecken open/
D'een handt op t'herte den boesem sal nopen/
En d'ander haer eyghen schouder aencleven/
Soo met t'binnenste uytwaert ghewent/ even
Ghestelt/ als om yet te vatten oft schutten/
Om een gheperst ghemoedt wel uyt te putten.

46 De handen op't herte/ cruyswijs gheleghen/
T'hooft druckend' een schouder/ jae vry soo mochten
Oock al s'Lichaems borghers wel mede pleghen/
Als die roode wolcken met lauwen reghen
De bleycke wange-velden nat bevochten/
De handen t'samen met vinghers doorvlochten/
Contrary van een/ als Westich en Oostich/
Sal t'aenschijn elderswaert op sien mistroostich.

47 Om de tranend' ooghe drucken oft dwaden/
Sal somtijts handt oft doeck daer comen vooren/
En t'hooft/ met droeve vochticheyt beladen/
Sal de handt behulpelijck staen in staden/
En dat met den elleboogh onderschooren/
Jae alle leden souden schier behooren
Daer slappelijck te ligghen oft te hanghen/
Als doot/ oft gheheel met sieckten bevanghen.

48 Want ghelijck als dooden/ siecken/ oft ouden/
Moet dickwils den droeven hem neder vellen/
Moet hem ontsinckende zijn leden vouden:
End' oock (nae t'segghen der Poeten) souden/
Doot/ sieckt'/ oudtheyt/ en droefheyt/ als ghesellen/
Te samen bewoonen t'portael der Hellen/
Daer sy met meer sulck volck wel accorderen/
Als voghels zijnde van ghelijcker veren.

AEneid. lib.6. Droefheyt, doot,en siecte, bewoonen den inganck der Hellen.

49 D'oude Heydenen/ vreesende de fortse
Der sieckten/ voeghdense by hun Afgoden/
Te Roome was den Tempel van de Cortse/
Doch voor geen Affect hier ghestelt en wortse/
Maer men sach gheschildert in sulcker moden
Eenen siecken/ dat sy hier van meer boden
Aristidem lof/ als van ander dinghen/

Siecken en dooden oock Const uyt te beelden.

Men

Men conder niet wel zijn ooghen af dwinghen.

50 Van den Romeynen wordt een Meleager,
Die doot ghedraghen wordt/ oock seer ghepresen/
Daer sietmen uytghebeeldt/ hoe elcken drager/
Met een truerich ghemoedt/ is een beclager/
Oock de cracht des arbeydts wel aenghewesen/
En in dat doode Corpus boven desen
En is de Conste minder noch gheringher/
T'schijnt al machteloos doot/ lijf/ ledt/ en vingher.

Gual. Rivi. lib.3.

51 Een Moderne stuck hebb' ick in memory/
Op't Capitoly/ daer met seker gracy
D'affecten in blijcken/ tot Schilders glory/
End' het is der Campvechtinghen History/
Van de dry Horaty en Curiacy,
Daer sietmen Tullus Roomsch Coningh eylacy
Sitten met zijn Heeren/ bedroeft ten rechten/
Dat hun leste Man teghen dry moet vechten.

Dit was een oudt Vrenidsche Schilderije, daer de Droefheyt, Blijschap, en Doot, wel natuerlijck was uytghebeeldt.

52 En dat zijn twee Broeders/ hun Campioenen/
Daer laghen verslaghen/ t'scheen sy't bequeelden:
Oock heeft den Schilder de rechte fatsoenen
Der dooder actien/in dees Baroenen/
Wonderlijcke constich connen uytbeelden:
Oock schijnen vreuchdich in een Zee vol weelden
Mety en der Albaner herten swemmen/
Dat hun strijders (alst schijnt) te boven clemmen.

53 Dit is met soo aerdich een wesen stille
Al uytghebeeldt/ dat het menich verwondert/
Oock gants niet te verachten/ om dies wille
Dat het by desen tijdt al veel verschille/
Want het misschien oudt is de Jaren hondert/
T'verw-werck en de handelingh uytghesondert/
Soo sietmen noch weynich van der ghelijcken
Den aerdt der Affecten gheschildert blijcken.

54 Van den aerdighen Brueghel sonder faute
Noch in een Kinderdoodingh is te siene/
Dootverwich een Moeder benout in flaute/
Jae een droevich gheslacht/ tot den Heraute/
Om een kindts leven verbidden/ aen wiene
Wel ghenoech medelijden is te bespiene/
Maer toont s'Conings Placcaet met sinnen smertich/
Datmen over geen en mach zijn barmhertich.

Dit stuck is nu (als ick acht) by den Keyser Rhodolphus.

55 Dus van den Antijcken ende Modernen
Hoorend' Exempelen vry onverdroten/
Laet yverighen lust u herte doorbernen
Tot desen Affecten/ als rechte Kernen/
Oft Siele/ die Const in haer heeft besloten/
Op datse v voortaen/ als t'cornel der noten/

D'Affecten uytbeelden, Siele der Consten.

Oock mochten in't werck Conſten deucht vermeeren/
En t'ghewin den werckman croonen met eeren.

Exempel van tooren en droefheyt uytgebeeldt, in een ghegoten Beeldt van Coper, met Yſer in de tronie te vermenghen.

56 Eenen Ariſtonidas ſinnen ſtreckten/
In een coper Beeldt/ als dingh onghewone/
Wel uyt te beelden des toorens affecten/
Van den grammoedighen en hartgheneckten
Athamas Coningh van Theben, de gone
Die Learchum zijnen eyghenen Sone
Doot had gheworpen van een hooghe rootſe/
Dees had hy ghemaeckt een ſittende bootſe.

57 In ſulck een gheſtalt/ nochtans om aenſchouwen/
Als wat tot hem ſelven ghecomen wijſer/
En ſulck moordadich ſtuck van hem ghebrouwen/
Met een ſpijtich leetſchap hem waer berouwen/
Dus heeft hy zijn Coper vermengt met Yſer/
Om deſe troenge te gheven propijſer/
Bloſende roſſicheyt/ perplex en woeſtich/
Wanneer het Yſer waer gheworden roeſtich.

58 Dit Beeldt was te Theben de Griecksche ſtede/
Ten tijde Pliny, noch te ſien in blootheyt/
Daer onder dit blinckende Coper mede
T'roeſtighe Yſer openbaren dede
In dit aenſchijn de confuyſighe rootheyt:
Nu dan/ o Schilders/ hoorende de grootheyt
Van den ernſt en moeyt in deſer ſaken/
Laet oock uwen ſlapenden gheeſt ontwaken.

Dit exempel ſoude den Schilders wacker maken.

Schilders hebben veel voordeel met alder ley verwen.

59 Ghy condt lichter en bequamer gheraken
Tot al u voornemen/ recht ſonder dolen/
Met al u verwen/ maken en vermaken/
Op dat u Beelden ſchier mondelijck ſpraken
Alle d'affecten des herten verholen:
Den grammen in't hooft twee brandende colen
Doen onder twee doncker wijnbrauwen ſchuylen/
Die over dweers vonckende hoogh uyt puylen.

Van felheyt en gramſchap uyt te beeldẽ.

60 Ghelijck Michael Angel, volghende Danten,
Heeft ghemaeckt den Schipper der helſcher ſchuyten,
In zijn vermaert oordeel/ ſoo ſalmen planten
Het ſien der ooghen midden witte canten/
Soo boven als onder door twijd' ontſluyten/
Hoogh opgheblaſen ſal t'aenſchijn van buyten
Root zijn en vierich door toornigher hitten/
T'voorhooft ſal als Leeuws cop gherimpelt ſitten.

61 De magher Nijdicheyt/ vol van afjonſte/
Dootverwich en bleeck/ ſtuer/ bitter/ verwaten/
Van Ovidio beſchreven met conſte/
In haer coude doncker leelijcke wonſte
Op met haer fenijnighe ſpijſe laten:

Van de Nijdicheyt. Metam. lib. 2.

Maer

Maer den cleynmoedighen oft deſperaten
Sietmen wel zijn cleyders aen eynden rocken/
Oft hem ſelven t'hayr uyt den hoofde plocken.

Van Cleynmoedicheyt.

62 Lucas van Leyden/ heeft met zijnen ſcherpen
Gheleerden graef-yſer conſtich gheſneden/
Daer David voor Saul ſpeelt metter Herpen/
Jae en ſoo natuerlijck ons gaen ontwerpen
T'weſen van Saul, uytſinnich van zeden:
Maer aengaende die daer worden beſtreden
Door vreeſ' inwendich/ die ſullen met bleycken
Dootverw'/ als vluchtich/ metten armen reycken.

Exempel van Lucas van Leyden, int uytbeelden der uytſinnicheyt.

63 Te Room een ſtuck van den Etruſſchen Giotten
Is van ingheleyde ſteenen verglaſen/
Muſaick gheheeten/ om niet licht verrotten/
Al waert gheſchildert/ t'waer niet te beſpotten/
In een ſchip van ſtormwinden gheblaſen/
Daer ſietmen een vreeſlijck verſchrickt verbaſen
Onder d'Apoſtelen ſeer wel ghehandelt/
Daer Chriſtus in der nacht de Zee bewandelt.

Exempel van Giotto, in't uytbeelden der verſchrictheyt.

64 Daer ſietmen ghetreden buyten den boorde
Petrum alree / die van winden en baren/
Oock al bevreeſt/ begint te ſincken voor de
Voeten des Heeren/ als die ſchier verſmoorde:
Men ſach voortijts oock een verſchrickt vervaren
In een ſtuck/ waer in dat gheſchildert waren/
Amphitrion, den Coningh by Alcmenen,
Hercules Moeder/ die vol vreeſen ſchenen.

Exempel uyt Plin. lib. 35. cap. 9.

65 Siend' in der Wieghen/ aen twee felle ſlanghen/
Den jonghen Hercules, om te verworghen/
Zijn cracht bewijſen/ met gheweldich pranghen/
Door dit grouwelijck ſchouwſel ſcheen bevanghen
Het Moederlijck herte/ vol angſt en ſorghen/
Maer wiens werck dit oock was/ dient niet verborghen/
T'was Zeuxis van Heraclea den Schilder/
Om maken d'affecten met veel gheen milder.

66 Noch waſſer Paraſius van Epheſen/
Die eerſt op't uyterſte gingh behanthaven
De gheſtalteniſſen van t'aenſchijns weſen/
En de beweeghlijckheden/ doch in deſen
Had Ariſtides wonderlijcke gaven/
Als voor is verhaelt/ en al is begraven
Zijn Lichaem/ en zijn werck niet meer bevonden/
De Doot en heeft de fame niet verſlonden.

67 Dees had oock uytghebeeldt t'verſtants beroeren/
Daer een Stadt vyandich was inghenomen/
En een cleyn Kindt met onnooſelder voeren
Vaſt grabbelt in de wonde zijnder Moeren/

Exempel, hoe de pijne des doots was uytgebeeldt, oock angſt en ſorgh.

Dieſ' hadd' in haer ſooghende borſt becomen/
Daer ſachmen natuerlijck/ of ſy niet ſchromen
Dat ſmertighe ſeer noch hadde beſeven/
Ligghend' onmachtich tuſſchen doot en leven.

68 Noch ſcheen dit Vrouwelijck ghemoedt te buyghen
Tot angſt en ſorgh'/ of haer kindeken t'ſamen
Vindende de melck/ oock haer bloedt mocht ſuyghen:
Met t'verſtorven ſoch: dus (naer elcx betuyghen)
Was dit conſtigh Tafereel ſoo in ſamen/
Dat den grooten Alexander met namen
Dat met hem heeft laten/ door groot behaghen/
Nae Pellas zijnder gheboorten Stadt draghen.

Plin. lib.35. cap.10.

Raminghe, hoe dit mocht uytghebeeldt weſen.

69 Dees troenge mochte wel hebben eenſijdich
Den mondt ontſloten/ ghelijck wy beſchreven
Hebben ons droeve ghelaet medelijdich/
Des voorhoofts rimpels onderlinghe ſtrijdich/
De wijnbrauwen zijnd' onghelijck verheven/
Verſtorven carnaty door ſ'doots aencleven.
Bleyck purper voor blos/ aen lip ende wanghe/
T'kindt met droeven ooghen aenſiende ſtranghe.

70 Om veel meer te doen/ tot deſer matery/
Mochtmen wel dalen ter dieper ſpeloncken/
Seer wijdt van hier/ ergens by den Cymery,
Daer Morphei Vader heeft zijn impery/
En met zijn droomen pleeght te ligghen roncken:
Dan mijn hop' is wel/ dat dit noch ontvoncken
Sal menighen gheeſt/ en den luſt doen waſſen/
Voortaen beter op d'Affecten te paſſen.

71 Want t'zijn (dunckt my) ſeer bequame ſecreten/
Die ghenoech van ſelfs de Conſte toevallen/
Soo dat goede Meeſters (nae mijn vermeten)
Deſe meer ghebruycken dan ſy ſelfs weten/
Zijnde volmaeckt in een/ wel med' in allen:
Dan veel en ſullen de ſake niet ſmallen/
Vernuſtigh' aenſchouwers met diep inmercken/
Die ſchijn ſchier zijn maken/ door Lofs verſtercken.

Affecten uytbeeldinge wort van de groote Meeſters meer gebruyckt als ſy weten: want die fraey in een is, iſt dicwils in allen.

72 Als daer Vaſary, met heerlijcker pennen
Van Bonarroti ſchrijvende/ vermaende/
Dat fijn gheeſten in zijn oordeel bekennen/
Om wat zond' elck daer moet ter Hellen rennen/
En dat van t'gheen d'Affecten is aengaende/
Noyt geen Schilder voor hem en was beſtaende/
Maer t'zy door onwetenheyt oft opiny/
Soo is het doch al te ſtrijdich met Pliny.

73 Seyt oock dat Angel ſulcx conde beſpieden/
Aen des levens aerdt/ met vernufte ſinnen/
Door veel omgaen met de Weerelt en Lieden:

Dus

Dus Jonghers laet sulcx van u oock gheschieden/
Want boven t'onderwijs/ dat u mocht binnen
Mijn schrijven eenich voordeel doen ghewinnen/
Soo wijs' ick u te volghen de patroonen/ Plin. lib. 34. cap. 8.
Die welck Eupompus Lisippum ginck toonen.

Eynde der Affecten.

Van de Reflecty/ Reverberaty/ teghen-glans oft weerschijn.

Het sevende Capittel.

1 VAn Reflexy oft weerschijn te spreken/
Aen der Sonnen weerschijn moet zijn begonnen:
Want men haer licht boven al siet uytsteken/
Allen Astren soude claerheyt ontbreken/ Plin. lib. 2. cap. 6.
Hadden sy niet den wederglans der Sonnen/
Sy die den Hemel t'goet aenschijn wil jonnen/
Is s'Weerelts Siel in't midden der Planeten/
S'en dient in ons voornemen niet vergheten.

2 Soo wanneer den nacht veldtvluchtich vertrecken/ Van den' Morghen-stondt.
Met zijn swarte seylen van duyster mijnen/
Moet/ En de schoon dinghen in alle plecken
Op t'aenschijn der Aerden weder ontdecken/
Dan machmen sien in der wolcken bruwijnen
Een Reverberaty/ oft wederschijnen/
Als de Sonne met den dagh comt vermeyden/
En de Lucht met veel verwen overspreyden.

3 Het is om zijn hert en sin te verfraeyen/
In den morghen-stondt/ eermen siet voortcommen
T'hooft-licht des Aerdtbodems met gulden raeyen/
Te sien t'Orientsch' asuerveldt besaeyen/
Met roode Roosen/ en purpuren Blommen/
Hoe canmen een schoonder Reflexy nommen/
Die van veel Poeten eertijts in't leven
Schilderachtich en constich is beschreven.

4 Van Aurora (naer t'segghen des Poeten) Aurora, is so wel des avõts rootheyt, als des morgens.
Heeft Cephalus tot Phocum gaen verhalen/
Hoe dats' op Hymetus bergh was gheseten/
Die eeuwich is bloeyende onversleten/
Hebbende den mondt/ root boven Coralen/
En dat sy altijts in't rijsen/ en dalen/
Den morghen/ en den avondt wil ghedencken/
Hun het eerst' end' het leste licht te schencken.

5 Ghelijck Aurora haer bloeyende lippen Hoe dat alles buytẽ rooder laet in Son opstant, en onderganck.
Vertoont s'morghens vroegh/ en des avonts spade/
Soo in't afgaen van den dagh/ als in't kippen/
Thorens/ Huysen/ Boomen/ Berghen/ en Clippen/

Verwende met haren rooden ghewade/
Soo moet den Schilder wel neerstich slaen gade/
In gheslickerde Lucht/ Berghen en Bootsen/
Het wesen van Aurora nae te bootsen.

In der Sonnē ondergang is alle dingh rooder van verwe.

6 In der Sonnen ondergangh sietmen blijcken
Veel rooder ghecoluert diversche saken/
Soo den grondt der aerden/ steenen/ en brijcken/
Als des Menschen aensichten van ghelijcken/
Daerse de stralen der Sonnen gheraken/
Oft alsoo een holder reflectp maken/
Wordense stracx een blosende rootachtich/
Vierich/ en gloepende coleur deelachtich.

7 Wanneer nu Phœbus, met zijn snelle Peerden/
Naer den grooten Oceanus gaet rennen/
Om herbergh' onder d'avontsterr' aenveerden/
Machmen van daer streckende naer der eerden/
Een blinckende strek' in de Zee bekennen/
Oock wil ghemeynlijck hem het water wennen/
Als t'camelion en het coleur aencleven/
Van t'gheen hem boven is/ oft vast beneven.

De Zee of t'water, eenen spieghel des Hemels.

Van Beelden in den wolckē door t'reflexeren der Sonne.

8 De Zee of t'water doorschijnich en dinne
Den spieghel des Hemels van claren luyster/
Aldaer sietmen Titonis Bruydt vol minne
Smorghens en savonts haer spieghelen inne
Haer blosende wanghen/ en dat veel juyster/
Wanneer dat niet met dicke wolcken duyster/
Eolus Crijchslien de Locht en besetten/
En haer den toeganck van dien en beletten.

9 Coleuren en Beelden menighertiere
Sietmen in de wolcken/ die hen vermeeren/
Oft verminderen/ diveersch van maniere/
Nae dat hen de materp van den viere/
Oft de dickte van der wolcken verheeren:
Nu hebben wy noch ons propoost te keeren
Tot een reverberatp in de wolcken/
Schoon wonderlijck om sien voor alle volcken.

Van den Reghenboge in de wolcken, wesende een Reflectie der Sonnen.

10 Recht teghen over de Son werdt bevonden/
Meest ontrent den Herfst/ in de corte daghen/
Dat hem gaet vertoonen eenen half ronden
Rinck/ oft circkel/ groot ende wijt ontbonden/
Als de Sonne begint dalen oft laghen/
Dan heeft hy zijn parck ten hooghsten beslaghen/
Maer op dat ick den naem niet en ontoghe/
Ick meyn den veelverwighen Reghenboghe.

11 Dat eeuwich teecken/ dat den Heere stelde
Tusschen hem/ Noe, aller Menschen sielen/
En alle Dieren bin den aerdtschen velde/

Dat hy niet meer en soude met ghewelde
Door de Deluvy alle vleys vernielen:
Maer ofter nu eenighe vraghen vielen
Van den tweeden boghe/ soo acht ick desen
Van den eersten maer den weerschijn te wesen.

Den Regenboghe gheeft weerschijn, en maeckt eenen anderē boge.

12 Want het schijnt wel/ datmen somtijts in't rijsen
Oft dalen der Son/ heeft sien openbaren
Diversche Sonnen/ nochtans te bewijsen
Datter veel Sonnen zijn/ waer niet te prijsen/
Maer dat het veel eer Reflexien waren:
Want in eenen onbelemmerden claren
Hemel/ en salmen niet sien sulck spectakel/
Of ten waer bysonder een groot mirakel.

Plin. lib. 2. Van der Sonnen Reflexien, dat somtijts meer Sonnen schijnen te wesen.

13 Men mach den Regenbogh' oock niet aenschouwen
Dan als de Locht is met wolcken behanghen/
En soo men hier mocht op Plinium bouwen/
Most zijn een holle wolck/ als uytghehouwen/
Daert weerschijn der Sonnen in wort ontfanghen/
Doch soo veel de rondicheyt mach belanghen/
Soud' ickt niet de wolcke toeschrijven connen/
Dan veel eer de rondicheyt van der Sonnen.

14 Den Reghenboghe/ nae Pliny vermeten/
Daghelijcx in de Lucht ghesien wordt boven
Lacus Velinus, onder het Spoleten
Vorstendom/ ende heet nu (nae mijn weten)
t'Meyr te Piede Lupi, men macht ghelooven/
Maer een stuck weeghs van daer comt af ghestoven
De Rivier Negra, met grooten gheschalle/
Van seer hooghen berghe ten diepen dalle.

Lib. 2. cap. 62

15 Dees Rivier hebbende begin ghenomen
Wt dit Meyr/ dat hem water wil verleenen/
By Terni/ tusschen Venegen en Romen,
Valt soo van de rootse/ t'is om verschromen/
T'ghedruys datse maeckt op de holle steenen/
Met luyde roepen/ daer qualijck den eenen
Den anderen eenich propoost can segghen/
Oft men moet de oor aen de mondt schier legghen.

Van eenen schoonen waterval.

16 Grooten nevel oft mist uyt desen stercken
Waterval is rijsende t'allen tijde/
Waer in men daghelijcx door s'Heeren wercken
Natuerlijck den Reghenboghe can mercken/
Alsser de Son in schijnt/ t'zy van wat sijde/
Van t'gheen ick ghesien heb/ ick hier belijde:
Want van Terni wandelende somwijlen/
Waerdo' ick daer aen een deel van die cleyn mijlen.

Den Regenboghe wordt gesien in eenē mist, die den waterval van hem gheeft by Terni.

17 Boven dat ick hier moet met Pliny schillen
Weynich van dees plaetse/ ben noch ghedronghen/

Noch tot Tivoli in de Vyvers, daer Fonteynē in ſpringhen.

Door t'gheen hier verhaelt is/ te helpen ſtillen/
Die van de holle wolcke hebben willen
De Reflexy/ booghwijs te zijn bedwonghen:
Want te Tivoli, daer ſeer hoogh op ſpronghen
Diverſche Fonteynen/ niet om verſchoonen/
Sach ick oock den Reghenboogh hem vertoonen.

Van waer dē Regenboghe zijn verwen heeft.

18 In de vochtighe Lucht/ waer in haer ſtralen
De claer blinckende Son is comen ſchieten/
Maer van waer den Reghenboghe mach halen
Zijn ſchoon coleuren/ indien niet en falen/
Die ons hier van haer ſchriften achter lieten/
Soo ſoude hy de ſelvighe ghenieten/
Wt der wolcken/ en alſoo mede brenghen/
Wt Locht ende vyer/ die haer daer vermenghen.

Ezech.28.19.

19 Hezechiel, een Prophete gheſeghent/
Sach ſ'Heeren heerlijckheyt rondtomme blincken/
Ghelijck den Reghenboogh/ alſt heeft ghereghent/
In de wolcken ſ'Menſchen ooghen bejeghent/
Men mach Joannem hier oock wel ghedincken/
Hy hoord' een ſtem als een Baſuyne clincken/
En ſach oock om den Stoel met ſinnen ruſtich
Den Reghenboogh/ als den Smaragde luſtich.

Apoc.4.3.

Syrach.43.24

20 Aenſiende den Reghenboghens figuere/
Seyt Jeſus Syrach/ wilt loven den ghenen/
Van wien hy t'ſchepſel is oft creatuere/
Want hy heeft (ſeyt hy) ſeer ſchoon verwe pure/
Van ghelijck/ als uyt t'voorhangſel quam henen/
Den Hoogh-prieſter Simon heeft hy gheſchenen/
Met zijn vercieringh in ſ'Tempels gheſtichte/
Den Reghenboghe met ſchoon verwen lichte.

Den Poeetſchen Iris, voorloopſter van Iuno, is den Reghenboghe.

21 Oock wat de Poeten van Iris ramen/
Hoe dat hy van veel verwen heeft zijn cleydtſel/
En ſeer ſchoon van glance/ dit is al tſamen
Gheſeyt van den Reghenboghe met namen/
Welcken om te maken zijn conterfeytſel/
Dient wel ghemerckt op der verwen afſcheytſel/
Hoe aerdich ſy in een verdreven vloeyen/
En uyt malcander al ſchijnen te groeyen.

Des Reghenbooghs verwen.

22 Naeſt ons is hy purper/ dan incarnatich/
Oft lacke wittich/ om wel coloreren/
Daer naer orangiachtich/ oft root eieratich/
Dan maſticot gheel/ dan groen delicatich/
Dan ſchoon aſuer/ als der Pauwen hals veren/
Achter weder purper/ te domineren
Met ſoo een gheſchakeert mantel ghewoon is/
Deſen voorloopenden bode Iunonis.

23 Een yeghelijck ghebruycker van de doode

Poeterp/ wel acht te nemen diende/
Wat verwen hier by een niet en zijn noode/
Als blaeuw by purper/ en t'purper by t'roode/
En by t'roode t'geel/ orangiachtich siende/
Dan het lichte geel hevet t'groen te vriende/
En t'groen mach wel hebben met t'blaeuw te doene/
Oock upt asch-blaeuw en gheel tempertmen groene.

Aen den Regenboge hebben de Schilders waer te nemen, wat verwen geern by een zijn.

24 In sulcker manier/ als op seker Wetten/
Bereyden haer tavelotsen/ oft borden/
Die op't natte calck haer te wercken setten/
Ende d'Olyverwers/ op haer palletten/
Behoorden oock te houden dese orden/
T'witte naest de handt/ dan upt elck bruyn worden
Ghemaeckt twee oft dry lichter temperinghen/
Ghereedt en vorderlijck zijn dese dinghen.

Die op't nat kalc wercken, temperen uyt elcke verwe twee oft dry lichter, t'witte naest de handt voeghende.

25 Want niet dan tijdt-winnen en is de spaery/
Die Schilders in verwe temperen missen/
Dan behoeven hier van geen arguaery/
Maer te vervolghen de Reverberaty/
Als Maenschijn/ brandt/ blixem/ keers-licht/ en smissen/
Op elck bysonder dientmen wel te gissen/
Hoe dat het in zijn omnestandts verclaren
Sal altijt een ghelijck ghedaente baren.

T'verwe tẽperen is geen tijdt-verlies, maer is seer voorderlijck.

Op de verwẽ en gedaenten van alderley lichtẽ behoeft wel gelet, om t'onderscheyt te kennen.

26 T'nacht-licht de Mane stellende zijn teycken
Aen Huysen oft Kercken/ boven oft onder/
Ghelijck sy bleyck is/ sal sy sulcken bleycken
Schijn van haer gheven/ waer sy't can bereycken/
S'ghelijcx den blixem van den fellen donder
Wesend' een voorbode/ met een bysonder
Blaeuverwich vyer/ doet de duysterheyt wijcken/
En oock metter vlucht zijn Reflexy blijcken.

27 Wy vonden/ soo wy in Plinio lasen/
Oock voortijts ghebruyckt de Reflexy Conste/
Door Antiphilum, die als gheenen dwasen/
Hadde gheschildert een Knecht ligghen blasen/
Om vyer doen branden/ met vlijtigher jonste/
En door sulck blasen/ een seer schoone wonste
Den wederglans ded' aenschouwen inwendich/
Oock t'blasers troenge ghevlickert behendich.

Exempel van eenen vierblaser, ghedaen door een antijckschen Schilder Antiphilus.

28 Echion, daer wy noch elders van seyden/
Heeft oock de Reflexy Const willen toonen/
Hebbende laten sien/ door t'lichts verspreyden/
Een schoon jonghe Bruydt te bedde ghelepden/
Volghende van eender ouder Matroonen
De voetstappen: wants' om t'duyster verschoonen/
Haer voordroegh een Toortse brandende vierich/
En tradt soo nae/ met een wesen manierich.

Exempel van een Bruydt, die met toorts-licht te bedde wort gheleydt.

In

Exempel uyt Ariosto in zijnen Furioso, Canto.7.

29 In den Furiosen verhaelt op deser
Manieren/ dinghen die gheschildert schijnen/
Een recht Poeet-stijlighen Ferrareser,
Die schier soo soet betoovert zijnen Leser/
Als hy Roggieren beschrijft van Alcinen,
Daer sy hem/ naer costelijcke Feestijnen/
Doet heerlijck gheleyden in een slaepcamer/
Om met hem vryheyt ghebruycken bequamer.

30 Met veel Toortse-lichten trocken de Pagen
Voor henen/ de duysternissen verjaghen/
Verselschapt met lustighe Personnagen/
Gingh Rogier vinden de sachte plumagen/
Daer soet-rokich ghespreyt/ om zijn behaghen/
De gherooswaterde lakens op laghen/
Wesende wit linnen van fijnheyt even
Al haddes' Arachne selve ghewweven.

Van brandt in doncker nacht te schilderen, met zijn reverberatien.

31 Fellen brandt van onvyer (zijnd' een verschricker
Van s'Menschen herten) als hy wordt verheven/
Maeckt met zijn voncken een vyerich ghelicker/
Hoe t'doncker nacht-seyl is swerter en dicker/
Hoe helder zijn crachtighe vlammen leven/
Die oock sulck ghecoluert wederschijn gheven/
Aen Huysen/ Tempels/ oft ander ghebouwen/
End' oock in't water een vreeslijck beschouwen.

Dat het Const is, wel brandē te schilderen.

Dat de vlammen gedaente hebben nae de stoffe, daer sy van voetsel hebben.

32 Sy hebben in de Const al groot impery/
Die wel uytbeelden Vulcanus vergrammen/
Met verwe/ sulck grouwelijck misery:
Want nae t'gheen dat de spijs' is oft matery/
Daer hy med' opvoedt zijn heftighen vlammen/
Die ten Hemelwaert vlieghen/ quaet om tammen/
Daer nae hebben sy oock t'coluer ghecreghen/
T'zy tot root/ purper/ blau/ oft groen gheneghen.

Dat niet alleen de vlammen van verscheyden verwen en zijn, maer oock de roocken.

33 Niet alleen de vlammen/ maer oock de roocken/
Van verscheyden verwen de Lucht vervullen/
Jae dat t'schijnen d'afgrijselijcke smoocken
Stygij, daer met veel leelijcke spoocken/
Hydra, en Cerberus, tieren en brullen:
Dus dan de Schilders hier op achten sullen/
Om eenen brandt schrickelijck uyt te stellen/
Oft t'vyer te stoken in Poeetsche Hellen.

Van Poeetsche Hellen te schilderen.

Van Keerslichten, hoe men die schilderen sal.

34 Keers-lichten/ als dinghen niet seer commune/
Vallen moeyelijck/ en constich om maken/
Dan het staet wel/ als men voor aen in't brune
Eenich Beeldt van de voeten tot de crune
Overschaduwt/ t'licht latende gheraken
Slechs den omtreck van naeckte hayr oft laken/
Oock moet van het licht/ als een punct oft steke/

De

De schaduw' over al nemen haer streke.

35 Soo oock om te maken met naeckte leden
Vulcanum, Siclopen, die met verfellen
T'gheberghte Gibelli daveren deden/
Daer sy Iuppiter zijn blixemen smeden/
Machmen teghen t'licht/ een van dees ghesellen
Gheheel overschaduwen/ ende mellen
Het licht des vyers/ gherakende van vooren
Den omtreck hier ende daer/ naer behooren.

Om Vulcani smisse, en dergelijcke dingen te schilderen.

36 Maer die staen achter de vierighe voncken/
Moeten des weerschijns leverey draghen/
Hun van het gloeyend' yser-werck gheschoncken/
Welck daer verwet de rootse der spelonckon/
Met schaduwen ende vierighe daghen/
Die oock van onder op comen gheslaghen/
Teghen de verbortelde wreede troengen/
Stuerlijck siende/ naer haer ruyde besoengen.

37 T'licht op zijn plaetse wesend'/ is te wachten/
Waer t'weerschijn de schaduw' oock moet verknapen/
Maer om te spreken van lichten en nachten/
In't Roomsch Vaticano blijcken de crachten/
Daer men Petrum swaerlijck siet ligghen slapen/
Tusschen twee Crijchslieden/ op welcker wapen
Het weerschijn van den Enghel in den Kercker/
Tuyght wel wat Raphael was voor een wercker.

Exempel van geschilderden nacht, met verscheyden lichten, ghedaen van Raphael.

38 Noch sietmen Petrum met den Enghel trecken/
Daer een Sentinel heeft een Toorts' in handen/
Die buyten een ander Wacht comt op wecken/
End' op de harnassen ter selver plecken
Slaet den wederglans van dit toortsich branden/
Elders oock t'Maenschijn/ dan is met verstanden
Daer waerghenomen den dagh van een venster/
Die dees lichten gheeft natuerlijcken glenster.

Dit stuck is in Fresco op t'Paus paleys, daer van leest in Raphaels leven.

39 Onder al die nachten pleghen te stichten
Van verwen op Tafereelen figuerlijck/
Met stralighe wederglansende lichten/
Con den ouden Bassano de ghesichten
Wtnemende wel bedrieghen natuerlijck:
Want het schijnt datmen siet voor ooghen puerlijck
Vlammen/ Toortsen/ brandende lampen hanghen/
En Potten en Ketels t'weerschijn ontfanghen.

Den ouden Bassan was uytnemende van nachten te schilderen, en aerdich te reflexeren.

40 Coperen/ Tennen/ Yseren gheruchten/
Ghelockte Schapen/ en alderley Dieren/
De boodtschap der Herders/ Egyptsche vluchten/
Verscheyden nacht stucken/ aerdighe cluchten
Van Beelden/ die t'werck oock gracy toestieren/
Olyverwe doecken/ vreemt om versieren/

Sietmen wel ghedaen veerdich/ als in ſpele/
Van deſen wel verwenden Dorpman vele.

41 Summa/ hoe hoogh deſen Man is gaen ſtappen/
Om conſtich Reflexy wel uyt te drucken/
Ten heeft niet alleen faem in veel Landtſchappen/
Maer oock den goudt-proever Battus gaen clappen:
Want in't Hooft der Steden ick by ghelucken
Quam te ſien eenighe Paſſy nacht-ſtucken/
Waer in t'ſteens grondt t'diepſel was menichvuldich/
En des lichts ſtralen van een ſteckſken guldich.

Deſe ſtuckſkens ſach ick te Room, en waren gheſchildert op platen van ſoetſteen.

42 Doch wat ben ick hier van vreemde vermanich/
Daer ick behoorde ghedencken Congietten,
Nederlandich Schilder Italianich/
Wien alle verwen waren onderdanich/
In als/ waer hyſe te wercke wouw ſetten/
Jae geen en dorſt in't alderminſt zijn Wetten
Overtreden/ maer moſten doen en worden/
Nae t'gheen zijn ghedachten hen gaven orden.

Congiet was oock fraey van branden en lichten.

43 En waer ſy t'uyterſte zijns ſins vermeten
Noch zijn onmachtich te volbrenghen/ boude
Ginck hy toe met den ſone van Iapeten,
Aen den waghen des Conings der Planeten:
Want op dat zijn vyer oft licht leven ſoude/
Bracht hy dat conſtich te weghe met goude/
Dat zijn vyeren ligghen gloepend' en blincken/
En zijn lichten ſtaen als ſterren en pincken.

Congiet maeckte van verheven vergulde doppen keerſ-lichten, die te branden ſchenen.

44 Met verwen can hy te wonder doen bernen
Plutonis ſtadt/ oft Troyen doen te meten/
Iudith ſnachts toonen t'hooft van Holofernen,
Met Toortſen en Fackels/ oock met Lanternen
In de ſtraten/ t'volcx toeloop in't verſchieten:
Als de Lotery/ die hem maken lieten
t'Amſterdam der Cranckſinnighe voorſtanders/
Sonder wat van hem noch te ſien is anders.

Exempelen, van eenighe ſtucken van Congiet.

45 Voorts ghelijck Pictura nu wel Bataven
Soo jonſtich is/ als voortijts Sycionen,
Heeft de Natuere ter Haerlemmer haven
Comen uyt ſchudden den ſchoot haerder gaven/
In de boeſemen van twee die daer wonen/
D'een is te recht een Schilder/ van den gonen
Is t'Amſterdam de Speloncke Platonis,
In welcke dat Conſte meer als ghewoon is.

46 Daer ſietmen Reflexy over al ſchampen/
Doch een hoop ghevanghen in't doncker laghen/
Die met Argumenten ſchenen te campen/
Van Beelde-ſchaduwen door t'licht der Lampen/
Eenighe los/ beelden en ſchaduw ſaghen/

Ander Exempel, van een Platoniſche ſpeloncke, welcke is gedaen door Cornelis Cornelisz. van Haerlem, welck ſtuck is t'Amſterdam.

Ander

Ander verder van daer hadden gheslaghen
Diep in den Hemel t'ghesicht/ sonder neyghen/
Maer den sin beveel ick die t'stuck is eyghen.

47 D'ander heeft Natuer gants willen aenwennen
Linearis en Clypeus practijcken/
Eyndlijck oock Picturams, end' hem doen kennen
Voor eenighen Phœnix met goltsche pennen/
En wat metael sal t'eenich golt niet wijcken/
Oft wat licht d'eenighe Sonne ghelijcken/
Dien hy eenich is toeghewijdt bequame/
En draeght van den Victory-boom den name.

Pliniꝰ schrijft den Phœnix te hebben eenighe gulden pennen oft veren.

48 Van desen sachijnen op Attalus vliesen
In Linearis Const/ verciert met druyven/
Vinde-wijn/ Gheve-lust/ Sorghe verliesen/
By Overvloedt/ om niet laten verdriesen/
Midden hun ghenuechte/ met witte Duyven/
Lust blasende t'vyer/ deed' de vlammen stuyven/
Waer van Reflexy oock Echo gheslachte/
En den Beelden een weder-dagh toebrachte.

Dit was een groot stuck op pergament metter pen, een Venus, Bachus, en Ceres, daer Cupido t'vyer blaest.

49 Dit Dedalis stuck/ waer in hen verblijden
Die schoone Charites, nach den Hespery
Lust-hof vercieren nu in dese tijden:
En sooder daer vreemder eere benijden/
Fama gheluydt werdt hun dubbel misery:
Want men sal dit werck/ vol Consten mistery/
Met Zeuxis worstelaers/ veel beter laken/
Van datment soo goet sal connen ghemaken.

Dit van Goltzius ghedaen, is te Room.

Plin. lib.35. cap.9.

50 Nu zijnd' uyt de doncker nachten ghescheyden/
Vindend' ons daer den dagh is in fatsoene/
En den lustighen tijdt/ in groene weyden/
Daer ligghend' en sittend'/ om ons vermeyden/
Soo begint den weerschijn zijn werck te doene/
Want wy worden deelachtich daer het groene
In onse troengen ende naeckte huyden/
Van het loof der Boomen/ grassen en cruyden.

Van de Reflectie der groenheyt in den naecten, daer men in groen weydē oft hoven sittet.

51 Desghelijcx/ waer troengen oft naeckte lijven
Schaduwen teghen wolle/ sijd'/ oft lijnen/
De Reflexy sal haren aerdt bedrijven/
T'zy wat gheel oft root/ deelachtich beclijven
Sal de Carnaty met sulck wederschijnen:
Oock sietmen daer de Musculen verdwijnen
Teghen malcanders een Reverberaty/
Ghelijck als Carnaty teghen Carnaty.

Van wederschijn der naecten, tegē eenige gecoleurde dingē.

52 Aen rond' colomnen sietmen oock ontblooten
Eenen teghen-dagh/ als elders aen basen
Witt' Eyeren ende Marmoren clooten/
Te meer alsser lichte dinghen aenstooten/

Groote vlacke Reflectiē staē somtijdē wel, doch is toe te siē, dat de cleē weerschijnen aen dē naectē geē drooghte oft misstaen en gheven,

Dat de Schilders op veelderley reflectien te letten hebben.

Oock gulden/ oft silveren schalen/ vasen/
Claer doorschijnich ijs/ en gheschoncken glasen
Met wijn/ die t'amlaken weerschijnich smetten/
Op al dit hebben de Schilders te letten.

53 Aen noch veel meer dinghen/ sietmen exprese
Glansen en schijnen teghenslaen en keeren/
Ghelijck daer van elcke bysonder lesse/
Aen de Natuere/ der Schilders Meestresse/
Met vlijtighen opmercken is te leeren/
Hoe glansende Visschen/ Tennen en eeren/
Malcander de Reverberaty deelen/
Exempel in langhe Piers tafereelen.

Exempel van weerglans in een Keucken, ghedaen van den ouden langhen Pier, welcke is te sien by den Kinderen van wijlen Constliefdighen Iacob Ravaert.

54 Desen Man stelde wonderlijck de pijpen
Met de verwe/ dese dinghen aengaende/
Het scheen al te leven/ t'groen met den rijpen/
Men soude schier meenen met handen grijpen
Eenighe tailliooren in't doncker staende/
Daer soo eenen teghen-glans in is slaende/
Ghelijck men mach sien met jonstigher vlamme
By eenen Const-lievenden t'Amsterdamme.

Lof der Const van den ouden langhen Pier.

55 Summa/ in Const was hy een overvliegher/
Om de Reflexy aerdich by te bringhen/
Jae een groot behendich listich bedriegher
Van s'Menschen ooghen/ oock een cluchtich liegher:
Want men meent te sien alderhande dinghen/
Doch ist maer verwe die hy wist te minghen/
Dat t'effen schijnt rondt/en t'platte verheven/
T'stomme te spreken/ en t'doode te leven.

Exempelen van Sonneschijn reflectien, een van Raphael, t'ander van Albert Durer met t'graef-yser.

56 Een Historp is mp niet upt den sinne/
Op de Logie van Raphael, in desen
Daer Isaac boerdt met zijn Wijf upt minne/
En de Sonne schijnt te camerwaert inne:
T'constigh graef-ijser Dureri ghepresen
Heeft t'Sonne Reflexy oock aenghewesen/
In zijnen Ieronymus in de Camer/
Datmen noyt beter en sach noch bequamer.

57 Van weerglansen en doorschijnighe stralen/
Die meer zijn/ als men soude connen droomen/
Willen wy eyndighen/ ende verhalen/
Hoe men perfect averecht om siet dalen/
In claer-staende wateren sonder stroomen/
Cruyden/ lissen/ Berghen/ Huysen/ en boomen/
Oock drinckende Vee/ Schapen/ Koeyen/ Peerden/
Oft wat voghelen hun daer in gheneerden.

Van de Reflectien, die in't water te sien zijn.

58 Een wilde schoon plaetse vinden wy cluchtich/
Van den tweeden Maro constigh beschreven/
Daer Angelica voor Renalt quam vluchtich/

Een schoon Exempel van Ariosto, in *Il furioso*, Cant. 1.

In

In eenen groenen Boschken/ daer gheruchtich
De coel Aura doet de bladerkens beven/
En twee claer Beken een sacht ruysschen gheven
Teghen cleyn steentgens/ traghelijck in't vloeyen/
En doen daer altijts nieu cruydekens groeyen.

59 Daer by stondt een Hutken vol doorne blommen/
En vol roode Roosen/ lieflijck van roken/
Welcx spieghel men dit claer vloeysel mocht nommen/
Tusschen hoogh' Eycken/daer geen Son mocht commen/
Hier in de binnenste schaduw ghedoken/
Was ruymte tot een coel woonsigen ontloken/
Onder tacken en bladeren soo dichte/
Geen Son en mochter in/ noch min ghesichte.

Stanza. 35. waer in is te mercken, dat den Schilders Poëtsche versieringen vorderlijck zijn te lesen, om den selvē met den verwen na te volgen.

60 Een bevallijck bedde/ dat elck mach lusten/
Maken de teeder cruydekens in desen/
Die den moeden/ verhitten/ ongheblusten/
Hier comende soet aenlocken om rusten:
Dus den Schilders en dient niet gantsch misprefen/
Poetelijcke ghedichten te lesen/
Want veel dinghen/ die tot t'schilderen strecken/
Cant hun inbeelden/ leeren/ en verwecken.

61 Ten lesten/ o Giges lustighe Jonghen/
Die in Picturams labyrinthus dolen/
Om leeren haer weghen vlijtich ghedronghen/
Waer dat ghy wandelt/ tot vreuchden ontspronghen/
T'clouwen der Natueren zy u bevolen/
Schickt by haer aendachtich altijts ter Scholen
V ooghen/ laet u arbeydt niet verdrieten/
Soo meuchdy een blijd' uytcomste ghenieten.

Eynde van de Reflexy.

Ariadne gaf Theseo een clouwen, om uyt den doolhof vā Minos te gheraken: nu zy dē jongen Schilders bevolē, te volgen t'clouwen van alle ghedaenten der natueren, om tot goeden eynde te comen.

Van het Landtschap.

Het achtste Capittel.

1 SChilder-jeught/ die langh hebt verhaemt gheseten/
Verwert in de Conste met stadigh blocken/
Dat ghy staersichtich schier stomp hebt versleten
V sinnen/ leer-lustigh om meer te weten/
Houdt op/ t'is voor ditmael ghenoech ghetrocken
Den ploegh/ van den arbeydt wilt u ontjocken
In tijts/ want rust hoeft oock den stercken Mannen/
Den bogh' en mach altijt niet zijn ghespannen.

2 Soo haest ghy Hesper van verren siet brenghen/
Voor den Vader van Morpheus den dromer/
Den swarten mantel/ wilt terstont ghehenghen/
V ooghen met Lethes vocht te besprenghen/
Nu in den bloem-rijcken/ cort-nachtschen Somer/

De Schilder-jeught behoort sich ooc tot Lantschap te ghewennen, en daerom somtijts, alst gelegen is, vroech buyten der Stadt te gaen, om te sien de natuere, en met eenē hun te vermaken met wat te teyckenen.

Maetlijck gh'avontmaelt hebbende/ laet vromer
Maken door soeten slaep/ en weder lustich/
V vermoeyt onthoudt/ en sinnen onrustich.

3 En comt/ laet ons al vroech met t'Poort ontsluyten.
T'samen wat tijdt corten/ om s'gheests verlichten/
En gaen sien de schoonheyt/ die daer is buyten/
Daer ghebeckte wilde Musijckers sluyten/
Daer sullen wy bespieden veel ghesichten/
Die ons al dienen om Landtschap te stichten
Op vlas-waedt / oft Noorweeghsch' hard' eycke plancken/
Comt/ ghy sult (hop' ick) de reys' u bedancken.

4 Merckt alvooren/ uyt haer bedde saffranich
Des ouden Titons Bruydt ginder opstijghen/
Die ons de dagh-fackels comst is vermanich/
En ghewasschen in't *ghewat Oceanich/
Vier *schillcde Peerden op comen hijghen/
En siet/ wat bloey-roosighe soomen crijghen
Die purper wolckskens/ hoe schoon is behanghen
T'claer huys van Eurus,om Phœbum t'ontfanghen.

5 Ay siet doch eens/ hoe schildert men daer boven/
Wat meerder schoonheyt/ van verwen verscheyden/
En soo veel mengsels: ay machmen ghelooven/
Dat ghesmolten Goudt soo blinckt in den Oven/
Ghelijck die wolckskens/ die hen daer verspreyden/
De verrre blaeuw Berghen hun oock bereyden
Te draghen t'veldt-teecken der nieuwer Sonnen/
Die met ghesteentte raders comt gheronnen.

6 Siet ter ander sijd' heeft alree de Morghen-
stondt overcleedt met schoon asuerich laken
T'groot verhemelt'/ en daer onder verborghen
De Lampen/ die s'nachts verclaringh besorghen/
Oock t'dagh-brenghers aenschijn/ vierich in't blaken/
Die Telluris hayr vlechten comen maken/
Heeft vochtich bedouwt/ en van dees groen Weerelt
T'grasich ghenopt cleedt druppelich bepeerelt.

7 Siet daer alree den gheel-vierighen ronden
Sonnen cloot ghereesen/ als den versnelden/
Bin dat wy soo elderwaert ghekeert stonden/
Siet ginder voor ons die Jaghers met Honden
Loopen door die groen overdouwde velden:
Ay siet dien gheslaghen douw ons vermelden/
En met een groender groente hun beclappen/
Alwaer sy henen zijn/ aen t'spoor der stappen.

8 Siet al t'verre Landtschap ghedaente voeren
Der Locht/ en schier al in de Locht verflouwen/
Staende Berghen schijnen wolcken die roeren/
Weersijdich op't steeck/ als playeyde vloeren/

Des Somers vroech slapen gaen en opstaen wordt gheraden, en te gaen hooren der Vogelen sangh.

Titons Bruyt, is Aurora, de Morgenstont.

Ghewat, is een afgaende wateringhe, om beesten te wateren.

* Schillede, is bont.

De ghedaente des Morgenstonts acht te nemen.

Tellus, is d'Aerde: t'Hayr, de cruyden en grasen, die bedruppelt zijn van den douwe.

Is te merckē, hoe men siet, sonderling tegen de Son, de velden blaeugroen van dē douw, en men bekēt de stappen daer in vā Jaghers oft honden, die daer door zijn gheloopen.

T'verre lantschap te laten verliesen in de locht, oft soet te verwerckē.

In't veldt/ sloten/ voren/ wat wy aenschouwen/
Oock achterwaert al inloopen en nouwen/
Dit acht te nemen laet u niet verdrieten/
Want t'doet u achter-gronden seer verschieten.

9 Op vercorten en verminderen letten/
Ghelijck men in't leven siet/ ick bespreke/
Al ist geen metselrie/ die nauwe wetten
Behoeft/ soo moet ghy doch weten te setten
Op den Orisont recht u oogh' oft steke/
Dat is/ op des waters opperste streke/
Al watter onder is sietmen dan boven/
En t'ander sietmen van onder verschoven.

Op de vercortinge behoeft ghemerckt.

Den Orisont is, daer Hemel en water scheyden, oft somtijts daer Aerde en locht scheyden.

10 Achter niet te slauw en meuchdy't beschicken/
Soo mildt in't diepen niet zijn/ als in't hooghen/
Bedenckende t'blaeu-lijvich Lochts verdicken/
Dat daer tusschen t'ghesichte comt bestricken/
En gantsch bedonmelt t'scherp begrijpich pooghen/
Spaerlijck salmen somtijts hier oft daer tooghen/
Als of de Sonne de wolcken doorstraelde/
En voort soo op Steden/ en Berghen daelde.

Van overschaduwen Berghen oft Steden met den wolcken, en den wolcken in't water te laten sien.

11 Daer neffens salmen oock bedimsternissen/
Somtijts gheheel/ somtijts half maer de Steden
Beschaduwt van wolcken / noch salmen gissen/
T'spieghelijck water niet te laten missen
T'Hemels aenschijns verwen/ naer d'oude zeden/
Ghedeelde Lochten/ somtijts daer beneden
Van boven aerdich in te doen verdwijnen/
Staet wel/ en somtijts oock het Sonneschijnen.

12 Doch t'hardtwindich weder hier uytghesondert/
Als beroert zijn Zee/ en Beken fonteynich:
Nu maeckt my t'bedencken somtijts verwondert/
Hoe soo gheblixemt hebben en ghedondert
Appellis verwen/ wesende soo weynich/
Daer wyder nu hebben seer veel en reynich/
Bequamer t'uytbeelden soo vreemde dinghen/
Hoe comt ons lust tot naevolgh oock niet dringhen?

Appelles schilderde maer met vier verwen, soo Plinius seght, en maecte blixē, donder, en sulcke ander dinghen: wy die soo veel verwen hebben, mosten oock lust hebben de nature in alles te volghen.

13 Laet somtijts dan rasende golven vochtich
Naebootsen/ beroert door Eolus boden/
Swarte donders wercken/ leelijck ghedrochtich/
En cromme blixems/ door een doncker-lochtich
Stormich onweder/ comende ghevloden
Wt de handt van den opperste der Goden/
Dat de sterflijcke Siel-draghende dieren
Al schijnen te vreesen door sulck bestieren.

Vā onweders, Zee-stormen, donder en blixem te schilderen.

14 Met verwe moetmen oock wesen beproevich/
Te maken snee/ haghel/ en reghen-vlaghen/
Ryssel/ rijm/ en smoorende misten droevich/

Van winterē, snee, haghel, doncker weder, en misten te schilderen,

Al welcke dinghen ſullen zijn behoevich/
T'uytbeelden ſ'waermoedighe winter-daghen/
Als ſomtijts t'gheſichte niet en can draghen/
Te ſien thorens/ huyſen/ in Steden/ Dorpen/
Verder als men eenen ſteen ſoude worpen.

Den Schilders wort verwetē, dat ſy nemmermeer ſchoon weder en ſchilderen, maer de Locht altijt met wolcken.

15 Verweten werdt ons van eenighe Volcken/
Dat wy nemmermeer en maken ſchoon weder/
Maer de Locht altijt buyich en vol wolcken/
Vergonnend' Apollo ſchier een cleen holken/
Waer door hy mocht ſlaen zijn gheſichte neder/
T'zijnder Moeder-waert/ al waer hy t'onvreder/
En dat te vergeefs/ zijn verliefde blomen/
Draeyen/ om zijn ſchoon aenſchijn te becomen.

Te maken heel ſuyver blaeuw Lochten, onder lichter verlieſende.

16 Om dan te verhoeden al dees miſ valten/
Laet ons nu de Locht van wolcken ontlijven/
En ſomtijts gheheel ſuyverlijck verſtalten/
En op't ſchoonſt over aſuyren oft ſmalten/
Maer met ſchoon ghereetſchap/ om ſchoon te blijven/
En hoe leegher hoe lichter ſoet verdrijven/
Op dat naeſt d'Aerdtſch' Elementighe ſ'waerheyt
Zy altijts ghevoeght d'aldermeeſte claerheyt.

De Sonne te ſchilderen, maer datmen haer ſchoonheyt niet can naevolghen.

17 Willen wy daer de gheel Sonne vertoonen/
Rondtom licht lackich/ en wat purperachtich/
Sullen wy die al vloeyende betroonen/
Maer ons moet altijts ombreken ſoo ſchoonen
Blinckende ſtoffe/ wy en zijns niet machtich/
Ons Conſt is hier ydel/ hoe groots/ hoe prachtich/
Hier mochten wy ſelf met ons werck wel ſchimpen/
Dat onſe Fackels ſoo claer niet en glimpen.

18 Of wy en wiſten (nae t'Poeets ghebrieſte)
Boven te doen/ aen den waghen vierpeerdich/
Oock Promethei heymelijcke dieſte:
Doch ſorghende ſtraffe/ t'onſer belieſte/
Laet ons nu dalen tot der leeghten eerdich/
Voortvarend' tot der Landtſchap-gronden veerdich/
Welcke men pleeght op doecken/ oft panneelen/
Wel veel in drien oft in vieren te deelen.

Van de gronden der Lantſchappen te deelen.

Harde voorgronden, en daer yet groots op.

19 Alvooren onſen voor-grondt ſal betamen
Altijts hardt te zijn/ om d'ander doen vlieden/
En oock voor aen yet groots te brenghen ramen/
Als Brueghel/ en ſulcke van grooter namen/
Die men van Landtſchap den pallem mach bieden:
Want in't werck van deſe weerdighe Lieden
Zijn veel voor aen gheweldighe boom-ſtammen/
Laet ons om ſulcx nae te volghen oock vlammen.

20 Nu moet ick nootlijck een dinghen vermonden/
T'welck crachtich onſen welſtandt ſal verſtercken/

Dats

Dats datmen van vooren aen al de gronden
Vast sal maken aen malcander ghebonden/
Soo wy de baren in Neptuni percken
Al in malcander te wentelen mercken/
Soo salmen al slanghende laten loopen
De gronden/ en hoop achter hoop niet hoopen.

Van de gronden aen malcander te hanghen.

21 Als wy onse gronden dus vast beknopen/
En soo van d'een in d'ander laten strijcken/
Ghelijck ofter swierende aders cropen/
Van goet verschieten werdt niet te mishopen/
Want crachtich moeten d'achter-uyten wijcken/
Wy sullen mijden Berghen/ Heuvels/ Dijcken/
Hardt bruyn teghen soet licht te stooten laten/
Maer comen dat met half verwe te baten.

Als de gronden wel aen een hanghen, sal t'Landtschap wel verschieten.

Niet te harde gronden, oft anders tegen licht te laten steken.

22 Op den voor-grondt geen Huysen salmen stichten/
Ten waer men wat storpachtichs had vooren/
Met half Landtschap en beelden uyt te richten/
Maer eysch salment doen/ maer andersins swichten/
Swaermoedighen standt/ en plaetse versmooren/
In stede van dien salmen/ naer t'behooren/
Doch niet t'overvloedich/ zijn gronden passen/
Met eenighe schoon cruyden te bewassen.

Groote huysen op voorgronden wil niet wel staen, maer eenighe schoon cruyden, doch niet t'overvloedich.

23 Veel verscheydenheyt/ soo van verw' als wesen/
Sullen wy naervolghen/ wijs en bevroedich/
Want dat brengt een groote schoonheyt ghepresen:
Doch moeten wy vermijden neffens desen/
In Steden/ Huysen/ Berghen/ onbehoedich/
Oft ander dinghen/ te zijn t'overvloedich/
Want al te veel/ neemt veel welstants ghenietens/
Al en ist maer oock al te veel verschietens.

Te veel Berghen, Steden, Huysen, oft verschiet, misstaet.

24 D'Italisch' om te schilderen Landouwen
Weynich/ maer constich/ schier sonder ghenooten
Wesend'/ en laten meestmaels maer aenschouwen
Een verschietend' insien/ en seer vast bouwen
Gronden en Steden/ jae wat sy ontblooten/
Boven Tinturet, den bysonder grooten
Titiaen, wiens hout-print hier zy ons lesse/
Oock wat wy sien van dien Schilder van Bresse.

D'Italianen, die weynich, doch fraey Landtschapmakers zijn, maken veel maer een verschietende insien, en zijn fraey vã vaste gronden en ghebouwen.

25 Neffens dese mocht ick noch rommen trootsich
Op de welverwigh' en constighe stellingh
Der stucken/ en printen van Brueghel bootsich/
Daer hy/ als in de hoornigh' Alpes rootsich/
Ons leert te maken/ sonder groote quellingh/
Het diep affien in een swijmende dellingh/
Steyle clippen/ wolck-cussende Pijnboomen/
Verre verschietens/ en ruysschende stroomen.

De Landtschappen en printen van Brueghel tot exempelen.

26 Van verhevender heuvel-gronden schralich

 Laet

Van t'onderſcheyden bergen en dalen met der verwe.

Laet u geen ſchoon blaeuwerwich groen ontſmeecken/
Ghelijck als van neder Beem-gronden dalich/
Al waer Cynthius met zijn pijlen ſtralich
Jae ſelfs onder het Kreefts/ Leeuws/ oft Maeghts teecken/
Seer weynich oft gantſch niet en can verbleecken/
In die vochte plaetſen/ noch doen vercleente
Zijn ſchoone groen-verw'/ als Mediſch gheſteente.
27 Maer in des vroplijcken Lenten ſapſoene/
Op d'edel gheſteentighe verwe cierſels
Behoefmen te letten/ en vlijt te doene/

Beeckſkens draeyende door de weyden.

Dat Eſmaraldich oft Saphyrich groene
Plaveyſel te maken met zijn ſchakierſels/
Oock midden daer door ſlingherende ſwierſels
Der morrende Beeckſkens Criſtalijn-glaſich/
Vloeyende tuſſchen groene ſponden graſich.

Van de wateren en de canten oft oevers te vercieren met liſſchen en groenheyt.

28 Met teer bieſen/ riet/ en ſweerdighe liſſchen
Sullen wy dan wederſijdich beplanten
Deſe cromloopende laven der Viſſchen/
En de ſtaende Poelen oock ſoo verfriſſchen/
Dat daer in ſpieghelen de ruyghe canten/
Als den ſachtſten van Eolus gheſanten

Hinniden zijn Goddinnē der weyden, oft maraſſighe beemden, ſoo Thomas Porcacchi tuygt.

En zijn lieve vriendin op der Hinniden
Schoon tapeten tobbelen en verblijden.
29 Vloedt-ſtroomen met hun uytloopende hoecken
Salmen in dees meerſſchen oock laten ſwerven/
Doende t'water altijt de leeghte ſoecken/

T'water altijt in de leeghte, Sloten op den Clippen,

Daer beneven bouwend' (om Conſt vercloecken)
De Steden/ ſtreckende naer hoogher erven/
Met Sloten op Clippen/ quaet om bederven:
Nu wat hoogher climmende/ laet ons wacker
In percken deelen den gheſtreckten Acker.

Velden met hen vruchten, daer dē windt in ſpeelt.

30 Aen d'een ſijde Ceres met blonde aren/
Ter ander noch t'veldt vol onrijpe haver/
Daer Eurus om tijtverdrijf in comt varen/
Van den Acker een Zee vol groene baren
Makend'/ met een ſacht ruyſichtich ghedaver/
Hier bloeyen Vitſen/ daer Boeckweyd'/ en claver/
Roo en blaeuw bloemen in Cooren en Terwe/
En t'gheneerich vlas met Hemelſche verwe.

Somtijts gheploeghde Ackers,en wegē, doch moſtmē ſien waer de wegen beginnen en eyndē.

31 Oock gheploeghd' Ackers met voozen doorſleghen/
Oft ſomtijts velden met ghemaeyde vruchten/
Nu Beemden en Ackers zijnde te deghen/
Met grachten/ haghen/ en draeyende weghen:
Dan en weet ick niet/ wat ſeldtſamer cluchten

Vā vreemde Boer-huyſen, en Herder-hutten.

Van Herders hutten/ en Boeren ghehuchten/
In klip-kuylen/ hol-boomen/ en op ſtaken
Wy ſtichten ſullen/ met wanden en daken.

32 Niet met schoon roo teghelen/ eer met rosschen
Van aerde/ riet/ en stroo/ lappen en breken/
Oock vreemd'lijck beplaesteren/ en bemosschen/
En achter uyt ons blaeuw-verwighe bosschen/
Op gronden van assche/ wit aengheſtreken/
En op droogh blauw gheleghen dats' afsteken/
En aerdich ghetrocken Boom-stamkens lichte/
Inwaert loopend'/ achter malcander dichte.

Geen schoon Vermillioen oft Menie hardt daken te maken, maer alles ghelijck het leven.

33 De minste Boomkens salmen maer bestippen/
Doch eer wy tot de voor-boomen ons rasschen/
Laet ons wat beclimmen de steyle klippen/
Welcke de drijf-wolcken met vochte lippen
Bespaersen/ en d'opperste cruynen wasschen/
In't ghemeen hun verw' is ghenoech licht' asschen/
Somtijts hun cale hoornen steken boven
Wt midden een dicht denne-woudt verschoven.

Clippen en alles zijn eyghen verwe te gheven.

34 Jae die grouwlijcke steenen/ die der Switsen
Landt vervullen/ en t' Fransch van t' Welsch afdeelen/
Welck Noordwindts doelen zijn/ vol witte flitsen/
Van deser somtijts staen eenighe spitsen/
Ghelijck op wolcken/ en onder Casteelen:
Wort hier Echo, en bootst naer/ o Pinceelen/
Oock t'waters ghedrupsch/ dat af comt gheborrelt/
Al rasende tusschen steenen ghemortelt.

Van rootsen, steengrondẽ, en watervallẽ,

35 Merckt hoe daer de steenen/ als ysen keghels/
Aen de rootsen in dien waterval hanghen/
Al groene bemoscht/ en los sonder reghels/
De vloedt als droncke/ door dolende weghels/
Al hobbel tobbel doet soo cromme ganghen/
Alst beneden is: nu bootsende Slanghen/
Siet/ hoe wassen hier dees Mastighe Boomen/
En hoe vreemt ligghen die/ wie soudt ghedroomen?

36 Nu zijn wy ghecomen/ om druck verstropen/
Tot t'schaduwich rijck der Hamadryaden,
Wats tot de Boomen/ die al t'werck vermoyen/
Als sy wel ghedaen zijn/ jae gantsch verbrooyen/
Oft anders ontcieren/ dus waer te raden/
Een aerdigh' en fraeye manier van bladen/
Op eenen goeden slach/ hem aen te wennen/
Want hier in leyt de cracht/ dit moetmen kennen,

Van Boomẽ, en doncker Bosschen.

Te soecken eenẽ schoonẽ slach van bladen.

37 Al soudemen soecken op veel manieren/
Nae t'leven/ oft handelingh aenghename/
Ghestadelijck op grondighe papieren/
Met sap al wasschende bladers te swieren/
Hopend' ofmer al metter tijdt toe quame:
Doch/ ten schijnt niet alst bemuysde lichame
Leersaem Const: want bladen/ hayr/ locht/ en laken/

Bladen, hayr, locht, en laken, quaet te leeren, wesende een gheestich dinghen,

Dat is al gheeſt/en den gheeſt leert het maken.

Verſcheydẽ bladers, en verwen der Boomen. Boom-toppen niet ront gheſchoren.

38 Verſcheyden bladers machmen wel ghebruycken/
Byſonder op verſcheyden verwen vlammen/
Geel/groen eyck-loof/bleeck bladt van wilge ſtruycken/
De Boom-toppen ſalmen niet gantſch toeluycken
Rondt/ als warenſe gheſchoren op cammen/
En over alle de ſijden der ſtammen
Salmen oock laten uyt waſſen de tacken/
Onder cloeckſt/ maer latenſ' opwaerder ſwacken.

Van den ſtammen, en tacken.

39 Aerdighe Boom-ſtammen moetmen oock vinden/
Die onder grof/en boven dun opſteylen/
Wit cale bercken/ Kaſboomen/ en Linden/
Somtijts onderſcheyden/ en oock bewinden
Berimpeld' eycken ſchorſſ'/ en groen beveylen/
En oock de rechte ſtammen/ nut om ſeylen
Aen te ſpannen/ daer den windt in mach ſnuyven/
Dees al becleyden met hun groene luyven.

Van den Boomen wel aen te legghen.

40 T'wel aenlegghen der Boomen vordert ſeere/
T'zy tot flauw Boſſchen/ oft groot in de hooghte/
Som geelder/ ſom groender/ maken dat keere
T'loof van onder over/ maer niet te teere
Cleyn bladen en maeckt/ om vermijden drooghte/
En al makende t'loof/ doet oock u pooghte/
Dees met telgherkens te doorloopen ranckich/
Som op ſom nederwaerts gheboghen ſwanckich.

Dat goet is, zijn Hiſtorie te voorweten.

41 T'waer goet/waert ghy u ſtoryken voorweter/
Schriftich/ oft Poetich/naer u benoeghen/
Om u Landtſchap daer naer te ſchicken beter/
Maer boven al en weeſt doch gheen vergheter/

Cleyn Beelden by groote Boomen.

Cleyn Beelden by groote Boomen te voeghen/
V cleyn Weerelt ghemaeckt/ ſtelt hier te ploeghen/
Daer te maeyen/ ginder t'voer op den Waghen/
Elders viſſchen/ varen/ vlieghen/ en jaghen.

Van den bootſkens in't Landtſchap.

42 Hier latet Boerſch Meyſkens handen ontſtijven
De Melck-fonteynkens langs de groene kuſten/
Daer Tytire met t'Pijpken vreucht bedrijven/
By Amaryllis, zijn liefſte der Wijven/
Onder den Bueckeboom ſittend' in ruſten/
En met ſoet gheluydt zijn cudde verluſten/
Jae maeckt u Landt/ Stadt/ en Water behandelt/
V Huyſen bewoont/ u weghen bewandelt.

Hier t'exempel vã Ludius. Plin. lib. 35. cap. 10. Leeſt hier van in zijn leven.

43 Hier paſt wel van Ludius te verhalen/
Ten tijde ſ'Keyſers Auguſti in't leven/
Die eerſt op Mueren buyten oft in ſalen
Ghevonden heeft conſtich en wel te malen/
Boeren Huyſen/ Hoeven/ Wijngaerden/ dreven/
Oock dichte Boſſchen/ en Heuvels verheven/

Ryvers/ Beken/ vloeden/ Havens/ en ſtranden/
Watmen wilde / maeckten zijn abel handen.
44 Hier ſtelde hy volck/ die om hun vermeyden/
Ruyerend' en wandelend' henen traden/
Ander die om tijdt verlieſen toe leyden/
Hun op het water uyt vreucht te verſpreyden/
In d'aerdtſche Landtſchappen/ waghens gheladen/
En Eſels ſteld' hy in velden en paden/
Neffens de huyſen/ en hoven der Boeren/
En ander dinghen/ die t'Landtwerck aenroeren.

Exempel om den Landtſchappen met Beeldekens te verſieren.

45 Somtijts ſteld' hyer/ om Viſſchen te vanghen/
Met Anghelroeden/ en bedrieghlijck' aſen/
Ander die met vlieghen bluſchten verlanghen/
En metter Jacht ſnelle Haſen te vanghen/
Herten/ en Swijnen/ jae die den Wijn laſen/
Alſulcke dinghen zijnen ſin ghenaſen/
Te ſtellen in Landtſchap/ met cloeck beſtieren/
Conſt-luſtighen gheeſt doet wonder verſieren.
46 De ſtucken van hem/ in verwonderinghe
Meeſt zijnde by den volcke te dien tijden/
Was/ dat hy hadde ghemaeckt ſonderlinghe/
Soo in een broeckachtighe nederinghe/
Een deel Hoeven/ daer de weghen beſijden
Waren ſlijckich/ quaet om gaen ſonder glijden/
Dit had hy uytghebeeldt/ goet om aenſchouwen/
En daer ghemaeckt gliend' en vallende vrouwen.

Schoon verſieringhe van ſlijckighe wegen, en volck die glijden om te vallen.

47 Eenigh' had hy ghemaeckt op toeſicht gaende/
Bevende uyt vreeſe van neder horten/
En eenighe crom al hellende ſtaende/
Als off' op hooft oft ſchouwers waren laende
Eenich groot laſt: Jae eynd'lijck om te corten/
Hy wiſt op zijn werck over al te ſtorten
Thien duyſent aerdichedekens van binnen/
Soo veel laet icker u nu oock beſinnen.

Eynde van het Landtſchap.

Van Beeſten/ Dieren/ en Voghels.

Het neghende Capittel.

1 DE minſte ſorghe wy niet en behoeven/
Om verſcheyden ghedierten wel uytbeelden:
Op dat wy niet al te langh en vertoeven
Op ander dinghen/ ſonder eens te proeven/
Oft wy met eenen te voorſchijne teelden
Dit ſeldtſaem deel: en dat wy niet en ſpeelden/
Van Dioniſius, die niet nae wenſchen
En conde maken den Beelden der Menſchen.

VVelſtandich Dieren te maken, is een goet deel.

Datmen sal soecken universael te wesen.

2 En Anthropographus creegh hy den name
(Dats Menschen-schilder te segghen) midts desen/
Want al cannen redelijck ten betame
Wtbeelden de leden van t' Mensch lichame/
En datmen wat besonders meent te wesen/
Ghemeensaem in als zijn/ is meer ghepresen:
Dus dan om wesen eenen sonderlinghen
Schilder/ moet ghy fraey zijn in alle dinghen.

Van tamme Beesten.

3 Aen tamme Beesten moghen wy aenveerden
Onderwysich begin te desen stonden/
Eerst aen t'edelste der Vee/ groot van weerden/
Dats aen de behulpsaem moedighe Peerden:
Edel (seggh' ick)/ want aen Peerden bevonden
Zijn veel eyghenschappen/ sy zijn als Honden
Hun Meester ghetrou/ en hem sy beminnen/
Hun vry hoogh ghemoedt is niet te verwinnen.

Van het Peerdt

Eygenschappen des Peerdts.

4 T'Peerdt bespot de vreese/ jae t'gaet ontmoeten
Gheharnaschte scharen/ stout/ onbedachtich/
T'en vliedt niet voor sweerdt/ het krabt met den voeten/
Het ghenieckt den strijdt door t'ghehoor des soeten
Trompetten gheclanck/ den Herten gheslachtich/
Soet spel hem vermaeckt/ t'is leersaem/ en crachtich/
En snel als den Windt (nae Poeets betuyghen)
T'leert eeren zijn Meester/ en knien hem buyghen.

Exempelen van den aerdt der Peerden.

5 Cæsar Dictators Peerdt liet hem beschrijden
Van niemant / dan alleen van zijnen Heere:
Coningh Nicomedes Peerdt in voortijden
Starf om zijns Heeren doot/ door honghers lijden:
Een met zyn moeder bloetschandigh' oneere
Hebbende bedreven/ t'speet hem soo seere
Alst ontblindt-doeckt was/ dat het met verdrieten
Sprongh van eenen Bergh / en brocht hem te nieten.

6 Sal ick niet van't Peerdt des Conings der Scyten,
Dat zyns Heeren dooder doodde/ verhalen?
Oft Centereti Peerdt/ dat hem gingh smijten
Van een roots met Antiochum, uyt spijten
Hem zijns Heeren doot oock doende betalen/
Sal ick't al swijghen? en van Bucephalen
Soo wonderlijcke dinghen d'een by d'ander?
Dat Graf en Stadt nae hem noemd' Alexander.

Plinius hadde een eygen Boeck van dē Peerden, Plin. lib. 8. cap. 42.

7 Jae/ ick slaet al over/ om niet verstropen
Wt mijn voornemen/ want beter hier passen
Sou Pliny eyghen Boeck/ van het Tournoyen
Te Peerde/ daer hy al wat tot eens moyen
Ghestalt des Peerdts dient/ dat schoon is ghewassen/
(Soo hy seyt) beschreef / en haeld' uyt der cassen/
D'welck al mach ghescheynt zijn door oudtheyts knaghen/

Als

Als meer Boecken/ dat veel vergheefs beclaghen.
8 Wil ick dan wijsen/ drij ronden te trecken
Op seker maet/ en dat d'een zy de billen/
Het ander de borst/ en laten bestrecken
Het derde voor't lijf/ dan matich verwecken
Den booghschen hals/ en wijsen sonder schillen
Proportij van als: Pluym-licht is het willen/
Swaerloodich t'vermoghen: Willen en conen/
Niet t'samen in alle huysen en wonen.
9 Alsoo dit dan swaer valt/ en ick het meten
V niet veel wil prijsen/ noch oock aenwennen
Een swaer manier: En nae dat ick u weten/
Sonder figueren/ der Consten secreten
Wil laten alleen in schrift metter pennen:
Soo sal ick u gaen gheven/ siet/ te kennen
Omstandicheden/ u noodich al vooren:
T'Peerdts schoonheyt voor d'eerste wilt dan aenhooren.

Mijn voornemen is, geē dingē figuerlijck, dan met schrift aen te wijsen.

10 De welghedaent des Peerdts nauw achte slaende/
Agettich blinckende d'hoorens der clouwen/
Bruyn/ glat en hooghe maeckt in't ronde gaende/
Zijn sleghels cort/ te crom noch rechte staende/
De voor-beenen langh/ ranckich om aenschouwen/
Wel ghesenut/ en gh'adert de knien wilt houwen/
Magher ghemusschelt/ jae dat het met eenen
Niet beter ghelijcken/ als Herte beenen.

De gestalt, en schoonheyt des Peerdts.

11 De borst suldy breet en vet maken moghen/
De schouwers en t'achtercruys van ghelijcken/
De lancken rondt/ buyck cort/ rugg' ongheboghen.
Groot lijf/ langs t'rugh-been een vore ghetoghen/
Den hals sal langh en breedt vol vouwkens blijcken/
Een langhe maen/ ter rechter sijd' af strijcken/
Den steert sal hanghende d'aerde ghenaken/
Oft men sal hem fraey op ghebonden maken.
12 Rondt sullen van vetheyt queken de billen/
Maer het hooft sal cleyn zijn/ magher en drooghe/
T'voorhooft niet dan been wy hebben en willen/
En d'ooren scherp/ die nemmermeer en stillen/
Groote mondt/ groote neusgaten/ elck ooghe
Oock groot en verheven/ hier nae elck pooghe/
Om t'hayr bequaemlijckst zijn verwe te gheven/
Ghelijckmen veel voorbeelden heeft in't leven.
13 Laet ons van de verf dan wat spreken deelijck/
In zijn Landtbouwen is Maro verhalich/
Bruyn-roo/ blauw-graeuw/ dat zijn de schoonste heelijck/
De witt' en vael zijn boven ander leelijck:
Maer ghy Schilder/ weest vry al willens dwalich/
En maeckt van als/ ghepleckte/ witt'/ en valich/

Den Schilder sal soeckē zijnen welstandt in't coloreren der Peerden, oft ander Beesten.

Nae

Nae dat het in u werck/ om wel afsteken/
Te passe comt/ k'en wilt niet teghenspreken.

14 T'is waer/ bruyn-roo en zijn niet te verachten/
Men machse daer men wil in't werck wel stellen/
Op voor-gronden om afsteken met crachten/
Oft elders: maer ick bespreke/ te wachten
Wel op het glanssen/ oft glimpen der vellen/
Soo wy in Sonneschijn sulcx sien vermellen/
Soo oock de swarte: maer salmen u dancken/
Lett wel op dat flickerich hayr der lancken.

Op de glansē, en op climmē des hayrs te letten,

15 Verschepden maecksels als Peerden van Spaengen/
Van fraeyen omtreck/ jae Turcksche/ Barbaren/
De Napolitaensch'/ oft die van Campaengen
Slaet acht: hoe oock sommigh' als bruyn Castaengen
Zijn van hayr/ en sommigh' als oft sy waren
Met honich bestreken/ quaet te verclaren
Is/ hoe Natuer hier in oock schijnt gheneghen/
Haer seldtsame verschepdenheyt te pleghen.

Verscheydē Natie Peerdē.

16 Schoon Appelgrau verf/ die niet en mach lieghen/
Daer de huyt schijnt al vol schelpen ghemeten/
Is lustich om sien: dan wil ons bedrieghen
(Soo't schijnt) de Natuere/ datmen vol vlieghen
Soude meenen sommigh wit huyt gheseten/
En veel desghelijcx/ maer wy moeten weten/
Peerdts monden en neusen gheven soodanen
Verf alst behoort/ soo oock steerten en manen.

Noch van t'coloreren der Peerden.

17 De bruyne somtijts met vier witte voeten/
En een sterr' in't voorhooft salmen verfraeyen/
Op d'Actitude wy oock letten moeten/
Als in een Menschen boots/ dat sy met soeten
Welstandighen aerdt gaen/ staen/ springhen/ draeyen/
Oock op t'witte schuym/daer sy me besaeyen
T'veldt/ en al met teeckenen doen bekennen/
Waer sy als vlieghend' over ginghen rennen.

Actitude der Peerden.

Van t'schuymen der Peerden.

18 Seer verleghen vondt hem eens een bysonder
Schilder/ nae grooten Valery beschrijven/
Die hadd' een Peerdt gemaeckt seer schoon te wonder/
Welck quam uyt den arbeydt/ en als hy onder
Ander dinghen wouw/ tot zijns Consts beclijven/
Maken dat schuym te mondt uyt quame drijven/
Desen constighen werckman heeft al langhen
Vergheefschen tijdt en moeyt daer aen ghehanghen.

Exempel van een Schilder, die t'schuym by gheval maeckte.

19 Zijn constich werck en cond' hy niet ghebrenghen
Ten eynde/ noch comen tot zijn vermeten/
Hoe dat hy proefde/ dus met soo gheringhen/
Onweerdighen/ oft ongheachten dinghen
Wesende ghequelt/ het heeft hem ghespeten/

En heeft om verderven daer op ghesmeten
De sponsy / daer hy zijn verwen me vaeghde/
En de sake ghe viel soo't hem behaeghde.

20 Want de spattingh der sponsy is ghebleven
Aen zijn Peerdts mondt hanghend'/ uyt quaden spele/
Ghelijck natuerlijck schuym/ dus is becleven
Zijn voorneem en werck/ t'gheluck toegheschreven/
En niet zijn Conste/ maer t'is even vele:
In summa/ men bevindt met wat een zele
En yver sy van oudts/ soo sy best mochten/
All' eyghenschappen uyt te beelden sochten.

21 Te Room oock in de sale Constantini,
Daer is dat schuymen uytghebeeldt ten rechten.
Protogenes, nae t'ghetuyghenis Pliny,
Conde niet ghemaken nae zijn opiny
T'schuym aen eenen Hondt/ en gingh om soo slechten
Ondoenlijck dinghen oock zijn werck bevechten
Metter sponsy/ ghelijck ghesept is boven/
Doe stond't oock soo wel/ dat yeder most loven.

Exempel van Peerden-schuym, in de Bataille Constantini in Belvidere.

Exempel van t'Honde-schuym.

22 Want eerst en stonde dit schuym niet natuerlijck/
Sept Plinius, maer te seer afgheschepden
Van't oprecht in't leven/ maer scheen figuerlijck
Gheschildert met vlijt/ t'welck hy wilde puerlijck
Wt den mondt doen vloepen met veel arbeyden.
Nealcas deed' oock eenen Jonghen leyden/
Oft houden een Peerdt/ en troetelen mede/
Daer zijn sponsy oock dus mirakel dede.

Noch van schuym Exempel,

23 Dus moghen wy oock/ alst past/ op het schuymen
Der Peerden letten/ met neerstich volheerden/
Hoe een dinghen ghemaeckt is/ t'zy met duymen/
Met sponsy/ oft anders buyten costuymen/
T'is al goet wat wel staet/ ick houdt in weerden:
Maer wat grooter vlijt men voormaels wel Peerden
Te schilderen dede/ cammen versinnen/
Nadiender oock Prijs mede was te winnen.

T'is al goet, wat wel staet.

24 Appelles, den Hooft-schilder van den Ouden/
Met meer ander Schilders te zijnen tijde/
Hebben hier in t'samen wedspel ghehouden:
Maer hy/ vreesende dat de Menschen souden
Qualijck teghen hem oordeelen uyt nijde/
En wijsen uyt jonsten/ ter ander sijde
De sake/ tot zijn wederstrijders voordeel/
Begeerde veel liever der Beesten oordeel.

Men dede voormaels grooten vlijt in Peerden, want daer was Prijs toe opghestelt.

25 Dus by zijns partien gheschilderde Rossen
Liet hy natuerlijcke Peerden aenvoeren/
Maer watter aen schortt'/ als ghemuylband' Ossen/
Ginghen voorby/ sonder stemme te lossen:

Appelles begeerde der Beesten oordeel:

Peerden brieſ-ſchen op zijn gheſchilderde Peerden.

Maer doeſ' Appellis werck ghinghen beloeren/
Begonden ſy brieſſchen/ en hun beroeren/
Sulck vonnis met den Beeſten onbedroghen
Is naemaels ghewordden al meer gheploghen.

Exempelen van ſeer ſchoō Peerden der Antijcken, tot Venetien, en Room.

26 Dit wedtſpel onſer Voorders doet ons mercken/
Hoe ſy onderſochten de Conſt ydoone/
Soo oock noch tuyghen voorhandighe wercken/
Als te Venedich op't portael der Kercken/
Vier coper Peerden/ uytnemende ſchoone/
En te Room op't Capitoly ten toone/
T' Natuer overtreffende Peerdt ghegoten/
Daer t'leven/ maer gheen Conſt is uytgheſloten.

27 Daer toe de Peerden des Monte Cavalen,
Van Praxiteles, en Phydias handen/
Aen alle deſe/ dan om niet te dwalen/
In kenniſſe der ſchoonheyt/ ſalmen halen
Een goet bewerp/ en de rechte verſtanden:
Want ter Weerelt in gheen plaetſen/ oft Landen/
En weet ick yet beters/ om ons te gheven
Te kennen t'ſchoonſt/ en alder beſte leven.

D'oude behielpen hun met gevilde Peerden.

28 Dat d'oude hun behielpen met t'ghevilde/
Is niet te twijffelen/ oock in den Beeſten/
Daer ſy alle dingh onderſochten milde:
Nu van ander Dieren ick u wel wilde
All' eyghenſchappen/ o luſtighe gheeſten/
Te kennen gheven/ en mach van den meeſten

Van ander Dieren.

Vee-gheſlacht/ als Stieren/ Oſſen/ en Koeyen/
Nu vervolghens te beſchrijven my moeyen.

29 Hoe wel Veerſen/ Koeyen/ Oſſen/ en Stieren/
Seer van een ghedaente zijn/ en dat lichte
Oock ghelijck eyghenſchappen hun vercieren/
Soo en zijn nochtans niet ſoo goedertieren
De Stieren van ooghen/ maer van gheſichte

Stieren hoornen veel minder als der Oſſen.

Veel grouwſamer/ hun ooren zijn meer dichte
Van hayr/ als der Oſſen/ en in't ghemeene
Zijn hun hoornen/ al veel minder en cleene.

30 Den Mantuaen den Boeren onderwijſich/
Een koey-gheſtalt/ am goet gheſlacht verwecken/
Acht hy te weſen ſonderlingh en prijſich/
Die eenen Stier ghelijckt/ van hoofd' afgrijſich/

Van Koeyen gheſtalt.

Met hoornen mickt/ en weyghert ploegh te trecken/
Die beteyckent is bont/ met witte vlecken/
Veel necks heeft/ en groot van voeten en leden/
En welcr langhen ſteert raeckt d'aerde beneden.

31 De lancken moeten langh zijn onverdwenen/
Oock de hoornen crom/ boven twee ruygh' ooren/
En den wraſel van aen den kny oock henen

Afhanghen/ en strecken tot aen de schenen/
Dees lesse liet Maro den Boeren hooren/
Maer ghelijck ick ghesept hebbe te vooren/
Koepen noch Veersen en salmen soo grouwlijck/
Als Stieren oft Ossen/ niet schild'ren rouwlijck.

32 Want veel tijts oft ghemeenlijck is t'gheslachte
Der Vrouwen/ van alle Dieren bevonden
Veel ghestreeckter/ gheleckter/ al meer sachte
En heblijcker van wesen/ men neem achte
Soo wel op Menschen/ als Catten oft Honden/
Des Stiers oft Ossen hoornen sal omronden
Een lockich hayr/ en met draepende krollen
Van t'voorhooft af tot den neuse toe rollen.

De sy, oft de vrouwelijcke dieren, onder veel dierẽ, zijn ghestreelder en gladder als de hy, oft mannekens.

Van Stieren.

33 Den Koepen en Veersen die suldy mijden
Met te veel rouwe ruychept te besetten/
Maer sult al aerdich hen leden besnijden:
Sonderlinghe Veersen sult ghy somtijden
Onder ander vinden (wilt gh'er op letten)
Van die op't stal hebben ghestaen te vetten/
Soo aerdich ghemusschelt met volle lancken/
Sulcx dat ghy u t'ghesichte sult bedancken.

Sommighe aerdighe jonghe Koeyen, oft Veersen.

34 Van de groote schoonheyt in't speculeren:
Nae dit en ander leven generale
Meught ghy dan gaen soecken te practiseren/
Noch moet ghy oock letten in't coloreren/
Op Ossen en Koepen/ roo/ grijs' en vale/
Hoe wonderlijck ghevleckt dats' altemale/
Hebben d'ooren altijt ghelijck malcander/
D'een niet een hayr ghevleckt onghelijck d'ander.

Den Koeyen te coloreren.

Koeyen en Ossen, &c. altijts ghelijckverfde ooren.

35 Hier meughdy op mercken/ als ghy in't groene
Koepen siet weyden/ en vindent waerachtich:
Maer boven al rad' ick u niet soo coene
Te maken/ als ander pleghen te doene
Nae t'leven/ soo langhe hoofden verachtich:
En wildy bedien in't wel verwen crachtich/
Verft u Dieren nae t'leven/ soo sal voeghen
Hem stracx daer by een welstandich benoeghen.

Lange hoofden veracht.

36 Wat helpet/ of ick u altijt nae steenen
Oft coper wou wijsen te conterfeyten/
Den const-rijcken Bassaen, die den alleenen
Voorgangh heeft in Beesten/ en wien dat gheenen
Hier in beneven is in digniteyten/
Zijn ghelockte Schapen/ en ruyghe Geyten/
Voghels/ Visschen/ Fruyten/ materialen/
Deed' hy nae t'leven/ want hier ist te halen.

T'Beest schilderen vã Bassano tot Exẽpel gepresen.

37 Maer om bewijsen/ datter by d'Antijcken
In dese dinghen fraeye gheesten waren/

Die in schild'ren en snijden deden blijcken

Exempel van den antijcken Pausias

Hun vlijt/ mach Pausias hier comen strijcken
Tot exempel/ die eerst over veel Jaren
Schilderde d'Offerhande voor d'Altaren/
Den Ossen om slachten staend' in't vercorten/
Daer wist hy zijn Const fraey in uyt te storten.

38 In plaetse dats' ander sijdelings stelden/
En verhooghden/ al licht steld' hy de zijne/

Exempel van Beesten vercortinghe.

Met den hoofde vooren/ en niet oft selden
Verhooghende/ maer met diepens ghewelden/
T'ronden en t'vercorten/lustich van schijne/
Bracht hy te weghe sonder groote pijne/
Aerdich boven ander/noch was voorhenen

Nicias tot exempel.

Wtnemich fraey Nicias van Athenen.

39 Van Beesten te schilderen/ sonderlinghe
Van Honden/ en maeckte seer fraey Diane,
Oock den Beyr Calystos veranderinghe/
En Io in een Koe: maer dat ick brenghe
Al zijn ander wercken hier nu te bane
Behoeft niet/ t'is ghenoech dat ick vermane/
Dat hy wonder constich viervoetsche Dieren
Wel schilderde/ van alderley manieren.

Exempel van den Stier, die te Room is, in't Paleys van Farnese.

40 Nu moghen wy voorts verhalen noch wijders/
Van twee constighe ghebroeders van Rhoden,
Apollonius en Tauriscus, snijders
Der Beelden/ wiens springhenden Stier voor yders
Ooghen te Room is te sien onghevloden/
Daer is Dirce (welcke namaels de Goden/
Soo versiert is/ tot een Fonteyne maeckten)
Oock Zetus en Amphion schoone naeckten.

41 Dees Beelden/ den Stier/ en oock selfs de zeelen/
Waer mede ghebonden was Dirce schandich/
Waren constich ghewrocht/en niet by deelen
Aen een gheset/ maer al uyt eenen heelen
Witten Marmer-steen ghehouwen verstandich:

Exempel van de ghegoten jonge Koe, oft Veerse, van Myron.

En was over de Zee barich en sandich/
Van Rhodes te Roome ghebracht met Schepen/
Daer staett in een houten huys noch begrepen.

42 Hoe sal ick/ o Myron, laten verschoven
V ghegoten Veers' in doncker bruwijne?
Die u Griecksche Poeten ginghen loven

Epigrammē, by den Oudē, tot love van dese Veerse.

Met veel Epigrammen/ om datse boven
Ander was constich van levenden schijne?
D'eerste luydt aldus/ uyt een heel dousijne:

1. Epigrāme.

Herder al elder drijft u Koeyen alle/
Dat dees oock met d'uwe niet gae te stalle.

2. Epigrāme.

43 Gheen Koe-beeldt ben ick/ maer Myron my stelde

Op

Op deſen ſteen vaſt/ uyt ſpijtich miſnoeghen/
Om dat ick afſnoepde zijn gras ten velde.
Den Koeper Myrons Koe ben ick wat ghelde/ 3.Epigram.
En gheen verſiert Beelde/dus wilt u voeghen/
Te prick'len mijn lancken/ en leydt my ploeghen.
Waerom steldy/Myron, my hier te blijven? 4.Epigram.
Wanneer loſt ghy my/ om in ſtal te drijven?
44 Calf loepen/ en Stier lieven/door't aenſchouwen/ 5.Epigram.
My ſal moeten/ en den vee-hoedſchen jonghe
Sal my drijven ter weyd' in groen landouwen.
Al heeft my Myron van coper gaen bouwen/ 6.Epigram.
En hier op gheſtelt/ ick brulded' en ſonghe
Als Stier/ had hy my ſlechs ghemaeckt een tonghe.
Een Weſp dees Koe ſiende was uytgheſtreken/ 7.Epigram.
K'heb (ſeyſe) noyt harder Koe-huyt gheſteken.
45 Hier houdt my Myron vaſt/ en Herders noyen 8.Epigram.
En ſlaen my/ want nae de Stieren ſy meenen
Dat ick ben bleven/ door een liefden hopen.
T'wy comdy Calf nae mijn ſpenen ghecropen/ 9.Epigram.
De Conſt wou mijnen uyr gheen melck verleenen.
Waerom houdt ghy/Myron, op deſen ſteenen 10.Epigram.
Voet my ghevaen? ghy hadt my moghen jocken/
Soo hadt ick door u landt den ploegh ghetrocken.
46 Behoudens men niet met handen en taſte 11.Epigram.
Op mijnen ruggh'/men mach my nae begheeren/
Van verr' en by aenſien/ men ſal van vaſte
Coper te zijn niet legghen my te laſte.
Wil Myron mijn voeten niet haeſtich weeren 12. Epigram.
Van deſen pijler/ ick en mach ontbeeren
De doot niet/ maer wilt hy my hier ontboeyen/
Ick loop in de bloemen / als ander Koeyen.
47 Wie can u hongherich begheeren ſpijſen/
O Jeught/ en hier alle Dieren afmalen/
Niet alleen Leeuwen: maer om verafgrijſen/
Monſters en Draken/ niet beters dan wijſen
V totter Natuer/ om niet te verdwalen/
Waer ghy eenich patroon meught achterhalen/
Merckt hoe elck light/ loopt/ ſtapt/oft wandelt/
Maer maeckt dat alles zy aerdich ghehandelt.

Eynde van den Beeſten.

Datter niet beter en is,als alle dinghen nae t'leven te ſchilderen, merckende op alle actien, en byſonder aerdich te handelen.

Van Laken oft Draperinghe.

Het thiende Capittel.

Het Laken, een uytnemẽde deel,tot welſtandt dienende.

1 EEn ſonderlingh deel hebben wy nu vooren/
Dat tot Schilder-conſt welſtandt ſal beſtrecken/
Te weten/ t'Laken: welck by naeckt (als Cooren

By Wijn) oock wel voeghend' is/ nae behooren:
Want behoeftlijckheyt en schaemte/ te decken
Het Lichaem leeren/ en cleeren aen trecken/
Bysonder hier onder den Beyr coudt Noordich/
Over t'hooft ons hanghende teghenwoordich.

2 T'wonder schoon gheschapen Lichaem/ in eeren
Gaet boven alderley costlijcke vlassen/
Wormen-ghespin/ en Thyersche purper cleeren:
Oock die hun voet-planten teegh d'onse keeren/
In Saturni rust-moedich Rijck ghewassen/
Onkennende schaemt'/ op gheen cleeren passen:
Doch reden/ hier stierend' een eerlijck schamen/
Aenwijst ons een middelmaets cleedts betamen.

T'Menschelijck wel gheschapen Lichaem schoonder als alderley cleedinge.

In Indiē gaet men naeckt, maer schaemte leert hier cleeden.

3 Elck nae zijnen staet/ dats nae de persoonen
In eeren zijn/ wil de cleedinghe wesen:
Coninghen ghepurpert/ gheciert met Croonen/
En de blijde Jeught lustigh haer verschoonen
Wil met blinckend' verwen schoon uytghelesen/
Maeghden wil oock t'wit wel voeghen: in desen
De Schilders wel moeten op alles letten/
Elck soo nae den staet ghecleedt upt te setten.

Cleedinghe nae de persoonen.

Oock de coleurē der cleederen, elck na zijn natuere oft tijdt.

4 Het swart als opt wil noch rouwe bedieden/
Ghelijck op zijn plaets daer van is gheschreven/
Daer mede Weduwen en oude Lieden
Worden ghecleedt/ desghelijcx sal gheschieden/
Datmen Schapers en Schippers grof ghewevenVerscheyden graeuw wollen Laken sal gheven/
Vlack om t'lijf ghetrocken/ met grove ployen
En spaerlijck hun met schoon verwe vermoyen.

5 Al wat Arachne Const upt brengt te vollen/
Moeten wy met opmerck vlijtich aenschouwen/
Beginnend' aen Laken/ dat Wevers rollen
Van den weefboom rouw/ oock ander/ jae wollen/
Racen/ Saeyen/ Zijden/ hoe dat elck vouwen
Maeckt nae zijnen aerdt: op dat wy geen touwen/
Seelen/ oft dermen/ maer natuerlijck Laken/
Vlack/ hanghend'/ oft ghekrockt/ ligghende maken.

Verscheyden Laken, verscheyden van vouwen oft ployen t'observeren.

6 T'rouw Linwaedt maeckt/ gelijck natte Papieren/
Viercantighe vouwen/ met scherpe hoecken/
Men siet al ghenoech op sulcke manieren
Dureri krokende Lakenen swieren:
Maer gheschilderde fijn dwadighe doecken/
Als antrent Mary-beeldts kindekens/ soecken
Soude men geen beter/ noch vinden moghen/
Dan van Mabeusen, dunckt my onghelogen.

Rouw linnen ployen.

Exempel Durerer Laken.

Mabeusen doeckskens Exempel.

7 Maer wat vouwen van Laken is te loven
Boven ander/ dit dient doch acht gheslaghen/

Een

Een Vrou oft Mans boots salmen altijts boven
T'oppercleedt oft mantel meer laten groven/
Dan eenich cleedt dat het onder sal draghen:
Nu mijn ghevoel/ ick vinde groot behaghen
In't vloepend' Laken van Lucas van Leyden/
Als daer wat t'moderne van is ghescheyden.

Graauw lakē boven als onder.
Exempel, van Lucas van Leyden lakē.

8 Ick ontrade niet/ datmen hem veel wende
Te leeren maken al verscheyden aerden
Van Lakens nae t'leven/ waer in gheen ende
Was met Lucas, soo yemandt die hem kende
Wel heeft betuyght/ van desen wijt vermaerden/
Doch is Laken meer als loof/ hayr/ oft baerden/
Een gheestich soecken/ jae versierich vinden/
Met een aerdich vatten/ schorten en binden.

Verscheyden aerdt van Lakenen, na het leven.
Laken geestiger, als loof oft hayr.

9 Een Laken salmen te leeghe niet schorten
Om de lenden/ noch niet hanghen t'ondeghen:
Wel lettend' op t'spannen en neder storten/
Op uyt en in gaen/ wech schieten/ vercorten
Der ployen/ nae sy van aerdt zijn gheneghen/
Hier oock d'elder verhaelde seven weghen/
Oft roeringhen/ niet en dienen vergheten/
Waer men meest sal nijpen dientmen te weten.

Vatten en schorten des lakens.
VVt en in gaen der ployen.

10 Over al waer de leden des Lichamen
Vouwen oft buyghen/ te weten/ in't bucken/
Ter plaetsen daer de dgien aen t'lijf versamen/
Soo oock in't knielen/ in't nijpen der hamen/
Ocksels/ arm-vouden/ ofte sulcke stucken/
Ploot vry daer u Laken door t'samen drucken/
En latet stijf uyt spannen op de schooten
Van knie te knie/ die wijt van een uytstooten.

VVaer t'lakē moet vouwen en kreucken.

11 Op al wat rondt uytstekend' is bevonden/
T'zy schouwers/ dgien/ knien/ buycken/ braen/ oft billen/
Daer salment laten verheffen/ en ronden:
Gheen vouwen daer brenghen/ want lichte gronden
Gheen hardtheyt van diepsel lijden en willen:
Besijden in't schaduw en macht niet schillen/
Aldaer veel kroken door storten oft nijpen
Te brenghen/ en salmen dy niet begrijpen.

VVaer t'Lichaem oft ledē rondicheyt hebbē, ployen vermijden, maer vlack latē, om hardicheyt op den dagh vermijden.

12 Ghelijck als uyt den Boom wassen de tacken/
Laet de vouwen uyt malcander beclijven:
Sack-ployen vermijdt/ datter in't ontpacken
Des Lakens ghevonden niet worden sacken/
Wanneer men dat mocht uyt recken oft stijven/
En maeckt datmen altijt mach sien waer blijven
En beginnen u vouwen oft pinsueren/
Ghelijck men dat sien mach in der natueren.

De ployen uyt malcāder oorsprongh nemende van yet dat uyt steeckt, oft verheft.
Sack-ployen te vermijden.
Eyndt en begin der ployē.

13 Boven al dient wel een dinghen besproken/

Te weten/ datmen confuys en swaermoedich
Niet en sal het Laken te seer verkroken/
Als oft al waer verdouwen en ghebroken:
Waer in ons Voorders dwaelden veel onvroedich/
Bysonder Aldegraef, die t'overvloedich
In dit kroken hem misgaen heeft abuysich/
Dats de maniere/ die men heet confuysich.

Confuse der ployē mijden. Exempel, Aldegraef te overvloedigh in kroken.

14 Maer Dureri Laken/ bysonder t'leste/
Datmen siet in zijn printen/ daer soo heerlijck
Groote vlacke daghen comen/ de reste
In veel schaduw verliesend'/ als zijn beste
Mary beelden tuyghen/ is schoon en leerlijck/
T'waer groote misdaedt/ en een werck oneerlijck/
Sulck Man hier van te confusich beschulden/
Der Consten aerdt wil dat nemmermeer dulden.

Albert Durer Exempel, van vlack laken.

15 D'eere der Bataviers en der Germanen,
Lucas, en Albert, daer der Muser Choor heel
Op stortte zijn gaven/ d'Italianen
Hebben met hun printen/ en met soodanen
Wijse van Laken veel profijt en voordeel
Ghedaen/ jae van lichts meer/ dan yeders oordeel
Soude begrijpen/ want behend' met listen
Sy een weynich te veranderen wisten.

Lucas en Alberts printen, Exempel.

16 In Lucas lakens vindtmen fraeye stoeren/
In Magdaleen, Mardocheus, en Boosen/
Die Christum tempteert/ daer sietmen hem t'roeren
Des vouwkens met t'graefijser fraey uytvoeren/
Wie mocht daer vloeyende meer soetheyt oosen?
Nu Jonghers/ als Biekens/ uyt dese Roosen
Mocht ghy wel suyghen/ tot nut onghewoonich/
Den druppenden nectar, en soeten honich.

17 Een vloeyende Laken/ rijck/ onvernepen/
Sonderlingh aen Vrouwen/ maeckt sonder schromen/
Ghy en sulter niet licht in zijn begrepen/
Liever als te cort/ suldy't laten slepen/
En ghelijck de tackskens cieren de boomen/
Alsoo doen hier oock de canten en soomen/
In't hanghen oft ligghen/ met swieren aerdich/
Maer vermijdt te maken uyt-hoecken schaerdich.

Den Vrouwen vloeyende Laken. De canten aerdich te swieren. Schaerdighe uythoecken mijden.

18 Nu in sijden en weerschijnsels verscheyden/
Worden in't ghemeen al gheprezen grootlijck
De Venetianen, die wel t'arbeyden
Met de verwe weten/ en soo beleyden/
Dat de hooghsels uyt schijnen steken blootlijck:
Maer altijt behoeftmen te voeghen nootlijck
Sulcke hooghsels in weerschijnende sijden/
Als d'aenstootende verwe best mach lijden.

Exempel, Venetiaēsche Schilders in schoon sijdekens en weerschijnsels oft mengselen.

19 Op datse malcander niet en besmitten/
Ghelijck lacken lijden wel lichte blaeuwen/
En de smalten lijden wel lacke witten/
Licht masticot mach nevens t'groen wel sitten/
Assche-wit laet hem met schiet-geel wel schaeuwen/
Purper met blaeu oft root/ jae en de graeuwen
Verscheyden/ laten hun wel schoon verhooghen/
Hier moetmen op veelderley wijsen pooghen.

20 T'staen heerlijck wel somtijt soo vlacke lappen
Van Laken groot/ der statelijcke Mannen/
Soo men somtijt siet oock aen Monicks kappen/
Dat oock ployen malcander verselschappen/
Waer Laken op Laken/ slap oft ghespannen/
Hangt over een/noch zijn oock niet te bannen
Somtijden eenighe moderne drachten/
Die nu in't ghebruyck zijn/ oft voormaels plachten.

21 Wat sal ick u voorts noch wijsen met handen/
Waer ghy sult rijghen/ doorsnijden/ oft stropen/
Bordessen/ colletten/ slippen/ en panden
Tot half de dgien/ en met cloecke verstanden?
Kraussen/ uytsnijdtsels/ doortrecksels/ en knopen
Al maken/ hier opghebonden/ daer open/
Op en onder Cleers borstlappen en bindtsels/
Mantels/ wimpels/ en duysent fraey versinsels?

22 Proeft/soeckt/en versiert/merckt op anders dingen/
Raept wat uyt den hoecke met inventeren/
Tempert/ verandert/ soeckt menich verminghen/
Wat ghy tot welstandicheyt by condt bringhen/
Daer legt op toe/ end' om schoon te traperen/
Leght bequamelijck aen u met glaseren/
Behelpt alst past tot een gloedich doorschijnen/
Om maken Fluweelen en schoon Sattijnen.

23 In plaets dat ghy u Laken met gheheelen
Hooghsels de ployen pleeght te doen verheffen/
Daer gaet het gants anders met de Fluweelen/
Want ghy maket al bruyn/ en gaet slechs deelen
De canten weerschijnich/ u hooghsels effen:
Maer wat sijden Sattijnen mach betreffen/
Van verf/ k'en weet u geen Exempel milder/
Als t'leven/ Meesterssee van yeder Schilder.

24 Verscheyden manieren van Lakens mede
Sietmen in groote Meesters wercken blijcklijck/
Raphel van Vrbijn hier in wonder dede/
En verstondt zijn vouwen nae rechte zede/
Som Beelden recht simpel ghecleedt/ som rijcklijck:
Den Bonarot in zijn verwe ghelijcklijck/
Maer sommigh dat hy ghemaeckt heeft in steenen/

Verwen waer te nemen, om weerschijnen te maken.

Heerlijcke groote lappen Sijde, met hier en daer een vlickerighe vouwe, staet wel: oock vlacke wolle laken, als Monicks cappen, en moderne cleeren.

Veelderley eyghenschappen der cleedinghen.

Hem behelpen met glasseren.

Van Fluweelen en sijden.

Exempelen van Italianer Lakenen.

En

En soud' ons niet ghelijcken/ soud' ick meenen.
25 Om de herde vouwen/ die niet betamen
Op den dagh te comen op yet verhevens/
Ghelijck op den schoot zijns Moysi niet namen/
Maer Titiaen, groot/seer heerlijck van samen/
Zijn schilderye allesins is vol levens/
Niet alleen in naeckten/ maer daer benevens
In Lakens heerlijck met vouwen verstandich/
Als oock tuyghen zijn hout-printen voorhandich.

Titiani hout-printen tot Exempelen.

26 Veel meer Italiaensche mocht ick/ Leser/
Van fraeyen handel stellen u ten toone/
Del Sarto, Tinturet, den Veroneser,
Twee Succary, en Barotius, deser
Lakens pinsueren verdienen de croone
In aerdt en fraeyheyt: maer altijt in schoone
Verstandighe ployen bestaet voor allen
De schoonheyt des Lakens/om wel bevallen.

Noch Exempelen der Italianen.

27 Maer tot Exempel/ Lakens der Antijcken
V voorzen te stellen/wil ick gheen woorden
Vergheefs ghebruycken/ want sy moeten wijcken
Voor die van dees tydt/ jae niet sy ghelijcken
Dan van nat linnen/en hanghen als coorden/
Om vervolgh/ sulcke Beelden wel behoorden
Anders ghelakent te wesen bysonder/
De slechtheyt heeft menich ghegheven wonder.

By den Antijcken gheen goet lakẽ, oft weynich.

28 Noyt Antijck Laken (is niy niet bedrieghend'
Te cleen onthoudt) en sach ick te Room binnen/
Dat yet te bedien hadd'/dan eenich vlieghend'
Aen coper Beelden/ (oft ten waer my lieghend'
Aen oordeel) / dit waren ghelijck Goddinnen/
Welcx Laken van Antijcken wel mocht winnen
Den prijs/ en in't nieu Palleys van Farnese,
Boven op een gallery sach ick dese.

In't Palleys Farnese eenige coperen Vrou-beeldẽ.
Antijck goet vlieghende laken.

29 In't selve Palleys oock de Flora staende/
Haer beeldich Laken en is vry niet leelijck:
Maer om dat ick van t'vlieghende vermaende/
Dat maecktmen in huysen/ soo t'Beeldt is gaende
Oft loopende/vlieghtet achter gheheelijck:
Maer ist buyten/ soo maecktment dat het deelijck
Eenstreecks den gangh neemt/t'zy voozen oft achter/
Nae dat den wint comt/ en waeyt stijf oft sachter/

De Flora aldaer exempel.

30 Gheest is te ghebruycken in dese stucken/
Dees dunne laecksken oft sijdekens diende/
Eenen blasenden windt aen t'lijf te drucken/
Op datmen t'naeckt' (alst wel conde ghelucken)
Aen dgien/ lijf/ en beenen aerdich waer siende/
Hier hoefdemen de Charites te vrient de/

Vlieghende laken t'naect uytmunten.

Die

Die Pythij soon in zijn werck verselden/
Ons Ide' hier toonen most haer ghewelden.

Pythius was den Vader Appellis.
Idee,imaginary, oft ghedacht.

31 Hoe graceljjck sie ick alree nu waepen
Der Nymphen cleeders/en hooft-doecken seplich/
Meest al eenvoudich/ en somwijlen draepen
Heen en weer met den windt/ en hoe daer swaepen
De lichte Bacchanten met toortsen veplich/
Rennend' op en af den heuvelen steplich/
En Dianens Maeghden ter jacht in't wilde/
Hoe hen slippen en wimpels golven milde.

VVimpelen en doeckskēs der Nymphē vlieghende.

32 Wie en siet nu den Stier in Zee niet baden/
En des Maeghts cleeren niet als seylen spelen/
Wie sal den versierschen Ballinck versmaden
Ons te lesen? hoe schildert hy beladen
Dees jongh' ontschaeckte? wien mach noch verveelen/
Die slupers en linten langs Marber kelen/
Met gout-gheel hayr/ al in de Locht doet drijven?
Te recht ons Pinceel belupstert sulck schrijven.

Exempel Europa,van Ovidius beschreven.
Schilder Pinceel te luysteren nae Poëten pen.

33 Wat voorder noch belangt in deser saken/
Daer van wil ick u bevelen de lasten/
Om meer ghedaenten van Cleedingh te maken/
Verscheyden Borduerwerck/ en gulde Laken/
Oock veelverwighe beeldwercksche Damasten:
Lett op alles wel/ om niet mis te tasten
In't groot cierdeelich aerdich wel draperen/
Waer toe u noch hoeft der verwen sorteren.

Ghebeelde Lakens en Damasten.

Eynde van Laken/ oft Draperinghe.

Van het Sorteren / en by een schicken der Verwen.

Het elfde Capittel

1 O Gy der Natuer oorspronckscher Const Scholieren/
U begeerigh' ooren wilt hier oock leenen/
Ick sal u verhalen/ op wat manieren
Ghy bequaemlijck u verwen sult schackieren/
Om wel te sorteren/ nae t'rechte meenen/
Welcke malcander (doch sonder vereenen)
Geeren ten naesten raken en versellen/
Als ghy tot Laken maken u sult stellen.

Verwen malcander best vermogende byeen.

2 Indien wy dit deel oock recht treffen conen/
T'sal fraeylijck ons werck verschoonen te wonder/
Als de Maeght Glycera van Scytionen,
Bloem-krans vercoopster/ die met ongewonen
Aerdighen aerdt/ thien duysent voudich onder
Een wist te voeghen haer Bloemkens/ bysonder
Van verwen soo lustich/ dat hem verblijde
Pausias Schilder/ diese daerom vrijde.

Exempel Glycera, die de Bloem-kransē fraey sorteerde.

3 Laet ons oock aldus sorteren ons Laken/
Want Pausias, siende dit constich voeghen/
Haer Tuylkens en Hoeykens hy nae ginck maken/
En werdt gheheel constich in dese saken:
Ten lesten gingh hy al vast verder ploeghen/
En conterfeytese met groot benoeghen/
Soo sy Hoeykens makende was ghesteten/
Stephanoplocos werdt dit stuck gheheeten.

Aen dē Bloemen, verwen sorteren leeren.

4 Nadien wy in't verf-sorteren/ t'verhalen
Der Bloemkens nu hebben wat voorgheschoten/
Die al verscheyden door't natuerlijck malen/
Ten rieckenden Lenten/ in Tempsche dalen/
Als op een groen Tapijts staen uytghegoten/
En hoe veel duysent daer bloeyen ontsloten/
Naulijcx isser een die groen is ghebleken/
Om t'sorteren/ en dat wel af sou steken.

Het sorteren, oft bedeelen der verwen, aē alle geschapē dinghen te mercken.

5 Maer verscheyden van t'groen op t'groen/ doch elcke
Wel afstekend'/ is tot schoonheyts beleyden/
T'zy root/ blaeuw/ purper/ oft bleeck als van melcke/
Siet oock Boom-looven en aerdt-cruyden/ welcke
Self al in groenheyt noch seer zijn verscheyden/
Heffen wy nu d'ooghen op van dees weyden/
Wy sien een sorteren/ om wel op t'achten/
Aen den booghden Hemel daghen en nachten.

Exempel den dagheraedt, en den gesterden, besondē, en bemaendē blaeuwen Hemel.

6 Ick late de blosende dagherade/
Des Phœbi voorloopster/ noch henen varen/
Met haer heerlijck sorteren vroech en spade/
Maer sien daerenboven (weert te slaen gade)
Hoe de gulde Son/ tot s' Weerelts verclaren/
In een blaeuw veldt van asuer ons de Jaren
Af en aen voert/ jae Maen en Sterren huldich/
Hoe dat sy al claer in't blaeuw blincken guldich.

VVat verwen malcander lieven.

7 Het geel en blaeuw voeght dan wel d'een by d'ander/
Dus meuchdy u laken in't verwen schicken/
Oock root en groen lieft wonderlijck malcander/
Het roode by t'blaeuw/ op datmen verander/
Voeght hem oock wel/ t'purper sal niet verschricken
By t'gheel te staen/ het groen sal hem verquicken
By wit/ jae wit schickt hem by alle verwen/
Soo Wijngaerden schicken by velden Terwen.

Natuere wijst het sorterē der verwen.

8 Dat Natuer ons aenwijst t'sorterich saeyen/
Is aen alle dinghen wel te betrapen/
Welck gheeft den ooghen een lustich verfraeyen/
Exempel de bespraeckte Papegaeyen/
Voghels/ schelpen/ en meer dinghen gheschapen/
Hoe alle verwen malcander verknapen/
Dus Natuere/ die ons alles maeckt vroeder/

Is van het schilderen voester en moeder/

9 Purper by groen heeft oock geen quade graty/
Blaeuw en purper malcander oock wel groeten/
Maer root staet niet al te wel by carnaty/
Want liever heeft het naeckte conversaty/
Met groen/ blaeuw/ oft purper/ alst can ontmoeten/
Blaeu by groen schickt wel/ als men op't versoeten
Wil passen/ dan laetmen wel mede spelen
Verscheyden roon by een/ en gheel by ghelen.

Dat het seer soet staet, geen strijdighe verwen by een te voeghen.

10 Te weten/ ros gheel/ en groen gheel beneven
Malcanderen/ oock purpuren/ als blaeuwe/
En roodachtigh'/ oft anders onderweven
Met mengsels : maer Bruegel/ wiens wercken leven/
Die maeckte veel tijt al verscheyden graeuwe
Lakens/ jae schier gheschaduwt sonder schaeuwe/
En onder al dat graeu seer cierlijck bloeyde
Een schoon asuer/ oft root/ dat yverich gloeyde.

Brueghel Exempel, onder veel graeuwen eenich schoon coleur te doē uytmunten.

11 Ghelijck de Poeten/ welcke somtijden
Langhe redens en vertellinghen bouwen/
Daer sy d'oore jeuckende me verblijden/
En laten somtijts ondertusschen glijden
Een sin-ghevende Spreuck/ weerdich t'herkouwen:
Of recht alsoo de schoon-verighe Pouwen/
Oft Indiaensche Voghelen/ uytsteken
Onder ander Voghels/ is dit ghelecken.

12 Dit moghen wy somtijts ghebruycken mede/
My heught dat een deel jonghe Schilders wrochten
Op Beluideer/ Raphel da Rezzo dede
Veel lichte graeuwkens zijn volck aen/ in stede
Van schoone verfkens/ die andere sochten :
Maer geen honich-soeckende Biekens mochten
Hen soo rasschen nae den tijm/ als ons ooghen
Nae zijn dinghen voor ander lustich vlooghen.

Raphael da Rezzo Exempel, van veel graeuwkens te maken.

13 Meer omstandicheden mocht ick vermonden/
Van t'sorteren der verf/ als alder weghen
Den Schilder ontmoeten sal te som stonden/
Te weten/ by naeckten en lakens/ gronden
Wel t'onderscheyden/ naer aerdt en gheneghen:
Dat in Landtschap en metselry oock teghen
Den anderen afsteken alle dinghen/
Om alle coleurkens wel t'onderminghen.

Op't afsteken letten.

14 Doch nae t'voor-verhaelde meught ghy u draghen/
En nae goetduncken versieren ten besten/
Want my dit groot werck doet dickwils vertsaghen/
En sie/ ghelijck Phaëton op den waghen/
Somtijts om ten Oosten/ somtijts ten Westen/
Of ick nae veel reimens mochte ten lesten

Ick begheere t'swaer begōnen wercks eynde.

De

De ghewenschte rust ter herbergh aenveerden/
En ontgareelen mijn hijghende Peerden.

Eynde van het sorteren/ ende by een schicken der Verwen.

Van wel schilderen/ oft Colorcren.

Het twaelfde Capittel.

Teyckenen by t'lichaem, en schilderen by den gheest gheleken.

1 Indien het teyckenen by den Lichame
Te ghelijcken is/ in manier van spreken/
Met zijn verscheyden leden ten betame/
Soo en sal t'schilderen niet onbequame
By den Gheest oft de Siele zijn gheleken:
Want door verwen worden de doode streken
Der teyckeninghen te roeren en leven/
En de rechte verweckinghe ghegheven.

Teyckenen by t'rouwe beeldt Promethei gheleken, en schilderē by t'Hemel-vyer.

2 Jae het teyckenen is als t'aerdtsche beelde
Van Prometheus, het welcke Minerven
Goddinne der Consten niet en verveelde/
T'schilderen als t'Hemel-vyer/ dat hy steelde/
En daer hy mede/ tot zijns selfs verderven/
Zijn werck beweginghe dede verwerven/
En werdt alsoo een Pandora met spoede/
Te weten / t'overschot van allen goede.

Teyckenen by t'Speel-tuyghs gheluyt, en schilderen by den sangh vergeleken.

3 Niet ongheliјck/ maer recht op de maniere/
Dat Poeten hun versen en ghedichten/
Al singhend'/ om t'ghehoor fraey van bestiere/
Houwelijcken eendrachtich met der Liere/
Oft ander speel-tuygh/ moeten wy beslichten/
Dat wy/ om verlustighen de ghesichten/
Oock de Teyckeningh en t'Schilderen paren/
Ghelijck men de stemmen doet met der snaren.

Stracx eerst op penneel te stellen, Meesters werck.

4 Ick en derf u niet prijsen noch versmaden/
Dat eenighe wel gheoeffent expeerdich/
En vast in handelinghe cloeck beraden/
(Niet licht'lijck verdolend' in cromme paden/
Maer om hun Const zijn Meesters name weerdich)
Gaen toe/ en uyt der handt teyckenen veerdich
Op hun penneelen/ t'ghene nae behooren
In hun Ide' is gheschildert te vooren.

5 En vallender aen stracx/ sonder veel quellen/
Met pinceel en verw'/ en sinnen vrymoedich/
En dus schilderende dees werck-ghesellen/
Hun dinghen veerdich in doot-verwen stellen/

Verbeteren met herdootverwen.

Herdootverwen oock te somtijden spoedich/
Om stellen beter: dus die overvloedich
In't inventeren zijn/ doen als de stoute/
En verbeteren hier en daer een foute.

6 Jae vorderen alsoo hun werck met luste/

Hun voornemen uytvoerende met eeren/
Dit mach wel voeghen de Schildersch' Augusten,
Die in Consten toenemen sonder rusten/
En in stout schilderen t'rijcke vermeeren:
Doch al canmen aldus vrymoedich leeren
Met de verwe handelen sonder schricken/
Wilt het nochtans met yeder soo niet schicken.

Ten eersten schier sonder teyckenen schilderen, wil hem met yeder niet schicken.

7 Ander zijnder/ die met veel moeyten swaerlijck
Wt schetsen oft teyckeninghen met hoopen
Hun dinghen te samen rapen eenpaerlijck/
En teyckenen daer nae suyver en claerlijck/
Volcoomlijck wat sy in den sin beknoopen/
Op t'primuersel/ met een verwe/ die loopen
Can/ dunne ghetempert/ oft treckent netlijck
Met Potloot/ en vaghent reyn onbesmetlijck.

Met veel moeyten yet by een brenghen, en dan net teyckenē, is vorderlijck in't schilderē.

8 Jae alle dinghen seer vast en ghewislijck/
Soo wel binnewerck als omtreck by maten/
Sonder een trecksken te falen vergislijck/
Dit en gaet niet qualijck/ noch vry niet mislijck/
Maer comt in't schilderen grootlijcx te baten/
En op dat het allesins wel mocht laten/
En niet versterven/ hun verwen sy mede
Wel ghetempert gheven yeder haer stede.

Elcke verwe van eerst op haer plaets legghen, om niet verstervē.

9 Maer d'Italianen/ hoe sy hun saken
Voornemen/ t'zy op mueren/ oft penneelen/
Wt versierde schetsen/ met neerstich waken/
Sy wel ghestudeert hun cartoenen maken/
Alsoo groot als hun werck in alle deelen/
En calcherent met stecken van pinceelen/
Oft met eenich punt/ dat daer toe mach voeghen/
Gaen sy't van trecke te trecke doorploeghen.

Italianē maken cartoenē, dat zijn papieren soo groot als t'werck, net gheteyckent, dat sy dan doortrecken.

10 Op dat het ghewislijck/ sonder beswijcken/
In't werck soude comen/ en wel ghelucken:
Om in Oly-verwe/ sy't eerst bestrijcken
Van achter met crijt/ of yet desghelijcken:
Maer op den muer noch weeck zijnde sy't drucken
Door (als ghesept is) te weten/ om stucken
In Fresco maken/ met gheleerde handen/
Welck geen ghebruyck en is hier in ons Landen.

11 Nochtans den Florentijn, die soo wel houwen
Als verwen const / doe sy des Vaticanen
Oordeel in Oly hem wilden doen bouwen/
Welck hem niet en luste/ want niet dan Vrouwen
Ambacht oft werck ghereckent was soodanen
Wijse van schilderen/ naer zijn vermanen/
Dan in Fresco wercken heeft hy ghepresen
Een constich/ en Mannelijck doen te wesen.

Hier is ghemeent Michel Agnolo, die noemde de Oly-verwe Vrouwen werck, en Fresco Mannen werck.

12 Maer dat het hier gheen ghebruyck is bedeghen/
Als t'ghen' Angelus hier toeschrijft de Wijven/
Het Fresco soude hier in Hollandt teghen
De harde Locht/ Windt/ Sneeu / Haghel/ en Reghen
Qualijck houden/ door Boreas bedrijven/
Wtwendich/ jae selfs inwendich niet blijven
Oock seer langhe misschien schoon in gheduèren/
Om de groote vochtichept deser mueren.

Fresco hier ongebruycklijck, om des Landts vochticheyt, en onghetempert weder.

13 Ten anderen/ can tot gheen oorboor strecken
Dit Calck/ datmen brandt van soutte Zee-schelpen/
Want het slaet upt met schimmelighe vlecken/
T'moste steen-calck wesen van ander plecken/
Als Doornicks/ oft ander/ soo mochtet helpen
Teghen onweder en vorst/ quaet om stelpen/
Bestander/ en zijn in't schilderen lijvich/
En alsoo niet uptslaen/ alst droogh is stijvich.

Fresco moet op steen-calck wesen.

14 Maer dit nu oversleghen/ de cartoenen
Te maken soo groot als u wercks bevanghen/
Is nut en dienstich/ met een cloeck vercoenen
Gheordineert/ en het sal u versoenen
In arbeydt/ want ghy sult hem voor u hanghen/
Om niet te verloopen in vreemde ganghen/
Noch den aerdt te verliesen/ maer u pooghen/
Nae t'voorbeeldt alles te diepen en hooghen.

Den Cartoen is vorderlijck.

15 Want ghehooght en ghediept hoeft wel op gronden
V cartoen schilderich aerdt te ghenieten/
Datter gants gheen ghebreck en zy bevonden
Aen afsteken/ diepen/ verheffen/ ronden/
Soetichept/ vloepen/ verdrijven/ verschieten:
Ghy en moet u den arbeydt oock verdrieten
Niet lichtelijck laten/ maer stadich haken/
Door vlijt ter hooghster welstandt te gheraken.

Cartoenen mosten hun hooghsels oock hebben.

16 Ons moderne Voorders voor henen plochten
Hun penneelen dicker als wy te witten/
En schaefdens' alsoo glat als sy wel mochten/
Ghebruyckten oock cartoenen/ die sy brochten
Op dit effen schoon wit/ en ginghen sitten
Dit doortrecken soo met eenich besmitten/
Van achter ghewreven/ en trockent nopkens
Daer nae met swarte krijkens oft potlopkens.

De moderne witteden hun penneelen te dick, gebruycten oock cartons.

17 Maer t'fraeyste was dit/ dat sommighe namen
Eenich sme-kool swart/ al fijntgens ghewreven
Met water/ jae trocken/ en diepten t'samen
Hun dinghen seer vlijtich naer het betamen:
Dan hebbenser aerdich over ghegheven
Een dunne primuersel/ alwaer men even
Wel alles mocht doorsien/ ghestelt voordachtich:

Trocken hun dinghen op het wit, en primuerden daer olyachtich over.

En

End' het primuerſel was carnatiachtich.
18 Als dit nu droogh was/ ſaghen ſy hun dinghen
Schier daer half gheſchildert voor ooghen claerlijck/
Waer op ſy alles net aenlegghen ginghen/
En ten eerſten op doen/ met ſonderlinghen
Arbeydt en vlijt/ en de verwe niet ſwaerlijck
Daer op verladende/ maer dun en ſpaerlijck/
Seer edelijck gheleyt/ gloeyend' en reyntgens/
Met wit hayrkens aerdich ghetrocken cleyntgens.

Deden hun dinghen veel ten eerſtẽ op.

19 O ſeldtſame Durer, Duytſchlandts beroemen/
Te Franckfoort in't Clooſter daer ſietmen blijcken
Dees ſuyver edelheyt/ weerdich te noemen:
Jae Brueghel en Lucas al deſe bloemen/
Te recht Plus ultra ſchreven in de rijcken
Der Schilders/ voormaels met een vaſt bedijcken/
Datſe niemant licht en ſoud' achterhalen/
Met Ioannes, voor al den principalen.

Durers werc te Francfoort tot exempel.

Brueghel, Lucas, en Ioannes van Eyck exempelen, vã ten eerſten ſuyver op te doen.

20 Op dees edelheyt dees t'ſamen wel paſten/
En leyden hun verwen ſchoon/ net en blijde/
Ginghen de penneelen ſoo niet belaſten/
Als nu/ dat men ſchier blindelijck mach taſten
En bevoelen al t'werck aen elcker ſijde:
Want de verwen ligghen wel t'onſen tijde/
Soo oneffen en rouw/ men mochtſe meenen
Schier te zijn half rondt/ in ghehouwen ſteenen.

Van de rouwicheyt eenigher in deſen tijdt.

21 Netticheyt is prijſich/ die den gheſichte
Soet voedtſel ghevende doet langhe merren/
Byſonder als haer aenclevend' is dichte
Oock aerdt/ gheeſt/ en cloeckheyt/ en datſe lichte
Haren welſtandt niet en weyghert van verren/
Niet meer als van by/ ſulck dinghen verwerren
Doet aen hem/ en door ooghen onverſadich/
T'herte vaſt cleven met luſten gheſtadich.

Nette dingẽ, die noch de gheeſticheyt behoudẽ, zijn prijſelijck, en houden den aenſchouwer lange ſpeculerende.

22 Van Tizianus den grooten wy mercken/
Wt Vaſari ſchriften ons wel profijtich/
Hoe hy in de bloeme zijns Jeuchts verſtercken
Plocht uyt te voeren zijn conſtighe wercken/
Met ongheloofl ijcke netticheyt vlijtich:
De welcke niet te beriſpen verwijtich
En waren/ maer behaeghden wel een yder/
T'zy ofmender verre van ſtondt oft byder.

Exempel Tizianus, zijn dingen ſtonden eerſt wel van by, en van verre.

23 Maer ten leſten met vlecken en rouw' ſtreken/
Ginck hy zijn wercken al anders beleyden/
Welck natuerlijck wel ſtondt/ als men gheweken
Wat verre daer van was/ maer niet bekeken
Van by en wou weſen/ het welck verſcheyden
Meeſters willende volghen in't arbeyden/

Tiziaen, veranderde zijn handelinghe, datſe van verre alleen woude gheſien weſen.

En

En hebbender niet van ghemaeckt te deghe/
Dan een deel leelijck goets ghebracht te weghe.

Veel hebben Tiziaen meenen volghen, en zijn verdwaelt.

24 Sy meenden den wel gheoeffenden slachten
En hebben mis wanich hun self bedroghen/
Om dat sy zijn werck sonder arbeydt dachten
Te wesen ghedaen/ daer d'uyterste crachten
Der Consten met moeyt' in waren gheploghen:
Want men siet zijn dinghen overghetoghen
En bedeckt met verwen verscheyden reysen/
Meer moeyt isser in als men soude peysen.

25 Maer dees maniere van doen uyt bysonder
Goet oordeel en verstandt van Tizianen,
Is schoon en bevallijck gheacht te wonder:

Tizianen dinghen, die met arbeydt ghedaen zijn, schijnen sonder arbeydt ghedaen.

Want (seyt Vasary) den arbeydt daer onder
Groote Const bedeckt is/ en dat soodanen
Schildery te leven men schier mocht wanen/
En als ghesept is/ dat zijn dinghen schijnen
Lichtveerdich/ die doch zijn ghedaen met pijnen.

26 Hier heb ick/ o edel Schilder scholieren/
V voor ooghen willen beelden en stellen

Van twee een te kiesen, is gheraden.

Tweederley/ doch welstandighe manieren/
Op dat ghy met lust u sinnen mocht stieren
Tot het gheen' uwen gheest meest sal versnellen:

Netticheyt voor eerst aen te wennen.

Maer soude doch raden u eerst te quellen/
En u te wennen/ met vlijtighe sinnen/
Een suyver manier/ end' een net beginnen.

Moedt te grijpen, en hoe men schildert, cantighe hooghsels te mijden, want ten wil niet ronden.

27 Wilt moedt dan rapen met gheestich verblijden/
Met stalen gheduldt u ghemoedt bevesten:
Ghy schildert net oft rouw/ wilt altijt mijden
V werck met cantighe hooghsels besnijden/
Soo sy voormaels deden/ welck niet ten besten
En stondt/ maer ghebruyckt/ soo men nu ten lesten
De welstandichste manier' heeft ghevonden/
Want d'Ouders wercken en wilden niet ronden.

De moderne oude dingen staē veel plat.

Maniere van hooghen en diepen, Exempel een Colomne.

28 Maer t'stondt al te plat soo cantich een dinghen/
Dus wilt u ter beste wijse toe strecken:
By ghelijck'nis/ een Colomne bestringhen
Suldy/ en haer dickt' op dry deelen bringhen/
Van eender wijdde tusch de buyte trecken
Twee punten/ en op t'eerste punt verwecken
Suldy u claer hooghsel/ en op het tweedde
V bruynste diepsel/ op zijn rechte breedde.

Van grondt, oft mezza tinta.

29 Laet tusschen beyden uwen grondt verliesen/
Maer t'hooghsels omtreck in diepsel by maten/
Den anderen mach een weerschijn verkiesen.
Nu aengaende t'verwen/ laet niet vervriesen
V blos/ noch soo cout oft purperich laten:

Want

Want ſulck een lacke wittigh' incarnaten/
Carnaty en can niet lijfverwigh bloeyen/
Maer vermillioen doet al vleeſchigher gloeyen.

Van't gloeyẽ der carnatie.

30 Om wel doen gloeyen hebt u ſpeculaty/
Maeckt dat u diepſels over een wel commen
Alleſins nae den eyſch met u carnaty/
De welcke verſcheyden heeft goede graty:
Aen Kinders/ Maeghden/ en jeuchdighe Blommen/
Op de verſcheydenheyt der Ouderdommen/
En Volck / die daeghlijcx in Sons hitte braden/
Wel acht te nemen en ſal u niet ſchaden.

Op't leven ſal men acht nemen, in't carnatie coloreren.

31 Aen Boeren/ Herders/ en aen die daer varen
Door wilde golven/ met ſtormen beſtreden/
Daer ſalmen den ghelen oker niet ſparen
Onder t'vermillioen/ want als of ſy waren
Schier half ghebraden ſien hun bloote leden/
Ofmenſe ſagh' ondeckt in ſulcke ſteden/
Daerſe daeghlijcx bevrijdt zijn van der hitten/
Daer trocke de carnaty meer ten witten.

Elck te coloreren, nae hy veel in de locht oft uyt is.

32 In't ſchaduwen moet ghy u wijſlijck draghen/
Om geenſins van t'natuerlijcke te wijcken:
De ghemeen ooghe ſoeckt oock te behaghen/
Somtijden verſiert weerſchijnende daghen/
Doet u diepſels vry vleeſchachtich ghelijcken/
En u hooghſel enckel carnaty blijcken:
Hooght ſo niet met wit Mans naecten noch Vrouwen/
Geen puer wit in't leven blijckt in't aenſchouwen.

De ghemeen ooghe wil oock vernoeght zijn.

Vleeſchachtige diepſelẽ.

33 Om dat veel alſoo becladden hun naeckten
Met wit in't hooghen/ en daer in ſoo dwalen/
Op dat ſy voorder ſulcx niet meer en maeckten/
Warender eenighe Schrijvers/ die haeckten/
Dat het Loot-wit ſoo duyr waer te betalen/
Als edel ſchoon ſteenen/ die men moet halen
In verre Landen/ van coſtlijcker mijnen/
Oft alſo dier als ſchoon Oltremarijnen.

Om te wit hooghen vermijden, waer ghewenſcht t'Loot-wit ſo duyr, als edel ſteenẽ oft Oltremarijnen.

34 Om nu wel van t'hooghen den ſin beſpooren/
Sal ick ons verhalen uyt Goltzy ſpreken/
Hoe Titianus (t'is weerdich om hooren)
In eenen Kerſtnacht met den hoofde vooren
Maeckt' eenen Herder/ comende gheſtreken/
Al waer op't voorhooft/ om wel doen uytſteken/
Een eenich hooghſel maer en is verſchenen/
Daer al de reſte vliet bedommelt henen.

35 Dus zijn d'Italianen al bedachter
In't verwen als wy zijn/ hoe wy ons pooghen/
Hun dinghen ſtaen veel poeſlijcker en ſachter/
Als d'onſ' en doen/ oock wy ghemeenlijck achter

Nederlanders plegẽ niet wel te coloreren.

En vooren al even licht willen hooghen/
Niet alleen siet ons dinghen uyt den drooghen/
Maer als w'ons best vleesch te schilderen meenen/
Soo isset al visch/ oft beelden van steenen.

36 Dus moeten wy toesien/ dat ons wat milder
De Pinceelen moghen zijn jonsti h roene/
Op dat oock t'wel verwen by ons verwilder:

Een Schilder heeft wel soo veel verwen van doen in een troenge, als in't landtschap.

Jae wy moeten bedencken/ hoe den Schilder
Wel soo veelderley verwen heeft van doene/
Om een troenge te schild'ren/ als men groene/
Blaeuw/ gheel/ en van alles behoeft nootsakich/
Om maken een Landtschap schoon en vermakich.

Van soet verdrijven.

37 Maer sacht moet het zijn al in een verdreven/
Op dat het niet en stae te hardt/ en vleckte/
Maer aerdich/ ghelijck gheblasen verheven/
Naevolghend' altijt voor het best/ in't leven
T'patroon/ dat oyt menich goet Schilder weckte:
En blijft dan niet/ als moetwillighe Secte/
Aen u valsch' opiny te vast ghebonden/
Maer overspeelt hier vry/ ten zijn geen zonden.

Aen quade maniere niet ghebonden te blijven.

38 In quade maniere blijft niet volheerdich/
Ghy hebtse niet ghetrouwt/ ten is geen schande
Haer voor een beter te wisselen veerdich/
Veranderen in't goed' is prijsens weerdich/
Men gheraeckt allencx ten rechten verstande:

Lamp-swart in naeckten te mijden.

Het lamp-swart om naeckten bant uyt den lande/
Laet u in't ghebruyck neffens umbre werden/
Aspalten/ Ceulsch' eerden/ en terreverden.

39 Het lamp-swart in diepsels meuchdy wel derven
In naeckten/ jae of doen uyt u memory:

Lamp-swart doet versterven, Exempel de tafel van Raphael te Roomen, tot Sinte Pieter Montory.

Het wil (seght Vasary) te hardt versterven:
Want Raphel vermaert in al s'Weerelts erven/
In zijn leste werck te Peter Montory,
De Transfiguraty/ tot zijnder glory/
De verwen souden versch ghedaen ghelijcken/
Waert dat hy had willen het lamp-swart wijcken.

40 T'bederft die verwen daer't onder oft mede
Vermengt is metter tijdt/ ter ander zijde
Maket een grijsheyt/ en geen gloeyenthede/
Welck geen vleeschicheyt by en brengt ter stede:

Vleeschich coloreren.

Om dat de Son/ schijnende t'allen tijde/
Een roo bloeyentheyt den vleesche gheeft blijde/
Daerom eenigh'/ om dit te weghe brenghen/
De Carnaty met Masticot vermenghen.

Masticot in carnatie te mijden.

41 Doch hoewel sommighe dit soo beslichten/
Een yeghelijck volghe de beste paden:
Ick meen/ den Masticot meuchdy wel swichten/

En

En ghebruyckten hier toe seer schoonen lichten
Oker/ als voorseyt is/ t'is meer gheraden/
Dan zijn Carnaty te gaen overladen
Met dees swaer verwe/ versterfvich in't hooghen/
En quaet te verwercken/ door t'haestich drooghen.
42 Meny en Spaens groen wilt oock vry versaken/
En Orpimenten/ giftich van natueren/
V Pinceelen rad' ick wel schoon te maken/
Oft eyghen te houden/ om schoon blaeuw Laken
Oft Lochten/ en indient u mach ghebeuren/
Wilt u van langher handt van schoon coleuren
Passen te voorsien/ en by houden leeren/
Als die de Const houdt in weerden en eeren.

Meny, Spaens groen, en Orpimenten te mijden.

43 De smalten behoeven wel in te schieten/
Hierom eenighe prickelen met naelden
Dicht hun penneelen/ om sulcx te ghenieten/
Sommighe bliesen cladtpapier/ en lieten
Die daer op ligghen/ waer mede sy haelden
D'oly daer uyt/ en eenigh' ander maelden
Met Heulsaeds oly/ ander van ghelijcken
Ghebruyckten Oly/ ghemaeckt met practijcken.

Smalten willen ingeschoten wesen, om minder versterven.

Eynde van't wel Schilderen/ oft Colorëren.

Van der Verwen oorsprong/natuere/cracht en werckinge.

Het derthiende Capittel.

1 IN't begin/ als alle gheschapen dinghen
Van hunnen Schepper/ alderhooghst ghepresen/
Begin/ ghedaent'/ en het wesen ontfinghen/
Al wat de ooghe mach sichtbaer bestringhen/
Hoe veel/ verscheyden/ en hoe vreemdt van wesen/
Het heeft al zijn coleur ghehadt van desen
Alder constichsten Beeldenaer en Schilder/
Hoe can der Verwen oorsprongh blijcken milder?

Alles heeft zijn verwe van Gode.

2 Maer als de diepte was duyster bevonden/
Oft als de Poeten van Chaos ramen/
Eer de dinghen in ordinanty stonden/
En de Locht sonder licht daer lagh verslonden
Van de Donckerheyt/ over hoop al t'samen:
De verwen oock/ met haer verscheyden namen/
Die en waren noch niet/ oft soo sy waren/
Noch gantsch verborghen/ om nae t'openbaren.

Verwen zijn met des weerelts schepsel te voorschijn ghecomen.

3 Immers waer de Duysterheyt can het Lichte
Overheeren oft verwinnen in't strijden/
Gheen verwen zijn verhindert/ maer t'ghesichte
En is sterck noch scherp ghenoech/ om de dichte
Swarte donckerheyt te moghen doorsnijden:

Donckerheyt verheert en behindert de verwen t'onderscheyden.

Doch behouden de Verwen in die tijden
Haer selfde schoonheyt/ sonder eenich missen/
Al sietmense niet in de Duysternissen.

Verwen hebbē oorsprong uyt den Elementen.

4 Om voorts noch breeder te spreken/ ick achte/
Dat de verwen/ hoe dat wy die oyt saghen/
Al worden ghebaert/ en hebben t'gheslachte
Van de vier Elementen/ hard' oft sachte/
Waer hun beschijnt Son/ oft dagh mach bedaghen:
Maer wat verwe self is/ mocht yemandt vraghen/
De welcke met verscheyden accidenten
Haer ghedaent' heeft van de vier Elementen.

VVat Verwe is.

5 Verw' is in haer selven d'uyterste claerheyt
Van sulck een lijf/ daer sy ghelijft is binnen/
Jae van des Lichts substantye/ want de naerheyt
Der Duysternisse beneemt met zijn swaerheyt
D'ooghe van dien gantsch t'onderscheyts versinnen:

Dagh-licht is bequaemst, de Verwen t'onderscheyden.

Maer sonderlingh het dagh-licht doet ghewinnen
De gave des ghesichts/ sonder wiswaente/
Wel t'onderscheyden elcx Verwen ghedaente.

6 De claerheyt des Lichts/na Duysterheyts wijcken/
Der Verwen schoonheyt brenghet te voorschijne/
Maer crachten en deuchden der Verwen blijcken/
Want daer en is niet/ dat yet mach ghelijcken/

Gheen sienlijcke dingen en zijn onverwich.

Het en heeft zijn verwe: summa ten fijne/
Geen dingh mach bestaen onverwich te zijne/
Hoe vreemde ghedaenten wy hier aenschouwen/
En op claerheyts grondt alle verwen bouwen.

De Verwen zijn tweederley, natuerlijck, en met Const ghemaeckt.

7 Tweederley maer (nae Plinii verstanden)
Zijn de verwen / hoe veel materialen/
Dat is/ natuerlijck'/ en ghemaeckt met handen/
De natuerlijcke waren nae de Landen
Gheheeten/ daermense van daen gingh halen/
Der welcker namen hier al te vertalen/
En waer soo licht niet te doen/ als te willen/
Of ten soud' in velen al wijt verschillen.

Voorder wat Verwe is, en werckt.

8 Verw' een bysonder natuerlijck verwecksel
Aller dinghen/ of sy vast zijn oft roeren/
Is t'opperste cleedt en t'uyterste decksel/
T'zy eenverwich/ vermengt/ oft met bevlecksel/
Daer oock veel dinghen den name van voeren/
Sticht en blust oock dat hongherighe loeren
Der ooghen/ die in s'Weerelts ruyme keucken
Nae t'voedtsel van meer sien eenparich jeucken.

Verwe gheeft onderscheyt der dinghen,

9 Verwe t'onderscheyt der dinghen can toonen/
Als Goudt uyt Coper merckelijck bewijsen/
Verwe verstout/ en verschrickt de persoonen/
Verwe doet verleelijcken oft verschoonen/

Verwe doet verdroeven en verjolijsen/
Verwe doet veel dinghen laken oft prijsen:
Summa/ verwe doet hier sichtbaer betrapen/
Al wat ter Weerelt van Godt is gheschapen.

10 Verw' in der natuer werckt wonderbaer crachten/ Van de cracht der Verwe.
Waer van oock Exempelen zijn te speuren/
Van ontfanghende Vrouwen/ wiens ghedachten
Yet soo imaginerend'/ oock voort brachten
Sulcke vrucht/ t'zy swart/ oft ander coleuren:
Maer dit weten wy/ en sien het ghebeuren/
Dat de kinderlijven vlecken ghenieten/
Van t'ghene/ daer de Moeders in verschieten.

11 Ghelijck wanneer sy somtijts onverhoedich/ Cracht en werckinghe der Verwen.
In bloedtstortinghen/ schrickelijck verschrommen/
Brenghen haer kinders litteeckenen bloedich/
Oft ander verwe vlecken overvloedich/
Wanneer hen eenighe fruyten oft blommen
In't aensicht oft elders ghesmeten commen/
Recht als sy levende beginnen draghen/
En dat sy het terstont niet af en vaghen.

12 Dus blijckt der Verwen cracht/ noch ten propooste
Mach de gheschiedenis aen zijn ghetrocken
Van Iacob, by Laban woonend' in't Ooste/ Exempel van Iacobs gheplecktе Vee.
Daer hem der verwen werckinghe vertrooste/
Voor t'kudde legghende spickelde stocken/
In de ramminghe tijdt / des hem veel Bocken/
Geyten/ Schapen/ Eselen/ jae van allen/
Bont en gheplerckt ten deele zijn ghevallen.

13 T'vermoghen der verwen in veel manieren
Is openbaer aen Voghelen en Beesten/
Die hen gheeft een edel heerlijck vercieren/ Exempel aen eenige dieren.
Als Tigren/ Lupaerden/ en Pantherdieren/
Wien de viervoetighe in die foreesten/
Om haer schoone vlecken/ minst metten meesten
Nae loopen/ oft om hun rokich versoeten/
Hoewel sy't lijvelijck becoopen moeten.

14 Die den voghel Phœnix, nae t'coloreren Exempel van den Phœnix.
Van Pliny, oock saghe/ t'waer een verfraeyen/
Ghelijck als men den Paeuw siet glorieren/
Makende t'wiel met zijn kustighe veren/
En om den glanse nae de Son hem draeyen/
Hoe schoon sietmen proncken de Papegaeyen/
En de Duyven/ wiens halsen gulden schijnen/
Des haer Columba heeten de Latijnen.

15 Te veel Exempelen mochten doen groeyen
Al te langh onse matery presentich/
Dan t'herte rijst uyt swaermoedich bemoeyen

Exempel aen den bloemen.

In den voor-somer/ als de velden bloeyen/
Vol blijde coleuren/ schoon differentich/
Jae dat selfs Salomon soo excellentich
Niet en was verciert als daer is een Lely/
Soo de Heere ghetuyght in't Euangely.
16 De verwen in jeuchdighe Menschen beelden/
Sonderlingh der Vrouwen/ doen wonder pooghen/
Menichs herte swemt in een Zee van weelden/
Die siende dunckt of de Gracikens speelden/
Aen monden/ waughen/ en lieflijcke ooghen

Aen den Vrouwen.

Der Vrouwen/ om welcker in fell' oorloghen
Menich stout Heldt den hals heeft moeten buyghen/
Waer uyt der Verwen cracht is te betuyghen.

Scipio en Alexander meer gepresen, hun ghemoeden te hebbē verwonnen, dan van weghen hun krijchs victorien.

17 Scipio, en den grooten Alexander,
Met krijchschen handel hebben doen beclijven
Een groot gheruchte/ soo wel d'een als d'ander/
Doch zijn sy gherekent al veel vailliander/
Dwinghend' hunnen lust van schoon Vrouwe lijven:
Jae om niet t'aensien schoon verwighe Wijven/
Hebben eenighe blintheyt gaen verkiesen/
Vreesende t'ghemoedts gheweldt te verliesen.
18 Noch dient hier wel by/ tot der Verwen glory/

Nutheyt der Schrijf-const.

De Const van schrijven op t'witte met t'swerte/
Waer door de Menschen houden in memory/
Conste/ wetenschap/ en menigh History/
Schrift verweckt oock strijdt/ bloetstorting' en smerte/
Maeckt vrede/ verbondt/ en vreucht in het herte:
Jae al zijn Menschen wijdt van een ghevloden/
Sy spreken malcander door stomme boden.

Desen Benso was veerthien Iaer in VVest-Indien, zijn Boec heb ick overgheset.

19 Hieronimus Benzoni van Milanen
Schrijft van desen/ tot ons propoosts gherieven/
Hoe die simpel Menschen die Indianen,
Wesende ghesonden als onderdanen
Van Spaengiaerden aen Spaengiaerden met brieven
Conden niet begrijpen/ jae hoe sy't hieven
Oft leyden onderlingh/ dat een bestreken
Wit dinghen met swart alsoo conde spreken.

VVest-Indianen wistē van geē schrijven.

20 Sy en wisten niet van schrijven noch lesen/
T'self Atabaliba, groot Nobiliste/
Den machtighen Coningh van Peru, desen
Van een Monick in't gheloof onderwesen/
Vraeghde bescheydt aen den Broer/ hoe hy't wiste/
Dat Christus/ die voor ons het leven miste/
Oock de Weerelt schiep/ desen hem bescheyde/
Hoe dat het hem zijnen Brevier-boeck seyde.

Atabaliba meende, dat

21 Atabaliba, met des Monicks wille/
Nam oock den Boeck/ en besach hem al vaste/

Dan

Dan den Boeck en sprack niet/ maer sweegh al stille/
Dus loegh hy/ als om een boertighe grille/
Want hy doens op den Boeck met veel en paste/
Maer smeet hem neder/ des quam hy in laste/
Soo was by dit Volck het lesen en schrijven
Aenghesien voor een wonderlijck bedrijven.

de Boecken mosten spreken.

22 Maer eerst in huysen van den Regioene
Een groote menichte van coorden hinghen/
Diveersch van verwe/ zijnde van cattoene/
En vol knoopen/ verscheyden van fatsoene/
Met welcks ghetal sy onderscheyden ginghen
Van ouden tijde s'Landts voorleden dinghen/
En hier toe waren ghestelt seker Lieden/
Die den sin der knoopen conden bedieden.

Met coorden van boomwol van verscheyden verwe, vol knoopen, onthieldē sy hun Annales, oft Iaerlijcksche gheschiedenissen.

23 Summa/ de Weerelt over aller weghen/
By alderley Volck (is niet te mis wanen)
Streckt den aerdt der Verwen/ cracht en gheneghen/
Soo oock haer werckingh en bediedings pleghen/
Doch al anders by d'Oosterschen Iavanen,
Want daer beduydt/ en gheeft oock een vermanen
Van droefheyt het wit/ en t'swert is een teycken
Van al wat ghenuechlijck tot vreucht mach reycken.

Verwe heeft over al cracht en werckinge.

By de Iavanē is wit, teecken vā droefheyt, ende t'swert, van vreucht.

24 Doe wy voor henen van teyckenen sproken/
Hebben wy de Letter-const niet vergheten/
Hier is t'schrijven in verwe cracht beloken:
Maer Euphranors Boeck heeft ons hier ontbroken/
Welck tijdts onghestadicheyt heeft verbeten:
Want een eyghen Boeck der Verwe secreten
Van dien ouden vermaerden Schilder constich
Is ons door der oudtheyt berooft afjonstich.

Euphranor, een antijck Schilder, schreef van den Verwen.

25 Ten laetsten/ wat schoonder Verwen verleenen
Heeft willen den Heer/ en soo milde schencken
In d'edel seldtsame costlijcke steenen:
Maer het gaet al boven Menschelijck meenen/
Imagineren/ oft herten bedencken/
Van wat schoonder verwen namaels sal blincken
Den uytnemenden schoon/ louter en pueren/
Ghenuechlijcken Hemel/ boven natueren.

Van de schoonheyt der ghesteenten.

Van de schoonheyt des nieuwen Ierusalems.

26 Van louter Goudt/ en doorschijnende glasen/
Sardis en Jaspis steenen onghemeyne/
Chrisoliten/ Hiacynthen/ Topasen/
Amathisen/ Smaragden/ Chrisophrasen/
En sulck' uytnemende schoon verwen reyne/
Beschrijft Ioannes t'Hemels soete pleyne/
Des wy de Verwe hier hoogh van der Aerde
Laten blijven in haer Hemelsche waerde.

Hier wordt ten lesten de verwe ten Hemel ghevoert.

Eynde van der Verwen oorsprong/natuere/etc.

 Bedie-

Bediedinghen der Verwen/ watter mede beteyckent can worden.

Het veerthiende Capittel.

Vā het Gout.
Van't overtreflijck licht der Sonnen.
De Sonne den Goude gheleken.
T'goudt onder t'gheel gherekent.

1 M dat de Sonne sulcke cracht doet blijcken/
Dat Mane/Sterren/ en all' aerdtsche lichten
Moeten haer uytnemende claerheyt wijcken/
En dat haer stralen den Goude ghelijcken/
En t'Goudt onder de metalen te plichten
Is het voornaemste/ soo sullen wy stichten
T'propoost onderscheydelijck/ eerst soo vele
Belanghend' is t'Goudt/ aenwijsende ghele.

2 Onder alle verwen bequaem en prijsich/
Wy dan aen t'gheel/ als t'heerlijckste/ beginnen/
Om dat het de schoon Goudt-verw' is aenwijsich/
Jae Goudt/ welck sonder versaden is spijsich
Der ghiere Menschen meer lustende sinnen:
Dit blinckend' inghewandt afgrondich binnen/
Wt ons alghemeen Moeders buyck ghetrocken/
Heeft opt ter Weerelt veel quaets doen berocken.

Door t'Goude oft om t'gout veel quaets ghescheidt.
Oorsaeck is, onmatich begheeren.
**Salauces, en Ebusopes.*
VVaer uyt de Fabel van t'guldē Vlies is ontstaen.

3 Want t'onmatich begeeren des onvromen/
Is al t'quaet/ en niet den Goude te wijten/
Cadmus als vinder/ heeft t'Goudt eerst becomen/
Twee*Colchische Conings t'Maeghdom benomen
Der Aerd'/ om Goudt/ bin Samniens limijten/
En hebben met Schaeps huyden gaen bevlijten
Daer uyt den water t'Goudt by een te lesen/
Waer uyt t'gulden Vlies fabel is gheresen.

Van de gulden Vlies-reys hebben ghescheven Orpheus, Valerius Flaccus, en Apollonius.

4 Jae Fabel/ de Weerelt schier door ghestoven/
Van den Argonauten, Iasons ghesellen/
Vreemder om lesen/ als weerdt te ghelooven/
Hoe sy sonder Hercules, om te boven
Te comen/ een Vrouw te werck mosten stellen:
Maer Goudt/ om zijnes Naems oorspronghs vertellen/
Hippocrates meent de hercomst zy groeyend
Van Aurora, safferaunich en gloeyend.

Van waer t'Goudt den naem soude hebben.

5 Oft immer van Aura in den Latijne/
Seyt Isodorus, heeft het naem ghecreghen/
Welck een glans beteyckent van claren schijne:
Oock en laet ons Gregorius van zijne
Sonderlinghe blinckentheyt met versweghen/
End' in't ghemeene zijn altijts gheneghen
De Menschen om te sien/ met sinnen rustich/
Wat suyver en claer is blinckende lustich.

6 De schoonste schoonheyt is den onsichtbaren
Schoonen/ aller schoonheyts oorsprongh ghehuldich/
Wien de helder Sonne/ niet om verclaren/

Oock

Oock wordt gheleken: en met gulden hayren
Wort Phœbus ghenaemt, jae altemael guldich:
De nutbaerheyt des Gouts is menichvuldich,
Daer veelsins de Menschen hun by gheneeren,
Maer t'misbruyck comt uyt onmatich begheeren.

T'Goudt is nut, doch wort door s'Menschen onmatich begeeren misbruyckt.

7 Om dat geen verwen dan connen verschoonen
T'schoon gouden coleur, te deser oorsaken,
Keysers, Coninghen, machtighe persoonen,
Van Goude hun Scepters, halsbanden, Croonen,
En veelderhande cieraet lieten maken,
Gheborduerde Mantels, en gulden Laken,
En Cleeders doorschoten met gulden strepen,
Welck Coningh Attalus heeft eerst begrepen.

VVaerom t'Goudt in grooter weerden is.
T'gout waer toe gebruyct.
T'Gout wort in weefwerck eerst gebruyct door Attalus.

8 En t'heeft Attalus werck den naem behouden:
Maer te Babylonien was ghevonden
Onder veel verwen dat blinckende Gouden
Te bordueren, waerom sy dit oock wouden
Met name Babylonisch werck vermonden,
Costelijck, en weerdich veel duysent ponden,
Want den Keyser Nero een sulck ghewrochte
Cieraet, een milioen Sestereces cochte.

Te Babylonien was eerst gevonden het bordueren met goudt. Iosua.7.

9 Oock de heylighe Schrift tuyght onghelogen,
Van seer costelijcke gulden Cieraten,
En hoe Salomon wijs, rijck van vermoghen,
Gods Huys al met puer Goudt heeft overtoghen,
Selfs oock den vloer becleedt met gulden platen:
Summa, lustich en schoone boven maten,
Jae wonder heerlijck, als wel is te dencken,
Moste dat louter gulde gheel daer blincken.

3.Reg.6.22. en 30.
VVonderlijcke schoonheyt des Tempels Salomonis.

10 T'Goudt is, nae Schriftueren beteyckeningen,
T'beproefde werckende gheloove crachtich,
Daer de Bruydt des Heeren in allen dinghen
Med' is overtoghen, als d'arem-ringhen
Van Rebecca oock bewijsen eendrachtich:
Want hy, die daer is ghetrouw en waerachtich,
Biedt een Ghemeynt', in't gheloove verloopen,
T'doorvyerde Goudt weder van hem te coopen.

VVat t'gout inde Schrift beduydt. Psal.45.14. Gen.24.22.
Apoc.3.18.

11 Wt den Poeten waer veel te gloseren,
Van Marons gulden ranck, en dergheliicke:
Maer hoort hoe d'Herouten in't blasoneren
D'edel wapen coleuren compareren:
Dit hooghste metael bewijst te zijn rijcke,
Wijs, edel, grootmoedich, en magnifijcke,
Noch naer het coleur datter is beneven,
Sy dat een nieuw beteyckeninghe gheven.

Maronis gulden ranck wil wijsheyt beteyckenen.
In wapenen der Edelen, bewijst t'Goudt rijckdom, wijsheyt, en grootmoedicheyt.

12 By t'blaeu, daer't hem alderliefst by wil voeghen,
Beteyckenet voor die Levreye draghen,

Goudt by blaeuw, beteyckent t'ge-

T'ghebruyck van des Weerelts lust en benoeghen/
Doch by graeuw niet dan een sorchvuldich wroeghen
Van die om ongebruyck hun selven plaghen:
By groen ghebruycks/ hope met welbehaghen:
By violet/ troost van liefde versadich:
By swart/ in liefden lijdtsaem en ghestadich.

13 Ghematichden rijckdom by t'incarnate
Dit goudt-geel beteyckent: somtijts alleene/
Een redelijck Mensche/ van goeden state/
Jae wel ghetempert/ en wijs van ghelate/
Oock seer goet van raedt/ over al ghemeene:
Maer onder all' edel ghesteenten reene/
By den Topazius (om recht te spreken)
Wordt dit edelste goudt-coleur ghleken.

14 Dus is het gheel een verwe schoon en blijde/
Aldernaest het wit/ licht / en claer van mijne:
Beyde tot Moysi en Salomons tijde
Was constich ghemaeckt/en ghewrocht van sijde/
Een voorhangsel/ oft een groote gardijne:
Maer gheel was t'voornaemste coleur/ ten fijne
Dat het niet en schijne/ teghen behooren/
Het gheel in de verwen te stellen vooren.

15 Als d'oude Schilders niet dan vier manieren
Van verwen en hadden/ soo wy eerst seyden/
Was den ghelen Oker/ een van den vieren:
Sonder dat/ wat hadden sy gaen versieren/
Om hun werck tot eenich aensien te leyden?
Maer wy hebben nu wel al vier verscheyden
Ghelen boven den Oker in ons tenten/
Masticot/ schiet-gheel/ en twee Opermenten.

16 Meny wil oock ghenoech voor gheel bestrecken/
Oraengich/ dats goudtverwich te bedieden/
Men cander met Masticot mede trecken/
Oft cieraten maken: want t'is te ghecken/
Veel Goudt te ghebruycken/ men moet het vlieden
Binnen ons werck/ doch dat gantsch te verbieden
Heb ick geen macht/ maer t'is beter te deghe
Al t'cieraet met verwe brenghen te weghe.

17 Al hebben eenighe ghemeent voor desen
Hun werck met den Goude schoon op te toyen/
T'welck d'onverstandighe wel hooghe presen/
Het soude doch in desen tijdt nu wesen
Meer een ontcieringhe/ dan een vermoyen:
Dus die Dido met AEneas van Troyen/
Op de Jacht treckende nu maken wilde/
Behoefde van t'Goudt niet te wesen milde.

18 Al heeft Virgilius aldus gheschreven/

bruyck van sweerelts lust.
By graeuw, sorchvuldicheyt.
By violet, troost van liefde.
By swart, ghestadich en lijdtsaem in liefde.
By incarnaet, matighen rijckdom.
T'goudt alleen in wapenen oft leverey, beteeckent een stadich, goet, wijs en vroom Man.
T'gheel de voornaemste verwe.

Met Goudt te chiererẽ wort van sommige schrijvers veracht, dan t'is al goet, wat wel staet, t'is const wel en maetlijck te chiereren, en even veel waer mede mẽ yet doet wel staen.
Dit schrijve ick uyt anderen, late doch elcken zijn vrijheyt.

Daer

Daer ſtondt een Peerdt triumphelijck behanghen
Met Purper en Goudt/ t'welck moedich verheven
Beet zijnen breydel/ dat t'ſchuym quam ghedreven/
En ten leſten quam daer Dido gheganghen
Met haer ſuyver hayr in vergulden ſpanghen/
En ſchoonverwighe ſijde cleeders/ onder
Eenen Sidoniſchen Mantel byſonder.

19 Den gulden Pijl-koker met ander ſtucken:
Oft die wilde maken Creſus den pratten/
Daer hy Solon trotſelijck woud' uytdrucken
D'overvloedicheyt van al zijn ghelucken/
En toont veel cleeders/ Juweelen en ſchatten:
Ghemerckt gulden hooghſels op eenen platten
Dagh bruyn vallen/ in de plaetſe van blicken/
Salment dan beter met verwe beſchicken.

Met het Gout ghehooghde dinghen op vlacken dagh, vallen bruyn.

20 Gout en is voor Goudt hier niet wel t'antwoorden/
Want t'wil te qualijck hem ſchicken inwendich/
Hoewel ſy't voortijts daer veel in verſmoorden/
Maer buyten de lijſten/ canten en boorden/
Met maſſchers/ moriſſen/ en t'jotſels bendich/
Rijcklijck te chieren/ aerdich en behendich/
Met Goude beſijden/ onder en boven/
Is niet te verachten/ maer hoogh te loven.

21 Gualterus Rivius, een wel gheleerde/
Wilde datmen een Schildery expeerdich
Van conſtighe handen/ niet alleen eerde
Met een gulden lijſte/ maer noch vermeerde
Met edel gheſteenten goet en rechtveerdich/
Soo hoogh in zijn ſchriften achtende weerdich
Een wel ghemaeckt ſtuck/ maer en wil niet dulden/
Datmen oock van binnen yet ſal vergulden.

Datmen uytwendich een conſtighe Schilderije niet te coſtelijck can vercieren.

22 Naeſt het Goudt heeft onder alle metalen
Het Silver ten rechten d'opperſte ſtede/
In weerden/ en ſchoonheyt/ met ſuyver ſtralen
Blinckende / het waer ſeer langh te verhalen/
Wat Godt in de Wet t'zijnder eeren dede
Daer van al maken: maer ſiet watter mede
Beteyckent is/ om dat't is wit bevonden/
T'is onnooſelheyt en puerheyt van zonden.

Van het Silver, daer het wit onder is begrepen, wat het beteyckent.
Exod. 36.
Exod. 38.

23 Sulcx was het ſuyver Lammeken vol eeren/
Wit / onder duyſenden ſchoon uytgheleſen/
Wit als ſneeuw/ op Thabor blinckten zijn cleeren/
In wit verſchenen d'Enghelen des Heeren:
De ſuyver Waerheyt van oprechten weſen
Wort al in't wit ghecleedt / en boven deſen
In wit d'onnooſel Jeucht/ Vrouwen oft Maeghden
Te ſien ghecleedt/ opt ons ooghen behaeghden.

Cantic. 5.
Marc. 9.
Actor. 1.

Beteyckeninghen der seven Verwen in't blasonneren.

24 Ghelijck in den Schilden t'Gout schoon en gloedich
Eeldom en hoocheyt can te kennen gheven/
t'Silver puerheyt en gherechticheyt goedich/
Beteyckent t'Root hoocheyt/ en coenheyt moedich/
Het Blaeuw trouwheyt/ en wetenschap bedreven:
t'Groen schoonheyt/goetheyt/en vreucht/daer beneven
t'Purper overvloet/ Gods en s'Menschen jonste/
t'Swart slechtheyt/en druck/die in't hert heeft wonste.

Seker order in't blasonneren van den VVapenen, oft Schilden der Edelen.

25 Twee metalen/ Silver en Goudt met namen/
In wapenen der Edelen en connen
Alleen niet bestaen/ desghelijcx betamen
De verwen niet sonder metalen t'samen:
Onder de Planeten is by der Sonnen
t'Goudt gheleken/ en by de Mane connen
Wy t'Silver verstaen/ en Mars by het roode/
By Purper Mercury, der Goden bode.

De seven coleuren geleke by de seven Planeten, die men ooc elck met sulcke verwe te cleeden heeft.

26 By het Blaeuw Iuppiter, Venus by t'groene/
t'Swart by den droeven Saturnus gheleken:
Aldus mach men oock vergheljjcken coene/
Van den Sondagh af/ in ghelijcken doene/
Met dees Verwen/ al de daghen der weken/
Oock de seven Deuchden/ sonder ontbreken/
t'Gheloove by t'Goudt / Hope goedertierich
By t'Silver/ by t'Roode de Liefde vierich.

Oock by de daghen der weken.

De seven Hooft-deuchden by de verwen geleken.

27 Iustitia by Blaeuw Hemelsch vercoren/
By t'Groene Sterckheyt/ om volherden statich/
De Wijsheyt by Swart/ zedich in't orboren/
Twee verwen/ die den naem hebben verloren/
Vermengt in een/ t'Violet incarnatich/
Ghelijckt Ghetemperheyt in't wesen matich:
Oock by dees Verwen ghelijcktmen de seven
Ouderdommen van dit menschlijcke leven.

De seven Ouderdommen van s'Menschen leven by de verwen gheleken.

28 Een kindt tot seven Jaer oudt naer het baren/
Is t'Silver oft wit onnoosel en pertich/
t'Blaeuw tot vijfthien Jaer de Jeucht onervaren/
t'Goudt-gheel den Jonghelingh tot twintich Jaren/
En t'Groen den Jonghman tot den Jaren dertich/
t'Roodt tot vijftich Jaer/noch een Man cloeckhertich/
Purper is tot tseventich Jaer den ouden/
t'Swart in den rouw' is voor de doot ghehouden.

Vier verwen by den vier Mensch-aerden, en vier hooft-stoffen vergheleken.

29 Vier aerden oft Mensch complexien blijcken
Oock vier verwen ghelijck/ eerst den Sanguijnen
Vol bloedts by t'Roodt/ by t'Blaeuw den Colerijcken
Corselen/ en by t'Wit den Flegmatijcken
Flumich en snoterich t'allen termijnen/
By t'Swart den swaermoedighen droef in't schijnen:
Oock is/ soo men d'Elementen begheerde/

t'Roodt

t'Roodt t'vyer/ t'Blaeuw locht/ t'Wit water/ en t'Swart d'eerde.

30 T'Groen bediedt den Lenten in s'Jaers vier tijden/
t'Roodt den Somer/ midts t'Sonneschijns heet branden/
En t'Blaeuw den Herfst/ met zijn druyven besnijden/
t'Swart is den Winter/ droef/ sonder verblijden:
Dus wijsen de Verwen aen veel verstanden/
Van de welck' ick nu/ mijn bekrosen handen
Ghewasschen hebbende/ wil hier uyt scheyden/
Om de Jeught tot t'Leven der Schilders leyden.

Vier verwen by de vier tijden des Iaers gheleken.

31 Ick hadde moghen / hadt willen ghelucken/
Meer deelen voort brenghen/ oft langher maken:
Doch Metselrie/ met d'aenclevende stucken/
Als maet/ en vercorten/ zijn al door't drucken
Seer claer in't licht ghebracht in onser spraken:
Oock eyghen belangh/ en huyssche nootsaken
Nemen my de Pen/ en comen my stooren /
Anders had ick wel duysent dinghen vooren.

Te weten, de Boecken van Pieter van Aelst, vā Geometrie prospectijf, en metselrije, Hans bloem, en ander.

32 Laet u dus veel/ o schilderighe Jeughden/
Aenghenaem wesen/ en dienen ten besten:
Om den scherpen ingangh/ den wegh der Deuchden
Veracht niet/ want siet/ hy eyndicht in vreuchden/
Door soet ghenutten des voorspoedts ten lesten:
Soo ghy in des Schilders Levens/ en Gesten/
Exemplen vinden sult / en (soo wy meenen)
Lesende leeren schilderen met eenen.

Eynde des Schilder-consten Grondts.

De Tafel des Schilder-consten Grondts.

Het ghetal wijst aen de Folien: a/ de eerste page: en b/ de tweede.

A.

Exem-

Hoogh-

Nijdis-

P Silver/

Eynde des Tafels.

Het Leven
Der oude Antijcke doorluchtighe Schilders/ soo wel Egyptenaren/ Griecken als Romeynen/ uyt verscheyden Schrijvers by een ghebracht/ en in Druck uytgegheven/ tot dienst/ nut/ en vermaeck der Schilders/ en alle Const-beminders.

Door Charel van Mander, Schilder.

Mitsgaders daer aen volghende het Leven der moderne doorluchtighe Italiaensche Schilders.

Desghelijcx oock der vermaerde Nederlanders ende Hooghduytschen.

TOT ALCKMAER,

Gedruckt by Jacob de Meester/ woonende in de Langhestraet/ in de Druckerije/ voor Passchier van West-busch/ Boeckvercooper/ in den vergulden Bybel/ tot Haerlem/ Anno 1603.

Etimologie, oft uytlegh, vvaer t'vvoordt Schilder, oft Schildery, zijn hercomst van heeft.

T'saem-spraeck, tusschen Adam van Mander, en Karel van Mander, zijnen Broeder.

A. *Vhandt en houdt nauw op de Schilder-const t'ontwerpen,*
Of ghy begint van nieus u sinnen, Broeder, scherpen,
Te halen voor den dagh verloren asch en stof,
Daer grooten gheest in was, welcks Namen, Const, en Lof,
V Pen maeckt wederom d'onsterflijckheyt bevolen,
Veel meer al hadden sy ten Hemel toe Mausolen:
Nu om dat dit u Boeck niet handelt schier eenpaer,
Als schildren, Schildery, en Schilders voor en naer,
Seght waer uyt dat u dunckt t'woordt Schilder is ghereesen,
Sulcx hier te legghen uyt, sal niet onvoeghlijck wesen.
K. *Siet, Adam, Broeder weerdt, ick achte dat dit woordt*
Van Schilder, oft Schildry, comt van den Schilden voort:
Want d'edel Helden cloeck van in den krijgh voor Troyen
Hun Schilden lieten schoon met beeldewerck vermoyen,
Romeynen insghelijcx, jae kinghen hier en daer
Plin. lib. 35. cap. 3. *Hun Voorders Schilden op, in plaetsen openbaer,*
In Stadthuys, eyghen sael, oft in der Goden Kercken,
Om daer ghedencken by hun Ouders vrome wercken:
Want stonden veel daer op nae t'leven self ghedaen.
Dit Schilde schildren, siet, en is sindt noyt vergaen,
Waer uyt dat is ghevolght, en voort en voort ghecommen,
Te segghen Schildery, en Schilders ons te nommen,
Ghelijck Clypeus *t'woordt op Griecks is eenen schilt,*
En is graveren oock te segghen, als men wilt,
Om datmen Schilden plagh betrecken oft besnijden:
Wat bont is oft ghevleckt in Vlaems van oude tijden
Wordt schillede gheseyt, nae dese Schilden bont,
Waer uyt ick acht dat ons, en ons wercks naem ontstondt.
A. *Dit houd' ick voor goet, gheld' en my voldaen hier mede,*
Gheen onnut sal doch zijn t'belet dat ick u dede,
Gaet voort, stelt oock ten toon u Schilder Helden cloeck,
Onsterflijckt hun naems eer, op dat sy't doen u Boeck.

Elck Man doe recht.

Aen Eersamen, den Schilder-const-liefdighen, en den Schilders seer toeghedanen Heer, Iaques Razet, Notarius publicus, en Secretarius op de Convoye tot Amstelredam, mijnen besonderen goeden vriendt.

Vicke Wacker sinnen, die tot deughtsaem nut en voordeel zijn gheneyght om weten, wat in voorleden Eeuwen, oft verscheyden tijdts ouderdommen, voor claer overvliegende geesten gherucht weerdigh waren in eenige edel en constighe losbaer oeffeninghen, wanneer sy in het punct van hun begheerte ghedient, recht bejeghent en ontmoet worden, ghenuttende hunnen lust, hebben sy oorsaeck vermaeckt en vrolijck te worden. Als ick verhope, goede Heer en vriendt, V.E sal wesen, als hy uyt verscheyden schriften, door my vergadert, de Levens der oude doorluchtighe vermaerde Schilders, soo wel Griecken als Romeynen, hem van my nu opgheoffert en aenghebodensiet. En sal hem aenghenamer zijn, dan of ick hem aenbode in gheleerderen en constigheren stijl al d'oude half-Godtsche Krijghhelden, met de ghestaefde viercantige Slagh-ordenen, aenvallen, en bloedighe verwinninghen. Hoewel uwer E. den soon wijlen eens cloecken vermaerden Hopmans, en in de Ridderlijcke Vecht-const seer ervaren zijt, datmen der selver Const halven een uytnemende grondigh Boeck van V. L. in't licht te comen verwachtende is. Nochtans als men in de weeghschael uwer jonstigher toegheneghentheyt ter eender sijde soude legghen alle constighe oeffeninghen met noch veel by-ghewicht en baet, en ter ander sijden Pictura, *en haer suster de* Schrijf-const, *dese twee souden in ghewicht onghelijck veel meerder wesen. Eerst, soo veel belangt de* Schrijf-const, *soo handelt V. E. de Pen niet alleen uytnemende: maer een vercoren Richter in den loflijcken Veder-strijdt*

tot Rotterdam, Anno 1590. den 3. Ianuarij, wesende, rust noch onder V. E. den hem seer aenghenamen en weerden schat der eyghen opgheofferde Wel-schrijvers schriften: dese ghetuyghen V. E. liefd' tot de Schrijf-const. Ghelijck van V. E. liefd' ter Schilder-const betuyghen veel spraeckloose luyden, daer V. E. huys vol van is: Ick meen gheschilderde, van verscheyden gheleerde constighe handen: om welcker V. E. huys van Const-liefdighe Heeren daeghlijcx veel wordt versocht. Mijn segghen wordt noch te meer bevestight, door dat V. E. zijn constighe stucken boven gheldt bemint, en veel overhoop by houdt, als hebbende daer in sinlijckheyt: gelijck yemandt in schoon Peerden, schulpen, hoornen, bloemen, oft anders, nae dat de gheneyghtheyt der Menschen in dit leven van aerdt oft ghedaent is. Hier neffens is V. E. niet alleen een opvoeder der Schilder-jeught, maer dat onghemeen is, oock Vrouw-jeught tot onser Const aenporrende, sonder anders onderwijs, als uyt eyghen natuer-dringhenden lust. Ick dit dan wetende, en overlegghende, docht my wel te behooren, en voeghlijck, dat ick dit dusdanigh mijn Boeck voornoemt uwer E. soude dediceren, en op offeren, tot een bewijs van danckbaerheyt aller voor henen ontfanghen vriendtschappen: oock, op dat van onse oude kennis en vrientschap den bandt, in eenen Gordiaenschen ontbindelijcken knoop begrepen wesende, vast blijve: bied' ick dan dit mijn werck en mijn cleen vermoghen in uwer E. handen, wille en ghebiedt. Biddende en begheerende, dat V. L. soo wel doe, en neme alles danckelijck en soo willigh aen, als ick het presentere, en hem in handen bevele. Met herten wensch, dat Godt, de borne aller goeder gaven, uwer E. wille sparen in langhspoedighe ghesontheyt, met salicheyt. Amen. Te Hemskerck, op't huys te Sevenbergh, Anno 1603. den 8. Iunij.

Van uvver E. goetvvillighen dienaer en vriendt,

Carel van Mander.

Voor-

Voor-reden/ op het Leven der oude Antijcke Doorluchtighe Schilders/ soo wel Griecken als Romeynen.

DE constige edel wercke der vermaerde Schilders der ouder Eeuwen/ die wy heeten d'Antycke/ welcke over lang door de tandē des oudē tijts zijn wreedelijck vernielt/ en nergens datmen weet meer te sien/ souden ons niet alleē uyt dē oogen/ maer oocuyt ghedacht en kennisse wesen/ dat wy daer nu niet af soudē weten te verhalen/ en hadde de hemelsche Schrijf-const ons de selve in onsterflijck gerucht niet bewaert en behouden. Waer vā te danckē zijn de sorchvuldige Schrijvers/ die de volgende eeuwen oft t'volc van dien so veel hebbē willen gonnē/ bysonder den hooghberoemdē Plinius, in zijn Historien der Naturē/ die daer vā seer veel handelende is: de namē der Constenarē/ en hun bysonderste werckē ons voor oogen en in verseker gedachten houdende/ doch (so hy self bekent) niet in rechter forme oft vervolgens/ maer d'eē onder d'ander/ om dieswille dat dese materie zijns voornemēs wit niet en was/ om te beschrijvē. Ick heb in zijn/ en in meer ander Schrijvers schriftē vast ondersocht/ wanneer dat onse Schilder-const haer eerste begin oft wesen heeft gehadt: dan hebbe verscheydē gevoelen oft meyningen hier vā gevondē/ en somtijts eenige die tegen hun selfs oneenich zijn/ als onder ander den voornoemdē Plinius, (behoudēs zijn eere) als te bewijsen is: want hy seght in zijn 36e. Boec/ in't 5e. Cap. aldus: Men moet aenmerckē/ dat de Const vā het steenen Beelt-houwen langen tijt heeft in't gebruyck geweest voor de Const van t'schilderen en de Const van Coper gieten: want dese twee leste Constē zijn eerst te voorschijn gecomē tē tijde vā Phydias, welckē was ontrent de 83e. Olympiade/ wel 332. Jaren nae d'inventie van het steenen Beelt-snijden. Dit selfde noch bevestigende/ seght hy in't begin deses selven Capittels/ datmen bevinden sal/ dat de Const van Beeldtsnyden haren aenvangh heeft genomen met de Olympiaden. Dit voorgaende is gantsch tegen dat hy schrijft in zijn 35e. Boec/ Cap. 8. daer hy aldus segt: Is een yeder niet bekent/ dat Caudales, geseyt Myrsilus, voortijts Coning van Lydien, en lesten Coning der Heraclides, cocht met gewicht van Goudt een Tafereel/ gedaen van Bularchus, den Schilder/ alwaer den krijgh der Magnetes in was uytghebeeldt/ waer by genoech te sien is/ in wat groot achten en weerde alree te sulckē tijde de schilderije is geweest. En dit was nochtans ontrent dē tijt van Romulus, want den Coning Caudales sierf in de 18e. Olympiade oft (so eenige meenen) in't selve Jaer dat Romulus sterf/ etc. Nae dit schrijven moet de Schilderconst lange voor de 18e. Olympiade zijn geweest. Oock nae des selven Plinij ghetuygenis in zijn 35e. Boeck/ in't leste van het 3e. Cap. daer hy seght/ dat te zijnen tijde in de campagne van Room, oft in der Latijnen landt/ seer schoone Schilderyen waren/ in de Tempelen te Ardea. welcke Schilderijen waren gedaen langen tijdt voor de bouwinge van Room: en hoeghter noch by/ dat het te verwonderē is/ dat die Schilderyen noch so versch waren/ en dat de Tempels so lange hadden half bedorven gestaen. Noch waren van de selve handt (seyt hy) in de stede Lanuvium, doe ter tijt in eenē vervallen Tempel geschildert in wesen en noch al geheel/ Atalanta en Helena by malcander/ die seer wel gedaen warē/ en men sagh in de tronie van Atalanta een eerbaer Maeghdelijck wesen/ en t'was te verwonderē datse noch soo geheel waren/ nadien den Tempel een menichte van Jaren was verdorven. Dit bevestight hy noch meer/ en seght: Daer zijn tot Cæte, nu Cervetere, in Tuscanen/ Schilderyen/ die noch ouder zijn als alle de voorgaende: soo dat/ alsment wel insiet/ men sal bevindē/ datter geen Const in de Weerelt en is/ die nae haer begin so haest ter volcomenheyt is geraeckt/ als de Schilderije: want ten tijde van den Troyanē/ en wist men niet wat het was. Hier verabuseert hy hem weder/ gelijck in't ander. Maer dat ick te voorē het Schilderen hebbe geseyt te wesen ouder als de 18e. Olympiade/ is bewijslijck ten eerstē/ na Plinij bekentenis/ daer hy spreeckt van de Schilderije te Ardea, die ghedaen was langhe voor de bouwinge van de stadt Room. In wat Olympiade dat Room gebouwt was/ daer vinde ick verscheydē opinien oft gevoelen van. Lodewijck Vives op het 3e. Boeck Augustini, van der Stadt Gods/ Cap. 2. haelter een deel voort: Plutarchus (seyt hy) schrijft in't leven van Romulus, dat Romulus en Rhemus dē gront van Room leyden in't 3e. Jaer der 6e. Olympiade/ op welckē dagh eenē Eclips der Sonnen was. Dionisius en Eusebius seggen t'eerste Jaer der 7e. Olympiade/ nae dē ondergang van Troyen 432. Jarē. Eenen Cincius seght/ in de 12e. Olymp. Fabius Pictor seght/ in de 8e. Cornelius Nepos en Lactantius volgen Erasthotenē en Apollodorū/ en seggen/ het 2e. Jaer der 7e. Olymp. Ons getal met t'Grieckshe over-

Den ouden Schrijvers is te dancken, datmē van d'oude Schilders oft hun wercken noch kennisse heeft.

Van de oudtheyt der Schilder-const.

Plinius vergrijpt hem van dē ouderdom der Schilder-const, en schrijft tegen hem selven.

Bewijs van Plinij merckelijck vergrijp.

Plinius gevoelt qualijck, datmē tē tijde der Troyanen van schilderen niet en wist.

In wat Olympiade oft tijde Room gebout was.

over een brengende/mach men achten dat het was in't begin der 7e. Olymp. 433. Jaren na Troyen verderf. Summa/als ick dit al overlegge/soo neem ick dat het zy/nae t'schrijven Dionisij Halicarnassen rekeninge/ in't 1e. Jaer der 7e. Olymp. den 21. April/ doe de Weerelt hadde gestaen 3212. Jarē. Dē Leser sal wetē/dat ongetwijffelt elcke Olympiade vijf Jarē doet/en is een oude Griecsche tellinge/na een Feest diese hielden ter stadt Olympia, welcke van Hercules, die vier Broeders hadde/was ingestelt/dewijle sy t'samē vijf in getal warē/ alwaer men ooc vijfderley Spelen oeffende elcke 5. Jarē eens/de 2. spelen gingen de beenē aen/te wetē/om te seerst loopen/en om te verst te springen/d'ander 2. gingen dē armen aen/ te weten/werpen en kaetsen/ t'vijfde al t'lijf/armen en beenē/met te worstelē. Dese Olympiaden waren ingestelt voor de geboorte Christi, A°. 780. Anno mundi 3400. 31. Jaer voor de bouwinge van Room/oft daer ontrent. Dus blijckt/na al dese rekeninge/de Schilder-const ouder als Rooms bouwinge te wesen. Maer dat Plinius schrijft/datmē daer ten tijde der Troyanē niet af en wist/dat is meer te verwonderē/als te gelooven/dewijle datmen in Homero leest/in zijn Iliaden, dat de Troysche Vrouwē/Helena, en ander in hen weefwerck beelden/en veel aerdichedē maectē/ bysonder Helena, de welcke doe Iris in de gedaente van Laodicea by haer quā/onledich was/met in haer Camer te makē een stuck van fijn garen/ waer in dē krijgh tusschē de Grieckē en Troyanen met fraey beelden was geweven/ en de strijden/aenvallē/wreede gevechtē en aenloopē der twee Legers nagebootst/ als men leest in't 3e. Boeck der Iliad. Hom. t'welck sonder Schilder-const oft teyckeninge niet en can geschieden. Voorts verhaelt hy/wat al Historien op dē Schilden geschildert waren/eerst in't 5e. Boec/daer hy segt/dat Minerva haer wapende met Iuppiters harnasch/en nam op haer schouderē zijnē Schilt/waer op vreese en verschrickē/twist/tweedracht/gekijf/gramschap/ dreyginge en geroep/ en in't middē t'hooft van de Gorgonne, seer grouwelijck geschildert waren: Gelijck ooc sulcke dingen stondē (na zijn seggen in't 11e. Boeck) op den Schilt van Agamemnon. Ick laet staē/wat al aerdicheyt op t'gordel van Venus stont/als hy in't 14e. Boeck vertelt. So ist onwedersprekelick/na des selven Homeri schrijven in zijn 18e. Boeck/ of de Schilder-const en was genoech tē tijde der Troyanē bekent/want hy seght/dat Vulcanus had gemaect in Achilles schilt voor Thetys, duysentderley versieringē vā Inventiē/ te wetē/Hemel/Aerde en Zee/ dē loop van Son/Maen/en sterren/ en die Hemel-teyckens onderschepdē/den Beyr/de Pleiadē/Hyadē/en dergelijckē: dan had hy gemaect twee Steden/in d'eene Bruyloftē/daer mē de Bruydē met brandende toortsen geleyde/en daer men openbaer danssen maecte/en de Vrouwē satē op hen drempels toe en sagen/schijnende aen haer oogen verwondert te wesen: elders warē Liedē vergaert/om te hoorē eenige die tegen malcanderē pleyteden/om eenen dootslag voor t'Recht/ in welcke Historien (hier te lang te verhalē) segt hy van wonder affecten en actien/dat den besten Schilder van de weerelt nu genoech te doen hadde die dingen al uyt te beeldē. In d'ander Stadt segt hy van veel geschiedenissen van Oorlogen/de Stadt was belegert/en hieldē veel raedt van binnē/deden uytval lagen leggende/ terwijle dat Wijfs en Kinderē met den ouden Mannen de Stadt beschermdē: die de lage leyden/haddē Mars en Minerva voor Leytsliedē/en lagen so by een Riviere/alwaer sy verwachtē te nemē Vee/dat daer quam drinckē: daer quamē twee Her-ders/welcke spelende op hun Ruyspijpē/gaven hun blatende Kuddē een vrolijc vermaeck/ niet merckende op die lagen der vyandē/de welcke met hun sweerdē uytsprongē/ en namē dese vette Ossen en witte Schapē/doodende de Boersche Herderen: die van t'Leger in den Raedt vergadert wesende/verlietē hun vergaderinge/en quamē derwaert te Peerde/waer een groot gevecht is geschiet/ daer tusschē beyden hun spel haddē oproer/ tweedracht en de doot: hier waren groote bloetstortingen/verscheydē actiē en cleedingē te sien. Noch hadder (segt hy) Vulcanus gemaect eenē dreſtschē acker/ die driemael geploegt was/en was sonder gelijcke sacht en vet van aerd-gront/hier op waren veel Bouwers/die hun gejockte Ossen met de ploegen heen en weder stierdē: aen t'eynde van dē Acker quā een Man/die hun den arbeyt verversche met een kanne Wijns. Mē sagh ooc also sy ploegdē/de versch geroerde aerde bruynder te wesen/dan die voor henē geploegt was/ dit alles (segt hy) was eē werck weerdich te sien. Ter ander plaetsen was gemaect een vruchtbaer veldt/dat vol geel-arige vruchten wesende/worde van den Maeyers gesneden/de hoopen oft bossen lagen dicht op malcander middē de vorē: daer warē die de schooven bondē/en knechtē die de hoopen in leydē: daer was dē Heere van't velt/houdende in zijn hant eenē Scepter oft staf/dē welckē hē scheē te verblijdē. Eenige die sulc last haddē/warē elders doende onder geeyckelde Eyckē

VVat een Olympiade is, en wanneer inghestelt.

Verscheyden Exempelen uyt Homero, dat te Troyē de Const van schilderen volcomen in swangh was.

Van duysentderley Inventien op dē schilt Achillis.

Merckt hier schilderachtige versieringhen.

de mael-

de maeltijt toe te makē/daer ſy een vā den betſtē Oſſen haddē ten Offer geſlachtet/ daer ſy al aen doende warē: de Vrouwē des huyſgeſins brochtē den wercklie dē te noenmalē ſpijſe en broot met wit fijn meel overſtropt. Noch hadde Vulcanus in zijn Godlijck werck ghemaeckt eenē Wijngaert vol druyvē/welcke ſwart warē vā blaeuwichz en had dē Wijngaert ombangen met een graft/ en om daer in te comen waſſer maer eenen wegh/daer de Wijnſnijders door uyt en in gingen/ daer ſaghmen Maegden en knechtē de vrolijcke vruchtē in gevlochtē wiſſe korfkens dragen. Middē onder deſe was een jong knecht/die ſpelende op een Herp/ ſoetelijc een Boerigh liedeken ſong/ daer d'ander mate houdende/vrolijc met den handē clappende/ op danſtē. Voorts had hy gemaeckt een vette kudde Oſſen met gehoornde voorhoofdē/welcke quamē al loepende uyt dē ſtal in de weyde/by eē ſnel loopende Rivier/ met rietige oevers/vier Herders volgden om hun te bewaren/met negen ſnel-voetige Honden/ en twee grouwelijcke Leewē haddē aen het eynde genomē uyt t'brullende kudde eenē Stier/ die met luyder ſtem om hulpe riep/en hoewel de Herders toeloopende hun Honden aenhiſſen/en dorſten ſy niet toebijtē/ vreeſende vā dē Leewē (die den Stier niet verlatende t'bloet en ingewant aten) geſnout te weſen/maer baſtē ſlechs wat by/en liepē dan ſo heen. Noch had deſen manckē Conſtenaer gemaeckt een dal vol witte Schapē/ooc ſtallē/keeten/ en dergelijcke dingē. Noch had hy geſchildert op de ſelve wijſe/ dat Dedalus voormaels had gedaen in Creta om de ſchoon Ariadne een vergaderinge vā nieu-crachtige Jongelingē en ſchoon-hayrige Dochters/ die wel waren weerdigh 100. Oſſen/ deſe t'ſamē hant aen hant danſſende/ maecktē eenē rondē ring oft crans: der knechtē cleedinge was van fijn geweef/ en blinckte oft met oly had geweeſt beſmeert/de Maegden haddē lang-plöyige keurſſen/en haddē op de hoofdē verf-bloemige kranſſen geladen: de knechtē haddē aen vergulde daggen/ ſomtijts met veerdigen wel geleerden voet ſeer licht loopende/ gelijck eenē Potbacker zijn radt ſomtijts licht om ſchupt: ſomtijts liepen ſy gepaert t'ſamē recht uyt/ en maeckten den eenē dans op dē anderē/en ſomtijts al onder een vermengt: eenē grootē omſtant volck ſagh vaſt toe met groot vermaeck/wie de fraeyſte ſprongē dede: daer onder ander twee op hun geſang fraey en volcomen tuymelſprongen deden. Nu is uyt deſen Schilt wel te oordeelen/datmen ten tijde der Troyanen van ſchilderen genoech heeft ghewcten: want wat Schilder iſſer/ die dit alles ſoude connen verſieren/oft te wege brengen in deſen onſen tijt? Of mē nu ſeggē wil/ dat dit were niet en was geſchildert/maer gegraven/ oft metter hittē geamailleert/het mocht zijn ſo het mocht/ten was niet mogelijc alle de Hyaelde dingen int were te brengen/ of de Teycken-conſt en moſt doe al in ſeer groote perfectie weſen: was ſy in groote perfectie/ſo iſt niet mogelijc of de Schilder-conſt moſt mede al gebaert en in weſen zijn/en ooc niet onvolcomē/als wel te ramen is. Ten anderē/leeſtmen in't 1e. Boeck der AEneidos, dat dē Troyaen AEneas, comende te Carthago in eenen Tempel/ die ter eeren van Iuno gebout was/en ſagh daer een ſchilderije van de belegeringe van Troyē/daer hy Priamus, Ahilles, en veel andere na t'levē gedaen ſagh/ oft ſo gedaen dat hyſe kende. Onder ander ſtrijdē en vluchtē ſagh hy/ hoe Troilus ongeluckich tegen Achillem hadde geſtredē: elders hoe deſen Achilles, Hectors doot lichaē om de muerē vā Troyen geſleept hebbende/ dat vercoopt voor een deel gouts/en veel meer ander omſtandicheyts/ het welc ſo conſtich en wel gedaen was/dat het AEneas zijn gemoet ſo beweegde/dat eē groote vloet vā tranen zijn wangen bevochtigdē. Nu magh men ſeggen/dit is t'ſamē al Poeetſche verſieringe/en geē Hiſtorie/ om yet ſekers mede te bewijſen/ tot het voorige verhael niet genoechſaem weſende: dit laet ick ſo weſen Virgilij gedichtē in zijn weerde: nochtans al vſierde hy/ſo warē ſulcke uytnemende Poeten aendachtigh op alle dingen/overleggende of men ooc in dē tijt van dē Troyanē/doe Troyen onder gegaen was/alree ſchilderije gevonden heeft/anders waer hy te ſtraffen van groote onbedachtheyt: deſgelijcx waer ooc te ſeggen van Homero. Nu dit overgeſlagen/is te bedenckē/dat Homerus niet en conde ſchrijvē ſo veel werckelijck en beſcheydelijc vā de Teycken oft Schilder-conſt/ haddeſe te zijnē tijde/oft te vooren niet openbaer en in kenniſſe geweeſt/jae ooc niet ſo heel breet daer van/haddeſe niet rijckelijc en hooglijck in ſwang en gebruyc geweeſt/ten alderminſtē in zijnē tijt. Wanneer hy geſchrevē en geleeft heeft/ daer is verſchendē gevoelen vā by de Schrijvers: eenige Griecſche zijn vā meyninge/ dat hy ſelf mede int Leger voor Troyē is geweeſt/ want hy noemt zijn Schoolmeeſters en ander namē vā zijn vriendē/ die ter ſelver tijt hier en daer mede in weerdſchappē en elders warē tegenwoordich: ſōmige beſchrijvē hem 100. Jaer nae dē Troyſchē krijgh te zijn geweeſt; eenige ſettender noch 50. Jaer by: eenē Ariſtarchus ſegt 130. Jaer na Troyē:

Nota, dat Dedalus al voor den tijdt van Homerus is ghewceſt in de Schilder-conſt uytnemende ervaren.

Eenen aerdighen dans beſchreven.

Virgilij ghetuygenis, van der oudtheyt van't ſchilderen.

VVanneer Homerus gheleeft, en geſchreven heeft, verſcheyden meeningen by den Schrijvers.

Crates niet meer als 80. Eenige makē hē dē soon vā Thelemacho, Vlyssis soō en Polycasta
Nestors dochter. Eusebius schrijft/ doe Agrippus onder den Latijnē regeerde/ was Homerus
geruchtich by den Grieckē/ en accordeert met Apollodoro en Euphorbio, 124. Jaer voor de
bouwinge vā Room. Cornelius Nepos segt/ 100. jaer voor d'eerste Olymp. Hier aen siet mē
niet tegenstaende t'ongelijc gevoelē/ dat de Schilder-cōst veel ouder is als d'Olympiadē:
want sy was al in wesen ten tijde Lycurgi, Anno mundi 3090. voor de comste Christi 872.
Ja by dat Plutarchus verhaelt/ na de rekeningen Erathostenis en Apollodori, was Lycurgus
al veel Jarē voor d'eerste Olymp. en sommige meenen/ dat hy Homerū gesien heeft. Desen
Lycurgus en wilde in't gemeen Raethuys geen schilderije duldē/ om dat de schilderijen de

Dat de Schilder-const wel mocht ouder wesen, als den Seyntvloet.

gemoedē der menschē (seyde hy) laf/ sacht/ en swack maecten. Als wy nu vā onder opclim-
mende der Schilder-constē ouderdō oft beginsel voort en voort ondsoeckē/ en waer niet te
verwonderē/ of de selve en waer al geweest voor dē tijt vā dē Seyntvloet/ om dieswille dat
ontrent 200. Jaer na de Diluvie/ Belus, den soō vā Nemrot, liet makē t'Beelt/ waer uyt is
ontstaē d'afgoderije: en is wel te bedenckē/ en dē Const-verstandigen licht wijs te maken/
dat de twee Constē/ te wetē/ Schilderen en Beeltsnijdē/ gelijck beginsel hebbē gehadt. Ooc
de geruchtige Semiramis, Coninginne vā Babylonien/ vercierde dese stadt/ niet alleen met
verscheydē gedaentē der dieren/ geconterfeyt/ en gecoloreert na t'leven/ maer ooc met haer
eygen Beelt/ en dat vā Ninus haer Mā/ met noch ander dingen van coper/ gelijc Diodorus
verhaelt. Ic laet staē/ dat hier nae ontrent 150. jaer/ in Mesopotamiē by Labā beelden warē/

Schilder-const uyt Chaldeen, door Egypten in Griecken, te Room, en van daer herwaerts overgecomen.

daer den getrouwē Propheet Moyses vā verhaelt. Eyndelijc/ de Schilder-const is (nae al
dit merckelijc bewijs) een seer oude Cōst/ schijnende of sy aenvanckelijc met alle ander ver-
nuftichz uyt Chaldeē door Egypten in Griecken/ vā daer te Room, en alsoo herwaert is ge-
comen en verspreyt geworde. Wat nu belangt vā dē eerstē vinder der selver/ oft hoe dese te
voorschijn is gecomen/ gelijc sy een edel vry Cōst is/ die voormaels by dē oudē Romeynen/
niet dan vā edel geboren lieden mocht wesen geoeffent/ als Plin. in't 35e. Boeck/ in't 10. cap.
verhaelt/ niet wesende gerekent onder den hantwerckē oft Ambachtē/ dewijle sy de stomme
suster is vā de seer geestige Poeterije. Wort vā eenige ooc aerdich versiert/ datse haer afcomst
heeft vā Narcisso, die in een bloem is verandert/ ter oorsaec dat sy de bloē vā alle Constē is/
dat daerō de gantsche Fabel vā Narcisso niet ongevoeglijc op de selvige geduyt en can wor-
den: want wat mach beter rijmē op de schoon gestaltenis deses Jongelings in de Cristal-

Versierige afcomst der Schilder-const uyt Narcisso.

linige claere fonteyne schaduwende/ dan een constich geschildert Beelt uytnemende wel na
t'leven gedaen/ vā een geleerde hant eens Const-rijckē Schilders? Ic verwondere my self
al schrijvende/ hoe wel dit te pas comt/ bevindēde onse Const alree een schaduwe vā t'rechte
wesen/ en dē schijn vā het zijn vergeleken: want by dat eenige schrijvē/ soude dese edel natuer-
sche Hemel-gave de dochter zijn van de Schaduwe. Mijn getuyge is den geleerden Quin-

Pictura, eē schaduwe vā t'rechte wesen.

tilianus, wiens meyninge is/ datse harē oorspronck heeft uyt de schaduwe die de Son geeft/
waer naer de Oude de hooft-trecken genomen soudē hebbē/ omtreckende dese schaduwe.
Plinius ooc in zijn gemelde 35e. Boeck Cap. 12. verhaelt van de dochter vā een Potbacker/
Deburates, welcke verlieft op eenē Jongeling/ trock metter kole dē pourfijl vā zijn tronie/
die vā t'keerslicht schadude op eenē muer/ om hem altijts voor oogen en in haer gedacht te
hebbē/ waer op den Vader de eerste tronie soude van aerde verheven gemaect en gebacken

Teycken-const ouder als t'Beeldt-snijden.

hebben: waerom de Teycken-const de voor-geboorte tegen t'Beelt-snijdē haer te roemen
soude hebben: en volgens t'voor-verhaelde/ soude de Schilderije geteelt wesen vā Phœbo
oft Vulcano, te weten/ uyt de schaduwe vā Son oft vyer. Nu is voorder mijn meyninge/

Sy soude de dochter wesen van Apollo oft Vulcanus.

te beschrijvē van de eerste Vinders aen het Levē der oude Schilders/ vermijdende (so veel
ick magh) alle confusie/ om (so veel doenlijck is) yeghelijck Constenaer t'onderscheyden/ en
zijn werckē by malcander te versamelen/ dewijle ickse seer vermengt/ en onder een vergoten
vinde: wil ooc mijn best doen/ de tijdē vervolgens te onderscheydē/ van die voor en nae zijn
geweest. En dewijle ick niet dan vā Schilders en Schilderije te handelen voor en hebbe/
is mijn meyninge/ in hun weerde en eere te laten ongeroert dē constigen Beeltsnijders oft
dergelijcke/ die dē pinceel niet gebruyct en hebbē: want boven dat het my veel tijt (die ick te
weinich hebbe) soude costē/ soud' ic vreesen dat het te grooten Boeck soude wordē. Eenigh
Beeltsnijder oft beminder (so hy hē daer toe genegen vint) magh dese materie aenvangen/
en aen den dagh brengen: ick gevoele mijn swacke schouderē met mijn willich aengenomē
last genoech en maer te seer geladen. Doch vā lust voort gedreven wesende/ ick mijn aenge-
nomen reyse geern wil aenvangen/ en noch liever volëynden/ nae mijn geringe vermogen.

Het Le-

Het Leven Der oude Antijcke Doorluchtige Schilders/ Egyptenaers/ Griecken/ en Romeynen: Beschreven door Carel van Mandere, van Meulenbeke.

Van Gyges uyt Lydien/ den eersten Schilder in Egypten.

AL zijn jammerlijck ellendich soo droeve ghemoeden/ die laf vervallen/ niet door de crachten der eyghen (van self willich op te stijghen) Naturere/ gheholpen/ en connen de commerfche nevelen doordringhen / en inmemen de Olympische helder soete rust en ghemechte / ten zy de sinnen/ toepaden der herten/ en worden ontsloten en wacker ghemaeckt/ door aenroeringhe van langhsaem toegenomen edel Consten oeffeningen: Soo zijn evenwel soo heel bitter de toeghevallen quaden in des Menschen aerdtsche weghen/ datmen boven het voorcomen van s'Lichaems druckende nooden/ noch altijt geern erghens in soeticheyt en vermaken soeckt te nemen / t'zy in Consten / die wonderlijck oft t'ghesichte/ oft t'gehoor/ oft anderen sin verheughen / waer door den Mensch zijn uytlandighe pelgrimagie te minder verdriet / ghelijck een oor-lockende soet-pratigh Reysghe selle/ met zijn vertellingen de mijlen cortende/ eenen langen wegh doet incrimpen/ en ons eer wy't weten onversiens tot den eyndt onser wandelinghe ghebracht heeft. De Consten/ die men acht overvloedich oft boven noot / als Schilderije/ ghedicht/ ghesangh en spel/ hoe sy t'ghesicht en t'ghehoor verheughen en verlustighen/ ghetuyghen sy dadelick ghenoech. Maer de Schilderconst mijn voorghenomen wit wesende/ alsoo ick vast heb ondersocht om op't Tooneel te stellen/ met namen den eersten vinder der selver/ soo wijse ick ons ten eersten eenen Gyges, welcken naem den Vrbijnschen Schrijver Polydoor, in zijn tweede Boeck/ Capittel 24. ghebruyckt / en ontleent heeft by Plinio, in

zijn

zijn 7e. Boeck/Cap. 56. Desen Gyges was gheboren in't Landtschap Lydien, het welck van boven het Landt Ionia, oft sooment nu noemt Bebricia, aen het Oost begrijpt/ aen t'Noorden met Mysia grentsende/ en omhelst oock aen het Suyden al het Coninghrijck van Carien. De Oude noemden dit Lydien, Mæonien. De Hoofstadt lagh aen den Bergh Tmolus, en was gheheeten Sardis. Hier was dat uytnemende Palleys van den rijcken Coning Cresus. Dese Lydianen waren van oudts tijts den Godsdiensten en Offerhanden toeghedaen/ waerom sy van den Griecken worden Thuscans geheeten/soo veel ghesëyt/als Offerhande doen. Dese hebben met hun Coningh van Lydien, Tyrrhenus, het sevende Rijcke van Italien ingenomen en gewonnen/ waer van t'Landt van Thuscanen, en de Zee van Tyrrhenen, ghenaemt zijn gheblevеn. Dese dan hebben den Goden-dienst / en de Schilder-const heel vroech in desen hoeck van Italien ghebracht/als uyt oude Schrijvers/en uyt Lion Baptista Alberti, wel te sien is/hoe dat de Teycken-const ten tijde van Prosenna in groote volcomenheyt was/als oock wel ghetuyghde de Sepultuere van hem/die men niet heel lange gheleden tot Chiusi ontdeckt en ghevonden heeft/ daer men uytnemende fraey figuerkens van half rondt ghevonden heeft: sghelijcx tot Viterbo, uytnemende schoon oude Beelden. Oock Anno 1554. t'Aretso werdt ghevonden een Coper Beeldt/wesende de Chimera van Bellerophon, het welck wel te kennen geeft/hoe constich de Thuscanen soo vroech tijts waren/waer oock eenich schrift in den poot/en aen den beelden te Viterbo, den ouderdom door de vreemde caracteren uytwijsen/want geen gheleerde van desen tijdt dat en connen ramen noch lesen. Nu tot onsen Lydischen Gyges weder keerende/hem wordt de eere ghegheven/ dat hy/ wesende binnen Egypten/de Schilder-const ghevonden/ en den eersten Teyckenaer was. Maer wanneer hy gheweest is/ oft wien hy dese zijn nieuwe Inventie ghemeen ghemaeckt oft ghelеert heeft/daer hebben wy geen bescheydt van. Dan t's kennelijck/ dat Egypten vroech wel bebouwt was/en Goden-dienst heeft ghoeffent/ alwaer de Teycken-const ghemeenlijck / ghelijck den Wijnranck aen den staeck oft Olmboom langst mede opclimt/ en opwassende cracht heeft haer uyt te spreyden: soo dat t'achten is/ dat dese Egyptsche Nymphe Pictura van ontrent den sandighen Nilus haer veelverwighe vloghelen anderen volcken/ met groote verwonderinghe wijdt en breedt heeft laten sien. Maer hoe het is/d'Egyptenaers beroemen sich (also Plinius tuyght) dat sy d'eerste vinders zijn/t'welck te achtē is om desen Gyges. Maer t'is al te vreemt/datse daer by voegen/ datse dese edel wetenschap hebbē gehadt ses duysent Jaer/aleer sy van hun tot den Griecken gecomen is. Hier had ick weder een lang werck te ondersoecken/hoe de Natien de Jaer-getalen seer ongelijck rekenden: want nae onse rekeninge en is nu de Weerelt so oudt noch niet/ dan ick latet den Gheleerden/ en wil tot den anderen voort varen.

Gelegentheyt des lantschaps Lydien.

Oorsprong der namen van Thuscanen lant, en de Zee van Tyrrhenen.

Thuscaners van oudts seer tot dē Goden-dienst geneyght, en hebben vroech Beelden ghehadt.

Egyptsche roemen sich, Schilder-constē vinders te wesen.

Van Pyrrhus, de Neef van Dedalo, d'eerste Griecksche Schilder.

Pyrrhus.

Een uytnemende Const/ oft die den Menschen verwonderlijck is/ en can om haer blinckentheyt niet verborghen ghebljven/ waer door wel magh ghеschiedt zijn/ dat onse Schilder-const is uyt Egypten ghecomen in Griecken/ en daer als eenen nieuwen vondt te voorschijn ghecomen / door den Cosijn van Dedalus, gheheeten Pyrrhus, oft somtijts Euchir. Desen noemt Aristoteles den eersten Schilder in Griecken te wesen. Nu behoefden wy wel te letten/

letten/wanneer dat Dedalus, den seer grooten Constenaer in Beeltsnijden/gra-veren en anders / heeft gheleeft / om daer by te ramen / ontrent wanneer dat desen Pyrrhus leefde/ en dat in Griecken-landt de Schilder-const is ontstaen. Soo is openbaer/ dat (nae d'oude Schrijvers meyninghe) Dedalus leefde ten tijde van den Athenenschen Theseus, den soon van Egeus. En Theseus (by al dat ick bevinden can) leefde en regeerde t'Athenen / Anno mundi 2730. voor Christi comst 1232. Soo is te gissen / dat weynigh Jaren nae dit ghetal/ de Schilder-const in Griecken-landt is aenghevanghen.

Dedalus wanneer hy leefde.

Van Polygnotus, Schilder van Athenen.

IN't beschrijven deser oude Meesters/ uyt d'oude schriften/ bevinde ick/ dat-men (om niet in werringhe te comen) wel vlijtich op alles en aendachtich te mercken heeft/om goet onderscheydt te vinden en te kennen te gheven: want Theophrastus (nae Plinij schrijven) is van meyninghe gheweest/ dat Polygnotus, van Athenen gheboren / soude onder den Griecken zijn gheweest den eersten Schilder: maer dit comt daer by/ doe de Schilder-const eerst gheboren zijnde / noch seer onvolcomen was / wie yet daer by practiseerde tot verbeteringhe/ die worde haest gheacht te wesen den vinder der selver. Doch Polygnotus (by al datmen ramen can) is d'eerste gheweest / die Encausticè, dat is/ met den vyere te schilderen heeft ghevonden. Wat gheslacht oft ghedaente van wercken dit is gheweest / heb ick vlijtich ghesocht/ en nae ghedocht / dan bevinde dat het was / niet emailleren op goudt / maer met heete oft gloeyende ijsers te trecken op hout oft yvoir: want de eerste Schilderije was veel tijdts maer ghetrocken/ en was by den Latijnen gheheeten/ Linearis Pictura, welcke ghetrocken linien waren / toegheeyghent dat ghevonden soude hebben eenen Philocles van Egypten/ oft eenen Cleanthes van Corinthen/ oft dat het soude gheweest zijn een ander Corinther/ gheheeten Ardices, oft eenen Thelephanes van Sicyonien / die al niet als enckel omtrecken/ en soo metter kole noch eenich binnewerck souden hebben ghedaen / sonder te hebben oft ghebruycken eenighe verwen: daer naer soude door yemandt onbekent gevonden gheweest hebben dese omtrecken te vervullen met eenderley verwe: welcke ghedaente van schilderen by den Griecken was gheheeten Monochroma, dat is/ schilderije met een verwe. Dit meent Plinius, was te schilderen van twee coleuren/ oft van licht en bruyn/dat lange/jae tot op zijnen tijdt soude hebben gheduert/ dan magh derhalven wel dolen / aenghesien de eerste slechticheyt der oude Meesters/ die soo veel wetenschap niet en hadden/hun dinghen met hooghen en diepen te doen verheffen/ maer datse slechts hun omtrecken met eenich sap oft ander verwe van binnen verbulden. Maer alhoewel de Griecken eersuchtich ghepooght hebben d'eere der eerster vindinghe hun eyghen te maken/ soo ist mijns achtens niet anders/dan een ander zijn Croon te willen nemen. En houdet noch daer voor/ dat den Lydischen Gyges, in Egypten woonende/ is den eersten gheweest / die de Teycken-const voortgebracht en ghebaert heeft/ omtreckende den pourfijl van zijn eyghen schaduwe met een kole uyt t'vyer tegen eenen witten muer/en dat desen Polygnotus eerst wel mochte deseConst vermeerdert hebben/ met te vullen het inwendighe met verwen / ghelijck hy wel meer dinghen ghevonden / en altijt verder (ghelijck soo levende gheesten doen) ghesocht/ en gevonden heeft : want men bevindt/ dat hy een graveerder is ghe-

Encausticè, met vyer te schilderen.

Eerste schilderije niet als omtrecken, ghevonden van Philocles, Schilder vã Egypten: oft vã Cleanthes, Schilder vã Corinthen: oft Ardices, Schilder vã Corinthen: oft Thelephanes van Sicyonien Schilder.

Noch van het vinden der Schilder-const.

is ghe weest/en ick acht dat hy alsoo oock op hout metter hitten graveerde: En alsment wel naesoeckt / sy ghebruyckten tot hun Tafereelkens een hout / by den Latijnen Larix, by den Griecken Aegis , om zijn honich coleur/ gheheeten. Dit hout/ op Duytsch Lorchenboom/is soo heel glat/dat het geen cloofkens en heeft/daerom hebben sy hier op van oudts geern gheschildert met hun Ey-verwe. Nu en can ick my selven niet anders laten voorstaen/ daer en moeten twee zijn gheweest/die Polygnotus hieten/die langhe nae den anderen waren/ ghelijcker twee Mycons (den grooten/ en den jongen) zijn gheweest: want ick vinde van eenen Polygnotus, die van Thasus was/ en niet als desen (daer ick nu van schrijve) van Athenen. Desen Atheeenschen soude gheleeft hebben ten tijde van eenen zijnen Mede-borgher Mycon , beyde uytnemende Schilders wesende/ hebben eerst den Atheenschen Oker ghebesight/ en hun swart was van de keernen van de Wijnbesien ghebrandt : van desen Polygnotus en vind' ick niet anders meer / dan dat hy een uytnemende graveerder oock is gheweest/ noch in wat tijdt hy gheleeft heeft.

Van twee Polygnotē.

Van Thelephanes, van der Stadt Phocæa.

PLinius in zijn 34e. Boeck/ in't 8e. Capittel/ seght : Vele die groote Boecken hebben gheschreven van den Schilders en Beeldt-houwers / hebben seer ghepresen eenen Thelephanes,van der Stadt Phocæa, doch weet men niet wie hy geweest zy/ om dat zijn wercken in Thessalien/van daer hy was/veel zijn verloren gheblevẽ: Doch dese Schrijvers achten hem wel soo veel gheweest te hebben/als Polycletus,Myron,en Pythagoras. Van desen had ick meer te verhalen ghehadt/ maer bevindende dat hy een Beeldt-houwer en Coper-gieter is gheweest / ten tijde der Coninghen Xerxes en Darius , en ist niet van noode. T. is ghenoech dat ick onderschepdt hier aenwijse van desen / en den voor-verhaelden Thelephanes van Sicyonien / die al vroech gheweest is / en een van den eersten Schilders.

Van Cleophantus, Schilder van Corinthen.

AEngaende de vindinghe van met de verwen te schilderen/ het ghemeen ghevoelen is(soo Plinius in zijn 35e. Boeck/Capittel 3. verhaelt) dat het aldereerst soude ghebruyckt zijn ghewor den door Cleophantus van der Stadt van Corinthen/die eerstmael begon wat te brabbelen op stucken van ghebroken potten/ mijns achtens/ eer sy ghebacken waren/en dat dese scherven dan werden tot een proef ghebacken/en dat daer uyt mocht ontstaen zijn het schilderen op het aerdewerck. Desen Cleophantus (seght Plinius) oft eenen anderen die alsoo ghenoemt was/ ghelijck Cornelius Nepos ghetuyght/volghde tot in Italien den Vorst Demaratus, den Vader van Tarquinius Priscus, welcken ghedwonghen was hem te vertrecken/en te verlaten de stadt Corinthen/ om te vlieden t'gheweldt / dat den Tyran Cipsellus teghen hem dede. Desen Demaratus ghebannen wesende uyt Corinthen/is comen woonen in Thuscanen/ daer hy eenen soon ghecreegh/welcken namaels is geworden den vijfden Coningh van Room. Den selven Demarato zijn oock ghevolght uyt Corinthen Euchir en Eugraminus, die beelden van aerde conden maken en seer constighe potten/ van welcke de Const in Italien soude ghecomen wesen.

Op aerden schotelē te schilderen, een oudt gebruyck.

Van Bularchus Schilder.

Daer

Daer ick in mijn Voor-reden bewijse d'oudtheyt der Schilder-const/heb ick verhaelt van desen Grieckschen Schilder Bularchus, die ontwijflijck in soo vroegen tijdt seer constich en ervaren was: want daer worde een stuck van den zijnen vercocht voor so veel Goudt alst swaer was/aen den Coningh van Lydien Candaules, welcken Coningh is ghestorven in't Jaer als Romulus sterf/ t'welck was in de 18e. Olympiade. Nu mocht desen Candaules dit stuck veel Jaren voor zijn doot ghecocht hebben / en misschien oock langhen tijdt nae de doot Bularchi des Schilders / soo dat dit al een oudt Schilder is/ en wel t'overlegghen staet / in wat volcomenheyt de Schilder-const t'zijnen tijde is gheweest. Besluytelijck moet oock(gelijck Plinius seght) nootwendich volghen/ dat al langhe voor zijnen tijdt de Const haer begin most hebben ghehadt/ en dat Hygienontes, Dinias, en Charmas, die d'eerste conterfeytsels met eenderley verwe maeckten/ doe al langhe mosten doot wesen/al en weet men niet wanneer sy geleeft hebben. T'voor-verhaelde stuck van desen Bularchus handtwerck/ was eenen strijdt des volcx van Magnesia, een landt nu geheeten Capoverlichi. Wat desen constigen Meester meer gedaen heeft/ is ons van dē tijdt en oudtheyt verduystert/en van den Schrijvers niet bekent ghemaeckt.

Hygienontes, Dinias, en Charmas, maecten d'eerste conterfeytselen met verwe.

Van Eumarus, Schilder van Athenen.

Het is te achten/ dat desen Eumarus, Schilder van Athenen/is ouder als den verhaelden Bularchus, aenghesien te zijnen tijde de Const noch heel wanschapen en onvolcomen was/ jae soo jongh en slecht/ datmen de gheschilderde beelden niet en con onderkennen oft Mannen oft Vrouwen waren/daer desen Eumarus den eersten vinder van was/van die t'onderschepden/ alsso Plinius in zijn 35e. Boeck/ Capittel 8. vertelt/ en dat hy oock d'eerste was/ die alles wat hy sagh nae t'leven bestondt te doen.

Eumarus, d'eerste die Mannen en Vrouwen tronien onderscheydelijck uytbeelde, en eerst alles nae t'leven dede.

Van Cimon, Schilder van Cleonen.

De voetstappen van den verhaelden Eumarus, is stracx cloeckelijck nae ghetreden eenen Cimon van Cleonia, een stadt wat diep in't Landt van Achaien gheleghen. Desen heeft ghevonden de vercortinghen: heeft oock eerst voortghebracht en ghemaeckt beelden van ter sijden / hebbende de aensichten ghekeert op verscheyden wijsen/ somtijts op/somtijts nederwaert siende/een dinghen voor zijnen tijdt niet ghebruyckt zijnde. Hy was oock d'eerste/ die in zijn Schilderije liet sien alle de coppelinghen/ leden/ spieren/ en aderen des Menschen lichaems: Oock was hy d'eerste/die uytbeelde in lakenen oft cleederen verscheyden vouwen en kreucken.

Cimon heeft de vercortinghen, en ander dinghen ghevonden.

Van Panæus, Schilder van Athenen/ de broeder van Phydias.

Ick hadde my wel te beklagen over Plinio, dat hy geen beter orden en houdt in d'Historie der Schilders/ dan is te verontschuldigen/ om dat hy over de Grieckshe Schrijvers hem te vooren noodtlijck beclaeght heeft/ in zijn achtste Capittel van't 35e. Boeck/datmer niet vast op staen en mach: want sy niet waergenomen en hebben volcomelijck aen te wijsen de tijden/wanneer eenige doorluchtighe Shilders hebben gheleeft / dat het somtijden mach verschillen een deel Olympiaden. Ick vinde dat ick doen moet eenen diepen spronghe in d'Olympiaden/om het eerste ghetal der Jaren te vinden: want desen Panæus,

Schil-

Schilder van Athenen/ is gheweest/ ghelijck oock Phydias, in de 83e. Olympiade: In dit ghetal comen de Schrijvers al over een. Maer hy wordt ghehouden/ dat hy soude zijn gheweest den broeder van eenen discipel van Phydias, gheheeten Colotas, welcken soude hebben helpen maken t'Beeldt van den Olympischen Iuppiter, die voortijts soo seer vermaert was/ en soude geschildert hebben het binnenste van den Schildt van Minerva, die Phydias uytwendich gheschildert hadde: welcken Schildt by den Atheners in soo groot achtinge was. Dan ick acht datse dolen/ en dat desen Panæus (nae Plinij schrijven) is gheweest den broeder van Phydias. Hy was in onse Const seer ervaren. Hy schilderde voor die van Athenen/ den veldtslach / diese hadden teghen den Persen in het veldt Marathon. Soo dat te bedencken is/ datmen doe alree most hebben goet gherief van verwen/ en dat de Const van schilderen al in grooter volcomenheyt gheraeckt en opghestegen was: want men seght dat hy daer in hadde ghedaen nae t'leven de Capiteynen soo van d'een als van d'ander sijde / datmense onderschepden en kennen mocht/ te weten/ Milciades, Callimachus, en Cynegyrus, op de sijde der Atheners / Datis, en Artaphernes, op de sijde der Persen. Ten tijde van desen Panæus, worden om best te schilderen binnen Corinthen en in't Eylandt Delphos prijsen opghestelt. Van welcker inventie hy (soo men seght) d'oorsaeck soude wesen/ om dat hy aen wilde tegen eenen Timagoras van Chalcidien: den welckē hem nochtans verwon in de Pythische spelen/ die men oeffende ter eeren van Apollo, in een plaetse binnen Macedonien / ghenoemt Pythius, in ghedachtenis van t'Serpent Pytho, dat van Apollo was ghedoot. Dese overtreffinge heeft namaels ghenoech bekent en betuyght geweest door eenighe ghedichten/ de welcke Timagoras tot een ghedachtenis daer van hadde ghemaeckt/ die soo geheel op de oudt vreemdsche maniere waren. Panæus hadde noch tot Elis, in den Tempel van Minerva, de mueren beschildert / oft met melck en saffraen gheel ghemaeckt/ soo eenighe meenden: want alsmer met natte vinghers aen wreef/ soo bevondt men zijn vingheren gheel te wesen/ als of men saffraen hadde ghehandelt.

Colotas, Schilder en Beeldtsnijder.

Timagoras van Chalcidien Schilder.

Van Polygnotus Schilder/ van Thasus.

ICk hadde nu moghen hebben voorgenomen Phydias, dan om oorsaeck/ dat desen Polygnotus, Schilder van't Eylandt Thasus, is gheweest een/ die noch de Schilder-const in eenighe deelen vermeerdert heeft/ en geholpen tot meerder volcomenheyt/ sal ick van hem nu verhalen. Hy is d'eerste gheweest/ die d'inventie voortbracht van de conterfeytsels der Vrouwen te maken met vrolijcke doorluchtige cleederen / en hun hoofden te chieren met aerdighe mijters en hulsels van verschepden verwen. Daerenboven heeft hy de Schilder-const seer verbetert en vermeerdert: want in plaetse dat d'oude Schilders voor zijnen tijdt ghewoon waren te maken al hun aensichten op eenderley maniere/ donckerachtich en droeve siende/ vondt hy en bracht op/ de beelden te schilderen/ datse seer levende de mondt wat ontsloten hadden/ en somtijts de tanden toonden / en met den tronien verschepden actien oft werckinghen deden / het welck een yegelijcken met verwonderen wel bevallen heeft. Hy heeft een stuck ghemaeckt/ daer onder ander eenen Soldaet is hebbende in de vuyst een schildeken/ dat de voetgangers ghewent waren te voeren/ en staet gheclommen op een leere/ soo aerdich gheschildert en soo versierlijck / datmen niet en con ghe-

Polygnotus, d'eerste die de vrouwen conterfeytte met hulselē en anders.

oordeelen/ of hy op oft af gingh. Dit stuck stondt langen tijdt namaels in de gallerije/ die Pompeius liet maken te Room/ voor de sale van zijn Raedthuys. Hy heeft oock gheschildert den Tempel van Apollo, in't Eylandt Delphos/ en oock binnen Athenen een groote schoon gallerije / die om de veel verscheyden verwen/ die daer in de Schilderijen waren/ worde geheeten Pœcile: van welcke te schilderen hy niet en begheerde te hebben/ hoewel dat Mycon, die een van de vacken oft sijden hadde gheschildert / hem dier ghenoech dede betalen. Hier van behaelde Polygnotus seer groote eere en gonst: want d'Oversten van den Staten van Griecken / die men plagh van oudts tijdts te noemen Amphyctiones, bestelden voor Polygnoto, in bewijs van danckbaerheyt/ dat hy in alle de Steden van gantsch Griecken-landt soude heerlijck ontfanghen en geherberght worden/ sonder eenighen zijnen cost/ en sonder dat hy yemandt van eenige der verhaelde Steden/ als sy voorby zijn huys quamen/ yet ghehouden was weder te nooden/ oft eenich vergelt te doen. Dus hooghlijck hebben dese Edel Heeren/ de Const toegedaen wesende/ desen Constenaer en hun selvẽ eere aenghedaen. Men weet niet sekers/ wanneer hy is geweest/ dan dat hy ouder is als de 90e. Olympiade. Hy heeft oock seer constich in Silver ghegraveert.

Van Phydias, Schilder en Beeldt-snijder/ van Athenen.

Ghelijck beyde de Consten/ Schilderen en Beeldt-snijden/ uyt eenen ghelijcken boesem van de volcomen Teycken-const ghevoedt worden / valt het den Schilder niet swaer/ een Beeldenaer in steen oft in gieten te worden/ alst oock wel is ghebleken aen Phydias, die in beyden is uytnemende geweest. Hy leefde bloeyende in vermaertheyt in de 83e. Olympiade / 300. Jaer nae de bouwinghe van Room. Hoe langhe hy leefde weet men niet/ maer men bevindt/ dat hy noch leefde in de 90e. Olympiade / en dat hy eerstmael hem oeffende in de Schilder-const. Hy schilderde voor die van Athenen eenen seer schoonen Schildt van Minerva, die by den Atheners is gheweest in seer grooter weerden en achtinge/ te weten/ het uytwendighe van desen Schildt: maer het binnenste (gelijck wy in't leven van Panæus zijnẽ broeder hebben verhaelt) was gheschildert van Colotas zijn discipel. Watter op gheschildert was/ t'zy Medusen hooft/ met alderley aerdt van slanghen/ oft yet anders/ en vind' ick niet. Hy heeft ghemaeckt in de Stadt Olympia een Beeldt van Iuppiter, van Yvoir en Goudt/ waer aen hem desen Colotas heeft geholpen/ als verhaelt is. Van desen Colotas vind' ick niet anders/ dan dat hy genuechte nam te maken Philosophen. In de selve Stadt Olympia heeft Phydias meer Beelden van Coper en anders ghedaen: Maer den Iuppiter was wonderlijck gepresen/ soo dat hy daer door worde gehouden den besten Beeldenaer van der Weerelt te wesen. Hem worde van eenen zijnen vriendt ghevraeght/ hoe hy den Yvooren Iuppiter so constigh hadde gemaect: want al hadt ghy (seyde hy) geweest in den Hemel/ en hadt ghesien Iuppiters gesten en wesen/ ghy en hadt hem niet mogen beter maken. Hy antwoorde/ te hebben ghevolght de versen Homeri, daer hy seght: Iuppiter dede teecken met zijn swarte wijnbrauwen/ en van zijn eeuwich Coninghlijck hooft verstreyde sich het Godlijck hayr/ en zijn hooft schuddende/ dede den grooten Hemel schudden. Hier is te sien/ hoe dees oude Schilders nouwe op de Texten hebben ghelet. Plinius noemt twee tijden/ tusschen welcke de uytnemenste Steen-houwers oft Coper-gieters der Beelden zijn geweest/

Colotas, Schilder en Beeldtsnijder.

te weten/ tusschen de 83e. en 550e. Olympiade. Daer is strijdt ghevallen onder den Constenaers / om verscheyden Amasones Beelden / van verscheyden Beeldenaers ghegoten en ghedaen/ in den vermaerden Tempel van Diana tot Ephesien : welcken strijdt was / om te weten / welcke Beeldt het beste was. En also de ghene die daer teghenwoordich waren/ wel hadden willen elck de zijne den prijs toegheeygent hebben/ is boven al ghepresen geworden eene van de handt van Polycletus: naer welcke den prijs hadde die van Phydias, en voort d'ander elck nae hen weerde. Boven dese Amasone, maeckte hy een wonderlijck Beeldt van Minerva t'Athenen/ van Goudt en Yvoor/ dertich ellebogen hoogh. In den Schildt die sy droegh/ graveerde hy in den omloopenden boort oft frijse den strydt tusschen d'Amasonen en den Vorst Theseus: in't binnenste van den Schildt den strijdt/ die de Reusen teghen den Goden aenrichteden: in de solen van haer pantoffelen was den strijdt te Peerde/ tusschen den Lapithen en Centauren, soo seer hadde den Constenaer dit hooftstuck wercks met constighe wercken vermeerdert en gheciert in alle plaetsen: in't basement en pedestael hadde hy ghesneden de gheboorte en t'gheslachte van Pandora, onder welcke waren dertich Goden/ en seer uytnemende wasser gemaeckt de Victorie. Noch maeckte hy een Draeck/ die seer ghepresen was/ en een Coperen ghedrocht/ Sphinx geheeten/ daer de Goddinne haer lance op dede rusten. In summa/ Plinius acht/ datmen hem niet en can volpresen hebben/ dat hy in groot en cleen soo uytnemende Meester is gheweest/ en dat hy de wegen der Const eerst geopent heeft. Dese verhaelde Minerva was noch ten tijde Plinij in eenen Tempel/ gheheeten Parthemon, welcken stondt niet wijdt van t'Casteel t'Athenen/ daer alle de Dochters van der Stadt quamen vergaderinge en raedt houden. Hy heeft oock ghemaeckt noch een Minerva van Coper / die om haer groote schoonheyt/ werdt gheheeten de schoon Minerva. Hy maeckte oock een Nymphe, die de sleutels der Hellen droegh: en noch een Minerve, die AEmilius Paulus den Tempel der Fortuynen toe eyghende. Noch waren van zijn handt twee ghecleedde Beelden in den selven Tempel daer toegheeygent door eenen Catulus. Te Room was oock ten tijde Plinij noch te sien op de stercke van Octavia, een seer schoone Marberen Venus. Dits al dat in Plinio van hem te lesen is. Plutarchus in de gheboden des Houwelijcx seght/ dat Phydias voor den Elissche oft Cyrenissche maeckte het Beeldt van Venus, hebbende den eenen voet op een Schiltpadde/ welck beteyckende/ ghelijck de Schiltpadde haer schulp niet en verlaet / dat de Vrouwe niet en behoort te verlaten haer huys / maer daer in blijven in alle stillicheyt. Noch verhaelt Plutarchus, in't leven van Pericles den Hooftman van Athenen/ dat doe Pericles alle constighe Meesters in verscheyden Consten tot vercieringe der Stadt vergadert/ en te wercke ghestelt hadde/ alwaer oock Zeuxis, den vermaerden Schilder/ en eenen Agatarcus, waren/ stelde hy over het gantsche werck Phydiam, alwaer desen Phydias maeckte een Minerve beeldt van Goudt/ in welcks pedestal hy zijnen naem hadde geschreven. Hy dan nu wesende in soo groote gonste by Periclem, werde van anderen daerom seer ghehaet / en Periclem werden veel lasteringhen nae ghesept/ te weten/ dat Phydias hem soude hebben gheholpen aen eenighe vrije ghehouwde Vrouwen / daer hy mede soude hebben gheleeft in oneuyscheyt. Siet/ wat somtijts door Const en Eere eens vermaerdē Meesters de Nijdicheyt crachtich in sommighe herten vermach. Phydias, also ghesept is/ hadde t'Gouden Beeldt ghemaeckt/

maeckt/ en op dat zijn Benijders hem niet te beschuldighen noch t'achterhalen souden hebben van dieverije/ hadde hy door den raedt van Pericles ghemaeckt/ datmen t'Goudt al by deelen conde los maken van het Beeldt/ en weghen/ om te bewijsen datter t'volle ghewichte was. Dit was oock een oorsake van hun benijdinghe/ dat Phydias op den Schildt van Minerva hadde ghemaeckt/ in den strijdt der Amasonen, zijn eyghen conterfeytsel/ makende een oudt Man (ghelijck hy was) die met beyde handen eenen steen droegh/ en dat hy daer in oock seer aerdich hadde te weghe ghebracht de ghedaente van Pericles, strijdende teghen den Amasonen, en hadde met een wonderlijcke Conste te wege ghebracht/ dat de handt / in welcke hy de pijck hiel/ quam ghenoech voor t'aenschijn/ als of hy de ghelijckenisse van Pericles hadde willen bedecken / t'welck nochtans van alle sijden hem ghenoech openbaerde. Eyndelinghe brochten zijn Benijders de sake soo verre/ door eenen Menon, zijn medeghesellle in de Const/ dien sy daer toe oprockten/ t'aenroepen de hulpe der ghemeynten/ dat hy ghevanghen werdt/ en is van sieckten in de ghevanghenis ghestorven: doch meynen eenighe/ dat hy van zijn vyanden daer was vergheven. Dit is dan den eyndt van desen seer constighen Schilder en Beeldenaer gheweest.

Van Mycon, Schilder van Athenen.

IN t'leven van den lesten Polygnoto, hebben wy aenghetrocken den naem van desen Mycon van Athenen/ hoe dat hy zijn constighe wercken van den Atheners wel hooghlijck liet betalen/ waer uyt wel te verstaen is/ dat hy een uytnemende Meester doe ter tijdt is gheweest. Hy heeft oock ghebruyckt het swart van druyf-kernen/ oft ghebrande wijn-droessem/ datmen doe hiet Tryginon, en oock wel d'eerste die den Atheenschen Oker ghebruyckte. Hy was seer constich in te maken die verscheyden actien der worstelaers / en hadde groote genuechte die aerdich in zijn wercken uyt te beelden/ hy was gheheeten den grooten Mycon. Daer is eenen anderen Mycon gheweest/ die hietmen den jongen/ welcken hadde een dochter/ die oock seer constigh was in de Schilderconst. Nu Mycon den grooten/ die wy nu voor hebben/ schilderde een seer heerlijck stuck/ van den Lapithen en Centauren, dat t'Athenen in Theseus Tempel worde ghestelt: Noch een ander van den Argonauten, die de vaert nae Colchis deden/ dit werdt t'Athenen ghestelt in den Tempel van Castor. Noch maeckte hy een stuck/ daer die van Athenen onder Theseus den Amasones bestreden: Een ander/ daer de Griecken Troyen verdorven/ en daer de Coningen raedt houden over t'leelijck stuck/ dat Ajax dede/ Cassandra Priami dochter te hebben onteert in den Tempel van de Goddinne Minerva. Hy hadde oock ghemaeckt eenen hoop Jongvrouwen/ die gevangen geleydt waren: oock een Cassandra: oock de bataillie tot Marathon teghen den Persen/ daer men in beyde partijen sagh eenen lust die sy hadden malcander te treffen/ oock sagh men ter ander sijden de Persen verbaestlijck vluchtē/ en loopen onbedacht in een groot maras. Hy maeckte oock de Vlote van Phenicen / de nederlaghe der Barbaren door de Griecken/ en Theseus, die t'seyl gaet: oock een Minerve, en Hercules. Wanneer hy gheweest is/ en heb ick niet ghevonden. Hy had eenen soon Onaras, een Beeldtsnijder/ den besten die uyt Dedalus winckel is voortgecomen. Hy hadde van die van Phigalien voor een Ceres ses duysent Croonen. Desen soon leefde in de 83e. Olympiade/ waer by men mach ramen wanneer den Vader leefde.

Van twee Mycons, dē ouden en dē jongen.

Van Apollodorus, Schilder en Beeldt-snijder van Athenen.

DAt ick/ ghelijck den uytnemenden Schrijver Plutarchus, hadde voorgenomen/ de doorluchtighe Mannen/ Griecken en Italianen/ tegen malcander te vergheliicken/ soo en soude teghen Michel Agnolo niet qualijck dienen gestelt den Atheenschen Apollodorus, die oock soo veel edel gaven van der Natuere deelachtigh/ uytnemende Constenaer/ soo vlijtich en eygensinnich in de Const t'ondersoeckẽ/ om d'uyterste schoonheyt te vinden/ was/ dat hy dickwils menigh uytnemende schoon Beeldt in stucken sloegh uyt spijt/ als hem yet qualijck nae zijnen sin oft benoeghen was / want nemmermeer en docht hem dat zijn werck voltomen volmaecktheyt hadde/ of het schoon al ghedaen was: en om dat hy soo veel fraey dingen/ en so grooten arbeydt te nieten dede/ werdt hy van velen geheeten / den rasenden oft den dullen. Onder ander een Schilder oft Beeldtsnijder/ genaemt Syllanion, maeckte van hem/ oft nae zijn ghelijckenis een Vrouwen beeldt/ wesende de Gramschap oft raserije/ als om zijn hesticheyt te bespotten. Hy is gheweest een uytnemenste Schilder/ die de eerste was / die uyt der natuere de alder schoonste deelen verstandich wist uyt te lesen/ en in zijn schilderije te pas te brenghen. Hy was den eersten/ die tot volcomen vermaertheyt heeft ghebracht den Pinceel/ soo wel wist hy hem te handelen. Daer was van hem noch ten tijde Plinij binnen Pergamo gheschildert een Priester die Offerhande dede/ en niet grooter innicheyt zijn ghebedt scheen te doen. Oock wasser eenen Ajax van hem / die van Iuppiter met den blixem geslaghen was. Daer en was tot op zijnen tijdt noch noyt Schilder gweest/ die hadde connen maken in den tronien een soet en lieflijck ghesicht/ het welck nochtans eenen bysonderen welstandt der Schilder-const toelangt. Hy heeft ghebloeyt in de 93e. Olympiade.

Syllanion.

Apollodorus was d'eerste, die de schoonheyt socht.

Van Callimachus Schilder/ en Beeldt-snijder.

WAs den verhaelden Apollodorus wonderlijck en seldtsaem van sinnen/ en nauw soeckich in de Const. Desen Callimachus/ ick meen van Athenen/ en is niet minder ghewеest. Hy is seer vermaert gheworden door eenen spotlijcken bynaem/ die hem worde bygheuoeght/ te weten/ Cacizotechnos, dat is/ Const-verachter/ om dies wille dat hy altijts zijn eygen werck verachtede. Hy en con hem nemmermeer versaden van de Const verder en verder te soecken/ t'welck al te veel dickwils maeckt/ datmen den goeden wegh mist/ en comt in een verbijstertheyt / dat ons tot Exempel wel dient / om niet al te heel sorghvuldich te wesen / dat wy niet en souden ten lesten connen in onse Const voort varen / oft dat wy niet en comen te bederven t'ghene wy eens wel ghemaeckt hebben/ ghelijck desen dede. Hy hadde ghemaeckt eenen dans van Vroukens/ ghecleedt op de maniere van Lacedemonien: Dit werck wilde hy naederhant verbeteren/ maer hy benam hem al zijn gratie. Hy hadde ghemaeckt eenen Lantern van Coper gegoten/ daer t'licht een Jaer langh in conde branden/ sonder dat de Oly verginck: desen stelde hy t'Athenẽ in't Slot van Minerva. Hy was d'eerste/ die de steenen vondt te doorbooren.

Van Zeuxis van Heraclea, Schilder.

NAer Apollodorus is ghecomen den ouden seer vermaerden Zeuxis, uyt Macedonien/ van der Stadt Heraclea: desen heeft door Apollodorum de

poorte

poorte van de Schilder-const wijdt open ghedaen ghevonden/ en isser stoutelijck in ghetreden/ in het vierde Jaer van de 95e. Olympiade: En siende/ dat den Pinceel alree hem seer vereerde / bracht hy met eenen den Pinceel oock in groot gherucht en lof. Sommige stellen hem ten onrecht in de 89e. Olympiade/ in de plaetse van Demophilus Himeræus, oft Neseas van Thasus: dan een van dese twee is den Meester gheweest van Zeuxis, maer men weet niet welck. Desen Zeuxis is soo uytnemende gheweest in zijn Const/ soo dat Apollodorus, daer wy van verhaelt hebben/ te deser oorsaeck maeckte een Sonnet/ waer in hy seer constich dichtende seyde/ dat hun de Schilder-const was ontstolen/ en datse Zeuxis met hem henen droegh. Hy werdt oock door zijn Const soo rijck/ dat hy (om zijnen rijckdom te toonen) liet van Goudt bordueren zijnen naem op eenighe ruyten/ die in de boorden waren van zijn mantels/ die hy droegh in de ghemeen Spelen van Olympia. Ten lesten nam hy voor hem/ zijn werck te gheven voor niet met allen/ hem latende duncken/ datment niet en conde ten vollen betalē/ t'zy wat men hem daer voor gegeven hadde. En schonck ooc aen de Stadt Agrigentum in Sicilien een Alcmena: en enē Godt Pan aen dē Coningh Archelaus. Hy maeckte ooc een Penelope, in welcker wesen hy scheen te hebben versamelt alle de eerbaerheden en gestadicheden/ die een Princesse behoort te hebben. Hy maeckte oock een worstelinge/ daer hy grooten lust en ghenucht in hadde/ en stelde daer onder een gedicht/ luydende op deser manieren:

Zeuxis schonck zijn werck ten lesten wech.

Men can dit haest verachten: maer
Soo goet te doen, meer arbeydt waer.

Hy maeckte oock eenen Iuppiter, sittende in zijn Majesteyt / daer alle d'ander Goden over eyndt by hem stonden / als zijn Hofghesin. Hy hadde oock ghemaeckt eenen jonghen Hercules, den welcken in de wieghe zijnde/ twee Slanghen verworght: waer by men sagh Alcmena de Moeder van Hercules, en haer Man den Coningh Amphytrion, die heel verschrickt waren te sien dit vreeslijck schouwspel. Doch al was desen Zeuxis seer in zijn Const ervaren/ soo worde hem nae gegheven/ dit ghebreck te hebben gehadt/ dat hy te groote hoofden maeckte/ oock de vingers en de knockels te dick en te groot/ dan was andersins gheheel vlijtich het leven nae te volghen: soo dat doe hy voor den Agrigenten soude maken een tafel/ die sy offeren wilden in eenen Tempel van Iuno, welcken stondt te Lacinium, nu Capo di colomni, in Calabrien/ hy begeerde naeckt te sien alle de Dochters van hun Stadt Agrigentum, het welck hem toegelaten was: onder al dese verkoos hyer alleen vijve/ de schoonste van leden/ om in zijn Beeldt van Iuno, oft ander Beelden/ alle de schoonste deelen van dese vijve te passe te brenghen. Dese Dochters werden te love veel fraey ghedichten ghemaeckt. Hy is gheweest onder ander uytnemende Schilders/ die beroepen waren tot de vercieringe van Athenen ten tijde van Pericles, alsoo wy verhaelden in't leven van Phydias t'Athenen / alwaer eenen Schilder Agatarchus hem selven beroemde/ segghende teghen Zeuxis, ick schildere mijn ghedierten veerdigher/ en ghemacklijcker als ghy/ het welck Zeuxis bekende/ seggende: Ick make de mijne met langen tijdt/ om dat de veerdicheyt en doenlijckheyt niet en gheven gheduericheyt/ noch volcomen schoonheyt: maer den tijdt met den arbeydt ondermengt/ toonen hun crachten in de wercken/ want sy gheduerent veel te langher. Ghelijck of hy segghen wilde / wie yet slordich oft onachtsaem henen maeckt/ dat en can gheen uytnemende werck zijn/ dat

Zeuxis maeckte te groote hoofden.

Hy sagh al de Dochters der Stadt Agrigent naeckt. Verkoos uyt dese vijf, om een Beeldt naer te schilderen.

langhe gheruchtich blijft / ghelijck t'ghene dat met grooten vlijt en Const is ghedaen / also de edel ghedichten van Virgilius met grooten tijdt ghedaen zijnde/gheduerich/ en ander vergaen zijn/ die van slechte haeghdichters met haesten ghedaen waren. Plutarchus brengt de verhaelde Zeuxis antwoordt oock te pas in zijn Moralen/daer hy schrijft van de veelheyt der vrienden/daer hy wil segghen/ dat de langhe beproefde vrienden de beste zijn. Zeuxis heeft oock veel dinghen oft Conterfeytsels ghedaen van wit en swart/Monochromata doe by den Griecken gheheeten. Daer waren oock t'zijnen tijde fraeye Schilders/als Timanthes, Androcydes, Eupompus, en Parasius, die hun wel soo goede Meesters hielden te wesen als hy. Men seght/seyt Plinius, dat Parasius teghen Zeuxis den halsbandt ophingh/en weddede om best te schilderen. Zeuxis beroepen zijnde / bracht te voorschijn op't Tooneel een Tafereel / daer soo natuerlijcke druyven in waren gheschildert / datter self op't Tooneel de Voghelen in quamen picken. Daer tegen bracht Parasius op zijn Tafel eenen doeck/soo natuerlijck ghedaen/dat Zeuxis,die op t'picken der Vogelen aen zijn druyven soo heel moedigh was/ seyde overluydt/ als uyt spot/dat het haest tijdt was dat slaeplaken af te nemen / op datmen mocht sien/ wat Parasius voor schilderije hadde ghebracht : maer doe hy daer nae bevondt/ dat het eenen doeck was alsoo gheschildert/ ghelijck ofter de Schilderije mede was bedeckt gheweest/ hem vindende beschaemt/ ghebruyckte nochtans groote beleefthept/ ghevende Parasio den Prijs/ en seyde: Hy hadde wel met zijn Const de Vogelen bedrogen/ maer Parasius hadde meer gedaen/ bedrogen hebbende hem/die in de Schilder-const ervaren was. Men seght dat Zeuxis hier naer maeckte een jongh knechtken/ draghende in een schotel oft korfken een deel druyven/ en siende dat de Vogels weder quamen picken/ was op zijn Tafereel verstoort/lasterende zijn eyghen werck/ met een groote eenvuldicheyt belijdende/dat hy de druyven beter hadde ghemaeckt als den knecht : want hadde den knecht geheel ghemaeckt gheweest nae ghelijckenis van het leven / de Voghels en hadden de druyven niet hebbē durven picken.Hy maeckte oock verscheydē constige stucken van aerde. Of dit nu waren aerden platen beschildert en gebacken/oft verheven beelden/ en onderschept Plinius niet.Maer eenen Romeyn/die dese in handen quamen/ ghenoemt Fulvius nobilior,lieter een deel van dese te Larta oft Ambracia: doch bracht hy te Room de negen Muses van hem ghedaen. Noch isser/seyt Plinius, van hem in de wandel-plaets en gallerije van Philippus te Room een Helena van de handt van Zeuxis. Van dese selve Helena acht ick/dat Valerius Maximus verhaelt/seggende:Zeuxis geschildert hebbende de schoon Helena,en verwachte niet nae Menschen oordeel/ oft wat t'volck/ dit werck siende/ segghen soude : maer hem betrouwende op zijnen gheest / beproefde en peckte dit zijn werck tegen de Versen van Homerus, die hy in dit Beeldt uytdruckte/ waer van den sin op deser manierē luydt: Daer saten te Troyen op den muer/by de Poorte Chea,een deel oude Heeren/ en saghen vast aen de Leghers van den Griecken en Troyanen/ alwaer by is ghecomen de schoon Helena, welcker schoonheyt van Homero, in zijn 3e. Boeck der Iliaden, op deser manieren uytgebeeldt is:

Zeuxis bedrieght voghelen, en Parasius bedrieght hem.

Ghelijck de Stapels t'saem in groene blaren sitten
In't schaeuw, en quettren vast des Somers in der hitten:
Alsoo dees oude Mans ghereten clapten daer.
Maer saghen niet soo haest de Griecksche Vrouwe claer,

Oft

Oft sy en seyden stracx, dat Troysche en Grieckſche knechten
Soo moeylijck en ſoo langh malcanderen bevechten,
En is gheen wonder doch, oock teghen reden niet,
Als ſlechs maer eenigh Man dees over ſchoonheyt ſiet,
In't lieflijck aenſchijn ſoet, van dees Vrouw' uytghelesen,
Die meer ſchijnt een Goddinne, als ſterflijck menſch te weſen.

Hier mede bracht Zeuxis over een de volcomenheyt van zijn ſeer conſtige ſchilderije/meenende wel ſoo veel te weghe te hebben gebracht/als de ſchoone Leda in't baren en ter Weerelt brenghen van haer uytnemende Dochter/ oft ſo veel als Homerus hadde met zijnen Godlijcken gheeſt in zijn Verſen connen uytbeelden/aengaende de ſchoonheyt van deſe Princeſſe. Noch verhaelt Lucianus in zijn Tractaet/geintituleert Antiochus, dat Zeuxis, den uytnemenden Schilder boven alle ander/hem niet geern/ oft ſelden/ en bemoeyde te ſchilderen ghemeene materien/ghelijck de daden der Helden/de ſtrijden/oft de Goden : maer ſocht altijt eenighe bootſighe en nieuwe verſieringhe/ de welcke hem in den ſin ghevallen weſende/ liet hy/ de ſelve uytbeeldende/ ſien den vlijt en vernuftheyt zijnder Conſten. Nu/onder zijn ander alder cloeckſte Inventien/heeft hy gheſchildert een Centaure/ de welcke ſooghde twee jonge Centauwerkens/ en de Copye van dit Tafereel is noch teghenwoordich t'Athenen/uytnemende wel ghedaen/ en ghevolght het Principael / t'welck men ſeght/ Sylla, Overſte der Romeyner heyrcracht / nae Italien met ander ſeldtſaem en uytnemende ſtucken heeft henen gheſonden : maer ten ongelucke brack en vergingh het Schip aen den hoeck van Maleum, dat alles/en ooc dit principael ſtuck/verloren bleef. Doch t'ghene datter nae ghedaen was/ſal ick(ſeght Lucianus)ſchriftelijck/ten beſten dat het my mogelijck is/voor ooghen ſtellen. Niet dat ick nochtans ſeer ervaren ben in de Schilderijen : maer om dat my noch verſch in ghedacht is/ dat te hebben corts geſien tot eenen Schilder/in de voorgenoemde ſtadt Athenen/ dewijle d'overlegginge die ick hadde in dit ſtuck/ my niet weynich dienen ſal/ om dit ſelve eygentlijcken met vertellinghe uyt te drucken. In eenen dichten ſtoel oft boſch groen cruydt/ is deſe Centaure uytghebeeldt : al de leden die Meerrie zijn/ ligghen ter aerden/ en het achter-deel oft cruys light neder gheſtreckt : maer de Vrouwlijcke leden al ſittende ruſten op den elleboogh / en de voorenſte beenen en zijn niet gheſtreckt/als offe overſijds laghe: want het een ghelijck offe knielde is ghevouwen / treckende den hoorne des voets inwendich nae haer toe/t'ander been recht hem averechts om hoogh/clouwende met den voet d'aerde ghelijck de Peerden die pooghen op te ſtaen. Aengaende de tweelingſche kinderen oft volens/ een heeftſe in haer aermen/en ſooght het op Menſchelijcke wijſe/hem gevende een Vrouwlijcke borſt: het ander/dat meer Peerds gheſtalt heeft/is vaſt aen de ſpene/ghelijck de jonghe volens ghewent zijn ghevoedt te worden van hen Moeders. Boven in't Tafereel/op een uytſtekende punct-rootſe/bequaem om een ſentinelle te ſtaen/vertoont hem eenen Hengſt Centauwer/ ſtekende den hals uyt den wercke/ welck is(ſo ick meen) den Man van deſe Vrouwe / die in twee verſcheyden plaetſen haer jonghen ſooght/ en al lachende beſiet hy deſe : doch het lichaem openbaert hem niet al geheel/ dan alleenlijck tot daer hy half Peerdt is : met de rechter handt wickt hy boven t'hooft een jongh Leeuken / om zijn ghenuechte te hebben met hun te verſchricken met dit ſpeeldingh. Het ghevolgh deſer Schilderije(hoewel wy

Zeuxis ſocht geen ghemeen hiſtorien te ſchilderen.

Beſchrijvinghe van een aerdich ſtuck van Centaure.

deser Consten oncondich wesende/ niet wel en connen onderscheyden de deucht des wercks) was nochtans gewrocht in alle volcomenheyt met uytnemenden vlijt. Ten eersten/ den omtreck was/ en quam uyt een vaste handt. Ten anderen/ de verwen warē vermengt met grooter consten/ en het bysonderste werck was toegheuoeght een rijcklijcke gratie. De verdiepinghen der vercortselen/ en der vouwen/ waren wel te dege waergenomen/ sonder datter yet versuymt was van dat te wenschen is/ aengaende de gestaltenissen en maten/ noch al de reste/ en ordinantie des wercks/ alle de dinghen daer de Schilders sonderlinge nae trachten / ten minsten de ghene die sorghvuldigh zijn de selve te verstaen. Aengaende van my / ick loofde in Zeuxis bysonder de groote cracht van zijn wetenschap/ dat hy soo wel heeft connen in een selve materie (acht nemende op t'onderschept der kunde oft sexie/ en ouderdom) levende doen gelijcken de verscheydentheyt van dit constigh werck : want den Centauwer heeft hy uytgebeeldt heel wreedt/ moedigh/ en grouwlijck/ t'hayr over eynde staende/ bycans heel rouw/ niet alleen t'gene dat Peerdt is/ maer oock dat Mensch is: en heeft hem ghemaeckt de schouders breedt en verheven / met ick en weet niet wat grimicken oft grijnen in't aensicht/ t'welck hem noch niet en belet zijn onghetemt woeste wesen: Siet/ dit is genoech t'beworp/ hoe hy den Man heeft ghemaeckt. Maer de Vrouwe ghelijckt seer wel een oorloghsche Meerrie/ gelijck in't ghemeen de Thessalische zijn/ die noch ongetemt en van niemant bereden en zijn : het ander deel/ dat Vrouw is/ heeft hy uytnemende schoon gemaeckt/ uytgenomen d'ooren/ die hy misinaeckt en scherp/ als des Satyren/ heeft ghelaten. De vergaderinghe der twee Lichamen/ daer het Menschelijcke en het Peerdtsche vereenight / heeft hy ghemaeckt allencxkens verliesende / en niet botlijck al t'eender reyse af gesneden/ maer al van verre beginnende met moeten/ is het verdreven met sulcken soetheyt/ dat het hem steelt uyt de oogen der aenschouwers/ en loopt soo dieftlijck d'een in d'ander. Aengaende de twee kinderen/ het een heeft oock zijn wreet ghelaet/ alsoo wel als den vader/ en zijn teere jeught bewijst evenwel een ontamme grouwsaem wesen. Dit oock aenmerckende van by/ heeft my verwonderens weerdigh gedocht/ datse beyde kinderlijck sien op den jonghen Leeuw / en ondertusschen handtvatten sy de mammen/ en leggen haer tot de moeder in/ welcke sy van hayr en verwe ghelijcken: tot hier toe uyt Luciano. Zeuxis hadde noch seer constigh ghemaeckt eenen Martias, ghebonden staende aen eenen Boom / en dit stuck was noch ten tijde Plinij te Room in den Tempel van Vrede: Nochtans nae t'ghevoelen Eusebij, zijn tusschen Zeuxis doot en den tijdt van Plinij schrijven/ verloopen 508. Jaren/ waer aen te sien is/ hoe langhe de Eyer-verwe dueren can. Men leest in't 34e. Boeck Plinij, Cap. 8. dat Zeuxis discipel was van Lysistratus, die den broeder was van Lysippus, soo men in't 35e. Boeck/ in't 12e. Capittel vindt/ en Lysippus leefde noch in de 114e. Olympiade/ ten tijde van Alexander de Groote/ als in't verhaelde 34e. Boeck/ Cap. 8. blijckt. Doch bevindtmen (als vooren in't begin van zijn leven is verhaelt) Zeuxis aen t'schilderen te zijn gheweest/ van in't vierde Jaer der 95e. Olympiade. Dit schrickt 19. Olympiaden/ dat zijn dan (afghetrocken de 4. Jaren) 91. Jaren / soo dat nae dese rekeninghe Zeuxis tot grooten ouderdom moet zijn ghecomen/ alsoo den vlijtighen Leser nae te soecken/ en t'overlegghen staet.

Eynde des levens Zeuxis.

Van Parasius, excellent Schilder van Ephesien.

GHelijck de ghene/die t'samen om eenen Prijs van een roodt Laken in de wedbane/nae het teeckē loopen/malcanders snelheyt siende/te meer vlijt doen/ om elck den anderen achter te stellen: alsoo gingh het oock toe onder de vermaerde Schilders ten tijde Parasij, die doe ter tijdt vast veel in ghetal begonden te worden. Desen Parasius was gheboren tot Ephesien/ en (als geseyt is) ten tijde van Zeuxis, in de 95e. Olympiade / in vermaertheyt bloeyende. Sijn vader Evenor was oock een goet Schilder/en is ghetelt neffens Aglaophon,Cephissodorus,en Phyrlus,al redelijcke Schilders/in de 90e. Olympiade. Parasius heeft de Const by zijn Vader oock gheleert/ daer in hy hem verre is te boven gegaen. Sijn wedspel met Zeuxis is verhaelt/t'is genoech datmē weet/ dat hy desen vermaerden Meester overtroffen heeft. Hy heeft de Schilderconst door zijnen snellen gheest met verscheyden nieuwe vindinghen vermeerdert en verbetert. Hy was d'eerste/die met ernste waernam de gelijckformicheden/ maten/ ghestaltenissen/ werckinghen/en wesens der aensichten. Hy was d'eerste die acht nam om aerdich hayr te makē/seer lettende op het schoon: oock op de rondicheyt en schoonheyt van den hals / en t'vriendelijck lachen van den mondt. Hy was oock gehouden/ selfs nae het oordeel van alle Schilders/ den alder verstandichsten van goede omtrecken te maken/en van een werck wel te voldoen: het welck nochtans het bysonderste en ondoenlijckste punct is/ van al wat dese Conste belangt. Des Menschen naeckte lichamen wel te maken met goeden omtreck en binnen werck / dat heeft vry wat in: doch vindtmer veel/die daer uytnemende in zijn: Maer eenen volcomen schoonen omtreck te maken/ en zijn werck wel te voldoen/oft den lesten streeck wel te gheven daer vindtmer weynich volcomen in: want het uyterste van het werck behoort soo gerondt te wesen/ en zijn rondicheyt soo uytmuntelijck te vertoonen/ datmen daer wat anders oft meer siet/ dan daer is oft schijnt te wesen: jae ist moghelijck / dat het late blijcken watter onder verborghen is. Doch Antigonus en Xenocrates,de welcke alle beyde Boecken van de Schilder-const hebben ghe-schreven/die gheven van deser saken wegen Parasio den lof/ hem prijsende boven alle constighe Schilders/ en belijden/ hem daer in heel volmaeckt te zijn gheweest. Plinius seght noch/datmen in zijnen tijdt verscheyden teyckeningen vondt/ ghedaen van zijnder handt op Tafeletkens en Pergamenten/ daer de Schilders hun gemeenlijck nae behielpen: doch meynt hy/dat hy nae t'groot begrijp des verstants dat in hem was/in het binnenwerck van een Menschelijck lichaem niet uytnemende genoech en was. Hy besighde in zijn werck een seker aerde/die welcke gebracht was van Eretria, de Hooftstadt van't Eylant Negrepont, dese was wit ghelijck crijt/ en nut tot eenighe medecijnen.

Van Demon, Schilder van Athenen.

ICk bevinde/ dat veel hun vergrijpen/in't beschrijven van de constige wercken der Schilders/vermenghende d'een onder d'ander: want den meesten deel eygenen Parasio toe dese naevolgende stucken van Demon. Desen Demon was oock ten tijde Zeuxis en Parasij, in de 93e. Olympiade: hy was oock ghehouden voor een uytnemende en seer versierigh Schilder in zijnen tijdt: want hy wilde uytbeelden den Genius,oft de gheneghentheden van eenen Mensch/

 oft

oft(als sommighe meenen)alle de eyghenschappen der Athenensers/ in een eenighe figuere/ te weten/ dat hy soude schijnen ongestadigh/ korsel/ onrechtveerdigh/nochtans ghesprakigh/goedertieren/ontfermhertigh/stout/opghe-blasen/ootmoedigh/ ontsinnigh en vreesachtigh: een dinghen seer te verwonderen/ wat dese oude Meesters bestonden te willen doen. Van zijnder handt was te Room langhen tijdt in den Tempel van het Capitolium een Tafereel van eenen Theseus: alwaer oock was seer uytnemende eenen Stierman oft Pijloot / ghewapent met een Corselet oft harnasch. Hy schilderde te Rhodes in een Tafereel Meleager, Hercules,en Perseus, welck Tafereel was driemael gheslaghen van den Blixem/ en bleef nochtans gheheel en ongheschepnt als te vooren/een wonderlijck dinghen/waer door dit Tafereel is veel te meer in achtinghe gheweest. Hy maeckte oock in een Tafereel eenen Archigallus, daer den Keyser Tyberius seer veel van hieldt: want by dat Decius Eculeo seght/hy gaffer voor tsestich sesterces / en hieldt het ghemeenlijck besloten in zijn Camer. Hy maeckte in een Tafereel een Voestervrouwe/ met een kindt op den schoot/de welcke hiet Cressa. Hy maeckte oock Philiscum, eenen Tyran van Athenen/ en den Godt Bacchum, met de Goddinne Deuchde. Hy maeckte oock twee jonghe Kinderkens / in welcke men mocht mercken d'onbedachthept/stouthept/en onnooselhept der jeught. Noch schilderde hy eenen Priester die offert/ en eenen Jonghen by hem/ die een cleen cofferken hiel met Reuckwerck tot der Offerhande/ hebbende op zijn hooft eenen crans met bloemen. Maer boven alle zijn wercken worden ghepresen twee Soldaten/die hy hadde ghemaeckt met lichten harnasch/ waer van den eenen soo verhitt van in den strijdt te loopen was/datmen hem sagh sweeten: en den anderen zijn wapenen afleggende soo vermoeypt/ datmen hem scheen te sien hijgen. Men houdt oock in grooter weerden/ seyt Plinius, een Tafereel van hem gedaen/ waer in zijn/ AEneas, Castor, en Pollux: oock noch een ander/ daer in men siet Telephus, Achilles, Agamemnon, en Vlixes. In summa/ daer en is geen Schilder van den ouden/ daer men soo veel stucken van vindt/als van desen. Hy was een Man/ die op zijn Eere/ die hy door de Const hem deelachtigh hadde ghemaeckt/heel moedigh en trots is ghewordden/ghevende hem seluen verscheyden namen/somtijts Abrodiætus,dat is/wellustich levende/en somtijts Prince der Schilder-const/ hem beroemende/ dat hyse hadde tot haer volcomenheyt ghebracht. Roemde onder ander hem te wesen van t'gheslachte van Apollo: en verseekerde / te hebben ghemaeckt in een Tafereel / dat tot Lyndos was / den Hercules nae t'leven / ghelijck hem desen Godt dickwils in zijnen slaep verschenen was. Doch nae het oordeel van alle d'omstanders/heeft hem Timanthes verwonnen/eenen Ajax om best makende/en gingh hem oock te boven in de wapenen/ die hy daer aen hadde ghemaeckt: dit gheschiedde in't Eylandt Samos. Waerom Demon seer verstoort wesende / seyde alleen bedroeft te zijn van weghen den Prince Ajax, dat hy nu de tweedemael was verwonnen van een mensch/die der eeren onweerdich was: want Vlysses hadde hem verwonnen in't leven zijnde/en Timanthes hadde hem met schilderen overtroffen. Hy hadde ghenuechte in't cleen te schilderen/alderley onhebbelijckheden en boeleringhen/ segghende/ dat hy daer mede zijnen adem-tocht weder hercreegh.

Van Timanthes, den seer constighen Schilder.

Jck

ICk bevinde niet wat Stadt oft plaetse Timanthes met zijn gheboorte gheruchtich heeft ghemaeckt / dan dat zijn constighe wercken zijnen Naem in eeren / en in levende ghedachtenisse houden. Hy heeft oock ghebloeyt als dese voorgaende/ in de 93^e^. Olympiade. Hy was een Man van uytnemende verstandt en gheest. Hy heeft onder ander tot een bysonder hooftstuck ghemaect/ de gheschiedenis van de seer beweeghlijcke en droevighe Offerhande van de maeght Iphigenia, in Dianen Tempel/ by den Griecke͂ op de reyse na Troyen bestaen / oft voorghenomen. Ten love van dit stuck zijn veelderley constighe Grieksche ghedichten geweest gemaeckt : want Timanthes hadde hier grooten aendacht en Const te weghe ghebracht. Iphigeniam hadde hy ghemaeckt/ staende voor den Altaer/ om onnooselijck ten Offer ghedoodt te worden/ en al den omstandt jammerlijck suchtende en schreyende/ over het sterven van dese jonghe edel Princesse. Den waersegger Calchas hadde hy ghemaeckt bedroeft/ Vlysses swaerwoedigh/ Ajax roepende tegen den Goden/ Menelaus schreyende/ claghende / en alle uyterste ghedaenten van droefheyt bewijsende / om dat hy des Dochters Oom was. Daer naer willende noch maken alder bedroefst Agamemnon haren Vader / heeft hem gheschildert het aenschijn bedeckt met een eynde van den mantel / om dat den druck zijns herten niet moghelijck en was uyt te beelden/ en dat hy niet hadde connen aen zijn lief Kindt den wreeden dootslagh sien gheschieden. Hy maeckte noch veel ander Tafereelen van grooter Inventie / bysonder eenen slapenden Reus Cyclops, dien hy in een cleen stuck maeckte : niettemin willende uytbeelden zijn Reuslijcke groote ghestaltenisse/ maeckte hy een deel cleen Satyrkens/ die met perskens oft roedekens zijnen duym overmaten. In summa/ hy hadde sulck een constige behendicheyt in alle zijn wercken/ datter altijts eenighe heymelijcke verstanden oft bediedtselen in verborghen laghen/ boven het ghene dat het punct was/ dat hy in zijn Historie hadde uytghebeeldet. Want hoewel (seyt Plinius) dat de Const van het schilderen in haer selven groot is / soo behouden nochtans de diepsinnighe Inventien/ dieder daerenboven noch in t'aenmercken zijn/ hun behoorlijcke plaetse des lofs op hun selven. Hy maeckte noch eenen Prince soo volmaeckt / en soo vol Majesteyts oft staticheyts / soo datmen acht / dat alle de Constbaerheyt der Schilderije/ die men soude moghen wenschen in een Menschen beeldt te wesen/ die is hier al t'samen in dit Conterfeytsel begrepen/ en is noch heden (seyt Plinius) te Room in den Tempel des Vreeds.

Dese ghe- schiedenis leest in Metamorphosij 12. Boec, en Valeri. Max. lib. 8. cap. 12.

Merckt de behendige uytbeeldinghe des vaderlijcken drucks, die me͂ mocht bedencken inwendich oft verborgen te wesen onder het cleedt.

Van Eupompus, Schilder van Sycionien.

TEn tijde van Timanthes, Zeuxis, Parasius, en Demon, te weten/ in de 93^e^. Olympiade/ en daer ontrent/ heeft oock gheruchtigh gheweest en ghebloeyt Eupompus, den constigen Schilder van Sycionia. Onder zijn vermaerde wercken/ hadde hy ghemaeckt in een stuck/ eenen die den Prijs gewonnen hadde in een Baerspel/ welck spel worde gheoeffent van naeckte Mannen onder den Griecken : Desen hadde hy ghemaeckt/ hebbende in zijn handt eenen Palmtack. Hy hadde t'zijnen tijde grooten roep en gherucht/ om datmen om zijnen wille veranderde de ghedaente oft maniere van schilderen / die doe is gheworden driederley/ daer men daer te vooren maer van tweederley en wist: want alle Schilderijen waren eerst alleen op zijn Hellatijcksche/ dat is/ op zijn Griecks/ oft sy waren op zijn Asiaensch: Maer om dat Eupompus een Sycioner

ner was/heeft men de Hellatijcsche verlaten/ en men sprack niet meer dan van Schilderyen ghedaen op zijn Jonijcksche/op zijn Sycioonsche en Attijcksche: dit was (nae mijn ghevoelen) soo men nu seght / op zijn Nederlantsch / Italiaensch/ Venetiaens/ door de groote volcomenheyt/die in zijn constighe wercken/ gheschilderde naeckten en anders/te sien was. Lysippus oock van Sycionien/welcken noch jongh wesende/ t'Beeldtsnijden van self aenvingh/ en sonder Meester leerde/dwelck Cicero nochtans loochent/ maer eenen Duris waer te zijn betuyght/is ghecomen by Eupompus,om hem eenigh dinghen der Consten halven te vraghen/ dewijl hy noch een arm hoetelaer was (doch namaels een groot Meester)/ onder ander begheerde ernstigh van hem te weten / wat Exemplaer oft Patroon der Ouden hy in achtinghe hadde / en aldermeest in zijn wercken naevolghde. Waer op Eupompus hem heeft ghebracht / daer hy hem dat soude laten sien/ t'welck was op de Marckt / die vol was van alderley volck/ Mannẽ/ Vrouwen/ en kinderen/en seyde: Siet daer mijn Patroon/ dit ist Exemplaer/dat ick aldermeest in alle mijn wercken volge. Dit woordt oft dees Antwoordt is Lysippo soo aenghenaem en vorderlijck gheweest/ dat hy herte en moedt heeft ghecreghen in zijn Const cloeckelijck voort te varen/ dat hy veel constighe vermaerde stucken heeft ghedaen: onder ander t'Beeldt van Socrates van Coper ghegoten/dat den Raedt van Athenen liet stellen in de heerlijckste plaetse van der Stadt/na dat d'Atheners berouw over deses Philosoophs onschuldighe doot / en zijns doots oorsakers ghedoodt hadden. Hy werdt namaels by den grooten Alexander in sulcken aensien/ dat niemant zijn Conterfeytsel en mocht van Coper gieten als Lysippus. Nu wederkeerende tot Eupompus, van hem en vind' ick niet anders / dan dat hy den Meester was van Pamphilus, die den Meester was van den grooten Appelles.

Aerdighe antwoordt Eupompi aen Lysippum, van zijn Patroon, oft exemplaer.

Van Nicomachus, constighen Schilder.

Wat Stadts Borgher is gheweest Nicomachus den Schilder/en vind' ick niet / dan dat hy is gheweest den soon en discipel van eenen constighen Beeldt-snijder/ gheheeten Aristodemus,die seer bequaem was Worstelaers te makẽ/en ander dingen/alsso Plinius verhaelt in zijn 34e. Boec/aen het 8e. Cap. Desen Nicomachus maeckte een ontschakinghe van Proserpina, die namaels was te Room op't Capitolium/ in den Tempel van Minerva, boven de cleen Capelle van de Goddinne der Jonckheyt Hebe. Oock een Victorie / die met vier inghespannen Peerden eenen Triumph-waghen opvoert ten Hemel/ die het Capitolio worde toegheeygent door eenen Plancus,die doe over t'Roomsch Legher was. Hy was den eersten Schilder/ die Vlysses met eenen hoedt op't hooft hadde geschildert. Daer was ooc te Room van hem te sien eenen Apollo en Diane,oock de Moeder der Goden Cybele,die geseten was op eenẽ Leeuw/ dit was al zijn eyghen handtwerck. Hy maeckte oock een Tafereel/ waer in waren een deel Jongvrouwen toegemaeckt/als Bacchus Nonnen/op de welcke eenighe cleen Satyrkens te claveren bestonden. Hy maeckte oock een Scilla, die tot Plinij tijdt noch was te Room in des Vreden Tempel. Noyt en wasser Schilder/ die soo snel van der handt was/ als desen Nicomachus. Het is ghescliedt/dat hy coop ghemaeckt hadde met Aristratus den Coningh van Sycionia, op eenen besproken dagh te leveren al gheschildert/ een Graf-plaetse des Poeten Telestus,daer hy hem niet en haestede te gaen/ dan ginger slechs heenen

een

een weynigh daghen eer den ghestelden dagh verscheen/soo dat hem Aristratus verdroyghde: doch hy en faelgeerde niet / hy en hadde de Sepultuere binnen weynigh daghen al voldaen/ teghen den dagh dien hy belooft hadde. Hy heeft nae zijn doot noch onvolmaeckt ghelaten een stuck van Castor en Pollux, dat namaels meer worde in weerden ghehouden/als eenigh ander dat volmaeckt was. Zijn Discipelen waren Aristides zijnen broeder/ en Aristocles zijn soon/ en Philoxenus van Eretria, een Stadt by Negrepont. Desen Philoxenus hadde de handt wel also veerdigh als zijn Meester/en vondt daerenboven noch eenighe corter weghen in de Const/die seer goede gratie hadden/en wel pasten om veel wercks te beschicken. Hy schilderde voor Coningh Cassander den strijdt/ daer den grooten Alexander Darium verwon/een soo loflijck stuck/als eenigh datmen hadde moghen sien. Hy maeckte noch een stuck/ dat hy d'oncuysheyt noemde/daer in waren drie Satyren/ die met den anderen goet chiere maeckten. Summa/ het is bewijslijck ghenoech/dat Nicomachus ten tijde van Appelles en den grooten Alexander was/ dat ten minsten was in de 112e Olympiade: en dat ick hem hier soo vroech sette / is om de wille van eenen Schilder Aristides, die hier ghenoemt wordt zijn broeder en discipel/ dus wil ick nu desen naem Aristides voor nemen.

Van Aristides, Schilder van Thebes.

In de beschrijvinghe van desen Aristides, en vind' ick niet weynich swaricheyts. My dunckt dat ander/ die hem uyt Plinio elder hebben beschreven/ niet ghenoech op eenige onderscheydenheden en hebben ghemerckt: want wy hebben hem hier nu beschreven/ broeder en discipel Nicomachi, die in de 112e. Olympiade leefde. Oock bevestight Plinius, dat Aristides van Thebes/was ten tijde van Appelles, ontrent de 112e. Olympiade. Elder leestmen in Plinio, dat in Timanthes tijdt (die oock in Zeuxis tijdt leefde / in de 93e. Olympiade) was eenen Euxenidas, welcken was den Meester van den goeden Schilder Aristides. Dese tijden by een brenghende / vindtmen een verschil van ontrent 17. Olympiaden/ die schier hondert Jaren maken. Nu schrijft Plinius in zijn 34e. Boeck/Cap. 8. dat Aristides een seer constigh discipel is geweest van den uytnemenden Beeldt-snijder Polycletus van Argos / in de 87e. Olympiade: maer dit loopt buyten de mate seer te rugghe/ soo heb ick dan drie Leer-meesters tot mijnen Aristides, en in soo heel wijdt verscheyden tijden. Nu laet ick desen lesten genoemden Aristides een Beeldt-snijder wesen/ die zijn genuechte hadde (gelijck doe veel t'ghebruyck was) Peerden te maken/soo twee oft vier t'samen/die eenen triumph oft koetswagen trocken/ en achte datter drie Aristides zijn gheweest / waer van de resterende twee zijn in verscheyden tijden Schilders gheweest / oft ist maer eenen/ hy moet tot wonder grooten ouderdom zijn ghecomen. Nu wil ick hier van mijn hooft rusten/ en verhalen van mijnen voorighen Aristides van Thebes/ stadt in Thessalien oft Basilicrata. Desen soude zijn gheweest ten tijde van Appelles, in de 112e. Olympiade / en was (als ghesept is) zijns broeders Nicomachi discipel. Desen Aristides was den eersten/die de voornemens der ghedachten schilderde/ alle de beroeringen der sinnen / oft des ghemoedts gheneghentheden / affecten oft Ethe, met den Pinceele uytdruckte/ en te kennen gaf: doch hadde een maniere/ dat hy zijn verwen niet suyver ghenoech en leyde/ maer verdoofdese te seer/ en leydese te

dick

dick oft te rouw. Hy hadde gheschildert een inneminghe van een Stadt/ daer onder ander aerdighe en aendachtige versieringen gheschildert was een cleen kindt/ dat metter handt grabbelt aen zijn Moeders borst/ daer sy een dootlijcke wonde hadde/ en lagh om den gheest te gheven: dit was soo heel levende ghedaen/ dat aen haer wesen merckelijck scheen/ datse voelde de pijne/ die haer t'kindt dede/ en datse noch vreesde/ dat t'kindt vindende het soch verstorven/ soude het bloedt moeten suygen. Welck Tafereel soo uytnemende werdt ghehouden/ dat het den grooten Alexander liet vervoeren/ en brenghen met hem te Pella, welck zijn gheboort-stadt was. Hy schilderde oock den strijdt der Griecken en Persen/ daer hondert beelden in quamen: Dit Tafereel was oock soo gheacht/ dat Mnason Tyran/ oft Coningh van Elatea, van elcke personnage gaf thien pondt Silvers. Hy maeckte oock Koetswagens/ daer vier Peerden waren aen ghespannen/ soo natuerlijck/ datmen soude ghesept hebben/ dat de raders draeyden/ en voort rolden: en eenen/ die aen een eenigh Coningh oft groot Heere yet supplierende badt oft begheerde/ met sulck een vlijt/ dat het scheen dat hy eygentlijck sprack. Hy maeckte ooc Jagers/ met hun ghevangh gheladen wesende. Hy conterfeytte den Schilder Leontion nae t'leven/ en een Dochter/ ghenaemt Anapanomene, stervende door de groote liefde/ die sy tot haer Broeder droegh. Hy maeckte oock den Prince Bacchus, met Ariadne zijn Vrouwe/ die noch ten tijde Plinij waren te Room in den Tempel Cereris. Hy maeckte oock eenen Truer-speelder/ verselschapt met eenen Jongen/ die oock te Room was in Apollinis Tempel: maer alle de gratie van dit Tafereel ging te nieten/ door de beestachticheyt van eenen onverstandighen Schilder/ wien Marcus Iunius, Roomsch Schout wesende/ dit hadde doen gheven schoon te maken en af te drooghen/ teghen de Feeste van de Spelen van Apollo. Men sagh doe ooc te Room in den Tempel der Trouwe op't Capitolium/ een oudt Man/ die een kindt leert spelen op de Cyter/ dat ooc van Aristides handt was. Maer boven al maeckte hy eenen Siecken/ die men niet ghenoech besien en conde. Cort af/ hy was soo gantsch ervaren in dese Const/ dat den Coningh Attalus hem niet ontsagh voor een Tafereel van zijn handt te gheven hondert Talenten. Noch leest men dat/ doe Lucius Mumnius, toeghenaemt Achaicus, om dat hy Achaien had ghewonnen/ doe hy al den roof van Achaien liet met uytroep vercoopen/ boodt hem den Coningh Attalus ses duysent Sesterces voor een Tafereel/ ghedaen van der handt van Aristides, waer in alleenlijck was eenen Bacchus, en alsoot hem toeghestaghen was/ Mumnius naedencken hebbende/ of dit Tafereel eenige bysonder eygenschap in hem hadde/ dat hem onbekent was/ om den grooten prijs wille/ die daer vooren ghebodem was/ brack den coop/ waerom den Coningh seer bedroeft was/ en Mumnius offerdet evenwel in den Tempel van Ceres. Nae zijn doot is een stuck by hem ghevonden noch onvoldaen/ waer in quam seer aerdich eenen Reghenboghe met zijn verscheyden verwen/ dat meer gheacht worde als eenighe van zijn ander stucken. Desen selven Aristides van Thebes hadde voor leerlinghen Niceros, en oock Aristippum. Desen maeckte eenen Satyr/ gecroont met eenen drinckkroes/ en hy leerde de Schilder-const Anthorides, en den Euphranor, van welcken wy t'zijnder tijdt beschrijven sullen.

Const dier betaelt.

Hier blijckt, dat d'Antijcke van geen Olyverwe wisten.

De weergade vā desen plompaert maecte den voet van I. van Eyckē tafel te Ghent schoon.

Const dier betaelt.

Van Pamphilus, Schilder van Macedonien.

Dat

DAt de Letter-const/ en ander wetenschappen/ den Schilder seer vorderlijck zijn/ is aen desen constigen Schilder Pamphilus van Macedonien wel af te meten. Hy is ghecomen te Sicyonia, onder Eupompum de Schilder-const leeren/ daer hy grootlijck in toegenomen heeft. Hy maeckte als zijn eerst uytmuntende stuck/ een deel conterfeytsels in een Tafereel/ te weten/ een heel ghe-slachte Edellupden nae t'leven/ Vaders en Sonen/ en soo voorts. Oor maecte hy den Slagh en de Victorie/ die d'Atheners verkregen by Philus, een gebuerstadt/ grensende tusschen t'Landt van Sicyonia, en t'Landtschap van Argos. Hy schilderde oock Vlyssem, ghelijck hy van Homero beschreven is in zijn dolinghen/ op een qualijck ghebouwt Schip gelijck een Ponte. Hy was den eersten Schilder/ die hem tot de Letter-const begaf: soo dat hy oock seer verstandich was in alderley wetenschap en leeringhen/ bysonder in de Arithmetica, en Geometrie: En hy hadde dit ghevoelen/ dat niemant hem selven en con seggen volmaeckt Schilder te wesen/ sonder kennis te hebbē van dese twee Consten. Hy en wilde noyt yemandt zijn Conste leeren/ minder dan voor een Talent in thien Jaren/ oft (nae Budeus meeningen) voor thien Talenten s'Jaers/ nochtans is eenen Talent op onse rekeninghe/ ses hondert Croonen: En dede hem soo veel betalen van Appelles en Melanthius. Summa / hy was in soo groot achtinghe/ dat hy eerstmael te Sicyonien/ en voort in gheheel Griecken-landt opbracht / datmen den kinderen der Edellupden en groote Heeren/ voor alle ander dingen dede leeren de Const van Teyckenen: dus werden hun ghelcert de eerste trecken der Schilder-const op taselkens van Busboom. En ten aensien van Pamphilus, werdt de Schilder-const soo seer in weerden/ en gheacht/ datmense stelde in ghelijcken graet met de ander vry Consten. Oock werdt de Schilder-const so seer gheeert en gheyvert/ dat in desen aenvangh sich niet als Edellupden met het schilderen en bemoeyden: Doch het is daer nae soo verre ghecomen/ dat eenige eerlijcke Luyden hun mede daer toe hebben begheven: nochtans met dit bevel en onderschepdt/ datmen dese Const niet en soude leeren t'ghemeen volck/ eenighe knechten oft onvrije slaven: want sulcke waren door een openbaer eeuwigh Edict oft Gebodt van de Schilder-const gantsch afgesondert en afgesloten/ het zy in wat dingen dat het was/ dat de Teyckenconst omhelst oft in haer begrijpen magh. Oock en vindtmen (seght Plinius) nergens niet soo veel als een eenigh stuck/ het zy platte Schilderije/ verheven werck/ noch met het graef-ijser/ dat van der handt van eenighen onvrijen oft slaef is ghedaen. Waer by merckelijck blijckt en openbaer is/ dat dit als een eeuwigh Ghebodt ernstlijck by den Ouden altijt was onderhouden. En in wat groot achten de Const ghehouden was / die nu onbedachtelijck van veel Menschen soo heel neder ghestelt/ jae schier met blindt oordeel voor ydel en als nietigh veracht wordt: Nochtans laet onse edel Schilder-const sulck overdadigh onghelijck onghemerckt en ongewroken henen gaen/ achtende misschien ghenoechsaem te wesen / dat sulcke met d'ongheluckighe plaghe huns onverstandts/ als Sysiphus met den onbesuyden steen/ oft Ixion met zijn verdrietigh draey-radt/ gepijnight blijven/ en haer selven ghetroostende (naer verstandige Schrijvers meyninge)/ te wesen de Minnemoer/ oft Voester van alle eerlijcke Consten en wetenschappen / lacht sy stadelijck noch al haer trouwe Liefhebbers even vriendelijck toe / vercierende hier Kercken / daer hun Princelijcke Palleysen/ Cabinetten/ en Speelhoven/ elders hun Borgherlijcke ghevelen/ voor-

Pamphilus was d'eerste, die hem totter Letter-const begaf.

Hoe veel men Pamphilo, vā de Schilder-const te leeren, gaf: En hoe veel een Talent is.

Niemant mocht schilderen leeren, als edel kinderen.

Schilder-consten lof en weerde ten tijde Pamphili.

voorhuysen en Cameren/ daer sy in weerden met groot verwonderen en vermaken aengehesien zijnde/ den bysonderstein sin/ t'ghesichte der Menschen/ een vroylijck soet voedtsel deelachtich maeckt. Nu en vind' ick niet anders meer van Pamphilo, dan t'ghene noch in't leven Melanthi hier nae ghelesen wordt. En my dunckt daer is noch eenen anderen Pamphilus gheweest/een Beelt-snijder/ die onder Praxiteles heeft geleert. Nu vind' ick twee Praxiteles, eenen in de 104e. Olymp. en eenen ten tijde des grooten Pompei. en beyde Beelt-snijders.

Van Echion, Schilder/ en Beeldt-snijder.

DEse oude Constenaers zijn meest niet alleen Schilders/maer Graveerders in Silver/ in Ghesteenten yet uytgeholt te maken/ oock Beelt-snijders en Gieters gheweest. Van waer desen Echion is gheweest/en weet ick niet/ dan dat hy (acht ick) een Griec was: Maer hy heeft gheweest in de 107e. Olympiade/also ick in twee passagien in Plinio van hem vinde/en wort t'elcken ghestelt een tijdtgenoot van eenen Therimachus, van welcken ick geen wercken en verneme. Aengaende de stucken van Echion, van hem was te sien eenen Godt Bacchus, een Truer-spel oft Tragedie/ gheschildert/ en Comedie oft Vrpage clupt / dat seer versierlijck en aerdighe dinghen waren: Voort hadde hy ghemaeckt een Semiramis, de welcke van slavinne was ghewordden Coninginne van Assyrien. Daer was oock van hem te sien een seer constigh stuck/ waer in was gheschildert een oude Matroone / de welcke te bedde leyddede/ met een toortse in de donckerheyt al brandende/ een schoone jonghe Bruydt/ de welcke haer nae volghde/met een seer merckelijck statigh en zedigh maeghdelijck wesen. Hy is een van de vier vermaerde gheweest / wiens stucken golden een Stadts rijckdom/ daer elder van ghesept wordt.

Van Pausias, Schilder van Sicyonien.

DE constighe Meesters van oudts/als ick te vooren verhaelde/hebben in verscheyden dinghen de Schilder-const aengaende hunnen gheest gheoeffent / en in eenighe ghedaenten van wercken / die ons nu niet bekent/ oft in ghebruyck niet en zijn: Want desen Pausias was een seer goet emailleerder in zijnen tijdt/ te weten/ van te maken Schilderije met den vyere/waer van wy hebben verhaelt in onse beschrijvinghe van Polygnotus van Athenen/ die men den eersten vinder oft gebruycker daer van acht te wesen / want men en vindt geen sulck werck ouder als van hem/ hoewel Plinius twijffelt wiens vindinge het is gheweest/en seght aengaende het schilderen met wasch/en met het vyer/ Encausticè geheeten/en weet ick wislijck den eersten vinder niet. Eenighe seggen het was Aristides, en dat naer hem Praxiteles namaels dees Const bracht ter volcomenheyt / maer sy missen: want men vindt stucken die ghedaen zijn met den vyere aleer Aristides oyt is gheweest: namelijck van Polygnotus, van Nicanor, en Arcesilaus van Parium. Dus blijckt nae mijn voorich verhael noch Polygnotus den eersten/ die men weet te noemen. Lysippus, daer wy van verhaelt hebben/ was oock een van dese Encausticè werckers/ en hadde voor een ghebruyck/te schrijven op de stucken die hy maeckte in't Eylandt AEgina: Lysippus heeft dese Schilderije ghemaeckt met het vyer. Ick hadde desen Lysippum mogen by den Schilders hebben ghevoeght/ maer ick en vinde niet/ wat hy met dit schilderen voor stucken gemaeckt heeft/ daer onse Schilder-jeught

yet

pet hy soude ghelеert worden. Men seght oock (seyt Plinius)/ dat Pamphilus, den Meester van Appelles, niet alleen en emailleerde/ maer heeft het oock gheleert Pausias, Schilder van Sicyonia, die wy nu voor hebben. Desen Pausias hadde de Const van schilderen aengevangen te leeren by Brietes zijnen Vader. Hy behielp hem met den Pinceel te beschilderen de mueren/ namelijck te Thespia, een Stadt in Beotien/ daer hy oock aennam oft bestondt te herschilderen eenighe dingen op de mueren/ die te vooren waren gedaen van Polygnoto. Dit en acht ick niet dat op't nat calck was/ en dat het Fresco/ dat men in Italien nu ghemeen heeft/ doe niet en was in't gebruyck: want haddet op mueren onder dack ghe weest/ de Schilderije van Polygnotus en waer in Pausias tijdt niet vergaen ghe weest/ dewijle dat het een eeuwich werck is (by maniere van spreken)/ oft ten mosten mueré zijn uytwendich aen de huysen/ dat ick niet en achte dat het waren/ dan dat het lijm oft ey-verwe was/ oock geen olyverwe/ want sy daer van niet en wisten. Dese Schilderije/ en die van Polygnoto, waren malcander seer ongelijck/ en daer was een groot onderschept van het werck. Pausias was den eersten/ die opbracht te schilderen de balcken en beschietingen der solderingen/ en noyt voor zijnen tijt en was gesien eenigh welfsel dat beschildert was. Hy was seer lustigh tot cleyne dinghen te maken/ en cleyne kinderkens: maer zijn vertrotsers oft quaetwillige seyden/ dat hy dat dede/ om datter veel tijts toegaen most. T'welck hy verstaende/ en willende het gantsche teghendeel bewijsen van dat sy seyden/ en het cleen dingen te maken heerlijck maken en verheffen/ schilderde hy een Kindt op eenen dagh / en hiet dit Tafereel ἡμερήσιος, dat is/ daghwerck / om dat hy dit Tafereel hadde ghemaeckt op eenen dagh. Hy vrijdde seer in zijn jonckheyt een Bloemcrans oft Tuylkens-vercoopster van zijn stadt Sicyonia, ghеheeten Glycera, die seer aerdigh was/ en thien duysent inventien hadde/ haer houpeelkens/ hoeden en cranssen toe te maken: soo dat Pausias hier soeticheyt in hebbende/ begaf hem te conterfeyten nae t'leven de bloemcransen en tuylkens van zijn Vryster. Maer Glycera veranderde in soo veelderley wijsen de ghedaenten van haer cranssen en tuylkens/ en verwisselde soo menichvuldich de byeenvoeginghen der verwen met haer bloemen te vermenghen / om haren Schilder schier te doen rasen/ dat het een groote ghenuechte en lust was te sien campen het natuerlijck werck van Glycera, tegen de Const van den Schilder Pausias, die door dit oeffené hier in heel uytnemende wert. Eyndelijck schilderde hy haer sittende/ en makende eené hoedt van bloemen: welck Tafereel worde gehouden voor het beste dat hy oyt maeckte: en hy noemde dit Stephanoplocos, dat is/ Tuylmaeckster/ oft Stephanopolis, dat is/ Tuyl-vercoopster/ om dat Glycera anders geenen middel en hadde haer te behelpen in haer armoede/ dan met bloemcranssen en tuylkens te vercoopen/ en dit is al geschiet nae de 100e. Olympiade. Men seght dat Lucius Lucullus gaf aen eenen Dionysium, Schilder van Athenen/ twee Talenten / van dit Tafereelte copieren/ oft van een Copie/ Apographon by den Griecken ghеseyt. Pausias begaf hem oock te maken groote stucken/ onder ander een schoon Offerhande van Ossen / welck Tafereel in Plinij tijdt was in de gallerije van den grooten Pompeus. Hy was oock den eersten/ die op bracht in Schilderije uyt te beelden de Offerhandé die men den Godé dede : welcke inventie naderhant van velen was bestaen te volghen/ maer niemant wasser soo gheschickt in als Pausias. Onder ander had hy een goede gratie/ eenen Osse te maké van vooren

in't vercorten/die men op't voorhooft sagh/en soo door het vercorten zijn gheheel dickte/ en met eenen de lengde/ sonder dat hy hem hadde van ter sijden te stellen. En in plaetse dat ander Schilders veel van wit en lichte verwe hun dingen aenleyden/ en soo seer hooghden en rondeden/ en datse om hun dingen te doen afsteken en verschieten/vast met swart verdiepten/ hadde hy een maniere zijn Ossen bruyn aen te legghen/ en met eenen also van selfs de diepselen te weghe brengende/gaf dan zijn behoorlijcke hooghsels. Cort af/ hy was soo uytnemende in zijn vercortingen/ datmen soude hebben geseyt/ dat zijn platte Schilderije verheven en ghebootseert half rondt was : Oock schenen eenighe dinghen ghebroken en puttich oft hol te wesen/ die nochtans gheheel en effen waren. En also geseyt is/was hy van Sicyonia de Griecksche Stadt/ die langen tijdt was ghehouden voor de rechte Vader-stadt van den Schilders. Sy en lagh niet heel wijt van Corinthen. Dat Landt was seer overvloedich van Boomoly. In den tijt van Scaurus Roomsch Schout/ werdē al deses Stadts costelijcke Tafereelen / die op ghemeene plaetsen en in Tempelen waren / in uytroep vercocht en ghebracht te Room / en dit was tot betalinghe van veel groote lasten/ die dese Stadt schuldich was.

Van Euphranor van Isthmos, Schilder/ Beeldt-snijder/ Gieter/ en Graveerder.

NAdien dat een bysonder verciering ghevẽ/ een Historie te beschrijven/ alle omstandicheden van namen/tijden/ouderdommen/plaetsen/en dergheliicke/heb ick daer in mijn neersticheyt ghedaen. Ick vinde dat desen Euphranor is van gheboorte gheweest uyt het landt Peloponnesus, dat nu Morea ghenoemt is/en uyt een stadt ghenoemt Isthmos, die nu ter tijt heet Haxamilo. Hy is gheweest in de 104e. Olympiade/en een discipel van Aristippus, die een discipel was van Aristides, als elder ghesept is. Desen grooten Constenaer begaf hem te maken Colossen/ dat zijn Beelden van uytnemende grootten. Hy maeckte oock verscheyden Marberen beelden : en hy nam groote ghenuechte te graveren den drinck-koppē met het graefijser. Hy hadde voor een bysonder goede wijse/ dat hy neffens zijn Const niet droomsinnich noch seltsaem/ maer gemeensaem om mede om te gaen was. Sijn stucken warē meer doorwrocht als ander van den voorgaenden. Hy was in alles uytnemende/en behiel oock zijn handelinge sonder veranderinge/en en was geen dosijnwercker. Hy was d'eerste/ die de staticheyt en Majesteyt der Princen volcomelijck uytbeelde : Maer ghelijck Natuere somtijts schijnt toe te laten/ datse andermael niet en doet / in haer met de Schilder-const te laten nae te bootsen. Heeftet nae des grooten Valerij schrijven ooc Euphranor wel bevonden : Desen willende schilderen t'Athenen de twaelf Goden / leyde hy sulcken cost en vlijt aen t'Beeldt van Neptunus te maken/ met den verwen daer in sulcken statelijcken wesen uytdruckende/dat het hem onmoghelijck was/ daer naer/ te inventeren oft te weghe te brengen/een meerder staticheyt in't wesen van Iuppiter, gelijckt wel hadde behoort / om dat hy al zijn sinnen te seer aen dat eerste Beeldt ghelept hadde/ soo dat hy tot zijn voornemen in dit leste niet en con geraken. Hy nam wonderlijck wel waer de mate en proportien/ soo dat hem dit deel t'zijnen lof boven ander wort naegegeven : nochtans hadde hy dese onvolmaectheyt/ dat hy de lichamen te ranck/en de vingers en knockels oft litten te groot nae proportie

portie des lijfs maeckte. Hy heeft geschreven van de Schilder-const/ bysonder van de mate en proportie/ en van de temperinghe der verwen. Aengaende de stucken van zijn handtwerck / daer was van hem een schermutseringhe van Peerde-ruyters/ de twaelf Goden (als verhaelt is)/ en oock eenen Theseus, soo natuerlijck ghedaen zijnde/ dat hy selve seyde/ Den Theseus van Parasius (die men soo seer hadde in achtinge) was ghevoedt gheweest met roosen/ maer den zijnen was gevoedt met wel goet vleesch. Tot Ephesen waren veel costelijcke Taforeelen van hem/ te weten/ eenen Vlysses, die hem uytsinnigh gheliet te wesen/ en spande een Peerdt en een Koe t'samen in den ploegh/ ploeghde den Zeestrandt en saeyder sout in/ om in den krijgh voor Troyen niet te trecken/ noch zijn lieve Penelope te verlaten. Daer waren in een stuck ooc eenige personnagien gecleedt op zijn Griecsche en alsó gemantelt/ die gemaeckt waré als vol gedachten wesende/ en eenen Capiteyn die zijn sweert in de scheede steeckt.

Van den Schilder Cydias.

Op desen selven tijdt is geweest Cydias een Schilder: maer en vinde zijn gheboort-plaetse niet. Hy was oock seer vermaert/ bysonder van te hebben ghemaeckt een constigh stuck/ waer in waren gheschildert de Argonautes, dat waren de Griecksche jonge helden/ die met den Prince Iason en met t'schip Argo de vaert na Colchos deden/ om te halen het gulden Vlies/ daer voortijts veel gerucht van was/ en verscheydé Poeten beschreven hebben/ als Orpheus Apollonius, en Valerius Flaccus. Voor dese Schilderije gaf hem een Roomsch Orateur/ gheheeten Hortensius, 144. Sestercen. Hy schilderde oock voor den selven Hortensio een Capelle/ die hy hadde doen maken in zijn Speelhuys te Tusculo, welck huys namaels is toegecomen den vermaerden Cicero: nu ist een Clooster / daer Griecksche Monicken pleghen te woonen / en heet Grotta Ferrata: het is een seer lustighe plaetse.

Van den Schilder Antidotus.

Desen Antidotus weet ick niet van waer hy was / dan was een discipel van Euphranor: hy maeckte t'Athenen een ghevecht van twee/ die schilden hadden op zijn Barseloonsche/ en eenen Trompetter/ daer veel af gehouden was. Hy was seer vlijtich in te ondersoecké de dingen der Consten: nochtans en was hy niet geheel vast in zijn mate en proportie. Ten anderen/ was hy ooc wat rouw in zijn verwen: Doch hadde hy een groot geruchte/ om dat hy den vermaerdé Schilder Nicias van Athené hadde gehadt tot een discipel.

Van Nicias, Schilder van Athenen.

Desen discipel van Antidotus, Nicias Schilder van Athenen / soon van eenen Nicomedes, was seer uytnemende om een Vrouwé beeldt te schilderen. Hy was oock seer constigh te maken vercortingen oft prospectiven/ en insiende verschietinghen: En leyde altijts zijnen vlijt en wetenschap daer op toe/ dat hy zijn dingen wel hooghde en verdiepte/ so dat zijn schilderije stondt/ als of het verheven en half rondt hadde gheweest. Hy maeckte een Nemea, die een Goddinne der bosschen was ghehouden te wesen/ en was gheschildert op eenen Leeuw sittende/ met eené palmtack in haer handt. Dit stuck liet eenen Syllanus uyt Asien brenghen te Room/ en werdt ghestelt in de Camer van den Raedt. Hy maeckte oock eenen Bacchus, die in Plinij tijdt was in den Tempel

van Vrede oft eendracht. Hy maeckte noch eenen Hyacinthus, welck was een Jongeling, die seer van Apollo bemint was, daer den Keyser Augustus sulck een behagen in creegh, dat hy dit stuck dede brengē in zijn galeye, om te Room te brengen, en dit gheschiedde nae het innemen van der stadt Alexandrien in Egypten. Oock den Keyser Tyberius, siende den grooten lust, die Augustus in dit Tafereel hadde ghehadt binnen zijn leven, dedet stellen in den Tempel, die den selven Augusto ter eeren was ghewijdt. Noch wasser ten tijde Plinij een Diana, die oock van Nicias handt was. En tot Ephesien was doe oock te sien van hem gheschildert een begraefnisse van Megabyzus, Offer-priester van de Goddinne Diana van Ephesien. Dese Sepultueren (mijns achtens) waren ghelijck Tempelkens oft Capellen, gelijckmer eenige noch siet buyten Room, bysonder op den wegh Via Appia. Noch hadde hy ghemaeckt een stuck tot Athenen, waer in hy uytghebeeldt hadde alle de spoockerije der Helle, en die besweeringen en aenroepingen der overledener Sielen, gelijck al die dingen van Homero in zijn Odyssee zijn beschreven, hoe dat Vlysses daer doende was: En Plutarchus in zijn Moralen, daer hy schrijft, datmen nae Epicuri leeringe doende, niet en soude connen een vrolijck leven leyden: In dat deel verhaelt hy, dat Nicias aen dit stuck doende wesende, was so heel yverich en vlijtich werckende, dat hy dickwils aen zijn volck vraeghde, of hy oock ghenoenmaelt hadde. En als dit stuck ghedaen was, den Coningh van Egypten Ptolomeus sondt hem daer voor te presenteren 60. Talenten, dat zijn sessendertich duysent gouden Croonen, de welcke hy weygerde, en en wilde noyt zijn werck vercoopen. Dus verre uyt Plutarcho. Maer Plinius seght, den Coning Attalus, den welcken (so ick bevinde) niet van Egypten, maer van Natolien Coningh was: desen en wilde Nicias het stuck niet latē voor tsestich Talentē, maer hy schonckt de Stadt van Athenen, zijn Vaders stadt, want hy was rijck ghenoech. Nu acht ick, oft hem wel mocht van beyde de voornoemde Coningen zijn geboden gheweest. De tegenwoordige beste Schilders mochten wenschen, datter nu ter tijt noch Ptolomei en Attali waren, die de Schilder-const met hun Talenten so mildelijck zenuwen en cracht deden hebben, datse dan te rijck wesende, hier en daer eenighe Stadt, in hun Vaedthuysen oft elders, tot ghedachtenis wat mochten schencken, dewijle den Miserere nu al te veel ghesongen wordt. Nicias heeft oock seer groote stucken ghemaeckt, te weten, een daer Calisto in eenen Beer veranderde, en een daer Io in een Koe worde verandert, en een naeckte Andromeda, die van Perseo verlost werde. Hy maeckte oock eenē seer statigen en magnifiicken Alexander, die ten tijde Plinij was in de gallerije van Pompeus: oock een sittende Calypso. Hy was bysonder fraey, en goet Meester van te maken allerley viervoetighe Dieren: maer sonderlinge alderley Honden. Hy hadde oock geschildert de wreetheyt van eenen Stier van Marathon. Men seght, dat Praxiteles, eens ghevraeght wesende, welcke stucken van alle die hy van Marber ghedaen hadde, de beste hiel te wesen, gheantwoort soude hebben, daer Nicias lest de handt op hadde ghelept: soo seer werdt gheacht het opmaken oft polijsten van Nicias. My dunckt dat eenighe t'onrecht meenen, dat Nicias de Marberen Beelden verniste. Nu meent Plinius, ofter eenen anderen Nicias zy geweest, in de 112e. Olympiade: doch (seyt hy) men soudt niet connen seggen met waerheyt, oft desen was, oft eenen anderē. Maer ick acht dat het al den selven is, dewijle hy Alexander hadde gheschildert, die in de gallerije

Schilderije in groote weerde.

lerijse Pompei was: en Alexander was in de 112^e. Olympiade. Oft Plinius en meent Paris, die ooc Alexander genaemt was/ om dat hy noch Herder wesende/ vergadert hebbende een deel Herders/ vervolgde en versloegh eenige Roovers/ die Priami Coningh van Troyen zijns Vaders Ossen en Vee hadden gerooft en wech gedreven: want Alexander is geseyt Mensche-jager. Dese geschiedenis stelt Ovidius van Paris verhaelt te zijn/ in zijnen brief aen Helena, seggende:

> K'en was noch maer een kindt, doe ick alree de kudden
> Wt s'Roovers handen wreet wel dorfte vry beschudden:
> En om dat ick soo stout een stuck had aen ghegaen,
> Werdt Alexander my den toenaem by ghedaen.

Doch het is beter te achten/ dat het den grooten Macedonischen zy gheweest/ om datter geenen anderẽ voornaem by en is: so dat ick't noch daer voor houde/ dat het al den selven Nicias zy geweest. Men vindt oock/ dat Augustus den Keyser onder ander costelijcke stucken een uytnemende hadde/ waer in waren twee Peerden ghespannen aen eenen Koetswaghen/ in welck Tafereel stondt gheschreven: Nicias heeft my ghebrandt/ dat is/ met vyer geschildert/ datmen Encausticè noemde/ als elder verhaelt is. Hy soude eerst van Encausticè hebben ghewrocht/ nae de ghetuyghenis van Hermolaus.

Van Athenion, Schilder van Maronæa.

DEsen Athenion is in vroeghe Jaren rijp gheweest in de Const/ hy wort toeghenaemt Maronyt/ des ick acht/ hy zy gheweest uyt Thracien/ van Maronæa, een Stadt aldaer/ die nu ter tijdt is ghenoemt Marogna. Hy leerde t'schilderen onder eenen Glaucion van Corinthen/ van welcken ick niet bysonders en vinde. Maer Athenion wordt wel soo goet gheacht als Nicias, en oock in eenige deelen beter: Doch hy hadde dat gebreck/ dat hy zijn verwen te seer versmoorde/ en wrocht veel harder als zijn Meester: nochtans was zijn werck seer vrolijck/ en sulcx/ datmen in hem con oordeelen te wesen een diepsinnich verstandt. Hy conterfeytte dẽ Tyran Philarchum, die gestelt was in den Tempel van Ceres Eleusina. Hy maeckte oock t'Athenen eenen heelen deel Jonckvrouwen/ die tot Cereris Offerhande ginghen/ met korfkens op hen hoofden vol bloemen/ die om t'korfdraghen werden Polygynæcon ghehee ten. Hy heeft oock ghemaeckt eenen jongen Achilles, in Vrouw cleederen wesende onder de Jonckvrouwen van den Coningh Nycomedes, daer zijn Moeder Thetys hem hadde verborgen/ op dat hy voor Troyen/ nae de voorsegginge/ niet van Paris ghe schoten soude werden: Hier hadde hy gheschildert oock/ hoe den schalcken Vlysses hem quam vinden en openbaer makẽ met een deel geweer en harnas: dit was een seer uytnemende stuck. Maer bovẽ alle de stucken die hy maecte/ werdt gheprefen een/ daer in hy hadde ghemaeckt eenen Stalknecht/ die een Peerdt bestelde. Hadde desen constigen jonghen Meester mogen leven/ daer en hadde geen Schilder van den ouden tijdt by hem mogen zijn ghelecken: Dan Atropos heeft hem nijdich den Pinceel uyt de handt ghenomen/ en zijn jongh levens draedt vroegh afghesneden: Doch Fama heeft den naem Hebe oft d'onsterflijckheyt te bewaren ghegheven.

Van Philochares, Schilder.

DAer is by den Ouden noch geweest een constigh Schilder/ maer en vinde noch tijdt noch plaetse van zijn leven/ noch ghe boorte: Hy con wonder

wel conterfeyten en doen gelijcken. Den Keyser Augustus hadde in de Camer van zijnen Raedt / die hy by d'oude Marckt te Room hadde / doen maken een stuck van Philochares, alsoot aen het opschrift datter in was / blijckelijck was: daer in was een oudt Man gheschildert verselschapt met zijnen soon / die hem van tronie gantsch gheleeck / uytghenomen den ouderdom / die men con mercken alleen het onderschepdt te wesen: oock saghmen / dat den soon oock sulck coleur van baert begon te crijgen. Ghewis (seght Plinius) dit Tafereel maer aensiende / men en soude niet ghenoech connen prijsen de groote cracht van de Schilder-const: ghemerckt dat den Roomschen Raedt soo langhe ghenuechte ghenomen heeft dit Tafereel t'aenmercken: en de geconterfeytte waren / Glaucion, en Aristippus zijn soon: doch niet anders / dan om de Const van Philochares: want dees gheconterfeytte en waren maer slechte ghemeene Luyden. Daer was oock van hem gheschildert eenen Arendt / die een Draeck met den clauw weder hieldt / en vast hadde.

Van Melanthus, Schilder.

EEn van de gheruchtichste van zijnen tijt is gheweest Melanthus, den welcken somtijts oock Melanthius geheeten wort / en al evenwel den selven is / als wel aen verschepden omstandichedē te mercken is. Ick acht of hy een Sicyoner is: maer ben des ongewis / evenwel heeft tot Sicyonien de Const van Schilderen in gheselschap van Appelles onder den Macedoonschen Pamphilo geleert / als vooren gesept is: waer by den tijdt te gissen is / wanneer hy geleeft heeft. Plinius tuyght seer heerlijc van hem / in t'begin van zijn 7e. Capittel van het 35e. Boeck / daer hy onder de uytmuntende constighe oude Schilders / als te weten / Appelles, Echion, en Nicomachus, wort gherekent: en seght / dat dese vier doorluchtighe Meesters maer en ghebruyckten vierderley verwen / wit / geel / root / en swart: het wit was gemaeckt van Tripoli, oft Melinum: t'gheel was Oker van Atticum, oft Sil Atticum, doch Philander meent datter purperich is: hun root was Sinopis Pontica: en hadden doe anders gheen swart als Vitriol. En nochtans maeckten sy hier mede stucken so costelijck / datter niet een en was / het en was weerdich den geheelē rijckdom van een goede Stadt. Waer by wel af te meten is / dat desen Melanthus gheenen slechten gheselle en was. Hy is gheweest ten tijde dat Aristratus te Sicyonien zijn wesen hadde / en aldaer Coningh / oft om beter te segghen / Tyran was: van welcken int leven van Nicomachus ghesept is. Desen Aristratus hadde hem van Melantho laten schilderen seer heerlijck op eenen triumphelijcken wagen / als verwinder / met schoone Peerden voort ghetrocken: onder ander quam oock op den waghen een seer schoon Vrouwen beeldt / wesende een Victorie / die den Aristrato mocht croonen met eenen Lauwer crans. In dit werck dewijl het groot was / en den Tyran haestich mocht wesen / en zijn dreygingen t'ontsien waren / als elder wel ghehoort is / heeft Melanthus de hulpe zijnder medeghesellen ghebruyckt. Dit was een seer constigh en uytnemende werck: maer naemaels werdt het ten deele verdorven: want doe den Hooftman van Achaien Aratus, nae den doot van Aristratus, de stadt Argos listelijck in hadde ghenomen / en den Tyran Nicocles verjaeght / en zijn Vaderlandt Sicyonia van tyrannije verlost / liet hy als een vrijheyts beminder / en vyandt der Tyrannen / al hun Beelden te nieten doen: Doch dese Schilderije van Melanthus, soo bevallijck in't aensien wesende /

sende/heeft hy met twijffelighe ghedachten langhe en veel besien: daer streden teghen malcander de liefde tot de Const/ en den haet der Tyrannen: nochtans al was het een soo bysonder edel constigh werck / den haet creegh de verwinninghe/ en geboodt/ men soudet gelijck al het ander oock te nieten doen. Men seght (schrijft Plutarchus) dat den Schilder Nealces, goet vriendt van Aratus, hebbende met tranen in d'oogen hem ernstich ghebeden/dat het mocht blijven ongheschepnt/en niet comende verwerven/seyde: datmen teghen den Tyrannen wel moet krijghen/ maer niet teghen hun goederen / en datmen wel laten blijven conde dē wagen/de Victorie/en ander omstandichedē/als maer slechs den Tyran Aristratus uyt en waer gedaen. Doe dit van Arato toegelatē was/ nam Nealces Aristrati beeldt wech/en schilderder in plaetse eenen Palmboom/ t'welck om de Const wille jammer was: want nae dat eenen Polemones Periegatanus verhaelt/hadder Appelles self oock zijn constige handen aen ghesteken. Men seght evenwel/als Aristratus boven uytgheschildert en wech was/ dat beneden op den wagen noch de voeten waren laten blijven. De Schilderconst heeft hier een wonder heerlijck stuck te wege gebracht met desen Aratus, of hy met haer: doch niet sonder haer: want het hadde hem onmogelijck gheweest zijn Vaderlandt te verlossen van allen oproer/menich onnoosel Mensch hadde in een ellendich last oft doot moeten blijven/binnen en buyten de Stadt Sicyonia, en hadde de edel Const van schilderen ghedaen: want hier door ghecreegh desen Aratus den middel/te weten/overvloet van gelt/datmen de zenuwen der Oorloghen noemt. Ghelijck Sicyonia van Pamphili tijdt aen altijt de vermaertste is gheweest der Schilder-const halven / daer ten schoonsten haer eere bloeyde/ en alle stucken die daer gemaeckt waren dē naem hadden de beste te wesen/ heeft Aratus, die lange gheneghen was zijn Vaderlandt te verlossen/ ghecocht Sicyonische schilderijen/sonderlinge van Pamphilo en Melantho, en sondtse Ptolomeo den Coningh van Egypten als nu als dan/ wetende dat den Coningh daer groote liefde toe / en redelijcke goede kennisse van Schilderije hadde: want daer gheen kennis en is/ en can niet wel liefde wesen. Ter deser oorsaeck sondt hem den Coningh te schenck teenemael 25. Talenten/die Arato wel te pas quamen en menich benout arm Mensch in zijn Vaderlandt: want doe hy Sicyonien in vrijheyt hadde gestelt/ deelde hy mildelijck aen allen uyt die behoeftich waren/en elder rantsoen oft losgelt schicken mosten. Oock werdt ter oorsaeck van de Schilderije/Aratus so in gratie met den voornoemden Coningh Ptolomeo,dat hy met hem seer gemeensaem sprake hadde/doe hy eens in Egypten om eenige oorsake quam/en hem werden gegeven van den Coningh 150. Talenten/dat zijn nu 175. Talentē/ elcken Talent 600. gouden Croonē/ maken t'samen hondert en vijf duysent Croonē. Hier is te sien/in wat weerde de Schilder-const by den Ouden/ oft by desen haren Liefhebber is gheweest. Die van Achaien/ Argos/en Sicyonien/ en haddē geen oorsaeck de Schilderconst met nijdighe dweerse ooghen aen te sien/ die het eenighe werckuygh en middel is gheweest van hun verlossinghe en welvaert: maer haer veel meer/ als een edel Const/ met grooter jonsten toeghedaen te wesen/ dewijle hunnen jammerlijcken ghemeenen vervallen staet daer door is opgerecht geworden/ die sonder haer niet opgerecht en hadde. Hier is oock merckelijck te sien/wat een deuchtsaem oeffeninge/door een bysonder instorten der Natuere/ niet sonder eenigh Hemel-vonckken des verstants in den Mensch/te weghe can bren-

 ghen:

ghen: want de studie/ den arbeydt/ behendichheyt en neerstichheyt/ hebben hier moeten herbouwen/oprichten/en in orden stellen/dat door onverstant/sloffige luyheyt/opgheblasentheyt/nijt en tweedracht/geheel grouwelijck en droefijck in een gantsche ongeschicktheyt vlack in den grondt lagh verwoest en verdorven. Want Plutarchus getuyght claer/dat Aratus met dit gelt niet alleen de tyrannije/maer tusschẽ den Borgers en alle Man ooc alle quaetwillichheyt/twist en tweedracht/gantsch wech nam / oprichtende ooc tusschẽ den Armen en den Rijcken(daer veel nijdt en twist pleeght te zijn) eenen lieflijcken en aenghenamẽ vrede: ooc bevredichde hy de sake der gebannenen oft verloopene/ welcker goederen waren in ander handen geraeckt/ en hun ontvreemt: so dat de Borgers oft de Gemeente in vasten/ ja eeuwigen vrede en vrientschap hun gestelt vindende/de Stadt hem niet alleen nae verdienstẽ en eerde:maer de gebannen richtedẽ op hun eygen costen hem een coperen Beeldt/met dusdanigh schrift:

Dijn edel eere, en hooghe deucht ghedaen,
Aratus groot, en heerlijck' u aenslaghen,
Die crachtigh ghy hebt moedigh dorven waghen,
Daer van t'gherucht doet waer en wijdt vermaen,
Tot daer de Zee roert den Colomnen aen
Van Hercules onsterflijck. T'allen daghen
Moet u zijn danck, dat vreuchdigh wy hier saghen
In't vaderlandt elck Kerck en huys noch staen.
Dit Beeldt wy, siet, uyt jonsten u toereycken,
Tot u vroomheyts en weldaedts eeuwigh teycken,
O Heer, die zijt der Goden plaetse weert.
Op dat sy ons dan vrede en welvaert gheven,
Ghelijck ghy ons hebt vrijheyt doen aencleven,
En t'Vaderlandt zijn ruste wel begheert.

Besluytlijck / Melanthi en zijns Meesters wercken / die verwonderlijck/ en Stadts rijckdommen weerdigh waren/ hebben hier/tot een Croon der Edel Schilder-const/een heerlijcke deucht en weldaedt ghedaen: maer wat stucken dat het waren / die van Melanthi handtwerck / aen den Coningh in Egypten van Arato ghesonden waren/ en vind' ick niet: doch is zijnen naem in t'Gheruchts Tempel eeuwighe plaetse weerdigh.

Van Appelles, Prince der Schilders.

Vermaerde Schilders/ overvliegende in Consten/ en sulcke uytnemende Dichters/ bevinden wy veel/ dat t'gheluck hun by ghevoeght heeft/ op eenen selven tijdt uytnemende groote Princen te leven / die hun wonderlijcke wercken met groot verwonderẽ en ontsetten hebbẽ aengemerckt/ en bemint/ dat sy daer door hebben gheweest in grooter weerden/ en hooghlijck begaeft. Onder den Poeten laet ick alleen besijden Homerum, en den onghevalligen Ovidium. Vergilius en zijn tijtghenooten hebben Augustum en Mecenam ghehadt. Ariosto onder de moderne/hadde Carolum Quintum. Raphael en Michel Agnolo,onder de moderne uytmuntige Schilders/haddẽ uytnemende Constliefdige Pausen. En den ouden Prince der Schilders/ den grooten Alexander. Desen/wiens naem altijts voor al wort voorghestelt/en wel daerom voornamich onder d'Antijcke magh geheeten wordẽ. Appelles is geweest in de 112e.

Olym-

Olympiade/nae Rooms bouwinge ontrent 421. Jaren/ Weerelts ouderdom ontrent 3628. Jaren/ en voor Christi comst 334. Hy was(so Strabo schrijft in zijn 14e. Boeck) van gheboorte van Ephesien/ oft (soo eenighe meenen) van't Eylandt Cos, nu gheheeten Lango, een van den Cyclades Eylanden/ in de Zee A Egæo, zijn Vader hiet Pythius. In zijnen tijdt was seer gheruchtich in de Schilder-const Sicyonia; als voor henen gehoort is: waerom Appelles, die alree wonderlijck in de Const ervaren was/ is gecomen tot Sicyonien/ daer hy by Pamphilum eenen tijdt lang (ick achte een Jaer) gheleert heeft/ voor eenen Talent/ so Plutarchus in't leven van Aratus beschrijft/ doch en noemt dē Meester niet/ghelijck Plinius wel doet/ maer hy seght by die Schilders aldaer: en voeghter noch by/dat het Appelles niet so veel om hun Const en was gedaen/ als wel om deelachtich/en een medeghesellle te wesen van hun glorie oft naem/ die sy hadden van dat schilderighe Sicyonien: want anders en scheen niet dat yemant wat cost/oft hy en hadde daer ter studie gheweest. Hy wrocht daer onder ander aen den voorverhaeldē Ariſtratus conterfeytsel/ met zijnen/ oft voor zijnē mede discipel Melanthus. Hy is so uytnemende gewordē/dat hy alleen de Schilder-const alſo gheruchtich oft gheruchtiger ghemaeckt heeft/als alle die voor henen zijn gheweest. Hy heeft verscheyden Boecken ghemaeckt/waer in begrepen waren alle de wetenschappen en verborgentheden der Consten: zijn schriften zijn van Plinio dickmael aengetrocken. Jae Plinius die houdt/dat hy niet alleen alle Schilders die voor hem warē en heeft overtroffen: maer oock alle die naer hem zijn gheweest. Men leest oock nerghens by den Ouden/ van geenen soo uytnemenden. Dan yemandt mocht dencken/of zijn dingen/soo sy in wesen waren/niet bysonders en souden wesen/alsmense stelde tegen de schilderijen van de Schilders van desen tegenwoordigen tijt/ daer ben ick gantsch van meyninge tegen/dewijle datmen te Room siet de ronde Beelden in Marber en Coper/ die tegen de Jaren hun harde hoofden hebbē connen bieden/ soo uytnemende te wesen. Nademael men oot altijts bevondē heeft/ dat de Schilder-const en ronde beelden-const malcander niet en ontwijckē: maer dat wanneer d'een opgeclommen is/d'ander niet en is ghedaelt/maer hebben gemeenlijck gelijck in waghe ghelegen. Laet ons nu ons moderne ronde Beelden by de beste Antijcke leggen: de Michael Agnoli selve sullen ghenoech te doen hebben/hun in Consten te doen wijcken. Nu soud' ick gissen uyt datmen leest/dat Appelles geschilderde Beelden eer beter als slimmer warē/als de beste ronde/ die men van de oude noch siet. Nu wil ick verhalē de werckē van onsen voorghenomen Appelles. Daer wordt van hem ghetuyght/ dat hy hadde voor een bysonder deel oft gave/ dat in al zijn Schilderijen te sien was een seker gratelijckheyt/ die geen Schilders en vermochten nae te volghen. Doch waren in zijnen tijdt verscheyden uytnemende Meesters in de Schilder-const / en seer ervaren/der welcker constighe wercken hy self met verwonderen aensagh/ en de selve een voor een met opmerck wel oversien hebbende/ heeftse hooghlijck ghepresen/ en seyde/ datter niet op en was te segghen/uytghenomen datse alle ghebrück van doen hadden een seker Venus, die de Griecken heeten Charis, in welcke hyse alle overtrof/oft te boven gingh. Hy wilde seggen/dat hun dingen haddē van doen een bysonder uytnemende gratie/die zijn dingen hadden. Hier schijnt/ of Appelles hem selven al wat seer gepresen heeft: dan het magh hem/ ghelijck den uytnemenden Poeten (die dat veel al doen)/ om zijn groote doorluch-

luchticheyt in der Const ten besten afgenomen worden. Hy eyghende hem selven noch toe een groote eere aendachtich aensiende een Tafereel van Protogenes, hem verwonderende van den grooten arbeydt die hy hadde ghedaen/ in al te sorchvuldich de verborgentheden der Const t'ondersoecken/ bekende en bevestichde/ dat Protogenes hem wel in de Const ghelijck was/ jae in sommighe deelen hem te boven ging: maer dat hy Protogenem in een deel alleen te boven gingh: dat was daer in/ dat Protogenes nemmermeer van zijn werck en con scheyden/het ghene hy seer wel doen conde. Hier (mochtmen seggen) en prees Appelles hem selven so seer niet: want menich soude noch Protogenem daer in wel overtreffen/ in te connen scheyden van zijn werck/ oft langhe daer van te blijven oock. Maer daer is wat anders mede gemeent/en is een reden die wel t'aenmercken is: want daer mede wort te kennen gegeven/dat te groote neersticheyt/en sorghvuldicheyt/somtijden schadelijck is: want men sal bevinden/ dat een dingen dat met moeyten oft moeylijck ghedaen is/dickwils moeylijck om te sien sal wesen/ en ghebreck hebben van eenen gheest oft gratie/ als noch in't leven der moderne Meesters hier en daer ghespeurt sal worden. Men bevindt dat Appelles alles vry uyt heeft gesproken/soo hy't verstondt/ seer openhertigh / en onbeveynst was/ welcke dinghen hem wel soo seer vorderden/ en achtbaer maecten/als zijn groote wetenschap: want hy achtede self bovẽ hem in ordinantien eenen Amphyon, en eenen Asclepiodorum, in de goede proportie die hy hiel in al zijn dinghen. Een seer edel daedt/ tot een waerteecken van de beleeftheyt en goetaerdicheyt van Appelles, leestmen dat hy ghedaen heeft aen Protogenem, den welcken hy groote begeerte hadde met vriendelijcke gemeensaemheyt te kennen / en zijn wercken/ daer hy soo veel gherucht van hoorde/ te sien/soo dat hy door desen lust ghedreven hem ter Zee begaf/ en seylde nae de Stadt Rhodes, alwaer gehavent wesende/is eenstreecks ghecomen nae zijnen Winckel / met sulcken voornemen / hem niet ten eersten te kennen te gheven/ maer hem te ghelaten daer by gheval te zijn ghecomen. Doe hy ten huyse van Protogenes ghecomen was/ en was (ghelijck oft soo wesen wilde) den Meester niet in huys: maer een oude Vrouwe/ die t'huys waernam/ liet hem op den Winckel. En also hy nae den Meester gevraeght hadde/en dat hy weder wech wilde/ nadien hy den Meester niet ghevonden hadde/ als wesende een vreemt Man/ vraegde t'Wijf nae zijnẽ naem/op datse Protogeni als hy t'huys quam mocht seggen/wie nae hem gevraeght hadde. Appelles siende op den Esel staen eenen doeck op eenen raem gespannen/al bereyt om op te wercken/ nam eenen pinceel/en trock daer mede eenen behendigen dunnẽ treck/seggende tot d'oude Vrouwe: Ghy sult u Meester seggen/dat den genen die desen treck ghemaeckt heeft/ nae hem is comen vraghen. Doe hy nu wech ghegaen / en Protogenes t'huys ghecomen was/vragende ofter niemant gheweest en hadde/vertelde de Vrouwe watter gheschiet was van een vreemt Man. Protogenes dit hoorende/en siende/bekende stracx dat het Appelles hadde ghedaen/en dat hy te Rhodes most ghecomen wesen: want t'was (seyde hy) onmoghelijck/ dat yemandt anders als Appelles soude connen maken met verwe en pinceel soo aerdighen dunnen treck als desen was: Doch Protogenes, hebbende eenen pinceel nat gemaeckt met een ander gedaente van verwe/maeckte noch eenen anderen treck op den selven doeck/die noch dunner was als dien van Appelles: en uytgaende seyde tot het oude Wijf/ indien Appelles noch aen quaem/ en nae hem vragen/ datse

datse hem toonen soude den treck dien hy ghemaeckt hadde/ hem seggende/dit heeft ghedaen den ghenen/ dien ghy soeckt. Het welck soo gheschiedde. Want Appelles weder ghekeert tot den Winckel van Protogenes, om hem te vinden/ wert ten deele beschaemt/siende den treck, en hem overwonnen/nam hy eenen anderen pinceel met een derde ghedaente van verwe / waer mede hy de voorgaende twee trecken doorcloof soo behendich / dat het niet moghelijck en was netter noch aerdiger te doen/en trock weder henen. Protogenes t'huys comende/hem verwonnẽ kennende/liep stracx nae de haven toe Appellem te soecken/ om hem vriendelijck te gast t'ontfangen/ en beleeftlijck met hem gemeensaem kennis te maken. Dit Tafereel is van hun beyden onverandert alsoo tot een ghedachtenis laten blijven/ met alleen dees driederley trecken/ tot een groot verwonderen van die't sagen/sonderlinge voor de ghene/die van de Teycken-const oft Schilder-const verstandt hadden. Desen doeck/alsoo hy was/worde namaels te Room gestelt in't Palleys van Cæsar, daer hy/doe dẽ brandt eerstmael in dat Palleys quam/is verbrandt ghewordden. Ick hebbe (seyt Plinius) dickwils groote ghenuechte ghenomen dit stuck te besien/ want het was seer groot/ en van verre te sien gheleeck het/ datter eenen rouwen doeck gehangen was midden onder al die costlijcke stucken Schilderije die daer waren : want van verre en costmen niet ghesien datter yet op was : En was costlijcker gheacht als alle d'ander constighe wercken / daer nochtans in soo grooten doeck niet en waren als dry trecken met dry verwen/de welcke oock soo dunne waren/ datmense qualijck con sien. Dit is datter Plinius van ghetuyght. Maer als ick vrylijck hier van mijn gevoelen soude segghen/en dunckt my niet/dat dit waren slechte recht uytgetrocken linien oft streken/ ghelijck vele meenen/ die geen Schilders en zijn : maer eenigen omtreck van een arem oft been/ oft immer eenich pourfijl van een tronie/oft soo yet/den welcken omtreck sy seer net hebben ghetrocken/en t'sommiger plaetsen door malcanders treck met de verscheyden verwen henen/ dat hier doorcleven van Plinio sal gheheeten wesen : ghelijck de Gheleerde/ die geen goet verstandt van onse Const en hebben/ oock onverstandich daer van schrijven en spreken. En mijn meyninghe bevest ick hier mede/dat Plinius ghetuyght/datter de ghene die hun aen de Schilder-const verstondẽ/grootlijcx in waren verwondert en verbaest. Waer door wel te verstaen is/ dat het constighe omtrecken/ en gheen simpel linien en waren/ die dese soo uytnemenste opper Meesters in onser Const tegen malcander om strijdt ghetrocken hadden : want een rechte linie uyt der handt henen te trecken/ soude menigh Schoolmeester/Schrijver/ oft ander die geen Schilder en is/ dickwils veel beter doen/ als den besten Schilder van de Weerelt/ en sulcx en wordt by den Schilders met veel gheacht: want daer toe ghebruyckt men de rije oft reghel. Maer de Const-verstandige verwonderen en ontsetten sich/ wanneer sy sien eenen aerdigen en constigen omtreck/die met een uytnemende verstandt behendich is ghetrocken/ waer in de Teycken-const ten hooghsten bestaet : maer de rechte linien souden sy onghemerckt voorby gaen. Nu weder keerende tot Appelles, hy was soo vlijtich/ en de Const soo toeghedaen/ dat hy een onverbrekelijcke aenghewende wijse hadde/ alle daghe yet te doen / dat de Schilder-const aen ging ten minsten yet te teyckenen/oft een treecken ergens aen te gheven/ het zy hoe veel belangs hy hadde/ oft andersins verleghen hy wesen mocht : en van daer henen is ghecomen het ghemeen Spreeckwoordt/ dat

dat den Gheleerden wel is bekent: Nulla dies sine linea.

Dat niet een dagh voorby most gaen, Oft daer en waer een treck ghedaen.

Men seght (sept Plutarchus) dat op eenen tijdt een slecht Schilder liet sien den Appellem een Beeldt/ dat hy stracx hadde gheschildert/ seggende/ Ick hebbet nu heel stracx ghedaen: Appelles antwoorde/ Al en haddet ghy my dat niet gesept/ ick hadde wis wel ghewcten/ dat het haest en in corten tijdt ghedaen is gheweest/ en t'verwondert my dat ghyder van dese niet hoopwerck en hebt. Hy was seer aendachtigh en opmerckigh in alle dinghen/ dat hy oock niet en verwierp menich slecht ghemeen Mans oordeel/ als hy't op den toetsteen der reden goet vondt te wesen/ en heefter zijn nut van weten te halen: daerom had hy een ghewoonte/ als hy eenigh stuck op ghedaen hadde/ dat selve te stellen in een gallerije oft ghemeen wandelplaetse by zijn huys/ en wist hem heymelijck daer achter te verberghen/ om acht te nemen op de ghebreken/ die men daer in vinden soude/ stellende dickwils het oordeel van den ghemeenen alle Man boven zijn eyghen. Het is onder al eens gheschiedt/ dat eenen Schoenmaker yet hadde ghevonden te seggen op een Tafereel van hem/ datter aen eenige toffelen te weynich riemen oft stricken waren om die te mogen dragen: want men hadde doe een wijse/ de schoenen en pantoffelen met veel aerdige bindtselen en stricken te doorvlechten en te binden/ alsoo men die oock noch in fraey Schilderije mach sien. Appelles, hoewel hy van grooté geest was/ heeft dit wel mogen verdraghen/ berispt te wesen van een Schoenmaker/ dewijl hy maer en oordeelde een dinghen dat zijn Ambacht belangde: maer vindende zijn meyninghe goet/ nam Appelles het stuck in huys/ en heeft den toffel meer stricken ghemaeckt/ en dat ghebreck willich verbetert. Des anderé daeghs werdt het Tafereel weder uytghestelt ter plaetsen daer het te vooren hadde ghestaen/ en den selven Schoenmaker weder voorby het selve Tafereel comende/ en siende de toffels verandert/ was al wat hooveerdigh/ om dat Appelles op zijn oordeel te wercke ghegaen was: soo voer hy voort/ en wilde oock wat segghen op een schene oft been/ eenighe meenen van een naeckte Venus, immers Plinius seght een schene/ en Valerius Maximus een been/ dat in dat Tafereel was/ dat den Schoenmaker wilde seggen niet te deghe en was gheschildert/ het welck Appelles niet en con verdragen/ dat hy hem bestondt te versmaden en berispen een dingen buyten zijn Ambacht/ en daer hy geen verstandigh oordeel van doen en con/ heeft hem straflijck aenghewesen/ dat hy hem niet verder en soude bestaen te spreken dan van zijnen pantoffelen/ dat welcke dingen van zijn handtwerck waren/ sonder verder te comen in eenigh oordeel. Waer van oock is een ghemeen Spreeckwoordt over al seer verbreydt: Ne sutor ultra crepidam: dat den Schoenmaker niet voorby en gae zijn pantoffel. Appelles hadde oock een sekier bequame gratie van een soete ghemeensaemheyt en gespraecklijckheyt/ die den machtighen grooten Coningh Alexander soo sonderlinghe heeft bevallen/ dat hy hem seer dickwils quam besoecken op zijnen Winckel/ om hem te hooren couten. En alst gheschiedde dat desen Prince wilde verhalen oft vertellen yet van de Const van Schilderen/ dede hy/ ghelijck gemeenlijck doen die niet van de Const en zijn/ en sprack er somtijden wat vreemt van/ en niet op het ghevoechlijckste/ des hem Appelles seer aerdich en soetelijck wist te berispen. Jae seyde wel: Mijn Heer den Coningh mocht liever swijghen/ want de Leerjonghers/ die de verwe in den achter-winckel staen en wrijven/ die spotten met u.

Siet/

Siet/ dus seer gemeensaem was hy met desen Coningh/ die nochtans van self graunmoedich en korsel ghenoech was. Plutarchus verhaelt seer een ghelijcke antwoordt van Appelles gedaen aen Megabyzus, een van de meeste Heeren van het Hof des Conings van Persen/ welcken hem quam besoecken tot in zijnen Winckel/ en by hem ghesceten wesende/ en hem siende wercken/ begon te willen vertellen van betrecken en schaduwen: Appelles con hem niet onthoudē te seggen/ Siet ghy die jonge knechten wel/ die den Oker wrijven? Dewijl ghy niet een woordt en seydet besagen sy u opmerckelijck/ en waren verbaest siende u schoone purper Cleederen/ gouden Ketenen/ en Juweelen: maer nae dat ghy hebt aenvanghen te spreken/ hebbense beginnen te lachen/ en met u te spotten/ om dieswille dat ghy bestaet te verhalen van dinghen/ die ghy niet en hebt gheleert. Alexander en wilde oock van geen ander Schilder gheschildert wesen oft geconterfeyt/ als alleen van Appelles/ en liet et allen anderen met openbaer ghebodt verbieden. Noch toonde Alexander door een bysonder mercklijck stuck/ hoe seer dat hy Appellem in grootachtinghe hadde: want onder alle zijn boelschappen hadde den Coningh eene van uytnemende groote schoonheyt/ en seer verwonderlijck om aen te sien/ geheeten Campaspé: Dese/ om de groote liefde die hy haer droegh/ en om haer seldtsaem en weerdighe schoonheyt/ wilde hy dat haer Appelles nae t'leven soude schilderen al naeckt. Maer alsoo Appelles de volnaeckte schoonheyt eens Menschē lichaems en gedaente eender schoonder Vrouwen beter kende als Alexander, soo werdt hy met oncuyscher liefden te crachtelijcker bestreden en verwonnen/ in haer stadich aen te sien alsoo hy met het schilderen doende was: t'welck Alexander, hoe seer den Schilder zijn inwendigh vyer socht te verberghen/ wel con bemercken/ hoe hy met de selve siecke ghequelt was/ daer hy hem oock mede beladen vondt/ oft datse beyde met eenderley strael gewont waren: des hy hem zijn alderliefste eygen maecte en gantsch overgaf/ toonende daer in een vryhertich sterck ghemoedt/ in hem selven te connen ghebieden/ en zijn eygen begeerlijckheden te overwinnen: met welck hy wel soo veel eeren is weerdigh geworden/ als hy is gheweest met te hebben overwonnē den Persen/ Meden/ en so veel Volcken/ Steden en Landen/ dat hy zijn eyghen Heere en self overwinner is geweest: t'welck een over groote beleefthеyt is gheweest/ wech te gheven het ghene by hem meer in achtinge was/ als staten en rijckdommen/ te buyten gaende zijn eyghen Natuere en liefde. Wy lesen wel van veel Const-beminders/ die menichte van Talentē om de Schilder-const wille gegeven hebben/ jae de stucken tegen louter goudt opghewe ghen en betaelt: Maer wis Alexander heeftse in de cracht al te boven ghegaen. Men seght/ dat Appelles, naer het naeckt van dese schoone Campaspé, maeckte de Venus Anadyomene, dat is/ uyt Zee schijnen comende/ waer van hier nae gesproken wert. Appelles was oot tot den ander Schilder van zijnen seer jonstigh en vriendelijck: En hy was oot oorsaeck van het groot gherucht dat Protogenes te Rhodes hadde: want ten eersten en maeckte men van hem geen werck/ gelijck men van geen tegenwoordighe oft inheymsche dinghen en doet: Maer om hem te verheffen oft voorbaer te maken/ Appelles coopende van hem eenige stucken van zijn werck/ die hem Protogenes liet voor seer cleenen prijs/ heeft hem Appelles ghegheven daer voor vijftich Talenten/ dat zijn/ nae onse munte/ dertich duysent Croonen: En dede noch loopen den roep/ dat hy dit dede/ om de selve stucken voor de zijne/ en voor zijn eygen handtwerck/ te ver-

te vertoopen. Waer van de Rhodianen verwondert/begonden Protogenem en zijn werck in groot aensien en weerden te hebben: Oock en liet Appelles dese dingen niemant over/oft sy en mostense hem duerder betalẽ: dit is Protogeni ghecomen tot groot nut en eere. Hier is te mercken/ wat een edel beleeft herte by desen Prince der Schilders is gheweest/ een recht voorbeeldt voor alle die onder de Schilder-const zijn begrepen/om nae te volgen/ malcanderen te vorderen/ en goetjonstigh te wesen/bedenckende wat de openhertighe beleefthept/ oft milde vriendlijcke voorbejeginge/ voor een vermogende edel deucht onder den Menschen is/en hoe soete/aengenaem en nutte vruchten sy brengen soude/ so sy in alle herten plaetse maer en hadde. Appelles was oock soo uytnemende een Conterfeyter nae t'leven/ en dede zijn dingen den persoonen van wesen soo eygentlijck ghelijcken/ dat eenen Letter-constigen/geheeten Apion,getuyght: dat eenighen ghedaent oordeelenden gherader des ghelucks hadde uyt de gheschilderde tronien van Appelles ghedaen/ gheraemt/ en waer ghesept van der gheconterfeyter voorleden en toecomende gheschiedenissen/ soo van hun leven als hun sterven: dit soude aen verscheyden ghetschiedt/ en waer bevonden zijn gheweeest. Hy maeckte oock het conterfeytsel van den Coningh Antigonus: maer om dat hy met d'een ooghe scheel was/ vondt hy eenen behendigen middel om dit ghebreck te verberghen/ hem doende t'aenschijn keeren van ter sijden/ op dat het mssit van den twee ooghen niet te toonen/ veel eer worde de Schilderije te last gelept als den Coningh Antigono, den welcken sy uytweeg te wesen: want t'conterfeytsel was maer gemaeckt in pourfijl/toonende maer de volcomen ghesonde ooghe. Datmen wilde beschrijven/hoe menichmael hy binnen zijn leven heeft geconterfeyt den grooten Alexander,en zijnẽ Vader den Coningh Philippum,dat en waer niet mogelijck: dan van eenige mach ick verhalen. Hy maeckte eenẽ Alexander, houdende in zijn een handt den blixem/die men plagh te maken gelijck eenige pijlen met vleugelen t'samen gebonden: dit was soo uytnemende een werck/ dat het scheen dat de vingheren van Alexanders handt verheven warẽ/en dat dẽ blixem buyten het Tafereel voort quam: Dit stuck costede twintich Talenten Gouts/ en werdt ghestelt t'Ephesien in den Tempel van Diana. Noch is t'aenmercken en te houden in ghedacht/ dat alle dees costlijcke stucken alleen maer ghemaeckt en waren met vier verwen/ nochtans was dit Tafereel ghecocht met een koorn-mate vol Gouts/ sonder tellen. Van noch twee Alexanders sal volghen/ die hy maeckte doe hy eens te Room was comen. Onder al zijn gheluck dat hy hadde/ viel op hem t'ongheluck/dat hy worde gehaet van den Prince Ptolomeo,den welcken volghde nae den grootẽ Alexander,en namaels Coningh van Egypten was: maer niet den Const-beminder ten tijde van Aratus. Het gheschiedde nae d'aflijvichept van den grooten Alexander,dat Appelles door den storm ter Zee/ aen is moeten comen aen de kusten van Alexandrien/ en ghedwongen daer aen t'landt en in de Stadt te comen/alwaer eenighe Schilders zijn benijders/ hebbende aen hun sijde oft te wille ghecreghen eenen/ die by den Coningh Ptolomeum den gheck schoer/oft eenen listigen schalck/in het Conings Hof wel bekent/die daer in de Stadt was/ lieten Appellem door desen by dẽ Coning te gast bidden/ doch niet dan om hem te bespotten. Appelles denckende/ misschien dat den Coningh nu beter als voor henen te hemwaert was gheneghen/ is tot het Coninghlijck Avontmael ghegaen/alwaer den Coningh met wreet ghesicht hem vraeghde/

wie

wie hem daer ontboden hadde. Waer op Appelles, niet wetende den naem van zijnen bespotter/nam uyt den heert van der Coninghlijcke sale een kole/begon te teyckenen op den muer by onthoudt de gedaente van zijn aensicht: maer hy en hadde soo haest niet ghemaeckt den omtreck van de tronie/ of den Coningh en kende hem te wesen Planus, die hem die perte gespeelt hadde: Waer uyt wel te verstaen is/hoe vast Appelles is geweest van onthoudt/en volcomen in zijn Const/ yemandt nae t'leven te doen. Hy en Polycletus hadden een ghewente/ op alle de Tafereelen/diese volmaeckt hadden/te schrijven/Appelles oft Polycletus dede dit: of sy hadden willen seggen/ sy haddent soo verre ghedaen/ ghelijck oft noch hadde onvolcomen werck gheweest/en dat sy noch maer en hadden een begin gehadt in de Const: op dat hun het verscheyden Menschen oordeel niet den wegh glat af en hadde mogen snijden/ van hun te mogen verontschuldighen over de fauten dieder in mochten zijn bevonden/ als de ghene die gheneghen waren willigh de selve te verbeteren/indiense van sieckten oft sterven niet en werdē overvallen. En al waren alle de wercken van Appelles uytnemende/datmen niet sat con worden van besien: nochtans en vontmen noyt maer drie stucken/daer hy op hadde geschreven volcomelijck/dit heeft Appelles ghedaen/ waer aen men mercken conde/ dat hy hem ten vollen benoeghde aen de Const/ die hy daer in te weghe hadde ghebracht. Dees dry Tafereelen waren seer van een yeghelijck ghewenscht en begeert/ oock van d'aldermeeste der Weerelt. In eenige van zijn bysonderste stucken waren ghemaeckt eenige Personnagien/die heel bleeck en verstorven waren/ alsser sulcke beelden in behoefden/de welcke mosten liggen sterven: dese schenen natuerlijck half doot te wesen. Het hadde nochtans onmogelijck te segghen gheweest/welcke van zijn stucken de best ghedaen waren. Nu aengaende die wel ghemaeckte schoon Venus, die hy naer het naeckt van zijn geschoncken Campaspé hadde gedaen/daer wy voor een weynich van hebben verhaelt/die was seer uytnemende/en was ghemaeckt als climmende uyt der Zee/en was(als geseyt is)daerom van den Griecken geheeten Anadyomene: dese heeft den Keyser Augustus ghecregen/in grooter weerden gehadt/ en gheoffert in den Tempel van Cæsar zijnē Vader/ en liet dit vereeren met een Grieckschen ghedicht oft opschrift/dat so constigh en wel was ghedaen/dat het te boven ginck de Schilderije self/ en doch de Schilderije te meer aensien en vermaertheyt dede hebben: Maer daer by men dencken magh/wat dit voor schilderije was/ noyt en conde men Schilder vinden/ die bestaen dorst te vermakē het onderste van dit Tafereel/ daert een weynich bedorven was/ so dat dese verdorvē plaetse Appelli veroorsaecte en toevoeghde te meerder eere / dat hy dit edel constigh werck hadde ghedaen: ten eynden worde dit stuck geheel van de verrottinge op g'eten en verdorven: aen welcke verrottinghe my wel dunckt/ dat dit op doeck van Ey oft Lijm-verwe was ghedaen: Eyndelijck/om dat het soo te nieten was/worde Nero veroorsaeckt/ daer een ander van de handt van eenē Dorotheus in de plaetse te stellen. Maer om weder te keeren tot Appellem, hy hadde begonnen een ander Venus uyt de Zee comende in het Eylandt Cos, welcke soo gheruchtich werdt / datmen dit Cos zijn ghehoort-plaets daerom vermoedde te wesen. Dese Venus soude in uytnemende Const noch de eerste overtroffen hebbē: maer dit was zijn uyterste macht/ die hy met den Pinceel heeft geoeffent: dan de Doot liet niet toe dat hy't voleynden mocht: gelijck of Natuere niet langer lijden woude/in schoonheyt

heyt te moeten wijcken de doode verwen/ en datse daerom Appellem den doot te eer toeschickte/ doch t'was mochtmen seggen vergeefs: want gelijck hy den dooden verwen het leven gaf/ hebben sy tot der onsterflijckheyt zijnen Naem ghevoert/en levende behouden. Dat ick alree van zijnen doot verhale/is niet/ datter niet en zy meer van hem te verhalen. Maer om von dese twee bysonder stucken vervolgens te vertellen:dese leste onvolcomen gelaten Venus was soo ghedaen/datmen noyt Mensch vinden en con/diese opmaken/ noch den aerdighen soeten omtreck der selver volgen con/ ghelijckse begonnen was. Mijns achtens/ en haddet niemant eenichsins eere gheweest daer handt aen te slaen/ ghelijck noch hedensdaeghs eenige nemmermeer ghweduwt en werden van schande/die groote vermaerde Meesters dingen vermetelijck durven aentastẽ. Appelles maeckte noch een Tafereel/ waer in was ghemaeckt eenen Megabyzus,met zijn Bisschops tuygh aen/dit was eenẽ gelubbden Priester van Diana: hier by hadde hy noch gemaeckt al zijn ghevolgh en geselschap. Hy hadde oock geconterfeyt den Prince Clytus,te weten/eenen die van Alexander seer bemint/ doch in dronckenschap ghedoodt was: Desen hadde hy ghemaeckt/ als of hy hem hadde ghehaest te trecken in eenen strijdt/verselschapt met zijnen Schiltknecht oft wapen-dragher/ die hem den Helm toelangt. Hy maeckte voor die van't Eylandt Samos een Conterfeytsel van eenen/ghenaemt Abro,dat welck een rechten weeckachtigen wellustigen Mensch was/ en sulcx wel gheleeck te wesen. Voor die van Rhodes maeckte hy het Conterfeytsel van Menander den Coningh van Caria,en t'Conterfeytsel van Ancæus,een Argonauter oft Iasons ghesellc. Tot Alexandrien wesende/conterfeytte hy Gorgosthenes,een Dichter van Truerspelen. Ick en can niet wel recht seggen/of Appelles te Alexandrien veel oft verscheyden reysen zy geweest oft niet. Het can wel wesen/dat hy in de ghenade van den Coningh Ptolomeo is ghecomen/ doe hy den Planus op den muer maecte: want het is merckelijck/dat hy om zijn uytnemende Const weder in grooter jonsten en eeren by desen Coningh is geweest/ en by hem in zijn Hof gehouden: waerom hy is benijdt geworden van anderen/dien hy met zijn Const in den wegh was/bysonder van eenen Antiphilus,die hem trotsen wilde in de Const/hoewel hy een slecht Hof-schilder misschien wesende/ sulcx niet en vermocht/des hy middel socht Appellem in ongheval te brenghen/ en beschuldichde hem by den Coningh/ te wesen een medeplegher/ jae den voorbaersten van t'verraedt over de stadt Tyro ghedaen/door eenen Theodota,die den daetsamen aenvangher gheweest was: doch en hadde Appelles noyt de stadt Tyro ghesien/ noch den Theodota ghekent/ dan dat hy by gherucht hadde verstaen/ dat hy een Hooftman was van Ptolomeo gestelt/ om waer te nemen en te bewaren t'Landtschap Phenicia. Evenwel werdt hy van Antiphilo valschelijck beclaeght/te hebben ghemeensamen omgangh ghehadt en heymelijck sprake met Theodota, datse oock t'samen te Tyro avontmalende/ hadden al de maeltijdt over malcander in d'oore gevesclt/soo dat Appelles ten lesten desen Theodota tot t'verraedt-pleghen soude bewillight hebben ghehadt/om de Stadt te doen teghen Ptolomeum oproerich worden: Dat oock de inneminge van Pelusien door Appelles raedtslagen te wege soude zijn ghebracht. Alle dese dingen Ptolomeo den Coningh valschelijck wijs gemaeckt wesende/also hy een Man was niet al te voorsichtich/maer opgevoet in alle loftuyterije/ als sulcke Heeren ghewent zijn/ heeft hy te haest gheloof ghevende hem hier in seer ontstelt/ en van

en van grooten toorn laten overwinnen/ niet overlegghende oft bedenckende saken die wel t'overweghen waren: ten eersten/ dat den beschuldigher oock een Schilder was/ en den beschuldighdē nijdelijck socht te trotsen in de Const: dat oock eens Schilders doen niet en was/ soodanige dingen te wege te brengen/ bysonder Apelles gheen oorsaeck hebbende/ dewijl hy hem seer veel weldaedts en eere hadde ghedaen/ boven alle ander Meesters van der selver Const: noch hy en dede so veel niet/ dat hy eens ondersocht oft vernomen hadde/ of Apelles te Tyro hadde gevaren geweest: maer begon terstont te rasen van gramschap/ en t'heele Hof te vervullen met scheldich gheroep / noemende Apellem een ondanckbaer ontrouw verrader te wesen. Maer eenen ghevanghen/ die in't verraedt en aenslagh schuldich was/ welcken verdroot de stoute booshept van desen Antiphilus, hebbende medelijden met den gantsch ontschuldighen Apelle, heeft beleden en geopenbaert / Apellem onwetende en onnoosel van sulcke dinghen te wesen / anders haddet met Apelles qualijck afgheloopen/ en hadder zijn hooft en t'leven om verloren. Den Coningh de waerheyt nu verstaen hebbende/ schaemende sich selfs so seer over zijn doen/ en zijn gemoet veranderende/ in plaetse van straffinghe/ schonck hy Apelli hondert Talenten Gouts/ en gaf hem over en in zijn handen den valschē beschuldiger Antiphilum tot een slaef. Apelles overleggende by hem selven/ in wat groot ghevaer hy door de valsche beschuldinge was ghecomen/ heeft hem aen de Calumnia oft valsche beschuldinghe met zijn const seer versierlijck en wel ghewroken / met haer wesen en aerdt upt te beelden op deser voeghen. Hy schilderde in een groot stuck dusdanige een ordinantie: Aen de rechte handt maeckte hy eenen sittenden Coningh met langhe ooren/ ghelijck men leest Midam gehadt te hebben: desen stack den arem upt/ schijnende de handt te langhen/ om de aencomende valsche beschuldinghe oft Calumnia licht aen te nemen: maer over beyde sijden hadde hy een Vrouwen beeldt/ d'een was quade vermoedinge/ d'ander onwetenthept: voor aen nae hem toe quam van verre de valsche Beschuldinge/ als een seer schoon Vrouwe/ behendich toeghemaeckt en opgepronckt / maer bewijsende in haer aenschijn / met een rasende dullichept/ upt een woedende quaet hert/ te wesen ontsteke: sy hadde in haer slincker handt een vyer-spouwende fackel/ en trock met de rechter handt voort/ by t'hayr gevat hebbende/ een bedroeft jongeling/ die jammerlijck met opsiende ooghen en handen ten Hemelwaert streckende/ de hulpe der onsterflijcke Goden scheen aen te roepen/ en tot ghetuygen over zijn onschult. Voor de valsche Beschuldinge quam/ als haer Leydtsman/ een beeldt van een Man heel bleeck/ onsuyver van ghedaente/ met een listich arch uptsien/ voorts geheel gestelt/ als een die door schadelijcke sieckte verdwenen scheen opgestaen/ desen was ghemaeckt voor den bitteren nijdt. Der valscher Beschuldinghe volghden / als twee Dienst-vrouwen oft Maerten/ welcker ampt en dienst was/ haer Vrouwe te vermanen / onderwijsen/ en vercieren/ en waren soo toeghemaeckt/ datmen licht wel con sien/ dat 'een was bedriegelijckhept/ en d'ander laeglegginge. Achter dese volghde de Boete seer bedroeft/ met swarte ghescheurde cleeren/ ghecapproent/ en omwonden/ de welcke met t'aensicht te rugghe ghewent/ weenende en beschaemt zijnde/ de Waerhept/ in gedaente van een eerbaer statige Vrouwe van verre aencomende/ scheen t'ontfangen. Dus heeft Apelles zijn avontuere seer gheestich te kennen gegheven. En dit stuck worde/ om der onschult/ deucht en Const des Meesters/ en oock

om de wonderlijcke fraey Inventie/die dienstigh magh wesen den genen/ die des volcx valschē achterclap noch onderworpen is, tot een hopigh voorbeeldt van vrolijcke uytcomst te ghenieten. Het is oock gheschiedt/ dat Apelles te Room is ghecomen/ alwaer hy ghemaeckt heeft eenen Castor en Pollux, een beeldt van een Victorie/ eenen Mars, Godt van der oorloghe/ vast ghebonden wesende/eenen Coningh Alexander de groote over eynde/noch eenen Alexander, sittende op eenen Triumph-wagen: welcke Tafereelen namaels werden gestelt seer statelijck van den Keyser Augusto, op t'voorbaerste van zijn wandelplaetse. Maer den Keyser Claudius, dees Tafereelen des te meer achtende/ dedese de aensichtē wech nemen/en in alle beyde stellen de trome van dē voornoemden Keyser Augusto, nae t'leven gheschildert. Daer was oock in Plinij tijdt eenen gheschildeden Hercules, in den Tempel van Antonia, die men seyde te wesen het handtwerck van Apelles: den welcken was seer uytghenomen wel geschildert en gheordineert. Want al was hy ghestelt met den rugge ghekeert/oft van achter te sien/voor die hem aensaghen/ toonde hy nochtans het gheheele aensicht/dat moeylijck om doen is. Hy schilderde oock eenen naeckten Prince nae t'leven/soo wel gedaen/dat het scheen de Natuere niet beter en mocht gedoen. Hy maeckte oock een Peerdt/daer men altijt oft eeuwich van te spreken sal hebben/ het welck was ghedaen om te best teghen eenige Schilders/die tegen hem weddeden/ wie dat den anderen soude hier in overtreffen: En vreesende/door de veel goetgunstige zijnder wederpartijen/hem zijnē verdienden prijs mochte ontwesen worden/en anderen toegeleyt/soo verkoos hy liever het oordeel der beesten/als des Menschē. So dat hy voor eerst de Peerden van dees ander gedaen voor ander levende Peerden heeft gestelt/de welke daer niet op en achteden/noch geen werck van en maeckten: Maer so haest en stelde hy hun het zijn niet voor ooghen/ of de levende en begondender tegen te briesschen of te neyen. Dusdanighe proeven werden namaels ghemeenlijck in veelderley constige Schilderijen als eenen ghemeenen regel onderhouden.

Apellis Peerdt, om Prijs ghemaeckt.

Hy maeckte oock eenen Pyrrhus, den soon van Achilles, gaende te Peerde tegen den Persen: welcken/ om dat hy van so jong een Crijchsman worde gemaect/ was geheeten Neoptolemus. Hy maeckte ooc eenē Archelaus, met zijn Vrouw en dochter. Desghelijcx maeckte hy noch den Coningh Antigonus, gewapent met een borst-harnas/sittende te Peerde. En de ghene die hun aen dese Const verstonden / hielden oock voor de beste stucken van Apelles ghedaen / eenen Antigonus te Peerde: en een Diana, wesende in't midden van eenen hoop offerende jonghe Dochters: met welck Tafereel te schilderen/ hy self overtroffen heeft den gheest van Homerus, dieder te vooren de beschrijvinge van hadde gedaen. Eyndelijck wort van Apelles ghetuyght in Plinio, dat hy dingen maecte die niet te schilderen en zijn/ gelijck daer zijn/ donderen/ weerlichten/ en blixemen/ welcke stucken oock worden genoemt/ Brontes, Astrapes, en Ceraunobolus. Summa/ de aerdige Inventien/die hy in het schilderen voortbracht/hebben naderhandt grootelijcx ghedient en te passe ghecomen andere/die de Const van schilderen naeghevolght hebben. Hy hadde een secreet/ van te maken seer dunne vernis/ waer mede hy zijn stucken/alsse opgedaen waren/verniste/ het welck daer so dun en glat op lagh/dat het geen Mensch mogelijck en was nae te doen/noch sulck vernis te makē: het gaf zijn Schilderije een schoon glans/ en bewaerdese van stof en alle vuylicheyt: en doch als men zijn Tafereelen metter

metter handt aenroerde/men wort van den vernis besmeert/ en wislijck diende in sulcken tijdt desen vernis wonder wel / om te verhoeden/ dat de sterckheyt der verwen den gesichte niet en verhinderde : dit maeckte dat de verwen veel bruynder gheleken te wesen. Apelles vondt eerst oock van yvoor swart te branden/ en ander dingen om mede te schilderen. Wanneer hy gestorven is en weet men niet/dan als vooren verhaelt/over een Venus, die hy maecte/binnen het Eylandt Cos, welcke Venus is/ hoewel onvolmaeckt/ boven alle zijn ander wercken in weerden gheweest.

Van Protogenes, van Caunus, Schilder.

IN wat tijdt den vermaerden Protogenes zijn wesen hadde/ is te ramen/ by dat hy is gheweest ten tijde van Apelles, als verhaelt is/ daer d'Olympiade aengewesen wort. Oock was hy ten tijde van den Coningh Demetrius, als gehoort sal worden. Desen Demetrius leefde in't Jaer der Weerelt 3663. voor Christi toecomst 299. Dit soude zijn geweest 35. Jaer nae Alexander Magnus, oft daer ontrent. Protogenes was geboren tot Cauno, een Stede onder die gehoorsaemheyt van die van Rhodes. En ghelijck Percius den Buyck een vinder der Consten noemt/te weten/de behoeftichheyt/alsoo Virgilius seght: soo ist met Protogenes toegegaen/die met grooter vlijt is gedreven geweest/om uyt grooter armoede op te stijghen/door den wegh der Consten/ tot eere en voorspoet. Hy is seer yverich gheweest t'ondersoecken de verborghentheden en swaerste dingen der Schilder-const/ dat hy langen tijdt geen ander werck veel en dede: maer te seggen/onder wien hy geleert heeft/is niet moghelijck. Men bevindt evenwel/dat hy tot zijn vijftich Jaren nergens toe en diende/dan om schepen te schilderen/het welcke hy wel heeft bewesen in het neer-hof van het Casteel van Athenen/gheheeten Propylæon, welck was vast by den Tempel van Minerva, een de bysonderste ghelegentheyt van Athenen: want daer hadde hy geschildert eenen Paralus, dat was eenẽ Schipper/die hem altijt hiel op dẽ strant vã der Zee. Oot schilderde hy daer een Dochter te Peerde/oft op eenẽ Muyl/ geheeten Nausicaa. Oock in een ghedaente van werck/ geheeten Parergon, gelijck Grotissen/hadde hy ghemaeckt eenige cleyne Galeyen/om te toonen het cleen begin van zijn Const/en de volcomenheyt/daer hy namaels noch toe gecomen is. Men hiel evenwel voor het beste werck/ van alle de stucken die hy oyt maeckte/eenen Ialysus, die van hem ghedaen was/en stondt noch ten tijde Plinij in den Tempel van vrede. En men seght/ dat Protogenes, gheduerende den tijt dat hy aen dit Tafereel doende was/ niet anders en at als geweyckte Lupinen/dat is een gheslacht van boonen/by den Hoochduytschẽ Seigbonen oft Wolfs schotten/ by ons Vijgboonẽ geheeten/ de welcke hem dienden voor eten en drincken t'samen/vreesende of de smaken der spijsen hem mochtẽ doen eenich belet/ oft zijn sinnen overladen hebben. En om dat dit stuck te langher mocht in wesen/ en gheduerich blijven/ heeft hy't viermael overdaen/ en vier verwen d'een op d'ander ghegheven / op dat als den tijdt d'een verwe verteert soude hebbẽ/ d'ander daer onder noch schoon en versch soude overblijven. Dit luydt heel vreemt voor dẽ Schilders te hoorẽ/ hoe dit mocht toegaen met Ey oft Lijm-verwe. Dit hadde doenlijcker geweest van Olyverwe/ daer sy niet van en wisten. In dit Tafereel was eenen Hondt/ die schier met der Goden hulp/oft door mirakel ghemaeckt was: want hy was ghedaen eensdeels door

Buyck, oft de behoeflijckheyt, vinder der Consten.

 Const/

Const/ en eensdeels door gheval: Want doe hy den Hondt seer aerdich hadde ghedaen/ en geheel naer zijnen sin (dat nochtans een wonder sake was/dat hy eenmael zijnen gheest hadde connen vernoeghen)/ doe was hy verleghen/ niet connende ghenoech in Schilderije uytbeelden het schuym/ dat eenen Hondt/ die geloopen heeft/om de muyl heeft: ter eender sijde was hy seer bedroeft/om de groote Const/ die hy in dē Hondt te wege hadde gebracht/en dat hy de selve met dit schuym qualijck te maken verminderen soude. Doe hy evenwel sagh/ dat zijn Honde-schuym moeylijck ghedaen zijnde/ te verre afgescheyden was van het natuerlijck/ datmen wel sagh dat het geschildert schuym was/ en dat het niet alsoot behoorde den Hondt uyt de muyl en quam. En alsoo hy niet en wilde/ dat zijn dingen alleen het waer wesen gheleken/ maer zijn vlijt dede al-les te maken eyghen en natuerlijck/ was seer t'onvreden. Hy hadde dickwils verandert van verwen en pinceelen / en dickmael de verwen met een sponsie weder wech ghenomen/die hyder toe hadde ghebesight. Eyndlinge siende/dat het nae zijn voornemen hem niet en wou ghelucken / werdt hy op zijn werck vergramt: en om te toonen/dat dit Tafereel niet en was nae zijnen sin/wierp hy uyt onverduldicheyt zijn sponsie teghen het Tafereel/ teghen de plaetse die hem soo qualijck behaeghde: en also de sponsie vol verwe was/van diese inge-droncken hadde met soo dickmael af te vaghen/(want Protogenes ghebruyck-tese om de verwē wech te nemen/die hem niet en bevielē) stuyttese en gaf slach recht ter plaetsen/daer Protogenes mede bemoeyt was/ en haddet daer bespat soo eygentlijck/dat Protogenes het schuym van zijnen Hondt daer ghemaeckt sagh/ghelijck hy begeerde dat het wesen soude. Dit selve is Nealces (van wien wy in't leven van Melanthus verhaelden) oock gheschiedt / doe hy een Peerdt geschildert hadde/ dat eenen Jongen stondt en flatteerde oft toefde. Summa/ dit Tafereel van Protogenes was in soo grooter weerden ghehouden/ dat den Coningh Demetrius, doe hy ghemacklijck hadde moghen innemen de Stadt Rhodes op een plaetse/ daer t'huys van Protogenes was / verboodt op desen hoeck oft plaetse t'vyer te stekē/ vreesende t'verhaelde Tafereel te verbrandē/ soo dat om dit stuck te behouden onghescheynt/hy de gheleghentheyt verloos van de inneminge van Rhodes. Het is gheschiedt/dat evenwel Protogenes by gheval/ doe t'Legher voor de Stadt quam / was in eenen cleenen hof/ die hy hadde in de voorborcht van Rhodes, daer hy wrocht/ wesende midden onder t'Leger/en hadde noch noyt afgelaten van wercken/ wat raserije van oorloge hy voor ooghen hadde. Doe hy nu ghevangen voor den Coningh worde ghe-bracht/ en ghevraeght/op wat versekeringe hy also gebleven was/ buyten de Stadt van Rhodes hem te houden in tijt van krijgh. Hy antwoorde: Hy was ghenoech versekert/ dat den krijch/die men voerde tegen de Rhodianers/ niet en was tegen de Consten en wetenschappen. Den Coningh seer blijde wesen-de/te mogen eenen behoeden/die hy door gherucht lange in weerden hadde ge-hadt/liet een wacht bestellen rondtom zijn huys / vreesende of yemandt hem eenich leedt soude gedaen hebben. Oock om hem niet van t'werck te doen ver-leeden/ quam hy hem dickwils besoecken / hoewel hy die van Rhodes groote vyandt was/ en sonder op eenighe dinghen te achten/nam hy zijn ghenuechte Protogenem te sien werckē/terwijlen datmen de Stadt bestormde. Men seght oock/ dat (gelijck als men seght) Protogenes, alsoo lang als hy daer wrocht/ al-tijts het sweerdt op de kele hadde; nochtans om te bewijsen/dat hy sulcx niet

en achtede/maeckte hy eenen Satyr/die uytnemende constich was ghemaect: desen Satyr had hy gemaeckt spelende op een fluytgen/ en noemde hem Anapavomenos, dat is/hem verblijdende/oft berustende. Dit voorgaende is meest al uyt Plinio: Nu behoeven wy te sien/ wat Plutarchus hier van verhaelt in't leven van Demetrius. Daer wordt bevestight den tooren Demetrij teghen die van Rhodes, met verscheydē oorsaken. Eerstelijck is de belegeringe geschiedt/ om dat de Rhodianen waren geweest in't verbondt met zijnen vyandt Ptolomeo. Ten tweeden/hadden sy verslagen Alcimum den Epirot/een seer cloeck Heldt/ niet wijt van hun Speel-tooneel oft Theatrum. Maer daer hy meest om verbolgen en toornigh was op die van Rhodes, was/om dat sy een Schip hadden ghenomen/dat hem van Phyla zijn Huysvrouwe ghesonden was/met cleeren/bedden/en eenē brief van haer eygen handt: welck Schip(alsoot was) sy hadden aen Ptolomeum zijnen vyandt ghesonden. Dese daedt mishaeghde hem sonderlinge/ dat sy niet en hadden nae ghevolght het beleefde voorbeeldt van die van Athenen/welcke de Posten van den Coningh Philippus, die tegen hun krijghde/met brieven ghevangen hebbende/ openden en lasense alle/ uytgenomen dien van Olympia zijn huysvrouwe/desen sondense Philippo toeghesegelt soo hy was. Dat sy dan zijns huysvrouwen brief hadden zijnen vyandt toegheschickt/dese onbeleeftheyt hadde hy hun wel connen doen ontgelden/ en hadder wel ghelegentheyt toe/hadde hy hem des niet onthouden/om dieswille dat hy in de voorborgh ghenomen oft in handen hadde de Schilderije van Ialysus, welcke bycans opghedaen was/ waer aen doende was Protogenes van Caunus. Doe de Rhodianen aen Demetrium sonden te bidden/dat hy hem aen dese constighe Schilderije niet vercken wilde/en dat hy so schoonen werck niet en soude scheyndē/antwoorde hy hun: dat hy liever wilde verbrandē de Conterfeytselen oft afbeelden zijns Vaders/ dan sulcken grooten arbeydt van dese Const: want men seght/dat Protogenes seven Jaer aen dit werck heeft versleten. Men vertelt(seght oock Plutarchus) dat doe Apelles dese Schilderije hadde ghesien/ ontsettede hem soo seer / dat hem de spraeck ontbrack / en doe hyse weder ghecregen hadde/seyde hy: Dits eenen grooten arbeydt/en een wonderlijck werck : Hier ontbreken alleen de Gratien, diet ten Hemel mochtē voeren. Dit Tafereel met veel ander dingen/worde te Room door den brant te nieten ghedaen. Dit is dat Plutarchus van dit stuck ghetuyght. Summa/ hier heeft de Schilder-const de Stadt van Rhodes verlost en beschermt / van vyandich ingenomen/ oft verbrant en gerooft te worden : gelijck sy den vervallen ellendigen staet van Sicyonia heeft in vrijheyt/vrede en welvaren/herstelt: t'welck twee schoone Croonen tot haer vercieringhe zijn. Nu wederkeerende tot Protogenem, Strabo in zijn 14e. Boeck verhaelt oock/dat Protogenes onder ander Schilderije hadde gemaect Ialysum, en eenen Satyr/staende by een columne/ op welcke columne oft pedestael hy hadde gemaect een Velt-hoē oft Patrijs/ de welcke (doe het Tafereel eerst ghestelt was) het volck alleen met verwonderen gapende aensagh / verachtende oft niet achtende den Satyr / hoewel hy met grooter Const/en uytnemende ghedaen was. Dese verwonderinghe des volcx is noch vermeerdert/ als men daer by heeft ghebracht levende tamme Patrijssen / welcke door t'ghesichte van de gheschilderde Patrijs schetterden/ oft gheluyt sloegen/en verheuchden om met de selve te spelen. Protogenes siende watter gebeurde/en dat zijn bysonderste werck om soo een bywerck worde

Schilder-const heeft Rhodes verlost, en bewaert vā ingenomē te werden: en Sicyonia in vrijheyt ghestelt: twee schoone Croonē der eeren.

veracht/ heeft de Tempel-meesters van Rhodes ghebeden/ dat hy de Patrijs mocht uytvagen oft uytdoen/het welcke oock geschiedt is. Plinius seght noch/ dat Protogenes hadde ghemaeckt een Cydippe, die van Acontio met den appel bedrogen was/ het was een rijcke jonge Dochter/ die altijt van Diana met de Cortse ghequelt was/ wanneer sy met een ander bewillighde te trouwen als met Acontio. Noch maeckte hy eenē Reus Tlepolemus, de soon van Hercules, die een Coningh was van Rhodes , en namaels van Sarpedon voor Troyen verslaghen was/also Homerus in zijn Illiaden verhaelt. Noch hadde hy gheschildert eenen Philiscus,Tyran van Athenen:En noch eenen Poeet oft Dichter van Truerspelen/die zijn vertellinghe scheen te doen. Men vondt oock ten tijde Plinij van hem gedaen/en van zijn handtwerck/eenen Worstelaer/eenen Coning Antigonus,en de Moeder van Aristoteles, nae t'leven gedaen/de welcke hem scheen aen te porren te schilderen alle de Victorien/en t'leven van Alexander,om de selve onsterflijck te bewaren : doch hy en dede niet/ dan door een seker cracht des Geests/en yver die hy hadde/stadich de Schilder-const tot op het uyterste t'ondersoeckē. De leste stucken die hy dede/waren/eenen Alexander,en eenen Godt Pan. Dit is al dat ick van zijn Schilderije te verhalen vinde : dan dat hy boven platte Schilderije/ hem oock heeft gheoeffent in rondt/ en van Coper te gieten: en wort in Plinij 34e. Boeck/Cap. 8. by ander Beeldtsnijders getelt/ daer also staet: Batton maecte Worstelaers/gewapende Mannen/Jagers/en offerende Luyden: het selve ghebruyckten oock Euchir, Glaucides, Heliodorus, Hicanus, Lophon, Lyson, Leon, Menodorus, Myjagrus, dat is/ Meester vliege/ Polycrates, Polydorus, Pythocritus, en Protogenes, dat oock een uytnemende Schilder was. De geschiedenissen tusschen Apelles en hem / behoeftmen niet te verhalen. Dus laten wy zijnen Naem/van weghen zijn uytnementheyt in de Const / den gheruchte bevolen blijven.

Van Asclepiodorus, Schilder/ en Beeldt-snijder.

Asclepiodorus,den seer constigen Schilder/waer van in't leven van Apelles is verhaelt/wordt ghepresen/ dat hy hem wonderlijck wel verstondt op de mate en proportie van des Menschen lichaem. Hy is gheweest ten tijde van Protogenes en Apelles: want Apelles hadde hem in grooter verwonderinghe/ om zijn goede proportie in alle dingen/die hy so volcomelijck gebruyckte. Hy maeckte twaelf Goden/en hadde van elcken drie hondert minen Silvers/ elcke mine nae onse Munte doet / te weten / de Attische oft Atheensche mine/ 17. guldens en een half/dat is elck Beelt 52.50. guldens : dus comen de twaelf op 63000. guldens : Soo veel betaelde hem daer voor den Coningh Mnason. Den welcken oock aen Theonnestus gaf 100. minen Silvers van elck Princen conterfeytsel/van zijn hantwerck wesende. Asclepiodorum vind' ick oock in Plinij 34e. Boeck/in't 8e. Capittel/ onder den Beelt-snijders/neffens Apollodorum, Androbulum, en Alevas, die al t'samen maeckten Philosophen. Van waer hy gheweest is/ en vind' ick niet.

Mnason Coningh betaelde Asclepiodoro voor 12. Goden, 3600. minē Silvers.

Van Nicophanes, Schilder.

Nicophanes, seyt Plinius, magh wel in de rije neffens ander Schilders wesen gestelt. Hy was seer sinlijck en seer suyver in zijn werck. Oock begaf hy hem te copieren oude constighe stucken Schilderije/ om t'onderhouden de ghedach-

ghedachtenissen der dinghen onsterflijck. Hy hadde eenen vierighen en snellen crachtighen gheest: daer waren weynigh Menschen/ die sulcke herssenen oft sinnen hadden als hy. Eyndelijck/alle de staticheyt der Schilder-const wordt hem toegheeyghent. Dits al/ dat ick van hem vinde.

Van Perseus, Schilder.

AEngaende Perseus,die onder den vermaerden Apelles de Schilder-const heeft gheleert: aen den welcken oock hy een Boeck dediceerde oft toeschreef/inhoudende de Const van schilderen. Hy wordt gheruchtich lange tijdt naer Zeuxis en Apelles: want hy was ten tijde van dē verhaelden Nicophanes.

Van Nealces, Schilder.

DEsen Nealces was ten tijde van Aratus,en zijnen grooten vriendt/gelijck in't leven van Melanthus is verhaelt. Hy heeft een seer costlijck stuck gemaect van een Venus. Hy was seer bequaem en versierich in zijn Const: want willende uytbeeldē een ontmoetinge van twee Vloten/ oft eenē Schip-strijdt/ tusschen den Persen en Egyptsche/die op den Nijl geschiede/alsoo hy het water van de Riviere Nilus niet en wist te makē/dat het onderscheydt hadde in de verwe/en t'Zee-water/ om dat het gheheel malcanderen ghelijck is/schilderde hy eenen Esel op de cant van de Riviere/den welckē daer uyt drinckende/op hem een Crocodille quam loeren/ om hem te vangen: want sy geern Esels hebben/ en is hun rechte spijse en voedtsel. Hier mede gaf desen vondt-rijckē Schilder te kennen/dat desen slagh op den Nijl gheschiede. In Protogenes leven hebben wy verhaelt van een Peerdt/dat hy hadde geschildert/waer by eenen Jongen was die dat streelde / daer Nealces alsoo seer bemoeyt was met het schuym te makē/als Protogenes met zijnen Hondt. Hier van verhaelt Valerius Maximus in zijn 8e.Boeck/in't 12e.Capittel/ sprekende van dingen/ die men met Const somtijts niet en can te weghe brenghen/dan by gheval/ hoewel hy den Schilder niet en noemt/soo is wel te achten dat het Nealces zy geweest. Als hy vertelt heeft van Timanthes schilderije/ van zijn uytbeeldinghe der droefheyt van Agamemnon over zijn Iphigenia, seght hy: Op dat ick van de selve Const hier noch een Exempel by voeghe. Ick sal vertellen en verhalen van een bysonder Schilder/den welcken hadde uytgebeeldt een Peert dat uyt den arbeyt quam/ oft vermoeyt van loopen was: dit hadde hy soo levende ghedaen/ datter niet dan den gheest en ontbrack: Maer doe het op't leste van het werck aenquam/ en dat hy wilde schilderen het schuym/dat hem ten mondt uyt liep/was desen grooten Meester aen dit cleen dinghen lange doende/dat hy geenen middel con gevinden om dit werck te voldoen: waerom hy uyt spijt nam de sponsie alsose vol verwe was/en by ghelucke by hem was en hem ter handt quam: en ghelijck of hy hadde willen te nieten doen dat hy ghemaect hadde/ wierp hyse teghen t'voorseyde Tafereel/ en quam by gheval plaetse nemen op de neuse van zijn Peerdt/volbrengende met eenen het voornemen van desen Schilder. Soo dat het ghene dat de Const niet en hadde connen uytbeelden/dat heeft het gheluck te weghe ghebrocht/ natuerlijck ghebootst/ oft nae ghedaen.

Van Pyreicus, Schilder.

ALs men (seght Plinius) soude handelen van de ghene / die met den Pinceel uytnemende van cleen dinghen ghewrocht hebben: onder dese is wel den

vooznaemsten geweest met goet ghelijck Pyreicus: doch en weet ick niet/of hy al willens zijn gherucht socht slaperich te maken/en te stillen: want hy en begaf hem niet dan tot cleen werckskens: waer mede hy nochtans groote vermaerthept noch vercreegh: ghelijck met te maken in cleen stuckskens winckels van Barbiers/ van Schoenmakers/ cleen Eselkens met gras en cruydt gheladen/ en thien duysent dergelijcke beuselingen/ en hier in nam hy so groot behaghen/ dat hy daer van is toeghenaemt ghewozden Rhyparographos, dat is ghesept/ Schilder van cleen beuselinghen. Niettemin zijn boersche en cleene werckskens/al en warent maer cleen stuckskens/wozden dierder vercocht/dan groote stucken van anderen ghedaen.

Van Serapio, Schilder.

GHelijck den voorighen Pyreicus zijn handt tot cleen scherpe dinghen ghewende/ en ghebzuyckte te maken / heeft in een recht teghendeel desen Serapio hem tot seer groote stucken te maken begeven. Hy maeckter eenighe soo heel buyter maten groot/ dat/nae de ghetuygenisse van Marcus Varro,eenighe quamen te reycken tot de daken/ en oversprongen van de gevelen der huysen/ die op het Marcktvelt/ Subvetribus geheeten/ te Room stonden. Desen Serapio hadde een groote handelinghe/aerdigh een tente te beschilderen/en te schilderen den Schouw-tooneelen oft Theaters: nochtans hadde hy qualijck connen te deghe volmaken een Menschen-beeldt.

Van Dionisius, Schilder.

HEt teghendeel is gheweest met eenen anderen Schilder/gheheeten Dionisius: want desen hadde soo toeghelept op de figueren/dat hy alleen con een Menschen-beeldt redelijck wel maken / maer niet wel eenighe ander omstandicheden/ waerom hy den bynaem ghecreegh/ Anthropographus, dat is te segghen/ Menschen-schilder.

Van Callicles, Schilder.

HIer breng' ick nu een deel Personagien voozt/die weynich spel hebben/ het zijn al (acht ick) Griecken geweest/ maer en vinde geen plaetsen van hun geboozten. Hier wordt alleenlijck te kennen gheghe ven/dat desen Callicles een Schilder was/ die oock hem in cleyne dinghen te maken oeffende.

Van Calaces, Schilder.

DEsen Calaces was oock een / die cleyne dinghen maeckte: doch hy ghewende hem van beyden te doen/groot en cleen: Want hy begaf hem veel te maken groote doecken oft Tafereelen/die men besichde om den Tooneelen der Clucht-spelen oft Comedien te vercieren en toe te maken/ick acht prospectiven/oft anders/ghelijck men in Vitruvio van sulcke dinghen leest.

Van Antiphilus, Schilder van Egypten.

ANtiphilus, ghelijck den voorgaenden/ dede oock van beyds: want daer was van zijnder handt te sien een seer wel gemaeckte Hesione,te weten/ de Dochter van Laomedon, Coningh van Troyen/ welcke een Zee-monster worde voorghestelt/ en van Hercule verlost. Oock hadde hy ghemaeckt eenen Alexander, in ghesehschap van Philippus den Vader/ met oock een Minerva:

dese stucken waren te sien/ en stonden in Plinij tydt/ in de plaetse Schola, daer de jonge Edellupden vergaderden/ tegen over de galerijen en wandelplaetsen van Octavia. Men sagh oock in de Logien en wandelplaetsen van Philippus, eenen Godt Bacchus, welck was het Conterfeptsel van Alexander Magnus, doe hy noch een jongh kindt was: Oock eenen Hippolytus, hem verveesende te sien los laten eenen Stier/ daer hy most teghen vechten: het welck altemael was t'hantwerck van Antiphilus. Van zijn werck waren ooc den Cadmus en Europa, die te Room waren in de Schole van Pompeus. Hy heeft oock gheschildert eenen Gryllus: desen soude zijn gheweest (nae t'ghetuygenis van Aristoteles, in't Boeck de Pliticis) den soon van Socrates, soon van Xenophon, en cloeck vechtende eerlijck voor zijn Vaderlandt ghestorven: ist by avontuer niet gheweest den Gryllus upt Plutarcho, een van Vlysses ghesellen/ die in een Vercken was verandert: maer ick latet wel by dē eersten blijven. Desen Gryllum hadde Antiphilus gheschildert in een bootsighe cleedinge/ schier als eenen sot: soo datmen (seght Plinius) van dien tijt af dergelijcke bootsighe Schilderije/ Gryllus heeft gheheeten. Niet alleen tot in Plinij tijdt en is dit Spreeckwoordt gheduert: maer noch op heden worden onbollige ghedaenten van Schilderijen/ sotte vertellingen oft wercken/ al veel grillen/ oft sotte grillen geheeten. Noch was Antiphilus seer gepresen/ dat hy so constigh hadde ghemaeckt eenen Jonghen/ die een vyer blies: alwaer hy door het blasen des vyers/ met der claerheyt/ hadde laten sien/ een schoon insien oft prospectijf van een rijcklijck schoon Huys: en het vyer gaf de tronie van dē Jongen een vyerich weerschijn: oock was dat blasen des mondts aerdigh uptghebeeldt. Hy hadde noch ghemaeckt eenige Vrouwen die wolle sponnen/ en het scheen datmen haer spillen natuerlijck sagh draeyen. Hy was oock seer gheacht om eenen Ptolomeus, die hy hadde ghemaeckt gaende op de Jaght: oock eenen seer aerdighen Satyr/ dien hy verleedt hadde gemaeckt/ ghecleedt met de huydt van een Panther-dier/ welcken hy den naem hadde ghegheven Aposcopus/ dat is/ aendachtich oft peynsende. Desen Antiphilus was gheboren in Egypten/ en leerde de Schilder-const by eenen Ctesidemus. Wanneer hy gheleeft heeft/ en vind' ick niet.

Van Ctesidemus, Schilder.

HJer hebben wy den knecht voor den Meester ghestelt: maer en hebben van desen Ctesidemus niet bysonders/ dan dat hy seer gheruchtich is geworden te hebben gheschildert de inneminghe der Stadt Ochalia, die Hercules te vyer en te sweerde verbrande/ om dat Eurytus den Coningh hem weygerde zijn dochter Iole te gheven. Oock hadde hy ghemaeckt een Laodamia, dit was de huysvrouwe van eenē Protesilaus/ in wiens armen sy starf/ doe sy hem doot sagh: hier van worde Ctesidemus oock seer vermaert. Van waer hy was/ is my niet bekent.

Van Ctesilochus, Schilder.

CTesilochus was een discipel vā Apelles: hy vercreegh een groot gherucht door een onheblijck en onschamel stuck: waer in hy hadde gemaeckt Iuppiter, met eenen doeck om t'hooft gelijck een Vrouwe/ weenende en stenende/ en was midden onder de Goddinnen/ die hem als Vroevrouwen dienden/ om te baren den Godt Bacchus.

Van Cleon, Schilder/ en Beeldt-snijder.

DEsen Cleon, onder den Beelt-snijders getelt/ maeckte (gelijck eenige ander ooc deden) Philosophen: en onder den Schilders was hy vermaert/ om zijn proefstuck dat hy dede/ conterfeytende nae t'leven Admetus, Coningh van Thessalien.

Van Aristolaus, Schilder van Athenen.

ARistolaus was den Soon van Pausias, en leerde de Const by zijn Vader. Oock wort hy gheacht van de treffelijckste Schilders van den ouden tijdt. Van hem waren te sien/ eenen Epaminondas, eenen Pericles, een Medea, een Beeldt van de Deuchde/ en eenen Theseus. Hy maeckte en beelde oock upt t'ghemeen volck van Athenen/ en een Offerhande van Ossen.

Van Mechopanes, Schilder.

MEchopanes is oock Pausias discipel geweest. Veel hebben grootelijcx geacht een seker vlijticheyt/ die hy hadde in de dinghen der Consten t'ondersoecken: doch een sake die alleen bekent was den luyden van de Schilderconst. Evenwel had hy die onvolmaecktheyt/ dat hy te rouw in zijn verwen was/ en een stuck te seer overlaedde met de verwen.

Van Socrates, een Schilder.

MEt groote oorsaeck heeft in de Schilder-corst geruchtich ghewceft desen Socrates: want zijn uytnementheyt heeft gebleken aen eẽ stuck/ daer men sagh zijnen AEsculapius, verselschapt met zijn Dochters/ te weten/ Hygia, AEgle, en Panacæa: oock aen eenen Iason, die hy ghedaen hadde. Desgelijcx aen eenen zijnen Luyaert en Lanterfant/ dien hy hadde gheschildert/ welcken hy den naem gaf Ocnos, dat soo veel ghesept is/ als Luyaert/ deugheniet/ oft fielt. Desen hadde hy ghemaeckt een seel draeyende van geenst oft brem/ daer t'eynden aen eenen Esel stondt en knaeghde.

Van Heraclides, Schilder van Macedonien.

HEraclides van Macedonien/ is ghestelt onder de doorluchtige Schilders. In't eerste/ oft in zijnen aenvangh/ en diende hy nerghens toe/ dan om Schepen te schilderen oft cladderen: maer nae dat gevangen in den krijgh is ghewordenPerseus, den Coningh van Macedonien/ onderwerp hy hem t'Athenen eenen Metrodoro, die een excellent Schilder was/ en Philosooph. Hier heeft hy soo ghevordert/ dat hy een vermaert Schilder is ghewordẽ.

Van Metrodorus, Schilder/ en Philosooph van Athenen.

MEtrodorus was een seer uytnemende Schilder/ en in alderley Philosophie seer ghe schickt/ en ervaren/ was een Athener. Het is gheschiedt/ dat Lucius Paulus, den edelen Romeyn/ doe hy in den strijdt hadde ghevangen den Coningh Perseum, aen die van Athenen heeft begheert/ datse hem souden seynden te Room een volcomẽ ervaren Philosooph/ om zijn kinderen te leeren en t'onderwijsen: oock een uytnemende Schilder / om te schilderen de Archetriumphalen, en andere dinghen tot zijn heerlijcke incomste/ die te Room t'zijnder vereeringhe worden bereydt ghemaeckt. Waerom die van Athenen/ hun bera-

beradende/sonden Metrodorum,en verseκerden Lucio Paulo,dat desen Man in beyde deelen hem wel dienen soude:want hy in beyde Consten en wetenschappen gantsch ervaren was/het welck hy dadelijck also bevonden heeft warachtich te wesen.

Van Aristophon, Schilder.

ARistophon is seer gheruchtich gheworden/ van te hebben gheschildert eenen Anceus,met t'wildt Vercken dat hem ombracht/en Astyphale,die dat aensiet. Hy maeckte oock een costlijck Tafereel/ met veelderley Personnagien/ te weten/ Priamus,Helena,Lichtgheloove/Vlysses,Deiphobus,en Dolon.

Van Androbius, Schilder.

DEsen Androbius maeckte eenen Scyllis,die de Ancker-cabels afsneet/daer de Schepen van de krijghs-vlote der Persen aen vast laghen. Desen Scyllis, die dit cloeck stuck bestont/was eenen Visscher/en dedet met hulp van Cyane zijn Dochter.

Van Artemon, Schilder.

ARtemon gaf stoffe van hem te spreken door zijn Danaë/die van dē Zee-roovers/diese ghevanghen hadden/met verwonderen was aenghesien/ om haer groote schoonheyt: dit was een seer behaeghlijcke Schilderye. Hy hadde oock gheschildert de Coninginne Stratonice: oock eenen Hercules,en een Deianira. Maer boven alle de stucken/die hy opt maeckte/waren gheacht/die te Room stonden op het Slot oft sterckte van de wandel-plaetse van Octavia: te weten/eenen Hercules climmende ten Hemel/ontfanghen wesende in't gheselschap der Goden/met toelatinge aller Goden/nadien hy zijn leven gheeyndight hadde op den Bergh OEta,in't Landtschap Doris. Van het ander stuck was t'inhoudt/d'Historie van Laomedon en Hercules/en het verbondt/dat den selven Prince maeckte met Neptuno.

Van Alcimachus, Schilder.

DEsen Alcimachus maeckte den stercken Dioxippus, die te Olympia den Prijs vercreegh met het worstelspel/ sonder nochtans zijn handt aen worstelen te slaen. De sulcke hietmen oudts tijts Aconiti: te weten/ daer niemant en dorst teghen worstelen.

Van Cænus, Schilder.

CAEnus oeffende hem/en hadde zijn ghenuechte/te schilderen de figueren en wapenen van den Edellupden.

Van Clesides, Schilder.

CLesides maeckte van hem te spreken/ door een Tafereel/ dat hy maeckte te spijte van de Coninginne Stratonice, d'huysvrouwe van Antiochus: Want om dat dees Princesse hem niet en hadde willen achten/hy schilderdese nae t'leven/daer sy lagh en wintelde met eenē Visscher/daer dees Coninginne op verlieft was. Dit Tafereel stelde hy in't openbaer op de haven vā Ephesien / hebbende van te vooren een Schip doen ghereet legghen/ om mede te vluchten. Doch en maeckter de Coninginne geen werck af/dan datser slechs

mede

mede spottede / end' en wou niet datmen het Tafereel van zijn plaetse soude nemen/alhoewel sy daer met den Visscher nae t'leven uytghebeeldt was.

Van Craterus, Schilder.

CRaterus is vermaert ghewozden van de Clucht-spelers/die hy gheschildert hadde op de plaetse Pompeium, dat een van de schoonste plaetsen van Athenen was.

Van Eutychides, Schilder.

EVtychides schilderde eenen koetswaghen met twee Peerden/daer de Victozie den Voerman was.

Van Eudorus, Schilder/en Gieter.

EVdorus hadde t'gherucht/ dat hy wel conde schilderen de Tooneelen/ om Cluchten op te spelen. Ten anderen/ was hy excellent van coperen Beelden te maken.

Van Iphis, Schilder.

IPhis was seer ghepzesen/te hebben constigh gheschildert eenen Neptunum, en een Victozie.

Van Abron, Schilder.

ABron begaf hem te schilderen Vziendtschap en Eendzacht/ die hy wist uyt te beelden : Oock maeckte hy de figueren der Goden.

Van Leontiscus, Schilder.

LEontiscus maeckte Aratum, den Hooftman van die van Achaien/also hy als verwinner weder keerde met zijnen wapen-roof : En maeckte een Luyt-speelster/ dat een goet stuck gheacht wozde.

Van Leon, Schilder.

LEon schilderde de Dochter Sappho.

Van Nicearchus, Schilder.

NIcearchus vercreegh vermaertheyt doos een zijn Venus, die ghefelschapt was met de Gratien, en cleen Cupidons. Hy maeckte oock eenen Hercules swaermoedigh en bedzoeft/ om dat hy uytsinnigh was gheweest.

Van OEnias, Schilder.

OEnias maeckte eenen Syngenicum.

Van Philiscus, Schilder.

PHiliscus vermeerde zijn ghedachtenisse/ met te hebben gheschildert eenen Schilders winckel/daer hy hadde ghemaeckt eenen Leerjonghen/die het vyer blies. Hier by is wel te verstaen(dunckt my)/datse met lijm doe ter tijdt schilderden/want die moet met vyer gesmolten wesen. Nu voozt tot dē anderē Schilders: want my dunckt/ dat ick nu vooz windt/ oft goeden spoet hebbe.

Van Phalerion, Schilder.

PHalerion maeckte een Scyllam.

Van Simonides, Schilder.

SImonides quam in goet gheloof/ met te maken eenen Agatarchum, die den prijs met loopen hadde ghewonnen: en oock met een Goddinne der Memorie/ gheheeten Mnemosine, die hy maeckte.

Van Simus, Schilder.

SImus nam zijn ghenuechte/ te maken eenen slapenden Jongen/ ligghende in een Volders winckel. Hy maeckte oock eenen offerenden in de Feeste Quinquatria, die ter eeren Pallas was ghehouden. Hy maeckte oock een Nemesis, die welcke voor de Justitie wort ghehouden.

Van Theodorus, Schilder.

THeodorus maeckte eené die de neus snoot. Oock schilderde hy de moort/ die Orestes dede aen zijn Moeder Clytemnestra, en aen haren boel AEgistus. Hy maeckte ooc in verscheydé Tafereelen den krijgh van Troyen: waer van noch een was ten tijde Plinij, in de galerijen van Philippus te Room. Hy hadde oock gemaeckt een Prophetesse Cassandra, die ooc doe ter ter tijdt was te Room in des Eendrachts Tempel. Oock maeckte hy eenen Leontius, discipel van Epicurus, die tegen hem selven disconreerde. Oock worde hy seer gheacht/door eenen Demetrium, die hy ghedaen hadde.

Van Theon, Schilder.

THeon schilderde eenen Orestes, uytsinnich wesende: en eenen Thamyras, constigh Luyt-speelder.

Van Tauriscus, Schilder.

TAuriscus maeckte eenen Steenworper/ een Clytemnestra, den Tyran Paniscus, en Polynices, hem pooghende weder in zijnen staet en Coninghrijcken te comen. Hy maeckte oock eenen Capaneus, die met steenen gheworpen was/ climmende op een leere in't bestormen van Thebes.

Van Erigonus, Schilder.

DEn goeden en snellen gheest van Erigonus, en behoeft niet vergheten te worden / welcken eerstmael niet en diende / dan slechs om Nealces zijn verwen te wrijven/ alwaer hy soo veel is ghevordert/ met desen Schilder alleen maer te sien wercken/ dat hy namaels de Const van schilderen heeft gheleert den doorluchtighen Pasias, Broeder van AEgineta, Beeldenaer.

Van Timomachus, Schilder van Byzantium.

TImomachus was van de Stadt Byzantium, welcke Stadt door Constantinus herbouwt/ werdt gheheeten Constantinopolis, namaels werdt sy ghenoemt Romeyne, van den Griecken Stimboly, en nu van den Turcken Stampolda, dat is/ wijde oft volle Stadt. Hy was ten tijde van Iulius Cæsar: want hy maeckte voor hem eenen Ajax, en een Medea, waer voor hy hadde 80. Talenten: welcke stucken Cæsar dede stellen in den Tempel van de Moeder Venus, die hy hadde laten bouwen: Nochtans seght Marcus Varro, dat den Talent van Athenen dede sesthien duysent penninghen: Budæus in zijn vierde

Boeck/

Boeck/ seght maer ses duysent. Hy maeckte oock eenen Orestes, die seer ghepresen worde/ en een Iphigenia, die in het Procopiensche Tartarien Manuen offerden. Van ghelijcken maeckte hy eenen Lecythios, die den jonghen luyden leerde te Peerde rijden. Oock schilderde hy een gheslacht Edelluyden. Daer was ten tijde Plinij van zijnder hant een stuck/ waer in waren twee met mantels op zijn Griecksche/ die hun bereyden om te doen eenighe reden oft oratie/ waer van den eenen was ghesetent/ en den anderen over eynde. Maer boven alle stucken/ soo schijnt dat de Schilder-const en de verwen hem hebben jonstigh en toegedaen geweest/ doe hy schilderde den Schildt van Minerva, waer op hy hadde ghemaeckt t'hooft van Medusa, met haer slangich hayr. Desen uytnemenden Schilder hadde naer zijn doot naeghelaten een Medea, ghelijck Apelles zijn Venus, uyt der Zee climmende/ als gesept is: Dese sulcke stucken onvolmaeckt/ waren onghelijck meerder in weerden/ als die voldaen waren: Doch saghmen in dees onvolmaeckte Tafereelen de trecken/ die daer op waren/ en noch niet gheschildert/ waer aen men sagh en bekende de meyningen en voornemens/ van t'ghene sy maken wilden. Soo datmen/ ghenuechte nemende in te sien die sonderlinghe beginselen / oock grootelijcx den Doot beclaeghde deser groote Personnagien.

Van Elotas, van Etolien/ Schilder.

NIet en behoeft achter weghe te zijn ghelaten den ghenen/ die tot Ardea den Tempel van Iuno schilderde: Den welcken te deser oorsaeck worde der selver Stadts Borger ghemaeckt. Daer oock t'zijnder eeren een ghedicht van vier versen oft reghelen ghemaeckt was / en ghestelt in den selven Tempel/ t'welck luydde op deser voeghen:

Der plaets wel weert is dit schoon constigh werck
Van Elotas Etolier ghepresen:
Wiens eere wast eenpaer, en blijft in wesen,
Door 'sgrooten Gods beminde susters Kerck.

Dit vier reghel veers was gheschreven met oude Latijnsche letters.

Van Ludius, Landtschap Schilder.

LVdius de Schilder/ die ten tijde was van den Keyser Augustus, en wil ick oock niet vergeten: Want hy was den eersten Inventeur/ die opbracht te schilderen Landtschappen op den mueren/ te weten/ Landt-huysen/ Hoeven/ cruyden / gheblomten / dichte bosschen/ wildernissen/ heuvelen/ beken/ Rivieren/ havens en stranden/ sulcx als men begeerde. Oock maeckte hy in dese Landtschappen/ luyden die gingen wandelen: ander die hun ghenuechte hadden/ den tijdt over te brenghen op't water. In zijn Veldt-landtschappen maeckte hy ontrent den Hoeven / Eselen/ en waghens gheladen : somtijden maeckte hy oock volck/ dat met der angel-roede vischte: oock eenige/ die ghenuechte/ en hun behagen hadden/ met te vlieghen/ oft vogelen te vangen : ander in Hasen / roode oft swarte wilde Beesten te jaghen : oock hadde hy zijn vermaeck/ Wijn-snijders in zijn Landtschappen te voeghen. Onder de stucken van zijnen handtwercke/ die in aensien waren ten tijde Plinij, zijn geweest eenighe/ daer hy hadde ghemaeckt Hoeven/ oft Boeren huysen/ gheleghen in broeckachtige leeghe plaetsen/ waer in men sien en kennen conde slijckighe en slibbe-

slibberige gladde wegen/ en eenige Vrouwen die al glijende vielen/ en andere die op hun hoede gingen/ al bevende van vreesen van te vallen/ gaende ghebo-ghen/ als offe eenigh gewichte op hen hoofden oft schouderen hadden willen laden / en duysentderley ander cleen aerdicheden/ dieder in te sien waren. En aengaende de mueren/die uytwendich oft in de open locht stonden/ hy vondt een wijse daer op te maken eenighe Zee-steden/dat een schoon dinghen om te sien was/en was oock een dinghen van weynigh cost. Niet tegenstaende hoe wel en constich dat desen Ludius,en andere zijns gelijck/hebben connen wercken/ soo en heeftmer noyt soo veel wercks af ghemaeckt/als van de gene/die hun begaven te maken Tafereelen. En daerom ist/ dat de oude Meesters in soo groote achtinge en verwonderinge waren: want sy en begaven sich noyt te schilderen eenigen muer/ om also een eenigh Mensch te behagen: en maecten oock gheen werck te schilderen een huys/ dat altijts op een plaetse blijft: noch hunnen tijdt door te brengen aen een dingen/datmen niet van den brant en soude connen bevrijden. Oock (also wy hier boven ghesien hebben) Protogenes ghenoechde hem/ met slechs te hebben in zijnen hof een cleen hutte oft keete: en in't gheel huys van Apelles/en hadde men niet connẽ vindẽ beschildert een cleen hoeckskèn muers / hoe glat en wel sy ghestreken en ghemaeckt waren. Soo verre ist van daer / datmen in dien ouden tijdt gheheele mueren beschilderde. Maer alle den vlijt en begheerte der uytnemende Meesters van den ouden tijt was/ te soecken en wesen in de groote beste Steden: soo dat een Schilder gheen bysonder eyghen Landtschap en hadde: maer was ghemeen voor alle Landen/ oft alle Landen waren hem ghelijck/ oft ghemeen.

Van Arellius, Schilder.

NU tot onse Schilders legende keerende/ Arellius den seer vermaerden Schilder triumpheerde/en hadde zijn wesen te Room/een weynich voor de heerschappije van den Keyser Augustus. Maer hy hadde dit ongheluck oft ghebreck/dat hy seer de Vrouwen onderworpen oft toegedaen was: Soo dat alle de Goddinnen die hy schilderde/waren ghemaeckt nae de ghedaenten der Vrouwen/ daer hy zijn vryagien mede ghepleeght hadde: En daer by quam men lichtelijck aen zijn Beelden te kennen de Vrouwen/daer hy van ghedient hadde gheweest.

Van Amulius, Schilder.

TEn is niet lange gheleden/ seght Plinius, dat Amulius zijnen tijdt oft beloop hadde/den welcken van statighen en stueren wesen was/ nochtans seer vrolijck in zijn verwen/en hy hadde dat voor een ghewoonte/ghenuechte te nemen in te maken eenigh cleyn dinghen/ oft verclevnende wercken. Hy maeckte doch een Minerva,de welcke de oogen over al scheen te wenden nae de ghene diese besaghen/t'zy van wat sijde dat sy stonden. Dit was (acht ick)een tronie vlack van vooren/ met de oogen recht uyt siende/en hier heeft t'gemeen volck dan zijn speculatie in. Hy maeckte weynich werck/ en nemmermeer en wrocht hy/ of hy en hadde den langen Tabbaert aen/ om den statighen Man te maken/Jae al was hy op zijn steygeringe/oft by zijnen Esel op het werck. Oock al het werck dat hy oyt maecte/was voor t'gulden Palleys van Nero: en daer by quam het/ datmen weynigh van zijn dinghen vondt.

Van Cornelius Pinus, en Actius Priscus, Schilders.

NAer desen Amulius, hadden hun regnatie Cornelius Pinus, en Actius Priscus: Dese schilderden te Room den Tempel der Eeren en der Deuchde/ den welcken de Keyser Vespasianus dede hermaken. Doch Priscus quam den Antijcken in zijn wercken naerder/ als den anderen.

Van Fabius Pictor, Roomsch Schilder.

DEwijle ick nu gecomen ben te verhalen van dē Roomschē oft Italiaenschen Schilders / eer icker noch een deel overloope van den Griecken/ met alleenlijck de namen te verhalen uyt Plinio, wil ick van eenige vermaerde Roomsche nu vervolgens spreken/ nemende ten eersten voor en Fabius Pictor. Bewijslijck ist/ dat de Schilder-const te Room al vroegh in een goet gheloof is gheweest/ t'welck aen den toenaem Pictor, die onder het edel oudt gheslacht van Fabius is geweest: en was het hooft en oorspronghh van hun wapen/ om dat hy hadde geschildert te Room den Tempel des Ghelucks / in't Jaer nae Rooms bouwinghe 450. welcke Schilderije gheduerde tot den tijde Plinij: want desen Tempel verbrande eerst ten tijde van den Keyser Claudius. Dit huys en gheslacht Fabij, dat soo doorluchtigh/met soo veel heerlijcke Tijtelen van Borghermeesterschappen/ Victorien en Triumphen verciert was/ heeft desen Fabius, die in soo grooter weerden/ geleert/ in de Wetten ervaren/en onder den Oratoren gerekent was/ noch vermaert willen laten/ en sulck een eerlijck gerucht by voegen/van den toenaem Schilder: en hadde te deser oorsaeck zijnen naem in't voorverhaelde werck merckelijck gheschreven.

Van Pacuvius Marcus, van Brundusium, Schilder en Poeet.

NAe de schilderije des verhaelden Fabij, heeft men groot werck gemaeckt van die van Pacuvius. Schilder van Brundusium, welcke Schilderije te sien was te Room op d'Ossemarckt/in den Tempel van Hercules, alwaer hy onder ander seer constigh heeft gheschildert het Beeldt Herculis. Hy was den Susters soon van den Dichter Ennius. Hy was oock een soo goeden Comedien oft Clucht-spelen maker / dat sulcken zijnen edelen gheest zijn Schilderije te meer gherucht heeft toeghelangt. Dit is datter Plinius van ghetuyght/en accordeert met Quintilianus, dat hy des Poeten Ennij Susters soon was: maer Quintilianus roert van zijn schilderen niet: dan noemt hem een Tragische oft Truerspelich Dichter/ en dat hy te Room de Dicht-const oeffenende / fabelkens oft schouwspelen vercocht: Dat hy seer vermaert was / door treffelijckheyt van spreucken/cracht van woorden/en gheweldighe Personagien die hy in zijn Spelen bracht/doch alles sonder uyt ander Autheurē oft Dichters yet voort te brenghen. Hy is van Room over gheschcept te Tarenté, en daer ghestorven/oudt al by 90. Jaer. Sijn Graf-schrift vindtmen by Gellium in't 1e. Boeck/Capittel 24. met dusdanighe woorden oft meeninghe.

Al haest ghy dy, o Ionghelingh, siet desen
Steen hier u bidt, doch tijdt en moeyte doet
Hem eens t'aensien, en sijn opschrift te lesen.
Hier light t'ghebeent Pacuvi Marci soet,
Vermaert Poët, dit wild' ick dat ghy vroet
Verstondt, en niet onwetend en soudt wesen.

Van Tupilius, Schilder/ van Venetien.

MEn behoeft oock niet te vergeten/maer in de Schilder-const voor te stellen Tupilius van Venetien / een Ridder van der orden der Roomscher Ridderschap: van wiens handt noch ten tijde Plinij waren binnē Veronen seer schoone stucken Schilderije : en nochtans was hy slincx in't schilderen / een dingen dat tot dier tijdt in dees Const noch nopt en was ghesien.

Van Aterius Labeo, Schilder.

ATerius Labeo,die voortijts was Schoutet oft Amptman/en andermael Stadthouder van de Raden in Languedock,die ten tijde Plinij seer oudt ghestorven was/beroemde hem/dat hy in't cleyn wel conde schilderen.

Van Quintus Pedius, stom Roomsch Schilder.

QVintus Pedius,die Roomsch Burghmeester was gheweest/en openbaer te Room hadde getriumpheert/wesende oock een mede-erfgenaem Iulij Cæsaris,met den Keyser Augusto,hebbende eenen soon/wiens soon oock Quintus Pedius geheeten was. Desen Jonghen stom wesende gheboren/hebben de Ouders geraetslaegt/wat men hem soude laten leeren. Onder ander Messala, den grooten Orateur/van wiens huys en gheslacht de Grootmoeder van dit kindt haer afcomst hadde/ die was van meyninge/en gaf den raedt/nae langh overlegh en rijpen raedt / datmen desen stommen soude leeren de Const van schilderen/ welcken raedt van den Keyser Augusto seer goet gehouden werdt. So dat desen jongen stommen Edelman volherde in dese Const tot zijn doot/ en vorderder wonderlijck in.

Van Marcus Valerius Messala, Roomsch Schilder.

DE Schilder-const is voormaels gecomē in een seer groot achtinge door Marcus Valerius Messala,den welckē een groot Heer/en van de eerste van Room wesende/schilderde en maeckte in een Tafereel den strijdt/daer hy verwon en t'onderbrocht den Coningh Hiero, en den Carthagers in't Eylandt van Sicilien : welck Tafereel hy stelde te Room in't Hof van Hostilius, oft in de Richt-sale. Dit was t'Jaer nae Rooms bouwinghe 490.

Van Lucius Scipio, Broeder van Scipio Africanus, Schilder van Room.

LVcius Scipio Romeyn/ heeft desgelijcx zijn eygen geschiedenissen gheschildert/en maecte in een Tafereel al het beleyt van de inneminge van Asien/ dat welck door hem gheschiedt was : welck Tafereel worde ghestelt in't Capitolium : waerom Scipio Africaen seer t'onvreden oft bedroeft was/ hoewel het zijn Broeder was/ om dat in desen krijgh zijnen soon hadde gevangen geweest. Op deser voegen was oock seer t'onvreden Scipio AEmilianus teghen Lucius Hostilius Mancinus (welcken den eersten was/ die met gewelt in Carthago quam) / om dies wille dat hy het Roomsche volck openbaerlijck hadde ghetoont in een Tafereel/ dat hy in de gemeen plaetse hadde gestelt/ de stercke ghelegentheyt van Carthago, en de middelen/die hy ghebruyckt hadde/daer in te comen/ te kennen gevende den volcke stuck voor stuck het inhoudē van zijn Tafereel.Door welcke goedertierenheyt hy soo de herten des volcx heeft ghewonnen/

wonnen/ dat hy in de eerste verkiesinge die men dede/ worde ghemaeckt Burghemeester. By het ghene hier vertelt wort/ is wel te verstaen/ in wat grootachtinge de Schilder-const by den Romeynen/ jae by den aldermeesten oft onder den Edeldom/ is geweest: en hoe men van doe ter tijdt met dese Const den volcke voor ooghen heeft gestelt een belegeringe van een Stadt/ die wijdt over Zee is gheschiedt: gelijck men noch hedensdaeghs tot een merckelijck onderschepdt voor een ghebruyck heeft te doen/ t'welck sonder de Teycken-const soo niet moghelijck en waer. Ten anderen/ heeft by den Romeynen de Schilderije seer weert en aengenaem gheweest/ datse die uyt Griecken over al hebben te Room gebracht/ en daer mede de openbare plaetsen/ Tempelen/ Theaters/ wandelplaetsen/ en Palleysen ghetiert. En men acht/ dat het eerste Tafereel/ dat uyt vreemde Landen te Room in openbaer plaetse worde ghestelt/ was den Bacchus van Aristides, die Mummius in Ceres Tempel liet stellen/ waer van in't leven van Aristides is verhaelt. Van dat in openbare plaetsen rijcklijcke Tafereelen zijn ghestelt/ is ontstaen een cluchtige reden/ die Crassus Orateur/ ter oorsaeck van een ghetuyge seyde/ den welcken yet tegen zijn sake te ghetuygen hadde/ en hem seer terghde/ vragende waer voor hy hem hiel/ en wie hy meende dat hy was: hy antwoorde/ Ic acht u gelijck als dien/ en toonde met den vinger eenen Fransoys/ in een Tafereel gheschildert/ die seer ongeschicktlijck de tonge uyt stack. Daer was oock geschildert een oudt Man/ die op eenen stock steunde/ en seer wel was ghedaen: waer op een Ghesant der Teutones oft Saxen vast stondt en sagh. En soo hem ghevraeght worde/ hoe veel hy desen ouden Man wel weerdigh achte te wesen/ antwoorde hy cort en goet: dat hy sulck geenen en begeerde levende/ al mocht hy hem ooc voor niet oft te gheefs hebben. Maer om te seggen/ wie de platte Schilderije het meeste gherucht heeft doen hebben te Room/ dat is gheweest Iulius Cæsar, wesende Dictator, door twee Tafereelen/ te weten/ Ajax, en Medea, die hy dede stellen teghen over den Tempel van de Moeder Venus. Naer hem quam Marcus Agrippa, welcken/ hoewel hy alle Tafereelen en Medaillien/ te Room te vergeefs wesende/ in een uytroep liet vercoopen/ als die beter een Boer als Edelman gheleeck: en hoe stuer hy was/ betaelde hy tot Cyzicum oft Spiga, twaelf duysent Sesterces/ voor twee Tafereelen/ te weten/ van Ajax, en Venus. Noch liet hy in't warmste van zijn stoven in Marmersteenen gevesticht stellen verschepden costelijcke Tafereelen van cleen wercksken. Doch den Keyser Augustus ging dees voorgaende te boven/ met twee Tafereelen/ die hy in't voorbaerste van zijn plaetse/ Forum Augusti gheheeten/ liet stellen: in het een wesende uytgebeeldt de Oorloge/ en in d'ander de Sege-feest. Hy offerde oock in den Tempel van Cæsar zijn Vader/ eenen Castor en Pollux, en noch een Tafereel van verwinninge: waer van elder in't Leven der Schilders is verhaelt: en noch ander stucken heeft Augustus in openbare plaetsen doen stellen/ hier te langh te verhalen. Oock den Keyser Tyberius, al was hy niet seer vriendelijck/ noch gesprakich/ hadde hy zijn ghenuechte te stellen in den Tempel Augusti verschepden Tafereelen.

Van verschepden Schilders namen.

OM nu weder te keeren tot onse Schilders/ daer zijnder noch in hunnen tijdt ghenoech/ die gherucht behaelt hebben/ die wy metter licht willen over-

overloopen/ghelijck in't voorby gaen/ te weten: Daer zijn gheweest/ Aristonides, Anaxander, Aristobulus van Syrien/ Arcesilas, den soon van Tisicrates, Corybas, discipel van Nicomachus, Carmanides, discipel van Euphranor, Dyonisodorus Colophonier/Diogenes, die een naevolgher Demetrij des Conings was / Euthymedes, Heraclides Macedonier / Mydon van Soli, leerlingh van Pyromachus Beeldenaer/Mnasithæus Sycionier/Mnatisimus, soon en discipel van Aristonides, Nessus, soon van Abron, Polemon van Alexandrien/ Theodorus van't Eylandt Samos: Stadius, leerlingh van Nicosthenes: en Xenon Sycionier/ discipel van Neocles.

Van Vrouwen/ die constich gheschildert hebben.

DAer zijn oock geweest Vrouwen/ dat uytnemende Schilderssen hebben geweest: namelijck/Timarete, de dochter van den Schilder Mycon van Athenen/de welcke maeckte een seer schoon Diana, die tot Ephesien was/ en wel op zijn Antijcksche ghedaen/oft nae d'oude wijse. Daer is oock gheweest Irene, die dochter en leerkindt was van den Schilder Cratinus, de welcke conterfeytte Elusine, als wesende jonghe Dochter. Calypso heeft oock geschildert een oudt Man/ en eenen Theodorus besweerder/ die zijn Toovetije gebruyckende was. Alcisthene maeckte eenen Dansser. Aristarete, leerkindt en dochter van Nearchus, werdt Meesterssse/ met te maken eenen AEsculapius. Marcus Varro seght / dat hy noch jongh knecht zijnde / te Room was een dochter van Cyzicus, dat is Spiga, ghenheeten Lala, de welcke in maeghdelijcke staet bleef al haer leven langh/en wrocht seer constich met het pinceel/en graveerde seer wel in Yvoor / met t'graef-ijser: Maer boven al was sy uytnemende te maken Vrouwe beelden. Sy maeckte in't groot eenen Napolitaen: en conterfeytte haer selven in eenen spieghel. En men seght (seyt Plinius) datter noyt Schilder en was/ die soo snelle handt hadde/als dese Dochter. Ten anderen/ was sy so volmaeckt en ervaren in dese Const/ datmen haer werck ghemeenlijck onghelijck meer vercochte/dan dat van den Schilder Sopylos, en Dionysius, die oock te dien tijde leefden: Nochtans worde een Schatcamer oft Cabinet/ daer van dees twee Meesters Tafereelen in waren/ eenen grooten rijckdom weerdigh te zijn gheschat. Daer is oock geweest eene Olympias, die haer met het schilderen heeft bemoeyt: doch en vindtmen niet van haer / dat ghedachtenis weerdigh is/uytgenomen dat sy de Const van schilderen heeft gheleert eenen Autobulus.

Schilderijs in grooter weerden.

Van eenighe ghedaenten/ oft manieren van schilderen/ by den Ouden.

PLinius, als hy zijn Historie der Schilders heeft gheeyndight/verhaelt dat men in den ouden tijdt in't ghebruyck hadde twee manieren van schilderen met het vyer: te weten/ in Wasch/en in Yvoor/ met t'heet graef-ijser oft steeck-ijser. Maer de derde ghedaente van wercken / dede men met den Pinceele / en met het ghesmolten was: En dusdanighe Schilderije en verdorf in geenderley maniere/ noch in Sonne/ noch windt/ noch met het Zee-water.

Van Hadrianus, den 15en. Roomschen Keyser / Schilder/ Beeldtsnijder/ en Poeet.

GHelijck (nae Plutarchi schrijven) d'Egyptsche oft Grieckſche Coninghen niet alleen de Schilder-conſt en hebben bemint / maer dadelijck ſelf gheoeffent : Alſo heeft oock onder ander Roomſche Keyſeren/ Hadrianus hem tot onſe Conſt met grooter vlijt begheven. Welcken Hadrianus, nae de gheboorte Chriſti, A° 119. den 15en. Keyſer van Room vercoren weſende/ was een Man van grooter gheleertheyt/ ervaren in beyde ſpraken/ Grieck en Latijn/ en in alle Conſten en wetenſchappē gheſchickt en gheoeffent. Hy was goet Mathematicus, Geometrus, Aſtrologus, ſeer behendich Muſicien/ en in de Medicine niet onwetende. Een ſeer conſtigh Dichter van Cluchtſpelen : in welcke hy veel treflijcke Sententien met groote welſprekentheyt te weghe bracht. Hy was een uytnemende goet Schilder/ en heeft veel aerdighe ſtucken met zijnder handt gedaen/ en was in zijnen arbeydt wonder verduldigh: doch wat hy voor wercken ghedaen heeft/ en heb ick niet ghelesen: dan datſe ſulcks waren/ dat hy een Man was gheacht/ wiens ghelijck ter Weerelt weynich ghevonden was: was van een diep en vaſt onthoudt. Hy was oock een goet Beeldtſnijder / en heeft van Marber en Coper veel conſtighe Beelden ghedaen / die weerdigh en loflijck waren. In zijnen tijdt heeft de Conſt weder in groote volcomenheyt herbloeyt / de welcke ten tijde Plinij al wat verwelckt was gheworden/ by datmen wel ramen can/ en uyt zijn ſchriften verſtaen. Deſen Keyſer conſtigh en Conſt-liefdich weſende/ in't begin van zijn regeringhe/ liet oprechten een Colomne/ 140. voeten hooghe/ ter eeren en ghedachtenis van den voorgaenden Keyſer zijnen Oom Trajanus, in welcke hy liet houwen des ſelven Trajani gheſchiedeniſſen/ en Victorien teghen de Parthen / Dacianers / Duytſchen en ander volcken/ gelijck deſe ghehiſtoryde Colomne ſeer conſtich ghedaen/ te Room noch heden te ſien is/ ghetuygende wat goede Beeldt-ſnijders doe ter tijdt zijn gheweeſt. Doe Trajanus 21. Jaer gheregeert/ en 62. gheleeft hadde/ creegh een dagelijckſche Cortſe/ en waterſuchtich wordende/ is gheſtorven. Daer wordt wel betuyght van eenighe ander Keyſeren en Coninghen/ die gheſchildert hebben/ als oock te leſen zijn eenige verſierde Schilderijen : ghelijck het Tafereel Cebetis, en derghelijcke aerdighe ſinrijcke bediedtſelen. Dan dewijle ick van ſommighe geen ſtucken weet te verhalen/ en dat eenighe dinghen in onſe ſprake voorhenen uyt zijn ghegaen / der Verſieringen halven: Soo ſalt voeghlijck zijn/ van den Antijcken vermaerde Schilders nu te ſcheyden / en by der handt / oft voor te nemen / de doorluchtighe Moderne Italiaenſche / die de Schilder-conſt weder van nieus opghewerckt oft ghebaert hebben/ en voort alle dieſe opgheroeſtert / en tot volmaecktheyt hebben ghebracht / d'een nae den ander ſtellende/ elck op zijn tijdt en plaetſe/ in ſoo goeder orden/ alſt voeghlijck oft moghelijck ſal weſen.

Eyndt des levens/ van de oude Antijcke doorluchtighe Schilders.

Het Leven Der Moderne/ oft dees-tijtsche doorluchtighe Italiaensche Schilders.

Beginnende aen de ghene/ die d'Edel Schilder-const in dese leste Eeuwen weder als van der Doot verweckt/ oft herbaert/ en tot desen onsen tijdt in Italien hebben gheoeffent/ en tot meer en meer volcomenheyt gebracht/ tot groot nut en vermaeck der Schilders/ en Schilder-const beminders.

Door Karel van Mander, Schilder, van Meulebeke.

Het tweedde Boeck/ van het Leven der Schilders.

TOT ALCMAER,

Ghedruckt by Jacob de Meester/ woonende in de Langhestraet/ in de Druckerije/ voor Passchier van West-busch/ Boeckvercooper/ in den beslaghen Bybel/ tot Haerlem. Anno 1603.

Sonnet,

Aen de leer-lustighe Schilder-jeught.

PLuckt hier vermakigh nut, o Schilder gheesten jonck,
Een vruchtbaer Lusthof soet, dit Boeck u magh verstrecken:
Comt, siet Picturam *hier herbaren, oft verwecken,*
En uyt Florencen schoot om hoogh doen menigh spronck:
Door Sielen hoogh begaest, met reyn Godlijcke vonck
Des Constbaren verstandts, om haer ten Hemel trecken,
Der welcker Naem en Roem de Doot niet can bedecken,
Ghelijck sy d'abel handt wel doet in haer spelonck.
Al light t'lichaem verrot in't doncker onder sercken,
Ten was de hutte maer huns Gheests, die in hun wercken
Blijckt edel onvergaen, en leven sal eenpaer:
Soo langh als Const by Mensch in weerden yet sal blijven,
Soo langh men Tonghe vindt om spreken, Pen om schrijven,
Leest loflijck hun gherucht, heerlijck verheven claer.

Een is noodich.

Aen Eersamen, seer achtbaren Heer, Bartholomeus Ferreris, Schilder, en Schilder-Const lief hebber, mijnen besonderen goeden vriendt.

VEerde Heer, en goede vriendt, dat by velen in dese tegenwoordighe al t'ondanckbaer Eeuwen, met te weynigh onderscheydt worden vergheleken ghemeen oeffeninghen met de heel uytnemende Hemel-gaven in der natuere, als in't besonder is de natuer-uytbeeldende volcomen Teycken- oft Schilder-const, meynende haer niet alleen licht-leerlijck, en doenlijck, maer oock gantsch onnoodigh te wesen, comt alleen uyt onverstandigh verkeert oordeel. Want aenghesien in onse volck-rijck Europa, *niet Barbarisch, beestelyck, maer Borgerlijck, eerlijck, en vernuftigh de Menschen zijn ghewent te leven: Soo en isser haest niet behoeflijcker noch nutter, om cleen by groot, en groot by cleen onderlinghe te gheneeren, als de voorverhaelde Teycken- oft Schilder-const. Hier door wordt het seer gherijvigh gheldt met beelden, wapenen, en teyckenen onderscheyden. Door dese Moeder aller vercieringhen ontfanghen alle constighe handtwercken de hooghste en uyterste volcomen schoonheyt, het zy watter ghesmeedt, ghegoten, ghehouwen, ghesteken, ghebouwt, ghetimmert, ghemetselt, gheweven, ghenaeyt, gheborduert, betrocken oft ghewrocht wordt: alsoo dat Goudt en Silver, om het aerdigh fatsoen, de helft boven zijn gheschattede weerde geern betaelt wordt, en een Coperen besneden plaet teghen Silver opgheweghen can worden. Jae datmen hadde van t'slechtste metael oft loot een plaet, die voor ghewis waer betrocken oft beschildert van den vermaerden* Apelles, Parasius, *oft* Zeuxis, *sy waer licht soo veel fijn gouden geldt weerdt, als sy swaer waer. Dies isser yemandt, die gheldt, oft de beste metalen onnut oft ondienstigh acht, mach oock de Schilder-const cleen, en onweerdigh achten, sonder te letten, datse menichmael door uytghebeelde gheschiedenissen, ghemoeden beweeght, en Jeught tot naevolginghe der vrome voorganghers heeft verweckt, de langhe overledene als noch levende, die wijdt afwesende als teghenwoordigh voor*

ooghen ſtellende, en datſe neffens haer vermakelijckheyt meer wercken en crachten aenrichtende is. Doch is niet van doen, dat ick wijder onſer Conſten deughden (Eerweerde Heer, en goede vriendt) V. E. om tot haer ontſteken in liefden, voorhouden ſoude: die doch haer heel toeghedaen zijt, door ghenoechſaem kennis, die V. E. (als ſelfs conſtigh oeffenaer by luſt) onder uytnemende Meeſters, als Antonis Moro, Pieter en Franciſco Poerbus, heeft ghecreghen. Waerom ick verhope by V. E. dancklijck aenghenomen ſal weſen deſe mijn beſchrijvinghe, van d'alder uytnemenſte Italiaenſche Schilders, de levens, ghenegentheden, wercken en handelinghen, die ick V. E. met aenbiedinghe mijns dienſtes, willigh opoffere: doch in ſlechten ſtijl in onſe ghemeen ſprake: op dat het d'aencomende Schilder-jeught diene tot een Luſthof, oft Boomgaert, om verſcheyden nutte vruchten te plucken, tot waſdom, voedtſel, en vermaecklijcken luſt: eerſt, in veel plaetſen leerlijcke voorbeelden van alle deelen der Conſten vindende: daer naer, de verſcheyden conditien der Conſtenaers, die haer t'aenmercken ſtaen, om t'nutte goet te volghen, en t'ſchadighe quaet te ſchouwen. Ghelijck den vlijt om leeren van Pieter Peruſijn, Maſaccio, en Pierijn del Vaga: de volherdighe ghedult van Taddeus Zuccaro: de Zedicheyt, vriendelijckheyt, en punticheyt van Lucas van Cortonen: den luſt tot wercken van Domenicus Girlandaio: den beleefden en lieflijcken omgangh van Raphael d'Vrbijn: de neerſticheyt, kuyſheyt, en mildtheyt van Michel Agnolo, en derghelijcke te volghen: En te myden den al te ſtadighen arbeydt van Thomas Giottino: de ſloſheyt van Lionardo da Vinci: de nijdicheyt van Baccio Bandinello: de langhſaemheyt van Daniel de Volterra: en de traegheyt van Baſtiaen del Piombo: de twiſt-liefdicheyt van Lippo Florentijn: de korſelheyt van Franciſco Salviati: de tijdt-quiſtinghe van Sandro Botticelli: t'quaet naebedencken van Roſſo: de latendunckenheyt van Franciſco Francia: de beeſticheyt van Philippo Lippi: en de ſotte giericheyt van Franciſco Parmeſaen, en derghelijcke: ſoo in't leſen van verſcheyden natueren, oft ghenegheentheden, Exempelen worden ghevonden. V. E. neme dan deſe mijne aenbiedinghe met ſoo goeder herten aen, als ſy van my willigh ghedaen wordt: met begheerte en wenſch, dat Godt den opperſten alderconſtighſten Beeldenaer, die geen verſierts Beeldts ghelijckenis en heeft, V. E. inbeelde zijnen wille en welbehagen, en V. E. lichaemlijck beeldt in welvarigh en langduerigh leven ter ſalicheyt wille ſparen en behoeden. Amen. Te Hemſkerck, op't huys te Sevenbergh, Anno 1603. den 31. Auguſti.

Van uwer E. goetwilligh dienaer en vriendt,

Carel van Mander.

Voor-

Voor-reden / op het leven der Moderne Italiaensche Schilders.

El bevinden wy des wijsen Salomons woorden waerachtigh, Dat alles zijnen tijdt heeft: en oock des Poëts, die seght, Dat ter weerelt niet in eenen standt en blijft. Het welck wel blijckt aen onse Schilder-const, die oudts tijdts by den Griecken, Romeynen, en ander volcken (als gehoort is) was in grooter eeren, volmaectheyt en hoocheyt, en is wederō in vercleeninge en afgang gecomen, jae al van in den tijdt des grooten Constantini, welcken Keyser Christen Doop-water ontfingh Anno 318. Want men siet wel in den Zegefeest boge by het Colosseo, die hem t'Roomsch volck ter eeren op liet rechten, dat het Beelt-snijden doe seer leege vervallen was, en dat de Meesters hun mosten met stucken, die hier en daer by een gheraept waren, behelpen: want men sietter dingen die fraey zijn, maer doch voor henen ghemaect, ten tijde des Keysers Trajani, en aldaer te pas gebracht: maer de dingen, die doe ter tijdt van die Meesters handen waren, die ghetuygen wel den afgangh der Consten, de teyckeninge belangende: Waer by af te meten en te ramen is, dat het soo met het schilderen most toegaen. En wat de Const tot meerder verderf noch ontbrack, dat werdt vervult met Constantini vertreck van Room nae Bysantium, doe hy mede nam alle wat te Room voor constigh werck oft Constenaers waren. Somtijden heeft de Schilder-const meenen t'hooft op te heffen, doemense begon in der Christen Kercken plaetse te gheven, waerom doch veel twist en woordt-strijdt geweest is. En nae eenige Schrijvers, was sy eerst toegelaten in den Kercken gesien te wesen ten tijde Theodosij, A°.431. doch dat eenige hun eygen beelden in huys haddē geschildert al van te vooren, die in de Kerckē noch niet gedult en waren. Maer A°.686. sondt Keyser Iustinianus de derde aen dē Paus te Room een gulden Schup, twee silver Bekers, en twee silver Schotels, 15. pont swaer. Ooc sondt Belisarius zijn krijchs Overste te Room een swaer gulden Cruys, met schoon edel steenen geciert, doe begon de Const eerst cracht te crijgen, en op te stijgen, en elck zijn best te doen wat goets daer van te makē: nochtans is wel te vermoedē, dat de Const doe al noch wat slecht was: want sy (soo d'ervarentheyt wel leert) al veel tijts behoeft, om door lange oeffeninge op te comen, en daerenboven rijcke liefhebbers, die den Constenaers nae loon en eere doen trachten. In desen tijdt leefde den Paus Gregorius, toegenaemt de groote, die den Schilders meesten vyandt niet en was: want hy de Schildery haer plaetse in den Kercken beschermde, en noemdese te wesen der Leeckē Boeckē, datse daer tot leeringe, doch niet om te aenbiddē oft eeren, dienen soude. Het seste Concilie, dat tot Constantinopel gehouden was teghen Gregorium den Patriarch, werdt dat selve Concilium besloten, en bestelt, in alle inganghen der Kercken te zijn gheschildert, t'welck den naevolghenden Patriarch Ioannes, met hulp des

Keysers Philippi liet weder uytwissen. Maer den navolgenden Keyser met dē Paus liet weder alles van nieus schilderē. Daer nae creegh onse Const weder eenen seer harden smack en aenstoot, door den Keyser Leo de derde, A°.718. welcken een Gebodt tot Constantinopel liet uytgaen, dat wie Christi, Marię, oft eenigh ander Beeldt der Heyligen hadde, soudet op lijfstraffe brengen op de Marct, daer worden sy met alle d'ander uyt ander Kercken verbrandt: dit dede hy al t'landt over volbrenghen, en d'ongehoorsame en wedersprekers straffen. Maer Gregorius de derde vā dier name Paus, heeft weder onse Const tot eenen schilt en beschuttinge geweest, met een Concilie, A°.733. wel van duysent Bisschoppen en Prelaten tegen Leonem den Keyser, welcken verboden wert geen Tribuyten meer te gheven, en wert van den Paus verbannen. Doe hercreegh de Const weder nieuwe senuwen, tot dat Constantinus de 5e. Leonis soon, den stock in't wiel quam steken, Anno 742. met een Concilie veler gheleerder Griecken, meer als 330. in ghetal. Eyndelinge werdt in een Concilie tot Nicea met 330. Bisschoppen de Const met der Schrift verdedight, en een ghedaente, hoemense achten oft eeren soude, aldus besloten, en dese Versen ghemaeckt:

Nam Deus est, quod Imago docet, sed non Deus ipse:
Hanc videas, sed mente colas, quod cernis in ipsa.

Dat is/

T'is Godt / dat dit Beeldt leert/ dan selve Godt ist niet:
Siet aen/ maer met hert eert/ dat met ghemoedt ghy siet.

Dit heeft den Pinceel een groot voetsel gegheven, dat de Const in veel Landen werdt verbreedt, door oock sonderling behulp der Keyserinnen Hirene, die Constantino de 6. haer soon, onser Const vyant, zijn oogen beroovende, in den kercker leyde. En hoewel daer wel eenigh tegenval noch geschiede, tot onses Consten nadeel: soo heeft Carolus Magnus daer ghenoech in versien. T'is wel wäer, dat den inval der vreemder volcken in Italien en elders, de Const seer ghedempt hebben, als oock den Const-vyandigen Mars, die tusschen het Pausdom en Keyserschap woedende, Europa heeft jammerlijck doen suchten met grouwelijck bloetvergieten, buyten alle mate, en oock de Const dickmaels t'hooft in de schulp doen halen: soo zijnder doch nae de oudt vreemtsche maniere noch al eenige Schilders geweest in Griecklandt, die so platte aensichten van vooren, omtrecken met ronde diademen, plompelijck ghemaeckt hebben, alsser in Italien in oude Kercken wel te sien zijn. Hoe dat dan de Const van den ondersten trap tot nu ter tijdt nae boven toe weder opgheclommen is, beginnende in Italien, en van daer elder verspreyt wesende, is mijn tegenwoordigh voornemen nu te verhalen: wie datse eerst aenghegrepen heeft, en wie vervolgens haer bysonderste ghebruyckers tot desen mijnen tijdt zijn gheweest.

Het Leven Der Moderne/oft dees-tijtsche doorluchtighe Italiaensche Schilders.

Van Ian Cimabue, Florentijns Schilder.

Oe t'ellendigh Italien jammerlijck overloopen was van de grouwsaem sentvloeden der rampsaliger Krijgen en ongevallen/dat niet alleen de Const der Schildery/maer oock de Schilders aldaer t'samen ontbroken: Soo is ontstaen en ghebozen ten goeden gelucke in't Jaer 1240. om uyt den grave te halen binnē Florencen / en t'licht de Schilder-const te gheven/ eenen Ian, toeghenaemt Cimabue, van een edel huys in dien tijdt/ den welcken in zijn jeught vernustigh wesende/ werdt tot de Letter-const gheeygent en bestelt: Maer also de Natuere hem tot ander dingen stierde/ bracht veel in Schole den tijdt en papier om/met Manneken s/Peerden/Huysen/en ander gedaenten te teyckenen. D'avontuere voeghde daer by/ dat op den selven tijdt/van den Overheer der Stadt Florencen waren doen comen eenighe Griecksche Schilders/ om aldaer niet de verdwaelde/maer verloren Schildery te voorschijn te brenghen. Dese dan nu doende wesende in een Kerck/verliet Cimabue dickmael de Schole/ en sagh heele daghen lang schilderen: soo dat die Schilders / en oock zijn Vader/hun voor lieten staen/ dat den Jonghen die Const aenvanghende/ mocht comen tot heerlijcken eynde: het welck ghschiede: Want hy in corten tijdt leerende/ zijn Meesters/ die op hun ghestelde wijse verhardt waren / en niet verder en sochten/ verre voorby ghevaren was in de Const/en beter teyckeninge hadde/ verbeterende in zijn werck veel hun botte Griecsche maniere/ die doe ter tijdt in't gebruyck was/al te wijdt afgeweken van de oudt-tijtsche wijse der vermaerde Griecken: soo dat hy zijn Vader-stadt grootlijck met zijnen

Schilders, en Schilderyen ontbroken in Italien, A°.1240.

Griecksche heel slechte Moderne Schilders herbrengē de Const in Italien.

nen

nen naem en wercken vereerde/in verscheyden openbare plaetsen/ doch meest in Kercken/ makende in zijn werck eenighe tronien nae t'leven/ d'welck doe ter tijdt niet meer ghesien en was. Zijn dinghen en waren niet als zijn Meesters getrocken/maer meer verdreven en vloeyender/soo naeckten als laken: En veel Historien en Beelden op hout/met Eyeren en Lijm-verwe/ oock op muer in natten calck/ zijn noch tot Florencen van hem te sien / doch vele vergaen: Soo dat zijn wercken ten lesten oock gantsch Italien oversprevdt gheworden zijn. En seer te verwonderen is voor die't noch siet/hoe sulck Man in soo doncker Eeuwe so verlicht in onse Const mocht wesen. Een van zijn stucken werdt tot Florencen in de nieuw Marie Kerck gebracht uyt zijnen huyse/ met een groot ghelupt van Musijck Instrumenten en feestlijcke Processy/ en wasser heerlijck van gheloont. Wt oudt gheschrift wordt vertelt/dat hy dees Tafel schilderde in eenich hof/by S. Pieters poort/en dat doe door Florencen eenen Franschen Coning Carel passeerde/en gebracht werdt die Tafel te sien/ alwaer toegeloopen is geheel Florencen/soo Mannen als Vrouwen/met het meeste ghedrangh en ghenuechte van der weerelt/ soo dat die plaetse van dien tijt af tot noch/dē naem van Vroyborgh heeft behoudē. Binnen Pisa maeckte hy op een Tafel met Eyverwe eenen Christus aen't Cruys / met eenighe Engelen die weenen/en hebben in de handen woorden/die van Christi mondt nae den ooren toecomē van Maria, die ter rechter handt staet al weenende/ Mulier ecce filius tuus: en ter slincker nae Joannes/Ecce mater tua: in een ander Engels handt een rolleken/daer in staet/Ex illa hora accepit eam discipulus in suā. Waer in t'aemmercken is/dat Cimabue begon te openen den padt der Inventien/en licht te geven/zijn meyninge met woorden oock uytbeeldende/t'welck een nieu versierlijck dinghen was. Hy was oock een constigh Bouwmeester. Hy is ghestorven t'zijnen tsestich Jaren/in't Jaer 1300. doe hy de Schildery van nieus genoech had opgeweckt. Nae hem liet hy veel discipulen/ en onder ander Giotto, die een bysonder Schilder wert/ en in zijn Meesters huys bleef woonen in de Comcommer straet. Cimabue Graf-schrift was dit:

Cimabue begon onder Moderne, Conterfeytselen te maken.

Credidit ut Cimabos picturæ castra tenere,
Sic tenuit; verùm nunc tenet astra poli.

Wel is waer / en hadde Giotto soo seer zijn Meester niet overtroffen/de fame van Cimabue waer veel gheruchtigher gheweest/ ghelijck den Poeet Dantes in zijn Vaeghvyer verhaelt/ segghende:

Men achte Cimabue den besten Schilder: maer
Nu Giotto heeft den roep, en maeckt zijn faem onclaer.

Den Wtleggher van Dante, welcken schreef ten tijde van Giotto, ontrent 12. Jaer nae des Poeten doot/ Anno 1334. op dese versen/ seght: Cimabue van Florencen was een Schilder van seer edel wercken/ en was soo moedigh en korsel/ dat indien yemandt/ oft hy self/ eenigh ghebreck aen zijn werck quam te sien/ als wel somtijts door ghebreck aen de stoffe oft reedtschap gheschiet/ stracx brack hy oft vernielde t'selve werck/ hoe costlijck dat het was.

T'leven van Andries Tafi, Florensche Schilder.

Ghelijck de wercken van Cimabue (welcken de Schildery beter gedaente had gheheven/ als der Griecken gewoonte was) den volcke toegelangt hadden geen cleen verwonderinghe: Also waren de Mosaicksche dinghen van

Andries Tafi ten selven tijde oock / en in grootachtinghe ghehouden. Welcken van Florencen vertrock / en begaf hem binnen Venetien / alwaer in S. Marcus Kerck eenighe Griecken van Mosaick wrochten / met welcke hy hem soo ghemeen maeckte / en so veel dede / dat hy eenen Meester Apollonius Griecksche Schilder bracht binnen Florencen / den welcken hem leerde Mosaick glasen backen / en t'calck toemaken om in te leggen. Dese twee maeckten t'samen veel wercken / die van den volcke in dien tijden seer waren gepresen: doch hadde Andries t'gheluck / dat weynich kennis en onderschept tusschen goet en quaet / de Const van teyckeninghe belanghende / by den luyden was. Hy leefde 81. Jaer / en starf eer Cimabue, in't Jaer 1294. En om de grootachtinge en eere die hy verereegh met der Mosaick / om dat hyse voor eenich ander binnen Tuscanen had gemeẽ gemaect / veroorsaecte hy Gaddo Gaddi, Giotto, en ander / die in die Const te boven ginghen / en uytnemende dingen deden / en onsterflijcke naem verceregẽ hebben. Hy wert van yemant met dit Graf-schrift vereert:

Mosaick is in den Modernen tijt van den Griecken ghecomen in Italien.

Hier light Andries, die constigh van manieren,
Met wercken schoon, en lustich wel ghedaen,
Tuscanen heeft vermoyt, en is ghegaen
Hier boven, t'Rijck der Sterren oock vercieren.

T'leven van Gaddo Gaddi, Florensch Schilder.

DAt Gaddo Gaddi in desen selven tijdt beter teyckeninghe hadde op de Grieckschewijse te wercken / en in Mosaick / als den voorverhaelden Tafi, magh oorsake wesen de vriendtschap / en den ghemeensamen omgang / die hy stadich hadde met Cimabue, dewijle sy dickmael t'samen spraeck hielden over de swaerste stucken / die der Consten waren belanghende / waer door in hunnen gheest ontstonden veel en schoon aenslagen / die sy seer loflijcken uytvoerden: Waer toe hun misschien vorderlijck was de goede dunne Florensche locht / welcke stadich veel subtijle gheesten voortbrengt. Hy heeft tot Florencen veel van Mosaick ghewrocht / met meer teyckeninghe en oordeels / dan in eenighe plaetse van Italien mocht ghesien worden: soo dat zijn gheruchte uytbreedende / hy te Room werdt gheroepen in't Jaer 1308. welck was t'Jaer nae den brandt / welcken de Kerck van S. Ian Lateranen, en t'Paleys van Clemens de vijfde verbrande. Te Room heeft hy verscheyden wercken van Mosaick ghedaen / hem van de Grieckschemaniere al wat verscheydende: daer na in Tuscanen comende / noch alsoo in eenighe Steden hebbende ghewrocht / keerde weder te Florencen / met voorneem hem voorts te rusten: Alwaer ghecomen / begaf hem tot cleen werckskens / als eenighe Tafelkens van Mosaick / ooc met Eyerschalẽ / gebruyckende uytnemende patientie / ooc maecte hy eenige Schildery. Summa / in beyde was hy tamelijck goet Meester / winnende goeden loon / en name. Hy starf t'zijnen 73. Jaren / Anno 1312.

T'leven van Margaritone van Aretso, Schilder / Beeldtsnijder / en Bouwmeester.

ONder d'oudt-vreemdsche Schilders / die hun verbaesden / aenhoorende den lof / die van den volcke behoorlijck Cimabue, Giotto, en ander hun Discipulen worde ghegheven / door de goede wercken in de Const van Schildery / met groot geroep over gantsch Italien / was oock eenen genoemt Margaritone,

garitone, Schilder van Aretso: den welcken / met ander van zijnder Eeuwe/ die in dien onghevalligen tijdt de hoogh plaetse der Schilder-const besat/ wel bemerckte/dat zijn gherucht van dese voornoemde verdonckert wert. Soo is te weten/dat desen Margaritone op de Griecksche wijse binnen Aretso een deel Tafereelen van Eyverwe maeckte / oock veel op den natten kalck / en alles met grooten arbeydt / de welcke wercken al te vertellen niet noodich en is: want ick wil vermijden wijtloopende redenen / sonderlinghe van dinghen/ daer ons niet aen gelegen en is. Dan dit is t'aenmercken/dat hy d'eerste was/ die toesicht hadde/dat de penneelen/daer hy op wrocht/niet souden ontlijmen/ oft in de vergaderinghe van een gaen: Daerom hy over al t'penneel eenen lijnen doeck spande/en met stercken lijm vestichde/ daer op met lijm van schapelinghen ghesoden wittende/heeft alsoo daer nae ghewrocht. Dat hy oock den Inventeur was/van op den Bolus met blat-gout te vergulden/ en ghebruyneert Gout te maken/t'welck noyt te vooren is ghesien gheweest. Hy maeckte oock een Marber Sepulture/en een Marber Conterfeytsel van eenen Paus: en oot van verwe/ t'welck gheacht worde t'beste werck / dat hy oyt dede. Hy maeckte t'patroon van t'Gouverneurs van Anconen Paleys op de Griecksche maniere/Anno 1270. en wrochter aen van Beeldt-snijdery eenighe Historien van half taeille. Hy sterf oudt 77. Jaer/en hadde dit Graf-schrift:

Penneelen met doeck overspannen, eerst gebruyckt.

Inventie van ghebruyneert Goudt te legghen.

Hic jacet ille bonus picturâ Margaritonus,
Cui requiem Dominus tradat ubique pius.

Het leven van Giotto, Schilder/Beelt-houwer/en Bouwmeester.

Syn de constighe Schilders schuldenaers der miltghevigher Natueren/die stadich hun tot voorbeeldt is dienende / als wesende de ghene / daer sy alle volcomen schoonheyt in verscheyden deelen naebootsende van becomen: So acht ick/dat Giotto, Florensche Schilder / een van desen is/ by niet weynich in haer ghehouden: om dies wille dat meest door hem(hoewel ghebooren onder noch so onervaren Const-ghebruyckers) de Schilder-const tot sulcken gedaente en wesen ghebracht wert/datse fraey en goet ghenaemt mocht wesen. Desen Giotto was ghebooren tot Vespignano, een Dorp/ 14. Italiaensche mijlen van Florencen/Anno 1276. zijn Vader was een Landtbouwer/ geheeten Bondon. Den Jongen thien Jaer oudt wesende/hoewel noch kintsch/bewees in al zijn doen en wesen een onghemeen levendicheyt en snelheyt des gheests/ t'welck hem niet alleen by den Vader/maer oock binnen en buyten Dorp by alle die hem kenden/lief en weert dede wesen. Zijn Vader niet wetende/waer toe zijnen Giotto van der Natueren gheschickt was / schickte hem nae zijn Boersch ghebruyck/ te hoeden een deel Schapen/ die hy op de Hoeve nu hier nu daer ging weyden: en eyghentlijck gheneghen tot de Teycken-const/waer hy vlacke plaetse vondt op mueren/ weghen/ op t'sant/ oft steenen/ teyckende altijt yet nae t'leven/oft wt zijnen gheest/alsoot hem vooren quam. T'geschiede dat Cimabue daer in't Dorp had te doen / heeft ghevonden Giotto, die een van zijn weydende Schapen Conterfeyte / sonder oyt van yemandt / als van natuere/daer toe ghestiert oft geleert te wesen: waer door Cimabue verwondert zijnde/ hem vraeghde/ of hy by hem wilde comen woonen. Waer op den Jonghen antwoorde: soo't den Vader toeliete/ wildet geeren doen. Den Vader heeft Cimabue zijn begheerte oock willigh voldaen. Dus te Florencen

Giotto was een Koeherder.

woonen-

woonende/van de goetgunstighe Natuere gheleydt / en van Cimabue onderwesen zijnde/werdt niet alleen zijn Meester in de Const ghelijck/maer wijder verscheyden van de plompe Griecksche maniere/baerde en bracht voort de beter Moderne Schilder-const/en oock t'recht gebruyck van Conterfeyten nae t'leven/t'welck binnen twee hondert Jaren te vooren niet op de beste wijse en hadde gheschiet. Onder anderen heeft hy gheconterfeyt Dantes, zijnen grooten vriendt/soo vermaerden Poeet/als hy Schilder was. Veel wercken binnen Florencen heeft hy in openbaer plaetsen/als in Kercken en Cloosters/gedaen: die overmits zijn Jonckheyt seer te verwonderen waren. Daer naer vertrocken wesende van Florencen / heeft in ander Steden van Italien zijn Conste en gherucht wijt doen verspreyden : zijnen gheest en vernuft heeft hy in uytbeeldinghen/gesten/bewegingen der affecten/in zijn figueren seer constlijck laten blijcken/altijts yet nieuws bedenckende/dat hy der Natueren leerkindt met recht mocht heeten. Binnen Ascesi, Stede in Vmbria, in S. Franciscus Clooster/daer desen Sancts lichaem is/ heeft hy veel Historien op den natten kalck ghewrocht/in welcke zijn veelderley actien der figueren wel gheproportionneert/seer levendich / en met grooten vlijt ghedaen. Met seer versierlijcke inventie is eene/daer de Gehoorsaemheyt/eenen Monick voor haer knielende/een jock aen den hals leght: t'welck met handē uyt den Hemel wort opghetoghen/en sy bewijsende silentie oft stilswijghentheyt met eenen vinger op de mondt / heft de oogen nae Iesum Christum, die uyt der sijden het bloedt laet springen: In geselschap deser Deucht/zijn Wijsheyt/en Ootmoedicheyt/ om te bewijsen/dat waer warachtighe Gehoorsaemheyt is / oock altijts zijn Ootmoedicheyt/en Wijsheyt/die alle goet werck helpen volbrengen. Ter ander sijden is een Historp/ daer de Cuysheyt oft Maticheyt staet op een stercke rootse/die haer niet beweghen noch verwinnen laet/noch van Coningrijcken/ Croonē/ noch palmen/die haer eenige toonen en bieden : Ten voeten van haer is de Reynicheyt/welcke een naeckt Mensch is wasschende/en de Sterckheyt brengt vast volck toe om ghewasschen te worden: Neffens de Cuysheyt staet de Penitentie/ die de ghevloghelde Liefde verjaeght metter discipline/ en doet d'onreynicheyt vluchten. In de derde is de Armoede/ die bloot voets op doornen treedt: hebbende achter haer eenē Hondt/die haer naebast/en ter sijden een Kindt/ dat haer met steenen worpt/ en een ander/dat met eenen stock de doornen steeckt nae haer beenen toe. Dese Armoede sietmen ghetrouwt wesen van S. Franciscus, welcke Christus t'samen gheeft: daer by wesende de Hope/en de Cuysheyt. In de vierde Historp is eenen S. Franciscus ten Hemel ghevaren/ verclaert / en ghecleedt in een witte Diaken stoole / hebbende om hem eenen Choor van Enghelen/ met een Vaen/ daer in een cruys/ en seven sterren/ boven is den heylighen Gheest: dese Enghelen hebben rollekens met Latijnsche letteren/tot beduydinge der Historien. In de selve Kerck maeckte hy noch eenen S. Franciscus, Oock op't natte kalck/daer alsulcken ernst en innicheyt oft devotie in te sien is / dat het te verwonderen is. Voorts keerende weder te Florencen/heeft tot Pisa ghefchildert op't natte kalck/ ses Historien / van den verduldighen Job: in welcke veel schoon figueren zijn : Onder ander eenighe Boeren/ brenghende aen Job de droeve tijdinghen/ die niet en moghen verbetert wesen/soo weemoedigen ghelaet als sy toonen: oock eenen knecht/die zijnen sweerighen Meester/ sittende als verlaten/met een handt de Vlieghen afweert/

Inventie van Giotto seer aerdich.

weert/en met d'ander zijn neus toe houdt voor den stanck/alles met een seer gracelijcke actitude. De tronien van Mannen en Vrouwen zijn seer schoon en wel ghedaen/de lakens op een goede maniere vloepende / niet te confusich oft hardt/ soo dat niet te verwonderen is / dat dit werck seer verre gheruchtich was/dat Paus Benedictus de negenste/eenē zijnen Hovelingh sondt in Tuscanen/om weten wat Giotto voor een Man was / en wat zijn dinghen waren/ voorghenomen hebbende in S. Pieters Kerck eenighe wercken te laten maken. Desen dan ghesonden / om vernemen wat Meesters in Schilderen en Mosaick te Florencen waren/passerende door Siena, sprack daer de Meesters aen/en nam mede van hun teyckeningen/en quam tot Florencen: alwaer hy op eenen nuchten vroech by Giotto op zijnen winckel / daer hy sat en wrocht/ quam / en gaf hem des Paus meeninghe te kennen: ten lesten versoeckende oock teyckeninghe van zijnder handt/ als van den anderen / om aen zijn Heylichept te schicken. Giotto cluchtigh wesende/nam een vel papier/ op welc met eenen pinceel/den arem vestighende teghen zijn sijde/ om soo een passer te wesen/trock met een draeyende handt/sonder den arem te versetten/ een soo volcomen net ghetoghen rondt/ dat het wonder was te sien: dit ghedaen/ gaft al grenickende den Hovelingh/segghende: siet daer de teyckeninge. Waer op hy/ als die bespot meende te wesen/antwoorde: heb ick gheen ander teyckeninghe te hebben als dese? T'is meer als genoech/seyde Giotto, latet met den anderen den Paus sien : ghy meucht sien oft ghekent sal wesen. Hy vertrock/ hoewel qualijck te vreden. Doe onder ander teyckeningen dit voor den Paus quam/ en hem ghesept wert/in wat voeghen/sonder passer/en den arem te versetten/ dit rondt van Giotto ghemaeckt was / heeft den Paus / en veel verstandighe Hovelingen/verstaen/dat Giotto alle d'ander Schilders van zijnen tijdt in excellentie te boven gingh. Dit nu gheruchtich wordende/isser een spreeckwoort uyt ghewassen/datmen teghen volck van groven deeghe ghebacken gemeenlijc seyde: Ghy zijt veel ronder als de O van Giotto. Den Paus liet hem dan te Room comē/hem grootelijcx vereerende/ zijn deuchtsaemheyt in der Consten bekennende/liet hem veel dingen maken / die hy seer net en aerdich dede/ waerom hy van den Paus seer hooghlijck geloont en bejonstight werdt. Van zijn handt wasser een Marie beeldt op den muer / en doe men namaels den muer timmerende most brekē/werdet om zijn constichept met grooter moeyten viercant uytghenomen/en elder bewaert. Hy maeckte oock van Mosaick in't voorhof van S.Pieters Kerck dat Schip/ datter noch te sien is / een seldsaem constigh werck/ van allen goede gheesten ghepresen/ so van de verscheyden actien der Apostelen/mits den Zee-storm/de verheventheyt des opgeblasen seyls/en de groote ghelijckheyt der glaes kens/ oock d'affectie eens enghelenden Visschers / is alles verwonderlijck. Hy heeft oock te Avignons, met Paus Clemens de vijfste ghetrocken wesende / en elder in Vranckrijck veel wercken ghedaen/van waer hy weder thuys keerde wel vereert en gheloont/ Anno 1316. Hier naer doe hy in verscheyden Stedē veel schoon wercken hadde ghedaen/werdt hy ontboden te Napels, van Robert den Coningh aldaer/ voor welcken hy in S. Claren Cloosters Kerck maeckte veel Historien uyt t'oudt en nieuwe Testament/en uyt den Apocalyps. Men seght/ dat hy hier veel Inventien te passe bracht/als oock voorhenē te Ascesi, van zijnen vrient den Poeet Dante. Seer behaeghden den Coning de wercken en cluchtige cou-

Giotto treckt een rondt, in plaetse van teyckenen.

De O van Giotto.

kingen van Giotten, dat hy al veel den tijdt by hem doorbracht met sien schilderen/ en hem te hooren doen zijn genuechlijcke antwoorden/ die somtijts soet bijtende / doch altijts veerdigh waren / des hem den Coningh seer lief hadde. Eens seyde den Coningh: Giotto, ick wil u de voorbaerste maken van gantsch Napels. Soo antwoorde Giotto: Ho jae / en daerom ben ick ghelogeert in de Coningh-poort. Een andermael seyde den Coningh: Giotto, waer ick die ghy zijt/ nu het soo heet is/ soud' ick t'schilderen wat laten berusten. Waer op hy stracx antwoorde: Jae ghewis/ waer ick die ghy zijt/ ick lietet berusten. Doe hy eens in een sale voor den Coningh schilderde/ begheerde den Coningh upt een bootsichept aen hem/ dat hy hem zijn Coningrijck soude schilderé. Giotto (soo men seght) schilderde hem eenen Esel/ met een Esel-sadel op/ en voor zijn voeten een nieuwe Esel-sadel / en daer aen rieckende/ scheen den Esel daer begeerich nae te wesen: en op elcke sadel lagh een Conings croone/ en dé scepter. Den Coningh hem vragende/ wat sulcke Schilderp beteeckende/ seyde: Sulcx zijn u Ondersaten / en sulck is u Rijcke: want daghelijcx begeeren sy nieuwe Heeren. In't wederkeeren nae Florencen/ maeckte hy veel wercken: oock eenighe Crucifixen/ met achter gulden velden: oock binné Florencen verscheyden wercken: oock Metselrijen/ Inventien/ en Beeldtsnijdinghe: en werdt in grooter eeren wel gheloont / niet alleen Florensch Burger ghemaeckt : maer oock voorsien met een eeuwige Incomst/ van hondert goudé Crooné s'Jaers/ van de Incomst van der Stadt/ t'welck in dien tijdt al veel was. Nae dat hy noch verscheyden fraey Inventien/ en stucken had ghedaen/ is eyndtlijck upt dit leven gescheyden/ A°.1336. daer veel om bedroeft waren. Hy liet nae veel discipulen : en nae zijn doot veel van zijn cluchtichept te vertellen. Van hem is gecomen de clucht van de Vlieghe/ die dickwils wort verhaelt: Want men seght/ dat hy in zijn Jeught/ op de neuse van een figuere/ die Cimabue geschildert hadde/ een Vliege maeckte/ soo natuerlijck/ dat zijn Meester op t'werck comende / om zijn werck te vorderen / meer als eenmael met de handt sloegh om weech te jaghen: maer bedrogen zijnde/ werdt ten lesten siende/ datse gheschildert was. Door den gheleerden Poeet Angelus Politianus was hem dit Graf-schrift ghemaeckt :

Giotto in grooter weerden by den Coningh van Napels.

Schilderconst in weerden.

Historie van de Vlieghe.

Ille ego sum, per quem pictura extincta revixit:
Cui quàm recta manus, tam fuit & facilis.
Naturæ deerat, nostræ quod defuit arti;
Plus licuit nulli pingere, nec melius.
Miraris turrim egregiam sacro ære sonantem,
Hæc quoque de modulo crevit ad astra meo.
Denique sum Jottus, quid opus fuit illa referre?
Hoc nomen longi carminis instar erit.

T'leven van Steffaen, Florentijnsch Schilder.

D'Aenlockende begeerlijckhept des soeten gewins/ en aensmeeckende eere/ met natuerlijcke ghenegenthept/ en liefde tot Const/ hebben door oeffeninge tot sulcken perfectie ghebracht Steffaen Florentijnsch Schilder/ discipel van Giotto, dat hy niet alleen en voorliep alle die voor zijnen tijdt hun hadden beneerstight in de Const/ maer overtrof zijné Meester so veel/ dat hy verdienstelijck

stelijck werde gheacht den besten Schilder van al die oock doe ter tijt waren/ ghelijck zijn wercken wel claerlijck betuyghen. Desen schilderde binnen Pisa een Mary-beeldt/in een Kercke/genaemt Campo santo, dat alree beter werck was van teyckeninghe en schilderen/ als zijns Meesters: Oock binnen Florencen/in't Clooster van Santo Spirito, drie bogen op't natte calck. In den eersten/de verclaringe Christi op den bergh Tabor/met Moses en Helias: alwaer hy het schijnsel Christi liet dalen op de drie Apostelen/ de welcke men met onghemeen en schoon actien in sulcker voeghen in hun lakenen siet ghewonden/ dat men can mercken/ dat hy met nieuwe ployen en voukens hem pooghde/ de naeckten daer onder uytbeeldende oock te toonen: het welck voor henen/ oock selfs van Giotto, niet waergenomen was. In een ander history maeckte hy/daer Christus een beseten geneest/een insien van een ghebouw/op de rechte prospective Const/doe ter tijt weynich noch bekent wesende: en dat voerde hy uyt met groot oordeel/ en goede Inventie: De colonnen/ cornicen/ poorten/ en vensters / alles wel op de mate/ en met goede overeencomste / doch nae de moderne maniere: maer so verscheyden van ander Meesters werck/dat men wel merckte/dat hy de rechte beste maniere daer in hadde. Onder ander hadde hy te wege gebracht/ en liet sien een vercortinge van eenen trap/van wonderlijcker Inventie/die namaels in gebouw voeghlijck te passe werdt gebracht. Noch een history maeckte hy / daer Christus d'Apostelen verlost van Schipbraeck/oft verdrencken: daer hy seer constigh uytbeelde het verschricken in de tronien der Apostelen/ die van verscheyden Zee-ghedrochten zijn bevreest in sulcken storm: alwaer schijnt dat Petrus spreeckt en seght / Heere helpt ons/ wy verdrincken. Dit werck/om de schoonheyt en vloeyentheyt in de lakenen en anders/is gehouden voor t'beste van allen/dat alles so wel zijn werck doet. Onder meer wercké van hem/wasser in een Capelle een val van Lucifer, daer hy liet sien verscheyden vercortinghen van lichamen/ armen en beenen. Des hy van den Constenaers den toenaem vercreegh/en geheeten werdt/ den Aep der Natueren. Meer wercken heeft Steffaen in zijn gheboort-stadt / oock te Milanen/Roomen/en elders gedaen: doch bysonder en uytnemende tot Ascesi, daer hy een Hemelsche glory heeft ghemaeckt/ doch niet volmaeckt/ mits hy om zijn nootsaken moest keeren tot Florencen: Hier sietmen eenen ringh oft circkel van Santen en Santinnen/ met sulcken verscheydenheyt van onderdommen der tronien/oudt/middelbaer/en jongh/datment niet beter ghedaen en soude wensché. Hier sietmen in die Hemelsche geesten een sulcken soeticheyt van wesen/dat het onmogelijck schijnt/dat het in sulcken tijt van so een Man is ghedaen. Men sieter oock boven dese een deel Enghelen in het schijnsel spelen/met menigerley fraey actituden en toemakingen/en in de handen hebbende verscheyden uytbeeldingen uyt der Godlijcker Schriftueren: Elder in een frijse zijn noch Enghelen / die hebben in hun handen de seven Kercken van Asien/ uyt den Apocalyps / alles met sulck een aerdighe gratie der welstandicheyt/dat te verwonderen is. Daer wort oock ghesegt/dat hy goet Bouwmeester was. Hy starf in't beghin des Jubile-Jaers/1350. oudt 49. Jaer.

Aep der Natueren hietmen Steven Florentijnsch Schilder.

Zijn Graf-schrift is dit:

Stephano Florentino pictori, faciundis imaginibus, ac colorandis figuris, nulli unquam inferiori. Affines mœstiss. pos. vix. anno xlix.

Eyndt des levens van Steffaen Florentijn.

T'le-

T'leven van Pieter Laurati, Schilder van Siena.

T'Is heughlijck voor deuchtsaem fraey gheesten/ te beleven/ dat sy sien hun wercken binnen en buyten hun Vaderlandt in weerden/ geacht/ en zy over al begeert/ en welcomen te wesen: het welck gheschiedt en gheluckt is met Pieter Laurati, die over al Tuscanen was geroepen/ en wel ghesien. Veel fraey wercken zijn van hem te sien/ beginnende te Siena, zijn gheboorten Stadt/ daer men haest bemerckte/ dat hy Cimabue en Giotten haest te boven soude gaen/ alst nae gheschiedde: Want hy een Historie maeckte/ daer Maria jongh in den Tempel de trappen opclimt/ verselschapt met Ioachim en Anna, en van den Priester wort ontfangen. Daer by is oock het Houwelijck: de figueren zijn wel toegemaeckt/ seer wel ghelakent/ en in hun cleederen soo tamelijcken gewonden/ datse in de wesens der aensichten toonen een treffelijckheyt/ en in de stellinghe der beelden een seer schoon bevallijcke maniere. Om cort te maken/ en veel onnoodichs voorby te gaen: soo heeft hy tot Aretio ghemaeckt een Marien Hemelvaert op't natte kalck/ onder met groote Apostelen vier ellen hoogh: maer t'bysonderste en t'beste werck/ dat is in't welffel/ daer de Engelen om de Maria in eenen ringh/ met een vrolijcke beweginge dansen/ en schijnen te singen: daer sietmen geschildert een gewisse Engelsche en Godlijcke vreuchde: Daer toe had hy ghemaeckt de ooghen der Engelen/ die op Musijck instrumentē spelen/ al verheven/ en opmerckich naer eenen anderen Choor Engelen/ die haer op voeren ten Hemel/ alle schoon actien doende: een werck/ dat hem veel ander dingen veroorsaecte te maken. Hy heeft zijn wercken meest ghedaen/ ontrent het Jaer ons Heeren 1350.

Het leven van Bonamico Buffalmacco, Schilder van Florencen.

WOnderlijcke verscheydentheden der Natueren sietmen in den Menschen/ ghelijck als van Moeders lijf hun aengeboren wesende/ sommighe tot verdriet van daer sy mede omgaen/ sommige tot peghelijcx vermaken en tijtverdrijf: Van welcken vrolijcken aerdt een was/ desen Florentijnschē Schilder/ Bonamico Buffalmacco, discipel van Andries Tafi. En ghelijck hy boerdigh was/ oock vrient van Bruno en Calandrino, Schilders/ die seer genuechlijck waren/ zijn verscheyden cluchten/ door den vermaerden Poeet Ioannem Boccatium, van hun beschreven. Om nu te verhalen van zijn jonckheyt aen: Buffalmacco, woonende met Andries zijnen Meester/ werdt in de lange wintersche nachten altijt voor den daghe opghewecht met ander knechten om te wercken: Bonamico verdroot dit opstaen in't beste van zijnen slaep/ en docht middel/ om zijn Meester dat vroegh opstaen te beletten/ het welck gheschiedde: want hy creegh by een dertich beestgens/ gelijck die wy Torren heeten/ en wat connen draghen: dese vestighde hy elck een cleen keersken op den rugghe/ en stackse al een by een door een splete oft gerre van der deure met dese ontsteken keerskens/ recht op den tijdt/ dat zijn Meester was ghewoon hem op te wecken. Den Meester dese lichtgens siende/ begon vol vreesen te beven/ en oudt wesende/ door verschricktheyt hem Gode te bevelen met zijn ghebedekens en Psalmen/ en zijn hooft met den dekens bedeckende/ hadde gheen sinnen om Buffalmacco te wecken: maer lagh soo al bevende tot den claren dagh. Smorgens vraeghde hy Buffalmacco, of hy niet en hadde ghesien een duysent Duyvelen/ gelijck als hy: die antwoorde/ Neen: want hy hadde gheslapen/ en d'oo-

Buffalmacco belet sijnē Meester het vroegh opstaen,

ghen toegehouden/en was verwondert/dat hy niet was opgeroepen geweest. Opgeroepen/seyde Tafo: ick heb ander dinghen in't hooft gehadt/ als te schilderen/ en ben gantsch bedacht/ te gaen woonen in een ander huys. Den volghenden nacht / alhoewel Buffalmaccus maer drie lichtkens in zijn Meesters camer en bestelde/en conde evenwel/siende die weynich Duyvels/bin dē nacht van vreesen niet slapen. Ten was soo haest gheen dagh / hy en trock upt dat huys/om niet weder daer in te comen/en men hadde genoech te doen om hem te stellen. Doe haeldc Bonamico den Pastoor om hem te beraden: soo sprekende van desen handel/seyde Buffalmacco, Ick heb opt gehoort/dat de Duyvelen de meeste vyanden zijn van Godt / waerom sy oock (acht ick) zijn der Schilders meeste tegenpartijen: want boven dat wyse altijt soo leelijck schilderen/ soo gaen wy/ dat noch ergher is/ end' en schilderen niet/ als Santen en Santinnen in de Kercken / waer mede wy te spijte der Duyvelen/ den Menschen meer en meer devotigh maken / oft beter / waerom de Duyvels op ons vergramt/ als die meerder macht hebben by nacht als by daghe / comen en maken ons sulck een spel/en noch ergher sullen/ten zy dat wy dit nacht-wercken naelaten. Dit conde hy met soo veel woorden eenen schijn gheven/dat het van mijn Heer den Priester werdt bevestight. Soo dat Tafo achterweghe liet het opstaen des nachts/ en de Duyvels met lichtkens te gaen achter de Camer. Maer Tafo , door de gierichept ghedreven/ weynigh Maenden daer naer / en de vreese schier al vergheten hebbende / begon weder het nacht-wercken / en Buffalmacco op te wecken / oock begonden stracx dese Torren met den lichtkens te gaen achter de camer : soo dat Tafo ghenootsaeckt werdt/ het nacht-wercken gantsch te laten berusten / hier toe oock van den Priester ernstelijck gheraden wesende. Soo dat dese sake openbaer wordende/ de ghewoonte by alle Schilders van der Stadt/ van by nachte te wercken/ af gingh. Doe nu Buffalmacco genoech gheleert hadde/en dat hy op zijn selven aenving te wercken/als die genoech te doen creegh/soo had hy een huys om woonen en wercken/ neffens eenen Wollewever/ ghenaemt Capodoca, wiens Wijf ghemeenlijck moest opstaen/ als Buffalmacco moede ghewrocht gingh slapen / en haer wollewiel stondt vast by Buffalmaccons bedde : alwaer sy dē nacht over spinnende/met dat gerucht den slaeplievenden Schilder wacker hiel. Hier hadde Buffalmacco eer langh weder een nieu remedie bedacht : want hy sagh van in zijn huys door een splete recht op den heert door den muer/ al wat zijn Buerwijf maeckte/ soo nam hy een doorghebooꝛt riet/ waer mede hy (als het Wijf den pot opgehangen hadde/en den rugghe ghekeert was) door de splete so veel sout blies in den pot / als hy mocht : soo dat Capodoca, als hem potagie oft vleesch voorgeset was/en conde noch eten/noch proeven/dat het so sout was : een oft twee reysen gingh dat soo met kijven voorby : maer dit soutten altijts duerende/heefter de arme Vrouwe wel en bet om gheslagen. Een andermael de Vrouwe gheslagen zijnde/haer seer ontschuldigende/werdt hy te meer vergramt/ en te harder slaende/soo dat de gebuyren door des Vrouwen gerijsch in huys zijn ghecomen / en onder ander Buffalmacco, den welcken hoorende Capodoca zijn Wijf beschuldigen/ en t'Wijf haer onschult doen/ seyde : Maggher/ghy moest reden ghebruycken: ghy claeght/dat u ghecoocksel noen en avont versouten is:en my verwondert/dat u Vrouw yet can doen dat dooght: Ick en weet niet/hoe sy by dage can op haer voeten staen/ dewijle sy den nacht

Buffalmacco belet sijn Buer-wijf t'vroegh opstaen.

over

over is doende aen haer spinnewiel / en qualijck een ure bin den nacht slaept: laetse niet meer te middernacht opstaen / en laetse slapen soo't behoort / sy sal by dage beter weten wat sy maeckt/en sy en sal so niet versoutten: so wel wist hy't te segghen/dat hem elck ghelijck gaf/ en Capodoca beloofde/ en dede also: van doe voort was de pottagie-pot altijt matelijck ghesouten/ tot dat haer Man haer weder uyt giericheyt vroegh dede spinnen/ soo dat hy't moest naelaten/soo dat Buffalmacco mocht slapen nae zijnen lust. Zijn eerste schildery/ daer hy hem wel in droegh/was in een Kerck van Nonnē/nu al vergaen: daer hadde hy gheschildert t'leven Christi, maer bysonder seer aerdich de Kinder-doodinge Herodis,daer d'affecté der moorders/en der Moeders en Voesters/ met weer-biedē bijtende en crabbende/en de droefheyt der vertsaechder Vrouwen wel uytgebeeldt was. Dit werck doende/dede weder wat belachelijcks: want hy niet al te mooy ghecleedt wesende/ meenden de Nonnekens/ hy waer den knecht/ en vraeghden/ waerom den Meester niet self en quam wercken: doe gingh hy met stoelen en andersins eenen Meester maken/ omhangen met eenen mooyen mantel/ en een mutse boven op eenen waterpot/ en liet hem soo sitten schilderen/ end' en quam self niet in lange te werck. De Nonnekens belust om sien wat den Meester maeckte/ saghen sulck een statigh Meester door een splete van het omhangsel/ datse niet en dorsten kijcken: maer s'nachts comende/ sagen dat het een gemaeckt schuw was: daerom seer gelachen worde/ en Buffalmacco werdt ghebeden zijn werck te vervolghen. Elder maeckte hy noch op den natten kalck de vier Patriarchen/ en de vier Evangelisten / alles met fraey actituden/ bysonder S. Lucas,den welcken hy heeft ghemaeckt blasende in de pen / op dat sy inckt soude gheven / dat aerdich te sien was. Veel wercken/ en oock cluchten/ en ghenuechlijcke bootsen zijn van hem ghedaen/ te langh om vertellen. Doch den meesten Cluchtenaer wesende van de Weerelt/werdt hem een clucht van een Dier gedaen/tot Aretso,in een Kerck voor den Bisschop werckende: alwaer des Bisschops Aep oft Meercatte/hem daghelijcx siende wercken/ en zijn verwe toemaken / met goet opmerck/ is eens op eenen Sondagh op de steygeringhe geclommen/ en beschilderde het werck van Buffalmacco,van boven neder/in tronien/en over al. S'anderdaegs siende den Meester zijn dinghen alsoo verladt/was seer verwondert/ en claeghdet den Bisschop/ meenende dat het eenigh Schilder binnen Aretso had uyt nijdicheyt ghedaen. Den Bisschop trooste hem/ weder te verhelpen dat verdorven was/en met dē wercke voort te varen: hy soude ses knechten wel ghewapent heymelijck bestellen / die loeren souden/ als hy niet en wrocht/ wie hem dat ghedaen / oft wederom doen soude: soo gheschiedet. En soo sy de wacht hielden/sagen sy den Aep de steygeringe opclimmē/en de verwen vermengen/ en schilderen als hy te voorē gedaen hadde/en riepen Buffalmacco,te comē sien den nieuwen Meester/ soo dat sy hun schier t'eynden adem loegen. Eens had hy voor eenen Boer gemaeckt een Mary-beeldt op't natte kalck: en gedaen/ en drooge wesende/woude hem den Boer niet betalen: des gingh hy/ en schilderde met water en verwe in plaetse van het kindeken een Beer-jong: waerom den Boer heel bedroeft/ den Schilder ging bidden/dat uyt te doen/ en weder het kindeken te maken/ hy wilde hem geern betalen. Buffalmacco gingh/ en nam een sponsie/ en waschtet Beer-jong uyt/ toondet daer naer den Boer/ die hem doe willigh betaelde. Bruno,een Schilder/daer hy seer ghemeen mede

Buffalmacco doet een clucht by Nonnekēs.

Buffalmacco gescchiet een clucht van eenen Aep.

was/beclaeghde hem/dat zijn figueren geen levendige actien en hadden/als de zijne: des Buffalmacco hem in't hooft bracht/dat hyse niet alleen soude levendigh maken/maer sprekende/gelijck hy ghesien hadde aen de figueren van Cimabue, te weten/met letters/ die uyt den mondt soudē comē met eenige woorden/die sy spreken souden. Dit behaeghde Bruno, en t'ghemeen volcxken seer wel: en dit/dat maer so eenen Cluchtenaer uyt spotterye opgebracht en heeft/ behaeght noch dickwils eenige slechte Menschen/als oft yet bysonders waer. In summa/ Buffalmacco, als hy wilde vlijt doen/ en op zijn dinghen passen/ dede hy dingen die weerdigh te sien waren. En dit is t'aenmercken in die oude Meesters/dat sy veel seldtsaem cleedingen en toemaecksels nae den ouden tijt maeckten/die somtijts te passe ghebrocht wesende/den ordinantien een schoon vercieringhe gheven. Hy starf/ en was begraven/ Anno 1340.

Het leven van Ambrosius Lorentzetti, Schilder van Siena.

GHelijck als ongetwijffelt de Constenaers van edelen gheeste grootlijck zijn ghehouden/danckbaer te wesen der Natueren/ desgelijcx zijn wy ooc/ oft meer/hun schuldenaers: terwijle wy sien hun fraeye werckē/ons veelsins nut en bevallijck / met welcke sy de Weerelt vercieren/ en hun selven toevoeghen eere/fame/en rijckdom/ alsoo dat oock gheschiet is desen Ambrosio Lorentzetti, Sieneesche Schilder. Desen hadde veel aendachtigheyt en gratie in zijn Historien te ordineren. Hy was d'eerste/die tempeest/en reghen/ en dergelijcke dingen wist uyt te beelden. In Eyverwe en op't natte kalc was hy goet Meester: veel wercken heeft hy gedaen: was oock wel gheleert: hiel hem seer statich en matich/en in alles verduldich: geleeck beter een Edelman oft Philosooph/als een Constenaer. Hy was oock in de regeringhe der Stadt voortghetrocken/en ghebesight. Starf t'zijnen 83. Jaren.

Tempeest en reghen by den Modernē eerst uytgebeelt by wien.

Het leven van Pieter Cavallini, Roomsch Schilder.

DOe het oudt vermaert Roome veel Eeuwen berooft hadde geweest van geleertheyt/wapen-roem/en alle goede Consten/soo is in haer ghebooren gheweest Pieter Cavallini, welcken doe Giotto (die de Schilder-const ghenoech het leven hergheven hadde) daer ghecomen was/ is zijn Discipel gheworden/ heeft met hem veel wercken ghedaen/oock helpen maken die History met het Schip van Mosaick/in den voorhof van S. Pieters, oock veel werckē op sich selven/ te lang om verhalen: maer dat meest aenmercklijck is/ is tot Ascesi, daer hy een Crucifix maeckte / daer men siet veel verscheyden Volck te Peerde/met veelderley tuygh van wapenen/ en cleedinghe van veel vreemde Natien: oock Enghelen in de locht / die op de vlogelen rusten / met veelderley actien/schreyende/en droefheyt bewijsende/eenighe de handen wringhende/oft druckende de borst cruyswijs / en dergelijcke gesten / en alle dese van den middel nederwaert zijn verandert in locht: Dit is soo wel ghewrocht in zijn nat kalck/en soo schoon ghebleven/al haddet al op eenen dagh ghedaen gheweest. Eenighe willen segghen/dat hy oock wel gewrocht heeft van ronde Beelden/ en dat van zijnder handt is het Crucifix buyten Room in S. Pauli Kerck/ t'welck men seght A°. 1370. tot S. Brigitta soude hebben ghesproken. Hy was oock ghehouden voor eenen Sant/ soo devotich van leven wesende. Hy overleedt

leedt t'zijnen 85. Jaren/van pijn in de huepen: zijn wercken waren meest A°. 1364. Was begraven tot S. Pauwels buyten Room/met dit Graf-schrift.

Quantum Romanæ Petrus decus addidit urbi
Picturâ, tantum dat decus ipse polo.

T'leven van Simon van Siena, Schilder.

WEl is waer/ dat sy gheluckich worden gheacht/ die van de Natuere aenghelepdt zijn tot sulcke Const / die hun tot nut en welvaren brengt / en maecktse wel ghesien en bemint by groot en cleen: Maer de Menschen hebben dese meeninghe/ datse bysonder noch gheluckigher zijn/die een eeuwighe faem naelaten in yeghelijcx mondt / van hun loflijcke wercken/ het welck alderbest can te weghe ghebracht zijn / als vermaerde Poeten yemants naem in hun gheschriften stellen/daer sy vaster blijven als in harde Porphyren met Diamanten ghesneden. Dit geluck hadde Simon van Siena, welcken levende ten tijde van den ghelauwerden Poeet Fransoys Petrarca, diens vriendinne Laura hy conterfeytte / en was van hem daerom zijnen naem in zijn versen plactse ghegheven / tot onsterflijcke ghedachtenisse. Simon en was den alderbesten niet in Const van teyckenen / maer van natueren vielen hem veel inventien by/veel en seer wel dede hy nae t'leven: en maeckte seer veel wercken buyten en binnen s'landts. Starf A°. 1345. oudt 60. Jaren. Op zijn graf was dit schrift ghestelt:

Vermaerde Poëten connen yemants naë onsterflijcken.

Simoni Memmio pictorum omnium, omnis ætatis celeberrimo. Vixit An. lx. Mens. 2. dies 3.

T'leven van Taddeus Gaddi, Florentijnsch Schilder.

WIsselijck is het een goede en lovelijcke sake/dat deuchtsame Const mildelijck worde gheloont/ en hare gebruyckers bemint en gheeert/ want anders souden veel Edel gheesten slaperich blijven/ die nu hier door gheprickelt/ in hun ghemoet opgheweckt/ wacker en vlijtich zijn / om tot volmaecktheyt in soo deuchtsaem oeffeninghe te gheraken / daer dickmael hun en hun Vaderlandt nut en eere van mach comen / en hun naecomers tot eenigen goeden graedt: Alsoot ghebeurt is met Taddeo Gaddi, en zijn nacomelingen. Welcken Taddeus was den Sone van Gaddo Gaddi, en nae zijns Vaders doot / discipel van Giotto, 24. Jaer lang / den welcken hy eenichsins passeerde in't coloreren. Hy maeckte een Historp van S. Niclaes, alwaer hy uytbeeldede een ghesturbeerde Zee door eenen storm/daer de Schippers uyt een Schip/om te verlichten/de packen der comenschap over boort werpen/t'welc grooten lof wert ghegheven/en hem groot voordeel was/door ander wercken/die daerom hem waren doen maken. In zijn dinghen beelde hy beter uyt d'affecten oft gheneghentheden/als blijschap/ droefheyt/en derghelijcke/ t'welck een dinghen doet welstaen/en den Schilder altijdt grooten lof toelangt. Zijn Vader-stadt Florencen dede hy groot voordeel/met de oude brugghe t'ordineren verwelft/daer op elcke sijde staen 22. winckels daer Jaerlijcx af comen van huyr acht hondert gouden Croonen / welcke brugghe sindert niet is van den grooten watergancк verdorven / ghelijck wel ander zijn gheweest. Noch een seer groote brugghe ordineerde hy van der Triniteyt / die met der Deluvie A°. 1557. den 13. September verdorven is. Hy schilderde in een Raedthuys/en maeckter de

Affecten uytbeeldinge verciert seer t'werc, en vereert den Schilder.

ses Raedts-heerẽ met Poetelijcke versieringhe/de welcke staen toe en sien/hoe de waerheyt/die over het naecte met een dunne doeck overtogẽ is/ de logen de tonghe uyt treckt/ welcke met swart becleedt is/daer by desen sin geschreven.

De waerheyt reyn doet nae t'bevel
Van t'heylich recht, om straffen snel
Misdaet: en treckt met groot vermoghen
Tongh' uyt de mondt der valscher loghen,

In Aretso maeckte hy een Crucifix/ daer veel Peerden in warẽ / en de moordenaers gecruyst / welck seer gheprcesen wordt/om de seldtsaemheyt der verscheyden actien van sommighe / die aen oorden trecken/ de sponsie toelangen/ den Ridder de sijde opent / bysonder de Krijchsknechten spelende om t'cleedt/ in welcker tronien men siet de hope en vreese in't werpen der dobbelsteenen: alwaer eenen staet in een ongemackelijcke postuere/verwachtende zijn beurte om werpen / schijnende soo begheerich / dat hy zijn onghemack vergheet: een ander treckt zijn wijnbrouwen in/en sit vast met open ooghen en mondt toesiende/als vreesende bedrogh/ toonende voor wie dit siet een begheerte om te winnen: eenen derden/die schijnt met schuddenden aerme de dobbelsteenen te willen werpen. In een plaetse/ ten halven van den wercke/door begheerte van eenen Prioor, nam hy in zijn ghelselschap te wercken/ Simon Memmi, die een mede discipel met hem was gheweest by Giotto, en altijdts goede vrienden/welcker vrientschap was eenvuldich / en sonder dobbel schorsse / als edel gheesten behooren in liefden verbonden te wesen:dese deeldẽ het werck/en elck was begeerich eens anders eere / als zijn selfs. Hy schilderde op eenen muer eens de seven vry Consten/elck met sulcken figuere als behoort: Grammatica leerende een kindt/heeft onder haer sittende Donatum een schrijver: voorts elck soo een Beeldt van haer conditie. Elder waren de seven Deuchden/ oock met hun toeghedane bygevoeght. Oock maecte hy de vier Cardinale Deuchden/en de dry Theologische/met meer ontallijcke bediedenissen. Hy liet maken nae Giotto zijns Meesters teyckeninghe den Thoren van S. Maria del Fiore. Hy was seer vast en veerdich in zijn teyckeninghe: heeft binnen zijn leven veel wercken ghedaen: en ghecomen tot zijn 50. Jaren/ is van een strenghe Cortse ghestorven/Anno 1350. Sijn Graf-schrift is dit:

Edel gheestẽ behoorden in liefdẽ verbonden te wesen.

Hoc uno dici poterat Florentia felix
Vivente: at certa est non potuisse mori.

T'leven van Andries Orgagna, Florentijnsch Schilder/ Beeldtsnijder/ Bouwmeester/ en Poeet.

Onder Edel gheesten is dit veel tijdt ghemeen/dat die in een dinghen bequaem is te leeren/wel oock is in meer/bysonder alst yet is/dat malcander niet onghelijck/ maer als uyt een Fonteyne vloeyende is / ghelijckt gheschiet is met Andries Orgagna Florentijn/welcken was Schilder/Beeldtsnijder/Bouwmeester en Poeet. Sijn eerste leeringhe in zijn jeucht was Beeldtsnijden/van welck de Natuere hem ooc aenleydde tot de Const van teyckenen/ want hy begheerich was tot veel inventien der Historien. Doch om niet alle dinghen/die hy seer veel in dry Professien dede/te verhalen/ sal alleen de weerdighste t'aenmercken / aenroeren. Eerstlijck maeckte hy een History binnen Pisa, daer hy alderley staten der Weereltscher Heeren figureerde / toeghedaen wesende

wesende den lusten deser Weerelt: Dese maeckte hy sittende in een schoon bloeyende beemdt/ en in de schaduw van schoon Oraengieboomen/ op welcker tacken zijn eenighe Liefden/ welcke oock vlichelen over de hoofden eenigher Jongvrouwen van dien tijden/ al nae t'leven ghedaen wesende / en maken de maniere te schieten nae een deel edel Heeren / die staen en sien en hooren dansen en spelen/ en amoreuse gesten bedrijven / hier waren veel Heeren oock van dien tijden nae t'leven ghedaen: eyndlijck/ hy maeckte hier alle de ghenuechten der Weerelt / met sulcken vlijt als hy best mocht. Op d'ander sijde der Historien/ maeckte hy op harde rootse al Volck/ dat de Weerelt ontvloden/ daer in penitentie/ Eremijten wesende/ Godt dient / verscheyden actien doende/ met levendighe affecten: d'een leest met grooten vlijt / oft bidt met grooter innicheyt en aendacht/ oft arbeydt om den cost te winnen. Onder ander sietmen eenen Eremijt/ die een Geyte melckt/ so aerdich gedaen/ alst moghelijck is. Beneden is eenen S. Macharis, welcken drie Coninghen (die ter jacht met hun Vrouwen/ en met grooten pracht rijden) toont d'ellendicheyt der Menschen/ en laetse sien in een graf ligghende drie doode Coningen/ die schier verrot zijn. Dese worden aengesien in verscheyden verwonderige actien van den levende Coningen/ welcker tronien schijnen te bedencken/ wat hun oock toecomende is : en van dees drie Coninghen te Peerde/ was een nae t'leven/ stoppende de neus voor den stanck der dooden. In't midden deser Historie vlieght de Doot in de locht/ in't swart ghecleedt/ hebbende een seysen in de handt/ toonende beneden in den grondt verscheyden dooden / van allerhande volck / rijck / arm/ creupel/ en wel op hun leden/ van allē ouderdom/ en kunne oft serie. Veel sulcke bediedtsels/ met schriften by/ heeft hy ghedaen. Somtijts eenighe Oordeelen / daer de verdoemde bewijsen seer groote droefheyt/ als sy van de quade Engelen zijn ghetrocken nae de verdoemenis. Sijn vrienden schilderde hy in den Hemel/ ander in de Helle/ te weten/ die hem yet misdaen hadden/ als oock yemandt van der Justitie/ en Notaris/ die hem ghequelt hadden: oock eenen seer vermaerden Toovenaer van dien tijdt / gheheeten Ceccho du Ascoli, en meer ander dinghen. Hy starf t'zijnen tsestich Jaren/ Anno 1389.

Aerlighe versieringe eender sinrijcke Historie, door Andries Organi.

Organi schilderde sijn vrienden in den Hemel, en sijn vyandē in de Helle.

T'leven van Tomas, toegenaemt Giottino, Florentijnsch Schilder.

WAnneer onder ander Consten / de ghene die uyt der Teycken-const ontstaen/ worden van den Constenaers gheoeffent om strijdt/ oft om te best: sonder twijffel/ de goede gheesten met vlijtich ondersoecken baren/ en brengen daghelijcx nieuwe fraey dingen in't licht/ tot vermakinge/ en voldoeninge der verscheyden ghesintheden/ oft apetijten der Menschen. En om te spreken van t'schilderen / eenige makende welgeschaduwde en overschaduwde ongewoon dingen/ doen in't verdonckeren claerlijck blijcken hunnen gheest en verstandt: Ander/ werckende veel soeter en delicater/ meenen also den aenschouwer behaeghlijcker te wesen : Ander/ hun verwen vlack legghende/ en wel verwerckende/ het licht en de verdiepinge der figueren op hun plaetsen sekerlijck ghevende/ verdienen grooten lof/ toonende met groote behendicheyt des gheests t'beloop huns begrijps en verstants : ghelijck met een soete maniere altijts in zijn wercken ghedaen heeft Tomas Giottino, welcken gheboren A°. 1324. nae dat hy met Steffaen zijn Vader had aenghevangen te leeren de beginselen der Const van schilderen / nam vooren/ te willen naevolghen de handelinghe van

Giotto, t'welck hem eyndelijck wel gheluckte: want by Giotto leerende/ vercreegh een beter manier van wercken als zijn Meester / en oock den toenaem Giottino, die hem noyt ontviel: hy werdt oock van velen mis waent/ den soon van Giotto. Hy was seer vlijtigh en lieflijck van wercken / hoewel men niet veel van hem meer en siet. De selve wercken/ die in wesen zijn/met een goede maniere ghedaen/om dies wille dat de lakens/hayr/baerden/ en ander dingen/ zijn soo vloeyende/glat en aerdigh/datmen seggen magh/dat hy de stucken der welstandicheyt onser Consten/eerst ten rechten versamelt en vereenight heeft. Onder ander veel wercken maeckte hy een stuck/tot verachtinghe van eenen Hertogh van Athenen/ met zijnen aenhangh: Den Hertogh maeckte hy om t'hooft een deel Gieren en Roofvogels / een dingen (mijns achtens) de Const tot oneere/ daer yeder hem voor te wachten heeft/ latende Princen/die Godt verordineert heeft Princen en Heeren/ in hun weerde blijven. Een Tafel van Eyverwe maeckte hy/en daer in eenen dooden Christum, met schreyende Marien, verselt met Nicodemus, en ander figueren/die alle met soeter actitude dese doot beclaghen en beweenen/ met verscheyden beweginghe der handen: oock in d'aensichten is bewijslijck te sien/de bitter droefheyt die sy hebben / dat onse zonden soo dier hebben moeten betaelt wesen: een sake hooghlijck te verwonderen: niet alleen/ dat hy met zijnen gheest soo hooge inbeeldinge doorgegront heeft: maer dat hy't met den Pinceel soo levendich voor ooghen conde stellen. En is t'aenmercken dit/ niet alleen d'Inventie/ oft den sin der uytbeeldinge: maer dat desen Constenaer / in de weenende tronien / al ist dat de trecken der wijnbrauwen/oock in ooghen/neus en mondt/crom loopen/de schoonheyt en vriendelijckheyt / die in't schreyen dickwils verdorven wort/ noch in gheheel blijven: waer in lichtelijck dolen soude/ die der Const niet wel en is ervaren: doch Giottino, mits hy meer nae eere als ghewin begeerigh was/en meer een ander als sich selven te behagen socht/ was vlijtigh/ en in alles aendachtigh. Desen dan weynich lettende op t'gemack zijns levens/veel moeyten hem onderwerpende/ starf van teeringhe/t'zijnen 32. Jaren.

Gheen schimp te schilderen op Heeren.

Affecten constich uytgebeelt, door Giottino.

T'leven van Lippo, Florentijnsch Schilder.

Altijts in verscheyden Consten/t'zy Metselrije/Poesie/oft Schilderije/ is gheweest / en sal wesen d'Inventie de rechte Moeder van alle uytnemende wercken/die fraey gheesten te weghe brengen. Dese sonderlinge gratie der Natueren/is te deele geworden en toegevallen Lippo Florentijnsch Schilder/geboren A°.1354. welcken/alhoewel hy hem begaf tot de Schilder-const ghenoech spade / heeft nochtans haest rijpe vruchten daer in voortghebracht/ met schoon Inventien/in't t'samen voegen der Historien/ en vroylijck in't coloreren: bysonder was hy d'eerste/ die begon/de oude ghesette maniere verlatende/ met zijn beelden te spelen/ en der Schilders slaperighe sware sinnen te wackeren. Ick gae willens voorby eenighe Namen der Schilders / en hun wercken/soo wel die voor als nae hem gheweest zijn/om dies wille datter niet bysonders van te segghen is. Dan wil alleen dit weynigh verhalen/van noch eenen Florentijnsché Schilder/geheeten Dello, den welcken van den Coningh in Spaengien was Ridder ghemaeckt/om zijn const wille/ hoewel hy den besten Meester niet en was in teyckeninge: maer was wel d'eerste/die met goet oordeel begon t'anderscheyden de musculen der naeckte lichamen. Nu wederkeerende

Dello begon eerst onder Moderne de Musculen t'onderscheyden.

keerende

keerende tot Lippo: zijn wercken waren ontrent den Jare 1410. En wesende een Man / die liever twist als vrede hadde / en geern pleytede / werdt van een zijn partije/dien hy veel smadelijcke woorden ghesept hadde voor der Cooplieden recht/op eenen avondt in de borst ghesteken/ dat hy starf.

Het leven van Masaccio, van het Casteel S. Ian te Valdarno, Schilder.

Dat de Const van wel schilderen / so veel belangt haer volcomen cracht/ bestaet in't gheheele/in't uytbeelden der Natuerlijcke en levendighe sienlijcke dinghen/ heeft aendachtlijck/ met goeden ghelucke wel waerghenomen Masaccio Schilder / wiens gheboort-plaetse was een Casteel/gheheeten S. Ian te Valdarno. Hy was een Mensch van jongs seer eyghen/volck schouwich/ en gheheel inhuysich: als den ghenen die gantsch zijnen sin en ghemoedt hadde alleen ghevestight aen de Schilder-const / soo dat hy weynich acht op hem selven/en noch min hadde op ander. Hy was niet becommert in de dingen der Weerelt/noch selfs op zijn cleedinghe: Jae oock niet ghewent zijn ghelt in te manen van zijn schuldenaren/hy en wasser uyt grooten noot toe ghedrongen: en om dat hy soo sloffich was/wert hy/die Tomas hiet/ghenoemt van elcken Masaccio, welck soo veel als sloeffuyn oft sloeffaert wil ghesept zijn : Doch was hy niet quaet-aerdich:maer soo bereet yeder lief en vriendtschap te doen/ als men begheeren mocht. Met een stadich aenhouden leerende/quam hy tot sulcken volcomenheyt/ dat hy wel van d'eerste was/die in de Schilder-const wech ghenomen heeft de mismaecktheyt/hardicheyt/en confusige swaricheyt der selver/en voortghebracht heeft een onghemeen schoon actitude/bewegentheyt/cloeckicheyt/en een seker aerdighe verheffinghe/ seer eygentlijck met het leven / oft natuerlijcke over een comende : t'welck voor hem soo gheen ander Schilder gedaen en hadde: noch gheen en hadde noch soo wel met goeden oordeele ghelet op de vercortinghe der leden van alderley ghesichten. Zijn dingen schilderde hy alles seer vloeyende/en met goede overeencominge/ en versellinghe/ in de verwen der Lakenen neffens/ tronien en naeckten/ welcke Lakenen hy geern maeckte met weynich ployen/ en vlack / ghelijck veel in't leven te sien is / het welck alles is gheweest seer nut den Constenaers en de Const : want hy schier wel mocht den vinder daer van heeten : om dat de dinghen voor zijnen tijdt van ander ghedaen/ wel mochten gheschildert/en de zijne levendich zijn ghenoemt. Hy socht seer nae te volgen in zijn stelsel der figueren de voetstappen van eenen Philips en Donaet, Beeldtsnijders/ so dat door stadich ondersoecken hy tot sulcken veerdicheyt quam/so in't trecken/als in zijn schilderen / dat zijn wercken moghen in vergelijckinghe plaetse houden/ neffens alle teyckeninghe/ en colooringhe van desen tijdt. Hy was seer constigh oock in Prospective / sochte meer als ander Meesters de naeckten en de vercortinghe der selver te maken / en in alles had hy een natuerlijcke veerdicheyt. De Beelden om hoogh staende/maeckte hy van onder op te sien: en alsoomē voor zijnen tijdt ghewoon was/den staenden Beelden ghelijcklijck te planten op beyde voeten/was hy d'eerste / die soo een been oft voet liet spelende verschieten/latende t'Beeldt uytswancken: veel schoon wercken heeft hy naghelaten. Onder ander maeckte hy daer S. Pieter den chijns-penningh uyt den Visch neemt/en daer hy den Tol betaelt / daer men mocht sien de groote begheerte in't ghelt telen in den ontfangher/ als belust nae t'ghelt wesende. Voorts een Histo-

Schilder-const seer verbetert door Masaccio, welcken schier wel mocht van nieus den vinder der selver heeten.

Masaccio begon den standen eenen welstant te geven.

Historie/daer S. Pieter doopt/maeckte hy eenen naeckten/ den welcken pueerlijck van coude scheen te beven/ die seer gheprefen worde/ gelijck al zijn ander dinghen/ als die de schoon maniere van desen tydt eerst voort heeft ghebracht en ghebaert. End' in teecken van desen/ hebben alle fraey edel gheesten nae zijn dinghen gheprachtiseert/ soo Schilders als Beelt-snijders/ als Broer Ian van Fiesole, Broer Philips, Philippino, Alesso Baldovinetti, Andries del Castagno, Andries van Verrochio, Domenicus del Grillandaio, Sandro di Botticello, Lionard da Vinci, Pieter van Perusa oft Perugino, Broer Bartolomeus van Sinte Marcus, Mariotto Albertinelli, Jae den wonderlijcken Michel Angelus Bonarotti, Raphel d'Vrbijn, en meer ander/ als Andreas del Sarto, Rosso, en dergelijcke / en dit al meest in de Capelle van Brancacci tot Florencen / daer d'Historp van S. Pieter van hem is. Summa/ de dingen van Masaccio zijn altijt gehouden gheweest/als oock noch/in grooter weerden. En men acht/ dat hy in der Const noch beter vrucht soude hebben voortgebracht/had hem de Doot niet wech ghenomen t'zijnen 26. Jaren/ in den lenten zijns ouderdoms/ en so onversiens/datmen achtede/meer van vergift/als andersins. Hy was begraven A°. 1443. Nae zijn doot worden dese Graf-schriften t'zijner eerlijcker gedachten ghemaeckt:

Pinsi, & la mia pittura al ver fu pari;
L'attegiai, l'auvivai, le diedi il moto;
Le diedi affetto, insegni il Buonarotto.
A tutti gli altri; & da me solo impari.

Door Annibal Caro.

(Dat is) Mijn schildery ghelijck was t'leven, haer vermeerd' ick;
Ick gaffe roeringh', aerdt, beweghende ghemoedt:
Den grooten Bonarot toond' ick haer wesen soet.
Ick leerde d'ander al, maer van my selven leerd' ick.

Ander Graf-schrift.

Invide cur Lachesis primo sub flore juventæ,
Pollice discindis stamina funereo?
Hoc uno occiso innumeros occidis Apelles.
Picturæ omnis obit hoc obeunte lepos.
Hoc Sole extincto extinguuntur Sydera cuncta.
Heu decus omne perit, hoc pereunte simul.

Door Fabio Segni.

T'leven van Leon Baptista Alberti, Florentijnsch Schilder/ en Bouwmeester.

ONgetwijffelt is het grootlijcken nut/ en voordeel in de Consten/ die onder de teyckeninghe zijn begrepen / dat den oeffenaer der selver zy ervaren in spraken/oft gheleert zy in de goede Letter-const/gelijck als desen Florentijn/ Leon Baptista Alberti, die de Latijnsche sprake condigh wesende/tot de Schilder/Bouwmeester-const/ en prospective/ hem beghevende/ oock anderen nut heeft ghedaen/ met soo veel hy verstaen heeft de selve Consten in schrift uyt te strecken/ en den aencomenden voor te draghen/ soo dat hy wort gheacht beter Schrijver als Schilder: maer was goet Bouwmeester/ Cijffermeester / en

Landtmeter. Hy schreef van Architectura thien Boecken in Latijn/ die hy in't licht gaf A°. 1481. drij Boecken van de Schilder-const / en een Tractaet van hooghten te meten: eenige Boecken van t'Borgerlijcke leven/ en meer ander dingen. Hy was van edelē huyse/ begevende hem meer tot sulcken staet/ en geleertheyt als tot de Const. Hy was te Room by Paus Nicolaes de vijfde seer ghemeensaem/ alwaer veel schoon ghebouwen met zijn ordinantien zijn ghemaeckt. Twee Schilders ben ick voorby ghegaen/ die weerdigher ghenoemt mochten wesen/ eenen Pieter della Francesca, van Borgo San Sepolchro: desen was seer inventijf in nachten en duysternissen te schilderen: oock eenighe batailie hadde hy ghemaeckt met veel werck/ en daer in uytghebeeldt de vreese/ de moedicheyt/ de behendicheyt/ cracht en ander affecten des krijchs/ daer by allen ommestandt van dooden/ ghequetsten/ schitterende wapenen / vermenginghe des strijdts / groeppen der Peerden/ vluchten / en derghelijcke. Veel Boecken heeft hy oock gheschreven van Arithmetica, en Geometria: was seer constigh oock in prospective / een goet Conterfeyter nae t'leven: en heeft veel wercken gedaen/ die uytnemende zijn geacht geweest. Den anderen is/ Broer Ian van Fiesole: desen was goet Schilder en verlichter. In zijn gheestlijcke Beelden was te sien een seker uytnemende gratie van devotie. Hy starf Anno 1455. oudt 68. Jaren. Om nu te eyndighen het leven van Leon Baptista, hy maeckte noyt yet groots in schilderye: doch in t'ghene hy dede/ toonde hy ghenoech daer in zijn meeninghe. Hy is gestorven/ en heeft grooten lof naegelaten.

Pieter della Francesca was seer inventijf van nachten, en alderley deelen der Schilder-const.

Broer Ian van Fiesole goet Schilder en verlichter.

Het leven van Broer Philippo Lippi, Florentijnsch Schilder.

Geen sonderlinge ghetuyghnisse en behoeftmen/ om te bewijsen/ dat de Schilder-const een aensoetende oeffeninge is / om de Jeught aen te verlieven/ dat sy oock van alle Natien van volcken/ met een soet vermakelijck behaghen wort aenghesien: want dat leert daghelijcx ghenoech d'ervarentheyt: en sulcx sal oock wel waer maken de vertellinghe des levens van Broer Philips Lippi. Desen was gheboren tot Florencen/ een arm kindt/ welck t'zijnen twee Jaren was Weese/ hebbende Vader noch Moeder/ en van zijn Moeye met swaer moeyte opghevoedt tot zijn acht Jaren/ werdt ghedaen in't Clooster der Carmelijten/ alwaer hy (als die gheen lust tot Letter-const en hadde) werdt te teyckenen in een Capelle/ die nieuwelijck was gheschildert van Masaccio: hier toe van natueren ghedreven wesende / vorderde daghelijcx meer als ander Jonghers/ die daer oock quamen hun beginsel nemen/ soo datmen sagh en verhopen mocht / dat hy in toecomenden tijdt wonder dinghen doen soude: t'welck geschiedde: want hy al in zijn groene en onrijpe Jaren soo loflijcke vruchten van wercken voortbracht/ dat het seer seldtsaem om sien was/ verscheyden Historien op den natten kalck makende in't Clooster voornoemt/ daer hy als een nieuwelingh hem onthiel/ en hiel seer de manier van Masaccio, soo dat eenighe dinghen de selvighe niet ongelijck te achten en waren. En alsoo hem grooten lof moedigh maeckte/ verliet t'zijnē 17. Jaren de cappe. En alsoo hy hem vondt in La Marca d'Ancona, en hem begaf met eenighe zijn vrienden in een Schip ter Zee / werden alle t'samen van een rooffschip der Barbaren oft Mooren ghevangen/ en in Barbarien ghevangen ghebracht/ daer sy al slaven worden met ketenen aen de beenen. Hier was Philippo in groot ongemack den tijt van 18. Maenden; maer alsoo hy met zijn Meester gemeensaem werdt/

Philippo Lippi, in Barbarijen gevangen, quam los door sijn Const.

werdt/en hem den lust quam/en ghelegentheyt hadde/conterfeytte hy den selven ten voeten uyt op eenen witten muer/met een kole uyt het vyer. Dit van d'ander slaven gesien/worde den Meester geseyt/daer elck van verwonderde: want men daer van gheen Teycken oft Schilder-const en wist: dit was oorsaeck / dat hy van de keten verlost werdt. Een heerlijcke sake waerlijck voor de Const/ dat hy/ die met Wetten toeghelaten was/ zijn slave te veroordeelen en dooden/ in plaetse van dien/ om zijn deuchtsaemheyt vrijheyt verleende: want doe hy daer noch eenighe dinghen van verwe hadde ghedaen/ werdt hy met vry ghelepde ghebracht tot Napels. Te Napels maeckte hy een Altaer-tafel voor den Coningh Alphonsus met Eyverwe. Hier nae quam hem lust/ weder tot Florencen te keeren/alwaer ghecomen wesende/maeckte een ander Altaer-tafel/ welcke grootlijcx behagende Cosimo de Medicis, werdt hem seer ghemeensaem vriendt/voor welcken hy oock eenighe Tafelen maeckte/ waer van eenige aen den Paus Eugenius de 4^e^.ghesonden worden: waerom Broer Philips oock in groote ghenade by den Paus ghecomen is. Men seght/dat hy soo seer versot was door onmatelijcke oncuyssche begeerte/dat hy alle wat hy hadde / wel aen Vrouwe-volck soude hebben verquist: soo dat/ als hem dese raserp oft beestlijckheyt in't hooft quam/ hy niet en conde wercken. Des Cosimo hem binnen zijnen huyse gesloten heeft op een Camer/ op dat zijn werck mocht ghevordert worden: Maer doe hy twee dagen dus ghesloten was gheweest/end' hem weder de buyen quamẽ/sneet de slaeplakens overlangs door/ maeckter tauwen af/ en liet hem op eenen avondt daer mede af door een venster: Soo dat Cosimo hem liet soecken /en werdt nae eenighe daghen weder ghebracht op het werck. Van doe voort liet hem Cosimo vrijheyt hebben te gaen wanneer/ en waer hy wilde/ doe werdt hy beter ghedient als te vooren: want (seyde hy) d'excellentie der seldtsame gheesten/zijn Hemelsche beelden/en geen lastdraghende Vracht-Eselen. Veel wercken/ alle seer constigh/ en allen Meesters behaeghlijck/heeft hy tot Florencen en elder ghedaen. Tot Prato by Florencen/daer hy vrientschap hadde werckende/ werdt hem aenbesteedt van de Nonnẽ van S. Margriete, het hoogh Altaer Tafel/alwaer werckende/sagh daer een jonghe dochter/ eens Florentijnschen Burghers dochter/ ghenoemt Fransoys Buti, dese was daer te bewaren / oft om Nonne te worden / en was seer gracelijck en schoone/ghenaemt Lucretia. Hy maeckte soo veel by de Nonnekens/dat hyse ghecreegh/om een Conterfeytsel te maken in hun werck/ tot een Marie-beeldt. Hier door te meer versott/maeckte soo veel/ door boden en behendicheden/ dat hy de Nonnekens dese dochter afhandigh maecte/en leyde dese wech op den dagh datse gingh sien ons Vrouwen riem/ een seer gheeert Relijcke/ in dat Casteel wesende: by dese Lucretia hadde Broer Philips eenen soon/ ghenoemt oock Philips, die namaels oock ghelijck den Vader werdt een seer constigh en vermaert Schilder. Van Broer Philips zijn tot Prato fraey stucken te sien / in een de Doot van S. Bernard, alwaer ghemaeckt zijn verscheyden Creupelen / die de bare aenroerende ghenesen worden / en bysonder wonderlijc om aen te sien/ zijn medebroeders hem beweenende/ daer de droefheyt deser seer aerdigh uytghebeeldt is. Daer sietmen in deser Monicken cappen wonder schoon ployen/ die seer goede teyckeninge hebben/ oock alles met zijn constighe handt wel ghecoloreert/ ghestelt/en gheproportioneert. In een ander plaetse/ in t'voornoemde Casteel/ maeckte hy noch een schoon werck/ daer

daer laken en tronien zijn/die seer heerlijck zijn. De figueren maeckte hy meerder als t'leven/ en cleedinghen die te vooren niet ghemeen en waren/ontweckende de geesten/ die oude slechte wijse te verlaten. In dit werck zijn d'Historien van S. Steven, de disputatie/ en steeninghe. In de disputatie sietmen de nijdicheyt en de gramschap der Joden in den tronien uytghebeeldt: oock den spijt / dat sy verwonnen zijn van S. Steven, wiens aensicht bewijst sulcken Godlijcken ernst/dat het wonder om bedencke is. In de steeninge is te mercken den grooten toorn/met de tanden toeghebeten/in cleen en groot/ een wreede raserny bewijsende/ daer evenwel S. Steven in midden gheknielt/met opgheven aensicht/met versekert ghemoedt/vol liefden/om zijn dooders misdaet vergevinghe bidt/t'welck ghewislijck weerdich t'aenmercken is/ om anderen kennelijck te maken / wat deucht en cracht dat het is / in de Schilderye goede Inventie te hebben / en te connen uytbeelden d'affecten. En hier in was hy sulck een Meester/dat hy in't begraven van S. Steven actituden maeckte/soo droefachtich van ghelaet/en aensichten so benouwt/en t'eynden van schreyen/ dat het schier onmoghelijck is te sien sonder beweghentheyt. Ter ander sijden maeckte hy de Gheboorte/Predicatie/Doopsel/Avontmael Herodis, en d'onthoofdinge Ioannis Baptistæ, alwaer in't aenschijn des Predickers men bekent den Godlijcken gheest/en in het volck toeluysterende verscheyden actien: In't Doopsel sietmen de schoonheyt der lichamen: In't Avondtmael Herodis den Coninghlijcken pracht/de behendicheyt van Herodiane, het verbasen der ghenoodde/en t'verschricke in't aensien t'hooft Ioannis in de schotel. In dese wercken waren oock verscheyden Conterfeytsels/ oock het zijn/en Diamants zijns discipels. Was Broer Philips fraey in alle zijn wercken/ander te boven gaende/ soo gingh hy noch hem selven te boven in cleen Beeldekens / die men niet beter ghemaken en mochte. Ten lesten had hy tot Spoleten een werck in de Kerck begonnen / en alsoo hy altijt vrouwlijck was / werdt van de vrienden/ van eene die hy vrijdede/vergheven/ by datmen seyde/en starf t'zijnen 57. Jaren/ A°.1438. Daer was hem ghemaeckt een heerlijck Marberen graf/ met dit opschrift/ door den Poeet Angelus Politianus.

Affecten uytgebeelt wonder constigh.

Conditus hic ego sum Picturæ fama Philippus,
Nulli ignota meæ est gratia mira manus.
Artifices potui digitis animare colores,
Sperataq; animos fallere voce diu.
Ipsa meis stupuit natura expressa figuris;
Meq; suis fassa est artibus esse parem.
Marmoreo tumulo Medices Laurentius hic me
Condidit: antè humili pulvere tectus eram.

Het leven van Antonello van Messina, Schilder.

Groot voordeel is onse Const gheschiet door de vlijtighe sorghvuldicheyt oft curieusheyt onser Voorouders / die de selve oeffenende hebben metter tijdt gebracht tot beter en beter gestaltenis/daer aen sy te coste ghelept hebben veel tijt/moeyten/en ondersoeckinge. Doe men oudts tijts van geen Olyverwe wist/ hebben de Meesters veelsins beproeft en gheraemt/ om op houten penneelen bestandiger dingen te moghen schilderen. Onder dese was eenen

Alesso Baldovinetti, eenen Pisello, en meer ander/ die eenigh dunne vernis vermengden onder d'eyverwe/ maer al vruchteloos/ oft te vergheefs. Maer ten lesten is gheweest eenen Antonello, van Messina gheboren: Desen Sicliaen is d'eerste gheweest/ die in Italien heeft ghebracht de nieuw inventie van d'olyverwe: want uyt Vlaender is ghesonden gheweest van Cooplupden aen den Coningh van Napels/ Alphonsus d'eerste/ een stuck Schildery van olyverwe/ datmen mocht met water wasschen/ en behiel zijn verwe/ t'welck desen Coningh seer aenghenaem was. Dese nieuwichept van Schilderije maeckte eenen grooten toeloop: onder ander isser oock by gecomen Antonello, den welcken seer verwondert was van sulcken uytnemende werck/ siende die verwe soo levende/ so schoon en glat verdreven: en verstaende/ dat sulcken Meester/ die dese nieuwe maniere gevonden/ en alleen by hem hadde/ woonde in Vlaender/ verliet alle zijn nootsaken/ en nam de reyse aen nae Brugghe in Vlaenderen/ en is eyndelinghe ghecomen by Ioannes van Eyck/ met welcken hy met aller beleefthept groote gemeenschap maeckte/ hem ghevende veel teyckeninghen op d'Italiaensche maniere/ en ander dinghen/ soo dat Ioannes te vreden werdt dat hy hem sagh wercken / en de orden die hy hiel in dat wercken met olyverwe. Antonello seer begeerigh wesende/ en schepde niet van daer/ hy en hadde alle dinghen vast gheleert. Doe nu Ioannes, die alree een oudt Man geworden zijnde/ ghestorven was/ keerde Antonello van Brugghe in Vlaender weder nae Italien/ om aldaer deelachtigh te maken sulcken seer nutten en schoonen vondt en Const. Ten lesten kiesende voor zijn woonstadt Venetien/ heeft aldaer veel schoon en constige stucken van olyverwe gemaeckt/ de welcke onder die edel Magnifici in grooter weerden waren/ want hy goede teyckeninghe hadde/ end' een goet Meester was. Onder de fraeye Meesters die Antonello tot Venetien ghevonden heeft/ was eenen Domenicus, den welcken al de vrientschap Antonello dede/ die een hertlijck vrient den anderé doen mach: waerom Antonello, die van niemant met beleefthept wou overtoffen wesen/ heeft desen vriendelijcken Domenico de Const van olyverwe ghemeen ghemaeckt/ t'welck wis geen cleen sake en was. Desen Domenicus wert om dese nieuwe Const doen comen tot Florencen/ alwaer hy seer wel ghesien was/ en by den Borgeren wel onthaelt/ het welck eenen Schilder/ ghenoemt Andries del Castagno, qualijck mocht lijden/ bysonder om dat hy wel sagh/ dat hy beter Meester was als hy. Desen Andries, die van een Boeren jonghen tot een Schilder was ghewordeu / conde seer wel hem gheveynsen / en als een argh Mensch/ met een blijde soet aenschijn een bitter quaet herte bedecken/ soo dat hy hem gheliet Domenico een gantsch toeghedaen vriendt te wesen/ den welcken hem weder alle vrientschap bewees/ en hem oock wees de heerlijcke nieuwe Const van de Olyverwe: maer was eylaes al te qualijck gheloont: want alsso Domenicus een goet vroylijck Mensch was/ oeffenende hem in Musijck singhen/ en met de Luyt te spelen/ en dese twee t'samen Camer-ghesellen waren/ en dat Andries uyt bitteren nijdt niet langher mocht verdraghen den lof/ die Domenico boven hem ghegheven was / nam vooren hem om te brenghen. Soo geschiedet/ dat op eenen avondt Domenicus met de Luyt uyt gingh/ soo hy ghewoon was/ en Andries doe ter tijdt/ soo hy wel plocht/ niet mede wou gaen/ hem ghelatende yet bysonders te moeten teyckenen. Domenicus nu alleen uyt wesende/ is hem Andries op eenen hoeck van een straet onbekent op

t'lijf

t'lijf ghevallen / en heeft hem met eenigh loot op de borst / de Luyte doorbrekende / seer ghequetst: en denckende / of hy niet genoegh ghetreft en was / heeft hem noch in't hooft met dit loot ghetroffen / en liet hem alsoo over doot liggen / is al stille nae zijn camer gekeert / die hy toe sloot / en begaf hem weder te teyckenen / als vooren. Des Stadts dienaers / en ander volck / zijn door t'gerucht toegeloopen: en soo hy gekent worde / liep men Andries halen / die hem grootlijck bedroeft conde ghelaten / segghende: O mijn broeder / o mijn broeder: soo dat eyndelijck Domenicus in zijnen arem den gheest gaf. Dese schandelijcke verradighe moort bleef verborgen / wat vlijt men om weten dede / tot dat het Andries in zijn dootbedde zijnen Biechtvader te kennen gaf. Desen Andries hadde wel goede inventie / en teyckeninghe / dan hadde t'gebreck / dat zijn dinghen te wreet en hardt stonden. Nu / den voorverhaelden Antonello dede tot Venetien veel wercken / conterfeytsels nae verscheyden Heeren / en anders. Doe hem aenbesteedt waren eenighe Historien in't Paleys tot Venetien / is sieck ghewordden / en ghestorven / zijns ouderdoms 49. sonder dat werck te beginnen. Zijn Graf-schrift was dit:

Domenicus vā Venetien, was van Andries del Castagno verraderlijck omghebracht.

D. O. M.

Antonius Pictor, præcipuum Messanæ & Siciliæ totius ornamentum, hac humo contegitur: Non solùm suis picturis, in quibus singulare artificium, & venustas fuit; sed & quòd coloribus oleo miscendis splendorem, & perpetuitatem primus Italicæ picturæ contulit; summo semper artificium studio celebratus.

Het leven van Domenicus Girlandaio, Florentijnsch Schilder.

ALsoo men bevindt / dat de Schilder-const van langer handt is opghecommen tot der volcomenheyt / opgheheurt en verheven door vlijtighe Liefhebbers en oeffenaers der selver: soo can ick niet achter weghe laten Domenicus Girlandaio, die eerstmael een Silversmidt wesende / hem stadigh begaf tot de Teycken-const / daer in so vast wordende / dat hy de passanten / voorby zijnen winckel gaende / stracx nae bootste / datmense kennen conde. Doe hy hem tot de Schilder-const begaf / heeft oock altijts seer veel conterfeytsels in zijn werck te weghe ghebracht. In zijn eerste wercken maeckte hy in een Capelle van den gheslachte der Vespucci, t'conterfeytsel van Americus Vespucci, die in Indien varende / dat vierde deel der Weerelt zijnen Naem heeft ghelaten. Onder ander veel wercken zijn d'aenmercklijckste te Florencen tot S. Maria novella. Eerst een History / daer Ioachim is verstelen / en verdreven uyt den Tempel / daer men in zijn tronie siet de lijdtsaemheyt / en in der Iodē aensichten den haet en verachtinge over die sonder kinderen ten Tempel quamē. Ten tweeden / een History der gheboorte Mariæ, ghemaeckt met grooter vlijt / daer een Camer in't vercorten is / en een venster daer den dagh van comt / die den ooghen der aenschouwers bedrieght. Boven desen / Sint Anna te bedde ligghende / daer eenighe Vrouwen haer besoecken / oock eenighe die t'kindt Maria wasschē met grooter sorchvuldicheyt / d'een giet water / d'ander maeckt de wieghe toe / en voort elck zijnen dienst doende: En t'wijlen elck dus doende is / isser een Vrouw / die t'kindt op den arem heeft / en met een gracelijck vrouwlijck wesen al grimmickende doet lachen. In de derde is / daer Maria de trappen op gaet / daer een redelijcke moy prospective is / oock eenen naeckten /

doe ter tijdt seer ghepresen. Voort isser de dry Wijsen/ oft Coningen/ een History vermeerdert/ en wel geschickt/ met veel Beeldē/ Peerden/ Dromedarissen/ en ander dingen. Dan isser d'onbarmhertige wreede daet Herodis, daer d'onnoosel kinderen ghedoodt worden/ daer men siet een gewoel onder de Soldaten en Vrouwen/ en Peerdevolck die hen aenrennen. En wislyck/ van alle d'Historien is dit de beste/ wesende beleydt met groot oordeel/ verstandt/ en Conste: want men siet daer die groote felheyt der Moorders der kinderen/ onder welcke men een siet/ stervende van een steke in de kele/ daer het noch hangt aen de borst zijns Moeders/ des sietmē de melck vloeyen met den bloede/ een dingen/ dat de medelijdenheyt (alwaerse begraven) mocht verwecken. Daer is noch een krijchsknecht/ die met gheweldt een kindt heeft ghenomen/ en t'wijlen hy daer mede wech loopt/ druckt hy't teghen zijn borst om te dooden/ en van achter sietmen de Moeder hem aenhanghen/ en by den hayr trecken/ met sulcken grooten toornicheyt/ dat zijnen rugghe van achter cromt als eenen boghe door haer ghewelt/ soo datmen hier siet drie schoon affecten: het een des kindts/ welck men siet versmachtende sterven: t'ander de wreetheyt des Soldaets/ die hem voelende alsoo by t'hayr ghetrocken/ betoont het affect hem aen t'kindt te wrekē: het derde de Moeder/ siende de doot haers kindts/ bewijst toorn en rasenden yver/ om haer aen den Moorder te wreken/ niet willende lijden/ of hy en moet oock van haer ghestraft zijn/ eer hy van daer scheydet: een dinghen seer aenmerckelijck/ meer schijnende eens Philosophen/ als eens Schilders aendachticheyt te wesen. Daer is oock te sien t'leven van Ioannes de Dooper. Onder ander isser een History der geboorten Ioannis, daer een schoon dingen t'aenmercken is: daer Elisabeth te bedde zijnde/ eenige gheburinnen comen haer besoecken: onder welcke eene comt by de Voester/ die by t'kindt sitt/ en schijnt met lachenden monde t'kindt van haer te begeeren/ om dees ander Vrouwen te laten sien/ wat de Vrouwe van den huyse in haer oude dagen hadde ghedaen/ als wesende een nieuw seldtsaem sake: Oock isser een Vrouwe/ die brengt fruyten en flasschen wijns van haer Dorp/ op de Florentijnsche wijse. Elder is Zacharias, die stom zijnde/ hem der gheboorten halven oock schijnt te verwonderen/ en t'wijlen hem den naem ghevraeght wort/ schrijft op eenen knie/ hebbende zijn oogen op t'kindt/ welck van een Vrouw voor hem knielende eerbiedich ghebracht wordt/ end' hy wijst met die pen op t'kindt/ als seggende/ Ioannes is zijnen naem: daer sietmen oock in den omstandt een groot verwonderen. Voort in de Predicatie sietmen der Schriben en Phariseen spottighe onweerdicheyt/ in het toehoorende volck vlijt in't toeluysteren/ oock verscheyden persoonen en actien. In d'Histoꝛy des Doopsels sietmen aen t'wesen Christi, met wat gheloof en ootmoedt men sulck een Sacrament behoort aen te nemen: en toonende sulcx niet vruchtloos te wesen/ sietmen verscheyden/ die alree naeckt zijnde/ in't aenschijn bewijsen uytghebeeldt Godlijcken ernst om ghedoopt te worden: onder ander isser een/ die eenen schoen uyt treckt/ die de vlijticheyt selve bewijst te wesen. Ten lesten isser t'Avondtmael Herodis, met groote heerlijckheyt/ en den dans van Herodiane, daer veelderley actien der beelden zijn/ en oock in prospective een groot Coninghlijck edificie. Dit is ghenoech om bewijsen/ wat Domenico voor een inventijf Constenaer is gheweest: want te lang soude wesen al zijn wercken te verhalen. Hy was soo lustigh tot wercken/ dat hem verdroot zijnen tijdt in eenighe

Affecten, en aerdige actien, in een kinderdoodinge.

eenighe hupsighe nootsaken te laten/ seggende: Nu ick beginne te kennen de maniere van deser Conste/ soo is my leedt/ dat my niet en is aenbesteedt te beschilderen met Historien den geheelen muer van de Stadt van Florencen. Hy starf Anno 1493. oudt vier en veertich Jaer.

Grooten werck-lust van Domenicus Girlandaio.

T'leven van Antonis en Pieter Pollaivoli, Schilders vā Florencen.

DIckwils die van slechten ghemoede waren/ en hadden aenghevanghen nederighe aenslaghen / zijn van meerderen gheest ghewordeu/ als hun cracht met der Const oft deuchtsaemheyt vermeerdert is ghewordeu/ in sulcker voeghen/ datse opstijghende tot hoogher voornemen/ den Hemel comen te ghenaken met hun heerlijcke gedachten. Als hun dan d'avontuere hantreyckinge doet/ met hun toestieren eenigh machtigh Const-lievende Prince/ wort hunnen arbeydt en dienst wel so beloont/ dat sy't en hun naecomers rijcklijck en eerlijck lange tijdt welvarende bevoelen/ en sy een goet leven daer van hebben/ en gheven der Weerelt een verwonderen / als ghedaen hebben Antonis en Pieter Pollaivoli, die met hunnen gheest en arbeydt hebben verkregen/ door deuchtsaem oeffeninge/ eerlijcken naem/ gherucht/ en tijdelijcke middel/ om te leven in voorspoet. Dese waren te Florencen gheboren van schamel Ouders. Antonis is gheraeckt aen t'Goutsmeden/ waer in hy excellerende fraeye wercken dede: en Pieter was op het Schilderen / daer hem Antonis ten lesten byvoeghde/ begeerigh wesende tot meerder fame/ en leerde in weynigh Maenden de handelinge van het Coloreren/ wordende goet Meester/ wrochten dese veel dinghen t'samen. Antonis maeckte in een Capelle een History van Sinte Bastiaen, waer in zijn fraey Peerdē/ en naeckten/ oock fraey vercortende beelden: den Sebastiaen was ghedaen nae t'leven. Dit werck was het beste/ dat Antonis opt dede / om dieswille hy in veel dinghen hem met t'leven beholpen hadde. Een van de Schutters had hy ghemaeckt/ die eenen Cruysboge tegen d'aerde stellende/ aen zijn borst heeft/ en al bockende treckt om te spannen/ daer in sietmen de cracht van trecken/ en in de armen de musculen/ en de geswollen aderen/ oock het inhouden des adems/ om te meerder cracht te doen: oock in alle actien sietmen/ dat hy aendachtigh en geestigh was in zijn inventien. Hier voor hadde hy 300. Croonen/ dit was A°. 1475. Elder maeckte hy eenen S. Christoffel, van thien ellen hoogh/ een Beeldt van goeden proportie/ dat voor henen geen beter gedaen en was. Hy maeckte oock dry Herculessen, eenen daer hy Anteum verdouwt/ toonende het trecken der zenuwen en musculen in den Hercules, oock zijn tanden bijtende / en t'verheffen zijnder teenen/ om alsoo te bewijsen crachtigen arbeydt. In Anteo is oock waergenomen het afgaen des crachts / en t'gheest-gheven met openen monde. Den anderen/ daer hy den Leeuw verwint: en den derden/ de Hydra: zijn alles seer constigh en wel ghedaen. Tot Aretso maeckte hy in Olyverwe (die hy van zijn Broeder/ en zijn Broeder van Andries del Castagno hadde ghelecrt) eenen S. Michiel, die met den Draeck strijdt / een seldtsaem fraey dinghen te sien: want in die naeckten des vallenden Enghels/ heeft hy bewesen te verstaen de musculen/ en de vercortinghen/ meer als voor hem eenighe Meesters ghedaen hadden: want hy veel dooder Menschē lichamen hadde gevilt/ om der musculen begin en eyndt te verstaen. Hy was oock d'eerste / die de maniere ghewesen heeft/ de musculen te soecken/ op een goede forme. Hy soude oock coper platen ghesneden hebben/

Cruysbooghspanner aerdich geschildert.

Eersten onder moderne, die de

musculen socht op goede forme.

ven / daer hy al ander voor hem te boven in is ghegaen. Hy is naderhant by twee Pausen gheweest in weerden. Beyde ghebroeders zijn seer rijcke/wesende te Room/ghestorven/A°. 1498. begraven tot S. Pieter in vincula. Hun Grafschrift was dit:

Antonius Pullarius, patria Florentinus, Pictor insignis, qui duorum Pontificum, Xisti, & Innocentij, ærea monimenta miro opific. expresit. Re famil. composita ex Test. Hîc secum Petro fratre condi voluit. Vixit an. 72. Obiit anno salutis M. IID.

Het leven van Sandro Botticello, Florentijnsch Schilder.

GHelijck als Florencen was het bedde / daer ten lesten mael de Schilderconst haer jongste gheboorte hadde herregen: soo zijn uyt haer vervolghens veel goede Constenaers voortghecomen / die alle te verhalen veel tydt souden behoeven. Doch can niet wel voorby gaen Sandro Botticello Florentijn/ die van t'Goudtsmeden/ghelijck den voorverhaelden Antonis, quam op t'schilderen/ en nae zijn groote begeerte by Broer Philips, wiens maniere hy gantsch wel nae volghde: en noch jong zijnde/ maeckte veel fraey wercken op nat kalck/ en van Eyverwe/ soeckende alle ander van zijnen tijde in de Const t'overtreffen/ oft voorby te varen/ bysonder Domenico Girlandaio, den welcken had gemaeckt eenen S. Ieronimus, daer hy Sandro hadde te maken eenen S. Augustijn, het welck hem wel gheluckte t'zijnen grooten lof: hebbende uytgheveeldt in de tronie die diepe ghedachten/ en scherpsinnighe inghetrocken imaginatien/ die ghemeenlijck zijn in verstandighe Sielen / die volckschouw ghestadich trachten nae hooge en onbegrijpelijcke dingen. Hier door is hy dan gheruchtich gheworden/ en betrouwt veel ander dingen te maken. Van zijnder handt zijn twee stucken te sien in s'Hertogen speelhof: in d'een/ daer Venus gheboren wort / daer Aura, en sulcke Winden/ met een deel Liefdekens/ diese te lande brengen: in d'ander oock een Venus, daer de Gratien met bloemkranskens haer vercieren / daer mede uytbeeldende den Lenten: dit was alles gracelijck geschildert. Groote eere behaelde hy oock in een dry Coningen/ daer hy den eené maeckte t'kindeken de voet kussende met grooter liefde/ schijnende wel te vreden soo lange reyse ghedaen te hebben / en was t'conterfeytsel van Cosimo de Medicis d'oude/ gantsch natuerlijck gelijckende: d'ander twee toonen oock groote affectie tot t'kindt/ wesende al goede Conterfeytsels. T'is niet te bedencken/ wat schoonheyt Sandro in alle tronien te weghe brochte/ en op verscheyden actien/ soo van vooren in profijl/ op half ooghe/ ghebogen/ en andersins: oock verscheyden wesens van ouderdommen/ en meer vremdicheden / die eens Meesters volcomenheyt betuyghen / hebbende met eenen oock uytghebeeldt de dry verscheyden Hovelingen en knechten/ datmen siet/ welck den eenen oft den anderen Conings ghesin is. Dit werck was/ en is voor allen Constenaren seer verwonderlijck/ soo van inventie/ teyckeninghe/ en coloreringhe. Den lof hier van dede hem te Room comen/ door de begheerte van Paus Sixtus de vierde/ om in de Capelle/ die hy hadde doen maken/ van zijn Schilderije te hebben: hier won hy een groot deel gelts. Keerende te Florencen/ bracht met ongewercken den tijdt en zijn ghelt om/ makende een deel uytlegh op den Poeet Dante, en figueren van zijn Helle / om te drucken: des hy hem ten lesten vondt oudt en arm. Hy was al zijn leven langh seer boertich.

Dry Coningen aerdich uytgebeelt, met verscheyden versieringhen.

Eens

Eens had hy ghemaeckt een groot rondt / daer in een Mary-beeldt / midden acht Engelen. Dit had ghecopieert een zijn discipel/ ghenoemt Biagio. Dees Copie vercocht Sandro aen een Burger ses guldens/ waerom Biagio seer blijde was. Laet dit stuck (seyde Sandro) wat om hoogh stellen/ dat het schoonen dagh heeft/ en gaet haelt morghen vroegh den Burger/ dien hy hem noemde/ dat hy't also besie/ dan sal hy u t'gelt tellen. Biagio dede alsoo/ en gingh om den Burger. Terwijlen Sandro, en noch een knecht/ Iacob ghenoemt / maeckten van papier acht roode capkens/oft clapmutskens/ gelijck doe ter tijt die van den Raedt van Florencen droegen/en vesteden dese op de hoofden der Engelen met wit was. Smorghens vroegh soo comt Biagio met den Burger / die (onwetens Biagio)van dese bootse wiste. Biagio op den winckel comende/ opsiende/sagh zijn Marie-beeldt/niet midden Engelen/maer midden den Raetsheeren van Florencen / met hun clapmutsen op : hy was verbaest/ niet wetende wat segghen : dan alsoo den Coopman het stuck seer prees/ en nergens van en vermaende/sweegh hy stille/ en gingh so met den Man/die hem t'geldt telde/ terwijlen deden sy de clapmutsen af : weder ghekeert zijnde met de ses guldens/sagh zijn Raetsheeren weder Engelen ghewordeen/des hy hem seer verwonderde/ hem vast daer over bedenckende/ seyde ten lesten tot Sando: Meester/ick en weet niet oft my droomt/oft dat het waer is: dees Engelen/doe ick hier met den Man was/hadden al roode mutsen op/en nu en hebben sy geene/ wat wil dit beduyden? Ghy ghemist u sinnen/ seyde Sandro, dit ghelt maeckt u al van u selven : hadde dat geweest/ meynt ghy dat het den Burger gecocht soude hebben? T'is oock waer/antwoorde Biagio, hy en heefter my doch niet van ghesept/evenwel dunckt my een wonderlijcke sake. Meer cluchten waren van hem te vertellen/die te lang te verhalē zijn. Hy beminde seer alle die in de Const vlijtigh waren. Hy won ghelt ghenoech/maer qualijck besteedt zijnde/gingh al verloren. Eyndelijck/wesende oudt en swack/op krucken gaende/ is te zijnen 78. Jaren ghestorven/ A°. 1515.

Clucht van Botticello, aen zijn discipel Biagio.

T'leven van Andries Verrocchio, Schilder / Beeldt-snijder/en Bouwmeester/ Florentijn.

Sommige zijn van soo overvloedigen gheest/en van natueren soo bequaem yet constich aen te vanghen / datse hun tot verscheyden constighe oeffeninghen ghelijckelijck begheven : ghelijck desen Florentijn / Andries Verrocchio, die Goutsmit/Geometer/Prospectiver/Beeldthouwer/ Graveerder/Schilder/en Musicien/te samen was. Maer om de waerheyt te segghen / in Schilderen en Beeldtsnijden stonden zijn dinghen wat te wreet. Van alle zijn wercken waer veel te segghen: dan t'comt in onse propoost niet te passe. Hy viel dickwils van d'een op d'ander / als hem soo eenich dinghen door te veel doen verveelde. Hy was een goet Teyckenaer : hy teyckende eenen Cartoen met der Penne/een Bataillie van naeckten/die seer fraey was/en meer ander dinghen/ die hy meende te schilderen / maer bleven onvolmaeckt : Hy teyckende met goet verstandt en gheest oock eenighe Vrouwe troenien/ seer aerdich van wesen/met lustige hulselen/welcke Leonardo da Vinci zijn discipel/ om de schoonheyt wille / altijts socht in zijn wercken te volghen. Hy teyckende oock Peerden op de mate/wijsende de maniere om de selve te vermeerderen. En hoe wel hy veel Cartoenen niet in't werck en bracht / schilderde doch eenighe dingen:

onder ander een Doopsel Christi, daer Leonardo den Enghel schilderde/ waer van naemaels verhaelt sal worden. Hy begon eerst alle dinghen op het leven af te gieten met plaister/ te weten/ een beslach ghemaeckt van eenen sachten steen/en wort ghegraven by Volterra, Siena, en veel meer plaetsen in Italien/ die ghebrant wesende/wort ghebroken/en dan ghetempert met warm water: Hier mede druckt men yet af/en wort dan soo hardt / datmer heel figueren in gieten mach. Dus werden in zijnen tijdt veel doode en levende troenien afgegoten/die men noch veel in de huysen van Florencen boven deuren/ vensters/ cornicen / en schoorsteenen / als natuerlijcke conterfeytsels siet. Hy worde op een reys tot Venetien ontboden/om op de plaetse van S. Ian en Paulus, te maken een coperen Peerdt/en daer op een Capiteyn/ghenaemt Bartolomeus van Bergamo, daer sy door victory hadden ghehadt/om alsoo hem te vereeren. Andries daer wesende/ hebbende gemaeckt t'model van t'Peerdt/en beginnen wapenen om van coper te gieten/ middeler tijdt hoorde hy/dat door de jonste van eenighe van den Edeldom / het Beeldt soude worden ghedaen van eenen Vellano da Padoua, soo brack hy zijn model de beenen en t'hooft / en keerde weder sonder yet te segghen al verstoort te Florencen. De Signorie dit siende/ontboden hem/dat hy nemmermeer soo stout soude wesen/te Venetien te comen/of hy soude t'hooft zijn afghesiaghen: waer op hy schriftelijck antwoorde/ dat hys hem wel wachten soude: want soo sy hem het hooft af sloeghen/sy souden hem gheen soo goet connen maken / alst zijne te vooren was: maer hy conde t'hooft van t'Peerdt / dat hy af gheslaghen hadde / wel beter als t'eerste maken. D'antwoorde en mishaeghde den Heeren niet: dan ontboden hem weder/ en gaven hem dobbel provisie. Daer heeft hy zijn werck weder aenghevangen/ en in't gieten doende zijnde/ hem verhittende en vercouwende/ werdt sieck/en starf/ 56. Jaer oudt/ Anno 1388.

Plaister gieten, by wien eerst in't ghebruyck gebracht.

Aerdighe antwoorde Verrochij aen die van Venetien.

Het leven van Andreas Mantegna, Schilder van Mantua.

HOe veel de belooninge der Consten vermach/ by den genen diese deuchtsamich oeffent/is ten besten bekent die t'gheniet daer van ghelückelijck te deele wort: want hy bevoelt alsdan gheen pijne van moeyte noch ongheinack/ door de soeticheyt der eeren en ghewin: ghelijckt gheschiedde Andreas Mantegna, die van leegen gheslachte geboren was/in een Dorp by Mantua, die hoewel hy in zijn jeucht een Beesten herder was/ werdt soo verhooght door Const/ en geluck / dat hy verdiende te wesen een eerlijck Ridder. Doe hy wat groot begon te worden/ werdt ghebracht in de Stadt/ daer hy op t'schilderen quam by Iacob Squarcione, een Schilder van Padoua, den welcken doe hy wert te bekennen zijnen fraeyen gheest / hem aennam voor een erfghenaem soon: En dewijl den Meester hem selven den besten Schilder niet en vermat te wesen/ liet hy Andreas hem oeffenen nae plaister van d'Antijcken afgegotē/en nae doecken van ander fraey Meesters/ soo dat hy door sulcke/en ander middelen ghenoech wel leerde: oock door de prickelinghe der eeren/ om voorloopen zijn medeghenooten/die hem in't leeren trotsen wilden: Onder ander eenen Nicolaes Pizzolo van Padoua, zijn mede discipel. Doe Andreas 17. Jaer oudt was/ hadde hy een Altaer-tafel ghemaeckt/in S. Sophia te Padoua, die van een oudt ervaren Schilder schijnt te wesen. Andreas en Niclaes maeckten noch een Tafel t'samen/daer in maeckte Niclaes eenige Beelden/die niet min ghepresen

en

en worden/als de dinghen van Andreas. Van Niclaes is weynich/ maer fraey dinghen te sien: en soude wonder gedaen hebben / hadde hy de wapen niet boven de Const bemint: Maer alsoo hy hem veel vyanden maeckte / wert op eenen avont van wercke comende / verradelijck vermoort. By t'voornoemde Niclaes dinghen/maeckte Andreas noch vier Evangelisten/ die seer ghepresen waren/soo datmen wel bemerckte / dat Andreas wat bysonders worden wilde. Waerom Iacob Bellino, Schilder tot Venetien/ Vader van Gentile en Ioan Bellino, den welcken oock van jongs een trotser in de Const was tegen Iacob Squartione, soo veel te weghe bracht/dat Andreas zijn Dochter te Wijve nam: waerom Squartione soo toornich wert / datse t'sindert altijt vyanden waren: En alsoo seer hy voorhenen altijt Andreas dinghen had gepresen/soo seer heeft hy't van doe af altijts openbaerlijck veracht:segghende/dat Andreas Beelden niet en doogden/om dat hy die hadde geconterfeyt na d'Antijcke steenen Beelden / waer naer men niet can leeren schilderen te deghe: want die steenen dinghen behouden altijts herdicheyt/ nemmermeer hebbende een seker teere soeticheyt/die t'vleesch oft het leven heeft/ dat hem roert en bouwt op verscheyden actien: voeghende noch daer by / hadde Andreas zijn Beelden van wit en swart als marber ghemaeckt / sonder van soo veel verwen / sy souden meer gratie ghehadt hebben: want dan soudense emmer te minsten Antijcksche steenen Beelden ghelecken hebben. Dusdanige berispingen quelden Andreas, maer waren hem vorderlijck: want bekennende dat hy ten deele de waerheyt seyde/ begaf hem van doe voort levende persoonen te conterfeyten/ en nam so toe/dat hy in een Historie/die hy in de Capelle maeckte / daer zijn ander dinghen waren wel toonde/dat hy van het levē/ en t'natuerlijcke so wel conde wat goets te weghe brenghen/ als uyt de dingen/ die metter Const gemaeckt zijn. Evenwel behiel Andreas dit ghevoelen / datter meer volcomenheyt was in d'Antijcke Beelden/en datse veel schoonder deelen hadden/dan t'leven uyt en wijst: Om dat de uytnemende Meesters (soo hem docht) hadden uyt veel levende Menschen lichamen / alle de volmaecktheyt der natueren by een vergadert: welcke schoone deelen alle t'samen zijn seer selden in een eenich lichaem te vinden: daerom/docht hem/ mostmen hier en daer so een deel van verscheyden nemen/en vergaderen. Boven desen dochtē hem d'Antijcke Beelden beter gestelt/ en de musculen/aderen en senuwen beter geroert/ en aengewesen: maer of hem dit docht / en dat hy meende het vleesch met zijn soeticheyt en gladdicheyt die dingen te seer verborgen hiel/so toonen sy somtijts meer herdicheyt/als eenich oudt oft uytgeteert lichaem/dat van de Constenaers/ om meer oorsakē/ moet zijn geschouwt. Wt deser oorsaeck/ dat hem sulcx behaeghde/ sietmen zijn dinghen eenichsins ghesneden te staen/ treckende meer nae t'steen/ als t'leven. In zijn dinghen bracht hy seer veel troenien nae t'leven te passe: En hoewel hy in zijn lakenen hardt / en wat cleen van plooyen was / hebbende wat drooghachtighe maniere / soo sietmen nochtans alle zijn dinghen ghedaen met grooter Const / en vlijt. Hy maeckte te Mantua voor den Marquijs Lodewijck Gonzaga, in een sale de Triumphe van I. Cæsar, welck t'best is dat hy oyt maeckte. Hier sietmen den wel ghecierden waghen/oock den ghenen die den Triumpheerder lasterde/voort alle ordenen/de vrienden/ de ghevanghen vyanden/de rotten der Soldaten/de reuckwercken/wierroocken/ de offer offen gecroont/ den roof der Soldaten/ de wapenrooven/ d'Elephanten/ de victorien/ de ghedaenten

Niclaes Pizzolo, fraey Schilder, jongh vermoort.

Vyandige berispinge is somtijts voorderlijck.

Triumphe van Iulius Cæsar, constigh gheschildert.

daenten der Steden en rootsen/ op verscheyden waghens naeghebootst / met oneyndlijcke Tropheen op de pijckstavé/ verscheyden hooft en lijf-wapenen/ toemaecksclen/verçieringhen/en Antijcksche potten : En onder den hoop van alle de beschouwers deser Triumphen / isser een Vrouw/ die aen haer handt een kindt heeft/dat al weenende haer toont eenen doorn / die't in zijnen voet heeft/met een seer graeclijcke actie. Noch hadde hy in dese Historie een dingen wel verstandich waerghenomen/dat is/dewijle dat zijn figueren met den voeten mosten comen boven t'ghesichte/so maeckte hy der voorenste Beeldé voeten voor aen op d'onderste waterpas streke te rusten / doende de ander voort en voort inwaert/ nederwaert/vercortende en verschietende/ dalen/ latende de voeten verliesen : desghelijcx liet hy de potten en ander dinghen al van onder sien. Summa/dit werck mocht niet schoonder noch beter ghewrocht zijn/ alst en is/des was hy van den voornoemden Marquijs altijts bemint/en gheeert: En wert soo gheruchtich/dat Paus Innocentius de achtste/om hem schickte. Alsoo hy dan nae Room reysde/heeft hem den Marquijs noch vereert/en hem Ridder ghemaeckt. Hy wert van den Paus vriend'lijck ontfanghen/ die hem stracx in Belvider liet maken een cleen Capelle/die hy/ soo welssel als mueren/ op nat kalck alles soo vlijtich en soo net dede/ als haddet verlichterye gheweest. Boven den Altaer was Ioannes doopsel/daer onder ander is een die zijn cousse averecht upt treckt/toonende onghemack en arbeydt in zijn troenie/dede menich der welstandicheyts halven verwonderen. Men seght / dat den Paus/ door veel ander occupatien die hy hadde/Mantegna niet soo dickwils ghelt en gaf/ als hem wel behoeft hadde / dat hy daerom schilderde van graeuw eenighe Deuchden/ onder ander de Discretie/ soo dat den Paus eens t'werck besiende/vraeghde wat het voor een Beeldt ware : Hy antwoorde/ t'is de Discretie: waer op den Paus seyde/Wilt ghyse wel verghesellschappen/stelter by de Patientie. Den Schilder verstont wat den heyligen Vader seggen woude/ en swegh stille. Het werck voldaen/sondt hem den Paus met eerlijcken loon/ en veel faveurs/ weder tot den Hertoghe. Te Room noch wesende/ schilderde hy noch in een cleen Tafereel een Mary-beeldt/met een slapende kindt: en in't Landtschap/ in een rootse/ maeckte hy Steenhouwers / die steenen groeven tot verscheyden wercken/met sulcken patientie/ en soo net/ dat te verwonderen is. Hy teyckende seer net/en wassende met sap/liet t'papier de hoochsels/ daer hy eenighe wint-hayren soo subtijl onder d'ander liet drijven / dat het te verwonderen was. By Vorsten en Princen was hy in grooter eeren/om zijn beleeftheyt/deucht en Consten wille. Hy sneet oock verscheyden coperen platen/daer in maeckte hy zijn Triumphe voor verhaelt/ oock zijn Bacchus feest/ den strijdt der Zee-monsteren/d'afdoeninghe van den cruyce/de begravinghe Christi, en ander dinghen / alle sonderlinghe en weerdich om sien. Hy toonde eerstmael van al d'alderbeste maniere / om de Beelden te doen vercorten. En om zijn uytnementheyt in de Const / en zijn edelheyt des levens / wert zijnen naem onsterflijck ghemaeckt van den Poeet Ariosto, in de eerste clause van zijn 33e. Ghesangh/daer hy hem by de vermaerste Schilders van zijnen tijdt aldus verhaelt:

Aerdighe antwoorde van den Paus Innocentius de achtste.

Leonardo, Andrea Mantegna, Gian Bellino.

Hy maeckte en schilderde hem selven binnen Mantua een schoon huys / daer hy zijn leven langh in woonde ; en hebbende veel schoon wercken ghedaen/

starf

starf oudt 66. Iaer/ A°. 1517. Op zijn Graf by zijn conterfeytsel in coper/ was oock dit schrift ghestelt:

Esse parem hunc noris, si non præponis Apelli,
Ænea Mantineæ qui simulacra vides.

T'leven van Philippo Lippi, Florentijnsch Schilder.

Alhoewel de Schilder-const geen erfgoet en is/ dat de Kinders van hun Ouders genieten mogē/ maer een ding is/ daer yegelijck door de aenporringe der naturē met langsaem oeffeninge toecomt te geraken: so scheē nochtans/ dat Philippo Lippi de Const van den Vader gheerft hadde/ oft datse hem natuerlijck aengheboren was. Hy volghde van jongs aen de manier van zijnen Vader/ Broer Philips Carmelijt/ leerende doch by Sandro Botticello. Desen Philippo Lippi dan was soo overvloedich van gheest/ en inventie in zijn schilderen/ jae soo bootsich/ en soo heel nieusnuffich in zijn vercieringen/ dat hy d'eerste was/ die den Moderne in't hooft bracht de cleedingen te veranderen/ en op een nieu manier/ en met schoon ornamenten zijn figueren toe te maken/ en op d'Antijcksche wijse t'omhangē/ en gorden. Hy was d'eerste die den Grotisken het licht hergaf/ op de gedaente der Antijcksche/ die selve makende van graeuw en ooc vā verwe/ in frijsen/ met beter teyckeninge/ als ander voor hem ghedaen hadden/ soo dat het een lust om sien was/ wat hy al cluchtigher goet versierde/ en in't schilderen te weghe bracht. En dat meer is/ noyt maeckte hy werck/ hy en brachter in met grooter studien/ d'Antijcksche dinghen van Room te passe/ in vaten/ cannen/ breuskens/ schoenen/ wapenroof/ schildē/ helmen/ corseletten/ sweerden/ en ander sulcke fraeyicheyt/ t'welck hem/ die onse Const so veel voordeel dede/ eeuwichlijck te dancken is. Veel wercken in verscheyden plaetsen zijn van hem constich ghedaen. Voor Coningh Mathijs van Hongerijen/ maeckte hy twee schoon Tafereelen. Hy reysde nae Room/ ontboden van Cardinael Caraffa, daer hy in een Capelle schilderde/ in de Kercke van Minerva, daer fraey bedietselen uytghebeeldt waren: onder ander/ daer t'Gheloove t'ongheloove ghevangen heeft/ en alle Heretijcken/ en daer Hope wanhope verwonnen heeft/ en meer Deuchden/ die hun wederpartijen t'onder hebben: oock een disputatie van S. Thomas van Aquinien/ daer hy onder hem heeft/ en verwonnen Sabellius, Arrius, en ander Ketters/ alles met sulck een fraey handelinghe ghedaen/ dat het niet te verbeteren is. Doe hy weder tot Florencē quam/ begon een Capelle voor Philippo Strozzi: maer most weder nae Room/ een sepultuere van Stucco te maken/ en een Capelle voor den voornoemden Cardinael/ daer van hadde hy vry ghelt/ twee duysent gouden Ducaten: en alsoo weder keerende/ voldede de begonnen Capelle voor Strozzi, en dat met sulckē Conste/ en teyckeninge/ dats hem yeder verwondert/ om de nieuwicheden/ en veranderinghen der versierselen/ dieder in te sien zijn: gewapende Mannen op zijn Antijcksche/ met alle boven verhaelde fraeyicheyt van bywercken/ oock Vrouw hulselen/ en Priesterlijck ghewaedt: Een History isser daer Ioannes Evangelist verweckt Drusiana, daer hy den omstandt heeft seer verwondert ghemaeckt/ dat een Man met slechs een teecken des cruys een doot Mensch verweckt: onder ander verwondert hem boven al eenen Priester oft Philosooph/ hebbende een cruyck in zijn handt/ op zijn Antijcks ghecleedt. Desgelijcx in dees History/ onder veel Vrouwen/ verscheydelijck

Philippo Lippi bracht eerst op, de Beelden te cleedē en chieren, op zijn Antijcks.

lijck-gheleedt / sietmen een Kindeken al verschrickt / van een Spaens hondeken/dat hem by de slippen heeft ghevatt met den tanden / en vliedt hem verghen onder de cleederen zijns Moeders / de welcke oock is vol verbaestheyt/ om de verweckinghe van Drusiana. In een ander Histoiry wort Ioannes in d'oly ghesoden: daer sietmen de gramschap in de tronie des Richters/welcken schijnt ghebieden / datmen meerder vyer aenstoken soude : daer sietmen het vyer zijn weerschijn gheven/in den aensichte des ghenen die blaest: en oock alle ander figueren zijn ghemaeckt met schoon en verscheyden actituden oft werckinghen. Aen een ander sijde maeckte hy S. Philips in den Tempel van Mars, daer hy van onder den Altaer doet comen het Serpent/welck met zijnen stanck des Conings sone doodet: daer heeft den Schilder aen de trappen van den Altaer ghemaeckt een hol / daer t'Serpent uyt comen was / als oft een scheur waer in een rootse / soo natuerlijck / dat op eenen avondt een van zijn knechten (doe aen de deur gheclopt was) yet meenende verberghen / liep om dat in het hol te steken/ maer vondt hem bedroghen: Ooc bewees den Schilder sulcken Const in t'Serpent / zijn fenijnicheyt/ vier spouwen / en wasem/ dat het niet geschildert/maer levendich scheen te wesen. D'inventie der History wort oock seer gheprefen/schilderende den voornoemden Sanct gecruyst te wesen/daer sy hem op aen cruys trecken met seelen/ die aen sommighe ruwijnen zijn vast ghemaeckt/oock aen stucken van pylasters/en basementen/daer oock ter ander sijden eenen met een leere t'cruys ghevatt heeft / en een ander met eenen stock/en schoorent soo om hoogh/t'wijlen twee ander met een hout t'cruys aen den voet onderhouden/ om so in den kuyl te beweghen : summa/ t'is alles niet te verbeteren. Hy was een Man seer edel van manieren/ en ghespraecksaem / en sulck van leven/ dat hy alle de vlecken zijns Vaders bedeckte: want hy seer vriendelijck was/ en beleeft. Veel meer dinghen in schildery ghedaen hebbende/starf van een felle cortse/ en benauthevt in de kele / t'zijnen 45. Jaren/ en wert van zijn Kinderen soo heerlijck begraven/ A°. 1505. datmen alle winckelen in de strate van Servi toesloot / ghelijckmen ghewoon is/ als men een groot Prince begraeft.

T'leven van Francesco Francia, Schilder van Bolognen.

DAt den Constenaer in zijn ghemoedt oock heeft een verborghen moedighe latendunckenheyt / die zijnen lust levende maeckt / en is soo verwonderlijck niet: maer t'is bespottelijck / als die latendunckenheyt te heel blindt en onmatelijck is : ghelijck het ten lesten te deele is gheschiet met Francesco Francia, geboren tot Bolognen/A°. 1450. Hy was in't opwassen seer wel gestelt van tronie/ lijf en leden/en soo bevallijck/ dat hy met zijn praten die bedroefste Menschen diemen vondt/conde vermaken en verblijden/wert deshalven van veel Princen en Heeren in Italien bemint. Eerst was hy een Goutsmit/daer hy veel fraey wercken in ghedaen heeft/seer schoon Medaillien nae t'leven/en andersins: maer tot meerder lof ghenegen/ begaf hem tot de Schilder-const / eenighe jonghe Schilders in huys nemende / om de maniere van t'coloreren te leeren/ so dat hy/hebbende goede teyckeninghe en oordeel/ begon eenighe conterfeytsels en cleen dinghen te maken. Dus wert hy veel wercken in veel plaetsen en voor velen te maken / soo voor den Hertoogh van Vrbijn, en ander/dat hy grooten loon en lof behaelde. Eyndelijc hy te Bolognen woonende/

nende/ veel eere ghenietende van zijnder Const/ rijck en gherust levende/ hoorde daghelijcx veel lofs van Raphael van Vrbijn, te Room woonende/ en dat door eenighe vreemdelinghē/en Edellieden van Bolognen/die van Room quamen: en wederom/als die van Bolognen te Room quamē(gelijck yeder geern zijn eyghen prijst/) hadden veel lof te seggen van Francesco Francia: dus werdt door sulcx groote kennisse tusschen dese twee/ datse malcander met Brieven ten lesten groetten. Francia was seer belust/door t'groot gheroep/om Raphaels dinghen te sien: maer alsoo hy een oudt Man was/bleef in zijn ghewoon Bolognen. T'ghevicl Raphael maeckte voor den Cardinael de pucci santi quatro, een Altaer-tafel van olyverwe / wesende een S. Cecilia, die te Bolognen tot S. Ioan op den bergh most staen / welcke hy in een casse ghesonden heeft aen Francia, dat hy als goet vriendt /sooder yet aen bedorven waer/ oft soo hy eenige merckelijcke faute saghe/ t'selve soude verhelpen/ hy soude hem groot lief doen/en stellent soo op zijn plaetse/met zijn toebehoorende cieraet. Doe hy dit uyt Raphaels Brief had verstaen / dede hy met groote blijschap de casse open/ en stelde dit stuck daer het schoonen dagh hadde: Maer dese soo ongheWaende uytnemende constighe Schilderye siende/werdt soo wonderlijcke verbaest/in't bemercken zijnder dwase dolinge in latendunckenheyt/ dewijle hy zijn dingen doe bekende soo nietigh daer by te wesen/ dat hem dit so ter herten sloegh/dat hy starf/hebbende eerst het stuck doē stellen op zijn plaetse. Hy wert begraven A°. 1518. t'zijnen 68. Jaren. Op zijn doot was ghemaeckt dese Epigramme:

Francesco Francia sterft van verbaestheyt, siende Raphaels schilderye beter als de zijne.

Me veram Pictor divinus mente recepit:
Admota est operi, deinde perita manus.
Dumq; opere in facto defigit lumina Pictor,
Intentus nimium, palluit, & moritur.
Viva igitur sum mors: non mortua mortis imago,
Si fungor quo mors fungitur officio.

T'leven van Pieter Perusijn, Schilder.

WAt een voorderlijcke aenporrende roede de Armoede somwijlen is/ voor eenige Jeught van levendigen en verstandigen gheeste/en wat een crachtighe oorsake/ om ghedreven te gheraken ter volmaecktheyt / in wat Const-oeffeninghe dat het mach wesen/is claer te mercken aen de handelinghe/oft leven van Pieter van Perusien: wiens armen Vader hem bestelde in dienst van een Schilder binnen Perusia. De welcke al was hy den besten Meester niet/ hiel Pieter altijts vooren / hoe dat de Schilder-const soo heerlijck/ en soo ghewin-ghevende was/ voor diese wel conde oeffenen / verhalende de groote belooninghe der selver/ soo in den ouden als teghenwoordighen tijdt: waer mede hy Pieter om leeren lustich maeckte/om een van die vermaerde te worden/ soo hem t'geluck dienen woude. So was hy veel maenden/ dat hy sonder bedde sliep in een kist/ en dede groote moeyt en vlijt om leeren / makende dickwils van den nacht den dagh: soo dat hy/ die ghewoonte aenghenomen hebbende/gheen ander vreucht en wiste/dan hem te bemoeyen in de Const/ en altijt te schilderen: want altijts voor ooghen hebbende den schrick van der Armoede/ dede neersticheyt tot winninghe. T'welck hy misschien niet en hadde ghedaen/ soo hy onderhoudts ghenoech ghehadt hadde; want den Rijckdom

hadde

hadde hem den wegh tot der deucht mogen sluyten/ die hem nu door d'armoede wert gheopent : en voort gestiert zijnde van de behoefticheyt/ hoyte/ mocht hy niet ten hooghsten graedt climmen/ dat hy mocht comen om hem eerlijck te mogen onderhoudē. Hierom en maeckte hy geen werck van coude/ honger/ onghemack/ arbeydt/ noch schande/ om eens te comen tot rust en ghemack. En hadde dit altijt voor een Spreeckwoort: Dat nae de quade daghen/ goede dagen mosten comen: En alst moy weder is maecktmen huysen/ om in't vuyl weder onder te woonen in't drooghe. Dickmael vraeghde hy volck/ die hier en daer gereyst haddē/ bysonder zijnen Meester/ in wat plaetse dat de Schildery best gheloont worde. Den welcken hem antwoorde : tot Florencen / daer de Schilder-const in meeste perfectie is / en veel goede Meesters altijdt zijn / en meer propoosten. Soo dat Pieter vertreckende/ quam te Florencen/ op hope/ een excellent Schilder te worden/ t'welck hem ghe schiedde: want zijn handelinghe doe ter tijdt seer worde ghepresen. Hy hadde daer zijn studie/ en leerde onder Andreas Verrocchio, alwaer van zijn eerste werckē waren: onder ander eenen S. Ieronimus, den welckē seer gheacht werde: want hy was gemaeckt gantsch oudt/ mager en drooge/ gelijck een Anatomie/ hebbende de oogen ghevestight op t'Crucifix. Voor de Nonnen van S. Clara, maeckte hy een Tafel van eenen dooden Christus, met soo schoonen colooringhe / dat de Schilders wel dochten / dat hy een excellent Meester worden soude : want hy hadde in dit stuck ghemaeckt veel schoon tronien / soo van oude Mannen/ en Marien, die uyt grooter liefden bitterlijck schreyen / aenmerckende met verwonderen den Dooden : en achter had hy ghemaeckt een Landtschap / dat doe ter tijdt wonderlijcke schoon gheacht worde/ want men daer te voorē geen goede maniere daer van en hadde ghesien/ gelijck als men nae wel heeft. Men wilde de Nonnekens drymael meerder van gheven / als sy ghedaen hadden : maer sy wouden niet/ om dat Pieter seyde/ dat hy dergelijcke geenen moedt en hadde te maken. Hy werdt in corten Jaren in sulcken groot achtinghe/ dat zijn dinghen werdt ghesonden over al/ in Italien/ Spaengien/ Vranckrijck/ en meer ander Landen. Hy wrocht veel in een Clooster/ van die men hiet Ingesuati, buyten de poorte Pinti, t'welck door krijgh al verdestrueert is. Daer was eenen Prioor/ die seer wel Asuyr oltramarijn conde maken/ en om dat hys overvloedich hadde/ dedes Pieter veel op de mueren ghebruycken. Desen Prioor was vreck en wantrouwich / en wilder altijt by wesen/ om te sien / of Pieter niet het Asuyr en soude behouden : waerom Pieter, die van natueren oprecht was/ dit merckende/ niet wel te vreden en was/ dochte hoe hy hem mocht beschamen / soo hiel hy by hem eenen pot met schoon water / daer hy alleen zijn borstelen in spoelde/ als hy asuyren lakenen maeckte/ en dede den Prioor even seer zijn vrecke sacxken openen/ en spoelde seer dickwils dē borstel. Dē Prioor siende zijn sacxken seer minderen / seyde dickmael : Ey hoe veel oltramarijn verslindt dat kalck. Dat siet ghy/ seyde Pieter. Den Prioor wech zijnde/ vergaderde hy uyt den pot het oltramarijn / dat in den grondt ghesoncken lagh/ drooghdet/ en gaft den Prioor weder/ segghende: Pater, dits uwe/ leert op een ander mael lieden met eeren betrouwen/ die niemant bedrieghen : maer wilde men/ men conde wel bedriegen de ghene/ die soo mis vertrouwigh zijn/ als ghy zijt. In Fresco en Olyverwe was hy seer goet Meester. Onder ander was hem aenbesteedt van eenen Bernardino Rossi Florentijn/ eenen S. Bastiaen,

Spreeck-woorden Petri Perusini.

om in Vranckrijck te seynden/ voor hondert gouden Croonen. Dit stuck vercocht Bernardino aen den Coningh van Vranckrijck vier hondert goudē Ducaten. Door veel constighe wercken vermaert zijnde / werdt Pieter te Room gheleydet/ om voor Paus Sixtus de vierde te schilderen in zijn Capelle. Daer maeckte hy d'History/daer Petro de sleutelen ghegheven worden : oock de gheboorte en Doopsel Christi : oock daer Moyses ghevischt wordt : En daer nu t'oordeel van Michael Angel is/ maeckte hy d'opvaert Mariæ. Veel meer dinghen in Roome ghedaen/en geheel veel gelts gewonnen hebbende/wouw weder nae Perusen/ en is met groot faveur van al t'Roomsch Hof vertrocken. T'waer lang te verhalen/wat hy in zijn Vaderstadt Perusia, en daer ontrent/ al werck dede / soo in Fresco als in Olyverwe. Hy keerde weder te Florenen/doende seer veel dinghen/en ghewin soeckende. Bracht dickwils eenderley Beelden weder in't werck/ soo datse al veel eenderley wesen hadden. Ten selven tijde werdt Michael Angel door zijn werck geruchtich/t'welck Pieter qualijck mocht lijden/ des sy in woorden quamen/ en hem ghesept worde/ dat hy plomp was in de Conste: Pieter mocht van Michael dit niet verdragen/des sy voor Recht quamen/daer Pieter met veel eere van vehiel. Pieter maeckte daer noch een groot werck/daer hy oock zijn voorgaende Beelden te passe hadde gebracht/des hy van den nieuwe Schilders seer bespot was/ seggende/hy hadde van giericheyts wegen cleen vlijt geoeffent/ en maeckten hem veel schimpige Sonnetten: Soo dat hy alree oudt wesende/ keerde nae Perusia, daer wrocht hy in een Cloosters Kerck/daer Raphael d'Vrbijn,zijn discipel/noch jongh wesende/ eenighe Beelden maeckte. Buyten Perusia, op t'Casteel Pieve, maeckte hy eenigh werck van cleender importantien/ alwaer hy gaende en keerende/ altijt al t'ghelt dat hy hadde over hem droegh/als niemant betrouwende/ des hy op den wegh werdt waergenomen/ en berooft/doch met veel biddens t'leven ghelaten : maer door middelen/ en veel vrienden die hy hadde/ creegh een groot deel van t'genomen ghelt weder : doch had hy schier van droefheyt ghestorven. Hy was een Mensch van weynigh Religie/en van sulck een Porphyren harden hooft/datmen hem d'onsterflijckheyt der Sielen niet inbeelden en conde/ hebbende alleen zijn hope op t'geluck van deser Eeuwen/ en soude om gelts wille wonder dingen ghedaen hebben. Hy won grooten rijckdom. Binnen Florencen timmerde en cocht hy veel huysen: desgelijcx tot Perusia en tot Pieve had hy veel onroerende goederen. Hy nam te Wijve een seer schoon jonghe Dochter/ en hadde soo groote ghenuechte / datse moy cleederen en hulselen droegh/so binnen als buytens huys/ datmen seght/dat hyse dickwils selfs metter handt paleerde. Hy maeckte van zijn discipelen veel goede Meesters/ bysonder den wonderbaerlijcken Raphael Sanzio van Vrbijn, die langhe met Pieter wrocht: soo dede oock Ioan de Santi, Raphaels Vader. Pieter starf t'zijnen 78. Jaer/ en werdt begraven te Pieve, A°.1524.

Het leven van Lucas Signorelli, van Cortona, Schilder.

GHemeenlijck sietmen in de Jeucht/ alsmer met goet oordeel op acht/ aen de manier van doen en wesen / waer toe de kinderen gheneghen zijn / en wat sy in hun ouderdom te worden hebben. Eenighe sietmen/die in hun draghen en manieren zedich en puntich zijn/en geern in eerlijcke cleedinghe/waer mede sy altijts oock eerlijck gheacht worden: ghelijck dat oock gheschiede met

Lucas van Cortonen. Hy was discipel van eenē Pieter van Borgo san Sepolcro, wiens manier hy so volghde/ datment qualijck con onderschepdē. Zijn wercken waren in soo groote achtinghe/ als opt van eenigh ander Schilder in Italien. Hy toonde in zijn wercken/ datmen met arbeydt en Const de naeckten in Schildery het leven can doen ghelijcken/ en hoe men de vercortinge te weghe can brengen. Onder veel schoon wercken/ is tot Orvieto, in de groote Kerck/ een Capelle van hem/ van t'vergaen van der Weerelt/ daer hy hem wel bewesen heeft een versierlijck en geestigh vinder der Historien/ van vreemder ordinantien. Daer sietmen Enghelen/ boose gheesten/ ruwijnen/ aerdtbevingen/ branden/ en mirakelen van Antichrist/ naeckten/ vercortingen/ en veel schoon figueren/ oock de verbaerlijckheyt/ die in den lesten bevenden dagh sal wesen. Hier mede heeft hy menigh nae hem comende den gheest gewackert. Des waren oock de wercken van Lucas hoogelijck altijts van Michael Angel gheacht en ghepresen. Oock sietmen in zijn Oordeel te Room/ dat hy hem nae dese dingen beholpen heeft: in dit werck heeft Lucas veel Conterfeytsels te passe ghebracht. Tot S. Maria de Loreta zijn van hem vier Evangelisten/ en vier kerckische Doctoren/ en ander Beelden/ alle seer schoone/ waer van den Paus Sixtus hem hooghlijck loonde. Doe eens binnen Cortona zijnē sone vermoort was/ wesende een schoon ghesellle van lichaem en aenschijn/ liet hem naeckt ontcleeden/ en conterfeyt te hem also naeckt/ willende altijts als hy wilde door zijn constigh handtwerck sien/ wat hem de Natuere ghegheven/ en t'ongeluck benomen hadde: Dit dede hy/ alhoewel bedroeft/ met groot ghedult/ sonder weenen oft tranen te laten. Hier nae werdt hy te Rooom ontboden van Paus Sixtus, in de Capelle te wercken/ neffens/ oft teghen ander fraey Schilders: daer maeckte hy/ daer Moyses zijn Testament maeckt met t'volck Israels/ hebbende ghesien t'Landt van Beloften/ en oock daer hy sterft. Summa/ doe hy schier voor alle Princen van Italien hadde veel wercken ghedaen/ tot zijnen grooten lof en gewin/ keerde oudt wesende tot Cortona, daer hy voortaen maer uyt lust en wrocht. Hy was seer goet van zeden/ oprecht/ vriendelijck met de vrienden/ soet om mede om te gaen/ een yeder behaeghlijck/ en beleeft tot wie zijns behoefde. Hy was vrypostigh/ en hadde lust/ puntigh en wel gecleedt te wesen: En was om al dit/ binnen en buyten zijn Vaderlijcke Stadt/ lief/ weerdt/ en in grooter eeren. Hy starf A°. 1521. oudt 82. Jaren.

Het leven van Lionardo da Vinci, Schilder/ en Beeldt-snijder/ van Florencen.

HEt is verwonderlijck/ hoe den Hemel soo mildelijck somwijlen afstort/ in een eenigh Menschen lichaem/ soo groote natuerlijcke en overnatuerlijcke gaven/ als schoonheyt/ snelheyt/ sterckheyt/ en begrijpelijckheyt van eenen deuchtsamen vernuftighen gheest/ soo dat sulcken begaefden den wegh over al open is/ tot wat Const hem de Natuere aenlockt: t'welck ontwijflijck Godlijcker handtreyckinghe meer/ als alle Menschelijcke leeringhe/ oorsakelijck te dancken is. En dit is wel ghesien gheweest aen Lionardo da Vinci, die schoonlijvich/ en in al zijn doen gracelijck/ behendich/ en groothertich was. Sijn verstandt was sulck/ dat waer zijnen gheest toe streckte/ hoe swaer oft ondoenlijck/ hem alles licht en doenlijck viel/ en met goede uytcomste ghelukte. Dan (soo men seght) geen Cooren sonder Caf is/ was dit zijnen maer/ dat hy

dat hy onstadighe sinnen hadde/ en haest veranderde in zijn voornemens. Hy overleerde meest al zijn Meesters/ t'zy in Arithmetica, Geometria, oft ander Consten. In de Letter-const soud' hy wonderlijck ghewordden hebben/ hadde hy daer in willen volherden. Hy leerde oock Musycke/ maer bysonder vedelen/ als die blygheestigh was/ en songh al spelende Liedekens uyt den gheest uytnemende aerdich: Doch hoewel hy hem in dus veel dinghen oeffende/ en liet noyt nae te teyckenen/en verheven dingen te maken: want tot desen meer als tot anders zijnen sin gheneyght was: des werdt hy besteedt by Andreas Verrocchio voorbeschreven. Daer begaf hy hem in alles / wat de Teycken-const in haer bevangen mach/ en maeckte (jongh wesende) van aerde eenighe lachende Vrouwen hoofden/die onder de Const in plaister ghemeen zijn: oock eenige kinder hoofden/die van groote Meesters handen ghleken te te wesen. Van Architectura teyckende hy verscheyden gronden en gebouwen. Hy was d'eerste/ die (hoewel jongh zijnde) discoureerde/ om de Riviere Arnus, in een Canael te brengen van Pisa tot Florencen. T'waer langh te verhalen/wat hy al teyckende/ om met water te wercken/van Molens/en ander dingen: oock hoe men water van onder op met buysen trecken soude: Maeckte oock dagelijcx modellen en teyckeningen/hoe men lichtelijck berghen nederleggen soude en doorboorē/om van d'een dal in d'ander te gaē: En bewees/hoe men groote gewichten mocht oplichten/ oock in tegenwoordicheyt van veel verstandige/ die alsdoe Florencen gouverneerden: hoe hy wilde opheffen de heele Kercke van S. Ian, en daer onder trappen brengen/sonder de selve te hinderen: en versterckte dit met sulcke redenē/ dat het een yeder wel doenlijck docht te wesen. De Schilder-const boven al verkiesende/ teyckende hy veel nae t'leven/ oock wel op linnen doecken / met den punct der pinceelen / alles uytnemende. Het gheschiedde/ dat Andreas zijn Meester maeckte een Tafereel van een Ioannes Doopsel/en liet Lionardo maken eenen Engel/die een cleedt ophiel/den welcken hy (eenen jonghen zijnde) soo maeckte/ dat hy beter was/als eenigh ander Beeldt van den Meester. Waerom Andreas noyt verwe oft pinceel wilde aenroeren / hem siende overtroffen te wesen van een kindt. Hy maeckte een Patroon/om een behangh voor een deur/om den Coning van Portegael/t'welck in Vlaender van goudt en sijde soude zijn ghewrocht / het was van Adam en Eva, daer sy sondighen / van wit en swart/ te weten/ gehooght met loot-wit: Hy bracht te weghe een beemdt vol cruyden/en ghedierten/soo natuerlijck/en met sulck een vlijt alst moghelijck is. Den Vijghboom was soo ghedaen/dat niet te bedencken is/ hoe yemant sulcken vlijt en patientie mocht hebben/ in't beleyden der tacken/ en de bladeren op't vertoonen seer eyghentlijck ghedaen/ met noch ander dinghen. Lionardi Vader was van eenen Boer buyten Florencen ghegheven eenen ronden houten Schildt/die hy self van eenen Vijghboom had gemaeckt/dat hyen voor hem in t'Stadt liete schilderen. Den Vader/ die desen Boer dickwils in vogelen en visschen behoefde/wildet hem niet weygeren/en lieten t'huys brengen/gaf hem also zijnen soon/dat hyer wat op schilderde. Doe nu Lionardo in de handen quam desen Schildt/ dien hy sagh te wesen scheel/ en oneffen/ rechte hem met vyer/ en gaf hem eenen Draeyer/ die maeckten heel glat en aerdigh. Lionardo primuerde hem/en maeckte hem toe op zijn maniere/en bedocht/hoe hy daer op yet mocht schilderen/ dat elcken/dien hy voortgebracht waer/ mocht verschricken/ om t'effect te doen van t'hooft

Andreas Verrocchio liet af verwe te handelen, hem siende van sijn discipel overtroffē.

t'hooft van Medusa: So bracht hy op een Camer/daer niemant op en quã dan hy alleen/by een/verscheyden ongedierten Eghtissen/Loofvorschen/Krekels/Vnf wouters/Sprinckhanen/Slangen/Vledermuysen/en meer sulck vreemt ghedrocht. Van al dese ghedaenten yet nabootsende/maeckte hy een seer schrickelijck ghedierte op desen schilt/ als comende uyt een doncker gat van een roots/en was so ghemaeckt/dat het uyt zijn open kele scheen fenijn te schieten/vyer uyt den ooghen/ en roock uyt de neusgaten/ dat het grouwlijck aen te sien was: want hy bemoeyde hem soo om dit te maken/ dat hy niet eens en roock den stanck/ daer zijn camer van al dit doot ongheddierte mede bevleckt/en vervult was. Dit werck voldaen/en van den Boer en den Vader vergeten/bracht Lionardo zijn Vader boven/ die onversien hier van verschrickt te rugghe liep. Lionardo hiel hem/en seyde: Dit werck dient daer het toe ghemaeckt is. Het docht den Vader een mirakel/ en prees die versieringe seer: gingh en cocht heymelijck eenen anderen Schilt/gelijck die veel in Lombardien te coope zijn/en daer stont op een Herte doorschoten/en gaf hem den Boer/ die hem altijts daerom beminde/en te wille was. Den Vader vercocht desen anderen voor hondert Ducaten/ die corts daer nae aen den Hertoogh van Milanen vercocht was dry hondert Ducaten. Hier nae maeckte Lionardo in een Tafereel een Marie-beelt/ daer onder ander dingen by stondt een glas met water/en Bloemen daer in/ op welcke hy druppelkens douw had ghemaeckt/ dat het levender als t'leven selfs scheen te wesen. Hy hadde altijts sulcke vreemde diepsinnighe dinghen in't hooft/ datse met handen niet uyt te beelden en waren/des hy veel dinghen onvolmaeckt heeft ghelaten. Hy was soo lustich om by te wesen/ dat hy der Lieden herten seer tot hem trock: En hoewel hy (te seggen) niet en hadde/en weynich oock wrocht/ so hiel hy al stadich Knechten/en Peerden/daer hy groote ghenoecht in hadde: Oock had hy sin in veelderley ghedierten/die hy met grooter liefden en ghedult besorghde. Doe hy quam te passeren daer Voghels te coop waren/nam hyse uyt de muyten/ en gaffe hen vryheyt in de locht weder/ en betaeldese diese te coope hielen. Hy hadde wonder dinghen in zijn Imaginatie. De dinghen der natueren/ de eygenschappen der cruyden/ des Hemels loop/en oock van Son en Maen/ hy met subtijlen gheest al philosopherende ondersochte. Hem behaeghden soo seer eenige bootsige tronien/met hayr oft baerdẽ/oft so andersins in't levẽ/dat hy sulcke Luyden gantsche dagen nae liep/en dese soo vast in zijnen sin stelde/dat hyse t'huys so natuerlijck maeckte/al offe tegenwoordich by hem haddẽ gheweest. Van desen hadde hy al veel geteyckent. Hy teyckende in ẽe blat eenẽ Neptunus so constich met een beroerde Zee/Zee-peerdẽ die den wagen trockẽ/Zee-monsters en Goden/ met so schoon tronien/datter dit Epitaphium op gemaect worde.

Houten Schilt van Lionordo da Vinci wonderlijc geschildert.

Pinxit Virgilius Neptunum: pinxit Homerus,
Dum maris undisoni per vada flectit equos.
Mente quidem vates illum conspexit uterque,
Vincius ast oculis; jureq; vincit eos.

Hem quam in den sin te schilderẽ t'hooft van Medusa, in eẽ Tafereel/ van olyverwe/met een hooft-hulsel en vlechtsel van Slanghen/en begon daer van de vreemste en versierlijckste Inventie van der Weerelt: doch soo't een werck was dat veel tijt behoefde/bleef (als veel zijn ander dingen) onvolmaeckt. Dit was

was namaels bewaert in't Paleys van den Hertoogh Cosimo, met oock t'hooft van eenen Enghel/die eenen arem opheft/en comt van de schouder tot den elleboghe in't vercorten/d'ander handt comt op de borst/ in welcken men siet/hoe vlijtich hy zijn dinghen socht te doen verheffen/soo verre varende met den diepselen/dat hy t'alderbruynste swart ghebruyckte/en op de hooghsels van t'alderlichtste wit. Dit scheē meer nacht dan dagh licht om de herdicheyt te ghelijcken: doch wast hem ghedaen/om met cracht der Consten zijn dingen te doen voortcomē/rondt en verheven staen. Hy begon noch te Florencen een dry Coninghen/daer veel schoon tronien in quamen: maer bleef oock onvolmaeckt. Doe Lodewijck Sforza werdt ghecoren Hertoogh van Milanen/ A°. 1494. werdt hy by hem met grooter reputatie ghebracht. Desen Hertoogh begeerich tot t'geluydt oft spel der Liere/ die wy de Vedel noemen/speelde Lionardo op eene van silver gemaect/ als een Peerdtshooft/ wonder versierlijck/ op datse te meerder ghelupdt gave: daer ging hy alle de Musijck-speelders te boven. Boven desen was hy den besten in zijnen tijdt/van onverhoedts uyt den gheest voor de handt in rijm te singhen : soo dat den Hertoogh ongelooflijcke seer/op zijn Const verliefde. Ter begheerte van den Hertoogh/ maeckte hy een Altaer-tafel van eenē Kerstnacht/die den Hertoogh sondt aen den Keyser. Te Milanen/voor de Monickē van S. Domenicus, maecte hy een Avontmael: alle d'Apostelen tronien waren heel aerdich: de Christi tronie liet hy onvolmaeckt/niet wetende hoe hy daer in te weghe mocht brenghen die Hemelsche Godtheyt. Dit stuck worde vā die van Milanē/en Wtlanders/altijt met groot verwonderen in weerden ghehouden/en ghepresen. Hier sietmen in dese tronien der Apostelen/de twijfelinghe en verlangen om weten/ wie den Verrader is: ooc in hun herten de droefheyt/ de liefde/en vreese die sy haddē. Daer beneffens in Iudas tronie/was te sien den haet/ verstocktheyt/en t'verradich voornemen : alle dinghen was oock soo net/ dat in het Tafel-lakien oock het weef-werck was uytghebeelt. Men seght/dat den Prioor van aldaer/ Lionardum dickwils al te moeyelijc vermaende t'werck te voleynden/hem verwonderende/dat Lionardo half daghen langh zijn werck met aendencken sach en besach: en hadde wel ghewilt/ dat hy hadde gedaen ghelijck zijn volck / dat in zijnen hof wrochte/ dat hy den Pinceel altijts gheroert hadde/ ghelijck sy ooc hun houwen en graven deden. Dit was hem niet genoech/maer beclaeghde Lionardum noch aen den Hertoogh : den welcken om Lionardum schickte/ hem sulcx te kennen ghevende. Lionardo wetende den Hertoogh verstandich te wesen/discoureerde met hem seer breet van der Const/hoe den Constenaer eerst in zijnen gheest alles heeft te beelden/en daer nae metten handen/en seyde/hem resteerden alleen twee tronien/te weten/de Christi, en Iude. De Christi tronie wist hy op der Aerden niet te vinden/en mocht oock niet bedencken/ hoe hy mocht uytbeelden die schoonheyt en Hemelsche gratie/die daer mocht wesen in die Mensch geworden Godtheyt. In de Iude tronie/ wist niet hoe hy soo wreeden Siele soude beelden/die nae soo veel ontfanghen weldaedts voor hadde/te verraden zijnen Heere den Schepper der Weerelt : hier toe soude hy doch moghen soecken eenighe : maer soo hem eene ontbroke / eyndlijck soude des Prioors tronie daer in te passe brenghen/die doch soo moeylijck en onverstandich is. Dit heeft den Hertoogh seer hertlijck veroorsaeckt te lachen/segghende: ghy hebt duysentfoudich ghelijck. Des den Prioor beschaemt/mocht

Avontmael van Lionardo da Vinci, verwonderlijck.

Antwoort oft verantwoordinge Lionardi, aen den Hertoogh van Milanen, seer aerdigh.

zijn hof-gravers gaen vermané/latende Lionardum met zijn schilderé begaen/ den welcken de tronie van Iudas voldede/schijnende daer in te hebben ghecontersept de verradery en onmenschelijckheyt selve/ de Christi bleef als voorvertaelt onvoldaen. Dit werck so uytnemende/dede den Coning van Vranckrijck lust hebben/ en vlijt doen / om dat in zijn Coninghrijck te laten comen / soude geenen cost gespaert hebbé/dan om dat het op den muer was/most also te Milanen blijvé/midts dat het onmogelijck was. Hy maecte noch des voornoemden Hertoghen contersevtsel/oock des Hertoginnen Beatris, en de twee sonen/ Maximiliaen en Franciscus, die noch beyde Hertogen worden/en waren uytnemende gedaen. Terwijlen brocht hy den Hertoogh in't hooft/een coper Peerdt te maken/van wonderlijcker grootte / om daer op tot een gedachtenisse te setten den Hertoogh: dit heeft hy dan so groot begonnen/dat het noyt voldaen en worde: want niet mogelijck was so grooten stuck op een reyse te gieten. T'is wel te gelooven/dat zijnen grooten excellenten geest/al te veel willende te wege brengen/volcomenheyt boven volcomenheyt/heeft het achterwege blijvé veroorsaeckt. Men seght/dat noyt schoonder noch grootmoediger dingen ghesien en was / als dit groot eerden Model / t'welck doe de Fransoysen te Milanen met hun Coning Lodewijck quamen/gebroken wert/en oock verloren worde een cleen Model van wasch/ t'welck excellent was/met t'samen eenen Boeck van Peerden Anatomie/die hy voor zijn eygen studie hadde ghemaeckt. Hier naer oeffende hy hem met noch meerder vlijt in Menschê Anatomie/in welck hem hielp/en hy weder hielp/ eené Meester Marcus della Torré, excellent Philosooph/die door Galenum,de Medecijne/en Anatomie, welcke doe ter tijt met onverstandt verduystert waren/ het ware leven en licht hergeven heeft. Hier in was hem den cloecken gheest Leonardi een groot behulp/die hier van teyckende eenen Boeck met root crijt/en daer in getrocké met de Pen:En hy vilde de leden self metter handt/ conterfeytende alles met grooter neerstichept. Eerst maeckte hy al t'gebeente/daer naer voeghder hy by alle de senuwen in haer ordinantien/daer nae met de musculen/die naest t'ghebeente behoeven/en voorts met die vast blijven/ daer nae met de roerende t'ghebeente bedeckende / en alle deelen hadde hy beschreven met der slincker handt/ datment niet conde lesen/ dan in eenen Spiegel. Dit Boeck bleef in handen van een Milaens Edelman/ Francisco da Melzo, die dit in grooter weerden heeft. En t'is te verwonderen/ jae het schijnt onmogelijck/ hoe verstandigh desen hoogh begaefden geest van alles onderscheydlijck heeft ghehandelt: Ghelijck hy oock van de Schilderconst/ teyckenen en coloreren/ seer verstandich en cloecklijck heeft geschreven/ dan ick weet niet/of dit leste werck oyt ghedruckt is gheworden / ghelijck den eyghenaer wel in den sin hadde / soo hy teghen Vasary mondelijck hadde verclaert. T'is oock geschiet/ doe Lionardo noch te Milanen was/dat daer quam den Coningh van Vranckrijck/ welcken hem badt yet vreemts te maken: hy maeckte eenen Leeuw/die een deel stappen ging/ en doe hem opende de borst/ toonende die vol Lelien te wesen. Lionardo comende weder te Florencen/ verstondt / dat de Monicken van Servi aen Philippino hadden besteedt d'hoogh Altaer-tafel van de Muntsiata,die hy wenschte self te mogen maken/ oft sulck bysonder werck. Philippino dit verhoorende/een edel borst wesende/ liet t'werck Lionardo over / welcken de Monicken daer toe in huys namen/ hem met zijn ghesin den cost ghevende: Daer hyse vast met praet onderhiel/

Anatomien vã Peerden en Menschen, van Lionardo da Vinci ghedaen.

Lionardo heeft van schilderen gheschreven.

en niet met allen dede eenen langhen tijdt. Ten lesten maeckte hy eenen Carton/en daer in een onse Vrouw/ en S. Anna, met eenen Christus, t'welck niet alleen en gaf groot verwonderen den Constenaren: maer twee daghen langh quamen Mannen en Vrouwen/oudt en jongh/als oft processy/oft feest-dagh waer geweest/ te besien dit uytnemende werck/dat yegelijcken verwonderde: want in dees Mary-beelde was te sien/ alles wat met simpelheyt en schoonheyt der Moeder Christi mocht tot vercieringhe behoeven: bewijsende een ghestadich/en ootmoedich wesen. In dese vroylijcke Maeght/ aensiende haer schoon lief Kindeken/ op haren schoot teerderlijck sitten/vergetende daer mede/ootmoedich neder siende/eenen S. Ian, die vast speelde met een Schaepken/ en een S. Anna, die dit besiende/met grooter blijschap/ soetlijck belacht: Een stuck van grooter opmerck / als sulcken gheest van soo cloecken verstande betaemde te maken. Desen Carton quam noch in Vranckrijck / als gehoort sal worden. Hy dit werck verlatende/ maecte verscheyden conterfeytsels seer constigh/oock van eenighe edel jonghe Vrouwen/ onder ander een voor Francesco del Giocondo, die hem zijn Huysvrouwe liet schilderen / ghenaemt Mona Lisa, wesende een seer schoon Vrouw. Hier was hy vier Jaren over doende/ en liet het noch onvolmaeckt: dit voer oock ten lesten in Vranckrijck/en wert bewaert tot Fonteyne Bleau voor den Coningh. In dees tronie was te sien/ hoe veel de Const vermocht/ om de Nature ten naesten by te comen. Alle de minste dinghen die te schilderen mogen wesen/waren hier op't scherpste waer ghenomen: d'ooghen hadden dat waterachtich blincken / op de blauwicheyt die cleen roode draeykens/de cleen hayrkens der ooghschelē/ de wijnbrouwen met de hayrkens even alsoo sy ghekeert uyt t'vleesch wassen/ hier dicke/daer verdunnende: summa/neuse/mondt/ wanghen/en kin/alles was soo eyghentlijck met alle zijn deelen ghedaen/dat het scheen vleesch te wesen. In't putgen van de kele/die daer neerstlijck op lette/sacher natuerlijck den puls inspelen. Dit was waerlijck een werck soo ghedaen/dat het mocht verschricken yeder Constenaer/hoe cloeck hy wesen mocht. Terwijl hyse conterfeytte/had hy altijdt yemant by haer/die speelde oft sangh/oock Cluchtenaers/om haer vroylijck te maken/op dat dit Conterfeytsel niet swaermoedich waer/ghelijck veel ander door t'lange sitten gedaen worden: maer in dit was een seer vriendlijck grenicken/een dinghen schier boven de Nature te achten. Lionardo dus gheruchtich wesende/ werdt hem aenbesteedt voor de Stadt / de sale vant'Raethuys / op datse van hem memorie behouden mochten. Soo begon hy weder eenē Carton seer groot/daer in een batailhe van Nicolaes Piccinino, Capiteyn van Philips Hertoogh van Milanen: Hier had hy voor aen gheteyckent eenen hoop Peerde-volck/vechtende om een Baniere/een dinghen seer gepresen/om de groote aendachticheyt in dese vlucht waerghenomen: want men sacher in dat toornich woeden der Mannen en Peerdē/twee Peerden met de voor voeten verheven/en met den tanden/ maeckten soo veel strijdts als de berijders selfs deden/die de Baniere wilden nemen/de welcke een Ruyter/wendende zijn Peerdt ter vlucht/met gekeerden lijve by den staf ghevatt hadde/om ontsnocken uyt de handen van viere/waer van de twee elck de handt daer aen haddē om behouden / en d'ander handen verheven met sweerden/om den staf af te houwen/ terwijlen een oudt Ruyter met een roode muts al crijtende/ooc een handt aen den staf hadde/en met d'ander op hief een crom sweert/ om de twee handen

Wonderlijck conterfeytsel, daer Lionardo vier Iaer over doende was.

Carton van Lionardo, wonderlijcke constigh.

handen af te houwen van de voorverhaelde: en sy met t'samen bijtende tanden/bewesen met gheweldighe actien te beschermen/ en willen behouden hun Baniere. Onder de voeten der Peerden/ laghen twee Soldaten in't vercorten/ daer den eenen een handt met een Dagghe verheft/ om den anderen/ die alle macht doet om de doot t'ontwijcken/ in de kele te steken. T'is niet te segghen/ wat Lionardo voor aerdighe wapeninghen/ helmen/ en cleedingen hier hadde versiert / en wat schoonder trecken en actien te weghe ghebracht in de Peerden/ daer hy den besten Meester van der Weerelt in was/ soo in verstant van musculen/ als in schoonheyt/ en werckelijckheyt uyt te beelden. Om dit Carton te maken/ had hy ghemaeckt een wonder fraey steygheringe/ die men hoogen/ leegen/ crimpen/ en breeden conde. Doe hy nu schilderen soude/ had hy den muer met sulck een dicke misture beset / om in Olyverwe te wercken/ dat hy ten lesten sagh dat het al bederven soude / en lietet oock alsoo begonnen staen. Lionardo edel van conditien/ en in alle zijn wesen grootmoedich/ gaende (soo hy alle maenden ghewent was) eens om zijn gelt/ tot den Oversten/ geheeten Pieter Soderini, wilde den Cassier hem gheven Papieren huyskens met quatrinen (datmen hier soude segghen/ duyten) wilde hyse niet nemen/ seggende: Ick ben gheen Schilder van quatrinen. Hy trock nae Room met den Hertoogh Iuliaen de Medicis, tot de verkiesinghe van Paus Leo de thiende: en daer ghecomen/ dede hy veel bootsen. Hy maeckte Vogelkens/ en Dieren/ van eenigh dunne deech/ die hy vol windt blasende / dede vlieghen in de locht/ en als den wint uyt was/ vielen neder. Hy dede oot veel Schapen dermen t'vet af doen/ en dunne maken / en vast aen een / datmense al mocht bevanghen in de palme van een handt/ en van in een ander Camer liet hy in beyde eynden blasen/ met twee Smits blaesbalcken/ dat hy de geheele Camer/ daer hy met den Heeren was/ mede vervulde/ al was sy nochtans groot: en hier by geleeck hy hun de Const / die van cleen tot groot ghewordeu was. Oneyndelijcke veel deser sotticheden stelde hy al voort: hy socht oock op veel manieré oly om schilderen te maken/ en vernissen om t'werck langhe tijdt te mogen versch en schoon houden. Hy maeckte voor een Edelman van den Paus een Marie-beeldt van olyverwe/ met uytnemende vlijt en Const: maer t'zy door faute van den genen/ die t'penneel bereydt hadde / oft door zijn seldtsaem misturen/ der verwen menghselen/ soo isset nu seer bedorven. Op een ander penneel conterfeytte hy een Kindt/ dat schoon en wonder gracelijck is. Men seght/ doe hem een werck van den Paus worde besteedt / dat hy stracx begon distilleren olien en cruyden/ om vernis te maké/ des Leo den Paus dit verstaende/ seyde: Aymy/ desen Mensch en salder niet af maken/ dewijl hy sonder yet beginnen/ op t'leste gaet dencken. Daer is gheweest tusschen Lionardo, en Michael Angelo een groote verbolghentheyt/ soo dat Michael Angelo, ontboden wesende nae Room van den Paus / om de Facciata van S. Laurens te maken / is van Florencen vertrocken/ te liever om Leonardo in de Const te trotsen : doch nam zijn excuse op dé Hertoogh Iuliaen, daer te reysen: maer Lionardo de rechte wetenschap hier van hebbende/ vertrock van Room/ en reysde in Vrancrijck / alwaer den Coningh / die van zijn werck hadde gehadt/ hem seer toeghedaen worde/ beghеerende dat hy den voorverhaelden Carton van S. Anna, en Maria, woude in't werck leggen/ en schilderen: maer gelijck zijn gewoonte was/ hiel den Coning t'hooft in de windt met woorden. Eyndlijck/ oudt ghewordеn zijnde/ werdt

veel

veel maenden sieck/des hy hem/de Doot siende naken/vast socht t'informeren van de Christlijcke Religie/en biechtede hem met groot leetwesen/en veel tranen/en nam t'heylich Sacrament met devotie/doende hem met zijn knechten en vrienden overeyndе houden/op zijn voeten buyten t'bedde. Daer is by gecomen den Coningh/die hem ghewent was dickmael vriendlijck te besoecken/ en soo hy weder te bedde was / uyt eerbiedinghe rechtede hy hem selven op/ vertellende zijn swackheyt/beclagende al stadich dat hy Gode veel hadde verbolghen / en oock den Menschen zijn devoor in de Const niet ghedaen te hebben/ als hy behoorde: is dus flouw gheworden/ en den Coningh hem in den arm nemende/om hem wat te verlichten/en zijnen gheest als Godlijck wesende/ ghelijck of hem docht hem niet eerlijcker mocht gheschieden/ is uyt den lichaem/dat doe in sulcken Conings arm was/gescheyden. Hy was een wonder Man/ van schoonheyt/ welsprekenheyt/ en sterckheyt / metter handt een muyr-ancker/en hoefijser voudende/als oft loot waer gheweest: verscheyden coper Beelden zijn tot Florencé/in S.Ian, en elder te sien/seer constich gedaen. Hy starf oudt 75. Jaer/zijn doot bedroefde dē Coning/en alle die hem kenden/ seer. Dese versen werden t'zijnder eeren/van Ioan Baptiste Strozzi dus gedicht:

Lionardo sterft in de armen van den Coningh van Vrancrijc.

Vince costui pur solo
Tutti altri: & vince Fidia, & vince Apelle,
Et tutto il Lor vittorioso stuolo.

Het leven van Giorgione da Castel Franco, Schilder van Venetien.

DOe het Constbarighe Florenten/door t'voortbrenghen van beter/en beter Constenarē/van d'alvernemende Fama, dus heerlijc vermaert was/ wert het edel Venetien oock niet weynich verciert door haer Borger Giorgio, die in Castel Franco op het Trevisaensche geboren wert/ A°.1478.die om zijn Const/en grootmoedicheyt/wert namaels gheheeten Giorgione: hoewel van cleen gheslacht gheboren zijnde/ was van manieren al zijn leven lang edel / en wacker van gheest. Hy was binnen Venetien opghevoedt / seer Vrouw liefdich wesende: was goet Luytslagher en uytnemende goet sangher/ des hy als een weerelts Mensch seer voortgetrocken was in Musijck by den Edeldom. Hy oeffende de Teycken-const / op de schoone welstandicheyt der selver seer verlievende: wilde niet in't werck brenghen/als dingen/ die hy self nae t'leven hadde gheconterfeyt. Hy werdt gheruchtich/niet alleen/Gentijl,en Ioan. Bellijn te hebben overtroffen : maer te moghen ghelijcken alle die in Tuscanen de Moderne maniere oeffenden: want hy socht altijdt verscheyden schoonheden in't werck te brenghen. De Natuer had hem soo begaeft/dat hy in Oly/en in Fresco/sulcken levende gladde coloreringhe/en vloeyende dieyselen gebruyckte/ dat veel excellente Constenaers van dien tijdt / hem bekenden ghebooren te wesen/om in den Beelden gheest te brenghen/ en om de versichicheyt van t'levende vleesch uyt te beelden. In zijn begin maeckte hy veel Marp-beelden/en conterfeytsels/seer levendich en schoon / datmen niet beter de vlecken en verwen van vleesch noch dieyselen soude moghen sien: onder dese conterfeytselen was eenen Consalvo Ferrando. In Fresco heeft hy seer fraey dingen ghedaen/ die met t'weder en Zee-winden te Venetien zijn vergaen. Doe Anno 1504. t'Duytsche Cooplieden huys was verbrant/ en weder costlijcker/ en schoonder herbouwt/wordet Giorgione in Fresco bestelt te schilderen / altemael nae

zijn believen/ op dat hy slechs de Const toonen soude: daer heeft hy seer seldtsaem dinghen ghedaen/ doch canmen niet sien/ datter eenighe onderschep den Histoɂy zy/ noch weet niet dat yemandt den sin oft meyninghe weet: dan hier is een Man/en daer een Vɂouw/van verschepden actie/d'een heeft een Leeus hooft/ d'ander een Enghel als Cupido by: maer men weet niet watter mede ghemeent zy. Een Vɂouw isser met een sweerdt/die een doot Reusen hooft by haer heeft/en sy schijnt te spɂeken met een Duytsch/die beneden sit/ het schijnt oft een Germania wilt wesen: men sieter in seer fraey dinghen/en aerdich gheschildert/alles seer nae het leven ghedaen zijnde. In de Kerck van S. Rochus te Venetien/ is van hem een Tafereel met een Cruys dɂagenden Christus, en eenen Jode die hem vooɂt treckt/ die men seght dat Mirakel soude doen. Hy wɂocht noch in verschepdē plaetsen/als tot Castel Franco: oock noch veel conterfeytsels van Pɂincen: en veel werdt zijn werck buytens Landts gesonden. Men seght / dat Giorgione te Venetien quam spɂaeck te hebben met eenighe Beeldtsnijders/ten tijden dat Andreas Verrocchio t'coper Peerdt maeckte/en sy wilden dat t'beeltsnijden vooɂginck het schilderen/om dat een rondt Beeldt verschepden postueren oft stelselen toont/alsment om en om keert/en datmen in schilderp een Beeldt maer van eender sijden en mach sien. Giorgione wilde bewijsen/ datmen in een Histoɂy verschepden actituden/ sonder t'stuck te keeren/conde toonen: daerenboven/dat hy in een eenigh Beeldt in schilderp/ wilde vier sijden toonen. Hier op gingh hy toe / en schilderde een naeckt Beeldt van achter / dat vooɂ hem hadde een claer blinckende Fonteyne / daer hy t'Beeldt van voorē in dede spieghelen: op een van de sijden hadde hy een bɂuyn glansende Coɂselet ghemaeckt hanghende/ daer men t'lichaem op die sijde in pɂofijl sagh: ter ander sijden/de ander in eenen spiegel/die daer gehangen was ghemaeckt/ willende bewijsen/dat de Schilderp met een ghesicht/meer conde laten sien/ als de Beeldtsnijderp. Dit werck werdt hoogh ghepɂesen / om de schoonhept en de geestige inventie. Terwijlen hy dus hem/en zijn Vaderlant vereerde/converseerde hy by een Vɂouwe/waer van hy de Pest ghecreegh/en starf A°. 1511. oudt 34. Jaer/tot gɂoot leedtwesen zijner bekende vɂienden/en schade der Conste: welcke schade weder vooɂcomē wiert/met twee zijn excellente discipelen/ Sebastiaen del Piombo, en Tiziano da Cadore, die hem niet alleen ghelijck wierdt/ maer vooɂby en te boven gingh.

Een eenigh Beeldt gheschildert, datment van vier sijden teffens conde sien.

Het leven van Antonio van Corregio, uytnemende Schilder.

De gɂootdadige moeder Natuere/ haer niet partijdigh bewijsende/ oock onbekende plaetsen te willen deelachtigh maken seldsame uytmuntende Mannen/begaeft met uytnemendē edelen gheest/heeft laten als een licht uytbɂeken/tot Corregio in Lombardijen/eenen Antonio, nae zijn gebooɂt-plaetse genoemt/da Correggio om dat Landt oock in onse Const te verlichten. Hy is wonderlijcken haest by ghecomen/ aenvangende de eerste van al in Lombardijen de schoon Moderne maniere/ die hy nergens hadde ghesien/ noch d'Antijcke Roomsche dinghen/als die noyt uyt zijn Landt ghereyst heeft. T'waer vɂeemt te bedencken/wat hy miraculeus dinghen soude hebben ghedaen/ had hy/als ander/sulcke sonderlinge vooɂbeelden ghehadt. Hy was van natueren seer bloo/ oeffenende de Const met eenen stadigen arbeydt/ beladen zijnde met een swaer huysghesin: wesende getrocken van een goetwillige Natuere/ dede

schier

schier boven zijn vermoghen. Hy socht in de Conste veel moeylijcke dingen te weghe te brenghen: als wel ghetuygen de dingen/ van hem in de Dom-kerck tot Parma, daer van onder op te sien zijn groote Beelden/ in't vercorten/ seer wonderlijcken en wel ghedaen/ op het natte kalck. In de selve Kerck dede hy twee Altaer-tafelen van Olyverwe: In een van dese sietmen eenen dooden Christus, die seer gepresen is. Oock tot S. Ians, in de selve Stadt/ maeckte hy noch in eenen ronden thoren/ van onder op te sien/ een Marien Hemelvaert/ de welcke om haer heeft een menichte Engelen/ en Heyligen/ daer te verwonderen is/ hoe hy met handen heeft connen maken/ en noch meer in zijnen gheest bedencken/ de schoon floeren en swieringen der lakenen/ en wesens/ die hy die Beelden ghegheven heeft: daer beneffens eenighe Prisen met kinderkens zijn seer aerdigh. Het is gewis in onse Const een seldsaem werck/ dat wy verscheyden Hooftstucken hebben om te volghen: onder ander is/ het wel teeckenen: maer het boven al gaende is/ het wel schilderen/ waer toe al het ander streckt/ en hier in excelleerde meer als in't trecken oft teeckenen desen Correggio. Jae dat van hem ghetuyght wordt voor ghewis / dat noyt niemant beter met de verwe en handelde/ noch met vrolijcker welstandt/ jae dat noyt Schilder verhevender schilderde/ noch soo glat en swadderich van sachten vleesche als hy/ noch zijn dinghen met sulcken gratie en voldede. Noch in dese Stadt Parma is van hem ghedaen / tot den Caputsijnen, een Marien Boodtschap/ soo wel ghedaen in Fresco/ dat doe in't vertimmeren den muer most zijn ghebroken/ dit stuck met grooten ernst werdt uytghenomen/ en elder in de Kerck ghestelt. Noch boven een Stadt-poorte schilderde hy een Mary-beeldt/ dat een seldtsaem dingen te sien is/ sulcken coloreringhe op't natte kalck/ t'welck veel reysende vreemdelinghen/ die anders niet ghesien en hebben van hem/ heeft doen verwonderen/ en zijnen lof uytbreyden sonder eynde. In de selve Stadt/ in S. Anthonis, schilderde hy een Tafel/ in welcke is een Mary-beeldt/ en Maria Magdalena: hier by is een Enghelken als een kindt / dat eenen Boeck houdt/ lachende soo heel natuerlijck / dat het yeghelijck die't siet doet lachen / en alle swaermoedige verheughen. Daer is noch eenen S. Ieronimus, soo wonderlijck gecoloreert/ dat het den Schilders verbaest maeckt in't aensien: want het qualijck waer beter te schilderen moghelijck. Hy heeft noch Tafereelen ghemaeckt en Schilderijen / om veel Heeren in Lombardijen: onder ander twee Tafereelen in Mantua, voor den Hertoogh Frederick de 2e. om te seynden aen den Keyser: dinghen die wel voor sulcken Prince weerdigh waren. De welcke wercken siende Iulius Romanus, seyde noyt te hebben ghesien coloreringe/ die tot sulcken graedt mocht reycken: d'een was een naeckte Leda, en d'ander een Venus, van sulck gladdich coloreren/ en vleeschige diepselen/ dat het geen verwen/ maer levende vleesch geleeck te wesen: In een was een Landtschap/ soo aerdich/ dat noyt geen Lombarder beter als hy en dede: boven desen sulck een schoon hayr/ soo wel gedaen/ dat het niet te verbeteren is. Daer waren eenige Amores, oft Cupidons, die op eenen steen proefden hun schichten/ den eenen van goudt / en d'ander van loot / dese waren seer constich ghedaen. By de Venus quam uyt steenen een Fonteyne met claer water/ t'welck haer voeten bewaterde / en nochtans weynich verhinderde / dit was seer gracelijck te sien / het gaf medelijden te sien die teerichheyt in dat blinckende water: Des Antonio grooten lof is weerdigh. Hy schilderde noch in Modena een Mary-beeldt/ dat

VVel schilderē, t'meeste hooftstuck in onse Const.

van alle Schilders de beste Schildery wort gehouden/die in de Stadt is. Te Bolognen is eenẽ Christus in't hofken/by Maria Magdalena, dat oock een seer schoon dingen is. In Reggio was oock een seer schoon Tafereel/ t'welck vercocht wert/ en als een Juweel te Genua gesonden. Noch is in Reggio een Tafel van eenen Kerstnacht/ daer van Christo een schijn comt/ dat de Herders en den omstant verlicht: onder ander isser een Vrouw/die dit Godlijck licht niet can verdraghen/en de handt voor t'aenschijn seer gracelijck houdt. Boven het stal is eenen Choor Engelen die singhen/ soo ghedaen/datse beter schijnen upt den Hemel gedaelt/als geschildert met Menschen handen. In de selve Stadt is een Tafereelken/eenen voet groot/ daer in is Christus in't hofken/daer den Enghel verschijnende/ Christum beschijnt met het licht / en beneden aen den voet van den Bergh liggen dry Apostels/beschaduwt van eenẽ hoeck van den Bergh/ en al op den nacht ghemaeckt: Daer is by een verschietende Landtschap / en aen d'een sijde begint de roode dagherade te verschijnen: oock siet men Iudas van verren met een deel Soldaten aencomen: Dit is alles soo wel ghedaen/ verstaen/ en soo net/ dat het niet te vergelijcken en is. Van veel dinghen hadde men moghen noch verhalen: dan dit docht my niet dat ick verswijghen mocht/ dat hy eens sieck wesende tot Parma, oft elder/ hem grooten dienst geschiedde van een Vrouw/ gheheeten Catharina: waerom hy (niet ondanckbaer wesende) voor haer maeckte/ tot vergheldinghe/ een Tafereel van Sinte Catharina,daer Christus sittende op Mariæ schoot/Catharina den ringh aen den vingher steeckt: Daer by is noch eenen Sinte Bastiaen, met noch eenigh ander Beeldt/ doch al halve beelden: en dit Tafereel is teghenwoordich te Room/ten huyse van eenighe Gravinne/die onse Const beminnende is. En in de Camer daer dit is / zijn noch verscheyden stucken / als van Lucas van Leyden/ Raphael d'Vrbijn, Andreas del Sarto, en meer ander: Maer ghelijck als de Son ander Hemelsche lichtẽ passeert in claerheyt: alsoo uytmuntende in excellentie gaet dit de ander te boven: by dat ick upt den mondt des goet oordeelenden Goltius hebbe verstaen / die dit te Room wesende te sien quam/ alwaer straex zijn Const-lievende ooghen nae toe ghetrocken waren/met grooten lust en vermaken/hem seer verwonderende in die seer fraey handelinghe/ en de schoon gloeyentheyt des coloreerens. Antonio was een Man van stadigher conditie / en cleenen moede/ hem niet latende voorstaen veel verstandts in de Const te hebben/ bekennende groote swaricheyt te wesen/ om ter uyterste volcomenheyt in't naervolghen der Natueren te gheraken. Hy was met weynich te vreden / levende als een goet Christen Mensch / en seer spaerigh. Alle Schilders hebben hem te dancken / dewijl sy upt zijn handelinghe veel swaer dinghen lichtelijck connen te weghe leeren brenghen: insonderheyt de gheestichept in zijn hayr/ghedaen wesende op een schoon vloeyende maniere. Alsoo't hem nouwe stondt/ door zijn groot ghesin/ wort ghesept/ dat hy tot Parma had ontfanghen tsestich goude Croonen / al in quatrinen / van zijn werck/en daer mede te voet gaende na Correggio, in een seer heet weder/somtijts water drinckende om zijn vercoelen/ moste t'huys comende te bedde/bevanghen van een seer groote Cortse/ en is ghestorven/ oudt ontrent veertich Jaer. Sijn wercken zijn gheweest seer ten tijde van Anno 1512. Tot zijnder eeren werdt hem ghemaeckt/ door Fabio Segni Florentijnsch Edelman/ dese Epigramma:

Hujus

Hujus cùm regeret mortales spiritus artus
Pictoris, Charites supplicuère Jovi:
Non alia pingi dextra Pater alme rogamus,
Hunc præter: nulli pingere nos liceat.
Annuit his votis summi Regnator Olympi;
Et juvenem subitò sydera ad alta tulit.
Ut posset meliùs Charitum simulacra referre
Præsens, & nudas cerneret inde Deas.

Het leven van Raphael Sanzio van Vrbijn, Schilder/ en Bouwmeester.

HOe volhandich milt/en goedertieren hem den Hemel somtijden bewijst/ in een eenigh Mensche / te storten zijn overvloedighe Rijckdommen der gratien en gaven/ dat wordt seldtsamich aen de ghenieters der selver ghesien/ en gespuert: onder ander claerlijck/ aen den niet min uptnemenden/als graceljcken Raphael van Vrbijn. Den welcken was van der natueren begaeft/gelijck eenighe/ in welcke is een seker statelijck wesen/met een bevallicke ghesprakelijchept verselt. Hy hadde uptwendich een lichaemlijcke schoonhept/ hem bewijsende vriendeljck en sacht/met elcke wie het wesen mocht / voorts was zijnen gheest blinckende vol Constbarighe deuchden. En is door vlijt/en oeffeninghe/tot sulcken uptmuntenden naem gheraeckt/ dat zijn gherucht ter Weerelt onsterflijck is. Hy was gheboren in de Stadt Vrbijn, op eenen goeden vrydagh/drp uren in der nacht/A°.1483. Zijn Vader was een verstandigh redelijck Man: doch by ghebreck van goet onderwijs/den besten Schilder niet. Raphael noch jongh/was den Vader in zijn werck seer voorderlijck/ den welcken siende des jonghens goeden gheest/docht hem nu by eenigh goet Meester te bestellen/des bracht hy hem by Pieter Perusino, die doe van Roomt gheeomen was tot Perusa. Dit was ten eersten aenmercklijck/dat Raphael in corten tijdt soo zijn Meesters maniere navolghde / dat men hun dinghen niet en conde onderschepden/als noch blijckt aen eenighe figueren tot S. Fransoys binnen Perusen, desgelijcx tot Citta di Castello, een Tafel in S. Augustijn, en in S. Domenico een Crucifix / datmen voor wis meenen soude (en waer der zijnen naem niet) dattet van Pieter waer. Doe Raphael nu wat verder quam/en zijn dinghen voor beter als des Meesters gekent werden / worde hy van Bernardino Pinturicchio van Perusen, die Raphaels vriendt was / ghebraght te Siena, om hem te helpen / dewijl hy wist dat Raphael seer goet Teyckenaer was. Raphael daer wat voor hem ghetepckent hebbende / trock nae Florenceen/hoorende t'gerucht van den Carton van Lionardo da Vinci, met die gruppe oft hoop Peerden: daer neffens van een ander Carton met naeckten/ghedaen van Michael Angelo, om Lionardum te trotsen. Daer gecomen/alsoo dese dinghen/en dese Stadt/hem seer wel bevielen/is daer eenen tijdt langh ghebleven. Daer creegh hy grooten aenhangh van jonghe Schilders/en worder seer gheeert, bysonder van Taddeo Taddei, die hem altijts in huys/en aen Tafel begeerde/als die alle Const-lievende beminde: maer Raphael de beleeftheyt selve wesende/om met vrientschap niet overwonnen te wesen/ maeckte hem twee Tafereelen. Hy hadde oock groote vriendeljcke gemeenschap met eenen

Lorenzo Nasi, en maeckte hem een Tafereel met een Mary-beeldt/hebbende tusschen de beenen haer kindt: welck van den jonghen S. Ian hem met grootte vreucht van beyde/een Voghelken worde ghegheven/tusschen welcke was te sien een rechte kindtsche simpelheyt: en zijn soo gheoloreert, datse vleesch ghelijcken te wesen: de Marie-beeldt heeft oock een heel gracelijck wesen/oock is alles bevallijck en aerdich/ soo wel gront als landtschap. Hier nae keerde Raphael d'Vrbijn om zijn dinghen waer te nemen/dewijl zijn Vader en Moeder gestorvē waren. Daer woonende/maeckte twee cleen Mary-beelden/maer seer uytnemende / die welcke zijn by den Hertoogh van Vrbijn. Voor den selven maeckte hy een Tafereelken met Christus in't hofken / en dry slapende Apostelen / en is soo voldaen / dat geen verlichtery netter mach wesen. Doe Raphael zijn dinghen daer had beschickt/ quam tot Perusa,daer hy wel bewees in de beteringhe zijnder figueren / dat hy te Florencen fraey Meesters dingen gesien hadde: onder ander warender van hem ghedaen eenighe tronien van jonghe heylighe Maeghden/die seer schoon en soet van wesen waren/ en seer aerdich van hulselen. Eer hy van Perusa vertrock / wert hy ghebeden van Atalanta Baglioni,dat hy haer Capelle in S. Francisco maken wilde/ doch reysde om zijn nootsaken nae Florencen / alwaer hy met ongheloofllijcken arbeydt toeleyde op de dinghen de Const belangende / teyckende ondertusschen tot die voorverhaelde Capelle den Carton / met meeninghe soo haest hy mocht tot Perusa te trecken. Hy maeckte oock noch eenighe conterfeytsels/ en een Mary-beeldt/daer Christus feesteert eenen S. Ian, aenghebrocht van S. Elisabet. Daer is oock eenen Ioseph lenende met beyde handen op eenen stock/met gebogen hoofde besiende die oude Vrouwe/en schijnt verwonderende Godt te loven/dat dese soo bedaeght wesende/een kindt hadde ghecregen/en schijnt dat sy alle verwonderen/ dat dees twee Cosijntgens/in soo teere jeucht/met sulcken verstandt en eerbiedinghe/malcanderen toeven: boven desen zijn alle Pinceel-slaghen in dese tronien/handen/en naeckten/enckel vleesch/en wordt daer weerdich (alsoo't wel verdient) bewaert. Raphael studeerde vast nae de dingen van Masaccio,die hy sach ghevolght te wesen van Lionardo en Michael Angelo,soo dat hy in de Const seer toenam. Terwijlen hy noch te Florencē was/ had hy groote ghemeenschap met Baccio,t'welck is gheweest een Monick/gheheeten Broer Bartolomeo di San Marco, hebbende lust in zijn schilderen/ om dat nae te volghen: desen leerde hy de prospective. Op desen selven tijdt wordt hy tot Perusen ontboden / en maeckte daer met den Carton voorverhaelt de Capelle: hier is van hem gheschildert eenen dooden Christus, te grave ghedraghen wesende / die soo wel op t'versch kalck is ghedaen / dat het maer heden schijnt ghedaen te wesen. Bysonder is hier uytghebeeldt den druck/die de naeste vrienden van eenigh lief persoon in zijn begravinge bewijsen: hier sietmen de Maria swijmende/en alle tronien gracelijck weenende/bysonder S. Ian,met gecruyste handen neder siende. In summa/de tronien/ schoonheyt der lakenē/ en alle ander dinghen met grooten vlijt en liefden ghedaen / zijn seer verwonderlijck. Raphael weder tot Florencen wesende ghekeert / hebbende daer eenighe wercken aenghevanghen/ wert te Room ontboden van Bramant, Bouwmeester van den Paus Iulius de tweede. En dewijl Bramant en Raphael van een stadt/en wat maeghschap waren/schreef hem Bramant, dat den Paus hadde laten maken eenige Camers/daer hy soude moghen comen toonen/wat hy

in de

in de Const vermocht. Dese conditie Raphael wel behagende/quam te Room: daer gecomen wesende/vondt hy een deel Cameren des Paleys alree gheschildert / en eenighe onder handen van verscheyden Meesters. Hy was van den Paus seer vriendlijck ontfanghen/ en begon in de Seghel-camer een History/ daer de Theologienen t'samen vereenighen / de Philosophie/ Astrologie/ en Poeterie metter Theologie/ alwaer gheconterfept zijn alle de Wijsen van de Weerelt / op verscheyden wijse disputerende. Daer zijn op een syde eenighe Astrologienen/makende op Tafelkens eenighe Caracteren en figueren/ die sy schickten door schoon Enghelen tot den Evangelisten / diese uytlegghen. Onder dese is Diogenes met zijn drinckschotel/liggende op de trappen/een Beeldt daer wel op ghelet is/en weert te zijn gheprezen. Daer zijn oock/Aristotiles en Plato,elck met hun Boeck/Timeo en Etica, hebbende rontom hun een groote Schole van Philosophen. T'is niet te seggen/ wat schoonheyt te sien is/in die Astrologienen en Geometricienen / hoe wercklijck sy met den passer doende zijn/en teeckenen hun beeldinghen. Onder dese is een schoon jongghelingh / die verwonderende de armen opent / met gheboghen hooft / en is t'conterfeytsel van Frederick de tweede Hertoogh van Mantua, die doe te Room was. Daer is noch een bockende figuere/met twee passers in de handē/ Circkels treckende op een Tafelken: dit seghtmen is Bramante. Een ander Beeldt daer neffens van achter/met een Hemel-cloot in handen/is gemaeckt voor Zoroastro. Daer neffens is Raphael self/ een seer gracelijcke tronie hebbende. De tronien der Evangelisten oock seer aerdich/daer eenen grooten ernst in te sien is/bysonder in de ghene die schrijven. Veel minute dingen/die t'aenmercken zijn/mocht ick verhalen : maer grootlijcx is te achten de ordinantie der Histoy/die met een schoon orden onderscheydē/en bedeelt is: oock isser een schoon Prospective van metselry / met veel Beelden / soo dat Raphael met dese eerste proeve daer wel bewees/dat hy t'veldt wilde houden onder al die Pinceelen handelden. Want het was alles ghedaen met sulcken schoon lieflijcke manier / dat den Paus Pius alles liet afsmijten/wat ander in de ander Cameren hadden gheschildert. T'zy nieu oft oudt/willende dat Raphael alles soude self doen : Doch hoewel in dese Camer daer Raphael hadde zijn stuck ghedaen/hadde den Paus gheboden de schildery van t'welfsel te verderven/de welcke was van Ioan Antonio van Vercelli,dan Raphael behielp hem met dese comparteringe en grotisschen/ makende in vier ronden/die daer waren/verscheyden Beelden/tot gheselschap van zijn Histozie. In een rondt is een Vrouw/ sittende in eenen setel/ gemaect voor kennisse van saken / hebbende op elcke sijde de Goddinne Cibele , met al haer borsten/alsoo by d'Antijcken Diana Polimaste was uytghebeeldt: de cleedinghe was van vier verwen der vier Elementen / boven den gordel is root als vyer/onder den gordel blaeu als locht/ boven de knien groen als aertrijck/ de reste tot den voeten licht blaeu als water: Dese zijn verselschapt met eenige schoon kinderkens. In een ander rondt/is voor Poeterije gemaeckt Polimnia, ghecroont met Lauren / met een Antijck speel-tuygh in d'een handt/in d'ander eenen Boeck / onderstutt met een been / en sy siet als met een onsterflijck wesen ten Hemel om hoogh / heeft oock by haer twee schoon kinderkens. In het derde rondt/is een Theologie met Boecken/ en ander dingen: oock twee kinderkens schoon als d'ander. In't vierde / een Iustitie/met haer schalen en sweerdt/met oock twee kinderkens / en elck rondt comt t'accorderen op d'Histoy

Eerste Historie van Raphael te Room gedaen,uytnemende constigh.

stoy

story/die op elcke sijde van de mueren comen. In de hoecke van dit welffsel/comen noch schoon Historikens van cleen Beelden/vol schoonheyts en sins: oock op t'ghene/dat onder is/accorderende. Nu aengaende de Historien beneden/ alvooren op de sijde nae Belvidere, daer is den Bergh van Parnassus, en de Fonteyne van Helicon: om den Bergh is eenen dichten Louwerbosch / daer de loovers schijnen te roeren / door t'soet windeken Aura. In de Locht vlieghen een deel Liefdekens naeckt/met schoon tronekens en wesens/de welcke Louwer-bladen plucken / en maken kransen / die sy op den Bergh neder stroyen. In't aensien deser Historien schijnt/ of men siet blasen eenighen Godlijcken windt oft asem/aenmerckende de edel schoonheyt van die figueren der sangh Goddinnen oft Muses, en t'is verwonderlijck te bedencken/hoe een Menschen verstant met soo onvolcomen slechte verwen/en met de Const der Teyckeninghe/die schilderije alsoo levendigh heeft connen te weghe brenghen. Ghelijck oock seer levende zijn alle die Poeten/staende en sittende over al op den Bergh/ som schrijvende/som singende/ sprekende oft fabulerende / hier vier / daer ses t'samen/nae dat het te passe quam/bedeelt wesende. Boven desen zijnder ghecontersept nae t'leven alle Antijcke/en Moderne Poeten/ tot op zijnen tijt/die uyt oude Medaillien/uyt statuaen schilderijen/en van hem self nae t'leven/die tegenwoordigh waren/ghecontersept zijn geweest. Hier is Virgilius, Ovidius, Ennius, Tibullus, Catullus, Propertius, en Homerus, die blindt met verheven hoofde versen singt/en aen zijn voeten is een/diese toeluysterende schrijft. Onder de Muses is oock Apollo, seer wel ghedaen: oock isser de gheleerde Saffo. En onder de Moderne/den versierlijcke Dantes, den vroylijcken Petrarcha, en amoreusen Boccaccio, en Tibaldeus, met meer ander/ al seer levende ghedaen. In de selve Camer is/ daer de Geleerde disputeren over de Ostie/en de Misse beschrijven. Hier is eenen Hemel/met Christus, Maria, S. Ian Baptiste/d'Apostelen/Evangelisten/en Martelaren. In de wolcke is den Vader/die den heylighen Gheest seynt op de Schrijvers: hier zijn veel Gheleerde Theologienen nae t'leven: in de locht zijn vier Kinders/ die de vier Boecken der Evangelisten open houden/niet te verbetere. Op alle dingen/ beelden/tronien/lakenen/ stelselen/verschieten/affecten/en statelijckheyt/is wonderlijck gelet: want Raphael hadde een gave/dat hy zijn tronien seer gracelijck en lieflijck maeckte. Op een ander sijde/bove d'ander venster/is op d'eensijde Iustinianus den Keyser/die de Keyserlijcke Wetten gheeft/ den Doctoren te corrigeren / hebbende boven hun Temperantia, Fortitudo, en Prudentia, ter ander sijden/is den Paus/ die de Canonale Decreten geeft. Hier is t'contersept sel van den Paus Pius de tweede/en ander Cardinalen/doe in't leven zijnde/en meer ander. Dit is alles wel bevallen/en aengenaem geweest/so dat den Paus Raphael liet beginnen/ d'ander Camer nader de groote sale. Op desen tijdt contersepte hy den Paus op een Tafereel van olyverwe/ soo wel ghelijckende / datmender van verschrickte. Dit is nu tot S. Maria del populo, met een Mary-beeldt/ als eenen Kerstnacht/daer de Moederlijcke Maeght t'naeckt kindeken deckt met een dun doeck: En Ioseph, een oudt eerlijck Man va wesen/leent op zijne stock/een stuck seer aendachtich en wel gedaen: Dese twee stucken op eenen tijt gedaen/ worden daer op hooghe Feestdaghen ghetoont. Op desen tijdt wert Michael Angelo van Room vluchtigh / des Raphael te sien quam/door hulp van Bramant, t'begonnen welffsel van de Capelle: des Raphael siende die maniere op een

Parnassus bergh van Raphael, seer constigh.

een seker geweldige cloeckheyt / maeckte tot S. Augustijns, den Esaias, met de twee kinderen by. Op desen tijdt Augustijn Chisi van Siena, seer rijck Coopman/en alle Constenaers seer groot vriendt / besteedde hem een Capelle : om dat hy hem weynich te vooren hadde ghemaeckt in een logie van zijn Paleys een Galatea, in de Zee seer gracelijck/voortgetrocken van twee Dolfijnen/alwaer rontom zijn Tritons en Zee-goden. Hebbende dan Raphael de Cartons van dese Capelle ghemaeckt / schilderde hy dese op t'nat kalck / in de Kerck van S. Maria della Pace: welck werck hem grootlijck dede achtẽ in zijn leven en daer naer / als wesende t'bysonderste dat hy oyt dede. Hier naer ghepoort wesende / van eenen Camerlingh van Paus Iulius, maeckte hy t'hoogh Altaer-tafel van Araceli, met een Mary-beeldt in de locht / met achter een schoon landtschap/en onder eenen S. Ian Baptiste/S. Franciscus, en S. Ieronimus als een Cardinael: In de Maria is een seer ootmoedigh sedigh wesẽ/als een Moeder Christi mocht betamẽ/en t'kindeken in een schoon actitude/speelt met de Moeders mantel: In Ioannes sietmen de soberheyt / oprechticheyt / en ghewissicheyt des ghemoedts/ ghelijck in de ghene/die afghewecken der Weerelt/ voor ydel achten/en onder den volcke haten de loghenen/maer vry geern de waerheyt sprekẽn: In S. Ieronimus opsiende/sietmen een seer devote aendachticheyt/en offert met beyde handen den levendschijnendẽ knielenden Camerlingh: Den S. Franciscus van gelijcken opsiende/bewijst een groote affectie te sien / die twee schoon Hemelsche Beelden. Recht onder de Maria, midden de Tafel/is een kindt/houdende een Epitaphiken/heffende t'hooft na de Mary-beeldt/t'welck met al zijn leden niet gracelijcker wesen en mach. Hier nae continuerende in de Cameren van t'Paleys / maeckter een History van een Mirakel/daer een Priester Misse doet/heel root in't aensicht van schaemten/ siende de Hostie om zijn ongheloof versmilten/ bewijsende verschrickt te zijn/ en een onstantvastich Mensch/zijn handen doen sulcken actie/dat hy puerlijck schijnt te beven. Al t'Mis hoorende volck knielende en staende / Mannen en Vrouwen/maken verbaest/om dese seldtsaemheyt/verscheyden fraey actien : Onder ander een Vrouw/onder in de grondt sittende/ met een kindt op den hals / keert haer seer gracelijck om: een ander/ vertellende wat den Priester gheschiet is. Hier is den Paus weder/ met meer ander ghecontersfeyt/ Misse hoorende: en also hier in desen muer een venster quam/ maeckter hy trappen/ so dat het schijnt datser wesen moeten/soude d'Historie volcomen wesen: waer aen blijckt/ wat Raphael voor een ordineerder was. Wederom teghen over/ daer oock een venster comt/ heeft hy ghemaeckt/daer Petrus in de vanghenis is/ en van de ghewapende bewaert wort/ daer hy seer aerdich heeft ghelet op een fraey prospective van een vangenis/en op den text der Schrift achtende/ socht daer neffens in alle omstandicheden yet fraeys by te brenghen/ ghelijck hy hier uytbeeldt eenen schricklijcken Kercker/en ghebonden aen een ijseren keten desen slapenden ouden Man/tusschen de twee ghewapende krijchslieden/ daer den Engel met een groote claerheyt de wapenen der Wachters doet blickeren/en doet sien alle minste dingen/die in den Kercker zijn/welcke wapenen schijnen gebruyneert natuerlijck/en niet geschildert te wesen. Niet min Const is gebruyckt/ daer Petrus los met den Engel gaet/ en schijnt of hem dit eenen droom docht aen zijn wesen : Oock de verbaestheyt der Wakers buyten de vangheuis/ hoorende de ijseren deur open gaen / daer een Sentinelle met een

Vanghenis Petri, wonderlijk van Raphael gheschildert,

toorts in de handt d'ander wacker maeckt / daer alle hun wapenen blincken van t'licht der toortsen: en waer dese geen claerheyt can gheven / daer geeft de Maen haer schijnsel. Dese Lichten waren al onderscheydelijck wel uytghebeeldt / oock de duysterheyt der nacht / den roock der toortsen: In summa / het schijnt alles meer levendigh / als gheschildert. En dit is een recht Exemplaer / om Nachten en Reflexien te maken / als ick in dat deel dese Historie aenghetoghen hebbe. In dese Camer is noch een Historie / daer Paus Iulius de Giericheyt uyt de Kerck verjaeghţ: daer wort hy ghedragen van de Palferniers / daerder eenighe zijn nae t'leven: daer is eenen hoop volck van Mannen en Vrouwen plaetse makende: stracx sietmen de furie van eenen ghewapenden Ridder te Peerde / en twee te voet / die den Tempel-roover Heliodorum aenrennen / en slaen: Elder zijn Roovers bevreest / den roof neder werpẽ / en vluchten: Elder sietmen den Priester Onias in zijn Levijtsche cleederen / ooghen en handen ten Hemel heffen / met meer omstants / van die op pedestalen aen colomnen houden / om dit aen te sien / en ander toesienders / op verscheyden manieren: Dit werck is oock van alle verstandighe seer gheprefen. In't welfsel deser Camer zijn Historien / daer Godt Abraham zijns saedts vermenichvuldighen belooft / de Offerhande van Isaac, en Mosis brandenden bosch: in welcke alle is bewesen Inventie / Teycken-const / en gratie. Doe is Iulius de tweede gestorven / en in zijn plaetse quam Leo de thiende / die een groot Const-liefdich Paus was / en liet Raphael voortvaren: die voor de leste Historie / in dese Camer maeckte Paus Leo de derde / daer hy Attila by Monte Maria van Room verjaeght / met zijn eenige Benedictie. In de locht had hy gemaeckt S. Pieter en Pauwels, met sweerden / om de Kerck te beschermen / om also by d'History wat te poetiseren. Daer sietmen in dees Heyligen grooten ernst: daer sietmen Attilas op een swart ghesterde Peerdt steylende sitten / bevreest en bereydt om vluchten. Daer zijn noch meer fraey Peerden / onder ander een Spaensch / ghevleckt / daer op eenen als naeckt / al met schulpen gewapent / geconterfeyt uyt de colonne Trajana, daer een volck is alsoo ghewapent: en men acht / dat het van Crocodille huyden is. Daer is Monte Mario in brandt / bewijsende / dat in't vertreck des Krijghsvolcx / de huysen veeltijts den vyere / ten buyte blijven. Hier quamen in dit stuck veel conterfeytsels / oock den Paus Leo de thiende / seer wel gedaen / en meer ander omstandicheden. Op desen tijt maeckte hy te Napels een Tafel / die daer noch is / met een Mary-beeldt / S. Ieronimus op zijn Cardinaels / eenen Enghel Raphael, die Tobiam gheleyde / noch voor eenen Heer Leonello da Carpi, Heer van Mèldola, een Mary-beeldt / daer in men siet als een Godlijck wesen / en in haer werckinghe een onverbeterige sedicheyt / ootmoedich / met t'samen ghelepde handen / aenbiddende den Soon / den welcken feesteert een jonghen S. Ian, die hem oock aenbidt / soo oock doen S. Elisaber, en Ioseph. Noch voor den Cardinael van Santi Quattro, maecte hy een Tafel / om te Bologuen / daer voor in't leven van Francisco Francia van is verhaelt: In dese toonde hy / hoe veel zijn gracelijcke constige handt vermocht: daer in is een S. Cecilia, die beschenen van eenen Hemelschen Choor Enghelen wesende heel staer / als in haren gheest opghetoghen / luystert nae die Hemelsche Harmonie: beneden op den grondt zijn Musijck instrumenten / die levende schijnen / ghelijck oock haer sijden lampers / en gouden Laken. Noch zijnder eenighe ander Beelden / onder ander een Maria Magdalena, die met een

vrolijck wesen bewijst de vreucht over haer bekeeringhe: wie dit stuck siet/ heeft te segghen/dat alle schilderye doot is/maer dese levende: want men sieter den gheest in spelen / en de sinnen in roeren en beweghen. Datter tot lof veel versen in Latyn en ghemeen sprake van waren. Onder al dit:

Pingant sola alij, referantq; coloribus ora;
Cæciliæ os Raphael, atque animum explicuit.

Onder noch veel ander stucken/soo voor d'een en d'ander/en in verscheyden plaetsen/ schickte hy een stuck tot Florencen / t'welck heden noch is by den Hertoogh/in zijn Capelle/ tot Altaer-tafel: hier in is een oude Sint Anna, de welcke Mariæ toelangt haer kindt/ so schoon in zijn naeckte en wesen des aenschijns/t'welck lachende yegelijck verheught maeckt die't siet. Daerenboven heeft Raphael te wege ghebracht in de Mary-beeldt/wat tot een maeghdelijck wesen voeghlijck mach betamen: de oogen zijn vergeselschapt met zedicheyt/ t'voorhooft met eere / de neuse met gratie / en de mondt met deuchde / haer cleedt met simpelheyt en eerbaerheyt/ soo dat niet moghelijck is/beter te moghen een dinghen sien ghedaen. In Room maeckte hy een tamelijcke groote Tafel/daer in hy conterfeytte onder eenighe Cardinalen oock Paus Leo: hier sietmen de figueren niet versiert of gheschildert/maer rondt en verheven: hier sietmen natuerlijck fluweel/ vellen en damast/ aen den Paus/ oock goudt en zijde/dat het al ruyscht/blickt en clinckt: daer is eenen cloot op eenen bruynen stoel van goudt/daer men in siet blickerẽ het weerschijn van des Paus cleedt/ t'licht van de venster/en de ghedaente van de Camer/ en is alles soo ghedaen/ dat niemant te hopen heeft/beter te mogen doen. Raphael, boven grooten lof/ vercreegh grooten rijckdom/ des hy/ om van hem memorie te laten/te Room in Borgo nova liet maken een Paleys. Zijn gerucht so veerdich over de Weerelt vlieghende/ sondt Albertus Durerus hem zijn Conterfeytsel ghewasschen op eenen doeck/sonder wit latende de hooghsels van selfs. Dit docht Raphael seer wonderlijck te wesen/en sondt hem weder in danckbaerheyt veel van zijn teyckeningen. Dit Conterfeytsel was tot Mantua, onder de dingen van Iulio Romaen. Raphael op desen tijdt verweckt/ door de uytnemende Printen van Albert Durer, liet oock verscheyden dinghen snijden door eenighe Italianen/ die hoewel sy de tronien wel een gratie gaven/en wel stelden/ soo en was hun t'graef-ijser soo niet gunstigh. Den eenen was Marc Antonio van Bolognen/ den anderen Marcus van Ravenna, en meer ander. Ten lesten isser gheweest eenen Const-soeckigen Hugo da Carpi, en vondt de manier/ om met dry houten platen/ in hout-druck te maken Printen/daer men hooghsels/grauw en bruyn diepselen in hadde/t'welck een aerdige Inventie is. Raphael schilderde een Tafel om de Stadt Palermo, eenen Cruysdraghenden Christus, daer oock veel eyghenschappen in zijn. Dit stuck ter Zee ghescheept/verginghen brack het schip met alle Coopmanschap en volck/ quam ongeschaedt aen te Genua: want het was wel besloten in zijn casse. Van daer werdt het noch ghebracht tot Palermo, op Mont Oliveto, daer't meer in achtinge en gherucht is/ als den Bergh van Vulcanus. Raphael dus voor groote Personagien/die hy niet ontseggen mocht/werckende/ hiel evenwel volck te wercken in de Cameren van den Paus/daghelijcx alles oversiende/en besorgende. Een Camer werdt ontdeckt/ waer in was den brandt van Borgo, daer Paus Leo de vierde/ met de Benedictie den selven brant lescht. In dees Historie zijn verscheyden gevaerlijckheden

Hugo da Carpi vindt de manier, Printẽ met houten platen, en verscheyden gronden te drucken.

Brandt van Raphael, constich uytgebeelt.

lijckheden uytghebeeldt: ter eender sijden zijn water-brenghende Vrouwen/ der welcker cleere/en hayr/met den wint waeyé/hebbende een schoone vlucht: sommighe blusschen in den roock het vyer met grooten ernst. Oock isser uytghebeeldt de Vaderlijcke affectie / door den Poeet Virgilius beschreven / van Eneas, die zijnen Vader draeght uyt den brandt: soo wort hier eenen ouden siecken uytghedragen/daer sietmen den arbeydt des jongen dragers aen de leden/ en door t'ghewichte cracht bewijsen. Daer is noch wat bysonders uytgebeelt/ te weten/ de ernstighe liefde eens Moeders/die in de vlamme zijnde/haer lieve kindeken noch berght/en geestet van eenen muyr/eené/die dat met grooten ernst en medelijden afneemt. Oock isser een Moeder/ die ontcleedt ontvliedt/ en jaeght voor haer hare kinderen/op datse mochten ontcomen de verdersnisse van den brandt. In de selve Camer zijn noch meer Historien: eene daer gevangen Turcken zijn gebracht uyt den Schepe te lande: oock zijnder in de Basementen/ onder d'Historien ander historikens/ ghemaeckt: in summa/ t'is alles te verwonderen/wat desen uytnemendé Constenaer/daer al met zijn verstant en aendachticheyt te weghe heeft ghebracht. T'welffsel van dees Camer/ wesende van Pieter Perugino zijn Meester/woudese niet bederven/om dat hy door hem begin hadde te comen tot sulcken graet. Zijn groot moedicheyt was sulck/dat hy Teyckenaers hadde op zijnen cost in gantsch Italien, tot Puzzuolo, tot in Grieck-landt: en liet niet achter te crijghen/alles wat tot onser Consten dienen mocht. Raphael nae de doot van Bramant, hadde al het last van het Paleys op hem/ soo van bouwen / als schilderen. Hy maeckte noch een sale/en oock de Logien/ghebruyckende tot grotisschen en Beesten nae t'leven/ Ioan da Vdine zijn discipel/ die oock de dingen van Stucco dede: Iulio Romano waren de Beelden bevolen / oock Ioan Francesco, Pierijn del Vago, Pellegrin van Modona, Vincent van S. Gimignano, en Polidoor van Caravaggio, dese en meer ander waren al zijn werck ghesellen: dese maeckten met zijn Cartons Historien/ Beelden/en ander dingen/die in dese wercken behoefden. Hy maeckte noch veel ander Tafelé/die buyten t'Landt/oock in Vranckrijck voeren: bysonder oock eenen val van Lucifer, daer veel aenmercklijcke dingen waerghenomen waren/en was van den Coningh hooghlijck gheloont: langh waer te verhalen alle zijn wercken / en Conterfeytsels. Hy was altijdt seer Vrouwliefdigh / alsoo dat Augustijn Gigi zijn goet vriendt / doe hy hem liet schilderen zijn voorste Logie / qualijck conde zijn werck ghevoordert crijghen: om dat Raphael veel tijt was tot een Vrouw/ die hy seer lief hadde: waerom Augustijn, die schier desperaet was / soo veel te weghe bracht / dat hy de Vrouw dede comen by hem woonen in zijn Paleys/daer hy wrocht/ t'welck oorsaeck was dat t'werck voldaen worde. Hier in dit werck maeckte hy al de Cartons/ en self veel figueren in Fresco/met zijnder handt. In't welffsel was d'een History/den Raedt der Goden in den Hemel / daer veel fraey dinghen zijn / uyt den Antijcken genomen/met goede gratie. D'ander Historie was de Bruyloft Psiche, daer Iuppiter aen Tafel ghedient wordt / en de dry Gratiën bloemen stroyen over de Tafel. In ander plaetsen van t'welffsel zijn verscheyden Beelden/onder ander eenen Mercurius, seer wel gedaen/als dalende uyt den Hemel/ hebbende een fluyt. Elder is Iovis, die Ganimedem cust: oock isser Venus, die met haren waghen Psiche ten Hemel voert/in t'ghesellschap van Mercurius en de Gratien: dan noch eenige kinderkens aerdigh vertoontende/en hebben ghe-
laden

laden der Goden instrumenten/ hebbende by hen eenige dieren/ nae hun Natuere en eyghenschappen/ wesende dit een schoon Poetelijcke schilderije. Hier liet hy maken veel schoon festonen van bloemen en fruyten/ die de Historien bevinghen/ door Ioan da Vdine, welcke niet schoonder connen wesen. Raphael begon/ door last van Paus Leo, de sale Constantini, welcke Iulius Romaen, en Ioan Francisco, nae de doot van Raphael, met zijn schetsen en patroonen/ volevndighden. Oock maeckte Raphael patroonen/ om Tapijten/ die in Vlaender gewrocht wierden/ wesende d'Historie van S. Pieter, welck een heerlijck schoon werck/ en te Room noch op Hoochtijden te sien is/ en coste 70. duysent Croonen. Hy schilderde eyndelijck een Transfiguratie Christi, om te seynden nae Vranckrijck: Daer is Christus op den Bergh Thabor, met zijn drie Apostelen/ en twee Propheten/ ghetransfigureert wesende/ en blinckende: En terwijlen zijn ander Discipelen aen den voet van den Bergh hem verwachten/ is hun gebrocht een beseten jongh knecht/ die een schrickelijcke en natuerlijcke actie doet/ en bewijst zijn groote passie/ met open ghesperden oogen en mondt/ en bleeck in't aensicht/ doet een groot ghewelt: desgelijcx den Vader/ een oudt Man/ bewijst t'samen cracht/ en vreese/ hebbende oock de ooghen wijdt open: daer beneffens d'Apostelen bewijsen hulp en medelijden. Meer eygenschappen zijn hier t'aenmercké/ als de actituden der drie Apostelen op den Bergh/ die de claerheyt met den handen afkeeren/ als oock veel schoon aerdige tronien van verscheyden ouderdommen/ en wesens. Summa/ dit was de leste proeve van zijn vermogen in de Const: want hy noyt hier naer Pinceel meer en handelde. Het en is niet te twijffelen / dat tusschen Raphael en Michael Angel, der Consten halven/ jaloursije was/ en concorrentie. En alsoo Raphael, siende Angels groote studie in de naeckten / en dat hy daer niet in t'achterhalen was: En Raphael dan wetende/ dat d'excellentie der Schilderije niet en bestaet alleen in naeckten te maken/ soo vondt hy een wijdt open veldt/ om hem in veel dinghen voorby te loopen: als in d'Inventie/ en by-een-voeginge der Historien/ de selve niet met te veel te confunderé oft confuys te maken/ noch met te weynich al te miserabel oft arm. Oock beneerstighde hy hem/ zijn werck met alle omstandicheden te verrijcken/ en met veel bywercken/ die den aensiender vermaken gheven: bysonder met schoon gracelijcke tronien/ van Vrouwen/ Kinderen/ Jongelingen/ en Ouderlingen/ de selve ghevende alle bewegingen/ nae dat sy werckende behoeven: oock fraey hulselen / tuyeringhen/ cleederen/ en chieraten / schier niet wetende oock wat schoonheyt gheven: de vluchten der Peerden/ en wreetheyt der Soldaten/ Landtschappen/ verscheyden weders/ prospectiven/ en dergelijcke vele. Eyndlijck (om cort te maken) segh ick dit: dat Raphael in alles gracelijck was/ en ghemeensaem/ oft universael/ en met alle dinghen wech wist/ t'welck een goet Schilder/ om goet te heeten/ behoeft. Hy starf t'zijné 37. Jaren op den goeden Vrydagh/ gelijck hy op sulcken dagh gheboren was. Geen Houwelijck hadde hy opt aengegaen: maer hadde hope/ door beloste / Cardinael te worden: dan alsoo hy t'onmatelijck in zijn liefden was/ is met een heete Cortse bevanghen wesende/ uyt den leven ghescheyden/ Anno 1520. En t'doodt lichaem lagh in de sale / daer dit verhaelde leste stuck Schilderije stondt/ t'welck een droef spectakel wesende/ menich dede weenen/ oock mede den Paus selve/ om t'verlies van so gracelijcken Constenaer. Wel hadde met eenen de Const van Schilderije moghen sterven met desen edelen

VVat een goet Schilder, om goet heeté, behoeft.

Constenaer / dewijl sy met zijn ooghen sluytinghe soo blindt ghewozden is. Hy was begraven seer heerlijck in de Retonde / met dit Epitaphie van den gheleerden Bembo :

D. O. M.

Raphaeli Sanctio Ioan F. Vrbinat. Pictori eminentiss. veterúmque emulo: cujus spiranteis prope imagineis si contemplêre, naturæ atque artis fœdus facilè inspexeris. Iulij II. & Leonis X. Pontt. Maxx. Picturæ & Architect. operibus gloriam auxit. A. xxxvij. integer integros. Quo die natus est, eo esse desiit, viij. d. April. M. D. XX.

Ille hic est Raphael, timuit quo sospite vinci
Rerum magna parens, & moriente mori.

En den Graef Baltasar Castiglione schreef op zijn doot op deser voeghen:

Quod lacerum corpus medica sanaverit arte;
Hippolytum Stygiis & revocarit aquis.
Ad Stygias ipse est raptus Epidaurius undas;
Sic pretium vitæ, mors fuit artifici.
Tu quoque dum toto laniatam corpore Romam
Componis miro Raphael ingenio;
Atque urbis lacerum ferro, igni annisq; cadaver,
Ad vitam, antiquum jam revocasq; decus.
Movisti superum invidiam, indignataq; mors est,
Te dudum extinctis reddere posse animam:
Et quod longa dies paulatim aboleverat, hoc te
Mortali spreta lege parare iterum.
Sic miser heu prima cadis intercepte juventa;
Deberi & morti, nostraq; nosq; mones.

T'leven van Baltasar da Siena, Schilder en Bouwmeester.

ONder des Hemels uytghedeelde gaven/ die de sterflijcke ghenieten / isser niet groot 'r te achten als Deucht / en gherust ghemoet : want sulcx onsterflijck en saligh maeckt. Des d'ontfangers van dien/ meer als der Natueren/ Gode dancbaerheyt zijn schuldich. Gelijck onder ander/ als een licht onder duysternisse verschenen is ghewerst / Baltasar Peruzzi Sanese, die alsoo was begraeyt/ dat de zedicheyt en goetheyt in hem tacken waren der hooger Siel ruste/ waer uyt gewassen zijn vruchten der Deuchden/ te weten/ seer eerlijcke en loflijcke wercken. Tot Siena, hoewel hy daer niet gheboren was/ begon hy de Const van teyckenen en schilderen / en quam te Volterra zijn gheboort-stadt / daer hy wat schilderde / dat gracelijck was / en wel beviel een Schilder aldaer/ ghcheeten Pieter, die met hem ghemeensaem wert/ en quam met hem te Room/ daer desen Pieter gewoon was te woonen/ om te wercken met hem in't Paleys voor dē Paus Alexander de seste: maer dē Paus overledē wesende/ doe Pieter daer gheen werck meer en hadde/ begaf hem Baltasar in een Schilder-winckel / met den Vader van Maturino, die altijts ghemeen wercken te doen hadde. Desen stelde ten eersten Baltasar vooren een gheprimuert Penneel/ en sonder eenighe teyckeninghe hem te langen/ seyde: Schildert daer een

een Mary-beeldt. Hy nam stracx een kole/en hadde metter vaert op een goede maniere gheteyckent/ dat hy in't werck leggen/en schilderen wilde. Hy sloegh met eenen handt aen de verwen / en hadde in weynigh daghen sulck een fraey en wel gedaen stuck gemaeckt/ dat het niet alleen den Winckel-meester/maer oock alle Schilders die't sagen/dede verwonderen. Wt welcker oorsaeck hem besteedt werdt tot S. Honofrio, de Capelle van t'hoogh Altaer/die hy met een schoon gracelijcke maniere voldede op't nat kalck. Daer nae in de kerck van S. Rochus à Ripa, noch twee Capellen. Des hy/ in goet gherucht comende/ werdt ghebracht te Ostia, daer hy op't Casteel/ van wit en swart eenighe Camers schilderde/en maeckte fraey Historien: bysonder een handt-bataillie/op de wijse der ouder Romeynen: oock een hoop Krijchslieden/die een Casteel bestormen/makende een fraey ghewoel en aenval/hun met schilden deckende/en de leden aen de mueren stellende / daer die van binnen hun afweeren met een wonderlijcke felheyt. In dees Historie maeckte hy veel Antijcksche krijchinstrumenten/ en verscheyden gedaenten van wapenen: en in een sale veel ander Historien/schier van t'beste dat hy oyt dede. Hier nae maeckte hy te Room vast kennis met Augustijn Gigi die alle Deuchtsame beminde/en oock Baltasar, te meer/om dat hy hem van Siena hiel te wesen. Des hy door middel van desen soo rijcken Man onderhouden/hadde tijt om practiseren nae de Roomsche dinghen/ bysonder in Architecture/ in welcke hy door de concorentie van Bramant in weynigh tijt seer profiteerde in dese Const/ en namaels door haer in eere en groot ghewin. Hy leyde oock seer toe op prospective/ daer hy sulck een Meester in werdt/ datmen weynich zijn ghelijck ghevonden heeft/ alsoo't in alle zijn wercken wel te sien is. Het welck verstaende Paus Iulius de tweede/liet hem schilderen de 12. Maenden van wit en swart/ elck met haer oeffeningen/ die men doet in de selvighe over al het Jaer. In dese sietmen van hem veel prospectiven van Huysen/Teatren/ Paleysen/en ander ghestichten/ met schoon inventien. Hier nae dede hy noch meer wercken / die hem gheruchtich maeckten: onder al/het Model van t' Paleys van Augustijn Gigi, welck Paleys schijnt uyt der aerden gewassen/soo wel ist gedaen: Dit cierde hy uytwendich met Historien van wit en swart / En de sale met een schoon prospective colomnen: En t'ghene wonderlijck is/ in een Logie teghen den Hof/ daer hy eenighe Historien van Medusa heeft gheschildert/ zijn eenighe Cornicen en Ornamenten versiert oft stucco waer / soo wel op zijn vercorten ghedaen/en de daghen soo ghewacht / dat selfs alle beste Constenaers bedroghen worden die dit sien/en meenen dat het verheven werck is/ en niet gheschildert: Jck en condet oock niet ghelooven/tot dat ick het met een langh riet aenghetast hadde/ want het is in't welfsel. Veel wercken in veel Steden en plaetsen heeft hy ghedaen/in schilderije en bouwmeesterschap/oock verscheyden Tooneelen tot heerlijcke Comedien / en anders te langh om verhalen. A°.1527. doe Room overrompelt was/wert hy van den Spangiaerts ghevanghen/en niet alleen en verloos hy alles wat hy hadde/maer worde seer gheprijnicht: want hebbende een edel statich aensien/worde hy miswaent te wesen eenigh groot Prelaet/ alsoo vercleedt wesende / oft eenich Man die groot rantsoen vermocht te gheven: maer doe sy hem vernomen een Schilder te zijn / deden hem schilderen hun overstē Borbon, t'zy doot oft anders. Doe hy uyt hun handē was/scheepte hy nae Port Hercules, om van daer te gaen nae Siena: maer werdt op den

wegh berooft/dat hy in zijn hemde tot Siena gecomē is/ daer hy heerlijck ontfangen en hercleedt worde/en corts daer nae Jaerlijex pensioen gegevē/om de Stadt te versterchen. Hier na quam hy in de quade gratie van den Paus/om dat hy met zijn en s'Keysers legher niet en wou trecken voor Florencen: dat werdt nae weder ghe vredight / en heeft te Room in zijn twee Professien verschepden wercken ghedaen: hadde ooc aldaer zijn studie in Astrologia, en Mathematica, daer hy hem seer in oeffende. Hy begon ooc een Boeck van d'Antiquitept van Room / en te commenteren den Vitruvius, makende van alles de tepckeningē: Hier van is veel erfgenaem geworde nae zijn doot Sebastiaen Serlio, die hem met desen arbeydt in zijn Boec wel beholpen heeft. Baltasar, alhoewel hy Pausen/Cardinalen/en ander veel gedient hadde/heefter weynich ghenict van gehadt/oft door de cleen milthept deser Heerē/oft door zijn beschaemde beleefthept/van weynich eyssché: Maer om de waerhept te seggē/ also veel als men met edel hertige milde Heeren beleeft behoort te wesen / behoortmen met de vrecke onbeleefde onbeleeft te zijn. Dus Baltasar hem vindēde ten lesten oudt/arm/en met groot huysgesin verladen/wert seer sieck: En gecreegh een geschenc van den Paus van hondert Croonē. En starf A°. 1536. oudt 55. Doe den Medecijn te laet hadde gekent/dat hy vergevē was/ door yemant/die zijn officie/ daer hy Jaerlijc af troc 250. Croonē/begeerde. Hy was van kinderen/ en vriendē seer beweent/en begravē by Raphael d'Vrbijn, met dit Graf-schrift:

Balthasari Perutio Senesi, viro & Pictura, & Architectura, aliísque ingeniorum artibus adeò excellenti, ut si priscorum occubuisset temporibus, nostra illum feliciùs legerent. Vixit ann. Lv. mens. xj. dies xx.

De levens van Ioan Francisco Penni, ghesept den Factoor/ Florentijnsch Schilder: en Pellegrino, Schilder van Modana.

Het is de Jeucht menichmael oorsaeck geweest van een toevallende gheluck / dat in hun ghespuert was een seker bevallijckhept / oft inclinatie tot eenighe goede Const/ alst ghesciede met Ioan Francisco Florentijn / die van der Natuere van jongs tot de Schilder-const gheneghen wesende / was daerom t'samen met Iulio Romano van Raphael Vrbijn in huys ghenomen/ en beyde als zijn kinderen gehouden/het welck hy wel bewees in zijn sterven/ hun beyden latende erfghenaem van zijn Const en tijdtlijcke goederen. Alsoo Ioan noch een kindt wesende/ doe hy in Raphaels huys quam/ upt boerde genoemt wiert Factoor/ behiel hy desen naem al zijn leven. In zijn teyckeninge volghde hy altijts de maniere van Raphael. Hy was meer gheneghen tot teyckenen als schilderen/gebruyckende altijt grooten vlijt/zijn dinghen wel te voldoē. Van zijn eerste Schilderije is te sien in de Logie van den Paus/daer hy wrocht in gheselschap van Perijn del Vaga, Ioan da Vdine, en ander excellente Meesters. In welck werck men siet een seer goede gratie/ als van een Meester/ die toeleyde op de perfectie. Hy was universael oft vlijtich om van als te doē/hem oeffenende in Landtschap/en metselrije. Hy coloreerde seer wel in Olp op t'nat kalck / en van Eyverwe. Hy conterfeytte excellent nae t'leven: en sonder groote studie/verstondt hy lichtelijck alles wat de Const belanghde/ t'welck Raphael groot voordeel was / want hy veel dinghen voor hem dede/ als in de Cartons van Tapijtserije en anders: oock met zijn Cartons veel dingen makende/als het welffel van de Logie tot Augustijn Gigi, en veel Tafelen/

felen/ Tafereelen en wercken: daer hy hem soo wel in droegh / dat hy meer en meer van Raphael bemint wert. Hy maeckte in S. Maria di Anima, een S. Chriftoffel, van acht ellen/een schoon Beeldt: Oock isser eenē Heremyt in een spelonce / met eenen Lanteern in de handt / hebbende goede teyckeninghe/ en wel gedaen wesende. Maeckte veel meer wercken: bysonder nae Raphaels doot/voldede hy met Iulio Romaen, veel dinghen/die van Raphael onvoldaen waren gebleven/bysonder in s'Paus wijngaert/en in de sale Conftantini, daer sy die Historien maeckten/met een fraey handelinghe en veel schoon figueren: hoewel d'inventien en schetsen der Historien veel quamē van Raphael. T'wijlen dese wercken ghedaen werden/ Pierijn del Vaga, excellent Schilder/ nam te Wyve een Suster van Ioan Francifco, des Pierijn hun derde ghesellle werdt/en deden verscheyden dinghen t'samen. T'gevièl dat Paus Clement hun liet maken een Tafel/ghelijck die op S. Pieter Montorio van Raphael, om te schicken nae Vrancrijck/daer d'eerste toe ghedestineert was. In dese te maken/werden sy oneenich/deelden sy twee de goederen/en teyckeninghen / van Raphael hun nagelaten: en Iulius trock nae Mantua, daer hy voor den Marquijs veel dinghen dede. Daer volghde hem Ioan, oft getrocken door vriendtschap/oft hope van daer werck te hebben: maer hem vindende van Iulio weynich vriendtschap bewesen/keerde weder te Room en trock van daer nae Napels/volgende den Marquijs del Vafto, daer hy cortlijck (van quade complexie wesende) sieck werdt / en starf/tot groot leetwesen van den Marquijs / en alle die hem kenden. Hy hadde een Broeder/geheeten Lucas Penni, desen wrocht in ghesel-schap van zijn swagher Pierijn, tot Genua, en elder veel plaetsen in Italien: eyndlijck quam hy in Engelandt/daer hy voor den Coningh/en eenige Coop-lieden wrocht. Ten lesten begaf hy hem te maken teyckeninghen/om in coper te snijden/die van Vlamingen ghesneden uytgaen/die boven zijn manier oock aen zijnē naem worden bekent. Onder ander isser een Print van een Badtstove met naeckte Vroukens. Ioan Francifco leefde 40. Jaer. Sijn wercken zijn van ontrent Anno 1528.

Sijn mede-discipel by Raphael, en zijnen vriendt was Pellegrino van Modana, die van jongs in zijn Stadt hadde alree eenen goeden naem in de Const ghecreghen: maer hoorende t'loflijck gherucht van Raphael, is te Room by hem ghecomen / welcken hem oock by hem gaf te wercken / als die noyt yet weygherde die van de Const waren: want doe waren te Room wonder veel fraey jongers/die toeleyden malcander t'overtreffen in de Const/om te comen in gratie by Raphael, dien sy alle beleeftheyt bewesen / gheleydende hem (die meer een Prince/als Schilder gheleeck) seer statelijck te Hove/wel 40. oft 50. in ghetal/ en wel in orden. Pellegrino wert in de Const een goet Meester / en wrocht oock met d'ander in de Logien/daer hy hem soo wel droegh/ dat hem Raphael in veel meer dinghen ghebruyckte/in verscheyden plaetsen: oock dede hy veel ander dinghen in Room alleen/en in ghesel schap. Nae de doot van Raphael, keerde hy weder te Modona, daer hy veel wercken dede / en troude / en hadde eenen soon/die welcke een oorsake van zijn doot waer: want desen met ander jonghers zijn ghesellen woorden crijghende / eenen ombracht. En alsoo Pellegrino dit gebootschapt wert/ gingh haestlijck uyt/om den soon te verberghen voor de Justitie: maer noch niet verre van zijn huys wesende/ontmoetten hem de vrienden van den dooden / die welcke den dootslagher sochten: en

Pellegrino geenen tijdt hebbende t'ontwijcken/ overvielen hem in de graefschap / en gaven hem soo veel wonden/ dat hy ter aerden doot bleef.

Het leven van Andrea del Sarto, excellent Florentijnsch Schilder.

ALs den Mensch van zijnder jonckheyt wordt bestelt te doen de dingen/ daer hy van de Natuere toe verordineert/ oft gheboren is/ dan sietmen ten eynde een uytcomste van grooter volcomenheyt/ en een uytmuntinge/die seldsaem/en verwonderlijc is. Dat wel haest waer te wesen hem openbaerde aen Andreas del Sarto, soo geheeten/om dat zijn Vader een Cleermaker was: Want hy gheboren wesende tot Florencen/ A°. 1478. en t'zijnen seven Jaer van t'Schoolgaen ghenomen/ en op t'Goudtsmeden ghestelt/ en hadde hy in Goudt en Silver te snijden soo veel sin niet / als in teyckenen / daer hy goede maniere in hadde. Het welck ghesien van Ioan Barile, ghemeen Schilder/nam hem van t'Goudtsmeden op t'Schilderen/ daer Andreas seer blijde om was/ hem vindende aen de Const/daer hy toe geinclineert was/ en begon so te coloreren/ dat zijn Meester/ en ander Schilders van der Stadt/verwondert waren. Ioan Barijl t'eynden drij Jaren bemerckte/ dat hy volherdende/ meer als ghemeen werck-ghesellc wilde worden : waerom hy hem bestelde met Pieter di Cosimo, doe ter tijdt gheacht van de beste Schilders van Florencen : daer Andreas begeerigh tot de Const/niet af en liet hem te bevlijten om leeren: En de Natuere/die hem een Schilder dede opwassen/ wrocht so in hem/in't handelen der verwen/en met sulcken gratie/al hadde hy 50. Jaer gheschildert gehadt/ des hem Pieter seer lief creegh. Alle den tijdt/ die Andreas hadde/ bysonder de Heyligh-daghen / bracht hy uyt grooten lust over met te teeckenen / in ghesel schap van ander Jonghers / in des Paus sale binnen Florencen / daer de Cartonnen waren van Leonardo da Vinci, en Michael Angelo, daer hy alle Jongers/inghebooren en vreemde/(die daer ontallijcke veel quamen)te boven gingh. Boven al die daer quamen / behaeghde Andreæ de maniere van omgangh/van eenen Jonghen/ geheeten Francia Bigio, Schilder/ die oock sulck bevallen hadde in Andrea, dat sy groote vrienden werden. En Andreas, niet connende langer verdraghen de vremdicheyt van Pieter zijn Meester/ die een oudt Man was/ en seer fantastijck/ Jae die alle dingh in den wegh was/ seer eensaem en quellijck/niet moghende verdraghen dat yemandt hoestede/ noch Clock luyden/Kinder ghecrijt/Monicken sangh/en sulcke dinghen/ dickwils oock seer vergrammende op de Vliegen/ summa/ daer niemant en mocht om zijn moeylijckheyt by ghedueren / is Andreas van hem ghescheyden / en nam een Camer met Francia, die oock van zijn Meester scheyde / om dies wille hy uyt t'schilderen gescheyden was: Dus woonden dese twee jonghe Schilders t'samen op de Graen-marckt/en deden t'samen veel wercken. Ondertusschen een Compagnie van Lo Scalzo, die S. Ian Baptist voor patroon hebben / deden Andreas schilderen d'History van Ioan Baptist/ in twaelf percken/ van wit en swart: daer hy/ noch jongh zijnde/voor eersten maeckte het Doopsel/ en dat met sulcken vlijt en goede maniere/ dat hy seer gheruchtich werdt/ des hem veel te werck wilden stellen/om wat tot zijn gedachtnis te hebben/siende dat hy wat uytnemens worden wilde. Des onder ander hy in een Kerck der Hermijte Monicken/buyten Florencen/schilderde in een Capelle een Altaertafel van Maria Magdalena by Christum in't Hof/t'welck seer lieflijck en glad-

dich

dich ghecoloreert was: upt welcker oorsaeck hy in de selve Kerck noch twee ander maeckte/als noch volghen sal. Dese twee/verlatende hun Camer/quamen woonen by t'Clooster van de Munziata, daer eenen Monick Andream liet schilderen het portael van de Kercke/t'welc redelijck groot is. Dit hadde den Monick te weghe ghebracht/ met list/ te langh te verhalen/ om van Andreas alderbesten arbeydt te hebben voor weynich ghelts: En alsoo't een ghemeen plaetse was/wrocht Andreas meer om eere als ghewin. D'eerste Historie die hy daer maeckte/was eenen S. Philips, Monick wesende/ die eenen naeckten cleedt: in d'ander / daer S. Philips vermaent eenighe blasphemerende tuyscchers/ die hem bespotten/ en daer eenen blixem slaet in den boom/daer sy onder in schaduwe sitten / en twee van dese verslaet / en de ander seer verbaest maeckt: Eenighe met den handen aen t'hooft liggen als in swijm: ander loopen/en begheven hun al crijtende ter vlucht/met grooter vreese. Een Vrouw isser van haer selven door den donderslagh/also verbaest van verschricktheyt/ oock vluchtigh/ soo natuerlijck / datse schijnt te leven. Een Peerdt isser oock door vreese los ghewordden: welck met zijn sprongen/ en schrickliick ghebaer/ betoont/ wat so een onversienich en onverwacht dingen verbaestheyt maect: t'welck van Andreas, met een fraey aendachtichept/is te wege gebracht/ noodich waerghenomen voor die de Schilder-const oeffenen. De derde History was/ daer S. Philips een beseten Vrouwe verlost: oock alle dinghen waernemende/die voeghelijckst in sulcken doen zijn upt te beelden. Noch twee Historien maecte hy in dit voorhof oft portael: Een/daer S. Philips doot is/en van zijn Monicken beweent/ en daer een doot kindt de bare gheraeckt/en verrijst/ t'welck levende en doot gheschildert is / met groote waerneminge der veranderinghe: In d'ander maeckte hy / daer de Monicken yet met de Cappe van S. Philips doende zijn/ en leggense eenige kinderen op den hals/waer in sommighe Conterfeytsels nae t'leven comen. Nae dat hy/ door groote fame/ upt dese wercken ontstaen / veel treflijcke dingen hem aenbesteedt hadde ghedaen/ en siende elder zijn medeghesellens veerdicheyt op't natte kalck/ heeft met inwendigen yver/ gheprickelt wesende/ zijn Cartons ghemaeckt/ en noch twee Historien in den selven voorhof der Munziata: Eene is/een Mariæ gheboorte/ in een Camer/ met t'samenvoeginghe der figueren/ met een schoon gratie/ en goede proportie: alwaer zijn eenige Vrouwen/als vriendinnen/by de Craemvrouwe/en zijn ghecleedt gelijck doe ghebruyckljck was: ander slechter ghecleedt/ zijn by t'vyer doende/met t'Kindt te wasschen/ wieghe maken/ en ander bedienstichept. Onder ander isser een Kindt, dat hem warmt/seer levende: en een oudt Man/ rustende op een bedde/ seer natuerlijck: Desgelijcx eenighe Vrouwen / die te eten brenghen de Craemvrouwe/ die met eygentlijcke arme te bedde light: En al dees Beelden / met eenighe Kinderkens om hoogh/ die bloemen stroyen/ zijn van tronien/lakens/ en ander aendachticheden/en poeselighe coloreringhe/en vleeschichept/niet anders dan offe leefden. In d'ander History / zijn de Wijse upt den Oosten / die ghelepdt van de Sterre / comen Christum aenbidden/en comen/als van den Peerde gesetén/te voet aentreden: achter volght hun Hofghesin/ met waghens/en veel reetschap: Hier in comen eenighe Conterfeytsels/en eenighe Kinders gheclommen op mueren/om dese Coningen met hun ghevolgh en vreemde dieren te sien. Dees Historie is uytnemende ghelijck de ander. In welcke twee hy zijn selven is overtroffen / ick

late ſtaen zijn gheſelle Francia, die oock zijn Hiſtorien voldaen hadde op den ſelven tijdt. Om ander Moncken/ maeckte hy onder ander in een Tafel/ een Engelſche groet/ in welcke men ſiet een gladdicheyt der verwen/ ſeer behaeghlijck: en eenighe Engel-hoofdekens/ die den Engel Gabriel verſellen/ ghedaen met een dommelighe ſoeticheyt. Veel Mary-beelden in olyverwe / en ander dinghen/ dede Andreas, van ſulcke volmaecktheyt/ dat hy gherekent werdt den beſten/ die in zijn Stadt penneelen en verwe handelde: maer goet-aerdich weſende/ liet hem niet ghenoech betalen / om zijn vrienden oft hem ſelven nut te weſen. Hy werdt verlieft op een jonghe Vrouw/ die Weduw werdt/ en zijn Huyſ vrouw/ ſoo dat hy te meer was ghedrongen te wercken/ end' in te meer ſwaricheden quam/ als van Jalouſije/ en ander dinghen. T'wijlen Andreas zijn ſtadt Florencen vaſt met zijn wercken vercierde/ en dat zijnen naem meer en meer vermeerderde/ die van de voornoemde Compagnie dello Scalzo, lieten hem zijn werck vervolghen / daer hy Chriſti Doopſel had ghedaen: ſoo maeckte hy twee Beelden weerſijdts de Poorte / een Charitas, en Iuſtitia, die ſeer ſchoon ware: En noch twee Hiſtorien/ eene/ daer Ioannes predickt/ wiens aenſicht toont heel gheeſtelijck / en vol aendachticheyt te weſen: oock de toehoorders ſeer verwonderende/ van ſoo een nieuwe leeringhe te hooren. Maer noch hadde hy zijnen gheeſt meer ghoeffent in d'ander / daer Ioannes doopt een ontallijck volck/ daer eenighe beelden zijn ghemaeckt/ ontcleedende eenige die gedoopt worden: en ander/ die naeckt verwachtē/ dat ander/ die voor zijn/ ghedoopt ſullen worden: in welcke wordt ghetoont een yverighe begeerte/ en alles ſoo aerdigh van wit en ſwart ghedaen / als oft van Marber verheven waer. Andreas in deſe dingen doende weſende/ quamen uyt van Albert Durer eenighe Printen/ daer Andreas eenige beelden af in zijn werck te paſſe bracht. En hoewel het niet quaet en is/ hem behendelijck met yet goets van anderen te behelpen/ werdt van velen gheacht/ dat Andreas niet veel Inventie en hadde. Baccio Bandinello, doe een goet Teyckenaer gheacht/ ſiende dat in Florencen niemant beter coloreerde in Olyverwe / als Andreas, werdt van ſin deſe handelinghe by hem te leeren/ liet hem/ om de manier te ſien/ eenighe dinghen maken / oock zijn Conterfeytſel: maer oft hem te ſwaer om doen docht/ hy voeghde hem tot het Beeldthouwen. Hy dede noch verſcheyden ſtucken van Olyverwe: onder ander een Tafel van eenen dooden Chriſtus, met Engelen/ die hem ophielen met een bedroeft contempleren / dat hun Schepper / om ſ' Menſchen zonden/ in ſulck ellende was ghecomen. Dit ſtuck behaeghde elcken ſo/ dat hy van velen gebeden was/ dit te laten uytgaen in Print/ en werdt te Room ghesneden van Auguſtijn Venetiaen: maer dewijl het niet wel ghedaen en was/ wou noyt niet meer laten ſnijden. Deſe Tafel werdt in Vranckrijck gheſonden/ en behaeghde den Coningh ſoo/ dat hy begeerich was/ meer van Andreas dinghen te hebben / en gaf daer toe laſt. T'welck oorſaeckte dat Andreas door vrienden raedt/ voornam corts in Vranckrijck te trecken/ maer de Florentijnen verſtaende / dat Paus Leo zijn Vader-ſtadt wou comen beſoecken/ wilden hem feeſtlijck ontfanghen/ met groote toemakinghe van Arcken/ Tempels/ Coloſſen/ en ander Beelden/ meer als oyt te vooren gheſchiet was: en ſoo veel ander Meeſters hier in ghebruyckt worden: maer dat boven al gheyreſen werdt / was de Facciade, oft ghevel van S. Maria del Fiore, ghemaeckt van hout / en daer op gheſchildert Hiſtorien van wit en ſwart/

door

door de constige handen van Andreas, dat den Paus seyde: Al waert gheweest van Marber/ ten conde niet beter wesen. Andreas gebeden/ voor den Coningh van Vranckrijck noch een Tafel te maken/ voldede in corten tijdt een Marybeeldt/ dat seer schoon wesende/ ghesonden werdt/ alwaer de Cooplieden viermael meer ghelt af creghen / dan sy daer voor betaelt hadden. Nae eenigh cleen dinghen/ maeckte hy noch een tronie van eenen Christus, die de Monicken da Servi, dat noch op hun Altaer in de Kerck Anunziata staet/ t'welck soo schoon is/ dat te verwonderen is / hoe door Mensch verstandt sulcx te weghe ghebracht en ghedaen is. Buyten in S. Gallo, waren noch Tafelen gemaeckt/ die de zijne niet en ghelelien. Daer maeckte Andreas noch een derde/ en daer in vier staende Beelden/ die van de Dryvuldigheyt disputeren / eenen S. Augustijn, met een tronie als een Africaen, en een Bisschops cleedt/ eenen S. Pieter Martelaer/ S. Franciscus, en S. Laurens: beneden knielen twee beelden/ eenen S. Sebastiaen, toonende den rugghe/ die meer levende als gheschildert schijnt: t'ander een Magdalena, met schoon lakenen/ welcker tronie (gelijck als hy ghemeenlijck te passe bracht in alle Vrouwe tronien) was gedaen nae zijn Huysvrouwe: Dit stuck was gheacht het beste van Olyverwe van hem ghedaen/ om datmen daer in siet een goede proportie der figueren/ actien/ en affecten/ en eyghenschappen der tronien / de jonge soet/ de oude hardt / half oudt matigh wesende: summa/ dees Tafel is in alle deelen seer schoone. T'wijl hem Andreas te Florencen dus werckende onderhiel/ sonder op te connen comen/ waren in Vranckrijck/ by Coningh Fransoys den eersten / veel stucken ghesonden van Room / Venetien / en Lombardijen: maer geen bevielen hem beter / als die voornoemde twee van Andreas, en loofdese boven maten. Des werdt hem geseyt/ datmen Andreas daer by hem in Vranckrijck/ tot zijn Majesteyts dienst/ wel lichtelijck soude brengen. T'welck den Coningh wel beviel / en gaf commissie sulcx te doen: en dat Andreas soude daer ghelt tot de reyse ghetelt worden. Andreas stelde hem vrolijck op de reyse: en daer in't Hof comende/ was van den Coningh seer vriendelijck ontfangen: en eer den eersten dagh zijnder comst voorby was / bevondt hy / hoe groot de mildtheyt en beleeftheyt was van desen grootmoedigen Coningh/ ontfangende in geschenck ghelt/ en rijcklijcke en eerlijcke cleederen. Doe hy begon te wercken / conterfeytte hy den Dalfijn, s'Conings sone/ die maer eenighe Maenden oudt en was/ en noch in zijn windsel: welck conterfeytsel by den Coningh ghebracht wesende/ werden hem van den Coningh gheschoncken dry hondert gouden Croonen. Hier naer schilderde hy noch een Charitas, die den Coningh oock soo beviel/ dat hy hem ordineerde een groot pensioen / en dede alle dinghen/ op dat hy geern by hem mocht blijven/ hem belovende/ dat hem geens dings ontbreken soude: en dat/ om dat hem zijn werck/ veerdicheyt/ en omgangh/ soo wel behaeghde/ siende hem in alles wel te vreden: Oock was hy by al het Hof seer wel ghesien/ en bemint. Hy maeckte veel Tafelen/ en ander werck: soo dat/ waert sake dat hy hadde te recht bekent / waer / en van waer hem t'Gheluck hadde ghebracht/ hy waer niet alleen tot rijckdom / maer tot eenigen hoogen graedt ghecomen. Maer soo hy eens doende was / voor des Conings Moeder/ te maken eenen Penitenten Ieronimus, quamen hem Brieven van zijn Huysvrouwe / doch watter in stondt/ hy begon voor hem te nemen / weder nae Florencen te keeren/ en begeerde verlof aen den Coningh/ seggende/ te moeten eenighe dingen

 gaen

gaen beschicken/ en wilde/om geruster by den Coningh te blijven/gaen halen zijn Huysvrouw/en soude mede brenghen voor den Coningh costlycke Schilderije en Beeldtsnijderije. Den Coningh betrouwde hem/en gaf hem ter deser oorsaken veel ghelt: want hy hem hooghlijck swoer/binnen weynich Maenden (die hy seyde) weder te keeren. Hy nu spoedich t'huys ghecomen: alwaer hy by zijn schoone Vrouw en vrienden goede daghen nam/ soo dat den tijdt van wederkeeren verliep: en hy sonder wercken wesende/ en latende timmeren en metsen/ verteerde al s'Conings en zijn eyghen ghelt: doch doe hy vertrecken wilde/ vermochten meer des Vrouwen beden en tranen/ dan zijn eyghen belangh/ en beloften/ die hy den Coningh hadde ghedaen. Des hy/ om de Vrouw te behaghen blijvende/ werdt den Coningh soo verstoort/ dat hy tsedert noyt geen Florentijnsche Schilders met goeden oogen en aensagh: en swoer/ waer Andreas in zijn handen gheweest/ ten soude ten besten met hem niet hebben afgheloopen/sonder yet aen te sien zijn Const. Andreas most hem nu weder in armoede behelpen so hy best mocht: en voldede doe die Historien van S. Ian Baptiste voor t'gheselschap van Scalzo, daer Francia Bigio in zijn afwesen twee Historien had gemaeckt: want sy hem niet weder en verwachten. Viere heeft hyder nu dan voldaen/ d'een achter d'ander staende: Eerst/ Ioannes ghevangen by Herodes: de tweede/t'Avontmael van Herodes, en den dans van Herodiana, met figueren/ die daer wel by voeghen: de derde/d'onthoofdinge/ daer eenen half naeckten Beul is/ een Beeldt wel gedaen/ en goet van teyckeninghe/ ghelijck oock alle ander zijn: De vierde/ daer Herodiane t'hooft presenteert: hier zijn eenighe die hun verwonderen/ met seer schoon aendachticheyt ghedaen. Dese Historien/zijn tsedert de Schole gheweest veler Jongheren/die in dese Const excellent zijn geworden. Hier nae maeckte hy elder oock op't natte kalck/maer van verwe/ een Mary-beeldt/ welcks tronie was zijn Huysvrouwen nae t'leven: hier was by eenen lachenden jonghen Ioannes. Dit was om zijn levendicheyt seer geacht: want het een uytnemende werck was. Hier nae maecte hy voor een Coopman een Marien Hemelvaert op een Tafel/die op t'lest op somplaetsen borst/dat hyse liet staen: dit was een bysonder fraey stuck. Onder d'Apostelen/ dat schoon figueren waren/ was zijn conterfeytsel. De Mary-beeldt was van kinderkens opgevoert/en rontom verselschapt/alles wonderlijcke gracelijck: doch is tot nae zijn doot altijts onvoldaen ghebleven. Hy maeckte noch in eenen Hof van Servi, twee Historien van den Wijngaert Christi: In d'een/ daer men den Wijngaert plant/ bindt/en snijdt/en daer by den Huysvader/die de wercklieden roept/die ledich op de Marct staen/daer eenē sit en clauwt zijn handē/schijnende te twijffelen/ of hy gaen wilt oft niet/ghelijck sommighe luyaerts doen: Maer noch is veel schoonder d'ander/ daer den selven Huysvader betalen laet/ alwaerder eenige tegen murmureren/en hun beclagen: t'wijlen isser een/die by zijn selven t'gelt overtelt/met sulckē ernst/dat het te wonder is/so oock dē Wtteller doet: Dees Historien zijn van wit en swart in't natte kalck/met een aerdige veerdicheyt. Nae eenigh noch ander dinghen/maeckte hy een Mary-beeldt gheknielt/contemplerende eenen Christus, ligghende voor haer op eenen lap ghevouwen lakens/hem al grimickende aensiende: daer eenen Ioannes over eynde/ haer op Christum wijst: achter hem leent Ioseph op een rootse/ schijnende hem in zijnen gheest te verblijden. In een Paleys buyten voor de Medicis, hy laste van

Ontrouwheyt van del Sarto, teghen den Coningh van Vranckrijck.

den Paus/ was gheordineert/ dat dry elck hun deel maken ſouden/ van d'Hi-
ſtorie van Iulius Cæſar, te weten/ Andreas del Sarto, Francia Bigio, en Iacob da
Puntormo: daer alleen Andreas zijn deel dede: maer d'ander niet/ wat gheldt
men hun met bidden aenboodt te gheven. Op een facciade, oft binnen-muer/
maeckte Andreas met grooter vlijt een Hiſtorie/ daer alle Landen Cæſar Tri-
buyt brengen van hun ghedierten: te meer om d'ander twee te boven te gaen/
dede hyer arbeydt in/ als opt in ander dinghen. Hy maeckter een heerlijcke
Metſeirije in proſpective/ en eenen trap/ ſeer conſtigh loopende tot t'geſtoelte
van Cæſar. Hier maeckte hy op eenige ſtatuaen/met goeden aendacht: en ten
was hem niet genoech/ zijnen conſtigen geeſt te laten blijcken/ in de verſchey-
den Volcken/die de Dieren aenbrengen: gelijcker een Beeldt is/een Indiane/
met een geele caſſacke/ en op haer ſchouder eenen korf/ oft muyte met Pape-
gaeyen binnen en buyten/ de welcke ſeer uytnemende zijn: en ghelijcker zijn/
die Indiaenſche Geyten brengen: ſoo zijnder daerenboven veel verſcheyden
vreemde Dieren/als Leeuwen/ Tigers/ Apen/ Meyrcatten/en alſulck ſeldt-
ſaem gedrocht. Al dit was ſoo fraey en verſierlijck/ en ſoo wel in zijn nat ghe-
wrocht/dat het te verwonderē is. Op de voorſeyde trappen maeckte hy oock
een Reuſken ſittende/ en houdt een dooſe/ waer in is een Cameleoen/ ſoo wel
op zijn vreemde ghedaente ghedaen/ dat niet te bedencken en is/ wat ſchoon-
der proportie hy dit Reuſken gegheven heeft. Andreas in de Stadt weder ghe-
comen/maeckte een half Beeldt/van eenen S.Ian Baptiſte naeckt/welck nae
aen den Hertoogh Coſimus worde gheſchoncken. Doe begon Andreas onder-
tuſſchen Vranckrijck te bedencken/ hertelijck verſuchtende: en gewis/ hadde
hy ghedocht vergevenis te vinden/hy waerder getrocken: Soo nam hy voo-
ren/een proef met zijn Conſt te doen/en maeckte noch eenen half naeckten S.
Ian Baptiſte/om te ſchicken aen den Grand Maiſtre van Vranckrijck: maer
watter in viel/hy vercocht hem. Naer noch eenich ander werck/doe A°.1523.
de Peſte te Florencen was/trock hy met Wijf en gheſin in een Vrouw Cloo-
ſter/ tot Luca, alwaer hy ſtil weſende/ maeckte voor dat Clooſter een Altaer-
tafel/ en om dat die Nonnekens zijn Vrouw meer en meer beleeftheyt deden/
en zijn ander volck/ wrocht hy dees Tafel met ſulcken liefde/ datſe weerdiger
het Clooſter meer naem en vermaertheyt gaf/als al t'ghebouw datter is: Het
is eenen dooden Chriſtus: Waer hy heeft met allen aendacht waerghenomen
de droef affecten/en met ſulcken voeghlijcke gratie/in de Marien en ander
Beelden/ dat het te wonder is: Oock de verheventheyt des Beeldts Chriſti,
en ſoo dootverwich weſende ghedaen/ is van grooter perfectie. Hy maeckter
noch een Viſitatie van Eliſabeth: en noch op eenen doeck een Chriſti tronie/
welck van t'beſte van zijn werck te achten is/daer namaels veel nae ghedaen
zijn geweeſt. Dus hadden deſe Nonnekens/by deſen ghelucke/de beſte Schil-
derije/ die in't Landt was. En hy keerde met zijn gheſin te Florencen/ daer
hy veel Tafels/ Tafereelen/ en Conterfeytſels maeckte. Den Hertoogh van
Mantua, Fredericus de tweede/ begeerde(door Florencen paſſerende)een Con-
terfeytſel van Paus Leo, dat Raphael had ghedaen/ daer by noch Cardinalen
waren. Dit Conterfeytſel hem toegelaten weſende van Paus Clemens de 7e.
lietment heymelijck conterfeyten door Andreas: en dit ghe conterfeytte/ met
effen ſulck ornament/ en geheel ghelijckende/ worde gheſonden te Mantua, op
dat Florencen van ſulck Juweel niet berooft en ſoude worden. Dit worde
namaels

Hiſtorie van Iulius Cæſar, ſeer conſtich door del Sarto ghedaen.

namaels ghetoont onder Schilderijen Giorgio Vasarij, die noch jongh zijnde te Mantua quam/ het welck Iulius Romaen, in zijn teghenwoordichept prees: maer Giorgio toonde hem van achter op't panneel een teecken/ dat het te Florencen ghedaen was. Des Iulius most bekennen de waerheyt: maer voeghder by/ al ist van Raphael niet/ soo en is het niet te argher: dan te beter. Waer aen te hooren is/ hoe eygen en hoe uytnemende/ Andreas yet copieren conde. Daer was buyten Florencen een werck/ daer Andreas toe ontboden was/ van eenen Baldo, die t'meeste verstant niet en hadde in de Const: ondertusschē was hem seer gerecommandeert een ander Schilder/ geheeten Nicolaes Soggi Sansovino, voor den besten die men vondt. Andreas ter plaetse ghecomen/ vondt daer Nicolaes, die niet alleen in afwesen van Andreas schoon voort ghedaen hadde: maer wilde teghen Andreas, daer Baldo by was/ weddē om een groote somme gelts/ om te best te schilderen. Andreas, hoewel hy cleenhertich was/ antwoorde: Ick heb hier mijnen jonghen/ die onlangs aen de Const is gecomen/ wildy teghen hem wedden/ ick sal voor hem het ghelt byleggen: maer met u en wed ick niet: want won ick't teghen sulck een als ghy zijt/ ten waer my geen eere: en verloor ick't / het waer my een seer groote schande. Dit ghepasseert/ seyde teghen Baldo: Latet Niclaes maken: zijn werck sal elcken bevallen/ wie hier ter Marckt comt. En keerende te Florencen/ dede/ nae verscheyden wercken/ boven een poort/ ter sijden aen t'Clooster van d'Annonziata, een Marybeeldt op't natte kalck / dat seer uytnemende is/ en sitt ghestreckt met haer kindt/ en by haer sitt Ioseph, op eenen sack lenende/ hebbende de ooghen staer op eenen openen Boeck. Dit werck/ van teyckeninge/ gratie/ goethept/ levendichept/ verheventhept/ en coloreringe halven/ bewijst/ dat Andreas overtrof alle Constenaers / die tot op dien tijdt verwe ghehandelt hadden. Hier nae maeckte hy tot de voorverhaelde Historien van S. Ian dello Scalzo, de leste/ te weten/ de gheboorte van S. Ian Baptiste / de welcke noch de beste van allen is/ daer een schoon Vrouw-beeldt is/ draghende t'kindt nae S. Elisabeth, die oock wel ghedaen is: soo is eenen schrijvenden Sacharias, dat hem niet dan adem en gebreeckt: oock een sittend' oudt Wijf/ die natuerlijck dees gheboorte belacht. Nae meer wercken / maeckte hy buyten Florencen / in een Clooster van S. Salvi, een Avondtmael op't nat kalck/ met sulck een doenlijcke veerdighe maniere/ en soo goet van teyckeninghe en coloreringhe/ als oyt van hem ghedaen was: welck Avondtmael/ om zijn goethept/ in't belegh van Florencen/ was ghespaert van den Soldaten/ doe sy alle ander dingen te neder wierpen en vernielden. Eens was hem van te conterfeyten verwe overschoten/ en riep Lucretiam zijn Wijf/ om haer te conterfeyten/ datmen siet (seyde hy) hoe dat ghy in sulcken ouderdom noch waert. Dese niet willende / conterfeytte hem selven/ dat het scheen te leven: Dit behiel zijn Vrouw lange nae zijn doot. Nae veel ander dinghen/ maeckte Andreas voor eenen Coopman/ die alles opcocht voor den Coningh van Vranckrijck / eenen Abraham, staende om zijn soon te offeren/ en dat met sulcken vlijt/ dat dit t'best van zijn leven gheacht worde. In den ouden sagh men merckelijck t'oprecht gheloove/ en groote volstandichept/ en ghewillichept/ om Gods bevel te volcomen / zijn hooft keerende naer een schoon kindt/ dat van boven hem het slaen scheen te verbieden. D'actitude/ cleedinghe/ leersen/ en ander dingen/ desen Abraham aengaende/ waer niet wel te volprijsen. Daer neffens/ dat schoon teer lichaem van Isaac,

Soldaten discretie, sparende de Schilderije van del Sarto.

al naeckt/ scheen te beven/ door de vreese des doots. Hier sachmen/ wat discretie Andreas hadde ghebruyckt/ al t'lichaems carnatie schoon ghemaeckt hebbende/ heeft rooder ghecoluert ghemaeckt den hals/ en plaetsen / die naeckt van de Son beschenen mochten wesen: den Ram onder doornen / en Isaacx cleeren beneden ligghende / scheen te leven: oock eenighe naeckte Knechten den Esel bewarende / en een Landtschap/ zijn uytnemende. Dit stuck / ten lesten/ bleef plaetse houdende tot Ischia, een Eylandt by Napels. Octavianus van Medicis, siende Andreas leste verbeteringhe/ liet hem een Tafereel maken / t'welck hy met grooten lust dede/ en was een Marie-beeldt met S. Ian en Elisabeth: dit ghedaen / brachtet t'huys. Maer Octavianus seyde: Brenghet/ waer ghy wilt/ elder: want alsoo de Stadt doe beleghert was/ hadde hy ander dinghen in den sin: maer hy bedanckte Andream seer. Den welcken antwoorde: De moeyte is voor u ghedaen/ en t'sal altijts uwe blijven. Octavianus antwoorde: Vercoopet/ en behelpt u met het ghelt. Andreas bracht het stuck t'huys / en noyt wilde hy't yemandt anders laten / wat hem daer van worde gheboden. Doe t'belegh over was / bracht Andreas hem weder het Tafereel. Octavianus nam het doe in grooten danck/ betaeldet dobbel/ en hieldet in grooter weerden: ghelijck alle zijn dinghen/ bysonder nae zijn doot/ zijn ghehouden gheweest in weerden / en wel drymael meer als sy ghecost hadden. Hy heeft oock Room en de Roomsche dinghen oversien/ oock Michael Angel, Raphaels, en zijner discipelen wercken/ maer weet niet wat tijdt: my dunckt niet dat hy daer yet gheschildert heeft / dan macher wel gheteyckent hebben. Hy heeft noch eenen Abraham, als daer voor van verhaelt is / ghedaen/ dan wat minder/ voor een die Copie begheerde: desen was doch in Consten niet minder: en wort te Napels wesende / voor de beste Schilderije van aldaer ghehouden. In't belegh waren uyt Florencen ghevloden eenighe Capiteynen met de betalinghe/ oock eenighe Borghers/ die rebellen waren gheworden: dese worden hem doen schilderen teghen den ghevel daer t'gherichte is / en dede se soo natuerlijck/ offe gheleeft hadden. Voor de Compagnije van S. Sebastiaen maeckte hy eenen S. Sebastiaen, van den navel opwaert/ soo schoon/ dat het wel gheleeck of dit zijn leste Pinceel streken souden wesen/ ghelijck het waren. Maer dit is van hem te ghetuygen/ dat hy altijts in de Const meer en meer/ soo langhe hy leefde/ toenam. Als nae t'belegh sommige Duytsche knechtē in de Stadt quamen liggen/ die de Pest hadden/ is de Stadt geinfecteert: en t'zy hier van/ oft door dat Andreas vreemden cost in't belegh hadde g'eten/ werdt dootlijck sieck: En t' Wijf/ daer hy soo veel altijt om had gedaen/ weeck van hem uyt vreesen/ des is hy sonder veel toesichts oft hulpe ghestorven/ oudt 42. Jaer/ Anno 1530. Sijn Graf-schrift is dit:

Aendachticheyt van del Sarto, in't coloreren der carnatie.

Trouwicheyt van del Sarto.

Admirabilis ingenij Pictori, ac veteribus illis omnium judicio comparando: Dominicus Contes discipulus, pro laboribus, in se instituendo susceptis, gratè animo posuit. Vixit An. XLII. Ob. An. M. D. XXX.

Het leven van Ioan Antonio Licinio, van Pordenone, Schilder.

Gheen edel vermaerde ghebouwen/ oft Steden/ worden dickwils van de goedertieren Natuere aengesien/ om daer uyt te picken eenighe verstanden / tot bequame vaten/ om in te laten vloeyen haer deuchtsame gaven/ alst blijckt aen Ioan Antonio Licinio: want hy was geboren 25. mijlen van Vdine,

in de

in de Heerschappije van Friuli, in een Casteelken/ gheheeten Pordenone, daer hy oock nae ghenoemt/en meest met namen Pordenone bekent wort. Hy van de natuere een Schilder voorschickt wesende/ leerde by hem selven / alles nae t'leven doende / sonder Meester: doch volghde hy / soo hy best mocht / altijts de maniere van Giorgione, welcke hy met zijnen grooten lust dickwils te Venetien hadde ghesien. Hy werdt om de sterft ghedwonghen uyt zijn Landt te trecken/ des hy by den Boeren/op hunnen cost/ op't nat kalck leerde wercken/makende voor hun eenighe dinghen. Hy nu kennende den aerdt der verwen/ soo in Fresco als in Oly / quam en maeckte te Vdine, in't Convent van S. Pieter Martelaer/een Altaer-tafel in Olyverwe/van een Engelsche groet: Dit wort van de verstandige geacht/ van t'beste werck dat hy oyt dede. Onder ander in de selve Stadt hy uytwendich het Stadthuys op't nat kalck beschildert heeft: Hier toonde hy/wat hy in Inventie vermocht/makende metselrije met Nicchien/ en daer beelden in/ oock eenighe ghecoloreerde Historien. Hy maeckter oock een Corinthe Colomne / met haer basement staende in de Zee: op de rechter sijde wordtse gehouden van een Siena, en op de slincker van eenẽ naeckten Neptunus: boven op t'capiteel eenẽ Cardinaels hoedt liggende/ wesende t'advijs van Pompeo Colonna. Noch een Historij isser/daer Iuppiter de Reusen blixemt/ daer beneden doode lichamen ligghen/ die aerdich verkorten. Oock isser eenen Hemel vol Goden / en twee Reusen met stocken staen/ om Diana te slaen: dese staet heel vperich ontsteken/en dreyghtse den arem te verbranden. Hy wrocht noch in verscheydẽ plaetsen/als te Spelimbergo, Vicenza, en Mantua. Te Mantua schilderde hy eenen gevel op't nat kalck seer verwonderlijck: Onder ander fraey inventien/ een Frijse met Latijnsche letters/anderhalf elle hoogh / daer een menichte kinderen met verscheyden fraey actien tusschen loopen/en spelen/alles seer wel gedaen. Tot Vicensa wederkeerende/ en verscheyden fraey wercken daer ghedaen hebbende/veroorsaeckte/dat daer door de Edelluyden hem een Wijf ghegheven worde / en hielden hem altijt in hooger eeren. Tot Venetien heeft hy hier nae gheschildert op't groot Canael een Facciade/en eenighe Tafelen van Olyverwe in sommige kercken. Noch op t'selve groot Canael een Facciate op't nat/met veel historien: bysonder eenen Curtius te Peerde in't verkorten/ t'welck scheen al verheven te wesen: gelijck oock eenen Mercurius, die recht op van alle sijden ten Hemel vlieght/ en ander gheestighe dingen: welcke wercken den Venetianen meer behaeghden/ als yet dat van ander daer oyt gedaen was. Maer t'gene dat Pordenon grootlijck tot studeren porde/was/om overtreffen den uytnemenden Titianus, dien hy zijnẽ grooten naem socht te verduysteren/ met een vreemde stercke manier van wercken/ wesende oock ghesprakich en beleeft/en daerom te meer stadich met den grooten omgaende: en met dat hy Universael was/vermat hem aen alle dinghen handt te slaen. En waerlijck/ dese prickelinghe der eergiericheyt tusschen beyden / deds hem in zijn wercken ghebruycken alle cracht der Consten/ soo datse onsterflijck daer door zijn ghewor den. Ter deser oorsaeck was hem besteedt de Capelle van S. Rochus, oock het binnenste der couple oft verwelf op't nat. In dit welfsel maeckte hy den Vader met Engelen / te weten/ een menichte kinderen/met menigerley schoon actien: In de Frijse acht beelden uyt t'Oudt Testament: in de vier hoecken / de vier Evangelisten: op't hoogh Altaer/ de Transfiguratie: in de twee middelste ronden/de vier Doctoren.

Pordenone leerde by hem selvẽ.

Den naertrachtigen Constenaer is nut te hebben een tegenghenoot in de Const.

toren. In de selve Kercke zijn noch meer wercken van hem / die t'samen oorsaeckten / dat hem te wercken was ghegheven in de sale de Pregai, om Titiaen te trotsen. Hier maeckte hy veel beelden van onder op te sien/en een Frijse van Zee-monsters van olyverwe: Welcke dingen die van den Raedt so behaeghden/dat hem zijn leven lang goet pensioen worde gegeven. Noch elder maecte hy dingen/te liever/datter van Titianen yet by was: maer om waer te seggen/ zijn dinghen werden veel uyt nijdt boven des Titiaens (die doch beter waren) gheprezen. Hy maeckte oock in S. Stevens Clooster veel Historien uyt t'Oude Testament/onderdeelt met uyt t'Nieuwe/en tusschen elck eenige Deuchden/ alwaer hy wonder vercortingen(gelijck hy geern dede) te weghe bracht/ daer hy ander Schilders in te boven gingh. Dē Prince Doria riep hem tot Genua in zijn Paleys te wercken / om dat Perino del Vaga te weynich nae zijnen sin voorderde: Daer maeckte hy een Frijse van kinderen/ op zijn aenghewende maniere/ welcke ledigen een Schip vol Zee-ghedrocht / en al wendende maken dese schoon actituden. Hy maeckte noch een groot historie/daer Iason oorlof neemt aen zijn Oom / om te gaen nae t'gulden Vlies. Maer den Prince / siende de wisselinge en t'schil van dese dingen by de gracelijcke van Perino, gaf hy Pordenon zijn afscheydt. Welcken te Venetien weder gecomen/werdt gheseyt / dat hy tot Ferrara wel van doen waer / midts den Hertogh veel Duytschen hadde doen comen / om costlijcke Tapeten te wercken / en datter gheen goede Teyckenaers en waren: want Ieronimus van Ferraren hem maer oeffende in Conterfeytselen nae t'leven. Hier door Pordenon, als lustich nae ghewin en fame / quam / en werdt van den Hertogh wel ontfanghen te Ferrara, daer hy weynich daer naer/ groote pijne in de borst gevoelende/ te bedde viel: en also t'selve altijt vermeerderde/ en niet te beteren en was/ overleedt op den derden dagh/ oft weynich meer/met groot verwonderen van den Hertogh/ en droefheyt zijner bekende tot Venetien: want hy een Musicien / en wat Latinist wesende / cloeck/ en welsprekende / te meer vrienden hadde. Hy hadde de handt groote figueren te maken / was overvloedich van Inventien / oock Universael alle dingh te versieren: maer bysonder veerdigh en vast op t'nat te wercken. Hy was tot Ferraren eerlijck begraven / en overleedt t'zijnen 56. Jaren: men vermoedde/van vergift.

Gracelijcke dingen behagē meer, als al te cloeck en wreet.

T'leven van Polidoor van Caravaggio, in Lombardijen Schilder.

VErwonderlijck ist van onse Schilder-const / datse veel tijts haer selven weyghert eenighe/ dieder van jongs vroegh toe gehouden wesende/ veel vlijt om doen: en laet ander/dieder nauw om gedocht en hebben/ haer selven soo mildt/vlack neder in den schoot vallen. Ghelijck het gheschiedde met Polidoor van Caravaggio, Lombarder / die in de schilderighe gulden Eeuwe te Room/ten tijde van Paus Leo de thiende/was tot zijnen achthien Jaren toe een Opperknecht/ in s'Paus Paleys/ doe men de logien maeckte/draghende den back met kalck voor zijn Meesters. Vergat hem dicwils/ stadich d'oogen hebbende op de Schilderije / die van Ioan van Vdine en ander daer ghedaen worde/ soo dat hy van natueren Schilder wesende / ghetrocken werdt tot de selve Const/ die haer selven hem soo willigh en jonstigh aenboodt te gelieven/ of te wille te wesen. Des maecte hy gemeenschap en kennis met de Jongers/ die t'beste begin hadden / om van hun te sien de maniere van der Teycken-

const /

conſt/ waer toe hy hem begaf/ en vercoos uyt al d'ander eenen Maturijn van Florencen/een ſeer goet Teyckenaer/tot eenen medegeſelle: Teyckenende aldus met deſen in des Paus Capelle/ en nae Antijcken/ bewees hem dadelijck ſulcx/dat hem een yeder van zijnen gheeſt verwonderde/die hem in zijnen anderen rouwen ſtaet had ghekent. Waerom hy in de Logien met ander Conſtrijcke Jonghers werckende/ ſoo toenam/ dat hy van dat werck den meeſten lof van alle d'ander Jongers in Conſt en edelheyt des gheeſts te deele behiel. Des Maturijns liefde tot Polidoor, en Polidoors weder tot Maturijn, ſo crachtich toenam/datſe met malcander verdreghen hebben/ als broeders/ met malcander te leven en te ſterven: des ſy vereenighden/ wille/werck/ en winninge t'ſamen. Doe ſy nu ſaghen in Room veel goede en aerdighe Colorcerders/ die over al groot aenſien hadden om de wercken te crijghen / begon hun goet te duncken/ te volgen de maniere van Baltaſar da Siena, te ſchilderen van wit en ſwart de ghevelen van de huyſen. Doe ſy nu eenige ghevelen hadden t'ſamen ghedaen / tot d'eerſte nemende in gheſelſchap Pelegrijn van Modena, die hun moedt gaf hier in voort te varen. Dees twee dan moedt grijpende / begaven hun te practiſeren met alle vlijt / om in hun wit en ſwart te paſſe te brengen/ lieten ſy in Room niet van Antijcke dinghen / dieſe niet en conterfeytten / t'zy Beelden/Backē/Potten/Altaren/Hiſtorien/en alle aerdichept van chieraten en anders/ghebrolien oft geheel/ daer ſy hun mede behielpen. En hadden deſe dinghen ſoo vaſt in den ſin ghedruckt / byſonder Polidoor, die de beſte manier hadde/ dat in al wat ſy maeckten/men de rechte Antijcke tronien/cleedinghen en beelden/ natuerlijck ſagh uytghebeeldt voor oghen. Polidoor was wonder vloepende van inventie/vaſt en veerdich/ en ſchoon van handelinge/makende alle dingen met goeden ghelucke/recht gheijckt hem uyt den Pinceel natuerlijck al werckende viel/ ſonder eenighe moeyte: Soo dat van hem wordt ghetuyght/ dat geen Schilder noyt/ van Cimabue tot doe ter tijdt/ ſoo ſchoon en doenlijcke maniere en heeft gehadt. Het waer een groot eyghen Boeck/te verhalen alle de ghevelen/die dees twee ſoo uytnemende hebben ghedaen van wit en ſwart/en uyt den gelen op zijn coperſche/en alles van ſeer uytnemende teyckeninge. Maer t'claeghlijckſte is/dat deſe miraculeuſe dinghen van windt en weder meeſt al vergaen zijn/ datſe niet (ghelijckſe meer als weerdigh waren) onder dack en zijn bewaert gebleven: en dat de Schilder-conſt van ſulcke Juweelen berooft weſende/nu ſo ontciert moet trueren. Hun dingen waren veel Romeynſche Hiſtorien/in welcke men ſiet ſeer eygentlijck alle dingen uytghebeeldt/ſoo Bataillien te lande en te water/ ſo Wapenen/Schilden/Schepen/ en alle ander reetſchappen: oock Offerhanden / Triumphen/ en anders / dat het te verwonderē is/waer ſy't al gheleſen en vergadert hadden. Seer is oock te verwonderen hun vaſte ſtelſel/ en groote cracht in den Beelden/ het weſen/ en de vlucht dieder in is te ſien. En hoe dat (byſonder ſegghe ick) Polidoor ſoo een diſcretie gebruyckt heeft/ een deel vlack lichts in ſom voorgroepen te weghe te brenghen/ en hoe hy zijn graeuw laet bruynder en bruynder t'ſamen by een/ en onder een verlieſen: oock de achter-beelden in hun Mezza tinte oft graeuw wech wijckende / en ander voorcomende. Op de plaetſe Capranica, maeckten ſy eenen ghevel met de geeſtlijcke Deuchden/en een Frijſe onder de venſters/daer in Room ghecleedt als een Fides,hebbende alle Natien ghevangen by haer/ en alle volcken haer Tribuyt brengende: oock Turcken/die hun

VVat manier van wercken Polidoor hadde.

Macho-

Machomets graf oft kist met pijlen schieten/als tot den geloove comende: met een beslupt upt der Schrift/ dat ten lesten sal wesen eenen Herder en een kope. In Borgo novo maeckten sy eenen ghevel van sgraffito, dat is een maniere op den natten muer te kretsen met een ijseren punt/ oft yet anders/ daer sy hun beelden soo omtrecken en artseren. Elder maeckten sy van dese noch meer by den hoeck van la Pace, en also men van daer gaet nae Parione, aen t'huys van de Spinoli, daer op geschildert van wit en swart een worstelinge op d'Antijcksche wijse/en de Offerhanden/ oock de doot van Tarpea. Onder ander (die ick overslae/te langh te verhalen) is een Facciate oft ghevel/by corte Savella, daer de Sabijnsche Dochters gheschaeckt worden/dat seer wercklijck en roerende gheordineert is: alwaer eenighe Soldaten/te voet en te Peerde/ dese ghevatt hebben: en sy bewijsen ghewelt te doen / om upt hun handen los te comen. Voort zijnder oock niet min wel ghedaen d'Historien van Mutsius, en Horatius, en oock de vlucht van Prosenna. Voort by de Fonteyne de Trevi, in't Hof van t'Paleys dal Bufalo, zijn van hun oock schoon historien van de Fonteyne Parnasso, en cleen ghecoloreerde Grotissen/ wel ghedaen. Beneden Monte Caval, by S. Agatha, oock eenen ghevel met verscheyden Historien: onder ander eene/ die Goltzius hem gheweerdighde te conterfeyten / en tot voordeel der Jonghers upt te gheven: wesende daer Bremius t'goudt weeght/en Camillus comt ontset doen: de ander dingen waren meest al van in mijnen tijt vergaen. Daer wordt ghetupght / dat Polidoor fraey ghecoloreerde Landtschappen maeckte. En my ghedenckt ghesien te hebben onder t'Capitolium/ in een Paleys/een heymelijck verwelft Badstoofken/ dat van hem seer aerdigh gedaen was met Landtschapkens / waer in quamen ruwijnkens/ en boomen / seer werckelijck gehandelt/met ander fraeyicheyt van figuerkens en anders. Dat Vasary niet qualijck seght / dat Polidoor doe ter tijdt den besten Landtschapmaker wesende / den oorsaker was / dat nae hem alle Schilders tot sulck een doenlijcke maniere in hun dingen gecomen zijn: Maer dat hy seght/datse t'samen ergens van verwe wat hadden gedaen/ dingen die seer slecht stonden: ick soude de schult/ by t'ghene ick ghesien hebbe/leggen op Maturino. By S. Simons is noch te sien van Polidoor, die constige wel gedaen Facciate van Gaddi, waer in men tot groot verwonderen siet verscheyden schoon figueren/ met fraey toemaecksclen van habijten/ lakenen/ helmen/ leersen/ en vercierde Antijcke Schepen. Hier is te sien een overvloet van fraeyicheyt. Hier sietmen die oude Antijcke wijse der statelijcke Mannen en Vrouwen: want alle soorten van Offerhanden zijn hier te sien/oock Schip-strijdt/ en veelderhande wapenen der Antijcken. Teghen over dese Facciate is een ander van hem/ daer is die seer wonderlijcke welgehandelde Frijse/van d'Historie van Niobe, welcke oock de handt Goltzij tot naeteyckenen soetlijck aenlockte / en soo ghehandelt heeft/ datmen dese teyckeninghe siende/mach dencken daer tegenwoordich te wesen/en Polidoors Pinceel strekken selfs te sien: Dese comt oock/tot een goet fundament der jonghe Schilders in Druck/waerom ick den inhoudt niet behoeve te verhalen. Aen den selven ghevel zijn noch coperen Beelden / oft die soo gheschildert zijn/ datse eygentlijck sulck schijnen: oock neffens ander Historien eenige groote gouden vasen oft potten/ soo ghedaen/ en soo versierlijck gheinventeert en gheciert/ datmen met oogen niet beter sien en mach. Hier by zijn oock eenighe Helmen op d'oude Hetrussche wijse/ soo aerdich en verwonderlijck

derlijck als de voorverhaelde potten. In dit Paleys zijn noch van hem Grotissen/en ander aerdichedē. Nu t'wijlen Room/lachende van deser geestichept/ schier over al/aen Paleysen/in Hoven en Wijngaerden/verciert was/ en dat Polidoor en zijn Ghesellc verhoopten besoetinghe des loons voor arbeydt en sweet te ghenieten/ quam van de Nijdichept en ongeluck te Room gesonden/ A°.1527.Borbon, doe heeft de Doot den knoop des getrouwen gheselschaps deser twee ontbonden: want Maturino in de verstooringhe der Stadt/is in veel ongheinack (soo men meent) van de Pest ghestorven. Polidoor nam zijn vlucht nae Napels/alwaer dē Adel niet seer Const-liefdich wesende/hy schier van honger meende vergaen. Maer also hy om hem t'onderhouden/ voor eenighe slechte Schilders tot Sancta Maria della gratia,en elder wat ghedaen/en zijn Const kenbaer ghemarckt hadde/ begon voor eenige Graven wat te maken/oock van wit en swart/ghevelen en Logien/ en in Kercken eenighe stucken van Olyverwe/die beter van teyckeninge als van verwe gehandelt zijn. Maer so hy sagh/dat den Adel oft Rijckdom liever sagh springende Peerden/ als geschilderde Beelden/ trock met een Galeye na Messina, Hier was meer toegenegenthept/en liefde tot de Const/so dat hy door veel wercken heel fraey werdt te coloreren. Hy begaf hem oock tot Architecture: En doe Carolus V. victorieus van Thunis door Messina quam/maeckte hy daer schoon Archen Triumphael oft boghen/daer hy grooten loon en lof van ghecreegh. Maer gelijck Room een Stadt is/die tot haer treckt een yeder/die haer bewoonende gesmaeckt heeft/was hy stadich vlammende om haer weder te sien:so maecte hy voor t'leste een Cruysdragínghe/met een menichte van beelden/Soldaten/ Phariseen/Peerden/Vrouwen en Kinderkens/en voor aen de Moordenaers: Dit was een Tafel van Olyverwe/soo vrolijck van verwe/en soo wel ghedaen/ dat het wel scheen/ Natuere haer uyterste vermoghen en proeve wilde doen in dit seer uytnemende werck. Alhoewel hy qualijck dese Stadt con verlaten/bysonder om een Vrouw mensch van hem seer bemint/welcke hem met soete woorden en bevallichept ghevangen hiel/ vermocht in hem soo veel den lust/om Room en zijn kennisse weder te sien/ dat hy los voorgenomen hadde te reysen/en haelde van de banck een groot deel ghelts/dat hy daer hadde. Nu hadde Polidoor langhe gehadt eenen knecht van dat Landt/die meer t'ghelt als zijn Meester beminde: maer t'wijl het op de banck lach/wister niet aen te gheraken: Soo viel hy in boose ghedachten/ dat hy met eenighe deugenieten verbonden/hem voornam den volgendē nacht om te brengen/ en dan t'samen t'ghelt te deelen/ t'welck sy deden: En doe hy in zijnen eersten slaep lagh verworghden sy hem/ droegen hem soo voor zijns Vrysters deure/en gaven hem eenige wonden/als oft hem daer oft in dat huys van yemant van haer vrienden waer ghedaen. Dese Moorders met hun deel trocken henen: Maer den knecht/medepleger en Autheur deser wreethept/ is gheveynst al schreyende comen claghen dese moordt aen eenen Graef/groot vriendt van Polidoor. En doe men met geenen middel noch neerstichept coude vinden noch weten/wie desen dootslach ghedaen hadde/ (ghelijckt Godt en de gherechtichept beliefde) werdt van yemandt ghesept: dat het onmogelijck waer/ dat yemandt anders als den knecht sulcx aenghericht hadde. Des den Grave desen knecht de handen liet opleggen/ en leyden om pijnighen: welcken onghepijnt alles beleedt: des werdt hy veroordeelt/en langs de strate met gloeyende tangen ghenepen/ en daer

Deerlijcke moort van Polidoors knecht, aen sijn Meester bedreven.

en daer nae ghevierendeelt: maer laes/ hierom en worde Polidoor zijn leven/ noch de Schilder-const soo uytnemenden seldtsamen gheest/niet weder ggheven. Hadde de Const sterflijck gheweest/ soo waren met desen Polidoor nu al doot/ d'Inventie/ de gratie/ de cloeckheyt der beelden/ en tot s'Weerelts ontcieren al begraven. T'lichaem geschiedde in't begraven te Messina groote eere: maer den naem eerlijck en gheruchtich in der Menschen mondt/ sal altijts leven. Hy starf Anno 1543.

Het leven van Rosso, Florentijnsch Schilder/ en Bouwmeester.

WY hebben de Schilder-const nu al betraent in den rouwe ghecleedt ghelaten by het droevighe Lijck van haren lieven Polidoor, die een truerspelich eynde ghenomen heeft / en comen nu grouwelijcker Tragedie te vertellen : grouwelijcker / om dies wille dat van anderen omgebrocht te worden/ soo onmenschelijck oft onnatuerlijck niet en is / als hem selven t'leven te vercorten/ ghelijck als dede Rosso, Florentijnsch Schilder. Den welcken jongh wesende/ wilde niet geern by eenige Meesters woonen om de Const te leeren: maer beneerstighde hem seer te teeckenen nae den Carton van Michael Agnelo. Hy hadde oock voor/ te grijpen een bysonder eyghen maniere/ contrary de ander Meesters/ ghelijck het wel bleeck aen een van zijn eerste wercken/ buyten de poort van Florencen/ tot S. Pieter Gattolini, aen eenen dooden Christus, daer men siet een stercke maniere/ en een groote handelinge/ boven ander vrolijck en verwonderlijck. Doe hy noch geenen baerdt en hadde/ maeckte hy een wapen van de Pucci, met twee figueren/ die den Schilders doe seer deden verwonderen/ van hem sulcx niet verwachtende. Hy moedt grijpende/ maeckte in den voorhof van Servi, Marien Hemelvaert/ met eenen ringh om haer van danssende naeckte Kinderen oft Engelen/ met schoon omtrecken en vercortinghen/ seer gracelijck/ in dat schijnsel aerdich swierende. Niet onbracker/ dan rijpicheyt in de Const van coloreren/ welck hy namaels noch bequam. D'Apostelen waren vast verladen met laken: maer d'actitude en tronien waren schoon/ toonende in als een groote maniere van teyckeninghe. Daer was een die hem wat in Olyverwe aenbesteedt hadde / en zijn dootverwe sagh: En want hy een harde wreede manier hadde in de dootverwe/ welcke hy in't opmaken versoette/ soo seyde desen/ dat alle dese Sancten waren Duyvelen. Hy maeckte oock binnen Florencen veel Borgers conterfeytselen/ en ander dingen. Doe hy wat naems hadde verregen/ maeckte hy tot S. Spirito tot Florencen een Tafel/ die Raphael Vrbijn besteedt wesende/ verliet/ om zijn occasie te Room: Dese maeckte Rosso met sulck een gratie/ teyckeninghe/ en gladde coloreringe/ dat niemant te dencken heeft/ dat eenigh werck van verre te sien/ meer cracht heeft oft beter toont: En midts datmer in siet een cloeckheyt der Beelden/ en een gheweldt der artituden/ by ander niet ghemeene/ werdet ghehouden voor seer seldtsaem. En al was het met den eersten soo niet ghepresen/ soo hevet volck allenskens meer en meer bekent zijn deucht/ en wonderlijcken lof ggheven/ om dat in de verdrijvinge der verwen is niet mogelijck meer te doen: want de hooghselen/ daer het meeste licht treft/ verliesen soo in de naeste lichte hooghselen/ van langher handt met sulcke soetheyt verdreven/ en alsoo loopende nae de bruynste schaduwen/ die de Beelden op malcanders lijf gheven/ datse malcander seer ghelweldich doen verheffen: Des dit werck sulcken

Het werck van Rosso stondt wonder wel van verre te sien.

tracht in heeft/ datmen mach seggen/ dat het met soo grooten verstant en oordeel is ghedaen/ als yet anders/ van eenich groot Meester gedaen. In S. Laurens tot Florencen/ de Tafel van de trouwinge Mariæ, welcke voor een schoon dingen wort gehouden. En wis/ in zijn doenlijcke maniere van doen/ is noyt yemandt gheweest/ die hem in zijn behendighe veerdicheyt heeft connen verwinnen/ noch op verre nae moghen bycomen/ in zijn coloreren soo lieflijck wesende/ wisselende soo de verwen der lakenen/ met verscheyden mengselen: welcke ghenuechte/ die hy in desen dinghen hadde/ heeft zijn wercken altijts grooten lof toegebracht. Eerstelijck/ zijn naeckten zijn seer wel verstaen/ met alle waernemingnhe der Anatomie. Sijn Vroukens zijn seer gracelijck/ de toemaecksel en der cleederen seer bootsich en versierlijck. Sijn oude tronien waren wat seltsaem/ die van Vrouwē en kinderen soet en behaeghlijck. Hy was soo rijck van Inventie/ dat hem noyt in Tafel eenighe spatie overschoot: en alles bracht hy met sulcken veerdicheyt en gratie te wege/ dat te wonder was. Hy was uytnemende vast en suyver in zijn teyckeninghe/ dat het miraculeus te sien was: welcke te Room ghesien/ men groot verlanghen hadde nae zijn werck. Alwaer gecomen wesende/ maeckte Nella Pace een werck/ boven t'gene dat van Raphael ghedaen was: maer dat te verwonderen is/ noyt en heeft hy zijn daghen ergher ghedaen/ als of hy met te zijn verandert van Landt/ oock waer van Natueren verandert. Eenige meenen dat hy verbaest was/ te sien te Room soo fraeye dinghen/ en dat hy daer neffens Raphaels dinghen most/ als tot een Paragon/ wat doen. Hy maeckte doch een Tafel voor een Bisschop zijn vriendt/ eenē dooden Christus, op eenen aerdigen sin. Voor Baviero, Coopman van Printen/ maeckte hy alle de Goden in teyckeninghe: ghelijck daer Pluto Proserpinā ontschaeckt/ en Saturnus in een Peerdt is verandert/ en dergelijcke: dese worden namaels ghesneden van Iacob Caragglio. Te Room wesende/ dede noch eenige dingen/ oock een dootverwe van Ioannis onthoofdinghe/ die noch is in een Kercksken op de plaetse van Salviati te Room. Onder des overviel hem het krijchs volck/ doe Room worde geplundert/ tē tijde van Borbon, en werdt van den Duytschen ghevanghen/ en qualijck ghehandelt: want boven datse hem zijn cleeren berooft haddē/ deden sy hem bloots hoofts en barvoets dragen meest al t'goedt uyt een Comenije/ die sy berooft hadden: Soo dat hy eyndelijck dus qualijck gestelt quam tot Perugia, daer hy van eenen Schilder Domenicus was wel ontfangen en ghecleedt: voor welcken hy teyckende eenen Carton van een dry Coninghen/ seer wel ghedaen wesende. Hy wrocht doe hier en daer op de Casteelen/ en in Citta di Castello worde een Tafel/ die hy schilderen soude/ bereedt ghemaeckt/ daer viel het dack in/ en sy brack in morselinge: En hy creegh sulckē fellen Coorts/ dat hy bycans gestorven was/ des liet hy hem dragen nae Borgo. Met desen vierdē Coorts raeckte hy tot Pieve, om van locht te veranderen/ en quam van daer tot Aretso: daer soude hy een welfsel in't nat schilderē/ in de Kerck van S. Maria delle lagrime, voor dry hondert gouden Croonen. Daer toe begon hy eenighe Cartons/ en volcynder vier. In den eersten maeckte hy ons eerste Ouders/ aen den Boom der zonden ghebonden/ en een Marie-beeldt/ die hun uyt den mondt neemt de zonde/ uytghebeeldt met den appel/ en heeft onder voet t'Serpent: En in de locht/ willende uytbeelden dat sy is ghecleedt met Son en Maen/ maeckte hy Phœbus en Diana naeckt. In den anderen/ d'Arcke der Ghetuyghenisse van

Aerdighe inventie van Rosso.

Moyse

Moyse ghedragen/wesende van vijf Deuchden omringt/ by welcke hy Maria vergheleeck. In den derden/ den Throon Salomonis. Noch teyckende hy een heel schoon studie van naeckten om dit werck/ dat een bysonder dingen was/ en jammer dat het noyt in't werck en worde gebracht/ t'welck wel hadde geschiedt/ soo het hem in Olyverwe had aenbesteedt geweest: want in't nat hy oyt noode wrocht/ des hiel hy't slepende met Cartoenē te maken/om die door ander in't werck te leggen. Hy als beleeft/ maeckte t'Aretso noch veel teyckeningen/voor schilderije en bouwinge. Hy vertrock door den Krijgh/ en quam tot Borgo San Sepolcro, daer maeckte hy de boven verhaelde Tafel/ voor die van Castello, daer d'eerste soo door t'invallen van het dack was ghebroken: maer noyt/ voor datse voldaen was/ en liet hyse dat volck sien. Hy maeckter eenen Christus in de locht oft schijnsel / welcken daer van vier Beelden wordt aenghebeden. Onder maeckte hy Mooren/ Egyptenaers/ Heydenen / en het vremitste dingen van der weerelt: en was al anders/als die Dorp-lieden hadden ghemeent. In desen selven tijdt ontgroef hy in dit Bisdom daer hy woonde eenighe dooden/en maeckte een seer schoon Anatomie: want Rosso was in de Const wonder studioos: datter weynigh dagen oyt passeerdē/of hy en teeckende eenigh naeckt nae t'leven. Also nu Rosso altijt voorgen hadde/ noch zijn leven in Vranckrijck t'eynden/ en hem(so hy seyde) eens uyt d'armoede t'ontslaen/in welcke de ghene blijven/die binnen Tuscanen/oft in hun Vaderlandt blijven wercken/nam vooren te vertreckē/ t'welck uyt seker toevallende oorsaeck met haest in der nacht gheschiedde/ eñ quam door Pesaro tot Venetien/ daer teyckende hy voor Pieter Aretino een ontleedinghe van Mars en Venus, met de Gratien en Cupidons/dat nae in Druck quam. Van daer quam hy in Vranckrijck/daer hy van den Florentijnē wel ontfangen worde. Hy maeckte Tafereelen/ die namaels te Fontanableo worden ghestelt in de galerije/ want sy worden geschoncken den Coningh Francisco,welcken sy wonder wel bevielen/en noch veel meer de presentie/het spreken/en de maniere van Rosso,welcken was groot van persoon/ root haeyrigh/ gelijck zijnen Naem mede brengt/ en conde wel gravitevt houden: was goet Musicien/ en hadde goede kennisse van Philosophije/ en daerom in zijn ordineren oock seer Poetelijck/ en was van verstandighen oordeele. Stracx bestelde hem den Coningh pensioen/van vier hondert gouden Croonen s'Jaers/en gaf hem binnen Parijs een schoon Huys/ daer hy weynich woonde / om dat hy meest hem hiel te Fontanableo, daer hy zijn Camers hadde/ en leefde als een Heerschap/wesende gestelt over al de Fabrijcke/ Schilderije/en vercieringe van dese plaetse. Daer liet hy maken een galerije/boven met eenen fraey ghecomparteerden solder: hier liet hy wercken veel fraeyicheyt van stucco/Beelden/Cornicen/en festoenen/ met ooc gheschilderde festoenen/ en vierentwintich Historien in't nat/ van Alexander Magnus, van welck al hy de teyckeninghen maeckte ghewasschen van wit en swart. Aen elck eynde deser Galerije zijn twee Tafereelen van hem in Oly gedaen: d'een een Venus en Bacchus, met wonderlijcke Const en verstandt gedaen. Den Bacchus is een jongeling naeckt/soo soet/teer vleeschich/en natuerlijck ghedaen/dat hy meer tastelijck/en levende/als ghefchildert schijnt te wesen: Hebbende ontrent hem seer aerdige bekers en potten/als van Gout/Silver/ Cristael/ en verscheyden costlijcke steenen/ dat elck hem verwondert der chieraten en inventien daer in te weghe ghebracht. Daer is onder ander oock

Rosso seer studioos liet nauw eenē dagh voorby gaen, of hy teycken de eenigh naeckt nae t'leven.

Miltheye des Conings van Vranckrijc aen Rosso.

eenen Satyr/die een slip van een pauweljoen op heft/ wiens geytachtige tronie lachende toont te verblyden/soo schoonen Jongeling te sien. Daer is oock een Kindt/dat op eenen Beyr rijdt/en veel schoon vercieringhe in't ronde. In d'ander is een Venus en Cupido,met ander schoon figueren. Maer daer Rosso meest studie in oeffende/was in den Cupido,ghedaen als eenen Jonghen van twaelf Jaren: maer van meerderē gewasse/als sulcken ouderdom vereyscht/ wesende in allen deelen gheheel schoon. Welcke wercken den Coningh siende/ hem so bevielen/dat hy Rosso gaf een Canoninckschap tot onse Vrouwē van Parijs/ en andermael so veel incomst en ander voordeelen: soo dat Rosso met veel Knechten en Peerden heersch leefde / ghevende uytnemende bancketten zijn kennis en vrienden/ bysonder d'uytlandighe Italianen/die te dier plaetse quamen/ liberalijck ten besten. Hy maecte noch een Sale/verciert met stucco/ ronde Beelden/Kinderen/Festoenen/en verscheyden ghedierten. Hier waren oock alle Goden en Goddinnen der Poeten oft Heydenen in't nat ghedaen. Noch maeckte hy veel Camers/Badtstoven/en ander stancien/ al geciert met stucco/ en schilderye/waer van men eenighe in Print siet/ seer schoon en gracelijck. T'is niet te vertellen/ wat hy al inventeerde en teyckende/van Soutvaten / Bekers/ Schulpen/ Hoorens/ Candelaers / Schalen/ Coppetassen: Summa/alderley gereetschap tot een Credence/die den Coningh van Silver en Gout liet maken: Desgelijcx wat hy al te wege bracht van Peerde pracht/ Mascaraden/Triumphen/ en ander dinghen/ is niet te bedencken. A°.1540. doe Carolus Quintus op t'gheloove van Coningh Franciscus in Vranckrijck quam/maeckte Rosso,met alleen twaelf Mannen hulp/Archen/Colossen/en dergheljjcken/ om den Keyser tot Fontanableo t'ontfangen/ dat noyt sghelijcx ghesien en was. Daer hadde in dese toemakinghe Franciscus van Bolognen oock elder zijn deel. Desen nae de doot van Rosso, heeft eenige Cameren van Rosso,om de Fabrijcke te vermeerderen/afgebroken. Met Rosso hebben veel goede Meesters en werckghesellen ghewrocht/in verscheyden handelinghen. Rosso maeckte noch eenen S.Michiel, dat een fraey dinghen is: En voor den Connestabel een Tafel/daer in eenen dooden Christus,seer uytnemende/welcken is in een plaetse/genoemt Cevan. Hy maeckte oock voor den Coning veel verlichterye/ seer bysonderlijck wesende. Hy maeckte oock eenen Boeck van Anatomie/die hy meynde in Vranckrijck te laten drucken. Na zijn doot vontmen onder zijn dingen twee seer schoon Cartonnen: in d'een/ een seer wel ghedaen Leda:in d'ander Sibilla Tiburtina,die Octavianum dē Keyser toont Maria met haer kindt. Hier in waren ghecounterfeyt/den Coningh Franciscus,de Coninginne/de Wacht/en so veel Volck en Conterfeytselē/sulcx datment mocht achten het schoonste dat Rosso oyt dede. Summa/Rosso was door al zijn wercken den Coningh soo aengenaem/ dat hy Jaerlijcx hadde duysent Croonen incomste/ sonder zijn pensioen en wercken/ die al groot ghelt bedroeghen/ des hy leefde als een Prince/ zijn Huys zijnde vol Tapijtserye/Silverwerck/ en alderley costelijckheyt. Doe hem nu de Fortuyn(welcke haer betrouwers dickwils bedrieght) dus toeloegh/ werp sy hem onversiens seer vreemdelijck te neder/ in d'uyterste qualijckvaert: want doe by hem ghemeen was en bysonder vriendt een Florentijn/Franciscus di Pellegrino,Const-liefhebber/werden hem een deel honderden Ducaten ghestolen/des hy uyt quaet vermoeden Franciscum liet vangen en pijnighen: welcken onschuldigh wesende/ noyt van

Ander miltheyt des Conings aen Rosso.

Const wel beloont aen Rosso,door Coningh Franciscus.

Schadelijck quaet vermoeden van Rosso.

zijn onschuldt en beleedt: des hy los ghelaten/teghen Rosso procedeerde/over de valsche aenclacht en schande hem aenghedaen. Rosso wel siende/dat het met hem qualijck mocht afloopen / en dat hy niet alleen t'onrecht zijnen vriendt hadde gheschandaliseert: maer oock zijn eygen eere bevleckt. Hy hem nu vindende eerloos/en een soo boos Mensche/ viel in soo quaden ghedachte/ dat hy hem selven liever wou dooden/ als van anderen gestraft te worde. Des sondt hy (doe den Coningh eens tot Fontanableo was) eenen Boer tot Parijs/ om een seer quaet vergef/en gaf voor/dat hy't in zijn verwen oft vernissen behoefde. Dit was soo quaet een fenijnich sap / dat den Boer schier den duym verloos/die hy op t'glas-stopsel maer gehouden hadde. Dit van Rosso ingheno- men/ benam hem haest het leven. Welcke tijdinghe den Coningh ghebracht/ hem boven maten verdrietich was. Hy overleedt A°. 1541. Rosso doodt hem selven.

Het leven van Andries di Cosimo, Florentijn/ en van Morto van Feltro.

ICk mocht my selven grootlijck schuldigh / jae misdadigh bekennen te wesen teghen onse Schilder-const/ dat ick niet en ghedachte de deuchden van soo vindighe edel gheesten/ die door vernuft en vlijt haer in eenige deelen van nieus/met onghewoon ghedaenten van werck vermeerdert/en rijcklijck hebben verciert: gelijck ghedaen hebben Andries di Cosimo,en Morto van Feltro. Andries,die di Cosimo hiet/om dat hy discipel was van Cosimo Rosségli,waer by hy tamelijck was ghewordden van figueren / heeft eerst ghevonden / en te weghe gebracht/ den ghevelen van Huysen en Paleysen/ met een nieuwe maniere van schilderen/ Sgraffiti geheeten by d'Italianen/te vercieren: te weten/ wanneer den muer eerst rouw beset oft aenghestreken was/ liet hy daer over strijcken kalck/ daer ghestampte kolen/ oft gebrandt stroo oft hoy onder was vermengt / en liet daer nae over desen bruynen grondt enckel kalck strijcken/ hebbende dan zijn papieren oft Cartoenē veerdich/ponste daer op Grotissen/ Comparteringen/ en Beelden/ oft wat hy wilde/ treckende dan zijn omtrecken met een puntich ijser / schaduwende met het selve ijser al artserende zijn werck: oft nam een waterachtigh swart sap/ daer hy op t'nat kalck verdiepingen oft schaduwen mede te weghe bracht/ een dingen dat groote cracht en welstandt hadde/en den ghesichte seer bevallijck was. Hier van zijn van hem binnen Florencen verscheyden ghevelen/ aerdich en wel gedaen. Hy wiert gebruyckt over al in Bruylofts vercieringhen/ in begraefnissen/ en verscheyden ander dingen/daer hy wonderlijcke geestichept en versieringen/tot groot welbevallen van yeder/ aen den dagh heeft ghebracht. Hy was goetaerdigh/ daghen lang op den arbeydt: was oock vreesachtich/en van eenen swaren droeven gheest/soo dat hy seer ghenegen was hem selven om te brengen: dan was van een Schilder zijn medeghesellе stadich waergenomen/ dat hy is oudt geworden 64. Jaren/en ghestorven. Liet van hem naer een heerlijck gherucht/ van te zijn gheweest een uytnemende goet Meester/bysonder in de Grotissen/ welcke maniere van de Constenaers in Florencen en elders is nae ghevolght gheweest. Dese schoon maniere van Grotissen heeft hy gheleert van eenen Morto da Feltro, den welcke hy met hem in huys nam/ten tijde doe hy/te weten Andries,noch heel jongh was. Desen Morto was in zijn jeught ghecomen te Roomi/ten tijde van Paus Alexander de seste: en wesende een swaermoe-

Sgraffiato wat het is, en van wie gevonden.

Grotissen, van wie by Moderne eerst weder in gebruyc ghebracht.

dich eensamich Mensch/ dede niet dan stadich gaen teyckenen in ruwijnen oft anticaglien/ waer hy vondt comparteringen oft bedeelingen van welffels/ en vacken grotissen/ daer had hy zijn vermaeck en lust in/ nae de selve te practiseren/ soo dat hy hem heel dese maniere aenwendede/ de bladerkens op zijn Antijcksche eenē slinger te geven wist: want niet alleen doorsnuysterde oft doorsnoffelde hy alles wat te Room onder d'aerde was: maer was veel maenden oock te Tivoli, in villa Adriana, daer hy alle Grotissen boven en onder der aerden copieerde. En hoorende/ dat in't Rijck van Napels/ thien mijlen van der Stadt tot Pozzuolo, heel mueren vol Antijcke grotissen waren/ jae sommige verheven van stucco/ die seer schoon waren/ bracht daer oock sommige maenden over met studeren: liet oock niet nae alles te teyckenē/ wat in die menichte van oude Begraefnissen te sien was / in Campana den Antijcken wegh / oock tot Trullo by der Zee / in alle die Tempelen / en Grotten onder d'aerde / tot Baja, en Mercato, soo dat hy door desen soo willigen arbeydt seer in dese Const is toeghenomen. Te Room wedergekeert/ leyde toe/ om van Figueren te moghen soo goet Meester worden/ als in den Grotissen. Doe hy daer veel maenden ghewrocht hadde/ en in dese begeerte volherdigh bleef/ hoorende t'gerucht van Lionardons en Michel Agnols Cartonnen tot Florencen / quam in dese Stadt/ en siende dit werck/ verloor den moedt van tot sulcken graedt te moghen comen/ en begaf hem weder tot den Grotissen/ en (als ghesept is) werdt een ghemeen ghesellemet Andries di Cosimo, den welcken van gheest seer eyghen en bequaem was/ desen aerdt der Grotissen niet alleen nae te volghen/ maer oock te vermeerderen met zijn inventien / ghelijck het licht en doenlijck is/ tot een ghevonden dingen wat by te voegen oft versieren: soo heeft hy daer by ghevoeght Figuerkens/ meerder Frijsen te weghe ghebracht/ de dinghen meer aen malcander gecknocht/ en rijcklijcker in beter orden gheciert. Nu om te eyndigen van Morto, hy werdt vermoeyt te Florencen langer te blijven/ en quam tot Venetien by Giorgione, den welcken hy hielp aen den Ornamenten van het Duytsche Huys. Doe hy nu veel maenden om zijnen wellust in Venetien was gheweest/ vertrock nae Friuli eenich werck maken: ten liep niet lange aen/ de Heeren van Venetien en namen daer Soldaten op/ daer werdt hy Capiteyn van twee hondert Mannen/ al was hy den Krijgh niet te ervaren. T'Veneetsche Leger liggende tot Zara, in Slavonien/ gheviel daer tegen de Turcken een groote schermuts: alwaer Morto, begeerich wesende meerder naem te verkrijghen in den Krijgh/ als hy in de Schilder-const en hadde/ begaf hem cloeckmoedich voor aen te trecken/ en stoutlijck vechtende/ werdt verslagen t'zijnen 45. Jaren. En gelijck hy Morto (dat is/ Doot) op zijn Italiaens geheeten was/ bleef hy doot: doch niet zijn gherucht/ dat altijts leven sal. Want hy is wel d'eerste en bysonderste gheweest/ die in ghebruyck heeft ghebracht nae den Antijcken dese Const van Grotissen: alsoo geheeten/ om dat dese wijse van schilderen meest oft eerst is ghevonden geweest te Room onder d'aerde/ in holen/ die d'Italianen Grotti heeten. De Jaren der gheboorten van dese twee en heb ick niet ghevonden.

Grotissen waerom so geheeten.

T'leven van Marcus, en Nicolaes, Calabresen.

ALs de Weerelt verciert is met eenich uytnemende licht in Const oft wetenschap/ worden der selver blinckende raeyen aen allen eynden verspreyt/

spreyt/ ontsteckende ander grootlijcx/ oft weynich/ nae de plaetsen ghelegen/ en de lochten gheneyght zijn: gelijck men bevindt/ dat in eenige Landtschappen de verstanden nutter/ en bequamer tot eenige deuchtsaem deelen zijn/ als in ander. Daerom ist verwonderlijck/ als in ongewoon plaetsen eenighe edel gheesten ontstaen/ en worden in eenigh deuchtsaem deel uytmuntende: gelijck alst ghebeurt is met Marcus Calabrees Schilder/ die uyt zijn Landt vertreckende/ verkoos voor zijn Vaderstadt Napels/ als wesende een Stadt seer lustich gelegen/ en vol alderhande soeticheyt/ alhoewel hy den wegh voor hadde nae Room/ om zijn studie in de Schilder-const te volvoeren: maer hy/ die goet Luytslager was/ en beminder der Musijcken/ werdt zijn lichaem van de soete Serena, en de lieflijcke Lants vruchten/ daer behouden/ tot hy den Hemel liet den gheest/ en d'Aerde t'sterflijcke. Hy maeckte wonder veel wercks van Olyverwe/ en op het nat/ en was in zijnen tijdt wel den besten/ die in dese zijn vercoren Vaderstadt de Const oeffende: ghelijck wel getuyght het gene van hem is tot Aversa, thien mijlen van Napels/ bysonder in de Kerck van S. Augustijn, te weten/ t'hoogh Altaer-tafel van Oly/ met veel vercieringen/ met verschepden percken der Historien/ en Figueren. Eerst/ daer S. Augustijn disputeert met den Heretijcken: hier boven en ter sijden Historien van Christus, en Sancten in verschepden actien: in welcke dingen men siet een eenparige maniere van wercken/ treckende nae de moderne beste wijse/ en een seer schoon behendicheyt in't coloreren. Dit was wel t'uytmuntichste dat hy in dese Stadt en elder in't Rijck van Napels dede/ leydende stadich een vrolijck leven/ en nemende goede daghen: want hy en hadde in de Schilder-const geen Constenaers die hem vertrotsteden/ oft in den wegh waren: des was hy van den Heeren/ en Edeldom van Napels/ hooghlijck altijt gheeert/ en van zijn dingen met goeden loon voldaen. Hy dan ghecomen tot zijn 56e. Iaer ouderdoms/ is gestorven. Zijn geboorten dagh vind' ick niet: dan zijn wercken zijn geweest tusschen 1508. en 1542. Marcus hadde tot zijn medeghesell een ander Calabrees/ die oock lange tijdt te Room wrocht met Ioan van Vdine, doende oock daer veel wercken op hem selven/ als eenige ghevels van wit en swart: oock in de Kerck van Trinita, de Capelle van d'Onfanckuis in't nat/ met grooter ervarentheyt en vlijt. In desen selven tijdt was eenen Nicolaes, die men in't gemeen hiet Meester Cola van Matrice, den welcke te Ascoli in Calabrien/ en te Norcia, veel treflijcke wercken dede/ die hem groot Meesters gherucht toe langden: want hy was wel den besten/ die opt in dien hoeck Landts was geweest. En om dies wille dat hy oock hem tot het Bouwmeesterschap begaf/ alle de ghebouwen/ die men te zijnen tijde maeckte binnen Ascoli, en in dat Landtschap/ waren van hem geordineert/ en te wege gebracht. Hy bemoeyde hem niet te sien Room: maer sonder uyt zijn Landt te trecken/ woonde altijt te Ascoli, levende eenen tijdt langh vrolijck/ met eene zijn Huys vrouwe/ van goet en eerlijck gheslacht/ de welcke begaeft was met een sonderlinge deuchtsaemheyt der Sielen/ alst gebleken is/ doe ten tijde van Paus Paulus de derde/ binnē Ascoli partijschap en tweedracht ontstaen is/ en dat haer Man uyt der Stadt de vlucht nemende vervolght was van veel Soldaten/ en wilde sy hem niet verlaten/ maer is met hem ghevloden: doch de Soldaten jaeghden den Man nae/ bysonder om zijns Vrouwen wille/ die seer schoon en jongh was. Sy dan dit merckende/ en niet siende anderen middel/ noch beter uytcomst/
 dan

dan t'ghene sy cloeckmoedigh in haer herte voorzen nam / seyde met hygenden adem/en met een benoude cloppende borst: O lieve geselschap/dewijl ons vervolghers alleen haesten/ u het leven/en my mijn lieve eere te berooven/ soo sal wel voegen/ dat ick van beyde voornemens hun den wegh afsnijde/ mijn eere en Houwlijcke trouwe reyn ongheschEynt bewarende/ u leven verlanghe/ en t'mijne vercorte / dewijl hier anders gheen ontcomen is/ verkies ick eerlijcke doot voor schandich leven: en dus met een droef Adieu/stortede sy haer self vā de rootse af in een swijmende dellinghe / niet alleen doot/ maer te morsel vallende. De Soldaten dit droef en schricklijck Schouwspel siende/ lieten den Man/sonder hem yet misdoen/en quamē weder binnen Ascoli. My janmert dat ick den naem deser trouwhertighe Vrouwe onbekent moet laten/ welcke neffens/oft boven der Roomischer Lucretia,plaets weerdich is. Meester Cola, om dit droef gedencken/leefde voorts met weynich vreuchden. Niet lange hier naer/den Heer Alexander Vitelli ghemaeckt wesende Heer van Matrice, leydde Meester Cola, die alree oudt was/tot Citta di Castello, daer hy hem in zijn Paleys veel op't nat dede doen/met noch meer ander wercke: Van hier trock Meester Cola zijn leven eyndigen binnen Matrice. Hy soude uytnemende geweest zijn / hadde hy gheoeffent de Schilder-const / daer eenighe hem hadden socht vertrotsen / en dat hy daer door meer studie hadde ghesocht/ want hy was van der Natuere seer rijck begaest.

T'leven van Francisco Mazzoli, Parmensche Schilder.

T'Is ghewislijck minder te belachen als beclagen/ dat yemandt van goeden gheeste / bequaem om door deuchtsaem constige oeffeninge te comen tot eere/en gheluckighe voorspoet/ wort door valsche meeninge oft latendunckenheyt afgheleydt van t'ghewis tot het onghewis : ghelijck den fabelschen Esopus Hondt/die nae een schaduwe grijpende/zijn ghewonnen goet verloos. Sulcx is gheschiedt den Schilder Francisco Parmesaen/ als noch gehoort sal worden. Hy was gheboren te Parma, A°.1504.en also hem zijn Vader vroegh ontstarf/ bleef hy in hoede van twee zijn Ooms/ die Schilders waren. Dese brachten hem in goede onderwijsinge op/en begon in Schole te teyckenē/dat het te verwonderē was. En gelijck hem de Natuere t'Pinceel toelangde/wert hy van zijn Ooms daer op gehouden : oock somtijden afgetrocken/ om zijn al te groote neerstichEyt / vreesende of zijn complexie daer mede te cort mocht gedaen worden. Doe hy sesthien Jarē hadde/ en alree in't teyckenen mirakel gedaen/maeckte hy op een Tafel uyt zijnen geest een Ioannes Doopsel/ sulck dat noch yeder hem verwondert/ dat het van soo eenen Jongen ghedaen is. Dese Tafel is gestelt tot Parma, in d'Anunziata. Daer nae besocht hy't nat te wercken/ welck hem bevallende/ maeckte tot Parma eenige Capellen. Maer doe ten tijde van Paus Leo de thiende/den Krijgh te Parma quam/ worde hy wech ghestickt met zijn Cosijn/ oock een jongh Schilder/ in't Hertochdom van Mantua,tot Viandana. Hier maeckte Francisco twee Tafelen van Eyverwe : een daer S. Franciscus de wonden ontfangt/ en S. Clara : in d'ander een trouwinghe van S. Catharina, met veel figueren : En niemant die dese daer siet/en gelooft dat het Jongers/maer oude ervaren Meesters werck zy. Tot Parma naer den Krijgh weder gekeert/ maeckte noch Tafereelen en Tafelen van Olyverwe/en eenige goede Conterfeytselen/aleer hy noch 19.Jaer oudt was.

was. Doe werdt hy lustigh te sien Room/hoorende veel van Raphael, en Michel Agnelo, als die socht toe te nemē in zijn aengevangen Const. Zijn Ooms ghedooghden hem geern de reyse/ die sy hem nut bekenden te wesen: maer lieten hem wat maken om mede te nemē/ om te Room by die Heeren en Schilders eenen ingangh te crijghen. Des maeckte hy drie stucken: Een was een Mary-beeldt/met t'kindeken/ dat uyt een Engels schoot langde eenige fruyten: oock een oudt Man/ met aermen vol hayr: alles met goet verstandt/ en vrolijck van verwe ghedaen. Noch om de vreemdicheyt/ en om zijn Const te toonen/ liet draeyen een half rondt van hout/ even ghelijck van grootten/ als eenen ronden Barbiers spieghel/daer hy hem self nae t'leven op conterfeytte/ uyt sulcken ronden spieghel/ met al dat hy daer in sagh/ te weten/ de gheheele Camer/gelijck balcken/solder/vensters/ en alles vercortede/ en verschietende soo crom loopende verloos: daer maeckte hy oock het glinsteren van t'gelas/ en hem selven/so natuerlijck en wel staende/dat het ongelooflijck is: want hy een uytnemende schoon tronie hebbende/ scheen beter eens Enghels aensicht/ als eens Menschen. En ghelijck in den spieghel/al wat naby comt/ wonderlijck vergroot/ had hy voor aen een groote handt ghemaeckt/ seer eygentlijck soo men dat in den spieghel siet. Dit al ghedaen/ was het niet alleen van dese twee oude Ooms/ maer van een yeder met verwonderen aenghesien. Dese dingen in een casse gedaen/ trock een van zijn Ooms met hem te Room: daer worden dese dinghen ghepresenteert aen den Paus Clemens, in teghenwoordicheyt van Francisco en den Oom. Den Paus siende de schilderije/en Franciscus soo jongh wesende/was uytermaten verwondert: soo waren alle die van den Hove. Hier nae/doen zijn Heylicheyt hun veel beleefthēyt ghedaen hadde/ beloofde hy Francisco te doen schilderen de Pau lijcke sale/ daer Ioan da Vdine alree het welfsel van stucco/ en schilderije hadde ghedaen. Francisco hebbende zijn schilderije den Paus ghegheven/ en hy boven de beloften eenige gheschencken ontfangen / ghepryckelt door de eere en lof/ die hy hem hoorde gheven/ en door de hope des gewins en voordeels/ dat hem van sulcken Bisschop mocht geschieden/ maeckte hy een schoon Tafereel van een Besnijdinge Christi, van seer schoon inventie: daer in hy dry verscheyden dagen te passe bracht. D'eerste Figueren waren beschenen van t'aensicht Christi: d'ander van een toortse/ daer volck op trappen quamē/ brengende gaven tot der Offerhande: ten derden/achter uyt van een dagerade/ met een schoon verschietende Landtschap/ met veel huysingen. Dit schonck hy/gedaen wesende/oock den Paus/die t'selve altijt in grooter weerden by hem gehouden heeft. Franciscus nu goede gheleghentheyt hebbende om studeren/ doorsach vast alle fraeyheyt van Beelden en schilderije/die binnen Room was: maer bysonder had hy in grooter weerden de dinghen van Michael Agnelo, en Raphael Vrbijn: welcken Raphaels gheest (seydemen) was comen bewoonen t'lichaem van Francisco Parmesaen/ siende desen jongen geselle uytnemende in de Const/edel van conditien/ en gracelijck/ gelijck Raphael plach te wesen: welcken desen in alles naevolghde/ bysonder niet vergeefs in de Const. Hy maeckte binnen Room veel Tafereelen en Tafelen / oock eenigh Conterfeytsel van eenen Capiteyn van de Guarde/ die niet scheen gheschildert/ maer daer selfs te staen van vleesch en bloedt. Hy maeckte een Tafel/ om in S. Salvator del Lauro, hier in een Mary-beeldt in de Locht/ die leest/ en heeft een kindt tusschen de beenen: en op d'aerde eenen Ioan-

Ioannes, die met een ongHemeen schoon actitude knielt op eenen knie / en zijn lijf omdraeyende wijst op Christum. Noch isser beneden S. Ieronimus in penitentie/ die in't vercorten light en slaept: welck werck de verstooringhe van Room niet en liet voldoen / die welcke gheschiede (als noch meer ghesept is) A°. 1527. Want doe werdt niet alleen de Schilder-const voor eenen tijdt behindert/ maer oock veel Constenaers van het leven berooft. Maer Francisco heeft door zijn Const te Room meer voordeel gehadt/ als Archimedes binnen Syracusa, die by zijn Circkelen doot ter aerden ghebleven is: want Franciscus al zijn sinnen op zijn werck hebbende/ liet niet af van schilderen/ doe het plunderen en t'moorden aengingh / en datmen de Soldaten over al in de huysen hoorde gheruchtmaken/ en alree eenige Duytschen in t'zijne ghecomen hem achter t'lijf stonden/ en hem siende schilderen/ waren seer verwonderende van soo uytnemende werck: Lieten hem voort gaen/ en als van Demetrius gheest ghedreven/ hadden desen nieuwen Protogenes in weerden/ en in bewaringhe/ dat hem van desen fellen Barbaren (die niet schier aen en saghen) niet misdaen en worde/ noch ongelijck en geschiede. Wel is waer/ dat hy voor een van hun Overste/ die Const-liefdigh was/ eenighe teyckeningen most maken/ soo ghewasschen/ als metter Pen. Maer soo dese Soldaten elder trecken mosten/ en Franciscus soude gaen sien/ hoe't met eenige van zijn vrienden was/ werdt gevangen van ander/ en moste eenige Croonen tot rantsoen gheven. Den Oom hierom bedroeft/ en siende voor zijn Neef alle hope afgesneden van leeren/ eere/ en voordeel/ Room verdorven/ en den Paus van den Spangiaerts gevangen/ nam voor van Room met Francisco weder te reysen nae Parma, alsoo hy dede: maer Francisco bleef noch yet voldoende te Room. Doe Francisco oock vertreckende quam tot Bolognen/ bleef daer wat by zijn kennis en vrienden eenighe maenden. Hier liet hy eenighe van zijn teyckeninghe snijden/ onder ander een Onthoofdinge van S. Pieter en Pauwels, in hout/ van wit en swart/ en eenen grooten Diogenes. Veel ander dinghen hadde hy voor te snijden in Coper/ en te drucken/ hebbende daerom by hem eenē Antonio da Trento, maer ten mocht hem niet ghebeuren: want hy voor den Adel te Bolognen veel Tafereelen en anders most maken. D'eerste datmen van hem daer sagh/ was in de Capelle van Monsignori, eenen grootē S. Rochus, die in allen deelen wel gedaen was/ met een schoon graeclijcke tronie/ om hoogh ten hemelwaert siende/ als Gode danckende: met eenen sagh men / dat hem dat Pest-seer in de dgie smertede. Hier by was eenen Priant half lijf / een wel ghelijckent Conterfeytsel: oock eenen Hondt/ en Landtschap/ alles seer levende. Doe hy voor verscheyden eenighe dingen had ghedaen/ den voornoemden Antonis by hem woonende om te snijden/ op eenen morghen/ doe Francisco noch te bedde was/ nam uyt een kist alle de coper en houte platen/ en al de teyckeninghen die hy hadde/ en trocker mede henen voor den droes/ datmen noyt en hoorde waer hy bleef: Doch de Platen/ die hy tot een van zijn kennis in Bolognen gelaten hadde/ om misschien namaels te halen/ creegh Francisco weder/ maer anders niet: Des hy half desperaet/ voort voer met wercken/ makende een Conterfeytsel van eenighen Graef/ daer nae een Mary-beeldt met eenen Christus, in de handt hebbende eenen cloot van de Weerelt. De Mary-beeldt had een graeclijcke tronie/ oock het Kindt seer natuerlijck: want hy gewoon was in de Kinder aensichten te maken een seer kinderlijcke levendicheyt/ en in eenighe een seker snel ghee-

Parmensis blijft schilderen in de Roomsche verstooringhe.

gestichept/en snoo boecksken-achtich uptsien/gelijck de kinderen somtijts hebben. De Marp-beeldt hadde hp seldtsaem toeghemaeckt/ met een cleedt met geelachtighe dunne doeck mouwen/ en die ghelijck met goudt ghestriept: boven dat het seer vleeschachtich is van naeckten / soo ist niet moghelijck te sien hayr/ dat beter gedaen is. Dit worde Paus Clement te Bolognen geschoncken/ en quam voort van d'een handt in d'ander/dat het wel vijftichmael ghecopieert is gheworden. Hp maeckte noch in schilderije en teyckeninge te Bolognen wesende veel aerdicheden. En als den Keyser te Bolognen ghecroont was van Paus Clement de sevenste/Franciscus is dickmael gaen sien dē Keyser eten/ des hp bp onthoudt hem conterfeytte van Olyverwe in't groot/daer hp makende een Fama,die hem becranste met Lauren/en een Kindt/als eenen jongen Hercules, dat hem de Weerelt/als om regeren/ in handen gaf. Dit gedaen/ lietet den Paus sien/ dien dit wel aenstondt/ en sondt het t'samen met Francisco, door een Bisschop te presenteren aen den Keyser: t'welc alsoot zijn Majesteyt wonderlijc wel beviel/ begeerde te behouden. Maer Francisco van eenen onverstandighen vriendt niet wel beraden/ seyde/ dat het niet voldaen was/en nam het mede.Dus haddet den Keyser niet/noch Francisco en wasser niet van ghe loont/ ghelijck hp ontwijflijck grootlijck hadde gheweest. Nu ist in de garderobbe des Hertoghen van Mantua, met veel ander fraeye dinghen.

Parmensis conterfeyt den Keyser by onthoudt.

Francisco nu lang buytens Landts geweest/ veel in de Const besocht/ doch weynich rijckdoms/ maer veel vrienden gewonnen hebbende/ keerde om zijn vrienden en kennisse believen in Parma, daer maeckte hp in S. Maria della Steccata, een groot verwelf in Fresco / in eenen boghe: hier in onder eenighe ornamenten/ bracht hp eenige coperen platen/ daer hp groote moeyte in dede. Hp maeckte voor eenen Cavallier Baiardo, Parmensch Edelman/ zijnen grooten vriendt/ een Tafereel van Cupido, die hem selven eenen boghe smeedt oft maeckt/ aen de voeten van dese twee kinderkens sittende/daer t'een het ander bp den arem heeft/en doet zijn best al lachende/op dat het zijnen vinger soude steken aen den Cupido, het welck schreyt / toonende te vreesen den vingher te verschouwen aen t'vyer der liefden: een dingen van aerdiger inventie/en lieflijcker coloreringe. Dit met veel fraey teyckeninghe is bp den Erfghenamen des voornoemden Edelmans. Hp maeckte oft begon noch een Marp-beeldt/ met een slapende kindt/dat hoewel yegelijck/ doch hem niet/behagende/ bleef onvolmaeckt. Ondertusschen begon hem te vervelen het werck della Steccata voor verhaelt / t'welck heel qualijck voort gingh: en dit quam bp/ dat hp de Schilder-const achter rugghe leggende / hadde beginnen studeren in d'Alchemia, hopende haest rijck te worden / met den Mercurius te solideren oft congeleren. Hp bracht op eenen dagh meer door/ als hp op een weke conde winnen in't werck van Steccata. En hp die met Pinceel en verwe goudt ghenoech con maken/verloor al blasende Goudt/ Silver/ en alle welvaert/ dat hp schier in ovens/ potten en glasen / al zijn sinnen verdistilleerde. Die van der Capelle della Steccata, merckende dat hp t'werck gantschlijck achter weghe ghelaten/ en misschien veel te vooren wech hadde/ procedeerden teghen hem met Justitie/des is hp bp nacht ghevloden met eenighe zijn vrienden upt der Stadt tot Casal magiore, daer maeckte hp in S. Stevens Kerck/ een Tafel van een Marp-beeldt in de Locht/ onder S. Ian en S. Steven. Daer naer voor zijn alderleste/ een Roomsche Lucretia, welck was/ als zijn upterste Const-stuck/ het

Parmensis goudt soeckende,wort arm.

beste/

beste/dat oyt met zijn handen was ghewrocht. Van hem wort getuyght/dat hy bysonderlijck inventeerde/ goet Landtschap Schilder was/ ghevende zijn Beelden een wonder schoon soete actitude/ en in zijn tronien een uytnemende gracelijckheyt/ met alle dingen die t'aenmercken oft waer te nemen zijn: oock soo gheestich in't Luyt-spelen/dat hy seer beminde/ als in't schilderen. Summa hy socht t'onwis voor t'ghewis/verlatende t'gene hy vast hadde/om dat hy met crijgen mochte: dat doch jammer was/dat hy zijn edel oeffeninge soo weynich oft schier niet meer en ghebruyckte. Al is t'ontschuldighen/ datmen uyt onlust niet altijt stadich sonder ophouden en werckt: so ist straffelijck dat men den tijdt met weynich oft niet te doen / al te veel met bedencken oft onwercken verliest. Francisco dan hebbende eenpaerlijck den sin op zijn Alchemia, gelijckse alle doen dieder eens op versotten/ daer hy eerst plagh edel/puntigh/en aerdigh te wesen/ werdter uyt te sien als een wildt Mensch/met lang hayr en baert ongehavent. Aldus in droefheyt wesende/ werdt van een swaer Cortse/ daer nae van eenen fellen buyckloop/ overvallen/ en starf den 24. Augusti 1540. tot groot verlies der Const/ om de bysonder gratie/ die zijn handen haer hadden gegheven.

Het leven van Francisco Monsignori, Schilder van Veronen.

WY comen nu van de vertellinghe van eenen Francisco, die met zijn uytnemende Const weynigh tijdlijck voordeel en welvaren ghenoten heeft/ en sullen nu verhalen van eenen anderen Francisco, wien t'geluck meer gunstich en toeghedaen is gheweest. Dit was Franciscus Monsignori, gheboren te Verona, A°. 1455. Zijn Vader Albertus, die Const-liefdigh/ om tijdtverdrijf en uyt lust / hem in schilderen te oeffenen plagh/ gaf raedt/ doe zijn Soon groot was/hem tot de Teycken-const te begeven. Des is hy eyndlijck gecomen tot Mantua, om te vinden Andreas Mantegna, by wien hy hem soo oeffende/ dat hy gheraeckte/en opghenomen werdt by Francisco de tweede/ Marquijs van Mantua, een groot liefhebber der Const/ die hem A°. 1487. begaefde met een Huys om te woonen/ en eerlijck pensioen oft provisie: waer van Monsignori niet ondanckbaer wesende/hem seer trouwlijck diende/en met grooter liefden: des hy daghelijcx meer en meer bemint/ en weldaedt bewesen werdt: soo dat den Marquijs niet eens uyt der Stadt en trock/oft Francisco en most by hem wesen. En men hoorde hem eens segghen/ dat hem Francisco also lief was als zijn Rijck. Francisco schilderde veel dingen voor zijnen Heere/in't Paleys van S. Bastiaen in Mantua, en buyten in't Casteel van Gonzaga, en in't seer schoon Paleys van Marmitolo. Ghedaen hebbende A°. 1499. eenighe Triumphen/ en veel Conterfeytselen van die van t'Hof/ gaf hem den Marquijs een Hoeve op het Mantuaensche van hondert Mergen Landts/ in een plaetse geheeten Marzotta, met een Heeren huys/ Hoven en Weyden/ en ander schoon ghelegentheden. Den Marquijs liet hem veel Conterfeytsels van hem en dē zijnē/ en van den huyse Gonzaga, maken/ die in Vranckrijck en Duytschlandt ghesonden/ en noch te deele te Mantua zijn: want hy een goet Conterfeyter was. Hy maeckte tot Mantua in S. Francisco twee Beelden/ een S. Lodewijck, en S. Bernaert, houdende t'samē den Naem Iesu. En in den Reefter/in eenē doeck van Olyverwe in't groot/ als den heelen muer/ Christus midden den twaelf Apostelen/in't vercorten/seer wel gedaen/en met grooter aendachticheyt. Onder

Const seer heerlijck beloont, door den Marquijs van Mantua.

der dese is Iudas den verrader met een tronie/ gantsch verscheydẽ en ongelijck van alle de ander / makende een vreemde attitude: maer alle d'ander aensien den Heere met grooter innicheyt en liefde/ welckẽ hun in't naken zijnder Passien aenspreeckt. Ter rechter sijde is eenẽ S. Francisco, groot als t'leven/ die de heylicheyt selve schijnt te wesen/ en presenteert voor Christum den Marquijs nae t'leven/ met eenẽ langen rock naer den ouden tijdt/ met plopen/ en met een wit gheborduert cruys. Voor hem sit oock geconterfeyt zijnen oudtsten sone/ namaels Hertogh Frederijck, doe een jong schoon kindt. Op de slincker sijde is S. Bernaert, oock een goede figuere/ de welcke presenteert Sigismundum, Cardinael van Gonzaga, den Broeder van den Marquijs/ voor den Cardinael de dochter van den Marquijs Leonora jongh zijnde/ die namaels werdt Hertoginne van Vrbijn: dit wordt van alle excellente Schilders seer gheprefen. Hy dede oock noch grooten vlijt in een Tafel van eenen S. Bastiaen, die namaels gestelt worde buyten Mantua, tot S. Maria della gratia: hier in maeckte hy veel nae t'leven. Dickwils quam hem den Marquijs sien wercken in dit werck/ als hy veel tijdt plagh/ en seyde Francisco: Om desen Sanct te maken / most ghy u Exempel nemen nae eenigh schoon lichaem. Waer op Franciscus antwoorde: Ick gebruycke hier toe eenẽ Sackdrager/ die schoonlijvigh is/ en binde hem nae mijn maniere/ om t'werck natuerlijck te maken. Den Marquijs seyde: De leden van uwen Sanct en hebben niet genoech roeringhe/ want hy geen ghewelt en doet met trecken uyt vreese van gheschoten te worden. Maer wildy u dingen wel doen/ als ghy uwen Man ghebonden hebt/ roept my/ ick sal u toonen hoe ghy doen sult. S'anderdaeghs Franciscus zijnen gast ghebonden hebbende/ riep heymelijck dẽ Marquijs/ doch niet wetende wat hy voor hadde. Doe quam dẽ Marquijs uyt een Camer/ als seer verstoort/ met eenen ghespannen en geladen Cruysboge nae den Sackdrager toe/ luyde roepende: Ay verrader/ nu zijdy doot/ hier heb ick u daer ick u begeere/ en ander dreyghwoorden. Den armen Man meenende te moeten sterven/ wrong en trock om de touwen te breken/ en los te comen/ dede de rechte actie van eenen/ die vreest gheschoten te worden/ met een dootverwigh aensicht/ en ghereckte leden. Siet/ seyde doe den Marquijs/ op sulcker voegen most hy wesen ghedaen/ ick late u voorts betijen. Doe den Schilder dese waerneminge verstaen hadde/ maeckte hy zijn figuere op de beste perfectie die men mach bedencken. Nae noch eenige dingen/ Tornopen en anders/ schilderde hy eenen Turckschen Hondt/ die den Marquijs met ander dingen van den grooten Turck was gesonden/ op eenen muer/ en hadde hem ghemaeckt staende op eenen gheschilderden steen. Desen Hondt was so wel gedaen/ dat eenen anderen Hondt/ welcken op den Turckschen natuerlijckẽ Hondt seer vyandigh was/ daer by geleydt zijnde/ ontrock hem selven los makende uyt de handen van die hem hiel/ en meenende dat het zijnen vyandt levende was/ liep geweldich nae de schilderije met t'hooft tegen den muer/ dat hy t'hooft in stucken brack/ meenende hem te bijten. Noch hadde hy gemaeckt een Mary-beeldt van Olyverwe/ een half beeldt/ byrans soo groot als t'leven/ hebbende besijden haer beneden het kindt/ dat eenẽ arem om hoogh opheft / als om de Moeder te willen troetelen. Dit Tafereel was te Veronen/ tot den Graef Lodewijck da Sesso, daer op eenen avondt Alonso di Castiglia, en den Capiteyn Alarcon by het licht vast in speculeerden/ verwonderende hun in dit constigh werck. Doe daer oock by is ghecomen Catharina

Seldtsaem actie van eenen S. Sebastiaen nae t'leven.

Een Hondt, willende bijten eenẽ geschilderden Hondt, loopt tegen den muer, en breeckt sijn hooft.

de Gravinne/Huysvrouwe van den Graef Lodewijck,met een haer soonken/ dat op zijn handt hadde van die groen voghelkens / die te Verona heeten Terranzi, om datse hun nesten op d'aerde maken/ en men ghewentse op de handt te comen gelijck Valcken. De Gravinne staende oock by dese Heeren en contempleerde/ dit vogelken siende de geschilderde handt/en den arem uytsteken van dit gheschildert kindt/ vlogh daer nae toe om op te sitten : maer teghen de Tafel aen vliegende/en geen sitplaetse vindende/viel ter aerden/ en proefde tweemael weder op dit gheschilderde kindts handt te sitten. Waer van dees Heeren seer verwondert/wildẽ dit stuck hoogh en dier coopen: maer ten was met geen dingen te gecrijgen: des was toegeleyt/ om te doen stelen : doch door waerschouwinghe werdet belet. Nae veel meer wercken/ die Francisco dede/ quellende met zijn water te maken / trock uyt raedt der Medicijnen/ met zijn Huysvrouw en Dienaren/nae t'Badt van Caldero, op t'Veroneser landt: alwaer hy van dat water inghenomen hebbende/ eens hem van den slaep liet verwinnen/t'welck zijn Wijf uyt medelijden hem hadde toeghelaten. En also daer op den slaep seer fenijnich is / overviel hem eenen grooten Coorts / en starf den 2. Julij 1519. Het lichaem werdt door den Marquijs/teghen danck der Veronesen/ tot Mantua ghehaelt/ en eerlijck begraven.

Een vogelken is bedrogen met de schilderije van Francisco Monsignori.

Het leven van Iulio Romano, Schilder.

ONder veel Const-rijcke discipelen van dẽ gracelijcken Raphael d'Vrbijn, was niemant/ die hem in inventie/teyckeninghe/en coloreringe soo nae quam/ als Iulius Romanus, en was oock soet van conversatie/ en vol van alle goede costuymen : daerom hy van Raphael, ghelijck zijn eyghen soon/ bemint en vercoren werdt / en ghebruyckte hem altijt in alle treflijcke wercken : Als in de Logien van Paus Leo de thiende / d'Historien van de scheppinghe van Adam en Eva, en de ghedierten/t'bouwen der Arcke Noe, de vindinghe Mosis van Pharaons Dochter/ met een schoon Landtschap. Oock in de Camer van Torre Borgio, daer den brandt van Borgo is/ bysonder de basamenten van coperen coleur/ en eenige Conterfeytsels/ als Pepinus,Carolus magnus,en Godefroot van Buglion, en ander : oock het meeste deel der Historien tot Augustijn Gigi,en eenige stucken van Olyverwe/nae Raphaels teyckeninge/aen den Coningh van Vranckrijck ghesonden wesende / dese werden ghestelt in des Conings Capelle tot Fontanableo. Hy leerde van Raphael,die hem minnelijck onderwees/ alle de swaerste dinghen/ die de Conste belanghen/ des hy oock een goet Architect is geworden. Nae Raphaels doot was hy zijn Erfgenaem met Ioan Francisco,die t'samen veel begonnen wercken van Raphael voldeden. Hy bouwde en beschilderde voor den Cardinael de Medicis, die namaels Paus Clement de 7^{e}. werdt / onder den Bergh Mario, een Paleys seer heerlijck en lustigh/nu ghenaemt Vigna di Madama. T'eynden van een Logie maeckte hy eenẽ Poliphemus op't nat/seer groot/met een groot deel Satyren en kinderen/ die om hem spelen : waer van/ en van al de reste/ Iulius grooten lof behaelde. Doch wel is waer/ dat om de doot van Paus Leo, dit werck voor doe bleef berustende. Doe nu vercoren was Paus Adrianus van Wtrecht/ waren alle goede Consten in verachtinge/ en de Constenaers schier ghestelt om van hongher te vergaen : Maer nae zijn doot/ Clement den sevensten Paus vercoren wesende / verresen de Consten weder / den Constenaers tot groote hope en

verblij-

verblijden. Stracx by ordinantie des Paus/voldeden Iulius en Ioan Francisco de sale Constantini, alwaer Iulius wel het beste dingen dede/alhoewel zijn dinghen beter in teyckeninge stondt als in schilderije/ dat wel meer anderen ghebeurt/ dat stracx met een vierichheyt meer gheest ghesien wordt in pet/ dat in weynich uren wort gheteyckent/ als yet dat met vertoelenden yver in langhe maenden wort geschildert. In dese sale zijn veel fraeyicheden van hem te sien/ bysonder in de Bataille/te Peerde en te voet/by Ponte molle, alwaer in't verschietende schoon Landtschap is uytgebeeldt den Bergh Mario: Het is de Historie/ daer Maxentius den strijdt tegen Constantinus verliest. Hier zijn te sien veelderley fraey actien en actituden van strijdende Soldaten/ oock ghewonde en doode/seer natuerlijck gedaen/ en over al zijn veel Conterfeytselen nae t'leven. Summa/ het is een uytnemende werck : dan het soude beter gratie hebben/ en hadde Iulius (gelijck hy gewoon was) soo geen swarte streken in't diepen by gebracht: Doch is dit een groot licht geweest voor ander/ die namaels soo eenige strijden hebben gemaeckt: want hier zijn uyt de Colomne van Trajanus en Antoninus ghenomen veel Soldaets cleedingen/wapenen/vendelen/ staven/ velt-teyckenen/ bocken/ en ander krijchs ghereetschappen : onder de Historien zijn oock van coper coleur veel fraeyicheden. Ondertusschen en hier nae dede Iulius noch eenige stucken van Olyverwe voor d'een en d'ander : onder al en boven al schoon een steeninghe van S. Steven, in welcke de steenigers uytnemen van actitude : dese Tafel werdt ghesonden te Genua: Hier in was ooc wonderlijck uytgebeeldt de verdildicheyt in't aenschijn S. Stephani, die op in eenen wel ghecierden Hemel siet. In S. Maria de Anima, is van hem een schoon Tafel in een Capelle/daer in is een Marybeeldt/ S. Anna, Ioseph, S. Iacob, S. Ian kindt wesende/ oock Marcus Evangelist / die aen zijn voeten heeft eené Leeuw /die eenen Boeck houdt/ liggende met een schoon actie/hebbende op die schouderen cortachtighe vleughelen met vederen en pluymen/die schijnen sacht om aen te roeren/en natuerlijck te wesen. In't verschieten is een ghebouw/ rondt loopende als een theatre/met beelden ghециert/ seer wel ghedaen. Onder ander isser een spinnende Vrouw / die de ooghen heeft op haer Clockhinne met kieckenen seer levende: En boven de Mary-beeldt zijn eenige kinderen/ die een pauwelioen op houden/ seer gracelijck om sien. Alleen isser dit/datse te veel met swart gewrocht is/waer mede den meesten arbeydt verborghen blijft. Nae noch meer wercken/gescheyden van Ioan Francisco, trock/ ghebeden wesende/in dienst van Fredericus Gonzaga, Marquijs van Mantua: alwaer ghecomen/wort wel ontfangen/en voorsien met een goede provisie/en een heerlijck ghestoffeert huys/en ander beleefheyt/ als dagelijcksche Tafel/ veel ellen Fluweel/en Laken/en een excellent Peerdt/dat hy seer lief en weert hadde. Hy diende den Marquijs in Bouwmeesterschap / makende Paleysen en heerlijcke gebouwen/ wonder te wege brengende met backsteenen en stucco/ in Colomnen/Capiteelen/en dergelijcke. Hy schilderde hier ooc d'Historie van Psiche, in't hooghste des welffels/daerse vā Cupido, in tegenwoordicheyt aller Goden/wort ghetrouwt: Daer sietmen beelden van onder op / die maer een elle lang wesende/ wel dry lang schijnen te wesen/ en verheven schijnende/ seer bevallijck s'Menschen ghesicht bedriegen. Hier zijn oock vervolgens alle d'ander Historien van Psiche : welcke inventien van Iulio ghecopieert zijn geweest van Baptista Franco Venetiaen / en quamen daer nae uyt in Print / die

Sommige dingē hebben meer aerdt gheteyckent, als gheschildert.

Const en Constenaer in weerden by Fredericus Gonzaga.

wy in onse Nederlanden meenen van Raphael te wesen (acht ick): doch hebben naegelaten eenige dingen/ als daer Silenus, onderhouden van Satyren/ op een Geyte sittende/ daer twee kinderen de elderen suygen/ t'wijlen hy by Bacchus is/ die aen zijn voeten heeft twee Tygren/ en leent met zijnen eenen arem op een schicktafel oft credence/ daer op d'een sijde is een Kemel/ op d'ander eenen Elephant/ welcke Credence is half rondt verheven/ en bedeckt met festoenen van groenheyt en bloemen/ en al vol wijndruyven en bladers: onder dese comen dry rijen van Bekers/ Schalen/ Coppetassen/ en dergheliycke vaten/ op verscheyden manieren/ en seer versierlijcke inventien/ en soo blinckende/ datse schijnen van Goudt en Silver te wesen/ en bewijsen den constigen gheest van Iulius. D'Historien van Psiche laet ick te vertellen/ om datmen den sin siet in Print/ als verhaelt is. Elder is tegen een solder gestelt een Historie van Oly-verwe/ den val van Icarus, daer hy siet het Kreeft teecken/ den Sonne wagen met vier Peerden/ in't vercorten ghetrocken/ daer neffens het Leeuws teecken/ daer hem die vleughels versmilten/ en schijnt te vallen dootverwich op t'lijf een yeder die hem aensiet: Hier sietmen de vleughelen van hitten branden en roocken/ en men schijnt de pennen te hooren craken: In't aensicht van Dedalus sietmen de droefheyt natuerlijck uytghebeeldt. In dese Logie zijn van hem oock de twaelf Maenden des Jaers/ met al hun actien. In een sale oft stancie/ die hy verwelft en wonderlijck liet metselen tot zijn voornemen/ schilderde hy midden in't verwelfsel Iuppiter in zijnen Throon/ op't vercorten/ van onder op te sien: Daer zijn gemaeckt de Reusen/ die den Hemel beclimmen/ op welcke Iuppiter den blixem affeyndt. Wat leegher is Iuno, die oock helpt met de winden/ die met vreemde tromen ter aerdenwaert blasen. Daer is oock Opis, die haer wendt met haer Leeuwen nae t'gheruchte des blixems/ ghelijck d'ander Goden en Godinnen oock doen/ bysonder Venus by Mars, en Momus, die met open aermen schijnt te vreesen/ dat den Hemel vergaen soude/ de Gratien en de uren staen oock al bevreest: Summa/ alle Godtheden vlieden met hun waghenen. De Mane met Saturnus en Ianus vertrecken nae de claerste wolcken/ om verre van die felle furie te wesen. Neptunus desghelijcx/ die met zijn Dolphijnen hem soeckt te rusten op den dryetandt. Pallas met haer negen Musen, staet oock verbaest en verwondert: Pan heeft in den arem een bevende Nymphe/ die hy schijnt te willen verberghen voor desen brandt en blixemen/ daer den Hemel vol van is. Apollo sit op zijnen wagen in den Hemel: eenighe uren schijnen willen de Peerden stil houden. Bacchus, Silenus, en de Nymphen toonen oock groote vreese. Vulcanus met eenen swaren hamer op de schouder/ siet nae Hercules, die van dese sake met Mercurio spreeckt/ en hy staet by Pomona en Vertumnus, die oock seer bevreest schijnen: Summa/ t'is niet mogelijck te sien oft te bedencké fraeper versieringe in schilderije. Beneden t'welfsel op de mueren zijn de Reusen/ die met berghen gheladen vast opclimmen. Hier light oock Briareus in een doncker spelonck/ gelijck met hooghe bergen overvallen. Hier sietmen oock ergen een doorsien/ en ververringhe met vluchtighe Reusen/ die met blixemen worden ghetreft: Elder zijn Reusen/ welcke op t'lijf vallen Tempelen/ Colommen/ en stucken van mueren/ onder welcke mueren is begrepen den schoorsteen/ daer Pluto met zijn mager Peerden ghetrocken/ en met de Furien by ghevoeght/ zijn vlucht neemt nae het Centrum: en het schijnt als men in de schoorsteen viert/ dat de Reusen alsdan oock branden.

Sale te Mantua, daer de Reusen dé Hemel beclimmen, van Iulio Romano ghedaen, seer seldtsaem en constigh.

Dese Reusen zijn van vreemde en groote statuere: wesende van de blixemen ghetreft/ vallen en ligghen op verscheyden versierlijcke actien/ d'een gequetst/ d'ander doot/ met Berghen en Edificien bedeckt: soo dat niemant en dencke/ zijn leven met Pinceel verschricklijcker en natuerlijcker dinghen te sien. Wie daer in comt/ en siet deuren en vensters crom en dwers loopende/ en alle dit gherucht der Reusen/ en vluchten der Goden/ hy meynt dat het hem al over den hals wil vallen. Het paneersel rondtom op de mueren gheschildert/en eenighe ververrende doorsien/ maeckt dat het begrijp der stancien/die maer 15. ellen langh en is/ schijnt een groot veldt landts groot te wesen. Dit is al in't Paleys/ geheeten del T. Hier in hadde veel dingen nae Iulij Cartoené gedaen/ en seer toegenomé/ eenen zijnen discipel/Rinaldo Mantuaen: hadde desen niet jongh gestorven/ soude een groot uytmuntende Meester hebben geweest. Het waer langh te vertellen/ wat Iulius al geteeckent/ghebout/ verbetert/ en gheschildert heeft. Maer om cort te maké/wort van hem getuyght/ dat hy Mantua soo verciert/ vernieuwt/ en ghebetert heeft/ dat hy wel mocht den Vader van dat Rijck wesen geheeten: dat noyt yemandt so radt en overvloedigh van teyckenen en was/ noch soo veel ghetcyckent heeft/ waer van oneyndelijcke veel dingen in Druck zijn ghecomen: dat hy yeghelijck gherieflijck was/ wie yet van zijnen raedt in bouwingh oft anders behoefde: en datmen soo haest niet en gaepte om spreken/ hy en haddet verstaen en geteyckent/ met alle omstandicheden die daer toe dienstigh waren. Hy maeckte hem tot Mantua een schoon Huys/met eenen schoonen ghevel van stucco/en buyten en binnen met schilderije verciert: hebbende oock van dé Hertogh veel schoon Antijcke Beelden/en was by den selven soo lief/dat hy sonder Iulio niet mochte leven: oock was Iulius soo versien/ dat hy meer als duysent Ducaten s'Jaers hadde. Hy starf A°. 1546. oudt 54. Jaer. Zijn Graf-schrift is dit:

Romanus moriens secum tres Julius arteis
Abstulit (haud mirum) quatuor unus erat.

Het leven van Sebastiaen del Piombo, Venetiaen Schilder.

VAn grooten vermogen is den eergierigen ijver oft jalourssije/ die heymelijck de herten beroert tusschen twee overvlieghende Constenaers/ om merckelijck malcander t'overwinnen: gelijck (ick achte) is gheweest tusschen Raphael van Vrbijn en Michael Angelo: welcken Angelo schijnt wel/ om den roem Raphaelis te verdonckeren/ heeft geheel ghesocht te voorderen eenen Sebastiaen van Venetien/die tot Venetien een Musicien en Luytslager was/ en creegh sin aen de Schilder-const/ nemende zijn begin by Ioan Bellino, die doe seer oudt was: van daer by Giorgion, wiens maniere hy redelijck volghde: maer ghewende hem seer te conterfeyten nae t'leven/ en worde van Augustijn Gigi te Room gebracht/om de Const/ oock om zijn fraey Luytspelen/en soete conversatie. Onder ander maeckte hy yet van Olyverwe/ op zijn Giorgions, wat poeselich/dat te Room seer worde gheprezen. Onder des worde Raphaels dingen/ om de groote gracelijckheden/ boven de diepsinnige ghestudeerde van Michael Angelo gheprezen. Waer op t'volck het vonnis van Sebastiaen begeerende/hoorden hem daer anders van spreken/seer hoogh Michael Angelo verheffende/ latende evenwel Raphael zijn gracelijckheyt behoudé. Hierom wiert t'herte van Michael Agnolo tot hem gheneghen/ dat hy hem heel in bescher-

minghe nam/hem altijt voorderde/ alle zijn Cartoenen selfs maeckte/ en zijn dinghen listigh als eenen derden seer hooghlijck altijt prees. Hier door worde hem doen maken van een Bisschop/seer groot by den Paus wesende/een Tafel met eenen dooden Christus, en een Marie-beeldt weenende/ en een schoon verduystert Landtschap. Dit met Michael Agnels Carton gedaen/worde soo gheprezen/dat hem van eenen Pier Francisco Borgerini worde besteedt een Capelle op S. Pieter Montorio,ter rechter handt soo men in comt. Hy hadde ghevonden een fraey maniere/om de mueren te bereyden/tegen alle vochticheyt/ om van Olyverwe daer op te wercken / bereydende dat steenkalck met Mastijck en Griecksche peck t'samen ghesmolten/en streeck het op den muer/effenende dit dan met een mengsel van roodtachtich kalck / soo dat zijn coleuren/ bysonder den Christus aen de Colomne/onverandert blijven. Michael Agnelo was hem hier seer behulpich/boven dat hy hem de teyckeninge in cleen hadde gemaeckt/ heeft hy selve den heelen omtreck van den Christus gedaen : In dit werck zijn onder ander schoon tronien / handen / en voeten. Desen Christus, waer hy al van Sebastiaen, al hadde hy zijn leven niet meer ghedaen/ hy waer weerdich onder de beste Constenaers te zijn vermaert. In de selve Capelle zijn in fresco noch eenighe fraey Figueren : in't welfsel/ de Transfiguratie: beneden op weersijden/ S. Pieter,en S. Franciscus. Hier van worde hy seer gheacht en vermaert / alhoewel hy aen dit weynigh werck ses Jaer doende was. Hy maeckte een Tafel van Olyverwe/ niet sonder t'voorgaende behulp van Michel Angelo,een verweckinge van Lasarus,seer vlijtigh ghedaen. Dese Tafel/ Raphael overleden wesende/ worde ghestelt in't Consistorie/ tot een Paragon teghen de Tafel die Raphaels leste werck was/ te weten/de Transfiguratie: Sy werden beyde seer/ doch Raphaels (om de gracelijckheyt) meest/ gheprezen. Raphaels wiert gecopieert/en nae Vranckrijck te Narbonen ghesonden: maer de principale tot S. Pieter Montorio gestelt. Sebastiaen was seer langsaem/en traegh aen t'werck te brengen/ dat zijn wercken somtijts anderen ghegheven werdē: Onder ander tot S. Maria de Anima,daer Meester Michiel van Mechelen d'History van S. Barbara in't nat dede/en voor goet werck op d'Italiaensche maniere gheprezen worde. Het soude te langh vallen/ te verhalen alle de Conterfeytselen die Sebastiaen dede/ waer in hy geenen tweeden oft zijns ghelijcken en hadde van weldoen : en ghelijcken/ oock handen/ sijden/ fluweelen/ pelterijen/rassen/en verscheydē lakens/seer levende te maken. Hy bracht op/ op harde steenen te schilderen/ met zijn voorverhaelde misture eenen grondt leggende: voort schilderde op platen van Goudt/ Silver/ en Coper. Hy ghecreegh/ door gonst van eenen Bisschop van Vasona, van Paus Clemens het Officie del Piombo, daer Ioan da Vdine op most sien/die zijn Heylicheyt wonder veel dienst hadde ghedaen / dan hy creegh een pensioen van drie hondert Croonē. Doe Sebastiaen dit Officie hadde/verminderde zijn vlijt in de Const/ en hadde genuechte in goede dagen te nemen/den tijdt met praten door te brenghen/en versen te maken alst te pas quam. Hy seyde: Nu ick middel om te leven hebbe/ en wil ick niet doen/ dewijle datter nu zijn/ die in twee Maenden maken/daer ick wel twee Jaer aen pleegh te doen: en ick meen/soo ick yet leven mach/ dat ick noch alle dinghen sal sien beschildert/ en meer sulcke proposten. Hy die altijt seer groote vrientschap hadde met Michael Angelo, verloor de selve/ om dat hy dē Paus in't hooft bracht/ de facciate van de Capelle te ma-

Grondt op mueren, om op te wercken van Olyverwe,gevonden door Sebastiaen del Piombo.

Sebastiaen del Piombo bracht op te schilderē op groote steenen.

te maken van Olyverwe/en hadde de selve daerom op zijn maniere doen toe-maken/ daer Michael Angel qualijck om te vreden was/ segghende: dat Olyverwe maer Vrouwen werck/ dan op't nat kalck/ Mans werck was: Doe was hy tot zijn doot toe schier altijts in qua gratie by Michael Angelo. Sebastiaen starf van een heete Coorts/ A°. 1547. oudt 62. Jaer.

T'leven van Pierijn del Vaga, Schilder en Bouwmeester van Florencen.

WAt een stadigh voornemē/met een vlijtigh en verduldigh volherden vermach/om te comen tot eenighen goeden graedt/ oft volcomenheyt in der Const/is wel ghebleken aen Pierijn del Vaga, die met grooter armoede is gheweest opghevoedt: Zijn Vader was een Krijchsman/ en zijn Moeder/doe hy twee Maenden maer oudt en was/ starf van de Pest: des werdt hy ghevoedt van een Geyte op een Dorp. Den Vader bracht hem tot Florencen/en keerde weder nae den Krijgh in Vranckrijck. Pierijn gheraeckte van den eenen Schilder tot den anderen/ altijts neerstigh zijnde als hy mocht/in het teyckenen nae den Cartoen van Michael Angelo, daer hy metter tijdt den besten onder die Jongers van Florencen en vreemdelingen is geworden/ en metter tijt is door een ghemeen Schilder/ Il Vaga ghenoemt/ ghebracht te Room/ waer hy aen eenige van desen Vaga worde gherecommandeert/ den welcken keerde weder nae Tuscanen/doe behiel Pierijn dē toenaem del Vaga. Pierijn in Room wesende/aensagh met groot verwonderen die groote vervallen gebouwen der Antijcken/en onder fraey constige wercken verheven en gheschildert: daer tegen overleyde hy zijn armoede en nederen staet/om te moghen voldoen zijnen grooten lust tot der Const/ en begaf hem in de Schilder-winckels te wercken de halve weke/en d'ander helft met den Sondagh bracht hy over met te teyckenen/ voeghder oock by de Heylige dagen/en een deel van de nachten/ stelende den tijdt den tijdt/om tot vermaertheyt te moghen comen. Dus begon hy nae t'welfsel van Michael Angelo te teyckenen/ en socht oock te volgen de maniere van Raphael: oeffende hem oock in teyckenen nae rondt uyt den Antijcken/en onder d'aerde nae de Grotissen/en leerde van stucco werckē/en broodt bedelende/ met allen ongemack armoede verdragende/ om tot perfectie te comen. Ten liep niet lang aen/hy en werdt in Room den besten Teyckenaer/die daer onder de Jongers was/best verstaende de musculen/en swaerste dingen der Const: dat hy onder Constenaren/Heeren en Prelaten/ worde bekent: oock van Iulio Romano,en Ioan Francisco, waer door hy by Raphael geraeckte/die hem bestelde te wercken by Ioan da Vdine, en soude gheloont worden/ nae dat hy hem in't werck soude draghen. Dus was hy by Ioan da Vdine werckende in de Logien van Paus Leo, daer ander fraey Jongers om strijdt elck om te best deden. Ten liep veel Maenden niet aen/ of Pierijn en werdt de voorbaerste/ jae den besten van alle die Jongers/ die daer wrochten/ in Grotissen/ Festonen/ Beelden/ en Historien. Hy volghde alder sekerst de schetsen en teyckeninghen van Raphael zijn Meester. Wrocht suyverder en vrolijcker als d'ander/ ghelijckt blijckt aen eenighe Historien in de Logie van hem ghedaen/ als daer d'Israeliten door de Jordaen trecken/ daer de mueren van Iericho vallen/ den strijdt Iosue, daer de Sonne stil staet/ en daer t'nieuw Testament begint/de Gevoorte/Doopsel/en Avontmael Christi,en eenige historikens onder

de venſters op zijn coperſche/die uytnemēde zijn. Pierijn door deſen hem hoorende loven/ en hem ſiende by Ioan da Vdine en Raphael in achtinghe/en ghebeſight in ſaken van groot belangh/ creegh groote hope en moedt/ dienende en eerende Raphael nae zijn vermoghen in alle gehoorſaemheyt: des hy van Raphael werdt bemint als eyghen ſoon. En ghelijck de deuchtſaemheyt door lof niet ſlaperigh/maer wacker wort/ heeft Pierijn in't welffel van de Pauſlijcke ſale/door welcke men in de Logien comt/ zijn vlijt en Conſt ghetoont/ in den meeſten deel der Beelden die daer zijn: want in dat welffel zijn in de comparteringhe met fraey inventie te weghe gebracht ronden en ovalen/en tot ſeven Planeten: deſe gheſchildert/ zijn elck van hun ghedierten voort ghetrocken: Iuppiter van den Arent/Venus met Duyven/en alſo voort. Noch boven oock de twaelf Hemel-teyckenen/ zijnder noch die van den Sodiacum, en van de 48. Hemel-teyckenen/al te langh te verhalen. In't midden van t'welffel in een rondt/ zijn vier Beelden gemaeckt voor Victorien/ die des Paus Rycx hoedt en ſleutelen houden/van onder in't vercorten ghemaeckt van Pierijn: welcke boven datſe met meeſterlijcke Conſt gewrocht en wel verſtaen zijn: en boven datſe aerdigh en vrolijck toeghemaeckt zijn/ ſoo heeft hy de naeckten ſoo natuerlijck daer door laten ſchijnen en ſien/ met dunne ſijdekens omvanghen/ dat het ſchijnt datmen te deele beenen en aermen naeckt ſiet/ welck werck is in grooter weerden gehouden. By Paſquijn maeckte hy een Facciate van wit en ſwart/cloeck van teyckeninge en handelinge weſende. Nae ander wercken ſchilderde hy voor dē Aertſbiſſchop van Cypers te Room/by Chiavica, in een Paleys/daer eenen Hof met Antijcken was/ verſcheyden Poeterijen/Grotiſſen/Lantſchappen/en ander aerdicheden. Daer nae voor Duytſche Fockers oock een Hof met Logien/ werdt van alles ſeer gheprezen. Noch een ſale iſſer van hem by S. Auguſtijns, vol Hiſtorien/ beginnende van Romulus, tot Numa Pompilius, alles verwonderlijck/ ſoo dat hy voort en voort veel wercken ghecreegh/ en dede: oock door recommandatie en voorſpraeck van den ſeer grooten Architect/Antonio da Sangallo, die Pierijns vermogen in de Conſt wel bekent was meerder te weſen/ als die van anderen van zijnen tijdt. Hy hadde gemaeckt een Tafel in de Capelle te Minerva, een afdoeninge van een Cruys/ t'welck door een Diluvie(die te Room quam nae den roof van Borbon)bedorven is/ dat anders van t'fraeyſte dingen waer dat te Room is. Te Room tot de Monicken van Servi in de Kerck/ zijn van hem eenighe Beelden/ en eenige Kinderen met feſtonen/ die ſeer vleeſchachtich zijn gheſchildert/ en poeſelachtich/ in ſeer ſchoon actituden: In dit werck is ſulcke Conſt/ gratie/en ſchoon maniere/dat het te achten is t'ſchoonſte dat oyt in't nat gedaen was/ om dieſwille deſe Beelden en Kinderen in't aenſien leven/in de actien roeren/en ſchijnen met den monde woorden te willen loſſen/ ſoo dat Natuere hier van de Conſt is verwonnen/oft belijden moet/niet te vermoghen in ſchoonheyt boven dit. Hier door noch meer vermaert/ worde hem van den Cardinael van Santi quattro beſteedt een Capelle op Trinita, ter ſlincker ſijden van de Kerck/ deſe ſchilderde hy op't nat: onder ander twee Prophetē/Daniel, en Eſaias, beelden van vier ellen en half/zijn met grooter aendacht der affecten gedaen: Tuſſchen deſe zijn Kinderen/ die des Cardinaels wapen houden: Welcken ſchildt fraeyen aerdt heeft/ en de Kinderkens niet alleen van vleeſch/maer verheven ſchijnen. In de vier hoecken van t'afgaende welffel cruyſ wijs ghedeelt/ zijn

vier Historien: Eene/ daer S. Anna bevrucht wordt: De tweede/daer Maria gheboren wort: De derde/ haer trouwinge: De vierde/de Visitatie. Dit zijn seer schoone Figueren/ bysonder eenighe op basamenten gheclommen/om de trouwinge te sien/die seer cloeck en natuerlijck zijn. Hy voorderde dit niet anders: want hy sieck werdt. En ghenesen zijnde/volghde A°.1523. de Pest binnen Room/ soo dat hy met eenen Florentijnschen Goudtsmidt/ den Pilot geheeten/ om zijn lijf te berghen vertrock/ en quam te Florencen/ daer hy seer willecom was by die van de Const. Gaende de Const sien in de Kercken/ saghen in de Kerck der Carmelijten de Capelle van Masaccio, daer veel van die constighe fraey maniere ghesproken is worden/dat desen Meester soo vroegh/ en sonder treflijcke voorbeelden van Meesters/ soo schoonen manier hadde/ t'welck Pierijn bevestighde. Doch daer vielen soo veel woorden/ dat Pierijn daer mate nam/ om op eenen muer te maken een S. Andries beeldt op t'nat/ om te toonen/hoe men te Room schilderde doe ter tijdt/hoewel hy hem selven niet den besten en beroemde. Hier van wort alleen van Pierijn ghemaeckt den Carton: want hem quam wat anders voor/ daer hy meer lust toe hadde/ te weten/tot Camaldoli te Florencen/ om een Compagnije van de Martelaers/ te schilderen een groot vack muers/ met d'Historie van hun Martelaers: en al was den loon cleen/ en de plaetse van der handt/nam het aen/ en maeckte eenen Carton op wit papier/ latende het selve de hooghselen blijven. Hier hadde hy gheteyckent de twee Keysers op den Richtstoel/die al de ghevangen Christenen veroordeelen/welcke op verscheydẽ actien voor hun zijn/som knielende/ som overeyndt en andersins/ keerende en wendende/ met medelijdighe maniere/ naeckt en gebonden wesende: de oude Mannen bewijsende een volstandigh ghemoedt des gheloofs: sommighe jonghe/ vreese van de nakende doot des Cruys: andere/ de pijne der banden/ met verheven musculen/ in't wringhen der lichamen en leden/ toonende al bevende een coudt doodelijck sweet. Hier waren by de Soldaten/ diese voor dẽ Rechtstoel en ter dootwaert leyden/ in welcke te sien was een onmelijdige felle wreetheyt. De Keysers en Krijchslieden waren seer versierlijck op zijn Antijcks toegemaeckt. Den Carton ghedaen wesende met grooter vlijt/ worde van den Constenaers met seer groot verwonderen gesien/ghepresen/ en Pierijn in de Const geacht soo veel te zijn/alst mogelijck mocht wesen. Ondertusschen dat hy den Carton maeckte/ begon hy van Olyverwe een Tafereel van een Mary-beelt/ voor den voorsz. Pilot Goudtsmidt/ zijnen grooten vriendt/maer voldedes niet: want hem eenen Heer/Raphael di Sandro, in huys en cost nam/ van kennis en vrientschap weghen/daer hy sommige Maenden was/tot dat oock tot Florencen de Pest begon t'ontsteken/des hy oock van daer voornam te vertrecken: En maeckte voor Heer Raphael op eenen doeck rouw linnen/van ontrent vier ellen/tegen den muer ghespijckert/ op eenen dagh en nacht een Historie van coperverwe/ daer Pharao in de Roo Zee met zijn Krijchsvolck/Peerden en waghenen/vergaet/met verscheydẽ actien en attituden/gewapende en naeckte: d'een swemmende met nat hayr en baerdt/ en d'ander grijpende een Peerdt by den hals/ met open mondt roepende/ en vlijt doende om t'ontcomen. Op d'ander sijde van der Zee/Moses en Aaron, met den Israelijten/ Mannen en Vrouwen/die Godt loven/dragende een groot deel aerdige potten en vaten van verscheyden fraey maecksel/ de hoofden der Vroukens seer versierlijck gehulselt wesende:

Carton van del Vaga, seer constich en wel ghedaen.

Pierijn maeckt onder dagh en nacht eenẽ doeck.

Dit gedaen/gaf t den voornoemdé/dien het aengenamer was dan het Prioorschap van S. Laurens. Pierijn uyt Florencen gheweken wesende/ trock nu hier dan daer/ doch nemmermeer tijdt verliesende/oft hy en teeckende oft oeffende hem in de dinghen der Const. De Pest te Room ophoudende/quam weder te Room/en doe worde na de doot des Const-vyandigen Adriani de 6e. gecoren Paus Clement de 7e. tot een herbloeyen aller edeler Consté/den welcké bestelde Iulio Romano, en Ioon Francisco, Hooft-meesters van t'werck/ datse t'were bedeelen souden/ gelijck Raphael overledé plagh te doen. Pierijn hier te wercke gestelt/ maecte met den Carton van Iulio Romano de wapen van den Paus boven een poort/soo seer constigh/dat dese twee vreesden/dat hy boven hun soude werdé gestelt: want al hadden sy den naem van Raphaels discipelen te wesen/en haddé t'samen zijn goederen geerft/so en haddé sy so volcomelijck niet gedeelt van hem de Const en gratie/die hy zijn figueren plagh te gheven: Daerom namen sy hem aen/en gaven hem onderhoudt/ en in't heylich Jaer/ A°.1525. de suster van Ioan Francisco, gheheeten Catharina, te Wijve/ op datse t'samé in vrientschap verbonden mochté blijven. Pierijn was een Capelle besteedt tot S. Marcello, van die van de Crucifix Compagnije/daer hy bové in't welffel maecte/ daer Eva van de ribbe Adams wort geschapé/en Adam naeckt licht bes waert van dé slaep/en Eva over eynde met handé tsamé de benedictie ontfangt van haré Schepper/wiens Figuere is van heel statelijcken wesen/ met schoon lakenen becleet: over d'een sijde zijn twee Evangelisté/welcke zijn S. Marcus, en S. Ioannes, maer dé Ioannes bleef t'hooft en eenen naecten arem te maken. Hier in midden van dese twee/maecte hy twee kinderé/die tot verciering eenen Candelaer dragen/die seer levende en vleeschachtigh zijn/desgelijcx d'Evangelisté/van tronié/lakenen/en aermen: maer in dit werck creegh hy veel belet/van siecten/en ander ongevallen/die dagelijcx dé sterflijcken over comen. Bové datmé seght/ datter gelt ontbrack onder de Compagnije/en dat dit werck vast aenliep/quam de plunderinge van Room over hals/ A°.1527. des vondt hem Pierijn in groote benoutheyt met zijn Wijf en kindt/met welc hy op den hals liep achter Room/om te salveren/ van plaetse te plaetse/dat hy eyndelijck deerlijck gevangen worde/moetende rantsoen betalen/ des was hy om zijn sinné te verliesen. De beroerte over wesende/ was so verslegen/dat de Const in hem verre te soecken was : doch voor eenighe Spaensche Soldaten maecte hy waterverwe doecken/en ander dingen. Daer na den Baviero, die de platen van Raphael hadde/en weynich yet verlozé/dede hem teyckené een deel Historien/ daer de Goden getransformeert hun liefden plegen/ die van Iacob Caralgio ghesneden werden. Onder des quam te Room Nicolaes Venetiaen Tapijtsier/oudt vriendt van Pierijn, die hem beyraetde/te trecken nae Genua, by den Prince Doria, welcken een groot Const-liefhebber was/alwaer hy wel te doen soude hebben. Pierijn licht om geseggen/bestelde zijn Wijf en zijn dochterken by haer vrienden / en quam te Genua, daer hy den Prince uytnemende willecom was/en vriendelijck van hem ontfangen/daer overleyde den Prince met hem/ om te maké een schoon Paleys/geciert met stucco/en schilderije op t'nat/en van Olyverwe. Dit werdt in't werck gestelt. Maer ick late willens te verhalen de orden van t'gebouw/die Pierijn hier in gehouden heeft/en t'verheven beeldtwerck van fraeye Meesters / en segghe slechs/ datter ten eersten gheschildert waren in een verwelfde Poorte/ met stucco verciert/ veel historikens

Pierijn del Vaga wort in gheselschap ghenomen van Iulio Romaen en Ioan Francisco, en trouwt Ioã Francisco suster.

Pierijn del Vaga wort gevangen in de plunderinghe van Room.

Del Vaga comt te Genua, bouwt en schildert t'Paleys van den Prince Doria.

kens en grotissen/ en in de bogen verscheydẽ wapen spoelgiẽ/met grooter vlijt en Const: daer nae/boven de trappen zijn van hem gedaen grotissen/ cleen historikens en figuerkens/masscheren/ kinderkens/dieren/ en ander fantasijen/ alles seer aerdich. De trappen opghegaen zijnde/comt men in een schoon Logie, daer aen beyde eynden boven de deuren zijn geschildert twee figueren/een Man en Vrouwe/d'een nae d'ander gekeert wesende/ d'een van vooren/d'ander van achter ghekeert. Het welffel is met vijf boghen met stucco gewrocht/ tusschen welcke zijn Ovalen met historikens. De sijd-mueren zijn beschildert met Conterfeytsels van oude en nieuwe Capiteynen van t'huys Doria, daer boven in groote verguldе letterẽ staet: Magni viri, Maximi duces, optima fecêre pro patria. In d'eerste Sale die aen de Logie comt/daer men in comt door een van de poorten ter slincker handt. Daer zijn in't welffel cieraten van stucco/en in't midden is een groote Historie van een Schipbraeck van Eneas, in welcke zijn naecten/doot en levende/in verscheydẽ actituden: Daer zijn oock een deel Galeyen by/en Schepen/ d'een ghescheonden van het tempeest/en d'ander behouden. daer sietmen in de tronien groote verschricktheyt uytghebeeldt: Dese Historie was de eerste/die Pierijn voor den Prince maecte. Men segt dat daer/ eer Pierijn quam/ voor den Prince was verschenen eenen Ieronimo da Trevisi, die eenẽ muer schilderde die nae den hof siet/ t'wijlen Pierijn van langer handt zijnen Carton tot dese Schipbraeck maeckte/en ondertusschen gingh wandelen/en de Stadt besien: dat Ieronimo seyde al murmurerende/wat Carton oft geenen Carton/ick hebbe de Const op de punt van t'pinceel/en sulcx dickmael verhalende/werdet Pierijn gesept/ die als veronweerdight/stracx zijnen Carton liet vast maken boven tegen t'welffel/daer hy moest gheschildert wesen/ en liet in't midden de berderen van de steygeringhe wegh nemen/en de sale open staen: daer quam de gantsche Stadt nae toe ghelooopen/ en dese teyckeninghe werde met groot verwonderen van yegheliijcken gesien/ en Pierijn onsterfelijcken lof om zijnder Const gegeven. Onder ander quam daer oock Ieronimo, en sagh daer/ t'gene hy nopt en hadde gemeent te sien van Pierijn, en verschrickt/ liet den moedt vallen/ en sonder verlof begeeren van den Prince/vertrock nae Bolognen/daer hy woonachtich was. Pierijn eyndighde dese Sale/geschildert op de muerẽ van Olyverwe/met cieraten van stucco/ een bysonder werck geacht wesende. D'ander sale/daer men in comt van de Logie/door de deure ter rechter handt/is t'welffel van hem gedaen op t'nat/en van stucco/gecompartеert byцans op de manier van d'ander. De middel historie van Iuppiter, daer hy de Reusẽ blixemt. Hier zijn veel schoon naecten meerder als t'leven/en eenẽ Hemel met alle de Godẽ/die met verschrickẽ des donders maken seer natuerlijcke actiẽ. De cieraten der stucco zijn seer wel en suyverlijc gewrocht/dewijl Pierijn een seer goet Meester hier in was. Hy maeckte noch vier Cameren/al gewrocht van stucco en op t'nat/waer in zijn bedeelt de schoonste fabulen van Ovidius. Ten is niet te bedencken/wat overvloet en gracelijckheyt hier te sien is/van beeldekens/ bladerkens/dierkens/ en grotiskens/ gedaen met grooter inventie. Noch neffens d'ander sale/vier Camers zijn na zijn teyckeningẽ van zijn knechten gedaen/gecompartеert met stucco en op't nat/ daer veel kinderkens/grotissen/ masscherkẽs/en dierkens zijn gedaen: so zijn ooc eenige voorcamerkens en contoorkens al beschildert en geciert: ooc galerijẽ aen den hof/ daer Pordenon yet ghedaen heeft/ als in zijn leven verhaelt is/en meer ander.

Ieronimo da Trevisi wort door sijn latendunckenheyt bedroghen, en neemt de vlucht.

Pierijn heeft veel meer wercké binné Genua gedaen op't nat/ Tafelé van Oly/ en teyckeninghen voor Tapijten/ Schip-vlagghen en wimpelen: des hy om zijn groote Const by den Prince seer bemint en geloont werdt/ en meer soude/ hadde hy volherdt in zijnen dienst. Hem quam voor/ zijn Huysvrouw van Room t'ontbieden/ des hy een Huys cocht binnen Pisa, welcke Stadt hem behaeghde om zijn leven te woonen/ en gecreegh daer werck in de Dom-kerck. Alwaer hy eenighe Capellen soude hebben ghemaeckt in't nat/ met elck haer Tafel in Olyverwe: maer also hy op nat eenige kinderkens tot verciering der selver had ghedaen/ verliet t'werck/ de Stadt/ en t'Wijf/ en trock weder nae Genua, ghetrocken van ydel liefde zijnder lusten/ alwaer hy sommighe Maenden bleef/ voor den Prince ondertusschè werckende. Daer worden hem veel Brieven van die van den Dom en zijn Huysvrouwe ghesonden/ en van hem onbeantwoort ghelaten: des het werck te Pisa anderen besteedt werde. Eyndelijck comende/ en vindende ander in't werck/ daer hy veel Cartons toe ghemaeckt hadde/ wilder geen handt meer aen steken/ maer is eyndelijck weder te Room ghekeert/ en liet hem sien oft kennen by Paus Paulus, en Cardinael Farnese, die hem vast nae lieten loopen. Onder des creegh hy eenen quaden arem/ daer hy een deel hondert Croonen aen vermeesterde: des hy dickwils getenteert worde op een nieu te vertrecken: Maer hem werdt ten lesten besteedt te voleynden een Capelle tot Trinita, waer van t'welfsel was gedaen van Iulio Romaen, en Ioan Francisco, zijn Sweer. Hier maeckte hy eenighe dingen van stucco/ en Grotissen tot cieraten/ en twee historikens/ op elcke zijde een/ de Piscine met siecken/ daer den Engel t'water comt beroeren/ daer eenige boghen zijn in't vercorten: de beelden vallen redelijck cleen. In d'ander de verweckinghe Lasari, welcken in zijn tronie bleeckverwigh wesende/ bewijst van der doot in't leven eerst ghecomen te wesen: om hem zijnder/ die hem ontbinden/ en noch meer/ die hun verwonderen: in't verschieten zijn Tempelen/ die flauw ververren. Weersijden elcke der voorseyder Historien/ is noch eene/ te weten/ Centurio, vercoopers jacht uyt den Tempel/ de Transfiguratie/ en noch eenich ander: doch zijn dees vier de cleenste. Noch tegen het uytspringen der Pilasters van binnen/ maeckte hy vier Propheten/ die soo goet van proportie en wel ghedaen zijn alst moghelijck is: soo zijn oock al d'ander dingen/ met sulcken vlijt gedaen/ dat het meer verlichterije als gheschildert schijnt/ en is seer levendich ghecoloreert/ al van zijn eyghen handt. Door dese dingen/ en noch ander Cartons/ werde hy aenghenomen van den Cardinael Farnese, en pensioen ghegheven/ desghelijcx van den Paus/ om eenighe dingen/ die hy in't Paleys ghedaen hadde/ die den Paus bevielen/ en gaf hem pensioen van 25. Ducaten ter Maent/ zijn leven lang: Dus hadde hy te bedienen t'Paleys van den Paus/ en van Farnese. Nae dat Pierijn voor den Paus eenighe doecken had ghedaen/ die eenen tijdt voor behang souden dienen/ begon hy het welfsel van de Coninghlijcke sale/ met seer schoon comparteringhe van stucco/ en soo rijcklijck alst mogelijck is. In d'acht hoecken maeckte hy een Roose/ van vier Kinderen verheven/ die metten voeten teghen malcander comen: in't midden/ des Paus wapen: en voort over al in't welfsel/ Devisen van t'Huys van Farnese. Dit verciersel van stucco gaet te boven/ al wat men weet te wesen ghedaen by Antijcke oft Moderne/ soo aerdich en net alst ghewrocht is. Doe nu Pierijn dese lasten op hem hadde/ begon hy het leste spoor van Raphael te volghen/

Del Vaga verkiest Pisa voor sijn woonunghe.

Del Vaga keert te Room.

Lasari verweckinghe van del Vaga, en ander historien tot Trinita.

Vaga wort in des Paus dienst aengenomen.

ghen/niet veel anders doende als teyckenen/t'welck hy seer geern dede/ en liet door anderen met zijn patroonen de wercken doen/en schilderen: welcke dinghen sulcke Meesters naem niet veel eere en heeft ghegheven: ghelijck als Raphaels dinghen tot Gigi, oock daer van tot Exempel moghen bestrecken. Dus Pierijn veel volck in't werck houdende/ verreeght meer gewin als eere: want hem docht/ dat hy sonder groot voordeel zijnen voorighen tijdt en winninghe wech ghesmeten hadde. Het was hem oock verdrietich / te sien eenighe Jongers opcomen/die wat deden/en sochtse al onder hem te brengen/op datse hem niet in den wech souden wesen. Doe A°. 1546. den grooten Titiaen van Venetien te Room quam/ om Conterfeytselen te maken: en alsoo hy voor desen/ den Paus/den Cardinael Farnese,en Santa Fiore, hadde op eenige reyse treckende geconterfeyt/en geenen loon gehadt/worde hy te Room comende/in't Paleys in Belveder seer heerlijck ontfanghen en ghelogeert: waer uyt den roep over Room ontstaen is/ dat hy was ghecomen/ om de Coninglijcke sale te schilderen/daer Pierijn alree doende was met het stucco/en self voor hadde die te schilderen/ t'welck Pierijn seer misshaeghde/en claeghdet zijn vrienden. Niet dat hy sorghde/ dat hem Titiaen op't nat hadde t'overtreffen: maer dat hy hadde ghehoopt/aen dat werck te doen te maken tot zijn levens eyndt/hopende ooc geenen Trotser in de Const te hebben / en dat hem de dinghen in de Capelle van Michael Angelo, die daer neffens zijn/hem prickelinge genoech souden geven. Hierom en had hy geen rust in zijn gemoedt/tot dat Titiaen weder vertrocken was. Te Room in't Casteel S. Angelo, heeft Pierijn geschildert/en met stucco gheciert/ een Sale en eenige Camers: maer meest door zijn knechten. Summa/ Pierijn sloegh alle fraey Jonghers/ en alderley werck op/ doende tot nadeel der Consten oock eenighe dingen voor snooden prijs/soo dat alle werck te Room hem ter handt ghecomen is. Dus hebbende soo grooten last ghteladen/ dat hy nacht en dagh most teyckenen/en daer toe swack en siecklijck zijnde/en hadde geẽ ruste noch vermaeck/dan hem te vindẽ ondertusschẽ met zijn vrienden in de Herberge/ die hy ghewoon was te hanteren/waer hy woonde/ achtende daer te wesen de ware vreucht en ruste der Weerelt / en de rust van zijnen arbeydt. Dus door d'ongheregeltheyt en onmaet in den arbeydt van Venus en Bacchus, raeckte in sieckte en teeringhe. Is ten lesten op eenen avondt by zijn huys/soo hy met eenen zijnen vriendt stondt en praette/ neder ghevallen/ en ghestorven van de Popelsije oft gheraecktheyt / Anno 1547. oudt 47. Jaer. Begraven in de Rotonde/ hadde dit Graf-schrift:

> Perino Bonaccursio Vagæ Florentino, qui ingenio, & arte singulari, egregios cùm Pictores permultos, tum plastas facilè omnes superavit, Catharina Perini coniugi, Lavina Bonaccursia parenti, Iosephus Cincius socero charissimo,& optimo fecêre. Vixit ann. 46. mens. 3. dies 21. Mortuus est 14. Kalen. Novemb. Anno Christi 1547.

Vaga scheen vergheten te hebben, wie hy geweest was.

T'leven van Domenico Beccafurni, Schilder van Siena.

De selve gave der Natueren / die voor henen in Giotto, Andreas dal Castagno, en meer ander/ is geweest/ is oock eyndelinge ghesien geworden in Domenico Beccafurni, Schilder van Siena: die in zijn jeught hoedede eenighe Schapen zijns Vaders Pacio, Arbeyder oft Bouwer van eenen Borger van Siena, geheeten Laurens Beccafurni: welcken Laurens desen jonghen Her-

der

der siende/ met eenen scherpen stock wat teyckenen in het effen zant/ neffens een cleen riviercken/daer hy zijn beesten hoedde/ begeerde hem aen zijnen Vader/en nam hem mede tot eenen Jongen. Laurens liet den Jongen veel zijnen tijt besteden(als t'huyswerck gedaen was)in dē winckel van een slecht Schilder zijnen ghebuer/ daer hy teyckende naer ander goede Meesters teyckeninghen/ die desen Schilder by hem tot zijn behulp hadde. Men sagh wel haest/ datDomenico(die eerst Mecherino hiet)een goet Meester te wordē hadde. Doe is binnen Siena gecomen Pieter Perugino,doe ter tijdt een vermaert Schilder: Desen maecte daer twee Tafelen/ welcke Domenico seer wel bevallende/ conterfeytte en practiseerder so vlijtigh nae/dat hy heel die maniere aengenomen heeft. Hier nae doe seer gheruchtich waren de dingen van Michael Agnolo, en Raphaels te Room/is Domenico, met verlof van Laurens zijn Meester/ wiens gheslachts naem hy vercregen hadde/ daer henen ghetrocken/door yverighen lust om leeren/ en voeghde hem te Room by eenen Schilder in den cost/ met welcken hy veel dingen wrocht/en ondertusschen na Michel Angelo,Raphael, en ander fraey Schilders wercke studeerde/ oock nae d'Antijcken/ so dat niet lang aen en liep/hy en wert eē cloeck Teyckenaer/overvloedigh Inventeur/ en goet Coloreerder. Doe hy hoorde/ dat tot Siena was comen Ioan Antonio van Verzelli, een jongh Schilder die ervaren was/ quam hy weder te Siena, en voeghder hem by/ studerende op naecktē en Anatomie: Maeckten daer na veel dinghen malcander tot trots/ daer Ioan Antonio eerst/ en nae Domenico d'overhandt behiel: want de Const-verstandige saghen zijn dingen met beter fundament en verstant gedaen/als de dingen van Ioan Antonio: oock was hy om zijn deuchtsaemheyt meer bemint als Ioan Antonio : den welcken ongheschickt en slordich wesende/eenen leelijcken naem gecreegh/ hoewel hem sommighe (die sulcke lichtveerdige in grootachtinge hebben)seer presen : want hy hiel in huys groot beslach van alderley ghedierten/Papegaeyen/Apen/en alle vreemt ghedrocht: oock een Rave/die zijn sprake natuerlijck na bootste/alsser yemandt quam cloppen/ en antwoorde gaf : oock alsser eenigh Edelman/ oft yemandt in huys quam/ daer waren al dees Dieren ghewent het bootsichste spel om en om de lieden/en sulck gesangh te maken/dat het te wonderlijcke sot om sien en hooren was / soo dat zijn huys scheen te wesen de Arcke van Noe. Daerenboven hadde hy Knechten en Peerden / en altijts eenigh Barbarisch Peerdt/ tot om prijs te loopen/gelijck in Italien somtijts geschiet/ dat het te verwonderen was/hoe hy dit al conde becostighen t'onderhouden. Om al dit beslach (niet teghenstaende al zijn mallicheyt) worde hy/wanneer hy yet aensienlijcx maeckte/ te meer gheacht van t'gemeen volck/ en dē Adel hieldt hem voor een uytnemende Meester/onder welcke hy veel Conterfeytsels dede. Nu wederkeerende tot Domenico,hy maecte tot Siena veel werckē/ die daer noch gesien mogen wesen : onder ander/een Tafel van Lucifers val/daer hy maecte veel naeckten uyt den Hemel reghenende: hier waren veel schoon naeckten en vercortinghen te wege ghebracht. Dees Tafel/ doch onvolmaeckt blijvende/ en werdt niet ghestelt daerse toe gheeygent was/ want sy docht Domenico te confuys : en maeckte een ander / die ten Carmelijten staet. In dese is boven Godt met den Enghelen in de wolcken : in't midden der Tafel is S. Michiel, die gewapent vliegende/ toont Lucifer in den centrum oft afgront der Aerden te hebben ghesworpen. Daer sietmen een yverige Meyr/waer in vallen bran-

dende

dende rootsen en mueren: oock Enghelen en naeckte Sielen/in dat Vyer ligghende/worden gepijnighet: daer is wel waergenomẽ dat schitteren des vyers in die duysternisse/en wort seer ghepresen. Hy dede noch verscheyden Salen en Cameren in fresco/ daer hy verscheydẽ historien en sinnekens te wege bracht/ bysonder in't Stadthuys/daer veel schoon Beeldẽ zijn/en Romeynsche historien/ van eenige die voor t'ghemeen welvaren gheleden hebben/en de Wetten jalourselijck onderhoudẽ hebben. Hy maecte noch om een Triumphe tot des Keysers incomst te Siena, een Peerdt van papier binnen hol / van acht ellen hoogh/springende met de voorbeenen in de locht/ daer op s'Keysers beeldt/ en onder dry/ beteyckende dry Lantschappen van den Keyser overwonnen. Dit worde op de Marckt te Siena ghestelt / doe den Keyser van Thunis comende daer passeerde. Hier van werdt Domenico seer vermaert/en gheprezen: Des den Prince Doria daer met zijn Majesteyt ghecomen / Domenico versocht te comen voor hem werckẽ te Genua in zijn Paleys/daer Pierijn del Vaga en ander hadden ghewrocht: maer t'was hem doe ongheleghen/ om dat hy hadde te voleynden het plaveytsel van dẽ Dom te Siena van Marberen/ gelijck op een nieu inventie hadde begonnen een Schilder van Siena, geheeten Duccio, daer men weynich van weet te vertellen/wie zijn Ouders warẽ/en waer oft wanneer hy gestorven is: doch is groote vermaertheyt weerdigh/om so bysonder inventie/ als desen vloer te Siena is/ van wit en swart/ gewrocht met groote stucken steens/ waer van d'omtrecke zijn groefkens oft streken gevult met swart van pick/ oft dergelijcke: dan dit vintmen/dat Duccio leefde A°. 1356. aen eenigh werck van hem/ van sulcken Datum. Dus heeft Domenicus dit heerlijck wijdt vermaert werck by de handt genomen/en alensken ghevordert/met grooter Const en goedẽ gelucke/een groot deel. Ontrent t'hoogh Altaer maecte hy een frijse van viercante Historien: Eerst Adam en Eva uyt den Lusthof verjaeght: Cain en Abels Offerhande/en Melchisedech, en voor den Altaer een groot stuck van Abrahams Offerhande. Rondtom dit is een frijse van halve Beelden/ die alderhande Dieren geleyden/als tot der Offerhande. Als men de trappen af gecomen is/ vintmen noch een ander groote viercante Historie / van daer Moyses op den bergh Sinai de Wet ontfangt / en beneden daer men om t'guldẽ Calf danst/en Moyses de Tafelẽ breeckt. Voort dweers in de Kercke teghen over den Preeckstoel/ is een groot vierrant/ daer Moyses t'water uyt den steen doet comen/en t'volck Israels op verscheydẽ actituden drinckt/en beesten te drencken brengen. Onder ander seer aerdige dingen/isser een Kindt/dat eenẽ Hondt met t'hooft in't water wil steken om te doen drincken/ den welcken genoech schijnt te hebben/t'hooft te schuddẽ en wech te trecken. Dit is van al d'ander stucken/ die uytnemende zijn/ noch het alderbeste. Noch onder den Thoren oft Cupola, is d'Historie van d'Offerhande van Elias van hem ghedaen. Hier naer is hy oock te Genua getrocken/daer hy weynich goets dede/ van gelijck te Pisa: want hem docht/ dat hy buyten zijn ghewoon locht niet besonders conde doen: des hy niet meer elder wercken wilde als tot Siena, daer hy zijn Huys en buyten zijnen Wijngaert/en vermaken hadde. Hy maeckte noch eenige Tafelen van Eyverwe/ seggende/ dat gedueriger werck te wesen als Olyverwe/ dat de wercken van Lucas van Cortona/ van Pollaivoli, en anderen van Olyverwe/meer waren vergaen/ als de dinghen/die van Eyverwe waren ghedaen van Broer Ioan, Broer Philips, Benozzo, en ander/ die

Duccio, een Schilder vã Siena, vont historien te maken met groote ingheleyde steenen.

Vloer van den Dom van Siena verwonderlijck.

die al voor dese ander zijn gheweest. De tronien/ die Domenico maeckte, waren seer wel gestelt/ en goet van teyckeninge/ maer daer en was so geen groote gracelijckheyt in/ welcke gracelijckheyt in onse Const/ is een bysonder treffelijck goet deel: want door vriendelijcke schoon tronie/ menichs werck bevrijdt heeft geweest van gemeenen laster. Ten lesten nam Domenico voor/ van Coper te gieten/ en maeckte op ses Colomnen ses Engelen/ weynich minder als t'leven: dese staen in de Dom-kercke by t'hoogh Altaer. Hier van grooten lof hebbende/ soude noch hebben ghemaeckt twaelf Apostelen/ hadde hy den tijdt ghehadt om leven: dan de doot heeft het belet. Hy wesende seer inventijf/ oft versierigh van gheest/ sneedt in hout om drucken van wit en swart/ en op coper met t'graef-ijser verscheyden dingen/ en oock gebeten dingen/ seer bootsige historikens van d'Alchemia/ daer Iuppiter, en ander Goden/ Mercurium willen congeleren/ en legghen hem ghebonden in't forneys oft smilt-kroes/ daer Pluto en Vulcanus t'vyer stoken/ en meynen dat Mercurius sal blijven/ maer hy vlieght henen/ in roock verdwijnende. Hy starf t'zijnen 65. Jaer/ A°. 1549. en werdt in den Dom heerlijck begraven.

Gracelijckheyt in den tronien, een goet deel in de Schilder-const.

Het leven van Ioan da Vdine, Schilder.

De Schilder-const is genoech gelijck een schoon Vrouwe/ die over haer Lief hebbers oft naevolgers seer jeloers is: want wiese niet ernstigh en bemint/ noch en soeckt/ die en vintse niet: en wiese heeft/ en niet en oeffent noch en onderhoudt/ die verliestse haest weder: Maer wiese met snellen en levendighen gheest van jongs bemint en naevolght/ dien sal sy haer ghewillich overgeven/ also sy dede haren Ioan van Vdine. Desen jong wesende/ was dickwils met zijn Vader op de jaght en vogelrije/ en van kindts beene tot de Teyckenconst natuerlijck ghetrocken/ bracht zijnen jonghen tijdt/ alst hem ghebeuren mocht/ over met te conterfeyten/ Honden/ Geyten/ Hasen/ en alle soorten van dieren en vogelen/ die hem ter handt quamen/ en so aerdich/ dat hem een yegelijck des verwonderde: door dese toegenegentheyt wert hy van zijn Vader te Venetien bestelt/ by Giorgione van Castel Franco. Hier hoorde Ioan veel lofs van Raphael en Michael Angelo: des is hy met eenen Recommandaty brief aen Baldassar Castiglione, Raphaels groot vriendt/ te Room ghecomen/ en door den selven Castiglione in de Schole der jonghe Schilders by Raphael bestelt wesende/ nam de beginselen en eerste lessen der Schilder-const seer wel aen/ t'welck hem een groot voordeel was: want te nemen zijn begin by yemant op een quade maniere/ is seer schadelijck: want het gebeurt selden/ datmense can afwenden/ en een beter naevolgen en aenwennē/ dan met groote moeyte. Ioan sagh by Raphael een ander soete handelinghe/ als hy te Venetien by Giorgion ghedaen hadde/ doch was daer weynich tijts gheweest. Hy dan wesende van scherpē verstande/ en goet van begrijp/ volghde vlijtich de soete en gracelijcke maniere van Raphael, des hy in corter tijdt soo toenam/ in teyckenen en schilderen/ dat hy seer gracelijck en ghemackelijck nabootste alle natuerlijcke dinghen/ Dieren/ Lakens/ Instrumenten/ vasen oft kruycken/ Landtschappen/ gebouwen/ en groenicheyt/ dat hem niemant in dese Schole voorby en was: maer boven al had hy ghenuechte alderley vogelen te maken/ dat hy eer lang eenen Boeck vol hadde/ soo verscheyden en wel ghedaen/ dat het een vrolijck tijtverdrijf was te sien voor Raphael, by wien een Vlamingh woonde/ gheheeten

ten Ian, een excellent Meester/in fruyten/bladen/en bloemen/ghelijckende t'leven: dese leerde Ioan nae hem oock maken: maer niet op so drooge/ maer versche schoonder maniere. Ooc leerde hy maken Lantschappen/en groenichept/ met gebroken gebouwen/die van anderen daer naer oock nagevolght/ en in't ghebruyck zijn ghecomen. Raphael, die in zijn dinghen groot benoegen hadde/ liet hem maken een Orgel/ die de S. Cecilia, die te Bolognen is/ in de handt heeft/die hy soo conterfeyte/ datse natuerlijck verheven schijnen te wesen/soo zijn oock verscheyden Musijck Instrumenten/aen haer voeten liggende/ boven dien zijn ghehandelt effen op de selve maniere van Raphael, dat het al van een handt schijnt te wesen gedaen. T'geschiede corts hier naer/datmen by S. Pieter in vincula, in de ruwijnen van t'Paleys van Titus, graefde om beelden te vinden/en datter onder d'aerde waren gevondē eenige verwelfde Camers vol Grotissen/ cleen Figuerkens/ en historikens / met eenighe cleen aerdighe cieraten van stucco/daer alles noch soo schoon en versch was/dat Raphael, en Ioan,die met hem was comen om dit te sien/seer waren verwondert/ van der verscheyt niet alleen / maer van de schoonheyt en deucht van desen wercke. Dese grotissen met soo groote teyckeninge gedaen/en so verscheyden/ versierlijck en cluchtich/ en dese stucchi met verdeelde veldekens van verwe/met die historikens/soo lustigh en vrolijck/ laghen Ioan soo diep in't hert en in den sin/ dat hy hem begaf de selve/ niet een oft tweemael/ maer verscheyden reysen te teyckenen en conterfeyten: soo dat hy hem die maniere heel licht en doenlijck aenwendde te doen met een fraey gratie. Niet en faelde hem/ dan dese schoon maniere van stucco/waer op dese Grotissen waren ghedaen: want al hadden veel voortijts ghesocht en geproeft hier over/sonder yet ghevonden te hebben/ dan stucco te maken van playster/ kalck/ Grieex peck/ wasch/ en ghebroken backsteen/en daer op te verguldē: so en was noch van niemant sulck gedaen/ als d'oude Antijcken in ghebruyck hadden/en gelijck dese/die daer ghevonden waren. Soo overleyde Ioan, om dese te maken met kalck en pozzolana, dat is/ eenich zandt/datmen buyten Room graeft: en dit makende/proefde te maken Beelden van half rondt: maer ten conde die gladdicheyt niet hebbē als d'Antijcke/noch sulcke witticheyt. Doe dochte hy in het Trevertijnsche wit steenkalck yet te mengen/dat witter was als pozzolana: des liet hy stampen rouw stucken van Trevertijn-steenē: dit gingh wel redelijck toe/maer noch en was het niet wit noch effen. Maer eyndelijck liet hy stampen en pulveriseren al cleen en siften stucken van den alderschoonsten witten Marber/ mengende dit met schoon Trevertijns kalck/ vondt dat het oprecht/ en sonder twijffel/ den stucco was der Antijcken/ghelijck hy dat begeerde/ en ten allen deelen wel beviel. Waer van hy seer verblijdt/ toonde Raphael wat hy te weghe ghebracht hadde: welcken doe ter tijt/also men aen de Logien doende was/liet Ioan zijn nieuw gevonden Const te wercke daer leggen/en die Logiē over al met stucco vercieren/en in fraey comparteringen omhelsen den Grotissen/op de maniere der Antijckē/die seer uytnemende vrolijck en cluchtich staen: Daer onder zijn oock Historikens/Lantschappen/Loofwerck/ en Frijsekens : daer bracht hy d'uyterste macht te wercke/die in sulcken deele de Const vermach. Hier gingh hy/soo veel men sien can/ eenige wercken der Antijcken van stucco oft schilderije/t'zijnen Colosseo oft elder verre te boven : want men siet/oft en weet nergens/ soo van oudts ghedaen te wesen Voghelen met den vederen/nae t'leven gheco-

Stucco der Antijcken weder ghevondē door Ioan van Vdine.

gheculoreert/van alle geslacht: en Visschen/water-gedierten/en Zee-monsterkens/ op soo veel manieren: oock wat de Natuere op elck sapsoen gheeft/van vruchten/druyven/fruyten/groenicheyt/bloemen/alderley vogel-cost/cooren/haver/en dergelijcke: doch alles te verhalen wat hier te sien is/waer niet anders/als yet onmogelijcx te willen bestaen te doen. T'eynden der Logie/ daer dese dinghen zijn/ hadde Ioan teghen eenen muer een behangh oft Tapijt gheschildert/al waer den Paus na toegaende/ liep een van den Palferniers voorhenen/om het tapijt op te rapen/dat den Paus mocht passeren / dan hy vont hem bedroghen. Hier heb ick ghesproken van de bovenste Logie/ een werck soo schoon als sterflijcke ooghe vermach te sien/waer uyt ontstaen is/niet alleen in Room/maer schier de Weerelt over/ en uytgebreet so aerdigen manier van schilderen. Daerenboven is Ioan bysonder vermaertheyt weerdigh/ te hebben sindert den Antijcken weder opgebracht/oft ghevonden de Const van t'rechte stucco/en daer toe de schoon maniere van Grotissen/op de rechte strekе herbracht. In d'onderste Logie / boven dat de Grotissen en stucco uytnemende zijn/ is het een lust te sien / hoe in de welffels van onder op te sien/ zijn open lochten gheschildert/ daer ghecromde rieten versierich schijnen/ als dragende wagens oft roosters/ gheladen met wijnrancken/ en druyven/en ander verscheyden groen ranckwerck / en daer op alderley voghelen en dierkens sittende/ alles seer natuerlijck om sien: alwaer sommighe druyven schijnen een groot deel afgheschеyden van het welffsel af te hangen. Elder is noch gheweest een sale/daer Ioan hadde geschildert alderley Papegaeyen van veelderley verwen/die doe den Paus Leo hadde/oock Meercatten/Baboinen/Ziberten/en alsulck vreemt ghedierte nae t'leven/ seer uytnemende ghehandelt: Maer tot groote schade der Const/heeft Paus Paulus de 4e. dese sale/om ander Camers te maken/ gebroken/ en t'Paleys van sulck bysonder cieraet berooft: t'welck zijn Heylicheyt niet gedaen en hadde/ soo hy maer so edeler Consten deucht en weerdicheyt ghekent en hadde. Nae noch eenigh ander werck / schilderde en wrocht hy van stucco de Logie tot Vigna di Madama, makende daer grotissen/ festonen/ gedierten/ en frijsen/soo schoon/ dat het schijnt/ of Ioan in dit werck hem selvē heeft willen overtreffen. Hier verdiende hy van dē Cardinael Iulio de Medici een Canoninckschap van Civitale in Friuli, en voor zijn vriendē veel Beneficien/ maer t'Canoninckschap gaf hy zijnen Broeder. Noch maecte hy hier nae in dese Vigna een Fonteyne/waer het water storte uyt een marberen Elephants hooft. Hier volghde hy naer in dese stancie gheheel eenen Tempel van Neptunus, een Camer die weynich te vooren was ghevonden in Palazzo maggiore, die al met natuerlijck Zee-tuygh en stucco aerdigh ghecieri was/ en ginghse in Const verre te boven/soo wel waren gedaen zijn gedierten/Zee-hoorens/en schulpen/en oneyndlijcke sulcke dingen/die hy daer maeckte. Hier nae maecte hy noch een Fonteyn/maer wildt/in de hollicheyt van een Rootse midden eenen Bosch/ doende t'water vallen met fraeyer Const langs keghelsteenen/die men vindt daer natuerlijcke watervallen de steenen ghesleten hebben/gelijckende kegelen/ die aen de Huysen s'winters hangen/dat het natuerlijck een woeste plaetse geleeck te wesen. Boven op dese ghefigureerde Rootse stelde hy een groot Leeuws hooft / bewassen met veel woeste moy cruyden: dit stondt ongelooflijck wel. Dit ghedaen/gaf den Cardinael hem een Cavalierschap van S. Pieters, en schickte hem nae Florencen. Hier maeckte hy in stucco

Een gheschildert Tapijt, van Ioan van Vdine, bedrieght eenen Palfernier.

stucco en anders veel fraeyicheyt/welck de Florentijnsche Schilders meer beviel als sy't presen/oft misschien blint in hun eygen quellijcke swaer maniere/ sagen niet dan met te weynich oordeel oft gunst. Ioan weder te Room ghecomen/ maeckte tot Augustijn Gigi in d'omloopen/ aen de stucken in't welfsel/ die wel gedaen festonen/die men daer siet/makende elcken op zijn verscheyden sapsoen/van bloemen/vruchten/en bladen/so levende/datse daer aen den muer vast gemaeckt schijnẽ te hangen. Daer sietmen alderley goet van haver/oock vlier en venckel bloemen/dat het te verwonderen is/ hoe zijn constighe handt de natuere hier heeft naghebootst/ en met doode verwen in schoonheyt levendich doen schijnẽ. Boven de figuere van eenen Mercurius die vlieght/heeft hy uytgebeelt Priapus met een Cauwoerde/en een geborsten Vijge/een boeverije/ die daer breeder te sien is/ als ick begheer te vertellen. Boven desen zijn daer Kinderkens en Dieren/ die seer schoon zijn: maer onder ander eenen Leeuw/ en Zeepeerdt van onder te sien/gheacht schier boven de natuere. Hier nae in't Casteel S. Angelo, en in't Paleys dede hy veel fraeyicheyt. Hier nae is hem zijnẽ lieven Raphael ontstorven/tot zijn groote droefheyt/oock Paus Leo,nae wien quam Paus Adrianus: doe onderhiel hem Ioan met eenigh cleen werck/ en vertrock om de Pest van Room nae zijn Vaderlandt Vdine. Maer Paus Clement ghecoren zijnde/keerde hy weder/ en maeckte tot de Crooninge verscheyden dingen van triumphelijcke toebereydinge: en daer naer met Pierijn del Vaga een schoon comparteringhe van stucco/ aen t'welfsel van d'oude sale: hier maeckte Ioan fraey grotissen en gedierten. Hier nae wert Room berooft: oock Ioan, die veel gheleden hebbende/ weder vloodt nae Vdine, en teghen zijn voornemen most (ontboden wesende) te Room weder keeren/ voor den Paus Clement som dinghen doende: doe worde t'Officie van Piombo, dat hy beter verdiende/ Sebastiaen van Venetien ghegheven/ en Ioan hier van een Pensioen van tachtentich Ducaten van de Camer. Ioan worde weder van dẽ Paus nae Florencen ghesonden / alwaer hy eenighe dingen doende/ verstondt den doot van Paus Clement: daer viel hem alle hope van zijn belooninge/ wel bevindende/hoe ydel het is te hopen op t'leven van Princen/en hoe wanckelbaer de Hofsche dingen zijn. Doch al hadde hy moghen leven op zijn Officien en Incomsten/ en Cardinael Hippolito de Medri dienen/en dẽ nieuwẽ Paus Paulus de 3e. so besloot hy te trecken nae Vdine,t'welck hy dede/en hiel hem by zijnen Broeder/ dien hy t'Canoninckschap hadde ghegheven/ met voornemen/ gheen Pinceelen meer te handelẽ. Doch also hy Huysvrouwe en kinderen gecreegh/ keerde weder tot de verlatẽ Pinceelen/en maeckte daer en ontrent zijn Stadt verscheyden wercken. Eyndelijck/ Aº. 1550. quam hy te Room als Pilgrim gecleedt/ in geselschap van slecht volck/ om doen zijn devotie/ en wort bekent buyten de poorte gaende nae S. Pauwels/ van Giorgio Vasari, die oock derwaerts in coerse quam: en hadde hem geern onbekent gehouden/hadde hy Vasari niet behoeft/om crijgen door hem zijn pensioẽ van Piombo, dat hem na de doot van Sebastiaen was geweygert van Guglielmo Beeltsnijder van Genua, die dat Officie hadde/daer hem Vasari aen den Paus weder aen hielp/en dede hem nae meer vrientschap comen te Room/in den dienst van Paus Pius de 4e. met goet pensioen / daer hy onder ander voor retorqueerde de grotissen op de Logie/ door cleen verstandt van den Paus/want sy werden meer verarghert als verbetert. Also in zijn jeught Ioan op jagen en vogelen ghewent was/soo

volherde hy altijt/ so lange als hy noch wel te voet was/ en liep veel tijts des heyligh daegs wel thien mijlen buyten Room met eenen Jongen: en want hy met het Roer en Cluytboge seer wel con omgaē/ schoot hy so veel wilde Duyven/ en in de marassen so veel wilde Gansen/ en ander water-vogels/ dat den Jongen ghenoech hadde te dragen. Men seght/ dat hy was Inventeur van de gheschilderde Koe van linwaedt/ daer men het wildt mede schiet. Hy hiel en voedde/ om der Jaght wille/ altijt Honden op. Als hy zijn voorighe grotissen (als verhaelt is) hadde gheretorqueert/ starf hy A°. 1564. oudt 70. Jaer/ en werdt begraven nae zijn begeerte by Raphael.

T'leven van Iacob van Puntormo, Schilder.

GHelijck als ten tijde des grootē Iulij Cæsaris seer veel uytnemende Mannen zijn gheweest in de rouwe harde Const des grousamen krijchs: soo zijn in onse soet en vermaecklijcke Schilder-const in Italien/ bysonder te Florencen/ en onder t' Florentijnsche/ ten tijde des grooten Michel Agneli geweest veel uytnemende Const-rijcke vernuftige geesten: onder welcke niet onweerdigh is gerekent te worden Iacob van Puntormo. Hy was geboren te Puntormo, A°. 1493. en werdt t'zijnen 13. Jaer gebracht te woonen te Florencen/ en bestelt by Lionardo da Vinci, corts daer nae by Mariotto Albertinelli, voorts by Pieter di Cosimi: eyndelinghe A°. 1512. quam by Andreas del Sarto, by den welcken hy oock niet lang en bleef/ om oorsaeck als volght. Het eerste werck/ dat Iacob op zijn eyghen handt dede/ doe hy noch woonde by den verhaelden Mariotto, was voor een Cleermaker zijnen vriendt/ een Boodtschap/ een cleen stuckxken: en also des Cleermakers leven ten eyndt was/ eer het stuckxken voldaen was/ bleef het Iacob in de handt. Mariotto liet dit stuckxken/ als een uytnemende dingen/ sien yeghelijcken/ die op zijnen winckel quam. Onder ander werdt het getoont Raphael Vrbijn, die te Florencen was ghecomen: welcken t'werck en dē jongen siende/ was uytermaten seer verwondert/ voorseggende van Iacob, t'gene namaels van hem ghewordden is. Mariotto van Florencen vertrocken/ quam Iacob by Andreas del Sarto, recht op den tijdt/ dat Andreas in't voorhof van Servi hadde voldaen d'Historien van S. Philips, die welcke Iacob wonder wel bevielen/ gelijck alle ander dingen van Andreas hem uytnemende behaeghden/ en socht dese maniere met alder vlijt nae te volghen. Ten liep met lang oock aen/ of hy en was wonderlijcken toegenomen/ so in't teyckenen/ als coloreren: soo dat aen zijn handelinge gheleeck/ of hy langh aen de Const waer gheweest. Andreas een Altaer-tafel hebbende ghemaeckt in een Kerck buyten/ die nu al verdorven is/ schilderde Iacob den voet van de Tafel/ makende in't midden eenen doodē Christum/ met twee Engelen die Toortsen hielden/ en hem beweenden; over elcke sijde een rondt/ en in elck eenen Propheet/ t'welck gheen Kinder/ maer groot Meesters werck gheleeck te wesen. Andreas ghebruyckte hem voort in verscheyden wercken te helpen opmaken/ als Tafereelen en anders. In desen tijdt werdt den Cardinael de Medicis gecoren Paus/ en Leo de 10e. gheheeten/ des te Florencen veel zijn wapenen waren gemaeckt: des de Monicken van Servi lieten een steenen wapen maken/ middē op eenē boge in den ingang der Kerck boven het eerste portael/ welcke Andreas di Cosimo verguldē/ en most vercieren met Grotissen. En alsoo daer mosten zijn op t'nat gheschildert een Fides en Charitas, nam hy hier toe Iacob,

Raphaels voorsegh over Puntormo.

die

die doe maer 19. Jaer oudt en was/ welcke qualijck tot so een treflijck werck in soo openbaer plaetse te brengen was door beschroomtheyt: doch hoewel hy op t'nat niet so gewent en was als in Oly/ greep moedt/ en nam aen die twee Figueren te maken/ des vertrock hy van del Sarto, en maeckte op zijn selven de Cartons in weynich tijts: Dit ghedaen/ bracht hy zijn Meester del Sarto, dat hyse sagh: Den welcke verbaest/ en verwondert/ de selve hooghlijck prees. Maer watter van was/ t'zy door nijdt oft anders/ nopt sindert sagh hy Iacob met goeden oogen aen. Oock als Iacob t'zijnen huyse quam/ werdt niet in gelaten/ oft werdt van den Jongers nae ghesluypt/ soo dat hy hem op zijn selven hiel/ en hem nauwkens behielp/ wesende arm/ en dede allen vlijt om leeren/ gedreven wesende van werck-lust/ naem-gierichheyt/ en natuere/ schilderde dees twee figueren soo uytnemende/ en in soo corten tijt/ als eenigh ervaren groot Meester mogelijck hadde gheweest te doen: Doch hem self niet voldaen hebbende/ meende dit werck stillijck te verderven/ en met nieu Cartonnen wat beters te maken: Maer alsoo hy eens daerom derwaert quam/ vondt dat Andreas di Cosimi alles ontdeckt hadde/ en grooté omstandt van volck/ die't vast besagen/ en werdt van Cosimo soo getroost/ en t'werck soo aengheprefen/ dat hy't soo liet blijven. Het was oock soo soet gecoloreert/ de Vrouwen tronien/ en Kinderkens/ soo schoon en levende/ dat tot op dien tijt geen schoonder schilderije op't nat nopt was ghesien. Welck werck eens ghesien wesende van den Buonarotto, en wetende dat het eenen Jongen van 19. Jaer hadde ghedaen/ seyde: Desen Jongen/ indien hy mach leven/ en soo voortgaen/ by datmen sien can/ hy sal de Schilderconst noch tot den Hemel voeren. Die van Puntormo, hoorende t'gherucht van hun Lantsman/ lieten hem op de poort van hun Casteel een wapen van Paus Leo maken/ met twee schoon kinderen. In t'selve Jaer op den Vastenavont was heel Florencen vrolijck/ om hunnen nieuwen Florenschen Paus/ en den Edeldom dede grooté cost in masacraden/ waer toe waghenen waren toegemaeckt/ en dry ouderdommen der Menschen daer op vertooght/ te weten/ de Kindtsheyt/ Manheyt/ en Oudtheyt/ met Personagien/ te weten/ die in elcken deser tijden oft ouderdommen uytnemende waren geweest. Dees dry waghenen schilderde Iacob, en maeckte hier op van wit en swart de veranderingen der Goden in verscheyden ghedaenten. Op den eersten wagen stondt in't Latijn/ Wy werden: op den tweeden/ Wy zijn: op den derden/ Wy waren. Noch waren van een ander gheselschap geordineert seven waghens tot masaraden oft mommerijen. Den eersten/ ghetrocken van een paer Ossen/ al becleedt met groen cruydt/ beteyckende Saturni eeuwe: In't opperste van den selven waghen waren/ Saturnus met der seyssen/ en Ianus met twee hoofden/ en den sleutel van den Tempel des Vreeds: Onder voet lagh ghebonden de Gramschap oft Raserije/ met oneyndelijck veel dingen dat Saturno eygen is/ alles seer uytnemende gheschildert van verwen/ door den verstierigen gheest van Puntormo. Het verselschapten desen waghen wedersijden ses naeckte Herders/ gecleedt met costlijcke vellen/ en Antijcksche leersekens/ met Herder staven/ en cranssen van verscheyden groen loof. De Peerden/ daer sy op saten/ hadde in plaets van sadels/ vellen van Leeuwē/ Tygers/ en Wolven/ de clauwen vergult afhangende met schoon bevallijckheyt: Alle riemen waren gulden en silveren coorden: de steghels waren Honds en Rams hoofden: elcken Herder hadde vier dienaers/ op elcke sijde twee te voet/ met slechter

Buonarotti voorsegh over Puntormo.

Verscheyden mascaraden: eerst dry wagens van s'Menschen ouderdom.

Ander sevē wagens.

Eerste waghen, van Saturni eeuwe.

ter vellen becleedt/ draghende toortsen/ gemaeckt als dorre struyckens oft tacken van Pijnboomen/ dat oock schoon te sien was. Den tweeden waghen/ getrocken met twee Ossen/ al behanghen met schoon Laken/ Cransen op de Hoofden/ en groote Pater-nosteren/ die hun van de vergulde hoornen afhinghen: Hier op was ghemaeckt Numa Pompilius, tweede Roomsch Coning/ met een deel Boecken van den Godsdiensten/ Offerhanden/ en ordenen der Priesteren/ als eersten Auteur oft voortbrenger der selver by den Romeynen: desen waghen was verselschapt met ses Priesters nae d'Antijcksche wijse: hebbende wierooockvaten/ gouden coppen/ en dergheliijcke dinghen: de dienaers te voet/ Levijtsche wijse ghecleedt/ droeghen keersen op Candelaers/ constich op zijn Antijcksche ghewrocht. Den derden waghen was t'Borgermeesterschap van Titus Manlius Torquatus, die heerschte nae den eersten Cartaeghschen krijgh/ doe Room seer voorspoedich wiert/ alles van Puntormo seer aerdigh uytgebeelt: desen was van acht schoon Peerden voortgetrocken: vooren reden op schoon Peerden met gulden laken behangen/ ses paer Raetsheeren met tabbaerts/ verselschapt met veel dragers van bijlen in roedekens gebonden/ en dierghelijcke dienaers van het gherichte. Den vierden wagen/ met vier Buffels/ als Elephanten toegemaeckt/ was Iulius Cæsar, triumpherende over de verwinninge van Cleopatra, met de besonderste geschiedenissen op den wagen geschildert/ door Puntormo: Desen waghen was verselschapt met twaelf Ridders in blinckende harnasch/ met goudt gheciert en behangen/ met lancen op de dgien: de voetgaende dienaers half gewapent/ in plaets van Toortsen/ droegen verscheydẽ wapenrooven. Den vijfden wagen/ van Cæsar Augustus, heerscher der Weerelt/ was voortgetrocken van gevlogelde Peerden/ toegemaeckt als Grijffoenen: wedersijds reden ses paer Poeten/ wesende gelouwerkranst/ gelijck oock Cæsar, en waren gecleedt yeder nae de wijse van zijn Landt/ hebbende elck zijnen naem op de borst/ om onderkent te worden: en dit was/ om dat de Poeten by Augusto in grooter eeren en weerdẽ waren. Den sesten wagen/ van den oprechten Keyser Trajanus, was ghetrocken van acht schoon behanghen en vercierde Meerrien: Desen was verselschapt van twaelf Rechtsgheleerde/ met lange tabbaerts/ op zijn Antijcksch: de Toortsdragers te voet/ waren Notarissen/ Secretarissen/ en dergelijcke/ met Boeckẽ en Schriften. Nae dees ses volghde den sevensten/ van de gulden Eeuwe/ seer rijcklijck en constigh toeghemaeckt/ met veel ronde beelden van Bandinelli, en schoon schilderye van Puntormo, onder welcke seer waren geprezen vier gheschilderde Deuchden: Op den middẽ van den wagen was eenen seer grooten Cloot/ als een Weerelt/ over welcken lagh een Beeldt gemaeckt/ als een doot Man/ met verroest harnasch/ wiens rugge hadde een gat: waer uyt quam een seer schoon naeckt verguldt kindt/ om uyt te beelden t'vergaen der ouder ijser Eeuwe/ en t'voortcomen der gulder/ die ontstaende was door de verkiesinge van den Paus Leo. Dit kindt was een levende kindt/ eens Backers jongen/ die voor thien goude Croonen hier toe ghecocht wesende/ corts daer nae starf/ door ongemack oft vercouthept. Elcken wagen oft masrarade hadde nae gewoonte zijn Liedt: T'eerste veers van desen lesten wagen luyde aldus:

Den tweeden wagen. *Den derdẽ waghen.* *Den vierden wagen.* *Den vijfsten wagen.* *Den sesten waghen.* *Den sevensten wagen.*

Hy, die natuer gheeft wetten,
Can staet en eeuw versetten,
Hy oorsaeckt deucht en spoet:
De Weerelt t'quaet moet doogen,
Soo langh hy't wil ghedoogen.
Dus soo dit Beeldt maeckt vroet,

Comt

Comt al op seker voet
D'een eeuw na d'ander stappen,
Ter weerelt doende slappen
Nu t'quaet, en dan het goedt.

Van dit werck/boven dē loon/vercreegh Puntormo meer eer en lof/ als schier opt Jongman in dese Stadt en dede: waerom hy weder in de blijde Incomst van Paus Leo, een houten Triumph Arckie beschilderde / al vol seer schoon Historien/die door te weynich toesicht naderhandt zijn verdorven/ uytghenomen eene / daer Pallas een Speeltuygh ghelijckstemmich maeckt op de Liere van Apollo, met wonderlijcken welstandt: upt welcke Historie t'oordeelen is de schoonheyt en goetheyt der ander beelden. Noch tegen dees Incomst schilderde hy in fresco/daer dē Paus dagelijcx de Misse soude hooren/eenen Godt den Vader met veel kinderkens / en een Veronica met de ghedaente Christi: welck werck op eenen corten tijdt gedaen wesende/ seer was ghepresen. Onder meer wercken die Puntormo dede/ was seer uytnemende een S. Cecilia, met eenighe roosen in de handt: welck werck werdt van t'beste gherekent/ dat oyt op't nat gedaen mocht wesen. Hy nu geruchtigh zijnde/werdt hem gegeven te voleynden t'werck in den voorhof van Servi, daer del Sarto (doe nae Vranckrijck wesende) een deel hadde ghedaen. Hier maeckte hy/als begeerich na eere/ de Visitatie van Maria, met een lustiger en dapperder maniere als hy gewent was: Carnatien van oudt en jongh/ besonder van een kindt op trappen/ zijn wonder poeseligh en vleeschachtich: oock Laken en alles/is seer eenparich en wel gheschildert/en de Figueren op't nat ghedaen/zijn niet te verbeteren: En was soo gedaen/dat het van den Constenaers werde vergeleken by de dingen van Sarto. Hier nae schilderde Puntormo een Altaer-tafel/ waer in hy maecte Mariam, die sittende t'kindt toelangt den Ioseph, wiens tronie so levendich en aerdich lacht/ dat te verwonderen is: oock is seer schoon t'kindt S. Ian Baptist/en ander kinders/die een pauwelioen op houden. Noch maeckte hy in een Altaer-tafel S. Ian Evangelist/ een schoon oudt Man/ en eenen ghecnielden S. Franciscus, welcken leest/ hebbende de vingeren ghevlochten/vestigt met grooter innicheyt zijn ooghen en ghedacht op een Maria en haer Kindt/ welck schijnt ademtocht te hebben: Oock is niet min schoon eenen S. Iacob, die daer oock neffens is: so dat geen wonder is/ dat desen uytnemendē Schilder noyt beter werck ghedaen en heeft. Hy heeft oock ghedaen eenighe Conterfeytsels/ die uytnemende ghelecken/en wel geschildert waren. Noch in een Capelle dede hy eenen dooden Christum, een weenende Mariam, en twee kinders/t'een houdende den Passykelck/en t'ander t'hooft Christi, dat het niet soude vallen: Op d'een sijde was eenen weenenden S. Ian Evangelist met open aermē/op d'ander sijde S. Augustijn in Bisschops cleederen/ met de slincker handt op den Herder-staf/hadde grooten welstandt/bewijsende droeflijck t'aendencken den doot des Salichmakers. Hy maeckte noch eenigh cleen dinghen van Olyverwe/ dat uytnemende was / besonder een redelijck groot stuck/ doch met cleen beelden/ daer Ioseph Heer over Egypten wesende/ Iacob zijnen Vader teghen comt / en ontfangt: Dit rekenden en achteden de Const-verstandighe t'beste werck te wesen/ dat Puntormo oyt dede/ en was den Eygenaers soo lief/ dat het niet te coop en was/ alhoewel datter voor den Coningh van Vranckrijck veel om gedaen was. Meer wercken dede Puntormo, sommighe met grooter moeyten/om den trots van ander Meesters/daer zijn dingen neffens mosten staen/ makende ooc somtijden lakenen/ daer weyniger vouwen in hadden be-

hoeft te wesen. T'ghesciede dat doe ter tijt veel uytnemende Printen van Albert Durer aen den dagh quamen / die van yeder tot Florencen als besonder werden ghepresen. Puntormo, die in de Const hem selven/ en allen Constenaren plagh te voldoen/ heeft bestaen dees maniere in verscheydẽ werckẽ nae te volghen/ niet bedenckende/ dat de Nederlanders en Hoochduytschen self in Italien de rechte welstandige maniere ghewent zijn te comen halen/ heeft de zijne verandert/ van soet in hardt/ tot dat hy eyndelinge/ oft ghewaerschout/ oft tot bedenckẽ gecomen/ weder zijn eerste wijse ten deele hervattede. T'hadde hem doch niet hinderlijck geweest/ had hy hem slechs beholpen met eenighe deelen der verhaelder Printen/ als in't ordineren/ oft dergelijcke/ sonder soo eyghen tronien/ en anders/ nae te volgen. Hier nae in ander werck/ werdt Puntormo te schilderen sonder schaduwen/ oft half verwen/ datmen nauw hooghsel noch diepsel con onderscheyden/ soo dat hem al Florencen verwonderde/ dat hy soo nieuw quade en vremde meeningen hem ingebeeldt hadde. Hy schilderde hier naer eenige jonge Heeren/ nae t'leven seer wel ghelijckende. Hy maeckte oock een Tafereel/ om aen den Coning van Vranckrijck te seynden/ eenen Lasarus, die verweckt wordende/ hernam de levendicheyt des geests in het doode verstorven vleesch: en hadde de uyterste leden/ als handen en voeten/ ghedaen/ als ofter noch het leven niet in en waer gecomen. Noch maeckte hy een Tafereel/ van de martelisatie van d'elf duysent Martelaers/ met seer veel werck/ schoon naeckten/ en kinderkens in de locht/ welck al seer gheprefen is geworden. Hy werdt aenghenomen te voleynden een Sale tot Caiano, maer dede niet dan de Cartons: in den eenen Hercules, die Antheum verdouwt: in eenen anderẽ Venus en Adonis: en noch een wrastelinge van naeckten. Hy schilderde nae eenen Carton van Michel Agnolo, een Magdalena in dẽ hof/ dat een goet werck was gerekent. Noch schilderde hy na Michel Agnoli Carton/ een Venus, met eenen Cupido, diese cust: hier van maeckte hy een seer uytnemende werck. Doe nam Puntormo voor/ de maniere van desen uytnemendẽ Constenaer Buonarotti te volgen/ hebbende eens een Conterfeytsel gemaeckt van den Hertogh Cosimo, en hem den Hertogh liet vraghen wat hy hebben soude/ eyschtede slechts soo veel/ als hem behoefde/ om te lossen een cappe/ die beleent stondt in de Lombaert. Den Hertogh sulcx belachende/ liet hem gheven vijftich gouden Croonen/ en een goede provisie/ en noch had men moeyt/ eerment hem con doen nemen. Noch had hy een maniere/ dat hy somtijts voor groote Heeren/ die hem wel mochten loonen/ niet wilde yet maken/ hoe seer ghebeden/ maer wel willich voor slechte gemeen luyden/ voor eenen snooden prijs: soo dat hy voor een Metselaer/ die zijn huys bouwde/ soo lange schilderde als hy metselde/ en gaf hem noch eenighe stucken toe: onder ander een Conterfeytsel/ ghedaen van de handt van Raphael d'Vrbijn. Puntormo is seer ghepast gheweest op zijn discipel Brunzino, die seer wel wrocht/ en veel dingen hem heeft helpen maken met zijn Cartons. Puntormo heeft hier nae op mueren van olyverwe buyten Florencen geschildert/ die niet en geleken zijn voorgaende werck/ maer mishaeghden den aenschouwers/ wesende de Beelden niet seer goet van proportie. Den Hertogh van Florencen liet hem noch teyckenen eenighe patroonen om Tapijten/ d'Historie van Ioseph, welcke den Hertogh noch den Tapijtsieren niet bevielẽ/ des Puntormo weder aen zijn schilderen toogh. Hem wert bestelt van den Hertogh te schilderen de Hooft-capelle van S. Laurens Kerck/ de welcke hy

Puntormo verandert sijn handelinge, maer verbetertse niet.

hy af ghesloten/ en hem bestopt hebbende/ hielse/ datter in elf Iaer niemant/ vriendt/ Mensch/ noch levende Siele in en quam/ als hy self/ dan eenige Schilder-jongers met climmen en inbreken yet hebben ghesien/ tot zijn groot leedtwesen. T'scheen nae eeniger segghen/ dat hy in dit werck alle Schilders/ oock Michel Agnolo, voorby varen wilde/ makende in't opperste Historien van Adam en Eva, tot der Diluvie/ daer Noe den gront der Arcké betreckt: voort neder ter eender sijden dé watervloet/ met veel doode lichamen/ en daer Noe met Godt spreeckt: ter ander syden maecte hy het upterste Oordeel/ doch heel confuys in ordinantie/ vol haspelinghe/ en de naeckten sonder onderschept van carnatien/ en veranderinghen van tronien/ dat het schijnt een dulle schilderije/ om een yeder rasende te maké: hoewel men hier siet eenigh keerende lichaem/ eenige coppelinge van dgien/ oft dergelijcke/ wel verstaé/ en met groote studie te wege gebracht/ want hy van als schier modellen van aerde maeckte/ doch geen mate onderhoudende: soo dat hy/ die hier meende alle ander Schilders schilderije t'overtreffen/ is op veel nae niet mogen comen tot zijn eygen voorgaende werck. Waer by te mercken is/ dat gebeuren can/ als men de van selfs milde Natuere gewelt doet/ datmen can verderven en doen vergaen/ het gene men van haer overvloedich heeft ontfangen. Doch met de ghene dan/ die dus verbastaerden in de Const/ door vreckheyt der Natueren / oft in hunnen constigen gheest verbijsteren/ heeftmen niet dan medelijden te hebben: En te segghen/ dat onse Constenaers (hoe sy hun bevlijten/ en arbeydt doen) zijn onderworpen ghebreken en dwalingen/ also wel als ander in ander wetenschappen doen/ gelijck men seght/ dat den goeden Homerus self somtijdé slaperigh wort/ oft in slaep valt. Het zijn eenige geweest/ die meenden dat Puntormo soude zijn gestorven van rouwe/ om dat hy ten lesten hem selven in de Const niet en con voldoen oft vernoegen: Maer het is waerachtich/ dat hy hem zijn leven lang veel hadde vermoeyt van aerde werckende/ en op het nat/ dat hy is watersuchtich geworden/ en gestorwen oudt 65. Iaré. Hy was begraven in de Kerck van Servi, onder zijn Historie van de Visitatie Mariæ, eerlijck verselschapt van alle Schilders/ Beeldthouwers/ en Bouwmeesters. Hy was altijt redelijck/ en beleeft geweest/ sprekende in't afwesen eerlijck en maetlijck van een yghelijck/ gelijck een geschickt edel sielich Constenaer toecomt en betaemt: Doch werdt belogen/ dat hy sich selven prees/ en roemende/ anderen veracht soude hebben/ het welcke dingen zijn/ die by den ydelen latendunckenden ghemeen zijn/ oft by sulcke/ daer weynich Const oft Deucht eenighe plaetse heeft. Hy was genoech sparigh/ zijn cleeren meer te slecht als te heerlijck. Hy was verschrickigh/ en bysonder bevreest van der Doot/ so dat hy van stervé niet mocht hooren spreken: vloodt oock de doode/ die men hem te ghemoet bracht. Noyt gingh hy in Feesten/ oft ergens daer ghedrangh van volck was/ om niet doot ghedrongen te worden. Somtijts smorgens op zijn werck comende/ bleef den heelen dagh sitten dencken/ hoe hy zijn dingen te wege brengen soude/ en vest maken/ dat hy sonder yet ghedaen te hebben weder t'huys keerde: doch zijn voornemen ghevestight hebbende/ spoedde zijn werck wel veerdich. Hy was buyten maten eensaem/ en (als verhaelt is) eygensinnigh/ niet te willen wercken voor eenige/ hoe groot sy waren: Doch wat de eensaemheyt belangt/ acht ick/ datse als een ghesellige vriendinne der studien/ en leerlustige gheesten/ niet te verachten en is. De eyghensinnicheyt der Constenaren/ van niet te willen

Schilders sijn oock onderworpen in hun dinghen dwalingen en ghebreken, door vreckheyt der Natueren, oft anders.

Eensaemheyt een vriendinne der studien.

wercken/dan voor die hun lust: wie can versmaden oft beschuldigen yemant/ die sonder teghen Godt misdoen/oft zijnen even naesten te schadigen / zijn sinlijckheyt doet/ en navolght? Een Constenaer/wien hy yet gont van zijn Const/ die heeft hem te dancké: en wien hy't niet en gont/heeft hem niet te looné/noch behoort hem daerom niet te versmaden / en lijdt den eyghensinnighen daer schade by/die is zijn eyghen.

Het leven van Ioan Francisco Rustici, Schilder/Beeldtsnijder/ en Bouwmeester.

HEt is veel tijdt oock velen geschiet/ onder die der Schilderconsten volcomenheyt ghesocht hebben/ dat sy door te seer trachten nae vroech gewin van grooten loon oft ghelt/Const en ghelt t'samen hebben moeten missen: En dat de ghene/ die altijt alleen vierich zijn gheweest nae eere / hebben de Const/ winninghe/ eere / en glorie vercreghen / behoudens datse van goeden gheest zijn gheweest/ ghelijck alst gheschiet is met Ioan Francisco Rustici. Hy was een edel Borgher van Florencen/en bestelt te leeren by Andreas del Verocchio, daer Lionardo da Vinci oock by was/in welckes dinghen Ioan Francisco groot behaghen hebbende / en Verocchio nae Venetien treckende/hiel hy hem by Lionardo, hem dienende met aller vlijt en liefde / want desen wist bescheyt van perspectiven/ in Marmor wercken/ en van Coper te gieten. Lionardo kennende des jonghen goeden aerdt/en hem siende verduldigh in de swaerste dinghen der Consten/creegh ooc tot hem seer groote liefde/ niet anders doende/dan dat Ioan Francisco lief was. Ioan Francisco leerde van Lionardo veel dingen/besonder Peerden/ daer hy groote ghenuecht in hadde/en maeckter van wasch/aerde/en op alderley maniere/ oock seer aerdich/ en constich gheteyckent : en hoewel zijn besonderst wit was t'Beeldthouwen/so schilderde hy/en handelde redelijck wel de verwen. Veel tijt had hy in den mont/datmen eerst most peysen/dan zijn schetsen oft schrabbelingen maken/en daer naer zijn teyckeningen/ en dese ghedaen hebbende/latense onghesien ligghen/ weken en maenden/ daer naer de beste uytkiesen en in't werck leggen. Hy maeckte tot de blijde Incomst van Paus Leo te Florencen/eenige ronde beelden/die den Cardinael van Medici soo bevielen/ dat hy hem dede maken op een Fonteyn eenen Mercurius van Coper/ontrent een elle hoogh / staende naeckt op eenen cloot / doende een actie of hy wilde vlieghen / in zijn een handt hebbende eenen Wijswouter oft Schoenlapper/van dunne coperen plaetkens ghemaeckt/den welcken draeyde/gheraeckt wesende van het water dat t'Beeldt door een been / en door t'lichaem uyt den mondt quam springen. dit Beeldt voor cleen dinghen worde seer gheprezen. Hier nae maeckte hy een Model/om eenen David te gieten/van Coper, die noyt gegoten wert/en t'Model dat uytnemende was/ gingh verloren/ dat groote schade was / en daer het soude hebben ghestaen/wert ghestelt den Marmoré Orpheus van Bandinello. Hy maeckte en goot van Coper een ronde van half rondt/een Boodtschap Mariæ,met eé schoon perspective/seer aerdich en net ghegoten: dese wert ghesonden aen den Coningh van Spaengien. Nae noch eenigh werck/ goot hy van Coper drie Beelden/ elck vier ellen langh/ te weten/eené predickenden S. Ian Baptist/tusschen eené Levijt en Phariseus/ om te staen op t'portael van S. Ians Kerck te Florencen: dit was een uytnemende werck/ en t'best dat binnen den Moderneu tijt was gegoten: de naeckten/

Goede spreeckwoorden van Ioan Francisco Rustici.

ten/ aermen / beenen / en ander dinghen wel verstaen / oock seer goede actien doende/ bysonder den Phariseus / die de rechter handt in den baert heeft / met een prachtich statich wesen te rugghe tredende / schijnt verwondert van de woorden Ioannis: van dit werck werdt Ioan Francisco seer qualijcken gheloont. Hier nae begaf hem Ioan Francisco tot d'Alchemie / en oock weder tot schilderen / en maeckte in een Tafereel / dry ellen langh / en twee hoogh / de bekeeringhe Pauli van olyverwe / vol verscheyden Peerden / en Soldaten/ doende veelderley actiē. Noch schilderde hy op een minder Tafereel/een Jacht van verscheyden Dieren/ dat seer cluchtich was. Ioan Francisco was een seer vriendlijck Man/en seer goet den Armen / nimmer latende yemandt van hem gaen onghetroost: Dan hiel t'ghelt dat hy hadde in eenen korf/t'zy weynich oft veel / en gaf het nae zijn macht elcken wie het begheerde : soo dat een arm Mensch/die ghewoon was van hem aelmos te hebben/ hem siende altijt gaen uyt desen korf ghelt langhen/seyde tot hem selven/niet denckende van yemant te wesen ghehoort: Ay Godt / had ick te huys het ghene dat in dien korf is/ick soude doch mijn saken mogen redden. Ioan Francisco dit hoorende/hem scherp besiende/seyde: comt hier/ick sal u te vreden stellen: en gietende al t'gelt uyt den korf/in een slip van zijn Cap oft Mantel/seyde: gaet dat u God beware: schickende stracx om ander ghelt/ aen een zijn vriendt/ die zijn Renten ontfingh/en ander zijn goederen waernam/den welcken hy had gheordineert alle weke so een somme te gheven tot zijn huyshouden/en lietet soo ongheslooten ligghen/en yeder nemen tot behoef van t'huys. Noyt vondtmen ghenuechlijcker/ noch bootsigher Mensch als hy/ noch die meer sin in beestē hadde. Hy had een ijser Vercken oft Egel so tam gemaeckt/dat het onder Tafel liep als eenen Hondt/ en hurtende yemants been/dedet wel stracx na hem halē. Hy had eenē Arent/ oock een Raef/die soo eyghentlijcken verscheyden dinghen sprack / dat het een Mensch gheleeck te wesen. Hy onderwon hem oock (soomen seght) de dinghen der Negromancie, makende daer door somtijt zijn knechten/ en ghemeensaem vrienden verschrickt/en leefde aldus sonder sorgh. Hy hadde latē metselen ghelijck eenen viercanten grootē Back/waer in hy hiel veelderley aerdt van slanghen/ die daer niet uyt en mochten : hier nam hy groote ghenuecht/ bysonder des Somers/de sotte bootsen die sy bedreven/en hen felheyt te sien. Daer was doe ter tijt binnen Florencen een Gildt/oft gheselschap/geheeten van de Pan/ daer Ioan Francisco een onder was/ en mosten wesen een getal van twaelven/ en dit waren meest Schilders/ als Andreas del Sarto, en meer ander. Elck van dees twaelf mochter vier mede brenghen tot een Avondtmael / en tijtverdrijf/ dat sy te seker tijden hielden. En alsoo sy by beurten Heere waren / mosten altijt yet nieuws versieren/ om een vreemt nieu ghenuechlijck gastmael aen te richten/en elck bracht een besonder present/om ten besten te geven: en wanneer twee yet ghelijcx brachten/die mosten boete gheven. Doe Ioan Francisco zijn beurte Heer was / hadde hy toeghemaeckt een groote Pan van Lijnwaet/en gheschildert/welcke voor Tafel diende / soo dat sy hier altemael in saten: den steert van de Pan was ghemaeckt als eenen Candelaer om hoogh / dat elck den ander in d'aensicht con sien. Sy dus al in't rondt gheseten wesende / quam midden uyt dees Pan op rijsen eenen Boom met veel tacken/ daer voor yeder twee een Schotel oft gherichte van spijse op was: dese Schotelen af genomen/ daelde den Boom beneden / daer seer constich op Instrumenten wierdt ghespeelt:

Miltheyt ten Armen van Ioan Francisco Rustici.

Geselschap oft Gildt van de Pan.

Vreemde ghedaente van gastmalen.

speelt: corts daer naer steegh den Boom op met het tweede/en daer nae met het derde gherecht/ en alsoo voort: ondertusschen wierden costlijcke lieflijcke wijnen geschoncken: Dees inventie wiert van den Mannen van het Gilt seer gepresen. Dees reyse was Ioan Francisci present/ eenē Ketel van Pasteydeegh/ waer in Iason den Vader om te verjonghen dopende was: welcke twee figueren waren twee ghesoden Capoenen/die gheheel van leden ghelcken Menschen/toeghemaeckt wesende met alle dingh dat goet was om te eten. Andreas del Sarto presenteerde eenen Tempel/gelijck die van S. Ian te Florencen/met acht canten: doch staende op Colomnen. Het fundament was een seer groote schotel gelée, te weten/van gestorkelde sode ghemaeckt/ van verscheyden verwen van Musaick/seer lieflijck om eten: de pijlaers van porphyr schijnende/ waren worsten: de basen/ en capiteelen/ parmesaenschen kaes: de cornitesen/ van gebacken suycker: het Choor-gestoelt van marsepeyn: den lessenaer/van cout Calfvleesch: den sanghboeck/ eenen cost van dunne deegh: de noten en de letters/waren pepergranen: de sanghers/waren ghebraden Lijsters/staende met de becken open/en hadden oversloppen van dunne Verckens liese: achter dese stonden voor Basconters/ twee groote gebraden Duyve-jongen: vooren stonden ses Vlasvincken/tot den bovensangh. Eenen Spillo gheheeten/ presenteerde eenen Ketelaer/ghemaeckt van een groote Gans/ hebbende by hem alderley reetschap/om de Pan te vermaken alst noot waer. Eenen Domenicus Puligo presenteerde een Braetverckeu/ daer hy van hadde gemaeckt een spinnende Meyssen/die een broedt kieckens bewaerde/en de Pan waer te nemen hadde. Een ander hadde tot behoef van de Pan gemaeckt eenen Aenbeelt/van een Verckens hooft/ en ander vetticheyt. Noch hadden sy een Gildt van de Truffel/die hadde haer begin in eenen hof/daer een Avontmael was ghehouden/ met spel en alle ghenuechte/ en aten onder ander versche roomkaeskens: en alsoo eenen gaeyte/dat hem van een ander wat soude ingesteken wordē/had yemandt een truffel/ die den Metselaer daer had ghelaten / en op dees truffel wat beslaghen kalck hebbende/in plaets van roomkaes/wierp hem dit in den mondt/des werdt van t'gheselschap seer ghelachen/en gheroepen/de Truffel/ de Truffel. Hier uyt ontstondt het Gildt van de Truffel/ van vierentwintich Persoonē/twaelf meerder/en twaelf minder geheeten/hadden voor hun teycken de Truffel/en voor hun patroon S. Andreas. Dit Gildt dewijl het niet en belangde als goet chier maken/spel/en vrolijckheyt/ nam metter tijdt soo toe/ datter groote Heeren als van Medici, en ander hun onder begaven: Dese waren ghehouden alst hun feest was t'overcomē/daer sy van hun Heere bescheyden waren te avontmalen / in verscheyden ghedaenten van cleedinghen/ daer elck yet vreemdts te versieren hadde: want wanneer twee eenderley cleedt hadden/mosten de boet gheven: dus was het te verwonderen/ wat aerdige/ schoon/en seltsaem cleederen sy te weghe brachten: oock wert yeder ter Tafel ghestelt / nae dat hy cleederen aen hadde / heerlijck/ oft slecht / in hooghe/ oft leeghe plaetse. Een reys onder ander/door bevel van den Heere van t'Gildt/ quamen sy in Metsers cleeren/met Truffel en Hamer in den riem/ en d'Opperknechten met hun reetschap. Ter plaetse des Avontmaels ghecomen wesende/den Heere van t'Gildt wees hun op een Tafel eenē grondt van een Paleys betrockē/ dat sy te bouwen hadden: d'Opperknechtē brochtē straex stoffe om te wercken/te weten/lekkerē cost van dunne deegh/datmen daer noemt

Verscheydē cost om eten, versierlijck en vremt toegemaeckt.

Gildt van de Truffel oft Truecl.

Paleys gebouw van spijsen in een Avontmael.

Lasagna,

Lasagna, in hun backen/in plaets van kalck: oock verschen kaes en room herghesoden/ dat sy heeten Ricotta, wel bestroyt/ en vermengt met suycker/ gheraspten kaes/en specerije/in plaetse van kalck: en in plaets van savel oft zant/ confijturen/suyckerbroot/en tansien oft struyvē: de behouwen steenen/backsteenen/en plaveysteenen/die men bracht in de backen/korven/en anders/waren schoon witte broot/koecken/taerten/en dergheliicken cost/om te funderen. Onder ander werdter gebracht eenen grontsteen/welcken dē Meesters docht van den Steenhouwers qualijck ghewrocht te wesen/des sy hem te midden door cloven/en vonden hem vol ghebraden Lijsters/ leverbuelinghen/ en ander spijse/ welcke van den Opperknechten hun voorghelept / sy t'samen op aten. Dese quamen noch aen met een groote Colomne/die sy opbroken/ en was binnen ghevult met ghesoden Calver penssen / ghesoden Calfvlees/ Capoenen / en anderen cost/ atent/ soo sy oock deden de base/ die parmesaensche kaes was/als oock het Capiteel/wonderlijck fraey ghemaeckt/ van ghebraden Capoenen/Calf vlees en tonghen. Ten lesten wert aenghevoert op eenen waghen een uytnemende constighe Architrave/ met haer frijse en cornice/ met so veel verschepden goede spijsen toeghemaeckt/ dat het te lang soude vallen alles te verhalen. Eyndlingh alst tijt te scheyden was / quam nae eenighe donderslaghen eenen reghen/alsoo sy dat hadden bestelt en toeghemaeckt/ dat sy uyt het werck mosten scheyden/en so trock yeder nae huys. Een andermael doe eenen Matteo da Panzona Heer was van dit Gildt/wert t'Avontmael aldus bestelt/en toeghemaeckt: die van t'Gildt en t'ghesclschap ter plaetsen gecomen/ en sittende by hun Heer / is by hun ghecomen Ceres, soeckende haer dochter Proserpina, die van Plutone was ontschaeckt/en badt/dat sy haer wilden volgen/en geselschap houden in de Helle. T'ghesclschap/ nae veel woordt en wederwoordt/ heeft haer ghevolght: en comende in een Camer daer weynich licht was/ sagen in plaets van een deur/ een groote mondt van een Serpent/ welcks hooft den heelen vack muers besloegh. Hier / nae dat Cerberus ghebast hadde/ vraeghde Ceres, of haer verlozen dochter daer niet en was binnen. En als van binnen was geantwoort Ja/ maer Pluto weygerdese weder te geven: dan badt de Moeder en al t'geselschap ter Bruyloft/die hy bereydt maeckte. Dit bewillight wesende/ontsloot den mondt des Serpents/daer sy by deelen door de tandē henen gingen/ sloot/ en opende weder/tot sy al in waren/ en quamen eyndlingh in een Camer die rondt was/ alwaer in't midden alleen een cleen lichtken was/ dat sy qualijcken malcander conden sien: Hier waren sy van eenen leelijcken droes met een gaffel doen sitten ter tafelen/met swart bedeckt. Doe geboodt Pluto, datmen ter eeren zijnder Bruyloft soude laten berusten de Helsche pijnen oft tormenten. Hier wierden in't hooft van eenen Walvisch lichtkens ontsteken/ doe werdt men te sien door verschepden gaten gheschildert de tormenten der Hellen/ghelijck die van den Poeet Dante zijn beschreven. De gherechten van dit helsch Avondtmael/waren al grouwsaem dieren in't aensien: maer van binnen warent verschepden lecker spijsen. Hier was den voorsz. droes Hofmeester/in't opstellen der spijsen: en eenen zijn gheselle schonck uyt een leelijcke Slanghe/ wesende van binnen eenen glasen horen/uytnemende goede Wijnen. Dees gherechten wech ghenomen/ ghelatende of t'mael ten eynden was / brachten voor fruyt over al niet als enckel dootsbeenderen/welcke al van suycker warē. Doe seyde Pluto, dat hy met de

VVonderlijc, en seltsaē Avontmael, ghelijck oft in de Helle waer gheschiet.

Bruydt

Bruydt te bedde wilde/ en datmen de verdoemde soude aenvanghen te pijnigen. Stracx met eenen windt werden al de lichten uytgedaen/ en men hoorde uytnemende veel schrickelijck huylen en gheroeps: Ondertusschen werdt dit droeflijck bancket wech ghenomen. En doe de lichten quamen/ saghmen daer in plaetse van dien een seer rijcklijck en Coninghlijck Avondtmael toegheſtelt en bereydt. Ten eynden van dit quam een Schip/ brengende alderley costlijcke confijtturen voor Coopmanschap. De Schippers ghelatende Coopmanschap te laden/ brachten allenskens alle de Mannen van t'Gildt op een boven Camer/ alwaer was toegemaeckt een eerlijck schoon Tooneel/ daer een seer aerdige Comedie oft clucht werdt gespeelt van Philogenia. Dese ontrent den morgenstondt gheeyndight wesende/ trock elck vrolijck nae huys. Veel meer ander verscheyden versieringen van Avontmalen/ waren aenghericht van dit Gildt/ de welcke alsmense al soude verhalē/ mochten doen vergeten te vervolghen het leven van Ioan Francisco Rustici. Het ghesschiede A°. 1528. dat desen Rustico, nae noch eenighe wercken/ is gereyst in Vranckrijck/ alwaer hy by den Coningh in groot aensien is ghecomen/ die hem een onderhoudt gaf/ van vijf hondert gouden Croonen s'Jaers. Nae dat hy hier eenighe dingen hadde ghedaen/ werdt hem doen maken een Peerdt van coper/ tweemael alst leven/ waer op den Coningh Franciscus soude hebben gheseten. Hierom heeft hy verscheyden modellen gemaeckt/ en met wel bevallen des Conings/ heeft te wege gebracht het groot model/ en de vorme om in te gieten. Hier toe hadde den Coningh hem gegheven te ghebruycken een schoon groot Paleys: Doch hoe het was oft niet/ het werck en was niet gheeyndight/ doe den Coningh aflijvigh is geworden. Doe nu Henricus Coningh was/ werdt in't begin van zijn regeringhe t'Hof beslach vermindert/ en velen hun provisie benomen: dat Rustico doe hem onderhoudē most met de huyr van zijn groot Paleys. Maer t'quaetste/ dat desen goeden Man oudt wesende noch wedervoer/ was/ dat den Coningh dit Paleys wech gheschoncken heeft aen den Heer Pieter Strozzi, den welcken medelijden hebbende met Rustico, bestelde hem in een goede Abdije: daer hy (gelijck zijn deuchtsaemheyt verdiende) eerlijck onderhouden/ en ghedient werdt: alwaer hy oock is overleden/ oudt wesende 80. Jaer.

Het leven van Baccio Bandinelli, Schilder en Beeldtsnijder van Florencen.

DAt het den constigen Schilder niet soo swaer/ en ondoenlijck is/ Beeldtsnijder te worden/ als het den ervaren Beeldtsnijder is een Schilder te worden/ wijst ons ten deele t'volghende Exempel van Baccio Bandinelli: den welcken ick wel nae had ghelaten berusten onder den Beeldthouweren/ om dies wille hy weynigh gheschildert heeft / en ander oorsaken/ sonder van hem veel te verhalen: doch zijn uytnementheyt in de Teycken-const/ heeft my gedrongen hem te ghedencken/ en plaetse te gonnen. Hy was geboren te Florencen/ A°. 1487. en gheheeten Bartholomeus: doch nae de wijse des ghemeenen volcx te Florencen/ t'woordt vercortende/ werdt gemeenlijck genaemt Baccio, zijn Vader hiet Michel Agnolo, en wesende een constigh Goutsmidt/ wilde zijn Soon maken een naevolger der Const/ nemende hem by hem in dē winckel/ in ghheselschap van ander Jongers/ daer hy aenvingh te teyckenen/ gelijck het doe t'ghebruyck was/ also dat het geen goet Goutsmidt en wiert geacht/

die gheen goet Teyckenaer en was/ welcke meyninghe recht is/ dewijle het teyckenen den grondt/ en ingangh is tot dese/ en meer Consten: oock most een Goutsmidt doe ervaren zijn in't rondt/ oft van rondt te wercken/ oft bootseren. Dus teyckenende en bootserende van wasch en potaerde/ en comende op eenen winter-dagh op de plaets van S. Pollinari, daer seer veel sneeuws over hoop lagh/ werdt hem van yemandt ghesept / waer dit Marmor/ en datmer mocht af maken eenen grooten Reus/ liggende als den Roomschen Marforio: stracx de Cappe neder ghelept/ sloegh handt aen de sneeu/ en van ander Jongers geholpen toebrengen/ en afnemen sneeu/ daer het behoefde/ maeckte een liggende Marforp-beeldt/ van acht ellen lang/ dat hem een yegelijck verwonderde/ dat hy soo gheestich dit bestaen/ en kindt wesende hadde ghedaen. Genoech bewees hy/ meer tot Beeltsnijden/ als Goutsmeden te wesen geneycht. Buyten Florencen hadde zijn Vader een Hoeve / daer hy den arbeyders hem naeckt voor liet staen/ de selve conterfeytende met alder vlijt: soo dede hy oock verscheyden dieren aldaer wesende. Niet wijdt van daer was ghelegen Prato: hier trock hy smorgens vroegh henen/ en bleeffer den heelen dagh / teyckenende in de Capelle nae de schilderije van Broer Philippo Lippi, tot hy't al naegedaen hadde/ volgende de manier der ployen van t'laken van desen Meester/ die te desen deele uytnemende was: En Baccio handelde seer aerdich met Pen/ en met root en swart crijt. Eyndeling wert hy bestelt van zijnen Vader by Ioan Francisco Rustici, Beeldtsnijder/ van de beste van der Stadt/ alwaer Lionardo da Vinci dagelijcx oock was: welcken siende zijn teyckeninge en begin/ hadder behagen in/ en trooste den Jongen/ hem radende sich te houden op het rondt/ hem grootlijcx prijsende de wercke van de Beeldtsnijder Donatus. Riedt hem wat te maken van Marmor/ t'welck hy dede: en conterfeytte een Vrouwen hooft/ dat van de Antijcken was afgegoten: dit voor zijn eerste werck maecte hy redelijck wel. Doe Baccio hier nae eenige Modellen van aerde hadde ghemaeckt/ heeft den Vader dese zijns Soons heerlijcke studie willen te baet comen/ ontboodt van Carrara eenighe stucken Marmors/ en liet hem t'eynden zijn huys een bequaem werckplaets make. Hier volmaeckte onder ander gebootseerde stucken Baccio eene Hercules met Cacus onder voet/ van twee ellen en half langh. Op desen selven tijdt was ghedaen en ontdeckt den Carton van Michel Agnolo Buonarotti, daer elder noch meer af ghesept wort/ wesende vol naeckten/ om welcken te conterfeytten grooten toeloop was van de Jeucht/ die tot Teyckenconst sich begaven: onder ander Baccio, die rorts alle d'ander Teyckenaers te boven gingh/ soo in omtreck/ musculen/ verdiepingen/ en wel te voldoen: Onder dees Jonghers waren/ Iacob Sansovino, Andreas del Sarto, Rosso noch jongh/ en meer ander. T'is gheschiedt in veranderinge en oproer der Stadt / dat Baccio hebbende eenen ghecconterfeytten sleutel/ is ghecomen heymelijck in de Sael daer den Carton was/ en scheurde hem in veel stucken: welck van hem gedaen/ een al te schandighe daedt was/ te verderven soo uytnemende werck/ dat een licht was der rechter Teycken-const. Hier van wist men niet d'oorsaeck/ die Baccij snooden gheest dit te doen hadde verweckt: Eenige meenden/ t'was dat hy d'ander Leerjeught van sulcken groot voorbeelt wilde berooven/ op datse hem niet te boven gingen: Ander/ dat hy eenighe besonder deelen voor hem selven ghenomen hadde/ oft dat hy't hadde gedaen ter gunst van Lionardo da Vinci, wien desen Carton veel van zijn eere in de Const

hadde

Teyckene, den grondt en ingang tot verscheyden Consten.

Baccio noch jong, maeckt eenen Reus van sneeu.

Marfori, is een groot Beeldt van eenen Rivier-Godt, light te Room opt Capitoliu.

Model, is een Beeldt van wasch oft cley, daer men dan de steenen Beelde nae maect.

Baccio verscheurt den uytnemenden Carton van Michel Agnolo, Anno 1512.

hadde wech ghenomen. Die dit misschien beter gerieden/ meenden/ t'was om den haet en nijdt/ die hy droegh tot Michel Agnolo, want hy hem zijn leven langh nopt en vermocht. Doe dese daedt openbaer werdt/ was hem grooten laster gesept/ van te wesen nijdigh en boos. Hier naer maeckte hy eenige Cartonnen: onder ander eenen van een naeckte Cleopatra, die seer schoon was. Baccio hebbende naem van een groot Teyckenaer/ werdt geneyght hem te begheven tot schilderen met de verwen/ hebbende vaste meeninghe/ den Buonarotto niet alleen te gelijcken/ maer te boven te gaen in beyde Consten. Hierom hebbende geteyckent eenen Carton van een naecte Leda, met Castor en Pollux, uyt het Swaen-ey ghecomen in haer aermen/ en willende dese schilderen van Olyverwe/ en toonen dat hy de handelinge der verwen/ verscheydenheden der colooreringen en vlecken/ de vermenginghen oft temperinghen/ hooghselen en diepselen con met den werck en daedtlijck uytvoeren sonder van yemandt onderwijs te behoeven/ docht hem raedtsaem/ hem van Andreas del Sarto, daer hy seer gemeensaem mede was/ op een Penneel te laten conterfeyten/ en soude sien de manier van de handelinge der verwen/ en de schilderije hebben tot zijn behulp. Del Sarto merckende zijn listichept/ en mis vertrouwen tot hem zijnen vriendt/ hem zijn voorneem niet te willen openbaren/ gingh toe/ en nam de verwen op de pallet/ en sonder temperen/ namse met den pinceele/ als ervaren Meester die hy was/ en conterfeytte also de Carnatie van Baccio: met dese behendichept/ en door dat Baccio stadich sitten most/ con hy niet bysonders afleeren. Doch Baccio verliet daerom zijn voornemen niet: maer hem openthlijck beradende met Rosso, maecte een Taffereel van Olyverwe/ daer Christus d'oude Vaders verlost uyt den voorborgh der Hellen. Noch in een meerder Taffereel/ daer Noe droncké light/ en met de schamelheyt bloot/ van zijn twee Sonen gedeckt wort/ en van den eenen bespot. Oock proefde en bestondt Baccio, op den ghevel van zijn huys te schilderen op het nat kalck/ makende aermen/ beenen/ en lichamen/ op verscheyden manieren ghecoloreert: maer vindende hier in meer swaricheyt/ als hy hem voor ghegheven hadde/ door het droogen van het kalck/ en dergelijcke dingen/ verliet verwe en pinceelen/ en keerde tot zijn voorgaende studie/ te maken van rondt/ en voldede van Marmor eenen jongen Mercurius, met een fluyt in de handt/ een Beeldt van dry ellen/ daer hy groote studie en vlijt in dede/ welck seer ghepresen werdt/ en A°. 1530. gesonden aen den Coningh van Vranckrijck Franciscus, die dat in grooter weerden hadde. Grootlijcx bevlijtighde hem Baccio, te sien anatomiseren/ en op het alderscherpste self daer in doende te wesen/ waer in hy veel Maenden en Jaren over bracht: want hy een Man was/ die uytnemende yverigh en begeerigh was nae eere/ en uytnementheyt in de Const. Geen tijt vã jeught aen verloor hy tijdt/ hy en leerde oft en dede wat/ geen moeyt oft arbeydt ontsiende/ meenende met zijn stadich aenhouden in't werck yegelijcken t'overtreffen. Hy liet van hem aen den dagh comen een groot deel teyckeningen. Onder ander wert door Augustijn van Venetien Plaetsnijder hem ghesneden een naeckte Cleopatra, en in een meerder plaet/ op een meerder bladt te drucken/ een heel deel Anatomien/ daer hy grooten lof van hadde. Hier nae maeckte hy eenen Ieronimus van wasch/ een elle en half lang/ seer dorre en mager/ toonende beenen/ musculen/ en een groot deel der zenuwen en aderen/ onder een rimpeligh en mager vel: Dit werck was met sulck een vlijt ghedaen/ dat alle Constenaers die't

Hoochmoedich voornemẽ van Baccio.

Baccio wil schilderen, als sonder by Meester te hebben gheleert.

Baccio verlaet t'schilderen, en keert weder tot Beeldtsnijden.

Baccio laet een naecte Cleopatra, en een blat met Anatomien in Print uytgaen.

die't saghen bysonder Lionardo da Vinci, seyden/ datmen noyt te sulcken deele beter/ noch met meerder Const en heeft ghesien te wege gebracht/ oft ghedaen. Hier nae maeckte Baccio eenen Marmoren S. Pieter, vier ellen hoogh die niet al te wel nae der Beeldtsnijders maniere gedaen / maer goet van teyckenunge was. Hier nae maeckte hy eenen Hercules, van negen ellen en half hooghe/ tot de blijde incomst vã Paus Leo de thiende. Desen was van aerde so ick meen/ van desen roemde Baccio te vooren / dat hy beter soude wesen als den David van Buonarotto : maer het segghen met het doen/ noch t'werck met den roem niet over een comende/ werdt Baccij eere onder den Const-verstandighen wat vermindert. Wetende hier nae Baccio, dat van des Paus wegen was besteedt aen Andreas Contucci een seker werck / tot onse Vrouw van Loreten / met Beelden en Historien van Marmor/ alwaer Andreas alree eenighe dingen loflijck en wel ghedaen hadde/ en aen d'ander doende was / maeckte Baccio een schoon Model van eenen naeckten David, die onder hem heeft Goliath, en hem het hooft af slaet/ met voorneem/ hem te gieten van Coper/ oft te houwen van Marmor/ om te stellen in't Hof des Paleys van Medicis, daer te voorẽ eenen David had ghestaen van Donatus. Dit Model bracht Baccio te Room by den Paus/ den welcken niet en docht tijdt te wesen den David daer toe te maken : maer seynde Baccio nae Loreten by Andreas Contucci voornoemt/ datmẽ hem daer soude gheven te maken eenighe van den Historien. Hier was hy van Andreas wel ontfangen en onthaelt/ soo om zijn gherucht/ als om dat hy van den Paus daer ghesonden was. Hem werdt ghegheven een Marmor/ om daer uyt te maken de gheboorte van Maria. Baccio t'Model gemaeckt hebbende/ begon in't Marmor te werckẽ: maer wesende een Mensch/ die geen geselschap noch weergade mocht verdragen noch lijden/ en die weynigh lof con seggen van anderen/ begon hy tegen d'ander Beeldtsnijders/ die daer waren/ te lasteren het werck van Andreas, seggende/ dat zijn werck geen teyckeninge en hadde/ ghelijck hy oock van anderen seyde. Dees dingen Andreas ter oore gecomen wesende/ hy als wijs/ en redelijck/ berispte de Baccio hier van met aller vriendelijckheyt en beleefthevt/ seggende onder ander/ De wercken worden ghedaen metter handt/ en niet metter tonge/ en dat de goede teyckeninghe niet en is te sien in papier/ maer als t'werck voldaen is in den steen: eyndelijck/ dat hy toecomender tijt van hem behoorde met meerder aensien te sprekẽ. Maer Baccio hooghmoedigh met lasterlijcke woorden antwoordende / condet Andreas niet langer lijden/ liep hem toe/ en soude hem omghebracht hebben/ en hadmer niet tusschen gheweest. Des Baccio most vertrecken/ en liet zijn Historie brenghen t'Ancona, alwaer hyse byans voldaen liet blijven/ en vertrock. Dese werdt van Raphael van Monte lupo voldaen / en werdt neffen die van Andreas ghestelt/ doch niet soo goet werck als dat van Andreas, hoewel geen lof onweerdigh. Baccio keerde te Room/ en vercreegh door Cardinael Iulio de Medici aen den Paus/ dat hem was ghegheven te maken eenigh Beeldt/ voor t'Pallaysich Hof van Medici, in Florencen. Dus gecomen te Florencen/ maeckte eenen Orpheus van Marmor/ die spelende den Cerberus versacht/ en de Helle tot medelijden beweeght. In dit werck volghde hy den Apollo van Belvidere te Room/ hoewel zijnen Orpheus de selve actie niet en doet/ soo heeft hy seer eyghentlijck de maniere van t'lichaem/ en alle de leden naegevolght. Hier nae liet den voornoemdẽ Cardinael Iulius hem maken/ om zijnẽ hof te Room onder den bergh Mario,

Baccio was onbeleeft, en verwecte over al vyãtschap.

Mario, van stucco twee Colossen / oft Reusen/ nademael Baccio altijt seer tot Reusen maken gheneghen was: dese waren acht ellen hoogh / en ghehouden tamelijck schoon te wesen. Dewijle Baccio aen dese dingen doende was/ en liet nae zijn gewoonte niet af te teyckenen / en maecte voor Marcus van Ravenna, en Augustijn Venetiaen/ Plaetsnijders/ onder ander een groot bladt/ wesende een Kinderdoodinge/ vol naeckten van Mannen/ Vrouwē en kinderen/ doode en levende/ met verscheyden actien van Vrouwen en Soldaten. Hier gaf hy te kennen de goede teyckeninge/ die hy hadde in den figueren/ t'verstandt van den spieren / en alle Lidtmaten: welck stuck hem over gantsch Europa groot gherucht toelangde/ en is noch in grooter weerden gehouden. Hy maecte noch een seer schoon Model van hout/ en Figueren van wasch/ om een Graf voor den Coningh van Engelandt/ welcke Baccio niet in't werck en bracht / maer werdt besteedt aen Benedictus van Rovezzano, Beeltsnijder/ die dit Graf van Coper maeckte. Doe ter tijdt en hadde Franciscus Coningh van Vranckrijck geen Beelt van Marmor/ noch Antijck noch Moderne: des versocht hy door eenige Cardinalen/ en Ghesanten aen den Paus/ om yet te mogen gecrijgen. Soo hadden dese Gesanten grooten sin aen den Laochon van Belvideer, die sy seer hooghlijck presen. Doe werdt door dē Cardinael van Medici, Baccio ontboden/ welcken hy vraeghde/ of hy moedt hadde eenen soo goeden Laochon te maken. Baccio antwoorde/ dat hy moedt hadde eenen beteren te maken. Dus werdt van dē Cardinael besloten/ dat Baccio daer handt aen soude slaen. Baccio, terwijl men om de Marmoren was/ maecte eenen van wasch/ die seer gepresen wiert/ en eenen in eenen Carton/ also groot als den Antijcken Marmoren/ van kool en crijt. De Marmoren ghecomen / Baccio liet hem maken op Belvideer een besloten huys/ en maeckte voor eerst een van den kinderen van Laochon, welck het meeste is/ en voleyndet op sulcker voegen/ datter dē Paus en alle Const-verstandighe mede waren vernoeght: want van t'zijn en t'Antijck saghmen nauw onderscheyt: Maer doe hy t'ander kindt/ en den Vader een weynich hadde begonnen/ starf den Paus. Doe nu vercoren was Adrianus den sesten/ keerde Baccio met den Cardinael te Florencen/ alwaer hy hem oeffende in de studie van de Teycken-const. Doe Adrianus doot/ en Clemens de sevenste vercoren was/ quam Baccio te post nae Room/ om hem in de Crooninghe te vinden / tot welcke hy by last van zijn Heylicheyt maeckte Beelden en Historiē van half rondt. Daer nae werdt hem wooning en pensioen bestelt/ en keerde weder aen zijnen Laochon: welck werck hy in twee Jaer tijts voldede/ soo heel constigh/ als hy opt eenigh dingen hadde ghedaen. Hy maeckte oock den rechten aerm van den Antijcken Laochon, makende den selven eerst van wasch/ met den musculen en hardicheyt/ over een comende met d'Antijckschen maniere/ soo dat Baccio wel te kennen gaf/ wat verstandt hy hadde in de Const: dit model diende hem oock tot zijnē arem. Desen Laochon van Baccio behaeghde den Paus so/ dat hy schickte nae Florencen te stellen in de sale van Medicis, t'eynden het tweede Hof/ en schickte dē Coningh ander Antijcke beelden. Dit werck gaf Baccio groot gherucht en lof. Hier nae teyckende Baccio voor den Paus twee Historien/ die hy tot S. Laurens te Florencen wilde laten schilderen/ en dede se op open Lombaerts vel: d'een was de Martelisatie van S. Cosmus en Damianus: d'ander/ daer S. Laurens op den rooster light. Dit teyckende hy seer net/ met grooter aendacht en Const/ so gecleedde als naecte/ op ver-

Print van een Kinderdoodinge vā Baccio, uytnement wesende.

Baccio vermeet hem eenē beterē Laochon te maken, als den Antijcken op Belvideer.

Baccio droegh hē heel wel in zijn Laochon, en maeckte den rechtē arem aen den Antijcken.

op verschepden actien / nae de lichamen in't vyer stoken / en ander wercken doende waren. Seer wreet had hy oock uytghebeeldt Decium, die hittich aenstouwende de stokers/ schijnt te vorderen de doot des onnooselen Martelaers/ welcken d'een handt opheffende / schijnt zijnen gheest Gode te bevelen. Dese Historie wierdt in coper plaet ghesneden van Marc Antonio van Bolognen: en Baccio werdt van den Paus (wien dit wonder wel beviel) gegeven om zijn Const/ een Ridderschap van S. Pieters. Te Florencen gekeert/ schilderde hy eenen jongen S. Ian in de woestijn/ hebbende in den slincken arem een Engelken/ den rechteré heffende ten Hemel: dit stelde hy tot zijn Vader in dé winckel/ om trotsen Ioan Francisco Rustici, zijnen eersten Meester/ die doe doende was met schilderen d'Historie van S. Paulus bekeeringhe. Dit stuck van Baccio werdt van den Constenaers der teyckeninge halven seer ghepresen: maer niet van weghen t'colooreren / welck te hardt/ en niet te wel ghehandelt was. Hier naer maeckte Baccio den grooten Reus Hercules met Cacus, die te Florencen op de plaetse werdt ghestelt/ uyt eenen Marmersteen/ van negen ellen en half hoogh/ en vijf breet: welck werck Michel Agnolo uyt nijdt worde ontrocken uyt der handt/ en Baccio ghegheven/ die daer niet van en maeckte/ dat den volcke behaeghde: want doe dit werck op de plaetse worde gestelt/ werdt het van yeder ghelastert/ oock met veel ghedichten en Sonetten in Latijn en Tuscaens/ die op den pedestael geplackt zijn geworden. Gelijck alree schimpdichten gemaeckt waren/ doe desen grooten steen nae Florencen gebracht zijnde, in dé Arno verdronck/ die daer nae met grooter moeyten uytghehaelt wert. Doe ter tijdt was een ghedicht/ welck inhiel dese meyninghe:

Doe desen steen nu wist, dat Michel Agnols const
Hem niet doen leven mocht : maer dat hy uyt afjonst
Van Baccij handt ghescheynt most zijn: door dit bedencken,
Wanhopich hy hem self heeft willen dus verdrencken.

Doe Baccio zijnen Reus op de plaetse sagh staen / bemerckende dat het daghlicht hem niet goets en dede: maer dat de musculen te weynich conden ghesien worden/ om de soeticheyt wille: liet hem met een huyskien omcleedé/ en toogh hem met den beytels op t'lijf/ gevende den musculen te som plaetsen meerder verdiepingen/ en meer hardicheyt als te vooren: nu weder ontdeckt. Hoewel het swaer valt in't soo groot/ alle volcomenheyt en gracelijckheyt te weghe te brengen/ en dat evenwel yeder deel van desen Reus wel verstaen en gehandelt is/ en van dé verstandigen niet te verachten is: soo neemt den grooten David, die voor t'Paleys daer by staet/ gedaen van Michel Agnolo, uyt eenen verdorven steen ghewrocht/ den Reus van Baccio gantsch zijn eere en schoonheyt/ alhoewel Baccio hem te voor hadde beroemt/ desen David van Const wegen heel te doen achter liggen. Baccio seer begeerich om weten/ wat openbaerlijck van zijnen Reus al worde ghesëyt/ sondt eenen onder t'volck te luysteren: welcken bedroeft t'huys comende vraeghde Baccio wat t'volck seyde. Hy antwoorde/ dat al t'volck met gelijcken mondt zijnen Reus verachtede. En ghy/ seyde Baccio. Ick segghe datse my wel bevallen/ om u te behaghen/ seyde desen knecht. Baccio antwoorde: Ick en wil niet dat ghy seght datse u wel bevallen/ seghter vry oock quaet van ghelijck all' ander/ dewijl ghy weet/ dat ick van niemant nimmer yet goets en segghe: en nu al de weerelt van my quaet seght/ soo salt daer mede ghelijck en effen wesen. Baccio, ghelijck d'eergierige plegen/ die met

Baccij print van S. Laurens.

Baccio ghecrijghe een Ridderschap van S. Pieters.

arbeydt nae Menschen lof trachten/en in plaetse schande gecrijgen/hadde in't herte geen cleen verdriet/al en liet hy dat niet eens blijcke: welck verdriet wert versoet van den Paus Clemens met een Hoeve/ die hem boven zijn betalinghe gegeven/end' hem neffens zijn ander wel ghelegen was. Den voorverhaelden Hercules langhe onder handen wesende/ door krijgh en anders/ hadde Baccio ondertusschen noch veel wercken ghedaen en aengevangen. Hy hadde aengenomen te schilderen een groote Altaer-tafel/ en daerom ghemaeckt eenen seer schoonen Carton van eenen dooden Christus,met Nicodemus, Marien/en ander beelden: doch en schilderdet niet/om oorsaeck als volght. Hy maeckte nae desen noch eenen Carton/daer Christus doot van Nicodemo gehouden/en van de Moeder over eyndt beweent wort/met noch eenen Engel daer by staende/ met de doornen croon en nagelen. Dit schilderde hy metter haest op/ en stelde dit Tafereel op de nieuwe Marckt in een Goutsmits winckel ten toogh/om t'volck/en Michel Agnols oordeel te vernemen. Michel Agnolo van Piloto Goutsmidt daer by ghebracht/ doe hy alles wel oversien hadde/ seyde/ dat hy hem verwonderde/ dat Baccio, die soo goet Teyckenaer was/ uyt zijn handt liet gaen sulcken wreede en harde schilderije/en sonder eenige gratie: een yeder slecht Schilder soude zijn werck op beter wijse uytvoeren : en dat het schilderen Baccio niet gheleeckt/noch en diende. Baccio dit weder ghesegt/ hoewel hy Michel Agnolo benijdde/bekende evenwel dat hy de waerheyt seyde. Het was doch waer / dat Baccij teyckeninghe uytnemende was : maer condet soo met den verwen geen gratie gheven. Des nam hy nu voor/ met eygen handt niet meer te schilderen/ maer soude gebruycken een jongh Schilder/ geheeten Agnolo , den broeder van Francia Bigio. Het gheschiedde oock / dat te Bolognen ghecroont werdt den Keyser Carolus de vijfde : daer trock Baccio henen / liet hem sien by den Paus/en trock met hem te Room/daer hy weder zijn Camer hadde op Belvideer. En den Paus zijn gelofte willende voldoen/die hy hadde gedaen/ doe hy ten tijde van de verstooringe van Room op't Casteel sat beslo-ten/te weten/ dat hy boven op den ronden marmore Toren/die recht neffens de brugghe van t'Casteel comt / soude doen oprichten seven groote Beelden van coper/ses ellen hoogh/al liggende op verscheyden actien: als wesende gevanghen/ oft verwonnen van eenen Enghel / den welcken soude staen op een schoon vleckige ghemarberde Colomne midden op den Thoren/oock van coper/ met een sweerdt in d'handt / welck soude wesen den Enghel S. Michiel, den bewaerder van het Casteel: welcken hem door zijn gonst en hulp hadde verlost uyt dese ghevangenis. De seven liggende Beelden souden wesen de seven Doot-zonden/ willende seggen/dat hy door de verwinnigen Engel hadde verwonnen/en te neder ghewórpen zijn vyanden/boose en snoode Menschen/ uytgebeeldt met de seven Doot-zonden. Hier van liet zijn Heylicheyt maken een Model/welck hem behagende/ liet hy Baccio maken de figueren van aerde/soo groot als sy te wesen hadden/om te gieten. Baccio een figuere van aerde ghedaen hebbende die seer gepresen was/ beriedt hem met een die van gieten verstandt hadde/ maeckte en goot eenige beeldekens/ twee oft dry vierendeelen oft spannen langh/ gelijck als Hercules, Venus, Apollo, Leda, en ander fantasijen/die hy een deel schonck aen zijn Heylicheyt/en ander Heeren: onder ander een Historie/ d'afdoeninghe van t'Cruys half rondt/seer uytnemende wel ghedaen/ en suyver ghegoten / schonck hy Carolo Quinto binnen Genua, van

Baccio wort van Paus Clemens met een Hoeve beschoncken.

Ghelofte des Paus, doe hy op t'Casteel hem most onthoude, van een bysonder heerlijck werck, welck doch achter weghe bleef.

welc-

welcken hy seer beschoncken/ en Ridder werdt gemaeckt. Werdt oock vereert en wel gesien by den Prince Dorea: En van de vrije Stadt Genua werdt hem besteedt te maken een Beeldt van Marmer ses ellen hoogh/ eenen Neptunus, die nae t'leven soude comen/ en wesen den Prince Dorea, om op de Marckt tot zijn weldaets gedachtenis te stellen: hier van soude hy hebben duysent Croonen/ en hadder vijf hondert op de handt. Dit Beeldt heeft hy stracx begonnen/ maer noyt volEyndt/ keerende doe weder aen den verhaelden Reus Hercules.

Baccio wort van den Keyser Ridder gemaeckt, en beschoncken.

Nae desen ghedaen Hercules, is den Paus Clemens ghestorven: En wetende Baccio, dat te Room twee Sepultueren oft Graf-steenen souden worden ghebouwt/ voor de twee Florensche Pausen/ Leo en Clemens, trock nae Room/ om te hebben dit werck / daer hy te vooren Modellen van hadde ghemaeckt: maer was belooft eenen Alfonso Lombardi, Fransch Beeldtsnijder/ door den Cardinael van Medici, wien hy diende: en hadde met raedt van Michel Agnolo nieu gheinventeerde Modellen ghemaeckt/ verwachtende daghelijcx op goet ghelooft sonder coop/ orden te hebben om Marmoren te halen: Doch Baccio dede so veel by de Suster van Paus Leo, Lucretia Salviata, met Alfonso te lasteren/ geen teyckeninge te hebben/ en hem selven te prijsen: dat eyndelinghe nae veel naeloopens werdt beschickt/ dat de metselrije soude gedaen worden van eenen Lorenzetto Beeldtsnijder/ en de Marmoren Beelden en Historien van Baccio: welcken maeckte hier toe nieuw Modellen van hout/ en daer op beelden en historien van wasch. Sijn ordinantien waren wel goet: maer ghebruyckte niet verstants ghenoech/ in de gestorven Pausen met hun Beelden ter bequamer plaetse op hun Sepultueren te vereeren/ nae hun weerde. Dees Modellen werden van Baccio ghebracht op Monte Caval, tot S. Agatha, in den hof van Cardinael Ridolfi, daer twee ander Cardinalen/ Cibo en Salviati, te noenmalen waren ghecomen/ om t'samen een eyndt van dese Grafteyckens te maken. Terwijle sy aen tafel waren/ quam eenen Beeldtsnijder/ geheeten Tolosmeo, een vrybborstigh/ stout/ en genuechlijck Mensch/ die geern van een yeder quaet seyde/ wesende dē besten vrient niet van Baccio. De bootschap ghedaen/ dat Tolosmeo wel begeerde binnen comen/ seyde Ridolfi, datmen hem soude in laten. En keerde hem tot Baccio: Ick begeer dat wy hoorē/ wat Tolosmeo van dit besteden der Sepulturen sal segghen: dus Baccio, hest dit behangh der deuren op/ en berght u daer onder. Baccio was stracx gehoorsaem. Tolosmeo binnen ghecomen/ worde hem te drincken ggheven/ en ghesept/ wat hem docht van het besteden der Sepulturen aen Baccio. Stracx bestondt Tolosmeo den Cardinalen te berispen/ dat sy qualijck hadden ghedaen in dat bestedē/ seggende voorts allerley quaet van Baccio, hem beschuldigende te wesen onwetende in de Const/ gierigh/ stout/ en latendunckende. En aldus voortvarende in veel eygenschappen der schanden van Baccio, ontbrack Baccio lijdtsaemheyt/ om Tolosmeo te laten voort tot den eyndt alles uytsmijtē/ en quam voort toornigh/ en met een quaet aensicht/ segghende tot Tolosmeo: Wat heb ick u gedaen/ dat ghy vā my met so weynich aensiens aldus spreect? Tolosmeo, door t'onversien verschijnen van Baccio, hiel op/ en keerende hem tot Ridolfi seyde: Wat gheckspel is dit/ mijn Heer? Ick wil met geen Papen meer te doen hebben: en gingh soo henen. Daer hebben de Cardinalen seer bestaen te lachen/ en Salviati tot Baccio te segghen: Ghy hoort wat die van der Const oordeelen/ maeckt nu ghy met u werck/ dat ghyse doet leugentael spreken.

ken. Baccio begon zijn Beelden en Historien: doch en was de daedt niet gelijck de beloste/ en de schuldighe plicht/ daer in hy gehouden was/ van wegen dese twee Pausen: want hy in Beelden en Historien weynich vlijt dede/ latende de selve qualijck voldaen/ en met veel fauten blijven/ sorghvuldigher wesende om t'gelt t'ontfangen/ als in den Marmor te wercken. De voornoemde Heeren dit merckende met spa berouw/ en siende datter noch twee stucken Marmor waren / om beyde de Paus sittende beelden te maken / baden / hy soude hem hier in beter draghen / en ordineerden dat hyse voleynden soude. Maer Baccio hebbende alree de gantsche beloofde somme ghelts ontfanghen/ bracht listich te wege zijn vertreck nae Florencen/ hem stekende in den dienst van den Hertogh / door welcken hy vercreegh een deel Marmors/ dat Michel Agnolo toequam/ onder welck waren eenige geboetseerde figueren/ en eene al by voldaē van Michel Agnolo. Baccio nam en sloegh alles aen stuckē wat hy vondt/ om alsoo zijn nijdicheyt te voeden/ en Michel Agnolo spijt te doen. Hy vondt oock tot S. Laurens in de werckplaets/ Michel Agnoli twee marmor Beelden/ wesende Hercules druckende dē Antheum, welcke den Hertogh dede maken Broer Ioan Agnolo Beeldtsnijder: dese waren oock seer ghevordert: en seggende tot den Hertogh/ dat den Monick desen Marmor bedorven hadde/ maeckter hy oock veel stucken van. Dit dede hy al onder decksel/ dat hy dese Marmoren most gebruycken/ en hem ghereet waren en dienstich tot de Fonteynen van het Hof / en de Sepultuere van den Heer Ioan de Medici, welcke hy door zijn wel praten hadde den Beeldtsnijder Tribolo uyt den handen ghenomen. Baccio dan heeft aen dees Sepultuere doende gheweest: onder ander begon hy het Beeldt van den voornoemden Heer Ioan in Marmor/ welck een goet deel ghedaen wesende/ bleef van hem onvolmaeckt: Doch maecte hy in't voorste deel der Sepultuere/ een Historie van half rondt/ de Beelden ontrent twee ellen/ daer den Heer Ioan sit/ voor wien worden ghebracht veel ghevangenen/ Soldaten/ en onthulselde naeckte Vrouwē: doch alles sonder inventie oft eenige bewegingen. Aen d'een eynde deser History is eenē/ die op zijn schouderen heeft gheladen een Vercken: met welck Beeldt seyde men Baccio hadde ghemeent eenen Heer Balthasar da Pescia, den welckē hy vyandt was/ om dat hy te Room de twee Beelden der Pausen Leo en Clement anderen hadde besteedt/ en soo veel te weghe ghebracht/ dat Baccio t'onverdiende ghelt (hoewel noode) most weder keeren. Doe Baccio dese Sepulture van den Heer Ioan op een deel nae had ghedaen/ was hy dagelijcx in de weer metter tonghe aen den Hertogh Cosimo, wat heerlijcken naem d'Antijcken nae hadden gelaten met doen Beeldthouwen/ en bouwen: En dat zijn Excellentie yet groots tot heerlijcke ghedachtenis most nae laten: soeckende tot zijn voordeel den Hertogh uytnemende costen te doen doen. Eyndelinge soude den Hertogh doen maken een openbaer Audiency Camer/ om de vreemde Ghesanten en anders/ in zijn Paleys aen de plaets. Hier toe nam Baccio voor Bouwmeester eenen Iuliaen di Baccio d'Agnoli, en bracht te wege/ dat het een werck was van uytermaten grooten cost/ weynich vorderende/ dan somtijts soo een Beeldt daer toe makende/ van elck nemende vijf hondert Croonen/ en was seer vlijtigh zijn Provisie oft Maent-ghelt stadich t'ontfanghen. Onder ander Beelden had hy den Hertogh Cosimo ghemaeckt/ welcks tronie niet ghelijckende/ seer ghelastert wesende/ hy af sloegh/ als of hy daer een ander begeerde te makē: maer liet het

Baccio benijdende Michel Agnolo, sloegh veel sijn dingen aen stuckē.

soo blijven. Doe dit werck ontrent ten halven/ de Beelden som op gedaen/ en sommighe gheboetseert waren / bracht den Hertogh weder wat nieuws in't hooft/ te weten / den Choor / t'ghestoelt / en t'hoogh Altaer van S. Maria del Fiore. In dit werck was Baccio weder aen t'Marmor Beeldē maken: onder ander eenen Adam en Eva, van welcke hy van elcx eenighe maeckte/ die hy in ander Beelden veranderde. Eyndelinge maeckte hy eenen Adam en Eva met grooter vlijt en begeerte/ meynende hier mede t'gemeen volck/ en die van der Const / gantsch wel te vernoeghen / hebbende hier in sich selven volcomelijck vernoeght. Dese ghedaen/ en wel net ghepolijst op hun plaets ghestelt/ hadden t'selve geluck van zijn ander dingen/en werdē te jammerlijck met Latijnsche en Tuscaensche schimpdichtē bevochten/waer van een op desen sin seyde:

Het Lusthof was onteert van Adam en sijn bruydt,
Door onghehoorsaemheyt, des mosten sy daer uyt:
En dees twee Beelden oock der Aerde schande gheven,
Verdienen uyt de Kerck daerom te zijn ghedreven.

Hier is te mercken/ hoe de trotsighe dickwils ghetrotst worden/ en dat selden yemandt alle eygenschappen der Consten heeft. In Baccij dinghen faelde altijt meest de gracelijckheyt: want dese Beelden hadden goede proportie / en waren in vele deelen schoon en wel verstaen/en hebben teyckeninge ghenoech om loflijck gherucht te verdienen. Doch ist gheschiet/dat een Edel Vrouwe/ dees twee Beelden vast besiende/van Edellieden werdt gevraeght/ wat haer docht van dese naeckte lichamen. Sy antwoorde: Van der Mannen lichamen voeght my geen oordeel te gheven. Sy voort wesende ghebeden/haer ghevoelen te seggen van de Vrouw/ seyde sy: Dees Eva heeft twee goede deelen/ die weerdich ghepresen zijn: want sy is wit/ en stantvastich. Een aerdige listighe antwoorde/die al prijsende/lasterde dē Constenaer en zijn werck: verheffende alleen de gedaente van het Marmor/en twee prijselijcke deelen/den Vrouwen betamende oft wel voegende/daer onder begrijpende. Baccio maeckte tot den Altaer noch twee Beelden van Marmor/eenen naeckten Christus, met eenen Enghel die hem ophoudt/dat wel van zijn beste werck was: en eenen Vader half naeckt / als eenen Iuppiter, die onvoldaen was. Baccio ten lesten hadde niet meer acht op den clap des volcx / dan alleen hem selven rijck te maken/ coopende veel schoon Hoeven van Wijngaerden/en groote heerlijcke huysen/ niet willende hem selven voort veel quellen met dē arbeyt/ hoewel t'Graf van den Heer Ioan, de Camer der Audientie van de sael/en den Choor met den Altaer van Sancta Maria del Fiore, onvolmaeckt bleven. T'is gheschiet/dat uyt Vranckrijck is ghecomen Benvenuto Cellini, die Coningh Francisco had ghedient voor Goutsmidt / in welck hy uytnemende was/ en had oock voor den Coningh yet ghegoten. En also den Hertogh lustigh was/de stadt Florencen te vercieren/werdt hem toegheb̄racht en gheprezen desen Benvenuto: welcken den Hertogh/nae veel gonst en beleefthEyt/gaf te maken een coper Beeldt van ontrent vijf ellen hoogh / eenen naeckten Perseus, hebbende onder hem een naeckte Medusa, die hy onthooft heeft: dit was om te stellen onder een van de boghen van de Logie op de plaets. Benvenuto hier aen/ en aen ander dingen doende wesende/ heeft nijdicheyt Baccij herte seer gequelt en beroert/ dat dus een Goudtsmidt stracx Beeldtsnijder was: en die cleen Beelden/ Medaillen/ en ander minute dingen was ghewent te maken/nu bestondt groote Colossen

Vernuftige en fraey antwoordt van een Edel Vrouw, op de Eva vā Baccio,

Baccio leght nergen op toe, dan om rijck te worden.

Baccio wort ghetrotst in de Const.

oft Reusen te maken/ en gieten/ en stracx soo veel gonst by den Hertogh hadde vercreghen/ en con zijn quaetheyt niet verborghen houden: maer vondt oock een/ die hem wist te verantwoorden: want Baccio in teghenwoordicheyt van den Hertogh/ hadde met/en van Benvenuto, veel listighe/bijtige/en schimpige redenen/hun wercken/de Const/en dergelijck aengaende/ waer in dē Hertogh zijn tijtverdrijf hadde / om dat het gheschiede tusschen twee soo vernuftighe gheesten/ die soo behendigh en snel ter tonghe waren/ gafse daerom vry veldt tot hunnen tonge-strijdt. Baccio hem dus ghetrotst vindende/werdt te yverigher zijnen Godt Vader te volmaken. Maer niet meer vindende by den Hertogh de gewoon gonst/hiel vast aen te vlepen met de Hertoginne. T'geschiede eens/dat dees twee voornoemt met malcander in dē gewoonen bijtigen praet gheraeckt waren/en van malcanders doen veel dinghen ontdeckten/dat Benvenuto met dweers ghesicht siende/tot Baccio seyde al dreygende: Baccio, versiet u selven van een ander Weerelt: want op dese en sal ick u niet langhe laten blijven / maer u daer af helpen. Baccio seyde: Laet het my doch weten eenen dagh te vooren/dat ick mijn Testament maken/en my biechten mach/en niet en sterve als een beeste/ghelijck als ghy zijt. Aldus gaven sy malcander menighen slagh/en steke sonder bloeden/metter tongen. T'welck soo eenige maenden geduert hebbende met vermaeck van dē Hertogh/diese ten lestē verboodt: en begeerde/ datse beyde hem nae t'leven souden conterfeyten/ en in coper gieten in't groot tot den gord-riem toe/ op dat dē best-doender meest eere mocht becomen. Dewijle dese vertrotsinghe gheduerde/ voleyndighde Baccio zijnen Godt den Vader/ een Beeldt ses ellen hoogh. Hier by liet hy door eenen Vincent de Rossi, zijnen leerling/maken twee Engelen/die weersijds keerssen souden houden. En alles veerdigh hebbende/ met noch eenighe historien en vercieringhen tot den Altaer / eer hy alles ontdeckte/ en den volcke liet sien/ ghebruyckte hy alle middelen/ dat den Hertogh eens soude comen sien / den welcken geensins en woude comen/ alhoewel hy van de Hertoginne oock daerom ghebeden was/ wesende te seer verstoort op Baccio, om dat hy so veel schoone wercken ten halven hadde laten steken/en soo veel weldaden en rijckdom van den Hertogh ontfangen. Baccio hem siende ghelijck uyt den dienst/en ghenade van den Hertogh / was soo droef en moeylijck/ dat niemant met hem en con omgaen. Hier nae isser weder twist ghevallen tusschen Baccio, Benvenuto, en een Beeldtsnijder Bartholomeus Ammannati, om van eenen Marmor / van meer als thien ellen eenen Reus te maken. Ondertusschen voldede Baccio eenen dooden Christum, die Clement zijnen soon (die jongh gestorven was) hadde begonnen: want hy hoorde/ dat Michel Agnolo te Room oock eenen/ met eenen grey Beelden / tot zijn eygen Sepultuere onder handen hadde/des wilde hy desen oock tot zijn graf volmaken. Desen gedaen/stelde hem in de Kerck van Servi, op eenē Marmoren Altaer/waer voor hy een graf liet maken/om zijns Vaders ghebeenten in te legghen/ oock hem/ en zijn ghesin: En heeft self met grooter begeerte dees ghebeenten in't graf ghelegt: En t'zy of hy hier in eenighe besonder beweginghe heeft ghecreghen/ oft te seer hem vermoeyt/ hy hem qualijck bevoelende quam t'huys: en de sieckte dagelijcx toenemende/ is ten achtsten daghe ghestorven / A°. 1559. oudt 72. Jaer: en hadde tot dier tijdt altijt cloeck en sterck geweest/ sonder oyt schier sieckte gehadt te hebben. Hy werdt begraven neffens t'ghebeent van zijnen Vader. Zijn Graf-schrift is

Benvenuto en Baccij ghekijf.

is dit: D. O. M.

Baccius Bandinel, divi Jacobi eques,
Sub hac Servatoris imagine,
A se expressa, cum Jacoba Donia
Uxore, quiescit. Anno M. D. LIX.

Het leven van Francesco Salviati, uytnemende Schilder van Florencen.

DAt de Const haren constighen oeffenaer door vlijtich volherden niet alleen verheft/maer oock veredelt/ oft somtijts Edel geslachts naem toevoeght/is openbaer te bewijsen aen Francesco, den soon van eenē Florenschen Borger/Fluweel-wever/ghenaemt Michel Angelo Rossi: welcken Francesco namaels den naem van't Edel huys Salviati verkreegh. Sijn Vader wouw hem in alder voeghen oock op t'Fluweel-weven hebben / dan zijnen sin was gantsch tot de Teycken-const ghenegen/ en hadde eenen Cosijn/ die gelijck hy noch jong en op t'Goutsmeden was: desen behandighde hem van fraey Meesters teyckeninge / die hy heymelijck met grooter neersticheyt dagh en nacht conterfeytte/ ghenietende soo veel onderwijs/ als hem van den Cosijn mocht gheschieden. Ten lesten/door tusschen-spraeck van eenige/quam hy oock op't Goutsmeden/ daer hy in't teyckenen seer toenam / en des heylighe daeghs in geselschap van ander Jongers met grooter neersticheyt teyckenende/maecte groote kennis en vrientschap (die altijts duerde)met Giorgio Vasari, oock gelijck hy een kindt wesende: Welcken/ so hy by Andrea del Sarto bestelt worde/ dede hem heymelijck van zijn Meesters teyckeningen hebben / welcke Francesco met grooter begeerte nacht en dagh conterfeytte. Eyndelijck worde Vasari bestelt by Baccio Bandinelli, daer Francesco oock by gheraeckte/ tot groot voordeel van d'een so wel als d'ander: want sy dus by een meer in een maendt als andersins in twee Jaren leerden. Nae eenige beroerten der Stadt en belegeringe/ maecte Francesco een boto, dat is/een berdeken/datmen uyt beloften in de Kerck ophangt/van een Soldaet/die in zijn bedde van eenige Soldaten was besprongen om vermoorden: en al wast een dingen van cleenen loon/soo dede hy't met grooter studie en aerdicheyt/ en wert namaels in grooter weerden ghehouden. Noch in't Clooster Badia dry historikens op't Sacrament: t'een d'Offerhande van Abraham, t'ander het Manna/het derde t'Paeschlam: dit werck gaf ghetuygenisse van t'ghene te worden hadde. Hier nae maeckte hy een Dalida, die Samson t'hayr afsnijdt: en in't verschiet/daer hy den Tempel doet vallen op den Philistijnen: welck stuck in Vranckrijck werdt gesonden/en maeckte Francesco bekent voor den besten onder alle jonge Florensche Schilders. T'gheschiede dat te Room den ouden Cardinael Salviati begeerde by hem te hebben een fraey jongh Schilder/die hem nae zijnen lust eenighe dingen schilderde / en wilde hem gelegentheyt doen hebben om te practiseren: des werde by hem bestelt Francesco, wiens conditien en doen den Cardinael wel behaeghden: so hadde hy daer in Borgo Vecchio zijn Camer/ en vier gouden Croonen ter Maendt/ en zijn tafel by den Edelluyden. Francesco blijde van sulck gheluck/ maeckte voor eerst den Cardinael een Mary-beeldt: noch op een doeck eenen Franschen Heere/die eenen Hert jaeght/welcken hem salveert in den Tempel van Diana. Hier nae liet hem den Cardinael maken in een

een Mary-beeldt t'conterfeytsel van zijn Nichte/ en oock dat van haren Man. Francesco, boven zijn voorighe gheluck/ was seer verblijdt/ om dat Vasari zijn medeghesellle daer oock gecomen was/ welcken woonde by Cardinael de Medicis, end' en waren niet wijdt van malcander: des sy niet aenmerckelijcks in Room nae en lieten/ oft sy en hebbent t'samen gheconterfeyt: en al den winter t'samen/ wanneer den Paus uyt was/ teyckenden in de Camers heel daghen sonder eten/ en met grootе coude. Francesco worde van zijnen Cardinael gheordineert/ te schilderen in de Capelle van zijn Paleys eenighe Historien van S. Ioan Baptiste/ waerom hy hem met Vasari in een stove begaf te studeren naeckten nae t'leven/ en in Campo santo deden sy eenighe Anatomien. Vasari vertrock nae Florencen. En Francesco, nae eenighe groote sieckte/ maeckte sommighe wercken in S. Maria della Pace, die seer gepresen waren: daer nae by Pont S. Agnelo, voor een Paleys des Paus wapen/ met groote Beelden en naeckten op't nat/ die seer bevallijck waren. Hy maeckte hier nae een goet conterfeytsel/ en in S. Francesco tot A Ripa, een schoon Mariæ boodtschap/ in Oly/ gedaen met grooter vlijt. Voorts A°. 1535. in s'Keysers comst te Room dede Franciscus (die nae den Cardinael zijn leven Salviati den toenaem behiel) dinghen van wit en swart/ die boven alle ander ghepresen waren. Hier nae maeckte hy op doecken van waterverwe t'leven van den grooten Alexander, die daer nae in Vlaender waren/ in Tapijt ghewrocht. Hier nae schilderde hy noch eenighe dingen van Triumphen/ en tot een Comedie een fraey prospective: noch in eenē Boeck voor een Poeet veel historikens/ en voor zijnen Cardinael een teyckeninghe van roo crijt/ daer David ghesalft wort: en was wel t'beste van al t'geen Franciscus Salviati opt teeckende: dit worde met ingeleyt gewdt ghewrocht van Damiaen van Bergamo. Francesco werde hier nae doen schilderen een Historie in de Kerck/ van S. Jans onthoofdinge/ op't Capitolium/ daer Maria Elisabeth visiteert: dese was voldaen A°. 1538. op't nat/ en is wel van de beste Schilderije die Francesco opt dede/ so in't ordineren/ en t'samen voegen der Historie/ en het verminderen der figueren/ met regel der prospective/ met Architecture in ghebouwen/ oock naeckte en ghecleedde/ de gracelijckheyt der tronien/ en in alle deelen/ dat geen wonder is datter al Room in verwonderde. Ontrent een venster maeckte hy eenige aerdicheyt en historikens als van marber/ die wonder aerdich zijn. Geentijts verloor Francesco tijdt/ maer terwijlen hy dit werck in Campidoglio dede/ teeckende hy eenighe dinghen/ en schilderde eenen Phaeton, die Michel Angelo ghetheyckent hadde. Naer meer wercken quam Francesco tot Florencen/ daer hy van zijn maeghschap wel ontfangen was: daer begon hy een Historie/ voor een triumph van de Bruyloft van den Hertogh Cosimus, de welcke hy een ander nae zijn teyckeninghe liet voleynden/ en reysde nae Venetien/ daer hy van den Patriarch beleefdelijck ontfanghen worde/ en maeckte voor hem d'Historie van Psiche, t'welck wel is de schoonste schilderije die binnē Venetien is. Daer naer in een Camer/ daer Ioan van Vdine veel dingen van stucco hadde ghedaen/ maeckte hy eenige Beelden/ naeckt en ghecleedt/ die seer gracelijck zijn. Tot de Nonnen van Corpus Domini, oock te Venetien/ maeckte hy met grooter vlijt eenē dooden Christus, met de Marien/ en eenen Engel in de locht/ met de reetschappen der passie in handen. Hy conterfeytte den Poeet Pieter Aretino, welcken dit met eenige versen/ tot deses Schilders lof/ als een bysonder dingen/ sondt aen den

den Coning van Vranckrijck. Voor de Nonnen van S. Christina maeckte hy een Tafel met veel figueren/ die wisselijck seer schoon is. Doe hem Venetien verdroot/ keerde hy weder nae zijn ghewenschte Roon/ daer quam hy Anno 1541. Daer gecomen/ maeckte nae eenige conterfeytselen in't Paus Paleys/ een schoon Tafel in een Capelle / en in de Duytsche kercke verscheyden dinghen. Maeckte noch voor een van zijn kennis een teyckeninghe / om te schilderen op een van die tafelberden/ daer men te Room de Craem-vrouwen mede t'eten draeght: in welcke teyckeninge hy hadde ghemaeckt/ en uytgebeeldt met schoon figueren/ t'leven van den Mensch/ te weten/ de Ouderdommen/ elcke figuere sittende op eenen feston/ die elck op d'ouderdommé accordeerden: in de comparteringhe waren seer aerdich ghebracht twee langhe ovalen/ daer in de Son en de Maen: in't midden was Isis, d'Egyptsche staet / die voor de Goddin Pallas bidt om wijsheyt/ willende segghen/ datmen voor den nieu boren behoort te bidden om wijsheyt en deucht. Dese teyckeninge was van zijnen vriendt gehouden altijt voor een Juweel/ gelijck het was. Hier nae door eeniger raedt trock hy te Florencen/ op hope van den Hertogh te wercke gestelt te worden/ dewijl hy niet dan langsaem Schilders alsdoe by hem en hadde. Daer gecomen/ maeckte een Mary-beelt voor den Oom van dé Hertogh/ om faveur door hem by den Hertogh te crijghen. Dit Mary-beeldt ghedaen/ met eenighe conterfeytselen in/ worde van elcken seer gheprezen/ oock van eenen Schilder Tasso genoemt/ die doch niemants dingen ter weerelt en prees/ en voeghder by/ dat den Hertogh Francesco behoorde yet besonders te laten maken. Eyndelinghe werdt hem in't Paleys te schilderen gegheven de Sale van der Audientie/ die voor de Capelle comt. Dese Sale/ die qualijck in Historien te bedeelen was / om vensteren en deuren/ en anders/ die't beletten/ heeft Francesco ten besten bedeelt: en maeckte ten eersté op de sijde der Capelle/ tusschen twee corinthen pilasters/ maeckte hy twee rijcklijcke Festonen van verscheyden vruchten/ seer natuerlijck/ op welcke sit een naeckt kindt/ houdende de wapen van Medicis en Tolledo, en maeckter twee Historien van Camillus: een/ daer hy den Schoolmeester den kinderen overgheeft te geesselen: in d'ander een bataille/ en daer de Fransoysen worden van Camillo verwonnen/ en daer de hutten branden. Neffens dit/ daer de selve orden der pilasters volght/ maeckte hy de occasie/ die de Fortune houdt by t'hayr/ en ander van s'Hertoghen devisen/ en veel schoon vercieringen. In't meeste vack/ daer in't midden de poorte comt/ maeckte hy twee Historien: d'een is/ daer de Gallen t'goudt weghen/ en Camillus den Romeynen verlost: hier zijn veel schoon Figueren/ Lantschappen/ en verscheyden aerdighe potten en vaten van goudt en silver. D'ander is/ daer Camillus is op den Triumph-wagen ghetrocken van vier Peerden/ en boven hem de Fama, die hem croont: voor den wagen gaen Priesters met t'Beelt van Iuno, met potten en tropheen seer rijcklijck toegemaect: ontrent den wagen gaen gevangenen/ in verscheyden actien/ achter aen ghewapende Soldaten/ waer onder hem Francesco so conterfeytte/ dat hy schijnt te leven: in't verschieten is de stadt van Room seer aerdich ghedaen. Boven op de poorte is van wit en swart een Pax oft Vrede/ die de wapené verbrant/ en heeft by haer eenige ghevangen. Alle dit werck is soo gedaen/ dat niet mogelijck en is schoonder dingen te moghen sien. Op een ander sijde nae Westen is in een Nicchie Mars ghewapent / en onder by hem een naeckt Beeldt / met

 eenen

eenen Hane-kam op't hooft: in een ander/is Diana behangen met een huydt/ en by haer eenen Hondt/en sy langt uyt haren koker eenen pijl. Voorts op de Noortsijde heeft hy fraey sinnekens gemaeckt: onder ander dē Rivier-Godt Arnus,met den overvloedigen hoorn/welcken met een handt een cleedt ophef-fende/toont een Florencen/en de groote Heeren en Pausen des huys van Medicis. Hy maecte ooc een basement onder dees Historie met termen van Vrouwen/die Festonen dragen: daer is oock boven een frijse van seer schoon naecten: maer in dese Historie van den Arnus,leyde Francesco al zijn studie te wercke/ en geluckte hem oock seer wel. Francesco was van natueren eensaem/ niet geern hebbende volck om hem als hy wrocht/ooc melancolijck: maer liet met grooten schijn van liefde vele by hem comen/ die hem tot dit werck geholpen hadden: dan doe hy achter aen wat begon bijtich t'antwoordē/ en zijn hofsche treken te ghebruycken/ werdt den voorverhaelden Tasso, en ander/ hem van vrienden genoech vyanden/en daer werdt eenen heelen hoop lasteringen hem naegeseyt/als dat hy zijn dingen in de Sale sonder studeren slechs door ervarentheyt dede/ dat doch niet alsoo en was: en deden een gherucht loopen/ datmen al zijn dingen affsmijten soude: en doe hy hem aen den Hertogh hier van beclaeghde / was zijn sake daer oock soo bestelt/ dat hy niet en vondt sulcken troost als hy gehoopt hadde: en ten hadden sommige vriendē hem niet moedt gegeven/ hy waer nae lust zijnder vyandē henen getrocken: maer hem worde voor gehouden/dat hem niet beter was/als te hebben gedult: want de deucht vervolght en ghetergt wesende / wordt ghesuyvert en claer ghemaeckt als goudt in t'vyer/ en dat metter tijdt zijn Const en gheest soude worden bekent/ en dat hy over niemant als over hem selven soude claghen/ als die noch niet wel en hadde gekent zijn eyghen Landt-volck/ van der Const wesende. Dus voldede Francesco zijn Sale met groote aenvechtinge/ en voort voor den Hertogh noch ander dingen/oock Conterfeytselen/ verscheyden Tafereelen/ oock een stuck dat te Lions is in de Capelle der Florentijnen. Hy maeckte oock patroonen om Tapeten van Lucretia, die seer wel in't werck quamē: oock voor den Hertogh d'Historien van Ioseph, welcke in Tapijten soo wel stonden/ dat den Hertogh dese Const van Tapijt-wercken in Florencen heeft doen leeren eenige Jongers/soo datter nu de Const seer uytnemende geoeffent wort voor den Hertogh. Francesco, onder ander Tafereelen / maeckte noch een Marybeeldt/met eenen Christus en S. Ian, welcke lachen om eenē Papegaey/die sy in de handen hebben / dat een vroylijck versierlijck werck was. Hy maeckte noch een afdoeninge van een Cruys/ waer de beelden wel gedaen/en seer verheven gecoloreert waren/doch van zijn wederwillige veracht/ maer niet verbetert van een/ die om hem te trotsen daer oock een Tafel heeft ghemaeckt. Hy maeckte naer eenighe ander dingen een teyckeninghe van de bekeeringhe Pauli,die hy liet in coper snijden van AEneas Vico van Parma,binnen Florencen. Hy hadde een teyckeninge oock ghemaeckt/om de groote Capelle van S. Laurens: maer het schijnt/ofse den Hertoge niet getoont en was/van die dat te doen hadde/ en dat hem by den Hertogh geenen goeden dienst en was gedaen: want dese Capelle worde besteedt aen eenen Iacob da Puntormo,die by hem te ghelijcken een slecht gheselle was/ des ick zijn leven te beschrijven over hebbe gheslaghen. Summa/ hoe het was oft niet/alhoewel den Hertogh Francesco wilde zijn ghewoon pensioen gheven/ soo vertrock hy/en quam te Room Aº. 1548.

Exempel, hoe quaet het is, niet vriendlijck en beleeft te wesen.

1548. en cocht een huys by t'Paleys Farnese, doe worde hem van den selven Cardinael besteedt de Capelle van t'Paleys vã S. Giorgio, daer hy fraey comparteringe van stucco maeckte/ en een aerdigh verwelf van beelden en Historien van S. Laurens in't nat/en op eenẽ grooten steen van olyverwe dẽ Kerstnacht/ daer in oock des Cardinaels conterfeytsel : dit was al t'samen seer constich en wel ghedaen. Naer ander meer wercken maeckte hy in S. Salvator del Lauro, by Monte Giordaen, de Bruyloft van Cana Galileen/ en boven de poorte van olyverwe daer S. Ioris den Draeck doodet/ seer aerdich ghecoloreert. Op desen tijdt sondt hy te Florencen een groot stuck van olyverwe/ een Adam en Eva, een seer schoon werck. Hy maeckte in't Paleys Farnese in een Sale twee groote vatken muers/ van seer fraey inventien/ Historien van die van t'Huys Farnese, waer in comen eenighe Conterfeytselen/ oock een Fama, met ander Beelden/ die seer schoon zijn/ doch voldede alles niet: dan (also noch volghen sal) worde door Taddeo Zucchero voleyndt. Francesco voldede tot Popolo de Capelle / welcke Sebastiaen del Piombo hadde begonnen voor Augustijn Gigi. Doe schilderde hy noch voor Cardinael Riccio van Monte pulciano, een seer schoon Sale/ in strada Guilia, de Historie van David, en onder ander een Bersabe haer badende/ met ander veel Vrouwen/ seer wel wesende gheordineert: in een ander/ daer Vrias verslagen wort. Oock isser een Historie/ daer d'Arcke met veel ghelupt voort is ghedragen: Elder is noch een seer aerdighe Bataille. En om cort te maken/ dit werck is ghestort vol gratie/ bootsige versieringe/ en aerdighe inventie: de comparteringe is oock ghedaen met veel opmerckinghe/ en vrolijck van verwe: en om de waerheyt te segghen/ Francesco hem bevoelende machtigh / en overvloedigh van inventien / en hebbende de handen in de ghehoorsaemheyt van zijnen grooten geest/ hadde altijts wel willen hebben uytnemende en ongheméen groote wercken op zijn handen: en soo hy gevonden hadde eenich Prince/ die hem hadde laten werckẽ nae zijnen sin/ hy soude ongetwijffelt uytnemende dinghen hebben te weghẽ gebracht : want hy oock universael was/ en wel ervaren in alle de deelen der Schilder-const: zijn tronien gaf hy allesins een groote schoon welstandicheyt/ en was soo goeden Meester van naeckten/ als t'zijnen tijde Schilder leven mocht: in zijn laken hadde hy oock een seer edel gracelijcke maniere/ zijn beelden so aerdigh en op so fraey nieuw maniere altijts omhangende/ en becleedende daer't aen den naeckten alderbest voeghde/ en soo fraey van hulselen/ schoeysel en/ en ander cluchtighe cieringhe / handelende oock soo wel alderley manieren van verwe op nat / in Oly/ lijm/ en Eyverwe/ datmen hem versekeren magh/ dat hy is gheweest een van de veerdichste/ cloeckste/ en vlijtichste Constenaers van onser eeuwe : maer weynich groote wercken dede hy/ oft ten lesten en krackeelde hy om den loon/ t'welck hem schadigh was: want hy van velen daerom gheschouwt worde. In't Iaer 1554. trock Francesco (ghesonden wesende uyt begeerte des Conings) nae Vranckrijck: Hadde oock versekeringe van den Coningh te Room/ dat aen betalinghe niet schorten soude. Francesco hadde huys en reetschap vercocht/ meenende in Vranckrijck zijn leven langh te blijven : doch behiel zijn Officien. Hy worde te Parijs vriendlijck ontfangen van den Abt van S. Martens, Francesco van Bolognen/ Schilder en Bouwmeester des Conings/ en veel beleeftheyt bewesen : maer Salviati liet wel haest blijcken/ wat hy voor een was : want hem en worde niet ghetoont van Rosso, oft

ander

ander fraey Meesters dingen/ dat hy niet met een behendicheyt en wist te lasteren: want hoewel hy wel een manier van vriendelijckheyt by hem hadde/ soo was hy nochtans naebedenckich/ lichtgheloovich/ listigh/opmerckich en naenemich/en comende met yemandt van onse Const te spreken/t'zy met geck oft ernst/so raeckte hy op t'seer/oft tastese hardt tot op het been. Vele verlangden wat sy van hem souden miraculeus sien: soo begon hy / en maeckte op't nat eenighe dinghen voor den Cardinael van Loreynen/ die hem hadde doen comen: maer hoe't was oft niet / ten worde niet seer ghepresen: oock wasser Francesco niet seer bemint/ om dat zijn natuere met dat volck van dien lande niet over een en quam: om datse daer geern hebben vrolijcke/lichte/en milde Lieden/die banckettten ten besten gheven/en niet so grooten sin en hebben aen de ghene/die swaermoedich/sparigh/en torselachtich zijn/ ghelijck Francesco was. Summa/den Coningh/en den Cardinael onledigh wesende met krijch/ en Francesco ontbrekende zijn pensioenen en beloften/nae twintich Maenden die hy daer hadde geweest/quam weder te Room/daer hy van als voldaen is gheworden. Te Room hiel hem Francesco met eenich cleen werck besich/luysterende en soeckende nae wat groots / soo was Daniel da Volterra doende in sala Regi, ten tijde van Paus Pius de vierde: den Cardinael Farnese dede doe allen vlijt/om Francesco de helst van dat werck te doen hebben aen den Paus: doch Michel Angelo, en den Cardinael di Carpi, hebbent belet / tot dat door Vasari aenhouden aen den Paus/en den Hertogh van Florencen/ door Vasari recommandatie aen den Paus/worde Francesco de helst aen besteedt/hoewel tusschen Francesco en Daniel veel woorden gheweest waren en twist/ is niet minder geworden/doe Francesco ten eersten in de sael liet afsmijten een Historie/die Daniel hadde begonnen. Siet wat den hooghmoedt te weghe can brenghen: Francesco maeckte van niemant werck. S'Paus Bouwmeester Pirro Ligorio, die Francescons vriendt te wesen plagh/ hem ooc van Francesco siende veracht/werdt hem tot vyant/ en beweest dadelijck/ want hy seyde tot den Paus: Daer zijn in Room veel fraey jonghe geesten van Schilders/ en goede Meesters/ het waer goet/datmē een yeder in de sale een Historie aen besteedde/dat elck om best dede/ en datmer eens een eynde van saghe: welcken raedt van Pirro by den Paus voor goet worde aengenomen. Dit mishaeghde Francesco soo seer / dat hy t'werck en het twisten verliet / siende dat hy weynich worde gheacht/ sat te Peerde/ en sonder yemandt yet te seggen/quam te Florencen/ alwaer hy op geen vrienden achtende/ stuer en droevich gingh logeren in een Herberghe/als oft een vreemt Man waer geweest. Eyndelijck/ doe hy de handen gingh kussen den Hertogh/hem geschiede sulcken vriendelijckheyt/ dat hy hadde moghen hopen op yet goets/hadde hy van een beter natuere geweest. Hem worde van Vasari gheraden/ te comen/en te blijven in zijn Vaderstadt Florencen: en dewijl hy oudt werdt/ en van ongesonde complexie/ hem tot ruste soude begheven/ verlatende alle twisten en moeyten: doch den toorn dede in hem een ander voornemē van wraeckgierichheyt beclijven/ als hy met den monde uytwendich beloofde. Naer dat hy te Florencen hadde geschildert onder ander op silver laken een Pieta, dat is/ eenen dooden Christus, met den Marien / een seer schoon stuck wesende / en voor eenen Iacob Salviati eenen Boeck vol aerdicheyt van masscheraden / met verscheyden versierlijcke cleedingen en toemaecksels voor Menschen en Peerden/is weder te Room ghecomen/

Hooch-moedt ver-weckt vy-antschap.

comen/ en vondt d'Historien van de sale besteedt aen verscheyden ander/ twee aen Taddeo Zucchero, eene aen Livio da Forli, noch een aen Horazio da Bologna, en een aen Ieronimo Sermonetta, en voort d'ander aen ander. Hierom was Francesco noch mistroostiger/en schreef nae Florencen aen Giorgio Vasari om raedt/of hy zijn begonnen Historie wouw voldoen oft niet. Vasari raedde hem Jae/en niet te letten op winninge/dan op eere: en so te doen/datmen zijn dinghen mocht boven al in weerden achten/ en de ander afsmijten. Nae dese antwoorde bleef Francesco toornigh noch in twijffel / en qualijck te vreden / niet wetende wat hy doen wilde: is eyndelijck sieck ghewor den/ wesende door stadich meesteren oock onghesont / en is ghestorven den elfsten Decembr. Anno 1563. oudt 53. Jaer.

Het leven van Daniel Ricciarelli van Volterra, Schilder en Beeldtsnijder.

De ghene die van Natueren tot de Schilder-const gheboren zijn/ gheeft haer de selve Const seer vroegh over/om uptmuntende te worden/waer van sy haest goede hope van hun gheven : maer weynich zijnse/die van jongs geen goet begin en hebben/ en namaels groote Meesters worden. Een van dese weynige is doch gheweest Daniel da Volterra, die de beginselen der Consten leerde by Ioan Antonio van Verzelli, die tot Volterra was comen eenighe wercken doen. Daer nae is Daniel ghecomen by Baldassar da Siena, daer hy beter by leerde: doch hadde grooter begeerte en wille/ dan hem gheest en handen hier in behulpigh oft dienstich waren. Waerom in zijn eerste wercken tot Volterra, men siet grooten arbeydt/ maer cleen gratie/ vrolijckheyt en inventie/als ghedaen van eenen die swaermoedich is/met groote quellinghe/maer met veel patientie en langen tijdt. Een Facciade dede hy op't nat van wit en swart/ daer begon hy door wat naem crijgen. En also in zijn Stadt niemant en was/ daer hy om trots teghen werckende mocht gheprickelt zijn om eere/ oft geen dingen/ oudt noch nieuw/om nae te leeren/ besloot nae Room te reysen/en maeckte/om wat mede te nemen/eenen doeck van Olyverwe/een geesselinghe/ met soo veel studie als hy mocht/ hem veel met t'leven behelpende/ oock daer in tronien oft conterfeytselen nae t'leven brengende. Te Room wesende/worde eer langh ghestiert by Cardinael Triulzi, welcken dese schilderije siende/ upt behaghen die hy daer in hadde/ en cochtse niet alleen/ maer werdt Daniel soo gonstich / dat hy hem schickte te wercken buyten Room in een zijn Palleys/welck hy liet vercieren met schilderije/ stucchi/ grotissen/ en fonteynen/ daer doe ter tijdt wrocht eenen Ioan Maria van Milanen/ en ander eenige Camers van stucchi en grotissen. Hier tot trots/ en om te dienen desen Heer/ daer hy veel goets af verwachtede/maeckte hy in hun geselschap verscheyden Camers en Logien/makende veel grotissen vol Vroukens : en boven al gheviel seer wel van hem ghedaen/ een Historie van Phaeton, groot als t'leven : oock eenen grooté Rivier-Godt/ dat een schoon beeldt is. Den Cardinael dit werck dickmael comende besien/bracht met hem nu den eenen/dan den anderen Cardinael / des Daniel met velen kennis ghecreegh. Hier nae quam hy wercké met Pierijn del Vaga, in de Capelle van Angelo Massimi, daer hy eenige dinghen met grooter vlijt wrochte: voorts in de Capelle van t'Crucifix van S. Marcello, daer Pierijn voor den roof van Room hadde ghemaeckt Adam en Eva,

Eva, groot als t'leven/ en twee Evangelisten/ voldede Daniel dees Capelle met den Cartonen van Pierijn, maeckter twee Evangelisten/ S. Mattheus, en S. Lucas, en tusschen beyden twee kinderen met kandelaers/ en in den boge twee vliegende Engelen/ met de dingen van de passie/ en maeckter noch oock eenighe grotissen met naeckte beeldekens. In dit werck (hoewel hyder veel tijdt in dede) droegh hem Daniel seer wel: so dede hy in een Frijse tot Angelo Massimi, soo dat het gesien zijnde van Elena Orsina, hoorende oock Daniel seer prijsen/ liet hem maken een Capelle in de Kerck van Trinita, op den bergh: hier dede Daniel allen vlijt/ om een uytmuntich werck te maken/ dat hem mochte een excellent Schilder wroeghen te wesen/ al soudet hem veel tijdt costen. In dese Capelle maeckte hy d'Historie van S. Helena, en nam voor de middeltafel d'Historie van d'afdoeninge van den Cruyce/ daer Maria van Magdalena en anderē wort gehouden: den Christus is een seer goede figuere/ aerdich vercortende: het is een werckelijcke overvloedige Historie: In de boghen boven de Tafel zijn twee Sibillen/ dat de schoonste beelden zijn van al t'werck: t'welfsel met stucco ghewrocht/ gecomparteert in vieren/ en in vier Historien: in d'eerste is/ daer voor Christi lijden worden ghemaeckt dry Cruycen: in de tweede/ daer Helena den Joden doet de verborghen Cruycen wijsen: in't derde/ daer sy eenen/ diese niet wil wijsen/ doet in den put legghen: t'vierde/ daer hyse wijst. Dese Historien zijn met ongelooflijcken vlijt en Const gedaen/ ghelijck oock zijn noch vier ander: eene/ daer de dry Cruycen worden ontgraven: en daer eenen siecken wort ghenesen van t'Cruyce Christi: en een ander/ daer eenen dooden opghelept verrijst/ in welcken naeckten dooden is een ongelooflijcke studie der musculen: den omstandt is ooc seer verwonderende gemaect. Noch isser een doot geraemt/ op een wonder vreemde bare rustende/ seer constich ghedaen. Noch een Historie/ daer Eraclius den Coning het Cruys binnen Room in't hemde en barvoets draeght. Noch is in dees Capelle S. Francesco de Paula, den Patroon van de Monicken van dat Clooster/ en S. Ieronimus in Cardinaels cleeren/ welck twee schoon figueren zijn/ ghelijck alle t'ander werck is: Dit werck dede Daniel in seven Jaren/ met groote moeyt en studie. Maer dewijle dat de Schilderije/ die dus ghedaen is/ heeft altijt eenighe hardicheyt en swaermoedicheyt/ soo faelt hier oock een seker vloeylijckheyt/ die den aenschouwer behagelijck en aenghenaem is. Hy maeckte in eenige pedestalen historikens van stucco/ op sinnekens van Michel Angelo, welcken hy socht in zijn wercken te volgen. Nae dees Capelle liet den Cardinael Farnese hem maken in zijn Palleys in een Camer een Frijse/ en op elck vack een Historie/ een Bacchus triumph/ een jacht/ en ander dinghen/ die seer wel ghedaen den Cardinael ooc wel bevielen. In de Frijse maecte hy in verscheyden plaetsen een Maeght met dē Eenhoren/ wesende t'Wapen oft devise van t'Huys van Farnese. Om dit werck begonstichde den Cardinael altijt Danielem, en meer soude/ hadde Daniel niet soo langhsaem geweest: maer was soo zijn manier/ doende liever weynich wel/ als veel qualijck. Hy schilderde oock in't Palleys van Medicis te Room tot Navona Historien van Carolus Quintus, dingen die seer wel ghedaen zijn. Aº. 1547. doe Pierijn del Vaga werdt Daniel bestelt te schilderen de sale Regi, door dat hem Michel Angelo aen Paus Paulus de derde hadde gerecommandeert/ dat hy quam in Pierijns plaetse/ en soo veel pensioen vercreegh/ soo wrocht Daniel in de sale van stucco boven de deuren eene orna-

Een dingen dat met moeyte langhsaem is gedaen, staet veeltijts onbehaeghlijck voor den aenschouwers.

ornamenten/met voornemen daer te maken de Coningen/die de Kercke meest voorgestaen hadden/ en in de vacken hun Historien/daerse met hun Victorien en Tribuyten de Kercke hebben vereert: en het hadden geweest ses Nicchjen/ en ses vacken muers: hier toe maeckte hy met groote studie de Cartons/ en hebbende wat begonnen langhsaemlijck schilderen/ ontstorf hem A°.1549. den Paus: doe mosten alle steygeringen wech/om de conclave te houden/ om een ander Paus te kiesen. Hier wort de stucco ontdeckt/en seer gepresen: maer niet soo seer twee geschilderde Coningen/ die so goet werck niet en waren als tot Trinita, soo datter ghesept worde/dat hy te rugghe gegaen was. Doe nu A°.1550. Iulius de derde gecoren was/worde Daniel van velen gerecommandeert/ met zijn voorighe pensioen het werck te vervolghen/ maer den Paus daer geenen sin toe hebbende/ steldet uyt/ en liet hem t'eynden het Corridoor/ tot chieraet eender Fonteyne/ maken wat van stucco/ daer de Cleopatra is. Naer eenich ander dingen van minder weerden/ werde hem van een Signora Lucretia della Rouere, weder tot Trinita besteedt een Capelle/ teghen over de voorgaende/daer hy verscheydẽ Historien door zijn knechtẽ liet maken: maer in't vack van't Altaer maeckte hy self Mariam climmende op den trappen des Tempels: en in't principael vack/ daerse ten Hemel climt met veel kinderkens/ en onder twaelf Apostelen: en om dat de plaetse niet ghenoech en was om soo veel beelden/maeckte hy/gelijck of den Altaer hadde geweest het graf/ soo maeckte hy d'Apostelen comende tot beneden op den gront weersyds t'Altaer. Een ander vack van de Kinderdoodinge liet hy maken eenẽ Michiel Alberti Florentijn/hem daer toe ghevende den Carton: summa/ Daniel bracht 14. Jaren over met groote moeyte in dit werck. Hier nae was hem doen maken een Model van eenen David, welcken hem daer nae van voor en achter was doen maken in schilderije/t'welck een schoon werck was. Noch maeckte hy eenen dooden Christus, en oock om in Vranckrijck aen den Coning te seynden/ eenen AEneas, die hem ontcleedt om by Dido te slapen/ en boven eenen Mercurius, die hem vermaent wech te trecken: noch eenen Ioannes in penitentie/ oock van Olyverwe/ en eenen Ieronimus. Nae den doot Iulij, doe Paulus de vierde Paus was/begaf om seker oorsaken hem Daniel tot Beeldtsnijden/ meynende t'schilderen gantsch te verlaten/ en trock nae Carrara om Marber: maer bleef dẽ heelen Somer meenende passeren te Florencen/daer hy de beelden afgoot van Michel Angelo, hebbende zijnen dienst aengheboden den Hertogh/ die aengenaem was/ is gaen beschicken zijn Marberen/ datse te Room souden worden bestelt/ keerde weder te Florencen/ waer in zijn eerste comste aldaer/hem zijnen Jongen/die goet beginsel hadde/was afghestorven/tot zijnen grooten rouwe: Desen Jonghen maeckte hy van Marber t'hooft tot de borst nae playster/want hy hem op t'doot hadde afgegoten/en steldet met een Graf-schrift daer hy begraven was. Eer hy noch nae Room toogh/ trock hy nae Volterra, zijn Vader-stadt/ daer hy seer willecom was van zijn vrienden en maghen/daer hy door hun begheerte/ tot memorie van hem/ maeckte een Kinderdoodinghe/ die in de Kerck van S. Pieters worde ghestelt. Daniel te Room ghecomen/ den Paus Pius quartus was in wille af te doen smijten het Oordeel van Michel Angelo, om dat de naeckten soo toonden de schamelijcke leden/t'welck door Cardinalen/en ander Const-liefdighe/worde verbeden/ en maecten dat Daniel met geschilderde doecxkens dese bedeckte: en vermaecte oock

Michiel Alberti Florentijn dede met Volterren Carton de Kinderdoodinghe tot Trinita.

oock de S. Catherine, en S. Blasius, die schenen onhebbelijck te wesen. Hier nae soude hy marberen Beelden hebben ghemaeckt/ maer vorderde weynich: dan daer is ghecomen/ by laste van de Coninginne van Vranckrijck Catherine, de Medicis suster/ Robert Strozzi, om wat te doen maken te Room/ ter eeren van Coningh Henricus haren overleden Man/ die in't tornoyen doot was gheble-ven. Desen Strozzi conde aen Michel Angelo om zijn oudtheyt niet verwer-ven/ maer worde gewesen van hem aen Daniel: den welcken worde doen ma-ken een Peerdt van coper/ al van een stuck/ twintich palmen hoogh/ en veer-tich oft daer ontrent lang/ en daer op de figuere van Coningh Henrijck al ge-wapent/ oock van coper. Dus maeckte Daniel een Model van t'Peerdt/ nae raedt en meyninge van Michel Angelo, welck Strozzi wel beviel. Doe nu den coop van den prijs/ tijdt/ en anders/ veraccordeert was/ maeckte Daniel het Peerdt van eerde/ gelijck het te wesen hadde/ met grooter studie. Dit gedaen/ en de vorme ghemaeckt hebbende/ maeckte reedtschap om gieten/ hem bera-dende met alle die verstandt van gieten hadden. Doe wouw den Paus Pius de vierde/ dat Daniel voor alle werck soude voldoen de sale Regi, en liete alle an-der dingen achter wege. Waer op Daniel antwoorde/ dat hy met groot belang aen de Coninginne van Vranckrijck verbondẽ was: maer soude de Cartons maken/ en stellen zijn Jongers daer in't werck/ en soude daerenboven ooc zijn deel doen. Welcke antwoorde den Paus niet behagende/ docht al t'werck Sal-viato te gheven: waerom Daniel jeloers wesende/ dede door Michel Angelo en Cardinael di Carpi soo veel/ dat hy en Salviati elck een helft souden doen: doch hadse Daniel geern alleen behouden. Maer eyndelijck en deder Daniel niet: en t'gene hy ghedaen hadde/ werde door nijdicheyt afgesmeten: en t'gene Salviati begon (als gehoort is) worde oock afgesmeten. Summa/ t'eynden vier Jaren soude Daniel (nae t'bespreck) zijn Peerdt hebben gegoten: Maer also hem pro-visie van ghelt ghebrack/ om coper/ ijser/ en ander materien/ werdet van den Heer Strozzo eyndlijck versien. Daniel begraefde zijn vorme/ t'welck een groot ghebouw was/ tusschen twee smilt-ovens/ in een huys daer toe seer bequaem aen Monte Cavallo. De materie gesmolten wesende/ het gieten gingh in't eer-ste wel toe: maer ten lesten/ t'ghewichte van t'metael brack de vorme/ soo dat in't corpus de materie altemael anderen gangh nam/ en uyt de vorme liep. Dit quelde ten eerstẽ grootlijck t'gemoedt van Daniel: maer hy alles bemerc-kende/ vondt den middel/ om voor sulck ongeval te verhoeden: Soo dat t'eyn-den twee Maenden/ hy weder gietende/ is geheel volcomen en wel ghevallen: welck Peerdt ongelijck veel meerder is/ als dat van Marc Aurelius op t'Capi-tolium/ en was heel glat en dunne. En dat te verwonderen is/ sulck een groot stuck wercks weeght niet meer als twintich duysent pondt. Daniel, die hem hadde behooren verblijden/ van so schoonen geut gegoten te hebben/ wesende van cleen complexie/ en soo swaermoedich/ dat hy in geen voorspoet schier en verblijdde: en hebbende veel sorghe/ arbeydt/ en onghemack gheleden/ werdt hy overvallen van een Catarne so fellijck/ dat hy den tweeden dagh daer naer is ghestorven/ den vierden April/ 1566.

Wonder groot voornemen van Volterra, in't gieten van een groot Peerdt.

Het leven van Taddeo Zucchero, Schilder van S. Agnolo in Vado.

DEn voorverhaeldẽ Daniel, die in de Schilder-const sulck een uytnement Man is gheweest/ en door grooten arbeydt soo hooge gheclommen we-sende/

sende/is wederom ghedaelt/en heeft het Beeldtsnijden daerom met een wonderlijcke uptcomst aengegrepē/als gehoort is: waer by het wel schijnlijck is/ dat die de Schilder-const alsoo vercrijgen moeten/datse den pijl ghelijcken/die met cracht hooge wort geschoten/ en dan soo leege daelt/ als hy opgeresen is. Maer de gene die de Const aengeboren is/hoe langer sy se oeffenen/hoe sy daer in perfecter wordē: tot welck ons sal dienen t'exempel van Taddeo Zucchero, die altijt meer en meer volcomen is geworden. Hy was geboren in't Vrbijnsche landt/in een Stedeken/S. Agnolo in Vado geheeten/A°. 1529. den eerstē Septembris. Sijn Vader was een slecht Schilder/ en liet zijnen Taddeo ten thien Jaren t'Schole gaen / en leeren lesen en schrijven: daer naer leerde hy hem teyckenen / want hem docht/ dat hy een ander Meester/ als hy was/ te worden hadde/ om den grooten gheest/ dien hy in hem bemerckte. Daer nae bestelde hy hem by Pompeo da Fano, zijn vriendt: doch oock maer een gemeen Schilder: maer desens werck en costuymen Taddeo mishagende/keerde weder tot S. Agnolo, helpende den Vader nae zijn vermoghen. Hier nae doe hy in Jaren en verstant wat meer toenam/ siende dat hy by den Vader weynich conde leeren/trock t'zijnen 14. Jaren alleen nae Room/door den grooten leerlust ghedreven wesende: daer ghecomen/leedt wat ongemack/daer van niemant ghekent wesende/ noch oock niemant kennende/ en kende hy yemandt/ die dede hem geen hulp:gelijcker een Schilder was van zijn Stede en maeghschap/ gheheeten Francesco de S. Agnolo, tot wien hy seer ootmoedelijck hem aenboodt / vriendelijck hulpe van hem begheerende. Desen Francesco, die in dagh-huyren by Pierijn del Vaga wrocht van grotissen/ had hem wel moghen vorderen: maer ghelijck men eenige vrienden vindt alleen met den naem / bewijsende oft toonende slechs dienst aen volck / daer hun nut en voordeel van mach comen: sulcx was oock desen: Want niet alleen en dede hy den armen Jonghen gheen bystandt/ maer dreef hem van hem met berispinghe en harde woorden. Doch en verloor noch Taddeo den moedt noch leer-lust niet: maer onderhiel hem met grooter moeyte en ongemack so hy best mocht/ van winckel te winckel achter Room verwe wrijvende voor cleenen loon / en wanneer hy eenigen tijt hadde/ begaf hem tot teyckenen: En al begaf hy hem ten lesten met eenen Schilder Ioan Pietro Calavrese, conde weynich leeren/ en qualijck leven: want boven dat hy nacht en dagh wrijven most/ soo was het Wijf soo quaet en moeylijck/ dat hy niet en mocht hebben tot zijnen nootdruft droogen broodt: want sy hieldt het haughende boven aen den solder vast in eenen korf/ aen welcken hingen een deel bellen/en so weynich en roerde men den korf niet aen/ of de bellen en wroeghden den broodt-dief/ als des Vrouwen ghetrouwe bespieders: Maer dit soude den Const-lievenden Jongen niet verdroten hebben/hadde hy mogen te copieren crijgen eenige teyckeningen/die zijnen Meester hadde van Raphael van Vrbijn. Om dese en ander vreemde onbeleefthedē verliet hy desen Meester/ en gingh op zijn selven woonen/ hem behelpende in die Schilder-winckelkens achter Room/ daer hy wel bekent worde/ een deel van der weke om leven werckende/en een ander deel met teyckenē door-brengende / bysonder nae de dinghen van Raphael, in t'Paleys van Gigi, en ander plaetsen van Room: en soo hem de nacht somtijts overviel/end' hem nergens en wist te berghen/soo leyde hy hem te slapen in de selve Logien van Gigi, en ander dergheljjcke plaetsen/ door welcke onghemacken hy zijn ghesontheyt te

Exempel van eenen onvriendelijcken vriendt oft maegh.

List en boosheyt van een VVijf, daer Taddeus leerde.

Exempel, dat lust en yver om leeren veel vermogen.

tort dede/ en hadde hem de jonckheyt niet te bate gecomen/haddet moeten besterven: doch siecke wordende/en van Francesco voornoemt niet meer als eerst geholpen/trock nae huys by zijnen Vader. Ghenesen wesende/en den lust niet vermindert/keerde weder te Room/hem schickende by eenen Iacopone, daer leerde hy soo veel / dat hy in achtinghe begon te comen: des zijnen maegh oft vriendt/ die soo wreet tegen hem plach te wesen/hem siende soo geschickt in de Const/nam hem by hem/om zijn behulp te ghenieten/en begonnen t'samen te wercké/ wesende Taddeo/die goet aerts was/alle ongelijck vergeten. Taddeo makende de teyckeningen/maeckten sy t'samen veel Camer frijsen en Logien op't nat/helpende alsoo malcanderé. Hierentusschen Daniel van Parma, die veel Jaren hadde gewoont met Antonio da Coreggio, en omgegaen met Francesco Mozzuoli Parmesaen/ hebbende aengenomen te schilderé een Kerck op't nat/ voor aen in Abruzzo tot Vitto, aen ghéen sijde van Sore, nam hy Taddeo met hem daer buyten. En al was Daniel den besten Schilder niet/ dewijl hy die voornoemde groote Meesters veel hadde sien wercken/so waren Taddeo zijn woordé meer vorderlijck in't onderwijsen en seggen/dan of hy een ander hadde sien wercké/verstaende uyt hem/met wat poeselicheyt en soeticheyt sy hun wercken deden. In dees Kerck dede Taddeo verscheyden Beelden: het welfsel cruyswijs bedeelt/maeckte Evangelisten/Sibillen/en Propheten/ met noch vier Historien van Christus en Maria. Doe hy te Room weder gecomen was/ soude hy voor een Edelman Iacob Matthei schilderé een Facciate: maer want hy noch maer 18. Jaer oudt was/ docht hy den Edelman te jongh/ liet hem twee Historien maken/ segghende/ bevielen sy niet/ men soudese afsmijten: de welcke gedaen wesende/ den Heer niet alleen wel aen en stonden/ maer deden hem des welstants halven grootlijcx verwonderen. Doe nu Anno 1548. dit werck gedaen was/wesende de geschiedenissen van Furius Camillus, was het grootlijck van gantsch Room met goede reden ghepresen: want van Polidoor, en Baldassari van Siena, tot doe ter tijdt/ was gheen Schilder tot dat teycken gecomen. Hier nae dede hy in de Kerck van S. Ambrosio der Milanesen/ eenige Historien van desen Sanct op't nat/en een Frijse met kinderkens/en termen van Vroukens/dat een redelijck schoon werck was: Oock tot S. Lucia della tinta by Orso, maeckte hy een Facciate van wit en swart/met vijf Historien van Alexander magnus, die seer gepresen worde/al stondter een Facciate neffens tot een Paragon van Polidoor. Doe nu den Hertogh van Vrbijn, Guido Baldo, hoorde de faem van desen Jonghen zijnen ondersaet/ ontboodt hem t'Vrbijn, om te maken de Capelle van den Dom/daer Batista Franco t'welfsel van hadde ghedaen op't nat. Daer ghecomen wesende/ worden hem van den Hertogh veel beleeftheden betoont/en gaf hem orden/wat hy voor de Capelle en andersins te teyckenen hadde. Maer den Hertogh/wesende Generael oft overste Veldtheer der Venetianen/ most reysen nae Verona, om de sterckten te besien/ nam met hem Taddeo, die hem een Tafel van Raphael conterfeytte/ ten huyse van de Graven van Canossa. Noch op eenen grooten doeck maeckte hy voor zijn Excellentie een Pauli bekeeringhe/ die niet voldaen worde. Tot Vrbijn weder gecomen wesende/ was vast doende met te teyckenen Historien van t'leven Mariæ om de Capelle/ met de penne en ghewasschen. Dan of den Hertogh niet ghéresolveert en was/ of Taddeo hem te jongh docht te wesen/ daer liepen twee Jaren henen/dat Taddeo niet anders en dede/ dan te Pesaro

een

een studoorken/en t'Vrbijn voor t'Paleys op de Facciate een groot wapen op t'nat/ en t'conterfeytsel van den Hertogh/ groot als t'leven/ dat al schoon en wel gedaen wercken waren. Eyndelijck doe den Hertogh te Room most reysen/ liet hy Taddeo te vervolgen t'werck van de Capelle/ en datmen hem van alles wat hem behoefde soude voorsien: maer des Hertoghen volck hem geen behulp doende/ veroorsaeckten dat Taddeo oock nae Room trock/ alwaer hy den Hertogh vondt/ en verexcuseerde hem seer behendich/ sonder yemandt te beschuldighen oft lasteren / belovende alst tijdt waer zijnen dienst niet te laten ontbreken. Doe worde hem voor den Paus doen schilderen buyten Porte popolo, de Camers van den Hof: in een midden vierkant van een welffsel maeckte hy een Occasie/die de Fortuyn by t'hayr houdt/en wilse met een schaer t'hayr af snijden / en meer ander dingen/ die hem voordeel deden / wantse den Paus behaeghden/en hem daerom liet schilderen eenige Camers/boven het Corridoor in Belvideer/te weten/eenige gecoloreerde figuerkens in frijsen/ en noch een Logie/daer van wit en swart Historien van Hercules waren: maer Paulus de vierde Paus liet dit af breken om ander ghebouw te maken. Noch in den Hof van Papa Iulio, heeft hy verscheyden fraey dinghen ghedaen. Hy dede noch met Federigo zijn broeder verscheyden wercken te Room/ in een Paleys op de plaetse van S. Apostolo, en in ander huysen. Hier naer dede hem maken een Heer Iacob Matthei, een Capelle in de Kerck vā Consolatione onder Campidoglio, t'welck Taddeo geern dede / om den mondt te stoppen eenighe / die te Room seyden/ dat hy niet conde als Facciaten oft ghevelen schilderen van wit en swart/ en wilde daer toonen/ dat hy oock van verwe conde schilderen. Doe hy dan nu aen dit werck de handt hadde / en wrochter niet aen / dan als hy grooten lust om wat goets te doen in hem bevoelde / anderen tijdt latende in dingen/die hem soo niet en prickelden/gelijck dit/ ter saken van eere/ dat hy dit werck met goede gelegentheyt voldede in vier Iaren. In't welffsel maecte hy op't nat vier Historien van de Passie/niet seer groot/ niet seer aerdighe inventie/teyckeninge/en colorering: d'een is t'Avontmael/t'ander de voetwasschinghe/ t'derde t'Hofken/ t'vierde de vanginghe. In een van de vacken ter sijden is de geesselinge/figueren als t'leven: in't ander den Ecce homo. Boven dese Historien/in twee boghen zijn noch twee Historien: d'een/daer Pilatus de handen wascht: in't ander/ daer Christus voor Annas is. Op t'vack van den Altaer is t'Crucifix / met Magdalena aen Christi voeten / en de Maria in onmacht ghevallen liggende. Noch zijnder in de twee sijden twee Propheten/en in den boge boven het ornament van stucco twee Sibillen: welcke vier figueren handelen van t'lijden Christi. Noch zijn in't welffsel vier Evangelistē halve Beelden. Dit werck worde ontdeckt A°. 1556. doe Taddeo niet meer als 26. Iaer oudt en was: en dit worde en is gherekent een seer excellent werck/ en hy van ghelijcken onder den Constenaers een uytmuntende Schilder. Hier nae schilderde hy in S. Marcello noch een Capelle/daer hy oock te werck stelde van die Iongers/ die men altijt te Room vindt/die te leeren soecken: doch en voleyndese dat eerste mael niet. Noch schilderde hy eenige dingen in s'Paus Paleys/eenige Camers op't nat/en eenige Tafels van olyverwe/ die in Portegael ghesonden waren. Noch schilderde hy voor den Cardinael van Mantua by d'Arcke van Portegael een Paleys /dat metter haest most zijn ghedaen/en veel volcx in't werck hadde/daer hy wel beweeg zijn Const en verstandt/ elck

te stellen in't gene/ daer hy goet toe was/ dat het al schijnt van een handt ghedaen te wesen: des hy den Cardinael seer wel vernoeghde/ tot zijnen grooten voordeele. Hier nae maeckte Taddeo noch eenighe wercken in sommige huysen. Hier nae was Taddeo aenghenomen van den Hertogh van Guise, te trecken in Vranckrijck/ om zijn Paleys te schilderen/ met een pensioen van ses hondert Croonen s'Jaers/ en hy soude den Hertogh volghen/ als zijn werck te Room waer voldaen: want t'gelt was daer toe op de banck ghelaten/ hem op de reyse te schicken/ gelijck Taddeo soude hebben ghedaen/ hadden de krijghen in Vranckrijck niet opghestaen/ en corts daer nae den Hertogh niet aflijvich gheworden. Doe begaf hem Taddeo zijn werck tot S. Marcelio te eyndigen: maer werdt belet/ met te moeten maken verscheyden Historien van Carolus Quintus, tot zijn heerlijck Wtvaert binnen Room ghehouden/ en meer ander dingen/ als Tropheen/ en meer vercieringen/ t'welck al most zijn ghedaen binnen 25. dagen/ waer van hy creegh/ met zijn Broeder en ander hulp/ ses hondert gouden Croonen. Hier nae schilderde hy te Bracciano voor Sigr. Paulo Giordano twee schoon Camers: in d'eene d'Historie van Cupido en Psiche: in d'ander/ die van anderen begonnen was/ Historien van Alexander Magnus. Noch te Room voor M. Stefan del Bufalo, in zijn hof by Fonteyne de Trievi, maecte hy de Muses, by de borne Castalio, dat een schoon werck is. Hier nae trock Taddeo ontboden tot Orvieto met Federigo, daer sy in de Kerck sommigh werck lieten onvoldaen door sieckte. Taddeo quam te Room/ daer hy eenighe dingen ghedaen hebbende/ nam aen voor den Cardinael Farnese te schilderen een schoon heerlijck nieuw Paleys tot Caprarola, en hadde van den Cardinael twee hondert gouden Croonen s'Jaers voor pensioen. Taddeus met Federigo doende wesende in't Paleys van Araceli, worde gesonden t'Vrbijn, te conterfeyten de Dochter van dē Hertogh/ Virginia, die trouwen soude met Sigr. Federigo Borromeo, t'welck Taddeo seer constigh en wel dede: en eer hy noch van daer quam/ teyckende verscheyden dinghen tot een gheheel Credence/ die den Hertogh in Castel Durante al liet maken van aerde. Taddeo te Room comende/ presenteerde t'Conterfeytsel aen den Paus/ welck hem wel behaeghde: maer zijn Heylicheyts beleefthept was soo groot/ dat den armen Schilder niet alleen voor zijnen arbeydt niet en worde gegheven/ maer oock zijn reysgelt betaelt. T'geschiede hier nae/ dat Paus Pius de vierde de sale Regi wouw voldaen hebben: des nae veel twist tusschen Volterra en Salviati, als elder verhaelt is/ worde gheschreven nae Florencen om Vasari, die hem antwoordende beleefdelijc ontschuldichde/ met des Hertoghs sale/ de welcke dryemael meerder is/ die hy te doen hadde: des dē Cardinael Emulio, upt last van den Paus/ heeft dit werck verscheyden Schilders gegheven. De twee meeste Historien hadde te maken eenen Ioseph Porte, discipel van Salviaet: Ieronimo Sermonetta oock een van de meeste/ en een ander cleene: Horatio Bolognees oock een cleene: Livio da Furli oock sulck eene: Ioan Baptista Bolognees oock een van de cleene: soo dat Taddeo hem hier vondt buyten ghesloten/ om dat van zijn misgunners den Cardinael Emulio was wijs gemaeckt/ dat Taddeo een was/ die niet nae eere/ dan nae winninghe stondt. Taddeo evenwel socht door Farnese hier noch incomste te hebben: maer den Cardinael antwoorde/ hem ghenoech te hebben aen zijn werck te Caprarola, en dat hem niet behoorlijck en docht/ dat zijn werck soude nae blijven om den trots en twist der
Schil-

Schilders: en als men yet fraeys maeckt/de wercken zijnt/die de plaetse vermaert maken/ en niet de plaetsen het werck. Niet teghenstaende dit/ maeckte Taddeo soo veel door ander aen den Cardinael Emulio,dat hem worde ghegheven te maken een van de minste Historien boven een poort/niet mogende door bidden oft ander middele/ een van de groote ghecrijgen te doen: want Emulio hiel t'werck dus sleyende/ meenende dat Ioseph, Salviati discipel/ al d'ander soude overtreffen/en dat al t'ander dingen soude moeten afgesmeten worden/ en hy alles dan alleen(als den besten wesende)voldoen. Doe nu alle dese voornoemde hun werck hadden goelijcks voldaen/so quam den Paus/en begeerde alle ding te sien: dus alles ontdeckt wesende/ so sagh den Paus met zijn Cardinalen/en ander Const-verstandige/ dat hem Taddeo boven alle d'ander seer wel ghedreghen hadde: des beval den Paus Emulio, dat hy Taddeo een groote Historie liete maken: des worde hem besteedt t'eynde/daer de poort is van de Capelle Pauline, alwaer hy alsdoe begon/maer niet en voleynde/door dat den Paus overleedt / en dat alle steygheringen wech mosten om de conclave. Op desen tijdt onder ander maeckte Taddeo een seer schoon Tafel van eenen dooden Christus, met Engelen die weenen/ en toortsen hebben/daer het licht van comt. Hier nae wrocht Taddeo in de Capelle voorseyt van S. Marcello, in welck hy een Tafel maeckte van de bekeeringe Pauli, daer hy verschrickt van t'Peerdt light ghevallen/ door de claerheyt die van Christo comt uyt den Hemel onder een deel Engelen: desgelijcx zijn ooc heel van hun selven en verbaest de krijchsknechten: dese Tafel is van olyverwe. Daer zijn op't nat van hem noch Historien Pauli : een/ daer hy de slanghe van zijn handt in't vyer werpt/ daer ooc een deel Schippers schier al naeckt zijn doende aen't Schip: een ander Historie/daer Paulus den doot ghevallen Jongeling verweckt : oock daer hy eenen Creupelen geneest/en daer hy den Toovenaer blindt maeckt : dit is al t'samẽ een seer uytnemende werck : maer van Taddeo onvoldaen blijvende dees Capelle/is naer zijn doot van Federigo voldaen. Taddeo maeckte eenige Tafelen van olyverwe/die door dẽ Ambassadoor aen dẽ Coning van Vranckrijck ghesonden waren. Daer nae voleynde hy de sale van Farnese,die Salviati stervende onvolmaeckt liet. Hier van worde Taddeo over Room van quade tongen gelastert/dat zijn dingen niet so goet en waren als des Salviati:t'welck hy onschuldighde/dat het zijn Jongers maer met zijn teyckeninge en hadden ghedaen. Den Cardinael besteedde Taddeo noch de groote Sale in dat selve Paleys/daer Taddeo lustigh toe was/ om daer zijn vermoghen in de Const te toonen. Hem quam noch op de handt een Capelle in Trinita, en hadde onder handen dat groot werck tot Caprarola, des ontboodt hy zijnen broeder Federigo van Venetien. Maer gelijck niet ter Weerelt bestandich is/ werden dese wercken ten deele belet/ overmidts de doot van den Paus Pius de vierde / en den Cardinael S. Agnolo Farnese. Ondertusschẽ rieden Taddeo vrienden/dat hy hem soude geven tot Houwlijck/om te beter te mogen huyshouden : maer hy ghewent wesende zijn vrijheyt te gebruycken/vreesde/als hy een Vrouwe in huys brocht/ met eenen in huys te brengen duysent moeyten en sorgen/ gelijckt veel ghebeurt/des hy hem daer noyt toe begheven wilde. Hier nae begaf hy hem te Trinita, te maken de Capelle voor den Aertsbisschop van Corfu, daer Pierijn del Vaga het welfsel voor den Cardinael Santi Quattro ghedaen hadde/en van buyten eenige Prophetẽ/ en kinders met s'Cardinaels wapen.

Hier maeckte Taddeo een Marien Hemelvaert/daer groote Beelden/en Apostelen in comen als t'leven/op't nat/ alwaer Natuere in hem scheen te willen toonen aen dat werck het uyterste vermoghen/ghelijck het zijn leste werck is gheweest: want hy werdt cranck van een sieckte/ die ten eersten licht scheen/ maer eyndelijck dootlijck is ghevvorden. Hy was een Man die cloeck was in zijn dingen / hebbende een soete poeselige maniere/en geheel afgeschepden van wreede hardichept. Hy was overvloedich in t'samen-voeginge/ en inventien der Historien/seer aerdigh in tronien/hayr/handen/en naeckten: in welcke hy oock vermijdde te seer hardt te wesen: niet doende als eenighe die hier in t'onmatich zijn/ om te toonen datse d'Anatomie verstaen: en doen recht ghelijck eenen / die te seer wilde spreken op zijn Atheensche/ en werdt van een slechte Vrouw daer door verstaen/gheen Athener te wesen. Oock was Taddeo seer geholpen van de Natuere/colorerende seer vrolijck/en veerdich. Doe hy starf/ bleef noch ghedeckt het werck van Trinita, en het werck van de groote Sale van Farnese,noch onvolmaeckt: gelijck oock bleef t'werck te Caprarola: welck alles quam in handen van zijn broeder Federigo. Taddeo overleedt den tweeden Septembris A°. 1566. en wesende gheboren den eersten Septemb. A°. 1529. was maer oudt 45. Jaer.

Het leven van Michel Agnolo Buonarruotti, Florentijn/ Schilder/ Beeldtsnijder/en Bouwmeester.

TErwijlen de behendighe en fraeye gheesten/ met t'licht des vermaerden Giotto, en zijn naevolghers/ hun ghepooght hebben ter Weerelt te doen blijcken t'vermoghen/ dat de goede ghenegenthept der sterren/ en de ghetemperde mengselen der humoren/in hun sinnen hadden laten vloeyen: en begeerich wesende/met de volcomenhept derConsten na te bootsen de wonderlijcke schoonhept der Natueren/ en te comen tot de geheele kennis des algemeenen verstants: is/ om tot sulcken hoogen mate te reycken/ ten lesten ontstaen het licht der alghemeener Teycken-const Michel Agnolo Buonarruotti: om den Naecomers open te wijsen den wegh der drie Consten/ Schilderen/ Beeldthouwen / en Bouwen/ daer hy in gheexcelleert heeft: boven dat goetwillich hem zijn toeghevallen/en verselschapt hebben/met een hoogh onderschepdich oordeel/de reden-stiersche Morale Philosophije/en vermakelijcke soete Poeterije. Hy was gheboren in't Arettijnsche landt/op een Dorp/ ghenaemt Casentino, A°.1474. Zijn Vader/ Lodewijck gheheeten/ quam van daer woonen in een ander Dorp/Settignano genoemt/dry Italische mijlen van Florencen/ en hiel zijn kinderẽ te wercken in wolle en sijde/want hy der vast veel/en weynich incomst hadde. Michel Agnolo wat groot geworden/werdt te Schole bestelt te Florencen/ daer hy alle den tijdt die hy conde doorbracht met te teyckenen/al was hy van zijn Vader en Ouders daerom veel bekeven/en oock gheslagen/ ghelijck of sulcke Const yet verachtelijcks waer gheweest. Hy creegh kennis met eenen Francesco Granacci,die oock gelijck hy noch jongh was: desen was bestelt te leeren schilderen by eenen Domenico del Grillandaio. Desen Jonghen siende Michel Agnolo soo tot de Const ghenegen/creegh hem lief/en dede hem dickwils van zijn Meesters teyckeninghen / den welcken Meester doe van de beste Schilders van Italien gerekent was. Eyndtlijck worde Michel Agnolo by desen Domenico besteedt te leeren t'zijnen 14. Jaren/den tijdt

van drie Jaren. Hy nam in't teyckenen seer toe/ dat hy niet alleen alle zijn mede discipelen/ die veel waren/ overtrof: Maer alsoo eenen Jongen conterfeytte eenighe ghecleedde Vrouwkens/ van den Meester ghedaen metter pen/ Michel Agnolo nam een grover pen/ en gaf een van dese Meesters Vrouwkens eenen anderen beteren omtreck/ dat het te verwonderen was van sulcken cloecken Jongen/ die zijns Meesters dinghen verbeteren con/ en dorst: dit papier is namaels als een groot weerdighe Relijckie bewaert geworden by Vasari. T'ghe-schiede doe Domenico zijn Meester schilderde tot S. Maria novella de groote Capelle / dat den Meester uyt was / en Michel Agnolo conterfeytte de heele steygeringe/ soo sy stondt met alle reetschap/ en eenige Jongers alsoo sy wrochten: Domenico dit siende/ was seer verwondert/ hoe verstandich dit ghedaen was/ en seyde: Desen Jonghen can meer als ick. Michel Agnolo creegh een van de Printen van Hipse Marten, daer de Duyvelen S. Antonis in de locht voeren: dit conterfeytte hy metter pen/ datment niet onderkennen con: oock maeckte hy dit in schilderije/ en cocht verscheydē visschen/ om eenige vreemde gedaenten deser Duyvelē daer nae te coloreren. Als hem eenige Printen waren gheleent/ en ghecopieert hadde/ maeckte zijn geteyckende soo ghelijck/ en maecktese beroockt en oudt als de principalen/ en gafse den Jonghers/ diese niet anders dan voor de Printen en kenden: met al dit gecreegh hy eenē grooten naem. In desen tijdt hadde den Heer Lorens de Medici in zijnen Hof/ by de plaetse van S. Marco, een groot deel Antijcke Beelden/ en ander/ met grooten cost vergaert/ om daer te maken een Schole voor jonge Schilders en beeldtsnijden/ en claeghde tegen Domenico, dat t'beeldtsnijden so heel weynich meer in't ghebruyck was: des begeerde hy/ dat hy van zijn beste Jongers daer stieren wou/ om conterfeyten/ en leeren: daer worden gestiert Michel Agnolo/ en Francesco Granaccio. Michel Agnolo begon yet te doen van aerde/ om trotsen een ander Beeldtsnijders soon/ dat hem d'Heer Lorens begon grootlijck te achten. Hier nae Michel Agnolo verstout wesende/ nam een stuck Marbers/ en conterfeytte een tronie van eenen Antijcken ouden lachenden Faunus, wiens mondt en neuse wat gekneust oft gebroken waren: desen conterfeytte hy soo ghelijck/ datter den Heer in verwonderde: En alsoo Michel Agnolo zijn hooft hadde ghemaeckt met neus en mondt/ en in de lachende mondt oock alle de tanden/ desen Heer (alsoo hy boerdich was) seyde uyt ghenuechten: Ghy most bedencken/ dat oude lieden niet juyst al hun tanden en hebben/ oft hun en ghebreeckter somtijts eenige. Michel Agnolo, die eenvuldich was/ docht/ hy seyde de waerheyt/ en als die desen Heere vreesde en beminde/ sneedter stracx eenen tandt uyt/ en maeckte gelijck of hy uyt gevallen was/ verwachtende des Heeren wedercomst met verlanghen: welcken ghecomen/ siende de goede eenvult van dē Jongen/ lachter mede/ en verteldet dickmael anderen/ als oft een groot mirakel had geweest. Eyndelijck by consent van den Vader/ nam hy Michel Angel als zijn eygen kindt aen in zijn huys / gaf hem een Camer/ en liet hem eten met zijn kinderen aen zijn eygen tafel: dit ghesciedde in't tweede Jaer/ dat hy by Domenico had gewoont. Desen Heer gaf hem noch pensioen/ en om den Vader te helpen/ vijf Ducaten ter Maent: en noch maecte hy hem eenen purperen mantel/ en gaf noch den Vader een goet Officie: waer by de mildicheyt van desen Heere/ tot de Const leerlustige Jeught/ af te meten is: want oock alle Jongers in zijnen Hof comende/ hadden pensioen/ d'een meer/ d'ander

Michel Agnolo noch jongh, verbetert Domenico del Grillandaio sijns Meesters teyckeninghe.

der min: En in desen Hof waren niet alleen (als verhaelt is) ronde Beelden/ maer veel excellente Schilderijen / soo dat het een seer ghenuechlijcke plaetse om hun te studeren was: waer van Michel Agnolo, die de voorbaerste in't leeren/ en de vlijtichste in al zijn doen was/ de sleutelen altijt hadde. Hy maeckte voor zijn Heere / door raedt van den gheleerden Policianus, eenen strydt van Hercules en den Centauren in Marber/ soo ghedaen/ dat het schijnt van een oudt ervaren Meester te wesen/ en wort noch in grooter weerden gehouden. Oock maeckte hy in Marber een Mary-beeldt van half rondt/ waer in hy de handelinghe van Donaet niet alleen volghde / maer in gratie en teyckeninghe overtrof. Hy teyckende veel Maendē tot den Carmelijten/ nae de Schilderije van Masaccio, en met sulck verstandt/ dat het alle die van der Const en anderen boven maten verwonderde: en gelijck nijdicheyt de schaduw' is der blinckender deucht/ vermeerderde neffens zijne vermaertheyt oock de scheeloogh-

Torrigiano slaet Michel Agnolo dē neus in stucken.

sche nijdicheyt/ soo dat eenen jongen Beeldtsnijder Torrigiano geheeten/ benijdende van hem in de Const overtroffen/ en boven hem in achtinghe te wesen/ geveynsende met hem te spelen/ sloegh hem soo wreedelijck met een vuyst/ dat hy hem den neuse in stucken sloegh/ en teyckende hem/ dat hy't zijn leven lang droegh/ des Torrigiano uyt Florencen worde gebannen. Doe Michel Agnolo met desen zijnen Heere vier Jaer hadde gewoont/ is den Heer gestorven/ des is hy weder in zijn Vaders huys gekeert met grooter droefheyt/ om den doot van desen liefhebber aller Consten. Hier cocht Michel Agnolo een groot stuck Marbers/ en maeckter af eenen Hercules, lang vier ellen/ die eyndelijck werdt ghesonden in Vranckrijck aen Coningh Francesco, en was gheacht een excellent werck. Michel Agnolo was noch seer groot by d'Heer Lorens soon/ Piero de Medici, erfghenaem van desen Hof / en beriedt hem altijt met Michel Agnolo, doe hy yet Antijcks cochte: En doe't eens seer gesneeuwt was/ liet hem maken in den hof een groot Beeldt van snee. Michel Agnolo maecte een houten Crucifix voor S. Spirito, daer hem den Prioor een Camer gaf/ daer hy verscheyden doodē vilde/ en anatomiseerde/ des hy van doe voort seer goede teyckeninge hadde. Het geviel dat die van t'Huys van Medicis verdreven werden uyt Florencen/ en Michel Agnolo eenige weken te vooren was ghetrocken te Bolognen/ en trock van daer te Venetien/ vreesende of hem yet quaets mocht ontmoeten/ om dat hy in't Huys Medicis soo ghemeensaem en bekent was. Vindende te Venetien geen onderhoudt/ keerde weder te Bolognen / daer hy geen teecken aen de Poort genomen hebbende/ verviel in boet van 50. Bolognese ponden: en soo hy niet betalen conde/ worde los door een van de sesthien regerende Mannē/ Messer Ioan Francesco Aldourandi, daer hy een Jaer bleef/ en maecte tot een ander oudt werck in de Kerck eenen Engel met eenen Candelaer/ en eenen S. Petrronio van Marber/ waer van hy hadde dertich Ducaten. Keerende weder te Florencen / daer hy onder ander maeckte eenen slapenden Cupido, groot als t'leven: Desen door raedt van eenighe/ worde van Michel Agnolo toegemaeckt/ dat hy scheen oudt en Antijck te wesen: welcken (so men seght) eenen Baldassar del Milanese hem te Room in zijnen Wijngaert verborgh/ en liet ontgraven/ en vercocht hem den Cardinael S. Iorgie twee hondert Ducaten: desen soude noch wesen tot Mantua. Dit uytcomende/ maeckte Michel Agnolo soo vermaert / dat hy te Room by desen Cardinael ghebracht werdt/ daer hy een Jaer (doch sonder weynich doen) overbracht.

Michel Agnolo maect eenen marberē slapenden Cupido, die voor Antijck te Room wert ontgraven.

Een

Een Roomsch Edelman Iacopo Galli liet hem maken eenẽ Cupido van Marber/groot als t'leven: daer naer eenen Bacchus, van thien palmen hoogh/met een drinck-schael in de rechter handt/en in de slincker een Tyger-huyt/ en een wijndruyf/welcke eenẽ jongen Satyr soeckt te eten: In dese figuere sietmen/ dat hy te wege gebracht heeft een vermenginge der leden wonderlijcke schoon: want hy hadder in ghetoont een manlijcke jeuchdighe ranckichept / en vrouwlijcke vleeschachtighe rondichept/ soo dattet het beste Beeldt was/ dat voor henen by de Moderne ghemaeckt was gheweest: Jae dat ander dinghen van tegenwoordige Meesters/by t'zijn te gelijcken/niet met allen en waren: Soo dat den Cardinael van Rouan een Fransman/om van hem gedacht in Room te laten/liet maken Michel Agnolo een groot Marp-beeldt van Marber/ dat men delle Febbre heet/ met eenẽ dooden Christus op den schoot/ welcke naeckt is/ so gedaen/ dat niemant te hopen heeft een beter te sien/ van musculen/ aderen/en senen/op t'ghebeente van dit lichaem/noch een dooden soo gelijck eenighen dooden/met een soet wesen van een aensicht/ oock aermen en beenen/soo geheel volcomen schoon/en wel gedaen. Eenige berispten/dat de Mariæ tronie so veel jeuchdiger is als Christi: maer dese/als onverstandige/bedachten niet/ dat een Maeghts aensicht veel verscher en schoonder blijft/als een ander Vrouwen tronie/en dat de aensichten der gener die veel lijden/gelijck Christus dede/ seer verouden. En om dat dit werck/gestelt wesende in S. Pieters Kerck/van eenighe uyt Lombardijen worde ghesept/van een ander ghedaen te wesen. en van Michel Agnolo gehoort worde/ heester by nacht op den riem van Maria zijnen naem in gehouwẽ. Om d'uytnementhept der Const/als tot een levende beelt (gelijc het schijnt) sepde een fraep Poeet in Italiaens gedicht op desen sin:

Ay schoonheyt groot, eerbaer, vol rouwen,
Melijden, in doodt steen ghehouwen,
Weent niet soo seer ghelijck ghy doet,
Dat voor den tijdt ondancks met moet
Op van der doot staen ons ontlader,
V Bruydegom, u Soon, en Vader,
Den welcken ghy met eyghen naem
Sijt Dochter, Bruydt, en Moeder t'saem.

Michel Agnolo werde hier nae seer vermaert/ zijnde ontboden te Florencen/ alwaer een stuck Marbers was van negen ellen hoogh/ daer eenen Simon da Fiesole van had eenen Reus begonnen/ en soo qualijck/ dat hy noch niemant daer een Beeldt soo groot af wist te maken/ sonder stucken by te voeghen: en hadde oock de beenen door ghegraven/en lach als een verlaten werck. Michel Agnolo desen steen ghecreghen hebbende / maeckte sulck een Modelleken van wasch/ en maeckteder uyt eenen jongen David, met een slingher in de handt: makende steygeringhe / en hem bedeckende/ en sonder dat het yemandt sach/ bracht zijn werck ter perfectie. Ten lesten genoech voldaen wesende/ en noch aen het retocqueren hier en daer doende/ sach eenen Heer Piero Soderini dit Beeldt/en sepde tot Michel Agnolo, dat hem docht/dat dẽ neus van dit Beeldt te dick was. Michel Agnolo merckte wel / dat hy te seer van onder stondt/ en dat hy van daer geen recht oordeel conde gheven: doch om hem te ghenoegen/ clom op de steygeringe/en nam straer in de slincker handt een yser/en een weynich greys/dat op de steygeringe lagh/en ghelict hem aen de neus te wercken/

latende van dit gzeps allencx wat vallen/sonder yet van de neus af te snijten: doe keerde hy hem om/ en sagh om leegh nae Soderini, die opwaert stondt en sagh/hem seggende/dat hy nu eens sien soude. Hy antwoozde: Nu staet het my beter aen/ ghy hebt hem daer nu het leven gegeven. Daer mede quam Michel Agnolo af/ en lachte by hem selven/ dat hy mijn Heere alsoo vernoeght hadde/ als hebbende medelijden met die hun meynen te verstaen/niet wetende watse seggen. Maer wisselijck dit Beeldt was sulck/dat het benomen heeft den roep van alle ander Beelden/ Moderne en Antijcke/t'zy Griecksche oft Latijnsche: en men mach segghen/ dat in Marforio te Room/ Tyber noch Nyl in Belvideer / oft de Reusen van Monte Caval, hier niet by en hebben in proportie/ schoonheyt/ en welstandt; want in dit Beeldts beenen sietmen seer schoonen omtreck / en uytspringen der heupen: boven dat men in dit ooc siet een wonder gratie en soeticheyt in den standt / oock een volcomen goetheyt in voeten/ handen/tronie/en alle ander leden. Hier van hadde Michel Agnolo voor zijnen loon van den voornoemden Soderini 400.Croonen/ en t'Beeldt worde voor t'Paleys van den Hertogh ghestelt A°.1504. Noch maeckte hy voor den selven eenen David van coper/die in Vranckrijck worde gesonden/ die oock uytnemende was. Nae noch eenich ander dingen maeckte hy in een rondt een half rondt Mary-beeldt van coper ghegoten/voor eenige Vlaemsche Edelluyden/ van den Huyse van de Moscheroens/en betaelden daer voor 100.Croonen/en sondent in Vlaender. Een Const-liefhebber zijnen vriendt/ genoemt Agnolo Doni, Florensche Borger/die veel fraey dinghen Antijck en Moderne hadde/ was ooc lustich wat te hebben van Michel Agnolo,die in een rondt hem schilderde een Mary-beeldt op beyde knyen geknielt / hebbende op de aermen een kindt/datse Ioseph toelangt/die dat ontfangt: daer sagh men in dat omsiende aensicht van Maria, en in't staer oogh opslaen nae t'kindts schoonheyt / haer volcomen benoegen/ en de groote begeerte die sy heeft/ t'kindt desen eerbaren heyligen Man deelachtich in't overgeven te maken: den welcken in't aensicht en met zijn actien bewijst / t'selve met effen sulcken hertlijcke liefde t'ontfanghen. Daerenboven om zijn Const te toonen/hadde hy gemaeckt in't Landtschap veel naeckten op veelderley manieren: en alles was soo net en aerdich ghedaen/dat hy dergelijck noyt op hout ghedaen heeft: dit ghedaen/sondt het t'huys/en gaf den Bode een bilgiet/daer voor t'ontfangen 70.Ducaten. Dit docht Agnolo Doni, die een gheregelt Man was/ seer veel/ voor soo een schilderije te gheven/ en seyde tot den Bode / t'waer genoech aen 40.Ducaten/ en gasse hem. Michel Agnolo sondt hem wederom te doen segghen/ dat hy hem 100.Ducaten oft de schilderije weder t'huys soude schicken. Agnolo,wien de schilderije niet geern hadde willen missen/ontboodt/hy wilde hem den eersten eysch van 70.gheven: maer Michel Agnolo om het misvertrouwen van Agnolo, begeerde noch eens so veel als hy eerst geeyscht hadde: waerom Agnolo gedwongen was/wilde hy de schilderije behouden/ te seynden 140.Ducaten.

Michel Agnolo verdubbelt tweemael sijnē eysch.

In de groote Sale van den Raedt/ schilderde op desen tijdt den Const-rijcken Leonardo da Vinci, als vooren ghesept is: en alsoo Piero Soderini Gonfalonier was/welcken siende in Michel Agnolo soo grooten Const/besteedde hem oock een deel van dese Sale: des hy om in trots te maken t'ander groot vack der Sale/ maeckte een groot Carton / nemende voor d'Historie van den krijgh te Pisa: doch wilde niet dat dit yemandt sagh. Desen maeckte hy vol naeckten van

Carton van Michel Agnolo, daer

van Soldaten/ die in de Riviere Arnus om der hitten baedden/ terwijlen dat in't Legher (overvallen van den vyandt wesende) alarm werdt ghemaeckt: Daer had hy gemaeckt de Soldaten uyt t'water climmende/en op verscheyden actituden hun cleedende/ en wapenende met grooter haest/om hun medegheselllen te helpen: voorts in't verschieten eenen strijdt van Ruyters. Onder ander naeckte figueren wasser een oudt Man/ die om zijn hooft hadde eenen crans van clijf om schaduw te maken/ welcke sat om zijn couffen aen te trecken/die hy niet aen ronde crijghen/om dat zijn voeten vocht van t'water waren/ en track met grooten vlijt/ t'welck hy niet alleen met t'crom trecken des monts en bewees/maer met alle musculen/ en recken der aderen en senuwen: en meer ander dingen waren daer gheteeckent in groeppen/d'een met crijt oft kole/d'een gewasschen en gehooght met lootwit/ en d'ander gheartseert. Desen Carton was allen Constenaren een uytnemende verwonderen / en in de Sale op gehangen/was de Schilder-jeucht lange tijt een uytnemend' Exemplaer/dat veel Meesters heeft ghemaeckt/ als Raphael, en del Sarto, Rosso, en meer andere. Hier naer Michel Agnolo, om t'groot gherucht zijnder uytnemender Const/werdt te Room ontboden van dē Paus Iulius de tweede/welcken voor nam te maken een Sepulture/ die in hooghmoet/ vercieringhe/ en overvloet van schoon Beelden/ soude overtreffen alle Antijcke en Keyserlijcke graven. Hier van hadde Michel Agnolo een wonder heerlijcke ordinantie gemaeckt/datter in souden comen 40. groote Marberen Beelden/ sonder kinderkens/Historien/ en ander cieraten: des trock Michel Agnolo gesonden nae Carrara met duysent Croonen/om Marberen te halen. Daer wesende/had hy wel wonder dingen willen maken/ om van hem in die Cavernen ghedacht te laten / als d'oude Antijcken hebben ghedaen / ghelockt wesende van die heerlijcke groote stucken Marbers: Doch hy beschickte een wonder groot deel Marbers ter Zee/en also te Room: alwaer ghecomen/ bestelde/ dat hem een deel Marbers te Florencen worde geschickt/om Somers/alst te Room quade locht is/daer te wercken. Binnen Room maeckte hy twee groote Marberen naeckte ghevangen Beelden tot dese Sepulture/ die soo gedaen waren/ datmen noyt geen beter gesien en heeft: Dese/also sy noyt in't werck en quamen/gasse namaels Michel Agnolo aen Sr. Robert Strotzi, hem sieck vindende t'zijnen huyse: Dese worden geschoncken en gesonden dē Coning van Vranckrijck/en zijn nu ter tijt tot Cevan in Vranckrijck. Hy bootseerde binnen Room noch acht Beelden/en vijf tot Florencen/ waer van hy voldede een Victorie/ met eenen ghevangen onder haer/die te Florencen worde ghestelt in de groote Sale van dē Hertogh. Te Room voleynde hy eenen Moyses, vijf ellen hoogh/ welcken sit met een statige actie/leggende een handt op de Tafelen/en in d'ander houdende den baert: welcke handen/arem/knyen en voeten/oock tronie/ baert en laken/en zijn niet te beschrijven/ wat uytnemende Const daer in is te sien: desen Moyses met noch ander Beeldē/ zijn noch tot S. Pieter in vincola. Men segt/ twijlen Michel Agnolo aen dit werck was doende/ quam te Room de reste van het Marber tot de Sepulture/ tot a Ripa, van Carrara, die Michel Agnolo liet brengen op de plaetse van S. Pieters, en om dat de gene diese gebracht hadden mosten zijn betaelt/ gingh hy(also hy ghewoon was)tot den Paus: maer also zijn Heylicheyt dien dagh onledigh was/ met groote nootsake/ belanghende de stadt Bolognen/ keerde Michel Agnolo weder t'huys/ en betael-

veel nae hebben gepractiseert te Florencen.

betaelde de Marberen van zijn eygen ghelt/hopende haest orden van zijn Heylicheyt te hebben / dus keerde op een ander dagh te Hove/ maer en mocht by den Paus niet comen / want hy worde belet van eenen Palfernier/ die hem seyde patientie te hebben / hy hadde last hem niet binnen te laten. Waer op eenighen Bisschop seyde: Misschien en kent ghy den Man niet. Den Palfernier seyde/ Ick ken hem al te wel: maer ick ben hier om te doen/ dat my van mijn overste en den Paus is bevolen. Dit docht Michel Agnolo (als sulcx ongewoon) onmogelijck/ en seyde: Als van nu voort my den Paus laet soecken/ seght dat ick elder te vinden sal worden: en t'huys ghecomen/ trock tsavonts ten twee uren in der nacht te poste wech/ bevelende twee zijn knechten/ alles den Joden te vercoopen/ en te volghen nae Florencen/ daer hy nae toe trock. Doe hy nu quam tot Poggibonzi, en op't vrydom van Florencen/ bleef daer stille. Ten liep niet lang aen/ daer en quamen vijf Posten met brieven van den Paus om hem weder te halen: en al hielden de brieven/ dat op pene van ongenade hy niet nae en soude laten te comen/ en wat dese hem baden/ soo wilde hy niet hooren/ dan schreef eyndtlijck dees cleen antwoordt: Zijn Heylicheyt soudet hem vergeven/ hy wou niet meer in zijn tegenwoordicheyt comen/ dewijl hy hem hadde doen verjagen als een argh Mensch/ en dat zijnē trouwen dienst sulcx niet en verdiende: hy mocht voort een ander soecken die hem diende. Michel Agnolo was te Florencen dry Maendē doende met Cartons voor de groote Sale/ die Piero Soderini hem woude laten makē: binnen desen quamen aen de Signorije dry bevelen van den Paus/ dat sy hem Michel Agnolo souden te Room seynden. Hy desen ernst des Paus merckende/ nam vooren (so men seght) te trecken nae Constantinopolen/ om dienen den Turck/ door middel van eenige graeu Monicken/ die hem aendienden/ dat hem den Turck wel begeerde/ om te maken een brugghe/ van Constantinopolen de stadt tot Pera: doch liet hem raden van P. Soderini, die hem schickte tot meerder versekertheyt/ als een Stadts Ghesant/ met zijn broeder den Cardinael Soderini, die met hem by den Paus soude gaen. Dus quamen sy te Bolognen / daer den Paus alree van Room ghecomen was. Dit voorgaende wort van eenige anders vertelt/ te weten: dat dē Michel Agnolo niet en wou eenich van zijn dingen laten sien/ en hadde nabedencken/ dat den Paus vercleedt wesende/ meermaels door zijn knechten zijn dingen in zijn afwesen hadde ghesien/ met seker oorsaken: het welck doch also was. En dat hy eens de knechten omcocht met ghelt/ om te comen in de Capelle van Sixto zijns Ooms/ die hy Iulius hem liet schilderen/ als volgen sal: en dat Michel Agnolo bemoedende op zijn knechten sulck verraedt/ hem eens hadde verborgen op de steygeringhe/ en met dat den Paus in de Capelle quam / hy niet wetende wie't was / een berdt van boven af nae hem schoot/ en dede hem alsoo toornich te rugghe wijcken. Doch oft aldus/ oft anders was/ hy hadde immers met den Paus aldus het spel/ en waren met malcander veronweerdight: en Michel Agnolo vreesde/ oft met hem qualijck soude afloopen. Dus in Bolognen gecomen wesende/ eer hy noch de leersen af dede/ werdt hy van t'Hofgesin des Paus gebracht by den Paus/ in gheselschap van een Bisschop van den Cardinael Soderini: want den Cardinael was sieck ghewordden/ end' en mocht niet mede gaen. Nu ghecomen wesende voor dē Paus/ leyde hy hem op zijn knyen/ wien dē Paus over dweers aensagh als veronweerdight/ en seyde: In plaetse dat ghy ons soudt comen vinden/

Michel Agnolo vlucht uyt Room, en weygert den Paus weder te keeren.

vinden/ hebdy gewacht dat wy u comen vinden? willende daer mede seggen/ dat Bolognen naerder Florencen is als Room. Michel Agnolo met beleefden handen en hooge stemme begeerde ootmoedelijck vergevenisse/ hem verontschuldigende/ dat t'gene hy gedaen hadde/ was geschiedt uyt verbolgenthept/ niet moghende verdragen alsoo henen ghejaeght te worden/ en wat hy nu misdaen hadde/ dat hy hem dat vergave. Den Bisschop/ die hem voor den Paus hadde gebracht/ die meende de sake oock te verontschuldigen/ en seyde tot zijn Heylichept: Dese dusdanighe Menschen zijn onwetende/ en buyten dese hun Const/ en zijnse nergen meer toe goet/ datmen daerom hun behoort te verghevẽ. Den Paus werdt toornigh/ en met eenen staf/ die hy in de handt hadde/ dreef hy den Bisschop van hem/ seggende: Onwetende zijt ghy/ die den Man versmaedt/ daer wy hem self niet en versmadẽ. Dus worde den Bisschop van den Palfrenieren uyt ghesteken met een deel knotsen. Des Paus gramschap gecoelt zijnde/ gaf Michel Agnolo de Benedictie/ en noch een deel geschencken. Hy maecte daer nae/ by last van dẽ Paus/ des Paus conterfeytsel/ een Beeldt vijf ellen hoogh/ van Coper/ in welck hy groote Const en schoon actitude te wege bracht/ bewijsende in't uytsien een groote ernstige statelijckheyt: de lakens waren seer rijcklijck: Dit Beeldt worde te Bolognen ghestelt/ boven de poorte van de Kerck van S. Petronio. Men seght/ doeder Michel Agnolo noch aen doende was/ datter toeghelaten was by te comen Francia, Goutsmidt/ en excellent Schilder/ die veel van den lof en Const van Michel Agnolo hadde gehoort/ maer noyt niet van hem ghesien: desen siende t'constich werck van Michel Agnolo, ontsette hem: des hem Michel Agnolo vraeghde/ wat hem van het Beelt docht/ antwoorde Francia: het is een seer schoon gietsel/ en een schoon stoffe: des docht Michel Agnolo, dat hy meer prees het Coper als de Const/ en seyde: Ick macher den Paus van dancken/ die't my ggheven heeft/ ghelijck ghy meucht den Apotekers/ die u de verwen om mede te schilderen gheven: en verstoort wordende/ seyde in tegenwoordicheyt van een deel Edellupden/ dat hy eenen plompaert was. En siende daer nae by hem een soon van Francia, die sy seyden een schoon jongsken te wesen/ seyde tot hem: V Vader maect schoonder levende/ als geschilderde Beelden. Onder den Edellupden vraeghde hem een/ welck hy meerder achte te wesen/ dit Paus beelt/ oft een paer Ossen? Hy antwoorde: Nae de Ossen zijn: Dese van Bolognen zijn al grover als onse Florentijnsche. Den Paus liet op de banck om t'Beeldt te voleynden duysent Croonen/ en alst van aerde ghedaen was/ treck hy nae Room/ en liet Michel Agnolo te Bolognen/ die't binnen 16. Maenden voldede. Dit Beeldt werdt namaels ghebroken/ en aen den Hertogh van Ferraren vercocht/ dieder een stuck gheschuts af goot/ en noemdet Iulius, dan t'hooft bewaerde hy. Doe den Paus te Room was/ Bramant, maeghschap van Raphael d'Vrbijn, en daerom geen goet vriendt van Michel Agnolo, bracht den Paus in't hooft/ dat hy niet en soude laten voort maken zijn Sepultuere: want het scheen (seyde hy) datmen den Doot doen haesten wilde / en was een quaet teecken/ te maken binnen zijn leven hem selven een graf: maer dat het goet waer/ dat hy Michel Agnolo wederkeerende/ soude voor eerst laten schilderen het welffsel van de Capelle/ ter eeren en ghedachtenisse van zijn Oom/ den Paus Sixtus, die hy in't Paleys hadde doen maken. Dus brachtet Bramant met ander Michel Agnols misgonners daer toe/ dat dat eerlijck begonnen werck der Beeltsnijdinge most achter

Michel Agnolo comt weder in genade by den Paus: Eñ Bisschop sijn voorspraeck werdt om sijn onbedacht spreken uytgestooten.

Bijtige antwoorde vã Agnolo.

Bramante Bouwmeester, Michel Agnolo vyandich wesende, en maeghschap van Raphael, veroorsaeckt dat M. Agnolo moet t'Beelthouwen weder verlaten, en t'Schilderẽ aenvangẽ.

achter weghe blijven/ om datse sagen Michel Agnolo, door zijn groote uytnemende Const in desen so lief en weert by den Paus/ en dochten Michel Agnolo te doen despereren/ om dat hy op't nat schilderende/ als wesende daer in ongeoeffent/ niet besonders oft minder als Raphael doende/ oock minder gheacht soude worden by den Paus/ oft dat hy voort soude moeten. Michel Agnolo te Room ghecomen/ leydet den Paus hem vooren: maer Michel Agnolo haddet hem geern afgeraden/ Raphael geern aen't welfsel gestelt/ en hy aen't volepnden der Sepultuere: maer hoe hy't meer afsloegh/ hoe't den Paus meer sin hadde. Dus worde van Bramant, by last van den Paus/ de steygheringe ghemaeckt/ maer (t'schijnt wel al willens) qualijck/ welck Michel Agnolo van ander dede te deghe maken. Den Paus wou dat al t'werck/ dat ten tijde des Paus Sixti gedaen was/ soude afghebickt worden/ hoewel het ghecost hadde vijfthien duysent Ducaten. Michel Agnolo siende dit hoogh voornemen des Paus/ nam voor van Florencen hulp t'ontbieden/ en te maken / dat die daer voor henen hadden gewrocht/ souden van zijnder Consten wegen onder hem als zijn ghevangenen moeten ligghen / en wilde toonen/ hoe de Moderne oft tegenwoordige Schilders te teyckenē en schilderen behoordē: met dit hoogh voornemen begon en volepnde hy zijn Cartons. En alsoo hy noyt op nat yet ghedaen hadde/ quamen die hy outboden hadde/ zijn goede kennis/ te weten/ Granaccio, Iuliaen, Bugiardini, Iacob di Sandro, den ouden Indiaco, Agnolo di Domino, en Aristotiles, en beginnende liet hun eenige dingen tot een proef maken: maer siende hun doen wijt verscheydē van zijn groote begeerte/ smeet op eenen morgen vroegh alles van boven neder/ en sluytende hem in de Capelle/ woude hyse noyt meer in latē/ noch ooc ten huyse daer hy was hem niet meer van hun laten sien: daerom siende hun bespot/ keerden beschaemt nae Florencen. Dus maeckte Michel Agnolo dit werck met uytnemenden vlijt en studie/ sonder hem eens te laten sien/ om geen oorsaeck te geven dat het yemant sage: waer door t'volcx begeerte om sien te meerder was. Den Paus oock seer lustigh wesende/ begeerdet eens te sien: en alsoo't hem Michel Agnolo niet wilde toelaten/ de swaricheyt ontstaen is van Michel Agnols vlucht uyt Room (als verhaelt is). Hier soudet schijnen/ en soude moeten wesen/ dat Michel Agnolo t'welfsel een stuck weegs begonnen hadde/ eer hy vluchtede: en volgende dit/ soude Bramant al voor s'Paus vertreck nae Bolognen/ de Sepulture hebben ontraden te volepnden. Dat Michel Agnolo soo noode yemandt zijn dinghen in't welfsel liet sien/ was/ om dat door oorsaeck van eenich weder zijn werck/ als vā eenige soutichept in't kalck/ was uytgeslagen en beschimmelt/ t'welck met der tijdt de locht weder wech nam: maer daer te vooren wasser Michel Agnolo heel mistroostich om/ en claeghdet den Paus/ als meenende t'werck te verlaten: des sondt hem zijn Heylicheyt Iuliaen da San Gallo, die hem daer raedt toe gaf. Dus voldede Michel Agnolo de helft: des wilde den Paus/ die seer haestigh en onlijdtsaem was/ datment ontdecken soude. Daer quam al Room om sien: oock Raphael, die licht yet con naevolgen/ en maecte daer nae op een ander maniere als voor henen de Sibillen en Propheten tot La Pace. En Bramant socht aen dē Paus te wege te brengen/ dat Raphael d'ander helft mocht volepnden. Michel Agnolo dit verstaende / beclaeghde hem over Bramant, en sonder meer aensien op hem te hebben/ seyde den Paus de ghebreken des levens en der Architecture van Bramant, aen de fabrijcke van S. Pieters,

Hier blijcken twee oorsaken van Agnolons vlucht uyt Room, die t'overleggen staē.

die

die Michel Agnolo namaels heeft moeten verbeteren: Maer den Paus alle daghe meer merckende Michel Agnols Const/liet hem het welffel volmaken/ wel betrouwende/ dat hy de reste beter als d'eerste doen soude/ en hy geboodt dagelijcx/ dat hem Michel Agnolo soude haesten/ en vraeghde dickwils wanneert gedaen soude wesen. Hy antwoorde onder ander eens: als ick my selven voldaen hebbe in de Const. Den Paus seyde: Wy willen dat ghy ons voldoet in onse haest. Dus voldede Michel Agnolo dit heel welffel alleen / sonder yemants hulp/ dan datmen hem de verwen wreef/ binnen den tijt van twintich Maenden / en hadder van dry duysent Croonen / en mochter in ghebruycken voor 25. Croonen verwe: maer t'was hem grooten arbeydt/ met den hoofde om hoogh te wercken/ dat hy binnen eenighe Maenden daer nae geen teyckeninghen conde sien/ ost yet lesen/ dan om hoogh siende. In summa/ dit werck in't gheheel is soo ghedaen/ en sulck/ dat het is het licht-vat oft Lampe onses Consts/ dat het genoechsaem is te verlichten de geheele Weerelt/ die te vooren in de rechte Teycken-const menich hondert Jaren is ghenoech verblint gheweest. Geen Schilder behoeft te wenschen/ in inventie/ vercortingen/ actituden/ schoonheyt der naecten/ en omhangsels der lakenen/ meer volcomenheyt te sien: want hier is de Const in haren hooghsten graet/ en ter uyterste grense ghebracht/ alst wel blijckt aen die volcomen schoon naeckte Beelden/ seer verheven/ levende en roerende/ van verscheyden ouderdommen/ die eenige eycken festonen/ om de gulden eeuw te bewijsen/ houden: want de Poeten willen/ datmen doe by eyckelen leefde. Dus bewees Michel Agnolo, dat in deses Paus tijdt de gulden eeuwe voor handen was/ om dat in desen tijdt Italien gherust en in vreden was/ dat voor en nae in groote ellende en swaricheyt is geweest. Hier zijn te sien veel Historien uyt t'Oude Testament/ van Adam en Eva af/ oock Propheten en Sibillen/ daer men Const/ verscheyden actien/ en beweghelijcke affecten oneyndlijcke veel sien mach. Gheluckich is gheworden de Schilder-const/ dat alle twijffel en duysternisse van haer is wech ghenomen het valsch van t'oprecht onderscheyden / en den blint-doeck der valscher meeninge den Schilders van den oogen met dit werck ontbonden en los gemaect is gheworden. Der Capellen welffel nu ghedaen/ was Michel Agnolo seer in gratie by den Paus/ gelijck hy oock daer aen werckende is geworden meer en meer: want so Michel Agnolo wou gaen nae Florencen in den Omgangh op den S. Ian, sondt hem den Paus t'zijnen huyse om reysgelt 500. Croonen uyt vrientschap en jonst. Oock worde den Paus gedachtich voor zijn doot/ orden te gheven tot zijn voorighe Sepultuere/ en belaste/ quaem hy te sterven / dat Cardinael Santi Quattro, en Cardinael Aginense zijn Neef/ de selve op minder ordinantie stracx van nieus Michel Agnolo lieten onder handẽ nemen/ en sonder eenich belet volëynden: So dat Michel Agnolo weder de Sepultuere onder handen nam / en ondertusschen de Cartonnen tot de Facciate oft t'vack/ daer hy namaels t'Oordeel maeckte: maer t'nijdich ongheluck belettede dese memorie van soo heerlijcken Graf ter perfectie te comen/ door den doot des Paus/ en dat gecoren worde Leo de thiende/ die niet minder vã moede/ macht en mildicheyt en was/ als Iulius. Desen begeerde in zijn Vaderlandt van hem ghedachtenis te laten/ om dat hy den eersten Paus van aldaer was/ en dat hy sulck een constigh Borgher hadde/ beselde dat de Facciate van S. Laurens te Florencen voor hem worde gehouden: des werde Michel Agnolo gheschickt

Const wel beloont.

Mildtheyt des Paus tot Agnolo.

nae

nae Carrara om Marberen / end' hem werden daer toe bestelt duysent Croonen. In dit Marber halen verloor hy veel Jaren / makende ondertusschē van wasch Modellekens tot het werck / dat eyndlijck den Paus Leo quam te sterven / des Michel Agnolo niet besonders te weghe en bracht / dan bracht een groote Marber colonnne op de plaetse van S. Laurens te Florencen: en binnen den tijdt van Paus Adrianus de 6e. doe de Consten seer verschrickt lagen / vorderde Michel Agnolo eenichsins yet tot de voorgaende Sepultuere van Iulius, daer hy upt liefden zijnder vrientschap seer toe ghenegen was. Doe nae Adrianus, Clement de 7e. vercoren was / ontboodt hy Michel Agnolo te Room / en sondt hem weder nae Florencen / om te voleynden de Sacristije en Librije van S. Laurens: want wesende oock een Florentijn / wou daer de Sepultuere van zijn gheslacht van Medicis volmaeckt hebben. Op desen selven tijdt maecte hy te Room voor eenen Pieter Vrbano dat wonder uytnemende Beelt van den naeckten Marberē Christus, staende met zijn Cruys / dat te Minerva te Room noch te sien is. Te Florencen ghecomen wesende / vorderde hy dat heerlijck werck van de Cupola, hanthavende met eenen t'werck tot S. Laurens. In der Architecture / beneffens den ouden ghemeenen wegh der Antijcken en Vitruvij, heeft hy ander nieu ordenen opgebrocht / van Cornicen / Capiteelen / Basen / Tabernakelen / Sepultueren / en ander cieraten / waerom alle naevolgende Architecten hem te dancken hebben / dat hy hun van d'oude banden en stricken verlost heeft / en ruymen toom / en verlof gegheven / van yet beneffens d'Antijcken te versieren: Doch om de waerheyt te segghen / is desen toom so ruym / en dit verlof by onse Nederlanders so misbruyckt / dat metter tijdt in de Metselrije een groote Ketterije onder hun ghecomen is / met eenen hoop raserije van cieraten / en brekinghe der Pilasters in't midden / en op de Pedestalen voeghende hun aenghewende grove puncten van Diamanten / en dergheltjcke lammicheyt / seer walghelijck om aen te sien. Summa / Michel Agnolo maecte (niet tegenstaende veel belets) zijn Beelden / (doch heymelijck / so zijn maniere was) tot de Sepultuere tot S. Laurens, en zijn seven in't ghetal / waer van sommige niet al voldaē zijn / also men dese daer noch sien mach: d'een is een Mary-beeldt / die op een seker actitude sittende / haren rechteren knye over den anderen heeft geslagen / en t'kindt op de hooghste dye sittende keert hem seer aerdich na des Moeders borst: dit werck / hoewel onvolmaect / toont in de Conste groote volmaecktheyt / en een maniere van een werckelijcke bootseringe. Voorts tot de Sepultuere van den Hertogh Iuliaen, en Hertogh Laurens van Medicis, zijn seer en boven al verwonderlijck vier Beelden / de Nacht / den Dagh / de Morgenstonde / en den Avont / oock de Beelden deser twee Hertogen: dese zijn alle genoech om de Const te doen herleven / al waer sy over al de Weerelt doot / en begraven. De Beelden der Hertogen sitten met seer schoon actien / en zijn aerdich toegemaeckt / hebben schoon knyen / beenen / hoofden / handen en voeten. Maer wat sal ick segghen van Aurora, de schoon naeckte Vrouwe / die ontspringende in een levendige actitude / schijnt bedroeft / siende desen grooten Hertogh zijn ooghen ghesloten te wesen? En wat van de Nacht? dan dat het de Nacht is / om alle die desen meenen in Const t'achterhalen / oft voorby te loopen / te verduysteren? De schoonheyt en gracelijckheyt in't slapen deses Beeldts / heeft veel edel gheesten verweckt / te vereeren met Poeetsche versen / soo in Latijn als in Italiaens. Onder ander was van een onbe-

onbekent Autheur een Tuscaens ghedicht ghemaeckt / op desen sin:

Den Nacht, die hier nu slaept met soete treken,
Een Enghel dus van steen ghehouwen heeft:
En t'wijl hy slaept, meent ghy niet dat hy leeft?
Ontweckt hem dan, ghy sult hem hooren spreken.

Op dit ghedicht heeft Michel Agnolo, in plaetse van zijnen Nacht / op desen sin gheantwoordt:

Slaep is my lief, en geeren steen zijn wil ick,
Dat my geen schade, oft schande en bregh in druck:
Dat ick noch sie, noch hoor, is mijn gheluck.
Dus weckt my niet, ay lieve spreeckt al stillick.

D'oorsaeck dat dese uytnemende Beelden niet en hadden de leste handtreyckinghe / die den Meester met vyerigher gonst en liefde in zijnen gheest inghebeeldt hadde hun te verleenen / was den Const-vyandigen Mars, die terwijlen met Bellona, en de woedende ghesusters / voor de Stadt een belegeringe quam aenrichten / A°. 1526. soo dat Michel Agnolo worde ghebruyckt tot de fortificatie der Stadt / daer hy al zijnen sin toe neyghde / en hadde de Republijcke geleent duysent Croonen: maer siende / dat van hulp en tegenhouden alle hope verminderde / nam / om zijns persoons versekeringe / heymelijck en behendich de vlucht uyt der Stadt / met zijn discipel Antonio Mini, en zijnen vriendt Piloto Goutsmidt / nae Venetien toe. En comende te Ferraren / alsoo daer van den Hertogh Alfonso, om den krijgh wille / was geordineert / dat de Weerden de namen der gasten souden opbrenghen / werdt Michel Agnolo teghen zijnen wille openbaer / daer ghecomen te wesen. Den Hertogh constliefdich sondt strax de voornaemste van zijn Hof / hem met zijn gheselschap en Peerden te brenghen in't Hof / om aldaer heerlijck te logeren. Michel Agnolo hem in eens anders gewelt vindende / liet hem by den Hertoge met zijn ghesellen brengen / latende zijn goedt in de Herberge. Den Hertogh ontfingh hem seer vriendlijck en heerlijck / en gaf hem noch seer rijcklijcke giften / en hadde hem geern daer te Ferraren behouden / en voor grooten loon wat laten maken. Maer hy hem wendende tot zijn medegesellen / seyde: Hy hadde gebracht in Ferraren twaelf duysent Croonen / die waré in hun behoeflijckheyt ten besté. Doch bedanckte hy dé Hertogh seer beleefdelijck / die hem alles toonde / wat hy in zijn Paleys voor fraeyicheyt hadde: onder ander zijn conterfeytsel / gedaen van den grooten Tiziaen, t'welck Michel Agnolo seer prees. Doch wat den Hertogh dede / hy keerde weder nae de Herberge. Den Weerdt worden veelderhande dingen bestelt van dé Hertogh / om Michel Agnolo wel te tracteren / en verboden geen ghelt van hem te nemen. Van hier quam Michel Agnolo tot Venetien / daer veel Edelluyden zijn kennis te hebben versochté / daer hy weynich werck van maeckte. Hy dede daer niet anders / als voor dé Dogie Gritti een teyckeninge / om de brugge van Rialto, van fraey inventie / en seer cierlijck. Michel Agnolo door veel biddens / keerde weder in zijn Vaderlandt / door de groote liefde die hy daer toe hadde / doch niet sonder perijckel zijns levens / om dat de beleghe-ringe van s'Keysers en s'Paus volck voor de stadt Florencen noch geduerde. Daer ghecomen / bewapende hy den thoren van S. Miniato, daer twee stucken gheschut op laghen / die in't Leger groote schade deden: Waerom die van t'Leger met groot gheschut daer op schoten. Maer Michel Agnolo, met wolle

Groot en mildthertigheyt van Michel Agnolo.

sacken/ en stercke maltrassen/ met veel touwen omvanghen / behiel hem soo/ dat hy noch over eynde staet. Hy creegh lust wat te maken uyt eenen grooten Marbersteen/negen ellen hoogh/welcken steen van Paus Clement te vooren was ghegheven Baccio Bandinelli, die hem begonnen hadde. Desen doe hy van den Gonfalonier Michel Agnolo was ghegheven/maeckte hyer een seer schoon Model toe : maer doe de Medicis weder in de Stadt met accoort gelaten waren/ werdt den steen Baccio weder ghegheven. In't overgaen van der Stadt/ werden eenige Borgers gevangen by last van den Paus : oock worde Michel Agnolo ghesocht/die hem verborgen hiel veel daghen. Doch doe de furie over was/ den Paus Clement gedachtich wesende de constighe deucht van Michel Agnolo, dede hem met ernst soecken en vinden/ en sonder yet misegghen hem gheven zijn gewoone pensioenen/op dat hy vorderde t'werck van S. Laurens. Hy nu in versekertheyt wesende/maeckte voor dē Commissaris van dē Paus van Marber eenen Apollo, dry ellen lang/ die uyt den koker eenen pijl treckt/ doch en werdt niet al gheheel voldaen : dit is een uytnemende schoon werck. Hy hadde binnen de belegeringe gheschildert een Leda, van Lijmverwe/ voor den Hertogh van Ferraren / t'welck een schoon excellent Vrouwen naeckt beeldt was / in den arem hebbende den Swaen. Daer waren oock Castor en Pollux, die uyt het Ey quamen/also men dat in Druck heeft namaels sien uyt comen. Dit groot stuck liet Michel Agnolo sien eenen Edelman/ die van den voornoemden Hertogh gesonden was om dit stuck: want hy hadde verstaen/ dat van Michel Agnolo wat besonders voor hem was gemaeckt. Den Edelman dit siende/ geen kennis hebbende van de Const/seyde tot Michel Agnolo: Dit en is niet besonders. Welcken antwoorde / en vraeghde wat zijn Ambacht was. Hy seyde al grinnende : Ick ben een Coopman. Michel Agnolo antwoorde stracx: Ghy sult ditmael u coopmanschap voor uwē Heer qualijc doen : maeckt u stracx uyt mijn ooghen. Daer nae gaf hy dese Leda Antonio Mini zijnē discipel/die twee Susters te houwlijcken hadde: oock gaf hy hem den meesten deel van zijn teyckeningen/en Cartonen/en twee kisten met Modellen. Desen trock met alle dese Const in Vranckrijck. De Leda vercocht hy aen den Coningh/ en worde ghestelt tot Fonteynebleo : maer de teyckeningen en Cartonen werdē verloren/want hy quam haest te sterven. Michel Agnolo worde te Room ontboden van den Paus Clement, die / hoewel op hem verstoort wesende/ vriendt der Const/hem alles vergaf : en gaf hem orden te keeren nae Florencen/ op dat de Sacristije en Librerije van S. Laurens souden voleyndt worden / daer een menichte van statuen aen verscheyden Meesters waren ghedeelt / en van al de Modellen maeckte : dus werden solderinghe en Boeck-bancken/ en alles met vlijt aengevangen. Doe werdt Michel Agnolo ontboden te Room van den Paus/om t'Oordeel te schilderen. En t'wijlen hy doende was men den Cartonen/werdt hy dagelijcx aengerent van den Agenten oft Commissarissen van dē Hertogh van Vrbijn, seggende/dat hy vā Paus Iulio de tweede hadde ontfangen sesthien duysent Croonē/ om de Sepulture te maken : welcke hy (om van dese moeyte ontslaghen te wesen) noch geern hadde voldaen/hoewel hy alree oudt was. Het worde eyndlijck gearcordeert/ dat de Sepultuere slechs met ses Beelden soude volmaeckt worden / en niet dan van een sijde te sien/ghelijck hy dat self begeerde. In dit verdragh werdt besloten / dat Michel Agnolo voor den Paus vier Maenden in't Iaer mocht werc-

Plompen Edelman van Ferraren, van Michel Agnolo doorgenomen.

Mildtheyt van Michel Agnolo.

wercken. Dit ghedaen/ en liet den Paus evenwel niet af/ het Oordeel te willen gevordert hebben/ om te sien d'upterste cracht der Const van desen oppersten Constenaer. Michel Agnolo makende de Cartonen/ was heymelijck stadich doende aen de Beelden tot de Sepultuere/ tot dat A°. 1533. den Paus ghestorven is. En also hy doe meende van s'Paus werck ontslagen te wesen/ en de Sepultuere dan vry en los te mogen eyndighen: Maer Paulus de derde vercoren wesende/ liet hem roepen/ om voor hem alles te doen/ en dede hem groote beleeftheyt en beloften/ seggende/ hy wilde t'Contract met dē Hertogh scheuren. Eyndelijck werdt het verandert/ en op dry Beelden van eyghen handt. Dus maeckte Michel Agnolo een Beeldt/ wesende Lia, Labans dochter/ voor t'werckende leven/ hebbende eenen spiegel/ bewijsende/ dat wy onse wercken met voordacht te doen behooren: oock in een ander handt eenen bloemkrans/ beteeckenende de deucht/ die ons in dit levē verciert/ en namaels heerlijck maect. T'ander Beeldt was Rachel haer suster/ het contemplerende leven beteyckenende/ die op eenen knye gheknielt is/ en met een opghehevenaensicht. Dese twee waren op den tijdt van een Jaer gedaen/ en worden met den Moyses, daer voor van ghesept is/ ghestelt tot S. Pieter in vincula, by ander Beelden van den Paus Iulius en ander/ die ander Meesters hebben ghedaen/ met de ornamenten der Sepultuere/ ghelijck daer noch te sien is/ en alles ghedaen nae ordinantie en Modellen van Michel Agnolo. Doe begaf hy hem voorts te dienen Paus Paulus de derde/ voldoende met grooter vlijt het Oordeel/ in welck hy eyghentlijck met een groote maniere heeft ghelet op de naeckten/ te weten/ op de schoonheyt/ volcomen proportie/ en ghestaltenissen der Menschen lichamen/ op alderley actituden/ hier in allen anderen overtreffende/ latende aen d'een sijde de vroylijcke coloreringhe/ en ander duysent aerdicheden/ die ander Schilders tot vermakelijcken welstandt ghebruycken/ en oock eenige gracelijcke inventie in't ordineren zijnder Historie. Het geschiede/ doe eens dē Paus Paulus quam besien het werck/ met eenē Messer Biagio van Cesano, een seer neuswijs Mensch wesende: welcken gevraeght van dē Paus watter hem af docht/ seyde dat het een oneerlijck dingen was/ in so eerlijcken plaetse soo veel naeckten met bloote onschamel leden te maken/ dat het gheen werck en was om eens Paus Capelle/ maer recht dinghen tot een stove oft herberghe dienende. Michel Agnolo hierom t'onvreden/ oeffende dese wrake: stracx doe hy wech was/ gingh hy desen Priester schilderen in de Helle na t'leven by onthouden/ onder een deel droesen/ met een slange om t'lijf/ die hem in de schamelheyt bijt: en ten hielp niet wat Messer Biagio aen den Paus oft Michel Agnolo soliciteerde/ datment wech nemen oft veranderen soude/ hy most als een figuer van Minos, oft beter Midas, met Esels ooren daer blijven staen proncken/ gelijck men noch sien mach. T'geschiede corts hier nae/ dat Michel Agnolo van niet weynich hooge steygeringe viel/ quetsende zijn been/ en van pijne en gramschap en woude hy't niet laten meesteren. Dit verhoorende eenen Meester/ Baccio Rontini Florentijn/ zijn vriendt/ quam hem upt medelijden vinden: maer soo hem daer ten huyse niet opghedaen worde/ clom heymelijck in/ en socht van camer te camer/ dat hy hem vondt/ niet scheydende vā hem tot hy al genesen was. Dus keerde Michel Agnolo weder op t'werck/ en voldede eer lange Maendē dit vermaerde heerlijck werck/ dat welcke door Printen/ soo in groot als cleen/ ghenoech openbaer is/ wat figueren en actien

Michel Agnolo schildert een Priester in de Helle met Esels ooren.

Ongedult van Michel Agnolo.

daer in zijn/ soo dat het hier te verhalen onnoodich is: maer datmen aen het wesen van elcke verdoemde figuere mercken can/ om wat zonde dat sy daer in Carons schuyte ter Hellen varen/ dat laet ick den Natuer kennenden Philosophen oordeelen/ oft soo is ghelijcker van woort getuyght. Onder veel aenmercklijcke dinghen/ heeft hy ghemaeckt seven Duyvels/ daer mede meenende de seven Dootsonden/ die de Menschen/ die ten Hemel meenen op varen/ ter Hellen neder trecken. In't uytbeelden van Caron, heeft hy ghevolght den Poete Dantem, daer hy seght op desen sin:

Den Duyvel fel Caron met brandend' ooghen
Vergadertse al, hy dreyght en slaet met eenen
Met zijnen riem, al die niet snel en pooghen.

Acht Jaren pijnichde hem Michel Agnolo dit werck te voldoen/ het welck van verre en van by hem wel wil laten sien/ sonder eenighen welstant te verliesen/ en is gheweest gheretocqueert/ en met artseringen in de diepselen seer net voldaen/ niet alleen onder/ daer men by can/ maer boven in't opperste/ daer ick eens met een langhe leere by gheclommen ben/ daer eenen ganck is met yseren leningen. Dit werck wordde voldaen/ en ontdeckt/ A°. 1541. (ick meen) op eenen Kerstdagh/ met verwonderinghe niet alleen van Room/ maer van al de Weerelt. Hier naer maecte Michel Agnolo voor den selven Paus in de Capelle Paulini twee Historien/ oock op't nat/ d'een de Bekeeringhe Pauli, d'ander de cruycinghe Petri, daer verscheyden schoon naeckten oock in comen/ en verscheyden fraey actien/ sonderlinghe van Petrus avererht op't cruys: doch eenich omstandich bywerck moet men hier niet lustich zijn te sien/ want het achter uyt/ oft t'Landtschap is niet cierlijck: men sieter boomen/ noch ghebouw/ oft diergheljjcke dinghen/ ghelijck of hy alleen t'hooghste treffende op het leeghe oft gheringhe niet en heeft willen achten. Dit was zijn leste schilderije/ gheeyndicht t'zijnen 75. Jaren/ met grooter moeyten: want te wercken op nat/ en is niet wel ouder lieden werck. Nae dat Michel Agnolo, in de fortificatie van Borgo, hem bewesen hadde boven alle ander verstandich Bouwmeester/ en t'schilderen verlaten/ en conde zijnen gheest niet ledich wesen: maer nam vooren een seer groot stuck Marbers/ daer hy van een stuck te weghe wilde brengen vier figueren/ meerder als t'leven/ en was een afdoeninge van t'cruys daer op Mariæ schoot light eenen dooden Christus, daer eenen Nicodemus met een ander Maria de Moeder helpen en bystaen/ wantse van droefheyt schijnt machtloos/ dit lichaem niet te moghen langher op den schoot houden/ en schijnt te willen vallen/ wesende een heel verscheyden actie/ van die hy oft ander in dese Historie te vooren deden. Dit werck werdt niet volmaect/ hoewel hy't tot zijn Sepultuere hadde gheschickt/ en creegh groot ongheluck/ als noch volgen sal. Doe A°. 1546. overleden was Antonio da San Gallo, Bouwmeester van de Fabrijcke van S. Pieters, wert in zijn plaetse ghestelt Michel Agnolo die (oudt wesende) niet geern sulck last aen nam/ en maeckte met veel minder cost een veel beter Model van hout/ als dat van San Gallo, verbeterende veel dingē/ op sulcker wijse/ dat dese Fabrijcke op een veel beter orden worde ten eynde ghebracht/ en op een vijftich Jaren tijt minder als sy soude gheweest hebben/ en met meer als dry hondert duysent Croonen minderen cost/ en noch veel heerlijcker werck/ bequamer en ghebruyckelijcker. Den Paus die hem seer beminde/ en in eeren hadde/ gaf hem tot een pensioen dincomste/

die

die de Rivière opbrengt binnen Parma, beloopende tot ses hondert gouden Croonen s'Jaers: Daer nae in plaetse van die/de Cancelerie van Rimini. En al sondt hem den Paus dit ghelt van zijn pensioen/ wildet niet ontfangen/ als daer geen werck van makende / willende tot dese Fabrijcke dienen om Gods wille. Summa/het is te verwonderen/dat een eenich Mensch soo veel gaven en Consten heeft dadelijck bewesen in hem te wesen. Dus werdt hy in verscheyden Bouwinghe ghebruyckt/tot de doot van Paus Paulus, A°.1549.en wederom ten tijde van Paus Iulius de derde: den welcken hem liet continueren in de Fabrijcke/en hadde hem in grooter weerden. Hy worde oor van een Senaet des Roomschen volcx ghebruyckt tot Bouwmeester aen het Capitolium/ waer toe hy een seer schoon teyckeninge inventeerde/ hoe dat ghebouw ghemaeckt en gheciert / d'Antijcke beelden daer te passe ghebracht/ en hoe de trappen en ander dinghen op het fraeyste en voeghlijckste mochten te weghe ghebracht worden. Liever hadde Michel Agnolo zijnen ouden tijdt gheruster overgebrocht/ dan onder verscheyden Pausen/ en voor d'een en d'ander onledich te wesen met de dinghen der Architecture. Doch de Fabrijcke van S. Pieter, de Kercke van S.Ian voor den Florentijnen te Room/en dergelijcke/ dede hy alleen upt devotie/sonder ghewin te begeeren: Evenwel door de groote liefde tot de Const / en om dat de oeffeninghe met den beytel op de Marberen te arbeyden/zijn lichaem (soo hem docht) vorderlijck tot gesontheyt was/ en liet schier geenen dagh voor by gaen / zijn tijtverdrijf te hebben aen zijnen voorverhaelden Marberé groep oft Pieta: doch ten lesten werdter onverdulich in/en sloech hem aen stucken: want den steen was vol herde keykens/en so hardt/dat t'yser dickwils upt den yseren sprongh. Dese Pieta worde weder aen een gheset / en is noch in eenen Wijngaert by Monte Caval, toecomende die van Bandini, daer ick hem oock ghesien hebbe. Maer om de naeste oorsaeck van dit breken / en onvolcomen laten der figueren van Michel Agnolo t'ondersoecken/ mijns achtens/ is gheweest het overvloedich en geestich verstandt/daer een doordringhende scherp oordeel beneven was: soo dat hy noyt volcomen benoeghen en hadde aen yet dat hy oyt maeckte / en daerom heeft hy in zijnen ouderdom weynich Marberen beelden voldaen/maer die voldaen zijn/ zijn in zijn jonckheyt ghedaen gheweest/als den Bacchus, de Pieta van de Cortse/den Colossus oft Reus tot Florencen / en boven al den Christus te Minerva,die soo volcomelijck ghedaen is/datter geen graen dickte en mach af oft toeghedaen wesen sonder t'Beeldt te bederven. Noch onder de voldaen / zijn t'Beelt van de twee Hertoghen/Iuliaen en Laurens, den Nacht/Aurora,en den Moyses,en buyten dese noch twee/dat t'getal nauwe en reyckt tot elf. De ander die onvoldaen zijn bleven/ zijn meer in ghetal: want soude hy gheen beelden upt hebben laten comen/ dan die hem ghenoechden/ hy souder (soo hy self beleden heeft) weynich oft gheen te voorschijn hebben laten comen. Dit hadde hy voor ghewoonte / soo haest hy al werckende aen zijn beelden eenich cleen ghebreck sach/ hy lietse onvolmaeckt alsoo blijven/en dit was (seyde hy) oorsaeck/dat weynich Beelden oft Schilderije van hem zijn gedaen geworden. Hy beleedt oock teghen yemant / datter een stuck van de elleboghen van de Mary-beelt was af ghesprongen/daer hy de lijdsaemheyt mede verloos. Om nu eyndlijck zijn leven in't corte te betrecken/en t'overloopen/ is te weten/dat hy altijt seer gheneghen was tot alle moeyten/die de Conste belangen: bevindende/

Paus miltheyt tot Michel Agnolo.

Ongedult van Michel Agnolo, slaende aen stucken zijn Pieta.

dat hy door alle swaricheden daer mede gheraeckte. Hy heeft binnen zijn leven hem seer geoeffent in de Anatomie/niet alleen der Menschen / maer oock der Dieren/besonder der Peerden/ daer hy altyt sin in hadde/ oock eenighe te houden: des hy soo groote perfectie met Pinceel en yser heeft laten blijcken/ bewijsende/dat die uyt de herssenē van Iuppiter, Minervam halen wil/behoeft den hamer van Vulcanus. Men heeft ghesien dat hy beelden heeft ghemaeckt/ langh 9.10.en 12. hoofden/als hy daer by wist eenige gratie te weghe te brenghen/alhoewel sulcx in't leven niet te vinden waer/ soo seyde hy/dat den Passer most wesen in d'ooghe/ en niet in de handt: want de handt arbeydt / en de ooghe oordeelt: en sulcken wijse hadde hy oock in zijn Architecture. Hy beminde seer de eensaemheyt / dat niet te verwonderen is: want die op onse Const verlieft is / moet t'gheselschap schouwen / dewijl sy den heelen Mensche wil hebben in aendachticheyt/want sulck Mensch alleen zijnde/is(met Scipio) alderminst alleen. Hy hadde in grootachtinghe eenighe verstandige gheesten/ en gheleerde Persoonen: hy las geern Italiaensche Poeten / en maeckte self veel geestige versen/ Madrigalen/en Sonetten/die seer stadich waren/en heeft Petrarcham en Dantem schier gecommenteert. Hy sondt gedichtē/en ontfinger weder van de doorluchtighe Marckgravinne van Piscara, en waren op malcanders Const verlieft / en sy quam dickwils van Viterbo te Room hem besoecken/ welcke hy teyckende een Pieta,met twee Engelen / eenen Christus aen t'Cruys met opgeheven hoofde/en een Samaritaensche Vrouw aen den put. Hy beminde seer de heylige Schriftuere/als een goet Christen wesende: hadde oock in grooter weerden de schriften van Broer Ieronimo, Savonarola, om dat hy op den Predickstoel zijn levende stem had ghehoort. Hy beminde seer de lichamelijcke schoonheyt der Menschē/om die in zijn Const nae te volgen/ en het schoonste uyt het schoone t'onderscheyden/en kennen/sonder welck men gheen dings en can volcomens maken: maer hadde geenen sin aen oncuyssche en oneerlijcke gedachten/ t'welck hy met de maniere zijns levens heeft bewesen/seer sparich zijnde/als hy jongh was te vredē wesende (om stadich op zijn werck te wesen)met een weynich broodt en wijn/ welcke gewoonte hy onderhiel/tot dat hy t'oordeel maeckte in de Capelle/ daer hy des avonts zijn daghwerck ghedaen hebbende / hem soberlijck onderhiel / en Rijck wesende / leefde armlijck/en noyt vriendt en at met hem/ en selden wilde hy van yemant gheschencken: want hem docht/als yemant hem wat gaf/ altijdt in hem te wesen gehouden. Zijn verhaelde soberheyt maeckte hem seer wakende/en van weynich slaep/s'nachts dickwils opstaende/niet connende slapen/hem voeghende te wercken met den beytel/daer toe had hy gemaeckt eenen papieren hellem/ daer op hy de keerse stelde/en hadde aen den handen gheen belet. Zijn keersen waren van enckel Geyte smeer die seer uytnemende zijn. Dickmael sliep hy in zijn jeucht gecleedt/vermoeyt van arbeydt/ om s'anderdaeghs geenen tijdt met cleeden te verliesen. Eenighe zijnder gheweest/die hem nae seyden/ dat hy gierich en vreck was: maer dese deden de waerheyt daer aen te cort: want hy het teghendeel heeft bewesen met zijn groote miltheyt / in't wech gheven zijner goederen en Consten. Veel teyckeninghen gaf hy aen M. Tomas Cavalieri, Messer Bindo,en broer Bastiaen del Piombo,die seer veel weert waren/aen zijn discipel Antonio Mini de Leda,en anders/als geseyt is/ en voorts aen veel ander/ghelijck de twee gevanghenen aen Sr. Strozzi: dese ghevangenen zijn noch tot

VVie Minervam uyt Iuppiters hersenen wil halen, behoeft dē hamer van Vulcanus.

M. Agnolo maeckte beelden,tot 12.hoofdē langh.

Onse Const wil den heelen Mensch tot haer in aendacht hebben.

Michel Agnolo was oock een Poët.

M. Agnolo was verlieft op de schoonheyt der Menschen,om zijn Const te vorderē.

M. Agnolo rijc wesende,leefde armlijck.

Grooten vlijt van Michel Agnolo in zijn jeucht.

Groote miltheyt van Michel Agnolo.

tot Equan, drie mijlen van Parijs / gaf oock aen Francesco Bandini de ghebroken Pieta: summa / dinghen daer men een deel duysent Croonen af hadde moghen maken. Boven dit veel dienst aen velen gedaen met teyckenen/ en andersins/ sonder yet te nemen / oock onderhiel hy met zijn ghewonnen ghelt veel armen/ uythouwlijckende heymelijc veel schamel dochterẽ/ die hy goede houwlijcke have gaf/en maeckte rijcke zijn dienaers / en die hem hielpẽ wercken: Oock eenen zijnen knecht Vrbino, die hem lange hadde gedient/den welcken hy eens vraeghde: Soo ick com te sterven/wat suldy doen? Hy seyde: Ick sal een ander dienen. Ay armen Mensch/seyde Michel Agnolo, ick wil u ellende voorcomen / en gaf hem teffens twee duysent gouden Croonen / een dinghen dat Keysers oft groote Heeren te doen zijn ghewoon. Oock een zijn Neef gaf hy nu drie/dan vier duysent Croonen/en eyndlijck 10000. Croonen/sonder zijn goederen te Room. Michel Agnolo is oock gheweest van diep en langh behoudich onthoudt/soo dat als hy maer eens yemants dinghen en sagh/hy heeftet soo onthouden/ en hem daer mede ghedient/dat het niemant conde mercken/ en noyt en maeckte hy yet/dat malcander gelijck was: want hy onthiel alles wat hy opt maecte. In zijn jeucht wesende in een geselschap met ander Schilders zijn vrienden/ wedden om een Avontmael/ wie een figuere soude maken van minst teyckeninghe / ghelijck die eenighe plomplijck op de mueren maken/die niet met allen en connẽ. Hier diende hem zijn memorie van een boots/ die hy soo op eenen muer hadde ghesien : dese maeckte hy van treck tot treck soo gantsch ghelijck/als hadde hy't voor hem ghesien / en gingh alle d'ander Schilders te boven: een dingen nochtans swaer om doen/ voor sulck een/ die soo goet Meester/en soo vol teyckeninghe was/ en ghewoon tot soo constighe dinghen/dat hy soo gheheel hem daer van ververren en afscheyden conde. Hy is geweest seer veronweerdight op die hem veronghelijckten: doch noyt geen wraeck doende: maer verduldich verdraghende. In al zijn wesen was hy manierlijck/en wijs in woorden/en voorsienich in antwoorden/ met een statighe grootheyt/en somtijts scherp bijtende/ somtijt soet en cluchtigh/waer van ick eenighe mach verhalen. Hem worde ghesegt van een zijn vriendt / dat hem de doot wel leet behoorde wesen/om dat hy zijn leven hadde gearbeyt met groot onghemack/ om tot der Consten volmaecktheyt te gheraken. Hy antwoorde: Dat behoort even veel te wesen: want behaeght ons t'leven/soo behoort ons niet te mishaghen de doot / dewijl het al werck is van eenen Meester. Een Schilder hem vraghende van zijn werck/welcken hadde gheschildert een Pieta, en hem daer in qualijck gequeten/ antwoorde hy : dat het wel een Pieta, dat is/een deerlijc dingh te sien was. Verstaende dat Sebastiaen del Piombo, in een Capelle van S. Pieter Montorio, hadde te maken eenen Monick/seyde/dat hy dat werck soude bederven. Vragende Sebastiaen om wat oorsaeck/ antwoorde hy : dewijle datse de heele Weerelt bederven/die soo groot is/ soudense niet connen bedervẽ een Capelle/die soo cleen is? Hem worde verhaelt van eenen/ die seer wel d'Antijcken conterfeytte / en hun maniere navolghde. Hy antwoorde: Die altijt een ander navolght/en loopt hem nemmermeer voorby/en die niet van sich self en can maken/sal hem qualijck met ander liedẽ dingẽ connen behelpen. Een Schilder in een werck hebbende boven al wel ghemaeckt eenẽ Os, worde Michel Agnolo gevraeght/hoe desen Os soo levende bovẽ alle ander dingen was getroffen te maken. Hy antwoorde: Alle Schilders connen

Michel Agnolo had groot onthoudt.

Sommige aerdighe antwoordẽ van Michel Agnolo.

hun selven wel best conterfeyten. Hy gingh een werck sien van rondt Beeldtwerck/ datmen/ gedaen wesende/ buyten op zijn plaetse soude setten. En also den Beeltsnijder hem seer bemoeyde om de vensters te stellen/ datse goet licht mochten gheven/ seyde Michel Agnolo: En doet geen moeyte / want het besonderste is het licht op de marckt. Meenende/ dat de dingen die in't openbaer staen / worden van t'volck gheoordeelt goet oft quaet te wesen. Hy sagh een Schilderije/ die al uyt anderen gheraept was / en ghevraeght watter hem af docht. Hy antwoorde/ Wel: Maer ick en weet niet/ als ten Oordeele alle lichamen hun eyghen leden weder nemen sullen / hoe't met dees Historie sal gaen/ want daer niet met allen en sal blijvē: Een waerschouwinge/ op datmen hem soude ghewennen uyt zijn selven wat te maken. Een Priester seyde hem: T'is jammer dat ghy geen Wijf en hebt genomen/ ghy soudt nu veel kinderen hebben/ die uwen arbeydt en eere souden moghen ghenieten. Hy antwoorde: Ick hebbe eene die my Wijfs ghenoech is/ t'welck is de Const/ die my moeyte genoech aenghedaen heeft/ en mijn kinderen sullen mijn wercken wesen/ die my (indiense yet dooghen) lange sullen doen leven: want ongheluckich waer Laurens di Bartoluccio Giberti, hadde hy niet die schoone deuren van S. Ians ghemaeckt: want zijn kinders hebben al doorgebrocht dat hy hun naeliet/ en de deuren staen noch overeyndt. Eyndlijck/ het was een Man/ als uyt den Hemel ghesonden/ om in't leven en Const een recht voorbeeldt allen edelen gheesten en Constenaers te wesen: des hy van elcken was weerdich bemint te wesen / ghelijck hy oock was/ en van groote Heeren en Pausen/ te weten/ Iulius de 2e. Leo de 10e. Clement de 7e. Paulus de 3e. Iulius de 3e. Paulus de 4e. en Pius de 4e. die hy al diende/ en hem in weerden hebbende/ seer ghemeensaem met hem waren / en hadden hem wel willen altijt by hebben: Ghelijck oock deden Carolus de vijfde Keyser/ Solyman den Turckschen Keyser/ Franciscus de Valoys Coningh van Vranckrijck / en de Signorije van Venetien. T'waer langh te verhalen al d'ander Cardinalen/ en groote Meesters: doch moet niet naelaten den Cardinael Hipolito de Medicis, die zijn Const soo toeghedaen / end' hem soo toegheneghen vriendt was / dat hy vernemende / dat Michel Agnolo sin hadde aen een zijn Turcks Peerdt/ om zijn groote schoonheyt wille/ heeft hy't hem mildelijck t'huys ghesonden/ met thien Muylen al gheladen met haver/ en eenen Knecht om t'Peerdt bescheydt te doen/ t'welck Michel Agnolo seer lief was/ en in grootē danck aen nam. Doe binnen Room quam den Hertogh van Florencen Cosimo, met de Hertoginne Leonora, dede hem den Hertogh oock/ om zijn hooghe vermaertheyt in der Const/ en eerlijcken ouderdom/ altijts groote eere/ nemmermeer met hem sprekende/ dan met de bonnet in de handt/ hem doende neffens hem sitten/ gelijck etlijcke Pausen oock hadden ghedaen. In't overleggen van zijn leven/ dunckt my jammer en beclaeghlijck/ dat hy soo veel tijts most verliesen met dingen/ die hem van het Beeldtsnijden af voerden / bysonder met te doen graven Marberen / en met Fortificatien/ en t'Bouwmeesterschap te bedienen van de Fabrijcke/ daer hy 17. Iaer veel moeyte mede hadde/ en van ander Bouwliedē benijdt wesende/ op veel manieren/ en seer ghequelt worde: Want hadde hy zijnen tijdt in snijden oft schilderen mogen gebruycken/ men hadde veel meer wonders ghesien. Doch heeft soo veel ghedaen/ dat men acht/ dat hy alle die voor hem zijn gheweest/ heeft in perfectie van Menschē beeldē overtroffen: So dat met recht in

Michel Agnolo by veel groote Heeren in weerden, en seer bemint.

zijn

zijn Wtvaert hy worde gheschildert/ vertoont midden oude en nieuwe Constenaers/en daer by een versken gestelt/dat zijnẽ oorspong heeft uyt de Georgica Virgilij, daer van den Coningh der Honichbyen wort ghesproken/op desen sin:

Sy zijn hem al ontrent, end' al in hem verwondert.

En ghelijck hy voor handteycken/wapen oft avijs/ stelde dry Cranssen in een gevlochten/veranderden die van der Academie van de Teycken-const binnen Florencen dees Circkels oft Cranssen in Croonen/ stellende daer by t'Avijs:

Ter geminis tollit honoribus.

Willende te kennen gheven/ dat hy in Schilderen/ Beeldtsnijden/ en Bouwmeesterschap (wesende oock dry Consten aen den anderen hangende) de Eere en Croone weerdigh was: doch mochter Michel Agnolo, die een diepsinnich gheest was/wel hoogher oft ander meyninghe in hebben ghehadt. Doe hy in zijnen uyterstẽ ouderdom begon te bemercken zijns levens afgang/ en dat hy zijn sinnen tot Godt gewent hadde/soo heeft hy dat in een ghedicht Sonnet te kennen gegeven in Tuscaenscher sprake/luydende genoech op deser meyninge:

Met een broos schip alree is aenghedreven,
Door woeste Zee, ter haven, elck ghemeen,
Mijns levens loop, daer rekenschap elck een
En reden moet van alle wercken gheven.
Dat s'weerelts gonst my tot een Godt verheven
Der Consten heeft, oft eenich Heer alleen,
Bevind' ick valsch, vol dolinghe niet cleen,
Oock t'ydel wensch der Menschen in dit leven.
T'mal soet ghepeyns der liefden, voormaels yet,
Wat ist? soo my nu dobbel doot gheschiedt?
D'een ben ick wis, en d'ander dreyght my pranghen.
Ghenoech ghemaelt, en Beeldtghesneden hier.
Mijn Siel gherust ick tot de Liefde stier,
Die d'aermen op aen't Cruys dede, ons t'ontfanghen.

Hy hadde altijt groote begeerte/ noch te gaen dienen/ in zijnen soo grooten ouderdom/den Hertogh Cosimo, en met eenen in zijn Vaderlandt te sterven/om daer by zijn Ouders te wesen begraven: dan en mocht van dẽ Paus niet vry ghelaten wesen/ noch ontslaghen/ om de Fabrijcke/ soo dat hy te Room most blijven/daer hy eyndlijck sieck worde van een traghe Cortse: Maer de sieckte vermeerderende/ en hy zijn eynde bevoelende / maeckte zijn Testament/ met dry corte redenen/met goede kennisse en verstandt/segghende aldus: Ick late mijn Siel in de handen Gods: mijn lichaem der Aerden: en mijn goedt mijn naeste vrienden. Vermanende de zijne/datse in't scheyden uyt desen leven/souden zijn ghedachtich des lijdens Iesu Christi. Hy is overleden den 17. Februarij ten 23. uren/Aº. 1564. oudt 90. Iaer. Hy was te Room met seer grooten staet en toeloop begraven: En door bevel van den Hertogh Cosimo, heymelijck ontgraven / en ghepackt als Coopmanschap / heymelijck ghebracht te Florencen / om hem oock nae zijn doot hooghlijck te vereeren. Maer al te grooten beschrijvinghe soudet wesen/te verhalen/wat men dat doot lichaem/ in't begraven en Wtvaert/al eere binnen Florencen dede. Wat al aerdighe en gheestighe versieringen van triumphelijcke toebereydinghen/en schilderijen/ daer al in corten tijdt te wege werden gebracht/door de Schilders Academie/

en andersins/besonder in de Wtvaert/die uytgestelt was te doen s'daeghs nae S. Ian, en ghe schiede den 14. Julij. 1564. Zijn Sepultuere is in de Kerck van Santa Croce van Marber/waer op staen drij Vrouwen beelden van Marber/ te weten/ Pictura, Sculptura, en Architectura.

Het leven van Francesco Primaticcio, van Bolognen/ Schilder/ en Bouwmeester.

HEt is natuerlijck/dat d'Ouders beminnen en behertighen het welvaren van hun kinderen / en daerom sorghvuldigh zijn hun eenighe eerlijcke oeffeninghe te leeren. Die van macht zijn/schickense wel veel tot Coop-handelinge/achtende/dat het versmadelijck is/hun te leeren eenich Ambacht/ daer sy ten onrecht onder rekenen de edel Schilder-const. Sulcx is gheschiet met Francesco Schilder van Bolognen/ van het edel gheslacht van de Primaticci. Desen was in zijn Jeught beschict tot der Coopmanschap: maer hy van hoogheren en edelderen gheest/ had daer weynich behaghen in / en begaf hem tot des Teycken-consts oeffeninge/daer hy hem natuerlijc toe vondt genegen te zijn. Aldus teyckenende en schilderende/ liep het niet lange aen/ of hy en liet blijcken/ dat hy excelleren soude. Hy is ghetrocken nae Mantua, daer doe ter tijdt Iulio Romano wrocht / in het Paleys van de T. en worde eyndlijck ghe-stelt te wercken/ in geselschap van een groot deel Jongers/in dat selve werck/ daer in volherdende den tijdt van ses Jaren/ met grooter moeyten en vlijt de Const naesoeckende/leerde hy seer wel coloreren/ en van stucco wercken: des hy onder alle d'ander Jonghers / die daer hun beneerstichden/ den best doen-der ghehouden worde/in teyckenen/en handelen metter verwe/ als het gebleken is in een groote Camer/ daer hy tusschen eenige cieraten van stucco/heeft ghedaen eenighe krijghen/op de wijse der oude Romeynen/met een groot deel figueren: en noch veel meer ander dinghen in dat Paleys/ met de Cartonnen en nae teyckeninge des voornoemden Iulij. Des hy / van den Hertogh begracijt wesende/doe den Coningh Franciscus in Vranckrijck ontboodt eenich jong Schilder/die van schilderije en stucco wel con wercken/werdter henen gesonden/ A°. 1531. En al wasser een Jaer te vooren henen ghetrocken den Florentijnschen Schilder Rosso, die alree verscheyden dinghen hadde gedaen voor desen Coningh/als den Bacchus, en Venus, en d'Historie van Psiche en Cupido, soo wort ghesept/dat d'eerste stucco/ en schilderije op't nat/in Vranckrijck van deghe ghedaen was van Primatuccio, die veel Cameren / Salen/en Logien op deser wijse voor den Coningh dede. En alsoo hem den omgangh/maniere/ en wercken van desen Schilder wel beviel/ sondt hy hem A°. 1540. nae Room/om voor hem op te speuren eenighe Antijcken. Het welck hy soo sorchvuldelijck dede/dat hy binnē weynich tijdt gecocht heeft/ onder hoofden/Corpussen/en Beelden/hondert vierentwintich stucken. Hy dede oock door Iacob Barozzi van Vignuola, een ander afdrucken het Peerdt van Coper op't Campidoglio, een groot deel der Historien van de Columne Triani, den Comodus, de Venus, den Laocon, den Tiber, den Nilus, en de Cleopatra in Belvideer / om alles te laten gieten van Coper. Binnen desen tijdt is in Vranckrijck ghestorven Rosso, alwaer van hem is onvolmaeckt ghebleven een langhe gallerije/ die met zijn teyckeninghe was gheweest begonnen met stucco en schilderije. Des worde Primatuccio ontboden van Room / en is met dese Antijcken en vor-

vormen t'schepe gecomen in Vranckrijck : daer hy voor alle dingen liet gieten dese vormen der Antijcke Beelden / die soo wel bevielen / dat het de selve Antijcken schenen te wesen/gelijck men sien mach/daer sy ghestelt zijn in den Hof des Coninginnen tot Fonteynableo, met een benoeghen van den Coningh/die dese plaetse schier maecte tot een nieuw Room. Maer ick en wil niet swijgen/ dat Primaticcio in't gieten deser / hadde sulcke constighe Meesters / dat dit werck niet anders en was van dunnicheyt/ dan als een velleken/ en soo glat/ datmen schier niet behoefde te supveren. Hier na eyndichde Primaticcio de begonnen gallerije in corten tijdt / met overvloedighe veel stucco en schilderije. Des den Coningh hem vindende wel ghedient/t'eynden acht Jaren hem stelde in't ghetal van zijn Camerlingen/en corts daer naer/A°. 1544. om dat hem docht dat hy't verdiende/maecte hem Abt van S. Martens: maer noch en heeft Primatuccio niet afgelaten te doen wercken van stucco en schilderije/ in dienst van zijnen Coningh/ en ander/die nae Francesco den eersten in't Regeren ghevolght zijn. Veel fraey jonghe Schilders hebben hem hier gheholpen / onder ander/Rogier van Bolognen/en Prospero Fontana, Gion Batista, Bagna Cavallo : maer niemant en dede hem meerder eere/als Nicolaes van Modona, die alle d'ander in de Const overtrof. Desen met des Abts teyckeninghe / maeckte een groote sale/ de Dans-sale gheheeten / met schier ontallijcke veel Beelden/ groot als t'leven/ soo wel in't nat ghedaen / dat het schijnt van Oly te wesen. Noch een groote gallerije/met tsestich Historien van Vlysses, dinghen die hun ghewueldich verheffen/en seer levendich staen/niet ghebruyckende dan naturlijcke verwen van eerde/sonder achter aen te retocqueren met Eyverwe/ als veel nu ghebruycken / des hy daer in wel te loven is. Het welfsel deser gallerije is oock al bewrocht met stucco en schilderije/ met grooter vlijt van de voorverhaelde/al met des Abts teyckeninge/gelijc ooc is d'oude sale/en een onder-gallerije / die beter als al de ander ghedaen is. Den selven Abt Primaticcio, heeft voor den Cardinael van Loreynen veel fraey dinghen ghedaen te Modone, in zijn seer groot Paleys/ghenoemt de Grotte, welck om zijn grootheyt by d'Antijcke dingen te ghelijcken/mocht een Terme geheeten wesen/om datter soo veel groote Logien/ trappen/ openbaer ghemeen Salen/Cameren/ en heymelijcke stancien oft Cameren zijn. En om ander verscheydenheyt te verswijghen/isser een seer schoon Camer/geheeten het Pauelgioen/ wesende aenghiert met compartimenten van Cornicen / die men van onder op siet / vol figueren/die oock alsoo vercorten en seer schoon zijn. Veel ander dinghen van stucco en schilderije zijn aldaer te sien/ te langh te verhalen. Nae de doot des Conings Francesco, wert den Abt noch gemaeckt generael Commissaris over de Fabrijcken des gheheelen Coningrijcx. Hy heeft noch onder ander veel dinghen gemaeckt/ de Sepultuere van Coningh Henrico, voor des Conings Moeder/ in een Capelle/ met vier bogen/en veel ander eygenschappen en omstandicheden van Beelden/ Marberen / en Coperen historien van half rondt. Summa/hy heeft zijn Overste gedient in alles wat de Const begrijpen mach/ in Triumphen/ Feesten/Tornoyspelen/en Mascaradē/met seer versierlijcke aerdighe inventien. Hy was altijdt seer vriendlijck/en mildt tot zijn vrienden/ en maeghschap: desghelijcx tot die van der Const. Hy heeft hem altijts gedraghen / niet als een Schilder/ maer als een groot Heere/ en tot grooten ouderdom ghecomen/ is in Vranckrijck ghestorven.

Const wel beloont, door Franciscum, Coningh van Vrancrijc.

Nicolaes van Modona goet Schilder.

Het

Het leven van Tiziano Vccello, van Cadoor, Schilder.

EEn groot ghetal doorluchtighe Mannen/ in verscheyden oeffeningen van eerlijcken gheruchte/ soude men van oudts tijdt af weten te noemen / die onbekende plaetsen oft Dorpen/ van hun gebooɾten halven hebben vermaert ghemaeckt. Onder dese waer besonder te tellen den grooten Tiziano, van den huyse Vccelli. Desen was te Cadoor, een cleen Dorp oft Casteelken/ gelegen op de Piave, vijf mijlen van der Cluyse aen den Alpes, gheboren/ A°. 1480. Welcken tot zijnen thien Jaren / met eenen goeden gheest en cloeck verstandt begaeft wesende/ werdt gheschickt tot Venetien/ tot een heerlijck Borger zijnen Oom. Desen dit kindt siende seer totter Schilder-const ghenegen/ bestelde hem by Ioan Bellino, die doe ter tijdt een vermaert Schilder was. Onder wiens onderwijs hem bevlijtende/ gaf wel haest te kennen/ dat hem de Natuere alle de deelen/ die tot de Schilder-const voeghen/ hadde ghegheven. Ghelijck nu zijn Meester/ en ander Schilders daer in't Landt / geen kennis hebbende van den Antijcken/ hun dingen meest al deden nae t'leven/ doch met een drooghe/ harde/ en quellijcke maniere: soo leerde Tiziano hun sulcx nae. Maer doe A°. 1507. hy de maniere van Giorgione sagh / begon zijn dinghen poeseliger/ meer verhevender/ en op een schoonder maniere te maken: gebruyckende evenwel ten besten dat hy mocht/ zijn dingen sonder teyckenen te schilderẽ nae t'leven/ waernemende met dẽ verwẽ uyt te beelden alles wat hy daer in sagh/ t'zy hardt oft soet. Houdende voor ghewis / dat t'schilderen met de verwen/ sonder andersins te leeren teyckenẽ op papier, was de beste maniere van doẽ/ en de rechte teyckeninge: Daer nochtans behoorde t'een met t'ander t'samen op te wassen: Oock can men bequamer zijn voorghenomen meyninghe zijner ordinantie met teyckeninghen by een voegen. Evenwel Tiziano verscheyden dingen op't nat met goet oordeel doende/ gaf van hem te oordeelen/ dat hy een uytmuntich Schilder te werden hadde. T'zijnen twaelf Jaren conterfeytte hy seer natuerlijck gelijckende/ en vleeschachtich gheschildert/ oock hayr/ cleederen en sijden/ seer levende ghedaen wesende/ datmen zijn dingen begon aen te sien voor de dingen van Giorgione. Nae eenige Historien van hem ghedaen aen het Duytsche huys/ maeckte hy een groot stuck/ de vluchtinge van Egypten/ daer Maria comt door een groot bosch/ met een schoon Lantschap: want hy hem veel tijdt op dese handelinghe hadde ghewent/ hebbende daerom eenighe Nederlanders in huys ghehouden werckende / dat fraey Meesters van Lantschappen en groenicheyt waren: Desgelijcx maeckte hy in't bosch veel dieren / die nae t'leven ghedaen / seer levende schenen. Hy maeckte voor een Vlaemsch Edelman een Conterfeytsel/ dat te leven scheen: oock een stuck van een Ecce Homo, met veel figueren / dat van Tizianen self / en van velen wort ghehouden voor een seer goet werck. Noch voor den selven een Mary-beeldt/ met veel figueren / groot als t'leven / en met veel tronien nae t'leven ghedaen nae t'volck van den huyse. Daer nae eenen Tobias met den Enghel / en noch eenen Ioan Baptist, in een bosch ghecnielt/ ten Hemel siende/ en biddende/ daer eenen schijn van boven comt/ en voort in't verschieten een schoon Lantschap. Summa/ zijn werck worde aenghesien voor des Giorgions, en die't daer voor aensagen/ seyden noch tegen Giorgione, dat hy hem seer verbetert hadde in zijn wercken. Waerom Giorgione gram wesende/ hem veel verborghen hiel/ niet willen-

Tiziano begon nae t'leven te schilderen sonder teyckenẽ: doch wil schilderen met het teyckenen vereenight sijn.

Lantschap leerde Tiziano van den Nederlanders.

willende Tiziaens ghemeenschap meer hebben. In't Iaer 1508. liet Tiziano uytgaen in hout-print de rolle van de Triumphe des gheloofs/met Adam, en Eva, Patriarchen/en Propheten/etc. in welcke hy toonde een veerdighe handelinghe. En daer worde ghesept/hadde hy doe ter tijdt mogen sien de Roomsche Antijcken/en de dinghen die daer waren/ hy door zijn wonderlijck levendich colozeren hadde (een groote maniere aengrijpende) Buonarruotto, en Raphael Vrbijn haest achterhaelt/oft voorby gecomen. Tiziano dede tot Vicenza op't nat een Logie / daer men de openbaer audientie houdt / een Vonnis van Salomon, dat een schoon werck was: Noch te Venetien/de Facciate van Grimani: Te Padua in de Kerck van S. Antonis, op't nat eenighe historien deses Sancts: Noch daer in S. Spirito, maecte hy in een cleenachtich Tafereel eenen S. Marcus, sittende midden een deel Sancten / welcker tronien zijn veel nae t'leven ghedaen van Oly/ met seer grooten vlijt: welck Tafereel veel hebben gehouden te wesen van Giorgione. Doe door den doot van Ioan Bellino, in de groote sale van den Raedt was onvolmaeckt gebleven d'Historie / daer Paus Alexander de vierde voor S. Marcus Kerck de voet stelt op den hals van Fredericus Barbarossa, heeft het Tiziano voldaen/ veel daer in veranderende / en daer in brengende veel Conterfeytselen nae t'leven/ waer door hy van die van den Rade in't Duytsche huys een Officie ghecreegh/geheeten de Senseria, dat opbrengt dry hondert Croonen s'Iaers: Welck Officie dese Heeren vervolgens altijts geven den besten Schilder van hun Stadt: Welcken altijt/wanneer hun Prince wort vercoren/ oft den Doge, is gehouden zijn Conterfeytsel te maken/voor den prijs van acht Croonen: welck Conterfeytsel wort tot gedachtnis gestelt openbaer in't Paleys van S. Marco. Ontrent A°. 1514. heeft Tiziano voor den Hertogh Alfonso van Ferrara, in een Camer voldaen eenigh dingen van Ioan Bellino, alwaer hem Tiziano socht bekent te makē/en maecte twee Historiē/die daer ontbrakē: in d'eenē een Riviere met rooden wijn/waer by eenighe Sangers en Speellieden waren half droncken/ soo Mannen als Vrouwen: oock een slapende naeckte Vrouw / die schijnt te leven / met noch ander figueren: hier schreef hy zijnen naem. In d'ander zijn veel Liefdekens/ schoon kinderkens / van verscheyden actituden/ die den Hertogh seer wel bevielen: Onder ander isser een seer schoon/het welcke vischt in eē claer Riviere/ in welcke is een basement/waer op is staende t'Beeldt van Venus/daer by de Gratie/ en de Schoonheyt/alle seer schoon Beelden/ gewrocht met ongelooflijcke neersticheyt. Noch maeckte hy daer een half Beeldt met een Christi tronie / en een Joodtsche Boeren tronie/ die Christo toont de munt van Cæsar. Dese dinghen (nae t'ghetuyghenis van onse Constenaren) zijn de beste/ die van Tiziano opt ghedaen zijn/en zijn oock ghewis bysonderlijck: Des werdt hy wel en heerlijck gheloont van den Hertogh / den welcken hy conterfeytte/ met eenen arem liggende op een groot stuck gheschut: desgelijcx conterfeytte hy de Sigra Laura, welcke daer nae de Hertoginne werdt / en is een verwonderlijck fraey werck. En gewis/ de gaven in den Constenaers zijn van grooten vermogen/ wanneerse door de miltheyt der Princen ghewerckt/ en verheven werden. In desen tijdt hadde Tiziano vriendtschap met den vermaerden Poeet Ariosto, die hem celebreerde in zijnen Orlando furioso, segghende:

Venetianen geven den bestē Schilder vā hun Stadt Iaerlijcx dry hondert Croonen.

E Tizian che honora
Non men Cador, che quei vinezia, e Vrbino.

Hier

Hier nae te Venetien ghecomen/ maeckte hy op eenen doeck van Olyverwe eenen naeckten Herder/ daer een Vrouw hem pijpen toelangt om te spelen/ met een seer schoon Landtschap: dit stuck is nu tot Faensen. Hy maeckte noch in de Kercke der Fremineurs/ geheeten Ca grande, t'hoogh Altaer-tafel/ een Marien Hemelvaert: maer op doeck ghedaen/en qualijck bewaert wesende/ sietmer weynich beschepts van. In de selve Kerck in een Capelle/ een Tafel met een Mary-beelt/en noch eenige Sancten en Conterfeytsels. In't Kercxken van S. Niclaes in't selve Convent/ maeckte hy in een Tafel S. Niclaes, S. Franciscus, S. Catherine, en S. Bastiaen, een naeckt beeldt/ghedaen nae t'leven/sonder datmen siet/ datter met eenige Const is ghesocht de schoonheyt in corpus oft beenen/dan recht henen ghevolght het enckel leven/soo eygentlijck en natuerlijck vleeschachtich is het ghedaen/ is niet teghenstaende voor seer schoon werck ghehouden: soo is oock de Marybeeldt met haer kindt/die van d'ander beelden wordt aengesien. Dit werck worde van Tiziano op een houten plaet ghetenckent/van anderen ghesneden/en in Druck uytgegheven. Hy maeckte voor de Kerck van S. Rochus hier nae eenẽ Cruysdragenden Christus, met eenen Jode/ die hem met een coorde aen den hals ghebonden voort treckt/welck vele voor Giorgionen werck hebben gehouden/ en is nu ter tijdt de meeste devotie van Venetien: en hier toe zijn meer gouden Croonen aelmossen gegheven/dan Giorgione en Tiziano oyt binnen hun leven met schilderen hebben ghewonnen. Hy maeckte voor de Kerck van Sta. Maria maggiore, eenen Ioannes in de Woestijn/ en eenen Enghel/ seer levendich/ met een fraey Landtschap. Noch maeckte hy nae t'leven eenige Conterfeytsels: onder dese/ Franciscum Coning van Vranckrijck/doe hy uyt Italien weder nae Vranckrijck reysde. Noch verscheyden Conterfeytsels van de Dogi, in't Raedthuys/ gelijck hy gehouden was te doen/ als ghesept is. Noch een Tafel/in de Kerck van S. Ioan en Paulo, van S. Pieter Martelaer/die meerder als t'leven/in een bosschagie/ van eenen Soldaet is ghewont in't hooft/ in welcks tronie men siet t'verschricken van der doot: oock sietmen eenen anderen Monick seer bevreest ontvluchtẽ. In de locht comen twee naeckte Engelen met eenẽ blixem/ welcken al t'werck zijnen dagh gheeft/ en al t'Landtschap/ welck seer schoon is. Dit werck is ghehouden t'alderbeste en volcomenste/dat oyt Tiziano ghedaen heeft. Hier nae/ in de groote Sale van den Rade/ maeckte hy een groote Historie van een bataillie/ en een Furie der Soldaten vechtende/ t'wijlen uyt den Hemel eenen grooten slachreghen valt: welck alles nae t'leven ghedaen/ wort ghehouden t'beste dat in de Sale is. Daer is noch van hem eenen Cleophas, en Lucas, waer Christus mede ter tafel sit/ een schoon werck/en is te sien in de gulden sale/ voor de sale van den Rade. Oock in de Schole van de Caritate is een stuck van hem/ daer Maria opclimt de trappen/ daer veelderley Conterfeytsels zijn: Oock in de Schole van S. Fantino, eenen S. Ieronimus in penitentie/ die met de Kerck verbrande/was van den Constenaers seer gepresen. A°. 1530. conterfeytte hy tot Bolognen den Keyser Carolum al gewapent/waer van hem den Keyser gaf duysent Croonẽ: van welcke hy vijf hondert most gheven eenen Beeldtsnijder van Lombardijen/ die soo veel hadde aen Tiziaen vercreghen/ dat hy de palet en de verwe droegh/en maeckte soo by den Keyser/ dien hy/ t'wijlen Tiziano schilderde/ bootseerde van wasch in een rondt dooskem/ t'welck den Keyser eyndtlijck werdt te sien/ en dedet hem in't

Mildtheyt Keysers Caroli tot de Const.

groot

groot maken van Marber / en te Genua brenghen / daer hy noch dry hondert Croonen creegh. Tiziano te Venetien/ vondt veel Edellupden / die Pordenon jonstigh wesende / seer zijn werck presen / aen den solder van der sale van Pregai, en hadden hem besteedt tot S. Ian Alemossenier een Tafel te maken/ om trotsen Tiziano, die daer te vooren desen Sanct in Bisschops cleeren hadde gheschildert ter selver plaetsen: maer met allen vlijt mocht Pordenon Tiziano werck niet op veel nae achterhalen. Tiziano hadde voor de Kercke van S. Marie van d'Engelen te Murano een Boodtschap ghemaeckt: Maer soo diese hem besteedt haddē/geen vijf hondert Croonen wouden geven/die hy epschte/ schickte hy dees Tafel/by raedt van Pieter Aretino, te schenck aen dē Keyser/ die hem soo behaeghde/dat hy Tiziano schonck twee duysent Croonen: Dees Boodtschap (acht ick) ist/ die in Print comt/ daer d'Enghelen boven de Plus oultre Colomnen houden. Dē Keyser upt Hongerien gecomen te Bolognen/ om met Paus Clement te spreken / wort weder Tiziano ontboden / die hem weder conterfeytte / oock den Cardinael Hipolito de Medici, in Hongersche cleedinghe/ en noch andersins in de wapen staende. Noch onder ander conterfeytte hy Pieter Aretino, die hem bracht te Mantua, en in vriendtschap by den Hertogh/dien hy met zijn Broeder den Cardinael conterfeytte. Maeckte hem oock twaelf Roomsche Keysers/ halve Beelden/ seer wel ghedaen. En onder elck maeckte Iulio Romano een Historie van hun daden. Tot Cador zijn Vaderlandt / maeckte hy oock een Tafel van een Mary-beeldt / en S. Tiziano Bisschop/en hem selven knielende/nae t'leven gedaen. Tot Ferraren conterfeytte hy den Paus Paulum de derde/dat een schoon werck was: en maeckter noch een voor Cardinael S. Fiore, die hem beyde wel betaelt worden van den Paus. Seer op desen tijdt conterfeytte hy den Hertogh van Vrbijn Francesco Maria, dat een treffelijck goet werck was: Des Pieter Aretino Poeet / hem vereerde in een Sonnet / beginnende aldus:

De Keyser schonck Tiziano twee duysent Croonen, voor een stuck schilderije.

Se il chiaro Apelle con la man dell' arte
Rasemplò d'Alessandro il volto, e il petto.

In't Cabinet/oft Const-camer/van desen Hertogh/zijn noch vā Tiziano twee Vrouwen tronien / seer lieflijck / en een jonghe Venus met bloemen en dunne doecklakens om/seer wel voldaen: oock een half Beeldt van Maria Magdalene, met hanghende verdeelde hayr/dat een besonder werck is: daer veel meer Conterfeytsels zijn/oock des grooten Turcks Solimani, al van Tiziano. Tot de Monicken van S. Spirito, is oock van hem een Tafel van eenen Pinxterdagh. Tot Bresse is van hem een Tafel met seven percken. In den Dom van Veronen noch een Tafel van Marien Hemelvaert / t'welck t'best is/ dat van alle Moderne in die Stadt is. Hy maeckte hier nae verscheyden Conterfeytselen ten voeten upt. In S. Spirito tot Venetien zijn noch van Tiziano drie Historien met beelden van onder op: t'een Abrahams offerhande: tweede / daer David Goliath onthooft: het derde/Cain en Abel. Op den selven tijdt conterfeytte hy hem selven/om zijn kinderen tot een gedachtenis te laten. A°. 1546. van Cardinael Farnese ontboden/ quam hy te Room/ en ghelogeert in Belvideer / conterfeytte hy den Paus Paulus ten voeten upt: oock Farnese, en Hertogh Octavio: alles tot een groot wel bevallen deser Princen. Noch maecte hy een Christi beeldt/als een Ecce Homo, om den Paus te vereeren: doch soo wel niet ghedaen / als de Conterfeytsels. Michel Agnolo met Vasari besocht hebbende

hende Tiziano in Belvideer/hadden ghesien van hem ghedaen een naeckte Danae, in den schoot van Iuppiter, in goudt verandert: en weder keerende Michel Agnolo, prees zijn werck / en maniere van zijn colozeren seer: maer seyde/ dat het schade was / dat de Veneetsche Schilders in hun begin niet wel en leerden teyckenen/en gheen beter studie en hebben: want soo desen Man gheholpen waer met de Teycken-const/ghelijck hy is van der Natuer/ en bysonder met t'leven te volgen/men soude niet mogen meer/noch beter doen: want hy eenen grooten gheest/en een seer levende/ en aerdige handelinge heeft. Dits oock in der daet alsoo: want die gheen teyckeninge ghenoech/en niet gheprac-tiseert en heeft nae fraeye Antijcke/en Moderne dinghen/ die en can door hervarentheyt/uyt zijn selven niet volcomens doen/noch te hulpe comen/oft toegheven de dinghen/ die men nae t'leven doet: op datse de deelen / die somtijts in de naturere onperfect bevonden worden/met t'verstandt der Consten mochten behoorlijcke gracien toelanghen. Tiziano hadde te Room veel groote gheschencken/ en voor Pomponio zijnen soon een Beneficie met een goede Rente. Zijn ander soon gheheeten Horazio, geconterfept hebbende Batista Ceciliano, aerdich Violon-speelder / dat seer wel ghedaen was / met noch eenige ander Conterfeytselen/ van Room vertreckende / quam tot Florencen / daer hy van de fraey dinghen (ghelijck te Room) hem seer verwonderde. Tiziano tot Venetien gecomen/maecte voor den Marquijs del Vasto een stuck/daer hy zijn Soldaten aenspreeckt/ en verscheyden Conterfeytsels. Hy maeckte noch verscheyden dinghen in S. Maria Nuova, en in ander Kercken: maer dese zijn dinghen en ghelecken de eerste niet. Veel Conterfeytsels dede hy/te lang te verhalen: Verscheyden reysen den Keyser Carolus, en eyndlijck in't Hof/doe hy heel oudt was: want van eersten af behaeghde den Keyser soo de maniere van Tiziano, dat hy van geen ander Schilder als van hem gheconterfeyt en wilde wesen/ghelijck als den grooten Alexander, daer toe oock zijnen Apelles hadde vercoren. T'elcke reyse dat Tiziano den Keyser conterfeytte/hadde hy duysent gouden Croonen/ en was van zijn Majesteyt Ridder ghemaeckt/ met een incomst van twee hondert Croonen van de Camer van Napels. Als hy oock s'Keysers soon Philippum den Coningh van Spaengie conterfeytte/hadde hy van hem oock twee hondert Croonen s'Jaers. T'waer niet als tijtverlies/te willen verhalen alle de Conterfeytsels/ die Tiziano ghedaen heeft: want daer en is nauw eenigh Prins/Princesse/oft yemandt groots gheweest/die hy niet en heeft gheconterfept. Hy heeft by ordinantie van Keyser Carolus, te Venetien ghedaen een groote Tafel van een Drijvuldicheyt/ welcke namaels (soo ick acht) quam in Print. Hy maeckte voor Vrouw Maria eenen Prometeus, aen den bergh Caucasus, van den Arendt ghepickt wesende: Oock eenen Sisiphus in de Helle/ met den steen / Titius verscheurt van Gieren / en Tantalus, alle van Oly op doecken / soo groot als t'leven. Hy maeckte oock Venus, en Adonis, daer Venus onmachtich schijnt/ om dat den Jongheling met een deel Honden om hem/ schijnt te vertrecken. Dit was alles seer treffelijck/ en aerdich ghedaen. Oock een Andromeda, met den Verlosser Perseus, een schilderije die niet vrolijcker en mocht wesen: Ghelijck oock was Diana, daer Acteon in den Hert verandert. Hy maeckte oock Europam, met den Stier in de Zee. Dese schilderijen zijn by den Coningh van Spaengien. Niet onvoeghlijck sal wesen te verhalen/ dat Tiziano in zijn jonckheyt een ander handelinge hadde/ soo

T'leven moet met t'verstant der Const somtijts wesen gheholpen.

Tiziano van den Keyser grootlijck begaeft, en Ridder gemaeckt.

als in zijnen ouderdom: want eerst maeckte hy zijn dingen heel net/ datment soo geern van by als van verre sagh: en ten lesten wrocht hy zijn dinghen met cloecke pinceel-streken henen/ en ghevleckt/soo dat het van by geen perfectie/ maer van verre te sien/ goeden welstandt hadde. En dit is oorsaeck gheweest/ dat vele/die dit hebben willen volghen/willende hun bewijsen te hebben veerdighe handelinge/ hebben gemaeckt dingen/ die plomp/ en onbequaem te sien waren. En dit comt daer by / dat vele meenen / dat dese dinghen van Tiziano ghedaen zijn sonder arbeydt / maer sy dolen/ en bedrieghen hun selven: want men siet merckelijck/datse doordaen/en weder herdaen zijn/soo veel reysen/dat men daer arbeydt genoech in siet. So dat dese maniere van doen verstandich/ welstandich/ en uytnemende is: want het de Schilderije een levendicheyt gheeft/wesende ghedaen met groote Const/den arbeydt verbergende. Tiziano maeckte ten lesten een drij Coningen / met veel Beelden ontrent een elle lang/ dat een seer vroylijck werck was. Ghelijck oock was een ander/ dat hy hier nae copieerde. Noch een bespottinghe Christi, is seer schoon gheweest / dat te Milanen werdt gestelt in de Kerck van S. Maria della gratia. Hy maeckte voor de Coninginne van Portegael een gheesselinghe/ een weynich minder als t'leven/dat seer goet werck was. Een Crucifix/met beneden Maria en S. Ian, en S. Dominicus, dede hy/dat welck ghedaen was op de verhaelde maniere/also ghevleckt/seer schoon wesende: dit staet tot Ancona, tot S. Dominicus. Noch is van hem d'Historie van S. Laurens, daer hy in't vercorten op den rooster light op t'vyer/ met die t'vyer stoken/en meer figueren: dit staet in de Kerck/ ghenaemt de Crucicchieri, tot Venetien: en ick acht/dat dit van Cornelis Cort, den seer constighen Plaetsnijder/ ghesneden is: want dit is op den nacht ghemaeckt: Het heeft drij lichten/een van t'vyer/ en elcke sijde een Fackel gheeft oock weder sijds dagh. Boven dit comt van boven eenen blixem/den wolcken doorclievende/die t'licht van t'vyer in claerheyt overtreft: En noch in de ghebouwen hebben eenige oock lichten / en lanteernen van verre in't verschieten. Summa / het is alles met grooter Const / en goet oordeel ghedaen. Noch is van hem seer levendich ghedaen eenen S. Niclaes, in eenen steenen stoel/ met een Enghel die zijnen Mijter houdt: dit staet in de Kerck van S. Sebastiaen. Hy maeckte noch een Magdalene, een half beeldt tot de halve dyen/met hangende hayr/ haer op de schouderen en op de borsten vallende/ en heeft d'oogen nae den Hemel/die root van weenen zijn/als uyt berouw van zonden/en verweckt wiese siet/doch al is sy seer schoon/niet tot wellust/maer tot medelijden oft leetwesen. Dit stuck was ghemaeckt om nae Spaengien te schicken: doch werdt tot Venetiē van een Liefhebber gecocht hondert Croonen / en Tiziano maecte een ander/dat gesonden worde/ en niet min schoō en was als d'ander. Eenen grootē hoop Conterfeytsels heeft hy noch gedaen/van Mannē/Vrouwen/en schoō jonge Dochters/seer uytnemende, maer te lang om tellē. Noch maeckte hy een Egyptsche vlucht/daer Maria van den Esel ghedaelt op eenen steen is gheseten/hebbende by haer Ioseph, en S. Ian, die Christo eenighe bloemen toelangt/die een Enghel van eenen boom ghehaelt heeft/uyt eenen bosch vol ghedierten/ daer van verren den Esel weydet: dees Schilderije is nu ter tijdt tot Padoa. Tiziano sondt noch aen den Coning van Spaengien een stuck van seven ellen lang/wesende een Avontmael/ dat uytnemende en ongemeen schoon was. Veel meer dingen heeft desen grooten Meester ghedaen/ die om

Tiziano veranderde sijn eerste handelinghe.

de

de corthept versweghen zijn. Eyndlijck zijn in zijnen ouderdom veel dinghen onvolmaeckt ghebleven / als een Magdalene by Christum in eens Hoveniers ghedaente / groot als t'leven: oock van de selve grootte een Grafleggiinghe: noch een Marybeeldt onvoldaen: Maer dese dinghen / met noch zijn voldaen Conterfeytsel / waren de beste die in zijn huys waren / A°. 1556. doe hy oudt was. Tiziano was van teer ghesonde natuere / en soo geluckich / als yemandt zijns gelijcke opt is gheweest / noyt van den Hemel anders als jonst en voorspoedt hebbende. T'zijnen huyse hebben verkeert en ghecomen alle Princen / gheleerde en vermaerde Mannen / die Venetien opt hebben comen besoecken / om zijn Const / en edel soete manier van omgangh. Hy overtrof binnen Venetien seer ghemacklijck alle Schilders / die hem wilden trotsen: Maer hy / die overvloedich genoech in zijnen tijdt gewonnen hadde / soude wel hebben ghedaen / in zijnen lesten ouderdom te hebben gherust / oft om tijtverdrijf maer ghewrocht te hebben: want sulcke leste zijn wercken verminderden zijn vermaerthept oft gherucht. Hy was t'zijnen 86. Jaer noch ghevonden met den pinneelen in de handt / en sitten werckende. Hy is ghestorven A°. 1576. doe te Venetien de groote sterfte was / zijns ouderdoms 96. Jaren.

Tiziano in sijnē grootē ouderdom was afghenomen in de Const.

Het leven van Iacopo Tintoretto, Veneetsch Schilder.

DE Schilders van Tuscanen en Roomen hebben altijt (ick en weet niet of (neffens t'ghelijck dat sy hebben) eenige benijdinghe daer oorsaeck ten deele van is geweest) den Veneetsche Schilders beschuldight / en berispt / datse opt te weynich Teycken-const oft studie hebben gehadt / beneffens hun stout en aerdich coloreren: maer misschien hebben dese berispers selve som te weynich ghelet op het wel verwen oft coloreren. Onder dese die berispt zijn gheworden / was Iacopo Tintoretto, den welcken van in zijn jeught is een beminder gheweest van verscheyden Consten / bysonder van schilderen / en te spelen op alderhande speeltuygh der Musijcken / en was altijt in alle zijn wesen vrolijck / en cortwijligh om mede om te gaen: Maer in de saken der Schilderconst belangende / onvolligh / vreemt / wonder veerdigh / en los in zijn voornemen / hebbende de alder seldsaemste herssenen oft versieringhen in't hooft / die opt eenich Schilder ter weerelt hadde / gelijck men sien mach in al zijn wercken / in zijn bootsighe en cluchtighe by een voeginghe der ordinantien zijner Historien / seer uytnemende verscheyden en buyten t'ghemeen ghebruyck van allen anderen / Jae heeft met de nieuvondighe aenslaghen zijns verstants de seldsaemhept self overtroffen / werckende by gheval en sonder teyckeninghe / ghelijck of hy seggen wilde / dat t'schilderen geen Const oft moeyte / dan slechts maer boerde oft ghecks werck en was. Menige reyse heeft hy in Oly zijn dinghen ten deele gedoot verwt alsoo ghelaten / soo heel rouw ghedaen / datmen de pinceelslagen daer by gheval / en als uyt een desperatie ghedaen wesende / met cladden op siet ligghen / sonder seer veel teyckeninghe oft verstandt. Hy heeft schier geschildert op alderley manieren / op t'nat en van Oly / ooc Conterfeytsels van allen prijs / elcken bestelt nae zijn ghelt: soo dat hy wel maeckte den meesten deel van al dat bin zijnen tijdt tot Venetien was geschildert. En om dat hy in zijn Jeught in veel schoon wercken liet mercken een groot oordeel te hebben / hadde hy nae t'groot beginsel / dat in hem was van natueren wegen / hem vlijtich begheven die selve gave te bact te comen met studeren / gelijck als ander /

Tintoret overtreft de seldsaēheyt self in sijn ordinantie.

Tintoretto paste al het werck van Venetien te hebben.

ander/ die de schoon maniere volghen van ander excellente voorgangers/ sonder soo te hebben uyt zijn selven henen ghetrocken zijn dinghen / op zijn veerdighe maniere/hy waer wel een van de alderbeste Schilders geweest/die Venetien oyt hadde: hoewel hy evenwel is geweest een cloeck en goet Schilder/ van wackeren/versierigen/en edelen gheest. Doe nu den Raedt van Venetien ordineerde Iacopo Tintoretto,en Paulo Veronese,beyde noch jong/en daer men groote hope toe hadde/ elck te maken een Historie in de Sale van den grooten Raedt/ oock den sone van Tiziano Horatio een Historie/ schilderde Tintoretto Fredericum Barbarossa,gecroont van den Paus/en maeckte daer in een schoon ghebouw / en om den Paus een groot deel Cardinalen / en Veneetsche Edellieden/al gedaen nae t'leven/en onder de Musijcke van den Paus. Hier in had hy hem soo ghedreghen/dat dese Schilderije by alle ander mach staen/ oock by die van Tizianen soon Horatio : welcken daer heeft ghemaeckt een Bataillie/ die te Room geschiede tusschen de Duytschen van Frederico,en de Romeynen by t'Casteel S. Agnolo. Hier in is onder ander een Peerdt dat seer schoon is/ springende in't vercorten op eenen gewapenden Soldaet : doch wilt men segghen / dat Tiziano hier zijnen soon gheholpen heeft. Paulo Veronese maeckte hier neffens in de zijne/ daer Barbarossa Paus Octaviano de handt cust/in nadeel van Paus Alexander de derde. En boven dees Historie / die seer schoon was / schilderde Veronese boven een venster vier figueren/ den Tijdt / d'Eenicheyt met eenen bondt roedekens/de Verduldicheyt/en t'Geloove/ soo wel ghedaen dat het niet te seggen is. Niet lang hier nae/also in de selve Sale noch een Historie ontbrack/ dede Tintoretto soo veel door vrienden en voorspraeck/ datse hem was doen maken: dese dede hy so/datse verwonderlijck is/en weerdigh gheacht te wesen onder de beste dingen die hy oyt dede: om dies wille dat hy met al zijn vermogen zijn best dede/om zijn trotsers ten minsten te vergheljjcken/indien hyse niet overtreffen conde. En d'Historie is/ daer Paus Alexander den Barbarossa in den Ban doet/daer onder ander een toortse wort afgeworpen/gelijck men in't discommunicerē doet/en een deel naeckten over hoop grabbelen om dees toorts seer versierlijck. Hier zijn oock eenige gesigureerde basamenten : en over al in dees Historie zijn ghesaeyt Conterfeytsels / die seer wel ghedaen zijn / en yegelijcken wel bevallen. Hierom zijn hem in de Kercke van S.Rochus, in de meeste Capelle/ doen maken twee groote Historien van Oly / also langh als de Capelle breet is/ te weten/ twaelf ellen/ onder t'werck van Pordenone : In d'een is versiert een Hospitael in't vercorten/ vol bedden en siecken/op verscheyden actituden/ die van S. Rocho ghemeestert worden/ en onder dese zijn eenighe naeckten die seer wel verstaen zijn/ en eenen dooden in't vercorten/die seer schoon is. In d'ander is oot d'Historie van S.Rochus, vol van verscheyden schoon en gracelijcke figueren. In summa/ is sulck/ dat het is ghereken t van t'beste dat desen Schilder oyt dede. Noch midden in de Kerck/ op de selve grootte/ maeckte hy/ daer Christus gheneest dien voor de Piscine lagh/ dat oock een redelijck werck gehouden wort. In de Kerck van S. Maria dell' Orto,heeft hy twee vacken gheschildert op doeck van Oly/twee en twintich ellen hoogh. In d'een/op de rechter handt van de groote Capelle/ is/daer Moyses comt van den bergh met de Tafelen der Wet/en t'volck vindt aenbiddende t'gulden Calf. Tegen over dit is t'Oordeel/van een wonder seldsaem inventie / wesende seer verschrickelijck/ en vol veelderley figueren/ van

allen ouderdom en sexie/met verschietende salighe/en verdoemde. Men sieter oock Carons schupt/ maer soo vreemt/ en verscheyden van ander/ dat het seldsaem en fraey te sien is. En wis/hadde dees versierlijcke ordinantie en inventie beleydt gheweest met matighe en verstandige teyckeninghe / en hadde den Schilder acht ghenomen op yeghelijck deel/ghelijck hy heeft op t'geheele/in't uytbeelden der confusie/ ghewoel/ en verschricken van dien lesten dagh/ het waer een besonder uytnemende Schilderije. Wel is waer / dat alsmense ten eersten schielijck comt te sien/ is men seer verwondert : maer alsmense stucks wijs/en deel by deel opmerckich besiet/soo schijnet geschildert uyt mallichеyt. Noch heeft hy in de selve Kerck gheschildert van Oly de deuren van d'Orgel/ end' is/ daer Maria de trappen opclimt/ end' is wel de beste Schilderije die in dese Kerck is: Ooc op de deuren van d'Orgel van de Kerck S.Maria Zebenigo, de bekeeringhe Pauli: maer met weynich studie. Noch tot de Carita,een Tafel van een afdoen van het Cruys. En in de Sacristije van S.Bastiaen, om trotsen Paulo Veronese, die hier oock veel schilderije dede/ daer maecte hy Moyses in de Woestijne/ en ander Historien. Noch in S.Iobs,de dry Marien, S.Franciscus , S.Bastiaen , S.Ian , en een stuck Landtschap. En in de Orgel deuren van de Kerck van Servi, S.Augustijn,en S.Philips : en onder/daer Cain Abel verslaet. In S.Philip, in't welsfel van den Preeckstoel vier Evangelisten/ en boven den Altaer een Boodtschap/ end' ons Heere in't hofken : in't vack van den Altaer het Avontmael. In S.Francesco della vigna,is den Altaer van't afdoen van den Cruyce/ met de Marien , en eenighe Propheten. In S. Marcs Schole van S.Ian en Paulo, zijn vier Historien. Een is/daer S.Marcus in de locht is/en gheneest een/die seer ghequelt en ghetormenteert wort met ijsers/ die al breken : hier in zijn veel figueren/en ander omstandicheden/die d'Historie rijck maken en vercieren.In een ander is een onweder ter Zee/en S.Marcus in de locht/die eenen zijnen devoten verlost : maer dit is soo met geen vlijt ghedaen als t'ander. In't derde is eenen regen/ en eenen dooden/van des selven Sancts devote/wiens Siel ten Hemel vaert: in dees ordinantie zijn oock tamelijck veel beelden.In't vierde wort eenen beseten besworen: hier heeft hy versiert een gallerije in't vercorten/ en t'eynden een vyer diese verlicht. Noch buyten dees Historien/eenen S.Marcus, dat een redelijcke schilderije is. Dese Schilderijen/en veel ander/ die niet verhaelt en zijn/ om dat wy ghenoech laten wesen/ te hebben ghesproken van de beste/ zijn van Tintoretto ghemaeckt met sulcke haestichеyt en veerdicheyt/ dat als ander meenden dat hy naulijcx begonnen hadde/doe hadde hy zijn dinghen al ghedaen.Hy maeckte dat hy altijt te doen hadde:want doe hy eenigh werck niet hebben en conde door vrienden/so wilde hy't voor cleenen prijs/jae voor niet maken/dat hy't op alderley manieren maeckte te crijgen. Het is eens gheschiedt/doe hy hadde ghemaeckt in de Schole van S. Rocho eenen grooten olyverwen doeck met de Passie Christi, dat de Mannen van dese Compagnie besloten/te doen maken een bysonder stuck / en wilden dat besteden te doen een / die van alle de Veneetsche Schilders de beste teyckeninghe hier van soude maken. Dus ontboden wesende Ioseph Salviati, Frederijck Zucchero,die doe te Venetien was/Paulo Veronese,en Iacopo Tintoretto, werdt hun verordineert elck een teyckeninghe te brenghen/ belovende den bestdoender het werck. Nu terwijlen dat dees ander elck hun best deden met grooter neersticheyt hun teyckeninghen te maken/

hadde

hadde Tintoretto de mate ghenomen van t'werck/ spannende eenen grooten doeck op/ en schilderde hem/sonder datter yemandt af wist/met zijn gewoone snelheyt/ en stelde dit al gedaen daer het te staen hadde. So dat op eenen morghen/doe de Compagnie soude vergaderẽ/om de teyckeningen te sien/vonden van Tintoretto het werck alree ghedaen/ en op zijn plaetse ghestelt te wesen. Waerom sy op hem toornigh wierden/ en seyden: Sy hadden begeert teyckeninghen/ en geen schilderije/ noch sy en hadden hem t'werck niet aenbesteedt. Hy antwoorde hun/dat dit zijn wijse van teyckenen was/dat hy't niet anders en conde/ en dat de teyckeningen en patroonen van het werck mosten op sulcken manier wesen/om niemant te bedriegen. Eyndlijck wildẽ sy hem t'werck en zijnen arbeydt niet betalen/soo was het hun geschoncken. Met dese woorden/ alhoewel hy veel partije hadde/ maeckte soo veel/ dat t'werck daer ter plaetsen bleef. In desen doeck is den Vader met veel Enghelen afdalende/om te halen S. Rochus: en heel beneden zijn veel figueren/ de welcke representeren al d'ander Veneetsche Scholen: en dit is ghedaen alles op zijn ghewoon maniere. Maer om dat het te langh soude vallen te verhalen al de schilderije van Tintoretto, soo ist ghenoech te seggen besluytlijck/dat hy een cloeck/veerdigh/en goet Schilder is gheweest/ die menigh Schilders ghreest ghewackert heeft / in inventien / ordinantien / en stout handelen met den verwen. Hy is ghestorven Anno 1594.

Tintoret had so haest sijn ordinantie in groot gheschildert, als ander in t'cleen gheteyckent.

Het leven van Paulo Caliarij, Schilder van Veronen.

DOe de Tuscanen en Room langen tijdt in Schilder-const uytnemende vermaert hadden gheweest/ zijn Lombardijen en Venetien in de plaetse/oft oock op't tooneel gecomen/ en met veel edel gheesten begaeft wesende/ hebben in wel verwen eyndlijck d'overwinninghe behouden. Onder ander is hier in dit ghestrijdt cloeck Heldt gheweest eenen/ die men in zijn jonckheyt hiet Paulino, een Schilder vã Veronen/die al vroegh in Const zijn cloeckheyt en cracht heeft bewesen: want hy t'zijnen dertigh Jarẽ veel heerlijcke schoone wercken hadde ghedaen: hy was gheboren tot Veronen/ zijn Vader was een Steenhouwer. Paulo Caliarij nam zijn begin by eenen Schilder te Veronen/ geheeten Ioan Caroto. Desen Paulo dede eer hy binnẽ Venetien quam verscheyden wercken/ in gheselschap van eenen Baptiste van Veronen/ met goet verstandt en oordeel. Onder ander heeft Paulo gheschildert tot Masiera, by Asolo, in het Trivisiaensche/ dat schoon Palleys van den Heer Daniel Barbaro, Patriarch van Aquilea. In het Clooster van S. Nazaro binnen Verona, schilderde hy op eenen grooten doeck het Avontmael/dat Simon de Melaetsche den Heere gaf/ als de sondige Maria haer t'zijnen voeten werp: met seer veel figueren en conterseytselen nae t'leven / en een seer schoon perspective: en onder de Tafel zijn twee Honden/ soo wel gedaen/ datse schijnen te leven: verder in't verschieten zijn eenige Creupelen/ die oock te wonder wel gedaen zijn. Binnen Venetien in de Sale van den Rade van Dieci, is in't midden van den solder van hem gedaen in een groot Ovael/het meeste datter is/eenẽ Iuppiter, die de boose wercken oft zonden verjaeght/ in teecken dat dese Overheydt de quade Menschen straft. Hy schilderde oock de solderinge van de Kerck van S. Bastiaen, dat een besonderlijck schoon werck is: Oock d'Altaer-tafel van de groote Capelle/met meer ander stucken diese vercieren: desghelijcx d'Orgel deuren/ dat welck alle

seer loflijcke schilderije is. In de Sale van den grooten Raedt schilderde hy in eē groot stuck Frederijck Barbarossa, comende in tegenwoordicheyt des Paus/ met een groot deel figueren met verscheyden cleedingen/ hier in seer heerlijck uytbeeldende den pracht des Keysers/ des Paus/ en des Senaets van Venetien. Veel conterfeytsels van Raetsheeré/en Edelluyden der Venetianen/zijn hier seer natuerlijck gedaen. Summa/dit werck/door de groote teyckeninge/ schoon en verscheyden actituden/is sulck/dat het verdienstelijcken van yeghelijck is geprefen. Nae dese Historie schilderde Paulo noch eenighe Camers/die met dese Raedtsale gaen/van Oly de solderinge/ met vercortende beelden van onder op/ t'welck seer uytnemende goet werck is. Hy schilderde noch eenen ghevel op't nat/die van de Zee-locht meest al verteert is: elder noch op't nat een Logie / en een Camer / die seer gheprefen zijn. En tot S. Ioris maggiore binnen Venetien/ maecte hy t'eynden een groote stancie van Oly de Bruyloft van Cana Galileen, dat een verwonderlijck werck is/ soo van grootheyt/veelheyt der beelden/ en verscheydenheyt der cleedingen/ als oock van inventie en coloreren/en daer zijn wel ontrent hondert en vijftich tronien/die al verscheyden/en met grooter neerstichEyt ghedaen zijn. Hem waren noch van den voorstanders van S. Marc doen maken eenige ronden/in den hoecken van den solder van de Liberije Nicena, die den Cardinael Bessarione met eenen grooten rijckdom van Griecksche Boecken/de Signorije ghelaten en gegheven heeft. En de voorsz. Heeren/gelijckse hier in de beste Schilders gebruyckten/ die doe te Venetien waren/ beloofden den bestdoender boven hun betalinge/een heerlijcke vereeringhe/en verdeelden dese de percken en Historien. Het werck ghedaen wesende/ nae dat de Schilderijen van elcken wel met opmerck gesien/en gheoordeelt met verstandt waren/ soo worde Paulo om den hals ghehanghen een gouden keten/als die bovē alle ander hem wel gedragen hadde. Het stuck/ daer hy den prijs mede vercreegh en de verwinninge/was/daer in geschildert is Musica. Hier in zijn dry schoon jonge Vrouw-menschen: eene die de schoonste is/ speelt op een groote Vele/ siende om leege nae het Instruments handthave/met de oore toeluysterende nae t'geluyt/ met een schoon actitude/ om op t'spel haer stemme t'accorderen: D'ander speelt op een Luyt/en d'ander singt uyt den Boeck. By dese Vrouwen is eenen Cupido sonder vloghels/die op een Clavecimbel speelt/om dat uyt de Musijcke lust ontstaet/oft om dat de liefde geern by haer is: end' om datse nemmermeer van daer en wijckt/ is den Cupido sonder vlercken. In dit selve stuck maeckte hy den Godt der Herders/ hebbende Fluyten oft Pijpen vā schorssen van boomen/die hem van Herders (welcke dese met te best spelen ghewonnen hebben) gheoffert zijn ghewörden. Ander twee stucken zijn van hem op de selve plaetse: In d'een Arithmetica, met eenighe antijcksche Philosophen: In't ander is ghesceten in eenen setel de Eere/ welcke Offerhanden gheoffert/ en Conings Croonen op't hooft ghestelt worden. Doe Paulo al dees dinghen ghedaen hadde/ als voor-ghesept is/ was hy noch seer jongh / niet bereyckende zijn twee en dertich Jaren ouderdoms. Een uytnemende groot/ schoon/ en heerlijck stuck/ is van hem te sien tot S. Iooris binnen Venetien/en is de Bruyloft van Cana Galileen, seer rijcklijck gheordineert/en wonderlijck wel gheschildert. Daer comt in een seer lustighe fraey metselrije/ en een schicktafel oft Credence/ met veel aerdighe potten en vaten van goudt en silverwerck/ wesende alles seer constich gehandelt/

Paulo Veronees wint te Venetiē den prijs met schilderen.

t'zy

t'zy tronien/naeckten/oft lakenen: soo dat het yeders ooge/ so wel des Const-verstandigen/als des gemeenen Mans/ten vollen voldoet. Noch is van hem een treflijck groot/ schoon/ heerlijck/en wel ghedaen stuck/te Venetien tot S. Pauwels, en is d'Historie/daer Christus is etende onder den Tollenaers: waer van d'inventie en ordinantie te sien is gesneden vā I. Sanredam, en is ter plaetsen voornoemt uytgeteyckent door I. Matham. Daer is oock te Venetien van hem gheschildert schier heel inwendich de kerck van S. Sebastiaen, d'Historien des selven Sancts/veel dingen in het welffsel van onder op te sien/dit is al seer uytnemende: daer comen ooc in heel schoon Peerden/ die seer wel gedaen zijn. Daer is oock te Venetien van hem seer aerdich gheschildert een Altaer-tafel/ daer in een S. Catharina, welcke wort den ringh aen den vingher ghesteken/ van het kindt Iesus, sittende op Mariæ schoot: waer by zijn een deel Musijck-singende Engelen/ en een deel Engelkens in de locht met den palmtack en Croon / alles seer constich ghedaen: hier in comen seer fraeye sijden lakenen/seer natuerlijck uytgebeeldt. Dese verhaelde/en veel meer constighe wercken/ heeft hy de Weerelt tot verchieringe en verwonderinge naegelaten. Hy is ghestorven A°. 1588. den 13. Mey / en te Venetien in S. Sebastiaens Kerck begraven.

Het leven van Iacob van Bassano, Schilder.

GHelijck als de Schilder-const voor haer wel bevallijcke wooninghe eyndelinghe om het wel verwen Venetien hadde vercoren: en aldaer veel sulcke haer naevolgers en oeffenaers/ ten tijde van haren Tiziano, hebbende/ wasser die wel naemweerdigh is eenen Iacob van Bassano, een seer cluchtigh en aerdigh Schilder/die seer veel wercken gedaen heeft/de welcke binnen Venetien/en ander Steden van Italien/te sien zijn. Hy hadde een seer goede maniere van alderley Historien te maken op den nacht/ ghelijck daer den Enghel met het Hemelsche ghesélschap/en met een claerheyt comt den Herderen doen de blijde boodtschap der heyliger ghebo orte Christi, daer dat licht comt schitteren in verscheyden coperen oft metalen/ soo potten als ketelen/ in oft by de hutten der Herderen: en hy hadde een eygen bysonder maniere van beesten te maken/ Peerden/ Honden en Schapen/ en dergheliicke/ die schoon en uytnemende/en seer aerdich ghelockt waren: de Schaepkens en Lammerkens soo sacht en wolachtich/ dat het scheen/ dat men de handt daer over strijckende/ niet anders als wolle en soude ghevoelt hebben: oock waernemende die noppkens en clievingen der selver/ dat het te verwonderen is om sien. Hy wrocht oock veel voor Cooplieden/ die zijn dingen in ander plaetsen vervoerden: soo dat my wel voorstaet/ghesien te hebben van hem eenige cleenachtige stucken/ die te Room van een Coopman waren ghebracht: dit waren eenighe Passie stucken al op den nacht. Welcke pinneelen waren tafelkens van toetsteen/en al waer lichten quamen van Fackels/Toortsen/oft schijnsels/ daer waren de straelkens getrocken op den swarten steenen grondt met gouden pennekens/ en op dese streken vernist wesende: het waren seer fraey aerdighe cleen bootskens/gewapende krijchs knechten/en ander figuerkens/en over al was gront ghelaten / om met den swarten steen den nacht uyt te beelden. Hier by was eenen doeck/ oock van Oly/ d'Historie daer den verloren Soon zijn Vader te voet valt/t'welck seer fraey ghecoloreert was: den verloren Soon half naeckt

wesende/ sagh men zijn voetplanten vervuylt te wesen/ en seer wel ghedaen. In't verschieten werden ghebracht nae de huysinghe eenighe beesten: daer in quamen oock aerdige Vrouwkens/met eenen cluchtigen sloer. Ghelijck als hy buyten Venetien woonde tot Bassano, en daer veel hem hadde gheoeffent beesten nae t'leven te doen/ is my wel ghesept geweest/ dat wanneer hem eenige stucken aenbesteedt waren / en dat hem d'Historien die men hem dede maken niet en behaeghden/ maeckte hy ander/ daer beesten/ nachten/ oft anders in quamen/daer hy lust toe hadde: soo sy dan de gene niet bevielen/daer sy voor gemaeckt waren/vercocht hyse aen ander Cooplieden. Van hem is te sien tot Amsterdam/by den Constlievenden Ioan Ycket, eenen doeck van Olyverwe/ wesende d'Historie van d'Engelsche boodtschap aen den Herderen: den welcken wonderlijcken uytsteeckt/in teyckeninghe en aerdt van schilderen/buyten ander dingen/ die daer/ en by ander Constbeminders t'Amsterdā/te sien zijn. Dit stuck/ en verscheyden ander/ comen seer wel ghedaen in Print door Ioan Sadler, en zijn twee Broeders. Daer zijn teghenwoordich te Parys in't Hof van dē Coning/ van hem seer uytnemende groote schoon stucken te sien: doch (als verhaelt is) in meest alle stucken socht hy beesten te weghe te brengen/ en hadde daer in een besonder manier van handelinge/die heel sonder quellen oft moeyt scheen te wesen/ gantsch ongelijck ander/ die met grooten arbeydt/ oft sonder sulcken handelinghe beesten doen nae t'leven / dat het slechs hun selven/en den ghemeenen Man bevalt/ maer niet den Schilders/oft den Constverstandighen. Verscheyden reysen heb ick nae Venetien geschreven/ en laten schrijven/ om zijn gheboorten en stervens tijdt eyghentlijck te weten/ dan hebbet niet connen becomen. Hy heeft nae ghelaten twee Sonen/ zijn discipelen/ die oock seer op des Vaders manier hebben ghewrocht. Den eenen is ongheval lijck gestorven. Den anderen/Ridder wesende/ om zijn Const te Venetien in grooter eeren en achtinge/is noch tegenwoordich levende/in't Jaer 1603.

Het leven van Giorgio Vasari, Schilder en Bouwmeester van Aretso.

Indien beneven t'ghieniet des ghewins / der Constenaren wit bysonder is Eere/ die lust ontstekende tot arbeydt/ schijnt al soetlijck hun inbeeldt/ oft belooft te doen bevoelen de kittelinghe des loflijcken gheruchts/ verder als in dese Weerelt: Soo heeft Giorgio Vasari den overleden Italischen Schilders den meesten dienst ghedaen / die hun mach gheschieden nae dit leven: dat hy veler leven/en constige wercken/ soo loflijck heeft beschreven: maer is te verwonderen/ hoe hy't soo breet en volcomelijck heeft moghen te wege brengen. Dan dit is t'aenmercken / dat de macht en naem des Hertoghs van Florencen hem hier in seer groot behulp is geweest/ om veel ander hulp te becomen. Daer beneven hebben hem seer vorderlijck gheweest de schriften van Laurens Giberti, Domenico Grillandai, en Raphael Vrbijns: oock liefdighe lust/en volherdich voornemen/vermoghen vele: Anders haddet onmogelijck gheweest/ een Man/stadich soo van veel wercken overladen wesende/ hier te mogen soo veel tijdt en arbeydt in laten/ oft overbrengen. Hy was geboren A°. 1514. en van in zijn jeught seer gheneghen en vlijtigh te leeren: Zijn begin had hy tot Aretso, by eenen Franschen Glaes-schrijver / geheeten Willem van Marzilla. A°. 1524. werdt Vasari van den Cardinael van Cortona, Silvio Passerini, ghebracht

bracht te Florencen/daer hy eenighen tijdt de Teycken-const oeffende/ onder Michel Agnolo, Andrea del Sarto, en andere. Maer A°.1527. doe de Medicis uyt Florencen waren ghedreven/insonderheyt Alexander en Hippolito, van welcke hy doe in zijn kintsheyt groot behulp hadde/door middel van dē voornoemdē Cardinael/so most hy met Don Antonio zijn Oom weder nae Aretso, daer corts te vooren zijn Vader doot was van de Pest: des hem zijn Oom hiel buyten op de Dorpen/daer hy gheleghentheyt hadde hem te oeffenen/yet op't nat doende met de verwen/voor den Boeren. Daer bevondt hy/hoe nut het is/also uyt zijn selven te doen/ om wat te leeren handelen met dē coleuren. T'Jaer daer nae 1528. quam hy binnen Aretso, daer hy yet makende/wordt te comen aen de kennisse van Rosso, die hem voor eerst maeckte een teyckeninghe tot een Tafel/ daer Giorgio grooten vlijt dede in't coloreren: maer hy vondt datter meer swaricheyt in't schilderen ghelegen was/ als hy te vooren hadde ghemeent. Hy keerde weder te Florencen: maer siende dat t'schilderen langh werck wilde zijn te leeren/ en dat hy wel hadde behoeven te helpen drij zijn susters en twee broeders/die jonger waren/end' hem van den Vader naeghelaten/ begaf hem op't Goudtsmeden/ dat hy haest verliet / doe A°.1529. t'Leger voor Florencen quam/ en trock nae Pisa, daer hy op nat/en van Oly sommighe dingen dede. Van daer quam hy te Bolognen/daer men toebereydinghe maeckte om de Crooninghe van Carolus de vijfde. Hier eenighen tijdt wel ghewonnen hebbende/trock weder nae Aretso, alwaer hy/en daer nae tot Siena,verscheyden dingen dede. En wordt daer nae van Cardinael Hippolito de Medicis ghebracht te Room: daer hadde hy doe middel/ in gheselschap van Francesco Salviati,te practiseren/en veel Maenden tijdt nacht en dagh te teyckenen. Groot behulp was hem de prickelinge nae Eere/ om den trots zijner ghesellen/jongers van zijnen ouderdom/dat namaels zijn treflijcke Meesters ghewordden. Oock doe hy sagh t'werck van zijn voorgangers/ die door Const in grootachtinghe waren/pooghde hy hem seer te leeren/ seggende by hem selven: Waerom en soud' ick oock niet connen tot yet comen? Die ander en zijn maer van vleesch en been als ick. Met desen lust ghedreven/ en van noot ghedrongen zijn huysgesin te helpen/ soo en spaerde hy arbeydt/onghemack/noch waken/om tot sulcken eyndt te moghen gheraken. Dus en wasser te Room/ Florencen/oft ander plaetsen niet fraeys/dat hy in zijn jonghheyt niet en teyckende/ niet alleen van Schilderije/maer ronde Beelden/en Architecture/Antijck en Moderne. Boven dat hy in't welfsel van Michel Agnolo groot voordeel dede / soo liet hy niet nae in gheselschap van Salviati, te teyckenen al Raphaels,Polidoors,en Baltasars van Siena dinghen. En op dat sy een yeder voor zijn selven alles hadden/soo en teyckende hy daghe geen tijdt d'een dat d'ander teyckende/ maer elck verscheyden/ en snachts copieerden sy malcanders dinghen/om also den tijdt te winnen. Nae desen uytnemenden arbeydt/was voor zijnen Cardinael t'eerste werck/eenen grootē doeck van Oly/ beelden als t'leven/ een Venus met de Gracien die se vercieren: Oock had hyer ghemaeckt eenen Satyr/ in groenheyt half verborgen/ die hem verblijde te sien dees naecte Gracien,en Venus. Dit behaeghde den Cardinael soo/dat hy hem nieuwe liet cleeden. Daer begon hy eenen anderen doeck van thien ellen langh / wesende gelijck een Bacchus feest/ maer bleef onvolmaeckt/mits t'Cardinaels vertreck nae Hongerijen. Hy raeckte eyndlinge weder t'Aretso, door dat hy sieck wiert/

Prickelinge der troisende medegesellen, vlijt, en porrēde noot, vermogen veel by die door Const nae eere trachten.

en van daer te Florencen / daer hy van den Hertogh wel ontfanghen / en by M.Octaviano de Medicis werde bestelt/ die hem altijt was/ soo lang hy leefde/ als een vrijendelijck Vader. Hier studeerde hy in S. Laurens, nae de dinghen van Michel Agnolo, die doe noch beneden op d'aerde stonden. Hier nae maecte hy eenen dooden Christus, die van Nicodemo en Ioseph te grave wort ghedraghen/ daer de Marien al weenende volghden. Dit worde namaels in grooter weerden ghehouden by den Hertogh/ en den Prince. Hier nae voldede hy een Camer/ die van Ioan da Vdine was onvoldaen ghelaten: En op eenen doeck den Hertogh Alexander al ghewapent/ en beneden eenige ghevangen sittende. Het Conterfeytsel was wel ghelijckende: maer Vasari was gantsch mistroostich om het harnasch/ dat het niet soo en schitterde/ als t'ghene dat hy daer by hadde te weten/ t'leven: waerom hy daer by bracht Iacob van Puntormo, om hem te beraden. Desen siende t'werck/ seyde: Soon/ soo lange als dat natuerlijck harnasch hier is/ sal u het uwe altijts duncken geschildert: maer doet het wech / soo suldy sien / dat u gheschilderde beteren aerdt hebben sal. Nae desen starf Cardinael Hipolito, op wien hy zijn hope geheel hadde/ en bevondt dat het ijdelheyt was/ veel op Menschen hem te verlaten: maer dat het best was/ op hem selven/ oft yet wesende/ te mogen steunen. Hier nae soo hem den Hertogh begaf tot fortificatien / studeerde Vasari neerstich in Architecture / om hem te beter dienstigh te wesen/ en liet hier veel tijts in. Doe werdt A°. 1536. reedtschap ghemaeckt/ heerlijck t'ontfangen tot Florencen den Keyser Carolum: En Vasari, by last van den Hertogh/ worde ghebruyckt te maken alle de teyckeninghen van d'Arche Trumphale/ en ander vercieringhen tot der ontfangenis. Dit ghedaen / worde hem te loon ggheven/ te doen boven eenighe groote banieren van t'Casteel/ en ander sterckten/ een groote Facciate tot S. Felix, 40. ellen hoogh/ en 20. breet/ oock de vercieringhe van S. Pieters poort/ seer groote wercken wesende / en boven zijn vermoghen. En t'quaetste was/ dat die groote jonsten hem veel nijts toevoeghden: soo dat twintich Mannen/ die hem hielpen aen de banieren/ en ander dinghen/ verlieten hem/ en t'werck ten halven/ en ten besten wesende/ door aenporren van sommige/ op dat Vasari in sulck belangende werck mocht blijven steken. Maer hy dese archeyt merckende/ socht hem te redden/ nemende Schilders van buyten/ die hem heymelijck hielpen / en hy wrocht dagh en nacht met uyterste vlijt / soeckende alle swaricheyt te voorcomen met den wercke selfs. Doe nu den opsiender des wercks Bertold Corsini den Hertogh aengaf/ dat Vasari so veel werck op hem hadde ghenomen/ dat het niet mogelijck en was in tijts veerdich te wesen/ dewijl hy geen volck en hadde/ en t'werck noch seer onnae was/ sondt den Hertogh om hem/ en seyde hem wat hem aengedient was. Hy antwoorde/ dat zijn wercken al warē op redelijcke mate/ van haest veerdich te wesen: t'welck zijn Excellentie t'zijnē believen mocht comen sien/ en dat t'eynde t'oordeel gheven soude. Eyndlijck is den Hertogh gecomen heymelijck/ en sagh dat het niet en was als haet en nijt/ en dat de clachten vergheefs waren. Eyndlinghe Vasari hadde tegen den bequamen tijdt alle zijn dingen gedaen/ en elck t'zijner plaetsen ghestelt/ tot groot benoeghen van den Hertogh/ en yeghelijcken: maer zijn benijders/ hebbende meer op zijn dinghen ghelet/ als op hun eygen/ bleven te cort/ en hun dinghen mosten staen onvolmaeckt. De Feeste ghedaen/ werden Vasari van den Hertogh gegeven van zijn wercken in betalinge/ vier hondert Croo-

T'leven oft de Nature, wert uit de Schilderije beschamē.

Ionst baert nijdt.

Croonen/ en gaf hem noch drij hondert Croonen/ die men ander aftrock/ om datse hun dingen niet voldaen en hadden ten besprokender tijdt. Met dit ghewin heeft Vasari een van zijn Susters ghehouwt. En daer nae een ander bestelde hy in een Clooster: en maecte daer in't selve Clooster/ boven ander Aelmossen/ een Tafel van een Boodtschap/ en ander dingen. Naer eenigh ander wercké/ werdt den Hertogh Alexander, daer Vasari hem seer op verliet/ wreedelijck vermoort/ het leven benomé/ en Vasari zijn hope: des hy te rade vondt/ niet meer acht te hebben/ op te willen volgen d'avontuere des Hofs: maer alleen op de oeffeninge der Consten. Des quam hy ten lesten/ door middel van M.Ioan Pollastra, tot Camaldoli, een eensaem rouwe plaetse/ die hem om de soete stille gherustheyt wille wel behaeghde. Hier maeckte hy in de Kerck op een Tafel een Marybeeldt/ met S.Ian Baptist, en S. Ieronimo, als wesende twee Eremyten. Nae ander wercken elder ghedaen/ quam hy weder tot Florencen / daer hy hem most verweeren met reden en groote moeyte / om niet weder in den Hof-dienst te comen. Eyndlijck/ doe hy wat ghemaeckt hadde voor Messer Octaviano de Medicis, bestelde hem desen te Room t'ontfanghen vijf hondert Croonen/om met goede ghelegentheyt te mogen zijn studie waer nemen. Hy quam te Room A°. 1538. daer hy met zijnen knecht veel conterfeytte / jae alles wat onder d'aerde was in de Grotten: oock wat voor rondt/ oft Architecture te Room was/ het selve oock neerstlijcken metende: des waren de teyckeningen wel meer als drij hondert in ghetal. Dese studie merckte men dat hem seer geholpen hadde tot Monte San Savino, daer hy maeckte een Marien Hemelvaert/ op een beter maniere als voor henen. Van daer keerde hy weder by de Eremijten tot Camaldoli, soo hy die Vaders belooft hadde: daer maeckte hy eenen Kerstnacht/ welcké van de claerheyt Christi verlicht is. Hier maeckte hy veel Herders / en ander/ met conterfeytsels nae t'leven ghedaen by der keerse/ om dat het te beter ghelijcken soude op den Nacht. En also nu dit licht van onder op niet en mocht passeren het dack van der hutte/ maeckte hy een ander licht/comende van de Engelen in de locht/ die Gloria in excelsis singhen. Elder waren Herderen met ontsteken stroowalmen/ die hun selven licht maken om gaen: elder verlichtse den boodtschappenden Enghel: elder de Maen en sterren. Hier by hadde hy gemaect eenige Ruijnen met half ghebroken Beelden. Dit werck heeft menigh behaeght/ en seer gepresen/ oock met schoon Latijnsche versen. Hier nae hy te Bolognen maeckte/ in de Abdije van S.Michiel in Bosco, verscheydé Historien in den Reefter/ die seer constich en wel gedaen zijn. Nae dat hy hier en binnen Florencen eenighe dingen ghedaen hadde/ keerde hy weder tot Camaldoli, in zijn gewoon rust: daer maeckte hy t'hoogh Altaer-tafel/ daer in een Afdoeninge van den Cruyce/ met grooter vlijt en studie. Hier maeckte hy voor M.Octaviano voornoemt een Tafereel/ van eenen jongen naeckten S.Ian Baptist, daer hy eenige rotsen in nae t'leven dede naer die berghen. Daer is ghecomen in desen tijdt M.Bindo Altoviti, om boomen tot de Fabrijcke van S.Pieters te Room te halen/ en langs den Tyber af te doen schicken: desen siende al wat Vasari daer ghemaeckt hadde/ most hy hem te Florencen in de Kerck van S.Apostolo maken een Tafel. En om dese met te meerder gherustheyt te maken / gingh hy eerst tot Aretso, en houwde zijn derde Suster / coopende daer een begonnen huys/ en plaetse om hoven te maken/ in Borgo S.Vito. Tot Florencen ghecomen/ begon hy de Tafel/ daer

Eerlijcke sorghe Vasari, voor sijn weesige Susters.

Hoffsche avontuer is wisselbaer.

Aerdighe inventie van een Marybeelt, met veel omstandicheyt.

in uytbeeldende d'Ontfangenisse van Maria. In't middẽ maecte hy den boom der Erfzonden/aen de wortelen ghebonden wesende Adam en Eva naeckt/als eerste overtreders des ghebodts. Voorts aen de tacken des booms maeckte hy Abraham, Isaac, Iacob, Moyses, Aaron, Iosue, David, en d'ander Coningen/ elck nae t'verloop des tijts: dese waren al ghebonden aen beyde aermen/uytgenomen Samuel,en S. Ian Baptist, die maer met eenen arem zijn ghebonden/ om datse van in Moeders lijf waren gheheylight. Aen de stam van den boom maeckte hy d'oude Slange gewonden/ die van den midden om hoogh mensch ghedaente hebbende/met de handen van achter oock gebonden was. Op haer hooft treedt de Mary-beeldt met eenen voet/ en den anderen voet steltse op de Maen / becleedt zijnde met de Son / en ghecroont met twaelf Sterren. Dese Maria is in de locht onderhoudẽ van veel naeckte Kinder-Engelen/ die t'licht hebben van haer Sonne-raeyen: welcke raeyen door de bladeren des booms stralende/ verlichten dese ghebondene/ welcke schijnen door dese gratie los te worden. Des zijn boven al in de locht twee kinderkens/ met dit schrift:

Quos Evæ culpa damnavit, Mariæ gratia solvit.

Dit werck was seer uytnemende wel ghedaen/met groote perfectie in naeckten en tronien: oock was op alle dingen vlijtich gelet. M.Bindo gaf hem hier voor dry hondert gouden Croonen: En doe Vasari te Room quam/dede desen M.Bindo hem groote beleefthe yt/en liet hem maken in't cleen/als oft verlichterije waer geweest/ de voorverhaelde Tafel. Binnen dat hy te Florencen de Tafel maeckte/maecte hy oock voor M.Octaviano een Venus en een Leda,nae de Cartonen van Michel Agnolo: En in een groot stuck eenen S. Ieronimo, groot als t'leven/ in Penitentie/ welcken overleggende de doot Christi, die hy voor hem aen't Cruys heeft / slaet zijn borst / om Venus en s'vleeschs lust te verjagen. Dese Venus was ghemaeckt vluchtende/met Cupido op den arem/ aen d'een handt hebbende Iocus, en onder wege liggen den pijlkoker en pijlen: oock de pijlen van Cupido gheschoten/ keeren gebroken tot hem weder/ en de ghevallen pijlen worden hem van des Moeders Duyven toeghebracht. Dit was seer aerdich ghedaen/ en met grooter aendachticheyt. T'waer langh te verhalen/ wat en waer Vasari al gheschildert heeft: Maer om cort te maken/ sal slechs vertellen/ wat stucken van hem zijn ghedaen/ daer yet besonders in t'aenmercken is/dat ons mach dienen tot vermaeck/ oft Jongers leeringhe. So is weerdich te weten/dat hy altijts seer veerdich was/en zijn dingen dede sonder moeylijckheyt. Hy maecte tot Room voor Messer Bindo noch een stuck van Oly/een Afdoeninge van t'Cruys/ daer Christus groot als t'leven op der aerden light aen de Mariæ voeten: En in de locht is Phœbus,die de Sonne bedeckt/ en Diana de Maen. In't Landtschap/ dat van dese verduysteringe beschaduwt is/ sietmen van de Aerdtbevinge eenighe steenberghen ghescheurt/ en eenige lichamen verresen uyt de graven comen op verscheyden wijsen. Dit stuck heeft alle beste Schilders/ om zijn besonder gratie/ wel bevallen. Hier nae maeckte hy voor den Cardinael Farnese, op een Tafel acht ellen hoogh en vier breet/een Iustitia, die in dẽ arem neemt eenẽ Struys: Sy heeft de twaelf Tafelen/en dẽ Scepter: waer boven op is den Oyevaer/op't hooft hebbende eenen helm van ijser en gout/met dry pluymen/t'avijs van een recht Richter/ en met dryderley verwen becleedt / van den middel opwaert naeckt wesende. Sy hadde aen den riem/ als ghevanghen ghebonden met gulden ketenen / de

Aerdighe inventie van eenen S. Ieronimus.

Aerdighe inventie van een Iustitia, met veel omstandicheyt.

seven

seven boosheden/ die haer contrary zijn/ de bedrieghlijckheyt/ d'onwetenheyt/ wreetheyt/ vreese/ verraderije/ logen/ en quaetsprekinge. Op dese is gestelt/ als hen verheerende de Waerheyt al naeckt/ van den Tijdt aen Iustitie ghelevert wesende/ en sy biedt de Iustitie twee Duyven/ bewijsende onnooselheyt. En Iustitie stelt de Waerheyt op't hooft eenen crans van Eycke bladeren/ bewijsende de cracht der Sielen. Dit stuck was ghedaen met seer grooter vlijt en Const. A°. 1544. trock Vasari te Napels/ daer hy verscheyden fraey wercken dede/ soo van stucco/ daer ongewoon ghesien te wesen/ en voort veel schilderije. Te Room ghekeert wesende/ maeckte hy voor Cardinael Farnese op't nat een Sale/ alwaer in plaetse van een basement te maken onder d'Historien/ hy van den vloer opwaert schilderde opgaende trappen/ op verscheyden wijsen/ tot daer d'Historien beginnen/ makende oock eenighe voorbeelden hier en daer op de trappen. Het zijn al Historien van de wercken van Paus Paulus de derde/ daer t'elcken hy nae t'leven in comt. Tusschen d'Historien/ boven poorten oft anders/ comen altijt eenige Deuchden/ en boven elcke Deucht comen twee Victorien gelijck Engelen/ en houden altijt eenich antijck Keysers hooft in Medaillien oft anders: summa/ daer is wonder veel werck in: En alsoose in haesten most zijn gemaeckt/ werdt se van Vasari (die daer den rechten Man toe was) gedaen in hondert dagen: maer hadder beter mogen hondert maenden aen doende gheweest zijn: en alles met eyghen handt/ in plaets dat hy hier Jonghers in ghebruyckt soude hebben. Doch nam doe vooren/ dat hy wel yet soude laten beginnen met zijn Cartonen/ en aenleggen van anderen: maer alles self met zijn eyghen handen opdoen. Doe hy aen dese Sale doende was/ zijn over Tafel van den Cardinael redenen gevallen/ van het leven van de uytnemenste doorluchtighe Mannen in de Teycken-const/ die geweest waren in Italien/ van Cimabue tot dien tijdt toe/ te beschrijven/ en een onder die Gheleerden/ geheeten Mon Signor Giovio, seyde daer grooten sin toe te hebben/ en sulcx te voeghen by zijn ander Boecken/ te weten/ Museo, en zijn Elogij: maer also daer van verder sprekende/ desen selven wel bemerckte/ dat het bequamelijcker van eenich Schilder conde geschieden/ om dat de Gheleerde soo eygentlijck alles niet en weten te onderscheyden/ noch soo wel alles niet en verstaen/ noch en kennen: soo werdt hier van den last gheschoven op de schouderen van Vasari, die alree van in zijn jonckheyt veel dingen op goede orden hadde voor tijtverdrijf/ en uyt lust opgeschrevẽ. Dus Vasari, in verscheydẽ plaetsen van Italien werckende/ vorderde allencxkens zijn Boeck. Eyndelinge ghecomen buytẽ Arimini drie mijlen/ in een Clooster van Sta. Maria di Scolca, daer dẽ Abt hem te gevalle van eenen Monick/ die goet schrijver was/ zijn Boeck liet herschrijven: En liet hem maken t'hoogh Altaer-tafel/ te weten/ d'Offerhande der Wijsen uyt den Oosten. Hier in maeckte Vasari seer veel beelden/ en in soo gherusten plaetse gebruyckte hy grooten vlijt en studie/ onderscheydende dryderley Hofgesinnen der Coningen in cleedinghe/ als in ghedaenten/ sommiger carnatiẽ makende schoon witachtich/ ander graeuachtich/ en de derde swart. Voort maecte hy veel ander pracht van Peerden/ Camelen/ en Drommedarisen/ soo dat het een uytnemende aerdich werck is. Tot Arimini in S. Francesco maeckte hy/ daer S. Franciscus de wonden ontfangt op den bergh Vernia, die hy daer in nae t'leven dede: maer om dat desen bergh is van graeuwe roots/ oock S. Franciscus en zijn medeghesellen cleederen mede graeu/ soo maecte

maecte Vasari Christum in een Sonne/met een deel Seraphinnen: dus wor-de dit werck beter onderschepdẽ/ en desen Sanct/en d'ander figueren/worden al verlicht/en beschenen van de claerheyt der Sonnen/ en t'Landtschap oock met eenighe purperighe verwen bedommelt en gheschaduwt/dat voor elcken behaeghlijck was aen te sien. Van daer is hy naderhant gecomen t'Aretso, en zijn huys al voldaen wesende/ beschilderde hy den solder van de sale/ die seer rijcklijck van hout gewrocht was/waer in quamen derthien groote percken: Hier in maeckte hy de Hemelsche Goden/ en in vier hoecken de vier Saysoe-nen/naeckte figueren/die alle sien nae t'groote middel perck/waer in zijn beel-den groot als t'leven/ te weten/ de Deucht/ die onder voet heeft Nijdicheyt/ en by t'hayr de Fortuyne/slaende dese twee met stocken. En t'docht velen be-haeghlijck / datmen keerende en wendende in de Sale / somtijts sagh de Nij-dicheyt boven de Fortuyne en de Deucht/ en somtijts de Deucht boven Nij-dicheyt en Fortuyne/ghelijck in de Weerelt dickwils ghebeurt. Rondtom in de vacken zijn/de overvloedicheyt/mildtheyt/wetentheyt/wijsheyt/arbeydt/ en eere/en dergelijcke dingen. Ondertusschẽ zijnder ooc Historien van d'oude Schilders/Apelles, Zeuxis, Parasius, Protogenes, en ander/met verscheydẽ com-parteringe/en aerdicheden. Noch maecte hy in een van de Cameren/in eenen ghesneden solder/ in een groot perck / daer Abraham van Godt wordt ghebe-nedijt. Noch rondtom in vier ander percken/ Vrede/ Eendracht/ de Deucht/ en de Maticheyt. Dit dingen hadde hy ghedaen met Eyverwe/daer hem lust toe quam: achtende dat die manier van werckẽ niet veracht noch naegelaten most worden. In den inganck van de Camer/ maeckte hy schier uyt boer-dicheyt een Bruydt/in d'een handt hebbende een raeck oft erreck/ bewijsende datse uyt hun Vaders huys alles raken/en mede draghen dat sy mogen/ en in d'ander handt/die voor uyt steeckt/hadde sy een brãdẽde toortse/ alsoo sy comt in s'Bruydegoms huys/bewijsende dat sy gelijck het vyer alles te nietẽ doet/ en verderft. Hy maeckte voor eenen Abt van Sta. Fiore, in eenen Reefter/ de Bruyloft van Hester en Assuerus, in Oly/op een Tafel van vijfthiẽ ellen lang/ en lietse eerst stellen op haer plaetse: het welck seer goet is/ om een dinghen te beter op zijnen rechten dagh te maken. Hier pijnde hem Vasari, in dit werck te toonen een groote macht en heerlijckheyt/ stellende alles in goede orden/ Pagien/ Schiltknapen/ Soldaten van der wacht/ Bottelrije/ Credence/ oft servicie/ de Musijcke/ een Reusken/ en alles/ gelijck een Coninghlijck Hof en Bruyloft-feest vereysschende zijn. Hier sietmen onder ander den Marschalck oft Hofmeester de spijse ter Tafel geleyden / met eenen grooten steert van Pa-gien en Dienaers/al gecleedt in levreye. Aen d'eynden der Tafelen staen Hee-ren en ander volck/ die de maeltijdt aensien. Den Coningh Assuerus heel op zijn Bruydt verlieft/ rust met de slincke handt op de Tafel/ en langt haer met d'ander een schale Wijns/ met een statighe Coninghlijcke actie. Dit was een seer heerlijck werck/ghedaen met groote vlijt en studie. Boven aen t'verwelf maeckte Vasari op't nat eenen Christum, die de Bruydt comt becroonen met eenen bloemcrans/ tot een uytlegginghe der Historie/ bewijsende dat de oude Joodtsche Sinagoge is verlaten/ en dat Christus heeft aenghenomen/en ghe-trouwt de ghemeente der gheloovighe Christenen. Nae verscheyden Conter-feytsels hier en daer gedaen/maeckte hy voor eenen Geleerden eenen Adonis, die welcke sterft in de schoot van Venus, naer de beschrijvinghe Theocriti, en noch

Bruyloft van Hester en Assuerus aerdich ge-inventeert.

noch een Psiche, die met een lampt vast staet en besiet Cupido, die uyt den slaep springt/ door dat een heete druppel op hem valt uyt de lampt. Dit werdt t'samen in Vranckrijck ghesonden: en het waren al naeckte beelden. Op den selven tijdt liet hem van Vasari conterfeyten geheel naeckt/ een edel/ gheleert/ en seer schoon Jongeling ten voeten uyt/ voor eenen Endimion, dat een Jagher was/ seer bemint van de Mane. Hier hadde desen constigen Schilder wonder fraey laten afsteken dit schoon lichaem teghen den nachtsche donckerheyt/ alwaer het Landtschap en het Beeldt ontfanghen het licht van de Mane/ seer natuerlijck om aen te sien: want hy hadde seer eygentlijck waergenomen het bleeck geelachtich licht/ dat de Mane gheeft/ waer sy haer schijnsel op is ghevendt. Doe hy noch eenige stucken ghemaeckt hadde/ quam hy te Bolognen besoecken den Cardinael van Monti, die daer Legaet was: alwaer hy eenighe dagen by wesende/ naer veel propoosten/ hem den Cardinael soo wist te bepraten/ en met sulck schijnende ghelijck/ dat hy doe besloot te doen/ dat hy noyt te vooren hadde willen doen/ dat was een Wijf te nemen: en nam/ ghelijck den Cardinael begeerde/ een Dochter van Francesco Bacci, een edel Borgher van Aretso. Vasari is over al voort ghevaren met wercken/ en heeft te Florencen in S. Laurens ghemaeckt in een Capelle een Tafel/ thien ellen langh/ en derthien hoogh/ d'Historie van de martelesatie van den Coningh S. Sigismundo, die van een ander Coningh oft Tyran/ met zijn Huys vrouw en twee Sonen/ in eenen put was ghewórpen. Hier maeckte hy/ dat het half rondt van de Capelle boven hem te passe quam tot een rustijcke poort van een Palleys/ waer door men sagh in een voor-portael/ met Colomnen en Pilasters van de Orden Dorica ghebouwt: en door dit portael sagh men op een plaets/ waer in't midden stondt eenen steenput met acht canten/ daer rondtom trappen aen waren: en hier op waren ghemaeckt de Soldaten/ die de twee Sonen naeckt daer in gaen werpen. Rondtom in de Logien maeckte hy volck/ die dees wreetheyt aensagen. Ter slincker sijden van den Put/ hadden eenighe seer wreedelijck de Coninginne ghevatt/ om nae den Put te draghen. Voor aen in de Poorte oft portael waren eenen hoop Soldaten/ die S. Sigismundo binden/ die met een goedertieren actie bewijst willigh te lijden/ siende in de locht vier Engelen/ die hun vieren toonen de Palmen der verwinninge/ waer door sy vertroost schenen te wesen: daer sagh men de groote wreetheyt van dē Tyran/ die voor aen t'portael staet: oock was op alles/ actituden/ wreetheyt/ affecten/ en anders seer wel ghelet/ en met grooter Const en vlijt gedaen. Nae dit werck/ door begheerte van den Hertogh Cosimo, gaf hy eerstmael uyt in Druck zijn Boeck/ van het leven der Italiaensche Schilders/ t'welck noch niet al voldruckt wesende/ en dē Paus Paulus overleden/ trock dē Cardinael van Monti nae Room tot de Conclave. Vasari gingh buyten Florencen hem te groeten. Den Cardinael seyde hem: Ick gae te Room/ en sal voor gewis Paus worden/ beschickt dat ghy te doen hebt/ en als ghy de tijdinghe hoort/ comt stracx nae Room/ sonder te verwachten ontboden te worden. Doe desen dan Paus/ en Iulio de derde ghenoemt was/ trock Vasari, uyt begeerte van den Hertogh/ te Room/ daer hy van dē Paus wel ontsangen/ en in't werck worde gestelt/ ordinerende een Capelle tot S. Pieter Montorio, die veel met Marberen beelden worde geciert/ en in de Tafel schilderde hy de Bekeeringe Pauli: daer hadde hy/ om een veranderinge van ander/ en om beter den Text te volgen/ Paulum gemaeckt/

die

die noch jongh was/en gebracht by Ananias, daer hy ghesicht en Doopsel ontfangt. Nae veel tijdt die hy doorbracht voor den Paus te teyckenen verscheyden dingen van Architecture/ ordineerde hy den Hof buyten Porte Popoli, gheheeten Vigna Iulia, welcke met grooten ongheloofl ijcken cost worde ghedaen: En hier schilderde Vasari de Sael/en eenige Camerē: oock namaels d'Altaertafel/voor de Compagnie van de Misericordia van S. Ian decollato. Nae veel ander dingen die hy te Room dede/ alhoewel hy Cartonen tot een Logie in de Vigna Iulia hadde gheteyckent om op't nat te schilderen / siende door s'Paus groote wisselsinnicheyt/dat van hem weynich te verhopen was/vertrock van Room/om te gaen dienen den Hertogh Cosimo, die hem seer begeerde/en veelmael ontboden hadde. Ondertusschen dede hy noch elder ongheloofl ijcke veel wercken/ en quam eyndlinghe met al zijn ghesin te Florencen/ A°. 1555. daer hy schilderde dē solder van de Sale van d'Elementen/ daer makende elf percken van Celius en Saturnus: en voort eenighe ander Camers met Poeetsche dinghen/van Iuppiters opvoedinghe/ van Herculis crachten/ en dergheljjcke: Oock liet den Hertogh met zijn Cartons maken Tapijten/volghens de schilderije van elcke Camer. Veel ander vercieringe van Grotissen/ en dingen die t'bouwen aengaen/heeft hy al te wege gebracht/ dat het ongeloofl ijck is/ was al wercks van Conterfeytselen en Historien van die van't Huys Medicis, daer al in corten tijdt gedaen heeft. Was oock uytnemende heerlijck van den Hertogh gheloont/ en boven desen geschoncken een heerlijck en gheriefl ijck huys binnē Florencen/en een buytē der Stadt: oock heerlijcke Officien/van Gonfalonier/ en ander/ binnen Aretso. Boven ander zijn wercken/die te verwonderen zijn/ is bysonder de groote Sale van den Hertogh/ daer veertich groote Historien zijn/ en figueren in comen ses oft acht ellen hoogh/ en soo vol werck van Bataillien / Steden en plaetsen nae t'leven/ en Conterfeytselen sonder eyndt/ dat het schijnt onmoghelijck / en alles is voldaen in min als een Jaer tijts/ ghebruyckende alleen tot zijn hulpe Ioan Stradanus, en twee ander/ daer hy dickwils hun dinghen herdoen most. Dat dese Sale in haest most voldaen zijn/ was teghen de Bruyloft van den doorluchtighen Prince Don Francesco Medici, en de Suster van den Keyser Maximiliaen: van welck Houwlijck is ghecomen de Coninginne van Vranckrijck/ teghenwoordich d'Huysvrouwe van Hendrick de 4e. Tegen t'verhaelde Houwlijck/ heeft Vasari wonder veel feestlijcke toebereydinghe te weghe ghebracht/als een die schier nemmermeer vermoeyt en was van schilderen: my dunckt ick eer moede soude wordē alles te beschrijven / want ick en wister gheen eynde van te vinden / dat hy soo veel ghedaen heeft. Hy heeft ten lesten noch gedient den Paus Pius de 5e. makende in de Coninghlijcke Sale verscheyden dinghen/als den Schip-strijdt ter Zee tegen den Turck by Lepanto, een groot stuck vol werck. Voort een stuck/daer de Kercke Spaengien en Venetien hun verbinden teghen den Turck: Oock eenige Historien van Vranckrijck/ en meer ander dingen: In welcke hem geholpen hebben (soo ick meen) Hendrick in de Croon/en Pieter de Witte, Nederlanders. Den selven Pieter heeft noch met hem gewrocht in de Cupola te Florencen/ doe Vasari, die men Cavalier Giorgio hiet/oudt in de tsestich Jaren ten minsten most wesen/ en hoewel een rijck Man zijnde niet af en liet van wercken tot al laet in den nacht met het keerslicht / als ick wel weet dat hy noch ghebruyckte Anno 1577. doe ick ontrent Vasten-avont daer te Florencen by

Pieter

Pieter de Witte Schilder/ en ander Nederlanders was. Dit werck in de Cupola, daer hy doe aen doende was/ is het Oordeel/ daer hy boven in't hooghste Christum, den Heylighen/ en circkelen van Engelen ghemaeckt heeft/ wesende groote beelden/ die veel in't vercorten te sien zijn. Hier heeft de Doot hem ten halven den wegh afgesneden/ en zijn vlijtichept in de Const ten eynde gebracht/ dat hy t'begonnen werck heeft moeten onvolmaeckt laten: het welck nae van Frederijck Zucchero is voleyndt ghewozden. Vasari is ghestorven te Florenten/ A°.1578. oudt 64. Jaren.

T'leven van Frederijck Zucchero, Schilder van S. Agnolo in Vado.

T'En gheschiedt niet dagheliicx/ dat Natuere haer edel gaven t'samen ghelijckelijck deelachtich maeckt aen twee ghebroeders/ al is sulcx ghschiedt in't Hertochdom van Vrbijn, by den Appennijnen geberchten/ tot S. Agnolo in Vado, aen Taddeo, en Fredericho Zucchero, de welcke in de Schilder-const beyde soo uytmuntich zijn gheweest / dat vele / die nochtans van goet oordeel niet berooft en zijn / van hun wercken weynich onderschept weten te maken. Frederijck Zucchero noch een cleen kindt wesende/ werdt in gheselschap van zijn Moeder A°.1550. ghebracht te Room van Octaviano zijnen Vader/ die t'heylighe Iubileo quam halen / en met eenen besoecken zijnen soon Taddeo, welcken doe 20. Jaer oudt/ en in de Const alree seer hervaren/ en vermaert was. Doe Octaviano eenen tijdt lang by zijnen Soon hadde gheweest/ liet hy zijnen Frederijck by hem/ op dat hy daer te Schole ginge/ en opgebrocht soude wesen: want hy met groot huysghesin belast was/ hebbende seven Sonen en een Dochter/ en is met zijn Vrouw weder nae huys ghetrocken. Doe Frederijck eenigen tijdt te Schole hadde gegaen/ en tamelijck lesen en schrijven con/ liet Taddeo hem den tijdt besteden met leeren teyckenen/ met veel beter ghelegentheyt als hem self hadde mogen ghebeuren: tot welcke Const hy den Jonghen haest bevondt niet alleen ghenegen/ maer seer bequaem te wesen/ om tot volcomenheyt te geraken. Doe hy nu ontrent ses Jaren hem in de Const geoeffent hadde / begon hy zijnen Broeder dienstich en behulpich te worden / en met hem op't nat te wercken: Soo dat hy met eenen moedt grijpende/ voor een Roomsch Edelman/ onder by de trappē van Ara cœli, in een Palleys/ schilderde op't nat/ op zijn eyghen handt/ eenen bergh Helycon met de Muses. Taddeo siende/ dat zijn Broeder alleen/ en met eygen teyckeninge/ hem soo wel gedragen hadde/ bracht hy soo veel te wege/ dat hy tot S. Maria dell' orto à Ripa, een Capelle te maken hadde. In dit werck/ om de Mannen die't hem hadden aenbesteedt te ghenoeghen/ maeckte Taddeo eenen Kerstnacht/ al de reste voldede Frederijck (hoewel noch seer jong wesende) in sulcker manieren/ datmen conde bemercken/ dat hy wat besonders te worden hadde. Hier nae in eenighe toebereydinghe tot d'Wtvaert van Carolus Quintus, heeft Frederijck zijnen Broeder groot behulp ghedaen: gelijck hy dede voor Sr. Paulo Iordano te Bacciano, in Historien van Alexandro Magno. Oock t'Orvieto, daer hy dry Historien van S. Pauwels maeckte in de Kerck. De Ghebroeders hier siecck wordende/ keerde Taddeo te Room/ en Frederijck quam met een weynich Cortsen tot S. Agnolo, en ghenesen zijnde/ keerde oock weder te Room: Alwaer sy tot een toebereydinge om den goeden Vrydagh/ in der Florentijnen Kerck achter Banchi, binnen vier dagen tijts/ al d'Historien van de Passie/ oock Propheten

en ander dinghen/dat yeder wie't sagh hem grootlijcx most verwonderen/dat soo veel werck in soo corten tijdt soo uytnemende wel gedaen was. Frederijck die geen dingen liever dede/als eenighe dingen op zijn eyghen handt/was seer verblijdt/dat zijn Broeder hem hadde doen hebben een Facciate te schilderen op't nat/op de plaetse Dogano, by S. Eustachio, voor de Hofmeester van Cardinael Farnese. Hier maeckte hy d'Historie des selven S. Eustachij, daer hy met Wijf en kinderen ghedoopt is: dit is van verwe een seer goet werck. In het midden vack maecte hy/daer desen Sanct op de Jacht zijnde/siet het Crucifix. Taddeo sorchvuldich voor zijns Broeders eere/om dat dit zijn werck in een gemeen plaets was/ quam niet alleen t'werck besien/ maer verhelpen oft retocqueren/t'welck Frederijck eenen tijt lang qualijck verdroegh: maer eyndelijck/om dat hy lust hadde alles alleen te doen/verwonnen van gramschap/ bickte af t'ghene zijn Broeder hadde ghedaen/ en bleef eenighe daghen sonder t'huys comen: Dit werdt door vrienden gemiddelt: Taddeo soude verbeteren wat hem aen de Cartons mangelde/maer niet aen het werck. Dit heele werck gedaen zijnde/ hadde Frederijck grooten lof/naem en gerucht/ een goet Schilder te wesen. Hy maeckte hier nae in s'Paus Palleys/ in de sale van de Palferniers/ eenighe Apostelen. Hier nae in gheselschap van zijnen Broeder/ in't Palleys tot Ara cœli, een Frijse in een Sale op't nat: En in Belvidere, onder ander fraeyicheyt in een Frijse/een Historie van Moyses en Pharao, de welcke namaels van Cornelis Cort seer constich was ghesneden. En hoewel Frederijck dadelijck hem bewees uytnemende te wesen/ werden zijn dinghen door eenighe zijn benijders in verachtinge gebracht / een ding dat onder de Const al te veel gheschiet/waer door de Jeucht verhindert/als voor t'hooft gheslagen/ in den gheest vercoelt/ en vertraeght in de studie/ schroemende yet te bestaen/ oft aen te vanghen. Doe Frederijck twee groote Beelden neffens een Wapen van Pius de 4e. had gedaen/trock ontboden wesende te Venetien/ daer hy voor den Patriarch by den trap verscheyden aerdicheden op't nat / en van stucco/ dede: en in een Capelle te S. Francesco della vigna, twee Historien van Lasarus op't nat/ oock de bekeeringe van Magdalena: hy maecte oock op d'Altaer-tafel van Oly de Wijse uyt den Oosten. Hy maeckte noch met haest twaelf Historien tot een Tragedie/ en ander dingen/ die zijnen naem seer vermeerderden. Doe hy nu van Venetien nae Room quam/hem vindende binnen Florencen/ daer men groote reetschap maecte/om de Coninginne Ioanna van Oostenrijck t'ontfanghen/ maeckte hy uyt begheerte van den Hertogh/ eenen seer grooten doeck/ die t'eynden een Sale een gheheel tooneel bedeckte. Hier op was ghedaen van Lijm oft Eyverwe een seer versierlijcke Jacht/ en oock eenige dingen van wit en swart/ om eenen Triumph boghe/ die alle seer ghepresen waren. Doe hy te Room weder ghekeert was/hadde Taddeo voor hem aenghenomen een groote Facciate oft verwelf half rondt/ van de Capelle der Jesuijten/ by de naelde van S. Mauro, alwaer Frederijck stracx de handen aen ghesiagen heeft: doch hy ondertusschen binnen en buyten Room eenige ander dinghen heeft moeten doen. Onder ander twee Camers op't nat te Tivoli, voor den Cardinael van Ferraren: in welcke Camers/ d'een d'Edelheyt/ en d'ander d'Eere genaemt/ hy veel aerdige versiersels schilderde. Eyndlijck voldede hy de verhaelde Capelle der Jesuijten/tot zijnen grooten lof. Dit is d'Historie van Marien Boodtschap / met eenighe Propheten / en eenen grooten Hemel.

Dit

Dit alles is van den constigen Cornelis Cort ghesneden gheweest/ en gaet uyt in Print/dat ick niet en behoef d'ordinantie te beschrijven: het is ghedaen op't nat: Daer zijn te sien seer schoon Lakenen/ en statighe actien: In summa/ is over al vol gheests en perfectie ghestort. Dit selve werck heeft Frederijck weder binnen weynich Jaren herwaert geretocqueert/ en vernieut met Eyverwe/ghelijck sy in Italien voor een wijse hebben/hun dingen op't nat drooghe wesende te doen/ glaceerende met Lacke de rooden/die van aerde/die sy Terra rossa heeten/gedaen zijn: de groen aerde met Asuyr groen/en soo voort henen. Doe Taddeo overleden was / voldede Frederijck de Capelle tot S. Marcello, die Taddeo had begonnen. Hier maeckte Frederijck eenighe Historien van S. Pauwels: dit werck werdt ontdeckt tot zijn grroote eere. Oock voldede hy t'begonnen werck tot Trinita,daer hy een Altaer-tafel van Oly/en ander dinghen op't nat dede. Onder ander/ daer den Vader Christum heeft op den schoot/en eenighe Engelen de reetschappen der Passien houden. Hy heeft oock voldaen zijn Broeders begonnē werck/in dat heerlijck Palleys te Caprarola, voor den doorluchtigen Cardinael vā Farnese: welcke Historien/oude en moderne/ aerdige inventien van Poeetsche versieringen/en ander ordinantien/die daer seer constich gheschildert zijn/ een eyghen Boeck schier souden behoeven/ daerom hier naeghelaten. Frederijck heeft oock gheschildert eenen grooten doeck van Eyverwe/wesende een Calumnia, schier op de wijse van de Calumnia van Apelles, daer hy eenigen sin mede voor hadde. Eenighe meenden oft raemden dat het was ter oorsaeck van eenighe schortinge/die tusschen Farnese en hem ghevallen is/ de belooninge belangende/ en dat den Cardinael seyde: Raphael en d'ander goede Schilders en waren nu niet. Waer op Frederijck soude hebben gheantwoordt: De goede Constbeminders/ Pausen/ en Princen/ waren nu oock niet:dan het mach gemist zijn.Maer also dit door Cornelis Cort ghesneden uyt in Print comt / isser naderhant de uytegginge in Italiaens by ghevoeght. Van Frederijck is noch te sien een schoon heerlijck stuck tot S. Laurens in Damas,daer S.Laurens op den rooster wort geleyt/ met eenen Hemel/ en beneden eenighe schoon knielende Beelden oft Prianten/dat alles seer wel ghedaen is.Van hem zijn oock te sien in een Kerck van S.Catherine,d'Historien van S.Catherine,te weten/daer sy ghevangen in den Kercker is/ en daer eenighe heylighen ghewrocht worden/en sy onthooft: daer oock fraey en aerdighe Peerden/en anders/in comen. Noch heeft hy ghedaen in der Goutsmeden Capelle t'hoogh Altaer/d'Historie van de Wijse uyt den Oosten/dat oock een seer goet werck van handelinghe en ordinantie is / de welcke door Iacob Matham gesneden in Print comt. Noch is van Frederijck te sien/in een Kerck oft Bede-huys der Gonfalons, in strada Iulij, de geesselinge/ daer Christus aen een cleen colomne (ghelijck te Room te sien is in eenich Clooster) gebonden is: het is een aerdich en fraey stuck. Hy is naderhant in Vranckrijc gereyst voor den Cardinael van Loreynen/alwaer hy eenighe dinghen dede/ en quam van daer in Nederlandt/ en t'Antwerpen/daer hem de Schilders goet onthael/ en groote eere aen deden. Hy is oock van daer gereyst in Engelandt/ en te Londen/alwaer hy eenige Edelluyden conterfeytte/en is van daer weder te Room ghekeert. Oock is hy ghereyst in Spaengien / alwaer hy voor den Coningh Philippus eenighe stucken dede. Hier nae voldede hy tot Florencen de Cupole, te weten/het Oordeel/van Cavalier Giorgio Vasari begonnen/ en door sterven

 onvol-

onvoldaen gelaten: hier in heeft Frederijck seer groote naeckten ghedaen. Zijn wercken zijn meer als ick verhalen can. Hy is teghenwoordich woonachtich binnen Room/daer hy op eenen bergh by Ternita een schoon Palleys met vier thorens heeft ghebouwt / van waer hy Room can oversien / en woont daer/ ghehouwt wesende/in redelijcken ouderdom. En gelijck hy een hooge plaetse besit: also is zijnen naem oock door een hoogh gerucht verheven en vermaert.

Het leven van Frederijck Barozio, uytnemende Schilder van Vrbijn.

GHelijck men veel verscheydentheden en onderscheyden eyghenschappen bevindt in der Natuere/ oock wel in een eenich dingh/ t'zy aerd-grondt/ steen/borne/ vliet/ oft yet anders te wesen: Also sietmen by de constighe oeffenaers onser Schilder-const verscheydē deelen/nae dat de Natuere hun vreck-lijck oft mildelijc de handt toereyckende is: d'een is van weynich ordinantie/ rouw/ hardt/ en onlieflijck in zijn verwe: d'ander in ordineren/ schilderen/en alle dingen der Const/ heel volcomen/so dat hun dingen van den Schilders/en den gemeenen volcke gelijcklijck met een groot wel bevallen wort aengesien/ gheprezen/en in weerden gehouden. Onder de gene die dus heel gracelijck zijn/ is bysonder en voorneemlijck weerdich gerekent te wesen Frederijck Barotio: welcken ghelijck hy is gheboren t'Vrbijn, schijnt de selve locht/ aerdt en gheest ingetrocken te hebben/die zijn mede-borger den Vrbijnschen Raphael deelach-tich is geweest/ oft dat al zijn gracelijckheyt op hem verstorven/ oft hem aen-geerft is. By dat ick vinden can/soude hy in zijn jeught te Room zijn geweest ten tijde van Paus Paulus de derde/ daer hy in verscheyden dinghen op't nat kalck hem wel heeft ghedragen: doch heeft hem meest altijts gehouden/als hy noch doet/ in zijn Vader-stadt Vrbijn. Hy is altijt gheweest seer versierlijck/ verstandich/en lieflijck in zijn teyckeninghen en inventien/den affecten en an-der deelen der Consten wel uytbeeldende en treffende/ vast in stellen / tronien en naeckten/van allen ouderdommē en kunde/ een uytnemende lieflijcke wel-standicheyt gevende. Hy heeft veel goede Conterfeytselen nae t'leven gedaen/ oock verscheyden Tafelen/Taffereelen en Historien: oock seer veel bevallijcke Marie-beelden van Olyverwe heeft hy ghedaen/ in alle meest gebruyckende de tronie van zijn huysvrouwe/ de selve oock met haer kindt op alle aerdighe soete manier van sitten naer het leven bootsende/ veel tijts te wege brengende eenighe seer natuerlijck lachende tronien / t'zy van kinderen/ Vrouwen / oft eersame bevallijcke oude Mans / nae dat het in zijn ordinantie te pas is ghe-comen/een dingen dat bysonder zijn werck heeft gheciert. Hy is altijts in zijn schilderen seer vloeyende gheweest/zijn dinghen soo aerdich verdrijvende/dat hy de boorden der Lakenen op den gront liggende oock niet onverdreven liet/ tot een stuck weeghs in den grondt / niet moghende lijden dat yet soo cantigh soude wesen afgesneden. Hier te lande is (mijns wetens) van hem niet te sien/ dan eenighe dinghen die in Print comen / soo van Cornelis Cort , als van den Sadlaers, te weten/ eenige seer aerdighe Mary-beelden/ soo buyten in't veldt/ als in Camer sittende / met meer ander Historikens : Insonderheyt een seer aerdige wel gheordineerde Graflegginge/ daer Christus met een vriendelijcke doode tronie wort gedragen van Nicodemus, Ioseph van Arimathea, en Ioannes, welcken eenen linnen doeck ghevat hebbende/de beenen dragende/bewijst op een goede manier van dragen een ghewelt en cracht/ die in den jongen luy-den

den gemeenlijck is: daer heeft Barotius oock natuerlijck uytgedruckt in Maria de Moeder Christi een hertlijcke droefheyt/ met een onmachticheyt oft swijmen: oock in de ander Marien sietmen uytnemenden rouwe aenghewesen. Van zijn eyghen handt sietmen oock eenighe Printen gheetst/ daer men in soo cleen dingen so grooten aerdt en welstandt siet/ dat het verwonderlijck en vermaecklijck is/ te weten/ een Mary-beeldeken in de locht/ en eenen S. Franciscus, op een geestighe wijse gheknielt/ om hoogh siende. Dese en dergelijcke dinghen/ die wy hier te sien comen/ getuygen ons hier te lande/ wat een besonder uytnemende licht en vercieringe in onse Const/ in den Italischen Appenninen gheberghten hem onthoudt/ en zijn wesen heeft. Hy is altijt seer vloeyende en geestich in zijn Lakenen gheweest/ vlack/ en niet onverstandich/ noch confuys in vouwen en kreucken/ gebruyckende met goet opmerckigh oordeel veel het leven/ in alle zijn dingen. Nu dewijl ick van zijn ouderdom niet en weet/ noch van zijnen sterfdagh vernomen en hebbe/ so offer ick zijnen naem den heerlijcken gheruchte/ neffens den besten Italiaensche Schilders/ als der plaetse wel weerdigh wesende.

Het leven van Iacob Palma, Schilder van Venetien.

HEeft Florencen te roemē/ te wesen t'bedde van de Schilder-const in dese leste Eeuwen/ en van soo menich edel Const-rijck gheest? Heeft Room haer te verheffen/ dat sy de groote Academie oft School is vā alle Schilders/ en Teycken-const oeffenende studiose/ oft leerlustighe der gantsche Weerelt: Soo heeft geen Stadt haer te roemen boven Venetien/ van so veel goede treflijcke coloreerders/ oft welverwende Schilders over langh stadich t'hebben gehadt/ gelijck sy onder ander noch heeft haer Borgher Iacob Palma, welcken was geboren A°. 1548. Desen is oock besonder in zijn coloreren/ oft handelen met der verwen/ op een aerdige vloeyende/ gloeyende/ en vroylijcke maniere: gelijck ick hier van tot ghetuygh neem een groot stuck t'Amstelredam tot den constliefdighen Heer Henrijck van Os, wesende daer Venus, Iuno, en Pallas by een sitten aen Tafel/ en de nijdige Tweedracht den twist-appel hen toegeworpen heeft/ en henen vlieght. Hier by zijn noch meer personagien/ als eenen half naeckten Schencker/ Kinderkens/ en ander dinghen. Maer bysonder is seer gracelijck de Venus, die half wat van achter sit/ en keert haer seer aerdich nae haren Cupido, die haer yet schijnt heymelijck in d'oor te seggen/ de tronie der Venus, bille/ knie/ en alles zijn seer wel/ en op een hervaren manier van wercken ghedaen: Summa/ is een stuck dat seer gheprefen wort/ ghelijck het wel weerdich is. Noch is t'Amstelredam wel yet van hem te sien/ dat niet te verachten is: Doch wat te Venetien/ en in ander Steden van Italien/ soo Tafelen/ Tafereelen/ doecken/ en Conterfeytselen van hem zijn te sien/ weet ick niet. Daer comt oock nae zijn teyckeningh door Goltzium ghesneden uyt in Print eenen S. Ieronimus, die een fraey actie doet. Van ghelijcken comt van hem uyt/ door Gillis Sadlaer ghesneden/ eenen S. Sebastiaen, dat een schoon beeldt/ en van goeder actitude is. Daer is ooc geweest den ouden Iacob Palma van Venetien/ desen schilderde van Olyverwe een heerlijck besonderste werck in de Camer/ daer die van de Schole van S. Marc vergaderen/ een stuck/ daer t'doot lichaem van S. Marc wort ghebracht nae Venetien in een Schip. Hier is seer aerdich uytgheheeldt een grouwelijck Zee-onweder/ daer oock noch

ander Schepen en Schuyten van de felle winden worden bevochten/seer wel en met grooter aendacht ghedaen: ghelijck oock is eenen groep beelden in de locht/in verscheyden ghedaenten van quade gheesten/ die als Winden blasen/ om t'Schip/ dat door de rasende golven met riemen crachtlijck wort geroeyt/ te beletten. Hier sietmen den vlijt en behendicheyt der Schippers/ t'gheweldt der Winden/ t'roeren der baren/ en de blixemen uyt den Hemel vallen/ t'water gebroken van dē riemen/ en t'vouwen der riemen van de cracht der Roeyers/ een dinghen wesende dat niet te verbeteren is/ de Natuer naerder te comen: want het schijnt in't aensien/ dat het heele stuck roert en schudt/ gelijck of t'gene daer in geschildert is al leefde/ en natuerlijck geschiedde. Noch schilderde hy van Olyverwe d'hoogh Altaer-tafel voor t'Clooster S. Helena, te Venetien by t'Casteel een dry Coninghen/ daer veel beelden en seer uytnemende goede tronien in comen/ en schoon Laken/ beleydt met eenen goeden swier oft gang der vouwen. Noch in de Kerck van Sta. Maria formosa, is van hem een Tafel voor de Busschieters oft Artillerie-meesters/ waer in comt een S. Barbara soo groot als t'leven/ met op een sijde S. Anthonis, en op d'ander S. Bastiaen: maer de S. Barbara is t'beste Beeldt dat desen Palma oyt dede. My ghedenckt te Leyden te hebben gesien/ ten huyse van eenen van der Muelen/ boven t'portael in de Camer/ een Vrouwen tronie/ met hals en borsten naeckt/ t'welck heerlijck en wonder wel uyt der handt stondt/ doch vā hy scheen met weynich arbeydt/ en met niet te groote handelinghe ghedaen te wesen. Daer is te Venetien een Conterfeytsel/ dat hy naer hem selven had ghedaen/ datmen altijts op s'Heeren Hemelvaerts dagh op de Feest te Venetien sagh/ dat Michel Agnolo, noch Lionardo da Vinci, niet hadden moghen verbeteren/ soo heel verwonderlijck is dat gheacht ghewórden/ om zijn heel uytgenomen schoonheyt/ soo wel ghestelt en geschildert als het is. Achter naer/ doe men verwachte verbeteringhe in zijn werck/ is het met hem te rugghe gheloopen: doch hadde te vooren ghenoech ghedaen/ onder de beste Schilders te zijn ghereckent/ en allen laster van hem/ oft zijn gheruchte te wesen afghekeert. Hy is ghestorven oudt 48. Jaer. Aengaende den jonghen Palma, die is noch daghelijcx doende in de Const binnen zijn Vaderlijcke Venetien/ wesende een Man van 54. Jaer ouderdoms. Watter meer voor Italiaensche Schilders te Venetien/ in dē Steden van Lombardien/ oft elders daer ontrent zijn/ die wat besonders zijn/ en mijn Pen licht weerdich mochten wesen/ is my niet bekent/ ick hadse anders geern al by den anderen: maer dewijl sulcx niet can gheschieden/ keer ick my nu tot onse hooge School Room/ daer altijts een goet deel vernuftige en vlijtige naevolgers onser Schilder-const by een zijn/ waerom ick daer geen handt op ydel stede sal hebbē te leggen/ op dat ick d'Historie der Italiaensche Schilders mach vervullen/ en ten eynde brenghen/ om soo te comen tot onse Nederlanders/ mijn Landt-volck en kennis.

Van Ioseph van Arpino, uytnemende Schilder te Room.

DAt den namaels in vreucht eyndigenden wegh der deuchtsaemheyt/ nae uytwijsen van Pythagoras letter/ harden en nouwen ingang heeft/ en is nu ter tijdt den constigen Schilder Ioseph van Arpino niet gantsch onbekent: welcken den porrenden noot zijner Ouders/ tot der Consten volcomenheyt heeft doen haesten/ soo dat hy in zijn vroege groene Jaren loflijcke rijpe vruch-

ten

ten zijns arbeydts heeft van hem laten sien. Zijn Roomsche Moeder Vrouw Ioanna, eens edelen Spangiaerts dochter/was noch jong zijnde haest Weese/ Vrouw/en Weduwe. Weese wesende/was bestelt te Room in't Clooster van S. Anna. Vrouwe wordende/was ghetrouwt met eenen Ioseph Cleermaker van Arpino, in't Hertoghdom van Sarro, onder t'ghebiedt des edelen Iacobo Bon compagny, daer sy t'eynden dry Jaer Weduwe werdt/ en weder Huysvrouwe van eenē aldaer gheheeten Muzzio da casa Polidoro, een slecht Schilder wesende/om dat hy meer de wapenē in de Fransche krijgen/als de Schilder-const oft pinceelen gheoeffent hadde. Van desen is ghecomen Iosepino, welcken de Moeder uyt eenen droom oft openbaringhe (soo sy seght) den naem Ioseph liet gheven. Hy was gheboren A°.1570. Den jongen Iosepijn in zijn opwassen was ghemeenlijck doende/ met kolen uyt het vyer eenighe dinghen te teyckenen: waerom de Moeder dit siende/grootē lust hadde weder nae Room te keeren / latende haer selven voorstaen / dat den Jonghen wat bysonders te worden hadde. Waer mede den Vader den spot drijvende / seyde: Hy sal een Schilder worden als mijns gelijck. Eyndlinge te Room comende/geraeckten in groote armoede/dat sy den cost niet wel wisten te ghecrijghen: en door uytnemende ghebreeck/ de Moeder een haer jongh kindt most vyeren oft bakeren met het roet uyt den schoorsteen: maer Ioseph vertrooste haer ten besten/segghende / hy wilde alle vlijt doen te leeren / om t'huys te helpen onderhouden/ als hy yet doen conde. En gaende daghelijcx uyt teyckenen soo hier soo daer/ waer yet fraeys was/ met een broodt vā een oortgen/ dat hy door zijnen ijver tot leeren/ wel tsavonts half wederom t'huys bracht. De Moeder bedenckende/of hy met ander Jongers mocht dē tijt met spelen doorbrengen/quam sien wat hy dede / en stondt dickwils langhen tijdt achter hem dat hy't niet en wist. Den Vader trock veel tijts buyten Room/ eenighe dingen doende voor den Boeren/en was ghewent te maken ex voto. T'geschiede in zijn van huys wesen/dat een Man vast nae hem quam vraghen/die van een Peerdt ghevallen wesende/begeerde haestich een Ex voto te hebben ghemaeckt: waerom Ioseph dat aengenomen / en tegen des anderen daeghs van waterverwe gedaen heeft/tot een groot wel bevallen van dē Man. Veel reysen is hy in geselschap van ander Schilders/ met zijn Vader oock buyten der Stadt ghetrocken in verscheyden plaetsen/bysonder tot Viterbo, eenighe wercken te doen/en meest vergulden. Daer nae te Room weder gekeert wesende/ end' hem als voor henen beghevende tot zijn ghewoonlijck teyckenen/ ist geschiet datmen te Room in't Palleys doende was aen de Logie oft Gallerije van Paus Gregorius de 13^e. Bon compagny, waer over gestelt waren als Capomaistri oft Oppermeesters/eenen Nicola Pomoranzio, en eenē Pater Ignatius, de welcke verscheyden jonge Schilders aldaer hadden in dat werck doende. Dit siende Ioseph, werdt met lust ontsteken/en van noot zijner Ouders gedreven/om in dat geselschap te mogen toonen/ wat hy in soo vroegen tijdt in de Schilder-const door stadigen vlijt hadde gevordert: maer alsoo hy te bloot viel den voornoemden Meesters te vragen nae werck/begeerde hy ernstlijck aen zijnen Vader/dat hy dat voor hem wilde doen. Maer alsoo dē Vader in plaetse van sulcx te versoecken/ met den Jonghen zijnen spot dreef/ is Ioseph self ghecomen by Nicola Pomoranzio, die hem van dagh te dagh uytstelde: eyndlijck door aenhouden/ worde Ioseph ghestelt te maken in de schilden van des Paus wapen Draken/gelijck

des Paus wapen doe was. Dese Draken dagelijcx eenderley makende, begonden hem te verdrieten / dewijl hem de aenporrende Naturere noodde tot hoogher voornemen / begeerde daerom aen Pomoranzio, dat hy mocht aen ander dinghen ghestelt wesen: want die Draken en waren maer werck voor eenige slechte Jongers. Dit worde hem tegen des ander daeghs toegesept. Waerom hy doe seer vroech is gecomen op't werck: alwaer hem een vã die Schilders gheboodt / en te werck stelde / zijn Tavelotse toe te maken / hem aensiende voor een van de Jongers / die sulcx ghewoon zijn te doen. Ioseph antwoorde / dat hy daerom niet en was ghecomen: dan dewijl den Jonghen daer noch niet en was / woude hy't geern hem te ghevalle doen. Ondertusschen is den Oppermeester Pomoranzio ghecomen / die vraeghde hem / of hy moedts ghenoech hadde te maken in den Grotissen oft cieraten een Masscher / waer toe Ioseph gewillich was / en maeckte dese Masscher tronie / die ontrent een handt groot mocht wesen / met sulcken vlijt / en soo aerdich / dat alle die ander Schilders quamen achter hem staen / en saghen met groot ontsetten en verwonderen de seldtsaem uytnementheyt / die Ioseph in de Schilder-const onverwacht daer openbaerde. Onder dese Schilders / den ghenen die hem de Tavelots hadde doen toemaken / badt hem / hy soudet hem ten besten houden / en vergheven / hy hadde hem aenghesien voor eenen slechten Leerjonghen / dan nu sagh hy hem voor een groot Meester / en wou hem op een ander tijdt self de Tavelots en verwen toemaken. Hier naer worde Ioseph ghebruyckt in Historikens / daer hy hem wonder wel in droegh / en zijnen loon worde hem daghelijcx vermeerdert / eyndlijck tot acht en thien Iuli des daeghs / elcken Iul is vijf stuyvers. Doe nu Nicolaes Pomoranzio zijn deel / te weten / de helft van de Logie / voldaen hadde / begeerde Pater Ignatius Ioseph oock in zijn werck te hebben. En also hy nu daer oock doende is gheweest voor den Pater, was hy soo vlijtigh altijts op't werck / dat hy / doe ander waren gaen noenmalen / noch bleef wercken: waerom hy van dese zijn medeghesellen seer benijdt is ghewordeu. Het welck zijn Moeder vernemende / hem gheraden heeft / dat hy met den anderen soude afgaen / al en wilde hy met hun niet in de Herberge gaen / also dat de maniere is / vreesende of hem eenich ongheluck mocht door dese benijdinghe ontmoeten. Het is eens gebeurt / dat hy weder alleen overblevẽ was op't werck / en doende aen eenich Historiken / alwaer den Paus op't slach is ghecomen / en hy neder ghevallen. Den Paus hem verwonderende van zijn werck in soo groenẽ ouderdom / seyde hem / hy soude blijven sitten / en met zijn werck voort varen. En also Pater Ignatius tegenwoordich was / vraeghde zijn Heylicheyt / wat dat voor eenen Jonghen was. Den Pater seyde den Paus alle de gheleghentheyt / den grooten noot der Ouders / en de groote schijnbaerheyt die den Jonghen hadde / en bewees een uytnemtende groot Meester te worden. Doe liet den Paus vernemen nae de Ouders / en bevindende dat het eerlijcke luyden waren / heeft hy verordineert een provisie van dry parten / Broodt / Wijn / Oly / Vleesch / toespijs / oock Licht / en Besems / alderley nootwendicheyt om huyshouden voor dry persoonen / en thien gouden Croonen s'Maents. Doe heeft Ioseph hem stadich meest veronledicht in den dienst van den Paus / wesende evenwel van alle zijn wercken volcomelijck betaelt. Het is geschiet / doe hy zijn eerste Maendt-gelt soude halen en ontfanghen / dat den Pagadoor, des Paus Ontfangher / van hem begeerde Handtschrift / oft Quitantie van zijner

handt: maer also hy seyde/ niet te connen schrijven/ antwoorde den Pagadoor, hoe hy/ die soo goeden Schilder was/niet schrijven en con/ en dat het schande was. Des is Ioseph t'huys ghecomen sonder t'gelt te willen ontfanghen/ en bedroeft wesende beclaeghde hem / dat zijn Ouders hem niet hadden laten te School gaen en leeren. De Moeder gaf hem moedt/ en leerde hem op den selven avondt soo veel schrijven/dat hy des ander daeghs t'gelt ontfing met zijn eygen Quitantie. Waer van den Pagadoor, seer verwondert zijnde/seyde: Dit is wat vreemts / dat ghy gister avondt niet en condet schrijven / en op eenen nacht dus haest hebt gheleert. Onder ander wercken/ die Ioseph veel en constich ghedaen heeft/was hy ten lesten doende by Monte Caval, in den Hof van Cardinael d'Esté, in't Somer-palleys van den Paus/ in de Capelle/ daer hy maeckte d'Historie van den Paus S. Gregorius,en also hy wel hadde ghewilt deses Paus tronie maken met een vrolijck wesen/was het hem onmogelijck: want hoe hy zijn Const daer in oeffende/sagh de selve altijt droeflijc: waerom hyse verscheyden reysen afbickte/en van nieus met kalck (gelijck het op't nat was) liet besetten. Eyndelingh daer over doende zijnde / en het hem niet en wou ghelucken/ brocht zijn Broeder hem tijdinghe/ dat den Paus Gregorius de 13^{e}. overleden was: Waer by te verwonderen is / wat vreemder verborghentheden en werckinghen in der Natuer somtijts ghespeurt worden. Dees droeve boodtschap hoorende/werp Ioseph alles uyt der handt/latende de droeve tronie onvolmaeckt/also sy noch is. Doe is zijn gewoon provisie ten eynde geweest: maer quam daer nae in dienst van den Cardinael S. Severino, daer hy noch teghenwoordich in is/ en provisie van heeft voor hem/ oock Broodt en Wijn. Hier nae heeft hy ghewrocht voor d'een en d'ander. Ondertusschen isser over eenen zijnen Broeder/genaemt Bernardino, die oock een goet Schilder is swaricheyt gevallen: want also desen met eenen Edelman/Sr. Antonio Griettano, t'hooft van den ghebannenen/te veel gemeenschap maeckte/en had hem gedaen een schoon Roer/ worde hy niet alleen gebannen: maer hem worden 500.Croonen op zijn lijf ghestelt.Het geschiede dat de Justitie van Room dese ghebannen op eenen tijdt hadden voorghenomen t'overvallen/en te vangen/wetende datse niet seer wijt van Room en waré. Ioseph dit vernemende/ is in alder haest des avonts heymelijck te Peerde uytgetrocken/ en is dit geselschap comen waerschouwen. De ghebannen hebben stracx de vlucht genomen nae t'gheberchte toe / alwaer sy met de Justitie / die hun seer cort hadde ghevolght / schermutseerden / en hunnen spot hielden / om datse aen hun niet uytgerichten conden. Ioseph is voorts ghetrocken nae Arpino, en schickte zijnen Broeder nae Napels / in het Clooster der Cathuysers oft Satereusen. Ioseph wesende t'Arpino, alwaer hy uyt vreese hem onthiel / schilderde op de plaetse tegen eenen muer van de hoogh Kerck/ghenoemt St. Agnolo,om daer van hem memorie te laten/ twee Beelden/ te weten/ Mario, die sevenmael te Room Consul was/ en den geleerden Cicero, om datse daer van geboorte waren. Dit is al gheschiet ten tijde van Paus Sixtus de vijfde/ naer welcks overlijden de sake van Sr. Antoni voornoemt ghemiddelt en ghevredicht is geworden/ dat oock Bernardino, Iosephs Broeder/ is los en vry ghevvorden. Ioseph worde oock te Room ontboden/ als geenen noot hebbende. Doe maeckte hy tot S. Laurens in Damas, de Historie van S. Laurens, daer hy ghevanghen wort/ en noch eenige ander. In dese vanginghe is te sien een geestighe manier

van ordineren/groote roerentheyt/ en gracelijcke actien der Beelden/ oock een seer aerdich schoon Peerdt/welck hy te vooren van aerde hadde ghebootseert/ en is seer wel ghedaen: soo is oock eenen dieder op sit/met vliegende goet Laken. Summa/ dit werck was en is sulck/ dat het veroorsaeckt heeft/ dat Ioseph seer vermaert/en in een groot aensien is gheworden. Dit werck gedaen/ quam hy te Napels in't Clooster der Cathuysers voornoemt / daer zijnen Broeder hem onthoudē hadde. Doe Ioseph daer in dat Clooster doende was met yet te maken/quam hy ontboden wesende te Room/ om dies wille dat zijnen Vader sieck was geworden/ die oock corts ghestorven is. Hier nae begon Ioseph een werck/tot S.Lowijs,in de Fransoysche Kerck/dat welck uyt eenighe oorsaeck niet voldaen worde. Nae noch eenighe wercken/maeckte hy in't Clooster van Sta. Procede, een Capelle/waer in seer constich van hem zijn gedaen de vier Leeraers der Kercken/en Sibillen. Nae desen heeft hy aengenomen voor den Roomschē Senaet/het werck van het Campodoglio: doch door veel aenstaen van den Prioor van t'voornoemde Clooster te Napels/ is daer henen gherepst/alwaer hy maeckte in een Sacristie seer uytnemende schilderije/ en is daer nae te Room ghekeert/ om t'werck op t'Campodoglio te vorderen/alwaer hy soude maken verscheyden geschiedenissen der ouder Romeynen/ en hem worden voor eerst te schenck in een roode sijden buydel ghegheven hondert gouden Croonen. Voor eerst maeckte hy d'Historie/daer Romulus en Rhemus van de Wolvinne ghevoestert worden. Noch eenige Historie van een bataillie heeft hy in't selve werck des Campodogli aenghevangen: maer uyt begheerte van den Paus Clement de 8^e. most hy maken tot S. Ian Lataranen, by de Fonte Conſtantini, in een Capelle vā S. Ian d'Evangelist/ daer Ioannes fenijn drinckt: in een ander Historie/daer hy hem laet levende in't graf leggen/ en daer sanderdaeghs niet en wort gevonden: dit zijn groote doecken van olyverwe. Door veel schrijven van de Hertoginne van Crats, Moeder der tegenwoordige Coninginne van Spaengien/aen den Cardinael St.Severino,maecte hy noch eenen doeck van Olyverwe/ daer Maria jongh ten Tempel wort gebrocht/dat oock seer wel ghedaen was. Den Neef van den Paus/den Cardinael Oltobrandino, heeft Ioseph oock in zijnen dienst aengenomen/ en provisie gegeven: daer voorē dede hy op doeck van olyverwe eenen dooden Chriſtum, van den Enghelen gehouden. Hier nae ist gheschiedt/dat den Paus trock nae Ferraren/doe dat Hertochdom hem aen verstorven was. Doe worde Ioseph versocht mede te reysen. Te Ferraren wesende maecte hy dry stuckens van Olyverwe/ ick meen op coper platen. Aldaer te Ferraren is doe oock ghecomen den Hertogh Albertus, met de Coninginne van Spaengien/ doe daer de trouwingen zijn gheschiet. Een van dese stuckens schonck den Paus aen den Hertogh Albertus,en in't stuckxken was eenen S. Ioris, die de Drake bevecht: Het ander stuckxken gaf hy der Coninginnen Moeder: Het derde / de Coninginne. Daer nae te Room gecomen/worden den Paus ghesonden van der Coninginne Moeder eenige Pater nosters van root corael/ vermenget met gouden treckenen/van welcke hy een schonck aen Ioseph,seggende: Dat is van de Hertoginne/die u schilderije heeft. Ioseph is oock altijt seer ghemeensaem met den Paus tegenwoordich/den voornoemden Clemens de 8^e. het welck bewijslijck is: want also den Paus Jaerlijcx van eenich Coopman wordt uyt Hollandt Bier ghesonden/ ist gheschiet/dat Ioseph is ghecomen by den Paus/ die

zijn

zijn noenmael ghedaen hebbende/ liet hem schencken een goet glas met Bier/ en brochtet Ioseph: het welck Ioseph gheschoncken wesende/ dronckɛt/ eer hy schier wist wat het was/ half upt. Dē Paus dit siende/ seyde: My dunckt het en bevalt u niet wel/ gheeft het my/ ick salt upt drincken/ gelijck hy dede. Hier nae heeft den Paus tegen het Jubile-Jaer van 1600. doen vercieren en schilderen de Kercke van S. Ian Lataranen, alwaer hy Ioseph heeft Overste van het werck gemaeckt/ waer toe hy hem liet geven 1000. Croonen op de handt/ en Ioseph worden alle weke ghegheven 200. Croonen/ om den Wercklieden te betalen/ en dit most om de cortheyt des tijts in haesten ghedaen zijn. Doe Ioseph met dit werck veronledicht was/ worde hy ontboden/ oft doen gaen by den Neef van den Paus Altobrandijn, om eenich belanck/ soo sulcx den naem hadde: maer desē wees hem voort tot dē Paus: Ioseph daer comende/ schonck hem den Paus een Ridderschap oft Cavalerade, en maeckte hem Ridder van S. Pieters, seggende/ hy wilde hem oock een teecken van Ridderschap gheven. Etlijcke daghen daer naer schonck hy hem een gouden keten/ die sesmael omginck/ daer hingh aen een Medaille/ op d'een syde was t'Conterfeytsel van dē Paus/ op d'ander sijde een Cruys/ op d'een sijde van t'Cruys een Palmtack/ op d'ander eenen Lauwertack. Met dit gheschenck is Ioseph met t'aenghevangen werck tot S. Ian Lataranen te vrolijcker voort gevaren. Daer maecte hy een groot vack op't nat tot het hoogh Altaer-tafel. Dit is d'Historie van onses Heeren Hemelvaert/ met Apostelen/ en twee Engelen/ en zijn al beelden meerder als t'leven. In dit werck doende wesende/ is Ioseph sieck geworden/ waerom den Paus seer droef wesende/ sondt hem dagelijcx zijnen eygen Doctoor/ en een Olie/ die men heet/ Olio del gran Duco, die groote menichte van gouden Croonen d'once weerdich was: hier mede worde hy over zijn lijf ghesmeert/ ghelijck oock worde een Nederlandts Schilder/ ghenaemt Floris van Dijck, die hem seer ghemeensaem goet vriendt en ghesellle was. Onder ander lieflijckheden/ die Ioseph van den Paus gesonden werden/ werden hem oock van den Paus ghesonden 100. gouden Croonen/ om zijn tijtverdrijf mede te hebben. Ghenesen wesende/ heeft hy de voornoemde Historie voleyndicht/ tot zijnen grooten lof. In desen tijdt maeckte Bernardino zijn Broeder in de selve kerck oock een Historie/ dat welcke oock goet werck gheacht is. Ioseph heeft onder ander wercken gheschildert een Logie op't nat/ voor een Edelman te Room/ welcke Frederijck Zucchero was aen besteedt geweest/ dat hyse al met eyghen handt soude doen: maer also den Edelman eens op't slach quam/ dat eenen Jongen daer aen doende was/ yet aen te strijcken daer geen belanck by en was/ werdt dē Edelman verstoort/ liet alles afbicken/ betaelde Frederijck al op/ en wat men hem seyde/ wildet van Ioseph ghedaen hebben. In dese Logie quam onder ander dinghen/ daer Cupido eenen Pan onder hem leght/ bewijsende dat de Liefde Natuere overwint/ ghelijck dat in Print comt/ ghesneden van Iacob Matham. Ioseph heeft oock gevordert het werck van Campodoglio, en also hy hier toe hadde geschildert op een doecxken een bataliken/ met seer aerdige Peerdekens en Soldaetkens/ met versierlijcke wapens/ helmen/ en anders/ het welck hem soude dienen tot een schets oft ordinantie/ wordender hem voor geboden 500. Croonen. Ioseph was oock A°. 1600. met den Cardinael Altobrandino te Parijs in Vranckrijck/ doe t'Houwlijck ghe-schiede van den Coningh Henrijck de 4^{e}, met de Nichte van den tegenwoordighen

dighen

dighen Hertogh van Florencen. Wat hy in Vranckrijck gheschildert heeft/en weet ick niet/dan dat hy te Room ghekeert/vast voort vaert in zijn Const/en van den Paus/en ander Heeren/hooghlijck begaeft/en vereert wort/ghelijck hy om der Const wille wel verdient/en weerdigh is.

T'leven van noch ander Italiaensche Schilders/ die teghenwoordigh te Room zijn.

T'Ghebeschiet dat de Oeffenaers onser Consten t'somtijden ghelijck slaperigh geworden/hun te vreden houden met een gemeen manier van wercken/die hun tot onderhoudt/en nootdruft mach dienen/in't ghene dat hun daeghlijcx meest voor comt te doen/sonder veel hunnen geest/oft sinnen te bemoeyen/oft te veronledighen met veel studerens/oft verder nae te soecken der Consten volcomenheyt/besonder als de Princen/Heeren/en machtighe/hun hoofden tot ander dinghen ghewent hebben/als op bouwen/schilderen/oft derghelijcke. Bysonder te Room/wanneer den Paus niet constliefdigh en is/niet latende bouwen/en schilderen/maer tot ander dinghen gheneyght is/soo volghen hem Cardinalen/en ander Heeren/daer in nae/dat d'Italiaensche Schilders weynich te beschicken hebben/maer de Nederlanders die hun selven niet wel connen voort doen: en datse als wijnliefdighe Bacchus kinderen/niet te wel in order oft in de cleeren en zijn/wort hun oock weynigh eenigh besonder werck in Fresco/oft anders betrouwt/des blijven sy ghemeenlijck op hun cleen koper plaetkens al stadigh sitten/ghelijck den Wever op zijn weeftouw/daer sy oock wel effen so veel mede leeren/als of sy sulck hantwerck deden: want het zijn so eenighe Mary-beeldekens/oft ander Sancten/oft Sanctinnen/die altijt op een wijse oft streke moeten wesen/de tronien moeten sulcken treck van neus en mondt/en de mouwen soo veel ploykens oft vouwen hebben/en is altoos Item het self/daer heeftmen dan zijn ponskens toe/want men maeckter soorten van by dousijnen: maer wanneer dan de Spaensche vlote van Indien door d'Engelsche Roovers/oft anders qualijck geluckt/en dat het Spaensche buydel te Room niet wel gespeckt en is/hebbent de Nederlanders heel slecht/want de Spangiaerden hun dinghen meest coopen. Doch d'Italianen/daer ick van voor hadde te verhalen/wanneer dat den Paus en de Princen onse Const toeghedaen zijn/en ghenuecht hebben Palleysen/Kercken/en anders te vercieren/en dat sy eenigh uytnemende Oeffenaer onser Consten/met rijcklijcke belooninghe/en gheschencken versien/en voorspoedelijck helpen tot eerlijcken staet/dan beginnen de geesten te wackeren/en d'ooghen opdoende/verder te sien/en allen vlijt te doen/om op te stijgen tot volcomenheyt. Dan ontstaetter om sien eenen genuechlijcke strijdt/en een om snelst loopen tusschen dese: hier wert eenen brandenden ijver t'ontsteken: hier begint de magher afjonstichheyt in't verborgen haer swarte wiecken te roeren/en elck zijn best te doen/het voorgestelde prijs-teycken nae hem te strijcken. Dus isset oock toeghegaen te Room/onder de Const: want doe Iosepino om de deucht zijner Consten by den grooten dus werdt ghesien/in voorspoet en eeren opghetoghen/hebben veel hem ghesocht nae te volgen/ghelijck te zijn/oft voorby te loopen. Waer door eenighe wonderlijck ghevordert/en in de Const toeghenomen hebben. Onder ander isser eenen geheeten Caratz, woonende tot den doorluchtighen Cardinael Farnees, alwaer hy verscheyden fraey dingen heeft ghedaen/

daen/ die seer uytmuntende zijn/ insonderheyt een schoon gallerije / die so uytnemende gheschildert is op t'nat/datter geseyt wort/ dat dese maniere die van alle ander Meesters te boven gaet/en dat de schoonheyt niet uyt te spreken is.
Daer is oock eenen Michael Agnolo van Caravaggio,die te Room wonderlijcke dinghen doet : hy is oock ghelijck den Ioseph voor verhaelt / uyt der armoede op ghecommen door vlijt / cloeck en stoutlijck alles aenvattende / en aennemende / ghelijck eenighe doen/ die niet en willen door bloohept oft cleenhertichept t'onder blijven : maer vrymoedigh / en onbeschroemt hun selven voort doen/en hun voordeel over al stoutlijck versoecken / t'welc doch alst eerlijck/ op taemlijcke wijse/met beleefthept toegaet/niet te mispreijsen is : want t'gheluck wilt hem selven van t'self ons dickwils so niet aenbieden / het moet somtyts van ons ghetenteert/ aenghepoort/en versocht wesen. Desen Michael Agnolo dan heeft alree met zijn wercken groot gherucht/eere/en naem gecreghen. Hy heeft ghedaen een Historie tot S.Laurens in Damas, neffens die van Iosepino,daer in zijn leven van verhaelt is:hier in heeft hy gemaect een Naenken / oft Reusken / dat nae Iosephs Historie toe siende de tongh uyt steeckt/ schijnende of hy aldus Iosephs werck wilde bespotten: want hy is een die van geen Meesters dinghen veel houdt : doch sy selven niet opentlijck prijsende. Dan zijn segghen is/dat alle dinghen niet dan Bagatelli,kinderwerck/oft bueselinghen zijn/ t'zy wat/ oft van wien gheschildert/ soo sy niet nae t'leven ghedaen/en gheschildert en zijn/en datter niet goet/ oft beter en can wesen/dan de Natuere te volghen. Alsoo dat hy niet eenen enckelen treck en doet / oft hy en sittet vlack nae t'leven en copieert/end' en schildert. Dit en is doch geenē quaden wegh/om tot goeden eyndt te comen: want nae Teyckeninge(of sy schoon nae t'leven comt)te schilderen/is so ghewis niet/als t'leven voor hebben/en de Natuere met al haer verscheyden verwen te volgen : doch behoefde men eerst so verre gecomen te wesen in verstandt/dat men t'schoonste leven uyt t'schoon onderscheydē en uyt te kiesen wist. Nu isser neffens dit Cooren weder dit Kaf/ dat hy niet stadigh hem ter studie en begheeft / maer hebbende een veerthien daghen ghewrocht / gaet hy der twee/ oft een maendt teghen wandelen / met t'Rapier op't sijde/ met een knecht achter hem / van d'een Kaetsbaen in d'ander/seer gheneghen tot vechten en krackeelen wesende / soo dat het seldtsaem met hem om te gaen is. Welcke dingen onse Const heel niet en gelijckē: want Mars en Minerva zijn doch noyt de beste vrienden gheweest : dan soo veel zijn handelinghe belangt/ die is sulcx/ datse seer bevallijck is/en een wonder fraey maniere/om de Schilder-jeught nae te volgen. Daer is noch binnen Room eenē/met naem Paulo Gydot,mede uytmuntich/en overtreffende wesende/ooc heel verscheydē en anders van Natuere als ander Meesters/hebbende seldtsaē Inventien/ en ordinantien in zijnen kop : en hoewel eenighe hem achten half eenen slach van de Molen wegh te hebben / oft half mal/ soo zijnder van goet oordeel/die hem houdē voor een van de verstandichste Meesters/die men vinden mach/wesende ghcleert in Mathematica, dat is een Const van den Planeten/en ander Natuerlijcke dinghen te kennen. Van hem zijn seer constich ghedaen twee stucken op't nat tot S.Pieter Montorio, besijden het stuck van Raphael van t'hoogh Altaer/ sonder dat hy van yemandt last hadde oft loon verwachtede.En heeft noch een dinghen ghedaen/ tot een groot verwonderen aller Const verstandigher/te weten/dat hy uyt een passelijck groot stuck Mar-
mors

mors heeft ghemaeckt een groep van vijf oft ses figueren onder den anderen/ die alle seer constigh/ en van grooter uytnementheyt zijn/ en soo eenige willen segghen/ ten eersten uyt den rouwen steen ghesocht/ en te weghe gebracht sonder eenigh Model/ oft voor-boots van kley/ oft wasch: dit selve heeft hem seer gheruchtigh gemaeckt/ en zijnen naem loflijck wijt verbreydt. Noch isser een ander uytnemende Schilder/ geheeten Ioan Boglion, die uytnemende manier heeft van teyckenen en schilderen. Daer zijn oock van dit Jaer te Room ghecomen twee Schilders/ een van Siena, en een van Florencen/ en een Vrouw/ die men seght oock wel schildert. Dese souden in S. Pieters Kerck (soo men seght) elck een stuck van Olyverwe maken: Watter van comen wil / dat sal den tydt leeren. Dit is al t'ghene ick can vernemen van de teghenwoordighe Italiaensche Schilders binnen Room wesende / die uytmuntigh / en in de Const naem weerdigh zijn.

Van eenige Italiaensche Vrouwen / die de Teycken-const/ en Schilderen constich hebben gheoeffent.

ALs men den tijdt daer in wilde toebrengen/ soude men vinden/ en connen verhalen/ veel namen van Vrouwẽ, die in den ouden tijdt verscheyden wonderlijcke/ heerlijcke/ en loflijcke wercken/ Consten en vernuftickheden hebben ghedaen/ en te weghe ghebracht/ soo in Krijchs-handel/ maet-sangh/ Dicht-const / Sterre-const / welsprekenthеyt / nutte vonden / wonderlijcke voorseggingen/ en dergelijcke: Soo dat licht waer ghemaeckt conde worden/ dat de Vrouwen/ als sy willen toeleggen nae te trachten eenighe deuchtsaem Consten en wetenschappen/ oock tot volcomenheyt/ en loflijcken eyndt/ eyndelijck gheraken. Om dit te bevestigen/ latende d'oude geschiedenissen/ mach ick voor eerst hier voortbrengen een nieuw Exempel van Propertia van Bolognen die niet alleen schoonlijvich/ in singen en spelen uytnemende was/ als in meer Consten en wetenschappen: maer begon oock/ als vernuftigh van gheest wesende / te snijden op Persesteenen wonderlijcken suyver/ en scherpe dingen. Onder ander/ dat uyter maten seldtsaem te sien was/ de heele Passie/ daer niet alleen menichte van beeldekens in waren/ maer men sagh daer noch eenen aerdt in/ en een verstandige maniere van bedeelinghe/ en ordinantie/ op soo cleen ruymte van eenen Persesteen. Dese verstout wesende/ begon aen de harde Marmoren handt te slaen/ en daer in verscheyden dinghen te doen/ als een Conterfeytsel van eenen Graef/ dat yegelijck wel behaeghde / en eenigh Stadt-werck van belangh/ daer sy grooten lof en gherucht door vercreegh. Daer nae sy op een schoon Jonghelingh al te seer verlieft wesende/ dewijl sy (hoewel noch jong) een anders Echte Vrouwe was/ (gelijck of sy haer selven daer in bestraffen wilde/ dewijl oock den Jonghman op haer niet veel achtede) maeckte in een Marber Tafereel half rondt / daer d'Huys vrouwe van Putiphar, Ioseph by den mantel nae het bedde treckt/ dat wonder aerdich ghe-ordineert en ghedaen was. Sy maeckte noch twee groote Engelen/ die oock te Bolognen in een openbaer werck te pas ghebracht zijn / die wel ghedaen/ en van goeden ghestalt en maet waren. Sy teyckende aerdich metter Pen/ sneedt oock mede in Coper/ om te drucken/ soo dat het haer grooten lof toegebracht heeft: want haer alles wel gheluckte/ sonder haer Italiaensche liefde-sucht / die sy niet verwinnen / noch de ghewenschte artzeny becomen mocht.

Des sy al doot en begraven was/ doe den Paus Clement de 7e. te Bolognen/ naer de Crooninge des Keysers/ ernstich nae haer vernam/en wel hadde willen sien/ doch te spade/ want sy een weke te vooren was overleden. Welckes doot zijn Heylicheyt/en noch meer haer Borghers beclaeghden: want sy hielden haer t'wijl sy leefde/het meeste wonder der Natueren van deser Eeuwen.

Noch isser gheweest onlangs binnen Florencen/d'overste van een Clooster/ gheheeten Suster Plautilla, de welcke beginnende van langer handt teeckenen/ en met de verwen naevolghen de dinghen/ oft Schilderyen van uytnemende Meesters/ heeft eenige dingen so gedaen en gehandelt/ datse den Constenaers grootlijck heeft doen verwonderē. Van haer zijn in haer Clooster van Sta. Catharina, twee Altaer-tafels: maer t'gheen meest wort ghepresen/ is/ een drij Coningen Christum aenbiddende. Noch in een Clooster van Sta. Lucia, is van haer een groote Tafel/ met Maria, en t'kindeken op den arem/ met veel omstandt van Sancten en Sanctinnen. Dees en veel ander dinghen/ als Tafelen/ Tafereelen/groot en cleen/ zijn van haer te Florencen/in Kerckē en Edelluyden huysen/die seer schoon zijn. Haer eerste oeffeninge was/ af te setten/ en te verlichten: waer van oock veel Tafereelkens noch aldaer in verscheyden plaetsen mogen ghevonden wesen: Doch in haer leste Olyverwe dingen/ het beste dat sy dede/ waren Vrouwe tronien/ seer sedich/ schoon/ en bevallijck de selve makende. Dickwils conterfeytese in haer wercken de tronie van een Jouffrouw Constantia de doni, wesende doe ter tijdt een voorbeeldt van onghelooflijcke uytnemende schoonheyt en sedicheyt. Daer is noch gheweest Vrouw Lucretia Quistelli, van Mirandola, Huysvrou van den Graef Clement Pietra, welcke gheleert hebbende van eenen Schilder/gheheeten Alexander Allori, discipel van eenen Bronsino: dese heeft van Oly veel Conterfeytselen ghedaen/ die weerdich zijn van elcken gepresen te worden. Doch eene/ gheheeten Sophonisba van Cremonen, dochter van Amilcar Anguscivola, dese heeft meer als ander Vrouw in Italien van onsen tijde toegeleyt/moeyt en vlijt gedaen/ de Schilder-const te oeffenen: ghelijck sy oock met meerder volcomenheyt en welstandt heeft ghedaen: want sy niet alleen con teyckenen/coloreren/ en conterfeyten nae t'leven/oft Meesters dingen wel en uytnemende copieren: maer heeft uyt haer selven/en van haer eyghen vindinge wonderlijcke fraey dingen gedaen/ en geschildert. Soo dat den Coning van Spaengien Philippus, hebbende door Duc d'Alba verstaen haer deucht en weerdicheyt in de Const/ haer (als des weerdich) heeft by hem in Spaengien ontboden/en seer eerlijck doen halen: alwaer sy by de Coninginne van hem werdt bestelt met een goede provisie/met een groot verwonderen van al het Hofghesin/wesende seer verbaest van der uytnementheyt van Sophonisba. Daer werdt gesonden aen den Hertogh van Florencen een seer aerdige teyckeninge van haer handt/welck was een Meysken lachende om een crijtende kindt/ want t'Meysken hadde voor hem ghestelt een korfken met kreeften/ van welcker een hem by den vingher hadde ghevat/ het welcke soo natuerlijck was gedaen/ oft het leven self hadde geweest. Dit is t'gene my vā Italiaensche vernuftige Vrou-volc/onser Const belangende/ bekent is. Dus als ick sal hebben verhaelt/ wat voor beste Italiaensche Schilders ick in mijnen tijt te Room gekent hebbe/ ben genegen dees reyse af te corten/en t'Schip na de Nederlantsche kusten toe te stieren/ daer my haer een wyde Zee dan weder van nieus in te varen aenbiedt/ en vertoont.

Van

Van verschepden Italiaensche Schilders/ die in mijnen tijdt te Room waren/ tusschen A°.1573. en 1577.

ONder de gene die te Room alree tot redelijcken ouderdom gecomen waren/en vermaert om hun constige wercken/was eenen Ieronimus Muziano,gheboren van Bressa in Lombardien. Dit is geweest den uytnemenden Landtschap-schilder/daer ick elder in dē Schilder-gront van hebbe verhaelt: welcken (om de waerheyt te ghetuyghen) was uytnemende in Landtschap/ hebbende een gheweldighe/vaste/en heerlijcke maniere/ongheltjck der Nederlanders / het welcke selden by ander Italianen werdt ghevonden. Bysonder was hy uytnemende in gronden en voor-gronden treflijck en heerlijck te maken / wesende een dingen dat den Landtschappen heerlijcken verciert: Oock gantsch uytnuntende in Boomen/ die hy seer aerdich/ en op een seer schoon maniere handelde / wortelen en stammen seer versierich makende / en becleedende met clijf en anders : hadde oock eenen seer fraeyen slagh van bladeren/ maer al op de maniere oft Castagne boomen waren gheweest. Hy seyde oock dat gheen boomen hem beter aen stonden / oft beter teyckeninghe hadden als Castagne boomen/ en een goede maniere van bladen om nae te volghen. Van hem is te Room een weynigh Landtschap te sien in Belvidere t'eyndē de gallerije/achter de Antijcke Cleopatra,een Fonteyn wesende. Tot Tivoli buyten Room/in den Hof van den Cardinael van Ferraren/boven in't Palleys/ zijn noch van hem te sien verschepden Landtschappen op het nat gedaen/ die seer aerdich en wel gedaen zijn.Daer zijnder ter selver plaetsen veel meer geweest die seer uytnemende waren : maer dat te claghen is/ door veranderinghe der sinnen des Eyghenaers der plaetsen / zijn de Cameren/ daer sy op de muere stonden/afgebroken/en sulck een uytnemende Const verdorven/en te niet ghedaen. Gelijck hy oock de Landtschappen aerdich schilderde/en met de verwe uytnemende handelde: soo was hy oock van ghelijcken uytnemende/ de selve te teyckenen met Pen oft crijt. Welcke manier en handelinghe onsen Hoornschen Cornelis Cort seer uytnemende en eygentlijck heeft connen naevolghen met zijn constigh Graef-ijser: Als te sien is in eenighe Printen/die door desen gesneden/ van Muzziano uytcomen/ te weten/ twee Landtschappen van S. Franciscus, en noch twaelf in de hooght/ waer in comen eenige Eremijten/of Heyligen / die sich in de Woestijn onthielden : dan men sietse weynich uytcomen/oft onder den Schilders.Hier in comen schoon gronden en boomen/met een weynich verschiets.Desen Muzziano was van Goltzio t'zijnē daer wesende te Room geconterfeyt. Liet ooc Goltzio sien een heel deel geteyckende Landtschap ghesichten nae t'leven/ te Tivoli en elder ghedaen : als oock Inventien welcke hy Goltzio wilde mede geven/om de selve te snijden/ die dat/als meer der dinghen voor hebbende / beleefdelijck afsloegh. Ieronimus , het zy of hem docht / dat de Beelden het heerlijckste deel onser Consten is / oft dat hy meer voordeel daer by sagh / begaf hem gantsch en heel tot den Beelden/ makende groote doecken/ en Tafelen van Olyverwe/ als icker wel eenighe hebbe ghesien: doch zijn Beelden in deuchden en weerden bleven grootlijcx schuldigh en ten achter aen zijn Landtschappen.Dus gaet het toe/als men wil yet anders aengrijpen/als Natuere willigh toelangt : hoewel zijn Beeldē niet te verwerpen zijn. Hy hadde een maniere van te maken seer devote S.Franciscus, som-

tijt

tijts eenige tronien des selven Sancts/die seer devotich en blijtich om hoogh sagen/die uytnemende/en dickwils gecopieert waren. By hem/oft met hem/ hadde veel ghemeenen omgangh eenen Cæsar van Orvieten, die door Houwlijck/oft anders/zijn maeghschap was: van desen zijn te Room eenighe wercken. Onder ander voor S. Pieters Kerck/maeckte hy in mijnen tijt een historie/daer S. Pieter eenighe creupelen gheneest: Hier sietmen een aerdigh ordineren / en een treflijckheyt van Vrouwen cleedinghen / en anders niet dan loflijck / en behaeghlijck wesende. In desen selven tijdt was te Room / en Schilder van Paus Gregorius de derthiende/eenen zijnen Landtsman van Bolognen/Lorenzo, die sy hieten Lorenzino: desen/hoewel hy self weynigh wrocht/dan veel jonghe Schilders hiel werckende in't Paus Palleys / was een seer goet Schilder: ghelijck als van hem ghetuyghen twee stucken op den natten muer/in de Capelle Paulinæ, neffens Sala Regi, te weten/ daer S. Steven ghesteenicht/en Paulus ghedoopt wort. Hy hiel hem soo wat statich/rijdende met zijn behanghen Peerdt met de valdrappo, en als ghesept is / hiel een deel Schilders in het werck: onder ander/daer hy seer veel af hiel/den uytnemenden Jongh-man Raphael da Reggio, den welcken hy niet wilde daghloon gheven als ander / maer betaelde hem soo in't hondert / hem ghevende eenighen goeden overloon nae zijn verdienste. Desen Raphael wonderlijcken van der natuere begracijt/was gheboren(ick meen)buyten Reggio, op een Dorp: en alsoo hy bestelt was van zijn Vader een deel Gansen te hoeden/ heefter uyt gramschap/oft anders/eenighe de beenen aen stucken gheworpen met cluppelen / des hem den Vader nae liep om slaen / dat hy de vlucht heeft ghenomen in de Stadt/is by eenighe Schilders gheraeckt: en beginnende in Compagnie te wercken / is eyndlinghe gecomen by Fredericus Zuccaro, daer hy binnen een Jaer soo toeghenomen is in de Const/dat veel zijn dinghen alsoo lief saghen als des Meesters. Te Room wesende / dede een Facciate oft ghevel in't nat / niet te wijt van Campo Martio, daer veel aerdicheyt in te sien is/ van historikens/ en beeldekens/van verwe/ en verscheyden graeuwkens oft temperinghen. Hy is oock comen wercken by Lorentzino, des Paus Schilder. Van hem sietmen in't Palleys boven eenigen trap/een wapen van den Paus Gregorius, waer by sitten Iustitia, en Prudentia, seer aerdich gehandelt wesende / besonder Prudentia, met een aerdich schoot-laken/en wel ghedaen: voorts oock in een sael/eer men in de Coninghlijcke sael comt/ is van hem in't welfsel eenē Hercules die Cacum verslaet/ en in de Frijse eenige Muses, seer wel ghedaen wesende. Noch voor de Kercke van S. Pieters, boven de deuren/zijn van hem twee historien/eene daer Petrus en Ioannes den Creupelen voor den Tempel ghenesen. Hier heeft hy moeten volghen d'ordinantie van Raphael d'Vrbijn, die in des Paus tapijten comt: maer hy en heeft dese ordinantie niet verslimt/dan alles seer aerdich op't nat geschildert. Hier sietmen schoon lakenen/en tronien/en alles seer constich en veerdich ghehandelt. D'ander historie is/daer Andreas Petrum zijnen broeder brengt tot Iesum, en daer sy Ioannem de Dooper verlaten/ hier sietmen schoon vlacke lakenen/en een aerdich verschiet/met een Ioannes predicatie/met schoon boom-struyckē/ alles op een heerlijcke en veerdighe wijse van schilderen ghedaen wesende. Van hem is oock in Sala Regi eenen Engel/oft Victoria, seer wel gheschildert op het nat: oock in de logien/en camers des Paus/verscheyden dinghen. Hy

Van Raphael van Reggio, uytnemende Schilder.

hadde een maniere/zijn dingen/daer't te pas quam/redelijck hardt te diepen/ wel tot op het swart: dat welck doch van verre wel liet / en groot macht zijn dingen gaf. Hy heeft ten lesten eenighe wercken op sich selven ghecregen/ghelijck hy meer als weerdich zijnde verdiende. Onder ander in't Bede-huys der Gonphalons, daer de Passie van verscheyden Meesters is ghedaen / is van hem t'handt-wasschen Pilati uytnemende wel gedaen en geordineert: Eyndlingh oock (ick meen wel) onder ander een Capelle tot S. Maria Maiore. In summa/zijn dingen waren eenen seyl-steen voor alle ooghen der jonge Schilders / soo treckende en aenlockende om nae te volghen. Hy was een schoon langh Jonglingh. Hy soude nae mijn vertreck te Room door liefde tot eenigh Vrouw-mensch zijn gestorven/in den voor-somer zijns levens/tot groot jammer en schade der Schilder-const/die door desen tweedden Raphael vaste hope hadde tot haer uyterste heerlijckste vercieringhe te comen. Daer is noch gheweest een/die in zijn gheselschap wrocht in't Paleys/gheheeten Paris, den welcken oock een seer schoon manier hadde / de welcke doch seer haren glans verloor / als zijn dinghen by oft neffen des overtreffenden verhaelden Raphaels plaetse mosten hebben. Daer was(so my voor-staet)noch een medegesel van desen Raphael,mede werckende op t'Paleys/ghcheeten Gioan del Borgo,van Bolognen/dat een constigh werck ghesel was / welcken naderhandt noch heeft ghewrocht in het nieuw gebouw van Paus Clement de achtste/ in geselschap van zijn broeder Carubin del Borgo, welcken Carubin eenen dootslagh had ghedaen/en door de Const van Gioan was vry ghewordden. Onder ander wercken van Gioan, is van hem te sien in een groote sael oft stantie/ midden in het welffel/een open gat/versiert oftmen de Hemelsche locht saghe: boven zijn van onder op te sien eenighe seer fraey vercortende beelden van eenighe deughden op een Galerije / welcx lijste rust op vercortende Balusters: aen dese lijste schijnt te hanghen des Paus wapen / welcke verselschapt oft ghedraghen is van vliegende kinderkens/dat seer lustigh te sien is: dese beelden zijn van den verhaelden Carubin. Onder dese Gallerije/heeft noch Gioan ghemaeckt/in een seer schoon perspect/vercortende schoon groote Colomnen/ die t'bovenste werck schijnen gheladen te hebben: so datmen daer natuerlijck meent te sien een seer hooghe verdiepinghe/oft opstijghende insien. Soo dat Gioan ghestorven wesende/van hem heeft ghelaten een heerlijcke ghedachtnis in de Schilder-const. Noch isser geweest te Room in mijnen tijdt eenen Guidonio, die op t'nat wonder vast en veerdigh was / t'zy in beelden / grotissen/ oft compartemghen van welffels / en anders. Doch en weet ick geen werck van hem tot getuyghnis zijner Consten besonder te wijsen/ dan in des Paus Capelle/so men in comt bovē de deur/daer van eenē Siciliaen/Mattheo d'Aletsi, is d'historie / daer Michael den Enghel en den Duyvel twisten om Moysis lichaem/daer de naeckten der Duyvelen van verscheyden carnatien zijn / van der handt van Mattheo : maer den Enghel/die op een veerdigher manier ghedaen is/heeft ghedaen Guidonio : daer canmen aen den poot den Leeuw oordeelen/en sien wat hy voor een zy gheweest in onse Const: desen is oock jongh ghestorven. Den verhaelden Mattheo d'Aletsi, onder ander wercken/dede voor zijn lest te Room een historie van een Ecce Homo,in't Bede-huys der Gonphalons, in Strada Iulij: doch watter van was / of hy niet betaelt en was/oft ghelt ghegheven nae zijnen lust/ oft dat hy een wanlust hadde

in

in zijn dingen/dat te staen hadde neffens Succarij, Raphael van Aretso, en ander fraey Meesters / op eenen morghen vroegh vonden die van der Compagnie/dat hy zijn werck hadd' verdorven/en met eenen hamer oft anders putten daer in gheslaghen/als ick oock ghesien hebbe: doch en was het geen quade schilderije/noch ordinantie. Hy hadde neffens eenen trap gheordineert eenighe beelden als van coper/en daer schorte niet veel om dit stuck te voldoen. Van Room verloopen wesende/ quam te Malta schilderen in een Kerck voor den Grand Maistro, die te Room om Schilders hadde ghesonden: en alsoo ick alree mijn woort wech hadde gegeven / en belooft daer henen te trecken/ met een Fransman van Parijs/Steffaen du Parac, die huysgesin hadde/en na meer versekertheyt verwachtede/ hoorden wy/ dat hy daer op d'avontuer ghecomen/aenghenomen was . Hy was veerdich op het nat/en wonder versierigh in grotissen/en ander verciersels: oock te maken antijcksche vasen / oft vaten/ van welcke icker gesien hebbe bovẽ Frascatij, oft Monte Dragone, in een speelhuys van een Cardinael/versiert van gout/silver/en coper wesende/seer veedigh en cluchtigh gedaen / in de maniere van eenen wapen-roof/oft Tropheo. Daer is noch gheweest in mijnen tijt eenen Ricardo , die in gheselschap met Raphael d'Aretso in't Paleys wrocht/ die oock redelijck was in de Const/ en ghenoech moedich: desen hadde gedaen een Ecce Homo, in de Kerck der Florentijnen te Room/en hebbende gevraeght aen Raphael d'Aretso, welck hem docht in dit stuck de beste tronie te wesen: en Raphael merckende/ en wetende Ricardi latendunckenheyt/toonde een beeldt/dat voor aen vlack van achter stondt/ en daermen geen tronie van en sagh / en seyde: dat beeldt/ condemen van voor sien/mocht wel een goede tronie hebben/maer al d'ander en behaghen my niet met allen : en alsoo dit in teghenwoordicheyt van een deel jonghe Schilders ghesept was / werdt het belacchen / en dickwils met lacchen verhaelt. Waer by slechte Schilders te leeren hebben/maetlijck van hun selven te houden / sonder veel op hun dinghen te trotsen/in teghenwoordicheyt van soo uytnemende in onse Const/die soo aerdighe streken weten te gheven/ om sulcke opgheblasentheyt te doen ontswillen. Te vooren heb ick verhaelt van eenen Fransman Steffaen , oft Estiene du Parac , desen was van Parijs/ hy was Bouw-meester van den Cardinael Sermoneta, en aerdigh van teyckenen. Van hem is geteyckent gheweest een Ecce Homo, voor een Print-vercooper/Antoni Lafreri, zijn Landtsman/welcke van Cort gesneden/wordt gehouden voor Taddei Zuccari teyckeninghe. Hy was oock seer fraey van hetsen op coperen platen. Van hem zijn gedaen in chaerten Room antijck / also het uyt eenighen ouden steen/in platte forme ghedaen/was gheteyckent / en een Room moderne / beyde redelijcke groot : oock de Capelle van den Paus/ hoe hy met de Cardinalen in de Misse is/oft sit/daer den Paus over S. Pieters plaets de benedictie geeft/en meer ander dinghen : oock de Ruwijnen van Room/ seer wel ghehandelt en verstaen: want gelijck hy goet Bouw-meester was/en wel verstondt / hoe/ en wat die vervallen dinghen waren gheweest/ heeft hy eenighe/ die te seer vervallen waren/ om den welstandt/wat in hen gheheele ghebracht. Van Room is hy met zijn ghesin ghekeert te Parijs/alwaer ick acht hy overleden is. Dat ick desen Fransman onder d'Italianen voeghe/is/om dat ick van de Fransche geen eygen Boeck oft deel hebbe voor te beschrijven/dewijl icker weynigh weet uytmuntich te hebben gheweest:

oock acht ick/dat zijn beste werck te Room is ghedaen/ en had oock een Italiaensche Huysvrouw. Nu was oock doe ter tijt te Room eenen Pasqualijn de la Marca, desen alsoo hy in Compagnie op't nat wrocht by Guidonio voornoemt/nam in ontrent een Jaer so toe in onse Const/dat het grootlijcx te verwonderen was/ en t'is van anderen wel meer ghesc hiet / dat sy met ander te sien wercken in dit Fresco/schielijck soo een handelinghe nae volghen/en hervaren worden. Van hem waren ghedaen eenighe doecken van Olyverwe/ waer in oock quamen Landtschappen/ dat het te verwonderen was/ soo wel sy ghedaen waren: dese stonden in de Kerck van Terme Diocletiano. Daer was oock van mijn kennis noch eenen Cæsar van Salusto in Piemont/die seer socht om te gaen/oft gemeensaemheyt met Hans soens van Antwerpen, uytnemende in Landtschap / welckes maniere Cæsar seer naevolghde/ en werdt een goet Landtschap Schilder/seer uytmuntende onder d'Italianē. Van hem zijn ghedaen verscheyden Landtschappen in de sale naest Sala Regi, op het nat: oock niet wijt van Pasquijn te Room/in een Paleys van eenen Spaenschen Bisschop/een sale vol Landtschappen op't nat/ die seer playsant en wel ghedaen waren. Hy hadde voor medeghesele eenen Spangiaert/gheheeten Paulo, en maeckten t'samen een Capelle op Trinita, in't midden voor d'Altaertafel de Enghelsche groet/daer Cæsar seer aerdighe afdalende wolcken hadde gedaen: op d'een sijde was/daer Godt de Slange vervloeckt: op d'ander sijde/ (meen ick) was den Kerst-nacht/dat al wel geschildert mocht heeten. Voorts maeckten sy oock in Strada del Populo een Facciate oft ghevel/waer op onder ander quam d'Historie oft Fabel/ daer Pluto Proserpina ontschaeckt/met meer ander dingen. Dees twee en waren niet seer slecht in beelden/dan Cæsar was meest uytnemende in Landtschap/daer Paulo niet veel van hiel/ seggende/dat het maer en was den eenen bergh te maken achter den anderen: doch als hy sulcx met het wercken ondersoecken wilde / bevondt het soo doenlijck niet/bergh achter bergh welstandich te maken / als hy hem selven hadde laten voorstaen. Noch was te Room/die veel mijn broederlijck medegesel was/ eenen Piemontoys/Daniel Argentieri van Turijn, die gheleert hadde by den Schilder van den Hertogh van Savoyen/Iacomo de Grotischi: welcken Iacomo in zijn jeught te Room/in't Rijck van Napels / en elder hadde nae ghesocht alle grotissen/en gheconterfeyt/dat hy besonder in dit deel uytmuntende was. Hier in hadde oock Daniel geen quade handelinghe: maer wasser aerdigh en veerdigh in. Noch had icker een medegesel/Girolamo Lupocci da monte Pulziano, die in grotissen en beelden tamelijck gheoeffent was. Van ander veel meer en weet ick niet sonders veel te schrijven. Eenige heb icker gekent/ der welcker namen ick hebbe vergheten/al heb ick wel in hun geselschap ghewrocht/bysonder een Italiaen/die seer aerdich handelde grotissen en beelden. Van hem zijn seer fraey grotissen/en grotisse beeldekens/in de Salen/eer men in Sala Regi comt. Dan wasser noch een Boer/oft die buyten woonde op eenigh Casteel/die uytnemende was in grotissen/ makende daer't te pas quam in de Veldekens / alderley aerdicheyt van Zee-Goddinnekens / en Mannekens onder malcanderen/met Monsterkens/en duysent aerdicheden/ welcke hem voor de handt al uyt den Pinceel vielen: desghelijcx dede hy die dinghen ten eersten met der Pen/en so cluchtigh door malcanderē/in spelen/ worstelē/ en vechten / dat het grootlijcx was te verwonderen: doch en oeffende hy de

Const

Const niet stadich / alsoo ick verstondt / maer was veel doende in zijn Landt-werck / Wijngaerden / en dergheljcke / en was oock redelijck aen zijnen dagh ghecomen. Daer was oock noch in mijnen tijdt te Room / die ick in't eerste hadde moghen verhalen / eenen Girolamo Siciolante van Sermoneta, die al redelijcken oudt was / en hadde veel wercke ghedaen / te langh te verhalen / hebbende soo een redelijcke ghesette maniere: was evenwel een goet Meester. Daer is nae mijnen tijdt / oft noch teghenwoordich te Room / een Florentijn / Discipel van Ioan van der straet / oft Stradanus, geheeten Antonio Tempesta, die seer ghepresen wort / hebbende veel dinghen gheteyckent en ghehetst / als Jachten / Batailgen der Amasones: oock A°. 1593. in platte forme / en in't groote / de Stadt van Room. Daer is oock eenen (ick meen Florentijn) gheheeten Batista Fontana, die een Crucifix / en t'leven Romuli, met ander dingen / geinventeert en gehetst heeft / dinghen die seer gheestigh te sien zijn. Noch eenen Ventura Salimben van Siena isser te Siena, die seer aerdighe dingen ghehetst laet van zijn handt en vindinghen uytgaen / van datum 1590. en 94. Een ander Sienees noch te Siena, laet van hem uytgaen een historie van S. Catherina van Siena, seer versierlijck geinventeert / en gesneden door Pieter de Iode van Antwerpen. Dees twee verhaelde Sienesen zijn oock seer goede Schilders. Daer is noch geweest eenen Marco da Siena, een uytnemende Schilder / al van in den tijt van Michael Agnolo, en was van hem oock hooger / oft soo hoogh als Raphael Vrbijn gheacht. By hem heeft gheleert Arnoldus Mijtens, soo dat hy lange gheleeft moet hebben. Noch isser eenen Florentijn / Andreas Bosculo, die een Passie laet uytgaen / gesneden door de Jode / welcken Bosculo oock een goet en constich Schilder is. Dit zijnse / die ick teghenwoordich noch weet te noemen. Hier mede laet ick de Italiaensche vermaerde Schilders berusten / en den gheruchte in weerden en eeren bevolen blijven / en late Italien behouden den hooghsten roem te wesen boven alle Landen in den Modernen tijdt / verciert met soo groot ghetal doorluchtighe edel gheesten / en oeffenaers onser Const / de welcke / soo ickse altemael soude voort-halen / en hun wercken op't breedtste beschrijven / te veel tijt soude hebben behoeft: Doch meen wel / dat ick de uytnemenste Mannen / en hun daden / niet en hebbe versuymt: maer wel veel onnoodighe dinghen nae ghelaten. Dus keer ick my nu tot ons Vlaender genoemde gemeen Neder-landt / en tot hoogh Duytschlandt / om nae mijn vermoghen van het doncker graf der vergheetenheyt te helpen verlossen de namen der ghener / die hooghlijck van der Natueren waren begaeft in onse swijghende Poeterije / oft stomme Dicht-const / en onse Landen heerlijck gherucht daer door hebben deelachtich ghemaeckt / en alle volcken doen bekennen / onse Natie niet te wesen rouw / ongeschiekt / oft Barbarisch: maer van goeden gheest / vernuftigh / en bequaem d'uytnemenste Consten op d'uyterste volcomenheyt te brenghen / oft ghebruycken.

Eyndt van het leven der Italiaensche doorluchtighe Schilders.

Het Leven der Doorluchtighe Nederlandtſche/ en Hooghduytſche Schilders.

By een vergadert en beſchreven, door Carel van Mander *Schilder.*

Alles tot luſt/ vermaeck/ en nut der Schilders/ en Schilder-conſt beminders.

TOT ALCKMAER,

Ghedruckt by Iacob de Meeſter / voor Paſſchier van Weſtbuſch/ Boeckvercooper/ woonende in den beſlaghen Bybel/ tot Haerlem. Anno 1604.

Aen Eervveerde achtbaer Heeren, mijn goede vrienden, Ian Mathijſz. Ban, en Cornelis Gerritſz. Vlaſman, onderlinge dobbel lieve gheſvvaghers, en Schilder-conſt beminders, binnen Haerlem.

D*E ghemeen ſpreuck, die den uytnemenden dichter* Virgilius *zijnen verliefden* Corydon *doet verhalen en ſinghen,* Dat yeder is tot zijn vvelluſt ghetrocken, *blijckt daeghlijcx en daedlijck ghenoech waerachtigh te weſen, datmen daer over niet behoeft veel tiſteniſſen: want men bevindt, dat yeder Menſchē luſt en genegentheyt, beneffens behoeflijcke dinghen, ergen toe ſoetlijck aenghelockt en ghetrocken wort, te weten, tot ſulcx, als zijnen geeſt en aerdt van gedaent en weſen zijn. Die van ſuyveren en vernuften gheeſt hebben vermaeck en behaghen in de ſchoon oft uytnemende dinghen, die de Natuere ſchijnen t'overtreffen, als in ſonderheyt uytnemende conſtighe wercken, die ſy met verwonderen en ghenoecht aenmercken, en door kennis, om de vergheltjckinghe huns gheeſts, in weerden houden en beminnen. Dit acht ick E. Heeren, mijn goede vrienden, mach wel de oorſaeck weſen, dat ghy vereenight weſende van ſoo ghelijcken aerdt en gheeſt (ghelijck ghy t'ſamen vereenight zijt, en in Echten bandt onderknoopt, ghetrouwt hebbende elckanders ſuſter) oock eens gheſint der Schilder-conſten volcomenheyt en hooghſten welſtandt oft ſchoonheyt ſoo heel gonſtigh en toeghedaen zijt, dat ghy daerom by een vergadert van de geleertſte handen loflijcke en heerlijcke ſtucken, welcke ghy den uytheemſche Heeren, vreemdlinghen,*

linghen, oft ander Const-liefhebbers, met soo vriendlijck ghelaet als goeder herten, geern laet sien, en daerenboven beleefdlijck schenckt van V. E. Const, te weten, den naeghebootsten Bacchus, oft den Godt self: ghelijck uwer E. beyde eerlijcke Voorders van oudts hebben over menighen tijdt ghepleeght dese nutbaer oeffeninghe en Const, die van den Krijgh-heldt, en eerste Bier-brouwer Baccho, *oft* Dionysio *(so men hem noemen wil) ghevonden, en voort ghecomen is, onder den volcken, daer het onbequaem was wijn te teelen. En gelijck* Bacchus *den Egyptschen Coningh hem der Borgherlijcke Wetten heeft bemoeyt, en den volcke Coopmanschap gheleert: also hebben oock V. E. beyder Ouders, Burgermeester en Schepen in de vermaerde Stadt Haerlem ghe weest, en met eyghen Schip eyghen Coopmanschap ghedaen en ghedreven. Daerenboven V. E. Heer Ian Mathijsz. is niet alleen een beminder onser Const, maer oock een constigh Goudt-smidt oft Silver-smidt, die in't gheruchtige* Room *lange ge woont,* Napels, *en meer Steden in Italien besocht, en onsen* Goltzio *een trouw cortswijligh reys-ghesellе ghe weest hebt. Soo dat ick oorsaeck ghenoech heb, dese mijn beschrijvinghe der Nederlandtsche vermaerde Schilders V. E. t'samen op te offeren, als des, en veel duysentmael meer, weerdigh wesende. Daerom versoeck ick in aller vriendlijckheyt, dat dees mijn aenbiedinghe, tot bewijs mijner goetmeynigher gheneghentheyt, by u beyden met goeden ooghen aenghesien, en dancklijck aenghenomen mach worden. Biddende den Alderhooghsten, V. E. beyde wille verleenen, het ghene nut, goet, en saligh is. T'Amsterdam, desen 28. Iulij, 1604.*

Van V. E. vvilligh dienaer en vriendt,

Carel van Mander.

Voor-

Voor-reden op t'Leven der Nederlandtsche en Hooghduytsche vermaerde Schilders.

At niet seer haest in toecomende Eeuwen der Menschen gedachten en monden heel ghoeledight souden worden van het loflijck gherucht der uytnemende Schilders, mocht eenichsins te verhopen wesen: Doch is niet te twijffelen, dat onser Consten doorluchtighe Oeffenaers namen, leven en wercken, bestandigher en vaster sullen blijven in openbaer kennis by den naecomelingen, oock in meer volcomenheyt en ghewisheyt, met de selve door ernstighe beschrijvinghe altijt versch voor ooghen te houden, en bewaren, op datse van den altijt voort-varenden Tijdt niet worden met de graef der oudtheyt in den vergetel kuyl verschoven en toeghedeckt. Het sal evenwel eenighen, oft velen verwonderen (acht ick,) dat dusschen Boeck wordt gemaeckt, en so veel vlijt en moeyte toegheleyt, deser stoffen halven, die misschien, oft ghewis, van yemandt te slecht oft gheringe gheoordeelt soude mogen worden: meenende, dat alleen de gheruchtige in wapenen, om hun hooghe daden, de beschrijf-pen weerdigh waren oft zijn. Jae dat Marius, Silla, Catilina, *en sulcke wreede Mensch-verslinders, meer verdienden oft behoorden in't ghedacht bewaert te worden, als onse edel, constbaer, Weerelt vercierende gheesten des ouden en nieuwen tijts. Dan sulcx soudmen my qualijck met wijsmakinghe connen in mijn meyninge ghedrucken oft ingebeelden, dat het eenige goede ghestaltnis soude hebben. Het zijn oock ander ghenoech, die gheleerdlijck en sorghvuldigh de beschrijvinghe der Jaer-tijden, oft Truer-spelen onses bebloedden Nederlandtschen Tooneels behertighen, daer ick niet toe deughen soude: eerstlijck, om d'ondoenlijckheyt, die my mijn onervarentheyt veroorsaeckt: tweedlijck, om de sorgh en ghevaerlijckheyt, daer de tweedrachtige Raserije over dweers siende, mede is dreygende. Ick mocht dan oock (indien ick my sulcx te doen onderwonde) het oorrecken van* Cynthius *verdienen: en met eenen te hooren, T'is u werck niet, oft, ten voeght u niet, t'Helden-boeck, den krijgh, oft t'salpeters krakende wreetheyt, maer wel Pinceel-streken en Tafereelen, te beschrijven. Daerom hebb' ick veel liever t'Schilder-boeck voor-ghenomen, voor welcken mijnen willighen arbeydt daer aen toegeleyt, ick niemants ondanck verwachte te becomen. My gedenckt, dat eertijts mijn Meester,* Lucas de Heere, *van Gent, in Rijm dese stoffe, van het leven der vermaerde Schilders, by der handt en aengevangen hadde: maer in den hoeck geraeckt en verloren wesende, is niet voor den dagh te verwachten, welck my andersins groot behulp te minsten hadde moghen wesen, daer ick nu met grooter moeyt veel dingen hebbe moeten op speuren en becomen. T'is waer dat my, aengaende d'Italische Schilders, groote verlichtinghe is gheschiedt door de schriften* Vasari, *den welcken heel breedt van zijn Landtsluyden handelt: tot welck hem is een groot voordeel geweest den naem van den doorluchtigen Hertogh van Florencen, door wiens macht*

en aensien by veel te weghe con brenghen. Maer aengaende onse Nederlandtsche vermaerde Schilders, ick heb mijn best ghedaen de selve by een te vergaderen, en in goeden ghevolghe te schicken elck op zijnen tijdt. Hier in hebb' ick weyniger behulp connen becomen, als wel mijnen ernst oft begeerte groot en vyerigh was, schijnende of by weynighen sulcx was behertight, oft datter qualijck yemandt mijnen lust hem deelachtigh wilde maken, hebbende t'herte tot ander keucken-vullende nootsaken ghewendt: waer door ick alle omstandicheden niet in als hebbe connen treffen, oft te weghe brengen, aengaende ghebootten, sterf-tijden, en plaetsen, oft dergelijcke, daer my dunckt vry aen ghelegen is, om zijn beschrijvinghe met soodane waerheyt vercieringhe toe te langen, en te bevesten. Het valt oock dickwils swaer en ondoenlijck: want al vraeght men yemant van zijn eyghen Vader, wanneer hy gheboren en ghestorven is, hy weetter t'somtijden weynich van te seggen, door datmen versuymigh de Pen d'onthoudinghe niet en beveelt. Ick mach ten minsten alst nauwt met Varro oft Plinio seggen: den sulcken leefde in sulck Jaer, oft zijn wercken waren seer van sulcken tijdt, oft ten tijde van sulcken Keyser, Hertogh, oft Graef. Ghelijck die verhaelde oude soo eenighe Olympiade noemen, in welck den Constenaer leefde, en zijn wercken ghedaen waren. Doch sal nochtans mijne sorghvuldicheyt en vlijt ghenoech hier in om te vollen doen openbaer zijn en blijcken. Ick sal dan aenvanghen aen de twee Maeseycksche doorluchtige ghebroeders, Hubert en Ian, die alree in onse Const wonder gheschickt, en op een redelijcke schoon wijse de verwen gehandelt hebben, en met geenen onheblijcken aerdt van teyckeninghe, dat het te verwonderen is, datse in soo vroeghen tijdt soo volcomen en blinckende zijn voort-gecomen: want ick vinde niet, dat in hoogh oft neder Duytsch-landt eenige vroeger Schilders bekent zijn, oft ghenoemt worden. Voorder, sal tot op desen onsen tijdt de edel oeffenaers en der Const verbeterende geesten, soo veel my mogelijck is, verhalen. En indien dat ick eenighe verswijghe, sal niemant my verdencken, als of ick willens en wetens, oft uyt quaetwillighe afgunst, eenichsins sulcx dede, dan door te weynigh kennis oft wetenschap: want ick niemant geern daer in te cort soude doen, t'zy of sulcker gheesten lijven tot stof zijn geworden, oft datse noch roerende en werckende, van des Almogendens natuer-gaven de Weerelt doen verwonderen. Dat ick oock de teghenwoordich levende eyndlijck beschrijve, behoort my niemant qualijck af te nemen: want sulcx met meerder omstandt, gewisheyt en waerheyt can geschieden, dan het doen can, van die over veel Jaren wech, en schier vergeten zijn gheworden, van welcke men wel seer wenschen soude breedt bescheydt te hebben. Oock is sulcx van anderen, en treflijcke Schrijvers, genoech gheschiedt, als onder ander van Vasari, die in zijn Boecken en beschrijvinge, Michel Agnolo, en veel meer ander, binnen hun leven heeft den volcke voor-ghedraghen, en hun namen loflijck, als claer blinckende gheruchtigh ghemaeckt. Waerom dan ick vriendlijck versoeck, derhalven niet ghelastert, maer ghedanckt te worden. Vaert wel.

Het leven van Ian en Hubrecht van Eyck/ ghebroeders/ en Schilders van Maeseyck.

Oor verscheyden naem-weerdige doorluchtige Mannen/ die uytmuntich zijn gheweest in loflijcke deughtsaem oeffeninghen / en gheleerthept / en is ons goetaerdich soet Neder-landt / van oudts tijts aen tot nu toe/ niet gheheel ontciert gheweest van edel blinckende geruchte. De seghe-palmen/ en wapen-rooven/ door onsen ouden Edeldom/ seer wijt en breedt / met dapper coenheyt ghehaelt/ en vercreghen/ voorby gaende: oock den hooghen roem die wy hebben/ dat uyt onsen reuckighen Cruydt-hof / is met blinckende vloghelen om hoogh ghesteghen den Phœnix in gheleertheyt / Desiderius Erasmus Roterdamus, in dees leste Eeuwen wesende den Vader der oude edel sprake des Landtschaps Latio. Heeft den milden Hemel/ met een vriendlyck gheneyght toevloeyen in der Natuere ons deelachtich gemaeckt / de hooghste eere in de Schilder-const : want dat de vernuftighe Griecken/ Romeynen/ noch ander volcken noyt (hoe seer soeckende) ghejont is gheweest te vinden/ dat heeft te voorschijn gebracht/ den vermaerden Kempschen Neder-lander/ Ioannes van Eyck/ welcken is gheboren gheweest tot Maeseyck/ op de heerlijcke Riviere de Mase/ de welcke om dese eere/ te wedden heeft tegen Arnus, Padus, en den moedigen Tyber : om dat aen haren Oever is sulck licht ontstaen/ en so claer blinckende / datter het Const-lievende Italien al verbaest heeft moeten nae omsien / en haer Pictura daer nae henen schicken/ om in Vlaender nieuw borsten te suyghen. Ioannes van Eyck is van in zijn jeught geweest seer verstandigh/ en van seer snellen edelē geest/ tot de Teycken-const natuerlijck genegen wesende/ is ghewor den een Discipel van Hubertus zijnen broeder/ die een goet deel Iaren ouder is gheweest als hy. Desen Hubertus was een seer constigh Schilder : maer by wien hy gheleert heeft / en weet men niet. Het is te achten/ dat in soo vroeghen tijt/ daer in dien rouwen oft eensamen hoeck landts/ weynich Schilders oft eenich goet voorbeeldt van Schilderije most wesen: want by datmen gissen can/ most Hubertus wel geboren wesen/ ontrent Anno 1366. en Ioannes etlijcke Iaren daer naer : doch hoe het zy / of hun Vader self een Schilder was/ oft niet/ het schijnt dat hun huys gheheel met den Constigen Schilder-gheest is bestort/ en overgoten gheweest/ dewijle dat oock hun suster Margriete van Eyck is vermaert/ dat sy met grooter Const het schilderen gheoeffent heeft / en als een gheestighe Minerva (schouwende Hymen en Lucina) in Maeghdlijcken staet tot den eyndt haers levens gheblevcn is. Het is openbaer/ dat in ons Nederlant de Schilder-const moet uyt Italiē gecomē zijn/ te wetē/ met Lijm en Ey-verwe te wercken : want dees maniere begon eerst in Italien tot Florencen/ A°. 1250. Also wy in't leven van Ian Cimabue hebben verhaelt. Dese ghebroeders/ te weten/ Ian en Hubert van Eyck/ hebben veel wercken ghedaen/ met lijm/ en Ey-verwe/ ghelijckmen van geen ander manier en wiste / behoudens datmen in Italien op't nat wrocht. En om dat de Stadt van Brugghe in Vlaender voormaels van grooten rijckdom overvloeyde/ door den grooten Coophandel/ die daer van verscheydē Natien ghe-

ghedreven worde/meer als in eenighe Stadt van dit gantsche Nederlandt: en om dat de Const geern by den rijckdom is/ om aldaer met rijcklijckē loon on derhouden te worden/ is Ioannes comen woonen in de voornoemde Stadt Brugghe/ daer alderley Coopliedeu overvloedich waren. Hier heeft hy veel wercken ghedaen op hout/met lijm en Ey/ en is seer vermaert om zijn groote Const in verscheyden Landen gheweest/ daer zijn wercken ghebrocht zijn ghewonden. Hy was(soo eenighe meenen)oock een wijs gheleert Man/seer versierlijck/en vindigh in verscheyden dinghen der Consten/ veelderley aert van verwen ondersoeckende/ hem oeffenende te deser oorsaeck in Alchemie, en Distillatien. Hy dede so veel/dat hy te wege bracht/zijn Ey oft lijm-verwe te vernissen/met eenigh vernis gemaeckt met eenighe Olyen/ dat welcke den volcke seer wel beviel/om dat het werck so een schoon blinckende glans hadde. Na dit secreet hadden in Italien vele vergheefs ghesocht: want sy de rechte maniere niet en vonden. Het is eens gebeurt/ dat Ioannes hadde gemaeckt een Tafel/daer hy grooten tijdt/vlijt en arbeydt in hadde gebruyckt (ghelijck hy altijts met groote nettichheyt en suyverheyt zijn dingē dede). Dese Tafel op ghedaen wesende/heeftse nae zijn nieuw inventie/ en ghelijck hy nu ghewoon was/vernist/en steldese te drooghen in de Sonne / maer of de penneelen niet wel ghevoeght en ghelijmt en waren/oft de hitte der Sonnen te gheweldich/ de Tafel is in de vergaderingen ghebosten/en van een geweken. Ioannes was seer t'onvreden/dat zijnē arbeydt door de Sonne so verlorē/en te nieten was/ en nam voor hem te maken/ dat sulcke schade door de Sonne hem niet meer en soude overcomē: des hy d'Eyverwe en t'vernissen vyant wordende/ eyndlijck gingh ondersoecken en overlegghen om eenich vernis te maken / dat in huys en uyt de Sonne drooghen mocht. Doe hy nu veel Olyen/en ander dinghen in der natuere hadde vast ondersocht/vondt hy de Lijnsaet en Noot-oly de droogenste van allen te wesen: dese dan siedende met eenighe ander stoffen die hy daer by dede/maeckt den besten vernis vander Weerelt. En also sulcke werckende wacker gheesten / verder en verder soeckende/ nae volcomenheyt trachtē/bevont hy met veel ondersoeckens/dat de verwe gemengelt met sulcke Olyen haer seer wel liet temperē/en wel hardt drooghde/ en drooge wesende/het water wel verdraghen mocht/dat d'Oly oock de verwen veel levender maeckten/en van selfs een blinckentheyt deden hebben/sonder datmense vernisle. En t'gene dat hem noch meer verwonderde en behaeghde/was dat hy bevondt/dat haer de verwe beter aldus met de Oly liet verdrijvē en verwercken/ dan met de vochticheyt van Ey oft lijm/en niet en hoefde so ghetrocken te zijn gedaen. Van deser vondt was Ioannes hooghlijck verblijdt / gelijck hy met groote oorsaeck wel mocht: want hier is ghebozen een nieuw gheslacht/ en gedaente van werckē/tot groot verwonderē van velen/ooc in verre Landen/daer Fame al basuynende snellijck henen is gaen vlieghen / datmen van by den Ciclopen en den eeuwich brandenden bergh Etna is gecomen/ om sulcken uytnemenden vondt te sien/ als volghen sal. Dese edel inventie behoefde noch onse Const/om de Natuere in gedaenten nader comen/ oft ghelijcker te worden. Hadden d'oude Griecken/Apelles, Zeuxis, en ander/hier levende op t'slach ghecomen/en dese nieuw maniere ghesien / sy en hadden wis niet min verwondert gheweest/ dan den strijdtbaren Achilles, oft ander strijdt-helden van den ouden tijt en souden/datse nu quamen te hooren in den krijgh het fel donde-

vonderende geschut/dat den Alchimist Bartholdus Schwartz, Monick in Denemarck/vondt A°.1354. Oft misschien niet minder als d'oude Schrijvers en souden/siende die seer nutte Const van Boeck-drucken/daer Haerlem met ghenoech beschept haer vermeet den roem van d'eerste vindinghe te hebben. Den tijdt wanneer Ioannes d'Olyverwe ghevonden heeft / is gheweest by al dat ick vinden en overlegghen can/A°.1410. Daer Vasari oft zijnen Drucker in mist / die dese vindinghe een hondert Jaer jongher beschrijft te wesen. Hier heb ick verscheyden redenen toe / en weet oock dat Ioannes soo langhe niet en leefde/op veel Jaren nae/als Vasari den tijt stelt/hoe wel Ioannes, niet jongh gestorven is/als eenigen Schrijver meent. Nu dit om de corthept overgheslaghen/dese twee ghebroeders hebben desen nieuwen vondt nouw en stil verborghen gehouden/en veel fraey stucken t'samen/ en verscheyden van den anderen/oft alleen ghedaen: maer Ioannes, hoewel hy de jonghste was/is den broeder te boven ghegaen in de Const. Het meeste en treflijckste werck dat sy ghedaen hebben/ is gheweest te Ghent/de Tafel in S. Ians Kercke/ welcke Tafel hun is geweest doen maken van den 31en. Graef van Vlaender/Philips van Charlois, sone van Hertogh Ian van Digion, wiens conterfeytsel daer in de deuren comt/en sit te Peerde. Eenige meenē/dat Hubertus dese Tafel eerstmael alleen hadde begonnen / en datse Ioannes daer nae voldaen heeft: dan ick houde dat sy se t'samen aenghevanghen hebben: maer datter Hubertus over gestorven is/A°.1426. Want hy oock te Ghent is begraven geworden/ in de selve Kerck/wiens Epitaphie oft Graf-schrift volgen sal. De binnenste Tafel van dit werck is uyt der Openbaringe Ioannis, daer het Lam van den Ouderlinghen aen wort gebeden/daer overvloedich veel werck in is/en uytnemende nettichept/ghelijck in het gantsche werck oock is. Boven de Tafel comt een Marie beeldt/ die van Vader en Sone wort getroont/daer Christus in de handt heeft een Cruys geschildert/ als een doorschijnende Cristael/ghe-ciert met gulden knoopen/en ander cieraten/met ghesteenten: en is so gedaen/ dat gheoordeelt is geweest van eenige Schilders/dat desen staf oft cruys wel een Maent tijts alleen soude costen te schilderen. Ontrent dese Mary-beeldt zijn Engelkens / die Musijcke singen/soo constich en wel gedaen/datmen aen hun actien licht mercken can/wie den boven-sangh/ hoogh contre/ tenor/ en bassus singt. Boven in de rechter deure is eenen Adam en Eva, daer men siet in den Adam een seker verschrickē voor t'breken des gebots/schijnende te grouwelen / also hem van zijn nieuw Bruydt wort ghebodē/ niet(als de Schilders ghemeenlijck schilderen) den Appel/ maer een versche Vijghe/ waer by eenighe geleerthept blijckt geweest te hebben in Ioannes: want Augustinus, en sommige Geleerden achten/dat het wel mocht een Vijge wesen/die Eva haren Man gaf/ dewijl Moyses de vrucht niet en onderschept/ want sy hen met geen Appel-bladen/ maer met Vijgen-bladen(stracx met datse/gesondicht hebbende/hun naeckthept kenden)bedeckten. In d'ander deure is(soo ick wel meen) een S.Sicilie. Voort heeft de binnē Tafel twee vleugelen/ oft dobbel deuren/ waer van de twee deelen naest het middel parck(dunckt my)zijn beelden/die met de Historie/die binnen is/overeencomē. In d'ander deuren comē te Peerde/den Graef van Vlaender/als gesept is: oock de twee Schilders/Hubertus en Ioannes. Hubertus sit op de rechter sijde van den broeder/om zijn ouderdom wille / schijnende vast oudt te wesen by zijn broeder: hy heeft op t'hooft een vreemde

Den Graef Philips van Charlois regeerde Anno 1420.

vreemde mutse/vooren met een omgeslagẽ opslach van costlijck bont: Ioannes heeft op een seer versierlijcke mutse/schier als eenen tulbant achter afhangende/hebbende op eenen swarten Tabbaert een root Pater noster/met een Medaillie. Maer om in een summa dit werck te verhalen / het is van Teycken-const/ Actituden/ gheestichept/ van Inventie / suyverhept/ en nettichept uytnemende / en verwonderlijck/ nae sulcken tijt te rekenen : de lakenen zijn ghenoech nae den aert der ployen/op de maniere van Albertus Durerus , en de coleuren/blaeuwen/roon/en purpuren/die zijn onsterflijck/en alles so schoon/ datse noch versch gedaen schijnen/en alle ander schilderije overtreffen. Desen constighen Schilder heeft gheweest van grooter aendacht / en heeft schijnen den vermaerden schrijver Plinium te willen van onwaerhept overtuyghen/ met dit zijn werck / dewijl hy schrijft/ dat de Schilders / makende een hondert/ oft cleen ghetal van tronien/ altijts oft ghemeenlijck maken eenighe die gelijcken/ niet connende achterhalen de Natuere/daer men van duysent nouwe twee en vint die gheheel ghelijck zijn: want in dit werck comen ontrent 330.geheel tronien/daer niet een d'ander gelijck en is. In welcke troniẽ men verschepden affecten siet/als eenẽ Godlijcken ernst/en liefde/oft devotie: oock die van de Marie-beelde/welcx mondt schijnt eenighe woorden/diese uyt eenen Boeck leest/te lossen en uyt te spreken. In't Landtschap zijn veel uytlantsche vreemde Boomẽ: de cruydekens/diemen onderkennẽ can/en grasskens in de grondẽ/zijn uytnemende aerdich en net: oock de hayrkens in de beelden/ in de Peerdt-sterren en manen / soudemen schier moghen tellen/ en soo dunne en aerdich gedaen/dat het alle Constenaers verwondert/jae t'gantsche werck maecktse verbaest/ en versuft in't aensien. Veel groote Princen / Keysers en Coningen/hebbent oock met groot behagen aengesien. Den Coningh Philips 36e. Graef van Vlaender/om de stadt van Ghent van dit Juweel niet te berooven/seer begeerich daer nae wesende / heeftet laten copieren door Michiel Coxcie, Schilder van Mechelen / die dat seer uytnemende nae ghedaen heeft. En also in dees Landen so schoonen blaeuw niet te becomen was/ wort door begheerte des Conings dat van Venetien ghesonden door Titiaen , t'welck was een Asuyr/datmen acht natuerlijck te wesen/en ghevonden wort in eenighe gebergthen van Hongerien / dat welcke voortijts beter te crijghen was/ aleer den Turck dat landt in hadde genomen: dat weynich Asuyr/ dat alleen was tot den mantel der Mary-beeldt/coste 32.Ducaten. Coxcie heeft eenige dinghen op zijn maniere wat verandert/als onder ander de S. Sicilie, die wat oncierlijc te seer van achter sit. Dese geconterfeytte Tafel werdt na Spaengiẽ gesonden. De principael Tafel hadde eenen voet/daer sy op stondt/desen was gheschildert van lijm / oft Ey-verwe/ en daer in was een Helle ghemaeckt/ daer de helsche knien/oft die onder d'aerde zijn/hun knien buyghen voor den naem Iesu, oft het Lam: maer alsoo men dat liet suyveren oft wasschen/is het door onverstandighe Schilders uytgewischt en verdorven gheworden. Dese twee ghebroeders/ghelijck sy gheschildert rijden in geselschap van den Graef Philips, die oock Hertogh van Borgognen was / waren by hem seer lief en weert/en in grooter eeren/ bysonder Ioannes: welcken men acht/om de uytnementhept zijner Const / en om zijn treffelijck groot verstandt/ is heymelijck Raedt van hem geweest / en den selven Grave hadde hem altijt geern in zijn geselschap/gelijck den grooten Alexander oock den uytnemendẽ Apelles geern

hadde.

hadde. Dese verhaelde Tafel/oft dit uytnemende werck / worde niet ghesien/ oft openghedaen/dan voor eenighe groote Heeren / oft soo yemandt / die den Sluyter goede vereeringhe dede. Oock somtijden op eenighe groote heylighe daghen. Alwaer dan soo grooten ghedrangh was/datmer qualijck mocht by comen: want de Capelle daer dit te sien was/den heelen dagh vol was van alderley volck. Hier saghmen Schilders/ jongh en oudt/ en alle Const-beminders ontrent swermen/even gelijckmen des Somers den Byen/en Vliegen/ nae de soeticheyt siet om den Vijgh/oft Razijn-korven hangen/ en schermen. In de selve Capelle/gheheeten van den Adam en Eva, in S. Ians kerck/tegen over het werck/ plagh te hanghen een Lof-ghedicht/ oft Ode, ghedaen van Lucas d'Heere, Schilder van Ghent/ welck ick hier hebbe willen by voegen: doch een weynich verandert/ en op Alexandrijnsche mate ghestelt.

Een lof en prijs des wercks, dat S. Ians in Capell,, es,
Van schilderien, ghemaeckt by die Meester Ian,, hiet,
Gheboren van Maeseyck, te recht een Vlaemsch Apelles:
Leest neerstich, wel verstaet, en op het werck dan ,, siet.

Ode.

Ghy Const-beminders comt, van alderley gheslachten,
Besiet dit Dedaels werck, een schat, een edel pandt,
Daer Crœsus rijckdom groot niet by is weerdt om achten:
Want t'is een Hemel-gaef, om chieren Vlaenderlandt.
Comt, segh ick: maer aenmerckt aendachtigh met verstandt,
Op yeder eyghenschap des wercks, ghy vindt midts desen
Een Zee die overvloeyt van Const, aen elcken cant,
En daert al om te schoonst voort doet, om zijn ghepresen.
Den Vader Godlijck siet, aenmerckt Ioannis wesen,
En hoe Maria toont een lieflijck soet ghelaet,
T'schijnt datmen haren mondt, met innigheyt siet lesen,
En hoe wel is ghemaeckt de Croon, en al t'cieraet!
Siet hoe verschrickelijck, en levend Adam staet.
Wie sagh ghescbildert oyt soo vleeschigh een lichame?
Het schijnt dat hy ontseght, en weyghert Evams raedt,
Daer sy hem lieflijck biedt, een Vijgh, haer aenghename.
Door Hemel-Nymphen soet, door d'Enghelen bequame,
Maet-singhende in't aensien, met vreucht elck wort ghespijst,
Elcx onderscheyden stem men kent nae den betame:
Want yeders oogh en mondt natuerlijck dat bewijst.
Doch niet dan al vergheefs, met yet besonders prijst,
Daert al zijn om te schoonste en rijckste edel juweelen:
Want t'schijnt dat hier al leeft, en uyt de Tafel rijst.
T'sijn spieghels, spieghels zijnt, neen t'zijn geen Tafereelen.
Hoe eerbaer deeghlijck siet zijn d'ouders, jae den heelen
Gheestlijcken reynen staet, die hier neemt zijnen lijdt?
Hier ghy o Schilders siet, noch onder ander deelen,
Voorbeeldt van laken goet, oft emmers nae dien tijdt.
Den Maeghdekens oock siet, hen wesen elck verblijdt,
Der welcker zedicheyt, wel d'onse mochten leeren,

Aenmerckt hoe statigh prat daer in den deuren rijdt,
Elck Coningh, Vorst, en Graef, verselt met groote Heeren.
By dese men te recht den Schilder siet verkeeren,
Die jongst was, hoe wel best, en t'werck al heeft volendt,
Een pater noster roodt draeght hy op swarte cleeren,
Hubert rijdt boven hem als oudtste Broer bekent.
Hy hadde t'werck begonst, al soo hys was ghewent:
Maer d'al vernielsche Doot zijn voorneem heeft verondert.
Hy rust begraven hier, de Suster hem ontrent,
Die met haer schilderie oock menigh heeft verwondert.
Ay siet noch op dit werck: hoe gantschlijck afghesondert
Is aensicht van aensicht in wesen over al!
Wat trony men hier siet, van meer als drymael hondert,
Geen d'ander en ghelijckt, in sulck een groot ghetal.

Dat Hubrecht t'werck op zijn selven had aengevangen, en acht ick so niet te wesen.

Ten anderen, wat lof men hem toeschrijven sal?
Dat al zijn verwen schoon door oudtheyt niet beswijcken
In schier twee hondert Iaer: maer houden duerigh stal,
Dat sietmen nu ter tijdt aen weynigh wercken blijcken.
Vry desen Constenaer den roem heeft moghen strijcken,
Te zijn een Schilder recht, en oprecht Meester goet:
Vier deelen had hy doch, die Schilders wel ghelijcken,
Ghedult, onthoudt, verstandt, en gheest in overvloet.
De scherpheyt openbaert zijn lijdsaem sacht ghemoedt,
T'onthoudt, en groot verstandt in alles t'onderscheyden,
Met welstandt, maet en Const, dat elck zijn werck wel doet,
En gheest deed' hem ghschickt, d'Historý wel beleyden.
Te meer noch zijn gherucht is loflijck uyt te breyden
Dat hy in sulcken tijdt, en plaets te bloeyen plagh,
Doe hy geen schilderie, om d'ooghen in vermeyden,
Oft beter voorbeeldt oock, als wel zijn eyghen sagh.
T'schrijft een Italiaen, datmen ghelooven mach,
Dat desen Ian van Eyck heeft d'Oly-verwe vonden:
Van dry schoon stucken wercx, van hem doet hy ghewach,
Die in Florencen schoon, t'Vrbijn, en Napels stonden.
Waer hoortmen erghen meer soo wonder dingh vermonden,
Dat sulck een schoon nieuw Const, soo heel volmaeckt begint?
Van dees Maeseyckers twee, en weetmen niet t'orconden
Wie dat hun Meester was, t'bescheyt men niet en vindt.
Ten rechten was dan Ian zijn leven lang bemint,
Van d'Edel Graef Philips, zijn jonstigh Heer vol trouwen,
Die hem in eeren hiel, en hadde heel ghesint,
Als blinckende cieraet, van t'Nederlandt ghehouwen.
Sijn werck dat was ghesocht uyt alderley Landouwen,
Daerom men weynigh meer vindt als dees Tafel yet,
Dan datmen slechs noch eene in Brugge mach aenschouwen,
En eene t'Iper noch, die doch voldaen is niet.
Van deser Weerelt vroegh dees edel bloeme schiedt,

Sijn vroegh sterven houd ick so

Die uyt soo slechten Stadt, uyt Maeseyck is beeleven,
Te Brugghe t'lichaem rust, daer hy zijn leven liet:
Maer zijn naem en gherucht, onsterflijck sullen leven.
Ons Graef Coningh Philips dit werck soo heeft verheven,
(Ghelijck als hy heeft sin in alle Const eerbaer)
Dat hy dit nae liet doen, en heefter voor ghegheven
Vier duysent guldens oock, oft op een weynigh naer.
Michiel Coxcie vermaert, den tijdt van een twee Iaer
Was doende om dit te doen, ter plaetse in dees Capelle,
Sijn eer' heeft hy betreft, en wel ghenomen waer,
Van t'eerste tot het leste, als constigh werck-ghesellle.
In Spaengien dees Copie is (op dat ick't vertelle)
Te Vendedoly nu, tot een ghedachte bloot
Van onses Conings liefde, als die ick boven stelle,
Van Eyck, en oock Coxcy, tot lof en eere groot.
Schade leer u. Lucas de Heere.

Nae dat Ioannes de Tafel te Gent voldaē hadde/heeft hy weder zijn wooninghe ghehouden te Brugghe / alwaer oock van zijn gheleerde constighe handt is een Tafel gebleven / tot een heerlijcke gedachtnisse. Veel meer wercken heeft hy ghedaen/die door den Cooplieden verre vervoert zijn geworden/ en over al van den Constenaers met veel verwonderen aenghesien/grootlijcx gheprickelt wesende met een deughtsame ghedaente van nydicheyt / oft lust van navolginge/niet wetende hoe sulcke nieuw maniere van schilderē mocht toegaen/en al creghen eenighe Princen van dit miraculeus dinghen / soo bleef even wel de Const in Vlaender. Den Hertogh van Vrbijn/ Frederick de 2e. hadde van Ioannes een baed-stove/die seer net en vlijtich ghedaen was. Laurens de Medici hadde te Florencen van zijner handt oock eenē S. Ieronimus, en veel ander loflijcke dingen. Oock worde door eenige Florentijnsche Coopliedẽ te Napels ghesonden aen den Coningh Alphonsus den eersten/ een seer schoon stuck uyt Vlaender/van Ioannes gedaen: waer in waren seer veel beelden/en wonderlijcke wel ghedaen/daer den Coningh hooghlijck om verblijdt was. Om dit wonderlijck nieuw werck te sien/ was grootē toeloop van den Schilders/ghelijck elders oock. En hoewel d'Italianen vast toesaghen/ met alderley opmerckinghe/en rieckende daer aen / wel bevoelden een sterckachtighe roke/die d'Olye met den verwen ghemengt van haer gaf/ soo bleef hun dit secreet evenwel verborghen. Tot dat eenen Antonello, van der stadt Messina in Sicilien/beweeght/en lustich om dese wetenschap van d'Oly-verwe te leeren/is ghecomen te Brugge in Vlaender/daer hy dit gheleert hebbende/ de Const in Italien heeft ghebracht/gelijck wy in zijn leven hebben verhaelt. Daer was van Ioannes tot Yper/ in de Kerck en Proostie van S. Marten, een Tafereel van een Mari-beeldt / waer by quam eenen Abt priant: de deuren waren onvoldaen / hadden elck twee percken/met verscheyden beteyckeninghen op Maria, als den brandenden Eglentier/Gedeons Vlies/en dergelijcke/ dit werck gheleeck meer Hemelsch als Menschlijck te wesen. Ioannes heeft oock veel conterfeytselen nae t'leven ghedaen/en alle met grooter vlijt en pacientie/makende veel tijts daer achter seer nette en schoon Landtschappen. Sijn dootverwe was veel suyverder en scherper gedaen/als ander Meesters

niet te wesen: want hy eerst in zijn ouderdom een Siciliaen d'Oly-verwe leerde. Leest fol. 104.b.

opghedaen dinghen wesen mochten/ alsoo my wel voorstaet/dat ick een cleen conterfeptselken van een Vrouw-mensch van hem hebbe ghesien/met een Landtschapken achter/ dat maer gedoot verwet was /en nochtans seer uytnemende net/en glat/en was ten huyse van mijn Meester/Lucas de Heere, te Gent. Desen Ioannes had oock gemaect in een Tafereelken twee conterfeptsels van Oly-verwe/van een Man en een Vrouwe/die malcander de rechter handt gaven/als in Houwlijck vergaderende/ en worden ghetrouwt van Fides, diese t'samen gaf. Dit Tafereelken is namaels in handen van eenē Barbier ghevonden te Brugghe (als ick meen)/die dit selve toequam. Dit worde ghesien van Vrouw Marie, Moeye van Philips Coningh van Spaengien/en Weduw van Coningh Lodewijck van Hongherien/die tegen den Turck strijdende in't veldt bleef. Dese Const-lievende edel Princesse hadde in dese Const sulck behaghen/datse den Barbier daer vooren gaf een Officie/ die opbracht Jaerlijcx hondert gulden. Verscheyden teyckeninghen heb ick van Ioannis handt ghesien/die seer curieuslijck en suyverlijck ghehandelt waren. Ioannes is te Brugge in goeder ouderdom gestorven/en aldaer begraven/in de Kerck van S. Donaes, wiens Graf-schrift aen een Colomne daer aldus staet in Latijnsche Carmina.

Hîc jacet eximia clarus virtute Ioannes,
In quo picturæ gratia mira fuit,
Spirantes formas, & humum florentibus herbis
Pinxit, & ad vivum quodlibet egit opus.
Quippe illi Phidias & cedere debet Apelles:
Arte illi inferior ac Policretus erat.
Crudeles igitur, Crudeles dicite Parcas,
Quæ talem nobis eripuêre virum.
Actum sit lachrymis incommutabile fatum,
Vivat ut in cœlis jam deprecare Deum.

De Sepultuere van den oudtsten broeder staet te Ghent in S. Ians Kercke/ als ghesept is / in eenen muer / in eenen Serck-steen / waer in staet van wit steen een Doot / die een coperen plaet voor haer houdt / daer in is dit Grafschrift/ wesende een oudt Vlaemsch ghedicht.

Spieghelt u an my, die op my treden,
Ick was als ghy, nu ben beneden
Begraven doot, als is an schijne,
My ne halp raedt, Const, noch medicijne.
Const, eer, wijsheyt, macht, rijckheyt groot
Is onghespaert, als comt die Doot.
Hubrecht van Eyck was ick ghenant,
Nu spijse der wormen, voormaels bekant
In Schilderije seer hooghe gheeert:
Corts na was yet, in niete verkeert.
In't Iaer des Heeren, des zijt ghewes,
Duysent, vier hondert, twintich en ses,
In de maendt September, achthien daghen viel,
Dat ick met pijnen Godt gaf mijn Siel.

Bidt

Bidt Godt voor my, die Conſt minnen,
Dat ick zijn aenſicht moet ghewinnen,
En vliedt zonde, keert u ten beſten:
Want ghy my volghen moet ten leſten.

Het zijn eertijts t'Antwerpen in Coper-druck uytgegheven eenighe Conterfeytſelen der vermaerde Nederduytſche Schilders/ en voor eerſt die van dees uytnemende ghebroeders/als d'oudtſte conſtighe oeffenaers der edel Schilder-conſt in den Nederlanden: waer neffens/ oft onder/zijn ſeer conſtighe Carmina, oft ghedichten/ in Latijn/door hoogh gheleerden Poeet Dominicus Lampſonius van Brugge/ Secretaris van den Biſſchop van Luyck/ en niet alleen een ſeer groot beminder onſer Conſt/ maer ooc daer in heel verſtandich/en ervaren. Welcke ghedichten ten love deſer conſtige Mannen/ ick in onſer ſpraeck hebbe willen hier oock by voeghen.

Aen Hubertus van Eyck/Schilder.

O Hubert met u Broer, de wel verdiende loven — Thalia.
Van onſe Sang-Goddin, nu corts u toegheſchoven,
En zijnſe niet ghenoech, voeght deſe noch daer an,
Dat u leerknecht, u Broer, door u hulp u verwan.
Dit leert het werck te Ghent, welck in ſoo liefdich blaken
Coningh Philips bevingh, te doen een nabeeldt maken
Daer van, en door Coxy met wel gheleerde handt,
Om dit te ſchicken t'huys in t'Spaenſche Vaderlandt.

Ioannes van Eyck/ als ſelf ſprekende/ ſeght.

Ick die de wijſ' eerſt wees, dat blijde verwe wert
In Lijn-oly ghemengt, met mijnen Broer Hubert,
Heeft Brugghe ſpoedigh rijck verwondert dees nieuw vonde,
Die voormael niet miſſchien Apelles vinden conde:
Doe weygherde haer niet eer langh ons deuchtſaemheyt,
De Weerelt wijt, en breedt te worden overſpreyt.

Het miſſchiē hoefde niet: want t'is gewis, datmen by d'Antijckē van geen Oly-verwe en wiſt.

Het leven van Rogier van Brugghe/ Schilder.

Aleer de wijt vermaerde ſtadt Brugghe in afgangh en verminderinge is ghecomen/ door dat A°.1485. den Coophandel van daer gheweken is nae Sluys en Antwerpen/ ghelijck t'gheluck en d'avontuer deſer Weerelt wanckelbaer is: Soo hebben in deſe bloeyende Stadt/ten tijde/en nae het leven van Ioannes, noch eenighe fraey edel gheeſten gheweeſt. Onder ander eenen Rogier gheheeten/die een Diſcipel is ghewoorden van den voornoemden Ioannes. Nochtans ſchijnt wel/dat het is gheweeſt ter tijdt/doe Ioannes al redelijck oudt was ghewoorden: want Ioannes zijn Oly-verwe Conſt en vindinghe tot in zijnen ouderdom heeft verborghen ghehouden/ niemant latende by hem comen daer hy wrocht/maer heeft eyndlijck deſe zijn Conſt zijn Diſcipel Rogier deelachtich gemaecht. Van deſen Rogier zijn te Brugge in Kercken en huyſen veel dinghen gheweeſt te ſien: Hy was cloeck van teyckeninge/ en van ſchilderen ſeer gracelijck/ ſoo van Lijm-verwe/ Ey-verwe/ als Oly-verwe. In deſen tijt had men de maniere/te makē groote doecken/met groote beelden in/die men ghebruyckte om Camers mede te behangen/als met Tapijtſerye/en waren van Ey-verwe oft Lijm-verwe ghedaen. Hier in was hy

een goet Meester: en ick meen wel van hem te Brugge eenighe van dese doecken gesien te hebben/die wonderlijck (nae den tijt) te achten en te prijsen waren: want soo in't groot wat te doen/daer moet teyckeninge en verstandt by zijn/oft het soude hem licht loochenen/dat hem in't cleen so licht niet en weygher eenen welstant te laten geven. Van zijn doot weet ick niet te verhalen/dewijle t'gheruchte hem noch te leven betuyght / om d'uytnementheyt zijner Consten/die zijnen naem der onsterflijckheyt heeft op gheoffert.

Het leven van Huge van der Goes/Schilder van Brugge.

HEt is een ghemeen ghebruyck/oft een dinghen dat veel gheschiet/wanneer ghesien wort dat yemant/een groot Meester gheworden zijnde in onse Const / in eeren en voorspoet is gecomen/dat d'Ouders hun kinders te meer houden op de Teycken-const/ ghelijck Ioannes daer door oock wel veel Discipelen soude ghecregen hebben/dan het schijnt wel dat hy daer niet te begheerigh nae en was: doch heeft hy ghehadt eenen/ ghenaemt Huge van der Goes/ den welcken van grooten gheest en vernuft wesende / is een uytmuntigh goet Schilder gheworden. Hy heeft van zijn Meester gheleert de Const van Oly-verwe: zijn wercken zijn geweest A°. 1480. soo voor als nae. Daer is geweest in S. Iacobs Kercke te Gent/van hem een seer aerdigh en constigh stucksken/hangende aen eenẽ pijlaer/wesende een Epytaphie van eenẽ Wouter Gaultier. Het binnenste was een Mari-beeldt/met haer kindt/sittende van vooren/een beeldt nouwe anderhalf voet groot/dat ick dickmael ghesien hebbe / met groot verwonderen van de netticheyt die daer in was : oock op den grondt de cruydekens en ghesteentgens : bysonder was te verwonderen de gracelijcke zedicheyt/die in de tronie der Mari-beeldt was/ daer die oude een bysonder gratie in hadden / die gheestelijcke wesens sulcken statighe devoticheyt by te voegẽ. In de selve Kerck was oock een glaes-venster van een afdoeninge van t'Cruys/een seer constich stuck: dan ick twijffel of de teyckeninge van hem/oft van zijn Meester Ioannes was. Daer was noch binnẽ Ghent van Hughe, in't Clooster van den onse Vrouwen Broers/ een Tafel/waer in was gheschildert de legende oft Historie van S. Catharina, dat een constigh en schoon werck was / hoewel hy dit in zijn jonckheyt hadde ghedaen. Daer is oock van Hughe een bysonder goet stuck/dat noch van alle Constenaers en Const-verstandighe niet vergheefs seer ghepresen is. Dit is te Ghent in een huys dat omwatert is/by het Muyde brughsken/te weten/het huys van Iacob Weytens, en is gedaen voor een schouwe oft schoorsteen op den muer van Oly-verwe/wesende d'historie van David en Abigail, daer sy hem te ghemoet comt. Hier is bysonder te verwonderen/wat een groote zedicheyt als in dese Vroukens te sien is / en wat een eerbaer soet wesen/ welcker zedicheyt soo manierlijc is aen te sien/ dat de Schilders van desen tijdt wel haer Vroukens daer mochten te schole seynden/ op dat syse hen mochten af leeren: voort den David sit oock seer statelijck te Peerde: summa/t'werck is van teyckeninghe/inventie/actien/en affecten/ alles uytnemende: want hier oock het affect der Liefden(so men seght)mede in gewrocht/ en Cupido de Pinceelen heeft helpen stieren/in geselschap van zijn Moeder en de Gratien: want Huge noch vry gheselle wesende/daer ten huyse vrijdde de dochter/ daer hy seer op verlieft was/ de welcke hy in't stuck oock heeft nae t'leven ghedaen. En dit constich stuck

ter

ter eeren/heeft Lucas d'Heere een Lof-ghedicht op dese wijse ghemaeckt/daer een van de gheschilderde Vroukens sprekende seght:

Sonnet.

Wy zijn gheschildert hier, al schenen wy te leven,
By Hughes van der Goes, doorluchtigh Constenaer,
Door jonst die hy toedroegh een' onder ons eerbaer,
In welcx soet wesen blijckt, wat liefd' hem heeft ghedreven.
Ghelijck als Phryne beeldt te kennen conde gheven,
Hoe Praxiteles oock droegh liefde groot tot haer:
Want s'Meesters Vrijdster hier ons overtreft algaer,
In schoonheyt wel ghemaeckt, als meest by hem verheven.
Doch is elck Man en Vrouw vol Consten onghelaeckt,
Oock Peerdt, en Esel mede, en verwen wel gheraeckt,
Onsterflijck, schoon, en reyn ghewrocht, zijn hier t'aenschouwen.
In summa, t'gantsche werck is net en wel ghemaeckt,
En ons en faelt niet el, dan wy zijn onbespraeckt,
Een foute, die doch is seer onghemeen in Vrouwen.

Noch is van desen constigen Meester/ onder ander fraey dingen/die te Brugghe my onbekent moghen wesen / een Tafel / die men acht van zijn uytnemenste en alderbeste werck te wesen dat hy opt dede/in de Kercke van S. Iacobs te Brugghe/en is een Altaer-tafel/ wesende een Crucifix/ met de Moordenaers/Marie,en ander dinghen/dat welcke alles soo levendigh/en met sulcken vlijt ghedaen is/dat het niet alleen t'ghemeen volck/maer alle verstandighe gheesten in onser Const grootlijck moet behagen. Dese Tafel werdt om de Const noch in den onverstandighen yver der Kerck-braeck ghespaert : maer alsoo de selve Kerck worde ghebruyckt tot der Predicatie / werdt dees Tafel genomen/om met gulde letteren op swarten grondt te schrijven de thien Geboden/by raedt en daet van een Schilder/wiens naem ick geern om eerbaerheyt wille verswijghe/ dat een die self van der Const was/soo constighen edel werck heeft willen verderven en te niet doen: wislijck tot groote injurie en oneere der Schilder-const/ die sulcx wel hadde moghen met betraenden ooghen aensien. Dan alsoo den eersten ouden grondt uytnemende hart/en dese goudtverwe/ en het swart/van vetté Oly en vellich was/heeft men dit alles suyver en claer af ghewasschen / en is noch ongheschent en onbeschadicht in wesen. Dits al dat ick van desen constighen Meester Hughe hebbe connen by een brenghen: weet oock niet wanneer/oft waer hy begraven is/dan zijnen naem laet ick om zijn edel Const Herculis huysvrouwe Hebe , oft der onsterflijckheyt bevolen.

Van verscheyden Schilders/ van desen oudt-tijtsche/oft Modernen tijdt.

HEt zijn voortijts geweest in hoogh en neder Duytsch-landt verscheydē edel Constenaers/ en begaefde Mannen in onse oeffeninge/van welcke/ door dat weynigh gedachtnis van hun door den Schrijvers in den Historien als memory-kist sorghvuldich is bewaert gheworden / den tijdt en oudtheyt niet hebben schier over laten blijven als bloote namen / besonder hier in ons Nederlandt. Dan gelijck van oudts meest alle Plaet-snijders oock Schilders

 waren/

waren/sien wy hier en daer reliquien/ oft naeghelaten dingen van hun Const en wetenschap/in de Printē/als van Sibaldus Bheem Suanius, Lucas van Cronach in Sassen / Israel van Mentz / en Hipse Marten, welcke Printen nu ghetuyghen moghen wat elck voor goet Meester in sulcken tijt is geweest : want ick weet het met hun schilderijen niet te bewijsen. Maer nu belangende eenige onser Nederlanders/welcker wercké en levens my ten deele maer/oft stuckwijs bekent en zijn/noch oock de tijden huns levens/zijn dese:eerst van Brugghe/een uytnemende Meester in so vroegen tijt/geheeten Hans Memmelinck. Van desen was binnen Brugghe een rijve oft fierter in't S. Ians huys / wesende redelijcke cleen figueren/maer soo heel uytnemende constich/datter menichmael is voor gheboden gheweest een rijve van fijn silver. Desen Meester heeft al gebloeyt voor den tijt van Pieter Poerbus te Brugge/die altijt dit constich stuck gingh besien op de Hooghtijden alst open stondt / en condet nemmeer ghenoech besien noch geprijsen: waer by te bedencken is/ wat uytmuntender Man den Meester zy gheweest. Te Ghent is gheweest corts nae Ioan van Eyck eenen Geeraert van der Meire/die een seer nette handelinge hadde. Van zijn handelinge was/door eenigh liefhebber/Lieven Taeyaert, ghebracht in Hollandt van Ghent een Lucretia , seer reyn ghedaen : welcke eyndlinghe quam in de handt van Iacob Ravart t'Amsterdam/een uytnemende Const-beminder. Noch is te Ghent geweest eenen Geerard Horebout, welcken namaels wiert Schilder van den Coningh van Engelandt/ Hendrick de 8e. Van zijn werc was te Gent in S. Ians Kerck/op de slincke sijde van het hoogh Choor/ te weten/ deuren van een Altaer-tafel / waer van t'binnenste was ghesneden werck. Dit hadde doen maken eenen Abt van S. Baefs, genaemt Lieven Hughenos. In d'een deur was seer constich gheschildert de gheesselinge: hier was te sien de nijdighe wreetheyt der gheesselaers/de verduldicheyt Christi, en den ernst van eenen/die beneden de roeden bindt. In d'ander deur was de Cruysafdoeninghe/al waer onder Mariæ en S. Ians seer groote droefheyt was uytghebeeldt : in't verschieten waren de dry Marien, die ten grave quamen met Lanteernkens en lichten in dat doncker spelonckigh graf/welcke lichten weerschijn gaven in hun tronien : in dees graf-rootse was eenigh doorsien te sien. Dese deuren warē in de Kerck-braeck behoudē en gelost/door een Constliefhebber van Brussel geboren/ geheeten Marten Bierman, diese naderhandt weder over heeft ghelevert aen de Kerck voor den selven cleenen prijs diese gheeost hadden. Daer is noch van desen Geerardt te Ghent op de Vrydaghmarct/in den Lijnwaet-arm een dobbel ronde/oft op beyde sijden geschildert: op een sijde Christus sittende op eenen steen/daer hy ghecroont met de doorne Croon/van een wort ghestaghen op t'hooft met een riet : op d'ander sijde is Maria met haer kindt / en een deel Enghelen om haer. Noch was te Ghent/ doch niet in soo ouden tijdt / eenen Lieven de Witte, een goet Schilder/besonder fraey en verstandich in Metselrije/en Prospectijven/die hy veel maeckte. Van hem was een besonder stuck van t'Vrouken in overspel. Oock zijn te Ghent in S. Ians Kerck eenighe fraey partken van glasen / die van zijn teyckeninghe zijn. Oudts tijts is te Brugghe gheweest eenen Lansloot Blondeel, welcken in zijn jeught was gheweest een Metselaer:daerom hy een Schilder wesende/altijt in zijn wercken voor een teecken stelde een Truffel / oft Truweel. Hy was een wonder verstandigh Man in Metselrije / en Antijcke ruinen/

nen/ en van branden in der nacht teeckenen/ en dergelijcke: zijn dochter werdt nae Huysvrouw van Pieter Poerbus. Daer is oock te Brugghe geweest Hans Vereycke, diese noemden cleen Hansken, wesende seer aerdigh en fraey van Landtschap/ die hy seer net en natuerlijck t'leven ghelijckende dede: somtijts daer in makende Mari-beeldē/ doch niet heel groot. Was oock taemlijck goet van beelden/ en conterfeyter nae t'leven: want ick een Casse met deuren heb ghesien/ welcke was buyten Brugghe op t'blaeuw Casteel/ oft huys mijns Ooms Glaude van Mander, die met zijn Wijf en kinderen daer in was geconterfeyt: de Tafel was een Mari-beeldt met Landtschap. Daer is oudt tijts gheweest noch eenen Geerardt van Brugge/ daer ick geen bescheyt van weet/ dan dat hy van Pieter Poerbus hooghlijck is ghehoort prijsen voor een uytnemende Schilder. Tot Haerlem is in vroeghen tijdt oock gheweest Ian van Hemsen, Borgher van aldaer/ de welcke een maniere hadde meer treckende nae d'Antijcksche / en meer afghescheyden van de moderne: maeckte groote beelden/ en was in sommighe deelen seer net en curioos. Van hem is een stuck met veel staende Apostelen by Christus, gaende op nae Jerusalem/ en is te Middelborgh ten huyse van d'Heer Cornelis Monincx, Cōst-liefhebber. Noch was te Haerlē eenē Ian Mandijn, die seer op zijn Ieronimus Bos fraey was van ghespoock en drollerije: hy is gestorven t'Antwerpen/ daer hy van der Stadt pensioen hadde. Noch is te Haerlem gheweest een cloeck gheest in ordineren/ teyckenen en schilderen/ ghenaemt Volckert Claesz. Van hem zijn eenighe stucken op doeck op de Schepen Camer te Haerlem die stout aenghetast en ghedaen zijn/ meer Antijck als moderne: hy heeft wonder veel/ en goet coop/ percken voor Glaes-schrijvers/ en anders gheteyckent. Daer is oock t'Antwerp gheweest eenen Hans de Duytscher oft Singher, uyt t'landt te Hessen. Van hem was t'Antwerp in de Keyser-straet/ tot Carel Corkeel, een heel Camer van water-verwe gedaen/ met groote Boomē/ waer in Lindē/ Eycken/ en ander onderscheyden waren. Hy teyckende veel voor Tapijtsiers/ dan con niet wel op den averechten dagh schilderen. Hy quam t'Antwerp in't Gildt/ in't Jaer 1543. In't Jaer 1535. quam t'Antwerp in't Gildt Hansken van der Elburcht, by Campen/ geseyt cleen Hansken. Van hem was aldaer in onse Vrouwen Kerck den Visch-vercoopers Altaer/ daer Petrus doende was met visschen / en op den voorgrondt quam Christus: oock eenen schoonen Boom: ooc was de Zee-storm van hē wel uytgebeeldt. T'Antwerp was noch in ouderen tijt Aert de Beer: desen quam in't Gildt/ A°. 1529. hy treckende veel voor Glaes-schrijvers/ en was wonder cloec. Ooc wasser Ian Cransse: van hē was een voet-wassching in onse Vrouwē Kerck/ in Sacraments Capelle/ op eenē grootē doeck/ seer uytnemende werck: desen quam t'Antwerp in't Gildt/ A°. 1523. Lambrecht vā Oort, Schilder vā Amersfoort/ was een goet Schilder/ en Architect/ quā in't Antwerps Schilder-gildt/ A°. 1547. Michiel de Gast quam in't Gildt voornoemt A°. 1558. Hy schilderde veel ruinē/ en Room na t'levē/ welcke dingē hy ooc veel teyckende/ met ander zijn inventiē/ en teeckende zijn dingē/ met een zijn marc daer op druckende. Daer was noch een goet water-verwe Lantschap Schilder t'Antwerpē/ Pieter Born: desen quā in't Gildt/ A°. 1560. Noch quā in't selve Gildt A°. 1556. eenē Cornelis van Dale, fraey Schilder van rotsen. Al dees voorgaende Meesters heb ick dus onder den anderē gestelt/ om dat icker niet besonders vā en weet/ meer als ic verhaelt hebbe.

T'leven van Albert van Ouwater, Schilder van Haerlem.

ALsoo ick in't ondersoecken doende ben gheweest / om weten de uytnemenste in onser Const / om van voor aen de selvighe by orden te laten den anderen achtervolghen: hebbe vlijtigh gheweest de oudtste eerst op mijn Tooneel te stellen/met eenen my verwondert vernomen te hebben uyt geloofweerdighe getuyghnis/van desen Albert van Ouwater, Schilder van Haerlem/ dat hy so heel vroegh een so constigh Oly-verwe Schilder is geworden: want ick acht/by dat uyt eenighe wisse omstandicheden is te ramen/ dat hy den tijt van Ioan van Eyck soude bereycken: want een oudt eerlijck Man oft Schilder Albert Simonsz. tot Haerlem/tuyght en seght warachtigh te wesen/dat het nu in dit Jaer 1604. is gheleden/60. Jaer/dat hy Albert Discipel was. Van den Haerlemschen Ian Mostart, den welckē doe ontrent oudt was 70. Jaer / soo datter wel 1030. Jaren zijn verloopen / van de gheboorte des voornoemden Mostarts, tot desen teghenwoordighen tijdt. Nochtans seght Albert Simonsz. een Man wesende van goet onthoudt/dat Mostart seyde noyt te hebben ghekent desen Albert van Ouwater, noch oock Geertgen van S. Ians. Albert van Ouwater is oock gheweest voor den vermaerden Schilder Geertgen tot S. Ians, die een Discipel van den Ouwater was gheweest. Dus laet ick nu den Leser overlegghen en oordeelen / hoe vroegh te Haerlem de Schilder-const van Oly-verwe is gheweest in ghebruyck. Van Ouwater, was te Haerlem in de groote Kerck/aen de Suydsijde van t'hoogh Altaer/een Altaer/ geheeten t'Rooms Altaer/ welck de Room-reysers oft Pilgrims deden maken. In de binnen Tafel warē twee staende beelden groot als t'leven/ wesende eenen S. Pieter, en eenen S. Pauwels. Onder den voet van t'Altaer was een aerdigh Landtschap/in welck waren ghemaeckt verscheyden Wandelaers oft Pilgrims / sommighe reysende / sommighe rustende/ etende/ en drinckende. Hy was seer uytnemende van tronien/handen/voeten/en laken/ oock van Landtschap. Daer wort oock ghesept en getuyght / uyt de monden der oudtste Schilders / dat te Haerlem is van oudts ontstaen / en begonnen de beste en eerste maniere van Landtschap te maken. Daer was van hem een paslijck groot stuck in de hooghte/waer van ick heb ghesien een ghedootverwede Copie/ en was de verweckinghe van Lasarus: het principael werdt nae d'Haerlemsche belegheringhe en overgangh/met ander fraeyicheyt van Const/ van den Spaengiaerden bedrieghlijck sonder betalen ghebracht in Spaengien. Den Lasarus was (nae dien tijt) een seer schoon en uytghenomen suyver naeckt/ van goeden welstandt. Daer was een schoon Metselrije van eenen Tempel: doch de Colomnē en t'werck wat cleen wesende/op d'een sijde Apostelen/op d'ander sijde Joden. Daer waren oock eenige aerdighe Vroukens/achter quamen eenighe/die toesaghen door Choor pilaerkens. Dit soo constigh stuck quam Hems kerck menichmael (doch sonder hem te connen versaden) vlijtich besien/seggende tot den eyghenaer zijn Discipel: Soon/wat moghen dese Menschen gh'eten hebben? meenende/ datse eenen grouwsamen grooten tijdt en vlijt hebben moeten toebrenghen sulcx te maken. Dits t'ghene dat den tijt en oudtheyt ons noch van desen ouden Meester hebben ghelaten overblijven/ en der vergheteltheyt onthouden.

Het leven van Geertgen tot S. Ians, Schilder van Haerlem.

EVen ghelijck men ontrent den wit ghehoornden woesten Alpes, oft ander hooghe Bergen/van verscheyden plaetsen / door den Beeckxkens/t'water hem siet eyndlinghe legheren en versamen meer en meer in een wijder goot oft canael/haestende hem tot de alder ruyinste Zee: van gelijcke isonse Const so hier so daer oorspronglijck ontstaen/en door toedoen der edel cloecke gheesten allencx tot meerder volcomenheyt gecomen. Ten heeft der edel Schilderconst niet schadich gheweest/dat onder ander hem tot haer heeft begheven Gheerrit van Haerlem/gheheeten te S.Ians: want hy haer schoonheyt/en bevallijckheyt soo heel vroegh den Menschen ooghen voorhoudende / grootlijcx haer eere en weerdicheyt heeft vermeerdert en openbaer ghemaeckt. Gheertgen is noch jongh een Discipel gheweest van den voorighen Ouwater, welcken hy in sommige deelen ghelijck was/en overtrof/ bysonder in cloeckheyt/ in ordinantien/ goetheyt der beelden/en affecten/ uytbeeldingen: dan ick acht niet in de reynheyt en suyverheyt oft scherpicheyt van wercken. Gheertgen woonde tot den S.Ians Heeren te Haerlem / waer naer hy den naem behiel: doch en hadde de orden niet aenghenomen. Hy maeckte hier de hoogh Altaertafel/wesende een groot heerlijck stuck/te weten/het Crucifix. De deuren waren oock groot/en van beyde syden gheschildert. De een deur en de Tafel zijn verniélt in de beeld-storminge/ oft Stadts belegheringe : eene die overbleven was/is doorgesaeght/ en zijn nu twee schoon stucké tot den Commandeur/in de sael van t'nieuw ghebouw. D'een/welck d'uyterste zijde was/is eenigh mirackel oft ongheméen Historie : maer t'ander is een noot Gods/ oft Cruys afdoeninghe/daer Christus seer natuerlijck doot gheschildert light uytgestreckt/ by den welcken zijn eenighe Discipulen en Apostelen / die droefheyt bewijsen : besonder de Marien toonen sulcken droef wesen / datmen niet soude meerderen druck moghen uytgebeelden. De Maria sittende met een ingetrocken treurigh ghemoet/schijnt uytnemende hertseer te hebben en te voelen/jae is sulck/dat het van den meesten Constenaers van desen tijdt verwondert en hooghlijck ghepresen wort. Daer was t'Haerlem buyten tot de Reguliers van zijn werck/doch door den krijgh oft beeld-stormen verniélt. Noch is van hem t'Haerlem binnen de groote Kerck/ des selfs Kercks conterfeytsel/ en hangt op de Zuydt-zijde/seer vast en aerdigh gehandelt. Hy is een sulck Meester gheweest/ dat den uytnemenden Albert Durer te Haerlem wesende/en zijn dingen met groot verwonderé siende/van hem seyde: Waerlijck/er is eyn mhaler im Moeders leib gheweest. Oft hy seggen wilde/dat hy daer toe van der Nature voor-beschickt oft vercoren was van voor de gheboorte. Hy is jongh ghestorven/ oudt ontrent 28. Jaer.

T'leven van Dirck van Haerlem/ Schilder.

DAt te Haerlem in Hollandt van oudts oft seer vroegen tijdt zijn gheweest seer goede / oft de beste Schilders van het gantsche Nederlandt / is een oudt gherucht/dat niet logenachtigh is te schelden oft te bestraffen : maer veel eer/en beter waer te maken met de voorgaende oude Meesters/ Ouwater, en Gheertgen te S.Ians, daer toe oock met Dierick van Haerlem/ welcken een uytgenomen goet Meester in so vroeghe Jaren is gheweest. Wie zijn Meester was/

was/en heb ick niet ghevonden. Hy heeft ghewoont te Haerlem in de Cruysstraet/niet wijt van het Wees-huys/daer een Antijcks gevelken staet/met eenighe verheven tronien/dan t'gelijckt wel dat hy oock heeft gewoont te Loven in Brabant: want ick hebbe ghesien binnen Leyden / van hem een stuck met twee deuren: in't midden was een tronie van eenẽ Salvator, in d'een deur eenen S. Petrus, in d'ander een S. Paulus tronie / waer onder stondt met gulden letters gheschreven in Latijn dees meeninghe: Duysent vier hondert en twee en tsestigh Jaer nae Christus gheboort / heeft Dirck, die te Haerlem is gheboren/my te Loven ghemaeckt / de eeuwighe rust moet hem ghewerden. Dese tronien zijn ontrent soo groot als t'leven/en na sulcken tijt uytnemende ghedaen/en seer net/met fraey hayr en baerden: Dit is te sien tot d'Heer Ian Gerritsz. Buytewegh, wesende al t'ghene dat ick weet van zijn wercken aen te wijsen: en is doch ghenoech om betuyghen/wat uytnemende Meester Dirck is gheweest/ en in wat tijt hy gheleeft/en zijn wercken in sulcken grooten volcomenheyt ghedaen heeft/t'welck was een goet deel Jaren voor de gheboort van Albert Durer, en zijn nochtans seer afghescheyden van de harde oft cantighe onwelstandighe moderne maniere. Lampsonius in zijn Carmina, spreeckt hem aen op dese meeninghe:

Comt vry ghy oock hier by, o Dirck: want t'Vaderlandt
Door geen versierden lof verheffen sal u handt,
Ten sterren hoogh eenpaer, d'wijl self begint verschromen
Natuer de Moer van al, dat ghyse met verstandt,
Door dijne beelden schoon, schier sult te boven comen.

Het leven van Rogier van der Weyde, Schilder van Brussel.

ONder de gherucht-weerdighe in der Schilder-const/ moet sonderlinghe ghedacht/en niet verswegen blijven/den uytnemenden Rogier van der Weyde, die uyt Vlaender oft van Vlaemsche Ouders te Brussel heel vroegh in onsen voorigen donckerẽ Const-tijt heeft laten blincken t'licht der vernuftheyt/dat de Natuere in zijnen edelen gheest hadde deelachtigh ghemaeckt/en ontsteken hadde/ tot groot verwonderen en oogh ontsluytinge der Constenaren van zijnen tijt: want hy onse Const grootlijcx heeft verbetert / toonende met zijn vindinghen en handelingen een volcomender wesen / so in stellingen/ als ordineren/met uytbeeldinghe der Menschlijcker inwendighe begheerten oft gheneghentheden/ t'zy droef/ gram / oft blijde / nae den eysch des wercks. Van hem tot eeuwighe ghedachtnis zijn te sien te Brussel op t'Raedt-huys/ seer vermaerde stucken/wesende vier historien/op het ghërichte oft Iustitie by een ghebracht. Daer is voorneemlijck een uytnemende en mercklijck stuck/ daer den ouden Vader te bedde cranck ligghende/zijnen misdadigen soon den hals af snijdt: waer seer eyghentlijck de ernstichept des Vaders is te sien/ die bijtende op zijn tanden / met onghenadighe handen/soo grouwsaem recht aen zijn eyghen kindt bedrijft. Voorts isser daer den Vader en den soon om t'recht in eeren te houden/beyde elck een ooghe worden uytghesteken / en dergelijcke beduytselen meer/welcke dinghen wonderlijck te sien zijn: beweeghden oock den gheleerden Lampsonio soo seer/dat hy zijn ooghen qualijck con verbieden die stadich aen te sien/doe hy te dier plaetsen was doende om tot bevredinge der Nederlanden te schrijven de Pacificatie van Ghent/ondertusschen dickwils

wils segghende: O Meester Rogier, wat een Man sijdy geweest/ en dergelijcke woorden: daer hy nochtans met soo belanghende saeck onledigh en doende was. Van Rogier is oock gheweest te Loven in een Kerck/ gheheeten Onse Vrouwe daer buyten/een afdoeninghe des Cruycen/daer twee op twee leeren stonden/en lieten t'lichaem af dalen met eenen lijnen doeck oft dwael: beneden stonden Ioseph van Aromathia, en ander/die het ontfinghen. Beneden saten de Marien seer beweeghlijck/en weenden: alwaer Maria, als in onmacht wesende/was van Ioanne, die achter haer was/ opghehouden. Dit principael stuck van Meester Rogier wiert aen den Coningh nae Spaengien gesonden/ welck onder weghe met t'Schip op de reys verdronck / doch werdt ghevischt: en seer dicht en wel ghepackt wesende / was niet seer bedorven/dan een weynich ontlijmt. En in de plaets van dit/hadden die van Loven een/dat van Michiel Coxie nae dit ghecopieert was: waer by te bedencken is/ wat een uytnuntigh stuck dit was. Hy hadde een conterfeytsel ghemaeckt voor eenighe Coninginne / oft groote Personnagie/ daer hy voor hadde een erflijcke Coorenrente/en is tot grooten rijckdom ghecomen / heeft den armen veel aelmossen bestelt/en ghestorven ten tijde van de sweetende sieckte/die men d'Enghelsche cranckheyt noemde/die t'heele landt schier doorcroop / en veel duysent Menschen wech nam. Dit was in't Iaer ons Heeren 1529. in den Herfst. Van desen Rogier, oft tot hem/seght Lampsonius op dese meeninghe:

Laet u niet o Rogier, soo seer met lof verblijden,
Dat ghy gheschildert hebt, soo doe den tijdt mocht lijden,
Veel schoone dinghen doch, die wel verdienen saen,
Dat alle Schilders noch, in dees vernufte tijden
(Indien sy wijs zijn recht)staegh d'ooghen daer op slaen.
Sulcx tuyght de schilderije, de welcke doet vermaen,
Aen t'Brusselsche ghericht, aen gheenen cant te wijcken,
Van billickheyt ghewis de goede oprechte baen.
Hoe sal gheconnen oock uyt Mensch ghedachte strijcken
Dijn uyterlijckste willc in't deelen verghelijcken,
Van uwen rijckdom groot, ghewonnen met t'Pinceel,
Den armen t'eenen troost, voor t'hongherigh beswijcken?
Ghy liet u goeders doch hier d'aerde voor haer deel,
Die blijven metter tijdt verdorven al gheheel:
Maer die schoon stucken claer, waer by wy u ghedencken,
Die sullen ongheschcynt in Hemel eeuwigh blincken.

Het leven van Iacob Cornelisz. uytnemende Schilder van Oostsanen/ in Water-landt.

GEen cleen oorsaec en heeft het seer toenemende Amsterdam/hem hooghlijck te roemen in onse Schilder-const/ te hebben ghehadt in heel vroeghen tijdt/een soo uytnemenden inwoonder oft Borgher / en groot Meester/ in te handelen den Pinceel/als daer is gheweest den roem verdienenden vermaerden Iacob Cornelisz. van Oostsanen in Water-landt / Schilder: welcx gheboort-tijdt ick niet en hebbe connen vernemen/dan dat hy in't Iaer 1512. is gheweest den tweedden Meester van Ioan Schoorel. In welcken tijt hy Iacob Cornelisz. in de Const ervaren was/en alree groote kinderen hadd' / oock

een

een dochterken van ontrent 12. Jaren/waer by men zijnen ouderdom oft gebooꝛt-tydt goelijcx oft bynae gissen can. Hy was ghebooꝛen in een Doꝛp/gheheeten Oostsanen/in Waterlandt. Hoe hy aen de Const is geraeckt/onder den Boeren vooꝛt ghecomen wesende/heb ick niet vernomen: Dan dat hy t'Amsterdam een Booꝛgher wesende/aldaer zijn leven heeft gheeyndicht. In d'oude Kerck t'Amsterdam was van hem seer constigh ghedaen een schoon Altaer-tafel/wesende d'afdoeninge van den Cruyce/seer constigh/ net/ en wel geschildert: daer sat een gheknielde Magdalena, met een laken op d'aerde ligghende/ met veel kreucken en vouwen / al ghedaen nae t'leven / ghelijck hy ghewent was alle zijn lakens te doen nae t'leven. Daer waren oock ter selver plaetsen van hem seer constigh ghedaen de seven wercken van barmherticheyt. Dese dinghen zijn in de beeldt-stoꝛminghe veel onder ghegaen. Eenige verblijfselen der verhaelde Tafel zijn te sien te Haerlem by Cornelis Suycker, in de sevensterre/die weerdich zijn te sien/met noch ander dingen. Onder ander seer uytnemende isser oock een stuck van Christi besnijdinghe / dat verwonderlijck wel ghedaen en suyver is/waer op staet een datum van 1517. waer by oock te sien is/wanneer hy ghebloeyt/en in de Const is blinckende gheweest. Daer is van hem een boven al uytnemende stuck van zijner handt t'Alckmaer/tot de Weduwe van Sonneveldt / toecomende het gheslacht van der Nyeboꝛgh/ en is een Afneminge/ daer de Marien met anderen omstant den doot ligghenden Christum beweenen: hier in comen seer aerdighe tronien/naeckten/en lakenen / en is wel gheoꝛdineert en gheschildert: oock zijn d'affecten wel uytghebeeldt. Het landtschap is oock seer schoon en wel gedaen van Ioan Schoorel zijnen Discipel. My ghedenckt noch te hebben ghesien/niet wijt van den Dam/eenighe stucken van een ghebꝛoken Altaer-tafel/van hem ghedaen / en was een cruycinge Christi/daer sy hem trocken en reckten op het Cruys/ dat een suyver en uytmuntich dinghen was te sien. Hy hadde oock eenen Bꝛoeder/dat een fraey Schilder was/ gheheeten Buys, en eenen Soon gheheeten Dierick Iacobsz. Van desen zijn t'Amsterdam op de Doelen verscheyden Conterfeytselen nae t'leven. Onder ander isser van hem een conterfeytsel/daer een handt in comt/soo schoon en verheven uytmuntende/ datse van yeder schier woꝛt verwondert/en gepꝛesen/om dies wille datter oock Iacob Roevaert grooꝛt gelt van heeft gheboden/om te moghen daer uyt nemen. Desen Dierick Iacobsz. is ghestoꝛven A°. 1567. oudt in de 70. Jaer. Iacob Cornelisz. is oock in grooten ouderdom gestoꝛven. Van hem sietmen somtijts nae gelaten eenighe houte pꝛinten/ te weten/ negen ronde Passi-stucken/seer wercklijck gheoꝛdineert en gehandelt. Noch een ander Passie in hout/ viercante stucken/en neghen seer aerdighe Mannen te Peerde in houte pꝛint/wesende de negen beste/ en zijn heel aerdich en cluchtigh ghedaen.

Het leven van Albert Durer, uytnemende Schilder/Plaet-snijder/ en Bouw-meester / van Noꝛenburgh.

DOe Italien eygentlijck dooꝛ d'uytnemende volcomenheyt onser Schilder-const verciert/blinckende/ en by ander volcken verwonderlijck/ en gheruchtigh is gheworden / begon oock Duytschlandt schielijck zijn duysterheyt verliesen/dooꝛ een hoogh opghesteghen eeuw-claermakende licht/en oeffenaer / die heel gheluckigh al behert heeft/wat de Teycken-const in haer

begrijpen

begrijpen oft omhelsen mach/sonder dat hy t'Italische licht genoten/oft door de Grieckshe blinckende oude Marmoren is ontsteken ghewordeu. Dit is gheweest den al-behertenden Albert Durer, den welcken is geboren gheweest te Norenburgh A°. 1470. zijn Vader was een seer Const-rijcke Goudt-smit/ by den welcken is te bedencken/hy dese Const in zijn jeught heeft gheoeffent/ en leeren snijden/oft in coper steké: want men bevint niet dat hy in zijn vroeghe jeught yet besonders in onse Const te weghe heeft ghebracht. Hy heeft oock de Const gheleert by den Hupse Marten, te weten/ schilderen/ en snijden/ Van desen Hupse Marten weet ick ons niet veel besonders te verhalé/ dan dat hy nae sulcken tijt een groot Meester is gheweest/ in ordinantie en teyckeninghe/ghelijck als eenighe weynigh Printen van hem uytghecomen noch ghetuygen. Onder ander en besonder een Cruys-draginghe/een dry Coninghen/ Mary-beelden/ Antonij becoringhe/en dergelijcke/die men weynich meer becomt/oft siet. Daer is van Israel van Mentz een oude aerdige Print/ van dry oft vier naeckte Vroukens / of het de dry Gratien waren / boven welcker hooft hangt eenen rondé cloot sonder datum/dit selve is van Albert Durer na gesneden geweest/en het eerste snede werck dat ick van hem met datum hebbe connen te sien comen oft vernemen/ in den cloot staet een datum van 1497. en doe was hy alree 26. oft 27. Jaer oudt. Daer zijn wel eenige zijner Printen/ daer geen Jaer-tal op en staet/dat van zijn vroeghe dingen zijn. Den Wildeman met doots-hooft in de wapen/heeft t'ghetal van 1503. den uytnemenden Adam en Eva, 1504. twee Peerdekens/elck 1505. de coper Passie/die seer aerdigh van teyckeningh/en wonder suyver is gesneden/ is van verscheyden getal/als 1507. 1508. en 1512. d'Hertogh van Saxen/ 1524. Melanthon 1526. welck is den jongsten datum / die men van hem vindt in zijn ghesneden dinghen. Ick hoeve niet eyghentlijck te verhalen in bysonder alle zijn stucken, so in't coper als in hout/van hem seer constigh ghedaen wesende/dewijl sy onder die van der Const/en liefhebbers ghenoech bekent zijn. Hy/gelijck zijn voorganghers daer in zijn landt oock deden/bevlijtighde hem in al zijn doen het leven nae te volgen/sonder sorghvuldich te wesen / het schoonste uyt het schoon te soecken oft kiesen / ghelijck wel oudts tijts met groot oordeel de Griecken en Romeynen met goet onderschept ghewent waré te doen/ dat welcke in den Antijcke beelden ghespeurt wesende/ den Italianen wel vroegh den ooghen heeft gheopent. Sy hebben doch hun grootlijcx verbaest van de wonderlijcke volcomenheyt der teyckeninghe/en suyver netheyt/ zijns scherpen constighen graef-ijsers. Oock hebben oock de beste Italiaensche Meesters hun veel met zijn dinghen beholpen/in hun ordineren der Historien/cleedinghen der Figueren/en dergheliicke. Het is seer te verwonderen/hoe hy soo veel eyghenschappen onser Const uyt der Natuer/oft als uyt zijn selven/heeft bygebracht/ oft gevonden/soo wel in welstandt der actien/ordinantien/als van vlackheyt der lakenen en schoonheyt/als in eenige zijner lester Mary-beelden te sien is/daer men siet een schoon heerlijckheyt der stellinghe/groote vlacke daghen/en daer neffens treflijcke schaduwen/en eenparige diepselen/in de rijcklijcke lakenen. Vasari schrijft/dat eenen Marck Antonio van Bolognen hadde nae ghesneden de 36. cleen houte Passi-stucken / en lietse uytgaen onder Alberti teycken oft naem/waerom dat Albert te Venetien/daerse ghedruckt wierden/soude zijn gecomen/nemende zijn toevlucht tot den Heeren van der Stadt/en vercreegh

Van Hupse Marten.

alleen-

alleenlijck dat Marc Antonio desen ontleenden naem most uytdoen. Het is ghelooflijck/ dat Albert oock in zijn jeught heeft veel tijdt doorghebracht met de Letter-const/en gheleertheyt in veelderley Consten en wetenschappen/als in Geometria, Arithmetica, Architectura, Perspectiven/ en veel meer ander dinghen: waer van ghetuyghen zijn naeghelaten Boecken/ daer groote vernuftheyt/Const en vlijt in is te sien. Ghelijck als men can waernemen in dat Gedaelsche werck van de Analogie/oft Proportie/in welck Boeck seer eygentlijck alle ghestalten der maten van des Menschen lichaem uytgebeeldt/voorghestelt/en schriftlijck gheleert worden. Ghelijck oock verwonderlijck is het Boeck der Perspectiven/ Bouw-const/en Krijgh-handel/leeringhen van hem uytghegheven: soo dat hy niet alleen is in groot achten en verwonderen gheweest by den ghemeenen volcke/oft oock by Gheleerden en Const-verstandigen: maer oock by grooté Heeré. Als oot by den Keyser Maximiliaen, Grootvader van onsen Keyser Carolus Quintus: want onder ander wort vertelt/dat Maximilianus hem liet yet groots teyckenen op eenen muer/ soo dat Albert so hoogh niet con reycken: waerom den Keyser gheboodt metter haest/een van den teghenwoordighe Edel-luyden neder te ligghen / op dat Albert op hem soude staen / om soo zijn teyckeninghe te voleynden. Waer op den Edelman met aller beleeftheyt den Keyser voor hiel/ dat sulcx een vercleeninghe en verachtinghe waer voor den Edeldom / alsoo van een Schilder onder voeten te moeten zijn ghetreden. Waer op den Keyser antwoorde/ dat Albert edel/oft meer als een Edelman was/ om de wille zijner uytnemender Const / dat hy wel con van een Boer oft slecht Persoon maké een Edelman / doch van geen Edelman een sulcken Constnaer. Soo dat oock desen Keyser Alberto gaf het wapen voor den Schilders/dat sy voorts voeren souden/te weten / drij silver oft witte schildé in een asuyr blaeuw veldt. Hy is oock in seer groot achten geweest by den Keyser Karel de vijfde / om zijner grooter volcomenheyt in de Schilder-const/en ander wetenschappé. Hy hoorende t'groot gerucht van zijn tijtgenoot Raphael Vrbijn, heeft hem in Italien ghesonden zijn conterfeytsel op doeck/sonder verwe sappigh ghedaen/latende de hooghsels van selfs/ghelijck wy in Raphaels leven hebben verhaelt. Veel teyckeninghen zijn oock by verscheyden Const-beminders te sien: by den Const-liefdighen Heer Ioris Edmheston, in den Briel/in een Boeck/ eertijts toebehoort hebbende Lucas d'Heere, zijn van Alberts handt eenige tronien conterfeytsels: onder ander een met den Pinceel ghehooght en ghediept/wesende eenigh Cardinael/oft geestlijck Persoon: oock een Mary-beeldt seer aerdigh ghehandelt metter Pen/ dingé die weerdigh te sien zijn: by de Mary-beeldt is een datum van 1526. In't selve Boeck zijn oock eenighe Proportie bootskens/ghelijck in't Boeck comen. Desghelijck by den Heer Arnoudt van Berensteyn tot Haerlem/die oock een goet beminder is / zijn oock eenige Proporty-mannekens/doch drij groot/ en ten deele gheartseert/ met noch eenighe armen/ handen/en anders/ die van Albert ghedaen zijn gheweest tot zijn behulp/om te maken den voorverhaelden Adam en Eva, dingen die seer fraey zijn gehandelt. In veel plaetsen van Italien / zijn oock van zijn constighe handt veel schilderijen / en teyckeninghen in weerden gehouden/en bewaert. Het waer qualijck moghelijck te beschrijven/wat hy al ghetéyckent/gheschreven/ghesschildert/en nae t'leven ghedaen heeft. Dan soo veel ick wetenschap hebbe/ sal ick ons nu verhalen

Albert in groot achten by den Keyser Maximiliaen.

Oorsprong van het Schilders wapen,en van wien gegheven.

zijn constighe stucken schilderije. Ten eersten heeft hy gheschildert A°.1504. een stuck van den dry Wijse uyt den Oosten: den eenen deser Coninghen heeft hy gemaeckt/ hebbende in de handt eenen gouden cop: den tweeden/ als hebbende een Weerelt: den derden/ een gouden kistgen. Noch heeft hy ghemaeckt A°.1506. een Mary-beeldt / boven welcx hooft comen twee Enghelen/houdende eenen Roosencrans/ als om haer te becroonen. Voorts A°.1507. heeft hy ghedaen/also groot alst t'leven/een Adam en Eva. In het Jaer 1508. heeft hy ghemaeckt een Crucifix/ oft Martelisatie/ daer Christus ghecruyst wort/ en veel ander Martelisatien gheschieden / van steenighen/ en dootslaen / wesende uytermaten schoon/ en aerdigh gheschildert: in dit stuck heeft hy hem selven gheschildert nae t'leven/ houdende in zijn handt een vaentgen/ waer in is zijnen naem: neffens hem heeft hy ghemaeckt Bibaldum. Noch heeft hy gedaen een seer heerlijck stuck/eenen Hemel/waer in ghesien wort Christus hangende aen het Cruys: onder comen Paus/Keyser/en Cardinalen / uytermaten en heerlijck gheschildert/dat het wort ghehouden een van zijn alderbeste stucken te wesen. Albert staet hier oock beneden in't Landtschap / oft op den gront/houdende een Tafereelken in zijn handt/waer in staet gheschreven: Albertus Durer Noricus faciebat, anno de virginis Partu 1511. Dese verhaelde weerdighe stucken staen/ en zijn te sien tot Praga, in't Paleys van den Keyser/op de nieuw gallerije/daer der Duytscher en Nederlāders constige wercken plaetse hebben. Noch heeft zijn Majesteyt een uytnemende stuck van de constighe Alberti handt/het welcke de Overheyt en Raedt van der stadt Norenburgh hebben om reden den Keyser geschoncken/en vereert. Dit is wel een der besonderste stucken/die oyt van Albert ghedaen zijn: en is d'Historie daer Christus zijn cruys draeght/wesende vol werck en personnagien: oock comender in nae t'leven/alle de Raedts-heeren van Norenburgh/die op dien tijt leefden: dit is oock te Praga op de voor-verhaelde gallerije te sien. Daer is van Albert oock een seer schoon Const-rijcke stuck tot Franckfoort/by den Monicken in een Clooster/wesende Marien Hemelvaert/daer veel schoonheyt der Figueren in is te sien/als eenen Hemel met Enghelen/en alles seer suyver en aerdigh ghehandelt/de hayren seer vast getrocken/en cluchtigh met den Pinceel-streken henen gheslinghert/ghelijckmen in zijn loflijcke printen ten deele sien mach. Daer is onder ander onder den volcke in verwonderen/ en groot achten/eenen voet/hiele en plant/eens knielenden Apostels / daer men seght veel geldt voor is gheboden geweest/om den selven te moghen uytnemen. Het is verwonderlijck / en schier ongheloofelijck/wat dit stuck den Monicken oft het Clooster Jaerlijcx opbrengt / en nut is / alleen van de vereeringhen oft drinckpenninghen/die voor het ontsluyten oft toonen/van Heeren/Cooplyden/reys volck/en Const-liefdige worden gheschoncken: dit was gedaen van hem A°.1509. Daer zijn oock van hem in zijn Vader-stadt Norenburgh op het Raedthuys verscheyden schoon stucken: eerstlijck/ eenige Keysers conterfeytselen met gheborduert gouden laken/seer heerlijck ghedaen: als den Keyser Carolus Magnus, en noch yemandt van het huys van Oostenrijck: desgelijcx eenighe groote staende Apostelen met heerlijcke lakenen. Daer is oock te sien van hem zijn Moeders conterfeytsel/ en zijn eyghen/ dat welck is een cleen stucksken/daer zijn tronie in comt/met lang hangende schoon hayr/dat oock seer constigh ghehandelt is/daer onder eenighe goutghele zijn geslingert/

op een aerdige wijse/als my wel voorstaet gesien/ en in mijn handē gehadt te hebbē/doe ick daer was A°. 1577. het selfde was gedaē(als ick meē) A°. 1500. doe hy ontrent 30. Jaer oudt was. Sijn conterfeytsel is oock te sien in een zijner Printen/en is de tronie in den verloren soon / daer hy om hoogh siende sit gheknielt by den Verckenen. Daer is oock van zijn constighe handt een seer wel ghedaen en suyver Roomsche Lucretia, en is te sien by den Const-liefdighen Heer Melchior Wijntgis tot Middelburgh. Summa/ Albert is gheweest een treflijck en seer geacht Man/en by den grooten in groot aensien / van seer hooghen grooten gheest / overtreffende verstandt/ en oordeel wesende. Hy is oock in dese onse Nederlanden gheweest / besoeckende die van der Const / en hun constighe wercken met groot ghenoeghen en verwonderen aensiende/ oock hun Persoonen/daer hy groot verlanghen nae hadde: insonderheyt Lucas van Leyden / den welcken hy met sulcken nieuwicheyt en verbaestheyt soude aenghesien hebbē/dat hem spraeck en adem begaf/hem daer na vriendtlijck in den arm nemende/seer verwondert zijner cleen gestalticheyt/ en grooten loflijcken en weerdighen naems: ghelijck oock Lucas een bysonder venoegen hadde/sulcken uytmuntenden Man te mogen sien/welcx Printen hy soo uytghenomen te vooren geern hadde ghesien / en zijn gherucht gehoort. Dese twee besonder lichten en verciersel en/ d'een der Hooghduytsche/en d'ander der Nederlanden/ hebben oock malcander gheconterfeyt/ en seer vriendtlijck d'een den anders ghesel schap ghenoten. Hy was een Man van bescheyden en mercklijcke antwoorden. Doe hy de dinghen sagh van Geerrgen van S. Ians, soude hy hem seer hebben verwondert/segghende: Waerlijck/er is eyn mhaler im Moeders leib gheweest. Als hem t'somtijt yet ghemeens oft slechts was laten sien/en datmen zijn oordeel daer over vraeghde/(seyde hy:) Waerlijck/er hadt seyn vlijts ghedaen. Latende voorsichtlijck die dinghen in hun weerde/ sonder te verachten/om niemants ondanck te becomen/ niet doende als die dickwils te snel zijn yet te verwerpen oft te berispen/ en hun by velen onweert maken. De sulcke behoefden op de voorbeelden van soo uytnemende Meesters te letten/en niet soo botlijck uyt te varen / dewijl het betaemlijcker is/maetlijck en bescheyden/sonder smaden/van eenigh dingen te spreken. Albert is gestorven A°. 1528. op den 8en. April/in de goe weke/oft voor Paesschen. Sijn begravinghe is buyten Norenborgh op t'Kerck-hof van S. Ioannes, by oft neffens ander eerlijcke Persoonen / aldaer op eenen hoogh verheven Serck oft steen staet dit volghende Graf-schrift:

ME. AL. DV.
QVICQVID ALBERTI DVRERI MORTALE FVIT, SVB HOC CONDITVR TVMVLO. EMIGRAVIT VIII. IDVS APRILIS, M. D. XXVIII.

Sijnen seer ghemeensamen vriendt den geleerden Bibaldus Pirkeymherus, dien hy met den Graefijser had gheconterfeyt/ heeft onder ander hem ter eeren ghemaeckt in't Latijn aldus luydende Graf-dichten.

2 82 prente in Koop: en Holit

Graf-schrift.

Doe schilderend' Albert de Weerelt had vermoyt,
En met soo schoonen Const hier alles was voltoyt:
Wat faelter (seyd hy doe) dat ick noch soude malen?

Dan

Dan s'Hemels hoogh ghewelf? stracx uyt dees aerdtsche dalen
Den Constnaer henen track, met eenen oock verswcen
De Sterre claer, wiens licht beneden ons bescheen.

Een ander.

Vroomheyt, reyn hert, verstandt, voorsicht, der Consten gaven,
Godsvruchticheyt en gh'loof, t'saem ligghen hier begraven.

Noch een derd'/ door den selven.

Mocht t'leven, och Aelbert, met weenen wederkeeren,
Soo laghe niet bedeckt u lichaem ter oneeren
In dees vuyl aerde snoo: maer om dat niet en wort
Beweeght het voorbeschick, t'zy watmen tranen stort:
Daerom soo doen wy siet, u met een droef vermanen
Dijn uyterst uytvaert slechs, met ons vergoten tranen.

Ter ghedachtnis van Albert Durer, een seer deughtsaem jae volcomensten Man van zijnen tijdt / die niet alleen onder den Hooghduytschen den eersten was/die de Schilder-const vermeerdert/ vermaerdet/en in nouwer Wet begrepen heeft: maer de selfde met zijn schriften den naecomers heeft begost bevelen: om welck oorsaeck/ doch voorneemlijck om zijn goede zeden/voorsichticheyt / en sonderlinghe gheschicktheyt / hy zijn Norenborghers/jae alle uytheemsche/niet alleen seer aenghenaem gheweest is: maer d'hoogh-ghebooren Keyser Maximiliaen, en zijn Neef Carel, oock Ferdinando, Coningh van Hongherien en Bohemen/was hy seer liefghetal / die hem met mildt Jaerlijcx pensioen ghevoedt/ en opperste gonst heeft bewesen. Hy starf/ niet sonder seer beclaeght te wesen/den 8en. April/Ao.1528. oudt 57. Jaren.

Bibaldus Pirkeymherus stelde dit zijnen trouwen vriendt/ om dat hy't verdiende.

Het leven van Cornelis Engelbrechtsen, Schilder van Leyden.

ALhoewel in voorleden tijden in onse Nederlanden de Schilder-const was gheoeffent/ghelijck men segghen soude/constigh sonder Const/dat is/sonder gheleertheyt/studie/oft nae d'oude alderbeste wijse/ die d'Italianen naemaels uyt d'Antijcke beelden hebben bespeurt: Soo is nochtans te verwonderen van den welstandigen aerdt/die onse Nederlanders so heel vroegh lieten sien in hun beelden en stelselen der bootsen/ als uyter Natueren geleert/ en wat een gheestighe fraey handelinghe en wijse van doen. Ghelijck onder ander/en insonderheyt ghemerckt can worden aen de cloecke constige wercken/en veerdighe schoon Pinceel-streken van den Leydschen Cornelis Engelbrechtsz. die oock al vroegh ghebloeyt is / en was gheboren in't Jaer 1468. binnen der Stadt Leyden: wesende wel den eersten/oft van de eerste/die binnen dees zijn gheboort-stadt heeft ghebruyckt de Oly-verwe/die wel ontrent tsestigh Jaren nochtans voor zijnen tijt is ghevonden/en in't licht ghebracht gheweest/door de Croon oft cieraet onser Nederlanden/ Ioan van Eyck/ als voor henen is verhaelt. By wien Cornelis gheleert heeft / oft dat zijn Vader ooc een Schilder was/heb ick niet vernomē: Dan men houdt/dat den volgenden Lucas Hugensen van Leyden zijn Vader vroegh verloren hebbende/soude by hem hebben gheleert. Cornelis hadde noch twee sonen Schilders/ tijtghe-

genooten van Lucas, en eenen die den oudtsten was/ genaemt Pieter Cornelisz. kunst, was een glas-schrijver/ daer Lucas voornoemt veel gemeensaem mede was in de oeffeninge der Teycken-const/ so dat hy mede uytnemende was in glas-schrijven. Van zijn verhaelde ander twee sonen sal volgen. Nu Cornelis Engelbrechtsz. die wy voor hebben / was een seer goet teyckenaer/ en een cloeck en veerdigh Schilder/ in water en in Oly-verwe/ gelijck als noch eenige aerdige schoon stucken (die in de rasende Diluvie der beeldtstorminghe niet vergaen/ maer ten gelucke noch over zijn gebleven) connen getuygē en te kennen gheven. Dese stucken zijn van den Heeren van Leyden/ om hun weerdicheyt wille/ en ter ghedachtnis van sulck uytnemende Meester en Leydsche Borgher bewaert op het Stadt-huys: doch is iammer dat eenige te hoogh uyt der oogh hangen/ datmen de nettigheyt en den aerdt der Consten qualijck van beneden sien can: dit zijn twee Altaer-taffelen met deuren / welcke eertijt pleghen te staen buyten Leyden in een Clooster-kerck/ ghenaemt tot Marien Poel. Het een stuck is de binnen Tafel / een Crucifix met de twee Moordenaers/ Marien, Ioannes, en anderen omstandt te Peerdt en te voet / seer fraey en wel gedaen: in de rechter deur/ d'Offerhande van Abraham: en in de slincke/ een Serpent-bijtinge. De ander Tafel is een afdoeninge van het Cruys/ met noch daer rontom by gevoeght in cleyne percksken ses ander weeningen van Maria: in de deuren comen Prianten als ick meen/ en is alles seer aerdich en constigh ghedaen. Noch isser op t'selve Stadt-huys van Cornelis, eenen grooten doeck van Water-verwe met groote beelden / wesende een dry Coningē: waer in te sien is een heerlijcke schoon manier van ordineren/ en laken/ datmen wel licht sien can / dat Lucas van Leyden nae zijn dinghen gheleert oft ghepractiseert heeft: dan dit stuck is wat seer vergaen/ dat welck om der Const wille schade is. Maer het alder weerdighste / en uytnemenste / dat van zijn gheleerde constighe handt te sien oft te vinden is/ is een Tafereel met twee deuren/ dat voortijts heeft ghedient tot een Graf-teycken van den Heeren van Lockhorst/ welck sy tot ghedachtnis van hun gheslacht S. Pieters Kerck te Leyden hadden toegheeyghent/ en ghehangen boven hun Graf-plaets/ in de Lockhorst Capelle. Dit stuck pleeghtmen te sien te Leyden in't huys van Lockhorst: maer is nu vervoert / en is teghenwoordigh binnen Utrecht/ ten huyse van den Heer van den Boogaert/ als getrouwt hebbende een dochter van den Heer van Lockhorst. De Tafel van dit seer edel stuck/ is een historie uyt d'openbaringe Ioannis, daer het Lam voor den Throon Gods op doet het Boeck met den seven seghelen/ alwaer t'gantsche Hemelsche heyr met veel aerdighe steldselen der beelden / en verscheydenheyt van lieflijcke fraey tronien / en een wonderlijcke veerdighe schoon handelinghe te weghe bracht is/ en ghesien can worden/ dat de alderbeste en ervarenste in onse Const hun te ontsetten en te verwonderen hebben/ en is nochtans veel al ten eersten opghedaen/ ghelijck sy doe veel voor een veerdighe fraey wijse hadden. Hier zijn oock te sien prianten/ en seer wel gedaen conterfeytselen der gener/ die dit stuck in sulcken tijdt deden maken. Summa / Cornelis Engelbrechtsz. is gheweest een treflijck en dapper Meester / die neffens zijnen grooten gheest en veerdicheyt/ grooten arbeyt in zijn wercken dede / zijn dinghen oock met aerdighe cieraten eenen welstandt ghevende/ en heeft oock uytnemende waergenomen het uytbeelden der affecten/ oft Menschlijcke beweghentheden / ghe-

lijck

lijck de Oude veel dedē. Hy is overleden te Leyden/ in't Jaer 1533, oudt wesende vijf en tseſtigh Jaer.

Het leven van Barent, Schilder van Brussel.

HOoghlijck verdient onder den vermaerde Mannē onser Schilder-const in ghedacht behouden te blijven den seer constighen Schilder Bernardt van Brussel / den welcken is gheweest een seer veerdigh en gheestigh Constenaer / soo in Oly als in water-verwe/ seer vast in zijn stellinghe en teyckeninghe. Hy is gheweest in dienst van Vrouw Margriete, die t'zijnen tijde de Nederlandē gouverneerde/ en is oock geworden Schilder van den Keyser Carolus de vijfde. T'Antwerpē in d'Aelmossenniers Capelle is van hem een Tafel van het Oordeel/ die hy te vooren gantsch liet over verguldē/ op dat alles te schoonder en gheduerigher mocht blijven: dit quam hem oock te pas om den Hemel te maken doorschijnigh. In de Kercken te Brussel/ te S. Goelen, en elder / was van zijn werck. Te Mechelen heeft hy ghemaeckt d'Altaer-tafel van dē Schilders/ daer S. Lucas ons Vrouw schildert/ een seer constigh stuck van Oly-verwe/ waer van Michiel Cocxie naemaels de deuren heeft geschildert. Hy heeft voor Vrouw Margriete, en ander groote Heeren/ oock voor den Keyser/ veel heerlijcke schoon patroonen van tapijten gheteyckent/ en geschildert/ waer in hy hadde een sonderlinge vast en veerdige handelinge/ en wierder seer heerlijck van betaelt. Hy maeckte onder ander voor den Keyser verscheyden Jachten / met de Bosschen en plaetsen ontrent Brussel / daer dese Jachten van den Keyser ghesch̄ieden: in welcke den Keyser/ en meer Princen en Princessen nae t'leven quamen / t'welck seer costlijck in tapijt wiert ghewrocht. Daer zijn oock cortlinghe in Hollandt in den Haghe gebracht/ by zijn Excellentie Graef Maurus, sesthien stucken geschilderde Tapijt-patroonen/ die van Bernardt seer wel en constigh zijn gehandelt: op elck deser comt een Man oft Vrouw te Peerde groot als t'leven/ wesende het gheslacht en afcomst van het huys van Nassouwe nae t'leven. Dese liet zijn Excellentie Graef Maurus van Oly-verwe conterfeyten door Hans Iordaen van Antwerpen / constigh Schilder/ woonende te Delft. Dese patroonē by dat de datum uytwijst/ souden nu schier ontrent de hondert Jarē oudt wesen. Waer by men te bedenckē heeft en te rekenen/ in wat tijt desen Meester in de Const gebloeyt en gheleeft heeft: ick acht hy tot goeden ouderdom moet ghecomen wesen. Zijn gheboort en sterf-tijt heb ick niet connen vernemen/ dewijle eenigh schrijver niet sorghvuldich is gheweest sulcker Mannē levens omstandicheden aen te teyckenen.

Het leven van Lucas van Leyden / uytnemende Schilder/ Plaet-snijder/ en Glas-schrijver.

VAn soodanighe Menschen/ die wonderlijck schijnen van der Natuere/ als vercoren lieve troetelkinderkens uytghepickt oft voorgheschickt uyt velen/ om velen hooghvlieghende t'overtreffen / in eenighe besonder vernuftighe/ heerlijcke/ en loflijcke daden/ en oeffeninghen/ t'zy des gheests / oft des lichaems/ bevindtmen by hervarenheyt/ en leestmen in gheschreven ghescchiedenissen/ en constige ghedichten/ datse veel tijts vroech/ door groote merckelijcke beginselen/ claerlijck te kennen gaven teeckenen/ van het ghene van hun te hopen en te verwachten was. Eenighe hebben kindt wesende / met wijse

 ant-

antwoordt hun aenghebozen voorsichticheyt laten blijcken / dat hun den Roomschen heymelijcken Raedt te weten betrouwt is ghewozden/en den inganck in't Raedt-huys toegelaten: ander/ nae t'versieren der Poeten/hebben van in de wieghe met Slanghe-worghen cracht en stoutmoedicheyt bewesen. Waer op t'spreeckwoort past: Dat wat Netel te worden heeft / vroech te bernen oft te steken begint. Onder veel behendighe edel gheesten in onse Schilder-const/die van in den Lenten tijt huns levens uytmuntich zijn gheweest/en daer wy elders van hebben verhaelt/ en weet ick geenen/die te ghelijcken is by onsen voorgenomen natuerlijck begraeyden Lucas van Leyden/ welcken met Pinceel/en Graefijser in de handt/en met de Schilder en Teycken-const schijnt gheboren is gheweest. Het is verwonderlijcker als ghelooflijck te hooren vertellen/van de ghene die nochtans daer van wetenschap hebben / dat hy een kindt van neghen Jaren wesende/van zijn inventie heeft Coper-printen uyt laten gaen/die seer aerdich/en fijn gedaen zijn/ghelijckmen verscheyden noch siet/daer geen datum op en staet:en waer datum staet/daer tamnen wel gissen en rekenen/ in wat ouderdom hy de selvighe heeft ghesneden: want hy was gheboren binnen Leyden in't Jaer 1494. ontrent den lesten Mey/oft begin van Junius. Zijn Vader was gheheeten Huygh Iacobsz. oock een uytnemende Schilder in zijnen tijdt. Lucas uyt der natueren een Meester/ was een leerlingh by zijnen Vader / en naederhandt by Cornelis Engelbrechtsz. en heeft neffens d'aenporringe der Natueren/ door der Consten lust gheprickelt wesende/ zijnen tijt met stadighen vlijt waer ghenomen/ menighen nacht met keerslicht aen den dagh knoopende oft hanghende: zijn koten en speel-tuygh was alderley reetschap der Consten / als Kole / Crijt/ Pen/Pinceel/Graefijser/en derghelijcke: zijn ghesellen waren/die van zijnen doen oock waren/te weten/ jonghe Schilders/ Glaes-schrijvers/en Goudtsmeden. Zijn Moeder socht hem dicwils te beletten het nachts teyckenẽ/niet gheheel om den cost van het licht/ dan vreesende dat hy zijn jongh teer lijf en sinnen/met soo stadich waken en hooft-breken/mocht te cort doen/oft hinderlijck wesen. Nemmermeer en liet hy af van alle dinghen nae t'leven te conterfepten/tronien/handen/voeten/ huysen/ Landtschappen / en alderley stoffen van laken/in welck hy sonderlingh behaghen hadde. Hy is oock gemeensaem oft universael gheweest/ te weten/in alles wat de Schilder-const omhelsen mach/bequaem en gheschickt / schilderende van Oly-verwe en water-verwe Historien/Conterfeytsels/Landtschappẽ/en Beeldẽ/Glas-schrijven/Plaetsnijden van jongs aen oeffenende. Doe hy een kindt van twaelf Jaren oudt was/schilderde hy van water-verwe eenen doeck/wesende d'historie van S. Hubrecht, dat een dinghen seer te verwonderen was / en hem seer geruchtich maeckte. Dit stuck was voor dẽ Heer van Lochorst/welcken hem daer voor gaf so veel gout-guldens als hy Jarẽ oudt was. Doe hy 14. Jarẽ oudt was/ sneedt hy een Historie/daer Machomet door dronckenschap eenẽ Monick hadde vermoort/gelijck het blijckt aen de datum van 8. Een Jaer daer naer/dat is/in't Jaer 9. doe hy 15. Jaer was/sneedt hy verscheydẽ dingen : onder ander/ghelijck om Glaes-schrijvers/9. ronden Passi-stuckẽ/te weten/het Hofken/de vanginghe/voor Annas, bespottinghe/gheesselinghe/crooninghe/Ecce Homo, cruys-dragen/ en t'Crucifix: dit zijn seer uytnemende stucken/ en seer wel gheordineert. Oock een S. Antonis temptatie/ daer een schoon Vrouw ghe-

ghecleedt voor hem verschijnt: dit is gheheel uytnemende/ soo beelden/ gronden/als achter-uyt/ en so heel suyver alst moghelijck is te snijden. In dit selve Jaer is van hem ghesneden die wonderlijcke wel gheordineerde bekeeringhe Pauli, daer hy blindt ghelept wort nae Damasco: welcke blintheyt / en al den omstandt wel uytgebeelt is. In dit/en al zijn ander printen/sietmen veel aerdige verscheydenheden van tronien en cleedingen na den ouden Wet/ hoeden/ mutsen/en hulselen/ al meest d'een d'ander niet ghelijckende / sulcx dat groote Meesters van onsen tijdt in Italien met zijn dinghen hun grootlijck hebben weté te behelpé/zijn dingen met somtyden een weynich te veranderen in hun wercken ontleenende/en te pas brenghende. Van dees bekeeringhe Pauli verhaelt oock Vasarius,en prijst hem in verscheyden deelen boven den uytnemenden Albert Durer, segghende: De wercken van Lucas zijn ghenocchsaem om hem te doen rekené onder die t'Graefijser uytnemende gehandelt hebben. De by-een-voeginghen/oft ordinantien zijner Historien/ zijn seer eyghen/ en ghedaen met sulcke mercklijcke uytbeeldingen/ en op een seker wijse sonder confusie oft ongheschicktheyt/dat elcke eyghentlijck de gheschiedenis selfs schijnt te wesen/die hy daer mede heeft willen uytdrucken / en dat het niet anders behoorde te wesen: oock zijn dinghen zijn met meer opmerckinghe en waerneminghe / nae de ordenen oft regulen der Consten / dan die van Albert Durer. Boven dit sietmen van hem gheoeffent een verstandige aendachticheyt in het snijden zijner dinghen: om dieswille dat alle zijn wercken/ die van handt te handt allenxkens ververren oft verschieten/en zijn soo hart niet aengeroert/ om datse souden verflouwen/ghelijck in't leven de ververrende dingen meest uyt den ghesicht verliesen. Jae heeft die dinghen gedaen met sulcken opmercken/en soo soet ghedommelt/datment met de verwe niet anders en soude gedoen: welcke waerneminghen hebben veel Schilders den ooghen opgedaen. Dit is dan Vasarij ghetuyghnis van Lucas van Hollandt (soo hy hem noemt)/ en is oock soo de waerheyt / dat hy soo wel ordineerde/ en datmen in zijn dinghen siet die natuerlijcke waerneminghe van t'verschieten en t'verflouwen der achter-uyten / welcke soo in de beste dingen van Durer in de Landtschappen niet te sien zijn/oock niet in zijn bysonderste stucken/als den Hubrecht,oft derghelijcke. Wel is waer /dat in een plaetse den verhaelden Vasarij nae zijn meeninge seght/dat Lucas so veel teyckenens niet en hadde/ als Albert, nochtans(seght hy)heeft hy hem in veel deelen met den Graefijser gelijck geweest. Men siet oock in Lucas dinghen eenen heel anderen schoonen aert van vlacke vaste gronden in zijn Landtschappen/en een ander soeter eenparige handelinghe van snede/ daer zijn drijvende en vloeyende lakenen soo verstandich / als constich mede zijn uytgebeeldt/als men doet in ander van zijnen tijt / ghelijck ick achte my de verstandighe sullen toestemmen. Het naevolghende Jaer 1510. doe hy 16. Jaer oudt was / sneedt hy den miraculeusen oft seldtsamen Ecce Homo: een dingen hem boven maten te verwonderen/dat in so weynich bejaerden Jongen so overvloedighen gheest en verstandt zy gheweest/soo in't ordineren/verscheydenheyt der beelden/versieringhe der cleedingen van verscheyden volcken/als oock de heerlijcke moderne aerdighe ghebouwen/alles soo heel wel nae der perspectiven Const en maet waer ghenomen wesende. In dit selve Jaer heeft Lucas oock ghesneden seer aerdich en suyver eenen Boer en Boerinne met drij Koeyen: de Boerin opghestaen wesende van

Ghetuyghnis Vasarij van Lucas van Leydē.

welcken/bewijst de strammicheyt oft vermoeytheyt van het sitten/ en is een uytnemende stucxken/ dat seer ghesocht wort. In't selve Jaer thien sneedt hy oock een Adam en Eva, daer sy uyt den Lust-hof ghebannen gaen swerven: Adam met een vel aen t'lijf / en een spa oft graef op de schouder / en Eva met den Cain haer eerste kindt op den arm / een seer net en fraey stucxken wesende. In dit Jaer sneedt hy oock een cleen naeckt Vrouken/dat een Hondeken sit en vlooyt: dese stucken heb ick willen vervolghens verhalen/ om te bewijsen/ en in ghedacht te houden/tot een groot verwonderen / wat volcomen vruchten soo groene spruyt heeft voortghebracht. Maer het waer my onmogelijck alle zijn stucken te verhalen/wat hy al gheschildert/ ghesneden/en op glas gheschreven heeft: dan dit weet ick/dat hy vlijtich en sorghvuldich was/zijn verwen schoon en suyver te legghen: en alhoewel hy sneedt/dat hy altijt den Pinceel gheoeffent heeft/en soo heel sinlijck en nouw siende was op zijn druckken/ dat hy geen Printen noyt heeft laten uytgaen / daer eenigh minste ghebreck oft vlecxken aen was. Oock hebben zijn Printen in den selven zijnen tijt redelijcken ghegolden: want zijn beste dinghen de groote blaren/als die alder uytnemenste Magdalena,Crucifix/Ecce Homo, Dry Coninghen/ en dergelijcke/ golden eenen gout gulden/oft 28.stuyvers het stuck. Ick hebbe oock verstaen/ dat zijn dochter soude ghetuyght hebben/dat hy groote hoopen Printen verbrandt heeft/die misdruckt waren. Hy is noyt buytens landts getrocken om de Const te leeren / alhoewel Vasarius anders schrijft / en meent dat alle vermaerde onser Nederlanden hebben de Const uyt Italien moetē halen/ en den Italianen afleeren:maer hy dwaelt/ghelijck hy in meer dinghen qualijck bericht wesende doet. Lucas heeft hem ten Houwlijck begheven/en trouwde een edel dochter van den gheslacht van Boshuysen / en verloor t'zijnen leetwesen doe veel tijt met bancketterē en goet chiere maken/ gelijck de wijse onder den Rijckdom en die van Adel is. Sommiger meyninge is/dat Albert Durer en hy malcander hebben ghesocht te trotsen oft t'overtreffen/ dat Lucas somtijts eenighe ghelijcke Historien oft ander dinghen heeft stracx oock ghesneden/die Albert ghedaen hadde/en dat sy malcanders dinghen met groot verwonderen saghen / soo dat eyndlinghe Albert Durer in Nederlandt is ghecomen/ en te Leyden by Lucas wesende / heeft hy Lucas, en Lucas hem/ op een Tafelet geconterfeyt nae t'leven/ en hebben hun t'samen met malcanders teghenwoordicheyt in aller vriendelijckheyt vermaeckt. Lucas was wat cleen/ en teerachtich van persoon: zijn conterfeytsel comt in druck/van hem self ghedaen wesende/ jonck sonder baert/een beeldt wat meer als half/met een groote Muts met vederen op/hebbende in zijn cleedt oft boesem een doots-hooft. De schilderijen die van hem ghedaen / oft teghenwoordich te sien zijn/oft gevonden worden/ zijn weynich: doch uytnemende verwonderlijck/ en seer behaeghlijck/door een bysonder eyghenschap van een(ick en weet niet wat) lieflijcke aenlockende bevallicheyt/die daer in te sien is. Maer boven al dat van hem is te sien/is een Casse met twee deurē/het uytnemenste/en schoonste/ en is nu ter tijt by den so Const-liefdigen/als Const-rijckē Goltzius te Haerlem/ welcken dat in't Jaer 1602. tot Leyden om grooten prijs heeft ghecreghen/ tot zijn groot verheughen/als een die tot Lucas dinghen/door de goede kennis der Const / grooten lust/ en liefde heeft. Het is d'Historie van den blinden van Jericho/te wetē/Bartimeus Timei soon/hoe hy siende wort/gelijck den Evangelist

gelijt Marcus aen zijn thiende Capittel schrijft/en Lucas in't 18e. wesende alles seer schoon/en als versch gedaē van verwe/ wonderlijck los/aerdich/en overvloedich wel gheordineert / en gheschildert : de vleughels oft deuren van binnen/doen oock mede in't uytbeelden der Historien. Daer zijn seer veel beelden op verscheydē actien/ groot verwonderē toonende over sulck wonder teecken als midden gheschiet/ dat eenen blinden wort siende ghemaeckt. De naeckten en tronien zijn seer verscheyden/ lieflijck/en gloeyende ghedaen : elck beeldt is verscheyden van cleedinghe / en de hoofden met verscheyden wonderlijcke Mutsen/tulbanten/en hulselen ghециert. In het Christi beeldt sietmen natuerlijck uytghebeeldt een oprechte simpelheyt/en goedertieren sachtmoedicheyt/en ootmoedicheyt / oock een hertlijcke toegheneghentheyt/ den blinden de weldaet der genesinghe te bewijsen oft te oeffenen. In den blinden/die van zijnen jonghen wort aenghebracht/sietmen den rechten aert der handt uytstekende blinde/seer natuerlijck en eyghentlijck uytghebeeldt wesende. De gronden zijn schoon/ en gloeyende : achter comen Boomen en Bosschen / soo net en eyghentlijck ghehandelt/datmen derghelijcke gheschildert nerghen meer en comt te sien : want het schijnt datmen buyten in't veldt alles natuerlijck in't leven voor ooghen heeft. Achter aen in't Landtschap (tot vervolgh der Historie) comt in cleen bootskens/daer Christus by den vruchtloosen Vijghboom vrucht soeckt. Voort is oock het Landtschap seer uytnemende/met eenighe aerdighe huysinge en gebouwen in't verschiet. Op dit bysonderste stuck van so overtreffende constighe handt/is dit volghende Lof-dicht/de Const ter eeren/van yemandt ghemaeckt/en hier by ghevoeght.

Sonnet.

Hoe Bartimeus blindt, het licht van t'licht heeft creghen,
Nae Marcs, en Lucas penn', heeft Lucas met t'Pinceel
Ghebootst hier in dit schoon ghevleughelt Tafereel,
Daer t'Lams sachtmoedich beeldt toont weldaedts soet gheneghen,
Ten blinden, welckens aerdt blijckt aen handt-tastich pleghen.
Den omstandt schijnt verbaest, om t'wonder teecken heel.
Oock wie dit stuck aensiet, daer wonderlijck elck deel
Van Consten overvloeyt, heeft wonderlijck beweghen :
Want desen blinden treckt tot hem elcx oogh en hert :
Maer sonder oogh en hert hier niemant door en wert,
Al treffen hem van lust inwendich heete stralen.
Den blinden van het licht, het licht ontfanghen heeft,
En Lucas oock het licht door desen blinden gheeft
Het Schilders blint Pinceel, om recht gaen sonder dwalen.

Dit stuck was gedaen/gelijck den datum van buyten op de deuren uytwijst/ Ao. 1531. want van buyten staen twee beelden van verwe/ wesende een Man en Vrouw / die eenighe wapenen houden/seer aerdich/ en met een cluchtighe veerdighe manier geschildert. Het is oock wel van het leste/oft het leste werck van Oly-verwe/dat desen seer vermaerden Meester heeft ghedaen/ schijnende of hy hier zijn uyterste vermoghen in de Const/de Weerelt tot verrieringe/ en hoogh verwonderen heeft willen toonen / en nae laten/tot zijn naems onsterflijckheyt: want hy maer twee Jaer daer naer en leefde. Dit voorbaer stuck heb ick willen om zijn weerdicheyt voor aen stellen. Daer is noch een

schoon en heerlijck stuck van Lucas tot Leyden / op het Stadt-huys by den Heeren aldaer in die openbaer plaetse in weerden ghehouden en bewaert/ wesende het uyterste Oordeel/ dat een uytnemende goet werck gehouden wort. Hier in comen veel verscheyden naeckten van Mannen en Vrouwen / waer wel te mercken is/ dat hy op het leven wel heeft gemerckt/ bysonder de Vrouwen naeckten/ die hy van lieflijcke carnatie heeft gheschildert: dan alsoo doe veel t'ghebruyck by den Schilders was / zijn dese naeckten op den dagh wat seer cantich / oft ghesneden. Van buyten comen twee groote sittende beelden/ wesende eenen Petrus en Paulus, op elcke deur eenen / wesende seer aerdich / en onghelijck fraeyer gheschildert / als het werck van binnen : want het alles beter is ghecoloreert/en vloeyender gedaen/ soo wel tronien/ naeckten/als lakenen/oock gronden/en achter-uyten: in summa/het is sulck/datter groote uytheemsche Potentaten nae hebben laten vraghen om te coopen/ dan is van den edel Heeren aldaer beleefdlijck afgheslaghen/als dat sy't hun vermaert Borgher ter eeren niet begheeren te missen/ wat groote sommen gelts men daer voor oock wilde gheven: welcken glans der eer ende edel Schilder-const heerlijck met een wederschijn claer en blinckende maeckt. Daer is oock gheweest buyten Leyden op een huys / by den Edelman Frans Hooghstraet, een seer uytmemende stucxken/ oft sluytende kasken: waer in quam een seer wel ghedaen Mary-beeldt/ een half beeldt / beneden de knien de rest als met eenen steen bedeckt wesende. Het kindeken was oock seer lieflijck / hebbende in zijn handen een Wijndruyf met een ranck tot beneden hangende / schijnende te hebben willen uytbeelden/dat Christus den rechten Wijnstock is: het lakē was uytnemende. Op d'ander sijde was een Vrouw priant/ de welcke achter haer hadde een Magdalena, die haer wees op dē Christus op Mariæ schoot. Het achter-uyt was van gronden en boomen / seldtsaem en verwonderlijck. Van buyten quam de boodtschap Mariæ in he elbeeldekens/seer aerdich van steldsel/actien/en lakens/met schoon pinseuren. Dit stucxken is teghenwoordich by den Keyser Rodolphus, den meesten Const-liefhebber van desen tijdt: op dit seer edel stucxken stondt een datum van 22, neffens de ghewoon Lucas van Leyden teecken L. Daer is noch een seer uytnemende bysonderr stuck oft kasken van Lucas t'Amsterdam in de Calverstraet / wesende d'Historie van den kinderen van Israel/daer sy om t'gulden Calf dansen/en daer sy sitten en bancketteren/ volgende den text der Schriftueren/ daer ghesept wort: Het volck sat neder om eten en drinckē/en stondt op om te spelē. In dit banckketteren/sietmen seer levendich uytghebeeldt des volcx dertel wesen / en den oncuyschen lust/ten ooghen uyt hem openbarende: Doch is van eenighe onverstandighe bedorven/met vuyl vernis oft dergelijck te besmeeren. Voorts isser noch van Lucas tot Leyden eenen schoonen Water-verwen doeck / ten huyse van eenen goeden Heer/ van Sonneveldt ghe heeten/ oft ten huyse van den Heer Knotter/sonderlingh liefhebber der Const/en self Schilder wesende. Dit is oock een seer schoon werck/wesende d'Historie van Rebecca, en Abrahams knecht/daer hy by de Fonteyn van haer drincken ontfangt : hier zijn te sien seer aerdige Vroukens oft Maeghdekens/verscheydē actien doende met water putten en anders: met oock een schoon Landtschap/en fraey gronden. Noch heb ick ghesien binnen Delft/ten huyse van een Brouwer/ oft Moutmaker/eenighe Water-verwe doecken/wesende verbolghens d'Historie van

Ioseph, die seer fraey van inventie en teyckeninghe zijn / met eenighe schoon lakenen / bysonder daer den Schencker en Backer in de vanghnis ligghen: maer het is te jammeren / datse den tijdt en de oudtheyt so by den tanden hebben ghehadt / en verdorven / door de vochticheyt der mueren / daer in dese Nederlanden veel ghebrecks van is. Voorts zijn van Lucas hier en daer te sien eenighe aerdighe Conterfeytsels: in welcke te doen / hy oock een uytnemende eyghenschap van handelinghe hadde. Onder ander isser een tronie / schier als t'leven / te Leyden by een Burghermeester / ghenaemt Claes Ariaensz. daer een natuerlijck aerdigh wesen in te sien is. Noch is te Leyden een cleen soet Mary-beeldeken van hem / by den Const-liefdighen Bartholomeus Ferreris, oock Schilder wesende. Ick hebbe elder van Lucas verhaelt / hoe dat hy seer constigh van uytbeeldinge was / naemlijck in een Print / daer Saul den Coningh / met een uytsinnigh wesen / en natuerlijck dwaes schijnende / den David voor hem spelende / met een Pijcke doorschieten wilt. Sulcke / oft dergelijcke dinghen / sietmen noch elder in verscheyden zijn dinghen meer: oock in een cleen stucxken Print / dat Vasarius in zijn schriften prijst / daer men siet eenen Boer / welcken schijnt soo groote pijn te lijden van eenen tandt / die hem eenen Lapsalf uyttreckt / dat hy niet ghewaer wordt oft bevoelt / dat terwijlen een Vrouw hem de Tassche berooft. Oock in een ghelijcke groot stucxken Print / sietmen een verstandighe schoon uytbeeldinghe van een oudt Manneken en Vrouken / die natuerlijck hun Musijck-instrumenten oft speel-tuygh op malcander accorderen / oft ghelijckstemmich over een breughen / wel schijnende uyt den Philosooph Plutarchus te wesen ghenomen / daer hy schrijft van de Houwlijcke Wetten / dat in desen staet des Mans woordt binnen den huyse meest moet ghelden / even ghelijck de grootste snaren van het meest Instrument meest en grover ghelupt gheven: want hy heeft den Man het meeste Instrument in den handen ghemaeckt. Het uytnemenste dat hy ghesneden heeft / is gheweest het conterfeytsel van den Keyser Maximiliaen, t'welck hy dede / doe desen Keyser binnen Leyden quam / en ghehult worde: en is de grootste en heerlijckste tronie / die men van hem ghesneden siet / wonderlijcke stout en aerdich ghehandelt wesende. Hy is doch een sonderlingh Man gheweest / en ick en weet niet waer in dat hy meer te prijsen zy / het zy in zijn schilderē / Plaet-snijden / oft Glas-schrijven. Het Plaet-snijden soude hy geleert hebben van eenen die Harnassen hetste / en met sterck water beet / met oock eenigh onderwijs van een Goutsmit. Hy heeft oock eenighe aerdige stucxkens gehetst / en verscheyden Hout-printen ghesneden / die seer uytnemende gehandelt zijn. Men siet oock van zijn dinghen hier en daer op glas / dat een weerdigh dinghen te bewaren is. Onder ander is by Goltzio, wien zijn wercken lief zijn / een stucxken op glas / van den Vrouwen dans / David te gemoet comende / dat wonder fraey is ghehandelt / en comt oock in Print seer wel ghesneden door Ian van Sanredam. Doe Lucas ontrent oudt was 33. Iaer / is hy lustich ghewordren om eens te gaen besoecken den Schilders in Zeelandt / Vlaender / en Brabant / des hy als een Man van goede middel hem op de reyse stelde / ick meen wel met een eyghen toegemaeckt schip / van alles wel versien. Te Middelburgh gecomen / heeft hy daer hem vermaeckt / te sien de dinghen van den vlijtighen en constighen Ian de Mabuse, die daer doe ter tijdt woonachtich / en verscheyden dinghen hadde ghedaen. Hier heeft Lucas van Leyden Mabuse

en

en ander Schilders een bancket gheschoncken van tsestigh gulden: oock van ghelycken heeft hy elder oock gedaen/te weten/te Ghent/Mechelen/en Antwerpen/daer hy telcken den Schilders ten besten gaf tsestich gulden: en was over al vergheselschapt met den verhaelden Ian de Mabuse, den welcken hem seer statich en prachtich droegh/hebbende aen een cleedt van goude laken/en Lucas hadde aen eenen rock van ghele syden cameloot/dat in de Sonne oock eenen glans hadde als van gout. Maer om dies wille dat Mabuse hem in de cleedinghe overtrof/meenen eenighe/dat Lucas veracht oft te minder onder den Constenaers soude geacht zijn geworden. Maer het ghene noch meer teghen den aert der Consten en Natuere der Consten oeffenaers soude strijden/is dat ghemeent wort/dat Lucas die reys t'sindert dickwils heeft beclaeght/om dies wille hy altijt nadencken hadde/eenigh vergift door yemandt hem benijdende ontfanghen te hebben ghehadt: want hy van desen tijdt af nemmermeer recht ghesont en was. Of hy nu vergheefs dese quade inbeeldinghe/en ten onrechte in zijn ghedacht ghedruckt hadde/oft niet/soo heeft hy nochtans de ses volghende Jaren tot zijn doot toe/veel tijts te bedde gheleghen: of het nu eenighe longen-sucht/oft teeringhe was/en weet ick niet/dan dat hy altijt met t'voorige bedenckē hem stadich quelde. En hoewel dat hy te bedde was/liet hy weynigh tijt noch verloren gaen/of hy en sneedt/oft en schilderde/hebbende zijn reetschap daer eyghentlijck nae laten toe maken/sulcken lust hadde hy noch langs soo meer tot de Const/ghelijck sulcx den groote Meesters veel geschiedt: want door de groote hervaren kennis in hun edel oeffeninge/wort daghelijcx de liefde tot de Const in hun nieuwer en crachtigher ontsteken. Doe hy nu op het leste altijt meer en meer aen lijf en ghesontheyt afnam/en met geen Medecijnen con gheholpen worden/en dat hy zijn verscheydinghe uyt deser tijt te naken bevoelde: twee daghen eer hy starf/was hy lustigh om noch eens de Hemelsche locht/oft den Hemel/des Heeren werck te siē/waerom zijn dienst-maeght hem buyten heeft ghebracht voor de leste reys/en is den tweeden dagh daer nae overleden/A°.1533.oudt wesende maer 39.Jaer. Hy leefde noch op eenen dagh/die by den Ouden noch wel in ghedachtnis is/te weten/den dagh van den heeten Omgangh van Leyden: wantter in desen Omgang volck van hitten nederviel/en starf. Het leste dat hy sneedt/was een cleen stucxken/wesende een Pallas, en men seght dat het selfde so voldaen noch voor hem op zijn bedde soude gheleghen hebben: schijnende te bewijsen oft te segghen/dat hy zijn vernuftighe edel handelinghe oft Const tot den lesten bemint en gheoeffent heeft. Hy en hadde maer een eenige dochter/de welcke neghen dagen voor des Vaders overlijden baerde eenen soon: En doe men met t'kindt van Doopsel quam/vraeghde hy nae den naem van zijnen jonghen Neef. En doe men hem antwoorde/datter noch eenen Lucas van Leyden nae hem soude blijvē/en nam dat niet wel/als oft de meeninge was/dat men hem wouw voort hebben. Dese zijn dochters soon Lucas Damessen is ghestorven t'Wtrecht/A°.1604.oudt 71. Jaren/was mede een taemlijck goet Schilder/ghelijck ooc noch is Ioan de Hooy zijn broeder/Schilder by den Coning van Vranckrijc. Ter eeren van Lucas heeft Lampsonius een opschrift in Latijn gemaeckt/op dese meeninghe: doch ick acht niet ghenoegh loflijck na verdienste.

Ghy Lucas oock, Durerus niet ghelijck,
Maer aldernaest, t'zy of gh'in Consten rijck

Ta-

Het werk van L. 207. prente

Tafreelen maeckt met verf', oft ons in snede
Laer sien, oft deelt u coper beelden mede
In teer Papier, verwonderingh wel weert,
Comt vry nu voort (indien dat ghy't begheert,
Oft ist u eere) en laet ons dicht gheleyden
V naems gherucht, met u gheboort-stadt Leyden.

T'leven van Ian den Hollander/ Schilder van Antwerpen.

WEl bevind' ick/ dat onder de Conterfeytselen der Nederlandtsche vermaerde Schilders/ over eenighe Jaren in Coper-druck uytgegaen/ niet vergheefs oock wort plaets verleent en ghegheven Ian den Hollander/ gheboren t'Antwerpen: want ick hebbe genoegh vernomen/ en verstaen/ dat hy een seer uytnemende Meester is gheweest in Landtschap. Hy heeft al vroegh geleeft: want hy was geweest den Man van de Moeder van Gillis van Conincx Loy. Hy wrocht Oly en water-verwe: hy lagh dicwils en veel tijts ter venster/ en sagh in de Locht/ om alles nae t'leven te doen: veel had hy oock de manier/ van al swadderende op de Penneeelen oft doecken de gronden mede te laten spelen/ het welck Brueghel seer eyghentlijck nae volghde: zijn Huysvrouw reysde op de Marcten/ in Brabant en Vlaender/ alles verbullende met schilderije/ en won daer wel mede. Soo dat Ian, al en reysde hy niet/ seer weyningh wrocht: doch zijn Landtschappen hebben op dese tijt geen ander te wijcken. Hy is t'Antwerpen ghestorven. Tot hem seght Lampsonius:

Neerlanders altijt lof met Landtschap maken halen,
D'Italiaen met Mensch en Goden wel te malen,
Dit is geen wonder groot, en can wel zijn ghelooft:
Want den Italiaen heeft d'hersens in zijn hooft.
Maer niet vergheefs men seght, hoe dat de Nederlander,
Heeft in zijn handt vernuft, soo wouw desen Brabander
Landtschappen maken eer, dan qualijck te verstaen
Hooft, Godt, oft Menscher beeldt, oft hem daer in misgaen.

Het leven van Quintijn Messijs, Schilder van Antwerpen.

GHelijck wy wel meer verhaelt moghen hebben/ dat s'Menschen eyghentlijcke toegheneghentheyt/ die hem is voor/ oft in gheboorte ingestort/ van oft door Natuere wort menichmael teghen ghestaen/ ghewelt oft belet ghedaen/ t'zy door Ouders wille/ nootsaeck/ oft ander ongheleghentheden meer: waer door somtijts gheschiet is/ dat de ghene die tot onse edel oeffeninghe voorsien/ oft voorschickt zijn/ comen op eenighe onvernuftighe rouwe handtwercken ghestelt te wesen: maer soo haest de sulcke comen daer in te veranderen/ en worden de Const/ die hun eyghen toecomt/ te oeffenen/ al ist t'somtijden nochtans ghenoegh spade/ soo sietmen een wonderlijcke voorderinghe/ en een loflijcke heerlijcke uytcomst van sulcke ghesciedenen. Sulcx betuyghde t'leven van Polydoor, ghelijck oock sal de ghescheidnisse van Quintijn Messijs, Schilder van Antwerpen/ den welcken wort geheeten den Smit/ om dat hy eerst is gheweest een Smit/ tot zijn twintigh Jaren/ daer van somnighe t'onrecht noch thien Jaren toeghedaen worden. Alsoo dan Quintijn t'zijnen twintigh Jaren in een langhe swaer siechte is gevallen/ dat hy qua-

lijck hem selven con onderhouden / huys-houdende met zijn arm oude Moeder / die hy daer te vooren plach den cost te winnen / en t'onderhouden / het welck hem jammerde / dat hy't te bedde ligghende niet meer en con ghedoen / claeghde sulcx aen de ghene / die hem daeghlijcx quamen in zijn cranckheyt besoecken : want al was wel de meeste cracht van de sieckte over / en dat hy begon over eyndt te sitten / soo was zijn lichaem noch soo swack / dat hy sulcken grooten arbeydt / als het smeden is / niet en vermocht te doen. Binnen desen middelen tijt begon te naken den Vasten-avont / en het was t'Antwerpen een ghebruyck / oft oude maniere / dat op den Vasten-avondt / oft daer ontrent / de sieck-luyden / oft Lasarussche in de Stadt omginghen / draghende een groote houten ghesneden ghestoffeerde Keers / en deelden over al den kinderen eenighe papieren Sanctkens oft Heylighkens / die van Hout-print / en afghesét waren / soo dat sy van dese groote menichte behoefden. So is onder die Quintijn besochten yemant ghecomen / die hem raedt gaf / van dese Sanctkens af te setten / soo dat hy sulcx aenghevanghen heeft. Door dit soo heel cleen begin / is zijn aengeboren ghenegentheyt oft lust ontsteken worden / soo dat hy gantschlijck met groote liefde en vlijt / hem van doe voort heeft tot de Schilder-const begheven / daer hy in corten tijdt met stadigh oeffenen wonderlijck seer heeft toeghenomen / en als uytnemende Meester die ghewórden is / zijn leven langh daer in is volherdet. Daer wort van den oorspronghh oft oorsaeck van zijn Smits ambachts verwisselinge / en toegang tot der Const / een ander vertellinghe / veel / oft ghemeenlijck gedaen: te weten / dat hy Smit wesende / verlieft werdt / en hem begaf te vryen een aerdigh schoon Meyskẽ / in welcke vryagie hy hadde een tegen-ghenoot / die een Schilder was : maer dat het Meysken meer sin hadde aen den persoon van Quintijn, dan haer mishaeghde dat vuyl Ambacht / wenschende dat Quintijn den Schilder waer gheweest / en den anderen den Smit : t'welck Quintijn verstaende / soude door de groote liefde ghedronghen wesende / zijn Smits hameren uyt der handt ghelept / de Pinceelen aenghegrepen / en hem gantsch vlijtich / en gheluckich tot de Schilder-const begheven hebben / om alsoo zijn alderliefste te behaghen / en t'zijnen deele te moghen vercrijghen. Dit wort bevestight van Lampsonio in een Latijnsch ghedicht / oft Carmen, onder t'ghedruckte conterfeytsel van Quintijn, daer hy spreeckt / als self Quintijn wesende / oft in zijnen persoon / dat niet onvoeghlijck sal wesen / hier in onse spraeck tot ghetuyghnis ghestelt te worden.

Quintijn Messijs Antwerpsch Schilder spreeckt:

Een rouw Cyclopsche Smidt heb ick gheweest te vooren :
Maer doe een Schilder oock mijn Vrijster vrijdde snel,
En dat dat Meysken loos verwijtigh my liet hooren,
Dat sy op t'aenebeeldt de donderslaghen fel
Veel verder van haer wierp, als stil Pinceeler spel,
Heeft my der liefden cracht een Schilder haest doen wesen,
Sulcx wijst aen waer te zijn, een cleen aenbeeldken wel,
Sijnde op mijn Tafereel een teecken uytghelesen.
Ghelijck Cypris vercreegh van Mulciber voor desen
De wapens van haer soon, O grootst Poeet : als dit,
Hebt ghy een Schilder cloeck, ghemaeckt van een rouw Smidt.

Dees oorsaeck ontstaen uyt de vryagie (als ghehoort is) van Quintijns Const / oft

oft toegangh tot der Const/ is een ghemeen vertellinghe: doch wort de voorgaende warachtigher ghehouden. Dan het can (mijns achtens) beyde wel waer wesen/ te weten/ dat Quintijn hebbende in zijn siechte aenghevanghen yet te brabbelen met de verwen/ gesondt wesende aen de kennis en liefde van een dochter is ghecomen/ daer een Schilder zijn weder-vryer was/ en dat doe soo eenighe woorden van haer zijn ghevallen/ waer door hy t'smeden gantsch verlaten/ de Const aenghenomen/ en daer in door zijn liefde/ toeghenegen natuere en vernuftichheyt/ haest seer toeghenomen heeft: hoe het zy oft niet/ hy is een uytnemende dapper Meester in zijnen tijt geweest. Onder alle zijn wercken/ is van hem noch in wesen/ een seer uytnemende gedacht-weerdigh constigh stuck/ t'Antwerpen in onser Vrouwē Kerck/ en is een Tafel toecomende t'Gildt van de Schrijn-werckers/ oft Kist-makers/ wesende de binnen-tafel eenen noot Gods/ oft een Afdoeninghe van het Cruys/ met eenen naeckten dooden ligghenden Christus, welcken men acht nae het leven ghedaen te wesen/ en is wonderlijcke constigh en wel in Oly-verwe ghehandelt: de Marien, en anderen omstandt/ bewijsen alle gedaenten van droefheyt. In de een deur van binnen is eenen S. Ian in d'Oly/ oock seer uytnemende/ waer in oock fraey Peerden in comen: en altijts wortter van jonghers/ en ander aenschouwers onderlinghe ghetistenist oft eenen woordt-strijdt ghehouden/ hoe veel Peerdts hoofden datter zijn/ d'een telter ses/ d'ander seven/ oft acht/ dit comt door dat het te som plaetsen verstorven oft bedorven is/ datmen die dinghen qualijck can onderscheyden/ en dat sy eenighen Helm voor een Peerdts-hooft aensiē. D'ander deur is d'Historie/ daer de dochter van Herodiane danst voor Herodes, om t'hooft van Ioannes de Dooper. Al dese dinghen schijnen uyt der handt uytnemende net/ suyver/ en scherp gedaen te wesen/ doch van by is het al vry wat rouw: maer is op een seker manier ghedaen/ dat het van verre soo heel suyver laet te wesen. Den Coningh van Spaengien Philips de tweede/ lest overleden/ seer Const-liefdigh wesende/ dede veel om dees Tafel te hebben en in Spaengien te brenghen: doch wat schat hy daer voor boodt/ oft beloofde/ het werdt hem met alle voeghlijcke beleefthevt afghessaghen/ en ontseyt. Dit stuck om zijn uytnementheyt is den rasende Menschen in de beeldt-storminghe ontscholen/ en uyt hun vernielende handen altijt bewaert gheweest. Eyndlinge in't Iaer 1577. in de leste Stadts beroerte/ doe het de Kist-makers als eyghenaers hadden vercocht/ dede Marten de Vos soo veel/ dat het van mijn Heeren van der Stadt self worde aengheslaghen/ en ghecocht om vijfthien hondert gulden/ op dat de Stadt van Antwerpen van sulck een uytnemende ghedacht-weerdigh constigh werck oft schat niet soude berooft worden: Met dit ghelt hebben die van t'voornoemt Gildt een Huys tot hun ghebruyck gecocht. Veel meer wercken en stucken heeft Quintijn ghedaen/ die in verscheydē plaetsen vervoert en verstroyt zijn. Somtijts wort hier en daer by den Const-beminders in hun Const-camers eenigh stuckxken ghevonden/ daer het als costlijck Iuweel in weerden werdt gehouden. By den Const-liefdighen Bartholomeus Ferreris is noch van hem een Mary-beeldeken/ daer men een seker aerdighe veerdichheyt van handelinghe in sien can. Hy hadde oock eenen Soon/ zijn leerjongher/ gheheeten Ian Messijs, dat oock een goet Schilder is gheweest: van wiens handt te sien is t'Amsterdam in de Waermoesstraet in't Lavoir/ een stuckxkē van Wisselaers/ die doende zijn met gelt tellen/

tellen/en wisselen: oock zijn t'Antwerpen/en in ander plaetsen/noch van hem verscheyden stucken.

T'leven van Ieronimus Bos.

Veelderley en vreemt zijn de geneyghtheyden / handelingen en wercken der Schilders: en yeder is beter Meester gheworden in t'ghene/daer de Natuere hem door lust toe heeft ghetrocken/ en aenghelept. Wie sal verhalen al de wonderlijcke oft seldsaem versieringhen/die Ieronimus Bos in't hooft heeft ghehadt/en met den Pinceel uytghedruckt/van ghespoock en ghedrochten der Hellen / dickwils niet alsoo vriendlijck als grouwlijck aen te sien. Hy is gheboren gheweest tot s'Hertoghen Bosch: maer hebbe geenen tijdt van zijn leven oft sterven connen vernemen/dan dat hy al heel vroegh is geweest. Hy was nochtans in zijn draperinghen oft lakenen ghenoech afgheschepden van de oude moderne wijse/van dat menighvuldigh kroken en vouwen. Hy hadde een vaste en seer veerdighe en aerdighe handelinghe / doende veel zijn dinghen ten eersten op/het welck nochtans sonder veranderen seer schoon blijft. Hy hadde oock als meer ander oude Meesters de maniere/zijn dinghen te teeckenen en trecken op het wit der Penneelen / en daer over een doorschijnigh carnatiachtigh primuersel te legghen / en liet oock dickwils de gronden mede wercke̅. Daer zijn t'Amsterdam eenige van zijn stucken. In een plaets heb ick van hem ghesien een vluchtinghe van Egypten/daer Ioseph voor aen eenen Boer den wegh vraeght/en Maria op den Esel sit: in't verschieten is een vreemde roots/ waer wonder te beschicken is / wesende als een Herberghe: daer comen oock eenighe vreemde bootsen/die om gelt eenen grooten Beer doen dansen/en is alles wonder seldtsaem en cluchtigh om sien. Noch is van hem op de Wael een Helle/daer de oude Vaders verlost worden/ en Iudas die oock mede meent uyt trecken / wort met een strick opghetrocken en ghehanghen: t'is wonder wat daer al te sien is van oubolligh ghespoock: oock hoe aerdigh en natuerlijck hy was/van vlamme̅/branden/roocken en smoocken. Noch is van hem t'Amsterdam eenen Cruys-dragher / daer hy meer staticheyt/als wel zijn ghewoonte was/in heeft ghebruyckt. Te Haerlem ten huyse van Const-liefdighen Ioan Dietring, heb ick ghesien van hem verscheyden dinghen/deuren met eenighe heylighen: onder ander / daer eenighen Sanct Monick wesende/met verscheyden Ketters disputerende/doet alle hun Boecken met oock den zijnen legghen op het vyer/en wiens Boeck niet verbrande/ die soude recht hebben / en des Sancts Boeck vlieght uyt het vyer/dat seer aerdigh gheschildert was/alsoo wel het branden des vyers/ als de roockende houten verbrandt en met de asschen becleedt wesende: den Sanct met zijnen gheselle seer statigh siende/ en d'ander bootsighe vreemde tronien hebbende. Elder is eenigh mirakel/daer eenen Coningh en ander ghevallen seer schricklijck sien: en de tronien/hayren en baerden/hebbe̅ met cleen moeyte eene̅ grooten welstandighen aerdt. Tot s'Hertoghen Bosch in de Kercken / zijn noch van zijn wercken/als in meer ander plaetsen: oock in Spaengien in't Escurial/dingen die daer in grooter weerden worden gehoude̅. Tot hem spreeckt in zijn veersen Lampsonius, op dese meeninghe:

Ieroon Bos, wat beduydt u soo verschrickt ghesicht,
En aenschijn alsoo bleeck, het schijnt oft even dicht

Ghy

Ghy al het helsch ghespoock saeght vlieghen om u ooren.
Ick acht dat al ontdaen u zijn de diepste chooren
Gheweest van Pluto ghier, en d'helsche wonsten wijt
V open zijn ghedaen, dat ghy soo constigh zijt,
Om met u rechter handt gheschildert uyt te stellen,
Al wat in hem begrijpt den diepsten schoot der Hellen.

Daer is noch gheweest eenen Lodewijck Ians van den Bos / gheboren tot Shertoghen Bosch / die seer fraey was van Fruyten en ghebloemt / die hy t'somtijt maeckte als staende in een glas met water/en gebruyckter grooten tijt/ghedult/ en suyverheyt in/dat alles scheen natuerlijck te wesen: makende oock op de Bloemkens en Cruydekens den Hemelschen dauw: daer beneffens oock eenighe Beestgens/Vijfwouters/Vlieghskens/en derghelijcke/gelijck men zijn dingen hier en daer by den liefhebbers mach sien. Hy was oock fraey van beelden/als te sien is by Const-liefdigen Melchior Wijntgis te Middelborgh/daer van zijner handt is eenen seer schoonen Ieronimus, vier groote ronden/soo branden/Fruyten/als Bloem-potten/ en ander stuckxkens/seer wel en suyver ghedaen. Oock is by Iaques Razet van hem een glas met bloemen/seer aerdich gheschildert: en om dieswille ick niet veel anders van hem weet te schrijven/stel ick hem hier beneffen zijnen Landts man/oft gheboortstadts genoot/op dat zijnē naem en lof onder dē Schilders in gedacht blijve. Van Lodewijck vā den Bos.

T'leven van Cornelis Cornelisz. Kunst, Schilder van Leyden.

ALhoewel in't gemeen de Const niet en erft op den kinderen/so is nochtans Cornelis Kunst, soon en Discipel van Cornelis Engelbrechtsz. zijnen uytnemenden Vader in de Const een dapper en treflijck naevolgher gheweest. Hy was gheboren te Leyden in't Jaer 1493. en een van de voornaemste Schilders binnen Leyden in zijnen tijt: doch alsoo zijn Stadt in rijckdom niet overvloeyde/door t'verloop der vreemde oft uytheemsche/die dees Stadt veeltijts welvarende pleghen te maken/ trock Cornelis Kunst somtijts voor een Jaer/drij oft vier/woonen te Brugghe in Vlaender/ wesende te dier tijdt een welvarende en rijcke Stadt / van veel vreemde volcken besocht en bewoont/om den grooten handel die daer was ghedreven / so dat de Const daer in groot achten/en wel betaelt is gheweest: des hy daer groot gelt heeft ghewonnē/en veel schoon wercken gedaen. Veel heerlijcke wercken heeft hy ooc ghedaen binnen Leyden: onder ander/ en sonderlinghe ten huyse van d'Heer Dirck van Sonneveldt / alwaer is te sien een seer schoon Cruys-draginghe Christi, met de uytleydinghe der twee Moordenaers/ seer beweeghlijck uytghebeeldt wesende: als oock mede de beweginghe Mariæ, over het onghemack haers soons ons Heeren Iesu Christi, wel weerdich ghehouden te worden voor t'alder uytnemenste van zijn Const-rijcke wercken. Daer beneffens is noch een afdoen van t'Cruys / seer aerdigh en gloeyende ghecoloreert nae den eysch van de stoffe. Noch ten huyse van zijn dochter Aechgen Cornelis, een Vrouw althans van 72. Jaer / zijn te sien zijn en zijns tweedden Huysvrouwen Conterfeytselen/gelijckse buyten Koe-poort sitten in haren Hof/met in't verschieten een deel van der Stadt en de Koe-poort nae t'leven/ wesende alles seer aerdigh ghecoloreert. Hy hadde oock veel schoon dinghen gheschildert voor een Clooster buyten Leyden/ te Leyderdorp / die door den trubbel

vernielt/oft verborghen zijn ghehouden. Daer zijn veel ander groote en cleene stucken binnen Leyden tot den Borghers/soo van water als Oly-verwe: insonderheyt tot eenen voorneemsten Borger Iacob Vermy. Cornelis Cornelisz. Kunst is ghestorven in't Jaer ons Heeren 1544. oudt 51. Jaren.

Het leven van Lucas Cornelisz. de Kock/ Schilder van Leyden.

Ghelijck den voorgaendẽ Cornelis Kunst zijns Vaders erfgenaem scheen te wesen in de Const: soo is den broeder oock niet traegh in't naevolghen der uytnemende stappen gheweest. Hy heeft de Const oock by Cornelis Enghelbrechtsz. zijnen Vader gheleert/ en was gheboren te Leyden/ in't Jaer 1495. Hy was t'samen Schilder en Kock: want t'gelijckt of hem de Schilderconst doe ter tijt in zijn gheboort-stadt qualijck con voeden. Hy was des niet te min een goet Meester/soo in Oly als Water-verwe / ghelijck te Leyden noch veel van hem te sien is: insonderheyt ten huyse van den Const-liefdigen Heer Ioan Adriaensz. Knotter, mede Schilder by lust/te weten/ eenighe Water-verwe doecken/seer suyver en aerdich/met waerneminghe der affecten/ nae dat d'Historien vereysschen/gheordineert en geschildert. Onder ander een der voornaemste stucken/een Historie van t'Vrouken in overspel. Voorts ten huyse van d'Heer Iacob Vermy, daer oock veel Water-verwe doecken van hem zijn te sien. Lucas dewijl het hem te Leyden onghelegen was/ overmits dat uyt t'schilderẽ den cost qualijck wilde vallen/ verstaende dat ten tijde van den Coningh van Engelandt Henricus de 8e. de Const daer in't landt in weerden en wel begheert was/vertrock hy derwaerts met Wijf en kinderen / die hy wel tot 7. oft 8. in getal hadde/ en sindert zijn vertreck heeft men noyt van zijn persoon noch leven yet connen vernemen: Dan datter een stuck is binnen Leyden/dat over eenighe Jaren uyt Enghelandt is gebracht/ ten huyse van een Coopman Sr. Hans de Hartoogh/ welck zijn handelinghe seer ghelijck is. Doe in dees Landen den Graef van Leycester uyt Enghelandt / tot Gouverneur was gheroepen/quamen met hem eenighe Enghels-mannen/die seer begheerich waren zijn dinghen/ waer sy conden op te coopen / als die de kennis daer van in Enghelandt ervaren waren. Dits al dat ick van hem weet te verhalen.

Het leven van den uytnemenden Schilder/ Ian van Calcker.

Onder alle begonstighde van der Natueren / oft die onder alle onse Nederlanders scheen den uytvercorensten te wesen/om Italien den mondt te stoppen/van soo hooghen roem te laten hooren/dat geen Nederlander haer Italiaensche Hooft-schilders/in de Const van wel schilderen Figueren/noyt heeft niet alleẽ overtroffen/maer oock niet gelijck geweest: dat is (mijns achtens) gheweest den uytnemenden constighen Ioan van Calcker, wiens weerde in de Const ick niet en weet hoe luydtstemmigh ghenoech uytblasen nae verdienst: dan my jammert van sulck besonder Meester soo weynigh bescheyt te hebben. Hy is gheboren in't Landt te Cleef/ in de stadt Calcker: maer waer hy eenigh voorbeeldt hadde / dat hem tot de Const door drijvinghe der jonstigher Natuer verweckte/oft by wien hy zijn begin ghehadt heeft/weet ick niet: dan dat hy ontrent het Jaer 1536. oft 37. woonde te Venetien / en was wech ghetrocken/ oft hadde daer zijn wesen met een dochter van Dordrecht/ welcks

welcks Ouders huys een moortkuylsche Herberghe was/ ghelijck in't leven van Hemskerck wordt verhaelt. Hy was te Venetien een weerdigh Discipel van den grooten Titiaen, welcks manier van schilderen hy niet alleen nae en volghde/ maer soo achterhaelde/ datmen hun handelingen ten lesten niet wist t'onderscheyden: want Goltzius, wiens oordeel ick wel vertrouwē soude/ wesende te Napels/ werden hem laten sien eenighe Conterfeytselen / en voeghde stracx daer by te segghen/ dat is van Titiaen. De Schilders die by hem waren seyden: Ghy hebt recht en wel geoordeelt/ nochtans en ist van hem niet/ maer van Ian van Calcker, wiens handelinghe die van Titiaen soo eygentlijck ghelijck is/ datse den Const-verstandigen van der Weerelt niet soude weten t'onderscheyden: want nae Vasarij ghetuyghnis/ die hem te Napels hadde gekent/ en conde men zijn manier van wercken voor geen Nederlandtsche aensien. Hy was oock wonder uytnemende van te handelē met Crijt en met de Pen/ heel cloeck artserende/ waer in hy Titiaen oock seer ghelijck was/ oft niet van handel t'onderscheyden. Hy is de ghene geweest/ die dat weerdich Boeck voor den Anatomist Vesalius heeft gheteyckent: welcke beelden seer uytnemende van hem ghehandelt zijn/ en ghetuyghen/ wat een uytnemtigh Nederlander hy is gheweest in onse Const. Oock heeft hy geteyckent al/ oft meest alle de Conterfeytsels der Schilders / Beeldt-snijders / en Architecten van Italien / in de Boecken van Georgius Vasarius, die oock heerlijck / en met een vaste handt stoutlijck en wel ghehandelt zijn/ wesende dinghen die met Menschen handen niet en zijn te verbeterē. Dan tot een claeghlijck jammer der Schilder-const/ en de eere onser Nederlanden schade/ is noch jongh wesende / doch rijp in de Const/ ghestorven binnen Napels/ ontrent het Iaer ons Heeren 1546.

T'leven van Pieter Koeck, Schilder en Bouw-meester van Aelst.

De Stadt van Aelst behoeft niet te swijgen/ oft haer te laten vertrotsen/ als ander Steden sich der Schilder-consten halven hoogh beroemen/ en porchen/ dat sy hebben uytghelevert en voortghebracht vermaerde constighe Schilders/ dewijle sy soo hooghlijck is verciert/ met te wesen de voortbrengster en gheboort-plaets van den vernuftighen en verstandigen Schilder Pieter Koeck, en hem t'hebben ghehadt tot een Borgher. Hy heeft de Const gheleert by Bernard van Brussel/ en is seer gheestigh wesende/ daer in wonderlijcken toeghenomen. Hy is een cloeck teeckenaer en Schilder gheworden/ beyde in Oly en Water-verwe: oock in Patroon teyckenen/ en schilderen/ seer uytnemende. Hy hadde Italien/ en de gemeen Schilder-school Room besocht/ grooten vlijt toebrenghende met teyckenen en leeren/ so van beelden als Metselrije. Doe hy nu weder in Nederlandt ghetrouwt / en Weduwaer is gheworden/ werdt hy van eenighe Cooplyden/ Tapijtsiers van Brussel/ geheeten van der Moeyen/ bewillight de reys aen te nemen nae Constantinopel in Turckien/ alwaer hun voorneem was yet besonders uyt te rechten / met te maken schoon costlijcke Tapeten voor den grooten Turck/ en lieten Pieter tot sulcken eyndt eenighe dinghen schilderen/ om den Turckschen Keyser te toonen: maer alsoo den Turck volghende zijn Machometsche Wet/ geen beelden van Menschen oft Dieren begheerde/ soo isser niet af ghevallen/ noch yet te weghe ghebracht/ dan verloren reys/ en groote costen ghedaen. Pieter daer den tijdt van ontrent een Iaer wesende/ leerde de Turcksche spraeck / en niet

connende ledigh wesen/teyckende ondertusschen om zijn ghenoecht de Stadt van Constantinopel nae t'leben / met veel omligghende plaetsen / ghelyck de selve dinghen in seven percken verdeelt in hout ghesneden / in druck zijn uytghegaen/daer in verdeelt verscheyden handelinghen der Turcken. Eerst/hoe den Turckschen Keyser ghemeenlijck rydt met zijn wacht der Janitseren/ en ander ghesełschap. Tweedst/een Turcksche Bruyloft/hoe de Bruydt ghelepdt en verselschapt wort met speel-luydẽ en dergelijcke: met ooc een Mannen ghedans op hun wijse. Derdst/ hoe sy buyter Stadt hun dooden begraven. Vierdst/ de nieuw Maen vyeringhe oft Feest. Vijfst/de wijse van hun eten. Sest/ hoe sy reysen. Sevenst/ hoe sy hun hebben in't legheren. In dese dinghen sietmen schoon vaste gronden / verscheyden aerdighe actien der beelden/soo in draghen als ander werckinghen/ seer vaste stellinghen en plantinghen van welstandighe Vrouwkens/seer versierlijck en fraey toegheмaeckt en ghehulselt/ oock veelderley wijsen van drachten/welcke alles genoech te kennen gheven/ wat een heel verstandigh Meester Pieter is gheweest. Hy heeft hem selven in't sevende stuck oock geconterfeyt in Turcksche cleederen/staende met eenen boghe / en wijst nae een ander die neffens hem staet/ houdende een lange spiets met een vaen. Doe hy in Nederlandt was ghekeert/hertroude hy/en nam tot zijn tweedde Huysvrouw Maeyken Verhulst oft bessemers/ by de welcke hy hadde d'Huysvrouwe van Pieter Brueghel zijnen Discipel. In desen tijdt/te weten/ in't Jaer 1549. maeckte hy de Boecken van de Metselrije/Geometrije/en Perspective. En gelijck hy wel begaeft en geleert was/ d'Italiaensche spraeck ervaren wesende/ heeft de Boeckẽ van Sebastiaen Serlij, in onse spraeck vertaelt/ en alsoo door zijnen ernstigen arbeydt in onse Nederlanden het licht ghebracht/en op den rechten wech geholpen de verdwaelde Const van Metselrije: soo datmen de dingen/die van Pollio Vitruvio doncker beschreven zijn/lichtlijck verstaen can/ofte Vitruvium nouw meer behoeft te lesen/ soo veel de ordenen belangt. Dus is door Pieter Koeck de rechte wijse van bouwen opghecomen/en de moderne afgegaen/dan t'is moeylijck datter weder een nieuw vuyl moderne op zijn Hooghduytsch in ghebruyck is ghecomen/die wy qualijck los sullen worden: doch in Italien nemmeer aenghenomen sal wesen. Pieter heeft veel wercken/Tafelen/ Tafereelen/en Conterfeytselen ghemaeckt. Hy is oock Schilder gheweest der Keyserlijcke Majesteyt Caroli Quinti, in wiens dienst hy ghestorven is binnen Antwerpen/ daer hy woonachtigh was ontrent het Jaer ons Heeren 1550. Want zijn Weduwe Maeyken Verhulst gaf zijn naegelaten Metselrije Boecken uyt in't Jaer 1553.

Van Pauwels van Aelst.

Pauwels van Aelst / bastart soon van Pieter Koeck, was uytnemende van te copieren/nae Ioan Mabusen dingen/oock seer net en suyver makende glaeskens met bloemen. Hy woonde en starf t'Antwerpen: zijn Weduwe wert d'Huysvrouwe van Gielis van Coninxloo. Tot Pieter Koeck van Aelst/spreeckt Lampsonius in zijn Latijns ghedicht/op dese wijse:

Een Schilder niet alleen ghy Pieter constigh waert,
Die Aelst ter Weerelt maeckt door dees u Const vermaert:
Maer veel Const is hier toe door grooten arbeydt creghen,
Wiens werck te bouwen is schoon huysen opghesteghen.
Die leerde Serlius de zijne, en ghy u volck,
En t'Fransche: want ghy zijt Serlij tweetaelsche tolck.

Het leven van Ioachim Patenier, Schilder van Dinant.

DE vermaerde heerlijcke stadt Antwerpen / door de Coopmanschap in voorspoet wesende/heeft over al tot haer gewenet d'uytnemenste onser Consten/die veel hun tot haer oock begeven hebben/om dat de Const geern is by den rijckdom. Onder ander is ooc haer by gecomē desen Ioachim Patenier, gheboren te Dinant. Hy is ghecomen in't Gildt/en edel Schilder gheselschap der stadt Antwerpen/ in't Jaer ons Heeren 1515. Hy hadde een seker eygen manier van te maken Landtschappen/seer aerdich en suyver/de boomen soo wat ghetippelt/oock daer in makende aerdige beeldekens / so dat zijn dingen wel begheert/verrocht/ en in verscheyden Landen ghevoert zijn. Hy hadde voor ghewoonte in al zijn Landtschappen erghen te maken een Manneken zijn ghevoegh doende/waerom hy den kacker wiert gheheeten: dit kackerken was t'somtijt te soecken/ghelijck het Vlken van Hendrick met de Bles. Desen Patenier was een Mensch/die neffens zijn edel Const was van een rouw leven/seer tot den dranck gheneghen/ dat hy heel daghen sat in de Herbergh/ zijn ghewin overdadigh doorbrenghende/tot dat hy dan door noodt ghedronghen hem tot de gheld-vruchtighe Pinceelen most begheven : by hem leerde Frans Mostert, dien hy door korselheyt en dronckenschap dickwils ten huys uyt jaeghde/soo dat hy veel by hem verdroegh/gheneghen zijnde om leeren. Ten tijde doe Albert Durer t'Antwerpen was/hebbende groot behaghen in de handelinghe van Patenier, conterfeytte hy hem op een Leye/oft misschien een Tafelet/ met een Coperen stift/seer uytnemende ghedaen. Van Patenier siet men by verscheyden lief hebbers seer fraey Landtschappē. Te Middelborgh by Melchior Wijntgis, den Munt-meester van Zeelandt/zijn van hem drij uytnemende stucken/het een wesende vol beeldekens/ een bataillie/ so wel en suyver gheschildert/dat geen verlichterije soude vermoghen daer teghen te wedden. Tot hem spreeckt den gheleerden Lampsonius, onder een Conterfeytsel/ dat den Hoornschen Cornelis Cort (dien hy Curtius noemt) nae t'ghene Albert Durer dede/heeft seer constigh ghesneden/ en seght op deser meeninghe:

Dat onder dees al t'saem niet een ghesien can wesen,
Soo levend uytghedruckt zijn beeldt, ghedaent en wesen,
Als dijn, o Ioachim , is hierom niet alleen,
Dat ghy in Coper zijt van Curti handt ghesneen,
De welcke handt niet vreest, dat ander haer sal trotsen :
Maer om dat Durer sagh Landtschappen, hutten, rotsen,
Van u gheschildert cloeck, verwondert zijnde seer,
Met Coper stift op Ley u wesen track wel eer:
Dees trecken volghde Cort , en heeft met dit te connen,
Al ander niet alleen, maer hem self overwonnen.

Het leven van Herri de Bles, Schilder van Bovines/by Dinant.

HEt ghelijckt wel/dat in onbekende oft onvermaerde plaetsen de Nature somtijts/om toonen datse geen aensien en heeft waer sy haer gaven uytstort/ gheneghen is wat nieuws aen te richten / te hebben uyt eensamen hoeck voortghebracht/ ghestelt en opgevoert onder de Sterrē/oft lichten onser Const/desen Henrijck met de Bles/ alsoo gheheeten nae een witte vleck/

ostbles van hayr/die hy voor op t'hooft hadde. Hy is gheboren niet wijt van Dinant tot Bovines, en is alst schijnt een naevolgher gheweest van Ioachim Patenier: En is ghelijck sonder Meester een Meester geworden/nae dat den gheleerden Lampsonius van hem ghetuyght / segghende: De stadt Dinant heeft een Schilder gheghevcn/den welcken den Schilder-dichter heeft ghe-roemt in zijn naeste ghedichten. De bequaemste ghelegentheyt van t'Vaderlandt self had hem een Constenaer gemaeckt/een Meester nouwlijcx hem leerende. Het cleen Bovinen heeft dit lof benijdt de naest geleghen/ en heeft Hendrick voortghebracht/ervaren in Landtschappen te maken: Maer so veel als cleen Bovinen, Dinant en wijckt: soo veel o Ioachim wijckt Hendrick voor u. Van desen Ioachim heb ick weynigh bescheydt: dan zijn wercken / die men te veel plaetsen by den beminders siet/ghetuygen ghenoech/ dat hy een Meester is gheweest van groote pacientie oft ghedult / grousaem veel tijdt en werck in zijn dinghen doende / te weten / in Landtschap / en soo in Boomkens/ Rootsen/ Stedekens/menichte van beeldekens/en derghelijcke/makende veel cleen stucken. Dit was den Meester van den Wl / stellende in al zijn wercken een Wlken/dat somtijts soo verborghen sit/ dat de luyden malcander langhe gheven te soecken/en wedden niet te connen vinden/en alsoo hun tijt-verdrijf nemen met dit Wl soecken. By den Const-beminder Wijngis zijn van hem dry Landtschappen seer uytnemende / en een Lotken. T'Amsterdam in de Waermoesstraet tot Marten Papenbroeck is vā hem een grootachtich schoon net Landtschap/waer in light eenen Cramer onder eenen boom en slaept/terwijlen zijn een groot deel Apen doende/ die al zijn Cramerije voorthalen / en hanghen over al op de boomen/en met hem veel wesen hebben: t'welck by eenighe wort uytghelept en verstaen/een spotterije te wesen met den Paus. De Apen souden zijn de Martens/oft Martinisten/ Luthers ghesinde/ die t'wesen des Paus(datse Cramerije noemen) souden ontdecken: doch moghen dat qualijck duyden/en misschien en hadde Henrick daer sulcx niet mede gemeent: want de Const geen spotster behoorde wesē. Noch is t'Amsterdam by d'Heer Melchior Moutheron een aerdigh cleen stucxken van een Emaus,daer wonder veel cleē werckskē in comt. Voor aen comt het Casteel Emaus,en de Pilgrims in't groot: elder sitten sy ter Tafel. Voorts sietmē in Jerusalem Historien van de Passie / als Ecce Homo, en derghelijcke: verder den Calvary bergh/ met t'Crucifix en verrijsnis. By den Keyser en in Italien en ander plaetsen wort zijn dinghen veel ghesien/ en besonder in Italien seer begeert: want den Man met het Wlken is seer wijt vermaert.

Het leven van Lucas Gassel van Helmont/ Schilder.

WY bevinden in't ghemeen onse Nederlantsche Schilders veel tot Landtschap maken te zijn genegenght / oft datser niet in onervaren zijn geweest/ dat welck soo in Italien niet bevonden wort / waerom sy ons besonder achten goede Landtschap-makers/en sy de Meesters in beelden te wesen. Het zijn oock verscheyden by ons gheweest/en noch zijn/die de studie der beelden/daer de meeste cracht der Consten in gheleghen is/besijden stellen/zijnde alleen vernoeght met eenighe cleen bootskens oft pollekens tot hun Landtschappen. Van desen is oock een geweest Lucas van Helmont/ die zijn wooninghe heeft ghehouden te Brussel / daer hy oock is ghestorven. Hy wrocht seer wel van Landt-

Landtschap in Oly en Water-verwe: doch hy wrocht niet veel. Hy was een vriendlijck goet Man/en een soet prater. Hy hadde groote ghemeensaemheyt met Lampsonio, die hem seer was toeghedaen / en t'zijner gonst hem dusschegh edichten in Latijn toeschreef:

Ghy Lucas weest ghegroet, voor allen and'ren weert,
Die van my zijt niet min als eyghen Vader gh'eert,
Die my ghegheven zijt ten eersten een beginder,
Van dat ick worden ben een Schilder-const beminder,
Als ghy Landtschap en hut maelt met gheleerde handt,
V vroomheyt was ghelijck u Const en u verstandt,
En al dat t'vromer hert door liefde can gheleyden:
Daerom laet van u deucht, en Const t'gherucht uytbreyden,
En stadich leven oock van nu tot alder tijdt,
O oudt Man, die my lief om twee oorsaken zijt.

Het leven van Lambert Lombardus, Schilder en Bouwmeester van Luyck.

GRooten vlijt noch ernstigh nae soecken hebben my niet moghen baten/ dat ick had moghen becomen een cleen Latijns Boeck/ dat wel eer heeft beschreven den Brughschen Lampsonius, die in zijnen tijt was den Secretaris van den Bisschop van Luyck/ oock een uytghenomen beminder en kenner van onse Const. Desen/ alsoo hy te Luyck ghemeensaem was met Lambert Lombardus van Luyck / hadde in't langhe het leven beschreven van desen vermaerden Meester/ daer ick my mede hadde moghen helpen in dit mijn voorneem. Lambert is doch ghebooren gheweest te Ludick/ oft Luyck / en is een cloeck en verstandigh Meester gheweest in de Consten van Schilderen/ Metselrijen/ en Perspectiven/ en weerdigh te ghedencken/ niet alleen om zijn uytnementheyt in der Const: maer oock om dat hy is gheweest/ ghelijck als vertelt wort van Chiron, een Meester oft Voedster-heer der Helden / oft dat hy sulcke Voesterlinghen oft suygh-kinderen heeft opghebracht/ als daer zijn gheweest Frans Floris, Willem Keye, Hubrecht Goltzius, en meer ander die naem weerdigh zijn/ en hem zijn gerucht eerlijck vermeerderẽ. Lambert heeft verscheyden Landen besocht/ eerst ontrent de Nederlanden/ in Duytschlant/ en Vranckrijck/ en heeft weten te vinden eenighe Antijcken / die de Franci oft Duytschen souden hebben ghedaen/ doe in Italien oft onder d'Italianen de Const door oproeren/ inlandtsche krijghen/ en anders vervallen/ en schier vergaen was: dese heeft hy neerstich ghecontersfeyt / aleer hy oyt de Roomsche dinghen hadde ghesien/ uyt die beelden der Franschen zijnen eersten gront der Consten ghenomen: jae is soo ervaren in dese dinghen ghewoorden/ dat hy con onderscheyden in wat tijden en plaetsen datse gemaeckt waren. Hy heeft oock Italiẽ en Room besocht/ van waer hy niet ydel noch ledigh weder is gekeert: maer is daer in zijnen bergigẽ hoeck Landts van Luyckẽ een Vader van onse Teycken en Schilder-const ghewoorden/ die de rouwe en plompe Barbarische wijse wech genomen/ en de rechte schoon Antijcksche in de plaetse opgerecht/ en te voorschijn ghebracht heeft: waerom hy niet weynigh danck en roem verdiende. Hy woonde buyten Luyck / was een verstandich Man/ van goet oordeel/ oock Philosooph en Poeet / hebbende in zijn wercken groot opmercken

ken in't ſtelſel der beelden/ ordineren der Hiſtorien/ en uytbeeldinghen der affecten/ en ander omſtandicheden. Men ſiet van hem verſcheyden dinghen in Print comẽ. Onder ander een groot Avontmael Chriſti, dat heerlijck van ordinantie is/ en in affecten/ werckinghen/ en anders/ ſoo aerdich en conſtigh by ghebracht / dat Lambert wel mach ghereken worden onder de beſte Nederlandtſche Schilders/ des voorleden en teghenwoordigen tijts. Hier mede laet ick t'gherucht zijnen naem bevolen.

Het leven van Hans Holbeen, uytnemende Schilder.

OF door een ghelucktigh Hemelſch afſtorten ſommighen in ghebooꝛte wort deelachtigh ghemaeckt eenen Conſt-barighen mildt-vloeyenden gheeſt / oft dat eenighe bequaem ſuyver Locht te ſomplaetſen ſ'Menſchen ſinnẽ ſcherp verſtandight/ en met ſnelheyt van geeſt van in der jeught de deuren opent/ moedt en handen beweeght/ met een goet levendigh begrijp aen te grijpen/ en veerdigh te begrijpen hooghe/ jae d'alder opperſte Conſten/ en wetenſchappen/ daer in heel overtreflijck te worden/ yeders ghevoelen hier van te rugghe te drijven ben ick niet luſtigh: maer dit vindtmen meer geſchiet te weſen/ dat eenigh treflijck groot Perſonnagie in onſe Conſt erghen opſtijght/ en voortcomt in een Landt/ daer geen meer voor hem/ oft te vooren ontſtaen is/ als een bewijs/ dat den gheeſt en t'vernuft niet aen plaets oft geſlacht zijn verbonden: want den vermaerden Hans Holbeen, die grooten naem/ roep en gherucht/ de Weerelt tot verwonderen/ in onſe Conſt heeft naegelaten/ is (by al dat ick can nae en opſporen) uyt t'hartſteenighe woeſt Switſer-landt / en in der ſtadt Baſel geboren/ A°. 1498. Hoewel veel ghemeent wort/ dat hy van Auſborgh in Swaven-landt ſoude weſen van ghebooꝛt: dan het is waer/ dat aldaer eenen van den ſelven naem is gheweeſt gheboren / die oock een taemlijck goet Schilder was/ waerom ghemeent wort/ dat het deſen uytnemenden Holbeen zy geweeſt/ waer in ick acht gedoolt wort. Wat Ouders hy gehadt/ oft by wien hy geleert heeft/ heb ick niet vernomen. T'is ſeer te verwonderẽ/ waer hy ſoo ſchoon een manier/ en ſoo heel afgeſcheyden van de oudt vreemſche moderne heeft becomen. Ick had geſchreven/ en laten vernemen te Baſel: dan ten onghelucke/ daer ick veel oft alle beſcheyt hadde moghen van hebben/ was over acht oft thien Jaren overleden/ te weten den Conſt-liefdighen Doctor Ammerſbach ghenaemt / die ſeer luſtich was alle Antiquiteyten t'ſamen te brenghen/ en hadde (als ick meen) alle dinghen opgeteyckent/ wat Hans Holbeen te Baſel/ en in Engelandt/ zijner Conſten halven/ had te weghe ghebracht/ en alſoo t'ſelve beſcheyt met eenighe ſtucken van Holbeen zijn te vinden/ oock te Baſel by een zijn erfghenaem / is den ſelven van mijnen weghen daer nae in aller beleeftheyt ghevraeght/ om te moghen becomen het beſcheyt dat by hem is: hem is oock den waerom/ en meyninghe te kennen ghegheven gheweeſt: maer hy gaf voor antwoort/ dat hy dat niet ſonder groote moeyt con doen/ die dingẽ nae te ſoecken/ dat hem daerom billijck daer voor een goet ſalarium ſoude moeten ghebeuren. Het welck my toegheſchreven weſende/ was verwondert/ dewijl mijnen willighen arbeydt niet en is / dan ter liefde der Conſt/ en niet om gheniet/ oft ghewin/ dat een ander oock niet mijnen goeden yver deelachtich weſende/ zijn Borghers en Stadts eer en ſocht te voorderen. Dit is eenen Doctor Iſely, die eenige meenen of hy moſt heeten Doc-

tot Esely: dan ick docht/den Man is ghelijck zijn Landt/ onbeweeghlijck als de Switsersche rootsen. Nu dit overgheslaghen/ Hans Holbeen heeft binnen Basel verscheyden fraey wercken ghedaen: welcke te sien zijn aldaer op het Raedt-huys/en in verscheyden Borgers huysen. Daer is oock te Basel by de Visch-marct/eenē dans van hem seer constigh gedaen. Noch zijn onder ander zijn constighe stucken van hem op t'Raedt-huys/ seer aerdich gheschildert en wel ghedaen verscheyden stucken oft percken/ wesende den dooden dans / te weten/daer de Doot alle staten van Menschē wech neemt/daer yeder in't zijn is becommert/en meēt(soot schijnt)noch wonder uytrichtē. Sōmige krijghsluyden oft ander stellen hun tegen de Doot aen: maer moeten voort/worden doorsteken/oft de doot ontrockt de moeder het lieve kindt / niet lettende op de droefheyt der Ouders/oft sy slaet de Trommel in den krijgh: summa / sy laet niemant vry/vā Paus tot Boer/oft arm Mensch toe. Gelijck als dese Historien ghenoech op de self inventie van hem uytcomen in een Boecxken van houte Print/dat een aerdich dinghen is. Hy is in Italien niet gheweest: dan is te Basel ghecomen aen de kennis van den gheleerden Erasmus van Rotterdam: den welcken siende de groote uytnementheyt van Holbeen, en ghelijck sulcke Gheleerde den constighen Schilders in weerden en achtinghe hebben/ heeft hy hem willen goet doen/en voorderen. Waerom hy door Holbeen hem liet conterfeytē/gelijck desen Constnaer daer in seer geschickt was/en maecktet so/dat het niet beter mocht wesen/noch beter gelijcken. Dit gedaē/ schreef Erasmus hem eenen vriendlijcken ghebiedt-brief/aen voormael zijn school-gesel Thomas Moro, Engelsman te Londen in Engelandt/ op dat hy door Thomas mocht comen in dienst en vriendtschap by den Coningh Henrick de achtste/die seer onse Const was toegedaen. Hy liet hem oock het conterfeytsel mede nemen om Moro te gheven/schrijvende dat hem dit seer wel geleeck/ maer dat t'ghene Albert Durer nae hem ghedaen hadde/ niet en gheleeck. Dese oorsaeck behaeghde Holbeen wel/ en heeftse geern aenghenomen. Het ghelijckt oock dat hy te liever uyt zijn Landt vertrock/om dies wille hy daer een Huysvrouw hadde/die soo korsel-hoofdigh/ en van soo quaden aerdt was/ dat hy nemmeer vrede noch rust met haer en hadde te verwachten. Holbeen in Enghelandt ghecomen by Thomas Moro,(den welcken was om zijn groote gheleertheyt des Conings opper Cancellier)met zijnē brief en Conterfeytsel/tot een versekertheyt van de uytnementheyt zijner Constē. Hy was seer welcom/ en wel ontfangē van Moro, die in dit Conterfeytsel van Erasmus zijnen vrient soo groot behagen hadde/dat hy Holbeen by hem hiel wel ontrent dry Jaer/ en liet hem verscheyden dinghen doen / sonder den Coningh yet van Holbeen te laten weten/oft sien: vreesende/hadde hy den Coningh niet den eersten Holbeens soo edel wercken laten sien/dat hy nae zijnen lust van Holbeen niet ghenoechsaem soude hebben gedient geweest. Hier heeft den Holbeen, Moro met zijn huysghesin/ gheslachte / vrienden / en ander gheconterfeyt/en meer fraey wercken ten huyse gedaē/tot dat eyndlingh Moro in zijnen so grooten lust ten deele geholpen/en versadight was. Doe heeft hy de Coninghlijcke Majesteyt t'zijnen huyse ghenoodet op een heerlijck bancket / latende den Coningh alle dingen/die Holbeen daer t'zijnen huyse gedaen hadde/sien. Den Coningh/die noyt soo uytnemende constighe schilderijen en hadde ghesien/was uytermaten seer verwondert / siende daer voor ooghen verscheyden persoonen die hy

 kende/

kende/niet offe gheschildert/ maer levende waren gheweest. Moro siende het groot wel bevallen/dat den Coningh in dese dinghen hadde/ heeftse hem beleefdlyck te schenck aengheboden/ segghende: sy zijn uwe Majesteyt te dienste ghemaeckt. Den Coningh/ wien dit wel dancklijck was/ had al vast in den mondt/ of den Meester/ die dat werck ghedaen hadde/ niet te becomen waer. Waer op Moro antwoorde/jae: en dat hy bereydt was t'zijnen dienst/en liet Holbeen binnen by den Coningh comen. Waerom den Coningh seer verblijdt wesende/gaf Moro de schilderijen te behouden voor hem selven/segghende: Nu ick den Meester self hebbe / sal ick wel gherrijghen wat ick begheere. Den Coningh hadde Holbeen in grooter weerden / en achtinghe / en was blijde sulck overtreffende Constenaer by hem te hebben. Holbeen wesende by den Coningh in zijnen dienst aenghenomen/heeft verscheyden seer fraey Conterfeytsels/als des Conings/en ander/seer uytnemende ghedaen/ die te Londen noch te sien zijn/als volgen sal. Den Conings gonst en liefde is meer en meer tot Holbeen toegenomē/dewijl hy so wel van hem na zijnen wil gedient was. Tot bevestinge dan/dat den Coningh hem soo heel toegedaen was/is een geschiednis/die een schoon Peerel aen des Schilders Croon is : want het is gebeurt/dat op eenen tijt een Engelsche Graef quam om Holbeen te besoecken/ begeerich wesende zijn Const/oft t'geen hy onder handē had/te sien. Het welck Holbeen(die yet nae t'leven conterfeytte/oft yet heymlijcx te doē hadde) gants niet gheleghen quam: waerom hy den Graef tot twee oft drymael sulcx voor dien tijt met aller beleeftheyt afsloegh/ biddende / hem dese weygheringe ten goeden te houdē:want hy hadde doe sulck belet/dat het niet en mocht geschieden/en dat hem wilde believen op een ander tijdt te comen. Wat vriendlijcke en ootmoedighe vermaninghe Holbeen dede / en liet den Graef niet af: maer wilde teghen hem de trappen opcomen met ghewelt/ meenende dat zijn Persoon van een Schilder meer gheducht / en gheeert most wesen. Holbeen hem gewaerschouwt hebbende/af te laten van zijn stoute onbeleeftheyt/en den anderen daer in volherdende/nam den Graef en wierp hem de trappen af: die al vallende in Engels hem Gode beval en riep/O Lord have Marci oppan me. Zijn Edel-luyden en Dienaers/door desen schrickelijcken val verbaest / hadden ghenoech te doen met hun Heere / terwijlen sloot en besettede Holbeen zijn camer-deur wel vast/en is van boven tot een dackvenster uyt gheraeckt/ en in der haest by den Coningh gecomen wesende/ bad den Coningh om pardon/sonder segghen wat de sake was / daer den Coningh verscheyden mael na vraeghde: doch pardonneerde hem den Coningh/mits dat hy hem de misdaet oft sake soude te kennen gheven/het welcke Holbeen opentlijck/en volcomelijck ghedaen hebbende/ geliet den Coningh al oft hem berouwen waer/ hem soo slecht te pardonneren/ seggende dat hy hem niet meer most verboorderen soo stoute stucken aen te richten/ bevelende hem niet wijt van hem te gaen / maer te blijven in een van des Conings cameren / tot dat hy verstaen hadde hoe het met den Graef vergaen was. Corts daer nae quam den Graef ghebracht wesende in een Rosbaer/en werdt voor den Coningh gebracht/gequetst/qualijck ghestelt/en verbonden / hem seer deerlijck ghelatende/doende met een weecke flouwe stem zijn clacht over den Schilder/die hem soo ghehandelt hadde/doende van de sake een deel waerheyt/ heeftse uyt toornicheyt met onwaerheyt een groot deel grover ghemaeckt / tot naedeel van Holbeen,

ghe-

ghelijck den Coningh oock wel con vermercké. Den Graef zijn clacht-redenen voldaen hebbende/begeerde dat zijn Majesteyt daer over sulcken straffe soude doen/als sulcken mishandelinghe aen zijnen persoon gheschiet grootlijck verdient hadde. Maer den Graef in desen yver hoorende/en merckende dat dē Coningh hier niet heftich in en was/hem vast na de oorsake vragēde/ upt halende/ en hem coel houdende/ wel ghelijckende of den Coningh niet gheneghen was t'gheschiede nae zijnen sin te straffen/gaf so veel te kennen/dat hy self daer over wraeck wilde doen: waerom den Coningh is gram gheworden/dat hy in zijn tegenwoordicheyt alſo verachtlijck en vermetelijck sprack/ghelijck of hy hem in't Ampt des Conings hadde willen stellē/en seyde: Nu en hebt ghy met geenen Holbeen te doen/maer met mijnen Coninglijckē persoon self. Begon hem op dreyghende wijse/oft hardt aen te gaen/segghende onder ander woorden: Meendy dat my soo weynigh aen dien Man is gheleghen? Jck segh u Graef/ dat ick van seven Boeren(soo't my gheliefde)seven Graven can maken: maer van seven Graven niet eenen Hans Holbeen, oft soo uytnemende Constnaer. Van welcker antwoordt den Graef seer verschrickte/biddende zijns lijfs ghenade/en begeerde nae te comen al t'ghene den Coningh ghebieden soude. Soo stelde hem den Coningh dees Wet: dat hy tot geenen tijden toelegghen noch bestaen soude/aen Holbeen eenighe wrake te doen/noch doen door ander doen/ over het gheschiede feyt/oft hy soude aen den Grave soo groote straffe doen geschieden/als oft aen zijnen persoon waer gebeurt. Hier mede was dese questie oft ghеschil gantsch ten eynden/en ghеslist. Aengaende de wercken van Holbeen voor den Coningh ghedaen / hy heeft seer uytnemende ghemaeckt t'conterfeytsel van den Coning Henrick de achste ten voeten upt/so groot als t'leven / soo gheheel levendigh/ dat een yeder wie't siet verschrickt: want het schijnt dat het leeft/en datmen t'hooft en alle de leden natuerlijck siet bewegen en roeren. Dit is noch te sien te Withal/een werck dat zijn Meester prijst/ en ghetuyght eenen anderen Apelles te zijn gheweest. Heeft oock van ghelijcke seer constigh/ net / en suyver ghedaen/de conterfeytselen der dry naeghelaten kinderen des voornoemden Conings/te weten/Eduardus, Maria, en Elisabeth, noch jongh wesende/die oock ter selver plaetse te sien zijn. Veel groote Heeren/ en Vrouwen/zijn noch alle seer levende met zijn constighe handt gedaen. Desgelijcx binnen Londē op des Chirurgijns hal/staet noch van hem een schoon heerlijck stuck wercx/daer de Overste van het Gild hun Privilegie ontfangē. Hier sit den voornoemden Coningh Henrick so groot als hy was/ seer statigh in eenen rijcklijcken Setel oft ghestoelte / met een schoon cierlijck Tapijt onder zijn voeten / over weder sijden knielen de voorseyde Overste/ welcke den Coningh met der rechter handt hun Privilegien toelangt / welcke een van den Overmannen met grooter ootmoedicheyt en eerbiedinge schijnt t'ontfanghen. Het zijn eenighe die meenen/ dat dit werck by Holbeen self niet gheheel voldaen en is: maer dat nae zijn doot/ het ghene daer noch aen ghebrack van yemandt anders voleyndight soude wesen: doch indient soo waer / heeft den opmaker den Holbeens handelinghe soo verstandigh connen volghen/dat het geen Schilders noch Const-verstandighe van verscheyden handen en souden oordeelen. Daer zijn noch in verscheyden Heeren huysen menichte van schoon treflijcke conterfeytselen van zijn seer suyver handt te sien/ ja so veel dat het te verwonderē is/ hoe hy binnen zijn leven so heel veel/ net curieus werck heeft

connen

connen maken / behalven noch t'ghene hy voor Goudt-smeden / Schilders/ Plaet-snijders/Hout-snijders/ Antijck-snijders/ en ander soo supverlijck/ en veel gheteyckent heeft/en al t'ghene hy soo heel aerdigh en suyver in wasch-ghebootseert heeft/ daer hy heel uytnemende oock in was / als een Man die hem schier in alles wist te behelpen/werckende van Oly-verwe/ Water-verwe/en verlichterije/oock al even meesterlijck. Doch aleer hy by den Coningh quam/en had noch noyt van verlichterije yet ghedaen : maer vindende daer by den Coningh eenen te desen deele uytnemende fraey wesende / met namen Lucas,een vermaert Meester/met welcken ghemeensaem kennis en vriendtschap houdende / doe hy maer had ghesien de manier hoe men daer mede toe-gingh/greep het by der handt: en dewijl hy beter/jae uytnemende goede teyckeninghe/stellinge/verstandt/en handelinge hadde/gingh hy den Lucas verre te boven/by manier van segghen/ soo veel als het Sonne-licht des Manen in claerheyt overtreft. Te Londen op het Stael-huys/ oft Oosters huys / in de eet-sael/zijn van Holbeen twee groote heerlijcke stucken Water-verwe doecken/uytnemende gheschildert en gehandelt wesende. Het een stuck is de Triumphe van den rijckdom: het ander/het teghendeel/te weten/de Triumphe/ oft den staet der armoede. Den rijckdom is uytghebeeldt met den Godt Pluto oft Dis , in gedaente van een oudt cael-hoofdigh Man/ op eenen cierlijcken guldē antijckschē wagen sittende/voor overbockende/met d'een handt grijpende in een Coffer het gelt/met d'ander stroyende gouden en silveren penningen. Ontrent hem zijn Fortune en Fame/oft t'geluck en t'gheruchte. By hem op den waghen staen oock een deel gelt-sacken. Achter den wagen zijn eenige/ die overhoop het gestroyde gelt grabbelen. Over wedersijdē van den wagen gaen de vermaerde rijcke Princen van den ouden tijt / als Cresus, Midas, en dergelijcke. Den waghen is voort getrocken van vier heerlijcke schoon witte Peerdē/de welcke geleydt worden van vier Vrouw personnagien/welcker namen boven hen hoofden oft onder hen voeten staen/wesende beelden die den selven sin helpen voeden/en oorsaeckers des rijckdoms: zijn alle naecktē : tronien/ handen en voeten/zijn vleys-verwe: en alle de cleederen oft draperije/van wit en swart: de boordekens en cieraten met schelp-gout getrocken wesende. Het punct des ghesichts deser beyder stucken/heeft hy ghenomen op de linie der Basis/alsoo dat alle de Figueren comen boven den ghesichte seer verstandich. Het ander stuck/den staet van armoede/ is op deser manieren uytghebeeldt: Armoede in gedaente van een oude uytghehongherde magher Vrouwe /.sit op eenen ouden versleten wagen op eenen bondt stroo/onder eenen throon oft hutteken/met een weynigh oudt stroo bedeckt/seer deerlijck siende / slecht een weynigh becleedt wesende met een verscheurt en belapt cleedt. Haren wagen wort voort ghetrocken van een onghevallighmagher Peerdt / en oock sulck eenen Esel. Voor den wagen gaen een Man en een Vrouwe/oock ongedaen/ mager/en verscheurt/hun handē wringende/en droef misbaer makende: den Man heeft een spae en hamer. Voor op den wagen sit de Hope/ welcke haer ghesicht seer beweeghlijck opwaert nae den Hemel slaet/ met noch veel meer omstandicheden/ die aldaer te sien zijn. Eyndlingh om cort maken/dit is een fraey Philosoophsche uytbeeldinghe/Poetich versiert oft gebonden/ seer wel gheordineert/van seer goede teyckeninge/en wel gheschildert wesende. Dese twee stucken schilderije/doe Fredericus Zuccarius in Engelandt was/ontrent het

het Jaer 1574. dat hy met grooter vlijt de selve met eyghen handt heeft ghe-conterfeyt met der Pen en ghewasschen / betuyghende dese dinghen wel soo goet en wel ghedaen te wesen/al haddense gheweest van d'handt van Raphael d'Vrbijn. Daer nochtans d'Italianen hun Landts-volcks eere wel vast lief is/de selve onser Consten halven/anderen volcken over te willen geven. Den selven Frederijck heeft noch meer belient/en is noch milder uytghecomen teghen onsen Goltzius, te Room wesende t'zijnen huyse / in praet wesende van Hans Holbeen,en zijn schilderijen in Enghelandt: want hy seyde/datse beter waren als die van Raphael d'Vrbijn, het welck vry een hoogh ghetuyghnis is/oft een vrymoedigh oordeel/van so een Man in de Const so ervaren: want soo Italien waer berooft van Raphaels naem/gherucht/roem/en wercken/sy verloor eenen bysonderen tack van haer Schilder-croon. Evenwel watter af is/sulck ghetuyghnis bevestight den Holbeen,een uytnementigh overvliegende gheest te zijn gheweest in onse Const. Frederijck voornoemt was oock seer verwondert van een Conterfeytsel van een Graevinne/ten voeten uyt/alsoo groot als t'leven / ghecleedt in swart Satijn/seer uytnemende suyver en wel van den constighen Holbeen ghedaen: en dit was te Londen/ten huyse van Melord Penbroeck, dat hy dit quam te sien in gheselschap van Schilders en beminders: hadder oock soo groot behaghen in/ dat hy seyde/ dergheliicke in Const en netticheyt binnen Room niet te hebben ghesien/en gingh al vast verwondert van daer. Binnen Londen is gheweest een goet liefhebber onser Consten/ghenaemt Andries de Loo,welcken opcocht al wat hy van Holbeens handt wist te becomē. Dese hadde groote menichte van wonder aerdige conterfeytselen van Holbeen: Onder ander hadde hy een also groot als t'leven tot het halve lijf/aen een Tafel/waer by waren geschildert seer curieus alderley instrumenten der Astronomie: want dien gheconterfeyten was gheweest des Conings Astronomijn/ geheeten Mr. Niclaes, een Duytsch / oft Nederlander wesende: doch hadde wel dertigh Jaer in Enghelandt gewoont. Doe den Coningh uyt cortwijl oft ghenuecht hem eens vraeghde / hoe het quam dat hy niet beter Enghels con spreken / gaf hy dese antwoordt: Heer Coningh vergheeft het my/wat Enghels cannen leeren in den tijt van dertigh Jaren. Welcke antwoorde den Coning en al zijnen omstandt hertlijck dede lacchen: doch het was een seer goet Conterfeytsel / en meesterlijck ghedaen. Noch was by den voornoemden de Loo t'conterfeytsel van den ouden Melart Crauwel, in de grootte van ontrent een voet en half/oock seer constigh van Holbeen, en noch oock dat uytnemende conterfeytsel des hoogh-gheleerden wijt-beroemden Erasmi Rotterdami, daer voor henen van verhaelt is / dat hem soo heel ghelijck was/misgaders oock het conterfeytsel van den Bisschop van Cantelberij. Noch hadde den voor verhaelden liefhebber eenen seer grooten doeck van Water-verwe/waer in op een schoon heerlijcke ordinantie geconterfeyt saten soo groot als t'leven van hooft ten voeten toe / den gheleerden en vermaerden Thomas Morus, met zijn Huysvrouw / sonen en dochteren / dat een dinghen is weerdigh ghesien en hoogh ghepresen te worden: welck weerdigh stuck/ voortijts van Holbeen tot een proef zijner Const (als voor verhaelt is) ghemaeckt/is nu teghenwoordich by een groot Edelman/den Neef van Thomas Moro, en heeft het ghecocht in't sterfhuys van den overleden Andries de Loo, zijnen toenaem is oock Moro. En dat van den Bisschop van Cantel-
berij

berij voorghemelt / een van de beste conterfeytsels van Holbeen ghedaen / is nu ter tijdt by een Edelman/en groot liefhebber/welcks naem is Mr. Coop, woonende buyten Londen op Tempelbaer/over Melard Tresorier/ die noch veel meer fraey schilderijen/so van Holbeen, als ander Meesters/ t'zijnē huyse heeft. Noch is tot Amstelredam in de Waermoes-straet van Holbeen een seer aerdigh en suyver conterfeytsel / wesende eenighe Coninginne van Enghelandt/dat wonder wel ghehandelt is/hebbende onder ander een silver laken cleedt/dat natuerlijcke silver schijnt te wesen / waer op is eenigh werck/ alles soo natuerlijck en seldsaem ghedaen wesende/dat het te verwonderen is/ wel ghelijckende ofter tenteel / oft witte foelie onder is: summa / t'is weerdich te sien. Noch heb ick ghesien twee van zijn eygen conterfeytselen en van hem selfs ghedaen: d'een in een cleen rondeken/en was van verlichterije/heel in't cleen/maer seer net en suyver ghedaen/comende toe den Const-liefdighen Iaques Razet: het ander mocht een troniken wesen / groot ontrent de palm van een handt/uytnemende vleeschachtich/ van lijfverwe/aerdich en suyver ghehandelt/en dit comt toe den Const seer toeghedanen Bartholomeus Ferreris. Desen uytnemenden Holbeen hadde in alle zijn wercken en handelinghe een seker vastichent in stellen/ en schilderen / zijn dinghen al by order acnleghende/en op doende/veel anders als ander Schilders: ghelijck onder ander/ waer baerdt oft hayr over te comen hadde / schilderde hy doch volcomelijck alsoo't te wesen hadde/de schaduwen daer in recht waernemende/en maeckte als het droogh was baerdt oft hayr seer vloeyende en natuerlijck daer over. Veel ander dinghen dergheliijcke heeft hy met goeden voordeel en welstandt voor ghebruyck ghehadt. Voorder ghelijck van den Antijcken Schilder Tupilius Roomsch Ridder verhaelt is/dat hy slincx was in't schilderen /een dinghen te vooren noyt meer ghesien : alsulcx is oock te ghetuyghen van Hans Holbeen, die Pinceel en de Schilder-const oeffende met zijn slincker handt/ het welck oock in onsen tijt weynigh/ oft niet van anderen meer en wort ghehoort/oft vertelt: doch en is zijn schilderije/oft werck daerom niet slincx: maer recht/ welståndich/ en seer volcomen. Te voor verhaelden wy van zijn teyckenen/dat hy veel aerdighe en nette dinghen heeft gheteyckent/ dat blijckt onder ander(neffen den doon-dans/die van hē in druck uytcomt in houte Print) noch aen een Bybel Figuer-boecxken in houte Print van hem uytcomende/ welcke Figuerkens oock in verscheyden Bybels ghedruckt zijn/ sonder datter oock zijn/die nae ghesneden zijn. In dit Figuer boecxken zijn veel aerdige historikens / en gheestighe welstandighe beeldekens / die oock wonderlijck goet van werckinghen/oft actien zijn. Al zijn dese dingen meest al uytnemende/ soo verwondert my t'historiken van Anna, Moeder van Samuel, en Elcana haren Man: oock daer David Vrias doot wort ghebootschapt/ daer Abisag by hem comt/en daer Hirams bode Salomon eenen brief brengt / hoe heerlijck/en op een heel treflijcker maniere boven ander moderne/ daer Salomon in zijnen Throon is sittende / niet met naeckte armen/met een deken om/oft ghelijck men die op zijn Antijcksche soo beroyt veel maeckt : maer met een ricklijck en Coninghlijck cleedt oft laken. Op dit Boecxken/ tot lof van den uytnemenden Hans Holbeen, is van een Poeet Nicolaus Borbonius een constigh Latijns Carmen oft ghedicht gemaeckt/luydende genoech op desen sin:

Leest hier van fol. 89.

Ode.

Lest

Lest in Elysi veldt Apelles is gaen swerven,
Zeuxis, Parasius, ontrent hem by gheval:
Dees twee, als wel ghemoedt in die wellustigh' erven,
Veel woorden stortten uyt, en maeckten groot gheschal:
Maer hy terwijlen stil, is treurigh heen ghestreken.
Dit docht zijn mackers vreemt, en met een soet aenval
Sy hem vermaenden vast, en porden om te spreken.
Den Coschen Constenaer, met droef en swaer ghesucht,
Werdt uyt een diepe borst de stem oock uyt te breken,
En seyde: O ghy eylaes! onwetend van t'gherucht,
Dat uyt de Weerelt quam nu corts in d'hellsche wonsten:
Och gave slechs maer Godt, dat waer een valsche clucht:
Dat onder t'sterflijck volck een met de cracht der Consten
Ons toont gantsch niet te zijn, dan Schilders met den naem,
(Om recht te spreken uyt, uyt jonsten noch afjonsten)
Het schijnt wy waren noyt hervaren, noch bequaem
Te handelen Pinceel oft verwe in onse tijden.
En Holbeen heet den Man, jae Holbeen, die al t'saem
Ons namen hoe vermaert, soo duyster stelt besijden,
En schier te nieten doet. Alsulcke clachten meer
D'hel-gheesten deden siet, die sonder veel verblijden
Ten rechten (als ick meen) noch claghen mochten seer:
Dat yemant maer en saegh, een van den Tafereelen,
Ghedaen van Hans, (dien Hans, die selfs den roem en eer
Van zijn heerlijcke Const, alleen is den gheheelen
Voorneemsten) metter vaert waer een gheroep ghehoort:
Geen Menschen handen noyt, met verwe, noch Pinceelen;
Soo groote seldsaemheyt ghebrocht en hebben voort.
Sy hebbens niet vermocht te doen, t'is onwaerachtich,
Dat yemants werck zy el (wat baet verloren woordt,)
Dan dat Godt heeft ghedaen, die dat alleen was machtich.

Dit ghedicht wendt hem voorts tot den jonstighen Leser / hoe dat van sulcken Constenaer/door sulck eerweerdich werck/en gesonde schilderije/zijn herte gevoedt mach worden: en dat hy hier mede veronledight/soude laten varen den beminder van den gheroofden Ganymedes, en de schandlijcke dieverije van de Cyprische Goddinne. Hier naer volghen twee Griecksche veersen/ oft reghelen/op deser meyninghe luydende:

O vreemdlingh, lust u t'sien schijnlevendighe beelden?
Aenmerckt de dese hier, die Holbeens handen teelden.

Doe eyndlinghe Holbeen de Weerelt met zijn edel Const veel vercieringhe hadde toeghelangt: en ghelijck t'Menschelijck leven op der Aerden / en alle Weereltsche dinghen oft verganghlijck wesen/ tot in nieticheden versmilten/ jun ontmaken/oft comen tot onafkeerlijcken oft onverbiedlijcken eyndt/soo is Holbeen in groote benouthept te Londen gestorvē van de Pest/ Ao.1554. oudt 56. Jaren/zijn lichaem der verrottinge en verganckljckheyt/ maer zijn loflijck gerucht en naem den nacomelinghen onder den Menschen in onsterflijcke ghedachtnisse latende.

T'le-

T'leven van Ian Corneliſz. Vermeyen, von Beverwijck/ Schilder.

DE ghene die goedertierlijck van de milde Naturere hulpsaem en gonstighe handtreyckinghe/ gaven en weldaden hebben ontfanghen/ in Consten uytnemende geschickt te wesen/daer beneffens lichaemlijcke schoonheyt en bevallijckheyt/gheraken lichtlijck van laegh tot hoogh op te stijghen/en te comen in groot aensien / ghenade en weerde by den grooten Heeren en Vorsten/ghelijck geschiet is met Ian Vermeyen, den vermaerden constigen Schilder/ die door sulcke middelen by den Keyser Carolus de vijfde/ liefrallígh en in eeren was ghehouden. Hy was gheboren tot Beverwijck/een Stedeken oft Dorp niet seer wijt van Haerlem/in't Jaer 1500. Sijn Vader hiet Cornelis: doch by wien hy gheleert / oft wat toegangh hy hadde tot der Const/en heb ick niet connen vernemen / dan dat hy door zijn vlijt en Const is gheworden Schilder des doorluchtighen voornoemden Keysers/ den welcken hy als een mede-reyser verselschapte in verscheyden Landen/oock A°. 1535. te Thunis in Barbarien : want den Keyser hem veel ghebruyckte/zijn krijgen/geschiedenissen/en verwinningen te teyckenen/nae welcke namaels schoon Tapijten zijn ghemaeckt gheworden : soo dat hy veel dinghen over al nae t'leven dede: onder ander oock de belegheringhe/en ghelegentheyt der stadt Thunis/ hebbende in dit en ander deelen der Const/een seer verstandighe en aerdighe handelinge/in Geometrie oft Landt-maet/en meer edel wetenschappen niet onervaren wesende. Sijn uytnemende werckẽ zijn veel te sien t'Atrecht/in d'Abdije van S. Vaes, die wonderlijck wel gedaen/en seer gepresen zijn. Tot Brussel waren van hem oock veel schoon Tafelen / Tafereelen / en Conterfeytselen: doch wat in de Kercken tot S. Goelen en elder was/is door d'uytsinnighe beeldtstorminghe vernielt/oft wech ghenomen. In de Kerck van S. Gorícks te Brussel hadde hy zijn eyghen Graf-teycken ghegheven/wesende een verrijsenis/in't opperste met eenen Godt den Vader/ en is noch tegenwoordich te Praga, by zijnen soon Hans Vermeyen, constigh Goutsmit en Bootseerder / die oock by den Keyser in dienst en weerden is : want dit stuck was in tijts uyt de Kerck den scheyndighe handen ontnomen. Daer was onder ander van hem een gheruchtigh werck/en een besonder stuck/in de verhaelde Kerck/van eenen Kerst-nacht/seer wel gheordineert en geschildert: Oock eenen staenden naeckten Christus, met de een handt op de borst / die seer ghepresen was. Sijn eyghen conterfeytsel met eyghender handt ghedaen/is noch tot Middelborgh in Zeelandt/by Maria zijn dochter/Weduwe van S. G. Pieter Cappoen, seer constigh en wel gedaẽ: waer achter is een verschietende Lantschap/met de stadt Thunis nae t'leven/alwaer hy bewaert wesende van een deel Soldaten/sit en conterfeyt: Onder ander heeft hy daer by gevoeght een verslagen vollijvige schoon Vrouw/hebbende eenen houw in den arm. Daer is oock by de voornoemde Maria t'conterfeytsel van zijn tweede Huysvrouw seer wel ghedaen: dese was geboren met aen elcke handt ses vingeren / en alsoo t'minste vingerken aen elcke handt was afgedaen/siet men noch aen de handen de knuystgens/daer sy gestaen hebben. Dese zijn verhaelde dochter isser oock van haren Vader ghedaen nae t'leven/ in haer kindtsche jeught/seer aerdich getuyert in Turcksche cleedingen/ghelijck hy daer sinlijckheyt in hadde/ haer somwijlen also te cleeden /en leyde se oock in den Brusselschen Omgang. Oock

Noch is by de selvige van hem een conterfeytsel van een jongh kindt van zijn ghebueren/dat wonder schoon hayr hadde. Noch is by haer van des Vaders handt een seer aerdige Zee-triumph/met veelderhande naeckten/seer wel gedaen. Hy is geweest een groot vriendt en gesellte van Ioan Schoorel, welcke oor t'samen veel Landen tochten in den Noordt-hollandtschen Zijpe. Dickwils hadde den Keyser zijn genuecht desen zijnen Schilder Vermeyen te laten sien eenige groote Heeren oft Vrouwen trotsende op zijn bysonder gedaent en gestalt: want hy wesende een schoon en lang persoon/hadde eenen schoonē breeden baerdt/so lang/dat hy recht over eynde staende/daer op con tredē: t'somtijden by dese Princen staende/sloegh den baerdt met den windt hun in d'aensicht/daer sy te Peerdt saten. Desen baerdt havende hy daeghlijcx met groote neerstichheyt/en werdt om den grooten uytnemenden baerdt veel gheheeten Hans met den baert. Zijn conterfeytsel comt in druck/waer onder Lampsonius in Latijn heeft gevoeght een dus luydende ghedicht:

Wat heeft Vermeyen niet gheschildert, Menschen, Steden,
En plaetsen, die men siet seer wijdt aen elcken cant,
O Keyser Carel vijffst? als hy u nae ging treden,
Iae volghen over al, te water als te Landt,
Op dat de daden vroom hy van u rechter handt
Sou malen door zijn Const, om in Tapijt gheweven
Te blincken claer van gout: doch door een hoogh verstandt
Was t'handtwerck boven stoffe in weerden prijs te gheven.
Maer seer uytmuntigh noch hy door een hooft verheven,
Dede alsoo aenghenaem vertooningh sonderling,
Als met zijn edel Const met eenen baerdt ghedreven,
Die hy liet golven uyt, als hy ghebodt ontfing,
Den welcken breedt en lang hem tot den voeten hing.

Hy is ghestorven te Brussel/in't Iaer 1559. oudt tusschen 59. en 60. Iaer/en was eerlijck begraven/in de voor verhaelde S. Goricks Kerck/daer zijn Epitaphium was.

T'leven van Ioan de Mabuse, Schilder.

De Schilder-const/die haer eerste baringhe heeft in den gheest/oft ghedacht door inwendighe inbeeldinghen/aleer sy met der handt opghevoedt/en ter volcomenheyt ghebracht can worden/soude men seggen/wil van de ghene gheoeffent wesen/die van gheschickten stillen wesen en gheregelden leven zijn/om dieswille dat de sulcke sonder verstooringhen der sinnen/oft inwendighe beroerten der ghedachten/bequamer souden wesen hunnen gheest in soodanighe alder vernuftichste Consten oeffeninghe te veronledighen oft te besteden/t'welck doch niet te bevestighen en waer met den aerdt/leven en wesen van den constighen Iannijn, oft Ian de Mabuse, die ghebooren is van een stedeken in Henegouwe oft Artoys/geheeten Maubuse, en was een tijtghenoot van Lucas van Leyden/en veel meer cloecke gheesten. Hy is een Man gheweest/die heel slordigh/en van ongheregheIden leven was: doch dat verwonderens weert is/daer teghen alsoo seer gheschickt/suyver/net/en verduldigh in zijn constighe handelinghe oft wercken/als oyt Constenaer mocht wesen: doch is hem de Const al slapende niet aengewassen/oft deelachtigh geworden.

Hy heeft in zijn jenght wel vlijtigh gheweest/ om met leeren de Natuere voet te houden/en alsoo te gheraken ter hoogher volcomenheyt: want de Deught ghemeenlijck eenen rouwen oft harden toegang heeft. Hy heeft Italien en ander Landen besocht/en is wel een van de eerste/die uyt Italien in Vlaender bracht de rechte wijse van te ordineré/en te maken Historien vol naeckte beelden/en alderley Poeterijen/t'welck voor zijnen tijt in onse Landen so niet in gebruyck en was. Onder seer veel wercké/ het besonderste en vermaertste stuck van hem ghedaen/is geweest d'hoogh Altaer-tafel te Middelborgh/een seer groot stuck met dobbel deuré/die men in't open doé om de grootheyt met schragé most onderstellé. Den vermaerdé Albert Durer, t'Antwerpé wesende/ quam dit stuck met groot verwonderé sien/niet sonder grooté lof daer vā uyt te spreké. Den Abt die't dede maké/was dé Heer Maximiliaē van Bourgoignen/overleden A°. 1524. Dese Tafel was een Afdoeninghe van den Cruyce/ daer grooten tijt/en uytnemende Const in ghebruyckt is gheweest / en is met de selve Kerck door t'Hemel-vyer oft blixem te nieten ghegaen en verbrandt/ dat der Consten halven groot jammer en verlies is. Daer zijn binnen Middelborgh van hem nae ghebleven verscheyden stucké/ als eenige schoon Mary-beeldekens/ en derghelijcke : maer besonder is van hem in den langhen Delft/ten huyse van den Heer Magnus , een uytnemende stuck/en so schoon/ als teghenwoordigh van hem te sien mach wesen/en is wat grootachtigh in de hooghte/de Afdoeninghe van het Cruys / daer het doot lichaem wort nedergheIaten / de beelden ontrent anderhalf voet hoogh/ seer aerdigh gheordineert/en suyver gheschildert/met schoon stelselen der beelden/lakenen/en ghetrockte doecxkens/uytbeeldinghen der droefheyt/en ander werckingen. Daer is oock by den Const-liefdighen Melchior Wijntgis een schoon Lucretia. Noch is t'Amsterdam in de Warmoes-straet/tot Marten Papenbroeck, een heerlijc groot stuck in de hooghte/ wesende een Adam en Eva, schier als t'leven/seer schoon en suyver ghedaen/ en wort op groot gelt ghehouden/ ghelijcker oock veel van ghebođen is geworden. Daer is oock by Ioan Nicket t'Amsterdam een groot stuck/wesende een onthoofdinge Iacobi, van wit en swart/ ghedaen schier sonder verwe/als sapachtigh/datmen den heelen doeck mach vouwen/ douwen/en kroken/sonder dat het hem hinderen mach/ en is seer aerdigh ghehandelt. Mabuse heeft onder ander oock gheschildert een Mary-beeldt / terwijlen hy was in dienst van den Marquijs van der Veren / wesende de tronie ghedaen nae de Huysvrouw van den Marquijs, en t'kindeken quam nae haer kindt: dit stuck was soo uytnemende aerdigh/en soo suyver gheschildert/ dat alles wat mé anders van hem siet/daer by rouw gelijckt te wesen:een blaeuw laken was oock soo heel schoon/oft versch ghedaen waer gheweest: dit stuck was naemaels ghesien ter Goude/by den Heer van Froimont. Verscheyden conterfeytselen zijn van hem oock seer wel gedaen te Londen. Te Withal op de gallerije zijn/oft waren van hem twee jongers/oft edel kinderen tronien/ die uytnemende van hem ghedaen waren. Mabuse was eenighe Jaren in den dienst van den voornoemden Marquijs, en t'gheschiede dat den Marquijs nae zijn vermoghen heerlijck ontfing den Keyser Carolus de vijfde / waer toe hy zijn hofgesin cleedde in wit sijden Damast. Mabuse, alsoo hy veel tijts middel socht om gelt tot zijn ongheschickt doorbrenghen te crijghen/dede so veel / dat het Damast hem te vooren was gedaen hebben/met meeninge/dat hy zijnen

tab-

tabbaert oft cleedt op zijn wijse vreemdlijck soude doen maken: dan hy vercocht et/en verteerde t'gelt: wat had hy te doē? doe den tijt genaeckte/dat dese feestlijcke ontfanginghe soude gheschieden/ hy gaet en neemt schoon wit Papier/laetter eenen schoonē tabbaert van maken/dien hy met schoon Damastbloemen en fraey werck verciert. Nu hiel den Marquijs in zijn hof een geleert Philosooph/een Schilder/en een Poeet: dese onder ander hadden alle drie in een rije te trecken/voorby t'Paleys/daer den Keyser by den Marquijs ter venster lagh. In't voorby treckē/also dē Marquijs zijn Majesteyt vraeghde/welck hem docht het schoonste Damast: so hadde den Keyser d'oogh op dat van den Schilder/ welck seer wit en van schoon gheblomt was boven al ander in't aensien: waerom/also oock Mabuse ter Tafel werdt ghestelt te dienen/hy van den Marquijs, die alles voor wist/by den Keyser te comen werdt gebodē: welcken tastende/voelde t'Papier. En also zijn Majesteyt den handel wiert vertelt / hadder groote ghenuecht en al lachende veel vermaeck in / alsoo dat den Marquijs niet om veel Damast en hadde gewilt/of dē Schilder en hadde sulcken bootse (den Keyser soo heel bevallijck wesende) aengherickt. Mabuse also hy wat seer ontbonden van wesen was/werdt om eenighe oorsaeck binnen Middelborgh ghevanghen / en gheduerende dese hechtnis/maeckte verscheyden aerdighe teyckeningen/ waer van icker een deel heb gesien/die met swart crijt wel waren ghehandelt. Het Iaer zijner gheboort/ en sterven/ heb ick niet vernomen.

Het leven van Augustijn Ioorisz. Schilder van Delft.

DE heerlijcke stadt Delft en was geen cleen vermaertheyt verschenen/te hebben in de Schilder-const / en hadde t'ongheluck door vroeghe doot haer niet ontnomen haer jongh Borgher/ Augustijn Ioorisz. Hy was geboren te Delft/in't Iaer ons Heeren 1525. Zijn Vader was een Brouwer/gheheeten Iooris Iansz. welcken zijnen soon Augustijn bestelde te leeren schilderen te Delft/by eenen Iacob Mondt, een ghemeen Schilder/alwaer hy bleef ontrent dry Iaren. Vertreckende is ghecomen te Mechelen / alwaer hy oock by eenigh Meester was/en reysde van daer voorts na Parijs in Vranckrijck/begevende hem aldaer te woonē by eenē Mr. Pieter de la Cufsle, een fraey Plaetsnijder: welcken onder ander heeft ghesneden de dry Spinsters van Rous, en eenen viercanten Hemel van onder op te sien. Hy was doch geen Schilder/ maer huys houdende/en woonende met zijn broeder/die beneffens gout-sineden altijt een Schilder en Beeldt-snijder hielden werckende by hun in huys/ gaven Augustijn by hun te wercken. Doe Augustijn hier vijf Iaer hadde ghewoont/quam weder te Delft/daer hy met een cleen getal van stucken te maken/te weten/ vijf/hem selven grooten naem heeft ghemaeckt. Hy was een goet Meester in groote beeldē/en te schilderen ordinantien. Tot zijn broeder te Delft een Goutsmit/zijn eenighe dinghen van hem/insonderheyt een S. Anna gheslacht/ seer wel gheschildert/ en gracelijck verdreven/ en wort seer ghepresen. Landtschap heeftmen hier te Lande van hem niet ghesien. Doe hy nu vijf maenden t'huys was gheweest/ noch vry gheselle wesende/is ghevonden doot/en verdroncken achter in eenen Bornepút/ sonder datmen weet hoe dit gheschiet is/dan dat uyt seker teyckenen ghemerckt wiert/dat hy hadde willen bereyden water tot den wit-pot/oft primuer borstelen/en dat zijn voeten

uytgeglispt/en hy soo daer is in geschoten/en hulploos verdroncken/tot groote schade oft jammer der Consten: want hy een groot begin hadde ghetoont. Hy is ghestorven Ao. 1552. oudt 27. Iaer.

Het leven van Ioos van Cleef/ ghe heeten den sotten Cleef/ uytnemende Schilder van Antwerpen.

HEt waer niet wel moghelijck/ dat d'uytnemenste in onse Const niet en souden by hun selven/ oft in hunnen gheest hebben eenighe verborghen moedicheyt / om anderen te overtreffen: want sy andersins te cleenmoedich wesende/ souden verliesen het voedtsel huns arbeydts/ oft trachtinge om yet goets te maken/dat is den lust / waer sonder de voornemens slaplyck voort ghedreven worden: doch behoeft dees moedicheyt met selfs kennis soo vermengt te wesen/op datse niet t'onmaetlijck hoogh en stijghe: want dan mochter uyt ontstaen den afgang der Consten/ schade oft schande. Gelijck geschiet is aen den ghenen/ die in onse Const was een der besonderste Peerlen oft vercieringhen/te weten/Ioos van Cleef van Antwerpen/die ick acht niet en was van het gheslacht van Marten en Hendrick. Deses Ioosten ouderdom oft ghe-boort-tijt weet ick niet/daer is wel in't Iaer 1511. eenen Ioos van Cleef in't Schilders Gilt t'Antwerp ghecomen/ die in zijnen tijt veel maeckte Marybeelden met Engelen ontrent/desen weet ick niet dat hy van den sotten Cleefs voorouders was: maer eenen Meester Willem van Cleve/die in't voornoemde Gilt quam in't Iaer 1518. is zijn Vader geweest. Nu desen Ioos van Cleef was een seer constigh Meester / hebbende een schoon manier van schilderen/ van figueren oft beelden: dan zijn overmatighe groothertigheyt en te veel latendunckenheyt hebben hem verblint en bedroghen/soo dat hy docht dat zijn dinghen boven allen ander Meesters wercken in weerden mosten wesen / en met geen ghelt te vollen mochten worden betaelt: dit was wel d'oorsaeck dat hy in de dolinghe zijner sinnen/en cranckhoofdigheyt is gecomen/gelijck ghemeenlijck dese cranckheyt der Frenesie comt/en haer wortelt in eenen hooghmoedighen oft hooveerdighen gheest. Want het is gheschiet/doe den Coningh van Spaengien Philips, was ghetrouwt met Maria de Coningin van Engelandt/dat Ioos van Cleef daer is ghecomen om zijn dingen te vercoopen aen den Coningh/hem voegende by s'Conings Schilder Antonis Moro, versoeckende hem behulpigh te willen wesen / het welck hy willigh was te doen: doch quamen daer op den selven tijdt veel uytnemende schilderyen uyt Italien/bysonder van Titiaen, die den Coningh wel bevielen/ en van hem gecocht wierden/ soo dat Moro niet con te wege brengen ten voordeel van Cleef: hier dreef den hooghmoet van Cleef soo hoogh boven/dat hy door toornicheyt rasende werdt/meenende dat zijn dinghen boven al ander geacht en in weerden behoordē wesen. Hy bekeef Moro seer hardlijck/en scholt hem een hooghmoedigh sot/die van geen goede Meesters yet met allen hiel: seyde oock/het waer beter hy nae Wtrecht ginghe / zijn Vrouwe van den Canonicken bewaren/ en dergheljjcke lasterlijcke woorden. Waerom/ doe Moro hem dreyghde/ hy onder de Tafel croop: doch en was Moro niet weerdigh hem zijns veel te bemoeyen. Eyndlinghe Cleef werdt soo heel verbijstert in zijn sinnen/dat hy wonder dinghen dede: hy vernistede met Terbentijn vernis zijn cleeren/ zijn cappe en zijn bonnet/en gingh soo al glimmende achter straet: hy beschilderde

zijn

zijn Penneelē van achter/op datmen (seyde hy) alsse omgekeert stonden/evenwel wat sien soude. De Tafereelen die hy eertijts wel en constigh hadde ghedaen/waer hyse te sien quam/so veel hy con/socht hyse te crijghen/om te verhelpen(nae zijn meeninge)en verdorf al den hoop/dat een groot jammer was/ dat hy soo schoone dinghen en heerlycke Const te schande maeckte: hy werdt ten lesten van zijn vrienden waer ghenomen/en bewaert. Hy was een Meester/die in zijnen tijdt wel den besten coloreerder was / zijn dinghen seer aerdich roudende/en seer vleeschachtigh schilderende/niet hoogende dan met de carnatie selfs. Zijn dinghen worden by den Const-beminders / ghelijck sy hooghlijck verdienen/ghehouden in grooter weerden. By Melchior Wijntgis te Middelborgh is van zijner handt een seer schoon Mary-beeldt/ waer achter dat van Ioachim Patenier is een seer schoon Landtschap. Daer is oock t'Amsterdam by d'Heer Sion Lus eenen seer wel geschilderden Bacchus,welcken hy heeft gemaect met grijs hayr/als een oudt Man/doch heel vet/t'welck hy sonder wetenschap oft reden niet heeft gedaen / willende bewijsen/ dat den ouderdom dranck-liefdigh is/ oft dat overdadigh drinckē haestigē ouderdom by brengt. Veel zijner wercken weet ick niet aen te wijsen/ noch den tijdt van zijn overlijden. Zijnen naem/om der Const wille/is weerdigh eeuwigh te leven in eerlijck geruchte. Lampsonius in Latijnsche sprake spreect hem dus aen:

Siet, onder Constnaers groot der Nederlanden vry
En sal ons Sang-Goddin Ioos niet verswijghen dy,
Die zijt geen slecht cieraet der Schilder-const verheven:
Door dijn en dijn soons Const soudt zijn gheluckigh ghy,
Hadt ghy ellendigh Man ghesondt van herssens bleven.

Hier gelijckt wel/dat hy eenen soon hadt/die hem niet ongelijck en was in de Const. Daer is doch eenen anderen Ioos van Cleef geweest/die uptnam van beelden/en oock eenen Cornelis.

Het leven van Aldegraef, Schilder en Plaet-snijder van Soest.

Vroegher in mijn Boeck had ick behooren ghedencken oft plaetse geven den Aldegraef had ick niet langhe vergheefs verwacht breedt bescheyt upt Westphalen/van waer ick acht hy ghebooren is / oft immeer lange en ten lesten ghewoont/en veel wercken ghedaen heeft/te weten/ in een groote stadt Sost ghcheeten / acht mijlen van Munster / alwaer veel van zijn constighe wercken en schilderijen in de Kercken zijn/besonder in d'oude Kerck/ alwaer onder meer ander een Altaer-tafel van hem is/eenen Kerstnacht/seer wel gedaē. Tot Rozenburgh in een Kerck heeft hy twee deuren gedaen/staende aen een Tafel van Albert Durer: en in noch veel meer plaetsen. Zijn Printen zijn over al veel te sien: want hy oock een constigh Plaet-snijder is gheweest / en heeft verscheyden fraey conterfeytsels met den graefijser gedaen / van groote Princen/Gheleerden/ en ander: oock verscheydenmael zijn eyghen/ waer in ick acht zijn ouderdom ghesien oft gheboort-tijt gheraemt can werden. Onder ander/oock Ian van Leyden/ongheduerighen/ en onwetlijcken Coningh van Munster/met dē Knipperdolling/ heeft hy seer fraey en aerdigh gedaen. Daer comt van hem upt/een historiken van Susanna van vieren/en dergelijcke: oock verscheyden naeckte Vroukens/d'Historie en wercken van Hercules, twaelf groote Dansers/en noch tweemael acht minder Dansers/ van

datum 1538.en 1551.waer by te sien is/wanneer hy in zijnen tijt was. Dese zijn Printen zijn van naeckten / ordinantien / vreemde cleedinghen / en fraey suyver snede/seer uytnemende/en weerdigh te bewarē:doch waer te wenschē/ hy niet so confuys had geweest in zijn lakē/met te seer te kroņē en vouwē. Hy is evenwel een dapper goet Meester geweest/wiens naē onder den Schilders loflijck in gheduerigh ghedachtnis te blijven is weerdigh. Hy is ghestorven binnen Soest/en aldaer ongeacht oft slechtlijck begraven wesende / is ghecomen een Schilder van Munster/die veel met hem omgegaen en gereyst hadde/hem meenende noch levendigh vindē/en vriendlijck besoecken: desen heeft op zijn Graf doen legghen eenen Serck oft Graf-steen / met zijnen naem en teycken/dat hy op zijn Printen ghemeenlijck stelde.

Het leven van Swart Ian, oft Ian swart, constigh Schilder van Groeninghe.

Vrieslandt en is soo bevrosen niet gheweest/noch soo heel verdort/of daer en is uyt Groeninge/tot vergroeninge haers roems/ontstaen een heerlijcke spruyt en bloem onser Consten / van soo deuchtsaem een cracht der roken/datse d'eygen weerdicheyt haers selfs soo heel openbaer maeckt/ dat ick van stinckende versuymlijckheyt te berispen waer/indien ick haren lieflijcken schoonen geur niet uyt en socht te breyden. Dit is gheweest een Croon onser Schilder-consten / den hoogh gherucht weerdighen Ian swart, die men veel noemde Swart Ian: desen was gheboren te Groeninghe in Oost-vrieslandt/ en heeft gewoont ter Goude eenighe Jaren/te weten/ op den tijt dat Shoorel quam uyt Italien/dat welck geschiede ontrent het Jaer 1522. oft 23. Desen Swarte Ian hadde van Landtschap/naecktē en beelden/seer de handelinge van Schoorel. Hy reysde in Italien: heeft eenighen tijt ghewoont te Venetien / en bracht gelijck als Schoorel oock een ander manier van wercken hier te Lande/afghescheyden van de oncierlijcke moderne / meer treckende nae d'Italiaensche. Zijn wercken weet ick met gheenen vinger te wijsen:dan op datmen soude sien de cracht en deucht zijner Consten/salmen weten/dat van hem zijn eenighe besonder Hout-printen uytghegaen/als naemlijck/een deel Turcken te Peerde/met boghen en pijlkokers/die seer aerdigh en gheestigh zijn. Oock een Christi Predicatie te schepe/met toeluysterende volck: op den voorgronde eenigh Manneken van achter/ met noch geselschap by/dat oock seer fraey is.
Van Ariaē Pietersen Crabeth, Desen Swart Ian had een Discipel gheheeten Ariaen Pietersz.Crabeth:zijn Vader hiet Krepel Pieter. Hy leerde so heel spoedigh/dat hy noch heel jongh zijnde zijn Meester te boven gingh. Hy reysde in Vranckrijck/ en doe hy daer een weynich tijt had gheweest / is ghestorven in der stadt Autum, t'welck zijner Consten halven te jammeren was. Daer is noch gheweest een seer constigh dapper Conterfeyter nae t'leven/Cornelis, gheboren ter Goude/een Discipel
Cornelis van der Goude. van Hemskerck: desen was in zijn jeught heel dronck-hatigh : maer by den grootē verkeerende in Hovē/werdt so heel anders/dat self groote dronckaerts van hem bevreest waren/des het heel met hem verviel/en werdt een brodder/ waerom de jeught sulcke voorbeeldē te volgen sal vermijden. Ick mach hier noch van eenige met eenen verhalē. Daer is noch geweest een fraey Schilder
Hans Bamesbier. en Conterfeyter/ genoēt Hans Bamesbier,een Hooghduyts/een Discipel van Lambert Lombardus: desen is in zijn ouderdō oock door den dranck heel slecht ghe-

gheworden/en t'Amsterdam daer hy woonde ghestorven/oudt by de 100. Ja-
ren. Noch eenen Simon Iacobs van der Goude/Discipel van Carel van Yper/ Simon
is een dapper Conterfepter gheweest/van hem is een Conterfeptsel te Haer- Iacobs.
lem/nae een Glaes-schrijver/die Willem Tybout hiet/seer stout en cloeck ghe-
daen: hy bleef voor Haerlem in't belegh. Voorts is van der Goude gheweest
eenen Cornelis de Visscher, die somtijts met t'hooft niet wel was bewaert/ Cornelis
maer doch een goet Conterfepter / daer veel van te vertellen waer: desen is de visscher.
ghestorven op t'water/comende van Hamborgh.

T'leven van Frans Minnebroer, en meer oude Schilders van Mechelen.

DEwijl ick hier voor heb verhaelt van eenige Schilders van der Goude/
sal ick hier nu voort halē eē deel oude Schilders van der stadt Mechel.
Daer is gheweest eenen Frans Minnebroer, die aldaer zijn wesen hadde in't
Jaer 1539. oft 40. een seer cloeck Schilder van Oly-verwe. Van hem was
daer in ons Vrouw Kerck/daer Maria vlucht naer Egypten door een wilder-
nis/welcke beelden en boomen waren uytnemende. Buyten Mechelen tot
ons Vrouw van Hanswijck/ was van hem een Tafel/ de Historien van Ma-
ria, als Enghelsche groet/en daer Elisabeth van Maria wort besocht / beelden/
gronden/en boomen/waren wonder constigh ghedaen. Hy hadde een Disci-
pel van Mechel/gheheeten Frans Verbeeck: desen was fraey van Water- Frans Ver-
verwe te maken dinghen op zijn Ieroon Bos. Daer in Stadt was van hem beeck.
eenen S. Christoffel met veel ghespoock. In S. Katerijnen Kerck was van
hem de Parabel van den Wijngaert/daer sy in den Wijngaert wercken/daer
vreemde spoocken de dorre rancken bonden/wesende alles seer versierlijck en
wel ghedaen. Veel dinghen maeckte hy / die hier en daer vercocht wierden:
onder ander eenē Winter sonder Snee oft Ys/ met ontbladerde boomen/ en
met huysen heel als in eenen mist/seer natuerlijck om sien. Van hem ist dat-
men siet die drollige Boeren bruyloften/en derghelijcke bootsen. Te Mechel
was oock eenē Vincent Geldersman, een seer goet Schilder: van hem was een Vincent
Leda half beeldt met twee Eyeren/een Susanna, en Cleopatra met de Slangh/ Gheldersman.
en derghelijcke/waer van in de Weerelt menighe Copie gesien wort: dit was
al t'saem schoon en wel bevallijck van Oly-verwe ghedaen. Noch was daer
tot S. Rombout, in de Ridders Capelle/een Afdoen van t'Cruys/daer Mag-
dalena de voeten des Heeren wiesch / en meer omstandts/seer beweeghlijck
te sien. In de selve Capelle waren gheschildert eenige Bybelsche Historien/
van Caleph, en Iosua, en derghelijcke/door een constigh Hooghduyts Schil-
der/Hans Hoghenbergh, die hem oock hiel te Mechel/ en daer ghestorven is Hans Ho-
ontrent het Jaer 1544. Van hem is die rolle vā s'Keysers incomst te Bolog- genbergh.
nen/die by velen is bekent. Noch wasser eenen Frans Crabbe: van hem was te Frans
Mechel tot de Minnebroers t'hoogh Altaer/en was de Passie van Water- Crabbe.
verwe/seer wel ghedaen: t'binnen stuck was t'Crucifix: de deuren verdeelt
in verscheyden percken: daer waren in veel fraey tronien/op zijn Quintijn de
Smits, hy was een rijck Man: zijn dinghen waren seer op de manier van Lu- Claes Ro-
cas van Leyden/starf ontrent t'Jaer 1548. Claes Rogier, is oock geweest een gier.
goet Schilder van Landtschap: Nae hem quam eenen Hans Kaynoot den
dooven/die hem noch overtrof. Hy volghde veel de manier van Ioachim Pate-

 nier,

nier, en was een Discipel van Mathijs Cock t'Antwerpen/ ontrent het Jaer 1550. Cornelis Enghelrams van Mecchel/ heeft ghemaeckt in S. Rombouts Kerck te Mecchel/ daer men den Armē deelt de wercke van barmhertichept/ in eenighe percken/ hadde oock uptgheveeldt t'onderschept van rechte Armē/ en ondeughende bedelaers/ met alderlep tupgh van Lieren/ en anders. Dit waren al Water-verwe doecken. Zijn wercken werdē oock veel vervoert na Duptschlandt/ t'Hamborgh. In S. Catherinen Kerck is van hem te sien een bekeeringhe Pauli op doeck / een groot stuck / met taemlijcke personnagien/ t'welck fraep is gheweest/ maer nu seer vergaen. T'Antwerpen in't Casteel maecte hp voor den Prins van Oraengiē/ na ordinantie van Lucas de Heere/ in een camer d'historie van David, waer in Vries maeckte eenighe Metselrijen/ frijsen/ termē/ en wapenen/ en alles van Water-verwe. Cornelis is ghestorven A°. 1583. t'zijnen 56. Jaren/ oft daer ontrent. Daer was oock eenen Marcus Willems, Discipel van Michiel Cocxie, die veel fraep wercken dede: onder ander een Tafel tot S. Rombouts Kerck/ van d'onthoofdinghe Ioannis, dit hooft hiel den Beul voorwaerts upt in't vertoonen/ dat het scheen dat het upt de Tafel stack/ van onder sachmē slechs een wepnigh van den arem. Hp tepckende veel voor Glas-schrijvers / Tapijtsiers / en Schilders. Van hem was oock een Iudith, die Holophernem had onthooft/ groot als t'leven/ seer aerdigh en wel gedaen. Hp maecte te Mecchel/ om de blijde Incomst van Coningh Philips, een Arche triumphal/ en daer in d'historie van Dido, daer sp d'Ossen-hupdt in stucken snijdt/ en dergelijcke: dit was in't Jaer 1549. Hp was elcken seer behulpigh wie zijns behoefde/ in tepckenē oft anders/ als seer goet-aerdigh wesende/ is gestorven A°. 1561. Iaques de Poindre, Discipel van desen Marcus, welcken Iaques Suster had ghetrout/ was oock een goet Meester/ besonder in conterfepten: van hem was een Altaer-tafel/ Crucifix/ daer veel conterfeptselen in quamen. Eens had hp gheconterfept eenen Enghels Capitepn/ Pieter Andries, een groot brageerder/ die t'conterfeptsel hē liet houden sonder betalen: waerom Iaques upt onverdult maeckte met Water-verwe voor de tronie een tralie/ dat het scheen dat den Capitepn sat in vanguis/ en steldet ten tooon. Dē Capitepn dit verhoorende/ quam bragē wat hp voor een stuck rabbauts was / sulcx te doen. Hp antwoorde/ dat hp dus most ghevangen sitten/ tot dat hp betalen soude. Den Capitepn heeft t'gelt ghegheven/ en woudet sien uptdoen. Den anderen nam een spongie/ en wischtet upt. Hp heeft veel goede conterfeptselē gedaē: is gerepst in Oostlant oft Denemarck/ en daer gestorven A°. 1570. oft daer ontrent. Gregorius Beerings in de schaer/ Mecchelaer/ Schilder van Water-verwe/ desen te Room hebbende gheweest/ was seer aerdigh van Ruwijnen/ die hp oock plapsant dede. Te Room wesende/ en t'ghelt door ghebracht zijnde/ om haest aen ghelt te comen/ gingh toe/ maeckte eenē doeck van een Diluvie/ daer niet in quā als een regenende locht en water met de Arck/ sonder datmen eenige personnagie sagh. Doe hem ghevraeght was wat het was / en hp antwoorde de Diluvie / volghde daer op: Waer is dā het volck? Hp sepde/ sp zijn al verdronckē/ alst water af soude gaē soudemense sien/ en d'ander waren in d'Arck. Hier van wilde schier elck een hebben: en ghelijck dusche stucken haest ghedaen waren/ raeckte weder aen den bupdel vol ghelt/ t'welck een schoon practijcke was. Hp starf te Mecchelen A°. 1570. Hier heb ick nu een deel der uptnemenste Mecchelaers by een/

Cornelis Enghelrams.

Marcus VVillems.

Iaques de Poindre.

Gregorius Beerings.

upt-

uytghenomen Cocxie, en Bol, daer elder van volghen sal met meerder omstan-
sticheden. Dese heb' ick hier ghestelt / niet juyst naer orden des tyts / dan om
dat ick niet geeren eenighe vermaerde nae laten soude / ten minsten de namen
bekent te maken / en hun levens slechs wat aen te roerẽ / met so veel beschepts /
als icker van hebbe connen becomen.

T'leven van Ian Mostart, Schilder van Haerlem.

Ghelijck in de Schilder-const plagh gheruchtigh wesen Sicyonien by den Grieckẽ / en naemaels Florencẽ en Room by d'Italianen: also is in Hollandt van oudts tijdt oock vermaert gheweest d'oude heerlijcke stadt Haerlem / die veel goede gheesten in onse Const heeft voortghebracht. Daer is oock uyt edel vermaert gheslacht ontstaen en voortghecomen Ian Mostart, desen heeft de Schilder-const / daer hem de Natuer toe dreef / heel jongh zijnde / gheleert by eenen Meester / Iacob van Haerlem / die een redelijck goet Schilder was / van welckẽ was in t'groot Kerck te Haerlem des draghers Altaer. Ian Mostart, also hy van Haerlem was / hadde gehadt eenẽ Voor-ouder / waer nae hy en zijn gheslacht den naem Mostart hadden gheerft / die was mede geweest met Keyser Frederick, en Graef Floris, op de Cruys-vaert nae t'heyligh Lant / en in't innemen der Stadt Damiaten, die voortijt Pelusia hiet / in Egypten / daer desen groote cloecke wapen-daet doende / dry Sweerden aen den heft afbrack binnen Damiaten, op den vyanden slaende / soo dat hy ghesept werdt te wesen sterck als Mostart, waer uyt desen naem ghecomen is: en hem en zijn gheslacht werden van den Keyser en den Graef gegeven dry gulden Sweerdheften in een roodt veldt voor wapen te voeren. Nu Ian Mostart, die niet alleẽ constigh Schilder / maer edel van zeden / vriendlijckẽ omgang / schoonlijvigh / welsprekende / mildt en beleeft was / is ghecomen in groot achten / in weerden / wel ghesien en bemint / by den meesten Adel des Landts / soo wel by groot als cleen: Soo dat hy is gheworden Schilder van Vrouw Margriete, de Suster van Hertogh Philips, d'eerste van dien naem / Coningh van Spaengien / en Vader van den Keyser Carolus de vijfde. In desen dienst / daer hy wel ghesien was / volherdende / en woonẽde over al / daer deses Vrouwẽ Hof was / bleef hy den tijt van 18. Jaren / makende verscheyden wercken / en veler grooter Heeren en Vrouwen conterfeytselen / in welck hy een goet Meester was / t'ghelijcken seer natuerlijck treffende / dat het scheen datse daer levendigh tegenwoordigh waren. Eyndlinghe woonde hy weder te Haerlem / daer hem alle Heeren van der orden en ander ghemeenlijck besochten: onder ander / den Graef van Bueren / welcken soo hy savonts was ghecomen / nẽmende zijn Herbergh op de Marct / t'Sant ghenheeten / quam onder ander eenmael sanderdaeghs met Graven en Heeren by hem op zijnen winckel. Hy eerbiedigh op staende / seyde den Graef / hy soude blijven sitten / en met zijn werck voortvaren: doch leyde alles neder / latende siẽ al wat hy hadde / t'zy begonnẽ oft voldaen werck. De knechten / zijn Discipelen / geboodt hy hem te helpẽ / den Heeren wat voor te stellen t'ontbijten / dan den Graef self in tresoor oft schapra gaende / sneet en ontbeet van sulcx als hy vondt / s'ghelijcks deden d'ander Heeren / en droncken een can bier onder malcander om. Daer naer werdt andersins toegemaeckt: maer s'middaeghs most hy hun vergasten / sittẽ midden onder hun ter Tafel / en goet cier maken: want hy (als verhaelt is) by hun in grooter weerden was.

Zijn wercken hebben verscheyden Kercken en huysen verciertinghe ghegheven. Te Haerlem tot den Jacopijnen/waren van hem eenige Tafereelen/een Altaer-tafel/en voeten van Altaren: onder ander/eenen vaneenē Kerstnacht/daer veel van ghehouden en ghesproken was. Nerghen is nu teghenwoordigh so veel by een te sien van zijn werck/als te Haerlem tot zijn soons soon/d'Heer Niclaes Suycker, Schout der stadt Haerlem. Eerstlijck/een paslijck groot stuck in de hooghte/van een Ecce Homo, groot als t'leven / en meer als halve beelden. Hier in zijn eenige conterfeytselen/t'zy by outhout/ oft anders: onder ander/ eenen dieflepder/ geheeten Pier Muys, die doe wel ghekent was/ hebbende een drollighe tronie van snooden wesen / en een beplaestert hooft: desen houdt Christum als ghevangen. Daer is oock een Goden bancket/daer men t'geselschap heel beroert/en verschrickt siet/door Discordia, die den twist-appel bracht. Onder ander / heeft Mars beginnen zijn sweert upttrecken/en is goet van ordinantie. Daer is oock een Landtschap / wesende een West-Indien/met veel naeckt volck/met een bootsighe Clip/en vreemt ghebouw van huysen en hutten: doch is onvoldaen gelaten. Daer is oock van hem het conterfeytsel van de Graevinne Vrouw Iacoba, en haren Man d'Heer van Borsele/seer wel ghedaen/en op zijn oudt vreemdtsche seer aerdigh toegemaeckt wesende. Oock isser seer natuerlijck wel ghelijckende zijn eyghen conterfeytsel/van hem selfs/en schier t'leste van hem ghedaen/ en is ghenoech van vooren hebbende de handen t'samē/voor hem light een vijftigh oft Pater-noster/ achter comt een natuerlijck Landtschap : in de Locht heeft hy ghemaeckt Christus, als een Richter sittende / en hy naeckt voor hem gheknielt: op d'een sijde is de Duyvel met een langhe rolle/die hem beschuldicht: ter ander sijden knielt den Engel/die voor hem bidt. Tot Iacob Ravart van Amsterdam plagh te wesen een S. Anna ghestacht/dat seer ghepresen was. Tot Mr. Floris Schoterbosch, Raedts-heer in den Haghe/is van hem eenen Abraham, Sara, Agar, en Ismael, groot als t'leven/meer als halve beelden/ soo heel op d'oude wijse toeghemaeckt en ghecleedt / datmen soude segghen/dat sy niet anders in sulcken tijdt ghehulselt en ghecleedt en waren. Tot Ian Claesz. Schilder/en Discipel van Cornelis Cornelisz. is onder ander oot eenē S. Christoffel met een Lādtschap/en is een groot stuck. In't Princē hof is van hem een Landtschap met eenen S. Hubrecht, waer in men siet dat dees Oude seer op de natuer en t'leven hebben ghelet. Daer zijn veel van Mostarts dingen in den grooten brandt van Haerlem vergaen : want zijn huys doe afghebrandt is/met dat van hem daer in over ghebleven was. Hy is gheweest een Man van goet oordeel en verstandt/en een seer goet Schilder/soo dat Marten Hemskerck ghetuyghde/ dat Mostart van goet werck te maken/te boven gingh alle oude Meesters/die hy gekent hadde. Daer wort oock vertelt/dat Ian Mabuse zijn hulp te hebben versocht/in t'werck van d'Abdie te Middelborgh/dan Mostart sulcx afsloegh/ om dat hy was in dienst van soo grooten Vrouw oft Princes/van de welcke noch by zijn geslacht is seker geschrift/ datse Mostart bekende haer Edelmā te wesen. Hy is overleden in't Iaer 1555. oft 56. in goeden en vollen ouderdom.

Het leven van Adriaen de Weerdt, Schilder van Brussel.

ICk hebbe eenighe wel hooren raden/ die onser Consten doch niet onervaren waren/dat een die van jongs ghenegen is in onse Const tot volcomen-

hept

hept te gheraken/goet soude wesen/eenighe handelinghe van een uyt de beste Meesters/die hem best bevalt/te volghen/ en datmē veel willende volgen soude raken in consusie / dit laet ick nu wesen soo't wil: dan dit bevindtmen ghe-schiet te zijn alsoo met Adriaen de Weerdt, die zijn hert in't lest hadde ghestelt alleen op de manier van Parmens, die hy met al zijn macht socht te volghen. Eerst in zijn jeught had hy geleert t'Antwerpen/by Christiaen van de Queecborne, goet Landtschap Schilder/ woonende by de Beurs/ en was den Vader van Meester Daniel, Schilder van zijn Excellentie in den Haghe. Voorts te Brussel weder gekeert wesende/hiel hem in grooter stilhept / doende grooten vlijt en arbeydt om leeren. Sijn Ouders hadden een huysken/staende in een eensaem plaetse aen de vest/ daer hy heel Somers sat in zijn eenichept/ hem oeffenende in de Const/ alle vrolijckhept van jonge Luyden verlatende/ hy hadde hem ghewent zijn Landtschappen op de manier van Frans Mostart te maken. Hy is gereyst nae Italien/daer hy (als verhaelt is) trachtede te leeren den aert en handelinghe van Parmentius, soo dat hy weder ghekeert wesende/heel van manier was verandert. Onlanck nae zijn wedercomst/doe A°. 1566. in Nederlandt den trubbel was/vertrock om sulcke beroerten vermijden/en begaf hem met zijn Moeder te Colen/heeft daer verscheyden Printen uyt laten gaen/de verweckinghe Lasari, d'Historie van Ruth, waer in eenighe fraey gronden comen / een Vrouwe leven/ met Kerstnacht/ en dergheljjcke historikens. Oock eenighe sinnekens van Coornhert, de vier geestlijcke Jachten gheheeten/d'een jaghende nae gierichept/ d'ander nae oncuyshept/ en soo voort/doch den lesten naer Godt. Den Plaet-snijder was oock een seer goet Meester: summa/ alle die dingen staen heel op de manier van Francisco Mazzoli van Parma. De Weert is te Colen/noch redelijck jongh wesende/ gestorven. Hier sal ick / om dat ick hier een van Brussel voor hebbe ghehadt / en om mijnen wech te corten/noch eenige van Brussel by voegen/oudt en jongh onder den anderen. Daer is noch geweest voor desen te Brussel een oudt goet Meester/gheheeten Willem Tons, die uytnemende was in Water-verwen/en Patronen te schilderen/met allerley boomen/cruyden/Dieren/Voghelen/Aerenden/en dergheljjcke/ seer aerdigh en wel ghehandelt nae t'leven. Hy had eenen soon Hans, die in Italien is gheweest / seer wel oock van Water-verwe schilderende. Noch had hy eenen soon Guilliame, die seer wel wrocht van Oly-verwe/beeldekens/boordeelkens/en sulcke dingen: is in Italien getrocken/daer hy noch soude wesen. Daer is oock te Roome gheweest in mijnen tijt een uytnemende fraey jongh Schilder / Hans Speeckaert, die seer aerdigh schilderde / en teeckende. Hy was door ongesonthept eens op de reys nae Nederlandt tot Florencen: doch keerende weder te Roome/is daer gestorven/ontrent het Jaer 1577. Hy was van Brussel/en soon van een Borduerwercker.

VVillem Tons.
Hans Tons.
Guilliaem Tons.
Hans Speeckaert.

Het leven van Hendrick, en Marten van Cleef/ Schilders van Antwerpen.

NIet wepnigh verciering he is de Schilder-const deelachtigh gheworden door den naem oft geslacht van Cleef/wanter verscheyden goede Meesters van sulcken toenaem t'Antwerpen zijn gheweest: onder ander/ twee gebroeders/Hendrick, en Marten van Cleef. Hendrick begaf hem tot Lantschap/ en is ghereyst in Italien / en ander Landen / veel dinghen en ghesichten nae t'leven

t'leven doende/en conterfeptende/ die hy naemaels dickwils in zijn wercken te pas brocht. Hy hadde doch al de plaetsen niet besocht/waer van hy eenige Steden/Ruwijnen / en Antiquiteyten hadde in teyckeninghe/die ten deele in Print uyt comē: maer hadde veel dingen gehadt van een Oosterlingh/gheheeten Melchior Lorch, die langen tijdt te Constantinopel hadde gewoont. Hendrick hadde een seer aerdighe handelinge / van dese dingen na t'leven te doen/ ghelijck hy oock uytnemende was met de verwe. Hy heeft weest al d'achteruyten ghedaen van Frans Floris, soo eyghentlijck over een comende met de handelinghe van Frans, dat het al van Frans ghelijckt te wesen: want hy een uytnemende Landtschap-Schilder is gheweest. Hy quam t'Antwerp in't Schilders Gildt A°. 1533. Zijnē sterf-tijt weet ick niet. Marten was een Discipel van Frans Floris, en eerst heel ghewent op groote dinghen: maer begaf hem nae der handt op het cleen/makende veel aerdighe stucken op zijn selven/ die men veel noch by den liefhebbers siet: met oock eenighe/ daer zijn broeder Hendrick de gronden oft achter-uyten heeft ghedaen. Gillis van Conings loo/ en ander fraey Landtschap-makers/hebben hem oock veel gebruyckt in hun Landtschappen/beelden te maken/daer sy seer mede verciert zijn gheworden. Marten is noyt buyten slandts gherepst: hy wiert seer ghequelt met t'flederzijn oft aertijck / en is ghestorven oudt ontrent 50. Jaer. Daer is noch gheweest eenen Willem van Cleef/hun broeder/een goet Schilder van groote Figueren: desen is overlang overleden. De sonen van Marten zijn geweest/Gillis, Marten. Iooris, en Claes, die al goede Schilders waren/oft noch tegenwoordigh zijn. Marten trock van Spaengien nae Indien/ Iooris en Gillis zijn doot. Iooris had een uytnemende begin in cleen beeldekens: maer den Hoeren te seer toegheddaen/is jongh ghestorven. Claes woont noch t'Antwerpen.

VVillem van Cleef.

Gillis, Marten, Iooris, en Claes sonē van Martē van Cleef.

Het leven van Antonis Moro, vermaert Schilder van Wtrecht.

GHemeenlijck zijn twee sakē oft eynden/waer door den Mensch tot Const te leeren en oeffenen wort beweeght en ghetrocken/ te weten/ eere en gewin. Als dan de moedighe Jeught bevoelt de Natuere te baet te hebben / en siet eenigh voorbeeldt van een uytnemende Constnaer/die in goeden graet der eeren is gheclommen/en by den grooten in groot aensien en in weerden ghehouden/ghecrijghtse oft bevoeltse een prickelinghe van yverighe lust tot naevolghen/om sulck uytmuntende Man ghelijck te worden. Sulcx is gheschiet met den Constighen Schilder Antonis Moro, siende sulcken voorganger/als daer was den vermaerden Schilder en Canonick/Meester Ian Schoorel, des heeft hy hem als een leerlingh onder zijn onderwijs begeven/ en zijn vlijt om de Const t'omhelsen/en te moghen een goet Meester worden/ghedaen: het welck hem wel is gheluckt / en is bysonder in conterfeyten nae t'leven uytnemende ghewordden. Hy is gherepst/ en gheweest in Spaengien/te Madril/ in't Hof/in't Jaer 1552. en conterfeytte den Coningh Philips: want hy was ghecomen in den dienst van den Keyser door den Cardinael Grandvellis. Voor eerst heeft hem den Keyser ghesonden in Portugael / daer hy de dochter van Portugael/de Bruydt van Coningh Philips, conterfeytte: oock Ioannes, den Coningh van Portugael/en de Coninginne/ des Keysers jongste Suster/ en hadde voor dees dry 600. Ducaten / en boven zijn gagie heerlijcke gheschencken. Het Landt van Portugael schonck hem een gouden ketten van 1000. gul-

gulden/en werdt heerlijck onthaelt en ghevoedt. Noch conterfeytte hy daer veel van den Adel/hebbende van yeder 100. Ducaten/ oft nae yeders vermoghen / oock eenighe gouden Kettens. Hy heeft noch in't Hof van den Keyser verscheyden wercken ghedaen. Daer nae van den Keyser ghesonden in Enghelandt/ hy de Coninginne Maria, tweede Huysvrouwe van den Coningh Philips, conterfeytte/ en hem werdt gheschoncken een gouden Ketten/ hondert ponden sterlincks/en oock hondert ponden sterlincks tot Jaer-gelt. De tronie deser Coninginne/ die een seer schoon Vrouwe was/ copieerde hy verscheyden reysen op trony-penneelen/ die hy aen groote Heeren/ oock aen die van der Orden/en aen Grandvelles schonck/ oock aen den Keyser/die hem gaf twee hondert gulden. Doch daer wort vertelt/dat hy een deser conterfeytselē bracht te Brussel/aen den Cardinael Grandvelles, die hē schickte tot den Keyser/dien hy dat presenteerde. Dē Keyser seyde: Ick houde geen huys/ick hebt mijnen Soon al over ghegheven. Den Schilder niet opdoende/quam weder by den Cardinael/ die seyde/ laet my begaen: en gaende by den Keyser/prees dit conterfeytsel seer/ en de schoonheyt van dese Princesse/ vraghende wat hy den Schilder had vereert. Den Keyser seyde/niet:en wat hy behoorde te gheven. Den Cardinael seyde/1000. gulden/oft 300. Ducaten. Den Keyser soude hem doe t'last overgegeven hebbē/dat hy dat soude beschicken. Dit soude zijn geschiet een Jaer en half naer dat hy uyt Spaengien was gecomen. Doe den Paeys tusschen den Coningh van Spaengien en den Coningh van Vranckrijck was besloten / trock Moro met den Coningh weder in Spaengien / alwaer hy by den Coningh in het Hof heel groot en seer gemeensaem was/hem en veel groote Heeren conterfeytende/ jae en soo vry werdt/ dat den Coningh eens hem met de handt op de schouderen clopte / en Moro hem uyt boerde weder den mael-stock op de schouder leyde/ t'welck een sorghlijck doen was: want het schricklijck is den Leeuwen aen te roeren. Dese ghemeenschap soude hem hardt op hebben mogē breken/en had hy door eenen grooten Spaenschen Edelman uyt vriendtschap en uyt liefden niet gewaerschouwt geweest: want die van der Inquisitie begonden heel jeloers en nabedenckigh te wesen/ dat hy den Coningh der Nederlanden halven oft sulcken handel yet te veel wijs soude maken/soo datse voor hadden hem de handen op te laten legghen. Des is Moro behendigh verlof crijgende/ uyt Spaengien vertrocken in Nederlant/met versierde oorsaeck/en ydel beloft van wedercomē. Den Coning/ die Moro en zijn Const seer toeghedaen was/ ontboodt hem veel reysen met brieven/ het welck hy ten besten afsloegh dat hy mocht / oft vertrack tot dat den Duc d'Alba in Nederlandt wesende/ de brieven ophiel/ en ghebruyckte Moro in zijnen dienst/welcken hem te Brussel conterfeytte alle zijn Concubijnen nae t'leven. Den Coning hadde de kinderē van Moro voorsien met heerlijcke geschencken en Officien/ als Canoningschappen/ en dergheliјcke. Den Duc d'Alba oock vraghende Moro nae zijn kinderen/ seyde/dat hy hadde een dochter/ welcks Man wel gheleert oft bequaem was: des Duc d'Alba hem schonck het ontfangherschap van West-vlaender/dat een groot gelt s'Jaers weert was / soo dat hy daer heerlijck op mocht leven/ en quam somtijts te Brussel/staet houdende met een deel Peerden. Summa/ Moro heeft met zijn Const heerlijck heencomen gehadt. Daer wort oock ghesèyt/dat doe hy van Duc d'Alba was ontboden van Wtrecht te Brussel te comen/ dat hy al zijn

Eselen

Eselen verbrande en veel dinghen wegh schonck. Hy was een statigh/eerlijck/ en welsprekende Man: hy hadde Italië en Room oock in zijn jonckheyt besocht. Heeft oock wel ander dingen als conterfeytselen ghedaen: onder ander/ eenen verrijsenden Christus met twee Enghelen/oock twee Apostelen/ Petrus en Paulus, seer aerdigh ghedaen en ghecoloreert: want hy t'ghesicht met den verwen wonderlijck wist te bedrieghen/ in alles t'leven soo nae comende dat het verwonderlijck was. Op eenē tijt copieerde hy voor den Coning een Danae van Titiaen, die hy wonder wel geschildert hadde/en meer ander dingen. Eyndling daer hy over starf was een besnijdenis Christi, om ons Vrouwen Kerck t'Antwerpen/ dat een heerlijck werck soude geweest hebben. Met grooter moeyt heb ick dus veel van Moro by een ghebracht/sonder te connen vercrijghen door eenighe van zijn kinderē/ daer ickt beleefdlijck aen versocht hadde: want t'ghelijckt sy niet sorghvuldich zijn/dat eenigh gedacht van hun Vader soude wesen/waerom ick zijnē sterfdagh niet heb connen beschrijven/ evenwel sal zijnen naem ter Weerelt eeuwich in ghedacht blijven.

Het leven van Iaques de Backer, uytnemende Schilder van Antwerpen.

GHemeenlijck worden beclaeght eenighe/die vroegh uytmuntigh in onse Const zijn geworden/en dat sy/ als men noch meerder dinghen van hun verwachten te sien/ schielijck en onversiens uyt dit leven wech gherockt en ghenomen worden: gelijck het in ouden en nieuwen tijt dickwils is geschiet/ oock over etlijcke Jaren met den vlijtighen en constighen Iaques de Backer: hy was geboren t'Antwerpen. Zijn Vader soude oock een seer goet Schilder zijn gheweest/die om eenigh proces van Iniurien/ hem trock onthouden in Vranckrijck/en aldaer is ghestorven. Iaques werdt somtijt gheheeten Iaques van Palermo, nae eenen Antonis Palermo, een Schilder/die oock Coopmanschap dede in schilderije: want Iaques by hem woonde/daer hy nou by werdt ghehouden/ en most stadigh seer wercken/ soo dat hy door zijn groote neerstichheyt wonderlijc vroegh toenam in de Const: waer door Palermo goet voordeel hadde/den welcken de dinghen van Iaques veel schickte nae Vranckrijck/ daer sy wel vercocht werden. Doch werdt Iaques van zijn Meester stadigh vermaent dat hy most beter doen: want men zijn dinghen niet vercoopen con/soo dat den knecht (soo men seyt) Peerden arbeydt dede/om yet te maken dat deughde. Hy liet nimmeer tijt verloren gaen/alst hem op heylige daghen mocht ghebeuren/hy teyckende/ bootseerde van eerde/ en practiseerde altijts aen. Hy is eyndlinghe gaen woonen by Hendrick van Steenwijck/ volherdende doch stadigh in zijn ghewoonlijcke neerstichheyt/ soo dat hy door te veel sitten bocken/en t'lichaem te weynigh oeffenen/is onghesont geworden. Eenige meenen/ dat hy een beroeringhe heeft ghecreghen/en alsoo soude zijn gestorven: dan ick acht/dat het eenighe longer-sucht/ oft eenighe aenwassinghe inwendigh is gheweest: want hy soude zijn memorie noch ghehadt hebben/ en stervende in de armen van de dochter van zijn Meester Palermo, zijn vroeghe doot beclaghende/hebben ghesept: Ick arm Mensch/moet ick soo vroegh sterven: want hy was noch maer 30. Jaer oudt. Hy werdt evenwel opghesneden/dan en weet niet hoe't met hem ghestelt was. Zijn dinghen worden over al seer gesocht en begeert/en verciere in veel plaetsen der liefhebbers Cabinet-

bietten oft Cameren. Te Middelborgh by Melchior Wijntgis zijn van hem drij schoon stucken/eerst een Adam en Eva, een Charitas, en een Crucifix. Tot eenen Sr. Oppenbergh, heb ick ghesien van hem drij stucken van staende beelden/half als t'leven/ te weten/ Venus, Iuno, Pallas, aerdige standen/met eenige dingen achter/en in den grondt van hun reetschap/cleedinge/ oft gedierten. Summa / hy is wel een van de beste Coloreerders die Antwerpen heeft ghehadt/hebbende een vleeschachtighe manier van schilderen/ soo niet met enckel wit/maer met carnatie verhoogende/so dat hy onder den Schilders eeuwigh gherucht heeft verdient.

Het leven van Mathijs en Ieroon Kock, Schilders van Antwerpen.

Ghelijck Antwerpen in onse Nederlanden schijnt oft ghelijckt een Moeder der Constenaren/also Florencen in Italien voortijt plagh te wesen: soo heeft dese vermaerde Stadt voortghebracht verscheyden Constenaren/ die in onse Const hebben aengewendt oock verscheyden gedaenten van wercken. Onder ander/ heeft sy haer oock verciert met te hebben ghehadt tot een Borgher Mathijs Kock, die een uytnemende Meester is gheweest in Landtschappen. Hy was oock d'eerste die de Landtschappen op een beter manier begon te maken/met meer veranderingen/op de nieuw Italiaensche oft Antycksche wijse/en was wonder versierigh en vondigh in't ordineren oft by een voegen. Schilderde van Water en Oly-verwe seer uytnemende stucken. Van Ieronimus Kock, zijn broeder/heb ick niet veel te segghen : want hy verliet de Const/en begaf hem daer Coopmanschap mede te drijven: liet schilderē/tocht Oly en Water-verwe doecken: liet Plaet-snijden/en hetsen. Hy was doch self seer inventijf van Lantschappē/en heeft self verscheyden dingen gehetst: maer evenwel veel van Mathijs zijn broeders dingē / insonderheyt 12. Landtschapkens/die van yeder noch geern worden ghesien. Dus is Ieroon rijck gheworden/coopende d'een huys by d'ander / hadde doch geen kinderen dan een Hollandtsche Vrouw/Volck oft Volcktgen ghenoemt. En ghelijck hy boertigh en een Rethorijcker was/ seyde en schreef hy dickwils als voor advijs: Laet de Kock koken om t'volcx wille. Somtijts stelde hy uyt sonder letters : Houdt die Kock in eeren / en derghelijcke dinghen. By eenigh dinghen schreef hy op zijn oudt Rethorijcks:

Den Kock moet koken om t'volcx wil van als,
D'een ghebraden, en het ander ghesoden:
Wie desen cost niet mach, t'zy hardt oft mals,
T'Wtspouwen en is hem niet verboden:
Maer om Kock oft volck niet te blameren,
Verswijght de fauten, t'sal elder passeren.

Hy is ghestorven ten tijde doe Frans Floris overleedt/dat is/in't Jaer 1570. Mathijs was langhe te vooren ghestorven. Tot hem is dusch Lampsonisch ghedicht:

Ghy waert Mathijs in Const van Landtschap soo bedreven,
Dat ons eeuw' ws ghelijck en heeft nouwlijcks ghegheven:
Nu onder Constenaers gherekent blijft, daerom
Dat Nederlandt ghy eert met eeuwigh tijdtschen rom.

Het

Het leven van Willem Key, Schilder van Breda.

SUlcke edele gheesten/ die begaeft zijn van der Naturee/ datse verwonderlijck zijn voor den Menschen/ door heerlijcke en vernuftighe Consten/ comen in meerder achtinghe/en weerdighept/ als sy daer beneffens hun bewijsen zedigh en statigh in een eerlijck en deughdigh leven en wesen/ met vriendlijcken en beleefden omgangh by een yeder: ghelijck onder ander gedaen heeft den vermaerden Schilder Willem Key van Breda / een Man die van treflijcken aensien was / puntigh en heerlijck in zijn cleedinghe/woonende t'Antwerpē in't schoonste oft herte vā der/Stadt by de Beurs/in een groot schoon huys/ghelijckende van ghelaet meer een Raedts-heer als een Constnaer. Hy was gheboren te Breda / en een mede-discipel van Frans Floris by Lambert Lombardus van Luyck / en quam in't Schilders Broederschap oft Gildt t'Antwerpen in't Jaer ons Heeren 1540. Hy was van goeden vermogen en rijck/doch niet overdoende noch quistigh : maer altijts vlijtigh om wercken en winnen/ en comende by gheselschap onder die van der Const/oft anders/ liet niet als ander aen hem eenighe ongheschickte lichtveerdighept mercken. Aengaende zijn werck oft manier van handelinghe / hy was een seer goet Conterfeyter na t'leven/de naturee in alles seer na comende/ zijn dingen seer wel verdrijvende/ en verwerckende/ met een seer behaeghlijcke soethept/ waer in hy boven anderen te prijsen was: alhoewel hy niet soo wilt oft gheestigh en was als wel Floris, soo en was hy doch niet slecht in zijn ordineren/ hebbende goet verstandt en oordeel. Hy was van zijn wercken (die hy altijt veel hadde) wel en heerlijck gheloont. Van zijner handt was t'Antwerpen op het Stadt-huys een seer heerlijck stuck/t'welck hem hadde laten maken den Tresorier Christoffel Pruym. Hier waren in de conterfeytselen van de Heeren van der Stadt/alsoo groot als t'leven/bovē in de hooghte quam eenen Christus, met Enghelen en anders / dit stuck verbrande doe de rouwe Spaensche krijghsluyden A°. 1576. dat soo heerlijck Stadthuys in brandt stakē. In ons Vrouwen Kerck was van hem Kramers Altaer/ en was een Historie/ daer Christus roept : Comt al tot my/die belast zijt en beladen. Hier waren veel Kramers ghemaeckt. Den sin was genomen uyt Esaias: Wat coopt ghy/oft gheeft ghy ghelt? daer men melck en Wijn om niet gheeft. Dit stuck werdt door de beeldtstorminghe ghebroken. Van hem was oock in de selve Kerck een Victorie oft Triumphe Christi, een seer heerlijck stuck. Hy conterfeytte den Cardinael Grandvelles in zijn Cardinaelsche cleeren / waer voor hy hem gaf ongheeyscht veertigh Rijcks-daelders. Naer dat hy veel wercken en conterfeytselen binnen zijnen tijdt hadde ghedaen / heeft hy eyndlijck gheconterfeyt Duck d'Alba: hier over doende/also hy hem gheliet geen vreemde spraeck te verstaen/hoorde hy en verstondt door eenighe redenen tusschen Duck d'Alba en yemandt van den Bloed-raedt/dat het vonnis van den Graef van Egmondt en ander Heeren was besloten/datse mosten stervē: t'welck hy als een beminder des Edeldoms soo heel ter herten soude hebben ghenomen / dat hy t'huys comende is sieck gheworden en ghestorven/op den selven dagh dat den Graef van Egmont en Hooren zijn ghestorven/in't Jaer 1568. den vijfden Junij/op den Pincxster avondt. Sommige meenen/hy waer eenige dagen te voor ghestorven/niemandt de verhaelde oorsaeck zijns doots/ als een trouw vriendt

vriendt/die swijgen con/openbarende. Ander segghen/dat hy soo verschrickte van t'wreet uytsien van Duc d'Alba, dat hy daer van sieck werdt/en starf; dan acht het versiert is. Van hem seght Lampsonius aldus:

Door Keys gheleerde handt Mensch troengen uytghedruckt,
Die ghy soudt meenen sien, soo wel zijn sy gheluckt:
Neemt ghy maer Moro uyt, niemandt crijght, nae mijn oordeel,
In Nederlandt door Const daer teghen eenigh voordeel.

Het leven van Pieter Brueghel, uytnemende Schilder van Brueghel.

DE Natuer heeft wonder wel haren Man ghevonden en ghetroffen/ om weder van hem heerlijck ghetroffen te worden / doe sy in Brabant in een onbekent Dorp onder den Boeren / om Boeren met den Pinceel nae te bootsen/ heeft uyt gaen picken/ en tot de Schilder-const verwecken/ onsen ghedurighen Nederlandtschen roem / den seer gheestighen en bootsighen Pieter Brueghel, den welcken is geboren niet wijt van Breda/ op een Dorp/ gheheeten Brueghel/ welcks naem hy met hem ghedraghen heeft/ en zijn naecomelinghen ghelaten. Hy heeft de Const gheleert by Pieter Koeck van Aelst/ wiens dochter hy naemaels trouwde/ en hadse doe sy noch cleẽ was dickwils op den arem ghedraghen/ doe hy by Pieter woonde. Hy is van hier gaen wercken by Ieroon Kock, en is voorts ghereyst in Vranckrijck / en van daer in Italien. Hy hadde veel gheprattiseert/ nae de handelinghe van Ieroon van den Bosch: en maeckte oock veel soodane spoockerijen/ en drollen / waerom hy van velen werdt gheheetẽ Pier den Drol. Oock sietmen weynigh stucken van hem/ die een aenschouwer wijslijck sonder lacchen can aensien/ ja hoe stuer wijnbrouwigh en statigh hy oock is/ hy moet ten minsten meese-muylen oft grimmicken. In zijn reysen heeft hy veel ghesichten nae t'leven ghecounterfeyt/ soo datter gheseyt wort/ dat hy in d'Alpes wesende/ al die berghen en rotsen had in gheswolghen en t'huys ghecomen op doecken en Penneelen uytghespogen hadde/ soo eyghentlijck con hy te desen en ander deelen de Natuere nae volghen. Hy vercoos en nam zijn woonínghe t'Antwerpen/ en quam aldaer in het Gildt oft Schilders-camer/ in't Jaer ons Heerẽ 1551. En wrocht veel voor een Coopman/ gheheeten Hans Franckert, dat een edel goet borst was van een Man/ die geern by Brueghel, en met hem daeghlijcks seer gemeensaem was. Met desen Franckert gingh Brueghel dickwils buytẽ by den Boeren/ ter Kermis/ en ter Bruyloft/ vercleedt in Boeren cleeren/ en gaven giften als ander/ versierende van Bruydts oft Bruydgoms bestandt oft volck te wesen. Hier hadde Brueghel zijn vermaeck/ dat wesen der Boeren/ in eten/ drincken/ dansen/ springen/ mynpagien/ en ander kodden te sien / welck dingen hy dan seer cluchtigh en aerdigh wist met den verwen nae te bootsen/ soo wel in Water als Oly-verwe/ want hy van beyden seer uytnemende was van handelinghe. Dese Boeren en Boerinnen op zijn kempsche en anders wist hy oock seer eyghentlijck te cleeden / en dat Boerigh dom wesen seer natuerlijck aen te wijsen/ in dansen/ gaen/ en staen/ oft ander actien. Hy was wonder vast in zijn stellingẽ/ en handelde seer suyver en aerdigh met de Pen/ makende veel ghesichtkens nae t'leven. Terwijlen hy noch t'Antwerp woonde/ hiel met een Meyt oft Dochter huys/ welcke hy oock soude hebben ghetrouwt/ dan hem mishaeghde/ dat sy

altijt(soo seer de waerheyt sparende)ghewent was te liegen. Hy maeckte met haer een verbondt en besprack/hy soude al haer loghenen kerven op eenen kerfstock/waer toe hy eenen maeckte redelijck langh/ en so den kerfstock met der tijdt quam vol te worden/soude t'Houwlijck gantsch uyt en te nieten zijn/ ghelijck het eer langhen tijt gheschiede. Eyndlinghe/alsoo de Weduwe van Pieter Koeck ten lesté woonde te Brussel/werdt hy te vrijen haer dochter/die als verhaelt is/hy dickwils op den arem had gedraghen/ en is met haer ghetrouwt: doch besprack de Moeder/dat Brueghel Antwerp verlatende most comen woonen te Brussel/op dat hy mocht verlaten en vergheten dat voorighe Meysken/ het welck alsoo gheschiede. Hy was een seer stille en gheschickt Man/niet veel van woorden/ dan wel bootsigh in't gheselschap / doende den luyden/oft oock zijn eyghen knechten/t'somtijt verschricken met eenigh ghespoock/oft gherammel/ dat hy te weghe bracht. Eenighe zijner besonderste wercken zijn althans by den Keyser/te weten/een groot stuck/wesende eenen thoren van Babel/daer veel fraey werck in comt/ oock van boven in te sien. Noch een der selver Historie/ cleen oft minder wesende : oock twee stucken Cruys-dragingen/seer natuerlijck om sien/ met altijt eenige drollen daer onder. Voort een Kinder-doodinghe/daer veel wercklijcke dinghen zijn te sien/ waer van ick elder hebbe verhaelt/hoe dat daer een gantsch gheslacht soecken te verbidden een Boerigh kindt / dat een der moordighe krijghs-luyden ghevat heeft om te dooden / den rouwe en t'versterven der Moeders/ en ander werckinghen wel naghenomen wesende. Voorts een Bekeeringhe Pauli,met seer aerdige Clippen. T'waer qualijck te verhalen wat hy al gemaeckt heeft/ van tooverijen/Hellen/boerige gheschiednissen/en anders. Hy heeft gemaeckt een temptatie Christi,daer men van boven/als in de Alpes,neder siet Steden en Landen/overspreyt met wolcken/daer men te som plaetsen door siet: oock een dulle Griet,die een roof voor de Helle doet/die seer verbijstert siet/ en vreét op zijn schots toeghemaeckt is: ick acht dees en ander stucken oock in s'Keysers Hof zijn. Daer is oock t'Amsterdam tot den Const-liefdigen Sr. Herman Pilgrims, een Boeren Bruyloft van Oly-verwe / die seer aerdigh is / alwaer men siet der Boeren tronien en naeckten/gheel en bruyn/als van de Son verbrandt/en leelijck van huydt wesende/den Stee-luyden niet ghelijckende. Hy heeft oock ghemaeckt een stuck/daer den Vasten teghen den Vasten-avondt strijdt: een ander/daer alle de remedien worden ghebruyckt teghen de doot: een ander/van allerley spelé der kinderé/ en meer ontallijcke sinnekens. Daer zijn oock te sien twee doecken van Water-verwe / by den Const-liefdighen Heer Willem Iacobsz.by de nieuw Kerck t'Amsterdam / wesende een Boeren Kermis/en Bruyloft/daer veel drollighe bootsen in zijn te sien/en t'rechte wesen der Boeren: onder ander/daer sy de Bruydt begiften/is eenen ouden Boer/ hebbende t'buydelken aen den hals/ en is doende met in zijn handt t'gheldt te passen / en zijn seer uytnemende stucken. De Heeren van Brussel hadden hem een weynigh voor zijn doot aenbesteedt te maken eenighe stucken van het delven van de Brusselsche vaert nae Antwerpen/dan is door zijn sterven achterweghe bleven. Veel vreemde versieringhen van sinnekens sietmen van zijn drollen in Print; maer hadder noch seer veel net en suyber geteyckent met eenighe schriften by/welcke ten deele al te seer bijtigh oft schimpich wesende/ hy in zijn doot-sieckte door zijn Huysvrouwe liet verbranden/door leetwesen/oft

vree-

breesende sy daer door in lijden quaem/ ofte yet te verantwoorden mocht heb-ben. Hy liet zijn Vrouwe in Testament een stuck met een Exter op de galgh/ meenende met d'Exter de clappighe tongen/ die hy de galgh toe eygende: hadde verder gemaeckt/ daer de waerheyt doorbreeckt: dit soude (nae zijn seggen) t'beste zijn/ dat van hem ghedaen was. Hy liet nae twee sonen/ die mede goede Schilders zijn/ den eenen Pieter geheeten/ leerde by Gillis van Conincx loo, en is een Conterfeyter nae t'leven. Ian by zijn Groot-moeder/ de Weduwe van Pieter van Aelst/ hier van Water-verwe hebbende gheleert / quam en leerde van Oly-verwe by eenen Pieter Goe-kindt, daer veel fraey dinghen waren in huys. Hy reysde voort nae Colen/ en soo in Italien / en is in seer groot achten ghecomen/ met te maken Landtschapkens/ en seer cleen beeldekens/ daer hy een uytnemende fraey handelingh van heeft. Lampsonius spreeckt op desen sin tot Brueghel, vraghende:

Van Pieter en Ian Brueghel, sonen van Pieter Brueghel.

Wie is doch desen Bos? Ieroon van nieuws ghecomen
Ter Weerelt, die ons bootst zijns Meesters cloecke droomen,
Ervaren met t'Pinceel, en stijl soo abel daer,
Dat hy hem ondertusch nochtans te boven gaet?
Neemt Petre toe in moedt, soo ghy in Const doet vruchtigh,
In dijn oudt Meesters wijs, van schild'ren bootsen cluchtigh,
Wel lacchens weerdt, ghy doch verdient te zijn eenpaer
Heerlijck ghelooft, niet min als eenigh Constenaer.

Het leven van Ioan Schoorel, Schilder.

T'Is kenlijck/ dat voormael t'hooft der Stedē/ het alder schoonste Room/ vloeyende in voorspoet/ en volck-rijck wesende/ placht in ghelijck ghetal van Menschen t'overvloeyen/ en verciert te wesen van constighe uytnemende beelden/ oft om beter segghen Marmoren/ en Coperen/ die door hooge vernuftheyt natuerlijck in uytghekosen alder schoonste Menschen lichamen/ en Dieren lijven waren verandert. Ooc weetmen wel/ dat verscheydenmael den dullen krijgh/ nijdigh/ knerstandende/ dese soo heel verheven Stadt heeft met rouwe handen aenghetast/ over hoop ghewopen / en met vernielende voeten vertreden: maer doe eyndlingh Room haer begon beter bevoelē onder de vredighe heerschinghe der Pausen/ heeftmen ghevonden/ en uyt haren greysigen schoot voort ghehaelt eenige der verhaelde schoon ghestaltighe Marmoren/ en Coperen/ welcke uyt den donckeren comende voor den dagh / hebben onse Schilder-const een groot licht ghegheven/ en den Oeffenaers van deser den oogen gheopent/ om t'onderscheyden/ wat leelijck/ en schoon/ en t'alderschoonste in't leven oft in der natueren was / aengaende de ghestaltnissen der Menschen lichamen en der Dieren litmaten. So dat d'Italianen dus verlicht wesende / hebben vroegher ghetroffen den rechten aerdt en welstandt der beelden/ als wel ons Nederlanders / die soo op een seker aenghewende wijse van wercken/ met onvolcomen kennis/ tot beter en beter doen stadigh en vlijtigh hebben ghetracht/ hun selven veel met t'gemeen leven te volghen vernoegende/ saten (ghelijck of men segghen soude) ghenoech donckcr/ oft met weynigh lichts/ tot dat Ioan van Schoorel, hun uyt Italien het wesen van de beste wijse oft ghestalt onser Consten bracht/ en voor ooghen stelde. En om dat hy wel den eersten was/ die Italien besocht / en de Schilder-const hier heeft comen

verlichten/worde hy van Frans Floris en ander (als men seght) den Lanteeren-drager en Straet-maker onser Consten in den Nederlanden ghehеeten/ en gehouden te wesen. Hy was geboren in't Jaer 1495. den eersten dagh van Ougst/ in een Dorp by Alckmaer in Hollandt / ghеheeten Schorel / t'welck hem den toenaem heeft toegheIangt/en hy dese zijn gheboort-plaets een wijdt gherucht. Zijn Ouders hem vroegh ontstervende / werdt van zijn vrienden ter Scholen bestelt binnẽ Alckmaer/alwaer hy tot zijnen veerthiẽ Jaren leerende/was dapper in de Latijnsche spraeck toegenomen: maer had altijt een sonderlinge ghenegentheyt tot de Teycken-const/veel naetreckende uyt schilderijen en geschrevẽ Glas-vensterẽ/ snijdende oock met het Penmes op witte hoornen inct-potten beeldekens van Menschen/ Dieren/cruyden/ en boomen/waer door hy van zijn mede School-jonghers seer werdt bemint en gepresen. De vrienden/siende hem so gheestigh en Schilder-const lustigh/voldeden zijn begheerte/en bestelden hem t'Haerlem by Willem Cornelisz. taemlijck Schilder nae sulcken tijdt. Desen wouw hem niet aennemen/dan onder een verbondt van dry Jaren/t'welck de vrienden alsoo toestonden / midts oock verbindinghe van seker gheldt te betalen / indien Schoorel zijnen tijdt by den Meester niet en voldede/welck verbindt-schrift den Meester altijdt over hem in zijn Tessche droegh. En also den jonghen hem groot ghewin bracht/van in het eerste Jaer/meer als een hondert gulden van hem ghemetende/t'welck op dien tijdt veel was/sorghende hy hem mocht ontgaen/den Meester dickwils dronck wesende/ seyde veelmael: Ian,weet dat ick u in mijn Tessche draghe/ist dat ghy my ontgaet/ick weet wat ick met u vriendẽ te doen hebbẽ sal: t'welck Schoorel so veel te hooren verdroot. T'gheviel een reys/doe dẽ Meester dronck slapen was ghegaen/ dat Schoorel aen desen brief gheraeckte/op eenen Winter avondt/doe het seer waeyde/gaẽde daer mede op de hout-brugh/en scheurde hem in veel cleen stucken/die hy in't water liet henen vlieghen: doch met meeninghe zijnen Meester vroomlijck te voldoen: maer hem verblijdende/dat dẽ Meester hem voortaẽ niet meer met t'schrift en terghde. Des Sondaeghs en Heylighdaeghs nae middaeghs gingh Schoorel gemeenlijck buyten Haerlem/daer doe een lustigh bosch lagh / en bootste t'gheboomt nae met den verwen/ seer aerdigh en cluchtich/buyten de gemeen wijse van ander Schilders. Zijnen dry-jaerschen tijdt voldaen wesende/nam oorlof aen desen Meester/en quam woonen t'Amsterdam/by een fraey en vermaert Meester/Iacob Cornelisz. ghenoemt/ die goet Teyckenaer/ Schilder/ en suyver in zijn verwen was. Van desen Meester was Schoorel in grooter weerdẽ/en als zijn eyghen soon ghehouden / en gaf hem om zijn gheestigh en veerdigh wercken Jaerlijcx een seker somme gheldts toe/hem toelatende buyten tijt oft anders eenighe stucken voor hem selfs te maken / soo dat hy hier moy gheldt veroverde/ om voorder te versoecken. Desen Meester hadde een seer fraey dochterken van twaelf Jaren/aen welck de Natuere scheen haer uyterste vermoghen te hebben ghetoont/mede te deelen en in te storten allen welstandt / schoonheyt/ en vriendlijcke gracelijckheyt. En alhoewel deses Vrouw-menschen aerdighe bevallijckheyt Schoorels herte in liefde verwonnẽ en aengelockt hadde/ overmidts het dochterkens jongheyt / hy met danckbaerheyt van zijn Meester vertreckende/ bleef waer hy reysde altijt de soete ghedachtenis en goede toeghenegheutheyt tot het Meysken in zijn herte / verhopende naemaels zijn

liefde

liefde door Echt-knoop ghevestight mocht worden. Ter selver tijt was Iannijn de Mabuse in den dienst van Philippus van Burgundien, Bisschop van Wtrecht: en also Mabuse seer geruchtigh was/is Schoorel by hem t'Wtrecht comen woonen om wat te leeren: doch gheduerde niet langhe: want desen Meester ongheregheld van leven/ veel in lichte herberghen hem beghevende tot drincken en vechten/ Schoorel dickwils voor hem betaelde/ en voor hem in ghevaer des levens was/ soo dat hem geen nut en docht daer by te blijven: maer vertrock nae Ceulen/ en van daer nae Spiers/ alwaer hy vondt een gheestlijck Man/ seer constigh in Metselrije en verciertinghen/ by welcken hy hem begaf eenen tijt langh/ dese Consten af te leeren/ waer door hy desen maeckte eenighe stucken schilderije. Van Spiers reysde hy nae Straetsburgh/ en van daer nae Basel/ over al den Schilders winckelen besoeckende/ was wel begheert/ en belooft goet onthael en loon/ om zijn veerdigh wercken: want hy meer dede in een weke/ als ander dickwils deden in een Maendt/ doch bleef nerghen langhe. Hy is oock gecomen tot Noremburgh/ by den constighen Albert Durer, daer hy om leeren eenighen tijdt by bleef: Doch also op dien tijdt Lutherus met zijn leeringhe de gheruste Weerelt begon beroeren/ en dat Durer hem der saken oock eenichsins begon te bemoeyē/ vertrock Schoorel nae Stiers in Carinthen/ alwaer hy werckende voor den meesten Heeren wel begheert was/ en woonde by eenen Baron, een groot liefhebber van schilderije/ die hem niet alleen goet onthael en belooninghe wilde doen oft gheven: maer oock zijn eyghen dochter te Houwlijck/ t'welck een groote saeck voor hem gheweest/ en wel bevallen soude hebben/ ten hadde ghedaen dat het Amsterdamsche dochterken hem so geschildert was van den Liefde-Godt in't herte/ waer van hy altijt de prickelinghe bevoelende/ niet en docht dan om in Consten volcomender te worden/ op dat hy eyndlinghe tot zijn begheerte mocht comen: door welcke yverichheyt hy veel ghevoordert heeft/ schijnende of Liefde Consten doet leerē. Dus van daer vertreckende/ quam te Venetien/ alwaer hy gheraeckte in kennis van eenighe Antwerpsche Schilders/ naemlijck eenen Daniel van Bomberge/ een liefhebber der Schilder-const. Ondertusschen gheviel/ dat uyt verscheyden Landen te Venetien zijn aenghecomen eenige/ die voor hadden de reyse nae het Heylighe Landt/ en Hierusalem te besoecken: onder dese was eenen Baghijnen Pater/ van der Goude in Hollandt/ een seer geschickt Man/ en groot liefhebber van de Schilderije/ door welckes aenporren hy mede trock nae Hierusalem/ zijns ouderdoms ontrent 25. Jaren/ mede ghenomen hebbende alle Schilder ghereetschap/ was te schepe ondertusschen doende/ conterfeytende eenighe personnagien nae t'leven/ teyckenende in een Boecxken zijn dagh-vaerden/ oock onder weghe in Candien/ Cipers/ en elder/ eenighe Landtschappen/ ghesichten/ Stedekens/ Casteelen/ en geberghtē nae t'leven/ seer aerdigh om sien. Tot Hierusalem wesende/ maeckte kennis met den Guardiaen van t'Clooster tot Sion/ die aldaer by den Joden en Turcken in grooten aensien is: met desen Guardiaen reysde hy door al dat omligghende Landt/ oock op de Jordaen/ conterfeytende met der Pen nae t'leven t'Landtschap en de gheleghentheyt der selver: en maeckte/ in Nederlandt gecomen wesende/ nae dit betreck een schoon Schilderije van Olyverwe/ hoe Iosua de kinderen Israels daer droogh voets door leyde. Den Guardiaen had hem daer geern een Jaer langh gehouden: doch werdt hem

ontraden/en afgebeden/door den voorverhaelden Bagijnen Pater: maer vertreckende van Hierusalem/beloofde hy den Guardiaē een schilderye t'scheep te maken/t'welck hy dede/en schicktet van Venetien nae Hierusalem: welcke schilderye noch op den hedigē dagh is ter selver plaetse/daer onsen Salichmaker gheboren was: en is d'Historie/daer S. Thomas zijn vingheren steeckt in de sijde Christi: ghelijck veel/die t'sindert daer gherepst hebben/dese ghesien te hebben betuyghden. Hy hadde oock ghecontersept de stadt Hierusalem/die hy somtijts in zijn wercken heeft te pas ghebracht/ als daer Christus den Olijfbergh af rijdt nae der Stadt / en daer hy op desen bergh predickt/en dergheljjcke Historien. Oock conterfeytte hy het heyligh graf / en in't Landt ghecomen wesende/hy naemaels hem selven conterfeytte/met een deel Hierusalemsche Ridders oft Reysers/van Oly-verwe/een lanckwerpigh stuck/het welck noch tot Haerlem wordt bewaert in't Jacobijnen Clooster/oft Prinçen Hof. Doe Schoorel van Hierusalem weder keerde/in't Jaer 1520. twee Jaren eer den Turck de stadt Rhodes veroverde / was hy in dese stadt Rhodes, by den groot Meester der Duytscher Orden/ die nu Malta bewoonen/ wel onthaelt/ en conterfeytte der Stadts ghelegentheyt. Tot Venetien aengecomen/ is nae eenighen tijdt vertrocken/ en meer plaetsen in Italien besoeckende / oock te Room ghecomen/alwaer hy vlijtigh practiseerde/conterfeyten de nae alle Antijcke dinghen/ so beelden/ ruwijnen/als de constige schilderijen van Raphael, en Michael Agnolo, die doe begon gheruchtigh worden / en nae meer ander Meesters wercken. Ontrent desen tijdt werdt gecoren Adrianus de seste Cardinael in Spaengien in zijn afwesen. Desen was van Wtrecht gheboren / en te Room gecomen wesende/quam Schoorel in kennis by den Paus/den welcken hem stelde over het heel Belvider. Hier wrocht hy voor den Paus eenige stucken/oock den Paus nae t'leven / het welck staet noch teghenwoordich te Loven/in't Collegie van den selven Paus gefundeert. Desen Paus/hebbende den Stoel beseten een Jaer en vijfendertigh weken/is overleden. En Schoorel, nae dat hy noch in Room verscheyden dinghen had ghedaen / en hem beneerstight tot leeren/is gecomen nae Nederlandt. Tot Wtrecht wesende/verhoorde droeflijck/hoe zijns Meesters dochter t'Amsterdam ghehoulwt was met eenen Goutsmit / en dat door zijn te langh vertoef de hope zijns troosts hem was benomen: des bleef hy t'Wtrecht by een Deken van Oudemunster/geheeten Lochorst, een Hoofs Heer/ en groot Const-beminder. Voor desen maeckte hy verscheydē stucken van Water en Oly-verwe: onder ander/daer voor van verhaelt is/eenen Palmsondagh/te weten/daer Christus op den Esel rijdt nae Jerusalem: hier was de Stadt in nae t'leven: daer waren kinderen en Joden/die boom-tacken en cleederen spreyden/en anderen omstandt. Dit was een stuck met deurē/en was als een gedenck-tafel/van den Dekens vrienden ghestelt t'Wtrecht in de Dom-kerck. Ontrent ders tijdt gheviel eenen oproer binnen Wtrecht/ dat d'een de sijde hiel van den Bisschop / en d'ander van den Hertogh van Ghelder: des Schoorel, om sulcx te schouwen/ quam nae Haerlem / daer hy wel ontfanghen / en seer welcom was by den Commandeur van S. Ians Ordē/Simon Saen, een groot beminder der Constnaers: voor welcken hy eenige werckē maeckte/die ten deele noch in die plaetse te sien zijn: bysonder een Ioannes Doopsel/ dat eē seer schoon stuck is/ waer in dat comen eenige seer aerdige Vrouwkens/ met seer gracelijcke Raphaelsche troni-

tronikens/ opsiende nae het neder dalen van den heyligen Geest: achter come een schoon Landtschap/met eenighe fraey werckende naecktkens. En alsoo Schoorel veel aengheloopen en versocht wiert Jongers aen te nemen / huyrde een huys te Haerlem/alwaer hy schilderde eenighe groote Tafelen: onder ander/het hoogh Altaer-tafel voor d'oude Kerck t'Amsterdam / wesende een Crucifix/een werck dat seer ghepresen was: en daer is noch een Tafel van de self inventie hier van t'Amsterdam. Schoorel werdt door zijn vermaertheyt ontboden t'Wtrecht/door die van S. Marien Collegie/welcks Kerck was gesticht door Hendrick de vierde Keyser van Room / om te schilderen t'hoogh Altaer / t'binnenste was ghesneden houtwerck: hier aen schilderde hy vier deuren/voor welcke hem was toegheseyt d'eerste Vacatuer van een proven in de selve Collegie / t'welck hy aenghenomen heeft. Op d'eerste twee deuren maeckte hy personnagien als t'leven: op d'eene een sittende Mary-beeldt met t'kindt/en Ioseph: op d'ander/den Keyser knielende/en den Bisschop Conrardus, welcke personnagien door bevel des Keysers/ de Kercke hadde doen op t'cierlijckste in magnifijck/en Pontificael cleedinghe opmaken/met achter een uytnemende schoon Landtschap. D'ander twee deuren bleven eenen tijt van Jaren onder handen: middeler tijt schilderde hy eenen doeck van Water-verwe/so groot als beyde deuren waren / om in de plaets van de twee beste deuren te stellen/wesende een Abrahams Offerhande/met achter een seer aerdigh Landtschap/welcken doeck Coningh Philips in't Jaer 1549. wesende in dees Landen ghehult/t'Wtrecht comende dede coopen / en met noch ander dingen van Schoorel nae Spaengien voeren: maer dat te beclaghen is / veel zijn ander dinghen/t'Crucifix t'Amsterdam/de schoon deuren t'Wtrecht in S. Marien, oock een schoon Tafel ter Goude/by hem in zijnen besondersten tijdt en fleur ghedaen/werden A°. 1566. van het ontsinnighe ghemeen ghebroken/en verbrandt/met noch veel meer fraey dinghen. Tot Marchienen/een schoon Abdie in Artoys / zijn noch dry schoon stucken van hem ghedaen. Eerst/een Altaer-tafel/daer S. Laurens op den rooster light. Tweedst/een Tafel van de elf duysent Maeghdē/een seer uytnemende werck/ met twee deuren. Derdst/ een groot Altaer-tafel met ses deuren / t'binnenste een S. Stevens steeninge. T'Atrecht in d'Abdie van S. Vaes, in dē Omgang/achter t'Choor in een Capelle/staet eē Altaer-tafel/een Crucifix/met twee deurē wesende. In Vrieslāt in een Abdie/geheetē Grootouwer/ heeft hy gemaect een schoon Altaer-tafel van t'Avontmael/beeldē alst leven/en alle tronien na t'leven/ met deurē. Te Mechelē een banckier op Room/ daer hy te Room seer gemeē mede was/gheetē Willem Pieters, heeft hy ooc veel fraey stucken gemaeckt. Op t'huys te Breda/voor Graef Hendrick van Nassouwē/en Rene de Chalon, Prins van Orangiē/ heeft hy eenige werckē oock gemaect. Doe Schoorel eerst uyt Italien was gecomē/werdt hy verschrevē en ontboden/van wegen den Coningh van Vranckrijck/Franciscus den eerstē/te comē in zijnen dienst/met beloft van groote gagiē: doch sloeght beleefdlijc af/geenē Hof-dienst soeckēde. Hy recommandeerde een Architect aen den Coning van Swedē/Gustaus genoemt/schickende met eenē aen zijn Majesteyt een Mary-beeldt/waer in den Coning een seer groot behaghen nam / en schickte aen Schoorel in danckbaerheyt een Coninglijck geschenck/met eenen brief van den Coning self onderteeckent/te weten/eenen schoonen Ring/een timmer Marteren vellekens/een Ys-slede/met al

alt'gheree tot een Peerdt dienende / daer zijn Majesteyt selfs mede plach ten Yse te rijden met noch eenen Sweedtsche kaes/200.pondt wegende: des Conings brief quam ter handt/dan t'seghel daer afghesneden/ en al t'ghesschenck bleef achter. Schoorel was seer ghemeensaem en aenghenaem by alle groote Heeren van Nederlandt/was een Musicien/ Poeet/ oft Rethorisijn/ die veel fraey Spelē van sinne/Batementen/Refereynē/en Liedekens heeft gemaect/ seer lustigh met den Handt-boogh te schietē/veerdich en vast in Talē/als Latijn/Italiaens/Fransoys/ en Hooghduytsch/ mildt en vroylijck van gheest/ doch in't lest zijns levens gichtigh en graveeligh / t'welck zijn oudtheyt seer dede vervroeghen. Ick can niet verswijghen/dat te Haerlem by d'Heer Geert Willemsz. Schoterbosch, is van hem een uytnemende stuckxkē/daer Maria Christum in den Tempel den Simeoni offert / waer te sien is een heerlijcke Metselrije met een cierlijck verwelf/daer veel verguldts oft gulden vercieringhen met der verwe zijn gedaē/dat wonder heerlijck staet/en is daer beneffens seer aerdigh van beeldekens/die seer bevallijck te siē zijn. Daer plagh oock te wesen een stuck van zijn werck t'Haerlem in de groote Hout-poort op dē muer/ doch is al vergaen. Den Schilder van Philips den Coning van Spaengien/ Antonis Moro, welcken in zijn jeught was gheweest Discipel van Schoorel, alsoo hy hem altijt goede gonst droegh/ conterfeytte hem ontrent twee Jaer voor zijn doot/ te weten/ in't Jaer 1560. En is ghestorven in't Jaer 1562. den 6en. December. oudt 67. Jaer. Onder dit conterfeytsel staet geschreven:

Addidit hic arti decus, huic ars ipsa decorem,
Quo moriente mori est, hæc quoque visa sibi.

Ant. Morus Phi. Hisp. Regis Pictor Io. Schorelio Pict. F. Aº. M. D. LX.
Epitaphium. D. O. M.

Io. Schorelio, Pictorum sui seculi facilè principi, qui post ædita artis suæ monumenta quamplurima, maturo decedens senio, magnum sui reliquit desiderium. Vixit annos 67. menses 4. dies 6. Obijt a nato Christo, Aº. 1562. 6. Decembris.

Lampsonius door zijn veersen spreeckt in zijnen naem op desen sin:

Ick werdt altijt gheroemt den eersten, die bewesen
Den Nederlanders heb, dat wie wil Schilder wesen,
Moet Room besoecken gaen, en hebben door ghebracht
Pinceelen duysent, oock veel verwe, boven desen
In dese school ghemaelt veel stucken weert ghepresen,
Aleer hy eerlijck mach een Constnaer wesen gh'acht.

T'leven van Aertgen van Leyden/ Schilder.

ALhoewel voor den Const-verstandighen de Const gheoeffent van een constigh Schilder/die sy selven niet met allen voort doet/ oft in achtinge houdt/ niet te minder oft onweerder is: so is evenwel t'gemeen oft t'volck sonder kennis van sulckē aert en wesen/dat sy sulck Constenaer en zijn werck niet in weerden noch in groot aensien en hebben / ghelijck sulcx ghschiet is en waer bevonden aen Aert Claessoon, Schilder van Leyden/ welcken hoewel hy groot van ghestalt was/werdt ghemeenlijck Aertgen gheheeten. Hy was gheboren te Leyden/in't Jaer ons Heeren 1498. want zijn Vader/ die een Voller was/dede hem altijt zijn ouderdom ghedencken/by t'gulden Jaer

van

van vijfthien hondert: dickwils verhalende / dat Aertgen twee Jaren oudt was/als hy / te weten den Vader/zijn beloofde Roomsche bede-vaerdt dede. Tot zijn achthien Jaren was hy van den Vader ghebruyckt in de Vollerije/ waer naer hy oock wiert geheeten Aertge de voller: doch so de Natuere hem tot de Schilder-const voort stouwde/werdt A°.1516. bestelt by Cornelis Engelbrechtsz. daer hy spoedigh en veerdigh in't leeren tot Meesterschap gheraekende/heeft op zijn handt bestaen te maken verscheyden stucken/ so van Water als Oly-verwe: maer selden oft geen tijt Poeterije oft Moralē/dan meest Historiē uyt t'oude en nieuwe Testament/ oft uyt der Schrift/ waer van hy menichmael zijn Discipulē vermaende/en leerde: was oock met hun seer gemeensaem / vriendlijck/ en begheerigh hun t'onderwijsen. Hy hiel een ghewoont/dat hy des Maendaeghs weynigh oft selden wrocht: maer gingh met zijn Discipulen in de herberghe/om hem met hun te verlustighen / van natueren doch geen dronckaert wesende. Hy was van natueren seer bloo/weynigh vā sich self/maer veel van ander houdende. Zijn eerste wijse van teyckeninghe was seer op de manier van zijn Meester Cornelis Engelbrechtsoon. Naemaels siende eenighe dingen van Schoorel, werdt zijn maniere daer nae te voeghen / oock nae de Hemskercken, insonderheyt in Metselrije / daer hy heel fraey van is ghewordē: doch behiel altijt zijn eygenschap/ te weten/dat zijn dinghen wat slordigh en onplaysant geschildert stonden: maer seer fraey en gheestigh geordineert / so dat d'ordinantien zijn werck groot/en onder den Const-verstandigen weerdt maeckten/ en in achtinge deden wesen. T'welck Frans Floris van Antwerpen lockte te comen tot Leyden / alsoo hy te Delft was ontboden/om in de Kerck in de Cruys-Capelle te maken een Crucifix/ en de plaetse quam besichtighen. Tot Leyden gecomen Aertgen te besoecken/ en na zijn woonplaets vernemende/bevont hem te woonen in een arm slecht verballen huysken/staende seer nae des Stadts Vesten aen de sijd-graft: binnen tredende/was Aertgen uytghegaen/versocht op zijn Camer te mogen comen/om van zijn werck te sien / midts hy om sulcx en hem te besoecken van verre alleenlijck was comen gherepst/ t'welck hem geern toeghelaten wiert: dus comende boven op een solderken onder het dack / nam een cooltgen van den Discipulen/die daer saten en conterfeytten/en maeckte onder dack op den witten muyr/die laegh en smal was/een Ossen hooft/met S.Lucas tronie/en t'Schilders wapen/soo verre den muyr dat mocht bestrecken/welcke dingen noch langhen tijdt die plaetse behielden / tot dat het van t'selfs door oudtheyt is vergaen. Frans dit gedaen hebbende/keerde weder tot zijn Herbergh. Aertgen t'huys ghecomen wiert gebootschapt / dat een vremdt van buyten daer was gheweest hem te spreken/en met verlof op zijn Camer was ghecomen/ en hadder ghemaeckt in zijn afwesen in teghenwoordicheyt van zijn knechten met der Cool alsulcke dingen: maer wie hy was gheweest/wistmen hem niet te seggē. Aertgen boven comende/en siende/ seyde stracx: dit is Frans Floris gheweest: des werdt hy beschaemt/niet wetende wat dencken/dat alsulcken Meester hem quam besoecken: dorst oock daer nae/van Frans in de Herberghe ontboden wesende/hem niet comen vinden/ uyt oorsaeck/hem docht niet weerdt te wesen sulcken Meesters gheselschap: doch naemaels door lust by een gebracht wesende/versocht Frans op hem/te willen reysen met hem na Antwerpen / hy soude maken dat zijn werck en arbeydt beter betaelt souden

 worden/

worden/en woude een Heere van hem maken / ten aensien dat hy so armlijck om dē cost sat en wrocht. Waer op Aertgen hem antwoorde/dat hy alsulcken ghenoeghen hadde in zijn cleenicheyt / als ander in hunnen pracht/ en gunde seer wel een Coningh zyn Coninghrijck / als hy met rust en vrede zijn arm hutgen mocht bewoonen/soo dat hy bleef/en liet Frans Floris nae Antwerpen t'huys reysen. Aengaende nu Aertgens wercken/die zijn den anderen seer ongheliјck in deught der Consten/ meer gheestigh als studioos: men sieter/besonder in de groote dinghen/langhe gestaltenissen der beelden/ en somtijts eenighe onnaticheyt in de proportie: maer als gheseyt is/seer aerdigh van ordinerē. Waerom men seght/Frans hem geern by hem t'Antwerpē hadde mede genomen/om te desen deele van hem behuy te hebben. Hy teyckende overvloedich veel voor den Glas-schrijvers/en anderen/ ghelijckmen by honderden binnen Leyden noch soude vinden van dese dinghen. Hy hadde ghemeenlijck van een teyckeninghe op een heel bladt Papiers / seven groote/ hoewel hy ghemeenlijck veel werck en arbeydt daer in te weghe bracht/ soo datmen lichtlijck can oordeelen/ hoe vette soppen hy daer op eten mocht. Daer zijn noch binnen Leydē/ten huyse van den Heer Ian Geritsz. buyteweghs, drij van de besonderste stucken/die van Aertgen ghedaen zijn / welcke buyten zijn ander in schoonheyt van verwen uytnemende zijn/wel gheschildert/en nae den eysch der Historien wel uytghebeeldt/te weten: Eerst/een Crucifix met twee Moordenaren/en een Maria met ander Vrouwen en Discipulen/staende seer verslagen onder t'Cruys/en een Magdalena t'Cruys onder omhelsende. T'ander is een Cruys-dragher/welcken volght eenen grooten sleep/soo Maria met ander Vrouwen/Discipulen en ander. T'derde is/daer Abraham zijnen soon uytleydt ten Offer/met t'houdt ghеladen / in't verschieten is d'Offerhande. Daer is noch tot de Weduw van d'Heer Ioan van Wassenaer, in zijnen tijdt Burghmeester en Rentmeester des ghemeenen Landts middelen der Stadt Leyden / een Kerstnacht van Aertgen, seer wel gheordineert: welck/hoewel wat slordiger gheschildert/mach oock wel onder zijn beste stucken gherekent worden. Noch zijn ten huyse van Ioan Adriaensz. Knotter, eenige doecken van Water-verwe: onder ander/een Mary-beeldt/met eenighe singhende Engelkens. Daer is oock ten huyse van Ian Diricksz. van Montfoort/een Tafel/ wesende het uyterste Oordeel: op de deurkens comen de conterfeytselen van Dirick Iacobsz. van Montfoort. Daer is oock tot Haerlem by H. Goltzius, een roode Zee van Aertgen, in Oly-verwe/doch seer bedorven wesende: en is wonder uytnemende/van verscheyden cleedinghen/hooft vercieringhen/hoeden/tulbanden/en hulselen/seer versierlijck om sien. Oock zijn in meer plaetsen van hem veel dinghen te sien. Wanneer hem eenigh werck werdt aenbesteedt/gingh hy met de Luyden in d'Herbergh van t'loon te handelen: maer s'nachts scheydende/quam doe nemmeer t'huys: als hem t'ghеselschap verliet/socht hy ander/gaende alsoo s'nachts slepen en dweylen langhs de straet/ altijt by hebbende een Duytsche fluyt/daer hy op speelde/t'zy hoe doncker het was/hem niet mijdende / dat hy twee oft drymael al spelende in het water viel / t'welck hem nae der handt noch het leven coste: maer alst ghebeurde dat hy geen ghеselschap en vondt / had hy een seker plaets daer hy gingh slapen/en quam dien nacht niet t'huys/om dat het ontrent zijn huys onder den Vollers seer onveyligh was/en hadder eens qualijck over ghevaren: want eens

eens comende uyt der Herbergh/om nae zijn huys te gaen by de Vollerije/ zijn water makende/comt een onverlaet/ dronck en sat wesende/ van achter hem/en gheeft hem met eenen opsteker een snede in de wanghe / ghelijck hy dronck gheswozen hadde te doen den eersten/die hem ontmoeten soude. Aertgen omsiende/en seggende/wie doet my dat?kende den dronckaert de stem/ en badt Aertgen om vergifnisse / t'welck hem stracx gheschiede: en als wat benuchtert/leydde hy Aertgen tot den Barbier/die hem verbondt: van dien tijt af was Aertgen bevreest desen wegh ter ontijt meer te gaen. Doch het is gheschiet/dat hy op een tijt is uytghegaen nae de middagh met een rijck Burger van Leyden/ghenaemt Quirinck Claesz. om geldt van een stuck schilderije/ dat hy voor zijn lest ghemaeckt hadde/ wesende een Salomons eerste oordeel/ nu ter tijdt noch hangende binnen Delft/ en also hy t'savonts wat laet scheydende/ meende gaen nae zijn oude ghewoonte/ en hem wat noot aen quam/ trock zijnen tabbaert uyt/en hing hem op de wanghe oft muyr van de Vollers-graft/ en zijn ghevoegh ghedaen hebbende / meenende weder nae zijnen tabbaert te gaen/greep mis/tradt besijden de wanghe/daer het open was om water te puttē/en viel in't water/en verdronc/in't Jaer 1564.oudt 66.Jarē.

Het leven van Ioachim Buecklaer, uytnemende Schilder van Antwerpen.

HEt is in onse Const den aenvangher een groot voordeel/als zijn Nature en lust t'gheluck hebben / van te vinden bequaem oorsaeck en middel van eenigh aenlockende voorbeeldt/ verselschapt met goet / vast/ en verstandigh onderwijs: ghelijck het gheschiet is den wel schilderenden Ioachim Buecklaer van Antwerpen: den welcken tot de Const natuerlijck gheboren en ghenegen wesende/ hadde t'gheluck/ dat zijn Moeye is geworden d'Huysvrouwe van den uytnemenden Pieter Aertsen Schilder/die men hiet Langen Pier, den welcken hem was eenen rechten handt-leyder / en wegh-wijser tot der Schilder-consten volcomenheyt. In zijn aenvanghen con hy qualijck tot het wel verwen oft coloreren ghecomen / tot dat hem Pier zijn Oom gewennen liet alle dinghen nae t'leven te schilderen / als vruchten / fruyten / vleys/ Voghelen/Visschen/en derghelijcke dinghen : door welcke veel te doen/hy is ghewozden soo vast in zijn temperingen/dat hy des halven van d'uytnemenste Meesters is gheworden / doende zijn dinghen met grooter veerdicheyt/ schier als sonder moeyt / en met seer grooten welstandt. Maer ghelijck ter Weerelt de teghenwoordighe en wel crijghlijcke dinghen veel tijts oft ghemeenlijck in cleen achtinghe zijn/en de voorby ghevaren/oft quaed-crijghsche seer ghewenscht en begheert worden: soo is het toeghegaen met de constighe stucken van Buecklaer: want de dinghen die hy binnen zijn leven veel maeckte/en voor cleenen loon/zijn nae zijn doot en tegenwoordigh in soo groot achten ghewozden/datse somtijts wel twaelfmael meer/als sy ingecocht waren/ ghelden/en geern betaelt worden.Onder ander wercken/hem meest tot keucken maken beghevende / maeckte voor den Munt-meester t'Antwerpen een seer uytnemende stuck/t'welck hem voor slechtē prijs was aenbesteedt: doch daeghlijcx t'werck door den Munt-meester soo vermeerdert / die altijt wat nieus bracht te conterfeyten/ dat het niet moghelijck was zijn kaes en broot daer op te moghen winnen ; soo heel vol was t'stuck van alderley ghevogelt/

visch/

visch/vleesch/fruyten/ en vruchten. Daer was t'Antwerp in ons Vrouwen Kerck van hem eenen Palm-sondagh/ seer constigh ghedaen/ den welcken in de tweedde beeldtstorminghe werdt in stucken gheslaghen. Twee seer heerlijcke keuckens oft stuckẽ zijn van hem tot d'Heer Zion Luz tot Amsterdam/ d'een een Visch-marct / en d'ander een Fruyt-marct / met alderley goet nae t'leven/seer aerdigh ghehandelt: met oock eenighe keucken-meyten/en ander beelden/alles seer eyghentlijck ghedaen en ghecoloreert. Tot Melchior Wijntgis, Munt-meester te Middelborgh / is oock van hem een seer schoon keucken/met beelden soo groot als t'leven / en eenen Palm-sondagh / van wit en swart. Tot Iacob Raeuwaert t'Amsterdam/heb ick van hem gesien een cleenachtigh stuck/van een seer aerdighe Marct / en in't verschieten een Ecce Homo,dat seer wel ghedaen/en een schoon dinghen te sien was. Te Haerlem tot Hans Verlaen, Coopman / niet wijt van de Kraen / zijn oock van hem twee groote schoon stucken/ met beelden als t'leven : t'een een vier Euangelisten/ seer wel en gloeyende gheschildert : het ander / een S. Anna gheslacht. In summa/het waer my alsoo onmoghelijck aen te wijsen alle de plaetsen/ daer zijn constighe dinghen zijn verstroyt / alst my wesen soude/ zijn wercken volcomlijcken nae verdienst te prijsen. Maer is te claghen / dat sulck Man/ als ghesèyt is/wrocht voor so cleen verdienst oft loon/en dat hy door eygen cleen houden oft anders soo weynigh in achtinghe was : want hy wrocht hier en daer oock in dagh-huyren / als by Antonis Moro, om conterfeytsel cleeren te maken/en voor anderen om eenen guldẽ/oft daelder daeghs. Voor vijf oft ses pondt maeckte hy groote schoon stuckẽ. T'voor verhaelde Ecce Homo soude zijn by den Keyser : en was vercocht van Iacob Raeuwaert, aen(ick meen)den Graef van der Lip/met noch een Fruyt-marct vã Buecklaer, een vier uyterste van Hemskerck, met noch een Diluvie van den selven / daer seer uytnemende suyver ghedaen schoon naeckten in quamen van Mannen en Vrouwen/oock kinderkens drijvende op t'water / daer men sach de slechtheyt der jeucht : die sommige hadden in verstorven handen oft armen hen speeltuygh oft Poppen / om te behouden/ met ander affecten meer : oock eenen Perseus strijdt/daer t'volck in steen verandert/van Dierick Barentsen: al t'samen voor de somme van ontrent duysent pondt Vlaems/ gelijc sulcke uytnemende stucken wel meer weerdigh waren. Ioachim is gestorven t'Antwerpen/op den tijt dat hy wrocht voor een Krijgh-oversté Vitello, ten tijde dat Duc d'Alba lest in de Nederlanden was. Hy beclaeghde (soo men seght) in zijn overlijden/ dat hy al zijn leven soo goeden coop hadde ghewrocht : hy was maer oudt ontrent veertigh Jaren.

Het leven van Frans Floris, uytnemende Schilder van Antwerpen.

D'Italische Schilders/om hun poeselighe wijse te volghen/ besonder eenighe ghemeen gesellen/maken in hun naeckten weynigh binnewerck/ schijnende eenen ghemacklijcken wegh vercoren te hebben/ om t'hooft niet te breken met Muscuyl soecken/oft studeren : soo datse veel tijdt den welstandt der Consten te cort doen/soo wel als onse Nederlanders/met hun dinghen ghemeenlijck te ranck / en drooghs kens te maken : welcke dorheyt doch kennis der spieren/senen/en aderen/vereyscht te hebben. Nu sietmen de dinghen des

grooten Buonarotti, vol binnewerck van Musculen begrepen/ oft omvangen met eenen lijvighen schoonen omtreck/een dinghen van groot verstandt/ gelijck sulcken uptnemenden Meester trachtende nae de hooghste schoonheyt/ door veel ervarens ondervonden hadde te behooren. Evenwel sietmen by den Antijcken onderscheyt/ nae den ouderdommen/ in de ghestaltnissen der beelden acht ghenomen te wesen/als men siet neffens eené rancken jonghen Antino, en Manlijcken lijvighen Hercules, eenen dorren ouden Laochon. Waer by men te segghen hadde / dat in een Historie sulcke ghestaltnissen/en alsó verscheyden/ moghen oft behooré gebracht te worden/na dat het in het werck te pas mocht comen. Niet teghenstaende wort van eenighe den Antijcken Laochon van zijn dorheyt weghen ghelastert (misschien al t'onverstandlijck)/niet bedenckende den aerdt der oude Menschen / welcker lichamen de natuerlijcke jeught en vochticheyt verliesende/ schraelder en magherder worden. Deser dorheyt halven hebben eenige bestaen te lasteren / oock de wercken van Frans Floris, de eere onser Consten in onse Landen : dese zijn ten deele eenighe Italianen/die hun oordeel alleen hebben upt den Printen/de welcke de schilderye niet ghelijcken : maer dickwils eenen goeden rock hebben uptghelaten. Het schrijft van hem Vasarius, segghende: Desen wort gehoudéte wesen seer uptnemende/en heeft gewrocht in alle dinghen zijner Const aengaende/ op sulcke wijse/dat niemandt (soo sy segghen / te weten/ de Nederlanders) beter de Siel-passien/ droefheyt/blydschap/en ander geneyghtheden/met seer schoon en seldsaem vonden heeft uptghebeeldt als hy : soo dat sy hem heeten in verghelijckinge / den Vlaemschen Raphael van Vrbijn: Hoewel wis de gedruckte Printen van hem uptghegaen sulcx niet volcomlijck bewijsen: want den Snijder/hy zy so goet Meester als hy wille/achterhaelt nemmeer op veel nae het werck/teyckeninge en maniere des ghenen/die't ghetepckent heeft. Dit is nu van Floris Vasari ghetuyghnis / die zijn oordeel (als verhaelt is) heeft upt den Printen/welcke meest ghesneden zijn nae teyckeningen/die zijn Discipulen/ oft ander/nae zijn schilderijen hadden ghedaen. Dan ick acht/hadde desen Schrijver ghesien de aerdighe cloecke Pinceel-streken / en wercklijcke handelinghe van Frans, zijn Pen (soose niet misleydt en waer gheweest door afgunst tot de vreemde)hadde wel ander ghelupt van hem gheslaghen/en zijnen lof in hoogher ghedacht behouden. Om nu te comen tot Frans Floris afcomst/soo is gheweest binnen Antwerp een eerlijck Borgher/gheheeten Ian de Vriendt,toeghenaemt Floris: desen was een verstandigh Man/die seer veel hem liet ghebruycken in Erfscheyden/en is overleden in't Jaer 1400. Liet twee sonen achter/Cornelis,en Claudius.Claudius Floris was een uptnemende Beeldt-snijder/ die veel heerlijcke wercken binnen Antwerpen heeft ghedaen/ die ten deele noch aldaer ghesien connen worden. Cornelis voornoemt/ was een Steen-houwer / overleden A°.1540. en was den Vader van Frans de Vriendt, die ghemeenlijck Floris was ghenoemt. Desen Cornelis, Vader van Frans, hadde vier sonen/die uptgenomen waren in besonder oeffeningen der Teycken-const: Cornelis, den broeder van Frans, was een uptnemende Beeldt-snijder/en Architect:Frans,een overtreffende Schilder:Iaques,een seer goet Glas-schrijver en Schilder: Ian Floris, een besonder seer vermaerdt Gleys-potbacker/dat nopt in de Nederlanden zijns ghelijck was/ en werdt om zijn Const wille genomen in Spaengié/in dienst van den Coning Philips,
al-

alwaer hy jongh ghestorven is. Hy was seer gheestigh/ op dat aerdwerck oft Porceleynen te trecken en schilderen alverley aerdicheyt/ Historikens/ en beeldekens/ waer van datter Frans een deel by hem in zijn huys hadde/ die weerdigh te sien waren. Cornelis heeft veel heerlijcke wercken ghedaen binnen Antwerpen/ als dat Coninghlijck ghebouw van het Stadthuys / Oosters huys/ en meer ander dingen: desen overleedt in't Jaer 1575. Nu Frans, welcken natuerlijck voorschickt was/ om in de Schilder-const anderẽ t'overtreffen/ heeft voor zijn eerste Const t'Beeldt-houwen gheoeffent/ meest altijt houwende beelden op coperen Sercken in de Kercken: doch alsoo Naturere hem ter rechter plaetse zijner beroepinghe stellen wilde / is hy t'zijnen twintich Jaren gaen woonen te Luyck / en is een Discipel oft Leerlingh ghewořden van den doe seer vermaerden Lambert Lombardus, Schilder te Luyck/ welcx manier van wercken hy seer nae volghde/ en hem al zijn leven langh ten deele is by gebleven/ gelijck in hun beyder dingen ghesien mach worden. Waer op oock over een comt een vertellinghe/ die ick gehoort hebbe/ te weten/ dat Lambert op een tijt zijn Discipel t'Antwerpen besoeckende / werdt van hem wel onthaelt: en in't goet chier makẽ wesende/ stelende hem uyt t'geselschap/ quam onbekent op den winckel/ daer goede werck-gesellen op waren. Hier sagh hy vast de Const/ en begon van hun Meester vast te spreken/ en by te brenghen/ dat hy van zijn jeught aen was gheweest een uytghenomen Dief. Waerom de Discipelen van hun lief Meester hoorende dus schandlijck sprekẽ/ begonnen te morren/ en toornigh te worden op Lambert, dat hy den hoop wel haest op t'lijf soude hebben ghecreghen/ en hadde hy eyndlijck zijn meyninghe niet te kennen gegheven: te weten/ dat Frans zijn Discipel wesende/ hem de Const met afleeren hadde ontstolen / ghelijck sulcx in een Lof-dicht was verhaelt/ door Apollodorus, seggende: dat hẽ de Schilder-const was ontstolẽ / en datse Zeuxis met hem henen droegh. Lambert nu afghecomen by zijn gheselschap/ vraghende aen Frans, wat hy daer voor volck had op zijn winckel? het was schier daer toe ghecomen/ datse hem souden gheslagen hebben: vertelde voort de heel gheschiedenis/ waerom seer ghelacchen wiert/ en hy prees seer dese gesellen/ datse hun Meester soo ernstigh voor stonden. Frans op de Const vlijtich verlieft wesende/ is gereyst nae Italien/ heeft te Room zijnen tijt met grooten ernst waer ghenomen / conterfeytende alles waer zijnen gheest bevallen oft welbehaghen in hadde: meest met het roodt crijt / verscheyden naeckten uyt t'Oordeel/ en welfsel van Michel Agnolo, en Antijcken die seer cloeck geartseert en ghehandelt waren/ ghelijck icker wel eenighe van hebbe ghesien/ die afghedruckt waren: want eenighe zijn ghesellen oft Discipelen hadden t'onbehoorlijck al heymlijck zijn teyckeninghen ghecreghen/ en afghedruckt: welcke dinghen van handt te handt rakende/ zijn hier en daer gesien geworden. Frans in dese Nederlanden wederghekeert wesende / heeft hem door zijn Const haest doẽ bekent wesen voor een groot Meester/ en menigh Constnaer en Const-verstandich doen hooghlijck verwonderẽ: besonder als zijn wercken nae hun weerde in ghemeen plaetsen heerlijck ghestelt zijn ghesien ghewořden. In den aenvangh/ doe hy begon te toonen/ wat hy voor een Schilder en overvloedich gheest was / bewees hy groote neerstichheyt en uytnementheyt in der Const/ met zijn wel gheleerde handt/ oock met der tonge zijn groot verstandt en oordeel/ van wat dinghen datmen met hem te spreken quam/

t'zy van gheestlijcke dinghen/Philosophie/Poeterie/oft anders: dan naderhandt/doe den rijckdom en overvloet by hem plaetse hadden/door de wel beloonde groote Kerck wercken/en ander/alsoo hy by Princen en groote Heeren werdt voortghetrocken/en van sommighen daer toe aengelockt en verleydt/ is tijt-quistigh begonnen vallen in ons ghemeen Nederlandtsche sieckte van dranck-liefdichept/ soo dat hy de Const en zijnen edelen gheest ongelijck doende/werdt ghehouden voor een alsoo groot Dronckaert als Schilder. En van eenighen daer over berispt/oock door den Poeet Dierick Volckaertsz. Coornhert, die hem eenen Brief sondt/met een versieringe van eenen droom/in rijm vervaet: te weten/hoe dat Albert Durer, als een oudt statich Man/hem gheopenbaert was / die Fransen Const hoogh loofde/maer zijn leven hardt bestraftede. Eyndlijck zijn dinghen besluytende/seght hy tot Frans: En ist niet waer dat het my ghedroomt is/soo acht oft houdt dat het warachtigh is dat het u wel dapper is ghesept gheworden. Met onlust sal ick hier nu eenighe zijner overdadighe stucken verhalen / die ick wensch meer ghelastert en verwondert onder die van onse Const/ als naeghevolght en ghepresen mochten worden/en dat de Jeught/hoe sterck vermogende/hier in geen vermaertheyt en sochten te becomen: want of al schoon by ons Duytschē niet onrecht t'onmaetlijck overdadigh drincken in't gemeen wort geleden/ oft als geen schandigh vuyl soudigh misbruyck aengesien: maer te som plaetsen t'veel dranckx vermoghen ghepresen en gheroemt. Soo wort by ander vernuftighe volcken dese broodloose Const ghehouden voor de meeste vuyle schande van der Weerelt/ jae meer als beestlijcke/onredelijcke/en onnatuerlijcke zonde/ en als een verderflijcke rechte Moeder aller quaetwillichept en ongeschicktheden/ ghelastert / ghegrouwelt/ en ghevloden. Nu dan Frans,alsoo hy door zijn Const machtigh werdt/en in groot achten en heerlijck aensien by den meesten des Landts/te weten / de edel gulde Vlies-heeren/ den Prince van Orangien/ Graven van Egmont en Hoorn/en ander: was met hun heel ghemeensaem/ en quamen dickwils t'zijnen huyse den Wijn drincken/en banckctteren. Sijn Huysvrouw/Joffrouw Clara Floris, wesende vast woest en stoutmoedich/ als haer de poppen in't hooft quamen/bewees teghen dese Heeren haer seer onbeleefdlijck/niemandt aensiende: want of sy harde woorden maeckte / oft scholdt teghen de Gravinnen van Egmont/Hoorn/ oft teghen haer maerten oft dienst-boden/dat was haer even veel/het welck den beleefdē goeden Man Floris zijn eerlijck ghemoedt dickwils quetstede / en zijnen edelen gheest verhinderde. So dat gesept wort/dat sy de besonderste oorsaeck zijns rouwen levēs en verderf soude zijn geweest/met haer hartneckigh en overmoedich wesen: want doe sy in grooter weeldē sat/in een groot/schoon/vry eygen huys/in de Mere/om dat de keucken wat roockich was/seyde sy dickmael/sy en wilde haer leven in sulck roockgat niet eynden: soo veel doende/dat Frans een stuck weye cocht in de Gasthuys beemde / waer op hy bouwde een seer heerlijcke wooninge. Gebruyckende Cornelis zijn broeder tot een Architect. Dit huys oft Paleys/hadde zijn Poorten en Pylaren van graeuw Orduyn gewrocht/ nae d'ordenen der Antijcken: soo dat in dees timmeringhe bleef versmolten het ander huys/al zijn ghereet/en vijf duysent gulden/die hy op de banck tot de Schetsen hadde/borghende daer toe noch al af wat hy mocht: en dat noch quader was/dat hy niet alleen zijn eygen werck versuymde/ maer daeghlijcx
goet

goet chier makende/dede werck-luyden en opper-luyden by sitten: dus smalden de Renten / de schulden vermeerderden/ de dagh-huyren liepen op / en t'werck vorderde weynigh/ het wasser al vant mal. Hy was al te goet/oft te seer onachtsaem. Hy hadde te veel schuyf-tafelen oft opsnappers/ die't hem hielpen doorbrenghen: So dat zijn Vrouw/Joffrouw Clara, en zijn broeder Iaques Floris, dickwils veel spels met den anderen hadden: want hy seer ou-bollighh en bootsich wesende/nemmeer de lest in't vergaren/noch d'eerste in't scheyden was/en wat Clara seyde/hy keerdet sonder stooren al af op zijn tanden/soo lief was hem t'lichten van de romers/daer het sonder betalen mocht toegaen. Somtijts Joffrouw Floris toornigh wesende schelmde hem / segghende: wat doet ghy hier wederom? ghy sult ons verderven: ghy comt altijt u dermen vullen/ick begheer u hier niet meer te sien / en dergheliijcken praet. Maer hy/die(om t'smeer oft lieven dranck wille)een goede gratie hadde van verdraghen/keerde dat al ten besten/seggende al lacchende: Seker Suster/die u niet en kende/soude meenen dat ghy my niet wel en vermocht: maer ick die u kenne/weet wat ghy met dese woorden segghen wilt: ander botmuylen connent soo niet verstaen: doch ick salse uytlegghen / het is aldus op Grieckx te seggen: Lieve Broeder/hoe comt ghy dus selden: wy bekennen opentlijck dat wy sonder u niet en connen levē noch vrolijck zijn/daerom comt daghlijcx: want u geselschap ons het alder aengenaemst is: Ick weet ooc Suster/ dat ick van selfs goetwillich u niet en quam helpen/ ghy soudt alle man om my seynden / jae soudt gram zijn dat icker niet en waer. Daer op sy weder: Blijft achter/beproeft het eens schelm: ick weet u geen woorden te geven/dat ghy eens soudt henen loopen/en achter blijven. Siet seyde hy/dat is weder te segghen in het Grieckx / dat ick doch soude willen blijven / allen dagh comen/ jae dat den dagh u te cort valt met mijn gheselschap u te vermaken/dat icker den nacht oock aen soude willen clampen: Ick verstaet al wel lieve Suster/ dat ick met dagh en nacht hier te sitten u doe de meeste vriendtschap van der Weerelt. Summa/ wist Joffrouw Floris met haer duytsch spreken een gat/ Iaques Floris wister met zijn Grieckx eenen Naghel toe: in voegen dat al t'geselschap most lacchen/ jae self oock Joffrouw Floris: want sy't/ghelijckende Iaques, oock niet met voeten en stiet. Door dussche mishandelinghen en ongeschickt wesen werdt den goeden Floris veel nae gesept/en dickwils veel onwaerheypt. Hy beclaeghde t'somtijden hertlijck zijnen verloren tijt/ en in sulcken spoor te zijn geraeckt/vermanende zijn kinderen en Discipulen tot neerstichept/en den Heere te bidden om wel te moghen leeren: en al ben ick(seyde hy)nu dus onachtsaem in mijn oudtheyt/soo heb ick doch in mijn jeught menichmael God gebedē/dat ick(waert my salich)wel mocht leeren. Hy claeghde dat het hem door zijn versuymlijckheyt en onversicht was misgaen / oft teghen gheloopen/ dat hy eer hy begon timmeren wel hadde duysent gulden s'Jaers(in dien tijdt veel wesende) en dat hy nu niet hadde als groote schulden/die hy doch met zijn schilderen licht soude overwonnen hebbē/ dan was te verre (soo't schijnt)ghecomen in dese ghewoonte/ en con zijnen dranck-lievenden aenhang qualijck verlaten/oft van hem wijsen : want alle veel suypghesinde Bacchus Dienaren geern by hem waren. Dewijl dan zijn so wel tegen-moghende cracht vermaert was / waren eenighe groote suyppeners oft Biberons afgonstigh van den grooten roep die hem nae gingh: onder ander/
op

op een tijt ses dapper ruyme swelgh-kelen/Basronters van Brussel/quamen t'Antwerp/alleen om daedlijck te beproeven de wel teghenmoghende Const/ die sy hoorden by Floris te wesen/ en daer in tegen hem in wedtspel oft strijdt te treden/daer Floris hem soo wel in con quijten/ dat hyer ter halver maeltijt drij vlack neder hadde ghevelt. D'ander drij hielden langhen tijt teghen : dan door t'lang dueren des strijdts/begonnen de twee te lisptonghen / waer door Frans den moedt is ghewassen / diese met eenen grooten handt-houwer/ oft veel houdenden Franckfoorder/dede vallen onder de Tafel. Den laetsten die langst tegen hiel/ most eyndlijck Francen voor zijn Meester bekennen : want in't scheyden uyt der Herbergh/also hy Francen geleydde buytē op de plaets/ daer zijn Peerdt ghereet stondt/en vijf oft ses Discipulen met blooten hoofde / liet Floris noch tappen een can Rijnschen Baey / welcke in zijn handt nemende / woude noch toonen zijn groot teughsche Const : want op een been staende/bracht hy zijnen verwonnen Campion de heel canne Wijns/met een teuge gantsch uyt/t'welck gedaen/schreedt op zijn wit Peerdt/en reedt in den nacht verwinnigh triumpherende nae huys. Een andermael/ hem vindende in gheselschap by de Hooft-mannen/en Gilde van de Laken-bereyders t'Antwerpen/sterck wesende dertigh persoonen/ die het hem altemael brachten/ en hy hun/ dranck hy tsestighmael teghen hun tweemael / dingen die ongheloofl ijck schijnen: dan hy heeft het selfs vertelt in teghenwoordicheyt van zijn Discipulen/ s'avonts te bed gaende in zijn Slaep-camer/ die al met goude leren was behanghen/daer zijn Discipulen waren ghewendt by zijn ontcleedinghe te wesen/ hem goeden nacht te segghen/ en altijts de twee lest blijvende hem hielpen ontcleeden/coussen en schoenen upttreckende. Hy hadde altijt te doen/oft onder handen/groote heerlijcke wercké/van Altaer-tafelé/ en ander groote stucken. Onder ander/is wel weerdich/alst t'besonderste voor te stellé/ de Schermers/ oft S.Michiels Altaer-tafel/t'Antwerpē in ons Vrouwen Kerck/wesende den val van Lucifer: dit is een wonderlijck geordineert/ constich/en wel gheschildert stuck/om alle Constenaren en Const-verstandighe verbaest te maken/en met verwonderingh te vervullen. Hier is te sien een seldsaem ghetuymel / en vallen onder een/van verscheyden naeckten der boose gheesten/daer een uytnemende studie der musculen/senen en spieren/in te weghe is gebracht/met een groot opmerck en verstandt. Daer comt oock in den Draeck met den seven hoofden/welcke hoofdē seer fenijnigh en vreeslijck aen te sien zijn. In een der deuren hadde hy ghemaeckt den Hooft-man van het Schermers Gildt/met een Slachsweerdt in de handt/en een bruyne wolck/die een aerdighe schaduwe daer in't werck is brenghende. Noch was van hem in de selve Kerck t'hoogh Altaer-tafel/eenen grootē doeck van tijck/ wesende d'opvaert Mariæ,daer seer fraey lakenen in quamen/van gevlogelde vliegende Engelé/en was een heerlijck stuck wercx/versierlijck geordineert/ en wel geschildert/dan dat te jammeren is/werdt in stucken gebroken/en van snoode handen in't beeldtstormen vernielt. Eenige doch meenen/ dat dit stuck noch is in het Schorial in Spaengié bewaert/ en in grooter weerden gehouden. Tot Brussel was oock vā hem een Altaer-tafel/wesende t'unterste Oordeel/ daer veel schoon en constighe naeckten in quamen. Noch t'Antwerpen in onse Vrouw Kerck/was van hem een Altaer-tafel/ eenen Kerstnacht/op doeck gheschildert/dat oock een seer schoon werck was. Te Gent / achter in

S. Ians Kerck/waren van hem vier dobbel deuren/in de Capelle van den Abt van S. Baefs, die den Abt Lucas hadde laten maken / wesende inwendich d'Histozie van S. Lucas: uptwendich comt een sittende Mary-beeldt/met t'kindt op haren schoot/met eenen Enghel/en euen schijn van boven comende: ter ander sijden sit den Abt Lucas nae t'leven gedaen/ ghe knielt/dat welck een uptnemende treflijck conterseptsel is/ waer in Floris merckliick getoont heeft/ dat/ als hy maer wilde/ den besten Conterfepter was die men vinden mocht: het is een vollijvighe schoon oudtachtige tronie/en den Abt sit Pontificael ghecleedt/met zijnen Myter by hem: neffens hem light eenen grooten schoonen water-hont/ oft Spingeul/so wel gedaen/datter natuerlijcke Honden aen quamen rupcken: also ick self ghesien heb/want wy dese deuren hadden op onsen winckel tot Lucas de Heere, daer sy vooz den stozm der beelden waren bewaert / en ons daeghlijcx in onse leeringhe dienden. Daer is een Histozie/daer S. Lucas beschzijft zijn Euangelie upt de mondt Mariæ, en daer hy met d'ander Euangelisten zijn schzijften over een bzengt: oock daer S. Lucas schildert Mariam, met haer kindt op den schoot/ dat alles wonderlijck aerdich is geozdineert/en geschildert/vol uptnemende tronië oudt en jongh/ oock aerdighe Os-coppen. Daer is oock een Pzedicatie van S. Lucas, daer eenige fraep ghehulselde Vzoukens seer ernstigh toeluysteren. Dan isser een Histozie/daer S. Lucas ghevanghen wozt/ en in't verschiet aen eenen wilden Olijfboom ghehanghen. Daer is oock eenen grooten S. Macharis, en noch eenigh ander Sanct/en alles is uptermaten gheestich en constich ghehandelt/ datmen verwonderen soude/ dit siende: als men daer neffens hoozt segghen van zijn so groote veerdichept/en dat hy so veel con beschicken op eenë dagh/ als van hem t'somtijt vertelt wozt: want het schijnt in troengen en naeckten datter grooten tijt en arbepdt in is ghedaen / bysonder alsmer een wepnigh verre van is/dan openbaren sich dinghen die van by niet en schijnen/ oft men sieter dingë dieder niet en zijn. Sijn manier van hayr-maken was oock wonder gheestigh: hy verdiepte oft rondede zijn dinghen wel/ dedet oock wel verheffen/en schilderde heel doeselachtigh. Van zijn veerdichept gaf hy claer bescheyt/doe den Keyser Carolus t'Antwerpen zijn triumphlijcke incomst hadde te doen: want hy daer toe ghebesicht wesende / schilderde groote beelden/ en maeckter daeghlijcx seven/daer hy oock maer seven uren over wrocht/ en van elcke een pont vlaems hadde/en gheduerde volle vijf weken/en wanneer hy vooz zijn Discipulen eenen dagh wrocht/ sy gaven hem 18. oft 20. gulden des daeghs: doch soo hy ghewent was langh te slapen / quam niet veel vooz neghen uren aen t'werck / en schepder s'avonts te seven uren upt / hebbende doch veel goets ghedaen. Doe oock den Coningh Philips t'Antwerp quam/ had hy ghedaen eenen seer grooten doeck op eenen dagh/te weten/ een Victoria, met een deel ghebonden ghevanghenen ligghende / en veel Antijcksche krijgh-rustinghe / welcke ozdinantie van hem ghehetst in Pzint upt quam/ een dinghen dat te verwonderen was/en gheestich om sien. Hy was wonder versierlijck in allerlep bywerck / t'zy in Antijcke ghestoelten/ghesneden/ oft ghevlochten/aerdighe potten/hulselen/tuyperinghe/ schoenen/ leerskens/helmen/en derghelijcke dinghen. Hy hadde oock zijn huys uptwendich beschildert met Pictura, en ander vrp Consten/upt den gelen/als oft van Coper waer gheweest. Het leste werck daer hy over starf/was vooz den Grand Prior van

Spaen-

Spaengien/waer van de besonderste stucken warē/een Crucifix/en een Verrysnis/elck 27. voeten hoogh: dese waren meest al heerlijck en uptnemende opghedaen eer hy overleedt: doch ander Historien op de deuren en warē ten deele maer wepnigh begonnen / en ghedootverwt / en werden namaels van anderen opghedaen / sommighe door Frans Pourbus, sommighe door Crispiaen, en ander. Voorts worden zijn dinghen by den Const-lievenden in grooter weerden gehouden/en van den Schilders/hoe veel Meesters sy zijn/geern ghesien en hoogh ghepresen. Tot Middelborgh/by Melchior Wijntgis, is van hem een seer uptnemende stuck van de neghen slapende Muses. Noch heb ick te Middelborgh van hem ghesien eenen grooten doeck vol naeckten/ van een Zee Bruploft bancket/seer versierlijc. Noch is tot Amsterdam op den Dam/ tot den Const-liefdighen Ian van Endt, een seer schoon groot heerlijck Tafereel daer Christus de kinderkens tot hē roept/en segent: in welck te sien zijn aerdighe tronien/en vreemdt opschorten en bindtselen van Vrouwen cleederen/poeselighe kinderkens / en derghelijcke dinghen. Daer is oock noch een stuck van Adam en Eva, daer sy upt t'Paradijs zijn gejaeght/dat uptmuntende fraep ghehandelt en gheschildert is. Oock isser noch een beweeninghe van Abel. Daer zijn van hem gheweest seer heerlijcke stucken t'Antwerpen / by eenen liefhebber Claes Ionglingh, in zijn nieuw ghebouw in Marck-grav n Leve. Eerstlijck in een Camer/die Hercules Camer was gheheeten/d'Historie van Hercules, ick meen in thien stucken. Noch in de Camer van de seven vry Consten/ waren oock de seven vry Consten. Alle dese dinghen waren seer heerlijck gheschildert/ uptnemende van studie/ naeckten / en aerdigh van lakenen en ordinantien. Dese en ander dinghen comen in Print ghesneden van Cornelis Cort, en waren nae de schilderyen ghetepckent van Simon Ianśz. Kies van Amsterdam/ Discipel van Hemskerck, en Frans Floris: want hy was seer fraep met de Pen en artseren met enckel slaghen: maer waer dees stucken zijn ghebleven/weet ick niet aen te wijsen. De dingen van Floris zijn doch in veel landen verstropt/ soo in Spaengien/ als elder / die over al d'uptnementhept zijner Consten doen gedenckē/en openbaren. Hy was een Men/ die altijt grooten lust hadde om te schilderen: oock dickwils t'hups comende half oft meer beschoncken wesende/sloegh handt aen de Pinceelen/en maeckte noch grooten hoop wercks/ schijnende dan meer gheestigh/ oft zijnen geest alsoo te vermaken: want hy hadde oock een ghemeen Spreeckwoort/dat hy dickwils sepde: Als ick werck/dan leef ick: als ick spelen gae/dan sterf ick. Dit mocht onse Schilder-jeught oock wel leeren in der natuere en cracht seggen/ en nae volghen. Frans quam in't Schilders Gildt A°. 1539. en is overleden in't Jaer 1570. oudt in de vijftigh Jaren/en was op S. Franciscus dagh eerlijck begraven. Hy liet na eenige sonen/die aen de Const warē. Eenen Baptiste Floris, werdt te Brussel van den Spaengiaert deerlijck omghebracht. Eenen anderen/Frans, is te Room/en wort in cleen dingen gepresen: maer het neemt upt/wat Frans al goede Discipulen heeft ghemaeckt: want hy hier in oock te boven gaet alle Schilders/die in onse Nederlanden opt waren, so dat in alle Coninghrijcken/oft Landtschappē van Kerstenrijck/veel de beste Meesters zijn gheweest zijn Discipulen. Ick heb wel woorden gehadt met Frans Menton van Alckmaer/zijn Discipel/hoe dat sulcx mocht bycomē/ en dat de beste Meesters nu soo heel wepnigh goede Discipulē voort brachten: dan hy antwoorde

woorde my/ dat de groote wercken/ die Floris veel onder handen hadde/ daer van oorsaeck waren/ waer aen Frans den Gesellen stelde te dootverwen: als hy hun wat met crijt gheteyckent hadde zijn meeninghe / liet se voort varen/ segghende: brenght daer te pas sulcke en sulcke tronien: want hy daer een goet deel op Penneelen altijt by hem hadde. Hier door creghen sy stoutheyt en handelinghe/ datse oock bestonden doecken op te slaen/en self alsoo yet t'ordineren en schilderen uyt den gheest. Oock quamen by hem meest al de beste gheesten/ die alree by anderen langhe gheleert/ aen de Const geweest hadden/ en wel gheoeffent waren. Het is eens gheschiet/ dat eenighe van Fransen oude Discipulen by een coutende/ berekenden meer als hondert en twintigh Discipulen/ waer van ick er sommighe sal noemen. Eerstlijck/ een oudt vrij Chesel van Ghent/ noch teghenwoordich in dit Jaer 1604. levende/ en was ghebooren A°. 1520. is in zijnẽ tijt een seer goet Coloreerder gheweest/ alst blijckt aen d'Historien/ aen den Docksael in S. Ians Kerck te Ghent/ die hy schilderde nae de teyckeninghe van Lucas de Heere, en oock aen veel meer dinghen/ makende oock seer goede conterfeytselẽ. Crispiaen van den Broecke van Antwerpen / is oock gheweest een goet Inventeur/ en fraey van groote naeckten/ desghelijcx een goet Architect: zijn wercken zijn noch in veel plaetsen by den liefhebbers gesien. Hy is gestorvẽ in Hollandt. Geen ander bescheyt weet ick veel meer van hem / door dat mijn begeert aen die't wisten niet is behertight gewordẽ. Noch is zijn Discipel gheweest eenẽ Iooris van Gent/ die Schilder wiert van den Coningh van Spaengien / naemaels van de Coninginne van Vranckrijck. Voort Marten en Hendrick van Cleef/ Lucas de Heere, Anthonis Blocklandt, Thomas van Zirickzee/ Simon vã Amsterdam/ Isaack Claessen Cloeck, Inventeur en Schilder van Leyden: Fransoys Menton van Alckmaer/ oft daer noch woonende / een verstandigh goet Meester in alle deelen der Const/ oock goet Teyckenaer/ en Plaet-snijder/ makende veel goede Conterfeytselen nae t'leven/ en heeft oock door goet onderwijs goede Discipulen gemaeckt: Ieorge Boba, goet Schilder en Inventeur: Den uytnemendẽ Frans Poerbus van Brugghe. Ieroon Francken van Herentals / woonende noch te Parijs/ in't voorborgh S. Germain, is een seer goet Meester / die veel fraey wercken en goede Conterfeytselen nae t'leven ghedaen heeft. Den Broeder Frans Francken, heeft oock een goet en fraey Meester gheweest/ desen quam in't Antwerps Gildt A°. 1561. is redelijck jongh gestorvẽ. Ambrosius Francken, den derden broeder/ is oock noch tegenwoordigh t'Antwerpen / een uytnemende Meester in ordinantiẽ en beeldẽ/ en een cloeck Schilder/ den welckẽ ick in mijn jongheyt/ doe ick by Pieter Vlerick woonde / kende binnen Doornick/ doe hy woonde by den Bisschop. Ick had vã dese Broeders breeder geschreven/ hadde mijn begheerte t'Antwerpen moghen ter herten ghenomen wesen. Ioos de Beer van Utrecht: desen woonde by den Provinciael van den Bisschop van Doornick/ en is ghestorven t'Utrecht. Hans de Maier van Herentals. Apert Francen van Delft/ die de Const niet en oeffent: maer is een goet beminder/ zijn dinghen toe hebbende ghestelt in seer schoon orden / en is een Conterfeyter van Bacchus, oft den Godt en Mensch verblijdenden Wijn/ welcken hy daeghlijcx nae copieert / daer menigh hem mede vermaeckt/ en soo goet behaghen in heeft / als in't principael. Lois van Brussel / heel goet Schilder/ Luyt-slager/ en Herper, Thomas van Coelen, Eenẽ stommen van Nimme-

Discipulen van Frans Floris. Benjamijn sammeling van Gent. Crispijn van den Broecke. Iooris van Ghent. Marten en Hendrick van Cleef. Lucas de Heere. Thomas van Zirickzee. Simon van Amsterdã. Isaac van Leyden. Frans Menton. Ieorge Boba. Ieroon Francken. Frans Francken. Ambrosius Francken. Ioos de Beer. Hans Maier. Apert Francken. Lois van Brussel. Stommen van Nimmeghen.

Nimmeghen. Hans Daelmans van Antwerpen. Evert van Amersfoort/ Herman van der Mast/ gheboren van den Briel/ noch woonachtigh te Delft: desen/ nae de doot van Floris, trock woonen by Frans Francken, daer hy copieerde eené Cruys-drager van Floris, die een handt hiel op een witachtigh Cruys: en alsoo op dit principael Cruys een beest oft coppe met langhe beenen quam sitten/ conterfeptte hy dat op t'zijn/ de schaduwen en alles wel volgende. Den Meester bové comende/ seyde: Ick sie wel dat ghy niet al te neerstich geschildert hebt/ want de Spinnen u werck beschijté/ en wildet met zijné hoet wegh jaghen: en alsoo't niet wegh gingh/ en siende dat gheschildert was/ werdt beschaemt/ en seyde/ dat hy't niet soude uyt doen/ maer alsoo laten staen. S'anderdaeghs dit hebbende laten sien zijn medeghesel Gheldorp, en vertelt de geschiedenis van den Meester/ roemende uyt boerdt/ dat Zeuxis den Voghelen/ maer dat hy zijn eyghen Meester had bedroghen/ met dit beestgen te schilderen: dan desen wildet oock niet geloové/ tot dat hy ondancks vã hem daer by getrocken werdt. Van der Mast trock nae Parijs/ daer hy twee Jaer woonde by den Eertsbisschop van Bourges / daer schilderde hy eenen S. Bastiaen, waer in quam den Muyl van den Bisschop / en allerley cruyden nae t'leven/ som vertreden/ som anders/ met grooten vlijt ghedaen/ datse van velen/ oock van s'Conings Medecijn/ al ghekent wierdé: door welck werck hy begheert zijnde aen den Bisschop / gingh woonen met Monseur de la Queste, Ridder/ President/ en Procureur generael van den Coning van Vranckrijck. Hier werdt hem so goet onthael en vriendtschap ghedaen/ dat hy daer woonde seven Jaer: vier Jaer wesende Escuier oft Schiltknecht van zijns Heeren Vrouwe/ die een van des Conginginnen Staet-vrouwen was/ soo dat hy over al met haer in den Koets-wagen reedt/ dat de Coninginne/ Moeder van den Coningh / hem eyndlinghe in een Vasten-avondt Mascarade feest self t'Rapier gaf/ met begheerte dat hy't dragen soude/ als daer mede veredelt wesende/ in teghenwoordichept van zijn Vrouw/ (door wiens versoeck dit gheschiede) en ander edel Vrouwen en Heeren: doch hier in dees weelde wesende/ was oorsaeck/ dat hy in de Const niet en voorderde: dan hadde hy nae zijn begin voort ghevaren/ soude in conterfeyten nae t'leven en anders meer uytnemende zijn geworden. Damiaen van der Goude was oock een Discipel van Floris: desen wiert een Archier van den Coningh van Spaengien. Ieroon van Visschnaken, Steven Croonenborg uyt den Hage / en Dirck van der Laen van Haerlem: desen werdt fraey in cleen/ hebbende te vooren geleert met Marten van Cleef. Veel meer ander/ in Spaengié en elder verstropt wesende/ en goede Meesters/ laet ick de Const en t'gherucht bevolen.

Hans Daelmans van Antwerpen. Evert van Amersfort. Herman van der Mast.

Damiaen van der Goude. Ieroon vã Villenaké. Steven Croonenborgh. Dirck Verlaen.

Tot Floris seyde Lampsonius op desen sin:

Hadt Floris Schilder ghy, dy soo veel Const aenknocht,
Ghelijck ghy door Natuer u mildt te doen vermocht,
Als het u liever lust veel dings, dan lang te malen,
En t'recht vertoef des vijls en moeyt u niet bevallen,
Ick riepe Schilders wijckt, t'zy van wat Landt ghy zijt,
Gheboren heel van oudts, oft nu in desen tijt.

En Lucas de Heere, zijn heel toeghedaen Discipel/ hadde tot hem een Lofdicht op dese meeninghe:

Dwijl ghy Apellis naem doet door u Const verswijghen,

Wanneer m'een Schilder prijst, meer lofs hem doende crijghen,
Ghelijckend' hem by dy, wat naem u selfs toecomt?
Dan Florus, d'wijl men soo den hooghsten Schilder noemt?

Het leven van Pieter Aertsen, uytnemende Schilder van Amsterdam.

HEt is een onbegrijplijck oft seldsaem werck/dat Natuere heymlijck in de Jeught t'somtijdē werckt en te weghe brengt/ buyten wetenschap/ oft teghen de begheerte van den Ouders / in het gheneyghen oft lustigh aendringhen der ghedachten oft sinnen/ tot d'een oft d'ander Const/ oft oeffeninghe/streckende dickwils tot nut en voordeel der selver Jeught/ ghelijck ghescheit is met Pieter Aertsen, uytnemende Schilder van Amsterdam/welcken om zijn lang ghestaltheyts wille/werdt ghemeenlijck gheheeten/langhen Pier. En ghelijck hy verdienstlijck verre is gheworden vermaert/ heeten hem d'Italianen Pietro Lungo, t'welck oock Langhen Pieter is ghesept/ welck woort Lungo zijn gheslacht niet qualijck soude ghelijcken tot eenen van. Hy was gheboren t'Amsterdam in't Jaer 1519. zijn Ouders waren van Purmer-landt/den Vader woonde t'Amsterdam/ en wouw zijnen soon hebben op zijn Ambacht/te weten/Kous-maken: dan de Moeder willende haer soon in zijnen grootē lust/die hy tot de Const hadde te gevalle wesen/seyde: al soud ick t'gelt winnen met te spinnen/so wil ick hem laten leeren schilderen. Dus werdt Pier bestelt te leeren by eenē Alart Claessen, doe ter tijt een van de beste Schilders van Amsterdam/van wien t'Amsterdam noch zijn op de Doelen verscheyden conterfeytselen. Pier heeft van jongs een vaste stoute handeling hem aengheWendt/vrylijck alles aenvattende/ en is door zijn Const in groot aensien ghecomen. Oudt wesende ontrent 17. oft 18. Jaer/ alsoo doe ter tijdt seer gheruchtigh was t'huys te Bossu in Henegouw/is Pier daer henen gherepst/om de schoon Schilderijen van verscheydē Meesters daer te sien/ hebbende met hem eenē gonst-brief van den Schout van Amsterdam. Van daer quam Pier t'Antwerpē/en woonde aldaer met eenen Ian Mandijn een Wael: doch ick acht datter twee zijn gheweest van desen naem/te weten/noch eenen van Haerlem/welcken seer aerdich was van drollerije op zijn Ieroon Bos, en hadde zijn leven langh van de stadt van Antwerpen seker Jaer-ghelt. Pieter is eyndlingh t'Antwerp ghehouwt/ en quam in het Schilders Ghildt in't Jaer ons Heeren 1533. Hy heeft hem begheven te maken keuckens/met allerley goet en cost nae tleven/so eyghentlijck alle de verwen treffende/dat het natuerlijck gheleeck te wesen: met welck veel te doen/hy wel den alder vasten Meester in zijn verwe vermenghen oft temperen is gheweest/die men opt heeft ghevonden: welcke ghewisheyt by die van zijn huys altijt is gebleven. Hy was een Man die weynigh van hem selvē hiel/seer slecht en Boerigh om aensien/soo dat hy niet soude gheacht hebben gheweest voor sulcken grooten Constenaer/en hadden zijn wercké so heel crachtich hem niet sulcx betuyght te wesen. Van hem was ghedaen een keucken/die naemaels ghecocht wierdt van Ravart t'Amsterdam/waer in quam nae t'leven zijnen tweeden soon/doe een cleen kindt wesende/te weten/Aert Pietersz. noch teghenwoordich levende. In dees keucken comt onder ander een Ossen-hooft/soo ghevilt/ghelijck in't slachten geschiet. Dit wesende ghesien/was oorsaeck dat hem werdt aen-

bestedt

besteedt t'hoogh Altaer van d'oude Kerck/ oft ons Vrouwē Kerck t'Amster-dam. Het gheschiede dat Pieter was ghecomen ter plaetsen daer de Heeren met hem souden spreken/ en Pieter by den heert sat/ datter werdt ghevraeght nae den Meester/ daer sy hem niet voor aen en sagen. Onder ander/ den Burgher-meester Ioos Buyck, een treflijck Man (die van Stadts weghen den Coningh van Spaengien Philips hadde in't besweerē des Landts den Eedt af ghenomen) heeft door onderbragen bevonden hem den Schilder te wesen/ en den soon van eenē Aert Pietersz. kous-maker. Waer op hy seyde: Sijt ghy soo goet Schilder als u Vader is gheweest kous-maker/ soo zydy een groot Constenaer: want tsindert u Vaders doot heb ick noyt yemant ghevonden/ daer ick soo wel mede ghedient zy ghewarden. Het binnenste Penneel oft werck was eenen sterf-dagh Mariæ, de deuren inwendich voldeden de self Historie/ uytwendich was het een dry Coningen/ wesende een groot heerlijck en seer constigh werck/ seer gloeyende/ van naeckten/ en wel gecoloreert. Van dese Tafel schrijft Vasarius, datse ghecost hadde 2000. Croonen. Hier naer werdt hem aenbesteet t'hoogh Altaer-tafel van de nieuwe Kerck t'Amster-dam: om welcke te maken/ te vooren was geweest ontboden Michiel Cocxie van Mechel/ den welcken siende dat verhaelde constigh werck/ en hoorende den cleenen prijs/ was in sich selvē verbaest/ seggende: Die dat ghedaen heeft/ sal oock d'ander wel maken/ en is henen getrocken. Dese Tafel in de nieuwe Kerck was eenen Kerstnacht met vier deuren/ inwendich was Boodtschap/ Besnijdnis/ dry Coninghen/ oft dergelijcke/ uytwendigh was d'onthoofdinghe van S. Catherina. Van de Tafel is noch den Carton/ so groot als t'werck is gheweest/ tot Amsterdam: het is geweest een uytgenomen heerlijck werck/ Meesterlijck en Manlijck aenghetast/ de naeckten en anders veel ten eersten op de teyckeninghe opgedaen wesende/ en soo aendachtich/ dat het van verre (ghelijck het uyt der ooghe most staen) hadde eenen uytnemenden grooten welstandt. Ick acht niet datmen cloecker noch Manlijcker Pinceel-streken/ oft handelinghe sien mach. Dese so schoon en weerdighe ghedenck-teeckenen van so grooten Meester/ zijn van scheyndige handen/ tot jammer der Const/ door het woest onverstandt vernielt / ghelijck veel meer ander zijn wercken oock zijn: als onder ander/ een schoon groot Altaer-tafel met deurē. Te Delft in de Cathusers Clooster een Crucifix/ van binnen op de deuren Kerst-nacht/ en dry Coninghen/ van buyten vier Evangelisten: s'ghelijcks t'hoogh Altaer te Delft in de nieuw Kerck/ een dry Coninghen / Ecce Homo, en soo yet anders op de deuren/ met veel meer ander Altaer-tafelen in verscheyden Steden/ als te Loeven/ Diest/ en ander plaetsen/ daer verscheyden Cartons van nae bleven/ zijn wel tot 25. Daer zijn t'Amsterdam van hem te sien verscheyden stucken. Tot eenen Iaques Walraven, een Martha, groote beelden. In't Hof van Hollandt/ tot Meester Claes, een Emaus, groote beelden/ seer wel geschildert. Tot Ian Pietersz. Reael, zijn van hem eenige stucken van Ioseph, oft anders. Desgelijcx te Haerlem/ tot Cornelis Cornelisz. Schilder/ een Martha, en op de Bakenisse gracht een Kermis. In cleen beelden was hy soo heel uytnemende niet / dan in groote dinghen / daer de cracht der Consten in bestaet/ was hy een overtreffende cloeck Meester / zijn Metselrijen en Perspectiven wel verstaende/ en schilderende/ met ander omstandicheyt van beesten/ en dergheliicke dingen/ zijn beelden seer vreemdlijck cierende / wat op de maniere

van eenige Maſcaraden. Zijn dingen gaf hy veel voor ſlechten prijs/ en t'be-ſonderſte was veel van Iacob Raeuwaert gecocht. Daer was oock in Noort-hollandt/ te Warmenhuyſen/ van hem een groot Altaer-tafel/ een Crucifix/ daer onder ander eenen met een bijl den eenen Moorder de beenen in ſtucken ſloegh/ ſeer wercklijck gedaen: de binnenſte deuré wrochté mede. Dit werck/ als A°. 1566. t'ghemeen in zijn raſerije was/ wiert in ſtucken gheſlagen met bijlé/ alhoewel de Vrouw van Sonnevelt t'Alckmaer daer voor boodt 100. pondt: want alſooment uyt de Kerck bracht om haer te leveren/ vielen de Boeren als uytſinnigh daer op/ en brachten die ſchoon Conſt te niet. Pieter was dickwils onverduldigh/ dat zijn dingen/ die hy de Weerelt tot gedacht-nis meende laten/ ſoo te neten wierden ghebracht/ ghebruyckende dickwils met ſulcke Conſt vyandighe groote woorden/ tot zijn eyghen ghevaer oft pe-rijckel. Hy is gheſtorven t'Amſterdam in't Jaer ons Heeren 1573. den 2en. Junij/ oudt zynde 66. Jaren. Hy heeft gehadt drij ſoné/ die oock aen de Conſt zijn gheromen. Pieter Pieterſz. die een ſeer goet Meeſter is gheweeſt/ volgen-de ſeer de manier van zijn Vader/ en Meeſter: doch veel hem tot conterfey-ten nae t'leven begevende/ dewijl weynigh groote wercken binnen zijnen tijt voor quamen. Hy heeft ghedaen eenen yverighen Oven voor de Backers te Haerlem/ dat een wonder verſierlijcke ordinantie is: en ſoo hy hadde willen daer op toe legghen/ hy hadde wonder dinghen te weghe gebracht. Hy is ghe-ſtorven t'Amſterdam in't Jaer 1603. oudt 62. Jaer: hy was een Man van groot onthoudt/ ſeer welſprekende/ verſtandigh/ en gheleert. Den tweedden ſoon/ Aert Pieterſz. een Man van outrent 54. Jaer/ is oock van jongs aen ſeer gheeſtigh en vlijtigh gheweeſt in de Conſt/ oock door t'conterfeyten nae t'le-ven (daer hy uytnemend' in is) af ghetrocken van te ſchilderen Hiſtorien/ en ordinantien/ daer zijnen gheeſt altijt ſeer bequaem en gheneghen toe is ghe-weeſt. Dirck Pieterſz. den jongſten/ was acht Jaer jonger als Aert, was oock een Schilder/ en zijn Vaders Diſcipel: deſen woonde te Fonteyn Bleau in Vranckrijck/ daer hy ten tijde van den leſten krijgh onghevallich is omge-comen. Pieter Pieterſz. den oudtſten voornoemt/ heeft naeghelaten eenen ſoon van zijnen naem/ die den Vader in de Conſt cloecklijcken nae volght.

Het leven van Marten Hemſkerck, conſtigh vermaert Schilder.

VEel bevindé wy/ onſe byſonderſte Hooft-ſchilders/ in verſcheydé Lan-den hun onbekende gheboort-plaetſen blinckende en gheruchtich te hebben ghemaeckt/ al en zijn't te veel tijden maer eenighe ſlechte Dorpen gheweeſt. In wat hoeck van der Weerelt en is ſchier t'Dorp Hemſkerck in Hollandt niet vermaert: Om dat daer zijnen oorſpronck hadde den Conſt-rijcken Schilder Marten Hemſkerck, alwaer hy is ghebooren gheweeſt A°. 1498. zijn Vader was ghenaemt Iacob Willemſz. van Veen/ een Huyſman oft bouwer. Marten dan van jongs aen natuerlijck tot der Schilder-conſt aengheloct/ heeft zijn eerſte onderwijs in de Conſt aenghevanghen te Haer-lem/ by eenen Cornelis Willemſz. weſende den Vader van Lucas en Floris, die oock beyde redelijcke goede Schilders zijn gheweeſt/ Italien/ Roome/ en an-der plaetſen beſocht hebbende. Den Vader van Marten, welcken miſſchien niet en docht dat het ſchilderen yet beſonders te bedien hadde/ nam zijné ſoon wederom t'huys/ om hem in zijn Landtbouwen/ oft Boer-werck te ghe-

bruycken/

bruncken/tot grooten onlust van den Jongh̄en/ dat hy in zijn aenghevanghen leeringhe niet mocht voortvaren. En alsoo hy niet grooten onwille in de Boeren dinghen/ als Koey-melcken/ en dergheliicke doende was: comende een reys van melcken/ gingh hy met den Eemmer op t'hooft teghen eenen tack van eenen boom/stortende de selve genoech al willens. Den Vader seer toornich/ om dat die moy melck soo ghestort en verloren was/heeft hem met een hout om slaen nae ghejaeght. Den naevolghenden nacht sliep hy verborghen op den Hoy bergh. S'anderdaeghs versagh hē zijn Moeder van eenen knapsack/en wat reys-gelt/en quam den selven dagh door Haerlem tot Delft/daer hy hem weder voeghde aen de Const by eenen Ian Lucas, doende aldaer met teeckenen en schilderen soo grooten vlijt/dat hy binnen corten tijt in de Const seer heeft toeghenomen. Dan alsoo doe ter tijt Ian Schoorel seer gheruchtich was/ hebbende een ongheemeen schoonder nieuw manier van wercken upt Italien ghebracht/ die yeghelijck bysonder Marten wel bevallen heeft/ dede soo veel/dat hy te Haerlem by desen Meester is gheraeckt. Hier heeft hy zijn ghewoon neersticheyt van nieuws weder so gheoeffent/dat hy ten lesten den voorloopenden Meester in de Const achterhaelde/ datmen hun werck qualijck con onderscheyden: soo eyghentlijck de selve manier aenghenomen hebbende. Den Meester sorghende zijn eere verminderen mocht (soo eenige meenen) heeft zijnen Discipel als upt afjonsticheyt van hem laten gaen. Welcken te Haerlem quam woonen in't huys van Pieter Ian Fopsen, alwaer saligher ghedachtnis Cornelis van Berensteyn plagh te woonen: In dit selve huys maeckte hy verscheyden dingen/oock eenen Sol en Luna, in een achter camer aen de bedstede/ beelden groot als t'leven. Hy maeckte daer oock Adam en Eva, beyde soo groot als t'leven/en (soo men seght) beyde naeckten/nae t'leven gedaen. De Vrouw van desen Pieter Ian Fopsen, wonw Marten wel/mocht niet lijden datmen hem slechs Marten hiet/ seggende tot die nae den Schilder quamen vragē/datmē hem most heeten Meester Marten, als die sulcx wel verdiende. Van daer quam hy woonen by eenen Ioos Cornelisz. Goudt-smit/ooc t'Haerlem. Onder ander veel werckē die hy maeckte/ was van hem seer constich geschildert t'Altaer van S. Lucas, waer mede hy den Schilders te Haerlem/tot zijn foy oft adieu t'zijner Room-vaert/vereerde: dit was eenē S. Lucas, welcken sit en schildert na t'leven Mariā met haer kindt op den schoot/dat welck een uytnemende werck is/op een heerlijcke schoon manier gedaē/wonderlijck hem verheffende en wel afsteekende: doch op Schoorels manier/wat te seer rātich af gesnedē op den dagh. De Mary-beelt met een gracelijcke schoon tronie/ heeft een schoon actie/ met een seer vrtendlijck kindeken: op haren schoot hangt op zijn Indiaensch een laken van verscheydē verwē met t'Jotselen/en ander aerdige vercieringē bewrocht/dat seer bevallijck en niet te verbeteren is. Den S. Lucas, wiens tronie was nae t'leven eens Backers/is een seer schoon beeldt/wel werckēde/en vlijt toonende zijn patroon wel te volgē: de Palette aen zijn slincke handt/ schijnt van de handt ten Penneel upt te steken: alle dingh is genoech gemaect van onder op te sien. Achter den S. Lucas staet als een Poeet/aen t'hooft becroont met clijf oft erdvelt/niet qualijc schijnende of het Marten nae t'levē te dier tijt was: maer of hy hier mede wilde te kennē geven/ dat t'schilderen en dichtē gemeensaem is/ en dat de Schilders behoeven eenen Poeetschen inventijven geest/oft dat hy wilde beduyden/dat

dese Historie self een versieringhe zy/en weet ick niet: daer is oock eenen Enghel/die een brandende Fackel houdt/seer wel gedaen. Ick weet niet datmen van Martens dinghen siet/daer vriendlijcker tronien in zijn/als in dit werck: de Metselrije zijn veel vlacke mueren: boven hingh eenen Papegaey met zijnen korf. Onder aen de Metselrije had hy gemaeckt een versiert brief ken/als met eenen naghel vast ghemaeckt, waer in staet dit schrift:

Tot een Memory is dese Tafel ghegheven
Van Marten Hemskerck, die't heeft ghewracht,
Ter eeren S. Lucas heeft hy't bedreven,
Dus ghemeen ghesellen heeft hy mede bedacht.
Wy moghen hem dancken, by daghe, by nacht,
Van zijn milde gifte, die hier staet present:
Dus willen wy bidden, met al onse macht,
Dat Gods gratie hem wil zijn ontrent,
Anno Duyst Vc. XXXII. ist volent.
Den 23. Mey.

Dese Tafel is (gelijckse wel weerdich is) van den Heeren de Overicheyt van Haerlem noch tegenwoordich bewaert in't Princē Hof, in de Suydt-camer/ daerse van velen ghesien/en seer ghepresen wort. Dit stuck dede hy t'zijnen 34. Jaren/als aen den datum by zijn ghebood-Jaer te sien is. En is doe getrocken nae Room/waer naer hy lange grooten lust hadde gehadt/ om d'Antijckē/en die groote Meesters van Italien dingē te sien. Daer comende/ hadde zijn onderhoudt oft onthouden by een Cardinael/ door eenighe recommandatie: heeft oock zijnen tijdt niet verslapen noch versuymt by den Nederlanders/ met suppen oft anders/ maer heel veel dinghen geconterfeyt/soo nae d'Antijcken/als nae Michiel Agnolen wercken: Oock veel Ruwijnen/bywercken/alderley aerdicheden der Antijcken / die in dese Schilder-Academische Stadt overvloedich te sien zijn. Gemeenlijck alst mooy weder was/gingh hy so conterfeyten. En het is geschiet/doe hy eenmael was tot sulcke gewoone oeffeninghen uytghegaen/dat een Italiaen van zijn kennis gingh sonder Hemskerckens weten op zijn Camer/ daer hy in wist te comen/sneedt twee doecken van de ramen/die hy mede nam/ oock zijn Const uyt de kisten. Marten t'huys comende was seer bedroeft: maer alsoo men vermoeden op den selven hadde/is Marten daer ghegaen / en creegh meest al zijn dinghen weder: maer alsoo hy altijts seer vreesachtich was/dorst te Room niet lange blijven/ sorgende of hem van desen Italiaen yet quaets mocht overcomen : des heeft hy de reyse nae Nederlandt aenghenomen / doe hy maer dry Jaer te Room had gheweest : doch nae soo weynigh tijt veel goets gheteyckent/ en veel gelt verovert/en mede gebracht. Comende te Dort met eenē Brief van een Jongman/die te Room was/eenen zijnen goeden bekenden/aen zijnen Vader/ het welck was ten huyse van een Herberghe/daer nu de Brouwerije is van het Anckertgen/en was doe ter tijt eenen Moortkuyl/daer reysende Coopliedén en ander heymlijck ghedoot wierden. Hier was hy ghenoodt des avonts te blijven: een ander Const-beminder/Pieter Iacobs, had hem oock geern behouden: maer alsoo hy een Schip vondt/ is den selven avondt af ghevaren/ wel tot zijnen grooten geluck: Want in dat huys(gelijck de sake openbaer wiert) heeft men eenen grooten kuyl met dooden ghevonden. Een van desen Moorders

ders dochteren was oock te Venetien ghewecken/ haer daer onthoudende by den seer constigen Schilder en Jongman/ Hans van Calcker. Dese daer voor mijn Heeren ontboden/ beleedt de waerheyt/ datse haer ghedrongen had ghevonden dat grouwlijck huys te verlaten / om niet langher te sien soo groote wreetheyt: oock/ om dat de Natuere haer niet ghedooghde haer Ouders aen te brenghen/ oft verraden : des werdt sy vry laten gaen. Hemſkerck nu weder in zijn Vaderlandt comende / hadde zijn voorighe handelinghe van schilderen op zijn Schoorelsche verandert: doch/ nae der beste Schilders oordeel/ niet verbetert / uytghenomen dat hy zijnen dagh niet soo cantigh meer af en sneedt. Doe dit hem van een van zijn Jongers worde ghesept/ datmen seyde/ dat hy eerst op zijn Schoorels beter dede/ als naderhandt doe hy van Room quam/ antwoorde hy: Soon/ doe en wist ick niet wat ick maeckte. Doch het onderscheydt hier van is in't voorverhaelde Princen Hof te sien/ in de Sael/ aen de twee deuren van het Trapeniers Altaer / daer inwendich is de gheboorte Christi/ en de dry Coninghen/ wesende twee rijcklijcke Historien/ met veel werck/ en wel gheschildert/ daer verscheyden Conterfeytsels van eenige slechte Menschen/ en oock zijn eyghen/ in comen. Van buyten is de Boodtschap Mariæ : welcker tronien nae t'leven comen / en seer wel ghedaen zijn. Den Engel is seer vreemt en cierlijck toeghemaeckt: de onderste slippen zijn purperigh/ welcke ghedaen zijn van Iacob Rauwaert, die op die tijdt by hem woonde/ also ick hem wel heb hooren verhalen. In dit werck sietmen/ hoe goet Meter Hemſkerck is gheweest / en hoe gheneyght tot ciereren/ teghen t'ghemeen Spreeckwoort/ dat hy veel in de mondt hadde : Een yeder Schilder die wil bedijen / Vermijde cieraten en metselrijen. Hier sietmen oock een ongmeen waerneminge/ dat is/ den Enghel/ die op een Marber glat plaveytsel schijn gheeft oft spiegelt/ of hy op ijs stonde/ t'welck op gepolste Marberen wel geschiedt. Hy heeft veel groote wercken ghedaen om in Kercken. T'Amsterdam in d'oude Kerck waren van hem twee dobbel deuren/ inwendich Passy-stucken / en de Verrijsnis/ van buyten coperigh uyt den ghelen/ een werck dat seer gheprefen was. De binnen Tafel was een Crucifix van Schoorel. T'Alcmaer was van Marten in de groote Kerck t'hoogh Altaer/ een Crucifix / inwendich op de deuren de Passie/ uytwendich d'Historie van S. Laurens, alles seer constigh ghedaen. En also zijn wercken veel te Delft voeren/ soo waren in verscheyden plaetsen daer van zijn Tafelen/ soo wel in de oude als in de nieuwe Kerck. In de Kerck van S. Aechte, een Altaer-tafel van dry Coninghen: Dit had hy gheordineert/ dat in de binnen Tafel eenen Coningh/ en in elcke deur eenē quam: van buyten/ was de Serpent-bijtinge van wit en swart. Dit was een uytnemende goet werck/ waer van hy hadde hondert gulden erflijck/ oft Jaerlijcx : want hy sich selven veel lijfrenten maeckte te hebbē. Op t'Dorp t'Eertswout in Noort-Hollandt/ aen t'hoogh Altaer/ welcks Tafel ghesneden werck was / waren van hem twee dobbel deuren/ inwendich t'leven Christi, uytwendich t'leven S. Bonifacij, alles in veel percken verdeelt/ seer aerdich gheschildert en ghecoloreert. Te Medenblick was van hem oock t'hoogh Altaer. Voor d'Heer van Assendelft maeckte hy twee Altaer-deuren/ d'een de Verrijsnis/ d'ander de Hemelvaert. In den Haegh was in de groote Kerck van hem d'Heer van Assendelfts Capelle. Daer waer geen eyndt te verhalen al de Tafelen/ Tafereelen/ Epitaphien/

en

en Conterfeptsels/die hy gedaen heeft: want hy van natueren vlijtigh wesende/al stadich wrocht/en seer veerdich van handelingh was. Onder ander Tafereelē/die seer constich van hem gedaen warē/was een seer uytnemende vol werck/en redelijck groot/een vier uyterste/het sterven/t'Oordeel/t'Eeuwich leven/en de Helle. Hier in quamen veel naeckten/en beelden van verscheyden actien: hier in zijn te sien veel veranderinghen/ oft verscheydentheden der Menschlijcker affecten/so de pijne des doots/vreuchde des Hemels/en droefheyt en grouwlijckheden der Hellen. Dit stuck hadde hem latē maken zynen Discipel Iacob Ravaert voor verhaelt/een treflijck Const-beminder in zijnen tijt / den welcken Hemskerck daer vooren telde een heel deel gouden dobbel Ducaten/so langh/ tot dat den Schilder seyde/het is ghenoech. Noch heb ick ghesien eerstmael by een Const-beminder Pauwels Kempenaer, en naemaels by den seer Const-liefdighen Melchior Wijntgens, een lanckwerpich stucxken/ een Bacchanalia, oft Bacchi feest/ waer van genoech de self ordinantie in Print comt: maer dit is wel het best gheschildert van al wat men nae zijn comst van Room sien mach/wesende seer morbido/ oft poeselich van naecktē: Daer in zijn te sien die oude dertelheden/ die men by den Heydenen in die feest oeffende/van tuymelen/en dergheliicke dinghen. By Aernout van Berensteyn/ is oock van hem te sien een seer schoon Landtschap/ met een heerlijck verschiet/en is eenen S. Christoffel. Summa/hy was universael/ en in alle dinghen gheoeffent/verstondt seer wel zijn naeckten: dan somtijden eenichsins te berispen/van weghen onse Nederlandtsche aenhanghende dorheyt/ oft magherheyt/oock dat zijn tronien by wijlen ghebreck hadden van een seker gracelijcke vriendelijckheyt / die (als elder meer ghesept is) een Constenaer zijn werck seer vercierende is. Hy was een seer goet ordineerder/jae een Man die de heele Weerelt schier vervult heeft met zijn inventien / wesende oock een goet Architect/ghelijck in al zijn dinghen overvloedich te sien is. Daer waer oock geen eyndt te vinden/als men wilde verhalen wat Printen van hem al uyt zijn ghegaen/wat al aerdighe sin-rijcke beduytselen hem den vernuftigen Philosoophschen Dirick Volckersz. Coornhert versierde/die hy in't licht heeft ghebracht/hoewel Marten self niet en sneedt: maer verscheyden Plaet-snijders/om welcke hy wonder veel goets teyckende; onder ander/desen verhaelden Coornhert, wiens gheest/verstandt/en handen/bequaem en veerdich waren te begrijpen en uyt te voeren/alles wat den Menschen moghelijck mach wesen te verstaen oft doen. Heeft eenige dinghen ghehetst/ en ghesneden / bysonder seer net en aerdich d'Historikens van den Keyser/ uytghenomen daer den Coningh van Vranckrijck wort ghevangen, dat is/van een Cornelis Bos. Eenighen tijdt nae dat Marten van Room was ghecomen/ oudt vyer wesende/trouwde een schoon jonghe dochter / gheheeten Marie Iacobs Conings dochter. De Rethorijckers speelden/de Bruyloft ter eeren/ een Comedie oft Cluyt. Dees zijn Vrouw starf anderhalf Jaer daer nae van kindt. Drij oft vier Jaer hier naer/maecte hy de deuren voor verhaelt/die in't Princen Hof t'Haerlem aen de kinderdoodinge van Cornelis Cornelisz. te sien zijn. Andermael trouwde hy eē oude dochter/begaeft wesende niet met schoonheyt noch wijsheyt/maer met Rijckdom: en soo seer begeerich van ooghen nae ander luyden goet/datse veel dinghen cocht sonder betalen/ oft vondt eer het verloren was/tot groot leetwesen van Marten, die peghelijck waerschouwde haer

niet te beschamē/en als eerlijck oprecht ijvan elckē voldede. Hy was te Haerlem 22. Jaer lang Kerck-meester/ tot dat hy starf. Doe A°.1572. de Stadt belegert wert van den Spangiaerden / met toelaten van den Raedt/ onthiel hy hem t'Amsterdam by Iacob Ravaert. Hy was van natueren vergarigh/en gesparigh/ooc seer cleenhertigh/en so schrickachtigh/dat hy in't opperste van den Kerck-thoren clom/ om in den Omgangh de Schutters te sien trecken/ vreesende t'schieten/daer hy hē niet al te vry en docht te wesen. Altijt sorghde hy in zijnen ouderdom in armoede te comē / droegh te dier oorsaeck altijts in zijn cleederen verborgē een goet getal goudenCroonē/tot hy starf. Na t'overgaen van Haerlem/werdē veel van zijn wercken van den Spangiaerden vercregen/onder decksel van te willen coopen/en nae Spaengien gesonden/ sonder al d'uytnemende constige stuckē/die de rasende beeldtstorminge schandlijc heeft vernielt/so datter nu ter tijt niet veel vā hier te Lande gevondē en wort. Marten, also hy een rijck machtigh Man was/en geen kinderen na en liet/ bestelde veel schoon aelmossen voor zijn doot: onder ander/gaf hy eenigh Lant/ om met datter Jaerlijcx af quam te geven Houwlijcke have eenige jonge lieden/die des Jaers eens op zijn graf souden trouwen : t welck also altijt gheschiet. Te Hemskerck op t'Kerckhof/liet hy op zijn Vaders graf richten een blauw steenē Piramide, oft Graf-spits: boven al staet zijn Vaders conterfeytsel gehouwen/en t'Graf-schrift in Latijn en Duytsch/met oock een kindeken staende op doots-beenderen/daer het t'vyer in steeckt/rustende op den Fackel/ en met den rechter voet op een doots-hooft:dit schijnt voor d'onsterflijckheyt gemaeckt: onder staet/Cogita mori. Onder aen comt zijn wapen/in welcke comen bovē op de rechte sijde een half dobbel Arent/ op de slincker een Leeuw: onder dese over dweers gedeelt wesende/comt eenē naeckten arem/hebbende in de handt een Pen oft Pinceel/boven is den arem gevleugelt / den elleboogh rustende op een Schiltpadde/wesende(als ick acht)t'advijs van Apelles, van niet te traegh in arbeyt te wesen / noch den geest met al te veel wercken niet t'overladen/ghelijck Protogeni voor ghehouden wiert/ als elder verhaelt is. Tot ophoudē van dese Piramide, is ooc van Marten Landt bestelt : want liet men de selve vervallen/so soudē dan de vrienden aen het Landt mogen handt slaen. Hy hadde een seer aerdige manier van metter Pen te teyckenen/en seer suyver in't artseren/met een lichte fraey handelinge. Tot Alckmaer zijn van hem zijn eyghen Conterfeytselen van Oly-verwe/ van verscheyden ouderdommen/seer heerlijck/aerdich/en wel gedaen/ ten huyse van Iaques van der Heck/die zijn Neef is. Doe nu Martē in zijnē tijt der Const een bysonder licht is gheweest/is hy ghescheyden uyt dit verganghlijck leven A°.1574. op den eersten dagh van October/oudt wesende 76. Jaer / twee Jaren min gheleeft hebbende als zijnen Vader. Het lichaem was t'Haerlem in de groote Kerck aen de Noortsijde in de Capelle begraven : maer de Const / ghelijck hy haer een licht was/en sal sy oock zijnen naem niet duyster laten / soo langh als de Schilder-const self by den Menschen gheacht/ en in weerden sal wesen.

T'leven van Rijckaert Aertsz. oft Rijck metter stelt/ Schilder/ van Wijck op d'Zee.

WIe mach begrijpen oft seggen/watter voor een bequaem suyver Locht beaessemt van der Zee mach wesen/oft heerschen in den Noort-Hollantschen

schen hoeck/dat aldaer dat Landt soo natuerlijck gheneghen schijnt voort te brenghen in onse vernufte Schilder-const / by tyden eenighe edel en begrijpsaem geestē/als te Beverwijck/Schoorel/Hemskerck/en te Wijck op d'Zee ghschiet is, daer men onder de Boersche jeught sulcke gheneyghtheyt tot de Const/sonder te hebben schier eenigh aenlockende voorbeeldt/gespeurt en bevonden heeft. In het Zee-dorp voornoemt/Wijck op d'Zee/is gheweest een Visscher/ geheeten Aert, wiens soon Rijck jongh wesende/by ongheluck zijn been verbrandt zijnde / werdt bestelt te Haerlem/om aldaer ghemeestert te worden / welck been is moeten als verdorven afghheset wesen: en alsoo den jonghen veel by t'vyer sat/ comt natuere hem verwecken/en tot de Teycken-const nooden: door welcke drijvinghe hy sonder ander voorbeeldt/begint met colen den heert en witten schoorsteen muer te betrecken met eenige ghedaenten der beeldingen/soo dat hem werdt gevraeght/of hy lust hadde het Schilderen te leeren/ en met grooten ernst dat begheerende / is besteedt gheworden te leeren by Ian Mostart: en also hy met een Stelt ging/werdt geheeten Rijck met de stelt. Hy heeft grooten vlijt om leeren ghedaen / en is een goet Meester gheworden. Van zijn werck waren de deuren van t'Draghers Altaer: welcken Altaer wel eer was ghedaen van Meester Iacob den Meester/ van Ian Mostart. In dees deuren maecte Rijck, daer Iosephs broeders om Cooren comen in Egypten/daer Ioseph als een Coningh sit in grooter heerlijckheyt/ en dergheliјcke dinghen. Veel van Rijckens wercken zijn gheweest in Vrieslandt/oock ten deele vele te niet gheraeckt/ so dat icker geen weet aen te wijsen. Hy is geweest een stil/bequaem/vredigh/ en deughdigh vroom Man / de Godlijcke Schrift en Siel-rust seer beminnende. Hy heeft eyndlijc zijn wooninghe ghehouden t'Antwerpen/daer hy om zijn gherustheyt wille hem ten lesten begaf niet te doen/als de naeckten te maken in verscheyden Schilders stucken/voor eenighen gewoonlijcken loon. Geen van zijn kinderen stelde hy op de Const. Doe hy in grooten ouderdom was ghecomen/en hem t'gesicht niet en wouw dienen/ niet siende wat hy maeckte / streeck de verwe soo dick op den Penneelen / dat het niemants gadinge en was : maer most dickwils afgheschrabt worden/en maeckte hem oock t'somtijt gram/om dat de luyden zijn dinghen niet en begeerden. In't Iaer 1520. is hy gecomen t'Antwerpen in't Gildt van de Schilder-camer/ de Violiere bloem/ onder de Devise: Wt jonsten versaemt: welcke Camer was opghestelt A°. duysent vier hondert. Hy werdt van Frans Floris ghecontersfeyt tot eenen S. Lucas, die ons Vrouw schildert/ om op t'Schilders camer te setten: want hy seer wel bemint / en vroolijck was/ segghende dickwils: Ick ben rijck/en wel ghestelt/ en hadde oock een fraey schilderachtighe tronie. Hy is gestorven ontrent een half Iaer nae de Spaensche furie/ontrent Mey 1577. oudt 95. Iaren.

Het leven van Hubert Goltz, Schilder/Plaet-snijder/en Histo-ry-schrijver/van Venlo.

ALsoo Lambert Lombardus groot gerucht hadde / om zijn uytnemende blinckentheyt in onse Const/ dewijl hy haer op de nieuw beter manier wel van de eerste begon oeffenen/hadde veel Discipulen: onder ander is oock hem by gevoeght Hubert Goltzius , geboren te Venlo/ van afcomst doch van Wirtzburgh/welck zijn voorders gheboort-plaets is. By desen Lombardus heeft

heeft hy gesien en geconterfeyt verscheyden dingen nae den Antijcken/ so wel Roomsche als ander/die in Duytschlandt van d'oude Francos waren naeghebleven/waer door hy begon over en lust te hebben in die Antiquiteyten / en met hulp zijner gheleertheyt / die Roomsche oude dinghen t'ondersoecken/ waer in hy uytnemende ervaren is geworde/en heeft met behulp van d'Heer van Watervliet/heerlijcke seldsaem dinghen voort ghebracht. Hy heeft vergadert/by een ghebracht in een groot Boeck/en in druck uytghegheven/alle de Medaglien oft tronien der Roomsche Keysers/waer over hy ontrent 12. Jaer doende was/niet sonder grooten cost en arbeydt. Dese dinghen waren ghedruckt met verscheyden gronden/ en in houten platen ghesneden / hier in ghebruyckende een Schilder van Cortrijck / een wonder versierlijck en vernuft Man/gheheeten Ioos Giet-leughen: welcken toenaem doch op zijn leven niet over een quam. Dese Keyser tronien comen seer cloeck en aerdich / en zijn paslijck groot/beginnende aen Iulius Cæsar,tot Carolus de vijfde/ en Keyser Ferdinandus: en waer geen Medaglien oft penninghen van eenighe Keysers zijn ghevonden/heeft hy een ydel rondt ghelaten. Hier in heeft hy bewesen een groot opmerckigh oordeel en verstandt/soo wel in ghelijckenissen wel te treffen/als dese tronien te stellen in goet ghevolgh/en de levens te beschrijven/t'somtijt tegē t'quaet gevoelen van onachtsaem Schrijvers. Dit Boeck is in verscheyden spraken van hem uytghegheven. Op desen tijt woonde hy te Brugghe in Vlaender : hadde oock zijn eyghen Druckerije / alles op t'bequaemste/en voorsien met seer schoon letteren/doch gheenen openen Winckel daer van houdende. Hy heeft noch verscheyden Boecken/ die by den Gheleerden in seer groot achten en verwonderen zijn/laten van hem uytgaen. Eerstlijck/in't Jaer 1563. in Latijn een Boeck/gheheeten Caius Iulius Cæsar, oft d'Historie der Roomsche Keyseren/uyt oude Medagliē/ waer by is gevoeght t'leven van Iulius Cæsar, en is gedediceert aen den Keyser Ferdinandus. In't Jaer 1566. heeft hy uytgegheven een ander Latijns Boeck / ghenoemt Fastos: waer in zijn begrepen de Over-heeren en Seegh-feestē der oude Romeynen/van Rooms bouw-tijt aen tot de doot Augusti, alles met Medaglien van zijner handt ghesneden/en met schoon uytleggingen geciert: dit tweedde Boeck was gedediceert aen den Roomschē Senaet oft Raedt/ waerom hem Aº. 1567. op't Capitolium te Room / was verleent eenen beseghelden Brief/ waer in sy hem aennemen voor een edel Roomsch Burgher / als die om zijn uytnementheyt en gheleertheyt wort weerdigh gheacht/tot een vercieringe der selver Stadt / alle Roomsche Borgherlijcke vrijheyt te ghenieten / alst blijckt aen t'uytschrift ghedruckt in't Boeck/Cæsar Augustus ghenoemt. In't Jaer 1574. is noch een tweede Boeck van hem uytghegaen/van Cæsar Augustus, met Medaglien en rugghen/oft averechten der Medaglien/van hem ghedaen/en in Latijn de beschrijvinge van Cæsar, in twee Boecken verdeelt. In't Jaer 1576. is noch van hem uytgegaen een Boeck in Latijn/genaemt Cicilia, en Magna Græcia, oft d'Historie van de Stedē en volcken van Griecken/met de Grieckische Medaglien/en de beschrijvinghe van dien/ met noch meer ander Boecken : in welcke hy toont een groote vlijtighe cloeckheyt/ doende alsoo herleven de ghedachtnis der heerlijcke oudtheyt van dat alder doorluchtichste Keyserlijck Rijck: en is alles uytnemēde schoō/en met schoon lette-

letteren in groote Volumina ghedruckt. Aengaende zijn wercken in onse Schilder-const/van hem met den verwen ghedaen / daer weet ick niet veel van te verhalē/dan dat ick wel weet/dat hy is gebruyckt geworden/en heeft gheschildert verscheyden dinghen/oock t'Antwerpen in den tijt van de gulde Vlies-feest voor de Oosterlinghen/en veel ander dinghen: was stout yet aen te vatten/en cloeck in zijn handelinghe. Hy heeft voor zijn eerste Huysvrouwe ghehadt/de suster van de leste Huysvrouw van Pieter Koeck van Aelst/ daer hy sommighe kinderen by hadde/welcke hy als een Romeyn oock Roomsche namen gaf/als Marcellus, Iulius, en dergheliicke. Met dese ghehouwt zijnde/ trock nae Room/dat sy't niet en wist/meenende hy maer te Coelen was. Te Brugghe woonende/ hadde groot tijt-verdrijf te hooren predikken een graeu Monick/gheheeten Broer Cornelis: en hem wort nae ghegheven/dat hy zyn Predicatien heeft beschreven/en ghedruckt. Welcken Monick hy hadde ghe-conterfeyt op een trony-penneel van Oly-verwe/ ghenoech van vooren/ by onthoudt/ seer wel ghelijckende en ghestelt wesende/ recht in sulck verstoort wesen als hy was/doe sy hem met schimp-rijmen en Pasquillē haddē te vooren gheterght / het welck soo veel de Const belangt was wel ghehandelt / en hebbet oock ghesien/en in handen ghehadt. Hy nam eyndlijck aen een tweede de Houwlijck met een Vrouw niet van t'beste gherucht/tot leetwesen van zijn kinderen en vrienden/tot zijn eyghen onrust/schade en schande / ghelijck meer wijse oft verstandighe Mannen is wedervaren / die sommighe Vrouwen onstadicheyt te veel betrouwt hebben / meenende die door reden te matighen / oft door goet onderwijs de verstijfde arghe ghewoonten versachten/ oft beter ghestaltighen. Hy was van seer goet oordeel/en een treflijck statigh Man / by grooten en Gheleerden in groot aensien. Hy hadde Antonio Moro geschoncken een zijn Medaglie-boeck/ seer schoon ghebonden/welcken hem seyde/ niet te willen beloonen dan met zijn Const/ en dede hem een oft twee reysen aen den morghen comen om te sitten/ hy soude hem conterfeyten/ en liet hem wel ontbeten hebbende weder t'huys gaen/tot de derde reys/doe dede hy nae hem een conterfeytsel in een ure oft weynigh tijts/ dat wonder wel ghedaen was/en ghelijck: want hy ondertusschen hadde in zijnen sin geschildert het recht wesen van Goltzius, welck noch te Brugghe by de Weduwe oft haer vrienden is/naer dit Conterfeytsel was een ghesneden en ghedruckt in een van zijn Boecken. En ghelijck zijn Boecken met verscheyden Latijnsche Lof-dichten waren vereert/so is onder ander dees Epigramme van een Enghels Ghesant hem ter eeren ghemaeckt.

In effigiem Huberti Goltzij, ab Antonio Moro expressum,
Danielis Rogerij Angli Epigramma.

Goltzion arte parem pingendi cernis Apelli,
Sculpendique parem, culte Lysippe, tibi:
Notitia imperij Graij, pariterque Latini
Varronem similem, Pausaniaque simul.

Dat is:

Daniel Rogiers Engelsmans Epigramme/op Hubert Goltzij Conterfeytsel/van Antonis Moro ghedaen.

Ghy siet in Schilder-const hier een ghelijck Apellen,

En

En een Man by Lisip in't snijden weerdt te stellen,
Een Man in wetenschap Varro uyt t'Roomsche Rijck,
En oock Pausaen den Grieck ervaren wel ghelijck.

Hubertus Goltzius is overleden te Brugghe/in't Jaer ons Heeren 1583. oft daer ontrent.

Het leven van Pieter Vlerick van Cortrijck/ en Carel van Yper/ Schilders.

HEt gheschiedt t'somtijden/ dat eenighe Oeffenaers onser Consten van jeught aen/door Natuere/lust/en vernuft worden moedigh gestuert/en ghetrocken / op te stijghen boven ghemeenen spoor en gangh van ander hun Landtslupden/oft tijtsghenooten / die hardt verwert blijven(om een daeghlijcx smal ghewin/daer magherlijck den cost uyt vallen mach)volherdende in een slechte wijse van wercken/dat dickwils geen Schilderen is weerdigh te heeten: maer soo eenigh doeck-verwen/oft cleer-schrijven/datmen daer in der Stadt ghewent is/en daer soo eenighe Marct-volghende Cramers op zijn ghepast. Maer dit is te claghen/datmen siet ghebeuren/dat wanneer sommighe edel gheesten/door arbeydt/vlijt en oeffeninge/ anderen hoogh overtreffende/op den t'sop der volcomenheyt zijn gheclommen / datse niet met raedsaem bedencke / en veel ooghde voorsichticheyt over al om en sien/dewijl hun den wegh van eere en voorspoet open en ten besten is / waer sy in de heerlijcste rijcke Coopsteden met hun vercreghen Stadt-vercierende Const / meest vrucht/voordeel/eere/en ghewin souden moghen ghenutten/oft becomen: gelijck outs tijts d'Antijcke Schilders dede/daer voore van wort vertelt/datse vlijtich de groote beste Steden sochten / en geen Schilder eyghen Landtschap vercoos: maer was ghemeen voor alle Lande/en alle Landen waren hem ghelijck oft ghemeen. Daerom soudemen voor onbedacht moghen achten/ die te seer verblindt/ door een belacchelijcke ydel aenclevende begheerte tot ghboort-plaets/oude smeeckende kennis des ghemeenen volcx/ oft oock een lijmachtige treckende liefde tot den Ouders oft vrienden/die doch eyndlijck vruchtloos wort/ door dat sulcke luyden/door haest en licht ghemaeckte kennis / onversien in arm Houwlijck / en swaer huysghesins last comende/ den Ouders/vrienden/oft qualijck hun selven redden/noch helpen en connen: en blijven alsoo vast met t'hooft in den sack sitten/ onder t'harde jock der vuyl bekrosen armoede: becoopende al te duyr hun wulpsche versuymelijcke aenghebooren slofheyt/oft onwijsheyt/in desen ghevalle/van soo traegh en slaperigh t'huys te blijven sitten/te weten / sy die dickwils so veel verre Landen/ en uytheemsche Steden hebben besocht / en bereyst/ (nademael doch yeders natuere hem tot eyghen Landt/en volck meest aenlockt/ en dat het velen ongheraden dunckt/by vreemdt volck als een verworpen vreemdelingh t'leven over te brenghen)dat sy by huys/onder t'volck van hun spraeck en Natie/ de ghebuer-steden en Landen niet hebben eerst wel doorsien/ en onderscheyden/ uytkiesende die hun bequaemst en nutst mocht wesen te woonen/ boven eyghen Stadt oft gheboort-plaets : niet soo heel hier in den Vogelen ghelijckende/ die men seght/ datse geern zijn daer sy ghebroedt zijn: want hier teghen dient gestelt het Italiaensche Spreeckwoort/dat sinrijcker stoffe heeft. *Tristo è l'augello, che nasse in cattivo valle.* Want sy seggen: T'is een arm Vogelken/dat in

Leest hier van fol.88.

ellendich dal ghebroedt is/ om dat hem de ghewentheyt tot een natuere wort/ en treckt daer altijdt te blijven / t'zy hoe cout/ rouw / oft vruchtloos Landt oft plaets is/daer het zijnen lieven Moederlijcken broednest weet te zijn gheweest: ghelijckmen oock eenighe sulcke slechte Voghelen siet/die altijt over al sotlijck/ ghelijck als Kampsalighe reysers / oft arme Pelgrims den bytenden couden Winter naevlieghen / en verselschappen / niet doende voorsichtlijck als Oyvaer/Swaluw/oft sulck Somer-lievende ghevoghelte/sich meer vermakende in den bloem uytaessemenden soetē Westē windt/ als in den Sneeu uytspouwenden Noorden. Het vertellen die van Piemont/dat in't woest gheberghte van den grouwsamen Alpes volck woont/daer het Jaerlijcx al vol Sneeus is / en comende beneden ter marckt om hun behoeflijckheyt in den Steden/daer het Menschlijck is te woonen/grootlijck seer haesten/en verlanghen om weder in hun oude ghewoon armoede en ellendicheyt te wesen/daer sy van Sneeu-water stadich te drinckē groote croppen hebbē souden: des ick acht dese arme luyden by den verhaelde Winter-voghels zijn te gelijcken: gelijckmen daer by mocht voeghen/die in onse Const uytnemende geschickt zijnde/in hun ellendighe gheboort-plaetsen hun neder setten/daer hun Const qualijck bekent/ beloont/ en in eeren is. Een van dese was ten ongheluck Pieter Vlerick, den welcken was gheboren te Cortrijck A°. 1539. zijn Vader was een Rechts-geleerde/Taelman/oft Procureur/en siende zijn soon tot de Teycken-const gheneghen/ bestelde hem te leeren by een Water-verwe Schilder/ buyten de Doornijck Poort/ geheeten Willem Snellaert, die so wat beter was in de Const als ander Doeck-schilders/ die in de Stadt seer veel waren/ en gemeenlijck zijn. Binnen desen middelen tijt hoordemen veel gheruchts van de ongemeen cloecke manier van teyckenē en schilderen van Carel van Yper/ daer Pieter eyndlingh by was bestelt te leerē. Hier sagh hy heel een ander wijse/en begon hem daer nae te ghewennen / en maeckte Carel somtijts eenighe groote cromme voeten / die maeckte Pieter dan noch meerder/om dat hem docht dat het te cloecker stont/en te beter was. Carel was niet groot van persoō/en was evēwel moedich/en corselachtich/oft wat cort voor t'hooft. T'geschiede op eenē avondt/datmen daer t'Yper gewent is te backen panne-koecken/die sy kespen heeten / en dat elck de zijne met de pan moet omkeeren. Doe het dan Pieters beurte was/en hy zijnē koeck op wierp met de pan om te keeren / comt den beboterden pannekoeck den Meester vlack in zijn aensicht te vlieghen/dat hy de hitte wel mocht bevoelen/en besmeert was. Pieter stondt deerlijck en sagh om dit ongeluck: doch dit passeerde met wat ghekijf. Op eenen anderen avondt hadde Carel gasten / en redelijck beschoncken wesende quam op den Winckel/ toonende den gasten de schilderije: en alsoo Pieter de keersse nae zijnen sin om lichten niet con houden / nam zijn vuyst / en sloegh Pieter voor t'hooft/dat hy ter eender sijde viel/en de keers met den Candelaer ter ander. Den jongen dese onredelijckheyt niet connende verdragen/is smorghens vroegh van Yper nae Cortrijck ghetrocken/sonder zijn Meester adieu te seggen. Den Vader/die een streng Man was/ en zijn soon niet willende gelooven/ dat het soo toeghegaen was/bekeef den jonghen vast/ zijn wech loopen bescheldende/en seyde/ dat hy niet veel deughen en soude / nam stracx een Peerdt/en trock nae Yper: daer most den jonghen/hoe moede hy was/mede/ en zijn als ick meen vijf mijlen weeghs ; want den Vader wouw de waer-

heyt

heyt gaen onderstaen. Daer gecomẽ/vondt wel dat Carel niet veel wist te segghen/dan groot ongheliick hadde:doch gaf den Vader zijn soon in tegenwoordichepyt geen gelijck. Carel voldaen zijnde/nam den Vader Pieter mede:t'huys ghecomen wesende/gaf hy Pieter weynigh oft schier geen gelt/en gheboot hem heẽ te trecken zijn avontuer te soeckẽ/en hem selvẽ te geneerẽ. Dus is den armen jonghen/die noch maer ontrent twaelf oft veerthien Iaer oudt en was/eyndlingh gecomẽ by Mechel/en was Sondagh oft heyligh dagh/dat t'volck buyten der Stadt quam wandelen/ daer sat Pieter op den wegh en rustede:en ghelijck de Ieughđ uyt vrienden en kennis wesende/ en geen heencomen wetende licht bedroeft is / sat vast en weende / des eenighe voorbygangers vraeghden waerom hy weende / en of hy geen ambacht con/ en dergheliicke. Pieter seyde/hy was een Schilder : en gelijck te Mechel altijt oock veel Water-verwers zijn / werdt van eenighe van desen mede ghenomen. Sy hadden daer een maniere dat hun doecken door verscheyden handen mosten / d'een maeckte tronien/en handen/d'ander de cleeren/oft Landtschap/so werdt Pieter ghestelt te maken compartimenten/daer dan schrift in quam/ waer in/ en in ander hy hem soo wel droegh/dat ander Schilders Pieter sochten van den Meester t'ontrecken/en begonden om Pieter te kijven/en twist te hebben. Hy hem dan bevindende sulck een Meester te wesen/ trock wech van Mechelen nae Antwerpen: want hem docht hy hoefde nu niet te sorgen. T'Antwerpen quam hy by een Oly-verwe Schilder / die stelde hem te copieren een Serpent-bijtinghe van zijn handt/ en vraeghde Pieter of hy die handelinghe wel volgen soude/en alsoo't een handelingh was die Pieter docht nouw voor katten noch Honden te deughen/seyde jae. Hier en is hy oock niet langhe ghebleven/en is soo van den eenen op den anderen Winckel gheraeckt / oock eyndlingh by Iaques Floris, den Broeder van Frans. Hier hielp Pieter met zijn mede-discipels hun Meester op eenen avondt een boots stellen : want Iaques zijn broeder van verre kennende met licht aencomen/schickte dese knechten met bloote Rapieren schretsende op de steenen nae Frans toe / en deden hem wel dapper loopen : want Pieter begon al Manlijck te worden / en is voort uyt t'Landt getrocken/eerst in Vranckrijck/van daer in Italien/ en hiel hem eenen tijt langh te Venetien by Tinturet, die aen hem en zijn dinghen goeden sin hadde / ghelijck hy oock aen des Meesters : en het schijnt wel / had hem t'hooft niet soo groen gheweest/en tot verder reys niet gheneycht / hy hadde met de dochter van Tinturet Houwlijck aen gegaen/ daer hy wel toe had moghen comen: dan is van daer in ander Steden gereyst/ en gecomen te Room. My dunckt of hy een reysghesel had van Antwerpen / geheeten Hans in den boogh. Hy is oock geweest te Napels/siende al die vreemdicheyt buyten Napels te Puzzuoli, en elder. Te Room conterfeytte hy veel fraey gesichten van der Stadt op den Tyber/oock het Casteel S. Agnolo,en veel Ruwijnẽ/want hy seyde/ als hy geen ghelt en hadde/most hy Ruwijnen tellen: dese warẽ uytnemende metter Pen ghehandelt/ en met sulcken aerdt en cloeckheyt dat het niet te verbeteren was/het was schier op de manier van de Pen-handelingh van Hendrick van Cleef. Dese stucken heb ick ghesien dat hy hadde rontom den Winckel opghehangen: maer mostse weder wech nemen/ om dat sy hem Room te seer in't gedacht hielden/en dat hem so seer moeyde daer niet noch te wesen : doch hy conder beter ghelt winnen als bewaren / met zijn mede Ne-
 derlan-

derlanders/die seer op den goeden Wijn verslinghert waren/datter dickwils niet veel t'over en was. Verlieten hun eens op malcander/meenende elck dat een anders buydel wel gespeckt was: en als men t'gelagh betalē soude/hadde niemant ghelt. Wat haddē sy te doen? Gaven den Weerdt al hun nederbasen/ oft coussen te pandt/ namē swartsel/en maeckten hun beenē swart/deden hun schoenen aen/en bonden de coussebanden aen / ginghen soo heen/en het ghelecken seer sijn hosen te wesen/die heel dicht aen de beenen pasten. Yemandt had wat onder handē/dat schier op was gedaen: Dit voldaen/vercochtent/en ginghen hun hosen lossen. Te Room heeft hy noch veel dinghen geconterfeyt nae den Antijcken/en nae Michel Agnels dingen upt t'Oordeel/en nae zijn rondt. Hy schilderde oock eenighe ordinantien/ te weten / dry Coninghen/ met aerdighe Ruwijnen/met veel cleen gheruch van beeldekens/en dergelijcke/ghewennende hem te wercken van alle manier van schilderen: wrocht oock veel op t'nat. Was met Ieronimus Mutziano tot Tivoli/ alwaer hy in de Landtschappen van Mutziano, in't Paleys van den Hof/ de beelden en Historien maeckte: waer by te bedencken is/of hy handelinge hadde/en ervaren was in de Const. Hy was te Room ten tijde van Paus Pius de vierde. In zijn afcomē had hy vreemde en sorghlijcke avontueren. In Duytslandt reysende/ en logerende met zijn medegeselle in plaetsen/ daer t'volck op een weynigh nae/ die in de Herbergh vast brasten en droncken / al upt ghestorven was / en mosten slapen op bedden/daer men een weynigh te voor de dooden af had genomen/ doch alsoo't Godt gaf/hadden geen letsel. In't optrecken gheschiede hun een clucht in Italien/in een Stedeken/daer sy aen een Schilders Winckel/lien om werck haddē gevraeght: en den Meester geen hebbende/waren voort gegaen/ en wederom ghewenckt: want een Heer oft Borgher vraeghde den Schilder/wat dat voor gesellen waren. Hy antwoorde/Schilders / die werck soecken. Desen wildese te werckē geven/ lietse daerom wederom roepen. En also d'Italianen van boven met der handt nederwaert wencken / en niet van onder op/dat daer voor vileynicheyt wort gheacht/meenden sy/men wees datse hun wech maken mosten: des waren sy in twijffel: of sy op den loop wilden/ denckende of sy't onwetende ergens in mochten hebben verkerft: doch werden bevindende / datmen hun wederom riep. Als nu Pieter weder in Vlaender in zijn gheboort-stadt ghecomen was / was van zijn oude kennis blijdelijck ghewelcomt/begon vast te maken Water-verwe doecken/ die by eenige van de Schilders(die wat meer kennis haddē als ander)met groot verwonderen waren aengesien. Hy maeckte op eenen langwerpigen Doeck een Serpent-bijtinge met groote beeldē/die seer wel stondt en gehandelt was: een vier Evangelistē/daer aerdige troniē/ een vercortende handt op een Tafel liggende/en fraey lakē in quam: ooc in eenige tronie een ander besiende met grooten ernst. Noch eenē Doeck van een Iudith,daer sy Holophernis hooft in de male steect/welc doode hooft uptnemēde was. Noch een Crucifix in de hooght/met Maria en Ioannes, met fraey en aerdich lakē/en alles wel geschildert: dē doodē Christus hingh heel anders als mē hem gemeenlijc siet van ander Schilders gedaen/so heel had hy hem gemaect neder geswackt/gelijck een doot lichaem geneyght is te doen/daer de beenen/ oft knien niet recht blijven staen/als veel Schilders gewēt zijn te makē. Maer daer hy ooc seer uptnemēde in was/dat was in Metselrije/en te schilderē Tempelen/en Prospectivē/dat ic wel mach

seg-

segghen/ noyt geen ghesien te hebben soo aerdich ghehandelt/ soo wist hy die Colomnen met soete Marmor-vlecken hooghen/ diepen/ en canaleren/ eenen uytnemenden welstandt te gheven/ desgelijcx vloeren/ en ander omstandicheden/ met een seker gracelijcke soetheyt. In dese Tempelen maeckte hy eenige Historien: onder ander/ was van hem gedaen seer versierlijck/ daer Christus Coopers en vercoopers uytjaeght/ met veel cleen gherucht van beeldekens/ die menigherley actien deden: Daer waren oock eenige Antijcksche backen/ met water/ en Visschen/ daer kinderkens mede speelden. Somtijts maeckte hy een heerlijck Coninghlijck Paleys/ daer Salomon in een heerlijck gestoelt en throon zijn eerste Vonnis dede/ over het levende Kindt de natuerlijcke Moeder kenlijck makende. Oock daer Maria gheboodtschapt wort/ stoelen en koetse als van hout seer aerdich ghesneden wesende/ met een insien in een ander Camer/ alles seer wel en cluchtich ghehandelt. Hy maeckte oock d'Historie van de seven ghebroeders der Machabeen/ daer sy ghemarteliseert/ en wreedlijck ghedoodt worden/ seer wercklijck gheordineert en geschildert. Hy maecte ooc een Susanna, met den boeven/ dat alles seer wercklijck stondt/ met een versierlijcke Fonteyne/ welcks back/ als een schulp van Marmor/ was ghedragen van Zee-Goden oft Goddinnen met gedeelde visch-steerten/ van Coper/ welck Coper gaf verscheyden glanssen/ en was te som plaetsen groen oft mosschich van t'water. Hy schaemd' hem oock niet/ yet te schilderen nae Print van Titiaen, te weten/ daer Ioseph van Putiphars Huysvrou wort nae t'bed ghetrocken/ en hy ontvliedt: En de Boodtschap in de hooghde/ van een Italiaen ghesneden/ daer den Engel met d'een handt om hoogh wijst/ en met d'ander zijnen schoot/ en een Lelie ghevat heeft: en daer in den schijn een deel Engelen met den heyligen Geest afcomen: daer had hy die drijvende wolcksskens/ en stralen over de Metselrije doorschijnich soo wel ghedaen/ en met sulcken welstandt/ dat het niet te verbeteren was: desgelijcx alle die beelden/ lakenen/ tronien/ en naeckten/ waren wonder net en levendich ghehandelt: soo was de Metselrije/ en vloer/ dat ick geenen moedt en hebbe veel beter van Water-verwe te sien. Dit selve maeckte hy oock in't cleen van Oly-verwe/ voor eenen Brouwer/ gheheeten Ian Bonte, dat seer wel stondt. Hy maeckte noch van Oly eenighe Mary-beeldekens in't cleen/ van grooten welstandt: en eenen grootachtigen naeckten S. Ieronimus, liggende als geknielt/ en met den voorsten erm rustede hy/ d'handt leggende op een doots-hooft/ so datmen t'corpus van ter sijden sagh/ met een deel van den rugge. Dit hadde hy ghedaen nae t'leven/ wesende goet werck. Noch maeckte hy een Kerck-vaen van S. Barbara: op d'een sijde/ daer sy staet met den Palm-tack: op d'ander sijde/ daer sy onthooft light/ en den Vader met t'sweert van dē Duyvel in de locht wech wort ghevoert: dit was van Oly-verwe. Noch maeckte hy een Passystuck/ te weten eenē naeckten Christus, sittende op t'graf/ met alderley Passytuygh/ gelijck men in den Vasten voor den Altaren pleeght te stellen: dit was met al zijn bywerck seer Meesterlijck en wel gedaen. Het waer my niet wel moghelijck alle zijn wercken te verhalen/ die bysonder van Water-verwe seer uytnemende constigh waren. Maer wat baet het? Al had hy Apellis, oft een van den besten Antijcken Schilders gheweest/ daer waren in dat Cortrijck geen Talenten voor hem ten besten: conde hy een van zijn Doecken dry oft vier pondt vercoopē/ daer was seer veel roeps van. Hy vondt hem gehouwt/

en begon wat ghesin te krijgen/ so dat hem ten lesten een oorsaeck quam aen-bieden/ om te Doornijck te woonen/ met een werck voor eenē Canonick/ gheheeten Monseur du Préz, tot een Epitaphium, waer van de Tafel was een Verrysnis: dese maeckte hy te Cortrijck/ was een redelijck groot Penneel/ t'welck ghedootverwet zijnde/ is in de Son gheborsten/ dat het herlijmt en gheschaeft zijn most/ hadder veel moeyt mede/ en was een fraey ordinantie. Trock ten lesten nae Doornijck/ ontrent t'Jaer 1568. oft 69. Dit was soo veel (ghelijck men seght) ghecomen van de Helle in't Vaeghvyer/ want daer was voor hem oock weynich ten besten/ om dat het oock geen rijcke Coopstadt en is/ en dat die Walen weynigh verstandt van onse Const hebbē/ daerom oock weynigh liefde: want hy van dat groot stuck van Oly-verwe maer dry pondt Vlaems en hadde. Daer nae maeckte hy te Doornijck de deuren/ al het hout-werck oock stofferende/ op een aerdighe maniere verguldende al wat verguldt most wesen/ en t'rouwe hout met bruyn Oker/ oft roet/ van Lijm-verwe aenstrijckende/ maeckte metter steck hier in maelgien oft streken/ als of het eenigh vreemt hout waer gheweest/ t'welck vernist wesende seer wel stondt. Maer aleer hy te Doornijck noch con vry worden/ en hadde hy geen cleyn moeyte: want die Schilders daer oock een Gildt hebben/ met Deken/ en ander Officiers/ en doen Recht op hun eygen handt over dingen/ die de Const oft hun Gildt belanghen: en daer mach niemant comen schilderen op zijn selven/ oft winckel stellen/ hy en moeter gheboren zijn/ en eenighe Jaren onder een vry Meester hebben gheleert/ en dergheliicke afschuttingen die sy hebben/ om een vreemdlingh/ hoe constigh hy ooc is/ buyten te sluyten: gelijck sulcx te Parijs/ en meer groote Steden/ heel onverstandelijck in't ghebruyck is. O Pictura, edel en alder vernuft-barenste Const in der Naturen/ Moeder aller vercieringen/ en Voedster aller edel deughtsamer Consten/ die geene uwer Mede-susters/ die men vrye Consten noemt/ te wijcken hebt/ die by den edelen Griecken en Romeynen soo heel in weerden waert/ en u constighe Oeffenaers over al soo heel welcom/ wel ontfangen/ en van den Heeren en Oversten soo geern voor Borgers aengenomen. O al te ondanckbaer tegenwoordige Eeuwen/ datmen door aendringen van onaerdige brodders/ sulcke schandlijcke Wetten/ en dergelijcke afjonstige ordeningen/ in den Steden plaetse heeft ghegheven/ dat over al schier (sonder schier alleen te Room) van de edel Schilder-const wort een Gildt ghemaeckt/ ghelijck men van alle plompe handt-wercken en Ambachten/ als Weven/ Pels-naeyen/ Timmeren/ Smeden/ en dergheliicke doet. Te Brugge in Vlaender is t'Schilderen niet alleen een Gildt: maer daer onder wort ooc begrepen het Goreel-makē. Te Haerlem/ daer altijt veel edel gheesten in onse Const zijn geweest/ daer zijn de Ketel-bouters/ Tin-gieters/ en oude Cleer-vercoopers/ onder het Schilders Gildt. Hoewel dees twee Steden oorsaeck by brenghen/ waerom het gheschiedt is: soo is het evenwel soo verre ghecomen/ datmen haest weynich onderschept maeckt tusschen schilderen en schoen-lappen/ weven/ oft dergheliicke dinghen: want het moet oock (gelijck het onwetenheyt en onverstandt geern heeft) een Gildt wesen/ en moet (daer men't noch ghecrijgen can) met ghelt ghecocht worden. Dan moeter proef zijn gedaen/ gelijck Kist-makers/ Cleer-makers/ en ander Ambachten doen: want (dat noch plomper luydt) wort oock een Ambacht gheheeten. O edel Schilder-const/ waer ist met u ten lesten

Goreelen sijn, dat de Peerdē aen dē hals hebben, om by te trecken.

lesten nu gecomen? En hoe weynich worden uwe edel Oeffenaers/onder die nou een weynich schaduw oft schijn der Consté hebben/onderscheydé? Groote Keysers/Coninghen en Princen/plochten u niet alleen in grooter/hooger weerden/en eeren te hebben/en Stadts rijckdommen voor u te geven: maer self u edel oeffeninge te ghebruycken. Nu zijdy ten lesten met het Peerde goreel-maken/Tin-gieten/Ketel-lappen/Glas-maken/en oudt Cleer-coopen/ een Gildt geworden: dat welcke nu Princen/Heeren en Overicheden/in den Steden niet alleen lijden/ maer bevestighen/ en doen sulcke Ordinantien/ u/ o edel Pictura, tot smaedt en oneere/onderhouden/en in't ghebruyck blijven/ niet bedenckende/ dat u oneere hun geen eere en is/ noch geenen lof by brenghen can. O al te seer ondanckbare tijden. Pieter Vlerick most oock zijn proeve doen/ welck was eenen doeck van Water-verwe/ een seer aerdighe ordinantie van een Kinder-doodinge. Voor aen was een ghetuymel van Soldaten/ en Vrouwen met den kinderen/ op eenen voor-grondt van Metselrije. T'verschieten was een insien van een Stadt oft Marckt/ met seer aerdich ghebouw van huysen / en cleen ghewoel. Hier in sagh mijn Heer den Deken met die ander hoetelaers wel soo diep/ of sy op eenen slijpsteen hadden staen sien: doch was het goet gheschouwt/ t'mocht voor proeve bestaen/ en hy Meester wesen: hoewel dat het (als verhaelt is) Pieter veel moeyte coste. En souder oock niet toe ghecomen hebben/ sonder den voornoemden Canonick/ die den Bisschop van Doornijck te hulp nam/ dat sy ten lesten/ doch noode/ bewillighden. Pieter dan te Doornijck woonende/nam al aen te doen watter quam/ niet alleen ronde beelden te stofferen/ maer oock blaesbalcken te verwen/ en dergheliјcke/dat te claghen was/ dat hy geen oorsaeck hadde/zijnen tijt en Const aen yet besonders te gebruycken: dickwils wenschende/dat den tijt mocht comen datmen seggen soude/Meet my/meet my/ghelijck als men dringt in dé dueren tijt om Cooren/daer elck om zijn nootdruft laet om t'eerst meten/ dat hy soo mocht te doen crijghen. Hy maeckte somtijts een Conterfeytsel voor cleenen prijs: oock voor eenige Nonnekens een Altaer-tafel/van Oly-verwe op doeck/wat langwerpich/met in't midden een opgaende viercant/ wesende een Crucifix: op d'een sijde voor aen sat den eené Moordenaer op een karre / met een Biecht-vader by / die hem scheen te troosten: ander graefden den put om t'Cruys in te stellen: een lagh met opghesloofden erm/ om uyt den kuyl te halen/ t'zy steen/oft yet dat t'graven verhinderde. In den midden/een weynich in't verschieté/had hy Christum gemaect aen't Cruys. Achter uyt een beroerde doncker lucht bracht hy eené schijn/die t'beeldt van ter sijden bescheen/soo dat den Christus meest al overschaduwt was/ghelijck hem noch Tinturetten gheeft en inventien in't hooft laghen/dat evenwel voor den Schilders oft Const-verstandige niet onbevallijck en stondt: doch hadden de slechte Nonnekens daer gheen vermaken in. Verder in't verschieten waren eenen hoop doende den anderen Moorder te cruycen: Voort dobbelaers/ en alderley omstandt/ was seer versierich: Daer quamen oock Peerden in die schoon coppen hadden. Dusdanigh werck quam noch seer selden uyt/ dan wel somtijts yet van cleene weerde/ oft daer niet veel op en sat. Hy hem dus vindende in dese nouwicheyt/werdt oock den anderen ghelijck/ dat hy niet wel mocht lijden/ dat ander van buyten daer souden comen Meester worden/ oft maer eenighe Conterfeytselen maken. Werdt oock ghesint tot

pleyten/ en hadde eenighe Processen soo teghen t'Gildt / en anders: des hy voor eenigh Procureur een heel Camer van Grotissen (daer hy oock uytnemende in was) schilderde/ dat groot gheldt weerdigh was/ op dat zijn sake met aller macht voort mocht zijn ghedreven / soo datmen hem daghelijcx sagh achter straet met een deel papieren / en brieven in de handen / oft self een Taelman/ oft Procureur waer gheweest. Hy was oock seer verstoort op eenen Schilder Michiel Gioncquoy, die corts van Room ghecomen was: desen was van Doornijck/en hadde te Room seer veel coperkens geschildert/meest wesende cleen Crucifixkens / daer hy de pons af hadde / en copieerder aldus by menichten / en hadde een maniere die seer netkens en scherp te sitten fymelen: achter was niet veel als eenen swarten grondt/ en onder wat aerdtrijck. Hier mede con hy redelijck verdienen/ want stonden den Spangiaerden en anderen wel aen. Van hem wort oock verhaelt in't leven van Spranghet. Desen hadde veel te segghen op eenen erm van den Christus, in de verrijsnisse van Vlerick, in d'Epitaphie van Monseur du Préz, daer voor van is ghesept: welcken erm hy niet alleen dagelijcx berispte/maer toogh toe/ en gingh hem met de verwe verderven/ oft nae zijn meeninghe verbeteren / een groote verwaentheyt en sotte eergiericheyt van so een/die weynich teyckeninge/verstandt/en inventie hadde/sulcken vermetenheyt te bestaen/in een Stadt/daer den Man woonachtich levende/en tegenwoordich was: soo dat natuerlijcker wijse te spreken/Vlerick geen cleen oorsaeck en hadde/hier over seer t'onvreden te wesen: want het een uytnemende onbeleefstheyt was/vā een die so weynigh in de Const by hem was te ghelijcken. Hy heeft noch in't lest ghemaeckt een Venus, daer men seght/dat hy met het naeckt zijner Huysvrouwen hem hadde beholpen/dat een stuck was dat seer was gheprefen: maer (als ghe sept is) hy was ter plaetsen daer zijn vercregen Const hem weynich nut oft voordeel dede: oock den opstijghenden krijgh/en s'Landts inwendighe beroerten en verderfnissen / en deden hem geen voordeel. Hy is tusschen Cortrijck en Doornijck ghevanghen ghewordén van t'krijghvolck / en hadde veel suckelinghe. Hy hadde twee oft dry seer schoon dochterkens/ daer hy ghenoecht in hadde/wat op zijn Italiaens te sien ghehulselt en ghecleedt gaen: dese storven van de Pest/so dat hy ten lesten oock aen de selve sieckte is gestorvē A°.1581. op den Vasten-avondt dagh / oudt wesende 44. Jaer en half. Hy was een Man van wackeren gheest in de Const/hem selven niet veel achtende/en seyde dickwils tot my/die wat meer als een Jaer by hem woonde: Dat ick wist dat ghy geen beter Meester soudt werden als ick / ick soude u raden daer uyt te scheyden. Dickwils prees hy Frans Floris, en ander seer / en sonderlinge d'Italiaensche Veronees/Titiaen, Tinturet, Raphael, Coretzo, en ander meer: Had oock veel te seggen van een schilderije tot Cramona in de Kerck/ wesende een Cruycinghe Christi. Ick cost hem/om dat hy mijn tweedde/en leste Meester was/ niet verswegen laten/ dewijl zijn wercken meest zijn te Doornijck en Cortrijck/die niet te veel en zijn/en nergen meer/oft weynigh gesien worden: oock om dat hy (die in alle deelen der Consten verstandigh/en op alderley manier van wercken herbaren was) sulcx wel verdient / op dat zijnen naem eerlijck en gheruchtich/der onsterflijckheyt bevolen/en eyghen blijve. Doe hy noch te Cortrijck woonde/had hy een Discipel van aldaer/gheheeten Lowijs Heme, die hem seer wel nae quam / besonder in te schilderen Metselrijen / en

Pro-

Prospectiven/en is wel de best te Cortrijck in onse Const. Hier mede laten wy Pieter Vlerick berusten/en keeré tot zijnen tweedden Meester Carel van Yper/ daer wy voor een weynigh van hebben verhaelt. Hy was van Yper: doch den tijt zijner gheboort is my onbekent: weet oock niet by wien hy geleert heeft. Hy hiel zijn wooninge tot Yper/daer hy verscheyden dinghen ghedaen heeft/ als ghevels van huysen/Kerck-tafelen/ en verscheyden dinghen / buyten in eenighe Cloosters / daer onder ander yet op het nat kalck ghedaen van hem soude wesé. Te Doornijck in eenigh Canonicks huys/heb ick gesien een Bekeeringhe Pauli van wit en swart/groote beelden: heb oock ghesien een Verrijsnis van Oly-verwe/op een Penneel/gelijck tot een kasse/ op een tresoor te setté/dat niet qualijc en was gehandelt. Op een Dorp by Roesselaer/Hooghlede gheheeten / was van hem in de Kerck een groot Oordeel van Oly-verwe/daer hem zijn Discipel Claes Snellaert,den soon van Vlericks eersten Meester/gheholpen heeft in eenigh verschietende dinghen in de Locht/ en anders. Desen Claes was soo taemlijck van Teyckenen/ Metselrije/Compartimenten/en ander versieringhe van cieraten/ en is A°.1602.oudt in de tsestigh Jaren /te Dordrecht ghestorven. Ick heb oock van Carel ghesien een Oordeel/ gheteyckent op een lombaerts bladt / ghedaen met de Pen / en ghewasschen/ t'welck Carels Weduw een Schilder/die haer Man had helpé bewaren/ had ghegheven/dat ick acht d'ordinantie van dit mocht wesen: het was seer versierlijck/en vol aerdich ghewoel / wat Tinturet-achtich: Den Christus sat op wolcken/en hadde onder hem de teyckené oft Dieren der vier Evangelisten. Hy teyckende oock veel voor Glas-schrijvers. Te Gent in S. Ians Kerck/is van zijn teyckeninge/een schoon venster van eenen Kerstnacht/ dat een fraey en wercklijck stuck is. Hy hadde Italié/en ander Landé besocht/en was over al in Vlaender zijner Const halven seer gheacht/ en gheprezen / want hy heel seer in uytnementheyt/by anderen inlandtsche Schilders van aldaer af stack/ en uyt nam: doch soude by ander overvlieghers/ in Brabandt/ en Hollandt/ qualijck t'veldt hebben moghen houden. Hy was een Man/die vast korsel/ en swaermoedich was. Het is ten lesten geschiet/dat hy is gecomen te Cortrijck/ alwaer die Schilders hem groote vrientschap en goet onthael deden: en t'samen aen goet chier maken wesende / werden te clappen / en te boerden d'een met den anderen/van hun Vrouwé/en wat kinderé sy haddé: vraegdé onder ander Carel na zijn kinderen. Doe wert gesept/dat hy een seer schoon Vrouw hadde/maer creegh geen kinderen. Waer op yemandt onder den hoop seyde: Carel,ghy en zijt niet weerdt dat ghy leeft/sulcke een Vrouwe/en geen kinderen te hebben/oft te maken. Dit woort(so men nae bevondt)had desen swaermoedighen Mensch soo ter herten ghenomen/dat hy't niet en con lijden / van hem setten/noch vergheten/wat vreucht oft ghenucht sy om zijn vermaken deden: sy ginghen nae den middagh wandelen buyten langs de Leye/een Riviere die door Cortrijck loopt. Doe seyde Carel: Ick wouw dat ick laegh in dé grondt van dat water. En ghelijck het in den Somer en heet was/meenden sy / dat hy lust hadde te swemmen / en hem te vercoelen / in dat claer schoon water. Des avonts weder ghecomen wesende in de Herbergh/oft ter plaetsen daer sy te vooren by een waren gheweest / en weder aen drincken over maeltijdt : Carel altijt even swaermoedich / en truerigh sittende / en sy hem tot vroplijck zijn vermanende/ was een die't hem eens bracht/ oft toedronck/

Van Carel van Yper.

en uytghedroncken/vraeghde wat hy begheerde/wit oft root: want sy droncken witten en rooden Wijn. Carel hadde een mes onder Tafel in zijn handt/ en stuyppende gaf hem selven een wonde in't lijf/ latende het bloedt loopen op de Tafel/ segghende: siet daer is roodt. T'gheselschap dit siende/ was gheheel verbaest/grepen den Man aen/den welcken verhaelde t'voorsprolken woort/ dat hy niet weert en was te leven. Hier waren sy al seer begaen en beroert van sulck grouwlijck stuck/en vreesden oock dat Justitie dit vernemende/ en hy soo storf/soude moeten buyten by t'gheriicht oft galgh ghehangen worden/ dat te groote schand soude wesen voor de Const: des sy hem in der nacht ter Stadt uyt cregen/ in een schuyt langs de Leye/ en brochten hem in een Clooster/ dat Groeninge heet/dat een vrydom is. Sy verbonden/en troostedẽ hem so sy best conden: want de wonde was so heel diep niet/ om dat t'mes op een ribbe was ghecomen/en soo wat afgeschampt. Somtijts scheen dat het wat wesen wilde / dat hy hem wat stellen en bedencken soude / beclaeghde zijn dwaeſheyt/segghende: Wat heb ick gemaeckt? Dan quam hem weder wanhope en raserije in't hooft: dan begheerde hy Papier / en teyckende alderley ghespoock/segghende: dat hy verdoemt was. Die hem bewaerden/te weten/ Olivier Bard Schilder/gheboren van Brugghe/en ander/ hadden ghenoech te doen hem vast te houden/sulcken ghewelt hy dede met hem te wringhen/dat de wonde t'elcken open borst / en argher werdt: en aldus in sulck een rasende wesen eenighe daghen en nachten volherdende/ is ghestorven/ontrent de Jaren 1563.oft 64.Eenighe wilden segghen/dat hy te Room oft in Italien hadde een ander ghetrouwde Vrouwe / en dat hy over zijn wantrouwicheyt altijt swaermoedich en becommert gingh/d'eerste Vrouwe so bedrogen en verlaten te hebben. Summa/hy is dus ellendigh en onghevalligh ghestorven/en daer in't Clooster begraven. Hier heb ick nu den Discipel voor den Meester ghestelt/ t'welck my soo voor quam / en is my te meer te vergheven / om dat den Discipel zijn Meester heeft in de Const overtroffen/en dat het mijn Meester is gheweest/doch nae den tijt van het sterven te rekenen most Carel langhe voor ghecomen en ghestaen hebben.

T'leven van Anthonis van Montfoort/ ghesept Blocklandt/Schilder.

HEt schijnt of een claer treflijck gheslacht/ al is het t'somtijden gecomen tot leeghen afgangh door teghenvallige avontuer/ noch veel tijdt sulcke vriendlijcke Hemel-gunst is toeghedaen / dat wel ghemeenlijck eenighe daer van gheraken op te climmen tot besonderen deughtsamen eerlijcken graedt. Ghelijck gheschiet is Anthonis van Montfoort/ welcken oorspronglijck zijn afcomst heeft van den Heeren Baronnen/en Borgh-graven van Montfoort: soo d'eersame Heeren der Stede van Montfoort / my zijn afcomst in't langhe met ghetuyghnis van hun Stede-zeghel hebben te kennen gegheven / en bevestight. Zijn Vader was ghenoemt Mr. Cornelis van Montfoort/gesept van Block-landt/om dat te dier plaetse zijn Voor-ouders seker leen-goet gehadt hebben / als oock mede naer een Dorp en heerlijckheyt/gheleghen tusschen Gorcom en Dordrecht/gheheeten neder Block-landt. Hy was langhe Jarẽ Rentmeester van dẽ Heer van Haren/en dẽ Baron van Moerianmez/ en namaels Schout der stede van Montfoort. Dus onsen voorghenomen

Antho-

Anthonis hiet van Block-landt / nae de plaetse by Montfoort / Block-landt geheeten. Welcke Heerlijckheyt d'Heer vā Block-landt / Neef van Anthonis, Aº. 1572. stervende sonder kinderen / Anthonij middelsten Broeder (wesende dier tijdt Pensionaris der stadt Amsterdam) heeft ghegheven by Testament. Anthonis was gheboren te Montfoort in't Jaer 1532. en heeft t'begin der Schilder-const gheleert te Delft by zijn Oom / geheeten Hendrick Assuerusz. een gemeen Meester: doch redelijck goet Conterfeyter. Block-landt hier by eenige Jaren zijnde geweest / en alsoo Frans Floris seer geruchtigh was / werdt hy nae zijn groote begheerte by hem bestelt / alwaer hy binnen den tijdt van twee Jaren in zijn leeringe is toegenomen. Wederom te Montfoort gekeert wesende in't Jaer 1552. heeft tot zijnen 19. Jaren hem begheven in Houwlijck / met de dochter van een treflijck Borger / wesende aldaer Burger-meester en Kerck-meester: by dese creegh hy geen kinderen. Hy quam woonen te Delft aen den langen Dijck / daer hy noch grootē vlijt dede / met stadich meer en meer ondersoecken / en oeffenen sich in de Schilder-const te verbeteren / inventerende / schilderende / teyckenende / en conterfeytende seer veel nae t'leven naeckten van Mannen / en meest Vrouwen / om alle omtrecken / musculen / en ander binnewerck / poeselighe soetheyt / verwer ghedaenten / bouwen uytgheven / verheffen / en swaddrigh nedersetten des naeckten vleeschs: oock alle werckinghen van lijf en leden natuerlijck uyt te beelden / en te verstaen. Hy wiert door sulcken vlijt en opmerckighe waerneminghe uytnemend' en gheschickt in naeckten / lakenen / tronien / en ander deelen der Consten / en door zijn seldtsaem cloecke wercken seer beroemt en gheruchtigh. Hy hadde veel groote wercken te doen / als die tot groote dingen ghenegght en lustigh was / des hy op dien tijt genoech hadde zijnen lust te gebruycken / in groote Altaer-tafelen / deuren / Tafereelen / Doecken / en dergelijcke. Conterfeytselen nae t'leven dede hy selden oft weynich / als die te desen deele niet veel roems oft naems en begeerde / hebbende zijnen sin bysonder op ordinantien: hoewel hy een goet Meester wesende / oock uytnemende nae t'leven dede. Ghelijck als waer te maken is met een paer Conterfeytselē / van zijn Vader / en Moeder / die met een veerdige maniere gedaen / en uytnemende zijn / besonder des Vaders tronie met den baerdt / welcken op een schijn-doenlijcke wijse seer aerdich is gehandelt. Dese zijn te sien t'Amsterdam in de Warmoes-straet / ten huyse van d'Heer Assuerus, Heer van Block-landt / Neef van onsen Block-landt. Nu Block-landt volghde seer in handelingh de manier van zijn Meester Frans Floris. Hy hadde oock een wijse / gemeenlijck zijn dingen te verdrijven met vederen uyt wiecken van Gansen en ander ghevoghelt / daer naer in den diepselen met den Pinceel t'artseren / soo in lakenen als in naeckten. Laken / handen / voeten / en tronien dede hy seer aerdich / daer door zijn dinghen in welstandt seer verschoonende. Daer neffens was hy seer gheestigh van hayr / dat den tronien grootlijcx verciert: oock van ouder en ander Mannen baerden: Hy was oock maetlijck in zijn ciereren. In den Kercken tot Delft zijn van hem geweest verscheyden heerlijcke Altaer-tafelen: onder ander oock eene bovē al uytnemende ter Goude / wesende S. Iacobi onthoofdinge. Dese schoon dinghen zijn meest door blinden ijver en onverstandighe raserije in de oproerighe Beeldtstormingen vernielt / en door Barbarische handen den ooghen der Const-lievenden naecomers berooft / soo datter weynich is overgebleven.

bleven. Tot Wtrecht zijn van hem te sien eenighe Tafereelen/en Altaer-deuren: onder ander / ten huyse van Jofvrouw van Honthorst/dicht achter den Dom/is van hem een groote schoon Tafel met twee deuren/ uyt en inwendich gheschildert: de binnen Tafel wesende de Hemelvaert Mariæ, voort in de deuren Kerstnacht en yet anders/van buyten Marien boodtschap. Tot Dordrecht op de Doelen/zijn van hem eenighe schoon dinghen / van de Passie oft Cruycinge Christi, die heerlijck aen te sien zijn. Aengaende de manier zijns levens/hy was een stil vlijtigh Man van aert/ niet te prachtigh in zijn dracht: maer suyver/puntich/en zedigh / houdende in zijn huys onder zijn ghesin een seker statighe bequaem orden / en manierlijcken reghel/hebbende by den luyden een eerlijck groot en achtbaer aensien/ gaende eyndlijck altijdt met eenen knecht oft dienaer achter hem / als zijner afcomst ghedachtich wesende. Hy hadde een seer aerdige wijse van dootverwen/als met een stuck tot litteycken ghetuyght can worden/ dat te sien is tot Leyden / ten huyse van den Constlievighen Pieter Huyghessen, in de gulden Klock: daer op een boven-camer is een badende Bersabea, met meer naeckte Vrouwen/ van Block-landt gedootverwt/en onvoldaen ghelaten: welcke dinghen in meerder weerden zijn te houden als die voldaen zijn / ghelijck sulcx in den ouden tijt meer bevonden is ghewordẽn. Block-landt gheduerende den tijt van zijn eerste Houwlijck/ hem vindende sonder kinders en langhen tijt van grooten lust gheprickelt/ de vermaerde Roomsche en Italische dinghen / soo Antijcken / schilderijen / en ander fraeyicheden te sien / is eyndlijck met eenen Gout-smit van Delft daer nae toe gereyst/op den selven tijt doe den Graef van der Marck in den Briel is gecomen A°. 1572. in't begin van April. Block-landt in Italien gecomen/ sagh veel dinghen van die treflijcke Meesters handen/die hem met groot verwonderen wel bevielen: Doch soo eenighe willen segghen / conden hem die swaer studiose naeckten in't Oordeel en welffel van Michel Agnolo soo heel niet vermaken/t'welck meer anderẽ met den eersten aensiẽ so wedervaren is: want dese niet dan van langher handt allencxkens ghesmaeckt connen worden/door toenemende kennis en wassende verstandt. Hy is in als uytghebleven ontrent een half Jaer / want hy keerde weder t'huys in den volghenden September/en quam doe woonen in zijn Vader-stadt Montfoort: van daer ten lesten t'Wtrecht/alwaer zijn eerste Huysvrouw ghestorven zijnde/ hy zijn tweedde Huysvrouw nam/by welcke hy hadde dry kinderen. Tot Wtrecht maeckte hy een schoon Altaer-tafel/ om te staen tot s'Hertoghen Bosch / wesende de legende van S. Catharina, dat een uytnemende aerdigh werck was. Noch een schoon Altaer-tafel/daer d'Apostelen op den Pingsterdagh den heylighen Gheest ontfanghen: op den deuren was gheschildert des Heeren Hemelvaert / en dergheljjcke Historien / het zijn seer cloecke beelden: dit werck plach te staẽ in S. Geertruyden Kerck t'Wtrecht. Tot Amsterdam was van hem een Altaer-tafel tot den Minre-broeders/ van t'stervẽ en begraven van S. Franciscus, welc verging in de beeltstorminge. Hy maecte noch voor eenẽ/ gheheeten Keghelinghen, een naeckte Venus, niet seer groot/ t'welck noch by zijn Weduwe is / en was van hem self altijt in grooter weerden ghehouden. Zijn leste werck is noch t'Amsterdam by Wolfart van Bijler in den Nes in de tralij/ het welck zijn eenige stucken van het leven van Ioseph den Patriarch/ doch niet al voldaen wesende, Hy woonde t'Wtrecht in't huys van S. Catharinen

rinen Clooster/ alwaer hy is overleden in't Jaer ons Heeren 1583. oudt 49. Jaren. Hy was een Meester/ die zijn naeckten wel verstondt/ soo men in zijn wercken/en aen eenighe Printen/ als eenen dooden Christus in de Graf-legginge/ van Goltzio gesneden/wel sien mach. Syn Vrouw tronikens in profijl en anders bewijsē/dat hy veel hiel van Parmentij manier/ die hy seer socht nae te volgen: dus heeft hy dan met zijn uytnementheyt in de Schilder-const zijn gheslacht/hem/en zijn gheboort-stadt een claer loflijck ghedacht na ghelaten. Hy heeft ghehadt verscheyden goede Discipulen en werck-gesellen: Onder ander/Adriaen Cluyt van Alckmaer: welckē Adriaen was een goet Conterfeyter nae t'leven/ en is gestorven A°.1604. Den Vader van Adriaen Pieter Cluyt, was een Glas-schrijver/ in't schilderen en t'blasoneren der Heeren wapenen niet onervaren. Daer was oock by Block-landt een jongh Edelman/ die alree groot begin hadde seer aerdigh van te conterfeyten nae t'leven/den welcken zijn stuck niet makende van t'schilderen/niet begeert ghenoemt te wesen onder den Schilders/meenende soo het schijnt daer door aen zijn eere oft gheslachts blinckentheyt vermindert te wesen/ anders van sin en ghevoelen wesende/als t'heerlijck oudt Roomsch gheslacht der edel Fabij, die den naem Schilder tot een pracht en cieraet soo moedigh voerden/also Folio 88.b.gelesen mach worden. Ick laet staen den Ridder Tupilius, Keyser Adrianus, en ander/ die door den Pinceel hun gheslacht en naem hebben ghesocht eerlijck gherucht by te voeghen. Dit nu overgheslaghen/Block-landt had noch eenen Discipel/gheheeten Pieter, en was van Delft/ wesende den soon van den rijcken Smit. Desen(meenen sommige)soude meer verstandt hebben ghehadt/als den Meester/en uytnemende hebben ghewordē/ dan is vroegh ghestorven. Van zijnen Discipel/Michiel Miereveldt, van Delft/sal volghen by de teghenwoordigh levende.

T'leven van Lucas de Heere, Schilder en Poeet/van Ghent.

Ghelijck elder verhaelt is/dat uyt den Const-rijcken Winckel oft Schilder-const school van Fransoys Floris, zijn voortghecomen seer constighe Meesters/die als vlijtighe leer-kinderen soo cloecke overvloedige borst hebben ghesoghen/is onder dese een der besonderste gheweest Lucas de Heere: den welcken heel uyt de Const opghesteghen en ghesproten is: want Ian de Heere, zijnen Vader/was in zijnen tijdt den alder uytnemensten Beeldt-snijder/die men in den Nederlanden wist te vinden: zijn Moeder/ Jonghvrouw Anna Smijters, was een uytghenomen Verlichtster/ die seldtsaem constige dinghen met verwe en Pinceel te weghe heeft ghebracht/ en van wonderlijcke netheyt en scherpheyt: want daer was van haer ghedaen een Meulen met volle seylen/ Meulenaer met sack ghelade gaende oft climmende op de Meulen/ een Peerdt onder op de Meulen-wal met een karre/ en volck die onder door by gingen/en al dit werck con men bedecken met een half Coren-graen. Van dese Ouders dan is gheweest ghebooren Lucas de Heere, te Ghent/A°.1534. Hy heeft van jonghs aenghevanghen de Teycken-const by zijnen Vader/die een seer verstandigh Meester van beelden was/en oock een goet Bouw-meester/ die veel heerlijcke wercken van Albaster/ Marmorsteen en Toutsteenen maeckte/waerom hy t'somtijden reysde nae Namen/en Dinant/ Marmoren te halen/nemende den jonghen veel tijt mede/ die verscheyden ghesichten

Groote netheyt van Verlichterije.

op de Mase/vervallen Casteelen/en Steden over al conterfeyttte nae t'leven/ alles op een vaste/ nette/ en aerdighe maniere met der Pen. Doe hy nu door zijn Ouders onderwijs eẽ redelijck Teyckenaer was/ is hy eyndlijck bestelt by Franciscum Floris, wesende groot vriendt van zijn Vader. Hier heeft Lucas in de Const seer toeghenomen/ en is soo verre in de Const voort gevaren/ dat hy Francen seer vorderlijck was/ verscheyden dinghen voor den Meester doende/ insonderheyt teyckeninghen voor Glas-schrijvers en Tapytsiers/ het welck al onder des Meesters naem is doorgegaen: waer by af te meten oft te verstaen is/of hy oock een ervaren Teyckenaer was. Hy is voorts ghereyst buyten s'Landts/ te weten/ in Vranckrijck/ alwaer hy oock veel Tapijten patroonen teyckende/voor de Coninginne/s'Conings Moeder. Was oock veel tijdt tot Fonteyne bleau,daer veel constighe wercken/Antijcke beelden/Schilderijen/en anders te sien waren. Van Vranckrijck ghecomen wesende/begaf hem in Houwlijck met een deughtsaem jonge Dochter/genoemt Elenora Carboniers, de Dochter van den Rentmeester der stadt Veren. Veel Conterfeytsels nae het leven heeft hy gedaen/waer in hy door zijn wel stellen groote vastichheyt hadde/dat hy wel by onthoudt yemandt conterfeyten con/ datmen daer so veel gelijcknis in sagh/datment con kennen. Hy conterfeytte den Heere van Wacken/ met de Vrouw/ en oock Cosijntgen/ den gheck van den Heere: dit waren deuren van een Altaer. Tot S. Pieters te Gent/ waren van hem oock deuren/waer in quam eenen Pingsterdagh/daer in Apostelen met schoon laken in quamen. Tot S. Ians, was van hem een groot schoon Epitaphium, in midden een Verrijsnis: in d'een deur/ de Discipulen nae Emaus: in d'ander/ Magdalena by Christum in't Hofken. Verscheyden Tafereelen en Conterfeytselen zijn van hem seer constich gedaen/ en meer souden/ en hadde hy niet soo veel tijdt verloren by den Heeren en grooten/ waer van hy veel voortgetrocken en aengheheuden was / soo om zijn ghesprakichheyt/ soeten omgangh / als oock om zijn Consten / soo in't schilderen als dichten/ gelijck sulcke Consten geern by den anderẽ willen wesen. Heeft oock by eenighe Princen soo liefgetal geweest/ dat hem heerlijcke Officien zijn ghegheven. Het is eens ghebeurt/ dat hy hem vindende in Enghelandt/werdt ghestelt te schilderen in een galerije voor den Admirael te Londen/ in welcke hy te maken hadde alle drachten oft cleedinghen der Natien : welcke alle ghedaen wesende/uytgenomen den Engelsman/heeft den selven gheschildert naeckt/ leggende by hem alle stoffen van Laken oft Sijden / met daer by een Snijders schaer/ en krijt. Den Admirael dit beeldt siende/vraeghde hy Lucas, wat hy daer mede meende. Hy antwoorde/ dat te hebben gemaeckt voor den Engelsman/ niet wetende wat ghedaent oft maecksel van cleedinghen hem gheven/ dewijl sy daeghlijcx soo veel veranderden : want hadde hy't heden dus ghemaeckt/morgen soudt moeten wat anders wesen/t'zy op zijn Fransch/Italiaensch/ Spaensch/ oft Nederlantsch / daerom heb icker het Laken by ghemaeckt/en de reedtschap/ op datmer altijt mach af maken sulck als men begeert. Dese nieuwicheyt werdt van den Admirael gheseyt en ghetoont der Coninginne/ de welcke dat siende/ seyde : En ist niet wel een sot wesen met onse Natie/datse so onstadigh is/ datse van den vreemdlingen verdient aldus bespot te worden? Doch als men de waerheyt vry seggen mocht/zijn niet alleen Engelschen oft Fransoysen te beschuldigen/over dussche veelderley verande-

anderingen/maer oock wy Nederlanders/ die verscheyden volcken cleedinge oock veel te veel naebootsen/besonder die ons naest ghelegen zijn/oft daer wy mede handelen. Hier in zijn doch de Duytschen en Switseren wel minst te beschuldigen / die meest altijt met haer oude broeck/ oft bruyck (meen ick) te vreden zijn. Maer by ons gaetmen somtyts vlechte-beenen met onder wijde toe gestropte broecken/datmen nouw voort en can. Nu hebben wy ons buycken ghemaeckt/ datse verre over den gordel hanghen : dan comen wy weder voort gheperst in onse cleeren/ datmen qualijck de ermen can beweghen/ oft zijnen adem halen/ en hebben Galey-broecke gelijck als de roeyende slaven/ en d'een is op Fransch/ d'ander op Spaensch/ en Portugaels. T'somtijden mosten de broecken soo enge zijn/datmense met aentreckers had mogen aendoen. Dan ist noch alder belachelyckst met onse Jofvrouwen/ met hen cass' enfants, alsoo't wel heeten moghen: hier mede ghelijcken sy wel soo breedt en ghebildt/ als den seldtsamen Bosbaeyaert/ datse qualijck door eenige deuren moghen : daer toe pincen en dwingen sy hun boven-lijven soo heel enghe toe/ datse qualijck hun buyghen oft ademen connen. Niet ist ghenoech/dat sy hen selven aldus raeybraken: maer quellen met dergheliicke bangicheyt en smerten d'onnoosel Vrouwlijcke jeught/ dat d'arme wichters qualijck bloedt oft vleesch mach aenwassen. In sulcken malle dwalinghe en secte is men hier te lande ghecomen/datmen de ranckicheyt/dunlijvicheyt/ oft magherheyt (die wel een sieckt mocht heeten) meent welstaende en schoon te wesen. Te desen deele zijn d'Italische veel prijslijcker en wijser/ die van oudts altijt geern saghen heerlijcke vollijvighe Matroonen / die wel in't vleesch waren/ ghelijck sy noch doen / en maken der Vrouwen cleederen soo los/ datmense daer ten eerste wel lichtlijck uyt schudden soude/t'welck voor de beste wijse waer aen te nemen. Nu om tot Lucas te keeren / in ghedicht oft Poesije heeft hy verscheyden dinghen ghedaen : Onder ander / den Boomgaert der Poesijen / in welcken hy eenighe dinghen uyt den Fransoyschen heeft vertaelt/ te weten/ den Tempel van Cupido,van Marot,en ander dingen/ oock veel van zijn eyghen vindingen/ doch niet op de Fransche mate/die hy naderhandt wel ghevolght heeft. Hy hadde oock begost te beschrijvē in Rijm het Leven der Schilders/ dat welck begin ick noyt hebbe connē becomen/wat moeyt ick daerom hebbe gedaen/ om my ten minsten daer mede te behelpen/oft t'selve in't licht te laten comē. Hy was een Man van groot verstandt en oordeel/ en een groot beminder der Antiquiteyten/ Medaillien/en ander vreemdicheyt/waer van hy een paslijck moy Cabinet plach te hebben: Onder ander eenighe cleen coperen Mercuriusk ens / doende aerdighe standekens / en waren ghevonden te Velseke in Vlaender/by Oudenaerde/daer mē meent de stadt Belgis soude gestaen hebben. Hy hadde eenē Antijcken schoen/ die in Zeelandt uyt was ghegraven/ wesende een sole met veel aerdighe bindtselen/ gelijck men sulcke siet te Room aen den Antijcke beelden. Ick ter liefden hy mijn eerste Meester was/hadde hem oock gesonden eenen natuerlijcken grootē kies oft kaecktandt / welcken vijf ponden swaer was / die was ghevonden tusschen onse dorp Meulebeke en Ingelmunster / in een plaetse die men hiet / het dooder lieden landt / met ander ghebeenten/ en harnasch oft ijser wapeninghen/ dat welck een wonder ding was te sien. Zijn Advijs-woort/ devise oft spreuck/ was een seer aerdighe Anagramma op zijnen Naem / met even veel letters

Van een seckte tegenwoordich onder de cleedinghe.

over

over een comende: Schade leere u: comende over een met Lucas de Heere. My dunckt seer vernuftich van hem ghevonden is: wesende oock een leerlycke goede sententie oft spreuck: want zijn eyghen schade voelende/ en den oorspronck merckende/ ooc eens anders siende oft hoorende/en waer door die geschiet is bedenckende/ can men alderbest gheleert worden/eyghen schade te voorcomen oft wijcken. Lucas is overleden A°. 1584. op den 29^en^. Augusti/ oudt wesende 50. Jaren.

Het leven van Iaques Grimmaer, uytnemende Landtschap-schilder/ van Antwerpen.

IN het Rethorijcklijcke Schilder-Gildt van Antwerpen/is ghecomen Iaques Grimmaer Antwerper/in't Jaer ons Heeren 1546. Hy hadde geleert by Mathijs Kock, en na by Christiaen Queburgh t'Antwerpen. Hy dede veel ghesichten van Landtschappen nae t'leven/ ontrent Antwerpen en elder/ en is soo uytnemende gheweest in Landtschap/dat ick te som deelen geen beter en weet/soo levendigh en aerdigh was hy in zijn Lochten/ de schoonheyt der selver in't leven waernemende/ en voorts in alle dinghen seer eyghentlijck het leven volghende/ t'zy in huysen/ verre Landtschap/oft voorgronden/en was seer veerdigh in zijn werck. Van beelden weet ick niet besonders van hem te verhalen. Hy was oock de Rethorica toegedaen/en een seer goede personnagie in't spelen. Hy is t'Antwerpen ghestorven: zijn edel wercken zijn verdienstlijck by den liefhebbers over al in grooter weerden ghehouden.

T'leven van Cornelis Molenaer, ghesept schelen Neel, van Antwerpen.

DE Schilder-const ten deele van Landtschap hadde haer grootlijcks te belghen/ soo ick versweghe/en niet in ghedachtnis en stelde/ Cornelis Molenaer, die men om zijn scheelheyt gemeenlijck noemde/ schelen Neel van Antwerpen: want offer veel constighe Landtschap-schilders opt gheweest zijn/die uytnemende van boomen en anders zijn gheweest/ so sie ick van niemant fraeyer/en schilderachtiger slach van bladē als van hem. Dit in't welnemē van een yeder/tuygh ick na mijn oordeel so te wesen. Voorts van d'ordinantien zijner Landtschappen/en achter-uyten/heb ick niet veel te roemen: dan dat alles wat men van hem siet/den Schilders wonder wel bevalt: doch in beelden had hy geen handelinghe. Hy wrocht op de Water-verwers maniere/sonder maelstock/ en was wonder veerdigh/ werckende voor d'een en d'ander in dagh-huyr. In eenē dagh/als mē hem te voor wat had aengeleyt/ maeckte hy een groot schoon Landtschap/ en men gaf hem van eenen heelen dagh eenen Daelder/t'somtijts voor een achter-uyt/oft grondekē seven stuyvers. Hy was seer goelijck/ en veel Schilders ghebruyckten hem tot hun eygen voordeel/hebbende t'huys arm bestier/oft regement/en groote armoede/door dat hy dranckliefdigh hem niet con wel aenstellē. De schult (als veel gheschiet) werdt ghelept op de Vrouwe: dese haelde dickwils t'gelt te vooren/ en t'werck bleef t'huys onvoldaen. Zijn Vader is oock een ghemeen Schilder geweest: welcken gestorven wesende/ leerde by zijn Stief-vader/oock een ghemeen Schilder. Cornelis is t'Antwerpen ghestorven/ zijn wercken zijn by den Const-liefdighe in grooter weerden. Daer is gheweest een/ die hem nae-

naevolghde in Landtschap/doch noyt achterhaelde/dan wel in beelden voor hy quam/Ian Naghel, van Haerlem oft Alckmaer/ ghestorven in den Hagh Anno 1602.

Het leven van Pieter Balten, Schilder van Antwerpen.

IN't Jaer 1579. is t'Antwerp in't Schilders Gildt ghecomen Pieter Balten, een seer goet Schilder van Landtschap/volghende seer de manier van Pieter Brueghel, handelend' oock fraey met der Pen: had oock verscheyden Landen besocht/en verscheyden ghesichten nae t'leven gedaen. Hy wrocht in Water en in Oly-verwe / op een schoon en veerdige maniere. Hy was oock goet van beelden/makende Boeren kermissen/en dergheliȷcke. Sijn wercken worden oock wel begeert. Den Keyser heeft van hem een Predicatie Ioannis, en in plaets van S. Ian, heeft den Keyser doē daer in maken eenen Olyfant/ so dat het nu schijnt dat al t'volck comt den Olyfant besien/ ick weet niet uyt wat oorsaeck oft om wat meeninghe/dan uyt sinlijckheyt. Hy was een goet Dichter/oft Rethoristen/en Spel-personnagie. Cornelis Ketel van der Goude / en hy/ hebben malcander t'somtijts met Ghedichten en Liedekens besocht. Hy is ghestorven t'Antwerpen.

Het leven van Ioos van Liere/ Schilder van Antwerpen.

DAer is noch geweest t'Antwerpen een seer constigh Landtschap-schilder in Oly en Water-verwe/oock seer vast in zijn beeldekens/en uytnemende Meester / die oock Tapijt-patroonen maeckte / ghenoemt Ioos van Liere/ gheboren te Brussel: desen is in den lesten troubel uyt de Nederlanden vertrocken/t'schilderen verlatende/ en onthiel hem te Franckendael/ daer hy gheweest is in den Raedt / een seer gheschickt Man. En alsoo hy de leeringhe Calvini was toeghedaen / is ghecomen en werdt een Predicant tot Swindrecht/in't Landt van Waes/twee mijlen van Antwerpen/ alwaer zijn ghelijck gesinde van Antwerpen oock quamen hooré prediken. Hy is oock aldaer ghestorven/ ontrent een Jaer voor t'belegh van Antwerpen / oft ontrent A°. 1583. Sijn wercken/die men niet veel en vindt/ worden in groot achten ghehouden/also sy wel verdienen.

Het leven van Pieter en Frans Pourbus, Schilders van Brugge.

DAt ick/aengaende t'bescheyt van de levens der vermaerde Schilders/ minder ghevanghen als nae gejaeght hebbe/soude my met medelijden geern vergheven wesen/ als men maer en merckte/ oft en wilte/ wat vlyt en moeyte ick deshalven heb ghedaen/ nae mijn/ oft schier boven mijn vermoghen: Doch wie isser die't al vatten oft t'zijnen wille can volbrengen/ dat hy wel met goede meeninghe ernstigh voorneemt? Weynigh yemant. Evenwel soud' ick niet geern eenighe der besonderste verswijgen. Daerom ick hier wil voor ooghen stellen Pieter Pourbus, welcken van oorspronghh oft gheboort is uyt Hollandt/van der stadt Goude: Doch heeft hem van jongs aen ghehouden te Brugghe / alwaer hy ghehouwt is met de dochter van Landtsloot, als elder verhaelt is. Hy is gheweest een goet Meester van beelden/inventien/en conterfeyten nae t'leven. Verscheydé Tafelen en wercken zijn van hem gheweest te Brugge. T'beste werck van hé was ter Goude/in de groote Kerck/

 en

en was d'Historie van S. Hubrecht: de binnen Tafel was een Doopsel/daer twee Persoonen van eenen Bisschop werden ghedoopt/met twee die Toortsen houden/in eenen schoonen Tempel/ op de perspectijf seer wel ghedaen: in d'een deur had hy ghemaeckt een becoringhe/daer de boose geesten den Sanct schatten toonen/ maer wijstse van hem : op d'ander deur wort hy met Vrouwen van hun becoort : van buyten/daer Maria de trappē op climt/en de groot Elisabeths, van wit en swart: dese dinghen zijn noch binnen Delft. Hy was oock goet Cosmographus , oft Landt-meter/ en maeckte voor de Heeren van den Vrpen te Brugge/ eenen grooten Oly-verwe doeck/ van t'Landt van de Vrpen/met alle de Dorpē en plaetsen daer onder begrepen: doch also hy hem te dick ghewit hadde met Lijm-verwe / en dickwils op en af gherolt wiert/ sprongh oft schilferde hy te veel plaetsen af. Het leste dat ick van zijn werck heb ghesien/was een Conterfeytsel van den Duc d'Alençon, dat hy t'Antwerpen nae t'leven had gedaen/en was een besonder en uytnemende werck. Noyt heb ick ghesien bequamer Schilder-winckel als hy hadde. Hy is ghestorven ontrent het Jaer 1583. Frans Pourbus, zijn soon en Discipel/en namaels Discipel van Frans Floris, is den Vader seer verre te boven ghegaen in de Const/ en is wel den bestē die uyt den Winckel van Floris is voort gecomen/ en was sulcx/dat Floris half wel uyt ernst t'somtijts seyde: Dit is mijn Meester/ oft/ daer gaet mijn Meester: en was soo vriendlijck en lieflijck van omgang/ dat hy de beleefthept self ghemeent mocht wesen. Hy is ghecomen in't Schilder-Gildt t'Antwerpē/in't Jaer ons Heeren 1564. Hy heeft veel schoon en heerlijcke wercken ghedaen/en uytnemende goede Conterfeytsels/daer hy een besonder schoon en lieflijcke handelinghe en manier van hadde. Hy heeft noyt gherepst buyten s'Landts/dan ontrent het Jaer 1566. was hy van meeninge te reysen nae Italien/en hebbe hem gesien in zijn reys-cleeren/ dat hy te Gent quam oorlof nemen aen Lucas de Heere, dan also hy t'Antwerpen in't oorlof nemen en adieu segghen was / werdt hy wederhouden / door dat zijn herte was ghebonden met de stricken der liefden / en hy eyndlinghe vast met den Houwlijcken bandt aen de dochter van Cornelis Floris, dē broeder van Frans zijn Meester. Hy was seer uytnemende van beesten te doen nae t'leven / en hebbe ghesien van hem een Paradijs met veel Dieren en boomen nae t'leven/soo datmen Peer-boomen/ Appel/ en Note-boomen con onderschepden/ dat(hoewel in zijn jeught ghedaen wesende)wonder fraey was. Verschepden Altaer-tafels heb ick van hem ghesien te Ghent/in S. Ians Kerck. Voor den President Vigilus, was van hem een Tafel van een Doopsel/waer aen quam oock een deur met een Besnijdenis/en meer ander dinghen: oock verschepden conterfeytselen. Te Audenaerde in een Clooster/was van hem een Tafel van een drp Coningē met Kerstnacht/en yet anders/dat al seer wel gehādelt was. Te Brugge/ ten huyse van zijn Vader/ was een Altaer-tafel met deuren van S. Ioris, om die van Duyr-kerck/ daer sy nu ter tijt staet: binnen was daer S. Ioris wort onthooft: in't verschieten was het steken van de Draeck/met een schoon Landtschap:in de deuren quamen Historiē van den selven Sanct/ als daer men hem dwingt tot den Afgoden en dergheliijcke dinghen/dat ghewislijck een heerlijck schoon en wel gheschildert werck was/en een genoechsaem ghetuyghnis van zijn uytnementhept in der Const/al en saeghmen niet anders van zijn constighe handt meer, Franciscus Pourbus was Vaendrager

onder de Borghers van Antwerp: op eenen tijdt hadde hy hem seer verhit met t'vendel te swieren/op treckende ter wacht: daer nae in de Cortegaerde ligghende/en ontfanghende een quade locht uyt een gevaeghde vuyl stinckende gote/gingh t'huys/wert sieck/en sterf seer haestlijck/in't Jaer ons Heeren 1580. hadde zijn tweede Vrouwe/ de welcke heeft voor haren tweeden Man Hans Iordaens, een Discipel van Marten van Cleef/ wesende (soo men seght) zijnen Meester niet te vroegh ontloopē: want hy een uytnemende goet Meester is/ so in beelden/als Landtschap/en Historien: oock seer gheestigh en versierigh van veel verscheyden dinghen/ als Boeren / Soldaten / Schippers/ Visschers/nachten/ branden/rootsen/en dergheleijcke fraeyicheyt. Hy quam t'Antwerpen in't Gilt in't Jaer ons Heeren 1579. en woont tegenwoordigh te Delft in Hollandt. Frans Pourbus heeft oock eenen soon van zijnen naem naeghelaten/die seer goet Conterfeyter is nae t'leven. Hans Iordaens.

Het leven van Marcus Geerarts, Schilder van Brugghe.

DAer is oock tot een vercieringe onser Schilder-const gheweest te Brugghe/ eenen ghetal weerdigh onder de vermaerde/gheheeten Marcus Geerarts, dat een goet Meester is gheweest/ die binnen Brugghe en elder verscheyden wercken dede / wesende universael/oft in alles wel ervaren/t'zy beelden/ Landtschap/ Metselrijen/ordinantien/teyckenen/hetsen/Verlichterije/en alles wat de Const mach omhelsen. In Landtschap was hy seer aerdigh / veel hebbende de manier/van een ghehuckt pissende Vrouken ergen op een brughsken oft elder te makē. Hy teyckende oock veel voor Glas-schrijvers/en ander. Doe in't Jaer 1566. door de nieu Predicatiē/de Const in stil-stāt was/maecte en hetste hy het Boeck van de Fabulen der Dieren Esopi, dat een fraey dinghen/en wel ghehandelt is. Daer te vooren hadde hy ghetheyckent en ghehetst in't groot de stadt van Brugghe op de platte forme / en was een groote Caert/een dinghen dat ick acht niet te verbeteren is/ sulcken tijdt/arbeydt/en nette aerdighe perfectie daer in te sien is / en alle dinghen soo wel en ghelijck nae ghedaen. Hy is eyndlinghe ghestorven in Enghelandt. Geern had ick ghe weten tijt en ouderdom van zijnen soon/die my sulcx niet heeft willen te ghevalle doen/meenende hem niet toe te comen van zijn Vader yet loflijcks my over te schrijven.

Het leven van Christoffel Swarts, Schilder van Munchen.

DEn ghenen die in desen onsen tijdt den Peerel van gheheel Duytslandt is gheweest in onse Const/ dat is Christoffel Swarts, van Munchen in Beyer-landt: desen was Hof-schilder des doorluchtighen Vorsts van Beyeren. Hy is gheweest een seer uytnemende Schilder/ en Coloreerder / ghelijck als seer groote heerlijcke wercken aldaer tot Munchen in den Kercken ghetuyghen/ te weten / in de Kerck der Jesuiten/en elder. Van zijn inventie comen uyt/ door Ioan Sadler ghesneden/verscheyden fraey Printen/ en Passy/ daer den Christus meest altijt onder voet oft op der Aerden light / met veel ander dinghen/ die ons zijnen gheest in't ordineren en stellinghen der beelden ten deele voor oogen stellē. Hy was van Goltzio, t'zijnen daer wesen/Ao. 1591. met eryons gheconterfeyt/en is ghestorven in't Jaer 1594.

Het leven van Michiel Cocxie, uytnemende Schilder/van Mechelen.

VAn hoe groot vermoghen in sommighen is eenen edelen moedighen gheest / door lust ghedreven wesende/om anderen in Consten te boven te stijghen/heeft men wel bevonden aen den gheruchtighen Schilder Michiel Cocxie, gheboren te Mechel in't Jaer ons Heeren 1497. Desen heeft den gemeenen spoor van zijn mede-borghers/dat veel slechte ghesellen waren/ van jongs aen gesocht t'overtreffen. Hy heeft gheweest een Discipel van Bernaert van Brussel/en heeft grooten vlijt om leeren ghedaen / en is ghereyst buyten s'Landts: was langen tijt in Italien / daer hy vlijtigh was te teyckenen nae Raphaels en ander dinghen/heeft op t'nat geschildert / tot S. Pieters te Room in d'oude Kerck/een Verrijsnis / oock in de Duytsche Kerck S. Maria de la pace, en meer wercken die hy daer dede. Weder t'huys comende/bracht met hem een Vrouw uyt Italien / waer van hy in Italien als oock t'huys ghenoechsaem verheert is gheworden / hem dickwils met haer vermaningen houdende vast op zijn werck / waer door sy oorsaeck was dat hy een Constrijck en welvarende Man is geworden. Nae deses Vrouwen overlijden hertrouwde hy/doch ghecreegh by dees tweedde geen kinderen. Zijn eerste en besonderste werck was/buyten Brussel twee oft dry mylen/te Halsenbergh/ t'hoogh Altaer-tafel/een groot stuck/wesende een Crucifix/ een uytnemende constigh werck/daer menigh Constenaer dickwils uyt Brussel quam om te sien. Dit heerlijck stuck werdt in de Nederlandtsche beroerte ghevoert in Spaengien/ door eenen Thomas Werry, Coopman van Brussel/ en aen den Cardinael Grandvelles vercocht/om den Coning Philips. Den selven Coopman heeft veel meer fraey dinghen uyt Nederlandt in Spaengien overghebracht. Daer was oock van Cocxie te Brussel in S. Goelen Kerck een Tafel van den sterf-dagh Mariæ, dit was oock een van zijn besonderste werck/ hier goeden coop / en in Spaengien seer duyr vercocht. Daer waren oock te Mechelen van hem twee deuren aen d'Altaer-tafel van S. Lucas, waer van de binnen-tafel was van Meester Bernaert van Brussel: dese deuren hadde den Hertogh Mathias, en vertreckende voerdese met hem uyt Nederlandt: want was oock van het alderbeste werck van Cocxie. Daer was oock van hem in ons Vrouw Kerck t'Antwerpen d'Altaer-tafel van S. Sebastiaen, voor die van den Handt-boogh/seer wel gedaē. Noch tot S. Goelen te Brussel/een Tafel van een Avontmael/ dat oock seer goet werck was. Veel meer Tafelen en Tafereelen heeft hy gedaen/die in verscheyden plaetsen zijn te sien: want hy veel wercks binnen zijn lang leven heeft ghedaen/en is tot grooten rijckdom ghecomen/ hebbende binnen Mechelen onder ander dry heerlijcke schoon huysen/oft Paleysen warē. Daer zijn van hem verscheyden Tafelē in wesen/die voor groot geldt niet te crijgen en zijn. Daer is gemeē gerucht/ dat zijn beste dinghen zijn eerste niet te verwijten hebben: wantse so goet niet en zijn. Hy was wonder soet en vloeyende in zijn schilderen/net en suyver in cieraten/ghevende eenige Vrouw-beelden een groote welstandt. Heel overvloedich van ordinantie was hy niet / behielp hem oock wel met d'Italiaensche dinghen : waerom hy niet wel te vreden was op Ieroon Cock, doe hy in Print uytbracht de Schole vā Raphael, daer hy zijn studie uyt had/en veel te

pas

pas ghebracht in d'Altaer-tafel van den sterf-dagh Mariæ tot S. Goelen te Brussel/het welck doe voor alle Man openbaer was. Hy had een manier/als hy wat beschoncken was / de mueren over al met colen te becrabbelen/ was oock snel van gheest / en behendigh yemandt dapper antwoort oft een streeck metter tonghe te gheven. Hy was eens geroepen te sien veel fraey rondt/ en anders/dat een jongh Schilder van Room hadde gebracht: welcken seer zijn schouders clagende/dat het hem soo swaer was gevallen te draghen/vraegh-de hy / of hy't niet ghemacklijcker en had ghedraghen in den boesem dan soo op t'lijf/dat hem de schouderen seer deden oft swoeren. Den anderen meende/ t'pack was te groot om soo in den boesem te verberghen: Maer Cocxie meende in't hert oft in't ghedacht / dat het beter had gheweest / hadde hy be-ter Meester weder ghekeert/dan hem soo met ander Meesters dinghen te la-den. Eyndlingh heeft hy t'Antwerp ghemaeckt eenigh werck op het Stadt-huys/en vallende van de steygheringhe/ is eenighen tijt hier nae ghestorven/ in't Jaer ons Heeren 1592. oudt wesende 95. Jaer.

Het leven van Dirck Barentsen, uytnemende Schilder van Amsterdam.

ALs de beste Voesterlinghen/die Natuere tot onse Const crachtlijcken aenport/comen te suyghen eenighe volle oft overvloedighe borsten van d'alder volmaecktste onderwijsinghe / dan bevintmen te gheschieden grooten wasdom en cracht / en sulcke wercken / dat sy onder de uytnemende/ en ver-maertste Schilders verdienstlijck worden gerekent. Sulcx is ghesc hiedt met Dirck Barentsen, die Schilder geboren wesende/noch daerenboven des groo-ten Titiaens boesem heeft ghenoten: En is sulck Man geworden/datmen son-der onwaerheypt mach betuygen/dat hy wel den besondersten is/die in Neder-landt de rechte manier van Italien heeft puer en onvermengt ghebracht. Hy was ghebor en t'Amsterdam/in't Jaer ons Heeren 1534. Sijn Vader was oock een taemlijck goet Schilder/ghenoemt dooven Barent. Van hem zijn op t'Stadthuys t'Amsterdam gheschildert de gheschiednissen van een rasende Secte/die A°. 1535. uyt een dul voorneem meenden de Stadt te verheeren/ seer vreemdt en schricklijck te sien/alles wel uytghebeeldt/en nae sulcken tijdt niet qualijck ghehandelt. Dirck wesende ontrent oudt 21. Jaer / reysde nae Italien/hy hiel hem te Venetien by Titiaen, by den welcken hy seer aenghe-naem / jae als kindt ten huyse ghehouden werdt/ doende aldaer zijn overco-mende/oft hem versoeckende Landtsluyden/ goet onthael/ ghelijck van zijn Meester hem toeghelaten oft bevolen was. Doch gelijck hy van edelen geest en van overtreffende verstandt was/ hadde geern zijnẽ Omgang met eerlijc-ke Luyden van macht/oft Geleerde/ghelijck hy oock Lettercondigh/ Lati-nist/en wel gheleert was. Hy hadde in Italien groote ghemeensaem kennis ghehadt met den Heer van Aldegonde, welcke vriendtschap en kennis in Ne-derlandt oock tusschen hun altijt gheduerde / also dat Aldegonde nemmer in Amsterdam en quam/sonder Dirck te besoecken/ en zijn geselschap te gebruyc-ken: desghelijcx had hy groote kennis met Lampsonio, en schreven malcan-der dickwils Latijnsche brieven/also dat hy een seer statigh en treflijck Man van aensiẽ was/oock een goet Musicien/spelende seer wel op Instrumenten/ die hy altijt by hem in huys hadde. Doe Dirck ontrent seven Jaer buyten

ſ'Landts was gheweeſt/keerd' hy door Vranckrijck t'huys/en is t'Amſter-
dam getrouwt met een dochter/genoech van de treflijckſte van Amſterdam.
Doe was hy oudt 28. Jaer/en heeft doe ſich ſelvē en zijn Huyſvrouw gecon-
terfept/welcke ſtucken zijn noch t'Amſterdam by zijn dochter/en zijn ſeer aer-
digh/ en op een ſchoon manier ghedaen : ghelijck daer noch een Conterfeptſel
van hem is/dat hy op't leſte naer hem dede. Hy heeft hem oock veel op t'con-
terfepten ghehouden/doende zijn dinghen op een ſeer veerdige/doch welſtan-
dighe manier. Hy heeft doch eenighe ſchoon Altaer-tafels ghemaeckt: Eerſt-
lijck/ voor de Schutters t'Amſterdam/ eenen val van Lucifer, met veelder-
ley naeckten/ſeer uytnemende ghehandelt : Maer werdt in de Kerck-braeck
oft beeldtſtorminghe ghebroken / waer van noch een ſtuck t'Amſterdam op
den Doelen is te ſiē. Noch een Iudith, die noch t'Amſterdam is/het beſonder-
ſte ſtuck van al wat hy opt heeft ghedaen/weſende ſeer uytnemende geſchil-
dert. Daer is oock van zijn beſonderſte dinghen van hem een Venus tot Ley-
den/ten huyſe van Sybrandt Buyck. Noch is nu ter tijt van hem een Tafel ter
Goude/in't Fraters huys/ en is een Kerſnacht/ wonder wel op zijn Itali-
aenſch gehandelt/en een van zijn beſonderſte wercken. Daer is oock van hem
t'Amſterdam/ten huyſe van Iaques Razet, eenen grooten doeck/als een Altaer-
tafel in de hooghte/en is een Crucifix/met een Magdalena, onder t'Cruys aen-
vattende/wonder wel ghehandelt. Tot den Conſt-lievenden Iſbrandt Wil-
lemſz. t'Amſterdam/en in meer plaetſen/zijn vā hem ſeer ſchoon ſtucken: zijn
Conterfeptſelen zijn over al oock veel. Maer van hem inſonderheyt zijn ſeer
ſchoon Conterfeptſelen t'Amſterdam/ op de Doelen / oft Schutters hoven/
weſende Rotten oft geſelſchappen. Eerſt op de Voetbooghs Doelen een Rot/
waer in een Ketelaer comt/ en is wonder wel gehandelt. Voorts op de Cluy-
veniers Doelen een Rot/daer ſy ter Tafel ſittē/en eten een gedaent van viſch/
die in Hollant wort Pors genoemt. Noch iſſer op S. Sebaſtiaens Doelen een
ſchoon heerlijck Rot/waer in comen eenige bruyn oude Schippers troniē/en
boven op een galerije zijnder/die eenen grooten ſilveren drinck-hoorn hebben/
en is heerlijck en wel ghedaen: Soo datmen in dit en ander zijn wercken ſiet
een treflijcke Titiaenſche en Italiaenſche handelinghe. Hy hadde oock Titi-
aen geconterfept/welcke tronie noch is by Pieter Iſaacks, Schilder t'Amſter-
dam. Hy hadde oot in zijn Italiaens recht de Veneetſche ſpraeck. Den Lant-
bouw en t'veldt had hy lief/doch niet gebruyckende: maer geenen ſin ter Zee
oft op t'water/anders had hy wel willen t'ſomtijt Haerlem oft ander Landt-
ſteden beſoecken. Hy was oock genoech te ſwaerlijvich om te wagē te varen.
Daer is noch t'Amſterdam een Oordeel met de ſevē wercken van barmher-
tichheyt van hem bleven onvoldaen / en ſtaet t'Amſterdam in't Gaſt-huys/
daer hy over is geſtorven/in't Jaer ons Heeren 1592. ontrent Pincxter/oudt
acht en vijftigh Jaer.

Het leven van Lucas en Marten van Valckenborgh/ Schilders van Mechelen.

GHelijck de Water-verwe op doeck bequaem om vrolijcke Landtſchap-
pen te maken/en ſulcke handelinghe te Mechelen ſeer ghemeen weſen-
de/en veel gebruyckt is: zijn door veel oeffenen aldaer verſcheydē goede Mee-
ſters ontſtaen/als elder noch verhaelt is. Onder ander/zijn daer geboren/Lu-

cas en Marten van Valckenborgh. Jck verneem oock niet/dat sy oyt in hun jeught zijn gheweest buyten s'Landts: maer hielden sich veel te Mechel en t'Antwerpen/tot der tijt van d'eerste beroerte/ die in't Jaer 1566. aenving. Doe trocken sy/met oock Hans de Vries/nae Aken en Luyck/alwaer sy doe veel nae t'leven deden / ghelijck langs de Maes en daer ontrent Luyck veel fraey ghesichten van Landtschap zijn. Dees voornoemde dry/ghelijck sy met de Duytsche pijp(besonder Lucas) wel ervaren waren/ vermaeckten sich/ en waren dickwils met den anderen vrolijck. Doe nu in Nederlandt weder veranderinghe viel / door dat den Prins van Oraengien met de Staten des Landts hun teghen den Spangjaerts aenstelden / quamen sy weder in hun Vaderlandt. Lucas niet alleen aerdigh in Landtschap wesende/ maer oock in cleen beelden/cleen Conterfeytselen van Oly en Verlichterije/ is hy door zijn Const ghecomen in kennis van den Hertogh Matthias, welcken uyt dees Landen vertreckende/reysde Lucas mede tot Lintz op dē Danouw/ alwaer hy hem hiel by den Hertogh/ veel wercken doende / en is eyndlijck van daer vertrocken/doe den Turck Hongherijen quam bekrijghen. Lucas is daer boven in't Landt ghestorven/ en Marten te Franckfoort. Hy heeft oock eenighe sonen treflijck in onse Const naeghelaten.

Het leven van Hans Bol, Schilder van Mecchelen.

Ghelijck als voorhenen verhaelt is/dat Pieter Vlerick ter uytnementheyt in onse Const is opghesteghen / in een Stadt daer veel slechte Doeckschilders hun wesen hadden: Soo is insghelijcx onder sulcken geselschap oock te Mecchelen/daer meer als 150. sulcke Winckelen waren/opghecomen Hans Bol, en is daer in die Stadt uyt goeden geslachte gheboren geweest A°. 1534. den 16en. December/en heeft t'zijnen 14. Jaer aenghevanghen de Schilderconst te leeren/te Mecchelen/ by een van die gemeen slechte Meesters/den tijt van ontrent twee Jaer/heeft hem daer nae begheven te reysen nae Duytschlandt/is gecomen te Heyldelborgh/daer hy oock den tijt van twee Jaer heeft ghewrocht/en is eyndlinghe wederom gecomen te Mecchelen/en sonder meer eenighe Meesters te hebben/practiseerde vast by hem selven / inventerende verscheyden ordinantien van Landtschappen/en anders/ en is so te Mecchelen blijven woonen / makende seer aerdighe vrolijcke doecken van Waterverwe/daer in groote suyverheyt/en een goede handelinghe ghebruyckende/ met een vaste en ghewisse manier van zijn dinghen aen te legghen / en op te maken. Jck heb van hem ghesien tot mijn Cosijn Mr. Ian van der Mander/ nu Pensionnaris te Ghent / eenen grooten Water-verwen doeck / wesende d'Historie oft Fabel van Dedalus en Icarus, daer sy door d'open locht hun ghevanghnis ontvloghen. Daer was een Roots ligghende in't water/ die een Casteel gheladen hadde/ die soo ghedaen was/ dat het niet wel te verbeteren was/soo aerdigh en net was die Rootse bemoscht/bewassen/en met haer veel coleurkens/ op een vaste manier gehandelt: desghelijcx dat oudt vreemdsche gebouw vā dat Casteel/als uyt de Roots gewassen: was wonder versierlijck. Voort was seer wel ghehandelt het verre Lantschap / en het water daer dese Roots haer in spiegelde/en in die bruynicheyt saghmē de pluymē/die uyt Icari vloghelen door het was-smilten ghevallen waren/en dreven op t'water seer natuerlijck. Oock warender eenighe schoon voor-gronden/en ander Landtschap-

schap: ontrent voor aen sat eenen Schaep-wachter met zijn Schapen/en wat verder eenen Acker-man aen den Ploegh/die om hoogh dit vlieghen als verwondert aensaghen/ghelijck den Text mede brengt. Veel meer Landtschappen op verscheyden ordinantien heeft hy noch ghedaen/waer van icker noch eenighe hebbe gesien: Zijn wercken waren van den Coopluyden seer wel begheert/en betaelt. Eyndlinge/ doe Mechelen A°. 1572. jammerlijck van het krijghsvolck overvallen/en gheplundert is gheworden/is t'Antwerp en gecomen berooft/en ontcleedt wesende: alwaer een Const-beminder/van Belle in Vlaender/Anthoni Couvreur hem wel ontfanghen/en heerlijcken heeft gecleedt/soo dat hem niet en faelgeerde om zijn Conste wille/ want hy met Bias alle dinghen mede bracht. Onder ander fraeyicheyt/die hy t'Antwerpẽ woonende maeckte/dede hy van verlichterije een Boeck van alderley ghedierten/Vogelen en Visschen/na t'leven/een dingen dat weerdich te sien was. T'Antwerpen begon hy het Doeck-schilderẽ heel te verlaten/siende datse zijn doecken cochten/en vast copieerden/en ghelijck voor de zijn vercochten / en heeft hem heel begheven te maken Landtschappen en Historikens van Verlichterije/segghende: Laetse nu op den duym fluytẽ/ en my dit nae doen. A°. 1584. vertrock hy uyt Antwerpen door de aenstaende beroerten/ en felligheden van den Const-vyandigẽ Mars. Hy quam te Bergen op Zoom/van daer te Dort/daer hy ontrent twee Jaer woonde. Van daer quam hy te Delft: en eyndlinghe/in't rijck en welvarende Amstelredam/ daer hy veel schoon en nette Verlichteryekens heeft ghedaen/als oock Amstelredam nae t'leven/van op de water-sijde met den Schepen/en van de Landt-sijde/seer levendich/met oock ander ghesichten van eenighe Dorpen/daer hy groot ghelt mede won. Van zijn constighe handt zijn noch eenighe aerdighe Verlichterijen t'Amsterdam/by den constighen Heer Iaques Razet, insonderheyt een Crucifix redelijck groot/ daer veel werck in comt/en zijn uyterste vlijt in ghedaen is/soo in beelden/naeckten/lakenen/Peerden/Landtschap/en ghebouw/ ghelijck het een overvloedighe Historie is/constich gheordineert/en wel gedaen. Grroote menichte van Printen sietmen in druck uytcomen/nae zijn teyckeninghen en inventien ghedaen. Hy is ghestorven t'Amstelredam A°. 1593. den 20^en^. November. Hy hadde noyt maer een Huysvrouw die hy trouwde / een Weduwe wesende/ daer hy geen kinderen by en hadde / dan sy had een voor-kindt/ gheheetẽ Frans Boels, die Bols Discipel was / en oock seer nette Landtschapkens van Verlichterije dede/is oock weynich Jaren nae zijn Stief-vader gestorven. Noch hadde Bol een Discipel Iaques Savery van Cortrijck/die in't Jaer 1603. is gestorven t'Amsterdam van de Pest: desen is wel zijn beste Discipel geweest/ was seer vlijtich/doende zijn dinghen seer net/ en met grooter patientie / ghelijck noch teghenwoordich oock doet zijn Broeder en Discipel/ Roelandt Savery, die zijn Meester in werck en Const niet ongelijck en is. Het Conterfeytsel van Bol comt(genoech als een Epitaphium) uyt in Print van Goltzio, seer wel ghelijckende/en uytnemende wel ghedaen.

Het leven van Frans en Gillis Mostart, ghebroeders/en Schilders van Hulst/ in Vlaender.

T'Ghebeurt nouw onder ghetalen van honderden en duysenden/dat Natuere twee Menschen soo ghelijck ghestaltigh van wesen voortbrengt/ oft

oft men tanse door eenighe deelen onderschepden. Het teghendeel is doch ghe-schiet met de tweelinghen/Frans en Gillis Mostart, die van eender gheboort wesende / malcander soo heel ghelijck waren/datse van hun epghen Ouders niet en waren t'onderkennen : sp waren/gheboren te Hulst in Vlaender / niet heel wijt van Antwerp. Sp woonden t'Antwerpen met hun Vader/dat een ghemeen Schilder was : doch van afcomst bestonden sp den ouden Ian Mostaert te Haerlem/en zijn upt Hollandt ghesproten. Het gheschiedde eens/dat Gillis zijn Vaders werck comende besien / sat onversiens op eenen stoel/daer s'Vaders palett op lagh. Den Vader siende de verwen alfo gheplackt oft ghesmerst op de pallet/hp riep Frans boven/die was onbesmitt/en haddet niet gedaen : doe liet hp Gillis roepen/die hiel beneden raedt met den broeder / Frans had een seker mutsken op/waer mede hp ghekent en onderschepden was: dit Gillis opgheftelt wesende/en boven comende/werdt oock suyver gheschouwt: des den Vader zijn twee sonen achtede onschuldich te wesen/en verwonderde hem seer: want hpse nopt wist t'onderkennen. Gillis die leerde de Const bp Ian Mandijn den drolmaker/en Frans bp den moeplijcken Herry met de Bles/ en zijn twee goede Meesters ghewordden: Frans in seer fraep Landtschappen/en Gillis in beelden/bpsonder wat cleen wesende. Frans plach wel zijn epgen beelden te maken/ doch epndlinghe liet hpse maken door ander. Dese ghebroeders quamen t'Antwerp in't Schilder-Gildt in't Jaer ons Heeren 1555. Frans is van haestighe sieckte/ noch redelijck jong wesende/gestorven/doe hp door zijn constighe wercken gheruchtigh was ghewordden. Sijn besonderste Discipel was Hans Soens, constigh Meester/woonēde te Parma in Italiē/die uptmuntich in Landtschappen en cleen beelden is / en niemandt te wijcken heeft / te Room/Parma, en elder/ daer van door zijn constige handen ghetupghnis hebbende ghelaten. Gillis was seer constigh en versierlijck van beelden en Historien/ wonder vermaecklijck in zijnen praet/datter menigh Mensch geern bp was. Hp en was niet so heel religioos/noch ooc niet goet Spaensch/heeft veel bootsen aengherichte: onder ander/hebbende gemaeckt een Marp-beeldt voor eenen Spaengiaert/die hem niet wel wou betalē/gingh het met lijm-wit over strijcken/ en maeckte de Maria heel wilt ghehulselt / en lichtveerdigh als een Hoere: hp liet den Spaengiaert boven comē/en hem loochenen t'hups te wesen/den Spaengiaert t'stuck omkeerende/alfo hp't van bupten kende/oft ghetepckent hadde / siende sulcke Marp-beeldt/werdt heel toornigh / en liep om den Marck-graef. Dit was ten tijde van Ernestus. Gillis hadde t'wijlen t'stuck afghewasschen laten stellen op den Esel wel afgedrooght. Den Marck-graef comende/sepde tot Gillis: Wat hoor ick Gillis? hier is swarichept vā u/dat mp leet is. Wat gaet u over sulcken dinghen te doen? Hp lietse boven comen/en t'stuck sien/doe was alle dinghen wel/en den Spaengiaert wist niet wat seggen. Gillis begon daer op zijn clachten doē over den Spaengiaert/dat hp hem niet wilde voldoen voor zijnen arbepdt/ en daerom hem alle moept socht aen te doen die hp mocht/op dat hp t'stuck ten lesten mocht hebben voor niet met allen/epndlijck den Spaengiaert had al t'onghelijck van der Weerelt. Dusdanighe bootsen zijn seer veel van hem te vertellen: van een vechtend Avontmael/dat hp oock af con wasschen: van een Oordeel/daer hp hem selven/ met noch een ander van zijn kennis/had geschildert in de Helle sittē tijcktackē/en meer vreemde boerden van hem ghesept/ hier te lang te verhalen; want mer

Hans Soens.

wel een eyghen Boeck af soude maken. In zijn sterven liet hy zijn kinderen de heele Weerelt achter/ daer was goets en van als genoech in: maer sy mostent(seyde hy) sien te winnen. Hy is gestorven in goeden ouderdom/in't Jaer 1601. Zijn wercken zijn by den Const-liefhebbers veel te sien. Daer is tot Middelborgh / by d'Heer Wijntgis, een schoon groot stuck / daer de Heeren Schetsen/ als Heeren van Hoboke/seer statigh van dese Boeren werdẽ ingehaelt/ wesende vol werck en beeldẽ. Noch isser een Cruysdrager/en een Perspeckt in der nacht/ daer Petrus van den Enghel verlost/ en uyt der vanghnis leydt: en verscheyden meer ander dinghen/ uytnemende wel ghedaen.

T'leven van Marinus de Seeu, Schilder/van Romerswalen.

HEt gherucht wil qualijck laten verswijgen eenen constighen Schilder/ gheheeten Marijn van Romerswalen/oft Marijn de Seeu. Zijn wercken zijn veel geweest in Zeelandt. Hy hadde een veerdige handelinge op de nieuw manier/ doch meer rouw als net/ by dat icker van heb ghesien. Daer is tot Wijntgis te Middelborgh van hem eenen Tollenaer/sittende in zijn Contoor/ wesende wel geordineert/en fraey ghedaen. Zijnen tijt van gheboort oft sterven weet ick niet/dan dat hy ten tyde van Frans Floris zijn wesen hadde.

Het leven van Hendrick van Steenwijck/ Schilder.

GHelijck de constighe wercken van Hendrick van Steenwijck / by den Const-beminders niet sonder redẽ/om hun weerdicheyt en deucht worden bewaert: soo behoeft oft betaemt wel zijnen naem oock onder den goede Meesters gerekent te worden/dewijle zijn gedacht onsterflijck in eerẽ te blijven verdient. Hy was (als ick acht)ghe boren te Steenwijck/en een Discipel van Hans de Vries: doch begaf hem sonderlinghe te maken Perspectivẽ van Moderne Kercken/ die men wonderlijcke suyver/aerdigh/met seer fraey inventien/seer wel ghehandelt/en met goet verstandt en opmerckinge van hem ghedaen siet/ datmen niet te hopen heeft deses halven van yemandt beter te sien. Hy hiel seer de streke van woonen als de Valckenborghs/ en de Vriese/ vertreckende (om de wreetheyt van den Const-vyandigen Mars te wijcken) uyt Nederlandt / en is eyndlijck comen woonen te Franckfoort op de Meyne/ alwaer (ick meen) hy oock overleden is A°.1603. hebbende naeghelaten zijn soon/die hem in dese oeffeninghe en Const cloecklijck nae stapt/makende oock Perspectiven/ nae de ordenen der Antijcksche Colomnen.

T'leven van Bernaert de Rijcke/Schilder van Cortrijcke.

VErdienstlijck hoeftmen in gedacht te houden Bernaert de Rijcke/Schilder van Cortrijck / den welcken hadde een seer vloeyende en verdreven manier van werck/en seer behaeghlijck/als men sien mach te Cortrijck in S. Martens Kerck/ aen d'Altaer-tafel vã de Cruys-broeders/ wesende eẽ Cruysdraginghe / nochtans vroegh van hem ghedaen. Naederhandt heeft hy zijn handelinghe wat verandert / en nae zijn meeninghe verbetert / dat welck ick anderen oordeelen laet/oft oock soo in der daet is. Hy quam in't Antwerpsche Gildt A°.1561.en is aldaer ghestorven.

Het

Het leven van Gielis Coignet, Schilder van Antwerpen.

ONder de Nederlanders/die uytnemende zijn geweest in onse Const/van wel te connen handelen met de verwen / verdient wel te zijn ghenoemt en gerekent Gielis Coignet, Schilder van Antwerpen/ den welcken heeft gewoont by Antonis Palermo t'Antwerpen/ aleer hy trock na Italien. Hy hadde eenen medeghesellé/die sy hieten Stello, daer hy verscheyden wercken mede/oock binnen Ternij/tusschen Room en Lozeten/dede/een Camer met grotissen op de Fransche vreemde wijse/en noch eē Altaer-tafel op het nat kalck. Stello bleef doot op de brugghe van t'Casteel/door eenen yser-pijl / die hem quam op de borst/in een vyeringhe van des Paus feest-daghen. Coignet heeft oock Napels / Cicilien/ en meer plaetsen van Italien besocht/ in Oly en op t'nat kalck verscheyden dingen doende. Hy is t'Antwerp gecomen in't Gildt oft Schilders Camer der Violieren/A°.1561. alwaer hy hem t'sindert heeft ghehouden/ en veel wercken ghedaen/besonder doecken en Tafereelen/ ghebruyckende t'somtijt Cornelis Molenaer, oft schelen Neel, soo men hem hiet/ om zijn gronden oft achter-uyten te doen/ werckende veel voor Cooplupden/ en werdt seer vermaert/en gheheeten Gillis met de vleck/ om een teecken dat hy hadde op de wanghe / hayrigh als een Muys/ daer zijn Moeder in was verschoten. Hy is om den Krijgh ten tijde van den Prins van Parma uyt Antwerpen geweken/ en quam woonen t'Amsterdam/ daer hy niet qualijck met zijn Const is ghevaren : doch om zijn ghesintheyt oft anders is van daer vertrocken naer Hamborgh/alwaer hy ontrent t'Jaer 1600. is ghestorven. Hy was een cortwijligh en vroplijc Man/seer cluchtigh/ en veerdigh in zijn schilderen/in alles genoech ervaren/t'zy beelden/Lantschap/ gronden oft anders. Hadde oock een aerdighe manier van te maken Histozikens in den nacht/seer versierlijck/ghebruyckende veel tijt verheven vergulde lichten van den Keerssen / Fackelen / oft Lampen / dat seer natuerlijck stondt : doch van eenighe versprooken oft berispt/meenende dat den Schilder alles met den verwen uyt te beelden behoort : doch ander houden al goet wat den welstandt verbetert/ en d'ooghe des aensienders best can bedrieghen. Van hem werdt doch met meerder reden gheclaeght/dat hy zijn Jonghers Copien vercocht voor zijn werck/wanneer hy daer so wat aen gedaen hadde. Onder al zijn Discipulen was den soon van eenē Claes Pietersz. t'Amsterdam/welckē heel slincx was/en een uytnemende begin hadde: dan dat te jammerē is/storf jongh van een uytteerende sieckte/gelijck ooc dede zijn oudtstē broeder/die ooc goet begin hadde.

Van de kinderen van Claes Pietersen t'Amsterdam.

Het leven van Iooris Hoefnaghel, Schilder en Poeet/ van Antwerpen.

EEn beter ghewente bevind' ick by ons Nederlanders/ als wel by ander volcken in gebruyck te wesen/dat de Ouders/ of sy schoon machtigh van rijckdom zijn / hun kinderen veel tijts vroegh oft in hun jeught laten leeren eenige Const oft Ambacht/het welck besonder in tijt van krijgh/en vervluchten wonder wel te pas can comen : want wy oock bevinden/ dat de quade avontuer oft ongeluck van dese Weerelt minder macht heeft over de Const/ als over den rijckdom/en dat de Const/die men in zijn jeught heeft gheleert/ dickwils den uytersten plicht-ancker in den noot/en een troostlijcke toevlucht

wort/

wort/ om d'ellendighe schipbreuck van de perssende armoede voor te comen. Dit heeft wel bevonden warachtich te wesen den seer geestigen Ioorís Hoefnaghel van Antwerpen/welcken was gheboren in't Jaer 1545. van seer rijke Ouders/die hem tot de Coopmanschap/tegẽ de natuere worstelende/ aendronghen: want zijn gantsche oft aldermeeste gheneghentheyt tot de Schilder-const streckende/ niet mochten lijden/ dat den Jonghen t'huys oft in't Schole dede/t'gene hem de Moeder natuere stadich gheboodt/en niet laten en con. Was hem in de Schole vã den Meester t'papier benomẽ/hy vergaderde het mul oft zandt op den vloer/en troc daer in met een steck oft vinger: t'huys verborghen op solder met crijt. En hadde een reys op een planck met d'een handt zijn ander ghecontersept. T'welck siende een Gesant van den Hertogh van Savoyen / ten huyse van den Vader gheherberght wesende / sprack ten besten / soo dede den School-meester/soo dat Hoefnaghel t'zy weynigh oft veel hem tot het teyckenen mocht veronledighen. Hy werdt oock gheoeffent in de Letter-const oft studie/ in welcke hy oock goeden geest hadde/ en is een seer gheleert Man/en een goet Poeet geworde. Doe hy nu hem begaf tot reysen/en Landen te besoecken/maeckte hy een heel groot Boeck/van al wat hy over al seldsaems vondt oft sagh/ soo van Landt-bouw/Wijn-perssen/ Water-wercken/manieren van leven/Houwlijckẽ/ Bruylosten/danssen/feesten/ en dergheliijcke ontallijcke dinghen: hy was over al doende/hy teyckende alle Steden/ en Casteelen nae t'leven / alderley cleedinghen en drachten/ghelijck in een Boeck te sien is/die met ghedruckte Steden uyt comt/daer men siet by die op de schilderachtighste maniere ghedaen zijn / zijnen naem Hoefnagel gheschreven. Te Calis Malis in Spaengien werden hem van een Nederlandtsch Schilder aldaer ghesonden alderley Water-verfkens in een doose besloten/waer mede hy de stadt Calis seer aerdich conterfeytte/ en was t'eerste dat hy met verwe ghehandelt hadde. Doe hy weder in Nederlandt was ghekeert/veel vreemdicheyt/oock alderley ghecontersepte vreemde Dieren/ gheboomt/en anders mede brenghende/ hadde eenigh onderwijs van Hans Bol vercreghen. Eyndelinghe t'Antwerp woonende/verloor al wat hy in zijn Coopmanschap hadde: want hy met den Vader t'samen handelde in Juweelen/en hadde voor veel duysenden verborghen in eenen put / met wetenschap van een dienst-maeght en zijn Vrouw/door welcke de Spaensche Soldaten dit al in hun roovighe handen cregen/in den roof/die men noemt de Spaensche furie. Hier naer is Hoefnaghel met Abraham Ortelius, vermaert Lantbeschrijver/gereyst nae Venetiẽ: en comende t'Ausborgh by de Heeren Fouckers/aldaer wel onthaelt wesende/werdt hun geraden te gaen sien de Const-camer van den Hertogh van Beyeren tot Munchen. Dus daer ghereyst met eenen Recommandatie-brief van dese Heeren / heeftse den Hertogh alles laten sien / en ghevraeght aen Hoefnaghel, of hy niet en hadde van zijn Const. Desen liet den Hertogh sien/zijn en zijns eerstẽ Huysvrouwen Conterfeytsel/ en noch een stuckẽ met beestgens en boomkens / van Verlichterije/ op pergamijn. Doe sy in hun Herbergh waren / sondt den Hertogh door zijn Hofmeester/ oft ander Heer vraghen/ wat Hoefnaghel begheerde voor dat Verlichteryken van de beestgens / dewijl hy de tronikens niet wouw quijt wesen. Hoefnaghel, die hem noyt had uytghegheven voor een Schilder/ noch laten voorstaen yet te connen/was schromigh daer van yet te willen eysschen:

Dan

Van Ortelius hem moet ghevende/eyschte self voor hem een hondert gouden Croonen/die hem den Hertogh stracx heeft gegeven/en begheert dat hy daer in zijnen dienst soude blijven / t'welck hy consenteerde te doen/als hy weder quaem upt Italië. Den Hertogh gaf oock twee hondert gouden Croonen/op dat zijn Huysvrouw upt Nederlandt quaem / welcke Hoefnagel wederkeerende te Munchen heeft gevonden. Dus heeft Hoefnaghel door zijn Const gevonden beter als hy socht: want hy was comen op avontuer/om te Venetien hem te soecken gheneeren met Factoorie/oft Makelaerschap te bedienen. Hy is met Ortelius oock ghecomen te Room/by den Cardinael Pharnees,welcken Ortelio vraeghde/wat Hoefnagbel voor een was/so dat den Cardinael werdt laten sien de twee verhaelde Conterfeytselkens van Verlichterije: des den Cardinael hem geern by hem had ghehouden/en wouw hem een duysent gulden Jaer-ghelt gheven. Dan hy veronschuldighe hem/seggende: zijn woordt wech te hebben ghegheven aen den Hertogh von Beyeren / t'welck den Cardinael Const-liefdigh wesende / en in zijn dinghen groot behaghen hebbende/ leet was/oft bedroefde/dewijl hy nu most missen den seer uytnemenden Verlichter zijnen Don Iulio da Caravaggio, welcken sy daer comende sagen zijnen constighen edelen gheest Gode opgheven. Hoefnaghel van Room en Venetien weder comende/begaf hem in dienst van dē Hertogh/daer hy groote provisie van hadde/een fluweelen cleedt/ en schoonen mantel s'Jaers. Oock gaf hem Ferdinandus Hertogh van Insbroeck twee hondert Florijnen/dat zijn vier hondert gulden s'Jaers/acht Jaer lang: binnen welcken tijt hy hadde aenghenomen te verlichten een seer schoon ghechreven Misboeck. Hier maeckte Hoefnaghel, als die gheestigh/ gheleert/en seer vindigh was/op de canten/in de letters/oft daer de plaets was/alderley beteyckeninghe/ aenwijsinghe/ en beduytselen oft sinnekens/op t'ghene daer neffens gheschreven was/dat met alderley aerdicheyt en cleen Historikens uytbeeldende / en ieverde den Boeck t'eynden acht besproken Jaren al voldaen/ soo heel uytnemende ghedaen/en soo vol werck/datmen verwonderen mocht/hoe yemant binnen al zijn leven soo veel dinghen met handen soude moghen maken. Hier voor gaf hem den Hertogh van Insbroeck twee duysent gouden Croonen/ en een gouden Keten van een hondert gouden Croonen. Noch maeckte Hoefnaghel voor den Keyser Rhodolphus vier Boecken/een van alle viervoetighe Dieren/den anderen van de cruypende/den derden/van de vliegende/ en den vierden/ van de swemmende oft Visschen/ en hadder voor in specien duysent gouden Croonē. Hy hadde oock verlicht een Boeck/van den besten Schrijver van der Weerelt gheschreven/ wesende Exemplaren van verscheyden stoffe / waer by hy alle beduytselen seer versierigh hadde te weghe ghebracht / seer schoon en lustigh om sien. Hier mede quam hy in des Keysers dienst/wel zijnde gheloont/ en met heerlijck Jaer-gelt voorsien. In dees Landen weet ick weynigh van hem te wijsen/ dan tot Iaques Razet t'Amsterdam/ een seer aerdigh stuccken weerdigh te bewaren. Hoefnaghel om t'Hoffsche onrust te schouwen/ quam woonen te Weenen: want hy altijt seer leer en weet-lustigh was/ s'nachts veel wakende/en ghemeenlijck s'morghens ten vieren op/ altijt onledigh/soo met versen/ Carmina, oft yet anders te maken / waer in hy oock seer geestich was/en soo dapper in zijn Latijn/dat hy een Latijns Boeck voor hebbende/ t'selve soo heel ras in Nederlandtsch las/als oft Nederlandts geweest hadde.

Don Iulio da Caravaggio constigh verlichter.

Hy

Hy was een seer goet-aerdich en mildt Man/ die alles met goet beschept en welsprekenthept wist te vertellen/ en seggen. Hy is overleden in't Jaer 1600, oudt 55. Jaer. Hy heeft naegelaten eenen soon Iaques Hoefnagel, in de Schilder-const uptnemende en hervaren wesende.

Het leven van Aert Mijtens, Schilder van Brussel.

GHelijck de cracht van eenighen versschen dranck soo gheweldich is/dat hy openinghe soeckende/t'vat doet barsten/en uytloopt: also gaet het toe met Menschen/daer van jongs in is eenen overvloedighen en cloecken geest/ die niet en can verborghen blyven. Het welck oock is gheschiet en bevonden aen den seer cloecken en gheestighen Schilder Aert Mijtens, die in Italien/ daer hy meest zijn Const gheoeffent/en zijn wesen ghehadt heeft/wierdt gheheeten Renaldo, dan de Latijnsche seggen Arnoldus. Hy is van in zijn jeught uytnemende yverigh gheweest/om tot volcomenheyt in de Const te moghen comen: niet alleen met schilderen en teeckenen/ maer oock met af te gieten op t'leven: als oock te halen buyten Brussel van t'gherichte eenen dooden / daer een belachlijcke clucht gebeurde. Want hy hebbende een ander van zijn doen/ die oock de Const toeghedaen was/tot zijner hulp/ welcken hem volghde op de leere/die altijt aen de galgh stont/ en soude den Dief ophouden tot hy hem af ghesneden hadde/om dan t'samen af te brengen/liet desen den Dief los voelende vallen / meenende upt verschricktheyt/dat hy hem te lijve wouw om quaet te doen: des hy af sprongh/oft haestlijck af liep/en haeste de hem vollen loops nae de Stadt: Aert yverich in zijn stuck/liep hem dapper na. Het Boersche Marct-volck siende t'verbaest vluchten / en ernstigh volghen / bekeven Aert, en sochten hem te schutten/meenende hy hem vervolghde om uyt toornicheyt yet quaets te doen. Eyndlinghe hem achterhalende / bestrafte zijn verbaest wech loopen/segghende: T'is u geen ernst/ ghy sult nemmer leeren/ en dergheljcke woorden. Des hy hem weder willich maeckte/en brachten dit doot lichaem in eenẽ sack t'huys. Den Vader dit vernemende/bekeef dẽ soon/ segghende: Wat hebdy gemaeckt? hem voorhoudende de misdaet en swaricheyt van sulcx te doen. Het welck hy verontschuldighde met zijnen leer-lust die hy hadde/om de leden der Menschen lichamen te verstaen. Dit gingh den Vader by den besondersten Burgher-meester/ van zijn vriendtschap oft kennis/als een dinghen dat te gheschiedẽ mocht wesen/ effen maken. Aert is heel jongh in Italien ghecomen / en schilderde veel by eenen Anthoni Santvoort, die men hiet den groenen Anthonis, te Room / makende veel Maria Magior op Coper/en hadde veel omgang met Hans Speeckaert. Daer nae te Napels gecomen/wrocht by eenen Nederlander/Cornelis Pijp ghenoemt. Hier nae ghehouwt wesende/ maeckte veel Altaer-tafels/ Historien / en Conterfeytselen/ seer cloeck en cluchtigh van Oly-verwe. Hier in veel Jaer volherdt / veel Discipulen tot Meesters ghemaeckt hebbende / als dat zijn wercken in veel Kercken van Napels en door t'heel Coningrijck en ander Landtschappen waren versprept. Zijn lieve Vrouwe overleden / en vier zijn kinderen tot de Best-moeder bestelt hebbende/quam zijn vrienden te Brussel en zijn Broeder in den Haegh besoecken. Te Napels herkeert wesende / troude zijn Meester Cornelis Pijps Weduwe. Doe heeft hy ghemaeckt een ons Vrouwen Hemelvaert/ met veel Enghelen / en d'Apostelen/ meerder als t'leven/ in welck hy

hem

hem dapper en wel heeft ghequeten / en staet in een Kerck buyten Napels. Noch vier Euangelisten/verscheydē van malcanderen/ binnen Napels. Onder ander Altaer-tafels/ is van hem een tot S. Louwijs, by t'Paleys van den Viceroy te Napels/ van S. Catharina, alsoo den brandt in de raders slaet/en een splinter een van de Rackers oft Pijnighers is raeckende / alwaer den constighen Schilder seer eyghentlijck heeft uytghebeeldt met open keel een crijtende bevreesthept / oock een groote verbaesthept onder den omstandt te Peerdt en te voet. Noch in de selve Kerck is van hem een Altaer-tafel van S. Maria del Secors, slaende met eenen cluppel een Duyvel/ die onder haer leyt/ met noch ander Figuerē en Engelen daer by/alles wel dapper en cloeck ghehandelt. Hier naer door onbescheydenheyt zijner tweedder Huysvrouwe en haer kinderen/ trock woonen op zijn self/met zijn kinderen en gesellen/ schilderende cloeckmoedich verscheyden veel groote stucken/ besonder twee/ die nae Abruzzo ghevoert wierden/een de drij Coninghen/ en t'ander de Besnijdenis/ seer heerlijck en cierlijck gedaen wesende. Eyndlinge trock hy met zijn kinderen tot Abruzzo en Aquila, met hem voerende een stuck op doeck/ daer Christus gecroont werdt in der nacht/het welck hy hadde begonnē. Tot Aquila, heeft hy onder ander dinghen ghemaeckt een boven al uytnemende groot stuck op doeck / een heel vack van een Kerck beslaende/ wesende een Crucifix/vol groote Personnagien en werck/wonder versierlijck geordineert en gheschildert: doch met groote ongheleghentheyt op een leere en dergheljcke onghemack/dat een dinghen is om alle Constenaers te doen verschricken en verwonderen. Van hier te Room ghecomen wesende / heeft t'verhaelde stuck van de Crooninge/met noch eenige ander/voldaen. En also hem aenbesteedt was een groot heerlijck stuck in't nieuw werck van S. Pieters Kerck te maken/waer in hy wouw toonen/wat een Nederlander in onse Const vermocht. Nae dat hy zijn oudtste dochter hadde bestelt te Houwlijck/ is hy te Room gestorven/in't Jaer ons Heeren 1602. T'verhaelde stuck van de Crooninghe is noch t'Amsterdam by Bernardt van Somer/Schilder/die de dochter heeft ghetrouwt/en is wonder cloeck ghehandelt / heel afgescheyden van de ghemeen Nederlandtsche maniere / soo dat hy is gheweest een treflijck Meester/ die den Italianen heeft spaerlijcker doen verhalen/dat Nederlanders geen handelinghe in beelden hebben/ oft heeftse stoffe genoech ghegheven en oorsaeck sulcx te swijghen/oft maetlijcker van ons te spreken.

Het leven van Ioos van Winghen/uytnemende Schilder/van Brussel.

OP dat de Hoflijcke stadt Brussel / in onse Const soude hebben in desen onsen tijt een dobbel eerlijcke verchieringhe / soo is neffens den verhaelden constighen Aert Mijtens, uyt haer oock ontstaen den uytnemenden en gheestighen Schilder Ioos van Winghen: desen is geboren geweest te Brussel/in't Jaer ons Heeren 1544. en vlytigh om leeren wesende/is oock gereyst in Italien/en heeft by eenen Cardinael te Room ghewoont vier Jaer. Doe hy in Nederlandt en in zijn Vader-stadt Brussel was wederom ghekeert/is hy eyndlijck Schilder gheweest van den Prince van Parma. Hy heeft binnen Brussel verscheyden fraey stucken ghemaeckt/ besonder een Altaer-tafel tot S. Goelen te Brussel/oft(so eenige meenen) in een Kerck tot de Celle-broers/ wesen-

wesende een Avontmael/ daer Pauwels de Vries de Metselrije in ghedaen soude hebben: dit Avontmael/indien datter geen twee van zijner handt en zijn / is een seer uytnemende werck/en t'beste dat in Nederlandt van hem te sien is. Noch is te Brussel tot een Doctoor/ Meester Ian Mijtens, van hem een seer schoon stuck/daer Sampson t'hayr afghesneden wort. Noch in een ander Borghers huys is van hem een seer aerdighe Pauli bekeeringhe. Doe nu Ioos t'hert uyt den Lande/en in zijn plaetse by den Prins van Parma hadde ghestelt en ghelaten Octavium van Veen/ is hy ghecomen met zijn ghesin te Francfoort/ontrent het Iaer 1584. Hier heeft hy oock eenige seer fraey stucken ghemaeckt/besonder een het uytnemenste/een groot stuck/den sin wesende het benouwde Belgica, een naeckte Vrouwe / staende ghekettent aen een Roots/ boven welcks hooft comt ghevloghen den tijt/ die haer comt verlossen/en heeft begonnen een keten los doen: onder licht de Religie met den Bybel/wesende vertreden van Tyrannije/die als een Krijghs-man is ghestelt/en met een sweerdt in de handt. Twee stucken van eenderley Historie / op verscheyden ordinantien/heeft hy oock seer uytnemende ghedaen/te weten/daer Apelles conterfeyt de uytnemende schoon Campaspe, en van de Liefde gheprickelt wort. Een vã dese stuckẽ is tot Hannauw/een nieu Stadt/vier mijlen van Franckfoort/tot een Coopman/Daniel Forreau,een goot Const-beminder: By den selven is oock de verhaelde Belgica. De ander Historie van Apelles is by den Keyser. Noch is van hem te Francfoort/tot eenẽ Const-liefdighen Doctoor/een seer fraey stuck van een Andromeda, alwaer oock noch zijn verscheyden fraey Conterfeytselen nae t'leven. Tot Middelborgh/ by Melchior Wijntgis, is van hem een Historie van Pyneas ,daer twee naeckte boelerende doorsteken worden/ een groot en seer heerlijck stuck/ met beelden als t'leven. Noch is t'Amsterdam by Cornelis van der Voort een groot stuck van hem/wesende ghelijck een Iustitie, die d'onnoosel beschermt van Tyrannije/oft so eenighen sin. Voorts comen van zijn teyckeninge uyt verscheyden gheestige Printen/ een Nacht-bancket/met een Mascarade/een laet de kinderen tot my comen/eenen Paulus Tapijt werckende/ vier van t'Vrouwen bedroch / Crucifix/ en ander/ waer aen te sien is zijn ordineren en vloeyenden geest in de aerdicheyt der beelden. Weynich doch goede schilderije is van hem te sien: want hy niet veel wrocht/zijnde geern by geselschap/doch geen dronckaert: maer met een kan Wijns sitten coutende/hadde zijn vermaeck den tijt door te brenghen. Hy heeft naeghelaten eenen soon/en zijn Discipel/gheheeten Ieremias, oudt nu ontrent 18. Iaer / den welcken een groot begin van wel coloreren heeft/hebbende onlangs oock geleert by Francisco Badens t'Amsterdam. Ioos van Wingen is gestorven te Franckfoort/A°.1603.oudt.61.Iaer.

Het leven van Marten de Vos, vermaert Schilder/van Antwerpen.

Onder de gene die Antwerpen/en ons Nederlandt/in de Schilder-const gheruchtigh hebben ghemaeckt / hoeftmen niet achter te stellen den vermaerden en constighen Schilder Marten de Vos, van Antwerpen / die van in zijn jeught hem vlijtigh tot de Const heeft begheven. Italien/ Room/ Venetien/en ander Landen besocht hebbende/is ghecomen in't Gildt t'Antwerpẽ in't Iaer 1559. Zijn Vader/Pieter de Vos, quam in't Gildt t'Antwerpen

pen A°. 1519. Pieter, de Broeder van Marten, was oock een uytnemende goet Schilder. Veel heerlijcke schoon wercken heeft Marten gedaen/ hebbende een veerdighe handt/aerdigh en lustigh zijn dingen colorerende: heeft oock veel uytnemende Conterfeytselen nae t'leven ghedaen. Zijn ordinantien der Historien/manier/en steldtselen der beelden/en in summa/zijnen geest/bewijsen overvloedich de Printen/ die van hem door verscheyden Plaet-snijders uytcomē/en in sulck ghetal/ dat hy in de veelheyt den anderen Marten, te weten/Hemskerck, te boven gaet/oft ten minsten ghelijck is: want hy was seer overvloedigh/ veerdigh/ en vast in zijn teyckenen: en was een seer statigh/ groot/en swaerlijvigh Man. Hy is ghestorven nu in dit Jaer 1604. in goeden ouderdom. Pieter de Vos.

Hier volghen nu de levens der vermaerde levende Nederlandtsche Schilders.

Het leven van Hans Fredeman de Vries/Schilder van Leeuwaerden.

NAe dat ick nu hebbe beschreven het leven van den vermaerde doorluchtighe Nederlandtsche Schilders/ der welcker leef-draet afghesponnen/ oft door Atropos afghesneden is/ en so veel ick vermochte haer de namen heb ontrockt/om t'gherucht haer onthoudt oft ghedacht-camer eeuwigh mede te vercieren: soo sal mijnen vlijt ernstigh strecken de teghenwoordigh levende daer oock by te voeghen/ ghelijck ick alree hebbe verhaelt eenighe Discipulen/ oft sonen van overleden vermaerde edel gheesten/ die ick voorts late berusten/ om dat icker weynigh ander bescheyt van hebbe. Ick acht wel/dat mijnen volghenden arbeydt van den onbedachten eenichsins berispigen aenstoot sal onderworpen zijn/ hoewel ick(om sulcx te vermijden)mijn best wil doen/om den selvē te wapenen met waerheyt en maetlijckheyt/ in den Constenaers Persoonen en wercken te loven nae verdiensten. En indien ick my ergheus nae yemandts oordeel in d'overvloedicheyt vergrijpe/ dat sal my vergheven/en de goede gunst oft te cleen kennis op den hals gheschoven wesen: verhopende dat hem oock op t'slecht gheraeck van mijn hoogh verheffende Pen/niemant onmaetlijck in zijnen gheest opstijghen sal/ oft hem verwaendlijck verheffen/op t'geen hem maer eenen tijdt lang is gheleent/ ghelijck voor henen verhaelt is van den jonghen oft Pagie/ die op zijns Heeren Peerdt sittende hem verheft/ en moetet doch haest den Meester overleveren oft laten. Wie van neder gemoet is neffens zijn wetenschap/sal door zijn wetenschap hem wetende bewijsen/t'zy watmen hem/ oft van hem seght/ ghelijck Anthoni Coreggio, Andreas del Sarto, en meer ghedaen hebben/die men qualijck oft niet con wijsmaken datse yet conden oft groote Meesters waren. De hooghmoedighe sullen altijt den opvarenden roock van veel latendunckenheyt openbarē/of hun vyer geblasen wort oft niet. Dan t'is te verwonderen/ dat de beste Meesters somtijden sulck van aerdt zijn/ die door hun hoogh verstandt verstandigher behoorden wesen: maer den overvloedt des gewins brengt hun dickwils soo veel windt in't seyl/datse t'Compas verliesende geen streke en houden: gelijck den ouden Zeuxis, die in de groote Olympische

pische ghemeen vergaderinghe pronckte/ met eenen mantel daer zijnen naem op stondt gheborduert in gulden Letters. Oft ghelijck Athenæus in zijn 12e. Boeck vertelt van Parasius, dat hy hem selven had aenghedaen eenen Purpuren rock/en een gulden Croon opgestelt/en ghewent was te schrijven/als hy eenigh werck had voldaen/een dus danigh veers oft ghedicht:

Dit heeft ghemaeckt een Man wellustigh in zijn leven,
Die deuchtsaemheyt bemint, en eerlijck houdt verheven,
Parasius een Man, wiens Vader-landt eersaem
T'vermaerd' Ephesen is, k'wil oock mijns Vaders naem
Evenor swijghen niet, van wien ick ben beleven,
Natuerlijck Grieck, en Prins der Schilders wel bedreven.

Dit wil doch qualijck over een comen / te weten / de deughde eeren en lieven / en wellustigh oft dertel te leven : nochtans roemde hy meer als van Menschlijcke dinghen : maer dat hy in't eylandt Lindo hun Herculem hadde geschildert/ en voor ooghen ghestelt/ ghelijck hy hem in zijnen slaep hadde ghesien/soo hy met dusghe versen te kennen gaf:

Sulck Godt, als dickwils my Parasio wel eer
Al slapende verscheen, siet ghy hier min noch meer.

Wt alle Philosoophsche Scholen volghde hy Aristippum, als een voorsteller aller vrolijckheyt oft wellust/en was oock niet droeflijck in zijn werck:maer ghelijck Theophrastus in't Boeck van de gheluckichept vertelt/sat al schilderende blijdlijc en sang. Dan was op zijn Const wonder hoogh dragende/eersuchtigh boven maten/op zijn wetenschap roemende met dusghe woorden:

Nu segh ick, dat den eyndt van deser Const is vonden:
Maer t'onverwinlijck eyndt my hier houdt vast ghebonden,
Dat ick niet verder magh, dus heeft een yeder Mensch
T'geen hy te claghen heeft, oft niet en gaet nae wensch.

Fol.69.a. Van zijn groote volcomenheyt in de Const is voor henen in zijn leven verhaelt : dan om zijn prachtichepdt noch te bewijsen/ghelijckmen t'zijnen tyden droegh schoenen met verscheyden lederen stricken doorvlochten/ hadde Parasius de zijne doen maken / en droeghse van goudt. En ick acht wel dat men desen Man qualijck met schrijven oft segghen tot een neder cleen ghevoelen zijns selfs hadde connē brenghen/dewijl hy sulck van aerdt was/en sich selfs
Fol.67.b. sulcken grooten Meester te wesen kende / die(als verhaelt is) den moedigen Zeuxis had overtroffē. Nu zijnt doch niet al Parasij, die sich oock seer prachtigh uytstellen/ en over al voort doen/t'welck niet soo licht te beterē als wel te belacchen is. Daerom vaer ick dan met mijn dus verre ghebracht werck vrylijck voort/beginnende aen den oudtsten der vermaerde Schilders/ die ick nu weet noch te leven/den welcken het in zijn jeught is toeghegaen / ghelijck het met meer jonghers is gheschiet / die de Teycken-const aenvanghende / niet weten waer toe hun de Natuere heeft beroepen/ oft wat deel sy eyghentlijck te verkiesen hebben / om uytnemende te worden. Dat is soo gheschiet met Hans de Vries / welcken was gheboren te Leeuwaerden in Vrieslandt/in't Jaer ons Heeren 1527. Zijn Vader was een Hooghduytsch/Conastabel oft Busschieter onder den Krijgh-oversten Ierrich Schenck. Vries op de Const ghestelt te Leeuwaerden/by een Schilder van Amsterdam/Reyer Geeritsen ghenoemt/ meende te worden een Glas-schrijver. Als hy by desen vijf Jaer
was

was geweest/quam te Campẽ by des Stadts Schilder/een slecht gesellle/daer hy niet con toenemen/en is na twee Jaren getrocken in Brabant te Mechelen/daer hy veel tijt siec was/veel wesende gewent op Water-verwe. Hier en t'Antwerp was hy doende aen de Triumph-bogen A°. 1549. doe Keyser Carel met zijn soon Philips daer is gecomẽ. Hier verdient hebbende een deel gelt/ quam weder in Vrieslandt / tot Collum/ daer hy schilderende een Tafel van Oly-verwe/vondt een Kist-maker oft Schrijnwercker/ die hadde de Boeckẽ van Sestastiaen Serlius oft Vitruvij, uytgegevẽ door Pieter Koeck: dese schreef Vries nacht en dagh vlijtich uyt/so den grooten als den cleenẽ. Quam weder van daer te Mechel by een Schilder/geheetẽ Glaude Dorici, welcken hem liet maken verscheyden dingen daer Metselrijen in quamẽ. Hem was oock doen volmaken een Tafereel van Perspectivẽ/daer eenẽ Cornelis van Vianen was over gestorven / desen hadde redelijck verstandt van dese dingen/ doch op een swaer maniere: dit merckende/dede Vries sulcke vlijt in dees Const/dat hyse metter tijt te wege bracht met een lichter en doenlijcker manier. T'Antwerpen gecomen wesende/maeckte voor Willem Key een Perspect/als een houten portael/in zijnen Hof. Daer naer tot Gillis Hofman, op een plaets teghen over een poort/ maeckte hy een groot Perspect/ als een doorsien in eenen hof. Hier mede werden namaels bedrogen eenige duytsche Edellupden / en den Prins van Oraengien/meenende dat het een natuerlijck gebouw en doorsiẽ was. Hy teyckende voor Ieroon Cock verscheyden ordinantien van Metselrijen / een van 14. stucken/ Perspectiven/Tempels/ Hoven/ Paleysen/ en Salen. Ten tweedden/26. stucken/insiende en van boven siende Paleysen/uytwendigh en inwendigh. Ten derden/ Ovalen/ Perspecten/met de Puncten in't midden/ voor de Inlegghers. Ten vierden/ Sepulturen/ontrent 24. stucken. Voor Geerart de Iode een Fonteyn-boeck: noch een Boeck van Architecture/ van de vijf Colomnen / en elcker Colomne wercken vijfmael. Noch voor Philips Galle ordinantien van Hoven / Ganghen/en groen waghens/ op de Perspectijf/met dool-wegen. Noch om den selven/voor Kist-makers/alderley schrijnwerck/van Portalen/Koetsen/Tafelen/Bufetten/ en dergelijcke/in Perspectijf. Voor Pieter Balten een Boecxken / ghenoemt Theatrum de vita humana, op de vijf Colomnen / eerst beginnende aen de Composita tot de Tuscana, dat was den ouderdom / en soo voort tot de Melancolia, de doot/wesende een Ruwijne: hier mede waren uytghebeeldt in ses deelen de ouderdommen des Menschelijcken levens. Hy heeft noch gemaect Spoelgen/ Compartimentẽ/ Grotissen/en Cieraten / dat alles wel beloopt tot 26. Boecken. In't Iaer 1570. doe s'Keysers dochter nae Spaengien treckende quam binnẽ Antwerpen / lieten d'Hooghduytschen hem maken een Arck Triumphael en most in vijf daghen veerdigh wesen / t'welck hy met grooter vlijt te weghe bracht/ hier voor gaf hem de Natie 60. Rijcxdaelders. Doe werdt van Duc d'Alba afgelesen het Pardoen/ en met eenen trock Vries om zijn vrijheyt met zijn gesin nae Aken daer woonende meer als 2. Iaer/van daer te Luyck een Iaer en half: van daer/alsoomen van vrede sprack/door den Graef van Swartsenborgh/trock weder nae Antwerpen/en creegh stracx te Brussel te schilderen/ voor den Tresorier Aert Molckeman, een Somer-huys in Perspectijf/daer versierende onder ander een open deur/waer in/in't afwesen vã Vries/Pieter Brueghel vindende hier de reetschap/ hadde ghemaeckt eenen Boer met een

beseghelt hemde/vast doende met een Boerinne/ waerom seer ghelaechen/en den Heer seer aenghenaem was/die't om groot gelt niet hadde laten uytdoen. Middeler tyt raeckten door Mons de Bours de Spaengiaerden t'Antwerpen van t'Casteel/en werdt de Borgherije in handen ghegheven: doe werdt Vries aenghenomen in Stadts dienst over alle Fortificatien / en was hier tot de beleghheringe door Parma, en den overgang tot t'Jaer 1586. Doe vertrock hy met zijn gesin/met Recommandatie/ door Franckfoort nae Bruynswijck/by den Hertogh: hier was hy tot t'Jaer 1589. dat Hertogh Iulius overleet. Dus Vries van t'Hertoghs Hof Wolvenbuttel vertrock/ en quā in de stadt Bruynswijck / daer makende een Tafel tot een begraefnis. A°. 1591. quam hy t'Hamborgh / daer hy onder ander heeft gheschildert in S. Pieters Kerck/in een Capelle/ voor een Juwelier Iacob Moor, zijn begraefnis/een groot Perspectijf/ daer Christus Duyvel/Doot/en Helle heeft onder voeten. Onder comen twee half open staende deuren/daer veel om wort verwedt: want men sieter of men saegh door een Portael op eenen trap. Onder ander eenen Poolschen Wewode/ oft Hertogh/ opperste Hofmeester des Conings/ souder wel duysent Poolsche gulden om verwedt hebben / dat het een natuerlijcke open deur was. Ander verwedden een gelach biers/ een ton boter/ en dergheliјcke: wenschende de verliesers dat des Schilders handen mochtē bedreckt wesen. In dees selve Capelle/op dit selve stuck op doeck gedaen/hadde hy gemaeckt onder een overstekende Cornice, die met twee termen was onderhoudē/welcke men van hout gesneden soude meenen / had hy ghemaeckt/een hanghende Lampe/van onder op te siē: en alsoo't vast hoogh is/meent t'volck datter natuerlijck een brandende Lampe hangt: waerom veel verliesende wedders hem quamen ghelijck bescheldēn/dat hy hun hadde doen verkiesen/t'welck hy versaeckte/segghende: waerom sy ghewedt hadden. Te Dantzick op t'Hof/ zijn van hem gheschildert by Orpheum alle de partijdige Dieren by malcander: want dat is een drinck-plaets/daer men vrede moet houden/en de droncke beesten niet mogen vechten. Doe was Vries daer in Stadts dienst. Op de nieuw Raedt-camer zijn oock van hem acht stucken Perspecten / met Historiē vā de Regeringe. Eerst/Iustitia en Injustitia. Tweedst/Consilium. Derdst/ Pietas, in eenen Modernē Tempel. Vierdst/Concordia. Vijfst/Libertas. Sest/ Constantia. Sevenst/het Oordeel. Achtst/een stuck/datmen des Somers stelt in de schoorsteen/met een Perspect van eenen boogh: hier in sit op trappen de Reden/en eenē Hondt nae t'leven voor de Trouwe. Dese houden hier binnen gevangē Discordiam, Seditionem, Traditionem, Calumniam falsam, Invidiam, en alle quaet gespoock. Van Dantzick te Hamborgh weder gecomen/maeckte voor d'Heer Hans Lomel een Galeryken in eenen hof/ met een doorsien van groenicheyt: recht teghen over de Galerije/ in't self Hof/een houten schutsel/ een Prospect van een opstaende deur/toonende eenen Vijver met Swanen/ en onder gheschildert de Boomstammen / welcker toppen natuerlijck men boven t'schutsel siet / wort van velen met verwonderen gesien. Voor den selven Heer/in een Camer teghen eenen platten solder/zijn van hem op eenen doeck te sien in't vercorten verscheydē Pijlers oft Balusters/ rustende rontom op de lijsten/ en draghen een hoogher vierkante solderinghe met vierkantighe percken Grotissen / in't midden noch hebbende een verdiepinghe opwaerts te sien. Van Hamborgh quam Vries te Praga/ alwaer zijn soon Pau-

wels

wels oock in dese Const een uytnemende Meester wesende/maeckte voor den Keyser eenen platten solder op doeck/twee hondert voeten lang/en tachtigh breedt/verhoogende t'verwelfsel met vercortende Pijlers/vercierende t'welfsel met Grotissen/ in't midden brengende een groot opẽ rondt al op zijn steke. Noch in een ander Salette/eenen platten solder/alles op den punct. Hier waren gheschildert de twaelf Maenden / in't midden een groot rondt/Iuppiter met den blixem/van onder op te sien / ghelijck alles is van onder op te sien/ Pijlers/Boomen/ en huysen / op de Perspectijf. Pauwels ter begheerte van den Keyser maeckte noch in de Salette een Perspect met een doorsiende Galerije/in eenen Hof met een Fonteyne/alwaer den Keyser als hem vergissende dickwils meende door heen te gaen/en quam dickwils sien schilderẽ. Daer is oock in de Kerck een Altaer-tafel/met binnẽ een Verrijsnis/van Hans van Akẽ: en in d'een deur/van Spranger de dry Marien: en d'ander/een Emaus, van Ioseph Switser. Dees deuren ghesloten/heeft Vries uytwendigh gheschildert een Perspect/latende eerst de deuren glat effen maken/bracht neffens de sluytende vergaderinghe eenen viercanten Pijler datmen geen vergaderinge can sien/t'welck den Keyser met verwonderen wel beviel. Noch heeft Vries gheordineert verscheyden Fonteynen voor zijn Majesteyt/ en Camers/waer in hy mocht stellẽ zijn schilderijen in orden/en te maken dat hy mocht gaen over al in zijnen Hof bedeckt/sonder te connen zijn gesien. Van Praga quam Vries weder te Hamborgh / en maeckte doe in S. Pieters Kerck noch twee groote stucken: t'een/daer Christus van de Phariseen wort uyt den Tempel gestooten: t'ander teghen over/daer Christus de Coopers en vercoopers uytjaeght. Van Hamborgh/door wijsmaken en raden van Gillis Coignet, quam Vries t'Amsterdam/mede brenghende eenẽ Babelschen thoren/daer hy veel werck in ghedaen/en zijn ghesicht door had ghebroken / welcken nu soude wesen tot eenen Pieter Overlander t'Amsterdam. Van Amsterdam trock Vries met gesin in dẽ Haegh woonẽ/van daer weder te Hamborgh/ hy heeft nu A°. 1604. uytgegheven een seer schoon Boeck van Metselrije/ waer in comen tot vijftigh stucken/ hebbende daer aen doende gheweest van in t'belegh van Antwerpen/ soo ondertusschen: oock hebben hem gheholpen zijn sonen Pauwels, en Salomon. Oock is hier by een seer leerlijcke claer onderwijsinge. Pauwels voornoemt/hebbende verscheyden Landen en Steden besocht / woont noch t'Amsterdam/seer cloecklijck doende in de selve Consten van Metselrije / en Perspectiven / schilderende van Oly-verwe veel schoon Tempelen en Kercken soo wel Antijck als Moderne / en alderley ghebouw. Den anderen soon Salomon, was oock een goet Meester/en starf in den Haegh/ dit Iaer 1604.

Pauwels de Vries.

Salomon de Vries.

Het leven van Ioannes Stradanus, uytnemende Schilder/ van Brugghe.

ONs Nederlandtsche Belgica, met de Steden haer Dochters / en heeft geen cleen oorsaeck hardlijck te bekijven de gierighe bloemvoerende schoone Florencen/datse haer onthoudt niet alleen de bloem in de Const van Sculptura, den Nederlandtschen Ioan de Bolognie : maer oock den uytnemenden Hans van der Straet/Schilder van Brugghe in Vlaender/die sy als loose Circe, smeeckende Calypso, oft tooverighe Alcina, uyt zijn Vaderlandt houdende/by haer laet grijs en wit worden/ghenegen wesende oock zijn doot

gebeent tot haren roem verborgen te bewaré. Brugge/die hem voortbracht/ en daer t'eerste licht zijn oogen is verschenen/behoudt evenwel soo veel roem/ dat hy haer Borgher ofte inboorling is / het welck hy is gheworden in't Jaer ons Heeré 1536. en also ick verstae/oorspronglijck upt t'hoogh edel doorluchtigh hups van de kinderen van der Straet / welcker gheslacht uptgheropt/ verstropt / oft in vercleeninghe is comen / om datse A°. 1127. in S. Donaes Kerck te Brugge/ombrachten Carel de Goede, 13^en^. Graef/en 19^en^. Forestier van Vlaender / als een die t'Graefschap onwetlijck soude hebben beseten. Hans dan/die mé veel Stradanus noemt/ hebbende van in Vlaender een taemlijck goet begin in onse Const / is gherepst in Italien / en hebbende voor zijn woonplaets vercoren Florencen / heeft aldaer veel schoon wercken op t'nat en van Olp-verwe ghedaen. Hy heeft oock Vasarij in de sale van des Hertoghen Paleys/en in veel meer plaetsen/een groote hulp gedaen/en is door veel sulcke schoon oorsaken een uptnemende veerdigh Meester gewordé. Hy heeft te Florencen in de Kerck van de Nunziata ghedaen een groot heerlijck stuck/ wesende een Crucifix / daer de Krijghs knechten onder ander oock de spongie in een edick-vat nat maken oft doppen / gelijck dees ordinantie ghesneden is/ en in Print uptcomt. Voor den Hertogh heeft hy ghetepckent veel patroonen van Tapijten/ soo van de krijghen des Hertoghen Cosmij, en veelderlep jachten/seer aerdigh en versierlijck van ordinantien/ ghelijck wy dese dingen door Philips Galle, en ander/veel sien uptcomen. Ghelijckmen oock siet tweederlep Passien/veelderhande Peerden/ghestaltigh na den aerdt van verschepden Landen: Oock neffens Hems kercken begonnen wercken der Apostelen het heel ghevolgh/en veel meer ander dinghen, welcke die ons ghenoeghsaem aenwijs doen/ en ghetupghnis gheven zijnen overvloedigen cloecken gheest/ soo in't ordineren der Historien / als in't stellen / en toemaken zijner beelden/ met alderlep omstandicheden der Const. Hy is nu dit Jaer 1604. een vry ghe-selle van 74. Jaren/ en een cierlijck lidt in d'Academie van de Tepcken-const binnen Florencen/ levende in eenen stillen gerusten staet. En indien ons toecomender tijt Italien oft Hetrurien zijn lichaem onthouden moet / soo sal Vlaender ten minsten haer ghetroosten/sulck een besonder Brugghelingh te hebben ghehadt/die t'schoon Florencen met de bloemen zijner wercken noch schoonder wesen heeft toeghelangt.

Het leven van Gillis van Coninexloy, Schilder van Antwerpen.

VAn twee oft dry verschepden Italiaensche Schrijvers/ heb ick ghesien soo T'saemspraeck als anders beschrijvinge/daer gehandelt wort van de twee Consten/Schilderen/en Beeldtsnijden/welcke de overtreffenste is/en brenghen tot voordeel van onse Const voort/ dat den Schilder alles maeckt/ wat de ooghe des Menschen met den ghesichte can begrijpen/ den Hemel/ de locht / verschepden veranderinghen van weder / de Son somtijt haer stralen door de wolcken op den Steden / Berghen en Dalen aflatende / t'somtijdt doncker/wolckich reghen/hagel/sneeuw/alle verschepdenhept van groenen/ in boomen en velden/als den lacchenden Lenten t'gevoghelt tot singhen aenhitst en verweckt / dat den Beeldthouwer in zijn steen onmooghlijck te doen valt/met meer ander redené/bewijsende t'schilderé een bevallijcker oft meerder Const te wesen/als t'Beeldthouwen. Dit souden helpen bevestighen oft

winnen/ de constige wercken van den uytnemenden Landtschap-maker Gillis van Conincxloy, van Antwerpen/ die van zijn Vader en Moeders sijde is van haver t'haver (soo men seght) uyt de Const ghesproten. Hy is gheboren t'Antwerpen in't Jaer ons Heeren 1544. den 24en. Januarij. Zijn Ouders waren van Brussel. Hy heeft de Const aenvangen te leeren by Pieter, den soon van den ouden Pieter van Aelst/ te deele door kennis: want den ouden Pieters Huysvrouw was de Suster van Conincxloys Moeder/ van daer quam Conincxloy by een ander Meester/ geheeten Lenaert Kroes, die van Beelden en Lantschap wrocht van Water en Oly-verwe. Doe ging hy woonen en cocht zijn costē by Gillis Mostart, werckende voor sich selvē. Hier naer is hy gereyst na Vranckrijc/ Parijs/ Orliens/ en meer plaetsen besoeckende/ meenende nae Italiē te reysen: dan also hem een Houwlijck was voorghehouden/ quam en troude t'Antwerpē/ daer hy hem stadich heeft gehouden/ en alle des Stadts beroerten onderstaen/ tot der tijt datse is beleghert ghewooden/ doe quam hy in Zeelandt/ meenende in Vranckrijck reysen/ om zijn goet dat hy daer hadde te vercoopen/ dan bleef in Zeelandt/ en is met zijn ghesin uyt de Nederlanden vertrocken/ en ging woonen te Franckendael in Duytschlandt/ daer hy was den tijt van thien Jaer/ en is van daer comen woonen t'Amsterdam/ alwaer hy noch teghenwoordigh is. Hy heeft in zijnen tijt veel schoon wercken ghedaen t'Antwerpē: onder ander een groot stuck voor den Coning van Spaengien. Noch voor dē Jongeling in zijn huys/ buyten Antwerpen/ een stuck 16. voeten lang/ doch de Jongeling stervend' eert volmaeckt was/ cochtet Meester Iacob Roelandts Advocaet in den uytroep/ en lietet voort opmaken: en was een heerlijck schoon Landtschap. Hy wrocht oock veel voor den Coopluyden/ die zijn dinghen hier en daer vervoerden. S'ghelijcx te Franckfoort oock/ voor besonder Heeren en Coopluydē/ oock eenige stucken voor den Keyser makende. T'Amsterdam is van hem een seer schoon groot stuc/ tot d'Heer Abraham de Marez. Oock tot Ian Ycket, eenen grooten heerlijcken doeck/ daer Marten van Cleef de beelden in heeft ghemaeckt/ en is een uytnemende aerdigh Landtschap/ met heerlijcke boomen/ verschiet/ en voor-gronden/ en een goede ordinantie. Noch is van hem te Naerden tot d'Heer Burghman Claesz. van hem eenen schoonen doeck/ met een seer aerdigh Landtschap/ met beeldekens en beestkens. Van Marten van Cleef/ tot Cornelis Monincx, te Middelborgh in Zeelandt/ is oock van hem een heerlijck Landtschap op Penneel/ voor een schoorsteen/ in zijn beste en schoonste Camer: Oock tot Melchior Wijntgis, eenen grooten doeck/ en twee rondē. T'Amsterdam by Herman Pilgrim, by Hendrick van Os/ en meer ander Const-liefhebbers in ander Landen en Steden/ is zijn dinghen verdienstlijck in weerden ghehouden. Want om cort maken/ en mijn meeninghe van zijn constighe wercken te segghen/ soo weet ick dees tijt geen beter Landtschap-maker: en sie/ dat in Hollandt zijn handelinghe seer begint naeghevolght te worden: en de boomen/ die hier wat dorre stondē/ worden te wassen na de zijne/ so veel als sy goelijcx mogen/ hoewel het sommighe Bouwers oft Planters noch noode souden bekennen.

Het leven van Bartholomeus Spranghet, uytnemende Schilder van Antwerpen.

NAdemael de Natuere somtijdē (doch seldsaem) door bysonder handtreyckinghe van een milde Hemelsche instortinghe/ eenighe gheesten soo vol-

 comen

comen ghedaente en cracht gheeft/om in onse oeffeninge/tot groot wel beval-
len/en als sonder arbeydt te baren soo heel aenghenaem edel vruchten/ daer
ghemeenlijck ander swaerlijck quellende den ooghen / niet als wanschapen
moeylijcke dinghen voorstellen: soo schijnt en blijckt mercklijck/dat het Co-
ningrijck onser Schilder-const alleenlijck sulcke te deel wort/die daer natuer-
lijck als erfgenaem toe zijn gheboren: dat welcke licht waer te maken is met
het overeencomende exempel/van den overtreffenden Const-rijcke Antwerp-
schen Spranghen: want Natuere hem van in zijn vroeghe Jeucht verwe en
Pinceelen/ jae de schoon Pictura self met vriendlijck toelacchen stadich aen-
gheboden en toeghelangt heeft / welcke Pictura hem oock geern heeft aen-
ghenomen en getrouwt/hem voor Houwlijck goet opdraghende de Gratien.
En ghelijck de loflijcke vermaerde stadt Antwerpen / haer selven van over
langhen tijt heeft heerlijck ghemaeckt / en verciert / met veel blinckende edel
gheesten voort te brenghen/is oock aldaer den 21^en. Maert/op den Palmson-
dagh/in't Jaer 1546. van een eerlijck gheslacht gheboren gheweest Bartholo-
meus Spranghen. Zijn Vader hiet Ioachim Spranger, zijn Moeder Anna Roe-
landtsinne. Zijn Vader was een vroom/treflijck en vernuftich Man / die de
Weerelt vast doorsien/veel Landē besocht/in Italien en Room verscheyden
Jaren ghewoont hadde/en is met zijns Vaders Broeder zijn Oom/die een
Coopman binnen Room was/ in zijn jeucht gheweest in Africa: daer zijnen
Oom zijnen handel trock drijven/doe Keyser Carolus de vijfde voor Thunis
was. Zijn Vader dan te Room langhe ghewoont hebbende / hadde met ver-
scheyden Schilders uyt Nederlandt/als te weten/met Michiel Coxie, Schil-
der van Mechelē/en ander veel omgangs/en kennis/ so dat hy de Teycken-
const niet heel oncondigh en was. Bartholomeus zijnen derden soon / doe hy
mocht zijn ghecomen tot zijn 12. Jaren ouderdoms / was soo gheneghen tot
teyckenen/dat hy nerghen Papier ledigh liet/ niet vry gevende zijns Vaders
Handt-boeck / alwaer hy neffens t'schrift zijns Vaders handels / alles vol
Krijghsknechten/ Tromslaghers / en dergheliicke teyckende / waerom den
Vader onverduldich wesende / heeft Bartholomeus gheroepen / wel wetende
dat het zijn werck was/ en dat d'ander twee broeders tot sulcx niet geneyghe
waren/heeft hem(misschien yet anders in't hooft hebbende)dapper geslagen:
maer also den Vaderlijcken toorn over den kinderen niet gheduerich is/ver-
bijstert op de straet comende/ ontmoette hem een Schilder/ zijn oudt bekent
Vriendt/ ghenoemt Ian Mandijn, van Haerlem in Hollandt / welcken op zijn
Ieronimi Bos, aerdich was van so drollicheden te maken/ hebbende Jaerlijcx
van der stadt Antwerpen onderhoudt: desen heeft hy den handel vertelt / en
is van stonden aen met den Schilder veraccordeert/dat den Jonghen des an-
derdaeghs by hem soude comen/dewijl hy gheenen Jongen hadde/ het welck
gheschiede/en also den Schilder alree tot goeden ouderdom was ghecomen/
en den Jonghen Spranghen daer achthien maenden by was gheweest / is den
Man overleden/en den Jonghen den Vader weder t'huys ghecomen. Maer
also Gillis Mostart des Vaders goeden bekenden was/bestelde hy den Jon-
ghen by Fransoys Mostart zijnen broeder/den welcken oock binnen veerthien
daghen van haestigher sieckt is ghestorven/en Spranghen sonder Meester ge-
bleven. Doe is hy by toedoen van voornoemden Gillis aenghenomen voor
twee Jaren by eenē Edelman Cornelis van Dalem/dien zijn Ouders t'schil-
deren

deren upt lust/ en om tijtverdrijf hadden laten leeren / en hadde behaghen in dat weynich den Jonghen binnen de veerthien daghen tot Fransoys had ghedaen. De twee Jaren voleyndt / wiert weder voor ander twee Jaren by den selven Edelman aenghenomen / alwaer den Jonghen niet dan al te goede daghen hadde/ dewijl den Meester selden oft weynich schilderde/ bracht Spranghér den tijdt door veel met lesen verscheyden Boecken / Historien / en Poeterien/ die daer veel waren : want of hy schoon niet en wrocht/ dat was den Meester even veel / als hy maer verwe en reetschap in orden vondt/ als hem lust tot schilderen aen quam : zijn Meesters handelinghe was te maken Bootskens/ en Landtschappen/ waer in ander/ te weten/ Gillis Mostart, oft Ioachim Bueckelaer, de beeldekens maeckten. De leste twee Jaer oock voleyndt/ Spranghér bevindende in de Const daer weynich ghevordert te hebben/ en hebbende eenen wan-lust/ datmen altijt by anderen den beelden most laten maken / sonder datmen op zijn eyghen handt een werck con ten eynde brenghen / werdt heel des sins neerstich te leeren / op dat hy ten minsten soo veel van beelden waer / dat hy in zijn Landtschappen niemants hulp soude behoeven. T'gheviel dat t'Antwerpen hem onthiel een Duytsch van Spiers/ ghenoemt Iacob Wickran, een Discipel van den constighen Bocxbergher, en Spranghér met hem vriendschap hebbende/ en gemeensaem raedt ghepleeght/ gaf hem raedt/ soo haest zijnen tijdt upt waer / by den Vader te keeren/ en die weynich Maenden van November 1564. tot den eersté Maert 1565. (op welcken sy t'samen hadden voorghenomen te vertrecken) hem vlijtich te begeven tot teyckenen. Welcken raedt Spranghér nae quam/ nemende nae des Jonghen Duytschen raedt/ om niet veel tijdt verliesen/ slechs kool en krijt/ conterfeytende op blaeuw papier de Printen van Parmentius, en Floris, om de geesticheyt wille/ en voort by sich selven soeckende/ so met hoogen en diepen yet t'inventeren: want desen zijné macker verseker de hem/ dat het hem gelucken soude. Spranghér in weynigh weken hebbende gemaeckt aldus verscheyden ordinantien/ was in meeninghe eenigh van desen te schilderen : doch also den tijt quam/ die hy t'gheselschap had belooft/ om te vertrecken nae Parijs/ mocht niet eens besoecké/ hoe dat het hem met de verwe ter hant soude gaen. Aldus upt Antwerp vertreckende/ en te Parijs ghecomen/ werdt bestelt by den Schilder van s'Conings Moeder/ een goet Verlichter/ geheeten Marcus, welcken eenighen tijt was geweest te Room by Don Iulio. Hier dede Spranghér niet als Conterfeytsels maken nae s'Meesters crijons / den tijt van ses weken. Desen Marcus bewoonde een groot huys met witte muyré/ als Edelman betamen mocht: ten leet niet lang aen/ of dese muyren en waren al swart van de kole/ en vol groote en cleen beelden gheschetst / van den solder tot den vloer. Des Marcus, om dat hy wel sagh/ en verstaen had/ dat Spranghér geen lust en hadde stadich Conterfeytselkens te maken/ liet by hem comen den genen die hem daer bestelt hadde/ segghende : dat het beter waer hem by eenich Meester te bestellen/ daer hy van Historien en beelden mocht wercken / toonende de muyren also beteyckent/ en seyde/ al was zijn huys passelijck groot/ dat het voor den Jonghen te cleen was. T'welck Spranghér vertelt wesende/ vondt op den selven dagh een ander Meester/ een fijn deghelijck Man : maer in de Const een ghemeen Schilder. S'morghens worde Spranghér van desen Meester een gheprimuert Penneel voorghestelt / ontrent ses palmen hooge/

verwe en Pinceelen/ en alle dinghen veerdich/en seyde hem/hy soude daer op maken eenighe Historie van devotien. Sprangher, die noyt hadde Historie geschildert/noch ghecopieert/vondt hem seer verleghen/hem ghelatende/niet te verstaen/ gelijck hy oock de Fransche sprack qualijck verstont/waerom den Meester een kist ontsloot/ en langhder uyt dry Printen / segghende : maeckt een van dese Historien / doch uyt uwen gheest/en gaende uyt den winckel liet hem daer alleen. Sprangher schroomende sach rontom / en siende eenighe Penneelen van den Meester gheschildert die seer slecht waren/ begon moedt grijpen/makende een ordinantie op blaeu papier met kole en krijt / nae zijn ghewente/ wesende een verrijsnis Christi, met den Graf-wachters daer by / begon te dootverwen : en alsoo de daghen langh waren/liep niet lang aen/ oft het was opghedaen/tot groot beweghen van den Meester/ welcken (als ghesey is) was swack in de Const. En alsoo eenighe Nederlandtsche Schilders quamen sien/begonden dit so seer onmatich te prijsen/dat den Sprangher hem selven begon in zijnen moet te verheffen / en hem van latendunckenheyt gekittelt voelende/ doe hy noch dry oft vier Penncelen gheschildert hadde / wou niet langher daer blijven/ maer vertrecken nae Lions/met t'geselschap daer hy mede ghecomen was : oorsaeck was / dat hy hem vondt in achtinghe en weerden ghehouden boven Schilders die ouder waren als hy / en dat hem den Meester wou aldoor te wercken gheven / soo maeckte hy zijn gissinghe/ dat hem over al sulcx soude gheschieden / nam zijn afscheyt van den Meester/ hem bereydende tot de reys nae Lions : maer alsoo hy hem een weynich qualijck bevoelde / liet hem een Ader openen en laten in den slincken erm / sonder met yemants raedt te leven/ en is soo met zijn geselschap ghegaen in't Kaetspel/ en benderende ghebruyckte alst te pas quam oock den slincken ghelaten erm / den welcken door t'vermoeyen werdt heel gheswollen / en vierich ontsteken/dat hem van de pijne een swaer Cortse quam t'overvallen/ soo dat het met den erm verschenen stont qualijck af te loopen / en is aldus langhe tijdt te bedde cranck ghebleven/tot dat het den Vader t'Antwerpen quam te weten/ en schreef aen een Coopman te Parijs/ datmen zijnen soon/ soo haest hy wat beter waer/te waghen soude weder t'Antwerpen schicken. Spranger dit verstaende/ te eergierich om soo haest t'huys te comen/haestede hem te meer uyt het bedde/ en half ghenesen stelde hem op de reyse nae Lions / denckende schier altijt den waghen achter hem te hebben / die hem t'Antwerpen wilde brenghen. Te Lions wesende/quamen stracx hem daer vinden in de Herberghe een oft twee Schilders/ die hem te wercken aenboden : maer Sprangher in zijn meeninghe van veel te connen ghestijft wesende / vertrock den derden dagh nae Mylanen toe/denckende dat hem de Meesters over al desghelijcx souden comen bidden: maer den armen Jongen vondt hem bedrogen. Want te Mylanen aenghecomen wesende/was dry weken daer in de Herberghe/en die niet en quamen als voorhenen waren de Schilders:En dat argher was/ en con nerghen te wercken vinden / verteerende al het ghene dat hy hadde. Daer toe voeghde hem noch een argher teghenspoet/dat hem in de Herberge quam vinden een zijn landtsman/die bedrieghlijck hem ghevevnsde / dat hy cortlinghe veel ghelt t'ontfanghen hadde : Also dat Sprangher in de Herbergh al vast voor hem betaelde/op belofte dat desen hem niet alleẽ t'verschotẽ weder keeren/ maer daerenboven veel leenen soude. Maer doe hy bevondt/ dat Spran-

Spranghers buydel al uytghepuit was/ is hy op eenen morghen vroegher op ghestaen als Spranghet, en sonder hem goeden dagh te bieden / oft oorlof te nemen/met Spranghers mantel/wambaeys/en eenich ander dinghen/ is vertrocken/en heeft t'sindert altijt vergeten weder te keeren. Den armen Spranghet, die nu eerst begon te hervaren sommigher eyghen Landtsluyden ontrouw en arghlisticheyt/hem vindende in een vreemdt Landt sonder ghelt/ sonder mantel/ sonder werck/ en daer toe in den Winter/ en niet connende de Italiaensche spraeck / vondt hem onversiens wonderlijck van de waensucht oft latendunckenheyts sieckte ghenesen/soo dat oock zijn oogen van self kennis gheopent zijnde/bevondt hem weynich te connen/ en daer door in't ongeval ghecomen te wesen/om dat hy niet con van Lijm-verwe oft Water-verwe schilderen/oft op den muer: want den derden dagh zijner aencomst was een hem tot sulcken eynde comen aensoecken/t'welck hy niet dorf bestaen/als die sulcx noyt had besocht noch ghesien. Doch vondt eyndlinghe oorsake te woonen/door eenige weynich weken/by eenen Mylaenschen Edelman. Hier nae hem vindende een jongh Schilder van Mecchelen / voeghde hem Spranghet in zijn ghesel schap/ om leeren Waterverf-doecken schilderen / den tijdt van twee oft dry maenden. Doe Spranger ontrent acht maenden hem te Mylanen onthouden hadde / vertrock hy van daer nae Parma / alwaer hy hem voeghde by den seer constighen Schilder Bernardo Suwari, Discipel van den seer vermaerden Anthonio van Coredzo: doch alree een oudt Man wesende. Hier verbondt hy hem twee Jaren voor weynich loon/ alleen om wat te mogen leeren: maer t'gheviel/ dat Spranger nae dry maenden met s'Meesters soon in questie is ghevallen / t'welck gheschiede boven op de Cuopula, oft Lanteern-thoren/ van de Kerck van onse Vrouw van Stecchata, daer sy alleen hun twee besloten waren/en van niemant gehoort mochten worden/ en gaven malcander rasende verhit soo veel en bet slaghen / meer als een ure langh/datse vermoeyt en half vernielt neder vielē/ d'een hier en d'ander daer. Spranghet, doe hy een weynich asem had ghecreghen/ clom wat hooger op de steyghering he / daer zijnen mantel en Pongiaert was/dede hem aen / en half doot van dorst/sagh vast om hem/ en wert te sien eenen kalck-eemmer/waer in boven op t'kalck stont claer / doch van de kracht des kalcks groenachtich water: en soo het mid-somers was/en datter niet anders en was te drincken/ settede den mondt daer aen / en dronck soo veel als zijnen dorst hem docht te vereysschen. Doe most Spranghet afcomende passeren door de selve stantie oft Camer/ daer sys malcander soo dapper hadden ghegheven / alwaer hy door gingh sonder eenich belet / want den anderen hadde oock zijn deel ghenoech ghehadt / en geen van beyden was meer tot slaghen lustich: maer aleer den Spranghet wel beneden was / werdt hy besp ronghen met een groote bevinge van een grouwlijcke Cortse: want de giftichheyt van het kalck zijn werck dede/soo dat Spranghet meer als dry weken te bedde lagh om te sterven / ten huyse van een ghemeen Schilder: want Spranghet keerde noyt weder in s'Meesters huys. Doe hy daer hadde helpen maken eenighe triumphlijcke boghen/ter eeren der blijde incomst van de Princesse van Portegael in Parma/is hy stracx vertrocken na Room/alwaer gecomen/voeghde hem by een ghemeen Schilder/ daer hy was den tijt van ses weken. Van daer quam hy te woonē by den Eerdsbisschop van Maximi,daer hy was ontrent veerthien

da-

daghen / en alsoo hem ongheleghen was daer langher te blijven / voeghde hy hem by eenen Schilder / een Jongman van Doornick / geheetē Michiel Gioncoy, te Doornick nu corts overleden. By desen was hy ontrent ses maenden / en hadde daer ghemaeckt eenighe Landtschapkens / (alsso hy daer op zijn selven wrocht) en onder ander een seer versierlijck Tooverpkien / in een Ruwijne / als een Coloseum, daer Vrouwen op den besem vloghen / en dergheljjck ghespoock / als in eenen nacht. Dese dinghen waren voor eenen Sr. Ioan Spindolo Banckier: maer alsoo sy met den selven niet en deden / ontmoetten sy den seer vermaerden Verlichter Don Iulio Clovio, welcke die cocht voor hem / en betaelde. Don Iulio, alsso hy woonde in't Paleys van dē bemindér vā alle deuchtsaem edel geesten / den Cardinael Farnese, liet dit Tooverpken hem sien / wien het wonderlijck wel beviel. Don Iulio dede zijn best om Spranger daer by hem te behouden. Den Cardinael desghelijcx / daer op de Camer van Don Iulio ghecomen / begheerde oock dat Spranghersoude blijven by zijnen Don Iulio, hy wilde hem daer zijn part als Edelman zijner Tafel bestellen / op dat hy hem ghesel schap hiele. Spranger antwoorde sulcx dancklijck aen te nemen / en soude seer geern sulcx nae comen: maer veronschuldichde hem / om dat hy had belooft / en zijn woort ghegheven een goet deghelijck Jongh Schilder / te weten / Michiel, die geen inventie en hadde / te gaen helpen schilderen t'hoogh Altaer / back / en verwelf daer aen / in de Kerck van S. Orest, gelijck den Spranghernamaels dede / makende op t'back een Avontmael / en in't welfsel de vier Euangelisten: Doch Spranghersepde alleen / in eenich oort buyten Room. Waer op den Cardinael vraeghde / waer? En alsso hy antwoorde tot S. Orest, seyde den Cardinael / den bergh van S. Orest, en al t'volck was zijn / daer waer soo geen belanck by / hy soude dat wel afmaken: Doch alsoo den Cardinael vertrock nae Caprarolo, trock Spranghermet Michiel tot Mont S. Orest. Den voornoemden Spindolo dede den Spranghet Peerden tot de reys: want hem quelde dat hy't tooverpkē hem niet en had afgecocht / en dat hem Spranghet had belooft aldaer te S. Orest een ander te maken / dat veel beter soude wesen / ghelijck Spranghet dede / tot een groot wel bevallē van den Heer Spindolo, welcken aldaer in ghesel schap van ander Edelluyden te Peerde quam hem besoecken. Daer was Spranghet den tijdt van vier maenden. Te Room comende / hadde een heerlijck onderhoudt by den ouden doorluchtigen Cardinael Farnese, woonende daer drp Jaer in't Paleys van S. Laurens in Damas. Eyndlinghe alsoo Spranghet van den Cardinael was ghesonden tot zijn vermaert Paleys tot Caprarolo, een cleen dagh-vaert van Room / te maken eenighe Landtschappen op t'nat kalck / liet den Cardinael hem onversiens weder ontbieden. Te Room ghecomen / gheleydde hem den Cardinael by den Paus Pius de vijfde. Daer gecomen / gingen den Cardinael en Don Iulio t'samen by zijn Heylichept / en corts daer naer werdt oock Spranghet doen binnen comen: welcken hebbende de voeten des Paus ghecust / en de Benedictie ontfanghen / naer eenighe woorden en redenen / aengaende een stuck / dat zijn Heylichept begeerde te hebben van hem gemaeckt / werdt Spranger daer voor des Paus Schilder aenghenomen / en heerlijcke wooninghe bestelt in Belvideer / recht boven t'beeldt van den Laochon, alwaer hy een stuck maeckte van het Oordeel / ses voeten hoogh / op een coper plaet / vol werck / datter vijf hondert tronien in quamen / het welck noch te sien is in't Clooster tot den
Bosch

Bosch tusschen Pavia en Alexandria, op de Sepulteur van Pius Quintus, en dit was ghemaeckt binnen veerthien maenden. Hier naer/also Vasari schier den Spranger in ongenade had gebrocht by zijn Heylicheyt/ seggende/ hem te wesen eenē Jongen/die niet veel en paste te doen/en den tijt onnutlijck door bracht/ vingh Spranger aen te toonen zijn neersticheyt/ makende op een coper plaet/ een vel papier groot/een Hofken in der nacht/ en presenteerdet den Paus/het welck hem seer wel beviel/also dat hy begheerde dat Spranger de heele Passie soude maken op de selve forme/hem bevelende die stuckens verbolghens te teyckenen/ op dat hy saegh offe hem behaghen souden: t'welck den Spranger niet geern en dede/ noyt hebbende anders ghetepckent als met kool en crijt/heeft het doch den Paus te ghevalle ghedaen op blaeu papier oft van wit en swart / tot twaelf stucken: dus bracht den Paus Spranger eerst aen het teyckenen metter Pen/als daer toe ghedronghen. Doe nu Spranger het leste stuck/te wetē/ de Verrijsnis/teyckende/is den Paus gestorvē: want doe hy t'Hofken sagh/was Spranger voor zijn bedde gheroepen/om dat hy sieck was. Van dese stuckens heb ick eenighe ghesien/ en waren verwonderlijck/en seer Meesterlijck ghehandelt metter Pen/en gewasschen:oock heefter den Keyser noch eenighe van. Doe nu den Spranger so grooten oorsaeck ontvallen was/is zijnen aengheboren lust vernieuwt/om groote dinghen te maken. Het eerste groot stuck van hem in gemeen plaetse/ was tot S. Lowijs in de Fransoysche Kerck/ op den muyr van Oly-verwe eenen S. Anthonis, S. Ian Baptiste. S. Elisabeth, en boven in de Locht een Mary-beelt met Engelē/ dat een seer aerdich werck/en wel gedaen was. Daer nae tot S. Ian by Porta Latina,eē historie vā S. Iā in d'Oly/beeldē wat minder als t'levē/t'is t'hoogh Altaer/en is van Oly-verwe op doeck/ seer wel gheordineert en geschildert. Voorts in een Kercxken/ by Fonteyne de Treves. wesende een S. Anna in't Kinder-bedde/beelden als half het leven/ is oock een Altaer-tafel op doeck/ een seer schoon inventie/en heerlijck/met verscheyden actien van Vroukens/ die met Maria met t'nieuw boren kindekē doende zijn: bovē comt in de wolcken den Vader met Enghelen: dit selve comt in druck. Ick heb oock ghesien/ dat Spranger dit stuck onder handen hadde. Dit zijn de groote stucken die hy in Room dede: maer daer te voorē heeft hy menichte van cleen stuckens gedaen/de welcke soo haest vercocht als gedaen waren. Doch t'sindert t'overlijden van den Paus/in wiens dienst hy had gheweest 22. maenden/had hy vast zijnen tijt verloren: want hy hem doe begaf te woonen by een jongh Nederlandts treflijck Coopman/zijnen goeden Vriendt/die wat op t'wilt ghewent was/soo dat Spranger eenighe Jaren niet veel goets en dede/dan zijn lusten volghen/niet veel werckende/dan als hem tot sulcx den ghemeenen middel/te weten/ghelt/ontbrack. Noyt en weet ick/dat hy sich selven t'hooft gebroken heeft met yet nae het fraey dinghen(dat te Room overvloedich is/soo Antijcken/als Schilderijen / oft anders) veel te teyckenen. Ick meen hy noyt blat papier te dier oorsaeck en heeft vuyl ghemaeckt/ een dingē seer te verwonderen: soo dat hy vertreckende van Room nae Oostenrijck/gantsch geen Const in packen te voeren en hadde / met veel meerder ghemack draghende alles vast in zijnen boesem. My ghedenckt/ doe de Gravinne van Arembergh te Room was/dat hy voor een Edelman een van haer Joffrouwen conterfeytte by onthoudt/dat voor een yeghelijck kenlijck seer wel gheleeck/ waer van

hy

hy wel betaelt/ en den verliefden Edelman wel te vreden en vernoeght was/ waer by des Spranghers goede memorie af te meten is. Doe Spranger soo tot yet groots te doē geneyght was/ en de voorverhaelde Altaer-tafels hem seer geruchtich hadden gemaeckt/quam haer selven hem aenbieden een oorsaeck/ dat hoogher gedachtnis Keyser Maximiliaen de tweedde/heeft doen schrijven aen den seer uytnemenden Ian de Bolognie Nederlander/Beeldthouwer van den Hertogh van Florencen: dat hy zijn Majesteyt soude schicken twee Jonghers een Schilder/en Beeldthouwer/die ghenoechsaem waren hem te dienen in groote wercken en ghebouwen. Waerom Bologne,hebbende Spranger voorhenen ghekent in Room/en met hem veel ghemeensaem geweest in Belvideer in't Paus Paleys/heeft hy hem daer toe vercorē/en verordineert voor den Schilder/ en voor den Beeldthouwer een die doe oock te Room was/ en zijn Discipel/ den seer uytnemenden/ seldsamen constighen Jongman/ Hans Mont, Beeldthouwer/ghebooren te Ghent in Vlaender/ een van de alderbeste edel gheesten der Weerelt/den welcken den sonderlinghen oorsaker was/ dat Spranghen bewillichde daer henen te trecken : want dat is een gewis dingen/ dat sonder Hans Mont, hy noyt van Room waer vertrocken / meenende en vast voor ghenomen hebbende eenmael hem tot studeren te begheven / eer hy vertrecken soude: maer bedenckende dat hy sulcken medeghesello hadde/ dat hy met hem over al practiseren mocht / werdt hy eensdeels ghenoech tot de reyse beweeght. D'ander oorsaeck/die Spranghen gheneghen maeckte te vertrecken / was den lust tot groote wercken/die by den Keyser souden vallen te doen/ om dat/ wat men te Room in openbaer plaetsen te maken heeft/men schier om een stuck broodts doen moet: naedemael yeder Jonghman hem soeckt eenen naem te maken met Altaer-tafels te schilderē. En hoewel Spranger daer toe oock lust had/en oock tot groot ghewin/niet uyt gierichheyt/dan om zijn gheniet daer van te hebben/als die ghewent was van zijn cleen dinghen over betaelt te worden (als verhaelt is.) Doe nu nae eenighe maenden hem ghelt tot de reys ghedaen was/vertrock hy met zijnen medeghesello uyt Room in't Jubilee Jaer 1575.en quamen alsoo tot Weenen in Oostenrijck. Doe den Keyser op den Rijcksdagh was te Regensborgh/alwaer zijnen soon Rodolphus de tweedde was ghecroont Roomsch Coningh. Nae weynigh maenden den Keyser te Weenen comende/ dede zijn Keyserlijcke Majesteyt Hans Mont maken eenige Modellen van was/en pot-eerde/en Spranghen eenighe teyckeninghen/en stuckens schilderije/en ordineerde hem te schilderen een verwelf/in eenen thoren van het nieuw gebouw buyten Weenen/ gheeten den Fasangarten. Het eerste dat Spranghen voor den Keyser Maximiliaen maeckte / ondertusschen doe hy besich was met teyckenen / om t'werck tot Fasangarten, was een coperken in de lenghde/ daer Christus op het Cruys genaghelt zijnde / wort opgherecht/ het scopus brenghende in't verschiet/ met veel ander bywerck / wesende een seer versierlijcke aerdighe ordinantie. Hy maeckte oock een Epitaphie, wesende een Verrijsnis / dat welcke staet in s'Keysers Hospitael te Weenē. Naer eenige maenden keerde zijn Majesteyt tot Reghensburgh/alwaer Rodolphus de tweede werdt vercoren Roomsch Keyser. Weynich tijt daer nae/te wetē/Aº.1576. in October/ is uyt dit levē tot een beter verscheyden den Keyser Maximiliaen,latende van hem een heerlijcke en salighe gedachtnisse by een yegelijck. Terwijlen hadden Hans Mont

en

en Spranger ghewrocht in het nieu ghebouw / en ghemaeckt groote beelden van Stucco/ontrent acht voeten hoogh/en oock soo groote beelden gheschildert op t'nat kalck/met oock eenighe Historien / met beelden wat minder als t'leven/ en oock eenighe Historien van half rondt. Daer nae quam des Winters coude aen/ en met eenen de tijdinghe van het overlijden van den goeden Keyser / en twee oft drij daghen daer nae / Brieven aen hunnen betaelder te Weenen/dat hy in alder voegé soude acht nemen/dat den Schilder en Beelthouwer/die van Room waren ghedaen comen/niet en souden vertrecken/ tot dat den nieuwen Keyser te Weenen quam. Dus werden sy wel ghetracteert en alle maenden betaelt. Den Spranger maeckte hier nae een stuckxken passelijcken groot / daer Mercurius in den Raedt der Goden Psyche brengt / het welck met een aerdich doorsien der wolcken uytnemende wel geordineert/ en wel ghedaen was. Noch op een coperken een Room/een sittende Vrouw met den Tyber-Godt/Wolvin/en twee kinderkens: het eerste / dat den nieuwen Keyser Rodolpho werdt ghepresenteert. Item / noch een Mary-beeldt/ met eenighe beelden by/seer lieflijck ghecoloreert. Nae ses maenden dat den Keyser vercoren was/quam den tijt dat zijn Majesteyt soude doen te Weené zijn blijde Incomst/waerom de Heeren van der Stadt aen Spranger versochten te hebben ghemaeckt op de oude Bouwer-marct / een groote Arche Triumphael. Hier van maeckte Hans Mont d'ordinantie en teyckeninghe/ want hy in Architectura seer hervaren/ en tot sulcx genoechsaem was. Hier toe maeckte hy oock eenighe groote beelden van acht oft neghen voeten hoogh/eerst opgheraemt van hort hoy ghebonden/en daer nae met pot-eerde: voor aen/ aen weersijden/ quamen Keyser Maximiliaen en Rodolphus, beyde nae t'leven/en onder ander beelden eenen staenden naeckten Neptunus, dat een uytnemende beeldt was/doende eé geweldige schoõ heerlijcke Actitude. Bové op de Arche over een open rondt maeckte hy een Peerdt Pegasus, om dat daer de Musijcke in't passeren des Keysers was geordineert: dit Peerdt was tweemael als t'leven/staende op een seer groote hooghte/alle de beelden van aerde wesende/ werden geschildert wit van Oly-verwe/datse glans haddé als witten Marber. Spranger maeckte de schilderije/te weten/als gheel coper/Historien over een comende op eenighe deuchden/ beelden die ondertusschen stonden/ te weten/op Iustitie, Wijsheyt/en dergelijcke wesende Moderne Historien/ en Antijcke/alles seer constich en uytnemende gheestich ghedaen: oock eenighe kinders meerder als t'leven/ van verwe/die seer schoone Actien deden. Het was een seer groot werck/hoogher als die hooghe huysen op de Marct / want de Heeren van Weenen wilden alleen een bysonder heerlijck werck maken/ en dat te verwonderen is/was alles voleyndt in achtentwintich daghen/niet teghenstaende grooten hinder van den reghen/als my wel bekent is: want my Spranger daer ontboot te helpen/van Chrems / daer ick doende was in den Godf-acker/ in Fresco te schilderen. Hier nae / also den nieuwen Keyser met den eersten de Const niet seer toeghedaen was/ en dese twee Constenaers / en ghesellighe vrienden/niet wetende waer voor dat sy daer ginghen/is den Keyser vertrocken nae Lintz/en gheboot dat een van beyde soude t'Hof volghen/ en den anderen te Weenen bleve / verwachtende wat orden zijn Majesteyt hem soude gheven. Soo dat Hans Mont t'Hof volghde/ en Spranger te Weenen is ghebleven: Dus is t'Hof eyndlinghe ghecomen te Praghen/ alwaer

Hans

Hans Mont eenighe maenden wesende/en siende hem soo gheleydt/gelijck als by de neuse/ soo men de buffels doet/ (nae manier van spreken) en dat hy tot geen besluyt oft resolutie en con ghecomen / verliesende t'ghedult/ vertrock sonder yet te segghen / oft zijn leven meer weder te keeren : en het lest dat van hem ghehoort wort/is/ dat hy in Turckien soude wesen/ oft een Turck gheworden/wis een uytnemende jammer/om de Const/en om zijnē overtreffenden gheest/ en groote schoon maniere die hy toonde in zijn wercken / welcke beloofden en gaven van hem teecken / dat hy geen Beeldthouwer van ouden noch nieuwen tijt soude hebben ghewelien / indien hy oorsaeck hem te oeffenen hadde mogen hebben in bysonder wercken. Hy is van jongs aen mijnen bekenden vrient ghewecst / was seer goet-aerdich/ en vernuftich : maer onbeleeftheyts vyandt/en somtijden te onlijdsaem/daer doch die t'Hof volghen/ wel een stalen gheduldicheyt souden behoeven te hebben. Spranghe dit te Weenen hebbende verstaen / was daer in bedroeft / en heeft oock des Keysers dienst verlaten / aennemende eenighe wercken voor bysonder Heeren/ t'welck hy van te vooren niet hadde willen doen / en hadde voor hem ghenomen dese ghedaen hebbende / oock te gaen soecken elder zijn avontuere : maer nae desen is gecomē te Weenē des Keysers opperCamerling/den Heer Ronff, den welcken gesept wat des Sprangers voornemen was/liet hem by hem roepen : hem ghebiedende van s'Keysers wegen/dat hy zijn schickinghe niet soude maken van te vertrecken : maer dat hy passen soude veerdich te wesen/teghen dat hy van Weenen te Praghen ontboden soude worden/ het welck geschiede : en te Praghen comende / werdt nae eenighe maenden van nieuws in s'Keysers dienst aengenomen/ met heerlijcke provisie. Doe nu Spranger hem vast in s'Keysers dienst bevondt te wesen/nam oock vastlijc voor hem te trouwen en huys te houden / wesende doch met zijn eerst aencomen te Praghen heel toeghedaen / en door liefde onderworpen Dienaer van een deuchtsame jonghe Dochter van veerthien Jaren / welcx Moeder uyt Nederlandt / en den Vader uyt een Hooghduytsche Zee-stadt/een rijck Coopmā oft treflijck Juwelier was. En t'gheluck voeghde/dat dese jonghe Dochter den Spranger oock met weder liefde te draghen/goede hope gaf. Des werdt van wegen des Keysers/en des Opper-camerlings doen comē den Vader/en hem wiert van zijn Majesteyts weghen/de Dochter geeyscht te Houwlijck voor den Spranghen: welcken eysch soo veel vermocht/dat den Vader(wetende de toeghenegenheyt van zijn dochter)bewillighde: doch met bespreck/dat den Spranger de Bruylost soude vertrecken noch twee Jaren / om de jonckheyt van de Dochter. Dit werdt soo gheconsenteert : maer Spranghe wist met den Vader en Moeder soo te maken/dat syse hem gaven t'eynden thien maenden/ en hielden de Bruylost / terwijlen dat den Keyser te Weenen was. Het eerste groot werck dat Spranghe doe dede te Praghen/en van hem in't openbaer te sien is/is ghewecst den ghevel van zijn huys/uyt den ghelen/ als van coper/ gheschildert. Boven om hoogh comen kinderkens/groot als t'leven : op de rechter sijde/daer sy schilderen/en teyckenen:op de slincke sijde/daer sy beeldthouwen/en teeckenen. In't midden eenen vlieghenden Mercurius, als t'leven. Onder comē Lunettē. Onder dit verwelf comt de Fama. In't middē/en daer onder/een Vrouwen beeldt/Roma, staende op eenen cloot/die van den Adelaer gedragē wiert/welcken Arent comt tot onder in de Frijse. De Frijse is voort ver-

verbult met ghevanghenen/en wapen-roof/oft spoelgien: aen beyde de hoecken van de Fryse staen twee groote beeldē/van acht voetē hoogh/d'een eenen Hercules, d'ander een Iustitie: in midden onder de Fryse comt een kindeken/grooter als t'leven/ ghecoloreert/ houdende een Epitaphie. Dit alles is heerlijck aen te sien/de beelden wonderlijck verheffende/en schoon van actituden. Daer is noch van Spranger te Praghen in de Nieu-stadt/tot S. Gillis,een Epitaphium, met beelden soo groot als t'leven/ eenen Christus, met Duyvel en Doot onder voet/ oock aen weersijden Enghelen / dat een goet werck is. Voorts is in de Kerck van S. Thomas een S. Sebastiaen van hem gheweest/ met beelden van dry oft vier voetē hoogh/met Schutters/die voor aen meerder comen. Desen Sebastiaen heeft den Keyser/ nae dat hy daer ontrent dry oft vier Jaer hadde ghestaen / gheschoncken aen den Hertogh van Beyeren/ en Spranger heeft in de plaetse eenen anderen ghemaeckt / en in beyden is te sien een seer aerdighe roerentheyt der beelden. Daer nae maeckte hy een Iustitia, met eenighe kinderkens daer by/ welcke Spranger op t'Raedthuys heeft geschoncken. Noch heeft Spranger gemaeckt een groot stuck / welck is eē Altaer-tafel/tot de Paters de Jesuitē/wesende ons Vrouwē Hemelvaert/ beelden seven voeten groot/met de twaelf Apostelen/en Engelē/wesende een uytnemende goet werck. In d'oude Stadt/in't Clooster van S. Iacob, is van hem eenē S. Iacob, en S. Erasmus in Bisschops cleederē/groot als t'levē/over eyndt staen de/en in't verschieten daer hy ghemarteriseert / en de darmen uyt wort gewonden/oock een seer goet werck. Voorts tot S. Mathias, een Kerckxken by S. Ian, daer is van Spranger een Epitaphium, voor zijn Huysvrouwen Vader nae zijn overlijden ghedaen/en is een Verrijsenis Christi, beelden als t'leven/ den Christus wesende wel van het best ghecoloreert dat den Spranger veel ghedaen heeft: den Christus wort den mantel op gheheven van een Engel-kint/groot als t'leven: op weersijden sitten Prianten/te weten/zijn Huysvrouwen Vader en Moeder: boven op t'Frontespijt comen twee kinders van rondt / ghedaen van den Const-rijcken Ariaen de Frijs: in't Frontespijt comt den Vader ghecoloreert. Dese verhaelde stucken zijn van Spranger in openbaer plaetsen te sien/ander veel zijn by den Keyser: want zijn Majesteyt is soo tot der Const/en tot Sprangers dinghen gantsch ghenepght gheworden. T'gheschiede in't Jaer 1582. dat den Keyser te Weenen wesende/Spranger ontboodt van Praghen te vertrecken/ om zijn Majesteyt te comen vinden op den Rijcksdagh tot Ausborgh / daer is Spranger met zijn Vrouw en ghesin ghecomen / en van daer weder met den Keyser tot Weenen. Van doe voort wou den Keyser niet meer dat Spranger t'huys wrocht / als voorhenen/maer in de Camer/daer zijn Majesteyt ghewoon was zijn vermaken te hebben: soo dat Spranger in teghenwoordicheyt des Keysers begon te wercken/met groot bevallen en lust zijner Majesteyt. Van daer te Pragen gekeert wesende / volherde Spranger altijt in s'Keysers Camer te wercken/ waer door ghecomen is/dat niemant weynich oft niet van zijn dinghen heeft moghen hebben / dewijl hy geen werck-ghesellen en hiel / en niet en wrocht dan met lust/en dewijl hem Godt soo veel versien had / dat hy om broots wille niet behoefde arbeyden/ soo leyde hy alleen daer op toe / zijnen Keyser te voldoen/en te behaghen/ werckende in zijn Camer/ daer zijn Majesteyt veel teghenwoordich was/en dit gheduerde ontrent seventhien Jaren. En also hy

niet wel ghenatuereert en was tot een Hovelingh / dewijle sulcke behoeven onbeschaemt te wesen/ soo heeft hy noyt connen hem voegen moeylijcken yet veel te begheeren / waer by ghecomen is dat hy weynich heeft ghecreghen: dan dat heeft hy hem te beroemen / dat hy van zijnen Keyser altijt heeft ghehadt alle ghenade oft gratie die hy ghevordert heeft. De gheduit heeft nochtans hem ten lesten gunstich gheweest / en vruchten ghebracht: want het is gheschiet in't Jaer 1588. dat de Keyserlijcke Majesteyt te Praghen/door zijn goedertierenheyt/aen een volle Tafel/in teghenwoordicheyt van allen Officieren zijner Majesteyt / hem aen den hals liet hanghen een gouden Ketten dry dobbel omgaende/met Keyserlijck bevel die altijt te dragen/ t'welck ghewis de meeste ghenade en eere was/die Spranghe r mocht gheschiet hebben: waer mede den Keyser niet alleen den Spranger,maer oock de Schilder-const vereerde. Oock hadde zijn Majesteyt eenighen Jaren te vooren te Praghen op eenen Landt-dagh in teghenwoordicheyt van allen Landt-heeren / op Keyserlijck bevel aenghenomen als Landts-saet den Spranghe r, en met alle vryheyt van Edeldom begaeft / oock t'samen al t'gheslacht oft afcomst der Spranghers. Doe heeft Spranghe r by zijnen naem laten voeghen den aenhang van den Schilde / welcken toenaem over menichte van Jarē zijn Voorders plachten te voeren: want het alsoo daer in't Landt t'ghebruyck is / dat yemant die in graet van Adel wort aenghenomen/moet soo eenen bynaem nefsens zijnen eersten toenaem voeghen laten: des machmen hem nu heeten/ d'Heer Bartholomeus Spranghe r van den Schilde/ welcken van den Schilde met t'woordt Schilderen wel over een comt / dewijl van het schilderen der Schildē t'woort schilderē oorspronghe heeft, waer van elder breeder verhaelt is. Nu aengaende wat werckē den Spranger voor zijn Majesteyt eygentlijck gedaen heeft/waer lang te verhalē: want die stuckē so groot als cleen/zijn een groot getal. Oock heeft den Spranghe r voor zijn Majesteyt ghemaeckt eenighe Verlichteryen/ daer in hy een goet Meester is/ waer van ick te ghetuyghen hebbe/soo veel mijn oordeel vermach / en heb ick noyt geen beter Verlichterye ghesien / als ick te Room van hem heb ghesien/ wesende een Historie daer de Gheleerden over het Sacrament disputeren/en noch eenighe ander dinghen. Oock heeft Spranghe r somwijlen eenighe dinghen (doch weynich) ondertusschen voor vrienden ghedaen. Ten lesten heeft hem den Keyser vryheyt ghegheven en verlof / aensiende Spranghers ouderdom/dat hy in zijn huys hem onthoude/met bespreck/hy altijts yet make groot oft cleen/eenich dinghen voor zijn Majesteyt / ghelijck hy daghelijcx doet/ nu de Const meer als oyt toeghedaen wesende/zijn selven beclaghende van den verloren tijt/om dat hem ooghen/leden en beenen/ niet ten besten willen dienen/hoewel dat de teghenwoordighe dinghen van hem ghedaen / altijt (nae yeders oordeel) de laetste de beste zijn. Wy hadden hier in onse Nederlanden wel gewenscht veel van zijn dinghen te sien/gelijck hy aen den goeden Liefhebber d'Heer Pilgrim zijnen goeden Vriendt een uytnemende gracelijck stuck heeft cortlinghe ghesonden/van een Venus, alwaer Mercurius Cupido leert lesen/wonderlijck geordineert / en gheschildert / en is van allen verstandighen behoorlijck en te rechten hoogh gheprefen. Aengaende zijn teyckenen / daer weetmen zijns gelijck niet / soo uytnemende aerdich hy de Pen handelt / en hier in volgh ick oock het oordeel van die het Pen-handelen boven anderē bekent is/besonder

Goltzij, die my ghesept heeft/niemant zijns ghelijck te weten: Alsoo wy verscheyden dinghen hier te Lande ghesien hebben / bysonder dat heerlijck en wonder wel gheordineert bancket der Goden/oft bruylost van Psyche, welck de gheleerde handt en constigh graef-ijser Goltzij in't licht ghebracht heeft A°. 1585. daer men (soo veel het ordineren belangt) siet / hoe aerdich het in groppen verdeelt is / en hoe een yeder zijn ampt oft dienst doet en bedient: want Hercules de doorwachter is/ de Muses de speel-lieden zijn met Apollo, Ceres t'Hof-meesterschap bedienende/ Bachus over den Wijn ghestelt/ en elck in't zijn / voort elck beeldt om te gracelijckste actie doende : van welck den Spranghe r altijt een bysonder onghemeen gave heeft laten blijcken / die nerghen elder soo te sien is. Aengaende zijn coloreren/heb ick hem t'zijnen hier wesen in Nederlandt wel hooren vertellen / dat dewijl hy langhen tijt daer by den Keyser alleen was gheweest / sonder yemandt neffens hem te hebben/ daer hy eenich voorbeeldt van welverwen sagh / daer op soo geen besonder acht en hadde/dan eyndelingh siende eenige dingen van Ioseph Hijns Switser en Hans van Aken/die hun dinghen soo seer uytmuntich met de verwen deden toonen / werdt hy heel anders te coloreren: want siet/ dese maeckten dat hun dinghen wonderlijcken stonden/en veel in d'ooghe waren. Het heeft doch van aenvangh altijt een besonder Apellische gratie in al zijn dinghen gespeelt/welcke nu verselt met de dochter van Mars en Venus, Hermonia , door t'overeencomen van wel verwen/ en vast cloeck versierich teyckenen/ is zijn Venussche Pictura aen t'minste Toffel-trakẽ niet te berispẽ/veel min te overtreffen. Also dat den Spranghe r wel verdient in soo weerdighen graet aenghenomen te wesen by den Roomschen Cæsar, die Const-liefdich als den grooten Alexander, oock zijnen Apelles heeft. Spranghe r, doe hem nu t'nae hem treckich Vaderlandt door lust langhe en veel gewenckt hadde eens af te comen/ heeft het ten lesten bewillight/en is A°. 1602. in Nederlandt ghecomen/ daer hy den tijt van 37. Jaren uyt was gheweest / en jongh uyt ghegaen. En ghelijck hy op eenighe Rijcks dagen/niet(so hy wel mocht)op des Keysers/ maer eyghen groote costen was ghereyst / schonck zijn Majesteyt hem tot de Nederlandtsche reys duysent gulden. In Nederlandt comende/is hy by die van de Const over al seer welcom en vriendelijck ontfangen gheweest. T'Amsterdam hebben de Heeren hem vereert met des Stadts kannẽ Wijns. Te Haerlem/hebben die van de Const hem/ en hy weder hun/ eerlijck en jonstich vergast. Die van Trouw moet blijcken, d'oude Camer van Rethorica, vereerden hem over Tafel met een Tafel-spel oft Comedie / ten love van de Schilderconst/en hebben hem soo welcom gheheeten. Sijn geselschap was ons soet/en zijn afscheyt smertich. Hy is in zijn Vader-stadt Antwerpẽ oock met grooter blijschap over al ontfanghen geworden/en is van daer nae Colen/en voorts wederom te Praghen t'huys ghecomen: alwaer hy hem noch daeghlijcx met lust vlijtich in de Const is oeffenende. Nu also hem den Spranger alleen vindt/ en zijnen ouden dagh begint aen te comen/ hebbende verlorẽ op dees Weerelt zijn seer lieve deuchtsaem Huysvrouw en kinderen / behoefde hem wel een vriendlijcke constige Medea, die hem weder jongh tooverẽ conde: doch so hy't soo niet geraden vindt/sal de Const van selfs vermakelijck wesende / hem tot een Huysvrouw blijven/en dagelijcx verjeuchden in haer tijt-roovende lustighe oeffeninghe/ en zijn wercken sullen als des Michel Agnels hem tot kinderen

ren verstrecken / die zijnen naem in den Tempel der Fame d'onsterflijckheyt sullen opofferen/en daer doen schrijven/tot eerlijcke eeuwighe gedachtenis/dat hy eenen Paus en twee Keysers aenghenamen dienst / met verwe en Pinceel uytnemende constich te handelen/ghedaen heeft.

Het leven van Cornelis Ketel, uytnemende Schilder / van der Goude.

MEn bevindt onder de Jeught eenighe/die in't aenvangen onser Schilder-const/teghen Natuere aenloopende/ghestuyt worden/datse niet en connen voort comen/wat vlijt sy doen. Ander zijnder/die Natuere gonstigh is te brenghen tot volcomenheyt/dan zijn haer al t'ondanckbaer/door dat Ouders rijckdom hun inbeeldt een vaste hope/van met de gheesselen der armoede en behoeftijckheyt niet te zijn ghedreven tot den arbeydt / en wetende dat hun den cost gheboren is/willen hun selven niet pijnighen/ om hunnen gheest behulpigh te wesen. Het zijnder oock/die hun Natuere oft goeden gheest al te veel betrouwen oft opleggen / sonder met neersticheyt te baet te comen/ soo dat sulcke tot geenen loflijcken eyndt geraken. Maer die de handt reyckende Natuere met stadigen vlijt leer-lustigh voet houden en versellen/ die ghenutten eyndlijck met vreuchden de vruchten van den voorhenen gheleden arbeydt/ghelijck het velen gheschiet en wel bekent is / dat hier in t'gheluck den voorsichtighen is toegevallen. Dit sal my oock niet versaken den Poeetlijcken Schilder Cornelis Ketel, welcken van jongs aen sonderlinghe neersticheyt om leeren toeleyde: want doe hy maer en was elf Jaren oudt/hem voelende door de gheneghentheyt de Schilder-const te leeren ghedronghen / had hy zijn eerst onderwijs by een zijn Oom/een taemlijck Schilder / hebbende doch meerder wetenschap en oordeel / als handelinghe. Ketel hier in vlijt te boven gaende alle Jongers van den heelen Winckel/ gaf een Glaes-schrijver Dirck Pietersz.Crabeth,zijn Ooms goeden vriendt wesende/den jonghen goeden moedt/siende zijnen ernst so groot om leeren/seggende: dit wil een van de hondert wordẽ/die tot volcomenheyt comẽ. Dit versterckte Ketel zijn hope/ en maeckte hem yverigher in't teyckenen uyt den gheest en conterfeyten/ oock zijn eyghen vindingen te schilderen. Hy is geboren ter Goude/in't Jaer 1548. Sondaegs voor Palmsondagh. Doe nu Ketel 18. Jaer oudt was/ quã hy by Anthonis Blocklandt te Delft / en woonde daer een Jaer / welck was t'Jaer 1565. In't Jaer 1566. trock hy nae Parijs in Vranckrijck/en quam te Fonteyne Bleau, doe hy had vernomen/datter eenige jonghe Nederlanders/ Ieroon Vrancks, Aper Fransen, Hans de Maeyer, en Denijs van Wtrecht/ t'samen practiseerden/by dese werdt hy geern in gheselschap ghenomen/ en leerden t'saem om strijdt/met grooter vrolijckheyt en eendracht/tot dat nae eenighe Maenden den Coningh zijn Hof daer quam houden/doe mosten sy vertrecken/des quam Ketel weder te Parijs/en cocht zijn costen tot s'Conings Glaes-maker/Mr.Ioan de la Hame, daer hy een eyghen Camer hadde/schilderende van Historien: maer also te Parijs van s'Conings weghen een sterck ghebodt was ghedaen/dat alle vreemde/die daer geen twee Jaer hadden ghewoont/en van onder t'ghebiedt des Conings van Spaengien waren/mosten op lijfstraf vertrecken/om datter veel gevluchte uyt Nederlandt waren/t'zy om t'beeldtstormen/Religie/oft dergelijcke/soo dat Ketel ongheraden vondt

daer

daer te blijven: des hy met eenẽ ontgaende de Parijssche moort/is gecomen in Hollandt/met meeninghe de reyse noch eens te vervatten na Vranckrijck oft Italien: doch den tijt om t'onveylich reysen woudt niet lijden / so dat hy ontrent ses Jaren is gheblevẽ in zijn gheboort-stadt Goude / alwaer veel soete wel singhende Syrenekens hem seer toeghedaen waren / makende hem ten besten eenighe vrypagie Liedekens. Doch alsoo door den krijgh daer van schilderen niet te doen viel / vertrock A°.1573. nae Enghelandt / en quam te Londen / ten huyse van een Beeldt-snijder en Architect zijn Landtsman/ zijn Ooms groot vriendt en kennis/die hem vriendlijck ontfing/niet willende dat hy elder soude wesen. Hier zijnde/vercocht eenige stucken/die hy in't Lant had ghedaen/ en quam in kennis van den Oosterlinghen / daer hy veel voor creegh te doen van conterfeyten nae t'leven. Hier quam hy in Houwlijck met zijn tegenwoordige Huysvrouw/die uyt Hollandt ontboden wesende te Londen is ghecomen/en woonden daer ontrent acht Jaer/veel wercks hebbende van conterfeyten / maer geen Historien / daer doch zijnen geest altijt was toe gheneghen: des maeckte hy een stuck op doeck met beelden meerder als t'leven/wesende een beduydinge/hoe Sterckheyt van Wijsheyt en Voorsichticheyt wort verwonnen/welck hem afcocht een treflijck Jongman/ Engels Coopman/ ghenaemt Mr. Pieter Hachten ,die't verschonck aen d'Heer Christoffel Hatten, die hoogh Cancelier is ghestorven. A°.1578. conterfeytte Ketel de Coninginne van Engelandt nae t'leven: haer Majesteyt sat te ghevalle van den hoogh ghebooren Graef van Hertfort/ op t'huys te Hantworth/daer sy by d'Hertoginne van Sommersit/Moeder des selvẽ Graefs/ten eten was. Ketel conterfeytte oock den Graef van Oxfoort/ geboren hoogh Camerling/ met noch veel meer groote Heeren van den Adel/met Vrouwen en kinderen/ eenige ten voeten uyt soo groot als t'leven. In't Jaer 1581.vertrack hy uyt Enghelandt nae Hollandt/en quam woonen t'Amsterdam / daer hem veel voor quam te conterfeyten nae t'leven. Onder ander/een Corporaelschap van Schutters leverde hy op de Cleuveniers Doelen/ waer van Capiteyn was Harman Rodenborgh Beths,daer hy sich selven oock in conterfeytte in profijl. Dese staen of sy stonden op een Galerije / so datter in plaets van Colomnen comen eenighe seer aerdighe termen/die wat verheven en uytghesneden zijn/ en daer op seer verheven gheschildert / soo dat het een ongemeen manier en aerdighe ghedaent van Lijsten is. De tronien met goet ghelijcken/ steldselen der beelden/sijden/en cleeren zijn uytnemende gehandelt.Onder comen eenighe sinnekens van wit en swart / en twee staende Figueren/als van Coper/ wesende Mars en Vulcanus. Hier by om den sin te verstaen heeft hy dusch ghedicht ghevoeght:

> Ghy wreede Mars,laet af van bloed'ghe daden/
> Vulcanus ghy/van wapens meer te smeden/
> D'wijl onder voet ghebonden zijn dees quaden/
> Haet, Eyghen baet, Nijdt, Tweedracht vol onvreden.

Ketel heeft oock gheordineert en gheschildert twee gheestlijcke Moralen oft sinnekens:een/daer de Deughden verwinninge hebben over d'Ondeughden/ dit hiet hy de Triumphe der Deught.T'ander was/daer d'Ondeughdẽ zege hebben over de Deughdẽ/geheeten Triumphe des Ondeughts.Dese stucken heb ick ghesien tot eersamen Heer Ioan van Weely t'Amsterdam / seer aerdich

Mm iij ghe-

gheschildert: de uytbeeldingen deser deughden en ondeughden wonder gheestigh en versierlijck wesende/van allen omstandt en bijvoeginge/ na den aerdt en wesen elcker Personagie/oock geestich en fraey gheordineert. Tot verclaringhe deser/zijn van hem dees ghedichten:

Triumphe des Deughts.

Den Nijdt, de Tweedracht, Strijdt, en wreede Tyrannije,
Hier ligghen onder voet/ in crachten heel verflout:
Daer Wijsheyt t'Landt regeert met goede Policije,
Iustitia besorght den Vrede staende houdt/
Oock daermen Liefd' en Trouw' in't openbaer aenschouwt/
En dat d'een d'ander kust/omhelst in vriendschaps toonen/
Daer Liefd' van haer uyt seyndt haer Vruchten menichvout/
Met Palm en Lauwren groen/ om Deught daer mede croonen/
Hier sietmen Waerheyt reyn in't alderhooghste woonen/
Die siet door Sterckt en Maet haer Rijcke werdt vermeert
In't helder clare Licht, tot hare Deughts verschoonen.
Wel t'Rijck daer Ootmoedt staegh des Waerheyts Wetten eert.

Triumphe des Ondeughts.

Alwaer de Helsche Nijdt haer vrucht Tweedracht schupst voort
Door doncker Wolcken swart des Onverstandts met list/
Die met haer Pijlen werpt de Deughden soo verstoort/
Gherechticheyt oock quetst/dat sy hier wort ghemist/
Daer leyt de Waerheyt naeckt ghevallen door den Twist,
En wort van Tyrannije in't lijf seer fel ghesteken/
Waer Oorlogh in den mist des Boosheyts toegherist/
Ghereet staet met zijn Sweerdt, om wreedlijck hem te wreken
Van over Trouw' en Liefd', die vallend' moeten breken/
Haer Vruchtkens jongh en teer ontschieten haer in schandt/
De Wijsheyt, Policije, en Vrede zijn ghewekẽn/
Wee t'Rijck daer Boosheyt heeft ghekomen d'overhandt.

Ontrent t'Jaer 1584. heeft Ketel oock ghemaeckt een opsiende Paulus, soo groot als t'leven/tot aen de knien/naer t'leven van Rutger Iansz. gedaen voor Hans Ophogen. Voor wiens broeder Thomas Ophogen hy de selve noch eens maeckte/met noch vijf beelden daer toe/te weten: Petrus beclaghende dat hy Christum versaeckt hadde: de bekeerde Sonderesse Magdalena: de Publicaen: Saul vallende in zijn sweerdt: Iudas hem selven verhanghende: welcke ses stucks noch zijn tot Dantzick / ten huyse van den voorschreven Thomas Ophoghen, en zijn in allen deelen der Const seer wel ghehandelt/en heerlijck gheschildert. In't Jaer 1589. leverde hy noch een Corporaelschap op de Handtboogh-Doelen/daer Capiteyn af was Dirck Roosecrans, alsoo groot als t'leven/al over eynde staende/seer heerlijck gheschildert/ en cierlijck om aensien/ met oock een nieuw inventie van een lijst. De Conterfeytselen die hier en daer van hem zijn/zijn seer veel en wel ghedaen. Onder ander/een ten voeten uyt als t'leven/voor eenen Hoopman Neck, desghelijcx zijn Vrouw. Maer dinghen boven al verwonderlijck zijn eenige Conterfeytselen/die heel suyver en net van hem zijn ghedaen: Eerstlijck/eenen Andries Vrericksen: Tweedst/eenen

nen Ian Lammersen, hebbende in een handt eenen Oraengien-appel: Derdst/ Secretaris Haen: Vierdst/een Goutsmit/een tronie half als t'levẽ. Dit zijn al Amsterdammers. Vijfst / een Venetiaen / die t'Amsterdam een heerlijck groot schip liet maken/en was een Magnifico, genoemt Francesco Morosini, dit was een uytnemende heerlijcke tronie: en maeckte daer eene teghen/ anders om/met den vingheren sonder Pinceel/die oock seer wel gheleeck. Sest/ een seer wel ghedaen tronie/wesende t'Conterfeytsel van Vincent Iacobsen de Wijn-peyler / van Amsterdam / met eenen goeden Franckfoorder Rijnsche Wijn in de handt/uytnemende suyver/welcke oock haren welstandt van verre niet en weygheert. Sevenst/ een Portugeessche Dochter. Achtst/ eenen Simen Lock Amsterdammer. Dit Conterfeytsel/dat t'uytnemenste vã al is/ is nu in den Hage tot Procureur Lock. Onder veel ander schoon Conterfeytselen van hem gedaen/ heeft onder handen twaelf Apostelen met den Christus, tronien/grooter oft also groot als t'leven / en zijn conterfeytselen van eenighe Schilders en Const toeghedane /seer aerdigh ghehandelt en goet van teyckeninge. Onder ander isser oock de tronie van seer Const-rijcken Beeldtsnijder Hendrick de Keyser / Bouw-meester der stadt Amsterdam/seer wel ghelijckende. Noch heb ick met mijn wel bevallen gesien 12. Apostel tronien/met de handen groot als t'leven/van hem seer cloeck ghehandelt / en zijn tot Parijs ten huyse van Iacob Ketel zijn Neef/ Ingenieur van den Coning van Vranckrijck/een wonder Man in zijn Const/die oock te Mylanen in s'Conings van Spaengien dienst is gheweest. Ketel ghelijck hy van Natueren een Voesterlingh der Muses is/heeft oock ghelijckende den ouden Timanthes veel heymlijcke verstanden in zijn wercken te weghe ghebracht/en sin-rijcke beduydtselen te kennen ghegheven. Eerstlijck/een ordinantie in teyckeninghe / uytwijsende dry oorsaken / waerom alle Consten gheleert worden. Hier neffens tot verclaringhe is van hem dit ghedicht:

Dry dinghen yeder meest te leeren Const beweghen,
T'een Geldt is,tweedde Eer, en t'derde Liefd' tot Const,
Die Geldt soeckt, giericheyt hier op den wegh comt teghen,
Belet zijn voortgang hem, dies hy maer leert op t'rondst.
Maer die nae Eere staet, verwerft wat meerder Ionst,
Midts ydel glory can ten Consten boom toeleyden:
Dan soo hy om de vrucht, niet om den boom begonst,
Hy onrijp plocken sal geen recht ghenot van beyden.
Die d'aengheboren lust den wegh hier gaet bereyden,
En staegh met vlam de Liefd' daer toe drijft voort met cracht,
Van dees sal neersticheyt noch patiency scheyden,
Waer door in arbeydt hy tot Consten werdt ghebracht,
Wiens oefning naemaels Faem met Geldt en Eer versacht.

Gheluck verweckt Nijdt.

Afgunstigh Haet en Nijt, en Achterclap uyt spijt/
Hen teghen Fama setten:
T'gherucht vlieght nochtans voort/dies elck een siet en hoort
Van yeghlijcx werck ghetuyghen:
Doch Waerheyt met den Tijdt, in't licht comt/ oft wat lijdt/
Geen dingh can't haer beletten.

VVt coordt, is uytbraeckt ghefeyt.

Dies Nijdt t'hert knaeght ghestoort / de Spin fenijn uyt coordt/
Daer Biekens honigh suyghen.

Dit sinneken van den Boom der Consten / was oock van hem noch beduydt op eenen gheestlijcken sin/ het was in Brabant gesonden/ en is noch t'Hamborgh/tot d'Heer Domenicus van Uffele/in de gruening-straet/ daer het den lichten dagh/en den Const-hongherighen oogen/ maer te veel in een kist onthouden wort. Ketel heeft oock ter begheert van Raphael Sadeler ghetepckent een sinneken / daer midden Musica, Pictura , en Poësia , sit de Liefde met een brandend' hert by een Fonteyn/haer ghesicht nae de schilderije/ en t'ghehoor tot de Musijcke keerende. Op de Fonteyn sit met een kindeken uytghebeelt Genegentheyt/dat water pist/hebbende by hem Subtijlheyt/met der Slanghe beduydt/en bewijst met veel aerdighe omstandicheyt/de Liefde te wesen de Fonteyn der Consten. Dit selve drijft hy noch op eenen gheestlijcken sin: des is den boven back der Fonteynen met Seraphinnen hoofden gheciert/ uyt welcke Lof-geester monden t' Fonteyn-water der Consten (als tot Godes prijs)vlietet. En dewijl der Constnaers aert en begeerte streckt tot hoogheyt/eer en prijs/is dese begeerlijckheyt uytghebeeldt met Louwer-crans en Palm-tack. Onder ander sit Pictura,en schildert de Historie van Icarus en Dædalus, om de macthoudicheyt den Constnaren in latendunckenheyt voor te houden : om dit perck comt oock eenen boordt / en begrijpt in hem vier beelden. Neerstichept/spinnende/met eenen Opvaer/by hebbende swepen en sporen. Ten tweedden/Arbeydt/met spa/hamer/Ossen-huydt/en dorsvleghels. Ten derden/Verduldicheyt/met een Voghel-kopken met een Voghelken in/ by hebbende een Lam/en Sant-looper/achter haer hanghende boeyen. Ten vierdé/isser t'Gebruyck oft Oefninge/met eenen pijl in de handt/die sy worpt door eenen Ring/ den eenen voet hebbende op een uer-glas / achter hanghen handt-boghen. By elck deser Beelden hangen twee brandende Lampen/als uyt een grotissich loof-werck spruytende. Hier wort bewesen/dat Oeffeninge metter tijt volcomen wordt/en dat door vier uyterlijcke middelen de voorgemelde crachten hen licht openbaren / ghelijck alle Consten door dees vereenighde Deuchden te voorschijn comende/lichten zijn op der Aerden. Hy heeft noch gheschildert een sinneken van lack en wit / een volwassen naeckt Man/ treedt met eenen voet op t'hooft van een Ossen-huydt/met den anderé op een graef/schrijdende over eenen ancker/ welcken hy metter handt by den ringh ophoudt / heeft oock een sweep en twee sporen / en op den erm een Vrouw ghe laden/en als in zijn ghewelt/ met haer wesende de Const beduydt / die in haer hoogh opgheheven rechter handt heeft eenen Lauwer-crans / daer den Man oock met zijn rechter handt/houdende een doorschoten brandende hert/ om aengeraken nae reyckt: de Vrouwe rust met den teenen op eenen Sandtlooper/welcken heeft aen d'een sijde eenen dagh-vloghel/en aen d'ander eenen nacht/oft Vleermuys vloghel / en wijst met haer slincke handt op een Lammeken/dat om hoogh siet nae de Const : een knielende Jonghsken houdt den eenen erm om den hals van t'Lam / met d'ander handt opnemende een Pallet met verwen/ als gheneyght de Schilder-const met ghedult te leeren : aen d'ander sijde van de schrijdende Postuere/die op den rugghe wort ghesien/lept eenen jonghen/vattende met d'een handt eenen Ossen-hoorn/met d'ander een Musijck Boeck/gheneghen een Musicien te worden/hebbende by hem alder-

lep

ley Musijck-tuygh. In de Locht comen aen d'een sijde twee kinderkens/het een dé Geest/t'ander Lust beduydende/dese drijven t'vlammigh hert tot neerstichеyt/t'welck sweep en sporen beduyden / die den Man in de handt heeft: aen d'ander sijde van verre comt oock eenen gheblooghden Cupido, die t'pijlken in't hert geschoten heeft. In't verschieten sietmen eenige Ruwijnen/aenwijsende Room te wesen de studeer-plaets der Schilder-jeught. Dit stuexken is te sien tot Amsterdam by den Const-liefdighen Heer Secretaris Haen. Tot verclaringhe is van hem dit ghedicht:

De Hope sal o Ieught u niet ontrijven,
Dus arbeydt vry lijdtsamigh met den tijdt,
Soo Geest en Lust u hert ghestadich drijven
Tot Neersticheyt, ghy crijght al t'geen ghy vrijdt.

Daer is oock van hem seer constigh geschildert een groot stuck vã de naeckte Waerheyt/in gedaente van eẽ schoon Vrouw/slapende op een seer schoon Antijcksche cierlijcke Koetse/oft slaepstede/aen t'hooft hebbende in een claerheyt eenẽ Seraphin/beteeckenende de Deught. De vermomde Logen uytgebeelt als eenen Satyr/ boven een Mensche/ onder een Bock ghelijckende/ climt in gedaent der Waerheyt op t'bedde/wiens Momaensicht wort door de cracht van des Waerheyts Deught afghestooten; dese is uytghebeeldt in ghedaen van een sterck Man met Arents vloghelen/gelijckende den Tijdt/de Loghen druckende de schouderen/dat hy haer schijnt de lenden te breken: dit stuck is oock t'Amsterdam. Hier op dit ghedicht:

De naeckte Waerheyt vry mach hier gherust wel slapen,
Ghemerckt de clare Deught ghestadich by haer waeckt,
Want of schoon Loghen schalck haer listigh meent betrapen,
Hy vindt hem haest belet: want Deughts cracht hem op maeckt,
Die hem soo druckt en plet, dat hem den rugghe craeckt.

Noch isser in de selve Stadt van hem/in de Calverstraet/in't Hof van Hollandt/tot Meester Claes, een sinneken/ een stuck gheschildert en seer wel ghecoloreert. Op dese meeninghe:

T'Vernuft ontwapent van den Wijn,
Van Venus, en van Geldts begheeren,
Door het Misbruyck (een oudt fenijn)
Ghecleedt wordt met Sottinne cleeren.

Hier is uytghebeeldt t'Vernuft / als een weerloose verwonnen Vrouw/ ontbloot van haer wapenen/als Helm/ Schildt/en Lance / light onder voet/ door het misbruyck van Vrouw/Wijn en Gelt/te weten: Venus sittende met eenen bandt / ghestrickt hebbende t'Vernuft aen den voet: achter haer staet Cupido, oft t'begeeren/welcken treckende de pees van zijnen boogh des dryvoudighen onmaets/ mickt op't Vernuft. Bacchus met een verguldе kruyck in d'een handt/in d'ander een Cristalijn glas met rooden Wijn/schijnt t'Vernuft te prickelen/boven haer vermoghen te drincken/ de reflectie des rooden Wijns schaduwende op haer voorhooft. Weynich voorder is Gierichеyt doende/uyt een rijcklijcke kist eẽ Stock-beurs nemende/ op t'decksel is uytgebeeldt Midas, die alles wat hy aenroert gout maeckt. T'Misbruyck/als een oudt Satyr in't doncker/treckt t'Vernuft een Sots-cap aen. Daer is oock tot den voorverhaelden Secretaris Haen, van Ketel een seer schoon stuck

 van

van de seven Deughden. Noch is van hem een Morael op't Spreeckwoort/ T'begheeren heeft geen rust/ uytghebeeldt aldus: De Mensch schrijdende over eenen grondtloosen put/wort de ooghen verblint van het vleesch: achter hem wast het seer gheneeslijck cruydt Peton, waer onder aen de wortel light een nieuw boren kindt/ welck cruydt t'leven der Sielen beduydt: voor hem wast t'vergiftighste cruydt Napellis: onder aen de wortel een doots-hooft/beduyt de doot der Sielen/t'welck is het tijdlijcke goedt/daer de Mensch so seer om woelt/dat hy het toecomende ter salicheyt dienende versuymt: de lacchende Fortuyn/in haer seyl hebbende den Godt des Rijckdoms/ uytstortende alles wat den Mensch nae t'vleesch begeeren om wenscht/is hem te wille: dan t'onversadigh begheeren / staende met eenen voet op een onrust / heeft geen rust. Tot verclaringhe zijn van hem dees veerskens:

Een woelend' aerdtsche Mensch door t'vleesch is soo verblent,
Dat hy geen Godt en kent, derhalven t'quaet hem lust,
En wenscht oock menich wensch, vernoeghloos sonder endt,
Of't hem t'gheluck al seynt, t'begheeren heeft geen rust.

Tot bewijs/ zijn oock van verre te sien de Poeetsche Helle-pijnen / als die van Tantalus, Sisyphus, Ixion, Tityus, en Danaïdes. Noch is ter selver plaets een Morael / waer van t'ghedicht aldus luydet:

Climt Sions bergh hoogh op, cloeck met voorsichticheyt,
Met doud' Ervarentheyt gaet wijslijck hier te rade,
Geestlijck. Door Kinder bobbels wort te geener tijdt verleydt,
Of u is d'ydel Waen, en niet de daedt bereydt:
Die Manlijck is bedaeght vercrijght van Godt ghenade,
Als Iongheyt mist en valt, tot eyghen schand' en schade.

Dewijl ick van verscheyden sinnekens heb verhaelt / behoef niet te verswijghen zijnen Deught-spiegel/ die van hem door Santedam uytcomt in Print/ wesende een sin-rijcke inventie/bestraffende d'ondanckbaerheyt des arghen Mensches/welcke de Son ontfangende/de weldaet al bijtende qualijc loont/ daer de danckbaerheyt de Maen ontfanghende/sulcx eeuwigh/ om wel verghelden, in ghedacht behoudt en druckt. Hier by zijn overvloedige beduydtselen/ghelijck sulcx in de Print ghesien mach worden. Daer by comt tot verclaringhe dussche meeninghe ofte ghedicht:

De Deught bewesen hier, het oprecht danckbaer herte,
Hoe weynigh die oock zy, wordt t'geener tijdt vergheten:
Maer d'ondanckbare Mensch verkeert haest t'wit in't swerte,
Die sulck een vriendlijck cust, wort vinnigh weer ghebeten,
Men doet d'ondanckbre goet, noch willen sy't niet weten.

Ghelijck dan Ketel versierigh van eenen voort-teligen gheest schijnt ghedreven te wesen/heeft verscheyden voornemens en lusten in hem bevoelt / in oft beneffens onse Const/welcke hy ghehoorsaem is gheworden/om daer (sonder yemants naedeel) zijn sinlijckheyt in te voldoen. Eerstlijck/Aº. 1595. drongh hem t'gheneghen te bootseren oft wercken van aerde / en maeckte uyt eenen clomp een groep beelden/te weten/vier naeckte Mannekens/de dry hebbende eenen aen handen en voeten ghebonden/ ghelijck of daer mede waer gemeent den genen/ die sonder Bruyloft-cleedt wesende/was gheworpen in d'uyterste duysternisse: want t'schijnt sy hem uyt hun ermen willen werpen. Dese vier beel-

beelden doen seer aerdighe actien/comen seer ghcheel/ en zijn op zijnen winckel te sien/ een dinghen dat allen Const-verstandigen/oock den besten Beeldtsnijders/hoogh verwonderen toelangt. T'sindert heeft hy hem oock met het bootseren van wasch /in zijn schilderen en teyckenen beholpen/het welck by d'Italianen ghebruyckt/en voorderlijck is. Het volgende Jaer vingh hy aen heel nette Conterfeytselē te maken/t'welck hem oock wonderlijck wel is gheluckt/ghelijck aen de verhaelde Conterfeytselen is ghebleken/ en noch gesien can worden. In't Jaer 1599. quam hem in den sin eenē lust/te schilderen sonder Pinceelen metter handt/welck by velen wort ghehouden voor eenen belachlijcken wanschapē lust/gelijck gemeen is by eenige bevruchte Vrouwen/ die vreemdē/rouwen/oft ongekoockten cost tot spijse te gebruycken gelusten. Doch om maetlijcker hier van te spreken/soo is seer te verwonderen/dat het hem soo wel gheluckt is / en datter geen wanschapen vruchten van zijn ghecomen. Het eerste dat hy dede / was zijn eyghen Conterfeytsel / welck hy op verscheyden manierē dede/en geleeck so wel oft beter/ als een ander met reetschap ghedaen/en stondt wel upter handt. Dees proef gedaen/voer voort/ en maeckte voor Const-liefdigen Sr. Hendrick van Os t'Amsterdam/ eenen Democritus, en Heraclitus, hem self in't beeldt Democriti, ter begheerte van desen van Os, conterfeytende/ en staet seer wel en gloeyende upt der handt. Onder ander Conterfeytselen dus gedaen/ wesende besich met t'Conterfeytsel van d'Heer Morosini, nae het nette met den vingheren te schilderen / quam den Pinceel-maker op den aengang/ welcken hem wenschte aen elckē vinger een Exter-oogh: want hy was alleen die door sulck gebruyck te cort comen soude. Een Man woonende in der Mosco / liet hem oock dus conterfeyten / om dat te toonen den grooten Vorst/daer hy seer gemeen mede was. Noch conterfeyte hy dē Admirael der Molupcsckhe Schipvaert Sr. Wolfart Hermans, seer wel ghelijckende: s'ghelijcx den uytnemenden Beeldt-snijder de Keyser/ voorhenen van hem met den Pinceelē tot een Apostel gedaen. Hy heeft oock ghedaen met duym en vingheren dry tronien/een Maria, en S. Ian, met eenen Salvator, hebbende op t'hooft een doorn Croon/ wonder net en suyver gedaē/ besonder het bloedt/en boven al de vloeyende tranen upt den ooghen / dat het onmogelijck schijnt / sonder reetschap te zijn ghedaen. Nu dat noch vreemder is/A°. 1600. werdt hem voor te comen te schilderen sonder handen/met zijn voeten / of hy daer van yet te weghe mocht brenghen. Dit heeft velen vergeefs tot lacchen en spotten verweckt/meer als t'voorgaende/om dat de voeten daer toe noch onbequamer zijn/en so tot arbeydē niet verordineert: maer hier can doch niemandt by verhindert worden / als den Pinceel-maker (als verhaelt is): en wat yemant soo upt zijn sinlijckheyt doet / behoordemen niet qualijck te nemen noch te duyden / datmen dinghen die ondoenlijck schijnen toont doenlijck te wesen / en dat een handeloos Const-verstandigh Schilder soude connē hem behelpen. Het zijn doch eenighe/die om hun behendicheyt te toonen/wel derghelijcke onghewoon dinghen bestaen en doen: eenighe schieten met t'Roer op den rugghe/oft verkeert/ en raken daer sy op micken. Ick laet staen/dat eenighe loopen op touwen/ daer de aerde nochtans bequamer toe is. Eyndlinge/stel ick tot verantwoordingh' en onschult / sonderlinghe de wercken die soo ghedaen zijn/ datmen die upter handt siende/soude meenen/ datse met handt en reetschap waren ghedaen. D'eerste proef was den Godt
van

van het swijgen/Herpocrates, t'welck hem wel geluckte/ de mijne van t'swijghen wel treffende/als oock den lachenden en schreyenden Philosoopħ. Dese verhaelde dinghen doende / heeft altijt seer sorghvuldigh gheweest/geen dinghen met ander lidt oft reetschap te willen aenroeren/dan alleen met t'ghene hy dat voor had te doen/als van velen can worden getuyght. Het hebbē verscheyden Heeren hier in behaghen gehadt. Den Hertogh van Nemeurs cocht den schreyenden Philosooph/om de vremdicheyt: want hy ooc de Const door lust somtyden oeffent. Een Poolsche Graef/Andreas Lescinski, Graef van Leschno gheheeten/heeft van hem oock eenige tronien met den voet. Nu wil ick niet verswijgen / hoe hy heeft geschildert op verscheyden wijsen voor zijn huys: aen de rechter sijde van den ghevel/Democritus, en Heraclitus, met een Weerelt tusschē beyden/dede hy met den rechter voet: op de slincke sijde/Momus, en Zoylus, met den slincke voet: in't midden recht boven den ingang des huys/comt den snel vliegenden Tijdt/becranst met Roosen/in d'een handt een seysen oft sickel/in d'ander een Sandt-looper/verselschapt met twee vliegende kinderen/het een Verstandt/t'ander den Gheest-bedupdende/ om dat door Geest en Verstandt metter Tijdt alle Constē voort comen: dits sonder Pinceel ghedaen / met de slincker handt: dese verhaelde stucken zijn de beelden so groot als t'leven/en met de verwen oft van coleurē. Daer tusschē staen twee stucken van uyt den coper: t'ghene op de rechter sijde van den Tijdt/ is/ daer Pictura schildert met de handen en met de voet: t'ander op de slincke sijde/ is t'lacchende Gedult / sittende op een Aenbeeldt/ aengevochten van Valschept/ die met drp pijlen teffens schiet/te weten/ afgunst/ achterclap/ en laster: Nijdicheyt treckt haer by de vlechten des hayrs schrickelijck over rugghe: Den vinnighen Haet hist op haer eenen rasenden Hondt/om te verslinden: Doodtlijck ghewelt/een Man met een doots-hooft/ uyt wiens oogen vlieghen viervlammen/ beteyckent de groote sterft binnen Amsterdam in't Jaer 1602. in welck Jaer dit wiert gemaeckt. Dees grouwsaem gedrochten schijnen t'Gedult te willen vernielen: t'welck sy /hebbende een Lammeken in den erm/ en een cruysken in d'handt/al lacchende verdraeght/ t'ghesicht nae den Hemel als tot haren Schepper hebbende. Eer ick noch eyndighe / wil noch eenighe zijner sinnekens hier voorstellē. Het is eens geschiet/dat een Edelman/d'Heer van Wulp,op hem versocht yet te hebben geteyckent in zijnen stam oft vrientboeck / stracx wetende de conditie des selven Edelmans / ordineerde en teyckende een Edelman/sittende op een huysch Peerdt/hebbende op zijn hant een Valck/ en een Jongvrouw achter hem / en voor hem loopende eenen Wint-hondt: in't verschiet eenen Boer/ met zijn ghebouw en Koeyen/daer by voeghende een ghedicht:

> Ghenoeghlijck is en soet ter Weerelt het bywesen
> Van uytghelesen schoon bevallijcke Ionghvrouwe,
> Een moedigh dravend' Peerdt wort om zijn deucht ghepresen,
> Oock eenen Iacht-hondt fraey om zijn rasheyt en trouwe:
> Den Landtman heeft zijn lust in Koeyen en ghebouwe:
> Wie sal verwond'ren dan, dat Edelman eerweerdt
> Siet geeren een schoon Vrouw,een Iacht-hondt, en huys Peerdt?

Hier by voeghde Ketel noch een sinneken/ waer in hy te kennē gaf de verborghen meeninghe van t'voorgaende/en was dus uytghebeeldt. Daer sat een

jongh

jongh naeckt Vrouken met een Sots-cap op t'hooft / barende een kindeken op de schoot van een Jonglingh/schoon van aensicht/ maer achter wast een Doots-hooft / hebbende beneden eenen Schorpioen-steert / waer mede hy t'Vrouken hem omhelsende/van achter stack in haer syde: want zijnen naem was Dootlijck perijckel, t'Vroukens naem Sotte jongheyt : t'Vroedwijf/die t'kindt Wulpscheyt upt de gheboorte nam/hiet/ Yet schijnende ydelheyt. Verder/ daer Sotte jongheyt met haer kindt op den erm scheen gaen spelen/quam Tijts ervarentheyt, haer t'kindt ontreckende. Verder lagen als een open Mossel twee schulpen/daer neffen sat het Manlijck verstandt, als een Philosooph/ met een rijsken in d'handt / waer mede hy t'kindt weder dede cruppen in de schulp. Tot verclaringhe was dusch ghedicht:

De Sotte jongheyt staegh hier niet als Wulpscheyt baerdt/
Yet schijnend' ydelheyt comt haer daer in te hulp/
En s'Doots perijckel fel omhelst sy onbeswaert/
Tot s'Tijts ervarentheyt wech neemt den Wulpschen aerdt/
En door Manlijck verstandt doet cruppen in zijn schulp :
Want wie hem Manlijck draeght/ dien is recht Heer van Wulp.

Dit werdt in den Haghe van velen behaeghlijck belacchen/ en gheruchtich: oock by den Prins van Oraengien. Een schoon stuck/van seven voetē groot/ heeft Ketel oock ghemaeckt/voor den Burghermeester Cornelis Florissen van Teylingen, wesende een oudt Morael / daer den Tijdt de Waerheyt brengt aen den dagh. Ter liefde des Const-liefdighen Iaques Razet t'Amsterdam/ maeckte hy op zijn advijs oft devise/Nae dit een beter, een geschildert Morael/ met dusch een ghedicht :

Ghelijck een dulle Zee de Weerelt eyslijck Razet,
Dies sit in angst en noot vast aen een yser veter
Ghepijnde Lijdtsaemheyt, die geenen noodt verbaset/
Of storm viervout schoon op haer ghewedigh blaset/
T'Herts levend' Sterck Gheloof weet/Godt is geen vergheter/
De Strantvastighe Hoop' haer wijst Nae dit een beter.

Noch heeft Ketel twee cleyne stuckxkens voor Razet gemaeckt : het een is een Mary-beeldeken/ met een kindeken/ t'welck de borst weygert / en valt nae t'cruys/t'welck hem van een Enghel voorghehouden werdt. Het ander/een cleyn stuckxken/daer Christus op een steen sit/met twee weenend' Enghelkens besyden hem: dat welck Razet verhandelt heeft aen de Iode, en is tegenwoordich t'Antwerpen. Eyndlijck heeft Ketel nu gheschildert sonder reetschap een groot stuck ghenoech als t'leven/een naeckt Beeldt met een Ossen-huyt om / en in de handt een hamer / bedupdende gheduerighen Arbeydt. Over zijn hooft vlieghen twee kinderen / t'een den Gheest / en t'ander Lust : den Gheest blaest t'gedacht/van sonder Pinceelen/met handen en voeten te schilderen / in de Memorie. Het tweedde kindt / t'welck Lust is / comende upt de Ghedachten voort / prickelt met een pennecken in de herssenen / wysende op eenen Spieghel / te verstaen ghevende / dat sulck voornemen door verstandt en ghesicht soude te weghe worden ghebracht. Liefde/ hebbende een vlamme vyers in de rechter handt / schijnt tot t'werck te drijven / met de slincke handt t'herte nopende met eenen gouden pijl / die Yver beteeckent. T'Verstandt stiert de voet in't schilderen/met hulp van t'Gesicht/t'welck de

Spiegel beduydt/mits t'Verstandt tot sulcx niet sonder Gesicht/ noch t'Gesicht sonder Verstandt yet vermagh. Pictura houdende t'Penneel op haren schoot/op de slincke handt t'Pallet met verwen/gedooght dat Nijdichheyt met de voet gheschildert wordt / welcke Nijdt haer Hert schijnt te knaghen van spijt. Pictura is verselschapt met Neerstichheyt/en Lijdtsaemheyt/ oft Patientie/die te verstaen gheven/ datse in gheduerighen arbeydt veel connen te weghe brenghen met den Tijdt/die oock in't selve stuck niet versuymt is / vlieghende hem te vertoonen/ met in d'een handt een uer-glas/in d'ander een sickel. Tot verclaringhe is van hem dit ghedicht :

Waer Gheest en Lust de hersʼnen terghen,
Met vlam en pijl de Liefde werckt,
En t'ondersoeck den Mensche verghen,
T'ondoenlijck doenlijck men bemerckt.
Ghedult en Vlijt in arbeydt staegh,
T'Verstandt gheoeffent openbaren,
Met hulp van t'Oogh, des lusts behaegh,
Of handt en voet Pinceelen waren.
Pictura siet laet toe en lijdet,
Dat met de voet gheschildert wordt
Invidy boos, die't al benijdet,
Haer herte knaeght van spijt en mordt.

Besluyt.

Den Vlieghen met zijn sickel dreyght
Op t'onversiens elck af te maeyen,
Dus die tot winst hier is gheneyght,
Neemt waer den tijdt bequaem om saeyen.

Deught verwint.

Dit is wel het uytnemende sonder reetschap van hem ghedaen : de Nijdicheyt is alleen met den voet ghedaen : het ander met den vingheren en duym. Sonderlinge is te verwonderen van de groote netheyt / die men siet aen de vlieghende kinderen / daermen hun ghedaenten en naeckten siet gheschildert in den Spieghel van den Tijt. Summa/ is heel uytnemende en verwonderlijck / en is voor den Const-lievenden Heer Willem Iacobsen t'Amsterdam. In de Frijse van t'groote stuck/sonder Pinceelen gheschildert/ staet oock een ghedicht/als of de Schilderije selve dit seyde :

Siet tegen de costuymen, met vingers, voet en duymen, ben ick gheschildert heel,
Doen Ketels lust my maeckte , in geener wijs ghenaeckte , my borstel noch Pinceel.

Ketel heeft oock corts ghedaen een Iudith, een beeldt meer als half lijf / en als t'leven/doch met reetschap/seer wel ghecoloreert en cierlijck ghedaen/wesende voor den Const-liefdighen Heer Christoffel Dircksen Pruys t'Amsterdam. Een zijner besonderste wercken is te Dantzick/en is een Danaë met den gulden reghen/beelden als t'leven/en een groot stuck. Ick meen de selve ordinantie tot zijnen huyse noch is te sien/ hanghende in den voor-vloer: waer van een clucht te vertellen is van eenen Boer/ die dit stuck in't voorby gaen sagh/ vraeghde aen d'Huysvrouw van Ketel om de schilderatie te mogé bekijcken: want

want hy meende dat hy hem des verstondt/en hadder goeden sin aen/seggende: Vrouwtgen/condt ghy dit aldus maken? ghy sult den cost wel crijgé: staende aldus specülerende/ seyde voort. Ick wedde ick rade wat dese schilderatie beduydt/t'is d'Enghelsche groet/daer den heylighen Engel ons lieve Vrouw de boodtschap brengt/en roemde vast op zijn goet oordeel en verstandt: eenen vlieghenden Cupido siende voor den Enghel: en de Danaë, die op een schoon cierlijcke bedstede light naeckt met de beenen van een/voor de Maria,en trock alsoo met al zijn grof verstandt even wijs henen. Hier mede laten wy nu t'leven van Ketel in des Almoghenden ghenadighe handen/en zijn wercken (die der Consten halven veel lichter te verachten / als met waerheyt te berispen oft verbeteren zijn)der verstandighen oordeel en loflijcken geruchte bevolen/ als wesende een goet Meester/die in alle deelen der Consten/oock in Metselrije/Geometrie/Symmetrie/en Perspective/oock in de gheestighe Poeterije oft Dicht-const/is wel ervaren. Onder ander goede Discipulen die hy heeft ghehadt/was eenen Isaac Oserijn,geboren tot Coppen-haven: desen had eerst t'huys sonder Meester op zijn selven yet geschildert/zijn Beste-vaer oft derghelijcke/maer was op teyckenen niet gewent.Tot Ketels comende/ liet hem Ketel, soo hy selfs verstont / teyckenen een Print / uyt de forcen oft wercken van Hercules, die Cort hadde ghesneden/comende nae Floris. Welck ghedaen/ liet hem dat self noch eens doen met zijn onderwijs / en liet hem zijn beerosen stelsel doortrecken : doe was dit verwonderlijck van het groot schil tusschen t'voorgaende/ en de gelijckheyt der Printen/ soo dat hy stracx aen t'schilderen werdt ghestelt. Drij Jaer daer gheweest zijnde/ trock te Venetien/ was daer een Jaer/oock ontrent so veel tijdt te Room. Weder comende/was sulck ghéworden/datmen van hem hadde moghen verhopen te sien het uyterste vermoghen in onse Const : dan is/t'huys ghecomen wesende/ cortlijck jongh gestorven van een heete Cortse. Doe hy den Coningh van Denemarck hadde soo groot als hy was gheconterfeyt: doch maer gedootverwt. By zijn Meester Ketel, zijn van hem noch te sien eenighe dinghen/die seer aerdich zijn.

Het leven van Gualdrop Gortzius, gheseyt Geldrop, Schilder van Loven.

GHelijck als ick wel meer mach hebben verhaelt / dat het conterfeyten nae t'leven/wel het meeste deel van werck is/dat den jonge Schilders/ oft ander in dese Landen voor valt/en dat om die oorsaeck/ en om t'ghewins wille/veel hun daer toe meest/oft gantsch veronledigen: So ist ooc toegegaen met den wel schilderendé Gualdrop Gortzius,die men in't gemeé noemt Geldrop. Desen is ghebooren gheweest binnen de Stadt van Loven in Brabant A°.1553. den welcken ghecomen tot ontrent zijn 17. oft 18. Jaren / Antwerpen in de Schilder-const seer gheruchtich wesende / is daer zijnen aenvangh van leeren comen doen / by Frans Vrancks van Herentals : van daer door des Meesters overlijden/oft anders/by den vermaerdé Franciscus Pourbus, daer hy onder ander uytnemétheyt in de Const/een overtreflijcke schoon voorbeeldt hadde/van te conterfeyten nae t'leven : dat hy Gortzius door vlijt/ met goeden gheest soo in de Const ghevoordert heeft / dat hy daer eyndlijck is gheworden den Schilder van Duc de Terra Nova, met wien hy is ghecomen tot den Vrede-handel te Coelen/en is van dien tijt af altijt te Coelen blijven

ven woonen. Hy is een der uytnemenste Conterfeyters nae t'leven/ die men te noemen weet: niet dat hy eyghentlijck alleen dit deel voor zijn schiet-teycken oft wit heeft / maer is oock uytmuntich en constich in te schilderen/ ordinantien/ en beelden / ghelijck verscheyden stucken van hem by den Liefhebbers/ in verscheyden plaetsen te sien zijn. Tot Coelen/ by Iohan Meerman, is van hem te sien een Diana, die seer wel geschildert is. Noch een schoon seer levende Susanna by Everhard Iabach. Noch twee schoone tronié/ vã Christus, en Maria, zijn oock te Coelen te sien/ in de Const-camer van een geestlijck Heere en goet Const-beminder. Dese twee Figueren uytnemende wel gheschildert/ zijn in twee platen ghesneden / door Crispian van de Passe / en comen uyt in druck. Noch is van Gualdrop eenen Euangelist seer wel en treflijck gheschildert/ ten huyse eens Const-liefdigen/ ghenoemt Iooris Haeck. Noch etlijcke uytnemende stucken/ ten huyse van Frans Francken, en Iaques Mollijn, al binnen Coelen. Voort is van zijner handt seer constich ghedaen d'Historie van Hester, en Assuerus, en is te Hamborgh/ tot eené Const-lief hebber / genoemt Gortssen. Zijn wercken/ bysonder de menichte der Conterfeytselen/ en heerlijcke tronien van hem ghedaen/ zijn seer overvloedigh/ ghelijck nu A°. 1604. zijnen vernuften goeden gheest / en weldoende constighe handt / noch daeghlijcx niet ledich en zijn/ noch en rusten. Summa/ hy heeft met zijn schoon vloeyende manier van wercken/ veel ander/ en ghemeen Conterfeyters/ den ooghen gheopent/ en verder doen sien als voor henen.

Het leven van Michiel Ianssen Miereveldt/ Schilder van Delft.

HY verdient in onse Const loflijck gherucht / en afgheschenden te wesen van alle verachtinghe/ die ten minsten in eenigh deel daer in uytnemende / en anderen overtreffende is. Waerom ick niet can laten te ghedencken Michiel Iansen Miereveldt vã Delft: want hy onder ander gavé/ die Natuere hem mildlijck toelangde / vercoren hebbende het Conterfeyten nae t'leven/ is daer in soo goeden Meester ghewórden / dat zijn wercken hem betuyghen sonder ghelijck oft meerder te wesen. Hy was geboren te Delft in't Iaer ons Heeren 1568. Zijn Vader is een constigh Silversmit. Michiel, by dat ick hebbe connen vernemen/ is van jongs aen van stillen en goetaerdighen wesen gheweest/ en van goeden vernuftighen gheest/ seer jongh ter Scholen gheschickt wesende/ was opmerckich/ en vlijtich in't leeren/ alsoo dat hy maer een kindt van acht Iaren wesende in de Schrijf-const soo toeghenomen hadde / dat hy beter schreef als eenigh School-meester binnen der stadt van Delft. Daer nae heeft den Vader hem ghenomen/ en ghestelt op het conterfeyten (ick meen by Ieroon Wierincx) alwaer hy oock wonderlijcken in ghevoordert heeft/ also dat hy t'zijnen elf en twaelf Iaren/ heeft aengevangen met den Graef-yser van zijn eyghen inventie te snijden : onder ander / een Vrouken op den Put/ een dinghen met grooter aendacht ghedaen: den Christus ter rechter sijden sittende/ bewijst een treflijcke ernstachtichejt/ de Vrouw t'onderwijsen met häden en aensicht/ wel zijn actie doende: de Vrouw staet als in een groot verwonderen. Heeft oock de stadt Sichar op een gheberght ghelept/ al t'achteruyt is berghachtigh / en den Put comt in de leeghte / dat die Borghers daer van daen schijnen te moeten hun water hebben: in't verschieté comen d'Apostelen met spijse/ en is alles seer scherp gesneden. Voort heb ick noch van hem ghe-

ghesien een Iudith, schier op de manier van Blocklandt, bysonder t'hooft van Holophernes, t'welck is uytnemende met den Graef-yser gehandelt/ en t'heel stucxken wat cloecker als t'voorgaende gedaen. Ten lesten is hy ontrent zijn twaelf Jaer gecomen by Blocklandt, daer hy met den verwen begon te handelen/ en schilderen/ oock niet ongheluckigh / also men corts door zijn toenemen wel conde sien. Hy volghde in inventie/beelden/en anders/ heel geestigh de manier van zijns Meesters handelinghe / alsoo ick ghesien hebbe aen verscheyden dinghen/ die hy in zijn jonghe yt gheinventeert/en gheschildert hadde/doe hy op zijn selven wrocht/welcke my seer wel bevielen: dat my dunckt had hy alleen op ordinantien der Historien te schilderen toegheleydt/ oft daer zijn stuck af ghemaeckt/soude heel uytnemende dinghen ghedaen hebben/ also hy noch teghenwoordich onghetwijffelt soude: dan dit ghebreck/oft ongeval is in onse Nederlanden/ bysonder in desen teghenwoordighen tijt / datter weynigh werck valt te doen van ordinantie/om de jeught oft den Schilders oorsaeck te gheven door sulcke oeffeninge/ in den Historien/beelden/en naeckten/uytnemende te worden: want dat hun voor comt te doen / zijn meest al Conterfeytselen nae t'leven : soo dat den meesten deel/ door het aensoeten des ghewins/ oft om hun mede t'onderhouden/ desen sijd-wegh der Consten (te weten/ het conterfeyten nae t'leven) veel al inslaen/ en hene reysen/ sonder tijt oft lust te hebbe/den Historij en beelde-wegh/ter hooghster volcomenheyt leydende/te soecken/oft na te spooren : waer door menigen fraeyen edelen geest gelijck vruchtloos/ en uytgeblust/tot een jammer der Consten/moet blijven. Dit woordt doch van sijd-wegh/oft by-wegh/ mocht my qualijc afgenomen worden/en sommigen te hard duncken/behoeft daerom wel een weynigh soet verdreven te worden met een Vis-pinceel oft veder: Daerom segh ick/datme van een Conterfeytsel ooc wel wat goets can maken/dat een tronie/als t'heerlijckste deel des Menschen lichaems/ vry wat in heeft/om daer mede te openbaren/en toonen de deughden en crachten der Consten/gelijck veel voorverhaelde groote Meesters oock hebben gedaen/ en so noch tegenwoordich doet onsen voorhandige Miereveldt, oft Michiel Iansen, die in dese Nederlande hier in niemants tweedden en is. Heerlijcke Conterfeytsels zijn heel uytnemende te Delft en elder veel van hem te sien/ die neffens ander wonderlijc uytmunten. Onder ander/heeft hy onlangs eenighe Conterfeytselen ghelevert / daer hy grooten vlijt toe heeft ghedaen : een oudt Man met eenen grooten baert/ dat een sonderlingh schoon werck is / en is te Delft in de Cat. Noch te Leyden t'Conterfeytsel van den soon van Hendrick Egbertsz. met zijn Huysvrouw. Noch te Delft de Burgermeester Gerit Iansz. van der Eyck/met zijn Huysvrouw en kinderen. Heeft noch onder handen/en schier opgedaen/eenen Rutgert Iansz. een fraey tronie/en woont t'Amsterdam / wesende een beminder der Const en alle fraeyicheyt. Noch eene Ian Govertsz. van Amsterdam/en ontallijcke veel ander. Heeft noch onder hande de Princesse van Orangien/en ander van Adel/en edel kindere: Noch oock veel Vrouwers van Delft. Van hem is corts ghecomen t'Amsterdam t'Conterfeytsel van Const-liefdighen Iaques Razet, soo heel wel ghelijckende/vleeschachtich/ en levende/ gheestigh ghedaen zijnde/ dat het wel tonghe lasteren / maer qualijck handt verbeteren soude. In summa/is soo goet Meester in't conterfeyten vermaert/dat hy seer veel en noch versocht is/om te comen by den Hertogh Albertus, met conditie

van vryheyt der Religien/ en heerlijcke beloften. Miereveldt is oock uytgenomen goet Meester in Keuckené met alderley goet nae t'leven te doen/soo men onder ander siet tot Leyden aen een keucken / van hem voortijdts ghedaen/ en is ten huyse van Sr. Bartholomeus Ferreris: Doch can qualijck tijt vinden/ anders te doen als Conterfeytsels / daer hy heel veel te doen in heeft / alhoewel zijnen sin tot den den ordinantien en beeldé seer genegen is. Pauwels Moreelsz. woonende t'Wtrecht/heeft by Michiel Mierevelt geleert twee Jaer/en is een uytnemende Conterfeyter nae t'leven. Voorts eenen Pieter Geeritsz. Montfort,geboren te Delft/oudt ontrent 25. Jaer/ en quam by Michiel t'zijné 17. Jaren/en leerde maer een half Jaer. Heeft wonderlijcké geest/en is in de Const heel opmerckich/en schildert uytnemende: doch oeffent het niet dan uyt lust/niet om gewin. Noch is Discipel geweest van Miereveldt, Pieter Dircksen Cluyt, ooc vã Delft/out ontrent 23. Jaer/is seer genegé tot inventié/ en heeft een goet begin van schilderen. Noch een Discipel ghenaemt Claes Cornelisz. van Delft/die ooc goet begin heeft/wesende den Neef van desen zijn Meester.

T'leven van Henricus Goltzius, uytnemende Schilder/ Plaet-snijder/en Glaes-schrijver/van Mulbracht.

De grootdadige en werckende Natuere in de Jeught/die sy tot de Schilder-const gantschlijck voorgeschickt en vercoren heeft / is al dringende en voort drijvende so crachtigh/ dat sy t'zaedt/datse in sulcké boesem heeft gestort/na gelijcke mildtheyt met wasdom en vruchtbaerheyt/sonder verborgé laté/doet heel vroegh voortcomé/en openbaerlijck beclijven. Dit sal betuyght wordé warachtich te wesen met het leven van Hendrick Goltzius, den welcké vã treflijcke eerlijcke Ouders afcomstigh/was geboré te Mulbracht/eé Dorp in't Landt van Gulick/niet wijt van Venlo / in't Jaer ons Heeren 1558. in Februario/eenighe daghen voor Pauli bekeeringe dagh. Sijn oude hercomst is van een ander Dorp/ghenaemt Heynsbeeck/ daer zijn over Groot-vader den naem Goltz van ouder tijt/ en over veel Jaren herwaerts behoudé hadde. Desen Groot-vader woonde tot Venlo/ wesende een constigh Schilder/ Hubrecht Goltz ghenaemt: had een broeder Sybrecht Goltz, een fraey Beeldtsnijder. Nu Hubrecht had een soon en twee dochteren/welcke dochters beyde Schilders tot Mannen hadden: eene deser was de Moeder van Hubrecht Goltz, uytnemende geleert Histori-schrijver/ die andersins was van Weertzburgh ghenaemt. Desen hiel hem veel te Brugge in Vlaender/ ghelijck voorhenen in zijn leven verhaelt is: En hadde den naem Goltz ghenomen van de Moederlijcke sijde. Nu den soon van den ouden Hubrecht, genaemt Ian Goltz, was een redelijck fraey Schilder, woonende te Keysers Weert/daer hy Borgermeester en anders in de regeringe was. Desen/neffens verscheyden dochters/hadde twee sonen / waer van den jongsten was gheheeten ghelijck zijn Vader/Ian Goltz, welcken nae t'overlijden zijns Vaders werdt een Glaes-schrijver: en also hy door quade avontuer tot weynigh con comen/ trock in't verhaelde Dorp Mulbracht/hem vroegh in't Houwlijck begevende. Sijnen oudtsten soon was onsen voorghenomen Hendrick Goltzius, dat een vet/ wildt/en lustigh kindt was/niet tegenstaende dat hem de Moeder door veel sieckté weynigh met haer melck con te hulp comé. Maer also hy een geestigh en levendigh kint was/is hé vallende niet alleé een stocxké door zijné neus ge-

Fol.247.

vallen/en hem veelmael uyt t'water laten trecken: maer was oock so tot den vuyre gheneghen / dat hy een Jaer oft meer oudt wesende/alleen gaende/ op t'vier viel/met t'aensicht boven een pan met ghebranden Oly/verbernende in de gloeyende colen beyde zijn handē/welcke hem zijn Moeder vlijtigh pooghde wel te ghenesen/met spalcken/smeeren/en anders/in groote smerten nacht en dagh/tot dat een neus wijse buyr-vrouw quam de spalcken ontbinden/ segghende: sy soudet beter beschicken/ windende slechs de rechter handt in eenen doeck/waer door de senuwen der selver aen den anderen groeyden / in voegen dat hy zijn leven de handt noyt recht open doen con. Neffens dit ongheluck/ jongh kindt wesende/gheschiedet dat zijn Vader door ongeluck oft onbewist hem hiet steken in de mondt Orpriment/oft Aurapigmentum, het welck den Vader ten besten hy mocht weder uyt crabde. Doe nu Goltzius oudt was ontrent dry Jaer/is den Vader Ian Goltz,uyt t'voornoemde Dorp Mulbracht vertrocken/ en quam woonen te Duysburgh/ een stedekē in't Lant te Cleef/ daer Goltzius t'zijnen vier Jaren ter Schole gingh/en begost leeren A.b.c.en soo voorts spellen en lesen : maer alsoo de Natuere niet langher wou verberghen/wat sy over hem voorgenomen en voorsien hadde /en gelijck men seght van de Catten/datse het muysen niet en connen ghelaten/ saghmen wel haest waer toe de gheneghentheyt zijns gheests was streckende / te weten / tot de Teycken-const/ met veel Mannekens met der Pen in plaets van letteren te maken. Des den Vader van sin werdt hem te stellen op t'Conterfeyten en Glaes-schrijven/ hem nemende van de Schole. Doe Goltzius oudt was ontrent seven oft acht Jaren/heeft hy over al in huys oft elder planckē en muyren vervult met teyckeninghen. Hy was oock meer gheneghen yet te doen uyt zijn eygē vindinge/dan dat hy met gedult eenigh heel stuck soude hebben nae ghemaeckt. Dus heeft hy hem van jongs aen in de Const bevlijtight/en sich stadigh aen den arbeydt ghehouden/ in Glaes-maken/en schrijven. My ghedenckt te hebben ghesien eenighe teyckeninghen van zijn eerste oft kindtsche dinghen/daer men con sien uytnemende cloeckheyt en behendicheyt/ om de meeninghen zijner Historien claer en volcomelijck uyt te beelden / en met groot opmerck. De veel sieckté zijner Moeder veroorsaeckten/dat hy veel tijt d'ander kinderen/knechten/en t'huys heeft moeten dienen/tot groot naedeel van zijn toegheneyghde voornemen : doch was in hem den lust soo yverigh/ dat hy alle Heylighe daghen hem beneerstighde op mueren en anders te teyckenen/Kemelen / Elephanten/ en ander groote dingen. T'welck den Vader siende/liet den Jongen teyckenen/schilderen/en cladden/ al wat hy wilde/behoudens hy des Vaders saken niet en versuymde/oft verachterde: want den Vader t'gheluck niet al te gonstigh was / dat hem veel teghen liep. Goltzius dit merckende/dat hy met neerstighe handt t'huys most te hulp comen/heeft hem dickwils bedroeft/dat hy niet en mocht van zijn Ouders comen/en wesen ter plaetsen/ daer hy der Consten halven yet fraeys hadde moghen sien : doch heeft hem tot der lijdtsaemheyt begheven/ en door groote Const-liefdicheyt is gheraeckt aen het etsen in't coper / en versocht oock met zijn lamme handt in't coper te leeren snijden/t'welck hem soo in't beginsel ghelucktte/dat Cornhardt doe ter tijt vier mijlen van daer woonende/hem begheerde aen te nemen te leeren Plaet-snijden : want hy alree veel percken hadde geteyckent voor Cornhardt, die hy selfs voor hadde te snijden. Den Vader was daer

haest willigh toe/ makende een accoort van twee Jaren by Cornhardt te wesen: maer als Goltzio de conditien oft besproken van dit verdragh niet bevielen/soo was dat te nieten. Waer door Cornhardt seyde/hy soudet by hem een maendt oft twee beproeven/en soo het hem niet beviel/hy mochter dan uytscheyden. Dit heeft Goltzius geern bewillight/op dat hy de handelinghe sien mocht. Doch Coornhardt seyde: soo ghy dan daer uyt scheydet/sult my beloven/by geen ander Meester/noch by u selven u leven niet te leeren / des heeft Goltzius alles afghestaghen / behoudende zijn vryhept/ en is met zijn Vader nae huys ghetrocken/niet aflatende daeghlijcx in't Plaetsnijden hem te oeffenen. Coornhardt dit merckende/heeft hem terstont werck gegeven/ en daerenboven gheraden hem in Hollandt te volghen/ t'welck hy dede/ bewilligende zijnen Vader oft Ouders mede te trecken: want sy hem anders geen verlof wouden gheven. Goltzius quam te Haerlem woonen/corts naer den grooten brandt/ontrent S. Ians dagh. Coornhardt ghenoechte hebbende in Goltzij leeringh en begin/heeft hem dickwils op de beste wijse(zijns bedunckens)onderwesen/nae zijn uyterste vermoghen. Goltzius dus te Haerlem woonende/heeft voor Coornhardt en Philips Galle eenen tijt lang gesnedē/ ondertusschen zijn zijne Ouders van daer naer Duytslandt vertrocken / en hy te Haerlem blijvende/begaf hem in Houwlijck met een Weduwe aldaer/die een soon hadde/diē hy vā jongs aen vlijtigh heeft onderwesen/ en door groote neerstichept tot Plaet-snijden gebracht/te wetē/Iacob Mathan. Goltzius nu gehouwt wesende/en maer oudt 21. Jaer/ begon te comen in bedencken van zijn eygen leven/en allen anderen hun ghelegenthept /en heeft sulcken swaermoedichept ter herten toegangh laten hebben/dat hy schier geen ghesonde daghen hadde/en is eyndlingh in een uyttecrende sieckte oft teeringhe gheraeckt/spuygende uyt de lose bloedt wel dry Jaren langh. De Doctoren deden wel vlijt hem te helpen/doch was al vergheefs / dewijl dese swaermoedichept te seer in hem was ghewortelt/te meer dat hem noch eenighe quellinge is wedervaren. Hy nu siende zijn leven(soo men seght)aen eenen sijden draet ghehanghen/en geen Medecijn-meester vindende/die moet hadde hem te helpen/maer gelijcklijck seyden/ dat het te verre was gecomen/ heeft Goltzius sluytlijck voorgenomen (nochtans swack wesende)naer Italien te reysen / hopende alsoo eenighe beteringhe te becomen / oft ten minsten voor zijnen sterfdagh de fraeyichept oft schoonhept der Consten van Italien te sien/t'welck hem neffens ander saken door Houwlijck was soo langh gheweest belet. Heeft dan te dien eynde zijnen knecht mede genomē/en latende t'huys verscheyden Discipulē/en den Drucker/is A°. 1590. in't lest van October vertrockē / vā Amsterdam varende op Hamborgh/in groot onweder en storm/doende een langhe reys/versoeckende voorts te voet te gaē/en is met desen zijnē knecht gereyst door heel Duytslāt/door vorst en coude/hem vindende hoe langher hoe beter te pas/te meer door de groote ghenueght van t'ghesicht der verscheyden Landouwen/als veranderinghe van volck: besonder oock nemende groot vermaeck in boerderijen/die hy onder weghen op verscheyden plaetsen aenstelde/te weten/ daer hy by Schilders/ Plaet-snijders / en ander Constnaren comende in ghesels hap te logeren/dat hy den knecht liet den Meester spelen/hem houdende gantsch onbekent/vernemende in deser voeghen al t'ghene sy in't herte hadden/hoorende hem en zijn werck lasterē/som dit doende uyt afgonst/som uyt cleen verstant/

ander

ander met goede redenen/welcke dinghen Goltzio so vermaeckten/dat hy heel ghesondt is geworden. Dan was den knecht te gast/oft werdt in de Herbergh vergast/hebbende die van der Const genoodight upt begheerte van zijn Meester/die(hem heel cleen houdende)qualijck plaets om sitte hadde/en de knecht boven aen/wordende seer bedanckt van het goet onthael dat hy hun dede. Te Munchē/als zijn knechts reysgeselle wesende/was hy genoodt tot den Constrycken Hans Sadeler, en gehouden voor een Kaes-cooper/oft een die met Kaes omgingh/ belovende Sadelers Vrouw upt Hollandt kaes te doen hebben/ het welck door schrijven nae huys oock soo geschiede. Hier vielen oock verscheyden redenen over de Printen Goltzij, als van zijnen grooten Hercules, en ander dinghen: waer op den knecht bescheydlijck antwoordende/alles maetlijcker verstaen/en beter afghenomen is geworden. Doch ist ter Weerelt veel een ghebruyck/ oft mis bruyck / datmen van yemant in't afwesen wat vryer/ en met minder aensien oft beleeftheyt spreeckt / dan in teghenwoordicheyt/ door dat des Persoons bywesen meer oft min doet schroomē: oock is de smeeckerije oft vermoghende Vley-const te seer ghemeen onder den Menschen. Nu mocht by sommighen oock verstaen worden / niet voeghlijck noch betaemlijck te wesen/dat yemant hem by die van zijner Const/oft ander goede gheesten/ soo vreemdt en onbekent houdende is/ en beschuldighen hem eenichsins van bedeynstheyt: Dan ick weet wel/dat Goltzio ghenoechsaem oorsaeck hier toe heeft beweeght/dat hy derhalven wel te veronschuldighen is/gelijck hy hem naemaels ghenoech en opentlijck verclaert heeft. Aldus dan is Goltzius, met grooten lust gedreven/gecomen in Italien/te Venetien/ Bolognen/ Florencen/en eyndlinge den 10^en^. Januarij 1591. in zijn gewenschte Room/ alwaer hy hem oock etlijcke Maenden hiel stil en onbekent / wat boerigh op zijn Hooghduytsch vercleedt/liet hem noemen Hendrick van Bracht/zijn selven schier verghetende/om dat zijnen gheest en gedacht door het sien der uytnemende constige wercken waren als den lichaem ontschaeckt en benomen/ daeghlijcx de begeerde nieuwicheyt zijnen lust vernieuwende/ begaf hem als eenighe slechte leer-jonghers / stadigh en vlijtigh te conterfeyten de beste en besonderste Antijcken. De Jonghers/die veel te Room gaen teyckenen/hem in sulck ghestalt siende/ saghen t'somtijt over op zijn Papier/belust om weten wat desen Todesco doch voor handelinghe mocht hebben / meenende veel eer yet belachlijcx als verwonderlijcx te sien. Dan voeren(by ghelijcknis)gelijck den Roomschen Raedt met den Danubischen Boer/ten tijde van den Keyser Marcus Aurelius: want sy malcander genoech te seggen hadden van de handelinge van den Duytsch/ daer sy Goltzium voor aen sagen/en begonden met hem wat ghemeensaem wesen / dewijl hy hem vriendlijck bewijsende hun oock onderwees. Dit is oock aenmercklijck/dat doe Goltzius te Room was/ een uytnemende duyrte was in gantsch Italiē/ en in Room een jammerlijcke benoutheyt / en smetlijcke doodlijcke sieckten / datter menigh duysent Menschen in corter tijt storven en vergingē: oock te Room over al op de straten en ghemeen plaetsen lagen d'ellendige siecke Menschen en storven: oock te som plaetsen daer Goltzius neffens was doende met d'Antijcke beelden te conterfeyten / daerom niet aflatende zijnen lust te voldoen / niet teghenstaende den vuylen stanck die daer seer groot was / en hy seer snel en uytnemende van yet te riecken. Ondertusschen had hy oock zijn tijtverdrijf / comende daer zijn

Printen te coop hingen/ met te hooren also onbekent en heymelijck over dese het oordeel der Constenaren van aldaer: welcke dingen met opmercken waernemende/connen voorderlijck wesen. Ontrent het lest van April des selven Jaers/trock hy van Room nae Napels/met zijn vriendlijck reysghesellle Ian Mathijssen Silversmit/ en een gheleert jongh Edelman van Bruyssel / gheheeten Philips van Winghen: dese dry hadde hun heel slordigh en slecht vercleedt/ om het groot ghevaer datter was van den ghebannen/die in groot getal waren/en den wegh heel onveyl te vereysen maeckten. Desen van Winghen, wesende een groot Antiquarius,die alles beschreef en opteyckende/wesende grootlijcx kennis van den vermaerdé Landt-beschrijver Abraham Ortelius t'Antwerpen / van welcken Goltzio op de reyse door desen van Winghen waren ghetoont eenlijcke brieven die hy had ontfanghen/welcker inhouden was/dat Goltzius in Italien was/daer by oock eenighe litteeckenen van zijn gestaltnis en persoon/oock van zijn creupel rechter handt: dit was belachlijck/dat een soo belust was te sien / dien hy daeghlijcx sagh/en daer hy van te vooren eenighe Maenden mede had omghegaen. Eyndlijck begint Ian Mathijssen t'antwoorden: Dit is Goltzius. Van Winghen sich selven vergetende/en aensiende Goltzium in soo slechte cleedinghe/en onnoosel staen/ gelijck sy (als gesept is)alle dry waren/heeft ghesept: Neen Heyndrick, ghy en sijdes niet. Ick meen dien fraeyé Plaet-snijder van Hollant/t'welck Goltzium dede lacchen/ dat van Winghen den Man nae t'cleedt oordeelde / daer hy self soo toegemaeckt was/en antwoorde : t'waer boerdigh Sr. van Winghen, dat Goltzius hier by u ginghe. Neen seyde hy/ghy en sijdes niet. S'avonts tot Viletry comende/wast weder aen/dat hy soo seker schrijven hadde. Waer op Ian Mathijssen seyde: Hoe light ghy dus en raest met u brieven? Dit is Goltzius. Van Wingé quaet wordéde/gelooft det niet. Ja al seydet Goltzius self op den wegh/ soo wast noch : bey Heyndrick, ick en ghcloofs niet. Comende te Terracina, daer wast weder als vooren. Maer Goltzius siende/ dat hy't niet gheloofde/ en dat van Winghen een goet Compagnon met eeren was / en dat hy nu wel behoorde beschept te weten/stack zijn rechter cromme handt uyt / toonende met eenen zijnen Neusdoeck/ghemerckt met het teycken dat op zijn Printen staet/te weten/H.en G.in een. Van Winghen dese soo claer litteeckenen siende/ werdt stom/en bleeck/en is haestlijck opghevlogé/omhelsende Goltzium met een vriendlijcke en hertlijcke maniere / droef wesende hem niet eer te hebben gekent. Sy hebben voort hun reys tot Napels volepnt/de Const aldaer ghesien/als oock te Puzziola de vremdicheden in der Natuere. Te Napels heeft Goltzius, ick meen in't Paleys van den onder Coningh/ gheconterfeyt een uytnemende Antijck / eenen sittenden jeughdighen Hercules, en is niet zijn ghesellschap weder gekeert nae Room/in de Galeyen van den Paus/ om dat Goltzius hadde lust den naeckten slaven te sien roepen / en zijn om den stercken wints wille aengheeomen te Gaieta, en voorts te voet te Room / daer hy van den Paters den Jesuiten is bekent geworden/ oock van den Constnaren aldaer / de meeste van naem met den Crpons conterfeptende/ghelijck hy oock dede te Florencen/ Venetien/ en in Duytschlandt/ en is den derden Augusti 1591. gecomen uyt Room/ niet ledigh keerende : want ick acht dat noyt yemant van allen Nederlanders in soo weynigh en ongheleghen tijdt daer soo veel en wel ghedaen dinghen heeft uytghebrocht/met zijn ghesel Ian

Ma-

Mathijssen, quam hy te Peerdt tot Bolognen / blijvende eenighe daghen te Venetien / by eenen zijnen goeden vriendt/ Dierick de Vries. Hier gheschiede oock een sorte clucht van een Schilder/ die wist Goltzij comst te geschieden/en had ghesept/ dat hy aen t'ghedaent hem kennen soude / t'welck Goltzio ghesept wesende/liet Ian Mathijssen de voorbaerste wesen: en also Ian lang en van stadigh aensien is / werdt van desen voor Goltzio ghewelcomt / en den Iuppiter in de Const gheheeten / en begheerde yet van Ian te hebben geteyckent/ die liet zijn gheselle wat doen/ welcken daer op stelde Goltzij naem: des den anderen in zijn meeninghe/van by de ghestaltnis yemandt te oordeelen/ hem vondt bedroghen/ daer seer om ghelacchen/ en hy niet te wel te vreden was/ wesende doch maer ghenoecht/oft cortwijlichheyt. Van Venetien quamen sy op Trenten/en voorts te Munchen/versoeckende weder de ghene/daer hy te vooren onbekent by was geweest/ tot groote beschaemtheyt van sommigen. Van daer voorts over al de vrienden en constighe gheesten besoeckende/is t'huys ghecomen fraey en gesont. Doch weynigh tijts t'huys zijnde geweest/ ick weet niet door wat oorsaeck / is hem de voorgaende sieckte weder aengecomen/welcke hem heel t'onder heeft ghehouden/dat hy gantsch uytdrooghde/soo dat hy etlijcke Iaren Geyten-melck heeft ghedroncken/en heeft moeten suyghen Vrouwen borsten/ verhopende also beterschap : en is ten lesten/ nae veel groote sieckten/met Gods hulp/ teghen yeders ghevoelen oft meeninghe/ ghenesen geworden: dan most veel tijt en zijn saken versuymen/ met daeghlijcx om hem verlustighen te wandelen/so dat hy nu weder wel te pas/ en met grooten lust in de Const is doende. Dit is nu in't cort Goltzij leven. Aengaende zijn wercken/alvooren zijn Printen die ghetuyghen over al ghenoech zijnen verstandighen gheest in de Teycken-const. My ghedenckt dat ick te Brugghe/ontrent t'Iaer 1580. heb ghesien van hem eenighe dinghen/ van hem ghesneden nae de teyckeninge van Adriaen de Weerdt, die so vroegh van hem ghedaen seer wel stonden/en fraey waren: besonder had ick groot behaghen in eenighe Historikens van Lucretia, die hy selfs gheinventeert en gesneden hadde. Daer was onder ander een bancket/waer in hy seer aerdich had te weghe gebracht eenige Moderne cleedingen / dat grootlijck den welstandt verbeterde / en nae mijn duncken was het wat anders/als ghemeenlijck by onse Nederlanders in ghebruyck was. Doe ick A°. 1583. te Haerlem quam woonen / maeckt ick met hem kennis/hem toonende eenighe teyckeningen van Spranger, daer hy grooten sin toe hadde: En dit heb ick van hem te segghen/ dat hy van jongs aen niet alleen en heeft de schoonheyt oft verscheyden ghedaenten der Natueren gesocht nae te volghen : maer heeft oock seer wonderlijck hem ghewent verscheyden handelingen der beste Meesters nae te bootsen / alsnu Hemskercken , Frans Floris , Blocklandts , van Fredericks,en eyndlinghe des Spranghers , welcx geestighe maniere hy seer eygentlijck volghde : en sneet oock corts nae desen dat heerlijck stuck/t'Hemelsche bancket van Spranger, overvloeyende van soeten en bevallijcken Nectar, den Teyckenaer en Snijder toelanghende ghelijcke onsterflijckheyt. Ick sagh oock in zijn voorhuys/doe ick eerst t'Haerlem quam/op groote doecken/ in de hooghte/van Goltzij vindinge geteyckent/met gheolyde kool oft swart crijt seven Planeten/ seer uytnemende ghehandelt/ en de naeckten wel verstaen/en gheleken gheschildert van wit en swart. Doe ter tijt sagh ick oock

van hem eenen grooten langwerpighen doeck van wit en swart/ van Oly-verwe/ en was daer den Romeyn zijn handt verbrandt/ wonder wel gheordineert en ghehandelt / en was gemaeckt nae een plaets in een Camer van een groot heerlijck huys/ doe ter tijt den Borghermeester Gerit Willemsen te Haerlem/ dan teghenwoordich Goltzio toecomende/ en is als ick meen daer noch te sien. Veel zijner Printen mocht ick hier ghedencken / onder ander vroegh ghedaen de Roomsche Helden/ die ghenoech de heldighe cracht der Teycken-const/ en t'vermoghen des Graef-ysers ghetuyghen : maer ick sal om corthheyt veel overslaende/ verhalen van ses stucken / die hy uyt Italien gecomen wesende dede: want bedenckende wat hy over al voor handelingen hadde ghesien / heeft met een eenighe handt verscheyden handelinghen van zijn inventie ghetoont/ en dat verwonderens weert is/ binnen seer corten tijt sulcx te weghe ghebracht / willende reedt wesen tegen een Francfoortsche Mis oft Marct. Dese dinghen veerdich wesende/ en van niemant schier ghesien/ heeft laten aenrichten seer aerdighe bootsen/ besonder met de Print der Besnijdenis/ op de manier van Albert Durer gesneden/ waer in comt Goltzij conterfeytsel: dit en zijn teycken liet hy met een gloeyende kool oft yser uyt branden/ en weder lappen/ de Print beroockende/ en toemaliende / offe heel oudt en veel Jaren op de Weerelt hadde geweest. Dese Print dan dus gaende vermomt en in mascarade / te Room / Venetien / Amsterdam / oft oock elder/ was by den Constenaren en verstandighe Liefhebbers met groot verwonderen en behaghen geern ghesien / oock van eenighe om grooten prijs ghecocht/ wesende verblijdt te hebben becomen van den constighen Norenbergher sulck stuck/ datmen noyt meer ghesien hadde. Het was oock wis te belacchen/ dat den Meester hoogh boven hem selven over al is gheprezen geworden : want doe gesept/ oft ghevraeght was/ of Goltzius sulcx wel mocht hebben ghedaen/ werdt gheantwoort van eenighe/ die niet slecht zijn in de Const/ dat het wijt daer van was / dat Goltzius zijn leven soo goet en soude connen doen: jae was wel t'beste/ dat sy van Albert Durer hadden gesien. Eenige voeghden noch daer by/ dat Albert had ghesneden een besonder plaet/ die hy in zijn overlijden beval verborghen te houden een hondert Jaren nae zijn doot: en indien dan zijn dinghen noch in achtinge waren/ datmense drucké soude/ en anders niet/ en dit most enckel dese Print wesé. Doe dan/ na veel meer roems en snappens/ de Print in haer geheel / en versch ghedruckt ghetoont wesende/ dese luyden quam voor de neus/ stonden (als men seght) met langhe neusen/ over hun neus-wijsheyt beschaemt en ontset wesende : eenige werden quaet en spijtigh op de ghene / die de bootse hadden aengherichtt. Desghelijcken ghesciede oock met het stuck der drie Coninghen/ op de manier van Lucas van Leyden. Het vreemdste was noch/ datter Plaet-snijders/ die hun op de handelinghen en snede der Meesters wel meenden verstaen/ mede bedroghen waren. Aen dese dingen is te mercken/ wat onder den Menschen gonst en afgonst vermoghen/ oft oock de waensucht : want sommighe die Goltzium in zijn Const meenden versmaden oft verachté/ hebbé onbewist hem boven de oude beste Meesters/ en boven hem selven ghestelt. En dit deden oock de gene/ die gewent waren te seggen/ dat geen beter Plaet-snijders/ als Albert en Lucas, te verwachten waren/ en dat Goltzius by hun niet te gelijcken was. Summa/ dese ses stucken waren ghenoech/ om te ghetuyghen/

wat hy in dese Const vermach. My dunckt oock dese stucke gededicéert waren aen den doorluchtigen Hertogh van Beyeren/den welcke Goltzio vereerde met een gouden Keten/met daer aen een goude schoon Medaglie/waer in staet des Hertoghen Conterfeytsel oft tronie. Nae dese dinghen heeft hy in't Jaer 1597. van hem laté uytgaé een heel Passie/die wonder behaeghlyck is/ en gantsch op de manier van Lucas van Leydé/gebruyckende doch in de stellinghen der beelden en anders een seker wyse / die niet verachtlycker oft argher en is. Ick behoorde oock niet te swyghen van een Maria, met den dooden Christum op den schoot/een cleenachtigh stucxken/ghesneden eygentlyck op de manier van Albert Durer, welcke plaet berust onder den Const-liefdighen Heer Berensteyn te Haerlem. Al dees verhaelde dinghen t'samen bewysen/Goltzium ceně seldsamé Proteus oft Vertumnus te wesen in de Const/ met hem in alle ghestalten van handelinghen te connen herscheppen. Daer zyn van hem heel vroegh ghedaen eenighe dinghen seer verwonderlyck / te weten/ een Vrouken met Slanghen en Duyfkens / in't verschiet Christus voor Pilatus, wesende een sinneken op de reden Christi, van te wesen eenvuldigh als Duyven / en voorsichtigh als Slanghen : dit stucxken gaet alle dinghen in netticheyt te boven / bewysende de scherpheyt des gesichts. Wat hy nu met teyckenen oft handelen metter Pen vermach / dat mogen de verstandighe oordeelen. Ick(nae myn oordeel)heb geen beter/ noch soo goet ghesié/en de Hope en troost my niet meerder wonder derhalven toecomender tyt van anderen te sien. Op Pergamyn heeft hy verscheyden stucken ghedaen/ cleen en groot: Onder ander eenen Bacchus, Ceres, en Venus, waer in eenen Cupido t'vyer stokende / een reflectie comt gheven op den beelden : dit is te Room/als ick meen. Een ander van hem seer constigh ghedaen / is by den Keyser/wesende eenen jonghen Faunus, met Fauna. Een heel uytnemende is by den Heeré Fouchers van Ausborgh/ wesende een Pieta, oft noodt Gods/ daer Christus van den Cruyce ghedaen light voor Maria, welcke met een inghetoghen ghemoedt sonder weenen/toont een uytnemende droefheyt in haren gheest te hebben : hier in comen oock verscheyden Engelen: in't verschieten is de Graf-legginge. Dit stuck is niet te verbeteré vā ordinantie en handelinghe: en was ghebracht in Spaengien voor den Coningh/die op den selven tyt overleden is. Hier nae quam Goltzio in den sin/ op gheprimuerde oft van Oly-verwe bereyde doecken metter Pen te teyckenen : want hoe groot de Pergamenten waren / sy vielen hem nae zyn groot voorneem en gheest noch veel te cleen. Des gingh hy toe / en teyckende met de Pen op eenen passlycken grooten gheprimuerden doeck een naeckt Vrouwen beeldt/ met eenen lacchenden Satyr daer by/seer aerdigh en versierigh ghedaen/ en heeft daer oock op gehooght/en een weynigh de naeckté t'som plaetsen met verwe aengheroert/en daer op vernist: desen hadde van hem Franciscus Badens, Schilder t'Amsterdam. Na der handt creegh hem den Keyser/die over desen handel hé heel verwonderde/ hoe dit gedaé was/ roepende daer over eenige van der Const/die oock verwondert waren: want het heel seldsaem en wercklyck te sien is. Noch voor den selven Badens heeft hy ghedaen een naeckt te liggende Venus met Cupido: in't verschieten/daer Venus en haer soon Cupido om meest bloemen te lesen ghewedt hebbende/Peristera een Nymphe haer te hulp quam / waerom sy van Cupido in een Duyf wort verandert; dit stuck is

uptnemende in ordinantie/ actien der beelden/steldstel/ en handelinghe / met gladde langhe artseringhe/ gantsch loflijck en onberispljjck / en is noch tot Badens te sien. Noch heeft hy onder handē/daer hy nu langen tijt over doende is ghewweest/eenen heel grooten doeck/daer eenighe groote naeckten in souden comen / en soude alle zijn voorgaende Pen-wercken te boven gaen / als ick gheruchts wijse eenichsins can vernemen : doch ick hebber geen begin af ghesien / als ick wel behoorde/om yet sekers daer van te schrijven : dan hy laet noode zijn dinghen onvolmaeckt yemant sien/dan voldaen zijnde geern yeghelijcken wie wil : in dat en anders ghelijckende den uptnemenden Michael Agnolo. Ick acht niet/dat yemant so vast en veerdigh is/een beeldt/jae een gantsche Historie/upt der handt/sonder yet te bootsen/te trecken ten eersten met de Pen/met sulcken volcomenheyt/en suyverlijck te voldoen/ en met so grooten geest. Hier mede laten wy zijn constige Pen berusten/en den Monarch in haer te handelen blijven / en moghen van zijn schilderen verhalen. Goltzius comende upt Italien/hadde de fraey Italische schilderijen als in eenen spieghel soo vast in zijn ghedacht ghedruckt / dat hyse waer hy was noch altijts gestadich sagh : dan vermaeckte hem de soete gracelijckheyt van Raphael, dan de eyghen vleeschachticheyt van Corregio , dan de uptstekende hooghselen/en afwijckende verdreven diepselen van Tiziaen, de schoon sijdekens en wel gheschilderde dinghen van Veroneso, en ander te Venetien/ dat hem de Inlandtsche dinghen soo heel volcomen niet meer conden voldoen. Het was den Schilders eenen lust en voedsel/hem hier van te hoorē spreken: want zijn woorden waren al gloeyende carnatien / gloeyende diepselen / en dergheljjcke ongheweoon oft weynigh meer ghehoorde verhalinghen. Teyckende hy yet/de naeckten sonderlingh mosten met den crayons hun verwen hebben : soo dat hy eyndlijck tot den Pinceelen en Oly-verwe hem heeft begheven/doe hy maer twee Jaer van het suyghen oft borst ghewendt oft gespeent was/doch zijns ouderdoms 42. Jaer/A°. 1600. Zijn begin was voor Gijsbert Rijckersen te Haerlem/een cleen stucxken op coper / eenen Christus aen t'Cruys/met Maria, S. Ian , en Magdalena: het naeckt van den Christus seer doodlijck/ doch aerdigh gecoloreert/ wonder wel gestudeert/en verstaen wesende/en is geheel suyver en schoon van verwe. In't verschieten comt Jerusalem : op den voorgront wat in't verschieten sit een Clock-hen met kuekens/een sinnekē wesende op t'gene Christus seyde/doe hy de Stadt beweende. Hy hadde doch daer te voren upt zijn ghenoecht op eenen doeck in Olyverwe ghedaen een Conterfeytsel groot als t'leven/naeckt sittende/ nae Tobias Swartsenburgh te Haerlem/ die hy had toeghemaeckt als eenigh Indiaensch Schutter / en in't verschiet in't cleen S. Sebastiaen,uptnemende wel ghehandelt/en wel ghelijckende. Hy heeft noch ghemaeckt een groot stuck op Penneel voor zijnen reysghesel Ian Mathijssen , wesende eenen Hemel oft Hemelsche vreughde/t'welck can beduydt worden/ de ghelooвighe Christlijcke Siele / comende becleedt in de witte sijde van een suyver Conscientie / en onbevlekt geloove tot de Kercke Gods/trouwēde daer Christum haer Bruydegom sachtmoedigh en ootmoedigh / in ghedaent van een onnoosel kindt/ sonder eenighe valscheyt oft bedrogh / daer al t'Hemelsche geselschap in verblijdt/en breughen oft toonen de Siele palm en croon / te weten / volherdicheyt en belooninghe. Oft can beduydt worden op de Maeght S. Catharina;
die

die door volstandicheyt in't gheloof en lyden tot de Croon der Martelaren is ghecomen / Christum voor haer Bruydegom aennemende. Dit stuck van naeckten / tronien / lakenen / syden / en anders / is seer uytnemende en constigh ghedaen / in alle deelen peghelijcken ghenoech voldoende: de naeckten oft tronien heeft hy wetens vermydt hardt te schaduwen / op dat het te bevallijcker mocht wesen / doch van beyde syden een weynigh gediept wesende / doet hem met den carnatiachtighe hooghsselen noch wel verheffen. In't traperen van een groot blaeu laken van Asuer Oltremerijn / quam hem heel wel te passe in't glaceren / een manier met den Pinceelen te stooten / die by den Glaesschrijvers ghemeen is. Summa / is alles met groot opmerck en verstandt te weghe ghebracht / hebbende meest oft alles nae t'leven gedaen. En wort van den verstandighen hoogh ghepresen / en van de ghemeen ooghe om zijn gracelijckheyt en lieflijckheyt geern gesien. Goltzius heeft oock noch geschildert op een coperen plaet eenen sittenden Christus meest naeckt / met twee knielende Engelen / met brandende Toortsen / en eenige reetschap der Passie / dat oock seer uytnemende was / en is nu by den Graef van der Lip / oft den Keyser. Eyndlijck / in't Jaer 1603. heeft hy ghemaeckt op eenen grooten doeck als t'leven / een slapende naeckte Danaë, op een seer schoon wijse ligghende: dit naeckt is wonder vleeschachtigh en verheffende gheschildert / en van grooter studie in omtreck en binne-werck. Hier by comt een aerdigh oudt Wijf met een gloeyende tronie / met oock eenen doortrapten Mercurius, en ick en weet niet wat vriendlijcker kinderkens / comende met Stock-beurs en anders aen ghevloghen / soo dat het oock van schoonheyt der ordinantie niet is te verbeteren: dit stuck is te Leyden / by den Const-liefdighen Heer Bartholomeus Ferreris, op zijn Cabinet oft Const-camer / onder ander fraeyicheyt te sien. Hy heeft noch ghedaen eenighe Conterfeytselen om zijn sinlijckheyt / te weten / een Noordtsche Boerinne / en insonderheyt eenen Ian Govertsen, woonende t'Haerlem / een beminder van schulpē / hebbende in de handt een Peerlmoeder / en ander hoornkens by hem: dit is in volcomenheyt heel uytnemende aerdigh van handelingh en ghelijcken. Dit is meest al dat ick weet van hem met de verwe ghedaen te wesen. In Glas-schrijven soude hy yegelijcken overtreffen / soo hy tot sulcx hem wou begheven / ghelijck eenigh weynigh dingh te Haerlem tot dē uytnemendē Glas-schrijver Cornelis Ysbrantsen van hem te sien is: daer hy slechs om een tijt verdrijf / gedachtigh wesende zijn eerste oeffeninge / so yet heeft ghedaen: want dese Const / so wel als schilderen / en Plaet-snijden / wast oock / oft heeft haer volcomenheyt uyt de Teycken-const / in welcke ick nu zijn beter niet en weet / oft yemandt boven ghemeen oordeel hoogher gheclommen oft opgewassen. En of dan eenige onwederen teghen hem verheffen / behoeft als een stercke hooghe Rots daer voor niet te verschricken: want t'gherucht van zijn edel wercken sal leven: maer die hem onverstandigh tegen oft na keffen / sullen sterven. Hy is een die hem der Weereltsche beroerten en t'gemeen gheclap gantsch niet bemoeyt / als een die uyt overtreffende liefde der Const geern rust-sielig / stil / en alleen is / dewijl de Const den heelen Mensch tot haer vereyscht te hebben. Sonderlingh is hy een beminder van zijn eygen vrijheyt / oock der beleeftheyt / en eerbaerheyt / seggende voor advijs / Eer boven Golt, en bewijst oock daedlijck genoech / niet soo gheltsuchtigh als eerliefdigh te wesen; doch hem veel cleender als

prachtigh houdende/in de kennis der Naturere/als natuerlijck Philosooph/ niet onervarē. Eenige snelle dapper antwoordē oft spreucken plegh ick van hem onthouden/te hebbē die my wel bevielē: doch nu ten deele zijn vergeten. Onder ander / ghelijck als hy veel aerdighe Conterfeytselen gesneden heeft/ had hyer A°. 1583. gedaen twee ten voeten uyt op coperen platen/ en waren twee Poolsche jonge Princen/die de Landē besoeckende quamen uyt Vranckrijck gecleet op zijn Fransch/so men doe daer gingh/ d'een wesende den Neef van den Poolschen Coningh. Soo nu Goltzius te Haerlem by hun was in d'Herbergh/ en dat van den prijs werdt ghehandelt / hadden sy met hun een Coopman van Amsterdam/rijcker als verstandigh/die hun het gelt te doen hadde: desen hoorende/dat soo eenighe meerder som gheeyscht wiert als zijn gissinghe was/seyde onder ander woorden/dat het te veel was/en dat Goltzius soo betaelt wesende van zijn Const / meer soude winnen als een Coopman. Waer op Goltzius stracx seyde: V Coopmanschap heeft doch geen gelijcknis met onse Const. Ick can met gelt wel een Coopman worden : maer ghy moeght met al u ghelt geen Constenaer worden. Eens was hy ontboden by Duytsche jonge Edellupden/ daer eenigh was/ die gheconterfeyt begeerde wesen op tafelet/om dan te snijdē/ en overvielen hem met den dranck/ dat hy stracx een deel glasen voor hem hadde / en vermaenden vast van bescheyt te doen. Des hy hun beleefdelijck vraeghde/waer toe sy hem daer hadden doen comē. Sy seyden/ om te conterfeyten. Waerom wilt ghy dan Heeren(seyde hy)dat ick dus veel dranck sal in nemen? Ick ben doch geen Beest. En of ickt al dede/waer toe sal ick dan deughen? oft hoe sal ick u dan ghedienen? met eenige ander woorden: soo datse hun mosten schamen. Eens wees hy eenē zijn Discipel eenigh gebrec in zijn werc/welckē antwoorde/hy wistet wel/oft sagh het wel. Waer op hy seyde: V vat is vol/ghy zijt rijck genoegh: en keerde hem voort tot een ander/daer beter plaetse was om wat in te storten / die t'onderwijs dancklijck en geern aen nam. Hy pleeght oock te segghen/hoorende van eenighe Schilders/die op hun eyghen dinghen roemden/ oft groot behaghen hadden/datse geluckich en rijck waren / om dat hy rijck is die hem vernoeght: het welc ick(seyde hy)noyt hebbe van mijn werck connen ghedoen. Ick heb hem oock wel verscheydenmael hooren segghen dat hy noch noyt yet hadde ghedaen/dat hem te vollen ghenoeghde / oft soo behaeghde/hem en docht/het had behooren wat beters oft anders te wesen/het welck geen quade zede oft conditie en is : want sulcke sullen niet lichtlijck in de Const aerselingh loopen: gelijck wel ander Pigmalions, die op hun eyghen dinghen blindlijck verlieven/en onwetens dickwils verder te rugge zijn als sy meenen/en worden by den Const-verstandighen tot ghespot en belacchinghe / en voor geen cleen ghecken/ maer wel van de treflijckste ghehouden te wesen. Eenighe fraey Discipulen heeft Goltzius ghehadt in't Plaetsnijden/ als de Gheyn,wiens leven sal volgen:oock Iacob Matham,zijn behoudt soon/ die Italien hebbende besocht/nu woont te Haerlem/wesende een uytnemende Meester in zijn Const. Als oock Pieter de Iode , die oock eenighe Jaren in Italien heeft gheweest/woonende teghenwoordigh t'Antwerpen. Hier mede cort ick af te schrijven van Goltzius , die nu dit Jaer 1604. een Man is van 46. Jaren/en(Gode lof)nu redelijck te pas en ghesont/ dat my hertlijck lief is. Want alsoo Plato, doe zijnen sterf-tijt naeckte / danckte Genium zijnen ghe-

gheboort-Godt/en t'gheluck/te zijn gheboren Mensch/Grieck/en geen Barbaer / noch onredelijcke Beest: eyndlijck/ gheleeft te hebben ten tijde van Socrates: Soo verblijd' ick my oock/te hebben gehadt meer als twintigh Jaer met mijnen vriendt/den heel Const-liefdigen Goltzio, vriendlijcken omgangh en kennis.

Het leven van Henrick Cornelissen Vroom, Schilder van Haerlem.

HEt gheschiet wel/ dat eenighe sachte Ouders met dertel opvoedinghe meenen groote liefde en weldaet bewijsen aen hun kinderen / de selve sorghvuldigh altijt t'huys als onder den slippen berghende en bewarende/ dickmael der selver ongheval en verderf veroorsaken: recht soo men vertelt van den Aep oft Simme / die haer jongh uyt liefden onwetende in haer armen doot druckt. Het teghendeel gheschiet oock somtijts / dat in een huys een verworplingh oft versteke kindt uyt den huyse vroegh versonde/vroegh tot bedencken zijns selfs erneeringhe comende/ comt metter tijdt tot zijn misgonde welvaert/eerlijcken graet oft staet/door datmen zijn eygen pijlen schietende/de handen uytsteke/en geen steun-krucken hebbende/moet toe sien/ hoe men best en gevoeghlijckst henen oft door come sal. Het is schier op deser voegen toeghegaen met Henrick Vroom, Schilder van Haerlem/ want zijn Moeder herhouwt wesende / veroorsaeckte hem de hardicheyt des Stief-vaders zijn vroegh vertrecken / oft vervlieghen uyt den warmen Moederlijcken broedtnest/waer door hy tot de Const/ daer Natuere hem toe aendreef/ ghelucklijck is ghecomen. Vroom was gheboren te Haerlem in't Jaer 1566. Zijn Vader hiet Cornelis Henricksen, was een Beeldt-snijder/die hem begaf tot de Const van Plateelen oft Porceleynen te maken: en alsoo hy in de Teycken-const ervaren was/ bracht wonder te wege van vreemde drinckvaten/daer men niet wist waer den mont aen stellen/ en dergheltjcke versieringhen / uytnemende in zijn dinghen en coleuren wesende. Den Broeder /te weten/Vrooms Oom/ Frederick Henrickſz. was een uytnemende Beeldt-snijder/hem wel verstaende in Geometrie/Architecture/en Perspective/en was in zijnen tijdt Bouwmeester der stadt Dantzick. Dē Beste-vaer vā Vroom, hiet Henrick Vroom, en was een uytghenomen Steen-houwer/ en Beeldt-snijder/ soo dat Vroom midden uyt de Const voort ghecomen is. Nu Vroom, alsoo den Stief-vader hem tot het Plateel-schilderen vast drong/ daer hy alree veerdigh in was/ en dat zijnen lust verder streckende was/te weten/tot schilderen/ hem vindende uyt zijn Vaders huys / versocht hier en daer by Meesters te comen/ dickwils hem gheneerende met Plateel-schilderen/ gelijck als dat ter noot de toevlucht was/hebbende altijt den sin Scheepkens te maken/ so op de Plateelkens oft anders. In Nederlandt eenighe Steden/Enchuysen / Brugghe in Vlaender/en ander besocht hebbende/ quam te Rotterdam/ en van daer met een Spaens-vaerder in Spaengien tot S. Lucas, van daer te Sivilien/en quam daer by een slecht Schilder Nederlander / gheheeten Pintemony, oft Apen-schilder /en van daer weder op t'Plateel-schilderen by een Italiaen/ van daer ter Zee met perijckel van den Turcken in Italien te Liorna / van daer te Florenten/ en voorts te Room/ daer hy woonde eenen tijt by eenen Spaenschen Canonick/daer hy schilderde/en ondertusschen wat belachlijcke

boot-

bootsen aenrichtede. Van daer quam hy by den doorluchtighen Cardinael de Medicis, alwaer hy schilderde soo nae Print als anders / en was'er ontrent twee Jaer / en mocht hem terwylen oeffenen op coperkens / in Historikens / Conterfeytselen / Landtschap / en anders / alwaer oock Pauwels Bril hem veel besocht en onderwees. Van hier quam Vroom weder te Venetie / aen de Majoolkens oft Porceleynen. Hier hebbende ontrent een Jaer geweest / trock nae Milanen / en quam by een slecht Nederlandtsch Schilder / Valerius gheheeten / en trock nae een paer maenden te Genua / in eenen dieren tijt van broodt: daer geen werck vindende / voorts na Arbizziolo, om Porceleyn schilderen. En also daer niet te doen was / quã te Turijn in Piemont / by des Hertoghs Schilder Ian Kraeck: daer werckende een paer maenden / quam te Lions over den bergh S. Denijs, daer was Vroom (by dat hy seyt) in groot perijckel: want hy viel / en soude schier hebben ghevallen van een hooghe steyl Roots / maer vervroos met de broeck aen de Roots boven op den tsop / en most van de Muyldrijvers los zijn ghemaeckt / daer een goede partije van de voorseyde broeck bleef vast aen de Roots verbrosen hanghende. Te Lions ghecomen / werdt bestelt buyten de Stadt op een Slot / by den Heer Monsr. Bottoin: hier schilderde hy van Water-verwe op doecken / deses Heeren / oock Vaders oft Ouders krijghen / gheschiet te Pisa in Italien / te Water en te Lande: daer quamen in Galeyen en Schepen / slaghen van Peerde-volck en Voet-volck / al in den tijt van ses maenden. Van hier quam Vroom te Parijs / by een Schilder van Leyden. Van daer door dierte nae Rouan / daer hy totter doot sieck wiert / en voor doot aenghesien: maer van een oude Vrouwe t'hooft wesende verbonden / bequam. Van daer quam hy t'scheep nae Hollant / en te Haerlem: alwaer gehouwt wesende / begon te maken eenighe stucxkens na Print / ondertusschen scheepkens. Ontrent een Jaer ghehouwt wesende / trock nae Dantzick / by zijnen voornoemden Oom / en maeckter een Altaer-tafel voor eenige Poolsche Jesuiten. Hier onderwees hem zijn Oom in Perspectijf / en ander besonder deelẽ der Const. Te Haerlem weder met zijn Vrouw gekeert / trock nae eenigẽ tijt met een deel van zijn stucxkens van devotie na Spaengien / onder weghen hebbende seer quaet weder / dat hy en de Schippers door storm in der nacht t'schip verlieten / en liepen met t'Boot nae een steenclippigh Eylandt / Los Barlingos, met groot ghevaer van t'leven te verliesen / en quamen in een cleen haven oft gat / daer sy verscheyden reysen met de rasende baren weder te rugh af gedrevẽ waren. Sy raecktẽ met grooter moeyt op de Roots / en het Schip aen leeger wal gaende in veel stuckẽ / t'goet drijvende aen t'vast lant vã Portegael / daer een Monicx Clooster was. De Monickẽ siende Vrooms schilderikens van devotiẽ / over keven den Capiteyn van dier plaetsen / dat het Christenen waren / en geen Engelschen / die daer lancx de kuste gewent waren te rooven. Vroom met zijn geselschap sterck onder cleẽ en groot 25. persoonen / op de Roots geen eten hebbende en geen drincken / dan so veel sy reghen uyt der Locht mochten vanghen / waren drij daghen in groote benouthèyt / raetslaghende om hun onderhoudt als rasende Menschen de jonghers te eten. Eyndlinghe maeckten van hun hemden een groote vaen / soo dat de Monicken hun Barcke nae hun schickten met den Slaven / en eenen Monick bracht Oly / Wijn / en Broot / en brachten Vroom met den zijnen te Penice / alwaer men hun als te vooren vraeghde of sy geen Engelschen waren:

ren: sy antwoorden/neen: want soudense anders op de Clip gelaten hebben. Daer ghecomen/trock Vroom voor henen met dit gheselschap stracx nae der Monicken Kercxken/seer devotelijck Godt danckende/also hyse onder wesen hadde. Hier wierdē sy seer wel onthaelt ten huyse van den Capiteyn oft Gouverneur/diese self ter tafel diende. Daer stonden Vrooms berdekens/sommige heel/sommige aen stucken te pronck/soo dat dese Hollandtsche Boots-knechten sonder Vroom jammerlijckē doot gebleven hadden: daerom(so men seght) is goet met den vromen om gaen. Nae twee dagen werdt hun wat reysghelt gheghevcn/en trocken te voet nae Lissebon. Vroom van daer comende tot S. Huves, en te schepe ghegaen om nae Nederlandt te varen / quam hem in den sin/dat t'Schip op de reys blijvē soude/dat sy hem(doch noode)aen landt setteden / hem scheldende Schilder cranck-hooft. Dit Schip wesende genootsaeckt Tessel voorby te loopen/bleef en verging by de Sondt: den Schipper was Roel Iansen van Medenblick. De Schippers die tot S. Huves Vroom hadden sien t'schepe gaen / en voorhenen ghevaren waren / niet wetende dat hy daer uyt aen landt was gheset/en wetende dat het schip was vergaen/getuyghden oft vercondighden in Hollandt en te Haerlem/ Vroom ghewislijck doot te wesen/ so datmen begon orden maken om t'goet te deelen. Vroom onthiel hem tot S.Huves in een Clooster by eenen Pater/ daer hy schilderde/en wel onthaelt was. Daer was te S.Huves een Schilder/voor welckē Vroom zijn eyghen avontuer en schipbraeck schilderde / den welcken dat vercocht te Lisbon aen een groot Heer voor veel gheldt/so dat den Schilder Vroom seer danckte/en begheerde al meer Zee-stucxkens/en schepē. Vroom hier redelijck hebbende ghewonnen / quam weder t'huys: hadde doch zijn Vrouw te vooren met eenen brief verwetight/dat hy noch leefde. Sijn Vrouwe hiel oor altijt voor ghewis/dat hy noch leefde: welcke warachtighe meeninghe hy haer persoonlijck self breeder quam verseckeren. T'huys ghecomen/door raedt der Schilders aldaer/voer al vast voort met te maken stucxkens met Schepē/ en begon allencxkens meer en meer daer in toe te nemen: En t'volck/ghelijck in Hollandt veel Zee-vaert is / begon oock groot bevallen in dese Scheepkens te crijghen. T'gheschiede ondertusschen/dat Fransoys Spiering, uytnemende Tapijtsier/had aenghenomen voor den Admirael van Enghelandt/Melort Hauwert, te maken den Enghelschen strijdt met de Spaensche vloot/geschiet in't Iaer 1588. waer toe Spierincx my wilde tot het teyckenen ghebruycken/dan alsoo't mijn doen niet en was Schepē teyckenen / bracht ick hem by Vroom, die hem in dagh-huyr teyckende tot thien groote stucken / wesende verscheyden daghen oft dagh-vaerden van desen Scheep-strijdt/ het welck Vroom in dese zijn aenghevangen studie geen cleen voordeel dede. Vroom op een tijt van Sandtvoort afghevaren/quam in Enghelandt by den Admirael/ ghevende te kennen/ dat hy was die de stucken tot de Vloot had geteyckent/ des hy vereert wiert met een hondert gulden. Te Londen wesende/maeckte kennis met Isaack Olyviers, een constigh Verlichter / die hē seer fraey in Verlichterije conterfeytte. Vroom t'huys ghecomen / maeckte op eenen grooten doeck den sevenden dagh van den strijdt der Enghelschen met de Spaensche Vloot/een stuck daer wonder veel werc in quam/en was van zijn Excellentie Graef Maurits, en den Admirael Iustinus, met groot verwonderē en goet bevallen aenghesien, T'sindert heeft hy oock gheteyckent den tocht der Schepen/

pen / die nae Vlaender voer upt Zeelandt/waer nae den Slagh by Nieupoort volghde: dit gedruckt wesende/presenteerde eenige druckſels aen den Stedẽ/ en den Heeren Staten/ ſoo dat hy groot gheldt vercreegh. Vroom die in dit Scheep-makẽ heel veerdigh en daeghlijcx beter wort / heeft ſchier ontallijck veel ſtucken ghemaeckt/ ſo ſtranden met Viſſchen/Viſſchers/ en ander bootſkens: welcke dinghen/gelijck het een werck is/dat hem licht ſpoedt/hem goet voordeel doen. En t'geen hem te prijſen is/hy maeckt in de ſchilderije de cladde niet: want wie wat van hem begeert/die moet het hem betalen. Summa/ om te eyndighen/ Vroom is te deſen deele een uptnemende Meeſter/oock niet alleẽ de Schepen/goet maeckſel/touwẽ en takelinge/wint-ſtreken/ſeylagien/ en anders des aengaende wel verſtaende / maer is oock uptnemende in allen anderen omſtandt/als gronden/Landtſchappen/Clippen/Boomẽ/Lochten/ Wateren/golven/Caſteelen/Dorpen/ Steden/ Bootſen/ Viſſchen / en ander dingen / die zijn Schepen verſelſchappen en vercieren.

Het leven van Hans Soens, Schilder van ſ'Hertoghen-boſch.

NIet geern ſoud' ick de gheruchtighe in onſe Conſt vergheten/t'zy waer ſy verſtropt zijn oft woonen. Daerom/ghelijck die van onſe Nederlantſche Natie / boven ander ter Weerelt/zijn ghenepght tot reyſen/ en vreemde Landen en volcken te beſoecken / wil ick hier oock gedencken den ſeer conſtighen Schilder Hans Soens,van ſ'Hertoghen-boſch/hoe wel hy uytlandigh is/ hem tot Parma in Lombardien oft Italien onthoudende / by den Hertogh aldaer/als ick wel meen. By wien hy zijn begin in de Conſt heeft aengenomẽ/ en weet ick niet/dan dat hy is ghecomen t'Antwerpen/en woonde met eenen uptnemenden School-meeſter / gheheeten Meeſter Iacob Boon , alwaer hy voor zijn ſelven eenen tijt langh hebbende gewrocht / quam woonen en wercken ten hupſe van Gillis Moſtart , alwaer hy ſeer veel fraey dinghen daeghlijcx copieerde / beſonder nae de handelinghe van Frans Moſtart , welcke maniere van Landtſchap hy ſeer aerdich werdt te volgen: ſoo datmen wel mach ſegghen / dat hy hier zijn recht begin en aerdighe wijſe van Landtſchappen heeft aengegrepen/hoewel hem de Natuere door geeſt/opmerck en verſtandt/ heeft ſtadigh zijn conſtige handen gheſtiert. Daer zijn van zijn vroege vruchten oft eerſte wercken te ſien/tot den Conſt-lievenden Heer Hendrick Louwerſz. Spieghel t'Amſterdam / eenighe Landtſchappen van aerdighen welſtandt. Eerſtlijck en beſonder/een Lantſchap van Oly-verwe/ op de grootte/ die de Water-werwers heeten een dobbel doeck / oft daer ontrent/waer in voor aen comt eenen wegh en hage met ſchoon boomen/ oock eenige aerdige bootſen: onder ander / eenen die zijn ghevoegh doet. Noch zijnder cleender Landtſchapkens op Permeel/oock eenighe brandekens. Hy heeft oock in deſe dinghen eenighe Velden met groen waſſende Coren oft Haver / en ander verſcheyden gronden/waer genomen. Hy is oock ghereyſt in Italien/en was in mijnen tijt te Room / alwaer ick met hem oock ghemeenſaem hebbe gheweeſt. Veel dinghen heeft hy hier gedaen/ beſonder cleen ſtucxkens op coper/ en anders van Oly-verwe/en veel voor groote Heeren: oock in't Paleys van den Paus/verſcheyden dingen op den natten muer. Onder ander liet hy ons ſien een deel Landtſchappen / in een Frijſe op t'nat ghedaen / in een van des Paus Cameren/terwijlen datter noch de ſteygheringhe ſtondt/ſoo dat ick die

din-

dinghen van hy sagh/met een wonderlijcke aerdigh practijcke oft veerdicheyt ghedaen / alsoo dat van s'Paus Schilder oft yemant wiert gheseyt/datse te rouw/en niet net genoegh waren gedaen/doch waren dingen van grooten en uytnemendẽ welstandt/sonderlinge van beneden/alsoo sy mosten wesen gesien. Daer quam onder ander een Historikẽ/daer S. Augustinus comt by der Zee/ en vindt op't strandt een kindt/ dat in een kuylken al t'water van de Zee met een schulpken wil brenghen. Dese Zee was wonder wel ghehandelt/met een natuerlijck verschieten/schaduwen/Son-schijnen/en de vlackicheyt des waters uytghebeeldt/en wel waer ghenomen wesende. Daer is oock van hem in een van de voor-salen van de Coninglijcke Sael /op d'een eynde / een aerdigh Landtschap op den muyr in't nat ghedaen/ waer in comt eenen Haen/ als wesende eenigh sinneken/ en steeckt wonder af tegen ander Landtschappen/die daer van Cæsar, van Salust, oft ander zijn ghedaen: doch desen Cæsar, daer ick Folio 194.b.af heb verhaelt / volghde hem seer naer : dan heb daer my vergist/schrijvende Hans Soens te wesen van Antwerpen. Hy is nu tegenwoordigh te Parma / alwaer hy(alsoo ick hoor)wel zijn besonderste wercken heeft ghedaen/verscheyden heerlijcke groote Landtschappen/ en is oock uytnemende fraey van beeldekens / waer van icker te Room wel heb gesien/ doch cleyn / maer seer aerdich en cluchtich. Hy is nu een vry ghesel oft Man van ontrent 56. oft 57. Jaren/en verdienstigh wel weerdt onder de beste Nederlanders te wesen gherekent / besonder in Landtschap.

Het leven van Hans van Aken, uytnemende Schilder van Cuelen.

HEt behooren onse Schilder-jeught wel aenporrende prickelen te verstrecken/als sy hooren en vernemen/ dat het vast gaet en gewis is / dat wie boven ghemeen een seer uytmuntigh besonder Meester in onse Const comt te wesen/wort derhalven over al vermaert en bekent/ om dat d'al-vernemende Fama zijnen naem al blasende verspreydt / t'welck diepe wateren noch hooghe Clippen niet en beletten/want met haer veel-ooghighe vloghelen vlieght sy alles over : soo dat sulck Constnaer/ om zijn blinckentheyt van verre ghesien wesende / dickwils wort aenghelockt voort te comen/ om zijnen constighen en edelen gheest met wel gheleerde handen te toonen en openbaren by den meeste en doorluchtighste Princen/oft Machtighe der Weerelt/ welcke hy dan met den lieflijcken ooghen-cost/de schoon Pictura, vermakende/comt in heerlijcken graet/en wort by hun in groot achten en weerden gehouden: ghelijck sulcx is gheschiet/ en toeghegaen met den wel schilderenden Hans van Aken. Den welcken in de vermaerde stadt Cuelen op den Rhijn was gheboren A°. 1556. van vrome eerlijcke Ouders : den Vader wesende een treflijck ernstachtich Man / was van der stadt Aken / welcker Stadts naem hy zijnen soon heeft mede ghedeelt/ en tot eenen toenaen achtergelaten. Nu de milde Moeder Natuere/ alsoo sy den Jonghen verkiesende van jeught aen/in ghedacht en sinnen druckende/voorhiel de edelheyt en t'seer bevallijck wesen der Schilder-const/ heeft evenwel gedooght en toeghelaten/dat hy tot ontrent zijn thien oft twaelf Jaren ter Schole in lesen en schrijven hem oeffende : doch onder conditie oft bespreck/dat hy door haer aenporren met Pen oft ander reetschap so veel hy vermocht/most ondertusschẽ teyckenen/en ma-

ken verschepden ghestaltnissen van Menschen/Dieren/en dergelijcke dingen/ om alſo beginnen intreden den wegh / in welcken sy hem hadde voorsien ghe- schickt te worden / en te brenghen tot volcomenheyt / in eeren en voorspoet. Dit heeft hy oock willigh en vlijtigh ghehoorsaemt : want waer hy was oft ging/heeft hy beginnen acht hebbē/en mercken op alles wat zijn leer-vrouw Natuere hem wijs maeckte/oft inbeeldede/binnen haren grootē Winckel oft Schole/de Weerelt/aerdich/schoon/bevallijck/ oft welstandich te wesen/ het welck hy oock haest van het leelijck begon t'onderscheyden. Sagh hy dan een moedigh Peerdt/dat zijn hooft fraey opdroegh/aerdigh draefde/en schoon ge- staltigh was / oft eenighe lieflijcke Vrouwen tronie/ buyten ander uytmun- tigh wesende/hy dede zijn best om so volcomen hy mocht sulcx nae te bootsen/ soo datmen haest con mercklijck sien en kennen eenighen aerdt / oft waer nae het quam. T'gheschiede dat binnen Cuelen was ghecomen eenighe Herto- ginne/welckes tronie hy (alſo sy ter venster lagh) conterfeytte/ dat het yeder con mercken nae haer ghedaen te wesen. Hy heeft onder ander oock ghecon- terfeyt een Catte nae t'leven/alſo sy wat om hoogh was ghesheten/ in sulcker voeghen/ dat eenigh Schilder dit met der Pen ghedaen by den Vader siende/ meende den Jonghen op t'Conterfeyten ging/en alſo toegenomen was:maer verstaende neen/was te meer verwondert/radende men hem op de Schilder- const houdē soude: want daer steeckt(seyt hy)een Man in/ en soude een groot Meester wordē. Dus wert Hans bestelt by eē slecht Schilder/daer hy nouw- lijck een Jaer en bleef/siende datter niet te leeren was/en quam by een ander Schilder daer te Cuelen/die Giorgie oft Ierrigh gheheeten/en een Wael was: desen hadde t'Antwerpen gheleert / en gheport door armoede / was een goet Meester geworden in Conterfeyten nae t'leven/daer hy uytnemende in was. By desen is Hans wonderlijck seer ghevoordert / soo dat hy t'eynden ses Ja- ren/doe desen Meester hem ontstorf/een treflijck goet Conterfeyter was nae t'leven/en hadde menighe heerlijcke tronie gheschildert. Hier naer begaf hy hem vlijtigh tot teyckenen/volghende seer de geestige manier van Spranger, ghelijck ick te dier tijt yet van hem geteyckent sagh. Doe nu Hans oudt was ontrent 22. Jaren/is hy gherepst nae Italien/ en comende te Venetien/ had- de zijnen toegang by een Schilder uyt Nederlandt/Gaspar Rems gheheeten: welcken in plaets van hem t'ondersoecken oft proeven/wat hy in Const ver- mocht/ alleenlijck vraeghde van waer hy was/ hoorende van Cuelen/ seyde: ghy sijt dā een Mof/die plegen niet veel te connē/en bestelde hem by een slecht Italiaens Schilder/gheheeten Morett , die den reysende ghesellen was ghe- woon werck te gheven / en handelde met de schilderije : desen liet Hans copie- ren eenighe fraey dinghen/die aldaer in de Kercken zijn. Voor den voornoem- den Gaspar maeckte hy onder ander zijn eyghen Conterfeytsel uyt den Spie- ghel al lacchende/ oft een lacchende tronie/ welcke uytnemende verwrocht en wonder fraey gedaen was: soo dat Gaspar verbaest/hem seer bedrogen vondt te wesen in zijn onverstandighe meeninge/doe hy soo onbeleefdlijck seyde/dat de Moffen (soo hy de Duytschen noemde) niet en conden. Dit Conterfeytsel hiel Gaspar so lang hy leefde in grooter weerden/en lietet een yeder met groo- ten roem sien. Hier naer heeft den Gaspar hem geern gheweerdight voor van Aken de doecken te bereyden/ en primueren. Waer by is te leeren/hoe groot- lijcx sy misdoen teghen de voorsichtichept en beleefthept / die yemant verach- ten

ten die sy niet en kennen/ oft oordeelen nae geboort-plaets oft uyterlijck aensien. Van Aken is voorts gereyst/en gecomen te Room/alwaer hy veel fraey wercken dede: Onder ander/als wel het besonderste wesende/een Altaer-tafel van Oly-verwe/ ghedaen op Tin oft Loot/ en is eenen Kersnacht/ op een seker wijse/ met Enghelen en anders / ghelijck de Paters Jesuiten dat begeerden/want het staet in hun Kerck beneden t'Capitolium/en is een uytnemende schoon werck. Veel dinghen overgheslaghen / hy heeft noch hem selven lacchender wijse ghecontersept/oock neffens hem een Vrouw-mensch/Madona venusta geheeten/ spelende op een Luyt/ en hy achter haer staende met een schael Wijns in d'handt: dit was soo ghehandelt en ghedaen/dat Const-verstandighe hebben ghesept/noyt beter van hem noch anderen te hebben gesien. Van Aken is oock ghecomen te Florencen / daer hy verscheyden groote Heeren en Vrouwen nae t'leven conterfeytte / oock den doorluchtigen Franciscus, Hertogh van Florencen. Hy conterfeytte oock aldaer een gheestighe Poëtersse oft Dichtster/geheetē Madona Laura, vā welcke tronie hy de Copye behiel/en is noch t'Amsterdam tot zijn Discipel Pieter Isaacksz. seer Meesterlijck ghehandelt wesende. Te Venetien weder ghecomen/heeft daer heerlijcke stucken gemaeckt/voor een Nederlandtsch Coopman van Maestricht. Eerst/ een bespottinghe Christi,soo groot als t'leven/ den Christus schier heel naeckt over syde heldende/oft wat ligghende/doet om hoogh siende een fraey actie. Noch een Danaë,soo groot als t'leven/uytnemende schoon/en wel ghehandelt. Desghelijcx op coper een Marp-beeldeken/met een S.Katharine,en Engelen daer by/welck van Raphael Sadler ghesneden uytcomt in Print/ en is een seer aerdigh stucxken. Noch een stuck met beelden als t'leven/en meer als half lijvigh / wesende een sittende Venus met Cupido ,daer sy in Cypers ghecomen uyt der Zee / van de Vren oft Horæ wort beschoncken met Godlijcke cleederen en vercieringhen/ ghelijcker Homerus in zijn Goder lofsanghen van verhaelt: dit is oock een besonder heerlijck werck. Tot Cuelen weder ghekeert / maeckte voor een Coopman/Boots genoemt/een seer schoon stuck van t'vonnis van Paris, t'welck door Raphael Sadler ghesneden uyt in Print comt. Het is gheschiedt/doe hier naer van Aken te Venetien was/ werdt ontboden van Otto Hendricx,Graef van Swartsenborgh/Hof-meester des doorluchtighen Hertogs van Beyeren/te Munchen/om in zijn begraef-capelle te maken zijn Epitaphium:dit was een Penneel met beeldē/meerder als t'half levē/en d'Historie daer S.Helena het Cruys vindt/ en is een uytnemende werck. Door den voornoemden Graef/en dit werck/is hy in kennis ghecomen by den Hertogh / den welcken hy/ met de Hertoginne/ en twee de jongste kinderen/een soon en een dochter/t'samen by een geordineert/heeft geconterfeyt/dat welck een yeder wel heeft bevallē. Doe nu van Aken dit en noch meer edel wercken had ghedaen / gaf den Hertogh hem boven alle heerlijcke belooninghe een schoon gouden Ketten. Den Graef vereerde hem oock met een goudē Ketten van twee hondert Florijnen. Van Beyeren is van Aken gereyst na Praga by den Keyser/ die hem wel vier Jaer langh hadde ontboden: want hy had van hem ghesien het Conterfeytsel van Ioan Bologne,uytnemendē Beeldt-snijder uyt Nederlandt/welcken hy te Florencen wesende hadde gheconterfeyt. Dus also zijn Majesteyt met ontbiedē aenhiel/is van Akē,door de boodtschap eens Ambassadeurs/ by dē Keyser gecomē. Doe hy by dē Keyser was/en voor hem had-

hadde gemaeckt een Venus en Adonis, beviel den Keyser de handelinge van Aken wonder wel/ om de nieu ongemeen coloreringe wille: Doch van Aken is uyt eenige oorsaec weder gecomen te Munchē/ en t'Ausborgh/makende onder ander wercken in der Jesuiten Kerck te Munchen/ eenen S. Sebastiaen, seer wel gheschildert en gheordineert/ op de manier als hy uyt comt in Print/ gesneden door uytnemenden Coper-snijder Ioan Muller t'Amsterdam. Hy hadde oock in desen tijt gheconterfeyt den Heeren Foucheren t'Ausborgh. Hier nae ontboden van den Keyser/ keerde met zijn ghesin te Praga/ hebbende getrout de dochter van seer vermaerden dees tijdtschen Sang-constighen Orpheus, de Lasso: en gelijck van Aken om zijn Const verdient/ heeft gevonden den meesten en opperſten Const-beminder van de gantsche Weerelt/ in welckes dienst hy tsindert als Schilder zijner Camer heeft volherdt/ en heeft daeghlijcx met desen grooten Alexander een Apellische vriendlijcke ghemeenschap/ en is by hem in achtinghe en weerden. Veel heel schoon heerlijcke wercken heeft hy voor den Keyser ghemaeckt/ welcke int Paleys overvloedich zijn te sien/ op de groote sael/ boven den Peerdtstal/ op de Gallerije/ boven de Const-camer/ en in ander Cameren zijner Majesteyt. Daer is oock t'Amsterdam/ tot Const-liefdighen Heer Heyndrick van Os, van van Aken een groot schoon heerlijck stuck met beelden als t'leven/ seer constigh ghedaen/ en wel gheschildert/ wesende een naeckte schoon Vrouw met een lieflijcke schoon tronie/ welcke beteyckent dē Vrede met dē Olijftack/ en heeft den krijgh oft krijgh-tuygh onder voeten: by haer comt d'overvloedicheyt/ en de Consten/ Pictura, en ander/ bewijsende/ dat door Vrede voorspoet en de Consten bloeyen. Eyndlijck van Aken ter plaetsen wesende daer zijn Const so grootlijcx lief en in weerden is/ en zijnde sulck Schilder als zijn wercken hem ghetuyghen/ en soo edel borst als zijnen edelen omgangh en vromen handel hem bewijsen te wesen/ dewijl hy allen Constnaren goetgunstigh wesende/ niemandt schadigh maer voorderlijck is/ heel verre afghescheyden van het wesen eenigher/ die door eygen veel duncken by den grooten stoutlijck indringhende/ anderen met giftigher tongen hinder en leedt doen: soo wensch ick zijnen leefdraet langh en spoedigh ghesponnen te worden/ op dat meer en meer de Schilder-const door hem/ en hy door haer/ verciert en vereert mach wordē. Sijnen eersten Discipel/ en die met hem heeft ghereyst in Italien en Duytschlandt/ is Pieter Isaacsz. welcken is gheboren te Helsevoor/ oft de Sondt/ A°. 1569. Zijn Vader was van Haerlem. Eerst heeft hy gheleert/ en de Const aenghevangen t'Amsterdam by Ketel een Jaer en half/ en woont noch teghenwoordich t'Amsterdam/ wesende een uytnemende goet Meester/ in conterfeyten nae t'leven: oock wel ervaren in te schilderen Historien/ ordineren/ en teyckenen/ daer hy een aerdige handelinghe van heeft. Een besonder schoon heerlijck Conterfeytsel is van hem te Leyden in de Bree-straet/ wesende een jonge dochter/ genoemt Sara Schuyrmans, en comt groot tot beneden de knien: boven dat Satijnen/ cleeren/ en de spelende handen op een Cyter/ wel ghedaen zijn/ is boven al verwonderlijck de tronie/ die wel gelijckende/ heel suyver ghedaen/ wel ghehandelt/ lieflijck en behaeghlijck is: welck stuck ghenoechsaem is om verstrecken tot ghetuyghnis/ wat hy voor een Meester in onse Const is. Daer zijn oock noch te Leyden van hem twee Conterfeytselen in de Clock/ te weten/ Pieter Huyghesz. en zijn eerste Huysvrouw/ seer wel ghedaen, T'Amsterdam op den voor achterburgh-

Pieter Isaacsz.

burghwal/tot den Const-liefdigen Heer Hendrick Franckin, is van hem een groot stuck/Adam en Eva, en een coper plaet van een Ioannis Predicatie/ dat een wel gheordineert/ cluchtigh en aerdigh stuckxken is: des voornoemden Franckin en zijns Huysvrouwen Conterfeytselen zijn oock verwonderlijck en suyver van hem ghedaen. Het beste Conterfeytsel van hem opt ghedaen/is te Londen in Enghelandt/ en was ghedaen nae een ghenoemt Pieter Semeynes, Jonghman in Enghelandt/ van Nederlanders afghecomen/ hebbende een schoon tronie/met schoon glancende locke hayrs. Noch t'Amsterdam tot d'Heer Iacob Poppe, zijn van hem dry schoon groote Ovael-conterfeytselen/ bysonder dat van Iacob,welcks tronie en hayr in schilderije welstandich wesende/seer natuerlijck ghelijckende/suyver en wel zijn ghehandelt. Ten selven huyse is van hem een seer aerdigh stuck op coper/wesende d'Historie/daer de Roomsche Vrouwen op t'Capitolium comen/en oploop maken/om dat door den jonghen Papyrius was ghesept en wijs ghemaeckt aen zijn Moeder/dat besloten was in den Raedt/ dat elcken Man soude hebben twee Vrouwen: hier sietmen Vrouwen van alderley Natien/oock Nederlandtsche/en Waterlandtsch/eenighe ghewapent met braet-pan en braet-spit: oock comt een oude creupel Vrouw/die eenen Hont in eenen wagen voort treckt: daer is t'Capitolium oock nae t'leven/met Marcus Aurelius te Peerde/en is seer cierlijck/ wel gheordineert/ en gheschildert. Veel meer uytnemende Conterfeytsels en stucken zijn van hem gedaẽ/en is noch daghlijcx doende. By Pieter zijn oock van verscheyden Meesters fraey dinghen en conterfeytselen te sien: oock van Akens eyghen Conterfeytsel/dat hy hem over twee oft dry Jaer heeft gesonden/t'welck wonder wel ghehandelt is/ en natuerlijck (by dat ick hoor) wel ghelijckt. Hier by mach ick oock voeghen een/die soo veel oock is als Discipel van Hans van Aken/dat is/Ioseph Switser, geboren te Bern: zijn Vader was een Architect/ oft Bouw-meester. Desen Ioseph te Room comende/ hadde wel wat manier van teyckenen/ doch geen handelinghe met de verwen: dan also hy hem begaf by Hans van Aken/ten huyse van groenẽ Anthonis,oft Anthoni Santvoort (so men hem noemde) heeft hy met groote neersticheyt geleert colorerẽ. Hy heeft boven alle Duytschẽ oft Nederlanders groote moeyt/ arbeyt en vlijt ghedaen/met teyckenen alle fraey dinghen/t'zy rondt oft plat/ soo binnen Room als Venetien/hebbende een soo aerdighe suyver fraey manier met der Pen en met wasschen/als men yemant mocht vinden. Te Praga by den Keyser wesende/heeft den Keyser zijn constigh teyckenen so bevallen/dat hy hem te Room heeft gheschickt/ en daer ghehouden/den Antijcken oft Oud-tijdsche beelden te conterfeyten/ en is noch teghenwoordich by den Keyser te Praga: heeft oock een uytnemende goede handelinghe van coloreren/ waer mede hy zijn dinghen doet wel staen. Het zijn noch te Praga verscheyden edel fraey geesten/als Pieter Stevens van Mechelẽ/constigh Schilder en Teyckenaer. Oock den Const-rijcken Plaet-snijder Gielis Sadler, die t'somtijt by lust Pinceelen handelt/ en constigh Schilder. Noch tot de soetheyt des Pinceels aengelockt/is ondertusschen in de Schilder-const doende/ den uytnemenden Beeldt-snijder Adriaen de Vries, uyt den Haghe in Hollandt. Dese en ander my daer oncondigh/ beveel ick de Const/ op datse in haren rijckdom altijts vermeerderen/tot hun eyghen voorspoet en loflijck gheruchts verbreydinghe.

Ioseph Switser.

Pieter Stevens.

Adriaen de Vries.

Het leven van Pieter de Witte, Schilder van Brugge.

DE schoon stadt Florencen / onder meer Peerlen upt onse Nederlanden/ die sy aenlockende tot haer vercieringhe behoudt/heeft oock den constighen Schilder Pieter de Witte, welcken met zijn Ouders hem daer langhe heeft ghehouden / en is oft zijn aldaer ghecomen van Brugghe in Vlaender. Hy is een goet Meester in het nat en in Oly-verwe: oock aerdigh van Aerde bootserende / dat hem in de Schilder-const groot voordeel is. Hy heeft veel dinghen voor Cavalier Giorgio Vasari ghedaen / te Room in des Paus Paleys/en sale: oock te Florencen in de Cupula, en elder: oock voor den Hertogh van Florencen/ verscheyden Tapijt-patroonen/ en ander dinghen. Hy heeft hem oock eenen tijt van Jaren gehouden tot Munchen in Beyeren/en voor den Hertogh en anderen verscheyden heerlijcke wercken ghedaen. Ick heb oock sommighe dinghen van hem te Florencen ghesien / en kennis met hem ghehadt. Hy had oock eenen broeder in s'Hertoghen Guarde/ick meen/Cornelis geheetē/die in't Jaer 1573.t'mijnen daer wesen/werdt te schilderen van Landtschap / daer hy al fraey in ghewordenis / hoewel hy spade aenvingh. Van Pieter comen upt sommighe Printen/daer men zijnen gheest en Const in mercken can/en schrijven hem Pieter Candido. Hy mach nu A°. 1604. wesen oudt 56. Jaer/oft daer ontrent. My wort gesept/dat hy noch tot Munchen in Beyerlandt woont/soo soud' ick Florencen te vergheefs beschuldighen.

Cornelis de VVitte.

Het leven van Mattheus en Pauwels Bril, ghebroeders/Schilders van Antwerpen.

HEt aenlockende en tot hem treckende vermaerde Room / een stadt ghelijckende den Schilders te ghevalle ghebouwt/ en met constighe wercken verciert / heeft onder ander tot haer ghedronghen te comen de twee ghebroeders/Mattheus en Pauwels Bril, van Antwerpen. Mattheus heeft te Room ghewrocht op des Paus Paleys/soo op Salen/als Galerijen. Op een bovenste Galerije zijn van hem gheschildert op t'nat/ aerdighe Landtschappen/ en ghesichten/met eenighe Processien/die men te Room gewoon is te doen. Hy is ghestorven te Room/A°.1584. oudt wesende 34. Jaer. Pauwels Bril hadde zijn begin t'Antwerp / by een ghemeen Schilder/ Damiaen Wortelmans. Hy schilderde eerst van Water-verwe/schelen van Clavesimbelen/en dergelijcke/ waer mede hy t'zijnen 14. Jaer hem most geneeren. Hy quam van Antwerp te Breda/van daer weder t'Antwerp/ en voorts onwetens zijn vrienden/die zijn uptreysen niet begheerden/trock hy t'zijnen 20. Jaren in Vranckrijck. Van Lions/daer hy eenen tijt langh woonde/trock hy te Room by zijn broeder/die daer voor henen was ghereyst / daer hy seer by is toeghenomen in de Const/besonder in Landtschap/hoewel hy in zijn jeught seer swaer was in't leeren. Een zijner besonderste wercken is/een seer groot Landtschap in't nat/ langh 68. voeten/ en seer hoogh/in de nieuw Sale van t'Paus Paleys / dit dede hy A°. 1602. waer in comt een Historie/daer men S. Clement met eenen ancker ghebonden werpt in't water: in de Locht comen Enghelen : en is een heerlijck dinghen te sien. Noch in de Somer-camer van den Paus / zijn van hem ses schoon Landtschappen/ wesende nae t'leven/ eenighe van de rijckste Cloosters buyten Room/ die den Paus onder hem heeft/seer aerdich op ghebergh-

berghten ligghende. Noch heeft hy ghedaen voor Cardinael Mattheo een heel Sael/met Landtschappen en Grotissen. Noch voor deses Cardinaels broeder/Hasdrubal Mattheo, van Oly-verwe op doecken ses groote Landtschappen / waer in comen ses Casteelen desen Heer toecomende / de Casteelen comende in't verschieté: dit zijn al seer schoon en groote wercken. Heel veel ander cleen stucxkens op doeck/en coper platen/ zijn van hem by den Liefhebbers verspreydt. By d'Heer Heyndrick van Os, is van hem een aerdigh Coperken / met aerdighe fraey Ruwijnen en beeldekens / wesende de maniere van Campo Vaccina, oft d'oude marct van Room. Het comen oock van hem uyt eenige fraey Landtschappen in Print. Pauwels is nu dit Jaer 1604. oudt 48. Jaer. Hy heeft een Discipel te Room/ghetrouwt wesende/ghenoemt Balthasar Louwers, Nederlander/oudt ontrent 28. Jaer/ fraey van Landtschap. Noch was een Jaer zijn Discipel Guilliaem van Nieuwlandt, van Antwerpen / oudt 22. Jaer / woonende teghenwoordigh t'Amsterdam / en heeft zijn Meesters maniere heel natuerlijck aenghenomen.

T'leven van Cornelis Cornelisz. uytnemende Schilder/ van Haerlem.

DAer is onder den volcke een ghemeen ghevoelen / oft Spreeckwoordt/ dat des eenes ongheluck is eens anders gheluck / oft dat neffens yemants ongheval noch wel eenigh gheluck can ghevoeght wesen: ghelijck den Hemel hem met s'Menschen ellendicheyt mede dooghende en beweeght te wesen bewijst. Doe de oude heerlijcke stadt Haerlem/de heele Weerelt was tot een verwonderlijck schouwspel / en een yeders fabel oft vertellinghe / doe sy den tijt van 31. weken t'groot en grouwlijck Spaensch ghewelt/beleghert wesende/heeft met swacke vesten en stercke ghemoeden metter vuyst wederstaē. Doe geluctet/oft corts daer na/dat om bewarē en open houdē/een groot heerlijck huys op t'Sparen was ten besten ghegheven aen Pieter Schilder/ te weten / Pieter den soon van den langhen Pier van Amsterdam / welcken te deser oorsaeck was t'verweckende voorbeeldt / en den eersten Meester van Cornelis Cornelisz. geboren te Haerlem A°. 1562. wiens Ouder oft Ouders/ om den krijgh t'ontwijcken/hun elder onthielen. Dit was A°. 1572. en 1573. doe Cornelis noch heel jongh wesende / tot de Schilder-const gantsch ghenegen werdt/siende binnens huys oeffenen t'ghene daer Natuere hem toe geneyghde: want hy al van te vooren tot eenigh deel der Const scheen verweckt te wesen/ sittende dagē lang besigh met mes oft ander reetschap/om van roode backsteenen eenighe beeldinghe te snijden oft houwen. Dus heeft Cornelis in onse Const zijn begin ghenomen by den jonghen langhen Pier, dat een uytnemende Meester was in alle deelen onser Const / wel ervaren in zijn temperinghen der verwen/ en dergelijcke/en heeft voortghebracht eenen/die zijn Meester eer lange Jaren meesterlijck overtrof: en gelijck oft de Schick-Godinnen hebben wilden / werdt noch jongh wesende ghe heeten Cornelis Schilder/ welcken toenaem hem erflijck toeghevallen/en by gebleven is/als des naems wel weerdigh wesende / en in alle deelen der Const uytnemende. Doe hy 17. Jaren maer oudt was/ en een goet Schilder/ is hy getrocken in Vranckrijck tot Rouan: doch is om de Pest wille daer niet langh gebleven/ maer is ghecomen nae het Schilder-const gheruchtigh Antwerpen/alwaer

hy hem socht te begheven by eenighe van den besten Meesters: en aengesocht hebbende by Frans Poerbus, is eyndlijck ghecomen by Gillis Coignet, by welcken Meester den tijt van een Jaer hy hem heeft aenghewent een soeter en vloepender manier van schilderen/ gelijck ick eenen doeck heb ghesien/ die hy daer ten huyse/ oft corts na zijn vertreck vã daer/ hadde gedaẽ/ waer in quamen eenighe Vrouwkens/ seer vriendlijck ghedaen/ aerdigh/ en domlachtigh verdreven en verwrocht. Hy hadde daer oock ghedaen eenen Pot met alderley bloemen nae t'leven/ doch (soo den Meester wou) met nouw geen groenicheyt by: welcke bloemen soo wel en schilderachtigh waren ghedaen/ datse Coignet langhe tijt by hem hiel/ sonder te willen vercoopen/ om datse soo uytnemende waren ghehandelt. Doe Cornelis te Haerlem was gecomen/ is hy cloecklijck in de Const voort ghevaren: en heeft onder ander ghelevert een Corporaelschap/ oft Rot Schutters/ nae t'leven ghecounterfeyt/ op't Schutters hof/ oft d'oude Doelen te Haerlem: dit was in't Jaer 1583. doe ick te Haerlem eerst quam woonen/ en was seer verwondert/ hier sulcken Schilders te vinden/ dit is seer wercklijck gheordineert/ en alle de persoonen met den actien/ hun conditien/ oft gheneyghtheden uytghebeeldt: die tot Comenschap ghewent waren/ slaen malcander in de handt: die geern drincken/ hebben de Can oft t'Glas/ en so voort yeder in't zijn. Voort is dit werck in zijn gheheel uytnemende: de tronien/ met goet ghelijcken/ zijn seer wercklijck en vloepende ghedaen: cleederen/ handen/ en anders/ zijn oock desghelijcx uytnemende: soo dat dit stuck by allen anderen aldaer zijn plaets in weerden wel sal behouden. Hy heeft hem aengewent een vaste manier van schilderen/ met een eyghen seker wijse van strijcken/ daer hy tsindert altijt sonder verwisselen/ oft anders te versoecken/ gestadigh tot noch toe is by gebleven. Hy heeft oock ghemaeckt eenen grooten doeck in de hooghte/ en was een Charitas, een sittende Vrouw/ hebbende by haer eenige kinderen: onder ander/ een dat een Cat hadde ghevat/ en op hiel by den steert/ en sy schijnende te crijten/ hadde haren poot gheslaghen in de dgie oft been van het kindt/ dat scheen voelende dit crabben natuerlijck te crijtẽ/ d'welck wonder versierlijck en bevallijck was te sien/ en een seer uytnemende stuck. Doch Cornelis werdt door eenen die't mede nam in Vranckrijck/ quaden dienst daer aen ghedaen: want hy tsindert noyt stuck/ Man noch t'gheldt/ daer van en heeft ghesien. Hier na maeckte hy noch een langwerpigh groot stuck/ van de onmaetlijcke vrecheyt/ en onmaetlijcke miltheyt/ die Koosen voor Vercken en stroyde/ wesende oock een aerdighe inventie/ en uytnemende wel gheschildert. Ondertusschen quam Cornelis zijn aenporrende natuere grootlijcx te hulp/ met uyt nemende veel en vlijtigh te teyckenen nae t'leven/ daer toe uytsoeckende van de beste en schoonste roerende en levende Antijcke beelden/ die wy hier ghenoegh binnens Landts hebben/ als de ghewisste en alderbeste studie die men vinden mach/ als men soo volcomen oordeel heeft/ het schoonste uyt het schoon t'onderscheyden. Soo dat ick wel ghetuyghen can/ dat de Const Cornelis niet al slapende aen is ghecomen: maer heeftse vercregen en betaelt met grooten arbeydt: en wieder meent anders aen te comen in sulcken volcomenheyt/ die sal hem ijdelder handt en bedroghen vinden/ niet hebbende ten lesten als de schaduwe der Const. Cornelis wesende in dese zijn studie onledigh/ maeckte eenen grooten doeck in de lengte/ van een Diluvie/ welcke naemaels gheraeckte

in

in de handen van den Graef van Leyceſter upt Englandt/ en was wonderlijck gedaē en wel geſtudeert. Doe hy in't alderbeſte zijner ſtudie was/maeckte hy een Serpent-bijtinghe/langwerpigh op eenen grooten doeck/en noch eenen grooten doeck in de hooghte / weſende den val van Lucifer, deſe twee ſtucken hadde van hem Iacob Ravart t'Amſterdam. Van deſe twee en can ick niet volcomlijck ghenoegh ſchrijven / wat uytnemende ſtudie in alle de verſcheyden Actituden der naeckten te weghe ghebracht is / en is jammer dat ſulcke dinghen niet in ghemeen plaets te ſien en zijn: want hy in deſen tijdt ſonderlinghe op de Conſt van teyckenen/wel ſtellen/proportie/ en ander deel ſeer nouw heeft ghelet. Veel ander ſtucken cleen en groot heeft hy tſindert ghedaen / doch veel tijts naeckten: onder ander/een eerſte Weereldt oft gulde Eeuwe/welck ſtuck noch is t'Amſterdam by den Conſt-verſtandighen Heer Hendrick Louwerſz. Spieghel, en is uytnemende ghehandelt / op de naeckten is wonder ghelet/en oock op de velicheyt/en voukens / die in't leven in handen en ander deelē te ſien zijn: dit is oock wel een van zijn beſonderſte dingen. Te Leydē/tot d'Heer Bartholomeus Ferreris,is oock van hem een groot ſtuck met verſcheyden naeckten/ weſende een Diluvie/ oft Serpent-bijtinghe/ die oock wel ghehandelt is. Tot Melchior Wijntgis, te Middelborgh/is van hem een uytnemende Adam en Eva, oock twaelf cleenachtige ſtucken op Penneelen/weſende de Paſſie Chriſti, ſeer aerdigh en wel ghedaen: oock een ſeer fraey ſtuck van de reyninghe der kinderē Iſraels in de Jordane. Vroegher is van hem ghedaen een groote Kinder-doodinghe/ de welcke is te ſien te Haerlem/ in't Prinſen Hof/waer aen comen deuren van Marten Hemſkerck, welck is een uytnemende ſtuck. Hier ſietmen veel gewoel van naeckte Kinderdooders/ en den ernſt der Moeders/hen kinderen te behoedē: oock verſcheyden Carnatien van verſcheyden ouderdommen/ſo van Mannen/Vrouwen/als dat teer jongh vleeſch der kinderen / en t'veranderen door de doot in den uytgebloedde lichamen. Noch iſſer eenen grooten Adam en Eva in de hooghte/ boven een deur/en zijn beelden ſoo groot als t'leven/ſeer heerlijck gedaen. Daer is oock terſelver plaetſe in een Camer een groot ſtuck/ een heel vack muers beſlaende/weſende een Goden banckeet/ oft Bruyloft van Peleus en Thetis, daer den twiſt-appel door Tweedracht wort geworpē/ en is een uytnemende conſtigh ſtuck/ en aerdigh van inventie. Nae deſe en meer ander heerlijcke wercken/ heeft Cornelis meer als voorhenen beginnen letten op het colorerē der naeckten/daer hy nu wonderlijck in is verandert/waer in te diē deele nu een groot mercklijck onderſcheyt wort ghesien/ ghelijck zijn wercken tegenwoordigh/ by de voorleden gheſtelt weſende/daedlijck tuyghen. Onder ander/heeft een uytnemende ſchoon ſtuck gedaen A°. 1602. en is te ſien tot Ian Mathijſſen,in't See-peerdt te Haerlē/weſende de verweckinge Laſari, t'welck heerlijck/playſant/gloeyende/wel ghedaen en gehandelt is. Daer is oock t'Amſterdam/tot den Conſt-lievighen Heer Willem Iacobſz. van Cornelis een cleenachtigh ſtuck/de meeſte beelden eenen voet hoogh/weſende oot een Thetis Bruyloft/ playſant gheordineert/ met ſeer veel heel tronien/ naeckten / en anders/ en is ſeer vroylijck en aerdigh geſchildert. Veel ander ſtucken(te langh om verhalen) zijn tot den Conſt-beminders van hem te ſien: oock veel heerlijcke ſchoon Conterfeytſels/de welcke hy beter als geern doet / dewijl hy zijnen gheeſt tot ſoo een beſonder dingen niet can begeven, Hy nu A°. 1604. weſende een Man

 van

van 42. Jaer/in't beste zijns levens/en noch stadich doende in de Const/laten wy hem in zijn stille bevallycke oeffeninghe gheluckich voort varen. Hy heeft eenighe goede Discipelen voort gebracht: onder ander/ en besonder/den broeder van den uytnemensten Orgelist oft Orpheus van Amsterdam/Ian Pietersz. ghcheeten Geerit Pietersz. Desen Geerit hadde zijn begin ghenomen by Iacob Lenartsz. t'Amsterdam/wiens Vader was een Zee-man van Santvoort: maer Lenart was een goet Schilder/en uytnemende Glaes-schryver/ wonder veerdich en aerdigh van handelinghe/datmen zijns ghelijcke in zijnen tijt qualijck hadde weten te vinden. Geerit heeft hier soo toegheuomen/dat eyndlingh den Meester hem seyde niet verder te connen onderwijsen/ dat hy een beter oft meerder Meester behoefde te becomen. Dus werdt hy bestelt door oock hulp oft voorspraeck van Iacob Rauwaert, by Cornelis Schilder/en was (als my dunckt) zijnen eersten Discipel. Doe Geerit hier in een Jaer oft twee seer in de Const was ghevordert/bleef noch dry oft vier Jaer te Haerlem op zijn selven werckende/en daeghlijcx practiserende nae t'leven/ soo dat hy uytnemende verstandigh in naeckten is geworden: en ick acht/ datmen weynich onder de Nederlanders sulcken stadighen vlijt siet/ oft opt ghesien heeft/ als hy te dier tijt dede/om in de Const toe te nemen/en geschickt te worden/en dat met sulcken lust/dat hy seyde/niet te willen wisselen de Pinceelen teghen den Coningh-staf van Spaengien/ willende liever een goet Schilder als groot Prince worden. Tsindert heeft hy t'Antwerpen gewoont/en etlijcke Jaren te Room: en is noch daeghlijcx binnen Amsterdam in de Const doende/ makende verscheyden heerlijcke wercken/ en hem selven gheruchtigh/ hem bewijsende een uytnemende Meester: voeghde maer t'gheluck hem oorsaeck by/ te maken/oft voor handen te hebben/eenighe groote treflijcke stucken/ ghelijck zijnen gheest en handt opt gheneyght hebben gheweest te doen/ soo soudemen zijnen lust en verstant wonderlijck sien wercken/en heerlijcke dinghen te weghe brenghen/daer hy veel den tijdt door moet brenghen/met te maken Conterfeytselen/en ander cleen wercken/ welcke dinghen by den Borghers en Const-liefdighe t'Amsterdam/ seer wel en uytnemende ghehandelt/ ghesien connen worden. Hy heeft eenighe goede Discipelen voort ghebracht/ eenen Govert ghenaemt/ seer cluchtigh van Landtschap en beeldekens. Oock eenen Pieter Lasman, daer goede hope toe is/wesende nu in Italien. Cornelis Cornelissen heeft noch ghehadt eenen Discipel van Delft/die sy hieten langen Ian: desen hadde een groot begin/en is vroegh ghestorven. Een ander van Delft/ Cornelis Iacobs, is noch oock een goet Meester/en veerdigh. Oock eenen Cornelis Enghelsen, van der Goude/een seer goet Schilder/en uytnemende Conterfeyter nae t'leven. Noch eenen Gerrit Nop, van Haerlem/ die langhen tijdt buytens landts/ te Room en elder/ hem heeft ghehouden welcken t'huys verwacht wesende/t'zijner comst met den wercken hem mach bewijsen te wesen/sulck een als van hem is te verhopen. Desghelijcx oock Zacharias van Alcmaer/ en ander/die hun buytens landts grootlijcx mogē hebbē verbetert.

Geerit Pietersz. van Amsterdam.

Govert.

Pieter Lasman.

Ian van Delft.

Cornelis Iacobs.

Cornelis Engelsen.

Gerrit Nop.

Zacharias, van Alckmaer.

Het leven van Iaques de Gheyn, Schilder van Antwerpen.

DAt t'vast stadigh voornemen eens ernstighen ghemoedts crachtigh/ en van groot vermoghen is/daer van worden daeghlijcx so veel voorbeelden ervaren en bespeurt/ datmen derhalven is ghenoegh versekert. Dit

can

can oock bevestight worden met t'leven van Iaques de Gheyn, dat ick nu te beschrijven voor hebbe: want van jeught aen tot de Teycken-const geneyght wesende/heeft soo langh en veel volherdt/dat hy niet grooté yver al cunnende/hem eyndlijck heeft begheven eyghentlijck tot den veelvyden Pinceel/ met verwen te wercken en te schilderen / als wesende het opperste der Const / en den alder bequaemsten middel/om de Natuere in allen deelen met uytbeeldinghe ten alder ghelijckstén nae te comen. Hy was gheboren t'Antwerpen A°. 1565. Sijn Vader Ian gheheeten/ alsoo my is voor ghewis vertelt / was op geen Landt geboré/dan op de Suyder Zee/ alsoo de Moeder t'Scheep voer van Harlingen nae Amsterdam: zijn Ouders waren van der stadt Utrecht/ en aldaer ghesproten uyt een treflijck en eerlijck gheslacht: en was meer als ghemeen constigh Meester in Glaes-schrijven / als noch teghenwoordigh blijckt aen verscheyden schoon Glaes-vensteren/naemlijck vier groote heerlijcke formen op t'Choor van de Borgh-kerck t'Antwerpen/ als oock in de selve Stadt in de Minrebroers Kerck / daer hy voor d'Italiaensche Natie heeft ghemaeckt verscheyden glasen / welcke sonderlinge den Schilders/ en Const-verstandige/wonder wel bevielen. My dunckt oock/ t'Amsterdam in d'oude Kerck aen de West-zijde/van hem is een groote schoon forme/met seer schoon coleuren/en wist die ghebacken coleuren oft stucken seer behendigh te ghebruycken/t'zy bruyn oft licht/nae dat die dingen aen d'een eyndt oft d'ander eyndt lichter oft bruynder vallen / om zijn dinghen te doen verheffen. Hy had oock een suyver manier van cleyn conterfeytselkens in Verlichterije nae t'leven te doen/en begon in't lest te schilderen van Oly-verwe: soo dat hy zijn patroonen/die hy voorhenen plach op Papier doen schilderen / self op groote doecken van Oly-verwe dede. Hy storf in't beste van zijn leven/oudt ontrent 50. Jaer. Hy was een Man met een yeder vriendhoudigh gheneyght/en van elcken seer bemint / om zijnen vroplijcken vriendlijcken omgangh en wesen wille. Iaques zijn soon was doe maer 17. Jaren oudt/en hadde soo veel handelinghe van Glaes-schrijven/dat hy al s'Vaders begonnen werck opmaeckte: en alsoo hy binnen s'Vaders leven t'Graef-yser een weynigh gheoeffent hadde/beval hem den Vader in zijn uyterste/hem te houden aen t'Plaet-snijden/ t'welck hy(soo veel de gheleghentheyt toeliet) ondertusschen dede: maer bleef langhen tijt aen t'Glaes-schrijven: oock oeffende hy hem in de handelinghe van Verlichten. Eyndlinghe gherakende by Const-rijcken Goltzius te Haerlem/heeft vervolghens twee Jaer/ onder goet onderwijs t'Plaet-snijden aldaer gheoeffent/en oock daer naer noch eenige Jaren/lijdende ten deele grooten afbreuck in de Const/ door t'aenlockende jongh gheselschap/ evenwel altijt meeninghe hebbende hem tot practiseren te begheven. En alsoo de gheleghentheyt toeliet/begaf hem A°. 1595. in den Houwlijcken staet: en bevindende hem in een onghewoon oft ongheloofde rust en stilheyt/nam doe voor zijn voorighe begheerte van studeren vlijtigh en stadigh te volbrengen/ het welck hy dede/ doch onderhiel noch eenighen tijt t'Plaet-snijden / een heel deel platen/so uyt zijn inventie als anders/vergaderende: maer bevindende(als vooren verhaelt is) t'schilderen bequaemst/om t'leven oft de Natuere te vergheliјcké/werdt in hem den Schilder-lust meer en meer crachtigh/dat hy Plaet-snijden en Druckerije verlatende / beclaeghde zijnen verloopen tijt / welcken hem docht t'onnuttigh daer in door te hebben ghebracht. Bestaende dan ern-

stigh

stigh te practiseren/bevondt seer noodigh/veel nae t'leven / en met eenen uyt den gheest te doen / om alsoo alle redenen der Const te leeren verstaen. Doe hy nu voor had aen te vanghen met den verwen / voor bedenckende dat hy swaerlijck de coleuren in hen verscheydentheden soude voor eerst comen onderscheyden/en recht kennen/bedocht hy om tijt winnen desen middel: hy bedeelde een Pennceel wel in hondert vierranten/en teyckendese met Cijfer ghetalen aen in een Boecxken / en beschilderde dese vierranten met verscheyden coleuren/verscheyden graeuwen/groenen/ghelen/ blaeuwen/ rooden/ carnatien/en ander vermengselen/ghevende soo veel hy mocht elck zijn eygen diepsel/en teyckendet bysonderlijck in't Boecxken aen/als gesept is. Dese wijse/alhoewel ongheweonlijck wesende/was de Gheyn seer voorderlijck de verwen te kennen/dat hy bestondt te schilderen van Oly-verwe/ om ondersoecken hoe hy met t'verwercké soude varen: en nam voor eerst voor een cleé Bloempotken nae t'leven/t'welck noch tegenwoordigh is tot d'Heer Heyndrick van Os t'Amsterdam: dit is heel suyver ghehandelt / en nae een eerste begin verwonderlijck. En hoewel zijnen hooghsten lust was tot Figueren/nam hy tot een ander proef onder handen/noch eenen grooteren Bloempot/ met meeninghe te verbeteren t'gene hem in den eersten mishaeghde/en maeckte een groot glas/daer in staende eenen tuyl van bloemen/ waer in hy groot gedult en suyverheyt te weghe bracht. Dit stuck heeft de Keyserlijcke Majesteyt ghecocht/ met oock een cleen Boecxken/daer de Gheyn metter tijt eenige bloemkens van Verlichterije nae t'leven in hadde ghemaeckt / met oock veel cleene beestkens. Doe bevondt hy/dat de heel groote netticheyt in't vervolghen van zijn studie niet vorderlijck en was / en dat hy op een ander wijse hem aen te stellen hadde: des hy hem tot meerder stoutichept begaf/ en tot wat groots/ bedenckende daer in de meeste Const te zijn gheleghen / alsment te weghe can brenghen. Doe gheviel/dat zijn Excellentie Graef Maurits in den slagh te Vlaender hadde vercregé een uytnemende schoon Peert vã den doorlughtigé Ertshertogh/ en liet segghen de Gheyn,dat hy't wilde van hem hebben gheschildert so groot als t'leven/het welck hy geern aennam te doen/ te meer om dat hẽ t'groot heel in den sin lagh: dit Peerdt heeft hy dan also geschildert met eené Man/die dat met dẽ toom leydde. Hier in hadde hy zijn Excellentie wel voldaen/ doch sy selven gantsch niet: en nam voor op een ander manier te besoecké/en schilderde eené doots cop/die t'Amsterdam by Reynier Antonissen te sien is. Hier op is dit Jaer 1604. ghevolght de slapende Venus, die t'Amsterdam is te sien by d'Heer Willem Iacobsz. dit is een beeldt soo groot als t'leven/waer by light eenen slapendé Cupido: aen haer voeten comen twee Satyren / waer van den eenen al schroemende bestaet op te lichten een dunne doeck/dat haren schoot oft schaemte bedeckt. Dit werck(om vrylijck en ongheverwet mijn oordeel uyt te spreken) is van ordinantie/steldsel/ proportie/ handelinghe / en vloeyentheyt / uytnemende volcomen en verwonderlijck/ nae een voor-begin van soo groote dinghen/daer de meeste cracht onser Consten in bestaet. Doch en achte niet/dat hy't daer by noch wil laten : want den lust tot d'aensoetende Schilder-const/sal zijné geest niet ledigh noch vruchteloos laten : maer al stadigh tot beter en beter doen verwecken. De Gheyn heeft in't Plaet-snijden eenighe goede Discipelen voortghebracht : eerst den uytnemenden en vermaerden Ian Sanredam, woonende teghenwoordigh

t'Assen-

t'Assendelft. Oock eenen Zacharias Dolendo, die groot begin hadde/als aen eenighe dinghen van hem ghesneden ghesien can worden/ so aen een Passpken van my ghetepckent/en anders. Hy hadde grooten lust tot de Const: maer is heel jongh ghestorven/hebbende door springhen in danssen/oft t'onmaetlijck drincke sich selven inwendich de longer gequetst/dat hy veel bloet ten mondt upt begon lossen/ en eyndlijck niet con gheholpen worden. Noch eenen Robert woonende t'Amsterdam: en eenen Cornelis, nu wesende in Vranckrijck.

Het leven van Octavio van Veen, Schilder van Leyden/met ander Schilders van Antwerpen/ en elder.

HEt sal my ten minsten leedt zijn/ indien ick eenige besonder gheruchtweerdighe te ghedencken voorby gae / het zy hoe wijt sy van my woonen/oft waer sy verstropt zijn: daerom my in den sin comt voor eerst hier te stellen/den nacomers tot een ghedachtnis/den uptnemenden wel schilderenden Octavium van Veen, welcken upt een goet geslacht is gheboren te Leyden/en natuerlijck aengheloclt tot de Schilder-const / heeft (als ick meen) Italien/Room/en ander plaetsen besocht/en is so in de Const ervaren/dat hy by den Prins van Parma, en den meesten Heere/in weerde en eeren gehouden is ghewordden: oock nu insonderhept by hare Hoocheden/ den doorluchtigen Erdtshertogh Albertus, en de Hertoginne/in welcker dienst hy hem heeft begeven/verlatende ander goede oorsaken/die hem om zijn Const-rijck gherucht zijn voorgecomen/by den Erdtsbisschop van Zaltsburgh/by den Keyser/ooc by den Coningh van Spaengien / en den Coningh van Vranckrijck / die hem in dees voorleden Jaren hebben versocht te hebben/ en daer hy hadde moghen groot voordeel doen: maer ghenepghtt by zijn kennis en vrienden te blijven / luystert niet meer nae uptlandtsche conditien. Hy heeft veel schoon wercken en Conterfeptselen ghedaen / oock twee Conterfeptselen van hare voornoemde Hoocheden / welcke ghesonden zijn aen den Coningh van Enghelandt Iacobus de tweedde. Van dit Jaer 1604. is oock van hem gecomen een groot stuck/ wesende een Bacchus feest/ oft triumph / ghelijck als by den Heer Wijntges is te Middelborgh/ ghedaen van Hemskerck, oft oock de self ordinantie alsso sy in Print comt / dat welck wel gheschildert en ghehandelt is. Daer is oock van zijn constighe handt een seer schoon stuck tot Sr. Wijntges, wesende eenen Zeuxis, schilderende nae t'leven vijf naeckte Vrouwen/en is seer uptnemende wel ghedaen. Hy heeft oock een broeder Gijsbert van Veen, die een seer goet Meester is in Plaet-snijden/ en schilderen / woonende (als ick meen) te Brussel: oock noch eenen vol schilderighen geest/d'Heer Pieter van Veen, den welcken somtijts maer pet upt lust doende / den besten Schilders hooghlijck doet verwonderen en seggen jammer te wesen / dat hy daer van niet zijn besonder stuck en oeffeningh en maeckt. Daer is t'Antwerp oock Hans Snellinck, een besonder goet Meester/en uptnemende Schilder/gheboren (als ick meen) van Mechelen/wonder fraep van Historien / en te maken Bataillien / en is van den Heeren oft Princen daer toe somtijden oft dickwils ghebruyckt gheweest/en heeft gheschildert verschepden Nederlandtsche slaghen / en gheschiedenissen / seer epghentlijck die roocken des geschuts met t'krijghvolck daer in bewolckt oft bedonnelt uptbeeldende. Hy mach nu Ao. 1604. wesen een Man van ontrent 55. Jaré. Daer is ooc t'Antwerpen

Gijsbert en Pieter van Veen.

Tobias Verhaeght. Adam van Oort. Heyndrick van Balen. Sebastiaen Vrancks. Franciscus Savius. Martinus Freminet.

werpen Tobias Verhaeght, die een aerdigh goet Landtschap-maker is. Adam van Oort, die oock fraey van Figueren is. S'ghelijcx Heyndrick van Balen, en Sebastiaen Vrancks, gheleert hebbende by Adam van Oort, en is nu oudt ontrent 31. Jaré/is seer aerdigh in Landtschap/Peerdekens/en beeldekens. Noch is t'Antwerp eenen Ioos de Momper, die uytnemende is van Landtschap/hebbende een aerdighe handelinge. Ick hoore oock een loflijck gerucht van eenen Francisco Savio, te Berghen in Henegouw. Oock in Vranckrijck binnen Parijs zijn eenighe goede Meesters/als Martinus Freminet, Fransman van Parijs / welcken in s'Conings dienst nu corts ghecomen/ soude in s'Conings bywesen hebben beginnen schilderen sonder teyckenen/hier eenen voet/en daer een hant/ elder een tronie/ en heefter eyndlinge een aerdigh goet beeldt van ghemaeckt/tot groot verwonderen van den Coningh. Daer was oock corte Jaren gheleden te Parijs/ en van Parijs/voor desen Freminet, in s'Conings dienst Du Breul, een Sadelmakers soon/die uytnemende fraey en verstandigh was/ besonder van teyckenen/en naeckten: want hadde hem by een Barbier langhe gheoeffent in Anatomie: zijn dinghen liet hy veel door Nederlanders schilderen/en quam daer dickwils hardt in diepen/ oock met enckel swart. Hy was wonderlijck in't spelen op de Luyt / rennen met der Lance/en reedt seer wel en geern te Peerde. Hy is jongh en haestigh gestorvé/ comende snellijck gherent van S. Denijs, om te wesen by gasten / die hy hadde ghenoodt/en op den wegh soude een oude inwendige verarghde quetsuere zijn opgheborsten. Desen stel ick hier by de levende/ op avontuer of ick hem elder had vergheten. Hy is een tijtghenoot gheweest van den voornoemden Freminet, en hebben t'samen jongh wesende te Parijs by een Clad-schilder om trots gheleert. Daer is noch een goet Meester te Parijs/ die in't Hof werckt/en woont in't voorborgh van S. Germein: desen heeft een schoon maniere van schilderen/ zijn verwen wel verwerckende / ghcheeten Bunel, hem seer statigh en borgherlijck draghende: zijn Huysvrouwe wort in wel schilderen noch boven hem en ander fraey Meesters gheprésen. Daer is noch eenen gheheeten Bolery, seer aerdigh van te schilderen Nachten/Mascaraden/ Vastel-avondé/en sulcke feesten/oock alderley beestkens/seer op zijn Bassans: desen houdt hem heel trots/ rijdende te Peerde met den knecht achter hem. Daer is oock binnen Lions een uytnemende Meester van Landtschappen/ beelden/ordinantien/conterfeyten nae t'leven/en teyckenen/ gheheeten Fransoys Stellaert, en is een Nederlander / dan ick weet niet van wat plaets hy gheboren is/noch wanneer. Daer is noch een Nederlander hoogh in Italien te Barry in Poelgien / by den Bisschop aldaer (als ick meen)/ een seer goet Meester/in alle deelen der Schilder-const wel ervaren / en is in dien vreemden hoeck wel gevaren met zijn Const/en Coopmanschap van Graen/in den tijt der leste Italische duyrte. Hy is te Room mijn kennis gheweest/ en is genaemt Gaspar Hueuick, van Oudenaerde in Vlaender: hy heeft eenen tijdt langh ghewoont by Costa, den Schilder van den voorleden Hertogh van Mantua/desen mach ontrét 54. Jaer oudt wesen. Hadde hy my naerder gewoont/ick had hem vroegher moghen ghedencken: gelijck ick oock wel hadde behoort te doen een constigh Schilder van Groeninghe / Herder gheheeten / die oock wel van sulcken ouderdom mach wesen / en was oock mijn Roomsche kennis. Hy is te Groeninghe geweest den Schilder van Verdugo, en is

Du Breul.

Bunel. Bunels Huysvrou. Bolery.

Fransoys Stellaert.

Gaspar Huevick.

Herder van Groeninghe.

en is in alle deelen der Consten onghemeenen lof en gherucht weerdigh/ ghelijck by zijn wercken ghetuyght can worden.

Het leven van Hans Rottenhamer, Schilder van Munchen / en sommighe ander.

HEt voordert den jonghe gheesten seer / als sy in hun gheboort-stadt hebben eenighe goede voorgangers/welcker cloecke stappen siende/ sy verweckt worden tot naevolghen. Te Munchen/daer door de Const-liefdicheyt des doorluchtigen Hertogs/verscheyden groote Meesters in onse Const/hunnen toeloop hebben gehadt/en hun uytnementheyt in openbaer plaetsen laten sien. Daer is ontstaen den wel verwendẽ Hans Rottenhamer, en was aldaer geboren A°.1564. Hy heeft geleert/en zijn begin gehadt/ by een gemeẽ Schilder/geheeten Donouwer. Te Room ghecomen wesende/begaf hem op platen te schilderen/gelijck de wijse der Nederlanders is/doch niet als de gemeen gesellen/dan begaf hem verscheyden dinghen t'inventeren. Het eerste/dat hem geruchtigh maeckte/ was een tamelijcke groote plaet in de hooghte/wesende een aller Heyligen/ te weten/ eenen Hemel vol Santten/Sanctinnen/en Engelen/seer vol werck en uytnemende gehandelt/met aerdige lakenẽ/ cronien/ hulselen/ en alderley fraeyicheyt/seer wel gloeyende/ en op een schoon manier gecoloreert. Hy is eyndlinge gecomen te Venetiẽ/ alwaer hy met een Veneetsche Vrouw is getrouwt/en een menichte van fraey stuckkens heeft gemaect op coper/ som groot/ som cleyn/ die in veel Landen zijn versprcyt/ en by den Const-beminders te sien. Onder ander/by dẽ Const-liefdigẽ Heer Ioan Knotter, woonende teghenwoordigh t'Utrecht./ daer verscheyden stucken op coper van hem zijn/ soo cleen als groot. Onder ander/ en sonderlinghe/een ons Vrouwen Hemelvaert / en eenen Actæon en Diana, met meer ander dingen/ wel gheordineert / vroylijck en gloeyende gheschildert / soo dat ghelijck zijn schilderijen by den liefhebbers in weerden zijn/ zijnẽ naem ooc onder den constighe Schilders weerdich is ghenoemt en gherekent te wesen. Daer is noch teghenwoordigh te Room een uytnemende Hooghduytsch Schilder/Adam gheheeten / gheboren tot Franckfoort / wesende een Cleermakers oft Snijders soon/ welcken in Italien comende/was noch redelijck slecht/ maer is te Room wonderlijck toeghenomen/ en door wercken een constigh werckman geworden: doch begeeft hem niet besonders te teyckenen: maer sit in Kercken oft elder de dinghen der fraeye Meesters stadigh en besiet/ en druckt alles vast in zijn gedacht. Hy is wonderlijckẽ aerdigh in te schilderen fraey inventien op coper platen/ hoewel hy niet veel en werckt/ dã is wonder veerdigh. Hy is heel goelijcx/en elcken geern in alles te gevalle/wesende dit Jaer 1604. ontrent 28. oft 30. Jaren oudt. Het zijn oock noch te Venetien twee constige Nederlanders / eenen Dierick de Vries, uyt Vrieslandt : en eenen Lodewijck Toeput (ick meen) van Mecchel: van welcke ick wel gheneghen waer yet sonders te verhalen: dan dat ick wel van desen Vries verscheyden keuckenen oft fruyt-marcten heb ghesien op zijn Veneets/ die aerdigh ghecoloreert en wel gheschildert waren/ schoon en gloeyende/so dat ick zijnen naem hier niet con verswijghen: zijn ouderdom weet ick niet. Lodewijck die woont buyten Venetien/te Derviso, cloeck in Landtschap en ordinantien / een goet en naem-weerdigh Meester in de Schilder-const; oock (als ick hoor) goet Kethorisien/ ghe-

Adam van Franckfoort.

Dierick de Vries.

Lodewijck Toeput.

ghelijck Pictura en Poësie geern by een / en goede susters oft vriendinnen zijn.

Het leven van Ioachim Wtenwael, Schilder van Wtrecht.

DEn edelen Schilder-gheest / daer hy door Natuere in een constbaer en lustigh herte plaets heeft/ oft gheplant is/ wil qualijck onder gedruckt blijven : maer is gheneghen van trap tot trap op te climmen / tot d'opperste oeffeninge onser Const/en daer in te stijghen ter hooghster volcomenheyt: gelijcx ghemeenlijck alle vruchtbaer ghewas opwaert te stijghen is ghewent. Soo is het toeghegaen met Ioachim Wtenwael, Schilder van Wtrecht/welcken was aldaer gheboren A°. 1566. Zijn Vader was een Glaes-schrijver/en zijn Groot-vader/van zijn Moeders weghe/een goet Schilder nae dien tijt/ en geheeten Ioachim van Schuyck. Desen verhaelde Ioachim Wtenwael was by zijn Vader een Glaes-maker en Glas-schrijver tot zijn 18. Jaren: maer daer in geen ghenoecht meer hebbende / also zijnen gheest tot hoogher dingen werdt ghenoodight oft beroepen/begaf hy hem tot de Const van schilderen/ en was ontrent twee Jaer by een gemeen Schilder t'Wtrecht/ Ioos de Beer, Discipel van Frans Floris. Hier naer trock Wtenwael na Italien/ en is ghecomen te Padua, by eenen Franschen Bisschop/te weten/den Bisschop van S. Malo, reysde/en was met hem in Italien twee Jaer / en woonde daer naer by hem in Vranckrijck oock twee Jaer. Desen tijt gheduerende/heeft Wtenwael veel dinghen voor den Bisschop gheschildert / en al uyt zijnen gheest oft inventie. T'huys comende/heeft tsindert zijn wooninghe altijts ghehouden t'Wtrecht/en veel stucké gedaen/cleen en groot/welcke in veel plaetsen onder den liefhebbers der Consten berusten / en verdienstlijck in weerden zijn ghehouden. Men soude oock niet wel weten te segghen/waer in hy uytnemender is/het zy in't groot oft in't cleen/t'welck een teecken is van te hebben een seer goet oordeel en verstandt/ en is een dinghen by den Schilders niet seer ghemeen: want men siet veel tijts van een handt by den anderen groote en cleen wercken oft beelden / die men soude meenen van twee Meesters ghedaen te wesen/en seer ongelijck in deucht der Consten. Oock is Wtenwael in alle deelen der Consten seer uytnemende/en aerdigh. Van hem sietmé oock seer fraey keuckés met alderley goet na t'leven. Ter Gouwe is van hé eene/die wonder wel ghedaen / en een groot stuck is. T'Antwerpen by eenigh Italiaen is van hem een groot stuck/ses voeten hoogh/en thien langh/ wesende Loth met zijn dochters/daer uytnemende schoon naecté oft beeldé groot als t'levé in comé/ oock eenen aerdighen brandt/boom-stammé/en anders. Daer is oock t'Amsterdã tot zijn Cosijn Lucas, Schilder van Wtrecht/in Apelles, een seer schoon constigh stuck/in de hooghte los geordineert/uytnemende in zijn teyckeninge en coloreringe/en is daer de Herderen in der nacht gheboodtschapt worden/ dat welcke ghenoech ghetuyght/wat Ioachim in de Const vermach. Veel cleen stuckxkens/van uytnemende scherpheyt en nettichheyt sietmen van hem: Eerst t'Amsterdam/tot Sr. Ioan Ycket, oft zijn soon/ is van hem een uytnemende cleen stuck op coper / een bancket der Goden / vol werck / en heel aerdigh en suyver ghedaen. Tot Sr. Ioan van Weely , heeft hy nu corts ghelevert een seer uytnemende cleen coperken in de hooghte / van een Mars en Venus , gantsch vol aerdigh cleen werck/en soo scherp/als t'gesicht vermach yet t'onderscheyden/wonderlijcke cierlijck/Tafel/ koetse oft bedstede/ met alle de Goden / en

veel Liefdekens afcomende in de wolcken. Een ander Mars en Venus is oock van hem tot Sr. Melchior Wijntgis te Middelborgh. Eyndlijc acht ick Wtenwael onder onse beste Nederlantsche Schilders plaetse weerdigh te wesen. En t'is verwonderlijck/hoe onse Pictura hem so heel gunstigh en toeghedaen noch is/ghemerckt dat sy by hem als een tweedde maer en wort ghehouden/ oft gheoeffent/ als de Coopmanschap/die boven ghestelt is/dat verdraghen/ oft hem tijt gunnen wilt: want sommighe segghen / dat te vreesen waer/ of hy t'eenemael in Vlas (waer in hy handelt) mocht van de Schilder-const verandert worden/ ghelijck Arachne in haer geweef blijft vast en verstrickt/ door den toorn van Minerva. Hy is nu A°. 1604. oudt 38. Jaren.

Het leven van Abraham Bloemaert, uytnemende Schilder van Gorricum.

HEt goedertieren gheluck heeft ghedooght en ghevoeght/ dat d'aenporrende Natuere van in den Lenten zijns jeughs heeft vercoren Abraham Bloemaert, te becroonen de bloem aller Consten Pictura, welcke hy (als bloem onder die haer oeffenen) al bloeyende bloem-aerdige vercieringe mildlijck toelangt: met eenen oock een loflijcke vermaertheyt der stadt Gorricum/alwaer hy was geboren in't Jaer ons Heere 1567. ontrent Kerstdagh. Sijn Vader/geheeten Cornelis Bloemaert, was een constigh Beeldt-snijder/ Architect/en Ingenieur/gheboren te Dordrecht/ van waer hy is ghewecken (niet willende seker Eedt doen) en quam om t'ontcomen s'Landts aenstaende beroerten / niet sonder quade avontueren/te Gorricum. Van Gorricum trock Bloemaerts Vader met zijn huysghesin tot s'Hertoghen bosch / en van daer t'Wtrecht. Alwaer Bloemaert by zijnen Vader aenvingh yet te conterfeyten nae eenighe teyckeninge van Frans Floris, oft dinghen die nae zijn dinghen quamen. Hier naer schickte hem den Vader by een cladder/gheheeten Gerit Splinter, op dat hy aldaer de verwen soude leeren kennen. Desen stelde Bloemaert voor een Scherm-meester te schilderen eenighe bootsen/seggende/ dat Bloemaert alree beter Meester was als hy. Doch also desen Splinter hem daeghlijcx tot onmatigh drincken begaf / was Bloemaert by hem maer veerthien dagen/latende dese begonnen Scherm-bootsen onvoldaē. De principale waren seer aerdigh/en van der handt van een gheestigh Schilder/genoemt Heyndrick Wthoeck. Doe quam Bloemaert by Ioos de Beer, een Discipel van Floris, oock binnē Wtrecht woonende. Desen/hoewel hy den besten Schilder niet en was/hadde in zijn huys veel fraey dinghen van Blocklandt, en ander fraey Meesters. Hier hadde Bloemaert gheconterfeyt van Oly-verwe/ een stuck van Dirck Barentsz. wesende een Moderne bancket / welck principael noch is t'Amsterdam by Cornelis van der Voort Schilder: daer comt in een spelende op een Herp/en een Vrouken/dat seer aerdigh bewijst te singen/ nefsens ander omstandicheden/ en is seer constigh en uytnemende ghedaen. Dit hadde Bloemaert nae zijner jongheyt wonderlijcken wel nae ghevolght. Dit siende den Vader/die met de Beer (die sulcx weynigh achtede) niet con accorderen/nam zijnen soon t'huys/denckende hem self te doen hebben fraeye stucken om nae te doen: en liet hem conterfeyten een seer fraey keucken/van den ouden langhen Pier, waer in quam een Ossenhooft. T'huys con Bloemaert niet veel doen/ dewijl hem den Vader weynigh tijt gaf/en in anderen dienst ghe-

ghebruyckte. Doe werdt Bloemaert bestelt by den Drossart van Heel/die een weynigh schilderen con/ en beloofde den Vader/den jonghen in zijn leeringhe seer vorderlijck te wesen/ en hem eyndlinghe te bestellen by Blocklandt, doch daer en volghde niet: want desen ghebruyckte den jonghen tot een Lakaey/ en dergelijcken dienst/ soo dat Bloemaert niet dan te rugge gingh in de Const/ en is t'eynden een Iaer en een half weder t'huys ghecomen. Hier naer soude hem den Vader hebben bestelt (ick meen) te Rotterdam/ by den voorverhaelden Wthoeck, die yet van Bloemaert siende / hem soude geern aenghenomen hebben: doch zijn Wijf en wilde dat niet ghehenghen oft toelaten. Bloemaert nu ontrent 15. oft 16. Iaer oudt/ werdt ghesonden nae Parijs/en was aldaer by eenen Iehan Bassot, ontrent ses weken: van daer by een ander Schilder/ gheheet en Maistre Herry: hier was Bloemaert by derd' half Iaer/ schilderende alles uyt den geest/ doch met weynigh oft geen onderwijs/ ondertusschē hem oock oeffenende met uyt den gheest te teyckenen. Doe hy hier naer noch een weynigh tijt was gheweest by Ieroon Franck van Herentals / is hy van Parijs weder t'huys ghecomen/en quam oock van Wtrecht t'Amsterdam met den Vader/die aldaer voor t'Stadts Bouw-meester is aenghenomen ghewordén. Eyndlijck nae des Vaders overlijden / keerde Bloemaert weder t'Wtrecht/daer hy hem t'sindert heeft ghehouden/ hebbende nu zijn tweedde Huysvrouwe. Summa / Bloemaert heeft hem soo beneerstight in de Const/ dat hy een overtreffende Meester (doch soo men seggen mocht) sonder Meester ghewordén is: soo dat hy teghen zijn Discipulen woorden gebruyckende/hun tot neersticheyt vermanende/wel t'somtijden heeft geseyt: ick wouw dat ick eens binnen mijnen leven had moghen eenigh goet Meester sien schilderen / oft de verwen ghebruycken / op dat ick hun wijse oft maniere hadde siende moghen afleeren. Doe hy tot Amsterdam met zijnen Vader quam woonen / hadde hy een Kerck oft wijde plaets ten besten tot eenen winckel/ daer hy zijnen geest mocht oeffenen: en maeckte daer/onder ander cleen stucken/een groot en heerlijck stuck / t'welck is teghenwoordigh t'Amsterdam/ by den Heer Zion Luz: hier in comen verscheyden naeckten van Mannen en Vrouwen/ groot als t'leven / wel verstaen en uytnemende wel ghehandelt/ wesende d'Historie van Niobe, daer haer kinderen doot gheschoten worden van Apollo en Diana. De self History / doch op een ander ordinantie/is van hem oock by den Keyser/een groot heerlijck en uytnemende stuck/ daer zijn Majesteyt en alle Const-verstandighe groot behaghen in hebben: dit is cortlijck van Bloemaert gedaen. Desghelijcx is daer boven in't Landt oock van hem een uytnemende schoon Goden bancket/wel gheordineert/ en gheschildert wesende/ en een treflijck goet werck. Een ander Goden bancket / vroegher van hem gedaen/en minder/is van hem by den Graef van der Lip/dat oock uytnemende is. Tot den seer Const-liefdighen Iaques Razet t'Amsterdam/zijn oock van Bloemaert dry grooten tronien in ronden/ wesende Venus, Iuno, en Pallas, die grooten welstandt hebben/doch vroegh van hem zijn gedaen. Daer zijn oock by Sr. Razet, van hem meer cleen stucxkens: onder ander/een doots hooft/met ander byvoeghselen/ seer wel ghehandelt en gheculoreert: oock een stucxken / met voor aen eenige Indiaensche kieck-hoornen en schulpen/waer op rusten oft ligghen eenighe Zee-Goden / en Godinnen/ in't verschiet de Zee/ en in't cleyn Andromeda, daer Perseus haer verlost / en

is wonder aerdigh gecoloreert/ en wel gedaen. By den Const-beminders zijn oock van hem seer aerdighe Landtschappen/ met eenighe aerdighe en drollighe Boeren huysen/ Boerigh ghereetschap/ boomen/ en gronden/ dinghen die daer om Wtrecht seer veel en verscheyden te sien/ en van hem ghecontersept zijn: want hy seer veel nae t'leven doet/ hebbende een seer aerdighe wijse van teyckenen/ en handelinge metter Pen/ daer hy dan eenige sappighe verfkens by voeght/ tot sonderlinghen welstandt. En gelijck hy in alle deelen der Const seer ervaren is/ gheeft hy dese dingen in't schilderen grooten aerdt en schoonheyt/ daer in te pas brenghende somtijts eenighe Sonneschijnen/ duyster oft vierige lochten/ nae den eysch des wercks. Hier in comen dan beesten/ koeyen/ honden/ oft anders/ seer natuerlijck nae t'leven ghedaen/ met eenighe Historikens. Dees dinghen/ hoewel niet te seer verladen met werck/ staen besonder en uytnemende wel/ en (na mijn duncken) niet te verbeteren. Hier in maeckt hy t'somtijt eenige mossige wateren/ oft putten/ met lissen en cruyden bewassen/ met canne-bladeren en bloemen daer op drijvende: voor aen op de voorgronden brenghende eenighe heerlijcke groote cruyden oft bladen van docke oft anders/ wel ghehandelt/ en niet te seer verladen. Het conterfeyten nae t'leven gheeft hy by hem geen plaetse/ op dat zijnen gheest daer door niet worde verhindert. Verscheyden dinghen/ ordinantien/ en beelden van hem gheteyckent met de Pen/ en daer nae met wit en swart/ van Oly-verwe geschildert/ zijn in coper gesneden/ door den Const-rijcke Ioan Muller, en noch meer door den vermaerden Saenredam, die in zijn teyckeninghe grooten lust hebbende/ doet zijn uyterste vlijt/ de selve met den Graef-yser welstandigh/ en aerdigh aen den dagh te brengen. Bloemaert nu A°. 1604. is oudt 37. Jaren/ en werdt desen aenstaenden Kersdagh 38. Hy is een Man van stil en bequamen wesen/ hertlijck verlieft en gheneghen meer en meer nae te soecken d'uyterste cracht en schoonheyt der Const Pictura: welcke/ ghelijck sy Bloemaert, om zijnen schilderachtigen bloem-aerdt (van hem bloemigh verciert wesende) gheheel vriendlijck toegedaen en gunstigh is/ doet sy uyt rechte danckbaerheyt van Wtrecht zijnen naem recht uyt de Weerelt over loflijck voeren en dragen/ door d'al-siende en al vernemende dochter der spraeck/ de duysent tonghsche snel vlieghende Fama oft gheruchte/ die in haer ghedacht-camer/ by den vermaerden Schilders namen/ den zijnen d'onsterflijckheyt sal overleveren/ en voor de verderflijcke scheer van Atropos eewigh beschermẽ en behoeden.

Het leven van Pieter Cornelisz. van Rijck, Schilder van Delft.

DE Oeffenaers onser Const/ die buytens Landts besonder in Italien/ hun langhen tijt hebben onthouden/ t'huys weder comende/ brẽgẽ gemeenlijck mede eenighe wijse oft ghedaente van wercken/ die de gemeen oude Nederlandtsche in schoonheyt en treflijckheyt te boven gaet/ oft daer men soo een onghewoon gheestighe aerdicheyt in siet. Dit heeft men oock soo bevonden aen de handelinghe van Pieter van Rijck, Schilder/ geboren te Delft/ welcken de Teycken-const aenving te Delft/ by Iacob Willemsz. doch na den tijt van twee maenden/ werdt van de Const ghenomen/ en op ander dinghen gehoudẽ den tijt van dry Jaren. Doe werdt hy door lust weder tot de Const ghedreven/ en quam leeren by Hubrecht Iacobsz. een goet Schilder en Conterfeyter te Delft. Hier was Pieter aen teyckenen ses Maenden/ en soo veel

tijts oock aen de verwen en het schilderen. Daer naer begaf hy hem met den Meester nae Italien/ alwaer hy bleef den tijt van 15. Jaer/ werckende met veel verscheyden Meesters/oock voor veel Princen/Heeren Prelaten/ Moniken/ Nonnen/en alderley volck/ meest in alle plaetsen van Italien/ so van Oly-verwe/als op den natten kalck. Hy is dit Jaer 1604. een Man van 36. Jaren / woonende te Haerlem / alwaer hy oock verscheyden fraey dinghen heeft gedaen/so groot als cleen. Onder ander/een stuck van een keucken/ wesende eenen Rijckeman en Lasarus / en staet buyten Haerlem tot de Siecken. Eyndlinghe heeft hy ghedaen op eenen seer grooten doeck een keucken / met veelderley ghevoghelte/en ander dinghen/met oock verscheyden beeldekens/ beesten /en ghedierten. Hy heeft een fraey maniere/ welcke genoech uytwijst en te kennen gheeft/dat hy veel nae Bassaens dinghen ghedaen heeft/en is seer veerdigh en aerdigh van handelinge. Sijn wercken die veel hier en daer gesien worden/ghetuygen hem een groot Meester in onse Const te wesen/soo in ordinantien/als oock in Conterfeytselen.

Het leven van Francesco Badens, Schilder van Antwerpen.

Onse Const hebben wy cortlijck in onse Nederlanden ghesien in beter ghestaltnis toenemen en veranderen/besonder in de coloreringhe / carnatien / en diepselen / meer en meer zijn ghewordden afghescheyden van een steenachtige graeuwicheyt/ oft bleecke Vischachtighe/coudtachtighe verwe: want de gloeyentheyt in lijf-verwe en vleeschachtighe diepselen zijn nu heel seer in ghebruyck ghewordden. Hier toe heeft oock geen cleen behulp ghedaen Francesco Badens, den welcken was geboren t'Antwerpen/A°. 1571. en was vijf Jaren oudt ten tijde van de Spaensche Furie / welcke gheschiedde A°. 1576. den 4^en^. November. Sijn Vader/die dit Jaer 1604. t'Amsterdam overleedt/quam corts nae de voorseyde Furie in Hollandt/soo dat Francesco van jongs t'Amsterdam heeft ghewoont / en gheleert by den Vader/die een ghemeen Schilder was/sonder ander Meester te hebben. Badens in gheselschap van Iacob Mathan, de schoon-soon van Goltzius, reysde en was ontrent vier Jaer in Italien. T'huys gecomen/alsο hy t'Amsterdam was d'eerste/die de joughste schoon maniere hier in't Landt bracht / des noemden hem de jonge Schilders den Italiaenschen Schilder : want hy een seer schoon vloeyende en gloeyende maniere heeft / wesende een uytnemende Meester/beyde in te schilderen Historien/ tronien/ en Conterfeytselen. Dit Jaer 1604. heb ick t'Amsterdam t'zijnen huyse gesien een paslijck groot stuck / van een Bersabea, haer badende/alwaer haer eenen brief werdt ghebracht/ en een oude coppelersse haer vast in d'oore veselt oft luystert/ met meer Vrouwe naeckte/en anders /wesende seer uytnemende/gracelijck/en aerdigh gheschildert/ wel gecoloreert/en gheordineert. Veel Conterfeytselen zijn van hem uytnemende wel ghedaen/eenighe in ordinantien van Historien te pas gebracht wesende/ oock veel bancketten/en Masraraden op den nacht/ en op zijn Moderne/ oft deestijtsche wijse van cleedinghe/daer hy seer fraey van is. Tot Cornelis van der Voort, Schilder t'Amsterdam / is van hem een stuck van twee ghelieven op zijn Italiaens/den Vryer spelende op een Luyt / en t'samen singhende. Ick had meer dinghen moghen aenwijsen : doch dit heeft my verhindert / dat ick de teghenwoordige Schilders oft Constenaren heb ghevonden so heel weyghher-

gherlijck/segghende/niet ghenoechsaem in de Const te wesen/om verdienstlijck by ander groote Meesters te wesen ghereкent/oft ghenoemt: Soo dat d'overleden my niet connende yet segghen/en de levende niet willende veel beschept doen/ick niet recht voor windt en stroom heb moghen noch ghemacklijcke reys doen. Francesco hadde noch eenen Broeder/geheeten Ian, den welcken was gheboren t'Antwerpen Ao. 1576. den 18en. November. 14. daghen naerde Spaensche Furie: desen was uytghereyst nae Italien/en in de Const seer wonderlijck toeghenomen/datmen veel van hem te verhopen hadde. Hy was in Duytslandt en Italien over al van t'gheluck seer toeghelacchen/en soo vriendlijck toeghedaen gheweest/dat hy by de meeste Heeren/om zijn Const/over al in grooter weerden/en hooghlijck gheloont is geworden: doch comende weder met eyghen Peerdt wel in orden/en met wel ghelt/heeft hem t'ongheluck gantsch te gronde geworpen/en verdorven: want werdt/in Nederlandt comende/van de rouwe Mars kinderen berooft/en ghevanghen/des hy uyt onghenoecht t'huys comende/van teeringhe is ghestorven Ao. 1603. Ian Badens.

Het leven van David Vinckeboons, Schilder van Mecchelen.

INdien my niet qualijck wort naeghesept/soo acht ick dat niet ghehoort en is/dat ick mijner Const halven my oyt yet/oft te minsten onmaetlijck heb geroemt: Mijn wercken des aengaende geef ick doch lossen toom oft vryheyt/soo veel sy vermoghen/als ghewisse ghetuyghen/mijn vermoghen t'openbaren/en te ghetuyghen. En connen sy hun selven niet prijsen/sy moghen so veel doen/datse by de verstandighe beleefdlijck sich veronschuldighen/op datter maetlijck van mach zijn ghesproken. Mijn eyghen verstandt oft oordeel/of dat niet ghenoechsaem waer/onderscheydlijck en beschedlijck van de Oeffenaers onser Const/oft hun werken te schrijven: soo vermijd' ick my doch de Constnaren teghen malcander te vergheleijcken/oft kindtslijck yemant te verachten/oft d'een hoogher als d'ander/tot anders verminderinghe/te stellen. My heeft daerom goet ghedocht (om in geen berisp-weerde dolinghe/te vallen) te houden dese streeck/dat ick/comende in huysen der Const-liefdige acht hebbe/en mercke/wat constighe wercken/en van wiens handt/daer voor besonder en uytnemende by den anderen ghevoeght/en ghereкent zijn: want of ick alschoon nae mijn beduncken mijn kennis yet vertrouwe/oft meen te verstaen/soo volgh ick geern met eenen oock t'ghemeen ghevoelen der Const-verstandiger: waerom ick niet can naelaten hier te ghedencken David Vinckeboons, geboren te Mecchelen/in't Jaer 1578. welcken cleen kindt wesende/is ghebracht t'Antwerpen/en met zijn Ouders nae seven Jaer ghecomen t'Amsterdam in Hollandt/alwaer hy noch teghenwoordigh is woonende: zijn Vader was een redelijck goet Schilder in Water-verwe/ghenoemt Philips Vinckeboons, en is overleden t'Amsterdam Ao. 1601. David heeft eerstlijck aengevangen van Water-verwe te wercken by den Vader/noyt ander Meester gehadt hebbende/en heeft hem naderhandt heel aen d'Oly-verwe ghehouden/hem begheвende veel in't cleen/makende seer aerdighe beeldekens van uytnemenden welstandt. Eerstlijck zijn van hem te sien t'Amsterdam in de Calver-straet/tot den Const-lievenden Heer Ioan de Bruyn, twee fraey stuckkens: t'een een Cruys-draginge/met uytnemende ghewoel en toeloop van alderley volck/ghelijck als sulcke Historie vereyscht:

eyscht: t'ander een Boeren Kermis/ oock heel vol aerdige en cluchtige bootsen: oock Peerden/ huysen/ boomen/ en Landtschap/ daer hy seer fraey van is/zijn uytnemende / en wel ghedaen. Hy heeft oock noch ghemaeckt twee stuckxkens/welcke werden ghebracht te Franckfoort/voor den Heeren Caymocx, t'een wesende een Landtschap/daer Christus den Blindē op den wegh gheneest/ en t'ander een Boeren Bruyloft / seer aerdigh ghedaen. Daer is oock van hem t'Amsterdam in't oude Mannen Gasthuys/ in't Comptoor/ een groot stuck/veerthien voeten langh en acht hoogh/ wesende de Loterye voor t'selve Gasthuys/in der nacht/met de plaets en huysen nae t'leven/ en alderley volck/met lanternen/en ander lichten/alles seer aerdigh en wel ghedaen: dit dede hy A°.1603. Nu 1604. heeft hy onder handen twee stuckxkens/ voor Ian van Conincxloo Schilder/ t'een wesende een Predicatie Christi, en t'ander een Boeren Bruyloft/vol uytnemende fraey werck / so verscheyden beeldekens/als huysen/schepen/en Landtschap/oock wel gheordineert. Verscheyden Landtschappen/met Moderne beeldekens/en anders/zijn van hem gheteyckent/en ghesneden door Niclaes de Bruyn, die een seer goede maniere in't Landtschap te snijden heeft/ welcke dinghen yeghelijck genoech gemeen en bekent zijnde/moghen oock zijnen gheest en Const ghetuyghen. David, ghelijck zijnen lust hem tot meer deelen der Const aendrijvende is / heeft in zijn begin hem tot Water-verfkens en verlichten begheven / verscheyden dinghen/als beestgens/Vogelen/Visschen/boomen/ en anders/na t'leven doende/seer bevallijck en aerdigh wesende. S'gelijcx heeft hy oock op Glas-schrijven met goet gheluck yet bestaen te doen / dat gheestigh staet / ghelijck hy oock doet in't handelē van het Graef-ijser/en hetsen in coper/dat te verwonderen is / soo veel sonder onderwijs te doen / hoewel hy hier van zijn werck niet en maeckt / dan van het schilderen van Oly-verwe / wesende van zijn fraey gheestighe wercken/nae zijn Const/vlijt/ tijt/ arbeydt en verdienst/niet dan veel te weynigh beloont.

Van verscheyden Nederlandtsche Schilders / teghenwoordigh levendigh.

Dewijl den Const-verderbenden roeckloosen Mars onse Landen met donderende geschutten verschrickt en verbaest/ en den Tijdt zijn graeu hayren te berghe doet stijghen: soo is te verwonderen/dat noch soo veel goede Oeffenaers worden gevonden in onse vrede en voorspoet beminnende Schilder const/onder onse Landtluyden/oft Nederlanders/welcke soo ickse al in't lange bysonder wouw beschrijven/souden mijn Boeck te seer dick doen swillen. Ick sal dan/soeckende te eyndighen/ alleenlijck eenighe hun namen aenroerende ghedencken/soo veel my in't ghedacht comen/oft bekent zijn. Eerstlijck/Cornelis Floris, den soon van Cornelis Floris, Beeldt-snijder / en Architect van Antwerpen: desen is een uytnemende Schilder/ en Beeldt-snijder/ woonende t'Antwerpen/ alwaer zijn Const niet ghenoech nae verdienst bekent noch beloont en is / want hy wonder cloeck en veerdigh is. Oock is t'Wtrecht een Schilder/ gheheeten Pauwels Moreels : desen is besonder in conterfeyten nae t'leven/een seer goet Meester. Verscheyden Conterfeytselen worden van hem ghesien/en heeft hy onder handen/die seer Meesterlijck zijn ghedaen: onder ander/den Graef en Graefvinne van Culenborgh/ten voeten uyt/

Cornelis Floris.

Pauwels Moreels.

uyt/en alsoo groot als t'leven: de Huysvrouw van Sr. Knotter, dat een aerdighe en wel ghehandelde tronie is: en veel ander meer. Desen is een Discipel van den constighen Michiel Miereveldt van Delft / en is noch een redelijck jongh Man. Daer is oock te Haerlem een Haerlems borgher/Frans Pietersz. Grobber, een uytnemende goet Conterfeyter/die oock ondertusschen van Figueren schildert: en alst behoeft/oft te pas comt / hem oock in bordeur-wercken aerdigh weet te behelpen: desen is een Discipel gheweest van Iaques Savry, daer hy doch niet en leerde als wat vã Landtschap. Verscheydẽ Conterfeytselen/ groot/en heel cleen/zijn van hem hier en daer te sien/ seer wel ghelijckende/en wel ghedaen. Daer is oock te Haerlem/en van Haerlem/Cornelis Claesz. den welcken de Zee-vaert en ander hanteringhe verlaten hebbende/heeft aenghevanghen te teyckenen en schilderen schepen / met t'ghene daer by behoeft te wesen/ toonende wonderlijcken gheest en verstandt/als tot de Schilder-const van Natueren voorgheschickt zijnde: de takelinghe/touwen/en alle eyghenschappen der schepen verstaet hy uytnemende wel/en heeft alree soo aerdighe maniere van wercken/en suyver vaste handelinghe van het trecken der touwen/dat hy niemant te wijckẽ heeft. Daer zijn oock t'Amsterstam noch twee Schilders van Antwerpen/ ghebroeders/Bernaert, en Pauwels van Somer. Bernaert ghetrouwt en uyt Italien ghebracht hebbende de dochter van Aert Mijtens, is een seer goet Conterfeyter nae t'levẽ/en aerdigh van ordinantien/ hebbende eenighe Jaren in Italien ghewoont. Pauwels noch vry ghesellé/ is oock uytnemende in alle deelen der Const/ soo in inventien/ als conterfeyten. Daer is oock t'Amsterdam een besonder goet Meester / in te conterfeyten na t'leven/ick meen van Antwerpen / gheheeten Cornelis van der Voort, die zijn dinghen seer bevallijck en aerdigh doet / en met grooten welstandt / wesende noch een jongh Man/in't beste zijns levens. Daer is oock in den Haghe Evert Krijnsz. van der Maes/die corts is ghecomen uyt Italien/ en heeft te Room hem aenghewent een schoon veerdighe en gheestighe manier van schilderen/ soo van Historien/ als conterfeyten nae t'leven. Ick behoefde oock niet verswijghen in den Haghe een seer goet Schilder / en Conterfeyter / Ravesteyn gheheeten/die een schoon en goede handelinghe heeft. Noch is te Haerlem een jongh Man/Aert Iansz. Druyvesteyn, in Landtschap en beeldekens wel ervaren wesende/doch de Const maer by lust ghebruyckende. Voorts is te Delft noch Iaques de Mosscher, in alle deelen der Consten wel gheschickt / en ervaren. Te Alckmaer is oock Thonis Ariaensz. een goet Schilder: En eenen Niclaes van der Heck, van t'gheslacht van Marten Hemskerck, en Discipel van Ian Naghel, wesende een goet Schilder/besonder in Lantschap. Daer is oock te Delft een uytnemende Jongh-man/gheheeten Pieter Geeritsz. Montfoort, gheboren binnen Delft/van goet gheslacht/die by lust met groot opmerck de Const oeffent/oudt wesende ontrent 25. Jaer: desen is een Discipel van Michiel Miereveldt, daer hy doch maer een half Jaer by en was. Hy is neerstich t'ondersoeckẽ de meeste schoonheyt van de Schilder-const/en coloreren/practiserende uyt sich selven op verscheydẽ wijsen/teyckenende ooc ondertusschen op blaeu papier/met hooghen en diepen zijn dingen uytbeeldende. Sijn meeninghe is binnen zijn leven niet veel/maer yet besonders te maken. Noch is een Discipel van Miereveldt, Pieter Diericksen Cluyt, van Delft: zijn Vader was een uytnemende beminder en kender van alderley bloemẽ/wien als een

Frans Pietersz. Grobber.

Cornelis Claesz.

Bernaert en Pauwels vã Somer.

Cornelis van der Voort.

Evert Krijnsz.

Ravesteyn.

Aert Iansz. Druyvesteyn.

Iaques de Mosscher.

Thonis Ariaensz.

Niclaes van der Heck.

Pieter Geeritsz. Montfoort.

Pieter Diericksz. Cluyt.

Voesterlingh van Flora, den Bloem-hof te Leyden was bevolen/en maeckte van de Bloem-lievende Hongh-byen en den honigh seer geleerdlijck een Nederlandtsch Boeck. Pieter zijn soon is seer neerstigh tot volcomenheyt der Schilder-const te comen / en is seer gheestigh in't inventeren / teeckenen / en schilderen. Veel ander jonge geesten meer acht ick wel dat hier plaets weerdigh mochten wesen/die my onbekent zijn/oft niet te voor en comen, de welcke ick wensch hun soo te bevlijten in de Const/ dat t'gheruchte sich ghweerdige der selver namen soo helder uyt te blasen / datse in't Boeck des onsterflijcken en loflijcken ghedacht mogen blijven. Heb ick oock yemant dit te hoogh boven weerde ghestelt oft gheroemt/nae sommigher oordeel/die moghen hier door ghepricktelt en aenghepoort worden/daer toe te comen/en sulcx te worden. Eyndlinghe wensch ick/ niemant mijnen ghedaen arbeydts halven my t'ondancken / t'zy om mijn onvolcomenheyt/oft yet dat hem mishaghen mocht. Noch dat niemant sich hem te ydelijck verheffe op de Const/die ick voorhenen een schaduw van t'rechte wesen/ en een bloem heb gheheeten / wetende dat oock ons leven niet en is als een wijckende schaduwe/ en een ongheduerighe Veldt-bloem. Alle Rijck-staven/constige Pennen en Pinceelen, moeten eyndlijck uyt der handt door de vermelende Doot wech gherockt en ghenomen worden: daerom behoeftmen ernstlijck de beste en Godlijcke Const/van lief hebben den even Mensch als sy selven/te behertighen/ en te leeren in der daet volbrengen/als wesende eenen sekeren toepadt der eeuwigher salicheyt. Ick had de van den constigen Glas-schrijvers/Plaet-snijders/en Nederlandtsche Vrouwen/die t'Pinceel gheoeffent hebben/moghen eenighe deelen hier by ghevoeght hebben: dan alsoo ick de selvige/ oft de bysonderste/t'somtijden voorhenen in de levens der Schilders hebbe ghenoemt/en verhaelt/ en dat ick mijn Boeck vast bevinde dick te worden / laet ick't blijven by mijn eerste voornemen/alleē van schilderen en Schilders te handelē oft te schrijven: bedenckende daer beneffens/dat het haest tijt soude wesen / als ick van anderen hebbe ghescreven hoe sy ghesschildert hebben/dat ick my tot den Pinceelen keerde/ om al proevende te ondervinden/of ick oock yet goets con makē. Het welck niet ongheraden wesende/ick de Const te ghevalle/ nu dan nederlegghe mijn vermoeyde Pen/ die ick doch de Schilder-const en al haer edel Oeffenaers ter eeren en ghevalle/ oock de Schilder-jeught tot leeringe/ verweckinghe/en vermaecklijckheyt/dus veel gebruyckt/en met veel tijdt en moeyte/tot mijn niet geringhe schade oft naedeel versleten hebbe : doch lust heeft my doen aenvanghen/volherden/ en voleynden.

Eyndt des Schilder-boecks.

Appendix, oft aenhangh van het Schilder-boeck: in welcken eenige dingen zijn/die men by den leven eeniger Schilders sal voeghen/ veranderen/oft verbeteren/als aenghewesen wort.

Achter den Tijtel van t'leven der Antijcke Schilders / in de T'saemspraeck/den 23. reghel behoeft verandert/en aldus te wesen:

Ghelijck Clypeus t'woordt is in Latijn een schildt.

Fol.

Fol.65.a.in't leven vā Polygnotus. Aristoteles in zijn Poëtica, Cap.11.seght: dat Polygnotus ghemeenlijck de Persoonen veel schoonder schilderde als sy waren/maer Pausone maecktese leelijcker/en Dionisius ghelijck sy waren.

Fol.68.b.reg.47.Zeuxis soude wesen gestorven / uytvarende met onmaetlijck lacchen / hem verstickende / nae t'leven schilderende een berimpelt oudt drollígh Wijf. Dit betuyght Verrius Flaccus in zijn Boeckē van de beteyckeninghe der woorden/ daer hy aentreckt Sex.Pompeum Festum. Hier op heeft eenigh Poeet ghestelt dese versen:

Hoe lacht ghy sonder maet? oft wilt ghy g'lijcken even
Den Schilder, welcken is van lacchen doot ghebleven?

Fol.157.b.reg.44. Hier staet / dat ick t'leven van Iacob Puntormo niet beschrijvē soude: doch heb my om oorsaec bedacht/ en versuymt dit uyt te doē.

Fol.191.a.reg.14.is my qualijck bericht/dat Michael Agnolo Caravaggio door zijn gheschildert Keuskien de dinghen van Ioseppijn bespot.

Fol.208.b.reg.15.My werdt na bericht/dat den Keyser Maximiliaen geboodt een van den Edelluyden de leeder te houden / daer Albert Durer op stondt/den welcken dat zijnen Jonghen gheboodt / seggende tot den Keyser/ dat sulcx den Adel tot vercleeninghe soude wesen / Waer op den Keyser antwoorde/gelijt voorhenē is verhaelt.En soude Albert doe voor den Schilders hebben gegeven des selven Edelmans wapen. Eenighe meenen / t'waren drij witte schilden in een roodt veldt: doch voerent de Schilders blaeuw.

Fol.211.a.reg.24.Hier most staen/acht stucken/in elck twee Peerden/maken sesthien Conterfeytselen.

Fol.216.Quintijn Macijs overleedt A°.1529. was een groot Musitien / en hadde t'schilderen by niemant gheleert.

Fol.226.b.reg.15.Ioos van Cleef,den sotten geheeten/ was doch van t'geslacht van Marten en Hendrick, dat ick niet en wist.

Fol.230.b.reg.11.Daer ick niet en hebbe den sterfdagh van Hendrick van Cleef, most staen/dat hy is gestorven van Artijcke / A°.1589.Marten quam in't Gildt t'Antwerpen A°.1551.

Fol.231.b.Antonis Moro starf t'Antwerpen / oudt 56.Jaren / een Jaer voor de Fransche Furie.

Fol.234.a.reg.7.Hier is my qualijck bericht/dat den jongen Pieter Bruegel nae t'leven conterfeyt: want hy veel zijns Vaders dinghen seer aerdigh copieert en naedoet.

Fol.264.b.reg.46.leest/ zijn Vader/ Pieter de Vos,was een Hollander/ ick meen van der Goude.

Fol.265.a.reg.10.Marten de Vos die starf A°.1603. den vierden Decembris/oudt 72.Jaer.

Fol.280.b.reg.30.Hier most staen/dat Miereveldt was gheboren te Delft aen't Marcktveldt/A°.1567.den eersten Mey/en dat zijn Moeders Vader te Delft was een Glaes-schrijver. Hy heeft by Ieroon Wierincx niet gheleert/ my was qualijck bericht: zijn eerste Meester hiet Willem Willemsz. en quam van daer by een Discipel van Blocklandt, Augustijn, te Delft wesende/seer vloeyende van geest in inventien. Hier leerde Miereveldt aldereerst schilderē/ en was by hem ontrent thien weken. Hy starf vroegh. Doe Miereveldt oudt was ontrēt 14.Jaer/trock hy t'Utrecht by Blocklandt,en wasser twee Jarē

en drij Maendẽ. Doe Blocklandt was ghestorven/ quam Miereveldt t'Huys. En hoewel des Vaders aenlegh was / hem op't schilderen van inventien te houden/so heeft hy de naeste negen oft thien Jaren herwaert niet veel anders ghemaeckt als Conterfeytselen. Onder ander Conterfeytselen/zijnder van zijner handt verscheyden te Delft / tot den Burgermeester d'Heer Pauwels van Beerensteyn: noch het Conterfeytsel van den Burghermeester / d'Heer Schilperoort, welcke seer uytnemende en constigh ghedaen zijn.

Fol. 293. b. In't levẽ van Geerit Pietersz. van Amsterdã. Daer is van Geerit Pietersz. t'Amsterdã/op S. Sebastiaens Doelẽ/dit Jaer 1604. gelevert een Rot oft Corporaelschap/waer van Capiteyn is (ick meen) Ian Iansz. Carel, dat van tronien/ gelijckẽ/cleederẽ/sijden/en ander by-werck/uytnemende goet werck is/seer aerdigh gheschildert/en in soo een heerlijcke gemeen plaets zijn plaets verdienstigh wel weerdigh. Noch wil hy't daer by niet laten blijven: maer door vierigen Schilder-lust van nieus ontsteken/heeft een voorneem/nu eerst te beginnen wat doen/als hem voorhenen noyt hebbende in de Const genoegh voldaen: t'welck een goede meeninge in den Constenarẽ is/die andersins licht vernoeght wesende/comen tot geenen voortgangh/ oft sy gheraken tot eenen afgangh/ghelijck het velen is geschiet/ die in hun Jeught groote cracht in de Const bewesen/ en achter aen in hun ouderdom / vallende in eygen-sinnighe doolinghe/oft valsche latendunckenheyt/ verliesen t'gene sy in de Const hadden vercreghen / niet meer doende yet / dat den Const-verstandighen bevalt oft voldoet.

Fol. 295. a. By t'leven van Octavio van Veen moet dit naevolghende byghevoeght wesen. Octavio van Veen heeft tot zijn 14. Jaren toeghelept te leeren de Schilder-const / by Isack Claesz. te Leyden / en ondertusschen eenighe uren des daeghs in de Letter-const. En werdt daer nae gheschickt van den Vader by Dominicum Lampsonium, Secretaris van den Bisschop van Luyck/een geleert Poeet/die oock der Schilder-const seer wel verstont/ soo dat Octavio goede onderrichtinghe gheschiede van Lampsonio, hoewel hy self de Const niet en oeffende: dan hadse in zijn jeught niet alleen geoeffent/ maer oock zijnen omgangh gehadt met de vermaertste Meesters van Christenheyt/als met Taddeus Zuccaro, en Federico te Room. Octavio t'zijnen 18. Jaren quam in Italien / en volherde ontrent seven Jaren meest te Room. Van Italien scheydende / was hy eenigen tijt langh by den teghenwoordighen Keyser/daer nae by den Hertogh van Beyeren / en doe by den Bisschop van Cuelen / uyt wiens dienst hy qualijck con ontslaghen worden. Octavio mach nu A°. 1604. wesen een Man van ontrent 47. Jaren.

Den Leser sal t'somtijt oock bevinden/dat ick achter aen den jonger voor den ouder levende Schilder heb ghestelt : sulcx is geschiet / door dat ick heb moeten nae eenighe wachten/te weten/ nae bescheydt van hun leven : t'welck oock den Leser in't goede nemen sal.

Mensch faelt, en dwaelt, veel tijt, wat vlijt, hy hem aenwendt,
Mijn werck is oock niet vry, noch suyver van ghebreken,
Door quaet bericht, oft schrift, ick wil niet vooren spreken
T'vergrijp dat ick beken : maer maken elck bekent.

FINIS.

Regi-

Home-

Eyndt der Antijcken.

Register op het leven der Italiaensche vermaerde Schilders.

Paulo

Eyndt der Italianen.

De Tafel der Nederlandtsche en Hooghduytsche vermaerde Schilders.

Dirck

Eyndt der Nederlandtsche en Hooghduytsche Schilders.

Errata op't Schilder-boeck / welcke den Leser sal believen aldus te verbeteren.

Fol.1.b.regel 15.leest stappen. fol.4.a.reg.1.leest Apelles. fol.8.b.reg.9. leest ghesooght. fol.9.a.reg.25.leest u handen rassen. fol.9.b.reg.3.leest versieringhe. fol.11.a.reg.30.leest af. fol.17.a.reg.46.leest naemlijck Leon,etc. fol.17.b.reg.15.leest Coninghen en machtige. fol.18.b.reg.33.leest uso. fol. 20.in de marge/leest versieringe.fol.20.b.reg.29.leest versierē. fol.21.reg.2. leest Diane. fol.21.a.reg.11.leest strydt te schepe: en reg.14. leest maer. fol. 27.a.reg.31. leest t'verwerck: en reg.45.leest kernē.fol.31.b. reg.29.leest heftige. fol.35.a.reg.38.leest swercken. fol.38.a.in de marge/leest versieringe: en reg.47.leest dan beelden. fol.43.a.in de marge/leest grover laken. fol.48. b.reg.44.leest naer. fol.65.b.reg.1.leest 155e. Olymp. fol.69.b. reg.28.leest Vlysses. fol.73.b.reg.38.leest Const en vlijt. fol.75.b.reg.27. leest dat het. fol.76.b.reg.20.leest hersaghen. fol.79.b.reg.8.leest voor bejegheninghe.fol. 81.a.reg.47.leest/en dit stuck worde grootlijck gheacht om der onschult/etc. fol.83.b. reg.25.leest behoeftmen niet weder te verhalen. fol.93.b. reg.34. leest omtrocken. fol.100.b.reg.10. leest aen coorden. fol.101.a. reg.29.leest d'Ascoli. fol.104.b.reg.41. leest/en also dese twee/etc.fol.115.a.reg.15.leest/ en elder van hem te sien. fol.122.a.reg.13.leest/de leeders aen de mueren. fol.124.a.reg.3.en 31.leest Nunziata. fol.124.b.reg.7.leest Pinceelen en verwe. fol.125.a.reg.6.leest/ voor de Monicken. fol.132.a. reg.8.leest vergift. fol.152.b.reg.41.leest/soo dat hy hem schickte. fol.156.b.reg.25. leest/ hout ghewrocht. fol.162.b.reg.33.leest/reysgelt niet betaelt. fol.171.a.reg.9.leest den Senaet. fol.173.b.reg.40.leest / Vignola, en ander. fol.189.a. reg.27. leest Gajettano. fol.194.b.reg.35.leest Lupacci. fol.201.a. reg.38.leest/ men yet besonders. fol.204.b.reg.13.leest 130.Jaren fol.205.a.reg.44.leest Pieter Bom. fol.207.b.reg.25.leest/ dam t'Amsterdam. fol.219.a.reg.7.leest 1535. fol.220.a.reg.33.leest Francos. fol.230.b.reg.7.leest/meest al. fol.245.b.reg. 6.leest/met wasch vast ghemaeckt. fol.249.a. reg.11. leest verweerdt. fol. 260.b.reg.36.leest 1602. fol.261.b.reg.4.leest 1598.den 28.Decembris.fol. 262.a.reg.33.leest Claes Pietersz.Goudtsmidt.fol.263.a.reg,17.leest Corvatia. fol.269.b.reg.12.leest benoeghen. fol.294.a.reg.8.leest/zijn Vader Iacob Iansz.van de Geyn gheheeten/etc.

Ter eeren der Schilder-const/behoeft in ghedacht te blijven/oft geweten/ dat Marcus Antoninus Philosophus heeft geleert schilderen onder een Meester in deser Const/genaemt Diognotus,also Iulius Capitolinus getuyght/en beschrijft in't leven van desen Marcus Antoninus, welckē heerschte A°.142. en was den 17en.Roomschen Keyser: men hiet hem oock Marcus Aurelius.

In Appendix meent den Schrijver/dat Pieter de Vos,Vader van Marten, was van der Goude/maer is van Leyden gheweest.

Verdienstlijck had behoort onder de constige Schilders gedacht te wesen Ioan Ariaensz. van Leyden / die seer gheestich is van Landtschap / en ander deelen der Consten/wonder versierigh van aerdighe ghebouwen / heeft veel Landen besocht : woont te Leyden/een Man in't beste van zijn leven.

Oock behoorde niet wesen vergeten onder de aencomende jonghe Schilders den seer gheestighen Hubert Tons, afcomstigh van den Tons,waer van fol.230.a.is verhaelt. Hy is wonder fraey en veerdigh van Landtschap en cleen aerdighe beeldekens/ hem nu te Rotterdam onthoudende.

F I N I S.

WTLEGGHINGH

op den

METAMORPHOSIS

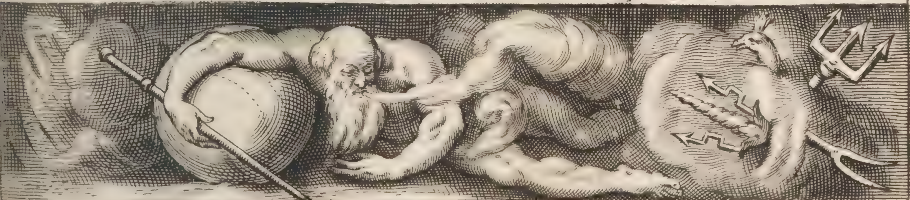
Pub. Ouidy Nasonis.

Alles streckende tot voordering des vromen en eerlÿcken borgherlÿcken wandels.

Seer dienstich den Schilders, Dichters, en Constbeminders, oock yeghelyck tot leering by een gebracht en gheraemt.

DOOR
Carel van Mander
Schilder.

ander Inuentor   Maetham Sculp.

Voor PASCHIER VAN WESTBVSCH Boeckvercooper.
Tot HAERLEM 1604.
Met Priuilegie

Extract upt de Privilegie.

Anno 1603. den 19. Iulij, hebben d'Heeren Staten der Vereenighde Nederland.
gheconsenteert/ en consenteren Passchier van VVestbusch, Boeckvercooper te Haerlen
dat hy alleene binnen dese Vereenighde Provincien / gheduerende den tijdt van naes
comende acht Jaren / in Nederlandtsche en ander talen sal moghen doen drucker
uptgheven en vercoopen / het Schilder-Boeck. Waer onder is begrepen d'Wtle
ginghe op den Metamorphosis Pub. Ovidij Nasonis: Oock daer beneffens d'Wtbe
dinghe der Figueren. Interdicerende en verbiedende yeghelijcken wie hy zy / t'voo
schreven Schilder-Boeck / in deel oft gheheel / binnen den voorschreven tijdt nae
drucken / oft elders nae-ghedruckt / te distribueren in de voorschreven Vereenigh
Provincien / sonder consent van Passchier voornoemt. Op verbeurte der Exempl
ren / ende daerenboven de somme van 300. ponden van 40. grooten. Ghelijck bre
der blijckt by Acte daer af ghegheven in s'Graven Haghe / Datum als boven.

Onderteeckent/

N. van Berckost.

Ter Ordonnantie van de selve Heeren Staten.

C. Aerssens.

Aen den achtbaren en edelen Heer, Mr. Gedeon Fallet, jegenvvoordigh Secretaris der Stadt Amstelredamme, en Notaris publicus, mijnen jonstighen Heer en goeden vriendt.

IST ghelooflijck en waerheyt, het ghene den Lemnoschen hoogh-gheleerden Philostrates *seght: soo misdoen tegen de waerheyt der gheschiednissen, en Poeetsche leeringen, die de Schilder-const niet omhelsen, noch in weerden hebben, dewijle dese t'samen tot ghelijcken eyndt streckende, ons voorbeelden en beschrijven de betrecksełen en daden der deughtsaem vermaerde Mannen. Tot voedtsel deser meeninge voeght wel d'over-een-stemminge van* Simonides *en* Plutarchus, *dat Schilderije stom ghedicht is, en t'Ghedicht sprekende schilderije. Want ghelijck met verwighe Pinceel-streken den Schilder t'voorleden ghelijck tegenwoordich geschiedende te kennen geeft: also doet den Dichter met schoon-talighe redenen en onderscheydige woorden: waerom sy maer verschillen in de stoffe der voorstellinghen oft uytbeeldinghen. Soo dat den Schrijver, t'beloop zijner vertellinghe in goeder ghestaltnisse uytvoerende, wort bedanct: min noch meer als den Schilder, die zijn stuck, met gemoedt bewegende beeldinghen aerdigh te weghe brengende, voor oogen stelt: waer by blyckljck is, datse vae eenderley teycken jagen. En al is een deser gesusteren, Natuer dochteren, onbespraect gheboren, sy wordt daerom niet onbevallijcker ghehouden, noch mispresen: want den wijse Griecken was veel snappens niet aenghenaem. Hun behaeghden corte rijck-sinnige redenen, desgelijcx soete aendachtighe stilswijgentheyt, welcke sy noode hoorden breken, dan met woorden diese verbeterden, oft den tijdt weerdigher waren. Sy hielden oock goet, sommighen t'antwoorden met hooft-knicken, oft wijnbrouwen te rimpelen: want ghelijck hun Poeet* Euripides *seyde,*

Stilswijghen is d'antwoordt der wijsen.

By hun was mede in groot achten, de meeningen met dadige teyckenen aen te wijsen, gelijckmer verscheyden bevindt geschiedt, en voorgestelt te wesen: als onder ander, d'ongelijck opgevoedde honden van Lycurgus, *de handtvol beslagen meel van* Heraclitus, *den bussel pijlen van* Scylurus, *den segel-ring van* Alexander *op* Ephestions *lippen, de Man-coppen* Tarquini. *En insonderheyt was verwonderlijck, hoe met teyckenen sonder letteren de verborgentheyt der Ægyptsche wijsheyt was uytgebeelt: want verhieven sy een vlam-gelijckende hooge steenen naelde oft spitse, ter eeren* Apollo, *daer waren in gehouwen alle eygenschappen en deughden der Sonnen, te weten, haer hitte met Fackel, snelheyt met Voghel, cracht met Leeuws-hooft, vrucht-voedicheyt met vollen vrucht-hoorn, en dergelijcke beduytselen. Soo dat onse stomme Schilder-const gelijckt eenige Maeght, die s'ghemoedts bode de spraeck van der gheboort aen missende, haer meeninge heel behendigh weet te beduyden, en veel tyts met soo grondich en diep verstandt, datse haer sprekende*

 Suster

Susier niet schuldigh blijft. Ick dan de heel so nae-maeghschap deser twee bedenckende, hebbe dese mijn Wtlegginghe der Ovidische herscheppinge, mijn Schilder-Boeck (als voeghlijck geselschap) beneffent: op dat, onder ander oorsaken, den Schilder zijn gheschilderde Ovidij *historien self verstae, en anderen wete te beduyden. Nu zijn* Ovidius, Virgilius, Horatius, *met noch meer oude en nieuw gelouwerde Poëten, in den Const-vruchtigen* Hesperi *hof Italien, als vlammende claer lichten ontstaen en verschenen. D'Italische hebben my stoffe tot dese mijn bouwinge gegeven. Italien begrijpt d'asschen der gener, welcker namen t'gheruchte eeuwich uyt te blasen zijn bevolen. Italien begrijpt de Keyserlijcke hooft-stadt der Weerelt, daer voortijts de ghedichten hadden gulde wiecken, en welcke noch de hooge* Academie *der Schilders is. Italien begrijpt veel de Vlieten, Bornen, en poelen der Nymphen, die de Swaen-stemmighe Dichters al singhende hebben vermaert ghemaeckt, door versierde veranderinghen. Italien, Heer* Gedeon, *is oock het landt, daer* Lucina *uwer E. edel-stammighe Voorders t'eerste licht was ghewendt te vertoonen: maer door ernstachticheyt uwer E. Grootvaders* Saladini, *s. g. wijlen Heer van* Murra *en* Pocapallia, *is V. E. Heer Vader, ter oorsaeck van een suyver en wettigh vyer, Italien verlatende, en comende in onse* Belgica, *verselschapt met de thiende Sang-Goddinne, van de deughtsaem* Minerva *geworden vriendlijck de handt gegeven, gewelcomt, en ontfangen: daer hy als eenẽ anderen* Chiron *menigen jongen* Achilles *den gheest ghestaltet, ghesedight, opgevoedet, en in d'uytnemende Schrijf-Const heeft onderwesen. In welcke edel oeffeninge V. E. oock soo heel overtreffigh is ghe-worden, dat hy in't Iaer 1590. tot Rotterdam, in den vermaerden Veder-strijdt oft wedtspel der Pennen, is geweest eenẽ twist-slissigen* Tmolus, *oft verstandigen Richter. Ick dan geroert, om alle voorverhaelde oorsaecken (oock wetende, dat uwe E. als hem maer Tijdt zijnen lust vrijen toom gheeft, als lief voedsterlingh der* Muses, *in meer als eenderley spraeck Ceder-weerdige gedichten voortbrengt) hebbe my genegen, en verstout gevonden, uwer E. te comen aenbieden dese mijn by een vergaderde en gheraemde uytleggingen en verclaringhen der Poëteryen, op de vijfthien Boecken des veranderlijcken wesens* Publij Ovidij Nasonis, *des Italischen Sulmonischen geboren lieflijcken Poeets. Hopende uwer E. zijn weerdighe, hooger, en ghewichtiger belangen een weynigh den rugghe toe keerende, sal omsien, en soo wel doen, als dat hy mijn goet-meenighe willicheyt aenmerckende, dit selve dancklijck met een blijde voorhooft sal aennemen, en als een teycken mijner vriendlijcker toegenegentheyt geern ontfangen. Om nu dan uwer E. met wijder redenen langer niet te verhinderen, oft moeylijck te wesen, en dit tot geen ander eyndt is reyckende, bidde slechs hem believe desen mijnen arbeydt in't goede te nemen, en dat den Almachtighen zijn E. wille nemen in ghenadighe beschierminghe, en verleenen voorspoedt, en alle welvaert met salicheyt. T'Hemskerck, op't huys van Sevenbergh, den 14. Maert 1604. Door my*

Uwer E. goetwilligh dienaer en vriendt,
Carel van Mander.

Voor-reden.

ALs vreemde wandelaers in uytheemsche Landen comen te vinden op den wegh constighe metselrijen/ oft schoon ghebouwen/ t'zy Kercken/ oft ghemeen speel-tooneelen/ hoogh opghestegen/ en dicht toe ghesloten wesende/ sy verlangen om weten watter voor uytnemende heerlijcke wercken en vercieringen inwendich zijn / sy sien door gerren en spleten / en vernemen aen d'inwoonders om bescheydt te crijghen : want daer is in de herten der Menschen een drijvende begeerte/ te hebben kennis en wetenschap der waerheyt/besonder van behaeghlijcke oft nutte verborghen dinghen. Waerom d'oude constighe Dichters/ en wijsgiere Mannen/ hun lieve (met veel arbeydt vercreghen) wetenschappen/en wijse leeringhen/onder uytnemtighe mom-cleederen bemantelt/en wech ghescholen hielden/ om anderen also oock greetigh en smaeck-lustigh daer toe te maken.En dat sulcke costlijcke suyver Clepnoden niet souden van t'plomp/ rouw/ en achtloos volck slijckvoetigh vertreden/ en bevleckt worden : want ghemeenlijck is t'ghemeen in zijn aenghewende meeningen so heel verhardt en weerigh/dat het spotlijck verwerpt de weerdighste en loflijckste dinghen der Weerelt/ besonder die by hem ghemeen/oft licht te becomen zijn : maer schielijck in groot achten en hoogh verwonderen heeft/ t'ghene swaerlijck met veel moeyten vercreghen wordt : doch wie desen ghemeenen dool-stap wijslijck vermijdet/ is niet van onbescheyden oordeel te berispen. Dit was dan d'oorsaeck/ dat veel hoogh verstandt/ soo wel natuersche als Hemel-condighe dinghen/en seer noodighe onderwijsinghen/ onder veel versieringhen ghestolpt waren/door wel gheleerde en behendighe Poëten, de welcke (soo men gheloofde)gheestigh ghedronghen/ en ghedreven door heymlijcke cracht/ als rasende/ buyten hun selven/ hun versen en ghedichten voortbrachten. Het was oock daer voor ghehouden/ dat geen Menschen nae hun gheboorte conden rechte Poëten worden / dan die tot sulcke welsprekende soetheyt te vooren gheschickt/ en vercoren waren. Waerom den Arcadischen Thyrsis songh :

> Ghy Herder volck Arcadische nu past,
> Te cieren hem met clijf, die Dichter wast.

of hy seggen wilde/ die Poeet geboren zijnde opwast. Elder songh Menalcas:

> Godlijck Poeet, u dicht becomt my soet,
> Ghelijck in't gras oock den vermoeyden doet
> Een slapen sacht.

Want dees oude Poëten waren Offer-priesters der Goden / heylighe voorsegghers/uytlegghers der verborgentheden/deuchtsaem treflijcke gheleerde Mannen/ grootlijcx in aensien by den grooten Coninghen en Heeren / welcker kinderen School-meesteren sy ghemeenlijck waren/ die sy met hun aenlockende clucht-vertellinghen ten teere ooren instortten behonighde tucht-redenen/en verstandt voedende leeringen. Ghelijck den wijsen Plato in zijnen ghemeenen staet oock begeerde/dat Moeders en Voedsters den kinderen en voesterlinghen uytghelesen spreucksken souden vertellen/en daer mede den

gheest soecken te ghestaltighen / met meerder sorghvuldicheyt / als met den handen hen lichamen. Oock waren der Poëten schriften Godlijcke geheymnissen / schil-deelighe Stadts Wetten / oprechte ghewisse oordeelen / en ghewesen vonnissen gheacht en ghehouden. Doch lichaemlijck voedtsel mocht doe niet noodigher wesen als hun ghedicht: want seer aerdigh lovende de deught / en deughtsaem voorganghers / maeckten yverighe borsten / om naevolghen in den lof-eyndigen deught-wegh: dwonghen oock met ernstigh afschricken / te schouwen den verachten ondeughdigen afwegh / die tot grouwsaem straffingen in stinckende doncker Helle ghelepdde. Vaer toe t'Gedicht met de verheugende Sangh-const ghehouwt en vereenight / leerde alle wetenschappen en Consten: en hebbende meerder vermoghen / als onghemeten en onghecierde naeckte woorden / was de Poësie Moeder en Voedster des ghelucklighen en voorspoedighen ghemeenen welstandts. Jae sy is soo veel / dat ick ben veroorsaeckt te segghen / dat de wijse Poeetsche versieringhen / diepgrondighe en vernuftighe ghedichten / hebben uytnemende wercklijcke en nutte crachten / dewijl oorkittelijgh sy t'herte streelende / den Mensch soetlijck zijn beelde beter verbeelden / zijn ghedacht matighen / begheert en lust temmen / sin stadighen / ghemoedt stillen / gheest beredenen / zeden gladden / en eyndlijck de schadighe Siel-sieckten ghenesen: om ghesondt en suyver in wille / woordt en werck / met onschult ghewapent / Manlijck / onberoert / en onverhindert den ghevaerlijcken duysent noodtschen roof-bosch / en moordighen donckeren wandel-padt deser Weerelt / te doorreysen / om eyndlijck tot de gheest-vredighe Siel-rust te gheraken. Mercklijck sietmen / dat den Almachtighen hem heeft bewesen niet alleen der Joden / maer oock der Heydenen / en al der Weerelt gaef-rijcken en milden Godt te wesen: in wien sonder onderschepdt alle volcken niet alleen en leven / maer oock wonderlijcken in beweeght worden / dat sulcke ghenoemde onwettighe en voorhuydtsche Menschen / des herten Wet-tafelen met wercken beschreven te zijn bewesen / datse hun selven een Wet zijnde / t'ghetuyghnis hun ghemoedts en der ghedachten beschulden en ontschulden / toelupsterende ghehoor gaven / en hun onderwierpen / soo datse uyt aenghebooren goedtaerdicheyt / oft van der Natuere / met bescheyden en vromen wandel daedlijck de Godlijcke Wet volbrachten. Wie sal dan sich verwonderen / dat sulcke ernstighe weldoenders oock wel ghesproken / en in schrift den naecomelinghen deughtsaem en goede leeringhen hebben naeghelaten? De gedaenten der versiersche en spreucksche ghedichten zijn verscheyden geweest / en ghenoemt nae hen vinders / oft nae eenighe plaetsen / als Esopische / Lydische / Cilicische / Sybarische / en Cyppersche. Eenen Aphthonius deeltse in drpen / Redelijcke / Stichtelijcke / en Vermengde. De redelijcke / daer yet wordt versiert / zijn ghescheiedt tusschen de redelijcke schepselen der Menschen: De leerighe oft stichtlijcke / daer onredelijcke Dieren yet beschicken oft handelen: De vermengde / daer Menschen en Beesten onderlinghe spreken oft handelen. Daer waren oock Wetlijcke: hier onder waren de Clucht en Truer-spelen begrepen. Aristoteles in zijn Dicht-consten onderscheydt de Esopische ende de Lybische fabulen / seggende / de Lybische van Menschen / en d'Esopische van beesten te handelen. Nu Ovidius, den soet vloeyenden Poeet / volgende eenighe Griecken / Dorotheus, Evanthus, Heraclides van Ponten / Silenus van Chio / en ander (met welcker

Bocc-

Boecken Tijdt en Oudtheyt over langh hun mael hebben ghedaen) heeft onder meer ander wercken gheschreven en voortghebracht vreemde versieringhen / hoe dat de lichamen verandert souden zijn ghewordden in verscheyden ghedaenten. Welck Boeck / in vijfthien Boecken vervatt / is van over eenighe Jaren in onse sprake in ondicht in Druck uytghecomen : daer veel niet van hebben weten te maken / dan bespotten / en als ydel dinghen te verachten / segghende / dat het al logghenen waren / en niet weerdt te lesen : soo qualijck is hun het bolster-knaghen becomen / niet scherptandigh ghenoegh wesende tot de voedtsaem keerne door te moghen bijten. Het luydde hun te vreemt en te nieuw in d'ooren / dat Menschen in dieren herschapen souden zijn gheweest / en uyt Boomen stemmen voort gecomen : ghelijck uyt Cereris boom / Heliades, Dryope , en ander / en datse Orphei snarenspel souden ghevolght hebben : het scheen al t'ongheloofelijck. Nochtans in de gheloofelijckste schriften leestmen / dat Boomen spraken / en ginghen eenen Coningh soecken te salven / en vonden den Doornboom willigh / doe Olboom / Vijghboom / en Wijnstam sich ghewevgert hadden. Elder soude den Doornstruyck den Libanschen Ceder aengheproken hebben om zijn Dochter : maer t'wildt ghedierte in Libanon overliep en vertradt den Doornenstruyck / t'welck een Godlycke voorsegginghe was / die op Amasia te beduyden was. Noch vindtmen / dat de Woudt-boomen en de Zee-vloeden sich bespraken / om malcander te bestrijden. Maer hoe seldtsaem heerlijck en menichvuldigh zijn door hooghen gheest ghechiedt / en ons voor beschreven / Hutte / en Tempel / met alle inwendicheyt / reedtschap / Altaer / metalen Zee / Priester / met al zijn vercieringhen / vreemt ghestaltighe voorbeelden der openbaringhen / ghesichten / droomen / en ghelijckenissen / lichten / vyeren / raders met velghen vol ooghen / vyerighe dieren met handen onder dobbel vleughelen / een Dier met Mensch aensicht / voor en achter vol ooghen wesende / veel-hoornighe Dieren / veel-hoofdighe Draken / Sprinckhanen met Mensch aensichten / Vrouw hayr / Leeuw tanden / Schorpioen steerten / hebbende pantsiers / croonen / ratel-vleughelen / en ghelijckende Peerden ten strijde bereydt : Dit souden immer wonderlijcke Sprinckhanen zijn te sien. Wie sal meenen / datmen opt sulcke ghevonden heeft? Leght men hier by het Thebische Sphynx, Strophadische Harpyen / oft de Licische Chimera, sy sullen noch soo seldtsaem / noch soo veel-ghestaltigh nouwlijck wesen. Nu heeftmen doch te bedencken / datter wat anders mede ghemeent / en te kennen ghegheven wordt. Ghelijck ons elder wordt afghebeeldt t'woordt Gods met een saeygraen / den onverstandighen met den wegh / den onvolherdighen met steengrondt / den gierighen met doornen / den Godtvruchtighen met goet landt / de Weerelt met den Acker / d'Enghelen met de Maeyers / het Ordeel met den Ougst / de Helle met den Oven / den Hemel met de schuere / de goede met Tarwe / de quade met oncruydt / oock met Schapen en Bocken : oock worden quade arbeyders Honden / Herodes eenen Vos / Nero eenen Leeuw / d'Ephesische verstockte wedersprekers wilde Dieren / en de verleyders beschaepvliesde Wolven ghebeeten. Hoe valt het yemandt dan soo vreemt oft nieuw / dat de Poëten van wreede Menschen / Leeuwen oft Wolven / van wellustighe / Verckens / van oncuyssche / licht drijvende Vlieten / van verharde Menschen / steenen / van hooveerdige / bergen / van Gods-lasteraers /

Vleermuysen/Spinnen/Vorsschen en Apen/van snapsters Exsters/en van aenbrengers Wlen maken: ghelijck Ovidius in zijn Verander-Boeck doet: Daer cloecklijck met groot opmerck alle eyghenschappen/en de veelwerwighe versieringhen met grooter Const aen een gheschakelt zijn: dinghen die den Griecken so behaeghden/ datse dit Boeck uyt Latijn in Griecx vertaelden. En dewijl het by ons ghemeen/ en t'Schilders Bybel gheheeten was/ om datter veel Historien uyt gheschildert wierden/ hadd' ick wel over langh ghewenscht / de verclaringhe oft uytlegginghe daer neffens te sien / oft dat die verborghen schoon leeringhen uyt den donckeren Chaos tot den lichten Phœbum opghevoert hadden moghen worden/ wachtende/ en vast omsiende nae yemandt/ die gheleert/ onse spraeck toeghedaen wesende/ hier toe lustigh en bequaem mocht wesen: maer hebbe onses Vlaemschen Castelleyns segghen al te waer bevonden/ dat sulcker boesemen te vast ghesloten en toe gheknoopt zijn. Doch ick acht hun gheneghen tot hoogher voornemens/ en dinghen die ons vreemt zijn / aenghelockt/ en vervoert wesende / zijn niet sorghvuldigh met hun Achaische en Latische sleutelen ons/ oft den Duytschen/ der Sang-Godinnen oft Minervæ Kerck yet t'ontsluyten. Dit siende/ hebbe willigher als vermoghende/met alle reedtschap die ick vinden mocht/ vlijt ghedaen/ die verstopte schoon costlijcke schatten t'ontdecken/ begeerigh wesende ons Nederduytsche Clercken/ en Const-lievende edel gheesten (met ons selven te behelpen) dienstigh te wesen. Ick hebbe (soo ick meen) in dese Metamorphosis uytlegginghe eenichsins aendachtighe voorsichticheyt ghebruyckt/en vermijdt t'ghene my(van anderen in ander spraeck ghedaen wesende) niet docht te behooren/ te weten/ dese Heydensche Fabulen te trecken op eenen gheestelijcken sin/ en op Christum te duyden: want dese dinghen hebben gheen overeencomste noch ghemeenschap: Den Poeet kende Christum doch niet: zijn versieringhen dienen oock niet Christum te vercondighen/ ghelijcker gheschreven is: Wy hebben niet ghevolght den cloecke Fabulen/ doe wy u vercondighden de cracht en toecomst ons Heeren. Dan sy zijn seer nut (als ghesept is) om de zeden te verbeteren/ en den Mensch aen te leyden tot een oprecht/deughdigh/eerlijck/borgherlijck leven/en om ander natuerlijcke dinghen te leeren kennen: verder zijn sy niet te trecken. Veel hebb' ick ghevolght dese wijse / te verhalen eerst de gheschiedenis / daer de Fabel op is ghebouwt: daer nae/ watter natuerlijck mede aenghewesen is: ten lesten/ de leerlijcke en stichtlijcke uytlegginghen. En waer ick eenighen naem der Goden/oft ander mercklijcke/come t'ontmoeten/vertell' ick t'gheslacht/ het leven/ en watter mede ghesept/ verstaen/ en gheleert wordt: doch verhael niet veel den Text des Poëten, die men daer neffens mach lesen / en dan sien watter mede ghemeent is. Den Poeet uyt voorsichticheyt aenroerende eenighe Fabel/die van den Griecken oft anderen breedt en langh is beschreven/scheydter cort af/om niet te hersegghen het ghene van anderen ghesept/ oft doe by den volcke ghemeen was. In sulcke plaetsen hebb' ick ghedwonghen gheweest die dinghen nae te soecken/ en breeder te vertellen/ op datmense te beter soude verstaen. Eyndlijck/ ick acht soo veel openinghe oft ontdeckinghe hier ghedaen te hebben / dat den grondt en meeninghe niet alleen deses Boecks/ maer oock veel ander Poëteryen/ lichtlijck begrepen en verstaen sullen worden/ niet sonder nut/ oft vruchtloos van veel stichtlijcke

en goe-

en goede onderwijsinghen. Nu ick dan my/schier boven mijn gheringhe vermoghen / dus veel tot het ghemeen beste welmeenigh bewesen/ en soo veel mijnen duyren / jae onwedercoopljcken tijdt/ hier in doorghebracht / en soo veel vlijt en moeyte ghedaen hebbe / op dat de smerten mijns arbeydts versoet/ ghenesen/ en vergheten mochten worden/ vind' ick my seer gierigh / en begeerigh tot het alghemeene doel-wit des wercks/ te weten/ loon/ vergeldinghe/oft danck. Welcke betalinghe ick nu afvorder/ en eyssche/ wenschende datse haest gheschiede/en dat het mocht worden een onloslijcke en erflijcke Rente/ die self den betaelders tot groot wasdom/ overghewin/ en woecker mocht ghedijen en verstrecken: dat is/ dat een yghelijck (mijn/ick/ daer onder oock begrepen) sich soo heel verbaest/ als voor t'hooft gheslaghen mocht vinden/ siende soo Gods Wet/en gheloof ghelijckigen claer glansenden spieghel der leeringhen/ hem voor ooghen ghestelt van een Heydensch Poeet/die men licht rekent onchristelijck/ duystersinnigh/blindt in't verstandt/ vreemt van Gods kennis / en sonder Godt in de Weerelt te zijn gheweest. Dat yeder (segghe ick) al en hadde hem voor henen noyt hoogher wijsheyt oft goede vermaninghe recht connen t'verharde herten-huydt doortreffen/noch beweghen tot een alder noodighste bedencken / en vruchtigh opmercken / nu dit mocht helpen en dienen tot gheestweckinge / oprechte weghwijsinghe / zedevorminghe/ en gantsche siel-ghesontheyt / dat hy heel beter ghestaltigh ghemetamorphosijt / oft herschapen wesende / niet in hoogher achtinghe ter Weerelt weerder noch liever conde hebben/ dan een recht / treflijck / deghelijck/ vroom-manlijck leven/ goeden naem/ eere/ en loflijck gherucht/ en inwendigh d'alder lieflijckste soetheyt en vermaecklijckste bevoelen / van ongequetst/troostrijck/goet/vrolijck/ en gherust ghemoedt: want dit is de begheerde en stille siel-haven / wijdt afghescheyden van de rasende dulle groote menichte der Scyllische aenblaffende gulse Honden: dits neffens oft in dees Aerdtsche woelende siel-quellighe brandt-helle t'recht Elysij veldt der Poëten, daer de sielen aller deughtsame weldoenders des Vaderlandts/ en Godlijcke Poëten , sich vermeyden / spelen/ en in duysent weelden zijn. Dits der Goden Olymp: dits den Hemel / daer de kinderen der Goden opghevoert/ en blinckende Hemel-teeckenen worden. Dits Iuppiters tafel/daer den Ambrosia en Nectar overvloedich is. Hopende dan op sulcke belooninghe / als voor verhaelt en bedonghen is / laet ick toe mijnen arbeydt elcken ghemeen te wesen/ welcken ick geern des verstandighen oordeel en verbeteringhe onderwerpe / en alle ander berispinghen onachtende/ my ghetrooste. Vaert wel.

ODE, ofte Ghesangh / aen den Const-rijcken Carel van Mander, om zijne weldaedt / die hy onse Eeuwe doet / met zijne verclaringhe der Verander-Boecken van Publius Ovidius Naso.

VAn *Mander* elck het ſegghen moet,
Ghy toont u ſelven fraey en goet,
Ghy zijt ſoo lieflijck als de bloemen,
Soo nut als t'Gout machm' u wel noemen.

VVat doet ghy doch niet al voor deught
Het gheeſtigh volck, en wat een vreught
Gaet ghy doen aen der Conſtes ſoonen,
Die in het Rijck der ſinnen woonen?

K'en can u niet ghelijcken bet,
Dan by een bogaert ſchoon en vet,
In't ſinnelijcke landt gheleghen,
Vol van vrucht-geeſſch geboomt bedegen:

Daer dan alſnu men hier afpluckt
Een ſchoone kers, dan daer afruckt
Rubijn-roy appels, oft geel peeren,
Daer voor men niet ſoud' honigh geeren.

Alſnu ghy door t'pinceel vermaeckt
T'oogh, dat nae u verf-beeldingh haeckt,
Alſnu ghy t'jeuckrigh oor gaet wrijven
Met *Phœbi* pen, door dicht te ſchrijven:

En met ghenuecht ghy ſoo begiet
De ſinnen beyd', die m'immers ſiet
Te zijn de menſchelijckſte ſinnen,
En die de Siel ſtaen naeſt tot binnen.

Maer boven al ghy nu gheeft uyt
Een nieuwe vrucht, die uyt u ſpruyt,
En gheeft een lieflijck ſoet vermaken,
Self voor de Siel, die dat ſal ſmaken:

Als ghy ons nu haelt voor den dagh,
T'geen dat ſoo diep verborghen lagh
In deeſ' ſeer donck're Fab'len gronden,
Die *Naſôs* gheeſt heeft uyt ghevonden:

Als ghy de waer' beduydenis,
Die duyſterlijck bedolven is
Als in den ſwarten poel der hellen,
Ons claer gaet voor ons ooghen ſtellen.

Daer voor dan ghy oock hebben moet
Niet min dancks, dan ſelf *Naſo* doet:
V ſoud' ſeer veel te cort gheſchieden,
Sou m'u ghelijcke lof verbieden.

Of yemandt een ſeer ſchoon juweel,
Ghedaen in een cas van fluweel,
End' in een coffer opgheſlooten,
End' in een doncker hol verſlooten,

Of yemandt u dat eens liet ſien,
Soud' hem min danckbaerheyts geſchien
Van u, dan dien, die't eerſtmael wrochte,
End' in zijn cierlijck weſen brochte?

T'ſoud' onrecht zijn: want ſoo't niet waer
Van dien ghetoont, gh'en ſoudt voorwaer
Daer van niet meer ghenuechte rapen,
Dan of het dees noyt had gheſchapen.

Ghy doet, *van Mander*, alſo veel,
Als of ghy ons ontvoude heel
En gantſch plat uyt een dicke rolle,
Oft een by een ghedoude bolle,

Daer in een ſchoone Schilder-conſt
Houdt wech ghedeckt haer ſoete gonſt,
Soo gaet ghy *Naſonem* ontvouwen,
Dat wy zijn binnenſte beſchouwen.

Ghy haelt ons voort het dierbaer gout,
Dwelck light begraven en gheſtout
In't hoogh gheberght veel hondert ellen,
Bycans tot aen de deur der hellen:

Daer't Natuer wel ghekoocket heeft,
Maer lijckewel t'niet voort en gheeft:
En wat voor deught doen al die ſchatten,
Als ghy daer van geen nut meught vatten?

Ick ſegget, end' het is jae waer,
Dat u comt toe een wicht ſoo ſwaer
Van danck en lof, oft oock noch ſwaerder,
(Op dat ick my verclare naerder),

Voor dat ghy dees verborghentheyt
Van dit ſwaer Boeck hebt uytgheleyt,
En t'ſwarte ſeyl daer af gheſchooven,
Daer onder t'ſchier lagh om verdooven,

Dan *Naſôs* vrienden trouw comt toe,
Voor dat ſy ſorghe droeghen doe,
Als *Naſo*, deſer Boecken Vader,
Daer teghen was als een verrader,

Als hy door onverdult beſtaen,
VVanneer hy moeſte ballinck gaen
VVech nae de wreede Pontianen,
Vol ſmerten, en vol herten tranen,

Midts hem hier van d'oorſake was
Sijn gheeſtigh ſchrijven, al den tas
Der baſten, die hy had beſchreven,
Oock deeſ', het vyer ginck over gheven,

En wou, dat *Venus* creuple Man
Sou voor hem nemen wraeck daer van,
Als zijne vrienden die noch ſpaerden,
En tot op ons noch dus bewaerden.

Meer dancks, *van Mander*, immer doch,
V toebehoort, ick ſegh het noch,
Oft immers niet een hayr breedt minder
Dan dees, by allen Conſtes kinder.

VVant hebben ſy bewaert de noot
Als van verderf en van zijn doot,
Ghy maeckt dat wy de kern ghenieten,
Ons nemend' af t'ghekraecks verdrieten:

Den Tarwe hebben ſy bewaert,
En voor ons dit goet koorn gheſpaert,
Maer ghy, *van Mander*, gaet het malen,
En maeckt, dat wy daer t'broodt uyt halen.

Veel beter is dan tarw' het broodt,
De kern veel nutter dan de noot:
Moet dan *van Mander* oock niet weſen
In u[illegible] werck ſoo veel meer gheereſen?

A.V.M.

Op de Wtlegginghe des Boecks/ Metamorphosis P. Ovidij Nasonis, **by den Const-rijcken** Carel van Mander **ghedaen/**

Sonnet.

AL t'geen dat Naso *cloeck diepsinnigh heeft ghechreven,*
Wort in u uytleggingh, met sulck een schoon verstandt,
Van u van Mander *goet ghenomen by der handt,*
En soo volcomen fraey, en stichtelijck ghedreven:
Waerom ghy weerdigh zijt te zijn eeuwigh verheven.
Waer is doch uws ghelijck ieuwers in eenigh landt?
In't vinden van de Const de croon ghy alom spant,
En van het schildren oock u elck een prijs moet gheven.
Door t'dichten, stichten oock, zijt ghy alom vermaert,
Dry Cranssen draeght ghy schoon, naer der verwinners aerdt,
En noch meer comt u toe, naer allen recht en reden.
Rust nu, van Mander *rust, leeft voorts heel onbeswaert,*
V const, u const is nu ghenoech gheopenbaert,
Ghy meught met Croonen dry nae t'vreuchden veldt vry treden.

Reden verwint.

I. Duym.

Clinck-Dicht.

O Sienlijck wesen, slaef des verandrings onwesen,
Die nouw dijn eerste les in gulde letters kent,
Noch waent der vreden vrucht, met ooghen slaprigh blent,
Van d'Ver leydtsvrouw ontbloot, te smaken t'uws ghenesen.
Ay dees verwaentheyt vliedt, verneert u vry te lesen
T'oudt duyster nieuw claer Boeck *Ovidî, Mandri,* jent,
Met redens clare bril: dijn oogh t'ghesicht ghewendt,
Wat gheldet, dees met lof noch van dy werdt ghepresen.
Maer Schilder, Red'ner, ghy behoeft niet sulck vermaen,
T'Boecx claerheyt, nut-noot, liefd', ghenoech dy daer toe raen:
Ghy siet doch hoe uytbreeckt, door wolcken dick ghedreven,
Den schoonen Harper jongh, met *Pallas, Musa* vry,
Die hem der eeren Crans met vreught opstellen bly,
Iae voeren zijne faem om hoogh in't eeuwigh leven.

Reyn liefde croont.

I. Targier.

Clinck-Dicht.

DEr iongher oudt verstandt Minervigh heeft verclaert
De duyster vindingh oudt, door t'cloeck Natuers vereenen,
Als reden, arbeydt, Wil: soo dat nu gantsch verdweenen
De Wolcke duystrigh is, die meest elcx oogh beswaert.
Sulcx grondigh claerlijck blijckt aen t'recht ghebruyck en aerdt,
Van t'geen ons Mander *vriendt heeft van zijn kindtsche beenen*
Bearbeydt en beploeght, door doornen scherp en steenen,
Voor elck Const-liever vroet: Want hy ons schenckt t'vermaert
En nut Verander-Boeck Ovidî *in ons tael,*
Tot voordeel van de Ieught, end' ouden, die den strael
Van Schilder-const en Dicht beschijnt, en sal beschijnen.
Dies eeuwigh van dees gift zijn lof als Hemel hoogh
Onsterflijck blijven sal: Want die tot vordringh d'oogh
Heeft op t'ghemeene best, hoe soud' diens naem verdwijnen?

Elck toon betringh.

I. Detringh.

Clinck-Dicht,

Op het Verander-Boeck van Ovidius Naso, **uytghelept Door**

C Omt nu ghy, die tot nu noch noyt en hebt verstaen,
A ls ghy Poëts gheschrift hebt sitten overlesen,
R echt hun beschrijvens sin, end' hebt hun dies mispresen,
E n dutven hun verhael als beusel-schrift versmaen.
L eest nu t'Verander-Boeck uyt *Nasôs* schriften saen
V an *Mander* uytgheleyt met claer verclaer by desen,
A lsoo men moet verstaen veranderingh en wesen,
N atuer end' eyghenschap van elck al claer ontdaen.
M erckt dat dit uytlegh is tot u verstandts vermeeren,
A ls rechten middel goet, om recht verstaen te leeren
N iet slechts *Ovidî* schrift, maer yedets wiens het zy.
D en middel-ghever danck wilt danckelijck toekeeren,
E n kent dat hy hier door u leert tot uwer eeren
R echt alle dingh verstaen, eer ghy dat oordeelt vry.

In liefde ghetrouwe.

Op d'Wtlegginghe der Veranderinghen Publij Ovidij Nasonis,
Sonnet.

MEt recht dit Boeck ghenaemt t'Verander-Boeck mach wesen,
Dewijl Ovidy *schrijft niet dan veranderingh,*
Van Mensch, ghediert, en vrucht: oock hoe meest alle dingh
Ghenomen heeft ghestalt, van d'een in d'ander wesen.
En nu oock veel te meer, nadien dat nu in desen,
Den Mander *sterck doorvloeyt, met cracht soo sonderlingh,*
Dat elck' herscheppingh schijnt, als offe weer aenvingh
Een ander nieuw ghedaent, als Naso *heeft bewesen.*
Want in veel Menschen hert, en wast maer beusel-dicht:
Maer door dit soet bedouw, wordt yeder een bericht,
End' is in't dwael-verstandt een goed' uytcomst verwerflijck.
Dus elck een die in Const hier mede werdt ghesticht,
Toon dat sy meer en meer toeneem door zijnen plicht,
Dat als den Pelingaen *den* Mander *blijv' onsterflijck.*

Dwingt u tonghe.

Sonnet.

WT *Carels Manders* stroom men siet versch water stroomen,
Metamorphosin heeft hy leerlijck uytgheleyt:
En brengt in't clare licht, t'geen doncker was ghuseyt
Van som Poëten eel, seer dienstlijck om te vroomen.
Al schijnt Poëtery maer fabels ijd'le droomen,
Den rechten sin van dien ghetoont werdt met bescheydt,
Soo dat nu dienstlijck nut voor elck een staet bereydt,
En uyt zijn leerlijck Boeck can worden wel ghenomen.
Dus Const-beminders trouw, zijt danckbaer *Manders* vloedt,
En met de Byekens cleyn wilt suyghen t'honich soet:
Schuwt Spinnen boos fenijn, die't al ten quaetsten leeren.
Onreyn soo is haer hert, oock onreyn haer ghemoedt.
Den reynen ist al reyn, den goeden alles goet.
Wijs is hy, die daer can ten besten alles keeren.

T'gae soo Godt wil.

Op de Wtlegginghe van den Metamorphosis Pub. Ovidij Nasonis, door Carel van Mander, Schilder.

Sonnet.

VAn een soet Vlaemsch Poeet, vercierder onser talen,
Is hier smaecklijck bereydt der Constnaers vreuchden feest,
Ghewrocht, volbrocht nae wensch, den wensch van menigh gheest,
Die in duysterheyt blindt onwetend' plagh te dwalen.
T'ghewas *Nasoni* hoogh doet hy gherieflijck dalen:
De harde bitter not, daer elck voor was bevreest,
Heeft hy doorbeten nu, en gheeft den soeten keest
Ten besten hier: elck mach t'soet voedtsel daer uyt halen.
Op't leste, tot een fruyt, brengt hy voort seer lofsaem
Van den Figueren schoon d'Wtbeeldinghe bequaem.
Poëten in't ghemeen wilt met beleeftheyt loonen.
T'seer dienstelijcke werck, *Manders* vloeyende Pen,
Sijn Const neemt tot u hulp, doorsoeckt die sinlijck, en
Wilt met Laurieren schoon zijn hooft eerweerdigh croonen.

Ick wensch om t'beste.
Celosse.

Aen Mr. Carel van Mander.

Sonnet.

WAt gheest, wat groot verstandt, moet in u Mander *sweven,*
Dat ghy hoe langs hoe meer soo heerlyck t'Vlaems verciert!
Ghy toont dat ghy ghelyckt dat wolligh eel ghediert,
T'welck niet vergeefs en leeft, maer ons veel nuts can gheven.
Op't V'rander-boeck *hebt ghy d'Wtlegging' cloeck beschreven:*
De Musen *hebben selfs (soo't schynt) u Pen bestiert.*
Sulck nuttigh werck sal niet (hoe dat den Schimper tiert)
In Lethes *vallen, neent: maer met u eeuwich leven.*
Want dat Ovidî *doen was in't bedieden niet,*
Was t'seggen dicks van veel: maer deden g'lyck men siet
Die doen, die gaend' in't veldt, t'goet meester-cruydt vertreden.
Herschapen zyn door u, ô Mander, *sulcke lien.*
Verborghen Siel-meest'ry doet ghy hun nu claer sien:
En gheeft soo t'Nederlandt u t'eeren dobbel reden.

Verstaet eerst wel.
Charles Wijckhuys.
Damme.

Sonnet.

Verbijdt ghy Phœbi *Ieught nu over* Manders *daedt,*
Die hy hier heeft ghedaen, tot veler nut voor dachtigh:
Want soo den duyst'ren Nacht in Dagh verandert crachtigh,
Soo heeft hy t'duyster schrift verclaert in elcken graedt.
Siet, dit Verander-Boeck, *t'welck* Naso *t'uwer baet*
Diep-sinnigh eerst beschreef, door zijn gheleertheyt machtigh,
En merckt, hoe claer ontdeckt t'verborghen is waerachtigh
Door Mander, *wiens uytlegh elck beter nu verstaet.*
Dus ghy, die Musas *mint, zijt nu wel dobbel schuldigh,*
Voor zijnen arbeydt groot, en schrijven menichvuldigh,
Te dancken hem, met lof en eer, alsoo't betaemt.
Want hy t'Schijn-leughen-boeck verandert heeft seer cierigh
In suyver waerheyts glants, door lust en ionste vierigh,
Dies eeuwigh zijnen naem moet lofbaer zijn ghenaemt.

Oordeelt recht.

Door A. Schepens.

Sonnet.

DEn silverighen vloedt, die door *Pegasus* aren,
Wt Heliconschen bergh, oyt constigh heeft becracht
Den Redeners vermoeyt, is nu gheleyt, ghebracht
Door der Peligner landt, tot aen ons *Haerlems Sparen,*
Door *Manders* stercken stroom. Soo dat nu hier vergaren
De *Musen* in haer choor: En gheven wel bedacht
Ons een volcomen Les, van Goden comst, en macht,
Van Nymphen, oock Satyrs: en *Ovidi* verclaren.
Daer toe d'uytbeeldingh' oock: en t'cierigh toeghemaeck
Van cleedingh', en van als: en oock om wat oorsaeck,
Van aerdt, sin, en beduydt, dat sy voortijts dus deden.
Soo dat als waer besluyt, Poëten gantschen schat
By een hier is vergaert, door dit claer *Mandri* nat:
Dus danckt, eert, looft, en prijst hem doch in eeuwicheden.

Trouw' moet blycken.

Lier-Dicht,

Op't Carel van Manders *uytlegh, over t'Verander-Boeck van* Publius Ovidius Naſo.

THien duyſt duyſter woorden ſiet
Worden gh'acht ſoo vele niet,
Als vijf uytlegh woorden claer:
Want wie duyſter ſpreeckt, voorwaer
Weynigh lieden hy verlicht:
Maer wie uytleght yeder ſticht.
Menigh prijſt oock t'uytlegh woordt,
Die hem aen het duyſter ſtoort.

Over ſulcx het ſchrijven ſoet
Van ſeer veel Poëten vroet,
Dat ſy hebben cloeck beleydt,
Midts de diep verſtandicheyt,
Wort van meeſt elck Menſch' onſacht
Maer voor beuſel-ſchrijven gh'acht,
Sonder nut oft ſtichtingh' in,
Daer men niet verſtaet den ſin.

Maer want nu den Sulmoaen
Liet tot Meulebeker gaen
Sijn Verander-Boeck, dat daer
Wtgheleyt is openbaer,
Salmen Naſo nu verſtaen
Beter dan men heeft ghedaen,
En niet diens gheſchrift alleen,
Maer all' ander in't ghemeen.

Soo men dan Naſoni gheeft,
Voor dat hy't beſchreven heeft,
Veel lof-ſpraken t'zijnder eer,
Mander die verdienter meer:
Want dit uytlegh meer verſtandt
Dan de Reden in elck plant.
Dus wilt Mander loven vaſt,
Dat altijt zijn eer aenwaſt.

Doorſiet den grondt.

Aen den traegh verbeterenden ſnellen Berispers/

Sonnet.

WAt Yſer onghevijlt, en Beyr-jongh ongheleckt,
Comt ons nu hier ter handt, werdt veel miſſchien het vraghen?
Wat raedt gaet my dan aen? den tijdt woudt niet verdraghen.
Gheldt my dees onſchuldt niet, en blijf al vaſt begheckt?
Hy wouw meer als hy mocht, Phaeton *is weer verweckt.*
T'is waer, hem faelde conſt, te mennen wel de waghen:
Doch had hy moedts ghenoech ſoo ſtout een daedt te waghen.
Laet met ghelycken roem ons feylen zijn bedeckt.
Beriſpers hardt gheneckt, ghy moſt oock overlegghen,
Dat al te grooten bergh light tuſſchen doen en ſegghen,
Eer ghy een vry ghemoedt vertſaeght met ſnappen coen.
Veel hebben mondts ghenoech, om yemandts werck te laken:
Maer niet wel handts ghenoech, wat beters ſelfs te maken.
Het ſegghen is maer windt: ick houde veel van doen.

Een is noodigh.

Uytlegginghe/ en sinhevende verclaringhe/ op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis.

Door Charel van Mander.

Het eerste Boeck.

Den treflijcken Poeet Ovidius, Hesiodus, Euripides, en ander wijse Heydenen/ oncondigh oft ongeloovigh Mosis super schriften/ hebben van den oorspronck en aenvangh der gheschapen dingen seldtsaem ghevoelt en ghedicht: Oock in voeghen/ of den almoghenden Schepper/ om de Weerelt te bouwen/ hadde ergens gehadt een deel stoffen/ oft slechs niet ghedaen/ als de selve ongheyoeghde bequaemlijck ter rechter plaetsen beschickt: want sy meenden/ in der gantscher Natuere was maer een ghedaente/ dat was eenen rouwen onghestaltigen hoop/ daer alles vermengt lagh onder een/ verwachtende in beter orden bestelt te worden. Dit was den Chaos, die eenighe noemen Demogorgon, Vader aller dinghen/ en ouder als alle Goden/ wiens soon soude wesen den swarten Erebus, oft afgrondighen Tartarus, s'Weerelts hooft-stoffen. De Tweedracht/ de voorschickighe Spinsters/ die Iuppiter en Themis worden toegeeygent/ worden voor zijn Dochters oock gehouden: Polus, Python, en meer kinderen soude hy noch ghehadt hebben. Maer Erebus en de Nacht souden hebben gheteelt de Loghen/ Nijdichept/ Hartneckichept/ Armoede/ Hongher/ Oudthept/ Sieckte/ en ander sulck gheslacht. Sommige achten de Helle oft Erebus en de Nacht even oudt: eenighe den Nacht te zijn ghweest al voor den Goden/ jae voor den Chaos self. Orpheus noemt de Nacht de Moeder der Goden en Menschen/ om dat ghemeent was/ datter alles van voort quam: maer Hesiodus noemt den Nacht/ Dochter van den Chaos. Sulcke oneenighe meeninghen vindtmen noch veel meer. Thales, een onder d'uytnemende seven Wijse der Grieken/ met vlijtich leeren en ondersoecken tijdt en

Vreemde meeningen der Poëten, van de hercomst der VVeerelt.

Demogorgon is den Chaos.

Erebus en Tartarus is een, so veel ghesevt, als den Afgront oft de Helle.

jeught hebbende versleten / quam met graeuw hayr en berimpelt voorhooft uyt Egypten in Griecken den volcke wys maken / dat alle dingen hun beginselen hadden uyt de hooft-stoffe des Waters / t'selfde met drie bewijsredenen bevestigende. Eerstlijck / het begin van allen Dieren / het zaedt (seyde hy) was vochtich: daerom hadden alle dinghen begin uyt de vochtichevt. Tweedlijck / alle stammen hebben voedtsel / wasdom en vruchtbaerheyt door vochticheyt / sonder welcke sy verdorren. Derdlijck / des Sonnē en der Sterren vyer wort door vochte dampen der wateren onderhouden / en volghens dit oock de heele Weerelt. Waerom Homerus den Ocean soude noemen Vader aller dinghen. Anaximander seyde / het oneyndlijck sulck te wesen. Anaximenes seyde / de Locht / die was in ons lichaem de Siele / en s'Weerelts gheest / d'een en d'ander onderhoudende. Dese drie Milesische / of sy schoon eenige stoffe noemen / en brengen den wercker niet te voorschijn. Anaxagoras docht onmogelijck te wesen / dat yet con ghemaeckt worden van t'ghene dat niet en was: maer seyde / dat de beginselen aller dingen waren cleene ghelijcke deelen / en dat alle dingen ongheschickt over hoop laghen: maer datse t'verstandt onderscheyden / en in orden ghebracht hadde: Dese stelt by de stoffe den werckman. Archelaus, den Atheenschen Apollodori soon seght / t'begin der Weerelt was d'oneyndtsaem Locht / seldtsaem gewrocht / en t'saem gedrongen door vyer en water. Pythagoras van Samos hiel / dat de beginselen der dingen warē de getalen / en d'overeencomsten en ghematichtheden / die sy onderlinge hebben / welcke hy noemde Harmonien. Hy stelde onder de beginselen het ghetal / een / en twee: het een / die oorsprongsche sake / en uytnemende wesende / te weten / het verstandt / dat is Godt: het ander / lijdlijck en stoffich / was de Weerelt. Heraclitus en Hippasus, van der stadt Metaponten / hielden / dat t'vyer aller dingen beginsel was / om dat alles wort ghemaeckt door vyer / en door vyer ten eynde comt. Epicurus, den soon van Neocles van Athenen / seyde / de beginselen der dingen waren onverscheydlijcke lichamen / begrijplijck alleen met der reden / vast wesende sonder eenich ijdel / niet geboren / maer onverganglijck / en eeuwich / hebbende drie eygenschappen / beeldt / grootheyt / en ghewicht. Empedocles van Agrigenten seyde / daer waren vier hooftstoffen / vyer / locht / water / en aerde / en twee beginselen / oft besonder crachten / eendracht en tweedracht: waer van de eene heeft macht te versamen / en vereenigen / en d'ander te scheyden / en van een te brenghen. Socrates en Plato Atheners stelden drie beginselen / Godt / stoffe / en inbeeldinghe: Godt wesende t'alghemeen verstandt: de stoffe t'eerste punct / ontstaen tot voort-teelinge en verganglijckheyt: de inbeeldinghe een onlijvige stoffe / wesende in't ghedacht en verstandt Gods: en Godt het verstandt des Weerelts. Aristoteles meende de Weerelt sonder begin / en daerom sonder eyndt te wesen. Zeno voor beginselen stelde Godt / en de stoffe / d'een wesende een werckende oorsaeck / en d'ander een lijdende / oock vier hooft-stoffen. Plinius seght / daer is groote schijnbaerheyt en reden te achten / dat de Weerelt / die wy heeten den Hemel / die alle dingen met zijnen grooten omloop bevangt / zy den eeuwighen Godt / sonder begin oft eyndt. Hy ist al / in al / en het al self: hy begrijpt in / en buyten hem alle ding: wesende een werck der Natueren / is hy self de Natuere / die alle dinghen voortbrengt. Elder wilt hy de Sonne Godt maken / en de Sterrē onverganglijck. Doch al hadden de wijse Heydenē veel valsche meeningen / soo waren sy nochtans niet soo onverstandigh / dat sy een deel

VVonderlijcke meeningen der Philosophē, over de beginselē der dinghen, en scheppinge der weerelt.

Lib. 2. cap. 1.

Lib. 2. cap. 6. 7. 8.

veel Goden des Weerelts scheppinge toegheeygent souden hebben. Ovidius, (die ick onsen Poeet sal heeté/ om dat wy zijn Verander-boeck hier voor hebben te verclaren) seght / dat Godt van goeder natuere / den verwerden hoop vereenighde/ en daer van heeft doen outstaē dit onderschepdigh/wonderlijck/ en alderlustichste wesen des Weerelts. Doch desen swaren Chaos is anders niet/ als het Hebreeusche woordt Tohu, dat de Latijnen seggen Inanis, dat is/ rouw oft ongestaltich/daer men in't begin der Scheppinge van leest. Voort verhaelt onsen Poeet de bevredinge der hooft-stoffen/ en ander schepselen verdeelingen/ als des Hemel en Aerden cloots vijf riemen/ twee naest den Topsterren/vol sneeus en bevrosen/ den middelsten gloeyende/door t'gevoelen des meesten Sonne-crachts/en twee ander wedersijds desen gematight wesende. Maer bysonder is aenmerckens weerdigh/hoe leerlijck hy beschrijft de scheppinghe van den allen ghediert overtreffenden heerlijcken Mensch/ welckes Godtachtich beeldt van Godt ghebeeldet is onder den Dieren alleen opsichtich/ om ernstich/ bequaem/ en hertlijck t'aendencken de Hemelsche en Godtlijcke dingen/ als die schuldigh is stadich te loven/ en dancken zijnen boven al liefde weerdigen goeden Schepper/sorghvuldigen Waker/Herder/ jae zijnen volhandighen/milden/gaef toe stroyenden/ghenadigen Godt. Dit wijst oock den Mensch aen/zijn sinnen en ghedachten verre af te scheyden van het sondigh aencleven der nederige/ ondeuchdighe/snoode/ onwetlijcke en onduerige dingen/ en te stijgen om hoogh/tot die deuchdigh/ loflijck/ en eerlijck zijn/ om soo heerlijck beeldt / en edel natuere / met sich selven beestlijck te verscheppen in onredelijck wesen / geen schande noch ghewelt te doen. Want of hy schoon met verganglijckheyt omvangen als ballingh / oft ghevangen wandelt onder verwandelijcke neder dinghen/ eenen seer haestenden vluchtsamen tijdt / zijn hooghste belangh en verlangen moet wesen/ hem te vermaken met t'inwendighe lichaem te betreden d'onwanckelbaer dorpels van het eeuwighe huys des rust-rijcken soeten Olympi: Op dat hy/ghelijck hy de verstandighe Siele t'Hemelsche in aerde heeft ghedragen / weder d'aerde in den Hemel opvoeren magh. Onsen Poeet in zijn versieringhen brengt voort den Prometheus, die den Mensch soude hebben ghemaeckt van cley oft aerde/vermengt met vlietwater: waerom hier behoeft gheweten/ wie desen Prometheus is.

XAOΣ. VVat met den Chaos geseyt wil wesen.

VVtlegh, en leerlijck aenwijs op t'Menschē opsichtich schepsel.

Van Prometheus.

PRometheus was een van den Titans(daer noch van te verhalen volght)en den soon van den ouden Iapetus: wie zijn Moeder was is twijffeligh/t'zy de Nymphe Asia, Asope, oft Themis, oft (nae Hesiodi segghen)Clymene, dochter des Oceans: zijn broeders waren Epimetheus, Atlas, en Menœtus: onder ander kinderen hadde hy Deucalion. In dit bouwen oft beeldinghe der Menschen/ seggen eenighe/ dat hy heeft ghenomen van alle hooft-stoffen een deel/ en onder zijn werck vermenghet/en dat hy den Mensch byvoeghde den aerdt van sommighe Dieren/ als de vreese van den Hase/ de schalckheyt van den Vos/d'eergiericheyt van den Pauw/de wreedtheyt van den Tyger/de gramschap en moedicheyt des Leeuws. Propertius in zijn derde Boeck berispt Prometheus, dat hy veel arbeydts hadde te wege ghebracht/ om den lichamen der Menschen uytwendich schoon gestalt te gheven/ en niet en hadde ghelet/noch zijn vlijt gedaen/om t'Menschen gheest met loflijcke goede zeden te vercieren.

Eenige seggen/dat Minerva behagen hadde in zijn werck/en dat hy door hae hulp quam in den Hemel / alwaer hy alles met vyervlammen besielt siende/ willende oock zijn werck besielen/ tradt heymelijck toe/ en ontstack een roede aen't radt van den vyerighen Sonne-wagen/ en quam beneden t'vyer op der Aerde brenghende/ ontstack daer mede de Siele zijns Beeldts. Nicander een Griecksch Poeet seght/dat de Menschẽ om Iuppiter te behagen/hem de vyerdiefte Promethei aenbrachten/ waer voor sy te loon begheerden een eeuwighe jonghept te hebben / om altijt te leven sonder verouden : t'welck hun Iuppiter gaf. Maer also sy dese eeuwighe jonghept hadden op eenen Esel ghéladen om t'huys te voeren/hadde het beest op den wegh uytnemenden grooten dorst/en comende aen een borne om te drincken/ wasser een Slange die hem belettede: en of den Esel schoon badt medelijdich te wesen met zijnen soo grooten dorst/ wildese niet toelaten/ of hy en most met haer overcomen. Den Esel beloofde al te gheven dat hy hadde/liever als van dorst te sterven. De Slanghe greep hem by zijn woordt/en creegh also d'eeuwige jonghept: dus mosten de Menschen oudt worden/ en de Slange leght alle Iaer t'oude huydt af/ en blijft altijt jongh.

Fabel, waerom de menschen oudt worden, en de slanghe jaerlijcks haer huydt afleght, en verjongt.

Prometheus vinder des vyers, en alderley Consten,

Prometheus soude zijn ghe weest/die eerst t'vyer heeft gevonden/en in't ghebruyck ghebracht : oock veelderley Consten/ door middel des vyers/ sonder welck qualijck eenige Const gheoeffent can worden. Hy bracht t'volck uyt den bosschen en berghen/ daer sy als Dieren woonden/ en leerdese huysen bouwen/sterren en tijden onderkennen/ spraeck en letteren ghebruycken/offeren en Godsdienstichept oeffenen. Doch segghen eenighe/ dat hy Iuppiter bedroogh oft bedriegen wilde/met twee Ossen-huyden/ in het een de beenen/ en in't ander het vleesch verborgen leggende/en Iuppiter te kiesen ghevende/nam Iuppiter de huydt met de beenen/ t'zy al willens oft anders. Des hy om dit/ oock om t'vyer-stelen/ werdt gebonden aen den Caucasus bergh/ en zijn lever (die snachts altijdt herwies) werdt daeghlijcx ghepickt en g'eten van eenen Arendt/ die de dochter was van Typhon en Echidna. Eyndlinge/ doe hy door Mercurium hadde laten waerschouwen den Iuppiter, hem t'ontslaen van de liefde van Thetis, om dat voorsien was/ dat sy hadde te baren eenen soon/ die dẽ Vader in weerdichept soude overtreffen/werdt hy verlost/en vry gelaten.

Als men nu op de versieringhen der Poeten wilde nouwe mercken/en daer veel waerhept in soecken / men souder dickwils weynigh vinden : want men weet wel/dat de Weerelt niet en was onbevolckt/en sonder Menschen/tot op dẽ tijt van Iuppiters vyandige Titans, doe desen Prometheus zijn wesen hadde/ diese dan eerst van cley soude hebbẽ comen maken. Nu desen Prometheus, dat hy dẽ Mensch-maker wort gheheeten/is nae t'getuyghnis van Lactantius, om dat hy is ghewecst den eersten/die beelden oft gelijcknissen der Menschen van poteerde heeft ghemaeckt. Dat Prometheus zijn aerden beeldt met t'Hemelvyer dede leven: Hier is hy te ghelijcken den wijsen Prince/ die met Minerva, dat is/metter wijshept verselschapt/ als uyt dẽ Hemel gedaelt/ en met deuchden begaeft/ besielt in zijn Coninghrijck volcomen goede ordenen/Rechten/en Wetten/door zijnen redelijcken oprechtẽ Rijcx-staf oft Scepter/latende oeffenen een suyver oeffeninge des Godtlijcken verbondts/t'welck is de Siele des plompen gemeenen volcx / die anders niet en zijn als vuyl slijck/ leydende een rouw/onnut/aerdtsch leven : maer aldus besielt met Godtlijcke Wetten/ ondergeven sy sich selven een gerust/stil/ en borgerlijck eerlijck leven. Aengaende van den

Prometheus waerom mẽschmaker geseyt.

Sin-gevẽle en geschiedighe verclaringhe op Prometheus.

van den Arendt/die hem lever-pickte/ en van Hercules gheschoten was/ dat is (soo Herodotus seght)gheschiednis: want Prometheus wesende Coningh van Scythia, werdt van zijn volck gevanglijck ghestelt/ om dat hy hun niet en con ghespijsen: want de vliet/geheeten den Arendt/ was over gheloopen/ en hieldt t'landt bedeckt / tot dat Hercules daer door treckende/ de vliet in de Zee dede lossen / en bedwongse voort in haer vore oft gote te blijven : waer uyt ghesept was/dat hy den Arendt ghedoot/en Prometheum verlost hadde. Dat hem by daghe de lever verslonden wesende/weder snachts herwies/bewijst eerstlijck: dat Godt straffe oeffent over die geen Godtlijck verbondt achtende/hem wederstaen/zijn gheboden overtreden/end' hem meenen bedrieghen. Voorder is daer by te verstaen / dat s'Menschen leden en gheest van den daeghschen arbeydt en becommernissen ghequelt oft vermoept wesende/ weder des nachts door den ververschenden slaep worden versterckt en vermaeckt. Dat hy aen de klip ghebonden oft gekettent was/ beteyckent: dat de rust-plaets der wijsheyt de Siele/is ghevestight aen het lichaem/het welck van sich selfs/als sonder kennis/is niet als eenen onbevoelijcken steen. De Lever is te ghelijcken de beweginge des redens/t'welck eenighe achten de woonplaets der ghedachten en des verstandts. Hier sal niet mispassen te verhalen van Pandora.

Van Pandora.

DEn Poeet Hesiodus in't Boeck van wercken en daghen / Hyginius, en ander vertellẽ/dat Iuppiter niet vernoeght wesende over de yperstelinge Promethei,met hem te lever-picken door den Arendt/wildet noch wreken aen al het sterflijck Mensch-geslacht / gheboodt daerom Vulcano, van sachte poteerde hem te maken een Vrouwe/ tot een wraeck over den Menschen/argher als Donder en Blixem. Vulcanus den Iuppiter gehoorsamende gingh toe / en maeckte een uytnemende schoon Vrouwe:want hy daer zijnen uytersten vlijt en const aen te werck leyde. Dese besielt/t'leven gegeven/en voldaen wesende/ werden haer van alle Goden en Goddinnen gaven gheghеven: Pallas verciersdese met haer cleederen / Venus met haren gordel Cestus, ander palleerdense: Mercurius gaf haer de quade zeden en genegentheden. En om datse van yeder soo begaeft was / noemde haer Mercurius de gave van alle Goden / Pandora: want Pan is al/en Dora, gaef oft ghеschenck. Dus ghelеyde hyse in Bruydts cleederen ghеciert tot Iuppiter, die gaf haer een vat oft doose vol deuchden/ondeuchden/en zonden besloten/en gheboodt haer/die nemmeer op te doen: dus schickte hy haer tot Epimetheus, den broeder Promethei. Prometheus is ghesept voorsichtich/oft te vooren wijs: en Epimetheus,achter nae wijs/wesende daerom den Vader des berouws. Prometheus hoewel hy Epimetheum hadde gewaerschout/geen gift van Iuppiter t'ontfangen/ sulcx vergetende/ heeft dese Pandora aengenomen van Mercurio,diese als Bruydt-leyder aen hem troude. Sy en quam niet soo haest aen d'incomst der doren/of sy en brack terstont den gordel/diese van Venus hadde/en Godlijck was/en in plaetse van desen quam Incestus, dat is/ bloedtschande. Sy opende oock stracx haer doose/ met eenen vloghen de deuchden al ten Hemel / van daer sy ghecomen waren/ uytghenomen eene/ te weten/de Hope/die tot s'Menschen geluck noch bleef in de doose: doch daghlijcx noch haer best doet om oock te vlieden. Ter ander sijden verblogen alle d'ondeuchden/die sich ter Weerelt over al verspreyden: so deden

de zonden/ alle sieckten/ pest/ en de doot/ quellende d'ellendige sterflijcke met oneyndlijcke plaghen en moorderijen/ daer sy te vooren van geen swaricheyt en wisten. Of nu de gheleerde wijse Griecken met dese Fabel hebben willen duyden/ dat d'eerste Vrouwe de oorsaeckster is gheweest van alle des Menschen ellendicheyt/ dat laet ick blijven by datter van te ghevoelen is: Niet begeerende/ oft voor hebbende/ onder een te menghen d'heylighe suyver Schrift met de ghemeyne oft Heydensche versieringen. Eenighe doch leggent uyt op Eva. Maer ick segghe/ Vulcanus maeckte Pandora, dat is/ de hitte en de ghetemperthept der locht/ die maken het Jaer vruchtbaer en overvloedich: want gelijck Theophrastus seght/ de hitte der Sonnen/ en de gematichde locht/ doen meer tot t'gewas en planten der aerden/ als allen arbeydt en Const der Menschen in't ghemeen. Dat haer alle Goden gaven ghegeven/ soo doen de uren en daghen/ oft de hooft-stoffen/ dese gheven t'Jaer winden/ reghen/ en hitte/ die t'ghesaep zijn voedtsel toelanghen. D'oude Heydenen plachten een Fackel oft Toorts-feest te houden/ Minervæ, Vulcano, en Prometheo ter eeren. Hier waren eenighe loopers met ontsteken Fackels/ die sy dan malcander overgaven. Dit wees aen/ oft beteyckent/ dat den loop deses ellendighen levens is vol moeyte en becommeringen/ die niet en eyndighen/ voor dat den loop deses levens voleyndight zy: Dan laten wy onse Naecomelingen over ons Toortsen twisten/ ghescHillen/ sieckten/ benautheden/ en becommeringhe des gheests. Cort af/ sy hebbē willen bewijsen/ dat dit sterflijck leven is vol swaer beroerten/ dat de dulle gierichept alles goets verderft/ en dat een redelijck/ deuchtsaem/ eerlijck Mensch/ stadich heeft te bestrijden eenen legher oft heyrcracht der teghenspoeden en swaricheden/ en dat hy in al s'Weerelts onghevallen/ lijden en verdriet/ geenen troost en heeft/ als alleen de Hope. Van Prometheo zijn wel meer vertellinghen/ en natuerlijcke meeninghen/ die langer als dienstigh souden wesen.

Natuerlijc uytlegh op Pandora.

Loopende Toortsfeest watter mede aenghewesen is.

Van de gulden Eeuwe.

DEn Poeet comt oock te verhalen/ hoe in den aenvangh der Weerelt onder de heerschinghe Saturni, was de soete gulden Eeuwe. Dit can verstaen worden/ dat door oprechte wijse Coningen en Heeren/ in Landen daer sy heerschen/ de Menschen een gherust/ stille/ en vrolijck leven ghenutten/ om datter goede Wetten gheoeffent worden/ en ongheboghen gherechtichept/ die by de schaeldrichtighe Astrea wort verstaen/ gelijck Virgilius in Pollio t'vierde Boer-liedt verhaelt/ segghende:

VVtlegh op de gulden eeuwe.

> De maeghs hercomt nu van den Hemel neder,
> En t'soete rijck Saturni keert oock weder.

Van desen gulden tijdt noemde Virgilius Augustum den oorsaker/ om dat onder zijn heerschen t'volck vreedlijck/ en in grooter ghenuechte onderlinge leefde: daerom seght den Poeet/ datter van melck en honich vlieten vloeyden/ en honich op den boomen is ghewassen. Dewijl onsen Poeet den Saturnum hier genoemt heeft/ behoeven wy te sien wie hy is geweest/ en hoe het hem begeven heeft/ dat Menschen Goden ghemeent waren te wesen.

Van Saturnus.

SAturnus wort gehouden te wesen dē soon van Cœlum, oft Vranus, Coning van Creta, die men meent te wesen den Hemel/ en Vesta zijn Vrouwe/ d'Aerde.

d'Aerde: Eenige twijffelen doch/ wie van Saturni Ouders waren. Plato maect hem ſoon van Ocean, en Tethys, te weten/ dat den Hemel en d'Aerde teelden den Ocean en Tethys, en dat van deſe quamē Phorcys, en Cronus, oft Saturnus. Men ſal weten datter twee zijn/ die Veſta hieten/ Saturni Moeder/ en zijn Dochter: de Moeder/ d'Aerde/ en de Dochter/ t'vyer des Hemels weſende: oock wordter onder verſtaen de vlam des vyers/ ſoo onſen Poeet in't ſeſte zijner Faſtorum verhaelt. By Saturnus wort verſtaen den tijdt/ die van den Hemel is gheteelt: want eer den Hemel was/ en waſſer geenen tijdt/ ſoo Plato in zijn Boeck Timæus beſchrijft. Dat de Poeten ſegghen/ dat hy Cœlum zijnen Vader de manlijckheyt affſneet/ beteyckent datter maer eenen tijt en is/ en na deſen geenen meer en werdt/ daerom mochter geenen anderen Saturnus worden gheteelt/ ghemerckt datter maer een/ en geen veel Weerelden en zijn. Saturnus had eenen Broeder Titan, die ſeer machtich en wreedt weſende/ liet in zijn plaetſe (hoewel hy d'oudtſte was) heerſchen Saturnum, volgende den raedt van zijn Moeder Veſta, en zijn ſuſter Ops, en Ceres, die niet begheerden dat ſoo booſen en ſnooden Titan ſoude heerſchen. Doch was dit verdragh ghemaeckt met ſo wreedt beſpreck/ dat Saturnus moſt dooden al zijn Manlijcke kinderē/ op dat nae zijn doot de Croone wederkeerde op Titans kinderen. Dit ſoo verdreghen/ Saturnus heerſchte vreedlijck/ en beleeft. Het gheſchiedde dat Ops zijn ſuſter/ en huyſvrouwe/ hem eenen ſoon baerde: doe bewees hy hem woordt en trouw-houdigh Man/ maer een onmenſchlijc/ en wreedt Vader: want hy dit onnooſel jong gheboren kindt nae zijn beloſte doodde. Nae deſen baerde hem Ops t'eender draght een Soon en een Dochter/ den Soon werdt gheheeten Lindamas, welcken de Poeten noemen Iuppiter, en een der Planetē/ de Dochter hietmen Iuno. Ops den ſoon willende behouden/ toonde Saturno alleen Iuno, en gaf Iuppiter op te voeden aen den Dochteren van den Coningh Miliſſus, Amalthea, en Miliſſa, daer hy met Geyte melck/ en honigh onderhouden wiert/ onder den Corybantes, een ſtrijdtbaer volck/ op eenighe gebergthen aen eenen hoeck des Coningrijcx van Creta, nu Candia gheheeten. Ops baerde/ en verborgh noch eenen ſoon/ Neptunus gheheeten/ die namaels was gewaent Godt der Zee/ en behiel ſulcken naem/ ſoo Cicero ſchrijft/ om dat Neptunus is ſo veel gheſeyt/ als ſwemmer. Sy baerde noch twee kinderen t'eender draght Pluto, en Glauca, welcke Glauca ſtracx ſtervende/ werdt alleen den Vader ghetoont/ en Pluto heymelijc opgevoedt. Dē naem Pluto, ſoo Iſidorus ſeght/ wiert hem by ghevoeght/ doe hem d'Heydenē den Helle-Godt achtedē te weſen. De Latijnen hieten hem Diſpater, dat is/ Vader des Rijckdoms. Eenighe hieten hem Orcus, dat is/ Swelger: om dat d'Aerde alles inſwelght/ en weder voort brengt het ghene ſy ontfanghen heeft. Titan verſtaende/ dat Saturnus t'verdragh hadde gebroken/ en datter Manlijcke kinderen van hem te lijve waren ghelaten/ werdt uyt der maten toornigh/ en verſelt met zijn kinderē/ die men Titans hiet/ nam Saturnum en Ops ghevanghen/ en oock het Rijck wederom. Dit verſtaende den jonghen Prince Iuppiter, quam zijn Vader en Moeder te hulp/ met de verhaelde ſtrijdtbaer Corybantes, oft Curetes, daer hy by opghevoedt was. Doen daer nu eenen harden ſtrijdt gheſchiedde/ verwon Iuppiter den Titans, en verloſte zijn Vader en Moeder uyt der ghevangnis. Wt deſen ſtrijdt is verſiert den ſtrijdt der Reuſen/ oft Titans teghen Iuppiter, en het Hemel beclimmen. Saturnus nu verloſt/ en ghewaerſchouwt weſende van t'ghe-

Twee Veſta wat ſy zijn.

Iuppiters en Iunonis gheboort.

Neptuni gheboort.

Plutonis gheboort.

VVaer uyt der Reuſen ſtrijdt tegē Iuppiter is verſiert.

heymnis voor Iuppiter, dat hy hem t'Rijck benemen/dooden/oft verjagen soude/socht hy ondanckbaer zijnen verlosser te doen sterven. Iuppiter dit wetende/ quam met groote heyrcracht/ en verwon zijnen Vader in den strijdt/ den welcken nam de vlucht in Italien: en om dat Creta naerder de Sonne is als Italien / werdt ghesept/dat Saturnus van Iuppiter was van den Hemel in de Helle geworpen. In Italien leerde Saturnus den volcke t'Landt misten/saeyen/ planten/ en meer goede Consten/ waerom hy daer voor eenen Godt ghehouden is geworde. Iuppiter nam te Wijve zijn suster Iuno, en wan verscheyden Landen: doch meer met de deughden zijns gheests / als cracht van wapenen/openbarende seldtsaem verborghentheden der Natueren / oprechtende gherechtige Wetten/en bequame zeden/ seer dienstigh tot eenen gerusten staet des Borgerlijckē levēs/en ander veel nuttigheyt/tot der tijtlijcker behoeftigheyt grootlijcx dienende. Des werdt hy tot danckbaerheyt/van den gemeenen volcke Godsdienstigh gheeert/en aenghebeden. Oock alwaer hy eenige Landen innam / liet hy hem Tempelen oft Kercken bouwen. Siet/ en dus ist gecomen/dat Menschen Goden gheacht zijn ghewoorden/en hy over al den Godt Iuppiter gheheeten: ghelijck naer hem alle Coninghen meest zijn Iuppiter gheheeten/ Goden gheacht/ en aenghebeden ghewoorden/ bysonder die soo yet besonders voortbrochten tot het ghemeen welvaren. Nu hadde Iuppiter (als gesept is) noch twee broeders/die oock hun deel in't Rijck begheerden/des liet hy toe met lot te deelen. Pluto viel het deel nae der Sonnen ondergang/en werdt daerom van den Poeten versiert den Helle-Godt te wesen. Neptuno vielen eenige Eylanden in de Zee/en hiet daerom den Zee-Godt. Iuppiter die verwinnigh vercreegh den Thessalischen Olymp, werdt den Hemel-Godt gheheeten: want desen Bergh hieten de Griecken den Hemel. Hier heb ick nu soo cort/en beduydtlijck als ick mocht/d'afcomst Saturni, zijn gheslacht/en oorsprong der Heydensche Goden verhaelt/op datmen wete/van wat Volck/en Goden wy voren hebben te handelen/en waer op/ oft van / de versieringen zijn geraemt en gebouwt. Dat onsen Poeet verhaelt van het versnoodē der Eeuwen/welcke onder Iuppiter van goudt silver zijn ghewoorden / daer nae koper en yser/ wil besonder ghesept zijn/dat den Mensch volghende zijn Natuer en aerdt/ is meer gheneyght / van vroomheyt / alle loflijcke deuchden/ en goede zeden af te treden / en te dalen tot alderhande snoodtheden/en boosheden / als hoogher op te stijghen tot meerder volcomenheyt/ en verbeteringe des levens. Als nu (na ons Poeten dichten) de Menschen waren vervallen in d'onghevallige yser Eeuwe/zijnder opgestaen hooghmoedige felle Reusen/die bergh op bergh hoopende/sich hebben verstout den Hemel te bekrijghen: maer Iuppiter door hun dwase vermetelheyt veronweerdight/met zijnen bevenden snellen blixem den Bergen vellende/gaf hun met eenen doot en graf te samen. Nu dees Poeetsche Reusen zijn niet anders te verstaen/als hooveerdighe Tyrannen/die met hun swacke versterflijcke macht verwaendlijck den onsterflijckē Godt in almachtigheyt meenen/oft schijnen te willen verghelijcken/waerom sy eyndtlijck geblixemt van de Godtlijcke rechtveerdighe gramschap/t'samen met hunnen hoogmoedt werden uytgeroeyt. By dees Hemel-beclimmende Reusen (welcx dyen en beenen/nae eeniger Poeten versieren/ waren cromme Slangen) zijn oock te gelijcken stoute/Godt verachtende/ boose Menschen/die nemmeer yet rechts doen; maer gaen heel den crommen wegh/ tegen Godt en zijn gebodt/ ghelijc-

VVaer door dat Menschen Goden zijn geacht geworden.

VVaerom Pluto Helle-Godt, Neptunus Zee-Godt, en Iuppiter Hemel-Godt, zijn gheheeten.

VVtlegginge op't versnoodē der eeuwē.

Leerlijcke uytleggingen op de Hemel beclimmende Reusen.

ghelijckende de Slange/die haer niet en can van der aerden opheffen/ en recht gaen: maer loopt crom al swierende henē/ dese worden van Minerva de wijsheyt ghedoot/om datse altijt blijven in de duysterheyt der Menschlijcker onwetenheyt/ en nemmeer de ooghen opheffen tot dit Godtlijck licht/het welcke d'ander gheleydet tot een eerlijck en deughdigh leven/ en doet verwinnen all' onverstandt en boosheyt. Hierom hadden Bellerophon en Perseus Minervam te hulp/die hun leende t'Peerdt Pegasus, waer vā elder verhaelt sal worden. Lang soudet wesen te vertellen de namen der Reusen/hunnen oorsprong/ en wat Goden en Goddinnē Iuppiter hielpen strijdē/ en wat Reusen van elck bysonder zijn verwonnen gheworden/ het welck ons weynigh dienen soude. Nu hebben de Physici, oft Natuerkondighe hun uytlegginghe op dese Reusen/ segghende/dat het zijn winden besloten onder der Aerden/welcke geenē vrijen uytgang vindende/ breken tsomtijt uyt in seer hooghe Berghen/ soo ghewel-digh met sulcken berstinghe/ dat de Bergh-stucken/en steenen op vlieghen ten Hemel/als of sy hem wilden bestrijdē. Sulcx wort oock verstaen van Typhon: want alsoo Strabo in zijn vijfste Boeck verhaelt/zijn het winden/die in de holle solpherighe gheberghten in Italien en Sicilien hun wesen en werck hebben. Dat den Poeet seyt/dat uyt den bloede deser verslagen Reusen is ontstaen nieuw gheslacht van Volck/wesende Menschen die hun voorganghers ghelecken/en groote Godt-verachters waren/tot alle wreetheyt gheneghen/bewijst dat den hooghmoedt een oorsaec is van alderley boosheyt. Wy sullen wel behoeven te verhalen wat breeder van Iuppiter, om weten wat met hem wordt ghemeent/ en ander omstandicheden.

Van Iuppiter.

IVppiter(alsoo geseyt is in d'afcomst Saturni) was den soon Saturni,en Ops, die oock Rhea ghenoemt wordt. Datter meer Iuppiters zijn gheweest / besonder noch twee/laten wy in zijn weerde blijven. Wy hebben van zijn opvoedinghe by den Corybanten verhaelt/ meer versierde latende berustē. Wat belangt zijnen naem/by den Latijnē/ is hy hulpigh oft helpende Vader/by den Grieken hiet hy Zeus, welck beduydt oorsaker des levens: den naem behulpigh viel hem toe/ om de veelnoodighe nutte dinghen/ die hy vondt en voortbraght/tot onderhoudt en troost van des Menschen ellendigh leven. Dat hy zijn afcomst heeft van den tijdt/welck Saturnus is / en rijmt soo qualijck niet/ dewijl Iuppiter wort ghehouden voor de hooft-stoffe der Locht/gelijck Horatius in't eerste zijner Oden hem verhaelt te wesen/segghende:

Daer onder Iuppiter coudachtigh
Houdt hem den Iagher onghedachtigh
Zijn alderliefste schoone Bruydt.

En elder:

De plaets is al verstopt omhanghen,
Met wolcken oock gheheel bevanghen,
Met eenen Iuppiter onsoet.

Oock Theocritus in zijn vierde Boer-liedt seght:

Nu reghent Iuppiter, dan is hy schoon en claer.

Oock Euripides in zijnen Cyclops:

Als Iuppiter den reghen stort van boven,
Ick in de clip, in schaduw ben verschoven.

En Aratus in Phænomenes seght oock:

Wanneer den Schipper slaept, voor t'Iuppitersche coude
Heeft hy te sorghen meest.

Eenighe hielden de Locht d'ooghe van Iuppiter, als onder ander Hesiodus, segghende:

De ooghe Iuppiters, die alle dinghen siet.

Ander hielden veel meer Iuppiters Suster en Wijf Iuno te wesen de Locht/en Iuppiter den Hemel des vyers / en dat sy zijn Vrouwe is / om dat de Locht verwarmt door de vyerighe cracht Iuppiters, oock metter Sonnen hitte gheholpen/veel dinghen gheteelt worden/en wasdom ghecrijghen. Ghelijck ons den Poeet Homerus in zijn 14e. der Illyaden aerdigh voorbeeldet/daer Iuno met Venus gheleenden gordel by Iuppiter comt slapen/segghende:

Hy nam zijn Huysvrouw soet, dus segghend', in zijn aermen,
De Moeder Aerde groot begon allencks verwaermen,
En met den Lenten nieuw, te worden nieuw alom,
Wt haren schoot herwies al menigh cruydt en blom.
T'cruydt Loto bloeyde roodt, t'Saffraen goudgeligh gloeyde,
Den schoonen Hyacinth van purper verwe bloeyde.
T'cruydt bloeyde dick, en sacht, En sy te saem gherust
Omhelsden in't hoogh bedde elckander daer met lust,
De groote wolcke gaf oock hier en daer den reghen
Soo dat van boven af al blinckend' quam ghesteghen
Al menigh druppel claer, en sachten douw, soo dat
Den Bergh gheheel in't rondt al was bedropen nat.

Het waren(so wy voor verhaelt hebben) Philosophẽ/ die t'vyer oorsaec meenden aller dinghen: doch schijnt wel de hitte Bouwmeesterse der Natueren/oft natuerlijcke dinghen / die op der Aerden wassen/oft leven te wesen. Homerus ghevoelde oock/Iuppiter voortbrengher aller dinghen te wesen. Veel hebben oock Iuppiter voor den AEther, oft Hemel ghehouden/ hem daerom noemende Vader/en d'Aerde Moeder/ daerom seght Lucretius in zijn eerste Boeck:

Iuppiter voortbrengher aller dinghen.

Den reghen sich verliest in Moeder Aerden schoot,
Nae dat hem heeft ghestort ons Vader AEther groot.

Virgilius, Cicero, en Euripides, zijn al eens sins/dat den AEther(welcken Anaxagoras noemt den vyerigen Hemel)soude wesen den oppersten Godt/het welc soude zijn den Iuppiter. Maer Augustinus in't vierde Boeck der stadt Gods/ wouw den Heydenen eenen corten wegh voorhouden/ soo sy wijs wilden wesen/en aenbidden slechs den eenighen Godt/in plaets van so groot ghetal Goden / desen mochten sy achten den Iuppiter in den AEther, Iuno in de Locht/ Neptunus in de Zee/Pluto in d'Aerde/ Vesta in de heerden der huysẽ/Vulcanus in de schoorsteenen der Smeden/en so voort/dat Godt schier al is wat sy voor Goden hielden te wesen. Daerom wanneer sy den eenighen waren Godt aenghebeden hadden/ souden sy alle zijn eygenschappen en deuchden in hem oock dancklijck aenghenomen hebben. Nu om van Iuppiter te scheyden/by dat men by eenighe leest/hy is gheweest een wijs Coning/die onder ander dinghen/die hy loflijck dede/den rouwen volcke met goede leeringhe dede nae laten Menschen vleesch te eten/dat voormaels/ghelijck in de nieuw Weerelt/oock seer in ghebruyck was. Hy voerde in den krijgh den Arendt in zijn Vaendelen/daer-

om

om voeghtmē hem den Arendt by: den blixem/ om dat de Planeet-sterre Iuppiter den blixem veroorsaect. By zijn veranderinghen in verscheyden gedaenten/zijn te verstaen de verscheyden ghemoeden/en ghedachten/welcke de gene die overspel en oncuysheyt nae trachten/ pleghen te hebben: waer van elder ter voeghlijcker plaetse gesprokē wert. Iuppiter is als ander Menschē gestorven/en begravē in Creta, so Lucianus, en Epiphanias (die daer zijn graf sagh) ghetuyghen. Maer Callimachus in zijn Godt-lofsanghen/belijdt zijn graf van den Cretensers bereydt te wesen: doch schijnt zijn doot te versaken/daer hy seght:

De Creters maeckten t'graf dy Coningh groot besonder,
Doch blijft niet door de doot, u Godtlijck wesen t'onder.

Van Lycaon.

NU volght den wreeden Lycaon, Tyran van Arcadien/welcken soo boos was/dat hy Iuppiter te gast hebbēde/des nachts meende vermoordē/des werdt zijn huys verbrant / en hy in Wolf verandert. Dese versieringe schijnt gebootst uyt een geschiednis/van Leontio verhaelt: hoe de Molossen/volck in Epirus, nu Albania geheeten/met den Arcadische/ghesept Pelasi, wiens Coning Lycaon was/nae langhen krijgh waren ghecomen tot vredigh verdragh/ des hadden de Molossen Lycaon ghegheven tot Gyselaer een schoon edel Jongheling. Doe den tijt verloopen was/en Lycaon den Gyselaer niet weder en schicte/hebben de Molossen Gesanten ghesonden/ hem wederom te eysschen / en te halen. Lycaon achtende dit weder eysschen groote stoutheyt/en vermetentheyt te wesen/als wreet Man vol boosen hooghmoets die hy was/werdt heel verstoort / hy dede den Gyselaer dooden / en noodde den Ghesanten met hem te noenmalē. Onder ander die aen tafel waren/was van den Arcaders een Jongeling van grooter cracht/gheheeten Lisamas, en naemaels Iovis, dat is Iuppiter, desen siende voorghericht de leden des dooden Gyselaers tot spijse gekoockt/ werdt om deser onmenschlijcke wreedtheyt heel toornigh/ wierp de tafel om/ vergaderde een deel zijner vrienden/ bevocht en verwon den Tyran/den welcken met sommige van den zijnen nam de vlucht tot de wildernisse/ alwaer hy hem onthiel / en onderhiel met straetscheynden / en dooden soo veler hem in handen vielen. Hierom werdt ghesept/dat Lycaon door Iuppiter in Wolf was verandert: want alle bloedtdorstighe Menschen worden gheheeten Wolven/ ghelijck Plautus den Poeet in zijn clucht-spelen seght:

Geschiedighe verclaringe op Lycaon in VVolf verandert.

Quaed Mensch is Mensch een Wolf beschadigh:
Goed Mensch is Mensch een Godt weldadigh.

Zijnen naem op Griecx is soo veel als Wolf: want Lycos is gesept Wolf. Zijn Vader was Pelasgus, soon van Iuppiter en Niobe, zijn Moeder was Melibœa, dochter des Oceans, (oft so Apollodorus seght) de Nymphe Cyllene, zijn dochter was Calysto, waer van in't ander Boeck volght. Hy soude (soo eenige meenen) met een deel zijner kinderē in Wolf zijn verandert/om dat hy op den Lycaeesschē Iuppiters Altaer een kindt hadde gedoodt/en d'eerste was die t'bloedt proefde. Daer zijn noch ander versieringen/gelijck die van onsen Poeet/op het moorden der gasten/waer van wy yet leerlijcr sullen soeckē voort te brengen. Het is openbaer/dat d'oude Dichters door sulck versieren hebben den Menschen willen leeren vreydelen/en matighen de beweginghen des geests/en hun aenleyden tot beleeftheyt/goedertierenheyt/ en vreese Gods: Jae hebben ghetracht

Ander oorsaec zijner veranderinghe in VVolf.

Leerlijck aenwijs op Lycaon.

tracht het Menschelijck leven gantschelijck te goedaerdigen / en te vervullen met alle deuchdlijcke goede zeden: daerom brachten sy voort eenighe oude seldtsaem vertellingen van Menschẽ des voorleden tyts / en dat de Goden in Mensch gedaente den Menschen somtijts besochten / en quamen by hun herbergen / in schijn van schamel vreemdlingen oft reysvolck / om t'ondervinden / of de Menschen hunnen even gelijcken oock eenige evenheyt oft ghelijckheyt deden / loonende dan de ghene / daer sy mildthertigh onthaelt waren / en hardt straffende de vrecke en wreede / diese huyssestingh ontseyden / oft veronghelijcken wilden.

Den Poeet beschrijft den Seyndtvloedt / die Iuppiter om de boosheyt der Reusen / oock om hun hooghmoedich wreedt ghestacht / en om d'overdadighe wreetheden van Lycaon, liet comen over de Weerelt. Verwonderlijck is / hoe onsen Poeet verhaelt / dat het van Godt voorschickt was / dat de Weerelt namaels met vyer most vergaen / schijnende of zijnen gheest door eenige verborghen cracht der waerheyt hier is worden ghedreven. Hy noemt in plaets van Noah, Deucalion, die met zijn huysvrouw Pyrrha alleen behouden wierdt / welcken wy nu oock behooren te kennen.

Van Deucalion.

Deucalion is (soo voorseyt is) den soon van Prometheus en Climene, Pyrrha zijn huysvrouwe was de dochter van Epimetheus, en Pandora zijn rechte Nichte. Desen Deucalion hadde zijn wesen te Athenẽ / en stichtede daer een Kerck. Men houdt voor wis / dat hy is gheweest Coning van Thessalien. Hem wort nae ghegheven / dat hy was een wijs / oprecht / eerlijck / en Godtvruchtich Mensch / en daerom den soon van Prometheus / dat is / der wijsheyt. Hy wiert om zijn deuchtsaemheyt verlost van den Seyndtvloedt / doe alle de booswichten van zijner Eeuwen vergingen. Eenighe seggen / dat hy Thessalisch Coningh wesende / daer in't Landt een groote watervloet is ghecomen / en hy seer sterre-wijs wesende / t'volck behieldt / t'welck hy by hem op den Parnasse-bergh vergaderde: waer op de Fabel ghebouwt van de Poeetsche Seyndtvloedt soude wesen. Nu met de eenighe behoudinghe van Deucalion en Pyrrha, wort aengewesen de ernstighe zonde-hatinghe Gods / in't ghemeen straffen der boose: ten anderen / zijn liefde en vriendlijcke genegentheyt tot den vromen: den welcken / of hy schoon toelaet / dat hem grouwlijck omvloepen seyndtvloedighe stroomen van benautheden / en tegenspoeden deser ellendiger Weerelt / soo en ghedooght hy niet / dat hy mistroostigh en wanhopich daer in soude verdrencken / te gronde gaen oft verderven. Nu alsoo de Menschen / die nae desen ondergang op den Parnassus behouden waren / oft noch leefden / noch heel rouw / onbesneden / en verherdt waren / onwetende hoe men Godsdienst soude oeffenen: En dat sy van Deucalion en Pyrrha gheleert / en onderwesen zijnde / menschlijck / redelijck / en Godsdienstich werden te leven / wiert geseyt / dat Deucalion en Pyrrha van steenen Menschẽ hadden gemaect. Virgilius in't eerste van zijn Lantwerck / schijnt hier mede te willen seggen / dat dẽ Mensch heel te versteent is / en te hardt op zijnen even oft selvigen Mensch / seggende:

Poeetsche Seyntvloet waer op ghebouwt.

Leerlijck aenwijs op den Seyntvloedt en behoudenis van Deucalion.

Doe steenen eerst te werpen hier begonde
Deucalion in s'Weerelts ydel ronde,
Daer Menschen sijn van comen, t'hardt gheslacht.

Als of hy seyde/ghelijck sy van steenen zijn voortcomen/houden sy altijt sulcken harden en wreeden aerdt.

Van den Draeck Python.

DEn grouwsamen grooten Draeck Python is nae der Seyndtvloedt uyt der Aerden ghewassen: Eenighe makender/doch onvoeghlijck/van den Reuse Typhon, die Iuno door eenen vuyst-slagh uyt der aerden soude hebben doen wassen/ daer in't vijfde Boeck van volghen sal. Nu desen Python heeft Apollo met zijn scherpe jaght-pijlen ghedoodet. Dese Fabel bevindt men uyt een geschiednis te zijn ghenomen/ te weten/ dat Apollo by den vliet Cephisus, dicht aen den bergh Parnassus, met zijn pijlen ombracht eenen boosen en grooten Tyran/geheeten Python, toegenaemt wesende Draeck/en dat de toesienders vast riepen/Seyndt pijlen/ oft schiet: waer uyt is ontstaen een ghemeen vreuchdich gheroep der overwinninge/ Io Pæan, Io Pæan, dat daer nae altijt in't ghebruyck was/ soo onsen Poeet in zijn Minne-const in't tweede Boeck verhaelt/ segghende: VVaer uyt de Fabel vā Python is genomē.

Roept Io Pæan nu, jae dobbelt dees ghesanghen:
T'ghevoghelt dat ick socht, heb ick in't net ghevanghen.

Nu om hier eenighe uytlegginge van te hebben/ is Python op Griecx/ verrottinghe/ welcke van te groote vochtigheyt ontstaet/ en wort van Apollo de Sonne door haer heete stralen verteert/en te niet gedaen/die andersins groote siecktén souden veroorsaecken. Eenighe segghen/ dat Apollo van zijn suster Diana in dit Python dooden was geholpen/ nemende so wrake over hem/van dat hy hun Moeder Latona bevrucht wesende/ hadde door Iunonis haet vervolght/ waer van volght in't seste Boeck. Nu Latona is vergeetlijckheyt/ en Python d'overvloedige quaden/en swaricheden deses ellendigen levens/ welcke door vergeetlijckheyt worden wech ghenomen/ te weten/door haer kinderen/ Apollo, en Diana. Apollo hier verstaende lieflijckheyt der Musijcke oft maet-sangs/ en Diana de lustigheyt des Jaghts/twee dinghen die s'Menschen ghemoeden seer vermaecklijck zijn. Andersins mach met Apollo oft lieflijcke Snaren-const geseyt wesen/ schoon en welsprakige vermaninghe/ oft vriendlijcke/ soete/ en wijse troost-redenen/die de verderflijcke becommeringhe des herten wech nemen: Met Diana den Nacht/ die door den slaep de ghemoeden verlicht/ en veel droefheyt doet vergeten. Den twist des booghschietens tusschen Apollo en Cupido, en is anders niet/als het schil dat ter Weerelt is tusschen nut en lust/ oft t'behoeflijck en t'behaeghlijck. De stralen Phœbi, dat is de hitte der Sonnen/ zijn den Menschlijcken leven uytnemende nut en vorderlijck: Daer teghen de stralen der Liefden/ hoewel sy behaeghlijck zijn/ en ten deele gelijck der Sonnen ter teelinge dienen/ tot s'Weerelts onderhoudt/ als sy Wetlijck en maetlijck zijn/ soo zijn sy nochtans veel soo giftigh en hinderlijck/ datse reden verderven/ t'verstandt verduysteren ghemoedt en sinnen verblinden en beraest maken. Soo dat onsen Poeet/ om de grootheyt van de cracht der Liefden t'openbaren/ seght/ dat Cupido met den gulden strael de Sonne heeft overwonnen: bewijsende/dat den Mensch veel tijdt meer behertight/en nae tracht zijnen lust oft ydel ghenegentheyt/als het ghene hem nut/ bequaem/en tot zijn welvaren dienstigh is. Nu hoefden wy wel te weten/wie desen soo crachtighen Schutter is/ die Apollo soo overwonnen heeft.

Natuerlijck uytlegging op Python.

Leerlijck uytlegh op het dooden vā Python.

VVtlegh opden twist van het schieten tusschen Apollo en Cupido.

Van Cupido.

PLato, oock verscheyden Poeten/ eyghenen Cupido ongelijcke Ouders toe. Onder welcke eenighe niet al te eenigh met hun selven zijn: want den ouden Poeet Orpheus seght/ zijn Vader te wesen Saturnus. Elder/ dat al de Liefden zijn voortghecomen van Venus. Pausanias seght/ doe Venus uyt der Zee quam/ was sy ontfanghen oft ghewelcomt van Cupido. Seght oock/ dat men ghelooft Cupido den jonghsten der Goden/ en den soon van Venus te wesen. Plato, die in een plaetse seght/ dat men de Ouders van Cupido niet en weet/ seght elder dat men seght/ dat doe eens de Goden met goet chiere malien Veneris gheboorte vierden/ Porus, Godt des overvloets oft rijckdoms/ te veel Nectars gedroncken hebbende/ gingh droncken wesende wandelen in den hof vā Iuppiter, daer hy vondt Penia, Goddinne der armoede/ welcke hy bevruchtende/ hem namaels baerde Cupido, den welcken Veneri werdt gegheven om haer te dienen/ en alles te doen wat sy begeerde: En hierom soude hy gemeent wesen Veneris soon te zijn. Sappho de constige dichtster/ maeckt hem den soon van Hemel en Aerde: Simonides, van Mars en Venus: Acusilas, van de Nacht en de Locht: Alcæus, van de Tweedracht en Zephyrus, oft den Westen-windt. Cicero in't Boeck van de Natuere der Goden/ noemt verscheyden Cupidons, van verscheydē Ouders oft geslachten: Den eersten/ van Mercurius en Diana: den tweeden/ van Mercurius en Venus: den derden/ ghenoemt Anteros, van Mars en Venus. Doch watter van ghesept wort/ de meeste overeenstemminge is/ dat het is den eerstē soon van de Goddinne Venus: welcke doe sy hem hadde ghebaert/ werdt van Iuppiter seer bekeven/ want hy oordeelde aen t'kints ghedaente/ dat door hem onder den Menschen groote beroerten souden ontstaen/ soo dat beter waer hem te dooden/ dan met hem te laten leven/ t'verderf der Menschen voortgangh te laten hebben. Venus vreesende dan t'dreyghen van Iuppiter, droegh Cupido verberghen in de wildernis/ alwaer hy gevoedt midden den wilde Dieren: dese suygende/ soop hy met den melck oor hun strafsichept/ en behiel hun eyghenschappen en wesens. Soo haest hy Boghe con handelen/ maeckte hy sich selven eenen boge van Esschen hout/ en pijlen van Cypressen/ oeffenende hem eerst den wilde Dieren te schietē/ van daer bestont hy in den steden der Menschē hertē te treffen. Eyndlinge creegh in eenen tros van goudt/ waer mede hy de gantsche Weerelt onder zijn macht ghecreegh. Een Griecx Poeet Palladas te deser oorsaeck seght/ dat Cupido draeght een bloem en eenen Dolphijn, bewijsende dat hy d'Aerde/ en de Zee in zijn ghewelt heeft. Een ander Grieck Philippus schrijft in een Epigramme, dat de Cupidons met een verrasschinghe den Hemel/ oft der Goden huys inghenomen hebben/ en wapenden hen rijcklijck met seer heerlijcken roof/ nemende Phœbus zijnen gulden koker en boge/ Iuppiter zijnen blixem/ Hercules zijn knodse/ Neptuno zijnen drye-tant/ Mars zijnen kreeft/ en Bacchus zijn beveylde Toortse/ Thyrses, waer by seght hy/ niet is te verwonderen/ dat swacke Menschen hun met de pijlen der Liefden laten treffen/ dewijl de Goden hem met hun reetschap hebben toegherust. Plato noemt Cupido den geluckichsten/ besten/ en schoonsten der Goden: Hy beschrijft oock twee Cupidons den eenen Hemelsch/ en den anderen den gemeenen. Sommige beschrijven hem niet alleen blint te wesen/ maer voeghen hem by voor ghefelschap dronckenschap/ droefheden/ vyandtschappen/

Verscheydē meeningē van d'afcomst van Cupido.

Porus, God des overvloets, Penia, Goddinne der armoedo, ouders van Cupido.

Verscheyden Cupidons.

Fabel van Cupidons opvoedinghe.

Cupido met een bloem en Dolphijn, waerom.

De Liefdē winnen dē Hemel.

T'ghefelschap van Cupido.

schappen/tweedrachten/en dergheliicke plaghe. Marullus den Poeet beschrijft op deser meyninghe een schoon Epigramme/in een t'saemspraeck/ segghende:

Wiens is dit dertel kindt? T'hoort Venus toe dit wicht.
En sijnen koker doch, waerom vol menigh schicht?
Al is hy dom, hy can wel schieten sonder falen,
Op die hy mickt, en voert daerom die scherpe stralen.
En waerom gaet hy naeckt? Slecht is hy onbedeckt:
Hy toont hem al geheel, en haet die sich bedeckt.
Waerom is hy een kindt? Om dat hy sulcx doet blijcken,
Oock t'oude volck, dat haest in't graf sal moeten strijcken.
Van wien ist soo ghevlerckt? Van onghestadicheyt.
Waerom geen voorhooft oock? Het saeyt quaetwillicheyt.
Wie maeckt hem d'ooghen quijt? De woeste vuyl wellusten.
Wie maeckt hem magher dan? Lust, sorgh, en drucx onrusten.
Wie gaet voor desen Godt? De dronckschap, overdaet,
Oncuysheyt, langen slaep, en luyheyt Moer van t'quaet.
Wie gaet beneven hem? Krijgh, haet, verwijt, en schande:
En stadich volghen hem gheschillen veelderhande.
Maer wie dorft gheven hem hoogh by den Goden plaets?
Die selfs deelachtich sijn, jae werckers des misdaets,
De Menschen. Maer waerom? Om dat hun doen mispresen,
Dewijl't de Goden doen, te soeter soude wesen.

Alle versieringhen der ouder Poeten overgheslaghen / laet ons mercken wat sy in ernst met Cupido hebben ghemeent: Soo is t'ghevoelen van eenige der oude Schrijvers/oft Philosophen/als Thales, en dergelijcke/dat t'water t'begin soude wesen van alle dinghen. Oock is dit element onghetwijffelt een besonder stoffe/ bequaem en noodigh tot der voort-teelinge: doch niet sonder Cupido, die men mach noemen/de Liefde/oft Manlijck toedoen/ oft een vyerige hitte/oft eyndlijck een Godtlijcke cracht/ die aller schepselen wasdom gheeft/ nae dat Empedocles seght: en dat Liefde een Godtlijcke cracht wesende/ is een seker begheerte in alle dinghen/om hem te vereenighen en versamen/ om zijn ghelijck wesen oft ghedaente te teelen: oft om anders te segghen/een Godtlijck verstandt/dat de Natuere een sulcke gheneghentheyt/ oft lust in is druckende. Hierom ist dat sommighe den Cupido soo veel verscheyden Ouders toeschrijven: D'een hem willende van de stoffe des ongheschickten hoop Chaos voortgecomen hebben/maer ander/oft meesten deel van Venus: welcke Venus oock wordt ghehouden eyghentlijck te wesen de begheerte/die de schepselen hebben/ voort te brenghen hun ghelijcke beeldt oft schepsel/ welcke begheerte ontstaet uyt een wisse overeencominghe der lichamen en ghematicheyt der Locht. Voorder zijn vleughelen/die hy aen den schouderen soude hebben / bewijsen d'ongestadicheden der Menschen / in het verkiesen der verganglijcke Weereltsche dingen. Alsment nu hooger drijve/ oft verstaen wilt/beteyckenen de vleughelen der Liefde/dat de goetheyt Gods is seer veerdigh/en sorghvuldich tot vorderingh/ en behulp der natuerlijcke dingen. Sommige maken hem witte vleughelen / beteeckenende een suyver / oft houwlijcke Liefde. Petrarcha Italisch Poeet/in zijn Triumph der Liefde/geeft hem vleughels van duysenderley verwen/willende te kenne geven/dat d'oncuysche Liefde/ongebonden wesende/

VVat Cupido is te verstaen.

VVat de vleughelen van Cupido beduyden.

sende/ onversadigh is / altijts gheneghen tot veranderinghe/ oft vernieuwinghe. Isidorus van Pelusien seght / dat hy ghevleughelt is / om dat als hy zijn begheerte voldaen heeft in eenighe saecke / die selve verlatende/ stracx op een ander vlieght. Aengaende dat hy ghewapent is met Boghe en Pijlen/ is ter oorsaken / dat hy den dwasen Minnaer in den gheest doet lijden groot verdriet en onrusten. Xenophon seght/dat de Liefden zijn schutters geheeten/om dieswille dat de schoone Menschen van verre quetsen mogen. Servius uptleggende Virgilij dichten seght/de schichten oft pijlen van Cupido te wesen/de nopingen des berouws en des drucks/die altijt de Liefde naevolgen. Andersins om dese Pijlen te trecken tot eenen hoogheren sin/ beteecken sy d'ongheloofllijcke/ oft wonderlijcke veerdicheyt/ oft snelheyt van den gheest Gods/ die sich verspreydt/en lichtlijck onverhoedts over al door is dringhende. Wat zijn blintheyt beduydt/is(nae t'segghen van eenighe)ter oorsaken/dat sommighe Menschen door den brandt der liefden ongheschickt leven leydende/vergheten/ oft niet en aenmercken hun weerdicheyt/ en waer toe dat sy van Godt voorsien/ oft beroepen zijn / niet aensiende schade oft schande/ Godtlijcke noch natuerlijcke Wetten/soo dat die sulcke met recht niet alleen blindt/maer kintsch/ en d'waes gelijcken te wesen. By de naecktheyt van Cupido wort oock by eenige verstaen/dat den geest Gods de dinghen nootwendich deser Weerelt beschickt ongeveynst/ en vry sonder loon verwachten. Andersins bewijst de naecktheyt oock/dat de Liefde haer qualijck veynsen can/tusschen die Vryagie pleghende zijn. Cupido wert gehouden voor den schoonsten/ besten/ en oudtsten Godt/ om dat de Liefde/oft goedertierenheyt Gods eeuwich blijft/ en van aenvang der Weerelt den Menschen gheopenbaert is. Hierom werdt versiert by den Poeten/dat Cupido,den Hemelschen geheeten/van eerst aen is vermengt gheweest in den Chaos: maer den Cupido die zijn woonste maeckt in de deelen onses gheests/ daer redelijckheyt voor swichten moet/is(nae de meeninghe van Phocylides) meer een woedende raserije/als eenen Godt/ghelijck hy seght:

VVat zijn Pijlen beteyckenen.

VVat de blintheyt van Cupido beteyckent.

VVat de naectheyt beduydt.

Cupido en is gheen Godt: maer een fel rasich woelen,
Dat alle Menschen doet seer grooten noodt bevoelen.

Van Daphne.

Van Daphne in Lauwer, en de beteyckeninge daer van.

De veranderinghe van Daphne in Lauwerboom is versiert / ter oorsaken dat in't dal Tempe veel Lauwer wast: sy wort gesept Dochter van Peneus,een vliet/ vlopende door dat selve dal. De bedupdinge hier van is dese/ dat Daphne vliedende d'oncuysche Liefde/aenwijst/dat een Maeght/die haer Maeghdlijcke eere sorghvuldich bewaert/ blijft jeughdich/en behoudt een geduerigh goet welrieckende gherucht/ ghelijck den Lauwer ghestadich groen/ goeden reucke van hem gheeft: Want sulck moet de Maeghdlijcke reynicheyt oock wesen onverandert/ om spoedich in eeren te bloepen: En even alsoo den Lauwer in't vyer geworpen wesende groot getier maeckt/ schijnende al brandende de vlamme te wederstrijden/sulck moet wesen den aerdt van een eerlijcke Maeght/ de vlamme der oncuysheyt wederstaende/ oock met ghecrijt als sy met eenigh ghewelt onbehoorlijck tot oneeren wort versocht/oft ghedwonghen. Eenighe willen/ dat Ovidius dees Fabel heeft versiert / om Augusto te behagẽ/meenende met Apollo, Augustum,en met Daphne,Liviam. Den Lauwerboom is by den Heydenen van oudts voor Apollons boom gehouden ghe-

weest/

weest: en also Apollo ghehouden was voor den Godt des waerseggens en des ghehepmnis / waren oock daerom de Louwerbladeren tot waerseggen bequaem gheacht / en tot droom beduydinghen / leyden daerom onder hun peulwen des hoofts Louwertackskens / om waerheyt te droomen / als sy slapen ginghen: te meer heeft den Poeet hier op zijn versieringhe ghebouwt / en eenen schijn ghegheven.

Van Io.

VAn Io, oft Isis, zijn verscheyden uytlegginghen natuerlijck / en stichtigh / oock in het thiende Boeck van Natalis Comes, die ick voorby gae / nemende voor een ander van Ioseph Horologgi Italiaen / te weten: Io becingelt in duysternis / bemint en onteert van Iuppiter, en in Koe verandert / is te verstaen de vochte levendicheyt van s'Menschen was domschen geest / oft saedt s / bemint van der Sonne / de welcke begheerich is / en gheneghen daer in te wercken / dat dan in Moeders lichaem bevangen / als met eenen dichten Nevel / om wel te bewaren: desen Nevel van Iuno, hier voor de Mane verstaen / wordt wechgenomen / welcke als Baer-Goddinne verwacht wort / dat de Menschlijcke leden vermeerdert / en ten lesten in't licht ghebracht worden / dan wordt dese verhaelde vochticheyt verandert in de Koe: want den Mensch heeft de ghelijckenis van de Koe / om dat het een vruchtbaer / en arbeydich Dier is / dewijl de Mensch willende met Menschen omgaen / moet vruchtbaer en arbeydich wesen / want hy tot arbeydt is geboren / als den Voghel om vliegen. Den Mensch dusdanigh dier wesende / wort van Godt in bewaringhe ghegheven onder Argus den Herder / dat is te verstaen / de reden oft redelijckheyt / die aendachtich als met hondert ooghen alles aenmerckt / en overleght. Dese reden wort van Mercurio, dat is / van eyghen begheert / en behagen tot den wellusten / en quade voornemens ghelockt / en in sondighen slaep ghespeelt en gheleydt / en wordter met eenen oock van onthooft / en ghedoodt / dat is / den Mensch van de redelijckheyt berooft / in een boos leven gheraeckt wesende / de ooghen die hem eerst niet dan alle gerechtigheyt en deuchtsaemheyt aenmercken / en aendencken deden / worden ten lesten gestelt in den Pauw-steert van der Goddinne des rijckdoms Iuno, t'welck anders niet en is / dan een overgheghheven begeerte tot rijckdom / en hooghmoedighe lust tot ydel eere / met een toegenegen aenschouwinghe der onvolmaeckter aerdtscher schoonheyt / tot een uyterlijcke schade des gheests.

Van Io, oft Isis, in Koe verandert, wat het beduydt.

Ossen en Koeyen in sommighe Landen ploeghen trecken, en dorsschen.

Argus met hondert oogen, wat beduydt.

Van Mercurius.

DEwijl hier den Poeet Mercurium voortbrengt / sal voeghen te hooren wie hy is gheweest / en watter mede gemeent wort. Het comen over een Hesiodus in zijn Theogonie / Orpheus en Homerus in hun Goden-lofsanghen / dat Mercurius is den Soon van Iuppiter en der Nymphe Maja, de Dochter van Atlas. Hy was ghehouden den bode van Iuppiter, en seer behendich dief te wesen. Lucianus in zijn Tsaemspraeck van Apollo en Vulcanus, schrijft / dat hy van in Moeders lijf scheen te versieren middelen om stelen: stracx gebore / ontstal hy Neptuno zijnen drytant / Mars zijn sweert uyt der scheyde / de Koeyen oft Ossen van den Coningh Admetus, die Apollo bewaerde / welcken hem dreyghende te schieten / ontstal hy Boghe en Pijlkoker / zijn Moeder en Susters hemden in de badtstove / en Vulcano zijn tanghen / daer hy by was. Soo haest

Van het hercomen Mercurij.

Van Mercurij dieverijen.

was hy niet ghebooren/ hy en worstelde met Cupido, dien hy een beentgen stellende stracx ter aerden wierp. Doe elck om t'verwinnen hem toef dede/ Venus hem cussende/ benam haer sonder datset voelde haren gordel. En Iuppiter Venus hierom bespottende / ontstal hy zijnen Conings staf/ en soude hem den blixem ontnomen hebben/ had hy niet gevreest hem te verbranden. Eens ontstal hy yemandt een schoon Peerdt/ en gaf daer voor eenen seerigen Esel. Een nieuw ghehouwt Man ontstal hy een schoon Vrouw/ en gaf daer voor een oudt tandloos vuyl Wijf. Eyndlijck hy werdt gheheeten oock den Godt der Dieven/ als Homerus in zijn Godt-lofsangen seght:

Mercurius, Godt der dieven.

> Dees eer u sullen doen de Menschen, dat nae desen
> Van alle Dieven ghy sult eeuwigh Heere wesen.

Hy was d'eerste die opbracht/ de waaren en Coopmanschappen met gewicht en maet te vercoopen / doch niet sonder bedrogh te pleghen : daerom werdt hy gehouden voor den Godt der Cooplieden. Hem worden veel Const-vindingen toegeeygent. De Liere oft Luyt soude hy van een doode Schiltpadde op den Nylus ghebouwt hebben/ waer voor hy in't vrede-maken met Apollo over de Ossendiefte in mangeling hadde zijn roede Caduceus, welcke de cracht hadde van twee twistighe te vredighen/ daer sy tusschen beyde ghelept werde. Om welck t'ondervindē/ haer Mercurius eerstlijck wierp tusschen twee slanghen die heftigh vochten/ de welcke stracx vrienden zijn ghewo rden/ soo dat de roede met twee slangen bewonden is gheweest / en werdt altijt gehouden tot een teecken des vreeds. Hy was den vinder der dry verscheyden Musijcktoonen/ hoogh/ middel/ en leeghe oft grof. Was den eersten / die der Sterren loop waergenomen/ en het Jaer en daghen het onderscheydich besteck bestelt heeft. Leerde oock den Menschen Godsdienstigh en beleeft zijn/ waerom Horatius Flaccus seght:

Mercurius, Godt der Coopluyden.

Vinder van verscheydē Consten.

> Mercurius ghy Atlas kindt schoontaligh,
> Eerstmael hebt ghy de Menschen, woest en dwaligh,
> Met u Musijck, en wijse, soete stemmen,
> Wel connen temmen.

Mercurius wordt oock genoemt Hermes, op Griecx so veel geseyt/ als Seynt-Godt der Goden/ oft Taelman der Goden: en Mercurius is soo veel/ als een woordt oft reden. Cicero beschrijft/ dat Mercurius den Egypters de letteren en wijse van schrijvē heeft geleert/ en de Wetten/ en werdt daer van dat volck geheeten Thoit, oft Theut, ghelijck Plato ghetuyght. Om nu te verstaen wat hier mede ghesept wort/ eerstlijck dat Mercurius, die tot behoef der ellendiger/ oft sterflijcker Menschen/ soo heel veel nutte saken gedaen/ en voort gebracht heeft/ den soon van Iuppiter, beduydt/ dat de ghene/ die hun bevlijten hunnen even Mensche weldaedt en alderley hulpe te doen/ zijn waere kinderē Gods. En gelijck de slechte Heydenen sulcke uytnemende Const-vinders/ en weldaders der ghemeynten/ in groot achten hadden/ en Goden/ oft Godlijck meenden te wesen/ hebben sy vele gheacht kinderen van Iuppiter te wesen. Bysonder hebben sy oock den Coningen meest al Godlijcke eere gedaen/ Tempelen ghebouwt/ en aengebeden/ waer uyt de Poeetsche Goden hunnen oorsprong genomen hebben. Dat hy den Woort-voerder/ oft Goden Bode is genoemt/ is/ om dat hy den Menschen leerde goede en Godlijcke Wetten/ gelijck of hy den wille der Goden hun uyt den Hemel op Aerden hadde ghebracht. Dat hy

VVaerom Mercurius dē soon vā Iuppiter.

Van waer der Heydenen Goden oorsprong.

VVaerom den bode der Goden.

der

der Dieven/en Cooplupden Godt is ghehouden/ is/ om dat de welsprekentheyt/ alsse mis bruypct wort/ alderhande boosheyt en ongerechticheyt can uptrichten onder den Menschen. De Poeten versieren/ dat Mercurius met zijn roede can dooden verwecken/ willende seggen/ dat de schoon sprake/ oft welsprekentheyt/ macht heeft den blooden verschrickten den moedt te verwecken en te doen leven: ghelijck men leest van welsprekende Hooftmannen/ die hun krijghslupden een manlijck cloeck onvertsaeght hert hebben met constige vermaninghen doen hebben. Oock wordt versiert/ dat hy alle dooden ter Hellen most leyden/ welck oock mach verstaen worden/ datmen met welsprekenheyt den opgheblasen hooghmoedighen Menschen can den moedt doen sincken en verneder en. Hoewel datter noch ander uptlegginghe is/ van dat hy de Sielen der ghestorven Menschen ghelepdde ter Hellen/ oock sommige te woonen in nieuw lichamen: dat is ter oorsaeck/ dat hy den Menschen hadde gheleert/ dat alles wat sterft oft wast/ heeft zijnen oorspronck van boven. De vleugelen aen hoedt en hielen bewijsen/ dat den welspreker moet veerdigh zijn/ en snel van geest en tonge/ om zijn woorden en antwoorden bequaemlijck/ en alst behoeft haestlijck en vloeyende voort te brengen: Oock ghebruyckten de Griecken te segghen/ van ghevleugelde woorden.

VVat beduydt, dat hy dooden can verwecken.

VVaerom dat hy de dooden ter hellē leydt,

Nu comen wy tot de Fabel van Pan en Syringa, welcke vertellinghe Mercurius om Argum bedrieghen dede. Eerstlijck wordt verstaen by Pan, de Natuere / welcke ghesept wordt te wesen den al: Oock is Pan op Griecx te segghen/ al. Desen al/ oft gantsche Natuere/ met Pan afgebeeldt/ wort verlieft/ oft verwonnē van der Liefde/ wanneerse bemint de selve dingen die se voort heeft ghebracht/ gelijck sy doet. Dese Syringa nu/ welcke van Pan wordt bemint/ is het bevallijck wel geschickt lieflijck roeren des Hemel-cloots/ om dat hy met sulcke heerlijcke meesterlijcke Const en orden beleydt en bestiert wort/ tot den eyndt/ daer hy toe is beschickt/ en desen eyndt is beteyckent met de vliet Ladon. Maer dat Syringa veracht de liefde der Veldt-goden oft Satyren/ daer by mach verstaen worden/ dat opt de beste Musijcke by den plompen Menschen weynich in achtinghe oft bemint is gheweest.

De liefde Pans tot Syringa, wat beduydt.

T'speeltuygh van Pan, met t'welck Mercurius d'oogen des redens dede slapen/ welcks soetheyt ons oock veel tijdt slaperigh maeckt/ en ter doot brengt/ is te verstaen/ te wesen de lustige volcomen schoonheyt der geschapen dingen/ daer wy den Schepper vergheetende / al te seer onse hert en sinnen op stellen/ dat wy door de liefde der selvigher ons selven verliesen.

Mercurij pijpken wat beteyckent.

Nu Iuno siende haren Herder doot / en de Koe los van Argo, dat is/ den Mensch sonder reden wesende / sy is gheneghen door toorne haer aen de selve Koe/ te weten/ den Mensch/ fellijck te wreken/ hem omsettende met quade gheesten/ die hem nemmermeer laten rusten: maer hier van ghedreven en beraest/ loopt de Weerelt over/ geprickelt van onmatige begeerte des rijckdoms en de lusten des eergierichepts/ Jae van alderley ongheбreydelde passien/ die hem pijnigen/ dat hy ten lesten comt in Egypten/ welck is de duysterheyt des doots/ daer wort hy Iside, welck beteyckent aerde: want hernemende de stoffe des beeldts van den eersten Mensch/ worden wy ten lesten aerde. Ick hoefde nu wel voort te brenghen Iuno, Pan, Satyren, de Hamadryaden, en Naiaden, wat het al voor een volck is: maer sal eerst een weynich verhalen van de voorighe Syringa.

VVat beteyckent, dat Iuno de Koe vervolght.

Van Syringa.

Syringa is geweest de dochter van Ladon, een vliet in Arcadien/ welcke nu ter tydt groot is gelijck een Meyr. Wat van Syringa wesen en doen was/ vindtmen genoech in den Text Ovidij: maer dit hoeven wy te weten/ dat Syrinx op Griecx is ghesept een fluyt/ oft pijps ghelupdt. Sy is de dochter van een vliet / om dat de rieten oft rietpijpen aen t'water/ oft in vochte plaetsen wassen. En van den Rieten heeftmen eerst de Fluyten ghemaeckt/ waer van Pan den vinder wordt ghesept te wesen / als onder ander schrijft Virgilius in zijn tweede Boer-liedt / segghende:

VVaerom Syringa dochter des Vliets.

> T'was Pan, die eerst beginsel heeft gegheven,
> Meer Pijpen t'saem met wasch aen een te cleven.

Oock Plinius in zijn sevenste Boeck beschrijft/ dat hy voor den Fluyt-vinder gehouden wordt. Dus was versiert/ dat hy op Syringa was verlieft/om dat hy t' Fluytspelen oeffende/en dat hy by de vliet Ladon stille wesende/ zijn tijtverdrijf hadde te hooren de Rieten met den windt teghen malcander slaende/ en eenighe gespleten zijnde ghelupdt gheven / eenighe nemende daer in blies/ en allencxkens tot Fluyten maeckte. Lucretius in zijn vijfde Boeck/ tuygende dit Fluyt-begin onder den Herders soo toegegaen te wesen/ seght op dese meyninghe aldus:

> Alsoo den Westen windt blaest soetlijck in de rieten,
> En doetse als binnens mondts een sacht gheluydt ghenieten,
> Heeft hy t'begin gheleert, een voyſken op de Fluyt
> Met vingher snel ghedans te spelen overluyt,
> Hoogh, middel, op en neer, en droeve clachten maken,
> In eenigh lieflijck Liedt, nae dat de vinghers raken.
> De Herders dan ghepast op dese pijpen meest,
> Aldus met moeten daer verheugen hunnen gheest
> In schaduw, binnen dat in grasbaer groene weyden
> Hun kudden wit ghewolt al over al gaen weyden.

Van Iuno.

Dat Iuno t'eender draght met haer Man en Broeder ghebooren was/ hebben wy elder verhaelt. Daer is een geschil by den Poeten/ waer sy gheboren was. Strabo den Landt-beschrijver/ in zijn 9e. Boeck/ seght tot Argos. Homerus is oock van die meeninghe in zijn 4e. der Illyaden, en elder/ daer hyse de Argossche noemt. Pausanias seght haer van Samos te wesen: Oock houden haer den meesten deel van Samos. Dit bewillight Virgilius in't eerste Boeck der AEneidos: en Apollonius oock/ in't eerste Boeck der reyse nae t'gulden Vlies: dan t'schijnt wel datse daer ghevoedt was. Hier zijn noch meer ander meeningen van/ niet noodigh wesende. Sy soude van Iuppiter bedroghen zijn gheweest/ in ghedaente van eenen half vervrosen Kockuyt/ soo Dorotheus in't 2e. Boeck zijner veranderinge seght. Sy baerde den Iuppiter Mars, Hebe, en meer kinderen. Sy was de Goddin van het Houwlijck: en als men haer te deser oorsaeck offerde/ werdt de galle achter den Altaer wech ghewworpen/ om dat in den Echt geen haet oft nijdt most wesen. Sy was (seght Homerus in't 15e. der Illyaden) van Iuppiter gehangen in de locht aen een gulden ketten/ met aenbilden aen de voeten/ en geen Goden condẽ dit beletten. Dese ketten mach verstaen

Iuno Goddin des Houwlijcx.

verstaen wesen den Echten staet/daer Iuno de Goddin van was. Oock wilde Iuppiter de Weerelt met de gulden ketten ophouden: de Weerelt wordt oock door t'Godlijck beschick met den Echten staet in geducrich wesen onderhouden. Dese vereeninge en versaminge der Creatueren/ is Menschen noch Goden mogelijck te beletten/ dan alleenlijck dẽ Schepper self. Andersins beteyckent dat sy soo gehangen was/dat sy is de Locht/ welcke Locht hier beneden is door natuerlijcke cracht ghevestight/aen het boven-lichaem/ghelijck Plato in Timæens seght. De aenbilden aen haer voeten/vast aen haer seylsteenen tosfels/ zijn d'Aerde en t'water/ die in de Locht schijnen verliesen/ ghemerckt de Locht boven beyden sweeft. Sy is oock geacht geweest Goddinne des rijckdoms/ beloofde daerom Paris grooten rijckdom/dat hy haer den Appel soude toewijsen. Sy is Goddinne des Echts en Rijckdoms genoemt/ om dat sy de Locht is te verstaẽ/en dat de goedertierenheyt der Locht alle dingen te voorschijn brengt. Sy heeft veel Camerierẽ/ bewijsende de veelderley veranderinghen der Locht. Den Pauw is haer toegheeygent/ om dat het is een hooghmoedigh Dier/schoonverwich gheciert wesende: doch niet al volmaeckt/niet schoon van voeten noch stemme. Soo en hebben de rijcke deser Weerelt nemmeer al hun benoegen volcomelijck/ oft hun ghemoeden en worden oock menigherley aenghevochten en ghepijnight.

VVat de ketten beduydt,daer Iuno mede op was gehangen.

VVaerom Goddinne der Echt, en des Rijcdoms.

VVaerom sy dẽ Pauw heeft.

Van Pan.

VAn Pans afcomst schillen de Schrijvers verscheydentlijck. Eenighe segghen/ hy was gheteelt by Penelope en Mercurius, in Bocks ghedaente. Homerus in zijn God-lofsangen seght/ hem te zijn geweest den soon van Mercurius, en de Nymphe Dryops: noemt hem oock ghehoornt/ Geyte-voet/ en sangh-liefdigh. Maer Duris van Samos in een Boeck van Agathocle, seght/ dat hy is gecomen van den Vrijers van Penelope,en dat hy daerom Pan hiet/ dat is/al. Epimenides seght/ Pan en Arcas waren afcomstigh van Iuppiter en Callisto. Onder meer ander meeningen/Herodotus in zijn Boec Euterpe seght/ dat Mercurius en Penelope zijn Ouders waren/ en Mercurius soudese hebben bedrogen/daer sy Icari haers Vaders vee hoedde/ en dat in ghedaente van eenen Bock/die haer wel beviel. Waerom Pan van suicken gestalt was/te weten/bovẽ als een Mensch/en onder als een Geyte/met hoornẽ in't voorhooft/ met een root aensicht/lang hayr/en dicken langen baert: op't hooft droegh hy eenẽ Crans van Pijn-telgerkens/in de rechte handt een Fluyt met seven pijpen/in de slinck eenen gheromden stock. Hy was den Godt der Herderen/en een waernemer des vees. De versieringen overgeslagen/leestmen dat hy was een seer strijdtbaer Hooftman/ onder Bacchus, die hem t'bysonderste last zijns heyrs gaf/doe hy Indien ging winnen. Wat nu Pan beteyckent: Plato wil dat Pan soude wesen het beleydt van een reden oft vertellinge/ comende van Mercurius, oft uyt de ghedachten oft overleggingen des geests. En dat Pan boven schoon Mensch gestalt hadde/en onder misinaeckt en leelijck/wil beteyckenẽ/ dat boven by den Goden/ oft in den Hemel/ waerheyt en volmaecktheyt is/ maer valscheyt en bedrogh hier beneden meest by alle Menschen. Sijn root aensicht/ beteyckent den Hemel des vyers: zijn hoornen/ de Mane: zijn hayr en baert/zijn de stralen der Sonnen/ter Weerelt verspreyt. Sijn sevenpijpige speeltuygh/de seven Planeten: t'ghelupdt/het goet vereenighen onderlinghe:

Verscheyden meyninghen van Pans afcomst.

Pans ghestaltnis.

VVat Pan is.

VVat sijn gedaent en reedtschap beduyden.

den crommen stock/het Jaer/dat geyndight van wederom keert: zijn vleckte huydt/dat hy omdraeght/is den Hemel met sterren beset/oft de ghestaltnis der Aerden/met dieren/boomen/vlieten/berghen/Zeen/verscheydenlijck gheschakeert/met meer ander beteyckeningen. Eyndlijck/Pan is het/al. Die hem Herder en Godt van Arcadié oft der Bergen/bequaem om vee voeden/schrijven/ en meenen hem (schijnt) niet anders/ als voor de Sonne. Hy is worstelende met Cupido, verwonnen gheweest: Liefde verwint Natuere: Oock is Liefde/die de teelinge aller gedaenten der Natueren verweckt. Ooc seggen de Philosophen/ dat Liefde en Twist zijn d'eerste beginselen der Natueren gheweest. Hy soude om zijn Fluyt-vindinghe zijn in't ghetal der Goden ghestelt/ oft om dat hy den Goden in ander gestalt nae Egypten riedt te vluchten/ doe den Reuse Typhon den Goden quam bestrijden / en hy was in dese vlucht in eenen Geytebock verandert: en hebbende in desen Reusen krijgh hem wel gedraghen/werdt by den Goden aen de tweede Tafel gheschickt/ en werdt ghegheven in den Hemel plaetse/ en ghenaemt Geyt-horen.

Pan werdt den Capricornus.

Van den Satyren.

OM dat in de Fabel van Syringa van Satyren en Veldt-goden wort verhaelt/behoefde daer van verclaringe te geschieden. Hun afcomst is niet seker. Het schijnt datse sonen zijn van Faunus, oft Saturnus: En als men eenigher versieringe soude ghelooven/ souden sy gewassen zijn/ en oorsprong hebben ghenomen van den bloede van Martias, doe hy van Apollo ghevilt was. Plinius in't 7e. Boeck/in't 2e. Capittel/seght/ dat in't Rijck van den Cartadulen/in de gheberghten van Oost-Indien/ onder den gelijcke nacht/ gevonden worden Satyren/dieren met Menschen aensichten/ licht en snel te voet. Pausanias schrijft van eenige bosschige Eylanden/ daerse oock gevonden wierden/ hebbende steerten als Peerden. Sy worden ghesept/seer oncuysch te zijn gheweest. Sy zijn (meenen eenighe) ghenoemt Satyren/ nae een Grieck woordt Sathe/beteyckenende de prickelinge van Venus. Sy waren medegesellen van Bacchus, en trocken met Pan, verselt met den Prince Bacchus, Indien helpen innemen. Eenighe houdense voor Demons, oft quade gheesten: eenighe voor sterflijcke schepselen: doch hebben (soo't schijnt) voor Goden oft half Goden gehouden geweest/en men offerde hun de eerste nieuw vruchten/van appelen/ druyven/en dergelijcke. Daer waer wel veel meer van te seggen: maer dewijl niet besonders tot leeringhe by te brengen is/laet ick dese Satyren varen/ dewijle datter in onse spraeck wel breeder van is te lesen / en keere my tot den Nymphen/ Nayaden/ en sulck ghesel schap.

Van den Nymphen/Dryaden, Hamadryaden, Oreaden, Naiaden, en dergheliјcke.

DE Nymphen (nae d'oude Dichters meeninghe) zijn Dochters van den Ocean en Tethys. Dit tuyght oock Orpheus in den Godt-lossangh der Nymphen/en hy bedeeltse in verschepdé rotten oft deelen: Eenige souden Hemelsche zijn/en ander Aerdtsche: Sommige ghebiedt hebben over Bornen en Vlieten: sommige over de Zee: ander over Poelen/ Marassen/ Weyden/ en dergheliјcke dingen. Sommige willen dat d'Aertsche Nymphen hebben ghevoedt Ceres en Bacchus. De Hemelsche seyde men te wesen Sielen des Hemelcloots/

Verscheydenheyt der Nymphen.

cloots/oock geheeten Muses, en de crachten die van daer toegangh hebben tot ons. D'Aertsche hadden verscheyden Ampten/ bedieningen/ oft Godtheden. Over de Bosschen/ oft self Bosch-goddinnen/ waren de Dryades, die genoemt zijn nae d'Eycken: want Drys is op Griecx een Eyck. Dese waren gemeent/ datse met den Eyckenboom wiessen/ en vergingen/ en daerom oock genoemt Hamadryades, want Hama is ghesept/ met/ oft t'samen. Callimachus ghetuygende dees meeninge/ seght in een Hymne/ oft Lofsangh van Delos, aldus: Van Dryades, en Hamadryades.

Als over d'Eycken vloeyt een reghen lochtken soet,
De Dryades alsdan sijn vrolijck van ghemoedt:
Maer haest sy worden bleeck, met grooten druck beladen,
Alst coude hen aengrijpt, in't vallen van den bladen.

Dese Dryades wordē met namen genoemt van Pausanias, als Tithorea, Erato, en Phigalia. Claudianus noemter seven. Charon Lampsacus vertelt/ dat eenen Rhœcus sagh in Assyrien een schoon Eyck hangend' over een Vliet om te vallen/ die hy ondersettede/ datse lange levende is gheblevén/ en doe openbaerde hem een Nymphe/ wiens leven en doot was voorsien en bestelt in dese Eyck/ datse niet langher leven mocht/ als den Boom zijn was haer wesen hadde: sy dancte hem seer/ en wilde hē geven wat hy wenschē soude/ voor zijn weldaet: hy begeerende eens met haer vernachtē/ was sy te vreden/ en soude hem ontbieden tijdt en plaetse met een Honichbye. Apollonius in't 2e. Boeck van de gulde Vliesche reyse/ seght/ dat den Vader van Paræbius, willende vellen een seer schoon Eyck/ werdt te sien een Nymphe/ welcke badt seer demoedich om vergifnis/ dewijl haer levens langde aen den ouderdom deser Eycke was bepaelt oft bestelt. Den snooden Boer op dit ghebedt niet achtende/ de Godtlijcke macht in den Boom besloten/ nam wrake over hem/ en over zijn kinderen. Den verhaelden Charon Lampsacus seght/ Arcas, soon van Iuppiter en Calisto, oft van Apollo (soo eenige meenen)/ heeft jaghende in een Bosch ontmoet een Hamadryade Nymphe/ die hem liet weten datse in stervens noot was/ om dat d'Eycke/ daer sy haren wasdom mede hadde/ was gestelt oft in staet/ om door de cracht des Vliets wech te wesen ghevoert/ badt daerom hertlijck/ haer te willen verlossen: des hy nae haer begeerte de Vliet van de Eycke afwende/ en vestighdese rondtom met aerde: en in vergeldinge der weldaedt/ gheniette hy haer gheselschap/ en baerde hem twee kinderen. Siet wat de Heydenen voor vreemde droomen in de herssenen ghedruckt/ voor waerheyt ghevoelden/ en met beuselighe Godlijcke vreese bevanghen gingen: want sy meenden/ dat in alle dingen Godtheden schier waren. Met veel derghelijcke becommeringen waren oock de Mexicanen in hun ghemoeden behangen/ meenende over al/ in Berghen/ Boomen/ Vlieten en Bornen/ Godtheden verborghen te wesen.

Cluchtige fabels van Dryades, en Hamadryades.

Ydelheyt der Heydenen.

Nu hebben wy te seggen van den Bergh-goddinnen/ de Oreades, oft andersins Orestiades, dese waren ghebooren op de Berghen/ oft onthielen hen altijts daer op: want sy nae de Bergen ghenoemt zijn/ nademael Oros op Griecx is te seggen gebergthe. Strabo in't 10e. Boeck/ noemtse dochters van Hecatæus, en van de dochter van Phoroneus. Maer Homerus in't 6e. der Illiaden, maectse de dochteren van Iuppiter, en noemtse Orestiades. Strabo noemter vijf. Virgilius in't eerste der AEneidos, noemtse ghesellinnen van Diane, en seght/ datse duysent waren: met welck ghetal wil hier ghesept zijn/ oneyndlijck/ oft veel. Sy souden d'eerste zijn gheweest/ die den Menschen afwendden malcander te

Van de Oreades, Bergh-goddinnē.

 eten/

eten/ dewijl sy op de Bergen woonende/ niet aten als Eyckelen en Castagnē: en een onder hen vondt d'Honich-raten/ dese hiet Melissa, en van haer ghetregen de Honichbyen den naem/ oock is Meli op Grieckx Honich ghesept. Eyndlijck/ dese Nymphen hadden d'heerschappije over alle gheberchten/ alle wilde Dieren en Voghelen/ diese met Diana verbolghden/ en te vanghen sochten. Daer waren oock Nymphen der Weyden/ groen hoven/ en Lust-hoven/ als Napææ: want Napos, is Cruydthof/ oft weyde ghesept. Doch Thomas Porcacchi, die d'Arcadia van Sannazaro uytleght/ seght/ de Napææ Borne Nymphen te wesen. De Nymphen der Vlieten waren ghenoemt Naiades: Dese Naiades waren ghesept te wesen uytleghsters van het gheheymnis der Goddinne Themis, op den bergh Parnassus: want haer geheymnis/ oft Godtlijcke antwoorden/ waren soo onbesuyst en dobbel/ datmense sonder de Naiades uytlegghen niet conde verstaen. Dat sy Naiades heeten / is van t'Grieckx woordt Naiein, welck beteeckent vloepen. Het zijn eenige diese dochteren der Bergen heeten/ om dat de Vlieten daer van oorspronk hebben: en alsoo wy in't begin seyden/ zijn sy dochteren van den Ocean en Tethys. Thales Melesiaen noemt t'Water begin aller dingen: Soo dat (nae der Poeten seggen) Ocean en Tethys hebben voortgebracht een groot getal Zee-goden/ Vlieten/ Bornen/ en Nymphen. Hoe dese Vliet-goddinnen in de hooft-aderen der Vlieten woonden/ in glasen stoelen saten/ waterverwighe wolle sponnen/ en dergheljjcke/ verhaelt Virgilius, in't vierde Boeck zijns Landtwercks / in de clucht van Aristeus. Daer waren oock Nereides, oft Nereines, die hadden hun heerschappije in de Zee: dan my dunckt/ dat wy te langhe met den Nymphen onledigh zijn / het waer tijt dat wy yet hier van uyt te leggen hadden/ ist niet stichtigh/ ten minsten natuerlijck. Soo is te weten/ dat de Nymphen dochters des Oceans oft der Zee/ en Moeders der Vlietē zijn: By hen is te verstaē de cracht en deucht der vochticheyt/ die d'Aerde verselschapt/ tot voort-teelinge van Dieren/ boomen/ stammen en vruchten/ en voesteren also (als verhaelt is) Bacchus en Ceres: dochter des Oceans, om dat den reghen oft wolcken uyt der Zee rijsen/ die der Vlieten oorspronk zijn: zijn daerom van den Poeten ghenoemt vruchtbarighe bloembrengsters/ en desghelijcx. Hier mocht ick Pales wel by voeghen/ die een Goddinne der Herders was / doch by den Griecken onbekent. Dese/ nae dat eenighe Latijnsche segghen/ is soo ghenoemt nae Palea, dat is Kaf/ oft stroo/ t'welck de Herders te hoop brachtē in haer Feest/ en ontstakent/ springende dan d'een nae d'ander over t'vyer. Dit geschiede altijt dē eersten Mey/ buyten in't veldt. Sommighe hieten dese Pales, Grootmoeder/ en Vesta. Sy steldense oock somtijts in gesel schap van Apollo, ick acht/ om dat Apollo oock een Herder was geweest. Doch vinde in alle dees fabulen der Nymphen geen leeringhe: dan men conde wel yet ramen op de Dryaden oft Hamadryaden, die in de boomen hen leven hadden/ hoe de siele ghemeen is met den lichaem/ oft dat de Menschen by boomen zijn ghelecken/ en dat de vruchtbarige meest ghepresen/ in weerden zijn/ en in den hoven bewaert / daer d'ander dickwils ten vyere ghe schickt / en verbrandt worden: dat het oock soo met den Menschen toegaet / de deuchtsame worden bewaert in een eerlijck gheruchte / en d'ander schandigh wesende worden vergeten/ en hun namen van onder de deuchtsame uytgheroept.

Van de Napææ.

Van de Naiades.

Van den Nereides.

Van Pales.

Den twist om der edelheyt tusschen Phaëton, welck woordt is te segghen/ ontste-

ontstekinghe/ en Epapho, den soon van Io, oft Isis, welcke d'Aerde is/ is anders niet als d'oneenicheyt tusschen de twee Elementen/ Vyer/ en Aerde/ de welcke onderhouden worden in de meeste ghelijckheyt als mogelijck is/ door de goedertierenheyt van de naturee der Locht en des Waters: want t'elcke reys dat t'water (by manier van segghen) siet/ dat de crachten van de stralen der Sonne/ meerder willen worden door zijnen keer (als wesende Vader des vyers) hier beneden/ de Locht ontsteken en verhitt wesende/ bevlijtiget voorseyde Water met den Lentschen en Herftschen regen so veel te weghe te brengen/ dat d'Aerde soo weynigh schade bevoelt van den brandt der Sonnen alst moghelijck is: Te weten/ wanneer de Sonne haer verheft nae ons toe/ als d'Aerde het swaerste gewelt des Hondt-teyckens ghevoelt heeft/ begintse weder verlost te worden/ als de Son t'ghewicht-teecken voorby treckt tot het Schorpioen. Insghelijcx als d'Aerde door te veel water mits overvloedighe vochticheyt onvruchtbaer soude wesen/ soo comt de Locht met den winden/ en verdrijft de wolcken en nevelen/ en maeckt dat der Sonnen stralen doordringen tot in der aerdē/ droogende en benemende de al te groote vochticheyt/ en maect also d'aerde weder nut en bequaem vrucht te brengen. Dat Phaëton zijnen Vader Apollo ging soecken/ beduydt/ dat de hitte verstroyt/ en verdeelt in veel deelen/ wederom keert tot zijnen Vader/ dat is/ tot de Son.

Phaëtons en Epaphōs twiss beduydinge.

Eyndt des eersten Boecks.

Wtlegginge/ en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Door C. V. M.

Het tweede Boeck.

De Fabel van Phaëton is genomen en versiert uyt een gheschiedenis/ die oock van Eusebio en Orosio is beschreven: Te weten/ dat ten tijde des Atheenschē Conings Cecrops, in Griecken was een ontsteken hitte wonder groot/ die niet door Menschē doen/ maer van den Hemel af gesonden was/ en was gheheeten d'ontstekinghe van Phaëton: Dese verbrande den velden/ makende de vruchten tot asschen/ verdrooghde den Vlieten/ verbrande den Steden/ en verderf de huysen/ soo dat t'volck vluchtede waer het best mocht oft meende behouden wesen: Dees hitte duerde eenige Maendē/ datse niet mocht gelescht wordē/ tot dat den Herftschen regen die gantschlijck ten eynde bracht.

Phaëtons fabels oorspronghop een wijse.

Nu Phaëton is ghesept ontstekinghe/ als ghesept is/ oft branden/ want het woordt Phaëto beteeckent branden/ wesende aldus den soon van der Son/ welcke oorspronghg en borne des vyers is: oock den soon van Clymene, welck beduydt water oft vochticheyt/ want dit woordt comt van Clio, in't Griecx soo veel ghesept/ als golvinghe/ oft vloeyen: dewijl het vyer niet en mach ghedurich zijn/ ten zy dat het door vochticheyt/ die hem is toegeeygent/ gholpen oft onderhouden is. Dit comt over een met t'ghevoelen van Anaxagoras, en

VVat Phaëton ghesept is.

Heraclites, de welcke hebben ghehouden/ dat de Sterren vyerich zijn/ en ghevoedt van de vochte damp/ die de Son door cracht van haer stralen optreckt van der aerden/ en wanneer dese dampen comen te ontsteke/ alsdan is de hitte uytnemende/ gelijck men dat in den Somer bevinden mach: te weten/ als de aerdtsche dampen verdicken/ en het weder hem tot reghen schickt/ de Sonne dan dese verwarmende/ is de hitte schier onverdraeghlijck. Den eysch van Phaëton, den Son-wagen te mennen/ is s'Menschē aengeboren lust tot groot worden/ die meest in elcken wort ghespeurt. In dese meeninge werdt gheraden/ den middelmatigen wegh te houden/ niet al te hoogh/ noch te leeghe varende. Dat Phaëton de toomen liet vallen/ doe hy quam in den brandenden wegh/ op den twintichstē graedt des gewichts/ en thiendē des Schorpioens/ is te seggen/ dat het dan groote drooghte is/ t'cruydt wort verbrant/ en d'aerde tot vruchten onbequaem. En dat Phaëton gheblixemt wordt in't midden van den Herfst van Iuppiter, is te verstaen/ dat te sulcker tijdt de hitte wordt ghelescht/ en d'aerde door t'ontfangen des regens t'brandige aensicht verlaet/ vroplijck en lustigh wordende/ om voort te teelen. Dese Fabel leert oock/ hoe schadigh het is/ dat kinders/ oft kindtsche Coningen oft Overheden heerschen over de Landen/ wat grooter verderf neffens hun eyghen daer van in't ghemeen ontstaende is: sulcke onwetende oft onverstandighe heerschers worden hier van den Poeet afghebeeldt/ en berispt. Dese Fabel is noch ghebouwt op een geschiedenis van Phaëton den Coningh van Indien: den welcken hooghmoedigh wesende/ groot ghevoelen van zijn eyghen wetenschap hebbende/ al was hy dwaes/ sonder oordeel oft verstandt/ een ontallijck volck verdorf met zijn Wetten/ valsche en boose instellingen/ als wesende te recht t'vyer der dolinge/ waer mede hy al zijn Landt verbrande. De Dichters hebben hun versieringe ghebouwt op desen Phaëtons doot/ welcke gheschiede op de vaert die hy dede op den Pouw met groote heyrcracht/ die hy te water gheleydde/ om d'uytnemende hitte wille: want hy was gedoodt met eenen strael oft blixem die uyt den Hemel viel. Niet geern soud' ick naelaten de Peerden van den Son-wagen te beschrijven/ tot gerief der Schilders/ op datse niet en doolden elck zijn verwe te gheven: want daer dickwils niet op ghemerckt en wordt. Dese Peerden (nae Ovidij schrijvē) zijn vier/ al seght Martialis maer van twee. Nu dees vier heeten Pirois, Eous, Ethon, en Phlegon. T'eerste Pirois, is gesept/ oft beteyckent roothept/ soo gheheeten/ om uyt te beelden de roothept der Sonnen in den morgenstondt. Het tweede Eous, is te segghen blinckende/ om dat als de Sonne een weynich is verhooght aen den halven Hemel-cloot/ wy de selve sien claer blinckende. Het derde Ethon, dat is te segghen brandende/ om dat op den middagh de stralen der Sonnen schijnen te branden/ dat sy soo steken. Het vierde Phlegon, is van verwe tusschen gheel en swart/ en is soo veel ghesept als beminder der Aerden/ om dat de Son in den ondergangh des avonts schijnt van sulcken verwe te wesen/ en schijnt te haesten nae der Aerden/ als om daer te willen rusten: Soo mocht t'eerst zijn wit met roode vlecken/ gelijck de Locht met roodt bestropt is in den dageraedt: het tweede/ uyt den ghelen: t'derde/ al roodt: het vierde/ donckerachtigh geel/ oft castagnachtich van verwe. Van Apollo en Diana moghen wy vertellen in't seste Boeck/ daer van Latona ghesproken sal worden/ daer het beter te pas sal comen. Ovidius schakelende als een ketten zijn Fabulen aen den anderen/ verhaelt voort de ver-

Phaëtons eysch wat beduydt.

Phaëtons waghen mennen, wat beduyt natuerlijck.

Phaëton geblixemt wat beduyt natuerlick.

Leerlijck uytlegh vā Phaëton.

Phaëtons fabels oorsprong op een ander wijse.

Peerden des Sonwagens vā wat verwe, en hoe geheeten, nae de vier tijden van dē dagh.

de veranderinghe van Phaëtons susters/ de Heliades, dochters der Sonnen/ Phaëtusa, is blinckentheyt / en Lampetia, doorluchtich / en van des Ambers oorsprongh. Voorder volght de veranderingh van Cycnus, Phaëtons maeghschap/in een Swaen/ die Phaëtons ongeval gedachtigh/ hem altijt in't water des Pouws onderhiel/om niet hoogh te vliegen : Waer mede gheleert wort/ dat d'een hem aen d'anders avontuer behoort te spiegelen/ en te leeren ongheluck vermijden. Dat Phœbus, hoewel bedroeft om zijns soons doot/ Iuppiters ghebodt is naegheromen / hervoerende den waghen / leert dat yeghelijck hoe groot hy is/ zijn Overhooft moet gehoorsamen. In dees Fabel van Phaëton wort verhaelt van Mulciber, hoe hy de silveren deuren in't huys der Sonnen met verscheyden beeldingen hadde gheciert/ daer hy oock Triton den wellupdenden/ en den onstadigen Protheus, met den blaeuw Zee-godekens in hadde ghemaeckt. Dus sullen wy nu van dit volck wat verhalen/ eerst van Vulcanus, die den Mulciber oock is.

Van Vulcanus.

VVlcanus was den soon van Iuppiter en Iuno, doch was ghesabuleert/ oft versiert/ dat Iuno sonder Mans geselschap van hem bevrucht geworden was. By Vulcanus wort (nae overeenstemminge van veel oude Poeten) verstaen het vyer/ te weten/ het aerdtsche Element des vyers/ oft het materiale vyer. Dat hy oock wort genoemt Mulciber, dat is/ ijser sachtmaker/ om dat het vyer het harde ijser can sachten/en alles overwinnen. Hy smeedde (seggen de Poeten) voor zijn Vader den blixem/ daer mede de Reusen gedoodt zijn geworden / waer voor hy van Iuppiter te loon hadde de schoone Venus tot zijn huysvrouwe / welcke tot haren beroockten Smidt niet seer groote liefde en hadde. Hem was toe gheeygent het Eylandt Lemnos, ghelegen in de Zee van Egeo, om dat aldaer eerst het vyer/ en het Smeden der Harnassen/ en wapenen soude zijn gevonden gheweest. Onder ander Poeten en Schrijvers/ seght Homerus in't eerste Boeck der Illiaden, dat Iuppiter zijnẽ soon Vulcanum, om zijn mismaecktheyt en leelijckheyt/ uyt den Hemel schopte/ dat hy eenen heelen dagh van smorgens tot s'avonts vallende/ zijnen smack eyndlijck gaf in't voorseyde Eylandt Lemnos, daer hy al de leden gebroken van den Eylanders werdt gheholpen en gheneesen. Lucianus, die geen groot werck en maeckt met den Poeetsche Goden te schimpẽ/ die seght in zijn t'saemspraeck van dẽ Offerhanden/ dat Vulcanus doe ter tijdt noch op den aerme ghedregen was/ als hy uyt den Hemel was ghewor pen/ dat hy creupel was gheblcven van den val/ en dat wy nu geenen Vulcanum meer en souden hebben / indien de Inwoonders van Lemnos met hem het goede beste niet ghedaen en hadden. Homerus in zijn Lof-gesangh van Apollo, schrijft anders als in zijn Illiaden : want hy seght niet / dat Iuppiter, maer Iuno Vulcanum dede tuymelen van boven/ en dat hy viel in de Zee/ daer hy/ niet van die van Lemnos, maer van Tethys en haer dochteren opghevoedt soude zijn gheweest. Ander seggen/ dat hy ergens van Apen en sulck gespoock was opgevoedt. Pausanias in den staet van Attica seght/ dat Vulcanus ghedenckende t'ongelijck hem van zijn Moeder ghedaen/ om hem te wreken/ haer schanck eenen setel van goudt/ listigh ghemaeckt met heymelijcke kettenen/ alwaer sy in ghesetcn wesende/ gevangen most blijven/ en gekettent/ sonder dat Vulcanus door bede van eenigen Godt haer uyt laten wilde/

Vulcanus waerom Mulciber ghenoemt.

Vulcanus uyt den Hemel geworpen.

Vulcanus bedrieght sijn Moeder.

wilde/tot dat hem zijnen trouwsten vriendt Bacchus droncke ghemaeckt hebbende/ weder bracht in den Hemel/daer hem zijn Moeder uyt hadde gheworpen / en daer maeckte Bacchus onderlinghe weder den vrede. Dit treckt oock Plato aen in't 2e. van zijnen gemeenen staet/ seggende: Men moet den Poeten bedwingen/ niet te doen onvoeghlijcke oft leelijcke vertellingen/ ghelijck men seggen soude / Iuno is ghekettent gheweest van haren soon / en Vulcanus van boven neder ghewotpen van zijnen Vader. Voorder heeft hy noch een ander wrake tegen zijn Moeder geoeffent/doe hy haer een paer toffels maeckte van seylsteen / waer van in't verhael van Iuno is ghesept: en dit was/ doe hy zijn smisse tot Lemnos hadde opgestelt met zijn Cyclopes. Door dees toffels bleef sy hangen in de Locht/ sonder haer te moghen verroeren/ oft hulpe te hebben van Goden oft Goddinnen/ welcke dit schouwspel niet behaeghde: doch door hun ootmoedich bidden/heeft hyse weder verlost. Vulcanus wort van eenighe ghehouden te wesen vinder des vyers/ en van de dinghen die door t'vyer ghebouwt oft gemaeckt worden. Dit tuyght Zezes in zijn 335e. geschiedenis van zijn 10e. Chiliade, den welcken hem acht te zijn geweest een Egypter/een Man van grooten gheest/ en seer Constvindigh/ en een tijtghenoot van Noe: welcken Noe van den Griecken wort ghenoemt Denijs, Osiris, Bacchus, en Ianus, by den Latijnen. Nu wort van andere den Vyer-vinder gehouden te wesen Prometheus, en Vulcanus den eersten te zijn/ die door middel des vyers alle harde metalen sulcke ghedaente con gheven als hy wilde / en daerom was gheacht te hebben t'ghebiedt over het vyer/ te wesen den Godt des vyers/ en oock het vyer selve/ soo Orpheus ghetuyght in zijn Goden-lossangh/ segghende:

Vulcanus bedrieght andermael sijn Moeder.

Vulcanus vinder van t'smeden.

Vulcanus cloeck en sterck, ghy vlam die leeft eenpaer,
Heerlijckheyt goedertier, in vyer schoon blinckich claer.

Vulcanus, Godt des vyers, en t'vyer self.

Vulcanus vinder van den Consten/ die men handelt met het vyer/wesende/ en Godt des vyers ghemeent/gheloofden d'oude Heydenen/ dat hy zijnen winckel oft smisse hadde in de holen van den bergh AEthna, oft Mont gibellus, om datter veel vyers wort gesien/ en hier soude hy der Goden wapenen en ander tuygh hebben ghesmeedt. Hy heeft constige wercken ghemaeckt in verscheyden metalen/ beeldtwerck/ en de Vrouw Pandora, als ghesept is. Nu om natuerlijck uyt te leggen: Vulcanus t'vyer wesende/wort ghebaert van Iuno, die de Locht is: want nae der Philosophen gevoelen/is den aerdt der Elementen soodanigh/ datse malcander voortbrenghen: en t'vyer mach niet voort-teelen van de Locht/dan door de hitte/ en beweginge der Hemelsche lichamen. Des Iuno, sonder verwarmt worden door eenige uytwendige cracht/ soude geenen Vulcanus, Mars, noch Hebe connen ontfangen/gemerckt de hitte in de teelinge der natuerlijcke dingen/is in plaetse des Mans/ en de oorsaeckster der selver. Als nu Vulcanus wort verstaen te wesen t'aldersuyverste lichaem des vyers/ t'suyverste der Elementen wesende / wordt hy den soon van Iuno en Iuppiter gheacht/oft des Lochts/verwarmt door d'Hemelsche lichamē. Zijn Vader/ oft immer zijn Moeder/ wierp hem wanschapigh zijnde uyt den Hemel / om dat het vyer/dat sich in den wolcken versamelt/ wesende van de grofste stoffe/ oft wanschapen/ te vergelijcken by t'gene in den hoogen en suyverlijcken Hemel des vyers is/is onweerdigh den naem des vyers/en sulcken plaets te besitten/ wort daerom nederwaert gedrongen tot den onsuyver lichamen/ door de cracht der Hemelsche daer boven / en door den aerdt des bovenstē Lochts.

Natuerlijcke uytlegginghe van Vulcanus.

VVat sijnen val uyt den Hemel beduydt.

De

De Poeten versieren/ dat Vulcanus als Vroemoer diende in de baringhe van Minerva, clievende met een Diamanté bijl Iuppiters hooft: dat is te verstaen/ dat alle Consten met den vyere gheoeffent worden / sonder welcks ghebruyck en souden tot geen volcomenheyt ghebracht worden. Sy versieren hem creupel oft manck / om dat t'vyer gheen vastheyt heeft/ maer wanckelt altijt her-waerts oft derwaerts. Bysonder oock/ om dat de ghene die qualijck te beene zijn / behoeven eenen stock om voort te stappen / en hun t'onderhouden: om dies wille dat het vyer oock voedtsel en onderhoudinge behoeft/ om te blijven in wesen/ te weten/ hout/turf/oft dergheljjcke/ als zijn crucken en steunselen. Dat hy in Lemnos viel/ oft dat hem dat toegheworpen was/ is om d'onvruchtbaerheyt des Landts door te groote hitte / oft om dat dit Landt den donder seer is onderworpen. En ghelijck Lucretius seght/ quam eerstmael het vyer op der Aerden/ uyt den wolcken en den blixem/ het hout ontsteckende/ en soo in't gebruyck by den Menschen gecomen. Tethys en haer dochters de Zee-Nymphen ontfingen/ en voedden hem/om dat alle de stoffe desës vyers hem voedt/ en weder verlieft in de vochticheyt: en alsoo d'Aerde Moeder en Voester aller rijckdommen is/ soo bouwt hy eenen gulden stoel/ daer Iuno in ghevangen en verstrickt wordt/ dat is de Locht naest der Aerden / onsuyverst wesende / en wort niet beweeght door de Hemelsche lichamen: ghemerckt sy besloten blijft in de dalen / oft tusschen den gheberghten/ en als ghevestight aen der Aerden. Venus en Aglaië waren zijn Vrouwen / om dat alle dinghen gheteelt worden door hitte en vochticheyt/ wel t'samen ghematight wesende: want Aglaië is de vrolijckheyt/ die uyt der hitten ontstaende is. Dat hy d'ander Goden wapenen smeedde/ is te segghen/ dat de hitte werckster is van alles wat in der Natuere gheschiet: ghelijck oock geen ding en is/ dat door zijn overdadicheyt meer den Dieren doet sterven/ alsoo isser niet datse ghematight wesende soo wel onderhoudt/ en sieck zijnde geneest. Indien oock de natuerlijcke hitte niet genoechsaem is in't lichaem/ om met siedinghe de spijsen te verdouwen oft verteeren/ soo is alle hope des levens oft behoudinge des selfs verloren: waerom hy ghesept is te wesen den ghenen / die den Goden wapenen tot hun bescherminge smeedde en versorghde. Hy heeft voor medeghesellen oft wercklieden/ Brontes, Steropes, en Pyracmon: welcken eersten op Griecx/ is den donder: den tweeden/ weerlicht: den derden een gheweldigh vyer: want alsser geen grove en dicke menichte des vyers en is / ghescheidter maer weerlichtinghe/ en donder/ doch geenen blixem. Dit onsuyver vyer/ noch gelijck in zijn stoffe begrepen wesende / Iuppiter dringhet nae beneden met uytnemende ghewelt en cracht / nae dat den aerdt der blixemen is. Niet dat den blixem doch zy ijser/ steen/ oft eenige ander dichte stoffe / die wy sien draepen en wenden met so groot en snel ghewelt: maer wordt veroorsaeckt uyt de cracht van t'grove stoffige vyer/ gebroken en van een gespleten door t'groot coude in de Locht/ dat hem van alle sijden bedwingt/ en met groot geeraeck hardlijck doet neder smacken. Het versieren oock de Poeten/ dat Vulcanus met verlof van Iuppiter, heeft getracht de maeghdelijcke Minervam te vercrachten oft onteeren/ seer op haer verlieft wesende: maer sy stootte hem wech: en hy zaedt stortende op der aerden/ isser van ghecomen een kindt als een Draeck/ oft met Drake voeten/ gheheeten Erichthonius. Hier van schrijft Servius op de Georgica Virgilij het derde Boeck. Hy hadde oock een soon/ gheheeten Brontheus, onghestaltigh/ met een onheb-

VVaerom Vulcanus Vroemoer sijns Vaders, in't baren van Minerva.

VVaerom creupel.

VVaerom te Lemnos gevallen.

VVaerom by Tethys en haer dochters ghevoedt.

VVaerom der Goden wapensmit.

Sijn Smitsknechten namen wat sy beteyckenen.

Den blixem wat hy is.

VVat beduydt, dat Minerva hem weyghert.

onheblijcke mondt/ van elcken belacht wesende/ wierp sich selven in't vyer/ en verbrande hem selven. Dat dan Minerva t'Houwlijck met Vulcano niet wou aengaen / maer eeuwich Maeght wesen / is te verstaen/ dat sy is t'alder suyverste deel der Locht/ en niets yet en teelt dat eenich leven heeft. En dat van den zade Vulcani soo wanschapen vrucht comt/ is te verstaen/ dat de natuere des bovensten Lucht/ oft van den vyerigen suyveren Hemel/ niet soo volcomen suyver en daelt in de lichamen van hier beneden: maer de hitte / die tot der voort-teelinghe vorderlijck is / die is van een grove vermengde stoffe: want Vulcanus moet gehoudē wesen voor een vyer/ dat dick vermengt/ en tot voortteelen bequaem is. Hy bouwde Pandora, de gave aller Godē/ dat is/ dese vyers hitte gaet bovē alle de vindingen van Ceres, Bacchus, Pallas, en ander/ die voor Goden zijn gehouden/ dewijle sy doch alle Consten en hantwercken oorsaecksster en vindtster is: en dat om dies wille dat de ghene/ die in sich hebben een vyerighe cracht/ suyver van bloedt/ en ranck van lichaem zijn/ hebben ghemeenlijck tot alle Const-vindinge en oeffeningen eenen levenden snellen geest/ en bequame goede herssenen. Dat Vulcanus Mars en Venus heymelijck boelerende in't net ghevangen nam/ en maecktese by den anderen Goden tot een belachigh ghespot/ daer zijn verscheyden uytleggingen op: maer de meeninge dieder Homerus in schijnt te hebben/ behaeght my alderbest die door dese Fabel den Menschen wilt vermanen/ en aenleyden tot oprechticheyt / onschuldicheyt/ en volcomenheyt des levens/ gemerckt dat Godt wel weet middelen t'achterhalen/ en te straffen den sondaren/ hoe listigh oft sterck dat sy oock zijn/ daer hy aldus seght:

T'vyer oorsaeck der Consten.

Mars en Venus gevanghen, wat het leert.

Schouwt alle boose daedt: want wraeckſaem toorns felheyt,
Hoe traegh, nochtans betraept de vluchtsche meeste snelheyt.
Vulcaen den traeghsten Godt vingh dus in stricken fijn
Mars alderbest te voet van die in Hemel sijn.
Vernufticheyt met vlijt gaet groote cracht te boven.

Want wat boos Mensch ongherechtich wesende isser/ die lang tijdt in voorspoet is blijvende? Geen ding op der Aerdē mach een quaet Godloos Mensch beschermē van de wrekende handt Gods/ dat hy niet ten lesten/ hoe lange het vertoeft/ loon zijnder misdaet en sal ontfangen. T'is oock een gewis dingen/ datmen den Menschen zijn quade wercken can verbergen / maer Gode niet/ die de diepte onser herten claerlijck doorsiet/ en kent ons verborgenste gedachten en genegentheden. Dus isser niet als een goet ghemoedt/ door een onschuldich oprecht leven/ dat voor Godlijcke en Menschlijcke wrake onverschrickt/ in sachte gherustheyt volcomelijck doet verblijden. Dese versieringe dan van desen Mars, die Iuppiters dienst/ en aller Goden ghesel schap verliet/ om by Venus te wesen/ beeldt ons af/ hoe sy tot schande comen die Godt verlaten/ om den wellusten te volghen: doch zijnder die dese dinghen tot den Smilt-croesen der metalen trecken/ als willende der selvigher natuer veranderen/ op Vulcanus Hemel-val/ en liefde tot Minerva, veel ramende/ hier te lang. Dese geesten goudt-liefdigh wesende / bouwen misschien te veel op een reden die Suidas beschrijft/ seggende: De Alchymie is een bereydinge des gouts en silvers: waer van eens Diocletianus de Boecken soeckende / verbrandese/ ter oorsaken der beroerten/ die d'Egyptische hem haddē verweckt/ want hy dedese wreedelijck sterven/ en de Boecken versamelende/ die de Oude van de Chymie des goudts en sil-

Van de Chymie, wat het is.

en silvers hadden gheschreven/ hy wierpse in't vyer: uyt vreese/ om dat door sulcken middel de Egyptsche niet so rijcke souden worden/ datse toecomender tijt meer souden durven hun van der Roomscher gehoorsaemheyt onttrecke/ en hun krijgh doen: want t'ghene Suidas seght is geen Evangelie: oock wort veel versierigh dings van den Egyptscher wijsheyt vertelt. Doch behoefde niet verswijgen/ dat Vulcanus was de eersten Coning van Egypten/ en eerste vyer-vinder/ om dat op eene winter den blixem op eenen boom gevallen zijnde/hem ontsteken hadde/ en Vulcanus daer by comende/en voelende de deucht des vyers/ wierper noch meer houts toe/om t'vyer t'onderhoude: door desen middel ondervonde hebbende den aerdt des vyers/ leerde dat zijn ondersaten.

Vulcanus soude sijn gheweest eersten Coningh van Egypten, en de vyer-vinder.

Van Triton.

VEel meer als mijn meeninge was/heeft den hinckenden Smit met veel snaps ons den tijdt benomen: dus op dat ons Triton met zijnen kinckhoorn oock niet verdooft / sullen wy zijn gheselschap ons haestigher ontslaen. De Schrijvers zijn niet wel eenigh/ aengaende zijn afcomst. Hesiodus maeckt hem soon van Neptunus en Amphitrite: daer laet ick't by blijven. Sijn ghedaente is in't eerste Boeck van Metamorphosis aerdich uytgebeeldt/ daer hem van Neptuno geboden is/den Vlieten weder in te trompetten. Het opper deel zijns lijfs tot den navel was van Mensch gestaltnis/en onder eyndighde hy in eenen Dolphijns steert: zijn voorste voeten ware als Peerds voeten/en eenen grooten dobbelen steert/ ghelijck een nieu oft half Maen/ nae de ghetuyghnis Apollonij, in't vierde Boeck der gulden Vlies reys/ segghende aldus:

Tritons ghestalt uyt andes Poëten.

Sijn hooft, lijf, schouwers beyde, en beyde sijden waren,
Als op den Aerdtschen cloot die van der Menschen scharen:
Maer van een Zee-ghedrocht hem eenen steert afhingh,
Die sprietwijs was ghesplit, en in twee deelen gingh,
Ghelijck de hoornen crom der nieuwe Mane opclimmen:
Dan had hy stekich noch weersijden scherpe vlimmen,
Om clieven van Neptuyn de woeste golven stuyr.

Hy is den Trompetter van Neptunus: maer Virgilius in zijn thiende Boeck der AEneidos, beschrijft hem aldus:

Hem draeght den Triton groot, die met kinckhooren gatigh
De peersche Zeen verschrickt, en tot sijn lancken matigh
Sijn leden hayrigh rouw vertoont alsoo hy swemt,
Die gantsch der Menschen niet sijn onghelijck oft vremt:
Dan dat in Walvisch eyndt den buyck daer schuymigh onder,
Den woesten boesem maeckt t'vocht veldt een fel ghedonder.

Evenwel Ovidius in d'Epistel van Dido beschrijft hem / als of hy op eenen waghen met blaeuw Peerden waer voortghetrocken/ daer hy seght:

Sich sullen windt en golf tot stilheyt haest bereyden,
In d'Zee sijn Peerden blaeuw sal Triton gaen vermeyden.

Den Triton hadde t'hayr groen/ en gelijck Joffrou marcke cruydt/ voort bedeckt met schulpen: zijn schouwers waren purperigh blaeu/ nae der Poeten versieren. En gelijck ofter yet af waer/seght Pausanias in zijn Arcadische gheschiedenis/datmen de Triton somtijden heeft hooren uytwerpen een Menschlijcke stem / en dat hy door groote doorboorde kinckhoornen gheblasen heeft.

Higi-

Higinus seght oock/dat hy met zijnen kinckhoorn quam in den strijdt der Goden tegen de Reusen/den welcken gheblasen/en een eyslijck ongewoon ghelupt ghemaeckt hebbende/ de Reusen meenende dat het was een leelijck grousaem Dier datmen tegen hun hadde verweckt/ wierden soo seer verschrickt/dat sy hun tot de vlucht begaven: en door desen middel hadden de Goden geenen grooten arbeydt te doen hun t'overwinnen. Daer zijn noch veel vertellingen verhaelt van den ouden Schrijvers/ als Pausanias, Plinius, en ander/ om te ghetuygen datter Tritons zijn gheweest: doch hoe men dese voor Goden hiel/ zijnse evenwel sterflijck/ en somtijts ghedoot gheweest. Somtijt wort Triton de Zee gheheeten/en den Walvisch zijnen hondt. Met zijn tweederley gedaente oft natuere/ van boven Mensch/en onder Visch te wesen/ Phurnutus verghelijckt dat by de twee crachten des waters/ te weten/ van het soutich/ en soet: het soet vergheleken by t'Menschelijck ghestalt/ goet en bequaem tot onderhoudinge den geboomten/cruyden/en ghedierten: het visschich ghestalt by het Zee-water/ t'welck voor den Dieren der Aerden en des Lochts/ en voor den planten schadigh is/ en doet sterven en verdorren/ also men oock leest in Plutarcho, van de Natuere der dinghen. Aengaende dat hy wort ghesept soon van Neptunus en Amphitrite, oft van Ocean en Tethys, oft van Nereus, wil ghesept zijn/dat de Zee Moeder oft voortbrengster is van veelderley seldtsaem schepselen/ gelijck haer Element daer toe het ghenegenste is. En d'oude Heydenen dus yet wonderlijcx siende/ eyghenden hem eenighe Godtheyt toe/ ghelijckse desen Triton deden/ diese ter Zee in noot om hulp aenriepen.

VVat Tritons dobbel ghestalt is gheseyt.

Natuerlijck uytlegh vã Triton.

Van Proteus.

Proteus was mede een Zee-Godt gheacht/ en den soon van Neptunus, en de Nymphe Phœnica, gelijck Zezes beschrijft in de 44e gheschiedenis van zijn Chiliade: hy soude gewoont hebben in't Eylandt Pharos, by Alexandrien. Xanthippus schrijft in de geschiedenis van Lydien/ dat Proteus was ghehouden te wesen den soon van Ocean en Tethys. Euripides seght/ dat hy trouwde Psamathe, waer by hy hadde een soon en een dochter Theonoë en Theolymen, daer nae noch dry dochters: onder welcke eene Idothea Menelaum in Egyptẽ wesende leerde haer Vader bedrieghen/op dat hy zijn reys mocht spoedigen/ en dede hem met zijn gesellen gaen liggen/ becleedt in versche huydẽ van Zeecalveren/hun gelatende te slapen/ daer op den middagh hem Proteus was gewent uyt der hitten te onthoudẽ middẽ zijn Zee-calvers/daer sy hem vingen en vast hieldẽ/ of hy schoon hem in veel gedaentẽ verschiep/op datse mochten weten/wat avontuer sy op hun reyse soudẽ hebben: want hy een groot voorsegger was van Neptunus: gelijck dees Fabel te lesen is in't 4e. Boeck Odyssee Homeri. Orpheus noemt hem t'beginsel aller dingen/en dẽ oudtstẽ aller Godẽ/ en seght/dat hy de sleutels der Zee heeft/den oversten aller dingen wesende/en t'beginsel vã der gantscher Natuere/alst blijct in zijn Godẽ-lossang/seggende:

Proteus van sijn dochter bedrogen.

Ick roep Proteum aen, des Zee-veldts sleutels heer,
T'begins oorsaker hier van al, en die wanneer
Hy wil, d'heylighe stoffe in veelderhande dinghen
Doet wisselen ghestalt, en gheeft veranderinghen.
Eerlijck, voorsichtich, wijs, vol wijsheyt heel en al,
Die alles weet wat is, wat was, oft werden sal.

Sy be-

Sy beschrijven hem oock gedragen te wesen op eenen wagen/voortgetrocken vã Zee-calverẽ/die Virgilius in't 4^e.Georgicorum noemt tweevoetige Peerdẽ.

Daer in de kolck, by den Carpatsche duynen,
Proteus blaeuw, voorsegger van Neptunen,
Woonachtigh is, den welcken overmeett
De groote Zee, soo hy op Visschen sitt,
Op waghen oock, waer aen tweevoetsche Peerden
Ghespannen sijn.

De Latijnen hebben hem gheheeten Vertumnus,nae een woort/beteyckenende keeren/oft veranderẽ/om dat hy in soo veel gedaenten hem veranderde:waer van in't 14^e.Boeck Ovidij te lesen is. Proteus dan wordt Neptuni oft Oceans soon gheheeten / en gehouden voor de deucht der Locht (die nae der Stoischen ghevoelen men noemt Iuppiter,en die door alle dingen dringende is): want de naerste locht wort van het water/dat dun wordende/hem daer in lost/en verandert. Dat Proteus is de natuere der Locht/door welcks ghematicheyt alle schepselen wasdom hebben/ so boomen/cruyden/ als Dieren/en trecken daer uyt t'beginsel huns wesens/gelijck Homerus in zijn vierde Odyssee wel schijnt te bewijsen / segghende: VVaerom soon Neptuni.

Ten eersten neemt hy aen t'gestalt eens Leeuws hayrachtigh,
Dan van een Luypaert fel, oft van wildt Vercken machtigh,
Oft slingerige Slange, oft boom met tacken groot,
Oft wort een water blaeuw, oft glinstert vyerigh root,

Want nae sulcke mate de Locht verwarmt oft gestelt is/ soo comen uyt eenderley stoffe voort Boomen oft Dieren/oft de stoffe wordt in den Elementen verandert: en dit hebben d'oude verstaen met dese soo veel wisselingen der gestalten / ghemerckt Proteus anders niet beteyckent / als eersten oorsprongh: want alle stoffe des voornemens neemt te vooren oorsprong in't ghedacht/eer sy haer ghedaente heeft/ en begeert niet anders als te werck ghelept te wesen/ om door werck der Natueren eenigh ghestalt t'ontfanghen: waerom Proteus wort ghesept in soo veel dings te veranderen. VVaerom dat men seght, dat hy soo veel verandert.

Doch schijnt dat Lucianus in de T'samenspraeck van het Schip houdt / dat Proteus is gheweest wel ervaren ter Zee/daer hy seght: Hy was soo wonderbaerlijck in zijn Const/ gelijck als de ghene seyden/ die met hem ghevaren hadden/ en soo gheoeffent ter Zee/dat hy self (soo het scheen) Proteum soude overtreffen. Diodorus in zijn 2^e.Boeck/ eyghent al de veranderingen Protei de ghewoonten der Egyptsche Coningen toe/die tot vermeerderinge hunner heerlijckheyt/met verscheyden masschers van Leeuwen/ Luparden/Beeren/Stieren/Draken/Boomen/en vyer met reuckwerck in eenigh vat/ hun den volcke vertoonden/ tot verwonderen/ en om Godtlijck te ghelijcken. Dit gaf oorsaeck te segghen/ dat Proteus, Egyptsche Coningh ten tijde van den Troyschen krijgh / hem veranderde in alle de ghedaenten/ die hy op zijn hooft droegh. Verscheydẽ ghevoelen van t'voorgaende.

Men seght hem te wesen Herder en wachter der Zee-calvers / om dat hy heerschte over eenighe kusten der Zee/ en om dat de Oude hun Coninghen en Vorsten noemden Herderen des volcx: want den Prince behoort niet minder sorghvuldigh te wesen voor zijn ondersaten nut / als voor zijn eyghen salicheyt: En den ghenen die niet becommert en is/dan om te scheeren/en te kelen zijn kudde/verdient geen Herders naem/ maer des Wolfs en des Roovers. Ten anderen/is Proteus ghenoemt Herder VVaerom Herder der Zeecalvers.

van den Zee-calveren/ om dat zijn ondersaten op dē Zeecant woonende/ goede swemmers waren. Voorts Lucianus, in de T'samenspraeck van het ghedans/ meynt dat Proteus was een Cluchtspeler / die soo heel aerdigh was/ en alle personnagien soo uytnemende wel con naebootsen / in aller voeghen hem verstellende/ dat hy al dede wat hy begeerde/ soo dat hy door zijn veerdicheyt/ en lichte veranderinge/ uytbeelden con de vochticheyt en verwe des waters/ de doorluchticheyt der vyervlammen/ de wreetheyt des Leeuws/ den toorn des Lupards/ en t'soet gheslupt oft gheruchte der Boomen/ daer de winden in blasen/ en alle dinghen. Antigonus van Carystus onder meer ander seght/ dat Proteus was een seer wijs Man / die veel Philosoophsche stucken hadde beschreven/ van Boomen/ Cruyden/ gesteenten/ aerdt der Dieren/ van de onderlinghe veranderingen der Elementen/ en hoe alle schepselen daer van hun beginsel erlangen/ de welcke also wassende/ worden Boomen/ Cruydē/ oft Dieren : hierom dan was van hem versiert/ en gheruchte/ dat hy in so veel dingen hem con veranderen. Hy was oock gheacht een voorsegghet/ om dat hy door waerneminghe der Son/ Maen/ en Sterren/ en door lange ervarentheyt der weereltsche handelingen/ veel dingen wijslijck voorseyde. Daer zijnder die sotlijck wanen/ dat hy hem door Toover-const in so veel gedaenten verscheppen conde. Ander meenen/ t'was om dat hy wel ter tonge wesende/ het volck gheneghen maeckte allesins soo hy wilde. Het schijnt wel/ Proteus is gheweest een voorbeeldt van een wijs Man/ die zijn verstandt heeft ghebruyckt/ den Menschen te houdē in liefde en eendracht/ hun leerende wijslijck alle opstaende geschillen slechtē/ en hun zeden voegen tot alle Menschelijck toeval/ en dat yegelijck hem soude schicken nae behooren en gelegentheyt van tijdt/ en nae de genegentheden der gener daer men mede omgaet: oock die in staet van heerschen zijn/ hoe sy den eenen genadich/ en den anderen straflijck/ te handelen hebben. Sluytlijck/ datmē in alles moet/ en behoort geschickt wesen/ volgende t'woort des geheymnis, Geen dingh te veel, dewijl alles bestaet in maticheyt. Van ander Zee-volck/ Inon, en Palemon, comt te pas in't vierde Boeck/ en van Glaucus, Nereus, en Galathea, in't derthiende.

Proteus, een cluchtspeler.

Proteus een voorseghs philosooph.

De Fabel van Calysto en Arcas, verandert in den grootē en cleynen Beyr/ het welck zijn ghesterten / niet wijdt van den Noordtschen Polus, is ghenomen uyt de gheschiedenis van Lycaon voor verhaelt/ welcken doe hy van Arcadien verjaeght was/ Calysto zijn dochter dede ghelofte te blijven maeght: en levende in geselschap van veel ander maeghden/ en seer schoon wesende/ werdt van Iuppiter bedrogen/ en werdt met den soon/ die sy by Iuppiter hadde uyt de heylige plaets verjaeght/ welcke heylige plaets den Poeet het badt van Diana versiert te wesen : doe heeft sy haer voor eenighen tijdt onthouden heymelijck in den wildernissen. Den soon groot geworden en sterck/ woude zijn Moeder dooden / om met haer niet langer in den bosschen te moeten zijn leven leyden: De Moeder vluchtte tot Iuppiter, die den soon en haer versoende/ en keerden te samen in het Rijck. Doe bracht Arcas onder zijn ghehoorsaemheyt den Pelasgos, en lietse Arcaders noemen. Het volck aldaer/ dat Calysto soo lang ghemist hadde / meende sy doot was gheweest : en haer weder siende/ gheloofden ydelijck/ datse soo langhe in den Bosschen in eenigh marasch hadde gheslapen/ waerom sy haer Beyrinne/ en Arcas Beyr hebbē gheheetē. Het welck namaels te ghelooven veroorsaeckte/ datse in den Hemel opgevoert waren/ ter plaetsen

Fabel van Calysto waer op ghebout.

daerse

daerse d'Egyptsche eerst kendē/ en bevondē niet te wesen in de Zee gedrenckt van Tethis, nae de begeerte van Iuno. En dat dese Sterren so by de Topsterre verheven wesende/ en doen so grootē keer niet/ datse als de ander schijnen souden in de Zee-golven te verdrencken.

Dat den Poeet seght / dat de Rave in voortijden witter was gheweest als eenige Swaen oft Duyf/ en met dese witheyt wel so geciert/ als de Paeuwen met de ooghen van Argus, en dat dese witte vederen in swarte verandert waren/ wil te kennen gheven en beduyden/ dat de quade clappers/ aenbrengers/ en twistsaepers/ haest omwendē/ en van meeninge veranderen/ van het goede in't quade/ door hun van yeder ghehaette misdaden/ soo dat hun suyver ghemoedt wort onreyn en duyster. De veranderinge van Coronis in een Craeye/ leert oock voorsichtigh te wesen/ met alles aen te brengen oft clappen datmen weet/ dat de clappende tonghen in den dienst der wijsheyt niet connen volherden/ maer worden daer van verjaeght/ ghelijck de Craeyen van Minerva, om haer clapperije. Nyctimene om haer leelijcke oncuysheyt in eenen Nacht-uyl verandert/ en daer naer haer beghevende in den dienst van Minerva, is te vergelijcken de gene/ die door beteringe des levens wijser worden/ en de voorleden onwijsheyt also bedecken/ en schamen hun der dingen/ diese voor henen qualijck en onverstandigh hadden ghedaen / gelijck den Nacht-uyl daghelijcx vermijdt hem t'openbaren. Den jeloerschen oft yverigen Phœbus, die welcke met zijn pijlen doodt de Vrouw die hy bemint/ beclapt wesende door de Rave van onghetrouw te zijn gheweest/ en AEsculapius uyt het doode lichaem van Coronis geboren met Const/ is te seggen/ dat de cracht der Artsny uyt de wortelen der Cruyden wordt ghetrocken tot in den Cruyden / als in den Somer d'aerde met der heete Sonne-stralen wordt ghetreft/ en dat dan dese crachten den Medecijn-meester in handen comen/ welcken wort uytghebeeldt met Chiron, half Man/ half Peerdt/ om dat hy soo wel Menschen als Dieren behulpigh is: oft om dat de Artsny/ ghelijck als van de doot brengt tot den leven. Ghelijck van AEsculapio wordt vertelt / dat hy Glaucum, Minos des Cretischen Conings soon/ soude hebben verweckt door een Cruydt/ dat een Slanghe gebruyckt hadde/ een doode Slang ghenesende/ en dit van de Slange gheleert hebbende / droegh daerom een aen zijnen stock bewonden. Doch desen stock met de Slange omwonden/ die beschreven wort gelijck dobbel te wesen/ nochtans niet wesende dan een Slange met haer oudt afgesloofde huydt: bewijsende/ dat die van siekten genesen zijn/ gelijcken de Slange/ die van huydt is vernieuwt. De Rave was AEsculapio oock toegheeygent/ om dat in oude tijden desen Vogel diende die toecomende dinghen raemden/ oft voorseyden/ om dat den Medecijn des siecken ghebreck moet connen gheraden/ en zijn natuere. Sijnē stock beteyckent ooc/ dat de Artsny is een steunsel en onderhoudt des Menschelijcken levens. Hem wordt den Hane byghevoeght/ om dat den Arts behoort wakende en vlijtigh te wesen/ om den Crancken te wesen behulpigh. Daer zijn wonder veel vertellingen meer van AEsculapio, doch brengen niet bysonders mede/ hier tot leeringhe dienende.

Teghen clappaerts en aenbrenghers.

VVtlegginge van Coronis.

De fabel van Nyctimene wat sy leert.

De fabel van AEsculapius, den Medecijn-Godt.

VVtlegh op AEsculapium.

Van Chiron.

CHiron, den Meester oft onderwijser van AEsculapius, Hercules, Iason, Castor en Pollux, en meer ander Heeren / verscheyden Schrijvers hem

verschepden Ouders toeschrijven. Ovidius in't 6e. Boeck Metamorphoseos, maeckt hem Saturni soon. Apollonius in't eerste Boeck der gulden Vliesssche reys/geeft hem Philyra tot zijn Moeder: want Saturnus in't Eylandt Philyra, soude hem ghewonnen hebben aen een dochter van den Ocean, gheheeten Philyra: en hy vreesende zijn huysvrouwe Rhea hem in overspel bevinden mocht/ had hem verandert in een Peerdts ghedaente / en daerom soude Chiron half Mensch half Peerdt gheboren zijn gheweest/ ghelijck dan Apollonij ghedichten mede brenghen in zijn gulden Vlies-reyse/ segghende:

Van de ouders van Chiron.

Aldus geseylt voor windt door t'vochte veldt eenpaer,
Sy quamen nemen landt in't Philyrsch Eylandt: waer
Saturnus voortijts heeft (doe hy den Scepter boven
Noch in den Hemel hiel, en Iuppiter verschoven
Noch onder Ida soogh, door der Cureters sorgh)
De schoon Philyra omhelst, uyt liefden: maer verborgh
T'bedrogh soo heymlijck niet, sijn Wijf en quam ontdecken
Dees twee ghelieven daer, des mosten sy vertrecken,
Alst noch geen pas en gaf: d'een smijt de Peerdtsche maen
Ten hals af, en hy doet den Echo wederslaen
Met brieschen over al: en d'ander seer beduchtigh,
Ontsteken root beschaemt, die loopt ten land' uyt vluchtigh.
  Tot in Pelasgia vertreckt sy in een hoeck,
Beschaduwt lustich groen van menigh Eyck en Bueck,
En baerde Chiron hier, vremdt van gestalt en leden,
Van boven Godt gelijck, en als een Peerdt beneden.

Dees Nymphe Philyra, om so wanschapē kindt bedroeft/ en haer vindende in dē haet van Rhea, en gedwongen uytlandigh in eeuwige ellendt te leven/badt den Godē te zijn verandert in ander gedaente als eens Menschē/des werdt sy in eenē Lindeboom verandert. Nu Suidas heeft een ander gevoelen vā de herkomst van Chiron, en seght hem/en den anderē Centauren/te wesen kinderen van Ixion. Staphylus in zijn Boeck vā Thessalien seght/Chiron te zijn geweest een seer verstandigh wijs Man/en een seer ervaren Sterrekijcker. Hy soude hebbē te wijve gehadt Chariclo, dochter vā Apollo, oft vā dē Ocean, oft Perseus, nae eeniger meeninge. Dese Chariclo, doe de gulden Vlies Helden aen den Zee oever aen leydē/daer Chiron woonde/nam op haren arem dē jongen Achilles, die hy hun te voesterē en opvoeden was/en liep na de haven/en liet hem zijnē Vader Peleus, die van t'geselschap was/sien. Chiron oudt geworden wesende/ trock woonē in een eensaem Wildernisse/op dē bergh Pelion, daer hy hem besigh hiel cruydē te soeckē/en hun crachten te beproevē/en soude d'eerste zijn geweest/die der cruydē cracht en weerdicheyt onderkēde: en wert hier in so verstandigh/dat hy groote eere daer van hadde: en dewijl hy oock de wonden met een lichte hant conde genesen/wert hy genoemt Chiron/ want Cheir is te seggen hant. Hem wort ooc t'zijnē lof nae geseyt/dat hy eerst den Menschē leerde hun schickē tot gerechticheyt/en gewesen de wijse des gerichts/en de gedaente des Eedtsweerens/Offerhandē en Feest-dagen/jae al wat dē Godlijckē verbonde belangt oft aengaende is. Diana, doe hy in de Wildernis woonde/leerde hem ooc de Jacht-const. Oock con hy so met de Herp spelen/dat hy daer door eenige siecken soude hebben gheneesen/ also Staphylus verhaelt. Hy hadde oock

VVat Chiron beduyt.

hy de

by de Nymphe Chariclo een dochter/die hy gewonnen hadde op den cant van de vliet Caicus,geheeten nae de snelheyt des vliets Ocyrrhoë. Van dese hebben wy in onsen voorhandighen Text/dat sy voorsegghen con oft waerseggen: en siende by haer Vader den Godt AEsculapium te voester / voorseyde / dat hy door Artsny dooden soude verwecken : maer dat hy om een verresen lichaem van zijnē Grootvader geblixemt/ de macht soude verliesen sulcx meer te doē.

Van Ocyrrhoë, dochter van Chiron.

Nu hadde hy(als geseyt is)Minos soon verweckt: oock alsoo in onsen Text in't 15e. Boeck te lesen is/ verweckte hy Hippolytes: waerom (ghelijck Virgilius seght in het 7e. der AEneidos) Iuppiter verstoort/ dat yemandt in zijn Ampt soude treden/en sulcke macht soude hebben/heeft hem met den blixem omghebracht. Eenighe doch seggen/dat dit dooden ghenesen/was alleen gheseyt/ dat hy genas Menschen/daer men meer geen hope van leven toe en hadde: waerom Pluto by Iuppiter quam clagen/dat hy zijn neeringe verloos/en zijn Rijck te nieten gingh/waerom dan AEsculapius werdt gheblixemt: en dit geschiede een weynich voor dē krijgh van Troyen. Apollo om zijn soons doot bedroeft/ vergoot veel tranen/die al in Amber veranderden/ nae dat Apollonius in't 4e. Boeck der gulden Vlies-reys verhaelt.

AEsculapij doot,hoe en waerom.

Voort voorseyde Ocyrrhoë haer Vader Chirons doot/ en dat hy die onsterflijck was/ soude wenschen sterflijck te wesen : met eenen vervloeckte sy de waerseggerije/daer sy den Goden soo seer mede vertoornt hadde/ en werdt geheel in een Merrie verandert/door de grāschap van Iuppiter, waer teghen t'ghebedt van Chiron tot Apollo niet mocht helpen : Hier leert den Poeet/ dat het Gode mishaeght/ met waersegherije/ oft sulcke tooverighe bygheloovicheyt/om te gaen.

Tooverigh waerseggē mishaeght Gode.

Nu om dese Fabel te vervolghen/ soo soude dese voorsegginge over Chiron zijn vervult gheweest. Men seght/Hercules by hem hadde gheleert de Hemel-const/oft Sterre-kijcken/ en doe hy eenigen tijdt daer nae door t'landt treckende/by hem quam herbergen/ heeft Chiron gehandelt en besien de pijlen van zijnen gast/de welcke waren bestreken met het vergift en bloet van Hydra en Lerna,en liet van dese pijlen een vallen onversiens in zijnē voet/ welck hem een uytnemende pijne verweckte: doch mocht niet sterven/om dat hy was van een onsterflijcken Vader: des hy den Goden badt/ datse hem wilden genade doen/ dat hy zijn leven mocht eyndighen. Het welck van Iuppiter vercregen hebbende/ was ghestelt in den Hemel onder den sterren/gelijck Hyginus in zijn Boeck van de Sterrē beschrijft: en soude soo verandert zijn gheweest in een der twaelf Hemel-teyckenen / en behoudt noch den naem van desen pijl : en men beeldt hem / toonende den pijl uyt de wonde ghetogen hebbende. Van zijn doot zijn wel ander vertellingen/ dat hy de wonde genas met cruydt en badinge: dan dit overgeslagen/laet ons sien wat met Chiron ons voorgehouden wort.

Vā Chirōs doot oft veranderinghe.

Eerstlijck is Chiron den soon van Saturnus en Philyra, en wort gehouden vinder der Artsny en wond' heelinge : welcke kennisse is gebaert van den tijdt en van de ervarentheyt : want Saturnus niet anders is / als den tijdt : des Moeders naem cannen uyt twee Grieckschse woorden trecken/ t'eerste Philé,beteyckenende vriendinne/t'ander Peira, ervarentheyt : Dus des wonden-heelings consten Moeder is Philyra, oft Phileira,nemende een letter wech/van twee enckel een makende/heeftmen Phileira.

Natuerlijcke uytlegginge van Chiron en Philyra.

Ocyrhoë was zijn Dochter / om dat dese ghenees-const ghemeenlijck de verdorven vochticheyt den wegh opent/ waer door dese dracht te lichter en rasscher uytvloeyt en lost; want dit woordt Ocyrhoë beteeckent rasch

Oorsprong oft begin der medecijnen.

 vloeyen/

vloeyen / welck tot der ghenesinghe der wonden seer behoeflijck is: want het besonderste deel der wond' heelinge oft ghenesinge is / de quade vochte stoffen wel te doen lossen / en wech te nemen. Oock is noodigh / om des ghesontheyts bestandicheyt / dat door maticheyt / en een goet wel geschickt leven / onse lichamen van alle vuyle overvloedige vochticheyt vry en los zijn / soo sal den loop onses levens te lichter vallen: en is het anders / dat de lichamē inwendich daer van overladen zijn / moetmense openinge tot den uytgang gheven. Dat Chiron half Mensch half Peerdt was / dat was / om dat hy / daer hy zijn verkeeringhe hadde / t'volck het berijden der Peerden eerst leerde / en om de oorsake voor verhaelt / dat hy Menschen en Peerden / en ander Vee ghenas / oft dat de ghenees-const beyde behoeflijck is. Men seght / zijn Vader en Moeder onsterflijck waren / om dat de kennisse deser Consten oneyndelijck is, en datse s'Menschen gheest tot der volle volcomenheyt noyt heeft connen brenghen. Dat hy eyndlijck nae groot ghetal Jaren begeerde sterven / is te verstaen / dat alle wetenschappen en Consten in der Weerelt door verloop des tijts dickwils vervallen / verminderen / oft veranderen. Hy was by den sterren ghevoeght / om dat d'oude Heydenen waren ghewoon den ghenen Altaren op te rechten / die hun leven en middelen tot t'ghemeen best ghewaeght en ghebruyckt hadden: Dese gaven sy plaetse by den Goden / met lof en roem / en dochten door sulcx de Godsdienstichheyt niet te cort te doen / dewijl sy anderen daer door verweckten / sulcke Helden oft weldadighe nae te volghen.

Fabel van Apollo, herder.

Nu volght de Fabel van Apollo, oft Phœbus, daer hy Herder is. De Poeten versieren / dat hy uyt den Hemel verjaeght / en gebannen was van Iuppiter. Eenighe meenen d'oorsaeck te wesen: onder alle de kinderen van Apollo, was den vermaertsten den AEsculapius, welcken (als gesept is) Iuppiter met den blixem vernielde. Apollo niet moghende t'ongelijck aen Iuppiter wreken / keerde al zijnen toorn teghen den Cyclopen / om datse Iuppiter den blixem hadden ghesmeedt / en heeftse met zijn pijlen gheschoten en ghedoodt: Hierom soude hy uyt den Hemel zijn ghejaeght. Van dit ghevoelen is den Poeet Orpheus, in de gulde Vlies-vaert / segghende:

Cyclopen van Apollo ghedoodt, waerom.

Apollo ghebannen uyt den Hemel, waerom.

Van Pheres quam Admeet, Apoll' hem eertijts diende,
En hy onthiel hem daer, als Herder, hem ontsiende
Voor Iuppiter verstoort, op hem: want hadde fel
Met schieten den Cyclops ghebracht in doots ghequel,
Om dat van hun ghesmeedt den blixem was, waer mede
Iuppiter AEsculaep sijn weerde kindt verdede.

Van deser meeninge is oock Suidas. Nochtans seggen ander / dat dit Cycloper dooden niet en gheschiede om AEsculapij doot / dan om de doot van Phaëton: en Apollo daerom uyt t'Hemelsche ghesels chap ghebannen / most in de Weerelt gaen swerven / onderworpen d'ellendicheden der Menschen / als Lucianus tuyght in de T'saemspraeck der dooden. En doe hy hem dus in noodt vondt / begaf hem in den dienst van Admetus, den Coningh van Thessalien / te weyden zijn Meerien en kudden / daer soude hy hem neghen Jaer lang gehouden hebben. Eenige meenen / dat hy de Schapen hoedde / ghelijck Pindarus seght:

Apollo s'Weerelts fackel licht,
Wiens blincken schoon den moedt verlicht
Sijns vrienden goet, en doet verblijden:

Sijn

Sijn sorgh en vlijt was in voortijden,
Te weyden, met een goet opstel,
Sijn wit ghewolde vliesen wel.

Admetus den Coningh werdt hem in grooter vriendtschap toegheдaen/ doe hy bevondt zijn natuerlijcke ghedienstichept en vernuft. Onder ander namen werdt hy nae de Vliet/ daer hy zijn Vee weydde/ gheheeten Amphrysus, als te sien is in't derde der Georgica Virgilij. Van dit weyden der beesten/ en dat de Poeten niet over een comen/ wat beesten/ daer is niet aen gheleghen: want hy dat Lilius Gyraldus in zijn sevenste Syntagma beschrijft/ aentreckende Phurnutum en Macrobium, is te verstaen/ dat Phœbus, te weten/ de Sonne/ weydet oft voedet niet alleen Schapen/ maer alderley ghedierten/ en alles wat de Aerde voortbrengt: en daerom is hy van den Poeten een Herder versiert te wesen. Dese Fabel heeft evenwel eenen voet oft beginsel/ waer van sy voort comt/ dat is/ uyt een gheschiedenis van Theodontio verhaelt/ te weten/ dat Apollo, wesende Coningh van die van Arcadien/ dede zijn Ondersaten zijn ghegheven Wetten onderhouden met soo grooten strafhept/ datse op hem vertoornt/ hem verjoeghen uyt zijn Rijck/ soo dat hy zijn toevlucht most nemen tot Admetus, den Coningh van Thessalien/ den welcken hem gaf te heerschen eenigh volck by de Vliet Amphrysus.

VVat gheseyt is, dat Apollo herder is.

VVaer uyt de Fabel vā Apollons ban is ghenomen.

De Fabel/ van dat Mercurius hem d'Ossen stal/ en Battus in den toetsteen oft proefsteen veranderde/ is genomen uyt een geschiedenis/ van Leontio verhaelt: hoe dat Stilbones, welck snel is gesept/ en woordt Mercurio eyghen wesende/ heeft ghestolen de hoornbeesten van Foronides, den Priester van Apollo in Delphos, en hebbende dese verborghen achter een holle roots/ gheheeten Bathus, ghheschiedet/ dat eenen Stier uytghegaen wesende/ viel in het hol/ niet doende als loeyen oft brullen/ waer op d'ander beesten met tegenbrullen antwoordende/ wert Foronides zijn beesten te hooren/ en comende achter dat hol/ vondt zijn kudde dat hem ontdreven was/ so dat daer nae dat hol altijt werdt geheeten/ aenwijsinge/ gelijck den proefsteen oock soo eenen naem nae t'goudt proeven heeft. Aen de Fabel van Battus is te leeren/ hoe de loonliefdige ongetrouwichept dickwils haer Meester oft wercker loont/ ghelijck den tweetonghighen clapper/ met doodtlijcke straffe te lijden aenwijst.

VVaer uyt de Fabel van Battus.

Battus wat hy ons aenwijst.

De Fabel van Aglauros, die door Mercurium wiert verandert in steen/ daer van vind' ick wel eenighe natuerlijcke uytlegginghe/ dat Aglauros, de neerstichept/ altijts sorghvuldigh over den Acker oft veldt/ heeft een suster Herse, verstaen wesende den douw/ die sy voor haer begheert tot den Acker/ en benijdt/ dat de Planeet Mercurius yet daer van soude genieten/ ten waer tot haer eyghen voordeel: doch ghniet de Planeet den douw/ en d'aerde wort droogh en onvruchtbaer als eenen steen. Van dit overgheslaghen/ is t'aenmercken/ watter stichtich mede gheleert wort. Mercurius bode van Iuppiter zy hier verstaen/ deuchtsaem onderwijs/ oft leeringhe/ en Herse, voor de Siele/ daer hy hem mede soeckt te vereenighen/ waer teghen is Aglauros, het vleesch/ oft de quade genegenthept/ wesende vol giericheyt en nijts: doch de Siele deuchdigh onderwijs aennemende/ en haer onderwerpende/ moet de quade gheneghentheyt sterven/ en vruchtloos blijven als eenen steen. In dese Fabel is te mercken oock/ hoe de wijshept niet mach lijden de boose snoothept der giericheyt/ aen de selle straffe/ die sy daer over dede.

Fabel van Aglauros.

Aglauros in steē, wat beduydt.

Van de Nijdicheyt.

VVtlegginghe op haet en nijt.

DE Nydicheyt/ oft haet en nydt/ dochter van den swarten Erebus, die oor Tartarus heet/ en van der Nacht/ wort van onsen voorhandighen Poeet seer wel beschreven en uytghebeeldt/ soo wel ghedaente/ spyse/ als wooninge: welcke wooninghe hy seght te wesen/ eenen diepen leelijcken donckeren kuyl/ daer geen Son in en scheen: Dat is te verstaen/ dat Nydicheyt woont in een quaet en dobbel vuyl herte/ etende giftsche slangen/ dat is/ dat sy haer selven schadight en verderft/ oft den ghenen diens herte sy bewoont. Waerom Agides, den soon van Archidamus, wel antwoorde/ doe hy verstondt dat eenighe hem benijdden/ segghende: Sy sullen dan dobbel droefheyt hebben/ en dat om mijn voorspoedt die sy sien/ en om de teghenspoedt die sy lijden. Waerom Sannazaro in zijn seste Boer-liedt seght:

De Nijdicheyt, mijn soon, haer selven magher maeckt.

Welck veers met veel wijs-liefdige Schrijvers over een comt: oock met veel Poeten. Ghelijck onder ander met Virgilius, in zijn opschrift der Nydicheyt/ daer hy seght:

De Nijdicheyt een gift om schaden,
Seer sterck, verslindt het merch des quaden,
Doch sonder beenen raken licht:
En suypt hem t'bloedt uyt aders dicht:
Hy werckt te recht sijn selfs beswaren,
Die ander misgunt sijn welvaren:
Hy toont met clachten swaer verdriet,
Aensiende dat hy noode siet:
Hy sucht, en knerfetandt t'onvreden,
Een coudt sweet breeckt hem uyt de leden:
Sijn tonghe boos stort swart fenijn,
En bleeckheyt doet hem grouwsaem sijn,
Om aen te sien: en seer onsaligh,
Bloott magerheyt sijn beenen schraligh:
Noch licht, noch spijs en is hem soet,
Lyæi smaeck geen goet hem doet.
Al waer van Iuppiter gheboden
Den beker hem, oft Hebe Goden
Voorschenckster hem voordiende fraey,
Oft Ganimedes Nectar baey
Hem schoncke. Nemmermeer gheslapen
Can hy, noch geen tijdt rust betrapen.
Een Beul seer wreedt inwendigh quelt
Sijn ingewandt, en maeckt onstelt
Met raserije, en vyeren schendigh,
Erynna fel hem stockt inwendigh:
Titions Gier sijn stervigh hert
Eenpaer doorwondt, hem doende smert
In droeve borst, die niet ghenesen
En soude Chirons handt gepresen:

Lyæus is Bacchus, dat is, wijn.

Soo niet en soude Phœbus claer,
Noch sijn vermaert geslacht eerbaer.

Horatius Flaccus over een comende met t'voorgaende / seght in den eersten Boeck der Seyndtbrieven / in de tweede brief / aldus:

Hy magert, die benijdt een ander sijn welvaren,
S'ghelijcx Tyrannen fel, die in Cicily waren,
Noyt leden meerder pijn, dan nijdicheyts verdriet.
Vergeefs wenscht yemandt, dit oft dat waer niet gheschiet,
Die niet in sijn ghemoedt en matight sijnen tooren,
Dewijl hy was verweckt door spijt en lust te vooren:
Want ondertusschen haet hem haest om wreken fel,
Hy voordert door sijn macht met eenen oock t'gequel.

Van Europa.

Aengaende de Fabel van Europa, die is (soo Eusebius schrijft) half gheschiedenis / segghende / dat Asterius Coningh van Creta, wesende verlieft op Europa, de Dochter van Agenor, Coningh van Phenicien / schickte eenen zijnen ghetrouwen Dienaer met een seer schoon Schip / gheheeten den Stier / om datter den Stier op gheschildert was. Desen daer ghecomen / bracht behendich soo veel te weghe / dat dese schoon Dochter quam op den Stier / te weten / het Schip / om dat te besien. Soo haest sy op t'Schip was / de Schiplieden / soo hun te vooren gheboden was / gaven riemen den water / en seylen den winde / en brochtense ontschaeckt wesende in Creta tot hunnen Coningh / welcken aen haer wan Minos, en zijn broeders. Dese Europa was seer gheluckigh / dat door haer Naems gherucht het derde deel der Weerelts naem werdt ghegheven. Herodotus in't eerste Boeck zijner gheschiedenissen / seght oock op de voorgaende wijse / en dat soo een Schip quam tot Tyro in Phenicien / met datter volght. Voort seght Natalis Comes, dat Europa van Iuppiter vercreegh als boven / dat nae haer t'derde deel der Weerelt soude zijn gheheeten: doch en seght hier van niet bysonders tot stichtinghe oft leeringhe / dan hy veel van de cracht / en onghevallen / oft schaden der Liefden verhaelt. Maer Cælius Aug. Curio in zijn eerste Boeck / vervolgende de Hieroglyphicken / seght / dat Europa gheseten op den Stier / wesende ghevoert op de Zee / hebbende t'aensicht omghekeert nae den oever oft t'landt / beteeckent de Siele des Menschen / de welcke van het lichaem wordt ghevoert door de sorghlijcke Zee deser Weerelt: en sy siet evenwel van verre met grooter ernst nae den oever daer sy van ghecomen is / dat is / nae haren Schepper Godt. Dese Zee is dan den circkel der Sielen / en beweginghe des redens / wanneer de Siele haer vertreckt van de Godtlijcke dinghen / om te aenmercken de dinghen oft handelinghen der Menschen / en keert dan weder ten lesten in haren eersten staet / om Godt aendachtich t'aenschouwen / ghelijck Plato ghetuyght. Daerom versierden de Poeten / dat Iuppiter onder des Stiers ghedaente ontschaeckte Europam, dochter van Agenor, Coningh van Phenicien / en voerdese door de Zee in Creten.

Fabel van Europa, waer op ghebouwt.

VVtlegh op Europa.

Eyndt des tweeden Boecks.

Wtlegginge/en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis, Door C. V. M.

Het derde Boeck.

Van Cadmus.

Admus was soon des Conings van Phenicien Agenor, en Telephassa: Hy was Coningh van Thebes, en een seer vermaert krijghs heldt: Doch seggen Vlpianus en Euchemerus, dat hy was den Cock des Conings van Sydon, by welckẽ hy ontschaeckte een seer constighe Snaerspeelster / ghenoemt Harmonia, by welcke hy hadde Bacchi moeder Semele. Dus twijffeligh zijn somtijden de hercomsten der machtigher groote Heeren/die door gonstighe Dichters versierighe pennen zijn cierlijck en verwonderlijck gemaect. (Twijffelige afcomst vã Cadmus.) Cadmus ghesonden te soecken zijn suster Europa, welcke zijn Vader hadde gehadt by de Nymphe Melia, niet mogende weder keeren/of hy en bracht d'ontschaeckte suster mede/ trock nae t'gheheymnis van Apollo, daer hem verboden was de suster te soecken/ en gheboden een Stadt te bouwen/ gelijck onsen Poeet voorts verhaelt. Cadmus eyndlinge by de borne Dirce doodde dat grouwlijck Serpent/dat den soon was van Mars: des hem Mars heeft ghedwongen/ hem onderworpen en dienstbaer te wesen een Jaer/t'welck doe wel soo langh als nu acht Jaren was. Hier nae heeft Minerva het Coninglijcke Hof Cadmi seer gheciert / en Iuppiter dede hem trouwen Harmonia: welcke Diodorus in zijn seste Boeck seght / dochter van Iuppiter en Electra: maer Hesiodus, van Mars en Venus. Dees Bruyloft was verciert met t'bywesen der Godẽ/die de Bruydt vereerden met hun gheschencken/ Ceres met koorn/een vrucht haers vondts/ Mercurius met een Luyt/ Pallas met Juweelen en Fluyten/ Electra met Cimbelen en bommen. Apollo speelder de Bruyloft met een Cithre/en de Muses met Fijfers oft Fluyten: D'ander Goden hebbense heerlijcke gaven toeghelangt. (T'houwlijc en heerlijcke bruyloft Cadmi.) Wt dit Houwlijck quam Polydorus, van Polydoro quam Labdacus, van welcken quam Laius, den Vader van OEdipus, waer van volght in't 9e. Boeck. (Cadmi nacomelingẽ.) Cadmus hadde oock vier dochters/ Ino, Semele, Agave, en Autonoë. Doe hy nu hadde gheleden een groote menichte van teghenspoeden en onghevallen/om de wille van zijn Dochters/en de naecomelinghen/ stelde hy in zijnen Coninglijcken Thebeschen stoel Pentheus, den soon van Echion, en van zijn dochter Agave, en trock met zijn Harmonia tot Encheles in Dalmatien: want dat volck vã zijn buer-landen benouwt wesende/hadde door raedt des ghehеymnis hem ontboden/ om dat hun verlossinge door Cadmum te geschieden voorseyt was. Hy dan deses volx vercoren Krijghs-overste wesende/ heeft de verwinninge op den vyanden behouden/ en werdt alsoo Coningh van Dalmatien/welck hy met goeden vrede en voorspoet heeft beseten/daer hy en zijn Vrouw in slangen veranderden/ als in't 4e. Boeck volgende is/ in welck Boeck oock noch van dese Harmonia, dochter van Mars en Venus, sal ghesproken

ken worden. Aengaende nu dat Cadmus, om zijn suster te soecken ghesonden wesende/eenen fellen Draeck in de borne Dirce ghedoodt soude hebben/dat is versieringe: maer de waerheyt is/dat hy heeft omgebracht eenen vreeslijcken Roover/ die Draeck was geheeten/ en veel wreetheyts en ghewelts dede den vreemdelingen/die daer voorby reysden/ en hadde alree den hals afghesneden eenige van zijnen hoop. Men seght/dat hy de tanden des Draecks saeyde/om dat den aenhangh oft mede-plegers van desen Roover siende hun hooft verslaghen/hebben de vlucht ghenomen en zijn ghesaeyt oft verstroyt geworden/ d'een hier en d'ander daer. Eenige schrijven/dat Cadmus door Minervæ raedt wierp eenen steen midden den gebroeders/ die uyt den Draeck-tanden voortgecomen waren/ en eenen gheraeckt wesende/ meenende het hem van een zijn mede-broeder ghedaen was/ heeft het met dootslagh ghewroken/ t'welck een ander aen desen dootslager heeft gewroken/ en soo voort/ tot datter maer vijf over en bleven. Dit willen eenighe / was een voorbeduydighe aenwijsinghe van de gheschillen en crackeelen/die den Thebaners in toecomenden tijdt souden bes waren en quellen: want daer ghevielen namaels seer schaedlijcke borgerlijcke oft broederlijcke krijgen/en bloedtstortingen: ghelijck dickwils door onverstandt/ uyt cleen schade/misdaedt/oft ander gheringhe oorsaeck/groote beroerten en onbeterlijcke verderfnissen voorvallen: niet alleen onder Borghers oft vrienden/maer wel onder Broeders: ghelijck het wel somtijts ghescheidt/datter onderlinghe eenigh schil ghevalt. Dan gelijck Plutarchus in de Broederlijcke vriendtschap verhaelt/ behoeven sy van in den aenvang de tusschen glijdende yveringhen en hartneckicheden te wederstaen / ghewennende sich onderlinghe toe te gheven/en beleefdelijck te laten overwinnen/ en sich te verheughen in een ander te behagen/meer als t'onderdrucken oft verwinnen: want dit was de meeninge/ daer men van oudts onder verstont/de Cadmusche overwinninge. Nu dit voorby ghegaen/sullen de gantsche Fabel van den aenvangh voort te halen behoeven/om de leeringen daer onder verborghen te verclaren. Eerst/ Cadmo was van t'ghehepmnis verboden/ zijn suster nae te speuren oft soecken: maer most dē voorschickschen Os nae volgen/en de stadt Bœotia bouwen/daer dē Os soude rusten. Cadmus is hier een voorbeeldt der Jeught/ oft des Jongelings / die den Godtlijcken en deuchdelijcken raedt oft drijvinghe gehoorsaemt/verlatende een laf/traegh/aengeboren vroulijck wellustigh leven/ aerdt en wesen / aengrijpende een manlijck ernstigh ghemoedt/ naevolgende den Os/die den arbeydt beteyckent/om door desen deuchtsamen wegh des arbeydts te geraken tot eere en rust. Hy bouwde een Stadt/die hy noemde naer Godt/die hem den wegh gheleert hadde/en den Os/die hem geholpen hadde daer toe te comen/te weten/Thebes, t'welc een machtige Stadt is ghewordeu: want sonder Godt en can s'Menschen arbeydt niet ghedijen: maer als Godt den arbeydt/ t'ghebouw/oft timmeringhe toeghedaen is/dan sal het goeden voortgang hebben/ wel tieren/ en beclijven/ het zy wat onspoedighe swaricheden daer tegen opstijghen en voorvallen/te verwinnen/ behoudens datmen volstaet met sterckmoedighe gheduldicheyt. De knechten oft Cadmi gesellen/die van den Draeck oft Serpent gedoodt waren/beteyckenen de ydel voornemens der Jeucht/ die metter tijdt van de wijsheyt (by t'Serpent verstaen) te nieten ghedaen worden: want de rechte volcomen wijsheyt doodet en vernietight veel ydel sotte ghedachten en begeerten/daer wy in onse onbe-

Gheschiedighe verclaringhe op Cadmi Draeck-dooden.

Voorteycken op die vā Thebes, door den krijgh der Draec-tāts kinderen.

Leerlijck uytlegh, en aenwijsinghe op Cadmus.

Leerlijcke uytlegginghen op het dooden des Serpêts, en den strijt der gebroeders, die uyt t'Serpents tanden gewassen sijn.

onbedachte blinde jonckheyt mede vereenight zijn/ oft grootē lust en behagen toe hebben: Maer al te veel geschiedt/ dat door de woeste moetwillige jeught/ oft door de lusten der jonckheyt/ de wijsheyt wort wedervochten/ uyt der herten verdreven/ vernielt/ en wech ghenomen/ ghelyck als Cadmus t'Serpent dede. Van hier salmen verstaen/ dat Cadmus heeft ghedoodt het Mensch verdervende onverstandt / daer de Jeught/ ghewapent met het Leeuws huydt der deucht/ en de pycke des scherpen voorsichticheyts/ tegen te strijden heeft/ en overwinnende/ dooden de overgebleven/ oft nieu aenwassende ghedachten/ oft ydel meeningen der jonckheyt/ allencx hen selven: als men maer en volght den raedt der wijs heyt/ dan wordē onse vyf sinnen en gedachten verstandigh/ en der wijsheyt raedt gehoorsaem/ en helpen ons te wege brengen alle deuchtsaem wercken/ oft Godtlijcken arbeydt/ welck het Thebes bouwen aenwijst/ en ons te kennen gheeft. Dit Draeck-tandigh volcx fel ghevecht/ door Pallas ghcslist/ wijst oock/ dat uyt onverstandt oorloghen ontstaen/ maer door wijsheyt vrede: gelijck t'inwendigh ghemoedt (als verhaelt is) wordt gevredight door wijsheyt/ oft der wijsheyts goede leeringhe. Van welcke leeringhe Cadmus oock te deele een oorsaker oft hulper is gheweest/ dewijl hy (nae Plinij en ander getuyghnis) d'eerste was die uyt Phenicien in Griecken heeft gebracht de kennisse van sesthien letteren des Griecksschen A/ b/ c/ en d'eerste was/ die maet-vry de gheschiedenissen beschreef: doch willent eenige niet den Phenicischen/ maer den Milesischen Cadmo toeeyghenen. Dus mach door het voortbrengen der edel nutte Schrijf-const (daer goede Wettē door voor-geschreven/ en alle vrome daden in eeuwighe ghedacht door behouden worden) Cadmus wel een Mensch-saeper geheeten wesen: die eerst zijn Vader in't Suster-soecken/ daer nae Apollo en Pallas gehoorsamende/ door veel arbeydt en ghedult/ t'eynden veel verdriet vercreegh de schoon Harmonia, de soete Siel-rust/ en veel ghelucks. Nu onsen Poeet toonende (als ghesept is) dat dees Fabel is tot leeringe der jeught/ seght sluytlijck: Daerom sal een Jongman altijt op hope leven / verwachtende het eynde: want voor den lesten dagh des levens / behoortmen niemant saligh te heeten. Dit is een seer schoon Spreuck/ die Solon oock leerde den Coning Crœsum, den welcken het namaels zijn leven baettede.

Van Actæon.

Actæon, wie hy is gheweest.

Actæon was den soon van Aristæus en Autonoë, de dochter vā Cadmus, beminnende seer de Jacht/ als die in de Schole van Chiron was opgevoedt/ en werdt van Diana (nae der Poeten versieringhe) verandert in eenen Hert/ om dat hy haer naeckt hadde gesien. By eenige worden wel tot vijftich Jacht-honden met Griecksche namen ghenoemt/ die Actæon souden hebben verbeten: doch geen voedtsel ghevende tot eenighe stichtighe uytlegginge/ dan nae de ghedaente en aerdt der Honden/ als swart-voet/ volge-speur/ stock-al/ goet-ghesicht/ berghe-swerf/ doode-jongh/ onweder/ fel/ snel/ en derghelijcke. Pausanias in de gheschiedenis van Beotien/ seght/ dat Diana de Honden van Actæon dul maeckte/ die hem niet kennende doodden. Ander segghen/ Diana deckte hem met een Herts huydt/ op dat hy van de Honden verscheurt wordende/ niet en troude Semele. Acusilas seght/ dat het was/ om dat sy van hem was vercracht. Daer zijn noch meer meeningē/ hier te lang. Plutarchus seght/ dat Actæon een schoon Jonghelingh was van Corinthen/ daer Archias, van t'ghe-

Actæon hadde wel 50. Iacht-honden.

t'gheslacht der Heracliden/ op sotlijck verlieft wesende/ hem wilde ontschaké/ wien zijn Vader en vrienden willende beschermen/ werdt soo van weersijden getrocken/ dat hy verscheurt is geworden. Dese Fabel dan van Actæon heeft haer begin upt dit/ oft yet anders/ te weten/ t'ghene Fulgentius verhaelt/ segghende: Actæon in zijn jeught beminde de Jaght/ maer tot rijpen ouderdom ghecomen/ de schaden en t'ghevaer der Jaght nu beter kennende/ ghebruyckte se niet als voor henen: doch behiel den voorighen lust tot den Honden/ waer vã hyder veel altijt voedde/ en verteerde daer mede al wat hy ter weerelt hadde/ waer upt was ghesept/ dat hy van den Honden g'eten was. Hier zijn nu op dese Fabel verschepdẽ uptleggingen: Een is/ datter zijn van dese Actæons, die soo groote vreucht en behagen hebben/ t'aenmercké den loop des Hemels/ en veranderinghen der Mane/ welck Diana te verstaen is/ datse als in Herten verandert/ staen buyten in bosschen en eensaem plaetsen/ ghetrocken door de bevlijtinge deser Consten/ datse worden verslonden van hun eygen huyslijcke nootsaken: want dit zijn de Honden/ die niet en willen dat wy ons selvẽ leven sullen. Ander zijn van meeninghe/ dat hier mede worden berispt de ondanckbarige/ onredelijcke Menschen/ die de bewesen weldaden niet alleen vergeten/ maer met quade wercken verghelden/ ghelijck den Poeet Theocrites met dit veers schijnt willen te kennen gheven/ daer hy seght:

Oorsprong van de Fabel van Actæon.

VVtlegh vã Actæon.

Voedt Honden op, op dat sy dy verslinden.

Daer zijn noch wel meer meeninghen van uptlegginghen/ maer het can wel uptghelept wesen/ dat menighen onbedachten Actæon van zijn eyghen quade lusten wort ghevangen/ en verslonden/ door dat zijn ongheregelt en ongetemt ghemoedt/ zijn ontrouwsche oogen onderdanigh wesende volgen/ tot zijn uptterste verderf. Semele bedrogen van Iuno, die verandert was in Beroë haer voester/ beduydt/ dat de Menschen van Godt dickwils bidden en begheeren schadelijcke dinghen tot hun eygen verderfnis/ door dat sy bedrogen zijn van hun eyghen quade gheneghenthept/ oft sotte begheerte/ de welcke hun voester is.

Semele van Iuno bedrogen wat het aenwijst.

Dat Semele bevrucht was van Iuppiter, draghende Bacchum, is te segghen/ dat den Wijnstock oft ranck/ afgebeeldt met Semele, in den tijdt van den Lenten wort te swellen door de hitte der Sonnen/ en wort swanger oft bevrucht met Bacchus, dat is/ den Wijn/ oft de vochticheyt des Wijns/ die in den stam is. En desen Wijnstock oft ranck Semele, wordt des Somers door de meeste hitte der Sonnen soo geblixemt en gheraeckt/ datse begint upt te gheven haer vrucht: So wort het ontfangen en aengenomen van Iuppiter, dat is/ de wijndruyf wort te voorschijn ghebracht/ en aengheuomen in den buyck der locht/ waer voor hier Iuppiter wort verstaẽ. Dat ick segge den buyck/ en geen dype/ dat is even veel: want self nae der Poeten dichten/ was het kindt in dype en buyck verborghen/ also den aerdighen Poeet Euripides seght in zijn Bacchen, verhalende dat Iuppiter sprack/ doe hy hem in zijn dype naeyde:

VVtlegginge van de geboorte Bacchi.

Tot mijnen Manschen buyck comt in,
Tweeboortigh kindt, dat ick bemin.

Iuppiter dit kindt Bacchum ghedragen hebbende/ gaf het Bacchi Moeye Ino, verborgen voorts op te voeden/ dat is/ de bladeren der Wijnrancken verberghen de druyf/ op datse bequaemlijck mach tot rijpheyt comen/ en niet te seer ter ontijdt ghestraelt zijn van de hitte der Sonnen. Voorts wordt den Druyf t'eenemael opghevoedt door de Niseides Nymphen/ dat is/ hy wordt ghelaeft

VVtlegh van de opvoedinge Bacchi.

van

van de vochticheyt des nachts/ oft vermaeckt en ghematight met den vercoelenden dauwe. Te deser plaetse en moghen wy niet naelaten / Bacchum wat breeder uyt te recken/ oft te verclaren/ wat hy voor een is gheweest/ oft waer voor hy te houden is.

Van Bacchus, oft Dionysius.

Afcomst vā Bacchus.

VAn wat Ouders Bacchus, die men oock noemt Dionysius, is gheweest/ hebben d'oude Poeten verscheyden meeningen/ gelijck sy oock doen van zijn opvoedinghe en voesters: noch comt Cicero voort met vijf Dionysen, in't 3e. Boeck van de Natuere der Goden. Den eersten was (seght hy) dē soon van Iuppiter en Proserpina: den tweeden/ van den Nijl, en alsoo voort tot vijf: waer uyt men verstaet/ datter wel verscheydē van desen naem mogen zijn geweest. Orpheus noemt hem doch den soon van Semele, en dat hy op dē oever der Zee was ghebooren. Noch elder in der Goden Loffsangh/ noemt hy hem soon van Iuppiter, en der voorseyde Semele, en heetse becranst met cluf oft veyl. Dese Semele was dochter van Cadmus, broeder van Europa, den welcken zijn dochter (nae t'seggen van eenige) om straffen haer hoererye/ met het nieu ghebooren kindt besloot in eenen houten back / en gaffse de golven der Zee over / die haer met den jonghen Bacchus aen den strandt wierpen/ in de contreyen oft Lantschappen der Oreaten/ onder de heerlijckheyt van Lacedemonien: en dat de luyden des landts den back gheopent / vonden Semele doot / diese eerlijck begroeven/ en lieten t'kindt opvoesteren. Van doe wierden de Oreaten/ Brasianen/ nae t'woordt Brasæ, dat is/ aenspoelen/ geheeten/ ghelijck Nicander verhaelt. Semele plagh men te schilderen met langer hayr/ als eenige ander Goddinne. Noch bevestight Orpheus in een Loffsangh Bacchi het gene verhaelt is uyt Cicero, dat Bacchus soon is van Iuppiter en Proserpina: doch elder heet hy hem den soon van de Egyptsche Isis, en voesterkindt der Nymphen. Dat hy Dionysius hiet/ hier van zijn verscheyden meeninghen: Eerst/ om dat hy met hoornkens ghebooren wesende/ Iuppiters dye seer dede oft stack/ so Stesimbrotus seght. Ten anderen/ Aristodemus wil dat het was/ om dat Iuppiter dede reghenen/ doe hy ghebooren werdt. Nonnus in de Dionysiaken/ om dat Iuppiter manck gingh/ t'wijl hy hem droegh ghenaeyt in zijn dye: want Dio wort Iuppiters naem toegheeygent/ en Nysos, in Sicylien was ghseyt manck. Lucianus in de T'saemspraeck der Goden seght: Bacchus ghebooren zijnde/ Mercurius, uyt last van Iuppiter hem te bewaren hebbende / droegh hem te Nysa, Stadt in Arabien by Egypten/ op te voeden by den Nymphen/ waer van hy Dionysius soude heeten/ Jae soude daer van de Muses zijn gevoedt/ soo eenige schrijven. Veel ander namen wordē Baccho gegeven. Lilius Gyraldus noemter achtentseventich oft meer/ die hem al toegheeyghent worden/ waer van vele zijn de eygenschappen oft crachten des Wijns: want den eygen naem Bacchus is ghseyt toorn/ oft raserye/ Jae Mænoles, dat is/ gantsch rasende/ om dat den Wijn sulcx veroorsaect. Hy wort oot gheheeten Biformis, oft twee-gedaentich/ om dat hy is van tweederley crachten / dewijl hy sommighe Menschen toornigh en rasende maeckt/ en sommige blijde oft vrolijck. Hy heet oock Narthecophorus, cluppel oft stafdrager/ om dat den staf bequaem is den waggeligen ganger t'onderstutten/ oft om dat de dronckaerts rasende malcander met stocken slaen. Om de verhaelde twee-gedaenticheyt/ oft dobbel-stalticheyt/ seght Diodo-

Doot van Semele op een ander wijse.

VVaerom Bacchus, Dionysius is geheetē.

Syntag. 8.

VVaerom tweeghestaltigh.

VVaerom stafdrager.

Diodorus, dat Bacchus was ghemaeckt oft ghebeeldet in tweederley wijsen/ te weten/ met een wreet ghesicht/ en met eenen langen baerdt: en andersins/ met een schoon jeuchdich/ lieflijck/ en vrolijck aenschijn: t'eerste gestalt (als ghesept is) om dat hy den Menschen/ overdadigh wesende gedroncken/ met toorn ontsteeckt/ en onbescheyden maeckt: maer als hy matigh ghebruyckt is/ maeckt vrolijck/ ghenuechlijck/ en ghesont/ en daerom was hy jongh uytghebeeldt. Om dit vrolijck maken wordt hy Liber, Liber Pater geheeten/ gelijck Seneca van meeninge is/ dewijle hy s'Menschen hert en gemoedt verlost/ oft bevrijdt van sorge/ en maeckte moedigh en vroylijck. Waer op hier seer wel sal passen voort te halen eenige versken van Ovidius, uyt zijn Const der Minnen/ daer hy in deser voeghen seer aerdich seght:

Den commer vluchtigh wijckt, door veel Wijn afghespoelt,
Dan comt het lacchen voort, den armen vreucht ghevoelt,
En neemt dan hoornen aen: dan sorge en droefheyt wijcken,
De rimpels moeten wech uyt t'voorhooft henen strijcken.

VVaerom Liber.

Hoornen, is hier stoutheyt en hooghmoedichz.

Hy wort op de selve meeninge geheeten Lysius, oft Lyæus, soo veel gesept/ als/ ick ontbinde/ oft ontbindinge/ om dat hy de herten der Menschen ontbindt/ en verlost van sorge/ oft om dat hy de leden ontbindt en swack maeckt. Hy wort oock geheeten Hygiates, oft Salutaris, vereert met desen naem/ om datter niet gesonder is dan dē Wijn/ als hy maetlijck is gedroncken. Oock heet men hem Sabazios Bacchus, van oft nae het dansen en springen/ het welck in zijn Offerfeest ghebruyckt was. Men hiet hem oock Phila, en Pausanias seght/ dat Phila by den Dores zijn de pennen der wiecken oft vleughelen/ om dat de Menschen door den Wijn schijnen opgenomen en verheven/ gelijck de Vogelen met den vleughelen. Bromius, oock Iacchus, wordt hy ghenoemt/ nae het gherucht en ghetier dat de dronckaerts maken/ door den Wijn/ t'welck Bacchus is/ en oock den vinder des selfs. Hier hebben wy nu verhaelt eenige toenamen van Bacchus, den aerdt en cracht des Wijns mede brenghende. Om nu te weten wat Bacchus voor een gheweest is. Daer zijn Historp-schrijvers die seggen/ dat hy was een Coning in't geluckigh Arabien/ zijn Hof houdende in de stadt Nysa, seer strijdtbaer en overwinnigh/ ooc een vinder van veel nutte en behoeflijcke dingen tot desen leven/ die hy zijn onderdanen en veel volcken gemeen maecte en leerde. Hy trock om Indien in te nemen/ en maeckte Hercules zijnen opper Stadthouder over het landt Egypten dat hem toequam / en maeckte onder Stadthouder Prometheus. Busyris stelde hy over Phenicien/ en Antæus over Lybien. Hy hadde een heyrcracht van Mannen/ en oock Vrouwen/ daer hy mede innam de Indien en binnenste Landē van Asien. Dus de Oostsche landen ghewonnen hebbende / liet twee colomnen oprichten op d'Indische ghebergten/ by de Vliet Ganges. Onder ander zijn reysen quam hy ooc in Iberia, welck inghenomen hebbende / stelde daer over zijnen Opper-veldtheer Pan, den welcken dat Landt nae zijnen naem noemde Pania, en is naderhant ghenoemt geworden/ ghelijck oock noch/ Hispania. Diodorus schrijft/ dat Bacchus somtijden in den krijgh gewapent gaende / droegh om t'lijf een Pantherdiers huydt: want hy was niet altijts droncke: maer heeft veel strijden gedaen/ en verscheyden Coningen verwonnen/ als Lycurgum, Pentheon, en meer ander. En wederkeerende verwinnigh/ hiel Segefeest/ inrijdende op eenē Elephant/ oft op eenen waghen met Elephanten ghetrocken. Men vindt oock niet/ dat

VVaerom Lysius, oft Lyæus.

VVaerom Sabazios, Phila, Bromius, en Iacchus.

Bacchus was coning van Arabie en Egyptē, &c.

Hy wan Indien.

Bacchus een groot krijchsmā.

yemandt voor hem Segefeest opt pleeghde. T'huys gekeert wesende van Indien/heeft gestraft de misheerschinge die by zijn Stadthouders geschiet was/ stellende in al zijn Rijck seer goede Wetten/ waerom hem Orpheus noemt een Wetgever. Voorts vind' ick zijn geschiedenis weder vermengt met versieringen: want in den krijgh der Goden tegen den Titans, mocht hy niet ontcomen hun wreethept: dewijle sy he vingen/in stucken verscheurde/siedende een deel in eene ketel/en t'verblijf staken sy aen het spit om te braden. Daer quam Minerva te hulp/maer sy creegh niet als t'hert/t'welc sy noch bevende droegh tot Iuppiter, die de Titans blixemde/en liet door Apollo zijn soons leden begrave op de Parnassus. De Corybanten brachten de manlijckheyt in Tuscanen/en leerden t'volck daer Offerhanden voor doen. Hier nae vergaderde Rhea noch alle de lidtmaten van Bacchus, den welcken weder besielt/en levend' wesende/dede Bacchus noch den Menschen in't gemeen groote weldaden/naemlijck/door de vindinge des Wijngaerts/daer hy de Weerelt mede uytnemende goet gedaen heeft: want soo Euripides ghevoelt/ de schoonste en nutsaemste vindinghe die opt ter Weerelt was/is den Wijn/segghende/ dat Bacchus hadde ghevonden den middel/ om den Mensch te doen vergeten al zijn voorleden ongevallen oft tegenspoeden/ hem sachtlijck te doen slapen/ hem te verlichten en vertroosten in alle benouctheden. Dit selve hebben de West-Indianen oock bestemt/ ghelijck Benzo verhaelt: en seyden te dier oorsaeck/dat uyt dese Lande geen beter dingen daer gebracht en waren/als den Wijn en het Yser/noch niet sup verder als t'glas/dingen die sy in de West-Indien noyt hadden gehadt. Desen Bacchus sorgh-verdrijf/en gheve-vreucht/ is dan over al welcomen en liefghetal. Daer waer qualijck eyndt te verhalen/ al wat van hem te segghen waer / als men alle omstandige versieringen en vertellinghen soude voortbrengen/ en al zijn ander namen hier ondienstich soude willen verclaren: dan men sal weten/ dat hy oock is geweest den Osiris in Egypten/daer men in Plutarchus en elder veel af leest. Oock soude veel tijdt nemen/ voort te halen alle ghedaenten der Offerhanden en Feesten/die men hem ter eeren dede/ daer in sommige alderley oncuysheyt/en grouwelen heymelijck geschieden/ datse verboden wierde/ en de misdadighe lijflijck van der Overheydt ghestraft. Wie hier van op het breetste lustigh is te lesen / die wijs' ick tot het 5e. Boeck van Natalis Comes, in zijn Mythologie het 13e. Capittel. Plinius in zijnen sevensten Boeck/in het 56e. Capittel seght/dat Bacchus d'eerste was/die leerde de wijse van coopen en vercoopen/ en vondt de Croonen der Coninghen/en Seghe-feesten. In't 16e. Boeck/in't vierde Capittel seght hy: Den Coningh Bacchus was d'eerste/die hem selven croonde met veyl oft clijf. Dat Bacchus op dit veyl soo seer ghesint was/daer van hebben de Poeten veel te seggen. Eenige meenen/ om dat Bacchus eerst geboren wesende/in veyl oft clijf was verborgen/uyt vreese hy Iuno in handen mocht vallen. Ander/ om dat de vrucht des veyls is den Druyven eenichsins ghelijck/oft om dat dit loof altijt groen is/ ghelijck desen Godt/ gelijck hy gheschildert wort/ altijt groen oft jeuchdigh soude wesen. Van deser meeninge is Festus, oft om dat den clijf oft veyl hem windende bindt al t'gene daer hy aen comt/ en dat alsoo den Wijn s'Menschen gedachten soude binden: Oft om dat desen boom/oft zijn gebladerde telgers/ op't hooft ghevoeght wesende (dewijl hy van aerdt oft wesen coudt is) stuytt en verdrijft d'opstijgende cracht oft damp des Wijns/en belet de dronckenschap. Ander seggen/dat den clijf

Bacchus ee wetghever.

Bacchi doot versierigh.

Bacchus verweckt.

Bacchus van sijn wijn-vindinge seer ghepresen.

Vuyle Bacchi feesten verboden en gestraft.

Bacchus leerde de coopmanschap.

VVaerom Bacchus met veyl becroont.

clijf hem toeghewijdt was/om dies wille dat een Jongeling Cissus, oft Kissus, dat in Griecx clijf oft veyl is/eens om strijdt tegen een van den Satyren danste/en dans-spronghen dede/dat hy soo harden smack in't vallen dede/dat hy ter plaetsen doot bleef. Dus Bacchus, die in dit gedans groote vreucht hadde/ en den Jongeling seer beminde/veranderde hem in clijf/ die noch dē naem behiel. Plutarchus seght/dat den clijf in sich heeft een seker deucht/oft verborgen cracht/de welcke den geest oft sinnen beroert/en vervult met een raserije/datter de Menschen (sonder Wijn drincken) van droncke schijnen te wesen. Den clijf/ soo hy by den Griecken ghenoemt wort/beduydt oock soo veel/als/hem ter oncuysheyt begheven. Daerom schrijft Eusthatius, dat den clijf Baccho/tot een teecken der oncuysheyt/ tot welcker dē Wijn den Menschen seer genegen maeckt/ was toegheeygent. En daerom wort voor ghemeen spreeckwoordt ghesept/ dat Venus sonder Wijn niet met allen vermagh. Gelijck oock t'ghedicht Euripidis mede brengt/ segghende van Baccho aldus:

Lilius Gyraldus in sijn 8e. Syntagma.

Kissus in veyl verandert.

Χισσός, Χισσᾶν.

Den wijn oorsaeckt oncuysheyt.

> Hy heeft gheplant dit hout ghepresen,
> Waer door verdriet en swaerheyt daelt:
> En waer den Wijn vol vreuchden faelt,
> Coudt Venus lusten moeten wesen:
> En voor het Mensch gheslacht en blijft
> Niet, dat hem sijnen lust verstijft.

Om nu te comen tot uptlegginghe van Bacchus. Boven/oft tot het ghene wy voor henen hebben verhaelt van zijn gheboorte/soo is te weten/dat Semele, die zijn Moeder is/ comt van de woorden Seiein ta melé, soo veel ghesept als/ de leden roeren. Nu den Wijnstock/ Moeder des Wijns/ heeft meer als ander Boomen zijn leden oft rancken swack en sacht/die van den windt can licht beweeght worden / oft om dat den Wijnstock door den Wijn beweeght en verheert der Menschen leden. Oock soude Bacchus den Thyrsus, dat is/de beclijfde tortse draghen/ om dat de droncke stronckelvoetigh/ wel eenen stock behoeven om mede te gaen/gelijck wy elder van den staf verhaelden. Iuppiters soon is hy/om dat den Wijn van natueren in hem een yverigh wesen heeft/ en dat hy niet rijpen mach dan in plaetsen daer de Sonne vlack schijnt/ oft ten minsten maetlijck verwarmt wordt. Hy wies van de asschen der verbrande Semele, (soo eenige seggen) om dat in d'asschen eenige hitte is verborgen/en heeft in haer een vetticheyt/waerom datse goet is in dē Wijngaerden by den Wijnstocken. Sommige maken zijn Moeder Proserpinam, om dat den Wijnstock oorspronckelijck van der aerden is/ ghelijck als alle ander dinghen / en dat de hitte den wercker wesende/ hem zijn ghestalt doet hebben. Dat hy in de dyje zijns Vaders was verborgen/ meenen eenige was/ om dat hy in een hol van eenen bergh by Nysa, Neros ghenoemt/ was verborgen/ welcken bergh was toegewijdt Iuppiter, en meenen desen bergh soude nae de sprake van dat landt ghesept wesen dyje. Eenige meenen oock/dat dit naeyen in de dyje beduydt/ dat den Wijngaert seer bemint warme plaetsen / niet connende wassen oft vrucht brengen daer sonder/want veel Wijnstammen door dē vorst vergaen. Maer Diodorus in't tweede Boeck zijnder Oudtheden verhaelt gheschiedenischer wijse dit stuck/ segghende: Bacchus in de Westersche deelen van Indien comende met een groote heyrcracht / sonder veel wederstandts te vinden / en zijn volck hem most in't veldt onthouden / geen groote Steden vindende om

VVtlegginge van Bacchus en Semele natuerlijck.

VVtlegginge van in de dyje te sijn verborghen.

in te herbergen/ heeft de groote uytnemende ongewoon hitte in zijnen Leger groote Pest veroorsaeckt/soo dat hy groot deel van zijn volck verloos: waerom hy als wijs Hooftman/ voerde zijn volck uyt den dalen op een gebercHte/ daer sy met lieflijcke winden ververscht/en met schoon wateren uyt veel bornen ontspringende gelaeft en beholpen wesende/werden van dese besmittinge verlost. Desen bergh noemde hy dye: waer van de Griecken oorsaeck ghenomen hebben te segghen/ dat hy was ghevoedt in de dye van Iuppiter.

VVat beduydt, hy by den Nymphen gevoestert was.

De Nymphen voesterden hem/ om dat den Wijnstock is den vochtichsten boom die men vindt/ en wanneer hy maetlijck met water bevochtight wordt/ wast hy beter/ en wordt te vruchtbaerder: voort behoeft den Wijn te veel deelen water / om te temmen zijn gheweldighe heete strengicheyt.

VVaerom by den Muses.

Men seght / dat Bacchus gemeenlijck in zijn geselschap hadde de Muses, dat is/ om dat de hitte des Wijns des Menschen geest wacker maect. Men plagh zijn beeldt te maken naeckt/om dat hy verborgen dingen doet openbaren/volghende een oudt Griecx spreeckwoordt/dat seyde/De waerheyt light in den Wijn: oft soo wy seggen/Den droncken mondt spreeckt s'herten grondt. Den wagen van Bacchus was getrocken van Pantherdieré/ om dat de Menschen door veel Wijn te drincken worden fel en grouwelijck/gelijck den aerdt deser dieren is.

VVaerom verselt met wilde dieren en ghespoock.

Philostrates seght / dat dese dieren by Bacchus zijn / ter oorsaken datse hittigh zijn/ licht springende/gelijck de ghene die Baccho dienen/oft de Bacchanten/en dat de Menschen door den Wijn meer als van natueren verwarmt worden. Hy was verselschapt van een deel Dæmons, quaet-doende en bedrieghlijcke ghedrochten oft ghespoock/om dat ghemeenlijck de Dronckenschap volgen gheclap/ onbedachtheyt/ quistinge/overdadicheyt/oncuysheyt/en vyandtschap/ met meer ongeschicktheyt van roepen en tieren.

VVaerom van Titans verscheurt.

Dat hy van den Titans verscheurt/ en ontleedt was/is geseyt/ dat de Druyven van den Lantbouwers/ kinderen van Rhea, die d'aerde is verstaen/ vergadert/ en ghetreden worden onder malcanderen / uyt welcke leden voort comt dat costlijck nat oft vocht des Wijns / vereenight tot een lichaem / dat te vooren in veel deelen verdeelt was: oock wordt den Wijn in eenighe Landen/ om lang bewaren/ gekoockt oft ghesoden. Men leest oock in Natalis Comes, dat Bacchus oft Dionysius niet alleen den Wijn te voorschijn bracht: maer den volcken / woonende in onbequame plaetsen oft Landen om Wijn teelen / heeft gheleert Bier brouwen.

Bacchus eerstē Bierbrouwer.

Daer zijn wel meer vertellingen van zijnen krijgh teghen Saturnum, hoe hy voor Apollo oft de Sonne wordt gheacht / en dergheljjcke dingen meer/ hier niet noodigh. Dus lange met desen Bacchus omgaende/ mochtmen het hooft door zijn cracht verwarmt crijghen: en dewijl wy niet bysonders en hebben/ oft wy en comen tot den schoonen Narcissus: soo en sal niet onvoeghlijck zijn/ eerst te verhalen wie hy was/die namaels soo in een bloem verandert is.

Van Narcissus, en Echo.

Afcomst van Narcissus.

Narcissus is geweest den soon van der vliet Cephisus, die haren oorsprong heeft by Lilea, en loopt by den Parnassus, door Delphos, eyndight in de Zee Ægeum oft Arcipelagum. Zijn Moeder was een Zee-Goddin/genoemt Liriope, dochter van den Ocean en Tethys: want dese haer vermeydende in de vloeden van Cephisus, werdt van hem bevrucht/ en baerde Narcissum. Narcissus is in Griecx soo veel gheseyt/als verstijft/ en sonder bevoelen. Hy was

een

een Jager/ doe hy een Jongeling was/ en van den Nymphen bemint/ bysonder van de Nymphe Echo, dochter van der Locht/ en van der Tonge. Oft ghelijck eenen Poeet van desen tijdt Barbarus, een Italiaen haer beschrijft in twee octaven/ oft acht-regelsche ghedichten/ ghenoech op desen sin:

Echo, ghy dochter van Bosschen en Dalen,
Iae blooten gheest, stemme vluchtigh in dwalen,
Eeuwigh voorbeelde van het dwase vrijden,
Die t'voorgehoorde altijt gaet verhalen,
Hergheeft u liefde, dat' u in voortijden
Eens heeft benomen t'ghestalt en verblijden,
En dat ghy los comt uyt die eensaem bossen,
Wilt enckelwoordigh dan mijn vraghen lossen.

Echo wat is t'Minnaers bederven? derven.
En wat doetse troost haestigh erven? erven.
Wat loon volght die stadigh beminnen? minnen.
En wat doet sulck minnen versterven? sterven.
Wat cost Liefde te seer versinnen? sinnen.
Maer canmen door bedrogh verwinnen? winnen.
Wat boett de Liefd' in sulck belusten? lusten.
Maer wat is t'eynde der onrusten? rusten.

Macrobius houdt Echo te wesen de seven Hemelen/ de welcke seer bemint waren van den Godt Pan, gelijck sulcken Hemel-loop oft Planeten oock met zijn Herders seven-pijp wort beduydt. Nu Pan beminde Echo, een Nymphe/ onsichtbaer voor aller Menschen oogen/ dat is/ de Harmonie oft ordeninge des Hemels wort bemint van de Sonne/ als overste aller Hemelscher lichamen. Maer Alexander Aphrodyseus seght/ dat t'ghemeen volck grootlijck dwaelt/ eerende en aenbiddende Echo, als eenighe Godtlijcke deucht/ oft cracht: En datmen soude meenen/ dat Pan op haer was verlieft/ is niet anders dan/ Pan een gheleert Man wesende/ heeft d'eerste gheweest/ die ondersocht heeft de oorsake van sulcken wederclanck oft gheluydt: en was hier soo seer in belust/ gelijck een Vrijer om zijn Vrijster te becomẽ. Onsen Poeet seght/ datse eyndlijck om Narcisci liefde wille veranderde in een roots/ en vã daer hoortmense noch dickwils wedergalmen oft gheluydt gheven/ te weten/ in eenighe holachtighe plaetsen. Lucretius schrijft/ dat hyse heeft hooren in sommighe plaetsen tot ses oft seven reysen nae den anderen antwoorden. Plinius noemt een plaetse t'Athenen/ daer men de woorden tot sevenmael hoorde naeclincken. Sghelijcx in Olympia, in een portael soude sulcx gemeen gheweest zijn. Ausonius den Poeet/ in een Opschrift van hem ghemaeckt/ begrijpt den ghenen/ die de Echo soude meenen te schilderen/ en in een Tafereel uyt te beelden/ om dat het maer een gheluydt oft galm en is/ en seght als of sy self sprake:

Echo van Pan bemint, wat beduydt.

Verscheyden weerclancken.

Ay Schilder onbedacht, wat tracht ghy al u macht,
Om my te beelden uyt? daer niemant van t'ghestacht
Der Menschen my oyt sagh. Ghestalte, beeldt, noch wesen,
Noch verwe en heb ick niet. Ick wasse dagh en nacht,
Als dochter van der Locht en van der Tonghe sacht.
Van selfs niet: noch alom comt spraeck uyt my gheresen.
Maer wacht een anders voys, om bootsen yet nae desen

Echo is niet te schilderen.

Van dat ghesproken is t'lest woordt, dat al geheel
Snel in de locht vervlieght. Maer wildy sijn gepresen,
Met maken mijns ghelijck, in eenich Tafereel:
Soo schildert dan een boots met u vernuft pinceel,
Den voys oft stem, die clinckt in d'ooren: dese saken,
Doet ghyse, sullen dy den opper Schilder maken.

Leersaem uytlegh op Narcissus.

Tot dit te schilderen wist ick qualijck raedt. Maer nu wy gehoort hebbē wat Narcissus en Echo zijn/ behoeven hier eenige leeringhe uyt te trecken: Soo is voor eerst Narcissus een voorbeeldt oft bake/ datmen niet en behoort eenighe Menschen te verachten door eyghen behagen/en hooghmoedigh groot achten zijns selfs/dewijle dat den hooghmoedt/altijts ten lesten wort vernedert. Dat oock niemant op zijn jeucht oft schoonheyt hem te verlaten en heeft/ nadien den Mensch/ oft de heerlijckheyt der Menschen/ niet is als de bloem des veldts/ ghelijck Virgilius seght in zijn tweede Egloga:

O ghy jongh kindt, schoon, lustigh om aenschouwen,
V verwe moy Wilt niet te veel betrouwen:
De winde-bloem die wit is vallend' werdt,
Men leest te saem de kraecke-beyer swert.

Van de bloem daer Narcissus in verandert was/schrijft Dioscorides in't vierde Boeck/Cap. 160. Sommige heetense Spaensche Jannette: doch is sy by den bloem-liefhebbers wel bekent. Dese bloemen waren voortijts toegewijt den Eumenides, oock Baccho seer aengenaem. Phanodemes in't vijfde Boeck der gheschiednis van Attico, schrijft/dat de kranssen van den Narcissen waren toegewijdt Proserpinæ, om datse doende was dese bloemen te lesen/doe sy van Pluto ontschaeckt was. Nu om te keeren tot Narcissum: Pausanias seght/ dat op de grentsen van Thespien was een gehucht/Danaces geheeten/en een borne genoemt Narcissus, daer men seyde dat desen Jongeling hem selven in besagh. Evanthes in zijn Fabelsche vertellingen schrijft/dat Narcissus hadde een voortgenoote suster/hem gantsch gelijck van aenschijn/wesen/hayr/cleeren/en ghestalt: En also sy altijt t'saem ter Jacht gingen/ was op haer verlieft: maer sy is ondertusschen gestorven: En hy mistroostigh om t'verlies van haer/gingh hem dickwils spieghelen in een borne/ om dat hy hem self siende/soo veel sagh als het wesen vā zijn lieve suster: maer dese vreucht con zijnē druck niet wech nemen/ hy en is daer van gestorven. Oft (gelijck ander seggen) hy verdronck hem in een borne/ daer sy hun t'samen dickwils plachten vermeyden: Doch Pausanias ghevoelt anders. Eyndlinge is by de Fabel van Narcissus dese meeninge geraemt/ dat by Echo wort verstaen d'onsterflijckheyt van een deuchtsaem en eerlijck goet gherucht/ die eenen stadighen naeclanck in den monden der Menschen behoudende is. Maer de Narcissen/ Menschen die hun selven den wellusten overgeven/ellendlijcken op hun selven verlieft wesende/worden ten lesten verandert in bloemen/ die smorghens lustigh en eerlijck schijnen/ en tsavonts vergaen/en haest tot niet comen: Desghelijcx dese eyghen liefdighe/ wanneer sy sterven/ blijven oock hun namen in de graven met den lichamen eeuwich verborghen/ geen ghebruyck meer hebbende van den wellusten/ daer sy hun leven mede hebben overgebracht. Sulcke eygen liefdige waren niet eenighe vermaerde Roomsche Hooftmannē/die t'gemeen beste boven rijckdom en leven hebben bemint/waerom sy oock onsterflijcken naem behouden hebben.

Verscheyden meyningen van Narcissi doot.

Leerlijcke uytlegginghe op Narcissus en Echo.

De

De Fabel van Pentheus, die van zijn Moeder Agave, en van zijn twee Moeyen/ Antonoë en Ino, ghedoot is geworden/ brengt mede/ en bewijst/ dat de verachters van den Godsdienst / oft Godlijcken verbonde / altijts oft ghemeenlijck qualijck varen/ oft in ongeval comen : dergelijcke waerschouwighe voorbeelden worden veel in de Poeterye ghevonden en ghespeurt. Nu is dese versieringe van Pentheus ghenomen uyt geschiednis/ om dies wille dat hy een was die geenen Wijn en dranck/ waerom hy werdt ghenoemt en beschreven te wesen vyant van Bacchus, en dat hy hem quaetwilligh wesende/ altijt socht te dooden/ alhoewel dat hem de crachten en deuchden van desen Godt vertelt en openbaer waren/ te weten/ hoe Bacchus de snoode gesellen van Acetes hadde verandert in Dolphijnen/ te weten visschen/ die den Menschen worden gesept toeghenegen en vriendelijck te wesen/ Musijck-liefdigh / en de snelste der Visschen. Hier mach verstaen zijn de cracht des Wijns/ welcken matigh ghebruyckt/ den Menschen nut is/ en verbetert hun ghesontheyt des lichaems en des geests/ snel en wacker vā leden makende/ gelijck noch wel meer gesept is. VVtlegh van Pentheus.

Eyndt des derden Boecks.

Wtlegginge/ en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Door C. V. M.

Het vierde Boeck.

E Fabel van Alcithoë, die met haer susteren/ verachtende d'Offer-feesten en Spelen van Bacchus, haer begaf tot de oeffeninge der wijse Minerva, van het spinnen / weven/ en naeyen / en daerenboven de sinnen en gedachten veronledigende/ met leersaem vertellingen onderlinghe te doen / die mach beduydt en uytghelept wesen / dat Alcithoë is te verstaen de Cuysheyt / de welcke hebbende tot wreede vyanden dē Wijn en Ledicheyt/ is voorsichtigh te schouwen het overvloedich drincken/ en de ijdel ghenuechten/ als die door arbeydt en neerstichept haer selven onderhoudt in de cracht van haer eygen deuchden. Leerlijcke uytlegging van Alcithoë.

De gheschiedenis oft vertellinge van Pyramus en Thysbe, gheeft verscheyden leersaem aenwijsingen. Eerst/ dat de Jeught te mijden heeft de onmatige cracht der vleeschlijcker liefde. Ten anderen/ een Houwlijck te willen aengaen tegen danck en verbodt van hun Ouders/ dewijle dat sulcx ongeluckigen eyndt oft uytgangh mach hebben. Ten derden/ dat de Ouders niet en behooren soo hartneckigh en gheweldigh den jonghe lieden te dwingen/ om te verlaten den ghenen oft de ghene / daer sy door soo groote natuerlijcke liefde toe zijn gheneghen / oft te willen beletten dat dickwils niet te beletten is / dewijle datter noch al te veel verdriet en swaricheyt uyt ontstaet/ en ontstaen is/ en een al te spade vruchtloos berouw. Leersaem aenwijsinghe van Pyramus en Thysbe.

De Fabel van Mars en Venus hebben wy ten deele in de beschrijvinghe van Vulcanus verclaert : maer dewijle wy nu ter plaetsen zijn / daer der van moet

zijn ghesproken/ sullen wy noch verscheyden ramingen voorthalen. Maer eerst salmen weten/ dat dese boeleringhe van Mars en Venus is op het breedtste beschreven door Homerum, in't 8e. Boeck der Odysseen, daer hy Vlyssem by den Pheacensers beschrijft te wesen / en daer den Harpeslagher Demodocus dese gheschiedenis singhende speelde. Ten anderen verhaelter Lucianus van/ in de T'saemspraeck van den Schoenlapper Mecillus, en den Hane: desen voeghter by/ dat Mars hadde eenẽ Camerling/ die hem seer lief was/ gheheetẽ Alectryon, oft nae de Latijnsche spraeck Gallus, welcken hy mede nam/ doe hy met Venus quam overspel doen: want om dat hy seer besorghde dat de Sonne zijn bedrijf mocht comen te sien/ en Vulcano te kennen gheven/ liet hy Alectryon den jongen de deur waernemen/ en de wacht houden/ op dat hy hem liet weten wanneer de Sonne soude opstaen: maer eens ist ghebeurt/ dat ten ongheluckе den jonghen in slaep was ghevallen/ en dat hy de wacht niet en hiel alst behoorde/ soo dat de Sonne Mars en Venus over hals quam/ daer sy t'samen te bedde laghen/ sonder eenigh naedencken / meenende dat Gallus hun soude hebben ghewaerschout/ als yemandt in soude ghecomen hebben. Dus Vulcano dit stuck van de Sonne kenlijck ghemaeckt/ vingse beyde in zijn net: en Mars eyndlijck los gelaten wesende/ werdt toornigh op den jongen/ en veranderde hem in den vogel die wy Haen noemen/ welcken oock noch op't hooft heeft den helmkam zijns Meesters/ en daerom ist dat den Haen noch sorghvuldigh is zijn misdaet te beteren/ voor zijn Meester Mars, en roept al voor den dagh/ voorseggende altijts de toecomst der Sonnen. Wat nu dese overspelighe versaminghe te beduyden heeft / is voor eerst t'aenmercken de groote verscheydenheyt van dese twee ghelievers/ te weten/ Mars, wiens aerdt niet en is als vernielen/ en ombrenghen/ ghelijck Homerus seght:

Alectryon, Mars knecht, in eenẽ Haen verandert.

Den Mensche-moorder Mars, die Landen scheyndt en Steden.

En Venus, de welcke teelt en voortbrengt alle gheslacht van Dieren/ en ander groen ghewas. Dat dese sich by een voegen/ die soo tweedrachtigh zijn: want Mars en Venus zijn te verstaen/ oneenicheyt/ en vriendtschap. Wanneer hier toe comt als over hals Vulcanus, can der niet van comen: want Vulcanus wesende d'uytnemende hitte/ verdelghtse beyde/ overtreft hun beginselen / en beletse te grontvesten. So dat de Poeten dese versieringe hebben voortgebracht/ om dat de handelingen en dingen deser Weerelt vereysschen oft van doen hebben een seker ghematicheyt en ghereghelthey t/ om te blijven bequaemlijck in hun ghestalt en wesen onderhouden en bewaert: waerom dese Ouders de teelinge van Harmonia, overeencominge/ niet onvoeghlijck wort toegeschreven. Sy hebben (seght Cartari) verselschapt Venus met Vulcano, en t'samen ghemaeckt te wesen Man en Wijf/ om dieswille dat de voortteelinge der natuerlijcke dingen/ afgebeeldt by Venus, niet toe en gaet sonder hitte/ waer by Vulcanus wort vergeleken: En hierom voeghdense oock Mars by Venus, willende met hem beteyckenen en te kennen geven de hitte der Sonnẽ. Boven dit verhaelde seght Aristoteles, dat de versaminge deser twee niet onvoeghlijck is versiert/ om dat het krijchsvolck gemeenlijck tot de geylicheyt oft oncuysheyt is ghenegen. Dickwils worden oock ontdeckt de vyerige ontamelijcke wercken der vleeschlijcker liefden hoe heymelijck gheschiedt/ en in't licht ghebracht oft voor den dagh/ met de Sonne uytghebeeldt / soo datse een schandighe bespottinghe en belachinghe worden voor al de Weerelt; Oft voor de Sonne wordt

Natuerlijcke uytlegginghe van Mars en Venus.

Leerlijcke uytlegging van Mars en Venus.

verstaen

verſtaen de Wijſheyt/ die vyant is des dwaſen Overſpels en zonden: en weder is de wellust by Venus afgebeeldt/ vyandt van der wijſheyt. Nu faelt hier te weten d'afcomſt van Mars, en wat hy voor een is/ en dan oock van Venus, die wy hier niet en moghen voorby gaen.

Van Mars.

Mars den Krijgh-Godt/ oft den krijgh ſelf/ is den ſoon van Iuno. Eenighe meenen/ Iuno hem ſonder Mans toedoen heeft ghebaert/ gheroert in haren gheeſt / om dat Iuppiter ſonder Vrouw / met alleen zijn hooft aen te raken/ hadde gheteelt Minervam. Dus is Iuno ghegaen nae den Ocean, om t'onderſtaen hoe ſy mocht ontfangen ſonder Man. Doe ſy nu vermoeyt was van reyſen/ gingh ſy ruſten voor de wooninge van Flora, Goddinne der bloemen/ en Huyſvrouw van Zephyrus. Deſe vraeghde/ waerom ſy deſe reyſe aengenomen hadde. Doe het Iuno haer ghſeyt hadde/ antwoorde Flora: Indien ſy de ſake voor Iuppiter wou verberghen / ſy ſoude haer doen hebben haer begeerte. Iuno dit belovende/ heeft haer Flora te kennen ghegheven/ dat in de velden van Olona was een bloem/ te weten/ van eenen dauwdiſtel. Iuno deſe gheraeckt oft gheſmaeckt hebbende / was hier door bevrucht. Eenighe meenen/ datſe alleenlijck haer eyghens ſloegh metter handt / en ſoo ſwangher werdt. T'kindt gheboren zijnde/ werdt geheeten Mars, om dat hy ſoude d'overſte zijn der Mannen in den krijgh/ dewijl zijnen naem comt van Mas, dat manlijck is gheſeyt. Heſiodus ſeght van deſe ſeldtſaem gheboorte niet/ dan dat Iuppiter in zijn eerſte Bruyloft troude Metis, daer nae Themis, en ten leſten Iuno, en van deſe leſte huyſvrouwe hadde hy Mars, en Hebe. Doch volghende t'verhaelde wonderlijck bevrucht worden/ ſoude Iuno hem ghebaert hebben in Thracien/ daer het volck is upter maten wreet/ en licht genegen hem tot krijgh te begeven. Hy was oock in Thracien gheeert/ en Godſdienſtich in achtinge en weerden gheweeſt/ ghelijck den Poeet Lycophron met dit veers wel betuyght: *(margin: Van de hercomſt van Mars.)*

> Miſbruyckt den heylgen naem niet des Creſtonſchen Godt.

Want Creſtona is een ſtadt in Thracien: en ghelijck als Mars daer ghevoedt was van Thero, was hy den Godt oft Patroon van Thracien. Het ſchijnt hy geen Echte Vrouw noyt en hadde/ ten waer Nerienna, oft Neria: hoewel hy by verſcheyden een deel kinderen hadde: onder ander eenen ſoon Bythis, daer t'Landtſchap Bythinien den naem af heeft: en eenen Thrax, daer Thracien den naem van heeft. Mars worden wel verſcheyden namen ghegheven/ nae de plaetſen daer hem Tempels ghebouwt waren/ en dergelijcke/ ons niet dienſtigh weſende. Maer Heraclides van Ponten houdt hem niet anders te weſen als den krijgh ſelf/ en dat Mars comt van t'Grieck woordt Arés, beteyckenende vervloeckinghe en ſchade. Orpheus in den Lofſangh van Mars, neemt hem voor een raſerye/ en dulheyt des krijghs / daer de ghemoeden der Menſchen van ſwangher worden/ daer hy ſeght: *(margin: Van Mars kinderen. — VVat Mars is te verſtaen.)*

> Dul Coningh Mars, die wreedt plaſt in't vergoten bloedt,
> Die grouwlijck met de doon moedtwille vuylijck doet,
> Verhongert Godt des moorts, Godt bloedigh der krackeelen:
> Godt die ſnel henen vlieght, daer ſlaghen ſijn te deelen:
> Om ſat te ſijn van bloedt, aenvalligh ghy indringt,
> Grammoedich ſteeckt en ſlaet, dat ſchildt en harnaſch clinckt.

(margin: Eyghenſchappen van Mars, oft den krijgh.)

In't Eylandt Lemnos plaghmen hem Menschē t'offeren/ t'welck namaels om de grouwsaemheyt werde naegelaten. De Poeten hebben hem voor gheselschap byghevoeght/ verschricken/ toorn/ en gheroep/ die hem volghen/ en dienen als Schiltknapē: want den Poeten was toegelaten/ in hun herssenen te drucken/ al wat hun aengaende hun Goden docht goet te wesen. En om dat den krijgh door de verslagen lichamen onbegraven liggende veroorsaect Pest/ gaven sy Mars tot een Voerman Bellono: zijn twee Peerden zijn/ Vreese/ en Verschricken: zijn voorloopster is t'Gerucht/ die haer wiecken roert/ en saeyt vast valsche en waere tijdinghen van den krijgh/ vervullende Landen en Steden. Van zijn uytbeeldingen en wapenen leestmen in Vincent Cartari, in de beschrijvinghe van de beelden der Goden. Wat nu beduydt oft te seggen is/ dat Mars, die den krijgh is/ gheboren wordt/ oft zijnen oorsprong heeft alleenlijck van Iuno, die den Rijckdom/ oft de Goddinne des Rijckdoms is/ dat is/ om dat den Rijckdom verhoovaerdight/ en dat door hooghmoedt nijdt en tweedracht ontstaen/ waer door den krijgh zijnen oorsprongh heeft. Oock is ghemeenlijck de begeerte tot Rijckdom/ Coninghrijcken en heerschappijen/ oorsake der Oorlogen: en altijts is dē krijgh geern daer Rijckdom is/ als die daer beter ghevoedt wordt/ dewijle daer wat te crijgen is/ waer toe licht oorsaeck ghevonden wordt: want den Krijgh is om te crijgen. Dat Mars is gehouden geworden voor den Godt der Oorloge/ is/ om dat hy d'eerste is gheweest/ die ghevonden heeft den middel en t'gebruyck der wapenen/ hem te wapenen/ en een heyrcracht toe te stellen/ en alles wat tot den Krijgh oorboorlijck was. Dat hy ghevoedt is geworden van Thero, is/ om dat dese Voesters naem beteeckent wildicheyt: want nae het seggen van Timotheus, soo Plutarchus verhaelt/ was Mars een Tyran/ verdervende Steden en Landen/ in plaetse dat de Wet de Coninginne der Steden is/ soo Pindarus seght. En Homerus seght niet/ dat Iuppiter Coningh/ en Vader van al de Weerelt/ den Coningen heeft gheghevcn gereetschappen en ghebouwen om mueren te breken/ Galeyen noch Schip-vloten om hun Coninghrijcken bevestigen en onderhouden/ maer wel de Wetten en ghérichte/ die meerder van machten zijn als alle ander dingen: en hierom wort Mars oor geen seker woonstadt noch rust-plaets toegeeygent.

VVtlegginghe van Mars gheboorte.

Mars vinder des krijghs.

Van Venus.

MArs, als verhaelt is/ soude geboren wesen sonder Vader: en Venus, nae d'oude gedichten/ en soude geen Moeder hebben gehadt/ maer van den schuyme der Zee voortgecomen zijn/ en van dē bloede des Hemels/ te weten/ van Cœlius: want doe Saturnus met de seyssen oft sickel zijnen Vader Cœlio de eyghenis oft manlijckheyt af hadde gesneden/ werp hyse in de Zee/ en van het schuym/ dat van dit werpen op de Zee quam drijven/ is hier van voortghecomen Venus. Hierom werdt sy geheeten Aphrogenia, als geboren van het schuym/ dat op Grieex geheeten wort Aphros. Eenighe noemen haer Aphrodite, op Grieex soo veel/ als schuymighe/ oft schuymster: Oock seght Aristoteles, dat het zaedt schuymigh is. Doch en is sy niet alleen geheetē Aphrodite, nae het schuym: maer haren naem heeft oock oorspronk van t'woort Aphrosyne, t'welck ghesept is sotheyt/ en beroeringe des geests. Venus dan in de Zee geboren wesende/ soude zijn ontfangen geweest in een schulp/ oft Peerel-moeder/ en soude daer mede in het Eylandt Cypers zijn aengeswommen/ en daer

Van Venus gheboorte uyt der Zee.

Venus heet Aphrogenia, om datse van't Zeeschuym voortquam.

Venus soud' aengecomen sijn in Cypers.

ten

ten eersten ghewelcomt van Cupido: want soo was sy uytghebeeldt in eenen Tempel in Griecklandt/gelijck Pausanias verhaelt. Doe sy te lande gecomen was/ drooghde sy vast met beyde handen haer aensicht en hayr van het Zeewater/ en openbaerde haer eerst te Paphos. Homerus seght: Doe Zephyrus haer over de Zee hadde ghevoert in Cypers/ hebben de Vren het last aengenomen haer te voesteren oft te voeden/en hebbense gecleedt en verciert/gelijck in der Goden Lofsangh des verhaelden Homeri te sien is/ daer aldus staet:

Cytheræa de schoone ick op de Luyt ben singend,
Die met vergulden vlecht haer hooft is moy omringend,
Wien t'Cypersch Eylandt oock haer, als sijn Vrouw vermaert,
De schuldigh' eere geeft, jae Cypers daer ter vaert
Sy met een soet geblas des Zephyrs quam gedreven
Licht over t'golvigh veldt, met sachte schuym verheven,
Daer d'Vren jonstigh haer ontfingen met ootmoedt,
En met een goet onthael wel conden in gemoedt,
Godlijcke cleeren reyn, aen t'lijf haer gaende trecken,
En haer schoon blonde hayr met gulden spansels decken.

Hier en seght hy niet/datse in Cypers quam in een schulp: maer dat Zephyrus haer daer bracht met het schuypm der Zee. L.Gyraldus verhaelt/dat Festus beschrijft/ dat Venus eerstmael aenquam in de schulp/ in het Eylandt Cythera, waerom datse soude zijn ghenoemt Cytheræa, Cythereia, en Cytheris, oft om dat in't voornoemde Eylandt gheweest is eenen ouden Tempel van Venus. Verscheyden namen van Venus. Nu wy van haren naem oft namen te verhalen voor hebben/ is te weten/ dat den eygen naem Venus by den Latijnen zijnen oorsprong oft eygenschap heeft van het comen/ dat sy tot alle dinghen comt/ oft om dat alle dingen voor haer voortcomen. Sy wort oock gheheeten Cypris, en Cypria, om datse te Cypers was gheeert: alwaer sy(gelijck Lactantius seght)de Hoeren-const geoeffent/en den Vrouwen aldaer eerst ghelcert heeft met sulck ghewin hen te gheneeren. Onder ander Tibullus noemtse met den naem Cypria, daer hy seght:

O Cypria, in u schulp ghevoert goetgunstigh sijt.

Sy was noch gheheeten Philomedeia, oft Philomeides Aphrodite, dat is/ de lachlievende Venus, lachsaem/oft lachbaer/ als die niet en begeert als lacchen en vroplijckheyt. Sy hiet Erycina, nae eenen bergh in Cycilien/ daer AEneas haer ter eeren eenē uytnemendē Tempel hadde gebout. Verticordia hietse/dat is/herte-beweeghster. Hetaira Aphrodite, dat is/de lieflijcke oft vriēdlijcke Venus: en was van d'Atheners geeert/also Apolodorus schrijft/om datse Vrijers en Vrijsters vereenight. Mitheenna hietse Scotia Venus, nae de duysternis/nae een eensaem doncker plaetse/daer sy een heerlijcke feest hadde/oft om dat haer wercke in duyster geschiedē. Sy hadde noch veel namē/hier te lang te vhalen. Sy was ooc geheetē Somer oft April-Goddinne/en Goddinne der Hovē oft Tuynē/daer sy in was gestelt om het teelen en wasdom: want sy was Goddinne der telinge/oncuysheyt/wellustichcyt/aerdicheyt/troetelinge/ en dergelijcke: gelijck veel sulcke dingen in harē gordel Cestus warē uytgebeelt: want hy was vol soeticheyt/vriendelijcke woordekēs/goetgonsticheyt/lieflijcheyt/ wijsmakinge/en cleen minne-bedrogh ghewevben oft gevlochten/met alderley strijdige tegenstandicheden/eygen oft bequaem de lesschende liefde t'ontsteken/ gelijck met vyerslagh en baenst/ aenlockingen der liefden/ en liefdighe veron- Vā Venus gordel, wat daer in was uytgebeelt.

weerdichept/en goetgonstighe onthalinghe/ wepgeringe/soete grijnekens oft lachskens/minnebreuck/en versoeninge/ spijtichept/vriendelijck toelaet/harde antwoordt/ hope/ wanhope/lacchen/schrepen/ vreucht/ verdriet/ en ander dergelijcke vernieuwinge der prickelingen/ die de slaperige wackert/en seerder doen gaen als sp willen / gelijck dese wercken op den halsbandt oft gordel Veneris van Homero in't 14e. Boeck der Illiaden, aldus zijn beschreven:

S'onbandt den bandt bewrocht, al metter naeld bestickt,
Beschildert duysentfout: want hier in sijn ghestchickt
De koesteringen al, en al de lieflijckheden,
De trecken loos, t'aenlock, t'gebaer, geveynsde zeden,
T'behagen oock daer by, de vriendlijckheyt seer soet,
En lust om met zijn paer te paren tot gebroedt:
Hier oock vryage praet, verleyder der gemoeden,
Die selfs oock t'herte steelt des alderwijsten vroeden.

Boven al dese epgenschappen was dese soete Goddin soo beleeft en genadigh/ datse niet dede als lacchen met de valsche Eeden/ die de Minnaers by haren naem deden/ soo Tibullus in't eerste zijner Claegh-dichten oft Elegien seght:

By Venus mogen vry wel Eeden sijn gesworen,
Sy vliegen in de locht en in de Zee verloren.

Dus isser van dese Vrouw Venus veel gheraes: Maer is t'aenmercken / om goede uytcomst van dese Heydensche versieringen te hebben/ hoe dat eenighe oude Dichters hebben gesocht hun epgen ongeschickt vuyl leven te verschoonen/ met van hun Goden veel snootheden te versieren: D'een maeckte Bacchum een dronckaert / d'ander Mars een wreet Tyran/ en Venus een overspelighe Hoere: upt welcke ghedichten veel quaets is onstaen/ alsoo dat noch ter tijdt den naesmaeck van dit snoode onredelijck ghebrouw oft giftigen dranck den Menschen ontsinnight/betoovert/en verblindt: Alsoo dat onder ander/de vuyl zonde der oncuyshept/ oft des overspels/ wort Venus werck/oft t'werck van een Hemelsche Goddinne geheeten/ en de overspelers/ hoeren en boeven/ Venus kinderen / Venus dieren en wichten: Roovers en moorders/ oft twistliefdighe dulcoppige vechters/ Mars kinderen/en cloecke Helden: Grove suppers en dronckaerts / kinderen van den Godt Bacchus / en soo voorts. Dus hebben grouwlijcke zonden/en vuyle schanden/tot een schaedlijck ontstichten/ ter Weerelt eenen schijnbaren en fraepen glimp/ oft aensienlijcken glans/ behouden. Bacchus segghen de Poeten was oock den Wapen oft Schilt-drager van Venus: want sp sonder malcander qualijck connen verblijden. Waer op Terentius in zijn Cluchtspel van den Besneden oft Ghelubden seght:

Bacchus den Schiltknecht van Venus.

Want Venus is coudt, wanneer sy
Noch Liber noch Ceres heeft by.

Dese Venus soude door den dienst der Horæ, dat zijn d'Vren/ gebracht oft gevoert zijn in den Hemel/ seer heerlijck gheciert en ghecleedt / en aldaer van al t'Hemelsche gheselschap ghewelcomt/en de handt ghekust/en alle Goden vondense soo schoon en behaeghlijck / dat elck op haer verlieft / haer wel te Wijf hadde willen hebben. Nu comt Cicero in't 3e. Boeck der Natuere der Goden voort met meer Venus, verschepden Ouders hebbende: d'eerste/ was dochter van den Hemel/en van den Dagh: de tweede/gheteelt van t'schuym der Zee/ welcke by Mercurio hadde Cupido, tweedē des naems: de derde/ dochter van

Verscheyden Venus.

Iuppiter en Dione, dese trouwde Vulcanus, en hadde by Mars den Anteros: de vierde was gheteelt van Syrus en Syria, dese was oock gheheeten Astarte, en trouwde den schoonē Adonis. Pausanias verhaelter oock drie/ welcker beelden Harmonia dede maken van t'hout van Cadmus haer Mans schip/ en sy offerde hem desē/ en gaf elcke haren eygen naem: d'eerste noemde sy Vrania/ oft Hemelsche Venus/ ter oorsaeck van haer kuyssche suyver liefde/ vergrouwelende voor alle vleeschelijcke versellinghe: de tweede Pandemus, volckighe/ oft des ghemeenen volcx/ de welcke tracht tot het volbrengen der vleeschlijcke wercken: de derde/ Apostraphia, gelijck afkeerende oft belettende t'Menschgeslacht van de vuyle wellusten/ en de wercken der selver/ die teghen natuersche Wetten strijden. Maer Plato in't Bancket seght/ datter zijn twee Venus, en twee Cupidons: want Venus is niet sonder Cupido. D'een Venus, seght hy/ is ouder als d'ander/ en is sonder Moeder/ dochter des Hemels/ die wy noemē Hemelsche/ reyne en kuyssche/ niet anders soeckende als een lichtende blinckentheyt in der Godtheyt: oft door een seer yverige liefde die sy in ons baert/ onse Sielen te vereenigen met t'Godlijcke wesen/ als die t'beeldt en teecken des selven is. D'ander is de jongste dochter van Iuppiter en Dione, dese wort ghenoemt volckische/ vleeschlijcke/ wellustige/ gemeenlijck haer onthoudende in eensaem holen/ en doncker plaetsen/ om dat haer wercke verborgen willen wesen: dese noemt Pausanias te deser oorsaeck Melæna, dat is/ de swarte. Dese verscheydenheyt verhaelt hebbende/ is nochtans het ghemeenste gevoelen/ dat Venus was uyt t'Zee-schuym gheboren/ en eerst van den Nymphen ontfangen/ haer eerst vertreck nemende tot den bergh Cythera, en van daer te Cypers/ en dat onder haer voeten bloemen zijn ghewassen. Sy wort gemaeckt met een Peerel-moeder oft schulp in de handt: haer Koetse-peerdē zijn twee Duyven/ en twee Swanen: de Duyven soude sy bemint hebben/ om den goeden dienst die haer eens dede de Nymphe Peristera: waer vā dus versiert is. Cupido, de Liefde/ eens wesende met zijn Moeder in een genuechlijcke plaetse/ al gheverwet oft overdeckt met alderley bloemen/ weddede tegen haer/ dat hy eens soo veel oft meer bloemen als sy soude plocken en vergaderen: Venus weddede neen. Dus also elck zijn vlijt dede om meest te lesen/ de Liefde door de veerdicheyt zijner wiecken vliegende snel van bloem tot bloem/ soude overtroffen hebben/ dan daer is op t'slagh ghecomen de Nymphe Peristera, die haer schickte op de zijde der Goddinne/ en lasen t'samen soo veel bloemen/ dat den cleenen Liefde-Godt de weddinghe verloos/ waerom hyse uyt onverduldicheyt veranderde in den voghel van haren naem/ te weten/ in de Duyve/ die de Griecken Peristera hieten. Doch Sappho versiert/ dat Veneris waghen was ghetrocken van Musschen/ als wesende onkuyssche vogelen. Ander meenen/ t'was om dat de Griecken met sulcken naem oock der Mannen lidt meenden. Sy droegh op't hooft eenen krans van Provence Roosen/ die van t'bloedt van Adonis zijn voortghecomen/ waer van t'zijnder plaetse volght. Den Myrteboom wordt haer toegheeygent/ om dat hy cracht soude hebben tusschen twee liefde t'ontsteken en t'onderhouden/ en is een gewas dat geern by der Zee is/ daer Venus uyt quam. Venus was oock met boge en pijlen beschreven/ als men sien mach in de Medea van Euripides, daer hy haer doet segghen:

Twee Venus en Cupidons.

Peristera, wert in een Duyf verandert van Cupido, waerom de Duyven Venus treck-peerden sijn.

O Cypris, laet te geenen wijlen
Wt uwen suyckerigen Tros,

Met soet aenlock behonight los,
Te mywaert niet een van ù pijlen:
Noch met verstaelden schicht der minnen,
Wt uwen koker guldigh claer,
Mijn suyver borst comt niet te naer,
Te quetsen wilt haer niet beginnen.

Iuliaen Egypter tuyght oock desghelijcx/ datse bogen en pijlen voert: so doet Virgilius in't eerste der AEneidos. Eer wy noch van Venus scheyden/ moeten wy van haer kinderē verhalen: By Anchises hadde sy AEneas: by Mars, Harmonia, so Hesiodus tuyght: by Mercurium, den Hermaphrodijt. Onder ander/ door't aentasten van Iunos betooverde handt/ baerde sy Priapum. Men seght oock/ dat de wijsmakinghe/ in Griecx Pitho, haer dochter is/ om dat de welsprekentheyt in deliefde voeghlijck is: daerom wordt Mercurius haer ghesellle onder de Gratien geheeten/ en Cupido Mercurij soon. Hesiodus seght/ dat sy by Mars hadde de Vreese/ en de Bleeckheyt. Veel meer kinderen hadde sy: Oock den voorverhaelden Anteros by Mars. Lilius Gyraldus seght/ Anteros eenen naem te wesen van Cupido, die de liefde doet over en weder comen. Oft gelijck sommige meenen/ soude Anteros wesen Tegen-liefde: want daer waren in de Schole der Eleen d'uytbeeldingen van Liefde en Tegen-liefde. Cupido hadde eenen Palmtack/ die Tegen-liefde oft Anteros hem pooghde uyt de handen te nemen. Cartarius seght/ dat Anteros was eenen Godt/ den welcken straffinge oeffende over een yeder/ die niet en beminde oft lief en hadde yemant anders/ die hem liefde toedroegh oft beminde/ te weten/ die de liefde van ander niet met ghelijcke liefde en betaelde: maer en was geenen Godt die onliefde verweckte/ ghelijck sommige meenen: want men mach hem houden te wesen/ vergeldt van liefde/ oft weder-liefde/ oft liefde voor liefde. Porphyrius den Philosooph tot bevestigen schrijft van hem aldus: Venus hadde ghebaert Cupido, en doe veel tijdt verloopen was/ werdt sy te mercken dat hy weynich oft niet ghewassen was/ maer bleef schier soo cleen als doe hy gheboren was: heeft daerom raedt ghevraeght aen t'geheymnis van de Goddinne Themis, hoe sy daer in mocht voorsien. Haer wierdt gheantwoordt/ Dat soo langhe Cupido alleē bleve nemmermeer en soude wassen/ maer moste hem baren een broeder/ op datse onderlinge liefde hadden/ en dan soude Cupido wassen alsoo veel als behoeven soude. Venus t'geheymnis geloovende/ baerde Anteros: soo haest en was desen niet gheboren/ Cupido en begon te wassen/ zijn wiecken te verbreyden en uyt te strecken/ en cloeckmoedigh voort te stappen. En t'is soo met dese twee gestelt/ dat geen tijdt oft selden den eenen yet is sonder d'ander: en wanneer Cupido siet/ dat Anteros wasset en groot wordt/ soo wilt hy hem noch meerder toonen: siet hy hem cleen/ hy wordt van gelijcken cleen/ hoewel het Anteros hem dickwils ten spijte doet. Dus wast de liefde in den persoon/ die ghelijcke liefde ghedreghen wordt: want den gheliefden moet den lievenden lieven. Dat dese twee verhaelde om dē Palm strijdende in der Grieckē Scholen waren gestelt/ soude wesen om de Jeught tot onderlinge liefde te verwecken/ als eenighe meenen: maer ick acht dat het was/ dat yeder soude hebben lust om in leeringe t'overtreffen zijnen geselle: ghelijck sulcx aen den constigen Schilders wort ghespeurt/ die hebbende yemandt die beter te doen soeckt/ te meer van den lust ghepricklelt zijn om constigher te worden: soo gaet het oock met

VVat kinderen Venus hadde.

Anteros wat hy is.

Cupido con sonder den Anteros niet wassen.

met den Tegen-vrijers/ die een Dochter t'samen vrijen / want dan wordt de liefde te vyeriger. Noch souden de dry Gratien wesen de dochteren van Venus en Bacchus, nae dat sommighe schrijven. Ander seggen/ sy waren haer toegewijdt oft gheeyghent/ om datse met en doet sonder [illegible]eenschap der Gratien: want gelijck als Pausanias seght/ Venus doe sy den twist-appel van Paris ontfangen soude / dede sy by haer comen Hymeneum, Cupido, de Charites, oft de Liefdekens/en de Gratien. Eyndlijck nu/Venus en is niet anders als de verborgen begeerlijckheyt en lust/die de Natuere bestelt en ghevoeght heeft in allerley dieren/ tot voort-teelinghe: waer van wy claer bewijs hebben/ als de Lentische laeuwicheyt der locht alle dingen gheneghen maeckt/en verweckt te teelen zijns ghelijck. Waerom Lucretius t'koel windeken Aura, en t'geblas des Westē windts oft Zephyri, seght te wesen boden oft voorloopers van Venus. Sy wort gesept uyt t'schuym der Zee ghebooren te wesen/ om dat het teelighe zaedt der Dieren niet anders is als t'schuym des bloets/ het welck siedende boven drijft oft swemt: oock de pekel/oft soutte vochticheyt/ gheeft tot der voort-teelinge niet weynigh behulps/ met verweckinghe tot oncuysheyt door haer hitte en scherpicheyt. Dat Venus waghen onder ander dieren wort oock voortghetrocken van Swanen/ is/ om dat de ghene die puntigh/ claer/ geestigh en fraey zijn / zijn bequaemst ter vryagie/ en worden meest bemint: gelijck de Swane een van de witste en schoonste vogelen is. De Gratien waren dochters der Hemelsche Venus, om der mildtheyt wille/die men aen allen luyden met eeren moet oeffenen: eene van dryen toonde haer den rugghe / en twee t'aensicht / bewijsende dat een eerlijck Mensch voor een / twee vriendtschappen oft mildtheden doende is.

Natuerlijck uytlegginghe wat Venus is.

Aura en Zephyrus voorloopers van Venus.

Swanen in Venus waghen waerom.

De Fabel van Leucothoë mach verstaen zijn / dat onder den volcken van Achemenia, is een plaetse overvloedigh van Wieroock / die Leucothoë was geheeten/ daer de Sonne seer heet schijnende/schijnt op verlieft/ en comt daer ingelijckenisse van de Moeder/te weten/sy bewijst den Wieroock-geerdekens een voedighe hulpe / soo datse van der aerden vochticheyt hebbende / in wasdom toenemen / en beclijven.

Van Leucothoë.

De Fabel van Clytië is anders niet/als d'ongeluckicheyt der verliefde/die seer ontsteken met yver oft jaloersije/ keeren en draeyen menichmael om end' om t'ghueliefde/ vreesende dat te verliesen/ wesende geleken de bloem Elitropio, een groote roode bloem/ die altijt keert nae de Sonne/ Torn al Sole by d'Italianen geheeten/ en by ons Sonne-bloem.

Van Clytië in de Sonnebloem.

De Fabel van den Jonghelingh Daphnis, die door yverighe liefde tot de Nymphe Thalia in steen veranderde/ vindtmen by geen Schrijvers/ al ist dat Theocritus en Virgilius in hun Herder-liedekēs zijn groot ongeval beschreven. Diodorus schrijft doch van Daphnis, den soon Mercurij, den welcken was berooft van het licht zijner ooghen / door yver der liefden tot eender Nymphe/ t'welck soo veel ghesept is / als in steen te wesen verandert / dewijl een blindt Man is te gelijcken by eenen steenen Man. Noch minder vindtmen de Fabel van Scython, dan wel van eenen/die een Heere was in Thracie/hier niet hebbende eenige overeencomst. Van Celmus in Diamant/ en de Curetes uyt den Regen/vindtmen geen beschrijvinge/ alhoewel eenighe hebben gewilt/dat dit volck om t'verachten des Godsdienst/ was door dē Regen vernielt/en weder gewassen met den Campernoelen. Van Crocos vintmen oock niet bysonders.

Van den jongheling Daphnis.

Van Hermophroditus, en Salmacis.

De Fabel van Hermaphroditus, en Salmacis, hier van vind' ick by eenighe uytlegginge/ die om eerbaerheyts wille verdient verswegen. Het willen oock eenige duyden/ dat Mercurius is een Planeet/ die Man by Man/ en Vrouw by Vrouw is/ te weten/ comende by ander Planeten/ so dat die onder zijn ghesterte geboren wordē/ zijn geneyght tot beyde kunden oft sexien: dan ick acht/ dese Fonteyn oft Borne Salmacis can bequamelijck gheduydt worden op den Echten staet/ dat welck een claer suyver water is/ daer twee een worden.

Dat dese Fabel vertelsters/ gesusters van Theben/ verachtende de Bacchi Feest/ veranderden in Vledermuysen: hier by worden gheleken die nemmeer smaken de soetheyt des Wijns/ de welcke niet wesende vrolijck noch levende van gheest/ daerom doolen hun gheesten in ghedaenten van Vledermuysen/ in donckerheyt van snoode nederighe dinghen.

Van de Helle.

EEr wy nu comen tot de Fabel van Ino en Athamas, vinden wy de Helle/ daer Iuno henen is comen reysen/ om de dry raserijen in't werck te stellen. Van de Helle hadden de Poeten verscheyden ghevoelen. Eenighe Schrijvers der Heydenē en Poeten verloochendē de Helle/ als Pausanias in de Laconikē/ Cicero in't gedinge voor Cluences. Iuvenalis volgt oock hun meeninge/ en seght:

De Helle verloochēt van eenige Poeten.

Dat onder d'aerde sijn Siel-geesten, Coninghrijcken,
In Stygis afgrondt, oock vuyl vorschen van ghelijcken,
Een Schipper met een schip, die Sielen voert ghelaen,
Dit canmen qualijck selfs den kinders doen verstaen.

En Lucretius in zijn vierde Boeck:

Den dryhooft Cerber fel, dry susters raesrigh wreet,
Des Tartars rouwen kuyl, die bortelinghe heet
Des vyers, met grousaem keel uytspouwt siet al dit wesen,
Is ydel, daer en is geen waerheyt oock in desen.

Desgelijcx Lucianus in de T'saemspraeck der waerheyt/ houdt alle de Helsche dingen voor versieringen: Doch Homerus, Virgilius, Tibullus, en Ovidius, verhalen van de velden Elysij, daer een yeghelijcke Siele der vromen soude gherustlijck leven/ en oeffenen de selve dingen/ daer sy ter Weerelt mede plachten om te gaen. Dese plaetse schreven sy te wesen in de Helle: Doch zijn verscheyden meeningen der Schrijvers/ waer dese velden waren. Eenighe meenen/ sy waren in de gheluckighe Eylanden/ oft Canarien: ander/ boven Engelandt/ ontrent Yslandt/ oft ander plaetsen: ghelijck sy de Helle en den ingangh oock in verscheyden plaetsen beschrijven. Wat nu geseyt wil wesen met dese velden Elysij, is licht te verstaen: want wanneer wy ernstlijck hebben overleyt ons voorleden leven/ en dat wy bevinden eerlijck en deuchdelijck te hebbē geleeft/ soo bevoelen wy ten lesten in den eyndt onses levens een uytnemende ghenoeghen/ en een gherust ghemoedt. Dewijl wy nu van de Helle beginnen verhalen/ behoeven wy van den Godt/ oft Coningh der selver te beschrijven.

Van den velden Elysij.

VVtlegh op de velden Elysij.

Van Pluto.

Van Pluto wat hy is.

D'Afcomst van Pluto hebben wy voor henen verhaelt/ en wat den naem Pluto beduydt/ is te weten/ dat Plutos op Griecx is geseyt Rijckdommē: want hy wort ghehouden voor den Godt der Rijckdommen: doch by eenighe ghemeent/

ghemeent/dat het is van wegen de veelheyt der dooden/dat hy daer van rijck is. De Latijnen heeten hem Dis, oft Dispater, oock om de voorgaende meeninghe. Quintilianus meent/dat hy Godt des rijckdoms is geheeten/ om dat hy het tegendeel soude wesen/te weten/als geenen rijckdom hebbende/om dat het de doode al naegelaten hebben: want men hiel hem te wesen oock dē Godt der dooden. Men schreef hem te hebben sleutelen/om dat de dooden niet weder mochten comen. Hy wort gehouden voor de hooftstoffe oft Element der aerden/daer alle rijckdommen uyt comen. Coningh oft Godt soude hy zijn gheheeten/ om dat hy d'eerste was/die de lichamen der dooden eerlijck en met begangnis begon te begraven. Pausanias schrijft/ dat hy was uytghebeeldt/ dat hy ghedraghen was van Vrede zijn voester: het welck te kennen gheeft/ dat Vrede een oorsaeckster oft voester is des Rijckdoms/te weten/door neeringe/ die in tijt des vreeds spoedigh en bloeyende is. Orpheus noemt Pluto te wesen de deucht en cracht der aerden/ en somtijts d'aerde self. Cicero in't 2e. Boeck van de Natuere der Goden seght oock: Alle de cracht en natuere der aerden is toegheeygent den Vader Dis, die de Griecken noemen Pluto, om dat alle dinghen comen van der aerden / en weder in aerde verkeeren. Nu aengaende de Poeetsche Helle/die en is niet anders/als alderley zonden/en de ongevallicheden en rampen/die den roeckeloosen ondeugende Menschen door quade wercken overcomē en treffen/en de knagende wroegende Conscientie diese pijnight en veroordeelt: oock d'onrust en moeyte/ die d'onversadige gierige Menschen en dergelijcke hebben/ en hun selven aendoen/ ghelijck de namen der Peerden Plutonis mede brengen/ waer van elder/ te weten/ in d'ontschakinge van Proserpina, sal voegen ghesproken te worden.

Pluto met sleutelen, waerom.

Pluto gevoestert vā Vrede, wat beduydt.

VVat de Poeetsche Helle is.

Van den Hel-hondt Cerberus.

DEn Poeet Hesiodus seght/dat Cerberus was geteelt van Typhon, grouwlijck groot gedrocht/ waer van volght in't 5e. Boeck/en van de Nymphe Echidna, die half maeght half slange was. Zijn gestalt was/als eenen Hondt met drye hoofden. Oock schrijven hem dē meestendeel drye hoofden toe/en sommighe gheven hem vijftigh/ en sommighe hondert hoofden/ en maken t'hayr zijns hals en oock zijns lijfs al slangen/oock zijnen steert een slange. Hy soude wesen den Poortier der Hellen / alle Sielen ter Hellen incomende groote toevinghe doende met welcomen: maer de vluchtige, die ter Hellen niet in en willen/ verslindende. Sommige verhalen geschiedenissen/ om de vertellinge van Cerberus te maken warachtigh/ segghende/ dat Theseus en Pirithous, doe sy Helenam hadden ontschaeckt/ en datse Theseo met lot te deel was ghevallen/ hy Pirithoum upt dwangh most sweeren/ hulp en ghesełschap te gheven / om hem oock een schoon Vrouw t'ontschaken/en verhoorende dat Aidoneus Coningh der Molossen / een seer schoon Dochter hadde/ trocken sy daer henen. Nu Pluto, Aidoneus, Aides, en Orcus, is al eenen Man: de Dochter hiet Proserpina, en de Moeder Ceres. Desen Coningh hadde een vreeslijcke Dogghe/ geheeten Cerberus, en wie zijn Dochter begeerde te vrijen/ moste teghen Cerberum eerst strijden/ en de ghene die hy verwon/ die scheurde hy aen stucken. Dees twee ter plaetsen ghecomen/ meenden de Dochter listlijck t'ontvoeren. Het welck den Coningh verstaende/ steldese gevangen: Pirithoum liet hy van den Hondt verscheuren; Theseus, om dat hy upt dwangh was mede comen/ bleef

Van wat Ouders dat Cerberus is.

Gestalt vā Cerberus.

Geschiedische uytlegginge.

bleef ghevangen/ gelijck Zezes en Plutarchus in't leven Thesei schrijven. Hier uyt souden de Poeten versiert hebben/ dat dese twee t'samē in de Helle gingen. Meer vertellinghe isser van Cerberus, te langh/ en onnoodigh. Oock vind' ick wel by Natalis eenighe natuerlijcke uytlegginghen / die my duncken weynich aert te hebben: Maer Cartarius seght/ dat Cerberus is te seggen op Grieck soo veel als Vleesch-verslinder: waerom hy by eenige wort gehouden voor d'aerde/ die der dooder lichamen verteert. Ander hebben verstaē by Cerberum, des Menschen vleeschlijcke lichaem/ het welck hem seer genuechlijck aenstelt als yemandt daelt in de Helle/ dat is/ als yemandt hem begeeft tot den zonden en vleeschlijcke wellusten: maer als yemandt daer weder uyt wil oft van scheyden/ en hem tot een deuchtsaem leven begeven/ dan is het onwilligh/ en stelter hem teghen: want swaer en moeylijck ist/ weder van daer op te stijghen nae den Hemel des deuchdighen eerlijcken wandels / ghelijck Virgilius in zijn 6e. Boeck AEneidos verhaelt/ segghende:

VVat Cerberus te seggen is.

Leerlijcke uytlegginghe van Cerberus.

> Ghemacklijck is den wegh ter Hellen-waert te gaen,
> De deur is nacht en dagh voor yeder wijdt ontdaen:
> Maer t'valt van daer seer swaer den Hemel-wegh besporen,
> T'geschiedt maer somtijts een, die uyt Godt is gheboren.

Dus en is dit Helle-dalen niet / als hem te begheven te woelen in eenen hoop ghebreken en sondighe vreuchden/ daer t'vleesch wel in te vreden is: maer in't verlaten/ maeckt de sinlijcke genegentheyt groot getier en wederspannicheyt/ om niet moeten der redelijckheyt ghehoorsamen. Hierom hebben de Poeten oock versiert / dat Hercules den Hel-hondt Cerberum verwonnen leyde in een ketten: want Hercules is ghelecken een deuchtsamigh wijs Man/ die zijn dryhoofdighe quade lusten/ als Hooveerdicheyt/ Gierichеyt/ en Oncuysheyt verwonnen hebbende/ hem onderdaen maeckt. Daer tegen Pirithous wort ghelеken den dwasen ondeuchdighen Mensch/ die verwonnen van d'ondeuchden/ blijft in de Helle van alle boosheyt / dewijl hy quam om Proserpinam t'ontschaken: want alle die soo gantsch zijn verdroncken in de vuyle wellusten der zonden / connen qualijck voor hun doot tot een deuchtsamigh leven wederkeeringe doen. Dat desen Dry-hooft veel hoofden en slangen worden toegheschreven / is te verstaen / dat uyt dese dry-hoofdighe quade lusten en zonden/ veel meer zonden ontstaen.

Den Cerberus van Hercules verwonnē wat het beduydt.

Van de dry Raserijen/ Eumenides, oft Erinnyes.

DEse dry Susters zijn geheeten/ Tisiphone, Alecto, en Megæra, sy worden ghesеyt Dochteren van der Nacht en van Acheron. Orpheus noemtse dochteren des Aerdtschen oft Helschen Iuppiters, te weten/ Pluto, en van Proserpina. Hesiodus maecktse dochteren van Saturnus en van der Aerden / seggende: Als Iuppiter de schamel leden zijns Vaders affneedt / vielen druppen bloedts beneden / welcke d'Aerde weerdlijck ontfingh/ en haer daer mede lavende/ zijn nae eenige Jaren daer van voortgecomen de dry Raserijen. En de hoogmoedige Reusen. Epimenides, Cretisch Poeet/ wil datse dochteren zijn van Saturnus en Euonyme, en gheeftse voor susters Venus en de Parcæ. Sophocles heetse Goddinnen/ dochters der Aerden en der Duysternissen. Hesiodus in't Boeck van wercken en daghen seght/ datse dochteren zijn van de Kijvagie/ en zijn wreeckstеrs der meyneedicheyt/ waer over sy door Plutonis bevel toesicht

hebben/

hebben/ en sy waren gheboren op den vijfden dagh der nieuwer Manen. Dit bevestight oock Virgilius in't eerste Boeck van zijn Landtwerck. Dees dry Raseryen heetmen met eenen naem Eumenides, oft Erinnyes. Eumenides wil ghesept zijn/ geen goet ghedacht oft gunstichept: Erinnys, sin verderbende/ oft dul worden / op zijn Arcadisch. D'eerste is gheheeten Tisiphone: Tisis is op Griecx wrake/ en Phonos is moort/ dus so veel als wrake-moort. De tweede Alecto, dat is/ onruste: Alectos is in't Griecx so veel/ als een die geẽ stadichept oft rust en heeft. De derde Megæra, is benijden: want op Griecx Megairein, is soo veel als nijdigh zijn. Dese dry hadden/ nae der Heydenen meeninge/ over den Menschen verschepden straffingen t'oeffenen/ en waren daerom seer ghevreest. En elck strafte/ soo sy meenden/ de ghene die vervielen in misdaden van haren aerdt: d'eerste/ de moordt oft wrake: de tweede/ d'ongheruste/ die door onstadighe sinnen hun ter oncupsheyt oft wellust begaven: de derde/ die nijdt droeghen. Sommighe meenen/ dat sy den Menschen verweckten te doen die dinghen/ daer sy den naem van hadden. Lactantius volgende dese meeninghe seght: De Poeten versierden/ dat de Raseryen waren dry/ de welcke de sinnen oft gedachten der Menschen quamen beroeren: want dry zijn de genegentheden der Menschen / die hun locken en trecken alderley quaet te doen/ sonder datse op het minste acht hebben op eyghen goeden naem en gherucht/ noch op huysgesin oft gheslacht daer men van is gecomen/ noch op het eyghen leven: eerst de gramschap soeckt wrake / de begheerlijckheyt begheert rijckdom / en d'oncupsheyt geeft haer over en ghevangen onder d'oneerlijcke wellusten/ en hierom schijnt wel dat sy beschreven worden/ gheboren van t'bloedt der schamelheyt Saturni, en van der Aerde: want Saturnus is den tijt/ en zijn schamellijcke leden/ de snootheden die men metter tijdt bedrijft/ en d'over vloedichept die d'aerde gheeft/ veroorsaeckt de selve snoode wercken/ het zijn des gheests becommeringhen / die door veel middels te hebben veroorsaeckt worden nae gheleghentheyt des tijts. Die dese dry Raserije-susters maken dochteren des Nachts oft der Duysternis/ en zijn teghen de voorighe meeninghe niet: maer nae dat Virgilius in't 12e. Boeck schrijft/ soudense wesen de dry straffen/ Peste/ Krijgh/ en Dierte: en in't seste Boeck herberght hyse in't portael der Hellen/ om dies wille dat de geesten oft ghemoeden der Menschen/ bysonder der gener die op t'leste bereydt zijn den geest te geven/ zijn in groote sorge/ en swaerlijck ghequelt/ als sy hun voorbeelden en toonen hun voorleden misdaden. T'selve hebben ghemeent/ diese gehuyst hebben in eenen kuyl oft hol by t'water Styx, welckẽ kuyl niet anders aenwijst/ als een achtercamer des herten/ oft des gemoets/ waer in verborgen zijn alle dese sorghvuldichedẽ/ en quade gedachten/ wreede beulen des gemoets wesende. Wat gedaente dese Raserijen hadden/ is uyt den Poeet genoech te verstaen: sommige eygenen hen oock vleugelen toe.

Namen der dry Raserijen watse beteyckenen.

VVtlegginghe der Raserijen.

Van Tityus.

Onder ander Helle-volck vondt Iuno daer ooc Tityum, die so groot was/ dat hy neghen mergen landts met zijn lichaem bedeckte. Desen Tityus, gelijck Apollonius in den eersten Boeck/ en Apollodorus in den eersten Boeck zijns Boeckwinckels ghetuyghen/ was den soon van Iuppiter, en der Nymphe Elara, Orchomeni dochter. Iuppiter dese bevrucht hebbende / wesende de gramschap en ijver Iunonis, verbergh hyse in't inghewandt der Aerden/ tot

 dat

dat des barens tijdt tegenwoordigh was: en doe baerde sy eenen soon van wonderlijcke grootheyt / en sy is in den arbeydt ghestorven / en Tityus werdt der Aerde gegheven te voesteren / waerom hy ghenoemt werdt Aerdt-boren/ oft voesterlingh der Aerden. Hy werdt metter tijdt so stout/ en oncuysch (doch door aenstouwen van Iuno, die niet als zijn verderf socht/om dat hy van een van haer Mans bysits was ghebooren) dat hy heeft willen verkrachten Latona, waerom hy van Apollo en Diana haer kinderen is ghewopen met goede pijlen / ghetroffen/ en verslagen/ ghelijck Apollodorus Rhodiaen ghetuyght: maer de meeninghe van Euphorion is/ dat Tityus sulck overlast oft ghewelt wilde ghebruycken aen Diana, en niet aen Latona. En Pausanias in zijn Laconijcke schrijft/ datter was in eenigh Tempel in beeldinghe ghemaeckt/ dat Apollo en Diana beyde hun pijlen losteden op Tityum. Dit soude gheweest zijn in een stadt van Beotië/daer Pausanias seght/dat desen Tityus was begraven by een Beke/ wiens graf begreep ontrent het derde van eender stadie/t'welck mocht wesen veertich voeten en vier duymen. Dit comt al een weynich by t'ghene de Poeten/Homerus, Virgilius, Ovidius, en Tibullus segghen/ dat zijn lichaem negen bunder landts bedeckte. Nae dat hy van Apollo en Diana soo mishandelt was/ werdt hy in de Helle verdroncken/ en daer soo vast uytghestreckt ghebonden/dat hy hem niet en mocht roeren/daer twee Gieren/oft (so Hyginius seght) twee Slanghen hem stadich verscheuren/en zijn lever eten/de welcke altijt weder met der Manen wast/op dat zijn straffinghe/die hem toegewesen is/eeuwigh gheduere/ gelijck Homerus in zijn Odyssee, in den elfsten Boeck verhaelt. Doch Virgilius in't seste Æneidos, gheeft hem maer eenen Gier/ daer hem Homerus aen weersijden eenen byvoeght. Strabo in zijn neghenste Boeck vertelt als ware gheschiedenis/nae t'ghemeen ghevoelen/ dat Apollo van den Hemel quam op der Aerden/ temmende den Menschen / die eerst niet aten als vruchten der wilde boomen. Tityus Coningh van Panopen/en wreet Tyran wesende/ wiert van Apollo bevochtē/ en met pijlen omgebracht/gelijck hy daer na ooc doodde Python, en op dat sulcke deughnieten tot waerschouw in ghedacht bleven/ dede men t'gherucht loopen/ dat Tityus wreedlijck in de Helle was ghepijnight/ als verhaelt is. Lucretius in zijn derde Boeck leght dese versieringhe uyt op de lusten en begeerten des vleeschs / en sorghvuldicheden oft becommeringhen des gheests/die des Menschen lever pickende Gieren zijn: en hy / als een Epicureer/ wilt niet dat de Menschen hun hersenen met eenighe sorghe beswaren. Ander willen met desen grooten Tityus te kennen gheven / dat geen Menschelijcke macht / hoe groot/niet en vermagh tegen t'Godlijcke gherichte/ oft de misdaedt en wort aen den misdader ghestraft. Ander maken van Tityons Gieren/de ghedenckingen der voorhener bedreven sondighe misdaden / die de Siele inwendigh pijnighen. Nu is te weten/dat de bysonderste fabelen/en prijslijckste zijn/die verscheyden beteyckeningen hebben/om te straffen/ en te beteren de Menschelijcke ghebreken. Dese Fabel heeft oock een natuerlijcke uytlegginghe/ te weten/ dat Tityus is te verstaē den kooren-halm: want op Grieck/Tityros is een halm gesept. Nu Tityus was dē soon van Elara des vliets/Orchomeni dochter/en Iupiter was zijn Vader. Nu is by de vochticheyt des vliets te verstaen/de melckighe vochticheyt te wesen/ die in't graen is verborghen / om dat den halm sonder de Vliet-Nymphē/dat is/sonder vochticheyt/die t'eerste begin der teelinghen

Geschiednische uytlegginge vā Tityus.

Leerlijcke uytlegginghe.

Natuerlijcke uytlegginghe.

linghen is/ niet soude connen wassen: en Iuppiter/ ghelijck elder verhaelt is/ de Locht wesende/ bevrucht dese Nymphe/ dewijl de Locht in seker sapsoen den zaden uyt der Aerden verweckt/ dan comt voort niet t'verstorven moederlijck graen/maer den halm/t'welck is Tityus, d'Aerde voedet/en is daerom Aerdt-boren/en voesterlingh der Aerden: het verheft hem ten Hemel/als om Latona gheweldt te doen/ dan comen Apollo en Diana, die hem te neder vellen/ te weten/ als den halm zijnen vollen was heeft/ de Sonne en Mane gheven der ayre de rijpheyt/ dat den halm der sickel oft seyssen wordt bevolen. Dese/ te weten/ Sonne en Mane/ zijn de lever-pickers/ dat is/ die door hun crachtē t'graen rijpheyt geven/bequaem om broot van te becomē. Nu bedect desen Tityus niet alleen neghen/ maer veel duysenden bunderen/ oft merghen Landts/die al met graen oft des graens gewas ter bequamer tijt zijn bedect/ en t'graen/ als wesende de lever van Tityus, wort door der Bouweren vlijt/ midts het Jaerlijcx hersaeyen/ onsterflijck/en altijts vernieuwt.

Van Tantalus.

Tantalus was Coningh van Phrygien/ en den soon van Iuppiter, en de Nymphe Plota, oft Pluto. Zezes seght/dat zijn Vader was Imolus, Coningh van Lydien. Tantalus was oock den Grootvader van Agamemnon, en Menelaus: hoe hy den Goden zijnen soon Pelops gekoockt voordiende ter Tafel/ volght in't seste Boeck. Hier moghen wy verhalen/ hoe hy daerom was veroordeelt/ in de Helle te zijn ghequelt/ met gheduerich hongher en dorst te hebben/siende voor hem uytnemende lecker spijsen op de Tafel: maer een van de Raserijen beletse hem aen te tasten/ gelijck Virgilius in't seste der AEneidos verhaelt: maer Homerus in't elfste der Odyssееn, seght niet/ dat hem de Raserijen beletten/maer dat hy met eeuwighen dorst ghequelt/in't water staet tot den kin/ en als hy buyght om drincken/ soo wijcket van hem/ ghelijck oock doen appelen/die hy meent te grijpen. Oock soude/nae eeniigher segghen/hem Iuppiter verdrucken/ en den rugghe belasten met de rootse oft t'gheberghte Sipylus. Ander segghen/ dat hy in de Locht is gehanghen met een Rootse/ die hem over t'hooft hangt/ en telcken als hy meent te drincken/ gheeftse hem eenen grooten slagh op zijnen kop. Van sulck ghevoelen is oock Cicero. En Euripides in zijnen Orestes seght/dat Tantalus niet staende can blijven in eenige plaetse/door vreese van desen verhaelden steen: en dat hy dit moet lijden/ om d'onmatighe dertelheyt zijner tongen en ongebreydelden clap/dewijl hy sterflijck wesende/hem de eere was ghegont/ te eten aen de tafel der Goden/ en in de selve schotel te tasten/ hadde hy al t'onvoorsichtigh met snappen uytghevaren. Onsen Poeet seght oock/ dat het was om zijn quade schadige tonghe/ om dat hy der Goden verborghentheden den Menschen hadde gheopenbaert. Eenighe meenen/ dat hy alsoo te lijden hadde/ om dat (doe hem was toegheslaten aen der Goden tafel t'eten) hy ghestolen hadde Nectar, en Ambrosiam, om zijn sterflijcke medegesellen te gheven/ wien het niet en was gheoorloft t'eten. Ander/gelijck een der Wtleggers des Poeets Pindari seght/ dat het was/om dat hy hadde ghestolen/oft laten stelen eenen Hondt/die hem te bewaren was gheghеven/ en was eenen Wachthondt van Iuppiters Tempel in Candien, en alsser Iuppiter door Mercurium om sondt/seyde/dat hy hem niet en hadde. Nu dit overgeslagen/ en watter meer van te verhalen is/ so is by Tantalus te verstaen

VVaerom Tantalus most in de Helle ghequelt sijn.

 staen

VVtlegh op Tantalus.

staen een wijs Man/ oft Tantalus was een soon Iuppiters gheheeten / om dat hy veel wetenschap en kennisse hadde van Godlijcke en natuerlijcke dingen. Men seght / dat hy eenmael den Goden in zijn huys te gast hadde / en gaf hun zijnen soon Pelops te eten / waer van Ceres at de slincke schouwer / dat welcke beteyckent de tegenspoeden en benoutheden/die den luyden met eeren/ en wijse te lijden hebben/terwijlen sy heylighe en Godlijcke dingen nae trachten/om welcke men alle aerdtsche dingen overgheeft/ t'zy kindt/ oft wat natuerlijck is. Desen Tantalus was uytnemende rijck/ en nochtans soo vlijtich te kennen de Godlijcke dingen / dat hy alle sorghe der tydlijcke en vleeschelijcke lusten besijden stelde : waerom eenige seyden/ dat hy verdroncken midden d'overvloedicheyt des Rijckdoms/sagh boven zijn hooft een steenclip/die hem belettede de selve te ghenutten. Hy dede zijn medeghesellen eten en drincken de spijse en dranck der Goden/ Ambrosia en Nectar, dat is / hy maeckte den Menschen deelachtich de Hemelsche wijshcyt/ die hy vercreghen hadde. De steenclippe/ die hem over t'hooft hingh/ was den stadighen arbeydt en vlijt/ die hy tot sulcke wijsheyt te leeren dede / als dinghen die hem van alle wellusten deden onthouden. Daer isser/die dese Fabel trecken teghen de gierighe/ seggende: men heet de rijcke Menschen Iuppiters kinderen / om hun vermoghen/en datse zijn veroordeelt tot den eeuwigen dorst/om datse/wat rijckdom sy hebben/ nemmermeer en zijn versaedt/ dewijle veel altijts meer begeeren. En bysonder is by desen Tantalus te ghelijcken den ghenen/ die overvloedigh hebbende/niet en darf ghenieten nae zijnen nootdruft. De meeste Raserye van al / die hem alsulck is belettende/ is zijn sorghvuldighe vreckheyt/ oft dwase sparicheyt/waerom Horatius seght tot eenen gierighen op desen sin:

Nectar en Ambrosia, watter mede is ghemeent.

Ander uytlegh op Tantalus.

> Den Tantalus, verbrandt van dorst, hem nae de vliet
> Om drincken haest met vlijt, doch sy te rugghe vliedt,
> En van sijn lippen wijckt: wat lacht ghy gheck ? t'verhalen
> Raeckt u, hoewel ghy hoort een anders naem verhalen.

Van Sisyphus.

Het is onghewis/wiens soon Sisyphus zy gheweest : doch achtmen hem afkomstich te wesen vã AEolus, dewijl hem Homerus, Horatius, en Ovidius, Eolider heeten/ niet doch om dat hy AEoli soon is/ dan uyt zijn afkomst ghesproten oft voortghecomen. Desen Sisyphus heerschte tot Ephyren/ dat namaels Corinthen hiet/en was den schalckstten Man van zijnen tijt geacht: want hy con hem hoeden voor den list en t'bedrogh van Autolycus, den behendighsten dief die doe was/om den Menschen te bedrieghen/niet alleen door meyneedicheyt/maer oock door guychelrye en tooverye. Desen hebbende gestolen de schapen Sisyphi / doe hyse soude weder gheven/ heeft hyse gewisselt/ meenende ander in de plaetse te geven/ was het hem onmogelijck/ om dat Sisyphus onder in den planten der beesten voeten hadde eenighe cijffer-letteren gedruckt/die zijnen naem beduydden. Autolycus dit siende/werdt zijn vriendt/ en gaf Anticlea zijn dochter hem te houwlijck. Wt dit Houwlijck quam een dochter / oock Anticlea gheheeten / welcke trouwde Laërtes, den Vader van Vlysses. Het geschiede dat Iuppiter op heeft ghenomen AEgina, de dochter van de vliet Asopus, en droeghse in een plaetse ghenoemt Phlius, om haer gheselschap bequaemlijck te ghenieten. Doe nu Asopus socht/en heeft Sisyphus haer niet

Dit was doch den AEolus Godt der VVinden niet.

niet alleen den Vader ghewesen: maer seyde noch/dat Iuppiter hem met haer hadde versaemt. Asopus, om dit te weten/ liep nae zijn dochter toe. Iuppiter dit merckende/veranderde haer in een Eylandt van haren name/en stelde Sisyphum in de Helle de straffe van t'steen-rollen te lijden: welcken steen/als hy op t'opperste des berghs is/valt weder tot beneden in't dal/ also Pausanias en Homerus schrijven. Eenighe seggen/dat Sisyphus in't Landtschap van Athenen oeffenende groote rooveryen/ werdt van Theseo bevochten/en ghedoodt. En dit schijnt t'onderscheyden den Sisyphum van t'geslacht AEoli, en den genen die Coningh was te Corinthen: Doch de Schrijvers comen al over een/ dat den Eolider in de Helle was gepijnight. Eenige verhalen waerschijniger oorsaken zijner straffinge. Sommige seggen/om dat hem der Goden heymelijcken raedt te weten was toegelaten en betrouwt/ en dat hy den selven heeft openbaer ghemaeckt. Ander seggen/dat hy met ontallijcke pijnen quelde/die by hem ter goeder trouw quamen herberghen / doende onghelescht kalck in't voet-water: En noch ander oorsaken worden verhaelt van Demetrio, schrijvende op d'Olympien van Pindarus,hier te lang. Nu is voor eerst te mercken aen desen Sisyphum, hoe dat de Godtlijcke rechtveerdicheyt geen boosheyt mach lijden/ noch ongestraft en laet/ dewijl hy in de Helle ghequelt soude wesen om zijn ontrouwige meyneedicheyt en wreetheyt: van niet te houden verborgen ghelijck hy ghesworen hadde den raedt der Goden: en te hebben ghedoodt zijn gasten/ die hy met vriendlijcke schijn ontfangen hadde in zijn huys te herberghen. Het welcke leert grouwelen oft schromen voor ondanckbaerheyt/wreetheyt en giericheyt/en lockt aen tot bekenninge der ontfangen weldaedt/en Gode ghetrouw te wesen in oprechte beloften. Ten anderen/Lucretius in den derden Boeck/vergelijckt by Sisyphum de ghene/die met groote begeerte en vierigher herten onder den volcke nae-jaghen groote staten en eere/ en nochtans niet en connen verwerven/ om datse des onbequaem zijn/ oft andersins/ en dat hun meyninge te rugghe loopt: t'welck niet anders en is/ als eenen steen ten bergh op te dragen/die dan schielijck van boven neder ontvalt/ en te dal afrolt. Dus dan worden met dese Fabel te rugghe ghewenckt/ die eergierigh nae hoocheyt trachten / als wesende t'sorghlijckste dinghen deser Weerelt. Ander verstaen by desen steen Sisyphi,de vlijtige trachtinghe/oft het voornemen der Menschen / en by den opgaenden bergh/ den ghemeenen loop deses levens. Den top des berghs/daer Sisyphus zijnen steen op wouw brenghen/dat is stilheyt en gheluckige ruste/ daer des Menschen gheest soeckt toe te comen/ uyt alle Aerdtsche woelinge en moeyte. Oock wordt desen top verstaen voor den eyndt/ daer verscheyden geesten oft ghemoeden der Menschen nae poogen/te weten/tot groote wijsheyt/volcomen kennis/ Consten/ oft anders/te gheraken/daer sy dickwils verloren arbeydt om doen/ en moeten den steen huns voornemens laten vallē: en grijpen sy yet anders oft yet nieus weder/en connen doch tot geen volcomen stilheyt oft gerustheyt comen. De versieringe van Sisyphus (nae sommiger meeninge) is uyt een geschiedenis genomen/en seggen dat Sisyphus was den heymelijcken Raedt oft Secretaris van Teucer,broeder van Ajax,en dat hy dē kryghh voor Troyen hadde beschreven/ voor oft eer als Homerus,die hier uyt zijn ghedichten heeft ghebouwt. Maer desen Sisyphus, hebbende den Troyanen eenige groot belangende verborgentheyt gheopenbaert/ werdt daerom seer swaerlijcken ghestraft.

VVaerom Sisyphus in de Helle ghequelt.

Leerlijckē uytlegh op Sisyphus.

Ander uytlegginghe.

VVaer op de Fabel van Sisyphus is gebouwt.

Van Ixion.

IXion, ghelijck Hyginius seght/ was soon van Leontius, oft alsoo Eurypides seght/ van Phlegias, oft soo AEschylus seght/ van Antion, en nae Pherecydes segghen/ van AEthon en Pisiona: oock nae sommiger meeninge/ van Mars en Pisidice, en nae ander/ van Iuppiter: doch was hy veel argher als de voorghenoemde. Hy nam te Wijve Dia, dochter van Eioneus, oft Deioneus, en beloofde zijnen Schoonvader veel goets te doen/ ghelijck de wijse doe was/ datmen den Schoonvader geschenck dede. Deioneus eyndlijck begeerende/ dat hy zijn belofte voldede/ en hier op aenhoudende/ noodde Ixion hem te gast/ seggende/ dat de redelijckheyt hem beweeghde zijn schult te quijten: maer hy liet graven eenen diepen kuyl/ gelijck eenen backsteen-oven/ in den inganck der plaetsen/ daer het weerdtschap soude gheschieden/ en liet desen vullen met yverige gloeyende kolen/ en bedecktet van boven met een swacke solderinghe/ soo dat den armen Deioneus onversien daer in afgeschampt is / en aldaer grouwlijck ghestorven. Dit stuck was soo mishaeghlijck den Menschen/ oock den Goden/ dat sy hun wrake over hem oeffenden/ soo dat hy uytsinnigh is ghewurden/ en liep soo dwalende achter landt eenen langen tijdt/ sonder dat hy Godt oft Mensch vandt/ die hem zijner aennam/ oft zijn misdaedt vergeven wilde/ om dat hy d'eerst was gheweest die zijnen Schoonvader had omghebrocht. Eyndlijck Iuppiter zijns onghevals ontfermende/ nam hem in ghenaden/ nadien hy groot leedtwesen hadde/ en nam hem daer toe boven in den Hemel/ doende hem daer goet onthael / ghevende hem het Ampt van zijnen heymelijcken Raedt te bewaren/ en liet hem eten en drincken aen zijn eyghen Tafel. En Ixion, in plaetse van danckbaer te wesen/ werdt soo opgheblasen van soo groote eere die hem geschiede/ dat hy met zijns Heeren Vrouw Iuno bestondt redenen te ghebruycken/ van vryagie te plegen/ en hem met haer te vermengen/ dronck en sat wesende van Nectar en Ambrosia. Iuno dit haer Man segghende/ wildet qualijck ghelooven/ denckende dat het was uyt haet/ om dat desen Ixion zijnen bastaert was: oock ghedacht hy t'voorbeeldt van Bellerophon, en Hippolytes, des wild' hy zijn selfs ooghen / als waere ghetuyghen/ ghelooven: en nam een wolcke / daer hy van maeckte de ghedaente van zijn Huysvrouwe Iuno, en besteldese in de Camer vā Ixion: den welckē incomende/ en meenende het de waere Iuno was/ volbrachter mede zijnen ontamelijcken lust/ waer van de Centauren quamen/ Nubigenes, oft wolck-kinderen gheheeten. Desen ghesellen con zijn quaet niet helen/ maer roemde hem/ dat hy de Coninginne der Goden beslapen hadde: om welcken snap hy van den Hemel afghewurpen werdt in de Helle: maer dewijl hy onsterflijck was/ gelijck al ander/ die Ambrosiam gegeten hadden. Daer werdt den dwasen Ixion ghebonden met handen en voeten aen een ijseren radt / alwaer rondtom hinghen en crolden een groote menichte van slanghen: hier wierdt hy sonder aflaten van op van neder rondtom ghedraeyt: hier hangt hy oock stadigh en roept/ dat de Menschen zijn voorbeeldt ghedenckende / souden leeren geen quaet voor goet yemandt te doen/ maer weldaedt met weldaedt te verghelijcken. Dese versieringhe is ghebouwt op de geschiedenis/ dat Ixion zijnen Schoonvader grouwelijck bedrooogh/ en daer nae door groot leedtwesen cranckfinnigh werdt/ en om dat het in dat Landt den eersten moordt onder vermengde van gheslacht

Hercomst der Centauren.

De ghe-schiedenis, waer op de Fabel is ghebouwt.

was / en wilde niemandt zijn ghemeenschap noch vriendtschap / des most hy vluchten uyt zijn landt / nemende zijn vertreck tot eenigen Coning / en in dien tijdt hieten alle Coningen Iuppiter, ter oorsaken dat hy noch jongh in het ghedacht was. Hier werdt Ixion zijn misdaedt vergheven / en Raedtsheere ghemaeckt: hier vrijdde hy de Coninginne / die dat haer Man openbaerde: en hy willende dit dadelijck bevinden / liet met des Conings cleederen cleeden een Slavinne / geheeten Nephele, dat te seggen is Wolcke / en liet de Coninginne Ixioni dagh stellen / snachts op een seker plaets te comen: Dus quam hy / en hadde met de Slavinne te doen: en hier van soude ghecomen zijn Imbrus, den eersten der Centauren. Doe werdt hy uyt het Hof des Conings verjaeght / levende daer nae in seer groote armoede: doch stadigh ghequelt met begeerte van eere en hoocheyt. Dus raeckt dese versieringe de eergierighe Menschen / die de wolcke des valschen schijns der Wijsheyt omhelsen / in plaetse der oprechter: en alle die door mishandelinge oft valsche listen gheraken tot hoogen staet der eeren / en blijven daer in niet langhe. Eyndlijck is dees Fabel voortgestelt tot leeringe / om te bewijsen / dat onder alle misdaden / d'ondanckbaerheyt / en weldaets verghetentheyt / de stinckenste en meeste is / en datter menighe straffe den Menschen om is overghecomen. Leerlijcke uytlegginghe van Ixion.

Van den Belides, oft Danaïdes.

DE Belides, oft Danaïdes, waren de dochteren van den Coningh Danaus, welcken Danaus was den soon van Belus, oft Bel, den soon van Epaphus, (oft van Neptunus, soo eenighe meenen) en van Lybia, en hy trouwde Isis, weduwe van Apis, Coningh van Argos, op den tijdt dat Cecrops heerschte t'Athenen. Desen dan comende uyt Egypté / verdreef uyt zijn Rijcke Sthenel, Coning van Argos, end' hem daer Heere makende / hadde vijftigh dochteren van verscheyden Huysvrouwen / die nae hun Grootvader hieten Belides, en nae hun Vaders naem Danaïdes. Men seght / dat Danaus sich vertrack in Grieckenlandt / ter oorsaeck van eenen twist / die hy met Egypten zijn Broeder hadde: want Princen niet geern sien hun gheslacht / de ghene die nae de Croon staen. Ter ander sijden hadde Egyptus vijftigh sonen / en socht hem te verdraghen en vriendtschap te maken met zijnen Broeder: daerom wilde hy zijn Sonen houwen met dese zijn Nichten. Also hy dan met zijnen Broeder dese eenicheyt maeckte / en werdt niet geweygert / dan de Bruyloften werden seer prachtigh gehouden: Nochtans t'zy dat hy zijn Broeder niet betroude / oft t'onghelijck hem ghedaen noch ghedacht / oft om dat t'Geheymnis hem voorseyde / dat hy soude sterven door de handt van een van zijn Schoonsonen / gaf hy een yeder van zijne Dochteren eenen poignaert oft dagghe / en dedese beloven / s'nachts elck haer Man te vermoorden en te kelen terwijlen datse slapen souden / vol Wijn en oncuysheyt wesende: t'welck sy alle deden / uytgenomen Hypermnestra, oudiste Dochter van Danaus, die te leven behiel haren Man Lynceus, oft Linus. Dese Moorderssen werden om so groote wreetheyt veroordeelt / datse mosten in de Helle water putten in een boomloos vat oft seve / uyt eenen Put / tot datse t'vat vol water boven brachten / dan soudense van humen arbeydt verlost zijn. Wat nu hier mede geseyt wil wesen / den Poeet Lucretius in't 3e. Boeck / die meent dat dese Danaïdes zijn de Jaren / die ons schijnen te willen verrijcken / en te versaden met de vruchten / die sy ghestadigh voortbrengen in hen VVtlegginge natuerlijck en leerlijck, vä t'waterputten der Belides.

hen saysoenen: en doch brengen wy soo veel door/alsse ons by brengen connen. Ander zijnder die achten/dat in dese Fabel is begrepen het gantsche Menschelijcke leven/ aenghesien dat allen arbeydt/ moeyt en commer/ die wy hebben hier in dese Weerelt/ oft aerdtsche Helle/ ten lesten eyndight in niet met allen/ end' en hebbender dan geen gheniet meer van: maer moeten alles verlaten/ even ghelijck die hun boomloos vat upt t'water ophalen/ en niet daer in en behouden. Bysonder (acht ick) mach oock dit vergeefs putten te segghen zijn/ het ijdel wesen der Menschen/te weten/d'onmatighe vleeschelijcke lusten/ die vol moeyten en onrusten zijn/daer men ten lesten niet van heeft als hertenleet en verdriet / en een ijdel vat van verloren arbeydt. Eenighe verstaen hier by/ den dienst en vrientschap/ die men den onbekenden oft ondanckbarigen doet/ om dat het vruchtloos is. Eyndlijck wordt met dese Danaïdes aenghewesen/ datmen om niemants ghebodt en behoort te doen dingen/ die ongodlijck zijn/ en teghen Natuere en alle redelijckheyt/ ghelijck dese deden / die hun onnoosel Bruydegommen soo wreedelijck vermoorden: want geen soo grooten quaet ongheestraft en blijft. Wy vinden nae al dit Helle-volck Iris, die Iuno in den Hemel ontfangt/en ververscht: maer wy sullense sparen tot in't elfste Boeck/ en Hydra tot in't neghenste. Nu wy upt de Helle scheyden / hebben wy voor ons Athamas, Coningh van Theben/ en zijn Vrouw Ino, die de Moeye was van Bacchus, daer Iuno soo seer op verstoort was/ om datse so veel van haren Neef Baccho roemde/ want Iuno Baccho vyandigh was/ om dat hy Iuppiter haers Mans bastaert was: oock was sy t'onvreden op Athamas, om dat hy met zijn Dochteren ghevoestert en opgebracht hadde Bacchum, die van Mercurio hem ghebracht was. Athamas hadde voor zijn eerste Vrouwe Nephele, by wien hy hadde Phrixus en Helles: Phrixus was/die t'gulde Vlies bracht in Colchos. Desen Phrixus was benijdt van zijn Stiefmoeder Ino: want zijn Moeder Nephele was van zijnē Vader verstooten. Dese tweede Vrouw verliefde op haer Mans soon/ en om dat hy haer niet te wille zijn en wilde/ socht sy hem te dooden/ en brachtet soo verre/datmen hem offeren soude. Athamas liet zijnen Phrixus toemaken/ met een huyve/ banden/ en hayrsnoeren/ soo de wijse was/ datmense vercierde / die ten Offer gheschickt waren / en doe men hem op den Altaer soude leggen/ doe quam Nephele, en nam haer twee kinderen wech/te weten Phrixus en Helles, en gaf hun eenen gulden Ram/ die haer Mercurius hadde gegeven/ en desen Ram droegh dees twee door de locht/over de Zee/ daer Helles, Phrixi suster/ in viel / waer van daer de Zee hiet Hellespontus: en Phrixus quam eyndlijck te Colchos, daer hy den Ram Iuppiter offerde/ en hingh t'Vlies op een geslacht van Eyckboomen/in t'Lust-woudt van Mars, en dit Vlies was daer nae gheghevenin bewaringe van een Draeck oft Slange: hier van volght in't sevenste Boeck. Eyndlijck vondt de verstooten Nephele middel haer te wreken aen Athamas, en liet hem slepen voor Iuppiters Altaer/ om ten Offer te kelen: maer Hercules op't slagh comende/verloste hem. De ghene die dit voorgaende verhalen als een waere geschiedenis/ seggen / dat Athamas was een van d'overste Kryghs-hoofden in't Leger voor Troyen/ en hadde by hem eenen zijnen trouwen dienaer/ en seer wijs Man/ geheeten Krios, dat op Griecx is ghesept Ram. En den Coningh Athamas, ter verhaelder oorsaeck verstoort op zijnen Soon Phrixum, nam voorēn hem te dooden. Krios, wien hy dit kenlijck maeckte / ontriedt hem dit voornemen ernst-

Van Athamas.

Van Phrixus en Helles, en den gulden Vlies-ram.

Van t'gulde Vlies.

ernstlijck/en niet zijnde verhoort/nam hy de vlucht met Phrixo te schepe/ van alles wel en rijcklijck versien : op de Zee wesende/ starf Helles van sieckte/ en t'lichaem most in de Zee zijn ghewòrpen/en Phrixus quam landen te Pharon, een Eylandt van t'Coningrijck Colchos, daer AEtus den Coningh/siende zijn cloeckheyt/ hem zijn Dochter te Houwlijck gaf: en Phrixus gaf haer een seer wel ghemaeckt Beeldt van Aurora, en niet (soo de Poeten segghen) t'gulden Vlies. Dat desen Ram oock geseyt wort te zijn geworden een Hemel-teecken/ en dat den Ram Phrixum in dē Hemel voerde/is te merckē/dat Lucianus in de T'saemspraec vā de Hemel-const oft t'Sterre-kijckē/seght/ dat desen Phrixus so groot behagen hadde in het Sterre-kijckē/dat het dē Poeten stoffe gaf also van hem te schrijven. Maer dit mach bequaemlijck verstaen worden/ dat den genen die wijslijck de tegenwoordige dingen can gebruycken/die comt den Hemel/dat is/den Godlijcken aerdt geheel nahy : en daer tegen diese onwijslijck misbruyckt/ die valt dickwils in oneeren/oft in leeghen staet/ ghelijck Helles, die in de Zee viel : want sulck vallen is/ als vielmen van den wolcken/ waer van men dan wel soo seer verbaest is / ghelijck den naem mede brengt. Want Athamas is gheseyt/niet wonderbaer/nademael dat Thaumáesthai is soo veel als hem verwonderen/ waer van den naem comt van Athamas,als men de A daer by voeght/ makende een beteyckeninge als boven : en Nephele, als elder is verhaelt/ is wolcke. Nu indien wy in geen Aerdtsche toevallen ons en verwonderen/ maer opsichtigh ten Hemel zijn/wy sullen alle Aerdtsche dinghen in onacht hebben. Oock behoeft een wijs Man hem geens dings te verwonderen/ wetende dat s'Menschē leven veel ellenden is onderworpē/ en dat met verduldicheyt en voorsichticheyt verwinninge oft verlossinghe can zijn vercregen/gelijck het Phrixo is geschiedt/die zijn Stiefmoeders booshe yt ontcomen/leefde te Colchos in eenen eerlijcken en gherusten staet. Dat Phrixus zijn gulden Vlies Mars heeft opgheoffert/ is te segghen/ dat een wijs Coningh in tijden van vreden ghelt oft schat vergadert/en toe-eyghent den krijgh/ op zijn hoede wesende teghen dat het noot mocht wesen. Van Ino, en Palemon, die oock Melicertes heet/veel vertellingen overgeslagen/ seght Polyzeles in de geschiedenis van Rhodes, dat Athamas hem sotlijck gewroken heeft aen dē kinderen van Ino,om dat hy bevondē hadde haer valscheyt in't makē der dierte/ en datse t'onrecht doodē wilde de kinders van zijn eerste Wijf Nephele. Dees boose Ino nam doe de vlucht op den bergh van Geran, tusschen Megaren en Corinthen. Eyndlijck gheclommen op de steenclip Moluris,werp sy haer met haer kindt Melicerta in de Zee/ also Pausanias tuyght/nae t'ghemeen ghevoelen. Eenen Dolphijn soude deser lichamen hebben gevoert aen den strant van Schenunteen / en werden van daer ghebracht te Corinthen / by den Coningh Sisyphum hun Oom / daer souden sy Goden zijn gheworden / Ino ghenaemt Leucothea, dat is/witte Goddinne/ en den soon die Melicerta hiet/werdt gheheeten Palemon, en de Nereiden dansten ter eeren van Melicerta, om te behaghen Sisypho,den soon van AEolus: dese twee waren van den Zee-varenden luyden aengebeden. De Latijnen hieten Ino, Matuta, om datse een Sterre is die vroegh opstaet/ en de dagerade voortbrengt. Sommige houden dat sy self de Morgenroode oft dagherade is. Nu Ino was dochter van Cadmus en Harmonia,en is gheschiedenis/dat Athamas Learchus haer een kindt tegen de steenen doodde / en datse met t'ander in de Zee verdronck : maer van Goden te

VVtleg-linghe van Phrixus en Athamas, natuerlijck en leerlijck.

Van Ino, en Palemon.

werden/ weet men wel onwaerheyt is: dan dat de Coninghen der oude Heydenen eergierigh hun voorders/ oft die van hun geslacht/ deden offeren en aenbidden. Dus bracht Sisyphus te weghe/ dat de eere Neptuni, Melicertæ werde gedaen/ in te houden de Ren-spelen oft Tournoyen/ Istmij geheeten/ die alleen Neptuno toequamen: waerom ghesept en ghemeent was/ dat Neptunus zijn Zeesch Rijck dese twee deelachtigh hadde ghemaeckt. In dusdanige Godenmakinge volghden de Romeynen oock den Griecken met hun Keysers/ houdende hooghe Feestdagen der begravingen en beganghnissen. Nu dese Leucothea, oft Matuta, is de dagherade/ en Palemon, oft Portunus, is de cracht des onweders / want Pallein is op Griecx/ beweghen/ oft beroeren/ waer uyt den naem van Palemon ontstaet. Hy is soon van Aurora, om dat de winden in de dagerade aenvangen te waeyen/ en op de Zee te vallen/ waerom gesept werdt dat dese t'samen in de Zee vielen. Dees Fabel leert oock/ dat de ghene die om weldoen lijden/ noch loon en vreucht te verwachten hebben / ghelijck Ino, die van Iuno vervolght om t'voeden Bacchi, noch tot eeren quam. En leert oock/ datmen zijn tonghe en mondt moet bewaren / niet qualijck te spreken van der Overicheyt oft groote Heeren: want daerom zijn van den Poeet de ghesellinnen van Ino in steenen verandert voorgestelt / datse van Iuno soo stout en onvoorsichtigh hadden ghesproken: Nu volght de veranderinge van Cadmus, en Harmonia zijn Huysvrouw/ in Slangen. Dat Cadmus met zijn Vrouw in den lesten ouderdom aldus in Slanghe is verandert/ nae dat hy veel avontueren en onghevallen ghehadt en gheleden hadde/ onder ander oock t' Serpent ghedoodt in zijner Ionckheyt/ bewijst en gheeft te kennen/ dat d'onvoorsichtighe Ieught de Wijsheyt wederstrijdt / en dat door veel ervarens den Mensch metter tijdt wijs en voorsichtigh wordt: want de Slange wort voor de Wijsheyt hier verstaen.

Natuerlijck uytlegging van Ino en Melicerta.

Leerlijck uytlegh op Cadmus en Harmonia, in Slangen verandert.

Van Danaë, en Perseus.

Acrisius, Coningh van Argos, hadde by Eurydice, Dochter van Euroteus, oft Lacedæmon, stichter van Lacedemonien/ een dochter, Danaë geheeten/ de welcke gheboren wesende/ vraeghde hy het Geheymnis/ of hy geen sonen soude hebben: Hem werdt geantwoordt/ Neen: maer dat zijn Dochter soude eenen soon hebben/ die hem dooden soude. Om dit te verhoeden/ heeft hy laten maken van koper een heymelijke Camer onder zijn Sale onder d'aerde/ waer in hy zijn Dochter met de Voester liet besluyten/ en bestelder wacht by/ op datse niet soude van yemandt worden bevrucht/ also Pausanias beschrijft in d'Historie van Corinthen: doch hoe dese Maeght met straffe wacht van Honden/ in koperen Camer/ oft in eenen stercken Thoren met groote ijseren tralien (soo eenighe segghen) nauw bewaert was/ Iuppiter, die van de liefde tot dese schoon Jonghvrouwe hem lange gheprickelt en gewondt hadde bevoelt/ en siende so uytnemende schoonheyt aldus verholen gehouden/ en geenen anderen middel tot zijn voornemen te comen/ veranderde hem (nae der Poeten dichten) in gulden reghen oft goudt-druppels/ glijdende door de dack-tegelen/ liet hem vallen in den schoot van zijn vriendinne/ de welcke dese gulden druppels stack in haren boesem. Doe hernam hy zijn recht ghestalt / ghenuttende de begeerde vrucht/ daer alle Minnaers nae vlammende zijn. Eenighe meenen/ dat Acrisius haest merckte dat zijn Dochter swanger was: maer berghde stil-

Pherecydes in't 1e. en twaelfde Boeck sijner Historien.

Iuppiter beslaept Danaë, en bedrieghtse met dē gulden regen.

stilswijgend' zijn gramschap tot sy verlost was. Ander willen/ dat t'kindt alree drp Jaer oudt was/ aleer hy yet geweten heeft: en t'Goddlijck antwoordt niet willende ghelooven/ dat het Iuppiters kindt was/ dede hy alvooren sterven de Voester/ daer nae besloot hy de Moeder met het kindt(t'welck Perseus hiet)in een houtten kist/dicht en wel beslotē/en werpse in de Zee/ latende haer bevolen den wilde golven/ diese aenspoelden in het Eylandt Seryphus, een der Cycladen / daer Polydectes, den soon van Androtheus, en Peristenes, en van Neptuni gheslacht / zijn heerschappije hadde. Doe nu dan de kist daer aencomen is/ hadde te ghelucke des Coninghs Broeder/Dictys ghenoemt/ daer op de Zee zijn tijt verdrijf met te visschen / die met zijn net dese kist tot hem dede comen. Danaë badt hem dat hyse opdoen wilde. T'welck gedaen wesende/ en verstaen wie sy waren/leyde hyse in zijn huys/hen toevende met aller beleeftheyt/als zijn eyghen Vrienden oft Magen/ gelijck Strabo verhaelt in zijn 10e. Boeck. Polydectes yverigh verlieft wesende op Danaë, smeeckte haer stadigh hem te wille te wesen / sonder dat hy haer yet con beweghen: en willende oft voornemende yet aen haer met gheweldt te weghe te brenghen/ en dorfte soo sekerlijck niet/om Perseus haren soon/die alree wat groot geworden was/des socht hy listigh Perseum te verseynden wijdt van zijn Moeder/versierde daerom/ dat hy eenigh bysonder geschenck wou seynden tot Hippodamia, dochter van OEnomas,die hy tot Houwlijck vervolghde:daerom schickte hy Perseum tot dē Gorgonen, op dat hy hem brocht t'hooft van Medusa,om dat zijn vriendinne te gheven / denckende dat Perseus den Gorgonen niet ontcomen soude/ en soude dan met de Moeder doen soo hy wilde/ dat welck anders omquam: want Perseus onversiens dē Susters van Medusa over hals comende/ benam hun de eenighe ooghe en tandt/die sy onder hen ghemeen hadden/ welcke Perseus hen niet weder gaf / voor alder stondt dat sy hem ghelepdt hadden tot de Nymphen/van welcke hy vercreegh de hiel-wiecken der Muses,t'crom Diamanten sweerdt Mercurij,Harpé ghenoemt/den helm van Pluto,en den grooten spiegel-schildt van Minerva, hier mede door de locht vlieghende/ quam in Spangien ter Stadt Tartessa, daer woonden de Gorgonen, hebbende t'hooft behayrvlecht van schubbighe Slangen/ ghegort met ghevlochten aderen / en de mondt vol felle tanden/ als groote wilde Verckens slagh-tanden/ koperen handen/ stalen cromme clauwen oft naghels/ en gulden vleugels om vliegen. Dese vondt hy t'zijnen ghelucke in slaep/ en sloegh terwijle Medusæ hen Suster t'hooft af: uyt t'bloedt van dit hooft is voortcomen t'Peerdt Pegasus, en een deel Slanghen. De Gorgonen ontweckt vloghen teghen hem aen/ als om hem te verslinden: sy deden oock in steen veranderen alle diese in't aensicht saghen: maer om dat Perseus met Plutons helm bedeckt was / vermochten sy niet tegen hem. Nae dat Perseus,met dit hooft over al vliegende/de seer schoon Andromeda ghesien/verlost/en te Wijve genomen hadde/ bracht hy eyndlijck t'hooft tot den Coningh Polydectes,den welcken Perseo de vercregen eere vergunnende/ van so cloeck stuck uytgericht te hebben/ en altijt noch quaet herte toedraghende / en lasterende / nam Perseus hem t'hooft wederom/ en nae veel gedults/ veranderde hem in een Steenroots/ met hem te laten sien dit hooft/ welcks cracht Polydecti onbekent was. Hier nae gaf Perseus dit hooft Minervæ, die dat altijt op oft in haren schildt droegh. Daer zijn ander die vertellen/ dat Perseus weder keerende in't Eylandt Seryphus,ontmoetende zijn Moeder Danaë,

Danaë en Perseus drijven in de Zee.

Polydectes wil Danaë ter oneeren hebben.

Perseus tot den Gorgonen gesonden.

Gorgones en Medusa.

Andromeda verlost.

Polydectes in steen verandert.

Danaë, en Dictys, den Broeder van Polydectes, vluchtende om hun beschermen in eenen Tempel/ voor t'geweldt oft overdaet van Polydectes, die alree al zijn Vrienden en Magen te gast hadde genoodt/ meenende Danaë te trouwen/ des soude Perseus hem/ met alle die daer ter weerdtschap waren/ t'zijner toecomst in steen hebben verandert/ latende Dictys de heerschappije van dat Eylandt/ vertreckende/ en comende met zijn Moeder / en zijn vercreghen Andromeda, verselt wesende met eenen grooten hoop Cyclopen/ tot Argos, maer en vondt aldaer zijn Beste-vaer Acrisium niet: want hy vreesende de wraeck van Perseus, was ghevlucht tot Larissa. Perseus, latende zijn Moeder Danaë te Argos, by haer Moeder Eurydice, trock met Andromeda en den Cyclopen recht toe nae Larissa, daer hy zijn Beste-vaer Acrisium vonden heeft/ en hem gheraden weder met hem t'Argos te keeren: maer aleer hy vertrack / liet hy daer in die Stadt uytroepen/ te oeffenen vreughdige spelen/ rennen/ steeck-spelen/ en dergelijcke: In dese was Perseus mede een van den Campvechters/ oft strijders. En also d'Olympische Spelen noch niet in ghebruyck waren/ oeffenden sy de Spelen al d'een onder d'ander. Perseus nam de schijve/ oft worpsteen/ waer mede zijn Const en macht toonende/ quam den steen in't nedervallen by ongeluck slagh gheven op Acrisij voet / welcken daer af stervende / werdt van den Borgeren van Larissa heerlijck begraven voor de poorte van hun Stadt: dit seght Pausanias, in de Corintsche gheschichte/ elder/ te weten/ by den vliet Peneum te zijn ghescheidt. Ander willen / dat Teutamis, Larissche Coningh/ in Persei aencomst hiel d'Wtvaert-spelen van zijnen overleden Vader / en dat Perseus werpende den ijseren handtboom onbewist zijn Vaders been trefte/ daer hy corts nae gestorven is. Men leest oock/ dat Perseus tot Argos gekeert/ achtende dese Vader-slacht hem groote schande/ begeerde aen zijn Oom Prœtus, elder te heerschen/ gingh en bouwde Mycenen. Hy hadde by Andromeda verscheyden kinderen/ onder ander een dochter Erithrea, daer de Zee Erithræ nae ghenaemt is. Dit is nu de roode Zee/ die nae haer noch wort gheheeten: want Erythre op Grieckx is gesept/ root. Perseus soude oock hebben gebouwt de stadt Tharsis in Cilicië/ en te Helicon een Schole/ tot oeffeninge der Letterconst: waerom d'Hemel-condige/ en Poeté/ hem onder den Sterré plaetse besteldel. Dese Fabel vā Perseus is overvloedigh van sin-rijcke bedupdenissen: dan sal eerst wel voeghen te verstaen/ op wat gheschiedenissen dees versieringhen ghebouwt zijn. Daer is gheweest eenen Phorcys, Coningh van Cyrene, een Landtschap met een Stadt also geheeten/ doch nu Corene genoemt/ ghelegen in Barbarien: desen liet ter eeren van Minerva, haer Beeldt maken van fijn goudt/ meenende dat haren Tempel toe te wijden / en op t'offeren/ maer is ghestorven doe t'beeldt ghemaeckt was/ sonder zijn voornemen te volbrenghen/ latende dit Minervæ beeldt en zijn Coninghrijck drp zijn eenighe erfgenaem Dochters. Dese deelden onderlinge t'Rijck/ en Eylanden/ by Herculis Pijlers liggende: en in't deelen der goederen verdroegen sy onderlinge/ t'Beelt by beurten elck eenen sekeren tijdt te bewaren. De Cyrenesen noemden Minervam Gorgone, ghelijck die van Candia haer hieten Dictyne, en de Lacedemonische Vpis. Dese drp edel Jonghvrouwen hadden gelofte ghedaen maeghden te blijven: en verkoren/ om over alle belangende saken huns Rijcx toesicht te nemen / een treflijck deuchtsaem wijs Heere daer in't Landt / die hun Vaders trouw ghemeensaem vriendt te wesen plagh: Desen wijsen Raedtsman noemden

De roode Zee ghenaemt nae de dochter van Perseus.

Geschiedighe verclaringhe op Perseus, Medusa, en Gorgonen.

noemden sy hen oogh / om dat hy over al toesiender was. In desen tijdt ghebeurdet / dat Perseus van Polidectes upt zijn Hof bedrieghlijck versonden wesende/met zijn vloot quam anckeren aen t'Landt deser ghesusters/aen welcke hy eerst met alder vriendelijckheyt versocht dit costelijck Beeldt Gorgona te becomen/doch vergeefs: maer bevindende/dat desen wijsen Raedtsheer/hun ooghe/zijn voorneem behinderde/ nam (sonder hun weten) hem ghevangen. Sy dry nu hun oogh ghemissende/meenende elck dat hy by yemandt van hen verborghen was / maer yeder haer hebbende ernstigh verontschuldight/ is Perseus by hen gheeomen/ die hen om t'gemissen van hun ooghe/ seer bedroeft en beweent heeft ghevonden/ en beleedt dat hyse in zijn handen eft gheweldt hadde / en niet los soude laten / voor sy hem t'Gorgone beeldt souden gheven/ mengende onder dees woorden grouwsaem gedreygh van rouw dootslagen/ indien sy langer weygerden. Medusa de stoutste hier van weynigh vertsaeght/ ontseyde stoutlijck de verborgen plaets te wijsen daer het Beeldt was/des hy om d'ander verschricken haer doodde: waer door sy verbaest/ hem overgaven dit uytnemende costlijck Juweel/ end' hy hen de ghenomen oogh/latende hen voort in vreden. Perseus nam t'hooft van dees Gorgone, stellende dat tot een teycken op zijn Schip/dat daerom Gorgone wort geheeten/ heeft voort t'verblijf van t'Beeldt ghebroken/ en t'goudt bewaert: maer van goudt noch niet versaedt/ schattede in den wedertocht sommighe Steden op te brenghen seker menichte gouts/en de weygerende bracht hy om met de scherpte des sweerts/ onder ander een stadt Seripha,in eenEylandt oock so geheeten/daer de Borgers teghen hielen: dan doe sy naderhandt zijn groote macht vernomen/ verlieten heymelijck de Stadt / daer Perseus invallende con zijnen moedt niet koelen/ dan aen den steenen der ghebouwen/ werpende die over hoop/dreygende met hoogh beroemen/ in ander plaetsen de weygerende alsoo oock tot steenen te maken/waer hy zijn Gorgone soude laten sien: hier upt soude versiert zijn/dat de Gorgonen Menschen in steenen souden verandert hebben / en van de dry Susters met een oogh. Doch Pausanias vertelt Medusæ doot aldus/ segghende/ datse was de Dochter van Phorbas, en nae haers Vaders doot Coninginne over de volcken der Morassen van de vliet Triton in Afrijcken / en datse self met haer volck gewendt was op de Jaght en in den Krijgh te trecken:en alsoo Perseus haer quam bekrijgen met uytgelesen volck upt Peloponesus,heeft haer in den nacht overvallende/haer en haer volck verslagen. S'anderdaeghs haer kennende / en siende d'uytnemende schoonheyt deser Coninginne/ werdt als heel van hem selven: en om so seldtsaem schoonheyt al de Weerelt bekent maken / bracht haer hooft mede in Griecken/ daer yeder wie't sagh/ werdt verbaest/en bleef staen als onbevoelijcke steenroots/waer upt dit in steen veranderen soude vertelt zijn geworden. Van Medusa zijn wel meer/ doch hier ondienstighe vertellinghen. T'sal tijdt zijn en wel voeghen te sien/ wat met dees versieringen ghemeent oft gheleert wort. Eerstlijck/ dat de soo heel nauw beslooten schoon Danaë, van den in goudt veranderde Iuppiter noch beslapen/ en bevrucht is geworden/ wijst ons niet anders aen/dan datmen door rijckdommen en geschencken/ overmidts de cracht der alder onversadighste giericheyt alles uytrichten en te weghe brengen can: want onghetwijffelt Iuppiter dees zijn vriendinne/en haer Voedster/met groote gaven van goudt heeft becoort/ en bedrogen: datmen wel seggen magh/dat het over al lief en begeerde goudt alles

Ander vertellinge vā Medusa.

Singevend uytlegh op Danaë.

Schadelijcke crachtē der Gierigheyt en des gouts.

alles dempt/ en overwint / doordringhende tot in diepste verborghen kuylen der Aerden / overclimmende d'alderhooghste mueren / morselende / vermelende / en doorbrekende de sterckste banden / ijseren boomen / sloten / grendelen / poorten / en deuren / Jae de suyver en stadighste herten oft borsten bevleckende / en de ernstachtichste opghetschorte wijnbrouwen sachtlijck doen sinckende / t'onderbrengende schaemte / deught / trouw / eer / en goede Wetten / en alles wat den Mensch noch weerdigher als het eyghen leven behoorde te wesen. Danaë met haren Perseus in d'houten kist den Zee-golven en Winden bevolen / wijst niet anders aen / dan dat d'ellendiger Menschen avontueren en ongevallen veelderley en seldtsaem zijn in deser Weerelt. De versierde vertellinghe van Perseus en Medusa wijst aen / en is te verstaen / dat Perseus is te ghelijcken / oft beduydt de redelijckheyt / oft het verstandt onser Sielen / en Medusa de vleeschelijcke quade ghenegentheyt / oft natuerlijcke wellustichheyt / die den Menschen allencx benemende alle redelijckheyt / voorsichtichheyt / en wijsheyt doet veranderen / en worden gelijck onbevoelijcke steenen / in quade ghewoonten verhardt / ondeughend' end' onnut tot eenigh eerlijck oft loflijck goet werck. Noch worden met dees Medusa bestraft / die op gheen Godtlijck Verbondt achtende / hun dertel ter oncuysheyt begheven / ghelijck sy die met Neptunus Minervæ Tempel ontheylighde / en ontsuyverde: Oock wordt by haer gheleert / datmen de Godlijcke gaven niet behoort te misbruycken / noch door dertel hooghmoedt Godt oft zijn gheboden te verachten / ghelijck sy op haer schoonheyt en schoon hayr verhooveerdight dede / tergende de Goddinne Minervam, die haer hayr in Slangen veranderde: soo hebben wy toe te sien / dat t'ontfangen goedt ons tot geen quaet oft schade en wort: want sy die door haer uytnemende schoonheyt yeders ooghen nae haer track / werdt so afgrijslijck / dat elck vergrouwende / t'ghesicht van haer keerde. Soo gaet het met den Mensch / als hy claer beschenen wort van de Son des tijdlijcken gelucks / volght hem een dichte schaduwe vā schijnende vriendē: maer so haest dese zijn Son met den nevel oft wolcke des ongelucks is bedeckt / is oock die schaduw der vrienden met eenen vergaen oft te nieten. Dat Perseus Polydectem socht te beletten zijn oncuysheyt / end' hem seer moeylijck was / wijst ons aen / dat de reden oft de redelijckheyt haer niet alleen en verheft tegen de Siel-vyandighe wellusten: maer gheeft oock de deuchden cracht en bystandt: want een vroom deughdigh Mensch niet alleen self geen boosheyt doet / maer verhindert waer hy voeghlijck mach / datse oock door ander niet en worde ghedaen. Dat Perseus door hulpe der Goden / oft met hun wapeningen / der Gorgonen gheweldt ontquam / en Medusa (die niemant t'aenschouwen was ghedooght) ombracht / wijst ons aen / dat sonder Godlijcke hulp s'Menschen wijsheyt en vermogen te weynigh zijn en te swack / om de prickelinghen der quade lusten te verwinnen. Daerom heeft Perseus nae zijn overwinninghe t'afgheslaghen Medusæ hooft gebracht en opgeoffert de Hemelsche Goddinne der Wijsheyt Pallas, in danckbarigh teecken / dat hy met haren schildt / en door haer stadige hulp (want sy in den strijdt teghen Phineum, waer van noch volght / by hem was gheweest) soo veel te weghe gebracht / en uytgericht hadde: ghelijck alle loflijcke en deuchtlijcke wercken met wijsheyt aengeleyt / beleydet / en uytgevoert moeten worden. Daerom schicken de Poeten over al oock Minervam by den cloecken Helden / Vlysses, Bellerophon, en meer ander: want alle die

nae

nae eere / deught / oft goet loflijck gherucht trachten / behoeven stadigh den schildt van Pallas, te weten/wijsheyt. Hier door kentmen d'aenslaghen zijner vyanden : welcke verschricken/ siende hun wederpartijen voorsichticheyt en gestadicheyt. Neffens desen schilt/behoeftmē ooc Mercurij hiel-wieckē/dat is/ snelheyt en wackerheyt / oft wakende te wesen: oock het Diamanten sweert/ goede toesicht:want dit sweert Harpe wort geleken de claerheyt der Sonnē. Hier mede was Argus onthooft met veel ooghen/ dat is/ t'licht oft schijn der Sterren wordt benomen door de claerheyt der Sonnen. Men behoeft oock Plutons helm/dat is/ghewis en vast te wesen in zijn voornemens/wijslijck in het raedthuys des lichaems het hooft/ heymelijck besluyten/ en overlegghen alles watmen voor heeft te doen/ zijn eygen ghedachten oft meeninge verberghen/ en een yeder niet openbaren/ maer liever hooren wat een ander in't sin heeft : want Plutons helm maeckte onsienlijck die hem op hadde / en hy con ander wel sien/te weten/die hem droegh: daerom was desen helm Perseo, om hy den Gorgonen onsienlijck te wesen/van Minerva ghegheven. Minerva hadde oock desen helm/om van Mars niet te worden gesien/ doe sy tegen den Troyanen hielp strijden/soo men leest in't vijfde Boeck der Illiaden Homeri,soo datmen desen helm ooc wel behoeft/te weten/te helen oft swijgen t'gene nootlijck verborghen moet wesen: want veel hooren/en weynich spreken/en is niet ongheraden/ maer van veel gheleerde wijsgiere voor seer nut/en goet gheprezen.

Sin-ghevende, oft leerlijcke uytlegginghe,op de wapeninge vā Perseus.

Van Atlas.

Atlas, welcken na t'versieren des Poeets/door Perseum met het toonen des hoofts Medusæ, in eenen bergh werdt verandert/om t'weygheren der herbergh/ was dē Soon van Iapetus,en broeder Promethei , zijn Moeder was Lybia , doch zijnder meer Atlas gheweest / die in de Fabelen onder malcander gemenget worden. Hy wort ooc geseyt dē soon vā AEther,en der Aerde te zijn. Sijn huysvrouw was Pleione,dochter van Ocean , en desen Atlas was wonder ervaren in Hemel-const/loop/cracht/en werckinghe/ van Sonne/Mane/en Sterren hem wel verstaende : en om dat hy soo swaer leeringe/ en arbeydt hadde bestaen/werdt geseyt/dat hy den Hemel op zijn schouderen gheladen hadde / en om dat hy Herculi dees zijn Const hadde medegedeelt/ den Hemel-loop/en beweginghe der Sterren gheleert/ werdt ghesept/dat hy Herculi den Hemel overgaf/ oft dat hy hem hielp draghen. Pleiades,en Hyades worden zijn dochters gheheeten / om dat hy hen crachten verstondt : oock noemde hy de Sterren nae zijn kinderen. Hy hadde eenen Broeder / Hesper, waer nae Italien eerst Hesperia geheeten was : desen soude in de dagh-sterre zijn verandert/by den Griecken soo gheheeten : maer by den Latijnen Vesper. Van desen Hesper quamen de dochteren Hesperides geheeten/welcke van eenighe dochters van Atlas ghemeent worden : sy hieten AEgle, Erethusa, en Hespertusa,oft soo ander seggen/AEgle,Erethusa,Vesta,en Erythia: dese te Lissa,een stadt in Africa,nu gheheeten Larah,in't Coninghrijck van Fez , hadden den vermaerden Boomgaerdt/oft Hof/Hesperides geheeten/daer gulden Appelen wiessen/en was van eenen Draeck bewaert:desē soude Atlas (nae onsen Poeets schrijven/met eenen stercken muer omcinghelt hebben / dat geen van Iuppiters kinderen/nae Themis voorsegh/ de gulden Appelen souden rooven. Den wacht-houdenden Draeck was gecomen van Typhon,en Echidna:eeni-

ghe seggen van der Aerden/en was geheeten Ladon, hebbende hondert hoofden/en elck hooft zijn eyghen stemme: Desen Draeck was van dese Hesperides wel besorght/en ghekoestert. Hercules door t'Godlijck beschick/en nydicheyt van Iuno, most zijn ghehoorsaem eenen Eurystheo, om dat dese voor hem/oft eerst gheboren was: dese schickte hem in sorghlijcke aenslag en/onder ander te halen/in den Boom-hof der Hesperiden, de guldẽ Appelen. Hier hadde Hercules veel moeyt / en ghevaerlijcke strijden / aleer hy dit te weghe con brenghen/en den Hof gevinden. Eyndlijck door t'onderwijs van Prometheus, doodde hy den Draeck/en nam de gulden Appelẽ/en brachtse tot Eurystheum. Andersins wort vertelt/dat Hercules Atlas dit liet beschicken/en dat hy om hem te verlichten soo langhe den Hemel gheladen hadde. Om nu dese dingen beter te verstaen/behoeven te sien op de gheschiedenisse/die dese is. Hesper en Atlas, als ghesept is/waren gebroeders/oock in hunnen tijdt seer vermaert: en also oudts tyts t'volcx rijckdom veel ghelegen was in Vee/hadden sy seer uytnemende schoon Schapen/de welcke goutverwigh root waren / daer sy seer sorghvuldigh over waren / om wel te bewaren. Hesper had een dochter Hesperide, die gaf hy zijn broeder Atlas te houwelijck: by dese hadde hy seven dochters die nae den Vader hieten Atlantides, en na de Moeder Hesperides. Busiris Egyptsche Coningh/hoorende seer veel lof van hen schoonheyt/en aerdicheyt/sondt Roovers uyt/dese t'ontschaken/en hem te brengen/t'welck gheschiede: maer Hercules vervolghde de Roovers/ die hy noenmalende op den Zee-strandt overviel en doorsloegh / de dochteren tot Atlas weder brengende: waerom hem Atlas schonck eenige Schapẽ/ en ander giften/leerende hem (als gesept is) de Const van den loop des Hemels/ welcke Const in Griecken brengende / werdt gesept en versiert / van t'Hemel-dragen/ en ontlasten. Dus zijn d'Hesperides dochterẽ van Hespes oft Atlas, na de verscheyden meeningen der Schrijvers/t'welc anders niet gesept en is/dan het zijn Sterrẽ/kinderen van den Hemel oft van den Avont. Men seght/datse nae den Sonnen ondergang hadden Boomẽ met gulden Appelẽ/dat is/ om dat de Sterren een blinckentheyt hebbẽ als t'gout / en datmen s'avonts na t'ondergaen der Sonnen hun claerheyt siet: dus is den Hemel den Hof met den gulden Appelen. Maer dat den Draeck hem bewaert/daer by is te verstaẽ den dweers-riem des Hemels/ met de twaelf Hemel-teyckenẽ/om de Dieren daer in begrepẽ/nae t'Griecsche woort Zóon, welc Dier gesept is. Sommige meenẽ/dees gulden Appelen waren goudtverwige Schapẽ/daer bovẽ van verhaelt is/want t'Griecx woordt Mélon, en t'Latijns Malum, en schilt niet veel/en t'een is ghesept Schaep / en t'ander Appel: en dees Schapen waren geweydt in een Eylandt/dat met een loopende Vliet omcinghelt was / welcke Vliet veel krincken en omdraepen dede ghelijck een Slanghe/en was soo diep datmer niet door en mocht / waer uyt soude ghesept zijn/datse van een Draeck waren bewaert/en dat Hercules den tijt waer nam / dat sy bynae uytghedrooght was/roofde en bracht alsoo dees Schapen in Griecken. Om nu van Atlas een eyndt te maken / is te weten/dat Atlas is een seer hoogh gheberghte by de Zee in Lybien/die al t'Jaer door light wit van sneeuw/van den Portugijsen ghenoemt Montes claros: desen gheeft daer den heelen Ocean den naem/de Zee Atlantica. Herodotus tuyghende van zijn groote hooghte/ seght/dat hy van alle syden rondt op loopt/ en soo hoogh is/dat geen Mensch t'opperste ghesien en can / want zijnen top is Win-

Geschiedighe verclaringhe van Atlas.

Natuerlijcke uytlegginge van Atlas en sijn Dochters.

is Winter noch Somer sonder wolcken. Daer zijn eenighe die meenen / dat het veranderen van Atlas in eenen bergh / is ghenomen uyt een gheschiedenisse van den Heldt Perseus, den welcken hebbende verwonnen de seer rijcke Coninginne Medusa, heeft machtigh wesende met haren grooten rijckdom / oock overvallen t'Coninghrijck van den Coningh Atlas, en hem soo gedwonghen / dat hy zijn Rijck en Landt most verlaten / en hem onthouden op t'gheberghte: waerom soude zijn versiert / dat hy eenē bergh waer geworden. Maer al dees versieringhen / vertellinghen / en natuerlijcke verclaringhen / sullen wy sien wat hier leerlijcx uyt te nemen is. So segh ick / zijn by Atlas te ghelijcken / sulcke onvriendtlijcke / stuere / en onbeleefde rouwe Menschen / die heel onverbidlijck / en onbeweeghlijck zijn / ghelijck harde steenrootsen / en niemandt den minsten dienst / oft vriendtschap en willen doen / al hebben sy niet gulden Appelen / maer de Kisten vol gouden schijven / des sy in onbarmhertichept versteent blijvende / onversienighe straffe te verwachten hebben. Deser gierighe vrecke Menschen herte oft gheest is oock te ghelijcken by dees hondert hoofdighe Draeck / die den Hof met de gouden Appelen bewaerde: want sy noch dagh noch nacht gerust en zijn / maer hebben wel hondert gedachten en sorghvuldicheden / en zijn altijt becommert / om den Rijckdom niet alleen te bewaren / maer te vermeerderen / door een overmatighe en onversadighe begheerte van meer hebben / die hun ongevallijck / verdrietigh / en onsalichlijck altijt inwendigh sonder ophouden quelt.

Leerlijck uytlegh vā Atlas, en den goudtwakenden Draeck.

Van Andromeda.

Andromeda was Dochter des Ethiopischen Conings Cepheus, en Cassiope, welcke Cassiope was in haren tijdt de alderschoonste en hooveerdighste Vrouwe die te vinden was / roemde haer schoonheyt boven die van Iuno, en wou daer teghen wedden. Iuno sulcken onsinnichept niet langer lijdende / dede soo veel dat Neptunus daer wraeck over oeffende. Ander Poeten segghen / dat Cassiope alleen de Zee-Goddinnen met haer beroemen terghde. Neptunus schickte daer in't landt een groulijck groot Zee-gedrocht / oft Walvisch / die alles verdorf / gewas / boomen / huysen / en alle ghebouw vlack te neder werpende / dat nauw de Steden ghenoechsaem waren / om t'volck door zijn wreethept beschermt te wesen. Cepheus droef en verschrickt / nam zijn toevlucht tot t'Gheheymnis / om raedt en troost. Zijn Offerhanden ghedaen / en ghevraeght hebbende / werdt gheantwoordt: dat om den hooghmoedt van Cassiope, zijn landt dus verdorven wiert / welcke straffe niet aflaten soude / tot hy zijn eenige dochter dit gedrocht overgave te verslinden: waerom Cepheus de schoon Andromeda zijn dochter bracht aen de Zee / en vestighde haer met ijseren kettenen aen een steenclip by Iaffe in Africa, oft in Palæstina, daer sy van Perseo wiert verlost. Dit wort van eenige ghemeent eensdeels gheschiedenis te wesen / om dat Marcus Scaurus Roomsch Schout / van Iaffa, t'groot gheraemt / graten oft ghebeenten van dit Zee-ghedrocht te Room liet brengen en sien / alsoo Plinius en ander ghetuyghen. Dees versieringhe wijst aen / dat (gelijck men noch wel bevindt gheschiedt te zijn) somtijts een landt oft volck / om der Coningen oft heerschers misdaden oft boosheyt / ghestraft is / daer nochtans den almogenden Godt niet ongerechtlijck in handelt / betalende met eenē t'ghemeen volck zijn eyghen schuldt en zonden. D'onschuldighe Andromeda

Leerlijcke uytlegginghe van Andromeda en het Zee-ghedrocht.

van Perseo verlost/ toont ons/ dat de vrome door de goedertieren beschickinge Gods/ dicwils in d'upterste benouthept wesende/ onversiens verlost worden. Dat Perseus nae zijn overwinninge den Goden Altaren maeckte/ en offerde/ wijst aen/ dat de vrome hun selven geen eere der verwinninge oft verlossinge toe-eygenen/ maer Gode met aller danckbaerhept den prijs gheven.

Van t'vlieghende Peerdt Pegasus.

T'Vliegende Peerdt Pegasus soude upt de versaminghe van Neptunus, in Peerdts ghestalt / met Medusa voort zijn ghecomen/ oft upt den bloede Medusæ, doe sy van Perseo onthooft was. Dit Peerdt was van Minerva gheleert den toom verdraghen/ en t'ghebit van eenen gulden breydel te byten/ en gaft oock upt medelijden den onschuldighen en onnooselen/ vromen Heldt Bellerophon, daer Homerus van verhaelt: maer hy/ naer al zijn tegenspoedt/ wesende in upterste voorspoedt/ upt dertelhept en hooghmoedt nemende vooren tot in den Hemel te vlieghen/ werdt Iuppiter veronweerdight/ en maeckte dit Peerdt rasende/ dat het zijn berijder te neder wierp in Cilicien/ en benam hem t'gesicht/ dat hy eyndlijck vã honger en armoede starf. Dit vliegende Peerdt/ boven den dienst die het Perseo ghedaen heeft / op den bergh Helicon slaende met zijnen voet tegen een rootse/ dede daer oorspronghe hebben en springen een schoon claer borne/ den Sang-Goddinnen toeghewydt / welcks wateren een soet ghelupdt gaven/ en wierden oock dees uptspringende wateren geheeten/ clappighe wateren. Dees Borne werdt genoemt Hippocrene, gelijck of men seyde Hengste-borne/ t'welck de Latijnen seggen Caballinus. Een Poeet onder den Griecken/ geheeten Lycophron, seght/ dat t'Peerdt Pegasus is gewendt te draghen / en om hoogh te voeren Auroram de morghenroode/ daer hy op dese meeninghe seght:

Aurora was alree op Phage bergh ghesteghen,
Door Pegasus het Peerdt snel-wieckigh daer ghedreghen,
En diep in't Cerne dal liet sy ghekoetst Titon,
Die noch van grooten vaeck geen oogh ontsluyten con.

Op dit vlieghende Peerdt vind' ick noch weet ick geen sonderlinghe leeringhe uptlegginge/ dan eenighe natuerlijcke/ die niet besonders mede brengt. Maer dit bevindtmen/ dat met dit vliegende Peerdt wordt gemeent/ een Schip dat wel seylt/ en licht door het water vaert/ ghelijck een Jaght oft dergelijcke en dat de seylen en riemen zijn de vleugelen oft wiecken. Daer wort oock gesept/ dat Bellerophon d'eerste was/ die leerde t'Schip te water stieren en toerusten/ en dat zijn Schip was ghenoemt t'ghevleugelt Peerdt. En ghelijck dickwils de Poeten/ van de Schepen/ die Dieren voor teeckenen voerden/ de Dieren self maeckten / soude dit oock soo toeghegaen wesen. Oock op Griecks Pégnisthai is soo veel ghesept/ als in een sluyten/ oft t'samen binden/ ghelijck de Schepen dicht ghebonden/ en t'samen ghevoeght moeten wesen.

By t'Peerdt Pegasus, een Schip verstaen.

Eyndt des vierden Boecks.

Wtleggingẽ, en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Door C. V. M.

Het vijfde Boeck.

ICk hebbe in't ander Boeck / om t'leven van Perseus vervolgens te vertellen, alree verhaelt/dat hy Andromeda verlost / en te Wijve / oock Polydecten in steen verandert hadde: Doch en verhaelt onsen Poeet in't begin van zijn vijfste Boeck maer eerst de Bruyloft/ daer de begonnen vrolijckheyt haest verstoort wiert/ en in een grouwsaem ghevecht verandert / door des Conings broeder Phineus, die den Bruydegom was met zijn Nichte Andromeda,welcke hem te Wijve beloost was gheweest / maer Perseo ghegheven tot loon van haer verlossinge. En hoe redelijck hem Cepheus den Coningh aensprack/ zijn ongelijck toonde/ en seyde/datse niet hem/maer den doot ontnomen was/ en dat hyse ter rechter tijt niet had durven bestaen te verlossen: soo liet hy niet af in zijn onverstandighe raserije te volherden / dat hy eyndlijck met groote menichte van zijn volck door Perseum met t'hooft Medusæ te toonen/ in steen is ghewoorden verandert. Dit wijst ten eersten aen/dat de vreucht deser Weerelt ongheſtadigh en ongheduerigh is: en dat den Mensch/ als hy meent door allen strijdt/ en van alle teghenspoedt te zijn verlost/ dickwils noch hem daer midden in vindt stekende/ soo dat s'Menschen gantsche leven eenen gheduerighen krijgh oft strijdt is ghelecken. De verwinninge Persei wijst aen de cracht des rechtveerdigen ghelijcks/ die van den Hemel/ oft door de Godlijcke wijsheyt wort voorgestaen en beschermt/daer de quaetwillighe niet tegen en vermogen/maer volherdende in hun boosheyt/ werdẽ so versteent/datse gantsch cout en onnut worden/ om tot een beter deuchtsamer leven te bekeeren. Minerva in desen strijdt haren broeder Perseo (die ooc een van Iuppiters kinderen was) hebbende byghestaen/ is uyt dat Eylandt Seriphon, daer Polydectes in een steenrootse latende / ghevloghen nae Theben / en van daer nae den bergh Helicon, die den Sang-Goddinnen was toegewijdt. Hier sal nu wel voegen te verhalen/wie Minerva oft Pallas is/en wat de Muses oft Sang-Goddinnen zijn gheweest/ oock watter mede ghemeent is/ beginnende eerst aen Minerva.

Leerlijck uytlegh op de Bruyloft Persei, en die in steen veranderẽ.

Van Pallas, oft Minerva.

PAllas, die men oock Minerva noemt/nae der Poeten versieringhe/ is gheboren geweest sonder Moeder: want Iuppiter siende Iuno zijn Huysvrou onvruchtbaer te wesen / en dat hy van haer geen kindt en mocht gheerijghen/ werdt daer soo moeylijck in/ dat hy sich selven met een gesloten vuyst op zijn herssebecken sloegh/ waer van hy bevrucht is geworden in zijn herssenen: en doe den tijt van baren quam/nam hy tot Vroed-moer Vulcanum, die met een wel snijdende scherpe bijle van Diamant-steen / met beyde handen slaende/ hem het hooft open cloof/ soo dat uyt zijn herssenen voortquam Minerva, oft

 Pallas,

Pallas, soomense heeten wil/ de welcke ter Weerelt quam al ghewapent / met lance/ schildt/ en eenen gouden helm: Dus was Minerva sonder Vrouwe oft Vrouwen hulp gheboren. Ick laet de vertellinge van meer Minerven, en ander gheboorten varen/ nemende het ghemeenste ghevoelen/ als best dienstigh/ voor. Aengaende haer namen/ het ghelijckt offe eerstmael Minerva soude gheheeten hebben / en datse Pallas werdt ghenoemt / doe sy haer Vader Iuppiter hielp strijden tegen d'Hemel beclimmende felle Reusen/ om datse eenen Reuse/ Pallas geheeten/ met pijlen doodde. Eenige meenen/ sy was soo geheeten nae een Griecx woordt soo luydende/ dat ghesept is waggelen oft schudden: want daer was een Minervæ beeldt ghemaeckt/ nae ghelijckenis van het Palladium der Troyanen/ dat welcke scheen zijn pijcke te schudden. Sy was oock geheeten Tritonia, nae t'getal drp: hier zijn verschepden oorsaecken toe. Sommige seggen/ om dat de Siele heeft drp wercklijcke crachten/ overleggen/ begeeren/ en vergrammen: Ander/ om dat de wijsheyt bestaet in drp deelen/ te verstaen de tegenwoordighe dingen/ de toecomende te voorsien/ en de voorleden te ghedencken: oft om dat den Mensch drpderlep behoeft om wijs te wesen/ dat is/ wel raden/ recht oordeelen/ en oprecht handelen. Dat sy uyt dẽ herssenen van Iuppiter gheboren is/ wijst aen/ dat t'verstandt light in de herssenen/ en dat de rechte wijsheyt comt van Godt/ en niet beneden van den aerdtsche dinghen/ waer by Iuno verstaen wordt. Martianus volgende Aristotelem, seght/ dat sy sonder toedoen van Vrouwen was gheboren / om dat de Vrouwen niet verstandigh oft goet van rade souden wesen/ dat ick niet begheer nae te segghen: want men ghenoech wijse Vrouwen vindt/ en ghevonden heeft/ die schoon en nutlijcke Consten hebben vonden: ghelijck oock Pallas, die nae de ghetuygenissen van Ovidius, Ausonius, Virgilius, Cicero, Homerus, Papinius, Lucianus, en Polydorus Virgilius, heeft ghevonden het naeyen/ spinnen/ sijde/ linnen/ en wolle weven/ waghens maken / huysen en steden bouwen / t'ghebruyck van d'Olijf-olp/ maet-sangh en fluyten/ Oorloghsche strijden te voeren: want sy ooc Bellona genoemt/ en gemeent wort te wesen/ en de Goddinne des strijts. Haer was oock te deser oorsaeck voortijts op den helm gestelt eenen Haen/ oft Haens hooft / t'welck Pausanias meent dat het was/ om dat den Haen strijdt lustigh/ stout en moedigh is: dan daer was ooc mede beteyckent wakentheyt oft wackerheyt/ die dẽ wijsen/ cloecken Hooftmannẽ dienstigh is. Sy droegh ooc een Olijftack kranskien op harẽ helm/ doch dat was om d'Oly-vindinge/ en om dat men de wijsheyt oft wetenschappen met arbeydt en veel wakens vercrijght/ tot welck waken men d'Olyf-oly in Griecke en elder gebruyct/ om licht te hebben. Sy hadde eenen blinckenden gulden helm: want de Godlijcke wijsheyt heeft eenen claren glans/ waer mede t'Menschelijck verstandt wort verlicht. Sy hadde groen claer oogen als der Catten oft Leeuwẽ/ eenen Crystalen Schildt aen den aerm/ en in de handt een seer scherp puntighe pijcke. Welcke eyghenschappen den aerdt en t'wesen van een verstandigh Man aenwijsen: de claerheyt der oogen/ de voorsichtichheyt: dẽ doorschijnendẽ Schilt/ oprechtichheyt en wijsen raedt: en de scherpe Pijcke / scherpsinnichheyt des gheests: Hier mede can hy hem verhoeden van alle quaet / en onbeschadight blijven / en wordt gheheel blinckende door zijn schoon en eerlijcke wercken. T'Gorgonen oft Medusæ gheslangde hooft droegh sy in haren Schildt: sommige seggen/ op haer borstwapen. Dit was den vyandẽ seer verschrickelijck: want

Minerva, Pallas geheeten, waerom.

VVaerom Tritonia geheeten.

VVaerom sy uyt de herssenen Iuppiters is geborẽ.

Pallas den Haen op den Helm, waerom.

VVaerom eenen olijfkrans.

VVaerom gulden Helm.

VVat haer claer groen ooghen, en ander wapenen.

VVat beduydt, datse Medusen hooft voert in dẽ schilt, oft op de borst.

want (ghelijck elder noch yet mach verhaelt zijn) een vroom Man / oft wijs Hooftman/ die wakende en voorsichtigh alle saké aenleght en beleydt/ maect zijn vyanden oft teghenpartijen verschrickt/ wetende (also men seght) wat hy in zijnen schildt voert. Oft dat sy het Medusen hooft (soo eenige seggen) voerde in haer borst-wapen/ dat wijst aen/ dat wy/ om alle onse voornemens/ wercken en woorden nut/eerlijck en deuchtlijck met verstandt uyt te voeren/altijt mosten hebben in onse borst rechte wijsheyt en voorsichticheyt. Sy hadde by haer voeten/ op t'hoeft / oft voerde den Ul / als voghel die haer toeghewijdt was : sommighe meenen / om datse t'Athenen Goddinne was / alwaer veel Ulen altijt waren: doch het is/ om dat desen voghel by nacht siet/ en dat een wijs Man is opmerckigh over al/nacht en dagh/siende dingen die ander verborgen zijn: hierom hadde Pallas oock goeden sin aen de wel siende en wakende Draken oft Slangen / alle Dieren de leerlustige wakende gheesten niet ongelijck. Haer Beeldt ghemaeckt nae de ghelijckenis/ dat de Heydenen meenden uyt den Hemel ghecomen te wesen/te weten/het Palladium, stelden sy op hun Stadt-poorten/ en t'Beeldt van Mars buyten/ om dat in de Stadt alles met wijsheyt/goedé raedt/oprechte Wetten/en voorsichticheyt moet beleydt worden/ en dat van buyten de vyanden met de wapen mosten wederstaé worden. Die van Troyen hadden in hun Stadt (soo sy meenden/ oft soo men vertelt) het Hemelsche Palladium self:want Ilus den stichter van Ilion, (dat naderhant Troyen hiet) hebbende gevolght nae t'Geheymnis raedt/ het spoor oft voetstappen van eenen Os van verscheyden verwen/ badt den Goden om eenigh teecken uyt den Hemel: stracx quam daer uyt den Hemel ghevallen dit Palladium, een houten beeldt drij ellebooghs langh/en scheen nae hem toe te comen/ hebbende in de rechter handt een pijcke / in d'ander een spinrock en een spille. Desen Ilus creegh doe een Godlijck Antwoordt van t'Gheheymnis/ dat zijn stadt Troyen soude onbeschadight en behouden blijven/also lange als dit Palladium daer bewaert soude blijven / en dat hem geen onghelijck noch hinder ghedaen soude worden:maer dit is namaels qualijck waergenomen geweest/ doe Paris dit beeldt der Hemelscher wijsheyt gheweldt dede met eens anders Vrouw en rijckdom daer in te brengen / en Priamus met sulcx toe te laten/ en nae recht en redelijckheyt dese ongerechtige dingen den Griecksche eygenaer niet weder te gheven : des is eerst dit Palladium , en daer nae de Stadt/ in der Griecken handen en ghewelt ghecomen. Daer is wel meer te verhalen van dit Palladium, dan wy moeten van Pallas voorder vertellen. Daer wort ghesept/ datse in eeuwigen maeghdelijcken staet is gebleven : want de Hemelsche wijsheyt kuysch en suyver is : oock is d'oncuysheyt oft ongheboonden dertelheyt de gheleertheyt en den leerlustigen seer schadelijck. Sy hadde oock groote liefde tot de Heliconsche Sang-Goddinnen/en lustigh wesende te sien die vermaerde nieuw Hengste-borne / is by de Goddinnen ghecomen / daer sy seer wel ontfanghen wierdt.

VVaerom sy den VVl by haer hadde, en de Slange.

Van waer het Palladium soude ghecomen sijn , en watter mede gemeent is.

Pallas altijt maeght, wat het beduydt.

Van de Musæ, oft Sangh-Goddinnen.

De Muses, oft Sangh-Goddinnen / die van den constigen Dichters in hunnen aenvangh aengeroepen worden / zijn ghesusters en Dochteren van Iuppiter en Mnemosyne, ghedachtnisse ghesept/ oft onthoudt. In't eerste wistmen maer van drij Musæ, welcke drij Griecksche namen/Melete, Mneme,

en Aœde, zijn ghesept/ bepeynsinghe/ onthoudt/ en ghesangh. Doch Pierius van Macedonien (van wiens naem in dat Landt ooc eenen bergh is) bestelde nae Pausanias ghetuygenis/ datter negen waren/ en gaffe de namen/ diese tsedert altijt behielden/ te weten/ Clio, Melpomene, Thalia, Euterpe, Terpsichore, Erato, Calliope, Vrania, en Polymnia. Dese neghen hebben een yeder haer eyghen vindinge/ oeffeninge oft Const: Clio, t'Helden-Boeck te schrijven: Melpomene, Truerspelen dichten: Thalia, Cluchtspelen: Euterpe, de Pijpen: Terpsichore, de Harp/ en de Clavesimbale: Erato, Vedel en Luyt: Calliope, ghedichten singen: Vrania, s'Hemels loop: en Polymnia, reden-rijck. Nu heeft elcken naem zijn eygen beteyckeninge: Clio is/ so t'Griecx woordt Kléos mede brengt/ eersucht/ oft eergierichept en roem/ gelijck als wesende eenen prickel/ om tot leeren ghepoort te worden: haer vindinghe was/ geschiedenissen te beschrijven. Sy hadde twee sonen/ Ialemus, en Hymenæus, twee heel van verschepden wesen / de welcke den gheschiedenissen worden toegheeygent: want Ialemus was den vinder van droef ghesangh / zijn ghedachten voedende met schreyen en huylen: en Hymenæus vondt de Bruyloft-liedekens/ die men vrolijck met vryer kelen in de Bruyloften sangh. Dees twee kinderen van Eersucht wijsen aen / dat die nae eere trachten / zijn dickwils veroorsaeckt / door lijden oft tegenspoedt te suchten en te huylen/ en als t'gheluck hen weder toelacht/ vrolijck te wesen en singen. Euterpe, eenighe willen dit woordt beduyden/ Godlijcke jonst/ die men behoeft om tot volcomen leeringe te gheraken: dan het is eygentlijck ghesept/ ghenuechte en behaghen: sy vondt niet alleen de Fluyten/ daer sy Fluytster nae wiert ghenoemt/ maer ander wetenschappen: hadde goeden sin in constigen reden-strijdt. Fulgentius seght/ dat Euterpe beduydt/ datmen voor eerst moet sien wetenschap te verrijghen/ en eere: ten t'weeden/ zijn genuechte te hebben met datmen heeft verregen/ soo datse met en beduydt/ dan nae datmen tot geleerthept en wetenschap is comen/ vrolijck te wesen. Thalia, dat woordt comt van Thaliázein, dat is te seggen/ vergaderen om vrolijck zijn. Eenige maken van dit woordt Thaleia, dat is/ een spruyt: ander Thallein, groenen en bloeyen. Soo dat hier toe den Dichters wonder wel ghelijckt/ om van der herten te jagen de doodlijcke gift des Menschelijcken levens/ de sorge met t'costlijck tegengift van uytnemenden goeden Wijn/ op datse niet verwelckten / maer groenden / makende hun selven / en daer sy van dichten oft singen/ onsterflijck en gheruchtigh. Melpomene, comt van t'woordt Mélpesthai, dat is/ maet-sang/ en schoon ghelupdt/ oft Mélos poieîn, eendracht der stemmen maken/ tot een schoon bevallijck gelupdt/ dat is/ men moet door veel wakens en arbeydt verrijghen de Const/ en de macht van schoontaligh wel segghen. Terpsichore, comt van Térpein chórous, dat is/ t'gheselschap beminnen: want haer ghenuecht is te danssen in de vergaderingen/ en wordt geheeten het spel-wijs/ oft de dansster/ want het danssen is haer vindinghe. Eraro comt van Eros, dat is/ Liefde/ om datse van vryagien besonder in de Bruyloften singt/ en in de danskens. Volgende dit seghtmen/ dat Thamyras haer soon was/ die eerst vryagie ghedichten songh: oft t'mach verstaen wesen/ dat gheleerde luyden zijn lief en weerdt over al. Men treckt oock dit woordt wel op Eresthai, dat is/ ondervraghen/ om dat de leerlustighe met vragen en antwoorden voordeel doen. Polymnia, is so veel als/ uytnemende van onthoudt/ dat een besonder behoeflijcke gave is/ voor die sich den Sang-Goddin-

Namen der Muses, en wat hun vindinghe en oeffeninghe is.

VVtlegginghe en beteyckeninge van hen namẽ.

Van Clio en haer twee sonẽ, watter mede gemeent wort.

Van Euterpe, wat met haer gheseyt wort.

Van Thalia, watter mede gheseyt wort.

VVat Melpomene beduydt.

VVat Terpsichore.

VVat Erato.

VVat Polymnia.

Goddinnen willen opofferen oft toewijden. Men noemtse oock Polyhymnie, soo veel ghesept als / vol Hymnen/ oft toonen der Musijcke oft maet-sangh: sommige eygenen haer de Letter-const toe. Vrania, is so veel als Hemelsch/ haer begheven de tot de also swaer als edel Hemel-const. T'woordt comt uyt Ouranos, den Hemel/ om dat dees Musa den geesten/ die haer toeghedaen zijn/ tot den Hemel verheft. Calliope, comt van Kalé ops, dat is/ goede stem / en beteyckent niet anders als/ soetheyt des ghesangs / en goede over-een-stemminghe/ die het singen vereyscht te hebben. Sy is weerdigher als haer ander Susters: want sy leert den Dichters geen lichtveerdighe liefde singen / noch der jongher luyden begeerten vervullen met een ydel ghesnap/ oft met vrpagische ghenegentheden. O neen: (want sulcke Dichters wil Plato uyt den steden verjagen/ te weten/ uyt t'gheselschap der jeught en der onwetende/ te seer gheneyght tot beroeringen des geests/ als die de verborghen meeninghen der Dichters niet en verstaen:) maer sy leertse singen de Hymnen/ dat zijn Godlijcke Lofsanghen/ de Loven en heerlijcke daden der Helden/ en der geruchtweerdighe Mannen. Men seghtse te wesen de Moeder van Orpheus, om de treflijckheyt van zijn schrijven: ghelijck vertelt wordt/ dat ander Dichters van d'ander Muses oock begonstight/ en eyghentlijck met hunnen constighen gheest waren toegheblasen en ghedreven/ te weten/ Musæus van Vrania, Homerus van Clio, Pindarus van Polymnia, Sappho van Erato, Thamyras van Melpomene, Hesiodus van Terpsichore, Virgilius van Thalia, en Ovidius van Euterpe. Fulgentius seght / dat de versieringhe deser Muses niet anders mede brengt/ dan datmen voor eerst beghecrigh moet zijn tot leeren: ten tweeden/ ghenuechte moet nemen in dese begheerte: ten derden/ vlijtigh zijn in t'ghene daer men zijn ghenuecht in heeft: ten vierden/ volherden en vervolghen daer men vlijt in doet: ten vijfden/ drucken in't ghedacht datmen heeft verkregen: ten sesten/ wat vinden en voortbrenghen by t'ghene men in't ghedachte heeft: ten sevensten/ overleggen en oordeelen t'ghene men gevonden heeft: ten achtsten / het beste kiesen van datmen gheoordeelt heeft: ten neghensten wel uytdrucklijck uytspreken oft voortbrenghen t'ghene men ghekosen heeft. Nu sal wel voegen te verhalen/ met wat toenamen dese Sang-Goddinnen nae berghen/ bornen/ oft dergelijcke dinghen/ in't ghemeen worden ghenoemt. Ten eersten/ worden sy gheheeten Pierides, nae den voornoemden Macedonischen Pierus, daer sy hunnen bergh nae noemden/ oft nae den bergh selve: oft sy hebben misschien van den verwonnen Pierides, waer van volghen sal / tot eenen roem en uyt trotsheyt den naem genomen/ en behouden. Om datse oock hun wooninghe ghemeenlijck hielden in eensaem plaetsen/ bequaem voor die leerlustigh tot Consten en wetenschappen zijn / soo hielden sy hen verre van den Steden/ en uyt dē volcke/ op den geberghten/ bysonder op den Helicon, eenen bergh niet wijdt van den Parnassus, (die hem in begrijp en hooghte ghelijckt) heeten sy Heliconides: oock nae een figure/ in Rhetorica genoemt Epenthesis, Heliconiades. En om datse om de naebuerschap/ en de lustighe plaetse/ somtijts op den Parnassus hen onthielden/ werden gheheeten Parnassides. Een soon Neptuni, Aon gheheeten/ van zijn Ondersaten uyt Apulien verdreven/ quam in Beotien / en heerschte daer over den ghebergh ten: soo dat t'Landt/ daer Helicon in staet/ hiet nae hem Aonia, waer nae sy oock heeten Aonides: oock nae een ghebercht daer by in Beotien/ Cythærones, Cythærides, oft Cythæriades.

VVat Vrania.

VVat Calliope.

Dat negen de treflijckste Poëten van den 9. Muses gedrevē hebbē geweest.

VVat eyghentlijck met de 9. Muses geleert wort.

Toenamen der Muses.

1. Pierides.

2. Heliconides.

3. Parnassides.

4. Aonides.

5. Cythærones, oft Cythærides.

6. Corycides. riades. Sy werden oock nae een hol in Parnasso by Delphos, geheeten Corycides. Eenighe makense de Dochteren van Memnon en Thespia, waer nae sy
7. Thespiades. zijn geheeten Thespiades, en oock nae de stadt Thespia in Beotien: Oock Pegasides, nae de borne die Pegasus op hen gheberghte maeckte/ als vooren ver-
8. Pegasides. haelt is: Oock nae dees borne/ in Grieck Hippocrene, oock Aganippe, Hip-
9. Hippocrenides, oft Aganippides. pocrenides, en Aganippides. Oock nae de vliet Ilissus in Attica, Ilisides, en Ilissiades. Oock nae de borne in Thessalien Libethrus, Libethrides. Oock nae den bergh Pimpleus, oft de borne in Thracien Pimpleus, oft Pimplæ, heetense Pimpleides: Oock nae de borne Castalius, oft Castalia, aen den voet van Parnassus,
10. Ilisides, oft Ilissiades. welcke borne was een Nymphe/ Castalia gheheeten/ die voor Apollo haren Vrijer vliedende/ werdt in een borne verandert/ en den Muses toegewydt/ die nae haer heeten Castalides. Sy heeten oock nae hun Moeder/ Mnemosinides,
11. Libethrides. als kinderen der Memorie oft gedachtenis: oock nae een borne met seer super schrael water/ wordense ghenoemt Pateïdes: en Ligyes, nae hun claer sin-
12. Pimpleides, oft Pimplæes. ghen/ oft een wijse des maet-sangs/ die men luydts keels singt/ by den Griecken Ligye geheeten: Oock Olympiades, volghende Homerum, diese dickwils
13. Castalides. noemt bewoonsters der Olympsche huysen/ dats ghesept/ den Hemel: Oock Ardalides, nae eenen Soon Vulcani, Ardalus, oft Artalus: en Mæonides, nae
14. Mnemosinides. t'Landtschap Mæonia. De hercomst oft oorspronghe van het woordt Musæ,
15. Pateïdes. wordt verscheyden beschreven. Plato seght/ van Môsthai, ondersoecken oft vernemen. Eenighe meenen van Meluse, ghenomen van Melos, soetheyt des
16. Ligyes. gesangs: oft van Melioûsa, honigh. Ander meenen men heetse Musæ, in plaets
17. Olympiades. van Homœouses, t'saem-ghevoeght/ om dat alle Consten onder hen hebben eenige gelijckenis/ en datse t'samen verbonden zijn gelijck als bloedtverwan-
18. Ardalides. ten. Sy worden ghesept/ vindtsters des ghedichts en maet-sangs te wesen:
19. Mœonides. doch worden veel ander sulcx oock toegeschreven/ ghelijck de versieringen oft meeninghen der Dichters oft Schrijvers verscheyden zijn. De Dichters/ en
Hercomst vã t'woort Musæ. Dicht-const/ waren by den Griecken in grooter weerden/ lieten hun Jeught daer in onderwijsen/ om hun jonghe sinnen te beteren/ en te stichten: waerom
Leerlijck uytlegh op de Musæ. Homerus den Dichters noemt te wesen stichters/ en verbeteraers der zeden/ en stelt verscheydẽ sulcke voorbeeldẽ in zijn Odysseen van Dichters en Sangers/ die oock der Helden heerlijcke daden presen. Dat de Musæ zijn ghesept Dochters van Mnemosyne, oft van Antiopa, en Iuppiter, oft van Memnon en Thespia, is/ om dat by hen te verstaen zijn/ de wetenschap en goede gheneghentheyt onser Sielen/ welcke in ons niet vloeyen/ dan door een Godtlijcke ghenade oft gonste/ gelijck alle goede gaven van boven comen/ welcke goede gaven worden onderhoudẽ door goet onthoudt/ geoeffent met vlijt en arbeydt: daerom zijnse Dochteren van Iuppiter en Mnemosyne, dat is/ onthoudt/ en
Muses sijn oock de sielen des Hemel-cloots. Antiopa, oeffeninghe ghesept. De negen Muses worden oock ghehouden voor de Sielen des Hemel-cloots/ te weten/ Vrania, de Siele des ghesterreden Hemels/ en des Cloots der vaste en niet bewegende Sterren: Polymnia, van den Saturnus: Terpsichore, van den Iuppiters: Clio, van diẽ van Mars: Melpomene, van dien van de Sonne: Erato, die van Venus: Euterpe, die van Mercurius: Thalia, van die van de Mane: en gheven daer verscheyden geluyt/ nae dat dese Clooten d'een snelder als d'ander verscheydelijck sich bewegen/ doch met goede ghelijckstemminge/ waer op oock Calliope haren wederclanck gheeft/ met goede overeencominghe. De Pythagorische meenen oock/ dat/ ghelijck der

Muses

Muses genegentheden zijn verschepden/ dat sp oock so verschepden zijn in den Menschen ghedaelt/ van de verhaelde Hemels/ oft Hemel-clooten. Ghelijck die upt der Manen-Hemel zijn ghecomen / zijn onderworpen den aerdt van Thalia, hebben ghenuechte in dertel en wulpsche Clucht-spelen : die van Saturnus, oft Polymnia, droogh ghematighet/ hebben goet onthoudt van t'voorleden : want de gheesten en den aerdt der lichamen ghemeenlijck over een comen met de ghedaente der Planeten/ en nae datse onderlinghe goede beschouwinghe hebben : dan dit onse stoffe niet wesende / keeren wp tot onsen Poeet Ovidium. By Pyreneus, die de Sang-Goddinnen in zijn hups besloot / en meende zijnen wille daer van te hebben/ zijn te ghelijcken eenige waen-wijse/ die der ghyleertheyt niet in rechter liefde zijn toeghedaen : maer willen alleen hebben roem en pdel eere/ door eenen schijn der wijsheyt/ sonder hun vlijtigh tot leeringhe te begheven : hebben doch Boeck-stallen/ vol schoone costlijcke Boecken binnen hun hupsen en Cameren besloten/ daer sp somtijts alst vupl weder is/hun tijtverdrijf en lust in soecken te hebbẽ/smijtender een deel open/ en slupten alles wat sp ghelesen hebben daer weder in/ want de wetenschap ontvlieght hun : comen sp dan bp den gheleerden / en willen mede volghen te spreken van hun ontvlogen wetenschappen / soo vallen sp soo schandigh in de leeghte des onverstants/ datse in verstandt en gheleertheyt als doot zijn gherekent onder de Wijse/en als neerghen toe nut. Seer sulck een volck is oock te verstaen bp den Pierides, de neghen Dochters van Pierus, te weten/ eenighe haegh-dichters/ die ongeleerdelijck (ick en weet door wat sotteren ijver ghedreven) groote menichte van papier vupl maken met heel plompe gedichten/ alwaer niemant meerder behagen in en heeft als sp self/en zijn op hun dingen noch soo heel trots/ datse meenen de heele Hengst-borne ingesopen/ en t'hooft al groen van Lauwren te hebben : maer als men hun versen met verstandt oordeelt/ so bevint men dat het bp den rechten Poeten niet en zijn als Exters/ die niet en clappen datmen verstaet/ oft pet te bedupden heeft / dan t'ghene sp van een ander ghehoort/gheleert/ oft gheleent hebben/en naebootsen/so datter niet nae en volght als een pdel gesnater/ghelach en bespottinghe/en doen noch dẽ constigen Dichters onrust en moeyte aen. Dees Fabel der Pierides raeckt oock/ ghelijck meer ander doen/den Godslasteraers/ die epndelingh (tegen te harde partije strijdende) te schande comen/ gelijck oock dede den grouwlijcken Typhon, welcks macht van dees sotte Pierides soo loflijck was ghesonghen.

Van Pyreneus, leerlijck uytlegh.

Van den Pierides, sin-gevend' uytlegh.

Van Typhon, oft Typhœus.

Ivno (bp dat Homerus verhaelt in dẽ Loffangh van Apollo) t'onvreden wesende/ dat Iuppiter, sonder haer toedoen oft hulp / hadde upt zijn herssenen voortghebracht Minervam, aenriep Hemel/Aerde/ en alle de Goden/ soo wel van der Helle/als van den Hemel/datse mocht sonder Mans toedoen oock bevrucht worden/en sloegh met eenen d'Aerde met haer vupst/en met de sterckste dampen die daer door upt der Aerden quamen/ werdt sp bevrucht/ waer van Typhon wiert gheboren/ en werdt een Draecke te voeden gegheven / welcke om haer schaedlijcke rooven tegen beesten en Menschen/ ghedoodt wiert van Apollo, Hesiodus in zijn Goden-afcomst/ maeckt desen Typhon sone van der Aerde en van den Tartarus,welcken Tartarus was den soon van den Chaos,een grouwsaem diepe/doncker plaetse/daer de boose Menschen nae dit leven eeu-

Tartarus, den soon van Chaos.

wich gestraft en gheppijnight waren/nae geloove der Heydenen. Typhon was soo uytnemende groot/dat den alderhooghsten bergh hem maer en quam tot zijn oxen: zijn hooft gheraeckte de sterren/hy raeckte met een handt t'Ooste/ met d'ander het Weste: op zijn schouderen had hy hondert Draken-hoofden: zijn oxen en beenen/ghelijck d'ander Reusen/ waren ghelijck cromme Slanghen: al zijn lichaem was bedeckt met pluymen/ zijn hayr ongheksamt/ eenen dichten dicken baerdt/ d'ooghen vol vyers/ en groote vyervlammen blasende uyt neus en mondt. Doe de Goden voor hem vloden / vervolghde hem Iuppiter tot Caucasus gheberghte in Syrien / en quetste hem met eenen blixemstrael: maer hy nam Iuppiter ghevangen/ en met een Sabel/die hy hem ontnam/hieuw hy hem af de zenuwen van zijn handen en voeten/end' hem op de schouwer nemende/ bracht hem in Cilicien / maer Mercurius heeft hem ontstolen/ end' hem weder op zijn eerste stel gheholpen : doe vervolghd' hem Iuppiter van nieuw versterckt tot den bergh Hæmus, welcken so genaemt werdt nae t'veel bloedt/dat uyt de wonde liep/die Typhon daer ontfingh: want Hæma is op Grieckx bloedt. Eyndelijck doe hy hem in Sicilien meende verberghen/wierp hem Iuppiter den bergh AEtna, die men nu noemt Mont Gibello, over het lijf/soo Euphorion en Pindarus ghetuyghen. Strabo doch maeckt van Typhon geen Mensch/maer Serpent oft Draeck/ welcke gheraeckt van den blixem/ brack in d'Aerde/waer uyt een vloedt ontsprong/ daer sy haer in verborgh. De Schrijvers schillen van de plaetse waer Typhon gestorven is/ seggen doch/dat uyt zijn bloedt zijn voort comē/den Draeck die te Colchos t'gulden Vlies bewaerde/ dat hy Vader was van de Gorgona, van Hydra, van de Hesperides Drake / Cerberus, Scylla, Chimera, en alle ander schaedlijck ghedrocht. Eenige meenen Typhon was een Coningh in Egypten/een seldtsaem wreedt Tyran / die schier al Egypten verdorf/ ghelijck of hy een felle Draeck waer gheweest/ en soude van Osiris ghedoodt zijn. Ander houden/dat het een Draeck zy gheweest: doch het zy soo't wil/wy moghen hier sien yet leerlijcks uyt te nemen/ achter latende een deel ondienstighe natuerlijcke uytleggingen/ eerst sien op wat gheschiedenis de versieringhe ghegrondt is. Eenige meenen/

Gheschiedische verclaringhe op Typhon en Iuppiter.

Typhon is een moedigh stout en cloeck heldt geweest/ die groot Krijghsvolck vergaderde/quaetdoenders/ghebannenen/en alderley volck: en om dat hy soo groot heyr hadde/was ghesept dat hy soo groot lichaem hadde. Zijn voornemen was/Iuppiter uyt zijn rijck te verjaghen / en maeckter oock veel teghen Iuppiter daerom oproerigh met zijn wijsmakinghe/des seyde men dat hy vyer uyt de mondt spoogh / en dat hy Iuppiters zenuwen af sloegh : Maer om dat Iuppiter met zijn welspreken d'oproerige wredighde/ en de wapen dede neder leggen/ werdt ghesept/dat Mercurius hem de zenuwen ghenas. Nu zijnder die met dees voorighe versieringe hebben willen de Menschelijcke gemoeden afwenden van der hooveerdicheyt/ oft eergiericheyt/ als t'meeste quaet/ dat de Menschelijcke Siele overcomen mach / en hebbense ghenoemt Dochter van Erebus oft Tartarus, seggende datse uyt haer mondt vyer en vlamme spouwt/ en de Siele tegen Iuppiter oprockt/ om dies wille dat waer d'hooveerdige eer-

Leerlijck uytlegh op Typhon.

giericheyt haer inwortelt/daer wort alle Godsdienstichheyt achter rugge ghestelt/ oock alle gherechticheyt en beleefthept : want dese eersucht brengt voort een menichte van seldtsaem hoofden der begeerlijckheden/ datse door onbehoorlijcke middelen doet allen list en ghewelt ghebruycken/ om anders rijck-

dom

dom oft besittingen te verrijgen: maer Iuppiter in den naebedenckende Menschen ropt ten lesten uyt/en vernielt desen eersucht oft Typhon: want de redelijckheyt by Iuppiter gheleken / al wortse eenen tijdt langh van soo quade begeerten wederstreden / sy is van soo groote Godlijcke cracht / datse eyndlijck d'over winninge verkrijght en behoudt: want t'is een gantsch onverstandigh Man/die hem eyndlijck der redelijckheyt niet en onderwerpt. Nu volght/hoe Pluto van Cupido,door Veneris aenporringhe ghetreft/oock verlieft wort/ en Proserpinam ontschaeckte/daer Venus wel docht wonder uytghericht te hebben/datse dat derdendeel der Weerelt/ t'Helsche Rijck/nu onder haer/en haer Soons ghewelt oock hadde gebracht/dat de schoon Proserpina geen maeght te blijven hadde/ t'was quaet genoech datse teghen Pallas, noch Diana niet en vermochten. Ceres droefheyt en clachten waren by Iuppiter niet seer gewichtigh/hem docht/hen beyder Dochter hadde geen quaet Houwlijck voor handen/ dewijl Pluto soo rijcken en machtighen Coningh was/ en dat Proserpina oock Iuppiter tot eenen Broeder soude hebben. Het schijnt hier aen wel / of de sotte lach-lieve Venus wonder beschickt/ als sy onder dē Rijckdom/Pluto vergeleken/yet can nae haren sin beschicken: want sy de gelieven daer selden uyt enckel blinde liefde can te samen coppelen nae haren wille. Menighe schoon jonghe Proserpina met een vlammende borst/ den sin hebbende gheheel op den bevallijcken jonghen Narcissus oft Adonis,moet ondancks/nae s'Vaders wille/haer genuechte derven/en droeflijck om den Helschen rijckdoms wille met den ouden swarten Pluto te bedde/ haren tijdt en leven in een doncker helsch verdriet alsoo verslijten/oft ten eynde brengen. Op de Fabel van dees ontschakinghe/ zijn een deel natuerlijcke beduydinghen: Pluto, gheheeten Dis, ghesept Rijcke / heeft in zijn ghewelt de cracht der Aerden/ soo Cicero seght/ en allen rijckdom comt uyt der aerdē/en keerter weder in. Hy rooft dan Proserpinam, dat is/het graen en de goederen der aerden. Van den voorgaendē Ougst heeftmen het saep-zaet: en Ceres is het kooren/ en daerom Moeder vā Proserpina: t'zaedt in d'aerde verborghen wesende/ is Proserpina in de Helle: vier Maenden wortelt graen in der aerde/daerom hadde Pluto vier Peerden. D'ontschakinghe gheschiede in Sicilien/ om dat dit Landt soo kooren-rijck altijts is. Proserpina was Dochter van Iuppiter en Ceres, dat is/van der hitten/en van der aerde. Daer was een verdragh/dat Proserpina t'half Iaer by Pluto was/ en een half Iaer by haer Moeder Ceres: t'zaedt in sommighe Landen is ses Maenden onder d'aerde eer het aaren laet sien/ en het blijft ses Maenden op d'aerde by zijn Moeder/ eer't van den Boeren in't saeyen weder daer onder moet. Proserpina soude oock de Maen wesen/ die t'half Iaer verborgen blijft onder d'aerde. Dusshe natuerlijcke uytleggingen worden een deel gheraemt op t'verhaelt ontschaken: doch het schijnt dees versieringe comt uyt een ghescheidenis van Theodontio verhaelt/ seggende: Ceres was Saturni Dochter/ en Huysvrouw van den Coningh Cicanus, wesende een Vrouw van groot vernuft/ en siende t'volck van dat Eylandt Sicilien/ op berghen/ in dalen en bosschen in luyheyt gaen swerven/ en ellendigh by wilde appelen en eyckelen leven / sonder eenighe Wetten / was sy d'eerste / die in dat Eylandt vondt de Landtbouwinge/Ossen in ploegen te spannen/ saeyen en ougsten het kooren/ en Wetten te stellen/ soo begon t'volck t'landt te deelen/ en Menschelijck te leven. Ceres hadde een Dochter Proserpina, die om haer uytnemende schoonheyt

Pluto van Cupido geschoten, ontschaect Proserpinā.

VVtlegginghe op t'ontschaken van Proserpina.

Natuerlijcke uytleggingen op d'ontschakinghe van Proserpina.

Gheschiedenische verclaringhe op de verhaelde ontschakinge.

heyt werdt ontschaeckt van Orcus, den Coningh der Molossen/ diese daer nae te Wijve nam. Alle dese dingen voorby zijnde/ hebben wy hier uyt te trecken yet/ dat tot verbeteringe der Menschelijcker verdorven zeden dienende mocht wesen: soo is te mercken/ dat desen waghen/ de Peerden/ het rennen/ het ontschaken van desen Helle-Godt/ niet en is als de ongerustе nemmeer genoech hebbende gierichеyt: de wielen zijn niet als het stadigh keeren en woelen van den schatlievenden oft geldtsuchtighen vol commerlijcke ghedachten/ eerst zynen moeylijcken arbeydt/ de gevaerlijckheyt/ en t'gelucks oft des avontuers draeyende ongestadicheyt van rijck oft arm te worden. De vier swarte Peerden Plutonis, Orphne, AEthon, Nyctæus, Alastor, brenghen eyghentlijck niet anders mede/ van den aerdt der gierighe Menschen/ die eerst worden bevanghen met een verblintheyt des gheests/ hebbende d'oogen des herten toeghedaen/ om niet te sien wat deucht/ recht/ oft onschult is/ en trecken hun selven aen de bevleckte cleederen van onmatigh begeeren/ valscheyt/ bedrogh/ en onbarmhertige wreetheyt/ om dat sy meenen/ datmen daer sonder in corter tijdt niet can rijck worden: doch hoe sy't maken/ ten lesten sietmen en bevindtmen dickwils/ dat veel arbeydt en tijdt wordt doorghebrocht/ om eenen corten/ oft bywijlen geenen tijdt te ghebruycken t'ghene/ daer men soo langh hem selven om becommert en ghequelt heeft: daerom zijn redelijckheyt en maetlijckheyt in al onsen handel/ als noodige deughden hun plaetse wel weerdigh. De Fabel van het kindt/ dat verhardt in stoutheyt/ Cererem bespottede/ en ghestraft wiert/ wijst de Jeught aen/ den Ouders noch niemant te bespotten/ bestraft oock die als kindtsch in't verstandt lasteren Godt/ Godtlijck verbondt/ oft t'gene Godlijck en deuchdich is bespottende/ welcke met Gods toorn overgoten/ vol vlecken/ vlieden en wijcken van de natuere/ oft natuerlijcke reden/ die haer self vergrouwelt voor sulcke leelijcke Godslasteraers. Voorder den Wl van Proserpina, Ascalaphus, (ghelijck oock de Kraeye van Minerva dede) wijst ons aen en gheraeckt de snootheyt der clappers en aenbrengers/ oft verclickers/ die te schande comen/ en als nacht-lievende Wlen t'aensicht by deghelijcke luyden niet durven ontdecken/ want sy hun over al onweert en onbemint maken/ recht ghelijckende de Wlen/ ongheluckige voghels/ quade tijdingen oft voorteyckenen aenbrengende. En gelijck den Wl een cleen lichaem onder eenen grooten pluym-mantel verberght: alſo oock de valsche aenbrenghers en beschuldigers/ onder eenen grooten hoop van woorden/ en wijtloopende ydel redenen/ veel tijts maer en besluyten een weynigh waerheyts/ oft dinghen die sy vast connen maken oft betuyghen/ niet doende dan veel tieren en krijsschen/ als desen voghel ghewendt is.

Van de Syrenes, oft Meerminnen.

Ovidius segt/ dat Proserpinæ dry gesellinnen/ Achelois dochters/ in Meerminnen veranderdẽ: hun Moeder weet ick niet wiese was: daer worder vier ghenoemt/ Terpsichore, Melpomene, Strope, en Calliope. Hun namen zijn / Aglaope, Pisione, Thelxio: maer Cherilus noemtse Thelxiope, Molpe, Aglaophone: en Clearchus in zijn vrpagien noemtse Leucosia, Ligea, en Parthenopea. Dees Parthenopea, alſo Strabo in zijn eerste Boeck tuyght/ starf te Napels/ welcke Stadt nae haer ghеheeten soude wesen. Leucosia soude oock een Eylandt haren naem hebben gelaten/ daer sy haer van een hooghte in de Zee wierp/

wierp/ en starf/ soo Strabo oock seght in zijn seste Boeck. Nu dese Syrenes, oft Meerminnen/ hadden t'heele boven-lyf als schoon jonghe Dochters/ voorts beneden waren sy ten steert uyt Vogels/ ander segghen Visschen. Sy hadden soo heel soet een stem in't singen/en handelden hun maetstemmigh speeltuygh so lieflijck en aerdigh/datse den voorby varende slaperigh maecken/verdroncken/ en dan tot hun voedtsel ghebruyckten/ en aten. D'eene seghtmen ghebruyckte de stemme der kelen/ d'ander Fluyten en Pijpen/ de derde Harp en Luyt/ op dat elcx oore mocht voldaē zijn nae zijn sinlyckheyt: sy hadden oock hun Menschelijcke stem behouden. Door aenhitsinge van Iuno, dorsten sy op eenen tijdt den Sangh-Goddinnen de Muses beroepen om best te singhen/ en tegen hen wedden. Doe nu dese Meerminnen het wed-spel verloren hadden/ werden sy van den Muses de pluymen uytghetrocken / en hun vleugelen uytgheruckt/ die sy op hun hoofden stelden als kranssen/in teycken van verwinninghe: dit gheschiede in Creta, by der Stadt/ die geheeten was te deser oorsaeck Aptere, dat is/ wieckloos. Sy hadden haer wooninge oft wesen by den Peloren hoeck in Sicilien/ oft (soo ander seggen) in d'Eylanden/die men heet van den Syrenen/ aen het eynde van Italien gelegen. Van hun constigh soet singen elcken te gevalle/ hebben verscheyden Poeten wonder beschreven: het schijnt sy saten boven op de clippen/de wacht houdende/en siende ofter ergens een Schip met volck nae hen toe quam / om met hun ghesangh en spel aen te locken/en om te brenghen/ soo dat den strandt oft rootsen/ daer sy hen onthielen/lagen bedeckt en wit van der Menschen doot-beenderen. D'Argonauten/ oft gulden Vlies haelders/ warē door Orpheus soet spel vā hun bedrieghlijck ghelupdt verlost / en Vlyssis ghesellen door Vlyssem, die hun ooren met was toestopte/ en hem vast aen den mast liet binden/ om niet in de Zee te connen springen/des sy onbeschadight ontquamen: waerom sy uyt spijt en droefheyt in de Zee spronghen/ datmense noyt tsedert meer en hoorde. Eenighe seggen/ datse in steenrotsen bleven verandert. Lange vertellingen waren noch te doen van dees arghlistighe en aenlockende gedrochten/dan t'waer tijdt dat wy uyt den droom raeckten/en by ghschiedenis verstonden/wat dit voor droefsinnen waren. Hier toe sal ons dienen Isidorus, die seght/dat dese Syrenes geen beesten en waren/ maer wel schoon lichte jonge Vrouwen/ die woonende by de Zee/ den voorby reysendē luyden aenlockten/en tot hun trocken/met soeten sangh en lieflijcke woordē: en als syse eens conden in hun huysen crijgen/ sy wistense soo t'onthalen / dat sy daer soo langhe by hen bleven / datser wel dapper hun slippen scheurdē: want al hunnen middel verteert/en doorgebracht hebbende/ vonden hen heel arm en beroyt. Soo dat geseyt wiert/dat yeder wie aen hunnen cant quam/die leedt Schipbreuck: want men noemdese Syrenen, oft Serenen, nae t'Griecx woordt Seirà, dat is ghseyt/ ketten/ om dies wille datse in hun sotte liefde gevangen en ghekettent hielden/ alle die by hen bleven lanterfanten/ en den tijdt onnutlijck doorbrenghen. Den Poeet Horatius maeckter doch noch steenrotsen / lichte Vrouw-menschen / noch Indische voghelen af/ in't tweede van zijn Sermones: maer wel luyheyt oft onachtsaemheyt/de meeste snootheyt van allen/ daer hy seght:

Syrenes vā de Muses verwonnē, en ghepluymt.

Geschiedniſche verclaringe vā de Meerminnen.

Luyheyt een schadighe Meerminne.

Ghy sult ellendigh Mensch van niemant worden gh'acht,
Soo ghy van u niet jaeght de luyheyt metter macht:
Want sy is in der daedt een fel Meerminne schadigh.

Het

Het is wel te besorgen/ dat de Menschē de Syrenen al te veel by/ oft inwendich hebben/ diese (nae deses Poeten raedt) behooren van hen te verjaghen: want t'is wel te verstaen/ dat de Syrenen, end' hun smeeckigh gesangh/ niet anders en zijn als de wellusten en begeerlijckheden des vleeschs/ met hun kittelighe prickelingen/ aenlockende en noodende hen onderworpē te wesen/ om Schipbreuck tot der eeuwiger verderfnis te doen. Sy laten hen wel aensien Menschen in ghedaente te wesen/ ghelijck of hun aensmeecken niet waer als tot Menschelijcke ghebreken: doch alle onredelijckheyt en beestlijck wesen is den steert/ die achter aen volght/ met moordadighe clauwen der boosheyt/ om in den Mensch alle wat deuchdigh/ loflijck en eerlijck is/ te verscheuren en vernielen. De namen der Syrenes strecken veel tot sulcken meeninghe: want uyt Pisinoë ghenomen Peithein, is ghesept wijsmakinghe/ en Nóos, verstandt: Aglaope, is soet van aenschijn: Thlexiope, behaeghlijck uytsien/ ghelijck d'ander oock alsulcken sin voeden/ tot schijn-verstandt/ en allen anderen valschen schijn streckende. Voorder zijn de giftighe lof-tuyters by den Princen en Coningen dickwils seer schadige Syrenes, die yegelijck nae den mondt flatterende spreken/ en also dickwils veel quaets aenrichten/ in Steden en Landē/ bysonder daer men hen t'onversichtigh de ooren toeneyght/ oft te licht geloof geeft.

Leerlijck uytlegh vā den Meerminnen.

Van Alpheus, en Arethusa.

ALpheus (soo eenighe seggen) was den soon van Thermodon, en de Nymphe Amimona: oft (so ander seggen) Parthenia. D'een wil/ dat hy schiltknecht was van den Coning Pelops: d'ander/ dat hy was een treflijck Hooftman/ die een goet proefstuck zijner vroomheyt dede in den veldtslagh van den Thermopyles, hem toonende den cloeckstē naest Leonidas, van alle die daer in den strijt verslagen bleven/ gelijck Herodotus in zijn sevenste Boeck verhaelt. Watter van is/ meest al segghen/ dat hy nae zijn doot in een Vliet van zijnen naem verandert is. Daer zijnder oock die segghen/ dat Alpheus was een Jagher/ die op eenen tijdt seer verliefde op de Nymphe Arethusa, dochter van Nereus en de Nymphe Doris, en sy wesende ghesellinne van de Jacht-Goddinne Diana, daer sy op de Jacht was/ begeerde Alpheus haer te Houwlijck: maer sy hier vā niet willende hooren/ ontschaecktese/ en brachtse in't Eylandt Ortygia. Ander segghen/ dat hy op Diana self verlieft was/ en haer naeliep tot in't voorseyde Ortygia. Het zijn die seggen/ dat hy afgecomen is van t'geslacht Phœbi, oft der Sonnen/ en dat hy twist hebbende met zijn broeder Cercaphus, wie den cloecksten oft stercksten was/ zijn broeder versloegh/ t'welck hem de Herders verwijtende/ uyt onverduldicheyt hem verdronck in een Vliet/ die zijnen naem behiel. De eygenschap van de Vliet Alpheus, waer uyt de Fabel van de vryagie/ en het loopen van Alpheus, nae Arethusa soude oorsprongh hebben/ is/ datmen van oudts aen altijt ghehouden heeft/ dat Alpheus eenen seldtsamen loop heeft/ t'sommiger plaetsen verborgen onder d'aerdē/ en t'sommiger plaetsen uyt die onder-aerdige holen weder uytcomende/ verscheyden reysen/ tot datse aldus van uyt Arcadien oft Peloponesus eyndlinghe zijn water comt vermengen met der vliet Arethusa, te Syracusa, in Sicilien. Dit tuyghen eenige Schrijvers/ onder ander oock Plinius, in't elfste Boeck in't 103e. Capittel/ daer hy verhaelt/ dat eenighe soete waters soo weynigh ghemeens hebben met de soutte/ datse hen strax in den grondt der Zee begheven/ gelijck men

VVie Alpheus was verscheydē meeningē.

Historische vryagie vā Alpheus en Arethusa.

VVt wat natuerlijcke eyghenschap de Fabel van Alpheus en Arethusa comt.

men dat waer bevindt en siet in de Syracupsche borne van Arethusa, daer alle dinghen weder upt bortelen/ die men werpt in de Vliet Alpheus, den welcken loopende door de stadt Olympia, valt ter sijden Peloponeso in de Zee/ heel wijt van Syracusa. En gelijck de Heydenen den Vlietē al Godtheden toeepgenden/ werden dees twee Vlieten oock Godlijcke eere ghedaen / en t'water Alphei was gehouden te hebben eenighe besonder heplichept / en hadde oock een ghenesighe cracht/ voor crauwagie/ seerichept/ sprengvper/ en ander ghebreken/ alsmense daer mede wreef en wiesch : sp hieldent oock/ als Iuppiter bysonder behaeghlijck/ seer bequaem in d'Offerhanden te ghebruycken. De meeninge waerom de Poeten also Godthept in Vlietē en anders den volcke wijs maecten te wesen/ was/ om hen te maken schromigh ergens yet quaets te doen/ dewijle het van sulcke Godtheden gheopenbaert en ghetuyght soude worden: en om dat Godt begeert/ datmen niet alleen onbevleckt en zp aen den gheest/ maer dat t'lichaem van alle onbehoorlijcke onrepnichept oock vrp zp/ daerom hielen sp dit Alpheische water tot der Offerhanden seer nut te wesen/ om dat het van soo suyver-makende cracht en aerdt was. Het zijn eenighe/ die met dees versieringhe beduyden/ de Godlijcke cracht onses geestes/ en de eyghenschap der deucht/ om dies wille dat de stoffe alleen is begeerigh te hebben ghedaente/ en in't werck te zijn gestelt/ als niet tot anderen eyndt gemaeckt wesende / zijnde van haer selven onnut en ledigh. Oock begheert onse Siele de deucht/ ghelijck haer eygen beeldt oft gedaente: daerom versierden sp dat Alpheus liep nae Arethusa, dewijl Alphos beteyckent/ een smette/ vlecke/ oft ander ghebreck/ en Areté soo veel als deucht. Oock wort by Alpheus, verliest op Arethusa wesende/ verstaen/ dat Arethusa in een borne verandert/ beteyckent de kuyschept / de welcke haer onthoudende / en vliedende den aenvechtenden onrepnen lust der oncuyschept/ is suyver en claer/ ghelijck doorluchtigh water van een springhende borne. Leerlijck uytlegh vā Alpheus.

Van Ceres, en Triptolemus.

CEres, dochter van Saturnus en Ops, en Plutons, Iuppiters, Neptuni, en Iunonis suster/ was soo heel schoon/ dat Iuppiter op haer verlieft wesende/ hem niet con onthouden met haer bloetschande te bedrijven/ des hadde hy by haer Proserpinā. Sp hadde by Neptunus een dochter Hera, en t'eender dracht een Peerdt/ Arion geheeten: want Neptunus nam Peerdts ghedaent om haer te betrapen/ doe sp om hem t'ontcomen Meerie ghestalt aengenomen hadde. Iuppiter by Electra hebbende den Jonghelingh Iasion, verliefde sp op desen. Iasion de liefde weynich met haer hebbende ghepleeght / heeft Iuppiter, niet connende lijden dat zijn soon zijn teghen-vrijer was / hem gheblixemt heel in asschen. Ceres van Iasion bevrucht/ baerde Plutum, dien de Griecken oock gelijck als Pluto den Godt des rijckdoms hieten/ en blindt te zijn gheweest versierden. Ceres woonde eenighen tijdt te Corfu, een Eplandt doe geheeten Corcyre, in de Stadt geheeten Drepan, oft Drepanum, nae de seyssen oft sickel/ die Saturnus daer in hadde laten vallen/ soo Apollonius in zijn vierde Boeck ghetuyght. Ander meenen/ nae een ander sickel/ die sp Vulcano liet maken/ om dē Titans te leeren oogsten / oft om haer self mede te arbeyden : doch wasser in Sicilien een stadt Drepan geheeten / en dat heele Landt was om zijn vruchtbaerhept haer toeghewijdt. Ceres doe sp de Weerelt oversweerfde/ soeckende haer

haer dochter/ quam in der stadt Eleusia herbergen tot den Coning aldaer/ die Eleusius hiet/ en zijn Wijf Hyone, welcke ghelegen was van den jongen Triptolemus, en alsoo men daer een Voester toe socht/ heeft Ceres haer hier toe aengeboden: dese heeft haer voester-kindt s'daegs met Godlijcke melck gevoedt/ en rekedet oft verberghdet des nachts in't vyer/ sonder dat het yemandt van t'huysgesin wist. Den Vader siende zijn kindt soo heel mercklijck toenemen/ bysonder des nachts/ en dat het soo heel wel gevoedstert was/ was hy begeerich hoe het mocht toegaen: en dat hebbende bevonden/ en ghemerckt/ datter wat Godlijcx mede bemoeyt was/ hy was soo verbaest/ dat hy wilde gheroep maken. Ceres niet willende ghekent wesen/ doodde Eleusium, en gaf Triptolemo eenen waghen/ daer Draken aen gespannen waren/ op dat hy al de Weerelt door reysende/ t'volck in alle Landen soude leeren saeyen het zaedt/ en alle vruchten der aerden telen. Van Triptolemus gheslacht zijn noch ander meyningen hier ondienstigh. Hy was d'eerste die den ploegh gebruyckte/ en t'kouter ghevonden heeft/ soo Plinius en Virgilius ghetuygen. Hy leerde oock de heel noodighe Landtbouw- en Saey-const verscheyden volcken/ gelijck hem zijn Voester hadde gheleert en gheboden. Hy soude/ nae sommiger meeninge dese Const/ oock de wijse van Steden bouwen en stichten/ hebben gheleert eenen Eumelus, welcken dees wetenschappen ghebracht heeft te Patara, Stadt in Achaien: van daer zijn dees Consten naderhant over al de Weerelt door verspreyt. Daer wordt oock vertelt/ dat den soon van desen Eumelus, gheheeten Antheus, hem bestondt de Draken aen Triptolemus waghen in te spannen: maer datse hem soo verscheurden/ datter hy van starf. Daer en wordt Cereri niet alleen toegeschreven/ te hebben ghevonden/ en den volcke gheleert/ boomen planten/ sonderlinge Vijghboomen/ kooren en ander rondt zaedt saeyen; maer oock maeyen/ dorsschen/ met den Ossen/ malen en backen. Sommighe segghen/ dat Bacchus haer broeder haer medeghesellle oock was in dese Consten te vinden/ en voort te leeren/ die oock den Wijngaert opbracht te planten/ als voor henen/ daer van hem beschreven is/ verhaelt is. Ceres, boven datse t'volck (dat woestlijck leefde/ eyckelen/ jae Menschen vleesch at) het kooren en t'broodt heeft deelachtich ghemaeckt/ heeft der Menschen vuyle quade zeden verandert/ door hun te bestellen goede oft ghenoech Godlijcke leeringhen en Wetten/ waerom sy wierdt gheheeten Thesmophores, dat is/ Wetgheefster: het welck hun oock genoech/ als een seer behoeflijck tweede broodt/ bequaem en dienstigh was/ soo om hun landen af te palen/ t'onderscheyden/ en onderlinghe in de Weerelt goedertierlijck/ eendrachtigh en vredigh te leven. Waerom sy oock/ tot een teecken van dese eenicheyt gemaeckt te hebben/ wel mach voeren de huel/ oft slaepbollen/ daer elcke rond/ zijnde ghenoech de Weerelt/ met Landen en Zeen verdeelt/ oft immer eenẽ vryen staet oft stadt aenwijst/ met de menichte der saeykens/ die al van malcander af zijn ghescheyden met eyghen huyskens/ en woonden ghelijck een stadt/ met den straten/ steghen en mueren. De Poeten segghen/ dat haren waghen wort voort ghetrocken van Draken oft Slanghen/ waer by is te verstaen/ dat het Landt-bouwen met wakentheyt en wijsheyt moet gheoeffent wesen/ daer verscheyden gheleerde van hebben geschreven/ als van een seer noodighe oft aldernoodighste Const/ die met wackerheyt en wetenschap moet zijn gedreven: de Draeck is wakentheyt/ en de Slanghe wijsheyt/ te verstaen: ghelijck oock t'Medusen hooft vol slanghen

Triptolemus eerstẽ ploeghghebruycker, en vinder van't ploeghkouter.

Ceres soude dẽ volcke hebben gheleert saeyen, planten, dorsschen, malen, en backen.

Ceres gaf den volcke VVetten.

VVaerom sy de slaepbollẽ voert.

VVaerom Draken oft Slanghen aen Ceres waghen.

slangen by Minerva, het teecken der wijsheyt en voorsichticheyt is. Oft/so eenige seggé/ dese Drakē oft slangen bewijsen/ oft wijsen aen/ het crom oft ront loopen van den twaelf-teeckenden dweers-riem des Hemels : want terwijlen datter de Son onder comt haren loop doen/ maecktse t'ghesaep groeyende/ en brengt het tot rijpicheyt: dat is ooc geseyt/ dat Ceres (die self t'kooren is te verstaé) vrijdt Ialison, Iuppiters en Electræ soon: wāt Iuppiter is de warmheyt der locht/ oft de locht selve/ en Electra, neerstichheyt : want de Griecken heeten de Sonne Elector, Ruymt bedde/ oft wijckt bedde/ als die met haer aencomende claerheyt den Menschen vermaent op te staen van den bedden/ om vlijtigh tot hun werck en arbeydt te gaen. En t'ghelijckt of Ialison, den soon der verhaelde twee te verstaen is/ de Somer-hette. Dus zijn hier wel noch een deel natuerlijcke bediedtnissen/ al op het wassen en rijpen van het kooren/ die niet veel by en brenghen : Des keeren wy ons weder tot Triptolemus, om yet seckers van zijn Fabel te verstaen. Hy is in seer oude tijden gheweest een Coningh van Athenen/ alwaer doe eenen swaren dieren tijdt wesende/ werdt zijn Vader van den volcke ghedoodt/ om dat hy niemant niet en gaf/ dan voedde zijné soon Triptolemum ghenoech en overvloedich/ en sagh ander Menschen van noot vergaen. Triptolemus vreesende dit rasende benoude volck/ vluchte op een Schip / dat de Slanghe voor vaen oft teecken voerde : en comende in seer verre en overvloedige Landen/ keerde vrolijck weder in zijn Landt/ gheladen met tarwe/ en verloste zijn volck van die groote ellendicheyt der uytnemender dierten/ en verjoegh Linceum, die dat Landt en Coningrijcke hadde nae hem ghenomen/ t'welck Triptolemus hem weder benam/ en Linceus, als onweerdigh Menschen gheselschap (om dat hy t'Rijck en t'leven socht benemen/ een die hem hadde gheleert t'kooren saeyen/ en d'Offerhanden der Goddinne Ceres) most voorts in Wildernissen en Bosschen hem onderhouden. Dit gheeft ghenoechsaem uytcomst van de versieringe: maer aengaende den Scytischen Coningh Lyncus, die wijst aen / wat al quade vruchten uyt den wortel der booser gierichheyt spruyté/ en hoe t'quaet altijt zijné Meester loont.

Eynde van t'vijfde Boeck.

Natuerlijck uytlegh van Ceres op t'cooren.

Schiednische verclaringhe van Triptolemus.

Wtlegginge/ en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Door C. V. M.

Het seste Boeck.

Et wedspel tusschen Pallas en Arachne, en t'veranderen in Spinnecop / mach wel versiert wesen / om dat Arachne een maeghт in Lydien / d'eerste vlas-vindtster/ en spinster van der Weerelt soude gheweest / en die de Vogel en Visch-netten oock opgebracht soude hebben/ nae Plinij en Polidori Virgilij getuyghnissen. In dees Fabel is eerst te mercken / hoe dat Arachne haer Const hadde gheleert en vercreghen van Pallas, en datse niet alleen ondanckbaer sulcx versaecte: maer soo vermetel was/ datse tegen de Goddinne/ niet om

Arachne d'eerste Spinster vā de VVeerelt.

best

Leerlijck uytlegh vā Arachne in Spinne verandert.

best weven dorst opstaen/ en wedden. Hier worden bestraft/ die hun op Godlijcke oft natuerlijcke gaven/ verkregen consten en wetenschappen/ te seer verheffen/ als of sy yet goets van hun selven/ en niet alles van Godt en hadden: ghelijck of sy niet en bedachten/ wat arm/ snoo/ onnutte dieren de Menschen zijn/ oft worden/ als sy van Gods ghenade en goedertierenheyt zijn verlaten/ welcker Menschen wercken dan niet zijn / als nerghen toe dienende onnutte spinnewebben / dewijle dat sy niet hebben als valsche toevluchten / en in alle ydel wesen lust en behagen. Den twist om t'naem-gheven der stadt Athenen tusschē Pallas en Neptunus, (welckē met den slagh van zijnē drytandt t'Peerdt Scyphion uyt der aerde dede springen/ en Minerva metter lance d'aerde slaende d'Olijf-spruyt met vruchten/ waer op haer toegheweesen was de Stadt te noemen/ diese haren naem gaf Athene / dat op Griecks is ghesept Minerva,) geeft te kennen/ dat den vrede beter is/ en Gode aengenamer/ dan den krijgh/ die met het strijdtbaer Peerdt beduydt wordt / en den vrede met den Olijftack. Hier wort oock mede aengewesen/ dat de Steden en de versamingen der Menschen/ om spoedigh worden en toe te nemen/ veel meer den vrede behoeven en beminnen/ als den al verdervenden krijgh. Den Coningh Hemus, en zijn Wijf Rhodope, Iuppiters en Iunonis eere hun selven toe-eygenende/ verandert in Berghen / wijsen aen / datmen hem moet wachten van den opghe-blasen hooghmoedt den Bergen ghelecken/ daer doch de Menschen veel in sondighen/ als sy maer en hebben een handt vol ydel ghelucks/ straex stijght op/ en verheft hem hun gemoet / meenende seer machtigh en weerdigh te wesen/ zijn doch sonder Godt onbequaem en onmachtich/ yet goets oft sonderlings uyt te richten/ en daer in soo gantsch onbeweeghlijck als Bergen oft verharde steenrootsen. Verscheydē historien waren van Pallas geweven/ om te waerschouwen Arachne, om haer dwaesheyt wille niet te worden ghestraft: Onder ander de dochteren van den Coningh van Assyrien/ Cynara, die schoonder wilden wesen als Iuno, en daerom veranderden in de trappen van Iunonis Kerck/ daer sy doe van yeder onder voeten waren ghetreden / bewijsende dat die hun selven hoogh verheffen/ ooc leege connen vernedert worden. Arachne wevende / brengt in't werck verscheyden historien van d'ontuysheyt der Goden/ eerst van Iuppiter, hoe hy een deel Vrouw-volck bedroogh / in verscheyden ghedaenten hem verscheppende/ waer van elder eenige uytlegginge ghedaen is: Dan de meeninghe is/ dat hy veel door gelt oft giften te wege bracht: want hebbende veel Landen hem onderdanigh ghemaeckt / machtigh/ en in seer grooter eeren wesende/ begaf hem gantsch tot den wellustē/ en tot ontuysheyt/ datter in zijnen tijt geen Prince noch Coningh zijns ghelijcx en was/ in sulcken ongeregelde liefde: waerom hy dalende van zijn wooninge den Olympus, quam hem versamen met eenige Vrouw (t'zy wiese was) die hem behaeghde (en waer hyse vinden mocht) ghebruyckende alle verleedingen / veranderinghen/ en listen/ die tot Vrouwen bedrieghen dienen mochten. Asteria was van den Arent tegen haren danck wegh gevoert/ dat was/ Iuppiter verwon / en versloegh Cœus, en nam zijn Vrouwe Asteria mede/ dit hiet ontvoert te zijn van den Arendt/ dewijl zijn vendel-teecken den Arendt was. Hy quam by Leda, in ghedaente van een Swaen: de Swanen / of sy elder in Griecken beter singen als hier/ en weet ick niet/ hier weetmen doch van hen soet ghesangh niet veel te spreken: evenwel worden sy by den Poeten gesept/ heel

Leerlijck uytlegh op den twist tusschen Pallas en Neptunus.

Leerlijck uytlegh vā Hemus en Rhodope, in bergen.

Iuppiter seer oncuysch.

Geschiedighe uytlegh, van Iuppiters vryagien en veranderen.

heel uytnemende van stemme te wesen: waerom met dees veranderingh in Swaen ghesept wil zijn / dat Iuppiter Leda t'zijnen wille creegh met schoon-luydende lieflijcke woorden/ en stemme des ghesangs: doch wort het anders vertelt/te weten/dat Iuppiter der Swanen gedaent hebbende aenghenomen/ dede hem voorjaghen van eenen Arendt/en quam aldus hem seer verschrickt gelatende/ als om bescheremt te wesen/ hem begeven in den handen van Leda, door welcke schalckheyt hy haer te wille ghecreegh. Het zijn eenighe die willen segghen/ dat het niet soude gheweest zijn Iuppiter, Saturni soon: maer datmen oudts tijts alle Coningen noemde Iuppiter, en dat het een cleen Coningh oft Heere was/die met haer boeleerde/niet op een costlijck bedde/maer op den oever van de Vliet Eurotas, op de grentsen van Lacedemonien / ghelijck de Swanen zijn ghewent te doen in vochtige plaetsen oft marassen: en hier uyt soude de Fabel comen/van Iuppiters veranderinge in de Swaen. Voort Leda ghelagh van twee Eyeren/als om datse met eenen Vogel te doen hadde: uyt het een quamen/Pollux,en de schoon Helena: en uyt het ander/Castor,en Clytemnestra. Tot ghedachtnis van dees gheschiedenis/ was de Swaen plaetse ghegheven onder de Sterren/ die sich wenden ter rechter handt van Cepheo. Dit Ey baren soude gheweest zijn / datse tweemael tweelinghen baerde / die t'elcken in een eenigh lief ken oft vel besloten waren/gelijckende de rondicheyt van een Ey. Dat Iuppiter aen Antiopa twee kinderen/ Amphion, en Zethus, ghewonnen heeft / in ghedaente van eenen Satyr/ wil ghesept zijn/ dat hyse door oncuyssche vrpagien hadde verleydt: want Satyren zijn seer oncuysch gheweest. Dat hy Alcmenam, in ghedaente van Amphitrio haer Man/ bedroogh/ willen eenighe seggen / dat hem Amphitrio hadde bewilligt het byslapen voor een goede somme ghelt: by Egina sliep hy in ghedaente van vyer/ dat was/ eenen kock/ die altijt met t'vyer doende is/ hadde hy met ghelt omghecocht / die hem te weghe hielp als zijnen coppelaer. Arachne hadde noch meer veranderingen van Iuppiter, Neptunus,en Apollo gheweven: maer om corten/ zijn uyt dese versieringen meest te verstaen/de wesens/en de verscheyden ghemoeden/ voornemens en gedachten/ die de sulcke hebben/die Maeghden/en ander Mans Vrouwen te wille crijgen/ somtijts stout als Leeuwen/ somtijts behendigh / snel / en listigh als Slanghen / somtijts verschrickt als Schaep oft Ram/en so voort henen. Van Bacchus,dat hy quam by Erigone, de dochter van Icarus, in ghelijcknis van een Wijndruyf/ wil ghesept zijn/dat den Wijn de ghemoeden der Vrouwen tot oncuysheyt can verwecken. Dus hebben dese dinghen soo hun meeninghen en beduydenissen / nae sulck Diers oft stoffen aerdt / oft anders nae dat d'afbeeldingen des versierschen gheests aenwijsen. Arachne gestraft wesende/ en in een vuyle Spinne verandert / en heeft noch tot geen waerschouwigh voor-teecken moghen bestrecken / by de moedighe Niobe, dat nochtans seer noodigh is/ datmen leert en wijser wort/ hebbende een ander ougheluck oft straffe tot eenen spieghel voor ooghen/ op datmen d'oorsakende misdaden vermijde / en zijn leven en wesen in een beter verandere.

Leda met de Swaen.

Castor, Pollux, Helena, en Clytemnestra uyt eyeren gheboren.

Hem aen een ander spieghelen, is goet.

Van Niobe.

Niobe was de dochter van Tantalus en Euryanassa, oft vā Pelops en Taygete: doch nae t'seggen van Apollodorus van Athenen/in't eerste Boeck

van zijnen Boeckwinckel/de dochter van Phoroneus, Coningh van Peloponnesus, en Laodice. D'een seght / sy trouwde Zethus, den soon van Iuppiter en Antiopa, broeder van Amphion: ander seggen/ Alalcomenus van Beotien: ander/ Amphion van Thebes. Hoe veel kinderen sy hadde/ daer is oock verscheyden meeninghe van: maer van seven sonen/ en seven dochteren/ is t'meeste gevoelen. Dese/ en haren Man Amphion doot wesende/ werdt sy een weenende Rootse. Eenighe willen dees Fabel aen een geschiedenis voeghen/ segghende dat in Phrygia een groote Pest was/ dat Niobe kinderen al storven op eenen dagh: en gheliјck treflijcke Schrijvers seggen/ dees sieckte veroorsaeckt te wesen van de Sonne en de Mane/ als comende uyt de hitte/ en d'overvloedicheyt der dampen: daerom soude zijn geseyt/ datse met de pijlen van Apollo en Diana waren omgebracht/ gelijck men van sulck schieten van Apollo noch leest in't eerste Boeck der Illiaden Homeri. Dat Niobe in steen veranderde/ wil ghesept zijn / dat die Menschen in sulcken tijdt van sieckten zijn veel verhardt/ en sonder liefde / door de vreese der besmettinghe. Om cort te maken/ Niobe, die om haer opgheblasentheyt en Gods verachten ghestraft was/ is dochter van Tantalus en Euryanasse: by Tantalus wort de giericheyt verstaen/ by Euryanasse, overvloedicheyt des rijckdoms. Van dese twee wort gemeenlijck den hooghmoedt ghebaert/ en des Menschen trotsheyt / daer ghemeenlijck den sleep draghen oft volghen/ verachtinge Gods/ t'versmaden des naesten/ en verghetentheyt van Gods en s'Menschen weldaden. Nu Niobe, den hooghmoedt oft stoutmoedicheyt/ verheft haer/ siende soo veel kinderen/ dat is/ sy siet groote macht van rijckdommen/ groote eere haer als Godt aengedaen/ de edelheyt haers ouden heerlijcken gheslachts/ veel rijcke vrienden en verbindtnissen/ menichte van Ondersaten/ en ghemeen volck/ dat voor haer neder valt/ de handen kust/ en aenbidt / soo datse denckt/ datse alles weerdigh is / en dat sy Godt noch te wijcken noch te dancken heeft. Als een huys oft Stadt soo in hooghmoedt opstijght/ soo is den ondergangh oft val voor handen. Wanneer dan de straffende Godlijcke handt op den hals is/ en helpt rijckdom/ noch vrienden/ noch Menschelijcke weerdicheyt/ Godt can dat al in een ooghblick door zijnen toorn neder ter aerden smijten: en als den middel des rijckdoms henen is/ de vrienden keeren den rugge/ allen dienst der knechten/ het nijghen/ groeten/ hoedt weeren/ en groot ghevolgh/ houdt t'samen op. Hoe oudt gheslacht/ het stinckt/ isser niet dat clinckt. Dus om s'Menschen hooghmoet slechten/ verbeteren t'verachten des naesten/ t'onderdrucken hun stoutheyt en ydel roemen te dempen/ hebben d'oude Dichters dees verwaende Godt verachtende Niobe den Menschen tot een voorbeeldt ghestelt. Tiresias den waerseggher blindt wesende/ is ons stillijck in't derde Boeck voorby ghegaen/ nu doet ons Manto zijn dochter vol voorseghschen gheest / in't nooden ter Offerhande van Latona, hem gedencken. Van zijn Man en Wijf geweest te hebben/ leestmen in't derde Boeck van Metamorphosis, en waerom den armen Man van Iuno t'ghesicht was benomen / en van Iuppiter t'voorsegghen gegheven. Dit selve wort oock soo beschreven door Hyginius, in het 75. Capittel van den Fabulen/ en doeter by/ dat Iuppiter boven de voorseghsche gave hem t'leven verlangde/ tot seven Menschen ouderdommen. Maer daer wort een ander oorsaeck zijner blindtheyt vertelt/ te weten/ dat de kuysche Minerva met den anderen heel moeder-naeckt haer baddede in de Heliconsche

Gheschiedich uytlegh van Niobe.

Leerlijck uytlegh vā Niobe.

Van Tiresias,

tonsche Borne Hippocrene, en datse van Tiresias daer onversiens werdt naect ghesien / t'welck sy soo heel qualijck nam / dat sy hem zijn ghesicht dede verliesen: want ten docht haer niet betamelijck / dat sterflijck Mensch te roemen hadde / van te hebben naeckt ghesien haer / die doch soo heel sorchvuldigh was voor haer eere. Doch Chariclo, de Moeder van Tiresias, vercreegh aen Minerva, dat hy in plaetse van zijn uytwendigh / een inwendich ghesicht ghecreghen heeft / te voorsegghen toecomende dinghen. Om hier eenen sin uyt te rapen / is te verstaen by dit naeckt sien van Minerva, dat den ghenen / die maer eens ghesmaeckt en heeft de soetheyt van de vrucht der oprechter Wijsheyt / oft de claerheyt der selver eens te deghe ghesien / die sal de oogen zijner sinnen / van alle ander dinghen seer te wenschen oft begeeren / willigh toesluyten: Oft wanneer wy grondlijck aenmercken / wat de Godlijcke suyver Wijsheyt is / wy bevinden en bekennen / dat wy blindt van ons selven / onverstandigh zijn / en niet en weten. Maer wanneer wyse vlijtigh nae speuren en soecken / so crijghen wy een beter gesicht / door dat onsen gheest met haer kennisse wort verlicht / soo dat wy dan te vooren dencken / sien / en seggen toecomende dinghen: want wy dan wijslijck overleggen / wat dus oft soo soude mogen voorvallen oft gheschieden. Nu sullen wy behoeven voor te nemen Amphion.

Tiresias wort blindt ghemaeckt van Minerva, om dat hyse naect sagh.

Leerlijck uytlegh op Tiresias blintheyt.

Van Amphion.

Amphion Coning van Thebes / was den soon van Iuppiter en Antiopa, dochter van Nycteus, Coningh van Beotien: want dees Antiopa, in schoonheyt alle dochteren van haren tijdt overtreffende / werdt van den op haer seer verliefden Iuppiter bevrucht. Nycteus haer Vader / niet willende gelooven / dat sy by sulcken Godt swaer was / hadde voor / haer ernstlijck om der oncuysheyt wille te straffen: maer sy middel vindende om los comen / nam de vlucht in eenige plaetse / alwaer by gheval Epaphus van Sicyonien hem oock doe gevonden heeft / diese met hem nam / en ooc tot zijn Huys vrouwe. Nycteus haer Vader / noch op haer vergramt tot op d'ure zijns doots / beswoer so vast noch zijnē Broeder Lycus, wien hy zijn Coninghrijck nae liet / sulcke misdaet niet ongestraft te laten / dat hy nae Nyctei overlijdē te Sicyonien trock / doodende Epaphum, en bracht Antiopa mede met handen en voeten ghebonden / en comende op den bergh Cytheron op eenen spriet-wegh / gelagh sy van twee kinderen / daer Iuppiter haer mede bevrucht hadde gelaten / welcke de Herderen van aldaer op namen / en op-voedden / tot datse groot waren / en noemden het een Zethus, en t'ander Amphion, om datse waren gebaert op eenen spriet-wegh / oft die hem in tween deelde: middeler tijt Antiopa, door Dyrce, d'Huysvrouwe van Lycus, hebbende uytnemende seer gheplaeght gheweest / vondt weder middel t'ontcomen / en vluchtede nae haer kinderen / die alree redelijck groot waren: en alsoo Dyrce hardtneckigh werdt haer te vervolgen tot den bergh Cytheron, en haer soo naer was / om de handt op te legghen / quamen haer kinderen haer te hulp / en vattende Dyrce, bonden haer stracx aen de steert van eenen wreeden Stier / waer van sy eer langh is de leden ghebroken ghewoorden / en uyt de verscheurde leden haers lichaems is een borne gesproten / die haren naem heeft behouden. Amphion willende doe gaen vervolghen Lycus, en hem ombrengen / werdt daer van afghehouden door Mercurius, die Lycum beweeghde / het Thebesche Coninghrijck Amphioni over te gheven.

Het zijn eenighe/ die Amphion tellen onder den gulde Vlies-helden. Hy was een uytnemende Sangh en Speel-meester/ en nae Plinij getuyghnis/ d'eerste die maet songh op de Lydische wijse: want van oudts tijts hadden de Griecken dryderley wijsen van maet-sangh/ te weten/ op zijn Dorische/ Lydische/ en Phrygische. Oock ghelijck Theophrastus seyde/ waren die eygenschappen/ crachten/ oft verweckingen der Sangh-const dryderley/ te weten/ droefheyt/ wellust/ en ontschakinghe des gheests. Droefheyt wort claeghsche wijse met den sangh op t'beweeghlijckste voorghebeeldt: Oock Taelmannen en Truerspelers/ alsse droeve clachten doen/ voegen hun stemmen den sang ten naesten ghelijck / waer mede syse becrachtighen: Voort den wellust ontstaet met den sangh soo grootelijcks/ dat de Siele t'heel lichaem los gheeft (besonder by die licht oft van vroygeestigen aert zijn) en verweckt als ontsinnigh tot springen/ dansen/ oft handtclappinghe ten minsten/ als het hippelen ongheleghen is.

T'lijf roerens' als die rasen, Sy tieren als de dwasen,
En schudden hals en hooft.

Van de wonderlijcke verweckende cracht der Musijcke.

Gelijck Pindarus seght: maer die nu wat treflijcker zijn/ en meer zedich/ worden den gheest ontschaeckt / datse als door Godlijcke drijvinghe / de stemme boven ghemeen oft ghewoon maet laten opstijghen / heerlijcke/ oft als voorseghsche woorden sprekende/ en Liedekens singende. Wat sal men doch segghen van den wijt heerschenden grooten Alexander, die ghehoorsamen most den snaren van den constighen Sang meester Timotheus? dat hy zijn spijsrijcke tafel verlatende / liep als beraest tot der wapen/ meenende te wesen in den strijdt/ en somtijts strax weder heel weeck oft sachtmoedigh most neder sitten/ nae dat door de ghe leerde vingheren de gheluyden ghewisselt zijn gheworden / het zy rouwer oft soeter. Den vermaerden Heldt Achilles spelende op de snaren/ sleep en verscherpte moedigh zijn ghemoedt met schoon Liedekens/ om met een bereydt lustigh herte hem in den strijdt te begheven: want al singhende verhaelde hy de hooghe wapen-daden/ die voorhenen ghschiedt waren. En sulck was oudts tijts de Sangh-conste / en tot sulcken eynde: waerom de Edel kinderen/ en jonghe Helden/ Hercules, Achilles, en ander/ by Chiron oft elder ter School mosten: bysonder om dat by den Ouden alle loflijcke Consten/ leeringhen/ ghschiednissen/ vrome daden en wetenschappen/ waren begrepen en vervaet met schoon ghedichten en Liedekens onder de Sang-const/ en met eenen also geleert. Soo dat de dinghen/ die nu swaerlijck geleert/ en weynich gehoort worden/ doe ter tijdt voor al de Weerelt gemeen waren/ en met vrolijcke Liedekens ghesonghen/ soo datter Bouwluyden en Vogelvangers (so Pindarus seght) vermaken in hadden. Waerom niet te verwonderen is/ dat den Coning Amphion oock in de soete Sang-const een uytnemende Meester is geweest. Heraclides ghetuyght/ soo Plutarchus seght/ dat Amphion d'eerste was / die opbracht onder t'gheluydt des Cythers de stemmen des sangs te vermenghen/ en het Cythersche ghedicht: welcke wijse van singhen Iuppiter zijnen Vader hem hadde gheleert. Dit wilde den verhaelden Heraclides bewijsen met een rolle/ die sorghvuldigh in de stadt Sicyonië was bewaert/ waer in zijn ghenoemt alle Priestersen van Argos, constighe Dichters/ en Sangh-meesters. Eenighe segghen/ dat Amphion t'Lier/ Herp/ oft Luyt-spelen hadde gheleert van Mercurius, die de Luyt oft Liere hadde opghebracht/ en eerst ghebouwt van een Schildtpadde/ alsoo oock Philostrates

Sangh-const by dē Ouden seer gheoeffent, en waerom.

in zijn Tafreel-boeck ghetuyght/ t'welcke hy Apollo en den Muses ghemeen ghemaeckt hebbende/ schonck hyse Amphion, die souder (soo eenige meenen) noch drij snaren tot de viere aen gheboeght hebben. Doch den achtbaren Homerus seght / dat Mercurius zijn Liere gaf Apollo, om hem te vredighen van de dieste der Ossen. Het zijn die segghen/ dat Apollo: ander/ de Sang-Goddinnen Amphion de Herp oft Liere souden geghevẽn hebben. Sommige achten/ of hy in de Toover-const ervaren was. Doch de ghemeen versieringe is/ dat hy getrouwt hebbende Niobe, Tantali dochter/ bewoonde de stadt Thebes in Beotien/ sonder mueren en thorens: en alsoo hy de Stadt liet stercken/ teghen de Thessalische vyanden/ werdt Amphion op zijn Luyt oft Liere soo heel soetschallingh te spelen/ dat de steenen van selfs op sprongen/ en hun elck ter bequame plaetsen voeghden en nederleghden. Hy maeckter seven poorten/ ghenoemt nae zijn seven dochters: want hy hadde 7. sonen/ en 7. dochters/ als verhaelt is: Maer gelijckt een swaer last is voor dẽ Mensch/ overvloedicheyt en voorspoet in rechter maticheyt te dragen oft gebruyckẽ/ so wel als onspoet met lijtsaemheyt te gedoogen oft te proevẽ is/ so soudet met Amphion ooc zijn toegegaẽ/ die hooghdragende en moedigh op zijn Const/ ooc gelijck zijn dwase Niobe tegen Latona, met schandich lasteren uytgevarẽ/ en hem vergrepẽ soude hebben: en doe hy eyndlijc zijn geslacht van Apollinis geschut/ oft vã der Pest/ sagh uytgeroeyt/ soud' hy hem selven met een sweerdt (soo onsen Poeet seght) hebben omgebracht. Ander seggen/ dat hy om hem te wreken woude afwerpẽ en te gronde verderven Apollinis Kerck/ waerom hy oock van hem als d'ander ghedoodt is geworden/ en most blindt in de Helle/ sonder oock te moghen hebben zijn vermaecklijcke Liere: wesende gestraft/ recht als den uytnemenden Thracischen Sang-meester Thamyris, die teghen den Sang-Goddinnen aen dorst met zijn Const. Om nu dese versieringen te verstaen: Amphion wort een soon van Iuppiter gheheeten/ om datse oudts tijts alle uytmuntende Mannen in bysonder oeffeningen zijn kinderen noemden. Pausanias schrijft/ dat een Egypter hem eens seyde/ dat Amphiõ en Orpheus twee swarte Constenaers oft Toovenaers waren: d'een hebbende t'gherucht/ clippen en steenen: d'ander/ beesten en boomen te verplaetsen/ daer't hun beliefde. Maer ick achte/ soo wy in't thiende Boeck van Orpheo verclaren sullen/ dat het niet en was dan door de Const van wel seggen/ en dat desen Amphion in zijnen tijdt voor hadde woeste/ rouwe/ en onverstandighe Menschen/ wijt verstroyt van een woonende / die hy tot een Stadts lichaem vergaderde / door zijn wijse woorden/ Wetten en zeden / en leerdese huysen maken/ en de Stadt met mueren beeingelen. Oock een heerschende Man van aensien/ als hy zijn gemoedt oft hertemeeninghe met een bequaem behendicheyt onderscheyden can/ somtijts met een treflijcke ernstachtige strafheyt/ en dan weder nae ghelegentheyt oft behoeven/ met wijse vriendlijcke ghemeensaem soetheyt/ zijn woorden zijn van groot vermoghen / om te maken en by een brenghen d'alder sterckste Stadts mueren / dat zijn ghehoorsaem en eendrachtighe Borghers: want eendracht maeckt macht / die bequaem tot verwinnen/ en swaerlijck t'overwinnen is. Nu comen wy tot Latona.

VVtlegginge op Amphion.

Van Latona.

LAtona was dochter van Cœus en Phœbe, so Apollodorus en Hesiodus getuygen: doch Homerus in zijn Lofsang van Apollo, maecktse dochter van

Saturnus. Sy soude zijn gheboren in een ghesont en vruchtbaer Eylandt Noordwaert gheleghen/ welck niet minder is als Sicilien. Iuppiter haer soo heel schoone siende / heefter by gheslapen : Maer Iuno vernemende datse by haer Man bevrucht was/ sy heeftse verjaeght uyt den Hemel/ en geboodt het Serpent Python haer te vervolghen/ oock dede sy d'Aerde beloven op haren Eedt/ Latonæ geen plaets tot baren te gheven/ als alleen in't Eylandt Delos, t'welck doe niet vast en lagh/ maer dreef met de golven der Zee: maer Neptunus dedet vast leggen / op dat de Goddinne daer geliggen oft cramen mocht. Dit Eylandt werdt Delos ghenoemt/ dat is openbaer en blijckelyck. Sy soude in dit Eylandt zijn gecomen/ in gedaente van een Quackel/ door Iuppiters hulp/ om Iuno te bedriegen oft onkenlijck te wesen/ waerom dit Eylant wert genoemt Ortygia, want Ortyx op Griecks is een Quackel: sy gelagh in schaduw van eenen Palm en Olijfboom / dat ander seggen te zijn gheweest twee bornen soo geheeten: de Cureten met ghelupt verdooven Iuno, anders hadde sy (die vlijtich de wacht hiel) dit kinderbaren achterhaelt oft vernomen. Latona vaette in haer armen den Palmboom / en verloste van twee kinderen/ Diana, en Apollo, t'eender dracht: nochtans Diana eerst ter Weerelt comende/ diende haer Moeder voor Vroemoer / om Apollo haer Broeder te baren. Dees twee hebben ghedoot met pijlen hen Moeders vyandt Python, den Draeck / die haer soo seer ghequelt hadde: waer van den uytlegh in't eerste Boeck te sien is. Aengaende nu Latona, eenige seggen/ dat sy de Musijcke (die den Menschen hun verdriet vergeten doet) heeft vonden / en daerom Latona, dat is op Griecks/ vergheten/ soude zijn geheeten. Ander segghen/ dat Diana Jaght-Godinne/ was dochter vã Latona, om dat d'oeffeninge der jaght veel cracht heeft om s'Menschen gequel des geests en hertseer te vergeten. Latona was dochter van Cœus, en Phœbe: Cœus was den Soon des Hemels / om dat den Vader / een oorsprongh alles goets/ en den Godtlijcken Gheest/ zijn goetheyt deelachtich maeckt over alle levende/ en datter geenderhande goedt en is / dat niet van den Hemel en comt door de goetheyt Gods : soo is dan t'vergheten alles quaets Latona, een dochter van de claerheyt des Hemels. Dese vol schoonheyt der hayen van den Hemel ghecomen/ wordt verschrickt van de Menschelijcke ellendicheyt / als van een moeylijcke Slange Python, diese vervolgen soude. Doch door Godlijcke hulpe baerdt sy de gene/ die dees Slange oft Drake dooden. Ander natuerlijcke uytlegginghen/ niet veel dienstich/ laet ick achter weghen.

VVtlegh van Latona.

Van Apollo, oft Phœbus.

APollo (ghelijck wy verhaelt hebben) was den soon van Iuppiter, en Latona : ander onghemeen twijfelighe meeninghen zijner afcomst gae ick geern voorby / oock zijn vrpagien / en kinderen / om met hem wat cort te maken: want t'zijn meest al natuerlijcke dingen / en ghemeen eygenschappen der Sonnen / die van hem worden vertelt. Van zijnen waghen en Peerden hebben wy voorhenen verhaelt: Oock van den Draeck Python. Hem wordt zijn plaetse bestelt in't midden der Muses, als hen dans-beleyder wesende: want hy voor den Sonne ghenomen/ t'herte des Hemels/ s'Weerelts siel/ en licht is/ oft Iuppiters ooge. Heeft oock de Vedel oft Liere/ bewijsende de voorverhaelde eendrachtige gelijckstemminge des Hemels. Hy wordt ghenoemt

den

den Godt der Poeten en Medicijnen/ om dat de Sonne soo vol geest-gevende cracht s' Menschen sinnen verscherpt en verlustight/ de locht suyvert en matight/ en s' Menschen lichamen onderhoudt en gesontheyt toelangt. Hy was oock ghehouden den Godt van voorsegginghen/ ghelijck wel te sien was doe zijn Geheymnis te Delphos in swanck was: daerom zijn hem by ghevoeght de Regen/ voorsiende Rave/ en doot voorwetende Swane/ ghelijck hem meer tuygh by ghevoeght wordt/ nae de deelen der tijden/ de viere van het Jaer/ en dergheliicke. De Griecksche Poeten hieten hem Hecaergos, dat is/ werckende van verre/ Phœbus om zijn blinckentheyt en claerheyt/ Delius om dat hy verborghen dinghen openbaert. Meer namen nae Delos, nae den Draeck Python, en nae Latona, worden hem ghegheven. Hy en Diana, zijn gheboren in Delos, dat is geseyt/ openbaer/ en te voorschijn comende/ oft blijckende: want de Sonne en Mane/ van Godt tot groote lichten der Weerelt gheschapen/ openbaerden en ontdeckten alle wesentlijcke dinghen op Aerden/ ghelijck sy noch doen. Nu aengaende de Son/ in onsen ooghen t'uytnemende heerlijckste hooft-licht der Weerelt/ dat soo veel wonderlijcke/ en seer nutte dinghen/ tot s' Menschen leven/ van den Almachtighen beweeght zijnde/ doet/ en werckt/ is soo heel besonder uytmuntich/ dat het geen wonder is/ dat d'onwetende Heydenen hun hebben daer aen misgaen/ met eeren en aenbidden/ meenende haer Godt te wesen/ en den Heerschapper van Hemel en Aerde.

VVtlegh vā Apollo.

Apollo wordt Hecaergos geheeten, waerom. Phœbus. Delius.

Van Diana.

De afcomst en gheboorte van Diana, daer wy't by laten/ is voor henen verhaelt: Sy hadde in haer Moeders baringhe soo veel lijden ghesien/ datse van haer Vader Iuppiter vercreegh eeuwich maeght te blijvē. Sy vercreegh hier noch toe boghe en pijl-koker/ en tsestich dochteren van den Ocean, om haer te houden ghesel schap/ en noch ander twintigh/ die last hadden over haren boghe/ pijlen/ ieersen/ en brueskens/ en haer honden te bestellen oft voeden: en sy werdt ghestelt over de Jacht/ over de wegen/ havens/ bosschen en ghebergthen: haer verscheyden namen ghegheven/ Luna, Hecate: Sy wort gehouden voor Proserpina: Sy wort nae t'Eylandt Delos, Delia, en nae den lust totter Jaght/ Dyctina: oft nae de netten oft garen om t'wildt te vanghen/ die een Nymphe Britomartis hadde opghebracht: sy hiet oock Alpheia. Haer was oock een Kercke ghesticht/ die men hiet den Tempel van de Diana van Alpheus: want Alpheus haer vrijdede/ en naeliep om haer te vercrachten/ tot der stadt Letrin, in Eliden, en maecktese soo veel te doen/ dat den nacht ghecomen wesende/ sy stelde haer te danssen en te spelen met den Nymphen/ sy besmeerde haer en haer ghesellinnen aensicht soo met slijck/ dat hy haer niet onderkennende/ trock henen met soo weynigh eere als hy hadde. De Griecken noemden Diana oock Elythie: en de Latijnsche in hunnē arbeydt aenriepense onder den naem van Iuno Lucina: want Iuno is geseyt helpen/ om datse hun smerte en pijne verminderde: en Lucina genomen van Lux, beteyckende/ datse de nieuw' gheboren hielp in't licht/ en droegh oock een ontsteken Fackel/ om den kinderen t'eerste licht te openbarē. Dat sy den barenden Vrouwē te baet comt/ is/ dat de veel vochticheyt der Manen vorderlijck is/ om Moeder worden. Bogen en pijlen draeght sy/ bewijsende/ om den pijnen des arbeydts/ die de Vrouwen voelen/ die als scherpe stralen treffen tot aen't herte. Sy heeft

Diana wordt gheheeten, Luna, Hecate, Proserpina, Delia, Alpheia.

Ilythie.

Lucina.

Triforma. Trigemina. Trivia.

noch verschepden namen/ Drp-aensichtigh/ Drp-gestaltigh/ Triforma, Trigemina, Trivia, en dergelijcke. De Ouders hebben/ verwondert wesende van haer snelhepr/ haer wiecken bygevoeght/ en eenen wagen/ van witte Hinden voort ghetrocken/ om dat het wit haer alderbest ghelijckt. De Fabel van de Boeren in Vorschen verandert / soude zijn ghenomen upt een ghesciedenis/ van eenen veldt-strijdt/ die ghesciede tusschen den Rhodianen en den Licyanen: want daer waren tot hulp van die van Rhodes ghecomen die van het Eplandt Delos, daer Latona over te heerschen plagh/ en comende in Licien/ en dit krijgsvolck grooten dorst hebbende/ en willende water drincken upt eenẽ Poel oft staende water/ wildent de Boeren van Licien niet toelaten/ maer beroerdent en maecktent vupl / en hun verbiedende / deden al wat sp mochten/ op datse dat water tot hunnen nootdruft niet en souden ghebrupcken. Soo dat die van Delos toornigh wordende/ de Boeren al versloegen/ en lietense soo liggen in hunnen Poel/ en hun water behouden. Doe desen krijgh ten epnden was/ en die van Delos op den wedertocht waren / en quamen weder voorby den Poel/ en siende nae hun doode Boeren/ en saghen nergen niet eenen/ door dat t'water gewassen mocht wesen/ oft anders/ soo datse niet anders en sagẽ dan Vorschen / en niet en hoorden als haren rouwen sangh. En hier upt is dees versieringe genomen/ van Latonæ dorst/ en t'veranderen der onbeleefde Boeren. Hier worden aenghetast de onverstandighe / afgonstighe / gierighe Menschen/ die soo onbeweeghlijck en Boersch den behoeftighen/ armen/ oft repsenden Menschen/ de minste vriendtschap van der Weerelt/ gelijck t'gemeen water/ souden ontseggen en wepgheren / al souden sp epndelijck in hun overvloedichepr verdrincken en vergaen.

Van den Boeren van Licien, in vorschen, geschiedigh uytlegh.

Van Marsyas.

Marsyas was den soon van eenen Hyagnis, die den eersten was/ die onder ander by bracht de Wetten/ maten/ en eenichepr des maet-sangs/ tot lof der Goden/ welck de Griecken songhen in hun hooghe Feesten. Marsyas was geboren te Celenæ, Stadt in Phrygia: hy hadde grooten ghemeenen omgangh met Cybele: maer hebbende veel gherepst/ quam hy te Nysa besoecken Bacchum, die doe ter tijdt daer hadde heerschappije. Daer vondt hy Apollo, die in grooter eeren en aensien was/ om dat hy veel schoon vonden had opgebracht/ besonder de Harp/ en de Const daer op te spelen. Minerva hadde d'eerste Flupt op gebrocht/ en gemaeckt van het been van eenen Hert/ waer mede sp in een maeltijdt der Goden speelde: maer Iuno en Venus bespotteden haer/ seggende/ dat ghelijck als sp hadde ooghen gelijck een Catte/ datse nu met dit opblasen der wanghen / haer aensicht gheheel stelde op de ghedaente van der Catten tronien. Minerva gingh stracr haer in een claer Borne-water spiegelen/ om te sien of sp al blasende sulcken onhebbelijcke tronie stelde / en soo mismaeckter upt sagh/ ghelijck sp soo seer gheroepen hadden/ en siende dat het de waerhepr was / wierp sp van spijt de Flupt henen / segghende:

Minerva wordt van Iuno en Venus bespot, om haer fluyten.

Maeckt u van my, ghy speeltuygh bot en quaet,
D'wijl ghy ontstelt mijn wesen en ghelaet.

Sp vervloeckte oock met afgrijslijcken quaden wensch/ van wreede doot te sterven/ den genen diese op rapen/ en hem daer mede tot spelen behelpẽ soude. Dit lot viel op Marsyas, die eenighe seggen den soon te zijn gheweest van Oeager,

ger, een Herder/ en een der Satyren/ die de Fluyt opnam/ en hier mede soo vorderde/ dat hy den besten Meester van al wiert/ en ten lesten vondt/ en op-bracht de Dorische oft de Phrygische Musycke/ en de Fluyte met twee pij-pen: maer quaetste was/ dat den vloeck van Minerva hem te deel wiert/ end' hem zijn huydt most costen. Nu Marsyas by Apollo wesende met zijn Fluyt/ daer hy hem nu vast op hadde gheoeffent/ beriep Apollo, om in wedspel te be-proeven teghen malcander/ wat sy in de Musijck oft wel spelen vermochten. Hun verdragh was sulcx/ dat den verwonnen soude des verwinners macht en wille zijn onderworpen. Hier toe waren in der stadt Nysa vercoren Rich-ters om te oordeelen. Marsyas ten eersten blies so heel soet-luydich zijn Fluyt/ dat hy den heelen omstandt vervulde met groot verwonderen/ soo dat yeder meende/ dat hy zijn tegenwedder alree verwonnen en t'onder hadde. En also yeder den Rechters genoech te segghen hadde van dese groote constichheyt/ be-gon Apollo, den welcken seer lieflijck versaemde zijn stemme al singende met zijn speeltuygh/ dat hy oock so heel uytgenomen handelde/ dat hy werdt ver-claert en uytghesproken den verwinder te wesen. Marsyas bewees den Rech-ters/ dat sonder reden d'overwinninge zijnen tegen-ghenoot was toeghewe-sen/ dewijle sy hadden gewedt op het vergelijcken des spels/ oft de Const van het speeltuygh te handelen/ en niet op de stemmen der kelen oft singen: en dat het geen recht en was/ dat hy tweederley Consten teghen een eenighe in het wedspel by hadde ghebracht. Apollo antwoorde/ dat hy niet dan recht en re-delijckheyt en hadde gheploeght/ om dies wille dat Marsyas met zijn Fluyt-blasen al hadde ghedaen wat in hem was/ oft vermocht: dan wilde men de Const vergheleijcken/ soo most men dese Wet stellen/ dat sy beyde/ oft niet een/ hem en soude behelpen met de mondt/ dan dat een yeder alleenlijck met den vingheren bewese zijn ervarentheyt/ in der Const te handelen/ en te nopen de Harp. Desen spel-strijdt gheschiede by de verhaelde stadt Celenæ in Phrygia, die naemaels hiet Apamena, oft soo Ptolomeus seght/ Apamia, ontrent het Meyr oft Poel/ daer so heel goede rieten tot fluyten wassen/ soo Strabo in zijn twaelfste Boeck verhaelt. Doe hy nu ghevilt was/ souden uyt zijn bloedt zijn gewassen de Satyren: doch seghtmen/ dat de Satyren, Faunen, Nymphen, Veldt-Goden/ Schapers/ en Herders/ des Marsyas doot soo beweenden/ dat dees tranen vergaderende/ soncken in der aerde/ en vloeyden daer weder uyt met soo groote menichte van water/ dat het ghenoech was om een Vliet te worden: dese wiert ghenoemt Marsyas. Ick ducht/ oft ick acht/ dat het wel mocht een Vliet zijn/ die men nu noemt Pallazzia, en voortijts hiet Meander, die mijnen naem schier mede brengt/ die soo van der Veldt-Goden tranen deelachtich oft gewassen is/ of ick daerom te meer op t'veldt te woonen waer genegen. Apollo soude nae dit villen groot berouw hebben gehadt (soo eenige segghen) dat hy van de toornichheyt soo verre hem hadde laten vervoeren/ te doen soo onmenschelijcke groote wreetheyt/ dat hy de snaren van zijn Harp brekende/ Harp en Fluyten ophanghende in den kuyl van Bacchus, trock he-nen met zijn vrijdster Cebele. De Musæ dees Harpe vindende/ hebbense we-der toegheruft/ en een middelbaer hier toe opghebracht. Van de huydt van Marsyas werdt eenen Wijnsack ghemaeckt. Eenighe hebben een ander ghe-voelen van zijn doot: want Plinius in zijn 16e. Boeck/ cap. 44. seght/ dat op den wegh van Myrtea, te comen nae Phrygien/ noch in zijnen tijt den Plane-boom

Marsyas raept op, en ghebruyckt de vervloeckte Pijp van Minerva.

Wedspel tusschen Apollo en Marsyas.

Satyren en Herders tranē, over Marsyas geweent, in eē Vliet verandert.

Marsyas heeft hem selven verhanghen.

boom in wesen was/ daer Marsyas hem selven aen verhingh/ uyt spijt dat hy van Apollo was geweest overwonnen. Nu hebben wy vervolgens veel eenderley voorbeelden ghehadt/ dat sy qualijck zijn ghevaren/ die hooghmoedich teghen den Goden hun op hebben ghestelt: waerom den Mensch heeft toe te sien/ dat hy wijslijck zijn ghemoedt overheert en overwint/ door geen toelacchende voorspoedt/ oft geern opblasende Const oft wetenschap/ dat hy te geenen deele tegen den wille Gods hem en verheffe oft aenstelle/ in welck te doen groote macht is ghelegen. Ten anderen/ dat geen onweders der tegenspoeden oft ongelucken/ zijnen gheest/ hoe seer aengevochten/ te neder en werpen/ noch en doen wijcken van den vasten en sekeren grondt der lijdtsaemiger matichept. Dese Fabel heeft weder oock tot op't huydt/ oft wel op't been aenghetast d'opgheblasen latendunckende/ die hun selven te veel/ en anderen te weynich achten: doch ten cost hun al die huydt niet/ dan dickwils wel goeden naem/ eere/ en loflijck gerucht. Ovidius seght/ dat Marsyas bloedt in Vliet veranderde/ dit wijst aen/ dat alle die Gode wederstaen/ oft niet en vreesen/ so hy te vreesen is/ zijn almoghentheyt can sulcx haest doen bekennen/ te wesen onstadigh als de Vliet: wantse sonder Gods ghenade moeten te neder/ en ter aerden/ als in Vliet-water verandert wesende: want sonder Godt is gheen bestandighe vastichept.

Leerlijck uytlegh op Marsyas.

Van Pelops.

NV volght Pelops, die seer mistroostigh was om zijn suster Niobe: hy was den soon van Tantalus en Taygeta, de dochter van Atlas, soo Euripides tuyght in zijnẽ Orestes. Om nu te comen tot zijn Houwlijck: siet/ Oenomas, Coningh van Eliden en Pise, hadde van t'Gheheymnis een Antwoordt/ dat hy sterven soude door de handt van zijn swager oft behouwde soon: waerom hy een zijn eenighe erfghename seer uytnemende schoon dochter/ Hippodamia, niemant wou te Wijve gheven/ oft (soo eenige seggen) om dat hy haer self seer lief hadde/ en niet mocht lijden/ datse yet wat uyt zijn ghesicht soude wesen. Soo stelde hy op eenen waghen-strijdt en renninghe/ met sulcken bespreck oft besluyt/ dat d'eerste die hem con overwinnen/ zijn dochter soude trouwen/ en daer mede hebben t'Landtschap Isthmos, nu geheeten Haxamilo, ghelegen in de engte van Peloponnesus, daer Corinthen gebouwt was: maer wie overwonnen waer/ die most daer sterven/ en begraven worden. Nu hadde Oenomas vier seer snelle Peerden/ die van het blasen des windts waren gheteelt en voort ghecomen: dese trocken eenen wagen/ die wonder licht en gherieflijck ghemaeckt was/ soo dat hy wel hoopte te hebben de verwinninghe/ en zijn lieve dochter te behouden. Pelops, die groote liefde droegh tot Hippodamia, begaf hem niet haestigh tot desen strijdt/ maer liet ander voorgaen/ en besoecken met t'verlies huns levens. Alsser nu een deel van dees Minnaers doot ghebleven waren/ die Oenomas slechtlijck d'een by d'ander hadde laten begraven/ de welcke Pelops namaels ter eeren/ en om Hippodamia liet maken een heerlijck ghedenck-teecken oft graf. Pelops groot vriendt van Neptunus wesende/ creegh van hem te schenck eenen waghen/ bespannen met vier ghewieckte vergodlijckte Peerden: Hier mede is hy eyndlinge voort/ en in't perck ghecomen. De loopbaen was van de Vliet Clade, tot het Corintsche Isthmos. Den Coningh was te vreden/ dat sy hun Vrijdster mede op hunnen waghen hadden:

Oenomas stelt zijn dochter op, te winnen met eenen waghen-strijdt.

hadden: den Vrijer volghde hy dan wat zijn Peerdẽ loopen en trecken mochten nae/ met een pijcke in d'handt / en hem achterhalende/ schootse oft stackse hem door t'lijf. Hippodamia met datse Pelops aenschouwde/ beviel haer zijn bevallijckheyt en gedaente soo wel/datser heel op verliefde: en door dese liefde handelde sy heymelijck met Myrtilus, haers Vaders Voerman/ den welcken Pelops hielp aen de verwinninghe / niet wetende doch dat haer Vaders doot daer door volgen soude. Desen dus omgecocht/ dede geen lensen oft af-nagels in de rader-assen / soo dat in't begin dat den wagen begon te rennen/ de raderen van de assen af liepen / en den wagen ter aerde omstorte / en Oenomas niet alleen en was verwonnen/maer lagh de leden al gebroken onder den wagen. Dus Oenomas stervende/ begheerde aen Pelops, dat hy zijn doot wroke aen Myrtilum, dien hy seer vloeckte/en veel quaets wenschte: welcke quadẽ corts over hem quamen: want Pelops wech voerende zijn ghewonnen vriendinne/ sy op den wegh dorst hebbende/liep self een stuck weeghs om water te halen: terwijlen Myrtilus, dees oorsaeck waernemende / dede zijn beste om haer te verkrachten: t'welck Pelops door haer verstaende/ greep hem/ en wiep hem van een hooghte in de Zee. Van dese dinghen zijn van verscheyden oock verscheydẽ vertellingen ons niet dienstigh. Van desen dootslagh heeft Neptunus Pelops ghesuyvert. Nam tot hem de Coninghlijcke stadt Pisa, met Coninghlijcke huys / en al t'Landtschap Apia, oft Pelasgia, en noemde dat heele vastlandige Eylandt nae hem/ Peloponnesus, soo veel als Pelops Eylandt/ dat nu genoemt wort Morea. Van Pelops eerste doot/en zijn Elphen schouwer/hebben wy verhaelt. Onder ander sonen hadde hy eenen Corinthus, die de stadt Corinthus, die eerst Ephyrus hiet/ den naem gaf. Pelops nae zijn tweede doot/ was begraven te Letrin,stadt in Eliden,daer hy niet minder onder den Helden oft half Goden gheeert / en was gherekent als Iuppiter onder den Goden. Voorder alsoo hier nae den Troyschen krijgh vast aenliep/ de Waerseggheis volgende t'Geheymnis/gaven te kennen aen den Griecken/datse onder ander behoefden te hebben t'ghebeente van Pelops, t'welck daerom in hun Legher werdt ghebracht: maer nae den Troyschen ondergangh/doement weder nae Pise bracht/verging t'schip/ by den strandt van Euboea, by t'Eylandt Negrepont: dit ghebeente was van d'Elphen schouder/ hebbende een Godtlijcke cracht. Lange hier naer wast ghevonden van een Visscher Damarmenes, die hem verwonderde van de seldtsaem grootte / verberghdet op den strandt in het zandt/tot dat hy tot Delphos t'Geheymnis hier van gevraeght soude hebben/wat het was/en waer toe het dienen mocht. Ter selver tijdt waren daer de Eleensche Gesanten begeerende aen den Godt raedt tegen de Pest/daer sy jammerlijck af ghequelt waren/soo dat t'Pythische Geheymnis gaf t'samen aen beyde antwoorde: tot den Eleen/ datse souden vercrijgen van Damarmenes Pelops ghebeente: t'welck hy dede/ en sy werden gheholpen. En tot vergeldinghe maeckten sy hem/en zijn naecomers/bewaerders van dit Heylighdom/ t'welck van lang in den grondt der Zee te ligghen was seer verdorven. Dees vertellinge der Poeten/van de geschiedenis niet wijdt verscheyden gelijckende/brengt mede/ dat s'Menschen leven niet dan een eenparigh rennen/ loopen/ en eenen sorghlijcken strijdt is/ dewijl wy altijts in ghevaer zijn / en ons eyghen begeerten en wellusten stadigh moeten bevechten/ en wederstaen: want laten wy ons daer van t'onder brengen/ en ter aerden werpen/ wy zijn self

De doot van Oenomas.

Pelops heeft sijn dochter gewonnen door list.

Sin-ghevende oft leerlijck uytlegh op Pelops waghen-rennen en leven.

self oorsaeck van ons verderf: maer so wy den verwinnigen eyndt verkrijgen/ wy werden gheacht volherdighe cloecke Helden/ en sullen al den loop onses levens voortaen zijn verghefelschapt met cloeckheyt en sterckmoedicheyt/ als met een schoon Hippodamia: nademael gewente metter tijdt haer in natuere oft aerdt verandert. Maer dat den gheest oft den aerdt der Menschen seer is gheneyght tot de dinghen/ die den vleesche aenghenaem oft bevallijck zijn/ dat bewijsen de namen der Peerden van Oenomas: het eerste hiet Harpin, dat is/ roovende/ oft met ghewelt nemende: want des vleeschs begeerlijckheyt oft lusten zijn roovers van alle schatten der Sielen: Ocys, het tweede/ en t'derde Psille, dat is snel/ en licht/ soo zijn oock de lusten deser Weerelt/ snel en licht voorby varende: t'vierde Aorat, datmen niet en siet/ ghelijck de teghenwoordighe sienlijcke dinghen oock haest onsienlijck worden en voorby zijn. Dus d'oude geest-rijcke Poeten/ willende ons voor oogen schilderen/ en sien laten/ dat s'Menschen leven is doorvlochten/ en ondermengt met geval en ongeval/ vol sorghe/ pijne/ angst/ en tweedrachtigh ghestrijdt: soo hebben sy altijt elcke wellust met eenige gevaerlijckheyt oft noodt verselschapt: gelijck oock geene vry en is van eenighe ellendicheyt oft swaricheyt/ in/ by/ oft achter haer te hebben: des sy om ons te houden/ oft brengen in een eerlijck/ vroom/ en zedich leven/ en ons van den wellusten afgescheyden te maken/ en voorsichtigh/ stellen sy ons menichvuldige voorbeelden/ wat sy voor wreede beuische straffinghen te verwachten hebben/ de ghene dieder hun van laten verwinnen. Dat Pelops onnooselijck van zijn Vader ghedoodt/ en in stucken den Goden was voorgedient/ als elder verhaelt is/ daer in wort ghemerckt/ hoe Godt oprecht en goedertieren is. Tantalus werdt ghestraft/ en Pelops veronghelijckt zijnde/ werdt gezegent/ voorspoedigh/ rijck/ en machtigh in eeren: want het Elphen been rijckdom/ en de Schouder macht beteyckenen. Dat Pelops rijck was/ leert t'oudt Spreeckwoordt/ van te segghen/ De Talenten van Pelops, daer grooten rijckdom mede ghemeent wort: want in zijn Landt Peloponnesus vondt hy eerlijcke mijnen van goudt. Nu volght het ongeluckich Houwlijck van Thereus, Coningh van Thracien/ en Progne, de dochter van Pandion, Coningh van Athenen: het welck geschiede tegen danck en wille van Iuno en Hymenæus, d'een Goddinne/ en d'ander Godt der Bruyloften. Van Iuno hebben wy elder uytlegginghe en verclaringhe ghedaen: daerom willen wy Hymenæum voor nemen.

De namē der Peerdē uytgeleyt.

Van Hymenæus.

HYmenæus, so wy in't voorgaende Boeck hebbē verhaelt/ was den soon van de Sang-Godinne Cleo, en broeder van Ialemus: hy was geboren/ en hadde zijn wooninghe t'Athenen: hy was soo heel schoon/ en van aensicht soo volcomen lieflijck/ soet/ en bevallijck/ dat hy van velen voor een Maeght oft Vrouwe was aenghesien. Desen werdt oock verlieft op een uytnemende schoon Jonghvrouw: doch geen hope hebbende/ tot eenigh troostigh eynde zijner vierigher liefden te moghen gheraken/ oft comen/ met dese Maeght/ om dat hy van rijckdom/ en gheslacht heel veel leegher was dan sy: soo nam hy alleen tot voedtsel zijner liefde/ t'ghene hy eerlijck van haer mocht ghenieten/ dat was/ haer te sien: waerom hy haer naevolghde over al/ daert hem geoorloft conde worden te comen/ waer toe hem grootlijcx zijn schoonheyt te hulp

quam:

quam: want hy verkleedt comende onder de jonghe Dochteren / werdt lichtlijck gherekent oock een van hen ghesellschap te wesen: maer ter wijlen den ellendigen Jonghman anderen bedrooght / en meest hem selven / geschiedet / dat hy in geselschap van zijn alderliefste / en veel ander schoon Jongvrouwen van Athenen was gaē wandelen buytē der Stadt ter kermis / tot d'Offerhanden vā Ceres Eleusina, werdt hy met dit zijn geselschap daer metter haestē overvallen / en ghevangen wegh genomen / van eenen hoop woeste felle Zee-roovers. Dese daer naer wat verre / en een deel mijlen van Athenen vertrocken wesende / waren seer vrolijck om hunnen roof / en daer mede in eenighe heymelijcke plaetse wesende / daer sy dochten wel te wesen versekert / hebben sy neder sittende hun gherust / en van t'ongghemack der Zee door de langhe vaert / en de vermoeytheyt van desen tocht / waren heel vermoeyt / en begaven hun tot slapen / niet seer erghen voor besorght / om dat het maer en waren (soo sy meenden) al jonghe versaeghde Maeghden. Doe heeft Hymenæus zijn Manlijck ghemoedt / en de liefde verweckt / d'oorsaeck / en gheleghen tijdt waer te nemen / te verlossen zijn Vrijdster / en alle dees gheroofde jonghe Dochters: en nemende van dese Roovers ghewepr / heeft dus slapende alle omghebracht / en vermoort / eer datter een wacker is gheworden. Doe hy nu dese Jonghvrouwen verlost / en weder hadde ghebracht in een wel versekerde plaetse / hy keerde weder in de Stadt, belovende die van Athenen / hun verloren Dochteren weder te leveren / soo verre / oft indien sy hem wilden doen hebben / oft geven tot een Huys vrouwe een onder hen allē / die hy eenighlijcken hertlijck beminde: het welck hem geern bewillight wiert: want yeder docht / dat hyse wel hadde verdient. Aldus dan vercreegh Hymenæus de jonge schoon Jonghvrouwe / die hy seer ghewenscht hadde en begeert: nae de feestlijcke en vrolijcke Bruyloft / leefde hy met haer al zijn leven met goeden voorspoet / en geluck: ter oorsaken dan dat door desen dees Maeghden waren verlost / en dat zijn so seer begheert Houwlijck geluckighen uytgang hadde / hebben sy in ouden tijt in den Bruyloften menichmael zijnen naem ghenoemt / en herhaelt / seggende / oft roepende Hymenæus, Hymenæus, ghelijck tot een gheluckich teecken / en wenschende dē houwlijckendē t'geluck van Hymenæus. Dit was een wijse / en een ghemeen ghebruyck by den Griecken / gelijck de Romeynen in hun Bruyloften riepen Thalassus: welcken Thalassus een cloec Hooftman wesende / wert toebracht een seer schoon Maeght der Sabinen / in den roof der Vrouwen / en al brenghende riepen de Krijghsknechten / tot Thalassus, tot Thalassus, daer sy seer welcom / en te Wijve genomen wiert / en dit houwlijck was oock tot den eyndt voorspoedigh / daerom wiert Thalassus in de Roomsche Bruyloftē aengheroepen. Dus Hymenæus by den Griecken in den Bruyloften soo veel aengheroepen wesende / wert ghehouden te wesen den Godt der selver / ghelijck Iuno de Godinne daer van was / om dat door de matichheyt / en goedertierenheyt der locht / de Houwlijcken gheschieden / niet soo heel om datse de Godinne is van den rijckdom, daer veel Houwlijckē om geschieden. Met Hymen oft Hymenæus wordt oock noch ghemeent / d'oorsaeck des Maeghdelijcken naems. Nu dit Houwlijck van Thereus en Progne, was van dese twee overste der Bruyloften niet bewillight. D'Eumenides hebben wy in't vierde Boeck uytgheleyt: doch in dees Bruyloft hielden sy de keerssen oft Toortsen / niet der blijschap / maer des druck: met dese Toortsen hadden de Heydenen veel te doen /

Geschiedighe vertellinge vā Hymenæus van zijn geluckigh vryen.

Thalassus in de Roomsche Bruyloften aen geroepen.

Hymenæus, Godt der Bruyloften.

doen/ als sy niet claer en brandeden/ was het geen goet teycken: ooc seghtmen dat het qualijck gaet/ daer den Droes de keersse houdt. Den Ul was by den Heydenen oock gheacht met zijnen onlieflijcken sang/ een voorsegger van ongheluck / soo dat sy niet geern hadden uytghegaen des avonts / als sy den Ul hoorden/ oft hoorden sy hem/ sy keerden weder in. De Fabel van Thereus, Progne, en Philomela, en hen veranderinghen/ zijn ghenomen uyt ghescheidenis: want Thereus wreedaerdigh wesende/ was een die alles met gewelt socht te becomen / wort daerom ghesept den soon van den Krijgh-Godt Mars te wesen. Hy zijn swaer/ oft Wijfs suster vercracht hebbende/ en verborgen houdende/ zijn Huysvrouwe meenende datse doot was / dede niet als weenen en crijten/ aentreckende swarte rouw/ oft truercleederen/ gaf oorsaeck der versieringhe/ datse in Swaluw was verandert. De suster Philomela, in Nachtegael verandert/ geeft te kennē / dat hoe de ondeucht/ oft boosheyt/ meer soect t'onder te drucken de deught/ hoe sy haer meer verheft/ en haer cracht en soetheyt openbaerder maeckt: want dese Philomela, van Thereo de tonghe benomen/ op dat zijn snootheyt / en bedreven schelmstuck verborghen bleve / wort sy daer voorent van den Hemel voorsien / van een uytnemende soet en lieflijcke stem/ waer mede sy in den bloeysamen lentē/ nacht en dagh/ een Mensch-hert-verheughende vrolijck gheschrep oft ghesang in den wildernissen laet hooren / en Echo tijtverdrijf gheeft met haer nae te bootsen: maer dē schandigen Thereus, ghelijck zijn vuyl leven wel weerdich is/ verandert in een Hoppe/ oft Houpetouy/ heeft niet veel te segghen/ geneert hem met vuylen dreck/ daer hy zijnen nest mede bouwt/ nae de ghemeen meeninghe / oock nae Plinij ghetuyghenis in zijn thiende Boec / is desen Vogel seer onreyn en vuyl in zijn aes/ gebruyckende daer toe des Menschen dreck/ bewijsende dat een snoode boos Mensch zijn voetsel en vermaken hebbende in alle vuyle stinckende quade wercken en zonden/ eyndtlijck comt tot schanden/ en in verachtinghe/ by yeghelijcken. Den Coningh Pandion, door zijn onvoorsichtighe gierichept/ meer siende op t'Coninghrijck van Thracien/ als vlijtich te vernemen nae den aerdt/ en t'leven van den boosen Thereus, dat hem namaels wel beroude/ en totter doot betreurde/ wijst aen/ dat een wijs Vader niet soo heel sal vernemen nae den rijcdom als nae de deughden/ en goede zeden van den ghenen/ daer hy zijn Dochter mede sal geven/ en weten te vooren/ heeft den Man rijckdom/ oft den rijckdom oock een Man heeft: want hier in onversichtich zijn/ brengt groote schade en verdriet by/ gelijck dese Fabel leert. Voorts wijst dees versieringe aen/ wat groot verderf door de rasende oncuysheyt ontstaet / t'welck geen liefde en behoort te heeten/ dan slechs een onstadighe vyerighe raserije in des Menschen sinnen: ghelijck het met desen oncuysschen Thereus wort aengewesen/ die strax de ghene / die hy soo heel scheen te beminnen/ de tonghe afsneedt / en eyndlijck socht om te brengen/ soo dat t'ghemeen Spreeckwoordt (tot waerschouwinghe der Vrouwlijcke jeught) altijt waerachtigh wordt bevonden/ Als den wille is ghedaen/ is de liefde vergaen. Eyndlijck wort noch aenghewesen den ijver en wraeckgierichept der Vrouwen/ over d'ontrouwichept der overspelighe wreede Mannen/ door welcker onmatichept dickwils oock veel verderfnis can volghen: want al heeft den aerdt der Menschen een seer behaeghlijcke soetheyt in de wrake/ die hem tot groot leedt van zijnen gehaetten oft vyandt ghescheidt/ soo sal den wijsen/ oft de wijse/ in alles den eyndt bedenc-

Leerlijck uytlegh vā Thereus, Progne, en Philomela.

Ghemeen spreeckwoordt.

bedencken/en overleggen/of hem daer uut oft eere by soude geschieden. Hadde doch den Mensch so veel lijdtsaem cracht/ zijnen toorn/en zijns toorns raden en lusten te sachten/ matigen/ en der reden t'onderwerpen: conde hy dese zijn beroerlijcke blint-doecken der ghedachten en sinnen afrucken/om te sulcker/ als op een ander tijdt even voorsichtigh te spreken/ en doen: dat waer tot allen welstandt/ over al wel te wenschen.

Van Boreas.

Boreas wort gheacht den soon van Astræus, en uyt Thracien/van den gheslachte van den verhaelden Coningh van Thracien Thereus. Desen Boreas, verlieft op Orythia, dochter van Erichtheus, Coning van Athene/ en dese hem ghewepghert/ om van den wreeden Thereus afcomstigh te wesen / ontschaeckte se ten lesten/ soo onsen Poeet dat beschrijft. Ander meeninghen laten wy varen. Boreas brocht dese zijn Vrijdster in Ceconia, een Stadt oft Landtschap in Thracien/en won aen haer Zethes en Calaïs: dese ghecreghen oft hadden purpuren oft roode wiecken / en blaeuw asuyrverwigh hayr. Tot hun Jaren ghecomen / trocken met het volck Minye, en t'eerste Schip der Weerelt Argos, om t'gulden Vlies te vercrijghen. Men mocht verwonderen/ dat den behijselden couden Boreas, ooc met t'vyer der liefden gequelt wesen/ en dat soo bevrozen harde hert ontdopen en in brandt geraken conde: want Boreas is den stuyren Noorden windt/die d'oude Griecken seyden in Thracien te woonen/en meenden dat daer een hol was in een gheberghte/daer de winden uyt quamen / en hun over de Weerelt voort verspreyden. Dit blijckt oock met dit veersken van Homerus, in't 14^e^. van zijn Illiaden.

Zethes en Calaïs geboren.

Gheschiedich uyt-legh op Boreas.

Wt Thracy met gheblas quam Noorden windt, en Westen.

En Horatius in zijn vierde Boeck der Carmina:

De Thracy winden, als ghesellen
Des Lentens, vleyende de Zee,
Sy doen de seylen dick uytswellen.

Zethes en Calaïs, waren oock twee Winden/te weten/ die acht dagen voor het rijsen van de Hondtsterre op staen/ by den Griecken Prodromes, dat is/voorloopers/gesept/ hier in waren sy verandert. Doe zy van Hercules met pijlen doot ghesch oten waren/ nae dat de gulde Vlies-reps was ghedaen/ om datse beletteden Herculem weder in't Schip te nemen/ op de reys wesende/doe hy zijnen lieven Hylas socht/oft was upt t'Schip gegaen/ om in't Bosch eenen stock oft riem te houwen om te roepen/ oft om ander oorsaken / die voorghewent worden. Dat de Argonautes, oft de gulde Vlies halende Helden by onsen Poeet worden geheeten t'volck Minye, oft de Minysche/ is ter saken van Minyas, den soon van Mars, aft Aloëus, soo ander segghen. Doch was Minye een Stadt in Thessalien/ oft immer in Magnesia, en d'Inwoonders waren ghenoemt Minysche: en om dat den meestendeel van dees Heeren/ die Iason verselden/ waren van Thessalien / en upt Minye ghetoghen / soo werden sy met ghemeenen naem gheheeten Minysche. Van Iason, en de gulden Vliesreps/ sullen wy in't naevolgende Boeck verhalen. Wy hebben in Boreas niet besonders/dan dat hy by Erichtheum, Coningh van Athenen wedersien was/ die hem zijn dochter ontseyde / om dat hy van den boosen Therei gheslacht was/ schijnende voorsichtigher als zijn voorsaet Pandion te wesen. Dit leert

VVaerom de Vlies-helden Minysche geheeten.

en vermaent den Mensch sorghvuldigh wesen/ om door een eerlijck leven goeden naem en gherucht nae te laten/ op dat hy/ noch zijn naecomelinghen/ als onweerdigh ghemeenschap met eerlijcke luyden te hebben/ niet en blijve in een langduerighe schandelijcke versmadenis oft verachtinghe.

Eyndt des sesten Boecks.

Wtlegginge/ en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Door C. V. M.

Het sevende Boeck.

Hier hebben wy nu vast stoffe/ te verhalen van dees gulden Vlies-reys/ seer stoutlijck van Iason met den zijnen bestaen/ en uytgevoert. Dees vermaerde reyse heeft voortijts den uytnemenden Dichters ghedichten heerlijcke/ en rijcklijcke stoffe/ en vercieringe toeghelangt: want het was in soo vroegen tijt een grouwlijck stuck om aen te gaen/met het eerste groot Schip in de woeste Zee / die noch den Menschen onbekent was/ hem te begheven/ doe men weynigh oft gheen ervaren Schipper/ Stuerman / jae selfs geen Compas en vondt / door datmen noch niet en wist datter soo een verborgen cracht van een liefdighe toeghenegentheyt/oft treckinge/ tusschen den seylsteen en de Noordsche topsterre/ oft onse veranderde Calysto, den sevensterrigen grooten Beyr/ was: doch in desen onsen vernuftigen tijdt/ soude sulck een reys schier maer kinderwerck wesen/ bysonder by den Hollanders/ recht nieuwe Pheacensers: welcker Schepen oock wel vermoeden den sin van t'volck/ weten waer sy henen willen/waer de Landen/Steden/stroomen en vaerden liggen/ Jae bevoelen hebbende/swemmen als snelle visschen door het water/ soo het immer schijnt: want by hun is geen volck schier vreemt oft uytheemsch meer gherekent: ons tegen-voetsche / zijn hun ghebuer-luyden / en daeghlijcksche ghesellen. Nu eer wy voeghlijck tot dees gulde Vlies-reyse comen/ sullen wy moeten den Leydtsman Iason hebben/en weten wie desen clocken aenvanger is gheweest/ en hoe dit zijn begin ghenomen heeft.

Homer. Odyss. lib. 8.

Van Iason.

De afcomst van den Heldt Iason.

Daer is gheweest een soon van Iuppiter, gheheeten Æolus, Coningh van Eliden, maer niet der Winden: desen hadde twee sonen / Salmoneus, en Cretheus. Salmoneus hadde by zijn eerste Huysvrouwe/geheeten Alcidice, een dochter/Tyrrho ghenaemt. Salmoneus zijn tweede Vrouw hebbende/ werdt dese dochter opghevoedt by haren Oom Cretheus: Laten wy nu Tyrrho opwassen by Cretheus, en ondertusschen verhalen van haer Vader Salmoneus. Desen was niet te vreden met zijnen Elidischen Coninglijcken staet/ weerde oft eere: maer werdt soo verwaendt/dat hy by zijn Ondersaten wou hebben den naem van Godt te wesen. Hy liet maken over een deel van der stadt Eliden een brugghe/ oft hemel van coper/hoogh van der aerden. Hier maeckte hy op/

op/al rijdende met zijnen koetſwaghen/een vreeſlijck ghedonder/ en hadde in zijn handt een ontſteken fackel/ welcke als hyſe nae yemant ſchoot/moſt ſterven/door volck dat hy daer toe hadde beſtelt. Iuppiter dit ſot hooveerdich nabootſen zijner Godtheyt niet connende lijden/ ſmeet hem toornigh met eenen blixem-ſtrael te neder/ tot in den grondt der Hellen. Nu zijn dochter Tyrrho, ſchoon en volwaſſen weſende/ werdt ſe Neptuno eens te wille/en baerde twee ſonen / Pelias, en Neleus: welcke kinderen werden van hun Moeders Stiefmoeder doen tot vondelingen leggen/ buyten in een boerſche weydinghe van koeyen/daer ſy van den Herderen oft Boeren werden opgenomen en opghevoedt. Deſe nu tot wat ouderdom / en volle wetenſchap ghecomen/en kennende deſe booſe Stiefmoeder/ hebbenſe omghebracht/ alſoo ſy vluchtende in Iunonis Kerck/meende los te comen. Hier nae den eenen van dees gebroeders Neleus, twiſt hebbende met zijn Broeder Pelias, vertrock nae Meſſinen / en bouwde een ſtadt Pyla. Pelias trouwde in Theſſalien Anaxibia, de dochter van Bias, oft(ſoo ander meenen) Philomache, de dochter van Amphion, en hadde kinderen/ Acaſtus, Pelopias, Hippothoe, Piſidice, en Alceſtes. Nu den Broeder van den hooveerdighen Salmoneus, Cretheus, daer wy te vooren af verhaelden/die oock den ſoon was van AEolus, nae dat hy hadde ghebouwt een Stadt/genoemt Iolcos, had hy by zijn Broeders dochter/zijn Nichte/de voorverhaelde Thyrro ooc kinderen/te weten/ AEſon, Amythaon, en Pheretes. Nae het overlijdē van deſen Cretheus, nam Pelias de heerſchappije vā zijns Ooms Stadt Iolcos. Doe ter tijdt creegh hy een Godtlijck antwoordt/dat hy ſoude ſterven door de handt van een Man/ afcomſtigh van den bloede van AEolus. En gelijck hy vā Neptuni afcomſt was/ wilde al uytropē wat van den bloede AEoli was: waerom hy de kinderen van Cretheus al omghebracht heeft: ſoo datter geen manlijcke kinderen van dat gheſlacht meer en waren / dan eenen Dolomedes, den ſoon van AEſon, die noch een kindt weſende/Pelias oock wilde doen ombrengen/ daer hy lagh in de wieghe: maer ſ'kindts vrienden/ van ſ'Moeders ſijde oft kennis / namen t'kindt wech in der nacht / als of ſy een doot lijck gedragen hadden/ en brochten hem buyten in de ſpelonck van Chiron, en gavent Chiron op te voeden. Dolomedes gecomen tot zijn verſtandige Jaren/ en hebbende geleert in de Schole van Chiron de heel- en geneeſ-conſt/ werdt hy ghenoemt Iaſon, dat ſoo veel is geſeyt/als heel- oft gheneeſ-meeſter. Iaſon ſcheydende uyt deſe Schole/ begaf hem tot het landt-bouwen langs de vliet Anaurus in Theſſalien. Pelias hadde van nieuws een waerſchouwinghe van het Geheymnis/dat hy hem hadde te wachten van dē genen/die hy ſoude ſien met eenen ſchoen aen/en den anderen voet ontſchoeyt. Op den ſelven tijdt hadde Pelias een heerlijcke Offer-feeſt/ter eeren van Neptunus: daer toe noodde hy al zijn maghen en vrienden/ om met hun tegenwoordicheyt zijn Offerhanden te vereeren. Iaſon ghenoodt oft niet/quam hem daer oock vinden : en gecomen aen den oever deſer vliet Anaurus, ontmoette hy de Goddinne Iuno, verſchapen in de gedaente van een oude Vrouwe/ die haer ghelietn noodt te zijn om daer over te comen: des had hyer medelijden mede / namſe op zijn ſchouderen/doorgaende den grondt des waters/tot op d'ander ſijde: maer onder weghe bleef zijnen eenen ſchoen in het grondt-ſlijck ſteekende: dus track hy met eenen voet bloot nae der Stadt henen. Pelias hem ſiende op ſulcker voeghen/vraeghde hem: Wat ſoudt ghy den Man doen/ die ſulck teecken hadde/

Dē hooghmoedt, en ondergang vā Salmoneus.

Van de wreetheys van Pelias.

Iaſon hiet eerſt Dolomedes.

van welcx handt ghy ghewaerschout waert te moeten sterven? Iason door't ingheven van Iuno, antwoorde hem: Ick soude hem seynden/te gaen winnen het gulde Vlies. Nu hoefde men wel te weten/wat dit gulden Vlies was/en wat oorsaeck de Griecken hadden / dit Vlies upt Scythia, dat nu Tartarien ghenoemt wort/te halen. Dit Vlies/ nae de versieringhe/was van den Ram/ die Phrixum bracht te Colchos, waer vã in't vierde Boeck is verhaelt. Ander versierden/ datter was een uptnemende schoon jonghe Dochter Theophana, die van veel edel Heerẽ was ten Houwlijck versocht. Neptunus oock op haer verlieft wesende/voerdese wech in een Eylandt/daer sy stracx van haer ander Vrijers ghevolght werdt met een Schip / waerom Neptunus haer in een Schaep veranderde/hem in eenen Ram/en d'Inwoonders des Eylants ooc in Schapen: welcke dees naevolghers der Jonghvrouwen vast begonden te kelen/eten/en te brassen/ tot dat den Zee-Godt hun alle in Wolvẽ hadde verandert: en hy in zijn ghelcende ghedaente/ dede zijnen wille met zijn Schaep/ van welck is ghebaert en ghecomen desen soo vermaerden Hamel oft Ram met het gulden Vlies/ die namaels een Hemel-teecken is ghewordeen. Doch Denijs van Mitylenen seght/dat het was een Man/den School- oft Tuchtmeester van Phrixus, gheheeten Aries, dat is Ram/welcken de Colchers hielen seer vast ghevangen: desen was toeghenaemt/ Van goudt/ om d'uptnementhept zijner wetenschap/ en d'oprechtichept zijns goeden raedts. Nu dit overgheslaghen / Pelias ghebodt Iason t'gulde Vlies te halen / daer hy hem recht aen te hebben vermat/ om dat het hem met bedroch was ontnomen gheweest: ick acht van Mercurius, om Phrixum en Helles te verlossen van d'onschuldige doot / ghelijck wy in't vierde Boeck wat hebben aengheroert. Nu behoeven wy het schip Argo, eer wy verder moghen varen: dit was ghetimmert van Argus, den soon van Arestor, oft van Polybus, en Argia, en nae den Timmerman werdt het Argo ghenoemt: doch meent Diodorus in't vierde Boeck/dat het om zijn lichthept so hiet: want Argos beteyckent licht/ras/en snel. Cicero meent/dat hierom de Griecken Argiues hieten/om datser op scheepten. Pelias en was soo veel aen dit gulden Vlies niet ghelegen/dan hoopte dat Iason met al zijnen hoop op de reyse vergaen soude/ ghebodt daerom Argum, de barderen swacklijck te vergaderen/ en te vestighen met cleen naghelen/ op dat het te lichter van een scheuren mocht: maer hy dede heel het tegendeel: oock wilde hy een mede-reyser wesen/ om als noot waer te vermaken: Daerom was ghesept/ dat dit Schip was ghebouwt nae t'bewerp en onderwijs van Pallas. Dit Schip werdt oock genaemt nae het t'samen voegen Pegasa, nae t'woort Pegnystai, soo Strabo in zijn 9e. seght: en onsen Ovidius, in den Minnebrief van Paris, noemt Iason den Pegaser/ daer hy seght:

VVat het guldẽ Vlies was.

Van het Schip Argo, van wien, en waer ghetimmert.

t'Schip Argo wort ooc Pegasa gheheeten.

> Iason Pegaser cloeck Medeam wel ontschaeckte,
> Daer noyt Thessaly doch t'verderven om en naeckte,
> Door Colchers handt oft macht.

Den Mast van dit Schip was gemaeckt van een Eycke/upt Iuppiters toegewijdde Dodonebosch: welcke Eycke Pallas self hadde geteyckent/oft gemerct. Lycophron noemt desen Mast/ clappende Exter: want dees Eycken gaven antwoorde dẽ volcke. Daer was een koper/oft een Clocke/die altijt van selfs clonck/en geluyt gaf/ datter een oudt Spreeckwoort van is/ als yemant veel snaps hadde/datmen hem gheleeck by t'koper van Dodonen. Dit Schip oft

Oudt spreeckwoordt vã de clocke van Dodonen.

Galeye

Galeye hadde weersijds dertigh riemen / daerom noemet Theocritus in zijnen Hylas, Triacontazygos, dats dertigh roeybanckich. Dit Schip was ghemaeckt tot Pelion, een Stadt in Thessalien, was moy groot/ wel toegerust/en versien van alles watter aen behoefde: En om dat de Griecken maer plochten te varé met cleen schuytkens en scheepkens/ diese van uytgeholde Boomé maeckten/ sommige met wel t'samen gebonden schorssen / ander met leer van Beesten op hun wijse toeghemaeckt/en met meer ander dinghen/ het gerucht van dit seldsaem nieuw ghebouw/was seer groot/en wijt verbreydt / soo dat veel edel Heeren / en cloecke Helden der om-landen en Steden/lustigh en verweckt werden mede op de vaert hun te begheven / om te helpen soo edel een voorneem uytvoeren / uyt dese vercoos Iason van de uytnuntighste tot vier en vijftigh/hem mede ghereké: hier was de rechte bloem des Edeldoms der Griecken/ in dit gheselschap/ te lang om al te noemen/ daer was den vromen Hercules, Orpheus den constigen Sangmeester/en dichter / Castor, en Pollux, Peleus, en Telamon, Calaïs, en Zetes, en soo voort tot t'voornoemde ghetal vol. Iason dan met zijn geselschap uyt Thessalien oft van Iolcos quam/ ten eersten landen in het Eylandt Lemnos, daer hem de Conninginne Hipsiphyle niet alleen in haer huys / maer bedde ontfing/en sy van hem twee kinderé/namaels ghenoemt Euneus, en Deiphilus. Dit Eylandt was doe ter tijdt sonder Manvolck: want de Vrouwen hadden al wat Manlijck was omghebracht / uytghenomen dat Hipsiphyle haren Vader hadde ghespaert: d'oorsaeck was dese/de Vrouwen van Lemnos haddent tegen Venus jammerlijc verkerft: want sy hadden eenighe Jaren langh haer Offerhanden naegelaten te doen: waerom de Goddinne verstoort / gafse tot wraeck soo vuylen stinckenden aessem/ dat hun Mans hen in sulcken verachtinge hadden/datser niet ontrent comen en wilden. Doe ter tijdt hadden sy krijgh tegen die van Thracien/ van waer sy dickwils ghevanghen Vrouwen brachten/die sy liever hadden als hen eyghen: dees Lemnosche dit niet connende verdraghen/ hadden een opset/ datse op eenen nacht al hun Mannen de keel af sneden/en met eenen ooc al de Thracische ghevangen Vrouwen: vreesende oock dat hun kinderen namaels huns Vaders doodt mochten wreken/ doodden de knechtkens/sonder een te sparé. Iason voort varende/quam anckeren in een der Propontische Eylanden/daer Heere was Cyzicus, welcken hun seer beleeftlijck hebbende ontfangen/werdt onbekent van Hercules ghedoodt: van daer zijn reyse vervolghende / quam aen de grentsen van Chio: eyndlinghe in Bithynien/ in een haven des Landtschaps Bebrycia, alwaer den Reusighen tyran/ Coningh Amycus, booslijck heerschende/zijn wesen hadde/ die geen vreemdelingen luchté mocht. Hy versloegh in vuyst-camp al die aen zijn Landt quamen. Dus den Argonauters uyt gheeyscht hebbende / een voor een tegen hem te vuyst-campen/heeft Pollux hem verslegen/met noch een deel van zijn snoode ondersaten. T'schip Argo met zijn edel vracht-volck is t'Zeewaert in seylende gecomen aen de Syrten van Lybien. Hier eenighe camp-spelen gheoeffent wesende/daer Hercules de verwinninghe toeghelept was: siende dese Heeren t'ghevaer datter was door d'uytstekende Syrten oft clippen/verder te varen: nemende met cracht t'Schip uyt den water/droeghent den tijdt van twaelf dagen door de wildernissen van Lybien/tot dat sy elder aen de Zee quamé/daer sy't weder op't water stelden. Eenighe segghen/dat het gheschiede in't weder keeren/op den Danubie,

Lemnosche Vrouwen ghestraft van Venus, doodé hun Mãs, waerom.

De reyse der gulde Vlies-helden.

nubie, in't opvaren teghen stroom / en brachtent in de Adriatische Zee. Dit voorby gaende/sy zijn ghecomen by den ellendighen voorseggher Phineus in Thracien/daer hy Coningh van was: eenige segghen / van Paphlagonia. Hy was den soon van Agenor, Coningh van Phœnicien, en van Cassiope: hy hadde eerst getrouwt Boreas dochter/suster van Calaïs, en Zethes Harpalyce: hier by hadde hy twee sonen / Crambis, en Parthenus, oft soo sy anders by sommighen genoemt worden. Hier nae zijn eerste Vrouw verlatende/trouwde Idæa, dochter van Dardanus, Coningh van Scythia: dese bedreef een werck van een quade Stiefmoeder: want sy t'onrecht beschuldighde dese twee sonen / datse haer hadden ghewelt ghedaen/om in oneeren met haer om te gaen: het welck Phineus te licht gheloovende/dedese ter doot veroordeelen: ander segghen/dat hyse hun oogen uyt dede steken/en verjaghen uyt zijn Rijck. Waerom Iuppiter soo toornigh werdt/dat hy hem oock t'gesicht dede verliesen/hem daerenboven noch straffende met eenen ghedurighen hongher: want al bereyddemen en diendemen hem ter tafel veel goede spijsen/so en mocht hyse nochtans niet aenroeren / om dat hem van Iuppiter toe waren ghesonden de Harpyen, ghcheeten wesende Iuppiters honden: welcke soo haest hy zijn voedtsel wilde nemen/vielen stracx op zijn spijse/somtijts heymelijck hem alles ontgrabbende/en somtijts een cleen weynigh hem latende: doch soo vuyl stinckende/door hen aenraken/dat het onmogelijck was in te nemen/oft den stanck te verdraghen. Dees twee arm blinde / en onnoosel gebannenen/werden ontmoet van dees voorby reysende gulde Vlies-helden/en vraghende/en verstaende d'oorsaeck van hun ellende / en dewijl hier hun Ooms / hun Moeders broederen tegenwoordigh waren/te weten Calaïs, en Zethes, als verhaelt is: werdt hun stracx met groot medelyden hulp ghedaen: sy werden vry/ en in't Rijck ghestelt/en Phineus met een groot deel van zijn volck verslaghen. Dit wordt van eenighe anders vertelt/oock in't cort van onsen Poeet/te weten/ dat Phineus van den Harpyen wert verlost door Calaïs en Zethes. En dat hy in dees voorverhaelde ellendicheyt wesende / was vertroost door een openbaringhe / oft Godlijcke antwoorde/dat hy soude daer uyt wesen verlost/als hem Boreas sonen souden comen besoecké. Acusilas van Argos schrijft/dat Phineus was een voorseggher: en hebbende de heymelijckheden der Goden den Menschen geopenbaert/was van Iuppiter veroordeelt tot der verhaelde straffe. Maer dat de Vlies-helden in een haven van Bithynia aen comende/ daer hy was/ van hem ontfinghen seer groote / en vriendtlijcke beleeftheyt / en hun onderwees den wegh die sy nae Colchos te doen hadden / waerom hy in belooninghe zijner weldaet verlost wiert door dese Helden / ghelijck hy uyt der Const van voorweten van overlanghe hadde voorsien te gheschieden. De Helden onder hun vercoren de twee Boreassche ghewieckte schutters/om met pijlen te verjagen dees vuyl wreede Iuppiters honden de Harpyen, van de tafel van desen armen Phineus, den welcken hun hebbende vertelt zijn ongheluck: en alsoo hy van hun susters weghen hun aengingh/ beweeght met medelijdé/gingen met hem nae zijn huys/belovende hem te helpen met al hun vermoghen. De ure der maeltijt ghecomen wesende / Phineus naulijcx ter tafel ghesetē / de Harpyen quamen nae hen ghewoonte vallende op de spijsen/ besmittende voorts de heel plaetse met eenen onverdraeghlijcken stanck. Stracx dees gebroeders oprijsende/en clievende met hun vleughelen de locht/dwonghense te vluchten uyt

Van den ellendigen Coningh Phineus, waerom ghestraft.

De Harpyen quellen den blindē Phineum.

Dē ouden Phineus wert van dē Harpyen verlost.

upt het landt/hen verbolghende tot den Eylanden der Strophaden/daer sy se lieté/ hebbende eerst seker belofté van hen/ nemmeer den oudé Phineum meer te quellen/en keerden weder tot den Helden/hun gesellé/gelijc Appolonius hun geheel reyse in zijn tweede Boeck in't lange vertelt. Nu mochtmen verlangen te weten/wat dese Harpyen waren: de Harpyen, Iuppiters honden/roof-droesen/ oft Stymphalische Voghelen/ waren de dochteren van Thaumas, en Electre, dochter des Oceans, en waren susters van Iris, nae Hesiodi ghetuygenis. Acusilas maecktse Neptuni, en der Aerden dochters: een ander seght/dat Erasia, en Harpya, dochteren waren van Phineus, Coningh van Arcadien/ Thracien/Natolien/ oft Paphlagonien. Dit sal over een comen met het uytleggen der Fabel: soo datter dry souden zijn gheweest/te weten/Iris, Aëllo, en Ocypete: sommighe stellen Celæno in plaets van Iris. Asius, en Hyginius, noemense Alope, Acheloë, en Ocypode. Homerus noemt de eene Podarge, en seght/dat den Westen wint aen dese won de Peerden van Achilles. Sy woonden in Thracien/en hadden ooren als de Beyren/lijven als Gieren/aensichté als Maeghden/vleughelen aen hen sijden / armen en voeté als Menschen / in plaetse van handen seldsaem clauwen/en hadden wonder groote onversadighe buycken. Virgilius schrijfter van/op desen sin: Van den Harpyen, wie en wat sy waren.

Dees Voghels zijn ghelijck den Maeghden wel van wesen:
Doch hen vuyl balghen guls, versaedt niet connen wesen,
Hen handen zijn al crom in clauwen toeghestelt,
Van hongher is altijt hen aensicht bleeck ontstelt.

Nu moeten wy omsien nae onse Pegasienen: men seght/ dat den Zee-Godt Glaucus hun Schip wel dry dagen lang hiel ghesélschap / terwijlen voorseg-ghende Herculi, wat hem arbeyts/ en swaricheyts ter Weerelt over t'hooft hingh: maer dat hy spijts zijn benijders ten lesté vergodet soude worden/ sulcx beloofde hy Castor en Pollux mede: hy raedde oock dese Helden/t'eerst datse te lande souden comen/den Goden ootmoedelijck en innichlijck t'offeren / datse door der selver gonst veel noodts en ghevaers waren door comen. Doe sy den ancker ghenett hadden in Thracien/ter plaetse daer den bouwer van Byzantium, Byzantius hadde heerschappy/hebben sy eenen Altaer opghericht/en geoffert/soo hen geraden was. Doe zijnse voor wint ter Zee-waert in varende/ door d'engte van Propontis, oft Byzantium, en Callipoli, eyndlijck ghehavent in Phrygia: van daer voort varende / zijn t'eynden veel gevaer (te lang te verhalen) ghecomen in Scythia, tot der Stadt Colchos, ghelegen op de Phasantrijcke vliet Phasis, welcke afcomende van de Moscovissche gheberghten/is de vermaertste/die in de swarte Zee haer water-vloedé offert. Iason met zijn Helden hier gecomen/wert van de sonen van Phrixus seer wel onthaelt/ te weten den Phrixus, die met den gulden Vlies-Ram voortijts daer gecomen was/ en hadde t'Vlies daer Iuppiter oft Mars opgeoffert. Iason is met dese sonen van Phrixus eerbiedigh gaen groeté den Coningh vã Colchos, AEetum. Sommige segghen/dat AEetus in den aenvangh Iasoni seer goet onthael dede/ toonende hem een seer vriendtlijck ghelaet: maer doe hy begeerde te hebben het gulden Vlies/van weghen den Coningh Pelias, die daer aen gherechticht seyde te wesen / en dat het hem toebehoorde/ wert AEetus toornigh/segghende/hy soude hem daer in te wille wesen/als hy bevochten/verwonnen / en in het jock hadde gespanné de koper-voetsche/vyer uytblasende Stieren: en met eenen Dia- Iason comt te Colchos by den Coningh, en begeert het gulden Vlies.

manten ploegh soude saeyen de tanden van den Draeck/ die Cadmus t'ander tijden hadde ghedoot. Nu verhaelt onsen Poeet genoech de liefde/ en hulp Iasoni van Medea bewesen / in desen sorghlijcken strijdt. Iason wesende in noot teghen de ghewapende Draeck-tander sonen/ wierper/door het ingeven van Pallas, eenen grooten steen in't midden / waer door eenen tweedracht en eenen ondergangh onder dese gebroeders is gecomẽ. Om dit wat beter te verstaen/ Apollodorus in't Boeck der Goden / en Lysimachus in't vierde Boeck van Thebes, segghen/ dat de Draeck/ daer dees tanden van waren/ was den soon van Mars en Venus. Pherecydes in't vijfde Boeck zijner geschiedenissen seght/ dat Mars en Pallas Cadmo de helft gaven van den tanden/ en dat d'ander helft was bewaert voor AEetus den Coningh van Colchos: Dat oock Mars Cadmo gheboodt te saeyen als koren zijn deel tanden / op dat de ghewapende daer van voortcomende hem mochten ombrenghen / op dat Mars soo gewroken mocht zijn van zijns soons doot: Maer dat Pallas Cadmum in noot siende/ raedt gaf/ heymlijck eenen steen in den hoop te werpen/ en eenen te treffen: Het welck ghedaen/ den gheraeckten meenende dat een van zijn broeders hem soo ghequetst hadde/ vermoorde/ daer hy t'vermoeden op hadde: ander hebben dit ghewroken: soo dat sy onderlinghe tweedrachtigh wesende / malkander vernielden/ uytgenomen vijf/ die overbleven/ en Cadmo Thebes hielpen bouwen.

Iason wint het gulden Vlies.

Doe nu Iason, door Medeæ toover-const/ den Vlies bewarenden seer grooten Draeck hadde in slaep/ creegh hy t'guldẽ Vlies van den boom/ sonder eenighe moeyte. Eenige schrijven/ dat het Medea hem self met der handt toelangde/ en gaf. Iason is op den selven nacht met zijn Heldẽ/ met t'Vlies/ en zijn Vrijdster Medea t'schepe ghegaen / en af ghevaren. Van dit afschept uyt Colchos, wort seer verschepden ghe schreven: ghelijck oock van de streken/ en weghen/ die sy wederkeerende hielden/ en deden: onder welcke schrijvers eenighe ghenoech te kennen gheven/ beter versierders der ghedichten / dan wel bedreven Zee-luyden/ oft Landt-condige te wesen. Als Iason nae veel avontueren was ghecomen in der nacht / in de engte van Thessalien / by Iolcos, alwaer men hem doch niet con sien van der Stadt: hebbende door bespieders/ en boden/ al verstaen watter in t'Stadt ghe schiet was: hoe Pelias hadde verstaen / dat al de Helden door schipbreuck ghebleven waren/ en daerom hadde ghedoodt al die aen t'rijck van Thessalien gerechticht mochten wesen: AEson, Iasonis Vader/ doen sterven/ met Ossen bloet te drinckẽ: zijn broeder noch jongh zijnde gedoodt/ en zijn Moeder haer selvẽ: heeft hierom begeert de hulpe van den eerlijckste Mannen van der Stadt / en oock die van den Helden zijn ghesellen/ om te wreken dees vuyle wreetheden. En alsoo sy hier over raedtslaeghden/ gaf Medea voor/ sy wilde middel vinden om de Stadt in hun gheweldt te gheven: dese maeckte toe een Beeldt/ gelijck oft Diana waer geweest/ en haer selven als een oudt berimpelt Wijf/ met grijs wit hayr/ en quam aldus met eenen Drakighen waghen haer werpen in de Stadt/ smorghens met het krielen oft keppen van den dagh: vermanende het toeloopende volck/ met weerdicheyt en eerbiedinge t'ontfangen de Goddinne Diana, die uyt de Hyperborische landen was gecomen/ tot welvaert van den Coningh/ en der Stadt/ dies is sy met het Beeldt in Pelias Hof gecomẽ/ daer sy so veel te wege bracht/ dat de dochters van Pelias hem door zijn eygen ghebodt ter doot brachten/ op hope dat de Goddinne hem van heel oudt soude weder jongh maken. Den Coningh

Iason heeft het gulden Vlies, en keert weder nae Thessalien.

Medea helpt Iason de stadt Iolchos winnen.

ningh doot wesende / dede Medea zijn dochters in der nacht met brandende Fackels climmen op het dack van t'Paleys / t'wijlen soude sy de Mane aenbidden in Colchossche spraeck. Dit licht was het teecken, daer de Vlies-helden op wachteden / welcke nu versekert van s'Conings doot / vielen in de Stadt / s'Conings wacht verslaende: maer de dochteren van Pelias, van het dack ghecomen / om hen Vader te koken / soo Medea hen wijsgemaeckt hadde te moeten gheschieden / merckten haest het bedrogh / siende stracx het Coninglijck huys vol ghewapent volck. Iason dede dese ghenade / wetende datse onschuldich waren van de doot hunns Vaders / dewijl sy't meenende wel doen hadden gedaen. Hy gaf Acasto, den soon van Pelias, zijns Vaders Croon en Coningrijck / en houwlijckte dese dochters met seer groote Heeren. Andræmon troude Amphinome, Admetus Coningh van Thessalien Alcestis, den Coningh van Caprien Euadne. Hier nae trock Iason nae Isthmos, en offerde t'schip Argo Neptuno. Hier hebben wy in't cort wat overloopen dees grouwlijcke / en sorghlijcke vaerdt / die binnen twee Maenden tijts (die't ghelooven wilde) was volbracht. Iason wert nae desen opghehouden in't Hof des Conings van Corinthē Creon, daer hy so lief en weert was / dat hy tot dē eyndt zijns levens met hem t'Rijck van Corinthen heerschede / en besat. Het segghen eenighe / dat Hercules hier nae een sterck verbondt maeckte tusschen dese Vlies-helden / malcander by te staen / wien van hun krijgh van yemandt anders waer aenghedaen / en dat hy daer nae d'Olymp-spelen instelde. Van dit bedrieghlijc ombrengen van Pelias door Medea, zijn meer vertellingen / dat sy zijn dochters wijs maecte / om vyandtschap van Iason te zijn gevlucht / en datse hen Vader jongh wist te maken door artsnije / die dat lichter ghelooſden als den Vader: maer sy dede een voorproef met eenen ouden Ram / die sy een jongh Lammeken maeckte / so dat sy door sulcken schijn hen Vader keelden / en lieten hem sieden in water / met veel cruyden / dat het lichaem heel te nieten was / datter niet een stuck en was om te begraven. Iason onlangs te Corinthen gheweest zijnde / trouwde Glauca, de dochter van den Coningh Creon, die ander noemen Creusa, stellende in't vergheten alle goede diensten / die hem van Medea gheschiet waren. Medea rasende van spijt / aldus verraedlijck te zijn bedroghen / verberghende haer quaetwillichept / veynsde de Bruydt te willē vereeren met een geschenck / en sondt haer een Croon / die sy soo haest op t'hooft niet en stelde / of t'vyer en ontstackse / en verbrande haer met haer Vader / oock Iason en al het Coninghlijcke huys: Daer nae doodde Medea al de kinderen / diese by Iason hadde. Hier van zijn noch verscheyden vertellinghen / en dat het ghesciede met een stoffe / die ghevonden wort by Babylonien / gheheeten Naphtha, daer t'vyer ontrent wesende / van selfs in vlieght. Een deel vertellingen overgesleghen / Medea quam tot Ephesien met eenen waghen van Draken ghetrocken / en troude daer den Sone des Conings Pandion, AEgeus, die alree heel oudt was / hier hadde sy doch by eenen soon / gheheeten Medus, die sy wilde doen besitten het Rijck / en daerom socht te dooden Theseum, den oudtstē soon vā AEgeus: maer haren aenslach missende / vluchte sy in Asien / alwaer haren soon Medus wert Coningh / en heerschte soo wijslijck / dat zijn Ondersaten nae hem wilden heeten Medische / en hun landt noemen Medien. Alsoo nu eenighe vertellingen zijn / dat maer Iasons tweede wijf doot bleef / en t'Paleys verbrandt / wort vertelt / dat Medea hier naer haer noch versoēde met Iason, en met hem noch reysde

Iason handelt genadelijck met Pelias kinderen.

Siet Plinium in't 2. Boeck, cap. 105.

de te Colchos, daer sy haer Oom Persus doodde / en stelde AEetum haer Vader weder in het Rijck/dat hy verloren hadde door verraedt / en slofheyt van zijn naeste Heeren. Hoe Medea aen haer doot is comen/ weetmen niet: dan eenighe schrijven/datse nae haer doodt / comende ter Hellen in de velden Elysij, trouwde Herculem. Ick hebbe Medeam naevolgende/Iason schier te seer vergheten. Het zijn eenighe die schrijven/dat Iason veroudert wordende/ van Medea werdt doen sieden / dat hy weder is jongh en jeughdigh geworden. Desghelijcx soude sy ghedaen hebben Iasonis Vader / AEson, ghelyck onsen Poeet verhaelt: desghelijcx wierden van haer jongh ghemaeckt de Nymphen/de Voedsters van Bacchus, die dat aen Medea begeerde. Summa/dees versieringhen van Iason, t'gulde Vlies / en Medea, zijn soo overvloedigh/alsment al by een in't langhe soude verhalen/het waer een groot Boeck op sich selven. Van Iasons doot / hoe die gheschiet is/en vintmen niet sekers : dan datmen over al leest/dat hy door t'bedrogh der yverighe Medea soude omcomen wesen. Nu wy dees vertellinghen wat hebben overloopen/ hoefden wel upt al/ eenighen sin oft bedupdinghe te behoudē. Wy mogen wat beginnen van Iason, den soon van AEson : hem worden door het verschillen der Schrijvers drp Moeders ghegeven/te weten/Alcimeda, Polymeda, en Rhio, al welcke namen mede brēghen de beteyckeninghe van raedt: hy was by den wijsten en oprechtsten der Centauren Chiron gevoedt/en gheleert/alwaer hy meest leerde d'Artsnije oft gheneef-const der sielen / ghelijck een oprecht deughdlijck Mensch toecomt te doen: Om te weten de selvighe te beschermen van den vuylen en oneerlijcke wellusten : door wat maticheyt des geests datmen zijn gramschap stillen sal: door wat const men de giericheyt van hem sal af keeren/s'vleeschs onnut begeeren te neder werpen/en upt zijn ghemoedt ontwortelen den hooghmoedt/ als wesende het schaedlijckste ghedrocht der Weerelt/ en de meest quaets veroorsaliende zonde van allen. Iason aldus onderwesen met Godlijcke hulp en raedt/ heeft veel grouwlijcke ghedrochten/ en gevaerlijckheden overwonnen: te Colchos, de wreede/vyer uptblasende/coper-voetige en ijser hoornige Stieren ghetemt : en de ghewapende Mannen/door den raedt van Minerva, van hem afgheheert: den grooten Draeck door Medea in slaep ghebracht/en alsoo t'gulden Vlies ghecreghen. Het gulden Vlies is d'oprechte boven al gaende deughgt/welcke niet en wort vercreghen/dan met te overwinnen de quade gheneghentheden/en begeerten des vleeschs/die in ons yverich / en als vyer uptblasende cracht hebben/door onsen eygen van self hebbenden quaden aerdt/en zijn in onse sinnē als met coperige voetē so vast geplant en gebouwt/datse niet te temmen en zijn / oft wy en volghen den Godlijcken raedt / welcken raedt is afgebeeldt met Medea: want Medos op Grieckx beteeckent raedt/door desen moetmen gheleert zijn/ zijne gedachten te temmen/en in den toom te houden. Dan is het noodigh / door de Godlijcke wijsheyt / van hem af te keeren die aenvechtende ghewapende Mannen/die upt de Draeck-tanden zijn ghewassen: te weten / alle quade begeerten en zondē/ die upt den hooghmoet wassen en ontstaen/ als t'groot achten zijns selfs/ en t'verachten zijns naesten/hoogh beroemen/ eergiericheyt/ nijdicheyt/ giericheyt/ gramschap/ en dergheljcke/ om eyndlijck geheelijck te verwinnen/oft slaperigh te maken/den uptnemenden grooten Draeck / den Hooghmoedt / die altijts wakend' is / om de heele Weerelt af te keeren van der deught: want den hooghmoet is de Coninginne alles

VVtlegh op Iason, by Chiron ghevoedt.

Leerlijck uytlegh van t'gulde Vlies.

alles quaets/ die den toegangh/ om deuchdich te leven/ grootlijck belet. Daer zijn noch ander meeningen van t'gulde Vlies natuerlijcker wijse/ dat eenighe meenen/ dat al den arbeydt by Iason, op zijn Vlies-reyse geschiedt/ niet is als t'veranderen der lichamen der stoffen/ die men ghebruyckt in de Chemie/ en dat dit gulden Vlies te crijgen/ is den Philosooph-steen. Ander meenen/ Medea, en t'gulden Vlies halen/ en mede brengen/ was eenē pergamijnen Boeck/ waer in de rechte Const om goudt maken in was beschrevē: het waren doch Egyptische/ die doe te Colchos woonden: van dit ghevoelen is Suidas gheweest. Ick ben doch nu eenighe vertellinghe voorby/ daer ick van behoefde te verhalen/ als te weten/ van den ellendighen ouden Phineus, die (soo gheseyt is) van den Harpyen soo gequelt was. Dit meenen eenighe was een geschiedenis/ dat hy twee dochters hadde/ d'eene Harpye, en d'ander Erasie gheheeten/ de welcke door hun vuyl ongeschickt levē/ hun Vaders goedt vast doorbrochten/ met banckettenl/ en allerley stinckenden overdaedt/ den Vader stadigh quellende. Dees twee dochteren werden van de twee sonen van Boreas wech ghevoert: waer uyt t'gherucht is gheloopen/ dat sy Phineum hadden verlost van den honger/ en armoede/ die hem quelde. By Phineum is te verstaen een Mensch/ die door gierichheyt verblint is/ gelijck zijn kinderen/ dat welcke zijn zijne gedachten/ die oock door zijn onvoorsichticheyt verblindt worden: want een gierich Mensch heeft geen ghedachten/ dan door het overvloedich begeeren des rijckdoms verblint wesende. De vuyl Harpyen, die hem de spijse benemen/ en niet en laten eten nae zijn nootdruftich behoeven/ zijn de sorghvuldicheden/ angsten/ commeren/ en vreese van arm worden/ jae onmatige vuyl vreckheyt en ghesparicheyt/ die hem nauwlijck laten yet eten oft drincken/ dan schier yet vuyls oft verworpens/ dat een ander nouw aenroerē soude willen. Dese quellijcke Harpyen en wordē niet verdreven/ dan door de deughden van redelijckheyt en maticheyt. Het zijn eenighe/ die de Harpyen uytleggen op de crachten der winden. Daer worden oock by verstaen de dieverijen: want de Harpyen waren gheheeten maeghden/ die geen vruchten brengen/ gelijck oock en doen de goederen die men qualijck vercrijght/ maer wordt ghehceten vuyl ghewin/ daer men niet veel nuts van heeft. Den ouden AEson, die verjeughdight wordt door het toedoen van Medea, is te verstaen/ een Mensch die van langer handt is veroudert in quade zeden/ gewoonten/ en ghebreken/ en achter aen tot kennisse ghebracht/ door raedt/ oft wijsmakinghe/ daer Medea by verstaen wort: beghceft hem hersoden/ en ghesuyvert te worden/ in den ketel oft het badt der redelijckheyt/ met berouw/ en beteringhe des eerlijcken en deuchdighen levens. Aengaende Medea, daer zijn verscheyden verclaringhen noch op: eerst/ de gheschiedenis belangende/ meenen eenige/ dat sy is geweest een snoode oneerlijcke Vrouwe/ die Vader/ Moeder/ en Vaderlandt verriedt/ en verliet/ om uyt blinde liefde te volgen een vreemdeling/ onbekent/ en eenen ondanckbaren ontrouwē Iason, en datse hem tot haer liefde verweckte door tooverijen: welcke liefde en Houwlijcken alsoo te weghe gebracht/ in haet veranderen/ en tot quaden eyndt comen. Men seght oock/ datse door haer Const en behendicheyt/ tot haer track oock het hert en de liefde van oude Mannen/ die soo groen en vryage-sot wierden als jonge knechten: en dit soude zijn/ datse oude jongh dede worden. Sommighe seggen/ datse van Hecate haer Moeder de vergiften/ tooverijen/ en crachten der cruyden/ en alderley gheneesconst hadde

Gulden Vlies op d'Alchemie uytgeleyt.

Historische verclaringe op Phineus en den Harpyen.

Sin-gevend uytlegh op Phineum, en den Harpyen.

Historische uytlegginghe op Medea.

hadde gheleert. Men seght/ dat sy een bloem hadde gevonden/ daer sy swarte hayren mede conde wit/ en witte swart maken: datse oock een badt-water wist te maken/ daer sy veel sieckten mede ghenas: en wist eenen dranck toe te maken/ daer sy de Menschen in weynich tijts mede ghenas/ en beter te passe maeckte/ dan sy te vooren waren gheweest/ soo datse verjeughdight ghelekten te wesen. En doe de plompe Menschen van dien tijdt sagen/ datse haer dingen met vyer koockte in potten en ketels/ sy meenden dat sy de Menschē koockte oft soodt om te verjonghen. Nu om tot eenigen sin oft leerlijck uytlegh te comen/ Medea is ghesept/ datse was een dochter van AEetus, den soon van de Son/ en van Idyia, dochter des Oceans: en Medea is te seggen/ raedt. Gelijck nu de Sonne is geleyder en beleyder van Somer en Winter: soo is noodigh/ door goeden raedt te beschicken het ghene noodigh is/ soo wel tot voedtsel/ als tot onderhoudt des lichaems. Dese aendachtichept en voorsichtichept een yeder in zijn bysonder waernemende/ doet Idyia de Moeder wesen van Medea: want Idyia beteyckent kennis/ en kennis is Moeder van raedt. Iason, die beteyckenen mach Artsnije/ oft gheneesmeester/ comende van t'woort Iásthai, hy leydt met hem Medeam, dat is/ den ghenen/ die zijnen gheest oft zijn Siele wil ghenesen en toelanghen eenighe ghesonde artsnije/ welcke de wijsheyt is/ om een eerlijck Man van goeden verstande/ en met wijsheyt begaeft te wesen/ en behoort geen ander dingen also in achtinghe (hoe weerdigh het zy) te hebben: want die niet van hem en leght de begheerten der wellusten/ die hem aengheboren zijn/ nemmeer en sal hy yet deughdelijcx te rechte connen doen/ noch en sal geen eere noch weerdichept verreijghen. Daerom seghtmen/ dat Medea verscheurde haer Broeder/ en haer kinderen/ en haer landt verliet/ om Iasonem te volghen. Aldus dan can den wijsen Man ghemacklijck heerschen over de Hemel-teeckenen/ Sonne/ Maen/ en Sterren/ die eenighe macht souden hebben ons deelachtigh te maken eenighe onbehoorlijcke overlusten des vleeschs: als hy maer en matight de gheneghentheden/ die hem souden tot eenigh oneerlijck werck aenlocken oft leyden. Daerom was Medea naegesept/ datse Maen en Sterren af dede comen/ en de Vlieten der begeerlijckheden te stillen/ t'welck t'gemeen volck heel wat vreemts heeft gedocht. Het zijn eenighe/ die Medea nemen voor de locht/ en behendichept/ suster van Circe, dats ghesept/ de Natuere: om dat de Const/ soo veel sy vermagh/ de Natuere naebootst/ en hoe sy de selve naerder comt/ hoe sy prijslijcker is. De Sonne is den Vader/ soo wel van d'eene als d'ander/ om dat sonder de Godlijcke hulpe/ dat welck is de deught/ en cracht der Sielen/ Godtlijck ons ingheheeldt wesende/ men ter Weerelt niet goets can uptrichtē: want in ons/ noch in de verhaelde dinghen/ is niet goets/ dat wy niet en moeten toeschrijven der mildthept en grootdadichept Gods. Medea ontstack haer quaetwillige met een smertlijcke vlamme der nijdichept. Daer en can oock geen gewisser/ eerlijcker noch heyligher wrake voor een eerlijck Mensch wesen geoeffent/ dan hem te bewijsen in al zijn doen oprecht/ wijs/ en gematight: want soo yemandt hem laet vanghen in de netten/ en lijm-roeden der onredelijcke vleeschlijcke lusten/ t'zy der gierichept/ wreethept/ oft dergelijcke/ soo heeft hy te vreesen/ of den goeden raedt van hem mocht wijcken/ en met den waghen/ en inghespannen ghevloghelde Draken/ eenen verren wegh henen vlieghen. Medea doch wesende des Sonnen soons dochter/ wijst aen/ dat de wijsheyt ons is ingheheeldt en ghedruckt/

Leerlijck uytlegh op Medea, en haer Consten.

druckt / nae de ghematichthept der locht / en de ghedaenten van haer stralen oft hitten: aenghesien dat de gestaltnis en matichept des lichaems / het welck somtijts wast door de inbeeldinge oft inblijvinghe der locht / somtijts door opvoedinghe en onderwijsinghe / somtijts door spijsen / somtijts door natuere / en plaetsen der Landen daer wy woonen / groote crachten hebben / en vermoghen ons bequaem te maken / en begaeft met wijsheyt. De oude Dichters hebben dusdanighe vindinghen voortghebracht / de selve versellende met soo seldtsaem geschiednissen / als wy ten deele van Medea hebben gehoort / om ons voort te stouwen / dat wy ghewapent met een ghematichthept des gheests / souden een loflijck / eerlijck en deuchdigh leven leyden. Wy hebbē in dees tooverije van Medea, Hecate, die gheoffert / en aengheroepen wort van Medea, daerom sal wel voeghen van haer te verhalen.

Van Hecate.

D'Ouders van Hecate worden verschepdelijck genoemt: d'een seght / datse is een dochter der Nacht: d'ander / van Iuppiter en Asterie. Orpheus in zijn gulde Vlies-reyse meent / datse geboren is van den Tartarus, en beschrijftse gaende met den Eumenides tot eenighe Offerhanden / segghende:

Met hen is comen oock Hecate veel ghestaltigh,
Met haer dryvoudigh hooft, verscheyden van ghedaent,
Die van den Tartar swart de dochter is ghewaent.

Den selven Orpheus maecktse elder de dochter van Iuppiter en Ceres: en Hesiodus, van Perses en Asteria. Apollodorus in't eerste Boeck / ghelooft dat Hecate, Proserpina, en de Mane / al maer eene en zijn: en te deser oorsaeck noemtse Euripides licht-brengster / oft dagh-brengster. Mē seght datse hadde een grouwlijck ghesichte / en een wonder groot lichaem / jae van een halve stadie / dat zijn twee en tsestich stappen en half / en dat haer voeten kronckelden als slanghen / en t'uptsien haers aensichts was ghelijck der Gorgonen / in plaets van hayr / hebbende een menichte van slanghen / slingheren / en aderen: sommighe d'een onder d'ander ghevlochten ghelijck kranssen / en sluptende oft pijpende / d'ander haren hals omvlichtende / ander hinghen haer tot den schouderen af. Sy was oock ghenoemt Brimo, nae een woordt beteyckenende / groot gherucht / oft ghelupdt / om dat doe sy ter Jaght was / Apollo haer vervolghde om vercrachten / sy maeckte groot gheraes en ghetier teghen hem: oft (soo ander segghen) tegen Mercurius. Men hielse voor Coninginne der Hellen / en heerschappije te hebben over de dooden. Sy hadde een deel Honden haer achter aen loopende. Eenige seggen / datse t'hooft bewonden hadde met kranssen van Eycken loof / en groote slanghen. Tibullus in't eerste zijner Elegien / spreeckt van een Toovercsse / die soo ervaren was / datse con betooveren de Honden van Hecate: want sy hadde altijt eenen steert van rasende Honden achter haer. Men noemdese oock Hondt-slaghtster / oft Hondt-eetster / om datmen haer Honden offerde. Men dede haer Offerhanden op den drpweghen / waerom sy drpweeghsche hiet / als woonende in den drpwegh / om dat de Mane / Diana, en Hecate, maer eene en zijn: oft (soo ander seggen) Iuno, Diana, en Proserpina. Ander willen datse drpghestaltigh hiet / om dat de Mane haer vertoont alsnu met twee hoornen / en bycans ijdel / daer nae half / en ten lesten heel vol. Ander / om datse drp hoofden heeft / ter rechter sijden een Peerts / ter slincker een

een Honts/en t'middenst eens Menschen/ oft soo ander seggen/ van een wilde Sogghe/ oft om datse macht heeft in Hemel/ Aerde/ en Helle. Hecate soudese heeten nae Hecaton, dat hondert beteeckent/ om datse van elck koren-graen soude hondert voortbrengen/ dat haer moste een ghetal van hondert zijn gheoffert/ oft om datse de ghestorvenen dede hondert Jaren swerven / eer sy begraven waré. Men meende/ datse de bewaerster was van dé huys-drempels. Sy was seer ervaren in tooverije/ en die de swarte Const oeffenden / aenriepen ghemeenlijck haer/ en de Mane. Men aenriepse sevenmael: daer naer dedemen haer een Offerhande/ met sommige Gods-diensticheden/ te weten/ die sulcx oeffende/ most gaen ter middernacht/ alleen gecleedt in blaeuw/ hem baden in een Vliet: daer gewasschen/ most op den Oever een Lam offeren/ haer aenroepen / en offeren honigh: dan most hy henen gaen sonder omsien/ oft de Offerhande was van geen weerde: doch hoorde hy veel gherucht van Honden ghebas / en anders/ hem ghenoech veroorsakende daer naer om te sien: het vertoonden hem ooc veel grouwlijcke gesichten. Het zijn eenige die schrijven/ dat Hecate dochter van Perses was / seer tot jagen geneyght/ maer doch seer wreedt: want niet connende treffen het wildt datse volghde / loste haren pijl op den eersten Mensch die sy ontmoettede/ van quaethept. Sy was d'eerste die ghevonden heeft t'vergift / regael / waerom sy werdt ghehouden voor een vreeslijcke Goddinne der Hellen. Sy versocht de crachten van alle cruyden diese vondt/ de selve haer gasten t'eten ghevende. Ten eersten dede sy sterven haer Vader met vergift/ nemende zijn heerschappije tot haer: stichtende een Capelle voor Diana, alwaer sy op offerde de voorby-gangers. Eyndlijck gehouwet met AEetus, hadde by hem twee dochters/ Circe, en Medea, en eenen soon AEgialus. Circe gheleeck haer Moeder/ vergaf haer Vader/ en dede veel quaets: maer Medea was heel anders gesint: want sy was sorghvuldigh om den Menschen te helpen/ en van sieckten te ghenesen/ hebbende van haer Moeder/ en van haer suster Circe, veel ghenees-cruyden leeren ghebruycken. By dese Hecate wort verstaen/ den regel en de cracht der beschickinge Gods/ welcke den sterflijcken Menschen niet bekent wesende/ is ghesept dochter der Nacht / als verborghen en onsienlijck. De ghene die Iuppiter gheloofden den Heerschapper der gemeener Weerelt te wesen/ bekennende dat alles van hem voortquam/ hebben dees cracht/ die hepmelijck van den Sterren afvloept/ en haer werck heeft in den lichamen hier beneden/ geheeten Hecate, dochter van Iuppiter en Asterie: maer de ghene die geschreven hebben/ dat de Sonne alles hoort en siet/ en de heele Weerelt bestuert/ hebben gheacht dat Hecate, te weten/ de voorverhaelde cracht/ was de dochter van Perses. Sy was gheheeten dagh-brenghster / om datse afdaelt van dees eeuwighe lichten/ den Sterren. Sy is geheeten Coninginne der Hellen/ om dat alle Menschen onderworpen zijn der Godtlijcker beschickinge. En dees verwoedde Honden diese volgen/ zijn d'ellenden en benoutheden/ die den Menschen door dese beschickinge toecomen. Haer grouwlijck wesen beduydt/ de menichte der quaden en teghenspoeden/ die dit stervigh arm Menschelijck leven is onderworpen.

VVaer uyt den naem Hecate comt.

Historisch uytlegh van Hecate.

Sin-ghevenden uytlegh op Hecate.

Van Luna, oft de Mane.

OM dat oock in de tooverije van Medea, van de Mane wordt verhaelt/ en om het onderschept te verstaen / soo veel het is van Hecate, Proserpina,

pina, en de Maen/ soo vintmen dat hen verschepden Ouders worden ghegheven: de Mane soude de dochter wesen van Hyperion, oft van eenen Coningh Pallas, gelijc Homerus seght in den Lofsangh Mercurij. Maer Hesiodus houtse dochter van Hyperion, en Thia, daer hy seght:

Hyperion en Thia in liefden t'saem ghepaert,
Teelden de Mane en t'licht dat elcken dagh verclaert,
En daeghraed root gheooght, die Mensch' en Goder ooghen
Ontsluyt, en comtse vroegh het morghen-licht vertooghen.

Daer wort upt ghemeent/datse haer claerhept ontleent/en heeft van de claerhept der Sonnen/Phœbus gheheeten wesende / waerom sp Phœbe genoemt is: sp soude ghebozen zijn in Delos, en daerom heeten Delia, oft Delossche. Sp schzijven haer te hebben Waghen en Peerden / t'een wit / en t'ander swart. Maer Ovidius in zijn eerste Boeck van de gheneesinghe der liefden / gheefter haer twee witte/ segghende: De Maen heet Phœbe na Phœbus, Delia nae Delos, oock Cynthia nae eenen bergh in Delos.

De Mane, soo sy plagh, sal in den loop volheerden,
Op haren Waghen schoon, en met haer witte Peerden.

Doch Homerus in den Lofsangh van de Mane/seght niet alleen/datse op den Waghen is ghewent ghevoert te worden: maer met een soete Poeetsche aerdichept versiert/datse haer cleedde met een wit cleedt/ en dedet weder upt als sp wilde: als offe nae de verwe van haer cleedt/alsnu claer waer/en dan stracx weder doncker/en belemmert: en seght/dat eer sp haer cleet aentrock/haer selven wiesch in den Ocean. Ander hebben de Mane ghemaeckt de dochter der Locht/ en haer een dochter bpghevoeght/den dauw/wesende die den crupden des veldts voedede. Sp meenden in voortijden/ datmen de Mane con betooveren te meer dat sp saghen datse van den aerd-cloot beschaduwt gebzercklijck was/oft in Eclips. De Poeten hebben oock van haer bzpagie verhaelt / als van Endymion, die haren loop socht te leeren / waer upt de versieringhe ontstondt/ dat hp bp haer sliep/ en hadder vijftich kinderen bp: oock van Pan, en dergheliјcke versieringhen/hier onnoodigh. Laet ons liever sien/met eenighe verclaringe te epndighen. Met wepnigh woorden is te verstaen / wat de oude Hepdenen van haer hielden: sp segghen haer te wesen dochter van Hyperion, om dies wille dat die Hemelsche lichamen hier boven ons loopẽ met een stadighe beweginghe / en seer snellijcken. Hier upt is ontstaen dit woordt Hyperion, soo veel ghesept als hooghloopende. Ander geen acht nemende op d'eyghenschap des woorts: maer meenen/dat eenen gheheeten Hyperion, den eersten was/die den loop der Hemelsche lichten heeft waer ghenomen/en daerom gheheeten werdt Vader der Sterren/ en boven al van Sonne/en Mane. Dewijle dat de Mane haer licht ontfangt van de Sonne/wort sp dochter/en somtijts suster der Sonnen/geheetẽ: oock om datse meende bepde van Hyperion afcomstigh te wesen: ghelijck sp op eenen tijdt is ghebozen / en van eenen almachtighen Vader voortghecomen. Sp wort ghesept op eenen Waghen te varen/om haer snelhept wille: en van rocken te veranderen / om haer veranderinghe wille. By haer zijn ter deser oorsaken vergeleken/lichtveerdighe/oft ongestadige Menschẽ. De Oude hebben om den aerdt der Manen/en sulcker Menschen upt te beelden/ versiert/dat de Mane op eenen tijdt haer Moeder heeft ghebeden/ dat sp haer wilde maken een hemde/dat haer voeghen mocht om te dzaghen: de welcke antwoorde/dat en waer niet mogelijck te doen / om datse

VVtlegginge van de Mane.

Vã t'hemde van de Mane.

datse d'een reyse rondt en vol was/dan met hoeckighe hoornen / dan wassende/dan afgaende/en verminderende/soo dat haer hemde scheuren in't wassen/ en af vallen soude als sy verminderde. Sy wort oock gheheeten Lucina, om dat de Mane half wesende/ de vochticheden toenemende/verlicht de baringhe der Vrouwen/ en den kinderen in het licht brengt. Sy hadde by Iuppiter een dochter/gheheeten Erse,dat welck op Grieckx is gesept/den dauw/den welcken verandert in veel/oft weynigh/nae dat de Maen is vol oft ydel/sy heeft wonderlijck haer werck in alle ghewas/en natuerlijcke dinghen/als een heerlijck/ en den Menschen een seer behoeflijck licht van den Heere geschapen wesende.

De Mane wort oock Lucina gheheeten.

Erse, den dauw, een dochter der Manen.

De Fabel van Hyrie, wiens soon van Phillus soo bemint was / dat hy hem alles gaf: en doe hy hem eenen Stier ontseyde/ den jonghen hem van een clip af wierp: doch in een Swaen veranderde: en de Moeder zijn doot beschreyende/in water versmolten is/wijst aen/datmen de jeught niet en moet al haré wille doen / op datmen ten lesten daer door niet en comt in grooten rouwe/als sy te seer overwilligh wort: want alsmen den Wijngaert zijn overvloedighe rancken niet besnoept/cryghtmen daer af onsmaeckelijcke bitter druppen. Nu behoeven wy te comen tot Theseum, die van Medea schier met vergift soude omghebracht hebben gheweest: op dat wy verstaen/ wie hy was / en van waer hy quam/ doe zijn Vader AEgeus hem werdt te kennen aen zijn sweert/ en soo seer blijde was.

VVtlegh op Hyrie, en Phillus.

Van Theseus.

THeseus was den soon van den Coningh van Athenen AEgeus,welcken AEgeus afcomstigh was van den grooten Athenischen Coningh Erechtheus. AEgeus werdt lustigh om weten/hoe hy best aen geslacht comen mocht/ oft kinderen winnen schijnende hier in te willen volgen den raedt der Goden: des reysde hy te Delphos dit vraghen aen t'Geheymnis van Apollo,daer hem gheantwoort was/ghelijck of hy geen Vrouwe en most bekennen/tot dat hy weder t'Athenen waer gekeert. In't wederom reysen nae Athené/ quam hy in een stadt/Troëzena gheheeten/daer woonde diese hadde ghebouwt Pitheus, den soon van den machtighen Coningh Pelops : met desen quam hy hem over dees antwoorde beraden/dewijle die Geheymnissen dickwils twijffelige antwoorden gavé. Pitheus dit hoorende/en zijn gemeensaemheyt lievende/bracht door wijsmakinge en anders soo veel te weghe/ dat hy AEgeum by zijn dochter AEtra dede slapen: doch genoech onbewist: AEgeus bevindende dat het de dochter was van Pitheus, wiens ghesel schap hy ghenoten hadde/ en denckende of sy bevrucht mocht worden / liet hy haer een sweerdt/ en schoenen/ die hy verborgh onder eenen grooten steen/ die onder soo veel uytghehooldt was/ als hy behoefde/om dit te legghen : En hy belaste haer/soo sy een knechtken hadde/en dat het tot Manlijcken ouderdom quam/oft soo sterck waer/dat het desen steen conde opnemen/ en nemen dat hy daer onder hadde ghelaten/ sy soudet hem t'huys seynden met dese teeckenen/sonder datter yemant anders yet af weten soude. Dit gedaen/hy trock naer Athené. AEthra creegh eené schoonen soon/die sy liet noemen Theseus,nae dit legghen der teeckenen : want Tithénai, is gesept/ leggen. Ondertusschen liet Theseus Moeders Vader het gerucht gaen/dat Theseus was den soon van Neptunus : want de Troësenaers hielden desen Godt in grooter weerden/hem aenbiddende als beschermer van der

De ghe-boorte Thesei.

der Stadt: dus was Theseus daer oock in groot aensien/ bewijsende van de eerste Jaren zijner jeught/ een sterckheyt des lichaems / een grootheyt des ghemoedts/ en een natuerlijcke wijsheyt/ met eenen stadigen en zedighen sin. Sijn Moeder eyndlijck bracht hem by den verhaelden steen / hem verhalende de waerheyt zijner gheboorte/ en wie zijn Vader was / en liet hem uytnemen de litteeckenen/ die zijn Vader tot kennisse daer hadde ghelaten / hem radende/ hem te gaen vinden tot Athenen. Theseus was seer belust te volgen de cloecke stoute daden vā Hercules, die zijn maeghschap was/ en hadde hē daer te Troëzena gesien/ met zijn groot Leeuwen-huyt om t'lijf. Hy hoorde geern van zijn daden vertellen/ daer hy s'nachts oock af droomde. Alsoo hy nu reysen soude naer Athenē/ werdt hem geradē/ al de Zee zijn reys te doen/ om dat te Lande dē wegh heel was onveyl/ om de wille vā de vreeslijcke felle straetscheynders/ die daer waren/ seer sterck/ snel/ en stout wesende. Desen wegh woude Theseus heel geern doen/ het welc zijn Beste-vader noch Moeder hem niet condē ontraden: want hy wouw hem daer teghen dat geboefte beproeven / t'welck een oorsaeck was/ dat door hem den wegh ghesuyvert werdt van den quaetdoenders/ hun gherechtlijck doende lijden/ t'geen sy ander ten onrecht hadden ghedaen. Den eersten Roover die hy ombrocht/ was in't Landtschap der stadt Epidauren: desen droegh ghemeenlijck een knodse van coper / waerom hy geheeten was Corynetes, dat is knodse-dragher. Dees knodse droegh Theseus mede/ en wildese altijt draghen/ ghelijck Hercules zijn Leeuw-huydt/ tot een teecken van zijn eerste proefstuck zijner vromicheyt. Hier naer versloegh hy noch eenen in de engte van Pelopomnesen/ die Polypemon hiet/ oft Pityocamptes, om dat hy de Pijnboomen boogh/ en den Menschen daer aen bindende/ van een verscheurde: met noch een deel ander straet-roovers / en moorders: oock een gedrocht/ dat in Attica veel quaets dede. Eyndlijck in Athenē comende/ vondt hy de Stadt in beroerte/ door tweedrachten/ besonder het Coninghlijcke huys van AEgeus, om dat Medea ghebannen uyt Corinthen/ was ghecomen haer vertreck nemē binnen Athenen/ en hiel haer by AEgeum: welcken (alree oudt wesende) sy hadde belooft kinderen te doen hebben/ door de cracht van eenige drancken der Artsnije. Maer sy hebbende den snof wech van Thesei comst / en den goeden AEgeus niet wetende wie het was / naebedenckich wesende/ en hem niet betrouwende: heeft Medea soo veel te weghe gebracht/ dat hem AEgeus te gast soude nooden/ alsoo men een reysende vreemdlingh pleeght/ en dat hy hem aen tafel vergheven soude / en hier toe hadde sy eenen kop toeghemaeckt. Theseus ghenoodt wesende/ wilde niet naelaten te comen tot de maeltijdt / sonder doch te seggen wie hy was: maer wilde AEgeo oorsaeck en stoffe geven/ om hem te kennen. Als men de spijse ter tafel hadde gedient / trock Theseus zijn sweerdt uyt der scheyde/ als of hy daer mede hadde willen snijden/ en toondet met eenen AEgeo, die dit sweerdt stracx werdt te kennen/ en smeet met eenen den kop om verre met het verghift/ dat om hem bereyt was/ om hem te gheven. Doe hy hem met ondervragen en ondersoeckinge ghenoech kende: stondt hy in openbaer vergaderinghe toe / en beleedt hem zijn soon/ erfghenaem/ en naecomer in't Coninghrijck te wesen. Hier nae hadde Theseus krijgh / strijdt / en overwinninghe teghen Pallas, den soon van Pandion, wiens aengenomen soon oock was AEgeus: desen Pallas hadde vastlijck gehoopt de Croon van Athenen te hebben nae de doot AEgei. Daer naer gingh

Theseus suyvert de wegen van den straetscheynders, en moorders.

Dese gheschiedenissen mach men lesen by Plutarchum, in't leven van Theseus.

gingh hy bevechten den fellen Stier van Marathon, die veel quaets dede in't Landtschap Tetrapolis: en hem levende ghevanghen hebbende/ bracht hem in de Stadt/ dat hem yeder mocht sie: daer naer offerde hy hem den Apollo van Delphos, oft de Diana van Marathon. Doe hy nu veel cloecke stucken hadde ghedaen/ en veel avontueren overcomen: mocht die groote vreucht in Athenen geschieden/ daer onsen Poeet van schrijft/ en zijnen Lof gesongen worden/ ghelijck men ghemeenlijck dede ter eeren sulcke Helden/ die soo veel goets tot t'ghemeen beste deden. Hier volght nu/ in de beschrijvinge van onsen Poeet/ den krijgh van Minos teghen die van Athenen: dan ick acht dat hy schrijft/ als versierende: want doe Theseus tot Athenen was gecomē/ was den krijgh al geschiet/ en den vrede gemaect/ dat Minos Jaerlijcx seven Dochters/ en so veel Jongelingen/ neghen Jaer achter den anderen/ souden gelevert worden. En doe Theseus t'Athenen was comen/ quamen Minos Ghesanten de derde reyse/ om den tribuyt van het derde Jaer: daer groot morren door ontstondt teghen AEgeum, sulck verdragh te hebben ghemaeckt/ dat de Borgheren hun lieve kinderen soo mosten ghemissen: waerom hem Theseus willigh over gaf om mede te trecken: ghelijck hier van volght in het achtste Boeck. Ick sal doch de oorsaeck van desen krijgh hier verhalen/ op datmen wat verclaringhe hebbe. Daer was in de stadt Olympia alle vijf Jaren een groote Feest/ en vergaderinge van volck/ alwaer vijfderley spelen waren geoeffent/ met worstelen/ loopen/ springhen/ worpen/ kaetsen/ oft ander dergheliicke spelen: en alsoo hier veel jonghe Heeren quamen/ om prijs en eere te ghewinnen/ was hier oock ghecomen Androgeos, den oudtsten soon van Minos, Coningh van Creta, den welcken den prijs van het worstelen hadde vercregen/ dat een seer groote eere/ en hoogh gheacht was. En ghelijck sulcke verwinners dickwils van ander daerom seer wierden benijdt: soo zijnder gheweest jonghe Edellupden van Athenen en Megara, die hem te deser oorsaeck verradelijck oft met laegh-leggen hebben omgebracht in het Landtschap Attica: waerom Coningh Minos, den Vader/ seer droef en toornigh/ quam op die van Athenen met uytgheroepen openbaer Oorloge wreken dē doot van zijnen soon/ bedarf al t'Landt: boven dien quam over dat Landt een onvruchtbaerheyt/ dieren tijdt/ Peste/ en meer ander plaghen/ dat oock de Vlieten uytdrooghden. Summa/ Minos slechtede en wierp heel in den gront de stadt Megara, en doodde den Coningh Nisus, die zijn eygen dochter Nysa, door sotte liefde/ hem hadde in handen ghelevert: waer van in't achtste Boeck sal volghen. Wy sullen nu van t'voorige behoeven te doen eenighe verclaringhe. Eerst/ dat Theseus ghehouden was te wesen den soon van Neptunus, is te weten/ datmen in die tijden/ alle doorluchtighe/ oft vermaerde Helden/ (daermen scheen in te sien yet meer als Menschlijck/ soo in crachten/ deughdē/ en voorspoedt in hun aenslaghen/ bysonder als sy ter Zee yet loflijcx uyt hadden ghericht/) noemde kinderen/ oft sonen van Neptunus. Dat AEgeus den vromen Theseum zijnen soon verloste/ en behoede voor het schadelijck vergift/ gheeft te kennen/ dat menichmael de voorsichticheyt/ oft wijsheyt/ vyandighe quade aenslagen belett/ doet vermijden/ en naelaten veel wreede boosheden/ op dat de gherechticheyt/ oft de vroomheyt niet te niet en gebracht soude worden. Voorts AEgeus in de meeste vreught altijt noch beducht/ en sorghvuldigh/ bewijst/ dat eē wijs Man altijt moet voorsichtigh wesen/ alst hē wel gaet/ en bedenckē dat het naemaels

Oorsaeck, waerom dat Minos teghen die van Athenen krijgh voert.

Verclaringe, waerom Theseus was geheeten soon van Neptunus.

maels hem qualijck gaen mocht: oock in tijde van vrede zijn de wijse Princen sorghvuldigh hun grentsen/en Steden te voorsien/tegen dat hun noot van krijgh mocht overvallen. En ghelijck AEgeo in die groote vroplijckheyt ghebootschapt werdt/ dat hem Minos zijn Rijcke wilde benemen: Soo is hier te aenmercken, dat in dese Weerelt niet gestadighs en is: maer dat al des Menschen tijdlijcke soeticheyt is met bitterheyt ondermengt / dat altijt blijschap / en droefheyt by beurten ons tijdlijck leven comen vergheselschappen: oft nae t'spreeckwoordt/ dat AEgeus seyde/ dat de blijschap onghestadigh wesende/ghemeenlijck eenighe droeffenisse mede brengt. Minos, doe hy hem tot den krijgh teghen d'Atheners bereydde / nam verscheyden Eylanden t'zijner hulp onder ander t'goudt-drightige Syros, en t'schoon marmorighe Paros: oock had hy t'zijner hulp het Eylandt Cythnos, het welcke de boose Maeght Arne soude verraden / en ghelevert hebben: hebbende dese gierighe daer voor begeert een deel goudts / waerom sy verandert is ghewordden in een Cauwe: welcken Voghel noch soo geern goudt siet / dat al waer hy vindt gouden penningen/oft ringhen/alles steelt en wech draeght/soo hy can oft mach. Dit wil beteyckenen/dat een Mensch van leeghen en snooden gemoede/ wiens Siele d'ongherechtige giericheyt is inghelijft oft inghedruckt / hoe hy van ander zeden/cleeren/ oft landen verandert/ soo wil nochtans dat inghewortelde snoode ghebreck zijn plaetse behouden/ wesende door ghewoonte in natuere verandert: soo dat sulcken Mensch met zijn door onrecht besmeurde handen / oock een leelijck gherucht ghecrijght/ ghelijck de Cauwe swarte clauwen heeft/ en met swarte pluymen is bedeckt. Onsen Poeet beschrijft voorder de Pest/ die daer was geweest in de Stadt/en t'Eylandt Egina, by Creta: daer hy/als goet natuer-kender/beschrijft het begin van dese plage. Iuno was op dat Landt/oft op Eacum den Coningh/seer vergramt/dat is/dat Iuno de locht wesende was vol hittighe en onghesonde verdorventheden: vier Maenden was den windt Zuydt / dat de vlieten en bornen bevleckt werden: over al saghmen niet dan Slanghen cruypen/ die met hen gift alles verdorven. De Mieren door t'bidden van Eacus in Menschen verandert/om te vervullen t'Landt Egina, by dat eenighe meenen/ waren volcken uyt d'omligghende Landen/ die Eacus hadde ontboden/om zijn Egina te bewoonen/so dat het in zijn voorighe gheluckighe landt-neeringhe is ghecomen. Het zijn oock de vlijtighe Landt-bouweren te ghelijcken by de sorghvuldighe Mieren: om dat sy des Somers alderley gewas/en vruchten der Aerden/die tot nootdruft dienen/vergaderē/en bewaren tegen den Winter/gelijck de Mieren oock doen/die hen behoeflijckheyt soo by een brengen tegen s'Winters/als op t'Veldt niet te vinden is. Het hebben ooc de Menschen den Mieren te gelijcken/dat sy in den bloeysamen en vruchtbaren Somer van hun jeught en Mansamen tijt/tegen den coudē grijsshaygen Winter/des arbeyts onvermogendē ouderdoms/wat hebbē om by te leven. En boven dit/ ooc te hebbē vercregē eenē goedē naem/die in eerē eeuwigh geruchtigh leve. Hier naer wort verhaelt t'verlieven van Aurora op Cephalum, den Man van Procris, so dat wel behoefde te wetē/wie en wat dese Aurora is.

VVtlegginge op de Fabel van Arne, die in een Cauwe veranderde, te wetē, die in den Nederlantschen text wort Sythonis t'onrecht ghenoemt.

Den text in Latijn.

Impia prodidit Arne Sithonii accepto, quod avara proposcerat auro: mutata est in avem, quæ nuncquoq; diligit aurum: Nigra pedes, nigris velata monedula pennis. lib. 7. fol. 121. vers. 466.

Van Aurora.

HEsiodus in zijn Goden gheslacht/ seght Aurora te wesen de dochter van Hyperion en van Thia, en suster van Sonne en Mane/ ghelijck wy een

Aurora de morgen-stonde, is de camer-meyt en voorloop-ster der Sō-nen.

Daghster-re is voor-looper van de morgē-stonde.

Van de Peerden vā Aurora,

weynich hier vooren hebben gesept. Ander maken se dochter van Titan en van der Aerde. D'oude heetense Voorloopster / en Camer-mept van de Sonne: gelijck de daghsterre Lucifer is den Vooorlooper van Aurora, de Dagerade / oft Morgen-roode: want sy / te weten / Aurora verrondight den Menschen d'aen-staende comst van de Sonne. Homerus in zijn Goden Lossangh van Venus, seght / datse roosverwighe vingeren heeft / van wegen haer roothept / en datse haer voeren doet / sittende in een gouden gestoelte. Het versieren oock de Poe-ten / datse in eenen koetswagen sittende / wort voort getrocken van vier roode Peerden / nae t'ghetuyghnis Virgilij, in't seste Boeck der AEneidos, seggende:

Dus pratende onderlingh, ten halven Hemel-cloot
De gulden dagherade alree was opghevloghen,
Met haer vier Peerden schoon roosverwigh voort ghetoghen.

Elder geest hyer haer maer twee / doch oock roosverwigh. Theocrites geestse in zijnen Hylas, gheen roode / maer witte Peerden / daer sy mede nae Iuppiter reyst. Haer wort oock ghegheven t'vlieghende Peerdt Pegasus alleen / dat haer ghewendt soude wesen te draghen / ghelijck wy voor henen hebben verhaelt. Homerus in Mercurij Lossangh / seght / datse opstaet / stijght uyt den Ocean, also wel als de Sonne / en ander Sterrē / en datse van daer opclimt om hoogh / om te verspreyden het licht over de Weerelt / nae datse dē nacht in de vloeden van der Zee Ocean heeft overghebracht. Aurora was seer verlieft op Tithon, om zijn groote schoonhept / en volmaeckte ghestaltenis des lichaems. Desen Tithon was de soon van den Coningh van Troyen Laomedon, en was oock den Broeder van Priamus, doch van verschepdē Moeders: want de Moeder Priami, was Leucippe: maer de Tithons, was Strymo, oft Rhœo: en soo ander willen / een dochter vā Scamander. Aurora dan op Tithon so verlieft wesende / hief / en voerde sy hem op in den Hemel / en de schick-Goddinnen vercreghen zijn onsterflijckhept: maer Aurora haer verghist hebbende / door den selven middel / oft met eenen te vercrijgen zijn jeughdigh blijven / en nemmeer oudt te worden / werdt hy eyndlijck soo oudt / datmen hem in doecken winden / en wiegen most als een kindt / om hem te doen slapen. Al lagh doch den Man van Aurora Tithon dus van ouderdom in de wiege / so seghter Virgilius af / hoe dat

Aurora, alsoose opstaet, die bedstede saffranigh
Van haren Tithon laet.

Tithon hadde by Aurora twee sonē / Memnon, en Emathion, van welcken Ma-cedonien den naem ghecreegh: en een dochter / geheeten Iodame: sommighe segghen oock eenighe Winden van Astræe Titan. Aurora, doe sy haren Man soo heel oudt / en onvermogende sagh / veranderde hem in eenē Dauw-krekel oft Stapel: welcke hen oudt vel aflatende / en sterven niet / maer verjeughdi-ghen en herwassen. Dit veranderen soude hem geschiedt wesen / ter oorsaeck van de droefhept die hy leedt / om de doot van zijnen soon Memnon, waer van volght in't 13e. Boeck: want dese boodtschap hoorende / hy werp zijn armen uyt als om te willen vliegen / en hem gaen sien / so dat hem doe vleugelen zijn ghewassen / t'welck Horatius in zijn 2e. Gedicht-boeck vast maeckt / seggende:

Hy, die onsterflijckheyt hadde, alsoo't scheen, verworven,
En vleughels noch daer toe, in't eyndt is noch ghestorven.

Ander segghen / dat hy Auroram zijn Wijf badt / dat hy dees onsterflijckhept mocht van hem legghen / nademael dat hy om zijnen grooten ouderdom niet

en con hebben zijn vermaeck in de vreuchden van deser Weerelt: het welck niet mogelijck wesende hem te bewilligen/ veranderde hem in eenen Stapel. Van desen Tithon soude ghebouwt zijn de Coninghlijcke Stadt der Persen Susa. Aurora (soo Pausanias beschrijft) was oock verlieft op Cephalus, den soon van AEon, oft van AEolus, maer niet Coningh der Winden / wesende een uytnemende schoon Man: zijn Wijf was Procris, dochter van Erechtheus, oft van Hyphilus, Coningh van Athenen / welcke oock heel volmaeckt in schoonheyt was. Aurora dan op Cephalum verlieft/dede (alsoo onsen Poeet voorts verhaelt) dat eyndlijck Procris scheen beweeght tot ontrouwe/ daer sy den gheest/ maer t'lijf niet mede con verschuldight / oft bevleckt hebben. Sy meende/ haer Man was wijt van haer wech/ oft verloren/ doe hy van Aurora ontschaeckt gheweest zijnde/ voor haer stondt verschepen/ haer aenspreeckende/ en sy hem ontseggende/ dien sy boven al begeerde. Eyndlijck nae de verbremdinghe ghevredight/ gaf Procris haren Cephalo den hondt Lelapa, en den seldtsamen schicht/ dingen die sy van Diana hadde. Doe ter tijdt was Themis van haer Gheheymnuis verjaeght uyt Thebes, van den Thebeschen/ om datse de antwoorden soo belemmert en omwonden gaf / dat syse niet verstaen conden. Hierom verweckte Themis teghen die van Thebes eenen wonderlijcken grooten wreeden Vos / die t'landt gantsch verdorf. Hier schickte Cephalus zijnen Hondt nae: welcken/ doe hy den Vos meende vatten/ werden dees twee dieren in steenen verandert. Sy was ooc verlieft op den dry-vaderschen Orion, dien sy ontschaeckte / en bracht te Delos: maer door t'aenhitsen van haren broeder Apollo, sy hem onbewist self met eenen pijl in't voorhooft trefte/ en doodede: doch sy van Iuppiter vercreegh/ dat hy plaetse hadde by dē Sterren in den Hemel. Astræus won aen haer eenighe Winden: doch t'is tijdt/ dat wy erghen wat merchs uyt al dees stoffe soecken te crijghen. De gheboorte van Aurora, is uyt te leggen/ ghelijck die van de Mane/ daer te vooren van is verhaelt: haer roode mondt/ en Roose roode vingheren/ beteyckenen haer rootheyt/ gelijck haer Peerden en gulden wagen doen/ oock haer snelheyt bewijsen. Die van de witte Peerden seggen/ en nemen geen acht op de optreckende dampen: dan alleen op de gedaente des lichts/ oft der claerheyt. Dat Tithon Aurora trouwde/ nae t'seggen van eenighe/ soude wesen geschiedenis/ om dat hy trouwde eē Vrouw die heel nae het Ooste woonde/ daer hy de voornoemde kinderen by hadde. Hy quam tot sulcken ouderdom / datmen hem most handelen als met een kindt: waer uyt de Fabel ontstaen is. Maer dat hy in Dauw-krekel oft Stapel was verandert/ is te segghen/ dat de Oude luyden ghemeenlijck veel praet hebben/ moeylijck oft quellijck zijn/ geern hun selven prijsende/ den voorleden tijt lovende/ en den tegenwoordigen verachtende/ gelijck Homerus zijnen Nestor uytbeeldt / oft beschrijft. Doch overslaende ander uytlegginghe / hebben merckelijck de Ouders met dese Fabel willen aenwijsen/ dat den Mensch lijdtsamigh hem sal schicken al verdraghende te verwinnen/ de tegenvallende aenvechtingen/ oft swaricheden deser Weerelt/ die alle t'samen met der doot afgegrentst/ en van hem afghesloten worden/ waerom die soo heel lange leven/ door de gebreken des Ouderdoms/ wenschen om van de pijnlijcke menichvuldighe ellendicheden der Natueren te zijn verlost. De gave oft t'gheschenck van de cuyssche Diana door Procris ontfangen/ eerst den schicht / die geentijts vergeefs en trefte/ waer mede Cephalus het landt-

Aurora was oock verlieft op Orion.

VVtleggingen van Aurora en Tithon.

Leerlijck uytlegginghe van Cephalus schicht en Hondt.

verdervende wreede Dier ombracht/ is de rechte daedlijcke redelijckheyt/ die over al eyndlijck verwint / en wederom met lof en eere haer selven aenbiedt diese oeffent. By den Hondt/ een ghetrouw beeste wesende / wort verstaen de ghetrouwicheyt/ die een eerbaer cuyssche Vrouwe altijt haren Man is schuldigh: haer niet latende verwinnen van eenighe gheneghentheden/ die zijn eere eenichsins mochten aenstooté oft quetsen. By dit verdervende Dier/ wesende eenen grooten quaden oft arghen Vos/ is te verstaen d'onbehoorlijcke oneerlijcke liefde/ altijt wesende vol bedrogh/ ghelijck den Vos/ hebbende Wolven tanden/ die de eerbaerheyt oft eere met soo ongeneeslijcke raserye quetst/ datter altijt het litteecken van blijft. De yverighe Procris, die soo ontstelt quam soecké/ datse niet hadde willen vindé/ wijst aen/ dat Wijf noch Man sulcx ooc niet soude volgen/ om niet een dootlijcke smerte te moeté lijden door berouw/ voelende den schicht der wroeghende redelijckheyt/ van soo dwaeslijck hem te laten verleyden door al te licht geloove/ daer de blinde yverende liefde seer toe ghenepght is. Dat Aurora Moeder van Winden soude wesen/ dat (seggen sy) is/ om dat met den morgenstondt eenige Winden gemeenlijck verheffen. Wy mochten ooc wel in dit Boeck een eyndt maken met Minos, den Coning van Creten/ op datmen wete wie hy is geweest/ en watter meer af te vertellen is.

Van Minos.

MInos was den soon van Asterus, Coning van Creta, dat nu Candia heet: maer hy wort geheeten (nae de versieringhe) den soon van Iuppiter en Europa, die Iuppiter in Stiers gedaente ontschaeckte/ alsoo elder t'zijner plaetse is verhaelt: want alle vermaerde Coningen van oudts tijts/ hietmen Iuppiters kinderen. Nae Asteri zijns Vaders doot/ wildé die van Creta hem de naebesittinghe des Rijcx weygheren: des hy/ als listigh wesende/ om t'volck te bredigen/ hun wijsmaecte/ den soon te wesen van den grooté Iuppiter, t'welck hy hun daedtlijck bewijsen wilde/ met een teecken/ dat van der Zee soude comen: want hy hadde Neptuno belooft te offeren/ sulcx als hy hem soude van den Zee-cant toestieren. Soo isser van dat henen tot hem ghecomen eenen schooné witten Stier/ waerom het volck als Godsdienstigh hem geloofden/ en het Rijck onverhindert lieten besitten: doch hiel Neptuno zijn beloft niet: hy offerde eenen anderen Stier / en behiel desen tot voort-teelinghe/ om ghestacht van te queecken. Waerom den Godt toornigh / verstoorde zijn huys/ met grouwlijcke overspelen en gedrochten/ die Pasiphaë voortbracht/ als in't naevolghende Boeck nu volghen sal. Minos hadde by hem een oudt vroom wijs Man/ daer hy veel van hiel/ gheheeten Rhadamanthus, den welcken hy in handen gaf te handthaven de Wetten en Rechten in de Stadt / en buyten hadde hy daer over gestelt Talaes, die men toenaemde/ van het Coper/ om dat hy in Coperen platen ghesneden droegh de Wetten/ die men op t'landt te onderhouden hadde. Minos hadde dry sonen/ en twee dochteren / Androgeos, Glaucus, en Deucalion : den eersten was / daer den krijgh om viel teghen den Atheners: welcke van Minos veel geleden hebbende door den wreeden krijgh/ tsedert veel van hem t'zijner oneeren versiert/ en spotlijck ghedicht hebben/ gelijck sy daer in seer constigh waren/ en groote Meesters : soo dat hun Tooneelen/ Speel-plaetsen/ en Boecken vol waren van de valsche schandalé zijns huys. Zijn dochters waren/ Phædra, en Ariadne. Men seght/ dat Minos vervolgende

Minos bedroogh Neptunum, en wert daerom ghestraft.

volgende Dædalum tot in Sicilien/ werdt omghebracht verradelijck van des Conings Cocali van Sicilien dochters/ die hem in de badtstove met heet water soo verschouwden/ dat hyder van starf. Minos (nae der Poeten dichten) Rhadamanthus, en Æacus, waren nae hun doot de Richteren in de Helle. Rhadamanthus hadde t'oordeelen de Sielen van Asien: AEacus, die van Europa: en Minos te slissen het verschil/ dat dese twee onderlinghe hadden: en alsso souden de Sielen bestelt werden elck in zijn plaetse. Rhadamanthus wort oor den soon van Iuppiter en Europa gheacht te wesen: en was vermaert van wegen zijn seldtsaem verstandt/ ghematichthept/ en oprechtichept: ghelijck die van Creta waren vermaert/ om t'goet recht dat sy onderhielden/ soo was desen dan geschickt tot een Siel-richter in de Helle/ met AEacus, den soon van Iuppiter en van AEgina: welcke AEgina Iuppiter bracht in't Eylandt Delos, om te heymelijcker haer gheselschap te hebben. Sy hier dan bevrucht wordende/ en Iuno dit vernemende/ werdt vergramt/ en dede daer in't landt comen een Slanghe/ die al de wateren bedorf/ en giftigh maeckte/ daer de voorverhaelde Peste van quam: soo dat AEacus, sonder ondersaten zijnde/ t'volck van Mieren ghecreegh/ die nae Myrmex, dat op Griecx een Miere is/ hieten Myrmidones. Nae zijn Moeder werdt oock t'landt AEgina gheheeten. Neffens dat wy corts verhaelt hebben van den Myrmidones, zijn eenighe die segghen/ dat t'Eylandt AEgina soo qualijck bevolckt was/ om dat het soo stadigh was afgeloopen van den Zee-roovers uyt verscheyden landen/ soo dat dese Eylanders hun onthielden in holen onder d'aerde als Mieren/ niet machtigh oft moedigh genoech zijnde om wederstandt te doen: maer datse AEacus uyt den holen bracht/ leerende hun Schepen toerusten/ en met krijgh hun Landt beschermen: so dat ghesept wiert/ dat zijn volck van Mieren/ Menschen waren geworden. Ander seggen/ dat den naem van Miere-volck hun quam/ van in d'aerde te graven om vruchten te winnen. Hier van is Strabo een/ segghende oock/ datse woonden in clippen en holen/ om cost noch moeyt te hebben met timmeren. Desen Coningh AEacus was ghehouden in zijnen tijdt/ een seer vroom/ deuchdigh/ en wijs Man/ soo dat hy oock een Siel-richter werdt bestelt te wesen. Om nu hier van bescheydt te hebben/ is te weten/ dat sy by den ouden Heydenen hielden van dry Goddinnen/ Parcæ ghenoemt/ dochters van Iuppiter en Themis, dat is/ de gerechtichept/ willende daer mede seggen/ dat al Gods oordeelen gherechtigh zijn. Sommige meenen/ sy zijn dochters van Pan, en van den donckerē Chaos, daer sy hen oock in onthouden. Oock worden sy gehouden dochteren der Nacht en Erebi, om dat Gods oordeelen den Menschen zijn verborgen: eenighe noemense dochters der nootwendichept/ om dat Gods oordeelē nootlick moeten geschiedē over de boose/ die hoe snel de straffe niet connen ontvlieden. Sy heeten by Orpheo oneyndlijck/ om dat Gods gerechtige oordeelē en voorsienichept vā eeuwichept tot eeuwichept geduerigh zijn en bestandigh. Hier uyt schijnt/ of de verstandighste Heydenē niet alle dingen der Avontuere toe en schreven: maer bekenden/ dat Godt alles voorsiende doet/ oock alles nae zijnē wille. De namen der schick-Goddinnen zijn/ Clotho, Lachesis, en Atropos. Clotho draeght dē spinrock: Lachesis spinnende/ begrijpt oft bestelt de mate van s'Menschē leven: en Atropos snijdt den draedt af/ dat is/ sy eyndight het leven t'zijner tijdt/ oft op den tijdt van Gode bestelt. Hierom worden sy van den Poeten gheheeten spinsters. Nu om tot onsen voornemen

Minos met Rhadamanthus en AEacus warē Richteren der Hellen.

Van Rhadamanthus en AEacus.

Noch geschiedighe uytlegginghe op het volck uyt den Mierē.

Van de voorschic Godinnen de Parcæ.

VVtlegginge van den schick-Godinnen, en Richters der Hellen.

nemen/ en achtergelaten verhalinghe te comen/ van de Siel-richters/is in't corte aldus te verstaen en te begrijpen/ dat wanneer dees Spinsters des Menschen leef-draet ten eynde hebben / dat den tijt van sterven voor handen is/dan wordt hy t'Mensch overgelevert den Richters der Hellen/dat is/alsdan wordt zijn voorgaende leven van zijn ghedachten ondersocht/ gherichtet/ beschuldicht/en veronschuldicht/daer dan tusschen comt een middelaer/van een hopigh vertroosten / alsmen t'gemoedt maer beladen vindt met gemeen ghebreken/soo datmen dan comt in de Elysij velden/ daer voor henen af is gesproken: maer vindtmen dan zijn ghemoedt bevleckt/en heel besmaert met boose schelmstucken / en grouwlijcke zonden / dat zijn den ghemoede veel duysent Tartaren/ Phlegetons stygien/ Acherons swaer rolsteenen/moeylijcke draeyraders/ en Lever-pickende gieren.

Eyndt des sevensten Boecks.

Wtlegginge/ en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Door C. V. M.

Het achtste Boeck.

In dit achtste Boeck/ hebben wy voor eerst den Coningh Nisus, van Minos beleghert wesende. Hier hoeven wy geen vertellinge/ dan wel eenen sin/ oft eenige leeringe uyt te ramen. Laet ons dan dese versteringen aldus uytleggen/ te weten/dat ghelijck als Nisus binnen zijn stadt Alcathoë, van Minos zijns vyants gheweldighe heyrcracht omcingelt/belegert/en bestormt was: dat also oock den Mensch aen zijn Siele/in dese Weerelt omronnen/aengevochten/ en bestreden wort van alle snoode ghebreken / ondeuchden / en zonden. Maer hebbende in zijn hooft/ oft vast in zijnē sin/de boven al gaende oprechte liefde Gods/ gelijck Nisus op't hooft hadde t'purpuren voorschickelsche crachtige hayr/ dat hem tot bescherminge diende/ wort dan den Mensch bewaert/ en aen zijner Sielen onbeschadight: maer als hy onachtsaem wort/oft als onwakende/en dat gelijck Scylla, zijn ghemoedt hem begint verheffen/ stijgende op den thoren des hooghmoets/ groot vermaken en behagen nemende in het oor-kittelende soet gelupt van ydel lof en eere/ also sy dede in't ghelupt/ dat in den thoren was gebleven van Apollons gulden Harpe: dan begintmen grooten lust en liefde te hebben tot Minos, die men siet in grootē pracht/hem selven ghesiert hebbende met eenen schoonē veder-bos/en gulden schildt/dat is/men werdt te beminnen de Weerelt/oft de vergangklijcke lusten deser Weerelt/en met groot behagen te sien op de veder-lichte corte vreuchden/en blinckende onseker rijckdommen deser Weerelt. Den Mensch dus ghevallen diep in doot-sondighen slaep/ wort berooft van dat costlijck Juweel/ het purper hayr der Godtlijcke liefde/verliesende nae der Siele zijn Croone/heerschappije/Rijck/ en leven:dan wordt Scylla zijn dochter/oft zijn ghemoedt/licht veerdigh als de Leeuwercke/ somtijts om hooge vliegende/ als in een Godtlijck aendencken

Leerlijck uytlegh, geraemt op Nisus, van Minos belegert, en op de bedrieghlijcke verliefde Scylla.

becom-

becommert/ en valt dan weder leegh/ in de aerdtsche lusten en sorghvuldicheden deser Weerelt: dit heet aen Minos schip oft schips seylen hangen/ oft onstadigh langs de Zee-golven der onrustighe Weerelt vlieghen: want eyndlinge comt den pickenden Arendt oft Sperwer/ die t'ghemoedt door wanhope en mistroosticheyt soeckt te verderven oft te verscheuren. Scylla, die haer Vaders en Vaderlants verraedster wesende/ noch van Minos veracht en misprezen was/ wijst aen/ dat alle boosheyt en verraderije/ Gode en Menschen mishagende/ gemeenlijck gheloont worden met harde straffe/ schande en verachtinghe/ en dat een verrader niemants vriendt en is: want daer zijn die schrijven/ dat Minos, in plaetse van trouwen/ oft dancken/ haer dede verdrincken in de Zee/ en datse met de golven gedreven quam aen een hooft/ oft hoeck aen Peloponnesus, dat Scylla geheeten is: en dat haer lichaem daer so lange lagh/ dat het van dẽ Zee-vogelen opgeten was. Zenodotes schrijft/ datse aen t'voorcasteel van Minos schip vast ghemaeckt wesende/ ghesleept was/ tot datse haren geest gaf. Ander seggen/ datse so wanhopich en mistroost was/ haer siende van Minos veracht/ datse haer selven van boven neder in de Zee wierp/ en verdronck: datse de Goden oock veranderden in een Zee-ghedrocht/ omvanghen met Honden/ om haer stadich te verscheurẽ. Daer zijnder doch die houden/ datter twee Scyllen zijn geweest/ te weten/ noch eene/ die niet dochter van Nisus, maer Phorcys was/ daer wy in't 14e. Boeck van te spreken hebben.

Van verraders loō.

Verscheyden meeningẽ van Scyllæ doot.

Datter twee Scyllæ zijn geweest.

Van Pasiphaë.

PAsiphaë was dochter van de Sonne en Perseïs, en Huysvrouwe van Minos, ghelijck wy in't voorgaende Boeck hebben verhaelt/ hadde Neptunus om Minos t'offeren gheschickt eenen seer schoonen witten Stier/ die Minos behiel/ niet voldoende zijn belofte: waerom Neptunus tot wrake te weghe bracht/ dat Pasiphaë heel op desen Stier verliefde. Dit dede de Goddinne Venus, die altijt vergramt was op de Sonne/ om datse haer overspel met Mars hadde gheopenbaert: en daerom dede sy aen der Sonnen kinderen te spijt/ al t'leedt dat sy mochte. Dædalus om Pasiphaë in haer rasende liefde te baet te comen/ maeckte haer seer constigh een houten Koe/ daer sy dan in croop/ om des Stiers geselschap te hebbẽ: ander seggen/ een houten huysken/ daer sy heymelijck met harẽ lieven Stier in dede na haren wille. Het welck namaels Minos te weten comende/ werdt Dædalus met zijnen soon Icaro voor eeuwich gevangen gesteit in den Dool-hof/ die hy self seer uytnemende hadde gebouwt. Laet ons nu een weynich verhalen van Dædalus, en gedencken dan weder Pasiphaë.

Van Dædalus.

DAEdalus is een Athener geweest/ van den Coninglijcken bloede/ van het gheslacht/ datmen hiet de Metionides, hy was den soon van Eupalamus, oft Euphemus, en Alcippe: oft van den Atheenschen Erechtheus, en Iphinoë: een ander seght/ hem den soon van Palamaon. Hy was den alder vernuftighsten/ en behendighsten Man van zijnen tijt/ een vinder van veel nutte dingen/ het Timmermans sinckloot/ de seer behoeflijcke bijl/ het lijm/ en meer anders heeft hy in't ghebruyck gebracht. Hy was doe ter tijt een constigh Beeldtsnijder/ en Bouw-meester: want t'Bouw-meesterschap had hy van Minerva geleert. Pausanias seght/ dat zijn Beelden/ oft Beeldwerc/ wat plompkens was/

den ghesichte niet wel voldoende: doch hadden zijn wercken / men weet niet wat Godtlijcken aerdt/in't aensien. Hy was in zijn Consten seer eergierich/ waerom hy doodde zijn Neefken / den soon van zijn suster Perdice, den saegh-vinder Teles oft Talus, des hy van Athenen most vluchtē/en quam in Creten by Minos, daer hy om zijn Const seer welcom was/ en geern gesien. Hier heeft hy voor Minos gemaeckt eenen seldsamen Dool-hof/ na de gelijcknis van die in Egyptē was/in de Stadt der Crocodillē/daer hy d'afbeeldinge van hadde. Van desen Dool-hof machmē lesen in Herodoto, in zijn Boeck Euterpe, wat een uytnemende constigh en heerlijck werck dat het was/ hoe veel omgangen/ geweifde salen/camers/winckels/ vertreckē/datter al waren boven en onder der aerde: doch nae het segghen van die in Candien gheweest hebben/ isser niet besonders te sien van den Dool-hof die daer was/ dan holen / die niet en schijnen met Const ghemaeckt/dan om eenighe mijnen/oft stoffen uyt te halen van onder der aerden. Dædalus dan was met zijnē soon in zijn eygen gebouw/ om oorsaeck als ghehoort is/ bestelt een eeuwige gevanghnis: het welck hem verdrietende/ vercreegh eyndlijck aen Minos, te hebben in zijn vanghnis een goet deel pluymen/oft vederē/en wasch/ onder decksel yet aerdighs te maken om s'Conings toorn te versachten / en soude daer van vleughels ghemaeckt hebbende/met zijnen soon uyt den Dool-hof zijn ghevloghen: doch Icarus in de Zee verdroncken / ghelijck onsen Poeet vertelt. Nu Pasiphaë bevrucht wesende/ hadde ghebaert half Mensch half Stier een kindt/ Minotaurus gheheeten.

Historische verclaringe wat den Stier was, daer Pasiphaë mede overspeelde.

Zezes schrijft van Minos, doe die van Creta oft Candia teghen hem op stonden/en voor geen Coningh aennemen wilden / dat Neptunus tot een gheluckigh teecken/ hem toe seynde niet eenen witten Offer-stier / maer eenen Hooftman/geheeten Taurus, dat is/Stier: welcken Hooftman by hem hadde een goet en schoon heyr volcx: Waer voor de Cretische bevreest wesende/ Minos willigh tot hun Coningh aenghenomen hebben. En desen Hooftman Taurus soude den Stier hebben geweest / daer de Coninginne Pasiphaë so heel op verliefde / en daer sy door Dædalus hulp in een heymlijck huysken mede boeleerde. Nu om wat bescheyt te weten/van dit fel ghedrocht / den Minotaurus, die in den Dool-hof was besloten/daer hy met Menschen vleesch en bloet versaedt wesende/eyndlingh van Theseo wel ghetemt wiert/soo onsen Poeet verhaelt: sullen wy behoeven eerst te doen noch breeder verclaringhen/ het zy met de versieringhe self/oft met de gheschiedenis/om tot breeder verstandt te comen. Wy hebben voor henen verhaelt/hoe die van Athenē met Minos (van t'Geheymnis daer toe geraden wesende) waren verdraghen: doch met swaer

Historische verclaringhe, hoe d'Atheensche jeught van den Minotauro was g'eten, oft verslonden.

verbondt/oft bespreck / datse neghen Jaer lang soude voor een Jaerlijcx tribuyt in Creta seynden seven jonghelinghen van goeden huyse / en soo veel jonghe Maeghden. Minos in zijn Landt gecomen wesende/stelde in een Jaerlijcksche Camp-feeste/ter eeren van zijnen dooden soon Androgeos, en wie hier verwinder waer/ soude te loon hebben van Minos dees jeught van Athenen. Alsoo dan Taurus een van zijn Hooftmannen/d'eerste twee Jaren de verwinninghe hadde / werden hem dees Atheensche Jonghelinghen en Maeghden ghegheven/die te vooren in een vanghnis laghen/daer men niet uyt en con/en dit was den Labyrinthus, oft Dool-hof. Taurus, welck Stier geseyt is/al was hy een Mensch / was soo wreet en beestlijck / dat hy wel half Mensch half Beeste mocht gheheeten wesen/oft schier een heel Beest/ soo de Cretensers van

hun

hun eyghen Poeet genoemt worden. Doe hy dese jeught in zijn macht hadde/ handeldese seer hart/en hoovaerdelijck/ haer met arbeydt/ en anders verslindende: waer uyt werdt ghesegt/ dat dees Atheensche jeught was verslonden van den Minotauro. Dees Atheensche kinderen dus tot aen het derde Jaer in Creten gesonden wesende/daer sy hun jongh leven in swaer dienstbaerheyt en armoede versleten: Doe het derde Jaer verschenē was/en dat Minos zijn tribuyt begheerde/en datmen de Borghers weder belaste/hun ongehoude kinderen op te brenghen/ en die te stellen in avontuere van het lot / begon een seer groot morren t'ontstaen teghen den Coningh AEgeum, dat hy onder dit last niet en was/dat hy(om zijnen bastaert t'Rijcke te bestellen) geen acht en hadde/ost sy mosten gemissen hun Wetlijcke kinderen. Hier door wiert Theseus beweeght/ hem willigh over te geven/ te trecken met daer t'lot op vallen soude. Een ander schrijft/dat die van der Stadt geen lot en trocken om hun kinderen: maer dat Minos Jaerlijcx quam onder al den hoop uyt nemen tot zijn getal die hy begeerde/en dat hy in dit derde Jaer ten eerstē verkoos Theseum, met een bespreck/dat d'Atheners schepē deden/en dat de kinderen soudē sonder stock ost ghewe er met hem over varen: En seght/dat nae Minotaurus doot den tribuyt oft schattinghe ophiel. Alsoo nu d'Atheners tot tweemael hun kinderen over stierden/ denckende hun nemmermeer te sien/ stelden op t'schip een swart seyl/in teecken van droefheyt: Doch door dat Theseus zijnen Vader ghenoegh troostende van zijn wedercomst/ en dat hy den Minotaurum verwinnen soude/ gaf AEgeus den Schipper mede een wit seyl: het welck/indien het geluckte dat zijn sone vry quam/dat hy't in't wederkeeren soude opstellen: maer soo hy bleven waer/soude t'swart weder als voorhenen voeren. Theseus, door hulp van Minos dochter/de verliefde Ariadne, met het Dedaelsche clouwen/ quam uyt den Dool-hof / hebbende den Minotaurum ghedoot/ nam met hem de jeught van Athenen en Ariadne, en keerde na Athenen/hebbende(soo eenighe seggen)eerst der Cretensche schepen den kielen doorbroken/ op datse hem niet en souden vervolgen. Maer dat minder versieringe schijnt: eenighe segghen / dat den Hooftman Taurus van Theseo op den strandt vechtende voor zijn afvaren wiert verslaghen. Doch waerschijnigher vertelt een ander/dat alsoo Taurus twee Jaer nae den anderen den prijs hadde ghewonnen/dat hy seer hooghmoedich was/datmē nae bedencken hadde/dat hy boeleerde met de Coninginne/en by haer een kindt hadde ghewonnen/tewijle dat Minos was in den Atheenschen krijgh: waerom als Theseus versocht/ met hem te mogen vechten/werdet van Minos lichtlijck torghelaten. Het was een wijse in Creta dat in de ghemeen Schouw-spelen de Vrouwen oock toesagen/ soo dat s'Conings dochter Ariadne wert heel verlieft op Theseum, hem siende so schoon/sterck/manlijck/en behendigh in't worstelē/ dat hyse al verwon/ die hun tot het Worstel-spel voorbaer maeckten/oft uytboden / ghelijck oock den hooghmoedigē Taurum. Des Minos self so verblijdde/ Tauro zijnen trots en eere benomē wesende/dat hy Theseum los liet/ en gaf hem al d'Athenische ghevanghenen vry over/ontslaende ter liefde van hem de Stadt Athene van soo verdrietlijcken tribuyt. Hier van wordt noch anders vertelt / te weten/ dat Theseus nae Minos doot krijgh hadde met den soon Deucalion, om Dædalus wille / dat Theseus onverwacht in Creta quam met een vlote schepen / de haven won/hebbende Dædalum, en d'Atheensche ghevangenen tot leydtsluyden/

Theseus gheeft hem over, oft wort ghecoren mede te trecken, doch ghelijck d'ander, sonder geweere.

Verscheyden gevoelen van Theseus, en den Minotaurus.

ben/nam de Stadt Gnosen in/ daer hy voor de poorten van het Dool-hof in eenen strydt Deucalion met zynen aenhangh versloegh/ soo dat Ariadne zyn suster self s'Landts/ oft des Ryckx saké most by der handt nemé: doe verdroegh hem Theseus met haer/ dat hy d'Atheensche ghevangenen los hadde/ en Creta met Athenen in goeden vrede/ met bespreck/ dat de Cretische nemmeer den krijgh weder aenvangen souden. Dus zyn van dees oude dinghen veelderley vertellinghen: doch om eyndighen/ zyn eenighe die hier noch by voeghen/ dat nae de voorverhaelde doot van den Minotaurus, Theseus met hem nemende Ariadne, oorsaeckster van zyn verlossinge/ quam met haer in't Eylant Naxos, anders gheheeten Dia, oock Dionysa, om den overvloedt der Wyngaerden/ die daer zyn: alwaer Theseo in droom van Baccho bevolen was/ Ariadne daer te laten voor hem/ soo dat hy ghehoorsaem wesende/ haer slapende verliet/ en is heymlijck van daer wegh gevaren/ so dat haer Bacchus trouwde. Sommighe segghen/ dat haer Theseus te lande bracht in Cypers Zee-sieck/ en op t'upterste swaer/ en alsoot grooten storm was/ waer door hy daer moest aencomen/ en gaende weder in zyn Schip om dat te helpen redden/ ist tegen zynen danck ter Zee-waert in/ en henen ghevaren: maer Theseus daer wederkeerende/ vondt haer begraven/ zynde ghestorven in arbeydt/ sonder baren. Theseus gaf daer een deel gelt/ datmen Jaerlijcx dienst over haer dede. Noch wort vertelt/ dat Theseus met den anderen Atheensche gevangenen te Creta comende/ Minos hem verweet geen soon van Neptunus te wesen: want (sey de hy) al wierpe ick een Juweel in de Zee/ ghy soudet my niet connen weder doen hebben/ en wierp met eenen zynen ring in den grondt der Zee/ stracx Theseus nae springende/ werdt van een deel Dolphynen opghenomen/ en ghebracht tot den Nereïdes, door welcker toedoen hy den ringh vercreegh/ en van Amphitrite een Croone/ welcke Neptunus tot ghedachtnis hier van/ bestelde plaetse by den Sterren. Nu om corten/ Theseus comende uyt Creten/ quam te Delos, daer hy Offerhande dede in Apollons Kerck. Doe bestondt hy met zyn ghesellen te danssen eenen dans/ dien de Delosche lange tydt daer nae hebben gheoeffent: hy hiet de Kraen/ en hadde veel krincken/ keeren/ en omkeeren/ tot naebootsinge van den Dool-hoof. Doe nu Theseus begon te genaken Attica, was met den zynen so vrolijck/ dat hy en zynen Schipper vergaten op t'schip te stellen het witte seyl/ waer mede sy A Egeo haddé belooft teecken te doen/ alst hun wel waer gegaen: den welcké van verre siende noch het swarte seyl/ geen hope meer hebbende zyn soon meer te sien/ was soo mistroostigh/ dat hy sich selvé van een hooge Clippe/ daer hy op was/ van bové neder wierp/ en doodde aldus hem selven. Theseus na zyn Vaders doot verliet zyn heerschappye/ en maeckte van Athenen eenen vryen ghemeenen staet/ stelde in veel goede Wetten/ en maeckte op zyn ghelt eenen Stier/ tot gedachtnis van den Stier van Marathon, oft van den Hooftman Taurus. Eyndlijck nemen zyn ondanckbaer Borgers een ander Coningh/ en verwierpen Theseum: des hy vertrock/ comende te Scyaros, een Eylandt/ daer hem Landtschappen toe quamen/ en meender vrienden vinden/ quam hy by Lycomedes den Coningh van't Eylandt/ vraghende nae zyn Landen/ om daer te woonen/ oft (soo eenighe meenen) begheerende hulp teghen die van Athenen. Den Coningh ontfing hem met een vriendtschynigh ghelaet/ en leyde hem op een hooghe Clip/ als om hem zyn Landen van daer te toonen/ en stack hem van boven neder/ dat hy doot

Groote oneenicheyt onder de oude beschrijvers, van t'leven en de dadé Thesei.

By Amphitrite, is te verstaen het water.

doot ghevallen / en soo verradelijck omghebracht is ghewořden. Nu om met vertellingen niet meer tijt door te brengen/ hebben wy te sien/ wat hoogh verstandt en leeringhe in dese dinghen omwonden/ en verborghen ligghen. Ghelijck wy verhaelt hebben/ Pasiphaë was de dochter der Sonnen/ hier by sullē wy verstaen/ des Menschen Godtlijcke edel Siele: by Iuppiters soon Minos, sullen wy hier verstaen de deughtlijcke reden/ waer by de Siele haer heeft te voegē/ en in Houwlijck mede te verbindē/ en altijt getrouwlijc den selvē Echt t'onderhouden/ haer vermijdende van overspel/ dat is/ haer tot der Weerelt en der selver lusten te begheven/ waer door sy van den wegh der oprechtigheyt verleydt soude worden. Venus is dese dochter der Sonnē/ onse Siele een schadighe en vyandighe partije/ dewijle sy/ te weten / onse Siele/ door haer prickelinge/ oft vleeschlijcke lusten/ menichmael van de reden doet af keeren/ en verbreemden/ haer voeghende seer dwaeslijck tot den Stier/ dat is/ tot een onredelijck en beestlijck leven/ daer den Mensch geschepden van de reden/ in vervalt/ door welck vuyl overspel hy bevrucht zijnde/ baert den Minotaurum, dat is / den Mensch werdt inwendich verduystert te volghen den Menschlijcken en vleeschlijcken wille / en te bedrijven een menichte van grove wanschapen oneerlijcke beestlijcke wercken / hebbende alle Godtlijcke en Menschelijcke Wetten in verachtinge/ soo dat hy aldus beestlijck ghewořden wesende/ gheraeckt heel in den Dool-hof deser Weerelt / daer hy soo verstrickt/ bevlochten/ omvanghen/ en met soo veel cromloopende dwaelwegen der zonden omset is/ dat hy ghelijck den Minotaurus ten lesten daer in vergaet / verderft / en doodtlijcke straffe van Gode hem toegheschickt moet lijden / oft ten waer hem door besonder Godtlijcke ghenade (met het Dedalissche clouwen afghebeeldt) handtreyckinge en hulpe ghesschiede: het welcke selden/ jae nauw van duysenden een en ghebeurt/ dat hy uyt den onbesuysden Dool-hof der inghewortelder zonden can vry comen / oft dat oude verharde schubbighe Slangh-huydt uyt ghetrecken/ en comen tot de vernieuwinghe van een beter vroom eerlijck leven/ en rechten wandel : Ghelijck het Theseo gheluckte / die met arbeydt en volherdighen strijdt / dit boos ghedrocht heeft overwonnen/ en met t'clouwen/ hem van Ariadne toeghelangt / uytcomste vonden heeft uyt desen verwerden Dool-hof. Recht oock alsoo behoeft den Mensch te bestrijden en t'overwinnen zijn eyghen onredelijcke lusten/ en volghen het clouwen oft rechten draed der redelijckheyt/ om uyt de werre-wegen deser Weerelt op den wegh der gerechticheyt te comē/ en tot een eerlijc redelijc leven/ dat een uytnemende geluck is/ daer toe te comen: want in geenen Dool-wegh der zonden/ en is eenighen uytgangh/ die tot eenighe soete rust des gemoedts toeleydende/ oft brenghende is. Om voort te vervolghen onses Poeets vertellinghe van Ariadne, verlaten in't Eylandt Dia, en van Baccho omhelst/ dit mach ghesschiedischer wijse ghenomen worden/ dat sy daer in dat Wijn-rijcke Eylandt/ met den Wijn te veel drincken haer vergrijpende/ droncken wesende in harden slaep/ van Theseo wert verlaten / en dat Bacchus haer siende met zijn vrolijcke sap soo wel voorsien/ haer te Wijve heeft ghenomen. Eenighe willen segghen/ dat het was een Priester Bacchi, die haer tot hem genomen soude hebben. Hier is te mercken/ dat een Vrouw-mensch/ die haer licht van den dronck laet bevanghen / oock met eenen van de Venerische lusten licht can verwonnen worden/ en daerom gaf haer Bacchus een Croone/ welcke Vulcanus

Leerlijck uytlegh van Pasiphaë, Minos, en den Stier, en Minotauro.

VVtlegginghe op den Doolhof van Minos.

VVtlegh van Ariadne, van Theseo verlaten, en van Baccho getrouwt.

nus eertijts om Venus hadde ghemaeckt: sulcke Croone des oneerlijcken levens wort dan een yeder openbaer/ als oft Hemelsche Sterren waren: so dat sulcke Vrouwe over al ghekent/ en naegewesen wort/ en voor oneerlijck ghehouden en ghereckent. Aengaende dat Dædalus Pasiphaë behulpigh was/ in't versamen met den Hooftman Taurus, en daerom met zijn soon ghevanghen/ dit ghelijckt wel geschiedenis: Doch by dat Lucianus verhaelt/ in de T'saemsprack der Hemel-const/ soude Dædalus haer aen den Stier geholpen hebben aldus/ te weten/ Dædalus een groot Constenaer en vernuftigh Meester wesende/ hebbende verstandt van den Sterren/ leerde haer de kennis van dien: want hy hadde haer eerst ghetoont den Stier/ oft Taurus, een Hemel-teecken/ soo datse op desen Stier en ander Hemel-teeckens heel werdt verlieft/ om verder en verder kennis hier van te hebben. En soo wy verhaelt hebben/ dat d'Atheensche/ Minos hatende/ hebben veel schanden door versieringhen toegheyoeght/ mocht dit wel wesen slechs ghelijck Lucianus verhaelt: Doch wy mogen volgen t'gemeen ghevoelen/ dat Dædalus om dootslagh by Minos gevlucht/ een medepleger oft hulper was des overspels Pasiphaë met Tauro: en dat hy ghevanghen wesende met zijnen soon/ is uytghebroken/ en ghevloden van Creta nae Sicilien/ doe niemant wel toegelaten was/ ter Zee groote Schepen te ghebruycken/ als eenighe bysonder/ en dat om den Zee-roovers wille/ die dan met hun cleen Scheepkens niet veel uytrichten souden. Dus is Dædalus, en zijn soon/ met noch eenige ander (die ooc oorsaeck haddē te vliedē) met twee cleen scheepkens afgevaré: en om dat Dædalus hun scheepkens wel hadde versien met seylé/ wert versiert dat hy hem en zijnē soon hadde gemaect vlogelen/ dus zijn sy met grooten vlijt henen geseylt/ en oock dapper geroept/ om de Vlote van Minos, die hun vervolghde t'ontcomē. Dædalus is in Sicilien te lande gecomen: maer Icarus geen ervaren Stierman hebbende/ op een Clip stootende/ is door schipbreuck ter Zee ghebleven/ gelijck Pausanias beschrijft.

Historische uytlegginge van Dædalus en Icarus vliegē.

Nu behoeven wy de versieringe uyt te legghen van t'vliegen Dædali en Icari. Als men maer acht neemt op de vermaninge/ die den Vader zijnen soon doet/ gelijck men die leest in dit achtste Verander-boeck/ en in onses Poeets Vryagie-const Boeck: soo can men lichtelijck bemercken/ datter wat anders mede ghemeent wort/ als een onderricht totter Zee-vaert/ oft soo een versiert vlieghen: maer een onderwijsinghe/ belangende den loop van des Menschen tijdlijcke leven. Daer ons bysonder voorghehouden en gheleert wort/ hoe nut en voorderlijck het is te houden mate/ oft maetlijck in alles te zijn/ en hoe schadelijck het is onmatigh te wesen: want nae de ghemeen Spreuck/ De maet/ houdt staet/ Onmaet vergaet: ghelijck ons met dees twee vlieghers wordt aenghewesen/ dat d'een behouden/ en d'ander vergaen is ghewozden. Met dit vlieghen is oock t'aenmercken/ hoe dat de eergiericheyt/ oft begeerte der hooghe dinghen/ als sy is ghebreydelt van der reden en der wijsheyt/ niet hoogh op en climt boven haer besteck oft grentsen/ meer als behoorlijck is/ oft als verdienst en weerdicheyt vereysschen. Desghelijcx alle ghenegentheden/ willen/ lusten/ wercken/ wetenschappen/ en verstanden der Menschen/ soo men in alles de hooghloflijcke rechte matichept wijslijck is treffende: soo vindt men eenen onsorghlijcken sekeren wegh/ uyt den Dool-hof deser Weerelt te vlieghen/ over de grouwlijcke soutte golven deses ellendigen levens/ leydende tot gheluckigen eerlijcken eyndt der behoudenis/ ghelijck Dædalo gheschiede.

Sin-gevēde en leerlijcke verclaringe op Dædali en Icari vlieghen.

Maer

Maer is men onmaetlijck in de verhaelde dinghen: soo valtmen met Icaro in de bitter golven der ellendicheden deser Weerelt/ met onverbeterlijcke schande en laster. D'onbedachte en moetwillighe Jeught wort hier gheraeckt/ en ghetoont/ wat eynde hun vermetenheyt/ hittige lusten/ en Ouders ongehoorsaemheyt/ mede brenghen/ dat haer dickwils onversiens en haestigh eyghen verderf veroorsaeckt: want den Mensch in zijn onervaren jongheyt/ dickwils soeckt en begeert dinghen/ die hem schaedlijck en onnut zijn/ climmende in zijnen gheest ontsteken tot den Hemel/ onmaetlijck wijt buyten den rechten wegh/ daer hun de vleughelen van deught en eere verderven/ door dat t'selve wasch der redelijckheyt/ dat sy hadden/ versmilt/ en vallen also in een wijde woeste Zee der booshept/ en alle onbehoorlijcke snoode wercken. De Fabel van t'Calydonsche wildt Vercken/ wijst aen/ hoe quaet en schaedlijck het is/ dat in een landt den Godsdienst oft de Godsvruchticheyt veracht/ versuymt/ en naeghelaten wordt/ daer groot verderf door ontstaet/ door verscheyden straffen/ die om de ghemeen zonden van Gode den Menschen toeghesonden worden. Aengaende het voorschick-stocxken van Meleager, was niet anders/ als de quade vloecken/ die Althea zijn Moeder over hem uytspoogh/ hem toewenschende dē doot: want nae dat Homerus seght/ sy Plutonem en Proserpinam badt/ hem te willen doen sterven/ daer sy oock tooverije toe soude ghebruyckt hebben. Het crachts verminderen Meleagri, door t'verbranden des voorschickschen stocks/ daer zijn levens tijt in bestelt was/ is te verstaen/ dat de voedige vochtichedē in s'Menschen lichaem verminderen/ wanneer tweedracht tusschen de hooftstoffighe deelen de selve verteert/ en dat het door de cortsige hitten comt te sterven. Hier is oock te leeren/ dat den Mensch om zijn jonckheyt niet en is versekert/ van niet te moghen haestigh sterven: maer dat hem onversiens/ als Meleagrum, de doot mach overvallen/ jae oock in zijn hooghste vreucht/ als hy meent dat hem niet hinderen en mach: Oock hoe de Godtlijcke straffe den misdadighen somtijden verrast/ ghelijck Meleagro, die zijn twee Ooms omghebracht hadde/ gheschiede. Dees Fabel wijst oock/ hoe schadelijck het is/ hem van de gramschap te laten overwinnen/ ghelijck Althea, die haer soon/ en haer selven ombracht: waer in oock d'onmaetlijckheyt aenghewesen wort/ een groote ondeught te wesen. Van Achelous, die in ouden tijdē Water was te seggen/ zijn hier niet als natuerlijcke uytlegginghē/ dat de Nymphen/ te weten/ de Beken/ somtijts in den Somer geen water om vloeyen hebbende/ dē Vlieten niet connē opbrengen hun gewoon Offerhande: Doch wort hier oock aenghewesen/ dat men der Godsdiensticheyt moet ghedencken: elder sal noch van Achelous te passe comen meer te verhalen. Perimele van Hippodamas haer Vader/ van een Clip in de Zee ghewo rpen/ om datse haer hadde van Achelous laten onteeren/ wijst aen/ dat een Maeght sorghvuldigh heeft te wesen/ niet te comen tot hoerdom/ waer door sy in een Zee vol verdriet en schande can comen te vallen. Voort in Hippodamas is te mercken den ijver en ernst/ die eerlijck-hertighe Ouders hebben over hun Maeghdlijcke jeught in eeren te bewarē. Aen Iupiter en Mercurius, die hun in Menschen veranderden/ om t'ondersoecken en bevinden/ hoe de Menschen hier beneden met malcander omginghen/ en handelden in beleefthept/ en vriendlijcke spijsmildige gast-vrijheyt/ is t'aenmercken/ hoe Godt tenpaerlijc is ghenegen te sien/ onder de vrome onderhouden een ongheveynsde oprechte liefde/

Van t'wilt Vercken van Calydon uytlegh.

VVtlegh op Meleagers doot.

Van Achelous en de Nymphen, die hem niet geoffert en hadden, natuerlijck uytlegh.

Leerlijck uytlegh vā Perimele.

liefde/ ghelijck een peghelijck zijnen even oft selfschen Mensch schuldigh is te bewijsen/ het welck gheschiedende/ hy hooghlijck beloont: maer daer teghen weder hardlijck straft/ die hier in breuckigh zijn/ waer van veel ghetuygende voorbeelden verhaelt conden worden: maer wy laten het by onses Poeets verhalinge hier blijven/ te weten/ by de goedertieren slechte luyden Philemon en Baucis, en die ander brecke/ die te gronde ghegaen en versoncken zijn: want dese Goden waren over al de deuren voor t'aenschijn ghesloten/ en verlaten. Alleen dees twee arme oude luyden/ afghescheyden van ander onbeleefde gierighe Menschen/ herberghden/ en deelden dese Goden hun armoede slechtelijck/ met suyver oprighe liefde: welck een bewijs is/ hoe dat arme gemeene luyden/ nederige stroodacksche huysen bewoonende/ tot den dienst der vriendlijcker beleeftheyt veel veerdiger bevonden worden/ dan de prachtighe rijcke in hun hooveerdige groote ghebouwde huysen oft Palleysen. Hier wort ghestraft den brecken quaden aerdt der Menschen/ en de goedertieren mildtheyt gheprezen: want dit sietmen ter Weerelt veel/ dat onvermogende tot liefde en barmhertichept oeffenen/ zijn van grooten wille en toegenegentheyt: en daer teghen de rijcke/ hebbende groot vermoghen/ met cleenen wille zijn verselt.

Leerlijck uytlegh vã Philemon en Baucis.

Dat Philemon en Baucis huysken in eenen costlijcken Tempel/ en sy in Eyck en Linde veranderden/ nae dat sy lange vreedlijck Priesterschen Godsdienst gheoeffent hadden/ bewijst/ dat de nederighe/ goedertierighe/ Godsvruchtige verheven/ en by Gode aenghenaem/ met eere en onsterflijckheyt beloont worden. Nu verhaelt onsen Poeet van eenighe/ die sich in verscheyden gedaenten veranderden: eerstlijck Proteus, van welcken wy ten vollen hebben beschreven in't tweede Boeck. Nu volght den Godt-verachtenden Erisichthonius, die omhouwende Cereris Eyckenboom/ met onversadighen hongher werdt ghestraft. Het zijn eenighe/ die dit aldus uytleggen/ op gheschiedenissche wijse/ dat Erisichthon was een onvoorsichtigh gulsigh Mensch/ die de macht van zijn overvloedicheyt/ oft t'onderhoudt zijns levens/ niet achtende/ te veel onmatigh ghebruyckende/ te gronde wierp/ en verdede: dit was d'Eycke van Ceres omwerpen: soo dat hy tot soo groote armoede quam/ dat hy zijn eygen dochter Mestra, yeder om loon ghemeen maeckte: welcke voor byslapen somtijts ghecreegh verscheyden beesten/ t'zy Schaep/ Osse/ Peerdt/ Voghel/ oft dierghelijcke/ waer uyt versiert soude wesen/ datse in sulcke ghedaenten haer veranderde.

Historische verclaringhe, vã Erisichthonius, en zijn dochter Mestra.

By desen Godt-verachtenden gulsen Erisichthon, is te vergelijcken den brecken gierigen Mensch/ die geen ander Godt/ oft Godlijcke macht en kent/ dan het goudt en den rijckdom deser Weerelt. Cereris toeghewijden Eycken-boom houwt oft snijdt hy af: want Ceres is ghesept Goddinne der overvloedicheyt/ de welcke van Gode is verleent tot nut/ en onderhoudinghe van elcken in't ghemeen. En den gierigen rijcken snijdt af den wegh/ en belet dat de goederen/ koren/ oft ander behoeflijck/ niet en comen tot daer sy toe verleent zijn/ door dat hy met zijn ghelt alles opcoopt/ en so groote dierte maeckt als hy can oft mach/ soo dat hy ten lesten heel onversadigh is/ door den hongher der gierichept/ het zy wat winninghe hy in slickt/ soo en is zijn gheldthongerige mage der begeerten niet te vernoegen oft te versaden: gelijck desen gheplaeghden Erisichthon, op hem seer aerdigh en constigh van onsen Poeet is voorghebeeldt. Oock gheschiedet/ dat den gierighen ten lesten zijn dochter/ dat is/ zijn eyghen ghemoedt/ gantsch overgeeft en ghemeen maeckt/ om met alder-

Leerlijck uytlegh op Erisichthõ en Mestra.

alderley ongherechticheden trouwloos en schaemtloos te bevlecken. Dese Fabel van Erisichthonius raeckt oft treft oock den sorghloosen slampamper oft doorbrengher / die in zijn jongheyt zijn goedt onmaetlijck en onnutlijck verteert / en ten lesten in armoede en schande comen moet. Sy leert oock datmen behoort voorsichtlijck huys te houden / en met Godlijcke danckbaerheyt maetlijck ghebruycken het ghene Godt genaedlijck verleent. Oock wordter besonder mede gheleert / dat de Gods-lasteraers en verachters ghemeenlijck worden gestraft / t'zy aen hun persoonē / oft goederen: gelijck dese voorbeeldē en leeringen / door dē ouden Poetē / dē volcke overvloedigh voorgewent wordē.

Eyndt des achtsten Boecks.

Wtlegginge / en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis, Door C. V. M.

Het neghenste Boeck.

In dit negenste Boeck / hebben wy ten eersten de worstelinge van Achelous met Hercules, ter liefde van die schoon Dianira, de dochter van den Coningh OEneus: daerom sal hier voeghen te weten / wie desen Achelous is gheweest.

Van Achelous.

Achelous is gheweest Coningh van Etolien: hy was den soon van den Ocean en de Nymphe Naïs, oft Tethys, nae t'ghetuyghenis van Plutarchus. Hy verdronck in der vliet Thoas, welcke oorspronglijck comt van den bergh Pindus in Thessalien / scheydet de landen Etolien en Acarnanien van malcander / en loopt door Perrhæbien eyndlijck in de Zee / in den inham van Maliac. Desen Coningh dan hier in verdroncken / benam dese vliet haren ouden naem / en liet haer den zijnen behouden. Nu desen Achelous was belooft te Houwlijcke de uytnemende Dianira: dan haren Vader OEneus heeft haer oock Herculi toeghesept: dus moster om ghecampt worden. Achelous veranderde hem in Slange / in Stier / eyndling in een Mensch / met een Ossen oft Stiers hooft / doe hem Hercules vattende / den rechteren hoorn af wrong / en hem verwonnen heeft. Den hoorn (seght onsen Poeet) werdt stracx ghevult met Appelen / en alderley welrieckende dinghen. Doch zijnder die willen / dat Achelous zijnen hoorn behiel / den selven aen Herculem lossende met den hoorn van Amalthea, de dochter van Hæmon, ghelijck oock onsen Poeet aenroert / in den Seyndtbrief van Dianira, segghende:

> Achelous raepte op sijnen ghebroken hooren,
> Droeflijck t'ghekneusde hooft hy schuylen gingh als vooren,
> In sijn water beslijckt.

Desen hoorn / die Achelous Herculi voor den zijnen gaf / was van de Geyte / die Rhea, oft Ops, oft Cybele, soomense noemen wil / Iuppiters Moeder / gaf den dochteren Melisi, Cretische Coningh / om met de melck heymlijck haren Iuppi- *Van den overvloedighen hoorns oorsprong.*

Iuppiter op te voeden: dese dochters hieten Milissa, en Amalthea. Iuppiter tot ouderdom ghecomen wesende/ plaetste dees Gept onder den Sterren/ en gaf dese zijn Voedsters voor hunnen arbeydt/ den eenen hoorn/ den welcken hy sulcken cracht by voeghde/ dat wie hem besitten soude/ al het gene dat hy wenschte ost begeerde/ soude stracx becomen ost verwerven/ al waert eten/ ost drincken. Eenighe seggen/ dat dees twee Nymphen hieten Hega, en Melice, die Iuppiter voedden met honigh/ en melck van een hun Gepte/ die sy seer liefden/ en dat op eenen tijt dees Gepte by ongeval aen eenen boom een van haer hoornen af brack/ daer sy seer om bedroeft waren. En alsoo sy daer geenen raedt toe saghen/ en niet met den hoorn wisten te doen/ vervulden sy hem met verscheyden welrieckende bloemkens en vruchten/ hem rontom hebbende becleedt met schoon groene bladeren/ quamen/ en boden hem hun voedsterkindt/ den jonghen Iuppiter, dien hy wonder wel behaeghde/ en hiel in grooter waerden/ en wilde/ dat hy ter eeren zijn voedster de Gepte/ soude zijn een teycken der overvloedichept/ waer door hy ghenoemt wiert/ des overvloets/ ost des rijckdoms hoorn/ en den hoorn van Amalthea. Doch Pherecydes seght van geenen Gept-hoorn: maer dat de dochter des Conings van AEtolia, gheheeten Amalthea, hadde eenẽ Stiers hoorn/ begaest met der verhaelde cracht en eyghenschap. Onsen Poeet comt met zijnen hoorn over een met dees ghetuyghnis/ die van Apollodoro wort aenghetrocken/ seggende/ dat den hoorn Acheloi van den Water-nymphen vervult met welrieckende vruchten/ en bloemen van verscheyden verwen/ werdt toeghewijdt der Goddinne Copia, dat is/ der overvloedichept en vruchtbaerheyt. Eenige seggẽ/ Hercules droegh gemeenlijck met hem waer hy gingh den hoorn van Amalthea, door welckes cracht hy alles vercreegh wat hy begeerde/ alles hem gheluckende nae zijnen wensch/ t'zy hoe groote dingen dat het warẽ: doch dit is versieringe/ ons verbreemdende van der gheschiedenis/ die dese is: Hercules de Weerelt bewandelende/ om over al ghedachtenis te laten van zijn hooghloflijcke wercken/ met zijnen crachtigen arem vellende veel machtighe wreede Tyrannen/ schadighe Roovers/ en ghedrochten: soo quam hy by gheval door Beotien/ en onthiel hem daer in een rijcklijck huys van een Vrouw volcomen schoon/ en seer heerlijck/ gheheeten Amalthea: en hoewel hy over al verwinder was gheweest/ so vondt hy hem nochtans ditmael selfs verwonnen: want haer uytnemende schoonhept was door den oogen zijn herte soo ingebeeldt/ dat hy heel in haer liefde vlammende/ nu niet meer becommert was om eenighe eere/ dan alleen om den goeden wille en gonst te vercrijghen van zijn Weerdinne/ de welcke hem door groot gherucht zijner heerlijcker daden kennende/ en nu door zijn tegenwoordichept genoech ghetuyghenis zijner deughden hebbende/ werdt sy van t'selfde vyer geraeckt en onsteken: so dat sy van wille en lijf vereenight wesende/ Hercules daer met lust zijnen tijdt doorbrenghende/ liet ondertusschen zijnen deughtsamen edelen gheest van den roest der schadiger luyhept eten en verteeren. Dees Amalthea hadde eenen hoorn van louter goudt/ waer mede sy alle costelijckhept en uytnemende dingen cocht/ die haer vriendt mocht begeeren ost wenschen/ en gasse hem. Doe ter tijt hadde Hercules in zijnen dienst zijnen Neef Ioalus, den welcken seer bedroeft was/ dat zijnen Oom soo heel niet doende/ zijnen tijdt onnutlijck versuymde/ en soo Wijvigh ghewordẽ was/ waerom hy by hem selven overleyde/ hoe hy hier in soude connen versien/

Nymphen sijn dochters geseyt, ooc beken.

Geschiedenische verclaringe op den overvloedighen hoorn.

sien/ oft de Vrouw eenige parte doen. Soo ist eens gheluckt/dat hy met heel goede gelegentheyt de handt leyde op desen so heel costlijcken hoorn/ en streecker sonder yemandt t'adieuwen heymlijck mede henen. Eenige daghen hier naer/ Hercules niet meer daer in huys siende zijnen Neef/ liet hem (doch vergeefs) roepen en soecken: want hy was alree heel wijdt van daer. Amalthea oock haren hoorn ghemissende/en niet vindende/werdt oock te weenen/ suchten/ en groot gheclagh te maken/ sulcken rijckdom te hebben verloren. Hercules heeftse ghetroost met soete woorden / haer zijnen ghelijcken rouwe oock openbarende / en wenschende/ dat de schade alleen op hem ghevallen ware: doch dewijl het so was/ en mostse haer selven niet vergeefs quellen: met veel ander redenen die hy hier by voeghde/ belovende haer/ veel meer te doen hebben/ steldese te vreden: doch weder t'onvreden om zijn vertreck/ aen haer oorlof begheerende/ als ghedreven door zijn cloeckheldigh ghemoedt/ het welck Vrouw Amalthea eyndlijck door stadigh aenhouden toeliet / veel droeve tranen om den lesten adieu stortende. Hercules,die wel docht/dat zijn Neef dit te spijt van zijn langhe vertoef had beschickt/ dede soo veel door vraghen/en anders/ dat hy hem vondt/ en by hem den Amaltheeschen hoorn. Hercules in't eerste toornigh kijvende/werdt van den Neef soo bescheydlijck en wel gheantwoordt/dat hy zijnen toorn matigende/met den Neef over een quam:doch desen hoorn bleef in de macht van Hercules, die desen rijckdom sorghvuldigh altijt by hem droegh/het zy waer hy reysde. Waer uyt versiert wiert/dat Hercules dragende over al dē Amaltheæ hoorn/hadde alles wat hy begeerde. Om nu uyt te legghen de versieringen / is te weten/ dat OEneus Herculi zijn dochter beloofde / en gaf voor / dat hy de Vliet Athelaos dede vloepen / en loopen door een eenighe gote / die haer in tween verspreydende/ op de rechter sijde s'lants vruchten gemeenlijck met overstortē verdorf/ des Hercules met grooter moeyten desen rechteren hoorn afbrack / en dedese met eenen hoorn haren loop doen/ tot groote verbeteringhe en vruchtbaerheyt des landts Etolien.

Ioalus dē Neef van Hercules, steelt den hoorn van Amalthea.

Dat onsen Poeet desen Achelous in Stier en Slange verandert ons uytbeelt/ is/om dat sulcke groote Vlieten in hen gheweldt woedende/met der vloet soo een Stiers gheluydt gheven/en dat sy al swierende in den loop den Slangen ghelijcken. Met den hoorn van Copia, oft overvloedicheyt / wil niet anders geseyt wesen/dan de cracht oft t'vermogen des rijckdoms/dat alles den gelde is onderworpen: want over al wort met den hoorn uytghebeeldt/ sterckheyt oft cracht. De Fabel van Hercules, die om t'ontschaken van zijn vercreghen lieve Dianira, den oncuysschen Centaurum Nessum doorschiet/ is te verstaen/ dat een deughtsaem Mensch/ by Hercules ghelecken wesende/wanneer hy met veel tijt/vlijt en arbeydt/door zijn heerlijcke deuchdelijcke daden/ hem selven heeft ghewonnen/ oft zijnen naem toegevoeght een loflijck goet gerucht van eere/ by Dianira te verghelijcken / en dat hy merckt/dat onredelijcken lust tot onedel snoode daden/ t'zy oncuysheyt/ gierichevt/ ongherechticheyt/ oft dergheliicke beestlijckheden/ hem de selve eere oft eerlijck gerucht begint berooven en ontvoeren/ gelijcx den beestlijcken Nessus Dianiram meende t'ontschaken: dan moet vlijt en arbeydt zijn ghedaen/ den boge zijns lichaems en ghemoedts te spannen/ en te buyghen onder het rechtsnoer oft pese der redelijckheyt/om door den strael der Godlijcke liefde die onredelijcke lusten te dooden: maer wort dē Mensch door ydel eergiericheyt aengelockt te vallen in hooghmoedt/

Natuerlijck en leerlijck uytlegh op Achelous, en den hoorn Amaltheæ.

Leerlijck uytlegh op Hercules, Dianira, Nessus, en t'giftigh hemde.

moedt/t'begin aller boosheyt/by Herculis liefde tot Iole vergeleken/ soo vindt hy hem eyndlijck ellendigh bedrogen/ dat hy niet alleen het voorleden eerlijck gerucht verliest: maer vindt hem ten lesten in een vergiftigh hemde der quader ghewoonten soo heel omvangen en verstrickt/dat hy comende tot bedencken en berouw/ geenen raedt en vindt om dit aenclevende cleedt van hem te crijgen/als t'gantsch lichaem zijner quader begeerten te verbranden en te dooden/om alsso wederom vry wesende te verjonghen/en cracht te ghecrijgen/tot een oprecht volherdigh deughdelijck en eerlijck leven: en aldus verjeughdet wesende/ te worden ghevoert in den Hemel/ met de vleughelen der aendachticheyt en opmerckinge/ en daer dan te blijven in't Goden ghefelschap/en behouden: want die al hun ghemoedt en gedachten tot Gode hebben ghekeert/ sulcke worden gheacht Goden/ oft Godtlijck te wesen. Hercules, eer hy hem selven verbrandt / verhaelt zijn vrome daden/ daer wy van te spreken behoeven: doch eer wy tot hem comen/ moghen wy verhalen van Iole. Iole is gheweest de dochter van den Coningh van Ethalien Euritus, den welcke in voortijden Herculi Iole zijn dochter hadde belooft / doch namaels te gheven ghewepgert: waerom Hercules in zijn landt is ghevallen/ t'welck hy innam/soo dat den Coningh Euritus de vlucht most nemen tot in't Eylandt Eubœa, dat nu is Negrepont. Hercules aldus zijn lieve Iole, en d'overwinninge hebbende vercreghen/ schickte zijnen knecht zijns soons Tucht-meester Lycas aen Dianira, haer te seggen/hoe dat hy verwinder wesende/haer seer staetlijck wouw t'huys comen vinden. Maer Dianira wetende oft vermoedende haer Mans nieuwe liefde tot Iole, schickte hem by dē selven bode een hemde/t'welck was giftigh door t'bloedt van Nessus, dat van den bloede des Draecks Hydra, aen Herculis schicht wesende/ verdorven en bevleckt was: want Nessus hadde eer hy sterf noch soo veel tijdt/ dat hy dit giftigh hemde nam/en sloot in een cleen kistken/ ghevende dit om hem te wreken Dianiræ, datse dat tot ghedachtenis zijner liefden soude bewaren / en ter eerster oorsaeck haer daer mede dienen: want het hadde (seyde hy) in hem een ghewisse cracht teghen de liefde / waer mede sy Herculem, van ander Vrouwē te begeeren als haer/soude afwendigh maken. Dianira dit ghelooveude / en hebbende dit hemde daer toe sorghvuldighlijck bewaert / meende het was nu den rechten tijdt om te ghebruycken. Hercules ter liefden van Dianira dit aentreckende / en Iuppiter Offerhande doende/ in danckbaerheyt zijner verwinninge/ werdt het vergifts cracht bevoelende/ des den brenger quaden bode-loon gecreegh. Dianira, hoorende hoe dat sy onwetende haer Man bedroghen / en een oorsaeckster zijns doots was gheweest/ heeft haer selven oock stracx mistroostigh ghedoodt met een strick/ oft (soo eenighe segghen) met haer Mans knodse.

Historische verclaringhe van Iole.

Van Hercules.

HErcules (so Orpheus tuyght in zijn Vlies-reys) was dē soon van Iuppiter en Alcmena, de huysvrouw van Amphitryon, Coning van Thebes: want t'wijlē Amphitryon onledigh was in den krijgh in AEtolien, werdt Iuppiter op haer verlieft: waerom hy Mercurium schickte tot de Son/om dry daghen haren loop te latē stillen. Dus hadde Iuppiter eenen dry-nachtschē nacht/die hy behoefde om eenen grooten Hercules te bouwen: den welcken geboren wesende/was vier elleboghen/en eenen voet langh. Hy was ghecomen by haer in

ghedaen-

ghedaente van haer Man. En doe des anderen daeghs Amphitryon t'huys quam / en dat hem nae zijn hope geen onthael en gheschiede / hy de oorsaeck vragende / seyde sy: Ghy / oft eenen u gantsch gelijck / hebt den voorleden nacht by my geslapé / en heeft my vertelt al u reyse. Amphitryon, hem hier over met den voorzeghsché Tiresias besprekende / versekerde hem / zijn Vrouw door toedoen van Iuppiter, te wesen bevrucht. Sy was oock wat te vooren bevrucht van haren Man: dus baerde sy binnen Thebes twee sonen / Hercules, en Iphiclus. De snelheyt van desen Iphiclus verhaelt Orpheus, daer hy seght:

Den boosen vol misdaedts can vliende niet ontwijcken
Der Goden toorn snel, al con hy oock ghelijcken
Iphiclo: die in't veldt op t'staende koren toogh,
En lieper op soo licht, dat geen stroo halm boogh.

Iuno altijt nijdigh tot den boelschappen haers Mans / socht te beletten het baren van Alcmena. Eenige die Alcmena maken Huysvrouw van Sthenel, Coningh vã Mycenen / seggẽ / dat sy bevrucht was van den Iuppiterschẽ Hercules, en Eurystheus, Sthenels soon / en dat de nijdige Iuno listigh aen haren Mã verkreegh / dat wie van dees twee lest gheboren waer / soude zijn leven langh den anderen moeten in alles ghehoorsamen / des bracht sy te weghe / dat Eurystheus twee Maenden eerst gheboren wiert / desen hadde dan over Herculem te ghebieden / ghelijck wy in't vierde Boeck / in Atlas oock hebben verhaelt. Hercules gheboren zijnde / Pallas heeft de gramschap Iunonis soo connen versachten / dat sy den jonghen Herculem soochde / en van t'sogh dat hem ontviel / bleef die witte streec / die men s'nachts in de claer locht siet / die wy de Roomstraet heeten / en ander den Melck-wegh. Daer toe heeft sy hem noch onsterflijck ghemaeckt: maer daer te vooren / te weten / des nachts nae den dagh zijner gheboorte / most sy haer quaedwilligh herte lossen / en schickte in den midnacht twee grouwlijcke Slangen / die t'kindt stekende heymlijck dooden souden: maer Hercules greepse en douwse soo stijf met zijn beyde handen / dat hyse verworghde / en dede barsten / sonder daer van hinder te hebben. Sommige meenen / dat Hercules vijf Maenden oudt was / doe hy de Slangẽ worghde / en datse Amphitryon, om Iuppiters en zijn soon t'onderscheyden / hadde bestelt / en dat Iphiclus seer verschrickt huylde: maer Hercules stilswijgende dese doodde. Hercules tot Iaren gecomen / leerde van de beste Meesters Letterconst / maet-sang singhen / en spelen / boogh-schieten / schermen / worstelen / rijden / den strijdt-waghen mennẽ / en dergelijcke. Hercules sesthien oft achthien Iaer oudt wesende / hoedende Amphitryons zijns Vaders Vee / doodde eenen Leeuw / die uyt de Mane was voortcomen / door Iunonis begeerte / om Herculem te dooden: dese hadde so hard een huyt / dat hy onquetslijck hiet / oock vermochten de schichten van Hercules niet daer teghen: des gaf hy hem met zijn beyserde knodse so veel harde slagen / dat hy hem ter doot bracht / en trock hem uyt dit ondoorquetslijcke huydt / dat hy daer nae altijts droegh als eenẽ mantel. Hier nae doodder hy noch twee ander / eenen op Helicon, den anderen te Lesbos. Hier nae begon Hercules den krijgh te oeffenen / Coningen te helpen / soo dat hy in veldt-strijden verwinnigh / oock Steden heeft ghewonnen / Coninghen Dochteren te wille en te Wijve ghecregen: waer door zijn half broeder Eurystheus, zijn crachten en deughden ontsiende / en in naebedencken hebbende / ontboodt hem tot hem / en schickte hem in veel gevaerlijcke aenslagen:

Hercules doodt twee Slangen in de wieghe.

Hercules doodt den onquetslijcken Leeuw, die Iuno hadde ghebouwt, om hem te vernielen.

 doch

doch niet willende gehoorsamen/sondt Iuppiter hem seggé/ dat hy't niet soude weygeren. Oock verstondt hy van t'Ghehevmnis te Delphos, dat het den wille der Godé was/dat hy twaelf strijdé most doen/ die hem Eurystheus soude gebieden/dan soude hy by den onsterfl ijcke Goden op zijn genomen. Hier in bewillighde hy den raedt van Pythia, die hé Hercules noemde: want te vooren hiet hy Alcides, nae Alceus zijnen over Groot-vader. Meer toenamé/heeft hy noch vercreghen: Conopius, nae de Mugghen die hem quelden/en die hy vercreegh/ te meten te doen: want Kónops is een Mugghe te segghen. Men hiet hem oock Alexiacus, dat is/ quaet verjager: oock Ceramyntus, om dat hy de Parces verjoegh/en ander namen meer. Dus Hercules, om Eurystheo in den twaelf strijden te ghehoorsamen/ trock woonen twaelf Jaren tot Tirynthen. Het eerste ghebodt dat hem Eurystheus dede / was te dooden / en hem te brenghen/ den oock onquetselijcken Leeuw van Nemea, desen soude oock upt der Mane zijn ghecomen: want Anaxagoras vertelt/dat in de Mane is begrepen eenen grooten circkel Landts/van waer desen Leeuw was ghecomen. Hercules al zijné tros verschoten hebbende/en niet uptgericht/ ging hem toe met zijn knods/ en dede hem wijcken in een spelonck / daer hy hem met beyde armen den hals druckende worghde: hem nemende op den hals/ bracht hem tot Mycena, daer doe ter tijdt Eurystheus was. Doe geboodt hy hem te gaen dooden by den poel Lerna, in't Lantschap van Argos, een uptnemende groote veelhoofdige sy water-slange/geheeten Hydra. Dese hielt haer veel in een maras onder eené grooten Plane-boom/daer sy opgevoedt was. Dit Dier dede in't landt aen Menschê en Vee groote schade/ en was seer giftigh: hier hadde Hercules veel mede te doen: want als hy een Slangh-hooft afsloegh/ herwiessen seven in de plaetse/ ten was datmen den onthoofden hals met vyer verbrande/t'welck Hercules bekennende/ ghebruyckte de hulp van zijnen Neef Iolas, den soon van Iphiclus: want niet wijt van daer/was een Bosch aen brandt gesteken / van waer hy voor zijn Oom bracht eenighe ontsteken vyerbranden/ met welcke hy de halsen brãdede/en t'bloedt stelpte/ datter geen nieuw hoofdé meer voort en quamen. Daer was oock de Hydra te hulp gecomen een groote Krabbe/welcke Hercules met zijn voeten vertredende/doodde. Dees Slange doot wesende/werdt Hercules ghesonden te halen/en te brenghen te Mycenen, een Hinde met coperen voeté/en gulden hoorné/die Diana toegheheylight was; dese dan niet willende quetsen / hy nae veel jaghens / t'eynden een Jaer heeft ghevanghen by der Vliet Ladon, en nemende dese op zijn schouderen/ brachtse tot Mycenen. Daer nae was hy ghesonden te dooden oft te halen den wilden Beer van Erimanthus bergh in Arcadien. Op den wegh hadde hy te doen teghen den Centauren: want Pholus Centaure, soon van Ixion en Wolcke/hem in zijn huys wel onthalende met seer goeden Wijn / de ander Peerde-menschen hebbende den snof wegh van desen Wijn / quamen om met ghewelt dit goede vocht hem te benemen. Sommighe hadden sich ghewapent met heel Pijnboomé/ upt der aerden gerockt met wortelen en al/ ander hadden groote rotsen geladé: sommige onsteké Fackels/en ander groote bijlen. Dit gevecht aengaende/hadde Wolcke/ Pholus Moeder/om haer soon te helpen/dé wegh al nat begoten met water/en glat ghemaeckt. Hercules zijn handen roerende/ doodder een groot deel / en joegh t'verblijf in de vlucht. Pholus liet dees doode / dewijl het zijn maghen waren / begraven / en alsoo hy eenen pijl upt een

van

Hercules hiet eerst Alcides: hiet oock Conopius, Alexiacus, en Ceramyntus.

Merckt het sot gevoelen van den wijsgieré Anaxagoras.

1. VVerck. Dat Hercules uyt t'ghebodt van Eurystheus dede, doodende dé Leeuw van Nemea.

2. VVerck van Hercules, doodende de slanghe Hydra.

Het 3. werck. Het vangé van de snelloopende Hinde.

Hercules verslaet dé Centauren.

van desen trotk/quetste hem by ongheval met den punct/ dat hy oock sterf/en van Hercules eerlijck is begraven geworden op eenen bergh / die nae hem ghenaemt bleef. Dit wildt Vercken/dat om Diana te wreken/dede groot verderf in Arcadien/ heeft Hercules hier naer eyndlijck/nae veel vervolghs/gegrepen in een dichte haghe / heel vermoeyt van te loopen door de sneeuw/ die doe ter tijdt seer dicke lagh : hy bondt dit Vercken vast/ en brachtet Eurystheo. Ten vijfden/ Augias, Coningh van Eliden, hadde een groot Koestal/ van drij duysent Hoorn-beesten/ al vol mest : dit ghebodt Eurystheus Herculem te gaen mesten/en heel te suyveren op eenen dagh. Hier gecomen/Augias weddende/ oft comenschappende met hem/ most hem gheven het thiende deel van zijn hoorn-vee / indien hy den stal binnen twee Sonne-schijnē con schoon maken. Hercules gingh toe/en bracht een gote oft beke/ghetrocken uyt der Vliet Alpheo, waer mede hy dit zijn werck behendlijck haest uytghericht/en beschickt hadde. Augias en wouw hem zijnen loon niet geven/des hem Hercules doodde met zijn schichten/ en gaf Phyleo de Croon en besittinge des Rijcx/ om dat hy hadde ghelastert het ongheluck / dat zijn Vader Herculi hadde ghedaen. Hier nae stelde Hercules in d'Olympsche spelen/den Iuppiter toegewijdt. Dit voor-verhaelde werck wou Eurystheus niet achten onder die twaelf/ die hy hem was schuldigh te doen/ om dieswille dat hy een daet van een Loonwinner hadde bedreven. Voor het seste / most hy gaen dooden een gheslachte van Voghels/die van verren hen veren uytschoten gelijck worp-pijlcken/dese onthielen sich in't Meer van Stymphalen in Arcadien/ en waren geheeten Stymphalides, dese soude Hercules ghedoodt hebben: eenighe segghen/uyt Arcadien verjaeght met gheluydt van schellen/ die Vulcanus hadde ghemaeckt van coper/en Minerva hem hadde ghedaen : dees Voghels houden eenige den Harpyen te zijn gheweest. Doe gingh Hercules, soo hem bevolen was/en haelde den Stier uyt Creta , die Neptunus daer hadde ghesonden om t'landt te verderven / desen bracht hy Eurystheo : maer om dat hy heyligh / en ghewijdt was/lieten Hercules weder loopen : desen verdorf daer nae al t'landt ontrent Marathon, en was die van Theseo ghevanghen / en Dianæ, oft Apollini gheoffert werdt/ soo wy verhaelt hebben. Ten achtsten/ haelde/ oft doodde hy de Peerdē van Diomedes, Coningh van Thracien/den soon van Mars en Cyrena, t'welck niet en was Diomedes, den soon van Tydeus en Deiphila van Argos, die voor Troyen was/ daer in't 14^e. Boeck van volght : Maer desen van Thracien/so de Historien oft Fabelen vertellen/ was van onweergadige wreetheyt/welcke hem niet con helpen noch baten : want hy hadde vier seer felle Peerden/Podargus, Lampon, Xanthus , en Dinus, die uyt mondt en neus vier losten/welcke hy voedde met Menschen vleesch/en gaffe menigen armen vreemdelingh/ oft voorby-reyser te verslinden/ soo dat sy teghen hun natuere sulcken onghewoon bloedighe voederinghe werden ghewendt. Eyndlijck is desen boosen Diomedi in handen ghevallen een edel schoon bevallijck Jongelingh/welckē Philostrates noemt Abderus , en ander Abderitus, van Hercules seer ghelieft wesende/ en werdt als ander oock dese Peerden voor gheworpen. Hier is dan Hercules op t'slagh ghecomen/ dat den Jonghlings lichaem half verslonden was : hy creegh ten eersten in handen den onmenschlijcken Tyran/ dien hy t'selve sap dede drincken/ hem van zijn eyghen Peerden doende verslinden/en doodde daer nae met zijn knodse dese wreede Dierē: oft brachtse

Het 4. werck. T'vangen van t'wildt Vercken van Erimanthen.

Het 5. werck. Het suyveren van dē stal van Augias.

Het 6. werck. Het doodē oft verjaghen van den vogels Stymphalides.

Het 7. werck. Het vangē van den Stier van Creta.

Het 8. werck. Te dooden Diomedē, en zijn Peerden te vangen oft dooden.

(soo eenighe meenen) den Eurystheo. Philostrates in zijn Tafereel van Abderi graf/ maeckt van dees Peerden Merrien/ en toonter eene van Hercules ghetreft vlack ter aerden ligghende: siet d'ander (seyt hy) roert haer noch/ dese soudt ghy seggen dat haer poogijt weder op te staen/ sy zijn wis wel grouwlijck/ met hen rouwe manen en clouwighe voeten/ met hayr tot den hoornen bedeckt wesende/ voorts soo wreedt en woest alst moghelijck is: siet ter ander sijden hen rasteel en kribbe/ al vol leden en beenen van Menschen/ want dat was het voeder zijner Peerden: Maer desen ongenadigen Peerde-man/ met noch schrickl ijcker wesen als sy/ light hier oock beneven ghevelt. En t'is te achten/ dat dees avontuere Herculi is swaerder ghevallen als alle ander/ soo om de liefde die hem dit dede bestaen te wagen/ als om d'ondoenlijcke sake/ waer van t'weerk en t'gevaer niet cleen en waren: want siet ginder draeght hy den ontrockten Abderum, die alree van de kelen der gulse snoode beesten half was g'eten/ en hem hadden verscheurt/ noch teer en jongher wesende als Iphitus was: het geen blijcklijc genoech is/ aen t'schoon verblijf des lichaems/ dat daer op t'Leeuwen-huydt light uytghestreckt: wis sy hebben al veel traen-stortens veroorsaeckt. Eenighe leggen dit gheschiedische wijse uyt/ dat Diomedes d'eerste was die Peerden voedde/ daer hy sulcken lust toe hadde/ dat hy al zijn goet daer door verdede: want al zijn erfgoet vercoopende/ bracht het hier t'samen mede door: waer door hy van zijn vrienden oft erfgenamen werdt ghenoemt Antropophagos, oft Mensch-vleesch eter. Ander hebben op dees Philostraetsche Merrien dees uytlegginge/ te weten/ dat het waren vier dochteren van den Coningh van Thracien/ de vermaertste Boelinnen oft soetlieven/ die men opt heeft ghevonden: welcke met aerdigh/ behendigh/ en lieflijck vlepen/ aenlockten en tot hen trocken den vreemde voorby reysers/ die van vermoghen waren/ en wistense soo te clouwen/ datser van hun plumen lieten/ en gheknaeght zijn ghewórden tot de kale beenen (soomen seght): waer uyt soude voort zijn ghecomen het segghen van Διομήδεια ἀνάγκη, onversaedsche kelen/ over dees oncuyssche lust-vrouwen van den Poeten voortghebracht.

Geschiedische uytlegginghe op Diomedis Menschetende Peerden.

Ten neghensten/ belastede hem Eurystheus, te halen den sweerdt-riem van de Coninginne der Amasonen Hippolyta, welcken seer uytnemende was. Dus reysde hy Scythia, alwaer hy d'Amasones bevocht/ eenighe versloegh/ en ghevangen nam: onder ander Hippolyta de Coninginne/ die hy Theseo zijnen mede-reyser gaf. In zijn wedercomst heeft hy ghevonden Hesione, de dochter van Laomedon, en van den Walvisch verlost/ waer van noch volght in't elfste Boeck. Hercules is oock gecomen op zijnen wegh by de sonen van Proteus, Tmolus, en Telegon, die met alle voorby-reysers waren ghewendt te worstelen/ en te dooden die sy verwonnen: dus begheerden sy met hem oock te worstelen/ maer deden quade dagh-vaerdt: want sy vonden hun Meester/ diese beyde druckende teghen zijn borst dede versticken/ oft jonghe kieckenen waren gheweest. Hier nae doodde hy met zijn pijlen Sarpedon, een Mensch die buyté alle mate was onmenschlijc wreedt/ en overdadigh. Dit voorby/ bracht hy zijnen Eurystheo den sweerdt-gordel/ die hy begeerde. Doe gingh hy in Spagnien/ en haelde de roodthayrighe Mensch-verslindende Ossen van den Spaenschen Coningh Geryon, den welcken drylijvigh zijnde/ hy doodde/ oock zijnen twee-hoofdighen Hondt/ en seven-hoofdigen Draeck/ van Typhon geteelt. Ter selver tijt soude Hercules zijn pijlers opgericht hebben in Spagnien.

Tmolus en Telegō van Hercules versmacht.

Door

Voor zijn elfste / Iuno trouwende met Iuppiter, hadde Iuppiter haer/ voor een Houwlijck goet/ belooft een goet deel gulden Appel-draghende Boomen: dus was Hercules nu daerom ghesonden / ghelijck wy dit verhaelt/ verclaert/ en uytghelept hebben in 't vierde Boeck / in de vertellinghe van Atlas: nae veel moeyte bracht hy dees gulden Appelen Eurystheo: want hy hadde onder ander te strijden met den Coningh van Africken Antæo, den soon van der Aerde/ die viertentsestigh elleboghen lang was en een groot vyandt van alle vreemde reysende luyden/ die met hem mosten worstelen/ en van hem gedoodt wierden/ met voorneem/ van al de hoofden een Kerck te bouwẽ Neptuno zijnen Vader. Desen feilde hem oock teghen Herculem, van wien hy drymael voor doot ter aerden was doen vallen: maer hy hadde de eyghenschap/ dat wanneer hy zijn Moeder d'aerde raeckte/ was hy veel stoecker/ en fraeyer als te vooren. Dit van Hercules ghemerckt/ hief hem van der aerden / en perste hem soo het lijf/ dat hy verstickte / en sterf. Doe nu Hercules vermoeyt hem meende te rusten/ en begon te slapen/ vindt hy hem geterght van een heele heyrcracht Pygmeen, maeghschap van den verslaghenen: dese quamen daer geborrelt uyt dat Lybische zandt als Mieren/ en meenden de doot van Antæus te comen wreken. Hercules wacker wordende/ siende hem van dees elleboogh-langhe Krijghslieden omsett/ men mach dencken/ hoe seer hy verschrickt mocht wesen/ doe hy al dit gherucht vergaerde soo veel hy macht / en wondt het in zijn Leeuwenhuydt/ om zijnen Eurystheo voor wat nieuws te brenghen. Soo hy nu trock van Lybien in Egypten/ ghemoette hy Busiris, Coningh van Egypten/ een so wreedt Mensch/ dat hy Neptuno zijnen Vader offerde alle de vremdelinghen/ die hem in handen vielen. De deughtsaemheyt die in Hercules was/ con sulcke grouwlijcke onmenschlijckheyt niet lijden/ te wesen ongestraft: want betrapende de laghe/ die hem als ander was ghelept / hy nam Busiris, en Amphidamas zijnen soon gevanghen/ desghelijcx Chalbes den Priester/ die sulcke Offerhanden bediende: en op den selven Altaer/ daer sy plochten te kelen hun gasten/ werden sy van ghelijcken door Hercules handen gheoffert. Noch doodde hy in Arabien eenẽ moorderschẽ Roover Emathion, den soon van Typhon. Van daer voort reysende/ tot den bergh Caucasus, doodde hy met pijlen / Promethei leverpickenden Arendt / t'welck oock een dochter was wan Typhon en Echidna, den gebonden zijn banden brekende/ en verlossende. Voorts worstelde hy te Calydonen in AEtolien met Achelos, daer wy voorhenen af hebben verhaelt. Hy nam oock gevangen Passal, en Achemon, twee quade deughnieten/ sonen van een voorsegghende Vrouw Semnon, die hem meenden yet t'ontstelen / daer hy onder eenen Boom lagh en sliep: maer hy ontwakende/ greepse / bondtse de voeten t'samen/ en sloeghse op zijn schouderen/ als eenen dobbelen schouwer-sack oft besactse: dees twee hadden dickwils gedreyght gheweest van hun Moeder / als sy niet af wilden laten van hun rooverijen/ datse mochten comen in de handen van Melampyge, dat is/ swarten-bil. Sy dus hanghende/ alsoo men doe geen broecken droegh/ en d'een van vooren met t'aensicht hing nae zijn schamelheyt/ en d'ander na den billen/ siende desen deelen seer swart besett/ gedenckende des Moeders seggen van swarten-bil/ werden soo hertelijck seer te lachen / dat Hercules d'oorsake vraghende / en van hun wel verstaen hebbende / ghelijck hy oock een bootsliefdigh Man was/ lietse sonder misdoen henen loopen/ voor sulck als sy waren. Hy doodde noch een

11. werck: te halen de gulden Appelen in Atlas boõgaert.

Hercules doodt den wreeden Antæum.

Hercules doodt de Pygmeen.

Den wreeden Busiris, met dẽn zijnẽ, wort ghedoodt.

Den Arent van Prometheus, geschoten.

Passal, en Achemon, van Hercules gevangen, en los gelaten om een clucht.

een quaetdoender Scaurus, by der vliet Erimanthes: daer naer versloegh hy met zijn knodse den dry-hoofdigen vierspouwenden Cacum, den soon Vulcani, den welcken woonde ghemeenlijck in Aventinus bergh/een van de seven heuvelen van Room/daer hy met zijn ghewoon rooverijen / den Menschen / oft zijn gebuer-volck/upter maten jammerlijck quelde: Jae teghen den deughtsamen crachtighen Hercules hem durfvende opstellen: heeft hy by nacht zijn weydende hoorn-beesten een deel ghestolen / en achterwaert doen gaen in zijn spelonckе oft hol/op datmen het spoor niet mercken soude. Hercules t'sanderdaeghs nae ghewoonte zyn kudde tellende/ en een deel missende/ gingh recht nae Cacus spelonckе/maer sagh geen stappen dat henen: des hy zijn verblyf voorby drijvende/ de hoorn-beesten van binnen die van buyten hoorende/als verlangende nae hun ghefelschap/ en verdrietigh soo daer ghevangen en ghesloten te wesen/ begonnen ghelupt maken en loepen. Waer door Hercules de diefte is kenlijck gheworden/des Hercules clopte op het hol/ welck Cacus niet wilde openen/ maer stelde hem als verweerder teghen zijn incomen/ soo veel hy mocht. Hercules brack met ghewelt eyndlijck daer binnen/ en bracht hem ter doot. Hercules nae dat hy veel quaet gheboeft had omghebracht / en veel Landen ghesuyvert van wreede Roovers/soude eyndlijck voor zijn twaelfde werck gaen halen / en brenghen zijnen Eurystheo den Hel-hondt Cerberum: het welck ghedaen hebbende/ men seght/ hy hem gheboodt weder in de Helle te brengen. Ten lesten/heeft hem Iuno toegesonden een van de Raserijen met een groote menichte Slanghen/ die hem cranckfinnigh maeckte/ doende seer veel quaets/ Wijf en kinderen doodende / soo dat hy door Pallas hulpe weder tot hem selven ghecomen wesende/hem selven wouw dooden/ en hadde Theseus hem niet belett met heerlijcke en schoone redenen. Nae verscheyden ander avontueren/werdt hy verlieft op Omphale, de dochter van den Coningh van Lydien/de welcke hem veel costlijcke gheschencken dede/ om dat hy haer hadde ghedoot een vreemdschapen groote Slanghe/die by de Vliet Sagar veel Menschen hadd' omghebracht. Hy dus op haer verlievende/ werdt haer heel overgeghеven/ om dienstbaer in alles haer te believen: hy manghelde zijnen tros/oft pijlkoker/knodse en t'Leeuwshuyt/dat hem tot een harnas diende/ voor haren spinrock/spillen/korf/en ander Vrouwen huysraedt. Hier sat hy nu en spon/oft en naeyde/onder een deel Staet-joffrouwen van Omphale, en self in Vrouwen cleederen ghecleedt/ die van in de wieghe Slanghen worghde/en soo veel heerlijcke Helde-stucken hadd' uptgherіcht. Daer zijn die schrijven/dat Eurytus Coningh van Oechalien, was aen Herculem versoecken te hebben Alcesthis, die huys-vrouw was gheweest van Admetus, Coningh van Thessalië/en die Hercules hadde verlost upt de Helle: maer hy doe wesende in zijn raserije/ (daer eenige seggen dat hy tweemael in was) verjoegh hem upt der Stadt Tyrinthen, sonder hem te wille te wesen. Hier na werdt hy van een swaer sieckte overvallen/waerom hy t'Ghеheymnis raedt vraeghde/ hoe hy ghesondt soude worden: hem werdt gheantwoort dat hy vry / en wel te passe soude wesen/soo hy hem ginghe vercoopen aen yemant/om dienstbaer te wesen den tijdt van dry Jaer/en dat hy dan zijnen dienst-loon soude gheven aen Eurytum, daerom soude hy hem hebben verhuert/oft vercocht/ aen dees Omphale, Coninginne van Lydien. Ander seggen/ dat Iuppiter Mercurium beval/ hem aen haer te vercoopen/om dat hy Euryti soon Iphitum had omgebracht. Hier

Den onrechtveerdigen Cacus wort van Hercules ghedoot.

Het 12. werck. Den Helhondt uyt der Hellen te halen.

Hercules verlieft op Omphale.

Hercules spint by Omphale, in Vrouwē cleeren.

VVaerom Hercules soude dienstbaer wesen by Omphale dry Iarē.

Hier nae sonde Hercules ghetrocken wesen in den Troyschen krijgh. Nu volght oock zijn vrpagie van Dianira, de doot van Nessus, en de geschiedenisse van Iole, daer wy van hebbẽ verhaelt/hoe haer Hercules met der wapen hadde vercreghen. Hy hadde by verscheyden Vrouwen veel kinderen/ te lang om verhalen: want hy altijt Vrouw-mal/ oft liefdigh was. Het geschiedde dat hy in zijn nieuw vrpagie met Iole ging met haer hem vermeyden/ en wandelen/ en comende door een bosch/ Hercules met zijn rouw Leeuwen-huydt om t'lijf/ en zijn knodse op de schouder / en sy seer costlijck verciert met Juweelen/ Purper en sijde/daer sy in't voorby gaen wiert gesien van Fauno, die op haer schoonheyt werdt tevlammen/ bespiedende heymlijck waer sy henen gingh/ of hy conde eenighen troost-vrucht zijner liefde aen haer geplucken: hy sagh-se met Hercules dus gaen in een doncker spelonckе. Als hy eenen tijdt hadde ghetoeft/alsoo den kock spijse toegemaeckt hadde/was daer een beasschent kool-vyer gebleven/daer hy den Dienaers vondt by liggen slapende/denckende dat Hercules en Iole oock soo deden/ is dieper in't doncker al tastende gaen soecken/en legghende zijn waendolende handt op het Leeuwen huydt/ voelde met eenen zijn herte als met ijscoudt water begoten/en daer nae van vreesen een dapper borst-cloppinghe: doch daer hy onwetens van verschrickte/was maer de schorsse van t'mergh/oft t'bit dat hy socht: want sy lagh in't Leeuws huydt/en Hercules hadde uyt bootsichheyt haer sijden cleederen al scheurende aen zijn groot lijf ghetrocken. Den Faunus door liefde verstout / gingh voort op d'ander sijde tasten/daer hy de sachte cleederen voelende/t'onrecht verblijdde: want alsoo hy begon op te lichtẽ/voelde een hardt rouw-hayrigh lijf. Hercules hem verwonderende op zijn lijf te voelen soo vreemde handt/ greep toe/ en Iole werdt den knechten om licht te roepen / denckende wat Dief oft Roover daer mocht wesen: de knechten licht brenghende/ sachmen den armen verliefden bockighen Godt Faunum, die van den luydbrullenden seer bitter verstoorden Hercules met een harde vuyst den muyl geschepnt/ al t'hayr uyt zijnen Geytschen baerdt gherockt/ en de borst met dapper slaghen ghestreken en ghesmeert is ghewоrden/loopende met bloedende mondt op zijn Bocke voeten in't doncker bosch al huylende / zijn schaemtigh beknosen aensicht verberghen / niet hebbende gepluckt soo soet-smakende vrucht / als hy wel verhoopt hadde te vinden. Hier mede sullen wy nu laten berusten de verhalinghe van Herculis wercken / en sien of wy van desen eenighe verclaringhe/oft uytlegginge vinden te doen. Ten eersten/laet ons sien wat t'woordt Hercules beduydt: het comt van Heraclés, dat is/Heerlijck: Alcides, zijnen eersten naem/ van Alcé, dat is/sterckheyt: zijn Moeder hiet Alcmena, comt van Alcé, en Menos, dat is/sterckheyt/ en deughtsaemheyt. Dus dan Hercules, heerlijck gemoedt/soon van deughtsaemheyt/en van Iuppiter, dat is/Godtlijcke goetheyt/ heeft vercregen onder de levende een eerlijck onsterflijck gherucht. Hier toe gheraeckt wesende / door t'oproepen van Iuno, heeft daerom ten rechten vercreghen eenen naem / oorspronghlijck van Iuno, en eere: want Heré is te seggen Iuno, en Cleos is eere/oft heerlijckheyt. Hercules wort veel ghehouden te wesen de deught/ daer toe wort t'woordt Areté ghetrocken/t'welck deught te segghen is: Soo dat Hercules niet en is anders als de deughtsaemheyt/het eerlijck cloeck ghemoedt/ wijsheyt/redelijckheyt/en ghestadicheyt/ die in ons is/ om dat dese goede eyghenschappen niemant te deele en worden sonder de

Leerlijck uytlegh vã den namen Hercules, en Alcmena: oock van de geboort Herculis.

God-

Godtlijcke goethept / en goede toegheneghenthept des ghemoets / waer Hercules wort ghesept den soon van Iuppiter en Alcmena, oft volherdichept: want alle goedichept / heeft haer te wapenen / met ghedult in teghenspoet / om oock te verwinnen alle lusten des vleeschs / oock met hulpe van de goethept oft ghenade Gods / om dies wille dat hier toe geen Menschlijck eygen vermoghen ghenoechsaem can wesen. Aengaende dat Eurystheus, om zijn voor geboorte over Herculem quam te heerschen / dat wort by eenighe verstaen / dat hier mede aenghewesen wort de goede en quade toegenegentheden der Sterren / daer men onder is gheboren / ghelijck dese Hemel-teeckenen / elcke t'haerder tijdt hen crachten heymelijck in ons van boven instorten: met den aerdt der eerste Locht / die wy beginnen insuppen: doch is niet te ghelooven / dat vereenighde Sterren / soo tot quaet gheneghen maken / oft sulcx en is te keeren / en te matigen door de Godtlijcke goethept / als men hem ter deughtsaemhept aenwendt / als van jeught in goede onderwijsinghe opghevoedt wesende. Hier is oock t'aenmercken / hoe den Hemel voor der Aerde sorghvuldigh is / dat Godt van boven af schickt / oft gheeft Menschen drijvers / Herders / oft Heerschappers der Weerelt / daer dan Godt mede affsnijdt / plant / straft / betert / en handelt na zijnen oprechten wille onder den Menschen. Hercules is gheweest een uytnemenden Krijgh-oversten / waer door Godt zijnen wille heeft ghedaen: want Hercules veel wreede Tyrannen / schier de Weerelt over heeft gestraft / en den benouwde Menschen daer van verlost: oock in veel Landē goede Wetten stellende / den Menschen veel redelijcker en deughtlijcker wijse van leven aenleerende / dan sy rouw en onwetende gewent waren te leyden. Dit heeft den Poeten doen versieren / dat hy veel vreemdtschapen wreede ghedrochten / en schadighe ongliedierten heeft omghebracht. Eerst hadde hy twee Slanghen te worghen in de wiege / tot een besonder proefstuck zijner deught: waer by te verstaen is / trots / en ijver / te weten / een moedigh voornemen / en vergonnen / dat een ander ons in deughtsaemhept soude overtreffen / en eenen ijver yverigh en ernstigh den voorloopende t'achterhalen / en verre voorby te comen: Dees twee Slangen behoeftmen wel in de wieghe zijns voornemens vast te grijpen / en machtighte worden: want de deught wordt ghenoech coel oft coudt / als sy geen voor-beeldt tot naevolginghe en heeft t'aenmercken. Als nu een deughtsaem edel herte van jonghs dus gheprickelt is / vindt hy voor het eerste werck te bevechten een wreedt ghedrocht / den moedighen fellen Leeuw van den bosch Nemea, dat is / den hooghmoet / korselhept / verwaenthept / wreedthept / en woedmoedichept te bedwinghen en stillen: want dit is den Leeuw / die hem veel gheneert in de wildernisse van ons woest en onwetende verstant / en verderft het goede weynigh datter eenichsins in mach wesen. De Slanghe Hydra hoeft historische verclaringhe / om de Fabel uyt de waerhept t'onderschepden. Sthenel, Persei soon / bouwer van Mycenen, nae zijns Vaders doot / socht met Coningh Lerni Rijck / het zijn te verbreeden. Lernus, hoewel swack van vermogen / stelde hem moedigh tot eenen verweerkrijgh / dat sy beyde hun Landen ghenoech beschadighden. Coningh Lernus op zijn grentse hadde een stercke / die van gheleghenthept / en goede besettinge halven ghelijck onwinlijck was / gheheeten Hydra. Eurystheus begonstighende de sijde van Sthenel, sondt Herculem met een groote heyrcracht te beleghen en winnen Hydra, daer die van binnen groote weyre deden, met gewisse pijlen

Van de voorgheboort, en heerschappije Eurysthei over Herculem.

Natuerlijc, en leerlijck uytlegh, op Herculis wercken.

Van't Slanghe worghen.

Van den Leevw van Nemea te bevechten.

Geschiedighe verclaringhe van Hydra.

pijlen te schieten/ veel volcx ombrenghende / en als van hun een gheschoten/ oft doot was / quamen stracx een deel ander in de plaetse op de mueren oft vesten/ en dit waren de meuw-aenwassende hoofden. Eyndlinghe creegh Lernus hulpe van een machtigh Heere/ gheheeten Carcin, dat is Krabbe/ met veel volcx/ soo dat Lernus aldus versterckt/ quam om ontset doen : maer bleef in den veldtslagh doot / zijn macht werdt ghebroken / zijn stercke ghewonnen/ oock door Herculem verdorven / en verbrandt : hier was hem oock Iolas zijn Neef te hulp ghecomen. Nu by de verstierde Water-slange/ mach verstaen wesen de overdadichept/ en onmaetlijckhept der brasserijen/ oft dronckenschappen / daer veelderley quade Slangh-hoofden van zonden / en ondeughdighe snoodtheden uyt ontstaen/ en wassen : des sy door de deught der matichept/ en vyerighen eerlust eens goeden naems/ moet ghedoot/ en te nieten gedaen worden. Oock de gulden-hoornighe/ en coper-voetige Hinde/ moet door de deught (by Herculem verstaen) verwonnen worden/ te weten/ de goudt-hoornighe gierichept/ die vreckmoedigh maeckt/ en de coper-roestighe lichtveerdige oncuyschept/ daer den tijtel/ oft veldteecken van is/ den naem van Venus, de welcke onder den metalen by t'koper is geleken: want dit zijn schaedlijcke plagen voor den Menschen. Dus is te verstaen van alle ander ghedrochten/ dat het al zijn verschepden boosheden/ die de deught te verwinnen/ dooden/ en te verjaghen heeft/ om daer van te suyveren onse herte / sinnen/ ghedachten / en de weerelt onses gantschen gheests en lichaems daer van te suyveren / en onder goede Wetten te brenghen/ tot een eerlijck vroom leven. Het vijfde werck/ van Augias stal te suyveren/ heeft dit schiedigh uytlegh: dat Hercules deses Conings landt vruchtbaer maeckte / ick acht met t'mes uyt den stallen. Dat Geryon drylijvigh was / dat is / datse dry broeders waren van eenen wille / en eendrachtigh/ oft dat hy over dry Eylanden Overhooft was / en soo voort meer/ hier al te lang. Van den gouden Appelen hebben wy in't vierde Boeck verhaelt. Om dit gouden Appel-halen/ worden Herculi, van den ouden Beeldtsnijderen/ in de slincker handt ghemeenlijck ghemaeckt dry Appelen/ also men te Room aen den coperen op t'Capitolium / en den Marmoren in't Paleys oft heerlijck huys des doorluchtighen Cardinaels Farnesij, mach sien : welcke oock sonder beteyckeninghen niet en zijn : maer wijsen aen dry crachten Herculis, dat is/ der deught. Eerst/ te matighen den toorn: ten tweeden/ te mijden gierichept/ ten derden/ den wellusten te dwinghen/ en niet te dienen. Zijn Leeuws-huyt wijst aen/ een heerlijck Manlijck ghemoedt: zijn knodse/ de reden/ daer de deught op steunt : zijn pijlen / zijn goede Wetten/ die oock der deught voorderlijck zijn / om den Mensch (een cleen weerelt vergheleken) te suyveren van alle wanschapen/ onbehoorlijcke gebreken der Sielen / oft quade wercken. Hercules wort oock by de Sonne ghelecken: zijn twaelf wercken/ by de twaelf teeckenē des dweersen riems van den Hemel-cloot. Oock Geryon, en meer natuerlijcke uytlegginghe/ niet veel mede brenghende/ laet ick om corten geern achter weghen. Den onrechtveerdighen Cacus, wiens naem op het Arcadisch Kakos, is ghesept/ quaet: dat hy vyer uyt neus en mondt blies/ oft walghde/ was versiert/ om dat hy niet alleen een Vee-dief/ dan oock een brandt-stichter was. Hy is te vergheljjcken der valsche verleydighe wijsmakinge/ oft loghen/ die des deughts gehoorsame kudde heymelijck en dieflijck ontsteelt/ en eerselinghe / oft te rugghe ghewueldigh aftreckt / en brengt in zijn

Leerlijck uytlegh op Hydra.

Leerlijck uytlegh op de Hinde.

VVtleg op de dry Appelen, die men Hercules in de handt gaf oft maecte in voortijden.

VVtlegh op zijn Leeuws-huydt, knodse en pijlen.

Leerlijck uytlegh op Cacus.

doncker

doncker spelonckе der dolingẽ. Doch zijn ongerechtichept openbaer wordende/can teghen de deught niet bestandigh blijven: zijn schande wort ontdeckt/ de duyster-lievende valsche meeningẽ/als nacht-Wlen wijckẽ. Dat Hercules op Omphale soo verlieft was / dat hy door Vrouw-werck t'ocffenen van yeder bespot is gheworden: hem te laten van een Vrouwe heerschen / die sulcken uytnemenden verwinner was: wijst aen/dat een deughtsaem Man/tot den eyndt zijns levens/heeft voorsichtigh en wakende te wesen / om namaels niet te verliesen de deught / en den deughtlijcken eerlijcken naem/en goet gherucht/denckende dat de meeste macht en verwinninghe bestaet in zijn selven/ oft zijn eyghen quade gheneghentheden en lusten te verwinnen. Dat Hercules by den Goden ghenomen was / laten wy de voorverhaelde uytlegginghe blijvẽ. Dat Iuno, in den Hemel hem te Wijve gaf haer dochter Hebe, de Goddinne der jonghept/ is/ dat de Sonne/ doende t'onswaert haren keer/doet alles hergroenen/en wassen/en soo eenigh natuerlijcke uytlegginghe meer: wy moghen Hebe noch ghedencken in't toecomende Boeck. Ick mocht hier een deel vertellinghe voort brengen van Lucina, de suster van Apollo, dochter van Iuppiter en Latona, welcke nieuw gheboren wesende/diende stracx haer Moeder voor Vroemoer / ghelijck wy van Diana hebben verhaelt: want Diana, Lucina, Hecate, en de Mane / worden maer met namen / en eenighe crachten oft wercken/eenichsins onderschepden/doch al een dingh wesende: maer hier is niet sonders te vinden / oft eenighen sin te leeren/dan ghelijck wy van der Mane hebben verhaelt/ dat haer vochtichept in de gheboorte voorderlijck is. De Fabel van Galanthis, in Wesel verandert / brengt mede/ datmen Gode niet en mach lieghen/noch bespotten. Oock die van Dryope, wijst aen/datmen moet toesien/willens noch onwetens Gode niet te verbelgen. Het verjeughden van Ioalus door Hebe, heeft oock zijn uytleghsche meeninge / ghelijck die van Hercules voorhenẽ verhaelt wesende. Hebe Ioalum verjeughdet hebbende werdt te sweeren/ dat het geen Menschen meer gheschieden soude: Maer Themis Goddinne des Godtlijcken verbondts/ des gherichts / der voorseggingen/en des voorschicks/ heeft haer den Eedt belett / voorseggende / want den krijgh van Thebes most haest volghen / dan soude Callithoë van Iuppiter vercrijghen / dat haer twee jonghe kinderen stracx volwassen Mannen souden worden/om huns Vaders doot te wreken: verhaelt oock yet van eenen gulden halsbandt / daer veel quaets in voorsien was. Hier soudmen niet weten wat af maken/ten waer datmen de versieringe oft gheschiedenis van het begin tot den eynde wat breeder verclaerde als onsen Poeet / die dit soo maer een weynigh aen en roert: doch sullen eerst een weynigh behoeven te seggen/ wie dese Themis is/daer den Nederlandtschen Oversetter t'onrecht stelt in de plaetse Hecate, die wy in't sevenste Boeck hebben beschreven.

VVtlegh van Hercules, op Omphale verlieft.

Leerlijck uytlegh vã Galanthis, en Dryope.

Van Themis.

Themis was de dochter van den Ocean en Tethys, oft (so Hesiodus wil) van Hemel en Aerde: sy is geweest de suster Saturni, en de tweede Huys-vrouwe van Iuppiter, ghetrouwt wesende/baerde sy de Vren/ deurwachters des Hemels: dese heeten Eunomia, Dice, en Irene, de eenmoedighe onderhoudinghe der goede Wetten/des gherichts/en des vredes. Themis met haer dochter Dice, zijn de bysittende Raedts-vrouwen van Iuppiter, gelijck Plutarchus verhaelt/

Van Themis afcõst, en kinderen.

Themis, en Dice haer doch-

haelt/ daer hy bewijst/ dat Vorsten moeten wetende en gheleert zijn / dat is ghesept/dat recht en billichept zijn bysittige Raedts-heeren van Iuppiter, ghelijck ofmen seyde/ dat niemandt over het recht en waer ghewassen: waerom dat d'oude schrijven/ Iuppiter self niet soude connen bevelen/ sonder het recht/ oft gherechtichept/de welcke(seght Hesiodus)is maeght/ongheschepnt/en onbevleckt / en altijt bywoonigh met schaemte / kuyshept en eenvuldichept. Hierom hietmen dan den Coningē oudts tijts/eersaem/en eerlijck: want t'is behoorlijck / dat die minst te vreesen hebben/oock meer schaemte en eere hebben: waerom een Vorst heeft meer te schricken voor quaet te doen/als quaet t'ontfanghen. De Vren worden van Pausanias geheeten Carpo, en Thallote, de derde noemt hy niet. Carpos is gesept/vrucht/en Thallein, uytspruyten/oft botten: sy worden geheeten de traeghste van alle Goden/en brengē den Menschen altijts wat nieuws: sy en waren niet alleen van Homero geheeten deurwachters des Hemels: maer hadden oock werck den Wolcken van den Olympus,oft den Hemel te verdrijven: want dan wort den Hemel/oft de Locht (seghtmen) open/oft ontsloten: oock belemmerdē sy den Hemel al nae hen believen. Sy heeten met eenen naem Horévein, dat is/bewarē/oft wachtē/ om datse den Hemel bewaren. Sy zijn van t'geslacht der Gratien / oft bevallijckheden: ghemerckt Themis hen Moeder is de gherechtichept / en Nomos beteyckent Wet/Dice billichept/ en Irene vrede: welcke dry / te weten/ Wetten/ gerechtichept/ en vrede/bewaren en onderhouden de vruchten/ oft t'gebouw/ in plaetse dat krijgh / moetwille / en twist / alles te niet doen en verderven. T'is dan d'onderhoudinghe der Godtlijcke instellinghen / en Borgherlijcke Wetten / diese teelt en voortbrenght: Nademael Themis is die billichept/oft oprechtichept/ die de Natuere self des Menschen gheest heeft inghedruckt: als wesende t'beginsel daer de Wetten uyt zijn ontstaen. Iuppiter heeft dees oprechtichept ghetrouwt / en sy is van zijn gheslacht: want Godt is oprecht/ en ghetrouw. Iuppiter Vader der Vren/matight de Locht/dat is/Godt bewaert en onderhoudt de vrome / Hemel-ghesinde: want d'overvloedichept is geern van de vromichept verselt / en den hongher oft dierte wort van veel snoodtheden ghevolght: soo dat het onderschept der vruchtbaer/ oft magher tijden/wel den claersten spieghel is/om te sien oft te kennen s'Menschen goede oft quade wercken. Dus canmē verstaen/hoe den Vren de deuren des Hemels te bewaren is bevolen. By Themis is oock wel geweest het oudtste Gheypnnis / daer men der Goden antwoordt versocht te weten. Laet ons nu van haren voorghesepden Thebeschen krijgh vertellen / en halen hier voort den onsalighen/oft ongheluckighen OEdipum.

ter, Raets-vrouwen van Iuppiter.

Sin-gevende en leerlijcke uytleggingen op Themis, en haer dochteren, d'Vren.

Van OEdipus.

OEdipus was den soon van Laius, Coningh van Thebes, den soon van den voorleden Coningh Labdacus: desen Laius hadde tot een Huysvrouwe zijn suster/van s'Moeders weghe/oft de suster oft dochter van Creon, en was de schoonste Vrouw / die met ooghen mocht ghesien wesen / gheheeten Iocasta. Dees jonghe Vrouw bevrucht wordende/ was den Coningh Laius nieuwschier/om te voor-weten d'avontuere van t'kindt/dat hem soude geboren worden. T'Gheheypnnis van Apollo te Delphos antwoorde hem/dat hy van dat selve kindts handt soude sterven. Hy dit voorsegh ter hertē nemende/ soo

OEdipus gheboren, werdt door den voeten ghesteken, en aen eenen boom gehangen.

soo haest t'kindt gheboren was / gaf het een van zijner wacht / oft een ander Dienaer/om dat heymlijck om te brengen: welcken niet willende een werck-tuygh wesen van zijns Heeren onmenschlijcke wreetheyt: ten anderen / niet durvende heel zijn gebodt naelaten/verkoos den middelwegh: nam het kint/ doorstack hem beyde zijn voeten/ en stacker een wisse oft tije door/ en hinghet daer by aen eenen boom/ in een wildernisse by den bergh Cytheron, denckende dat het hulploos daer sterven soude: Maer Phorbas, een van den Herders van den Coningh van Corinthen Polybus, by gheval daer voorby comende/ hoorde dit arm kindts crijtende stem / des liep hy toe: ontbonden hebbende/ nam het mede nae Corinthen/en gaf het de Coninginne/de welcke onvruchtbaer wesende/voeddet op/ en haddet in sulcker weerden/ als oft haer van den Hemel af gesonden waer gheweest: en om dat hem de voeten van de wonden doe gheswollen waren/ werdt hy OEdipus, dat is/swil-voet/geheeten: want Oidein, is swillen/ en Pous, is voet ghesept. Eenighe segghen/ dat den Vader Laius hem self de voeten doorstack/en liet hangen op den bergh Cytheron, den Dieren ten besten / dan dat de boden sulcx niet en deden: maer schonckent de Coninginne van Corinthen. OEdipus ghecomen tot ouderdom/en vernomen hebbende/ niet te wesen Polybi, des Conings van Corinthen soon/ nam voor hem te ondersoecken en weten wie zijn Vader was/en toogh nae t'Gehepmnis Apollinis te Delphos: welck hem antwoorde / dat hy zijn Vader soude vinden te Polyben. Dus daer ghecomen wesende / zijn hem zijn maghen oft vrienden onbekent in't ghemoedt gecomen op den wegh. Laius hem oock niet kennende/ noch niet denckende dat hy leefde / riep aen hem seer straflijck/ en hooghmoedighlijck gebiedende uyt den wegh te wijcken/in sulcker voeghen/ dat hy weygerende daer tegen opstont/ en handt aen wapen slaende/ zijn Vader dus onwetende ombracht. Hy van hier vliedende/ is metter tijdt ghecomen nae Thebes. Nae den doot van Laius, heerschte aldaer Creon, den schoonbroeder van Laius, die soo van een vreemt onbekent Man was verslaghen. Nu hadde Iuno, vyandige der Thebaners/hun toegestiert een schadigh wreet ghedrocht/Sphinx geheeten/en was de Dochter van Typhon en Echidna: dit hadde Ma ghden hooft en lichaem / Leeuws voeten en steert/ en Voghelwiecken: oft (soo Clearchus seght) Maeghden hooft en handen / Honden lijf/ Menschen stem/Draken steert/ en Leeuws clauwen. Ander seggen/ dat het voor-lijf Leeuw was/ de naghels van eenen Grijffoen / en de vleughels van Arendt: dit als een gheessel der Thebaners/ hieldt hem by Thebes, aen den wegh/ in eenen bergh/geheeten Sphincus, oft Phyceus. Dit Sphinx quam uyt zijn hol/en viel op den voorby-gangers/ hebbende altijt eenige strick-vragen/ oft doncker raedtsels te lossen/ welck hem de Muses leerden: en wiese niet raden conde/ werdt stracx van zijn grouwlijcke clauwen verscheurt en gedoodt. Dees Raedtselen waren / nae dat de voorby-ganghers voor Landtsaten oft volcken waren/maer dat het die van Thebes gaf te raden/was: Welck Dier smorghens viervoetigh / smiddaeghs tweevoetigh / en s'avonts drpvoetigh was. Dit seght Asclepiades aldus:

OEdipus doodt onwetende sijnen Vader.

Van het vreemt en wreedt gedrocht Sphinx.

Het raedsel van Sphinx.

Vier voeten, twee, en dry, heeft ergens eenigh Dier,
Dat niet heeft als de stem, en stem verandert schier,
Dat gheen Dier meer soo doet, van al wat vlieght om hooghe,
Oft swemt in natte Zee, oft wandelt hier op't drooghe:

Maer

Maer als dit Dier begint met veel voeten te gaen,
Begint hem al zijn jeught, en al zijn cracht vergaen.

T'Godtlijck voorschick was over dit Sphinx, dat soo haest als yemant zijn vrage loste/ dat het most sterven: nae dat het een deel Menschen om hals hadde ghebracht/ die vergeefs pooghden dit raedtsel te beduyden. Creon liet uytroepen met trompet/ dat wie des Sphinx raedtsel con raden/ en alsoo het landt verlossen van sulck een grouwsaem plaghe/ soude te loon hebben de Croon en t'Coninghrijck van Thebes, en trouwen de schoone Iocasta, Weduw van den Coningh Laius. OEdipus comende nae Thebes, vindt op den wegh dit Sphinx, welcks raedtsel hy loste en uytleyde/ seggende: dat t'voorseyde Dier was den Mensch/ die in zijn kindtsheyt cruppende over handen en voeten/ wert geseyt op vier voeten te gaen/ doch eyghentlijck maer twee voeten en heeft: maer wanneer hy van ouderdom beswaert/ op eenen stock beghint te steunen/ dan wordt hy ghesept drievoetigh te wesen/ en dan vergaet zijn macht. Dit uytlegh ghehoort/ Sphinx was soo toornigh/ dat het hem van een hooghe clip af wierp/ en den hals brack: soo dat die van Thebes werden verlost van zijn wreetdadicheyt. OEdipus quam verwinnigh in Thebes, en om datmen hem achtede te wesen soon van Coningh Polybus, werdt hem t'Rijck van Thebes ggheven/ en te Wijve Iocasta, zijn eygen Moeder/ doch onwetens: by welcke hy hadde twee sonen/ Etheocles, en Polynices, en twee dochters/ Antigone, en Ismene, soo dat zijn kinderen/ oock zijn eygen Broeders en Susters waren. Doe eyndtlijck OEdipus quam te weten zijn grouwlijcke bloedtschande/ en Vaderslacht/ was soo heel seer bedroeft/ dat hy hem selven straffende/ de ooghen uytstack/ en liet hem (blindt zijnde) leyden van zijn dochter Antigone, verliet zijn Rijck/ en besteldet zijn sonen te heerschen onderlinghe telcken een Iaer by beurté/ en vertrock hem t'Athenen. Dese Broeders dus verdragen/ Etheocles den oudtsten de Croone d'eerste Iaer beseten hebbende/ wouw Polynicem zijn broeder die niet overlaten/ seggende niet te voegen/ dat een Rijck twee Coninghen soude hebben. Waerom Polynices seer t'onvreden/ quam by Adrastus, den Coning van Argos, die hem te Wijve gaf zijn dochter de schoone Argia, en hiel hem gheselschap met noch vijf ander cloecke Heeren/ en Krijgh-oversten/ zijnen broeder te gaen bekrijgen/ en Thebes belegeren/ het welck gheschiede met goede gheschicktheyt/ en groote heyrcracht. Tot desen Thebeschen krijgh/ behoefdemen sonderlinghe den gherader ost voorsegghcr Amphiaraum, den welcken voorsiende datter hy soude doot blijven/ weygerde mede te trecken/ hem verborgen houdende. Maer zijn Huysvrouwe Eriphile bedroogh en wroeghde hem: want sy hadde haer laten omcoopen/ met den gulden halsbant/ daer veel quacts in versien was: den welcken van Vulcano gesmeet/ Venus eerst hadde gegeven aen Hermione, de dochter van Menelaus, en de schoon Helena. Eriphile dan seer lustigh nae dit costlijck Juweel/ verriet haren Man: den welcken vertreckende/ wetende dat hy nemmeer weder keeren soude/ en dat zijn Vrouw de oorsaeckster zijns doots was/ ghebOodt zijn soon Alcmeon, te dooden zijn Moeder/ als hy doot soude wesen. Ten liep niet langh aen/ Amphiaraus wesende voor Thebes, gheseten op zijnen wagen/ werdt van der Aerden ingheswolgen: en Capaneus de mueren beclimmende/ wert van den blixem doot geslagen: dit was die voorseyt was/ van niemandt te mogen gedoot zijn/ als van Iuppiter. Doe men desen Capanei lichaem verbrande/

OEdipus raedt t'raetsel, hy wort Coningh van Thebes, en trouwt onwetēs zijn Moeder.

OEdipus straft hem selven, en steeckt hem de ooghen uyt.

brande/quam Evadne zijn trouwe Bruydt/en wierp haer selven in't vyer. De twee ghebroeders/ Etheocles, en Polinices, ontmoetende malcanderen in den strijdt / hen d'een den anderen oock ombrachten. Alcmæon, nae de doot van zijn Vader Amphiarus, volbracht zijns Vaders gebodt/en doodde zijn Moeder Eriphile, en nam haren halsbandt: maer hy wiert sot/oft rasende/tot dat hy den halsbandt had gegeven Alphesibea, de dochter van Phegeus, de welcke hy te Houwlijcke nam/en gingh eenigen tijt daer nae tot Acheloum, daer hy op zijn dochter de schoon Callithoë verliefde/ en haer te Wijve nam/haer belovende den halsbandt: den welcken halende by Alphesibea, zijn voorige huysvrouw/werdt door haer broeder omghebracht: en Callithoë, wetende de doot van haren Man/ badt Iuppiter, dat de twee kinderen/diese by Alcmæon hadde/ en die noch cleen waren / mochten stracx oudt en volwassen worden/ het welck sy van Iuppiter vercreegh / om huns Vaders doot te wreken / t'welck oock geschiedde. Hier hebb' ick nu verhaelt en verclaert de voorsegginge van Themis, hoe die volcomen/en gheschiedt is. Nu hoefden wy neffens dese Fabel van OEdipus, wel de gheschiedenis te weten / om te weten waer op dese versieringhe rust oft ghebouwt is. Aengaende dat OEdipus ter verhaelder oorsaeck / alsoo een vondlingh soude zijn gheweest/ en alsoo opghevoedt/ dat ghelijckt wel gheschiedenis: maer dit Sphinx, ruyckt ymmer gheheel versierich. Maer om verstaen watter de waerheyt van is: men seght dat Sphinx was Vrouwe/ die haer begaf op de groote wegen tot roovē en stelen/ontrent dē bergh Phyceum, staende altijts neerstigh op de wacht/om te overvallen en berooven eenigen voorby-ganger/en sy hiel haer in dit geberghte/tot dat haer OEdipus overviel met eenen hoop Corinthers/ en haer versloegh/ alsoo Strabo tuyght in zijn negenste Boeck. Strabo seght oock / dat Sphinx langhe tijdt ter Zee met ander Zee-roovers roovende / haer wesen hadde besonder op de kuste van Anthedon: daer nae de Zee verlatende/ oeffende den selven handel te lande. Dat sy den voorby-reysers t'ontbinden gaf knoopen der raedselen/ die niet t'ontdoen en waren/ seggen eenige/was/dat de plaetse oft den bergh/ daer sy haer onthiel / soo steyl / en soo quaet te climmen was / dat haer niemandt en con betrappen / tot dat OEdipus t'gheberghte met zijn heyr inghenomen/en met veel laghen beset hadde alle sijden en weghen/ datse ghecregen werdt. Ander seggen/datse doch haer ghevangenen scherpe raedselen voorenleyde/ en datse onbeschadicht aen lijf en goedt/liet vry henen gaen/diese raden conde. Nu/ om uyt te drucken haer wreetheyt / hebben de Dichters haer by ghevoeght verscheyden leden der wilde Dieren / als Leeuws clauwen / en Griffoens nagelen/en Vogel-vlerckē/om uyt te beeldē de wreede rooverijē en de snelheyt der straetschenders/die haer gesellē waren. Philochores in't Boeck der Offerhandē/seght/dat OEdipus door den raedt van Minerva, de wijsheyt/ hem listlijck onder haer gesclschap voeghde/ onder decksel vā haer rooverijen te helpen uytvoeren / en dat hy daeghlijck alsoo eenigen tot hem nam/ tot dat hy ghenoechsaem was/ haer/ en haer ghevolgh/ t'overvallen en verwinnen. Dit beschickt hebbende / bracht hy haer doot lichaem op eenen Esel binnen Thebes, alwaer hy van den Borghers was tot eenen Coningh aengenomen/ als die listigh en Mans genoech was/hun Stadt tegen de noodt der vyanden te moghen beschermen / alsser krijgh voor handen waer. Doe trouwde hy onbewist zijn Moeder. Ander meer historische verclaringhe voorby gaende/

Etheocles en Polinices dooden malcāder.

Geschiedighe verclaringhe vā Sphinx, en OEdipus.

dunckt

dunckt my tijdt/yet leerlijcx hier uyt te nemen: want t'is wel te dencken/dat met dese Fabel van OEdipus,en dit seldtsaem Sphinx, yet besonders gemeent wordt: naemlijck met dit Sphinx, waer van ick doch by niemant yet ghevonden hebbe/ dat veel slot heeft/ oft begrijpt/ oft t'ghene my volcomelijck heeft connen ghenoegen. Wy sullen dan by dit schaedlijck Sphinx verstaen/ t'meest ongheluck en plaghe der Weerelt/ het onverstandt/ welcker Vogel-wiecken beteyckenen de lichtveerdighe ongheſtadicheyt/die uyt haer ontstaet: de clauwen des Leeuws oft des Griffoens / Hondts lichaem/ en Draken steert/ de wreetheden/onrechtveerdicheden/nijdicheden/ en boosheden/ die sy ter Weerelt baert/ onder den sterflijcken en cort tijdt levighen Menschen/ datse haest niet en behouden / dan slechs de ghedaente van hun Menschelijck uyterlijck gheschapen wesen/en de stem: want de wercken niet dan onredelijck en beestlijck en zijn/te weten/ daer het onverstant zijn heerschappije heeft/waer door het aldus menigh Mensch doodet/en te nieten brengt. Nu en isser geené middel/om dit fel ghedrochtigh onverstandt te verwinnen/dan met dit moeylijck en swaer Raedtsel te raden/en verstaen/dat is/volcomelijck te begrijpen/wat den Mensch self is/ hoe ellendigh hy naeckt geboren wesende/ van selfs eten/ drincken/ gaen/noch staen en can/ cruppende over handen en voeten/ghelijck een viervoetigh Dier. Daer naer op twee voeten eenen corten loop ghedaen hebbende/op den avondt zijns ouderdoms met stock oft cruck hem moet onderhouden / gaende als met drij voeten nae zijn nachtsche doncker graf toe wandelen: in welcke reyse/ tusschen wiege en graf/ hem veel swaerheyts en commers ontmoetet: dit met al s'Menschen ellendicheden wel t'overwegen en overlegghen/ en daer by oft beneffens door dit bedencken te leeren opmercken/ waer toe wy gheschapen zijn / wat wy ter Weerelt te doen hebben / en watter onse boodtschap is/ wat wy onsen even Mensch schuldigh zijn/ en op dat woordt Even wel te letten/ om even leeren doen aen onsen even Mensch/ gelijck wy even wilden dat ons geschiede/ t'welck een volcomen wijsheyt is. En om hier toe te comen/ hoeftmen dit moeylijck Raedtsel eerst recht wel te treffen/ te weten/ de kennisse zijns selfs/daer veel duysenden/om het qualijck raden oft missen van dit Raedtsel/ door het onverstandt worden jammerlijck verslonden: want het is een Raedtsel/ dat van weynigen getreft can worden: doch een recht beginsel der volcomen wijsheyt/en self een groote wijsheyt wesende. Want(also Plutarchus verhaelt)de Staet-heeren van heel Grieckland lieten boven de deuren van die openbaer vermaerde Kerck van Apollo te Delphos niet schrijven d'Odyſſeen,oft Iliaden Homeri, noch de sang-gedichten Pindari, maer wel dees corte sin-ghevende spreucken: Kent u ſelf. Niets te veel. En/ G'loft maeckt ſchult. Ick meen oock in groote gulden Letteren: als woorden /die veel in hun corthevt begrijpen: bysonder dit/ Kent u self. Welcke self kennis en bestaet niet/in't weten/hoe men genaemt/ wiens soon/ oft van wat geslacht men is: maer te kennen zijn eygen swackheyt/onvermogen/broosheyt/onbequaemheyt/onmaticheyt/bloohevt/korselheyt/en ander gebreken. Daer neffens al zijn genegentheden/en begeerten/wel t'onderscheyden/ om de schadighe/ onvoeghlijcke / en oneeerlijcke t'onderdrucken / af keeren/en vermijden/en de nutte te volgen oft nae te comen. Voorts ghelijck als in de Fabel van Dryope, wordt hier ghetoont in d'onwetende Vaderslacht/ en bloedt-schande OEdipi, daer veel swaerheyt en jammers uyt ontstondt/

Leerlijck uytlegh vā het Raedſel vā Sphinx.

Leeſt de voor-reden Plinij, op ſijn 7. Boeck.

VVaer in ſelfs kennis beſtaet.

dat

dat Godt oock groot mishagen heeft in onwetende zonden oft misdaden / dat den Mensch behoort verstandigh / wijslijck / en voorsichtigh in alle dingen te handelen: want hadde OEdipus zijn onbekenden Vaders ouderdom / en zijn jongheyt maer wijslijck aenghemerckt / en hem ootmoedelijck den wegh ghewecken / hy waer tot de Vader-slacht niet comen: hadde hy oock te vooren wel ondersocht wiens soon hy was / hy waer soo niet bloedtschandigh geworden. Maer (soo men seght /) te voor ghedaen / en nae bedocht / heeft menigh in verdriet ghebrocht. By Eriphile wort aenghewesen / hoe schaedlijck de begeerte des rijckdoms is: oft / hoe de Gierichheyt den Mensch verblindt / te doen dinghen / die de Natuere / liefde / en redelijckheyt wederstrijden: voorts hoe alle boosheden hen eyghen roeden plocken / oft straffingen mede brengen / om hen Meesters oft werckers mede te quellen oft verderven. Van Tithon in eenen Stapel / hebben wy voor henen by Aurora wat uytlegginghe ghedaen. In de morringhe der Goden / over het verjonghen der Menschen / daer sy van Iuppiter ghestilt worden / is bysonder t'aenmercken de cracht van het recht / dat Iuppiter seyde / selfs te moeten gehoorsamen. De bloedtschandighe onbehoorlijcke liefde van Biblis, tot haren broeder Caunum, beyde kinderen van Miletus, den soon Phœbi en Cyana, de dochter van den krunckelighen oft cromloopenden Meander, wijst aen / hoe crachtigh in de Jeught / oft in den Mensch / door onbedachtheyt oft roeckeloosheyt / can ontsteken worden het vyer der oncuysscher begeerte / t'herte soo verblindende / dat bloedt-graden / Godlijcke Wetten / taemlijckheyt noch eerbaerheyt / en worden aenghesien: waer naer dickwils een jammerlijcke droefheyt / ghelijckende een versmiltinghe in tranen / volght / oft t'leste ghrecht is. Waer by de Jeught sal gheleert wesen / zijn lusten te matighen / niet begeerende oft bestaende / dan dat voor Godt en Menschen eerlijck is / en loflijck bestaen mach. De Fabel van Lycus, die aen den Goden wel hadde willen begeeren / dat Telethusa zijn Vrouwe eenen soon baren soude / en geboodt haer t'kint te dooden / soo't een Meyské waer / bewijst ghenoech s'Menschen groote dwaesheyt / dat hy dickwils wenscht oft begeert schadighe oft onbetaemlijcke dingen / willende Natuere ghewelt doen / teghen den wille Gods / ghelijck de openbaringe van Inachis, oft Isis, met haer gheselschap / daer tegen radende / genoech aenwijst. Van Isis mocht ick noch yet verhalen: maer wy weten niet leerlijcker van haer te segghen / dan wy van haer onder den naem Io, in't eerste Boeck hebben ghedaen. In dees openbaringe was oock / die met den vingher op den mondt de stem inhoudende / was ghewendt het swijghen aen te wijsen / welcken onsen Poeet niet en noemt: doch wordter mede ghemeent Herpocrates, die men houdt voor den Godt van het swijghen / helen / oft heymelijckheyt verborghen te houden: dat welck oock een deuchdlijcke goede zede is. Want ghelijck een Ader / die verstende / haer selfs vernielende / jongen baert / en doot blijft: also can een onversienigh clappaert / door zijn eyghen woorden / hem selven in schade en uyterste onghval breughen. Waerom den Roomschen Metellus, hem van een jongh Hooftman ghevraeght wesende / wat zijn meeninghe was te doen / aengaende eenighen aenslagh / oft yet heymelijcx dat den krijgh belangde / seer wijslijck antwoorde / segghende: Wist ick dat mijn hemde mijn voorneem oft heymlijckheyt wist / ick trocket uyt / om in't vyer te werpen / en te verbranden: denckende of zijn voornemen oft meeninge / tot zijn schade oft schande / mocht openbaer en

Leerlijcke uytlegginghe op Eriphile.

Leerlijck uytlegh, oft aenwijs op Biblis.

Van Herpocrates, en t'nut des swijgens, en te veel clappens schade.

ver-

verbreydt worden: want de woorden zijn (nae des Poeten segghen) ghevleughelt. En gelijck het niet licht te doen en is, eenen Voghel weder te crijghen, als hy een reys uyt der handt is laten ontvliegen: alsoo canmen ooc een woort niet weder in de mondt halen, alst daer uyt is gheworpen: maer t'vlieght, slaende zijn lichte vleughels, en verbreydt hem van d'een tot d'ander. Een Schip van de crachten der Winden ghedreven, can men met anckers en touwen stillen en vast leggen: maer somtijts een woort uyt de haven des monts ghevaren wesende, daer en is ree, oever, noch ancker, daer het stil ghehouden can worden: maer drijft met groot gherucht op een clip, en doet zijn Meester, daer het van uyt gecomen is, verdrincken, en te gronde gaen. Daerom dewijl het veel snappen can schadelijck wesen, geboodt Pythagoras zijn leer-jeught, voor eerst te leeren vijf Jaer langh swijghen, dees Schole oft lesse noemende Echemythie, soo veel als tonghe-dwangh ghesegt: Want wie niet maetlijck swijghen can, die sal qualijck oock connen maetlijck spreken. Dat Telethusa haer tonghe conde bedwinghen, was oorsaeck, dat Isis van der doot verlost werde, en opghevoedt in Mans cleederen, welcke daer naer Man gheworden is. Welcke versierde veranderinghe niet aen en wijst, dan dat somtijden een dochter wel opghevoedt wel ghelcert, en gheschickt in vernuftighe Consten, die den Vrouwen onghemeen zijn, is by elcken in verwonderinge, dat sy soo bequaem is, yet te oeffenen, wercken oft bedienen, als eenigh Man, daer naemaels haer selven, haer Ouders, oft Man, en ghesin, oock nut en voordeel van mach gheschieden.

Leest by Plutarchum, van het te veel spreken.

VVtlegh oft aenwijs van Telethusa, en Isis.

Eyndt des neghensten Boecks.

Wtlegginge, en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Door C. V. M.

Het thiende Boeck.

In dit thiende Boeck vinden wy voor eerst den Thraeischen soeten Vedelaer, bruyloftende met de schoon Euridice: hy is gewcest den soon van Apollo, en (ghelijck wy elder hebben ghesept) van Calliope. Tot deser Bruyloft quam van Creta den Bruyloft-Godt uyt de gheluckighe Echtschap van den nieuw gheworden Man Iphis, ghevloghen in het Thracische Ciconien, daer hy niet dan droef voorteecké gaf: want hy toonder geen blijde aenschijn, noch sprackier geen statighe woorden: de Toortse der trouwinge, die den Godt in de rechter handt hadde, was niet dan roock: want doncker brandende al nat van tranen, dede niet dan sparcken en kraken. Corts gingh de Bruydt met den Nayaden, seght onsen Poeet: maer Virgilius seght, den heelen Choor oft gheselschap der Dryades, in't groen haer vermeyden, en werdt gesien van den eersten Bye-man, den jonghen Aristeus, Coningh van Arcadien, diese verlieft nae jaeghde, doe haer voorvluchtige die dootlijcke slang-betighe hiel-wonde, in Plutonis doncker Rijck dede neder dalen. Soo onsen Poeet, en Virgilius int

Van Orpheus.

vierde

vierde Boeck des Landtwercks verhaelt/ oock Orphei hertseer/ zijn Dieren temminghe/beweghen der onbevoelijcker dinghen/ Helle-vaert/en ongevallighe wedercomst/ met nieuwe droefheyt/ om het tweede verlies zijner meer als lijf gheliefde Huysvrouwe. Maro verhaelt/dat hy geern weder hadde gekeert/ om besoecken/ of hy der wreede Hel-geester vorsten/ met zijn oor-suyckerige clinckende ghereckte senuwkens/ hadde connen herversachten. Maer wat soud' hy doen? Den grijsen onmedooghschen Veerman wouw hem met zijn rotte ghelapte Schuyt over de drij Helle-vloeden/ Acheron, Styx, en Cocytus,niet weder voeren. Desen Helle-vlieten wachter/Charon gheheeten/was den soon van Erebus en van der Nacht. Desen Erebus was van Chaos volck/ en niet een hayr beter geseyt/als een grouwlijcke/coude/doncker/diepe plaetse der verdoemde Sielen/oft der ghener/die op dese Weerelt veel quade stucken begaen hadden/ en wierden daer wreedelijck ghestraft. Nu desen Helle-schipper/wort van Virgilio in het seste Boeck uytghestelt/oudt/grouwlijck/smodsigh/en vuyl/ hebbende eenen dicken/bekrosen/gelockten baerdt/met grouwlijcke stadigh' open vlammend' oogen/ en een swerte oude vodde hem op den schouderen gheknoopt hanghende. Zijn neeringhe was / alle de Sielen der ghestorvenen van der Weerelt/ die hem Mercurius toebracht/ over te schepen in de Helle. Hier toe leyden d'oude Heydenen hun dooden tot veer-ghelt in de mondt een penninckxken/om den Schipper te betalen/om datse misschien niet wederom ghesonden souden worden: dit stuck gheldts by den Griecken hiet Danace, het was (meen ick) ontrent vijf duyten weerdt. Maer of hy te seer verleghen werdt / oft hem voor Pluto beclaeght hadde / het veer werdt eenen braspenningh/ oft twee van de verhaelde penningen: En de Hooftlieden van Athenen/die meer waren als t'ghemeen volcxken/ gaven drij penningen/ om de heerlijcke sitplaets te hebben. Waer by het ghelceck/ of de Helsche Borgerije oock metter gierichheyt behangen was. Eenige weynige heeft hy levende overghevoert/ desen Orpheum, Herculem, Theseum, Pyrithoum, en AEneam. Dan daer was een sorghlijck water / datmen niet en mocht drincken : want dit was van sulcke cracht/dat het alle voorleden dinghen dede vergeten/waer door datse den wederom-wegh/jae de Weerelt vergeten souden hebben. Dese onthoudens vyantsche Vliet hiet Lethes, dat is/ verghetelheyt. Alle versieringen overgeslagen/ Orpheus van Thracien is een uytermaten uytnemende Man gheweest. Hy soude hebben gheleeft hondert Jaer voor den Troyschen krijgh / ten tijde van den vermaerden Hercules. Doch schrijven eenighe/ dat Hercules in den Troyschen krijgh self was. Orpheus seghtmen te wesen den eersten Hemel-condigen der Griecken: soo dat Lucianus meent/dat de Griecken des halven niet hebben gheleert van den Egyptenaers/noch Ethiopische: maer dat Orpheus, den soon Oagri, en van Calliope, hun daer eerst in heeft onderwesen: doch niet dan onder constighe decksèlen/om dese edel Const niet soo ghemeen onder t'volck te brengen/dan verwonderlijck te maken. Hy was (soo Pausanias ghetuyght) d'eerste/die openinghe gaf/ oft openbaerde de Godlijcke verborgentheden/en de ghemeen Godsdiensten te voorschijn bracht/en de wijse/hoe men den ghemoeden der Goden con versachten/ en met wat Offerhanden men de snoode en quade wercken mocht reynighen. Hy heeft veel spitsighe en nutte vonden voortgebracht. Hy was een leer-jonger van Linus, en also wijs Man/als te dier tijdt de Eeuwen vermochten/wel ervaren in de

Van Charon, en de Helsche Vlieten.

VVat veer-ghelt de Sielen gaven, om in de Helle te varen.

Geschiedsche verclaringe op Orpheus.

Godlijcke dinghen: ghelijck zijn Boecken (hoe weynigh van hem noch overbleven) ghetuyghen. Eenighe achten / dat Orpheus en Amphion zijn gheweest van de wijste van Egypten/ick achte so veel als Toovenaers. Het verlies zijner Boecken wordt by den Geleerden seer beclaeght/ te weten/ van de onderlinghe teelinghe der hooft-stoffen: de cracht der liefde der natuerlijcke dinghen: den strijdt der Reusen teghen Iuppiter: van d'ontschakinge van Proserpina, en d'avontueren van Ceres: de wercken van Hercules: van de verborghen Antwoorden der Goden: van t'waernemen van t'vliegen der Vogelen/ met de beduydinghe/ oock der droomen: en meer Boecken/ die hy in't begin van zijn gulde Vlies-reyse verhaelt ghemaeckt te hebben. Dit Reys-boeck/ oock dat van der Goden Lofsanghen / en van Gesteenten / is van hem noch voor handen. Plutarchus in't Mael der seven Wijse seght/dat den oudt-strijdschen Orpheus geen vleesch en at binnen al zijn leven: waer in Pythagoras namaels zijn naevolgher is gheworden: en al die naevolghden hietmen / datse waren Orpheusche / te weten/ die sich ghenoeghden met veldt-ghewas/ sonder t'eten het ghene dat leven heeft ontfangen. Van zijn doot zijn verscheyden meeninghen. Pausanias seght/dat de Thracische Vrouwen/dronke wesende/ hem doodden / om dat haer Mannen achter hem liepen / om zijn spel te hooren/dat weynigh ghelijckenis heeft. Apollodorus verhaelt een versierde oorsaeck van Calliope,dat haren soon door de verhaelde Vrouwen gedoodt was/ daer toe door Venus opgherockt / om dat Calliope den schoonen Adonis haer niet toe en hadde gewesen/ dan haer en Proserpina hem by beurten te hebben: want sy t'schil in haer oordeel hadden ghelaten. Ander segghen/ dat Venus de Thracische Vrouwen so op Orpheum verlieft maeckte/dat elck hem willende hebben/in desen twist hem aenvallende/so elck om t'langste trock/dat hy van hen heel in stucken gescheurt wert. Een ander seght/dat hy ging nae een oudt Geheymnis/daer men de Sielen weder soude doen comen/het welck hy niet connende vercrijgen/ en dat hy in zijn meeninge bedroghen was/doodde hem selven. Dit soude yet gelijcken: waer hy niet sulckē uytnemendē/wijsen/verstandighen/ en Godsdienst-liefdigen Man geweest/ als hy beschreven wort. Veel minder ghelijckt t'ghene onsen Poeet een weynigh aenroert / dat hy den Thracische soude hebben gheleert een grouwlijcke wellustichept: waer by ander voeghen/dat hy nae t'overlijden van Eurydice, verachtede de liefde van alle ander Vrouwen/willende Weduwer blijven/ sonder hertrouwen/ ontradende yeder oock te trouwen / bewijsende dat een Vrouw/ sy mocht goet oft quaet heeten/was niet als een schaedlijck quaet in deser Weerelt. Also nu veel de Vrouwen begonden in onweerden hebben / datse oot geen Houwlijck aengaen wilden/hebben haer de Vrouwen op den armen Orpheum ghewroken/ bootsende d'Offerhande Bacchi te doen/scheurden hem. Meer oorsaken laten wy varen: want de vertellinghen van soo oude dinghen vallen menigherley/ te meer om de versieringhen/die de Dichters op veel geschiedenissen hebben ghebouwt. Orpheus wort gheseyt soon van Apollo en Calliope, oft van Polhymnia, om dat hy seer veerdigh/ en bequaem was in de Const der welsprekenthept/ bysonder in ghedicht. En men noemde doe ter tijdt alle eerlijcke en loflijcke Mannen/kinderen Gods: meenende dat de Sielen van so doorluchtighe/waren in hun lichamen ghedaelt/ uyt eenighe Hemel-teeckens / besonder uyt de Sonne. Hy heeft daer in't Landt dat heel rouw en beestlijck volck/

Verscheyden meeninghen vā de doot Orphei.

Gheschiedighe uytlegginghe op Orpheus.

met zijn wel seggen/en soete redenen/getrocken tot een beleefder/ en Menschlijcker wijse van leven/leerende hun bouwen huysen/en Steden/Borgerlijcke Wetten ghehoorsamen / en Houwlijcke reghelen onderhouden: want dit was oudts tijts het ampt der Poeten: het welcke waren wijse / eerbare / en ernstighe Mannen/die den grooten/oft machtighen/op hope van geschencken niet en vleyden: maer hun versen en ghedichten waren ghehouden te wesen seer heylige Wetten/en Godlijcke verborghentheden/soo dat de Steden hebbende geschillen/hun verdroegē op het gedicht van eenigh Poeet oft Dichter/ als op een treflijck/en volcomen oprecht Richter. Dit is dan geweest het soet spel van Orpheus, en het Dieren tammen / alsoo Virgilius oock tuyght in een Epigramme/die ick heb overgheset / en ghevoeght achter het Boer-ghesang/ en Landt-werck/daer men dat lesen mach. Oock verstaet het Horatius soo in zijn Dicht-const/segghende op dese meeninghe:

Orpheus der Goden Tolck, wijs, heylich, cloeck van zeden,
Heeft t'woeste volck gheleert, hem t'onderwerpen reden,
Geen moorden meer te doen, noch wreedt te leven vremt
Dus heeft hy Leeuwen wreedt, en Tygers woest ghetemt:
Aldus heeft Amphion ghesticht oock Thebes mueren,
En met zijn snaren-spel den steenen doen berueren,
En soo te saem ghebracht met zijn wel-spreken soet.
Dit was in ouden tijdt het Ampt der Dichters vroet,
Het eyghen van t'ghemeen, met recht wel t'onderscheyden,
Oock t'heyligh' van t'onreyn, en met verbodt te leyden
T'volck van oncuysheyt vuyl, in wettelijcken Echt,
Te bouwen Stadt en VVet, om nae te leven recht.

Om cort te verstaen / door wijsheyt/en welsprekenheyt / met Orpheo en zijn snaren-spel aenghewesen / oft beteyckent worden/ ghetemt/ en verweckt tot naevolginghe der wijsheyt oft reden/ Menschen van verscheyden ghenegentheden: by de Boomen/ die tot hem quamen oft volghden / verstaetmen / die diep ghewortelt zijn in hun valsche meeninghen: by den Vlieten/ d'onstadighe en oncuyssche/ welcke als sy niet door wijsheyt/belet oft bekeert en worden / loopen ter Zee des bitteren verderfs en ongheval s / daer sulck leven toe streckt: by Leeuwen en Tygers / de wreede: by Vossen / bedrieghlijcke/ en soo voorts. Oock soude Orpheus d'eerste zijn gheweest/die de seven Vedelsnaren/ nae t'ghetal der seven Planeten / heeft op de rechte mate ghespannen en ghepast. Hy was soo heel constigh/en wel ter tonge/ dat hy der Menschen neder ghevallen benouwde / en wanhopighe ghemoeden weder op hielp / en dede stijghen in den voorighen/vredighen/ gerusten/ en vroplijcken staet/hebbende ghestilt de beroerten/ en verstueringhen van hun sinnen / en verstandt: wie gewislijck soo veel te wege can brengen/is al een besonder dapper Man/ die meer uytrichtet/ als eenigh ander/die niemanden en leeft/noch nut is als hem selven. Nu dan Orpheus hebbende de Helle gevredight/te wetē/de becom-mernissen/en beroerten des gheests/ versochte in de Weerelt te brenghen Euridice, de welcke/so den naem mede brengt/ niet anders en is/als recht/en billichept. Sy daelde weder in de Helle/ door de al t'onverduldighe liefde Orphei: om dat niet van noode is te wesen / al t'onmatich in te begeeren recht: ghemerckt s'gheests beroeringhen door reden versacht/ en ghestilt worden. Hier

Leerlijck uytlegh op Orpheus.

in te ijverigh/oft oor te slap te wesen/doet dē Mensch achterwaert oft te rugge wijcken: want oock met toegelaten oft eerlijcke begeerten al te seer te wijcken/can s'Menschen geest met groote becommeringen overvallē worden: en die hun begeertē en lusten inruymē/oft plaetse gevē/comen te vallen ins waer benouwtheden/en verderfnissen. Dus wort ons met Orpheo aengewesen/ te matigen de begeerten onser Sielen/en dat wy geens dings hier met al te yverigh gemoet behooren begeeren/oft nae te trachten. Eenighe leggen dit aldus uyt/seggende: Euridice te wesen de Siele/die gehouwt/ oft vereenight is met Orpheus, dat is/het lichaem / en op haer is verlieft Aristæus, te weten/het opperste goet: maer sy vliedende van hem/door cruydē/en bloemē/ dat is/door/ oft in den wellusten deser Weerelt/wort gebetē van die Slange der quade gewoonte/die daer in light verborgen/waer door sy daelt in de Helle des ongerusten quaden levens: van waer sy qualijck can weder geroepē oft gehaelt worden/dan door t'soet geluydt van de leeringe der oprechter wijsheyt / oock niet sonder bespreec van niet om te sien: maer dat t'lichaem zy onderworpē der redē/ Rechten en Wettē/om niet te hervallen in onbeterlijcke schade en verderfnisse. Nu aengaende den Veerman Charon, die met schip/riemen/en swarte beroockte seylen overvoer de Vlieten/Poelen/en Meyren der Hellen/Acheron, Styx, Cocytus, en Phlegeton, daer hoeven wy oock yet van tot verclaringhe/ oft uytlegginghe: om welck te doen / sullen van dese Hell'-waters eerst moeten wat breeder verhalen. Acheron soude zijn ghweest den soon van Ceres, oft van der Aerde: hy was ter Hellen gejaeght/om dat hy den Titans te drincken hadde ghegheven/doe sy Iuppiter bestreden. Het was/oft is/een Vliet/die haren naem heeft van eenen Coningh Acheron, die d'eerste was/die in Epirus, oft t'Landtschap Thesprotiē heerschapte. Dese Vliet Acheron heeft oorsprong uyt een Meyr in Elatria, gheheeten Acherusia: het is een water van seer quade smaeck/het welck hem in d'aerde soude verbergen/en elder weder uytloopen. Dese Vliet/oft Maras/was geseyt d'eerste rust-plaetse der Sielen/oft daer sy ten eersten over mosten varen: om dat ten lestē/ in't overlijden/men een bitter smaeck des benouwden gemoets bevoelt/door de beswarende/quade en snoode wercken des voorleden levens/ die ons dan bitterlijck verschricken en berouwen. De twerde Vliet/die men t'overvaren heeft/is Styx: dese is dochter van den Ocean en Tethys, oft van Acheron, oft van der Aerde: sy trouwde eenen Pallas, oft Piras, waer by sy hadde de Hydra. Sy hadde (seggen eenighe) by haer Vader Acheron een dochter/gheheeten verwinninge/ en noch ander/als macht/ gheweldichheyt / en ijver/ die Iuppiter bystandt en hulpe deden teghen den Titans: waerom haer van Iuppiter was soo veel eere/en weerdicheyt toegheboeght/dat den grooten heylighen Eedt der Goden soude gedaen worden/ en bestaen/met te sweeren by Styx. Ander seggē/datse dit voordeel vercreegh/ om datse der Goden aenslagh Iuppiter hadde gheopenbaert/ datse voor hadden hem te coorden en binden. Het water van dese Vliet/ segghen eenighe seer schadelijck te wesen allen Dieren/die daer van drincken/ en dat het alle metalen can te nieten doen/ oft versmilten/en seer quaet van smaeck is: en om dat dit water oock sich in d'aerde verberght / dede t'volck meenen/ dat het in de Helle daelde/en een helsche Vliet was. Nu ghelijck als Acheron, is de beswaringhe des gemoets over t'voorgaende quaet leven/ datmen ontrent des stervens tijdt comt t'overlegghen: so is dese Styx, den haet/en t'mishagen datmen

Van Acheron, de Helle-vliet.

VVtlegh op Acheron.

Van Styx.

VVtlegginghe op Styx.

 van

van heeft/ wesende gheraeckt met een oprecht leetwesen: hierom wordt ghesept/ datter de Sielen oock over varen moeten. Cocytus is oock een Vliet/ die haer somtijden onder de Aerde verberght/ moet daerom oock een Helle-vliet heeten: sy loopt met veel omdraeyen teghen de Vliet Pyriphlegeton, diese comt ontmoeten in't Maras/ oft den poel Acherusia, doch en vermengt Cocyti water hem met geen ander. D'oude versierden/ dat Menthe een schoon Nymphe/ dochter was van Cocytus, welcke van Proserpina betrapt by haren Pluto, haer veranderde in een cruydt/ nae haren naem Munte ghenoemt. Cocytus beteyckent/ beclaghen en beweenen/ om dat de Menschen ten lesten beclaghen en beweenen/ te moeten verlaten het gene/ dat sy ter Weerelt meest in weerden haddē/ en beminden. Ander meenen/ het is t'geschrey en traen-storten der vrienden over den stervenden/ oft ghestorven/ die met geen tranen weder te halen en is. Cocytus wordt doch by eenighe oock verstaen/ t'beweenen oft t'beclaghen des quaden levens/ en ghemerckt nae de versieringhe/ dat niemant ter Hellen mocht/ dan over de verhaelde Vlieten/ oft (om beter te segghen) door dese schrickelijcke ghedachten/ hebbē ons d'Oude willen aenwijsen/ te leven deughdich en eerlijck in dese Weerelt / om te lichten uytgang te moghen hebben. Nu moeten wy oock van Charon een eynde maken. Charon is ghesept blijdschap/ waer by verstaen wort/ dat s'Menschen gemoet dese swaer aenvechtinghen over comen zijnde/ oft dat het hem ghetroost vindt/ in't overdencken des goeden en redelijcken wandels / valt het dan vrolijck van hier te varen. Ander maken van Charon den tijdt / hy is den soon van Erebus, die men acht den heymlijcken raedt der Goden / door welcken den tijdt / en alle dingen zijn voortgecomen: zijn Moeder/ is de Nacht: want eer den tijt was/ en wasser geen licht/ maer duysternisse/ en daerom schijnt den tijt uyt de duysternis oft nacht voortghecomen. Hy was bestelt in de Helle: want in den Hemel/ schijnt/ wort den tijt niet afgemetē met uer-wercken/ t'is daer al eeuwigh: maer hier beneden heeft alles zijnen tijt/ oock begin des tijts en eynde. Desen Charon oft tijdt dan voert de Sielen/ van den eenen Oever tot den anderen: want soo haest wy gheboren zijn / voert ons den tijdt henen nae de doot/ en doet ons over varē Acheron, Cocytus, Phlegeton, Styx, Lethes, oft dergghelijcke Vlieten der Hellen / dat zijn alderley droefheden / swaricheden/ quellinghen/ en lijdens deser Weerelt: die wy somtijts door een weynigh vreuchts/ gheholpen van d'edel opstijghende Natuere / oft een stant vastigh ghemoedt/ weder vergheten. Doch de Platonische hielden/ dat de verdoemde waren in de Weerelt / en daer leden alle pijne / en benoutheden der Sielen/ oft des ghemoets / en dat de Siele quam in de Helle/ als sy quam bewoonen het sterflijcke lichaem/ en dat sy daer vindt de Vliet Lethes, om datse hier vergeet en verliest alle de vreuchde die sy hadde door de kennisse der heerlijcke Hemelsche dinghen / soo datse inwendigh suchtende / selve voortbrengt en maeckt droeve traen-vlieten/ bitter Cocyten en Styxen/ oock vyerighe Phlegetonnen/ van heete geneghentheden/ van toorn/ en anders/ die ons quellen/ so lange wy in de Helle deses lichaems zijn. Dus varen wy in de swacke schuyt onses tijdlijcken onsekeren en brooschen levens / door veel ellenden / en verdriets. Desē onse Veerman is oudt/ nochtans en heeft zijn cracht niet verloren/ gelijck den tijt oock niet en heeft/ hoe oudt hy is van Jaren: hy heeft om t'lijf een swart vuyl cleedt/ dat is/ de verganckelijcke dinghen van desen tijdt/ daer

Van Cocytus, en zijn uytlegginghe.

VVtleggingen op Charon.

Leerlijck uytlegh vā de Vliet, Lethes, en oock noch vā Charon.

daer wy mede omgaen/en dickwils grooten lust toe hebben: zijn doch niet als ydel/ onnut/en onreyn/ te ghelijcken by de Hemelsche eeuwighe/die wy altijt voor ooghen behooren te hebben/sonder de selve/door dese aerdtsche te vergeten: maer eplaes dit verrottigh slet onses swacken vleesches/oft lichaem/daer wy mede omhangen zijn/beneemt soo het licht des redens/ dat wy in de Helle deser Weerelt loopen swerven als de blinde / hier en daer henen gheknodst en ghestooten van onse eyghen bedrieghlijcke sinlijckheden/ overlusten/en gheneghentheden / dat het geen wonder en is / dat wy ons wel dickwils vinden en bevoelē wel diep midden ongrondlijcke poelen des bitteren ongevals versoncken oft ghevallen. Gelijck dan/ als ghesept is/dat Charon den Veerman/ die de Sielen uyt deser Weerelt voert/is ghesept blijschap/soo hebben d'oude Wijse geacht/ datmen behoorde te verblijden over den Mensch/ als hy uyt de Helle deser Weerelt scheydt / en weenen oft bedroeft te wesen/ als hy gheboren wesende / comt in alle de benoutheden / becommeringhen / en tijdelijcke quaden van dese Helle/ die den Mensch van jongs aen ontmoeten/oft bejegenen / ghelijck den Poeet Virgilius aenwijst / dat van in het portael oft voorborgh der Hellen/hongher/sorghe/vreese/sieckte/droefheyt/ghetlaghen/en alsulck ghedrocht huys houdt/oft zijn wesen heeft. Onsen Poeet verhaelt van den Pijnboom/ die van Cybele seer gelieft was/ om datter Atys in was verandert/van dese Cybele moghen wy eerst verhalen.

Van Cybele, en Atys.

Dese Cybele bevinden wy verschepden namen te hebben/ en alsmer wel op lett / en is in de versieringhen geen groote vasticheyt om op te staen: want de Poeten wonderlijck de namen hier en daer onder den anderen menghen/ datmen licht mocht bedacht worden/niet wel op alles te hebben ghelet/ als men soo vindt dingen die tegen malcander strijden. Want dese wort van sommighe gheheeten Vesta, de Aerde/Moeder der Goden/Ops,Ceres,en Proserpina. Evenwel datter twee Vesta zijn gheweest/ heb ick in't eerste Boeck/ daer van Cœlius verhaelt is / wel onderschepden: doch wort somtijts d'een voor d'ander ghewisselt. Dat Vesta d'Aerde/oft de Moeder der Goden/Cybele wort gheheeten/is nae eenen bergh in Phrygia van sulcken naem/ oft nae een landtmatighe ghedaente/gheheeten Cubus, die haer gheoffert was. Atys hadde een seer seldsaem afcomst van Iuppiters verstropde zaedt/daer een wanschapen twee-kundigh kindt van quam/Agdistus gheheetē/daer de Goden seer verbaest van waren/ sneden hem t'manlijck deel af/ en wierpent verre wech op d'aerde / daer haest van is ghewassen eenighe schoon vrucht/ die de Vliet/ Sagaris dochter/ nam in haren schoot/ om te eten: maer smiltende werdt seer van bevrucht/en baerde metter tijdt eenen seer schoonen soon/welcken sy uyt schaemte verborgh in eenen bosch / hem daer de mam ghevende/ dat hy niet en sterf: groot zijnde/ werdt gheheeten Atys: en soo schoon/ dat hy meer een Godt als Mensch gheleeck te wesen/ dat den Coningh van Phrygien hem gaf zijn dochter : waerom den voorverhaelden Agdistus, die t'Vrouwlijck deel behouden hadde/heel toornigh was : door de groote liefde die hy Atys droegh/ dat hy Atys met tooverijen soo dede rasen/ dat hy zijn eyghen manlijck deel afsneedt/t'welck Agdisto berouwen wesende/ badt en vercreegh van Iuppiter, dat t'verblijf van Atys lichaem nemmer en soude verderven: dit is doch niet als

Cybele,is Vesta, de Moeder der Goden, oft de Aerde.

Van Atys seldsaem afcomst.

Versierde vertellinge van Atys.

als versieringhe/dan sullen wat anders verhalen/dat effen alsoo warachtigh schijnt/doch meer tot onse meeninge dienẽde. Atys wesende een schoon Jonghlingh/was van de Goddinne Cybele seer bemint/doch met heylighe/en kuysche liefde: des heeft sy hem tot haer ghenomen / en gaf hem over haer ghewijdde heylicheden / met bespreck/ dat hy altijt soude blyven in Maeghdelicken staet/gelijck hy beloofde met Eede: maer condet niet houden: want verliefde op een schoon Nymphe/de dochter des Vliets Sagaris, vergat zijn beloft/ dickwils ghenietende de liefde met dese zijn alderliefste: waerom de Goddinne verstoort / dede de Nymphe sterven/ en verjoegh den Jonghlingh uyt haren dienst. Den welcken daerom seer bedroeft/ en rasende/ werdt te loopen op den hooghe berghen/ crijtende/ huylende/en quetsende zijn seer schoon lichaem in verscheyden plaetsen/met scherpe steenen/afsnijdende t'lit/daer hy de Goddinne mede hadde vertoornt/ en soude hem selven omghebracht hebben/ en hadde sy geen medelijden met hem ghehadt / en hem verandert in eenen groenen Pijnboom/ welcken Boom sy doe altijt lief/en in weerdẽ hadde. Dit soude yet natuerlijcx beduyden / van bloemen / die schoon zijn/doch vruchtloos/ maer t'is my ghedaen om te kennen te gheven/waerom dat der Goden Moeder op den Pijnboom verlieft was. Men souder wel veel op ramen/ maer laet ons hier by verstaen / en een voorbeeldt nemen / hoe qualijck dat somtijts over een comen in Houwlijck/ lyden oft Menschen soo heel ongelijck/ en verscheyden van ouderdom / ghelijck dese Goden Moeder / die dit Jonghlingh met grooten ijver beminde / niet moghende lyden/ dat hy zijns ghelijcke oock lief hadde / alsoo can in sulcken mancken Echt groote swaricheyt vallen. Onsen Poeet verhaelt nu van den Cypres-boom/ daer Cyparissus in veranderde: desen Cyparissus was seer bemint van Sylvanus, Godt van bosschen en velden: hy was oock van den ouden Heydenen gehouden voor de Mare/ oft nacht-meery/te weten/dat bloedt/ dat den Mensch slapende somtijts beswaert/gelijck of hy van yet swaers bereden/en geladen waer. Desen droegh/seght Virgilius, en Servius, een Cypres-spruytken oft tacxken/ter liefde van Cyparissus, die soo bedroeft was / om zijnen al te seer gheliefden dooden Hert / dat hy wouw sterven/ en in den Cypres-boom veranderde: welcken Boom beteeckent / weeninghe en droefheyt over de naeste vrienden en maghen: want d'oude Heydenen waren ghewent te vercieren de lijcken en graven van hun lieve vrienden / met deses Booms groene tacken. Dese Fabel wijst aen/ datmen niet te seer zijn hert en moet stellen op tijdlijcke dinghen/ datmen door t'verlies niet alleen zijn ghesontheyt te cort doet: maer zijn leven lang zy een voorbeeldt van hert-seer/ en tot yeders verwonderen/ en eyghen schade.

Ander vertellinge vã Atys.

Natuerlijc en leerlijck uytlegh op Atys.

Van Cyparissus.

Ghefchiedigh en leerlijck uytlegh op Cyparissus, en Cypres.

Van Ganymedes.

Ganymedes was den soon van den Troyschẽ Coning Tros, en so schoon/ dat hy weerdigh was den Schencker van Iuppiter te wesen/soo Homerus in't twintighste Boeck der Odysseen verhaelt/segghende:

Erichthonius won den Troyschen Coningh Tros,
En Tros heeft oock gheteelt dry edel Princen los,
Ilus, Assaracus, en schoonen Ganymedes,
Wiens schoonheyt overtrof al gaer des Menschen stedes:

Des

Des zijn bevallijckheyt den Goden heeft gheroert,
Dat hy in s'Hemels perck souw wesen op ghevoert,
Hun Wijn-schencker te zijn, en dat hy hun beneven,
Daer heerlijck, en verheught, soud' eeuwigh blijven leven.

Eerst hadde Iuppiter, en de Goden / tot een voorschenckster/ naemlijck Hebe, naemaels Goddinne der Jongheyt/oft ontsterflijckheyt/en in den Hemel Hercules Huysvrouwe. Dese was de dochter van Iuno: want de Goddinne Iuno, die onvruchtbaer gheweest was/ doe sy eens in een gastmael/ dat Apollo gaf in Iuppiters huys / veel wilde Latouwe hadde ghegheten / werdt sy bevrucht/en baerde de schoone Hebe, die om haer groote schoonheyt van Iuppiter gestelt werdt over de Jongheyt/en vercoren zijn Schenckster te wesen: sy droegh op't hooft eenen krans van alderley bloemen. Maer alsoo Iuppiter, met den ander Godē/eens een vrolijc gastmael dede in Ethiopien/ en dat sy hem den Nectar toebracht/ is onversiens soo hardt ghestruyckelt/datse vlack neder viel/en de cleeren haer over t'hooft schoven/ soo al t'ghesclschap haer schaemlijcke leden sagh/soo dat haer desen dienst werdt benomen/en ghegheven Ganymeden. By Ganymedes wort verstaen/de Menschlijcke Siele/de ghene/die alderweynichst met de lichaemlijcke onreynicheden der quade lusten is bevleckt: dese wort van Gode vercoren/en tot hem ghetrocken. En ghelijck als Godt altijt dorstigh en begheerigh is nae de wijsheyt/ oprechticheyt / sachtmoedt/en verslaghentheyt / en ander deughden/ oft schoonheden der Sielen: soo neemt hy haer inwendighe wercken in den Menschen aen / als lieflijcken Nectar, oft Goden dranck. Dus mogen wy leerlijck verstaen/d'ontschakinge van Ganymedes, die uytnemende schoon / zijn Ouders vroegh ontstorf / en daerom ontrooft te zijn was versiert. Alsoo zijn alle oprechte wijse Menschen/ hun Sielen oft ghedachten zijn van der Aerden opghetoghen/ in de Hemelsche en Godtlijcke dinghen onledigh wesende: want Godt verkiest tot zijnen dienst/die van oprechten ghemoede hem volcomelijck toeghedaen/en overgheghevenzijn hem te ghehoorsamen. Wat nu belangt van Hebe, daer zijn natuerlijcke uytlegginghen op. Iuno, is de Locht / door welcker ghematicheyt alderley cruyden voortcomen en wassen/ sy was ghetoeft van Apollo in Iuppiters huys/en at veel wilde Latouwe/die coude van aerdt is/ welck het matighen der hitten der Locht aenwijst/ghelijck ter Weerelt alles met maetlijcken eendracht en tweedracht ondermenghet bestaen / en onderhouden worden. Hebe is te verstaen/de Jeught/in Menschen/dieren/en cruydē: haren val is te verstaen den afgang / t'versterven der Jeught in alle dinghen / oock den afval der bladen/oft loof in den Herfst-tijt/als t'veldt en de Boomen ghebloot worden/en den eerlijcken crans verliesen. Daer nae comt in de plaetse Ganymedes, dats den Winter/ die op Griecx heet Hyein, soo veel ghesept/als reghenen: want Ganymedes wiert verandert in't Hemel-teeckē/stort water/t'welc van der Sonne inghenomen wesende / ons niet al Nectar, maer waters ghenoech schenckt / en afstort. Aen t'ontslaen van Hebes schenck-dienst/ is t'aenmercken de groote onstadigheyt / die by den grooten Heeren meest bevonden wordt / hebbende veel macht / en daerom veel wille / niet soo lijdtsaem wesende als den ghemeenen Man/die yemandts onversien ghebreck in dienst/ oft anders/ lichtlijck oversiet/oft doorsiet. Maer soo men seght: Heeren dienst en is geen erve. En wie een groot Heere zijn leven langh draeght/en stelt hem onver-

De gheboorte van Hebe.

Hebe der Goden schencster, verliest haren dienst door ongeluck.

Leerlijck uytlegh op Ganymedes.

Natuerlijcke uytlegginghe op Hebe, en Ganymedes.

Ganymedes is Aquarius.

onversiens hardt neder/ al den arbeydt is uytghestort / en verloren / en wort met ondanck gheloont. Nu volght Hyacinthus.

Van Hyacinthus.

Hyacinthus was den soon van OEbalus, en gheboren van Amycles, gheleghen in het Landtschap van Sparta, oft Lacedemonien, van edel gheslacht/ een nytnemende schoon / en heel bevallijck Jonghelingh / hem werdt Apollo in liefde en vriendtschap soo toegghedaen/dat hy hem verscheyden aerdicheden en Consten leerde/ en daeghlijcx seer ghemeensaem met hem was. Dit benijde den West-windt Zephyrus, dat hy self soo met den Jonghlingh geenen vriendlijcken omganght en con hebben: waerom hy hem niet dede dan quellen / waeyende hem t'stof in't aensicht / zijn schoone huydt vuyl makende/zijnen Bloem-krans afwerpende/en hayr-locken verwerrende/ so dat hy hem geen vriendtschap dede / dan somtijts in der hitten wat coelte toeschickende. Zephyrus dan siende/dat hy hem t'zijner liefde niet con verwecké/ al wast dat hy hem hadde belooft/een alleen Heer te maken van al de lieflijckste Lente-bloemen/ nam voor/ in spijt zijns tegenghenoots/ hem om te brenghen / des hem erghens achter verberghende / daer hy met Apollo den steen oft schijve wierp/blies soo veel wints op den vlieghenden steen/ dat hy recht op des Jonghlings hooft viel/ daer hy stracx van sterf/etc. Waerom Apollo seer bedroeft/dat landt verliet/en gingh de Troysche mueren bouwen/t'welck onsen Poeet in den seyndtbrief van Paris seght/ gheschiede met t'ghelupdt zijner Herpen/waer door de steenen van selfs t'saem liepen. Dees voorighe Fabel heeft eenighe natuerlijcke uytlegginghe op t'werck der Sonnen/ niet veel by brenghende. Philostrates, in zijn Tafereel van Pan, schijnt bedecktelijck de Hyacinth-bloem van Phœbo bemint/ te trecken op d'Alchemie/ van t'gout te brenghen op zijn uyterste natuersche cracht/ welck dan het begin is van alle hooft-artsny / om te recht brenghen soo wel metaelsche als Menschlijcke lichamen: dan moghen daer uyt leeren/ dat alle onnaetlijckheyt / oft onredelijckheyt / niet gheduerigh noch bestandigh is / en eyndlijck voortbrengt een stadigh vernieuwen van droefheyt en gheclagh / ghelijck de Hyacinth-bloem/met haren eplaes beschreven/Jaerlijcx wassende aenwijst. Dat de Cretische Cerasten om hun grouwelen werden ghestraft van Venus, vyandinne der wreetheyt wesende/ wijst aen / ghelijck wy in haer versamen van Mars hebben verhaelt / dat de teghendeelighe dinghen ghematight wesende/de Weerelt vast in wesen houden: want toorn/ nijdigheyt/ wreetheyt/ en dergheliјcke boosheden / waren sy niet versacht en verbetert / met vriendlijckheyt/liefde/goedertierenheyt/en sulcke deughden meer/ allen welstant en voorspoet der Menschen/oft der Weerelt soude grondlijck vervallé. Dat dees wreede Menschen in ghehoornde Stieren veranderden/ wijst aen/ dat sulcke moorders/oft onmenschlijcke lieden/onredelijck wordé/woest en stout/want met den hoornen oock stoutheyt wort bedupt. By Pygmalion op zijn handtwerck verlieft/zijn te vergheijcken/ die op hun eyghen goede wercken te seer verlieft/hun selven betrouwen/daer nochtans t'leven niet in en is te vinden/ tot datse uyt hun selven gaen/ en keeren tot de rechte Venus, waer mede te beduyden is/de rechte liefde Gods/en des naesten/ waer door de deughden dan levende en vruchtbaer worden. De Fabel van Myrrha, willen eenighe/heeft een

Versiersche verclaringhe op Hyacinthus.

Leerlijck uytlegh op Hyacinthus.

Leerlijck uytlegh op den Cerasten.

Van Pygmalion, leerlijck uytlegh.

Van Myrrha, natuer-

een natuerlijcke meeninghe / dat het is eenen Boom by den Sabei, die van der Sonnen crachtighe stralen daer ontsteken wort / en gelijck de Sonne den Vader is gheheeten van alle gewas/ werdt versiert/ dat Myrrha op haer Vader verliefde/ dewijl de Sonne desen Boom verhittende doet splijtē/ daer dan uytspruyt/ die costlijcke Myrrhe/ de welcke dan baert Adonis, dat is/ eenen soeten reucke/ want Adonis is soet ghesept. Eer wy nu tot Adonis Fabel comen/ laet ons Atalanta voor nemen/ en Hippomenes. Sonder lange vertellingen te maken/ wy sullen verstaen en mercken aen dit gulden Appel rapen/ datter geen dingh ter Weerelt soo crachtigh en is / om de ghestadigheyt / eerbaerheyt der Vrouwen te buygen/ haer cuysch voornemē te breken/ en haer reyn gemoedt/ hoe crachtigh/ bevlecken en beweghen/ als het gout/ Noordsterre des herten: want het schijnt oft yeders herte met den seyl-steen der begeerten bestreken zijnde/ van dees blickerende Sterre wort aenghelockt en ghetrocken / en dat het menigh met Atalanta, in den loop verhindert / te weten / in de loopbane der oprechticheyt: want om tijdlijck ghewins wille/ worden de Menschen van den gierighen lust niet alleen ghedreven tot grooten arbeydt en commer: maer oock uyt den rechten wegh te loopen/ tot seer diep in't veldt / van ghewelt/ loghen/ geveynstheyt/ meyneedicheyt/ ontrouwe/ dieverye/ roof/ moort/ en bedrogh. Ghelijck dese loopster diep in't veldt liep om t'goudt / en de eere der verwinners ghenuste: desgelijcx verliest menigh/ om zijnē rijckdom meer en meer vermeerderē/ so buyten s'weeghs loopende/ zijn eere en goeden naem. Soo doen oock eenighe eerbaer Maeghden/ en Vrouwen/ die door giften verwonnen/ en omgecocht wesende/ worden heel onbeschaemt/ en oneerlijck/ datse ten lesten niet en letten op Godtlijck verbondt / oft eenighe heylighe Wetten: ghelijck als Atalanta, met haren Hippomenes, de heylighe plaetse van Cybele bevleckende/ aenwijst/ datse soo verre comen verblindt te wesen/ en ghewendt tot een beestlijck wesen/ gelijck dese twee in Leeuwen veranderden/ datse qualijck af laten connen: doch ist gheluck/ als sy noch in den waghen van de Goddinne der kuysheyt/ in't jock des redens hen ondergheven/ ghespannen/ en de Godtlijcke Wetten onderworpen te worden/ alsoo dees twee ghesept worden in Cybelis waghen te zijn ghespannen gheweest. Keeren wy nu tot Adonis.

Lijck uytlegh.

Van Atalanta, en Hippomenes, leerlijc uytlegh.

Van Adonis.

ADonis gheslachte is van onsen Poeet ghenoech beschreven: doch Lycophron maeckt hem den soon van Thias, en niet van Cinyras, den Coning van Cypers. Venus op hem seer verlieft wesende / was Mars haren ouden Vryer soo toornigh op Adonis, dat hy een wilt Vercken verweckte / en stierde om Adonis te dooden: en alsoo haer Venus seer loopende/ haeste de Adonis te hulp te comen/ quetste haer voeten in de Roos-boomen/ waer van de Roosen/ die eerst niet dan wit waren/ zijn oock root gheworden. Venus en Proserpina beyde om te seerst be-Adonist waren verdraghen/ hem ses Maenden by beurten te hebben. Dat zijn Moeder begeerde in Boom te zijn verandert / grootlijcx haer gemoedt gebeten voelende/ van een bitter leetwesen over haer snoode en onwetlijcke bloedtschande/ wijst aen de oorsaken/ en beginselen van sulcke soo droeve uytcomsten heel te vermijden / oft te wijcken/ op datmen eyndlijck zijn Siele niet en vindt jammerlijck door-boort en door-beten / van de scherp beschuldigende knaghende gedachten. By den jacht-lievenden Adonis,

De roode Roosen so geworden van Venus bloedt.

is te ghelijcken d'onbedachte Jeught / die den raedt der Hemelscher liefde vergetende/niet en vliedt/ oft hem en ontreckt van het gheselschap der hooveerdige/ roeckloose/en wreede Menschē/die met alle wapenen der boosheyt zijn aengedaen/oft bereydt alle quade wercken te begaen. Ghelijck Venus haren Adonis wel hadde onderwesen/de gewapende Dieren te wijcken. By den Leeuwen zijn te verstaen d'hooveerdighe: by wilde Verckens/ de wreede: by Herten/d'onachtsame: want den Hert laet hem/met nae de fluyt te luysteren/ bedriegen/en vangen/daerom soude hy hem liever tot ongewapende Dieren hebben begeven/als Konijnen/Hasen/ en dergelijcke : met den Konijnen die hun in holen weten te verberghen / te leeren voorsichtigh wesen / en met den Hase wakentheyt/oft wackerheyt/en eensaemheyt / om hem tot leeringhe en wijsheyt te begeven: want den Hase altijt wacker is/en de eensaemheyt/ gerustheyt/en stilicheyt bemint. Eyndlijck/ leert dees Fabel/ wat jammerlijck ongeval door den goeden/ oft Godlijcken wijsen raedt te onachten/de Jeught onversiens can overvallen/als te deele te crijgen een claeghlijcke onrijpe doot/ door twist/vechten/oft kijven/met Mars den twist-Godt aengewesen/die soo een wreedt vernielende wilt Vercken onder dees onversichtige verweckt/en toestiert/tot een vruchtloos droef geschrey/ gelijck Adonis Offer-feestē lange daer nae truerlijck gehouden zijn geworden. Dat Adonis by beurten was by Venus in den Hemel/en by Proserpina in de Helle: wort genomen/dat Adonis is de Sonne/en is s'Winters in de Helle/ als de dagē cort zijn. Wort oock van t'wilt/rouw/hart-borstligh Vercken verbeten/ dat is / van den Winter zijn cracht benomen: maer als het Somer is/is hy by Venus, en dan begint alles herleven/herwassen/vroplijck groepen en bloeyen/Velden/Boomen/en Bosschen/groenen/en clinckende van het gheluydt des lieflijcken en ghenoechlijcken Voghels ghesangs. Aldus hebben de Poeten oock dickwils dese/en ander natuerlijcke dinghen/met versierde vertellinghen overstolpt en bewimpelt.

Leerlijck uytlegh op Adonis.

Eyndt des thienden Boecks.

Wtlegginge/en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Door C. V. M.

Het elfde Boeck.

VAn Orpheus hebben wy in't voorgaende Boeck meest al wat wy te seggen hadden verhaelt/ oock verscheyden meeninghen van zijn doot. Eenighe meenen/dat hy van Iuppiter in Thracien was gheblixemt / soo dit Graf-schrift van Leonidas oock uytwijst.

Van Trhacischē Orpheus hier t'doot gebeente light,
Wiē Iuppiter gedoodt heeft met een vyerigh schicht.

Pausanius seght / dat de Nachtegalen/ die hun wesen hadden ontrent het graf van Orpheus , veel soeter en constigher songhen als alle ander. Sijn graf was in Macedonien ter plaetse/Dia ghenoemt : en alsoo zijn ledē op t'veldt lagen verscheurt/en voor den beesten/hebbē de negen Muses hem begraven. Sijn hooft

was

was langs de Vliet Hebre gedreve tot Lesbos, en daer begraven / zijn Vedel oft Harp onder den Sterre gestelt / en verciert met negen claer Sterre: want elcke Musa, oft Sang-Goddinne / hadder eene toe gegeve / waer by te verstaen is / dat des Menschen deughtsame / en eerlijcke daden / in der eeuwicheyt blinckende / vermaert / en in gedachtnis blijven. Nu volght van Silenus, en Midas.

VVtlegh op d'Harpe van Orpheus, in Sterre veranderr.

Van Silenus.

WIe de Ouders van desen Silenus waren / en vind' ick niet / dan dat hy was van der stadt Malea in Macedonien / ghelijck Pausanias en Pindarus verhale: doch Catullus seght / dat hy was van Nysa, stadt in Indien: zijn Moeder soude zijn gheweest eenighe Nymphe / die minder als den Goden / doch meer als de Menschen was. Hy was den Voedster-heer / oft opvoeder Bacchi. Lucianus seght / dat het was een oudt Man / cleen van gestalt / vet / en wonder seer ghebuyckt / prijckneusigh / kael / hebbende langhe scherp-puntighe ooren / bevende / en steunende op eenen stock: hy sat veel al bockende op zijnen Esel / met een ghele langh cleedt / als een Vrouwe. Hy is geweest een dapper Hooftman / oft Krijghs-overste onder Bacchus, en den alderbest betrouwden / die oock een slachorden wonder wel schicken conde. Virgilius in zijn seste Boerliedt seght / dat hy meest altijt droncke was. Onse Poeet in zijn Vrpagie-const seght / dat hy altijt een deel Satyren by hem hadde / die hem / als hy droncke van den Esel viel / wederom daer op hielpen. Pausanias seght oock / dat de oudtste onder den Satyren Silenes wierden ghenoemt. Van zijnen Esel / zijn wonder stucken vertelt: eerst / doe Iuppiter bevochten was van den Reusen / maeckte hy sulck een ghebriesch oft ghecrijt / dat de Reusen de vlucht namen / meenende dat het eenigh vreeslijck ghedrocht was / dat de Goden teghen hun aen brachten. Oock dreef hy den Indiane op deser wijse in de vlucht / doe Bacchus daer krijgh voerde: soo dat dit beest namaels oock most onder den Sterren. Men seght / dat Midas den Silenum eens bedroogh: want wetende / dat desen ouden Man seer Wijn-liefdich was / liet in een Fonteyne Wijn gieten / en laghe legghende hem vanghen: maer om dat hy wist dat het van Bacchi volck was / dede hem goet onthael / en gaf hem ten thienden dagh wederom / hebbende van Sileno veel uytnemende en verborghen dinghen ghcleert / als van de vreemde onbekende Indien / oft dergelijcke. Strabo in zijn thiende Boeck seght / dat de Satyren, Silenes, Bacches, en Tityres, waren Dæmons, en dienaren oft knechten van d'ander Goden. Met dese Dæmons waren by d'oude Heydenen verstaen / de inbeeldinghen der Menschen / hebbende s'Menschen gheest in hun ghewelt / en hielden hem als in eenen spieghel vooren de dinghen / daer sy toe gheneghen maeckten: van welcke ghedaenten / de Siele in't verkiesen met reden haer niet beradende / veroorsaeckte den Menschen groot ongheval / en teghenspoet. Silenus soo uytghebeeldt / als verhaelt is / op zijnen Esel / en medeghesellee van Bacchus, wijst aen / dat de dronckaerts veel alsoo van wesen zijn / bevende door t'onmatigh drincken / en ghemeenlijck vet / en ghelijck den Esel van cleen onthoudt en verstandt: oudt / om dat den ouderdom seer tot den dranck is gheneghen. Den Esel by den Sterren ghestelt / mach den Menschen tot een opmercken / en waerschouwen dienen: want het overdadigh / drincken maeckt s'Menschen geest en lichaem onbequaem tot alles / wat nut / goet / eerlijck / en bequaem is / als gheheel vereselt wesende.

Ghestaltnis van Silenus.

Van den Dæmons, wat het waren.

Sin-gevende uytlegh op Silenus.

Van Midas.

Midas, Coningh van Lydien/ oft Phrygien/ was den soon van Gordius, en Cybele, Moeder der Goden. Hy was den ryckste Prince van zijnen tijt/ waer van hem een voorteecké van in zijn wiege geschiede/ namaels sulck te worden: want de Mieren/ daer hy lagh en sliep/ brochten hem met grooter neerstichept Terwe granen tot aen zijn mondt. Men seght dat Bacchus, wesende in Indien/ door zijn Landt treckende/ daer liet Silenum, soo vol wesende/ dat hy niet voort en mocht: welcken van den Boeren ghevanghen/ en tot hem ghebracht zijnde/ hy Baccho weder stierde: waerom hy de Const ghecreegh/ van alles goudt te maken/ wat hy aenraeckte. Nu is wel te ghelooven van desen Midas, hoe dat hy was een uytnemende rijck/ doch vreck Coningh/ die om goudt vergaren/ alle dingh schier vercocht/ nouw niet tot nootdruft behoudende: en om dat hy van soo beestigh verstant was/ werden hem d'Esels ooren toegheyoeght. Eenighe meenen het was/ om dat hy soo goet ghehoor hadde/ ghelijck men den Eselen toe eyghent te hebben: ander meenen het was/ dat hy veel luysterende bespieders hadde/ die hem alles aenbrochten. Sommighe segghen/ dat hy door zijn groote gierichept om gheldt/ oordeelde heel onverstandigh en ongherechtlijck/ en daerom t'gherucht hadde van Esel-oorigh te wesen. Ander meenen dat het was/ om dat hy in Phrygien won twee stercken op twee berghen/ die Esels-ooren hieten. Ander/ om dat hy oock de ooren wat lang hadde. Hier van zijn meer meeninghen/ die wy voorby gaen. Dat Midas Sileno wel dede/ en weder schickte/ en mocht kiesen sulcken loon als hy wilde/ wijst/ dat het Gode aenghenaem is/ datmen den vreemdlingh mildt en weldadigh zy. Ten anderen/ de dwase begeerte van Midas gheraeckt en bestraft de gierighe Menschen/ die hun selven/ en hunnen naesten menichmael vercorten/ en schadigh zijn/ door hun onmatich en sot begheeren: want het gheschiet wel/ dat Godt den gierighen alles toelaet wel te ghelucken/ en dat nae zijn begheerte zijn saken voorspoedich zijn: maer alsoo rijckdom geen gierichept can versaden/ soo voelt hy noch altijt honger/ en dorst/ om meer hebben. Seer goet ist dan/ als hem dees onversadichept begint verdrieten/ dat hy tot hem selven comt en keert tot Godt/ biddende van sulcke onmatighe begheerten te zijn ontslaghen/ en dat hem Godt dan de ghenade doet/ dat hy door beteringhe afghewasschen wort/ door een vloepende mildthept tot den behoeftighen/ dat hy hem dan in eensaem plaetse van selfkennisse begheeft: soo worden dan zijn Esels ooren/ dat is/ zijn onverstandige voorleden wercken/ bedeckt/ en vergeten. Voorder t'verkeert oordeel van Midas wijst aen/ dat d'onverstandighe Menschen meer in weerden hebben de aerdtsche dinghen/ met Pan afghebeeldt/ dan de Godtlijcke/ en Hemelsche/ by Apollo verstaen wesende: en dit valsch oordeel wort met den Esels-ooren aengewesen. Wanneer dan eenige groote Heeré oft Coningen onverstandigh heerschen/ valschlijck oordeelen/ en beestige wercken doen/ soo connen sy met al hun macht noch rijckdom het quaet gherucht niet bedecken noch verstoppen/ oft de rieten/ dat zijn de penné der Schrijvers en Dichters/ en openbarent in het beschrijven huns levens. Ooc wijst aen des Barbiers stemme/ in clappende riet verandert/ dat geen dingen ter Weerelt so heymlijck en gheschiet/ oft het can openbaer worden: waerom de Menschen sich moeten mijden/ yet quaets

Geschiedige verclaringhe van Midas gout maké en Esels ooren.

Leerlijck uytlegh vá Midas verkeert oordeel.

quaets oft oneerlijcx te doen/wetende dat (gelijck mē seght) mueren/bosschen/ en haghen/ooghen en ooren hebben/en dat niet quaets ongheweten/noch ongheſtraft en blijft. De Poeten verſieren/dat op eenen tijdt de Goden over een ghedraghen hadden/Iuppiter te coorden en binden/ t'welck hem van Tethys te kennen zijnde ghegheven/den Goden hier van heeft gheſtraft/en dat Apollo, en Neptuno was opghelept neghen Jaer lang te dienen den Coningh van Troyen/ Laomedon, den Vader van Priamus,en werden daer te wercke gheſtelt in't bouwen van de mueren der ſtadt Troyen voor ſekeren loon: maer Laomedon wouw niet alleen zijn beloefte hun weygheren te voldoen: maer dreyghdeſe/met afgheſneden ooren/ ghebonden wech te ſchicken in eenigh vreemdt Eylandt/ſoo sy noch met loon eyſſchen hem bemoeyden: waerom hem dan de ſtraffen gheſchiedt ſouden weſen/daer onſen Poeet van verhaelt. Nu/by dat Herodotus beſchrijft/en is maer verſieringhe/dat deſe twee Goden de Troysche mueren hebben ghebouwt: maer dat Laomedon het gheldt dat Apollo en Neptuno geoffert was/heeft ghebruyckt om zijn Stadt mede te timmeren. Aengaende nu zijn dochter Heſione, deſe was van Hercules verloſt/reyſende met den Helden/om t'gulden Vlies te helpen winnen/ verſlaende dat fel Zee-ghedrocht/ gaf den Vader zijn dochter weder: waer voor hy hem beloofde dertigh Godtlijcke Peerden: doch onſen Poeet ſeght/twee witte Peerden. In de wederom comſt/werden tot Laomedon als Gheſanten geſonden Iphiclus en Telamon, om den beloofden loon: maer brekende Godtlijcke en Menſchelijcke Wetten/ ſteldeſe ghevanghen/en leyde laghen om de Vlies-helden te verſlaē. Hier waren al zijn kinderen in raedt en hantdadigh/ uytgenomen Priamus,segghende: datmen niemandt/ hoe vreemdt hy was/en moſt weygeren te doen wat recht en redelijck was. Maer geen ghehoor hebbende/dede heymelijck den ghevanghenen twee ſweerden/ ſegghende: dit zijn de ſleutelen uwer verloſſinge. Hier mede doodden sy de wacht/ en zijn los comen by hun gheſelſchap: waerom sy Troyen aenvielen/ en wonnen. Hercules hebbende gedoodt Laomedon den Coning/gaf Heſione te Wijve Telamoni, die d'eerſte was in't beclimmē van der Stadt: en maecte Priamus, om zijn redelijcke beleeftheyt en gerechtigheyt/Coningh in des Vaders plaetſe. Deſe verſieringe ſoude gebouwt zijn op een geſchiedeniſſe/te wetē/daer was eenen Coning Cetus, die om eenigh ſchil oft oorſake krijgh hadde met den Troyanē/ welcker landt hy grootlijcx/en onverſiens beſchadighde/ſo dat de Troyanen met hem verdragh maectē/te geven Jaerlijcx eenigh getal Peerdē/Schepen/ oft Maeghdē/het gene hem ſoude believen: want t'gelt doe weynigh in ghebruyck was: maer doe den tijt verſchenen was den tribuyt te betalen/quam Laomedon,die hem nu beter verſien hadde ſelf in Cetus Landt vallen: waer tegen hem Cetus met alle macht ſtelde/ doch vergeefs: want Laomedon hadde Herculem t'zijner hulpe gecregen met een groot volck/ſoo dat Cetus in den ſtrijdt/met al zijn macht is gebleven. Nu was miſſchien onder t'getal der beloofde dochters ooc begrepen Heſione, welcke Laomedon daerom Herculi te Wijve beloofde/met een getal Peerdē/voor den tocht en dienſt die hy hem dede: maer dat door het ontrouwigh weygerē/t'verhaelde Troyſche innemen/ met t'gevolgh is geſchiet. Om nu deſe verſieringen tot eenen ſin te brenghen/ ſiet men/hoe dat het den ghenen dickwils qualijck geluckt/die tegen zijn wettighe Overheyt/ teghen recht en reden hem verheft: ghelijck het den Goden

Geſchiedische verclaringe, vā dat Apollo en Neptunus Troyē bouwden.

Van Laomedon, en ſijn dochter Heſione, die Hercules verloſte.

Geſchiedische verclaringhe, van t'verloſſen van Heſione.

Leerlijck aenwijs op den raedtſlagh der Goden tegen Iuppiter, en van d'ōtrouwe van Laomedon,

gheschiede/die Iuppiter wilden ghevanghen nemen / en binden. Voorder met desen Troyschen Laomedon, worden hardelijck bestraft alle meyneedighe/ trouwloose/ en ondanckbare Menschen/die dickwils ghestraft/ en tot ongheluckighen eyndt comen. Waer by men ghcleert sal wesen/oprechtlijck met yeder te handelen/zijn woort trouwlijck houden / en zijn weldaders nae behooren danckbaer te wesen. Nu volght de Bruyloft van Thetis: maer niet Tethys: daer wy nu het onderschept behoeven te toonen.

Van Thetis, en Tethys.

THetis was de dochter van Chiron, alhoewel dat haer Homerus in den Loffsangh van Apollo maeckt de dochter van Nereus: dese werdt Huysvrouwe van Peleus, en hadde t'gherucht/de schoonste Vrouwe van der Weerelt te wesen. Dese was ghevrijdt van Iuppiter, Apollo, en Neptunus: maer alsoo Iuppiter haer meende trouwen / werdt hem ghesept de voorsegginghe van Themis, datse eenen baren soude/die meer als den Vader soude wesen/soo wy in't eerste Boeck hebbé verhaelt: waerom sy bestelt werdt te trouwé met eenen sterflijcken. Tethys (aldus gespelt wesende) was de Huysvrouwe van den Ocean, en de dochter van Hemel en Aerde / soo Hesiodus ghetuyght: sy wort gheheeten de Moeder der Goddinnen / en den Ocean wort hen Vader gheheeten. Nu om het onderschept te weten/en wat met dese twee ghesept is: by Thetis wort verstaen/de hooftstoffe/oft element des waters: en by Tethys, eenen vergaerdé hoop waters/oft vochtichept/bequaem tot der voort-teelinghe. Tethys met haer Man Ocean hadde groote menichte van kinderen / om dat de Sonne met der hitten op treckt upt der Zee veel dampen / waer upt veel Bornen en Vlieten ontstaen/ghelijck wy in't 1e. Boeck hebben verhaelt/ daer wy van den Nymphen/ Dryaden/ en ander hebben ghehandelt. Onder al den hoop van Tethys en Oceans kinderen/ wort oock ghetelt Tychet, soo veel ghesept/als d'avontuere/oft onweder/ om dat de Zee-vaert vol gevaers en wonderlijcke avontueren is. Nu de voorverhaelde Thetis hadde t'gerucht/ de schoonste Vrouwe van der Weerelt te wesen. Men seght (sept Apollodorus) dat Iuppiter en Neptunus vast woorden hadden / wie haer trouwen soude: maer Thetis wouw by Iuppiter niet slapen/om dat hy haer opgevoedt hadde: waerom Iuppiter toornigh wesende / gaf haer te Wijve aen eené sterflijcken: doch het schijnt/de voorsegginghe van Themis dede den Goden haer te vryen af soeten. Thetis veronweerdight/datse een Mensch moest trouwen / veranderde haer in veelderley ghedaenten: doch heeftse Peleus door Prothei raedt ghevanghen / en tot een Huysvrouwe behouden. Wt dees Houwlijcksche weerdtschap is ontstaen d'oorsaeck van een Illiade, dat is / een oneyndtlijck quaet/verdriet/en ellende/het welcke den Grieckren/en Barbaren heeft overvallen/en vervult: want Iuppiter liet tot dit heerlijck Bruylost-mael (dat op den bergh Pelion geschiede) roepen alle Goden/uytgenomen de Tweedracht: de welcke toornigh/om datse achter ghelaten was/heeft daer een listigh quaet aenghericht en berockt/werpende onder den Goddinnen eenen gulden twist-appel: want daer was op geschrevé. Desen guldé Appel schoon/zy de schoonste hier te loon. Sy hadde desen Appel snellijck met haer vuyl Draeck-vleugelen gheweest halen by den Hesperiden/ Athlas dochteren/en door veel biddens verCregen/ en sulcken sin van schrift op ghesneden. Mercurius nam hem eerst

Peleus houwlijck met Thetis.

eerst op/en de woorden ghelesen hebbende/ wou elcke hem voor haer hebben/ en behouden. Eenighe meenen/dat Iuno hem eerst in de handt creegh. Tweedracht verborghen in eenen Ibenboom/ sat vast toe en sagh/hoe dit haer ghe-rockte werck ghesponnen soude worden. Alle Goddinnen hebben hem ghelaten/dat hy een van de dry Goddinnen/Iuno, Pallas, oft Venus, te deele soude wesen. T'gheschil onder dese werdt soo groot/dat het voor Iuppiter quam/dat hy als recht Richter het oordeel gave/ t'welck hy niet wilde aennemē te doen/ om van geene ondanck te hebben: oock schilden sy weynigh oft niet in schoonheyt/begeerde daerom/dat sy onderlinghe hen souden verdraghen/oft een ander Richter uyt t'gheselschap verkiesen/ dan wouw hy t'oordeel proeven/bevestigen/oft van onweerden wijsen/en nietighen. Sy vreesende eenige gunst/ oft ongunst/dorsten dat niet aengaen. Der Goden schencker Ganymedes riedt hen/ een Menschlijck Richter te nemen/ die evenwel afcomstigh was van den Goden/daer toe voorstellende zijn Neef Paris, Priami soon/ t'welc den wel-sprekter Mercurius oock toestondt/en raedtsaem achtede te wesen/ segghende: dat Paris Alexander een recht Richter was onder den Herderen/ geen Menschen aensiende/ verhalende tot waermakinghe een wis teecken der gherechticheyt aen Paris ghesien te hebben: want vlieghende by gheval in Iuppiters boodtschap over t'gheberghte van Ida, sagh hy Paris, lenende op zijnen Herder-staf oft macke/zijn Vee hoedende/ terwijlen quam in zijn kudde eenen vreemden Stier/ met vreeslijck ghelaet en ghebrul/ bespringhen zijnen alder meesten en sterckste Stier/ welcken nae langhe ghevecht eyndlijck veldt-vluchtigh werdt: waerom Paris desen vreemden verwinner met Roosen en ander Bloemen zijn hoornen becransende/seer heeft gepresen: maer den zijnen bekeven/en veracht. Met dese vertellinghe/ de Goddinnen verwillight wesende/gaf Iuppiter Mercurio den Appel/ hen daer te geleyden/hoewel hy wist dat het Tweedrachts opstel was/ en datter veel swaerheyt wel mocht uyt ontstaen. Mercurius den Goddinnen den wegh wijsende/quam aen/oft op den bergh Ida, daer toonde hy hem den veldtschen Richter/ sittende in een schaduwigh Clip-hol/in zijn eenicheyt/daer de Goddinnen ghenuecht in hadden/ hem siende daer in soodanighen wesen en ghelaet. Mercurius dede de boodtschap/waerom sy daer door Iuppiters begheerte en bevel waren ghecomen. Dese dry Goddinnen hebben yeghelijcke om te vriendlijckst hem in't besonder aengheevallen/met smeecken/en groote beloften: Iuno wouw hem geven/ Asia en Europa te heerschen: Pallas, hem den wijsten en deughtsaemsten Man van heel Griecken landt maken: maer Venus,die hem alder soetst wist te kittelen/ en te streelen/ beloofde hem d'alder schoonste Vrouw van der Weerelt/ wouw hy vonnissen haer te gonst. Euripides in zijn Troades seght/dat Pallas boven de belofte van wijsheyt/ en deught/ hem beloofde heel Griecklandt te doen winnen. Apuleius in't thiende Boeck zijner veranderinghen/ schrijft/ dat hy(noch Esel wesende)sagh t'oordeel van Paris in deser voegen. Den bergh Ida, daer Homerus van verhaelt/ wasser ghebootst van hout/ al met groenheyt besteken/ en van den top vloeyde een borne/ Vliet-water uytspeylende/ weynigh Geytgens scheerden de cruydekens: daer was toegemaeckt op de wijse van den Herder Paris uyt Phrygien/ een lustigh Jonglingh/overtoghen zijnde met eenen ghebreydden lijfrock/ van zijn schouderen hinghen Barbarsche cleederen/t'hooft was met eenen gulden tulbandt bedeckt/ veynsende al-

Vonnis van Paris.

Een vertooninghe van het vonnis vā Paris, door Apuleium aerdich beschrevē.

dus over t'Vee te heerschen. Daer by was noch een naeckt Jonglingh/ uytmuntende door zijn schoon ghele hayr/ een jeughdigh manteltgen bedeckte slechs zijn slincke schouder/ en onder zijn hayr sachmen verheven spitse knopen oft doppen van claer blinckende goudt ghevlochten/ en als door Maeghschap onderlinghe vereenight/ en gheschickt wesende. Desen met staf oft roede beduydde Mercurium, en quam ghelijck springhende voort gheloopen/ eenen Appel verguldt met kletter-goudt in zijn rechter handt hebbende/ gaf die Paris scheen te wesen: met knicken bewijsende/ wat Iuppiters ghebodt was: en schickte daer nae wederkeerende hem strax uyt t'gesicht. Daer op volght/ en comt voort een dochter/ eerlijck van wesen/ Iuno ghelijck gedaentigh wesende: want een witte Conings Croon omdruckte haer het hooft/ en haer handt was met eenen staf geladen. Daer drongh noch een ander in/ die ghy Minervam soudt ghemeent hebben: t'hooft was haer met eenen blinckenden Helm bedeckt/ sy verhief haren schilt/ en swickte de spietse/ wesende ghestelt ghelijck als sy is/ wanneer sy strijdet. Boven dese isser noch een ander voorghetreden/ uytmuntende door een aensienlijc cieraet van lieflijckheyt eens Godlijcker verwen/ beduydende Venus, recht in sulcke ghestaltnis soo sy was/ doe sy Maeght was/ wel betuyghende een volcomen schoonheyt/ met een bloot en ongedeckt lichaem: dan dat sy met een doorschijnigh sijdē cleepkē/ beschaduwde haer sichtbare Vrouwlijckheyt: doch dit frengighe sijden cleedt werdt altemet minlijck ghenoech van een nieuschier windeken/ dertel wesende/ verblasen: so dat de sijde verschoven wesende/ de bloem haers jeughts werdt ontbloot: en somtijts dit weeldich windekē/ haer toe aessemende/ dede t'cleepken dicht dē lichaemlijcke leden aencleven/ der wellust seer levende hier door minne-lockende. De verwe deser Goddin was gedeelt: het deel dat van den Hemel quam/ was wit van ghedaente/ en dat van der Zee comt/ Zee-groen. Haer ghesellinnen Maeghden/ die men Goddinnen meende/ ginghen ontrent haer. Maer by Iuno, Castor, en Pollux, welcker hoofden bedeckt met Helmen/ die met coper beslaghen door scherpe puncten der Sterren/ uytnemende gheleken te wesen: doch dit waren oock maer toon-jonghlinghen. Dese dochter terwijl haer de dertel Pijp verschepden wijskens singhende was/ voortgaende met een stil/ en onghemaeckte statichept/ beloofde met een eerlijck toeknicken den Herder/ dat sy hem soude gheven t'heel Rijcke van Asien/ indien hy haer den prijs toe seyde. De strijdtbaer Goddinne Minerva, was verknaept met haer twee schildtknapen/ schrick/ en vreese/ danssende op bloote sweerden: achter haer songh een Pijp een Oorloghsche Hor/ Hor/ vermenghende onder een grof ghebom/ en scherp gheclanck/ op de wijse van een Trompet/ de wackerheyt van een licht ghedans verweckende: dese met een ongherust hooft/ en schricklijcke ooghen in't aensien/ met een snel en vluchtich ghelaet/ wees Paris met vrolijcke bootsen/ soo hy haer de verwinninghe der schoonheyt gave in handen/ dat hy door haer hulp cloeck/ en vermaert door krijghsche verwinninghen soude worden. Siet Venus, met grootε gonst der schouwplaets/ soet lacchende/ bleef staende lieflijck midden het Tooneel/ omstort met seer blijde cleentgens/ welcke ronde en melck-witte kinderkens siende/ soudt meenē te sien de Liefdekens/ en dat de warachtige Liefdekens/ oft Cupidines, uyt den Hemel/ oft uyt de Zee wel te pas daer comen vlieghen waren: want met vlercksjkens/ pijlkens/ en ander gestaltnis des gedaentes/ quamē sy over een,

Ghedaent en cleydinge van Paris, en Mercurius.

Het statigh wesen van Iuno.

Minervæ ghestalt.

Veneris lieflijcke bevallicheyt.

T'ghesel-schap van Iuno, en haer beloft.

T'ghesel-schap van Pallas, en haer beloft.

T'ghesel-schap van de lieflijcke Venus, en haer beloste.

een. En ghelijck offe een Bruyloft-mael woude bedienen/ bloncken voor haer die Jongh-vrouwen met schimmerende Fackelen: en hier was t'becoorlijck gheslacht der dochteren: hier waren de seer aenghename Gratiæ: hier oock de schoone Horæ: welcke met te stroopen ghevlochten en losse bloemen/ haer Goddinne vererende/ een seer aerdigh ghedans ghemaeckt hebben. Venus schoon-hayrigh/ der wellust Goddinne/ terwijlen veel gaetsche Pijpen/ vereenight met Lydische Liedekens/ ghelupt gaven/ en der toesienders herten stroockten/ oft soetlijck streelden/ begon haer lieflijck te beweghen/ en langhsaem met eenẽ vertoevendẽ tredt sachtlijck te gaen door de golvende vlercken/ en met het hooft allensken winckende op t'soet Pijp-ghelupt/ met fraey cierlijcke bootsen haer stappen te planten/ en te verhooghen/ somtijts met een scheel loncken/ somtijts met straf dreyghende oogh-appelen/ werdt altemet te springen/ alleen met den oogen. Dese/ alsoo sy eerst quam in s'Richters ghesicht/ scheen met t'buyghen van haer armen te beloven/ indien sy voor d'ander Goddinnen waer gheset/ datse Paridi soude gheven te Houwlijck de besonderste in schoonheyt/ en eene haer selven ghelijck. Doe heeft den Phrygischen Jonglingh met ghewilligher herten/ den gouden Appel/ die hy in zijn handt hadde/ als een stem van overwinninghe/ dit Meysken toeghelangt en ghegheven. De verclaringhe die Apuleius hier neffens doet/ sullen wy een weynigh laten berusten. Pausanias seght/ dat ten tijde van dit vonnis/ Venus verselschapt was met de dry bevallijckhedẽ/ oft Gratien/ hare/ en Bacchi dochteren/ sonder welcker weten/ sy niet en doet/ en zijn haer toegheeyghent: oock hadde sy by haer doen comen Hymenæum, Cupido, en de Liefdekens. Dit vonnis aldus ghegaen/ waren Iuno, en Pallas, op den lichtveerdighen Richter Paris, seer onvrede: t'welck namaels de schoone stadt Troyen met grondigh verderf heeft moeten goet doen/ en jammerlijck becoopen: want Helena, die doe ter tijdt de schoonste van gantsch Griecke-landt was/ Iuppiters oft Tyndari dochter/ en Huysvrouwe van Menelaus, den Coningh van Sparten/ oft Lacedemonien/ van Paris ontschaeckt wesende door Veneris bedrijf/ werdt met langen krijgh/ en t'verlies van menigh edel Heldt/ weder ghecreghen. Nu behoeven wy te verhalen van Paris, om weten zijn gheslacht/ en wat hy voor een was.

Venus crijght den Appel.

Van Paris.

Paris was den soon van den Troyschen Coningh Priamus, en de Coninginne Hecuba: de welcke met dit kindt bevrucht wesende/ droomde te hebben gebaert een vlammende fackel/ die heel Asien in brandt stelde/ en aenstack. Welcken droom den voorseggers verhaelt/ en vertelt wesende/ voorseyden/ dat den soon die sy droegh/ soude veroorsaken den ondergangh/ en t'verderf zijns Vaderlandts: waerom Coningh Priamus, soo haest het kindt geboren was/ dat bestelde aen zijnen Herder Archelaus, om te brenghen in de bosschen voor den wilde Dieren: alwaer dit kindt van een Beerinne gevonden wesende/ soude ghesooght zijn gheweest den tijdt van vijf daghen. Ander segghen/ dat Hecuba hem heymlijck op liet voeden onder des Conings Herderen/ op den bergh Ida. Eenighe meenen/ dat Archelaus dit kindt opvoedde als zijn eyghen. Paris tot ouderdom zijns jeughts ghecomen wesende/ werdt uytnemende schoon/ sterck/ en in alles seer gheschickt: soo dat OEnone, een

Voorsegh over den droom van Hecuba over Paris.

Paris by den Herderen opgevoedt.

Veldt-nymphe daer op t'landt / op hem seer verliefde/en hadde by hem twee kinderē. Ontrent desen tijt/ bewees hy zijn moedichept/en vroomheyt: want des Conings Priami Vee gherooft / en ontdreven wesende/ Paris dit te weet comende / vergaderde soo veel Herderen als hy mocht / vervolghde en versloegh den Rooveren / en bracht den roof wederom: waerom hy ghenoemt wiert Alexander, dat is Mensch-jagher ghesept. Hy was oock vermaert/ te wesen van goeden gheest/en een oprecht Mensch/soo dat hy alle oneenicheden/ die onder den Herders ontstonden/ te neder leyde en slechtede/ alsoo verhaelt is. Nae dat hy den Goddinnen gevonnist hadde/ist geschiet/ dat Hector te Troyen steeckspelen/ strijden / en worstelinghen/ om prijs te winnen/ liet uptroepen. Doe gaf den Herder/die Paris opgevoedt hadde/hem te kennē/dat hy niet en was zijn soon/gelijck hy hem wel hadde doen te verstaē tot doe ter tijdt : maer dat hy was den soon van Coningh Priamus en Hecuba. Hem radende te gaen / sonder hem bekent te maken / zijn macht beproeven met die ander Heeren: en indien het gheschiede/ datmen hem om zijnen Boerschen Herderschē staet versmaedde/sy souden de bundselen/kints doecken/en ander litteyckenē/daer hy mede wech gebracht was/over geven/en hem alsо bekent maken. Hy volghde den raedt: hy quam tot Troyen/en worstelende met den Prince Hector, wierp hem cloecklijck ter aerden. Hector beschaemt en toornigh/dat sulcx van een Boer hem geschiedt was/ was quaet genoech om den selven met zijn sweerdt te dooden : maer die verhaelde dingen ghetoont wordende/werdt gekent/ en vriendlijck aengenomen onder den kinderen Priami.

Paris wordt ghenoemt Alexander, dat is, Mensch-jagher, waerom.

Van Helena.

VAn Helenæ gheboort upt het Swaen-ey/hebben wy verhaelt in't seste Boeck : doch meenen haer eenighe te wesen dochter van Tyndarus, Coningh van OEbalien, en van Leda. Ander seggen/datse was dochter van Nemesis, en dat Leda alleen haer Voedster is gheweest/en Iuppiter haer Vader. Dese Helena was soo uytnemende schoon / dat haer bevallijckheyt tot haer trock de liefde van alle de Princen van geheel Grieckland. Alsoo dat sy al t'samen hun vergaderden ten Hove van den Coningh Tyndarus, om haer te Houwlijck te begeeren/en om te sien wie haer soude verkrijghen/alhoewel sy te vooren was ontschaeckt geweest door Theseus, by wien sy soude een kindt ghebaert hebben tot Argos,en soude daer nae haer twee Broeders/diese quamen begeeren/weder zijn ghegheven. Eenighe meenen/sy hadde by Theseum twee dochteren/ Hermione, en Iphigenia, en noch ander : doch wederspreken ander dit/en seggen/dat sy Maeght wederom ghelevert werdt/het welck onsen Poeet oock ghetuyght in haren brief tot Paris, seggende/dat Theseus (hoe seer hy hem pooghde)noyt zijnen wille van haer en hadde/dan dat hy met gewelt eens haren mondt ghekust hadde/ en werdt medelijdich met haer/ en leverdese onghescheyndt beleefdelijck wederom. Nu dewijl men wel voorsagh/ dat wiese trouwē soude/niet en soude doen/dan hem selven over dē hals halen veel afgonst/ nijdt/ en gheschil. En alsoo yeder doch hoopte/ of sy hem te deel mocht worden: soo hebben dese jonghe Heeren al t'samen gesworen t'onderhouden de Wet/ die Tyndarus, aengaende zijn dochter/ hadde ghemaeckt: te weten / dat een yeghelijck soude al zijn vermoghen ofte macht ghebruycken/ om haer te beschermē/ tegen die haer aen haer eere soude willen beschadigen/

oft

oft ontschaken van haren wetlijcken Man/die sy hebben oft verkrijghen soude. Dese Princen/ Vryers van Helena, liet Tyndarus by een comen / op een plaetse Platæneta gheheeten/by Minervæ Capelle/daer sy hunnen Eedt deden: en swoeren op de clooten/ die een Peerdt afghesneden waren/ t'onderhouden de verhaelde Wet. Nae den Eedt/liet Tyndarus het Peerdt op de selve plaetse begraven/gelijck doe de wijse van Eedt-sweeren was/datse op de clooten des Offer-beestes swoeren eenigh groot verdragh / en doe was dat vleesch niet gebruycklijck om eten: maer werdt begraven/oft in de Zee verdroncken. De Romeynen/ by dat Plutarchus verhaelt in't leven Ciceronis en Publicula, doe sy soo yet groots besweeren/doodden eenen Mensch/en droncken onderlinge zijn bloedt/ etende oock eenigh van zijn ingewant: eenighe droncken oock het bloet van de Offer-beest/tot bevestinge des Eets. Sommige hadde de wijse/ eenen heeten ijseren hantboom met blooten handen te houden in het sweeren/ biddende de Goden/ dat hunnen Eedt niet eer gebroken worde/ voor dat ijser op t'water en soude drijven: dit ghesept hebbende/wierpent in't water: want sy hadden t'ghevoelen/ dat de ghene die met oprechten ghemoede en onghevepnst swoeren/ vermochten te houden in bloote handen sonder verbranden een heet gloepende ijser. Nu de overschoon Helena, is te deele ghevallen den Coningh van Lacedemonien Menelaus, soon van Atreus, en broeder van Agamemnon, Coningh van Mycenen en Argos. Hier nae ist gheschiedt/ dat Paris (die nu een soon Priami gekent was) is gesonden gheweest als Ghesant met twintigh Galeyen/om te gaen weder eyschen zijn oude Moeye Hesione, Laomedons dochter/ die door Hercules was ghegheven aen Telamon, den Coningh van Salamis: op welcke reyse hem Menelaus seer goet onthael dede. Doe hy nu weder keerde/en niet hadde connen uytrichten/heeft willens vergheten de groote beleeftheyt/ en het heerlijck onthael/ hem van Menelao gheschiedt: want hy hem ontvoerde/door verleydighe verpagie/zijn Huysvrouwe de de schoon Helena, welcke hem van Venus belooft was / doe hy haer den prijs der schoonheyt gaf: hoewel hy aen OEnone de Nymphe was verlooft. Dit geschiede terwijlen Menelaus was gereyst in Creta, om eenige belangende saeck. Niet alleen ontvoerde hy Helena, maer nam oock mede al haer besonderste schatten / Juweelen / en costlijckheden. Doch Herodotus in zijn Clio seght/dat Paris niet ghesonden was om Hesione: maer dat hy ghepríckelt/en verweckt is geworden/ door d'onstichtighe voorbeelden van ander/ die voorhenen sulcke stucken hadden aengherícht: want die van Egypten hadden ongheftraft den Griecken ontschaeckt Io: en de Griecken Europa den Egyptenaren ontvoert: de Vlies-helden Medea, aen die van Colchos: welcke sy niet weder gaven de genen/diese quame weder eyschen. Paris wesende heel ontsteken in liefden/heeft dan uyt eyghen voornemen desen tocht bestaen(soo eenige meenen) en in't afwesen van Menelaus, de stadt Lacedemonien overvallen/ ghewonnen / nemende met hem Helena, wat weere dat sy daer teghen dede. nemende met eene mede alle de Coninghlijcke schatten. Een ander verhaelt/ dat Paris noch Gesant/noch door voorbeelde verweckt was: maer dat hy door den raedt van Venus daer henen reysde/ en op Helena (door t'ghesicht) soo seer verliefde/dat hyse ontschaeckte. Terwijlen de Zee-Goddinne Ino, de dochter Cadmi, met de Nonnen van Bacchus, was doende met Offerhanden te doen/ op den oever der Zee/ alwaer altijt het volck in grooter overvloedicheyt

Vreemde wijsen van Eedt-sweeren, by den oude Heydenen.

Ontschakinghe vā Helena.

hem tegenwoordigh maeckte te wesen: alsoo dat het hem licht viel/ van daer Helena in zijn Galeye te nemen/ en met eenen alle de besonderste dinghen/ die Menelaus in zijn huys hadde. Nu wederkeerende van Sparta nae Troyen/ werdt op de Zee Archipelago overvallen met grooten stormwindt/ die hem t'zijnen ondanck dreef op de kuste van Egypten/ alwaer hy most anckeren in een van den monden des Nyls/ alwaer een Hercules Kerck was/ van sulcker vryheyt/ dat wanneer daer eenigh slave in geraeckte/ en eenigh heyligh lidtteycken des selven Gods hadde ontfanghen/ was hy vry/ en niemant mocht hem weder vanghen. Paris slaven desen snof in de neuse hebbende/ namen desen Tempel in/ en beschuldighden hun Meester aen den Priesteren/ en des Stadts Oversten/ Thonis geheeten/ van verraedt en trouwloosheyt aen hun Heere Menelaum ghedaen: welcken nae dat hy desen gast alle beleefthept en eere ghedaen hadde/ die men is moghelijck te doen/ werdt al te qualijck ghe-loont: want den ondanckbaren gast hadde zijnen vriendtlijcken Weerdt ontvoert zijn lieve Huysvrouwe/ en al zijnen schat en besten huysraedt berooft. Thonis dit gheboodtschapt hebbende aen Proteum, die doe ter tijdt heerschapte in Egypten. Den Coningh gheboodt/ datmen hem ghekoort en gebonden voor hem soude brenghen/ om te hooren wat onschult hy te doen hadde. Hier werden zijn schepen beslaghen/ hy en Helena, met die slaven zijn beschuldighers/ ghebracht binnen Memphis voor den Coningh Proteus. Paris heeft vrymoedich zijnen naem/ gheslacht/ en landt beleden: maer de sake van Helena verdraepende/ werdt van den slaven wedersproken/ die al den handel te kennen gaven. Doch Proteo docht onbehoorlijck te doen sterven een reysende Man/ dien de winden aen zijn lants grentsen hadden ghedreven: daerom hem met woordẽ straffende/ liet hem varẽ met zijn vlote/ en al wat hem toe quam/ behoudende Helenam, met alle den gheroofden schat/ tot dat haer Man daer nae quam vereysschen. Ander seggen/ dat Paris van daer is gecomen in Phrygien/ sonder dat hem yet ontnomen was. Eenighe meenen/ dat hy niet mede bracht als het beeldt van Helena. Doch t'ghemeen ghevoelen van ander is/ dat hy van Sparta met zijn nieuw Vrouwe is recht henen t'huys gecomen. En dat de Troyanen den Griecksche Ghesanten/ die haer met den rijckdom weder quamen eysschẽ/ geensins hooren en wilden: waer op die groote krijghbloot is ghevolght/ en nae het thien Jaersche belegh den grouwlijcken ondergangh van Troyen. Nu sal tijdt zijn/ dat wy gaen besien/ wat ons onder dese Fabulen leerlijcx wort aenghewesen. Eerstlijck meenen eenighe/ dat van Peleus en Thetis, is een ware gheschiedenis/ dat hy haer veel reysen hadde tot zijn Vrouw begheert/ en alsoo dickmael/ en op soo veel wijsen was afgheslaghen/ en versteken gheweest/ als onsen Poeet veranderinghen versiert te wesen ghescheit: en haer nae veel moeyten vercreghen hebbende/ aen haer ghewonnen heeft den vermaerden Heldt Achilles, daer wy noch van te verhalen hebben. By desen arbeydt Pelei, om Thetis te vercrijghen/ mach gheleert worden/ dat den Mensch veel valsche meeninghen/ en quade ghenegentheden voor by moet/ en overwinnen: oock volghen goeden en Godtlijcken raedt/ aleer hy de rechte wijsheyt/ die in alle redelijckheyt en maticheyt bestaet/ can vercrijghen/ en vruchtbaer worden in deughtsaem eerlijcke wercken/ en door de wijsheyt baren rechte welsprekentheyt/ oft verstandighe redenen/ als een vrucht der lippen/ ghelijck als Achilles een lippe is te segghen. Op dese Bruyloft

Paris gevanghen ghebracht voor Proteus, Coningh van Egypten.

Historisch uytlegh op Peleus.

Leerlijcke uytlegginghe op de vryagie vã Peleus.

loft nu van Peleus en Thetis, is oock natuerlijcke uytlegginghe/ en wijst aen/ dat alle natuerlijcke lichamen worden gheteelt door het vermenghen van de hooftstoffen/aerde/en water/ met hulpe der hitten : want Pelos in Griecx beteyckent slijck / en Thetis water. Alle Goden hebben sich laten vinden in dit vermenghen deser twee/ ghelijck in eenighe Bruyloft/ om dies wille dat geen stoffen alleenlijck ghenoechsaem en zijn / indien den wercker daer zijn handt niet toe en doet. En ghemerckt de Siele des Menschen yet anders/en edelder is/als eenighe verganghlijcke stoffe: soo wiert ghesept/dat de Goden in't ghemeen en ghesaemdlijck de Siele in den lichaem besteiden/en dat de Siele van elcke Hemelsche deught yet was deelachtich/ en dit soude wesen de vergaderinghe aller Goden in Pelops en Thetis Bruyloft / alwaer de tweedracht alleen uytgelaten was : om dat alle dingen op deser Weerelt bestaen en cracht hebben door vriendtschap/en ghematichept. Maer wanneer tweedracht/ en onghelijckheyt der natuerlijcke crachten overvallen / oft geweldigh worden/ dan vergaet niet alleen de ghematichept : maer de heel t'saemstellinghe wort los en versmilt. Want even ghelijck vriendtlijckheyt en eenichept/ beginselen der teelinghen zijn: alsoo zijn oock tweedracht/twist en gekijf/ beginselen des verderfs. Deser toevallen zijn oock onderworpen Landen/ Steden/ en Staten/ soo wel als elck besonder lichaem: want daer is geen dinghen datse lichtlijcker doet vervallen/en ellendigh maeckt/als de swarte vuyle tweedracht/ welcke daeghlijcx den twist-appel tusschen de drie Goddinnen/ Iuno, Pallas, en Venus, werpt: want het valt menigen onlijdlijck ghenoech/ te sien heerschen d'onwetende/en die in wijsheyt onbesocht zijn/over die veel verstandiger zijn: de arme over de rijcke: d'ondeughende en lichtveerdighe over de ghestadighe/ en ghematighde: want te vinden yemant die te samen rijck/wijs/en matigh is/waer soo licht niet te doen: maer vondtmer een deel sulcke/niemant soude haest weygheren van hun te wesen gheheerschapt/ en geboden. Het Parijssche vonnis wijst aen/ en gheeft oorsaeck t'ontsteken den borsten der ghener/die te heerschen vercoren/oft ghebooren zijn / hun te vercieren met heerlijcke deughden/te weten/ghestadichept/ wijsheyt/ matichept/ en voorsichtichept/ om alsoo gheluckigh te wesen in alle aenslagen: meenende een voorbeeldt aen Paris, die Wijsheyt/ en Rijckdom niet achtede/ vertoos oncuysheyt/veroorsakende zijns Vaderlandts verderf/ zijn eyghen / en zijns vrienden doot/en jammerlijckē ondergang: daer hy door Wijsheyt en Rijckdom zijn Rijck hadt mogen opbouwen/en heerlijck maken / en zijn vrienden in vreuchdighen voorspoet onderhouden. Nu alsoo yeder Mensch in sich selven heeft eenige bysonder gheneyghtheyt / daer den aerdt zijner vochtichept ghenuecht en sinlijckheyt in heeft/ meer als in eenigh ander dinghen : soo wort Paris by eenighe verstaen/ den vleeschlijckē lust te wesen die welvaert/en Wijsheyt verlatende/vertoos een oneerlijck leven/dat geen doen en is van een oprecht Heere noch Borger: want sulck Mensch is seer sorghlijck/daer en is geen gastvrijgh recht / noch eerlijcke Wet/ die hy niet en soude ghewelt doen/ oft breken. De oude Dichters dan/ ons de snoothept en onbedachthept van desen Paris voorstellende/ hebben ons willen dringhen te verdoemen / oft versaken ons eyghen dwaesheyt : want(ghelijck wy in't vierde Boeck hebben verhaelt) is Venus naem Aphrodite, oft Aphrosyne, te segghen/sothept/en beroeringhe des gheests/soo Euripides in zijn Troades te kennen gheeft. Hier moghen wy oock by voegen

d'uyt-

Natuerlijcke uytlegginghe op de Bruyloft van Peleus, en Thetis.

Leerlijcke uytlegginghen op t'vonnis van Paris.

d'uptlegginghe/die Apuleius op zijn Paris oordeel heeft. Venus, oft dese sotheyt/ den Appel der verwinninghe/door gifte/en upt sotte gunst/onrechtlijck toegewesen zijnde/seght aldus: Wat verwondert ghy u dan / o alder snoodste coppen/jae veel meer vierscharighe/oft pleytbanckighe beesten/ oft lang gerechte gieren / soo nu alle Rechteren hun vonnis en uptspraeck om loon te coop stellen? als in't begin van alle dinghen de gonst / oft liefstallichept onder Goden en Menschen/ t'recht gedreven en verdorven heeft : en tot t'oorspronghigh oordeel/door raedt des grooten Iuppiters, was vercoren Rechter een Landtsman en Schaep-hoeder / die om winst van wellust het recht vercocht heeft/ oock met verderf van zijn gantsch gheslacht. Ghelijck dan de oude ghedichten bestraffen in't ghemeen alle misbruyck / en ongherechtichept onder alderley staten der Menschen/worden hier wat hardt by den hayr getrocken/ ontrouwe Richters/die upt gonst/ en om gheschencken/het recht buyghen en crommen: aenwijsende met eenen/ dat in't ghemeen/ en in't bysonder yeghelijck Mensch behoort te hebbē een goet oordeel : dat het de Ieught tot groote schade en verderf streckt/sich niet te begheven tot der wijsheyt / maer sich een sot lichtveerdich leven te leyden aenwent. Soo datter haest niet schadelijcker en is in den Menschen/ als een verkeert quaet oordeel: want hier upt ontstaet ter Weerelt/alle quade oneenicheden/krijghen/beroerten/ en ellenden : en dit quaet oordeel heeft alleen zijnē oorspong upt het onverstant/dat een verderflijck ghedrocht en Sphinx is op den wegh onses tijdlijcken levens. Nu wy de Bruyloft van Thetis voorby zijn/behoevē wy te hebben haren soon Achilles.

Van Achilles.

Achilles was den soon van Peleus en Thetis: Peleus een Mensch/en Thetis een Goddinne wesende. Dese Thetis had een wijse oft ghebruyck/ haer kinderen des nachts in't vyer te verberghen / om wegh te nemen alles watter sterflijcx aen was / en te beletten datse nemmeer van ouderdom beswaert souden worden : doch de cracht des vyers niet moghende verdragen/ zijnder eenighe ghestorven / uptgenomen Achilles: want sy met groote Moederlijcke sorghvuldichept / hem s'daeghs besmeerde met Ambrosia, van de hooft-cruyn tot den voet-solen: waerom hy hiet Pyrisous, dat is/van vyer los. Maer alsoo t'kindt bestreken wesende/ metter tonghe aflecktte desen Gode-cost Ambrosia van zijner lippen/ en con dat bloote vleesch het vyer niet lijden/soo datter een deel der lippen verloren bleef: waerom hy Achilles/ dat is/ lippeloos/wert gheheeten/ nae het woordt Cheilos, dat lippe gesept is. Thetis, siende haren soon in't opwassen heel schoon/en wel gemaeckt/ creegh hem seer lief/en om weten wat over hem voorbeschickt was/ ging tot t'Gheheymnis van Themis, welcke haer antwoorde: dat t'kindt soude in eerē/vermaertheyt/en gherucht/zijn voorders hoogh overtreffen:maer dat te sorghen was/ dat het zijn leven soude verliesen in den bloeptijt van zijner jeught/en ghedoot te worden verradelijck/door eenen die van minder weerde was als hy: want in Asien hadde op te staen eenen langhen dood-lijckigen krijgh/ ter saken van een schoon Vrouwe. Thetis dit hoorende/om dit voorschick af te keeren en beletten/gingh en doopte haer soon in de Helle-vliet Styx: waer door sy alle deelen zijns lichaems onquetselijck maeckte/uptgenomen de voet-planten/ diese in haer handen hiel in't doopen: en gebruyckte t'verhaelde smeeren altijt/tot datse

VVaerom dat Achilles,wort ghenoemt Achilles, dat is, lippeloos.

Voorsegh over Achilles.

datse van Peleus eens hier over betrapt is ghewordhen: waerom sy veronweerdicht/ haer vertreck nam by den Zee-Goddinnen de Nereïdes, haer susters/en liet aldaer haren soon. Dit verhaelt ons Apollonius in't 4e. Boeck van den Vlies-helden. Ander seggen/ dat Thetis was gewendt haer kinderen te werpen in eenen ketel met heet siedende water/om te besoecken/ of sy oock onsterflijck waren ghebozen. Daer zijn doch verschepden meeningen van de Ouders van Achilles. Een schrijft / dat Peleus droegh zijnen soon ten huyse van Chiron, om t'goet gherucht dat hy hadde/ van deughdigh en oprecht te leven / dat hy hem opvoeden soude. Desen dedet geern en seer willigh / doch niet met melck: maer met allen wepschen oft wilden cost / als Leeuws crauwepe/margh van Herten/wilde Verckens/Beyren/ en ander wildtbraet/soo Euphorion ghetuyght / die een ander hercomst zijns naems voorwendt: dat is/ dat de Myrmidones, een volck in Thessalien/ dat hem naemaels volghde voor Troyen/ Achilles noemde nae t'woordt Chilòs, dat is/voedtsel/oft voeder / om dat hy sonder melck en anders als ander kinderen was opghevoedt gheweest. Van zijn opvoedinghe by den vromen Chiron, ghetuyght hy self door Euripides, in het Truerspel van Iphigenia, seggende:

Ander meeninge en oorsaec vă Achillis naem.

T'is somtijts goet, niet veel te weten:
En somtijts, sonder veel vergeten,
Goet, datmen veel dings wel bevroedt.
Ick was in mijn jeught opghevoedt
Tot Chiron, heyligh knecht der Goden,
Die my met suyver claer gheboden,
Slecht, onbedrieghlijck, heeft begaeft,
En met goe zeden t'hert ghelaeft.

Hy leerde by Chiron maet-spel en sangh/ cruyden kennen / Artsnije/ booghschieten/jaght/ wapen handelen/ oprechte Wetten/ en wijshept. Doe hy nu tot zijn neghen Jaer ouderdoms was ghecomen / en dat den voorseghschen Calchas seyde / Troyen niet moghen ghewonnen worden sonder Achilles, ist ghescheidt / alsoo Thetis de Moederlijcke gonst tot haren soon noch niet uytghetogen hadde/ alsoo sy op eenen dagh op de Zee wandelde/ ontdecktese en saghse de Vlote van Paris, brenghende de schoon Helena, waerom sy ghedenckende de voorsegginghe / ginghse aen Neptunum versoecken / dat hy de Schepen wilde doen verdrencken/ om alsoo te verhoeden d'oorsaeck des toecomenden krijghs/daer harē lieven soon sterven most: maer hy antwoorde/ dat het hem belet was te doen/door t'Godtlijck beschick / welcks beloop hy niet was machtich te keeren/noch haer heylige Wetten te brekē. Thetis doch/ om al te doen dat sy mocht/ tot behoudinghe haers soons/ quam by Chiron, en ghelatende te willen haren Achilles voorts ten vollen vergoden/ nam hem van daer/en bracht hem nae Ethiopien/en soo averecht om in't Eylandt Scyros, een der Cycladen, tot den Coningh Lycomedes, (op dat de Krijghs-hoofdē van Griecken hem niet souden weten te vinden/als sy souden optrecken) met meeninghe/hem daer te doen slapen in wellusten/ghenuechten/en vreuchden. In dit Hof werdt hy voort ghevoedt / vercleedt zijnde in dochters cleederen/ met s'Conings dochter Deidamia, met de welcke hy soo ghemeen vrientschap hadde/datse hem eenen Soon baerde/die om zijn schoon vyerigh hayr werdt gheheeten Pyrrhus. Even wel hadde Achilles geen behagen in dit wellustigh leven/

Thetis wouw de Vlote verdoen, daer d'ontschaecte Helena in was.

Achilles by Lycomedes opgevoedt, onder den dochteren, in Vrouw cleeren.

leven/anders van aerdt/en geleert wesende. Eyndlijck den Troyschen krijgh voor handen wesende/ werdt Achilles gevonden/ en gekent door de listicheyt van Vlysses, die daer bracht alderley Vrouwen tuygh/en onder ander krijghgheweere: daer sachmen de Joffrouwen seer begheerich nae hen ghewaed/ en verceringhe/en Achilles tot de wapen/ waer door hy gewroecht en gekent is worden / des hy de reyse niet en con ontslaghen worden. Waerom Thetis, siende dat het daer op aen quam/gingh Vulcanum wapenē doen smeden voor haer soon/ die niet te doorsteken/ schieten/ noch houwen en waren. Dit dede Vulcanus, met bespreck/daer voor hy haer te slapen: twelck sy hem toeseyde. De wapenen gemaeckt/begeerde sy die self eens aen te hebben/om te sien oft alles te dege was. Gewapent wesende/liep al haer macht henen/en bedroogh also den hinckenden Smit. Men seght/dat het ijser van zijn spietse hadde eenighe voorschicksche verborgen cracht: want Telephus den Coningh daer van ghequetst wesende/con van Machaon noch Podalyro, A Esculapij sonen/niet genesen worden: dan eyndlijck door openbaringhe der Heymnis werdt hem te kennen ghegheven / dat den ghenen/die hem hadde ghequetst/hem oock most ghenesen: soo dat Achilles hem met der spietse weder rakende/ ghenas/ alsoo Dictys in't tweede Boeck des Troyschen krijghs verhaelt / en den uytlegger van Lycophron. Achilles na Troyē varende/wouw niet eerst te lande treden: want t'was voorsiē/dat die dat dede/most sterven: t'welck Protesilao geschiede. Achilles dede in desen krijgh veel Ridderlijcke en heerlijcke wapen-dadē/so Homerus in zijn Iliaden beschrijft/tot dat hem Agamemnon benam zijn liebe Hippodamia, dat hy van spijt de wapen afleyde/ die hy om geen bidden wouw weder aen trecken/tot dat zijnen lieven vriendt Patrocles van Hector was verslaghen/den welcken hy in't veldt vindende ooek heeft omgebracht/ slepende t'lichaem achter zijnen waghen drymael om de Troysche muerem/ ter wrake van Patrocles,en vercocht t'lichaem den Vader Priamo. Eyndlijck also hy eens quam te sien Polyzena, Priami dochter/op de muerē/werdter heel op verlieft/en liet Priamo seggen/ door een trouw Bode / wouw hy hem zijn dochter te Houwlijck gheven/hy soude de wapen draghen tot beschermínghe van zijn Croon en Rijck: welcke aenbiedinghe Priamus heeft aenghenomen. Maer also sy vergadert waren te deser oorsaeck in den Tempel van Apollo Thymbræus, heeft Paris hem verraderlijck met eenē pijl doorschotē den voet/ die met het water Styx niet ghenatt hadde gheweest / soo dat hy starf. Het lichaem mosten de Griecken betalen met t'selve los-ghelt/dat sy voor Hectors lichaem hadden ontfangen / te weten/soo veel gout als het swaer was. Dese vertellinge van Achilles wijst/dat wanneer yemant is geholpē uyt zijn dwalinghe/en door goeden raedt uyt een sacht verwijfde leven ghetrocken/voorts behoorde volherden in eerlijcke en loflijcke daden: want desen besondersten Heldt der Griecken con van geen zijn vyandt overwonnen worden / tot dat hy door de liefde ghetreft in de stricken der wellusten ghevanghen is geworden: doe is hy te schande gecomen / en ter doot gebracht / door een Wijfachtich bloohertich Man. Waerom wy toe te sien hebben/wanneer wy ons gemoedt hebben gevestight / om volgen oft nae comen het ghene deuchdigh en eerlijck is/dat wy niet beweeght/ oft afgelockt en worden/ door de sorghlijcke smeeckinghen en kittelinghen der vleeschlijcke lusten / die ten lesten seer quaet en schadelijck zijn den ghenen/die hem daer van laet vervoeren/ en aftrecken.

Achilles wort ghevonden, en gekent, van den schalcken Vlysses.

Thetis doet Vulcanum wapenen makē voor haer soon, en bedrieght den Smit.

Cracht van Achillis spietsijser.

Achillis doot.

Leerlijck uytlegh en aenwijs op Achilles.

De

De Fabel van Chione wijst aen / dat niemandt hem roemen oft verheffen behoorde op de vergancklijcke gaven der Natueren / oft de selve te meenen eeuwigh en bestandigh te wesen / ghelijck Godt / oft de Godtlijcke crachten oft deughden. Sy werdt gedoot met dē pijl van Diana, Goddinne der cuysheyt. En Chione haer tot hoerdom begheven hebbende / hadde alree kinderen ghebaert: soo gheschiedt van sulcke de eerlijcke cuysheyt ghewelt / en leedt. Dan heeft dese cuysheyt de wrake / dat door smertlijck baren / en kinder-voeden / der sulcker Vrouwen schoonheyt gedoodt wordt / en vergaet: daer de Maeghden veel langer in jeught en bloyende schoonheyt blijven / ghelijck als van Diana ghesept wordt te gheschieden. Hier wordt den hooghmoedt / en Godslasteringhe bestraft / en ons aengheweſen / dat sulcx ten val brengt / en de Godtlijcke wrake verweckt. Dedalion in eenen Havick verandert / wijst aen / de rooverije / oft des roovers leven: want hy was eerst geweest een die genucht hadde in twist en krijgh / Landen en Steden te nemen / waer door men dan onverstandigh wesende / opgheblasen / en hooghmoedigh wordt / dat heet in een Voghel oft Havick veranderen: doch cannen t'aenghewende quaet leven niet ghelaten: maer ghelijck den Havick d'ander Voghelen in grooten druck en lijden brengt: alsoo gaet het toe / met die door ongherechtichept den Wetten ghewelt / en zijnen even Mensch schade / moeyte / en verdriet aen doet. Peleus, die in geluck wesende / zijn weelde niet con verdraghen / is door de moordt aen zijnen oudtsten broeder Phocum begaen / in ballinghschap / ellende / en swaerhept ghecomen / en moeten vluchten met een weynigh Vee in Thessalien tot den Coningh Ceyx, daer Psamathe de Goddinne wrake oeffende over haren verslaghen soon / schickende eenen vernielenden Wolf onder den Ossen van Peleus: voor welcke Goddinne zijn ghebedt niet geldende / heeft zijn Vrouw Thetis, die oock een Zee-Goddinne was / haer suster en mede Zee-Goddinne Psamathe verbeden / dat den Wolf steen werdt. Eyndlijck werdt Peleus vergifnis crijgende / weder in't Landt oft Rijc ontfangē. Dees Fabel wijst al voorē aen / des Menschen onbedachthept / en ellendighe swackhept / oft quade broossche natuere / in zijn daghelijcx onghestadigh wesen / geen mate houdende in zijn voorspoedt / als het derrel gheluck hem toelacht / en kittelt: soo dat het stercke beenen zijn / die weelde dragen connen / gelijck het Peleum swaer viel in den tijdt zijns welvarens redelijck en voorsichtich te wesen / oft gerust / en onbecommert in eerlijckē staet te leven: want hy hem / door grouwlijcke broederslacht / in druck / ongemack / en groot verdriet heeft onversiens gevonden. Voorder zijn vlucht / en de wrake over zijn misdaet / wijst aen / dat het niet en voordert noch en helpt / te veranderen van landt / oft van d'een in d'ander te vluchten / om Gode te behagen: maer te veranderen / oft wijcken van ongherechtichept en alle booshept / in een beter oprecht eerlijck en deuchdigh leven / soeckende alsoo met bidden en verbidden Gode te versoenen: want gemeenlijck volght de Godlijcke verbolgenthept met wrake / en straffinghe de grousaem booshept / oft snoode misdaet der Menschē / op dat den Mensch hem verootmoedighende hem tot Gode soude keeren. De vertellinghe oft Fabel van Ceyx en Alcyone, wijst ons aen / datmen soo heel eygen wijs niet wesen / noch so hartneckich op zijn selfs vercoren meeninge oft opstel blijven moet: maer oock raedt nemen en gebruycken van anderen: want watmen met veel raedt van ander met goet overlegh aengaet / heeft dickwils beteren uytgangh / dan t'gheu-

Van Chione.

Leerlijck uytlegh vā Chione.

VVtlegh oft leerlijc aenwijs op Dedalion.

Leerlijck uytlegh en aenwijs op de straffe over Peleus.

VVtlegginghe op Ceyx, en Alcyone.

t'ghene datmen wel meenende/uyt eyghen bedachtheyt/en van self verstocktlijck wil uytvoeren. Oock is het een bewijs/van een Godt behaeghlijcke vernedertheyt/datmen eens anders voorsichticheyt/verstandt/ en goetduncken oft meeninghe/ in achtinghe en weerden heeft : maer eyghen wijsheyt steunt veel met wanckelbaren voet/op den Godt vyandigen grontsteen des hooghmoets. Ceyx ghelijckt wel/dat hy zijns Huysvrouwen raedt versocht te weten / maer niet te volghen / hoe ernstigh sy hem vermaende / en met grooter liefden badt :want gelijck veel seldtsaemheden in der Natuere worden bevonden / scheen sy sulcke inbeeldinghe te voelen / datse zijn ongheluckighe Zee-vaert en doot/die corts ghevolght is/voorsagh. Oock en was zijn reys so heel nootlijck/oft ten minsten van soo grooter haesten niet : dat hy wel hadde moghen vertoeven tot dat Phorbas krijgh waer gheeyndight gheweest / om dan te lande ghereyst te hebben: want daer men over landt can gheraken / mochtmen wel de Zee-vaert laten berusten: ghelijck men leest van Marcus Porcius Censorinus, een seer wijs Roomsch Burgher-meester / dat hy in't punt zijns doots beclaeghde dry dinghen/den Goden mishaeghlijck te hebben ghedaen. Eerstlijck/ tijdt versuymt/ dat hy dagen hadde laten voorby gaen/sonder der ghemeente nut te doen. Ten tweeden/ dat hy zijn heymlijckheyt een Vrouw hadde gheopenbaert. Ten derden/ over Zee ghereyst/daer hy wel over landt comen con. Doch Cropilus, leerling van Plato, waer te berispen van al te sotte blooheyt / die nouw over eenen plas / oft weynigh water dorst schepen / en stopte zijn vensteren om de Zee niet te sien/vreesende oft hem lust quam daer over te varen. Dat Ceyx, hebbende gheleden veel noots in de beroerlijcke Zee / met Alcyone zijn lieve Huysvrouwe / t'eynden veel verdriet t'samen eyndlijck zijn verandert in de rust-lievende Zee-voghels Alcyones, bewijst/ dat de Godtvruchtighe /nae veel aenvechtinghe en lijden / ten lesten inwendigh/door een gherust en stil ghemoet/een uytnemende vreucht en troost ghevoelen: want Ceyx was op den wegh om Godtlijcken raedt by t'Gheheymnis Apollinis te halen / om zijn leven te beteren / bedenckende t'voorbeeldt zijnes in Gier veranderden broeders : en Alcyone hadde al haer toevlucht ten Goden/Iuno stadigh biddende. Oock zijn de Alcyonen Vogelen die so heel rust en stilheyt beminnen / dat het schijnt dat sy de Zee bewegheu / oft dat de Zee met hun beweeght is : want soo langhe als sy nestelen/t'welck op de Zee gheschiet/en twijlen dat sy legghen/en broeden/light de Zee heel vlack sonder golven/ en is onwindigh stille weder/ ghelijck oock Ambrosius getuyght. Nu behoeven wy om te sien/nae t'voorby ghegaen doncker Cymerische hol/met den Slaep en Droom-Godt/en al zijn geslacht: doch moeten eerst voor nemen Iris, die daer henen van Iuno was ghesonden.

Spreuck van Marcus Porcius Censorinus.

Cropilus verschrickt voor de Zee-vaert.

Van Iris.

IRis was dochter van Thaumas en Helectre, en suster van den Harpyen, soo Hesiodus in zijn Goden gheslacht ghetuyght: sy is naeloopster / woordtvoerster/en bodinne van Iuno, welcke sy altijts sonder verlaten dienstich bystaet / en als haer den slaep beswaert / rust sy haer hooft onder teghen eenen hoeck van Iunonis ghestoelte / noch sy ontgort / noch ontschoeyt haer nemmeer / om altijt veerdich te wesen haers Vrouwen ghebodt te volbrenghen : soo dat sy by Iuno is soo veel/ als Mercurius by Iuppiter, d'een oft d'ander

t'ontbieden: en ghelijck Mercurius door Iuppiters bevel der Mannen Sielen van den lichamen lost / en wech haelt / soo doet Iris door Iunonis ghebodt der Vrouwen Sielen. Sy maeckt Iunonis bedde/sy schickt de camer: summa/Iuno heefter meer wils af als van alle ander Goddinnen. Oock doetse ondertusschen Iuppiters boodtschappen / gelijck by Homerum, Valerium Flaccum, en ander te sien is: sy wort oock ghesept wiecken te hebben/en eenen schoonen blinckenden en veel-verwighen mantel. Dat Iris is dochter van Thaumas en Helæctre geheeten/is te weten/dat sy anders niet en is als den Regen-boogh. Thaumas is soon der Zee/Helæctre van den Hemel/ oft van de Sonne/ so dat dese Iris comt van het water/en t'schoon weder: sy sitt oft rust onder Iunonis stoel/want sy ontstaet in het nederste deel der Locht/dat is/onder den Wolcken daer de Sonne onder oft op gaende in schijnt. Sy is Bodinne van Iuno, en suster der Harpyen: Iuno is de Locht / d'Harpyen de Winden. Iris is nerghen als in de Locht/daer sy dick is van een waterige vochtichept der Wolcken/welcke van de Winden daer ghestiert worden: sy/te weten/den Reghenboghe/ boodtschapt van de Locht/waer toe dat sy gheneghen is: want hy beteeckent ons somtijts schoon weder/ somtijts windt en regen: schoon weder beteeckent hy / als de Son smorgens claer op staet/ en dat hy dan hem openbaert. Nu ghelijck in't gemeen het leven aller Dieren bestaet in een ghematichept der hooftstoffen / zijn de seer coude en vochte Jaer-deelen hinderlijck de ghene/die noch niet zijn ghecomen tot de helft van hun natuersche hitte. Oock de ghene daer de hitte begint t'ontbreken / en connen door de onsteltenhept en onmatichept des tijts niet koken/ verdouwen / noch ledighen hun te overvloedighe vochticheden. Hier by is te verstaen het Siel-halen van Iris, en Mercurius: want al te vocht en reghenachtigh weder schadight den Vrouwen / en al te heel droogh den Mannen. Oock hielden de Heydenen dat het Gods werck was/de Sielen van den lichaem te scheydẽ: oock is den Mensch schuldich zijnen tijdt te verwachten/dat Godt hem uyt de vanghnis deses ellendighen vleeschs nae zijn believen verlosse / en zijn Siele in de handt zijner almoghenthept behoede.

Natuerlijcke uytlegginghe op Iris.

Van den Slaep-Godt/en den Droomen.

Den Slaep is den soon van Erebus, en van de Nacht. Orpheus seght/de Doot zijn suster te wesen. Eenige van den Ouden geven hem oock de Hopen tot susters: doch Virgilius seght niet/dat den Slaep quam van Erebus, dat is/uyt der Hellen/om Palinurum te bedriegen: maer met wieckẽ van den Hemel. Orpheus in zijn Godt-lofsanghen / noemt hem gheluckigh / van een breedt en wijde vlugh / goedertieren / en een groot voorsegger der toecomender dinghen onder den sterflijcke Menschen: want (seyt hy) den soeten Slaep hem al sachtgens voeghende by den Sielen der Menschen/spreecktse aen/verweckt hen verstant / ontdeckt t'slapen duerende de vonden en voornemens der ghelucksaem Goden / en sonder een woordt den swijghenden gheesten te segghen/vercondight hy de dinghen die te geschieden staen/aen sulcke bysonder / die onder de ghenade der Goden een goet opstel tot een voorgangigh Leydts-man hebben. De Poeten voeghen hem vleughelen by / om dat hy in corten tijdt overvlieght de gantsche Weerelt: en comt sonder gherucht/en al stillijck innemen de ooghen der ghener / die op hem niet en dencken. Verscheyden

Slaep, een groot voorsegghe der toecomender dingen.

scheyden oude Dichters/ bysonder oock onsen Poeet/ verhalen ghenoech/ wat groot nut/ gerief/ en vermaeck hy den Menschen doet/ aen lijf/ en gheest: want sonder hem wy niet en mochten leven. Maer by dat eenen Ariston was ghewent te seggen/ is hy al te harden Tollenaer/ want hy neemt daer vooren mede schier den halven tydt onses levens. Orpheus noemt hem den broeder der vergheetentheyt der rust / en aller dinghen. Lucianus in't 2e. Boeck van zijn waer vertellinghen/ beschrijft seer aerdigh de Stadt van den Slaep/ in welcke men seght dat de Droomen woonden/ segghende: sy is ghebouwt in een schoon dal / omringhelt met een dicht bosch van hooghe harde Boomen / het welck zijn heul/ groote Mandragoren/ en ander cruyden van slaep-makende sap/ die over al dit veldt bloeyende zijn: groote menichte van Vleer-muysen vlichelen om dese Boomen/ oock Hubens/ Schovuyté/ Vlen/ en ander nachtvoghels: doch geen ander hebben daer hun wesen. By dese Stadt vloeyt een stille Vliet voorby / ghe heeten Lethes, ander heetense Nyctipore, welcks loop is soo saft als Oly/ sy comt uyt twee Bornen/ d'eene ghe heeten Nigrete, en d'ander Pannychia. Des Stadts mueren zijn hoogh/ en van verscheyden verwen als den Reghen-boghe: de Poorten en zijn niet alleen twee/ ghelijck Homerus schrijft/ maer vier: twee staé op de syde van het dal/ een is van yser/ d'ander van aerde/ door dese twee seydemen hadden de grouwsaem/ bloedige/ en wreede droomen hunnen uytgang: d'ander twee Poorten stonden nae de haven en de Zee toe/ die eene van hoorn/ en d'ander van Elphen-been: in die van hoorn was seer aerdigh ghesneden/ en constigh ghemaeckt/ in welcke als in een Tafereel waren uytgebeeldt/ alle de ware Droomen/ die den Slapende te vooren comen: op d'ander van wit Elphen/ waren alleen groslijck betrocken/ d'onseker /twijffelighe / ongheschickte Droomen. In dese Stadt/ op de rechter hant/ is den Tempel van der Nacht/ welcke Goddinne meer als ander daer gheeert wordt. Noch zijnder de Cloosters/ van't twee Goddinnen/ Apate, en Alethie, bedrogh/ en waerheyt/ alwaer twee kelders zijn/ en heymel plaetsen / daer niemant is gheoorloft in te comen/ want de Gheheymnissen comen daer uyt voort. Aengaende de Droomen/ die dees Stadt bewoonen in grooter overvloedicheyt/ sy gelijcken malcander niet: sommige zijn schrael en dunne/ ander hebben slimme beenen/ ander zijn lang/ ander wanschapen ghedrochten/ ander schoon van aensicht/ roodt/ en blinckend als goudt: sommige hebben grouwlijcke wesens / en vleughelen / en schijnen stadigh te dreyghen met eenigh teghenspoet: ander zijn Coninglijck en costlijck gecleedt. So haest yemandt comt in dese Stadt / straex de tamme en ghemeensaem Droomen comen hem ontfangé/ en welcomen/ en altijts comen sich hem aenbieden eenighe ghedaenten der voorverhaelde Droomen / bootschappende alsnu goede/ en dan quade tijdinghe / die men somtijden (doch selden) warachtigh bevint: want den meesten deel van de bewoonders deser Stadt/ zijn lieghers / en bedrieghers / segghende t'somwijlen een dinghen/ en meenen een ander. Des Slaep Godts aerdt en wooninghe/ zijn oock van onsen Poeet seer aerdigh beschreven: daer nae gheeft hy hem duysent kinderen/ waer by een groot ghetal is te verstaen: maer hy en noemter maer dry van de besonderste/ te weten/ Morpheus, welcken beteeckent ghedaent/ oft beeldt: Icelus, oft Phobetor, schrickelijcke ghelijcknis: en Phantasus, oft inbeeldinghe. Sy segghen dat den Droom-Godt niet en dorst Iuppiter (die alles heeft te ghebieden) doen slapen;

Den Slaep, een hardt Tollenaer, rooft den halven tijt ons leuens.

De Stadt van den Slaep.

Twee Poorté der Droomen, een van hoorn, en een van Elphé-beé.

De Droomen oft Borghers der Stadt van den Slaep.

Morpheus, Phobetor, en Phantasus, Slaep-Godts kinderen.

pen: want de Godtheyt geenen Slaep en behoeft/ om ghelijck de Menschen daer door te wassen/en cracht te vernieuwen. Men seght oock/dat den grooten Alexander, nerghen aen beter bevondt Mensch en geen Godt te wesen (so hem de Loftuyters wouden wijs maken) dan alleen aen den Vaeck / die hy niet voorby mocht sonder te slapen. De Vliet Lethes wort oock ghesept des Slaeps suster / om dieswille dat hy ons alle swaerheyt en teghenspoet doet vergeten. Hy wort gesept den soon van der Nacht/om dat den Nacht vermeerdert de dampen van der maghe / climmende nae de hooghste deelen des lichaems/de welcke dan vercoelende door de coudicheyt der herssenen / dalen sy nederwaert/en baren/ oft teelen also den Slaep. Dese verhaelde dampē voorbeelden ons verschepden droomen / nae de verschepdenheyt der spijsen/Landen/Jaer-deelen/oft nae de voornemens en gedachten/ die men in den herssenen dan heeft/ en nae datmen van ghematighder natueren is. Artemidorus in't eerste Boeck der Droomen seght: den Droom is een bewceginge/oft versieringhe der Sielen/oft des ghemoedts die op veelderley wijse gheschiet/beteyckenende toecomende goeden / oft quaden. En hierom zijn de Hopen zijn susteren gheheeten/ om dat wy de Hope op veel twijffelighe dingen bouwen/en vestigen. De voorverhaelde Stadt/is niet als de dampen/ daer de Droomen uyt voort comen/oft ontstaen. De Poeten gheven den Droomen twee Poorten/de warachtige comen uyt de hoornen Poort: Want ghelijck men door de hoornen eens Lanteerens het keersvyer oft licht claer siet schijnen: also oock des Menschen lichaem/wesende door maticheyt suyver van alle vuyle vochticheden/soo can dan de Siele te beter daer door de waerheyt onderschepden/ en ontfanghen de ghesichten die haer Godtlijck toegeschickt worden: maer wanneer t'lichaem met veel spijsen verladen dicht is ghevult / oft vol quade vochticheden/door stadighe ongeregheltheyt des mondts / dan en can de Siele oft t'gemoedt niet te recht de waerheyt uyt t'valsch onderschepden/oft kennen. Ander nemen voor den hoorn t'bovenste oogh-vel oft liefken / beteeckenende de gesichten/en voor het Elphen-been de tanden/die de valsche Droomen kouwen: want t'ghene men siet/wordt veel warachtiger gheacht /dan het ghene datmen hoort van elder aenghebracht vertellen. Coningh Priami soon Esacus, in eenen Duycker verandert / om de doot van de Nymphe Hesperie, wijst aen/hoe dat eyghen/en ghemeen verderf can ontstaen/uyt eyghen liefde/die alleen gheheel vyerigh en ernstigh trachtet om eygen vernoeginge/ ghemack/en sinlijckheyt te bejaghen. Welcke schaedlijcke gheneghentheyt/ oft Siel-sieckte bestaet uyt quaet en onverstandigh oordeel: en wanneer sulcke naejagers niet en connen tot hun meeninghe oft begheerte gheraken/vallen sy seer mistroostigh / en gheraken in een bitter wijde Zee der ongherechticheyt / en midden de becommernissen deser ongheſtadigher Weerelt/ daer sy hun daeghlijcx in doopen/en laten sincken/als of sy met aller macht en vlijt hun eyghen verderfnis/en ondergangh/ sochten te vorderen.

Natuerlijcke uytleggingen van den Slaep en Droom-Godt.

Waerom den Slaep is soon van der Nacht.

Wtlegh vā de twee Poortē der Droomen.

Sin-gevende verclaringhe op Esacus in Duycker verandert.

Eyndt des elfsten Boecks.

Wtlegginge/en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Door C. V. M.

Het twaelfste Boeck.

IN't begin van dit twaelfste Boeck / hebben wy d'Offerhande/die de Griecken Iuppiter deden in Beocien, daer sy door storm ghedreven waren/alsoo sy met een Vlote van meer als duysent Schepen om Troyen te bekrijgen voeren/ daer sy oock een voor-teecken sagen van een Slanghe / die acht Voghel jonghen en de Moeder verslondt: welck Calchas den voorseggher uytleyde/datse neghen Iaer voor Troyen souden liggen/sonder yet uytrichten: maer souden goets moets zijn/want in het thiende Iaer souden sy verwinners worden. Hier sietmen ten eersten den ernst/die d'Heydenen hadden in hunnen Gods-dienst / en hoe sy in hunnen noot tot Godt (hoe verblindt in zijn kennis sy waren)altijt hun toevlucht genomen hebben: en dit bevintmen in hun gheschiedenissen veel/dat hoe sy ernstigher waren in de oeffeninghe van hunnen Gods-dienst(welcken doch valsch/ en ijdel mach ghenoemt worden) hoe dat hun saken ghelucklger en spoedigher voortgang/ en beter uytcomst hadden. Van deser ernstichheyt leestmen wonder dinghen in Valerio Maximo, in zijn eerste Boeck in't eerste Capittel/ in Titus Livius, en ander meer. Sy hadden wonder grooten commer/en ernstigh opmerck/op veelderley voor-teeckenen/die sy hier en daer uyt raemdē/ waer van ooc in't verhaelde eerste Boeck Valerij in't 4^{e}. 5^{e}. en 6^{e}. Capittel/verscheyden en seer seldsaem voor-teeckenen zijn beschreven: oock stelden sy groot betrouwen op d'antwoorden van hun ijdel Goden en voorsegghers / welcke hun Propheten meest al van Apollons gheslacht waren gheacht te wesen/ghelijck oock den verhaelden Calchas.

Der Heydenen ernst in hunnen ijdelen wel meenigen Godsdienst.

Van Calchas, den voorseggher.

DEn Vader van Calchas was gheheeten Thestor, den soon van Apollo en Aglaie. Desen Calchas was / soo eenighe meenen/ een Troyaen / die door raedt van Apollo was comen by den Griecken. Hy was een groot ramer/voorseggher / oft gherader der toecomender dinghen. Hem was oock te vooren vercondight door t'Ghehe ymnis zijn doot / te weten / dat hy te sterven hadde / als hy soude vinden in de Const van raden oft voorsegghen / een ervarender / beter / en veerdigher Meester als hy self was. Doe desen Calchas den Griecken veel dienst voor Troyen in de beleghering he hadde ghedaen/also in de Boecken der Iliadē Homeri te lesen is. Doe hy nae den Troyschen ondergang is ghecomen nae de stadt Colophon, in't landtschap Ionien, daer een treflijck Gheheymnis was van Apollo, en by hem hebbende Amphilochus, Perolypus, Leontius, en ander Grieckshe Hooftmannen / heeft hy op den wegh ontmoet den soon van Apollo en Mantho, een uytnemende voorsegger en gherader/gheheeten Mopsus. Dees twee Meesters comende

te spreken van eenen wilden Vygh-boom/ die daer aen den wegh stondt/ hoe veel Vyggen hy op hadde / en Calchas hier geen bescheydt af wist te doen / antwoorde Mopsus, datter op waren thien duysent/en noch eenighe hondert / en een/dit om de seldsaemheyt ondersocht/en de Vyghen ernstigh ghetelt vontmen effen t'selve getal. Daer nae quam hun voorby een dicke Sogh/ en alsoo Calchas weder ghevraeght was/hoe veel Vicken/ Bigghen oft jonghen / dat sy in't lijf hadde/wanneer sy werpen soude/ en van wat hayr dat haer jongen souden wesen: hy verstomde/niet wetende t'antwoorden:maer Mopsus seyde/ sy draeghter thien/en dat van thien maer eenẽ Beer was/ en soude swart wesen/en soude t'sanderen daeghs smorgens ten acht uren werpen/ dry Soghskens souden swart zijn met een witte streeck over de schouderen / twee souden witte muylen tot den ooghen / en d'ander de achter slincker hammen wit hebben/ het welck des anderdaeghs alsoo bevonden wesende / is Calchas van hertseer en rouwe gestorven : dit soude den eyndt zijn van desen Calchas. Wy sullen doch ghewaerschouwt wesen / van desen ijdelen dinghen en ongeloovicheden/ als waersegghen/oft voorsegghen/handt besien/oft t'ghestaltnis des aensichts/en ander teecken beduyden/ yet te betrouwen / oft hem daer mede becommeren: want daer is geen vasticheyt van waerheyt in ghesegghen: maer wel veel ongheloof/ en Afgoderije / het zy oock wat woorden / seef/ becken / dier/ gebeent/ oft ander tuygh hier toe ghebruyckt wort/ in geen en is cracht gheleghen/ soo dat het niet dan sondige ijdelheyt is/ daer hope oft betrouwen in te hebben/want het niet en is te scheyden van grouwlijcke tooverije: oock connen de Menschen/die hier aen gelooven/qualijck een gerust hert en gemoedt hebben. Voorder is te sien / hoe verre dese raserije des Afgodighen wesens / den Menschen heeft connen verleyden van den waeren Schepper/ en van alle Menschelijcke reden / in het op-offeren der Maeght Iphigenia, dat sy soo verduystert zijn ghewórden in't verstant/dat sy meenden Gode te behaghen met zijn ernstigh ghebodt te breken / en sulcken grouwlijcke en jammerlijcke bloedstortinghen/en het dooden der eyghen kinderen aen te gaen. Dat dese Maeght d'onnoosel Iphigenia,de dochter des Conings Agamemnons, door den raedt van Calchas,ten Offer/om Diana te vredighen/ is ghedoodt ghewórden/acht ick wel dat alsoo gheschiet te wesen/ hoewel eenighe Grieckische schrijvers vast doende zijn geweest / om dit grouwlijck wreede stuck te bedecken. D'een seght/dat Diana haer in eenen Beyr veranderde/ eer sy gheslachtet soude worden: ander segghen/in een Veerse: ander/ghelijck oock onsen Poeet / in een Hinde : ander / in een oudt tandeloos Wijf / en datse onbekent wesende/ vluchtede tot in Scythien in Dianæ Kerck/ en datse daer wrake oeffende over alle Griecken die sy becomen conde / en dedese sterven sulcken doot/ als men haer ghevonnist hadde te moeten doen/ eer sy ontvloden was. Hesiodus in't Boeck van vermaerde Vrouwen seght/dat haer Diana veranderde in Hecate. Doch is vergheefs/soo veel deckselen hier over te trecken : want t'is doch openbaer / dat qualijck eenighe plaetse / oft hoeck der Weerelt / vry en onbesmet is gheweest van dese grouwlijcke Menschmoordighe Offerhanden/ gelijck by veel Schrijvers te lesen is/en alsoo noch onlancx is bevonden ghewórden in de nieuwe ontdeckte Landen/bysonder te Mexico, waer van Acosta in zijn vijfde Boeck seer breedt/schricklijck om lesen/ verhaelt: dat het wonder is/hoe het arm Menschlijck gheslacht in sulcken

Van des voorsegghers Calchas doot.

Datmen op teecken beduyden, oft voorsegghen, oft waerseghsche raminghe, niet moet achten.

Grouwlijc verloop der Heydensche Afgoderije.

Van Iphigenia.

ken jammerlijcken dolinghe heeft connen gheraken/ oft soo vervoert geworden is/ van soo eenige Calchassen/ oft valsche Leeraers/ die buycklifdigh om luylijck te leven/ om ghewin/ oft selfs verleydt/ en uytsinnigh den volcke alsoo hebben betoovert en verblindt / in soo grooten dwang/ en vreese/ als hun arm slaven te leven. Och hoe schadelijck is de valsche leeringhe / en wijsmakinghe van sulcke/ die geern ontsien en gheeert zijn onder den volcke/ en hoe veerdigh en ghereet zijn ghemeenlijck de morwe herssenen des ghemeenen slechten volcks / om alderley valsche ghedaenten / en beeldinghen der leeringhen in te drucken. Seer aerdigh beschrijft onsen Poeet het wesen/ ghedaente/ en wooninghe des vlieghenden gheruchts/ daer wy een weynigh op te letten hebben.

Van Fama, oft Mare.

Ick hebbe niet ghevonden/ dat de Mare eenighe bysonder Ouders heeft/ oft in eenighe bysonder Stadt is geboren/ dan wel daeghlijcx nieuwe Ouders/ Voedtsters/ en gheboort-plaetsen heeft/ en schier hondertmael op eenen dagh gheboren wordt. Niemant weet ick die haer naeder bestaet/ oft maeghschap is/ als de Stem/ en de Sprake/ wiens dochter mense mocht noemen. Eenige beschrijven dese Mare/ t'ontstaen/ en te wassen heel laege/ uyt een cleen gherucht / en datse soo willigh in't wassen is / datse met haer uytghestreckte lichaem/ Steden/ en Landē vervult. My gedenckt/ datmen te Gent in Vlaender placht de leughen te noemen eenen Beyr : en alsmen vermoedde dat yemant een leugen/ oft valsche mare hadde voortghebracht/ werdt gheseyt: Hy heeft ons eenen beyr gestuyckt: so dat ick tsindert op de hercomst deser spreuck hebbe ghedocht/ dat het zijn begin moet hebben uyt het schrijven Plinij in zijn thiende Boeck/ in't dry en tsestighste Capittel/ ghelijck oock onsen Poeet in't 15e Boeck doet/ seggende: dat een Beyrinne haer jonghen ter Weerelt voortbrengt wanschapen/ maer gheeftse al leckende metter tijdt het vulle ghestalt: want effen alsoo gheschiedet veel met een nieuw mare / oft met der leughen/ want sy wordt dickwils ongheſtaltigh en seer wanschapen voort ghestuyckt: maer diese hooren/ doender oock de tonge toe/ en leckense soo lange/ datse van handt te handt rakende/ heel wat schijnt te ghelijcken/ en te beter gheloof ghegeven wort: want d'een voeghter t'een lidt/ en d'ander het ander aen. Homerus noemt de Mare de Bodinne van Iuppiter. D'oude Heydenen hebbender oock af ghemaeckt een Goddinne/ gecleedt met een dunne opgeschort cleedt/ om licht te loopen/ en om haer lichtveerdicheyt uyt te beelden/ oock vleughelen by gevoeght/ welcke al vol ooghen zijn. Virgilius noemtse een grouwsaem ghedrocht/ en maecktse heel ghevedert/ en alsoo vol wakende ooghen alsse vederen heeft/ met effen soo veel tonghen/ en monden/ die nemmeer en swijghen/ als oock ooren die altijt toeluysteren/ om alles te verhooren: datse sonder slapen de nacht over vlieght / en by dage comt sitten op de hooghe thorens/ van daer sy den armen Menschen verschrickt maeckt/ brengende meestendeel quade nieuw gheruchten: doch altemet oock goede. Daerom most sy / acht ick/ twee Trompetten hebben/ om datse goede/ en quade/ waerachtighe/ en logenachtighe tijdinghe uytblaest / en voortbrengt: want eenighe meenen/ datter twee Maren zijn/ de goede en waerachtighe met witte / en d'ander logenachtighe oft quade/ met swarte oft Vledermuyse vlercken. De Mare wordt geseyt/ datse wieck-slaende vlieght voor Mars waghen henen / om dat van aen-

De nieuw-mare wast uyt een cleen gherucht oft begin.

Spreeck-woordt te Gent.

De nieuw leugen, by een nieuworpen Beyr-jong ghelecken.

staenden kryght dickwils meerder gerucht is/ alsser wel van is. Onsen Poeet stelt neffens de Mare oock recht ghesellinnen van haren aerdt/ te weten/ licht geloove/ dwase doolinge/ vergeessche vreese/ ydel blijdschap/ oproer/ en twe-dracht/ ghestockt oft berockt van yemandt onbekent/ en alsulck meer ghesel-schap. Waer mede onsen Poeet seer aerdigh uytbeeldt/ en te kennen geeft/ den aerdt des ghemeenen lichten volcks / die op marckten / en ghemeen plaetsen/ t'samen lesen/ oft cleven aen eenighe nieuw mare/ die noch nouw uyt den dop en comt/ en qualijck vleughelen heeft: hier doet dan elck het zijne by/ daer zijn dan oock in den hoop de voorverhaelde spel-personagien/ licht gheloove/ ydel vreucht/ vreese/ oproer/ tweedracht/ en alle ander Maeghschap van de valsche nieuw mare. Welcke dinghen dickwils veel lichtveerdicheyts / moeyt/ en swaricheyt/ conden voortbrenghen: want de tonghe is een cleen lit/ dat groot werck bericht/ sacht/ en can harde beenen/ jae ijser breken/ en steenen vermor-selen. Plutarchus daer hy handelt van de nieuwsgiericheyt/ verhaelt van eeni-ghe/ die hun landt oft handtwerck couwlijck/ en als een onnut dinghen doen: maer dringen in by den Burgemeesteren / in de Vierschaer daermen pleytet/ loopen ter marckt/ oft ter Havē daer de Schepē aen comen/ vragende over al: En isser niet nieuws? En isser niet nieuws? Want sulcker oorē kittelen meer te hooren wat quaets/ als wat goets. Waerom d'Overheyt van der Stadt Locres wijslijck dede: want wanneer eenigh Borger van buyten quam van zijn Landt oft Hoeve / in der Stadt / en dat hy vraeghde / wel en isser niet nieuws? Hy werdt van haer in de boet beslaghen / en most de breuck betalen: om dies wille dat sulck Borgher scheen gheneghen tot veel veranderinghe/ oft lust hadde de Stadt vol oproer / swaricheyt / en moeyte te vinden/ en niet en hadde t'herte ghewendt tot vrede/ en gherustheyt/ ghelijck een redelijck Man behoort / die t'ghemeen welvaren bemint. Men bevint oock veel / dat sulck nieuwsgier Clappaert/ meest is ghenegen te weten / en openbaer te maken/ dinghen van belangh/ en die noodigh zijn heymlijck/ en verborgen gehouden te blijven: so dat die van der Overheyt hun seer te mijden hebben/ en den ton-ghe-dwangh te behertighen / geenen belangenden raedt / heymlijck besloten/ t'openbaren/ niet schrickende voor den ondanck van Huysvrouwen/ oft beste vrienden/ die om t'misvertrouwen t'onvreden mochten wesen: t'is beter sulcx te lijden/ dan door betrouwen in schande/ swaerheyt/ en schade te comen/ oft de ghemeen sake hinderlijck te wesen. Men mocht yemant vraghen/ segghende: Hoe sult ghy durven vrylijck beschuldighen/ oft met wat reden lasteren / ye-manden die niet verborghen heeft ghehouden/ t'ghene ghy hem heymlijck te kennen hadt gegheven? Want was het een dinghen datmen niet mocht we-ten/ waerom hebdyt selve een ander gheopenbaert? Stelt ghy u heymelheyt buyten u in een ander/ so hebt ghy meer betrouwen op een ander/ als op u sel-ven. Seght ghy / ick hebbe soo goet betrouwen op hem/ als op my selven/ oft hy't weet/ oft ick/ dat is gelijcke veel: want wy zijn een. Is hy dan u heel ge-lijck/ soo zijdy verloren / oft verdorven / en u gheschiet recht. Is hy beter oft heymlijcker als ghy/ soo zijdy behouden en los/ tegen recht en reden/ hebben-de ghevonden een Mensch die u ghetrouwer is als ghy dy selven zijt. Neen ick ken hem wel / het is mijnen besten vriendt/ meughdy segghen: maer ghy hebt te dencken/ dat desen uwen vriendt oock soo eenen vriendt heeft/ die hy betrouwt: desen/ weder eenen anderen: aldus raeckt een woordt in't hondert/

Den aerdt van den neuswijse, oft nieuws-giere Clappaerts.

Te Locres, een Stadt in Calabrien, plagh een verbodt te zijn, naer wat nieus te vragen.

Dat het van noode is, heymel-heyt te ver-bergen, en besonder, die de ghe-meen sake belangen.

Datmen sijn verbor-gen belang een ander niet en sal openbarē.

door een onversichtige losse tonghe. Qualijck oft selden can een eenigh dingen voort teelen. Desgelijcx als de heymelheyt eensaem by u blijft/en salse niet geruchtigh wordẽ. Men bevindt nae eeniger seggen/dat noyt gesprokẽ woort so veel nuts heeft by gebracht/als wel gedaẽ hebben die versweghen zijn geblevẽ: want men can wel altijt segghen t'gene men verswegen heeft: maer niet verswijgen datmen gesproken heeft. Den Prince der Poeten/om den Menschen t'onderwijsen/ en hun leven en wesen te sedighen/ stelt en doet voort eenen gheboortsten voorsichtighen Vlysses, den welcken alsoo heymlijck/ en constigh in't swijgen was/als in't wel spreken: want doe hy nae thien jaersche dolinge onbekent was t'huys comen/ sittende by zijn Huysvrouwe/ welcke hy als een helft zijns lichaems hertlijck beminde/ en hadde wel medelijden met haer droeve tranen: con doch zijn ooghen en ghelaet/ wel onbeweeghlijck houden/ zijn mondt was soo vol ghedults/en de reden hadde alle leden zijns lichaems soo ghehoorsaem onder haer ghebodt/dat sy den ooghen t'schreyen verboodt/ de tonghe het spreken/en t'herte het beven en t'suchten/ dewijl het ongelegen was hem te openbaren/oft te kennen te geven/om d'ongeschicte Vryers van zijn Huysvrouwe/die sy Weduwe meendẽ te wesen. Wiens die zijn inwendicheyt soo verheeren can/is een Coningh zijns selfs/en een groot Meester: maer een ongheschickt clappaert is als een onbemuerde Stadt/ een huys sonder deur/en een ongheknoerde Buydel/ en een yeghelijcx verdriet: gaet hy eenen siecken besoecken/hy doet hem meer wee als de sieckte self: is hy in een Schip/ hy is t'reysvolck moeylijcker als de Zee: looft hy yemant/ hy is hem moeylijcker als oft hy hem verachtede. Soo dat menigh Mensche/al is hy niet oneerlijck/ oft van quaden leven/ wort onciert met zijn veelsnappighe ongheschickte tonghe. Waerom den wijsgieren Zenon ons tot een leerlijck voorbeeldt mach verstrecken: want binnen Athenen was eenigh treflijck Borger/ die te gast hadde den Ghesanten van den Coningh van Persen/ en wetende dat sy daer ghenucht in hebben souden/noodde daer by den Philosophen/oft Wijsgiere van der stadt Athenen: Alsoo nu dese begonden met den Ghesanten spreken/ en hun wijsheyt vast uyt storten/ sprack Zenon niet een enckel woort. Waerom dese Persische Heeren hem vriendlijck toesden/en toedroncken/seggende: maer Heer Zenon, wat sullen wy den Coning onsen Heere doch van u seggen. Niet anders (seyde hy/) dan dat ghy hebt ghesien t'Athenen een oudt Man/die aen tafel can swijghen: hier twee besonderheden te kennen gevende: te weten/oudt/en aen tafel/oft by den Wijn: want oude luyden veel tot clappen zijn gheneghen/ en sonderlinge by den Wijn/ den welcken t'gemoedt dickwils lossen toom geeft. Waer op t'oude spreeckwoordt wel voeght: Wat den nuchteren in't ghedacht heeft/dat heeft den droncken in den mondt. Soo dat den wijsgieren Bias wel antwoordde/doe eenen snappaert hem bespottede/ en scholdt te wesen onverstandigh/ in een blijde maeltijdt/ sonder spreken te hebben geseten. Hoe waer dat moghelijck (seyde hy)/dat eenen sot/ oft onverstandigen/aen tafel oft by den dranck soude connen swijgen? Onder alle Sielsieckten is het veel snappen doch niet de minste. T'is waer/eenige zijn sorghlijck/eenighe haetlijck/en verdrietigh/ander zijn de bespottinghe onderworpen: maer al dees quaden overvallen t'samen den snappaert/hy wort bespot/ yeder weeter af te spreken/ hy wordt ghehaet: want hy brengt altijt eenighe onbesuysde quade mare. Hy is in sorghe en ghevaer/want hy can zijn heymlijckheyt

Mercklijck voorbeeldt op Vlysses.

Moeylijckheyt eens onbesuysden snappaerts.

Zenon dẽ Philosooph een voorbeeldt van de tonge te bedwingẽ.

VVathy dẽ Persische Ghesanten antwoorde.

D'antwoorde vã Bias, tot een die zijn swijghen bespottede.

lijckhept niet verswijghen. Soo dat de Poeten niet vergheefs soo wonder ghestaltighe mare tusschen Hemel / en Aerde / sonder grondt oft vastichept / in sulck huys / en met sulck onnut ghesclschap / ons voorghebeelt en hebben.

Van Cygnus.

CYgnus, die in den Vogel van sulcké naem / dat is / in een Swaen / verandert soude wesen / wordé verschepden Ouders toegeschreven: dan ick acht datter meer zijn gheweest van sulcken naem: want eenen die van Hercules gedoot was / segghen sp te wesen soon vas Mars. Desen daer onsen Poeet van schrijft / so ander ooc getuygé / was den soon van Neptunus, hoe wel eenige seggen / van Apollo. Achilles (seggen eenige) doodde hem / om dat hp den Troyané te hulp was gecomen / en de engte der Tropsche Zee hadde verstopt met lange Galepen / die den Griecken den doorgangh belettedé niet te connen landen. Onsen Poeet verhaelt van eenen Cygnus, die Swaen wiert / doe Phaëton geblixemt / in den Pau viel / so in't 2e. Boeck te sien is. En Pausanias in den staet van Attica, noemt Cygnus een Coning van Ligurien / woonende op den Pau / die seer goet maet-singer / en speler was / en van Apollo in Swaen verandert: oock soude de Swaen Apollo om deser sang-liefdichept toegheepghent wesen. Nu desen verslagen Cygnus, door den Vader Neptunum in Swaen verandert wesende / doe Achilles hem meende plunderé / vondt hp t'harnasch binnen ijdel en ledigh. Dese Fabel wijst aen / dat alle Menschen / hoe sterck / hoe schoon / wijs / oft hardt van aerdt / oft natueren sp zijn / hebben eyndlijck te sterven / en dees aerdtsche wapeninghe / oft lichaemlijcke hutte te verlaten / daer is gheenen raedt teghen dees al vernielende doot / soo veel de dinghen deser Eeuwen belanghen / om haer te verwinnen / en t'ontvlieghen / dan nae te laten een eeuwigh levende goet / eerlijck / deughdigh / en loflijck gerucht / dat louter en claer is / gelijck de Swaen. De veranderinghe Cenis van Vrouw in Man / is niet als een laf ghemoedt / dat hem met Vrouwlijcke lusten gheswackt vindende / t'somtijden door Godtlijcke hulp ghewackert / cloeck / en moedich wort / alle loflijcke daden upt te richten / met een harde gheduldichept in allen teghenspoet / om met volherdinghe / tot loflijcke overwinninge / en eere te gheraken: en al wort sulck ghemoet met veel onredelijcke lusten bevochten / en overladen met veel benautheden / noch verheft het hem als den Arent in nieuw cracht / tot den loflijcke eerlijcke Hemelsche dinghen. De vertellinghe van dese Cenis, die Ceneus genaemt wiert / geschiedde door den twee hondert jaerschê Nestor, welcken wp behoeven te sien / wat hp voor een is gheweest.

Leerlijck uytlegh op de doot vā Cygnus.

Van Nestor.

NEstor was gheboren tot Pylus, een stadt in Achaien / zijn Vader was Neleus, Coning van Pylus. Desen Neleus hadde twaelf sonen / waer van Nestor alleen overbleef: want Hercules hadde krijgh teghen Neleum, ter oorsaeck dat hp versleghen hadde eenen Iphitus, welcken dootslagh Neleus hadde ghewepghert te versoenen / door de vertelhept en verwaenthept van dese sonen / welcke betrouwende op hun groot ghetal / beloofden den Vader wonder dinghen upt te richten. De Stadt was doch onwinlijck / soo langh als Periclymenes een der sonen Nelei leefde: want (segghen de Poeten) hp hadde de gave van Neptuno, dat hp hem con veranderen in alle ghedaenten die hp

wouw.

wouw. Doch/ doe hy eens in gedaente van een Bie /was comen Herculis legher bespieden/sittende op Herculis waghen / heeft hem Pallas aen Herculem gewroeght/die hem doodde/ nam doe de stadt Pylus,roofdese/ en verdorfse tot den gront/hier bleven de elf Broeders van Nestor : maer Nestor was te vooren ghesondē in de stadt Gerenia,in't Landtschap van Messenen,om te leeren/ en wel opghevoedt te worden. Nestor alleen overghebleven/is weder t'huys ghecomen/ liet alles op maken/ en werdt gheheeten den Gerenischen Nestor, na de plaetse zijner opvoedinge/oock Hippota,also veel als een vluchtling/om zijn afwesen/waer door hy ten leven gebleven was. Hy is met den Griecken voor Troyen geweest/doe hy alree(so Homerus in't 1e. der Illiaden verhaelt) dry Eeuwen / oft dry hondert Jaren oudt was. Hy was den alder wijsten en verstandighstē van alle dē Griecken/en hadde van den Hemel so uytnemende gave/ dat van zijn voorsichtige tonge de redenē dropen en vloeydē veel soeter als den Honigh/so dat hy den Grieckē voor Troyen seer behulpigh was met zijnen goeden raedt/wijse en vriendtlijcke vermaningen. Hy liet in dit belegh zijnen soon Antilochus , en nae Troyens verderf/ alsoo onder den Griecken/ door den toorn Iuppiters, grooten twist was / dat Agamemnon wouw daer noch blijven/ en Menelaus vertrecken / quam Nestor in gheselschap van Diomedes nae huys/ daer d'ander veel quade reyse hadden. Tot hem is eens ghecomen te Pylus, Telemachus, nae zijn Vader vraghen / van waer desen werdt ghebracht te Sparta,daer Menelaus zijn Hof hadde. Hier op verhaelt Plutarchus,daer hy van de gierichept/en hebbens begheerte schrijft/wat mercklijcx: Hoe dat desen ouden wijsen Nestor zijn huys hadde rijcklijck versien van bedden/dekens/tapetē/tafels/cleeren/spijs/en goeden wijn/daer Telemachus als jong en onbedacht niet veel af en maecte: maer comēde in Menelaus Hof/saght daer al blincken van gout/silver en Elphen-been/ dat docht hem heerlijck en prijslijck/achtende desen Conings Paleys gelijck te wesen het Iuppiters. Niet veel anders sal ons Nestor hier aenwijsen/dan datmen van jeught aen hem tot der wijshept sal begheven/tot vriendtlijckhept/en welsprekenthept/en tot goede huyshoudinghe / hem te versien van alle nutte en behoeflijcke dingen/ sonder veel prachts te maken/ oft te proncken met onnoodighe costlijckhept van gout oft silver. My dunckt dat voeghlijck sal wesen/hier de besonderste Griecksche Helden te verhalē/om dies wille datse van onsen Poeet alree voortghebracht/en ghenoemt zijn/ op datmen weten mach wiese gheweest zijn/ en oock eenigh onderschept / als van twee Aiax , en derghelijcke : wy sullen dan aen de hoofden beginnen/ de twee besonderste beleyders des krijghs / de Coninghlijcke broeders/Agamemnon, en Menelaus.

Leerlijck aenwijs op Nestor.

Van Agamemnon, en Menelaus.

AGamemnon, oudsten broeder van Menelaus, was den soon van Atreus, en AErope. Ick sal behoeven/om t'ghevolgh/te seggen/ hoe desen Atreus hadde eenen broeder/Thyestes gheheeten : dese twee ghebroeders/wesende twee dulcoppighe raedloose Menschen/hadden altijts tegen malcander ghestadighen twist. Thyestes niet wetende wat spijt oft leet doen aen Atreum zijnen broeder/maeckte zijn Vrouw AErope bebrucht/ doe sy lange te vooren Agamemnon, en Menelaum hadde ghebaerdt / baerde sy Thyesti twee kinderen/Tantalus, en Plisthenius. Atreus dit vernemende/en de rechte waerhept weten-

wetende/dede noch snooder en wreeder wraeck/ als hem leet ghedaen was. Hy liet dees twee jonghe kinderen tot spijse koken/en gasse zijnen broeder onwetens t'eten/ onder decksel te willen met hem vaste vrientschap houden: t'eynden de maeltijdt/liet hy op tafel brenghen de rouwe hoofden en armen. Thyestes, vreesende oft het hem ooc mocht gelden/nam de vlucht/en quam by den Coningh Thesprotus, van daer te Sicyonien/daer vondt hy zijn eyghen dochter Pelopia, wasschende in de Vliet haer cleerē/ die sy dansende hadde bevleckt in't bloedt van d'Offerhande/ die sy Minervæ hadde ghedaen: dese heeft hy/alsoo het nacht wiert/onversiens overvallen/ onteert/ en bevrucht met eenen soon. Ter selver tijt quam tot Mycenes eenen grooten dieren tijt/waer van de voorseggers de schult leyden op de misdaet van Coningh Atreus, om welcke te reynighen hy weder most roepen zijnen broeder Thyestem, en hem gelijck doen in het erfdeel van zijnen Vader. Dus dan Atreus hem meenende vinden tot den Coningh Thesprotus,trock daer henen/maer hem gemissende/ en daer vindende Pelopia, meenende haer deses Coninghs dochter te wesen/ begeerde hyse aen hem te Houwlijck/die hy lichtlijck vercreegh: want sy haer swangerheyt geern aldus hadde verborghen. Weynich tijt nae datse by hem was t'huys gheweest/ gelagh sy van eenen soon/die sy dede leggen in een wildernisse voor den wilde Dieren/om datse werdt te weten dat het haer Vader was/ die haer soo overweldicht hadde/ want sy het sweerdt dat sy hem doe hadde ghenomen/namaels bekende. Eenige Herders t'kindt vindende/voeddent met een Geyte/waerom dat het AEgisthus wiert geheeten. Pelopia de Moeder om haer te verschoonen/en Atreum te bredigen/ghebruyckte de beste redenen die sy con: maer hy liet het kindt soecken/en gevonden/liet het opvoeden/met Agamemnon, en Menelaus, die alree groot waren. Atreus dese twee zijn sonen uyt hebbende ghesonden/Thyestem hun Oom te halen/wat sy daerom doen souden: trocken tot het Delphossche Geheymnis/daer sy hem vonden raedt te vragen/hoe hy hem best aen Atreum mocht wrekē. Van daer hebben sy hem ghenomen/en ghebracht tot hun Vader/ die hem langhe tijdt hiel ghevangen/seyndende eyndtlijck tot hem zijnen gheineenden soon AEgisthus, om Thyestem te dooden/ met dit sweerdt dat zijn Moeder Pelopia hem hadde benomen/in't vercrachten. Thyestes kennende zijn sweerdt/ vraeghde beleefdelijck/waer hy dat gecregen hadde? Hy antwoorde/dat het hem Pelopia zijn Moeder hadde gegheven: waer op hy AEgisthum badt/haer daer te doen comen/om de waerheyt te verstaen: sy bekende alles vry uyt/ en ghelatende t'sweerdt om wel onderkennen beter te besien/nam het/en doorstacker haer selven met dit sweerdt/dat AEgisthus noch warm van den bloede bracht by Atreum, die hem doe liet duncken ghenoech los van zijnen broeder te wesen: meenende hy doot was/ging Offerhandē doen op den oever der Zee/daer is AEgistus ghecomen/die hem ombracht/verloste zijn Vader/en nam met hem/ de Croone van het Rijck Mycenen aen. Ondertusschen was Atrei soon Agamemnon oock ghehouwt met Clytemnestra, dochter Tyndari, die hem eenen soon baerde/ghenoemt Orestes. Menelaus hadde de schoon Helena, was Coningh van Lacedemonien/ oft Sparta, en Agamemnon van Argos. Agamemnon den Oversten van al t'Griecksche legher voor Troyen wesende met Menelaus,om t'ontschaken van Helena, heeft by Clytemnestra zijn Vrouw ghelaten een treflijck Poeet/constigh Sang en Speel-meester/om haer te verma-
kem/

ken/en ten besten met zijn ghedichten te raden/ ghelijck sy oock van vernuftighen gheest was. Maer AEgisthus comende/ en vrijdende Clytemnestra, also desen vromen Poeet hem in den wegh was/ schickte hem/ drie Jaer nae Agamemnons vertreck/ in een woest Eylandt/ daer hy hem liet van hongher sterven/ en van den wilden Beesten verslinden. De seven volghende Jaren/ die Agamemnon voor Troyen was / heeft zijn Vrouw Clytemnestra met desen AEgistho gheboeleert/ en doe hy eyndlijck t'huys comen was/ hebben sy hem omghebracht in deser voegē. Te weten/ doe Agamemnon veel noodt en schipbraeck hadde gheleden/ is eyndling t'huys ghecomen/ daer zijn swaer reys en leven is worden geeyndight: want zijn Vrouw Clytemnestra, en haren Boel AEgisthus, zijn natuerlijck Neef/ hadden zijn doot listlijck te vooren besloten. En alhoewel het hem voorsept was van Cassandra alsoo te gheschieden / dede niet als daer mede lacchen. Nu sullen wy een weynigh te rugghe loopen/ eer wy comen tot dese verradighe moordt. Dese Cassandra, Priami dochter/ in den bloeytijt haers jeughts/ wesende van heel uytnemēde schoonheyt/ hadde van den Godt Apollo yverigh bemint/ versocht / en aenghebođen gheweest/ wat gave sy begheeren wilde/ indien sy hem te wille wouw wesen. Sy vercoos te hebben den gheest der voorsegginghen / t'welck haer gheschiede: maer sy hiel hem doe haer beloft niet. Alsoo Apollo nu haer niet con benemen/ t'ghene hy haer hadde ghegheven: soo schickte hy uyt spijt van deser bespottinghe / datmen haer voorseggingen niet gelooven/ maer over al bespotten soude: gelijck het onder ander is gheschiet met dit voorsegghen over Agamemnon en haer selven/ hoe sy met der Aexse oft Bijl souden omghebracht worden: want Cassandra, na datse van Aiax, den soon van Oileus, in Minervæ Kerck in Troyens verderf was gheweest vercracht / namse Agamemnon in den deel zijns roofs mede voor zijn Boelschap. D'overspelige Clytemnestra hier van verwetight/ en alsoo sulcke ontstelder zijn/ en meer beslagh maken als yemant degelijcx/ nam daer op een versierde oorsaeck/ van so wreede daet aen te richten. AEgisthus nam oock een oorsaeck op Agamemnon, dat hy te vooren had ghedoodt zijn broeder Tantalus, den soon van Thiestes, om te crijghen Clytemnestra, die te vooren desen Tantalo door Tindarum was belooft gheweest: aldus wil haer de schult altijt met onschult cleeden en bedeckē. Nu also Lycophron, Euripides, Sophcoles, en Philostrates verhalen/ Agamemnon t'huys gecomen wesende/ was van zijn Vrouw Clytemnestra gheveynsdlijck ghewelcomt / en vriendlijck ontfanghen: daer werden Offerhanden ghedaen/ en een heerlijcke maeltijt bereydt. Hy is in't badt ghegaen/ en daer uyt comende/ gaf sy met een vroylijck gelaet hem aen te trecken een hemde/ t'welck aen den hals/ en t'eynden de mouwen/ was toeghenaeypt. Sophocles, oft die Lycophron uytleght/ seght/ dat het was eenen Tabbaert/ oft cleedt dat soo verstopt was/ en dat sy't hem gaf aen te trecken/ recht doe hy ter tafel soude sitten/ en terwijlen dat hy dus belemmert stondt/ en als een Visch in't net ghevanghen/ hebben sy en AEgisthus hem omghebracht/ slaende hem met een scherpe Bijle (daer men groote Boomen mede placht om te houwen) op t'hooft: sommighe seggen/ een oudt weersijdich scherp coperen Bijl / datmen in d'Offerhanden hadde ghebruyckt. Clytemnestra met dit selve Bijl en eygender handt / bracht oock om de schoon Cassandra, de welcke den slagh met den handen vergeefs socht af te keeren/ en stervende viel sy op haren Man Agamemnon, den welcken sy noch

Voorsegginge van Cassandra wort van niemandt ghelooft.

Cassandra Boelschap van Agamemnon.

Agamemnons doot.

haer

haer bloem-transen op stelde. De sale besaeyt met den verslagenen/ sommige aen tafel vermoort liggende/den gestorté Wijn met het bloedt vermengt over al verstropt/wort van Philostrates in zijn Taferrel van Cassandra seer aerdigh beschreven. Ghelijck oock de volgende moorderije aen Clytemnestra en AEgisthum geschiet/door Orestes en Pylades, van Luciano in zijn verhael vã t'schoon huys/wort versiert in Schilderije uytgebeelt te wesen. Van daer vertreckende (seght hy) sult ghy vinden een ander Taferreel/ van een geschiedenis/die met t'eerst aensien is afgrijslijck/maer doch geloofweerdigh/waer van den Schilder den sin heeft ontleent aen de gedichten van Euripides, en Sophocles: want dese hebben beyde van dese stoffe gehandelt. Twee lustige Jongelingen/ wapen-ghesellen Pyladis en Orestis, die men alree hiel doot te zyn/verborgen wesende achter t'Coninghlijcke huys, comẽ uyt der lage overvallen AEgisthum, en brengen hem om. Aengaende Clytemnestra, sy was alree voortgheholpen/ over rugge uytgestreet liggẽde byrans al naect/op ick en weet wat bedde. Het gesin van so seldsaem een stuck wesende verschrickt/ schijnen sommige te crijten/en moort te roepen/ ander vast te sien nae een goet henen comen/ om door de vlucht hun te verlossẽ. Wat Lucianus voorts hier van beschrijft/is ons niet dienstigh. Hyginus en ander verhalen/ doe AEgisthus Agamemnon ombracht/ dat hy oock voor hadde te dooden Orestem, den soon van Agamemnon: maer Electra heeft Orestem haer broeder/die noch jong was/ wech gestholen/en gesonden in Phociden, tot zijnẽ Oom den Coning Strophius, die getrouwt was met Astyoche, Agamemnons dochter. Eenige seggen/dat Arsinoe, de Voedster van Orestes, siende den Vader verslaghen/ het voedster-kindt wech schuylde: ander/dat de voedtster hiet Laodama, en dat sy Orestem behoedẽde voor AEgisthi wreetheyt/ liet in de plaets ombrengen haer eyghen soon. Orestes twaelf Jaer gewoont hebbende met zijnen Oom/was seer belust hem te wreken aen AEgisthum, die zynen Vader en Groot-vader hadde vermoort: om welck uyt te richten/schickte hy zijns Ooms Strophij soon Pylades t'Argos oft Mycenen, na zijn Moeder Clytemnestra, hem gelatende te wesen een voorby-ganger/oft Bode van AEolien: dit was aenghelept met weten en bewillighen van Electra, die AEgisthus hadde ghehouwt met eenen Bouwer/op dat hy geen sorghe en soude hebben/dat yemant nae t'Rijck meer talen soude. Pylades dan/als een vreemdling/en verkleedt wesende/ghecomen by Clytemnestra, bracht (soo hy veynsde) tijdinghe van de doot van Orestes, en oock in een doot-kiste zijn doode ghebeenten/ hoewel Orestes daer levende / en verkleedt by en teghenwoordigh was. AEgisthus seer verblijdt van de goede tijdinghe/die hun dese Phocische Boden brachten/ginghen t'samen in een Capelle van Pallas den Goden dancken / datse nu van alle sorghe waren ontslaghen / en offerden den verlossenden Iuppiter Offerhanden. Dese ghelegentheyt heeft Orestes waer ghenomen/en latende aen de deur der Capellen zijn susters Man met eenighe zijn vrienden in de wapen/quam verselschapt met weynigẽ daer binnen/ en doodde met eyghen handt zijn Moeder en haren Boel / ghelijck hem door t'Gheheymnis Apollinis was bevolen gheweest/soo Euripides in zijnen Orestes ghetuyght. Het zijn doch eenighe die schrijven/dat Orestes den voorhenen tijdt niet en was by Strophium zijn Oom: maer dat hy uyt zijn Vaderlandt verjaeght/en van zijn Coninghrijck Mycenen berooft wesende / eerstlijck hadde t'besit van Argos: daer nae verselt met een groot deel Arcaders, en geholpen

van

van die van Phociden, hy hem Meester maeckte van Sparta. De Spartanen waren oock hem willigh ghehoorsaem/hem achtende (dewijl hy Tindari Neef was) weerdigher hun te heersschen als Nicostrates, oft Megapenthes, welcke Menelaus (die doe voor Troyen was) hadde ghehadt by eenighe Slavinne. Sy voeghen oock hier by/dat Orestes trouwde Hermione, dochter van Menelaus, by welcke hy soude hebben ghehadt zijn navolgher in't rijck Sisamen, oft Tisamen, en doodde Pyrrhum, Achillis soon/welcken hem hadde t'wijl hy uytlandich was Hermonia ontschaeckt/segghende: datse hem beloofst hadde gheweest. Daer wort getuyght/dat Orestes t'Athenē voor t'recht was verdaeght: door den Erynnen, en dat Erigone, dochter AEgisthi en Clytemnestræ, zijn partije was/daer werdt gelijcklijck besteimt/dat hy niet weert te leven was/die Vader oft Moeder had ombracht/ daer teghen verwon een Wet/die hiel/ dat het een soon vry stondt te doodē yemanden/die zijn Vader had ombracht/ en dat hy soo maer had ghewroken/aen zijn Vader-slachtighe Moeder/zijns Vaders onnoosel doot. Daer zijnder die schrijven/dat Orestes om dese Moeder-slacht werdt gequelt van de swarte Raserijen/ terwijlē soude hy hebben ghesticht een Stadt/ die hy Orestes noemde/en nu ter tijt heet Andrinopolen. Als hy van wegen zijn uytsinnicheyt een van zijn vingeren had afgeknaeght/ werden de Raserijen wit/en hy werdt vry/en wel te pas. Daer wort oock geseyt/dat Orestes van niemant om zijn Moeder-slacht geern gheherberght was/en dat niemant met hem wouw eten: waerom hy t'Gheheymnis raedt hebbende ghevraeght/om van zijn raserije te zijn verlost/ most gaen in Tauriden, een Landtschap van Scythien/en soude van daer brenghen in Griecken Dianæ beeldt/ en zijn suster Iphigenia, daer hier voor van is verhaelt/ en hem dan soude wasschen in de Vliet die in seven Vlieten eyndighde. Hy dan ghewasschen quam / met zijn trouw vriendt Pylades, in Tauriden, daer sy stracx beyde ghevanghen werden ghebracht voor den Coningh Thoas, om nae des Landts wijse Dianæ gheoffert te worden / wantmense met Mensch-bloedt bevredighde. Thoas vraeghde/wie van beydē hiet Orestes, want die most sterven. Pylades, uyt trouwe vriendthoudenheyt/ seyde/hy was Orestes. Orestes tuyghde daer tegen dat hy self Orestes was: des hy werdt gelevert aen Iphigenia om ten Offer gheslacht te worden. Want Iphigenia was gheschickt gheweest opgheoffert te worden/om de Goddinne Diana te vredighen / van dat Agamemnon haer Vader hadde onverhoedts Dianæ toegheweijdden Hert ghedoodt. En als haer den schalcken Vlysses van Clytemnestra de Moeder daer toe hadde ghehaelt / onder decksel datse soude gaen worden Bruydt/en trouwen Achillem, wesende bereydt tot den Offer / stelde Diana uyt medelijden in haer plaets een Hinde / en bracht de Maeght in Tauriden, daer sy van den Coning Thoas was over dese Mensch-offerhanden ghestelt/en sy haddet besonder quaet op de Griecken/ ter wrake dat sy haer haddē willē opofferen: maer bekennende Orestem haer broeder te wesen / hielp sy hem aen Dianæ beeldt/en quamen des nachts te schepe van daer ghevloden. Eenighe segghen dat het was/na dat hy Thoas had omghebracht: en t'huys ghecomen/gaf hy Electram zijn suster te Wijve zijnen ghesellle Pyladi. Daer zijn van Orestes noch wel meer vertellinghen / dan t'is ghenoech dat wy verstaen de doot zijns Vaders/hoe hy zijn Moeder ombracht/ en d'overdadighe moordt ghewroken heeft. Menelaus is weder nae Troyen verderf/met zijn weder gecreghen

Breeder vertellinge van Iphigenia.

ghen Helena, t'huys ghecomen tot Sparta. Alle dees voorverhaelde grouwelen/bloedtschanden/en overspelen/zijn met veel jammers/schrickljjck bloedtvergieten/en moorden bevleckt/vergolden/en ghestraft ghewordén/tot een afschricken van soo onaerdighe snootheden en zonden/als merckljjcke voorbeelden/van den ouden Schrijvers ons voorgheftelt wesende. De Rasertjen die Orestem quelden/zijn anders nie/tals de knaginghen en pijnljjcke prickelinghen der quader Conscientien/oft wroeghenden ghemoets/over het bedreven Moeder moorden. Tusschen dese Grieckfche Helden/sal hier nu voeghen den Troyschen AEneas, om oock zijn ghestacht te weten.

Van AEneas.

AEneas was den soon van de Goddinne Venus en Anchises, de soon van Capys, den broeder van Priamus. AEneas hadde te Wijve Creusa, de dochter van Priamus den Coningh van Troyen. Hy was dapper in de weere teghen de Griecken/ter noot wesende ontset en geholpen/d'een reys van zijn Moeder Venus, en d'ander van Neptunus. Voort zijn avontueren nae Troyens val/volghen hier en daer/met verclaringhen en uytlegginghen.

Van Vlysses.

VLysses was den soon van Laërtes en Anticlia, hoe wel sommige (Aiax seggen bevestigende) hem houden den soon van Sisyphus, en de dochter van Autolycus, Anticlia, en dat hem Laërtes voor eygen aen nam. Hy was ghebooren voor de volle dracht/om dat zijn Moeder glijende/viel op eenen natten wegh/gaende nae den bergh Nerit by Itacha, des sy verschietende corts ghelagh. Hy werdt Heere oft Coningh van het scherp steenclippighe Itacha: en tot Manljjcken ouderdom gecomen/troude de schoon Penelope, dochter van Icarus, daer hy by hadde eenen soon/gheheeten Telemachus: en was so heel op haer verlieft/dat hy alle middelen docht/om met den Grieck-Helden (ghelijck hy met Eedt verbonden was) niet voor Troyen te trecken/dan by haer te blijven. Des gheliet hy hem mal en uytsinnigh/gingh de Zee-strant ploeghen met seer ongheljjcke dieren inghespannen/saeyde sout/en wist hem wonderljjck te gelaten: maer Palamedes, dē soon van Nauplius, Coning van Euboea, zijn doot vyant/seer schalc en listigh/vondt raedt om dit veynsen t'ontdecken: nam Telemachus noch heel jongh kindt/en leydet in de vore voor den ploegh. Vlysses siende zijn kindt/wende de Beesten/en heeft het vermijdt te quetsen/waer by zijn bedrogh bekent werdt/en most mede. Doe heeft hy door een verspieder Asius verstaen/waer Achilles hem verborgen hiel/en gingh hem oock ontdecken/en openbaer maken/in ghedaente van een Kramer/soo in't voorgaende Boeck is verhaelt. Veel behendicheyt/listicheyt/en stoutheyt heeft hy bedreven: hy haelde en bracht voor Troyen de schichten/die Hercules Philocteti gaf/en Pelops ghebeente/en van onder de Poorte Scæa, d'asschen van Laomedon: van het Troysche borgh/het Palladium, doodende de wacht: en met hulp van Diomedes, de Peerden van Rhesus, Coningh van Thracien/wien sy doodden/sonder welcke dingen de Stadt niet te winnen was. Zijnen haet op Palamedes is toe ghenomen: want Vlysses nae Thracien ghesonden wesende/om legher-cost/quam ledigh weder/segghende: niet ghevonden te hebben. Dit siende Palamedes, wouw self daer henen/en bracht groote menichte

Vlyssis mal gelaet, om voor Troyen niet te trecken.

Cloecke stucken vā Vlysses bedreven.

Snoodt en schandigh stuck van Vlysses begaen aen Palamedes doot.

van kooren: waerom Vlysses heymlijck en listigh zijn doot te weghe bracht/ doorsende uyt Priamus naem eenen brief aen hem / daer in hy hem bedanckte van den aenghebodenen dienst / te doen eenigh verraedt dat hy wel wist / en dat hy hem sondt een deel gout/ oft gelt / welcke ghewicht oft ghetal Vlysses hadde laten in Palamedes Tente verberghen in d'aerde. Door desen brief met list beschickt/en achterhaelt/in vollen raedt gelesen/ werdt Palamedes overtuygt van verraedt. Daer werdt Vlysses looslijck/als met grooter ernst/ zijn voorspraeck/ datmen soo slechs een eenigh brief van den vyanden ghesonden/ niet en hadde te ghelooven/als men sulcken gelt als den brief inhoudt/ by hem oft in zijn Tente niet en vonde: doe werdt laten soecken/en dit valsch verborgen gelt in sulck ghetal in de Tente vonden/ wist hem Vlysses niet langher voor te te staen/des werdt den onschuldighen Heldt Palamedes gesteenight / voor een verrader: t'welck Nauplius den Vader namaels oock bedrieghlijck en hardt heeft op den Griecken ghewroken / doe sy nae huys voeren: want Pallas op hun verstoort was/om dat Aiax haer voorsegster Cassandra in haren Tempel en haer aenroepende verckracht/oft willen verkrachten hadde:des dede sy dees Schepen met een fel onweder drijven nae desen Nauplij Eylandt toe / nu Negrepont geheeten / des hy den volghenden nacht op eenen hooghen Thoren liet een vyer-teecken gheven : daer de Schepen nae toe voeren/ meenende dat het uyt vriendtschap yemandt hun te goede dede : maer sy quamen recht op een deel Clippen/die onder water/en reys aen reys het water laghen / soo dat meest de heele vlote verging/en oock den misdadighen Aiax,den soon van Oileus. Om nu cort te maken met Vlysses,hy is nae veel tegenspoet en avontueren naeckt aenghecomen aen een haven van t'Eylandt Corsyra, oft Corfu, so het nu heet/daer hy van Nausicaa, des Conings Alcinous,was doen cleeden/ en door Pallas toedoen daer wel onthaelt / en van daer met Schepen ghesont al slapende in zijn landt Itacha ghebracht/ en soo in ghedaente eens Bedelaers t'huys comen onbekent: doch van zijnen Vercken-hoeder Eumæus daer ghebracht wesende/heeft van zijns Vrouwen dertel Vryers veel geleden. Werdt eyndlijck van Euryclea zijn Voedster ghekent / door welckes behulp hy hem self / zijn soon Telemachus , en zijn twee Herders wapende / en heeft alle dese moetwillighe dertelinghen ghedoodt/en zijn lieve Penelope ongeschendt weder vercreghen / die seer ghevrijdt zijnde/t'Houwlijck altijt uytstelde / eyndlijck tot dat een webbe/die sy onder handen hadde/soude afghewrocht wesen: maer sy ontvlocht by nacht al haer daghwerck / soo dat het webbe altijt onvolweven bleef: waer uyt t'Spreeckwoort ontstondt/van Penelopes webbe. Dese Penelope wort voorgestelt/tot een schoon voorbeeldt van een wijse/stadighe/en eerlijcke kuysche Vrouwe/blijvende vlijtigh en inhuysigh in so lang afwesen haers Mans getrouwe en volherdich/ gebonden in den onbevlecten Echt-bandt/hoe seer aengevochten/ altijt verlangende na des Mans wedercomst/en is om zijnent wille stadich droef en becommert/volgende hier in den raedt Plutarchi, die wil/dat de wijse Vrouwe het tegendeel doe van de Mane: want die is hoe nader de Son/hoe droever oft donckerder/en hoe verder daer van/hoe vroylijcker:maer een wijse Vrouwe/hoe sy van den Man verder is/ hoe sy behoort droever/en hoe nader/vroylijcker te wesen:gelijc Penelope, die in't afwesen druckich/en in't t'huys comẽ Vlyssis,vroylijc en blijde was. Van hem volgẽ verscheydẽ geschiedenissen in't 13e,en 14e, Boec met uytleggingẽ.

Van

Van Aiax, Oilei soon.

AIax, den soon van Oileus, was gheboren in't Landtschap Locres, nu ter tijt Ozoli gheheeten/ niet wijt van Etolien: doch niet van Locres in Italien: dan is een Grieckx Heer/ en cloeck krijghs-heldt gheweest/ die voor Troyen groote stoutheyt en gheweldt dede. Maer in de Troysche plunderinghe oneerlijck omgaende met Cassandra, als verhaelt is/ heeft den toorn van Minerva en Apollo op zijnen hals ghehaelt. Minerva vercreegh van haer Vader den Blixem/ weerlichten/ donderen/ onwederen/ draep-winden/ en doncker wolcken/ en hier mede ghewapent/ heeft der Grieecken reyse in't nae huys trecken grouwlijck beschadicht. Aiax Schip werdt van Minerva met den scheut eens Blixemstraels te gronde ghedreven/ d'ander Schepen morselden op de rootsen/ die daer nae Aiax Clippen gheheeten werden. Aiax behielp hem met zijn stercke armen crachtlijck swemmende / dat hy op een Clip gheclommen wesende/ soude t'leven behouden hebben/ boven al dat hy soo misdadigh was/ en hadde hy den Goden doe soo niet ghelastert/ roepende luydstemmigh/ dat hy hoe spijtigh en toornigh sy waren/ noch ontcomen soude tegẽ hunnen danck. Waerom Neptunus vergramt/ d'aerde dede schudden/ treffende met den drytandt de Clip/ dat hyse te gronde wierp/ en Aiax lichaem alsoo ontsielde. Hier sien wy gelijck de Poeten veel aenwijsen/ dat het een grouwlijck quaet is/ dat sterflijcke Menschen Godt niet in eeren ghenoech en hebben: maer zijnen naem/ heerlijckheyt/ en gheweldt lasterẽ/ niet bedenckende zijn almachticheyt/ en s' Menschen gheleent heel swack vermoghen: En hoe haest de Godtlijcke straffende handt den vermeetlijcken sondaer te gronde can werpen.

Leerlijck aenwijs op Aiax Oileiders ondergangh.

Van Aiax den Telamonschen.

DEsen Aiax is gheweest den soon van Telamon, Coningh van het Cretische Eylandt AEgina, waer van in't sevenste Boeck verhaelt / daer d'inwoonders van Mieren ghecomen/ Myrmidones souden zijn gheheeten. Desen Telamon hadde te Wijve Priami suster Hesione, dochter van Laomedon. Telamon was den soon van Eacus, Iuppiters soon/ die t' Miere volck ghecreegh / en een van den Hellen Richters is gheworden / soo in't verhaelde sevenste Boeck te lesen is. Desen Aiax is een uytmuntigh krijghs-man gheweest voor Troyen/ uytnemende sterck/ groot ghestaltigh/ en t'hooft langher als eenigh ander onder alle Grieecksche Helden. Hy wierp Hector met eenen steen ter aerden / en dorst teghen hem uyt houwen / hy met den anderen Aiax wederstondt de heele Troyaensche macht / en beschermde de Grieecksche Schepen/ comende eyndlijck in tonghe-strijdt met den betraepten Vos/ Vlysses, con niet teghen houden / soo dat hem de wapenen van zijnen Neef Achilles zijn ontwesen gheworden/ sich selven van spijt doodende/ als volght.

Eyndt des twaelfsten Boecks.

Wtlegginge/ en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Door C. V. M.

Het derthiende Boeck.

Hier hebben wy nu den scherpen twist tusschen Aiax en Vlysses, om de wapenen van den grooten Krijghsheldt Achilles, de welcke Vlyssi, door de deught van zijn wel spreken / en crachtwoordighe tonghe-const/ worden toegewesen/en gheghеven: waer aen te sien is dat de Hert beweghende welsprekentheyt van seer groot vermogen is/ de welcke met wijsheyt en voorsichtichheyt vastlijck vereenight wesende/gaet boven krijgh-tuygh/Oorloghsche wapenen/en alle lichamelijcke crachten. Desen Aiax,soon van Telamon, was seer groot van ghestalt / en lijfsche macht: dan cleyn ghenoegh van vernuft/ moedt/en ghedult / en niet te behendigh met der tonghe. Vlysses daer teghen niet groot van lichaem/maer van gheest/wijs/vernuftigh / en wel sprekende/ verduldich/ behendich in wel raden/voorsichtich in aenslagē/wacker/ cloeck/ en moedich/oock stoute daden met der wapen uyt te richten: Welcke gaven den Hooftmannen grootlijcx vercieren. Maer die soo heel korsel/ haestich/ en onlijdtsaem zijn/ veroorsaken menichmael hun eygen doot en verderf/ gelijck by desen stercken Aiax,die hem selven ombracht/wort aenghewesen: welcks bloedt veranderende in een roode bloem/aenwijst/en te bedencken gheeft/wat het is van den sterflijcken Mensch/welcken hoe groot/oft sterck van lichaem hy is/ten lesten doch moet sterven / dan blijckt hy niet te wesen als een bloem des veldts/te weten verganglijck/en in een cleen perck des levens begrepen/ daer hy niet over en mach/maer hebbende eenen handwijlschen tijt hier verdrietlijck ghewandelt/ versmilt in aerd' en asschen/hier ter Weerelt niet naelatende dan somtijts een bloeyende schoon gherucht / als hy zijnen ooghblickschen loop met een deuchdigh en eerlijck leven heeft voleyndight. Eenighe meenen/al con Aiax zijn woordt niet soo wel doen/ en met sulcken Const/ dat hem dese wapenen beter toe quamen van verdienste weghen/ als Vlyssi, en datter qualijck van den Grieckschе Heeren was gevonnist:waer by te verstaen is/dat menige rechte sake met dese Tael-const wort verduystert/en leelijcken schijn gheghеven/en een quade onrechtveerdighe verbloemt/ en opgepronckt / met eenen bedrieghschen glimpenden schijn / door listighe woordtvercoopende Cramers / die dickwils de goet meenende slechte Richters verblinden / en bedrieghen/ daer het ghebogh en ghelijck en recht eenighen tijdt om moet trueren: doch door Godtlijcke gonst / eyndlijck noch wel tot overwinninghe/en lacchen comt te gheraken / hoewel het te deeren is / als men siet de suyver waerheyt en t'rechte gelijck vā valscheyt en onrecht verdruckt/ claghen en suchten / ghelijck dese Martiaelsche Epigramme oft opschrift / te deser meeninghe uytwijst/ oft mede brengt.

Leerlijck uytlegh op de doot vā Aiax.

Ay wat Goddinne schoon light daer en schreyt soo luyd,
Op Aiax oude graf? t'is d'arm deught vol sneven:

Maer

Maer wat voor ſtouter handt trock haer het hayr dus uyt?
En dorft haer ſuyver borſt, met naghels ſoo aencleven?
Sy dedet laes haer ſelf, te rechte gram met beven
Op den Vlyſſes bergh, om dat (doe al te ſlecht,
Het Griecks heyr Richter was) het onrecht wel ghedreven
De waerheyt overwon, door vonnis teghen recht.

Maer om nu onſe meeninghe te ſenuwen/ oft onder ſtutten/ dat het recht/ oft ghelijck eyndlijck het hooft verheffende/ noch wel boven te drijven comt/ ſullen wy deſe ander Epigramme van Martialis hier by voeghen.

Eens doe Vlyſſes hing in macht der golven brack,
T'onweer in vochten ſchoot heeft ſwaer en breed ghecreghen
Des ſoons Pelei ſchildt, die den Itacher ſwack
Qualijck voeghende droegh, des Aiax hem doorſtack,
Als doodſlagher zijns ſelfs, door onghedults beweghen:
Maer ſiet de rouwe Zee was meer tot recht gheneghen,
Als twee Atreeuſche ſelf, oft alle Griecken laf,
Want ſy heeft metter vloedt Achillis ſchildt ghedreghen,
Niet op Itacher ſtrandt: dan juyſt op Aiax graf.

Aengaende nu den ondergang van dat machtige Troyen/ dat van den Griecken yverigh vernielt/ over hoop ghewórpen/ en tot aſſchen ghemaeckt is gewórden/ vele houden dat het door de Godlijcke rechtveerdicheyt/ om zijn vermeten ongherechticheyt/ Vrouw ontſchaken/ en rooverije/ by den meeſten aldaer ghedaen/ toegheſtaen/ en beſchermt zijnde/ is gheſtraft en gheplaeght geworden/ dewijl ſy dat Hemelſche Palladium, de Hemelſche heerlijcke wijſheyt (daer in't vijfde Boeck van is verhaelt) gewelt deden/ en qualijck in hun Stadt bewaerden: dat Priamus ſoo leelijck ſtuck door den vingheren aenſagh/ en niet en ſtrafte/ oft ten minſten niet en beterde/ met wederom te geven d'onſchaeckte Vrouw/ met den gheſtolen rijckdom/ daer doch t'recht der beleefder gaſtvrijheyt ſoo ſchandich was bevleckt/ met al t'ondanckbaer booſheyt begaen door Paris, aen zijnen vriendlijcken weerdt Menelaus, die hem ſoo heerlijck onthaelt/ en als een Conings ſoon getoeft hadde. Aldus worden Steden en Landen door booſe ongherechticheyt/ en Wet breucken verdorven en vernielt/ ſoo men bevindt dat het toegheġaen is met veel ſchoon edel hoogh vermaerde Steden/ die overvloedich van rijckdom/ en weeldighe Borghers plachten te bloeyen/ vol cierlijcke hooghmoedighe ghebouwen/ welcke met verheven ſtoute voorhoofden den Hemel te terghen beſtonden/ oft te ghenaken ſchenen/ van welcke oock niet als den naem ſchier overbleven en is: want de vuyle onmaticheyt/ overdadicheyt/ booſheyt/ en ongherechticheyt hebben hen tijtverdrijf gehadt/ met deſe glat in den grondt te werpē/ oft overhoop te leggen/ daer naer met hulp van den tijt/ en oudtheyt/ al met doornen/ diſtelen/ boomen/ en doncker wilderniſſen t'overdecken/ en dan met felle wilde Beeſten/ en alle vuyl ongheđierte van nieuws te beborgeren/ en beſetten: t'welck alle mercklijcke ſpieghelen zijn/ die met aendacht aengheſien moeten worden. Waer toe oock het leſen der gheſchiedeniſſen mach dienſtigh weſen/ en vrucht doen/ als men ernſtigh waer neemt/ en let op de oorſaken/ waer door de Landen verdorven/ de Steden vervallen/ de Coninghen en Heerſchers te gronde ghegaen/ en de Volcken uytgheroept zijn gheworden: met meer leerlijcke voor-

VVtlegh oft leerlijc aenwijs op Troyens ondergāg.

Troyen, en meer, ſtedē om de zonden wille t'onder gecomen en vergaen.

Datmen gheſchiedniſſen met opmerck behoort te leſen.

voorbeelden/ die ter herten genomen uyt oude schriften/ moghen voorderlijck wesé. Onsen Poeet onder ander haelt ons hier nu weder voort/ tot een nieuw grouwsaem voorbeeldt/ den gast-moordighen ontrouwen Polymnestor, by welcken Priamus zijnen soon Polydorum hadde bestelt / om vry van den krijgh te worden opgevoedt: maer desen gheldtsuchtighen gieren Coningh/ nae Priami doot / doodde Polydorum, om dat hy geen betalinghe en docht te krijghen. Hier sien wy/ hoe seer mút van quade vruchten te brenghen de wreede giericheyt is/ die op Godtlijcke en heylighe Wetten niet en acht / geen redelijckheyt ghehoorsaemt / vriendtschap / kennisse / trouwe/ noch ghelosten aen en siet. Dat eyndlijck haer oeffenaer gantsch wort verblindt door een Honts leven en wesen/ niemandé goet als qualijck sich selven doende. Ghelijck oock desen Polymnestor aenwijst / die den ooghen uytghetrabt was van Hecuba, die daer nae in Hondt verandert werdt. Hecuba, die nae veel swaricheyt en benoutheyt ten lesten in eenen Hondt verandert/ wijst aen/ dat de lijdsaemheyt der ellendigher Menschen / somtijden langhe aenghevochten / en met veel lijden gheterght wesende/ verandert in een onverduldighe Raserije/ oft nijdighe gramschap/ waer door oock een grouwlijck verderf can veroorsaeckt worden/ waerom men hoort met allen ernst te wesen lijdtsaem: want die den moet verloren heeft/ seghtmen dat qualijck is te helpen. Van Memnon, den soon van Thiton en Aurora, waer een langhe vertellinghe te doen. Pausanias seght/ hem te zijn geweest een Coningh van AEthiopien, en dat hy den Troyanen teghen den Griecken te hulp trock met twintich duysent Mannen/ en twee hondert ghewapende wagenen. Men meent dat hy quam van der stedt Susa in Persen / hebbende recht voor den Troyschen krijgh al dat Landt gewonnen / en te Susa een heerlijck huys ghebouwt / draghende zijnen naem. Strabo in't 16e. Boeck seght/ dat Memnon hadde een schoon huys / en eenen Dool-hof/ tot Abydos in Egypten. Een Grieckx Poeet seght dat Memnon twee jonghe Griecxsche Heeren hadde verslegen/ die onder Nestors Baniere waren. Het welck Antilochus, Nestors soon/ willende wreken/ is self oock verslagen geworden. Waerom den ouden Nestor wouw tegen Memnon self aen/ en hem bevechten: doch also Memnon zijn ouderdom aensiende / hem niet en wouw misdoé/ kreegh Nestor Achilles te hulp/ die ter liefde van Antilochum dé Memnon ombracht/ en doorstack. Dat nu Memnon wort geseyt soon van Aurora, is, soo eenighe meenen/ om dat hy was van Oosten uyt AEthiopien, dat by den Poeten Aurora genoemt wort. Aurora sien wy (seght onsen Poeet) om haren soon noch daghelijcx groote tranen schreyen/ waer mede den douw wort ghemeent. Dat uyt de gensteren van Memnon brandende lichaem Voghelen zijn ghewassen/ die vlieghende groot gherucht/ en ghevecht maken/ en Jaerlijcx sulcx onderhielden/ wijst aen/ dat uyt de doot van soo een cloeck en overwinnigh Krijghs-heldt veel gheruchts ontstaet / door veel Boecken oft vertellingé/ waer door dickwils ander tot krijgh verweckt worden/ om oock verwinnigh tot rijckdom/ eere/ en vermaertheyt te comen. Nu comen wy tot Aeneas, den soon van den Troyschen Anchises en Venus, die van den Poeten den Gods-vruchtighen wordt ghenoemt / en den welcken ons Virgilius in d'AEneiden seer constigh voorghebootst heeft / ghelijck Homerus doet zijnen dolenden lijdtsamen Vlysses, recht of hy wilde seggen/ ick sal u gaen beschrijvé een Man/ oft voor houden/ hoedanigh dat een oprecht/ deughdigh/ en eerlijc Mensch

Leerlijck uytlegh op den gierigé Polymnestor.

Leerlijck uytlegh op Hecuba,

Historisch uytlegh vá Memnon.

Den douw, tranen van Aurora.

Sin-gevende uytlegh van Memnon.

Van AEneas.

Mensch behoort te weſen/ te weten : eerſt vyerigh en ÿverigh in den Godſdienſt/en Godtlijcken verbonde: eerbiedigh/ minlijck/en behulpigh zijn Ouderen: trouw/en vrientlijck tegen Vrouwe/kinderẽ/en geſin : oprecht in handel/en wandel: gehoorſaem den Godlijcke geboden: den welluſten wederwillich: vriendlijck/voorſichtich/en raedt levende in alle dinghen : Manlijck in alle noodt/ met onbeweeghlijck ghemoedt : vaſt en onverwinlijck gewapent teghen alle duyſent ſwaricheden/die op de reyſe deſes aerdtſchen ellendighen levens den wandel-gaſten teghen vallen/ oft ontmoeten. Onſen Poeet ſeght oock/dat AEneas uyt den Troyſchen brandt niet en nam eenighe rijckdommen : maer alvooren zijn Goden: ander ſeggen/zijn Huys-Goden/en t'heylighe vyer van de Goddinne Veſta, daer nae zijnen ouden Vader Anchiſes op den hals ladende / en zijn ſoonken Aſcanius by der handt nemende/ is ſoo henen ghevloden/ t'ſcheep gheraeckt/en ghecomen tot der ſtadt Antandrus, van daer in de ſtadt Delos, daer Anius, Apollinis Prieſter/Coningh was. Met deſen AEneas wort ons wonder veel aengheweſen / ghelijck te leſen is in den twaelf Boecken van hem door Virgilium beſchreven/en door Cornelis van Ghiſtel in onſe ſpraeck vertaelt : Dan hier hebben wy op onſe voorhandige ſtoffe te ſien/hoe vlijtigh AEneas is gheweeſt naeſt den Goden / waer te nemen zijnen ouden Vader/en zijn kindt : doch zijn Huysvrouwe (ſoo Virgilius ſeght) in't vluchten verloren/ en met groot ghevaer / in den ſchrickliijcken en moordigen brandt van het vallende Troyen ernſtigh herſocht/ en door haren ſchaduwighen gheeſt haer aflijvicheyt verſtaen hebbende / is weder buyten by den Vader en den zijnen ghecomen.

AEneas nam uyt dẽ brandt geẽ ſchatten, dã zijn huyſgoden, Vader, en ſoon.

Wat wonder ſchoon leeringhen hebben in deſe Heydenſche vertellingen de jonge Luyden waer te nemen. Eerſt/ dat men behoort van jeught aen Godt boven al lief te hebben / jae oock altijt te draghen in't herte/en in't ghedachte: daer na op den ſchouderen zijn onvermoghende Ouders/te weten/met al zijn macht hun byſtaen/ en dienen in alle eerbiedige gehoorſaemheyt / hun gewilligh draghende uyt den brandt der armoeden/oft der behoeftijckheyt/als ſy des van noode hebben/niet ghelijckende die leelijcke vliet-Peerden/die hun Vaders vernielen: maer den jeught leerenden reyſ-voghel/den wel ghearden en danckbaren Oyvaer/ die zijn Vader oft Ouders in den ouderdom voedet en ſpijſt/ſo Plutarchus verhaelt/daer hy beſchrijft/wat Dieren de voorſichtighſte/ oft vernuftighſte zijn. Eenighe meenen/dat ſy hun Ouders vermoeyt zijnde in't vliegen ſouden draghen / en over wegh helpen. De Slaep-ratten/oft Ratten die al den winter ſlapẽ/voeden hun oude Vader oock met grooten vlijt/ en leckerlijck/ſoo Plinius tuyght in zijn 8e. Boeck/Cap. 57. Nu hebben doch de Menſchen veel meer verſtants als de Dierẽ/die men redenloos ſeght te weſen. Och of de Menſchẽ ſlechs deden/ t'gene ſy wel verſtaen goet/ redelijck/ en behoorlijck te weſen : met bedencken/ſulcx wild'ick dat my oock gheſchiedde/wat een Hemelſche Weerelt ſoudẽ wy hier bewoonen. Dan dit maect den Ouderen dickwils verdrietich/ en in't opvoeden onwilligh/dat de kinderen veel ſoo moetwilligh hun eygen natuerlijcke reden/ begrijp/en verſtandt ghewelt doen/ en ſoo heel onmenſchlijck/en onbeleeft neffens hun hoogh bevolen Ouders omgaen/dat ſyſe alleen niet byſtandich in den droeven ouderdom zijn/noch op de ſchouderen dragen: maer benemen hun de krucken/daer ſy mede ſouden moghen gaen / oft al traeghlijck hincken/nae hunnen dicht voor ligghenden kuyl. Des t'ghemeen

VVtlegginge en leerlijcke aenwijſingen op AEneas.

Den Oyvaer tot voorbeelde der jeught, den Ouders byſtandich te weſen.

 ſpreeck-

spreeckwoordt veel te waerachtigh wort bevonden: Dat een Vader en Moeder wel seven kinderen voeden: maer seven kinderē niet een Vader en Moeder. Doch comt alle weldaet/die men den Ouders doet/met vol ghedouwden schoot wederom t'huys/ ghelijck de Poeten versieren/dat AEneas voorspoedich was/en ten lesten weerdich by den Goden opghenomen te worden. Desen AEneas wijst oock aen/dat een Vader neffens zijn Ouders/ besonderlijcke liefde moet hebben/en bewijsen zijn kinderen met op te voeden/ onderwijsen/en voor te gaen in een eerlijck vroom leven/en leydense alsoo uyt den vyere der verderfnisse. Dat den Man oock zijn Huysvrouwe als zijn eyghen vleeschlijck lichaem beminnen moet: want AEneas zijnē Vader latende buyten t'vlammende Troyen/ liep daer weder in/ om zijn verloren Vrouw te soecken. Het valt wederszijdts tusschen Man en Wijf/ doch in't Echt beleven al te veel ghebreck: want menigh grouwlijck Houwlijck/ met al te weynigh liefde-soudeersel is ghevestight/ oft t'samen ghecleeft. Dat de Eegaden niet malcanders verlossinghe/ oft behoudenis/ maer verderfnis vorderen/ en een yeder leght het van hem op een ander: want eygen schult en ongelijck/schijnt can qualijcken van yemandt worden ghekent. Al oft het sulck een misnaeckt Bastaert waer / soo schots vercleedt en toeghemaeckt / dat hem elck verloochent/en van hem tot een ander t'huys wijsende versteyndē. De dochterē van den Priesterlijckē Coningh Anius, die van Baccho de gave hadden/alle dingen met aenroeren in Coren / Wijn/ en Oly te veranderen/ en door Agamemnon vervolght/om door hen t'Griecx legher voor Troyen te spijsen/ in Duyven wordende verandert/wijsen aen/hoe dat de ghene die van in der Jeught van rechter herten Godt soecken en dienen/worden metter tijdt heel Godt vruchtigh: en hoe seer op der Weerelt gequelt oft benouwt/ blijven eenvuldigh als Duyven/vlieghende en stijghende op/uyt dees aerdtsche vergangklijcke dingen/met Siel en gedacht tot de Hemelsche/volherdende in alle deughden/met een eerlijck slecht en oprecht leven. De swierende dwalinghen die AEneas ter Zee heeft ghedaen/en alle de swaricheden die hy op den wegh hadde/aleer hy tot het voorgeschickte Italien con in rust comen/wijsen aen/dat in de beroerlijcke bitter Zee deser Weerelt/geen seker rust-haven en is/daer men den ancker zijner hoopen oft betrouwen vestighen mach: door wy en zijn tot der van Godt beloofde Siel-rust ghecomen. Dewijl wy in de reyse AEneæ vinden de twee Schip verdervende ghedrochten/Scylla, en Carybdis, sullen de selve hier t'samen voornemē/alhoewel van dese Scylla in't naevolgende Boeck volght.

Sin-gevende, en leerlijck uytlegh, op dē dochteren van Anius, in Duyven verandert.

VVtlegh op de dolinghe van AEneas.

Van Scylla, en Charybdis.

DEse Scylla, was dochter van Phorcys en Hecate, die oock Cratæis wordt geheeten: doch wordt dese Scylla ghesept de dochter van Typhon. Elder in't achste Boeck/hadden wy Scylla de dochter van Nisus voor/ daer sommighe geen onderscheyt van en maken. Doch nae anderen meeninghe / zijnder twee gheweest/d'een Voghel/en d'ander Steenclip ghewordden wesende. Nu onse steenclipsche Scylla was (seghtmen) een seer schoon dochter oft Nymphe/ soo datter Neptunus by sliep / t'welck zijn Vrouw Amphitrite vernemende/ vergiftighde de borne/daer Scylla ghewendt was te baden / waer door sy beraest in de Zee sprongh / en in een Zee-ghedrocht veranderde. Doch onsen Poeet in zijn volgende Boeck seght/ dat het Circe was/ die haer eenen hoeck

in der Zee/ daer sy ghewendt was haer vertreck te nemen/ hadde met toove-rije bevleckt / om de wille van Glaucus den Zee-Godt / daer sy op was ver-lieft/den welcken sy van de liefde van Scylla niet con af ghetrecken. Scylla ter gewooner plaetsen gecomen/vondt haer midden bassende verwoedde honden/ en ander grouwsaem Dieren/die sy niet conde ontvlieden/waerom Glaucus seer droef was / en Circe schouwde. Scylla, nae datse Vlyssem, Circe te spijt/ van zijn knechten hadde berooft/ en de Schepen Æneæ meende verslinden/ veranderde sy in Steenclippe. Van dese Scylla is te lesen by Homerum in het 12e der Odysseen, en by Virgilium in zijn derde der AEneidos. Sy wordt van eenighe uytghestelt met ses hoofden / van een Rijp oft Rupse / van Hondt/ Leeuw/ Gorgone/ Walvisch/ en Vrouw. Ander seggen/ sy hadde een schoon Vrouw aensicht tot den ooghen/ maer van daer om hoogh/was het grouw-lijck en leelijck/ grentsende aen ses Honden hoofden/ en al t'onderlijf was als een Slanghe. Homerus in zijn voorverhaelde Boeck/ maeckter een gedrocht af van ses hoofden / twaelf voeten / en dat elck hooft hadde drij rijen tanden.

Charybdis, oock Phorcys dochter/en suster van dese Scylla, was mede een gul-se en roovighe Vrouwe / de welcke alsoo sy Herculem hadde berooft eenighe hoorn-beesten / doe hy was by t'vee van Gerion, werdt sy van Iuppiter ghe-blixemt en verandert in een afgrondighe diepte der Zee/tegen over Sicilien/ ter plaetse nu ghenoemt Galofaro: hier werptse water uyt den afgrondt om hoogh / en dan slickt sy't weder in / verdervende aldus menich Schip en Mensch. Eenighe meenen/dat Hercules om de dieverije haer doot sloegh. Maer dat haer Vader haer dede sieden in eenen ketel/en alsoo weder verweck-te. Onsen Poeet seght / dat AEneas quam tusschen beyden dese ghedrochten gevaren in de stadt Zanclea, dit waren doch niet als twee sorghlijcke plaetsen in de Zee/daer het water sulck gherucht maeckt/ op dees verborgen oft holle steenclippen / dat het scheen een grousaem honden ghebas. Daer is een die schrijft/Scylla is eenen uytkijckenden bergh in de Zee/by Rhegio in Sicilien/ waer onder zijn verscheyden groote holle Clippen / waer in de Zee-gedroch-ten sich onthouden / de Schepen hier op stootende scheuren/ en vergaen in de wateren van Charybdis: daer nae verslinden dees gedrochten den Menschen: want Charybdis en Scylla zijn by malcanderen: Charybdis is by Messina. Pli-nius in zijn vijfde Boeck in't 8e Capittel seght / in de engte by Rhegio zijn twee Clippen / die seer sorghlijck zijn / om datter de Zee altijt springht oft bernt / en omdraeyt / tot groot ghevaer van die daer voorby varen: d'een is ghenoemt Scylla, en d'ander Charybdis. Om hier eenen sin uyt te trecken/is openbaer/dat s'Menschen leven niet is als een stadighe Zee-vaert / midden alderley benoutheden/en onwetlijcke/oft onbehoorlijcke wellusten/die t'schip zijns ghemoets vast quellen/en bestormen. Nu moet den Mensch om behou-den te comen recht midden door/tusschē Scylla, en Charybdis. By Scylla sullen wy verstaen de quade vleeschlijcke begheert/en by Charybdis de zonde/ want comtmen dese Scylla, die een schoon Vrouw ghedaente/ oft bedrieghlijck aen-lockende wesen heeft al te by/soo lijdt t'ghemoet schipbraeck/en men valt van daer in t'ghewelt der zonden: dan comen de Zee-gedrochten der quade ghe-woonten / die goet en deughdich leven ons benemen / en t'ghemoedt hardt quetsen/ en bijten. En dewijl de wijste Menschen selfs niet vrij zijn van eeni-ghe prickelinghe der vleeschlijcker begeerten / daerom schrijft den wijsten der

Charybdis is de suster van Scylla.

Natuerlijcke verclaringhe van Scylla, en Charybdis.

Sin-gevende en leerlijck uytlegginghe op Scylla en Charybdis.

Poeten/dat zijnen Vlysses hier niet sonder groote sorgh en moeyt voorby en quam/noch sonder t'verlies van een deel zijner ghesellen. Nu by Circe sullen wy verstaen/de natuerlijcke wellustichept/ die met haer bedrieghlijcke vervalschinghe/Scylla in haer rust-plaetse/van een schoon Vrouw/Zee-gedrocht maeckte/dat is/dat den Mensch door de wellust zijnen Menschlijcken redelijcken gheest schijnt verliesen/en eenen vuylen beestlijcken aen te nemen/ ghelijck veel sulcke Fabelen willen beteeckenen / als den Poeet van schoon welgheschapen Menschen seght / in soo grouwlijcke en vuyle ghedrochten / oft beesten te zijn verandert.

VVtlegh op Circe, die Scylla in een Zeeghedrocht verandert.

Van Polyphemus.

POlyphemus den wreedtsten onder den Menschē/Prince/ en grootsten van ghestaltnis onder alle de Cyclopes, worden verschepden Ouders ghegheven: eenige/te weten/ Apollonius, Homerus, en onsen Poeet/gheven hem Neptunus tot eenen Vader/maer d'een maeckt zijn Moeder Europa, de dochter des Reuses Tityi, d'ander de Nymphe Thoossa. Hy hadde zijn wesen in Sicilien/daer hy veel Vee hoedde/ en weydde op den berghen. Hy wort ghesept te zijn gheweest oncuysch/ guls/dronckaert/ onmenschlijck/ vermetel / en eenooghigh/achter nae blindt ghemaeckt van Vlysses. Hy was seer verlieft op Galathea, een Zee-Nymphe oft Goddinne/ dochter van Nereus en Doris, also den Poeet Theocrites in zijnen Polyphemus ghetuyght. En Bacchylides seght/ dat hy by haer hadde eenen soon Galathus: ander segghen/noch ander viere/ Celtus, Illyrus, Hevetus, en Paphlagonus, en dat nae dese souden ghenoemt zijn Galathien, de Celten, Illyricum, Venetia, en Paphlagonia. Nu veel vertellingen overgheslaghen/die elder te lesen zijn / willen sien/om eerst eenighe gheschiedsche verclaringhe te vinden. Wy hebben verhaelt/dat Scylla, en Charybdis, den voorby varende veel om hals brachten. Oock wort ghesept van den Laestrygones en Cyclopes, by den bergh AEthna, dat het wreede Menschen waren/want het onthielden sich altijt veel quade straetschepnders en Zeeroovers: die den reysende luyden veel doodden/ en beroofden/ waerom dat den onmenschlijcken Polyphemus eyndlinghe verblindt werdt door Vlysses, als tot een straffe over zijn overdadigh en moetwilligh leven. Nu zijn van desen Polyphemo, en den Cyclopes, natuerlijcke uytlegginghen/ van den dampen van der Locht en Blixemen/ waer van wy in't tweede Boeck/daer wy van Vulcanus verhalen / oock ghesproken hebben. Eenighe meenen / dat met de witte en withayrighe Galathea wort gemeent het schuym der Zee: ander/ de melck/ en dat sy der selver Goddinne is / segghende: dat de vryagie Polyphemi niet anders mede brengt/ dan dat de Herders geern sien/dat hun kudde vruchtbaer is/en wel melck gheeft / en dat de Vliet Acis in Sicilien van sulcker aerdt is/ dat de beesten van dat water drinckende/ hun melck verdrooght/dat hy daerom niet en wouw dat Galathea, te weten/zijn melck-Vee daer by quam. Noch wort ghesept/ dat de Fabel van Polyphemus half gheschiednis soude wesen/en dat Polyphemus was een wreedt Tyran van Sicilien/ welcken onmaetlijck was verlieft op een seer schoon edel Jong-vrouw/ Galathea ghenaemt / welcke hy niet door liefde connende trecken tot zijnen wille / heeftse ghenomen met ghewelt: maer siende daer nae/datse veel meer toegheдaen was een Jongling des selven Eylandts/werdt soo toornigh/dat

Galathea, wiēs dochter sy is.

Geschiedighe verclaringhe op Polyphemus.

Natuerlijc uytlegh op Galathea.

Van Acis, Vliet in Sicilien.

Ander geschiedige verclaringhe op Polyphemus.

hy

hy den Jonghlingh ombracht/ hem werpende daer nae in een Vliet/ die den naem des Jonglings behiel. Desen Polyphemus, die de Poeten segghen/ dat een vermeten Godt-verachter en Mensch-vyandt / en eyndlijck met ellendighe eeuwighe donckerheyt ghestraft was / dewijl in zijnen droncken slaep hem de eenighe ooghe door Vlyssem was benomen/ wijst aen/ dat alle Menschen van soo rouwen quaden leven/(die de Poeten veel noemen kinderen Neptuni)als van Godt ghestraft/eyndlijck in ellende comen: En dat sulcke wreede hun beghevende tot wellustigh leven/ dronckenschap / en onmaetlijckheyt /ten lesten verliesen het weynigh licht dat sy noch hadden/van eenige kennisse der redelijckheyt/en niet meer tot de selve en connen gecomen/ maer tasten in den middagh met der handt als in den nacht / sonder uyt hun den donckeren dwaelwegh nemmermeer te geraken. Dat Galathea niet geern by hem was/bewijst/dat wreede Mēschē van niemant bemint en zijn. Nu schort ons hier Glaucus, den voorgenoemden Zee-Godt/die op Scylla was verlieft.

Leerlijck uytlegh op Polyphemus.

Van Glaucus.

DEsen Glaucus,segghen sy (als wel te ghelooven is)was eerst maer een Mensch : maer is daer nae eenen Zee-Godt ghewordden/ alsoo wel als Triton,Palemon,oft Protheus self. Strabo in zijn 9^e. Boeck seght/ dat hy was den soon van eenen Anthedon van Bœocien. Theophrastes in zijn 5^e. Boeck/ maeckt hem den soon van Polybus,Mercurij soon.Promathidas van Heraclea, seght/dat hy was den soon van Phorbas en Panopæa , en gheboren tot Anthedon,een schoon goede Stadt in Bœocien. Noch wort hem van een ander eenen Nopeus tot een Vader gegeven. Meer geschil zijner geboort overslagen/ is te weten/datter verschepden Glauci waren. Onder ander eenen den soon van Hippolochus, die den soon was van Bellerophon : welcken slechten Glaucus voor Troyen in den strijdt comende teghen Diomedem , met hem vriendtschap maeckte / en gaf zijn gulden harnas voor het koperen van Diomedes, waer uyt t'spreeckwoordt is ontstaen : De mangelinge oft reul van Glaucus en Diomedes. Noch eenen Glaucus wasser/Sisyphi soon/die zijn Meerien met Menschen-vleesch voedde/ en oock daer van vernielt wiert / en meer ander. Maer die wy voor hebben/meenen eenighe/dat den Timmerman was van t'Schip Argo, en t'Schip stierde doe Iason den Tuscanen quam bekrijghen. Daer zijn verschepden versieringhen op zijn Zee-Godt worden: dan sullen sien/waer op onsen Poeet zijn Fabel heeft ghebouwt. Onsen Glaucus is gheweest een visscher/en eenen uytnemende swemmer / en duycker/ welcken op een tijdt/in't aensien der Borgheren van Anthedon,sprong in de Zee/en duyckende onder t'water/quam van daer weder uyt heel wijt van der haven/daer hy in ghesprongghen was, en bleef daer eenighe daghen datmen hem niet vernam: comende daer nae weder in de haven ghswommen/doeder veel volck was/en maecktese wijs/dat hy soo langh onder t'water was gheweest. Dit groot wonder versterckte hy noch meer: want s'Winters/doe zijn medeghesellen niet en vinghen / dede hy zijn Borghers hebben wat Visch sy begheerden : want hy hadder heymlijck van langher handt in eenen bestopten Zee hoeck vergadert/doe hem ten lesten een Zee-ghedrocht verslonden hadde/liep de mare/ dat hy Zee-Godt was ghewordden / door een cruydt dat hy g'eten hadde. Wat wilt doch hier mede nu ghesept wesen / dat onsen Poeet Glauci

Oudt ghemeē spreecwoort van den reul vā Glaucus.

Geschiedige verclaringhe op Glaucus ver-zeegoden.

Leerlijck uytlegh op Glaucus.

Visschen weder soo haest in de Zee doet springhen? dan dat de wellusten deser Weerelt (daer wy somtijts veel arbeydt om hebben om toe te comen) zijn cort/ en vluchtigh / ghelijck offse ghevleughelt waren : en indien wy de selve willen naevolgē in de woeste Zee deser Weerelt/door den smaeck van t'cruydt deser tijdlijcker ghenoeghten/ soo veranderen wy onse redelijcke natuere / en werden in alle deughden heel coudt/ghelijck de Visschen zijn / sonder ons te connen qualijck meer/uyt de bracke golven des quaden levens/begheven / op het droogh landt des oprechten en eerlijcken wandels.

Eyndt des derthienden Boecks.

Wtlegginge/en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Door C. V. M.

Het veerthiende Boeck.

VVtlegh oft leerlijc aenwijs vā Glaucus, by Circe raedt soeckende.

At Glaucus, daer wy in't voorgaende Boeck van zijn gescheyden, wijst/reysende tot der Goddinne/oft veel meer Tooverster Circe, quam raedt soecken/om zijnen lust der oncuyscher liefden aen Scylla te vercrijgē/ bewijst / en gheeft te kennen/ de prickelende crachten der Raserije/oft Siel-sieckte/die liefde wort gheheeten. Waer door den Mensch onmaetlijck gedreven zijnde/ seer onrustigh/niet aen en siet deught/ eere / noch goeden naem : maer ghebruyckt niet alleen grooten vlijt / en oncosten / dan oock wel alderley onbehoorlijcke middelen/om te vercrijghen/ oft vangen een schoonschijnigh ijdel voorvluchtigh niet / en vindt hem eyndlijck bedroghen / hertlijck bedroeft en beschaemt / hem over hem selven hebbende te beclaghen / indien hy immer zijn dolinghe can bekennen : ghelijck een Fransch Poeet doet in dusdanigh

Sonnet:

Veel kindtscher als een kindt, dat vyerigh liep gheneghen
Vijfwouter in den hof te vanghen al den dagh,
Versot op t'valsche goudt, het welck het blincken sagh,
Schoon root op wiecken blaeuw, van Phœbi licht besleghen.
Dus in den tijdt mijns Ieughts, liep ick in veel onweghen
Mijn ydel lusten nae: t'welck ick wel claghen mach,
Dat ick soo was verblindt, en nu van al t'bejagh
Geen ander vangh en hebbe, als rouwe, en schaemte creghen:
Want als ick nu ben quijt, door s'Hemels goetheyt groot,
Den Tooverighen doeck, die mijn Siel-ooghen sloot,
Ick nu, doch spade, sie mijn dwaesheyt weert t'bespotten.
Dat s'Weerelts lusten snoo bedrieghlijck maer en zijn
Blick-wormen vuyl onreyn, die s'nachts maer gheven schijn,
Oft blinckend' al van loot, nieuw aerden broosche potten.

Onsen Poeet seght/doe de Troysche schepen dees twee quade en sorghlijcke rootsen voorby waren / en meenden aen't seer begheerde Italien landen/

dreesse

dreeffe eenen grooten stormwindt tot in Lybien/by de Coninginne Dido. Hier is te mercké/dat den Mensch nemmeer heylich avondt heeft/oft der aenvechtinghe vry en is/soo langhe hy in dees beroerlijcke Weerelt met het swack Schip zyns lichaems/ zijn moeylijcke Zeevaert doet: want al is mé de verderflijcke Clippen van toornicheyt en oncuysheyt voorby/men can/soo men niet voorsichtich is/met de winden der onmaetlijcker begeerten ghedreven worden in Lybia, dat is / verseylen in den wellusten deser Weerelt / en door Sichei dochter Dido, den rijckdom deser Weerelt oock met haer comen te dienen Iuno, dat is / in een hooghmoedigh wesen comen op te stijghen / en de rechte rust-haven te soecken vergheten/ten zy men de Godtlijcke vermaninghe/ oft des gheests inspreekinghe ter herten neemt/en ghehoorsaemt: ghelijck als AEneas door Mercurium gebootschapt dede/siende van verre op zijn reyse t'vyer daer Dido zijn boelschap mede vergingh hoogh ten Hemel toe vlammen. Soo heeft oock den Mensch te haesten nae de haven der volcomender ruste/denckende/dat de Weerelt/en haer wellusticheđé/den vyere toegeschickt wesende/verganglijck zijn. De Fabel van die van Cercopien/die door Iuppiter van Menschen in Apen oft Simmen / met oude berimpelde aensichten/ waren verandert: doch datmen noch con bekennen dat het Menschen waren gheweest / en dat de sprake hun is benomen gheworden/ wijst aen/dat Godt de ghene die hem stoutlijck vertoornen onversiens en wonderlijcken straffen can/als hy zijn rechtveerdich oordeel over dé sondaren wilt uytvoeren: want onsen Poeet seght/datse van valscher tonghen meyneedigh / en grouwlijcke Gods lasteraers waren. Oock is hier by te verstaen/dat sulcke beestlijcke Menschen niet dan soo uyterlijck een Menschlijcke ghedaent en hebben / oft datse slechts maer Menschen en schijnen: want de rechte Menschen zijn trouw en waerachtigh/en eeren/dancken/en loven God/hun alder weerdichste Schepper. AEneas, die alree veel sorghlijcke plaetsen en ghevaerlijckheden voorby was/ behoeft nu van eenen gulden Boom een gulden roedeken te hebben / om met de Cumaensche Sibylla onbeschadight alle grouwsaem helsche wesen lijden/en oock d'Elysij rust-plaetse te sien / hebbende te doen eenen donckeren en seer onheblijcken wegh. Dit wijst aen/ dat den Mensch besonderlijck heeft van doen de rechte wijsheyt/ om voorsichtelijck/ en met gheluckighe uytcomst te wandelen onverhindert midden de doncker helsche ellendicheden/ Siel-quellende lusten/ en schijn-vreughden deser onstadigher Weerelt: want die daer langh in ghewandelt hebben/en veel hervaren hebben/behoeven noch altijt wijsheyt/om eenen saligen uytgang te doen/en onwanckbare rust te becomen. AEneas altijt Godsdienstigh / willigh te doen Offerhanden/en danckbaer/tot die hem eenige weldaet/ dienst/ oft vriendtschap deden/ghelijck hy aen zijn leytsvrouw Sibylla beleefdlijck bewees/ wijst aen/dat een deughdigh eerlijck Man teghen Godt en Menschen/daer hy weldaet van ontfangt/sal altijt hertlijcke en behoorlijcke danckbaerheyt bewijsen. Sibylla, die door haer ghebedt tot onmatighen en ellendighen ouderdom was ghecomen/bewijst/ datmen moet voorsichtigh zijn in te bidden/oft yet te begheeren van Godt / die alderbest weet wat ons behoeft: want soo heel grooten ghebrecklijchen onmatigen ouderdom/ is een pijnlijcke sieckte/ jae veel meer een doot/als een leven te achten. AEneas, die den Grieck Achimenides in't Schip nam / en verloste uyt handen des wreeden Polyphemi, bewijst oock/dat een op-

Leerlijck uytlegh vá AEneas by Dido.

VVtlegh op de Cercopische in Apen.

VVtlegh op AEneas in de Helle, met de gulden roede.

VVtlegh en leerlijck aenwijs op AEneas en Sibylla.

Leerlijcke aenwijsinghen op AEneas, die Achimenides zijnen Griecschē vyandt verlost van Polyphemo.

opрecht deughdigh Man yeghelijcken weldadigh en ter noot bystandigh behoort te wesen/ niet aensiende wat Landtsaet oft van wat gheslacht hy is/ en dat hy zijnen ghelijcken even Mensch geen vyandt moet achten / vyandigh noch hinderlijck wesen : want alsoo Plinius seght in't tweede Boeck/ Capittel seven. Het is in den sterfsamen Mensch een groot teecken der Godtheyt/ een ander sterflijck Mensch te wesen behulpich: t'is oock (seght hy) den rechten wegh te comen tot der eeuwigher heerlijckheyt. Siet/ wat een Mensch/ die geen kennis van Godt en hadde / hier seght / en wat de redelijcke Naturere den Menschen leert. T'is oock aenmercklijck het ghene den Franschen Heer Michiel de Montagne verhaelt/ hervaren te hebben/ te wetē/ dat hy te Rouan hadde ghesien twee West-Indianen uyt Florida, die wonderlijck verwondert waren te sien/ eenighe rijcke Menschen groote heerlijcke huysen bewoonen/ cleeren/ en spijse overvloedigh hebben/ en voor dese huysen ander Menschen naeckt / en verhonghert bidden om een weynigh broodts/ en dat sy saghen dat het de Menschen niet even goet en hadden in dese onmenschlijcke Landen / ghelijck sy in hun beredende Landen oft rechte Elysij velden deden: daer sy onderlinge in grooter eenicheyt/ ghelijckheyt/ liefde/ en vrede seer ghenuechlijck leefden / met sanghen/ en springhen/ d'Oude met wat te praten, de Jonghe met wilt-braedt jaghen tot den ghemeenen cost / den dagh ten avont brachten/ slecht/ ongheveynst/ en met een cleentgen te vreden wesende/ recht so de Poeten t'volck van de gulden Eeuwe beschrijven. O seer geluckich Landt / en volck/ daer so weynigh verderflijcke/ en onnatuerlijcke Siel-sieckten ghevonden worden : hoe licht waer daer de rechte Godlijcke verbindtnisse te planten: hoe licht hadde den wijsen Lycurgus daer zijn Wetten doen gehoorsamen/ en de schadige giericheyt wech ghenomen/ en uytgheroept : sy hoeven doch daer geen doncker ghewijnbrouwde Richteren/ stercke ghevangnissen/ ijseren boeyen/ noch coperen Tafelen met Wetten in ghesneden/ want sy draghen de natuerlijcke Wetten in hun herten vast ghedruckt / en noemen hunnen naesten oft ghelijcken Mensch hunnen selvighen / ghelijck offe met lichamen niet onderscheyden/ dan al t'samen een lichaem waren/ daer ons Nederduytsch woordt/ even/ aldernaest comt/ als het maer by ons cracht en hadde/ ghelijck onder dat volck/ dat wy (die woestsinnigh zijn) wilde noemen / die beter verdienden te heeten tam/ soo veel d'overbegeerlijckheden aengaen / daer sy soo onghesont niet van en zijn als wy. Sluytlijck/ ick acht de ghemeen sake van den wijsen Plato, noch het Vtopia van den ernstigen Morus, hoefden daer niet om yet te verbeteren. Nu comen wy tot AEolum, Godt/ oft Coningh der Winden/ daer Macareus zijnen ghesellе oft mede Grieck Achimenidi van vertelt/ dat hy Vlyssi de Winden in den leren sack hadde ghegheven / te weten/ die eenigh onweder hem hadden moghen verwecken : en doe sy by huys waren/ eenighe meenende daer gelt in was/ den selven ontbonden/ en de Winden uytbortelende/ het schip te rugghe dreven tot by Polyphemum.

Natuerlijcke redelijcheyt der VVest-Indianen vā Florida.

Van AEolus.

AEolus, Coningh oft Schat-meester der Winden / was den soon van Hippotas en Menecle, oft Ligya, dochter van Actor. Eenige achten desen Windt-Godt den soon van Iuppiter. Hy woonde in een der seven Eylandē die men noemde d'Eylanden van AEolus, te weten/ in een dat Strongyle, om zijn

rondicheyt/was gheheeten: het was gheleghen by Sicilien/ daer was eenen hooghen bergh/ die vyer uyt spooght door twee kelen/ waer van het een gat dry hondert vijf en tseventigh voeten wijt was/ waer uyt men de claerheyt des vyers seer verre sagh. Hier seydemen dat Vulcanus by wijlen quam smeden/ en dan hoordemen daer een groot gherammel/ datment meer als vijf hondert stadien weeghs/ elcke stadie van hondert vijf en twintigh voeten/ verre hoorde: daer vlogen steenen uyt/ die root en peersch waren. Desen brandt gaf des nachts een groot licht van hem/ daer men soo qualijck op con sien/ als op de Sonne: maer des daeghs saghmé op den top/ daer de vlamme s'nachts ghesien was/ eenen mist/ ghelijck een swarte wolck/ en om dat d'inwoonders aen desen roock dry daghen te vooren wisten te segghen/ wat winden datter souden waepen/ werdt ghesept/ dat AEolus den Heere van dat Eylandt was Coningh der Winden. Homerus oock in zijn thiende der Odysseen, heet hem Middelaer/ en Schatmeester der Winden/ als hebbende last van Iuppiter de selve te doen roeren/ en ligghen/ alsoot hem goet docht. En eer AEolus aldus last over de Winden hadde/ en dat hyse betemde/ men seght/ datse dickwils onderlinge vochten/ en quaet spel maeckten/ veel Steden en Landen verdervende/ en datse door hun gheweldighe/ stadighe/ en hart blasende woestheyt/ hebben het Sicilien ghespleten/ en gescheyden van Italien/ en datse de Midlandtsche Zee oock maeckten/ die te vooré niet en was/ scheydende Africa van Europa, alsoo sy gheweldigh en gheduerigh op den Ocean rasende waren. Nu de Fabelen ter sijden ghestelt/ qualijck waer tegen te spreken/ oft de West-Indien en hebben oock vast geweest aen Africa, oft Europa, ten minsten aen het Suydt/ en Noordt/ t'welck aen veel van hun wesen en Afgoderijen/ met die van den ouden Heydenen over een comende/ te mercken is. AEolus hadde twaelf oft meer kinderen. Nu dunckt my/ datter hem de Schippers wel twee en dertigh berekenen/ op hun compas. Men seght/ dat AEolus seer goedertieren en beleeft was tot den vreemdelingen/ en den reysenden volcke/ goet recht onder zijn volck onderhoudende/ een goet Krijghsman was/ en een wijs en verstandigh Man in alle Menschlijcke dinghen: wesende daer in zijn Landt den eersté vinder der seylen/ tot der Zee-vaert seer diensligh: maer elder was Icarus den seyl-vinder/ soo Plinius seght in't sevenste Boeck/ in't sessenvijftichste Capittel. Diodorus seght/ dat Dedalus vondt den mast en den spriet/ Tiphis het roer/ op den wouwe steert zijn ghemerck nemende: die van Tyrrenen/ den ancker: Neptunus, t'Schip/ en de Zee-vaert/ het welck doch een seer nutvruchtiche doch sorghlijcke Const/ van Horatio Flacco, en ander Poeten/ die niet goet seeuws en waren/ seer mispresen/ datmen met onse doot teelige houten over soo grouwlijcke afgronden darf bestaen te wandelen. Jae het spinnen moet het by Polydoro ontghelden. Oock mach het nutte Vlas en Vlassaet niet vry gaen/ seggende: Was t'Menschlijcke leven niet stout en vermeten/ voort te brengen den vondt van Kennep/ en Vlas-saet te saeyen/ om op de woeste Zee-stormen en winden/ met de sorghlijcke snoode seylen/ te gaen vanghen/ waer door so groote menichte van Menschè/ soeckende vinden de doot/ wordé van den golven verslondé/ en begraven in der Wal-visschè/ Steuren/ en ander Visschen buycken/ keeren wy tot AEolus. Men seght oock/ dat hy Godt der Winden was gheheeten/ om dat hy den Zee-luyden wist te voorsegghen/ wat winden datter waepen souden; want hy was een goet Hemelcondich

Van de cracht en weckingé der VVinden.

AEolus vinder der seylen.

Ghescniedighe verclaringhe op AEolus.

condich Meester/en wist wat stormē ontstaen/als de Sonne het Stier-teeckē ghenaeckt/wat winden in't voortcomen van den Hont/oft ander Hemel-teecken / en om dat hy weder en wint wist soo onderscheydlijck te voorsegghen/ werdt ghemeent dat hy de winden hiel ghevanghen / en liet vlieghen die hy wilde. Als wy nu ghenoech verclaringhe hebben ghedaen van desen AEolus, soo behoeven wy te weten/dat een yeghelijck oock behoort Coningh der winden te wesen / te weten / te connen ghebieden over alle d'opstijghende tochten zijner begheerten/ oft Siel-sieckten/ gierichept/ oncuysheyt/ en de bloet roerende/gheest ontstellende gramschap / de welcke als eenen fellen sorghlijcken Noordt-wint/ can veel verderfnissen aenrechten / niet juyst Schepen / maer Steden doen t'ondergaen/en Landen verwoesten. Daerom dient de gramschap by groot en cleen/en by allen ghematight en ghetemt/ oft anders soude sy in een raserije moghen comen te veranderen. Daerom moeten wy AEolus zijn/oft de reden moet in ons machtich zijn/en als eenen voorsichtighen AEolus, om te houden ghevanghen / ter bequamer tijdt des herten gheneyghtheden. T'is doch waer/dat Natuere onder bespreck van matichept somtijts den Mensch zijn begheerten oft gheneyghtheden toelaet/vrijhept te gheven/ ghemerckt de toornichept(die niet t'ontbondē/oft t'ontbreydelt mach wesen)hem dient tot verbeteringhe zijner steden : maer die zijn gramschap hem niet can onderdanigh maken/die sal moeten haer ondersaet worden/en sulcke gehoorsaemhept met te spade berouw beclaghen: desghelijcx can sulcx van den ander Siel-sieckten geschieden. Daerom terwijle wy nu als AEolus zijn in dit cleen Eylandt onses tijdlijcken levens/ midden de Zee van alderley aenvechtinge/ swaerhept/en ellende/ moeten wy de verhaelde lust-winden sien te temmen/ en te houden in de toomen der reden / en maetlijckhept / op dat wy daer over heerschende Coninghen moghen zijn / die t'Coninghrijck onses ghemoets in vreden/en gherusthept besitten. Dat nu dees geltsuchtighe Vlyssis knechten den stormsack ontbonden/ daer soo groot naedeel/ deysen / oft rughwijcken door is gheschiet / wijst aen / wat uyt den alderley quaetvruchtighen kuyl/ grondt/oft wortel der gierichept/schade/verderf/en iammers in dees woelende Zee voortcomen can/ en hoe datter menigh door van zijn recht rust-rijcke Vader-landt / door te rugghe wijckt/en in dwalinghe der ongherechtichept gheraeckt te comen.

Leerlijck uytlegh op AEolus.

Van Circe.

CIrce,nae Hesiodi ghetuyghenis/was de dochter van de Sonne/en Perseis, dochter des Oceans: doch Homerus in het thiende der Odysseen/ heet haer Moeder Persa,en geen Perseis. Eenige meenense dochter van Hecate. Orpheus in zijn Vlies-reys seghtse van Hyperion en Asterope voortghecomen/en datse volcomelijck schoon was/ met een raeyende aensicht/ heerlijck van aensien/ haer soo den Vlies-helden vertoonende / en t'hert ontroovende en ontreckende in groote verwonderinghe / door de bevallijckheden en volmaecktheden/die sy in haer saghen blincken. Doch Denijs van Mileten in zijn Vlies-reys/seghtse dochter van Hecate en AEetus,en dat AEetus en Perseus waren Sonne sonen. AEetus was Coningh van Colchos, en ghelijck wy in't 7e. Boeck seyden/souden Medea en Circe susters zijn gheweest. Circe van haer Moeder der cruyden Const leerende / wiert veel meer ervaren in

Toove-

Tooverije/vindende daeghlijcx nieuw vonden. Dionysiodorus seght/datse Huysvrouw was van den Coningh van Sarmatien/welcken sy corts vergaf/en hiel dat heel Coningrijck aen haer: maer haer Ondersaten seer wreedlijck handelende/sy werdt verjaeght uyt t'Landt/en ghedwonghen met weynigh Vrouw-volck te vlieden in Italien/daer sy quam bewoonen een landt en bergh/die noch haren naem behoudẽ heeft/en light aen den Zee-cant by La Cisterne,van daer ick hem dickwils hebbe ghesien. Sy hadde(seggen eenighe) vier dienstmaeghden doende in haer vergiftingen/en toover-cruyden te plucken. Onsen Poeet sett haer oock de Zee-Goddinnen/en ander Nymphen by. In haer vrpagien/om yemandt tot haer te trecken/ghebruyckte sy in haer tooverijen veel een Vogelken: want eertijts wasser een Nymphe in dit Vogelkẽ verandert: sy was de dochter van Suadela, Goddinne der wijsmakinge oft aenradinghe/en om datse yet toeghemaeckt hadde/om Iuppiter te doen op haer verlieven/werdt sy van Iuno in dit Voghelken verandert: het heet op Griecx Lynx, in Latijn Metacilla, by ons een Quicksteert/oock Koeperling/om dat het geern by den Koepen is. Circe soude hebben gehadt by Vlysses dry kinderen/ander segghen vijf/doch was hy by haer maer een Jaer/so sy schrijven/soo datter cleen geloof is aen te stellen/oft sy en mostse t'eender/oft tweeder dracht hebben ghehadt. Op Circe zijn nu natuerlijcke uytleggingen/van datse der Sonne dochter/en Oceans dochters kindt is/dat alle dinghen door hitte en vochticheden wassen: want Circe ghesept is vermengen/dat het vermenghen der hooftstoffen tot der teelinghe noodich is/dat haer vier dienstmaeghden zijn de vier hooftstoffen: maer dit voorby gaende/sullen liever yet leerlijcx soecken: want de Poeten hebben vergheefts oft om soo weynigh te willen segghen/niet soo veel van Circe gheschreven/en vertelt. Circe wordt gesept Sonne dochter/en Oceans Nicht: om dies wille dat door hitte en vochtichept/in allen dieren/ontstaet de vleeschlijcke begheerte/welcke begheerte ons kittelt/en verweckt te ghebruycken onse sinlijckhept/ghenuechte/en wellust: soo sy nu ons comt te over-heeren/soo druckt sy in onsen gheest/en gheneghentheden/verschepden ghebreken/nae den aerdt der beesten/en sy comt daer in over een met de beschouwinge der Sterren: eenighe stieren tot hoerdom/gulsichept/en dronckenschap: ander leyden aen tot gramschap/wreedthept/en ander ghedaenten van snootheden: dit is ghesept/dat Circe Menschen in verschepden beesten verkeerde/en dewijl men seght de Sterren hier mede in wercken/werdt versiert/dat sy de Sterren con verneftelen/oft verplaetsen. Dus can den Mensch wel lichtlijck sulcke beestlijcke zeden aennemen/ten zy dat hy wederstaende Godtlijcke hulpe vercrijght/ghelijck met Mercurio wort aenghewesen/die Vlyssi raedt gaf/en t'cruydt Moly/dat teghen de Tooverije soude goet wesen/ghelijck Plinius in zijn 25e. Boeck/Capittel.4.Homerum aentreckende beschrijft. Dus als men dese Circe Manlijck wederstrijdt met t'sweert der ernstigher ghestadichept/ghewapent met het cruydt der voorsichtichept/so en heeft haer prickel-roedeken geen macht/om onredelijck te maken: maer vele dus niet ernstachtigh wesende/doẽ quade reyse/worden hier en daer door verschepden aenvechtingen verwonnẽ/gelijck veel/oft alle Vlyssis medeghesellen/alhoewel hy hun dickwils ten besten raeddede/en voor den smeeckigen Syrenen sang d'ooren met wasch verstopte/en allen vlijt dede hun te behoeden/ghelijck een oprecht Man ghenegen is/oock

Lichtlijc en leerlijck uytlegh op Circe.

VVat gezeyt is, dat Circe den Menschen beestlijckt.

Ander leerlijck uytlegh op Circe, en Vlysses.

oock een ander oft zijnen naesten te doen. By Vlysses wordt oock verstaen/ het deel onser Zielen/dat nut oft bequaem is tot de reden: en by Circe de natuere: by den knechten Vlyssis, de Ziel-crachten/die onbehoorlijcke vereeninghen maken met de gheneghentheden des lichaems/ die hen der reden niet en onderwerpen. Nu dese natuere is een begeerlijckheyt der ongeoorlofde en onwetlijcke dinghen: want de rechte Wet is den toom/en vasthoudinghe des verdorven geests/ en dese Ziel-crachten zijn de beesten daer sy in veranderen: maer de reden/die ons doet ghenaken den Godtlijcken aerdt / wederstaet onoverwinlijcken de aenlockinghen van sulcke begheerlijckheyt. Dese Vlyssis knechten/die in Verckens en ander Dieren verandert / weder door toedoen van den wijsen Vlysses van der aerden opsteghen met t'hooft om hooghe / en Menschen wordē/can verstaen worden/datmen door goede vermaninge/met hulpe der oprechter wijsheyt / tot bedencken comende/ wel somtijden weder comt tot een redelijck en deughdlijck leven. Van dit weder Menschen maken/ heeft eenen Ioan Baptiste Gello een Boecxken bootsich/doch gheleerdelijck geschreven/ghenaemt de Circe: Daer Vlysses van Circe heeft vercreghen/datse weder al vermenschen sal die hy wilt/ behoudens dat sy't begeeren. Dus den Dieren spraeck en verstant hebbende ghegheven / werdt Vlysses met d'een en d'ander te spreken: d'een was een Oester/ die had in Griecklant een Visscher gheweest: eenen Mol/was een Land-bouwer gheweest: de Slangh/een gheneel-meester: een Hinde/ een Vrouw / en soo voort: doch niemandt wouw Mensch worden/en vonden schier duysent swaricheden by den Mensch/daer sy nu vry af waren. Eyndling liet hem een Elephant bepraten/die een Philosooph was gheweest/ Mensch te worden. Dese vondt is ghegrepen uyt Plutarcho, in zijn verhael/ dat beesten reden ghebruycken/daer Vlysses, Circe, en Gryllus met zijn Verckens muyl/ de t'saemsprekers zijn: en Gryllus oock gantsch geen Mensch meer wilt wesen / bewijsende dat de beesten slechs hen natuer volghende / veel redelijcker als Menschen zijn/en met soo veel overlusten niet beladen noch ghequelt. My ghedenckt/seyt hy/dat ick u eens sagh binnē Creten/heerlijck ghecleedt met eenen schoonen rock/die seer aerdich geweven / en bewrocht was: tot desen had ick veel meer sin/als tot al u wijsheyt en deughden/soo ded' ick oock aen uwen schaerlaken mantel/ die aerdich gheplopt was: ick was verbaest/ en van my selven/ siende de gouden gespe/ die ick en weet wat besonderheyt sy hadde / ick acht een uytnemende Beeldtsnijder ghenoecht hadde ghenomen om die constigh te bewercken: ick gingh u naer om te sien / ghelijck de verliefde betooverde Vrouwen: maer nu verlost wesende van alle die ijdel meeninghen / en dat mijn hersenen van begeerlijckheyt zijn ghesuyvert / ick trede en gae over silver en gout/als over ander ghemeen steenen/en van u gheborduerde cleeren en tapeten/ick achtse so weynigh/dat ick liever hadde een diepe sachte modder / om in te wintelē na mijn ghemack/en als ick vermoeyt ben in te slapen: want geen van sulcke vreemde overlusten comen van buyten onse Zielen besitten: maer brenghen ons leven door/alleen met onse behoeflijcke geneghentheden. Veel sulcke en ander reden zijn hier in't langh bygevoeght/ dat het wel schijnt/datmen den beesten verongheluckt/als men ongheschickte Menschen by hen soude vergelijcken: en dat sy veel maetlijcker zijn / en redelijcker als Menschen / welcke van den beesten wel veel dinghen opmercklijck behoefden te leeren; maer veel meer

Van den Gryllus uyt Plutarchus, die Vercken wesende, geē Mensch wouw worden.

Dat beestē maetlijcker, en redelijcker zijn, als ongeschickte Menschen.

behoor-

behoorden vlijt te doen (wesende sulcke heerlijcke edel schepselen) niet alleen in veel weten/verstandt/en sprake: maer in alle matichept/ en redelijckhept/ den Dieren hoogh t'overtreffen/ en den heerlijcken edlen naem/ Mensch/ te verdienẽ/ oft weerdich te wesen. Nu volght Picus, Coningh van Ausonien/ oft neder Calabrien / sone van den Godt Saturnus, daer Circe op verliefde/ en in Specht dede veranderẽ/ om zijn weygerẽ wille/ want hy te groote liefde hadde tot zijn Huysvrouw/ de niet min wel-singende/ als schoone Canens, die met haren soeten sang/ beesten/ boomen/ en steenen beweeghde/ en Vlieten stilde/ dat is/ datse met lieflijcken sang/ en soet Vrouw-stemsche schoon redelijcke en wijse woorden/ sulck volcx herten beweeghde/ ghelijck van Orpheo in't thiende Boeck te sien is. Dese Canens was de dochter van den twee-voorhoofdigen Ianus en Venilia. Eer wy van haren Man Pico verhalen / sullen wy van desen Ianus yet sien voort te brenghen.

Van Ianus.

D'Oude Dichters hebben hun versieringhen niet alleen uyt den schiedschriften ghenomen / dan oock den dinghen veel onder een ghemengt/ dat de schiednissen daer mede veel zijn verduystert / oft met den Fabelen soo breemden aensien gheghéven/ datmen qualijck alles met waerhept weet t'onderscheyden: doch schijnen de Poeten in alles vryhept te hebben ghehadt/ en men can hun dinghen dus en soo duyden. Aengaende desen Ianus, daer weet ick noch Vader noch Moeder van te wijsen/ om zijn oudthept wille: want hy wort van eenige ghesept te zijn den Chaos, oock tijtgenoot Sarturni. Nu leefde zijn dochter Canens, en was eerst jongh ghehouwt ten tijde van Circe, en Circe was jongh ten tijde van de Vlies-reys/ die slechs een weynigh voor t'belegh van Troyen gheschiede: dan Ianus, Saturnus, oft sulcke Goden (seggen sy) waeren onsterflijck/ oft lang-levende. Dit dan hier by latende/ is te weten/ dat eenige meenen/ dat desen Ianus zy geweest Noach, oft Bacchus, den eersten Wijngaert-planter/ en dat Ianus d'Italianẽ eerst den Wijngaert wees te planten: sy makẽ dan Noach, Bacchus, Ianus, Osiris, en de Sonne/ al een Man te wesen. Dit laet ick oock al in zijn weerde. Maer dat Ianus den Chaos soude wesen/ wort met zijn twee aensichten bevesticht: Want zijn oudt rouw-baerdich en leelijck aensicht/ soude beteeckenen zijn eerste rouw en ongeschickt onwesentlijck wesen/ dat hy hadde voor de scheppinge der Weerelt: En het ander jongh vroylijcke en schoone/ soude aenwijsẽ de schoonhept en lustichept/ die de Weerelt door de scheydinghen/ en hergheschickte welvoegentheden/ stoffen/ hoofstoffen/ en alle dinghen in ghevredichde matichept heeft vercreghen. Daerom was hy als eenen Godt van den beginselen der dinghen aengebeden. Wel is aen te nemen het ghene Macrobius verhaelt/ segghende: Ianus was een so heel wijs een Coningh/ dat hy het voorleden wiste/ en wijslijck en verstandich het toecomende aenmerckte/ en voor oogen hadde/ en dat sy hem van oudts daerom maeckten met twee hoofden/ het oude het voor leden/ en t'jonghe het toecomende te kennen gevende: soo dat sulcke uytbeeldinghe/ wijshept (die oock in voorsichtichept als besonder deught bestaet) wort ghemeent en beteeckent. Hy was (seggen sy) d'eerste die in Italien Kercken bouwde/ Godf-dienst leerde oeffenen/ Landt-bouwen/ en het scheep-varen / soo dat Numa Pompilius naemaels Roomsch Coningh hem in grooter weerden hadde; want hy oock een

Ianus den Chaos geseyt te wesen.

VVat de twee aensichten van Ianus bedieden.

Verscheyden schiedighe verclaringhen op Ianus,

een breedtsaem/bouw-liefdigh/Gods-dienstigh/en Wet-stelligh Prince was: Sy hadden oock te Room van oudts ghelt / soo Plutarchus verhaelt/daer op d'een syde t'dubbel Iani hooft/en op d'ander Schips achter-casteel op stondt/ tot bewijs/dat hy door noodige Wetten/ t'volck onbesuyst rouw leven hadde verandert in soet en vriendtlijck/en met de Schipvaert te wysen veel nut ghedaen. Des oock d'oude Roomers in alle beginselen der Offerhandẽ/die sy den Goden deden/eerst Ianum aenriepen/noemden oock d'eerste Jaer-maent nae hem Ianuarius. Sy hielden hem Poort-sluyter des Hemels/en meenden, daer mochten sonder hem geen ghebeden tot den Goden comen / hy motsse oock de handt gheven/en leyden/want sy waren (nae Homeri schrijven) Vrouwen / die creupel/droefwesich/ en scheel waren / om dat s'Menschen ghebeden / veel met onvast vertrouwen/in noot/ met druck/en beschaemt zonden verghef begeeren/geschieden. De Hemel-poorten seyden sy twee te wesen/eene Oost/en d'ander West : door d'een quam de Son de Weerelt lichten/ en door d'ander trockse henen den Nacht plaetse maken: En dewijl sy hem voor de Sonne hielden/ gaven sy zijn twee aensichtigh beeldt eenen sleutel/ en een roede-staf/ om dat hy den dagh aencomende open doet / en wech treckende buyten sluyt/en soo oock doet met het Jaer/ten Lenten open doende alle lieflijckheyt en ghewas te brenghen/en sluyt dat dan weder ten Winter/als het al zijn cieraet verloren heeft/en in een gedronghen al met sneeuw en ijs is bedeckt: daer wort oock zijn dobbel hooft op beduydt. Hy wiert oock ghebeeldet/soo Plinius tuyght/hebbende in zijn handen t'ghetal van dry hondert vijf en tsestigh daghen/tot bewijs dat hy was Godt van t'Jaer/het welck soo veel daghen begrijpt. Die van Phenicien meenden hem te wesen de Weerelt / waerom sy hem by voeghden een Slanghe/die rondt ligghende haren steert beet/om dat de Weerelt haer van haer selven voedet : Doch ick acht dat het oock op zijn Jaer-sluyten niet qualijck en voeght/ want het Jaer weder zijn begin heeft aen het eynde. Zijn beeldt is by den ouden oock vier aensichtich geweest/ om dat t'Jaer vier-deelich is. Twaelf Altaers wierdẽ hem tot voet-gronden ghegheven/om dat t'Jaer twaelf-maendich is/en om dat de Son s'Jaers twaelf teeckenen doorloopt. De Roomers hadden oock zijnen Tempel/die men ten krijgh-tijde opende met grooter feestlijckheyt/en weder tẽ vrede-tijt toesloot/ t'welck wel mocht beduyden/dat men ten tijde van krijgh heeft te zijn voorsichtich/en te dencken op t'voorleden / om te verbeteren dat voor henen qualijck geschiet is/en dat ten tijde van vrede soo geenen noodt en is. Hoewel Cicero anders meent/te weten/dat Ianus den Hemel is/die met de gheneyghtheden der Sterren/hier den krijgh doet voortcomen/en dan weder doet sluyten/ en vrede maken. Laet nu sien met yet leerlijcx ons desen twee-aensicht t'ontslaen. Nae de Platonische wijsgiere/ heeft des Menschen Siele twee aensichten oft lichten/want sy meenen/soo haest sy comt uyt Godes handt/sy keert als vriendtlijcke dochter tot hem/door een seker natuerlijck beroeren / en begheert te hersien haer Vader : want sy heeft den aerdt der vyervlamme/den welckẽ haer om hoogh treckt tot der plaetse van haer wassende beginsel. Noch heeft de Siele neffens t'aenschijn oft t'licht deser Hemelscher begheerte/ een ander Natuerlijcke aengheboorne/waer door sy haer selven beschouwt/en onderscheydt de dinghen deser Weerelt : dees eerste begheerte door Gods goetheyt ontsteken/ de Godtlijcke onveranderlijcke dinghen aenmerckende/ is

t'jeugh-

t'jeughdigh schoon aensicht: en de ander natuerlijcke / is het oudt-baerdich aensicht / om dieswille dat de Weereltsche oft natuerlijcke dinghen veroude-ren/en verganglijck zijn. Daerom hebben wy met dees Hemel beschouwige begheerte vlijtich en wakende te trachten nae dat boven is/ en d'ooghen des ouden aenghebozen begheertes/oft aenschijn uyt te trecken/oft toe te sluyten/ om niet te staen nae yet dat onbetaemlijck/oft Gode mishaghende is. Onsen Poeet doet dickwils zijn volck veranderen in een Dier van hunnen naem/ gelijck desen verhaelden Coningh Picus, die den naem van den Specht in Latijn mede brengt/ghelijck Arachne, en ander/en eyghent hun veel tijt yet toe/ nae den aerdt/en het ghene dat hun doen in den leven ghelijck was. Desen Picus was een seer wijs en welsprekende Coningh/soo dat hy (gelijck den Franschen Hercules) het volck con leyden/en trecken met zijn behendighe en constighe tonghe: en hadde de Latijnen afgetrocken van hun onheblijcke verdrietighe wreetheyt/ tot een bescheyden/ borgerlijcke/vriendtlijcke gemeensaemheyt/en door sulcke zijne deughtsaemheyt verdienstlijck vercreghen de heerschappije van het Landt Latio. Nu den Specht/ oft hout-specht/ daer Circe hem in veranderde/ is eenen Vogel/hebbende een seer lange tonge/die hy heel lang uytstrecken can: hy pickt holen in de boomen/en somtijts door de schorssen der boomen/so Plinius in zijn seventhiende Boeck/ Capittel 24. verhaelt/ daer voelt hy door het hol geluyt de hollicheyt/ en datter wormen onder zijn/ die hy eet: maer dit is oock zijnen aerdt / dat hy soeckt de Miere-nesten in de boomen/stekende zijn langhe uytghereckte tonghe in de boom-holen/daer de Mieren by menichten aen lesen oft cleven/ en trecktse soo nae hem / ghelijck Picus t'volck nae hem trock: en hy ghebruycktse tot zijnen cost / ghelijck de Coninghen by hun ghemeente leven. Dese Fafel wijst aen/ dat de Menschen met vriendtlijcke gespraecksaemheyt behoorden tot hun te trecken de vrientschap/ oft hertlijcke toeghenegehtheyt der Menschen / besonder die tot heerschen vercoren/oft ghebozen zijn/is seer nut dese Const der tonghen / oft welsprekentheyt: want ten waer goet noch loflijck/dat sulck veel vermoghende lidt den Mensch/oft den lichaem soude anders dienē/als tot nut/eere/en voordeel. Dese Fabel wijst noch aen/hoe quaet het is/datmen van zijn vleeschlijcke begeerte hem laet betooveren/ veranderen/een lichtveerdigh leven soo heel aennemende/en aenwennende/ datmē den gulden mantel van eere/ wijsheyt/ reden/en matichept soo verliest/ datmer weynigh uyterlijck teecken meer af siet/en niet dan den Menschlijcken naem en behoudt / spijsende zijn onredelijck gemoet met Mieren en wormen der giericheyt / alle ondeughden / snoode ghedachten/en quade/onnutte/onreyne wercken. De schoone jonghe Canens, die al singende sterft/en in mist verdwijnt en verandert/wijst aē/dat alle aerdtsche dinghen hoe schoon/lustich en bevallijck sy zijn/ niet dan handtwijligh/ooghblick-tijdich/vluchtigh/en als roock oft mist verdwijnigh/ en verganglijck zijn/ghelijck oock ons uer-onwisse/bloem-swacke/corte/dootlijcke schijn-leven/dat hem henen haestende loopt in den eyndt versmilten / en verliesen / om ter eeuwigher Eeuwen namaels te comen: hier niet latende als een ijdel gherucht: ghelijck Canens, die in den Tyber-vliet versmiltende/ter Zee-waert drijvende/alleen een mist-wolcke achter liet. Dus hebben wy op jeught/schoonheyt/soeten sang/oft ander natuer-gavē niet te betrouwen/hopen/noch te roemen: want nae t'gemeen spreeckwoort/ Jeught/schoonheyt/ en

Gheschiedighe verclaringe op Picus in Specht verandert.

Leerlijck uytlegh op Picus.

Leerlijck uytlegh op Canens.

en wel singhen/zijn verganglijcke dinghen. AEneas (soo onsen Poeet schrijft) quam aen in Italië aen den Tyber-mondt/dat nu Ostia heet. Hier hadde den Coningh Latinus zijn wooninge en wesen. Hier trouwde AEneas (nae grooten krijgh tegen Turnum, Coningh der Rutilen) Lavinia, Latini dochter: Daer bouwden de Troyanen / tot seker rust-plaets ghecomen wesende/ vrolijck een Stadt/die sy nae hun Coninginne noemden Lavinium. Dees Stadt liet Ascanius, na AEneæ doot/zijn Stief-moeder/en timmerde Alba. Hier heerschte hy 28. Jaer/en liet t'Rijck zijn stief-broeder Sylvius, daer alle navolghende Albaensche Coninghen Sylvij nae ghetoenaemt waren. Sylvius heerschte 29. Jaer/zijn soon AEneas 31. Jaer. Nae desen heerschte zijn soon Latinus, en soo voort Alba, Athis, Capis, Capetus, Tiberinus, die in de Vliet Albula verdrenckende/haer den naem Tyber nae hem liet behouden. Nae hem Agrippa, Romulus, Aventinus, die den Roomschen bergh Aventinus den naem gaf. Procas zijn soon hadde twee sonen/Numitor en Amulius: den oudtsté/ Numitor, hadde t'Rijck van den Vader over: maer Amulius stieter hem uyt/ doodende AEnitus, Numitors soon/op de Jaght/en maeckte Numitors dochter Rhea, die oock Ilia hiet/een Vestaelsche Nonne / op datter geen nacomelinghen hem in den wegh souden comen. Welcke Rhea na seven Jaer by Mars (so men meent) twee sonen baerde/Romulus en Rhemus, des sy van haer Oom ghevanghen/ en levende ghedolven werdt/soo Dionysius Halicarnasseus getuyght/en sondt de kinders in den Tyber te verdrincken / doch van den knechten maer op den cant oft Oever des waters ghestelt wesende/souden van een Wolvinne ghesooght / en van Faustulo, oft Fausto, s'Coninghs Herder opghevoedt zijn/ Herderen ghewordẽ / Amulium verslaghen/en hun Groot-vader Numitor weder in't Rijck van Alba ghestelt/ met hulp van veel Herders en Boeren. Dees twee Broeders hebben met desen aenhang gebouwt een eygen Stadt/ ter plaetsen daer hun Faustulus op hadde ghevoedt/ te weten/ op den bergh Palatinus. Dese Stadt/ nae Romulus gheheeten Roma, is van cleen soo groot ghewordẽ/datse naemaels de Weerelt over ghenoegh bekent was/ als men maer en seyde / de Stadt / als die alleen Stadts naem boven alle ander/ als Stadt aller steden/weerdigh was: want sy ontrent binnen vijf hondert Jaer heel Italien/en binnen twee hondert/schier de heele Weerelt onder haer ghehoorsaemheyt heeft ghebracht/door goede Wetten/wijsheyt/ eendracht/ matichheyt/sterckmoedicheyt/vlijt/en weerbiedighe handé/ die sy seyden veel/oft alle dinghen te vermoghen/ hebbende voor spreeck-woordt ghemeenlijck in herte en mondt/liever eerlijck te sterven/ als schandich te leven. Onsen Poeet roert aen van den Grieck Diomedes, die van Turnus te hulp was gheroepen: doch hem verontschuldichde/geen bequaem volck te hebbé. Desen Diomedes, soon van Tydeus en Deiphila, in den krijgh voor Troyen hebbende Venus in de handt / en Mars in den buyck ghewondt / was seer ghehaet van Venus, soo datse AEgiale zijn Wijf seer quelde met haer minne-vyer /en dede vlammen op een Jonglingh Cometus, soo dat Diomedes te Argos t'huys comende van Troyen/vondt het spel heel verdeelt/en soo gestelt/dat hy bevondt niet raedtsaem daer te blijven/ maer om in versekerheyt te leven/ quam in Italien/in den hoeck van Apulien/ doe Daunien gheheeten/ naer eenen Daunus, die daer heerschapte : welcken van zijn vyanden beleghert wordende / en de strijdtbaerheyt Diomedis verstaende/ ontboodt hem ter noodt om hulp / hy

D'afcomst Romuli vã AEneas.

Van Diomedes.

soude

Schiedige verclaringe op Diomedes.

ſoude hem te loon een deel des Rijcx in gheven: t'welck nae d'overwinninge der vyanden/beſonder dooꝛ Diomedis cloeckheyt vercregen/ gheſchiede. Dus bouwde Diomedes een Stadt om Hof houdē/ Argyrippa, nu Benevent gheheetē. Doch eerſt gaf hem Daunus niet van den roof der vyanden : want t'was ghe-ſtelt in't vonnis van Athaenus, Diomedis baſtaert-bꝛoeder/of hy ſoude hebben al den roof/oft t'Landt dat ſy op den vyanden hadden gewonnē: maer Athaenus verlieft op Evippe , Dauni dochter / wees Diomedi anders niet toe als den roof: hier was Venus mede-werckſter in: doe werdt dat Landt dooꝛ Diomedis ghebedt tot den Goden onvꝛuchtbaer / en het ſtoꝛven meeſt alle de beeſten. Daunus dooꝛ t'Gheheymnis verſtaende d'ooꝛſaeck/ vꝛedichde Diomedem: maer heeft hem naemaels laegh legghende ghedoot : waerom de medegheſellen Diomedis, die hem uyt Griecken daer ghevolght waren/ in Voghelen/ Diomeden gheheeten/van dꝛoefheyt ſouden zijn verandert. Ander ſeggen/gelijck oock onſen Poeet/in Voghelen/die den Swanen ſeer ghelijck zijn. Sommighe meenen dat het Reygers waren/ die men daer veel vondt by Diomeda, Stadt ghebouwt van Diomedes. Zijn Stadt Argyrippa, werdt daer nae ghenoemt Apulis, daer t'Landt den naem van houdt.

Diomedis knechtē in Voghelen.

Leerlijck uytlegh vā Diomedes, en zijn volck.

Wy moghen ſien hier een ſinghevende aenwijs te doen. So is te mercken aen Diomedes, die van Venus gheſtraft was/ om dat hy haer vooꝛ Troyen de handt ghewondt hadde/ hoe quaet het is de Godtlijcke liefde te wederſtrijden en ghewelt te doen : oft dingen die haer hinderlijck zijn. Zijn medegheſellen werden Voghelen/waer by verſtaen woꝛt/dat wanneer yemandt in noodt en teghenſpoet vervalt/ die eerſt zijn vꝛienden waren/ crijgen vleugelen/ en vliegen van hem wegh. Doch deſe vertellinghe vooꝛ verhaelt/is onghelijck die van onſen Poeet/welcken ſeght/ datſe veranderden in Swaen-gelijcke Voghels / om de laſteringhe Veneris, om datſe ſoo veel dooꝛ haer hadden gheleden: Dit wijſt aen/hoe quaet de gꝛouwlijcke Godslaſteringh is: En hoe onbehooꝛlijck de Godt terghende Menſchlijcke onverduldicheyt/ datmen niet ootmoedelijck/ lijdtſaem/ met danckbaerheyt aen en neemt / het ghene men van Godt den Almachtighen ontfangt : want dan woꝛtmen onſtadich/onmatich/wanhopich/en lichtveerdich in zijn ghedachten en ghemoedt/ recht ghelijck de Voghelen in de locht menigherley wijſe keeren en ſwerven.

VVtlegh op den ongeſchicktē Herder Apulus,in wilden Olijf-boom.

Den ongheſchickten Herder Apulus, in wilden Olijfboom verandert / om dat hy den danſende Nymphen quelde en beſpottede / en verandert weſende / noch niet als bitter vꝛuchten vooꝛtbꝛacht/wijſt aen/ dat den ondeughdigen ſnooden Menſch / of hy van Landt/ ſtaet/ oft cleeren verandert / blijft altijt die hy is/ ſonder zijn quade verharde zeden te veranderen.

VVtlegh op AEneæ ſchepen, in Zee-Nymphen verandert.

De ſchepen AEneæ dooꝛ Turnum verbꝛandt /en van de Goddinne Cybele in Zee-Goddinnen verandert/ wijſt aen / dat hoewel de doot te niete doet de lichamen der ghener / die uytnemende zijn gheweeſt / in alle vꝛomicheyt/deughdelijcke en eerlijcke wercken/ en met veel ſtrijdt en arbeydt zijn gheraeckt/ met deſe bꝛooſche vaten oft ſchepen deſer lichamen/ ter haven des gheruſten ghemoets/ſoo woꝛden ſy verandert in onſterflijcke Zee-Goddinnen/ dat is/hun gherucht van heerlijcker ghedaent en weſen/ blijft in de Zee deſer Weerelt noch onſterflijck / en in weſen : welcke goede geruchten anderen opwecken/ en de handt reycken/ om oock eerlijck en deughdich te leven/en ter ruſt-rijcke haven te moghen comen.

VVtlegh op AEneas Hemel-vaert.

Duſdanighe meeninghe heeft oock de Fabel van AEneas, die hoogh by den Goden was opghenomen :

hebbende Turnum overwonnen: want die soo Godsvruchtigh/ den Ouderen weldadigh/ en heel deughtsaem leven hebben geleydt/ die verwinnen de doot/ en haer ontreckende/ des naems eerlijck gherucht/ soo dat sy onder den Goden/ by alle vrome in grooter weerden/ eeuwigh in ghedacht worden ghehouden/ en bewaert: het sterflijck afghelept/ oft afghewasschen/ blijft alleen hier beneden/ dat is het lichaem als nietigh/ van der aerden/ wort weder tot aerde. Vertumnus, die by den Griecken hiet oft was Proteus, soo gheheeten nae zijn veelderley veranderinghen/ ghelijck wy in't tweede Boeck hebben ghesept/ heeft om te vrijden Pomona, Appel en Frupt-Goddinne/ hem verandert in alderley ghedaenten: ten lesten in een Wijfs ghestalt/ het welck hy verlatende/ heeft hem gheopenbaert in het wesen van eenen schoonen jonghen Man/ en werdt van Pomona aenghenomen. By Pomona sullen wy ghelijcken de deught: want met drp Appelen waren uptgebeelt de drp deughden in Hercules, te weten/ de verwinninghe van gramschap/ gierichept/ en vleeschlijcke wellustichept. Oock waren Herculi de Appelen/ hem te Thebes gheoffert/ aengenaem: t'welck zijn begin had/ datmen ging om Hercules Offerhande te doen/ en datmen over de seer ghewassen Vliet Asopus niet en mocht/ offerdē de kinders eenen Appel/ die sy op vier stocksk ens steldē/ als op vier beenē/ en twee stocksk ens staken sy daer op voor de twee hoornen/ bootsende soo den Stier/ oft Ram/ en dit was den Godt aenghenaem. Wie dan tot der deught wil comen/ heeft grooten vlijt te doen/ het zy in wat staet hy is/ en hem te gevoeghen nae tijdt/ noodt/ en alderley gheleghenthept: en ten lesten afleggen alle Vrouwlijck wesen/ cleenhertichept/ lafhept/ luphept/ en het steunstocksken der traechept/ hem bewijsende cloeck en Manlijck/ met alderley schoon en blinckende wercken/ soo sal de deught hem willigh te deele worden/ eerlijck ontfanghen/ en becroonen. De Fabel van Iphis wijst aen/ wat grootе dwaeshept dat het is/ hem te laten verwinnen van de dulle raserije/ die men t'onrecht noemt liefde: waer door dickwils gheschiet is/ dat Menschen door ontsinnige mistroostichept Natuere soo schandelijcken ghewelt hebben aenghedaen/ dat sy schepndende hun eyghen handen aen hun selven/ hun eygen Beulen geworden zijn/ waer aen de Jeught sich heeft te spiegelen/ datse de deught der matichept betreffende/ haer niet laet van dese dwase raserije allencx verwinnen: want de Jongers indien sy voor handen hebben te vrijden een steenhertighe Anaxarete, sy vinden wel een willighe Pomona, oft beweeghlijcke Thisbe, nae hunnen staet/ sonder Iphis hartneckigh te volgen/ die van cleenen staet wesende/ wouw soo rijcke heerlijcke dochter vercrijghen te Houwlijck. Anaxarete, datse van de wraeck-Goddinne Nemesis werdt ghestraft/ en can ick niet toestaen dat sy sulcke doot verdiende/ dewijl een dochter behoort in vrijhept ghelaten te wesen/ wie sy nemen/ oft laten sal/ nadien dat sy heeft toe te sien/ wien sy de handt gheeft/ om haer leven mede te leyden/ en op deser Weerelt den tijdt eerlijck en vreedlijck mede over te brenghen: Doch wanneer haer een voorcomt/ die haer tot Echt aensoeckt/ en haer niet bevalt/ heeftse met wijse en beleefde woorden hem af te segghen/ sonder Anaxarete te volghen/ die in dit deel schult te gheven is/ datse niet dede als met den armen Iphis hooveerdelijck schimpen en gecken/ ghelijck de lichtveerdighe voor een wijse hebben/ die voor Nemesis oock te vreesen hebben.

Leerlijck uytlegh vā Vertumnus, en Pomona.

Leerlijck aenwijs op Iphis, en Anaxarete.

Van Nemesis, oft Rhamnusia.

OM niet alleen in onsen teghenspoet wijs te zijn/maer in't hooghste van onsen voorspoet en gheluck maetlijck en voorsichtich te wesen / wordt ons voorgestelt Nemesis, dochter van den Ocean, en van der Nacht. Het worden der meer met desen naem ghenoemt / die voortijts oock aenghebeden waren. Apollodorus seght/Iuppiter verlieft zijnde op Nemesis, sy/om hem te zijn ontslaghen/veranderde haer in een Gans/en Iuppiter in Swaens ghedaente hebbende met haer ghemeenschap/ baerde sy een Ey/ t'welck sy door eenen Herder dede brenghen by Leda, die dit in een kist leyde / en hier van quam de schoon Helena. Nu Nemesis, de wraeck-Goddinne over alle quade overdadighe wercken/was by d'Egyptische gestelt onder eenen throon/sittende op de Mane/op datse daer als door eenen spieghel saghe alle daden der Menschen: haer beeldt was oock ghevleughelt/ bewijsende dat de Godtlijcke wrake snel is te wreken de misdaden. Sy hadde een Croon van snelle Hertẽ/en verwinninge Beeldekens op/in haer slincker handt eenen erschen tack/en in d'ander een kruyck met Mooren opghewrocht / waer van Pausanias seght / geen beschept te weten. Sy was oock Rhamnusia geheeten / nae de stadt Rhamnus in Attica, daer sy haer Kerck hadde. Dees Goddinne was gelooft / datse stadich Iuppiter hielp te neder werpen den hooghmoedt der verwaende Menschen/ en verdervẽ de gene/die door rijckdom/staten oft eere/boven reden wreedt en opgeblasen wierdẽ. Dus die in onspoet en voorspoet can wijs en voorsichtich zijn/heeft geen Nemesis te vreesẽ: maer dewijle sulcke wijse heel weynigh zijn/ wort sy dochter der Nacht gesept/en dochter des Oceans, Vader aller dingen: want onverstant en overvloet gepaert/slepẽ achter hun stoutmoedichept/opgheblasenthept/en verachtinghe des naesten/ en ten lesten volghter Nemesis, oft de rechte wrake Gods: want sy is te verstaen de Godtlijcke macht / en rechtveerdichept/die den misdadighen nae verdiensten straft. Sy draeght een Croon/als over allen schepselen heerschappende/daer zijn herten op gesneden/ om dat sy verschrickt den ghenen/ die van haer wort ghetreft: verwinningbeelden beteeckenen/dat sy altijt t'veldt behoudt: sy heeft eenen erschen tack/ hout/daer men de krijgh-staven van maeckt/ en bewijst/ dat uyt hooghmoet krijgh en straffinghe volght: sy heeft een kruyck met Ethiopische Beelden op/de kruyck bewijst de Zee/en de Mooren een verre Landt/ bewijsende dat wanneer de Godlijcke gramschap yemandt vervolght/datter Zee noch verre Landt en is/daer hy hem can verberghen. Die van Smyrnen aenbaden een deel Nemesen, bedenckende dat Godt veel middelen hadde / zijn oordeelen en straffinghen teghen de quaetleessche Menschen uyt te voeren/ nae den aerdt der misdaet. Onsen Poeet verhaelt van de Roomsche Tarpea, die den Sabinẽ in't slot van het Capitolium liet/oft in de stadt Room/by nacht/doe Romulus sliep. Plutarchus in't leven Romuli seght: Tarpea, dochter des Hooftmans van t'Capitolium Tarpeus, leverde de sterckte den Sabinen: hebbende met Tatius den Oversten der Sabinen coop ghemaeckt/ datse hebben soude al t'goudt/oft swaer gouden arm-ringen/die de Sabinen droegen/aen den slincken arm / doe nu de Sabinen van haer al heymlijck inghelaten waren. En Tatius t'verraedt lief zijnde / maer de werckster hatende / werp haer t'goudt van zijnen slincken arm/ met oock den swaren schilt op t'lijf / t'welck al zijn

Leerlijcke uytlegginge op Nemesis.

Van de Roomsche verradighe Maeght Tarpea.

volck door zijn ghebodt oock soo dede/ soo datse onder t'ghewicht versmachtende doot bleef / en rechten verraders loon vercreegh. Dit bewijst mede/hoe schadighe quade vrucht-draghende ondeught/de onvoorsichtighe boose gierichept is/en de begheerte des bedrieghlijcken goudts. De Hemelvaert Romuli heeft oock de selve meeninge/ die wy van des Æneæ hebben verhaelt.

Eyndt des veerthienden Boecks.

Wtlegginge/ en sin-ghevende verclaringe op den Metamorphosis Publij Ovidij Nasonis,

Door C. V. M.

Het vijfthiende / en laetste Boeck.

Onsen Poeet heeft voor henen in het truerspel des bloedighen Tropschen ondergang ons voorgebootst/ en aenghewesen/hoe door dwaesheyt / quaet oordeel/ verachtinghe der goede Wetten/ ongehoorsaemheyt/ hooghmoet / dertelheyt/ en ander ondeughden/ Steden/ ghemeen vrye Staten en Rijcken / van heerlijck en groot/tot schande/ nietichept / en verderf comen te vervallen. Nu wijst hy/met ons op tooneel te brengen t'ootmoedighe cleen Rooms boerigh begin / hoe door wijsheyt/voorsichtichept/Gods-vruchtichept/ goede Wetten/ghehoorsaemheyt/oprechtichept/vlijt/en cloeckmoedichept/Steden en Landen toe nemen/en de gemeen welvaert verbetert/ en bloeyende wort. Eerst hadden sy hun cleen opghewoorpen Stadt / en bouw-plaetse met eendracht en yser beschermt/ onder den Marsschen Romulus, waer van Room den naem hadde ontfanghen / en sommighe Wetten. Hy hadde uyt der Ghemeynte ost Borgherije ghenomen de cracht en bloem der jeught tot krijghsluyden/om de Stadt met wapen te beschermen/een ordeninghe van dry duysent knechten/en dry hondert Ruyters/ dat welck een Legioen werdt geheeten. Vercoos oock uyt den besten oude vrome wijse Mannen / een hondert Raedts-Heeren/ welck gheselschap Ouderlingen en Vaders genoemt werdt/ om Vaderlijck de ghemeen saeck te bedienen / en den cleenen niet te verachten / noch den grooten te verschoonen / maer alleen t'recht zijn plaetse te gheven. D'ander derdendeel was het volck/die haddē hun te oeffenen in den doe hoogh-geachten Landt-bouw / om hun leden te stercken / en tot krijghschen arbeydt bereyden/en veerdigh te maken. Nu dewijl den Mensch/ost in't ghemeen het volck/om zijn quaetaerdige ellendichept niet can leven sonder Overheyt en Wetten/hadde hun Romulus uyt dry ghedaenten van Heerschappije een voor te kiesen geleyt/te weten: Met een ghetal Raedts-Heeren: Oft dat al t'volck met t'meeste goet-achten soude heerschen: Oft onder een eenigh gebieder oft Coningh staen. Tot dit leste gheneghen wesende/ om zijn beleefthept en cloeckhept / was dan Romulus vercoren / tot de eenighe heerschinghe der Stadt/met goeden eendracht des volcx. Nae zijn doot waren de Roomers seer ernstigh om weder een vroom Coningh te moghen becomen: want de oozen deser deughtsaem slechte acker-luyden luysterden nae yemandt/ die oprecht/

Het Roōsche volck door Romulum in dry deelen ghedeelt.

Dry ghedaenten vā heerschen, dē Romers van Romulo voorgeleyt.

recht/deughdigh en wijs was. De mare dan met sterck en groot ghelupt hun toeblasende de treflijckheyt/ Gods-vruchticheyt/ en verstandicheyt/ van den Sabijnschen Numa Pompilius, hebben hem tot den Herderlijcken dienst over het volck vercoren: als des weerdigh zijnde/ want een die het Coninghrijck zijner ghedachten/ lusten/ oft zijns ghemoets/ wijslijcken en wel heerschen can/die is besonder bequaem over ander te heerschen/ghebieden/oft het recht te hanthaven: ghelijck sy oock wel schicken tot Ondersaten/die in alle maetlijckheyt/met hun gantsche ghemoet der reden zijn onderworpen. Numa dan (niet eerliefdich) t'last noode aenghenomen hebbende/ stelde sommighe goede Wetten. Onder ander/alsoo hy den eerlijcken Acker-bouw lief hadde/heeft hy tot vrede-houdinghe/t'volck den Ackers met merck-steenen onderscheyden/ stellende haer de straffe van dese bedrieghlijck te verplanten/ oock over den ghenen die zijn Landt qualijck offende. Ten tweeden/yeghelijck in toeseggen trouw/en woordt-houdigh wesen/en in t'wijfel schil/oft dinghen die men niet bewijsen oft betuyghen con/ oprechten Eedt te doen/ en bouwde daerom de Kerck van Trouw/oft Geloof: want hy als een voorsichtich wijs Man/dese dinghen tot den ghemeenen vrede/ en welstant des Rijcks/ seer noodich te wesen achtede. Veelderley Gods-diensticheyt heeft hy ingheftelt/en Tempelen ghebouwt: doch sonder Afgods beelden van Menschen oft Dieren gedaenten te willen toelaten/ om datmen niet behoorde d'uytnemende weerdicheyt by minder te gelijcken: wesende genoech van t'ghevoelen Pythagoræ, dat t'begin aller dinghen onveranderlijck/ onsterfijck/ onsienlijck/en niet te beschouwen was/als alleen met het verstandt/en dat Godt niet te kennen en was/als met het ghemoet oft gedachte: want vele meenen/ dat hy als weetliefdigh/veel van den wijsgieren Pythagoras heeft gheleert/ den Gods-dienst/ Hemel-loop/en veel Natuer-condichedē meer. Desen Numa is een goet voorbeeldt der Princen/ dat sy vlijtich souden wesen om wijsheyt en wetenschap te crijghen/ en dat sy behooren ghemeensaem te zijn met wijse Godtvruchtige Mannen/ op dat sy te recht leeren eerst hun selven heerschen/ en in vreden houden hun ghemoet/en in hun selven eenigh wesen/op dat niet sorghlijck en onderstrijden ghedacht teghen ghedacht/ wille teghen wille/ begheert tegen begheert/en lust teghen lust: maer dat het inwendigh Rijck zy in rusten/en in sich selven vol liefde/vrede/en een vroylijck Siel-genoeghen: Soo sullen sulcke rechte Coningen/hun uytwendige Coningrijck in soete rust lichtlijck brenghen/en heerschen eendrachtlijck/tot hun eyghen lof/nut/en spoet der Ondersaten. Eer ick noch scheyde van het opstijghen der Stadt Room/welcke als verhaelt is/ machtigh en groot is ghewordden/door te onderhouden goede zeden en Wetten: So dunckt my niet onvoeghlijck te wesen/eenige deser Wetten te verhalē/nemende mijn begin uyt Cornelius Tacitus,in zijn derde Boeck/ in't vijfde Capittel/ daer hy seght aldus: De eerste en oudtste der Menschen noch niet wesende verdorven door ontaemlijcke begheerten/ leefden sonder ghebreken/en onberispljck/waerom sy niet en waren onderworpen tuchtinghe noch straffinghe: ten behoefde doe der tijt geenen loon noch vergheldinge/ om dies wille dat de eerlijcke dinghen alleen om hun selfs wille waren naghetracht. Gelijck als men geen dinghen en wenschtede die den ghewoonlijcken leven teghen waren: soo en waren daerom geen dingen door vrees verboden. Maer doe naemaels dees gelijcksaemheyt uyt werdt gestooten/ hebben eer-

Van Numa Pompilius.

Numa door zijn VVetten bracht Room tot grooter rust en vrede.

gierichept en ghewelt de plaetse in ghecreghen / die schaemte en redelijckhept plachten te besitten: des zijn de heerschappijen by veel volcken opghesteghen. Doch eenighe oft in aenvang/oft nae der handt/om dat de levens der Coninnighen hun niet behaeghden/ hebben liever ghereghelt gheweest en gestiert door Wetten en voeghlijcke instellinghen. In den aenvang/om dat de gheesten der Menschē rouw en grof waren/waren dese zeden oock slecht/en sonder eenighe Const. Onder ander de ghene/die Minos voor den Cretensen opstelde/ en de ghene die Licurgus bouwde voor den Lacedemoniers/waren seer gheruchtigh: ghelijck niet min en waren die weynich tijt daer nae Solon maeckte voor d'Atheners/welcke waren uytnemender/en meer in't ghetal. Romulus had ons gheheerschapt/ghelijck het hem beliefde: daer nae won Numa t'herte des volcx/en bondtse aen hem door Gods-dienstichept/ en seker Godtlijcke Wettē. Desgelijcx Tullus en Ancus hebbēder eenige by gebracht: maer Seruius Tullius ginckse al te boven/met in te stellen goede Wetten/ welcke selfs de Coninghen ghehouden waren te ghehoorsamen. Daer nae doe Tarquinius verjaeght was/voorsagh hem het volck van verschepden dinghen/om zijn vrijhept te bewaren tegen de astredinghen en verbindtnissen des Raedts/en om den eendracht op te richten. Doe werden thien Mannen ingheftelt: En nae datmen by een had ghebracht al wat in ander Landen goet was / heeft men ghedichtet en ingheftelt de twaelf Tafelen/in de welcke bestaet het eynde / en den gront aller Wetten en gerechtichept. Tot hier uyt Tacitus. Het schijnt wel dat met dese Tafel-wetten Room langh in vreden is gheweest onderhouden/ tot dat de eergierichept naemaels door heerschens lust ander quade vonden heeft voortgebracht/ waer door de boose in onvoeghlijcker eere hun selven indrongen/en de goede verdruckten/soo dat eyndlingh den gemeenen staets welstant is vervallen gheworden/ en tot afgang gecomen. Deser twaelf Roomsche Wet-tafelen inhoudt hebb' ick dickwils ghewenscht by een te sien/ oft te brenghen/dan is qualijck/oft niet doenlijck/ om datmense maer en vindt hier en daer stuckwijs: dan ick acht datse nerghen soo veel by een ghevonden worden/als in't tweede Boeck der Wetten Ciceronis, de welcke ick ons hier nu/ doch niet dan de besonderste/om der cortheyt/voor wil stellen. Eerstlijck belanghen dese Wetten veel den Gods-diensten /Offerhanden / Priesters/Vogel-ramers/Teycken-beduyders/en Voorseggers. Sy hielden in/ en begeerden/dat het volck suyver tot den Goden soude comen / met ernstighe Godtvruchtichept/ en dat niemant afghesondert / Goden/ oft nieuwe Goden hebben/noch geen vreemde soude eeren / dan die in't ghemeen aenghenomen waren/seggende: Noch laetse eeren den Goden/die altijts Hemelsch ghehouden/ oft die door hun verdiensten ten Hemel beroepen zijn geweest/ te weten/ Hercules, Liber, AEsculapius, Castor, Pollux, en Quirinus. En de dingen om welcke soodanighe opgang ten Hemel ghegunt wort/ namelijck : vroom hert/ deughtsaemhept/ Godsvruchtichept/ en ghetrouwhept. Laet daer Kercken wesen van sulcke loflijcke deughden. Laetse geen feestlijcke Offer-tijden houden den snootheden oft ghebreken. Laet de voorhandige Oorlogen eerst wel overleggen/en becavelen. Laetter geen nacht-Offerhanden der Vrouwen wesen/dan die stichtlijck voor t'volck geschieden. Onder de Vaderlijcke oude ghebruycken/laet de beste eeren/en onderhouden. Wie het gheheylighde/ oft dat in't gheheylighde is ghelept/steelt/oft rooft / laet voor een Vader-

moor-

moorder zijn ghehouden. De straffe eens valschen Eedts zy Godlijck/verderf/Menschlijcke schandale. Laet de Priesterē bloetschand verbieden/door d'hooghste straffe. Laet den Godtloosen den toorn der Goden niet durven vredighen met gaven. Laet t'volck heylighlijck zijn beloften betalen. Laet straffe zijn over t'overgetreden recht. Laet niemant den Acker toewijden. Laetter een maet wesen van gout / silver / en Elpen-been t'offeren. En begraeft niet binnen der Stadt/brandt niet/maeckt geen doot-vyer/maect geen cierlijcke en constige graven / leest der ghestorvener ghebeenten niet. Laet de Vrouwen hen wanghen niet crabben / noch droevigh ghehuyl maken/om t'lijcks wille. Laet het doot-vyer oft nieuw graf niet brenghen by yemants huys met ondanck naerder als tsestigh voeten. Dees voorgaende Wetten belanghen de Godtlijcke en gheestlijcke dinghen : dees naevolgende der Overichheyt / oft der heerschappinghe. Laet het ghebiedt rechtveerdigh zijn. Laet het van den Borghers zedich/en sonder weygheringhe ghehoorsamen. Laet d'Overheyt in dwang houden den onghehoorsamen / en schaedlijcken Borgher/met boeten/banden/en slaghen/ten waer gelijcke/oft grooter macht sulcx verbode/ tot welcke beroepinghe zy. Als d'Overheyt gheoordeelt / en straffe opghelept heeft / laetter door t'ghemeen volck strijdt zijn over de boete en straffe. Het leste dat t'volck geboden sal hebben / laet dat recht/en vast zijn. Laetter geen beroep zijn over den Krijghs-oversten. Het ghene den Krijgh beleyder ghebiedet/laet recht en vast zijn. Minder Overheden van ervaren rechten/laetter meer zijn in den krijgh. Laet den krijgh ghebieden dieder over ghestelt zijn/en laet hem van desen oversien wesen. Laet ander t'huys t'ghemeen gheldt bewaren. Laetse der Misdadigher boeyen bewaren/en de lijf-saken straffen. Laetse coper/ silver/ en goudt gemeen teyckenen/oft tot munte slaen. Laetse gherockte twisten richten. Laetse doen het geen den Raedt heeft inghestelt. Laetter wesen Bouw-meesters/besorghers der Stadt/van lijftocht en feestlijcke spelen. Laet dit hun den eersten opgang wesen tot den trap van meerder eere. Laet de Tucht-meesters des volcx/d'eeuwen/gheslachten/ huysgesinnen/ munten/en geldt schatten. Laten sy beschermen Stadts Kercken/weghen/ wateren/schat-camer/en schattinghe. En laetse de deelen des volcx afdeelen in gheslachten. Daer nae laetse oordeelen / afdeelen de ordenen des ghemeentes/nae hun geldt oft rijckdom. Laetse beschrijven den kinderen der Ridderē/en gemeen volck. Laetse verbieden ongehouwt te wesen. Laetse des volcx zeden tuchtigen. Laetse in den Raedt geen schande naelaten. Laetse twee zijn. Laetse d'Overheyt vijf Jaer behouden. Ander Overicheden laet Jaerlijcx wesen/en laet de macht altijt wesen. Laet van recht-sakē den Schout wesen scheptsman/ die de ghemeen saken sal richten/ oft ghebieden te richten. Laet hem wesen een bewaerder van t'Burgherlijcke recht. Laetse dese macht onderdanigh zijn. Laetter soo veel zijn als den Raedt gheordineert/ en t'volck ghebøden heeft. In Coninghlijck ghebiedt laetter twee zijn / en laetse in't voorgaen/ oordeelen/ten besten raden/Schouten/Rechteren/en Burger-meesteren ghenoemt worden. Laetse het opperste recht hebben van den krijgh. Laetse niemanden onderdanigh zijn. Laetse des volcx welvarens opperste Wet zijn. Neemt niet aen de selve Overheyt / ten zy datter thien Jaer tusschen zy gheweest. Laetse dien tijdt onderhouden door een Jarighe Wet. Maer

wan-

wanneer der Burger krijgh oft twist sal zijn/laet hem maer tot ses maenden wesen. So het den Raedt bestelt heeft. Laet Wetlijcke rechte krijgen voeren. Laet den bondtghenooten sparen. Laet niemant Ghesant om zijn eyghen saecks wille wesen. Den ghenen die t'volck om bystant tegen ghewelt hebben vercoren/laet beschermer der gemeenten wesen. Het ghene sy verboden/ en t'volck ghevraeght hebben/laet vast wesen. Laet se heyligh wesen / laetse t'volck niet laten berooft van bescherm-heeren des gemeentes. Laet alle Overichept waerschouw en oordeel/en laet des Raedts instellingen vast zijn. Laet de stemme des Raedts ghehouden worden/ ten zy dat ghelijck oft meerder macht verbiedt. T'geen met het volck en met den Raedt sal ghehandelt worden/ laet matigh wesen. Den Raedt die men afstelt/laet oorsaeck/oft schult hebben. Gewelt onder het volck zy wijt afgheschepden. Ghelijcke oft grooter macht/laet crachtiger zijn. Die hem stelt tegen een quade sake/laet voor een nut Borgher zijn ghehouden. Wtghegheven en voorghehouden Wetten/laet in de schat-camer bewaert worden. Laet geen hals-oordeel doen over een Borgher/dan door de grootste vergaderinghe: en door dien/den welcken sy tot Tucht-meesters ghestelt hebben aen de syde des volcx. Laetse geen gifte nemen / noch gheven. Laet de Tucht-meesters de Wet met trouwicheyt bewaren. Laet den Vader macht hebben om zijn soon te vercoopen. Laet d'Ouders hun kinderẽ/die noch onder t'gebiedt zijn/in Testament Mombers gheven. Soo die niet ghestelt zijn / laet die naeste van t'maeghschap Vooghden zijn/ die op t'nabesit ten verhopen: maer indiender nabedencken waer van listichept/ laet de Weese by ander opgevoedt worden. Laet den Vooght met de Moeder der weesen niet woonen. Laet den quistgoet zijn goet te heerschen verboden zijn. Soo hy rasende is / laet den naesten vriendt en van t'gheslacht macht over hem en zijn geldt hebben. Mombers daermen bedencken op heeft/laet verschoven worden. Den soon Const dervende door versuymnis des Vaders/ is niet schuldich den Vader noodich onderhoudt te gheven tot den leven: Andersins/laet hem gedwongen worden zijn Ouders te voeden. D'Erfgoederen des die sonder Testament is ghestorven/laet den naest erfgenamen toebehooren/ oft laet de meeste vrientschap het huysghesin hebben. Ghelijck yeder bespreeckt van zijn goederen/ laet so recht wesen. Voor het erfdeel/laet den schult-eyschers aen den Erfgenamen verbonden zijn. Straft aen den hals een Rechter/ oft seghs-man/die overtuyght is(om de saeck uyt te spreken)geldt te hebben ontfangen. Van bekende schulden/en de sake nae recht in vonnis ghewesen/laten daer dertigh daghen toe wesen/oft wetlijck toestaen. Daer nae laet zijn goet aentasten: En laet hem voor recht slepen / soo hy het vonnis niet en doet. Oft die in valsch recht van gewelt spreeckt/ laet hem dien mede leyden/binden met banden/oft boeyen van vijfthien ponden/niet minder/maer wel swaerder. So hy wilt/laet hem van t'zijn leven. Soo hy van t'zijn niet en leeft/die hem in hechtnis heeft/gheve een maet spelte/oft mach meer gheven soo hy't begeert. Houdt hy hem in hechtnis 60. dagen: binnen dees daghen / tot dry marct-daghen aen malcander / brengt hem voor den Schout in de vergaderinghe / en laet hem verclaren / in hoe veel geldt hy ghewesen is. Soo hy den derden recht-dagh niet vereenight is/laet hem aen den hals straffen/oft gaen buyten over den Tyber/ om vercocht te worden. Den genen die verwonnen wert/ valsch

Van des volcx beschermer.

valsch getuygh gesproken te hebben/laet van de Clip Tarpeio van bovē neder geworpen worden. Laet den gestorven geen ongelijck gedaen worden: Heeft hy anderen ongelijck gedaen/25. pondt Asses coper / laet zijn boete wesen/oft 25.coper penningen. Laet d'ongelijcken swaerder geoordeelt wordē in sake/na persoon/tijt/en plaets. So yemant mijn lidt gebroken sal hebben/nae bespreck laet vergeldinge wesen. Maer om gebroken beenderē/laet gelt-straffe gestelt wesen. Laet hem een yeder wachtē/een deeghlijcke/ oft eerlijcke dochter te vercrachtē/oft door wijsmakinge tot u meeninge te trecken. Vercoopt u suster/oft dochter/als sy in onteeringe is bevonden. So yemant eenen Jongen lubt(alhoewel hy hem van meerder weerden gemaeckt mocht hebben/laet hem vier dobbel boeten. Die de vruchten soude hebben betoovert / laet ghestraft worden. Ghy sult een anders koorn met tooveren niet tot u locken. Laet niet beswecrē/noch den Acker van vruchtē berooven. Laet den vruchten met den ploegh gewonnen / dieftlijck by nacht niet af weyden. Sulcke misdadige afmaeyers mondigh wesende/laet ophangen voor Ceres. D'onmondige laet slaen na het believen van den Schout/ en de boetē verdobbelen. Die over zijn pael/ oft schepdinge ploeght/ laet zijn Ossen gheoffert worden. Wie den vyandt opgerockt/oft hulp heeft gedaen/laet aen den hals ghestraft worden. Een oncuysche/in overspel bevonden doodet. Laet den eenen rijcken den anderen beschermer/en voorspraeck wesen. Laet/wie't begheert/beschermer wesen van een slecht Burgher. Heeft een viervoetigh Dier schade gedaen/laet het beest boetē/oft laet de schade schatten. Slaet den Dief doot/ die in openbaer Diefte gevat is/als hy hem met scherp verweert. Den kinderen/ die noch niet Manlijck zijn/ slaet nae goetduncken des Schouts / en maeckt dat die gedaen schade gheboet worde. Straft heymlijcke dieveryen als d'openbare. Laet niemant ghedwongen wesen uyt te coopen een gestolen ribbe / in zijn huys oft wijngaert inghevoeght : maer laet hy bedwongen zijn dobbel te verghelden. Siet/door dusdanighe goede ordeningen/ en wijshept/is het Roomsch Rijck op ghecomen.

Van Mycilus.

DE Fabel van den Griecksche Mycilus van Argos , soon van Alemon, die Herculi ghehoorsaemde nae Calabren te comen / om Crotonen te stichten/ zijn verlossinghe van der doot / doe de swarte keykens wit worden/ wijst aen/ dat die Gode ghehoorsamen/en in eeren hebben/zijn by hem lief en weert/en worden in hunnen noot met Godlijcken troost te hulp gecomen : so dat sy/ door wonderlijcke verlossinghe/ blijde uytcomst/ en ghelucKigen vrolijcken eyndt beleven/ en vercrijghen. Nu behoeven wy wel te sien wie desen Pythagoras is / daer onsen Poeet van verhaelt.

Van Pythagoras.

PYthagoras is gheboren gheweest in't Eylandt Samos: sommighe segghen/ in de stadt Abdera, zijn Vader hiet Mnesarchus. Pythagoras is den eersten/ die Philosophus , oft weet-liefdigh is gheheeten geweest. Hy was een vlijtigh soecker der wijsheyt en gheleertheyt / en een ondersoecker der gantscher Nature. Het zijn eenighe Griecken/die hun selven willen de eere toeschrijven/ niet te hebben gheleert van ander volcken : Doch is ghenoech openbaer/ dat Pythagoras,Plato, Democritus, Eudoxus,Thales, en ander/hebben in Egypten ghe-

gheweest by de wyse Priesters/ om veel hooge wetenschappen en verborgentheden af te leeren / aen die seldsaem pijlers van Mercurius, die vol diepe hemelheden en leeringẽ waren/ al sonder letteren beschreven: maer met veelderley gedaenten der beeldingẽ aengewesen : het welck alleen de Priesters wisten te beduyden/en uyt te leggen. Dese voornoemde Griecken/om hun verre reyse/ en vlijtigh begeeren/ hebben weerdigh gehouden geweest tot de kennis deser verborghentheden : dit waren dinghen der Godſ-dienstigheyt/ maer bysonder der Hemel-const belanghende. Pythagoras dan is gheweest den voornaemsten Philosophus en Sophist van heel Grieck-lant. Dit woordt Sophist, wort in't goede en quade verstaẽ : in't goede/ ist niet alleen een Tael-meester/ oft Reden-rijcker / maer oock een Weet-liefdigh/ oft Philosooph : in't quade/ ist een quellijck Tistenisser / die meer werck maeckt van een uyterlijck schijn oft schorsse/als van de wesentlijcke waerheyt self/niet te wege brengende als t'momaensicht/ en becleedinghe van gheversde woorden / woordt-strijdende door listicheyt en belemmeringhe van dobbel-sinnighe redenen : soo dat een Sophist, oock een bedriegher is te verstaen. De wijse spreucken van Pythagoras, en Empedocles, waren voortijts by den Griecken gehoudẽ voor hun Wetten / reghelen des levens / instellinghen en vonnissen / alsoo Plutarchus ghetuyght. Hy was een besonder maet-sangher / met welcke Const hy wonder te weghe wist brenghen in de Hemel-const/ in't vergelijcken der sang-toonen met den Planeten en ghesterten. Hy was oock een opper Meester in't worstelen/ heeft veel Landen bereyst/ onthiel hem veel in Italien in Calabrien/ dat doe van den Griecken/ t'groot Griecken en Cocintos geheeten was: want hy niet connende verdraghen de Tyrannische heeringe Polycratis, verliet zijn Vader-landt Samos, en quam hier in desen hoeck/ en zijnen aenhang hietmen d'Italiaensche secte/ oft rot. Hy was de heele Weerelt door vermaert / hadde wonderlijcke meeninghen en gevoelens in zijn seldsaem herssenen gedruckt/ ghelijck onsen Poeet daer veel van in dit leste Boeck verhaelt / aengaende t'vleesch derven/ t'verseynden der Sielen/ van Menschen in Beesten / en van Beesten weder in Menschen / en dergheliycken handel. Hy heeft ghelept een ernstigh en mijdende leven/ schier als een Monick/ hem met weynighen ghemeen makende/ als niet veel achtende de ghemeen volckige vriendtschap. Hy hadde een deel aenhangs oft leerlingen zijner wijsheyt/ dien hy t'vijf Jaersche swijghen voor hun Cruys ken A/ oft eerste lesse te leeren gaf/ soo wy elder hebben verhaelt. Dese zijn naevolgers hielden onderlingen groote vriendtschap/ en wanneer sy by daghe schil/ oft heftighen woort-strijdt hadden ghehadt / aleer de Son onder gingh maecktẽ vrede/ gaven de handt/ en namen malcanderen in den armen. Desen seer beroemdẽ deughdlijcken Man/ is eyndlijck tyrannighlijck gedoot gheworden / en onschuldich van die van Cylonien levende verbrandt. Seer aerdigh vergheliickt onsen Poeet uyt desen Pythagoras de vier Jaer-deelen/ by s'Menschen vier levens tijden: de Lenten by de kindtsheyt/ de Somer by de Jeught/ den Herst by de Manheyt/ den Winter by den ouderdom : en seght tot een besluytigh bewijs zijner beschrijvinge des Verander-boecks / datter ter Weerelt niet gestadighs/ dan alles veranderlijck en wanckelbaer is. Hy verhaelt van Milon, die wy oock behooren te kennen / oft te weten wie hy was.

Van het woort Sophist, watter mede ghemeent wordt.

Pythagoras, een besonder maet-sangmeester, en worstelaer.

Van Milon.

MIlon, den vermaerden en seer stercken worstelaer/ is gheweest uyt Calabria in Italien/ van der Stadt Crotona. Hy was so sterck/ dat hy op zijn schouderen nam en droegh eenen twee-jarigen Stier/ te Room rontom de ren-plaetse/ sonder veraessemen/ sloegh hem doot met zijn vuyst/ en at hem alleen ten selven dage op. Hy nam in zijn handen eenen Granaet-appel/ en niemant con hem daer uyt crijghen/ noch eenen vinger verroeren: doch hiel hem sonder yet te bersten/ oft breken. Doe hy over eynde stondt met de voeten by malcander/ was niemandt soo sterck/ die hem stootende oft aenloopende met alder macht/ eenen voet doen vertreden/ van de plaetse wijckẽ/ oft doen wagghelen conde. Hy maeckte een tamelijcke dicke touwe/ oft coorde/ vast om zijn voorhooft/ oft eenẽ bandt oft schroo hadde geweest/ en houdende zijnen aessem in/ verhieven zijn aderen en hooftsenen soo geweldigh en crachtigh/ datse aen stucken brack. Hy dede zijn handt open uytghenomen den cleenen vingher/ die hy hiel ghesloten/ en niemant con den selven open doen. Veel wonderlijcke crachten heeft hy ghedaen: doch heeft hem eyndtlijck zijn cracht bedroghen: want comende in een Bosch/ daer een groot boom was beginnẽ clievẽ/ wouw hy den selven met zijn stercke handen volclieven. Hy dede soo veel dat hy de cloof opende soo veel datter de wegghen uyt vielen/ en den Boom weder sluytende/ bleef daer met den handen in ghenepen/ en ghevanghen/ soo dat hy hem niet connende lossen noch verweeren/ werdt van den Wolven/ en wilde Beesten verslonden. Desen Milon mach ons aenwijsen/ dat wy de Godtlijcke gaven die wy hebben/ niet behooren ydelijck / oft vergheefs ghebruycken/ noch ons daer op te hoogh beroemen / ghemerckt ons de selve met den leven onversiens moghen benomen worden. Onsen Poeet verhaelt voort veel eygenschappen in der Natuere/ so in Bomen/ Vlieten/ en ander dingen. Wie van dese wonderen der wateren meer begheert als den Poeet voort brengt / mach lesen in onse spraeck Pieter Messiæ tweede Boeck/ het dertighste Capittel. Onsen Poeet onder ander beschrijft den onparighen / en eenighen Phœnix, waer beneffens ick het tweede Capittel des thienden Boecks Plinij mach voegen/ tot breeder verclaringhe.

Leerlijck uytlegh op Milon.

Van den Voghel Phœnix.

DE Voghelen van Indien en Ethiopien (seght Plinius) zijn den meesten deel van verscheydẽ verwen/ datmense niet wel en soude connẽ beschrijven. Maer den Phœnix van Arabien/ is den uytnemensten boven alle Voghelen: Doch weet ick niet/ of t'ghene men daer af seght versieringhe is / oft niet/ te weten/ datter maer eenen is in de Weerelt/ die hem oock niet dagelijcx sien en laet. Daer wort ghesegt/ dat hy van grootten is als den Arendt/ en dat hy aen den hals veren heeft als goudt / voort t'heel lijf purpur oft schoon roodt: hy heeft eenen blauwen steert / ondermengt met eenighe incarnate veren/ hebbende t'hooft ghekuyft met schoon uytnemende vederen. Manilius den grooten Roomschen Burgh-meester/ die sonder oudt-wesen worden uytnemende was in wetenschap/ was den eersten lang getabbaerden Man/ die daer van op het alder breedtste heeft geschreven: Doch seght hy/ dat noyt Mensch den Phœnix heeft spijse / oft aes sien ghebruycken. Desen Voghel (seght hy) is

is in Arabien der Sonne toegewijdt / en leeft ses hondert en tsestigh Jaer. En als hy hem dan oudt bevoeldt / hy maeckt zijnē nest met Canneel sprupt-kens/en Wieroock/welcken met alle welrieckende stoffen hebbende vervult/ sterfter op. Voorts upt zijn gebeent en mergh/comt eerst eenē cleenen worm: die metter tijdt verandert in eenen cleenen Vogel/ welcken nieuwen Phœnix ten eersten doet zijns voorders uptvaert / en draeght den nest van den ouden Phœnix by Panchaien/in Heliopolis der Sonne-stadt/den selven leggende op den Altaer der Sonnen. Desen Manlius bevestight oock/ dat het Jaer des grooten omloops het leven deses Voghels volepndight. In dit Jaer comen alle Hemel-teeckenē in hen eerste plaetsen. En alsdan zijn de beteyckeningen der tijden en Jaer-deelen / sulck als sy waren in den beghinne / en dit Jaer neemt zijn begin smiddaeghs tē een ure/als de Sonne comt in den Ram. Ooc seyd' hy/ dat desen omloop geschiedt was in't Jaer van het Burgh-meester-schap Publij Licinij, en Marci Cornelij. Voorder seght Cornelius Valerianus, dat in't Jaer des Burgh-meesterschaps Quinti Plautij, en Sexti Papinij, was in Egypten sien vliegen eenen Phœnix. Men brachter eenen te Room in't Jaer dat Keyser Claudius Schat-meester was/ dat was t'Jaer acht hondert van Roomer bouwinghe: En hy werdt ghetoont in den vollen gemeenen Raedt/ ten tijde der verkiesinghen: alsoo het blijckt by den gheschreven daden / en ghemeen Stadts Boecken/die men niet soude connen valsch bewijsen te we-sen. Dits t'ghene dat Plinius van desen eenigen Voghel schrijft. Den Phœnix zy een voorbeeldt der Jeught: welcke hebbende gehadt een deughdich vroom Vader/ die ten afscheyden upt deser Weerelt heeft by een ghebracht / en ver-creghen een soet-rokigh en loflijck gherucht/ zijner uptnemender / heerlijcke/ en goede wercken: dat sy/te weten/de Jeught/van jongs aen/noch een worm ghelijck wesende / soecke en trachte allensk kens haer Vader oft voorgangher te ghelijcken/en alsoo weder vernieuwe zijn gherucht/ brenghende op den Al-taer der Sonnen/dat is / aen den dagh / datmen heeft te segghen / desen soon wort heel ghelijck zijn Vader/dat was een sulck treflijck en deghelijck Man. Nu sullen wy comen tot den kuyschen/en ongheluckighen Hippolytus: behoe-ven eerst te weten wie hy was.

Leerlijck aenwijs op den Phœnix.

Van Hippolytus.

Hippolytus was den soon van Theseus, den soon Neptuni, en van de een-borstighe Vrouw oft Amasone Hippolyta. Dese Hippolyta wesende overleden / trouwde Theseus voor zijn tweede Vrouwe Phædra, dochter van Coning Minos, en Pasiphaë, en vreesende ofter oneenigheyt mocht comen tus-schen Hippolytum, en de kinderen die sy by Phædra vercrege / schickte hy hem by den Groot-vader van s'Moeders wege Pitheus, Coningh van Troezenen, om daer ghevoedt / en nae deses overlijden navolgher in't Rijck te worden. Middeler tijt ist gheschiet/dat Theseus ombracht een van zijn nae Maegh-schap/gheheeten Pallas, en zijn kinderen: om dat hy in beroerte wouw stel-len het Rijck en de heerschappije van Athenen. Theseus dan/om hem hier van te reynighen/reysde voor eenen tijt nae Troezenen, met zijn nieuwe Bruydt/ welcke niet soo haest en sagh den jonghen Hippolytum, sy en werdt heel van de Siel-sieckte/die men liefde noemt/bevanghen / siende des jonghen groote schoonheyt/en ander bevallijckheden. Dit hadde Venus al moy dus berockt/

Hippolyto vyandigh wesende / om zijn grootе kuysheyt / en hem gheheel Dianæ toegeeygent hadde. Phædra, aldus beraest wesende / gaf het haer Voedster te kennen / die weder aen Hippolytum haer ten besten het woordt dede: maer hy vergrouwende voor sulck stout schandlijck stuck / strafte en scholdt seer hardlijck den onmaetlijcken en vuylen lust zijns Stief-moeders. Welcke siende haer van hem soo heel veracht / en wedersproken / werdt beschaemt / en van spijt heel toornigh: soo datse aen haer Man / Hippolytum beschuldighde / haer te hebben versocht ter oneeren. Theseus te licht gheloovigh / heeft Hippolytum henen ghejaeght / ghebannen / en zijn Vader Neptunum gebeden / Hippolytum te dooden / waer in hy verhoort werdt: want hem Neptunus drie beden hadde toeghesept te volbrenghen. Hippolytus nu droevigh henen rijdende met zijnen waghen lancx den strandt / dede Neptunus verheffen een grouwlijck onweder / met een vreeslijck ghelupt / als eenen harden Donderslagh / en een groote schuymende golve / uyt welcke op t'landt quam eenen grooten schricklijcken Zee-stier / seer wanschapen / blasende en snuyvende uyt kele en neuse groote golven waters / waer door zijn Peerden seer verbaest / werden te loopen en te vluchten over den rootsen henen / sonder datse te weerhouden waren / soo dat Hippolytus vallende van den wagen / werdt seer jammerlijck over-reden / en de leden ghemorselt. Diana medelijdigh / dede hem door AEsculapium weder verwecke: en op dat hy onbekent soude wesen / maecte hem van ouder ghestalt / als hy te vooren was gheweest / en hiet hem Virbius, als tweemael ghebooren / oft Man geworden. Eenighe meenen / hy werdt by den Sterren ghevoeght / daer hy den Voer-man wort gheheeten. Phædra leetwesigh / door sulcke ongheVallicheyt / ghetreft door haer onkuysheyt en ontrouwicheyt / heeft haer mistroostigh verhanghen. Eenighe meenen / dat sy haer verhingh / doe sy so schandlijck haer van den Jonglingh wedersproken / en veracht heeft bevonden / en dat sy aen haer handt hadde ghebonden de valsche beschuldinghe voor verhaelt / om haer eere te verschoonen en behouden. Dese Fabel wijst aen / hoe de deught / gestadicheyt / kuysheyt / oprechticheyt / en getrouwicheyt / hoe seer met logen-stralen beschoten / hoe grouwlijck met wreede golven der vervolginghen / en wanschapen valscheyt overvallen / en benouwt / noch eyndlijck haren lieven Oeffenaer vertroost / als herlevende verweckt / en eyndlinghe een hoogh claer blinckende gherucht toelangt / dat lichtende / en ghedurigh is als de Sterren. De Fabel van t'kindt Tages, dat uyt der Aerden soude zijn ghewassen / willen sommighe segghen / dat uyt een gheschiednis is ghenomen / en dat eenen alsoo ghenaemt / hem heeft begheven te reysen uyt zijn Dorp / seer wijt van huys / om te leeren de Const van voorsegghen / oft te vooren raden / en dat hy hem niet en liet sien in Tuscanen / daer hy geboren / en jongh uytgetrocken was / tot alder stondt / dat hy in dese Const heel ervare Meester was. Doe hy hem nu zijnen volcke openbaerde / heeft hy met eenen zijn voorsegghens Const hun te kennen ghegheven / en seldsaem dinghen laten hooren. By dese dan / die hem kindt hadden gekent / en nu hem hersaghen / tot middelbaer ouderdom ghecomen / en in dese voorsegginghen soo geschickt, haddet een aensien / of hy uyt der Aerden onversiens waer voort ghecomen / en stracx alles voorseyde. De Fabel van Cyppus die onder groenheyt oft eenen Lauwer-crans verborgh zijn voorhoofts hoorne / die hy hadde vercreghen nae t'overwinnen zijner vyanden / en niet geern der Romeynen

Hippolyti doot.

Sijn verweckinghe door AEsculapium.

Leerlijck aenwijs, oft uytlegh, op Hippolytus.

Schiedige verclaringe op de Fabel van Tages.

Van Cyppus.

nen

nen Coningh was/maer liever in ballinghschap wouw leven / ten waer dat het tot den gemeenen bestē dienen mocht/ en dat het van Godt so waer voorsien/t'welck hy soo te zijn verstaende/hem willigh over gaf/bewijst/en gheeft te kennen/door wat volck oft Heerschappers Room soo opcomen/ en toeghenomen is : doe den Coninghlijcken gouden staf/ en d'Elphenbeenen Burghmeesters roede/ met den bouw-ploegh soo groote ghemeenschap hadden: doe d'eyghenliefdighe gierichept soo heel vlack vertreden lagh / dat men meer in slechter armoede t' Vaderlandts voorspoet liefde/ en begheerde/als Coningrijcken te besitten : doe men in s'Burgher-meesters kisten niet en vondt als den ledighen bodem / oft soo weynigh datter niet ghenoegh en was om hun doot lichaem begraven/oft een dochter een Houwlijcke have te gheven. Met desen Cyppus wort seer eyghentlijck voorghebeeldet/ een oprecht/ deughdigh/ en goedwilligh Heerschapper/ Vorst/ oft Coningh : die liever eeuwigh balling/oft in slechten ghemeenen staet zijn leven soude eyndighen/ dan heerschen tot nadeel der ghemeynte / met tyrannighe verdruckinghe / oft verderfenis des Vaderlandts : die oock zijn vercreghen verwinninghe Gode toeschrijft/ hem derhalven looft en danckt/met beroemende op eyghen macht/oft cloeckmoedichept/die met den hoornen wort afgebeeldt / maer bedecktse onder den Louwer/die Apollo is toeghewijdt/ dat is / hy gheeft Gode alleen den prijs/ en siende dat Godt hem te heerschen heeft beroepen/weyghert hem niet/ doch alleen als verhaelt is/tot behoudinge/welvaert/en voorspoet des Rijcks/ oft ghemeenen staets. Sulcken vromen Heerschappers macht is dan d'oprechte wijsheyt en voorsichtichept / die den Steden/ oft Stadts Poorten bewaert/ t'welck met de hoornen van goudt/op de Poorten ghevestight/wort aenghewesen : want de wijsheyt oock by het louter onverderflijck goudt wordt gheleken. Nu volght de benouthept der Roomers/die van der Pest-sieckte groote schade lijdende onder het volck/ hebben hun toevlucht ghenomen tot Phœbum, welck ons aenwijst/dat wy in onsen noot oock yverigh ons tot Godt/ met oprechter herten/ en ernstighe ghebeden/behooren te begheven / om zijn heerlijcke almoghenthept tot ghenade te beweghen : dat oock de Heerschers behoeven toesicht hebben op de ghemeen ghesonthept / dat de Steden van allen smetlijcken stanck ghesuyvert/en reyn ghehouden/met goede ordeningen/ en ervaren gheneesmeesters gheholpen / en versien worden. Ghelijck dese Romeynen deden / die eenen Oversten met goet gheselschap soo verre reyse lieten doen/om hulp en troost te ghecrijghen/soo datse eyndlinghe den AEsculapium,Godt der ghenesinghe/en de ghemeen ghesonthept vercreghen. Wy hebben voorhenen in't tweede Boeck van AEsculapij hercomst/ en beteyckeninghe beschreven. Eyndlinge onsen Poeet verhaelt den lof van Iulius Cæsar, en zijn Hemel-vaert/welcke oock ghelijcke meeninghe heeft van d'ander Hemel-vaerden / voor verhaelt. Aldus comt hy sluytlijck / tot den lof van Keyser Octauianus Augustus, den soon oft vercoren erfghenaem van Iulius Cæsar, den welcken hy Vader en heerscher noemt der gantscher Weerelt. In zijnen tijdt leefde onsen Poeet/die hem oock niet vergheefs en looft : want hy een vreed-lievende Keyser was. Tot op zijnen tijdt hadde de stadt van Room seer toeghenomen: doch sonderlinghe door hem/die t'Rijck vermeerderde / en in rusten bracht / en heeft de stadt Room die hy vondt van doncker ghebacken steen/ geheel ghemaeckt blinckende van schoone Marmor-steenen/ en de

Leerlijc en sin-gevende uytlegh van Cyppus, met zijn hoornen.

Leerlijck aenwijs op de Romeynen,met der Pest-sieckte besocht.

beroerde

beroerde Weerelt ghestilt/ vervullende Aerdtrijck en Zee met den lieflijcken en spoedvruchtighen vrede: in welcken stillen en soeten tijdt/van t'voorschick des onversierden almachtighen Gods voorsien/ den recht vreedsamen Coningh is den sterflijcken verschenen/en comen nooden tot een onverstoorlijck eeuwigh vreedsaem Coninghrijck/ en heeft in een oft twee woorden begrepen zijn lichte en alder soetste Wetten/ die in volcomenheyt/ oprechticheyt/ goetheyt/ en uytnemende wijsheyt/ overtreffen alle leeringhen/ wijsheyt en Wetten der vernuftigher Poeten/ Philosophen/en Wet-ghevers/ die opt ter Weerelt warē. Want in dit eenigh woort/Bemint/oft hebt lief/is meer wijsheyt/als in Mercurij pylers te vinden was/ oft als d'Egyptsche Priesters/oft Griecksche Meesters/ Solon, Licurgus, Pythagoras, Plato, Numa Pompilius, oft ander Gheleerde hebben connen bybrenghen/ oft als in de Roomsche twaelf Wet-tafelen/Sibyllæ Boecken/ oft elder was begrepen/ oft te bespeuren. Den alleen wijsen Godt maeck ons tot de eeuwighe Borgherschap in den Hemel bequaem/ en weerdigh t'onderhouden zijn Wet der liefden/ die van gantscher macht aen zijn almachtigheyt beginnen/en eynden/en met aen den even/het eyghen even ghewenschte in volcomen wesen te bewijsen/daedlijck blijcken moet/ Amen.

Eyndt des vijfthienden/ en lesten Boecks.

Een is noodigh.

tlr

Wtbeeldinge der Figueren: waer in te sien is/ hoe d'Heydenen hun Goden uytghebeeldt/ en onderscheyden hebben: hoe d'Egyptsche yet beteyckenden met Dieren oft anders/ en eenighe meeninghen te kennen gaven/ met noch meer omstandicheden.

Alles seer nut den vernuftighen Schilders/ en oock Dichters/ hun Personnagien in vertooninghen/ oft anders/ toe te maken.

By een ghebracht en gheraemt/ door C. van Mander, Schilder.

TOT ALCKMAER.

Ghedruckt by Jacob de Meester/ Voor Passchier van Westbusch/ Boeckvercooper/ woonende in den beslaghen Bybel/ tot Haerlem. Anno 1604.

Aen Const-rijcken, cloecksinnighen Mr. Cornelis Ketel, Schilder en Dichter.

ALhoewel eenigher meeninghe in der daet waerachtich bevonden werdt, dat luyden van eenderley neeringe malcanderen afgunstigh zijn: Soo en heeft, oft en behoort te hebbē, de swarte vuyle nydicheyt geen plaetse by den Schilders, om onderlinghe d'een den anderen te hinderen, oft terghen: Want den aerdt onser Consten daer toe te edel is, soeckende oft lievende haers ghelycke, dat is, beleeftheyt, en vriendtlyckheyt. En ghelyck Plutarchus *vriendtschap seght te wesen, t'edelste in der Natuere, soo is onse Schilder-const geern gemeensaem met soo edel deught, om dat den Schilder-gheest, ghelyck oock des Poëten, geen soo giftighe beroeringhen en can verdraghen, maer geern gherust en stil is, om dat door zijn heymlyck werck d'inbeeldinghen in den ghedachten eerst hebben t'overlegghen en besluyten, als in een Borgherlyck Stadts Raedt-huys, wat daer nae de handen, als ghehoorsaem dienaren, hebben uyt te richten oft te doen. Wort nu den aerdt onser Consten ghewelt ghedaen, door ghebreck oft onvolcomenheyt, dat somtyts onder die van der Const soo yet misvalt, oft dweers raeckt voor te comen, door het haetvoedighe onverstant, dat is niet loflyck: doch weet V. E. wel, dat sulcx noyt tusschen onse kennis en vriendtschap-houdinghe, van over ontrent twintich Iaer, yet is gheweest, dan een hertlycke toeghenegentheyt elcander lief en nut te doen, en onderlinghe vriendtschap en weldaet te bewysen. En tot een volherden, en om sulcx noch meer te bevestighen, heb ick gheneghen gheweest eenigh teycken, nae myn gheringe vermoghen, te toonen. Daerom ist dat ick V. E. dees wtbeeldingen der Figueren nu toeschryf, te meer om dat ick niemant in onsen tydt en weet noch kenne, door wien men soo veel aerdige versieringhen, en sin-rycke uytbeeldingen, te weghe ghebracht siet: verhopende dat het aenghenaem sal wesen. En dat V. E. die tot noch alleen uyt zijn eyghen gheest, en vindinghe soo heel uytnemende dinghen heeft voort-ghebracht, dese van my by een vergaderde schriften lesende en siende, verweckt sal worden yet daer meer by te voegen, oft beneffens uyt zijnen vloeyenden gheest voort te brenghen. V. E. neme dan dees myn willighe goetgonsticheyt met goeder herten aen in danckbaerheyt, siende niet soo veel op den cleen gaef, als op het ghene sy daedlyck aenwyst en beteyckent, dat is, myn vriendt-houdighe gheneghentheyt, waer door ick wensch, V. E. langhe gesont en welvarende blyve.*

Van V. E. willigh Dienaer en vriendt.

Carel van Mander.

Van de Wtbeeldinghen der Figueren/ en hoe de oude Heydenen hun Goden hebben uytghebeeldt/ en onderschepden.

Door C. V. M.

Het eerste Boeck.

En aenvangh der Beelden/ oft datmen heeft begonnen Beelden maken en eeren/ dien tijdt is heel wit en grouw van ouderdom/ met menichte van hoorn-kerven/ en Jaer-rimpelen/ over lang voor by ghestreken. Het zijn eerst met den beelden in ghedacht bewaert gheweest de ghedaenten der machtiger/ wijse/ en wel heerschende Coninghen / en Mannen/ die vernuftigh noodighe vonden op hebben ghebracht tot t'ghemeen nut: Sulcke weldaders der Weerelts beelden zijn in soo grooter weerden gheweest by den volcke / dat het misbruyck is ontstaen/ welck tot eeren en aenbidden hitsende/ oock d'Offervyeren heeft aenghestockt/ gheblasen/ en d'opstijghende Altaren met Offerhanden doen smoocken. En hoewel vele soo berooft van sinnen niet en waren/ datse meenden/ dat den onsienlijcken eeuwigen Godt hadde als de Menschen/ hooft/ handen/ voeten/ en ander aerdt-stoffighe lidtmaten: soo hebben sy veel hun Beelden ghemaeckt als naeckte Menschen / willende daer mede aenwijsen/ dat Godt is gheheel geest en reden/ om dat geen Dier nader was om sulcx mede aen te wijsen als den Mensch / die boven alle schepselen eenen Godlijcke geest/ en de reden deelachtigh is. Met het naeckt maken der Beelden wilden sy oock uytghebeelden/ en bewijsen/ dat de macht der Goden was naeckt/ en openbaer voor een yeghelijck / en datse waren bloot en suyver van alle misdaet/ oprecht van herten/ en onbevleckt van list en bedrogh / waer in de Menschen hun mosten nae bootsen / en ghelijck wesen. Het onverheven beeldt-werck de Schilderije / is oock heel vroegh/ met een schoon-verwigh blijde aenschijn/ des Menschen verlustenden gesicht/ sin/ vroplijck comen vermaken/ gemeen plaetsen/ Kercken/ Stadt-huysen/ en wandel-gangen vercierende. De ghedaenten der Goden zijn oock in ghestalten en met teeckenen onderschepden gheworden/ sommighe oudt/ sommige jong van wesen/ Man en Vrouw kundigh/ sommighe kindtsch/ en sommige cleen Goden/ half beestlijck/ hebbende oock verschepden wapeningen/ als Blixem/ dry-tant en tweetandsche Gaffelen/ Slanghden stock/ Helm/ Schildt/ Sweerdt/ Pijcke/ en oock verschepden Dieren ontrent. Deser Goden beelden zijn oock ghetrocken gheweest tot verschepden staten/ aerden / en gheneghentheden der Menschen/ so dat vuyle snoode zonden oock hun patroonen en Goden hadden. Niet en weet ick offer ter Weerelt yet schier was / dat zijnen Godt niet en hadde/ en alles wat sy hebben connen uytbeelden/ met eenighe byvoeginge oft teecken/ hebben sy te weghe ghebracht. Waer van de eerste besonderste aenvanghers zijn gheweest/ die van Egypten/ welcker naetreders Griecken/ en Romeynen/ oft immer de Tuscaners/ zijn gheworden.

VVat met de naeckt-heyt der Godtlijcker Beeldē was aengewesen.

Hoe sy de eerste Godtheden/ oft beginselen der dinghen/ hebben uytghebeeldt.

DEn eersten Vader van allen/ noemt den Hetrusschen Poeet Boccatius, en
Demogorgon. ander/ Demogorgon. Desen was gheschildert als een bleeck/ berimpelt/
graeuw-hayrigh/ en baerdigh oudt Man/ met groen mosch bekleedt/ en be-
schaduwt met vochtighe mist-wolcken/ ligghende luylijck in't voorste deel
De Eeuwicheyt. van een dobbel Spelonc oft kuyl. Ter eender sijde hadde hy de Eeuwicheyt/
al in't groen ghecleedt/ om datse altijt jeughdigh blijft: Dese hadde een groen
blinckende Slanghe/ die eenen ronden krinck makende/ den steert hadde in
den beck: want haer hooft was ghelijck een Sperwers. Op d'ander sijde van
Den Chaos. hem was den Chaos, die sommighe oock den Demogorgon achteden te we-
sen: Dit was soo gemaeckt/ ghelijck eenen onbesuysden hoop/ sonder soo vol-
comen Mensch ghedaent te hebben. Wt desen verhaelden kuyl quam opstij-
D'Aerde. ghen/ met bloemkens en vruchten ghciert/ de veel-borstighe Moeder d'Aer-
de. Demogorgons Dieren/ oft treck-peerden/ waren twee Draken. Achter
hem/ in de diepste en donckerste Spelonck/ lagh den swarten Erebus, zijn soon/
en de Nacht/ dochter der Aerdē/ hebbende in den armen twee kinderen: in den
De Nacht, en des nachts kinderen, den slaep en de doot ghebroeders. slinckē/ een slapende wit/ dat den Slaep was: en t'swart op den rechtē/ crom-
voetigh/ was de doot. Dese moeder Nacht hadde t'hooft met mancoppen be-
cleedt/ op den schouderen twee groote swarte vleughelen/ daer sy d'aerde mede
omhelsde/ en scheen te vlieghen. Dese Nacht schickte oock veel swarte droo-
mē van haer uyt: sy was oock swart/ dan haer cleedt is wat blinckende/ en so
beschildert/ datmer de vercierselen des Hemels in siet/ de Sterren haer doch-
teren volghen haer nae/ soo doen den Slaep/ en de Droomen. Sy heeft eenen
waghen met vier raders/ welcke de vier deelen der Nacht aenwijsen. Tibul-
lus seght van den Nacht aldus:

Speelt, want alree den Nacht spant aen zijn Peerden swert,
En s'Moeders waghen volght, oock menigh schoon ghestert,
Den Slaep volght, maer niet snel, al stil met traghe leden,
Sijn vleughels zijn tanneyt, heel onghewis zijn treden,
Hem volghen Droomen swert, die liegich zijn van aerdt.

Dus hadde den Slaep oock vleughelen met sachte vederen/ daer hy den Sla-
per mede t'hooft bedeckte: hy was jong gheschildert/ wesende voor de sterf-
lijcke den behaeghlijckstcn der Goden. Hy hadde twee cleederen/ t'bovenste
Droom-God, zijn huys, en de Droomen. wit/ en t'ander swart: hadde eenē doorschijnendē hoorn/ daer de waere Droo-
men uyt vlieghen/ en eenen van eenen Elephant/ daer de loghenachtighe uyt
vlieghen/ soo wy in d'Wtlegginghe Metamorphosis in't elfste Boeck hebben
verclaert. By de valsche jonge Droomen waren/ oock geschildert onvrucht-
baer Boomen/ met stuyvende oft vallende bladeren/ om dat ten Herft de
Droomen meest ijdel zijn. Ovidius schildert het Droom-Gods huys seer
natuerlijck/ en hem op een Eben-houtsche Bedstede/ onder een swert decksel:
hebbende om zijn ooren menichte van Droomen. Eenen van zijn sonen/ oft
dienaers/ Morpheus, can hem alleen in Mensch veranderen: Fobetor in bee-
sten: Phantasus in aerde/ water/ berghen/ en ander onbesielde dinghen. Het
Jaer wort oock met de Slanghe aengheweesen/ soo wy in't volghende Boeck
Het Iaer. verhalen: oft met twee Slanghen/ d'een om d'ander ghewonden/ oft met den
steert

steert in de mondt/gelijck d'Eeuwicheyt/ maer sonder Sperwers hooft. De Natuere / en de moeder Aerde / worden veel op een wijse uytghebeeldt/met veel borsten/veel Dieren by hebbende/en op t'hooft een Croon van thorens. D'Aerde was oock voormaels uytgheheeldt met de Koe/die Argus hoedede/ Argus voor den Hemel verstaen/ die met zijn ooghen-sterren haer aenschouwende waer nam/en Mercurius de Sonne nam den Sterren wegh/door haer schijnende licht / oft Diamanten sweerdt/ waer by de claerheyt der Sonnen wort verstaen/t'welck oock wort gheheeten Chrysaor, dat is / het blinckende gulden sweerdt van Apollo. Als men oock uytbeeldt de Aerde/in een der vier hooft-stoffen/wort haer daerom/en om dat het een swaer aerdsch Dier is/de Koe by ghevoeght.

Natuere en d'Aerde. Mercurij Diamantē sweert, en chrysaor wat het is. De Koe voor d'aerde, oft de Aerde een Koe by gevoeght.

Van Cœlum.

DEn Godt Cœlum, oft den Hemel/soon van AEther (ander seggē d'Aerde) en den Dagh/ den Vader Saturni ,was uytghebeeldt een vroylijck Jonglingh/met zyn blaeuw cleedt vol guldē Sterren/hebbende op zyn hooft een Croon van Saffieren / en in de handt een kruyck/ daer een vlammende vyer uyt quam. Hy sat op eenen blauwen cloot/waer op de Hemelsche Beelden tot 48. waren gheschildert. Sijnen wagen was getrocken van den grooten en cleenen Beyr / den eenen hebbende seven Sterren / en den anderen eenentwintigh/op hun lijf ghesaeyt/en ghedeeit. Daer worden op zijnen wagen oft anders van hem seven historien gheschildert. Eerst/daer hy van de Moeder Aerde wort geboren. Tweedst/daer hy met zijn Moeder Aerde boeleert/ daer Cœus, Saturnus, Briareus, Gyges, en eenen hoop gheslachts van quam. Derdst/daer Cœlum dese kinderen/Ciclopen, en ander ghedrocht/sluyt in den kuyl der Aerden/op datse de Locht niet souden sien. Vierdst/daer de Moeder Aerde den kinderen verlost/ en radet hun aen den Vader te wreken. Vijfdst/ daer Saturnus s'Vaders manlijckheyt af snijdt / met zijn Broederen hulp: op d'een sijde/ daer van het bloedt de Raserijen en Reusen wiessen : ter ander/ Venus van het selve bloedt/en schuym der Zee. Sest/daer hy tegen den Titans hem toornigh aenstelt/datse hem geen hulp doende/hadden laten lubben. Sevenst/daer hy van den Atlantische wort aenghebeden/met Altaren/Kercken/ en Offerhanden gheeert.

Cœlū, oft den Hemel. 7. Fabulen vā Cœlum.

Van Saturnus.

SAturnus was uytghebeeldt/heel wit van ouderdom/ cael en bloothoofdigh/qualijck ghecleedt/met een seysen oft sickel in d'een handt/ in d'ander een cleedt/met eenen steen in bewonden/die hy in de mondt scheen te steken/ en hadde ontrent hem vier cleen kinderen. Sijnen waghen was ghetrocken van twee groote swarte Ossen : op zijnen waghen gheschildert vijf Fabulen. Eerst/daer hy by de Nymphe Phyllira vā Ops wort betraeyt/en in Peert verandert wort / schijnende den Centaure Chiron van dees versaminghe te zijn ghecomen. Tweedst/zijn versaminghe met de Latische Enotria, daer t'eender dracht af quamen Ianus, Hymnus, Felices, en Festus, en daer hy den Menschen leert Wijngaert planten/ en Wijn maken: elder was/daer Ianus comt in Latium , en leert dat rouw volck zijns Vaders vondt/ te weten / den Wijn ghebruycken: elder/daer sy dronck slapen/en wacker gheworden / meenende van hem

Saturnus. VVagen Saturni. Vijf Fabulen.

hem vergiftight te wesen/hem doot steenighen. Daer dan Saturnus hun om plaeght met de Pest/ en sy hem met bidden vredighen/ hem eenen Tempel op den Tarpea bergh bouwende. Derdst/ daer hy meenende Iuppiter eten/ byt in den bedoeckte steen. Vierdst/daer hy de Vader lubt/als verhaelt is. Vijfdst/ daer hy van den Titans ghevanghen / en van Iuppiter wort verlost. Op zijn Kerck maeckten men eenen Triton, zijnen Kieck-hoorn blasende: oft maeckten hem met zijnen dobbelen Visch-steert by Saturnus alsoo blasende/bewijsende/ dat de gheschiednis beschrijvinge is begonnen met den tijdt / welck Saturnus is/en desen blasenden Triton, de history beschrijvinge. By hem was oock ghevoeght de Kuysheyt in't groen gecleedt/hebbende op haren arem een wit Arminjntgen/met eenen gulden halsbandt/en Topase ghesteenten: sy was oock met een doorschijnigh geel cleedt bedeckt. Oock wasser de Waerheyt by / een schoon naeckte Maeght/met een weynigh blinckende en doorschijnighe doecken becleedt. Daer was oock de gulden Eeuwe/een schoon naeckte Maeght/ met eenen gulden cloot / en sy verciert met alderley vruchten. Daer waren oock/ die Saturno vier vleughelen gaven/ twee op de schouderen/ en twee op t'hooft/ dat met een Croon verciert was.

Triton.

History-beschrift.

Kuysheyt.

VVaerheyt.

Gulden Eeuwe.

Van den Ocean.

Ocean-

Den Ocean, die oock Vader der Goden/en oorspronk aller dinghen was gheheeten/ zijn Beeldt was dat van Neptuno niet seer onghelijck. Hy was gheschildert van groenachtighe lijfverwe/ met grooten baerdt/en langh hayr/al nat/en vol Kieck-hoornen/ hebbende in zijn handt eenen grouwlijcken Zee-hont. Tethys zijn Vrouwe/oock oudt en wit-hayrigh/was by hem/hebbende eenen grooten Visch. Sy hadden by hun veel Water-Nymphen/en Zee-Goden: hun waghen/ ghelijck een Zee-clip/was van Dolphinen getrocken. By hun waren de Slangh-hayrige Gorgonen, hun dochteren wesende / oock Scylla en Charibdis, met de witte Galatea.

Tethys.

Cybele.

Cybele, de Aerde.

Cybele, die de Moeder der Goden wort ghenoemt/oock Rhea, Vesta, Ops, en Tellus, oft d'Aerde / was gheschildert met een cleedt vol cruyden en bloemen/op t'hooft een Croon van thorens/in de slincke handt eenen Scepter/ in de rechter eenen sleutel/om bewijsen datse s'Winters ghesloten is/en datse in den Lenten de zaden en cruyden laet uytcomen. Haren waghen was van twee Leeuwen ghetrocken: op haren waghen waren gheschildert vier van haer historien. Eerst/daer de Vestaelsche Claudia t'Schip/daer Cybele in is/alleen voort treckt. Tweedst/ daer sy Cybele wort ghebracht binnen Room ten huyse van Scipio Nasica. Derdst/daer sy in Phrygien wort besocht van Ceres. Vierdst/daer sy in Egypten vliedt voor den felle Reusen / en in Merle wordt verandert. By haer waren een deel ghewapende Corybanten.

Van Ianus.

Ianus.

Ianus was gemaeckt met een twee-aensichtich hooft/en daer op een Croon/ in de rechte handt eenen sleutel/in d'ander een stafken: zijn een aensicht is jong/en t'ander oudt. Hy wort gehouden voor de Sonne/ welcke wedersijds de Weerelt can sien/sonder haer om te keeren. Den staf bewijst/datse de Weerelt heerscht / en ontsluyt met den sleutel / datse den dagh opent/en t'savonts sluyt/

De Sonne.

sluyt/als den nacht met duysterheyt de Aerde overdeckt/de Sonne begint en eyndight van ghelijcken het Jaer/in twee deelen dat beleedende/ te weten/ in Winter en Somer/so datse het Jaer sluyt en ontsluyt: waerom d'eerste maent na Ianus wort geheeten: heeft oock de ronde steert-bijtende en Jaer beteyckenende Slange. Leest van hem in d'uytlegginge Metamorph. in't 14e. Boeck.

Iuppiter.

Iuppiter. IVppiter was ghemaeckt/hebbende op t'hooft een blinckende Croon/met een claerschijnende lamper/van Pallas eertijts geweve͂/dat hem hing tot op den schouderen. Hy was al in wit gecleedt/dan hadde eenen glas-claren mantel vol glinsterende Sterren: hy hadde in zijn handt twee clootkens/d'een van goudt/ d'ander half silver en goudt: in de slincke handt/ een Vele met seven snaren: zijn schoene͂/ waren van groen Smaragden: het cleedt daer hy op sat/ was gemaeckt van Pauw-pluymen/tredende onder voet eenen dryetandt. Hy wiert oock uytghebeeldt half naeckt/met een hayr-lockigh hooft/ en dicken baerdt/hebbende den blixem/en by hem den Arendt. Sijnen waghen was van twee Arenden ghetrocken/ daer op waren gheschildert vijf Fabulen. Eerst/ daer Iuppiter Europa ontschaect. Tweedst/Ganimedem. Derdst/daer hy hem versaemt met AEgina, dochter va͂ Asopus, in vyer wesende verandert. Vierdst/ in goudt-druppelen/in de schoot van Danaë. Vijfdst/de verlossinghe Saturni. Vijf Fabulen.

Neptunus.

NEptunus was oock ghemaeckt met een Croon op t'hooft / hebbende in zijn handt den dryetandt/en by hem de Nymphe Salacia zijn Huysvrouwe/die seer wit beschuymt was. Sijnen wagen was een groote Zee-schulp/ den welcken was ghetrocken van twee Zee-peerden/die achter Visch waren. Voor zijnen wagen ginghen/den ghebaerden Glaucus, den ouden Protheus, en blasende Tritons, Eolus met den winden / en sulck gheselschap. Neptuno was oock ghegheven een ploegh-ijser/en t'voorste deel van een Schip.

Van Apollo.

APollo by eenighe was ghemaeckt met eenen scherp afloopenden langen baert/dragende op zijn hooft eenen korf. Hy hadde eenen wapenrock oft harnas af: in de rechter hant een pijcke/t'opperste wesende een overwinningbeeldt: in zijn slincke handt hebbende een tuyltgen met bloeme͂: op den schouderen eenen mantel / waer in t'gheslanghde Medusen hooft was gheschildert: ter sijden hem oock eenighe Arenden/die te vliegen schenen. Voor zijn voeten hadde hy dry Vrouw-lichamen met den hoofden en armen / welcke dry waren van een Slange dicht om en om ghewonden. Den baerdt beteeckende den strael der Sonnen: den gulden korf op t'hooft / het Hemel-vyer / waer van men acht de Sonne te zijn ghemaeckt: de pijck en harnas, beteeckenen Mars: want met Mars was oock de cracht der Sonnen beteyckent / en met de verwinninghe der Sonnen/ Deught. Het bloem-busseltgen wijst aen/ de groote schoo͂heyt der dinge͂, welcke de heymelijcke Sonne cracht/die alles doet zaedt hebben en wassen. De Vrouw/met twee beneffens haer in een Slange ghebonden/was d'Aerde te verstaen. Hy was oock ghemaeckt jongh/en sonder baert/met schoon geel hayr/naeckt/met eene͂ purpur mantel/met harpe/boge en pijlkoker. Sijnen gulden waghen was getrocken van vier seer snelle Peerden: waer van de verwen zijn beschreve͂ in't begin van tweede Boeck der Wtleggin-

Apollo.

Den waghen van Apollo met seven Fabulen.

legginge Ovidij: indesen waren seven Fabule. Eerst/Phaëtons val: Tweedst/ de doot van Python: derdst/Marsyas villinghe: vierdst/zijn Vee-hoedinghe by Admetus: vijfdst/zijn vlucht voor Tipheus, in Raef hem veranderende: sest/ zijn veranderinghe in Leeuw/en Gier; sevendst/zijn ongevallighe liefde met Daphne, die in Louwer veranderde.

Iuno.

Iuno. IVno was ghemaeckt sittende op twee Leeuwen / houdende in d'een handt eenen Coningh-staf/ in d'ander een spille / hebbende op t'hooft schijnende strale. Den Scepter soude sy hebbe/om datse Goddinne des rijckdoms is. De Den rijckdom. pycke was voortijts/eer men Beelden vondt/van den Heydenen aengebede/ daerom veel de Gode noch bygevoeght. Den Pauw was haer Vogel/en wagen-peerden/willende gesept zijn/ dat de rijckdommen de herten na hun trecken/ghelijck den Pauw met zijn schoon vederen d'ooghen doet. Iuno was seer prachtigh in haer dracht: sy hadde een seer schoon bloeyende root purpur cleet/en eenen blaeuwe mantel/over al vol Peerle/ Gesteenten/en Juweelen.

Venus.

Venus. VEnus was veeltijts heel naect gemaect: want die Venus in onkuysheyt dienen/worden gebloot van rijckdom en eere: haer wagen-peerden zijn witte Duyve/en Swane. Voorts haer cleedere ware van de Gratien geweven/haer cleedt was van een vrolijcke groe verwe/ haer ondercleedt schoon geel/geborduert met gout/ silver/ en Hemels blaeuw/ maer alles so heel dunne/dat wanneer daer den wint tegen blies/men con al de schoonheyt van haer wel ghemaeckte leden sien: haren riem Cestus was seer constigh gewrocht. Leest hier van in't vierde Boeck der Wtlegginge Ovidij,daer noch meer omstandicheyt van Venus wort ghelesen. Sy is ghecroont met Roosen/ want de Roos die haest vergaet/ beteyckent den wellust der liefden / die haest vergaet.

Minerva.

Pallas. PAllas hebben wy breedt ghenoech beschreven/ in't vijfde Boeck onser Wtlegginghe: sy hadde den gulden Helm/bekranst met een Olijftackskên: sy hadde dryderley cleederen van verscheyden verwen/ als purpur/ blaeuw/ en wit/waer op de Grieksche letteren waren gheborduert / en alderley deughden. Haren Voghel was den Wl.

Mars.

Mars. MArs waghen was van twee Peerden/vrees en verschricken/ghetrocken: sommighe meenen/van twee Wolven/ om dat den Wolf zijn dier is. Hy hadde harnas/ schildt/sweerdt/en pijcke/ en eenen bloedighen mantel. Voor zijnen wagen vloogh de veel-ooghde Fama. Leest van hem in't vierde Boeck der Wtlegginghen.

Mercurius.

Mercurius. MErcurius was uytghebeeldt oft geschildert/ een schoon Jonglingh sonder baert/al naeckt/uytghenomen dat hem eenen cleenen mantel den schouderen afhingh: hy hiel in zijn rechter handt eenen buydel/rustende op t'hooft van eenen Bock/ die by zijn voeten lagh: in de slincker handt hadd' hy zijnen gheslanghden valstock: hy hadde oock by hem eenen Haen: voorts zijn hiel-wiecken en zijn hooft-vleughelen/gelijck wy hem beschreven hebben in't

eerste

eerste en elfste Boeck onser Wtlegginghe Ovidij. Eenighe maken zijnen waghen van Hanen ghetrocken: ander van twee Opvaers. Dat hy den Haen by hem heeft is/om dat hy Godt der Coopmanschap/des gewins/en schier van allen Consten is/daer de Menschē vlijtigh en wakende in zijn/ als den Haen/ die voor de wakentheyt wort ghehouden. Sommige meenen/ dewijl Mercurius wort verstaen te wesen de reden/en t'licht/dat tot kennisse der dingen aenleydet/dat den Haen aenwijst/hoe wacker/sorghvuldigh/ en vlijtigh de wijse behooren te wesen: want t'is hun niet voeghlijck den nacht over te slapen. Aengaēde d'Opvaers/ dewijl zijn Slangh-roede oft valstock beteyckē t'vrede/en die allen twist doet neder vallen: so is te weten/dat by den vrede behoeft eendracht en getrouwicheyt/ daer eenighe d'Opvaers vooren nemen tot een teyckē:ander/ de Kraeye/die haer wederpaer verloren hebbende/altijt weduwe soude blijven/soo Elianus ghetuyght. Sy maeckten oock somtijts Mercurij beeldt viercant/ stellende zijn hooft op eenen viercanten steenen Pilaer / ghelijck een Terme/dese hietmen Hermes. Eenighe willen seggen/dat dit bewijst de cracht en bestandicheyt der reden / oft der deughtsaemheyt / en dat haer rechte naevolghers van der avontuer niet beweeght en worden/ het zy hoe hardt sy hun teghenvalt. De reden. Hermes.

Bacchus.

PHilostrates in't Tafereel van Ariadne seght / datter litteyckenen genoech zijn/ om Dionysium oft Bacchum t'onderkennen/voor die wat teyckenen oft bootseren can: want eenen crans van tackskens clijf oft veyl/ met zijn croontgens oft druyfkens / wroeght hem Dionysius te wesen/ alwaer het werck niet besonders: oock de twee eerst uytcomēde cleen hoornkens aen zijn hooft-slapen/ toonen dat het hy / en niemant anders en is. Het Panther-dier is oock een van zijn teyckenen: maer dewijl hem Philostrates hier minnedronck beschrijft gaende de slapende Ariadne betrapen/ stelt hy hem uyt met eenen schoonen purpurē mantel/en t'hooft met Roosen becleedt/doch de pijcken met veyl bevlochten/Herts-huyden/Bacchanten/ oft zijn rasende Offervrouwen met hun Cymbelen/ noch Satyren met ruys-pijpen (al pleghen sy hem te verselschappen) waren hier niet van doen: jae self Pan onthiel hem van hippelē en dansen/vreesende de Joffer te wackeren. Dese hoorntgens beteyckenen/dat den Wijn stoutheyt geeft. Bacchus,al wort hy gemeenlijck geschildert jong/en met een onbaerdigh vroylijc aensicht/is oock voortijts stuer/ wijn-vrouwigh/ kael-hoofdigh/ en met langhen baerdt geschildert: want den Wijn onmatigh gedronckē/ maect den Mensch ontstelt/mislijck/en toornigh: maer maetlijck/verheught hy het herte. De oudtheyt wijst oock aen dat oude Lieden dranck-liefdigh worden. Van Bacchus hebben wy breedt verhaelt in't derde Boeck der Wtlegginghen Ovidij. Nu nademael dat hy den Wijn is/heeft verscheyden kinderen/ vrybortsticheyt/veel-woordt/ ghelach/gesang/ gheroep ghetier/ghedans/ghevecht/en meer sulck ghevolgh/en Poeets ghe- selschap. Zijnē Voedster-vaer den ouden Satyr Silenus op den Esel/en dergelijck gheslacht. Zijnen waghen wort van Tygers ghetrocken: den Wan zijn vondt en de snappighe Exster/ worden hem toegewijdt: t'gevolgh der Satyren/bewijst d'onghheschicktheyt: de Tygers / de wreetheyt: en d'Exster/ de los-tongicheyt der dronckenschap. Bacchus.

Ceres.

Ceres.

Ceres. Ceres hadde eenen wagen/van Draken voort ghetrocken/in de handt een fackel/en mancoppen/ oock somtijts een sickel/ daer van de verclaringhen zijn in d'Wtlegginghe Ovidij in't vijfde Boeck: was oock uytghebeeldt met een Peerden hooft/ om datse in Meerie was verandert/ doe Neptunus haer gheselschap hadde/ als in't Verander-boecks uytlegh te sien is. Haer Peerdtsche mane oft hayr waren Slangē/en ander wilde Dierē/die om harē hals speeldē; sy hadde een lang cleedt/en in d'een handt eenē Dolphijn/in d'ander een Duyf. By Ceres wort oock d'Aerde verstaen/ en somtijts het Coren.

Pan.

Pan. Van den Geyt-voetighen hippelaer Pan, laet ick ghenoech zijn te hebben gesproken/in't eerste Boeck van d'Wtlegginge voor verhaelt: Als oock d'ander Goden/elck in hun plaetse mach daer van ghelesen worden. Wy moghen ons nu keeren tot den Dieren/en ander dingen/ daer men yet mede can beteyckenen/oft aenwijsen.

Eyndt des eersten Boecks.

Van de Wtbeeldingen der Figueren/ hoe de oude Heydenen oft Egyptenaren met de beeldinghe der Dieren en ander dinghen/ verscheyden meeningen hebben aenghewesen/en te kennen ghegheven.

Door C. V. M.

Het tweede Boeck.

My ghedenckt/ dat ick in het eynde van het seste Capittel der Schilder-consten grondt hebbe belooft/soo ick tijdt hadde/ te schrijven wat breeder van de Wtbeeldinghen der Figueren/ daerom heeft my goet ghedocht/dat ick soude in't corte by een brengen de beteyckeningen/die met den Dieren en ander tuygh zijn te doē/op de wijse der Hieroglyphicis, oft schriftē der oude Egyptenarē/op dat de gene die van selfs gheestigh zijn/mogen hier een weynigh behulp vinden/eenighe beelden hun beteyckenende eygenschappen by te voeghen. Soo sullen wy ten eersten beginnen aen het moedighste Dier/oft Coningh der Dieren/ den Leeuw.

Van den Leeuw,en zijn beteyckeninghe.

VVakentheyt. VVachthoudinge. Met het hooft van den Leeuw/wort beteyckent de wakentheyt/en de hoede/ oft wacht: om dat hy onder alle crom-naghelde Dieren is/ die ter Weerelt comende/ heeft zijn ghesicht: oock slaept hy weynigh/ en slapende blincken zijn ooghen/ en verroert altijt zijnen steert/ dat eenighe meenen dat hy nemmeer en slaept: doch nae meeninghe van Aristoteles, isser geen Beeste die niet en slaept.

Cracht. Met het voorlijf/ oft het voorighe deel des Leeuws/ wort beteyckent de cracht: want dese ledē zijn van dit Dier wonder sterck. Van zijn crachts weghen/

ghen wort hy tot een Hemel-teecken ghestelt: en als de Sonne daer in comt/ heeftse groote cracht.

Met den Leeuw/wort oock beteyckent de grootmoedicheyt/gelijck de ghedaent-oordeelers uyt den leden des aensichts ramen: want hy heeft een groot hooft/seer hayrigh vlammende ooghen/en rondt aensicht. Grootmoedicheyt.

Met den Leeuw/wort een Heerschapper beteyckent: dan ick acht/ hy een Croon op most hebben. Heerschapper.

Raserye en gramschap/wort beteyckent met den Leeuw/ die zijn jonghen verscheurt. Rasende grāschap.

Den Leeuw vluchtende voor eenen witten Haen / daer hy besonder van verschrickt is/beteeckent vreese Gods: en den Haen (soo eenighe meenen) de Godtheyt. Godlijcke vreese.

Den voorē ghenoech liggende/en achter over eyndt/hebbende boven hem eenen Wl: den Leeuw/ cracht: en den Wl/ Minervæ Voghel/wijsheyt: oft op een Leeuws hooft eenen Wl. VVijsheyt boven cracht.

Den Leeuw ligghende/ als verhaelt/ hebbende op t'hooft Mercurij roede/ beteyckent wijsheyt/oft welsprekenheyt boven cracht. VVelsprekēheyt boven cracht.

Des Leeuws huydt/beteeckent de deught / by welcke Hercules self wort verstaen/die het Leeuwen huydt ghedraghen heeft. Deught.

Wort beteeckēt met dē Leeuw/ die een Man onder voet heeft/en niet misdoet/goedertierenheyt: want men seght/als den Leeuw van den Mensch niet ghequetst oft ghewondt is/hy te vreden is/ dat hy hem slechs t'onder heeft. Goedertierenheyt.

Van den Oliphant, en zijn beteyckeninghe.

DEn Oliphant beteyckent den Coningh/en d'Egyptsche hebben hem daer mede beteyckent. Den Coningh.

Den Oliphant / in een water siende nae een nieuw Maen/beteyckent de Godsdienstichheyt / oft Godsvruchtichheyt: want sy alle Maende hun suyveren met de nieuw Maen/ die sy schijnen te eeren. Godsdiensticheyt.

Den Stier, en zijn beteyckeninghe.

EEnen schoonen witten Stier/beteyckent matichheyt: om dat den Stier den bevruchte Koeyen met vreden/en onbemoeyt laet. Maticheyt.

Van den Os, en zijn beteyckeninghe.

WOrt beteyckent met den Os / die van den Wolf wort verwonnen / den Borgher van vreemden verdruckt: want van oudts mochtmen so qualijck een Os uyt toornicheyt ombrenghen/ als een Borgher. Borger van vreemden verdruckt.

Met het Ossen hooft / oft met t'hooft en huydt / wort den arbeydt beteeckent. Eenighe nemen het Ossen hoofts ghebeente met den hoornen aen/voor arbeydt en ghedult. Arbeydt.

Het Peerdt, en zijn beteyckeninghe.

DEn Krijgh wort met het Peerdt beteyckent/nae der Poeten meeninghe/ als het bequaemste Dier tot dē Krijgh/wesende een moedigh/vreesloos/ sterck/en snel Dier. Krijgh.

Een Man der redē gehoorsaem/wort beteyckent met t'gebreydelt Peerdt. Man der reden ghehoorsaem.

S'Menschen vluchtigh leven/wort met half Man/half Peerdt afgebeeldt. VVanckelbaerhz des Menschen.

Met t'vlieghende Peerdt/wort gherucht beteyckent / t'welck vlieght/ en doet de Borne der Sang-Goddinnen vloeyen/ dat is/ verweckt den Poeten te singhen den lof der vermaerde Mannen. Gherucht oft Fame.

Den

Oncuyschē Mensch. Den oncuyschen Mensch / wort by den Centaure beteyckent: want (seght een) alle Mensch is geen Mensch: want een die hem tot ondeught begheeft/ is een Peerd mensch.

Van den Hondt, en zijn beteyckeninghe.

Oprechtē Leeraer. DEn Hondt beteyckent den rechten Leeraer/ die onbeschroomt moet ghestadich bassen/ de wacht houden over s'Menschen sielen/ en bestraffen de sonden der Menschen.

Ghetrouwicheyt. Met den Hondt wort beteyckent de getrouwichept: want den Hondt seer ghetrouwe is/ oock geen weldaet verghetende.

Krijghsman. Eenen ghebonden Hondt beteyckent den Krijghs-man / die zijn Hooftman ghetrouw is/ en aen zijnen Eedt is verbonden.

Reuck. Den Hondt/ die (so Cicero ghetuyght) uytnemende is van riecken/ wort by den reucke ghestelt/ oft daer mede beteyckent.

Van den Aep, en zijn beteyckeninghe.

Boosen Mensch. Den Aep/ oft Simme/ beteyckent den ondeughenden Mensch.

Geveynstheyt. Den Aep beteyckent den geveynsden/ dewijle den Aep zijn pisse stracx bedeckt/ ghelijck den gheveynsden zijn ondeught. Oock heeft den Aep slechts eenigh schijn van Mensch/ en is doch een Beest.

Onschamelheyt. Met den Aep wort oock beteyckēt onschamelheyt: want hy zijn onschamel bloot lidt yeder laet sien/ en ander onschamel dinghen in yeders aensien doet.

Van den Hert, en zijn beteyckeninghe.

Onvoorsichticheyt. MEt den Hert wort d'onvoorsichticheyt beteyckent/ te weten/ daer hy hem laet vanghen/ tewijle hy luystert nae eenen fluytspeler/ want hy de soetheyt des spels geern hoort/ en hem selven vergheet.

Vreese. Met den Hert/ waer vooren aen stocks liens draden zijn behangē met roode pluymen/ beteeckent vreese: want voortijts in de jaght waren sy soo omvanghen met stocken / waer aen roode vederen ghespannen hinghen / en sy dorsten siende dese verwaepen/ niet aldaer door loopen.

Ghehoor. Hy wort gheschildert by t'ghehoor / om dat hy zijn ooren over eyndt hebbende/ seer goet ghehoor heeft: doch als hyse laet hangen/ hoort hy schier niet met allen/ soo dat hy dan licht te vanghen is/ soo Aristoteles verhaelt.

Vyerighe begheert. De Hinde by een Borne/ beteeckent vyerighe begheerte: want sy van heete natuere zijnde/ heeft geern haer vermaken aen de Borne.

Quade avontuere, en wisselbaerheyt. Den Hert met afghevallen hoornen/ beteyckent quade avontuer: welcker afvallen en herwassen / beteyckent der avontueren oft des ghelucks onstadichept: de welghehoornde/ ghelijcken de rijcke: en de hoornloose/ die hun goet zijn quijt worden.

Van de Miere, en haer beteyckeninghe.

Voorsichticheyt. DE Miere met een Coorn-hayr oft graen gheladen / beteeckent voorsichtichept: want sy vergadert des Somers/ teghen den Winter.

Gemeenē arbeydt. De Mieren wijsen den ghemeenen arbeydt/ in hun werck malcander te hulp comende/ jae oock ghenoech eenen ghemeenen staet.

Van den Landt-Ecchel, oft Egel.

Een Man tegen den noot versien. DEn Ecchel/ met zijn scherpstekende borstelen/ op een steen oft Altaer ligghende/ met t'hooft en voeten inghetrocken/ en als eenen cloot / is te ghelijcken den Man/ die een vast en versekert ghemoedt heeft teghen alle toevallen der avontuer/ hem houdende ghewapent met de cracht der deuchden.

Van.

Van het Vercken, en zijn beteyckeninghe.

HEt Vercken/ligghende in't slijck/Roosen vertredende/wort gheleken den Man/die van goede zeden afgescheyden/in ondeuchden zijn behagē heeft.
Den ondeuchdighen.

Het Vercken beteyckent oock den onreynen/oft onheylighen.
Den onreynen.

Den wellustighen / onkuysche wellusticheyt / en de luyheyt: dese worden al met t'Vercken beteyckent.

Van de Geyte, en haer beteyckeninghe.

MEt de Geyte wordt beteyckent het goet gehoor: en eenige meenen/ datse de windt inhaelt en uytblaest/door d'ooren so wel/als door de neusgaten.
Goet ghehoor.

Met de Geyt / de Satyren oock daer onder begrepen/ wort d'onkuysheyt beteyckent.
Onkuysheyt.

De Geyte beteyckent de Hoere/die de jonghe knechten verderft / ghelijck de Geyt de jonghe groen spruyten afknaeght en schendet.
Lichte Vrouw.

Van het Schaep, en zijn beteyckeninghe.

HEt Schaep/ oft Schapen/ worden geleken de ghemeen onwetende Luyden. Den Roomschen Fabius Maximus, om dat hy in zijn jeught heel eensaem / en swijghende was / en ghemeent tot leeringhe onbequaem/ werdt Schaep toeghenaemt.
Ghemeen, oft slecht mal volck.

T'Schaep/besonder t'Lam/beteeckent onnooselheyt.
Onnooselheyt.

T'Lam beteeckent oock sachtmoedicheyt.
Sachtmoedicheyt.

Van den Ram, en zijn beteyckeninghe.

MEt den Ram wort beteyckent stoutheyt/en vermetenheyt: want hy altijt is gheneghen te stooten/van als hy hoornen begint te hebben/en stelt hem oock teghen de Menschen/waerom hy onder d'Hemel-teecken misschien Mars oock toegheeyghent is.
Stoutheyt, en vermetenheyt.

Den Ram was een teecken des krijghs by den Ouden. Als sy krijgh met goede reden aennamen/ sonden sy by den boodtschapper eenen Ram/die sy op der vyanden landt lieten.
Krijgh.

Twee t'saem stootende Rammen / beteyckenen twee/die een dochter vryden/oft soo yet t'samen om strijdt begheeren. Oft beteyckent oock den krijgh tusschen twee Coninghen: ghelijck Sannasaro wel te kennen gheeft/ in't eerste van zijn Arcadia.
Twee een dingen begeerende, oft twee Coningen malcander bestrijdēde.

Mercurius, hebbende op zijn schouder eenē Ram/beteeckent gesontheyt/om dat d'oude Heydenē seyden/ dat hy gaende om de Stadt/den Tanagreen hielp van de Pest. Sy schilderden hem daerom soo/en hieten hem Ram-drigh.
Ghesontheyt.

Het hooft van den Ram beteeckent verwinninghe / oft stoute daet: want Hammon, Coningh van Egypten/hebbende groote krijgh-daden uytgericht/ droegh op zijn hooft/ aen zijnen hoedt/ wrongh/ oft muts / een Rams-hooft. Eenen Ammianus looft grootlijck het cleedt van den Coningh Sapor, t'welck ergen daer het sloot/hadde een schoon goudē Rams-hooft. Sommige meenē/ Hammon hadde twee cleen hoornkens aen beyde sijden zijns hoofts. S'ghelijcx mochtmen meenen van Lysimachus, in wiens penningh men zijn hooft oock siet gehoornt met Rams-hoornen/die achter om zijn ooren comen/ waer van d'uytlegginghe Appiani is/ dat hy ten tijde zijns voorsaedts den grooten Alexander, eenen ontloopen Offer-stier by den hoornen vattede. Ick acht of de Rams-hoofden/die men te Room aen den oude graf-steenen/oft so elder siet ghebruyckt/en aerdich te passe gebracht tot verciering/ met bloem en fruyt-
Verwinninghe, oft stoute wapen-daet.

festonen/beteeckenen de vrome en stoute daden der begravene: want de hoornen/ sonderlinghe der Ossen oft Stieren / beteeckenen stouthept oft cracht: want men leest: Hier mede sult ghy de Spriers stootẽ/tot dat ghyse vernielt.

Van den Wolf, en zijn beteyckeninghe.

Mars, oft den krijgh. Met den Wolf wort betepckent Mars, om t'opvoeden van Romulus, en Remus, die Mars kinderẽ waren/na de Fabel. Oft om dẽ vleesch verslindenden yver die in den strijdt is: Mijn sweerdt sal vleesch verslinden/leestmẽ.

Den Roover. Wort oock met den Wolf afgebeeldt den Roover: want oock d'oude Wijsgiere leerden / dat den roofschen Mensch nae dit leven in Wolf veranderde. Men leest: van binnen zijnt grijpende/oft roovende Wolven.

Hoeren argheyt. Wort oock met den Wolf betepckent/ Hoerẽ arghept: want dat volcr handen zijn van rooven en nemen nemmeer moede. Oock hieten de Latijnen de Hoere Lupa, en t'Hoer-huys Lupanar.

Mensch in twijfel wat hy doen sal. Wort afghebeeldt met een Man / die den Wolf by den ooren heeft / eenen twijfelachtigẽ Mensch/geenen middel hebbende hem te blijven houden/noch niet raedsaem vindende te laten gaen. Het is by oude Poetẽ een spreeckwoort gheweest/ te seggen: Hy heeft den Wolf by den ooren.

Van het Panther-dier, en zijn beteyckeninghe.

Dronckenschap. Het Panther-dier/ by eenige verstaen den Lupard/ een heet Dier/betepckent dronckenschap / en is Baccho toeghewijdt: want het Pantherdier wort van den Jaghers droncken ghemaeckt / die hem vooren stellen eenighen Wijn in't veldt/ daer het seer lustigh nae is/valt droncken neder/en laet hem vanghen.

Van het Tygher-dier, en zijn beteyckeninghe.

VVreetheyt. Met het Tygher-dier wort verstaen wreethept. Maer daer sy Bacchi waghen trecken/wijsen sy/dat door den Wijn des wreeden gheest wort versacht/als hy maetlijck wort ghedroncken (alsoo eenighe meenen) : doch onmaetlijck/ maeckt hy de wreede wreeder.

VVrake. Wort verstaen met den Tygher/die t'Peerdt doodet/wrake/daer den Jagher zijn jongen in't afwesen mede hadde ontvoert: welcken van den Tyger vervolght/laet ter noot een jongh vallen/dat t'beest in den nest loopt draghen: en door zijn groote snelhept haest weder ghenakende/laet een ander vallen/en soo voort/tot dat hy hem in een Schip berght/en t'Peerdt moet laten/dat dan stracx wort ghedoot.

Snelheyt. Wort met hem oock snelhept/om de voorgaende oorsaeck / afghebeeldet.

Van de Beyrinne.

Kinder opvoedinghe, oft kindertucht. By de Beyrinne/welcker jonghen eerst maer en zijn eenen rouwen clomp vleesch/daer men niet aen siet als de nagelen/maer met lecken doet hebben hooft/ooghen/en alle leden/is te verstaen/dat den Mensch zijn gheslacht niet moet laten opwassen/ongheschickt en wanschapen nae den gheest: maer met onderwijsighe tonghe/ volcomen ghedaente der goede zeden gheven.

Toornicheyt. Met den Beyr wort oock afghebeeldt de toornichept: want dit Dier hem seer heftigh en wreedlijck vergramt.

Den Esel.

Onverstandt. Den Mensch uytghebeeldt met een Esels hooft / betepckent onverstandt: want den Esel is seer onverstandigh/en vergheetlijck.

Luyheyt. Den Esel betepckent oock luyhept. Hy wort vergheleken den ondersten

Molen-steen / die altijt stille light. Met den Esel wort oock beteyckent ghe-duerighen slaefschen dienst.

Den Muyl.

Met den Muyl wort den Bastaert beteyckent. Bastaert.

Den Kemel, oft Kameel.

Met den Kemel wort uytghebeeldt den heel rijcken Man (soo Origenes seght): den Kemel is oock het cromste en oubollighste Dier datmen vindt: hem worden veel knien en dgien toegheschreven / gelijck den rijcken veel vermagh. Met den Kemel wort oock den deughtsamen lijdtsamē Man vergeleken: want hy sterck / is bereyt te draghen / knielende neder om t'last op hem te laden. Den Kemel gheswolghen en de Mugge uytghespogen / wort van eenighe verstaen / dat den Verlosser / die ons last op hem nam / den Kemel is vergheleken / en de uytghesifte Mugghe den moorder Barrabas. Den rijckē deser weerelt. Deught en lijdtsaemheyt.

Den Haes.

Met den Haes werdt de wakentheyt uytghebeeldt / om dat hy met open ooghen slaept: zijnen Griecksschen naem brengt mede kijcken / oft aenschouwen. Met den Haes wijsen eenighe oock t'ghehoor aen / om zijn groote ooren wille. Hy beteyckent oock eensaemheyt: niet alleen is hy geern uyt het volck: maer hy is altijt alleen in zijnen leger. Met hem wort de vreese beteyckent: want hy een seer vreesachtigh Dier is. VVakentheyt. Gehoor. Eensaemheyt. Vreese.

Den Vos.

Met den Vos wort beteyckent schalckheyt / oft een schalck Man. Een Vossen huydt met een Leeuws huydt t'samen ghenaeyt oft ghebonden / beteyckenen loosheyt en cracht. Schalckheyt. Cracht en schalcheyt.

Den Mol.

Met den Mol wort de blindtheyt beteyckent: oock bliende oft niet lievende t'licht der Sonnen / verstaet men by den Mol / die willens niet willen weten. Hy beteyckent oock gehoor: want hy verre hoort / te meer hy in oft vast aen d'Aerde is. Blintheyt. VVillige onwetenheyt. Gehoor.

De Ratte.

Met de Ratte / die een schadigh Dier is / wordt beteyckent de schade / oft t'verlies. Schade.

De Katte.

De Katte beteyckent een onrechtveerdigh Richter: want sy is dickwils in huys schadigher als de Muysen / die sy als meesten dief / om hun dieverije straffende is. Onrechtveerdigen Richter.

De Slanghe.

De Slanghe in't rondt / met den steert in den mondt / beteyckent de Weerelt / daer alles in wesen blijft door voort-teelinghe. De Slanghe aen eenen stock / als AEsculapij staf / ghewonden / daer aen den steert het oude huydt af hangt / beteeckent ghesontheyt. Deweerelt. Ghesontheyt.

Het Jaer wort oock beteyckent met de Slanghe / rondt ligghende / met den steert onder de kele. Met de Slanghe / wort oock wijsheyt oft voorsichticheyt verstaen. De Adere / die in't versamen het Manneken t'hooft afbijt / beteeckent ondanckbaerheyt: en daer de jonghe / ter Weerelt comende / de Moeder dooden / is wrake / en ondanckbaerheyt. Het Iaer. VVijsheyt oft voorsichticheyt. Ondanckbaerheyt. VVrake, en ondanckbaerheyt.

Mercurij ghestanghde roede.

S'Menschē gheboort. D'Egyptsche hebben dees Mercurij roede beduydt op de voort-telinge oft gheboort der Menschē/seggende/datter waren drÿ Goden over den Mensch/ als hy gheboren wort/den Gheest/d'Avontuer/de Liefde/ en Behoefticheyt: de Sonne/ voor den Gheest: de Mane/voor d'Avontuer over t'lichaem/ dat de veranderinghe der toevallen is onderworpen: de Liefde uytghebeeldt met de vereeninghe/en ondercussinghe: de Behoefticheyt met den knoop: de Vrede, en eendracht. vlercken oft vederen/de snelheyt der ghedachten. Met Mercurij roede/wort beteyckent vrede en eendracht: dan wordter somtijdē by ghevoeght den over- Voorspoet. vloedighen hoorn vol vruchten / bewijsende / dat uyt eendracht/voorspoet en overvloedicheyt comt.

Het Schorpioen.

Bedroch. Het Schorpioen/dat zijn vergiftheyt in den stekenden steert heeft/beteeckent een boos oft vyandich bedroch.

Den Salamander.

Volstandicheyt. Den Salamander/levende midden t'verslindende vyer/wijst aen/een volstandich Mensch/oft de volherdicheyt.

Van Medusa.

Is te sien in d'Wtlegginghe op Metamorphosis, wat haer slangde hooft aenwijst: soo oock van Hydra.

Den Oyevaer.

Barmherticheyt. IS een teecken van barmherticheyt/spijsende zijn Ouders. Den Egyptsche Coningh-staf was boven met een Oyvaers hooft/en onder met een Vliet- Barmherticheyt. boven wreetheyt. peerdt / oft Water-peerdt / bewijsende/dat barmherticheyt te boven gingh wreetheyt/oft onbarmherticheyt. Den Oyvaer wort oock ghevoeght by Iustitia, oft de gherechticheyt / dat hy eenigh recht soude doen/dan weet niet oft ghewis is.

De Kraen.

VVakentheyt. De Kraen/ met eenen steen in eenen opgheheven claeuw oft voet / beteyckent wakenheyt. Met hen vergaderinghe die sy houden/ bewijsen sy eenen Gemeenē staet. ghemeenen staet. De Kraen/draghende eenen steen in de voet / om van den VVijsheyt. windt niet wech ghedreven te worden beteyckent wijsheyt.

Den Gier.

Liefde,en barmherticheyt. Den Gier/beteeckent Liefde/en barmherticheyt: wāt in hondert en twintich daghen dat hy zijn jonghen voedt/scheydt hy weynigh daer van: maer soeckt hun aes al ontrent den nest/en wanneer hy niet en vindt / bijt hy zijn D'oprechticheyt,en onnooselheyt. adre open/en gheeft zijn jonghen het bloedt/ niet moghende lijden datse ghebreck hebben. Waerom men van oudts den Gier op t'cruys stelde: want van den Pellicaen leest men niet / dat hy zijn jonghen met zijn bloedt spijst. Den Gier is oock den rechtveerdichsten van alle crombeckte roof-voghelen: want hy roert niet aen dat leeft/ dan het doode/ daer hy mede te vredē is: hy bederft geen vruchten/noch hindert geen tamme Dieren/wesende niet moordich van aerdt. Plutarchus noemt hem onnoosel.

Van den Arendt.

De Keyserlijcke macht. Den Arendt / die den Keyserlijcken staet bewijst/het Roomsch teycken is/ en die Iuppiter boven al ander Voghelen macht heeft ghegheven/is swart: desen is licht/edel/moedigh/en sorghvuldich zijn vrucht te voeden: desen beteec-

kent

kent de Keyserlijcke macht: want desen Vogel is Coningh in de locht/ gelijck den Dolphijn/in de Zee. Den Arendt beteyckent oock eenen veerdighen snellen geest: want hy siet zijnen roof van verren/en heel leegh in een groote diepte/t'welck op de veerdicheyt des gheests wort ghedupdt. Hy bedupdt oock eenen vasten Legher/ slaende eenen clauw in d'Aerde/ vattende met den anderen t'Schaep by zijn vleys: oock heeft hy eenen steen in zijnen nest. Snelheyt des geests. Eenen vasten Leger.

Den Phœnix.

Met den Phœnix wort verstaen d'uytnementheyt: oock pleeghtmen uytnemende Mannen in Gheleertheyt oft Const te heeten Phœnix, om datmen maer eenen/ oft zijns gelijck niet en vindt. Men gelijckt by desen Vogel oock de Sonne. Desen Phœnix soude oock(nae eenigher segghen)zijn ogie openen/ en doen bloeden/van welck bloedt eenen worm soude wassen/ daer den nieuwen Phœnix van voort comen soude. VVtnementheyt. De Sonne.

Den Pellicaen.

DEn Pellicaen is eenen cleenen Voghel/ die in eensaem bosschen hem onthoudt: oock veel by den Nijl/ in den marassen. Daer zijnder ander die groot zijn/jae(by eenigher seggen)meerder als de Swaen. Sy legghen hun eyeren in eenen kuyl in d'aerde. De Herders/soo haest als de jonghen uyt den dop zijn/gaẽ den nest omsettẽ met drough goet/en makẽ een vyer. Den Pellicaen siende den roock/comt om zijn jonghen te helpen/ meenende met zijn wiecken t'vyer uyt te doen/verbrandt de vederen/dat hy doot oft gevanghen blijft: so dat hem eenige maken sittende in een vyer. En dewijl hy so veel doet/ om zijn jonghen te beschermen/ wort met hem de Liefde oft barmhertichept beteyckent. Liefde,en barmhertichejt.

Den Wl.

Den Wl bewijst wijsheyt/ dewijl hy den Voghel is van Minerva, Goddinne des raedts/en der wijsheyt. Sommighe willen/ dat hy beteyckent den genen/ die ydel wetenschap naetracht/ sonder de deught te behertighen: want desen Voghel siet in den nacht/maer by den dagh niet. Die van Athenen hielden hem tot teecken van overwinninghe. De Egyptsche/een teecken van der doot. VVijsheyt. Onnutte leeringhe. Verwinninghe. Doot.

De Kraeye.

Met twee Kraeyen by een/wort afghebeeldt den breedtsamen eendrachtighen Echten staet: want dees Voghels malcander seer lief hebben. De Kraeye beteeckent oock ghesnap/ oft veel claps/ Minervæ vyandigh: want wijse luyden/ die met hunnen geest te wercken hebben/haten t'gheclap. Met de kraeye/sonderlinge de bonte/ wort den Winter beteyckent. De Kraeye wijst aen een langh leven: want men seght/datse hondert Jaer leeft. Vredigen Echt. Veel claps. VVinter. Langh leven.

De Mossche.

De Mossche beteyckent onkuysheyt: want desen Voghel seer onkuysch is/en daerom aen Venus waghen ghespannen. Onkuysheyt.

De Valck.

Met de Valck wort beteyckent s'Menschen gheest / die seer snel is: want de Valck is den snelsten onder alle Voghelen: en Plato noemt den gheest ghevleughelt. Met de Valck/ wort oock rooverije verstaen/en dieverije: want t'is een tyran onder de Voghelen/en seer bloetgier. Eenige/om dat de Valck alle Voghelen in't vlieghen overtreft/ houden hem voor de verwinninghe/ Den Geest. Roof,en dieste. Verwinninghe.

Vlijt. oock de veerdicheyt/en vlijt: maer veel wort hy gehouden voor de Hope/als hy t'hooft en t'gesicht verstopt heeft/en dat uyt dese spreuck/ Nae de duysterheyt hope ick het licht.

De Duyve.

Liefde. De Duyve/oock een van Venus Waghen-peerden/wort voor de liefde gehouden: want sy malcander schijnen kussen. Sommighe willender een Eenvuld. gheestlijcke liefde mede beteyckenen. Sy wort oock ghenomen voor d'eenvuldicheyt/om datmen leest/eenvuldich als Duyven: en om datse sonder Goedertierenheyt. galle is/voor de goedertierenheyt.

De Tortel.

VVeduwlijckẽ staet. Met de Tortel/sittende op een dorre tackskén/wort den weduwlijckẽ staet Kuysheyt. beteyckent. De Tortel beteyckent oock kuysheyt.

De Swaluwe.

Snappinge. De Swaluwe wort ghenomen voor snapperije / oft veel ghesnaps: oock Lenten. voor den Lenten / om datse altijts met den Lenten weder comt. Oock voor den ontrouwen vriendt: want sy is ons des Somers by / als wy voorspoet Ontrouw vriendt. hebbẽ/en veel vruchtẽ/maer s'Winters/als men den meesten noot heeft/is sy van ons gevloden. Sy soude oock met haren nest/ van slijck gemaeckt/ aen-Bouwmeesterschap. wijsen het Bouwmeesterschap.

De Swaen.

De Swanen/ die eenighe seggen wel te singen/ bysonder in den ouderdom/ Poëten. worden geleken by den Poeten/die in den ouderdom best dichten. Van dit singen der Swanen weet Plinius niet te schrijven: oock en vindtmẽ hier te lande schier geen Voghel/die soo weynigh ghelupt gheeft. Het moeten in Grieck-Musijcke. landt eenighe ander zijn gheweest. De Musijcke wort uytghebeeldt met een deel Swanen/ op den Oever van een Vliet singhende / zijnde verweckt door eenen Zephyrus, te weten/ een kindt datter by staet/hebbende vleughelen / en blaest bloemkens uyt: want die Swanen ginder in verre landen schijnt singhen seer soet/als den Westen wint waeyt.

Den Nachtegael.

Musijcke. Den Nachtegael wort oock ghestelt tot een teecken van de Sang-const/oft Musijcke.

Den Paepgaey.

VVelsprekentheyt. Den Paepgaey wort ghehouden voor de welsprekentheyt.

D'Exter.

Clapperije. D'Exter gheeft bewijs van clapperije.

Den Pouw.

Oneere des rijckdoms. Den Pouw wijst aen d'oneere des Rijckdoms: want als den Pouw ten moysten is/met zijnen opghehéven openen steert/is hy alleen schoon van vooren/ maer niet van achter/oock niet schoon van voeten. Soo oock den Rijckdom ghelijckt wel schoon: maer sietmen somtijts te rugge/hoe hy vercregen wort/so is het dickwils schrickllijck en leelijck om aensien. Eenen ouden Pholylides seght/t'goet doet hooghmoedigh zijn/ en t'quaet doen menichvuldight. Hooghmoet. Om dit uyt te beelden / most den Pouw met verheven steert / eenen voet om hoogh heffẽ. Den Pouw wijst aen dẽ hooghmoet; want als hem veel staẽ en Onstadicheyt des rijckdoms. besiẽ/rijst hy den steert. Zijnẽ steert alleen bewijst d'ongestadicheyt des rijckdoms: want desen steert valt met t'vallen des loofs/ en wast met het wassen.

De Henne.

De Henne/met haer Kieckens onder haer vleughelen/bewijst liefde. Liefde.

Den Haen.

Den Haen/bewijst wakentheyt/wacht houden/en de sentinelle/om dat hy de wiecken slaende/ ter middernacht craeyt / soo Lucretius seght / met luyder stem roept hy de morghenstonde. Hy wort Mars Voghel gheheeten / en wijst aen grootmoedicheyt/en strijdt-lust: want dit goet is altijt bereyt malcander te bevechten. VVakentheyt. Grootmoedicheyt. Strijdt-lust.

Den Gans.

Den Gans/aen eenen ancker gebonden/ bewijst vaste hoede/ oft wacht. Met eenen steen in den beck/bewijst hy stilswijghen: want sy connen qualijck swijghen / daerom als sy over den bergh Taurus vlieghen / nemen sy steenen in den beck/om van den Arenden(die daer veel zijn) niet te wesen ghehoort. Den Gans bewijst den genen/die de Poeterye vyandich is: want hy wijckt den Louwer. Vaste wacht. Stilswijghen. Vyant der Poëterije.

Den Struys.

De schoon pluymen van desen Voghel / om datse soo eenparigh oft ghelijck zijn/ worden ghehouden te beteeckenen de Justitie/oft gherechticheyt. Iustitie.

De Vleermuys.

De Vleermuys beteyckent een/die de wetenschap oft wijsheyt haet/en bemint het onverstandt/om datse den dagh haet/en den nacht bemint. Onverstandt beminnen.

De Honigh-bie.

De Honigh-bien beteyckenen een Coninghrijck. Wt/en in den Helm vlieghende/beteyckenen vrede. De Honigh-bie beteyckent oock kuysheyt. Coninghrijck. Vrede. Kuysheyt.

De Vlieghe.

De Vlieghe beteyckent moeylijckheyt/en hartneckicheyt/om datse so hartneckich den Menschen quelt. Moeylijcheyt. Hartneckicheyt.

Den Stapel, oft Douw-krekel.

Desen wijst aen een ydel clappaert. Men maect oock eenen Douw-krekel sittende op de Luyt neffens de snaren / tot een teecken der Musijcke. Clappaert. Musijcke.

De Spinnekop.

Het Spinne-webbe wijst aen een onnut werck oft Const. Ydel werc.

Den Dolphijn.

Den Dolphijn/den snelstē Visch der Zee/ die over de hooghste masten hem opschiet/beteyckent snelheyt. Van hem was een spreeckwoort: Ghy leert den Dolphijn swemmen. Snelheyt.

Het Camelion.

Het Camelion/ dat alderley verwen aenneemt waer het by comt / beteeckent den Lof-tuyter/die yeder nae den mondt spreeckt. Lof-tuyter.

De Schildpadde.

De Schildpadde wijst aen / dat de Vrouwen inhuysigh behooren te wesen/ghelijck sy/en de Slecke zijn. Sy beteyckent oock traegheyt. Inhuysicheyt. Traegheyt

Den Kreeft.

Den Kreeft beteeckent ongestadicheyt: want hy gaet somtijts voorwaerts/ somtijts ter sijden uyt/en somtijts achterwaerts/toonende als een lichtveerdich Mensch groote onghestadicheyt. Ongestadicheyt.

De Slecke.

Aerdtsche ghesintheyt.

De Huysdrighsche Slecke/ beteyckent Aerdtsche ghesintheyt.

Tot hier toe hebben wy van den Dieren/ Voghelen/ en Visschen ghesproken. Nu sullen wy den Mensch voor eerst voor nemen / beginnende aen zijn hooft/en soo voorts alle zijn leden naervolghende.

Van s'Menschen Hooft.

Begin. Heerschappije. VVijsheyt. Dry tijdē. Vier Iaerdeelen.

MEt s'Menschen hooft/wort beteyckent het begin/ de Heerschappije / besonder alst gecroont is. Het dobbel hooft/als dat van Ianus, beteyckent wijsheyt: om dat den Wijsen soo wel voorsiet het toecomende / als hy t'voorleden naedenckt. Het dry-hooft van Geryon, willen eenige beteyckenen de dry tijden/den voorleden/tegenwoordigen/ en toecomenden. Die Iano vier aensichten toe-eygenen/ willen de vier Jaer-deelen daer mede te verstaen geven.

De Ooghen.

Godt. Leven. Doot. VVijsheyt oft kennis. Droef gemoet. Voorsichticheyt. VVijse heerschinghe.

Met een open ooghe/wort beteyckent den aensienden Vader der lichten/ Godt. Met een open ooghe wort t'leven / en met een ghesloten de doot beteyckent. Een open ooghe in een herte/ wijsheyt oft kennisse. Een tranende ooghe in't herte/een droef ghemoet. Een ooghe in de handt/voorsichticheyt/ oft te vooren bedencken t'gene men doet: op den Coningh-staf / wyse heerschinghe. De teghen-deelen connen met ghesloten oogen beteyckent worden.

De Ooren.

Ghehoorsaemheyt. Ongehoorsaemheyt. Memorie.

Met open oore in't hert/ verstaetmen gehoorsaemheyt: met toeghestopte/ onghehoorsaemheyt: een handt houdende met duym en den vingher daer naest/beteeckent onthoudt/oft memorie.

De Tonghe.

VVelsprekentheyt. Stilswijgē.

Een Tonge over-eynde gehouden met een handt/ beteyckent welsprekentheyt: om dat welspreken een daet is/ en dat de handt totter daet bequaem is/ en oock macht bewijst. Een afghesneden Tonghe beteyckent stille swijgen.

T'Herte.

Liefde. Verlichtinghe. Eendracht.

Met t'Herte can veel dings beteyckent worden: brandende/ist liefde: met een Sterre in/inwendighe verlichtinghe:en meer datmer by voeghen mach. Als twee Herten t'samen ghebonden / eendracht beteeckenende: en t'gene wy elder van de ooghe daer in hebben ghesept/en dergheliycken.

De Handt.

VVerck. Onnooselheyt, oft onschult. Trouwe. Vriendtschap. Vreckheyt. Giericheyt.

Met de rechter handt/wordt werck beteyckent: met twee wasschende handē/onnooselheyt: met twee rechter in een/verbindinge/trouwe/vrientschap/ en groetnis/betuygende dat de twee/die de handt geven/malcander te dienste zijn. De gesloten slincker handt/is giericheyt oft vreckheyt: waer op Diogenes plagh te segghen/datmen den vrienden geen ghesloten handt most bieden. Oock de open hollighe handt/bewijst giericheyt/staende altijt open om t'ontfanghen/t'welck den Athener werdt verweten met dit veers.

Athener soo hy sterft, reyckt noch al uyt zijn handt.

Snelle handt. Traghe handt.

Voorts canmen veel dings met den handen uytbeelden : alsmer eenen vleughel aen doet/een vlijtige oft snelle handt: rustende op Slecke oft Schildpadde/traecheyt/ oft traghe handt.

Den Voet.

Onstantvasticheyt.

Den voet op t'water staende/ beteyckent een ijdel oft vergheefs voorneem oft bestaen/ oft onstantvasticheyt/ dewijl men den voet op t'water niet vestighen

ghen can. Maer den voet staende op eenen steen oft aerde/bewijst stantvasticheyt. Hy beteyckent oock eenen grondt-steen/oft grontvestinghe: tredende op schatten/Croonen/en cranssen/beteyckent ootmoet/oft verachtinge des rijckdoms/en tijdlijcke eere. Voet op voet/beteyckent rust: dit wort waergenomen aen beelden/die men maeckt aen den graven. Stantvasticheyt. Grondtsteen. Ootmoet. Rust.

De Knien.

Twee gheboghen knien/bewijsen ootmoedighe onderwerpinghe. Ootmoedige onderwerpinge.

Den Vingher.

Den wijsvingher op den mondt/bewijst stilswijghen: in sulcken doen oft ghestalt wort ghesept Harpocrates en Oros ghebozen waren / oft ter Weerelt quamen. Den Ring aen den Ring-vinger/dat is/naest den cleenen/bewijst den Houwlijcken band. En alsoo den Ring is een teecken der dienstbaerheyt / oft onderworpenheyt/ steeckt den Bruydegom de Bruydt eenen aen / bewijsende/dat sy hem dienstbaer oft eyghen is. Swijgen. Houwlijc.

Van den Circkel.

Den Circkel/om zijn rondicheyt en oneyndlijckheyt/hebbẽ d'oude Egyptsche willen hebben tot een beteyckeninghe van den eeuwigen Godt. Sy hebben oock de Sonne/Mane/en Weerelt daer mede aenghewesen. Godt. Sonne. Mane.

Van t'viercant.

Met een recht viercant wort beteyckent een oprecht deughdlijck Man: want ghelijck t'viercant heeft vier effen streken/en vier hoecken / soo is zijn ghemoedt/werck/woordt/en gherucht oprecht/eerlijck/en loflijck. Een oprecht Man.

Den dry-hoeck.

Hier by wort het recht oft Justitie gheleken/om dat den dry-hoeck over al ghelijck is. Het recht.

Van de Mutse, oft Hoedt.

Met den Hoedt/wort besonder aenghewesen de vryheyt: want oudts tijts de Slaven geen Hoeden mochten draghen / dan vry ghemaeckt wesende/gafmen hun den Hoet. Hier uyt is van oudts gecomẽ t'Hoedt-weeren/en hooftontdeckẽ voor malcander/tot bewijs/ dat d'een den anderẽ hem aenbiedt zijn dienaer te wesen: so in Italien de wijse in't voorby gaen en groeten is te seggẽ/ Ick ben u dienaer. Sulcx bewijst oock t'hant-biedẽ/als voorhenẽ is verhaelt. Vrijheyt.

Scepter, oft Rijck-staf.

Den Rijck-staf/oft Coning-staf/beteyckent Coninglijcke macht: d'Egyptsche maeckten op t'eynde des Scepters een open oogh / bewijsende / dat den Coningh/neffens zijn macht in zijn heerschen/moet wesen wacker/en toesichtich / oft opsichtich. Coninghlijcke macht. VVakentheyt.

Des Conings Croon.

Eenighe meenen/dat de Croon beteeckent de Wetten/ die aen malcander vast hanghen als een Croone/en datse niet ghescheyden noch ghebroken mogen worden: vergelijcken daerom de Croon een heyninghe/ oft muyr: sy beteeckent eere/en den Bloemkrans vroplijckheyt. VVetten. Eere.

De Muyren.

De Croon wort genomen voor de mueren van een Stadt. Waerom Anacreon seyde: De Croon der Stadt/Leydt neder plat. Noch houden eenighe de Croon van den hoorn zijn hercomst te hebben/en dat by den hoorn t'Coningrijck wort gheleken / en by de cracht / soo wy noch ghesept hebben. Waerom De Croon voor Stadts muer. Cracht.

Horatius ſeght van Bacchus: Siet daer/ ghy geeft oock hooꝛnen t'arm volck.
En Ovidius erghen: Het is een vꝛeucht/als den armen cryght macht.

Den Diamant.

Deught. Volherdicheyt.

Den Diamant woꝛt by de deught ghe leken/die niet te verwinnen is: oock by de volherdicheyt/ oft een vaſt vooꝛnemen. Maer t'Bocken bloet / is hem meeſt vyandt: want den luſt van vleeſch en bloet/oft oncuyſche begheerte/ is der deught heel teghen/en ſchadigh.

Den Spieghel.

Kennis zijns ſelfs. Valſcheyt.

Den Spieghel houden wy veel vooꝛ de kennis onſes ſelfs: doch woꝛt hy van outs gehouden vooꝛ valſcheyt/ vertoonende ſlechs den ſchijn van t'waer weſen/maer de waerheyt ſelfs niet: want al wat rechts is/ toont hy ſlincks/ en wat ſlincks is/rechts.

Den Boghe.

Krijgh.

Den geſpannen Boge/met den Pijl aen de pees/al bereyt te ſchieten/woꝛt vooꝛ krijgh verſtaen.

De Pijlen.

Eendracht. Twee-dracht.

De Pijlen/ in eenen bondt ghebonden/ liggende eenderley/beteyckenen eenicheyt oft eendꝛacht / ghelijck den Coningh van Tartarien Scylurus daer mede aenwees zijn tachtentigh kinderen/ een weynigh eer hy ſtarf/ ghelijck Plutarchus verhaelt/ daer hy ſchꝛijft van het te veel ſpꝛeken. Maer de Pijlen ontbonden/en verſtroyt/beteeckent tweedꝛacht. Oft ſulcx woꝛt aenghewesen met twee Pijlen die ongelijck liggen/malcander met het ſtrael aen de vederen.

Den Schilt.

Beſcherminghe.

Met den Schilt woꝛt beſonder aenghewesen beſchuddinghe/afweeringhe/ oft beſcherminghe.

Het Sweerdt.

Krijgh. Iuſtitia.

Met het Sweerdt woꝛt oock den krijgh aenghewesen. Het Sweerdt in de handt van Iuſtitia oft gherechtichevt / woꝛt verſtaen ſtraffinghe: doch d'oude plachten haer te gheven in de rechte handt eenen bos roeden t'ſamen ghebonden / aen t'eynde hebbende het bijl/op de Roomſche wijſe/ en in de ſlincke handt een ghelijck hanghende ſchael.

De Saegh.

Quaet-ſpreken.

Met de Saegh woꝛt aenghewesen het quaetſpꝛeken: want ſy met haer tanden verſlindt/en hardt bijtende is/makende oock op den quaſté des houts ſonderlinghe gꝛoot gherucht.

Den Blixem.

VVijt gerucht. Snelheyt. Goedertierenheyt.

Den Blixem beteyckent een ſeer wijt gherucht van yet heerlijcx ghedaen: hier toe maeckten die van Egypté de ſtemme der Locht/te weten/den Donder: welcks beeldt is den Blixem. Met den Blixem woꝛt oock gꝛoote ſnelheyt beteyckent: ligghende op een kuſſen/ is hy goedertierenheyt te verſtaen/ ſoo men ſiet in de Munte van Antonius Pius.

De Sonne.

Godt. VVaerheyt. Iaer. Dagh.

Met de Sonne woꝛt beteyckent den eenigen Godt/ oock d'opꝛechte waerheyt. Met de Sonne woꝛt het Jaer beteyckent/t'ſomtijden den dagh.

Van de Mane.

S'Menſché natuere.

Ghelijck eenighe met de Sonne hebben de Godtheyt te kennen gegeven/ ſoo hebben ſy met de Maen de Menſchlijcke natuere oock beteyckent/om der

Manen

Manen veranderlijckheyt: De Mane met den hoornen om leegh/beteeckent de maendt. De Mane beteyckent oock d'onstadicheyt van s'Menschen geest. Maendt. Onstadicheyt van s'Menschē gheest.

De Sterren.

Met de Sterre / beteyckenen sommighe Godt: sommighe oock de Siele van een verstorven lichaem: en de morghenstonde met de dagh-sterre/ Venus wesende. Godt. Siele.

Den Ancker.

Den Ancker die rust/beteyckent vasticheyt/en stilheyt: wesende met eenen Dolphijn bewonden/wijst aen maticheyt. Daer wordt oock met den Ancker hope aenghewesen. Maticheyt. Hope.

Den Visch-haeck, oft Anghel.

Den haeck/die den Visschen schijnt te spijsen / en ghevanghen houdt / beteeckent bedrogh. Bedrogh.

De Lampe.

Een brandende Lampe/ beteyckent het leven des Menschen: de Oly / des levens vochticheyt/die s'lichaems hitte onderhoudt. Het vyer van een Fackel dat uytgheleseht wort/beteyckent een doot/die door ghewelt wort veroorsaect. Daer t'vyer van een Keerse/ Fackel oft Tortse/ van selfs door ghebreck van stoffe uytgaet/is een natuerlijcke doot te segghen. Met de Lampe wort oock verstaen de wakentheyt en nachtsche vlijt: waerom in grooter weerdē warē bewaert de Lampē van Demosthenes, Aristophanes, Cleanthes, en Epictetus. Leven. Aengedaē doot. Natuerlijcke doot. VVakentheyt.

Den Fackel.

D'Egyptsche Priesters/gelijck sy met t'water / en bysonder de Zee/ verstonden voor haet en nijt/verstonden sy met t'vyer de Liefde/ waerom Cupido den Fackel over al wort ghegheven. Liefde die onderlinghs is oft van weder sijden ghelijck/ wort afghebeeldt met twee Fackels t'samen ghebonden/over eyndt oft in cruys/en brandende: maer de Fackelen met t'vyer om leeghe/beteyckent twee doode gelieven/ dese worden aen de graven gemaeckt. Nijdt. Liefde. Onderlingsche liefde. Doode ghelieven.

Den Roock.

Den Roock beteyckent ons vluchtighe cort leven: oock de droefheden des levens: en onwetentheyt/ghelijck het vyer leeringhe oft wetenschap bewijst. Cort levē. Droefhz. Onwetentheyt.

Den Drytandt.

Met den Drytandt wort verstaen de Zee. Zee.

Den Ploegh.

Den Ploegh beteyckent den Landt-bouw. Lantbouw.

Den Breydel.

Men houdt den Breydel voor een teecken van maticheyt/oft zedicheyt/ oft bedwinghlijckheyt. Maticheyt.

Den Spinrock.

Den Spinrock/en de Spille daer den draet is ghebroken/bewijst de doot. Doot.

De Stricken.

Stricken / beteyckenen heymelijck bedrogh / en loose aenslaghen/ oft bedrieghlijcke laghen. Bedrogh.

De Ketten.

De Ketten/beteyckent de boose snoode wercken/die aen malcander hangen/ oft d'een uyt d'ander voortcomen/ ghelijck de Ketten met den schakels t'samen hangt. Snoode wercken.

De Molen-steenen.

Gemeen-saemheyt.

De Molen-steenen/daer d'een sonder d'ander niet vermach / beteyckenen de ghemeensaemheyt en vriendtschap der Menschen / welcke vriendtschap wort gheheeten nootsaecklijckheyt te wesen : want yeder behoeft vrienden/en onderhandelinghe te ghebruycken/sal hy connen leven.

Den Altaer.

Godsdienst.

Den Altaer beteyckent Godsdienst/oft Godsvruchticheyt.

Den Pijler, oft Colomne.

Rust. Vasticheyt.

Een Vrouw rustende met den elle-boogh op een corte Colomne/hebbende de handt onder t'hooft/en in de rechter handt eenen Palm/ beteyckende oudts tijts rust/en stillicheyt. De Colomne beteyckent oock vasticheyt.

Den Palm-boom.

Verwinninghe.

Den Palm-tack is een teecken der overwinninghe.

Den Louwer.

Verwinninghe.

Den Louwer beteyckent oock verwinninghe : met hem waren Keysers en Poeten bekranst.

D'Eycke.

Borgher verlossinge. Deught. Stercheyt.

Den Eyck-looven krans met den Eyckelē/beteyckende van oudts de bescherminghē der Borghers : waer mede dan bekranst waren die eenigh Borger hadde verlost in den krijgh. De Eycke beteeckent oock deught/en sterckheyt : want eenighe meenen / dat Herculis knodse van dit hout was / om dat het sterck is: eenighe meenen/datse van Olijf-hout was.

Den Note-boom.

Houwlijc.

De Note is van oudts een teecken van het Houwlijck.

De Wilghe.

Kuysheyt. Onvruchtbaerheyt.

De Wilghe beteyckent kuysheyt/en onvruchtbaerheyt.

Den Olijf-boom.

Vrede. Barmherticheyt. Verwinninghe.

Den Olijf-tack/ is vrede: de Olye/barmherticheyt/en vreuchde. Met eenigh gheslacht der Olyven/ was verwinninghe bewesen.

Den Wijn-stam.

Vrolijcheyt Vrymoedicheyt.

De Wijn-druyf beteyckent vrolijckheyt/en vrymoedicheyt.

Den Vijghe-boom.

Soetheyt. Soetheyt der waerheyt.

Met de Vijghe wort aenghewesen de soetheyt / oft de soet-aerdicheyt der goedertieren Menschen : en de soetheyt der waerheyt.

Den Roos-boom.

S'Menschē cort en swac levē.

De Roose bewijst de cortheyt van s'Menschen swack leven/om haer ongeduericheyt/en datse in doornen wast: gelijck des Menschen leven van veel benouwtheyt wort aenghevochten. De Roos beteyckent oock den wellust der vleeschlijcker liefde/om haer ongheduericheyt.

Witte Lely.

Suyver ghemoet. Schoonheyt.

De witte Lely beteyckent suyverheyt des ghemoets/en schoonheyt.

Den Distel.

S'Menschē levens swacheyt.

De Distel-bloem/die haest vergaet en verstuyft/beteyckent de swackheyt van s'Menschen leven.

Het Riet.

Swacheyt. VVanckelmoedichz.

Het Riet beteyckent s'Menschen swackheyt/en oock wanckelmoedicheyt.

De Couwoerde.

De Couwoerde beteyckent ghesontheyt: want d'oude Grieken hadden de ghewoonte te segghen: Alsoo ghesont als een Couwoerde. Ghesontheyt.

Koolen.

Den Wijn-stam/oft Druyf/tusschen twee Koolen/ beteyckent behinderde vroplijckheyt: want de Kool den Wijngaert vyandt is. Behinderde vreucht.

Den Heul, oft Bolle.

De Heul-bolle beteyckent een Stadt/die met mueren/straten/en veel volcx is bewoont: want soo is sy van binnen onderschepden/ en met veel saepkens vervult. Stadt.

Eyndt des tweeden Boecks.

Van de Wtbeeldinghen der Figueren/

Door C. V. M.

Het derde Boeck.

IN dit voorige heb ick nu mijn Schilder-jeught eenighsins den wegh gheopent / om sonder letteren eenighen sin oft meeninge voor te stellen/ met bedupdingen/ die alle volcken in eyghen spraeck / so sy doch vernuftigh/ oft yet ervaren zijn/souden connen raden/en verstaen. Daer neffens eenighe sonderlinghe Figueren met beteyckeninghe uytbeelden/ en den ghesicht voorstellen. Hier in hoeftmen aenslagigh/ versierigh/ en vindigh: maer niet vertsaeght / oft schroomigh te wesen. Want ghelijck eens den rijcksinnighen Coornhert op dese voorhandige stoffe oft meeninge seyde: Voor deur staet geen galgh. Of hy wilde segghen: het staet vry/een yeder zijnen gheest en vernuft hier in te ghebruycken: daer is weynigh oft niet aen te verbeuren: ben ick wel lustich eenighe voorbeelden der gheraemde bedupdselen/ oft sin-ghevende gedaenten der beeldinghen voor te stellen/tot een meerder voldoeninghe/daerom icker eenighe nae mijn beste vermoghen sal aen den dagh brenghen. Het worden wel veel met verwonderen by den ghemeenen volcke ghesien/die wijse van sonder letteren te schrijven/met teeckenen oft figueren/ghelijck de Rethorijckers eenighe devijsen oft ghedichten pleghen uyt te stellen / welcke dinghen alsoose niet als in een spraeck ghelesen/oft verstaen en worden/en zijn soo uytnemende niet/als de oude Egyptsche wijse der Hieroglyphicken/oft uytbeeldingen. Sy haddē de wijse/ datse die dinghen van boven aen den aenvang gaven/ te weten/ op den Piramiden / oft Graf-spitsen: somtijts waren sy oock te lesen voorwaerts henen/sommighe van achter. Doch eenighe dingen duncken my betamen soo wel van onder om hoogh ghestelt te worden / als van boven om laegh: ghelijck dese naevolghende ghemeen spreuck /van het rondt beloop der Weerelt/ oft des Weereltlijcken wesens.

Vrede brengt neeringe/neeringe rijckdom/rijckdō hooghmoet/hooghmoet twist/twist krijgh/ krijgh armoede/ armoede ootmoet/ootmoet brēgt vrede.

Om nu dit uyt te beelden/heeft men te brenghen by een/uyt t'voorgaende Boeck/

Boeck/de dinghen/elck sulckes als het beteyckent/en maken oft stellen in orden/t'zy van boven nae onder/ oft van onder na boven/de verhaelde dinghen.

Eerstlijck/voor den Vrede machmē stellen Mercurij roede/ oft eenen Helm tot Biekorf/oft eenen Olijftack. Neeringe machmen uytbeelden met ploeghkouter/schip-roer/hamer/truffel/spoel/en sulck noodighste tuygh: dit machmē op den voorseyden Biekorfschē Helm/ oft ander vrede-teycken stellen/tot bewijs/ dat Vrede neeringhe voortbrengt oft draeght. Boven de neeringhe machmen maken rijckdom/ met een stockbeurs uytghebeeldt. Wt den buydel/ oft op dese stockbeurs/ machmen stellen drie Pauw-pluymen/ voor den hooghmoet. Op de Pauw-pluymē/ontbondē verstroyde pijlen/voor de tweedracht oft twist / met een tweehoofdigh lichaem op den twist. Eenen gespannen boogh/met eenē Pijl aen de pees/voor dē krijgh. Clappe/bedel-mael/fles en schotel/voor d'armoede/comende uyt den krijgh. Op dees armoede machmen maken ootmoet / uytghebeelt met krans oft Croon vertredenden voet. Op desen voet / soude dan weder volghen den voorighen vrede : doch is onnoodich van nieuws uyt te beelden/wetende dat het weder moet beneden aenvanghen/aen den uytghebeelden Vrede.

Snel toeluysteren oft hooren/ en traegh zijn in't spreken is wijsheyt. Dit machmen aldus uytbeelden / eerst salmen stellen een oore met een vloghel op/ daer nae een Menschen tonge op een Sleck oft Schildpadde/en voor de wijsheyt een Slange/oft t'hooft Medusæ.

Een snelle handt brengt rijckdom/en een traghe/armoede. Dit canmen uytbeelden met een ghevleughelde handt/ houdende een stockbeurs/ en een handt liggende op Slecke oft Schildpadde/houdende een cleppe oft clap.

Ick mocht hier noch een deel voorbeelden deser beteyckeninghen bijvoeghen/dan ick laet den vernuftighen Schilders voort selfs nu versieren en by brenghen/en hunnen gheest hier in oeffenen. Ick weet wel/dat ick der Hieroglyphicis oft Egyptscher schriften halven niet voldoe / noch den Leser niet voldoen can / het welck de Gheleerdtste der Weerelt oock niet alleen swaer/ maer onmogelijck soude wesen : want daer is schier geen eyndt aen den verscheyden Caracteren/ als icker wel veel heb ghesien/ so van verscheyden Dieren en veelderley Voghelen / soo dat het nu niet al te raden waer/wat sy daer mede meenden: doch het waren veel dingen/ die hun Goden/en de heymlijckheyt des Godsdiensts belanghden. Dese dinghen zijn veel door Pithagoras uyt Egypten ghebracht in Griecken/en voort in Tuscanen/en Italien/waer van oock eenighe in druck comen. Eer ick noch eyndighe / behoef ick wel eenighe ander uytbeeldinghe voort te stellen / aengaende de sin-ghevende beelden/waer van veel dingen genoech gemeē zijn: als/hoe men de seven Deughden uytbeeldt/oock d'ondeughden/vier Elementen/ vier Tijden/ 12. Maenden/en dergelijcke. Hier heb ick geenē moedt/noch oock tijt/yeder te voldoen/ latende elck vry te versieren/ en hem te behelpen / met t'ghene voorhenen van my verhaelt is. Ick sal alleen een weynigh aenwijsingh hier van doen.

Van Vrede, oft Eendracht.

DE Oude hebben Vrede/oft eendracht(dat ick ghenoech een dinghen acht te wesen)uytghebeeldt een Vrouw/ ghecroont met Olijftacken/ en somtijts met Louwer/oft eenen Roosen Crans/ en Coren-ayren in de handt: oft een Vrouw/hebbende in de rechte handt een beker / in d'ander den overvloedighen

dighen hoorn / om dat in vredighen tijdt overvloedichept is. Sy wort oock gheveeldt met den bos ghebonden Pylen: oock met een werck-tuygh/daer de Lijndraepers mede hun touwen oft koordekens vereenighen in het draepen.

Van de Trouw.

DE Trouwe (om datse onbevlect moet wesen) was by den Ouden geschildert becleedt in't wit: sommige meenen wit/om dat by den Oude luyden meest trouw ghevonden wordt. Sommighe voeghden daer by twee rechter handen in malcanderen: dese twee handen mochtmen stellen op eenen Scepter oft staf/en in haer handt gheven. Het hadden de Oude de rechter handt in grooter weerden: en ghelijck als ofter eenighe Godtlijckhept oft heylichept in waer gheleghen / daerom sy in trouw vereeninghe malcander de rechter handt gaven: en wanneer eenigen oproer oft beroerte was onder den volcke/ om de selve te stillen/stack elck om hoogh de rechter handt: want so een open handt toonende/ bewees een aenbiedinghe des vreeds. Daerom sietmen eenighe beelden soo te Peerdt als te voet van den Ouden/die de rechter open handt bieden. Sy hebben oock by de ghetrouwhept/oft voor ghetrouwhept/ gheschildert eenen witten Hondt.

Van de Vriendtschap.

LIlius Giraldus in zijn Historie der Goden/in zijn eerste Syntagma, beschrijft de Vriendtschap uptghebeeldt te wesen by den Romeynen/en gheschildert met den blooten hoofde/en jongh van gedaente/hebbende om t'lijf eenen rouwen groven rock/ in welcks boort was gheschreven / leven en doot : oft con uptghebeeldt wesen met brandende Lampt/en met Spinrock en Spil/met ghebroken draet / in't voorhooft Somer en Winter : oft uptghebeeldt met blaedloos tack/en met een bloem/als cieraet op t'voorhooft. Haer cleedt was open tot op t'herte/en toonde met eenen vinger haer herte / waer op was geschreven/ verre en by : doch watmen sonder schrift con doen/ soud' ick beter achten. Dese uptbeeldinghe hadd' aldus haer beteyckeninghe: de jonge ghedaente bewees een altijt versche vriendtschap / die de langhept des tijts niet soude connen verwelckeren: t'bloot hooft/datse voor alle Menschen toont/en nemmermeer en schaemt vriendt te belijden. Het rouwe cleedt/datse haer niet ontsiet/oft datse niet verarghert door teghenspoet/maer bemint tot der doot: datse oock spreeckt tot vriendt haers herté meeninge/ en hem niet verberght/ dat met t'herte tooné beduydt wort: t'schrift/verre en by/dat de ware vrientschap nemmeer wort uptghewischt.

Van d'Avontuer.

D'Avontuere was by dé Heydenen uptgebeeldt op verscheyden wijsen. Cebes schilderdese op eenen ronden steen/ als een rasende blinde Vrouw. Sommighe maecktense met den Hemel-cloot op t'hooft/en in de handt den vrucht-hoorn: ander maecktense met vleughelen en handen / doch voet-loos: oock met een dijssel/oft een schip-roer/en den vollen hoorn. Eenighe schilderdense met eé radt/daer climmers en vallers op waré/ en sy dit radt omdraepende : som maecktense van doorschijnigh glas/ om datse soo broos is / en in meer wijsen oft ghedaenten.

Van de Oorsaeck.

De oude Latijnen schilderdé de Oorsake een Vrouwe/ maer de Griecken in jongh kindts gedaente/ den eenen voet op een draepende radt hebbende/ en t'voor-

t'voorste des aenschijns al met hayr bedeckt/en t'achterste des hoofts cael en gheschoren/ en met vleughelen aen de voeten. Op t'radt staen/wijst haer onstadichept:dat t'aensicht bedeckt is/bewijst/dat de oorsaeck haer aenbiedende menighen onbekent is/die haer daerom laten ongeacht voorby gaen/ sonder haer te grijpen : en als sy wech is/vinden geen hayr om vatten/dan caelhept. Een ander/te weten/Ausonius, Lombaerts Poeet/stelt op de schouderen van der Oorsaeck het beeldt van leet-wesen/om datmen de Oorsake niet waer nemende/dickwils nae der handt berouw ghecrijght.

Van de Ionste.

De Schilderije van de Jonste/en was soo heel niet onghelijck die van der Oorsake/en was gebeeldet met een jongh blint kindt : van welcke een Poeet sprekende/ wendt hem tot Apellem den Schilder/segghende:

Den Poeet.

Apelles/ seght my doch/ wat Vrouwe ist die ick sie
By Jonste altijt? en blijft ghestadich aen haer sie?
Apelles. Dat is pluymstrijckerie.
Poeet. En wie volght haer dan naer?
Apelles. T'is nijdichept.
Poeet. Maer nu/ wat is dat voor een schaer/
Die haer aldus omringt?
Apelles. Siet/die haer dus rondtommen/
En onderdanigh zijn/dat zijn voor eerst rijckdommen/
Behaginghen / daer by van alle ondeughts bedrijf
Den oorsprongh in't ghemeen.
Poeet. Maer dat ghy Jonst' aen t'lijf
De vloghels hebt gheset/ wat is daer van de reden?
Apelles. Om datse niet en can op Aerd' een voetstap treden/
Maer haer om hooghe worpt/ alwaer den goeden windt
Der avontueren waept.
Poeet. Waerom maeckt ghyse blindt?
Apelles. Om dat die machtich zijn/oft rijck / niet meer en kennen
Hun oude vrienden goet/ oft niet t'aensien ghewennen.
Poeet. Maer waerom stelt ghy haer met eenen voet op t'radt?
Apelles. Om dieswil datse volght/ als in onseker padt/
Der avontueren stap/die onvast/wanckelbarigh/
Is even eens als sy.
Poeet. Waerom hebt ghy eenparigh/
Soo opgheblasen haer ghemaeckt met uwer handt?
Apelles. Om dat voorspoedt verblindt der Menschen rijp verstandt.

Met dese Jonste wil ick den Jonstighen Const-lievenden bevelen/veel ander uytbeeldinghen te weghe te brenghen/ en voort uyt zijnen eygenen gheest te versieren/bevelende my jonstlijck zijn goetjonstichept : en begheer/ hy myn dus veel ghedaen moeyte dancklijck aen wille nemen. Daer waren veel ander dinghen sonder eyndt wel meer by te brenghen: Dan t'sal ghenoech wesen/om een ander te verwecken/hier meer by te voeghen/oft verschepden vindinghen aen den dagh te brenghen.

FINIS.

Regiſter op d'Wtlegginghe van den Metamorphoſis Pub. Ovid. Naſonis.

Eenige Errata, die den Leser aldus te corrigeren believen sal.

Fol. 26.b. regel 4. leeſt/ en bootſt. fol. 29.a. reg. 15. welcomden. fol. 40.b. reg. 26. Heſper. fol. 43.b. reg. 40. ſpelwijf. fol. 48.a. reg. 35. Hier begeert den Schrijver dit by gevoeght/ op datmẽ leſe aldus: Iuppiter by Electra hebbende den Jonghlingh Iaſion, verliefde Ceres oock op deſen/ en overviel hem in't waſſende Cooren/ daer ſy hem vondt ſlapende. Iaſion de liefde weynigh/ etc. fol. 49.a. reg. 6. Iaſion. fol. 54.b. reg. 16. ſulcke. fol. 84.a. reg. 12. ouds-tijdſchẽ. fol. 106.a. reg. 4. argh/ niet bergh. fol. 121.a. reg. 1. laet leſen / om zijn groote cuyſheyt/ en om dat hy hem geheel Dianæ toegheeyghent hadde.

Binding Fragments 86-B10872

1

humilium: et nō sprevit
eorum. Scribantur hec in generatione

2

fervitutis sue. Respondit ei in
virtutis sue: paucitatem dierum meorum
nuncia michi. Ne revoces me in dimidio

3

cum perierit. Ut annunciient in syon no-
men dñi: et laudē eius in therusalem.
In conveniendo ppłos in unū: et reges ut

4

quia prospexit de excelso sco suo: dns de ce-
lo in terram aspexit. Ut audiret gemi-
tus compeditorum

5

n. n. 5. 7.

